ФРАЗЕОЛОГИЧЕН РЕЧНИК НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

ФРАЗЕОЛОГИЧЕН РЕЧНИК
т. II (О—Я, Показалец)

ПЕЧАТНИ ГРЕШКИ

Стр.	Отгоре Отдолу	Ред	Напечатано	Да се чете	По вина на
8	отдолу	18	**обирам/обрва**	**обирам/обера**	печ.
16	„	19	*тъй*	*той*	кор.
24	отгоре	25	*мигаз*	*миг аз*	печ.
31	отдолу	18	изглежда е лесна	изглежда лесна	авт.
50	„	20	*подължи*	*продължи*	кор.
54	отгоре	17	просветлявам се	просветявам се	„
63	„	26	*копинар*	*коприна*	печ.
78	„	8	*снардя*	*снаряд*	кор.
81	„	1	**ЛИТРИ**	**ЛИТРА**	„
84	„	1	Петканрв	Петканов	„
95	отдолу	9	спобосен	способен	„
127	„	8	**ПЛЮ СИ**	**ПЛЮЯ СИ**	„
127	„	1	*синапа*	*Синапа*	авт.
129	отгоре	29	*за пази*	*да пази*	кор.
129	отдолу	20	**навирвам/навирна**	**навирвам/навиря**	авт.
134	отгоре	22	В. Геновски	В. Геновска	кор.
143	отдолу	13	*Във 2 и 3 л.*	*За 2 и 3 л.*	авт.
150	отгоре	7	в това	с това	„
157	„	14	/в знач./	/в 1 знач./	„
205	„	13	**климарво**	**климарьо**	печ.
209	отдолу	11	нетъпелив	нетърпелив	кор.
218	„	2	смо	само	„
221	отгоре	24	*Претри*	*Протри*	авт.
263	отдолу	17	**акла**	**акъла**	кор.
302	„	27	**СЛАБА**	**СЛАВА**	„
302	„	16	й поискала мъжът и	и поискала мъжът й	„
308	„	27	*казни*	*козни*	авт.
333	отгоре	22	**Калиав**	**Калпав**	печ.
343	отдолу	1	*парсията*	*партията*	кор.
344	„	3	*Диел.*	*Диал.*	„
353	„	стр.	335	353	печ.
372	„	9	*и събирам/събера душа.*	*и* **СЪБИРАМ/СЪБЕРА ДУША.**	„
380	отгоре	5	*заби*	*зъби*	кор.
418	отдолу	23	образувам	обуздавам	печ.
433	отгоре	6	*увишнеш*	*увиснеш*	кор.
480	„	21	*учищ*	*учиш*	„
481	„	7	*нешо*	*нещо*	„
483	отдолу	14	*Самост. или (в) нещо*	*Самсст. или в нещо*	авт.
490	„	24	*с. товари се*	*стовари се*	печ.
490	„	23	с. *Самост.*	2. *Самост.*	„
503	„	22	не идв	не идва	„
511	отгоре	9	*вмяниачена*	*вманиачена*	кор.
512	„	23	**Чувам**	**Чукам**	„
517	„	7	нощувах	(нощувах	печ.
517	„	13	(време	време	„
520	„	1	бо	бой	„
521	отдолу	7	Ирон.	*Ирон.*	кор.
528	„		пропуск стр. 528	528	печ.
528	„	3	*резбере*	*разбере*	кор.
535	„	1	*чуджук*	*чоджук*	авт.
536	отгоре	16	**(идвам/ида)**	**(идвам, ида)**	„

ПОКАЗАЛЕЦ

Стр.	Отгоре Отдолу	Колона	Ред	Напечатано	Да се чете	По вина на
543	отгоре		2	ни⟨то риба	ни⟨то⟩ риба	кор.
546	отдолу	I	21	Бия барабана⟨а⟩	Бия барабан⟨а⟩	„
578	отгоре	II	32	**грещец**	**грешен**	печ.
582	отдолу	II	22	давам/дам кам	давам/дам ками.	„
586	отгоре	I	1	си ⟨дни⟩	⟨си⟩ дни	авт.
586	„	I	4	Посред ⟨сред⟩ бял ден	Посред (сред) бял ден	„
586	отдолу	I	14	През нето	През пето	печ.
587	отгоре	II	11	Куче влачи диря ⟨няма⟩	Куче влачи ⟨диря няма⟩	„
587	„	II	27	Под ⟨шумка и сламка,	Под ⟨шумка⟩ и сламка,	кор.
596		I	20—21	Евтина дъщѐря	Евина дъщеря	„
605	„	I	13	**зàкон**	**закон.**	печ.
606	„	I	32	ооже	боже	„
607	отдолу	I	23	Завъртяло ми се е над ⟨на⟩ главата	Завъртяло ми се е над (на) главата.	авт.
607	отгоре	I	28	Заприличвам/заприличвам на кука.	Заприличвам/заприличам на кука.	кор.
608	„	I	5	рибена ⟨рибя⟩ кост	рибена (рибя) кост	„
608	„	I	18	Затворят ми се очите.	Затварят ми се очите.	„
629	„	II	24	Таче на книга	Гаче на книга	печ.
634	отдолу	II	28	Влизам/вляза с котката	Влизам/вляза с котка	кор.
675	отгоре	I	22	Окачвам се (окача се)	Окачвам се/окачам се	„
711	„	II	7	израстне	израсте	авт.
735	„	II	5	гъло	гърло	кор.
769	отдолу	II	16	От (цяла) душа	От ⟨цяла⟩ душа	„
774	отгоре	II	15	Чуква/чукна	Чуквам/чукна	авт.
775	„	I	1	Шаваш	Шавам	„

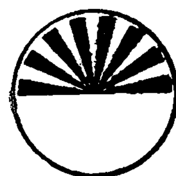

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

К. НИЧЕВА, С. СПАСОВА-МИХАЙЛОВА,
КР. ЧОЛАКОВА

ФРАЗЕОЛОГИЧЕН РЕЧНИК НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Том втори

О—Я

София · 1975

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

808 Б

О

ОБАЖДАМ СЕ КАТО КУЧЕ В РЪЖЕНИЦА. *Диал.* Говоря, без да ме питат, а само за да кажа нещо.

ОБДУХАН ГЪЗ. *Диал. Вулг. Укор.* Задоволен във всичко и разглезен, капризен човек.

ОБЕЛВАМ / ОБЕЛЯ ОБРАЗ<А> *някому. Диал.* 1. Засрамвам някого.
2. Постъпвам така, че да спася от срам някого; отсрамвам. *Китан, Китан войвода . . . Ще събере той отбор юнаци и ще обели образ на Заверата.* Д. Спространов, Охридска пролет.

ОБЕСВАМ / ОБЕСЯ НОС. Изпадам в отчаяние, изгубвам кураж; унивам. *Павел изведнъж се разсърди: — Какво сте обесили носове такива? Да не искате да правите предварително панихиди?* Ем. Манов, Пленено ято. — *Какво ти е, сине? — попита той меко и добрите му очи го погледнаха изпитателно. — Какво обеси нос?* П. Вежинов, За честта на родината. — *Ако ние не можем да спасим България, никой вече няма да я спаси. Но е още рано да се отчайваме. Горе главата! Не прилича на вас, воина, да обесвате нос. Европа, ротмистър, няма да ни остави.* Ем. Станев, Иван Кондарев.
Още: **Провесвам / провеся (клюмвам / клюмна, увесвам / увеся) нос.**

ОБЕСВАМ СЕ / ОБЕСЯ СЕ НА ВРАТА *на някого.* **1.** Натрапвам се на някого да се грижи за мене, да ме издържа материално.
2. За жена — принудително заставям някого да се ожени за мене, натрапвам му се за съпруга.
Още: **Окачвам се, окачам се / окача се (увисвам / увисна) на врата. Обесвам се / обеся се на шията. Висвам / висна на врата** / към 1 знач. /. **Навързвам се / навържа се на врата.** *Диал.*

ОБЕСВАМ СЕ / ОБЕСЯ СЕ НА ШИЯТА *на някого.* **1.** Натрапвам се на някого да се грижи за мене, да ме издържа материално.
2. За жена — принудително заставям някого да се ожени за мене, натрапвам му се за съпруга.
Още: **Окачвам се, окачам се / окача се (увисвам / увисна) на шията. Обесвам се / обеся се на врата.**

ОБЕСИЛ СЪМ УШИ КАТО ПАЗАРСКИ ХЛЯБ. *Диал.* Подтиснат съм, тъжен съм, обхванат съм от отчаяние.
Още: **Спуснал съм уши като пазарски хляб.** *Диал.*

ОБЕСИХА МИ СЕ ЦИГАНИТЕ НА КЛЕПКИТЕ. *Диал.* Доспа ми се. — *Мамо, май ти се обесиха циганите на клепките. Я стани, стани, та си легни.* Кр. Григоров, Пролет в Черешово.

ОБЕТОВАНА ЗЕМЯ. *Книж.* Място, към което някой силно се стреми, за което мечтае като за място на благополучие. *Бенковски бълнуваше само за Румъния, обетованата земя за хъшовете.* Л. Стоянов, Бенковски.

От библейската легенда, според която бог довел евреите от Египет в Палестина, в обетованата, т. е. в обещаната им от бога земя.

ОБЗЕМАМ / ОБЗЕМА ГЛАВА. *Диал* Посичам, обезглавявам някого.

ОБИЙ СИ ГО О ГЛАВАТА. *Диал. Пренебр.* Правѝ с него каквото щеш.
Още: **Търкам (трия, чукам) си го на (о) главата.** *Пренебр.* /във 2 знач./. **Облъскай (обрьскай) си го о главата.** *Диал. Пренебр.*

ОБИ МИ СЕ О ГЛАВАТА. *Диал.* Трябва да се грижа за нещо или за някого, да се разправям с нещо или с някого.

Още: **Облъска ми се о главата.** *Диал.*

ОБИРАМ / ОБЕРА БОЖУРА. *Диал.* Силно се изчервявам, зачервявам се (от стеснение, срам, вълнение и под.). *Бригадирът Сава Падалски много хубаво си спомни, че като каза това, Ганушка и Колчо се спогледаха, изчервиха се, изчервиха и тутакси забиха глава в моторите. Значи ей за какво са обрали божура и двамата тогава!?* Б. Обретенов, Сноп. *Като чу това, Малък Крушко веднага обра божура от свян, както се казва на село.* Б. Обретенов, Сноп.

Още: **Пускам си / пусна си божура. Хвърлям / хвърля божура.** *Диал.*

ОБИРАМ / ОБЕРА КАЙМАКА *от (на) нещо.* Вземам най-хубавата част от нещо, печалбите от нещо. *Започна той да обира каймака от моторната мелница, трупа имот, пък децата гаснат като свещички в тъмните килии.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *Къде се дяна покъщнината на хората? — Ти питай старшията. . . — Старшията ще ви прати на бесилото, но вие спите! Той обира каймака, а вие . . . защо дремете вие с пръст в уста?* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *„Добрин ще остане тоя път на заден план, стига е обирал все той каймака! Нека веднъж и аз без него да кусна от хубавото!"* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

Още: **Смъквам / смъкна каймака.** *Диал.*

ОБИРАМ / ОБЕРА КАЛАЯ. Бивам смъмрен строго, скарват ми се, обикн. неоснователно и за чужда вина, простъпка. — *Ротният командир не е доволен от вас . . . И все аз обирам калая.* Л. Стоянов, Холера.

Още: **Отнасям / отнеса калая.**

ОБИРАМ / ОБЕРА ЛАВРИТЕ. *Книж.* Постигам най-голям успех, спечелвам най-голяма слава (обикн. при някакво състезание, съревнование). *Македонски, моите комплименти, ти произведе най-силно впечатление и обра лаврите.* Ив. Вазов, Хъшове. *Смеховете / ехтят по-волно. Изведнъж в ура / потъват те . . . Маринчо ли обра / там лаврите?* К. Христов, Чеда на Балкана.

ОБИРАМ / ОБЕРА НА ЧОРБАТА ЗВЪНКИТЕ. *Диал.* Вземам най-хубавата част от нещо, печалбата от нещо. *Натоварил е цяла кола с бостан, избрал е най-хубавите зърна и ги кара дома си! Нали ги знаеш Боцовци, все те да оберат на чорбата звънките.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

ОБИРАМ / ОБЕРА ПАРСАТА. 1. Възползувам се от облагите на някаква работа, за която не съм се трудил, или не съм дал нищо. — *Е, яд те е и тебе, ама ще ти мине! Да не си се писал бюрокрация. Сега друг ще обере парсата! . . . — А бе, та нямаше ли други да изпишат във вестника, . . . , ами Гана!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. — *Виждаш ли? — каза далматинецът — обира голямата парса, без да си мръдне пръста!* П. Вежинов, Далече от бреговете.

2. Понасям някаква неприятност, изпащам си заради някой друг. *Ти правиш белите, а все аз обирам парсата.*

От погов. Един бие тъпана, друг обира парсата.

Още: **Събирам / събера парсата** /към 1 знач./.

ОБИРАМ СИ / ОБЕРА СИ БАГАТЕРИИТЕ. [*Често*: **Обирай си багатериите**]. *Жарг. Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си.

Още: **Обирам си / обера си чуковете (такъмите, дърмите, дрипите, парцалите, партакешите, партушините, партушинките).** *Обикн. пренебр.* **Обирам си/обера си чукалата.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (прибирам си / прибера си, събирам си / събера си) багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.*

ОБИРАМ СИ / ОБЕРА СИ ДРИПИТЕ. [*Често*: **Обирай си дрипите**]. Обикн. пренебр. Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си.

Още: **Обирам си / обера си дърмите (парцалите, партакешите, партушините, партушинките, чуковете, такъмите).** *Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си чукалата.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (прибирам си / прибера си, събирам си / събера си) дрипите.** *Обикн. пренебр.* **Задигам си / задигна си дрипите.** *Диал. Обикн. пренебр.*

ОБИРАМ СИ / ОБЕРА СИ ДЪРМИТЕ. [*Често*: **Обирай си дърмите**]. Обикн. пренебр. Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. — *Стига мари, моме!* — . . . — *Стига си дра гърлото да ни кандардисваш за твоята прехвалена комбайна, ами си обирай дърмите и върви, отдето си дошла.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.— *Стига, Станкуле! Стига си се мъчил да заблуждаваш народа с разни лъжи, ами си обирай дърмите!* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

Още: **Обирам си / обера си дрипите (парцалите, партакешите, партушините, партушинките, чуковете, такъмите).** *Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си чукалата.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (прибирам си / прибера си, събирам си / събера си, вземам си / взема си, хващам си / хвана си) дърмите.** *Обикн. пренебр.*

ОБИРАМ СИ / ОБЕРА СИ КОНСУЛИТЕ. Махам се отнякъде, напущам някое място; скъсвам всякакви отношения с някого.

Още: **Вдигам си / вдигна си (оттеглям си / оттегля си, изтеглям си / изтегля си) консулите.**

ОБИРАМ СИ / ОБЕРА СИ КРУШИТЕ. [*Често*: **Обирай си крушите**]. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. — *Слушайте. . . Ако ще орете — карайте, ако не — обирайте си крушите, пък аз ще остана сам да изора.* Н. Хайтов, Съперници. —*Слушай!—става той и свива юмруци. — Веднага си обирай крушите оттука и само да ми се мернеш вече по плажа, ще те направя на кайма!* Н. Широв-Тарас, Смешно и горчиво. —*Искат, значи, да си обираме крушите. Не — . . . — това няма да го бъде. Аз ще нападна града. Ако болярите не ме искат, гражданите и технитарите ме обичат.* Ст. Загорчинов, Ивайло. — *Ти, бай Тодоре, добре ще направиш да си обираш крушите оттука. И плуговете си дигай. Нивата е наша и ний ще орем.* Й. Йовков, Чифликът край границата. — *Колкото качулаци имаше по нашите колиби, всички си обраха крушите миналата нощ. Вярвам, че сутрешното си кафе са го пили тая заран към Орхание.* Л. Стоянов, Бенковски.

Още: **Събирам си / събера си крушите.** *Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си тръниките.** *Диал. Обикн. пренебр.*

ОБИРАМ СИ / ОБЕРА СИ ПАРТАКЕШИТЕ (ПАРТАКЕША). [*Често*: **Обирай си партакешите (партакеша)**]. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. — *Как с насилие бе, момче?! Внимавай какво хортуваш ! Аз нали затова пратих повече детективи и жандари по селата, за да мине без насилие. Ама че работа, а-а! Я си обирай партакеша оттук!* Хр. Радевски, Разговор с президента.

Още: **Обирам си / обера си дърмите (дрипите, парцалите, партушините, партушинките, чуковете, такъмите).** *Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си чукалата.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (прибирам си / прибера си, събирам си / събера си) партакешите.** *Обикн. пренебр.* **Задигам си / задигна си партакешите.** *Диал. Обикн. пренебр.*

ОБИРАМ СИ / ОБЕРА СИ ПАРТУШИНИТЕ. [*Често*: **Обирай си партушините**]. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си.

Още: **Обирам си / обера си дърмите (дрипите, парцалите, партушинките, партакешите, чуковете, такъмите).** *Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си чукалата.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Обирам си/обера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (прибирам си/прибера си, събирам си / събера си) партушините.** *Обикн. пренебр.* **Задигам си / задигна си партушините.** *Диал. Обикн. пренебр.* **Сбирам си / сбера си партушините.** *Диал. Обикн. пренебр.*

ОБИРАМ СИ / ОБЕРА СИ ПАРТУШИНКИТЕ. [*Често*: **Обирай си партушинките**]. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. *Неканен гост — го тово магаре. Да си обирам партушинките, докле е време, че лошото господ не търпи.* Д. Рачев - Светлина от север.

Още: **Обирам си / обера си партушините (дърмите, дрипите, парцалите, партакешите, чуковете, такъмите).** *Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си чукалата.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.*

ОБИРАМ СИ / ОБЕРА СИ ПАРЦАЛИТЕ. [*Често*: **Обирай си парцалите**]. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. *Оня чифликчия, като ме видя, побесня:— Ти, казва, нарочно си пробил ръката си, за да не возиш снопи! — И голямата синя жила на челото му се наля до пукване. — Обирай си парцалите! Не искам да се мяркаш пред очите ми!* А. Каралийчев, Народен закрилник. — *Слушай, бай Стамене . . . Да си обираш парцалите и право на обекта!* Т. Монов, Смърт няма. *Що не земеш да изфърлиш от къщата ми тая фъш-*

кия!. . . — Хайде, à обирай си парцалете! — зафана свекъра, като се залюшка към къщи Т. Г. Влайков, Ратай.

Още: **Обирам си / обера си дърмите (дрипите, партушините, партушинките, партакешите, чуковете, такъмите).** *Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си чукалата.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (прибирам си / прибера си, събирам си / събера си) парцалите.** *Обикн. пренебр.* **Задигам си / задигна си парцалите.** *Диал. Обикн. пренебр.*

ОБИРАМ СИ / ОБЕРА СИ ТАКЪМИТЕ. [*Често*: **Обирай си такъмите**]. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си.

Още: **Обирам си / обера си чуковете (дърмите, дрипите, парцалите, партакешите, партушините, партушинките).** *Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си чукалата.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (прибирам си / прибера си, събирам си / събера си) такъмите.** *Обикн. пренебр.* **Задигам си / задигна си такъмите.** *Диал. Обикн. пренебр.*.

ОБИРАМ <СИ> / ОБЕРА <СИ> ТОЧКИТЕ. *Жарг.* Получавам признание, постигам успех. *Той не е много способен, но пак си обира точките.*

ОБИРАМ СИ / ОБЕРА СИ ТРЪНКИТЕ. [*Често*: **Обирай си трънките**]. *Диал. Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. — *Не! Обирайте си трънките и да не сте стъпили вече дома!* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

Още: **Обирам си / обера си крушите.**

ОБИРАМ СИ / ОБЕРА СИ ЧУКАЛАТА. [*Често*: **Обирай си чукалата**]. *Жарг. Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си.

Още: **Обирам си / обера си чуковете (такъмите, дрипите, дърмите, парцалите, партакешите, партушините, партушинките).** *Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.*

ОБИРАМ СИ / ОБЕРА СИ ЧУКОВЕТЕ. [*Често*: **Обирай си чуковете**]. *Обикн. пренебр* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. *Ралчо въртя, сука, па видя, че не може да му мине бoята, и си обра чуковете.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

Още: **Обирам си / обера си такъмите (дърмите, дрипите, парцалите, партакешите, партушините, партушинките).** *Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Обирам си / обера си чукалата.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (прибирам си / прибера си, събирам си / събера си) чуковете.** *Обикн. пренебр.* **Задигам си / задигна си чуковете.** *Диал. Обикн. пренебр.*

ОБИРАМ / ОБЕРА ТОЧКИТЕ *на някого. Жарг.* Силно изненадвам, учудвам някого с някаква своя много хубава или много лоша проява, постъпка.

ОБИРАМ / ОБЕРА ФЪРТУНИТЕ. *Диал.* Зле си изпащам, понасям неприятните последствия от нещо. — *Слушай! — пристъпи той* [Пинтата] *с дуло, насочено право срещу секретар-бирника. — Не клинчи, защото ти ще обереш фъртуните.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ОБИЦА НА УХОТО. Поука от преживяна лична неприятност, от допусната грешка, която служи за назидание. *В нашето село не искаме лоши, завистливи и леки хора. Нека това да ти е обица на ухото и, докато си жив, не забравяй, че на светиниколска нощ си се подмокрил!* К. Петканов, Златната земя. *Ти не знаеш ли баща ни какъв е! Защо събираш момичетата, да те само срами пред тях?. . . Утре ще се разчуй из село. Туй да ти е обица на ухото. Да помниш други път.* П. Ю. Тодоров, Змейова сватба. — *Ти, бабо — рече той сурово и рязко, — друг път не ми тикай каша, която не съм те карал да ми забъркваш. . . — Ех. ..., отсега нататък . . . то ще е обица на ухото ми, ама . . . — Кръстевица говореше умолително и тихо. — Откъде да съм знаела, че така ще излезе. . . — И разпери ръце. — Сбърках. . . сгреших.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Скъсайте листа! — каза директорът. — А ти ще отидеш сега оттатък и ще напишеш молба за напускане на работата! Жена и три деца имаш, помисли си за тях! Нека това да ти бъде обица на ухото! Не за преместване — напускаш обекта!* Кл. Цачев, Войници.

Още: **Менгиш (ушник) на ухото.** *Диал.*

ОБЛАЖВАМ / ОБЛАЖА ВЪЖЕТО. *Диал.* Бивам обесен. *Ще облажиш въжето както я караш.*
Още: **Намазвам / намажа (омазвам / омажа) въжето.**

ОБЛАЖВАМ СИ / ОБЛАЖА СИ ДУШАТА. Получавам, изпитвам силно удоволствие от нещо. *От сутрин до вечер работя, утре ще ида на театър, да си облажа душата.*

ОБЛЕЩВАМ / ОБЛЕЩЯ ОЧИ. 1. Силно се учудвам на нещо, смайвам се от нещо. *„Как ли ще се изплаши, като ме види да отивам при него направо от участъка!" — помисли си* [Матьо] *за Сами Меворах, който беше една от най-важните свръзки на партията. — Как само ще облещи очи и ще заекне!* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Като погладуват комунистите, да видиш как ще им се разпадне текезесето. . . Вихрушката облещи очи.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *— Какво си облещила очи — засмя се още повече той. Сребърна* [табакерата] *. . . Да знаеш само кой ми я даде!. . . Един шумкар.* Ив. Венков, Хора край нас.
2. Умирам, издъхвам.
Още: **Опъклям / опъкля (изблещям / изблещя, изцъклям / изцъкля) очи** /към 2 знач./. **Ококорвам / ококоря (опулвам / опуля) очи** /в 1 знач. към 1 знач./.

ОБЛИВА МЕ / ОБЛЕЕ МЕ ВРЯЛА ВОДА. *Диал.* Става ми горещо от силен страх, ужас. *Плюх си на ръцете и с все сила замахнах. Кривакът мина през сред него и стана на две, а то отскочи настрана, отърси се и ме загледа с такива страшни очи, че краката ми се пресякоха. Обля ме вряла вода. Разбрах тогава какво „куче" е!* Ил. Волен, Между два свята.

ОБЛИВАМ / ОБЛЕЯ <КАТО> СЪС СТУДЕН ДУШ *някого.* Казвам или направям на някого нещо, което му подейства крайно неприятно. *Не мога повече да издържам. Ти непрекъснато ме обливаш със студен душ, това не се търпи.*
Още: **Поливам / полея <като> със студен душ.**

ОБЛИВАМ / ОБЛЕЯ С ВРЯЛА ВОДА *някого. Обикн. в св. вид.* Казвам или направям на някого нещо, което му подейства крайно неприятно.
Още: **Поливам / полея (попарвам / попаря) с вряла вода. Обливам / облея със студена вода.**

ОБЛИВАМ / ОБЛЕЯ С КАЛ *някого или нещо.* Обсипвам някого или нещо с обиди или клевети; безчестя. *Германската агентура, . . . , особено настървено започна да облива с кал и помия Съветска Русия.* В. Коларов, Против хитлеризма и неговите български слуги. *Френските, белгийските, холандските, скандинавските, германските и други десни социалисти изцяло и напълно поддържат американската въоръжена интервенция в Корея, заедно с целия реакционен печат обливат с кал народните маси в Корея, които геройски се борят против дръзкия агресор.* в. Работническо дело.
Още: **Хвърлям / хвърля кал. Обливам / облея с помия.**

ОБЛИВАМ / ОБЛЕЯ С ПОМИЯ *някого.* Обсипвам някого с обиди или клевети; безчестя. *Дафина, която също беше слязла на двора, като чу думите на свекър си, троснато забеляза: — Все се разправяте, все я оправяте, а пък цялото село ни облива с помия!* К. Петканоь, Дамяновата челяд.
Още: **Обливам / облея с кал.**

ОБЛИВАМ / ОБЛЕЯ СЪС СТУДЕНА ВОДА *някого. Обикн. в св. вид.* Казвам или направям на някого нещо, което му подейства крайно неприятно.
Още: **Обливам / облея с вряла вода. Обливам / облея със студен душ. Поливам / полея със студена вода.**

ОБЛИЗАЛА СЕ ПАНИЦА, ТА ИЗЛЯЗЛА НА ПОЛИЦА. *Диал. Подигр.* За човек, който малко се е подокарал, понатъкмил и се показва пред хората.

ОБЛИЗВАМ ЕМЕНИИТЕ *на някого.* Държа се угоднически, сервилно пред някого; подмазвам се, подлизурствувам. *На тия години бях, когато Ахмеда от Язлъ искаше да ме дере с кремен. Само че не хванах тогава шумата, а дойдох да облизвам тука емениите на Шефкъ бей.* Н. Хайтов, Шумки от габър.
Още: **Лижа емениите.**

ОБЛИЗВАМ ПАНИЦИТЕ *на някого.* Държа се угоднически, сервилно пред някого; подмазвам се, подлизурствувам.
Още: **Ближа паниците. Облизвам саханите.**

ОБЛИЗВАМ САХАНИТЕ *на някого.* Държа се угоднически, сервилно пред някого; подмазвам се, подлизурствувам. *Царските хора, ония, които облизват саханите на тиранина, . . . ще да възразят, че тие селени са биле отклонени от правия път чрез подбуждението на недоброжелатели.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.
Още: **Облизвам паниците.**

ОБЛИЗВАМ СИ / ОБЛИЖА СИ ПРЪСТИТЕ. Получавам облаги от нещо, спечелвам, обикн. по незаконен път. *Тия, дето бъркаха в меда, си облизаха пръстите и нищо им! А сиромашкия Ицо бутнаха невинен у затвора.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Уплетоха си кошницата те — Стрезьо и Кендибаша, но покрай тях си облизаха пръстите и Кара Никола и Сирак Дончо, че и даскал Тошко.* Ц. Церковски, Награда. *Но Ралчо вървеше и не искаше да го слуша. — Не ме карай да казвам колко сирене си раздал на разни . . . — продължаваше огорчено и с угризение домакинът. — Аз не съм давал нищо! Пък ти, ако не си знаел сметката си и си си облизвал пръстите, отговаряй сега!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Пък покрай тях* [Стрезьо и Кендибаша] *и Кара Никола, и Сирак Дончо, че и Хаджиоолу си облизаха пръстите. Един от общинска мера, други от общинска гора, пък все в джоба.* Ц. Церковски, Тъй е то.

ОБЛИЗВАМ / ОБЛИЖА ЧИНИИТЕ. 1. *Само в несв. вид.* Много съм лаком. **2.** Много съм гладен.

ОБЛИЧАМ / ОБЛЕКА РАСОТО. Ставам монах (монахиня) или свещеник; покалугервам се или се запопвам. *Тя се покорила с готовност на бащината си воля и сама изказала желание да облече расото.* Ив. Вазов, Ивайло.
Още: **Намятам / наметна расото.** *Диал.*

ОБЛЪСКАЙ СИ ГО О ГЛАВАТА. *Диал. Пренебр.* Прави с него каквото щеш.
Още: **Търкам (трия, чукам) си го на (о) главата** */във 2 знач/. Пренебр.* **Обрьскай (обий) си го о главата.** *Диал. Пренебр.*

ОБЛЪСКА МИ СЕ О ГЛАВАТА. *Диал.* Трябва да се грижа за нещо или за някого, да се разправям с нещо или с някого.
Още: **Оби ми се о главата.** *Диал.*

ОБЛЯГАМ СЕ КАТО БЕБЕР. *Диал.* Чувствувам се удобно, разположил съм се добре.

ОБЛЯГАМ СЕ КАТО НА БАЩИНОТО СИ КОЛЯНО. *Диал.* Самонадеяно, без основание разчитам на подкрепа от лице, което съвсем не е длъжно да ми бъде в помощ.

ОБЛЯКЪЛ НА СВЕТИ АТАНАСА КОЖУХА. *Диал.* Облякъл лятно време зимна дреха.
Още: **Наметнал на свети Атанаса кожуха.** *Диал.*

ОБЛЯКЪЛ СЕ АЛИЯ, ПОГЛЕДНАЛ СЕ — ПАК В ТИЯ. Употребява се, за да се подчертае, че не е станала никаква промяна у някого или в нещо, тъй като се е изменил само външно, а истинската му същност си е останала старата. *Падането на Радославовия кабинет пораздвижи малко хората, но новото правителство на демократи и радикали продължи старата политика. . . —Погледнал се Алия — пак в тия! — сърдеше се той.* Г. Караславов, След ноември.
Още: **Преоблякъл се (пременил се) Алия, погледнал се — пак в тия. Облякъл се Илия, погледнал се — пак в тия.**

ОБЛЯКЪЛ СЕ ИЛИЯ, ПОГЛЕДНАЛ СЕ — ПАК В ТИЯ. Вж. Облякъл се Алия, погледнал се — пак в тия.

ОБОРВАМ / ОБОРЯ ГЛАВА. Угрижвам се, отчайвам се, обезсърчавам се. *Оттогава по цял ден той седеше на белия камък пред своята землянка и гледаше към далечните баири, където беше Сопот, а после оборваше глава и с никого дума не продумваше.* М. Марчевски, Калофер войвода. *Господѝнът обори глава и каза примирено: — Добре, ще си изляза.* Д. Калфов, Индийският петел.

Още: **Отпускам (отпущам) / отпусна глава. Навеждам / наведа глава** /в 1 знач./.

ОБРАТНАТА СТРАНА НА МЕДАЛА. Лошата, отрицателната страна на нещо. *Като други поети от онова време, и той* [Ив. Ст. Андрейчин] *се жали, че не е живял, че животът му напразно е преминал. Това е обратната страна на медала. Тази същата напредничава и смела интелигенция в други моменти се поддава на миньорни настроения, колебае се и страда.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *Жена му трепереше от страх, че ето нà, ще отвори уста и всичкият старателно скриван ужас на семейното щастие. . . щеше да блесне с всичката си голота. Тя беше обратната страна на медала, интимната страница, която не всеки можеше да чете.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов.

Още: **Опаката страна на медала.**

ОБРАХ БОСТАНА. *Диал.* Изчерпах източниците си, средствата си.

ОБРАХ СИ ЗЕЛЕН БОСТАНЯ. *Диал.* **1.** Предварително, без време изхарчих доходите си.
2. Развалих си сам работата.

ОБРИЧВАМ / ОБРИЧА БЕЗ БРИЧ *някого. Диал.* Измамвам, излъгвам някого, като му продавам нещо прекалено скъпо.

Още: **Обричвам / обрича без бричев.** *Диал.*

ОБРИЧВАМ / ОБРИЧА БЕЗ БРИЧЕВ *някого. Диал.* Вж. Обричвам / обрича без брич.

ОБРЪСВАМ / ОБРЪСНА БЕЗ БРЪСНИЧ *някого.* Измамвам, излъгвам някого, като му продавам нещо прекалено скъпо.

Още: **Обръсвам / обръсна без сапун.**

ОБРЪСВАМ / ОБРЪСНА БЕЗ САПУН *някого.* Вж. Обръсвам / обръсна без бръснич.

ОБРЪСВАМ / ОБРЪСНА НА ЯЙЦЕТО КОСМИТЕ. *Диал.* Върша нещо напълно безсмислено.

ОБРЪСВАМ СИ МУСТАКИТЕ. *Със следв. изр. със съюз* а к о. *Диал.* Напълно съм уверен, че нещо няма да стане, че не е така (с оглед на изказаното предположение или твърдение в следващото изречение). — *Деца сте вие, деца, и днес и утре! — обади се един от противната страна . . . Казвайте каквото искате, а аз си обръсвам мустаките, ако той излезе чист човек.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

ОБРЪСКАЙ СИ ГО О ГЛАВАТА. *Диал. Пренебр.* Правѝ с него каквото щеш.

Още: **Търкам (трия, чукам) си го на (о) главата** /във 2 знач./. *Пренебр.* **Облъскай (обий) си го о главата.** *Диал. Пренебр.*

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА АКЪЛА *на някого.* Повлиявам на някого да промени решението си или да почне да мисли по друг начин; разколебавам някого в нещо. — *Кой знае, рече Недялко воденичарят, той може и да те послуша, но жена му ще му обърне акъла, нали я знаеш, тя щом чуе, че Бекир ще турчи момиче, ще угвори бея и ще помогне на Бекира.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.

Още: **Обръщам / обърна ума.**

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА В ПРАХ И ПЕПЕЛ *нещо.* Напълно разрушавам, напълно унищожавам нещо. *Нужно е да се унищожат и свърталищата му, да нема откъде да вземе парче хлеб или куриер. Сега съм решил за Пресад и родното му село Рапа. На прах и пепел ще ги обърна.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.

Още: **Направям / направя на прах и пепел** /в 1 знач./. **Превръщам / превърна в (на) прах и пепел.**

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА ГРЪБ. 1. *Самост. или на някого, нещо.* Тръгвам в обратна посока и се оттеглям; отивам си от някого или отнякъде. *Ако всичко, което изговори досега, е от сърце и честно . . . покани ме утре да отидем и се разпишем в общината . . . Лека нощ! И обърна гръб.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *С такива жарки горестни слова в сърцето си шествуваше бавно Теодосий по нагорнището на оня рид, откъдето много години назад той зърна за пръв път Парорийската обител, на която сега обръщаше гръб.* Ст. Загорчинов, Ден после-

ден. *Подред се простих с всички коне, взех гъдулката си и завинаги обърнах гръб на стопанството, на Попето, на селото ни!* Й. Гешев, Вик от тъмнината.
2. *Самост. или на някого.* Бягам от противника; отстъпвам. *Немците не дочакаха контраудара, обърнаха гръб и полето отново позеленя от шинелите им.* П. Вежинов, Втора рота. *Никой от нашия полк до това време не беше преживял ужаса на отстъплението, никога ние не бяхме обръщали гръб на неприятеля.* М. Кремен, Брегалница.
3. *Някому.* Преставам да общувам с някого, да се интересувам от него; отбягвам, пренебрегвам, изоставям. *Ти бай Салчо за приятел ли го имаш? На твое място щях да му обърна гръб.* Б. Болгар, Близнаците. *Сарандовица и тя обърна гръб на дядя Моска. Той се изнесе от хана и оттогаз заживя в бараката на хумниците.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. —*Няма да му продумам. Ако дойде при мене, ще му обърна гръб.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Тя няма да остави подлеца да се шири безнаказано. Обръщаше му гръб, презираше го.* Б. Болгар, Близнаците. *Това още повече налага да напуснеш незабавно центъра. Би трябвало да отговоря: „Осигурих ти значи добро наследство и шефско място, а сега ми обръщаш гръб“.* Б. Райнов, Господин Никой.

Още: **Давам / дам гръб** /във 2 знач. към 3 знач./.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА ДЕБЕЛИЯ <КРАЙ>. Пристъпвам към строги мерки; почвам да действувам строго, да прилагам сила, бой. *От сечището излезе горският пазач и се нахвърли върху му. — Какво дириш в забраненото? Я разтоварвай колата, крадец! — . . . — На тебе думам, пущай колата, докато не съм обърнал дебелия край!* К. Петканов, Хайдути. —*Ще мирясат ли тия комунисти?— . . . —Май ще трябва да обърнем дебелия край! — обади се друг стражар.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Е, как е, другари? — каза след доста дълга пауза Лъвът. — Ще се оправяме ли с добро, или трябва да обръщаме дебелия край?* П. Незнакомов, След нас потоп. — *Хайде, казвай, докато не сме обърнали дебелия!* О. Бояджиев, Пътеките.

Още: **Обръщам / обърна другия край.**

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА ДРУГИЯ КРАЙ. Вж. Обръщам / обърна дебелия <край>. *Най-напред преценявам човека, после с добро. . . Пък щом видя, че не върви по тоя начин, обръщам другия край.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Той спря играта и викна Владимир при себе си: — Мислите, че не виждам? Не ви е срам! . . . Разбирам аз какво целите, но няма го майстора! . . . Или ще се подчинявате, или ще обърна другия край. Разбра ли?* А. Мандаджиев, Отровният шип. — *Ти върви с добро, да не обърна другия край.* В. Нешков, Настъпление. *За него важеше да си гледа работата . . . Но виж, ако войниците речаха да пакостят на султана, . . . , властта обръщаше другия край. Дебелия. Падишахът ги наказваше.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА ДРУГИ<Я> ЛИСТ и ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА ЛИСТА. Почвам да говоря или действувам по съвсем друг начин, обикн. противоположен на досегашния. *Тя отведнъж се досети, че не трябва да навира сега своето тегло, причинено от Ралчо. Затова обърна другия лист. — И защо, боже, са тия разправии, като всички ще идем в една и съща земя?* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Я господа, тръгвайте в час, да не обръщам други лист! — троснато заповяда главният.* Ст. Ц. Даскалов, Под ямурлука.

Още: **Обръщам / обърна другото листо.** *Диал.*

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА ДРУГОТО ЛИСТО и ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА ЛИСТОТО. *Диал.* Вж. Обръщам / обърна други<я> лист. *Но тия извинения не можаха да разгонят недоволството на вахмистера. Схванал това, бай Христо рече да обърне другото листо.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *А той* [тате] *без всякаква деликатност, хоп за ушите. Дори и пляска! Обърнах му внимание, че не е редно да ме притеснява сега, когато съм по-слаб и икономически зависим, а той дори не се усмихна. Такава липса на хумор! Тогава обърнах другото листо — казах му, че ще избягам.* Сп. Йончев, Как се става ангел.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА ЕДНА СТРАНИЦА ОТ МОЯ ЖИВОТ. *Книж.* Завършвам един период от живота си, обикн. свързан с нещо важно, съществено за мене. *Опитах всичко, той не заслужава. Струва ми се, обърнах една страница от моя живот, сега обичам само книгите, работата си.* М. Георгиева, Жените могат да бъдат горди само в социалистическото общество.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА ЕМЕНИИТЕ *на някого. Диал.* Изпъждам, изгонвам някого.

ОБРЪЩА МИ СЕ / ОБЪРНЕ МИ СЕ СЪРЦЕТО. *Обикн. в св. вид.* **1.** Внезапно се изплашвам силно. *Зад върбалака се зачуват гласовете на изплашените моми ... Ох, божичко—обърна ми се сърцето!* П. Ю. Тодоров, Зидари. *Мъжът на една жена бил много страхлив. Толкова страхлив, че комар да бръмнел и сърцето му се обръщало.* Елин Пелин, Страхливият мъж.
2. Изведнъж се развълнувам, разчувствувам силно. *Гледам го що върши — сърцето ми се обръща. Трупа, трупа в къщи — все за тебе. Кабриолет купи. В София ще те води по театри, магазини.* Г. П. Стаматов, Лалка и Лили. *Ней е дожаляло, като ме е видяла така и смилила се е за мене, и обърнало ѝ се е сърцето.* Т. Г. Влайков, Вестовой.

Още: **Премята ми се / преметне ми се (преобръща ми се / преобърне ми се) сърцето. Изтръгва ми се / изтръгне ми се сърцето** /към 1 знач./. *Диал.*

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА КАЛПАКА. *Диал.* Почвам да постъпвам по друг начин, като взимам по-сурови мерки.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА КАЛПАКА НАОПАКИ *някому. Диал.* Причинявам някому неприятности, правя му пакости. *Ахналийки, в гърчолия превзети: / пази боже да им влетяш в ръцете, / обръщат ти наопаки калпака.* П. Р. Славейков, Славейче.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА КОЛАТА. Почвам да говоря или действувам по съвсем друг начин, обикн. противоположен на досегашния. *Проклети гърци! Щом им кажеш, че си от страната на Кантакузина, представят се за Апокавкови сподвижници. Обърнеш ли колата, те пък стават тозчас хора на димотишкия император.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Доде ли при вас сиромах чивяк нещо да му продадете, ще му земете и праха от цървулите. А доде ли нещо да ви работи — обръщате колата: „сичко е евтино", казвате и искате да ви работи бадява.* Т. Г. Влайков, Ратай. *Раиф все още не е уверен, но за всеки случай обърна колата: — Та, казваш, в тая голяма къща ще живеят?* В. Полянов, Белият вятър в планината. *Тука аз направих забележката, ..., че ако повечето от Македония били турци, ..., Македония няма да гласува (...) за съединението с България; така щото негово високо благородие не трябва да се страхува от това ... — той обърна колата... „Автономия за Македония,. . .— никогаж, никогаж и никогаж—докогато последният турчин в Македония умре на поста си".* в. Пряпорец.

Още: **Извръщам / извърна колата.**

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА КЪЩАТА НАДОЛУ С КЕРЕМИДИТЕ. Усилено търся някого или нещо, като разбърквам, претършувам всичко. *Нея нощ, когато вие си отидохте, в нашия дом нахълтаха народните врагове като зверове. Цялата къща обърнаха надолу с керемидите. Претършуваха тавана, зимника.* А. Каралийчев, Народен закрилник.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА НАДОЛУ С ГЛАВАТА. 1. Разваляам реда някъде, много разбърквам нещо (обикн. за къща, стая). — *Ух, какво е у нас, само за гости сме... Защо не ми каза? —.... Е, ще прощавате, другарю, моите хубостници всичко с главата надолу обръщат. Заповядайте, седнете.* Ем. Манов, Ден се ражда.
2. Променям нещо из основи, изцяло, като рязко го влошавам. *Вие много се радвате, че сте измислили нещо ново... Но не знам дали съзнавате как това ваше откритие обръща надолу с главата дори най-елементарните ни представи за живот и съществуване.* П. Вежинов, Звездите над нас. — *Света обърнаха надолу с главата, ей! — сякаш на себе си рече възстарият страж ... Ако намекваше за Селим хан, не би било право — най-малко Селим хан бе пожелал размириeто.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА НА ДРЪНГАЗИЦА. *Диал.* **1.** *Някого.* Довеждам някого до състояние на безчувственост.
2. *Нещо.* Започвам да се отнасям несериозно към нещо.
3. *Самост.* Започвам свада, караница.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА НАОПАКИ *нещо.* **1.** Разбърквам, претършувам всичко, обикн. за да търся усилено някого или нещо. *Но един ден призори полицията пак обгради Кочковия дом и пак обърна всичко наопаки. Цели два часа продължи обискът.* Г. Караславов, Неверникът Тома. *Обискът трая дълго. Събраха всички книги от шкафа и ги сложиха в един чувал. След това отидоха в собата, дето спеше фамилията и там обърнаха всичко наопаки.* К. Калчев, При извора на живота. *И хигиеничният екстаз понякога толкова силно ги завладяваше, че обръщаха цялата къща наопаки: тупаха черги, миеха дъски.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

2. Търся нещо навсякъде, за да го получа, доставя. *Ще кажеш още на баща ми, че не можах да му намеря такъв часовник, какъвто ми поръча, че обърнах наопаки целия Париж и пак не можах да намеря същата марка.* Д. Калфов, Жан Самаре.
3. Променям из основи нещо, като обикн. го подреждам по съвсем друг начин. *Все не харесва къщата ни. Вчера обърна всичко наопаки в стаите отсреща, размести леглата, сандъците.* Д. Талев, Старата къща.
4. Променям из основи установения някъде ред, начин на живот или работа, организацията на нещо. *Света наопаки обърнаха, дявол да ги вземе! И животните на хора направиха!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. — *Е, е, е, не сме чак такива бюрократи де! — прекъсваше все по-намръщено моят стар приятел. — Какво искаш ти. . . да обърнем наопаки целия досегашен ред ли?* П. Незнакомов, След нас потоп.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА НА СТО И ОСЕМДЕСЕТ ГРАДУСА *нещо. Неодобр.* Изменям напълно нещо (възглед, мнение, твърдение), възприемам точно обратното нещо (възглед, мнение, твърдение).

Още: **Извъртявам / извъртя (завъртявам / завъртя) на сто и осемдесет градуса.** *Неодобр.*

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА НОЩТА НА ДЕН. Работя и през нощта, занимавам се с нещо и през нощта.

Още: **Правя нощта на ден.**

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА ОРЪЖИЕТО СИ *срещу някого. Книж.* Започвам борба срещу някого. *Благоденствуваха тиловите герои, предателите, ония, които бяха готови да обърнат оръжието срещу своя народ.* Л. Стоянов. Сребърната сватба на полковник Матов. *В това време латинети* (. . .) *бяха завладели много места в Тракия, . . . а освен това тии бяха влезли и в Пелопонес и намеряваха да обърнат оръжието си и на други страни, дето гърците бяха могли да се удържат.* Д. П. Войников, Кратка българска история.

Още: **Насочвам / насоча оръжието си.** *Книж.*

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА ОЧИ. *Обикн. в св. вид. Диал.* Умирам. — *Денеси чухме за едного деспота Яков от Бдин, представил се скоропостижно пред господа бога. . . турила му царицата някакво биле във виното и той . . . обърнал очи.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА ОЧИТЕ СИ. *Книж.* **1.** *Към някого.* Очаквам защита, подкрепа от някого, надявам се, разчитам на някого. *Бъдете горди, че отечеството е обърнало очите си към вас и очаква защита от вас.* Хар. Русев, По стръмнините. *Сега, когато хората поемаха добрия път на сговора и на труда, нямаше да бъде зле да обърнат очите си и към бога.* Й. Йовков, Жетварят.
2. *Към нещо.* Насочвам желанието си към нещо, очаквам облага от нещо. *Хората подемаха новите си работи, някои се готвеха да заминават в Ловеч, други обръщаха очи към завода.* Н. Тихолов, Дни като другите.

Още: **Обръщам / обърна поглед.**

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА ПЕРОТО. *Диал.* Почвам да говоря по съвсем друг начин; променям разговора.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА ПЕТАЛАТА (ПЕТАЛИТЕ). *Обикн. в св. вид. Грубо.* Умирам. *Много се уморих. Ако караме тъй още пет дена, ще обърна петалите.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Край тези ракиджийски казани колибарите прекарват шумно и весело като на воденица. И здраво пият. Понякога някой по-стар не издържа и докато го разберат — той обърнал петалата край казана, с кратунката в ръка.* Д. Мантов, Хайдушка кръв. — *Какво стана с твоя вол? Оздравя ли, или обърна петалата?* К. Калчев, Живите помнят. *Вие изхвърквате из комендантството и се затичвате към болния. В туй време той вече обърнал петалата.* Хр. Радевски, Ред в умиранията.

Още: **Мятвам / метна (лъсвам / лъсна, хвърлям / хвърля) петалата (петалите).** *Грубо.*

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА ПОГЛЕД *към някого или нещо. Книж.* Вж. Обръщам /обърна очите си *към някого или нещо. Примирихме се и с татевия войниклък. Всички вече обърнахме погледи към дядо.* Кр. Григоров, Новодомци. *Това значи, че народът е преживял и Крали Марка, погребал е и него в оскърбената си душа и е обърнал поглед към бъдещето — към децата.* П. П. Славейков, Българска литература.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА СВЕТА. 1. Търся навсякъде най-старателно нещо, за да го намеря, открия или да се сдобия с него. *Обърнах света за това лекарство, но усилията ми останаха напразни.*
2. Променям из основи общественото устройство някъде. *Иван Замбин се засмя — веселеше го тая чисто българска черта на приятеля му: да приземи и опрости огромните, неясните, заредените с неизвестност събития, които трябваше да обърнат света.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Богатия никой не го гледа дьонме ли е, или роден мюсюлманин. Хич бива ли кахър да си туряш? Ти ми дай годините си, младостта си — светът бих обърнал!* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ОБРЪЩАМ СЕ / ОБЪРНА СЕ НАДОЛУ С ГЛАВАТА. Променям се из основи, изцяло, като рязко се влошавам. *Ако не си додеш, за нас живот няма, тъй да знаеш. Всичко се е обърнало с главата надолу. Блага дума не се чува в къщата ни, откак си си отишла.* Ив. Петров, Нонкината любов. *Сега оставаше да се види какво ще прави новият началник. Ако тръгне по пътя на стария, всичко ще бъде наред. Но ако застане на страната на Пандов, всичко ще се обърне надолу с главата.* М. Марчевски, Тихо пристанище.

ОБРЪЩАМ СЕ / ОБЪРНА СЕ НАКЪДЕТО ДУХА ВЯТЪРА. Нагаждам поведението, действията си според създадените обстоятелства и условия с оглед на лична изгода.

ОБРЪЩАМ СЕ / ОБЪРНА СЕ НАОПАКИ. Изцяло се променям, като обикн. се влошавам. *Всичко се обърна наопаки. И по-рано минаваха пътници, отбиваха се на чешмата, но щом пиеха вода, тръгваха пак по работата си. Сега, който пиеше вода, не бързаше да си ходи.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

ОБРЪЩАМ СЕ / ОБЪРНА СЕ НА ОЧИ И УШИ. Изострям, напрягам до крайна степен вниманието си, за да схвана, да чуя и видя всичко, да не пропусна или сбъркам нещо. *Ивайло чу също шум от стъпки на хора и далечна врява. Той беше се обърнал целия на очи и уши. — Нещо става в оброчището.* Ст. Загорчинов, Ивайло.
Още: **Обръщам се / обърна се на (в) слух и зрение.**

ОБРЪЩАМ СЕ / ОБЪРНА СЕ НА (В) СЛУХ. Напрягам се до крайност, за да чуя, да доловя нещо, слушам с най-голямо внимание, най-напрегнато. *Обърнах се цял на слух и зяпнах ясновидеца в устата, за да узная какви изненади ми готви коварното бъдеще.* Св. Минков, Защо останах без двойник. *Той повдигна глава и започна с тих, равен глас. Всички се обърнаха в слух.* Ст. Чилингиров. Хлеб наш насущний.
Още: **Превръщам се / превърна се на (в) слух.**

ОБРЪЩАМ СЕ / ОБЪРНА СЕ НА (В) СЛУХ И ЗРЕНИЕ. Изострям, напрягам до крайна степен вниманието си, за да схвана, да чуя и видя всичко, да не пропусна или сбъркам нещо. *Вълко настръхна и цял се обърна на зрение и на слух. Очакваше да чуе стъпките на своя помощник, но вместо това чу уплашения рев на елен.* Ем. Станев, Повест за една гора.
Още: **Превръщам се / превърна се на (в) слух и зрение. Обръщам се / обърна се на очи и уши.**

ОБРЪЩАМ СЕ / ОБЪРНА СЕ НА СТО И ОСЕМДЕСЕТ ГРАДУСА. *Неодобр.* **1.** Възприемам съвсем противоположни на досегашните си възгледи, мнение или променям напълно поведението си.
2. *За нещо.* Променям се коренно, напълно. — *Тичаше навред от любопитство, озарен от радостна възбуда, уверен, че с еснафлъка е вече свършено и Зоя при новия строй ще погледне на него с други очи. „По-скоро да се измете буржоазията и тогава всичко ще се обърне на сто и осемдесет градуса“.* Ем. Станев, Иван Кондарев.
Още: **Извъртявам се / извъртя се (завъртявам се / завъртя се) на сто и осемдесет градуса.** *Неодобр.*

ОБРЪЩАМ СЕ / ОБЪРНА СЕ С КРАКАТА НАГОРЕ. Променям се в съвсем противоположна посока, обикн. като се влошавам. *Поникнеха ли мустаците, той добиваше наново мъжката си сила . . . , но Костадина пак го погваше, обръсваше го и работите се обръщаха пак с краката нагоре.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

ОБРЪЩАМ СЕ / ОБЪРНА СЕ С ЛИЦЕ *към нещо. Книж.* Съсредоточавам вниманието си главно върху нещо, насочвам се към нещо. *Събуди се и нашата драматургия: редица писатели се обърнаха с лице към българската драма. Върху сцените на нашите театри се съз-*

дадоха постановки на български драми. Сл. Васев, Българската комунистическа партия и нашият театър.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА С КРАКАТА НАГОРЕ. 1. Променям нещо, като напълно го разбърквам. *Раклата с хляба и тя гътната, хлебовете натъркаляни, а върху тях: сахани, лъжици, паници, . . . — всичко с краката нагоре обърнато.* Ц. Церковски, Сто пари на цяло. **2.** Променям из основи установения някъде ред, начин на живот или работа, организацията на нещо. *Откак тоя зет е влязъл в къщата на тъща си, обърнато е всичко с краката нагоре.* П. П. Славейков, Българска литература. *„Ти лъжеш, ти клеветиш, безсрамнико!" — негодуват якобинците — толкова ли е як твоя строй, щото при войска и полиция петдесет души емигранти да го обърнат с краката нагоре!"* Ал. Константинов, Вий знаете ли що значи амнистия? — се провикна умния Стоенчо Михайловски. *Посетителите на музея може сега да се подсмиват на оня миниатюрен прототип на „сингера", . . . но той е обърнал с краката нагоре стария терзийски занаят.* Н. Хайтов, Шумки от габър. **3.** Изменям в напълно противоположна насока нещо (учение, теория и под.). *Майкелсон, . . ., направил няколко опита, които обърнали с краката нагоре цялата „стройна" теория за етера и коренно изменили представите на учените за самата светлина.* Вл. Харалампиев, По следите на светлината.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА СЪРЦЕТО *на някого.* Направям някой да стане по-милостив, по-добър, по-сърдечен. *Тя света Богородичка давно му обърне сърцето. Той ще да омекне.* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука.

ОБРЪЩАМ / ОБЪРНА УМА *на някого.* Повлиявам на някого да промени решението си или да почне да мисли по друг начин; разколебавам някого в нещо. *— Некои от преспанските общинари — продължи Глаушев — се дърпат сега, не искали женско училище.— Как тъй! Нали ми писахте от името на общината. . . — Да, така беше. Но се намери един там, между нас, и обърна ума на общинарите.* Д. Талев, Преспанските камбани. *— Как ти влезе под кожата на туй момиче! Искам да ми кажеш: как в една нощ му обърна ума!* П. Ю. Тодоров, Змейова сватба.

Още: **Обръщам / обърна акъла.**

ОБРЪЩАМ ЧАШИТЕ. Пия много, голям пияница съм.

Още: **Хвъргам чашите.** *Диал.*

ОБТОЧИ ГО. *Диал.* Умря.

ОБТЯГАМ УШИТЕ *на някого. Диал.* Говоря на някого с уважение, като на големец, а не като на приятел.

ОБУЛИ КУЧЕТО В ЦЪРВУЛИ, ТО СИ ИЗЯЛО КРАКАТА. *Диал.* За човек, на когото е осигурено нещо хубаво, а той се самозабравя и почва да се държи нахално и да разваля това, което му е дадено.

ОБУЛИ МУ ГАЩИ. *Диал.* За дете — станало голямо, пораснало вече.

ОБЪРКВАМ / ОБЪРКАМ *някаква* **КАША и ОБЪРКВАМ / ОБЪРКАМ КАШАТА.** Причинявам някакви неприятности, създавам неприятно, заплетено положение, обикн. с интриги, клевети. *Да пусне изтърсака на Петра в Средец, да обърка кой знае какви каши, когато мирът с ромеите е пред прага! Каквото и да е мислил Василий, тоя Роман трябваше да изчезне.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

Още: **Забърквам / забъркам** *някаква* **каша.**

ОБЪРКВАМ / ОБЪРКАМ КОНЦИТЕ. 1. Не мога да намеря изход от някакво неблагоприятно положение, в което съм изпаднал, не зная как да постъпя. *Турчинът . . . издаде строга заповед: — Извикай първенците на селото. Още сега да дойдат. По-скоро! Тодораки обърка конците — щураше се насам-натам и едва намери хора да изпрати за селските първенци.* К. Петканов, Хайдути. *Но когато учителят им съобщи, че само за път трябват 300 лева, той съвсем обърка конците. Беше събрал всичко на всичко 100 лева — за какво по-напред — за път ли, за топка ли!* Ст. Ц. Даскалов, Под ямурлука. *Те влязоха мълчаливо в триетажната бяла постройка. . . Много пъти бяха идвали тук: да се съветват, да се отчитат, да се оплакват, да търсят помощ и закрила, когато объркат конците.* К.Калчев, Семейството на тъкачите. **2.** Обхваща ме силно смущение и не зная какво да отговоря, да кажа; обърквам се. — *Та*

познаваш ли чий е образът! . . . —Попитали калугерина, познава ли лицето на дявола? Позна вам го зер! — Тоя момък съвсем обърка конците, — пошушна Фратьо чорбаджи. Ив. Вазов, Чичовци.

Още: **Забърквам / забъркам (сбърквам / сбъркам, заплитам / заплета, уплитам / уплета) конците. Скосявам / скося конците.** *Диал.*

ОБЪРКВАМ СЕ / ОБЪРКАМ СЕ КАТО КУЧЕ ВЪВ ВОДЕНИЦА. *Диал.* Извънредно много се изплашвам и не мога да намеря изход от неблагоприятното положение, в което съм изпаднал по моя вина (употребява се обикн., когато някой е заловен при извършване на нещо нередно).

Още: **Забърквам се / забъркам се (сбърквам се / сбъркам се, намирам се / намеря се) като куче във воденица.** *Диал.*

ОБЪРКВАМ СЕ / ОБЪРКАМ СЕ КАТО ПАТЕ В КЪЛЧИЩА. Обхваща ме силно смущение и съвсем не зная как да постъпя или да отговоря. — *Обърках се като пате в кълчища! — каза на себе си Клинката.* К. Петканов, Златната земя.

Още: **Обърквам се / объркам се като петел (пиле) в кълчища. Забърквам се / забъркам се (уплитам се / уплета се) като пате в кълчища. Обърквам се / обьркам се като пате в решето.** *Диал.*

ОБЪРКВАМ СЕ / ОБЪРКАМ СЕ КАТО ПАТЕ В РЕШЕТО. *Диал.* Обхваща ме силно смущение и съвсем не зная как да постъпя или да отговоря.

Още: **Уплитам се / уплета се като пате в кълчища.** *Диал.* **Обърквам се / обьркам се като пате в кълчища.**

ОБЪРКВАМ СЕ / ОБЪРКАМ СЕ КАТО ПЕТЕЛ В КЪЛЧИЩА. Обхваща ме силно смущение и съвсем не зная как да постъпя или да отговоря.

Още: **Забърквам се / забъркам се (уплитам се / уплета се, заплитам се / заплета се) като петел в кълчища. Омотавам се / омотая се (сплитам се / сплета се) като петел в кълчища.** *Диал.* **Оправям се / оправя се като петел в кълчища.** *Диал. Ирон.*

ОБЪРКВАМ СЕ / ОБЪРКАМ СЕ КАТО ПИЛЕ В КЪЛЧИЩА. Обхваща ме силно смущение и съвсем не зная как да постъпя или да отговоря. *На голям зор съм, от другите ме е страх, обърках се като пиле в кълчища.* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Обърквам се / обьркам се като петел (пате) в кълчища. Уплитам се / уплета се (забърквам се / забъркам се) като пиле в кълчища.**

ОБЪРКВАМ <СИ> / ОБЪРКАМ <СИ> СМЕТКИТЕ. Разстройвам се финансово. *Сума време пестих да събера нещичко, а нà, потрябва за по-важни работи, обърках сметките и нищо не излиза. . . Спестеното се топи.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Затова, ако ти е възможно (не бих искал в никой случай сам да обьркваш сметките си!), прати ми още малко пари.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

Още: **Забърквам си / забъркам си сметките. Обьркват ми се / обьркат ми се сметките** /в 1 знач./.

ОБЪРКВАМ/ОБЪРКАМ СМЕТКИТЕ *на някого.* Попречвам за осъществяването на плановете или намеренията на някого; развалям, осуетявам плановете, намеренията на някого. *Той беше си наумил да спи в някой от камионите на реката, където често отиваше през лятото, но внезапното застудяване съвсем обърка сметките му.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Снопите лежат неприбрани, войната е объркала всички сметки.* Л. Стоянов, Холера. *Немците го* [мунициония склад] *бяха приготвили трескаво през последните седмици за своето настъпление и разрушаването му щеше да обърка техните сметки.* П. Вежинов, Втора рота.

Още: **Забърквам / забъркам (разбърквам / разбъркам) сметките.**

ОБЪРКВАМ / ОБЪРКАМ *някакви* **ТРИЦИ** и **ОБЪРКВАМ / ОБЪРКАМ ТРИЦИТЕ.** *Самост. или някому.* Причинявам някакви неприятности някому, създавам неприятно, объркано положение, обикн. с интриги, клевети. *В същност, той* [Мачков] *нищо не беше направил на Пинтата, там Грозддан, този мръсник, той обърка триците, но ще си изпати сега не виновникът, а той, невинният помощник-кмет, защото него ще спипат в общинското управление.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Бъркам (забърквам / забъркам, разбърквам / разбъркам, надробявам / надробя)** *някакви* **трици.**

ОБЪРКВАМ / ОБЪРКАМ Я. 1. Извършвам нещо нередно, постъпвам не както трябва. — *Какво ще се изказваме — каза Димо. . . Който много говори, той я обърква.* Хар. Русев, По стръмнините.
2. *Само в св. вид в мин. вр.:* **Обърках я.** Попаднах в тежко, неблагоприятно положение; загазих.

ОБЪРКВАТ МИ СЕ / ОБЪРКАТ МИ СЕ СМЕТКИТЕ. 1. Разстройвам се финансово. 2. Осуетяват ми се плановете, намеренията, не успявам в намеренията си.
Още: **Обърквам / <си> объркам <си> сметките** /към 1 знач./.

ОБЪРНАХ ГО НА ЗЕЛЕН БОСТАН. *Диал.* Прекарвам зле, лошо.

ОБЪРНИ СИ ГЪРБА. *Грубо.* **1.** Махни се оттук, върви си, иди си.
2. *Диал.* Престани да правиш добро на някого (обикн. когато е проявил неблагодарност).
Още: **Покажи си гърба.**

ОБЪРСАЛ МИ Е ГУБЕРА ГУРЕЛИТЕ. *Диал.* Женен съм, не съм ерген.
Още: **Отрил (ожулил) ми е губера гурелите.** *Диал.*

ОБЪРСВАМ ОБЪРША ЕДИН *някому. Грубо.* Удрям някому шамар, плесница. —*Кошариха Спас. Пипнаха го едва третия ден... Бяха двама. Висок и нисък. Първо му удари шамар високият. После му обърса един ниският.* В. Цонев, Едно време в Овча купел. — *Мекичар, да, да, мекичар! — чукаше юмруци дебелакът. — Мекичар с мекичар! — А ако ти обърша един!* В. Цонев, Едно време в Овча купел
Още: **Свивам / свия (светвам / светна) един.** *Грубо.*

ОГЛАЖДАМ СИ / ОГЛАДЯ СИ КОСЪМА. Оправям се физически, телесно; напълнявам, надебелявам, изглеждам добре. *Маргида, Станоевата жена, задебеля, па и другите селяни си огладиха косъма.* Ст. Загорчинов, Ден последен. — *Той същият, пустинникът. Кожа и кости, и като приказваше, едва му се чуваше гласът. Ама сега не е вече такъв. Откак селяните се заселиха в оброчището, отецът си оглади косъма. Другите измършавяха, а той надебеля.* Ст. Загорчинов, Ивайло. — *Ама ти си добре, оглади си косъма. — И дългият момък пак изгледа алчно коня и дрехите на конника и неговото червено лице. — Добре ли, зле ли, сам бог знае — късо отвърна Кузман.* Ст. Загорчинов, Ивайло.
Още: **Лъсвам / лъсна (заглаждам си / загладя си) косъма.**

ОГОРЯЛ ПЪН. *Диал.* Самичък, неженен човек.

ОГРЕБВАМ / ОГРЕБА И ПЕПЕЛА ОТ ОГНИЩЕТО *някому. Диал.* Безжалостно ограбвам някого, опропастявам го, вземам му всичко.

ОГРЕЯЛО МЕ Е СЛЪНЧИЦЕ. *Диал.* Зарадвах се.

ОГРЯ МЕ И ТОВА СЛЪНЦЕ [ЩЕ МЕ ОГРЕЕ И ТОВА СЛЪНЦЕ]. *Диал.* Изпитах (ще изпитам) и това, и това ми се случи (ще ми се случи). *Младата коленичила пред майка си, изповяда й със сълзи злочестината си. Ох, чедо мое!. . . И това ли слънце имаше да ни огрее!* П. Р. Славейков, Цариградски потайности (превод).
С отриц. в бъд. време: **Няма да ме огрее това слънце.** Няма да ми се случи това.

ОГРЯ МЕ ОТ НЕВИДЕНА СТРАНА. *Диал.* Случи ми се нещо неочаквано, обикн. хубаво; видях добро, откъдето не съм очаквал.

ОГЪН И МЕЧ. *Книж.* Пълно разорение, жестоко унищожение на хора и материални блага. *Захванала са ужасната сцена: огън и меч; който сварил да избяга към гората, спасил са.* Зах Стоянов, Записки по българските въстания. *Нещастнико, побратиме, / остави тука кости. / . . ./ огън и меч и бедствия / в земя ни, братко, внесе.* Ив. Вазов, Първият убит сърбин.
Още: **Огън и сеч.** *Книж.*

ОГЪН И ПЛАМНИК. *Диал.* **1.** За човек — много жив, буен, темпераментен.
2. За човек — много сърдит, много ядосан *Не ходи сега при него, той е огън и пламник.* Н. Геров, Речник на блъгарский язик.
Още: **Огън и пламък** /в 1 и 2 знач./.

ОГЪН И ПЛАМЪК. 1. За човек — много жив, буен, темпераментен. *Избраха едно момче от селото — и досега е председател — огън и пламък!* Л. Станев, Поглед от хълма. **2.** За човек — много сърдит, много ядосан. *Запея ли, добър признак, искай от мене каквото щеш, сбърча ли ги тези (сочи веждите си) — огън и пламък: не се мяркай пред очите ми — страшен съм, брей.* Ст. Л. Костов, Големанов.
3. За литературна творба, реч и под. — изпълнен със силни чувства; пламенен. *За учителя Макаринчев искам да ви разкажа ... Пък едно перо има — огън и пламък!* Чудомир, Фюууут! *Стиховете му са огън и пламък.*

Още: **Огън и пламник** /към 1 и 2 знач./. *Диал.*

ОГЪН И СЕЧ. *Книж.* Вж. Огън и меч. *Филибелийският паша изпратил в Аджар аскери да вземат момчета за еничарския корпус. . . Трябва да спасим селото от огън и сеч.* М. Марчевски, Калофер войвода.

ОГЪН И СЛАМА И ТОПЛИЯ ВЯТЪР. *Диал.* За много благоприятно стечение на обстоятелствата.

ОГЪН МИ ГОРИ НА ГЛАВАТА. Намирам се в крайно тежко положение, имам големи грижи, неприятности, трудности. *Сто и двайсет хиляди жетвари съм турил на чифлика си. . . . Искат хляб, искат вода, искат пари. Огън гори на главата ми, ви казвам, огън!* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Куна, . . ., често го гълчеше: — Тодоре, Тодоре, какво сърце имаш, Тодоре! На нас огън ни гори на главата, а ти вестници четеш.* Г. Караславов, Танго. — *Ако знаеш и на моята глава какъв огън гори — посльга Йончоолу, но не посмя да му каже, че му дотегна вече да го храни и събира страхове зарад него.* В. Нешков, Настъпление.

ОДЕКОЛОН ПИКАЯ. *Жарг. Неодобр.* Държа се надменно, защото си въобразявам, че превъзхождам другите, че имам някакви изключителни качества.

ОДИ ДА ВИДИШ ГУЩЕР С ДИСАГИ. *Диал. Укор.* Казва се на човек, дошъл да гледа нещо, което не му е работа.

ОДИ ДА ВИДИШ СМОК С ОБИЦИ. *Диал. Укор.* Казва се на човек, дошъл да гледа нещо, което не му е работа.

ОДИРАМ / ОДЕРА КОЖАТА <ОТ ГЪРБА> *на някого.* **1.** Наказвам някого много строго, сурово, като го бия жестоко. *Само че никому нито дума. Внимавай, защото после ще ни одерат кожата. И справедливо ще е, нямах право да ти го казвам.* Ем. Манов, Ден се ражда.
2. Безмилостно ограбвам, експлоатирам някого. *Като си помисля какво беше някога — кучешки живот! Мореше ни суша . . . кожите ни одираха за даньци.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Работя на градината на един чокоин, кожата ще ми одере, такъв мръсник.* Л. Стоянов, Бенковски. — *При ингилизите си живял, а? Казват, търговци на място били. И стоката им добра, ама отръки им било кожата от гърба на човека да одират.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Следователят им хваща баламите като тебе, ..., одират ти кожата веднъж с гаранцията, втори път в окръжното съдилище, . . . , докато те съдерат до кокал. Ние сме — казва— апаши, но взимаме само това, дето хората го носят в джобовете.* Н. Хайтов, Диви разкази. —*Аз няма да ходя. Не ви ща дружбата, не ви ща офето—смачка с крак угарката на пода Чолака. — Кожите ни одраха и да знаете: реквизицията няма да дам!* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Свличам / свлека (смъквам / смъкна, съдирам / съдера) кожата от гърба. Дера кожата <от гърба>** /към 2 знач./.

ОДИРАМ / ОДЕРА КОТКАТА. Искам да събудя страх у някого, да покажа, че ще командвам и няма да търпя да ми се възразява. *И като си помисля, наборе, каква севда е било, какво далдисване . . . и пъшкане по нея, по виновницата за тези страдания. . . Ама късно е вече, наборе, късно е! На времето си съм пропуснал да одера котката и сега ще мълча и ще понасям.* Н. Широв-Тарас, Дали ще ни се размине.

От обичая младоженецът да разчеква котката на прага в деня на сватбата, за да сплаши булката и да й внуши да му се подчинява.

Още: **Раздирам / раздера котката.**

ОДРАЛ СЪМ КОЖАТА *на някого.* Обикн. за син, дъщеря — извънредно много приличам на някого от родителите си или на баба си, дядо си (най-често за прилика с бащата). *И двете* [децата] *бяха одрали кожата на баща си: същият едър кокал, дълги лица и спокойни*

светли очи, които излъчваха някакво сияние. Д. Димов, Тютюн. *Видя ли я? — извърна се той с просветлено лице. — Одрала кожата на баба си. Цяла-целеничка.* Г. Караславов, Нови пътища. *Отсега ще живеем само за туй мушмороче — . . . Погледни го, погледни! Колко е хубавичко! Как прилича на тебе! Кожата ти е одрало!* Г. П. Стаматов, На село. — *Ти знаеш ли, вуйчо, одеве, като станах и надзърнах през прозореца, не можах да я* [сестра си] *позная — . . . —Кожата е одрала на майка ти, бог да я прости.* В. Нешков, Настъпление.

ОДРАХ КОЗИТЕ. *Диал.* Вж. Одрах лисицата.

ОДРАХ ЛИСИЦАТА. *Диал.* Повърнах от напиване.
Още: **Одрах козите.** *Диал.*

ОЖЕНВАМ / ОЖЕНЯ ГЪРНЕТО. Счупвам нещо (обикн. някакъв съд — стомна, чаша чиния и др.).

ОЖЕНИЛА СЕ ЧУМА ЗА ХОЛЕРА. *Диал.* Употребява се, когато негоден, проклет момък се ожени за лоша, проклета мома.

ОЖЕНИ СЕ КАКА, ДОЙДЕ И МЕНЕ РЕД. *Диал.* Употребява се, за да се изрази радост от дълго очаквано събитие.

ОЖИВЯ МИ НА КОРЕМА. Вж. Оживя ми на сърцето. *А когато ми дадат пушка, мале, ще се радвам, знам, но пак няма да ми достига нещо: бинокъл! Командирът обещава, обещава, ама да го изкопа ли човекът? . . . Оживял ми е на корема.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко.

ОЖИВЯ МИ НА СЪРЦЕТО. Непрекъснато мисля за нещо или за някого, силно го желая, копнея за него. *Един ден Монката замина за Франция, която беше оживяла на сърцето му.* Г. Караславов, Д-р Симеон Грозев. *Оживяло му беше на сърцето магарето на неговия съсед.* Св. Минков, Призракът от Кендари. *В една купчина моми . . . съгледа завчерашната другарка на Донка, дето тогава му подаде с таса вода и която оттогава му бе оживяла на сърцето.* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Какво ѝ каза той под зелените купни на липите, тя не чу, само от приказките му като да се отвориха очите ѝ и широк божи свят обзърна тя околовръс. . . Оттогава оживя ѝ мечкарят на сърце.* П. Ю. Тодоров, Идилии. — *Престолът и царската корона са ти оживели на сърцето, Ивайло — . . . — заради тях ще предадеш България на плен и пожар.* Ст. Загорчинов, Ивайло.
Още: **Оживя ми на корема.**

ОЖИВЯ МИ СТРАХА НА СЪРЦЕТО. *Диал.* Силно съм се наплашил от нещо. *Турците напуснаха Елена скоро, но нам се не връща там. Оживя ни страхът на сърцето.* Ив. Вазов, Под игото.

ОЖРЕБИЛИ СЕ БАЩИНИТЕ МУ КОБИЛИ и ОЖРЕБИЛИ МУ СЕ КОБИЛИТЕ. *Във 2 и 3 л.* Изглежда много радостен. *Да не са ти се ожребили кобилите?*

ОЖУЛИЛ МИ Е ГУБЕРА ГУРЕЛИТЕ. *Диал.* Женен съм, не съм ерген.
Още: **Отрил (обърсал) ми е губера гурелите.** *Диал.*

ОЖЪЛТИХ ГАЩИТЕ [ЩЕ ОЖЪЛТЯ ГАЩИТЕ]. *Подигр.* Много силно се зарадвах (ще се зарадвам).

О ЗЕЛЕН БОР ДА СЕ ХВАТИ, И ТОЙ ЩЕ ПОСЪХНЕ. *Диал.* За изключително зъл, проклет човек, който винаги прави поразии.

ОЙ МАРА. *Диал.* Хаймана, скитник.
Още: **Ой Милка.**

ОЙ МИЛКА. *Диал.* Вж. Ой Мара.

ОКАЛИ ТИ ПОПОВЕ НА ГЛАВАТА. *Във 2 и 3 л. Диал.* Да умреш.

ОКАЧВАМ (ОКАЧАМ) / ОКАЧА ВОДЕНИЧЕН КАМЪК НА ШИЯТА *някому.* Създавам големи затруднения някому, обикн. като му възлагам да се грижи за някого.

ОКАЧВАМ (ОКАЧАМ) / ОКАЧА ВРАТОВРЪЗКАТА *някому. Жарг.* Обесвам някого.

ОКАЧВАМ (ОКАЧАМ) / ОКАЧА ВЪЖЕТО *някому.* Обесвам някого. *Не, драги, трябва да бъдем по-тактични. Ти не си тукашен, не познаваш хората. Който е за обесване, аз сам ще му окача въжето.* М. Марчевски, Героите на Белица. *Да кажем сега ми окачат / въжето.* Н. Вапцаров, Вяра.

Още: **Мятам (мятвам / метна) въжето.**

ОКАЧВАМ (ОКАЧАМ) / ОКАЧА ЗВЪНЕЦ *някому. Подигр.* Изобличавам публично някого и с това го излагам, направям го за смях.

ОКАЧВАМ (ОКАЧАМ) / ОКАЧА НА БЕСИЛКА<ТА> *някого.* **1.** Обесвам някого. *Ти ходиш по цялото царство, ние сме навсякъде по следите ти и с очи, и с уши, ходиш по цялото царство, за да измъчваш, за да окачиш на бесилка, . . ., да изгориш с огън.* Д. Талев, Самуил. *Вие се плачете, ходете си на митинги. Но да се пазите, селени, да не забъркате някоя буна, че язък ви за сиромашките челяди: войската ще ви разбие като пилци, а после пък ще ви окачат по бесилките!* А. Страшимиров, Кръстопът и др.
2. Ставам причина някой да бъде обесен.
3. Приписвам някому действия, които той не е извършил; обвинявам някого в нещо, за което може невинно да пострада.

Още: **Качвам / кача на бесилката. Окачвам (окачам) / окача на бесилото (въжето).**

ОКАЧВАМ (ОКАЧАМ) / ОКАЧА НА БЕСИЛОТО *някого.* **1.** Обесвам някого.
2. Ставам причина някой да бъде обесен.
3. Приписвам някому действия, които той не е извършил; обвинявам някого в нещо, за което той може невинно да пострада.

Още: **Качвам / кача на бесилото. Окачвам (окачам) / окача на бесилката (въжето).**

ОКАЧВАМ (ОКАЧАМ) / ОКАЧА НА ВЪЖЕТО *някого.* **1.** Обесвам някого. *Ахмед се дръпна крачка назад, измъкна от пояса голям револвер и го подаде на баща ми. — Вземи, господин писаре! Прави с мене каквото бог ти казва! От тоя час нататък аз съм твой роб. Ако искаш, окачи ме на въжето.* Д. Немиров, Когато бях малък. *А пък от чиновниците, от Кундовия, не се плашете, братлета! Тя държавата си има грижата..Като окачи един-двама от тях на въжето, да видиш!* Ил. Волен, Между два свята. *На Вели като да му стигаше да е сит, . . . , да е сух и да има кому да разказва. „Така я е подкарал от десет години и ще я кара, докато го претрепат в дервента, или го окачат на въжето.“* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
2. Ставам причина някой да бъде обесен. *И ще отхвърля решително мръсното му предложение!. . . —Как тъй ще го отхвърлиш? — . . . —Та това означава да окачиш дядо Щилиян на въжето.* П. Вежинов, Звездите над нас.
3. Приписвам някому действия, които той не е извършил; обвинявам някого в нещо, за което може невинно да пострада. *Всичко, каквото кажеш ти, признавам. Тя се изсмя: — Че аз може да те окача на въжето бре!* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Щом съм мълчал, виновен съм си аз. Може и да не съм могъл да говоря бог знае какво. То, . . . другото е важно — да заговори народът. — Ти, Обретене, окачваш човека на въжето . . . — Може и да си прав. Продумал съм повече — не е грях. Свои сме си.* Н. Каралиева, Ден на предложенията.

Още: **Качвам / кача на въжето. Окачвам (окачам) / окача на бесилката (бесилото).**

ОКАЧВАМ (ОКАЧАМ) / ОКАЧА НА ГВОЗДЕЯ (ГВОЗДЕЙ) *нещо.* Изоставям някаква работа, която съм започнал, преставам да се занимавам с нещо; занемарявам нещо, отказвам се от нещо.

Още: **Окачвам (окачам) / окача на пирона (кука<та>, клечка<та>). Закачвам (закачам) / закача на гвоздея.**

ОКАЧВАМ (ОКАЧАМ) / ОКАЧА НА КЛЕЧКА<ТА> *нещо.* Изоставям някаква работа, която съм започнал, преставам да се занимавам с нещо; занемарявам нещо, отказвам се от нещо. *Черковната борба, се казва след това, чисто и просто трябва да се окачи на клечката.* П. П. Славейков, Българска литература.

Още: **Окачвам (окачам) / окача на пирона (кука<та>, гвоздея, гвоздей). Закачвам (закачам) / закача на клечка<та>.**

ОКАЧВАМ (ОКАЧАМ) / ОКАЧА НА КУКА<ТА> *нещо.* Изоставям някаква работа, която съм започнал, преставам да се занимавам с нещо; занемарявам нещо, отказвам се от нещо.

Още: **Окачвам (окачам) / окача на гвоздея (гвоздей, пирона, клечка<та>). Закачвам (закачам) / закача на кука<та>.**

ОКАЧВАМ (ОКАЧАМ) / ОКАЧА НА ПИРОНА *нещо.* Изоставям някаква работа, която съм започнал, преставам да се занимавам с нещо; занемарявам нещо, отказвам се от нещо. *Дядо Станчо, де останаха твоите принципи? — Окачих ги на пироня.* Ив. Вазов, Службогонци. *Бе кучешки сине — . . . — ти всяка човещина си окачил на пироня.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Но стигнете ли вече в Атина, (. . .) фантазията си разклатена, / вий окачете на пирон.* Хр. Смирненски, Внуците на Ахилеса.

Още: **Окачвам (окачам) / окача на гвоздея (гвоздей, кука<та>, клечка<та>). Закачвам (закачам) / закача (турям / туря, турвам / турна) на пирона.**

ОКАЧВАМ (ОКАЧАМ) / ОКАЧА РОГА *на някого.* **1.** За омъжена жена — изневерявам на съпруга си.
2. За мъж — прелъстявам съпругата на някого. *„Ако знаеш какви рога сме ти окачили, ще врещиш като козел. Харна жена имаш, през Дунава те преведе и капка вода не ти даде да пийнеш."* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Турям / туря (турвам / турна, слагам / сложа, поставям / поставя) рога.**

ОКАЧВАМ СЕ (ОКАЧАМ СЕ) / ОКАЧА СЕ НА ВРАТА *на някого.* **1.** Натрапвам се на някого да се грижи за мене, да ме издържа материално.
2. За жена — принудително заставям някого да се ожени за мене, натрапвам му се за съпруга. *Не стига, дето я прибрах в къщи, но тя се опита и да ми се окачи на врата, а понеже отказах да се оженя за нея, сега се мъчи да си го върща по всевъзможни начини.* Б. Райнов, Един човек се върща от миналото.

Още: **Окачвам се (окачам се) / окача се на шията. Обесвам се / обеся се (увисвам/увисна) на врата. Навързвам се / навържа се на врата.** *Диал.* **Висвам / висна на врата** / към 1 знач./.

ОКАЧВАМ СЕ (ОКАЧАМ СЕ) / ОКАЧА СЕ НА ШИЯТА *на някого.* **1.** Натрапвам се на някого да се грижи за мене, да ме издържа материално.
2. За жена — принудително заставям някого да се ожени за мене, натрапвам му се за съпруга. *Тя го е подмамила. Мърсувала е с онзи свинар Калинко, оставил я той и сега иска да се окачи на Петровата шия. Няма да я бъде тая, няма!* Ив. Петров, Нонкината любов.

Още: **Обесвам се / обеся се (увисвам / увисна) на шията. Окачвам се (окачам се)/окача се на врата.**

ОКАЧВАМ СИ (ОКАЧАМ СИ)/ОКАЧА СИ ВОДЕНИЧЕН КАМЪК <НА ШИЯТА> Създавам си сам големи неприятности, като се нагърбвам с някакво тежко задължение (обикн. да се грижа за някого).

ОКАЧВАМ СИ (ОКАЧАМ СИ) / ОКАЧА СИ ВЪЖЕТО <НА ВРАТА>.
1. Обесвам се.
2. Сам ставам причина да изпадна в лошо и подчинено положение; заробвам се.
3. Заемам се с опасна работа, рисковано дело и с това се излагам на смъртна опасност.

Още: **Слагам си / сложа си (турям си / туря си, турвам си / турна си, мятам си, мятвам си / метна си, премятам си/преметна си, нахлузвам си / нахлузя си) въжето на врата. Окачвам си (окачам си) / окача си въжето на шията. Окачвам си (окачам си) / окача си примка на врата.**

ОКАЧВАМ СИ (ОКАЧАМ СИ) / ОКАЧА СИ ВЪЖЕТО НА ШИЯТА.
1. Обесвам се.
2. Сам ставам причина да изпадна в лошо и подчинено положение; заробвам се.
3. Заемам се с опасна работа, рисковано дело и с това се излагам на смъртна опасност.

Още: **Слагам си / сложа си (турям си / туря си, турвам си / турна си, мятам си, мятвам си / метна си, премятам си / преметна си, нахлузвам си / нахлузя си) въжето на шията. Окачвам си (окачам си) / окача си въжето на врата. Окачвам си (окачам си) / окача си примка на шията.**

ОКАЧВАМ СИ (ОКАЧАМ СИ) / ОКАЧА СИ МЕНГУШ. [*Често:* **ОКАЧИ СИ МЕНГУШ**]. *Диал.* Знам, помня, че ще ми се върне, ще ми се отмъсти.

Още: **Купя си менгуш.** *Диал.* **Окачвам си (окачам си) / окача си обица на ухото** / във 2 знач./.

ОКАЧВАМ СИ (ОКАЧАМ СИ) / ОКАЧА СИ ОБИЦА НА УХОТО. 1. Поучавам се, вземам поука от някаква преживяна неприятност или грешка и внимавам тя да не се повтори.
2. *Обикн. в пов. накл. Диал.* Знам, помня, че ще ми се върне, ще ми се отмъсти.

Още: **Окачвам си (окачам си) / окача си менгуш** /към 2 знач./. *Диал.* **Закачвам си (закачам си) / закача си (слагам си / сложа си, турям си / туря си, турвам си / турна си) обица на ухото** /към 1 знач./.

ОКАЧВАМ СИ (ОКАЧАМ СИ) / ОКАЧА СИ ПРИМКА НА ВРАТА.
1. Обесвам се.
2. Сам ставам причина да изпадна в лошо и подчинено положение; заробвам се.
3. Заемам се с опасна работа, рисковано дело и с това се излагам на смъртна опасност.

Още: **Слагам си / сложа си (турям си / туря си, турвам си / турна си, мятам си, мятвам си / метна си, нахлузвам си / нахлузя си) примка на врата. Окачвам си (окачам си) / окача си примка на шията. Окачвам си (окачам си) / окача си въжето на врата.**

ОКАЧВАМ СИ (ОКАЧАМ СИ) / ОКАЧА СИ ПРИМКА НА ШИЯТА.
1. Обесвам се.
2. Сам ставам причина да изпадна в лошо и подчинено положение; заробвам се.
3. Заемам се с опасна работа, рисковано дело и с това се излагам на смъртна опасност.

Още: **Мятам си, мятвам си / метна си (слагам си / сложа си, турям си / туря си, турвам си / турна си, нахлузвам си / нахлузя си) примка на шията. Окачвам си (окачам си) / окача си примка на врата. Окачвам си (окачам си) / окача си въжето на шията.**

ОКАЧИЛ МЕ Е КЪСИЯ. *Диал.* **1.** Ядосан съм и псувам.
2. Пиян съм.

ОКО ДА ВИДИ. Искам сам, лично да видя, за да се уверя, да съм сигурен в нещо. — *Изкарах изпита си с шест. — Дай книжката си, око да види.*

ОКОКОРВАМ / ОКОКОРЯ ОЧИ. 1. Силно се учудвам на нещо, смайвам се от нещо. *— 700 лв.! — ококори очи отец Иован, а тъничкият отец Теодосий погледна като лисица пред курник.* Хр. Смирненски, Прощаване. — *Свикнах лошото в живота с лошо да церя и вече е късно да се отуча . . . Майсторът ококори очи. Този самоукор падна върху него и той остана като сконфузен.* Г. Караславов, Чудак.
2. Не мога да заспя; нямам сън. — *Ох, дали от времето, Кольо, или от що, от някое време съм ококорила очи, въртя се.* Ив. Петров, Нонкината любов.

Още: **Опулвам / опуля (облещвам / облещя) очи** / в 1 знач. към 1 знач./.

ОКО СЕ НЕ ВИДИ *на някого. Диал.* Не срещам някого, не го виждам, ходи не там, дето съм аз, не идва при мене.

Още: **Очите не съм виждал / видял** /в 1 знач./.

ОКОТО МИ БЯГА *на (около) нещо или някого.* Силно желая нещо, стремя се да постигна, да получа нещо. *Рашко, ти си цял потурнак — не знаеш сряда, петък — окото ти все на мръвчица бяга.* К. Петканов, Златната земя. *Видя в кесията си два гроша и тръгна хорския имот да купува. Пък и от хубаво разбира, все около „Лъката" му бяга окото.* К. Петканов, Омайно биле.

Още: **Окото ми все гледа. Окото ми е.**

ОКОТО МИ БЯГА НА ГОЛЯМО. Стремя се към богатство, към добро положение. *Стефчов Кириак ще се годява за Лалка Юрданова? — . . . То се знае, на Стефчова окото бяга на голямо.* Ив. Вазов, Под игото.

ОКОТО МИ ВСЕ ГЛЕДА *към нещо или някъде.* Вж. Окото ми бяга *на (около) нещо*. *Пък ти какъвто си зайчар, не ми трябваш. Окото ти сѐ на зайци гледа.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

ОКОТО МИ *е някъде или на нещо.* Вж. Окото ми бяга *на (около) нещо. Назначавам те и за директор на фабриката ми. — Директор ли? — запита той. . . Отдавна окото му беше там.* А. Несин, Ами ако бях жена?

ОКОТО МИ ПАДА / ПАДНЕ *на (върху) някого или нещо. Диал.* 1. Харесвам много някого или нещо. *Нему беше паднало окото на дядовата Славчова унука.* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука.
2. Обхваща ме подозрение към някого. *Кой беше вдигнал на бунт недоволните селяни? Окото им падна върху клисаря.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

ОКЪРШВАМ СИ / ОКЪРША СИ ЕЗИКА. Усвоявам след продължителни упражнения начина на говорене на чужд език, някаква реч и под.; почвам да говоря плавно, с лекота. *Петнайсет пъти го повторихме: хем те си правиха джумбуш и примираха от смях, хем аз си окърших езика тъй, че сетне, когато ме извадиха на съд — занемяха и прокурорите, и съдията.* Н. Хайтов, Диви разкази.

Още: **Очупвам си / очупя си езика.**

ОЛЕКВА МИ / ОЛЕКНЕ МИ НА СЪРЦЕТО. Почувствувам облекчение, освобождавам се от някаква грижа, мъка, неприятност. *Та, . . . кажи, жив ли е, здрав ли е? Отде го знаеш? Ако е жив и не е пленник у татарите, ще ми олекне на сърцето. — Жив е, бъди спокоен.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Това бяха две радостни събития този ден, защото и от двете ми олекна на сърцето.* Ем. Манов, Моето първо лято.

Още: **Олеква ми / олекне ми на душата.**

ОЛЕКВА МИ / ОЛЕКНЕ МИ НА ДУШАТА. Вж. Олеква ми / олекне ми на сърцето. *Сега мнозина взеха да се обаждат — кой каквото таеше в душата си, гледаше да го изкаже. . . Но като гледаше човек тия изгорени от слънцето и опърлени от ветровете груби лица, не би казал, че хората са се изправили да вдигат бунт срещу нарежданията на царя си и на великите боляри в Търново, а повече да повикат, за да им олекне на душата.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

ОЛИЗАЛА ГО КРАВАТА. *Диал.* Кьосе е.

ОМАГЬОСАН КРЪГ. *Книж.* Затруднено положение, от което не може да се намери изход. *Бясно надпреварване, . . . задръстване на пазара . . . изхвърляне навън работниците, обедняване и оттам намаляване на консумацията. Един омагьосан кръг, от който империалистите търсят да излязат чрез непрестанно подклаждане на нови войни.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Нима такава си представях жената, която трябва да обичам?. . . От тоя миг аз попаднах в един омагьосан кръг. Започна началото на едно противоречие, което ме раздвояваше и измъчваше.* Ив. Карановски, Гургурицата.

ОМАЗВАМ / ОМАЖА ВЪЖЕТО. Бивам обесен. *Кой каквото и да прави, ще се съдят само заловените, а на поручика песента е изпята — ще омаже въжето!* А. Страшимиров, Смутно време. *„Нека се знай, / който без мяра си пълни кормето, / той ще омаже без време въжето!"* П. П. Славейков, Епически песни. *Ако има грешка, има и прошка. Но ония, явно заловените, те ще трябва да омажат въжето.* А. Страшимиров, Смутно време.

Още: **Облажвам / облажа (намазвам / намажа) въжето.**

ОМЕКВА МИ / ОМЕКНЕ МИ СЪРЦЕТО. Ставам по-добър, по-милостив и състрадателен към другите. *А Продан, кажи-речи . . . болярин. Ама откак загуби Павел, сина си. . .— Зная за това — рече Ивайло. — Оттогава сърцето му омекна. Взе да ме вика при себе си, да ми дава пари за децата.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

ОМЕСВАМЕ СИ / ОМЕСИМ СИ ШАПКИТЕ. Скарваме се.

Още: **Разменяме си / разменим си (разбъркваме си / разбъркаме си, размесваме си / размесим си, променяме си / променим си, сбъркваме си / сбъркаме си, сритваме си / сритаме си) шапките. Омешваме си / омешаме си (смешваме си / смешаме си) шапките.** *Диал.*

ОМЕШВАМЕ СИ / ОМЕШАМЕ СИ ШАПКИТЕ. *Диал.* Скарваме се. *Ти какво, все току Братан ти е в ума! Ако вие по младежки работи сте си омешали шапките, аз заради такива работи не мога да съм против него.* Ст. Ц. Даскалов, Земна светлина.

Още: **Разменяме си / разменим си (разбъркваме си / разбъркаме си, размесваме си / размесим си, променяме си / променим си, омесваме си / омесим си, сбъркваме си / сбъркаме си, сритваме си / сритаме си) шапките. Смешваме си / смешаме си шапките.** *Диал.*

ОМЕШВАМ СИ / ОМЕШАМ СИ КАПАТА *с някого.* Дружа, близък съм, приятел съм с някого. *Отчува си и той едно мъжко дете . . . И още от пелени взе да му отваря зъркелите и да му налива в куфалницата: ще бягаш от неуките, няма да си омешваш капата с простите!* Сп. Йончев, Прости хора.

ОМОТАВАМ / ОМОТАЯ АКЪЛА *на някого.* Успявам да направя някой да се влюби в мене, успявам да увлека някого по себе си.

Още: **Омотавам / омотая ума. Завъртявам / завъртя акъла** /в 1 знач./. **Забърквам / забъркам акъла** /във 2 знач./.

ОМОТАВАМ СЕ / ОМОТАЯ СЕ КАТО ПЕТЕЛ В КЪЛЧИЩА. *Диал.* Обхваща ме силно смущение и не зная как да постъпя или да отговоря. *Като излезе да го изпитват той се омота като петел в кълчища и нищо не можа да каже.*

Още: **Уплитам се / уплета се (заплитам се / заплета се, забърквам се / забъркам се, объркваm се / объркам се) като петел в кълчища. Сплитам се / сплета се като петел в кълчища.** *Диал.* **Оправям се / оправя се като петел в кълчища.** *Диал. Ирон.*

ОМОТАВАМ / ОМОТАЯ УМА *на някого.* Успявам да направя някой да се влюби в мене, успявам да увлека някого по себе си.

Още: **Омотавам / омотая акъла. Завъртявам / завъртя ума** /в 1 знач./. **Забърквам / забъркам ума** /във 2 знач./.

ОМЪРСЯВАМ СЕ / ОМЪРСЯ СЕ НА РАЗПЕТИ ПЕТЪК. *Диал.* Преждевременно свършвам някаква работа, свършвам я, когато не трябва.

ОН Е ВИДЕЛ ЕДНО, ДВЕ, Я СЪМ ВИДЕЛ СТО И ДВЕ. *Диал.* По-опитен съм от него.

ОНЯ (ОНЗИ) СВЯТ. У вярващите — задгробният мир, там, където душата продължава да живее след смъртта на човек на земята. *В тази къща баба Гена млада булка е дошла, шетала е на свекър и свекърва, деца родила и отгледала; оттук и мъж на онзи свят изпроводи.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Изповедта е като този дъжд, измива замърсената душа и я приготвя за онзи свят.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Пророкът изгледа кефлиите, погледна Тасо и продума: — На оня свят Тасо няма да бъде кръчмар, но ще ври в катран.* Мих. Георгиев, Бае Митар пророкът.

Още: **Другия свят.**

ОПАЗИЛ МЕ БОГ. Възклицание при опасение от нещо неприятно, от някакво обвинение, или за изразяване на ирония; съвсем не, никак. — *Господин Стефанов, оставете зет ми на мира — умоляващо каза Костакев. — Не го въвличайте в опасната си игра, за да не пострада домът ми. — Опазил ме бог! Та той не е дете, как ще го въвличам?* Хар. Русев, Под земята.

Още: **Пазил ме бог. Опазил ме господ.**

ОПАЗИЛ МЕ ГОСПОД. Възклицание при опасение от нещо неприятно, от някакво обвинение, или за изразяване на ирония; съвсем не, никак. —*Най-напред — . . .—никой нищо не говореше за него. И ако се кажеше нещо между другите, то непременно трябваше да бъде лошо. Инак — опазил те господ!* Г. Караславов, Свои.

Още: **Опазил ме бог. Пазил ме господ.**

ОПАКАТА СТРАНА НА МЕДАЛА. Лошата, отрицателната страна на нещо.

Още: **Обратната страна на медала.**

ОПАЛЕН ПЪН. *Диал.* **1.** Калугер.
2. Семейство без рожба.

ОПАЧА СИ ДУШАТА. *Диал.* Умишлено лъжа.

Още: **Кривя си душата.**

ОПВАМ СИ / ОПНА СИ ПЪТЯ. *Диал. Обикн. в св. вид.* Отивам си.

ОПЕЛИ ГО И БЕЗ ПАТРАХИЛ. Казва се в отговор, когато някой пита дали да дойде, за да свърши някаква работа, която вече е свършена и без неговото участие.

Още: **Опели го и без поп (тамян).**

ОПЕЛИ ГО И БЕЗ ПОП. Вж. Опели го и без патрахил.

ОПЕЛИ ГО И БЕЗ ТАМЯН. Вж. Опели го и без патрахил.

ОПЕРВАМ / ОПЕРЯ УШИ. Започвам да се чувствувам и да изглеждам добре; оправям се физически. *Отивам аз веднага, гледам, стоката си я бива. Едни дълги, простени годинаци, ама малко омърлушени. От пътя е, уморени са, мисля си. Ше починат някой ден, ще ги понахраним и ще оперят уши.* Чудомир, Тактика.

ОПИКАВАМ / ОПИКАЯ ДИРЕКА. *Диал. Обикн. в мин. или бъд. време.* За жена — бият ме, ям бой.

Произходът се свързва със съществуващия в миналото начин на наказание в Търново, където имало на Митрополи един дирек, на който биели жените. (П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи, с. 618).

ОПИПВАМ / ОПИПАМ ПОЧВАТА. Мъча се да разбера по заобиколен начин какво е мнението на някого за нещо, как ще реагира той, ако се предприеме нещо. *Разбира се, тя не беше се решила сама да ме заговори, а навярно бе инструктирала мъжа си като по-наивен и чистосърдечен да опипа почвата.* Л. Станев, Поглед от хълма. *Попът опипа почвата с още няколко въпросчета, намръщи се, като разбра, че тя е хубава, но е глупачка и нищо повече.* Г. Караславов, Изповед.

Още: **Опитвам / опитам почвата.**

ОПИРА МИ / ОПРЕ МИ ЯЙЦЕТО ДО ГЪЗА. *Вулг.* Не мога повече да отлагам нещо, незабавно трябва да действувам, да извърша нещо.

Още: **Опира ми / опре ми яйцето до задника.** *Вулг.* **Дохожда ми / дойде ми яйцето до гъза.** *Вулг.*

ОПИРА МИ / ОПРЕ МИ ЯЙЦЕТО ДО ЗАДНИКА. *Вулг.* Не мога повече да отлагам нещо, незабавно трябва да действувам, да извърша нещо.

Още: **Опира ми / опре ми яйцето до гъза.** *Вулг.* **Дохожда ми / дойде ми яйцето до задника.** *Вулг.*

ОПИРАМ / ОПЕРА МЕХА. *Диал.* Пострадвам тежко, бивам тежко наказан. *Ако сега се отървеш да не опереш меха и садразаминът не може ти направи вече нищо, казаха някои от затворниците.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

Още: **Опирам / опера тулума.** *Диал.*

ОПИРАМ / ОПРА О КАМЪК. 1. Оставам излъган в надеждите, в очакванията си; претърпявам неуспех в нещо, не успявам в нещо. *Резките думи на Стефан респектирали Цветков. Той почувствувал, че е опрял на камък, и млъкнал. Обаче мълчанието съвсем не означавало съгласие.* Сл. Трънски, Неотдавна.
2. Натъквам се на сериозни, трудно преодолими пречки при някаква работа. *И ето тука вече опряха о камък. Кой ще бъде млекарят? Това трябваше да се знае, за да се реши, ще има ли млекарница или няма да има.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

Още: **Удрям / ударя на (о) камък** /към 1 знач./.

ОПИРАМ / ОПРА ОЧИ *у нещо или някого. Диал.* Насочвам погледа си към нещо или някого, гледам нещо или някого. *Срещне те, па опре очи у-земи, намъкне капа на-очи, като че си му къщата запалил.* Мих. Георгиев, Тошо.

ОПИРАМ / ОПЕРА ПЕШКИРА. Изтърпявам, понасям лошите последствия от нещо, извършено от другиго; бивам смъмрен, нахокан строго за чужда вина, простъпка. — *А бе, то, станала е една беля, ама да видим кой ще опере пешкира... Ох, не е за разправяне тя!* Б. Обретенов, Сноп. *Такива, дето рано се раждат, в нашето село им викат ранници и те опират пешкира на бащите и на майките. Всички ги гледат с едно око, като че ли те са криви, дето рано са се родили.* Н. Хайтов, Диви разкази. *Защо Юмер бей не чака в Тирнова да му донесат в мешинен чувал главата на баш разбойника? Ако ли Назър ага нищо не направи, тогава никой няма да каже укорна дума за бея, пешкира ще опере бюлюкбашията, когото Юмер бей ще смени като некадърник.* Д. Мантов, Хайдушка кръв. *Да имаш да вземаш — ако ме извикат, ще си кажа кое как си е било, иначе ще опера пешкира на бърза ръка.* В. Нешков. Настъпление.

Още: **Отвличам / отвлека (отнасям / отнеса) пешкира.**

ОПИРАМ СЕ / ОПРА СЕ НА ГЪРБА *на някого. Диал.* Разчитам на подкрепата, на помощта на някого.

ОПИРАМ / ОПЕРА ТУЛУМА. *Диал.* Пострадвам тежко, бивам тежко наказан. *Турците затворници започнаха да си говорят, че новият комита се забави твърде много, но страшно е да не е опрал тулума.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

Още: **Опирам / опера меха.** *Диал.*

ОПИТВАМ / ОПИТАМ ПОЧВАТА. Мъча се да разбера по заобиколен начин какво е мнението на някого за нещо, как ще реагира той, ако се предприеме нещо. *Той ще опита*

почвата, ще разбере дали да се надява на някаква взаимност, или трябва да преглътне горчивия хап и да понесе мълчаливо мъката си. Г. Караславов, Танго. *Той* [Борис] *подозираше, че арменецът беше свикал съвещанието, за да опита почвата за фронт срещу Немския папиросен концерн.* Д. Димов, Тютюн. *„Защо — . . ., — защо оставяте чорбаджиите да държат касата и да търгуват за своя сметка с църковните пари?" Досаден въпрос, който не даваше мира на еснафите, но безпокоеше най-вече стария чорбаджия. И той реши да опита почвата, да проучи настроенията на тия селски първенци.* А. Христофоров, Ангария.

Още: **Опипвам / опипам почвата.**

ОПИЧАМ/ОПЕКА ЗАНАЯТА. Научавам се да работя както трябва в професията, на която съм се посветил. *Баш калфата, или оня, който е опекъл вече занаята, . . . , получава около 1000 гроша.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

ОПИЧАМ СИ АКЪЛА <В ГЛАВАТА>. [*Често:* **Опичай си акъла**]. Вж. Опичам си ума <в главата>.— *Брей, опичайте си акъла, вардете се, че ако ни чуе някой — отиваме на гюрултия.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. — *Вие сте й приятелка. Кажете й да не го предизвиква. . . — Да, колко пъти съм й казвала: хей, момиче, опичай си акъла, че ще те пречука.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. — *Вчера Мутафчията ме повика в кръчмата, подаде ми една печена надени́чка и ми дума: „Хапни си, Маноле, пък утре си опичай акъла!"* К. Калчев, Живите помнят. — *Какво става? — . . . — Всичко е в ред — отвърна Рангел. — Само си опичайте акълите — и двамата сте включени в бойната група.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Трябва добре да си опичаме акъла в главата, иначе ще ни излъжат.*

ОПИЧАМ СИ / ОПЕКА СИ РАБОТАТА. Уреждам нещата така, че да сполуча, да постигна това, което искам. *А ти, какво чувам, готвиш се да ни напуснеш, бягаш от града?. . . Хм, виждам, че си опекъл работата. Какво ще работиш там? — Навярно в редакцията на вестник.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Бе ти не разбираш ли, Гано, какво сме ние? Писаха го и във вестника: „Челници". И сега хубаво ще ни праснат по челото, ако няма авангарда. Ама нищо се не знае, трябва да си опечем работата!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Ама да не мислите, че идеята за основаването на Художествената академия е само така — идея? Съвсем не. Работата е вече опечена.* Ал. Константинов, Дребни работи. *По техни думи врачани, . . . , опекли работата не с кесии, а с чували пари, платили си и на този, и на онзи — да им е мирна главата.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ОПИЧАМ СИ УМА <В ГЛАВАТА>. [*Често:* **Опичай си ума**]. Предпазлив съм, внимавам в постъпките си, постъпвам благоразумно и не върша необмислени действия. *Само едно ще ти кажа — рече той със съжаление — опичай си ума и мисли какво говориш, че инак може и зле да си изпатиш.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Тъй бе казал и баща му, когато го изпращаше: Опичай си ума, момче! По корем да лазиш . . . но да свършиш училище!* П. Вежинов, Далече от бреговете. — *Тя, Лена, да си опича ума, да мисли къде стъпка стъпва, че иначе голямо патило я чака.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове. *Опичайте си ума. Машините трябва да вървят като часовници. Никакви задръжки, никакви аварии — разбирате ли?* Ем. Манов, Ден се ражда. *Маревката изправи снага, тръгна след диканята, внимателно се покачи и извика на воловете: — Опичайте си ума в главата, че дядо ви Дрене е тука! Много не поглеждайте към края!* К. Петканов, Старото време. *Ако беше си опичал ума на времето, сега нямаше да пати.* ● *Обещай, че вече ще си опичаш ума.*

Още: **Опичам си акъла <в главата>.**

ОПЛАВЙ СИ СОЛТА. *Диал. Грубо.* Махай се, иди си.

ОПЛАКВАМ МАЙЧИНОТО СИ МЛЯКО. Много се мъча, много е тежък животът ми, та съжалявам, че съм се родил.

ОПЛАКВАМ СИ / ОПЛАКНА СИ ГЪРЛОТО. Пийвам малко вино или друго алкохолно питие. *А мене дядо ми така ме е учил — замръзне ли водата в котелката, смучи от гроздовата. . . Бай Илия, ти ще оплакнеш ли гърлото?* А. Гуляшки, МТ станция.

Още: **Оплаквам си / оплакна си устата. Наквасвам си / наквася си (намокрям си / намокря си, намазвам си / намажа си) гърлото.**

ОПЛАКВАМ СИ ДНИТЕ. Вайкам се за тежката си съдба, горчиво съжалявам за постигналото ме голямо и дълготрайно нещастие. *Невяста млада-зелена нека кукува сама в къщи, нека си оплаква дните.* П. Ю. Тодоров, Страхил страшен хайдутин. — *Аз мислех, . . ., че само аз съм нещастен, но уви! То имало и други, които като мене оплакват дните си!* В.

Друмев, Нещастна фамилия. *Дигни / бунт и при първий гръм се в Влашко измъкни /. . ./ А пък народа? Той да си оплаква дните / и нази да кълне.* П. П. Славейков, Кървава песен. *Марин поклати глава и позволи на жените да откарат убития в къщата му. Колата заскърца, заплакаха и жените. . . Всяка си редеше мъката, оплакваше дните си.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Порасна Нонка, подмоми се. И като обича да върши всичко на сама глава, виж, че сбъркала, виж, че се бухне там, дето не е за нея, че сетне цял живот да си оплаква дните.* Ив. Петров, Нонкината любов.

Още: **Проклинам си дните. Оплаквам си дните и годините.** *Диал.*

ОПЛАКВАМ СИ ДНИТЕ И ГОДИНИТЕ. *Диал.* Вайкам се за тежката си съдба, горчиво съжалявам за постигналото ме голямо и дълготрайно нещастие.

Още: **Оплаквам си дните.**

ОПЛАКВАМ СИ / ОПЛАКНА СИ ОЧИТЕ. Почувствувам голямо удоволствие, наслаждение от нещо хубаво, което гледам, на което се любувам. *На плажа имаше такива красиви момичета, оплакнах си очите.*

Още: **Изплаквам си / изплакна си очите.**

ОПЛАКВАМ СИ / ОПЛАКНА СИ УСТАТА. Пийвам малко вино или друго алкохолно питие. — *А като колко има в шишето, Тодоре?. . . Слаба работа, отче, колкото да си оплакне човек устата.* Елин Пелин, Летен ден.

Още: **Оплаквам си / оплакна си гърлото.**

ОПЛАКНАХ СИ ТИКВИТЕ *отнякъде. Диал.* Избягах, отидох си.

Още: **Измих си тиквите.** *Диал.*

ОПЛЕСКВАМ/ОПЛЕСКАМ Я (ГО). *Обикн. в св. вид.* Попадам в тежко, неблагоприятно положение; загазвам (обикн. като възклицание при неочаквана неприятност). *С това бягство съвсем я оплесках. Иначе сигурно щях да остана нейде в тила, с камионите по снабдяването, а така, щом се оправи малко ръката,и веднага ме пратиха в делтата, на предните линии.* Б. Райнов, Човекът на ъгъла. *Ако се свърши с косата — добре, криво-ляво ще го орепам, но поиска ли да му подстрижа и брадата, тогава ще я оплескам.* Д. Спространов, Самообречените. *През всичкото време, доде дигахте обора, се въртях тъдява, сега ден-два ме нямаше и вие я оплескахте!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Гурко си отвори устата, за да каже нещо, но не можа, защото в това време вратата откъм улицата се отвори и в двора влезе човек . . . — Сега я оплескахме!* С. Стратиев, Самотните вятърни мелници. *Но скоро той току започна да пелтечи. . . „Сега я оплескахме!" — сви се сърцето на Зидаров.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *С гушене, с шепнене, с кашлене иззобаха уводната статия и като назърнаха сам-там из вестника, узнаха и се убедиха най-сетне, че работата е свършена. . . — Оплескахме я ний нея! Ами сега?* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

Още: **Оцапвам / оцапам я (го).**

ОПРАВЯМ / ОПРАВЯ КРИВИТЕ ДЪРВА. Мъча се, старая се да поправя недостатъците и грешките на някого. *Казах ти да не се разправяш с нея, не разбра ли, че няма да оправиш кривите дърва!*

ОПРАВЯМ / ОПРАВЯ КЪЛКАТА *някому. Диал.* Доказвам вината на някого, разкривам нечестните му дела.

ОПРАВЯМ СЕ / ОПРАВЯ СЕ КАТО ПЕТЕЛ В КЪЛЧИЩА. *Диал. Ирон.* Обхваща ме силно смущение и съвсем не зная как да постъпя или да отговоря.

Още: **Заплитам се / заплета се (уплитам се / уплета се, забърквам се / забъркам се, обърквам се / объркам се) като петел в кълчища. Омотавам се /омотая се (сплитам се / сплета се) като петел в кълчища.** *Диал.*

ОПРАВЯМ СЕ / ОПРАВЯ СЕ ПОД (В) КОЛЕНЕ. *Диал. Подигр.* Много често сбърквам.

ОПРАВЯМ СИ / ОПРАВЯ СИ ЛИНИЯТА. Добивам по-хубав външен вид, като ставам по-слаб, по-тънък, с по-хубава фигура. *Боян внимателно оглеждаше Ванко и каза весело: — Оправил си линията. Сега изглеждаш напълно елегантен.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

ОПРЯ НОЖА ДО (О, В) КОКАЛА. Настъпи решителният, критичният момент за действие, за разплата, крайният предел, когато повече не може да се търпи. *Не може да*

се диша вече в България. . . Ножът е опрял до кокала. Ив. Вазов, Хъшове. *У нас ножът е вече опрял до кокала! Дошло е време да подирим наш начин и сами да се освободиме!* Ст. Дичев, За свободата. *Но сега нямаше тежък търговец в село, който да не усеща, че ножът е опрял о кокала, че около Котел обикалят, като чакали на мърша, всякакви главатари.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Ще търпи, докато ножът опре в кокала, ако има дом и деца, ако обича, ако в съзнанието му грее някаква себична надежда.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *По-рядко:* **Опря ми ножа до (о, в)кокала.** Стигнах до положение, когато нещо не може повече да се понася и трябва да се намери изход. *Той язвително ругаеше селяните, че се сетили за кооперацията чак когато им опрял ножът до кокала и че друг път продавали житото на търговците, . . . ,а сега се били домъкнали тук, само защото търговците били престанали да купуват.* П. Спасов, Хлябът на хората.

Още: **Допря (дойде) ножа до кокала.**

ОПУЛВАМ / ОПУЛЯ ОЧИ. 1. Силно се учудвам на нещо, смайвам се от нещо. *Подковачът опулил очи и викнал: — Я-а-а-а-а! Такова магаре за първи път виждам.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *— Паша ефенди, писмото на комитите! Фазлъ паша разгъна и опули очи. — Написано на турски!* Д. Марчевски, Дошло е време.

2. *Диал.* Умирам, издъхвам.

Още: **Облещвам / облещя очи** /във 2 знач./. **Оцъклям / оцъкля (изцъклям / изцъкля) очи. Ококорвам / ококоря очи** /в 1 знач. към 1 знач./.

ОПУХВАМ / ОПУХАМ ПРАХА *някому. Обикн в св. вид.* Набивам, напердашвам някого. *Да знае той, че ти четеш вестници от Соколова, ще ти опуха праха.* Ив. Вазов, Под игото.

Още: **Изпухвам / изпухам праха от гърба. Изтърсвам / изтърся (отупвам / отупам, отърсвам / отърся) праха.**

ОПУЩАМ / ОПУЩА САПУНЯ. *Диал.* Допускам някаква грешка; обърквам, забатачвам нещо. *— Е, какво, кажи де. Нали за това те чакаме толкоз време, да кажеш! — Нека каже Боньо, той е опущил сапуня! — . . . — Хубаво ви е постлал днеска!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

ОПЪВАМ / ОПЪНА БРИЧА. *Диал. Обикн. в св. вид.* Умирам.

ОПЪВАМ / ОПЪНА ГЕМОВЕТЕ *някому.* Ставам строг в отношението си към някого и не му позволявам да върши каквото си иска, да своеволничи. *Помагат, синко,* [пуканките] *за урочасване, за страх, но на твоята болка само един цяр има — да му опънат гемовете на тази чума черна. . . — Къде е другарят ви? — тихо попита Розов.—Направихме го главен, облякохте го в офицерски дрехи и ме захвърли като дрипа.* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Опъвам / опъна юздите.**

ОПЪВАМ КАИША. Извършвам най-трудната, най-тежката работа, мъча се. *— Да му мислят управниците . . . — Те няма какво да му мислят . . . ами ние, дето опъваме каиша, как ще я оправяме сега.* Л. Стоянов, Холера. *Той се изрази, че е впрегнат в същия хомот ведно с председателя на стопанството и че опъва каиша не по-малко от него.* Б. Обретенов, Сноп. *Едно време думата на друг не даваше. Няма я оная аванта вече. Свърши тя. Кольо Картунков да се разхожда из Софията с лекага кола, а други да опъват каиша.* Н. Драганов, Среща. *Ще се върне разплакано чедото в къщи, защото не му стигнали няколко стотни, ще заподсмърча майката . . . и само бащата мъдро ще се успокоява: — Може и да е за хубаво! Щяхме да опъваме още пет години каиша. Майката неочаквано ще надигне глас:— Да им се не видят и безплатните такси дано, като рожбата ни не може да влезе в Университета!* В. Станилов, Пред вратите на Алма матер.

Още: **Тегля каиша.**

ОПЪВАМ / ОПЪНА КРАКАТА. *Обикн. в св. вид Пренебр.* Умирам. *Събудена от гърмежа, Дафина дигна глава и поиска да узнае станалото. В това време тъкмо край нея минаваше Горан. — Спокойствие, дребна работа — небрежно подхвърли той: — Ей го къде опъна краката. — Кой, какво? — нетърпеливо попита тя. — Кучето.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Хората щели да го преценят по заслуги и акуратност в работата му — виж му манталитета! Кога? Кога опъне краката и го откараме в „Дома на покойниците“.* Н.Широв-Тарас, Смешно и горчиво. *Ние му разправяхме, че няма да има толкова пари, но Гурко твърдеше, че Слоницата ще издържи най-много до двадесетото парче и след това ще опъне краката.* Ст. Стратиев, Самотните вятърни мелници.

Още: **Изпъвам / изпъна крака.** *Пренебр.*

ОПЪВАМ / ОПЪНА НЕРВИТЕ *на някого.* Ставам причина някой да бъде нервен, неспокоен, напрегнат, лесно да се раздразня. *Събитията през последните дни така опънаха нервите на Еньо, че всичко го дразнеше. Особено този момък, който беше тръгнал за Балкана без оръжие.* П. Стъпов, Живот с надежда. — *Престани да хленчиш. Не ми опъвай нервите.* — *Умирам от страх, като си помисля какво може да се случи.* К. Кюлюмов, Последният шанс. *Към предградието, дето живееше Виолета, карах вече осемдесет километра и не исках повече да дигам, защото все пак с мене пътуваше жив човек и не биваше да опъвам нервите му.* К. Калчев, Двама в новия град.

Още: **Изпъвам / изпъна нервите.**

ОПЪВАМ СЕ / ОПЪНА СЕ КАТО МАГАРЕ НА ЛЕД. Проявявам много голямо упорство, инат; не отстъпвам, инатя се. *Но Михал се опря. — Не ща бе, татко!. . . — Ти си го научила! Ти: — нахвърли се Илия върху жена си. . . Защо ми се опъва като магаре на лед? А?* Г. Караславов, Сметки.

Още: **Запъвам се/запъна се като магаре на лед. Опъвам се / опъна се като магаре на мост.**

ОПЪВАМ СЕ / ОПЪНА СЕ КАТО МАГАРЕ НА МОСТ. Проявявам много голямо упорство, инат; не отстъпвам, инатя се.

Още: **Запъвам се / запъна се (дърпам се) като магаре на мост. Опъвам се / опъна се като магаре на лед.**

ОПЪВАМ УШИ ОТ ГЛАД. *Диал.* Много гладувам. *Трябва да му се каже да скрие житцето през нощта и да омете хамбаря, инак цяла година ще опъва уши от глад.* Елин Пелин, Летен ден.

ОПЪВАМ / ОПЪНА УШИТЕ *на някого.* Карам се на някого, мъмря го строго, или го наказвам заради допуснати от него грешки. *Другарят Федро има здрава бойна закалка . . . А другарят Статко — . . . още не е похващал пушка. Ще му опъваме здравата ушите.* Д.Ангелов, На живот и смърт.

Още: **Дърпам (тегля) ушите.**

ОПЪВАМ / ОПЪНА ЮЗДИТЕ (ЮЗДАТА) *някому.* Ставам строг в отношението си към някого и не му позволявам да върши каквото си иска, да своеволничи. *Трябва да съобщя на Бурназов за нашия спор с Бойчански. Той ще отиде много далеч, както се е засилил. Какъв човек беше някога! Бурназов ще му опъне юздата.* Ив. Петров, Мъртво вълнение. *Но не успеем ли да опънем юздите на другаря Матей, може и цялата дружба да ни обърне гръб.* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Опъвам / опъна гемовете. Стягам / стегна (свивам / свия, сбирам / сбера, дръпвам / дръпна, хващам / хвана) юздите (юздата).**

ОПЪРЖВАМ / ОПЪРЖА ДО БЕЛИЯ ДРОБ *някого. Обикн в св. вид. Диал.* Съсипвам материално някого.

ОПЪРЖВАМ / ОПЪРЖА ДО МИЛАТА МАЙКА *някого. Обикн. в св. вид. Диал.* Съсипвам материално някого.

ОПЪРЖВАМ / ОПЪРЖА ДУШАТА *на някого. Диал.* Съсипвам материално някого.

ОПЪРЖВАМ / ОПЪРЖА ЧЕРГАТА *на някого. Диал.* Причинявам голяма неприятност, щета на семейството на някого, докарвам му нещастие; съсипвам.

Още: **Изгарям / изгоря (подпалвам / подпаля, запалвам (запалям) / запаля) чергата.**

ОПЯВАМ ГО <БЕЗ ПАТРАХИЛ>. Излишно и безполезно повтарям едно и също или натяквам за едно и също без полза; мърморя недоволно. *Не, тя не може да иде при господин Чардашевски. — Как ще иде? . . . — Не се опирай и не го опявай без патрахил! — каза ѝ той нетърпеливо.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Не го опявай без патрахил, де, каза натъртено Владиков.* Ив. Вазов, Немили-недраги. *Ти поне що го опяваш? Пак ще имаш 10 хиляди лева от сливи.* Г. П. Стаматов, Малкият Содом. *Кръчмарят, продължавайки да кълне и псува, влезна и се изгуби между конете. . . По-скоро, по-скоро го извеждай навън! Стига си го опявал!* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца. *Задава се Чушката и отдалече още клати глава и опява без патрахил: — Какви са тези камънаци, бре, какво е това чудо?* Чудомир, Критик.

Още: **Напявам без патрахил.**

ОПЯВАМ ГО КИЛИФАРСКИ. *Неодобр.* Не казвам истината направо; извъртам.
Още: **Усуквам го по килифарски.** *Неодобр.*

ОПЯВАМ ГО НА ВЕРЕСИЯ. Изразявам недоволство, натяквам или мърморя недоволно за нещо, без да имам сериозни основания. *Обикновено светът не вярва на поетите, считайки ги за хора, които обичат да го опяват на вересия.* П. П. Славейков, Българска литература.
Още: **Опявам го на вяра.** *Диал.*

ОПЯВАМ ГО НА ВЯРА. *Диал.* Вж. Опявам го на вересия.

ОРАЛА МУХАТА НА ВОЛА НА РОГАТА. *Диал.* Употребява се, когато някой се представя, че е свършил някаква работа, а в същност нищо не е направил.

ОРА ПАЯЖИНАТА. *Диал.* Занимавам се с безполезни работи, нищо не свършвам.

ОРЕВАВАМ / ОРЕВА ОРТАЛЪКА. 1. Огласявам всичко наоколо със силен рев. *Преди бабичката да разкаже за убийството, тя орева орталъка и сълзите ѝ текат по-обилно-водно и от река Вардар.* П. П. Славейков, Българска литература.
2. Вдигам много шум с оплакванията си за нещо, занимавам всички с оплакванията си от нещо. *Орева орталъка, че бил пренебрегван, че не го търсели за нищо, а когато поискаха да го изберат в ръководството на организацията, той отказа, не се съгласи.*
Още: **Оревавам / орева света.**

ОРЕВАВАМ / ОРЕВА СВЕТА. Вж. Оревавам / орева орталъка. *Такава е* [Руска] *луда на завождането, а пък ако ѝ продадеш торменцето на циганите, още на другия ден ще го забрави. Виж, Шота ще ореве света за него.* Ил. Волен, Между два свята.

ОРЕЛА ЩЕ МЕ ГРАБНЕ. *Диал. Шег.* Окъпал съм се и съм станал бял.

ОРЕЛ, РАК И ЩУКА. *Книж.* Несговорни хора, които не могат да доведат докрай предприетата от тях работа. *Много спорихме и все още сме орел, рак и щука, не можем да се споразумеем.*

От баснята на И. А. Крилов, преведена от П. Р. Славейков под заглавие „Орел, рак и щука".

ОРЕХ ЛИ ИМАШ В УСТАТА СИ. *Обикн. във 2 и 3 л. Диал. Неодобр.* Защо мълчиш, защо не отговаряш, защо не казваш нищо. *Ами ти защо мълчиш? Ням ли си, или имаш орех в устата си?—обърна се изведнъж стрина Марина към бай Марча.* А. Каралийчев, Строители на републиката.
Още: **Слива (сливи) ли имаш в устата си.**

ОРИ, МЕЛИ, ЯЖ. За работа, която изглежда е лесна на някого.

От приказката за българина и циганина, които спорили, чия работа е по-трудна. Циганинът, изкарвайки се мъченик, казал: „Вашата е лесна: ори, мели и яж, а нашата: да го просим, да го носим, да месим, да печем, па чак тогава да го ядем."

ОРЛОВО ГНЕЗДО. Мъчнодостъпно планинско селище.

ОРТА БУДАЛА. *Простореч.* Донякъде, не съвсем, почти.
Как си, добре ли си? — Орта будала.

ОРТАК НА ДЖОБА МИ Е. Харча, изразходвам парите си за някого, харча много пари за някого или нещо. *Тази кола ми беше голям ортак на джоба, затова я продадох.*
Още: **Имам за ортак на джоба си. Ортак на кесията ми е.**

ОРТАК НА КЕСИЯТА МИ Е. Харча, изразходвам парите си за някого, харча много пари за някого или нещо. *Ако ми е брат, не ми е ортак на кесията.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи. *Жената на приятеля ми беше кокетка. Обличаше се винаги модерно и тоалетите ѝ бяха постоянен ортак на кесията му.*
Още: **Ортак на джоба ми е. Имам за ортак на кесията си.**

ОРТАШКА КОБИЛА. Немарливо извършвана обща работа или зле поддържан общ имот.

От погов. Орташката кобила и псетата не я ядат.

ОРТОМА ДА СКИНЕШ НА МОСТА. *Диал. Обикн. във 2 или 3 л.* Да бъдеш обесен.

ОСИНО ГНЕЗДО. *Книж.* Свърталище на зли, злобни хора или кръг от хора (обикн. в учреждение, предприятие или в обществена групировка, партия), чиято цел е да пакостят, да вършат злини на другите. *Трудещите се от всички страни днес се обединяват в една могъща, непобедима антифашистка армия.И тая гигантска армия не ще сложи своето оръжие, докато не разгроми напълно и окончателно германо-фашистките вандалски орди, докато не разчисти без остатък хитлеристкото осино гнездо.* В. Коларов, Против хитлеризма и неговите български слуги.

ОСИПАХ И ОМЛЯХ. *Диал.* Свърших си работата.

ОСИРАМ СИ / ОСЕРА СИ КАЛЦИТЕ. *Диал. Вулг.* Излагам се по своя вина, сам ставам причина да се изложа.

ОСКУБАЛИ МУ СА МУСТАКИТЕ НА СТАМБУЛ КАПИЯ. *Диал. Ирон.* Кьосе.

ОСКУБВАМ / ОСКУБЯ ПЕРУШИНАТА *на някого.* **1.** Наказвам жестоко някого. *Ако се научат какво си направил, ще ти оскубят перушината.*
2. Претърпявам щета, загуба.

ОСМИЯ БОЛЯРИН. Излишен, ненужен човек някъде (обикн. в някаква компания). *Те бяха по двойки и все аз оставах осмия болярин.*

ОСМЪРДЯВАМ / ОСМЪРДЯ ТРАПА. *Обикн. в св. вид. Грубо.* Умирам. *Той не е от тези, дето скоро може да осмърдят трапа.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА БЕЗ ДУША. Изморявам се, изтощавам се извънредно много обикн. от тежка работа или болест. — *Той е трескав сега. Цяла нощ е бил в огън. . . Такава жилка, а останал е без душа. Кашлица го мъчи.* Ив. Вазов, Под игото. — *Не бива; ти си останал без душа и не си съвсем оздравял.* Ив. Вазов, Под игото.
Още: **Душа (душица, душичка) не ми остава / остане.**

ОСТАВАМ / ОСТАНА БЕЗ ЛИЦЕ. *Диал.* Изведнъж побледнявам, прежълтявам или погрознявам, изменям израза, вида си.
Още: **Изгубям <си> / изгубя <си> лице<то>.** *Диал.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА БЕЗ ПОСЛЕДСТВИЯ. *Книж.* Обикн. за молба, искане и под. — не бивам удовлетворен, не получавам никакъв резултат. *Към средата на августа той* [Гоце] *се връща при другарите си, . . . , и веднага се отправя преоблечен за близките минерални бани, с цел да изучи мястото и да устрои залавянето на лекуващия се там богат Мафи бей. Но и тоя план остава без последствие.* П. К. Яворов, Гоце Делчев. *Ако младежите не се отзоват, тогава всички обещания за помощ и технически съображения ще останат без последствие.* Г. Караславов, Проходът на младежта.

ОСТАВАМ / ОСТАНА БЕЗ РЪЦЕ. 1. Много се изморявам от някаква работа. *Цял ден съм прала и вече останах без ръце. От сутрин до вечер бяхме на обекта, пренасяхме тухли, камъни, торби с цимент, без ръце оставахме.*
2. Отнема ми се възможността за нещо, възпрепятстван съм да извърша нещо. *Не мога днес нищо да свърша, взеха ми инструментите, останах без ръце.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА БЯЛ В ОЧИТЕ. *Диал.* Нищо не ми дават срещу труда ми; нищо не получавам, не спечелвам.

ОСТАВАМ / ОСТАНА В ГЛУХА ЛИНИЯ. Изпадам в положение да не мога да се проявявам или да напредвам служебно или обществено. *Ако и да беше по-способен от мнозина, беше останал в глуха линия и нямаше изгледи да излезе от това положение.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА В ПОЛОЖЕНИЕ. За жена — забременявам. *Няколко жени пресрещнаха Велика и я заразпитваха: — Нещо Дочка да не е останала в положение, та си толкова загрижена? — Нейко отказа ли да се ожени?* — К. Петканов, Морава звезда кървава. *Влезе Белчо Плявата, извади няколко круши от пояса си и ги разхвърли по масите. . . Ако от тия круши хапне вдовица, остава в положение, гледай и ти* [Жельо] *да не останеш.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

ОСТАВАМ / ОСТАНА В РЪЦЕТЕ *на някого.* Бивам притежаван от някого. *Богатствата не остават в ръцете на тия, които ги изработват, а отиват в ръцете на една шепа готовановци, които нищо друго не вършат освен да мислят как по-майсторски да събличат работното население.* Г. Кирков, Днешната наредба.

ОСТАВАМ / ОСТАНА В СИЛА. *Книж.* За закон, наредба, решение и под.— важа, прилагам се или продължавам да се прилагам, да действувам. *Не е мъчно да се види, че горните формули остават в сила, ако под α разбираме какъв да е ъгъл.* Тригонометрия за VI клас. *Постановлението остава в сила и следната година.* ● *Решението остана в сила.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА В СЯНКА. 1. Бивам недооценяван и пренебрегван. *Те* [двамата партизани] *бяха свити, не взимаха думата по събранията, не умееха да предвиждат или командуват и затова оставаха винаги в сянка.* Д. Димов, Тютюн.
2. Успявам да се прикрия, да не се издам, че съм участвувал в нещо или че съм бил инициатор, причина за нещо, обикн. нередно. *Приказките се завъртаха около глухонемия, хората се смееха и го подиграваха, намираха, че пантомимата беше много правдива и поучителна и подмятаха, че трябва да се ударят и приятелите му — те останали в сянка.* Г. Караславов, Селски истории. *И тогава между стария добряк и комуниста Пандов избухваше остра свада, а хитрият Спасов оставаше в сянка.* М. Марчевски. Тихо прстанище. *Всичко бе организирано тъй, че благотворителната личност на Фани да остане колкото можеше повече в сянка.* Д. Димов, Осъдени души.

ОСТАВАМ / ОСТАНА ВЪН ОТ СТРОЯ. *Книж.* Не се включвам, не участвувам в някаква работа. *Вън от строя останаха само постовете и засадите на пътищата.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

ОСТАВАМ /ОСТАНА ГОЛ ПРЪСТ. *Диал.* Обеднявам, осиромашавам. *Колко хорица е съблекъл* [дядо поп], *на колко души греховете е прибрал, и мене, нà, виж ме, що е рекъл оня, гол пръст съм останал, па и мене не пожали, тамам двеста и тринайсет гроша и зола ми е изял.* Мих. Георгиев, С тебешир и с въглен.

ОСТАВА МИ / ОСТАНЕ МИ В АКЪЛА. Вж. Остава ми / остане ми в ума.

ОСТАВА МИ / ОСТАНЕ МИ В ГЛАВАТА. Вж. Остава ми / остане ми в ума.

ОСТАВА МИ / ОСТАНЕ МИ В УМА. Запомням нещо, запаметявам за дълго време нещо. — *Как няма да стигнат, жълтиците не са ли станали вече десет? — Забраванко, оная нощ нали ги броихме — пет са! А пък на мен ми е останало в ума, че са десет.* К. Петканов, Омайно биле.
Още: **Остава ми / остане ми в главата (акъла).**

ОСТАВА МИ / ОСТАНЕ МИ ЕДНА КРАЧКА *до нещо.* Много съм близо до нещо, лесно мога да постигна нещо. *Когато избяга в Гърция, Методиев помисли, че до Америка му остава само една крачка, а го затвориха в лагер.* М. Марчевски, Тихо пристанище.
Още: **На една крачка съм.**

ОСТАВАМ / ОСТАНА ИЗВЪН КРЪГА *на нещо. Книж.* Не бивам обхванат от някакво мероприятие. *Мнозина земеделски стопани са останали извън кръга на разяснителната работа.*

ОСТАВА МИ / ОСТАНЕ МИ МЕРАК. 1. Силно пожелавам нещо (обикн. за ядене). *Седемнайсет години минаха, откакто сте женени, броила съм ги ден след ден, и сега тя за пръв път. . . Требва да се пази десет пъти повеке. Да не дига тежко, да не се подхлъзне, да не ѝ остане мерак по нещо за ядене и по каквото и да е.* Д. Талев, Преспанските камбани.
2. Изпитвам известна мъка по нещо пожелано, но непостигнато. *Остана ми мерак тая екскурзия, още съжалявам, че я изпуснах.*

ОСТАВА МИ / ОСТАНЕ МИ НА СЪРЦЕ. *Диал.* Харесва ми много някой и го желая. *Край царицата дошло со неа и керка ѝ да ѝ видят гостите. Едно беше го видяла момчето, и на сърце беше ѝ останало.* Народна приказка.

ОСТАВА МИ / ОСТАНЕ МИ ХАТЪР. Почувствувам се обиден, засегнат от нещо. — *Чакайте, бе, не ми иде на ума. Пък да не е прилепнала* [парата] *някому по краката . . . — На нашите ли? — учудено попитаха съседите. — На вашите, зер. Сто пари е то — хатър никому*

да не остане. Я лягайте . . . Какво има от туй? Ц. Церковски. Сто пари на цяло. *И аз ако питаш, не мога да ги разбера нито едните, нито другите, ама хайде, да не им остане хатъра.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Та и чичо Венко като стори така, стрини Венковици остане хатър, и дълго време го вече не потърсва за нищо.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ. *Дружина думат Иванку: / „Стоянов братец, Иване! Хатър да не ти остане, батя ти щем да оставим“.* Народна песен.

ОСТАВАМ / ОСТАНА <КАТО> В НЕБРАНО ЛОЗЕ. Неочаквано изпадам в крайно неудобно, неловко положение и се чудя как да постъпя; стъписвам се. — *Аз пък Пинтезовото момче харесвам! — . . . Дядо Ламби остана като в небрано лозе и с това се свърши неговото сватовничество за Калинко.* Ив. Петров, Нонкината любов.

Още: **Виждам се / видя се (намирам се / намеря се, попадам / попадна) <като> в небрано лозе. Хващам се / хвана се в небрано лозе.** *Диал.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА КАТО ГЪСКА НА ЛЕД. Бивам излъган, измамен в очакванията си да придобия нещо или да успея в нещо, или изпадам в тежко положение. *Везиринът е дал на българите право да си изберат екзарх, но тоя екзарх ще да бъде избран пак по нашата програма! Чомаков остана като гъска на лед, защото неговото Филибе днес за днес остава под патриарха.* Л. Каравелов, Хр. Ботев, Знаеш ли ти кои сме?

Още: **Оставам / остана като патка на лед.**

ОСТАВАМ / ОСТАНА КАТО МАРА С ВЕЖДИТЕ. *Диал.* Бивам излъган, измамен в очакванията си да придобия нещо или да успея в нещо, или изпадам в тежко положение.

ОСТАВАМ / ОСТАНА КАТО ПАТКА НА ЛЕД. Вж. Оставам / остана като гъска на лед.

ОСТАВАМ / ОСТАНА КАТО РИБА НА ЛЕСАТА. *Диал.* Бивам излъган, измамен в очакванията си да придобия нещо или да успея в нещо, или изпадам в тежко положение.

ОСТАВАМ / ОСТАНА МЪРТВА БУКВА. *Книж.* Обикн. за разпоредба, решение и под. — не се прилагам на дело. *Редица наши решения останаха мъртва буква.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА ВТОРИ ПЛАН. *Книж.* Добивам второстепенно значение, важност; престават да се занимават с мене, да ми отдават предишното значение. *Идеята, че тоя господин можеше да ми стане другар . . . , какъвто беше самоуверен и близък на Милка и нагъл със своите високо вирнати мустаци и женолюбиво изражение на лицето и че ще да остави него на втори план във вниманието на девойката . . . го докарваше до полуда.* Ив. Вазов. Казаларската царица.

Още: **Оставам / остана на заден план.** *Книж.* **Минавам / мина на втори план.** *Книж.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА ГЛАВАТА *на някого.* Вж. Оставам / остана на ръцете *на някого. Убоде си крака, получи инфекция и умря в страшни мъки. Четири деца останаха на главата на тая жена.* Г. Белев, Какво видях в Америка.

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА ГОЛИТЕ БАНИ. *Диал.* Бивам измамен, излъган в очакванията си да получа нещо, да спечеля нещо или да успея в нещо. — *Неговата* [на щъркела] *бабичка сигурно е излязла по-пишкин и е заминала за топлите страни. Там си е залюбила друг щъркел, та нашето „началство“ ще остане на голите бани.* Ем. Станев, Януарско гнездо.

Още: **Оставам / остана на студените бани.** *Диал.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА НАЗАД. За часовник — не работя точно; изоставам. *Часовникът ми остава назад с пет минути на ден.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА ЗАДЕН ПЛАН. *Книж.* Добивам второстепенно значение, важност; престават да се занимават с мене, да ми отдават предишното значение. *Граничните с България околии бяха поле на агитации, в които турчина оставаше на заден план, ако не биваше съвсем забравен.* П. К. Яворов, Хайдушки копнения. *А кои бяха безбожниците? Комунистите. Земеделците останаха някак си на заден план. За тях вече много-много не се приказваше.* Г. Караславов, Чиновническа история. *Сега работниците се интересуват само от хляб. Всичко друго трябва да остане на заден план.* Д. Димов, Тютюн. *Отмъщението, което вече ставаше лично дело, остана на най-заден план в мислите му.* Ив. Вазов, Под игото.

Още: **Оставам / остана на втори план.** *Книж.* **Минавам / мина на заден план.** *Книж.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА ЗЕЛЕНО. Бивам излъган, измамен в очакванията си да придобия , да получа нещо или да успея в нещо. *И този път той остана на зелено, не го поканиха, екскурзията мина и без него.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА КОЗА. *Диал.* Изоставам по време на жетва или при друга полска работа. *Само Рангел като че ли работеше насила. Уж вдига мотиката, понавежда се, та и с ръка пооправи някои притиснати стъбла, кога да се изправи, едва-едва дигаше гърба си. — Хайде, бай Рангеле — закачливо подмяташе някоя от момите. — Не оставай на коза.* Кр. Григоров, Новодомци.

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА МЯСТО. 1. Бивам убит моментално. *Двамината паднаха. Единият — тежко ранен, а другият остана на място.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Вражите куршуми бръмчаха като оси край тях и когото улучеха, оставаше на място.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка.
2. От силна изненада, уплаха или друго внезапно и силно изживяване заставам като вцепенен, без да мога да мръдна. *Като чуха страшната вест и двамата както се бяха спрели, останаха на място и занемяха.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА ОПАШКАТА. Бивам изпреварен от други в някаква работа, начинание и изоставам на последно място в него. *Той* [Стойко] *знаеше, че ако излязат по-късно, всички щяха да се зачудят. „Яя! Какво е правил Юрталана, та е останал на опашката!“* Г. Караславов, Снаха. *При третия кръг на турнира те останаха на опашката* ● *В спартакиадата останахме на опашката.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА ПЕС ПОНЕДЕЛНИК. *Диал.* Вж. Оставам / остана на понеделник<а>. *Аз познавам сума кметове — тъй си останаха на пес понеделник, увъртат се сега за пет пари, ходят като шантави.* Г. Караславов, Свет.

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА ПОНЕДЕЛНИК<А>. Бивам излъган, измамен в очакванията си да придобия, да получа нещо или да успея в нещо. *Аз на оная, козарката, дадох да разбере. И при баща ѝ ходих, и при майка ѝ, и на всичките ѝ родове казах. „Хич да не си бие ангелите, рекох, че няма да я бъде“. . . Така де, защо само да се надява момичето, па после да остане на понеделник.* Ст. Ц. Даскалов, Магдина чука. — *Чакали да умре Кръстанчето. на Хъчибързовата снаха тейко ѝ де, та да вземат десетина декари, а то, като му измъкнали сетне едни полици, едни чудесии, боже, опази! . . . И Хъчибързовката си останала на понеделник.* Г. Караславов, Татул.
Още: **Оставам / остана на пес понеделник.** *Диал.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА ПРОИЗВОЛА НА СЪДБАТА. *Книж.* Изпадам в тежко, бедствено положение без подслон и без изръжка, без средства. *Въпросът беше важен. Той струваше да се обсъди, още повече, че всички останахме един вид на произвола на съдбата.* Л. Стоянов, Холера.

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА ПЪТЯ. Вж. Оставам / остана на улицата. — *Той знаеше, че губи положението си, службата си, оставаше на пътя!* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Трудиш се и ти, имаш, не си останал на пътя . . . все по-хубаво е да си имаш и ти парче земя и да си я работиш, както всички хора.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *А днес и утре всички служби ще бъдат дадени и пак ще остана на пътя, и пак чакай месеци и години даже.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Пък децата не са останали на пътя, гледаме ги.* Г. Караславов, Освобождение.

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА ПЯСЪКА. *Диал.* Вж. Оставам / остана на сухо. *Раздадеш бюлетини — българина зема и мълчи, па си туря своя бюлетинка в урната. Прекратят избора, преброят бюлетините и чак тогава виждаш, че си останал на пясъка.* Ал. Константинов, Миш-маш.

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА РЪЦЕТЕ *на някого.* Бивам предоставен на някого да ме издържа, да ме гледа (обикн. след смъртта на единия или на двамата родители). *Наскоро баща ѝ се помина, и семейството му остана на ръцете на Надя, като най-възрастна от децата му.* Елин Пелин, Аз ти той. *Аз после разбрах . . . защо чичо е бързал да опише всичко наше: мама скоро прежали татя, повтори, и ние останахме на негови ръце.* А. Страшимиров, Детство. *А сега — разведена . . . На ръцете ѝ остава това болно дете . . . Как ли ще се справи?* М. Гру-

бешлиева, През иглено ухо. *За мене не плачи, аз трябва да плача за тебе. Остават на ръцете ти децата, за да ги отгледаш.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *„А! — пресилено се засмя Христака... Нали унука следва зоотехника в София ... Откак се загуби баща му, остана на ръцете ми“.* Ил. Волен, Между два свята. *После тя разказа тъжната история на черната си забрадка — загубили с „човека си“ единствен син. Къщата останала на нейните ръце.* С. Северняк, От нашия кореспондент.

Още: **Оставам / остана на главата.**

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА СРЕДАТА. *Диал.* Не ми дават нищо, не вземам, не спечелвам нищо, напразно се трудя.

Още: **Оставам / остана насред път.** *Диал.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА НАСРЕД ПЪТ. *Диал.* Вж. Оставам / остана на средата.

ОСТАВАМ / ОСТАНА НАСТРАНА. 1. Бивам пренебрегнат или забравен като по-маловажен, по-незначителен, по-ненужен. *Пред него* [Игнат] *изведнъж израсна огромното дело с всичките му мъчнотии, рискове и неизвестност, ... Клубът, препирните с Йордан, увличащите думи на Марин край оджака — всичко това оставаше настрана.* Кр. Велков, Село Борово.
2. *От нещо.* Не вземам участие, не се замесвам в някакво дело. *Трети,смутени или равнодушни, се опитваха да останат настрана от събитията, чакаха да видят какво ще стане.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Ние сме толкова силни, щото сами ще се разправим с гнилата Турция. Турция е слаба, финансово съсипана, народът турски е осиромашал и ще остане настрана. Той сам пъшка под игото.* Ив. Вазов, Под игото. *Тук с благодарение си помисли, че неговите по-стари синове са останали немолепсани, че той не бе забелязал у тях размирния дух, който бе прехванал всичките, и самого него даже. — Нека бари те да останат настрана, да стоят, вън от тая каша, дето и аз затънах. Аз съм вече зел-дал. Те да останат живи.* Ив. Вазов, Под игото.
3. За пари — бивам спестен. *Невести Панчовици се скъса на сърцето, като видя, колко малко са спестиле тая година, и като си помисли, как тя се надеяше и сега да остават настрана поне колкото лани.* Т. Г. Влайков, Ратай.

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА СТУДЕНИТЕ БАНИ. Вж. Оставам / остана на голите бани.

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА СУХО. Бивам излъган, измамен в очакванията си да придобия, да получа нещо, или да успея в нещо. *Тя тъкмеше да правят сватба и да пукат душманите, а сега пак оставаха на сухо. И хората пак щяха да ги разнасят.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Съседството, роднинството, честите прескачания на Станка, погледите, подхвърляните думички — всичко това може да доведе до любов и тогава Марина съвсем ще си остане на сухо. Ако Станка не се тътри канена и неканена, ако не му се навира под носа, той може би ще се увлече по нея, по Марина.* Г.Караславов, Обикновени хора. *Жилваше* [Тюлев] *остричко ония сиромаси, които се влачеха след либералските общинари с надежда да получат някое пъдарско или пазвантско място, но които все оставаха на сухо.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Комунистите тръгнаха да събират хора, за да учат да четат и пишат по български, ... Какво не направи той да им развали работата. Е, тук той не остана на сухо.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *— Свинете, кай, са заразени от огеница... Разсилният ги натъпка в обора и ние останахме на сухо. — Слушай, докторе, — кипнах аз — не прави на мене тия работи, че аз не съм какъв да е човек. Аз съм Монеолу, разбираш ли?* Чудомир, Тактика.*—Като не може, аз се отцепвам!... Ще си направим ново дружество и ще си се изберем за председателки. Пък вие с вашето дружество ще си останете на сухо. Няма да ви остане ни една членка... Хем да видите!.* Ст. Л. Костов, Мъжемразка.

Още: **Оставам / остана на пясъка.** *Диал.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА НА УЛИЦАТА. 1. Изгубвам жилището си, нямам вече подслон. *—Е, братя... сега вие ще трябва да се позакриете из града, кой където намери, че турците могат пак да дойдат тука. Вашият бег иска да ви върне в село... — Да сте живи, ...; прибрахте ни като свои... Сега ни е по-лесно, нема да останеме на улицата, ти харно ни велиш.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Ако хазаите продадат апартамента, ще останем на улицата, сега много мъчно се намират квартири.*
2. Изпадам в тежко, бедствено положение, преставам да имам препитание, средства за живот. *Костов си спомни главния счетоводител на „Никотиана“, който беше полуослепял от годишните баланси и сега лекуваше очите си в една клиника. Този човек имаше голямо семейство и ако ослепееше, последното оставаше на улицата.* Д. Димов, Тютюн. *После баща ти умря,*

семейството остана на улицата, търгашите престанаха да се интересуват за тебе. Д. Димов, Тютюн. *Ти ме разори, ограби ме . . . Без средства оставам на улицата сама.* Й. Йовков, Обикновен човек. *Ако пожарът обхванеше цялата чаршия, най-малко стотина бакърджии и сарачи щяха да останат на улицата и в града щеше да избухне страшен скандал.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Ала тъй като Беба държи на своето и започва да се облива в сълзи, . . . , запасното полковниче също променя тактиката, . . . , и моли със задавен глас дъщеря си да се смили над него и да не го разорява, защото той, бедният, щял да остане на улицата и да протяга ръка като просяк за една коричка хляб.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа.
Още: **Оставам / остана на пътя.**

ОСТАВАМ / ОСТАНА ОТКРИТ. *Книж.* За въпрос, проблем — продължавам да бъда неразрешен. *Въпросът за неговото завръщане в родината му оставаше все още открит.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА ПОД МИНДЕРА. За някаква работа, решение, идея и под. — бивам забравен, изоставен. *Хората забравиха идеите,Анчоо! — Който ги е забравил, трябва да му ги напомняме! — . . . — Бе ти говориш така, сякаш си паднал с кошничка от небето. Идеите—Петкан Мечков повиши глас—останаха под миндера, драги мой!* Ив. Петров. Преди да се родя.

ОСТАВАМ / ОСТАНА САМО С ЕДНА РИЗА. *Диал.* Изгубвам всичко, съвсем западам; обеднявам.

ОСТАВАМ / ОСТАНА С ВПЕЧАТЛЕНИЕ<ТО>. *Обикн. със следв. изр. със съюз* **че.** *Книж.* Допускам, струва ми се. *Комините на параходите не пушат,не се забелязва никакво движение и човек остава с впечатлението, че и водата не тече.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Всички останаха с впечатлението, че Казакът знае нещо много важно за Деяна, та затова така открито и разпалено го напада.* Г. Караславов, Селски истории.

ОСТАВАМ / ОСТАНА С ГОЛИ РЪЦЕ. Изпадам в тежко положение след претърпяна голяма материална загуба. *И тъй не ни провървя нито в стопанството, нито в добитъка, нито в търговията. . . Не мина много време, изгубихме и Бърдуля за борчове и останахме с голи ръце.* Кр. Григоров, Отново на училище. *На другата година и Петко умря. Никакво добиче не надничаше на отворената ни врата. Мама тъгува, що тъгува, па един ден ми рече: — Е, останахме с голи ръце.* Кр. Григоров, Отново на училище.

ОСТАВАМ<СИ> / ОСТАНА <СИ> НА СВОЕТО. Продължавам упорито да поддържам мнението или искането си. *Няколко пъти те се опитваха да я вземат при себе си нощем, но Яна не се съгласяваше. „Ако и нея ми отнемат, какво друго ще ми остане?" — казваше си тя и си оставаше на своето.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Той я уверява, че има хора, които фотографират децата си разплакани и че той дето е фотографирвал всички са разплакани. И за да бъде по-убедителен, той отива в стаичката и донася цял куп портрети на разплакани деца, но бабичката остава на своето.* Д. Немиров, Бедния Лука.

ОСТАВАМ <СИ> / ОСТАНА <СИ> НИ САМ, НИ ТАМ. *Диал.* Постига ме неуспех, изгубвам, не сполучвам в нещо или изпадам в безизходица. *Преследвачите успяха да му преградят пътя и той остана ни сам, ни там.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА СОЛО. *Книж.* Не съм подкрепен, поддържан от никого при разискване, спор и под. *Той продължаваше да поддържа своята теза, въпреки че имаше опасност да остане соло. По-голямата част от колегите му минаха на противното мнение.*

ОСТАВАМ / ОСТАНА С ОТВОРЕНА (ОТВОРЕНИ) УСТА. 1. Изпадам в почуда; изненадвам се от нещо неочаквано (обикн. като давам външен израз със съответната мимика). *И ако е рекъл бог, ще имаме друго дете. Стоян остана срещу нея с отворена уста. Султана побърза да излезе.* Д. Талев, Железният светилник. *Отначало неговата изненада беше толкова голяма, че той остана с отворена уста и не можа да каже нито дума.* С. Минков, Човекът Бил и котката Кет. *Ловко прекрачи с единия си крак варела и тръгна към дестилационното отделение. Той* [Емил] *направи това така бързо и неочаквано, че Божикин остана с отворена уста.* Д. Ангелов, На живот и смърт.
2. Изпадам в захлас пред нещо много хубаво. *Направи той* [Носовирков] *свойта поръчка и изгледа надменно цялата публика, като че публиката трябва да остане с отворени уста, пред неговото умно „ш. . . шампанско".* Ал. Константинов. Из миналия живот на „Славянска беседа".
Още: **Оставам / остана със зяпнала (зяпнали) уста.**

ОСТАВАМ / ОСТАНА С ПРЪСТ В НОСА. Бивам излъган, измамен в очакванията си, надеждите си, обикн. да придобия, да получа нещо или да успея в нещо. *Оня ахмак, Мехмед паша, за какво ме мисли, та е проводил двама-трима по-ахмаци от него да ми вървят в петите? Сега да река да им щипна, ще останат с пръст в носа. Всяко ъюше и зид на Видин зная.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Още: **Оставам / остана с пръст в уста<та>.**

ОСТАВАМ / ОСТАНА С ПРЪСТ В УСТА<ТА>. Бивам излъган, измамен в очакванията си, надеждите си, обикн. да придобия, да получа нещо, или да успея в нещо. — *Дали няма* [Бук] *да избяга някой ден? — плашеше се Янко . . . — Нека стане на две и половина години. Тогава ще си намери някоя красива другарка и ще отиде подире й, а ние ще останем с пръст в уста. Ала не е чудно да се върне, като се наергенува* Ем. Станев, Повест за една гора. — *Запознах се с един англичанин, . . . Прекланял се пред нашето дело и бил готов да ни помогне. — . . . Извинявай, твоят англичанин се е пошегувал с тебе — няма да се върне и ние ще останем с пръст в устата.* Д. Спространов, Самобречените. *Един австриец на име Кришванек образува дружество, което ще грабне всичко. . . Остава да преодолеем само съпротивата на трима дръзници от представителството на концерна в София, . . . — На единия готвим такъв номер, че няма да може да мръдне, а другият, когато получи заповед от Берлин, просто ще козирува. . . Разбираш, нали? И онова парвеню от „Никотиана" ще остане с пръст в уста.* Д. Димов, Тютюн. — *Ръководете се само от една мисъл: — продължи Герхард — тютюнът да бъде извозен! Забравете всякакво формализиране. Някои ваши колеги не разбират напълно добре това и може да останат с пръст в уста.* Хар. Русев. По стръмнините.

Още: **Оставам / остана със захапан пръст. Оставам остана с пръст в носа.**

ОСТАВАМ / ОСТАНА СЪС ЗАХАПАН ПРЪСТ. Бивам излъган, измамен в очакванията си, надеждите си, обикн. да придобия, получа нещо или да успея в нещо. *Ти знаеш, че младите започват по пътищата и по харманите, а. . . — А който не си отваря зъркелите, може и да остане със захапан пръст! — пресече я той строго.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Защото много приказвахме и много се организирахме, та останахме със захапан пръст.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Оставам / остана с пръст в устата.**

ОСТАВАМ / ОСТАНА СЪС ЗЯПНАЛА (ЗЯПНАЛИ) УСТА. Вж. Оставам / остана с отворена (отворени) уста. *Офицерът изпусна писалката, вцепени се на мястото си и остана със зяпнали уста. На прага на стаята стоеше в мирна войнишка стойка — кой мислите? Сламеният човек!* Св. Минков, Сламеният фелдфебел.

ОСТАВАМ / ОСТАНА ЧУЖД *на нещо. Книж.* Не се интерусувам от нещо, не проявявам грижа за нещо, не участвувам в нещо. *В продължение на много години буржоазните правителства оставаха чужди на народния порив за просвета.* в. Работническо дело. *Гоце,. . . , не можеше да остане чужд на общите заблуждения.* П. К. Яворов, Гоце Делчев.

ОСТАВАТ МИ / ОСТАНАТ МИ ОЧИТЕ. 1. *В (на) нещо, в някого или самост.* Много харесвам нещо или някого, възхитен съм от нещо или от някого (обикн. за нещо, което не мога да имам, да купя или което желая да имам). *За деня, . . . , току ще сложи изотзад и мен на главата малко фесче. Аз го свалям веднага и го разгледвам. Очите ми остават в него!* Т. Г. Влайков, Преживяното. *Захари видя едно такова ножче у другаря си Миладин и очите му останаха в него.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Много пъти се вричал дядо Костадин, спечели ли някой грош, да купи на Свиленка свилена забрадка от панаира в далечния край оттатък балкана, където само веднаж ходил през живота си и очите му останали в копринените пъстроцветни забрадки.* Кр. Григоров, Игличево. *Какви витрини има! С часове да ходиш, да зяпаш, пак няма да се нагледаш. И едни червени сандали като тези на Нели и Лили, очите ми останаха.* В. Бончева, Анчето пише. — *Стана ечемик . . . чудо!— . . . как не — очите на всички оставаха в него. Кой как минеше край него, му се чудеше.* Н. Хайтов, Съперници. *Когато за първи път се яви* [Никола] *на хорото, очите на всички останаха в него.* К. Величков, Таласъм. *Младият човек, щом като я* [дъщеря ти] *видя, очите му останаха в нея.* А. Каралийчев, Малкият орач. *Имаше чудесна къща, очите ми останаха на нея.*

2. Изпитвам чувство на завист, зловиди ми се нещо, което друг има. — *Когато някой види нещо хубаво у другиго, стока напр. за купуване и не може да я купи; или друго нещо драгоценно и хубаво, като кон , говедо, жена, дете, което не може да си достави, казват че му остават очите; то хаир не вижда или умира, или са осакаща.* П. Р. Славейков. Български притчи или пословици и характерни думи.

Още: **Отиват ми / отидат ми очите. Вземат ми се очите** /във 2 знач. към 2 знач./.

ОСТАВАТ МИ / ОСТАНАТ МИ ОЧИТЕ ОТВОРЕНИ. Чувствувам се крайно незадоволен, неудовлетворен, защото не се е осъществило най-голямото ми, съкровено желание. *Доживяхме боже да видим бял ден! Честити сме били да посрещнем български аскер! ... и да умрем вече, няма да ни останат очите отворени ... говориха със сълзи на очите трогнатите селяни.* Зах. Стояноов, Записки по българските въстания.

ОСТАВАТ МИ / ОСТАНАТ МИ РЪЦЕТЕ. *Диал.* Извършвам някаква работа много добре, майсторски.
Още: **Оставям си / оставя си ръцете (ръката)** /във 2 знач./.

ОСТАВИ ЕДИН (ЕДНОГО), БУХНИ ДРУГИ (ДРУГИГО). *Пренебр.* За хора с еднакви, с едни и същи недостатъци.

ОСТАВИЛ СЪМ ДЯВОЛА, ОПАШКАТА МУ НЕ ПУЩАМ. *Обикн.* във *2 и 3 л. Диал.* Не съм се отказал да действувам по същия непочтен начин; отказал съм се само привидно от непочтени действия.

ОСТАВИЛ СЪМ ДЯВОЛА, УЛОВИЛ СЪМ САТАНАТА. *Обикн. във 2 л. и 3 л. Диал.* Не съм се отказал да действувам по същия непочтен начин, отказал съм се само привидно от непочтени действия.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ БЕЗ ПОСЛЕДСТВИЕ. *Книж.* Не удовлетворявам (за молба, искане и под.). *Всички жалби попът с помощта на кмета и кръчмарите успяваше да остави без последствие.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ В ГЛУХА ЛИНИЯ *някого.* Не давам възможност на някого да се прояви, да напредне служебно или обществено. *Не случайно го оставиха в глуха линия, трябваше да се издигне кандидатурата на друг.*
Още: **Държа в глуха линия.**

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ В СЯНКА. 1. *Някого.* Не оценявам, не изтъквам заслугите и качествата на някого и го държа незабелязан, пренебрегнат. *Считаха го за посредствен, не го изтъкваха, и въпреки старателната му работа, все още го оставяха в сянка.*
2. *Нещо.* Не показвам достатъчно нещо, не го разкривам. *Островски е оставил в сянка, не е предал нужната плътност на основния фон на романа — обществено-политическата борба.* в. Вечерни новини.
3. С действията и делата си се изтъквам и ставам причина някой да бъде пренебрегнат затъмнен, изместен. *Янакиев стана околийски лекар, създаде си голяма известност и голяма клиентела, забогатя и остави в сянка двамата си съперници.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Днешното поколение си е допуснало много да забрави борците и борбите на една епоха, може-би, най-знаменателна и велика в новата ни история. Чардафонският патриотизъм с кресливото си самовъзвеличение е оставил в сянка делата и заслугите на нашите „цариградски" деятели.* Ив. Вазов, Непубликувани писма.
Още: **Държа в сянка** /към 1 знач./.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ ДА МЕ НОСИ ВЯТЪРА. Не проявявам никаква активност, инициатива, приемам нещата каквито са, без да се старая да действувам за тяхното изменение или да създавам нещо ново; инертен съм. — *Щом всички стават аяни, щом са тръгнали да си сядат на задника — ще седнем и ние. Лошо ли е?" На Вели му беше винаги лесно, защото оставяше да го носи вятърът.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ ЗАД ГЪРБА СИ *нещо.* **1.** Създавам приживе нещо, обикн. с което ще бъда запомнен (добри дела, творчество, имот и др.). *Оставиха зад гърба си големи дела, заслужаващи похвала.* ● *Творчеството, което писателят остави зад гърба си, беше не малко.* ● *Той остави зад гърба си имот, който беше достатъчен за издръжката на децата му.*
2. Съзнателно забравям нещо, което ми се е случило или което съм извършил(обикн. за нещо неприятно). *Дано новата година да бъде по-щастлива и всички горчивини да оставим зад гърба си.*
Още: **Оставям / оставя зад себе си.**

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ МЕЧКИТЕ ДА ВАРДЯТ ДРЕНКИТЕ. *Диал. Ирон.* Поверявам нещо на някого, който има склонност към него и ще го използува за себе си.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ НА ВТОРИ ПЛАН *някого или нещо. Книж.* Вж. Оставям / оставя на заден план. *Изпитите наближаваха, затова всички други занимания — екскурзии, забавления той остави на втори план.*

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ НА ЗАДЕН ПЛАН *някого или нещо. Книж.* Придавам на някого или нещо второстепенно значение, важност, преставам да се занимавам с нещо или да му отдавам предишното значение. *Сега съм оставил на заден план свиренето, защото трябва да се готвя за матура.*

Още: **Оставям / оставя на втори план.** *Книж.*

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ НА МИРА *някого.* Не безпокоя, не тревожа повече някого. *Гунка се успокои; позабравила беше вече и случката. Мислеше, че Паун е решил вече да я остави на мира.* Г. Райчев, Златният ключ. *Жена му, която познаваше характера му, веднага разбра какво се бе случило с него и го остави на мира, за нищо не го запита.* Ив. Маринов, Миньори. *— Заключи вратата и ме остави на мира. Нямам никакво желание да отговарям на глупавите ти въпроси!* К. Петканов, Златната земя. *— Оставете ме на мира, — сопна се тя.— Аз бъркам ли ви се на нещо? Не искам и вие да се бъркате на мене.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *И кой може да ти гарантира, че веднъж като са те взели на зъб, ще те оставят на мира?* Г. Караславов, По наклон. *— Живейте както ви е угодно — не ви се бъркам! Моля ви само — мене да оставите на мира. . . Ще наредя така живота си и и без помощта на Джексън!* О. Василев, Любов. *Той* [Комков] *слушаше шегите им* [на колегите си] *и болезнено чувствуваше иронията. . . Защо не може да им каже да се махнат, да го оставят еднъж за винаги на мира?* М. Кремен, Схлупени стрехи.

С отриц.: **Не оставям / оставя на мира** *някого.* Непрекъснато безпокоя, тревожа някого, създавам непрекъснато грижи, безпокойство на някого. *Не остави тя никого на мира — нито Ния, нито Андрея, нито Ацевица. Все току разпращаше Кочовите деца, изпрати и Кочовица да помогне на Ния.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Женена жена, ма сестро, да си седне в къщи и да си гледа работата, а то — фитнало се и не оставя човека на мира!* Чудомир, Не съм от тях. *Защо не ме оставят мен на мира? — дума тя с болка на душа. — Какво им се бъркам аз? Нека си се разправят сами там!* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха й. *Оня и сега нямаше да ме остави на мира, ако Дойно не беше му светил маслото!* Елин Пелин, Летен ден. *Криво седи, право съди, / стар кадия: — / не оставя на мир село / луд гидия.* П. П. Славейков, Епически песни. *— А бе то, момичето глупак, ама и него не го оставят на мира от изкушения лукавих — подде дядо поп.* Ив. Вазов, Под игото.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ НА МЯСТО *някого.* Убивам моментално, изведнъж някого. *— А момчето, . . . — се опря кога сваляха втория чувал, оставете ни, рече, барем това, пък горският взе че го удари с пушката по главата. . . И ей нà . . . Насмалко да го остави на място.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Като си представи как някой партизански куршум можеше да го парне и да го остави на място, подпоручикът потрепера и се озлоби.* Г. Караславов, Разстрелът в Ястребино. *— Дай ми пушката — рече по едно време Горица. Калитко й подаде манлихерата. — Страхливко! Защо не ме остави на място?* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *— И мене зла среща ме сполетя. Като тръгнах, на един прозорец насреща най-мързеливата комшийка станала като никога в пет часа, пуха нещо с метлата и щом ме видя: — На добър час, на добър час! — Умрях от яд. Жена, пък отгоре с метла в ръка! Идеше ми да вдигна пушката и на място да я оставя.* Елин Пелин, Аз ти той. *Ленчето, нали е мъничко и все в краката на големите се вре, то повече бой яде. Уж по-леко ще го удари, като свое дете, а то отхвръкне на два метра. Ще го оставиш на място! — вика мама — Това да не ти е бика?* В. Бончева, Анчето пише.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ НА ПРОИЗВОЛА НА СЪДБАТА *някого. Книж.* Ставам причина някой да изпадне в бедствено положение, като преставам да се интересувам дали той ще има подслон и средства. *Василий мълчеше. Той виждаше, че ако откаже* [преговорите], *ще настрои всички против себе си, а може да се стигне и до нещо по-лошо — нали всеки от архонтите можеше да попадне в плен, та трябваше да бъде уверен, че императорът няма да го остави на произвола на съдбата.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

Още: **Изоставям / изоставя на произвола на съдбата.** *Книж.*

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ НА ПЪТЯ *някого.* **1.** Ставам причина някой да е без жилище, без подслон. *Не мога сега да продавам къщата и да оставя на пътя двете семейства, които живеят в нея.*

2. Ставам причина някой да изпадне в бедствено положение, да бъде без средства, без работа. *За малка кривда те впримчат, дадат те на съд, . . . Не съсипаха ли така Тодорча Коев,*

ковчежника, . . .? Оставиха го на пътя с шест деца! Ив. Вазов, Дядо Нистор. *Аз съм уверен, че тая дяволка ще намери на мъжа си служба. Мъж с хубава жена не оставят на пътя*. Ив. Вазов, Службогонци.

Още: Оставям / **оставя на улицата. Оставям /оставя на четиритях пътя.** *Диал.*

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ НА *нечии* **РЪЦЕ** *нещо или някого.* Предоставям на някого, задължавам го да се грижи за някого или нещо, да отговаря за някого или нещо. *По-големият си син, Петър, тя бе погребала преди три години. На ръцете на Сребрьо той остави две невръстни сирачета.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Ето, учителке, на твоите ръце оставям детето си, учи го на ум и разум.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Всичко на моите ръце оставил. Няма кой да ми помага.* Елин Пелин, Гераците. *Струваше им се, че те едва ли не са извършили престъпление спрямо близките си, задето са тръгнали сами, а тях са оставили в ръцете на зверове.* Сл. Трънски, Неотдавна.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ НАСРЕД ПЪТ<Я>. 1. *Нещо.* Не доизкарвам докрай нещо започнато. *Когато излиза към Стублата, то — гората станала парк. Онова, което бяха почнали, не беше оставено насред път.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.
2. *Някого.* Не давам възможност на някого да продължи някакво добро начинание, дело. *Разбира се, че средствата, с които разполагах, съвсем не бяха достатъчни за това, но аз бях убеден, че щом веднъж щастието ми е потръгнало, то няма да ме остави насред пътя.* Стр. Кринчев, В страната на палмите. *Баща ми като всеки добър човек не искаше да има крамоли и аа . . . се съгласи. Но ние с мама бяхме непримирими.— Щом му върви на детето — казваше тя, — няма да го оставим насред път.* Кр. Григоров, Отново на училище. *Никола Колачев можеше да запали хората и да ги поведе в бой, но можеше и да се уплаши, да ги остави насред пътя и да изкръшка.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ НАСТРАНА. 1. *Някого или нещо.* Преставам да се занимавам с някого или нещо. *Тогава ние оставяхме настрана катадневните злоби, заговорвахме за големи работи.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Ти остави сина ми настрана. Неговият малък пръст струва повече от тебе. Човек, който се подиграва с всички и с всичко, е загубен.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *„Аз може да оставя малко застраховките настрана . . . — Нека първом им поговоря да разберат що за човек съм аз, че после.“* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. — *Но ти, като прокурор, според закона. . . —Стоя по-горе от полицията ли? — Разбира се. . . — Според закона — да. Иначе в днешно време полицията може и мене да арестува. — Остави шегите настрана — помоли го Евгени.* Д. Ангелов, На живот и смърт.
2. *Нещо.* Не вземам пред вид нещо. *Като оставиха настрана всеки страх и други съображения, спуснаха се да гонят убиеца или убийците.* Ив. Вазов, Белимелецът. *Пред страха, че аз може да си отида оттук, децата бяха оставили настрана думите на родителите си; . . . С мен тук имаше вече една растяща, вярна сила срещу невежите и упорити родители.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Но да оставим настрана въодушевените възклицания, те нищо не доказват, а ето фактите.* Ал. Константинов, Миш-маш. *Додър е, и аз виждам. Да оставим настрана, че е богат.* Й. Йовков. Обикновен човек.
3. *Нещо.* Спестявам. *Харчеше разумно и се стремеше да остави и нещо настрана, за да има, когато му потрябват повече пари.*

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ НА УЛИЦАТА *някого.* **1.** Ставам причина някой да е без жилище, без подслон. *Ако продадяха къщата, трябваше да оставят квартирантите си на пътя, понеже нямаше свободни квартири, където да ги настанят.*
2. Ставам причина някой да изпадне в бедствено положение, да бъде без средства, без работа. *Бъдещият му тъст е човек с авторитет, няма да го остави на улицата. Пък и Спиридон е работен мъж, всеки ще му даде работа.* М. Марчевски, Тихо пристанище.

Още: **Оставям / оставя на пътя.**

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ НА ЧЕТИРИТЯХ ПЪТЯ *някого. Диал.* **1.** Ставам причина някой да е без жилище, без подслон.
2. Ставам причина някой да изпадне в бедствено положение, да бъде без средства, без работа, *Чувал бях да казуваха някои, че* [Паскал] *бил женен имал и жена и дъщеря; но ги оставил на четиритях пътя.* П. Р. Славейков, Цариградски потайности (превод).

Още: **Оставям / оставя на пътя.**

ОСТАВЯМ/ ОСТАВЯ <ОТВОРЕНА> ВРАТИЧКА. Запазвам някаква възможност за евентуално бъдеще действие. *Всички съзнаха, че Симеон се боеше, . . . , искаше да остави*

отворена вратичка, през която да тикне стачката по безопасната линия на икономическата борба и да я хвърли в мрежата на подозрителния арбитраж на трудовите инспектори. Д. Димов, Тютюн.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ ОТВОРЕНИ ВРАТИ. Вж. Оставям / оставя <отворена> вратичка. *България ще бъде народна република, която не ще остави никакви отворени врати за връщане назад към позорното минало на монархизма.* Г. Димитров, България ще бъде народна република.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ ПЕЧАТ В ДУШАТА *на някого.* Ставам причина някой да изживее нещо, което му въздействува обикн. неблагоприятно за дълго време. *Военните преврати и погроми, селските и войнишките въстания бяха оставили дълбок печат в душата на селянина.* А. Станоев, Първите.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ ПИТОМНОТО <ТА> ДА ГОНЯ ДИВОТО. *Пренебр.* Предпочитам нещо не особено ценно и сигурно пред някаква явна облага. *Хеле единия от тях, влиятелен, дженабетина, по селата, ний го взехме да агитира с нас, като му обещахме да го изберем за секретар и той, диването, взе че си напусна службата. . . Остави питомното, та да гони дивото.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. — *Като партиен секретар аз имам други, по-важни задачи. Не бива да оставяме питомното, а да гоним дивото.* М. Марчевски, Тихо пристанище. — *Хайде остави ги тия красти и тръгвай. . . — Нашият господар ще ти даде овце, колкото си искаш. — За какво? — сви устни Орфей. На думи аз малко вярвам. Да оставя, значи, питомното, па да ида сетне да гоня дивото. Ха със здраве!— И Орфей махна с тоягата си към разпръснатите овце.* Г. Караславов, Орлов камък.

Още: **Изпускам (изпущам) / изпусна питомното да гоня дивото.** *Пренебр.* **Оставям / оставя питомното да търся дивото.** *Пренебр.*

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ ПИТОМНОТО ДА ТЪРСЯ ДИВОТО. *Пренебр.* Вж. Оставям / оставя питомното <та> да гоня дивото.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ ПИЯНИЯ САМ ДА ПАДНЕ. *Диал.* Постъпвам така, че работата сама да се изясни. *Нека оставим пияния сам да падне, пък тогава ще решим какво да правим.*

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ ПО ДЯВОЛИТЕ *някого или нещо.* Преставам да се интересувам от някого или нещо, изоставям, захвърлям го; отказвам се от някого или от нещо. *Двамата поведоха премръзналия Стойне към двуколката. . . — Вие сте си загубили ума! . . . — почна да крещи той* [Фитилчето], *когато видя Стойне. — С него ще претоварим двуколката! . . . Оставете го по дяволите!* Д. Димов, Тютюн. *Абе джанъм, Бедрос, какво сте се задрънгали с този пусти Висарион Висарионович, оставете го по дяволите, срамота.* Ал. Константинов, Приятелски писма. — *Исках да убия един негодник. — С това негодниците няма да се свършат, а вий невинна жертва за един негодник, оставете го на дяволите!* Ст. Л. Костов, Златната мина. *Трябваше да вързя. Махнах с ръка и оставих по дяволите моя пленник.* В. Мусаков, Кървави петна.

Още: **Пращам / пратя (изпращам / изпратя) по дяволите** /в 1 знач./.

ОСТАВЯМ СЕ / ОСТАВЯ СЕ НА РЪЦЕТЕ *на някого.* Предоставям се на грижите на някого, като му давам и възможност да действува с мене както той пожелае. — *Ще вървиш ли сега? — Оставям се — вика — на ръцете ти!* Н. Хайтов, Диви разкази.

ОСТАВЯМ СЕ / ОСТАВЯ СЕ НА ТЕЧЕНИЕТО. Приемам нещата, каквито са и не проявявам никаква активност или инициатива да се боря за нещо по-добро. *Весел е като никога, но е весел, защото се е примирил със силата на боилите и тарканите и спокоен за себе си, оставя се просто на течението.* Й. Вълчев. Стъпала към небе.

ОСТАВЯМ СЕ / ОСТАВЯ СЕ ОТ ТОЗИ МЕРАК. Отказвам се от някакво намерение да извърша нещо. *Илия лудо прегърна жена си. Тя зави снага и като змия се изплъзна от ръцете му. . . Гледай ти . . . Какво му е дошло на ум . . . Илия се опита да я улови. Росето избяга. Тя се спря сред неожънатия ечемик и му каза: — Остави се от този мерак, мъжо! Жъни, че ечемикът прегоря и наляга!* К. Петканов. Без деца.

ОСТАВЯМ СИ / ОСТАВЯ СИ ГЛАВАТА. *Самост. или някъде. Книж.* Загивам в бой или в борба за осъществяване на някакъв идеал; жертвувам живота си. *Не мога да търпя робството. Предпочитам без ръце и крака да остана, но да няма българин в робство. И да ви*

кажа правата, каквото си мислех, бог ни го даде. Ние си дадохме ръцете, други си оставиха главите, а вие [войниците] *страдахте цели три години.* К. Петканов, Морава звезда кървава. — *Не, аз ще го изтръгна от тая беда, макар че ще оставя главата си!* Ив. Вазов, Под игото.
Още: **Слагам <си> / сложа <си> главата.** *Книж.* **Оставям <си> / оставя <си> кости<те> (кокалите)** /в 1 знач./.

ОСТАВЯМ СИ / ОСТАВЯ СИ ЗДРАВЕТО. Разболявам се или ставам болнав поради лошите условия, на които съм бил подложен, обикн. при работа. *В положението, в което бяхме изложени на постоянен страх да оставим тука здравето си . . . тая мисъл . . . , че съдбата може да ни се усмихне, беше извор на сладка утеха.* К. Величков, В тъмница.

ОСТАВЯМ СИ / ОСТАВЯ СИ КОКАЛИТЕ. 1. *Самост. или някъде.* Загивам някъде в бой или в борба за осъществяване на някакъв идеал; жертвувам живота си. *Димът от експлозиите се разсея и зад студения лафет на оръдието той изведнъж зърна посивялото лице на Чудото. — Днес няма да ни размине — каза той с пресъхнало гърло. — Тук ще си оставим кокалите.* П. Вежинов, Втора рота.
2. *Някъде.* Умирам на някое място. *При стария командир, вярно, гладувахме, защото човекът си е такъв, нехаен и не заляга много на службата, но аз предпочитам да погладувам на фронта два-три месеца вместо да си оставя тук кокалите.* П. Вежинов, Втора рота. *Когато тръгваше на път за печалба, той и не мислеше, че е възможно да остави кокалите си далеч от родния край.*
Още: **Оставям <си> / оставя <си> кости<те>. Оставям си / оставя си главата** /към 1 знач./.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ КОСТИ и **ОСТАВЯМ СИ / ОСТАВЯ СИ КОСТИТЕ.** *Книж.* **1.** *Самост. или някъде.* Загивам някъде в бой или в борба за осъществяване на някакъв идеал; жертвувам живота си. *А нашите приятели? . . . Почти всичките оставиха костите си на Гредетинските негостоприемни височини.* Ив. Вазов, Немили-недраги. *Дуна Балюва дигаше нова къща. Досегашната беше толкова остаряла, . . . , че нямаше как да се поправя. Още преди войните мъжът ѝ се канеше да я събаря и да прави нова; . . . Но наскоро след това замина на война, раниха го тежко и остави там някъде кости.* Ил. Волен, Божи хора. *Тогава аз не разбрах какво точно е войната, но знаех или по-скоро се досещах, че мнозина от тия добри хора няма да се върнат повече у дома, не един от тях ще остави костите си по непознати места.* Г. Русафов, И те са били деца. *За свободата на народа и двамата ѝ сина оставиха костите си на барикадите.*
2. *Някъде.* Умирам на някое място. *Дори двойно повече да работехме, ако щеш и кости да оставехме там, пак нищо на сухо нямаше да стане.* Кр. Григоров, Новодомци. *От десет века насам светинята е привличала поклонници от всички краища на България, които на кервани са идвали да се поклонят на мощите на светеца, избягал от света в тая пустиня за молитва и подвижнически живот и оставил кости в нея.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Много от заболелите дори бяха оставили костите си в черния континент.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Сега ми е сгода да ти благодаря, че навреме ни измоли от тъмницата. Както бяха ни подхванали, щяхме да оставим кости там.* М. Смилова, Друм се вие.
Още: **Слагам / сложа кости<те си>** *Книж.* /към 1 знач/. **Оставям / оставя кокалите си. Оставям си / оставя си главата** /към 1 знач./.

ОСТАВЯМ СИ / ОСТАВЯ СИ ПРЪСТИТЕ. *Пренебр.*. Извършвам някаква работа много лошо, несръчно, не както трябва. — *Не знам колко хиляди разправяха, че струвала вентилацията на тунела. Но инженерът, който я е работил, си оставил пръстите. Повредена е, да е работила само няколко дни.* И. Гешев, Вик от тъмнината.
Още: **Оставям си /оставя си ръцете** /в 1 знач./.

ОСТАВЯМ СИ / ОСТАВЯ СИ РЪЦЕТЕ и *по-рядко* **ОСТАВЯМ СИ / ОСТАВЯ СИ РЪКАТА. 1.** *Пренебр.* Извършвам някаква работа много лошо, несръчно, не както трябва.— *Ноз завод, ама ръцете са си оставили проектантите от бившия „Главпроект" — засмя се някой в тунела.* в. Стършел. — *Лесно ли е в този пек да се тича по уреждането на изложба? — Сигурно ще покажете нови модели облекло? — Не, този път — дрехи, на които майсторите им са си оставили ръцете.* Н. Правчански, Само от невнимание ли? — *Маторът му отзад, а предницата забила нос в земята! Направил го французинът, че си оставил ръцете.* С. Северняк, Ветрило от сандалово дърво.
2. *Диал.* Извършвам някаква работа много добре, майсторски. — *Много ми е на сърце мене тази снахичка! — . . . — Каквото пипне, ръката си оставя, пък и към старите почит има.* Ив. Петров, Нонкината любов.

Още: **Остават ми / останат ми ръцете.** /към 2 знач./. *Диал.* **Излял съм си ръцете** /към 1 знач./. **Оставям си / оставя си пръстите** /към 1 знач./.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ *някакви* **СЛЕДИ. 1.** *У (върху) някого.* Оказвам някакво въздействие върху някого или върху нещо. *Ратайският живот бе оставил дълбоки следи у Наке. И колчем си спомнеше за миналото, потрисаше се целият от чорбаджиите.* Кр. Григоров, Новодомци.
2. *Някъде или в нещо.* Оказвам благотворно влияние на нещо. *Иван Лазаров остави дълбоки следи в нашето изкуство със своето самобитно скулптурно творчество.* Св. Босилков, Един самобитен скулптор. *Много романи и новели се направиха на тема: строителство, класова борба на село. . . малко произведения се четат с увлечение и още по-малък брой ще оставят трайни следи в немската литература.* Ст. Станчев, Конгресът на германските писатели.

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ СЛЕД (ЗАД) СЕБЕ СИ *нещо.* Вж. Оставям /оставя зад гърба си *нещо. Зад себе си той остави огромно творчество.* ● *Да оставим зад себе си всички ядове и лоши спомени и да се повеселим.*

ОСТАВЯМ / ОСТАВЯ С ПРЪСТ В УСТАТА *някого.* Излъгвам, измамвам някого в очакванията, надеждите му да получи, придобие нещо, или да успее в нещо. *— Хубава работа! възкликна един от бойците. — Да им дадем някой от нас вместо швабата! Откъде накъде! — Чакайте, не ме прекъсвайте! Няма да им дадем нищо! Ще ги отавим само с пръст в устата!* П. Вежинов, Нашата сила.

ОСТАНАЛА МИ Е САМО ОТ БЪДНИЯ ВЕЧЕР БАБКАТА. Вж. Останало ми е само от бъдни вечер грошлето.

ОСТАНАЛО МИ Е САМО ОТ БЪДНИ ВЕЧЕР ГРОШЛЕТО. Станал съм сетен сиромах, пропилял съм всичко от пиянство.

Свързва се със съществуващото всред народа схващане, че ако някой похарчи монетата от бъдни вечер от него не трябва да се очаква нищо добро (Л. Каравелов, Памятники народного быта болгар, с. 163).

Още: **Останала ми е само от Бъдния вечер бабката.**

<ОСТАНАЛ> ОТ <ВРЕМЕТО НА> ДЯДА АДАМ<А>. Много стар, отдавнашен, някогашен.
Още: **<Останал> от времето на дяда Ноя.** *Диал.* **<Останал> от <дядово> адамово време.**

<ОСТАНАЛ> ОТ ВРЕМЕТО НА ДЯДА НОЯ. *Диал.* Много стар, отдавнашен, някогашен.
Още: **<Останал> от <времето на> дяда Адам<а>.**

<ОСТАНАЛ> ОТ <ДЯДОВО> АДАМОВО ВРЕМЕ. Много стар, отдавнашен, някогашен. *Скрити в гората между високи буки, накладоха огън в един кух дънер, останал от адамово време.* Л. Стоянов, Бенковски.
Още: **<Останал> от <времето на> дяда Адам<а>.**

ОСТАНАЛО ОТ МОСКОВЕЦА. *Диал.* Много старо, отдавнашно, някогашно.

ОСТАНА МИ СЪРЦЕТО *някъде.* Много ми е харесало нещо, заобичал съм го. *Тази пролет ходих в Рила. Много ми хареса, остана ми сърцето там.*

ОСТАНАХ БЕЗ КРАКА. Изморих се много от продължително ходене или от много работа, свързана с движение. *Вчера цял ден обикалях града — останах без крака.* ● *Днес чистих в къщи, мих прозорци, врати, непрекъснато слизах, качвах се, останах без крака.*
Още: **Крака не ми останаха.**

ОСТАНАХ КАТО ХАЛАШКА ПРЪДНЯ МЕЖДУ ДВЕ ДЪСКИ. *Диал. Грубо.* Не се чух. *Думите му останаха като халашка пръдня между две дъски.*

ОСТРО МИ Е ЕЗИЧЕТО. Рязък съм, не съм деликатен, когато говоря или критикувам. *Лазаров винаги разглежда нещата критично. . . Партийният секретар Василев казва за*

него. — *Остро е езичето на Герасим, но това е полезно.* Зах. Шойлев, Непримиримостта на комуниста.

Още: **Остър ми е езика. Имам остро езиче.**

ОСТЪР КАМЪК. Рязък, несговорчив човек, с когото мъчно може да се живее или върши обща работа. *И сам си войводата ми каза онзи ден: „Ти догде не влезеш помежду им, те няма да се сдобрят; и двамата са остри камъни“.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. — *Хайде идвай, че моят хубавец и бай Димо нещо не мелят брашно. . . — Два остри камъка — въздъхна Гергин. . . Димо е кмет, а Стоян партиен секретар.* Ем. Манов, Ден се ражда.

От послов. Два остри камъка брашно не мелят.

ОСТЪР КАТО БРАДВА. *Диал.* Много устат и рязък.

ОСТЪР МИ Е ЕЗИКА. Рязък съм, не съм деликатен като говоря или критикувам. Още: **Имам остър език. Остро ми е езичето.**

ОТ А, БЕ, започвам. Съвсем отначало (започвам). *Детето се учеше да свири от малко, отначало при един учител, после при друг. Вторият учител го върна назад и започна от а, бе.*

ОТ АКЪЛ ГЛАВА МУ СЕ ПУКА. *Ирон.* Никак не е умен; много е глупав. *Струва ми се, че е умен. — Ами, от акъл глава му се пука.*

ОТ АЛФА ДО ОМЕГА. *Книж.* Изцяло, от начало до край. *Всичко бе проучено от алфа до омега.*

ОТ АТ НА МАГАРЕ. В съвсем неизгодно, в много по-лошо положение в сравнение с това, в което е било преди; от по-хубаво на по-лошо. *Значи стрелочник . . . Ето докъде стигнахме. От ат — на магаре.* М. Марчевски, Тихо пристанище.

Още: **От кон, та на магаре.**

ОТБИВАМ / ОТБИЯ ОТ ПЪТЯ *към нещо.* Попречвам да се постигне, да се осъществи нещо. *Нищо не е в състояние да отбие силите на прогреса от пътя към социализма.*

ОТБИВАМ СИ / ОТБИЯ СИ ГАЙЛЕТО *за някого, за нещо или самост.* Вж. Отбивам си/ отбия си грижата *за някого, за нещо или самост. Децата ѝ порасналха, завършиха образованието си и сега са на работа, така тя си отби гайлето вече.* ● *Завърших статията, отбих си гайлето.*

ОТБИВАМ СИ / ОТБИЯ СИ ГРИЖАТА *за някого, за нещо или самост.* Изпълнявам някакво задължение, свършвам някаква работа, която няма повече да ме занимава или тревожи. *Отгледа си децата, изучи ги, отби си грижата за тях.* ● *Взех си изпитите, отбих си грижата.*

Още: **Отбивам си отбия си гайлето.**

ОТБИВАМ <СИ> / ОТБИЯ <СИ> НОМЕРА. *Жарг.* Извършвам нещо съвсем формално, колкото да се каже, че е направено. *Да им вземем един свещник. . . — Имат си вече седем свещника. — Тогава една торта. Те сигурно ще я разрежат в наше присъствие. — И торта им е много. . . Не е ли по-добре нашият Мишо да даде на Ванчо един шоколад и да отбием номера.* Й. Попов, Тези егоисти децата.

ОТБИВАМ / ОТБИЯ УДАРА (УДАРИТЕ). Справям се с някого, като му давам необходимия подходящ отговор, или се старая да отклоня някакво предложение, задача или нападка. *Кажи къде се крие Бачо Киро, да го предумаме да изведе скритите въстаници някоя нощ. Ей го къде е Дунав, нека се запилеят из Влашко. . . —Друг да ги изведе бе, Кътьо, — опита се дядо Дончо да отбие удара.* Д. Марчевски, Дошло е време.

ОТБИРА ЛИ <ТИ> МАГАРЕ ОТ МАГДАНОЗ. *Диал. Пренебр.* За прост, ограничен човек, който не може да разбере нещо по-хубаво, по-добро.

ОТБИРА ЛИ <ТИ> СВИНЯ ОТ КЛАДЕНЧЕВА ВОДА. *Пренебр.* За прост, ограничен човек, който не може да разбере нещо по-хубаво, по-добро.

Още: **Разбира (проумява) ли <ти> свиня от кладенчева вода.** *Пренебр.* **Знае свиня кладенчева вода.** *Пренебр.*

ОТБИРАМ / ОТБЕРА ЗЪРНО ОТ ПЛЯВА. Умея да забележа, да преценя кое е ценното в някаква среда. *Син ѝ бе запазил острия си усет за хората, способността с един поглед да отбере зърно от плява.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ОТ БОБ НА ЗЪРНО. *Диал.* Нарядко (за нещо ценно, забележително). *А такива като Лачката — служещи и продавачи в магазини — бяха от боб на зърно и затуй всички ги забелязваха.* К. Калчев, Двама в новия град.
Още:. **На боб на зърно.**

ОТ БОГА РОСИЦА. *Ирон.* Факт, който не заслужава внимание; нищо (употребява се при случай, когато човек без достойнство за лична изгода се преструва, че не забелязва обиди или ругатни, отправяни към него от по-високопоставени лица). *Изобличиха го в нагла лъжа и го наругаха пред всички, а той след това разговаря с хората така, като че ли нищо не се е случило — все едно от бога росица.*
От послов. **Ти го плюеш, той вика от бога росица.**

ОТБОР ЮНАЦИ. *Ирон.* Хора с еднакви слабости, еднакви недостатъци. *Виновниците за изпочупването на прозорците бяха кварталните момчета, все отбор юнаци, които по цял ден скитаха из улиците и вършеха всякакви пакости.*

ОТ БУРЕ БЪЧВА. *Диал.* Нещо преувеличено; преувеличаване.

ОТ БЪДНИ ВЕЧЕР ДО БОЖИК. *Диал.* Вж. От Бъдни вечер до Коледа.

ОТ БЪДНИ ВЕЧЕР ДО КОЛЕДА. *Диал.* Съвсем малко, кратко време. *Тая дреха ще трае от бъдни вечер до Коледа.*
Още: **От Бъдни вечер до Божик.** *Диал.*

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ВРАТАТА (ВРАТИТЕ) *някому или за някого, за нещо. Книж.*
1. Приемам някого с готовност и желание някъде. *Управлявайте се и се редете според вашия закон и обичай. Само едно искам: на мене и на моите хора да бъдат отворени вратите на Полистилон, когато ни гони враг или ни е напаст някаква сполетяла.* Ст. Загорчинов, Ден последен.
2. Давам, предоставям възможност на някого или нещо да има свободен достъп някъде, да участвува в нещо или да се ползува от нещо. *Ще градим нова организация на Отечествения фронт . . . Вратите са широко отворени за всички родолюбиви българи.* Кр. Григоров, Новодомци. *Провокаторът си служи с най-гнусни лъжи — ту се представял за умиращ от глад, ту за мъченик на партията и най-после като жестоко бит от бранниците, . . . Тези и други подлости му отворили по-широко вратата към конспиративната работа и накрая успял да се свърже с пълномощника на окръжния комитет — Радослав Григоров.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Партията съзнателно беше отворила широко вратите си за трудещите се и приемаше масово в редовете си нови членове.* Г. Димитров, Политически отчет на ЦК на БРП (к) пред V конгрес на партията. *Михаил носеше в кошница едно варено пиле с тайната мисъл, ако някъде ударят на твърдо, пилето да им отвори вратите.* Й. Радичков, Свой човек. *Слушайте сега какво ще ви кажа аз: ние сме българи, но воюваме жестоко с българския върховизъм, а ето сега вие и сарафовци искате да отворите вратите на Македония за сръбския върховизъм.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *„Най-голяма, казва Йовков, ще е мъчнотията с авторите. Защото те ще заживеят с внушението, че театърът ще трябва да отвори нашироко вратите за български пиеси."* Сп. Казанджиев, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си.
Още: **Откривам / открия (разтварям / разтворя) вратата (вратите).** *Книж.*

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ВЪПРОС *за някого или нещо. Книж.* Вж. Отварям / отворя дума за някого или нещо. *Те не споменаваха вече за идването на Борис. Нито Ружа отваряше въпрос, нито пък Яна се решаваше да запита.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ДУМА *за някого или нещо.* **1.** Повеждам разговор за някого или нещо; заговарям. *Не съм видял аз, например, да са седнали, като мъж и жена и той да се допита до нея за едно или друго, да отвори дума за това що предстои да се прави в къщи и да преговори, кога и как да се извърши някоя работа.* Т. Г. Влайков, Преживяното. *Срещнат ли се на пътя стрина Венковица и стрина Илчовица, сѐ ще се запрат да си похоратят и сѐ ще отво-*

рят дума за Колчо и невястата. Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха й. *Касаветов говори за много неща, но най-сетне уж така, между другото, отвори дума и за дезертьорите.* Г. Караславов, Обикновени хора. *След скандала на трапезата не говореха за него, нито за Христина, нито за всекидневните срещи между двамата. Старата и Манол упорито мълчаха и с мълчанието си не позволяваха на другите да отворят дума за това.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Ариф излезе от този дом с облекчено сърце. Не отвориха дума за Емине. Бай Иван говори за мината, но не го попита защо спадна производството му.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *А ти, Тома, ще се облечеш в одърпани дрехи . . . Сиромах човек, дошъл на агите в Бегово и Раздел кюмюр да продава посред лето. Като намериш сгода да отвориш дума за пушки — кажи, че ще ги препродаваш.* Д. Талев, Илинден.
2. Споменавам, казвам нещо за някого или нещо. *Дойде пролет — тъкмо време да започват с новата къща, но Лазар не отваряше дума за строеж.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Може би, той да съзнаваше своите погрешки, за лошото си минало, та за това не смееше да отвори дума за пощада.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *И Ленко искаше да иде при батя си Наска, но не смееше да отвори дума.* Г. Караславов, Ленко. *На сутринта Михаил изглеждаше весел и отрано се хвана на работа, . . . , но за нощния разговор не отвори нито дума.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Лиляна тръгна към училището. Тя бързаше и когато излезе на площада, хвърли подплашен поглед към общината, като че ли оттам щеше да дойде страшната вест. Но никой не отвори дума за това.* В. Нешков. Настъпление. *Говориха дълго, но той не отвори дума за брат си.*

Още: **Отварям / отворя приказка. Отварям / отворя въпрос.** *Книж.* **Правя (направям / направя) дума** /към. 2. днач./.

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ДУШАТА *на някого.* **1.** Предразполагам, привличам някого за нещо или към себе си. *Той така умееше да говори, че още с първите си думи успяваше да отвори душата на хората.* ● *Необходимо е не само да обясняваме добре урока, но да умеем и да отваряме душата на ученика.*
2. Помагам на някого да може да почувствува, да възприема това, което е хубаво; издигам духовно някого. *Хубави неща са писали старите учени хора. Техните думи отварят душата на човека и пълнят главата му с много ум и много разум.* Д. Немиров, Братя.

Още: **Отварям / отворя сърцето** /към 1 знач./.

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ДУШАТА СИ *пред някого.* Споделям чувствата, мислите, преживяванията си с някого, казвам му всичко, което ме измъчва. *От известно време той чувствуваше една невидима преграда между себе си и Нонка, която не му даваше да си отвори душата пред нея и да й каже какво му тежи.* Ив. Петров, Нонкината любов.

Още: **Отварям / отворя сърцето си. Разтварям / разтворя (откривам / открия) душата си.**

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ЕДНИ (ЕДНА) УСТА. *Обикн. в св. вид.* Започвам да говоря много и безцеремонно, дръзко, започвам да се карам, да нападам някого. *Пък едни уста отвори — не ти е работа! Речеш ли й нещо, завчас капак му похлупи отгоре.* Чудомир, Бламът на старейшините. *Ще дойдат; ще почнат да се мажат около нея: „маминце тъй, маминце онъй“, а като им дотегне, хване ги яд, че като отворят едни уста.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Заинати се, задърпа се, че като отвори и една уста — да беше кабил да го погълне!* М. Марчевски, Тихо пристанище. — *Права си, права си, Боне, такива са* [слугините]. *Като отворили едни уста шопкините — не можеш да ги наддумаш, а покрай севернячките се струпали по десетина нахалнички — блъскат те, избутват те и току викат: — Ела дома, момиченце, като царица ще живееш.* Г. Райчев, Златният ключ. — *„Божичко, всичкото зло в селото ни е от тоя никаквик!“—заприпяваха се жените. А след ден-два не страя и Чанко: отвори една уста по побратима си, по дяда Хаджия: разправя, разправя — всичко как е било и що;* А. Страшимиров, Анатема.

Още: **Отварям / отворя ония <ми ти> (такива, тези) уста. Отварям / отворя едни уста като ламя** /във 2 знач/.

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ <ЕДНИ> УСТА КАТО ЛАМЯ. 1. Ям много лакомо. *Елате, братя селене! Яжте и пийте до гуша, ала мен да изберете. Че като руква порой — селене. . . отварят уста като лами, поядат хляба до троха, до дъно каци със сирене.* Ал. Константинов, Смирно! Рота-а-а п'ли! — *Изглежда, че не е много лакомо* [слугинчето] . . . — *Чакай де! Те всички са такива първия ден, а пък сетне, като отворят едни уста — като лами!* Г. Райчев, Златният ключ.
2. *Обикн. в св. вид.* Започвам да говоря много и безцеремонно, дръзко, започвам да се карам, да нападам някого. — *Малко ли ти са водениците!* — *А на тебе градините и ливадите край*

Росита? — Млъкни! — Няма да млъкна! Отворил си уста като ламя. Ст. Загорчинов, Ивайло.

Още: **Отварям / отворя едни уста** /към 2 знач./.

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ЗЪРКЕЛИТЕ *на някого. Грубо.* Вж. Отварям / отворя очите *на някого. На другия ден един младеж оттърча в града и се върна с цяла връзка от вестника, в който пишеше за плановете на Жанката. . . — Кой е писал? . . . — Я учител, я някой друг учен ще да е. . . — Какъвто и да е, отвори ни зъркелите! — рече Андон Муранлията. — Иньк щяхме да си изсъхнем като върби на припек.* Г. Караславов, Селски истории. *Душа на мъка слагам, но аз него от тази простотия трябва да го овардя! Защо да простее, защо да си разваля и езика, и обноските? Поне от него човек да стане. И още от пелени взе да му отваря зъркелите и да му налива в куфалницата: ще бягаш от неуките, няма да си омесваш капата с простите!* Сп. Йончев, Прости хора.

ОТВАРЯ МИ СЕ / ОТВОРИ МИ СЕ ГЛЪТКА. *Жарг.* Пожелавам, поисква ми се, изпитвам желание да пия нещо (обикн. алкохолно питие). — *Келнер! . . . Ало келнер! Филип го погледна изненадан. — Какво те прихващат? Мене тъкмо ми се отвори глътка, и ти. . .* Ив.Планински, Без стряха. *Мария седна до Косьо, бутна го под масата с крак и му даде знак да й сипе. — Глътка ли ти се отвори, Маце? Знам си те аз тебе, изобщо нямаш грешка!.* Д. Цончев, Червени слонове.

ОТВАРЯ МИ СЕ / ОТВОРИ МИ СЕ ДУШАТА *за нещо.* Бивам предразположен към нещо. *Ще се върнат синовете при старците, ще им се отвори душата и за милост, и за обич, и за почит.* Ст. Пенчева, Последната бръчка.

ОТВАРЯ МИ СЕ / ОТВОРИ МИ СЕ РАБОТА. Неочаквано бивам заангажиран в нещо, обикн. нежелано или излишно.—*Но ти няма да се бавиш много,скоро ще си дойдеш, нали?—Ако бъде по-добре баща ми, няма да се бавя, ако ли пък, не дай боже, стане нещо . . . ще ми се отвори доста работа.* Ст. Л. Костов, Златната мина. — *Да се съберем, бе Димо . . . Нямам нищо против и хубаво ще да е . . . само . . . кажи и на другите там. . . Аз, знаеш, една работа ми се е отворила сега.* Г. Караславов, Селски истории.

Още: **Отварям си / отворя си работа.**

ОТВАРЯ МИ СЕ / ОТВОРИ МИ СЕ СВЕТ. *Диал.* Ставам радостен и доволен, засиявам. *Нека плаче сега, нека оня — планинеца — й помогне сега, че като видеше такива — свят й се отваряше!* Ц. Церковски. Театрални забавалки.

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ИЩАХ *за нещо.* Възбуждам стремеж към нещо, карам някого да се стреми силно към нещо. *Такова нещо са петстотин лири... И главното е, че всяка парица отваря ищах за две. Имаш ли петстотин, искат ти се хилядо!* Н. Хайтов, Диви разкази.

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ МЯСТО. 1. *На някого.* Давам възможност на някого да мине или да седне, обикн. там, където има струпани хора или вещи. *Насочих се право към джуджето, което се губеше между съседите си — двама ученика на негова възраст. Учениците ми отвориха място, помислиха, че искам да отида в гардеробите.* А. Мандаджиев, Отровният шип. *Той се извърна към Драга и Светлина, натисна се, та им отвори място и ги покани да дойдат отпред.* Ив. Вазов, Нова земя. *Осветените две кафенета на мегдана гъмжаха от посетители. Никола влезе в едно от тях и се приближи към неколцина младежи. . . —Какво, дъртият склони ли? — попита го един, като му отвори място да седне.* Ив. Вазов. Ваканция.
2. *За нещо.* Освобождавам някакво пространство от струпани вещи, за да поместя или преместя нещо. *Самата стая беше малка, изпълнена със стари вещи, . . . Двамата с учителя трябваше да изхвърлят някои неща и да отворят място за едно легло.* Б. Несторов, Светлина над Родопите.
3. *На (за) някого.* Преставам да работя, за да може друг да ме замести. *В края на годината ще се пенсионират двама от служителите, ще отворят място на други.*

Още: **Направям / направя място** /във 2 знач. към 2 знач./.

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ОНИЯ (ОНАЯ) <МИ ТИ> УСТА. *Обикн. в св. вид.* Започвам да говоря много и безцеремонно, дръзко, започвам да се карам, да нападам някого. *Дойдоха те, . . . , двамата: Босната и Костаки. С тях беше и Мощето. . . Влязоха си направо при кмета като в собствена къща. Че като отвориха ония ми ти уста, че като пуснаха ония ми ти гласове, единът каже едно, другият две.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. *Казах му, че ще му счупя джонгата, ако не млъкне. . . Отвори оная уста въз мене, вдигна бастуна.*

Ив. Вазов, Хъшове. *Пък Парпула е едно плямпало! Като отвори оная уста, широка до ушите, край нямат приказките му.* Б. Болгар. Близнаците.
Още: **Отварям / отворя едни (една, такива, тези) уста.**

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ОЧИ. Събуждам се. *На сутринта още не бе отворил очи, когато Мария влезе в стаята и му каза, че Славина е заминала.* Ив. Петров, Мъртво вълнение.

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ОЧИ КАТО ПЛОЧИ. Зяпвам, опулвам се от силно учудване или от силно желание да получа, да грабна нещо. *—Ти си гарга, че за мърша очи като плочи отзори. . . Ама да даде бог туй месце на курбан да ти го сторят!* А.Антонов-Тонич, Гайда за милиони.
Още: **Отварям / отворя очи като филджани.**

ОТВАРЯМ/ОТВОРЯ ОЧИ КАТО ФИЛДЖАНИ. Вж. Отварям / отворя очи като плочи.

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ОЧИТЕ[1] *на някого.* **1.** Разкривам на някого истината за нещо, помагам му да престане да се заблуждава в нещо. — *Мъча се да ви отворя очите за ваше добро, а вие сте зяпнали в устата на един никаквец!* К. Петканов, Старото време. — *Василисо, ти ме тровиш! — За да ти отворя очите! Тая магьосница ще те подхлъзне под диняна кора. . . Пази се, Саро!* Ив. Вазов, Към пропаст. — *Вие сте превъзходен човек, Прайбиш! . . . Ние трябва да отворим добре очите на нашия барон и да му покажем какъв мошеник лансира пред Немския папиросен концерн. . . Изобличаването на Кршиванек ще сложи край на клеветите в Берлин срещу нас.* Д. Димов, Тютюн. *Тя си избра Борис, тя самичка тръгна подире му и се завря като сляпа в ръцете му; . . . И ако не бяха отворили очите ѝ насила, щеше да върви още пипнешком към сигурната си гибел, към бездната на пълното отчаяние.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Двете войни, катастрофата, Букурещкият мир, новият пожар, който обхвана цяла Европа и стигна до границите на България, всичко това раздвижи хората, събуди ги, отвори им очите.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Слушай какво ще ти кажа, како Нейке — да си свиваш дългия език, да не изпуснеш някоя дума пред Найдена или пред баща му, . . . — Не бой се, братко. Бъди спокоен — ако не аз, други ще се намерят да им отворят очите.* Г. Райчев, Златният ключ.
2. Помагам на някого да разбере, да проумее нещо, да се просвети в известна насока. *Откак Николай пое работата, баща му не се вестяваше в обора . . . Тук четеше и пазеше трудовите вестници, тук две брошурки му отвориха очите за ролята и значението на работническата партия.* Г. Караславов, Първа крамола. *Раковски беше в сърцата им; той им бе отворил очите за борбата; . . . , неговото име ги вдъхновяваше и вълнуваше.* Ст. Дичев, За свободата. — *Имате ли нещо от Чернишевски? — запита го той тихо, . . . — Имам — скочи Вадим. — Очерците по политическа икономия дадох на един приятел. На вас ще дам „Что делать". А после трябва непременно да прочетете и Очерците. Те ще ви отворят очите за много работи.* В. Геновска, Седем години. *Народната власт ми отвори очите и аз съзнах напълно, че няма по-свето нещо от това, да служиш вярно и предано на народа.* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Трудът крепи света, но и без книгата не може. Тя отваря очите на хората,* Ран Босилек, Радост. *Свиленка тогава разказа от какво семейство произхожда, как се е мъчила като малка, как е работила по хорските ниви, . . . , как е давала в заем хляб на баба Суса, в чиято къща са отсядали партизани, как Партията ѝ е отворила очите.* Кр. Григоров, Игличево.
Още: **Отварям / отворя зъркелите.** *Грубо.* **Откривам / открия очите** /към 2 знач./. *Остар.*

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ОЧИТЕ[2] *на някого. Диал.* Измамвам някого.

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ПРИКАЗКА *за някого или нещо.* **1.** Повеждам разговор за някого или нещо; заговарям за някого или нещо. *Кирил мислеше, че Тодор вече знае за премръзналите овце, и докато го чакаше да отвори приказка за случката, започна безцелно да дялка една треска с големия си касапски нож.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Стойко си идваше на гости всяка вечер, . . . , приказваше за какви не работи, само за годеж и за сватба приказка не отзаряше.* Г. Караславов, Снаха. *Той* [Юрталана] *ги гледаше с някакво необикновено разположение и като че ли чакаше да го разприказват. Но свекървата си мълчеше, наведена над дебелите кълба, а Севда не смееше първа да отвори приказка.* Г. Караславов, Снаха. *Отдалеч той отваря приказка за туй, за онуй, споменава за Велико-кехая и най-после заговорва за Рада.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Старият отвори приказка за преселението, за тамкашните теглила на българщината и свърши най-после като каза, че всичко това е минало.* Ил. Блъсков, Злочеста Кръстинка.

2. Споменавам, казвам нещо за някого или за нещо. *Досега тя* [Станка] *беше се задявала с някои ергени, но това беше толкова обикновено, че никой не отваряше приказка за него.* Г. Караславов, Обикновени хора. *За трети път поиска сто лева, той* [Слави] *пак ѝ даде, но ѝ каза, че ги взел от баджанака си Тодора. И оттогава Станка не смееше да отвори приказка за заем.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Отварям / отворя дума. Отварям / отворя въпрос.** *Книж.*

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ПЪТ<Я>. 1. *На някого.* Давам възможност на някого свободно да действува, да постигне целта си. *Нашият път беше вече отворен, после това трогателно произшествие със стареца. Всеки от нас надигна по една запалена главня и тръгна из селото да пали.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. — *Митко ще замине през август за София на конкурс. . . А на тебе Анче ще се опитаме също да отворим път в града да следваш.* В. Бончева, Анчето пише.
2. *На (за, към) нещо.* Давам възможност нещо да се прояви, да се развива. *След няколко години . . . може би всичката земя от нашия район ще бъде коопериранa. Ние не само че ще отваряме път за това щастливо време, но трябва да го дочакаме с подготвени кадри.* А. Гуляшки МТ станция.

Още: **Откривам / открия път<я>.**

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ РАБОТА *на някого.* Неочаквано създавам на някого нежелана или излишна заангажираност в нещо. *От пладня днес е захванала да ручка из раклите. Да ми отваря работа утре цял ден да гъна и нареждам пак!* П. Ю. Тодоров, Змеюва сватба. *Флангът ни беше открит и той много се боеше от едно скрито настъпление по долината на водопроводите . . . — И току ги виж утре осъмнали над Ортакчи. И — във фланг . . . Ех, че работа ще ни отворят.* Й. Йовков, Пред Одрин. *Полицията гдето не трябва е тъй строга, щото е отворила сума работа на докторите, да издават медицински свидетелства. А пък когато хиледи хора атакуваха треновете за Желюша, нямаше кой да заварди един ред.* Ал. Константинов, До Желюша с говежди вагон. — *Аз не ти ли казвах? Тоя индийски петел ще ти отвори тебе работа.* Д. Калфов, Под южното небе. *Става пакост и се отваря работа на полицията.* И. Вазов, Утро в Банки.

ОТВАРЯМ СИ / ОТВОРЯ СИ БЕЛЯ. Създавам си неприятности, сам ставам причина да ме сполети нещо неприятно. *Милкиният баща се беше спрял от любопитство да изслуша историята, която помакът разказваше, но видя дъщеря си с детето в ръце, намуси се и тръгна срещу нея. — Къде си го помъкнала, я — в къщи! — изсумтя той. — Чуждо ли е, игла да е, не пипай, не знаеш каква беля можеш да си отвориш.* Хар. Русев, Под земята.

ОТВАРЯМ СИ / ОТВОРЯ СИ ЗЪРКЕЛИТЕ. [*Често:* **Отваряй си / отвори си зъркелите**]. *Грубо.* **1.** Гледам внимателно, за да видя или да намеря нещо. *После като посочи жена си на Гогата, повиши тържествено глас: — Хаплю, отвори си зъркелите, както трябва! Това се казва жена!* К. Петканов, Омайно биле. — *Слушай, малки пехливанино, — подзе тати, — като ще се бориш някога, бори се със здрави хора, а не с хора без крака. . . После, като ме притегли до себе си, подълъжи: Отвори си сега зъркелите, да видиш, кой е Татата Иван, когото си свалил, и с когото толкова много се подигравате.* С. Чилингиров, Хлеб наш насущний. — *Как! . . . Гарга — не разбираш . . . А бе — Мильо, Мильо, моят брат, изтипосан . . . Нà, отвори си зъркелите и го виж. . . — викаше Кальо и пляскаше с пръст портрета, който беше преди час получил от пощата.* Ц. Церковски, Сто пари на цяло. *Продължавай, малката — рече дрезгаво младежът: — Ей, я си отваряй зъркелите, настъпи ме. . . — Когато някой минава, краката не се протягат, а се прибират — каза Михаил.* Ем. Манов, Моето първо лято.
2. *Само в несв. вид.* Внимавам много да не ми се случи нещо лошо, някаква неприятност, действувам предпазливо. *Отваряй си зъркелите, защото огънят е голям и лукът може да прегори.* Л. Каравелов, Българи от старо време. — *Той го потупа приятелски по рамото. — Вземи двама от войниците и да си отваряте зъркелите.* Г. Караславов, Освобождение. *Тъй аз направих една беля, че сега се научих да си отварям зъркелите.* Д. Немиров, Братя. *Те утре рано ще избягат като дим, без да платят — отваряй си зъркелите!* Хр. Смирненски, Принц безпаричен, роден край, Егея. *Отваряй си зъркелите, че такава кушия ще ти направя, та свят да ти се завие, с кон ще те гоня, докато душата ти изскочи.* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Отварям си / отворя си очите**[1] /в 1 и 2 знач./. **Отварям си / отворя си фаровете.** *Жарг.*

ОТВАРЯМ СИ / ОТВОРЯ СИ ОЧИТЕ[1]. [*Често:* **Отваряй си / отвори си очите**]. **1.** *Неодобр.* Гледам внимателно, за да видя или да намеря нещо. *Полковникът му заповяда да съ-*

буди Кантарожиев и да му пр...де да изпрати доброволци и стражари към бежанския квартал. — Кажи му да си опича ума! Никакъв сън. . . Постовете да си отварят очите. Ем.Станев, Иван Кондарев. *Кой ви е виновен, че не вярвате в нищо? Вие сам не искате да отворите очите си. В героизма вижте страха, в благородството — подлостта.* Ив. Остриков, Път през ада — *Аз пък ви думам, че щом срещна султана и ще му кажа да си отвори очите и да види, какво става около него.* К. Петканов, Златната земя. *Не мога да намеря книгата. — Отвори си очите ще я видиш!*

2. *Само в несв. вид.* Внимавам много да не ми се случи нещо лошо, някаква неприятност, действувам предпазливо. *Хем да си отваряш очите, да не падне детето в реката.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Отваряй си очите, ако не искаш някой ден да си додеш без овце. Вълкът, момче, е лоша гад.* Й. Йовков,Ако можеха да говорят. *Ще го излъжат няколко пъти на пазаря— ще се научи да си отваря очите.* П. Ю. Тодоров, Първите. *Днес е още по-малко вероятно да те следят. Разбира се, трябва да си отваряш очите, и то, . . . , без да даваш вид, че се озърташ.* Б. Райнов, Няма нищо по-хубаво от лошото време. — *И защо сме всички в конака? — Ако бяхме по къщите, по-лошо щеше да е. Не се вайкай, ами си отваряй очите.* А. Дончев, Време разделно.

3. *Само в несв. вид.* Полагам грижи да извлека някаква облага, полза или внимавам да не изпусна нещо, което би ме облагодетелствувало. *Тя помълча и поучително добави: И да си отваряш очите! Хората от такива служби пари трупат.* Хар. Русев, По стръмнините. *Отваряй си очите, зрънце по зрънце събирай, ако искаш да станеш къщница на място.* К. Петканов, Старото време. *Досега да си събирал и пестял, знаеш ли колко нещо би имал? Отвори си очите барем отсега.* Т. Г. Влайков, Ратай.

От погов. Отваряй си очите, да ти ги не отворят (Из архива на Л. Каравелов, с. 413).

Още: **Отварям си / отворя си зъркелите** /към 1 и 2 знач./. *Грубо.* **Отварям си очите на четири (четиринайсет)** /към 2 знач./. **Отварям си / отворя си очите на чекрък** /към 2 знач./. *Диал.* **Отварям си / отворя си фаровете** /към 1 и 2 знач./. *Жарг.*

ОТВАРЯМ СИ / ОТВОРЯ СИ ОЧИТЕ[2]. *Диал.* Замогвам се материално, преуспявам в работата си, подреждам си добре живота. *Страничните доходи, чичовото, тях гледай ти. Тях завързвай във възела, па като му дойде време, кое имотец ще лапнеш по на сметка, кое апартаментче ще си купиш, . . . „Способен — ще кажат, — нареди се, отвори си очите!"* Г. Караславов, Съвет.

ОТВАРЯМ СИ ОЧИТЕ КАТО ЖАБА. [*Често:* Отваряй се очите като жаба]. *Диал.* Гледам добре работата си, внимателен съм.

ОТВАРЯМ СИ / ОТВОРЯ СИ ОЧИТЕ НА ЧЕКРЪК. [*Често:* **Отваряй си очите на чекрък**]. *Диал.* Вж. Отварям си / отворя си очите на четири. — *Вземи си оръжие, патрони и — умната! Районът е граничен, . . . , тъй че очите си трябва да отваряш на чекрък!* Н. Хайтов, Диви разкази.

ОТВАРЯМ СИ / ОТВОРЯ СИ ОЧИТЕ НА ЧЕТИРИ. [*Често*: Отваряй **си очите на четири**]. Внимавам много да не ми се случи нещо лошо, някаква неприятност, действувам предпазливо. *Сега ти оставаш сама в къщата: отваряй си очите на четири. Прибирай се рано, заключвай добре:* Г. Райчев, Златният ключ. — *Рашко, настигнах те да ти кажа, като вървиш из пътя, отваряй си очите на четири. Зимно време е — може и вълци да те срещнат.* К. Петканов, Златната земя.—*Готвят се за нещо! — . . . — Трябва всички да бъдем нащрек да си отваряме очите на четири!* П. Вежинов, Следите остават. *Човек трябва да си отваря очите на четири кога избира жена.* Ив. Петров, Нонкината любов. — *Ние, казва Детко, ще караме умната, хитрата и ще си отваряме този път очите на четири. А пък дойдат ли пак татарите, ще ги посрещнем по-другояче.* Ст. Загорчинов, Ивайло. — *И така, предупреждавам ви — отваряйте си очите на четири! Затворникът, когото конвоирате е опасен комунист! За него прокурорът е искал смъртна присъда и, кой знае как, се е отървал само с петнадесет години строг тъмничен затвор.* Д. Жотев, Пак мамеше изгрева. — *Ти вземи от трудодните на кака Пена и ги напиши в графата на Венетка само защото си е от наше село,. . . — Аз за тия неща очите си на четири отварям. На всекиго записвам според стореното.* Н. Каралиева. Синята метличина.

Още: **Отварям си очите**[1] /във 2 знач/. **Отварям си / отворя си очите на четиринайсет. Отварям си / отворя си очите на чекрък.** *Диал.*

ОТВАРЯМ СИ / ОТВОРЯ СИ ОЧИТЕ НА ЧЕТИРИНАЙСЕТ. [*Често:* **Отваряй си очите на четиринайсет**]. Вж. Отварям си / отворя си очите на четири. *Ти, Коста, си отваряй очите на четиринайсет, да не отмъкнат по довомете и гората.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

ОТВАРЯМ СИ / ОТВОРЯ СИ ПЪТ. Успявам в работата си и да си уредя добре живота; преуспявам. *Всеки, който дарба има, ще направим тъй — сам да може да си отвори път.* П. Ю. Тодоров, Първите.
Още: **Пробивам си / пробия си път.**

ОТВАРЯМ СИ / ОТВОРЯ СИ РАБОТА. Неочаквано се заангажирам в нещо, обикн. нежелано или излишно. *Вие обичате работата си и не ви се иска да я заменят с друга. Кой друг би се заловил да си отваря работа, както правите вие, и да дирите убийци.* Д. Немиров, Дело № 9.
Още: **Отваря ми се / отвори ми се работа.**

ОТВАРЯМ СИ / ОТВОРЯ СИ УШИТЕ. [*Често*: **Отваряй си / отвори си ушите**]. Слушам внимателно. *Иди сега при ханъмката, и слушай, какво да ѝ кажеш, отвори си хубаво ушите.* Ив. Вазов, Под игото. — *Що уби човека за една дъска? И що ти беше? — отваряй си хубаво ушите: влахът не умря, а премря, а пък дъската ми трябваше за мост.* Ив. Вазов, Хъшове. *Кажи им добре да си отварят ушите, че да не питат после.* ● *Когато ти се говори, не дреми, а добре си отваряй ушите.*

ОТВАРЯМ СИ / ОТВОРЯ СИ ФАРОВЕТЕ. [*Често*: **Отваряй си фаровете**]. *Жарг.*
1. Гледам внимателно, за да видя или да намеря нещо.
2. Внимавам много да не се случи нещо лошо, някаква неприятност, действувам предпазливо. *Той е специален пратеник — да си отваряш добре фаровете. Трябва да поговори с момчетата ти, да ги чуе как приказват, какво искат.* Т. Генов, Берси Квидер от Флорида.

ОТВАРЯМ СИ / ОТВОРЯ СИ ЧОВКАТА. [*Често*: **Не си отваряй човката**]. *Жарг.* Започвам да говоря; продумвам, проговарям. „*Иди там и мълчи! Само гледай какво правят другите и не си отваряй човката! Имай го за правило: вечер си затваряш вратата, сутрин си затваряш устата и няма да сбъркаш.*" М. Топалов, Опасният човек.
Още: **Отварям си / отворя си устата** / в 1 знач./.

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ СКОБА (СКОБИ). *Книж.* Казвам нещо допълнително, като странично пояснение на това, което говоря. *Тук ние ще отворим скоба и ще съобщим на читателя нарочно пазената до сега от него тайна, че кумовете не са никои други, освен известния вече по име началник във финансовото министерство Власаки Топлийски и неговата съпруга Мара, която се пада леля по майчина линия на нашия герой.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *Тук аз искам да отворя една скоба. Като говоря за работата си около ролята и често повтарям: аз тръгнах, аз исках и т. н. — не бих искала тези мои изявления да се приемат като сами за себе си, откъснати от цялата постановъчна линия на спектакъла. Тъкмо обратното: линията, по която аз и колегите ми вървяхме в работата си над образите, ни бе дадена преди всичко от постановчика на пиесата — нар. артист. Н. О. Масалитинов.* Т. Масалитинова, Как работих върху ролята на Ирина от „Три сестри" на Чехов. *Не е безинтересно да се отворят скоби за тоя „комичен дуел", както бе наречен той на времето си.* М. Кремен, Романът на Яворов.
Още: **Откривам / открия скоба (скоби).** *Книж.*

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ СЪРЦЕТО *на някого.* Предразполагам, привличам някого за нещо или към себе си. *Той не притежаваше стихийния огън на Захари Стояновото слово, . . . , но умееше да говори с хората задушевно, успяваше да отвори сърцата им още с първите думи.* В. Геновска, Седем години. *Благослови ни, буба! . . . Момъкът го погледна и още повече отвори сърцето му.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Лесно е да подгоним хората, ама е трудно да обясняваме, да убеждаваме, да им отваряме сърцата.* В. Нешков, Настъпление.
Още: **Отварям / отворя душата** / в 1 знач./.

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ СЪРЦЕТО СИ *пред някого.* Споделям чувствата, мислите, преживяванията си с някого, казвам му всичко, което ме измъчва. *Плума бавно обърна лице към Бояна и го погледна със замъглени очи. . . Най-добре щеше да бъде за нея, да отвори сърцето си пред първородния си син и всичко да му каже.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Водачът на четата, . . . , веднага разбра, с какъв човек има работа и отвори сърцето си.* К. Петканов, Златната земя. — *Тате, кажи ни всичко! Отвори си сърцето, нали ти сме чеда?* К. Петканов, Старото време. — *Безумно влюбеният шепне безброй пъти едно и също, докато непреклонната хубавица му отвори сърцето си.* Ст. Л. Костов, Златната мина.
Още: **Отварям / отворя душата си. Разтварям / разтворя (откривам / открия) сърцето си.**

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ТАКИВА УСТА. *Обикн. в св. вид.* Започвам да говоря много и безцеремонно, дръзко, започвам да се карам, да нападам някого. *Изпратили ти един-два сандъка захар. Ха раздавай я на осемстотин къщи да види как ще я раздадеш! . . . А като получават само по една стисчица, такива уста отварят, така ти зареват, че ти иде да си хванеш гърмелите и да не се връщаш.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Отварям / отворя едни (една, тези, ония <ми ти>) уста.**

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ ТЕЗИ УСТА. *Обикн. в св. вид.* Вж. Отварям / отворя такива уста. *Аз сама съм си хванала пътя, дето ме изведе, то моя работа. Не искам никой да ми се пречи! Да ми се вмесвате. — Ама туй, Ценке, ти ли си? Дето гласа й не се чуваше в къщи! Ти ли си отворила тези уста?* П. Ю. Тодоров, Змейова сватба.

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ УСТА и ОТВАРЯМ СИ / ОТВОРЯ СИ УСТАТА. 1. Започвам да говоря, продумвам, проговорвам. *Златан се готвеше да й каже нещо, да я насърдчи, но, като гледаше, как по бледното й лице се стичаха два реда сълзи, не посмя да отвори уста.* К. Петканов, Без деца. — *Момчилко, — отвори уста Райко и замлъкна веднага, като срещна сърдития Момчилов поглед.* Ст. Загорчинов, Ден последен. — *Слушай какво — почна той преди тя да отвори уста. — Ако си дошла да ме връщаш — излишен труд. Няма да се върна.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Ни Бенковски, ни друго някое лице не си отвори устата да успокои отчаяните, да произнесе поне две благи думици.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. — *Я го виж какво е диво, сякаш от гората си го хванал . . . Как те викат, мари, а? Знаеш ли си барем името? Но Гюргя я гледаше смутена, без да посмее да отвори уста.* Г. Райчев, Вълчето. *И всеки мисли, че е време да се започне разговор на друга тема. Но тъкмо да отвори уста някоя от жените, Димитровица я изпреваря: — Пък как обича да се хвали!* Д. Калфов, Под южното небе.

2. Приказвам или започвам да приказвам много за нещо или някого, обикн. с възмущение, недоволство или с подигравка, насмешка. *Отворил уста даскал Тошкова син, Митко, и де седне, де стане, се току туй му е думата: — Селяни, сушата като суша — не стана това, що чакахме; но и да беше станало, пак топло не щеше да ни бъде. . . Тъй не върви тя, тъй да знаете.* Ц. Церковски. За пример. *Да си мисли, каквото иска, но няма да позволя на горделива Гана с мене да се подиграва. Тя видяла ли е, та си отваря устата!* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Старият не можеше да търпи Йордана. Хокаше го, псуваше му и вярата, и партията. Йордан мълча, па току отвори уста.* Г. Караславов, Селски истории.

3. *Срещу, против някого или самост.* Обвинявам, нападам остро някого *Михал отвори уста срещу него. Ударите бяха съкрушителни: рушвет за водното право, тайната сделка с предприемача на училището, откраднатите тухли.* Г. Караславов, Селски истории. — *И ний се чудим защо мало и голямо отворило уста срещу нас.* П. Ю. Тодоров, Първите. *Я гледай дебела глава. Отворила уста, ще ме удави в приказки.* П. Ю. Тодоров, Зидари.

4. Казвам нещо (обикн. лошо), което съм премълчавал. — *Не, . . . , очи на очи нека останем, тогава ще отворя уста. Това, щото бе за пред всички, аз комай казах, а дето е за тебе само ти трябва да чуеш.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Не ме карай да си отварям устата и да ти казвам кой и какъв съм.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Матей Матов намираше тайна радост в това съзнание, той беше чист като гълъб, следователно можеше да съди другите. Да, ще дойде и неговото време, ще отвори и той уста и тогава. . . Тогава той ще тържествува, а те ще плачат.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Я не ме предизвиквай, че да не си отворя устата, та тогава ще видиш.*

5. Проговарям за нещо, което зная и съм длъжен да крия, издавам нещо тайно, поверително. *Ленко изтръпна, като си помисли какви опашки от арестувани ще се образуват след него, ако се уплаши и ако си отвори устата.* Г. Караславов, Ленко. *Фашистите се измориха да го инквизират, а Минчо не отваряше уста.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Нека реват против него, да го затворят, да го бият, той няма никога да отвори уста.* Ст. Ц. Даскалов, Без межда.

Още: **Отварям / отворя си човката** / към 1 знач./. *Жарг.*

ОТВАРЯМ / ОТВОРЯ УСТАТА *на някого.* **1.** Накарвам някого да почне да говори, да каже нещо. *Но от няколко дни Александър бе станал още по-затворен. Напразно се опитвах да го заговоря. Поседнал в ъгъла на килията, с вечната цигара в ръка, той не ме и чуваше. Реших на всяка цена да му отворя устата. Разказвах анекдоти, правех смешни физиономии.* Д. Жотев, Пак мамеше изгрева.

2. Принуждавам някого да проговори, да каже неща, които знае и за които е длъжен да мълчи. *Той не издържа, тежкия бой и инквизициите му отвориха устата, от което пострадаха и другарите му.*

ОТВАРЯ СЕ / ОТВОРИ СЕ СВЕТА ЗА ОЧИТЕ МИ. Проумявам, разбирам нещата, стават ми ясни нещата. *Но* [Казакът] *знаеше едно: няма защо да мъсти за себе си, когато на земята се водеше такава велика борба... Откак заживя в партията на бедните, светът се отвори за очите му, той прогледна и му стана радостно и светло.* Г. Караславов, Селски истории.

ОТВАРЯТ МИ СЕ / ОТВОРЯТ МИ СЕ ЗЪРКЕЛИТЕ. *Грубо.* Вж. Отварят ми се / отворят ми се очите. *Добре че ме вкараха в участъка да ми се отворят зъркелите. Инак още много щях да се лъжа по жълтата преса.* Г. Караславов, Очищение.

ОТВАРЯТ МИ СЕ / ОТВОРЯТ МИ СЕ ОЧИТЕ. 1. Преставам да се заблуждавам в нещо, в което по-рано съм вярвал, става ми напълно ясно нещо, в което съм се заблуждавал; виждам истината. *— Отец Неофант едно само знае: Как да се гои и да блудствува... — За отец Неофант ни разправи дядо Яким от Мъждел. Старата се подсмя подигравателно. — Дядо Яким! Отвориха му се и нему очите, а то отначало сам се бе повлякъл подире му.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Мисля си, не ще е без полза да се поработи с него. Да се поизпита. Да се почовърка и раната му. Да се отворят очите му, ако стане нужда.* Д. Талев, Самуил. **2.** *За нещо или самост.* Проумявам, разбирам нещо (обикн. някакво учение, идеология), просветлявам се в някаква насока. *Към края на шестия клас на гимназията очите му се отварят за социализма.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *И ето, че бай Петър зачести в нашия клуб. Слушаше беседите с отворени уста... — Брей, сега ми се отвориха очите! — казваше той.* А. Каралийчев, Строители на републиката.

Още: **Отварят ми се / отворят ми се зъркелите.** *Грубо.*

ОТ ВЕКА. *Диал.* От много отдавна. *От века го помня, все си е такъв сприхав и опак човек.*

ОТВЕЯЛА СИ БРАШНОТО, ПОПАРИЛА КЮРКА. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някоя нескопосна жена свърши редица пакости в къщи, понеже не е свикнала на работа.

От народната приказка за ненаучената на работа дъщеря, която, мислейки че върши всичко както трябва, направила пакости в къщи, като отвяла брашното вместо житото, попарила кюрка на баща си и запряла телето в огъня.

Още: **Отвяла си брашното и попарила кожуха.** *Диал. Ирон.*

ОТВЕЯЛ СЪМ СИ / ОТВЯЛ СЪМ СИ БРАШНОТО. *Диал. Ирон.* Извършил съм нещо не както трябва, нещо крайно неразумно.

За произхода вж. О т в я л а с и б р а ш н о т о, п о п а р и л а к ю р к а.

ОТ ВИСОКАТА КЛЕЧКА. *Ирон.* Който принадлежи към големците, който е от средата на висшите кръгове; високопоставен. *При княза ходи, с консули се води. С една дума, И. е от високата клечка.* Ив. Вазов, Искров и Райна. *Той е сега от високата клечка: нали е домашен учител на Добревича.* Ив. Вазов, Хъшове.

ОТ ВЛАКНО ВАЛМО. *Диал.* Вж. От влакно руно. *Нищо особено не се бе случило, не беше необходимо да се вдига толкова шум — цялата работа беше от влакно валмо.*

ОТ ВЛАКНО РУНО. *Диал.* Който е прекалено преувеличен. *Всичко това беше от влакно руно, затова и тревогата се оказа излишна.*

Още: **От влакно валмо.** *Диал.* **От влакното кросно.** *Диал.*

ОТ ВЛАКНО<ТО> КРОСНО. *Диал.* Вж. От влакно руно.

ОТВЛИЧАМ / ОТВЛЕКА ПЕШКИРА. Изтърпявам, понасям лошите последствия от нещо, извършено от другиго; бивам смъмрен, нахокан строго за чужда вина, простъпка. *— Хайде — гребна тя пак от водата, — че като те лисна, ти ще отвлечеш пешкира!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *И заради тебе щях да отвлека един пешкир, а! Ама добре, че дойде! Да видиш сам с очите си какъв терен имам и колко машини са ми дали.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

Още: **Опирам / опера (отнасям/отнеса) пешкира.**

ОТВОРИЛ ЛИЦЕ. Много приветлив, приятен. *— Таквази булка аз харесвам. Отворила лице, засмяла се, като я погледнеш и драго да ти стане!* П. Ю. Тодоров, Самодива. *Тук често иде Лиля запъхтяна, / засмяла се, отворила лице.* Бл. Димитрова, Лиляна.

ОТ ВРАБЧЕ МЛЯКО. *Диал.* Всичко, каквото искаш, потърсиш включително и неща, които рядко, трудно се намират (за подчертаване, че някъде има голямо разнообразие от неща, изобилие, богатство). *Голямец беше бай Илия . . . И всичко има в неговия дом: дето има дума от врабче мляко да потърсиш, ще намериш там.* Ж. Даскалов, Вари го, печи го, кулак си е.

Още: **<И> от пиле (птиче, птичка) мляко.**

ОТ ВРАТАТА. При самото влизане, веднага с влизането. *Щом се стъмни, трима от тях — . . . влязоха предпазливо в квартирата на нечакания и опасен гост . . . Той се нахвърли веднага върху тях още от вратата.* Д. Талев, Илинден. *Ти не ме оставяш да си почина. Като се върна, от вратата ме караш на работа.*

ОТ ВРАТАТА ЗА КРАКАТА. 1. Без никаква предварителна подготовка, без предисловие, направо и веднага. *Той влезе в стаята, без да поздрави и почна да разпорежда кой какво да прави. — Чакай бе ти какво така от вратата за краката.*
2. Набързо, прибързано, без много да се мисли и нескопосно. *Всичко беше направено от вратата за краката.*

ОТ ВРЕМЕ ОНО. *Книж.* Много отдавна, отколе. *Не се тревожи толкова за тия неща, знай че хората са неблагодарни, това е от време оно.*

ОТ <ВРЕМЕТО НА> ДЯДА АДАМ<А>. От много стари времена, от много отдавна.

Още: **От <дядово>адамово време. От дядо Адам.**

ОТВРЪЩАМ / ОТВЪРНА ВЗОР *от някого или нещо. Книж. Търж.* **Вж.** Отвръщам / отвърна очи *от някого или нещо. Еретикът е псе, не е той боже чедо. От демонско семе се е излюпил. За срам и хула на Христовата черква са се родили те и божията майка е отвърнала взор от тях.* М. Смилова, Друм се вие.

ОТВРЪЩАМ / ОТВЪРНА ГЛАВА *от някого или нещо.* **Вж.** Отвръщам / отвърна лице *от някого или нещо. Облазваше го съмнение, дали и дядо Мишон няма да отвърне глава от него. Той го бе назначил и го крепеше от създаването на стопанството досега.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

ОТВРЪЩАМ / ОТВЪРНА ЛИЦЕ *от някого или нещо.* Изоставям някого или нещо, преставам да се грижа, да се интересувам повече от някого, отказвам се от някого или от нещо. *И — знам — Вечният ще отвърне лице от своя син.* Н. Райнов, Богомилски легенди. *„О, бог да даде нестопен да останеш! . . . О, милост за тебе от бога да няма, лице той от теб да отвърне!"* П. П. Славейков, Епически песни. *Когато беше при него, той мълком му се надсмиваше: ти, беим, като мъж си само да пазиш сянка на жените си; . . . иначе щеше ли да отвърне лице от тебе кадъна като Бедрие ханъм!* Д. Мантов, Хайдушка кръв. *Но какво бе греховното и непростимото, което би накарало аллах да отвърне лице от стадото си?* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Още: **Отвръщам / отвърна глава.**

ОТВРЪЩА МИ СЕ / ОТВЪРНЕ МИ СЕ СЪРЦЕТО *от някого или нещо.* Преставам да се интересувам от някого или от нещо, да обичам и зачитам някого или нещо. *Нима не си спомняш какво направи миналата година Минчовия син? Щом му свалиха венчилото от главата, и сърцето му се отвърна от булката, започна да я пъди.* К. Петканов, Хайдути.

Още: **Отвръщам / отвърна сърцето си.**

ОТВРЪЩАМ / ОТВЪРНА ОТ КРИВИЯ ПЪТ. Помагам на някого да се откаже от неморалния, нечестен начин на живот, от лошото си поведение. *Сега и ний с покана или с бич / от кривия им път ще ги отвърнем.* Ив. Вазов, Песни за Македония.

ОТВРЪЩАМ / ОТВЪРНА ОЧИ *от някого* или *нещо.* Изоставям някого или нещо, преставам да се грижа, да се интересувам повече от някого, отказвам се от някого или от нещо. *Бог гледа и всичко вижда, само от мене отвръща очи. Забравил ме е вече.* К. Петканов, Златната земя. *Всичко виждано хиляди пъти му е вече омръзнало и той отдавна беше отвърнал очи от него.* Д. Немиров, Дело № 9.

Още: **Отвръщам / отвърна взор.** *Книж. Търж.*

ОТВРЪЩАМ / ОТВЪРНА СЪРЦЕТО *на някого от нещо или от някого.* Повлиявам на някого да престане да се интересува от някого или от нещо, да престане да обича и зачита някого или нещо. *Някога моя татко зло сторил Момчилу и това отвърнало сърцето му от бога и от божията правда.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

ОТВРЪЩАМ / ОТВЪРНА СЪРЦЕТО СИ *от някого или нещо.* Вж. Отвръща ми се / отвърне ми се сърцето *от някого или нещо.*

ОТ ВСЕ СЪРЦЕ <И ДУША>. Много искрено, много силно, с много чувство; всеотдайно. *Той не само се радваше от все сърце на чуждите успехи, но и струваше му се, като че ли сам вкусваше сладостта им, едва ли не повече и от истинския герой.* Г. Райчев, Златният ключ. *Князът в България, неговите генерали и министри спъват, рушат народното дело, . . . , а народът там ни посреща с братска любов, помага ни с любов, от все сърце и без всякаква корист.* Д. Талев, Илинден. *Чумакът друсаше исполинските си гърди и от все сърце се смееше.* Й. Йовков, Жетварят. *От се сърце ти благодаря, бае Лулчо.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ. *Той вървеше бавно към къщи и се разглеждаше жадно, любуваше се на всичко, радваше се от все сърце, без да знае точно на какво се радва.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Напразно мислите, че не мога да се смея. Ето в тая минута аз се смея от все сърце!* П. К. Яворов, До Дора Габе. *Тъй лястовичката прекара цяла зима под земята и Палечка се грижеше от все сърце за нея.* Св. Минков, Снежната царица (превод).
Още: **От <цяла> душа и сърце. С цялото си сърце <и душа>.**

ОТ ВСИЧКОТО СИ ГЪРЛО, **викам (пея крещя).** Много силно, много високо (викам). *Той пееше, песен народна и хайдушка още ако щете, от сичкото си гърло.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.
Още: **С цялото си гърло.**

ОТ (ПРЕЗ, ЧРЕЗ) ВТОРА РЪКА[1]. 1. За сведения, новини и под. — който не е непосредствено, направо от източника. *Най-противно и обидно беше това, че поканата беше, тъй да се каже, чрез втора ръка.* Г. Караславов, Танго. *Сведенията ми бяха от втора ръка.*
2. Не непосредствено, не направо от източника. *През втора и трета ръка Гроздан научаваше за заканите на Пинтата и се преструваше на нехаен и смел.* Г. Караславов, Обикновени хора.
Още: **От (през) трета ръка.**

ОТ ВТОРА РЪКА[2], човек (хора). Който е по-нисш по произход или с по-ниско обществено положение човек. *Най-отпред седяха първенците: . . . По-назад, чак до дъното на залата, седяха хора от втора и трета ръка.* Ст. Дичев, За свободата.

ОТВЪНКА ГИЗДАВА, А ГЛАВА ГНИДАВА и **ОТВЪНКА ГИЗДАВА, В ГЛАВАТА ГНИДАВА.** Употребява се за жена, която се грижи прекомерно за външността си, а домът ѝ е нечист.
Още: **Отвънка гиздава, отвътре гнидава.**

ОТВЪНКА ГИЗДАВА, ОТВЪТРЕ ГНИДАВА. *Диал.* Вж. Отвънка гиздава, а в глава гнидава.

ОТВЪНКА КУКЛА, ОТВЪТРЕ ЧУМА. *Диал.* Вж. Отвън кукла, отвътре панукла.

ОТВЪНКА СВИЛА, А ОТНЕТРЕ СВИНЯ. *Диал.* За жена, която се грижи прекомерно за външността си, а е нечистоплътна.

ОТВЪН КУКЛА, ОТВЪТРЕ ПАНУКЛА. 1. За жена, която се грижи прекомерно за външността си, а е нечистоплътна.
2. За проклета жена.
Още: **Отвънка кукла, отвътре чума.**

ОТ ВЪРБА ГРОЗДЕ. *Ирон.* Нещо невъзможно, неосъществимо.

ОТВЪРЗВАМ СИ / ОТВЪРЖА СИ ЕЗИКА. Започвам да говоря много, обикн. за неща, които би трябвало да премълча, да не казвам; разприказвам се, раздрънквам се. *Този ден чорбаджи Стоил бе предмет на разговор; върху му се сипеха страшни клетви и псувни. Оголеловци вече отвързаха езиците си, никой не се боеше вече от Стоила.* Хр. Максимов, Кой ни е крив.
Още: **Развързвам си / развържа си езика.**

ОТ ВЪРХА ДО ПЕТИ<ТЕ>, изглеждам. *Диал.* От горе до долу и обикн. проницателно, изпитателно (изглеждам). — *Що е синко, запита владиката турски, като изгледа Петра от върха до пети.* Ил. Блъсков, Изгубена Станка.
Още: **От глава<та> до пети<те>** /във 2 знач./.

ОТ ВЪРХА ОТКЪСНАТ. *Диал.* Лош, непочтен.

ОТ ВЪШКА РЕМЪК (РЕМИК). *Диал.* Казва се на човек, който много лъже.

ОТВЯВА МЕ / ОТВЕЕ МЕ ВЯТЪРА *някъде.* Отивам някъде без посока, без цел, неопределено къде. *Да видя и града Ла Плата. А след това кой знае накъде ще ме отвее вятърът.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка. *Отвя ме вятъра из далечни страни.*

ОТВЯЛА БРАШНОТО И ПОПАРИЛА КОЖУХА. *Диал. Ирон.* Вж. Отвеяла си брашното, попарила кюрка.

ОТ ГЛАВА<ТА> ДО КРАКА<ТА>. 1. Изцяло. *От гъсталака се показа человек от главата до краката облечен в чисто злато.* В. Друмев, Нещастна фамилия. *Облечен от глава до крака в кожи и космат, . . . , той поизчисти голëмия си черногорски револвер, поправи тук-таме и плета.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Македонски съм аз, сам Македонски, от главата до краката.* Ив. Вазов, Хъшове.
2. В съчет. с **изглеждам (разглеждам).** От горе до долу и обикн. проницателно, изпитателно (изглеждам). *Той мълчеше и го разглеждаше продължително от главата до краката.* ● *Изгледа го от глава до крака и си тръгна, без да проговори.*
Още: **От глава<та> до пети<те>**[1].

ОТ ГЛАВА<ТА> ДО ПЕТИ<ТЕ>[1]**. 1.** Изцяло. *Неочакваният гост беше облечен от глава до пети в хубави, чисти дрехи.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Атанас облече в коприна годеницата си от глава до пети.* Д. Талев, Старата къща. *Облече се, . . . , спря пред голямото огледало на стената и за пръв път се видя от глава до пети.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.
2. В съчет. с **изглеждам (разглеждам).** От горе до долу и обикн. проницателно, изпитателно (изглеждам). *Даскал Райко го разгледа от глава до пети и спря за миг поглед върху босите му нозе.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Отец Версануфрий се обърна, изгледа изпитателно калугера от главата до петите и като го благослови, протегна му десница.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Забеляза една жена да стои настрана сама. Изгледа я от глава до пети и му се стори, че я познава от по-рано.* К. Петканов, Златната земя.
Още: **От глава<та>** до **крака<та>. От пети<те> до глава<та>. От върха до петите** / към 2 знач./. *Диал.*

ОТ ГЛАВА<ТА> ДО ПЕТИ<ТЕ>,[2] **въоръжен.** Много добре (въоръжен). *Вие сте въоръжени от главата до петите.* ● *Изведнъж пред мене се изправи човек, въоръжен от глава до пети.*
Още: **От зъби до пети.**

ОТГЛЕЖДАМ / ОТГЛЕДАМ СТАРИ КОСТИ. Имам дълъг живот, живея много, до дълбоки старини. *Хората, които знаят прекалено много, рядко отглеждат стари кости.* Б. Райнов Няма нищо по-хубаво от лошото време.

ОТ ГНИЛО ЯЙЦЕ ПО-ЯК. *Диал. Ирон.* За човек — нездрав, болнав.

ОТ ГОЛЯМАТА РИЗА ИЩА. *Диал.* Стремя се към нещо невъзможно, неосъществимо.

ОТ ГОЛЯМОТО ДОБРОУТРО. *Обикн. Ирон.* Който е от средата на висшите кръгове, който е с високо обществено положение и богат; високопоставен. *Придаваш си важност. Нали си от голямото доброутро.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Пред очите ми се представи странен непознат човек, който, макар и да беше облечен в прости дрехи, но по думите си се показваше, че е от голямото доброутро.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. — *Чичо Павльо, за кого е това агне?* — *с престорена наивност попита Ленко.* — *За важни господа — отвърна словоохотливо Патарока. — Хора от голямото доброутро. Ще ги видиш.* Г. Караславов, Ленко. *Минаваха хора с цилиндри, което бе достатъчно за хо-*

рата да ги наричат министри. Изисканите фигури на тези хора от голямото доброутро, . . . , се откройваха рязко в делничната сивота на улицата. П. Мирчев, София от завчера.

ОТ ГОРАТА СЯКАШ ДОШЕЛ. Вж. От гората сякаш иде. *Има един син, пази боже, от гората сякаш е дошел.*

ОТ ГОРАТА СЯКАШ ИДЕ. Много е див; некултурен, недодялан. *Има много лошо държание, от гората сякаш иде.*

Още: **От гората сякаш дошел.**

ОТ ГОРЕ ДО ДОЛУ. 1. Изцяло. *Я съм живо-здраво, тука дойдох старец, / Сега да ме видиш — като новобранец, / От горе до доле у нова премена, / Като че е максус за мене кроена.* Елин Пелин, Пижо и Пендо.
2. *Книж.* От най-отговорния до обикновения участник в нещо. *Всички ръководни органи в партията са избираеми от горе до долу.*

ОТГОРЕ ОТГОРЕ. Повърхностно, без особени грижи и внимание. *Прегледах ръкописа отгоре отгоре.*

ОТ ГЪРБА МУ ОПИНЦИТЕ, давам (подарявам). *Диал. Ирон.* Нещо, което си е негово, негова собственост е, или е купено с негови пари (давам). *Купих на баща ти за имения ден едни чехли с негови пари, от гърба му опинците подарих.*

ОТ ГЪРЛОТО СИ, спестявам. От насъщната си храна (спестявам). *От гърлото си спестяваше, за да изучи сина си.*

Още: **От залъка си.**

ОТ ГЯВОЛСКО КОЛЯНО. *Диал.* За човек — лош, проклет. *Внимавай с този човек, от гяволско коляно е.*

ОТ ДВА ПЛЕТА ТРЪНИ. *Диал. Ирон.* Никакви роднини или съвсем далечни роднини.

ОТ ДВА СТОЛА, ТА В СРЕДАТА. Вж. От (между) два стола, та на земята.

ОТ (МЕЖДУ) ДВА СТОЛА, ТА НА ЗЕМЯТА. Употребява се, когато някой остава излъган в стремежа си да спечели облаги от различни страни.

Още: **От два стола, та ни на един. От два стола, та в средата. Между два стола, та доле.** *Диал.*

ОТ ДВА СТОЛА, ТА НИ НА ЕДИН. Вж. От (между) два стола, та на земята.

ОТ ДВЕ БАБИ ЦЯЛА НЕВЕСТА. *Диал. Ирон.* Нещо неосъществимо.

ОТ ДВЕ ДУПКИ КАТРАН МИ ТЕЧЕ. *Диал. Ирон.* Не съм богат.

ОТ ДВЕ ЖЕНИ ДЕЦА СМЕ. *Ирон.* Нямаме никакви роднински връзки, не сме никакви роднини.

Още: **От две майки деца сме.** *Ирон.*

ОТ ДВЕ МАЙКИ ДЕЦА СМЕ. *Ирон.* Вж. От две жени деца сме.

ОТДВОИЛ СЕ БОЖИЧ ОТ БЪДНИ ВЕЧЕР. *Диал. Ирон.* За нещо, което не става, не се случва.

Още: **Отдвоил се Божич от Коледа.** *Диал. Ирон.*

ОТДВОИЛ СЕ БОЖИЧ ОТ КОЛЕДА. *Диал. Ирон.* Вж. Отдвоил се Божич от Бъдни вечер.

ОТДЕЛЯМ / ОТДЕЛЯ ЗА ДУШАТА СИ. *Диал.* Раздавам милостиня.

ОТДЕЛЯМ / ОТДЕЛЯ ОТ УСТА и ОТДЕЛЯМ / ОТДЕЛЯ ЗАЛЪКА ОТ УСТАТА СИ. Лишавам се от храната си и от най-необходимото, за да пестя и да имам средства за някого или нещо. *Паздера и буля Паздерковица се надуваха. И що да не се надуват: кой*

друг отдели залък от уста син да учи? Сиромаси, ама рекоха, ще учат Цонча, и го изучиха. Ц. Церковски, Недоучил.
Още: **Давам си / дам си <и> залъка <от устата>.**

ОТДЕЛЯМ / ОТДЕЛЯ И КЪШЕЯ ОТ ГЪРЛОТО СИ. *Диал.* Лишавам се от храната си и от най-необходимото, за да пестя и имам средства за някого или нещо.

ОТДЕЛЯМ / ОТДЕЛЯ ОТ ГОЛА ДУША. Пестя средства за някого или нещо, въпреки че съм крайно беден. *Още от снощи старицата беше опекла баница и беше стъкмила сума други неща за внука си. Деляха от гърло, от гола душа отделяха, дето се вика, само и само да изпратят на него.* Г. Караславов, Танго. *— Двеста лева ще му дадем! — оправда се кметът. — Аз на тебе триста ще ти дам — от гола душа ще ги отделя — ама да те видя там!* Г. Караславов, Селски истории.
Още: **Деля (късам) от гола душа. Отделям / отделя от голо гърло.**

ОТДЕЛЯМ / ОТДЕЛЯ ОТ <ГОЛО> ГЪРЛО и **ОТДЕЛЯМ / ОТДЕЛЯ ОТ ГЪРЛОТО СИ.** Пестя средства за някого или нещо, въпреки че съм крайно беден. *Ами той дали е посъбрал някой други грош по записа? Ще го яде лихвата, Герчовице. 150 гроша са те. Човек от гърло отделя, та пак ги заплаща.* Ц. Церковски, Гергьовден.
Още: **Отделям / отделя от гола душа. Деля от <голо> гърло.**

ОТДЕЛЯМ / ОТДЕЛЯ ОТ ЗАЛЪКА СИ. Пестя, като се лишавам от най-необходимото или от храна, за да имам средства за нещо. *Ти от залъка си отделяш да срещнеш две керемиди на главата си — ей задали се кърджалии и ги подпалят!* П. Ю. Тодоров, Зидари.
Още: **Деля (късам) от залъка си. Отделям / отделя от устата си.**

ОТДЕЛЯМ / ОТДЕЛЯ ОТ УСТАТА СИ. Пестя, като се лишавам от най-необходимото или от храна, за да имам средства за нещо. *От устата си съм отделял, да му купя нещо, да му направя дреха.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.
Още: **Отделям / отделя от залъка си. Деля от устата си.**

ОТДЕ СЕ ОПАСВА. *Обикн. във 2 и 3 л. След главно изр. Диал.* Какво прави, защо постъпва по един или друг начин. *Той знае отде се опасва.*

ОТ ДЕСЕТ МЕСТА МИ КАТРАН ТЕЧЕ. *Диал.* Имам големи доходи, печеля много и от различни места.

ОТДЕ ЩЕ МЕ ОГРЕЕ СЛЪНЦЕТО. *След главно изр.* Откъде ще бъда ощастливен. *Па тé и ергенин имаме. А, Кате, какво ще кажеш? — Точно така, бай Матей. Човек не знае отде ще го огрее слънцето.* Кр. Григоров, Раздолчани.

ОТ ДЖОБА СИ, плащам (давам). От собствените си пари (плащам, давам). *Повече не желая да излизам с тях. Все аз плащам от джоба си.*

<ОТ> ДНЕС ЗА УТРЕ. Лекомислено и без грижи за бъдещето. *Живееше днес за утре и се стараеше да бъде съвсем незабелязан.* Д. Немиров, Братя.

ОТ ДОБРА КОБИЛА ЖРЕБЧЕ. *Диал.* Способен, даровит.

ОТ ДОБРИНА НАГАРЧА <ДАЖЕ>. 1. *Неодобр.* Прекалено добър, но мекушав. *Има хора на тесто подобни: /. . ./ Би могло спокойно да се каже, / че от добрина нагарчат даже.* Хр. Радевски, Сатира.
2. *Ирон.* Не особено добър, привидно добър.

ОТ ДОЛНА ПРОБА. Негоден, безчестен. *Недей да ставаш много близък с него, от долна проба човек е.*

ОТ ДРУГА РЪКА, човек. Различен от някого по произход, социална среда, обществено или служебнно положение. *Диамантите са мои! Купих ги с пари от заплатата си, . . . Всички правят това, и капитанът също, но той работи с комисионерите . . . нали е от по-друга ръка човек.* Н. Антонов, В открито море.

ОТ ДРУГ КЛАДЕНЕЦ ВОДА СЪМ ПИЛ. Не съм осведомен правилно.

ОТ ДРУГО ТЕСТО. Различен от някого по характер, разбирания, възпитание или произход. *Това са офицери — хора от друг разред, от друго тесто, господари на товарния добитък, каквито сме ние, простите войници.* Л. Стоянов, Холера. — *Ти грешиш! . . . — рече тя. — Аз не съм продавачка. Той я погледна равнодушно, но после изведнъж очите му трепнаха. . . Най-после той забеляза, че тя беше хубава и от малко по-друго тесто.* Д. Димов, Тютюн. *Всичкото иде от туй, че Пинтезовите са от друго тесто хора, ний — от друго. Затуй Нонето е като бяла врана между тях.* Ив. Петров. Нонкината любов. — *Вие, младите, нищо не тачите, ама ние сме от друго тесто. . . За нас всеки празник е от значение.* Др. Асенов. Изпити. *Той намираше себе си виновен, че я остави сама, несвикнала разделена. „Тя е от съвсем друго тесто! Не е закалена, както нашите другарки, и лесно може да се подхлъзне!“* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

ОТ ДРУГО ТЕСТО СЪМ ЗАМЕСЕН. Вж. От друго тесто съм направен. *Като твърдяхте по-рано, че работниците са добре, защо не станете сега работник или смятате, че сте замесен от по-друго тесто?* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

ОТ ДРУГО ТЕСТО СЪМ НАПРАВЕН. Различавам се от някого по характер, разбирания, възпитание или произход. *Дюкянджиите се държаха малко нависоко, а чиновниците — о, те бяха убедени, че са направени от по-друго тесто.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Това, дето го кажеш, би могло да стане. И добър чивяк би се намерил. И куртулисала би се тя, старата, от тегловен живот. Ама нà, не е кака ти Дина като другите жени. От по-друго тесто е направена тя.* Т. Г. Влайков, Житието на една майка. — *Мълчи, ти казвам. . . Жената бере душа, а ти. . . От друго тесто си направен, Авджиев, не си от нашето.* Н. Каралиева, Синята метличина.
Още: **От друго тесто съм замесен.**

ОТ ДРЯН, р а б о т а. *Диал.* Яка, корава (работа).

ОТ ДУША СЕ ОТДЕЛЯМ / СЕ ОТДЕЛЯ. *Обикн. в св. вид.* Умирам.
Още: **С (от) душа се разделям / се разделя.** *Диал.*

ОТ ДЪЖД НА ВЯТЪР. Рядко, понякога. *Ама то не може така! . . . От дъжд на вятър се обадиш. . . Не пишеш нищо.* Ст. Дичев, За свободата. *Вие идвате от дъжд на вятър. Гледайте си спокойствието, а аз, изглежда, трябва да се грижа за вашите работи.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.
Още: **На дъжд на вятър.** *Диал.*

ОТ ДЪН ДУША. Много силно, всецяло. *Христофор протестираше, възмущаваше се, но някак си не от дън душа. Като че Домна не му е толкова близка и не би твърде скърбял, ако утре научи, че е задържана, арестувана.* Б. Болгар, Близнаците. *Той бе съсед на Зоя. Кольо го беше виждал да се перчи край хубавата гимназистка и затова го ненавиждаше от дън душа като съперник и враг.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ОТ ДЪН ЗЕМЯ. Като от много дълбоко, глухо, сподавено. *В тишината на утрото само от дън земя се чуваха пукотевиците в тунелите на Цигов чарк.* Ст. Станчев, На раздумка.

ОТ ДЪРВО ОТ КАМЪК. *Диал.* Непременно, на всяка цена (употребява се като отговор, когато някой казва, че не е можал да намери нещо). *Давам ви една неделя време и искам отгде да е — от дърво от камък — да ми намерите жито за семе.* Народна приказка.

ОТ ДЯДО АДАМ. От много стари времена, от много отдавна.
Още: **От <дядо> Адам и Ева. От <времето на> дяда Адам<а>.**

ОТ <ДЯДО> АДАМ И ЕВА. От много стари времена, от много отдавна.
Още: **От дядо Адам.**

ОТ <ДЯДОВО> АДАМОВО ВРЕМЕ. От много стари времена, от много отдавна. *Според сведенията, змеят бил прогонен със звънци и стрелби и нещата пак тъй си тръгнали, както е било от адамово време.* Ив. Радичков, Горещо пладне.
Още: **От <времето на> дяда Адам<а>.**

ОТ ДЯДО И <ОТ> БАБА. От старо време, от много отдавна. *У другите българе небосклонът е не твърде обширен, и това, щото тие знаят, знаят го в еднакъв смисъл, който е останал у тях от дяда и от баба.* Л. Каравелов, Българе от старо време.

ОТ ЕДИН ВОЛ САКАМ ДВЕ КОЖИ. *Диал.* Вж. От една овца искам две кожи.

ОТ ЕДИН ДОЛ ДРЕНКИ. *Неодобр.* Съвсем еднакви, едни и същи (употребява се при сравняване на хора, еднакви по недостатъците си). — *Няма добри чорбаджии по света, маре! Все от един дол дренки са!* Д. Марчевски, Дошло е време. *Пече се агънцето на шиш, а те си говорят за какво ли не и най-вече за лошотиите на хората. Не мога да ги търпя! — вика дядо Велко. Всичките са от един дол дренки.* Ст. Македонски, Една земя ми стига. *Накрай аз се обръщам към вас от десницата, центъра и левицата и ви заявявам, че вие всички сте дренки от един дол, защото вие всички пазите основите на днешния свят.* Д. Казасов, Видяно и преживяно.

ОТ ЕДИН КАЛЪП *с някого. Неодобр.* Съвсем еднакъв с някого, един и същ (употребява се при сравняване на хора еднакви обикн. по недостатъците си).

ОТ ЕДНА МАЯ *с някого.* Еднакъв с някого, подобен на някого по характер, разбирания, възпитание (обикн. за хора от общ произход) или еднакъв с някого по произход. *Забрадка, мотика, сърп, нощви, това не ѝ се щеше. Пък и нямаше кой да го иска от нея. Не бяха ли от една мая баща и дъщеря? На кмета левчетата му идеха лесно — рушвети колкото искаш. За какво ти са нощви, че и гимназия?* Б. Болгар. Близнаците.
Още: **От едно тесто. От същата мая.**

ОТ ЕДНА ОВЦА ИСКАМ ДВЕ КОЖИ. *Диал.* Стремя се да получа голяма облага, като ограбвам, експлоатирам някого.
Още: **От една овца сака две кожи.** *Диал.* **От един вол сака две кожи.** *Диал.*

ОТ ЕДНА ОВЦА САКАМ ДВЕ КОЖИ. *Диал.* Вж. От една овца искам две кожи.

ОТ ЕДНА ПАРТИЯ *с някого.* Еднакъв с някого, подобен на някого по нрав или по добри или лоши навици. *Бяхме се събрали там хора все от една партия, весели, шегаджии и прекарахме чудесно.*

ОТ ЕДНА РЕКА ПИЕМ ВОДА. *Диал. Неодобр.* Еднакви, едни и същи сме (употербява се при сравняване на хора, еднакви по недостатъците си).

ОТ ЕДНА СТРАНА СЕ ВПРЯГА. *Диал.* Упорит и своенравен е.

ОТ ЕДНА ЧЕРГА *с някого.* Който има еднакво обществено и материално положение с някого, който е от еднаква социална среда с някого. — *Искам да си поговорим с тебе като хора от една черга — не знаеше точно как да започне Боньо и се смущаваше.* П. Славински, Претворена земя. *Погледнах го, . . . , и усетих някаква странна близост към тоз човек, стори ми се, че сме от една черга.* Л. Станев, Поглед от хълма. — *Де хол н, недей ми чете попски молитви! Не се намираш, слава богу, пред някой издайник. Синца сме от една черга. Аз нарочно съм дошел да са поразговорим и утешим братски.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Ние с тебе сме от една черга.*

ОТ ЕДНО ГЪРЛО ДВА ГЛАСА. За много хубаво пеене. *Я викни, либе, та запей / от едно гърло два гласа.* Народна песен.
Още: **Низ едно гърло два гласа.** *Диал.*

ОТ ЕДНО <И СЪЩО> ТЕСТО СЪМ НАПРАВЕН. Еднакъв съм, приличам си с някого по характер, разбирания, възпитание (обикн. за хора от общ произход), или от еднакъв произход съм с някого. *Тиранът, блудникът, крадецът, лъжецът, клеветникът, пладнешкия обирник — всички са от едно и също тесто направени.* К. Петканов, Дамяновата челяд.
Още: **От едно (същото) тесто съм замесен.**

ОТ ЕДНО ПОЛЕ ЛАЙНА, сме. *Диал. Вулг.* Съвсем еднакви, едни и същи (сме) (употребява се при сравняване на хора, еднакви по недостатъците си).

ОТ ЕДНО ТЕСТО *с някого.* Еднакъв с някого, подобен на някого по характер, разбирания, възпитание (обикн. за хора от общ произход), или еднакъв с някого по произход. *Филев не можеше да се начуди — как мохамеданите бяха повлияли на по-културните християни? И той горчиво си отговаряше: нали и едните, и другите са от едно тесто, от един произход — тукашни българи.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Не сме ли всички от едно*

тесто — и ония, които отиват сега в черни облекли към английските хотели, и ти, който слизаш от третокласния вагон на междуградския влак? К. Константинов, По земята.
Още: **От една мая.**

ОТ ЕДНО ТЕСТО СЪМ ЗАМЕСЕН. Еднакъв съм, приличам си с някого по характер, разбирания, възпитание (обикн. за хора от общ произход), или от еднакъв произход съм с някого.
Още: **От същото (това, туй) тесто съм замесен. От едно тесто съм направен.**

ОТ ЕДНОТО ВЛИЗА, ОТ ДРУГОТО ИЗЛИЗА. Употребява се, когато някой не обръща никакво внимание на съветите, които му се дават от страна на някого или слуша разсеяно това, което му се говори. *Майка му по цял ден го съветваше да се облича, да почива, да се пази, защото не е здрав, а той — от едното влиза, от другото излиза, нехае, омръзнало му беше да слуша все едно и също.*
Още: **Оттук влиза, оттам излиза.**

ОТЕЛИ МИ СЕ ВОЛА. 1. Измъчих се, изтормозих се. *Всичко сам направих. Цял ден съм работил — пренасях тухли, търсих материали. А, бе то отели ни се вола това лято.*
2. *Диал.* Преуспях, забогатях.
Още: **Отели ми се кравата** /към 2 знач./.

ОТЕЛИ МИ СЕ КРАВАТА. *Диал.* Преуспях, забогатях.
Още: **Отели ми се вола** /във 2 знач./. *Диал.*

ОТ ЖАБАТА СЕ БОЯ. *Диал.* Много страхлив съм.

ОТЖИВЯЛ СЪМ СИ ВРЕМЕТО и **ОТЖИВЯЛ СЪМ СВОЕТО ВРЕМЕ. 1.** Остарял съм, не съм вече годен за работа. — *И Генка ще задомиш, ако е рекъл господ — каза Кръстю. — Не знам — усъмни се старецът с онова спокойствие, свойствено на хора, които вече знаят, че са си отживели времето.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Дадох преднина на Цанковистите, но провалих техния шеф и лека-полека всях между тях убеждение, че уж Цанков е негоден инвалид, отживял своето време.* Ал. Константинов, Тържеството на Велзевула.
2. За предмети, възгледи и др. — старомоден съм. *Не бях напълно сигурен дали бъдещият мъж на Лилито щеше да хармонира на нейния твърде висок ръст . . . Ние с Кузо доста се колебахме, но решихме, че тия неща отживяха вече времето си. Важното е да се обичат и разбират.* Л. Станев, Поглед от хълма. *Такива разбирания са си отживели времето.*

ОТ ЗАДНАТА ВРАТА. Не по общоприетия ред, не както е редно. *Направи всичко възможно и взе службата от задната врата.*
Още: **През задната вратичка.**

ОТ ЗАЕЦ СИРЕНЕ И ОТ СВРАКА МАСЛО. *Диал. Ирон.* Нещо невъзможно, нещо неосъществимо. *На него не се надявай, все едно да чакаш от заец сирене и от свракa масло.*

ОТ ЗАЛЪКА СИ, спестявам. От насъщната си храна (спестявам). *От залъка си спестявах, а той да ме обере!*
Още: **От гърлото си.**

ОТ ЗАМАН ГОДИНИ. *Диал.* От много отдавна.

ОТ ЗАНАЯТА. 1. За жена — проститутка. *Барът е почти празен, ако не се смятат две двойки в сепаретата и няколко жени от занаята, седнали на табуретките до тезгяха.* Б. Райнов, Господин Никой.
2. Професионален крадец (крадла).

ОТ ЗЕЛЕНА ТИКВА СЕМЕ НЕ ВЗЕМАМ. Не искам да ме учи някой, който още не е дорасъл за нещо, не е поумнял.

ОТ ЗМИЯ ПЛЮНКА, вземам. *Ирон.* Нищо (не вземам). *Няколко пъти Остеня се канеше да иде при него, да му поиска кое-що, но старата не даваше. „От змия плюнка ще вземеш" — говореше тя и после целия ден кълнеше „хайдутина" и мъжа си, който се оставил да бъде ограбен толкова лесно.* Кл. Цачев, Горчив залък.

ОТ ЗОР ХРИСТОС ВЪЗКРЕСЕ. Употребява се, когато някой извърши нещо съвсем без да е искал, насила, само защото е заставен. *Свърших най-после тази работа. От зор Христос възкресе.*

ОТИВАМ / ОТИДА В АРХИВАТА. *Книж.* Отживявам времето си, изгубвам значение. *Ако русофилите дойдат на власт, това означава, че и Каравелов и той щяха да отидат за дълго в политическата архива. А едно връщане на княза можеше наистина да събори Каравелова.* В. Геновска, Седем години. *Аз забравих, че този варварин* [Фирпо] *загуби световния шампионат. И рано или късно ще отиде в архивата, където отиват всички герои от този вид.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка.

Още: **Влизам / вляза (преминавам / премина) в архивата.** *Книж.*

ОТИВАМ / ОТИДА ВЪВ ВЕЧНОСТТА. *Книж.* Умирам. *Мъчно е човек да се примири с този факт, мъчно е да склони и да се съгласи, че Белинов е отишел във вечността.* в. България.

Още: **Преселвам се / преселя се във вечността.** *Книж.*

ОТИВАМ / ОТИДА В ГРОБА. Умирам. *Че като е щял да учи за бояджия, викаше оня ден Иван хаджи Русинов, че да беше се пазарил при наш Гоча, хем на здрав занаят щеше да го научи, хем нямаше да похарчи паричките на баща си, дето с такава пот ги печели човекът и дето без време отиде в гроба.* Г. Караславов, Сега му е времето.

Още: **Влизам / вляза в гроба.**

ОТИВАМ / ОТИДА В ДЖОБА *на някого* и **ОТИВАМ / ОТИДА В** *нечий* **ДЖОБ.** За нещо, обикн. пари — нося материална облага някому, облагодетелствувам материално; обогатявам. *От станцията излязохме на една площад, на която е издигнат градският дом . . . разкошно здание, за постройката на което са потрошени сума милиони долара, от които значителна част са отишли . . . в джобовете на градското началство.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад. *Почтений министър похвалил пред царя работата. А лъжците назели още повече пари, копинар, сърма. Всичко това, . . . , отивало в джебовете им.* Народна приказка. *Те* [лъжците] *непрестайно искали тънка коприна и злато за плата; всичко това отивало в джобовете им, а те все стояли при празните станове от сутрин до вечер и се престрували, че тъкат.* Народна приказка. *Милиони левове отиваха в неговия джоб.*

Още: Влизам / **вляза в джоба. Ще ида в джоба.**

ОТИВАМ / ОТИДА В ЗАБВЕНИЕТО. *Книж. Търж.* Бивам забравен. *Но аз искам да разкажа нещо от хубавите моменти, а дребните — и наистина съвсем кратковременни сценички, — те нека си отидат в забвението.* Ал. Балабанов, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си.

ОТИВАМ / ОТИДА В КОША. Бивам изоставен, изхвърлен като нещо ненужно. *Прочистих си бюрото и всичко излишно отиде в коша.* ● *Статията ми отиде в коша, не я харесах.*

ОТИВАМ / ОТИДА В РЪЦЕТЕ *на някого* и **ОТИВАМ / ОТИДА В** *нечии* **РЪЦЕ.** Обикн. за пари или имот — ставам притежание на някого. *Изминаха няколко седмици. Бенко свикна с работата, но не получи заплата. Мистър Де ла Падуа му каза, че за първата седмица заплатата му отишла в ръцете на мистър Уолф.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *След смъртта на дядо ми цялото състояние отиде в ръцете на най-големия брат.* ● *Целият му имот отиде в чужди ръце.*

ОТИВАМ /ОТИДА В УСТАТА НА ЛАМЯТА. Излагам се на много голяма или на смъртна опасност. — *Истина е, че, кой се наема да иде сега в Русчук, то се вика, че отива в устата на ламята.* Ив. Вазов, Немили недраги.

Още: **Отивам / отида на вълка в устата** /в 1 знач./.

ОТИВАМ / ОТИДА ДА КУПЯ СОЛ. *Диал.* Вж. Отивам / отида за сол.

ОТИВАМ / ОТИДА ДАЛЕЧ. 1. Прекалявам в постъпките, делата си или с приказките си и казвам повече, отколкото трябва. *Гроздан не се разкайваше, но сам разбираше, че е отишел твърде далеч.* Й. Йовков, Жетварят. *Като се разхождаше с ръце на кръста, . . . , Викилов поглеждаше накриво своя неочакван нощен гост, прокурора, . . . — Далеч отивате. И кого обвинявате? Армията и народа — каза той и се обърна рязко към Христакиев.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Не можеше да не разкаже и за Христофор — . . . Тя не пестеше черничката,*

когато говореше за него. Ала по-далеч не отиде. Не каза нищо за участта на бща си. Б. Болгар, Близнаците. *Вие искате по свой начин и лично вие да ръководите работите. И отивате прекалено далече. Тая организация има свой ред и свои закони.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *—Чувай, Лоран, аз съм свикнал да те търпя, но ти отиваш далеч. В казармата, знаеш, човек говори според пагона си.* Б. Райнов, Дъждовна вечер. *Самин княз Бенеамин един ден спомни на брата си, че много далеч отива: — Ти добре уреди дворец, духовници и боляри! ... За угода на жена — ти цял народ би разсипал!* Н. Райнов, Книга за царете.
2. Напредвам, преуспявам, сполучвам. *Само кооперативният блок се зеленееше. Нивите на частниците пустееха ... — Не ще отидем далеч, момчета, ако така върви — въздъхна бай Драган,* Кр. Григоров, Новодомци. *Далече отидохме ние! Да дойдеш сега — не можеш позна къде си попаднала! Един нов цех сме вдигнали — с градинка, с фонтанче в средата! ... Апартаменти ... детски дом направихме!* О. Василев, Любов. *Юрдекът аз не го давам за цялата тая паплач ... — С такива идиотски мисли в главата няма далеч да отидеш! — каза той сухо.* П. Вежинов, Нашата сила. — *Здравето ли? Стомана! Ям като вълк, спя като агънце! — Това ме много радва, макар че с такива пациенти далеч не се отива.* Ст. Л. Костов, Големанов.

Още: **Стигам / стигна далеч. Отивам / отида надалече** / към 1 знач./.

ОТИВАМ / ОТИВА ДОТАМ. *Обикн. в св. вид.* Прекалявам извънредно много в постъпките, делата си и с приказките си и казвам много повече, отколкото е необходимо.— *Пъзлю! Трепери за скъпата си кожичка, а не за партийните кадри! ...— Подочувах, че ходи и разлага хората, но че е отишъл дотам, това не предполагах.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Стигам / стигна дотам.**

ОТИВАМ / ОТИДА ЗА БОЖАТА ПРАВДА. *Диал. Обикн. в св. вид.* Умирам.

ОТИВАМ / ОТИДА ЗА ВЯТЪРА, ДЕТО ВЕЕ. *Диал.* Похабявам се, пропилявам се, пропадам, загубвам се.

Още: **Отивам / отида на вятъра. Отивам / отида по вятъра.** *Диал.*

ОТИВАМ / ОТИДА ЗА СОЛ. *Диал.* Оказвам почит на някого.

Още: **Отивам / отида да купя сол.** *Диал.*

ОТИВАМ / ОТИДА ЗА ТОЗИ, ДЕТО ДУХА. Похабявам се, пропилявам се, пропадам, загубвам се. *Ще избухне ли* [динамитът], *или няма да избухне?... И докато неверниците вече заявяват, че всичко е отишло за този, дето духа, хаинбоазката клисура се разтърсва като от страшен оръдеен изтрел.* Г. Караславов, Максим.

Още: **Отивам / отида на вятъра<а>.**

ОТИВА МИ / ОТИДЕ МИ АКЪЛА. Вж. Отива ми / отиде ми ума. *Като че ли ти отиде акъла по това момиче.* ● *С тия мои грижи отиде ми акъла, пропуснах да ти се обадя.* ● *Как можа да закъснееш толкова, акъла ми отиде!*

ОТИВА МИ / ОТИДЕ МИ ГЛАВАТА. Ще бъда наказан със смърт, ще загина. — *Скоро старче, казвай где е синът ти, баш комитата в селото, или в противен случай, отива главата ти, казали солдатите, които дошли на Ангел чорбаджиевата къща да търсят синът му Василя Петлешков.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. — *Тебе те е страх да не избягам, нали? ... — Вярно потвърди Ляте. — Ако избягаш, отиде главата ми.* Д. Димов, Тютюн. *Нашите глави щеха да отидат, ако бехме разкрити.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *—Само дано не са те видели, като си влязъл у дома, че ми отиде главата. С комунистите съм на нож.* В. Нешков, Настъпление.

ОТИВАМ / ОТИДА ИЗ РЪЦЕ. *Остар.* Загивам, пропадам. *В тия страшни обстоятелства за България Иван Шишман, като се видя отвсякъде притеснен от силното турско оръжие, много пъти иска помощ от Страцимира, но последния никак не щеше да чуе брата си, ако и да гледаше, че България отива вече из ръце.* Д. П. Войников, Кратка българска история.

ОТИВА МИ / ОТИДЕ МИ ЛЯТОТО. *Диал.* Умирам.

ОТИВА МИ / ОТИДЕ МИ ОТ УМА *нещо. Обикн. в св. вид.* Забравям нещо. — *Ето как щях да забравя: ... — Обещах на един другар да се срещнем в ресторанта на „Славянска беседа", а съвсем ми отиде от ума.* Ем. Манов, Ден се ражда.

ОТИВА МИ / ОТИДЕ МИ СЪРЦЕТО В ПЕТИТЕ. Силно се изплашвам. — *Щом Добри Терзият се натопори с патерицата и на войводата сърцето в петите ще отиде.* П. Ю. Тодоров, Първите.

Още: **Пада ми / падне ми (дохожда ми / дойде ми) сърцето в петите.**

ОТИВА МИ / ОТИДЕ МИ УМА *по някого или нещо.* **1.** Много ми харесва и само за него мисля. *Хубаво момиче беше сестра ти. Щом я видях, отиде ми ума по нея.*● *В прочутата вила край древния Помпей имаше запазени чудесни фрески, отиде ми ума по тях.*
2. Съвсем се залисвам и забравям нещо. *Из пътя той си премисляваше, дали ще свършат кукуруза копачките или ще да артише нещо. Той се боеше, че ще да артише, защото други път рядко са го свършвали шест копачки — че седем е пращал . . . Да имам някоя моя си . . . Ще бъде ли някога такова нещо? И нему му отиде ума по такива мисли.* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука.
3. Извънредно много се изплашвам. *Като чух за земетресението ума ми отиде.*
Още: **Отива ми / отиде ми акъла.**

ОТИВАМ / ОТИДА КЪМ ЗАНИК. Остарявам. *По улицата минава старец: похлопва с тояжката, крета . . . — Към заник отиваш и ти, както и я, ама нейсе — шегува се бай Сандьо. — Размотала се е вече макарата ни, глухчо-о, някой ден ще се крати жичката и ще се впулим в тавана!* Н. Хайтов, Шумки от габър.

ОТИВАМ / ОТИДА НА БЕСИЛКАТА. Бивам наказан със смърт чрез обесване. — *Рано или късно аз ще изляза от затвора, но Труман и неговите бандити ще отидат направо на бесилката!* Св. Минков, Призракът от Кендари.
Още: **Отивам / отида на въжето.**

ОТИВАМ / ОТИДА НАВРАГА. *Диал.* Вж. Отивам / отида поврага.

ОТИВАМ / ОТИДА НА ВЪЖЕТО. Вж. Отивам / отида на бесилката.

ОТИВАМ / ОТИДА НА ВЪЛКА В УСТАТА. 1. Излагам се на много голяма или на смъртна опасност. *Обирът не е дребна случка. Затворете си устите и ни дума повече. Защо сме от едно село — да се пазим . . . Да не отиваме сами в устата на вълка.* К. Петканов, Хайдути. *Отиваш, дето се казва на вълка в устата. Фашизмът не е шега работа.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.
2. За имот и под. — ставам жертва на грабител. *И отиде дядо поп Николовото, отиде* [нивицата] *и нашето на вълка в устата . . . Уплетоха си кошниците те — Стрезьо и Кендибаша.* Ц. Церковски, Тъй е то.
Още: **Влизам / вляза (завирам се / завра се) на вълка в устата. Отивам / отида в устата на ламята** / към 1 знач./.

ОТИВАМ / ОТИДА НА ВЯТЪР<А>. Похабявам се, пропилявам се, пропадам, загубвам се. *Димо да беше тука, самичък щеше да си прибере харманa и нямаше толкова жито да отиде на вятъра.* К. Петканов, Морава звезда кървава. — *Някой хитър планинец се е пошегувал с тебе. . . За него вече нямаше никакво съмнение, че старецът го излъга и че дрехата му отиде на вятъра.* Г. Караславов, Орлов камък. — *Остави, ами стоте лири, които изпратихме, отиват на вятър, — забележи Соколов.* Ив. Вазов, Под игото. — *Малко ли жертви дадохме и на турци, и на кърджали! Хем все човешки.— Ний сами от себе сега трябва да дадем, ако не искаме всичко да отиде на вятър.* П. Ю. Тодоров, Зидари. *Като видял, че услугите му отиват на вятъра, магьосникът намислил нещо друго — много по-сигурно.* Н. Райнов, Княз и чума. *Чернев продължаваше да говори. И колкото повече говореше, толкова повече чувстваше, че думите му отиват на вятъра.* К. Калчев, Живите помнят. *Когато слагах тютюна в раната, Ванката се мяташе като риба, но нито един път не извика и не охна — иначе цялото геройство щеше да отиде на вятъра.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз.
Още: **Отивам / отида на халос. Отивам / отида за този, дето духа. Отивам / отида по вятъра.** *Диал.* **Отивам / отида за вятъра, дето вее.** *Диал.*

ОТИВАМ / ОТИДА НА ГЮРУЛТИЯ<ТА>. *Простореч.* Ще бъда наказан със смърт, обикн. незаслужено, напразно; ще загина, ще умра. — *Брей, опичайте си акъла, вардете се, че ако ни чуе някой — отиваме на гюрултия.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Да не би свинята, която лежи под стълбата, да си почеше гърба в средния дирек, че отивате на гюрултия с целия пансион заедно.* Ал. Константинов, Скромна лепта за общия жертвеник.

ОТИВАМ / ОТИДА НАДАЛЕЧЕ. Прекалявам в постъпките, делата си или в приказките си и казвам повече, отколкото трябва. — *Ти знаеш ли какво приказваш? — пламна и се наежи Тинко. — Знаеш ли, че мога и в съд да те дам — ето има и свидетели . . . — Дай ме!— пристъпи застрашително и решително Аврадалията. . . Тинко съобрази, че отидоха доста надалече, и тутакси помисли какво трябва да направи, за да спре тази крамола.* Г. Караславов, Селски истории.

Още: **Отивам / отида далеч** /в 1 знач./.

ОТИВАМ НА ДОБРЕ. За болен човек или животно — поправя се здравословното ми състояние; оздравявам. *След седмица-две, настанен в една болница, ротният отиваше на добре.* Й. Йовков, Другар.

ОТИВАМ / ОТИДА НА ЕДНО МЯСТО. *Евфем.* Отдалечавам се, за да извърша естествена физиологична нужда.

Още: **Ида на едно място.** *Евфем.*

ОТИВАМ НА ЗЛЕ. За човек или животно — влошава се здравословното ми състояние. *Лалка отиваше от ден на ден по-зле.* Ив. Вазов, Под игото. *Кобилката отиваше по на зле, топеше се.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

ОТИВАМ НА ИЗУЙ-ГАЩИ. *Диал.* За работа, положение — вървя зле, наопаки.

ОТИВАМ НА КИНО. *Жарг.* **1.** Претърпявам неуспех, несполука, изпадам в неблагоприятно положение; загазвам. — *Билетът е готов! — размаха го отдалеч човекът. — Чакам парите! — А ти го продупчи! — посъветва Панайот. — Защото сега ще дойде контролата и отивам на кино.* Г. Друмев, Една натъпкана петица.
2. Пропадам, загубвам се. *Купи си кола, някои вещи за дома и парите му свършиха. Така вилното място отиде на кино.*

ОТИВАМ / ОТИДА НАКРАЙ СВЕТА *за някого.* Готов съм да направя всичко за някого. *Ти, която си се клела, че ме обичаш съвсем чисто и че ще отидеш накрай света с мене, ти, същата, се осмеляваш сега да ми подхвърляш като някоя перачка просташкия намек за женитба?* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа.

ОТИВАМ / ОТИДА НА МАЙНАТА СИ. *Грубо.* Изчезвам, няма ме. — *Какво направи с лозето бе? — . . . — Одтиде на майната си! Изтребих го.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

ОТИВАМ / ОТИДА НА ОНЗИ (ОНЯ) СВЯТ. Умирам. *Мислиш ли, че тъй лесно забравих оная вечер, когато ти ме спаси от пияните каталанци в кръчмата „Златният щит" при Цурулон?. . . Без тебе щях за отида на онзи свят при баща си.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Че Димов е отишъл на оня свят, от тебе го научавам.* Б. Райнов, Господин Никой. *Току-що наближи плевника, чу се, че някой се окашля зад плета там от съседната градина. След малко чу се и глас — призова го някой по име: — Петре, хей, ти ли си? Я виж! Аз мислех, че ти вече си отишел на оня свят. Ами че изгуби се бре.* Ц. Церковски, Орисани.

Още: **Преселвам се / преселя се на онзи (оня) свят.** *Книж.* **Заминавам / замина за онзи (оня) свят.**

ОТИВАМ / ОТИДА НА ПУСТО ПЛАДНЕ. *Диал.* Загивам напразно, незаслужено.

ОТИВАМ / ОТИДА НА СМЪРТ. Заемам се с нещо, което ще ми донесе гибел, ще ми струва животът. *Той знаеше, че с влизането си в тази организация отива на смърт, но нямаше друг изход.*

Още: **Ида на смърт.**

ОТИВАМ / ОТИДА НА ЮХ. *Диал.* Не сполучвам, пропадам.

ОТИВАМ / ОТИДА НА ХАЛОС. Похабявам се, пропилявам се, пропадам, загубвам се. *Ако един поправя машините, а останалите секционни майстори нехаят — целият му труд ще отиде на халос.* в. Работническо дело. *Сега трябва да се бърза, да се прибере златното зърно в хамбарите, за да не отидат на халос и труд, и грижи, и средства.* в. Отечествен фронт. *Богдан! Без малко да провали бойната част на изпитите, да отиде на халос трудът на всички.* В. Чанков, Наградата.

Още: **Отивам / отида на вятъра<а>.**

ОТИВАМ / ОТИДА ПО АЛАКЕРИМ. *Диал. Обикн. в св. вид.* Пропадам.

ОТИВАМ / ОТИДА ПОВРАГА. *Диал.* Пропадам, опропастявам се, не сполучвам. Още: **Отивам / отиде навраrа.** *Диал.* **Отивам / отида по дяволите** / в 1 знач./.

ОТИВАМ / ОТИДА ПО ВЯТЪРА. *Диал.* Похабявам се, пропилявам се, пропадам, загубвам се.

Още: **Отивам / отида на вятъра. Отивам / отида за вятъра, дето вее.** *Диал.*

ОТИВАМ / ОТИДА ПОД ВЕНЧИЛО. Оженвам се. *Не съм се женил и не зная, какво сеща момъкът, като отива под венчилото или като престъпва прагът на новия живот.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад. *Не отивай, моме църноока, / рано под венчило.* К. Христов, На кръстопът. *Младият поручик отиде под венчилото с подсвиркване.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов.
Още: **Влизам / вляза (минавам / мина) под венчило.**

ОТИВАМ / ОТИДА ПО ДЯВОЛИТЕ. 1. Пропадам, опропастявам се, не сполучвам. *От работата му лъхаше такава важност, сякаш, ако не отбележеше с молив линиите на картата, цялата работа би отишла по дяволите.* П. Вежинов, Втора рота. — *В нашата работа без дисциплина не може. . . Едно болтче само сложено не на място, и всичко отива по дяволите.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Но с дохождането на черкезите всичко отиде по дяволите. Нападателите запалиха хана и заедно със стоката изгоря и затворeният вътре упорит бай Стоян.* Г. Караиванов, Перущица — гнездо на герой. *Той процеди през зъби: —Всичко отиде по дяволите.—Да се мъчим като грешници, да се ровим като къртици в земята, да търпим глад, студ и в края на краищата — нищо.* Д. Спространов, Самообречените. *И всички яли и пили и кафенето отишло по дяволите. — Не ми върви, майка му стара — чудеше се чичо ми. — Толкова клиенти имах, а фалирах.* В. Цонев, Едно време в Овча купел.
2. Загивам. — *Ако и тях ни откраднат* [пушките] — *продължи Чернев, — и двамата отиваме по дяволите — право на бесилото!* К. Калчев, Живите помнят. *От него зависеше дали да бъде укрито снова, което бе направил синът му или да се разбули и да отидат всички по дяволите като от настъпена мина.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *А през пролетта отведнъж му пратиха войска против посочения от него враг и ако не очистеше този враг, сам отиваше по дявола.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Известно е, че ако не го направиш хубаво, пистолетът в решаващата минута може да ти засече или пък да не улучи и тогава отиваш по дяволите.* С. Стратиев, Самотните вятърни мелници. — *Спирай и тръгвай с мене! — изръмжа Ралчо. — Какво има? — подплашено пошушна Вандо. — Да измъкваме онова от мазето! . . . — Тръгвай, че отиваме по дяволите и тримата!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.
Още: **Хвърквам / хвръкна (ще ида) по дяволите. Отивам / отида повраrа (навраrа).** *Диал.* / към 1 знач./.

ОТИВАМ / ОТИДА ПО РЕДА СИ. 1. Умирам и аз като всички. — *Родил се човек и го нарекли Иван, а като му дошло време да мре, намислил да си промени името на Първан, негли смъртта го отмине. А тя не го отминала и човекът си отишъл по реда.* Ст. Загорчинов, Ивайло. — *Мама, бог да я прости, отиде по реда си.* Елин Пелин, Гераците. *Всеки рано или късно отива по реда си.*
2. *Само в 3 л.* За някаква работа, събитие — свършвам се, извършвам се.
Още: **Минавам си / мина си по реда** / към 2 знач./.

ОТИВАМ / ОТИДА ПО СВОЯ ПЪТ. 1. Отделям се от родителите си и заживявам самостоятелно. *Порасннаха децата и всяко отиде по своя път.*
2. Разделям се с някого, който ми е бил близък и заживявам свой живот. *Когато един ден ти отидеш по своя път, аз ще си спомням тъмното небе, тъмните ти очи и смолата, която се полепи по пръстите ми, когато прегърнах дървото . . . и тебе.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

ОТИВАМ ПО СЕБЕ <СИ>. *Диал. Евфем.* Отдалечавам се, за да извърша естествена физиологична нужда.
Още: **Излизам (ходя) по себе <си>.** *Диал. Евфем.* **Ида по (за, под) себе <си>.** *Диал. Евфем.*

ОТИВАМ / ОТИДА ПРИ АЛЛАХА. Умирам. — *Не доживя моя Мустафа . . . Отиде рано при аллаха.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

ОТИВАМ / ОТИДА ПРИ СВЕТИ ПЕТЪР. *Обикн. в св. вид.* Умирам.

ОТИВАМ СИ / ОТИДА СИ БЕЗ СВЕЩИЦА. *Диал. Удавям се.*

ОТИВАМ СИ / ОТИДА СИ НА ВЯТЪРА. Загивам, погубвам се. *„Ще ме ударят . . . няма да видя въстанието — . . . — Няма нищо да излезе, ще си отида на вятъра, без да взема участие.“* З. Сребров, Младият въстаник.

ОТИВАМ СИ / ОТИДА СИ НА МЯСТОТО. Получавам заслуженото, това, което ми се полага. *Петьо разказа и за неволите си с Виктория Беглишка . . . как Виктория и той се съдили за едно място в гробищата. . . И се проточил един процес, който в края на краищата бил спечелен от Виктория. — Не бери грижа — успокои го Борис — аз нали съм тук, всичко ще се нареди. И Виктория ще си отиде на мястото, и всичко ще се оправи.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

ОТИВАМ СИ / ОТИДА СИ ОТ ТОЗИ (ТОЯ) СВЯТ. Умирам. *Бакарят и надзирателят, които отваряха шумно вратите на килиите, за да разлеят по една лъжица в канчетата на осъдените, като че ли искаха да кажат: „Защо ли хабите храната, когато и без това ще си отивате от този свят“.* Г. Караславов, Танго. *Не можеш разбра човека. Още утре, може би и вие, и аз ще си отидем от тоя свят, а аз съм седнала да се плаша от някаква мишка.* М. Грубешлиева, Пред прага.
Още: **Ида си (заминавам си / замина си) от този (тоя) свят. Напускам (напущам) / напусна този (тоя) свят.**

ОТИВАТ МИ / ОТИДАТ МИ ОЧИТЕ *по (след) нещо, по (след) някого, или самост.*
1. Много харесвам нещо или някого, възхитен съм от нещо или от някого (обикн. за нещо, което не мога да имам или купя, или желая да имам). *И на кой ергенин, който би я погледнал в това време, сърцето не би затупкало силно и очите му не бяха отишле след нея.* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Видях един плат, чудесен, мек с пастелни тонове, очите ми отидоха по него, но не ми стигнаха парите да си го купя.*
2. Изпитвам чувство на завист, зловиди ми се нещо, което друг има. *Ала стрина Венковица не се много зарадва на това, с което Колчо я подновяваше. Ней отидоха очите по онова, което на невястата щеше да се направи и което много нящо чинеше.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха й.
Още: **Остават ми / останат ми очите. Вземат ми се очите** /във 2 знач. към 2 знач./.

ОТ ИГЛА ДО КОНЕЦ. Изцяло, всичко, подробно. *Ще ида при кръстника, ще събера комшиите. . . и ще им разправя всичко, всичко от игла до конец.* Й. Йовков, Албена. *Дядо Яким ще ти разправи кой е останал жив от Прибойна и от другите села . . . Ще ти разправи всичко от игла до конец.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Момиченцето разказало всичко от игла до конец и го опростили.* Й. Вълчев, Родихме се змейове. *— Ти какво, за ахмак ли ме взимаш? Или си търсиш белята, а? Пеши от Оджак! Друго? — Вярвай бога, ага, преди три месеца сме тръгнали . . . Ако не вярваш, да седна да ти разкажа от игла до конец какво видяхме в Оджак.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Тия работи се знаят, даскале. И сичко ще узнаем ние, от игла до конец.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *Това войниче возело хляб с каруца, ама го хващат партизани. . . . Войничето, щом отива в частта, разправя цялата работа от игла до конец.* Й. Радичков, Барутен буквар.

Възникнал вероятно вследствие на прибавянето на съчет. *от игла* към стария адвербиализиран израз *до конец* 'напълно, изцяло' по пътя на асоциацията след появата на значението 'нишка' при думата *конец* (К. Мирчев, Бълг. език, 1957, кн. 4, с. 350—352).

Още: **От игла до конопец.** *Диал.* **От конец до конец.**

ОТ ИГЛА ДО КОНОПЕЦ. *Диал.* Изцяло, всичко подробно.
Още: **От игла до конец.**

ОТИДЕ ЗА РОГА, ЧЕ СИ ДОЙДЕ БЕЗ УШИ. *Диал.* Употребява се, когато някой загуби и това, което е имал, въпреки че е очаквал да получи нещо повече.

От погов. Ходила камилата за рога, че си дошла без уши.

ОТИДЕ КОНЯ В РЕКАТА. Безвъзвратно е свършено, загубено; не може да се отмени. *—Ама Босна, не знаеш, докъде може да стигне работата. То не са жени, а бесове. Ако ти можеш да ги повърнеш, добре. Ако ли не — отиде конят в реката.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. *До пет дена ако не обърнем и двата блока, агрономът казва, че конят може да отиде в ряката.*

Др. Марамски, По един от къщи. *Тате, искам да се отпиша от курсовете по немски. — Не може, отиде коня в реката.*

Още: **Падна коня в реката.**

ОТИДЕ МИ ДУШИЦАТА. Измъчих се прекалено много.

ОТИДЕ НА ИВЕР. *Диал.* Изхаби се, не се използува.

ОТИДЕ НА ОКАТА НА ДЪНОТО. *Диал.* Ще се случи нещо неприятно, непоправимо. *—Здраво се дръж Дирендаки, отиде на оката на дъното!—каза Бурмалията Хасан-ага, комуто бях ушил вече два чифта калцуни.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

ОТИДЕ, ТА СЕ НЕ ВИДЯ. 1. Отдалечи се, отмина и не се върна. *А щом наближиха Търново и се провидяха накацалите по Варуша нови колиби, тя неочаквано препусна коня с всичка сила — отиде, та се не видя.* Д. Рачев, Светлина от север. *И сви дизгините на белия кон, отиде, та се не видя. Аскерът придръпваше своите добичета от пътя, за да настигне Абди паша свитата си.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

2. Изгуби се, свърши се, изчезна. — *Винотооо, винцето тригодишното отиде, та се не видя! —. . . Изтече, изтече безвъзвратно!* Елин Пелин, Летен ден.—*То отиде всичко, та се не видя! — Кое? — рекох. — И земята, и всичко. Лапна го текезето.* Н. Тихолов, Дни като другите. *А можеше и така да си останеш — сам сама, отиде, та се не видя богатството на Аврам Немтур и кой знай дали би те взел некой само заради голата ти хубост.* Д. Талев, Преспанските камбани.

3. За време — измина се неусетно, свърши се. *Тръгнах по справки. Давах заявления, ходих в общината, после пак в даньчното. После пак услуги на жалната вдовица и т. н. и т. н., брате мой, отидоха два месеца, та се не видоха.* Елин Пелин, Аз, ти, той.

4. За живот, работа и под. — протече, разви се много лошо, несполучливо, неприятно. *Ама намесят ли се и жените, разбърка ли се и от тях работата, не може вече да се излезе на глава. И отиде, та се не видя нашия живот!* Т. Г. Влайков, Леля Гена.

ОТИДЕ ТЯ. Възклицание за изразяване: а) На неудоволствие, отегчение от нещо, което ще продължи много дълго. *Започне ли той да говори — отиде тя! Ще осъмнем.*

б) На опасение, тревога за нещо. — *Утре, в други ден ако не засеем, свърши се. И сега е вече късно, а щом изтървем тия дни, отиде тя.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

в) На задоволство от нещо хубаво, което обикн. предстои. — *Пък ако намерим някоя дебела златна жила, в което не се съмнявам, отиде тя! — И колко кила злато вадите на ден?* Ст. Л. Костов, Златната мина.

ОТИДОХА ПРЕЗ РАМО. *Диал.* За пари — бяха похарчени напразно, без никаква полза. *Толкова пари отидоха през рамо.* Н. Геров, Речник на блъгарский язик.

ОТИДОХ ВИД НЕВИДЕЛИЦА. *Диал.* Изчезнах, пръждосах се, махнах се.

ОТИДОХ ДО КРИВА ПЪТЕКА [ЩЕ ОТИДА ДО КРИВА ПЪТЕКА]. 1. Не успях (не ще успея) да отида дотам, докъдето възнамерявах и се върнах (ще се върна) от пътя. *— Как мина екскурзията? — Ами, та това не беше екскурзия, отидохме до крива пътека.*

2. Не успях (не ще успея) да завърша нещо докрай или нищо не постигнах (не ще постигна) в работата, с която се занимавам или съм се заел. *Не ми е добре и чертежът ми не става както исках, отидох някак си до крива пътека.*

3. За нещо — оставам (ще остана) незавършен или без резултат. *Струва ми се, че неговата работа ще отиде до крива пътека.*

Още: **Ходих до крива пътека** / към 1 знач./.**Стигнах (ще ида) до крива пътека.**

ОТИШЛО ПАТЕ, ВЪРНАЛО СЕ ГЪСКА. *Диал. Ирон.* За човек, който никак не се е променил, който е останал същия глупак.

ОТИШЛО, ЧЕ СЕ НЕ ВИДЯЛО. Възклицание за изразяване на неудоволствие, отегчение от нещо. *От този ден* [неделя] *се възползувахме да разгледаме града Чикаго . . . Че то не е град като град — отишло че се не видяло!* Ал. Константинов, До Чикаго и назад.

ОТИШЪЛ БЕЗ СВАТ НА ГОДЕЖ. *Ирон.* Не взел със себе си най-важното, най-същественото, което е необходимо за дадена работа.

ОТИШЪЛ НА ГОЛО БЪРДО. *Диал.* Умрял.

От местността Голо бърдо край гр. Габрово, където се намирали гробищата.

ОТИШЪЛ СЪМ ДА ПРАВЯ ЛУЛИ. *Диал. Ирон.* 1. Не ме бива, негоден съм за нещо. 2. Занимавам се с празни работи, несериозен, лекомислен съм; завеян съм.

ОТИШЪЛ СЪМ ЗАД СРАМА. *Диал.* Станал съм безочлив, безсрамен, престанал съм да се срамувам.

ОТИШЪЛ ШАБАН НА МЕЧКИ, ЗАБРАВИЛ СИ ПУШКАТА. *Диал. Ирон.* За разсеян човек.

ОТКАК СЪМ ОГЛУШАЛ, МНОГО МИ Е ДОБРЕ. Употребява се като отговор на някого, който не желае да изпълни нечие настоятелно изявявано желание.
Още: **Отак съм оглушал, много ми е харно.** *Диал.*

ОТКАК СЪМ ОГЛУШАЛ, МНОГО МИ Е ХАРНО. *Диал.* Вж. Откак съм оглушал, много ми е добре.

ОТКАКТО (ОТКАК) СВЯТ СВЕТУВА. От много отдавна, откакто има живи хора на земята. *Събра се мало-голямо да гледа това чудо, дето не се е знаело тука откак свят светува* Й. Вълчев,Родихме се змейове. *И все пак хората, живели през хилядо седемстотин деветдесет и второто лято, бяха свидетели на нещо, дето бива веднъж, откакто свят светува.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Откакто свят светува, през дъждовните периоди реките прииждат, наводняват посевите, отнасят къщи и цели села.* Ал. Гетман, Виетнамско сърце.

ОТ КАЛЪПА *на някого. Неодобр.* Подобен на някого (употребява се при сравняване на хора, близки по недостатъците си). *Тоя момък, когото видяхме вече при бея —, . . . , беше син на един чорбаджия от калъпа на Юрдан Диамандиев.* Ив. Вазов, Под игото.

ОТ КАМЪКА ВОДА ЩЕ ИЗСТИСКА. Много е силен; як. *Най-напред тъкмо заради децата Райко Вардарски реши да се настани в тоя беден дом. Заради децата, заради сиромашията в него, . . . , заради свенливата усмивка на Аце Кутрев, а какъв силен човек беше той — от камъка вода ще изстиска.* Д. Талев, Преспанските камбани.
Още: **Камък<а> да стисне (хване), вода ще пусне.**

ОТКАЧАМ / ОТКАЧА ВЪЖЕТО. Успявам да се спася от обесване; оцелявам. *Имаш възможност да откачиш въжето. Кажи къде са другите?* Г. Караславов, Габерови.
Още: **Отървавам / отърва въжето.**

ОТКАЧАМ ЦЕНТРАЛНО. *Жарг.* Не съм съвсем нормален, смахнат съм.

ОТКАЧИ ЗАКАЧИ. Който е свързан с не особено големи печалби или загуби според случая (употребява се за работа, при която се печели препитанието с дребни хитрости). *Нашата е такава. Откачи закачи. Сега изхитрихме ние, утре нас ще изхитрят други.* Кр. Григоров, Раздолчани.

ОТ КЕРЕМИДА МАСЛО. Употребява се, когато голям скъперник неочаквано даде нещо.
Още: **Керемида масло да пусне.**

ОТКИНАЛ КРАСТАВИЦА, ВДИГНАЛА МУ СЕ ПЛЮСКАВИЦА. *Диал.* Употребява се, когато някой се нарани при дребната работа, която е свършил.

ОТКИНАЛ СЪМ СЕ ОТ БОЧНИКА *някому. Диал. Ирон.* Не съм никакъв роднина на някого. *Да не ми се е откинал от бочника, че да се загрижа за него.*
Още: **Откинал съм се от учкура.** *Диал. Ирон.*

ОТКИНАЛ СЪМ СЕ ОТ УЧКУРА *някому. Диал. Ирон.* Вж. Откинал съм се от бочника *някому.*

ОТКИНВАМ / ОТКИНА КОНЕЦА. *Диал. Обикн. в св. вид.* Умирам.
Още: **Откъсвам / откъсна конеца.**

ОТ КЛАСА. *След същ.* Много добър, много способен, много изтъкнат. *Артист от класа. Лекар от класа. Ученик от класа.*

ОТ КОЕ ВРЕМЕ и **ОТ КОИ ВРЕМЕНА.** От много отдавна, откога. — *Не съм болна, татко. Нищо ми няма. — Ами защо така. . . Кой знай от кое време не съм те чул да се засмейш, да се позакачиш с децата както по-рано.* Д. Талев, Преспанските камбани. *От кои времена служа аз на Разделна? Червените керемиди на някогашната нова гора почерняха.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Вратата се отваря и жена му излиза да го срещне: — Хайде, бре човеко, чакат те хора от кое време.* Н. Хайтов, Съперници.
Още: **От кои години.**

ОТ КОИ ГОДИНИ. Вж. От кое време. — *Не ме ли позна, лельо Мино? — . . . — Де ще те позная бе, сине, от кои години не си идвал насам.* Кл. Цачев, Свят широк.

ОТ КОЛ И <ОТ> ВЪЖЕ. *Пренебр.* Всякакви, от всякакъв вид (за обществено вредни хора, нехранимайковци). — *Не ми е познат ефендим, отговори той на агите. — Русчук е голям град, пълен с различни нехранимайковци, от кол и от въже, към които, няма съмнение, принадлежи и негова милост.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Да ти събера, аз тебе, . . . , ония ми ти синковци от кол и от въже, . . ., и да ги наредя в 2—3 кръчми по крайщата, . . . , па да им извикам: ха, бакальм!* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *То са били сган скитници, сбрани от кол и въже нехранимайковци.* П. П. Славейков, Чужди литератури. *Хора събрани от кол и въже, грозни, страшни, някои облечени само в дрипи, тъй че месата им се виждаха.* Й. Йовков, Старопланински легенди. — *Нищо не може да стане. Колко смешно е, че не го разбират тия десет хиляди гладници, събрани от кол и въже! Ще ги оставим да се навилнеят.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ОТ КОНЕЦ ДО КОНЕЦ. *Диал.* Изцяло, всичко, подробно. — *Е, па оно, господине, нали е дошло до разказване, аз ще ти разкажем. . . Ще ти разкажем всичко: от конец до конец, да чуеш.* Мих. Георгиев, С тебешир и с въглен.
Още: **От игла до конец. Открай до конец.** *Диал.*

ОТ КОН, ТА НА МАГАРЕ. В съвсем неизгодно, в много по-лошо положение в сравнение с това, в което е било преди; от по-хубаво на по-лошо.
Още: **От ат на магаре.**

ОТ КОРА ДО КОРА. Изцяло, напълно, отначало до край. *Каквито списания получаваше училищната ни библиотека, той ги обръщаше от кора до кора.* А. Страшимиров, Елин Пелин, Й. Йовков в спомените на съвременниците си. *Наплесках тефтеря аз от кора до кора с вересии и не мога да събера пари ни за погашение на евреина, ни за брашно в къщи.* Чудомир, Папай Филчо. *Той знае от кора до кора, науст, и псалтир, и апостол, и евангелие, и минея, и всичко и всичко.* Мих. Георгиев, Бае Митар пророкът.

ОТ (ИЗ) КОРЕН. Напълно, съвсем, докрай. *Трябваше злото да се чисти от корен, а за това трябваха много сили, воля и търпение.* Л. Стоянов, Мехмед Синап. *Правителството е твърдо решено да пресече из корен всички противонародни и предателски действия.* Г. Димитров, Напред за осъществяването на двугодишния стопански план.

ОТ КОЧУН ДЕДО. *Диал.* От много отдавна, от много стари времена.
Още: **От чукун дядо.** *Диал.*

ОТКРАЙ ВРЕМЕ. От много отдавна, отколе. *В клоните на тая чудна върба открай време имаше дванадесет щъркови гнезда и всяка пролет в тях идеха и мътеха дванадесет чифта щъркели.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Както беше открай време, старата стоеше повече край огнището в общата стая, грижеще се за храната на людете си.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Чичови Миленкови открай време си бяха биволари — и баща му, и дедите му все биволи караха.* И. Волен. Радост в къщи. *Той всякога и пред всички, открай време криеше, че има пари.* Елин Пелин, Гераците.

ОТ КРАЙ ДО КОНЕЦ и **ОТ КРАЯ ЧЕ ДО КОНЕЦ.** *Диал.* Изцяло, всичко, подробно. *Получи го* [прошението] *дядо владика, разгледа го, проучи го човека от край до конец и по чиста съвест постанови нови тридесет и пет къщи от горненската енория да се прехвърлят към долненската.* Чудомир, Енорията.
Още: **От конец до конец.**

ОТКРАЙ ДОКРАЙ. Изцяло, всичко. *Йордан Ченгелов прочете два пъти протокола открай докрай. Не намери никаква грешка.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Обясних му всичко открай докрай.*

ОТКРАЙ СВЕТА. От много далеч. *Като че тоя момък идеше открай света: изпокъсан, издраскан, слаб като смъртник.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

ОТ КРАК. Прав, без да сядам. *Сега ще дойде... Седнете! — Не, няма да сядаме, от крак. Хай, готови ли сте?* Ив. Вазов, С чужди драг, в къщи враг.
Още: **На крак** /в 1 знач./.

ОТ КРАКАТА ЗА ГЛАВАТА. Наопаки, безредно. *Защо захващаш всичко наопаки, от краката за главата.*

ОТ КРАТУНА ДРЪЖКИ. *Неодобр.* Нещо нищожно, незначително. — *Куме Станойчин, ти да не си решил да се подиграваш с нас? Ние кумове ли сме или от кратуна дръжки?* Ас. Станоев, Първите.

ОТКРИВАМ / ОТКРИЯ АМЕРИКА. *Подигр.* Проумявам или казвам нещо отдавна известно. *Може и на сто години да станеш и пак нищо да не знаеш. А той се интересувал човекът, наблюдавал природата ... — Ти пък сега откриваш Америка.* П. Проданов, Седмокласници. — *Това са наши хора! — обади се някой колебливо. — Не приличат на обикновени посрещачи! ... — Откри май Америка! — усмихна се друг.* П. Вежинов, До Мелбърн по въздух и море. *„Но режима на военната диктатура, ... е насочен против правата и свободите на трудещите се, а като тъй и против Комунистичеката партия...“ — Откриха Америка! — прокънтя язвително едно тенорче от средата на залата.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ОТКРИВАМ / ОТКРИЯ БАРАБАНЕН ОГЪН *по, срещу някого или нещо. Книж.* Започвам да нападам остро някого или нещо с думи, речи, или със статии. *След първата статия в печата последваха още няколко. Така противниците ни откриха барабанен огън срещу нас.*

ОТКРИВАМ / ОТКРИЯ ВРАТАТА (ВРАТИТЕ) *някому или за някого или нещо. Книж.* **1.** Приемам някого с готовност и желание някъде. *Великодушното му пламване на изпита,..., в един миг затвори устата на клеветата и му откри всички врати.* Ив. Вазов, Под игото. **2.** Давам, предоставям възможност на някого да има свободен достъп някъде, да участвува в нещо или да се ползува от нещо. *Реорганизирането на образованието и свързването му с нуждите на развитието, ... — открива широки перспективи за повишаване културното равнище на народа. Открива същевременно вратите на всички видове училища за трудещите се.* в. Работническо дело. *В своята книга „Крачка напред, две крачки назад“ Ленин разобличава меншевиките, които бяха против пролетарската дисциплина и организация и се стремяха да открият широко вратите на партията за всички непролетарски елементи.* в. Работническо дело.
Още: **Отварям / отворя (разтварям / разтворя) вратата.** *Книж.*

ОТКРИВАМ / ОТКРИЯ ДУШАТА СИ *някому или пред някого.* Споделям чувствата, мислите, преживяванията си с някого, казвам му всичко, което ме измъчва. *Той гледаше настрани в земята, сякаш изпитваше неудобство, че е узнал чуждата мъка. Нонка разбра това и не съжаляваше, че му е открила душата си.* Ив. Петров, Нонкината любов. *„Ще падна на колене пред преподобния и ще си открия душата. Каквото реши той, това ще бъде.“* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Аз съм имал помамки — дружахме ученици и ученички, — но онова, което чувствувам откак ви видях... — Навярно, не е онова, което аз чувствувам, — каза глухо, със затаена дълбока горчевина Димка и излезе, но се повърна и от прага процеди: — Ще ти открия душата си, аз всичко ще ти открия!* А. Страшимиров, Кръстопът. *Там погребаха го до реката, / под дървото остаряло там; / никому си не открил душата, / сам в живота — и сега е сам.* Н. В. Ракитин, Там погребаха го.
Още: **Откривам / открия сърцето си. Разтварям / разтворя (отварям / отворя) душата си.**

ОТКРИВАМ / ОТКРИЯ КАРТИТЕ СИ. Казвам открито какво мисля, показвам скритите си намерения. *Където са по-гостоприемни българите, българина една стая да има, пак ще те покани... Някои от студентите почнаха да се сещат накъде бий бай Ганю и чакаха от*

минута на минута да си открие картите. Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Защо да мамим младото поколение, нека си открием картите.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.
Още: **Разкривам / разкрия (издавам / издам) картите си.**

ОТКРИВАМ / ОТКРИЯ НОВА ЕРА *за нещо.* Давам възможност за развитие на нещо ново, грандиозно, от световно значение. *Проектът за междупланетен ракетен кораб на Циолковски открил нова ера в развитието на руската и световната наука и техника.* Р. Радулов, От Икар до Гагарин. *Особен интерес буди павильонът на Академията на науките на СССР. . . Предната зала е посветена на първия изкуствен спътник на Земята, който удиви света и откри нова ера в живота на човечеството.* в. Вечерни новини.

ОТКРИВАМ / ОТКРИЯ НОВА СТРАНИЦА. *Книж.* Скъсвам напълно с миналото, със старото, правя решителен прелом към нещо ново. *Разрушен е веднъж завинаги старият свят, открива се нова страница на историята и на нея е написано: социализъм.* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Създаването на реактивните двигатели откри нова страница в историята на авиацията.* Р. Радулов, От Икар до Гагарин. *И цялата зрителна зала ръкопляскаше на Баталов. В такива минути в театрите се раждат актьори, откриват се нови страници в историята на актьорското изкуство.* Н. Лилиев, Изказване за системата на Станиславски.

ОТКРИВАМ / ОТКРИЯ ОЧИТЕ *някому за нещо. Остар.* Помагам на някого да разбере, проумее нещо, да се просвети в известна насока. — *Дойде денят, когато ще прегърнеш жестоките мечти на държавния живот: — не забравяй, княже, златния град* [Цариград], *който ти откри очите за всяка светлина!* Н. Райнов, Видения из древна България. *Чудно нещо беше казал Балашев на селяните в речта си; той се усмихна хитро, дори някак старчески, и каза: — „то не е голямо добро, селяни, да откриеш очите на сиромаха, да му дадеш четмо;“* А. Страшимиров, Кръстопът.
Още: **Отварям / отворя очите**[1] / във 2 знач./.

ОТКРИВАМ / ОТКРИЯ ПЪТ<Я>. 1. *На някого.* Давам възможност на някого свободно да действува, да постигне целта си.
2. *На (за, към) нещо.* Давам възможност нещо да се прояви, да се развива. — *Другари, героят на бунта на крайцера „Надежда“ говори пред съда, че часът на освобождението на народите е настанал! Че великата руска революция откри пътя и за нашето освобождение от мрака на буржоазното робство.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда“.
Още: **Отварям / отворя път<я>.**

ОТКРИВАМ / ОТКРИЯ СЕЗОНА *за нещо.* Започвам да върша нещо редовно, периодически. *Срещу един празник баджанакът Перо взе телефона и обади на Дака в министерството радостната вест: — Баджанак, утре с Бонка сте на обед у дома. Ще открием сезона под лозата.* Г. Райчев, Златният ключ.

ОТКРИВАМ / ОТКРИЯ СКОБА (СКОБИ). *Книж.* Казвам нещо допълнително, като странично пояснение на това, което говоря. *Тук ми позволете да открия скоби и да ви съобщя, че като съдебен следовател много съм размишлявал върху психологията на българския интелигент.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Желая да открия скоба и да кажа няколко думи общо за нашия транспорт и за пътното строителство по-специално.* в. Работническо дело.
Още: **Отварям / отворя скоба (скоби).** *Книж.*

ОТКРИВАМ / ОТКРИЯ СПАТИИТЕ *на някого* **1.** Разбирам, узнавам тайните на някого, хитрините му, дяволиите му.
2. Узнавам какви интимни тайни връзки има някой.
Още: **Разкривам / разкрия (хващам / хвана, улавям / уловя) спатиите.**

ОТКРИВАМ / ОТКРИЯ СЪРЦЕТО СИ *някому или пред някого.* Споделям чувствата, мислите, преживяванията си с някого, казвам му всичко, което ме измъчва. *Той търсеше хората и хората го търсеха; той отиваше към тях с открито сърце и те откриваха сърцата си пред него.* Ст. Дичев, За свободата. *Открий ми сърцето си, повери ми мъката си на мене, на родната си сестра.* Ив. Вазов, Казаларската царица. — *Ела, ела тук на светло! И Елена леко потегли Момчила за ръкава . . . — Сега кажи, Момчиле, открий ми сърцето си, не се бой! Лоши си вести получил, или що?* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Дали защото я усещаше толкова близо до себе си, или затова, че не друга, а Людмила, . . . , му беше открила сърцето си — на него, наказания — той* [Алекси] *забрави почувствуваното преди малко угризение.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *От тази близост* [с учителя] *у стареца преди няколко дни бе оживяла*

грижа, — да открие сърцето си на учителя, да му каже, че Желяз е сиромах, но ако иска честно, от сърце, то той, чичо Бинбел, ще му даде дъщеря си. А. Страшимиров, Кръстопът. *А сега слушай да си открия сърцето, слушай и се моли за мене: грешна бях и зло извърших на майка ти.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

Още: **Откривам / открия душата си. Разтварям / разтворя (отварям / отворя) сърцето си.**

ОТКРИВАМ / ОТКРИЯ ФРОНТ *срещу (на) някого или срещу нещо.* Почвам борба срещу някого или нещо. *Вместо у Георги Гоцев отидохме при Димитър Тошев. Той ни прие и сега със свойствената му студенина, но това не попречи да му открием фонт.* Сл. Трънски, Неотдавна. *„Български преглед" изразява особено доволство от отрицателното отношение на автора* [Маринополски] *към П. П. Славейков, който по това време вече бе открил решителен фронт на Ив. Вазов.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *Латинска Америка категорично изявява своите права и дава отпор на реакционните сили, открила е широк фронт срещу империализма.* в. Вечерни новини.

ОТ КРИЛЦЕ ПЕРЦЕ, и м а. (Има) някакъв повод, някаква причина, някакво основание (обикн. несъстоятелно) да се говори, да се твърди или върши нещо. *Не вярвам го и аз, ама знам ли?... Все може да има от крилце перце.* Т. Г. Влайков, Косач. *Прокурорският надзор се възмути и повдигна съдебно гонение против вестника за оклеветяване държавен служител... В това оклеветяване имаше „от крилце перце".* Ив. Вазов, Драски и шарки. *—Все има от крилце перце да приказват хората. Манол кипна. Потопи си езика в мозъка, преди да хортуваш. Шейсет хиляди съм броил за нея. Той не е дете да не знае цената ѝ.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ОТКРИТ МИ Е ПЪТЯ. Имам възможност лесно, без пречки да преуспявам в някаква насока, в работата си, в живота си. *Знаеш ли защо искам да имам здрави мускули? — питаше друг път бай Михаил... За да се срещна още веднъж с Черната акула? А поваля ли него, пътят ми е открит: Ню-йорк, Филаделфия, Детроит, Чикаго ... навсякъде слава!* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

ОТ КУМОВА СРАМА. Само за спазване на приличие (за нещо, което се извършва обикн. без желание, привидно). *Ако не е човек пред свойте, барим ай тъй за пред хората да го направи. От кумова срама да го направи!* П. Ю. Тодоров, Невяста Боряна. *А бе пъсиновци, баре една пушка, за кумова срама да бяхте хвърлили, па тогава да бягате.* Ив. Вазов, Под игото. *И се върнахме в селото от кумова срама, колкото да се простим с домакините.* А. Христофоров, Откровения. *Не случайно те не ме любят особено и само от кумова срама ме поканиха на сватба — да имат на масата си жив писател.* Л. Станев, Поглед от хълма. *Сонм кавалеристи с извадени шашки препускат наляво и надясно, готови да съсекат всекиго, като че цял народ е атентатор. Добре, че има и чужди посланици, та от кумова срама съсичане не става.* Хр. Бръзицов, Някога в Цариград.

ОТКЪДЕ НАКЪДЕ, ОТДЕ НАКЪДЕ и *по-рядко* **ОТГДЕ НАГДЕ.** По каква причина, с какво право, как така, защо пък (при изразяване на някакво недоумение, недоволство или несъгласие с нещо). *— Гледай го какъв е мухльо, пък и той посегнал... — Че откъде накъде ще посяга?* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *— Откъде познаваш новия експерт на „Никотиана"? — смаяно попита той. — Ние сме от един град... — Близка ли си с него! — Не—сухо отговори Ирина. — Откъде накъде?* Д. Димов, Тютюн. *Не можеше да се начуди отгде накъде да са отнасят така съчувствено към мене тия челебии.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Вий какво искате от мене? — завика той. Отде накъде мислите, че имам пари, отде ще ги зема, тарапана ли имам?* Й. Йовков, Женско сърце. *Отде накъде си въобразяваш, че си най-главният човек в бригадата и че над твоята заповед не може да да има никаква заповед.* П. Вежинов, Нашата сила. *Като се тропна вратника, тя погледна из прозореца и токо изтръпна. Отде накъде да иде сега у тях дядо Мито!* Т. Г. Влайков, Ратай. *Кумецът ти, Ристо Шишмана, се довлече. — Ха, че отде накъде? — стъписа се Йончоолу.* В. Нешков, Настъпление. *— Най-добре е, за да бъде съвсем чиста съвестта ти, върни имота на татка, пък той да те вземе нещо като съдружник на печалбите. — Съдружник? — Отгде нагде?* Д. Немиров, Възелът. *Отгде накъде се интересуваш от чуждите работи!*

ОТКЪМ СЛЯПОТО ОЧЕНЦЕ. *Неодобр.* Който е недовидян, изостанал поради недоглеждане. *Тя е все такава небрежна, нехайна, за нея нещата са все откъм сляпото оченце.*

ОТКЪРТВАМ / ОТКЪРТЯ ГО. *Шег.* Заспивам. *Спокоен човек, щом легне и го откъртва.* ● *Подпрял глава на ръката си, той слушаше разговора ни, като ту отваряше, ту затваряше очи и най-сетне го откърти.*
Още: **Откършвам / откърша го.** *Диал. Шег.*

ОТКЪРТВАМ / ОТКЪРТЯ ЗЪБИТЕ НА ВЪЛКА. Обезвредявам врага си. *Руменов не обърна внимание на оправданието на своя другар. — Не са откъртени зъбите на вълка — със същия глас каза той и с упрек погледна към железничаря.* Хар. Русев, По стръмнините.

ОТКЪРШВАМ / ОТКЪРША ГО. *Диал. Шег.* Вж. Откъртвам / откъртя го.

ОТКЪСВА МИ СЕ / ОТКЪСНЕ МИ СЕ КРЪСТА. Много се изморявам от работа или от продължително носене на нещо тежко. *Между ясена и оброчището пет лакти копахме, докле намерим парите. В железен ковчег бяха турени, откъсна ни се кръста, докато го измъкнем от трапа.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Тая заран донесох едно бреме, но ми се откъсна кръста.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Днес чистих, прах, откъсна ми се кръста.*

ОТКЪСВА МИ СЕ / ОТКЪСНЕ МИ СЕ ОТ СЪРЦЕТО. 1. Давам нещо (обикн. пари, подарък) в малко количество, давам нещо свидливо, с мъка. *Ей, че свидлива вещица! Не може да ѝ се откъсне от сърцето да сложи една крушка — изръмжа другарят ми и драсна клечка кибрит.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Тоя ли пущинак се откъсна от сърцето им!— тюхна се Кънювица. Не им ли стигна, че ни изпратиха до сами морето, ами и тоя змиярник ни дадоха отгоре!* А. Гуляшки, Село Ведрово.
2. *В съчет. с* **колкото.** (Колкото) желая, искам или мога. *Вземи ме да ти помагам, бачо Лазаре, . . . Нема нищо да ти искам аз, колкото ти се откъсне от сърцето.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Бабо Сусо, колко* [червен пипер] *да ти дам? — Колкото ти се откъсне от сърцето, чедо!* К. Петканов, Дамяновата челяд.

ОТКЪСВАМ / ОТКЪСНА КОНЕЦА. *Обикн. в св. вид.* Умирам.
Още: **Откинвам / откина конеца.** *Диал.*

ОТКЪСВАМ / ОТКЪСНА КРЪСТА *на някого.* Изморявам някого с тежестта си. *Много тежък беше пакета, откъсна ми кръста, едва го изкачвах на 4-я етаж.*

ОТКЪСВАМ / ОТКЪСНА НЯКОЙ <И ДРУГ> ГРОШ. Вж. Откъсвам / откъсна някой <и друг> лев. *Настъпи продължително мълчание, прекъснато от офицера, който дойде . . . да вземе ботушите. Макар и да бяха пазарени още при поръчката, офицерът поиска да откъсне някой и друг грош.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

ОТКЪСВАМ / ОТКЪСНА НЯКОЙ <И ДРУГ> ЛЕВ. 1. Отбивам от цената на нещо. *Обувките му излязоха по-евтини, защото успя да откъсне някой лев след дълги уговорки.* **2.** Отделям от някаква обща сума средства за нещо. *Ще гледам да откъсна някой лев, макар че това в края на крайщата няма да е леко, параграфите са на изчерпване.* А. Гуляшки, МТ станция.
Още: **Откъсвам / откъсна някой <и друг> грош.**

ОТКЪСВАМ / ОТКЪСНА ОТ СВЕТА *някого.* Принуждавам някого да прекъсне всякакви връзки с хората, да живее уединено. *Я гледай хорските мъже. Жените им ходят облечени. . . А ти, татарин, старомоден човек, си ни откъснал от света.* Елин Пелин, Аз, ти, той. *Цели два месеца прекарахме в казармата, затворени, откъснати от света. От тъмно до тъмно ни внушаваха само едно — безропотно изпълнение на всяка заповед.* П. Бобев, Кактуси. *Всичко изглежда откъснато от света, далечно, пустинно. Тук под Бузлуджа дори и птиците — . . . — са рядкост.* Й. Радичков, Мл. Младенов, Горда Стара планина. *Тая изумителна постройка* [на Рилския манастир] *посред суровата и в същото време нежна планина — всичко това беше необикновено и съвсем откъснато от света.* К. Константинов, Път през годините.

ОТКЪСВАМ / ОТКЪСНА ОТ СЪРЦЕТО СИ *някого.* **1.** Раждам. *Желязко беше овчар. И какъв овчар! — потриваше ръце старият. Да беше го откъснал от сърцето си, пак нямаше да му прилегне така! Бащата беше влюбен в него.* Г. Караславов, Селски истории. **2.** Отделям от себе си, разделям се с някого (за близък, обичан човек). *Никой не искаше да откъсне рожбата си от сърцето и да я даде на омразния султан.* М. Марчевски. Кало-

фер войвода. *Досети се отново за Цвета и оброни тъжно глава. Е, няма какво — каза си той, — и това трябва да се откъсне от сърце!* Й. Вълчев, Стъпала към небе.
3. Преставам да изпитвам привързаност и топло чувство към някого, отчуждавам се от някого. *Докато Нонка се отдалечаваше, той отмаля и усети грозна пустота, която опразни душата му, разбра, че тя го е откъснала от сърцето си.* Ив. Петров, Нонкината любов.

ОТКЪСВАМ / ОТКЪСНА ПАЗАРЛЪКА. Стигам до споразумение с някого при купуването или продаването на нещо. — *Четири хиляди! — отряза бай Петър и погледна прощално вола. Работата стигна до хващане на ръцете, до друсане и караници, но в края на краищата откъснаха пазарлъка. Бай Петър получи три хиляди и двеста лева, скъта ги грижливо . . . и поведе вола.* Г. Караславов, Зрелище. *Купувачът и продавачът си подадоха ръце и откъснаха пазарлъка. Направи се продавателен запис.* Елин Пелин, Земя.
Още: **Скъсвам / скъсам (отсичам / отсека) пазарлъка.**

ОТКЪСВАМ / ОТКЪСНА ПЪПКАТА. *Диал.* Умирам.

ОТКЪСВАМ / ОТКЪСНА РЪКАТА (РЪЦЕТЕ) *на някого.* Изморявам някого с тежестта си. *Чакай бе, човече божий, поемни поне килимчето, че ми откъсна ръката.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Сега го викат да кръщава деца, тежки гласовити планинчета, които откъсват ръцете му, докато ги отнесе до съвета.* Л. Михайлова, Жени. *Аз слизам при Райман да му предам чантата. — Какво има вътре, злато ца кюлчета ли? — Откъсна ми ръката.* Б. Райнов, Няма нищо по-хубаво от лошото време.

ОТКЪСВАМ СЕ / ОТКЪСНА СЕ ОТ СВЕТА. 1. Живея уединено, затворено, почти без да поддържам връзки с хората. *А дните минаваха и ден след ден, аз се откъсвах от света и заживявах само с радостите на моите палави ученици.* Г. Караславов, Учител.
2. Изпадам в пълно уединение за известно време, забравям всичко, което ме заобикаля. *В тая чиста вечер той искаше да се откъсне от света и да се върне години назад.* К. Петканов, Вълнолом. *Тази вечер тя искаше само едно: да забрави всичко, да се откъсне от света, от семейството, от Церски, да се потопи в забрава.* К. Кръстев, Катастрофа.

ОТКЪСВАМ СИ / ОТКЪСНА СИ ГЛАВАТА. Напакостявам си тежко, излагам се на смъртна опасност по своя вина. — *Той бил председател на революционния комитет, гос'дин ротмистър. Вчера го ранили при Симаново и го докарали с каруца. А те го скрили в плевника — обясни един от войниците. — Ами какво да правим бе, господин офицер? Брат ни е. Колко пъти сме му думали да се остави от тия лошави работи. Сам си откъсна главата.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *В София се самоубил Владимир Корфонозов, когато полицията заобиколила къщата, дето заседавал някакъв комунистически център. . . Върви повярвай, че и такъв човек, — бивш офицер, е заговорник. . . Мало и голямо търси начин как да си откъсне главата.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ОТКЪСВАТ МИ СЕ / ОТКЪСНАТ МИ СЕ КРАКАТА. Изморявам се много от продължително ходене или стоене прав. — *Неда и Петровица грабнаха мотиките — и към село. И аз подире им, откъснаха ми се краката.* Й. Йовков, Женско сърце.

ОТКЪСВАТ МИ СЕ / ОТКЪСНАТ МИ СЕ РЪЦЕТЕ. Много се изморявам от продължително носене на нещо тежко или от много работа. *Свекърва ми, чумата дя я тръшне . . . само гледа какво правя, де ходя . . . и все мене кара за всичко, ръцете ми са се откъснали.* Й. Йовков, Албена. *Едро дете беше, когато трябваше да го нося, ръцете ми се откъсваха.*

ОТКЪСНАЛИ МУ РЪЦЕТЕ, ЧЕ ГИ ЗАЛЕПИЛИ НА ЗАДНИКА МУ. *Диал. Грубо.* За човек, който нищо не умее да върши, крайно непохватен, несръчен, нескопосен, некадърен човек.
Още: **Отрязали му ръцете, че ги залепили отзад му.** *Диал. Грубо.*

ОТКЪСНАЛ СЪМ ГЛАВАТА *на някого.* Обикн. за син или дъщеря — извънредно много приличам на един от родителите си (по-често за прилика с бащата) или на дядо си, баба си. — *Знаеш ли ти баба му? — Знам я, помня я йоще като беше млада булка — сякаш че си ѝ откъснала главата.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *В края на първата година им се роди Сали — хубаво момченце, откъснало главата на баща си.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина.
Още: **Отрязъл съм главата.**

ОТКЪСНАХ РУЖАТА. *Диал.* Заспах.

ОТЛАГАЙ СЕ, КРЪСТИ СЕ. *Диал.* Не питай много, много не прекалявай с питанията си.

ОТЛЕПВАМ / ОТЛЕПЯ ЕЗИК. Проговорвам. *Изправя се Кавàс — само той знае колко усилие му е струвало да се изправи, да отлепи език.* С. Сивриев, Завръщане след бягство.

ОТ ЛИПОВИНА ОСОВИНА. *Диал.* Несъобразност.

ОТЛИТАМ / ОТЛЕТЯ ВЪВ ВЕЧНОСТТА. *Книж.* Преставам да съществувам, умирам. *Още един идеалист* [В. Кънчев] *отлетя във вечността, оплакван от всичко честно.* в. България.
Още: **Отминавам / отмина във вечността.** *Книж.*

ОТ ЛУКАВАГО. *Книж.* Празна работа, суета. *Мъчно мога да разбера амбицията да бъдеш първа и затова се опитах да я убедя, че няма защо да си прави толкова труд и че всичко е от лукаваго.* Н. Стефанова, Откриване на света. *Сейте рано, другари, за да има повече берекет, че другото... — Другото е от лукаваго — допълня го дядо Мите и поглежда изкосо към Стоимена.* Н. Хайтов, Съперници. *Зареял очи подире им, Ангел си припомни думите на хаджи Йеронима при сбогуването: „На лалугера — дупка, на орела — небе, а на хайдутин — пушка. Другото е от лукаваго“.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

ОТ ЛЪЖИЦА ДО ПАНИЦА. Всичко изцяло (употребява се за обзавеждане на дом).

ОТ ЛЮЛКА ДО ДУПКА. *Диал.* През целия си живот.

ОТ ЛЮЛКАТА. Още от рождение, от най-ранно детство. *Мисълта ми се повръща далеко, далеко в миналото... и възкръсват сега в глъбините на паметта ми бледи образи... Не че ония години са били лишени и от мъки, и от горчивини. Имало ги е — те са другари човеку от люлката още.* Ив. Вазов. Видено и чуто.

ОТ МЕД СЕ НЕ ЯДЕ. *Диал.* Много е сполучлив (за някаква успешно свършена работа).

ОТ МЕКИ НОКТИ (НОКТЕ). *Диал.* От най-ранно детство. *Отчуждиха тогоз человека — Цветка Недева от училището, на което той от меки нокти беше посветил живота си.* П. Р. Славейков, Габровското училище и неговите първи попечители.

ОТ МЕКИ ПЪНЕ. *Диал.* От най-ранно детство.

ОТ МЕНЕ ДА ЗАМИНЕ. Вж. От мене да мине. — *Клетва даваме — до болно няма да се допра... Само ме остави и ще видиш... Д-р Зарев постоя замислен, ... — Хайде, от мен да замине — рече той с жест на всеопрощение. — Но ако видя и ако се науча, че от днес нататък си пипала болни хора и особено деца, ще те пречукам насред улицата.* Г. Караславов, Знахарка. *Бай Ганьо извади кесията си, ... нарина една шепа монети, ..., избра една и я подаде на берберина, ама я подаде така, като че искаше да каже: „хайде, нà, нейсе, от мен да замине.“* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

ОТ МЕНЕ ДА МИНЕ. Великодушно отстъпвам, съгласявам се с нещо, проявявам снизхождение или великодушие. *Аз трябваше да ви съставя акт, но нейсе, от мене да мине.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов, *„Хайде, от мене да мине! Ще ти услужа. Да не речеш, че съм неблагодарник“.* П. Бобев, Заешка пакост. — *И ти си една стока, ама хайде, от нас да мине! Късно научихме за тебе, късно! Гледай си службата.* Кл. Цачев. Свят широк. *Дълго ще търси из чувала и най-после ще донесе дъхава билка. — Ето, тя ще те оправи... Само че... дай там двадесет стотинки, да не е съвсем без пари. В града за нея плащат петдесет, но нали сме другари, от мене да мине.* Й. Гешев, Вик от тъмнината.
Още: **От мене да замине.**

ОТ МЕНЕ ЧОВЕК НЯМА ДА СТАНЕ. Няма да оздравея, ще остана физически немощен, негоден за работа. *Залудя и той вече с тая жена... — Че кой му е крив?... Хората му казаха какво да прави. Пък и от владиката му е дошло разрешение... Нали види, че от нея човек вече няма да стане!* Ц. Церковски, Орисани.

ОТМИНАВАМ / ОТМИНА ВЪВ ВЕЧНОСТТА. *Книж.* Вж. Отлитам / отлетя във вечността. *Те не можеха да не знаят думите на Ленин: „Безвъзвратно отминаха във вечността онези времена, когато войните се водеха от наемници или от представители на полуоткъснати от народа касти".* в. Отечествен фронт.

ОТМИНАВА МЕ / ОТМИНЕ МЕ ГОРЧИВАТА ЧАША. Спасявам се от тежко изпитание, не изживявам някакво страдание. *И тоя пусти револвер, . . . А знаех, че беше празен. Ох, смаян съм. Да можеше да отмине тая горчива чаша от мене.* Ив. Вазов, Двубой. *Който няма добри нерви почва да пълзи назад или настрана — където е паднал вече немски снардя, та дано, си мисли, го отмине горчивата чаша.* П. Вежинов, Втора рота. — *Ага — рекох аз, — не може ли султанът да помогне на Елинденя? Да я отмине горчивата чаша.* А. Дончев, Време разделно. *Поп Кръстьо никога не бе вярвал на предсказания и на карти. . . но напоследък той се беше объркал. Той дълго се застояваш в църква, . . . , молеше се настоятелно и всеки ден изтръпваше от мисълта, че горчивата чаша няма да го отмине.* Ст. Дичев, За свободата. *Той, който се е изплашил от няколко войнишки шамара и е помолил: „Отче, нека ме отмине горчивата чаша!" — как би понесъл нашите мъки?* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

От Евангелието във връзка с думите на Исус Христос „Господи, дано ме отмине тая чаша" — казани от него в Гетсиманската градина преди да бъде заловен и отведен към разпятието.

ОТМИНАВАМ / ОТМИНА С МЪЛЧАНИЕ *нещо. Книж.* Умишлено, съзнателно не се изказвам по някакъв въпрос. *Мене ме наричаха „тъмен балкански субект", „див българин", и аз не мога да отмина това с мълчание.* Г. Димитров, Пред фашисткия съд.

ОТ МНОГО ФУРНИ ХЛЯБ СЪМ ЯЛ. *Диал.* Обиколил съм различни страни, пътувал съм много и зная много.

ОТ МОСТ, ТА ПОД МОСТ. *Диал.* Казва се на дете, което въпреки съветите продължава да упорства.

ОТ МОЯТА ПАРТИЯ. Който е еднакъв, който си прилича, обикн. по нрав или по добри или лоши навици с лицето, което говори. *Той е от твоята партия, не обича да се самоизтъква.* ● *И те са от нашата партия, обичат да се веселят и шегуват.*

ОТ МОЯТА ЧЕРГА. Който е от същата социална среда, който е еднакъв по обществено и материално положение с лицето, което говори. *Герчо мълчаливо премина през навалицата и се спря до вратата на срещната механа; там край яслата до каменния двор бяха наклякали още няколко от неговата черга хора; и той се натъкми край тях.* Ц. Церковски, Гергьовден. *Не е, да речеш или някаква учена. Не е. Проста селянка, от нашата черга. А нà отрака се.* Г. Караславов, Подпис за мира. — *Държи се, като че ли си е наш селянин.* — *От нашата черга човек — отговори сънливо Кръстю.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Щеше му се да срещне някой учен момък, да го разпита по-изтънко за тази нова война, . . . Но знаеше ли той кой е от тяхната черга!* Г. Караславов, Варшавски дневник. *По едно време се задава един, и от мене по-смачкан, викам, тоя човек е от нашата черга, той ще требе да е!* Й. Радичков, Барутен буквар.

ОТ МРЪВКА МЕСО, отглеждам. Вж. От парче месо.

ОТ МЪЖ ДРЯН, работа. *Диал.* Слаба, несигурна (работа).

<ОТ НАЙ->ЧИСТА ПРОБА. Най-голям, в най-висша степен (за изрично подчертаване на някакво качество). *Те са всички крадци от най-чиста проба и което е най-подлото, в кражбата им няма никакъв риск, а само печалба, защото законите са на тяхна страна.* Б. Райнов, Дъждовна вечер. *Духовният му сан е само фасада. Зад нея се крие чиста проба мракобесник.* в. Работническо дело.

ОТНАСЯМ / ОТНЕСА В ГРОБА. 1. *Някого.* За болест — ставам причина за смъртта на някого. *Същата болест, усложнена с други грехове, беше отнесла татко Пиер в гроба.* Д. Димов, Тютюн.
2. *Нещо.* Премълчавам, тая̀ нещо до смъртта си. *Никой не узна нейната тайна, така тя я отнесе в гроба си.*

ОТНАСЯМ / ОТНЕСА ВЪПРОСА *някъде или до някого. Книж.* Официално искам компетентно мнение или решение за нещо от учреждение или от отговорно длъжностно

лице. *Правителството и отделните негови членове . . . имат право да спрат изпълнението на противозаконните и неправилните действия на по-долния местен народен съвет и да отнесат до Президиума на Народното събрание . . . въпроса.* Конституция на НР България. *Той разбра, че не може да се възправи срещу течението. . . Едва на прага се извърна и подхвърли в закана: — Не се смятам за изключен и ще отнеса въпроса по-нагоре!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

ОТНАСЯМ / ОТНЕСА КАЛАЯ. Бивам смъмрен строго, скарват ми се, обикн. неоснователно и за чужда вина, простъпка.
Още: **Обирам / обера калая.**

ОТНАСЯМ / ОТНЕСА ПЕШКИРА. Изтърпявам, понасям лошите последствия от нещо, извършено от другиго; бивам смъмрен, нахокан строго за чужда вина, простъпка. *Ето какво стана — заради тебе отнесох пешкира.*
Още: **Отвличам / отвлека (опирам / опера) пешкира.**

ОТ НАШАТА ГОРА ЛИСТ. *Диал.* Близък (по род, местожителство, социална среда или професия) човек на лицето, което говори.

ОТ НАШАТА ЧЕРГА ПАРЦАЛ. *Диал.* Близък (по род, местожителство, социална среда или професия) човек на лицето, което говори.

ОТ НАШИТЕ БРАТЯ. Който е от същата социална среда, който е еднакъв по обществено и материално положение с лицето, което говори.

ОТ НЕГО ДУША ИЗЛИЗА, ПАРИ НЕ ИЗЛИЗАТ. *Диал.* Употребява се за голям скъперник.

ОТ НЕЗАПОМНЕНИ ВРЕМЕНА. От много отдавна. *Не по-малко славно се е празнувал и патронният храмов празник 8 ноември. Тогава се е започвал и тревненският събор, останал по традиция от незапомнени времена.* Д. Мантов, Хайдушка кръв.

ОТ НЕМАЙ-КЪДЕ. По необходимост, по принуда, поради невъзможност да се постъпи по друг начин. *Балканджията слушаше приказките на госта си от немай-къде, а на многобройните му въпроси отговаряше уклончиво или само се подсмиваше.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Зная аз накъде биеш. За пример ще ми даваш Янаки. . . Той е глупав, интереса си не знае. Шашардисвате го вие него там, подхвърляте му по някой залък от немай-къде. . . И господа сте превзели на ваша страна.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ОТНЕМАМ / ОТНЕМА ДУМАТА *на някого.* Не позволявам някой да говори повече (обикн. на събрание, на заседание и под.).

ОТНЕМАМ / ОТНЕМА КОМАТА ОТ УСТАТА *на някого. Диал.* Лишавам някого и от последните средства за препитание; ограбвам.

ОТНЕМАМ / ОТНЕМА ХЛЯБА *на някого.* **1.** Ставам причина някой да остане без средства за прехрана, като неволно или съзнателно не му давам възможност да работи, да упражнява занаята, професията си. *Тия оправдания се усилиха още повече, след като Дипчика и Танас напълниха дюкяна си с деца и чрез тях отнеха хляба на много възрастни ръце.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Те отидоха в министерството и казаха на Атанас Буров: — Вие отнемате хляба на един от най-големите български писатели. Защо го съкращавате? — Защото не седи на мястото си и не работи — отвърнал министърът.* А. Каралийчев, Спомени.
2. Оставям някого да гладува. *Не, не мога да се храня безплатно в трапезарията, да отнемам хляба на други, когато баща ми има здрави ръце.* С. Кралевски, Възвърната обич.
Още: **Изяждам / изям хляба** /във 2 знач. към 1 знач./.

ОТНЕМАМ / ОТНЕМА ЧЕСТТА *на някого.* За мъж — опозорявам момиче вследствие на интимните си връзки с него. *Той сигурно не ви е казал и до днес, че е имал отношения с тая жена, още когато са били млади. Още тогава той е отнел честта ѝ.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

ОТНЕСЕ ГО ВОДАТА. Вж. Отнесе го мътната.

ОТНЕСЕ ГО МЪТНАТА. За нещо — похаби се, изхаби се, пропадна.
Още: **Отнесе го водата.**

ОТНЕТРЕ МИ Е ТЯСНО. *Диал.* Болен съм психически, не съм добре, зле съм психически. *Научи ли за Петър Гешов? Умири се най-сетне и неговата душа! Нали го знаеш, че подлудваше и най-после рекоха да го хванат и закарат в лудницата. А пък той не ще. . . Като че в болницата ще го изядат — без пари ядене и лекуване . . . , а той нали отнетре му е тясно, вика, та къщата тресе.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

ОТ НИЩО НЕ ВЗЕМАМ. 1. Не се вслушвам в съветите и наставленията на другите, упорит съм, вироглав съм, правя каквото си искам. *Упорито момче — от нищо не взема. Нито съвет слуша, нито се плаши от бой, каквото си е решило, това прави.*
2. *Диал.* Никакви лекарства или лечения не ми помагат, не мога да оздравея, да се излекувам. *Какво ли не правих на крака си, и компреси слагах, и бани му правих, от нищо не взема. Боли и боли.*

ОТ НОВИНА ДО ПОГИБЕЛ. *Диал.* Съвсем за малко, за кратко време (казва се за нещо зле направено, което няма да трае дълго).

ОТ ПАМТИ ВЕКА. *Книжс.* От много отдавна. *Тая шапка дядо Мирьо носеше от памти века и тя нямаше скъсване.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Нощес са убили х. Ивана от Врунди. А тоя х. Иван беше от памти време единствения противник на баща ми между българите в цяло Серско.* А. Страшимиров, Водители.
Още: **От века.** *Диал.*

ОТ ПАРЧЕ МЕСО, отглеждам. От пеленаче (отглеждам). *Да отгледа тя син от парче месо, да го изучи на книга и на хубав занаят . . . и сега като стъпи на краката си . . . да земе той да се отдели от тях!* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ. *Дъщеря било това! Да я отгледаш от парче месо, дето се казва, и на туй отгоре да ти държи такъв неприличен език!* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа.
Още: **От мръвка месо.**

ОТ ПЕТИ<ТЕ> ДО ГЛАВА<ТА>. 1. Изцяло. *Мислят ме цял испанеолец от петите до главата.* К. Величков и др., Лукреция Борджия (превод).
2. *В съчет.* с **изглеждам (разглеждам).** От горе до долу и обикн. проницателно, изпитателно (изглеждам). *Единият от турците се обърна назад, изгледа го от пети до глава и му рече: — Хей, донеси огън за наргелето!* К. Петканов, Златната земя. *Раковски изгледа младежа от петите до главата. Наистина ширината на рова не беше за него.* Ст. Дичев, За свободата.
Още: **От глава<та> до пети<те>**[1]. **От глава<та> до крака<та>.**

ОТ ПЕТИ<ТЕ> ДО ЗЪБИ<ТЕ> и **<ОТ ЗЪБИ> ДО ПЕТИ, въоръжен.** Много добре (въоръжен). *Подир няколко минути ние са срещнахме на улицата с Иван Попов, един от първите работници в Панагюрище, въоръжен от петите до зъбите.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Срещахме чети башибозуци, които пъпляха към планината или по-добре към прочутия Троян. Тие бяха натъкнати от петите до зъбите с оръжие, обути и запасани походно.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Уж даваха амнистия, а полицаи и жандармеристи шетаха, въоръжени до пети, и избиваха, ограбваха, палеха.* Г. Караславов, На стража. *Буржоазията и нейната от зъби до пети въоръжена държавна организация, разполагаща с много по-добри средства за улични стълкновения, имат всичкия интерес до поставят борбата между труда и капитала на тази почва.* в. Работническа солидарност.
Още: **От глава<та> до пети<те>**[2].

ОТ ПЕТЪК ДО СЪБОТА. *Диал.* За съвсем малко, кратко време. *И това няма много да трае, от петък до събота.*

ОТПИСВАМ / ОТПИША ОТ ТЕФТЕРА СИ и **ОТПИСВАМ / ОТПИША ОТ МОЯ ТЕФТЕР** *някого.* Преставам да се интересувам от някого. *Отначало Аспарух не ѝ обръщаше внимание, както обикновено правеше с всички хора, които веднъж е отписал от тефтерите си.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Брайко ли? Отписах го аз него вече от моя тефтер.* А. Каменова, Харитининият грях.

ОТ ПОЛ ОКА РИБА ИЗКАРАЛИ ТРИ ЛИТРИ ХАЙВЕР. *Диал.* Употребява се, когато някой каже голяма лъжа.

ОТПРАЛ МИ СЕ Е КАМШИКА. *Диал.* Състарил съм се, залинял съм.

ОТПРАХ КАМШИКА. *Диал.* Остарях.

ОТПРЕД БОДЕ, ОТЗАД РИТА. *Диал.* За човек — който е опак, лош.
Още: **Отпред хапе, па отзад рита.** *Диал.*

ОТПРЕДЕ ТИ ЛИЖЕ, МАЖЕ, ОТЗАДЕ ТИ ГРОБ КОПАЕ. За човек — който е лицемерен, който се държи любезно и угоднически към някого, а в същото време тайно се старае да му навреди, да му напакости.
Още: **Пред тебе глади, маже, а зад тебе гроб копае.**

ОТПРЕД МАЖЕ, ОТЗАД ДРАЩЕ. *Диал.* За човек — който е лицемерен, който се държи любезно и угоднически към някого, а в същото време тайно се стреми да му напакости, да му навреди.

ОТПРЕД ХАПЕ, ПА ОТЗАД РИТА. *Диал.* Вж. Отпред боде, отзад рита.

ОТПРИЩВАМ / ОТПРИЩЯ БЕНТА. *Самост. или на нещо. Книж.* Давам възможност за действие в някаква насока, подпомагам проявата или създаването на нещо. *В почти половината села на околията членовете на партийните организации влязоха изцяло в ТКЗС и заедно с това отприщиха бента и поведоха останалите селяни.* в. Работническо дело. *Найсетне бентът се отприщи. Един след друг се665 заредиха оратори. Пръв взе думата Митрата.* К. Кръстев, Катастрофа. *Споменът за него проблесна мълниеносно в съзнанието ѝ, прекъсна бистрия поток на нежните чувства и отново отприщи бента на мътилката.* К. Кръстев, Катастрофа. *Под ръководството на Работническата партия народът изпрати в парламента 31 величени чука да удрят смело закоравелите престъпни глави . . . Мислехме, че бентът вече е отприщен.* К. Митев, През бури.
Още: **Отприщвам / отприщя пътя.** *Книж.*

ОТПРИЩВАМ / ОТПРИЩЯ ПЪТЯ. *Самост. или на нещо. Книж.* Вж. Отприщвам / отприщя бента. *В същото време народната власт отприщи пътя за мощно развитие на производителните сили на работниците и трудещите се селяни, на всички хора на физическия и умствения труд.* в. Работническо дело. *Ние ще споделим с читателите си нашите мечти, които лесно могат да се реализират, за да отприщят пътя за пълна изява на нашите талантливи художници.* в. Народна култура.

ОТ ПРОСТО СЪРЦЕ. *Диал.* **1.** Честно, искрено, чистосърдечно.
2. С добри, искрени намерения.
Още: **От (с) чисто сърце.**

ОТПУСКАМ (ОТПУЩАМ) / ОТПУСНА ВРАТ. Угрижвам се, отчайвам се, обезсърчавам се. *Син ти, Борето де, подписал позив за даване на амнистия. Затова . . . да си сърба, каквото си е дробил. Отпусна врат бае Коце като печен праз и тръгна да си ходи.* Г. Караславов, Амнистия.
Още: **Отпускам (отпущам) / отпусна глава.**

ОТПУСКАМ (ОТПУЩАМ) / ОТПУСНА ГЛАВА. Угрижвам се, отчайвам се, обезсърчавам се. *Напоследък виждам, че си отпуснал глава, нещо работите ти не вървят на добре.*
Още: **Оборвам / оборя глава. Навеждам / наведа глава /в 1 знач./. Отпускам (отпущам) / отпусна врат.**

ОТПУСКАМ (ОТПУЩАМ) / ОТПУСНА ГЛАС *и по-рядко* **ОТПУСКАМ (ОТПУЩАМ) / ОТПУСНА ГЛАСА СИ.** Започвам да говоря или пея високо, или да плача силно, неудържимо. *Той се ръкува с гостите и отпусна гърлестия си глас, но майката го сръга отстрана.* Г. Караславов, Освобождение. — *Ладинке, я викни, аз ще ти помагам! — Дено, не ми се пее! Подканиха я и други. . . Въздъхна, . . . и отпусна глас, занарежда. Всички помагачи я гледаха изненадани, . . . Тая песен те слушаха за първи път.* К. Петканов, Хайдути. *Долу на килима, между другите жени, седеше и еврейката Бука, която беше поканена*

да пее, . . . когато отпущаше глас, караше всичко да занемее около ѝ. Д. Немиров, Братя. *— Никога не очаквах, че имате такъв хубав и нежен глас! . . . — О, тя* [Павлина] *да рече да отпусне гласа си и да ви запее, ще ви се завие свят.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Тръшвам се на кревата си, скривам лице във възглавницата и на воля отпущам глас. — Ах, ах, ах, боже, боженце! — нареждат устните ми.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Тя* [Велика] *заплака. Отначало се въздържаше, но след като кръстоса на няколко пъти празната къща, така силно почувствува самотата си, че отпусна глас, занарежда теглата си.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

ОТПУСКАМ (ОТПУЩАМ) / ОТПУСНА ГЪРЛО. Започвам да пея силно и високо. *Добриният глас затрепери от щастие, отслабна, но Яна я дръпна за ръкава, отпусна гърло и я заглуши.* К. Петканов, Хайдути.

ОТПУСКАМ (ОТПУЩАМ) / ОТПУСНА ДУШАТА СИ. 1. Преставам да се тревожа, да се притеснявам за нещо; успокоявам се. *Обичам зияфетите, Расим ага, обичам тъй да си отпусна душата и да се радвам и да пея.* Д. Немиров, Братя. *Аз например предусещам някаква боязън, че, ако си отпусна душата, ще се разпилее като хее оная мъглица низ простора и не ще мога да я прибера.* П. Росен, В поле широко.
2. *Пред някого.* Споделям чувствата, мислите, преживяванията си с някого, казвам му всичко, което ме измъчва. *— Знаеш ли що говорят отроците и париците навсякъде: „Ако накриво, не смеем от бога, ако направо — от дявола"... Като си отпуснат така душата пред мене, аз над ухото им шъпна: „Добро ще дойде".* Ст. Загорчинов, Ден последен.

Още: **Отпускам <си> (отпущам <си>) / отпусна <си> сърце<то>** /към 1 знач./. **Отпуска ми се (отпуща ми се) / отпусне ми се душата** / към 1 знач./.

ОТПУСКА МИ СЕ (ОТПУЩА МИ СЕ) / ОТПУСНЕ МИ СЕ ДУШАТА. Преставам да се тревожа, да се притеснявам за нещо; успокоявам се. — *Ех, пък и вие! Само се разправяте, разправяте. Да му дотегне на човек в тая къща. Да беше по-малък бати, щях да го извикам на пързалката — така, да се отпусне душата му, да разбере, че е свободен.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове.

Още: **Отпускам (отпущам) / отпусна душата си** /в 1 знач./. **Отпуска ми се (отпуща ми се) / отпусне ми се сърцето.**

ОТПУСКА МИ СЕ (ОТПУЩА МИ СЕ) / ОТПУСНЕ МИ СЕ СЪРЦЕТО. Преставам да се тревожа, да се притеснявам за нещо; успокоявам се. *С притаен дъх той* [Калитко] *се вслуша в разговора край огъня. Но като разбра, че войниците не са го усетили, сърцето му се отпусна.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *А аз, като видях, че не съм строшил крака на свата Димитър, зарадвах се, отпусна ми се сърцето.* П. Велков, Стълба до небето. *Момиченцето, дето се уплаши, Илинка де, унука ми се пада, ... Е, отпусна ли ти се сърцето, Илинке? — . . . — На, човекът нищо не ти стори.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Щом е до песен, ушите ми чуват. Отпуснало ти се е, значи, сърцето. Добра невяста си е избрал Кузман, добра.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Чуха се тежките му стъпки — иде си — и сърцето ѝ се отпусна.* Ж. Колев и др., Червеноармейци български партизани.

Още: **Отпускам <си> (отпущам <си>) / отпусна <си> сърце<то>. Отпуска ми се (отпуща ми се) / отпусне ми се душата.**

ОТПУСКАМ (ОТПУЩАМ) / ОТПУСНА КЕСИЯТА СИ. Давам пари за нещо, почвам да харча, проявявам щедрост. *А приятели лесно се завързват, като си отпуснеш кесията. Заплата да не жалиш — черпи и харчи и пет пари не давай.* Г. Караславов, Съвет.

Още: **Развързвам / развържа кесията си.**

ОТПУСКАМ (ОТПУЩАМ) / ОТПУСНА КОЛАНА <С ОЩЕ ЕДНА ДУПКА>. *Диал.* **1.** Много съм ял и се чувствувам прекалено сит; преядох.
2. Преставам да правя икономии от храната си, почвам да си угаждам. *Ех, да си плюем тогава на ръцете, да приберем реколтата, а след това да отпуснем колана с още една дупка.* в. Вечерни новини, От сряда до сряда.

ОТПУСКАМ (ОТПУЩАМ) / ОТПУСНА КОЛЯНО *от някого.* Преставам да притеснявам, да измъчвам някого. *Сетне* [Ангел войвода] *посплашил татаркьойските бейове да отпуснат коляно от раята. Щом турчин започвал да шета много-много из селата за баници и за кокошки, причаквал го на някой кръстопът и го давал курбан на гарваните и лисиците.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

ОТПУСКАМ МУ (ОТПУЩАМ МУ) / ОТПУСНА МУ КРАЯ. **1.** Преставам да върша добре работата си и да изпълнявам задълженията си. *Зарязал си имота, свикнал на полекото, той въртял-сукал, па му отпуснал края.* Кр. Григоров, Раздолчани. *В края на срока му отпусна края и получи няколко двойки.* ●*Беше старателна в работата си в началото, но после му отпусна края.*
2. Преставам да се интересувам от каквото и да е, за нищо не ме е грижа. — *За какво ли не изключват сега. Но аз вече се ядосвах на себе си, задето бях му отпуснал края.* Ст. Бончев, Лиляна. *Кулаците като че пиеха повече, отколкото преди — види се бяха му отпуснали края.* Кр. Григоров, Игличево.
3. Започвам да живея нашироко; разточителствувам. *Инак е отворен човек, политик пада, интересува се, ама е стиснат, та и левче за вестник не дава даже . . . Такъв икономист човек е Доньо Дудунът. Напоследък обаче му отпусна края. На умирачка ли му замириса, старост ли го промени, ама почна да пилее пари за щяло и не щяло и сякаш не мисли за утрешния ден.* Чудомир, Дудунът.
4. Започвам да живея лекомислено или неморално. *Мине ли жена девет моста, не е вече женена! — казваше и дядо му. Докато се оженят, пазят се от хорски срам, но после му отпускат края.* Кл. Цачев, Войници. —*Затова ли и ти му отпусна края! . . . Умрели бяхте за мъже.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Един ден получавам писмо от старата. Така и така, пише, „жена ти съвсем му е отпуснала края. Цялата махала приказва“.* Б. Райнов. Човекът на ъгъла.

Още: **Пускам (пущам) / пусна му края** /към 2 знач./. **Удрям / ударя му края** /към 2 знач./. *Диал.*

ОТПУСКАМ (ОТПУЩАМ) / ОТПУСНА ПОВОДИТЕ *на някого.* Давам прекалено голяма свобода на някого, оставям го без надзор, оставям го да върши каквото си иска. *Много тъпче той бедните хора и на калугерите е отпуснал поводите.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

Още: **Отпускам (отпущам) / отпусна юздите.**

ОТПУСКАМ (ОТПУЩАМ) / ОТПУСНА РЕМЪКА НА НИКУЛДЕНСКАТА ДУПКА. *Диал.* Много съм ял и се чувствувам прекалено сит; преял съм.

От обичая да се приготвят курбани на Никулден и да се яде много, поради което отпущат най-последната дупка на колана си.

ОТПУСКАМ (ОТПУЩАМ) / ОТПУСНА РЪЦЕ. *Книж.* Преставам да действувам, отказвам се да предприема нещо, защото се чувствувам безсилен, отчаян. *Направените от полицията разкрития и осъждането на голям брой партийни дейци беше тежък удар за Окръжния комитет на партията. . . някои партийци отпуснаха ръце и оклюмаха глави.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Но, като Соломона, най-после беше отчаяно отпуснал ръце и казал: суета сует!* Ив. Вазов, Драски и шарки. *От трудностите не трябва да се боите, не трябва да отпускате ръце.* Г. Димитров, Ударничеството и съревнованието имат огромно значение. *Но кооператорите и след тази голяма загуба* [от градушката] *не отпуснаха ръце.* в. Работническо дело.

ОТПУСКАМ СИ (ОТПУЩАМ СИ) / ОТПУСНА СИ ЕЗИКА. *Неодобр.* Вж. Отпускам си (отпущам си) / отпусна си устата. — *И само защото не вярват в победата на Хитлер вие ги подвеждате под отговорност? — . . . — Достатъчно е и само това — усмихна се Захаров. — А наш Спиро си беше отпуснал езика и бръщолевеше какво ли не.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

ОТПУСКАМ СИ (ОТПУЩАМ СИ) / ОТПУСНА СИ РЪКАТА. Посягам да ударя, удрям някого. *Ако започнеш пак да ми приказваш за баща си и братята си, ще си отпусна ръката — заплаши я той и се обърна към стената.* В. Нешков, Настъпление.

ОТПУСКАМ СИ (ОТПУЩАМ СИ) / ОТПУСНА СИ УСТАТА. *Неодобр.* Приказвам повече, отколкото трябва (обикн. лоши, неуместни неща). *Кехаята го погледна, . . . и му каза: „Ти много-много не си отпущай устата, че беят. . . ти го знаеш какъв е, я.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.

Още: **Отпускам си (отпущам си) / отпусна си езика.** *Неодобр.*

ОТПУСКАМ (ОТПУЩАМ) / ОТПУСНА СЪРЦЕ и ОТПУСКАМ СИ (ОТПУЩАМ СИ) / ОТПУСНА СИ СЪРЦЕТО. Преставам да се тревожа, да се притеснявам за нещо; успокоявам се. *Отпусни сърцето си, стига си мислила лошото. Дойчин не е мъж, който да*

остави, да го мачкат! К. Петканрв, Златната земя. *След смъртта на жена си той беше затворен и мълчалив, но сега отпусна сърце и какъвто беше едър и снажен като юнак, работа не му постигаше.* Ив. Петров, Нонкината любов. — *Страх ме е майко!* — *Все този страх! Отпусни сърцето си и се развесели, Милкано.* Р. Стоянов, Майстори. *Той ѝ обещал да слязат тука, да работят, да учат. Видиш ли, разбрано ще е момче, добро. Отпусни си сега сърцето.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Облегни се нагоре, простри се на губерчето — отпусни и сърцето си, като син ми бъди.* П. Ю. Тодоров, Страхил страшен хайдутин. *Пък какво му е на това момиче?... А все замислена, замислена... Отпусни си сърцето, отпусни.* Ст. Чилингиров, Рибена кост.

Още: **Отпускам (отпущам) / отпусна душата си** /в 1 знач./. **Отпуска ми се (отпуща ми се) / отпусне ми се сърцето.**

ОТПУСКАМ (ОТПУЩАМ) / ОТПУСНА ФРОНТА. Намалявам съпротивата си, почвам по-слабо да се съпротивлявам. *Докато се води битката за Берлин, германците съзнателно отпускат фронта на Запад и дават възможност на англо-американците безпрепятствено да заемат голяма част от Германия.* История за X клас.

Още: **Охлабвам / охлабя фронта.**

ОТПУСКАМ (ОТПУЩАМ) / ОТПУСНА ЮЗДИТЕ *на някого.* Давам прекалено голяма свобода на някого, оставям го без надзор, оставам го да върши каквото си иска. *Нито ти ни пита, когато тръгна с Бояна, нито тя. И за всичко е виновен баща ви, той ви отпусна юздите. Пада му се сега да ходи и да пъшка.* К. Петканов, Дамяновата челяд. — *Бабо Дешке,* — *то туй,* — *дето идат кръщенетата рано, е от топлото!...* — *От топлото ли?... Де топло, де!... Отпущайте юздите вие на дъщерите си, че...* Ц. Церковски, Театрални забавалки. *Нямаше ли властта дори да поощри селските желания, особено при наближаващите избори?... Напълно допустимо бе, че властта е в състояние да отпусне юздите в тая област, за да залъже селяните и да се опита да ги измами временно за своите политически цели.* П. Спасов, Хлябът на хората. *На връщане той винаги се отбиваше при околийския началник. Ще си поприказва с него, за политиката, за кмета, за старшията, който пак бил отпуснал юздите на беднотията.* А. Гуляшки, МТ станция.

Още: **Отпускам (отпущам) / отпусна поводите. Пускам (пущам) / пусна юздите.**

ОТ ПУСТО В ПРАЗНО. Напълно безполезно, напълно излишно. *Единственото нещо, което се върши, е да се местят стоките насам и натам, да се местят безсмислено от фургоните в депата и от депата във фургоните... Изобщо — от пусто в празно.* Б. Райнов, Човекът на ъгъла.

ОТ ПЪРВА РЪКА[1]. 1. За сведения, новини и под. — който е направо от първоизточника. *На сведенията от първа ръка може да се вярва.*
2. Направо от първоизточника. *Получи тези новини от първа ръка.*

ОТ ПЪРВА РЪКА[2], човек (хора). Който е от висшето общество, с високо обществено положение (човек). *Всеки ден отива по гости или кани гости — Антоанета Христакиева, Даринка, госпожа Кантарджиева, някакви офицерски дами — и тогава Цонка не смее да припари с децата в салона; свекърва ѝ обаче блаженствува, понеже в къщата ѝ се събират такива госпожи все от първа ръка.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *В България секи малко много имотен човек, за да мине наред с първата ръка хора, за да му казва секи „добро утро", между другото, тряба да има и голяма порта, много по-висока от къщата му.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *А хората, при които ще те води, са търговци от първа ръка, почтени господа, богати.* А. Гуляшки, Златното руно. *Отиде той при своите стари приятели — все като него „първа ръка" хора... поприказваха си и плъзнаха из селото по кръчмите и кафенетата.* Г. Караславов, Стари вълци. *Че той, гледам, така... първа ръка човек... какво ще прави на село?* О. Василев, Любов.

ОТПЯЛО СЕ НА ДЕВЕТДЕСЕ. *Диал. Неодобр.* Високомерен, надут е.

ОТРИВАМ / ОТРИЯ МУХАТА. Отървавам се от нещо, като го прехвърлям на друг.

ОТРИЛ МИ Е ГУБЕРА ГУРЕЛИТЕ. *Диал.* Женен съм, не съм ерген.

Още: **Ожулил (обърсал) ми е губера гурелите.** *Диал.*

ОТРИТВАМ СИ / ОТРИТНА СИ КЪСМЕТА. *Диал.* Сам ставам причина да загубя нещо, което е в моя полза, не се възползувам от представилия ми се благоприятен случай.

Още: **Ритвам си / ритна си късмета.**

ОТРОВНА СТРЕЛА. Неприятни думи, намеци за нещо, отправени към някого. *Кой е Тертеровия син? Аз го знаех бял, а сега има татарски цвят. . . Светослав усети остра болка от тая отровна стрела.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Да не ми е чавка изпила ума? Аз никога не давам тютюна си на кооперацията. . . Той погледна кръчмаря, но последният не забеляза отровната стрела, отправена към кооперацията.* Д. Димов, Тютюн.

ОТ РЪКА. *Диал.* Съвестен, усърден в работата си. *Момичето е от ръка, цялата къща е подредена, свети.*

ОТ РЪЦЕТЕ МИ ИЗПАДВА / ИЗПАДНЕ. Загубвам нещо, лишавам се от нещо. *За съжаление в борбата срещу Ахтунг от ръцете ми изпадна един от най-силните козове — доктор Лилков. Той се разболя внезапно — получи силен вътрешен кръвоизлив от стомашна язва. . . Така аз останах без сигурна опора, която имах в самия затвор.* П. Вежинов, Звездите над нас.

ОТРЯЗАЛИ МУ РЪЦЕТЕ, ЧЕ ГИ ЗАЛЕПИЛИ ОТЗАДЕ МУ. *Диал. Грубо.* За човек, който нищо не умее да върши, крайно непохватен, несръчен, нескопосан, некадърен човек.
Още: **Откъснали му ръцете, че ги залепили на задника му.** *Диал. Грубо.*

ОТРЯЗАЛ СЪМ ГЛАВАТА *на някого.* Обикн. за син или дъщеря — извънредно много приличам на един от родителите си (по-често за прилика с бащата) или на дядо си, баба си. *Детето е отрязало главата на баща си — същите очи, нос, уста.*
Още: **Откъснал съм главата.**

ОТРЯЗАН МИ Е ПЪПА *някъде Диал.* Обичам, предпочитам да прекарвам по-голяма част от времето си някъде, често да бъда някъде.
Още: **Хвърлен (вързан) ми е пъпа.**

ОТРЯЗВАМ / ОТРЕЖА ГО С НОЖИЦА. Категоричен съм в мнението си или в решението си, не търпя никакво възражение. *Познаваше характера му* [на чичо Кольо] *и не смееше да му говори открито. Рече ли нещо, с ножица го отрязва.* Ив. Петров, Нонкината любов.
Още: **Отрязвам / отрежа <като> с нож.**

ОТРЯЗВАМ / ОТРЕЖА <КАТО> С НОЖ. Категоричен съм в мнението си или в решението си, не търпя никакво възражение. *Той каквото отсъди, да бъде като с нож отрязано.* П. Ю. Тодоров, Първите.
Още: **Отсичам <го> / отсека <го> като с нож. Пресичам го / пресека го като с нож. Отрязвам / отрежа го с ножица. Отрязвам / отрежа с нож думата.**

ОТРЯЗВАМ / ОТРЕЖА КВИТАНЦИЯТА (КВИТАНЦИИТЕ) *някому.* **1.** Отказвам рязко и категорично някому нещо. *Лесно е да се каже така, ама а направи го де! Ами ако ти отреже квитанцията? Ще станеш за срам, братленце.* К. Кръстев, Катастрофа. *— Да приключим, другари. Всичко е ясно. Такъв човек няма място на кораба! Отрежете му квитанцията и да си вървя, че ме чака важна работа.* Ат. Мандаджиев, Белият цвят на рибите.
2. Отказвам да имам всякаква близост с някого, прекъсвам всякакви отношения с него. *— А защо да не приемам, че Драган е влюбен! . . . Защо да не предположим, че Мичето му е отрязала квитанцията и той, отчаян, хоп под влака!* Й. Гешев, Вик от тъмнината. *Интимничи с мене, сякаш сме били и пребили! Моля ти се, помогни ми да й отрежа квитанцията по-деликатно, за да не стават скандали.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Даде ми хака и . . . отряза ми квитанцията, тъй да се каже.* Й. Йовков, *— Аз отивам в Пеня Ронда. — Мисля, че ти отрязаха квитанциите.* Д. Димов, Осъдени души.

ОТРЯЗВАМ / ОТРЕЖА КРИЛАТА *на някого.* Отнемам възможността на някого да действува. *Росица Енева, . . . се бунтуваше непримиримо срещу бездействието, на което беше осъдена в затвора. . . — Ах, отрязаха ми крилата! . . . Ах, като квачка седя тука!* Д. Ангелов, На живот и смърт.
Още: **Подрязвам / подрежа крилата.**

ОТРЯЗВАМ / ОТРЕЖА КУЙРУКА *на някого.* Заставям някого да престане да своеволничи, принуждавам го да се смири, да кротува. *Кметът малко шава, ама ще му отрежем куйрука.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.
Още: **Срязвам / срежа куйрука.**

ОТРЯЗВАМ / ОТРЕЖА НАКЪСО. [*Често:* **Отрежи накъсо**]. Казвам, изказвам нещо накратко и това, което е най-съществено.

Още: **Отсичам / отсека накъсо.**

ОТРЯЗВАМ / ОТРЕЖА ПРЕЗ ПРОСОТО БОС. *Диал.* Започвам да постъпвам безотговорно, като преставам да се интересувам от ред, приличие или законност.

Още: **Удрям / ударя <го (я)> през просото. Тръгвам / тръгна през просото.**

ОТРЯЗВАМ / ОТРЕЖА ПЪТЯ *на някого.* **1.** Не позволявам на някого да премине през някъде или да напредва някъде (обикн. в бой, при настъпление). *Да се нахвърлят на гърците отстрани. Не на плячка да им е окото, ами да отрежат пътя на Кантакузин за Кумуцена.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Съветските войски минаха в решително настъпление по средното течение на Дон със задача да излязат в тил на германо-фашистките войски, . . . , да им отрежат пътя на отстъплението и да осуетят всеки опит да бъдат освободени от обкръжените германски войски.* В. Коларов, Против хитлеризма и неговите български слуги. *Мнозина, станали прави, тревожно следяха мяркащите се тук-там конници. Страхуваха се да не им отрежат пътя за селата и да минат в тила им.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Части от дванадесета дивизия отрязаха пътя за отстъпление на силни усташки поделения и им предложиха да капитулират.* П. Вежинов, За честта на родината.
2. *Към нещо.* Попречвам на някого да работи някъде, да действува в известна насока. *Тя инстиктивно долавяше, че с обичайната си разговорливост и шеги, с прекалените си ласки Петър прикрива злото си намерение да отреже изведнъж пътя ѝ към фермата.* Ив. Петров, Нонкината любов.

ОТРЯЗВАМ СИ / ОТРЕЖА СИ ГЛАВАТА. *Само в сег. вр. от несв. вид или в бъд. вр. от св. вид и със следв. изр. със съюз* **че, ако.** Напълно съм уверен в достоверността на нещо, съвсем съм сигурен, че нещо ще стане, че е така (с оглед на изказаното твърдение в следващото или в предходното изречение). — *Аз зная, какво мислиш! — Нищо не знаеш! — . . . — Ако не мислиш за Мита, аз ще си отрежа главата!* К. Петканов, Златната земя. *Отрязвам си главата, че вие не сте мерили.* Ив. Вазов, Под игото. — *Това ако е партиен секретар, аз главата ще си отрежа! — заяви Георги пред Вачко. — Знае какво е положението и напук пак там, в това котило!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

Още: **Режа си главата. Давам си / дам си (залагам си / заложа си) главата** /във 2 знач./.

ОТРЯЗВАМ СИ / ОТРЕЖА СИ ЕЗИКА. *Само в сег. вр. от несв. вид или в бъд. вр. от св. вид.* Ще се самонакажа най-жестоко, ако не се случи нещо (при твърдение на нещо, в което съм абсолютно сигурен). *Тя е Кара Велювата дъщеря, най-чорбаджийската. Искаха я пет души отбор ергени, но баща ѝ не я дава. . . Иван Недялковият ще я грабне, отрязвам си езика.* Ив. Вазов, Под игото.

ОТРЯЗВАМ / ОТРЕЖА С НОЖ ДУМАТА. Категоричен съм в мисленето си или в решението си, не търпя никакви възражения. *Никой не можеше да отреже като с нож думата, както това знаеше да направи бае Митар.* Мих. Георгиев, Бае Митар пророкът.

Още: **Отрязвам / отрежа <като> с нож.**

ОТ САМО СЕБЕ СИ. 1. Без външна намеса или помощ, без чуждо въздействие, влияние. *Дълбоко в душата ѝ без да го иска, от само себе си, заражда се и някакво недоволство.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ. *Две години вече очите постоянно ме болят. Ходих на преглед в болничната каса. Нищо, казаха слабо възпаление, което скоро щяло да мине от само себе си.* Г. Караславов, Споржилов. *Грохнат ли старите дървета, от само себе си никнат младоки.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Докато се наместяше в каруцата, хармониката му издаде от само себе си няколко звука.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят.
2. Без доказване, без разясняване. *Всички тия неща се разбират от само себе си.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *Погледна ме с големите си умни очи със сянка на превъзходство, че я питам за прости неща, които се разбират от само себе си, и отмина.* З. Сребров, Малката Офелия. *От само себе си са разбира, че тая среща с Осман ага беше нещо в роде очна ставка.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *И от само себе си се разбираше, че най-малко една четвърт от мъжете, които сега стояха в горичката и чакаха знака за тръгване, щяха да паднат в това сражение.* Д. Димов, Тютюн.

ОТ СВЕТА НАВЪН. *Диал.* **1.** Не какъвто трябва; недобър, лош, несвестен.
2. Не както трябва, не както е редно; лошо.

Още: **Вън <от> света.** *Диал.* **Извън света.**

ОТ СЕМКА ТИКВА, п р а в я. От дреболия нещо голямо, възвишено (правя). *Знам го твоят свят — от пепел и пръст жито да правиш. От семка тиква.* Н. Хайтов, По земята.

ОТСЕЯЛ СЪМ СИ БРАШНОТО. *Диал.* Свършил съм си работата.

ОТСИЧАМ <ГО> / ОТСЕКА <ГО> КАТО С НОЖ. Категоричен съм в мнението си или в решението си, не търпя никакво възражение. *Ами баща ми, бог да го прости, нали го знаеш?... От седем села ергени чукаха на портите му... А той нали го помниш какъв черкезин беше, като рече на Цоньо ще те дам и като с нож отсече.* Никман, Каракулак. *Като кажеше нещо, отсичаше като с нож.*
Още: **Пресичам го / пресека го като с нож. Отрязвам / отрежа <като> с нож. Отсичам / отсека като с брадва.**

ОТСИЧАМ / ОТСЕКА КАТО С БРАДВА. Категоричен съм в мнението си или в решението си, не търпя никакво възражение.
Още: **Отсичам <го> / отсека <го> като с нож.**

ОТСИЧАМ / ОТСЕКА НАКЪСО. [*Често:* **Отсечи накъсо**]. Казвам, изказвам накратко и най-същественото.
Още: **Отрязвам / отрежа накъсо.**

ОТСИЧАМ / ОТСЕКА ПАЗАРЛЪКА. Стигам до споразумение с някого при купуването или продаването на нещо. *Пазарлъка бе „отсечен" и на другия ден юношата стана птицегледач в малкия чифлик на едно немско семейство.* В. Маринов, Сред хората.
Още: **Откъсвам / откъсна (скъсвам/ скъсам) пазарлъка.**

ОТСИЧАТ МИ СЕ / ОТСЕКАТ МИ СЕ КРАКАТА. Изпитвам отмаляване от някакво изживяване, силно вълнение или от умора. *Да вървя, ама къде, като ми се отсякоха краката? Като ми се разплиска тая каша ... в главата ми, като замъглиха сълзи очите, накъде?* Н. Хайтов, Шумки от габър.
Още: **Отсичат ми се / отсекат ми се мартинките.** *Жарг.*

ОТСИЧАТ МИ СЕ / ОТСЕКАТ МИ СЕ МАРТИНКИТЕ. *Жарг.* Вж. Отсичат ми се / отсекат ми се краката. *Нормата ли гониш? — намигна дяволито Руси. Момъкът заби лопатата в гъстия разтвор и облече изсивялата си риза. — Ще ида до някой ресторант — каза им той. — Ресторант! — дръпна каскета си Смидлията. — Ще му гледаме гърбинката, като му се отсекат мартинките... — каза Тошо.* Ив. Венков, Хора край нас.

ОТ СОЗДАНИЯ МИРА СЕГО. *Книж.* От най-стари времена.

ОТ СТАРА КОЗА ЯРЕ. Много хитър, опитен. *Слушай — рече му кротко, но строго тате. — И ти си шмекер, ама и аз съм от стара коза яре!* Ст. Ц. Даскалов, Бялата погача. *Със слово, с така наречените думи, казани навреме и на място, най-бързо се расте, това вече си го зная от практиката, а аз станах от стара коза яре.* П. Незнакомов, Ако бях млад.

ОТ СТАРА КОКОШКА ЯЙЦЕ. Много хитър, опитен.

ОТ СТАРА КРАВА ТЕЛЕ. Много хитър, опитен.

ОТ СТАРА МАЙКА ДЕТЕ. Много хитър, опитен.
Още: **От стара майка син (чедо). От стар баща дете.**

ОТ СТАРА МАЙКА СИН. Много хитър, опитен.
Още: **От стара майка дете (чедо). От стар баща син.**

ОТ СТАРА МАЙКА ЧЕДО. Много хитър, опитен.
Още: **От стара майка дете (син). От стар баща чедо.**

ОТ СТАРА НАПРАВА. Солиден, хубав, устойчив. *Всички мебели бяха потъмнели, но личеше си, че са от стара направа.*

ОТ СТАР БАЩА ДЕТЕ. Много хитър, опитен.
Още: **От стара майка дете. От стар баща чедо (син).**

ОТ СТАР БАЩА СИН. Много хитър, опитен.
Още: **От стара майка син. От стар баща дете (чедо).**

ОТ СТАР БАЩА ЧЕДО. Много хитър, опитен.
Още: **От стара майка чедо. От стар баща дете (син).**

ОТ СТАРИ ЛЮДЕ ДЕЦА. Много хитри, опитни.

ОТСТРАНЯВАМ / ОТСТРАНЯ ОТ ПЪТЯ СИ *нещо или някого.* Премахвам всякакви пречки при постигане на целите си. *Византия и християнството! — продължаваше Пресиян. — Трябва да ги отстраним от пътя си, за да се развиваме спокойно.* Й. Вълчев, Стъпала към небе.

ОТСТРАНЯВАМ СЕ / ОТСТРАНЯ СЕ ОТ ПЪТЯ *на някого.* **1.** Преставам да преча на някого в постигането на неговите цели. *Но това не е добре за него и затова искам да си отида, да се отстраня от пътя му.* Д. Талев, Самуил.
2. Преставам да се натрапвам на чувствата на някого, преставам да съществувам за някого. *Като почувствува неговото хладно държание, тя реши, че трябва да се отстрани от пътя му.*

ОТ СТРОШЕНО ЯЙЦЕ ПО-ЗДРАВО. *Диал. Ирон.* За човек или нещо — нездрав, болнав.
Още: **От яйцето по-здрав.** *Диал. Ирон.*

ОТ СЪРЦЕ, рожба (чедо). *Нар. поет.* Своя, собствена, обична (рожба, чедо). *Песента разправя за първа рожба от сърце.* К. Петканов, Без деца.

ОТ СЪРЦЕ <И ДУША>. 1. Искрено, сърдечно, с чувство. *Нонка отдавна не беше се смяла тъй от сърце.* Ив. Петров. Нонкината любов. *Погледна небето, помоли се от сърце. — Боже, стопли земята, прати ни слънце.* К. Петканов, Старото време. — *Няма да излъжеш, нали? — Не, няма, наистина няма! — от сърце обеща Ася.* П. Стъпов, Човекът от трамвая.
2. От добра воля; драговолно, с желание. *Ще извадиш жълтицата и ще я подадеш на наместника и ще кажеш: ето отче, давам тая жълтица от сърце.* Д. Талев, Железният светилник. *А отгоре — градът, фронтът искаха своето. А хората бяха съвсем изтънели. И за най-незначителния наряд за храни или добитък се противяха или ако даваха, това не винаги беше от сърце.* В. Нешков, Настъпление.
3. В много висока степен; много. *Ротният командир беше млад човек, от сърце и душа преданен на работата си, вечно зает.* Й. Йовков, Другар. *Вие ми дадохте службица, благодарен съм ви от душа и сърце.* Ив. Вазов, Хамалинът.

ОТ СЪРЦЕТО МИ Е ПАДНАЛО. *Диал.* Родила съм го, рожба ми е.

ОТ СЪЩАТА ЗАКВАСА СЪМ ЗАМЕСЕН. Еднакъв съм, приличам си с някого по характер, разбирания, възпитание (обикн. за хора от общ произход) или от еднакъв произход съм с някого.
Още: **От същата мая съм замесен. От същото тесто съм замесен.**

ОТ СЪЩАТА МАЯ *с някого.* Еднакъв с някого, подобен на някого по характер, разбирания, възпитание (обикн. за хора от общ произход) или еднакъв с някого по произход.
Още: **От една мая.**

ОТ СЪЩАТА МАЯ СЪМ ЗАМЕСЕН. Еднакъв съм, приличам си с някого по характер, разбирания, възпитание (обикн. за хора от общ произход) или от еднакъв произход съм с някого.
Още: **От същата закваска съм замесен. От същото тесто съм замесен.**

ОТ СЪЩИЯ ДОЛ *с някого.* Еднакъв с някого, подобен на някого по характер, прояви, разбирания. *Кондарев отдавна го подозираше в корист. . . Генков търсеше компромиси и не искаше да си разваля любезните отношения с господин съдебния следовател. Тошков бе от същия дол.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ОТ СЪЩОТО ТЕСТО СЪМ ЗАМЕСЕН. Еднакъв съм, приличам си с някого по характер, разбирания, възпитание (обикн. за хора от общ произход) или от еднакъв произ-

ход съм с някого. *Филев не можеше да се начуди — как мохамеданите бяха повлияли на по-културните християни? И той горчиво си отговаряше: нали и едните, и другите са от едно тесто, от един произход — тукашни българи.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина.

Още: **От същата мая (закваса) съм замесен. От едно тесто съм замесен. От едно <и също> тесто съм направен.**

ОТ ТАРАЛЕЖ ВЪЗГЛАВНИЦА. *Жарг.* Нещо, свързано с неприятности, безпокойства и риск. *Отначало помислих да спра във фабрика „Фаянс", но се отказах — бях чул, че имат преразход на въглища. Заобиколих и завод „Антон Иванов" — не ми трябва от таралеж възглавница.* К. Пишманмайсторов, Скоклю.

ОТ ТАЯ ТРЪНКА ЗАЕК НЯМА ДА ИЗЛЕЗЕ. *Диал.* Няма да се постигне нищо, безуспешно ще бъде, няма да има никакъв резултат или изгода от нещо. *Дай ни работа, пък ще си направим по една самокритика и да спи зло под камък. — Не — казва — мен самокритика не ми върши работа. Мен ми трябват сериозни хора. Разбрах, че от тая тръхка заек няма да излезе и потеглихме към Бургас.* Д. Анестев, Крилатият.

Още: **От тая тръпка заек няма да изскочи.**

ОТ ТАЯ ТРЪНКА ЗАЕК НЯМА ДА ИЗСКОЧИ. *Диал.* Вж. От тая тръпка заек няма да излезе.

ОТ (ИЗ) ТВОИТЕ УСТА В БОЖИ<ИТЕ> УШИ. Дано се сбъдне (употребява се като отговор, когато се пожелава някому нещо хубаво). *Наздраве! Дано догодина да се чукаме в свободна България! Стига сме скитали по чужди страни! — От твоите уста в божи уши.* Дора Габе, Мълчаливи герои.

Още: **Твоите думи в божиите уши.** *Диал.*

ОТТЕГЛЯМ СЕ / ОТТЕГЛЯ СЕ НА СЯНКА. Преставам да се боря за нещо или да работя нещо; капитулирам.

ОТТЕГЛЯМ СИ / ОТТЕГЛЯ СИ КОНСУЛИТЕ. Махам се отнякъде, напущам някое място; скъсвам всякакви отношения с някого. *Да им плюя аз на законите, щом са такива. Отсега нататък си оттеглям от тях консулите. По-рано ги уважавах, сега ги мразя.* Ем. Станев, Януарско гнездо.

Още: **Вдигам си / вдигна си (изтеглям си / изтегля си, обирам си / обера си) консулите.**

ОТТИКВАМ / ОТТИКНА КОРИТОТО. *Диал. Шег.* Получавам възможност да се оженя, защото по-голямата ми сестра се е вече омъжила.

ОТ ТИКВА МИ Е ГРОША. *Диал.* Не съм добре материално.

Още: **Тиквен ми е гроша.** *Диал.*

ОТ ТИКВИ ДО КРАТУНИ. Съвсем малко, кратко време. *Това ще трае от тикви до кратуни.*

ОТ ТОВА ГЬОЛЧЕ РИБА НЯМА ДА ИЗЛЕЗЕ. *Диал.* Няма да се постигне нищо, безуспешно ще бъде, не ще има резултат или изгода от нещо.

ОТ ТОВА (ТУЙ) ТЕСТО СЪМ ЗАМЕСЕН. Еднакъв съм, приличам си с някого по характер, разбирания, възпитание (обикн. за хора от общ произход) или от еднакъв произход съм с някого. *И аз съм от туй тесто замесен, и аз съм работил тази земя, пот съм лял. . . Няма връщане назад. Такова нещо е животът.* Ив. Петров, Мъртво вълнение.

Още: **От едно (същото) тесто съм замесен.**

ОТ ТОПОРА ТОПОРИЩЕТО. *Диал.* Каквото може, макар и нещо малко (употребява се като съвет към ощетен човек, да се задоволи от този, който го е ощетил с нещо понезначително).

ОТ ТОЧИЛО МЕД ИЗСТИСКВАМ. *Диал.* Искам да взема пари на заем от скъперник.

ОТ (ПРЕЗ) ТРЕТА РЪКА[1]. 1. За сведения, новини и под. — който не е непосредствено, направо от източника.

2. Не непосредствено, не направо от източника. *Балашев отрасте, разкърши плещи и в шести клас вече бае Балашко чу през трета ръка — „син ще има за чест и слава, само. . . попъгал се в лоши книжки“.* А. Страшимиров, Кръстопът. *През втората и третата ръка Гроздан научаваше за заканите на Пинтата и се преструваше на нехаен и смел.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **От (през) втора ръка.**

<ОТ> ТРЕТА РЪКА[2], човек (хора). Който е съвсем нисш по произход или по обществено положение (човек). *Най-отпред седяха първенците: . . . По-назад, та чак до дъното на залата седяха хора от втора и трета ръка.* Ст. Дичев, За свободата. *Фашистите ни гледаха накриво, . . . , смятаха ни за трета ръка хора и от това, разбира се, аз никога не съм се оскърбявал.* В. Нешков, Настъпление. *Музиката засвири полка . . . Отначало никой не се реши да танцува, но след няколко минути излезе една двойка, после още една. И двете двойки бяха хора от трета ръка. Никой от хайлайфа не взе участие в полката.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ОТ ТРЕТИ КОЛЕЦ. *Диал. Ирон.* Никакви роднини или съвсем далечни роднини.

ОТ ТРИ БУКИ — ДВЕ ВРЕТЕНА. *Диал.* Работа без сметка; разсипничество.

ОТ ТРЪН ПРАСКОВА, искам. *Диал. Ирон.* Нещо безсмислено, несъобразно, невъзможно (искам).

ОТ ТРЪН <ТА> НА ГЛОГ. От по-малко зло на по-голямо. *Ще разследват Димитра, тогавашния му аргатин . . . Да рече да подкупува и да моли аргатина — нямаше смисъл. Ще оплете още повече работата, ще падне от трън на глог.* Г. Караславов, Снаха. *— Но, от трън, та на глог: в Кюселерския боаз три пушки изгърмели връз него.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Беше намислил да върви при кадията, . . . Някои селяни го раздумваха — мигар не е опитал ползата от султанова помощ? От трън, та на глог?* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *— Кекавмене, болен съм. Кажи ми някой добър лечител, да отида при него. — Клетнико — рече му Кекавмен, — ти искаш да попаднеш от трън на глог. Моли се богу да не попаднеш в ръцете на някой лекар, дори и на най-учения, защото той не ще ти каже никога, каквото трябва.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

ОТ ТРЪН ТРЕНДАФИЛ. *Диал.* Употребява се в случаи, когато лоши, мързеливи хора имат много добри и работливи деца.

ОТТУК ВЛИЗА, ОТТАМ ИЗЛИЗА. Употребява се, когато някой не обръща никакво внимание на съветите, които му се дават от страна на някого, или слуша разсеяно това, което му се говори.

Още: **От едното влиза, от другото излиза.**

ОТТУК ДО КРУШИ, управа. *Диал.* Никаква (управа).

ОТ ТЪМНО. От ранна сутрин, от преди изгрев слънце. *Двете жени . . . шетаха още от тъмно.* Д. Талев, Железният светилник.

ОТ ТЪМНО ДО ТЪМНО. От ранни зори докато настане вечер, през целия ден. *Работата на полето ще кипи, машините ще бръмчат от тъмно до тъмно.* Кр. Григоров, Новодомци. *Старецът наблюдаваше с мъка как младата снаха от тъмно до тъмно не подгъва крак.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Нека поспи, днес е празник. От тъмно до тъмно бие той всеки ден бакъра, ето и сега, на стари години.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Никога не помисляше — . . . — за хората, които работеха също от тъмно до тъмно и не можеха да платят светлината.* Т. Генов, В тия вечери.

ОТУПВАМ / ОТУПАМ ПЕПЕЛТА. *Диал.* **1.** *Някому. Обикн. в св. вид.* Набивам, напердашвам някого. *Внимавай, да не ти отупа пепелта, има тежка ръка.*

2. Давам всичко, каквото имам.

Още: **Отупвам / отупам праха** /към 1 знач./ *Диал.*

ОТУПВАМ / ОТУПАМ ПЕРУШИНАТА *някому. Обикн. в св. вид.* Набивам, напердашвам някого. *И се вторачи изпитателно в него. „Ако се е домъкнал с пазванти да ме запира, ще му отупам перушината!“ — зарече се в себе си.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ОТУПВАМ / ОТУПАМ ПРАХА <ОТ ГЪРБА> *някому. Обикн. в св. вид.* Набивам, напердашвам някого. *След тази беля не зная дали ще успея да се отърва да не ми отупат праха от гърба.*

Още: **Изпухвам / изпухам праха <от гърба>. Изтърсвам / изтърся (отърсвам / отърся, опухвам) праха. Отупвам / отупам пепелта** /в 1 знач./. *Диал.*

ОТ УСТА. 1. Привиден, който няма да се изпълни, няма да се осъществи. *Магьосникът видял, че са го втори път измамили и си отишъл, като се заканил на Великия Дявол. Тая закана не била само от уста.* Н. Райнов, Княз и чума. *Заплаши го, че повече няма да се грижи за него, но то беше само от уста.*
2. Привидно, неискрено. *Заплаши го от уста.*

ОТ УСТА НА УСТА. От човек на човек (за нещо, направило силно впечатление, което се разказва от един човек на друг, за което много се говори). *От уста на уста новината за чудната трапеза стигнала до царските уши.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Народът разнасяше като легенда от уста на уста и най-малките прояви на народните борци.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *В селото се носеше от уста на уста слухът, че председателката е много строга.* Н. Каралиева, С вяра в хората. — *Маноле — рекох аз.* — *Песента ходи от уста на уста. Ако не беше права, все щеше да я премълчи някой.* А. Дончев, Време разделно.

ОТ УСТАТА МИ ОГЪН ИЗЛИЗА. *Диал.* Говоря разпалено.

ОТ УСТАТА СИ, патя (пострадвам, страдам, изпащам си). От невъздържаните си приказки, от това, което говоря необмислено (патя). — *Иванице, по-полека, не викай да не те чуят, че може да патиш от устата си!* К. Петканов, Златната земя.

ОТ УСТАТА ТИ В ПАЗВАТА ТИ. Да ти се случи, да те сполети (употребява се като пожелание, клетва, да стигне този, който я изрича). — *Кълнеш ли, мари безбожнице! От устата ти в пазвата ти, дано.* А. Антонов-Тонич, Гайда за милиони.

ОТ УХО НА УХО. Тайно от един човек на друг. *Паролите се разнесоха шепнешком от ухо на ухо.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Старият Кошков го осведомяваше за положението в града и за слуховете, най-противоречиви и понякога дори нелепи, които се разнасяха от ухо на ухо.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Клюката бързо се разпространяваше от ухо на ухо.*

ОТ УЧЕНИЧЕСКАТА СКАМЕЙКА. От времето, когато бях ученик. *Девойката вече не откъсна очи от Търнов. Тя следеше лицето му, което излъчваше светлина. . . и откриваше, че той е много хубав, такъв за какъвто бе мечтала още от ученическата скамейка.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

ОТ ЦАРЯ ПО-ГОЛЯМ. Високомерен, надут, много горделив.

ОТ <ЦЯЛА> ДУША И СЪРЦЕ и ОТ ЦЯЛАТА СИ ДУША. Много искрено, много силно, с много чувство; всеотдайно. *Тя го обича от цяла душа и сърце . . . той за нея е всичко на този свят.* В. Друмев, Иванко. *Предан от душа и сърце.*

Още: **С цялото си сърце <и душа>. От все сърце <и душа>.**

ОТ (С) ЧИСТО СЪРЦЕ. 1. Честно, искрено, чистосърдечно. *Отговори ми с чисто сърце, знаеш ли книгата, дето се приказва за греховете човешки?* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Като видя, че до нея е Младен, усмихна му се с чисто сърце.* К. Петканов, Без деца. *Малко по малко обзе го такъв страх, че той от чисто сърце повярва, че син му е обран тук.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.
2. С добри, искрени намерения. — *Всякакъв дар е хубав, от чисто сърце кога е даден — отвърна Сьбо.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

Още: **От просто сърце.** *Диал.*

ОТ ЧУКУН ДЯДО. *Диал.* От много отдавна, от много стари времена.

Още: **От кочун дедо.** *Диал.*

ОТЪРВАВАМ / ОТЪРВА ВЪЖЕТО. Успявам да се спася от обесване; оцелявам. *Вечерта след прочитането на смъртната присъда Борис легна след проверката и до зори мисли.*

Какво можеше да се направи, за да отърве въжето? Г. Караславов, Танго. *Не бой се, ще го дочакаш. Като си излежи доживотния затвор. . . Сливчето отърва въжето с мои пари, запазих ти го. Виждаш ли колко съм добър?* Ем. Манов, Ден се ражда. *Синовете ѝ ги чака смърт, тя не може, не може да се примири с тая мисъл — тя ще направи нещо, . . . То да отърват въжето — все някой ден ще дойде време за разплата.* Ст. Дичев, За свободата.

Още: **Откачам / откача въжето.**

ОТЪРВАВАМ / ОТЪРВА ГЛАВАТА <СИ>. Успявам да се спася от смърт; оцелявам. *Това отстъпление от редовете на работническата партия предизвика омразата на другарите му. Но той не се безпокоеше: — Аз имам жена, деца! Едва отървах главата си в двайсет и трета година, сега не ще да си пъхам ръцете в цепеца!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Тайно от другите вече всеки се виждаше жертва на непобедимия метеж, . . . вече всеки тайно от другите правеше сметка, как да отърве главата и кесията си.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Издебнах момента, . . . И дръпнах Ботушев настрана. — Ботуш, направо казано — с нас е свършено. Няма надежда да отървем главите.* Ем. Манов, Пленено ято.

Още: **Отървавам <си> / отърва <си> кожата** /в 1 знач./.

ОТЪРВАВАМ / ОТЪРВА ДУМА. *Диал.* Казвам нещо, което съм длъжен да премълча, да не издавам. *Комунистите и те са хора като всички с меса и нерви. Може някой да отърве и дума. — Като не иска, как ще отърве — възпротиви му се Мишо, но очите му, плахливо отворени, още не мигаха.* М. Яворски, Хората се промениха.

ОТЪРВАВАМ / ОТЪРВА КУРШУМА. Успявам да се спася от застрелване; спасявам живота си. *Скитал четири дни из планината, като последните два дни тъпчел стомаха си с киселец, наскочил на жандармеристи и едва отървал куршума.* Ем. Манов, Ден се ражда *Беше малолетен и затова отърва куршума.*

ОТЪРВАВАМ / ОТЪРВА НОЖА. Успявам да се спася от смърт; оцелявам. *Тук-там по някоя майка се опитваше да прехвърли детето си през зида, сама — застанала с голи ръце срещу убийците; . . . Но малцина успяха, съвсем малко бяха хората, които отвърваха ножа.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ОТЪРВАВАМ / ОТЪРВА ОТ ВЪЖЕТО *някого.* Спасявам някого от обесване, избавям някого от смърт. *Какво ще има? Убиха Куцара и туй-то. Таз Албена! . . . Нека я вземе, нека я отърве от въжето.* Й. Йовков, Албена. *В тая репутация* [на циганин] *ми завиждаха и другите бунтовници, като ме съветваха още строго да я пазя, защото тя ще да ме отърве от въжето.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

ОТЪРВАВАМ <СИ> / ОТЪРВА <СИ> КОЖАТА. 1. Успявам да остана невредим, да се избавя от смъртна опасност; оцелявам.*Когато неприятелските войници запалиха двореца ми, аз се измъкнах, . . . , и с мъка отървах кожата си.* А. Каралийчев, Малкият орач. *Боледувах. Плеврит някакъв дяволски ме измъчи, та без малко не хвърлих топа. Отървах кожата, ама нали вече не ме бива като всичките други хора за всякаква работа.* П. Велков, Стълба до небето. *Старецът и пъшка тежко, дълбоко. — Жив!Жив! — почнаха да си шушукат с облекчение в навалицата . . . — Отърва кожата дядката!* Д. Калфов, Долу рефера. *По чудо си отърва кожата човекът през фашизма. Момчето му прибраха в затвора, едва не загина от побоища.* Ст. Станчев, Под ясно слънце. *Тъй изпонаплашили раята, че като чуе — кърджалиите идат! — който не смогвал да хване гората, сам изнасял от къщи всичко, до шушка. Кожата да отърве.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

2. Спасявам се от наказание или от някаква присъда (обикн. смъртна) за извършени от мене нередности или престъпление. — *Е, думай сега! Ралчо стоеше до бюрото прав и триеше потта си. — А бе отървах кожата, дето се вика! Домакина подведоха под отговорност и го пуснаха под гаранция.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. — *Всички имате пръст в тая работа, ние го знаем — извика Бойчански. — Но както и да е, отървахте кожата.* Ив. Петров, Мъртво вълнение — *Размина се, бях арестуван, щяха да ме съдят, но да спи зло под камък — засега отървах кожата.* В. Нешков, Настъпление. *Единственият начин да отървеш кожата е да ни кажеш всичко. Бъди искрен докрай и аз ти обещавам, че в памет на баща ти ще направя и невъзможното, за да те изкарам оттук.* Б Райнов, Дъждовна вечер.

Още: **Спасявам <си> / спася <си> (запазвам <си>) / запазя <си>) кожата** / към 1 знач./. **Отървавам <си> / отърва <си> кожичката. Отървавам / отърва главата <си>** /към 1 знач./.

ОТЪРВАВАМ <СИ> / ОТЪРВА <СИ> КОЖИЧКАТА. 1. Успявам да остана невредим, да се избавя от смъртна опасност; оцелявам. *Агапи сигурно щеше да изостави ранената и да офейка като вятър, за да отърве кожичката.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. **2.** Спасявам се от наказание или от някаква присъда (обикн. смъртна) за извършени от мене нередности или престъпления.
Още: **Отървавам <си> / отърва <си> кожата.**

ОТЪРВАВАМ / ОТЪРВА ТРАПА. Успявам да си спася живота, да се спася от смърт; оцелявам. *И ако нещо не дай боже се случи с коня, кожата ми ще съдерат, че може и да не отърва трапа, както другият Добри, чичо ми, що е изгнил на каторга заради един везирски ат.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ОТЪРСВАМ / ОТЪРСЯ ПАСПАЛЯ *някому. Обикн. в св. вид. Диал.* Набивам, напердашвам някого.
Още: **Отърсвам / отърся праха.** *Диал.*.

ОТЪРСВАМ / ОТЪРСЯ ПРАХА *някому. Обикн. в св. вид. Диал.* Набивам, напердашвам някого.
Още: **Изпухвам / изпухам (опухвам / опухам, отупвам / отупам, изтърсвам / изтърся) праха. Отърсвам / отърся паспаля.** *Диал.*

ОТЪРСВАМ / ОТЪРСЯ ПАЗДЕРА. *Диал.* Съвземам се от болест; привдигам се.

ОТЪРСВАМ СЕ / ОТЪРСЯ СЕ КАТО КУЧЕ ОТ ПАЗДЕР. *Диал.* Вж. Отърсвам се / отърся се като куче от роса.

ОТЪРСВАМ СЕ / ОТЪРСЯ СЕ КАТО КУЧЕ ОТ РОСА. *Диал. Неодобр.* Оправдавам се лесно.
Още: **Отърсвам се / отърся се като куче от паздер.** *Диал. Неодобр.*

ОТЪРСВАМ СЕ / ОТЪРСЯ СЕ КАТО ПЕПЕЛИВ ТУМБАК. *Диал. Шег.* За дете — пораствам много бързо, неусетно.

ОТЪРСВАМ СИ / ОТЪРСЯ СИ ЯКАТА. Освобождавам се от нещо неприятно, от нещо, което ме гнети. *Сега щом извадя двайсет хиляди гроша, ще ти ги начета, и ще си отърся яката.* Д. Немиров, Братя. *Други станаха министри. . . И всички трябва да станем на крак: — тряба вече да си отърсим яката от изедниците!* А. Страшимиров, Някога.

ОТ ЯГОРИДА, се познаваме. *Диал.* От отдавна (се познаваме).

ОТ ЯЙЦЕ СТАВАМ / СТАНА НА БУРЕ. *Диал.* Бивам силно преувеличен.

ОТ ЯЙЦЕТО ПО-ЗДРАВО. *Диал. Ирон.* За човек — нездрав, болнав.

ОХЛАБВАМ / ОХЛАБЯ ФРОНТА. Намалявам съпротивата си, почвам по-слабо да се съпротивлявам.
Още: **Отпускам (отпущам) / отпусна фронта.**

ОЦАПАХ ГАЩИТЕ. *Подигр.* Силно се изплаших.
Още: **Боядисах (намокрих) гащите.**

ОЦАПВАМ / ОЦАПАМ Я (ГО) *Обикн. в св. вид.* Попадам в тежко, неблагоприятно положение; загазвам (обикн. като възклицание при неочаквана неприятност) . — *Вземат ли и жените да се бъркат в политиката, тогава ще я оцапаме — каза високомерно Киро. —Когато и ние жените се намесим, тогава ще се оправи—отвърна Кръстевица.* Г. Караславов, Обикновени хора. *„Този път може и дълго да няма война — продължаваха да текат в просъница мислите му. — Турчинът съвсем я оцапа.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *— Румънски стражеви кораб! — широко разтвори очи лодкарят Григори, . . . — Сега я оцапахме! — хвана червената си брада казакът.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *И като ме извикаха да излеза, рекох си: „Сега я оцапахме! Какво ще казвам па сега!“* Ст. Ц. Даскалов, Селски души. — *Бива не, ами бива — продължително изговори Кънчо — беля, че главата си да откъсне човек. . . Бирникът дошъл! . . . — Бирникът ли дошъл? Вай, оцапахме я сега!* Ц. Церковски, Бирникът дошъл.
Още: **Оплесквам / оплескам я (го).**

ОЦЪКЛЯМ / ОЦЪКЛЯ ОЧИ. Умирам, издъхвам. *Блъсна го глава, трънки го побиха и преди да клепне вечерня оцъкли очи и поп Костадин пристигна да му даде причастие.* Чудомир, Страх.

Още: **Изцъклям / изцъкля (опулвам / опуля) очи. Облещвам / облещя (изблещвам / изблещя) очи** /във 2 знач./.

ОЧИ В (С, СРЕЩУ) ОЧИ. 1. Лично, непосредствено. *Денят, в който кооперативната фурна извади хляб за всички нуждаещи се, беше първият ден, в който новата председателка се срещна очи с очи с хората.* Н. Каралиева, Неуловимият. *Най-сетне той бе изправен очи с очи с Брайков и Чугун.* В. Нешков, Настъпление.*Пазвантоглу бе ходил на поход, бе се бил в безброй схватки по пътища и проходи, бе стоял очи в очи с всякакви душмани — яки, въоръжени до зъби или ехидносладки, изучени на бойно изкуство или лудо дръзки.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
2. Насаме с някого. *Добре ще бъде помежду си очи в очи да си кажем истината и да си признаем слабостите.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Поисках да остана насаме с невестата — да поговоря с нея очи в очи.* Б. Несторов, Светлина над Родопите.

ОЧИ И УШИ. Шпиони, които работят за някого, осведомяват го. *Партизаните имаха навсякъде очи и уши. Половин час след арестуването на някой комунист те вече знаеха.* Г. Караславов, Разстрелът в Ястребино. *Полицейските и административните власти по околните помашки и турски села мобилизираха мирното население да пази стълбовете и образуваха верига от очи и уши по цялата въжена линия.* Хар. Русев, Под земята.

ОЧИ ЛАКОМИ, ДУПЕ ТРИЧАВО. *Ирон. Грубо.* За самомнителен човек, който се заема с работи, неотговарящи на възможностите му.

ОЧИ НЯМАШ ЛИ. *Обикн. във 2 и 3 л.* Не виждаш ли, не разбираш ли? (употребява се като укор към разсеян или непроницателен човек, който не може да прецени истинското положение на нещата). *Тя Вена, нали си я знаете, една такваз сбутана . . . пък той един млад, хрисим, и положение, и състояние, но нà, щастие. Аз се чудя и мая как са го омагьосали. Бе този човек няма ли очи?* Ст. Л. Костов, Златната мина.

ОЧИ ПЪЛНИ, РЪЦЕ ПРАЗНИ. Употребява се, когато някой само гледа нещо, което иска да има, но не може да го вземе или да го получи. *Ой ти моме, хубаво и лично! / Роб ке ти бидам до три години, / за да ти видам рамната става, . . . Дегиди, лудо, дегиди младо ! дека ке видиш, що файда имаш? Полните очи, празните ръце.* Народна песен.

ОЧИСТВАМ СИ / ОЧИСТЯ СИ СМЕТКИТЕ (СМЕТКАТА) *с някого.* **1.** Ликвидирам окончателно някакви парични отношения с някого; плащам на някого или се разплащам на някого. *Карайте умната — казва той тогава, че да има за пиене повече! Я каква дълга зима се задава! Гледайте сега да очистим сметките, че да има какво пак да пишем.* П. Спасов, Хлябът на хората.
2. Изяснявам личните си отношения с някого, като потърсвам отговорност за постъпките му.
3. Разправям се сурово с някого, отплащам му, отмъщавам си, като го убивам.

Още: **Виждам си / видя си (уреждам си / уредя си) сметките (сметката). Разчиствам си/ разчистя си сметките (сметката)** в 1, 2, 3 знач./. **Гледам си сметките** /в 1 и 2 знач. към 1 и 3 знач./.

ОЧИТЕ МИ ГЛЕДАТ НА КРЪВ. 1. Готов съм да извърша убийство, да убия някого. *Ти да не си вдовицата на онова момче, дето войниците го претрепаха? Па и то отишло с войниците да се кара, не знаеше ли, че очите им все на кръв гледат?* К. Петканов, Морава звезда кървава.
2. Много съм сърдит, навъсен и съм готов да се карам.

Още: **Гледам на кръв.**

ОЧИТЕ МИ ГЛЕДАТ НА ЧЕТИРИ[1] и *по-рядко* **ОЧИТЕ МИ ГЛЕДАТ НА ЧЕТИРИ СТРАНИ.** Внимавам много да не ми се случи нещо лошо, някаква неприятност, действувам предпазливо. *Под хасъра изплашеният кон скача, бъхти се, лудее тъй, че когато Темелко го изкара на пазаря, още върви като попарен, а очите му гледат на четири.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Изведнъж чух кашлица . . . Съвсем наблизо се прокашля човек. Сърцето ми се обърна наопаки, но аз се престорих, че нищо не съм чул и взех да пея още по-силно . . . Пея аз, ама ушите ми отворени широко, очите ми гледат на четири страни. И ето че откъм реката се показа човек.* П. Велков, Бродягите.

Още: **Очите ми играят (са) на четири** /във 2 знач./. **Гледам на четири** /в 1 знач./.

ОЧИТЕ МИ ГЛЕДАТ НА ЧЕТИРИ². *Диал.* С буден ум съм, способен съм, хитър съм, не мога да бъда излъган. *Какво не може Костадиновият син?—Той може да напише писмо, може да прочете всякаква книга и да пише сметки,... Очите му гледат на четири!* Д. Немиров, Братя.
Още: **Очите ми светят на четири.** *Диал.*

ОЧИТЕ МИ ИГРАЯТ НА ВСИЧКИ СТРАНИ. Внимателно, зорко наблюдавам и оглеждам всичко наоколо, старая се да видя всичко, да не пропусна нищо. *Филчо си купи охранен млад кон от селото... На път винаги караше след Богдана, очите му играеха на всички страни, гледаше да не пропусне някой богат турчин.* К. Петканов, Хайдути.
Още: **Очите ми играят на четири** /в 1 знач./. **Очите ми гледат на четири страни.**

ОЧИТЕ МИ ИГРАЯТ НА ЧЕТИРИ. 1. Внимателно, зорко наблюдавам и оглеждам всичко наоколо, старая се да видя всичко, да не пропусна нищо. *Тя се преструваше, че нищо не вижда, но очите ѝ играеха на четири.* Г. Караславов, Обикновени хора.
2. Внимавам много да не ми се случи нещо лошо, някаква неприятност, действувам предпазливо. *Таквози време дошло, на четири всекиму трябва да играят очите.* П. Ю. Тодоров, Зидари.
3. Обикн. за жена — гледам предизвикателно мъжете; кокетирам, флиртувам.
Още: **Очите ми играят на всички страни** /към 1 знач./. **Очите ми гледат на четири¹** /към 2 знач./. **Играят ми очите (очичките)** /към 3 знач./. **Очите ми са на четири** /към 1 и 2 знач./.

ОЧИТЕ МИ КАПВАТ ОТ СРАМ. Много се засрамвам.

ОЧИТЕ МИ СА. 1. *В някого.* Много милея за някого, много обичам някого, държа и разчитам на някого. *Седях си така и си мислех — какво ще правим с този разтурен син?... Загубен човек, пък един на майка и на баща — очите ни в него бяха.* Г. Караславов, Ами какво ли ще стане след година.
2. В нещо. Много харесвам нещо и желая да го имам.

ОЧИТЕ МИ СА В (НА) ГЪЗА. *Простореч. Вулг.* Вж. **Очите** ми са отзад.

ОЧИТЕ МИ СА В КРАКАТА. *Диал.* Разсеян съм, не съм наблюдателен.
Още: **Очите ми са на пръстите.** *Диал.*

ОЧИТЕ МИ СА НА ЛАСТИК. *Жарг.* Гледам с голям интерес и възхищение нещо.

ОЧИТЕ МИ СА НА ПРЪСТИТЕ. *Диал.* Вж. Очите ми са на краката.

ОЧИТЕ МИ СА НА ТИЛА. *Диал.* Безсрамен, нахален съм.

ОЧИТЕ МИ СА НА ЧЕТИРИ. 1. Внимателно, зорко наблюдавам и оглеждам всичко наоколо, старая се да видя всичко, да не пропусна нищо.
2. Внимавам много да не ми се случи нещо лошо, някаква неприятност, действувам предпазливо. *Трябва очите ти да са постоянно на четири, да ги подканяш, да им подвикваш като вземат много-много да се забравят.* Г. Караславов, Снаха.
Още: **Очите ми играят на четири.** /в 1 и 2 знач./. **Очите ми гледат на четири¹** /към 2 знач./.

ОЧИТЕ МИ СА ОТЗАД. *Диал.* Не съм наблюдателен.
Още: **Очите ми са на (в) гъза.** *Простореч. Вулг.*

ОЧИТЕ МИ СВЕТЯТ НА ЧЕТИРИ. *Диал.* С буден ум съм, спобосен съм, хитър съм, не мога да бъда излъган. *Бай Станьо е първият. И друг като него няма да се намери в цяла България. Начетеничък, отворен, очите му светят на четири и право в устата ме гледа.* Г. Караславов, Обиколка.
Още: **Очите ми гледат на четири²**. *Диал.*

ОЧИТЕ МИ СТАВАТ НА ЛАСТИК. *Жарг.* Започвам да гледам с голям интерес и възхищение нещо.

ОЧИТЕ МИ СТАНАХА НА ПОНИЧКИ. *Жарг.* Гледам с голям интерес и възхищение нещо.

ОЧИТЕ МУ ЖЕЛЕЗНИ. Дебелоок, тепегьоз човек е, прави се, че не разбира, че нещо се отнася за него.

ОЧИТЕ НЕ СЪМ ВИЖДАЛ / ВИДЯЛ *на някого.* **1.** Не срещам някого, не го виждам, ходи не там, дето съм аз, не идва при мене. — *Не знам какво ли прави моят „Клинка"? Два дни очите му не съм виждала.* Кр. Григоров, Игличево. *Есенес колкото го търсих, очите му не можах да видя.* Л. Александрова, Има едно щастие.
2. Съвсем не познавам някого. *Аз очите му до ден-днешен не съм видяла, той пари ми иска!* Елин Пелин, Щъркови гнезда.
Още: **Око се не види** /към 1 знач./. *Диал.*

ОЧИТЕ ЩЕ ТИ ИЗВАДИ. *Укор.* Съвсем на явно място е (казва се на някого, който твърди за нещо, че го няма, когато то е пред очите му). *Книгата е на масата, не виждаш ли, очите ти ще извади.*

ОЧУКВА МИ СЕ / ОЧУКА МИ СЕ НА ГЛАВАТА и **ОЧУКВА СЕ / ОЧУКА СЕ НА МОЙТА ГЛАВА.** *Диал.* Пострадвам от някого или нещо.

ОЧУПВАМ СИ / ОЧУПЯ СИ ЕЗИКА. Усвоявам след продължителни упражнения начина на говорене на чужд език, някаква реч и под.; почвам да говоря плавно, с лекота. *Вече добре говориш френски, очупил си си езика.*
Още: **Окършвам си / окърша си езика.**

ОЩЕ ВИКАМ НА ЯЙЦЕТО КОКО. Не съм пораснал, малък съм, дете съм.

ОЩЕ ДЕТЕТО НЕ СЕ Е РОДИЛО, ИВАНЧО ГО КРЪСТИЛИ. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато предварително се правят приготовления и се кроят планове за нещо съвсем несигурно, за което не се знае дали ще се осъществи.

ОЩЕ Е НОВО СИТОТО. Употребява се за младоженци, за да се изтъкне, че е рано за неприятности между тях. *Женени са от няколко месеца и добре се разбират, но още е ново ситото.*

<ОЩЕ> ИВАНЧО НЕРОДЕН, ШАПКА МУ ШИЯТ. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато предварително се правят приготовления и се кроят планове за нещо съвсем несигурно, за което не се знае дали ще се осъществи.
Още: **Още Петко нероден, шапка му шият.** *Диал. Ирон.*

ОЩЕ КОНЯ НЕ ВИДЯЛ, КРАКА<ТА СИ> ЗАМАХАЛ. *Ирон.* Вж. Още на коня се не качил, крака<та> замахал.

ОЩЕ КОНЯ НЕ ВИДЯЛ, КРАКА<ТА СИ> РАЗМАХАЛ. *Ирон.* Употребява се, когато някой, преди да е осъществил нещо, крои планове какво ще прави след това.
Още: **Още на коня се не качил, крака<та си> замахал (размахал).** *Ирон.* **Още коня не видял (не яхнал), крака<та си> замахал.** *Ирон.* **Още коня не яхнал, крака<та си> размахал.** *Ирон.* **Още не видял коня, замахал нога.** *Диал. Ирон.*

ОЩЕ КОНЯ НЕ ЯХНАЛ, КРАКА<ТА СИ> ЗАМАХАЛ. *Ирон.* Вж. Още на коня се не качил, крака<та> замахал.

ОЩЕ КОНЯ НЕ ЯХНАЛ, КРАКА<ТА СИ> РАЗМАХАЛ. *Ирон.* Употребява се, когато някой, преди да е осъществил нещо, крои планове какво ще прави след това.
Още: **Още на коня се не качил, крака<та си> замахал (размахал).** *Ирон.* **Още коня не яхнал (не видял), крака<та си> замахал.** *Ирон.* **Още коня не видял, крака<та си> размахал.** *Ирон.* **Още не яхнал коня, замахал нозе.** *Диал. Ирон.*

ОЩЕ МЕЧКАТА В ГОРАТА, КОЖАТА Й ПРОДАВАТ. *Ирон.* Употребява се, когато някой предприема предварителни приготовления за нещо, чието осъществяване не е сигурно.

ОЩЕ МЛЯКО БОЗАЯ. *Диал.* Млад и неопитен съм.

ОЩЕ МНОГО КАЧАМАЦИ ИМА ДА ЯМ. Вж. Още <много> хляб има да ям.

ОЩЕ МНОГО ПРОСЕНИК ЩЕ ДЪВЧА. *Диал.* Много съм млад и неопитен за нещо, ще трябва да положа още много усилия в течение на доста време.

ОЩЕ <МНОГО> ХЛЯБ ИМА ДА ЯМ. Много съм млад и неопитен за нещо, ще трябва да положа още много усилия в течение на доста време. *Те има още хляб да ядат. С жълто на устата държава не се управлява.* Ст. Л. Костов, Големанов. — *Ба, много хляб има да ям, доде стана Момчил — издума той.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

Още: **Още много качамаци има да ям.**

ОЩЕ НА КОНЯ СЕ НЕ КАЧИЛ, КРАКА<ТА> ЗАМАХАЛ. *Ирон.* Употребява се, когато някой, преди да е осъществил нещо, крои планове какво ще прави след това.

Още: **Още на коня се не качил, размахал крака.** *Ирон.* **Още коня не видял (не яхнал), краката<та си> замахал (размахал).** *Ирон.* **Още не видял (не яхнал) коня, замахал нога.** *Диал.* **Още не яхнал коня, замахал нозе.** *Диал.* **Още не седнал на магаре, замахал крака.** *Ирон.*

ОЩЕ НА КОНЯ СЕ НЕ КАЧИЛ, РАЗМАХАЛ КРАКА. *Ирон.* Употребява се, когато някой преди да е осъществил нещо, крои планове какво ще прави след това. *Разправят те още, че Трайко открито приказва пред хората си, какво щял да направи не само с Младена, ами и с Прангата. Приказва, че протоколите му са готови, и щом се утвърди изборът му, съветът ще го одобри и той щял да ги изпрати в съда. Пред някои хора той чел и самите протоколи. — Охо-о! гледай го ти него! Още се не качил на коня и размахал крака! — подмята Прангата уж като на шега.* Т. Г. Влайков, Подават си ръка.

Още: **Още на коня не се качил, крака замахал.** *Ирон.* **Още коня не яхнал (не видял), крака замахал (размахал).** *Ирон.*

ОЩЕ НА ЛОПОШ ПИКАЯ. *Диал.* Съвсем съм малък, дете съм.

Още: **Още на щир пикая.** *Диал.*

ОЩЕ НА ПОХЛУПКА БОБ ЯМ. *Диал.* Не съм годен за самостоятелен живот, малолетен съм.

Още: **Още на похлупка леща ям.** *Диал.*

ОЩЕ НА ПОХЛУПКА ЛЕЩА ЯМ. *Диал.* Вж. Още на похлупка боб ям.

ОЩЕ НА ЩИР ПИКАЯ. *Диал.* Вж. Още на лопош пикая.

ОЩЕ НЕ ВИДЯЛ ВЪЛКА, ВИКА КУЧЕТАТА. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой проявява излишна предпазливост.

ОЩЕ НЕ ВИДЯЛ КОНЯ, ЗАМАХАЛ НОГА. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой, преди да е осъществил нещо, крои планове какво ще прави след това.

Още: **Още на коня се не качил, крака замахал.** *Ирон.* **Още коня не видял (не яхнал) крака замахал.** *Ирон.* **Още коня не видял, крака размахал.** *Ирон.* **Още не яхнал коня, замахнал нозе.** *Диал. Ирон.*

ОЩЕ НЕ Е ДОШЕЛ ДО ВОДАТА, ГАЩИ СЪБУВА. *Ирон.* Употребява се, когато някой предприема предварителни приготовления за нещо, чието осъществяване не е сигурно.

ОЩЕ НЕ ЗАСПАЛ СЪНУВА СЪНИ. *Диал. Ирон.* Самохвалец е.

<ОЩЕ> НЕ ЗНАЯ ДА СИ ВРЪЗВАМ / ВЪРЖА ГАЩИТЕ. Вж. Още не мога да си връзвам / вържа гащите.

<ОЩЕ> НЕ МОГА ДА СИ ВРЪЗВАМ / ВЪРЖА ГАЩИТЕ. Малък съм, дете съм и не съм годен за самостоятелен живот.

Още: **Още не зная да си връзвам / вържа гащите.**

ОЩЕ НЕ СЕДНАЛ НА МАГАРЕ, ЗАМАХАЛ С КРАКА. *Ирон.* Употребява се, когато някой, преди да е осъществил нещо, крои планове какво ще прави след това. —*Ей, ей, господа — извика Соколов, — стига сте се заплесвали и дипломатствували, че времето е скъпо. Утре ще пукне пушка в Балкана и ще ни завари, че още не сме решили въпроса: република ли да бъдем . . . А нас ни чака работа сега . . . Още не седнал на магаре, замахал крака. . . Аз*

предлагам едно нещо:да сторим ясак дипломацията в заседанието ни, нейното място е в Ганковото кафене. Ив. Вазов, Под игото.

Още: **Още на коня се не качил, крака замахал.** *Ирон.* **Още коня не видял (не яхнал), крака замахал.** *Ирон.*

ОЩЕ НЕ СИ ВЗЕЛ ПЕСНИЦИ НА ВЕРЕСИЯ. Казва се на някого, който се заканва да бие по-силен от себе си.

ОЩЕ НЕ ТИ ИЗСЪХНАЛА ПЛЮНКАТА. Съвсем бързо. *Нищо и никакъв човечец се качи друг път и . . . още не ти изсъхнала плюнката, ходил в Ерусалим и си иде хаджия.* Чудомир, Аламинут.

Още: **Доде ти изсъхне плюнката.**

ОЩЕ НЕ ЯХНАЛ КОНЯ, ЗАМАХАЛ НОЗЕ. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой, преди да е осъществил нещо, крои планове какво ще прави след това.

Още: **Още на коня се не качил, крака замахал.** *Ирон.* **Още коня не видял (не яхнал), крака замахал.** *Ирон.* **Още коня не яхнал, крака размахал.** *Ирон.* **Още не видял коня, замахал нога.** *Диал. Ирон.*

<ОЩЕ> ОТ ПЕЛЕНИ. От най-ранно детство. *Още от пелени си беше такъв инат.*

ОЩЕ ПЕТКО НЕРОДЕН <И> ШАПКА МУ ШИЯТ. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато предварително се правят приготовления и се кроят планове за нещо съвсем несигурно, за което не се знае дали ще се осъществи.

Още: **Още Иванчо нероден, шапка му шият.** *Диал. Ирон.* **На нероден Петко капа сошили.** *Диал. Ирон.* **Нероден Петко, купили му капа.** *Диал. Ирон.*

ОЩЕ РИБАТА В МОРЕТО, ТОЙ ТОЧИ ЗЪБИ ДА ЯДЕ. *Ирон.* Употребява се, когато някой предприема предварителни приготовления за нещо, чието осъществяване не е сигурно.

Още: **Още рибата у морето, турил тавата на огино.** *Диал. Ирон.* **Рибата още в морето, а тя тигана слага.** *Ирон.* **Рибата още в морето, а те ѝ готвят тиган.** *Ирон.* **Рибата в морето, той турил тигана на огъня.** *Ирон.* **Рибата още в морето, той турил на огъня менче да я вари.** *Ирон.* **Рибата още в морето, а ние я ядем.** *Ирон.* **Рибата в морето, ний туряме котлето.** *Ирон.* **Рибата още в морето, а те ѝ пържат лука.** *Ирон.*

ОЩЕ РИБАТА У МОРЕТО, ТУРИЛ ТАВАТА НА ОГИНО. *Диал. Ирон.* Вж. Още рибата в морето, той точи зъби да яде.

<ОЩЕ> СЛЪНЦЕ НЕ ГО Е ВИДЯЛО. *Диал.* Съвсем е нов.

ОЩЕ ХОДЯ С АНТЕРИЯ. *Диал.* Малък съм, дете съм.

ОЩЕ ЯЗДЯ ТОЯГАТА НА КОН. *Диал.* Млад и неопитен съм в живота.

ОЩЕ ЯМ ХЛЯБА НА БАЩА СИ. Не съм годен за самостоятелен живот, малолетен съм.

П

ПАДА / ПАДНЕ <ВОДЕНИЧЕН> КАМЪК ОТ ГЪРБА МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Пада / падне <воденичен> камък от раменете (плещите) ми. Сваля се / свали се (смъква се / смъкне се) <воденичен> камък от гърба ми. Пада / падне товар (планина, <тежко> бреме) от гърба ми.**

ПАДА / ПАДНЕ <ВОДЕНИЧЕН> КАМЪК ОТ ПЛЕЩИТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Пада / падне <воденичен> камък от раменете (гърба) ми. Сваля се / свали се (смъква се / смъкне се) <воденичен> камък от плещите ми. Пада / падне товар (<тежко> бреме, планина) от плещите ми.**

ПАДА / ПАДНЕ <ВОДЕНИЧЕН> КАМЪК ОТ РАМЕНЕТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Пада / падне <воденичен> камък от гърба (плещите) ми. Сваля се / свали се (смъква се / смъкне се) <воденичен> камък от раменете ми. Пада / падне товар (<тежко> бреме, планина) от раменете ми.**

ПАДА / ПАДНЕ КАМЪК ОТ СЪРЦЕТО МИ. Чувствувам облекчение, освобождение от някаква мъка, скръб или тежка грижа. — *Няма го вече! Няма го, . . . И сама тя — нито тогава, нито по-после някога — можа да разбере, за какво бе заплакала в онзи миг — дали от радост, че падна камък от сърцето ѝ, или за бащата на детето си.* Г. Райчев, Златният ключ. *Тежък камък падна от сърцето на Еньо. На душата му олекна.* Елин Пелин, Земя.

ПАДАМ / ПАДНА В ДИРЯТА (ПО ДИРИТЕ) *на някого. Диал.* Успявам да науча откъде е минал и накъде е отишъл и какво е вършил някой, когото търся, преследвам. *По нивя, по ливади пакости дето стават — той се пръст ще има, . . . месец вече как дядо Кънчо му е паднал по дирите, но тоя път няма да му избегне от ръцете.* Ц. Церковски, Пъдар.

Още: **Попадам / попадна в дирята (дирите). Падам / падна в пътя.** *Диал.*

ПАДАМ / ПАДНА В КАЛТА. Опозорявам се. *Нищо от това, че аз съм вече паднала в калта. Върни се и повече не мисли за мене.* К. Петканов, Вълнолом.

ПАДАМ / ПАДНА В КАПАНА. 1. Оставям се да бъде заловен и изобличен или наказан, обикн. за извършено от мене непочтено дело или престъпление. *„Падна в капана, гадино! — каза си приставът, като следеше през замърсените стъкла на джамлъка своя враг и си припомняше съня.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Да не речеш тия работи да ги разправяш пред комунистите? Ти нямаш ум! Една такава думица само да споменеш и ще се занижат едни работи, че направо в капана ще паднем!* П. Славински, Претворена земя.
2. Оставям се да бъда измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама.

Още: **Падам / падна в клопка<та> (примката). Влизам / вляза (попадам / попадна улавям се, / уловя се, хващам се / хвана се) в капана. Падам / падна в уловката** /към 2 знач./.

ПАДАМ / ПАДНА В КЛОПКА<ТА>. 1. Оставям се да бъда заловен и изобличен или наказан, обикн. за извършено от мене непочтено дело или престъпление. *Вие сте тръгнали*

да грабите чужда мъка. Този път сте сгрешили и сте паднали в клопката. К. Петканов, Златната земя. — *А ти — обърна се накрая рязко и към мене — навсякъде си мушкаш носа. Но ще паднеш в клопката, тогава зле ще си изпатиш.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Той приближи зигзаговидно до една килия, . . . , завъртя ключа и влезе. — Аа, падна ли в клопката, мамицата ти конспираторска!* Г. Караславов, Ботев в светлината на нови цитати и аргументи.
2. Оставям се да бъде измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама. *В ябълковата градина ще изнесат храна. — Я изнесат, я поглеж — паднал си в клопката!* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Богдан и Добра се венчаха — втората голяма изненада на селото . . . — Каква е майка ѝ — цяла вампирка! Захрани момъка, и той, нали е чужденче, падна с двата крака в клопката.* К. Петканов, Хайдути. *Какво пък, не ме трогваш, така или иначе вие сте един незначителен епизод в биографията ми. . . Както и аз — във вашата! Радвам се, че все пак не паднах в клопката ви.* Др. Асенов, Изпити. *Тъй че дано тия бонбони не са някакъв капан. Обикновено аз лесно падам в такива клопки като глупавия вълк.* К. Калчев, Двама в новия град.

Още: **Падам / падна в капана (примката). Влизам / вляза (попадам / попадна, улавям се / уловя се, хващам се / хвана се) в клопката. Падам / падна в уловката** /към 2 знач./.

ПАДАМ / ПАДНА В (ПРЕД) КРАКАТА *на някого.* Моля коленопреклонно, унизително някого за нещо. *Ако иска да се съгласи, ако не — здраве! Няма да му падна в краката.*

Още: **Падам / падна в (пред) нозете.**

ПАДАМ / ПАДНА В (ПРЕД) НОЗЕТЕ *на някого.* Вж. Падам / падна в (пред) краката *на някого.*

ПАДАМ / ПАДНА В ОЧИ. Лесно и бързо бивам забелязван, правя впечатление, налагам се на вниманието. *Крали бяха от чорбаджиите си и бяха пестили, за да си отворят свой дюкян. Избраха малко дюкянче на края на чаршията, за да не пада в очи.* Д. Талев, Преспанските камбани.

Още: **Бия в (на) очи. Хвърлям се / хвърля се (набивам се / набия се, удрям) в очи.**

ПАДАМ / ПАДНА В ПРИМКАТА. 1. Оставям се да бъде заловен и изобличен или наказан, обикн. за извършено от мене непочтено дело или престъпление. *Аз бях слисан от ударите и се втурнах стремително към вратата на една стая, в която мислех, че има чиновници. Уви! стаята беше празна и за да не падна в примката, дръпнах се веднага назад.* Ал. Константинов, И сега бият, брате мой.
2. *На някого.* Оставям се да бъда измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама. *Тя видя в него един герой в мечтите си и падна в примката му, като другата благородна баришня.* Ив. Вазов, Пъстър свят.

Още: **Падам / падна в капана (клопка<та>). Влизам / вляза (попадам / попадна, улавям се / уловя се, хващам се / хвана се) в примката. Падам / падна в уловката** /към 2 знач./.

ПАДАМ / ПАДНА В ПРИМКИТЕ (ПРИМКАТА) *на някого.* Изпадам под лошото, зловредното влияние на някого; бивам привлечен като съучастник на някого в нещо нередно, непочтено.

Още: **Влизам / вляза /хващам се / хвана се, улавям се / уловя се) в примките (примката).**

ПАДАМ / ПАДНА В ПЪТЯ *на някого. Диал.* Успявам да науча откъде е минал и накъде е отишъл и какво е вършил някой, когото търся, преследвам.

Още: **Падам / падна в дирята.** *Диал.*

ПАДАМ / ПАДНА В *нечии* **РЪЦЕ** и **ПАДАМ / ПАДНА В РЪЦЕТЕ** *на някого.* **1.** Бивам заловен или пленен от някого. *И съвсем естествено бе също туй, . . . , че малодушното отстъпление без заповед се наказваше със смърт и че ранените, ако не можеха да се движат, трябваше да се застрелят сами, за да не паднат живи в ръцете на неприятеля.* Д. Димов, Тютюн. *Ако той е тук сега, ако е пред прага на бащиния си дом, то това се дължи само на Кир. Без него, без опитността и предвидливостта му Орфей щеше да падне в ръцете на съгледвачите още по пътя.* Г. Караславов, Орлов камък.— *Донке, кой те изпрати да пресрещнеш Сребрьо? — Как кой? Сама! Ще оставим ли Сребрьо да падне в ръцете на тия кръвопийци.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Като гледаше тия яростни изкривени от гняв лица, нему му се стори, че е паднал в ръцете на людоеди в някой тихоокеански остров.* Ив. Вазов, Утро в Банки.— *Из пътя лошо, едвам не паднах в ръцете на турците.* Ив. Вазов, Иван Александър.

2. Изпадам в положение някой да постъпва с мене така, както той желае; изпадам под нечия власт или влияние (обикн. зловредно). *Много наши другари и техни близки бяха измъчвани, затваряни и разстрелвани. Представям си как бихте разговаряли с мене миналото лято, ако ви паднех в ръцете.* В. Нешков, Настъпление. *Ние сме във война. Правото е на по-силния. Заловени сте с оръжие . . . Ако аз ви бях паднал в ръцете, едва ли щяхте да ми дадете възможност да си търся адвокат.* О. Бояджиев, Пътеките. *Тя има нещастието да падне в ръцете на един нехранимайко.* ●*Още като млад той падна в ръцете на мошеници.*
3. За нещо — бивам взет от някого или бивам завладян или присвоен като плячка от някого. *По чувство на деликатност Недкович тури писмото в портфейла си, за да не падне в други нескромни ръце.* Ив. Вазов, Под игото. *Дай ги кундурите на мене, да те споменавам . . . Инак, ще паднат в кучешките ръце.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Добрата картечница, господа, не може да стреля самичка и съвършеното оръжие би паднало в чужди ръце, ако няма смели волеви мъже да го държат здраво.* Г. Караславов, Танго. *За да следи изминалото време и в очакване на по-добри дни Джеймс си нарисува календар за месеците от юли до ноември, . . . После той зачеркваше всеки изминат ден и подчертаваше една бъдеща дата, до която Париж трябваше да падне в ръцете на съюзниците.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Няколко стотин бежанци нахлуха в България. И доста материали паднаха в турски ръце.* П. К. Яворов, Гоце Делчев.

ПАДАМ / ПАДНА В УЛОВКАТА (УЛОВКИТЕ). Оставям се да бъда измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама.
Още: **Хващам се / хвана се (попадам / попадна) в уловката (уловките). Падам / падна в капана (клопка<та>, примката)** /във 2 знач./.

ПАДАМ / ПАДНА В УСТАТА *на някого.* Ставам предмет на одумки, клюки или укори, бивам одумван, укоряван от някого. *Какво му е на човека най-после? Да не ви падне някой на устата, на кайма го смилате.* Ем. Манов, Ден се ражда.
Още: **Влизам / вляза в устата.**

ПАДАМ / ПАДНА В ЯМАТА *Диал.* Бивам уловен в нещо.
Още: **Влизам / вляза в ямата.** *Диал.*

ПАДАМ / ПАДНА ДУХОМ. *Книж.* Изгубвам кураж, отчайвам се; унивам. *Намираше, че Пищялов е паднал духом и гледа прекалено черно на нещата.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Много разправии и горчивини изживя той с този кооператив, но и в най-тежките моменти не падна духом.* Г. Караславов, На стража. *Тя уважаваше тоя разумен, трудолюбив и търпелив старец, който през най-трудните минути в живота ѝ не беше паднал духом и който винаги ѝ е помагал мълчаливо и тихо.* Г. Караславов, Неверникът Тома. *Артюшка не беше паднал духом. Той беше откачил всичките си бомби от кръста, бе ги наредил пред себе си, . . . и ги подхвърляше умело и ловко една по една в окопа на врага.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ В ОЧИТЕ. Разочаровам се от някого или от нещо, преставам да имам добро мнение за някого или да мисля, че нещо е добро, ценно. — *Няма нарез* [пушката]. *Затова кара сачмата на една страна. Но за птичета е добра — . . . След тая присъда моята флоберка изведнъж падна в очите ми.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *С тази си постъпка той съвсем ми падна в очите.*

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ В РЪЦЕТЕ. 1. Получавам възможност да постъпвам, да се разпореждам с някого, както искам, както смятам, че е необходимо, или да се разправя сурово с някого. — *Какво впечатление ти направи госпожицата, хареса ли ти? Много е апетитна. Струва ми се, че скоро ще падне в ръцете ми.* К. Петканов, Вълнолом. — *Но понякога те бият за удоволствие . . . Особено такива, като мене и тебе. . . — Не като мене — казах аз. — От лекарите май се страхуват . . . Защото знаят, че все някой ден ще им паднат в ръцете.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Али Пехливан тръгна към реката да хване коня си, но, щом забеляза, че го дебнат, . . . , прехвърли хълма и се скри. . . — Дай ми коня да го настигна. — Я го остави. Стига му и това. — Сега ми е паднал в ръцете, не искам да му простя!* К. Петканов, Хайдути. *Аз мълча . . . Виждате какъв човек съм. . . Не казвам нищо. Но господ да пази отсега нататък онзи, който ми падне в ръцете.* Й. Йовков, Профилаксия (превод). *Те и тримата стоят срещу него с ръце на оръжието си и мълчаливо го гледат. Говорят очите им: — Ако те надупчим с по няколко куршума, макар да сме турци и агалари, пак ще си имаме неприятности, . . . Ах, ти мръсно куче гяурско! Ще ни паднеш ти в ръцете друг

път. Д. Талев, Илинден. *Страшна злоба кипна в гърдите на бея. Какви думи! Какви заплахи!... Ех, да му падне в ръцете! Само да му падне!* М. Марчевски, Калофер войвода.
2. Залавям, хващам някого, обикн. за да му дам заслуженото, или пленявам някого. — *Тъй, тъй . . . Аз от вчера стоя на пусия тук и чакам Зилиакис от Филибе с две торби рубета ди ми падне в ръцете, а то какво излезе, на кого налетях.* П. Константинов, Предание от изчезналия град. — *Знам го разбойника! — трепна Герасим при Райковото име. — Отдавна съм се заклел сам да го обеся, ако някога падне в ръцете ми!* О. Василев, Зъб за зъб. — *Ах, Лисано! Пак избяга! Ала пак ще ми паднеш в ръцете!* Ран Босилек, Радост. *Важното е да се гребе силно, да се преследва докрай — рано или късно то* [животното] *ще падне в ръцете им.* П. Вежинов, Далеч от бреговете. *Не ще ви падне в ръцете този лов, убийци! Ще се измъкне напук на всичките ви вълчи капани и подла стратегия на обкръжаване командирът на партизанския отред Владо.* З. Сребров, Балванската битка. — *По-добре ще е, болярино, да разправя отначало що-какво се случи с нас — отвърна Стаматко. — Как се срещнахме с агарянци и как единият падна в ръцете ни и сега седи вързан в кулата.* Ст. Загорчинов, Ден последен.
3. Получавам, снабдявам се с нещо или се натъквам на нещо. *Нашите решили през нощта срещу сряда да нападнат от засада конвоя, който ще мине през моста на село Гурцево. . . Така ние ще се снабдим за по-продължително време с храна и продукти. . . Пък може да падне в ръцете ни оръжие, писмо или някоя важна заповед на властта.* П. Михайлов, Малката партизанка. — *Записахте ли абонати? — За кое? — За детското списание „Чучулига“ . . . — Че аз вчера, речи го, съм дошла. Такова списание не ми е паднало още в ръцете.* Елин Пелин, Аз, ти, той.

Още: **Пада ми / падне ми в ръчичките (ръчиците)** /към 1 знач./. **Пада ми / падне ми на ръка** /в 1 и 2 знач. към 1 и 3 знач./.

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ В РЪЧИЦИТЕ. Вж. Пада ми / падне ми в ръчичките. *Пък и сега да ми падне в ръчиците, още сега ще му видя сметката. Ще му откъсам главата като на стиче.* Й. Йовков, Женско сърце.

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ В РЪЧИЧКИТЕ. Получавам възможност да постъпвам, да се разпореждам с някого, както искам, както смятам, че е необходимо или да се разправя сурово с някого. *Да не ме викат Калитко Кулин, ако те не напердаша! Сега си ми паднал в ръчичките.* Ив. Хаджимарчѐв, Овчарчето Калитко. *Да се преструваме на кротки и хрисими, докато ни падне в ръчичките.* Г. Караславов, Милицията ми дайте. *Да ми падне в ръчичките, бих му отрязал езика! — измърмори сърдито един боец.* П. Вежинов, Нашата сила. — *Нямате право, господине, да посягате на личната свобода на жена си! . . . — Чакай, ще ми паднеш ти мене в ръчичките.* Ст. Л. Костов, Мъжемразка.

Още: **Пада ми / падне ми в ръцете** /в 1 знач./. **Пада ми / падне ми в ръчиците. Пада ми / падне ми на ръка** /в 1 знач./.

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ В УСТАТА. Получавам, нещо даром, с леснота, без да се трудя, без усилия. *Това няма значение, онова няма значение, тогава какво има значение? Или да легна тук и министерството само да падне в устата ми?* Ст. Л. Костов, Големанов.

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ ГЛАВАТА. Загивам, бивам погубен. *Искам да съм на кръщенката на сина си, па ако ще и главата ми да падне.* К. Петканов, Хайдути. — *Отишъл руският консул, отишъл при султана. . . Прибери си, рекъл му султане, аскера, че и твоята глава ще падне!* Д. Талев, Преспанските камбани.

Още: **Търкулва ми се / търкулне ми се (хвръква ми / хвръкне ми), главата.**

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ ДАМЛА. Става ми много лошо или много се ядосвам от някаква неочаквана неприятност.

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ НА МУШКА. Удава ми се възможност да потърся отговорност от някого за извършени от него непочтени дела. *Ще ставам човек на правото. Ти гледай в бъдеще да се движиш строго по законите, защото ще ми паднеш на мушка и като нищо ще те опандизя.* Сл. Македонски, Една земя ми стига.

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ НА РЪКА. 1. Получавам възможност да постъпвам, да се разпореждам с някого както искам, както смятам, че е необходимо, или да се разправя сурово с някого. *Но тя ще ми падне на ръка и така ще я нажуля аз нея, та друг път да си свива устата и да не дрънка работи, които не са за нея!* Ст. Л. Костов, Големанов. *Ето и овчари са подкарали овци насам. Опропастиха хорската стока, ама ще ми падне той мене оня — вой-*

водата им Горан — на ръка, че ще му излезе кисело. Ц. Церковски, Театрални забавалки·
2. Получавам, снабдявам се с нещо или се натъквам на нещо. *Я да ми паднат мене на ръка малко швейцарски франкове, че да видиш.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Тука съм добре . . . Падат на ръка и евтини турски имоти.* Ив. Вазов, Нова земя. *Днес ми падна на ръка тази книга и започнах да я чета.* ● *Понякога ми падат на ръка евтини стоки и аз ги купувам.*

Още: **Пада ми / падне ми в ръцете** /в 1 и 3 знач./. **Пада ми / падне ми в ръчичките (ръчиците)** /към 1 знач./.

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ НА СМЕТКА. Открива ми се възможност да купя нещо на изгодна цена. *Ако ти падне на сметка, купувай земя, поръча й Киро.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ НА (В) СЪРЦЕ<ТО>. 1. *Обикн. в св. вид.* Влюбвам се в някого, обиквам някого или харесвам, одобрявам някого. *Мурад, стройният, мъжественият и мълчалив Мурад, й падна на сърце и тя въпреки повеленията на закона, му откри лицето си.* Й. Йовков, Женско сърце — *Калофер иска да се ожени за Бояна. . . Бояна му паднала на сърце, та ме изпрати.* М. Марчевски, Калофер войвода. *Отначало той не харесваше Мария, защото беше сиромашко чедо, но после му падна на сърце.* К. Петканов, Без деца. — *Бояно! Ти си тук! Свободна! . . . — Заради тебе приех мир. Падна ми на сърцето, не можах да го победя.* М. Марчевски, Калофер войвода. *Златаница казваше: — Работна и чистница е, ако това не са невестински прегрешки. — Падна ми на сърцето това дете. Каквато невяста исках, такава бог ми даде! — думаше Златан чорбаджи.* К. Петканов, Без деца.
2. *Обикн. в св. вид.* Много ми се харесва нещо, допада ми, нрави ми се. *Аз и сега, като се вгледах в американските градове, право да си кажа, ... никак не ми паднаха на сърце.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад. *Паднало беше на сърцето му това хайдушко труфило и не веднъж беше го искал от чича си.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Ако искаш ти, бягай! Няма да те издам! — Тогава и аз ще остана. Твоите думи паднаха в сърцето ми. Да става, каквото ще.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Връща се моето Ленче, аз пък на бунара, мия паници. . . „Добър вечер, мила мамо!“ Кой те научи така, Ленче? Учителката. Е, на сърцето ми падна, сестри. Къде ще се сетиме ние да научим децата си на такива хубави думи!* Д. Талев, Преспанските камбани.
3. *Само в несв. вид в 3 л. ед. Диал.* За ядене — хваща се, има полза от него, личи.

Още: **Ляга ми / легне ми на сърце<то>.**

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ НУР ОТ НЕБЕТО. *Диал.* Получавам нещо наготово, съвсем без труд. *Той чака да му падне нур от небето.*

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ ОКОТО. 1. *Върху (на) някого или нещо.* Привлича ми се вниманието, забелязвам някого или нещо. *Офицерчетата, полуразлегнати на столовете си. . . почнаха да стрелят презрение върху окръжаващата ги публика . . . или се силеха да изобразят маслен поглед, ако окото им паднеше върху дама.* Ал. Константинов. Из миналия живот на „Славянска беседа“.
2. *На нещо или някого.* Много харесвам някого или нещо. *Нему беше паднало окото на дядовата Славчова унука.* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука.

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ ОТ БОГА. *Обикн. с отриц.* Получавам нещо наготово, съвсем без труд. *Стягай се учи, защото не ще ти падне от бога изпита.*

Още: **Пада ми / падне ми от господа.**

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ ОТ ГОСПОДА. *Обикн. с отриц.* Вж. Пада ми / падне ми от бога. *Не чакай да ти падне от господа, ами сядай и работи, за да успееш.*

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ ОТ НЕБЕТО. *Обикн. с отриц.* Получавам нещо без труд без усилия, наготово, неочаквано. — *Нивите ми щял да взема. . . На мен пак щял да ги върне, ама с техника. . . Лежи ти на тази кълка, чакай да ти падне от небето . . . Работа трябва, работа.* Г. Караславов, На прав път. — *И какво ще спечелим от това? — Власт. Наша, работническо-селска, демократическа власт! Само тогава ще заживеем човешки. — А кога ще стане това? — Когато го направим. . . От небето няма да ни падне!* Г. Караславов, Селски истории. *Има хора несъзнателни — гонят добитъка, хабят инвентара, трошат машините. Сякаш са им паднали от небето. И народът гълчи.* А. Каралийчев, Пътища далечни.

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ ПОД ОКОТО. Виждам, забелязвам нещо или някого. *Какво й се случи?* [на кобилата]. *Вълк ли я сдави? За вълци по тоя край от месеци вече не се е приказвало. Па и от вълк да е, ще махна ръка и ще чакам да ми падне под око: ако го убия — харно, ако го изпусна — здраве му?* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца.

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ ПЪТ. Случва ми се да мина отнякъде, през някое място. — *Остани при нас! — рече то само. — Ако ми падне път на връщане, ще се отбия — усмихна му се другарски Орфей.* Г. Караславов, Орлов камък. — *Като си тръгнеш, непременно много здраве на всички! — . . . — Май . . . няма да ми падне вече път за фронта — рече той.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Падна ми път чак до Ески Джумая — ходих на панаир.* Д. Марчевски, Дошло е време. *„Елате, щом ви падне път, в Лондон"*. Кр. Белев, Запад.
Още: **Мина ми път.**

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ РЕД. *Самост. или със следв. изр. със съюз* да. Удава ми се, имам възможност за нещо, случва ми се да мога да направя нещо. *Дядо Тома го следеше жадно, той беше петимен да го види при себе си, да се поразговорят, да го разпита за политиката. Но все не падаше ред. Мерне му се понякога Манол и докато дядо Тома да му продума една приказка, той или отива някъде на среща, или приема някого на разговор.* Г. Караславов, Неверникът Тома. *Цонко е сѐ по къра, ама не ще му падне ред да се отбие да я* [кошарата] *премести.* Т. Г. Влайков, Чичо Стайко.

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ СЪРЦЕТО В ГАЩИТЕ. Силно се изплашвам.
Още: **Пада ми / падне ми сърцето в петите.**

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ СЪРЦЕТО В ПЕТИТЕ. Силно се изплашвам. *След половин минута дърпане прътът се откачи, с него падна и саламът, а заедно с тях и сърцето ми падна в петите, защото ми се стори, че при падането саламът вдигна страшен шум.* С. Стратиев, Самотните вятърни мелници.
Още: **Отива ми / отиде ми (дохожда ми / дойде ми) сърцето в петите. Пада ми / падна ми сърцето в гащите.**

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ УКРОП. *Диал.* Припадам, примирам, баялдисвам.

ПАДА МИ / ПАДНЕ МИ ЧУДО НА ГЛАВАТА. *Диал.* Изживявам нещо неприятно.

ПАДАМ / ПАДНА КАТО ГРЪМ ОТ ЯСНО НЕБЕ. Силно изненадвам, поразявам. *Думите, с които Кандов придружи плесницата си, поразиха присъствуващите. . . . Те паднаха като гръм от ясно небе.* Ив. Вазов, Под игото. *Думите на Дойчина паднаха като гръм от ясно небе. Старите ококориха очи и го загледаха очудени.* К. Петканов, Златната земя.

ПАДАМ / ПАДНА КАТО КОТКА НА КРАКАТА СИ. Излизам винаги прав, не се признавам за виновен, ако и да имам вина за нещо. *Не мога повече да се разправям с тебе. Ти винаги като котка падаш на краката си.*

ПАДАМ / ПАДНА НА АМАН. *Диал.* Коленопреклонно се моля за милост. *При турците беше лошо, наистина, но като паднеш на аман, като пуснеш нещо под веджедето, намираш милост и прошка.* Ив. Вазов, Дядо Нистор.

ПАДАМ / ПАДНА НА ЗАРЕК. *Диал.* Урочасвам или се разболявам от уроки.

ПАДАМ / ПАДНА НА КОЛЕНЕ *на (пред) някого.* **1.** Моля за нещо най-настойчиво, като потъпквам собственото си достойнство; моля коленопреклонно. — *Тате — обади се момичето — остави го* [Нено] *пък, като не ще. Няма да му паднем на колене.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Да иде в селото и да му падне на колене? Да рече жално и милно: „Отче, съгреших, прости ми!" Не. Поп Герасим е лихварин, . . . , у него към никого милост няма.* Г. Караславов, Герой. — *Бе той* [Братанов] *скоро-скоро на колене ще падне пред мене да те иска, нека само инженерът си каже думата.* Ст. Л. Костов, Златната мина. *Треперели сте от нас много години и пак ще ни паднете на колене — мислеше той и заканително клатеше глава.* В. Нешков, Настъпление.
2. *Книж. С отриц. обикн. в св. вид в бъдеще или мин. вр.* **Не ще (няма да) падна на колене [не паднах на колене].** Няма да се призная (не се признах) за победен. *Българският народ — . . . — няма да падне на колене. Той няма да падне пред никакви заплашвания.* Г. Димитров, Резултатите, от изборите за Велико народно събрание. *Въпреки че Франция бе окупирана, френският*

народ не падна на колене пред бруталния нашественик. в. Вечерни новини. *Народът на Лаос, ..., заедно с правителствената армия и въоръжените сили на Патет Лао громи врага не за да пада на колене.* в. Вечерни новини.

ПАДАМ / ПАДНА НА ЛЕГЛО. Разболявам се тежко. *Измяната на Виждан го плашеше... Случи се така че падна на легло жена му. Той прободе още по-дълбоко сърцето на Виждан. — И майка си ще умориш! Свърни се, докато е време!* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

ПАДАМ / ПАДНА НА ПОЛЕТО НА ЧЕСТТА. *Книж.* Загивам като герой на фронта.

ПАДАМ / ПАДНА НИСКО. Преставам да се съобразявам с каквито и да е морални изисквания; ставам неморален, постъпвам нечестно, долно. *Не очаквах, че той ще падне толкова низко и ще стане изнудвач.* ● *Трябва да си паднал много низко, за да можеш да изопачаваш така фактите.*

ПАДАМ / ПАДНА <НИСКО> В ОЧИТЕ *на някого.* Разочаровам някого и преставам да бъда уважаван, зачитан от него. *Не, трябва да се стегна и сам да свърша с тоя звяр! Иначе съм за окайване. Ще стана за присмех, ще падна в очите на всички.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Да му кажа направо, че нямам никакви пари, може би щях да падна ниско в очите му.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Колкото повече говореше, толкова повече съзнаваше, че пада в очите му.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ПАДАМ / ПАДНА ОТВЪНКА. *Диал.* Става ми зле, припадам.

ПАДАМ / ПАДНА ОТ МАРС. 1. Силно се изненадвам от нещо (обикн. общоизвестно), което е неочаквано за мене, не го знам, за което не съм чул.
2. *Във въпросит. изр. и обикн. във 2 и 3 л.* Съвсем съм наивен и не познавам действителността (обикн. при учудване или възмущение от някои нередности). *Ти си чуден! От Марс ли си паднал? Седнал си да се очудваш на завистта на хората.*
Още: **Падам / падна от небето** /в 1 и 3 знач./.

ПАДАМ / ПАДНА ОТ НЕБЕТО. 1. Силно се изненадвам от нещо (обикн. общоизвестно), което е неочаквано за мене, не го знам, за което не съм чул. *Кардашев падаше от небето. Той не вярваше на очите си! Какво значеше всичко това? Успяха да придумат майора да подаде ръка на девойката, която го не щеше, и девойката — да я приеме, при всичко, че ѝ беше противен?* Ив. Вазов, Кардашев на лов. *Слухът за близостта на някакво българско военно тяло беше внесъл паника в селото: под нейното влияние трима солдати излязоха от една кръчма и се предадоха Горoломову с пушките си ... Горoломов падаше от небето!* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Забелязала съм, че колкото по-дълго си мечтал за нещо, толкова повече то ме завладява, постепенно добива форма, цвят и мириз, попълва се с подробности и оживява, а накрая, когато се осъществи, падам от небето: все излиза някак, че готовата сграда съвсем не е приличала на моя проѐкт.* Ем. Манов, Моето първо лято.
2. *С отриц.* Появявам се съвсем неочаквано или незабелязано за околните, наготово; създавам се без труд, без усилия, от само себе си. *Бивш негов съученик, ..., му даде книги, които Кръстьо не беше виждал. Между тях имаше доста дебелички, ..., но той всичко смогна да погълне, след дълго и упорито четене. И когато понякога майка му го съветваше да си не боде очите, старият бързаше да го защити. — Няма учител да става я! — викаше Митра. — Защо да не стане, учителите да не падат от небето! ... В Русия неграмотни селяни след революцията станаха професори.* Г. Караславов, Селски истории. — *Та книгите да не падат от небето — и тях хора ги пишат.* Г. Караславов, Делегат. — *А кои ще дойдат? Очевидно новите властници по места нямаше да паднат от небето като някакви непорочни ангели.* Г. Караславов, Обикновени хора.
3. *Във въпросит. изр. и обикн. във 2 и 3 л.* Съвсем съм наивен и не познавам действителността (обикн. при учудване или възмущение от някои нередности). — *От небето ли си паднал, Ага? Кой ти каза, че началникът не може да разиграва работниците, както си иска?* М. Марчевски, Тихо пристанище. — *Слушайте, вие! — подвикна той със смешно тънък фалцет. — Да не сте паднали от небето, а? Знаете ли вие какво е станало в България, или не знаете?* Г. Караславов, Обикновени хора. *Ами как ще тръгнем? — Как, как! На куц крак ще тръгнем, ей така! ... Как сме щели, накъде сме щели! От небето ли падна, а?* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време
Още: **Падам / падна от Марс** /към 1 и 3 знач./.

ПАДАМ / ПАДНА ПРАВО В (НА) СЪРЦЕТО. Вълнувам приятно, създавам, предизвиквам приятно чувство. *То глас ли беше, то песни ли бяха? и гласът и думите право на сърцето падаха.* К. Величков, Таласъм.

ПАДАМ СИ / ПАДНА СИ НА КЪСМЕТА. Неочаквано получавам големи облаги, постигам успех, провървява ми извънредно много.
Още: **Лягам си / легна си на късмета.**

ПАДА / ПАДНЕ НА (ВЪРХУ) ГЪРБА МИ. 1. Принуден съм да се заема с нещо, да поема някакво задължение, да извърша някаква работа. — *Преди да дойда тук, вашият помощник ме заплаши да не говоря! — глухо продължи пленникът. . . — Всичко това пада на моя гръб. . . Сега аз или ще трябва веднага да ви предам на военния съд, или да ликвидирам пленника! . . . Среден път очевидно няма!* П. Вежинов, Нашата сила.
2. Принуден съм да отговарям за нещо, да нося неприятните последици от нещо.
Още: **Струпва се / струпа се (стоварва се / стовари се) върху (на) гърба ми.**

ПАДА / ПАДНЕ ПЛАНИНА ОТ ГЪРБА МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.
Още: **Пада / падне планина от раменете (плещите) ми. Сваля се / свали се (смъква се / смъкне се) планина от гърба ми. Пада / падне товар (<воденичен> камък, <тежко> бреме) от гърба ми.**

ПАДА / ПАДНЕ ПЛАНИНА ОТ ПЛЕЩИТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене. *Да си дойде Вкрил — струваше ѝ се, че ще ѝ падне цяла планина от плещите. Ще си отдъхне, ще разделят къщните грижи.* Г. Караславов, Обикновени хора.
Още: **Пада / падне планина от раменете (гърба) ми. Сваля се / свали се (смъква се / смъкне се) планина от плещите ми. Пада / падне товар (<воденичен> камък, <тежко> бреме) от плещите ми.**

ПАДА / ПАДНЕ ПЛАНИНА ОТ РАМЕНЕТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.
Още: **Пада / падне планина от гърба (плещите) ми. Сваля се / свали се (смъква се / смъкне се) планина от раменете ми. Пада / падне товар (<воденичен> камък, <тежко> бреме) от раменете ми.**

ПАДА / ПАДНЕ СЯНКА. 1. *Върху нещо.* Помрачава се. *Въпреки че се опита да запази хладнокръвие, все пак падна сянка върху лицето му и усмивката му застина.*
2. *Върху някого.* Създава се недобро име за някого, опетнява се.

ПАДАТ / ПАДНАТ ГЛАВИ. Дават се много жертви, има много избити (в сражение, бой или при екзекуция). *Щели да паднат няколко глави — нека паднат* К. Петканов, Вълнолом. *Нако почна да беснее и нееднократно вече заявява пред селяните, че ще паднат много глави.* Кр. Велков, Село Борово. *Там на площада сега падат глави.*
Още: **Търкалят се / търколят се глави.**

ПАДА / ПАДНЕ <ТЕЖКО> БРЕМЕ ОТ ГЪРБА МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.
Още: **Пада / падне <тежко> бреме от раменете (плещите) ми. Сваля се / свали се (смъква се) смъкне се <тежко> бреме от гърба ми. Пада / падне <воденичен> камък (товар, планина) от гърба ми.**

ПАДА / ПАДНЕ <ТЕЖКО> БРЕМЕ ОТ ПЛЕЩИТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.
Още: **Пада / падне <тежко> бреме от гърба (раменете) ми. Сваля се / свали се (смъква се / смъкне се) <тежко> бреме от плещите ми. Пада / падне <воденичен> камък (товар, планина) от плещите ми.**

ПАДА / ПАДНЕ <ТЕЖКО> БРЕМЕ ОТ РАМЕНЕТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Пада / падне <тежко> бреме от гърба (плещите) ми. Свалям се / свали се (смъква се / смъкне се <тежко> бреме от раменете ми. Пада / падне <воденичен> камък (товар, планина) от гърба ми.**

ПАДА / ПАДНЕ <ТЕЖЪК> КАМЪК НА СЪРЦЕТО МИ. Изпитвам голяма мъка, скръб. *Тежък камък падна Райки на сърцето и не ѝ даваше мира ни един час.* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука. *А да можеше да говориш, как ли би се оплакал от твоето тегло. . . Ала аз дали не се сещам? Сещам се, волчо, сещам се. И кога мучиш, и кога пъшкаш, и кога от умора гладен лягаш — камък пада на сърцето ми.* Ц. Церковски, Роб до гроб.

ПАДАТ / ПАДНАТ КАТО СЛОН. *Диал.* За много хора или за нещо в голямо количество — загиват, разболяват се или се повреждат.

ПАДАТ МИ / ПАДНАТ МИ АКЦИИТЕ. Намалява ми се значението, престижът. *Бързо падат акциите на хитлеристика Германия и в международните отношения. . . Провалянето на Хитлеровите планове усили колебанията и у неговите съюзници и васали.* В. Коларов, Против хитлеризма и неговите български слуги.

ПАДАТ МИ / ПАДНАТ МИ ОЧИТЕ *пред някого. Диал.* Много се засрамвам. *Тоз Никола — тоз Никола! Паднаха ми очите пред жената за него!* П. Ю. Тодоров, Невяста Боряна.

ПАДА / ПАДНЕ ТОВАР ОТ ГЪРБА МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене. *Съмна ми, вярвайте, родих се, хвали се той. Откакто съм в ТКЗС то, . . . товар ми падна от гърба. Работата е планирана — спори ти.* в. Отечествен фронт, Един от хилядите нови членове на ТКЗС.

Още: **Пада / падне товар от раменете (плещите) ми. Сваля се / свали се (смъква се / смъкне се) товар от гърба ми. Пада / падне <тежко> бреме (<воденичен> камък, планина) от гърба ми.**

ПАДА / ПАДНЕ ТОВАР ОТ ПЛЕЩИТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене. *Аз много се радвам, че тоя товар, станцията, пада от плещите ми. Отсега нататък ти ще го носиш.* А. Гуляшки, МТ станция.

Още: **Пада / падне товар от раменете (гърба) ми. Сваля се / свали се (смъква се / смъкне се) товар от плещите ми. Пада / падне <воденичен> камък (<тежко> бреме, планина) от плещите ми.**

ПАДА / ПАДНЕ ТОВАР ОТ РАМЕНЕТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Пада / падне товар от гърба (плещите) ми. Сваля се / свали се (смъква се / смъкне се) товар от раменете ми. Пада / падне <тежко бреме (<воденичен> камък, планина) от раменете ми.**

ПАДАТ / ПАДНАТ ПАРИ и ПАДА / ПАДНЕ ПАРА. Печели се, спечелва се много от нещо. *Натрупай две-три хиляди оки вълна, дай да се изтъче, че да видиш какви пари ще паднат.* Д. Немиров, Братя. *Ако ми дадеш, да речем, десет хиляди, аз ще направя чудесна работа. С един приятел ще изнасяме зеленчук в Германия. Знаеш ли какво е това? Луди пари падат!* Д. Немиров, Възелът. *Прощавайте, г-н Директоре, ама забравих за колко души да наготвя. . . Пуякът питаше от угодничество, пък и от интерес: колкото по-голяма е трапезата, толкова повече парà ще падне.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Преди около два месеца,. . . той напусна склада и отиде да работи на чакъла в реката. Там падаха повече пари.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Падат / паднат парички.**

ПАДАТ / ПАДНАТ ПАРИЧКИ. Вж. Падат / паднат пари. *Взе да му омръзва това стоене не за друго — той е удивително издръжлив на скука, ами парички не падат.* Ст. Поптонев, Сватба и ядец.

ПАДНА КАТО НА ВЪГЛЕН. *Диал.* **1.** За предмет — изведнъж се счупи (при падане). **2.** За ядене — погълнато бе лакомо, с желание. **3.** За вода и под. — изпита бе жадно.

Още: **Падна като на огън.** /към 2 и 3 знач./. *Диал.*

ПАДНА КАТО НА ОГЪН. *Диал.* **1.** За ядене — погълнато бе лакомо, с желание. **2.** За вода и под. — изпита бе жадно.

Още: **Падна като на въглен** /във 2 и 3 знач./. *Диал.*

ПАДНА КОНЯ В РЕКАТА. Безвъзвратно е свършено, загубено; не може да се отмени. *Ще изкараш школата, не може да се отказваш, падна вече коня в реката.*

Още: **Отиде коня в реката.**

ПАДНАЛО МИ ГРЯХ. *Диал.* Смилил съм се, съжалил съм се.

ПАДНАЛО МИ Е ПЕРДЕТО ОТ ОЧИТЕ. Не се срамувам, не се стеснявам от постъпките си, станал съм безсрамен, нахален, безочлив. — *Тотке, гледай си работата и не се залавяй с човек, на когото е паднало пердето от очите!* К. Петканов, Златната земя.

Още: **Скъсало ми се пердето на очите. Пукнало ми се пердето. Треснало ми е пердето.** *Диал.* **Съдрал съм пердето на очите си.**

ПАДНАЛ СЪМ НА КОРЕМА СИ. *Диал.* Много ям и си угаждам в яденето.

ПАДНАЛ СЪМ НА ПЪПА СИ. Живея много щастливо, сполучил съм в живота си. *Сестра ѝ е паднала на пъпа си, получи всичко каквото пожела.*

ПАДНАЛ СЪМ СИ НА КЪСМЕТА. Живея много щастливо, сполучил съм в живота си.

ПАДНА МИ КЛАДАТА ВРЪЗ ГЛАВАТА. *Диал.* Изпаднах в тежко, бедствено положение.

ПАДНА МИ СЕКИРАТА В МЕДА. *Диал.* Случи ми се това, което най-много ми харесва, най-много обичам, сполучих така както желаех.

ПАДНА МИ СЪРЦЕ НА МЯСТО [ЩЕ МИ ПАДНЕ СЪРЦЕ НА МЯСТО]. Много съм доволен (ще съм доволен), стана ми (ще ми стане) много драго, понеже се изпълни (ще се изпълни) някакво мое силно желание. *Я изкарайте вие „Гукни ми, гукни, гугутке", та да ни падне сърце на място! — казва загадъчният и никому неизвестен господин.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *По едно време го* [хазайна] *забелязах, че всяка вечер си купува вестник „Единодушие" и го прочита открай докрай. Чакай, рекох, да го купувам и аз за кафенето, та да му падне сърце на място. Трябва да е вестник на неговата партия, рекох, нека да го зарадвам.* Чудомир, Генчовисти и Пенчовисти. *Сега като ти доведоха отмяна в къщи, падна ли ти сърце на място.* П. Ю. Тороров, Самодива. *Скоро оредялата кория се оживи; мъже се строяваха, тичаха, . . . , залягаха, пълзяха в редица или се целеха във въображаемия неприятел. . . . — Ех, падна ми сърце на място!"— рече възбудено Стамат.* Ст. Дичев, За свободата. *Пресипнал от викане, бай Стойчо Селимов, . . . , каза, бършейки потното си лице: — Падна ми сърце на място! Заплюх ги гадините!* К. Калчев, Живите помнят.

Още: **Легва ми сърцето на място. Дойде ми сърце на място** /в 1 знач./.

ПАДНА МИ ЧЕСТТА [ЩЕ МИ ПАДНЕ ЧЕСТТА]. *Диал.* Изложих се (ще се изложа). — *Какво ще ти стане да ми сториш едно добро. Или като си на Донча Арнаутина унука, ще ти падне честта?* П. Ю. Тодоров, Зидари. *Конят се дръпнал, открил ковчега и той като видял окичената булка, извикал: кой ще се наеме да я целуне? Дръпнал се целият бюлюк. Да не му падне честта — той се навел . . . и там му излязла душата!* П. Ю. Тодоров, Зидари.

ПАДНА СЕ НА ЗЪБА *някому.* Бивам одумван от някого, злослови се, клюкарствува се за мене от страна на някого. — *Как да не го познавам — Петреску, дето удави баща си в блатото. Знам го! Пази Боже да му се паднеш на зъба.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Да не му се паднеш на зъба, ще те направи по-черен от дявола.*

ПАДНЕ МИ ПЪТ *някъде.* Случи ми се да мина отнякъде, през някое място. *Едва ли ще ми падне скоро път през тия красиви места.*

Още: **Мине ми път.**

ПАЗИ БОЖЕ. Възклицание: а) За изразяване на опасение от нещо лошо или нежелано; дано не стане. — *Сиреч ти, . . . , казваш да си овра врата в женския хомот? — Пази боже!* Ив. Вазов, Чичовци. — *Излиза, според вас, че не ще намерим място за заселване? — запита дядо Власи, . . . — Сакън. Никой не казва такова нещо, пази боже!* А. Гуляшки, Село Ведрово. — *Един милион нося! Само наполеони! Как ще се опазиш от крадци и хайдути? . . . Пази боже да те надушат, изидат ти душицата!* Елин Пелин, Летен ден.
б) Обикн. *Ирон.* За уверяване, че нещо е противоположно на очакваното или за пълно отричане на нещо; тъкмо обратното, съвсем не. *Драгий читателю, да не би някак си да помислиш, че нашите обществени и политически работи не вървят наред! Пази боже!* Ал. Константинов, Дребни работи. *Любеше Нонин, жени се за Върбанов . . . Никакъв разум тук няма, а просто. . . — Чувства ли ще речеш? — А, чувства! — Пази боже!* Елин Пелин, Летен ден. *Аз си четях романи, и то, ако може, по-леки — Фенимор Купер или Жюл Верн. . . Но стихове? . . . Боже пази!* П. Вежинов, Нашата сила. — *И вие ли сте поет? — загледа тя криво завързаната му връзка. — Аз? — учуди се Северов. — Пази боже!* М. Грубешлиева, През иглено ухо.
в) *Неодобр.* За посочване на висока степен на някакво лошо качество на нещо или на някого. *Човек да си гледа къщата, да му е ошетано, преметено и подредено навред, че вчера ходих у Бона Бозаджийката за квас — пази боже.* Чудомир, Не съм от тях. *То един свят се навъдил, пази боже.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Един едничък си имаме женски месец — Марта, да ни е живичка, ама пази боже. Коварно и изменчиво създание!* Ал. Константинов, През марта в Чепино.

ПАЗИЛ МЕ БОГ. Възклицание при опасение от нещо неприятно, от някакво обвинение, или за изразяване на ирония. *Да не съм ти обрал имането! — отвърна нехайно Кольо. . . — Пазил те бог! — прекръсти се попът.* Г. Караславов, Изповед. — *На твое място аз бих си отмъстил. — Като го убиеш, нали? — нарочно го подведе Рилски. — Пазил ме бог! Ще го накарам сам да се убие.* К. Петканов, Вълнолом.
Още: **Пазил ме господ. Опазил ме бог.**

ПАЗИЛ МЕ ГОСПОД. Възклицание при опасение от нещо неприятно, от някакво обвинение или за изразяване на ирония. *Та и аз не се занимавам с политика — у, пазил ме господ! — ама против амнистията не съм.* Г. Караславов, Амнистия.
Още: **Пазил ме бог. Опазил ме господ.**

ПАЗЯ В СЪРЦЕТО СИ *нещо.* Отнасям се с голямо уважение и обич към нещо, лелея нещо. *Столичните трудещи ще пазят в сърцата си скъп спомен за вожда и учителя на нашия народ Георги Димитров* в. Вечерни новини.

ПАЗЯ ЛЕГЛОТО. Не съм оздравял още, още съм болен и лежа, не ставам. *Аз съм болен днес и съм принуден да пазя леглото; вероятно и утре ще го пазя.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс.

ПАЗЯ ЛИНИЯ. Съзнателно се въздържам от храна, за да не напълнея. — *Нищо не смятам. Просто лично аз предпочитам един сандвич и чаша бира. Вие знаете какво значи да се пази линия, нали?* Б. Райнов, Дъждовна вечер.

ПАЗЯ <ПОЧЕТНО> РАЗСТОЯНИЕ. Отнасям се хладно, официално с някого. *Не промени тона си и Султана само пристъпи още една крачка към снаха си, като да се бе зарекла да пази определено разстояние.* Д. Талев, Преспанските камбани.
Още: **Държа се на <почетно> разстояние.**

ПАЗЯ ПРАХ ДА НЕ ПАДНЕ *върху някого.* Извънредно много държа на някого, много го обичам и уважавам и се грижа да не му се случи нищо лошо, да му е добре. *Да ти кажа, една зла излезе . . . Само доведените си деца гледа. . . Гали ги, пази ги прах да не падне по тях, а мене, постоянно ме праща на най-тежката работа.* П. Михайлов, Малката партизанка.
Още: **Не давам (треперя) прах да не падне.**

ПАЗЯ СИ КОЖАТА. 1. Постъпвам така, че да не ме сполети нещо лошо, нещо, което застрашава живота ми.
2. Старая се да постъпвам така, че нищо да не наруши спокойствието ми, положението, което съм си създал. — *Станал си особен, бай Василе — укори го Ванко. — Като че ли пазиш кожата си.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

ПАЗЯ СИ ЧЕРГАТА. Постъпвам така, че да не ме сполети нещо лошо, да запазя положението си, което съм си създал. *Токо не познаваш ти, учителю, хората още . . . такъв си ни е народа: всеки пази чергата си . . . гледа да си е настрана . . . Ще видиш: утре е празник, а боя се, не ще свъртим и 50 души, за да се разправим с кмета.* А. Страшимиров, Някога.

ПАЗЯ СТАЯТА. Не съм оздравял съвсем или съм малко неразположен, затова не излизам, стоя още в къщи. *Понеже по неразположение пазя днес стаята, писмено ви питам раздадоха ли се вече ролите на пиесата „Божана"*. Ив. Вазов, Непубликувани писма. *Честити Нова година! Вчера ти я честитих с картичка поради едно леко неразположение . . . бях принуден да пазя стаята и не можах лично да те поздравя с новата година.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс. *Славинов се разстрои от държането на годеницата си, разболя се и няколко дни пази стаята.* К. Петканов, Вълнолом.

ПАЗЯ ХАТЪР<А> *на някого.* Отнасям се много благосклонно към някого и постъпвам както му е угодно, приятно, не му противореча. *Заради имота, Радул му пазеше хатър и всеки ден му пращаше хубаво ядене и хубаво вино.* Й. Йовков, Женско сърце.
Още: **Вардя хатър<а>.** *Диал.* **Гледам хатър<а>. Държа (струвам) хатър.** *Диал.*

ПАК ЩЕ <СИ> ПРИКАЗВАМЕ. Грешиш, не си прав, бъдещето ще покаже, че се заблуждаваш (обикн. в отговор). *Аз все пак мисля, че тя ще ми върне тия пари.—Пак ще приказваме.*

ПАЛА ТЕ ПАЛИЛА. *Във 2 и 3 л. Диал.* Възклицание за изразяване на укор, яд спрямо някого. — *Он* [бирникът] *е, па това си е! — повтори смутеният говедар. . . Он е, пала го палила! Сиротния ще разплаче тоя ден.* Н. п. Филипов, Бирникът дошъл — *Пала те палила! — . . . — ти си помисли, че си пак на върха на Балкана и пускаше куршуми на башибозуците!* Ив. Вазов, Нова земя. *Да си уговорим / отсега двамина — / че дадеш на Стойно / ти твоята Кина — / сè за нея пише / отка там замина! / Пала го палила, / нека с тебе, брате, / да си гукнем „свате"*. Елин Пелин, Пижо и Пендо.

ПАЛИХ, СМЪДИХ. *Диал.* Опитах всички средства.
Още: **Палих, струвах.** *Диал.*

ПАЛИХ, СТРУВАХ. *Диал.* Вж. Палих, смъдих.

ПАЛМАТА НА ПЪРВЕНСТВОТО. *Книж.* Първо място в нещо. — *Както са види, Батак ще да ни засрами, в сяко отношение, казваха мнозина от работниците от разни градовци, които желаеха вътрешно да остане палмата на първенството на техния градец.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Не искаше Бенковски да се чува друго име в тържествата, освен неговото. Гдето дойдеше дума да става въпрос за палмата на първенството, . . . , той преставаше да бъде хрисим.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Каквото и да кажеш, но тая твоя сестра, макар и по-късно, честита бе да пожъне палмата на първенството. Следователно ти си длъжен да преклониш гордо чело.* Ст. Станчев, Под ясно слънце.

ПАЛТО БЕЗ РЪКАВИ, получавам (вземам, давам). *Диал.* Съвсем малко или нищо (получавам).

ПАЛЯ ЛУЛАТА СИ ОТ *нечия* **ГЛАВА.** *Диал.* Създавам благополучието си от неблагополучното положение на някого.

ПАНТЕЛЕЙ ПЪТНИК. *Шег.* Човек, на когото предстои дълго пътуване, или е тръгнал на дълъг път. — *А твоя милост кой сте?— . . . — Пантелей пътник, бъхтя пътищата, че си нямам друга работа.* К. Калчев, Живите помнят.

Свързва се с отлитането на щъркелите около деня на св. Пантелей, 27 юли, по християнския календар (П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи, II, с. 43).

ПАНТОВЦИТЕ ТЕ ОТНЕЛИ. *Диал.* Казва се на някого за изразяване на недоволство, яд, възмущение от него.

ПАПЕР НЯМА ДА ОСТАНЕ [НЕ ОСТАВА / НЕ ОСТАНА ПАПЕР] *от нещо или от някого.* Ще бъде (беше) напълно унищожен(о), ще загине (загина). *Ти горе ли си? Слизай бе, обеснико! Боже, къде се е покачил!. . . Нали, ако паднеш, папер няма да остане от тебе.* П. Велков,

Стълба до небето. *Градушката спря. . . — То да е само то. От царевицата папер не е останало! . . . с изтъняя глас се обади смуглест мъжага.* Н. Тихолов, Дни като другите. — *Ще видите какво ще стане, когато рукнат поройните есенни дъждове, — думаше Гурцерът. —Пристигне ли водата, папер няма да остане от туй хайдушко село. Ония камъни, дето ги трупат цяло лято — на главата ни ще се сринат.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *И тия не стоят със скръстени ръце, и те стрелят. То ако не беше така, папер нямаше да остане от тях.* Г. Харманджиев, Крилато време. *С годините папер не остана от нейната хубост.* ●*Пожарът всичко унищожи, папер не остана и от горичката.*

ПАРА ДА ИМАМ ЗА СМЯХ ЩЕ Я ДАМ. *Диал.* Винаги съм засмян.

ПАРА ИГРАЕ *някъде.* **1.** Печели се много. *Те и двамата бяха с бели, сламени капели — не бяха виждали преспанци такива капи и сякаш това ги слиса най-много. — Брей, нема шега тука! Талянци. Пара играй тук брей, люде!* Д. Талев, Преспанските камбани. *Ти с тях не се сравнявай, у тях пара играе.*
2. Харчи се много. *Как хубаво сте се обзавели. Ясно, че пара е играла тук.*

ПА̀РА ИЗЛИЗА ОТ ЗАДНИКА МИ. *Диал.* Виждам големи трудности, измъчвам се много.

ПАРА НЕ ПРАВЯ. 1. *Пред нещо или самост.* За нещо — не струвам нищо в сравнение с друго нещо или изобщо не струвам нищо. *Месечината още не съм я бутнал — сто и шейсет и четири лева! Всичките ги давам да си ми върне пищова . . . — Та ти знаеш ли, че вълк не смееше да припари, когато ми беше в торбата. Аз затуй ти казвам, че пред револвера парата пара не прави!* Н. Хайтов, Шумки от габър. *Колкото смелост имах, идваше от трите патрона в наганта, макар че патроните в такова време пара не правят.* Н. Хайтов, Диви разкази.
2. *Само в 3 л.* Не може да се помогне, свършено е. *И да съжалявам сега, пара не прави, нищо не може да се поправи.*

Още: **Пара не чиня.**

ПАРА̀ НЕ СВЪРТВАМ и ПАРА НЕ СЕ СВЪРТА У МЕНЕ. Разточителен съм и необмислено харча. *Как ще може да се облечеш добре, като пара не свърташ, като харчиш за глупости.*

ПАРА НЕ ЧИНЯ. Вж. Пара не правя. *Разкаял се, но пара не чини вече, твърде е късно.*

ПАРА ПИТ<А>. *Диал.* Напълно свободен, незаангажиран с работа или грижи.

ПАРАТА С КУРШУМ БИЯ. Зле съм материално, нямам достатъчно пари, не ми стигат средствата. *От хайдутлук поминава Омер Пазвантоглу. Шари из Босна, из Арнаутлука. Ама опитай се да живееш от хайдутлук в Босна—там пара̀та с куршум бият.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Още: **Парата с куршум гоня.**

ПАРАТА С КУРШУМ ГОНЯ. Вж. Парата с куршум бия. *Молим Дивана да опрости овчия и кози данък на Видинско. И купува от селяните добитък по цените на пазаря, не на хазната. — Мислите си, че Диванът ще ви чуе? Парата с куршум гонят, та ще опростят данъка на едничкия още читав край.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ПАРВА МЕ / ПАРНЕ МЕ ПОД ЛЪЖИЧКАТА. Внезапно изпитвам силна мъка от нещо. *Кръстевица изслуша обясненията, които той даде на Станка, и нещо я парна под лъжичката. Две години! Две години далеч от България, от селото, от Станка.* Г. Караславов. Обикновени хора.

Още: **Бодва ме / бодне ме (жегва ме / жегне ме) под лъжичката. Парва ме / парне ме по дроба.**

ПАРВА МЕ / ПАРНЕ МЕ ПО ДРОБА. Внезапно изпитвам силна мъка от нещо. *Като чу гласа ѝ, нещо го парна по дроба.*

Още: **Парва ме / парне ме под лъжичката. Смъдва ме / смъдне ме по дроба.**

ПАРВАМ / ПАРНА ПО ДРОБА *някого. Диал.* Обиждам жестоко някого, силно го засягам, докачам го.

Още: **Парвам / парна по сърцето.** *Диал.*

ПАРВАМ / ПАРНА ПО СЪРЦЕТО *някого. Диал.* Вж. Парвам / парна по дроба *някого.*

ПА̀РИ МИ ПОД КРАКАТА. Чувствувам се застрашен от нещо, положението ми не е добро, не е сигурно. *Нещо кроят, но изглежда, че и те са се объркали без тебе. Щом нервничат, значи, че им па̀ри под краката!* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

ПАРИТЕ ТЕКАТ КАТО ВОДА. Печели се непрекъснато и много. *Защото мелничарският занаят е лесен, щом веднаж си монтирал мелницата и тя почне да работи. Един работник ще върши всичката работа, а ти си гледай кефа, парите ще текат като вода.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов.

Още: **Парите текат като из ръкав.**

ПАРИТЕ ТЕКАТ КАТО ИЗ РЪКАВ. Вж. Парите текат като вода. *В града имал грамадна клиентела, главно от селата... И парите, разбира се, течели като из ръкав, в тоя богат край селяните имали много пари.* П. Вежинов, Звездите над нас.

ПАРНИКОВО ЦВЕТЕ. Човек (обикн. момиче, жена), който живее затворено, без достатъчно въздух и слънце, и е бледен, слаб.

ПАСА ВЕТРОВЕТЕ. *Диал.* Нищо не правя, с нищо не се занимавам; безделнича. *От едно дърво гората дава хиляди добрини на човека. Затуй младица не сечи, убиец не ставай! Без гора хората ще пасат ветрове.* Ст. Станчев, Под ясно слънце.

ПАСА ГЪСКИТЕ. Вж. Паса патките. *Ако ходиш още с този ум и не си потърсиш работа, още дълго време ще пасеш гъските и ще изнемогваш.*

ПАСА ПАТКИТЕ. Ходя без работа, не върша нищо; шляя се. *От занаята си можеш да разбираш, но от интереса си като не разбираш, много ще има да пасеш патките и да чакаш да̀ ти оценят способностите.* Г. Караславов, Свет. *Водачите ще пипнат министерските кокали, а чичо Киро Ибришима ще остане да пасе патките с бюлетинката си.* Г. Караславов, На прав път. — *С този си инат, ти още мно-го патки ще пасеш.* Ал. Константинов, Разни хора, разни идеали. — *Аз не мога да си оставя стоката? Мене дружбашите ме ощетиха с хиляди! Вие патки пасете — изгърмя басът на Каракунев и заглуши другите гласове.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

Още: **Паса гъските.**

ПАТКА МИ Е ИЗПИЛА АКЪЛА. Съвсем съм оглупял, останал съм без разум (употребява се при укор, когато се извършва нещо неразумно). *Трябва патка да ми е изпила акъла тогава, щом съм се съгласил да се изложа на такъв риск.*

В отриц. или въпросит. форма: <Да> **не ми е изпила патка акъла** и **патка ли ми е изпила акъла.** *Самост. или със следв. изр. със съюз* **че, та.** Не съм оглупял, няма да постъпя неразумно (обикн. при възражение). *Не ми е изпила патка акъла, че да тръгна посред нощ, ще чакам да се съмне.*

Още: **Куковица (чавка, сврака) ми е изпила акъла. Патка ми е изпила ума.**

ПАТКА МИ Е ИЗПИЛА УМА. Съвсем съм оглупял, останал съм без разум (употребява се при укор, когато се извършва нещо неразумно). *Досега аз бях ваш ратай, отсега ще бъда господар на себе си... Ти си глупаво момче, което не си слуша устата ... Изпила ти е патка ума.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

В отриц. или въпросит. форма: <Да> **не ми е изпила патка ума** и **патка ли ми е изпила ума.** *Самост. или със следв. изр. със съюз* **че, та.** Не съм оглупял, няма да постъпя неразумно (обикн. при възражение). *Да не ми е изпила патка ума, та да се реша на такава постъпка.*

Още: **Кукувица (чавка, сврака) ми е изпила ума. Патка ми е изпила акъла.**

ПАТИ МИ ГЛАВАТА. Изживявам много неприятности, тежки страдания; страдам. *Много ще ѝ пати главата, като е такава упорита и непослушна.*

Още: **Тегли ми главата.**

ПАУНА СИ ГЛЕДА КРАКАТА И ПИЩИ. *Диал. Ирон.* Казва се на човек, който се хвали с хубостта си.

ПЕЕ МИ ЕЗИКА. *Диал.* Свободен съм и мога да си позволя всичко, защото съм заможен, не се нуждая от никого и от ничия помощ.

ПЕЙ ДАВАМ *за нещо.* Много обичам да правя нещо, силно желая нещо. — *Кое куче? Де е то? — Ей го, този хаймана. . . Тъй се е влюбил този ден в мене, че не ме оставя ни на крачка, а за игра — пей дава, — каза Соколов.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца. — *Що ѝ кандисваш на тая чорбаджийка да се караш, ма! Не видиш ли, че тя пей дава за кавга! — смъмра Тошо жена си.* Ст. Ц. Даскалов, Без межда.

ПЕКА ДУШИЦАТА *някому.* Подлагам някого на големи изпитания, мъки, страдания; измъчвам много някого. *Една неделя рано-рано окачих торбичка на рамо и поех. . . — Да не се върнеш дано, гдето ми печеш душицата. Оставяш ме да ходя като парясница. Нищо де, не съм ни стара, ни грозна.* Г. Краев, Аз си знам.

ПЕКА НА ОГЪН *някого.* Създавам големи неприятности на някого, подлагам някого на големи изпитания, мъчения; измъчвам, изтезавам. *Два месеца стават как се измъчвам и те търся; . . . слагам пред тебе и сърце, и душа, . . . , а въз това отгоре ти продължаваш да ме печеш на огън с твоите страхове.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца.
Още: **Пека на ръжен (шиш).**

ПЕКА НА РЪЖЕН *някого.* Създавам големи неприятности на някого, подлагам някого на големи изпитания, мъчения; измъчвам, изтезавам. *Глаушев го побутна по коляното: — И никому ни дума, Атанасе, къде си бил тая нощ, с кого си се срещал, що си говорил. И на ръжен да те пекат.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Батенката знаеше, че селяните имат скътани пари, даваше им по малко син камък, но ги печеше на ръжен.* А. Каралийчев, Народен закрилник. — *На изпостница заприличала Глаушевата снаха, младата. . . — Свекървата я пече на ръжен. Нели я знайте Глаушица каква е люта.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Няколко крачки беше отминал вече заптията, който отиваше в селото да пече раята на ръжен, когато чаушинът скочи и извика подиря му: . . . къща за конак ще гледаш да намериш.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.
Още: **Пека на огън (шиш). Въртя на ръжен.**

ПЕКА НА ШИШ *някого.* Създавам големи неприятности на някого, подлагам някого на големи изпитания, мъчения; измъчвам, изтезавам. *От цялото село само той не си дава нивката. — Колете ме с трион — каже, — печете ме на шиш — пак не я давам.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *Иван записа на драго сърце дядо Ганя и остана много огорчен, когато този същият напредничав старец с още двайсетина души дигна по-късно байрака на раздора и си поиска нивите назад. Три години раздорниците пекоха председателя на шиш и го наклеветиха пред по-горните места, че ги е вкарал в стопанството принудително.* А. Каралийчев, Пътища далечни.
Още: **Пека на огън (ръжен). Въртя на шиш.**

ПЕКА РИБА НА УСТАТА *на някого. Диал.* Измъчвам жестоко някого.

ПЕКА СЕ НА ВЪГЛЕНИ. Изпаднал съм, намирам се в много тежко положение, имам големи неприятности, подложен съм на големи изпитания, трудности.
Още: **Пека се на огън (ръжен, шиш).**

ПЕКА СЕ НА ДВА ОГЪНЯ. Изпаднал съм, намирам се в много тежко положение, имам двойни неприятности, подложен съм на двойни изтезания. *Да се печеш на два огъня. . ., винаги да си нащрек, защото и най-малкото подозрение от едните или от другите ще ти струва главата.* В. Нешков, Настъпление.
Още: **Горя между два огъня.**

ПЕКА СЕ НА ОГЪН. Изпаднал съм, намирам се в много тежко положение, имам големи неприятности, подложен съм на големи изпитания, трудности. *Домъчняваше ѝ и за Веско. Той не знае на какъв огън се пече майка му.* Кр. Григоров, Пролет в Черешово. *Не мина месец, „изтеглиха" ме в окръжното управление и ме тикнаха в плановия отдел — референт. Подърпах се, протестирах, но началството прояви характер и останах . . . при една кадрова комбинация попаднах в София — пак референт . . . Станаха ланските съкращения и аз трябваше отново да се върна в провинцията. . . по това време срещнах един свой земляк . . . Като разбра на какъв огън се пека, предложи ми да остана технолог при тях.* Н. Хайтов, Писма от пущинаците. *Вие виждате, сами разбирате на какъв огън се печем. С нищо не бива да убиваме вярата на хората в бъдещето . . . Ние наследихме една държава ограбена и опустошена, станахме пъдари на обран бостан.* В. Нешков, Настъпление.
Още: **Пека се на ръжен (шиш, въглени). Горя в (на) огън. Пържа се на огън.**

ПЕКА СЕ <КАТО> НА РЪЖЕН. Изпаднал съм, намирам се в много тежко положение, имам големи неприятности, подложен съм на големи изпитания, трудности. — *Па си мисля, инак сме си свои, на един ръжен се печем, бай Давидко . . . Я ми кажи ратай ли съм още аз. . . Ратаи ли сте вие, Пена кокошарката, ти, свинарите.* Кр. Григоров, Новодомци. *Не може да разбере тая стара кранта, че Цочо се връща от партийно съвещание. Там не бяха го гладили с перо . . . Знаеше ли тая Вещица на какъв ръжен се печеше Цочо?* Кр. Григоров, Игличево.

Още: **Пека се на шиш (въглени, огън).**

ПЕКА СЕ НА ШИШ. Изпаднал съм, намирам се в много тежко положение, имам големи неприятности, подложен съм на големи изпитания, трудности.

Още: **Пека се на ръжен (огън, въглени).**

ПЕКА СИ РАБОТАТА. Действувам, подготвям всичко така, че да сполуча, да постигна това, което искам. *Аз ще остана до вратата, защото тия може и да не довидят. — Нали са часовои? — Часовои са, ама пак могат да не довидят. Ти добре си печи работата.* В. Ченков, С нови другари.

ПЕКА СИ РИБА НА УСТАТА. *Диал.* Сам се поставям в лошо положение, сам се измъчвам. *Няма да си пека риба на устата, ако му откажа.*

ПЕЛЕШАТА БАБА. *Диал. Ирон.* Жена, която се гизди, гиздосия.

ПЕЛИН ДА ПИЕШ. *Обикн. във 2 и 3 л.* Да имаш горчивини, неприятности.

ПЕНИШ СЕ НЕ ПЕНИШ, КЕ ТЕ ЯДАМ <ПА̀РИ СЪМ ДАЛ>. *Диал.* Вж. Пениш се не пениш, ще те ям <пари съм дал>.

ПЕНИШ СЕ НЕ ПЕНИШ, ЩЕ ТЕ ИЗЯМ <ПАРИЧКИ СЪМ ДАЛ>. Вж. Пениш се не пениш, ще те ям <пари съм дал>.

ПЕНИШ СЕ, НЕ ПЕНИШ, ЩЕ ТЕ ЯМ <ПАРИ СЪМ ДАЛ>. *Диал.* Употребява се, когато някой и да му е неприятно нещо го прави, защото сам го е искал.

От приказката за селянина, комуто продали сапун вместо сланина и той казал тези думи, като се мъчил да яде сапуна, който се пенел.

Още: **Пениш се не пениш, ке те ядам <па̀ри съм дал>.** *Диал.* **Пениш се не пениш, ще те изям <парички съм дал>.**

ПЕНЯВЯ СЕ КАТО РАК НА БЪРЗЕЙ. *Диал.* Проявявам излишно упорство, ежа се, упорствувам напразно.

ПЕПЕЛ МИ НА ЕЗИКА. *Обикн. във 2 л.* Да мълча, да не приказвам (употребява се при опасение да не се случи или да не се разчуе това, за което се говори). *Какъв вятър завя по нас? — Дали е на добро или на зло? — . . . — Кой казва — зло? Ти ли, Костаки? Ама го рече! . . . — Не, брате! Пепел на езика ти! На добре вървим.* А. Гуляшки, МТ станция. *Отиде в града. Предприемач ще става. Ама нали опит няма — поизиграха го тук-там. Па и друго да ви кажа — вина си има той малко де: хванал се беше с едни жени . . . Пепел ми на езика, за това няма да приказвам. П. Велков,* Стълба до небето. *Като частник взе да приказваш! Пък си председател! — Какъв частник съм аз! Пепел ти на езика! Педя земя нямам своя.* А. Гуляшки, МТ станция.

ПЕПЕЛЯНКА МУ Е ПЛЮЛА В УСТАТА. *Диал.* Много е зъл; проклет. *Все е намусен все мърмори и се кара, пепелянка му е плюла в устата.*

Още: **Змия му е плюла в устата.**

ПЕРВАТ МЕ / ПЕРНАТ МЕ ДЯВОЛИТЕ. *Диал.* Силно се разгневявам, много се ядосвам.

ПЕРО НЕ ГО ХВАЩА. *Неодобр.* Не може да бъде описан, не може да се опише (за нещо, което е извънредно грозно, лошо, нередно). *Не зная как ще реши комисията да представи на Всемирното Изложение учебното дело в България, но аз мисля, че ще бъдем типично представени, ако можем да дадем по някой начин понятие на европейците за Трикласното учи-*

лище и пансион в Искрец. . . Ако не сте го виждали, хич недейте чака да ви го опише някой. Перо не го хваща. Ал. Константинов, Скромна лепта на общия жертвеник.

ПЕСЕНТА МИ Е ИЗПЯТА и МОЯТА <ПЕСЕН> Е ИЗПЯТА. 1. Изживял съм вече живота си, близко съм до своя край. *Не искаше да разберат хората, че с него се е свършило вече. А на жена си всеки ден по десет пъти повтаряше: — Моята е изпята вече!* К. Петканов, Без деца. *След първия разпит и първия побой, тя някак машинално си каза:* „Изпята е моята . . . *Погубих и момчето!*" М. Грубешлиева, Пред прага.
2. Нямам вече влияние, положение, власт, нямам изгледи за нещо хубаво. *Тате, за какво тъка дълбоко си се замислил?. . . Какво има аз да мисля? — Нека твоят мъж да мисли. Сега той е бащата и господарят, а пък моята песен е вече изпята!* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Нали шефката доде днес тука, неговата е изпята . . . Аз ви казвам, **Големанов утре е министър!*** Ст. Л. Костов, Големанов. *Всички знаеха, че песента на околийския началник беше вече изпята и че предстоеше уволнението му.* Д. Димов, Тютюн.
Още: **Изпях си песента** /в 1 и 3 знач./.

ПЕСИ СИН. *Обикн. в обръщение. Руг.* Негодник, нехранимайко. *Дръжте ги. . . Изпъдете ги . . . ха бре, ха бре! Вън! Вън! Що сте дошли тука, бесни песи синове, катили. . . С един последен напор осмината българи най-сетне изтласкаха турците на улицата.* Д. Талев, Преспанските камбани. — *Бре, песи синове — завика дядо Яким по Хрусан и Петко, сядайки зачервен и запотен на мястото си, — удря ли се така? От играчка — плачка.* Ст. Загорчинов, Ивайло.
Още: **Кучи (кучешки, сукин, магарешки, магарски) син.** *Руг.*

ПЕТА КОЛОНА. *Книж.* Сътрудници на врага в пределите на своята родина или агенти, които действуват в чужда страна в полза на своята държава. *Трябва и голяма бдителност, да не се вмъкнат навсякъде навлизащите агенти на петата колона в революционното движение — провокаторите.* З. Сребров, Пролетен разлив. *Това е така наречената Судетска област. Тук до края на Втората световна война живееха много немци, които при нацистката власт в Германия бяха нейна пета колона в Чехословашката република.* Г. Караславов, Пътеписи.

От израза на испанския контрареволюционен генерал Емилио Моля, който през 1936 г., настъпвайки срещу Мадрид, заявил в обръщение по радиото, че освен четирите армейски колони, намиращи се в негово разположение, той разполага с още една — пета колона в самия Мадрид.

ПЕТА У ДУПЕ СЪМ. *Диал. Грубо.* Нищо не работя, само ходя, тичам нагоре-надолу и си пилея времето.

ПЕТ ГОТВИЛ, ПЕТ ЯЛ. *Диал.* За ядене — лошо сготвено.

ПЕТЕЛА МИ КУКУРИГА. *Самост., пред някого или някъде.* Имам влияние, авторитет, слушат ме. *Петелът ми кукурига и в ремонтната база за телевизори, и в промкомбината, и в магазина за авто- и моточасти.* Сп. Йончев, Разхубавяване с брадва.

ПЕТЕЛ ПЕЕ *някъде.* Изпълнява се в семейството волята на мъжа, мъжът командува. — *Бре, тая жена как ни сбърква плановете! — завъртя глава Ралчо. . . — Слушай, Гано, тука в тая къща кокошка ли пее, или петел?* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

ПЕТ ЗАКАРА, ТРИ ДОКАРА. *Диал. Ирон.* Вж. Пет закара, четири докара.

ПЕТ ЗАКАРА, ЧЕТИРИ ДОКАРА. *Диал. Ирон.* За човек, който не умее да печели, който е неспособен за търговска работа.
Още: **Пет закара, три докара.** *Диал. Ирон.*

ПЕТ ЗА ЧЕТИРИ. 1. *В съчет. с* **ходя (тръгнал съм, скитам се, шляя се)**: а) Без работа, безцелно. *Та и бръснарлъкът му беше такъв, искам да кажа, затова и него заряза и сега се скита пет за четири из кръчмите и дири някой да го почерпи.* Чудомир, Цанко. б) Като завеян, раздърпан, немил-недраг, без да има кой да се погрижи за мене. *Моите акрани се изпожениха. . . , а аз още ходя пет за четири и си останах петимен за близки хора.* Г. Краев, Опасният.
2. *В съчет. с* **работя (живея, карам)**. Небрежно, повърхностно, както завърна. — *Как си, партизанино? — Както виждаш . . . Карам я пет за четири.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Работи пет за четири.*
3. *В съчет. с* **ходя.** *Диал.* Като се олюлявам, обикн. защото съм се напил или съм уморен.

ПЕТИТЕ В ЗАДНИКА. Много бързо. *Няма време, трябва след половин час да си тук. Хайде тръгвай — петите в задника.*

ПЕТНЍЯ ВРА̀ГА ДО ПРА̀ГА. *Диал.* Набързо съм слушал нечии съвети.

ПЕТО КОЛЕЛО и *по-рядко* **ПЕТО КОЛЕЛО В КОЛАТА.** Маловажен или ненужен човек някъде. *Ето господин Стремски! . . .Какво чака, та не излезе на чело? Или той ще бъде петото колело? Всички ще помагаме. . . — Право! Господин Стремски ще изберем!* Ив. Вазов, *Нова земя. Работиш, блъскаш се, а нищо не излиза от труда ти. Все се чувствуваш нещо като пето колело.* Й. Йовков, Жетварят. — *Какво искаш от мен? — Да направиш постъпки и да заменим тая квартира. Ти не си най-после някакво пето колело.* П. Незнакомов, След нас потоп.

ПЕТ ПАРИ. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отрицание.* Никакви средства, нищо. *Ние замръквахме дома гладни без пет пари, без да знаем какво ще правим утре.* Т. Г. Влайков, Неприятният гост. *А как според тебе забогатял нашият директор? Всички знаят, че той е дошел без пет пари тук.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Все онзи ни черпи, Сенебирски. Пет пари не сме похарчили.* Й. Йовков, Албена. — *Днес какво е — свети Георги не е ли? . . . — Хайде, за много години! . . . Сега ще черпиш. Викай за вино. . . — Нямам, бе братя, нямам пет пари; с какво ще ви черпя. Нямам хляб, камо ли вино.* Ц. Церковски, Гергьовден. *Когато хората нямат пет пари за сол, той* [Желязко] *всеки ден харчеше по 6—7 лева за цигари и кибрит.* Г. Караславов, Селски истории. *Не ми остави пет пари.* ● *Тръгнах без пет пари.*
2. Съвсем малко. *Божан не излизаше никъде и се боеше да похарчи пет пари за нещо.* Елин Пелин, Гераците. *Аз си мислех, когато кравата порасне и се отели, ще доя всяка заран и вечер по едно менче мляко, ще продавам млякото и ще вземам добри пари, а то какво стана: кравата излезе яловица! Няма откъде да взема пет пари.* А. Каралийчев, Малкият орач.
3. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо. *Не виждаш ли, че чифликът без Дойчина пет пари не струва?* К. Петканов, Златната земя. — *Ана! — с възторг извика Тимко. — Аз се смятах за мъж, но, да си призная, пет пари не струвам пред тебе!* Ст. Волев, Младите столетници. *Давам ви честната си офицерска дума, че няма арестуван никакъв войник! — Пет пари не струва твоята честна дума! Отвори вратата, — ревеше инвалидът. — Народът сам ще провери дали казваш истината!* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Пет пари не чиня вече.*
Още: **Две пари** /във 2 знач. към 3 знач./.

ПЕТ-ПЕТ МИ ОТИВА / ОТИДЕ *от нещо* или *някого.* Изпитвам силен страх, плаша се, страхувам се много, треперя от нещо или от някого. *Пет-пет му отива да не го разпределят в провинцията.* ● *Пет-пет ти отиде тогава да не си чуеш името между наказаните.* ● *Баща му беше строг и на нас пет-пет ни отиваше от него.*

ПЕТТЕ МИ ПРЪСТА НА ЯКАТА ТИ. *Диал.* Като възклицание при изказване на пожелание да не се случи, да не стане нещо. *И някакъв глас, несвойствен за него, се понесе над мене. . . Той беше едновременно и плач, и болка, и заклинание: — Петте ми пръста на яката ти — никога да не оставаш последен в живота като баща си.* Ст. Чилингиров, В старият дом. *Със занаята няма да я изкараш наникъде. . . Петтях ми пръста на яката ти, ако някога седнеш на моя стол, на който преди малко исках да видя тебе.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

ПЕЧЕЛЯ ВРЕМЕ. *Книж.* Отлагам нещо, за да получа някаква изгода. *Трябваше да говори, каквото да е, само да печели време, само да отложи за минута тая подлудяваща болка в костите.* Б. Райнов, Дъждовна вечер.

ПЕЧЕЛЯ ПОЧВА. *Книж.* Създавам си влияние, ставам стабилен в положението си или в своите твърдения. *Това гледище печелеше почва още в началото на 1957 година, дори преди спътниците да бяха започнали да обикалят около земята".* в. Работническо дело. *На някои места кулашката агитация се мъчи да печели повече дори между отговорни ръководители в селските народни съвети или между служители в администрацията.* в. Отечествен фронт.

ПЕЧЕЛЯ СЪРЦАТА. Лесно се сдобивам с обичта, благоразположението на хората, лесно и бързо привличам на своя страна и бивам обикнат. *Чудно е, че той* [раненият] *не губи сили и не пада. . . Изведнъж той трогва и печели сърцата на всички.* Й. Йовков, Земляци. *Той подкупваше душите, печелеше сърцата, той се приближаваше до хората и те го прие-*

маха като свой, роден брат. Г. Караславов, Обикновени хора. *Най-вече между тия люде Панту Кътърка търсеше свои привърженици и ученици за новото училище. Раздаваше им златни минцове, за да печели сърцата им.* Д. Талев, Илинден.

ПЕЧЕ МИ СЕ РИБА НА УСТАТА. *Диал.* В много тежко положение съм, имам големи неприятности.

ПЕЯ АЛИЛУЯ *на някого или на нещо. Книж.* Хваля, славословя някого. *Той сам въпреки откритото си недоволство от новия ред, който Петко въведе, не бе дори помислил да се противопостави. . . — Стига повече сте му пели алилуя! — . . . — Е, какво да правиме? — . . . — И отгоре му взимат вече мерката, само вие тука още не виждате, че ви води към пропаст.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

ПЕЯ ДРУГА ПЕСЕН. Вж. Пея на друг глас. *Вчера говореше едно, а сега пееш друга песен, не мога да те разбера.*

ПЕЯ ЕДНА И СЪЩА ПЕСЕН *на някого.* Досаждам на някого с постоянно напомняне за нещо или постоянно повтаряне на нещо за назидание. *Стига си ми пял една и съща песен, няма да те послушам.*

ПЕЯ КАТО БЮЛБЮЛ. *Диал.* Свободен и самовластен съм, защото съм богат и не се нуждая от никого и от ничия помощ.

ПЕЯ НА ДРУГ ГЛАС. Променил съм си мнението или поведението, говоря и действувам вече по друг начин. *Ако довчера реакционните страни на Запад отричаха каквато и да било опасност от антисемитски и фашистки изстъпления, днес, притиснати от грозните факти, те пеят на друг глас.* в. Вечерни новини.

Още: **Пея друга песен.**

ПЕЯ НА (В) ЕДИН ГЛАС *с някого.* Съгласен съм, единодушен съм с някого и говоря също като него; поддържам мнението му. *Когато съзнателните работници от цялата страна не жалеха време и средства, за да дадат своята подкрепа на сливенските работници, тогава именно анархообщоделците ставаха стачконарушители. . . , те бяха на страната на цялата буржоазия и нейната държава, те пееха в един глас с жълтия печат и се напъваха заедно с всички други работнически врагове да сломят солидарността на сливенските тъкачи.* Г. Георгиев, Обединението на анархообщоделците.

ПЕЯ ОСАННА *някому. Книж.* Славословя, хваля, превъзнасям. *Ще стана журналист, рекло си момчето, и ще сека, ще сека . . . – А какво излезе? Очерци пишем, тамян кадим, осанна пеем.* Л. Дилов, Тръстиките. — *Но когато майсторите видят, че у едного божата дарба е по-силна, отколкото у другите, те не му завиждат, не искат да го изгонят и убият, а сами от него се умиляват и осанна му пеят.* Р. Стоянов, Майстори.

От църковна песен.

ПЕЯ <СИ> ВЕЧНАТА ПЕСЕН. Вж. Пея <си> една <и съща> песен.

ПЕЯ СИ ЕДНА <И СЪЩА > ПЕСЕН и **ПЕЯ СИ СЪЩАТА ПЕСЕН.** Досадно и отекчително повтарям нещо. — *Нови, казваш? Не като думите на ратая, нали? — . . . — Един друг се подучват и все една песен пеят: друг път елате.* А. Христофоров, Ангария. — *Ох, много мисли той за чедото си? — издебна сгода Куна, за да укори съпруга си. — Все във вестниците се завира, а не потърчи да помогне с нещо на детето. Тодор махна само с ръка. . . . Той не можеше да ѝ каже защо чете вестниците, а тя беше проста и само една песен си пееше.* Г. Караславов, Танго. — *Слушай, Момчиле, — . . . — същата ли песен ще пееш, ако ти кажа, че това безусо момче и тая Неда са ме пратили нарочно при тебе с грамота и с дарове?* Ст. Загорчинов, Ден последен. — *Ако му откажат, Б. не се отчайва, отива на друго място и започва да пее същата песен.* А. Сегренски, За скромността.

Още: **Пея <си> вечната (старата, тази) песен.**

ПЕЯ СИ СВОЯТА. Досадно и отекчително повтарям нещо. *И все пак жрецът настояваше да бъде ръкоположен за владика. . . Бе молиха го великите боили, . . . , убеждаваха го попоnете — византийци, но той си пее своята.* М. Топалов, Хитростта на простия.

ПЕЯ <СИ> СТАРАТА ПЕСЕН. Вж. Пея си една <и съща> песен. *А. Вихинг, жестокият негумолим епископ Вихинг, не го* [Методия] *оставяше на мира, а си пееше старата песен. „Откажи се, откажи! Иди си там, отдето си дошъл.* М. Топалов, Каменната крепост. — *Нашият бригадир — захвана Тошо — е нечестен човек. . . той. . . — Стара песен ли пееш. И друг път съм я чувал.* Й. Гешев. Вик от тъмнината. *Живот разумен, слава, идеали? — / Таз стара песен вече се не пей.* К. Христов, Трепети.

ПЕЯ <СИ> ТАЗИ ПЕСЕН. Вж. Пея <си> една <и съща> песен. — *Докога ще ни виси на главата? — Ще остане още ден-два. — От една седмица ми пееш тази песен.* К. Кюлюмов, Последният шанс. *ЦК сигнализира, че Гемето открито работи за откъсване на земеделците от Отечествения фронт. . . — Откога пея тази песен, ама има ли кой да слуша.* В. Нешков, Настъпление.

ПИКА<ЛА> БУЛКАТА. *Диал. Шег.* Употребява се, за да се изтъкне, че нещо много важно се е случило.

ПИКАЛ НА КОПРИВА. *Диал. Пренебр.* Много ядосан, разгневен.

ПИКАЛ СЪМ СРЕЩУ СЛЪНЦЕТО. *Диал. Ирон.* Нямам никакви грехове, невинен съм.

ПИКАЯ НА ВЕРЕВ. *Жарг.* Вж. Пикая накриво.

ПИКАЯ НАКРИВО. *Жарг.* Извършвам нещо нередно, несъобразено с общите изисквания; сбърквам.
Още: **Пикая на верев.**

ПИКАЯ НА ТЕНЕКИЯ, ТА ДА МИ ДРЪНКА. *Подигр.* Обичам да вдигам шум около себе си.
Още: **Пикая на тенекия, та да ми тропа.** *Подигр.*

ПИКАЯ НА ТЕНЕКИЯ, ТА ДА МИ ТРОПА. *Подигр.* Вж. **Пикая на тенекия, та да ми дрънка.**

ПИКАЯ НА ШУМКА. *Диал.* Малък съм още.

ПИКАЯ ОТВИСОКО. *Жарг.* Стигнал съм до добро служебно положение, заемам хубава служба.

ПИКАЯ СИ В КАЛЕВРИТЕ. Много съм остарял, стар съм вече.

ПИЛЕ НЕ МОЖЕ ДА МИНЕ *някъде.* Много строго е завардено, няма никакъв достъп някъде. *Искаш още еднъж да види тоя дворец с каменни зидове, с балкони и продълговати прозорци, замрежени с решетки от бял мрамор, през които и пиле не би могло да мине.* А. Христофоров, Ангария.
Още: **Пиле не може да прехвръкне.**

ПИЛЕ НЕ МОЖЕ ДА ПРЕХВРЪКНЕ *някъде.* Много строго е завардено, няма никакъв достъп някъде. *А щом искате по-голяма работа, ето ви немския бензинов склад . . . — Бе! — . . . — Само тая работа не може да стане. Там не може и пиле да прехвръкне.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Изключено! Тук пиле не би могло да прехвръкне. — И все пак диверсията е налице.* Й. Демирев, Д. Горчев, Особен случай. *Само до преди няколко часа в това училище не можеше пиле да прехвръкне, а сега те, гонените, убиваните народни партизани, влязоха свободно и също така свободно си излязоха.* Г. Караславов, Ленко. — *Ти си оградил столицата с войската си, та пиле не може да прехвръкне. Ама сам виждаш, Търново не е лека плячка.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Знаеш ли, Насе, има блокада, всичко претърсват . . . и гарата, и влаковете. . . А по шосето за София пиле не може да прехвръкне!* Ив. Мартинов, Пролет мила.
Още: **Пиле не може да мине. Птичка не може да прехвръкне.**

ПИПАМ С КАДИФЕНИ РЪКАВИЦИ. *Книж.* Вж. Пипам с <меки> ръкавици.

ПИПАМ С <МЕКИ> РЪКАВИЦИ. *Книж.* Постъпвам, действувам внимателно, деликатно. — *Стамболийски е виновен, Стамболийски! Трябваше на времето да изколи тези*

разбойници. . . — Прав си! — одобрително каза Милин. — Той пипаше с меки ръкавици, затова те му отрязаха главата. Хар. Русев, По стръмнините. — *А що за човек е той! Консулът се усмихна. — Генерал! — отвърна той веднага, защото имаше готов отговор отпреди. — Пипа с ръкавици, но дето хване, остава синьо петно.* Ст. Дичев, За свободата. — *Ще съобщя още в зори на околийския, че не пипаме с меки ръкавици. Трябва да се знае кой е кметски в Горненци.* Кр. Григоров, Отново на училище.

Още: **Пипам с кадифени ръкавици.** *Книж.*

ПИПВАМ / ПИПНА ЗА СЪРЦЕТО *някого.* Разчувствувам, развълнувам някого и го предразполагам благоприятно към себе си, накарвам го да ме обикне. *Каже ти две думички само, а те пипне за сърцето, не можеш нито да го намразиш, нито да го забравиш.* Г. Караславов, Враг.

Още: **Хващам / хвана за сърцето.**

ПИПВАМ / ПИПНА НАТЯСНО *някого.* Поставям някого в затруднено положение, при което трябва да отговаря за нещо, да признае нещо или да се съгласи на нещо. *Пипнах го натясно, като му припомних какво беше говорил по-рано.*

Още: **Хващам / хвана (улавям / уловя) натясно.**

ПИПВАМ / ПИПНА ЗА ЯКАТА *някого.* Потърсвам отговорност от някого за делата му, поисквам да отговаря за постъпките си и да бъде наказан. *Помисли и за такива като мен, дето не бива да хабят свежестта и красотата с черен труд. Само че накъде? Към пълната лежачка? Горя от желание да се включа именно там, но като ме е шубе! . . . Нали може да ме пипнат някой ден за яката.* Сп. Йончев, По кой път.

Още: **Хващам / хвана (улавям / уловя, дръпвам / дръпна) за яката.**

ПИРОВА ПОБЕДА. *Книж.* Успех, постигнат много скъпо, който не оправдава понесените жертви и загуби. *Поражението на испанския пролетариат е пирова победа на буржоазията: „Още една такава победа — и буржоазията няма да стане"; това е Бородино за испанския пролетариат.* в. Работник. *В първия брой на вестника е поместено историческото писмо на Васил Коларов и Георги Димитров до българския народ, в което те сочат, че победата на фашизма е временна, пирова победа, че тържеството на правото народно дело е неизбежно.* в. Отечествен фронт.

От победата на епирския цар Пир над римляните е 279 г. до н. е. в битката при Аускуле, спечелена с толкова много загуби, че подготвила завладяването на Епир от римляните през следната година 278 г. до н. е.

ПИСВА МИ / ПИСНЕ МИ ГЛАВАТА *от нещо или някого.* Вж. Писват ми / писнат ми ушите. *Стига си настоявал, писна ми главата от тебе.* ● *Писна ми главата от твоите оплаквания.*

ПИСВАТ МИ / ПИСНАТ МИ УШИТЕ *от нещо или някого.* Изпитвам досада, отегчение от повтаряне на едно и също или от натяквания; дотегва ми, омръзва ми да слушам нещо или някого. — *Кои са де, кажи ги? Само ти ли имаш заслуги? — побърза да мине в настъпление Матейчо. — Ох, ушите ми писнаха от твоите заслуги! Някой ден ще ми кипне, кожата ти ще смъкна от бой.* В. Нешков, Настъпление. *Писнаха ми ушите от неговите хвалби.*

Още: **Писва ми / писне ми главата.**

ПИТА БОЛНИКА ИСКА ЛИ ДЮШЕК. *Диал. Ирон.* Употребява се като отговор на неуместно зададен въпрос при предлагане на нещо за ядене или пиене.

ПИТА ЛИ ТЕ НЯКОЙ БРЪСНАТ ЛИ Е КАДИЯТА. *Подигр.* Защо се бъркаш в чужд разговор, в чужда работа, не се намесвай, когато не те питат.

Още: **Кой те пита бръснат ли е кадията.** *Подигр.*

ПИТА ЛИ ТЕ НЯКОЙ КОГА Е МЪЖКИЯ ПЕТЪК. *Диал. Подигр.* Защо се бъркаш в чужд разговор, не се намесвай, когато не те питат.

ПИТА ЛИ ТЕ НЯКОЙ КОГА ТИ Е БАЙРАМА. *Диал. Подигр.* Защо се бъркаш в чужд разговор, в чужда работа, не се намесвай, когато не те питат.

Още: **Кой те пита кога ти е байрама.** *Диал. Подигр.*

ПИТАМ СИ ГЪЗА. *Вулг.* Угаждам си много на ядене, голям чревоугодник съм. *Тинко пие, Тодор работи за тоз, който духа. Един яде сух хляб, другият си угажда, уйдисва си на волята, пита си гъза.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на еснафа.

ПИТО-ПЛАТЕНО. Разчистена, уредена сметка.

ПИХ <ЕДНА> СТУДЕНА ВОДА *за нещо или самост.* [*Често:* **Пий <една> студена вода**]. Примирих се с нещо, от което неочаквано съм бил ощетен, или в което съм се излъгал въпреки очакванията си. — *Кого ще колиш, дядо Тодоране? — Петела. Не ми трябва на мене такъв петел... Петелът скочи, измъкна се от кошницата, .. А когато платецът му наброи първата месечна заплата, зеленият петел отиде в една рибарница, купи най-голямото сомче и го изпроводи подарък на своята спасителка котката. Котката получи със сомчето и една пощенска картичка от петела. В картичката пишеше: „Да поздравиш моите приятели — оскубаното врабче, куцото магаре и сляпото куче. А на дяда Тодорана кажи да пие една студена вода за мене.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка.
Още: **Пих чаша студена вода.**

ПИХ ЧАША СТУДЕНА ВОДА. [*Често:* **Пий чаша студена вода**] *за нещо или самост.* Вж. Пих <една> студена вода.

ПИША НА РАБОША *някого.* Причислявам някого някъде, смятам го вече за някакъв. *А там, дето човекът напусна дюкяна, или дюкянът — човека, пиши ги ти на рабоша между мъртвите.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

ПИША НА *нечия* **СМЕТКА.** Смятам някого за инициатор, автор на нещо, или че носи вината за нещо. *Неуспехите в борбата срещу Видин, разорението на Румелия, нечуваната скъпотия в Стамбул — всичко това гражданите пишеха на Селимова сметка.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ПИША С КРАКАТА СИ. *Диал. Ирон.* Не съм грамотен.
Още: **Пиша с петите си.** *Диал. Ирон.*

ПИША С ПЕТИТЕ СИ. *Диал. Ирон.* Вж. Пиша с краката си.

ПИШЕ МИ СЕ НА ГЪРБА и **ПИШЕ СЕ НА МОЯ ГРЪБ.** Смята се за моя вина, от мене се търси отговорност. *Един взел троен заем от взаимоспомагателната каса — трябва да се застане насреща, друг прегорил олиото, като заспал през време на работа — пак съм насреща, трети направил провинение по деликатната част — пак и това се пише на мой гръб.* В. Иванов, Ще се сбъдне моята мечта.

ПИШЙ ГО БЕГА̀Л. Вж. Пиши го умрял.

ПИШЙ ГО НА ДУВАРА. *Диал.* Откажи се от тях, няма да ги върнат, няма да ти се изплатят (за пари, дадени в заем, за дълг към някого).

ПИШЙ ГО НА ЛЕДА. Откажи се от тях, няма да ти ги върнат, да ти се изплатят (за пари, дадени в заем, за дълг към някого).
Още: **Запишй го на леда.**

ПИШЙ ГО УМРЯЛ. За нещо — напълно е изгубено, изчезнало, няма да се намери, да се върне.
Още: **Пишй го бега̀л.**

ПИШИ СИ ГО НА УХОТО. 1. Запомни го, гледай да не го направиш (за нещо, което създава неприятности).
2. Помни и знай, че ще ти го върна, ще ти отмъстя.
Още: **Пиши си го на челото** /във 2 и 3 знач./.

ПИШИ СИ ГО НА ЧЕЛОТО. 1. Запомни, имай пред вид нещо. *Внимавай, има всякакви хора, пази се, пиши си го на челото.*
2. Запомни го, гледай да не го направиш (за нещо, което създава неприятности).
3. Помни и знай, че ще ти го върна, ще ти отмъстя.
Още: **Запиши си го на челото. Пиши си го на ухото** /към 2 и 3 знач./.

ПИШМАН СТАНАЛ, ЧЕ СЕ Е РОДИЛ. *Ирон.* Много е черноглед, нищо не му харесва, за нищо няма желание.

ПИЩИ БАБА ЗА ТОЯГА. *Диал.* Употребява се, когато някой постъпва така, че заслужава бой.

ПИЯ ВОДА ОТ ИЗВОРА. *Книж.* Черпя знания, ползувам се направо от източника. *Обикалям историческите места. . . — Пиете вода от самия извор, ако ми позволите тъй да се изразя — обади се Робинзон усмихнат.* М. Марчевски, Тайнствените светлини.
Още: **Пия вода от кладенеца.**

ПИЯ ВОДА ОТ КЛАДЕНЕЦА. Вж. Пия вода от извора.

ПИЯ КРЪВТА *на някого.* Измъчвам, мъча, жестоко експлоатирам някого. *Той ще ми пие кръвта, ще ми смучи потта, а аз — с любов и добро.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Той отиваше да събере оръжията на тамошните турци, които са пиле кръвта на околната рая много векове.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.
Още: **Пия кръвчицата. Смуча кръвта.**

ПИЯ КРЪВЧИЦАТА *на някого.* Измъчвам, мъча, жестоко експлоатирам някого. *Войводата забеляза група мъже и жени, които идеха към сараите да работят ангария на спахията. — Ще празнуваме днес, братя! — посрещнаха ги хайдутите. — Стига ви е пил кръвчицата Ахмед паша.* М. Марчевски, Калофер войвода. *— А какво стана с маймуната — рекох. — Коя маймуна? — Тоя . . . Льобо. . . — Нищо. Пиеше ми кръвчицата. Срещне ли ме по плаца и почва да работи с бича.* Б. Райнов, Човекът на ъгъла.
Още: **Пия кръвта. Смуча кръвчицата.**

ПИЯ КРЪЧМА *с някого. Диал.* Почерпвам се с някого след успешно извършена покупка или продажба, или друга сполука. *— А тъй. . . — заговори доволен Тончо и сипа на свинята хранителна смеска. — Ядни си сега и легай, че май ще пием кръчма. . . И двайсет да са, ама живи да са. . . Да не ми смачкаш некое.* Ст. Ц. Даскалов, Селски души. *Търговецът Н. Атанасов . . . продал на друг търговец овце и след пазарлъка му пили кръчма, а след туй купувачът си отишъл.* в. Пряпорец.

ПИЯН БЕЗ ВИНО. *Диал.* Луд.

ПИЯ ОТ МНОГО ИЗВОРИ. Добре, основно се осведомявам.

ПИЯ С ОЧИ *някого.* **1.** Гледам втренчено, напрегнато, внимателно някого.
2. Гледам влюбено, с желание някого.
3. Гледам неприязнено, враждебно някого.
Още: **Изпивам (изяждам) с очи.**

ПЛАКНА СИ ОЧИТЕ. Наслаждавам се, любувам се на нещо хубаво.

ПЛАМВА МИ / ПЛАМНЕ МИ ЧЕРГАТА. Изпадам в голяма беда, случва ми се голяма неприятност. *Когато в разгара на войната швейцарският поданик със замъци . . . разбрал, че около него се сгорещява и може съвсем да пламне чергата му,заминал в един от своите замъци в Испания.* Г. Караславов, Пътеписи.

ПЛАМНАЛА МИ Е ГЛАВАТА. Намирам се в крайно тежко положение, имам големи грижи, неприятности, трудности. *Остави ме,че не знаеш какво ми е пламнала главата. Син ми Йосиф от три вечери го няма.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *— Сега ти не ми приказвай за тия работи, защото главата ми е пламнала и нямам време да се занимавам с тия хора.* В. Геновска, Седем години. *Нему главата му е пламнала на човека сега, като е дошъл тоя ревизор.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.
Още: **Запалила ми се е главата.**

ПЛАМНАЛИ МИ СА УШИТЕ *за някого. Диал. Ирон.* Не обичам някого, не се интересувам от него, не ми е притрябвал.
Още: **Изгоряло ми е ухото (изгорели са ми ушите).** *Диал. Ирон.*

ПЛАТИХ ОБЩИЯ ДЪЛГ [ЩЕ ПЛАТЯ ОБЩИЯ ДЪЛГ]. *Диал.* Умрях (ще умра). *Дядо му отдавна е платил общия дълг.*

ПЛАТНО МУ НА (В) ОЧИТЕ. *Диал.* За изразяване на недоволство, възмущение поради неизплатен дълг (употребява се като отговор на запитване „плати ли ти?").

ПЛАЧА ЗА КОННИКА, ЧЕ СИ МАХАЛ КРАКАТА. *Диал. Ирон.* Грижа се, безпокоя се за нещо, което не заслужава внимание.

ПЛАЧА ЗА ОЩЕ. 1. *Само в 3 л. Шег.* Обикн. за ядене — много е хубаво, много е вкусно, но е на привършване. *Баницата плаче за още, само това й е недостатъкът.*
2. Не съм получил заслуженото за някакво мое провинение. *Баща му го би жестоко, но той направи такава голяма беля, че плаче за още.*

ПЛАЧА МИ Е НА (ПО) НОСА. Лесно, по най-дребен повод заплаквам; плачлив съм. *Не се тревожи, че плаче, на нея плача й е на носа.*

ПЛАЧА НА ЧУЖД ГРОБ (ЧУЖДИ ГРОБИЩА). Тревожа се излишно, без нужда за чуждо нещастие. — *Арни люде сте, внимавайте да не потъне гемията ви — . . . — Не бери гайле — подхвърли Цветко Трайков . . . — Недей да плачеш на чужди гробища — рече и бай Гоце.* Д. Спространов, Самообречените. *Срам ме е заради вас, другари. . . — Не плачи на чужд гроб, инспекторе!* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Какво си седнал да плачеш на чужд гроб.*

От послов.: Не плачи на чужд гроб, да си не хабиш очите. Не плачи на чужди гробища, да не останеш без очи.

Още: **На чужд гроб сълзи роня.**

ПЛАША ВРАБЦИТЕ. Вж. Плаша гаргите.

ПЛАША ГАРГИТЕ. *Ирон.* Напразно се мъча да уплаша някого с нещо, което е съвсем неправдоподобно или малко вероятно да се случи, да стане. *Пишеше, че ако не му изпратим пари, ще вземе и самичък ще се утрепе. — Лъжеше! Плашеше гаргите!* Г. Караславов, Габерови. *Плаши гаргите, че ако не му върна парите, ще ме даде под съд.*

Още: **Плаша врабците (кокошките).**

ПЛАША КОКОШКИТЕ. Вж. Плаша гаргите. *Стига си плашил кокошките, че ще ме изгониш от квартирата, нямаш право.*

ПЛАША СЕ <И> ОТ СЯНКАТА СИ. Наплашен съм много и съм извънредно предпазлив в постъпките си. — *Ти мислиш, че се плаша от сянката си, че никой не ме преследва, а сам си създавам страх.* М. Марчевски, Тихо пристанище. — *Ами за какво ли ще да е тая блокада, тетьо? — попита направо Манолица, . . . — За какво? — отвърна старецът с тон на човек, на когото всичко е ясно вече, защото е навлязъл в тайните на политиката. — Страх ги е. Затова. Плашат се и от сянката си. . . Иде краят им. Ядат си пътнината.* Г. Караславов, Неверникът Тома. *Те навярно се стреснаха, подозрели, че ги хлъзгат и тласкат по някакъв начертан път, робията кара очите им да виждат и скритото, да се плашат и от сянката си.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Още: **Боя се (страхувам се) <и> от сянката си.**

ПЛАША СЕ ОТ ОПАШКАТА СИ. *Диал.* Наплашен съм много и съм извънредно предпазлив в постъпките си.

ПЛАШИЛО У ГРЪСНИЦЕ. *Диал.* 1. Много грозен човек (обикн. за жена).
2. Дрипав човек.

Още: **На гръсти плашило.** *Диал.* /в 1 знач. към 1 знач./.

ПЛАШИ МИ СЕ ОКОТО. Силно се тревожа за нещо, безпокоя се за добрия край на нещо. — *Аз рекох, че тая пуста слабост вече е минала. А пък то ѐ че още такова. . . Не знам, сваха, плаши ми се окото.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха й.

ПЛАШИ ПЕЙО КОКОШКИТЕ. *Диал.* Употребява се, когато някой напразно се мъчи да уплаши някого с нещо съвсем неправдоподобно и малко вероятно да се случи, да стане.

ПЛАЩАМ *нечий* **ГРЯХ** (*нечии* **ГРЕХОВЕ**). Понасям последиците от провиненията, грешките на някой друг. *Дъщерята пък, кажи-речи, чужд човек. Тя за мъжа си не може*

да отговаря, та на баща си ли греховете ще плаща? Хар. Русев, По стръмнините. *Плащам чужди грехове.*

ПЛАЩАМ / ПЛАТЯ ДАН *на нещо. Ритор.* Вж. Плащам/ платя данък *на нещо.*

ПЛАЩАМ / ПЛАТЯ ДАНЪК *на нещо. Книж.* Понасям последиците от известни свои предишни постъпки или от увлечения и слабости, от които все още не съм се отказал напълно. — *Животът коригира сума заблуждения — . . . — Спомнете си на колко много крайности трябваше да плащаме данък преди години — като се почне с непримиримостта ни към биографията на някои хора, за която те често нямаха никаква вина.* Л. Станев, Поглед от хълма. *И тъй, този ден аз пак забравих законите на благоразумието, пак платих данък на моя стар нихилистичен бяс.* А. Гуляшки, Златното руно. *„Все пак, трябваше да изпия едно шишенце коняк! — мисли той. — Ето че ти, . . . , плати данък на филистерския морал. Щели да кажат: дошъл не дошъл и веднага в хоремага — шишенцето!“* А. Гуляшки, МТ станция. *Четеш, четеш стихосбирките на Лъчезар Станчев и една горчива мисъл се натрапва на съзнанието ти: поетът плаща данък на някои литературни пороци.* Цв. Ангелов, Поезията за деца през 1955 година.
Още: **Плащам / платя дан.** *Ритор.*

ПЛАЩАМ / ПЛАТЯ С ЛИХВА<ТА> (ЛИХВИ<ТЕ>) 1. *Някому.* Отмъщавам жестоко на някого като отплата за сторено ми, макар и по-малко зло. — *Е, Ставре, и ти ли помисли, че съм полудял? — попита го жлъчно усмихнат поп Иван. . . . Комунизето, . . . , пуснаха тая муха. . . Те разгониха народа. . . — Знам! — махна попът с ръка като човек, решен на нещо много важно. — Ще им платя аз. . . хем с лихвите.* Г. Караславов, Изчадия адови.
2. Изпащам си жестоко от някого заради сторено от мене зло. *„Ще плащат те някой ден за главата на Стамболийски, ще плащат с лихва!“* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Ти наистина можеш да ме пречукаш, обаче имай пред вид, че ако първия път си минал гратис, тоя път ще платиш с лихвите. Само ще те скъсят с една глава, нищо повече.* Б. Райнов, Господин Никой.
Още: **Заплащам / заплатя (връщам / върна) с лихва<та> (лихви<те>).**

ПЛАЩАМ / ПЛАТЯ СЪС СЪЩАТА МОНЕТА *някому.* Постъпвам спрямо някого по същия начин, както той се е отнесъл към мене; отговарям му със същото (обикн. за нещо недобро). *Когато се отнесат към тебе подло, имай сили да не платиш със същата монета, за да не станеш като тях.*
Още: **Заплащам / заплатя със същата монета.**

ПЛЕЗЯ ЕЗИК. Изкачвам се, вървя по стръмен, уморителен път. *Пък земята им е равна, рохка, ралото ще е като перце след вас. Няма вече да плезите езици във нашите баири.* Ил. Волен, Радост в къщи. *Чудя му се как му се иска всяка неделя да плези език до Черни връх.*

ПЛЕН И ЛИСТ. *Диал.* Вж. Плен и пожар².

ПЛЕН И ПОЖАР¹. *Книж.* За населено място — напълно унищожен, опустошен. *Хан Чоки мина Дунава с много хиляди татари и иде въз Търново. Из пътя всичко прави плен и пожар.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *И целият дворец стана плен и пожар. И никой се не спаси.* Н. Райнов, Богомилски легенди. *Но лош ден настанал: неверници люти / земя ни сторили я плен и пожар.* Ив. Вазов, Легенди за Царевец. *И агарянците, . . . , де минат на плен и пожар обръщат селищата.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

ПЛЕН И ПОЖАР². *Диал.* Твърде много от нещо, голямо множество.
Още: **Плен и лист.** *Диал.*

ПЛЕН СЕ ПЛЕНИ, БАБА СЕ РЕШИ. *Диал.* За човек, който проявява пълно безгрижие, който нехае дори и в най-съдбоносните, трагични моменти.

ПЛЕСНАЛА ТЕ КАЛИНА СЪС ЗАДНИКА. *Диал. Грубо.* Казва се на някого, за да се изрази пренебрежително отношение към това, което говори, казва.

ПЛЕТА СЕ В КРАКАТА *на някого.* Навъртам се някъде без работа и преча на някой, който работи. *Като ме пенсионираха, идеше ми да се удавя. Почнах да моля Георгиос да*

ме взема на кораба, ама къде ти — само се плета в краката на младите. Ем. Манов, Бягството на Галатея. — *Вие, нищожни, да се подигравате със страшната Мечка? Как е възможно? . . . Дръжте ги, Вълко! — обърна се Мечката към Вълка. — Дръж да се разправим с тоя дребосък, който се плете в краката ни и замърсява гората със своето нищожество.* Н. Хайтов, Приключения в гората. *Още по-голямо бе удивлението на войводата, когато разбра, че защитниците на Царевец не са други, а същите тези скелети в дрипи, които се плетяха в краката на конете, размахваха изпотрошените си оръжия и деряха гърла с последни сили.* Д. Рачев, Светлина от север.
Още: **Мотая се в краката. Плета се в нозете.**

ПЛЕТА СЕ В НОЗЕТЕ *на някого.* Навъртам се някъде без работа и преча на някой, който работи. — *Няма главатар, дето ще тръгне да се плете в нозете на Кара Фейзи — ни за добро, ни за лошо.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
Още: **Плета се в краката.**

ПЛЕТА СИ ВЪЖЕТО. Върша някаква опасна работа, заради която ще пострадам тежко или ще загина. *Не ще дума, той е турил малките сополковци да леят куршуми . . . Всичките на работа вече! Всичките си плетат въжето!* Ив. Вазов, Под игото.

ПЛЕТА СИ ЕЗИКА и **ПЛЕТА ЕЗИК.** Изговарям думите неразбрано, говоря неясно, обикн. понеже съм в пияно състояние или поради силно смущение, страх. — *Сега ще видиш какъв грог знам да правя! — (Мисис Лемб с ужас констатира, че той си плетеше езика).* В. Измирлиев, Дава се под наем. — *Не е голям оратор! — каза намръщен Червени. — Чувал съм го да приказва — плете си езика като циганин на разпит.* П. Вежинов, Нашата сила.
Още: **Езикът ми се плете. Преплитам <си> език<а>.**

ПЛЕТА СИ КОШНИКА. *Диал. Неодобр.* Вж. Плета си кошницата. *Братята руси се биеха на Шипка. . . , а кучето арбанашко си плетеше кошника и пълнеше делвата с жълтици.* А. Каралийчев, През ония паметни дни.

ПЛЕТА СИ КОШНИЦАТА. *Неодобр.* Действувам, постъпвам така, че всичко да се нареди в моя полза, в мой интерес. *Дали пък тоя човек не знае какво вършат неговите помощници? Дали той кисне по цели дни и нощи из кръчмите, дето те го поят без мяра, за да могат по-лесно да си плетат кошницата за негова сметка?* Г. Караславов, Обикновени хора. *Пак той ще се разпорежда там, той ще прибира парите от зеленчука и ще си плете кошницата, както лани.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Това, което говореше Боев, беше право, но защо други да плетат кошницата си, а той само да им слугува?* Хар. Русев, Под земята. *Да възстановят статуквото, това искат те, бай Марине! Да си плетат кошницата, както преди, и никой да не им пречи! — викам аз в ухото на стареца.* Б. Райнов, Господин Никой. — *Защо мислите, че всеки и винаги трябва да плете кошницата си на наш гръб, а само ние никога не ще потърсим своето място в историята, наш път към човешки живот.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
Още: **Плета си кошника.** *Диал. Неодобр.* **Плета си кошничката.** *Неодобр.*

ПЛЕТА СИ КОШНИЧКАТА. *Неодобр.* Вж. Плета си кошницата. *Още тогава разбрах, че не си е келепир да бъдеш опозиция. Ама ще речеш защо? Защо ли? Твърде просто! защото ще стоиш зад метлата, а хората ще си плетат кошничката.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Ние си мълчим, а те си плетат кошничката.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

ПЛЕТА СИ КРАКАТА и **ПЛЕТА КРАКА.** Ходя с несигурна стъпка и се клатя, обикн. поради голяма умора или понеже съм пиян. *Повлича се по реката, плете крака и вече губи надежда, че ще се измъкне жив от тая планина.* Н. Хайтов, Шумки от габър. *Двамата плетяха крака из нанагорнището, премалели от умора и глад.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. — *Иде каруцата, а зад нея плете крака нашият, прикачвача. И той, и каруцарят помирисаха отдалече кавгата и започнаха да се оправдават.* Н. Хайтов, Съперници.
Още: **Краката ми се плетат.**

ПЛЕТА СИ МРЕЖАТА (МРЕЖИТЕ) и **ПЛЕТА МРЕЖА (МРЕЖИ).** Тайно върша нещо с цел да заблудя някого, за да постигна някаква, обикн. користна цел. — *А, ти ме заплашваш! — извика Костадин. Тези опасения, минавали неведнъж през ума му, в тая минута станаха действителност. Манол търпеливо бе плел мрежата си, за да го подчини на своята воля.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Майка ѝ ме моли да съм ѝ давал уроци, . . . знам аз какви*

мрежи плете Фъргова. Й. Йовков, Милионерът. *Това е диверсант! / Дошъл платен оттатък / да прави скришом / снимки с апарата, / да стреля, / тайни мрежи да плете.* О. Орлинов, Проверка.

ПЛЕТ ВИДИ, ПЛЕТ ЧУЕ. *Диал.* Употребява се, когато се говори нещо тайно като предупреждение към събеседника да внимава и да се пази, защото може да го видят и чуят.

ПЛЕТЕ МИ СЕ НА ЕЗИКА. *Диал.* Зная нещо, но не мога в момента изведнъж да се сетя и да го кажа; малко остава напълно да си припомня нещо, което искам да кажа. *Не си спомням името му, плете ми се на езика, но не мога да го кажа.*

Още: **Върти ми се (виси ми) на езика** /в 1 знач./. **Мотае ми се на езика. <На върха> на езика ми е** /в 1 знач./. **Стои ми навръх езика.** *Диал.*

ПЛЕЩЯ КАТО КРЕЧЕТАЛО. *Пренебр.* Прекалено много, непрекъснато говоря, и то обикн. празни приказки. — *Кажи, бре тъпанарино, кажи си името на учителя, че видиш ли шамара! — заканва се бащата. — У дома по цял ден плещиш като кречетало, а сега едно име не можеш да кажеш.* Чудомир, Първият урок.

Още: **Дрънкам като кречетало.** *Пренебр.*

ПЛЕЩЯ КАТО МОКРА ПОЛА О БЕДРО. *Диал. Грубо.* Говоря много и без да мисля, празни приказки.

Още: **Плещя (чапам) като мокра пола о гъз.** *Диал. Вулг.*

ПЛЕЩЯ КАТО МОКРА ПОЛА О <ГОЛ> ГЪЗ. *Диал. Вулг.* Вж. Плещя като мокра пола о бедро.

ПЛУВАМ *в нечии* **ВОДИ.** *Книж.* Намирам се под нечие влияние; привърженик, съмишленик съм на някого. — *Фон Гайер и Прайбиш са отдавна тук... Живеят в една вила в Бояна и разучават сведенията за нашето стопанство, които им дава Тренделенбург... Лихтенфелд вече плува в наши води, но фон Гайер и Прайбиш упорствуват.* Д. Димов, Тютюн. *В това никой не трябва да се съмнява, ако България и занапред продължава да плува в германски води.* В. Коларов, Против хитлеризма и неговите български слуги. *Днес пред България има два пътя: или да продължава да плува във водите на Германия, или да скъса с Германия и да води своя самостоятелна национална политика.* Г. Димитров, Накъде върви България.

ПЛУВАМ В СВОИ ВОДИ. Чувствувам се добре в средата си. *В същност това са засега само бели стаи, в които няма нищо. Но личи, че в тях д-р Кътов плува в свои води.* Н. Правчански, К. Карастоянов, Нова голяма придобивка.

ПЛУВАМ КАТО БЪБРЕК В ЛОЙ. Живея в охолство, в разкош. *Но най-много са ожесточени нашите цариградски банкиере, които са мислиле да създадат от екзархията млечна крава и да плуват по Ортакийою като бубрек в лой.* Хр. Ботев, Послание от небето.

Още: **Плувам като бъбрек в мас.**

ПЛУВАМ КАТО БЪБРЕК В МАС. Вж. Плувам като бъбрек в лой.

ПЛУВАМ КАТО СИРЕНЕ В МАСЛО. *Диал.* Живея в охолство, в разкош.

ПЛУВАМ КАТО ЧЕРЯСЛО ПО ДЪНОТО. *Диал. Ирон.* Потъвам веднага, защото съвсем не мога да плувам.

ПЛУВАМ ПО ТЕЧЕНИЕТО. *Книж.* Ръководя се в действията си от общоустановените или господствуващите в даден момент норми; приобщен съм към общоприетото, традиционното. *Щом едно слънце е изгряло, никой не може да му попречи да грее. Това е истината и аз отдавна съм се примирил с нея. Съветвам и вас, Петър Петрович. Сменете цвета на кожата си и плувайте по течението.* М. Марчевски, Страх.

ПЛУВАМ СРЕЩУ (ПРОТИВ) ТЕЧЕНИЕТО. *Книж.* Действувам срещу общоустановените норми и традиции или срещу господствуващите в даден момент норми и схващания; противопоставям се на общоустановеното, общоприетото. *Той се опита да плува срещу течението, но имаше много неприятности с околните.*

Още: **Вървя срещу (против) течението.** *Книж.*

ПЛЪЗВАМ СЕ / ПЛЪЗНА СЕ ПО НАКЛОНЕНА<ТА> ПЛОСКОСТ. *Книж.* Почвам да водя неморален, безнравствен живот; пропадам морално.

Още: **Подхлъзвам се / подхлъзна се (тръгвам / тръгна) по наклонената плоскост.**

ПЛЪЗГАМ СЕ ПО ПОВЪРХНОСТТА *на нещо. Книж.* Не вниквам дълбоко в нещо, ограничавам се само с външно, повърхностно запознаване, разглеждане на нещо. *Обратен, но със същите резултати е случаят, когато авторът има съзнание за голямото, типичното, но поради творческа незрелост, или непознаване на материала, не успява да индивидуализира, плъзга се по повърхността на проблемите, минава от предмет на предмет, без да спре трайно вниманието си върху даден обект.* Р. Ликова, За младежкия сборник „Смяна".

ПЛЪТ И КРЪВ съм (ставам). *Книж.* Вж. Плът от плътта и кръв от кръвта. *Умът му поглъщаше новините, те му ставаха плът и кръв, той живееше, радваше се и тъгуваше с тях.* Г. Караславов, На пост. *При тихата въздишка на горите / долавят, че са вече кръв и плът / от тия сенки, извори, гранити.* Бл. Димитрова, Лиляна. *Шкафове с умни книги, любими автори, ръкописи — негова плът и кръв — всичко изглеждаше глупаво, детинско.* Г. Стаматов, В кабинетна мъгла. *Хората се трудеха, ядяха хляб, разсъждаваха за бъдещето, търсеха митичното разковниче. И във всекидневието на хилядите се разкриваха човешки драми, които остават незабелязани от историята, но които са нейна плът и кръв.* Ем. Манов, Ден се ражда.

ПЛЪТ ОТ ПЛЪТТА И КРЪВ ОТ КРЪВТА *на някого или нещо* и **ПЛЪТ ОТ** *нечия* **ПЛЪТ И КРЪВ ОТ** *нечия* **КРЪВ, съм (ставам).** *Книж.* Неделима, неразделна част от някого или от нещо; нещо съвсем близко, сродно (съм, ставам). *Грамадното болшинство от нашата интелигенция е здраво свързана с народа. Тя е плът от плътта и кръв от кръвта на трудещите се в нашата страна.* в. Литературен фронт. *Ето защо всяко произнесено от мене пред съда изречение е, . . . , кръв от моята кръв и плът от моята плът.* Г. Димитров, Пред фашисткия съд. *Нейните постановления ще минат през ума, през сърцата на избирателите от цялата страна и тя ще стане плът от плътта и кръв от кръвта на нашия борчески народ.* Г. Димитров, Отечественият фронт ще победи въпреки всичко! *Те* [селяните] *разделяха с нас и последната троха от своя залък и бяха уверени, че това именно така трябва да бъде — че партизаните са кръв от тяхната кръв и плът от тяхната плът.* Сл. Трънски, Неотдавна.

Още: **Плът и кръв**

ПЛЮЛИ СМЕ СИ В УСТАТА и **СЯКАШ (КАТО ЧЕ) СМЕ СИ ПЛЮЛИ В УСТАТА.** Говорим, твърдим все едно и също нещо, като че сме се наговорили. *И всичките тия осемнайсет ръкописа,. . . , в един хор повтаряха, в разни форми и вариации същото: — Московци! Московци! . . . Бяха си плюли в устата.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Не чакаше хвалби за сина си, а само хвалби чу за него. „Зарад богатството и зарад името ми — помисли си той, — всички са си плюли в устата и ме лъжат!"* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *В училище, в казармата, пък и навсякъде всички като че си бяха плюли в устата да ми викат при най-малката грешка: „Не така, бе теле с теле!"* Ив. Петров, Преди да се родя. *Те бяха уверени в своята правда , мислеха като един човек. И не само те — всички комунисти като че бяха си плюли в устата — каквото чуеш от единия в долната махала на селото, ще го чуеш и от другия в горната махала.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ПЛЮНКАТА СИ ДА НЕ ХВЪРЛИШ НА НЕГО. *Грубо.* За човек — много е грозен, мръсен, противен. *Той е тръгнал с една жена плюнката си да не хвърлиш на нея.*

Още: **Сопола си да не хвърлиш на него.** *Грубо.* **Цифката си да не хвърлиш на него.** *Диал. Грубо.*

ПЛЮЯ В ЛИЦЕТО *на някого.* Изказвам презрението си към някого (обикн. в негово присъствие). *Той стана овчар на стадото и плю в лицето ни, чорбаджи.* Д. Талев, Железният светилник.

Още: **Плюя в сурата.** *Грубо.*

ПЛЮЯ В МОЗЪКА *на някого. Жарг.* Поставям някого в лошо, притеснено положение. *С тези мъчни въпроси, които ми зададе учителят по химия, ми плю в мозъка.*

ПЛЮЯ В ПАНИЦАТА, ОТ КОЯТО СЪРБАМ. *Диал.* Отнасям се зле, върша лошо на тези, които ми дават прехраната.

Още: **Плюя в паницата, от която ям.** *Диал.* **Сера в паницата, от която сърбам.** *Диал. Вулг.*

ПЛЮЯ В ПАНИЦАТА, ОТ КОЯТО ЯМ. *Диал.* Отнасям се зле, върша лошо на тези, които ми дават прехраната.

Още: **Плюя в паницата, от която сърбам.** *Диал.* **Сера в паницата, от която ям.** *Диал. Вулг.*

ПЛЮЯ В СУРАТА *на някого. Грубо.* Вж. Плюя в лицето *на някого. Попа каза: — Кмета заповядал, да сляза веднага при тях, инак — да съм си мислел. Не отивам. братя!... Поп си бе, дръж си яко калимявката на главата и плюй им на суратите.* А. Страшимиров, Антология.

ПЛЮЯ / ПЛЮНА ПОД ОПАШКАТА *някому.* Изпъждам, изгонвам някого (обикновено от работа, от служба). *Баща му беше цар, а този е баба! — При това положение и баща му нищо не можеше да направи. — Той ли? Какви министри риташе, че този ли селендурин нямаше да изрита! Щеше да му плюе под опашката сто пъти.* Ем. Станев, Ив. Кондарев.

Още: **Духвам / духна под опашката.**

ПЛЮЯ СИ В ОЧИТЕ. *Диал.* Вж. Плюя си на (в, върху) лицето.

ПЛЮЯ СИ В ПАЗВАТА. [*Често:* **ПЛЮЙ СИ В ПАЗВАТА**]. Успокоявам се след като силно съм се изплашил, или когато ме е много страх. *Излязох аз навън и си плюх в пазвата. Е, викам, свърши и тая. Сега ще си почина в ареста от всичките тия алюминации.* П. Незнакомов, Бяло и черно. *Ала, изневиделица, някой налетя стръвно зад гърба му. — Ау! Ау! Ау! Слави скочи, облещи се и почна да си плюе в пазвата.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Няма нищо страшно да излезеш сам в тъмното, плюй си в пазвата и излизай.*

ПЛЮЯ СИ НА ДЛАНИТЕ. Вж. Плюя си на ръцете. *Пръснахме се по хълма, плюхме си на дланите и започнахме да копаем дупки за борчетата.* С. Кралевски, Възвърната обич.

ПЛЮЯ СИ НА КРАКАТА. 1. Бързо побягвам, тръгвам нанякъде. *Па, като стигнах до ъгъла на улицата, плюх на краката си и офейках.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Но тук изскочиха група стражари и се нахвърлиха върху тях. — Свой! Свой! — завика Подметката и дигна ръце. Но една палка се стовари върху главата... — и Подметката плю на краката си.* Г. Караславов, За ефект. *И Бальо тласна пленника, който, плюл на краката си, бърза да се отдалечи.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.
2. Отправям се на път (обикн. дълъг). *Късно е и няма вече трамвай. Трябва да си плюем на краката и да се приберем пеш.*

Още: **Плюя си на нозете (петите, подметките). Духвам си / духна си на краката** /към 1 знач./.

ПЛЮЯ СИ НА (В, ВЪРХУ) ЛИЦЕТО. Постъпвам така, че загубвам уважение към себе си; изгубвам чувство за срам и самоуважение. — *Аз не мога да плюя върху лицето си. ... Уволнете ме, но аз не мога, моята съвест не позволява да фалшифицирам нещата за угода на тоя или оня!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Тия, които са си плюли на лицето, не държат за лицата на другите. Още по-малко държат, ако тия лица са на хора бедни, дребни и нищожни.* Ст. Чилингиров, Първа жертва.

Още **Плюя си на (в, върху) сурата.** *Простореч.* **Плюя си в очите.** *Диал.*

ПЛЮЯ СИ НА НОЗЕТЕ. 1. Бързо побягвам, махам се от някъде. *Козарчето мълком запряло козите. На сутринта рано отваря вратите. Зайците изпуща и вика високо: — Бягайте, скокливци, през поле широко! Тичайте в гората китна, примамлива!... Зайците си плюли здраво на нозете.* Ран Босилек, Весели приказки. *Ако изтичаш до дома и ми донесеш огнивото, ще ти дам четири шилинга. Само ще си плюеш на нозете, чу ли? Хайде, бягай сега.* Св. Минков, Снежната царица и др. (превод).
2. Отправям се на път (обикн. дълъг). *Плюха си на нозете и стигнаха за два часа до върха.*

Още: **Плюя си на краката (петите, подметките).**

ПЛЮЯ СИ НА ПЕТИТЕ. Вж. Плюя си на нозете. — *Няма ли каруца за село? — Няма. Пък и защо ти е каруца, младо момче си? Като си плюеш на петите, за половин час ще стигнеш.* М. Марчевски, Героите на Белица. *На есесовците им припари и те си плюха на петите. Оттатък хълма все още се чуваше престрелка, но вече нямаше предишната сила.* П. Велков, Стълба до небето. *А глупавият колибар от Плетвар беше не само глупав, но и сприхав, ..., грабна брадвата и начаса отиде в гората..., забеляза ранения Бор, плю си на петите и се отправи към върха на Остра чука.* Н. Хайтов, Приключения в гората. *Пред Стамёнината нямаше кола, нали избягаха току след золума на синапа, не им остана волски впряг, помаците отведоха*

целия добитък на Конаре. „Ако да бяхме си плюли на петите по-рано, сега и ние да сме имали кола“. В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ПЛЮЯ СИ НА ПОДМЕТКИТЕ. Вж. Плюя си на нозете. *Момчето си плю на подметките и не го видяха как се изгуби в тъмнината.*

ПЛЮЯ СИ НА РЪЦЕТЕ. Залавям се здраво за някаква работа, дейност. *Аз съм малко разгален, свикнал съм да успявам във всичко. Научен съм да плюя на ръцете си, да стисна зъби — и да надвия!* К. Константинов, Седем часът заранта. *Партийната група реши да излезем на червен трудов ден и да реголваме една нива за лозе, за да заработим пари. . . На нивата побихме знамето някъде край горния край и си плюхме на ръцете, защото до вечерта трябваше да стигнем до знамето.* А. Каралийчев, Пътища далечни. *— Прав е Пешан! Трябва да си плюем на ръцете и да се разтърчим. Никой няма да ни поднесе славата на тепсия.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

Още: **Плюя си на дланите (шепите).** *Диал.*

ПЛЮЯ СИ НА (В, ВЪРХУ) СУРАТА. *Простореч.* Вж. Плюя си на (в, върху) лицето. *Тя бе от ония жени, дето се казва за тях: „Плюла си е на сурата!“* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *— Не съм дошъл за това при тебе, Бобев. Не искам да знам нито за училище, нито за директор, нито за настоятелство. — Детинщини. Така човек плюе в сурата си. И ти . . . заради една гъркиня.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.

ПЛЮЯ СИ НА ШЕПИТЕ. *Диал.* Вж. Плюя си на ръцете.

ПО БЕЛИ ГАЩИ, заварвам (сварвам, залавям и под.). Съвсем неподготвен (заварвам). *— Не трябваше да ги нападаме, . . . — Заварихме ги хората по бели гащи — хич работа ли е това?* Л. Стоянов, Холера. *— Не виждам нищо страшно! — Като ни пипнат немците по бели гащи — тогава ще го видиш! — Ако ти командуваш армията, и това може да стане — отвърна Златан ядосано.* П. Вежинов, Втора рота. *Да не мислиш, че командирите са толкова глупави, та да ни оставят на немците по бели гащи.* П. Вежинов, Втора рота. *—Да оставят една шепа хора да обезоръжат цял взвод с две картечници и да ги спанаваксат по бели гащи.* Ем. Станев. Иван Кондарев. *Една ранна сутрин бе обкръжил тоя лагер и бе намерил и войниците, и офицерите по бели гащи.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Сетне ще опитат поне половината без гюрултия да се прехвърлят другаде — към реката ли, ще видим къде. Не бива да ни заварят по бели гащи, веднага ще изкараме още хора там.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Още: **По долни гащи.**

ПОБЕЛЯ МИ ГЛАВАТА [ЩЕ МИ ПОБЕЛЕЕ ГЛАВАТА] *от някого* или *нещо.* Много се измъчих, много изстрадах, от някого или от нещо. *Но учителят беше студен и каменен като стените на самата църква. — Видя ли, Цекуне, каква голяма и хубава черква! Хайде сега мърдай напред, че главата ми побеля от теб.* Ст. Ц. Даскалов, Под ямурлука. *Главата ми побеля от тоя мой непрокопсан син.*

Още: **Побеляха ми косите.**

ПОБЕЛЯХА МИ КОСИТЕ [ЩЕ МИ ПОБЕЛЕЯТ КОСИТЕ] *от някого* или *нещо.* Вж. Побеля ми главата *от някого или нещо. На болярин Добрил му побеляха косите от яд и от срам пред гостите. Латинците се преструваха, че нищо не забелязват, ама сърбинът веднъж се подсмя на болярина: — Отроците ви много са вирнали нос.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

ПО БЕСНИТЕ ВРАНИ, отива. *Диал.* Без следа и без полза; напразно, напусто (отива).
Още: **По небесните врани.** *Диал.*

ПОБИВАМ / ПОБИЯ КОЛ *някъде или самост.* Установявам се да живея някъде за дълго време, заселвам се някъде, създавам си дом. *Телеграфиша на жената, продадѐ, щото може там, па стане та дойде веднага при мене в Пирот . . . Рекох, вече тука ще побия кол.* Ив. Вазов, Драски и шарки.

Още: **Забивам / забия кол** /в 1 знач./.

ПОБИВАМ / ПОБИЯ НОЗЕ. *Диал.* Стъпвам, заставам някъде. *Вред гиздост и няма где да стъпи с нечистите си опинци. Където побие нозе, ето че се образува мътна локва и закрие хубавите шарила.* М. Смилова, Друм се вие.

ПОБИВАТ МЕ / ПОБИЯТ МЕ МОРНИЦИ. *Нар.-поет.* Вж. Побиват ме / побият ме тръпки. *Начесто / западаше ѝ мисъл за Стоичка; / западаше ѝ — „Божичко, нима?!“ / и морници побиваха я хладни.* П. П. Славейков, Епически песни.— *Небивало! Вижте, как месец гори!. . . — Побиват ме морници.* К. Христов, Победни песни.

ПОБИВАТ МЕ / ПОБИЯТ МЕ ТРЪПКИ. 1. Изведнъж усещам студ и потрепервам. *Бррр! Как да се цамбурне в бистрата синкава вода! Колкото и да беше горещо, всеки път, когато да се хвърля, го побиваха хладни тръпки.* Г. Караславов, Ленко. *Вятърът леко се усили. Тя* [Милена] *изправи лицето си срещу него и поседя така, докато изсъхнат сълзите ѝ . . . Почувствува, че я побиват тръпки, и за да не изстине, влезе в стаята си.* К. Калчев, Живите помнят. *Калофер мълчаливо слушаше, наведен над огъня, и грееше ръцете си — студени тръпки го побиваха, сякаш треска го тресеше.* М. Марчевски, Калофер войвода.
2. Изведнъж изпитвам силен страх, ужас; изтръпвам от страх. *Тъмно и глухо бе в уличката. Тръпки побиваха Пенка и от страх, и от някакво предусещане, че нещо ще се случи.* Т. Г. Влайков, Седянка. *Един ден тя остана съвсем сама в къщата. . . От всички страни я посрещна гробовна тишина. Побиха я тръпки.* Г. Райчев, Златният ключ. *Той се потресва, и студени тръпки го побиват само като си помисли, че при бледия пламък на една кибритена клечка ще трябва да се наведе чак до жълтото мъртвешко лице, за да го познае.* Г. Караславов, Снаха.
3. Обзема ме вълнение или някакво приятно чувство. *А на последното легло — една петшестгодишна златоруса Офелия с такива тъжни сини очи, че просто те побиват тръпки.* Н. Стефанова, Откриване на света. *Аз слушах гласа му* [на Паунов] *— млад, мек, приятен — и чувствувах как той отеква дълбоко у мене, как ме побиват радостни тръпки.* Г. Райчев, Незнайният. *Ах! Колко е хубаво! — каза Марина. Тръпки ме побиха.* П. Стъпов, Живот с надежда.

Още: **Побиват ме / побият ме морници.** *Нар.-поет.* **Полазват ме / полазят ме тръпки. Полазват ми / полазят ми тръпки по гърба (тялото, снагата).**

ПОБЛЕДНЯВАМ КАТО БОЗАДЖИЙСКА СТОМНА. *Диал. Ирон.* Силно се изчервявам.

ПОВАЛЯМ / ПОВАЛЯ НА ЛЕГЛО *някого.* Разболявам тежко някого. *Грипът го повали на легло и той е принуден за пази стаята.*

Още: **Събарям / съборя (хвърлям / хвърля) на легло.**

ПОВДИГАМ / ПОВДИГНА ГЛАВА. *Самост. или срещу (против) някого или нещо.* Проявявам неподчинение, непокорство, ставам непокорен; възбунтувам се, въставам. *Те* [болярите и управителите] *възмътиха народа и подигнаха го против царя: от десет области българи подигнаха глава и за малко време Преславския двор се видя в опасност.* Д. П. Войников, Кратка българска история. *Стрелбата е така дяволски точна, че обезкуражава дори найзапалените бабаити и те не смеят да повдигнат глава.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

Още: **Вдигам / вдигна (надигам / надигна, вирвам / вирна, навирвам / навирна) глава** /в 1 знач./.

ПОВДИГАМ / ПОВДИГНА ЖЛЪЧКАТА *на някого против някой друг.* Предизвиквам у някого омраза, злоба, ненавист към някого. *Това го стряска и ядосва, и още повече подига жлъчката му против нея, още повече усилва ненавистта му.* Т. Г. Влайков, Вестовой.

ПОВДИГАМ / ПОВДИГНА ЗАВЕСАТА. *Книж.* Откривам, разкривам нещо скрито, което се пази в тайна и което обикн. представя обществен интерес. *Във вестниците излязоха статии, изнасящи факти, които успяха да повдигнат завесата на тази афера.*

Още: **Вдигам / вдигна завесата.** *Книж.*

ПОВДИГАМ КОКАЛИТЕ *някому.* Говоря лошо, злобно за покойник; злословя, одумвам покойник. *— Знам, знам, нали и аз съм на този хал. Напразно утрепахме Чолака. . . — Нали пусто гузен негонен бяга. Той мислел, че прескачам до една булка. Хайде да не му повдигаме кокалите.* В. Нешков, Настъпление.

ПОВДИГАМ / ПОВДИГНА РАМЕНЕ. 1. Показвам, че не зная нещо, за което ме питат, или изразявам някакво недоумение, показвам примирение или снизходителност към нещо (обикн. придружено със съответен жест). *Глухонемият скръсти ръце на гърдите си, погледна нагоре към небето и след това посочи надолу. Геню повдигна рамене. — Не ти разбирам ки, — рече той усмихнат леко.* Г. Караславов, Селски истории. *Той дори бил питал и пристава, и старшията, но никой нищо не му бил казал. И двамата само повдигнали рамене.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. *Капитанът отново слезе от ешалона и тълпата от перона видя, че той искаше*

твърде нервно някакви обяснения от дежурния, жестикулираше разпалено, попипваше своя пистолет и гледаше ту тълпата, ту железопътните релси. Чиновникът само повдигаше рамене. Й. Радичков, Горещо пладне.
2. Изразявам равдодушие, нехаене към нещо или незаинтересованост към някого. *Той захвърли пакета с плата върху един стол и застана прав срещу нея. Тя повдигна рамене и продължи все така жлъчно.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Иван Замбин отговаряше едносрично или само повдигаше рамене. Далече-далече, съвсем другаде бе целият той.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Още: **Вдигам / вдигна рамене.**

ПОВДИГАТ МИ СЕ / ПОВДИГНАТ МИ СЕ АКЦИИТЕ. 1. Добивам по-голямо значение, по-голям престиж. *Станах морализатор и бичувател на обществените пороци и с тая цел поглеждах и под леглата на хората. Застърви се публиката от скандалната хроника, акциите на Българобран пак се повдигнаха.* Ив. Вазов, Вестникар ли?
2. Добивам по-голямо самочувствие от отправени към мене хвалби, похвали. *Като ѝ казаха, че е хубава, съвсем ѝ се повдигнаха акциите.*

Още: **Вдигат ми се / вдигнат ми се (качват ми се / качат ми се) акциите.**

ПОВЕЖДАМ / ПОВЕДА КРАК. Вж. Повличам / повлека крак. — *Ето тъй бива, викаха старите турци в кафенето при турския мост, беевете да поведат крак, както е било у старо време, че да видите, как тръгва мало и голямо.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.

ПОВЕЖДАМ СЕ / ПОВЕДА СЕ ПО АКЪЛА *на някого. Неодобр.* Почвам да постъпвам, да действувам изцяло под нечие влияние, повлиявам се напълно от някого в действията си. *Ако Калофер се задоми, ако село засели, народът ще го намрази, ще рече: юнак над юнаци беше Калофер, народа закриляше, от паши и бейове, а сега глава преклони и по женски акъл се поведе.* М. Марчевски, Калофер войвода. *Синът му се поведе по акъла на лоши другари и пропадна.*

Още: **Повеждам се / поведа се по ума.** *Неодобр.* **Тръгвам / тръгна (повличам се / повлека се) по акъла.** *Неодобр.*

ПОВЕЖДАМ СЕ / ПОВЕДА СЕ ПО УМА *на някого. Неодобр.* Почвам да постъпвам, да действувам изцяло под нечие влияние, повлиявам се напълно от някого в действията си. *И Миразчийката убеждаваше сина си да се покори, да се предаде, да поиска милост. Тя го съдеше, задето е повярвал на хорски хоратни и се е повел по умовете на нехранимайковци.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Може да се намерят хора да се поведат по ума ви, и ще се раздели селото на партии и вече да нямаме мира.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Че бе направил грешка с тая поема, той сам съзнаваше. Поведе се по ума на Ванко.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. — *Хайде веднъж сбъркахме, та го пратихме, но защо и сетне аз се поведох по глупавия ти ум!* Г. Караславов, Габерови. *Ех, не ме послушахте! Поведохте се всички по хлапашки ум.* П. Ю. Тодоров, Зидари.

Още: **Повеждам се / поведа се по акъла.** *Неодобр.* **Тръгвам / тръгна (повличам се / повлека се) по ума.** *Неодобр.*

ПОВЕЖДАМ / ПОВЕДА ХОРОТО. Поставям началото в някакво дело, като давам пример за следване, за подражание. *Трябвало да поведат хорото най-решителните и смелите. Записали се десетина души.* Кр. Григоров, Раздолчани. — *Бати Кунчо — наруши мълчанието жената на Кутулата, — добре приказвате, добре обещавате, ами като е толкова хубаво, защо не направят такова стопанство, да речем, лозенчани, долносеновчани, ами ние се захващаме най-напред? — Все някой трябва да поведе хорото — усмихна се пресилено Кунчо, . . . — А защо да не сме първи?* В. Нешков, Настъпление. *Иванчев сгъва листа и го слага в левия джеб на ризата си. От десния изважда тефтерче и химически молив. После сяда и ни казва, че имаме думата. . . . — Сè някой трябва да поведе хорото. По начало не възразявам за почина.* К. Калчев, Двама в новия град. *Покрай това — кой как могъл да докачи, сякъл гората на поразия — хайдушки и безмилостно. Всички гледали на нея като на плячка и всеки се мъчел да я докопа. Чорбаджи Вечо и тоя път повел хорото; вгнездил се в единия ѝ край, направил си мандра и всяка година взел да провърта с огън по един околник — да е по-широко на овцете му.* Н. Хайтов, Писма от пущинаците.

ПОВЕЧЕ ДАРА, ОТКОЛКОТО МАСЛО. *Диал.* Който не си струва труда; безсмислен, безполезен. *Тази работа е повече дара, отколкото масло.*

ПОВИВАМ ТИ КАТО ВЪЛК *със следв. изр. със съюз* **ако.** *Диал.* За изразяване на увереност, че нещо никога няма да стане, че не е възможно да се случи. *Аз ти повивам като вълк, ако той ти даде пари назаем.* ● *Аз ти повивам като вълк, ако това излезе така.*

ПО ВИЛИ И ПО РОГОВЕ ХОДИ. *Диал.* Много е глупав и нищо не му спори.

ПОВЛЕЧЙ НАВОЙ, ЗАПРИЩЙ БАРА. *Диал.* За развлечен мъж или жена.

ПОВЛИЧАМ / ПОВЛЕКА КРАК. 1. Тръгвам нанякъде. *Навярно пръв е повлякъл крак натам някой пещерчанин.* А. Христофоров, Откровения. *Овцете бяха подминали вече нивата; овчарите повлякоха крака из стърнищата след тях.* Ил. Волен, Между два свята.
2. Пръв извършвам нещо, което след това се повтаря и от много други. *Кога стана дума да се образува трудово-кооперативно стопанство, вуйна Мита първа повлече крак.* Ем. Робов, На гости. *Но в края на краищата проведохме борбата със сушата успешно,. . . То се знае, след нас повлякоха крак и други.* Н. Широв-Тарас, Нашата борба със сушата. — *А защо ще повлича крак нататък?* — *запита друг.* — *Добре ще е всички заедно да се държим в тая работа!* А. Гуляшки, Село Ведрово.
Още: **Повеждам / поведа (потеглям / потегля) крак.**

ПОВЛИЧАМ СЕ / ПОВЛЕКА СЕ ПО АКЪЛА *на някого. Неодобр.* Почвам да постъпвам, да действувам изцяло под нечие влияние, повлиявам се напълно от някого в действията си. *Тя се повлече по акъла на Мери Ламур и накупи тия ужасии. И сега, хайде, давай пари за нови тоалети. Като че аз парите с лопата ги рина.* Б. Райнов, Господин Никой. *Преброяване, нà ви сега едно преброяване!* — *крещеше той и удряше с юмрук по масата.* — *Ама така е, като се повлечеш по женски акъл.* П. Незнакомов, След нас потоп.
Още: **Повличам се / повлека се по ума.** *Неодобр.* **Тръгвам / тръгна (повеждам се / поведа се) по акъла.** *Неодобр.*

ПОВЛИЧАМ СЕ / ПОВЛЕКА СЕ ПО КОРЕМ. *Обикн. в св. вид.* Успявам да свърша, да извърша нещо с най-големи усилия, изнемогвайки. *По-миналата година се домъкна сестра му от Пловдив с три деца и свекърва ѝ, миналата пак дойдоха, защото докторът им бил препоръчал три сезона подред да идват. По корем се повлякох, дорде ги отбия тази година да не идват пак.* Чудомир, Провинциалистки. *Може по корем да се повлека, ама ще свърша, което съм започнал.*
Още: **Помъквам се / помъкна се по корем.**

ПОВЛИЧАМ СЕ / ПОВЛЕКА СЕ ПО УМА *на някого. Неодобр.* Почвам да постъпвам, да действувам изцяло под нечие влияние, повлиявам се напълно от някого в действията си. *Турците го почитаха като първенец и не можеха да повярват, че и той се е повлякъл по ума на хайманите и голтаците.* Зл. Чолакова, Бачо Киро.
Още: **Повличам се / повлека се по акъла.** *Неодобр.* **Тръгвам / тръгна (повеждам се / поведа се) по ума.** *Неодобр.*

ПОВЛИЧАМ СИ / ПОВЛЕКА СИ ПОЯСА. Започвам да се държа предизвикателно, да давам повод, за да се разправят с мене. — *Нямаш ти работа у хаджи Славови да се вреш.* — *Ама аз да не съм ви останала от някого стока, помежду си да ме делите. Какво се репчите и двама?* — *Ти стой. Не се меси. Той от тази сутрин си е повлякъл пояса.* — *Не ми е сега до разправии.* П. Ю. Тодоров, Зидари.
Още: **Простирам си / простра си пояса.** *Диал.* **Разпасвам си / разпаша си пояса** /във 2 знач./.

ПО ВТОРИЯ НАЧИН. *Неодобр.* Не по общоприетия ред, а чрез връзки и познати *Знае той например, че началникът използува служебната кола за лични нужди,. . . , че гради вила с получени по втория начин материали.* П. Незнакомов, Ако бях млад. *Татко, какъвто си е, нямаше да си мръдне пръста, за да ме нареди по втория начин. Нито би си използувал привилегиите на активен антифашист. Той . . . неведнъж е повтарял, че всеки трябва да заеме в живота онова място, което му се полага.* Ем. Манов, Моето първо лято. *Сполай на свако ми, милиционерския капитан, вреди ме човекът, назначиха ме . . .* — *Значи и ти си влязъл по втория начин. . .* — *И ти си белязана овца!* Н. Антонов, В открито море.

ПОВЪРТЯВАМ / ПОВЪРТЯ НА ПРЪСТ и ПОВЪРТЯВАМ / ПОВЪРТЯ НА ПРЪСТА СИ *някого.* Разигравам малко някого; поразигравам. — *Това трябваше да се очаква* — *каза Бурназов.* — *Среднякът сега ще ни повърти на пръст известно време.* Ив. Петров, Мъртво вълнение.

ПОВЪРТЯВАМ / ПОВЪРТЯ ОПАШКА. 1. Докарвам се, подмазвам се малко пред някого, лаская го малко.
2. За жена — за кратко време имам лошо поведение. *— Нà, хитруваш, а задиряш из бостанчетата Кондева Милкана. . . — Хе, задирям . . .що да не задирям. . . Нà, и ти като повъртиш опашка. . . Туку тъй не може. . . ха-ха ха!* Ц. Церковски, Театрални забавалки.

ПОВЯВА / ПОВЕЕ ДРУГ ВЯТЪР. Положението, обстоятелствата стават други; настъпва промяна в положението. *И болярите не приемаха еврейка да седне на престола. И сам царят мълчеше, . . . Ала какво излезе, Теодосие! Като бяха наедно, дружни бяха всички, като се разделиха — друг вятър повя.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Из града веднага тръгнаха слухове. Разказваше се, че немците яли голям пердах в Румъния,. . . и че скоро и у нас щяло да повее друг вятър.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *Когато след Балканската война изгониха турците и взеха да покръстват народа тук, пръв бащата на Юсуф кехая хвърли феса и от Халил стана на Христо. Но след време друг вятър повя и един български министър, за да има тукашните хора на своя страна, им позволи отново да си турят фесовете.* Б. Несторов, Светлина над Родопите.
Още: **Задухва / задуха (завява / завее) друг вятър.**

ПОВЯХНАЛ КАТО ВЪРБА ВЪВ ВОДА. *Диал. Ирон.* Много здрав, оправен, със цъфтящо здраве.

ПОГАЖДАМ / ПОГОДЯ НОМЕР *някому.* Съзнателно устройвам лоша шега на някого, причинявам му някаква неприятност, подигравам го с някаква постъпка. *Нали знаете, че без месце бае ви Енчо не може! Я си ми дайте петело! Ти, Моряк, ти си ми погодил номера!* К. Митев, През бури.*— Знаеш ли какво — рекох аз — ние такъв номер ти погодихме, че ти не разбра нищо. . . Нали беше решил да ни уволняваш до един. Ние проучихме миналото ти. . . И пуснахме мухата. . . и ти се хвана на въдицата. . . Миналото ти беше чисто. . . , но нервите ти не издържаха.* М. Топалов, Отмъщението. *Точно такива номера ни погаждаха и циганите. Когато се чудехме откъде да намерим левче, можеш целия квартал да обърнеш, . . . — не циганин, ами и циганче няма да намериш. Но щом в някой двор заквичеше прасе, . . ., около плетищата като ято врабци се накачулваха цигани.* В. Цонев, Едно време в Овча купел. *Те, другарите, са ти погодили номер. Бутнали са го* [ключа] *тук и нарочно са съборили сеното, за да те изкарат такъв и онакъв.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.
Още: **Скроявам / скроя (изигравам / изиграя) номер.**

ПОГАЛВАМ / ПОГАЛЯ С ГЪШЕ ПЕРО *някого. Ирон. Обикн. във въпросит. или отриц. изр., или в изр. с въпросит. интонация.* Отнасям се извънредно внимателно и благосклонно към някого, дори когато постъпките му не са за одобряване. *— Наистина ли сега щели да обесят трима комунисти? — попита го тя така, сякаш той беше длъжен да ѝ отговори. — Ба, ще ги погалят с гъше перо — измърмори той, като изтриваше с бяла копринена кърпа запотения си врат.* Г. Караславов, Танго.
Още: **Погалвам / погаля с паче перо.**

ПОГАЛВАМ / ПОГАЛЯ С <ПАЧЕ> ПЕРО *някого. Ирон. Обикн. във въпросит. или отриц. изр., или в изр. с въпросит. интонация.* Отнасям се извънредно внимателно и благосклонно към някого, дори и когато постъпките му не са за одобряване. *Там няма да те погалят с перо, като разберат какво си направил.*
Още: **Галя с перо. Гладя (поглаждам / погладя) с <паче> перо. Мажа с паче перо. Погалвам / погаля с гъше перо.**

ПО ГЛАВАТА СИ ДА ТРЪГНА. *Обикн. със следв. отриц. изр.* Каквото и да направя, колкото и да се старая, колкото и да се мъча. *Казвам ти, че по главите си да тръгнем, пак няма да ѝ угодим.*

ПОГЛАЖДАМ / ПОГЛАДЯ С <ПАЧЕ> ПЕРО *някого. Ирон. Обикн. във въпросит. или отриц. изр. , или в изр. с въпросит. интонация.* Отнасям се извънредно внимателно и благосклонно към някого, дори и когато постъпките му не са за одобряване. *—Знаеш ли, че това е първият разстрел на политически бунтовници у нас, . . . Той ще отприщи. . . — А ти какво искаш? Да бяхме ги погладили с паче перо?* В. Геновска, Седем години. *—На какво се чудиш? — издума Момчил, а очите му гледаха обесените студено и спокойно. — С каквато мярка щяха да ни мерят, с такава и ние им отмерихме. Как мислиш, щяха ли да ни погладят с перо, ако ни бяха уловили в изкопа?* Ст. Загорчинов, Ден последен.

Още: **Гладя (погалвам / погаля) с <паче> перо. Галя с перо. Поглаждам / погладя с перце. Мажа с паче перо.**

ПОГЛАЖДАМ / ПОГЛАДЯ С ПЕРЦЕ *някого. Ирон. Обикн. във въпросит. или отриц. изр., или в изр. с въпросит. интонация.* Отнасям се извънредно внимателно и благосклонно към някого, дори и когато постъпките му не са за одобряване. *Почнеш ли открито да се бунтуваш и да чупиш жегъла, няма да те погладят с перце.* М. Марчевски, Тихо пристанище.

Още: **Гладя с перце. Поглаждам / погладя с перо.**

ПОГЛЕДНАЛ СЪМ В ГРОБА. Много съм стар или много съм болен и скоро ще умра.

ПОГЛЕДНАТ ПРЕЗ ВЪЛЧЕШКО ГЪРЛО. *Диал.* Който е навикван, руган от всички.

ПОГЛЕДНИ СИ ЗАДНИКА. *Грубо. Пренебр.* Виж се какъв си (за човек, който има големи недостатъци или лоши прояви, а без да се съобразява с това предявява големи претенции или осъжда, критикува другите).

ПОГЛЪЩАМ СИ / ПОГЪЛНА СИ ГРАМАТИКАТА. *Жарг.* Изплашвам се силно и не смея или не мога нищо да кажа. *Насреща му се зададе търговец, възседнах едно конче, ама не конче, а ангел небесен! . . . Като го видя чичо Дяко си погълна граматиката.* Чудомир, Компетентът.

Още: **Глътвам си / глътна си граматиката.** *Жарг.*

ПОГЛЪЩАМ СИ / ПОГЪЛНА СИ ДУМИТЕ. *Обикн. в св. вид.* **1.** Замлъквам, занемявам поради силна уплаха, смущение или учудване от нещо; силно се изплашвам, стресвам се, слисвам се, смайвам се. *Изведнъж погълна думите си, прехапа език. Пред него се повдигна от земята Али Пехливан със зелено от злоба лице и стиснати зъби.* К. Петканов, Хайдути.

2. Съзнателно млъквам, за да не кажа нещо, което не трябва, или за да не издам нещо пред някого.

Още: **Поглъщам си / погълна си езика. Прехапвам си / прехапя си думите (думата). Преглъщам си / преглътна си думите** /към 2 знач./.

ПОГЛЪЩАМ СИ / ПОГЪЛНА СИ ЕЗИКА. *Обикн. в св. вид.* **1.** Замлъквам, занемявам поради силна уплаха, смущение или учудване от нещо; силно се изплашвам, стресвам се, слисвам се, смайвам се.

2. Съзнателно млъквам, за да не кажа нещо, което не трябва, или за да не издам нещо пред някого.

Още: **Поглъщам си / погълна си думите. Глътвам <си> / глътна <си> (прехапвам <си> / прехапя <си>) език<а>.**

ПОГЛЪЩАМ / ПОГЪЛНА С ОЧИ *някого или нещо.* Гледам жадно, с желание някого или нещо. *Тя се усмихна, дяволито изви снага и отиде да затвори вратата, през която напахваше шумът на воденицата. Той я погълна с очи.* К. Петканов, Омайно биле. *Когато стигна Арбанаси, митрополит Цамблак Киевски спря коня си, обърна се назад и погълна с очи белия град, където падна мълния и порази една силна държава.* А. Каралийчев, Цамблак в Търново.

Още: **Гълтам с очи.**

ПОГНИ КЕЛЧА, ЧЕ МУ ИЗСКУБИ БРАДАТА. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато не може да се получи, вземе нещо от някого, защото той го няма.

ПО-<ГОЛЯМ> КАТОЛИК <И> ОТ ПАПАТА. *Книж.* Човек, който е предан на дадена идея до фанатизъм; голям фанатик. *След като заловили Данчо Данев, понеже този Матейчо е минавал дотогава като негов приближен, сега искал да мине за по-голям католик от папата — заел се е да издирва още провокатори. . . И на кого се е спрял, мислиш — на Лиляна.* В. Нешков, Настъпление.

ПОГОНИ БОСИЯ, ТА (ЧЕ, И) МУ ВЗЕМИ ЦЪРВУЛИТЕ. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато не може да се получи, вземе нещо от някого, защото и той го няма.

Още: **Хвани (улови, дръж) босия, та (че, и) му вземи цървулите.** *Ирон.* **Хвани (улови, дръж) босия, та (че, и) му вземи опинците.** *Ирон.* **Стигни босия, та (че, и) му вземи цървулите.** *Диал. Ирон.*

ПО ГЪЗ СЕ ПОСУРНАХ [ПО ГЪЗ ЩЕ СЕ ПОСУРНА] *със след. изр. със съюз* **да, ама.** *Грубо.* Направих (ще направя) всичко, за да постигна нещо. *По гъз се посурна да иде да живее в града.* ● *По гъз ще се посурна, ама ще получа тези пари.*

ПОДАВАМЕ СИ / ПОДАДЕМ СИ РЪКА (РЪЦЕ). Вършим нещо заедно; действуваме, работим задружно. *Стъпвам в борба. Отделям се и ще се боря. Като мене недоволници има още. . . Ще си подадем ръце.* Елин Пелин, Аз ти той. *Само стойте на поста си!. . . Нали сме си подали ръка? Ще вървим винаги заедно — от най-ниското до най-високото!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

ПОДАВАМ/ ПОДАМ РЪКА *някому.* **1.** Давам или предлагам помощта си, подкрепата си някому; подпомагам, подкрепям. *И добре, че се намери милозлив човек да го подкрепи, да му подаде ръка.* Д. Талев, Железният светилник. *Виждам, че немотията ме тласка към всичко. Усещам, че се развалям. Ако не ми подадеш ръка като брат, свършено е с мене.* Д. Немиров, Възелът. *Говореше се по селата, че новите били добри, внимателни, ръка подавали на помаците, на приказка се засядали.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Всички страни затвориха вратите си. Само той подаде ръка на храбреците от Испания.* Л. Стефанова, Вулканите на Мексико димят. *Няма никога да забравя и вечно ще благославям онзи ден, в който моята нова родина ми подаде ръка и ме призова като родна майка да се върна при нея — под нейната нова, приветлива, гостолюбива стряха.* Ст. Грудев, Адриана Будевска. *„Братята ни сърби ли ще ни подадат ръка против общия ни враг, в едно време или не."* Ив. Унджиев, В. Левски.
2. Помирявам се, сдобрявам се с някого. *Каравелов прие внимателно и сърдечно депутатите. Показа се готов да забрави всички недоразумения с Драган Цанков и отново да му подаде ръка.* В. Геновски, Седем години. *Представям си как бихте разговаряли с мене миналото лято, ако ви паднех в ръцете. Но, както виждате, ние сме силни и затова достатъчно великодушни. Простихме ви за всичко и ви подадохме ръка за служба на народа, така ли е?* В. Нешков, Настъпление.
Още: **Протягам / протегна ръка** /в 1 и 2 знач./.

ПОДАВАМ СИ / ПОДАМ СИ НОСА и ПОДАВАМ / ПОДАМ НОС. Отварям някъде вратата и се показвам малко. *С изтръпнали пръсти отвалиха чувалите от вратцата, спогледнаха се, сякаш всеки подканяше другия да подаде нос първи, после по-големият се престраши и я открехна.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
Още: **Показвам <си> / покажа <си> нос<а>.**

ПОДБЕЛВАМ / ПОДБЕЛЯ ОЧИ. 1. Зле болен съм, може да умра. *Жената е като котка, лесно душа не предава! По едно време и моята беше подбелила очи към небето, но прескочи трапа.* К. Петканов, Дамяновата челяд.
2. Опулвам се, святкам с очи от яд. *Ти много да не знаеш — шиле такова! — подбели очи Димо.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

ПОД БОГА. *Диал.* На открито, на полето, на двора.

ПОД БЯЛО ДА ЛЕГНЕШ. *Обикн. във. 2* и *3 л. Диал. Вж.* Под бяло да се засмееш.

ПОД БЯЛО ДА СЕ ЗАСМЕЕШ. *Обикн. във 2* и *3 л .Диал.* Да умреш. — *Под бяло да се засмееш — . . . Ей тук да те заровя! — . . . Така го кълнеше тя винаги.* Й. Йовков, Песента на колелетата.
Още: **Под бяло да легнеш.** *Диал.*

ПОДВЕЖДАМ / ПОДВЕДА ПОД ЕДИН ЗНАМЕНАТЕЛ *някого или нещо с (и) някой друг, или с (и) нещо друго. Книж.* Уеднаквявам, изравнявам различни неща, хора● в някакво отношение. *Не всички техни прояви трябва да се подведат под един знаменател. Не подвеждай хората под един знаменател.*
Още: **Турям / туря (слагам / сложа, поставям / поставя) под един знаменател.** *Книж.* **Привеждам / приведа към един знаменател.** *Книж.* **Подвеждам / подведа под общ знаменател.** *Книж.*

ПОДВЕЖДАМ / ПОДВЕДА ПОД ОБЩ ЗНАМЕНАТЕЛ *някого или нещо с (и) някой друг, или с (и) нещо друго. Книж.* Уеднаквявам, изравнявам различни неща, хора в някакво отношение.
Още: **Подвеждам / подведа под общ знаменател.** *Книж.* **Привеждам / приведа към общ знаменател.** *Книж.*

ПОДВИВАМ / ПОДВИЯ ВРАТ. *Самост. или пред някого, пред нещо.* Ставам или съм покорен, смирен; подчинявам се, покорявам се. *Койка уж беше подвила врат пред бащина воля. . . Майка ѝ, леля ѝ наблегнаха и тя нямаше какво.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *И съгласи се най-после Сиракът, . . . и подви врат.* Ц. Церковски, Награда. *Слушат селените, слушат, поиздъхнат си, кой с доверие, кой с недоверие, станат, подвият врат, . . . , и се разидат.* Ил. Блъсков, Куцото учителче.

Още: **Навеждам / наведа (превивам / превия, прекланям / преклоня, свивам / свия, скланям / склоня, снемам / снема, скършвам / скърша) врат.**

ПОДВИВАМ ГРЪБ. Работя, трудя се непосилно. *През време на летните ваканции Илия от тъмно до тъмно подвива гръб на нивата, воюва за оскъдното парче хляб.* Ив. Богданов, Спътници на първенците.

Още: **Превивам гръб** /в 3 знач./.

ПОДВИВАМ / ПОДВИЯ РЪКАВИ. Залавям се усърдно и усилено за работа. *Ако не днес, утре той ще трябва да влезе в тая къща. Той ще подвие ръкави и всичко ще отърве, всички бъркотии ще оправи.* Д. Немиров, Братя.

Още: **Запретвам / запретна (засуквам / засуча) ръкави.**

ПОДВИВАМ СИ / ПОДВИЯ СИ КУЙРУКА и **ПОДВИВАМ / ПОДВИЯ КУЙРУК.** Преставам да се съпротивлявам или да върша своеволия, защото се уплашвам или се съобразявам с нещо; ставам мирен, кротък; смирявам се. — *Навярно ще ида пак на някой от строежите в провинцията — каза той. — Е, това много ти подхожда — рече сърдито Бахчевански. — Цапнали са те по муцуната и ти си подвиваш куйрука и побягваш, дето ти очи видят.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Мислил ли си, че ти — . . . — ще излезеш на глава с Кара Фейзията! — Ами! — смешно стоеше смутената радост на туй кораво, тъмно лице. — То да не беше нощ, изневиделица да не беше . . . Ох мале, кучият син. Подви ли си куйрука, а?* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Още: **Свивам <си> / свия <си> куйрук<а>. Подвивам <си> / подвия <си> опашка<та>.**

ПОДВИВАМ СИ / ПОДВИЯ СИ ОПАШКАТА и **ПОДВИВАМ / ПОДВИЯ ОПАШКА.** Преставам да се съпротивлявам или да върша своеволия, защото се уплашвам или се съобразявам с нещо; ставам мирен, кротък; смирявам се. *Щом някой дигне глава — разстрел! Като разберат, че тука пипа, тъй да се каже, твърда ръка, ще си подвият опашките.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Какво направихте тука с чорбаджи Денчо Халача? Нищо . . . Той ви пэпсува и вие подвихте опашки.* Ст. Дичев, За свободата. *Сега като дода, като видя, че са вътре синовете ми, подвивам си опашката и се връщам.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Не знаеш ли, че за всяка молба се депозира съответното заявление? Директор . . . какво да го правиш? Подвих си опашката и влязох при телефонистя, тя направих заявление и го дадох на архиваря.* Н. Хайтов, Съперници.

Още: **Подгъвам <си> / подгъна <си> опашка<та>.** *Диал.* **Подвивам <си> / подвия <си> куйрук<а>. Свивам <си> / свия <си> опашка<та>.**

ПОДГАЗВАМ СИ / ПОДГАЗЯ СИ ДУМАТА. *Обикн. с отриц. Диал.* Не изпълнявам това, което съм казал, обещáл. *Иван думата си не подгазва.*

Още: **Газя си думата.** *Диал.* **Потъпквам / потъпча думата си.**

ПОД ГУША ДА СЕ ЗАБРАДИШ. *Обикн. във 2 и 3 л. Диал.* Да жалиш за свой близък човек.

ПОДГЪВАМ СИ / ПОДГЪНА СИ ОПАШКАТА и **ПОДГЪВАМ / ПОДГЪНА ОПАШКА.** *Диал.* Преставам да се съпротивлявам или да върша своеволия, защото се уплашвам или се съобразявам с нещо; ставам мирен, кротък; смирявам се.

Още: **Подвивам <си> / подвия <си> (свивам <си> / свия <си>) опашка<та>.**

ПОД ДИКТОВКАТА *на някого. Книж.* По нареждане на някого или под влиянието на някого или нещо. *Дълго време още, . . . , ония, които са призвани да се подвизават на литературното поле, ще бъдат длъжни, за да не паднат в униние, да следват примера на Любен Каравелов и да работят единствено под диктовката на дълга и на призванието си.* К. Величков, Любен Каравелов. *Той беше убеден, че то* [житото] *е съсипано под диктовката на Ралчовци от някой човек, когото смятаха за свой.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Всичко бе извършено под диктовката на ръководни фактори.*

ПОД <ДЪРВО И> КАМЪК, търся (диря и под.). Навсякъде (търся). *Сърчицето му* [на Ленко] *биеше тревожно. . ., защото отиваше на среща с един нелегален, когото властта търсеше под дърво и камък.* Г. Караславов, Ленко. *Шибил, . . . , когото заптиета и кърсердари търсеха под дърво и камък, слизаше от планината и отиваше да се предаде.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Но дългия го нямаше никакъв. Търсеха го под дърво и камък.* Кр. Велков, Село Борово. — *Не бой се, кой ще помисли, че Рубен ще слезе да се скрие сред града, когато го търсят под дърво и камък.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. — *Здравствуй, брате мой! изрева, и се спусна към Бръчкова, се разцелува и с него: търся те под камък два дена, а ти се гушиш тука на топло като котка и не мислиш за другите.* Ив. Вазов, Немили-недраги. *Да даде господ да се роди под дърво и камък.* Благословия.

Още: **Под дърво и листо. Под листо и камък. Под камък и шумка.** *Диал.*

ПОД <ДЪРВО И> ЛИСТО (ЛИСТ), търся (диря). Навсякъде (търся). *Той бил избягнал из Диярбекир и го търсят под листо.* Ив. Вазов, Под игото. *Сега я търсят под лист. Щом я фанат, ще бъде веднага подстригана.* Ив. Вазов, Към пропаст.

Още: **Под дърво (листо) и камък.**

ПОД ЕДИН ПОКРИВ. Заедно, в една къща, сграда. *Брат с брата се карат сега. Дозчера живели под един покрив, с едно сърце и душа, а сега всеки си има свой господ.* Ив. Петроз, Нонкината любов. *Трябва да кажа две думи и за лицата, с които случаят ме беше сбрал под един покрив.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Матейчо остана сам. Легна по гръб, а от ума му не излизаше хазайката. Чувствуваше се особено щастлив, че ще живее под един покрив с такава красива жена.* В. Нешков, Настъпление.

ПО ДЕНЯ МУ ПОСВАРИЦА. *Диал. Подигр.* Употребява се, когато някой със закъснение се сети да свърши някоя работа.

ПОД ЗЕМЯ РОВЯ. *Диал.* Тайно клеветя или правя зло някому.

ПОД ЗЕМЯТА РОВИХ [ПОД ЗЕМЯТА ЩЕ РОВЯ]. *Диал.* Положих (ще положа) много големи усилия, за да постигна нещо. *Под земята рових, но купих на дъщеря си хубав апартамент.*

ПО ДИАГОНАЛ, чета (преглеждам и под.). Повърхностно, отгоре-отгоре (чета). *Беше му достатъчно само още веднъж да си прегледа записките по диагонал, за да бъде готов за изпита.* ● *Прочетох статията по диагонал, защото нямах време.*

ПОДИГАМ КОША *някому. Диал.* Оказвам внимание, чест някому, правя му услуга.

ПОДИР (ПО) ДЪЖД КАЧУЛ. *Диал.* Късно, когато не е нужно, със закъснение. *Сега не ми трябва твоята помощ, ти винаги се сещаш подир дъжд качул.*

Още: **След дъжд качулка.**

ПОДИРЯМ / ПОДИРЯ СМЕТКА *от (на) някого или самост.* Накарвам някого да отговаря за делата и постъпките си, да си получи заслуженото. — *Целият народ е настръхнал и в най-скоро време ще подири сметка от потосмукачите и убийците.* К. Петканов, Морава звезда кървава. — *Смяташ, че великите боили ще подирят сметка за бездействието спрямо Онегавон?* Й. Вълчев, Стъпала към небе.

Още: **Потърсвам / потърся (поисквам / поискам) сметка.**

ПОДКАЗВАМ ХЛЯБА *някому. Диал.* Натяквам на някого, че го храня.

ПОД КАМЪК ДА ОСТАНЕ. *Диал.* Нека не се чуе, нека не стане (употребява се, когато се каже нещо лошо).

ПОД КАМЪК И ШУМКА, диря. *Диал.* Навсякъде (диря). *Полицията те дири под камък и шумка, цялата Конювица обърна надолу с главата.* А. Каралийчев, Наковалня или чук.

Още: **Под дърво (листо) и камък. Под шумка и дрънка (сламка).** *Диал.*

ПОДКАРВАМ / ПОДКАРАМ С КРАКАТА НАПРЕД *някого.* Отнасям на гробищата (за мъртвец). *Светът за него се състоеше от два вида хора: добри и зли. Добрите бяха ония, които го черпят. На тях обещаваше, че когато ги подкарат с краката напред към Голушница — той ще им изкопае широки гробове.* А. Каралийчев, Строители на републиката.

Още: **Понасям / понеса с краката напред.**

ПОД КЛЮЧ, съм. Затворен, заключен (съм). *Протестната канонада отдавна е утихнала. Ние сме още под ключ.* Ем. Манов, Пленено ято. *Важните документи са под ключ в бюрото.*

Още: **Намирам се под ключ.**

ПОД КОРИТО СЪМ. За девойка или момък — още не се момея (не ергенувам), защото имам по-голяма неомъжена сестра или неоженен брат.

Свързва се със стар народен обичай, според който не е позволено на девойка или момък да преженват по-големите от тях сестра или брат. „В старо време захлупвали по-малката девица под корито, когато е дохождал момък да сгледва по-голямата, да не би, ако се случи да е по-хубава малката, да остане голямата." (Данни за такъв конкретен обичай дава Г. С. Раковски, Показалец, ч. I, Одеса, 1859, стр. 95).

ПОДКОВАВАМ МУХИТЕ. *Диал.* Нищо не правя, ходя без работа; бездействувам.

ПОДКОСЯВАМ / ПОДКОСЯ КОЛЕНЕТЕ *някому.* Вж. Подкосявам / подкося краката *някому. Дигна поглед Зюлейка. Завчас/погледа ѝ сякаш мрак засени — / вмиг ѝ немощ подкоси колени, / и тя падна ником во несвяс.* П. П. Славейков, На острова на блажените. *Залутал се бях в пущинак притъмнял / и нямах надежда за връщане. /. . ./ Умора коленете ми подкоси / и чувствувах свойта агония.* Хр. Радевски, Въздух не достигаше. *От слънце който бяга, — мъгли се раждат в душата му, . . . — и слабост ще подкоси коленете му.* Н. Райнов, Богомилски легенди.

ПОДКОСЯВАМ / ПОДКОСЯ КРАКАТА *някому.* За болест, умора, страх, ужас, радост и др. — ставам причина някой да почувствува слабост, немощ или силно вълнение и да не може да върви или да стои прав. *Раната на главата помътваше погледа му и подкосяваше краката.* Вл. Полянов, По пътя. *Момичето не чува какво се говори. Само отделни думи ѝ подкосяват краката. Тя се хваща за крехките клоне на храста, за да не се залюлее.* А. Каменова, Харитининият грях. *Решението нахлу изведнъж в цялото ѝ същество като внезапен прилив на гняв, който подкосява краката, разтреперва ръцете и кара лицето да пламне.* Б. Болгар, Близнаците. *Още при самото пъхване на ключа му се стори, че той влезе тежко, като в чужда ключалка. Страшното подозрение, което го мъчеше цялата вечер, просто подкоси краката му, но той бърже се съвзе.* П. Вежинов, Следите остават. *Някаква внезапно налетяла, страшна мъка изсмука кръвта от лицето ѝ, заля го с жълтеникава бледина, подкоси краката ѝ.* О. Василев, Тор. *Смръзна се душата на Бияза. „Как се случи, как се случи." Мрачна тъга подкоси краката му и с болка се вгледа в арестантите.* М. Яворски, Хората се промениха.

Още: **Подкосявам / подкося нозете (коленете).**

ПОДКОСЯВАМ / ПОДКОСЯ НОЗЕТЕ *някому.* Вж. Подкосявам / подкося краката *някому. — Блазе им! — ще рекат с въздишка тия, на които природен недостатък, болест или нещастен случай е подкосил нозете или е разклатено общото състояние на здравето им.* Ал. Константинов, Покана. *Вървенето ми из върлините става трудно, умората подкосява нозете ми.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Камен изведнъж се спря. Нерешителност подкоси нозете му.* Цв. Ангелов, Честна дума.

ПОДКОСЯВАТ МИ СЕ / ПОДКОСЯТ МИ СЕ КОЛЕНЕТЕ. Вж. Подкосяват ми се / подкосят ми се нозете. *Той бързаше към острова, макар коленете му да се подкосяваха от умора.* Д. Талев, Самуил. *След миг забеляза на няколко крачки пред себе си полицай с автоматка в ръце, готова да изпрати смъртоносните си куршуми. Дъхът му спря. Коленете му се подкосиха, ръцете отказаха да крепят тялото. Само сърцето му биеше, биеше.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Тази мисъл, . . . сега я изпълни с безкрайно отчаяние, мъка, безнадеждност, пустота, изпълни я цяла, тъй че коленете ѝ се подкосиха, и тя се отпусна на стола с жалък и безпомощен вид.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Гневът ѝ се разля по цялата снага . . . Коленете ѝ се подкосиха, и тя, . . . , седна на земята.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

ПОДКОСЯВАТ МИ СЕ / ПОДКОСЯТ МИ СЕ КРАКАТА. Изпитвам слабост, немощ и не мога да вървя или да стоя прав поради умора, болест или поради страх, радост и друго, внезапно обхванало ме чувство. *Краката на Милена се подкосиха. Светът хвана да ѝ се върти пред очите и мислите ѝ се забъркаха.* Ив. Вазов, Среща. *Нейната хубава, пъргава снаха гаснеше от немощ, и когато ходеше, краката ѝ се подкосяваха, тя се заваляше.* Елин Пелин, Гераците. *Но Опи е много уморена, краката ѝ се подкосяват, ще падне.* Г. Райчев, Съновидения. *Направи опит да затича, но краката му се подкосиха и той се свлече на*

земята. Гр. Угаров, По следите на заточеника. — *Какво има, какво е станало? — Викът ни в полка. Ще има война!... Краката на Велика се подкосиха, толкова се изплаши от думите на мъжа си.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Но внезапно той се спира, / нов го страх нападна: / той видя, че бил достигнал / бялата грамада. / Крака му се подкосяват, / той назад се дръпа.* Ив. Вазов. Грамада. *Нона тъй се развълнува, че усети как краката ѝ се подкосяват и сърцето ѝ бие като лудо.* Й. Йовков, Чифликът край границата. — *Ние ставаме нелегални. А може би ще прехвърлим границата и... Границата? Краката му се подкосиха.* Г. Караславов, На пост.

Още: **Подкосяват ми се / подкосят ми се нозете (коленете). Пресичат ми се / пресекат ми се краката.**

ПОДКОСЯВАТ МИ СЕ / ПОДКОСЯТ МИ СЕ НОЗЕТЕ. Изпитвам слабост, немощ и не мога да вървя или да стоя прав поради умора, болест, или поради страх, радост и друго, внезапно обхванало ме чувство. *И едвам почувствува страшната умора, която смазваше тялото ѝ. Нозете ѝ се подкосиха и тя приседна на земята.* Й. Йовков, Българка. *И в душата на враговете съскаше страх, нозете се подкосяваха, а ръцете изпускаха копие и меч.* Н. Райнов, Видения из древна България. *И после тя чуваше гласа му, ловеше го жадно, за да не се вледени кръвта в жилите ѝ, да не се подкосят нозете ѝ.* Д. Талев, Илинден. *Още по-ужасяващо бе чувството, което Люба изпита, когато наклониха единия край на чергата и трупът зловещо изтрополи в гроба. Нозете ѝ се подкосиха, тя приклекна, сви глава в полата между коленете си и се разтърси от нервна треска.* П. Славински, Претворена земя. — *Само да оздравея и тръгвам на дълъг път. Тя почувствува нозете си да се подкосяват, несъзнателно дигна ръка и се подпря на стената.* Ст. Дичев, За свободата.

Още: **Подкосяват ми се / подкосят ми се краката (коленете).**

ПОД *нечий* **КРАК** (*нечии* **КРАКА).** Който е под властта на някого, поробен от някого. — *Я помисли: Влашко, Сърбия и Гърция — не са ли били и те като нас под турски крак.* Ст. Дичев, За свободата.

Още: **Под** *нечия* **нога** (*нечии* **нозе).**

ПОДЛАГАМ / ПОДЛОЖА ВРАТ *някому или на нещо.* Самоволно ставам покорен, сам се подчинявам някому или на нещо. *На чуждо иго врат подлагаме самички.* Ив. Вазов, Легенди за Царевец. *Ей непозната сган нахълта отдалеко, / никой не я спря в злокобния ѝ път. / И скоро целий край подложи си вратът /.../ под чуждия хомот, за смърт и за робия.* П. П. Славейков, Кървава песен.

ПОДЛАГАМ / ПОДЛОЖА ГРЪБ *някому.* Самоволно се подчинявам някому и позволявам да ме използува; угоднича пред някого. *Тъй сте се научили вий, ама няма вече кой да ви подлага гръб. Няма вече слепи хора.* Й. Йовков, Жетварят. *Никого не мамим, никого не грабим... Не подлагаме гръб на разни мошеници и пладнешки разбойници.* В. Геновска, Седем години.

ПОДЛАГАМ / ПОДЛОЖА ДИНЕНА КОРА <ПОД КРАКА> *на някого.* Хитро измамвам, изигравам някого, обикн. като му попречвам да осъществи нещо. *Предателите от Локомотивната организация, влечугите от Телеграфопощенския съюз подложиха динена кора под краката на стачниците.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *Чорбаджийският ум ще се обляга на народа и турците ще плаши с туй. Пък в същото време кой де може ще го дебне как да му подложи динена кора, да седне на мястото му.* П. Ю. Тодоров, Първите. *Защо изпратиха друг, след като конкурсът спечелих аз? Защо контрата остана у мене?... И порано са ми подлагали динени кори, но след тоя конкурс ... Не, вече залагам само на сигурно!* Др. Асенов, Изпити. *С сълзи жената мъжът прикарва / уж че го либи да я повярва; / но е готова когато можи, / динена кора да му подложи.* П. Р. Славейков, Смешний календар за нова година, 1861.

Още: **Турям / туря (слагам / сложа) динена кора. Подхлъзвам / подхлъзна на динена кора. Удрям / ударя динена кора.** *Диал.* **Хързулвам / хързулна <една> динена кора.** *Диал.*

ПОДЛАГАМ / ПОДЛОЖА КРАК *на някого.* **1.** Спъвам някого, като препречвам крака си пред него. *Едно от момчетата ми подложи крак и аз паднах по очи на земята.*
2. Попречвам на някого да извърши нещо, да успее. *Не е честно да подлагаш крак на найдобрия си приятел.*

Още: **Турям / туря (турвам / турна, слагам / сложа) крак. Подставям / подставя крак.** *Диал.*

ПОДЛАГАМ РЪКА. *Самост. и за (зарад) нещо.* Прося милостиня. *Ръка не подлагаш никому за милостиня, а работиш честно.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Сам на себе си омразен / и за другите недраг, / зарад милост да подлага / той ръка от праг на праг.* П. П. Славейков, Епически песни.
Още: **Протягам ръка** /в 3 знач./.

ПОДЛИВАМ / ПОДЛЕЯ ВОДА *някому.* Попречвам на някого да успее в нещо, напакостявам на някого, без той да знае; развалям му работата. *Напразно Ванко го убеждаваше, че няма нищо с нея. Разярен, Пешо се закани, че ще му подлее вода и ще го изгони.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *И така тръгна тя се назад. — Ама защо тръгна така? ще кажеш. Тръгна, защото ни подляха вода другоземски чужди стоки. Зеха да изкарват евреите от Немско авлии и пешкире два пъти по-евтини от нашите.* Т. Г. Влайков, Неприятният гост.
Още: **Подливам / подлея вода под рогожата** *Диал.*

ПОДЛИВАМ / ПОДЛЕЯ ВОДА ПОД РОГОЖАТА *някому. Диал.* Вж. Подливам / подлея вода *някому.*

ПОДЛИВАМ / ПОДЛЕЯ МАСЛО НА ОГЪНЯ *някому. Диал.* **1.** Подбуждам, подстрекавам още повече някого, за да извърши нещо.
2. Съдействувам, спомагам за изострянето на някакви неприязнени чувства, настроения.
3. Разпалвам още по-силно някакво чувство у някого.
Още: **Наливам / налея масло в огъня. Турям / туря (турвам / турна) масло в (на) огъня.**

ПОД ЛИНИЯ. *Книж.* Под редовния текст на страницата. *В книгата има цитирани под линия най-важните трудове по разглеждания въпрос.*

ПОД ЛИСТО И КАМЪК, търся (диря). Навсякъде (търся). *Никога още не бяха правили двудневна блокада. Значи — търсят под листо и камък.* В. Андреев, Партизански разкази.
Още: **Под дърво и камък (листо). Под камък и шумка.** *Диал.*

ПОД ЛУПА. С най-малките подробности; придирчиво. *Богословът например успя да се намърда съвсем близо до бай Анчо и никак не криеше желанието си да го сложи на коленете си и да го разгледа под лупа, а може би и да го нацелува.* Ив. Петров. Преди да се родя.

ПОДМАЗВАМ / ПОДМАЖА КОЛАТА. *Самост. или някому.* Давам подкуп, рушвет. *Да ги оставим ли само 11000 души, или да покачим за хатър на новите още една-две хиляди? Да им подмажем колата?* Ал. Константинов, Бай Ганьо.
Още: **Намазвам / намажа колата.**

ПОДМАЗВАМ / ПОДМАЖА КОЛАТА ДА НЕ НИ СКРИБУЦАТ. *Диал.* Вж. Подмазвам / подмажа колата да не скърцат.

ПОДМАЗВАМ / ПОДМАЖА КОЛАТА ДА НЕ СКЪРЦАТ. *Диал.* Давам някому нещо, подкупвам го, за да мълчи, да не каже нещо, което ще ми навреди.
Още: **Подмазвам / подмажа колата да не ни скрибуцат.** *Диал.*

ПОДМЛАДИЛ СЪМ СЕ С МЛАДИТЕ КАМЪНИ. *Диал. Ирон.* Употребява се като отговор, когато се каже на някого, че се е подмладил.

ПОД МОЯ РЪКА Е. *Диал.* Аз отговарям за нещо, аз преценявам какво да се прави.

ПОД МУСТАК, усмихвам се (смея се *и под.***).** Дяволито, скрито, без да се забелязва (се усмихвам, се смея). *Мъжете едва надаваха ухо към женската врява и се подсмихваха под мустак.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Госпожа Хаджи Ровоама слушаше всички тия брътвения и се подсмиваше под мустак.* Ив. Вазов, Под игото. *Той грабна бърже панера и го скри зад гърба си. Тате даде вид, че не забеляза нищо, но, все пак, се позасмя под мустак.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Вълко се усмихна под мустак, погали голото краче на внучето си, изкашля се и тръгна да излезе.* К. Петканов, Преселници. *Задали се отсреща може би сто, може би триста души турци. Като ги видял войводата, усмихнал се под мустак.* Д. Талев, Старата къща. *Е, — рече бай Раю, министърът на земеделието е земеделец, ще продаваме по 6 лева житото. . . — А Кольо се смее под мустак и трае.* Г. Караславов, Как бай Раю се класоосъзна.

ПОДМЯТАМ / ПОДМЕТНА ЖРЕБЕ ПОД ВОЛА *някому. Диал.* Излъгвам, измамвам, изигравам някого.

ПОДМЯТАМ / ПОДМЕТНА КУКУВИЧЕ ЯЙЦЕ *някому.* **1.** Прехвърлям върху някого нещо, за което той да се грижи, той да се мъчи; отървавам се от някакво неприятно задължение.
2. Давам повод за раздори.

ПОДМЯТАМ / ПОДМЕТНА ЧАВЧЕ ПО ГЪЛЪБА. *Диал.* **1.** Редя, подреждам неща без връзка и последователност помежду им.
2. След по-хубавото и по-ценното давам, поднасям или върша по-малоценното.
Още: **Турям / туря чавче по гълъба.** *Диал.*

ПОДНАСЯМ / ПОДНЕСА НА БЛЮДО *нещо някому. Обикн. в св. вид. Книж.* Давам наготово нещо някому, без никакви усилия или труд от негова страна.

Води началото си от евангелския разказ за дъщерята на цар Ирод, Саломе, която получила като награда за хубавото си танцуване главата на Йоан Кръстителя, поднесена на блюдо.

Още: **Поднасям / поднеса на тепсия.**

ПОДНАСЯМ / ПОДНЕСА НА ТЕПСИЯ *нещо някому. Обикн. в св. вид.* Вж. Поднасям / поднеса на блюдо. *Власт, която да осигури нашата свобода и независимост, нашето добруване и нашето щастие . . . Такова нещо обаче никой няма да ни го поднесе на тепсия.* К. Калчев, Живите помнят. — *Що не можеше и комунизма. . . щастието — така, с един замах да се постигне! — Така — на тепсия да ти го поднесат! Няма да е сладко, мила дъще, това твое. . . щастие наготово.* О. Василев, Любов. *„Поражението" обаче е още само мираж пред очите на жадните за власт опозиционери. Те се готвят за нея и пишат в ежедневниците си, че демократите щели да им я поднесат на тепсия.* М. Кремен, Романът на Яворов. — *Прав е Пешан! Требва да си плюем на ръцете и да се разтърчим. Никой нема да ни поднесе славата на тепсия.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Не мисля да работя като ратайкиня! Не! Радостта искам на тепсия да ми я поднесеш. Наготово.* Й. Гешев, Вик от тъмнината.

ПОД НЕБЕТО. Навсякъде по света. *И дрехи ще ти изпратя от моята столица. Най-хубавите и най-здравите дрехи, каквито се тъкат под небето.* Г. Караславов, Орлов камък. *Във всички страни под небето такъв красив кът няма.*

ПОД *нечия* **НОГА** (*нечии* **НОЗЕ**). Вж. Под *нечий* крак. — *Де що е кър около нас и де що е имало тъдява села — всичко е било под ногата му. Пет хиляди брави имал стока, стотина аргати, воденици и пак е било окото му все на чуждо.* Н. Хайтов, Съперници. *И така, Търново, прочутата столица на възобновеното българско царство, Търново, което бе видяло тримата велики Асеновци и славата им, и победоносни шествия, и пленени императори, и империи обширни под нозете на царете си, сега виждаше на трона седнал един татарин!* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

ПОД НОЖ и **ПОД НОЖ<А>** *на някого.* На сеч. — *Ивайло си иде! Народът го среща радостен. . . — Но роби не виждам? — Ивайло роби не взима. Всичко под нож.* Ив. Вазов, Ивайло. *Аз изгнивам тук в затвора, /. . . / Но нали ще дойдеш скоро /. . . / ще разбиете затвора, / а пазачите — под нож!* В. Георгиев, Партизански песни. *А пък това литератори, професори, юристи, студенти, журналисти, благотворители — всичко под нож! —трепят ги като мухи.* Хр. Ясенов, Подуенският принц Хамлет. — *Под нож! Всички под нож! Живо да не видя нито едно от тия кучета!* Зл. Чолакова, Бачо Киро.

ПОД НОСА МИ и **ПОД САМИЯ МИ НОС. 1.** Съвсем близко, в непосредствена близост. — *Както винаги, нашето момиченце търси нещо, което е точно под носа му. Ала нищо, на тази възраст е простено. Страните на Лина се зачервиха. Действително шишето беше на масата пред нея.* В. Райков, Прекършено весло. *Единият от тях поиска да влезе с него, но Евгени не му позволи и грубо затвори вратата под носа му.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Тая врата се отвори сега под носа на Добромира и Новака, като че ли блъсната от силна ръка, и на прага се появи Райко.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Тя мина край него и му подхвърли под носа: — За нищо не те бръсна, старче изкуфяло!* Г. Караславов, Имот. *Нà, чети. . . Той пак почна да ми пъха вестниците под носа.* Елин Пелин, Аз ти той. *Да не губи търпение, да не губи самообладание, особено сега, когато е под самия нос на враго-*

вете. П. Вежинов, За честта на родината. — *За добитъка има говежди фелдшери. София ви е под носа, срамота и грехота е да го мъчите с разни бабешки дивотии.* Г. Белев, Патилата на едно момче.
2. *Неодобр.* В непосредствена близост, в мое присъствие, без да забележа или без да успея да направя нещо. *Няколко чапкъни правят комитет тук, под носа ни.* Ив. Вазов, Под игото. *Три пъти Чакъра го беше смазал от бой, задето мъкнеше в къщи нелегална литература, но и трите пъти Динко беше излизал победител над тираничния си и властен чичо, като продължаваше да чете забранените книги под носа му.* Д. Димов, Тютюн. *През войната, когато германците прекарваха руски пленници през нашата гара, аз им помагах да бягат. . . А на един дадох куртката и фуражката си, облече се като железничар и посред бял ден се измъкна под носа на немския часовой.* М. Марчевски, Тихо пристанище. *А шумкарите станаха много дръзки и хитри, разни конспиратори изнасят храна под носа ни, ятаците са цели артисти — преструват се на ни лук яли, ни на лук мирисали, а ние ги зяпаме и им вярваме като бабички.* Г. Караславов, Ленко. *Ще уловим риба! — рязко и малко грубо възрази Милутин. — Трябва да уловим! . . . Или искаш тъй да ни се изниже под носа.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Под носа ти стават безобразията, а ти ги търпиш.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ПОД НОСА МУ ПОРАСЛО, В ГЛАВАТА МУ НЕ ПОСЕЯНО. *Диал.* Възмъжал, но още не поумнял.

ПОД (НА) НОСА СИ и **ПОД НОС, говоря (приказвам** и под.). Съвсем тихо, едва чуто, неясно, неразбрано (говоря). *Навел загрижено глава, Костакев тихо мънкаше под носа си, сякаш не разговаряше със Стефанов, а се мъчеше на глас да подреди заплетените си мисли.* Хар. Русев, Под Земята. *Потриваше се насам-натам около кочината, мърмореше си под нос, мъчеше се да скрие мъката си.* Ив. Петров, Нонкината любов. *Момчето погледна накриво дамата, . . . , измърмори нещо на носа си и се дръпна недоволно към коридорчето.* Г. Караславов, Случаят с лулата. — *Извинявайте, че малко късничко! — мънка на носа си Карначев.* А. Антонов-Тонич, Как станах шампион. *Но ето че дядо Яким взе да намалява крачките, да си мърмори нещо под нос и най-сетне се спря.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Колачев сумтеше демонстративно, стъпваше нетърпеливо и ругаеше под носа си.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ПОД НОЩ ТИКВИ ЦЪФТЯТ. *Диал.* Употребява се за някого, който е вече на остаряване, а работи.

ПОД ОБЛАК СТОКА НЕ ЧУВА. *Диал. Ирон.* Голям прахосник е, продава всичко, което има, разпилява имота си.

ПОД ОКО<ТО> (ОЧИТЕ) СЪМ *на някого и самост.* **1.** Следен съм с поглед от някого; наблюдаван съм. *Щом поеха нагоре, родителите прибраха децата си, за да им са под око.* Г. Караславов, Разстрелът в Ястребино. *„Очисти двора! — . . . — Остави само петдесетина най-наши! Да няма кьоше из градината и улицата, което да не е под очите им!“* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
2. Следи се за състоянието или за поведението, държанието ми от някого. *А вие се пазете от коменданта. Той ви следи. . . Той мисли, че сте се отказали, но все пак доста неща знае за вас. Постоянно сте под окото му. Пазете се.* Хар. Русев, Под земята. *По-добре да го държа при себе си, та да е под окото ми. Ако е болен наистина, то ще проличи. Ако е излъгал и замисля нещо, пак ще се разбере.* Й. Гешев, Вик от тъмнината. *Той не знае още, че Спас Турчев го е издал и квартирата му в „Павликянската“ махала е под око. Щом се прибира там, опитват се да го заловят.* Н. Хайтов, Шумки от габър. *Но те се тревожеха за друго — дали ще успеят да подведат хората, . . . , защото бяха под очите на още стотици стопани, които недвусмислено им предричаха провал.* В. Нешков, Настъпление.

ПО ДОЛНИ ГАЩИ, заварвам (сварвам, залавям и под.). Съвсем неподготвен (заварвам). *Като научи, че успешното провеждане на този заем ще бъде втори Девети септември. . . , Кешиша си смигна: — Девети септември ни свари по долни гащи, но щом този заем бил втори Девети септември, чакай да се позапретнем малко!* Г. Караславов, Стари вълци.
Още: **По бели гащи.**

ПОД ОТКРИТО НЕБЕ. 1. На открито, навън. *Той се отпускаше на пейката до Петручио и скоро забравяше, че се намира под открито небе.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

завари ли те на полето под открито небо таквази хубава вечер, ти се сещаш омаян. Т. Г. Влайков, Седянка. *Спал си под открито небе в снежни бури, зъзнал си в заледени окопи.* М. Кремен, Брегалница. *Самуил повечето време яздеше с десетина свои хора далеч пред тежките коли и свитата, за да надникне тук и там, . . . , да прекарва вечери в разговор край огъня и да спи под открито небе.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.
2. Без подслон, без дом. *От утре, а може би и днес, да я изгонят и из училището, и тя да се намери под открито небе, без залък хляб и изоставена.* Ив. Вазов, Под игото. *Като падна покривът, останахме под открито небе.* Й. Радичков, Барутен буквар.

ПОДПАЛВА МИ СЕ / ПОДПАЛИ МИ СЕ КЪЩАТА. Някакво нещастие, беда сполетява мене и семейството ми.
Още: **Подпалва ми се / подпали ми се чергата. Запалва ми се / запали ми се къщата.**

ПОДПАЛВА МИ СЕ / ПОДПАЛИ МИ СЕ ЧЕРГАТА. Някакво нещастие, беда сполетява мене и семейството ми.
Още: **Подпалва ми се / подпали ми се къщата. Запалва ми се / запали ми се чергата.**

ПОДПАЛВАМ / ПОДПАЛЯ КЪЩАТА *на някого.* Причинявам голяма неприятност, щета на семейството на някого, докарвам му нещастие. *В туй време Елена — вече видяла каква книга държи момчето — писна: — Ле-ле, Цецко, та ти ще подпалиш къщата ни — за такива книги полицаите пребиха вуйчо ти.* Г. Русафов, И те са били деца. *Боцата се изплаши до смърт, сложи ръка на устата на Тончо. — Моля ти се, не викай! — после го зацелува: — Жив да си, недей! Къщата ми ще подпалиш. Дома ще ми разсипеш. . . За три кожи.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. — *Голямото ти момче ли? — обади се Слава. — Поболяло ли се е, какво му е? — Ох, то болест да беше, ще мине и замине. . . Не зная с кого се е сдушило, кой го наклевети, че подпали къщата ни.* Кл. Цачев, Горчив залък.
Още: **Подпалвам / подпаля чергата. Запалвам / запаля (изгарям / изгоря) къщата.**

ПОДПАЛВАМ / ПОДПАЛЯ ПЕТИТЕ *на някого.* Поставям някого в крайно тежко, затруднено положение, наказвам го, обикн. заради негово провинение. — *Не чу ли? Нашето правителство дойде! Татко каза! На фашистите сега ще подпалят петите. И вас няма да ви гонят вече, казах ли ти!* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

ПОДПАЛВАМ / ПОДПАЛЯ ЧЕРГАТА *на някого.* Причинявам голяма неприятност, щета на семейството на някого, докарвам му нещастие. *Отначало, когато хитлеристите нападнаха Съветския съюз, Милен никак не се разтревожи. Биеха се някъде далече — дано само не подпалят и нашата черга, съобразяваше той.* Г. Караславов, Танго. *Мълчаливите хора са такива: нищо не вършат, дремят и изведнъж, като им навиеш пружината, правят поразии. Разни работи могат да станат. Само веднъж да се не захване. . . Ще му подпали чергата. . . като нищо.* Й. Гешев, Вик от тъмнината. — *Аз — казва — ще горя с две заплати, но и твойта черга ще подпаля, отче, хубаво да знаеш!* Н. Хайтов, Диви разкази.
Още: **Запалвам / запаля (изгарям / изгоря) чергата. Подпалвам / подпаля къщата. Опърждам / опържа чергата.** *Диал.*

ПОД ПЕПЕЛЕЦ ВЪГЛЕНЕЦ. *Диал.* Скрит, потаен и хитър човек.

ПОДПИРАМ ГРЪБ *някъде. Ирон.* Стоя без работа някъде, бездействувам. *По цял ден подпира гръб в кръчмата.*

ПОДПИРАМ ДИРЕКА. Чакам търпеливо, обикн. на среща. *Всеки ден подпира дирека край тях, един ден не минаваше да не я види.*

ПОДПИРАМ ДУВАРА. *Ирон.* Стоя без работа, бездействувам, лентяйствувам. *Започна да му се струва естествено да бъде без работа. А не беше сам, колко много имаше като него прави и здрави, които нищо не похващаха — през деня подпираха дуварите и плетищата, а вечер пълнеха кръчмата!* Б. Несторов, Ариф и Рамзина.
Още: **Подпирам зида (зидовете).**

ПОДПИРАМ ЗИДА (ЗИДОВЕТЕ). Вж. Подпирам дувара. *Тъй отмина и този ден. Пришелците все подпираха зидовете на къщята, през улиците прибягваха разплакани от глад бежански дечица, никой от гражданите не смееше да запали пещ, за да не разберат околните, че е месил хляб — ще го съсипят с молби и просия.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ПОДПИРАМ СЕ / ПОДПРА СЕ НА *нечия* **ГЪРБИНА.** *Диал.* Разчитам, уповавам се на някого, от когото очаквам да ми свърши работата или да ми оказва постоянна помощ. *Събрали сте се около мене все такива, рахитични, дето барат на чия гърбина да се подпрат!* Н. Хайтов, Диви разкази.

ПОДПИСВАМ / ПОДПИША КВИТАНЦИЯТА *някому.* Вж. Подписвам / подпиша паспорта *някому. Следователно, ако сега уволнят Гатю, значи косвено да признаят и вината на Борис. Виж, въпросът с Беглишки е съвсем друг. Беглишки е опасен, той е лисица — мислеше си Борис — и много правилно са постъпили, че са му подписали квитанцията.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

ПОДПИСВАМ / ПОДПИША ПАСПОРТА *някому.* Изгонвам някого от работа; изпъждам го от някъде. *Ти си млад, ти си лекар, утре да те изгонят, ще опънеш една палатка и ще си вадиш хляба — ами аз какво ще правя, като ми подпишат паспорта?* Г. Караславов, Селски истории.

Още: **Подписвам / подпиша тескерето.** *Диал.* **Подписвам / подпиша квитанцията.**

ПОДПИСВАМ / ПОДПИША С ДВЕ<ТЕ> РЪЦЕ. 1. С пълно съгласие и с одобрение се присъединявам към някакво решение. *Той знаеше, че стотици селяни и селянки, на които е направил зло, щяха да подпишат с две ръце неговата гибел, . . . Кой можеше да го спаси при това положение, мислеше си той и чакаше търпен развръзката.* Сл. Трънски, Неотдавна. — *Съгласен ли си да изпратим поздравителна телеграма? — Подписвам с две ръце* **2.** *Самост. или някому.* Изказвам пълна увереност, че нещо непременно ще стане, че е така, както твърдя. *Млада е Людмила, семейните ѝ работи ще се подредят, ще тръгнат по мед и масло, за това ти подписвам с две ръце.* А. Гуляшки, Село Ведрово. — *Сега нека, Дочко, да ти кажа и своето мнение. Както виждам, ти художник няма да станеш, но че ще станеш писател, това ей сега да ти подпиша с две ръце.* Д. Немиров, Когато бях малък.

ПОДПИСВАМ СИ / ПОДПИША СИ СМЪРТНАТА ПРИСЪДА. Постъпвам така, че сам ставам причина да бъда наказан със смърт; сам се обричам на гибел. *Асенчо всичко отричаше. Да признае — значи сам да си подпише смъртната присъда. Прояви ли веднъж слабост, каже ли нещичко, няма да го оставят, докато не признае всичко.* М. Марчевски, Героите на Белица. — *Да, когато е подписвал втория лист, той е знаел, че подписва смъртната си присъда.* П. Вежинов, Нашата сила.

ПОДПИСВАМ / ПОДПИША СМЪРТНАТА ПРИСЪДА *някому.* Наказвам някого със смърт или го обричам на гибел. *Само обстоятелството, че сте служили на полицията, . . . , е достатъчно за всеки от нас спокойно да подпише смъртната ви присъда.* В. Нешков, Настъпление. — *Браво, браво, господин съдия! — извика доктор М. шеговито-сърдит, . . . Преди да подпишеш смъртната ми присъда, как немà великодушието да дочакаш да чуеш края на историята ми?* Ив. Вазов, Утро в Банки.

ПОДПИСВАМ / ПОДПИША ТЕСКЕРЕТО *някому. Диал.* Вж. Подписвам / подпиша паспорта *някому.*

ПОД ПЛАТНО ДА ТЕ ПОГЛЕДНА. *Във 2 и 3 л. Диал.* Да умреш. *Дано под платно да те погледна.*

ПОДПЛЕСНАЛ СЪМ СЕ НА ЛЕД. *Диал.* Вж. Подплъзнал съм се на лед.

ПОД (ПРЕЗ) ПЛЕТ И НАД (ЗАД) ПЛЕТ. Навсякъде (за нещо, което се среща често, което е в голямо изобилие). *Но колко са те. . . Майсторите не растат под плет и над плет.* Д. Талев, Железният светилник. *Побратим! — глухо повтори войводата, . . . — Аз нямам побратим през плет и зад плет.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

ПОДПЛЪЗНАЛ СЪМ СЕ НА ЛЕД. *Диал.* Напил съм се.

Още: **Подплъзнал съм се на ледец.** *Диал.* **Подплеснал съм се на лед.** *Диал.*

ПОДПЛЪЗНАЛ СЪМ СЕ НА ЛЕДЕЦ. *Диал.* Вж. Подплъзнал съм се на лед.

ПОД ПЛЯВАТА ВОДА ВЛЕКА. *Диал.* Тих, но прикрит съм и умея да постигам целите си, като действувам тайно, скрито.

Още: **Под плявата вода прекарвам.** *Диал.*

ПОД ПЛЯВАТА ВОДА ПРЕКАРВАМ. *Диал.* Тих, но прикрит съм и умея да постигам целите си, като действувам тайно, скрито.
Още: **Под плявата вода влека.** *Диал.* **Под сеното (сламата) вода прекарвам.** *Диал.*

ПОД ПРАГ И НАД ПРАГ. Навсякъде (обикн. за нещо, което се среща често, което е в голямо изобилие). *Да даде господ под праг и над праг, и под път и над път.* Благословия.

ПОД <ПЪЛНА> ПАРА СЪМ. *Книж.* Работя, върша нещо с голямо напрежение, най-усилено. *Целият колектив беше под пълна пара за срочното изпълнение на поставената задача.* ● *Всички са под пара, за да могат да предадат обекта до края на месеца.*
Още: **Намирам се под <пълна> пара.**

ПОД ПЪТ И НАД ПЪТ. Навсякъде (обикн. за нещо, което се среща често, което е в голямо изобилие). *Охо, моми под път и над път, гдето има една дума, а момците са тъй малко на село сега!* Б. Обретенов, Сноп. *Доведената започна да бърка в пазвата за пари, ама не намери. Уплаши се комай, че ги е загубила, затарашува насам-натам и като се опипваше, смъкна й се покривалото и я откри. . . Такова нещо, агов, не се ражда под път и над път, а роди ли се — не е за хубаво.* Н. Хайтов, Шумки от габър.
Още: **На (под) път и кръстопът.**

ПОД РЪКА МИ Е. На разположение ми е някой или нещо; мога всеки момент да разчитам на някого за помощ или мога да ползувам нещо, което е на удобно за мене място. *Освен вас кой друг може да ни бъде в помощ? . . . Какво ще кажеш за Тошо Цифката? —Бива го. Той ми е винаги под ръка.* К. Калчев, Живите помнят. *Ще ми бъдеш под ръка денем и нощем, чака ни много работа.* Й. Вълчев. Стъпала към небе. *Веднага ми донеси пушката! . . . Няма ли я? Много пъти съм ти казвал, че искам пушката да ми е под ръка.* К. Петканов, Дамяновата челяд.
Още: **Имам под ръка.**

ПОД РЪКА СЪМ. *Самост. или някому.* На разположение съм, мога всеки момент да бъда в помощ или да бъда използуван. *Останалите другари ще образуват резервната команда. Те ще стоят непосредствено до щаба на командното място, за да бъдат под ръка в случай на нужда.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.
Още: **Намирам се под ръка.**

ПОДРЪПВАМ / ПОДРЪПНА ЗА УШИТЕ (УХОТО) *някого и* **ПОДРЪПВАМ / ПОДРЪПНА УШИТЕ (УХОТО)** *на някого.* Скарвам се малко на някого, посмъмрям го за някаква негова грешка, провинение. *Не, той трябва да им подръпне малко ушите — стойте, господа, какво правите вий, къде отивате?* Ст. Л. Костов, Големанов.

ПОДРЪПВАМ / ПОДРЪПНА ЮЗДИТЕ (ЮЗДАТА) *някому.* Ставам малко по-строг в отношението си към някого и го ограничавам до известна степен да не върши каквото си иска. *Кака Райна беше добра съпруга и добра домакиня. Ако тя не му подръпваше от време на време юздите, бай Лазо не един път щеше да се изложи. А в пиенето той мярка не знаеше.* Сл. Трънски, Неотдавна.
Още: **Постягам / постегна (посвиквам / посвия, посбирам / посбера, поопъвам / поопъна) юздите (юздата).**

ПОДРЯЗВАМ / ПОДРЕЖА КРИЛАТА *на някого.* Отнемам възможността на някого да действува. *Цялото село работи добре, труди се и справедливо се стреми към награда. Какво лошо има тук? И изведнъж. . . да не може да се яви на състезанието. Здравата им подрязваш крилата и надеждите, другарю председател.* Н. Каралиева, Синята метличина. *Всичко си е наред, господин помощник. Подрязани са им крилата. . . Не са вече с онова самочувствие, с което бяха.* А. Станоев, Първите. *Говорех против клеветничеството, исках да се издири авторът на писмото и да се накаже сурово, как може да се петнят честните хора, да се подрязват крилата на младите!* Ив. Венков, Хора край нас.
Още: **Отрязвам / отрежа крилата.**

ПОД СЕБЕ СИ ЯМА КОПАЯ. *Диал.* Навреждам си със собствените си постъпки; сам си подготвям гибелта.

ПОД СЕНОТО ВОДА ПОДЛИВАМ. *Диал.* Тих, но прикрит съм и умея да постигам целите си, като действувам тайно, скрито.
Още: **Под сеното вода прекарвам.** *Диал.*

ПОД СЕНОТО ВОДА ПРЕКАРВАМ. *Диал.* Тих, но прикрит съм и умея да постигам целите си, като действувам тайно, скрито.
Още: **Под плявата (сламата) вода прекарвам.** *Диал.* **Под сеното вода подливам.** *Диал.*

ПОДСИЧАМ / ПОДСЕКА ДЪРВОТО ПОД СЕБЕ СИ. *Диал.* Навреждам си със собствените си постъпки.
Още: **Сека дървото под себе си.** *Диал.*

ПОД СЛАМАТА ВОДА ЗАЛИВАМ. *Диал.* Тих, но прикрит съм и умея да постигам целите си, като действувам тайно, скрито.
Още: **Под сламата вода прекарвам.** *Диал.*

ПОД СЛАМАТА ВОДА ПРЕКАРВАМ. *Диал.* Тих, но прикрит съм и умея да постигам целите си, като действувам тайно, скрито.
Още: **Под плявата (сеното) вода прекарвам.** *Диал.* **Под сламата вода заливам.** *Диал.*

ПОДСМЯЛА СЕ КУКА НА КРИВО ДЪРВО. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се подсмива, а самият той притежава същите недостатъци.
Още: **Присмяла се кука на криво дърво (крива бука).** *Диал. Ирон.*

ПОДСТАВЯМ / ПОДСТАВЯ КРАК *на някого. Диал.* **1.** Спъвам някого като препречвам крака си пред него.
2. Попречвам на някого да извърши нещо, да успее.
Още: **Турям / туря (турвам / турна, подлагам / подложа, слагам / сложа) крак.**

ПОДСУНАЛИ СА ТЕ ЦЪРВУЛИТЕ. *Диал. Подигр.* Не се опитвай да лъжеш (казва се на някой, който е направил нещо лошо и са го открили).

ПОДСУНВАМ / ПОДСУНА НА КАРПУЗОВА КОРА *някого. Диал.* Хитро измамвам, изигравам някого, обикн. като му попречвам да осъществи нещо.

ПОД СУРДИНКА. Тихо, едва чуто. *Хорът от десетина жени, . . . , пееше с пълен глас народните песни и под сурдинка — революционните.* в. Вечерни новини. *А и разговорът щеше да бъде друг: „Има ли още?", „Все тъй ли е нагоре?" И тайно под сурдинка: „Да му се не види макар!. . ."* Н. Хайтов, Писма от пущинаците. — *Така значи . . . табла играем, а? Петкан Мечков, както си бе увит с шалове и кърпи, скри таблата зад гърба си и почна да киха, но под сурдинка, за да не го чуят другите съседи.* Ив. Петров, Преди да се родя. *Или да кажеш под сурдинка даже / на някого, че той е бюрократ. / Да казва оня, на когото стиска. / Аз бих му ръкопляскал изотзад, / но лично не поемам риска.* Кр. Вълков, Мед от оса. — *Аз не мога да седна на едно място — косите ми настръхват! — Че и как ще настръхнат, като си ги налепила с шекерена вода! — кльвна я под сурдинка нашата Цветинцова, но Ленчето не я чу.* Н. Широв-Тарас, Смешно и горчиво.

ПОД СЪРЦЕТО СИ СЪМ НОСИЛА *някого. Диал.* Родила съм го, рожба ми е.

ПОДХВЪРЛЯМ / ПОДХВЪРЛЯ КОКАЛ *някому. Пренебр.* Давам някому нещо малко, незначително, колкото да го задоволя само за момента. *Има ги и у нас такива мерзавци. Подхвърли му кокал да го гризе като куче и хоп! Жандарин станал.* Кр. Григоров, Новодомци.

ПОДХЛЪЗВАМ / ПОДХЛЪЗНА НА ДИНЕНА КОРА *някого.* Хитро измамвам, изигравам някого, обикн. като му попречвам да осъществи нещо. *Тя* [Ружица] *знае кого да покани, кого да залъже и да подхлъзне на динена кора.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. — *Вие гледайте консерваторите да не ви подхлъзнат пак на динена кора.* В. Геновска, Седем години.
Още: **Турям / туря (слагам / сложа, подлагам / подложа) динена кора. Удрям / ударя динена кора.** *Диал.* **Подхлъзвам / подхлъзна по лебеничева кора.** *Диал.* **Хързулвам / хързулна <една> динена кора.** *Диал.*

ПОДХЛЪЗВАМ / ПОДХЛЪЗНА ПО ЛЕБЕНИЧЕВА КОРА *някого. Диал.* Хитро измамвам, изигравам някого, обикн. като му попречвам да осъществи нещо.
Още: **Подхлъзвам / подхлъзна на динена кора.**

ПОДХЛЪЗВАМ СЕ / ПОДХЛЪЗНА СЕ ПО НАКЛОНЕНА<ТА> ПЛОСКОСТ. *Книж.* Почвам да водя неморален, безнравствен живот; пропадам морално. *В големия град младите хора лесно могат да се подхлъзнат по наклонената плоскост.*
Още: **Плъзвам се / плъзна се (тръгвам / тръгна) по наклонената плоскост.**

ПОД ЧЕХЪЛ СЪМ. *Шег.* За мъж — намирам се в пълно подчинение на жена си, за всичко я слушам. *Достойно заслужава рая, / под чехъл издържа до края.* Кр. Вълков, Мед от оса.
Още: **Намирам се под чехъл.**

ПОД ШУМКА И ДРЪМКА, диря. *Диал.* Навсякъде (диря). — *Бей, човек, под шумка и дръмка те диря.* Б. Обретенов, Сноп.
Още: **Под камък и шумка.** *Диал.* **Под шумка и сламка.** *Диал.*

ПОД <ШУМКА И>СЛАМКА, търся (диря). *Диал.* Навсякъде (търся). *Арамия стана Алито, търсеха го под шумка и сламка.* Н. Хайтов, Диви разкази. *Той описа как са въоръжени дезертьорите, . . . и как той, помощник-кметът, когото са търсили под сламка, сега живее втор живот.* Г. Караславов, Обикновени хора.
Още: **Под шумка и дръмка.** *Диал.* **Под камък и шумка.** *Диал.*

ПО ДЪЖД И <ПО> ВЯТЪР. Постоянно, всякога.

ПО ДЯВОЛИТЕ[1]. *Пренебр. Самост. или със същ.* **1.** Възклицание за изразяване на недоволство, отказване, пренебрежителна незаинтересованост от нещо. *„Онзи ме е наклепал" — мислеше си Лина, като свързваше срещата си с Ленков пред вратата на скулптора със студенината на Методи. — По дяволите, все ми е едно".* М. Грубешлиева, Пред прага. — *Трябва да го заловим. . . Тези думи подпоручикът каза с твърд глас и потърси с очи как бойците ще реагират. Те изглеждаха, както и преди, само леко възбудени. По дяволите! Ще трябва да им разкаже всичко! Само така би могъл да спечели тяхното усърдие.* П. Вежинов, Нашата сила. *Значи ще поема сама борбата. . . с тоя неочакван, съвсем неочакван, нахален и мълчалив „гост". По дяволите. Каквото ще да става.* П. Михайлов, Малката партизанка. *И ето започна трагедията ми. Какво мислите? — Болестта се усложни? По дяволите болестта!* Хр. Смирненски, Как ще си умра млад и зелен. *Той* [Костакев] *нямаше пукнат грош, следователно — по дяволите акциите, макар от тях още утре да рукне сребърна струйка.* Хар. Русев, Под земята. *Трябва да се разбере най-после ще оздравея ли аз или ще остана сляп. Мен тъй ми дотегна това чакане, че право — по дяволите и очите му и всичко.* Д. Немиров, Другият.
2. *Вметнато след въпрос.* За подчертаване на въпроса и изразяване на недоволство, възмущение от нещо, за което се пита. *Ами училището? Нали ще ме изключат за отсъствията? Какво, по дяволите, и без това всичко в нашия дом се обърна с главата надолу!* С. Кралевски, Възвърнатата обич. *Привикнали са тук на топлия въздух, добре са се обзавели, живеят си и работят добре, — какво, по дяволите, ще търсят чак в Якутия?* Кр. Кюлявков, Светлини по пътя. *Студът проникваше навсякъде, смразяваше ръцете, . . . Къде е, по дяволите, тая Унгария, далече ли е?* П. Вежинов, За честта на родината. *И колко жалко е, че сега не мога да нарисувам теле с осем глави, не вярвам да може и някой художник. Къде по дяволите, ще ги постави?* Ив. Петров, Леля се годява. *Защо, по дяволите, не му казах истината, а скрих, от него.* ● *Как, по дяволите, трябваше да отговоря.* ● *Какъв, по дяволите, трябва да е човек.* ● *Как, по дяволите, да се държа с тебе.*

ПО ДЯВОЛИТЕ[2], **отивам (махам се, запилявам се и под.).** *Неодобр.* Много далече, без да се знае къде, неизвестно къде (отивам, махам се). — *Но коняка ще те убие! Нима няма друго средство за забрава? — Няма, Добринке! А забравата е необходима! Инак човек рискува да се запилее по дяволите.* Ив. Кирилов, Жерави. *Махна се нейде по дяволите и повече не се върна в къщи.*

ПОДЯЖДАМ (ПОДЯДАМ) / ПОДЯМ ХЛЕБЕЦА *някому.* Вж. Подяждам (подядам) / подям хляба *някому.* — *Агронома нагласете! — ръмжеше някой. — И ония от станцията. . . другарчетата. . . Те ще ви подядат хлебеца!* А. Гуляшки, МТ станция.

ПОДЯЖДАМ (ПОДЯДАМ) / ПОДЯМ ХЛЯБА *някому.* Взимам, заграбвам част от храната или средствата за прехрана на някого, без да заслужавам. *Въпреки това, тате не вземаше котка. Не търпеше той гърла, които подядат хляба.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на еснафа. *За по-сигурно решили да потулят чувалите* [с жито] *в мазето на баджа-*

нака на С. Г. . . . Но не се случило тъй, както си мислели крадците. Нито миг не размислял честният кооператор. — Общият хляб ли ще подядат! Няма да го бъде! — . . . и тутакси отишъл в селсъвета. П. Здравков, Проверка на съвестта.
Още: **Подяждам (подидам) / подям хлебеца.**

ПО <ЕДИН> КАЛЪП. *Неодобр.* Съвсем еднакво, съвсем по един начин; стереотипно. *— Защо пък да живеят кооператорите по калъп? Не бива. Та нали дребните неща правят живота сладък или горчив?* Н. Каралиева, Неуловимият. *Пише статиите си по един калъп.* ● *Не искай от всички хора да мислят по един калъп.*

ПО ЕДНО ЧУДО. Съвсем случайно, неочаквано. *Попаднал в тъмницата, . . . , той избягнал Диярбекир или бесилото само по едно чудо.* Ив. Вазов. Под игото. *Но няма пречки и непреодолими трудности за ония, които са минали през огъня на тежката антифашистка борба и които по едно чудо са останали живи и здрави.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *Какви цели съдбата възлага на България? Та тя не загива само по едно чудо, трапът изкопан, а в него падат тези, които са го изкопали.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *Спасили се от пожара по едно чудо.*

ПОЕМАМ / ПОЕМА ДЪЛГАТА. Заминавам нанякъде; побягвам, забягвам нанякъде. *Ще поема дългата и скоро няма да се върна.*
Още: **Хващам / хвана дългата /във 2 знач./.**

ПОЕМАМ / ПОЕМА КРЪСТА. *Самост. или на нещо. Книж.* Вземам тежкото задължение да извършвам някаква трудна, мъчителна дейност. *За пръв път става първоначален учител в с. Аязлар. . . Поема кръста на народния учител, макар и много млад.* Ив. Вазов, А. Страшимиров, Елин Пелин, Йордан Йовков в спомените на съвременниците си. *Избиват ни, умираме, ала ще се преумножим, . . . Ще дойдат други, ще поемат кръста, горди и щастливи, че ще ни заместят.* Зл. Чолакова, Бачо Киро.
Още: **Понасям / понеса кръста.**

ПОЕМАМ / ПОЕМА НА ПЛЕЩИТЕ СИ. Наемам се с извършването на нещо, на някаква трудна задача или работа; нагърбвам се с нещо. *А след това бедната вдовица пое на плещите си цялата тежест на издръжката.* К. Калчев, Живите помнят. *В такава нощ нима ти се доспива? / На двадесет години да си ти / и първата опасна и красива / задача да поемеш на плещи!* Бл. Димитрова, Лиляна.
Още: **Вземам / взема на плещите си.**

ПОЕМАМ СИ / ПОЕМА СИ ДУША<ТА>. Отдъхвам си, отпочивам си след усилена работа, тежък труд, голяма умора или вълнение. *Гонителите му завчас изгубили дирите му и той можал няколко секунди да се спре и да си поеме душата.* Ив. Вазов. Под игото. *Па и някои си имаха тъмни работици — грабеха, палеха — сиромаха не оставяха душа да си поеме.* З. Сребров, Момчил слиза от планината.
Още: **Поемам си / поема си дъх<а> (солук<а>).**

ПОЕМАМ СИ / ПОЕМА СИ ДЪХ<А>. Отдъхвам си, отпочивам си след усилена работа, тежък труд, голяма умора.
Още: **Вземам си / взема си дъх<а>. Поемам си / поема си душа<та> (солук<а>).**

ПОЕМАМ СИ / ПОЕМА СИ СОЛУК<А>. Вж. Поемам си / поема си душа<та>. *Тъстът облекчено въздъхна и с усилие свали каскета. Челото му се ороси с пот. — Ох, чакай да си поема солука. . . Да разберем какво става там.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ПОЕМАМ / ПОЕМА ХВЪРЛЕНАТА РЪКАВИЦА и ПОЕМАМ / ПОЕМА РЪКАВИЦАТА. *Книж.* Отзовавам се на предизвикателството за борба; съгласявам се да се боря, да участвувам в борбата или спора. *През това време турските власти бяха решили да се борят с революционната организация и с българщината в Македония по всички направления. Разбира се, и организацията, и българите изобщо поеха с достойнство хвърлената ръкавица.* П. К. Яворов, Хайдушки копнения.
Още: **Приемам / приема хвърлената ръкавица и приемам / приема ръкавицата.** *Книж.*

ПОЖЪЛТЯЛ КАТО ДИНЯ. *Диал. Ирон.* Много зачервен.

ПОЖЪЛТЯЛ КАТО КЕРЕМИДА ВЪВ ВОДА. *Диал. Ирон.* Много зачервен.
Още: **Жълг като керемида във вода.** *Диал. Ирон.*

ПОЗАГЛАЖДАМ / ПОЗАГЛАДЯ КОСЪМА. Оправям се до известна степен физически, телесно; понапълнявам, понадебелявам. *Човек без корен беше. Да го духнеш, ще хвръкне, глухарче. Сега позаглади косъма. Направи го овчар в кооперацията. Голям майстор излезе.* А. Каралийчев, Народен закрилник.

ПОЗАМАЗВАМ / ПОЗАМАЖА ОЧИТЕ *на някого.* До известна степен отвличам вниманието на някого, залъгвам го със странични неща, за да не види истинския вид на нещо лошо. *Но ако не беше г-н Василаки да им позамаже очите, ний съвсем щяхме да се провалим.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

ПОЗАЧЕРВЯВАМ / ПОЗАЧЕРВЯ ГРЕБЕНА. Оправям се до известна степен физически, телесно; понапълнявам, понадебелявам. *Като се премести на нова квартира, та се поуспокои, позачерви гребена.*

ПОЗЕЛЕНЯВАМ / ПОЗЕЛЕНЕЯ КАТО ГУЩЕР. Силно се разгневявам, ядосвам. *Като му казах какво са казали за него, той позеленя като гущер.*

ПОЗЕЛЕНЯВАМ / ПОЗЕЛЕНЕЯ КАТО ЯГОРИДА. *Диал.* Силно се разгневявам, ядосвам.

ПОЗНАВАМ / ПОЗНАЯ ПО КОСЪМА *някого.* По трудно уловими, но характерни белези, разбирам какъв е някой. — *Толкоз повече съжалявам — прибави той, че нейна милост ми се видя от „еманципираните“ — той натърти тази дума, — по косъма я познах, а еманципираните жени са по-весели другарки и дене, и нощe.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

ПОЗНАВАТ МЕ И КУЧЕТАТА и *по-рядко* **ПОЗНАВАТ МЕ И КЪСИТЕ КУЧЕТА.** Всички ме знаят; много съм известен. — *Бях забравил точния ти адрес.—Хе, мене тука и кучетата ме познават — засмя се бай Ставри.* Ем. Манов, Бягството на Галатея.
Още: **Знаят ме и кучетата** и *по-рядко* **знаят ме и късите кучета. Познават ме и късите псета. Запознали са ме и късите кучета.** *Диал.*

ПОЗНАВАТ МЕ И КЪСИТЕ ПСЕТА. Много съм известен.
Още: **Познават ме и късите кучета.**

ПОИГРАВА / ПОИГРАЕ ЧЕРВЕНАТА КОБИЛА. *Диал.* Става пожар някъде, запалва се нещо.

ПОИЗМЕШВАМЕ СИ / ПОИЗМЕШАМЕ СИ ШАПКИТЕ. *Диал.* Поскарваме се. — *Пийнахме в една кръчма — започна Дането Медията, — поскарахме се. . . работата стигна до дой, дойдоха стражари поизмешахме си шапките с тях и те ни загребаха.* Т. Харманджиев, Родове.

ПОИСКВАМ / ПОИСКАМ РЪКАТА *на някоя.* За мъж — правя на жена предложение за женитба. *В това време един търговец, еснаф човек, ѝ поиска ръката. Тя прие без размишления и отиде под венчилото с една усмивка на лицето и с един гроб в сърцето.* Ив. Вазов, Искров и Райна. *Пелопс, синът на краля на Лидия, поискал ръката на Хиподамия.* Л. Стефанова, Вулканите на Мексико димят.
Още: **Искам ръката.**

ПОИСКВАМ / ПОИСКАМ СМЕТКА *от (на) някого* или *самост.* Накарвам някого да отговаря за делата и постъпките си, да си получи заслуженото. — *И да не извършиш някаква глупост. Ако ме убиете. . . първият, от когото ще поискат сметка за мене, ще си ти!* Хар. Русев, под земята. *Матьо отново сви вежди: — Той може да хване мен, може да хване още сто души, още хиляда души и да ги разстреля всички. Пак без съд и присъда, . . . Но Сидер той не може да хване никога. Напротив, иде денят, когато този Сидер ще му поиска сметка. И то каква сметка!* Д. Ангелов, На живот и смърт.
Още: **Потърсвам / потърся (подирям / подиря) сметка.**

ПОКАЖИ СИ ГЪРБА. *Грубо.* **1.** Махни се оттук, върви си, иди си.
2. *Диал.* Престани да правиш добро на някого (обикн. когато е проявил неблагодарност).
Още: **Обърни си гърба.** *Грубо.*

ПОКАЗВАМ / ПОКАЖА ВРАТАТА *някому.* Изпъждам, изгонвам грубо някого. *И с едно презрително тупване с крак в земята, показа му вратата.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Ако дойде тука, без да го викам, ще му покажа вратата.*
Още: **Посочвам / посоча вратата.**

ПОКАЗВАМ / ПОКАЖА ДЕБЕЛАТА *някому. Диал.* Вж. Показвам / покажа дебелия край.

ПОКАЗВАМ / ПОКАЖА ДЕБЕЛИЯ КРАЙ *някому.* Възпротивявам се със сила; опирам се някому. *И в края на краищата те и сами заявиха, че на тези български разбойници трябва да се покаже дебелият край.* Г. Караславов, Освобождение.
Още: **Показвам / покажа дебелата.** *Диал.* **Показвам / покажа острия край.** *Диал.*

ПОКАЗВАМ / ПОКАЖА ОСТРИЯ КРАЙ *някому. Диал.* Вж. Показвам / покажа дебелия край *някому.*

ПОКАЗВАМ / ПОКАЖА ПЪТЯ *на някого.* Изпъждам, изгонвам грубо някого. *Трябва да разбереш, че ако не работиш, както трябва, и ако не слушаш, ще ти покажат пътя.*
Още: **Посочвам / посоча (давам / дам) пътя.**

ПОКАЗВАМ СИ / ПОКАЖА СИ ГЪРБА. Обръщам се гърбом и се оттеглям или си отивам отнякъде. *Но Коста не издържа такова подробно разглеждане, показа си гърба и замина към поста.* Й. Йовков, Песента на колелетата.

ПОКАЗВАМ СИ / ПОКАЖА СИ ЗЪБИТЕ. Остро реагирам на някакви нападки, не се оставям да се отнасят зле с мене, да ме тъпчат. *Тревогата завладя и войници, и школници, но най-вече школниците партизани... Свилите се до вчера офицери изведнъж навириха носове. Показаха зъбите си и неколцината школници, промъкнали се в партизанския випуск.* А. Станоев, Първите. *Щом като поемаш отговорност и със съд те плашат, покажи им и ти зъбите си. Не се оставяй.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Добре, че сейменитe и сердарите се бяха прибрали в каменната сграда, за да не дразнят гяурите. Ето, че най-задните вече се разотиваха... „Показаха зъбите си ...“ — мислеше главният джезаджия.* А. Христофоров, Ангария.

ПОКАЗВАМ СИ / ПОКАЖА СИ КОЗИНАТА. Вж. Показвам си / покажа си рогата. *Едно време, преди Девети септември, се чудеха как да ме подядат, как да ме разсипят, ... А сега — ударници! Ех, показахте си козината.* Г. Караславов, Свърши се нашата.

ПОКАЗВАМ СИ / ПОКАЖА СИ НОСА и **ПОКАЗВАМ / ПОКАЖА НОС.** Отварям някъде вратата и се подавам малко.
Още: **Подавам <си> / подам <си> нос<а>.**

ПОКАЗВАМ СИ / ПОКАЖА СИ РОГАТА. Проявявам лошите страни от характера си, злината си, които засягат околните и които дотогава са били скрити за тях. *Драган Ряпата не се стърпя и прекрачи към бригадира.—За облеклото и аз ще ти кажа: прав е Тошо... Бригадирът Камен изненадано извърна глава към него. Виж го ти! — ...— Новичкият ... И той вече си показва рогата.* Й. Гешев. Вик от тъмнината. *Още преди седем години, когато Петър те взе от улицата, аз усетих, че не си цвете за мирисане,... и ей на̀, показа си най-после рогата.* Д. Немиров, Възелът. *Когато бягаха от града с двата големи куфара, тя веднага показа рогата си, като му постави ултиматум да заминат за София.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Той превърна погребението във внушителна манифестация срещу вражите сили, които още се спотайват между нас и търсят удобен случай да си покажат рогата.* Ив. Петров, Мъртво вълнение. *Ей го, сега искат да я вземат от фермата, утре друго ще намислят... — Ба, ще ни прави бели този зет — ама де да видим. Още отсега си показа рогата!* Ив. Петров, Нонкината любов. *Зимата накрая си показа рогата.*
Още: **Показвам си / покажа си рогцата (козината).**

ПОКАЗВАМ СИ / ПОКАЖА СИ РОГЦАТА. Вж. Показвам си / покажа си рогата. *Жената се поскрива. Такъв ѝ е табиетът. Като се ожени, тогаз си показва рогцата.* Ив. Петров, Нонкината любов. *Опитният превратаджия,..., беше майстор на провокации... Пък и някои от другите офицери си показаха рогцата.* А. Станоев, Първите.

ПО *някакъв* **КАЛЪП.** По някакъв начин. *Но излъгали са в своите надежди: дядо Либен продължал да живее по ергенския калъп.* Л. Каравелов, Българе от старо време. *Г-нов и днес продължава,. . . , да съчинява своите родопски песни пак по същия калъп.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите.

ПОКАНИЛИ ТАРЛЯ ПОД ОДЪРА, ТОЙ СЕ ПОКАЧИЛ НА ОДЪРА. *Неодобр.* За човек, на когото е направена някаква отстъпка, а той се самозабравя и нахално се натрапва някъде или прекалява в исканията си, без да се съобразява в това какво му е позволено.

Още: **Пуснали тарля под одъра, той се покачил на одъра.** *Неодобр.*

ПОКАПВАТ МИ / ПОКАПЯТ МИ ЛИГИТЕ. 1. Много ми се прияжда, дояжда нещо, което виждам или за което се говори. *Покапаха му лигите, като гледаше баницата.*
2. Много ми се приисква нещо, силно пожелавам нещо, което виждам или за което слушам. *— Хади, хади, Иване, върви си по работата,. . . , не стой тука, да те закачат тези вещици. Те са слободни,. . . , че искат да те накарат да ти покапят лигите.* П. Р. Славейков, Из незавършената автобиография.

Още: **Потичат ми / потекат ми лигите.**

ПОКАЧИЛ СЕ НА ГОЛЕМИЯ АТ. *Диал.* Станал големец, издигнал се.

ПО КИША ОПАНДЖАК. *Диал. Подигр.* Когато вече не е нужно, когато е станало излишно; със закъснение.

ПОКРАЙ СУХОТО<ГОРИ>И СУРОВОТО. Употребява се, когато заедно с виновния пострадва и някой невинен. *Е, на някои повече стегнаха каиша, ала какво да се прави, такива са времената — покрай сухото гори и суровото.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

От послов. Покрай сухото дърво гори и суровото.

ПОКРИВ НАД (НА) ГЛАВАТА СИ, имам (нямам). Собствено жилище или подслон (имам, нямам). *Но все пак стремежът към собственост е тикал хората да затъват в дългове, да плащат скъпи лихви, само и само да имат покрив над главите си.* Г. Белев, Какво видях в Америка.

Още: **Керемида над главата си.**

ПОКРИТ ВЪГЛЕН. Потаен, скрит, но опасен човек. *Такъв си ти зата́, Нягуле — потаен. Покрит въглен.* Й. Йовков, Албена. *— Покрит въглен си била ти! — говореше тя като теглеше пръта. — Не ти искам работата.* Ив. Петров, Нонкината любов. *— Ама вие задълбахте ли. — Задълбахме. . . — Гледай ти, гледай ти! Тоя покрит въглен, Форето, гък не казва, лаф не изтърсва.* Б. Болгар, Близнаците.

Още: **Тих въглен.**

ПО КЪРЪК. *Диал.* Леко облечен, без горна дреха. *Излезе по кърък, пък се застуди.*

ПОЛАЗВАТ МЕ / ПОЛАЗЯТ МЕ ТРЪПКИ. 1. Изведнъж усещам студ и потрепервам. *Домна усещаше лъха на ветреца по голите си рамене. Преди малко тоя лъх беше приятен, разхлаждаше, а сега я полазиха тръпки.* Б. Болгар, Близнаците.
2. Изведнъж изпитвам силен страх, ужас; изтръпвам от страх, ужас. *Откъм гората отвърна лай. Сега наистина ли беше друг, или така ми се стори, ала тръпки ме полазиха.* А. Дончев, Време разделно. *Садък пълзя дълго,. . . и когато вече мислеше да се върне, пред него се белна странен предмет. Садък приближи и го полазиха студени тръпки: той видя пред себе си скелет.* Хар. Русев, Под земята.
3. Обзема ме вълнение или някакво приятно чувство. *Някакви тръпки сякаш го полазиха, тръпки от радост, смесена и с нещо друго.* Т. Г. Влайков, В село. *Иван не чака да го подканят пак. Дигна цигулката и щом дръпна лъка, сладки тръпки го полазиха. Пръстите в превара заиграха самодивско хоро по жиците.* А. Каралийчев, Вихрушка.

Още: **Побиват ме / побият ме тръпки. Полазват ми / полазят ми тръпки по гърба (тялото, снагата).**

ПОЛАЗВАТ МИ/ПОЛАЗЯТ МИ МРАВКИ ПО ГЪРБА. Изведнъж ме обзема силно безпокойство, тревога, страх. *Мравки полазиха по гърба на Миня. Той знаеше, че тези хора не се заканваха напразно.* Г. Караславов, Ленко. *— Къде бяхме вчера? Мравки полазиха по гърба ми. Погледнах под око братовчеда. Той стои с наведена глава и мълчи.* П. Велков, Стълба

до небето. *Церски веднага схвана, че е в дисонанс с обстановката и му стана неловко. Той извади кърпичката си и започна да се бърше, колкото да спечели време и се ориентира. По гърба му полазиха мравки.* К. Кръстев, Катастрофа.

Още: **Полазват ми / полазят ми мравки по тялото (снагата). Запълзяват ми / запълзят ми (запълзят ми) мравки по гърба.**

ПОЛАЗВАТ МИ /ПОЛАЗЯТ МИ МРАВКИ ПО СНАГАТА. Вж. Полазват ми / полазят ми мравки по тялото. *Коста изслужи военната си служба, но в селото не се завърна. Писа, че си намерил работа в София и вече не се обади. Защо нейният мизинец не се завърна у дома си, Манолица не знаеше, но се досещаше. И мравки полазваха по снагата ѝ само като си помислеше, че той, нейната надежда за старини, милият ѝ Косе, може да пропадне там, че могат да го затрият.* Г. Караславов, Невярникът Тома.

ПОЛАЗВАТ МИ / ПОЛАЗЯТ МИ МРАВКИ ПО ТЯЛОТО. Изведнъж ме обзема силно безпокойство, тревога, страх. *Може съгледвачите на владетеля да ги надушат и да ги спипат. . . Орфей изтръпна, мравки полазиха по тялото му.* Г. Караславов, Орлов камък.

Още: **Полазват ми / полазят ми мравки по гърба (снагата).**

ПОЛАЗВАТ МИ / ПОЛАЗЯТ МИ ТРЪПКИ ПО ГЪРБА. 1. Изведнъж усещам студ и потрепервам. *Тя се облегна до студения мраморен стълб. Тръпки полазиха по гърба ѝ.* М. Грубешлиева, Пред прага.

2. Изведнъж изпитвам силен страх, ужас; изтръпвам от страх. *Пред вратнята му стояха трима войници с пушки. Тръпки го полазиха по гърба.* А. Каралийчев, Птичка от глина. — *Ранен ли си? Другарят пак мълчеше. Тогава Калитко с ужас разбра, че за първи път се среща очи с очи със смъртта. По гърба му полазиха ледени тръпки.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *А рогачът-убиец простря напред единия си крак, наведе глава и се приготви за борба с мен. Тръпки на ужас полазиха по гърба ми.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Илич се обърна към него, смръщи вежди и го загледа строго. Под този строг поглед Голям Борован усети как тръпки полазват по гърба му и цял се сви.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Какво беше се случило? Защо хората приближаваха, като че пред тях стоеше някой прокажен? Поп Иван започна да се догажда, студени тръпки полазиха по гърба му. Той разбра, че излизането на публиката не е обикновен бойкот.* Г. Караславов, Изчадия адови.

3. Обзема ме вълнение или някакво приятно чувство.

Още: **Полазват ми / полазят ми тръпки по тялото (снагата). Полазват ме / полазят ме (побиват ме / побият ме) тръпки.**

ПОЛАЗВАТ МИ / ПОЛАЗЯТ МИ ТРЪПКИ ПО СНАГАТА. Вж. Полазват ми / полазят ми тръпки по тялото. *Нагази в размекнатата пръст. Ледени тръпки полазиха по снагата ѝ.* Г. Караславов, Татул. *Щом забеляза офицера, . . . , изчерви се и от смущение нагази в локва. От водата по снагата ѝ полазиха тръпки.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Затворих очи, за да си припомня нещо и изведнъж пак видях пламъци и чух рев от подпален добитък. Тръпки полазиха по снагата ми.* К. Петканов, Преселници. *Надписите зачестяват, ето хижата. После алеята минава ту по единия, ту по другия бряг на шумлив поток, . . . , един бял паметник лъсва в долчинката, тръпки полазват по снагата ни: Оборище!* К. Константинов, Нашата земя хубава. *Тя го не видя кой е, ала сърцето ѝ зе да тупа по-бързо, по снагата ѝ полазиха силни тръпки, и бузите ѝ се причервиха.* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Немощни тръпки полазиха снагата на Милена.* Елин Пелин, Летен ден.

ПОЛАЗВАТ МИ / ПОЛАЗЯТ МИ ТРЪПКИ ПО ТЯЛОТО. 1. Изведнъж усещам студ и потрепервам. *Но Станка се сви и полегна, защото над слабините нещо започна да я присвива. Силни тръпки полазиха по тялото ѝ, разлюля я треска.* Г. Караславов, Обикновени хора.

2. Изведнъж изпитвам силен страх, ужас; изтръпвам от страх. *Но ако има вълк срещу мене, преди да го видя, той ще ме види. . . Тръпки полазиха по тялото му.* К. Петканов, Без деца. *А после съзна изведнъж, че аргументът му не издържаше никаква критика и по цялото му тяло полазиха тръпки от мрачната представа за хаоса.* Д. Димов, Тютюн.

3. Обзема ме вълнение или някакво приятно чувство. *Приятни тръпки полазиха по тялото му, като чу тихата песен на девойката.*

Още: **Полазват ми / полазят ми тръпки по гърба (снагата). Полазват ме / полазят ме тръпки.**

ПОЛЕКА ДА СЕ НЕ ПРЕПЪНЕШ. *Подигр.* **1.** Не се хвали чак толкова (казва се на някого, който прекалява с лъжливите си хвалби, за да се покаже, че не му вярват).

2. Не си въобразявай, че вършиш нещо, не се сили толкова (казва се на някого, който мисли, че прави нещо важно, че ще постигне нещо).

ПОЛЕКА — ЛАМБАТА. *Подигр.* **1. Не се хвали толкова** (казва се на някого, който прекалява с лъжливите си хвалби, за да се покаже, че не му вярват).
2. Не бързай чак толкова (казва се на някого, който се е разбързал без нужда).

ПОЛЕКА ТИ ДА НЕ МУ КАПНЕ ОПАШКАТА В ГЕРАНА. *Диал. Ирон.* За неуместен, глупав съвет.

От приказката за магарето, което паднало в герана, а когато взели да го вадят, един дал горния съвет.

ПОЛИВАМ / ПОЛЕЯ <КАТО (СЯКАШ)> СЪС СТУДЕН ДУШ *някого.* Казвам или направям на някого нещо, което му подействува крайно неприятно. *Смит се разфуча още повече, но Стерн изведнъж го усмири, сякаш го поля със студен душ. Той каза: — Да сър, време е да разберете това, което ви се казва.* М. Марчевски, Остров Тамбукту.

Още: **Поливам / полея със студена вода. Обливам / облея <като> със студен душ.**

ПОЛИВАМ / ПОЛЕЯ С ВРЯЛА ВОДА *някого.* Казвам или направям на някого нещо, което му подействува крайно неприятно. *— Благодаря ти, другарю Гиргинов. . . Значи ще мога да върна това глупаво магаре и да си взема истинска нафтова печка. — Не съм казал такова нещо — поля ме с вряла вода той. — Кой е луд да даде нафтова печка за магаре и то посред зима.* Х. Челебонов, Търси се магаре.

Още: **Поливам / полея със студена вода. Попарвам / попаря (обливам / облея) с вряла вода.**

ПОЛИВАМ / ПОЛЕЯ СЪС СТУДЕНА ВОДА *някого. Обикн. в св. вид.* Казвам или направям на някого нещо, обикн. неочаквано, което му подействува крайно неприятно. *За мене това е голяма радост. Сън не ме е хванало тази нощ, а ти си захванала да ме поливаш със студена вода.* К. Петканов, Без деца. *Черпеше с кафе чиновниците,. . . Той не можа да се стърпи: ходи и при секретаря. Но секретарят го поля със студена вода. Той беше човек строг.* М. Кремен, Схлупени стрехи.

Още: **Поливам / полея със студен душ. Поливам / полея с вряла вода. Обливам / облея със студена вода.**

ПОЛОВИН СВЯТ. *Диал.* Човек, който е осакатен или много отслабнал от болест

ПОЛУЧАВАМ / ПОЛУЧА ПЛЪТ И КРЪВ. *Книж.* Ставам действителен; осъществявам се, реализирам се. *Идеите получиха плът и кръв,*

Още: **Добивам / добия (придобивам / придобия) плът и кръв.** *Книж.*

ПО МЕД И МАСЛО. Без пречки и затруднения, лесно и много добре. *Всичко върви по мед и масло.*

ПОМЕЖДУ НИ КРЪВ И НОЖ. *Диал.* Много се мразим, ненавиждаме се до смърт.

ПОМЕРИЛ СЪМ В ГЛАВАТА, УДАРИЛ СЪМ В КРАКАТА. *Диал.* Излъган съм, не съм успял, не съм сполучил.

Още: **Замерил съм в главата, ударил съм в краката.** *Диал.*

ПОМИРИЛ СЪМ СИ АКЪЛА. *Диал.* Обезумял съм, полудял съм.

ПОМИРИСВАМ / ПОМИРИША БАРУТ. Участвувам в сражение. *Той бе дал живота си за тази държава, бе спасил нейната военна чест и затова сега тя трябваше да го подкрепи срещу претенциите на този тип, който не бе дори помирисал барут, а продължаваше да скубе хората, които проливаха кръвта си, за да може той да живее.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Скоро ще има сражение и новобранците за първи път ще помиришат барут.* ● *Ти никога не си помирисвал барут, не знаеш какво е война.*

ПОМИТАМ / ПОМЕТА ПО (ОТ) ПЪТЯ СИ *някого или нещо.* Унищожавам всичко (човек или нещо друго), обикн. за да не ми пречи да постигна целта си. *Той бе помел по пътя си всички свои конкуренти.* П. Вежинов, До Мелбърн по въздух и море. *Никой не би могъл да го спре. Всичко ще помете по пътя си.* В. Геновска, Седем години. *Какъвто и мъж да срещнеше, Квелдулф веднага го преценяваше. По-слабите той помиташе от пътя си, равните търпеше или гледаше да им стане приятел.* А. Дончев, Сказание за Самуила.

ПОМНИ́ МИ ДУМАТА. Това ще стане, ще се изпълни (подчертано уверяване в нещо, което се изказва, твърди). *— Няма да го бъде, помнете ми думата. Не други, а хаджи Вълко ще даде дъщеря си на тогоз пиения Василча.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Аз ти казувам, че и владика скоро ще станеш, помни ми думата.* Ив. Вазов, Михалаки чорбаджи. *Едвам вчера той беше му казал: „Дядо Хаджи, помни ми думата — утре нашите са тука!"* Й. Йовков, Седемте. *— Помнете ми думата: немецът ще бъде бит.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *— Туй Пандуровото куче, него трябва не само от общината да го изхвърлим, но от селото да го изгоним. . . Да ми помниш думата — ще ни продаде, ще ни заложи с парцалите.* Г. Караславов, Снаха. *Петър седна върху ралото и каза: — Помни ми думата, Младене, днес ще ми се случи нещо лошо!* К. Петканов, Без деца.

ПОМНЯ КОГА СЪМ ОТ МАЙКА СИ БОЗАЛ. *Диал. Ирон.* Говоря невероятни неща, които не мога да зная.

ПОМНЯ НА БАЩА СИ СВАТБАТА. *Диал. Ирон.* Говоря невероятни неща, които не мога да зная.

ПОМНЯ СИ УМА. Не правя нищо неприлично, владея се добре, разумен съм. *Момче, помни си ума, не прави глупости.*
Още: **Зная си ума.**

ПОМНЯ СЪС ЗЪБИТЕ СИ. *Диал. Ирон.* Скоро след като съм казал нещо, го забравям.

ПОМЪКВАМ СЕ / ПОМЪКНА СЕ ПО КОРЕМ. *Обикн. в св. вид.* Успявам да свърша, да извърша нещо с най-големи усилия, изнемогвайки. *Деветнайсе декари и два ара. . . По корем ще се помъкна, но ще ги изплатя.* Г. Караславов, Сметки.
Още: **Повличам се / повлека се по корем.**

ПОНАПРАВЯМ / ПОНАПРАВЯ ГЛАВАТА. Напивам се малко; понапивам се. *От кръчмата излезе ухилен Гърдю. Рано беше още, но той беше успял вече да понаправи главата.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Като понаправи главата, тя пренебрегна строгите правила на дипломацията и заяви, че е от Могиларово и че е дошла не да оглежда, а направо да иска съгласието им за годеж.* Ив. Петров, Преди да се родя. *Минчо Покровнишки, понаправил малко главата от изпитото вино, . . . , караше момите да запретват ръкавите си, та да им опитва мускулите.* А. Гуляшки, Златното руно.

ПОНАСЯМ / ПОНЕСА КРЪСТА. *Самост. или на някакъв. Книж.* Поемам тежкото задължение да извършвам някаква дейност. *Оказа се, че това не е някаква лекоправна бонвиванка . . . , а е една дълбокотрагична натура, понесла кръста и трънения венец на голямата любов.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Понесе кръста на народен будител.*
Още: **Поемам / поема кръста.**

ПОНАСЯМ / ПОНЕСА С КРАКАТА НАПРЕД *някого.* Погребвам някого. *— Аз зная, че за мене хората няма да заплачат, като ме понесат напред с краката.* А. Каралийчев, Птичка от глина.
Още: **Подкарвам / подкарам с краката напред.**

ПОНАТЪРКВАМ / ПОНАТЪРКАМ ВРАТА *някому.* Малко нахоквам някого; понахоквам.

ПО НЕБЕСНИТЕ ВРАНИ, отива. *Диал.* Без следа и без полза, напразно, напусто (отива).
Още: **По бесните врани.** *Диал.*

ПОНИКНА МИ НА (В) КОРЕМА. Много ми омръзна, втръсна ми се (употребява се, когато се яде много често едно и също ядене). *Пак тая царевица: — Ще ни поникне в корема — каза тъжно бай Марин.* Л. Стоянов, Холера.
Още: **Изникна ми (израсна ми) на корема.**

ПОНИКНАХА МИ ГЪБИ В УСТАТА. *Обикн. със следв. изр. със съюз* да. Омръзна ми, дотегна ми (употребява се при непрекъснато безрезултатно повтаряне на нещо, обикн. когато съветват някого или го карат да направи нещо). *Поникнаха ми гъби в устата да му повтарям, че не трябва да пуши, но той не оставя тютюна.*

ПООПЪВАМ / ПООПЪНА ЮЗДИТЕ (ЮЗДАТА) *някому.* Ставам малко по-строг в отношенията си към някого и го ограничавам до известна степен да не върши каквото си иска. — *Е, млади момко, дерзай! Скоро ще вземем властта, а на твоя побойник ще поопънем юздата този път по-здравичко, та дълго време да не смее да си отпуска ръката за бой.* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Подръпвам / подръпна (постягам / постегна, посвивам / посвия, посбирам / посбера) юздите (юздата).**

ПООРАВАМ/ПООРА ПО ОЧИ. Падам на лицето си. *Пухни го да пооре по очите си.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи. *Спъна се и поора по очите си.*

ПООТПУСКА (ПООТПУЩА) МИ СЕ / ПООТПУСНЕ МИ СЕ СЪРЦЕТО. Почувствувам известно облекчение, поуспокоявам се малко. — *Ще вали, ще вали! — чуваха се радостни възклицания и лицата на селяните светеха от радост, загрижените им сърца се поотпуснаха.* Елин Пелин, Летен ден. *Пена си издъхна. Сърцето ѝ се поотпусна.* Ив. Вазов, Драски и шарки.

ПООТРИЛ СЪМ СИ ГУРЕЛИТЕ ОТ ОЧИТЕ. *Диал.* Поотраснал съм, не съм вече дете.

ПОПАДАМ / ПОПАДНА В (ПО) ДИРЯТА (ДИРИТЕ) *на някого.* Успявам да науча откъде е минал и накъде е отишъл, какво е вършил някой, когото търся, преследвам. *Потерята попадна по дирите на избягалия арестант и в завързалата се престрелка той бе убит.* в. Борба.

Още: **Падам / падна по дирите (в дирята).** *Диал.*

ПОПАДАМ / ПОПАДНА В КАПАН<А>. 1. Оставям се да бъда заловен или изобличен, наказан, обикн. за извършено от мене непочтено дело или престъпление. *През това време двамата от патрула разказаха с най-големи подробности как са го забелязали, . . . , как стреляли подире му и как най-после го изкарали нарочно на шосето, за да попадне в капана.* К. Калчев, Живите помнят. *Той се спря като човек, попаднал в капан. Знаеше, че трябва да бяга само напред. Всяко укриване, всеки завой встрани, щеше да скъси разстоянието между него и преследвачите.* Ем. Станев, В тиха вечер.
2. Оставям се да бъда измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама. *Тя мисли само за своето собствено спасение, . . . , надявайки се, че при затягане на войната тя би могла да се измъкне от отговорност и да дочака някакъв компромисен изход от капана, в който тя попадна вследствие на своята предателска и авантюристична политика.* Г. Димитров, Спасителният път.

Още: **Попадам / попадна в клопка<та> (примката). Влизам / вляза (падам / падна улавям се / уловя се, хващам се / хвана се) в капан<а>. Попадам / попадна в уловката** /към 2 знач./.

ПОПАДАМ / ПОПАДНА В КЛОПКА<ТА>. 1. Оставям се да бъда заловен или изобличен, наказан, обикн. за извършено от мене непочтено дело или престъпление. *Ние с Кръстан се страхувахме, че ще попадне някъде в клопка, и често му казвахме: „Бай Андрей, пази се, ще те пипнат агентите", а той отговаряше: „Тук Гешевите хора не ме познават".* Сл. Трънски, Неотдавна. *Напред бяха избързали най-издръжливите и най-добрите познавачи на планината — те трябваше да оглеждат, за да не попаднат в нова клопка.* Г. Караславов, Ленко. *Да не пускат майката и сина да излизат от къщи, пък и те да не се показват навън. През това време сигурно ще дойде в къщи някой нелегален и ще попадне в клопката. Такъв беше вторият план на хитрия полицай.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Мястото никак не беше удобно за сражение. Партизаните бяха попаднали в истинска клопка.* М. Марчевски, Митко Палаузов. — *Матьо, мили! Иди си, стига толкова! Може да дойдат. . . — Виж какво ще ти кажа майко — започна Матьо спокойно, като галеше ръцете ѝ. — Нашето донякъде е и късмет. Може да се случи да попаднеш в клопка, когато смяташ, че си най-сигурен.* Д. Ангелов, На живот и смърт.
2. Оставям се да бъда измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама. — *Аз такива тарикати съм укротявал, та на тебе ли басма ще цeня! Така говореше страшният фелдфебел, без да подозира, че е попаднал в клопката.* Св. Минков, Сламеният фелдфебел. — *Сам ли живееш? — Сам . . . Едва произнесе последната проклета дума и усети смътно, че е попаднал в някаква клопка.* П. Вежнинов, Втора рота.

Още: **Попадам / попадна в капан<а> (примката). Влизам / вляза (падам / падна, улавям се / уловя се, хващам се / хвана се) в клопка<та>. Попадам / попадна в уловката** /към 2 знач./.

ПОПАДАМ / ПОПАДНА В ЛАПИТЕ *на някого.* Вж. Попадам / попадна в *ръцете на някого. Кърпачът продължаваше да лежи в ареста. Напразно Анка го дireше . . . Докато най-сетне и тя попадна в лапите на полицията.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко.

ПОПАДАМ / ПОПАДНА В ПРИМКА<ТА> (ПРИМКИТЕ). 1. Оставям се да бъда заловен и изобличен или наказан, обикн. за извършено от мене непочтено дело или престъпление. *Главните сили на партизаните (около 25000 души) попадат в примка в района на реките Пива и Тара, биват обкръжени и разбити от войските на окупаторите.* в. Работническо дело.
2. *На някого.* Оставям се да бъда измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама. *Като подслаждаха разговора си с тънки ласкателства и анекдоти от хубавото старо време — мъчеха се да го убедят да вземе тяхната страна. Колкото великодушен, толкоз щеславен и суетен, Токмакчията лесно попадаше в примките на лукавите старци и с жар говореше за миналото.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Жалното е, че попадат в примките им* [на заговорниците] *и добри млади сили.* А. Страшимиров, Смутно време. *Ала ето, че тъкмо сега пътникът попада сякаш в примката на някакви заговорници.* Св. Минков, Другата Америка.
Още: **Попадам / попадна в капан<а> (клопка<та>). Влизам / вляза (падам / падна, улавям се / уловя се, хващам се / хвана се) в примка<та>). Попадам / попадна в уловката** / към 2 знач./.

ПОПАДАМ / ПОПАДНА В РЪЦЕТЕ *на някого.* **1.** Оказвам се, обикн. непредвидено, случайно под заповедите или под влиянието на някого. *А ако попадне в ръцете на нечестни хора, на изнудвачи, на мошеници? — повиши гласа си Кирилов.* П. Стъпов, Гласове от вековете. *През това време беше достатъчно да не го изпуска от погледа си, за да не попадне в ръцете на друг треньор.* А. Мандаджиев, Отровният шип.
2. Бивам непредвидено, случайно заловен, арестуван, пленен. *Два дни Джеймс лежа върху парашута. . . На третия ден попадна в ръцете на фашистка хайка.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Още като ученик в Пловдив Боцман не един път попада в ръцете на фашистката полиция и не един път беше затварян, бит и преследван.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Ако някое момче попадне в ръцете на полицията, няма да си мръдна и пръста за него.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Все пак ще гледате да не попадате в ръцете на полицията, защото нам . . . знаете, и нам . . . не ни е приятно, когато стават грешки.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Нека всички очи добре видят как са се гаврили татарите с нас и какво очаква всеки един, кога им попадне в ръцете!* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Така попадна в ръцете на предните стражи.* Ив. Вазов, Под игото.
3. За нещо — бивам, обикн. непредвидено, случайно взет, завладян или присвоен като плячка; оказвам се под нечия власт. *Тези селища бяха попадали няколко пъти в ръцете на неприятеля.*
4. За нещо — случайно се озовавам, оказвам у някого. *И той ѝ пишеше, но рядко, сдържано и обмислено. Нямаше какво да ѝ каже, а се и страхуваше писмата му да не попаднат в чужди ръце.* Ив. Петров, Нонкината любов. *Този човек, съобразяваше адвокатът, ще направи писмен доклад. Този доклад може да попадне в ръцете на царя.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Писмото попадна в ръцете на неговите неприятели.*
Още: **Попадам / попадна в лапите.**

ПОПАДАМ / ПОПАДНА В ТОН. *Книж.* **1.** Обикн. *с някого* или *нещо.* Приобщавам се към изискванията или към настроението на някого или на някаква среда. *Откакто се преместиха в този град, тя все още не можеше да попадне в тон с тукашното общество.* К. Кръстев, Катастрофа.
2. Постигам нужната форма в дейността си, в работата си. *Наистина Алеко не попадна изведнъж в тон. В първия си фейлетон. . . той е много начумерен, сърдит и избухва в нападливи тиради.* Б. Ангелов, Литературни статии.
Още: **Влизам / вляза в тон.**

ПОПАДАМ / ПОПАДНА В УЛОВКАТА (УЛОВКИТЕ). Оставям се да бъда измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена за мене измама.
Още: **Хващам се / хвана се (падам / падна) в уловката (уловките). Попадам / попадна в примката (клопката, капана)** /във 2 знач./.

ПОПАДАМ / ПОПАДНА В ЦЕЛТА. Казвам това, което е необходимо, за да засегна някого, или това, което е най-важното. *Но агитацията на Каравелов и другарите му бе попа-*

дала винаги в целта — като потвърждение на колебливите мисли на простите хора. В. Геновска, Седем години.
Още: **Удрям / ударя в целта.**

ПОПАДАМ / ПОПАДНА В ЧЕРНИЯ СПИСЪК. Оказвам се причислен към неблагонадеждните, смятат ме за неблагонадежден в политическо отношение. — *Не искам да попадна във вашия черен списък, не ми трябва от мечка ремък. Животът е хубав, приятел и не искам да си троша главата.— Гемиджията смукна от цигарата си и уж случайно пусна кълбото дим направо в лицето на турския полицай.* Д. Спространов, Самообречените.
Още: **Попадам / попадна в черния тефтер (черните тефтери).**

ПОПАДАМ / ПОПАДНА В ЧЕРНИЯ ТЕФТЕР (ЧЕРНИТЕ ТЕФТЕРИ). Вж. Попадам / попадна в черния списък.

ПОПАДА МИ / ПОПАДНЕ МИ В РЪЦЕТЕ (РЪКА). Вж. Попада ми / попадне ми под (на) ръка. *През това време се занимавах изключително с уроците си и с прочитане твърде жадно каквито книги му попадняха в ръка.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи. *Попаднаха им в ръцете документи от голяма важност.*

ПОПАДА МИ / ПОПАДНЕ МИ ПОД (НА) РЪКА. Случайно се натъквам на нещо или на някого; случайно намирам, разполагам с нещо или някого. *Яростно започнали да бият всички, които им попадали под ръка.* в. Работническо дело. *Разлепям полека червения восък на плика и турям вътре други вестници, каквито ми попаднаха под ръка.* Ив. Вазов, Под игото. *Войниците,. . ., издигнаха между линиите барикади от обърнати вагонетки, траверси, бурета с доматено торе и всичко друго, което в бързината им беше попаднало под ръка.* Д. Димов, Тютюн. *Домакинята беше облякла в тъмното каквото ѝ попадна на ръка.* Хар. Русев, По стръмнините.
Още: **Попада ми / попадне ми в ръцете (ръка).**

ПОПАДАМ / ПОПАДНА <КАТО> В НЕБРАНО ЛОЗЕ. Неочаквано изпадам в крайно неудобно, неловко положение и се чудя как да постъпя; стъписвам се. — *Няма да се храним! — отговарят на фелдфебела, когато идва да ги води на храна. — . . . Фелдфебел Стефанов попада в небрано лозе. — Тръгвайте, момчета! Това е казарма!* А. Станоев, Първите.
Още: **Виждам се / видя се (намирам се / намеря се, оставам / остана) <като> в небрано лозе. Хващам се / хвана се в небрано лозе.** *Диал.*

ПОПАДАМ / ПОПАДНА НА ВЪЛКА В УСТАТА. Неочаквано се оказвам в много голяма или в смъртна опасност.

ПОПАДАМ / ПОПАДНА НА ЕЗИКА *на някого.* Одумван съм от някого, някой говори по мой адрес, обикн. клевети, клюки и под. *Всички* [гимназисти] *познаваха неговата жизнерадост и остроумие. Никой не желаеше да попадне на езика му. — Спас умееше да осмива неподражаемо и другите, и себе си.* Д. Жотев, Пак мамеше изгрева.

ПОПАДАМ / ПОПАДНА ПОД УДАРИТЕ *на нещо.* Бивам засегнат от нещо. *Попадам под ударите на закона.*

ПОПАРА ЛИ ЩЕ ПРАВЯ *нещо или някого.* Вж. Няма да правя попара *нещо или някого.*

ПОПАРАТА МУ Е ГОРЕЩА. *Диал.* За човек — мъчно се общува или работи с него, защото все създава неприятности.

ПОПАРВА МЕ / ПОПАРИ МЕ СЛАНАТА. Пожълтявам, посървам, омърлушвам се.

ПОПАРВАМ / ПОПАРЯ <КАТО> С ВРЯЛА ВОДА *някого.* Казвам или направям на някого нещо, което му подействува крайно неприятно. *Не можеше да забрави той думите ѝ, с които тя попари като с вряла вода сърцето му.* А. Гуляшки, МТ станция. *Отказът ѝ ме попари като с вряла вода.*
Още: **Поливам / полея (обливам / облея) с вряла вода.**

ПОП БЕЗ КАЛИМАВКА. *Диал. Ирон.* Човек, който няма най-потребното нещо (обикн. се отнася за най-необходимите в миналото вещи от покъщнината на българина — менци, паници, кобилица и пр.).

ПО ПЕТИТЕ, следвам. Неотстъпно от някого, непосредствено (следвам) (при извършване на някаква работа, при съревнование, състезание и под.). *Младежкото звено на Боляра спечели и втората десетневка, но този път много по-трудно. Пешо през цялото време ги следваше по петите и остана след тях с малко повече от половин метър.* Т.Монов, Смърт няма.

ПО ПЕТИТЕ СЪМ *на някого.* Преследвам, гоня някого съвсем отблизо. *Върви Кирил, криволичи след някакви храсталаци, мъчи се да се укрие, но не може — Денчо е по петите му.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Отвън се зачу някаква неразбрана и многогласна врява — сякаш бяха хора, които гледаха да се скрият в миша дупка, а техните преследвачи са по петите им.* Ст. Загорчинов, Ден последен.
Още: **Вървя по петите** / в знач./. **Ида по петите.**

ПОПИВАТЕЛНА ХАРТИЯ. 1. Човек, който подражава на всичко, каквото види, чуе или прочете.
2. Човек, който много бързо възприема, схваща.

ПОПРЕХВЪРЛИЛ ГОДИНИ<ТЕ>. За човек — поостарял, стар.
Още: **Прекарал на годините.** *Диал.*

ПОПРЕХВЪРЛЯМ / ПОПРЕХВЪРЛЯ ГОДИНИ<ТЕ>. Остарявам донякъде; поостарявам.

ПО ПРОСЯНА ЖЪТВА. *Диал. Ирон.* Никога.

ПОПЪЛЗЯВАТ / ПОПЪЛЗЯТ МРАВКИ ПО КОЖАТА МИ. Изведнъж усещам тръпки, потрепервам от уплаха, студ, или силно вълнение. *Първан се подхлъзна и падна в някаква локва с лепкава течност, която му се стори, че е кръв, и по кожата му попълзяха мравки.* Ив. Вазов, Два врага.

ПОРАЗВЪРЗВАМ / ПОРАЗВЪРЖА ЕЗИКА *на някого.* **1.** Обикн. за вино, ракия или други спиртни напитки — ставам причина някой да почне да говори малко повече и да каже и някои неща, които би трябвало да премълчи. *Ракията бе поразвързала езика му.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Виното и кумовската гордост бяха поразвързали езика на Ивана. Той приказваше важно и тежко, благославяше като владика, защото знаеше, че всеки ден не се пада човеку такава власт и такава чест. „На кум вода се не гази“, бяха казали хората.* Г. Караславов, Снаха.
2. Ставам причина някой да започне да говори малко по-свободно, по-плавно.

ПОРАЗВЪРЗВАМ / ПОРАЗВЪРЖА КЕСИЯТА СИ. Давам малко пари за нещо или някому, проявявам известна щедрост. — *Чичо знае да ми сервира само латински пословици. А да поразвърже кесията си, не се сеща.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. — *Пари ще дам аз — мислеше си Априлов — утре като си отида, цялото ми имане ще остане на училището, но и габровци трябва да си поразвържат кесиите, защото само когато дадат и те — ще им досвидее и не ще го оставят да заглъхне в бурените.* А. Каралийчев, Народен закрилник. — *Ще поразвържеш кесията си! — каза Досьо. — Най-напред на мене трябва да дадеш.* А. Гуляшки, МТ станция.

ПОРАЗВЪРЗВАМ СИ / ПОРАЗВЪРЖА СИ ЕЗИКА и ПОРАЗВЪРЗВАМ / ПОРАЗВЪРЖА ЕЗИК. Започвам да говоря малко повече, като понякога казвам и неща, които би трябвало да премълча. *Когато ги разделиха с Дима в отделни килии, тогава Иван попадна при двама политически арестанти. Отначало те го гледаха малко подозрително и се държаха настрана, но сетне разбраха що за човек е и си поразвързаха езиците.* Г. Караславов, Татул. *Еднъж Стилиян поразвърза език, та каза: — Мислиш, пресмяташ, а пък то всичко е вятър. Ами че защо да се кара човек с хората, било и за селски работи?* А. Страшимиров, Есенни дни. — *Не удържах . . . и поразвързах повечко езика си, отколкото трябваше. . . — Издаде ли някого?* К. Калчев, Живите помнят. *Хората си поразвързаха езиците, поразшаваха се,*

започнаха да споменават не само за мерата, но и за много други работи, които бяха станали през депутатството на селския първенец. Г. Караславов, Татул.
Още: **Езикът ми се поразвързва / поразвърже** /в 1 знач./.

ПОРАЗМЪРДВА МИ СЕ / ПОРАЗМЪРДА МИ СЕ АКЪЛА. Вж. Поразмърдва ми се / поразмърда ми се мозъка.

ПОРАЗМЪРДВА МИ СЕ / ПОРАЗМЪРДА МИ СЕ МОЗЪКА. Започвам малко, донякъде да разсъждавам, да се замислям върху нещо. *Милица от своя страна преживяваше по-иначе налетелите отневиделица въпроси. Нейният обикновено замрьзнал мозък сега се бе поразмърдал.* Д. Немиров, Бедния Лука.
Още: **Поразмърдва ми се / поразмърда ми се акъла (ума).**

ПОРАЗМЪРДВА МИ СЕ / ПОРАЗМЪРДА МИ СЕ УМА. Вж. Поразмърдва ми се / поразмърда ми се мозъка.

ПОРАЗМЪТВАМ / ПОРАЗМЪТЯ ВОДАТА *на някого.* Умишлено създавам до известна степен пречки в работата, в преуспяването на някого; действувам до известна степен във вреда на някого. *Директорът на затвора беше пълен посиняващ мъж... Когато се опитваше да затегне режима, нашият „дипломатически представител" съумяваше да му намекне, че бихме могли да поразмътим водата му, като разкрием пред прокурора някои негови „работици".* Ем. Манов, Пленено ято.

ПОРАЗПАСВАМ СИ / ПОРАЗПАША СИ ПОЯСА. Започвам до известна степен да своеволнича, да постъпвам безогледно. *— А онogова трябва да го попритиснем — подхвана на свой ред пълномощникът Тодорчин, — сам виждам, че си е поразпасал пояса.* Б. Обретенов, Сноп.

ПОРАСНА МИ НА КОРЕМА. За ядене — много ми омръзва, втръсва ми се (когато се яде все едно и също ястие).
Още: **Израсна ми (поникна ми, изникна ми) на корема.**

ПОРАСТВАМ / ПОРАСНА В (ПРЕД) ОЧИТЕ *на някого.* Спечелвам уважението на някого с някаква своя постъпка, проява, качество, някой почва да ме цени. *Тоя мой разказ, ..., убеди жените в моята наблюдателност... Аз пораснах пред техните очи.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Като говореше тия невероятни неща, тоя момък порастваше пред очите ми.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *На другия ден се извърши погребението на доктор Янакиев. Слухът за оставените милиони бе развълнувал особено силно гражданите на К... Докторът изведнъж порасна в очите на всички.* Ем. Станев, Иван Кондарев.
Още: **Израствам / израсна в (пред) очите. Издигам се / издигна се в очите.**

ПОРАСТВАМ/ПОРАСНА В СОБСТВЕНИТЕ СИ ОЧИ. Придобивам по-високо самочувствие, имам вече по-хубаво мнение за себе си поради някаква своя постъпка, проява. *Откакто малкото дойде на свят, Найден стана съвсем друг: порасна в собствените си очи, възгордя се.* Г. Райчев, Златният ключ. *Откак стана народен представител, Киро Тошавров изведнъж порасна в собствените си очи, а ласкателствата на близки и далечни, на познати и непознати хора с всеки нов ден засилваха самочувствието му на голям човек, на умен, далновиден и практичен политически деец.* Г. Караславов, Обикновени хора.
Още: **Издигам се / издигна се (израствам / израсна) в собствените си очи.**

ПОРАСТВА МИ / ПОРАСНЕ МИ КЕЛЯ. *Диал.* Започвам да се надувам де се голелея; възгордявам се.

ПОРАСТВА МИ / ПОРАСНЕ(ПОРАСТЕ)МИ РАБОТАТА. *Обикн. в св. вид.* Замогвам се материално или се издигам служебно. *Преди известно време аз например си купих ново бюро. Порасна ми работата и реших, че вече е време да заменя старата масичка, служила ми вярно двадесет години, с нещо по-представително, по-отговарящо на фирмата.* П. Незнакомов, Ако бях млад. *„Ето го Пейчовия син, печелника, стигна баща си и го замина, та и дядо си. Порасте им работата, имането потече у тях като река."* З. Сребров, Печалбар. *— Судия-човек, порасте му работата, — отговаряше други.* Ив. Вазов, Митрофан и Дормидолски. *Кюрк си купил нов, вършкаринът му с вършкари, дето го аз наредих за кмет, пораснала му, значи работата и на келявата си глава сламена капела турил, и в канцеларията си седи с нея да го не сбърка някой, че е селянин.* Н. Хайтов, Диви разкази. — *Вие, казват, и нещ*

можете да пренесете челния опит. С камион много ще ви порасте работата и ще ви изпуснем. Г. Краев, Любов с последствие.

ПОРАСТВАТ МИ/ ПОРАСНАТ МИ КРИЛА. *Книж*. Повишава ми се самочувствието, чувствувам желание и готовност да извърша големи дела. *Ще работим и двамата. Нали виждаш какво е, из всичко ти казах. С тебе крила ще ми пораснат*. Д. Талев, Железният светилник.

Още: **Израстват ми / израснат ми крила.** *Книж*. **Добивам / добия крила.** *Книж*.

ПОРАСТВАТ МИ / ПОРАСНАТ МИ УШИТЕ. 1. Възгордявам се от успехи, похвали и др., повишава ми се самочувствието. *Той казва човекът, че няма нужда от комшулук. . . Голям стана, пораснаха му ушите — какво да се прави?* Д. Немиров, Братя. *Оня мръсник ще помисли, че от любов към него съм сторила това и ушите му ще пораснат*. Ив. Вазов, Казаларската царица.
2. *Диал*. Почвам да ставам непослушен, да се държа непослушно.
3. *Диал*. Огладнявам от продължително чакане.

Още: **Растат ми ушите** /към 1 знач./.

ПОРАСТОХА МИ КРИЛЕТЕ. *Диал*. **1.** Възмъжах, станах зрял човек.
2. Станах горделив, възгордях се.

ПО РОСА. Много рано сутрин. *Ще тръгнем рано, в четири часа сутринта. Ще стигнем на мястото по роса*. Елин Пелин, Аз ти той. *Додеше ли коситба, Вельо оставяше копачите сами, нарамваше дрехи и торба и спеше на ливадите; по роса гъстата буйна трева по се реже*. Ил. Волен, Диви души.

ПОСБИРАМ / ПОСБЕРА АКЪЛА *някому*. Вж. Посбирам / посбера ума *някому*. *Кажи й, невясто Джуровице — настоя кака Стана. — Кажи й. Нека тя да й посбере акъла* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха й.

ПОСБИРАМ / ПОСБЕРА УМА *някому*. Накарвам някого да се вразуми до известна степен, да стане по-разумен.

Още: **Посбирам / посбера акъла.**

ПОСБИРАМ / ПОСБЕРА ЮЗДИТЕ (ЮЗДАТА) *някому*. Ставам малко по-строг в отношението си към някого и го ограничавам до известна степен да не върши каквото си иска.

Още: **Постягам / постегна (посвивам / посвия, подръпвам / подръпна, поопъвам/ поопъна) юздите (юздата).**

ПОСВАЛИ МАНГО, ПОСВАЛЙ. *Диал*. Не лъжи чак толкова! (казва се на някого, когато прекали с лъжите си).

От приказката за циганина, който отишъл в гората за дърва, но не можал да насече нищо, защото се уплашил, а като се върнал, казал на циганката, че видял там петдесет мечки и затова избягал, на което циганката отговорила „посвали, Манго, посвали"; тогава той казал, че били двадесет, после пет, три, една и накрая си признал, че шумка шумнала и той избягал. (Л. Каравелов, Памятники народного быта болгар, с. 112).

Още: **Посмалй, Манго, <посмалй>.**

ПОСВЕТВА МИ / ПОСВЕТНЕ МИ ПРЕД ОЧИТЕ. Почувствувам известно облекчение от някаква голяма грижа, беда или известно облекчение от някаква болка. *Лоша болест, чедо, невярна болест! Едвам тази заран ми посветна малко пред очите, стана ми леко*. Чудомир, Кара Кольо.

ПОСВЕТИЛ СЕ МАНГО. *Диал*. Употребява се, когато някой е загинал от студ; замръзнал.

От приказката за един циганин, който, като нямал дърва през зимата и му било студено, отишъл да се грее на месечината, за да се стопли, но замръзнал от студ и умрял. (Л. Каравелов, Памятники народного быта болгар, с. 112).

ПОСВЕТИЛ СЕ ОТ СТУД <КАТО МАНГА> и ПОСВЕТИЛ СЕ НА СТУДА КАТО МАНГА. *Диал*. Замръзнал, измръзнал, вдървил се.

За произхода вж. **Посветил се Манго.**

ПОСВИВАМ СИ / ПОСВИЯ СИ ЕЗИКА. [*Често*: **Посвий си езика**]. Започвам по-малко да говоря и да внимавам какво говоря, да не говоря необмислено. *Малко по малко почнаха*

да ме разпитват. Пък аз това и чаках: като заговорих, не мълквам! Но хората ставаха все по-мрачни. . . и аз най-после посвих езика си: не обелих зъб за това, че и мене бяха накарали да заплюя майор Узунова. А. Страшимиров, Из детството. *Стига си ме обиждала, посвий си най-после езика.*
Още: **Посвивам си / посвия си устата.**

ПОСВИВАМ СИ / ПОСВИЯ СИ КУЙРУКА. До известна степен се смирявам, ставам по-мирен, не смея да върша много своеволия, да се съпротивлявам много.
Още: **Посвивам си / посвия си опашката.**

ПОСВИВАМ СИ / ПОСВИЯ СИ ОПАШКАТА. Вж. Посвивам си / посвия си куйрука. *Трифон му носеше новини от селото. Гроздан Грозев се поусмирил, посвили си опашките и неговите общинари и приятели.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ПОСВИВАМ СИ / ПОСВИЯ СИ УСТАТА. [*Често:* **Посвий си устата**]. Вж. Посвивам си / посвия си езика. — *Човек може и да си посвива устата — каза Иван Ефрейторов. — Устата на човек е пълна с гущери, няма защо да я отваря много широко.* Й. Радичков, Горещо пладне.

ПОСВИВАМ / ПОСВИЯ ЧЕМБЕРА НЯКОМУ. *Диал.* До известна степен обуздавам някого, не му позволявам да върши нередни неща, да своеволничи. *Свилка още не можете да я вкарате в правия път. Посвийте ѝ малко чембера, много надалеч го разперва. Гледайте я, лети като бясна.* Кр. Григоров, Игличево.

ПОСВИВАМ / ПОСВИЯ ЮЗДИТЕ (ЮЗДАТА) *някому.* Ставам малко по-строг в отношението си към някого и го ограничавам да известна степен да не върши каквото си иска. *Пък на снаха си Димка посвий юздата! Ти* [дядо Мирчо] *си господар в къщи, не тя!* Ил. Волен, Диви души. *Прошетал селата и разбрал, че и неговите кърджалии в Хасковско не са цвете за мирисане, ала одринските бейове ги превъзхождат и в грабежа, и в лошотията . . . Върнал се Ангел при дружината си в Драгойна и оттам изпратил писмо до одринския Вали паша с предупреждение — да посвие юздите на бейовете, инак той самият ще стори това.* Н. Хайтов, Шумки от габър.
Още: **Постягам / постегна (подръпвам / подръпна, посбирам / посбера, поопъвам / поопъна) юздите (юздата).**

ПО СВЯТ. *Диал.* Между хората, сред хората. — *Не сме се виждали. . . — Откак се ожени не излизаш често по свят.* Елин Пелин, Летен ден.

ПОСИПВАМ / ПОСИПЯ ПЕПЕЛ *на нещо* **и ПОСИПВАМ МУ / ПОСИПЯ МУ ПЕПЕЛ.** [*Често:* **Посипи <му> пепел**]. Не говоря повече за нещо неприятно, не се занимавам с него, гледам то да се забрави. *Срещу кого ще рита Захари? Срещу княза? Било, що било, на всичко да се посипе пепел.* В. Геновска, Седем години.
Още: **Слагам <му> / сложа <му> (сипвам <му> / сипя <му>) пепел. Турям му / туря му пепел.**

ПОСИПВАМ СИ / ПОСИПЯ СИ ГЛАВАТА С ПЕПЕЛ. 1. Горчиво се разкайвам и съжалявам за извършена от мене постъпка. — *Забравихте Оня, който ме е изпратил! Аз ида да ви донеса неговата безпощадна мъст. Посипете главите си с пепел, молете се и плачете!* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Слава богу, че поне Чолаков посипа главата си с пепел, за да направи удоволствие на някои отчаяни любители на самокритиката.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Какво желаеш? Извинение? Или може би да си посипя главата с пепел?* Др. Асенов, Изпити.
2. Скърбя, окайвам се за сполетялото ме голямо нещастие. — *Катя, нима ти мислиш, че в твое отсъствие аз трябва да живея като отшелник? Да се затворя в стаята си, да посипя главата си с пепел и да броя часовете до събота?* М. Грубешлиева, През иглено ухо.
От библейския разказ за стария обичай у евреите да посипват главата си с пепел или пръст, оплаквайки нещастието си или нещастието на свои близки.

ПОСИПВАМ СИ / ПОСИПЯ СИ ЖАР НА ГЛАВАТА. *Диал.* Поемам върху себе си тежка отговорност, обикн. за нещо неприятно. *Не искам да си посипя жар на главата.*

ПОСЛЕДНА ДУМА *на нещо. Книж.* Това, което е най-ново, най-усъвършенствувано в дадена област, обикн. на техниката, науката и др. — *Последна дума на техниката. Преди три месеца го докарахме от Чехия. Ванко се приближи до мотора с готови нови въпроси.*

М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Обзаведен по последната дума на техниката, новият циментов завод ще дава на родината хиляди тонове цимент годишно.* в. Народна младеж. *След като ни гости с меланхолните звуци на един стар часовник, домакинът ни показа своята дисертация — десетина пожълтели страници за туберкулозата. — Това е последната дума на медицината по туберкулозата, господа! Всичко друго е вятър.* А. Каралийчев, Вихрушка. *„Последна дума на науката!" — показва той малката кутия с наивния възторг на вярващ в изобретенията лекар.* М. Кремен, Романът на Яворов.

ПОСЛЕДНИЯТ МОХИКАН. *Книж.* Представител на измиращо поколение или изчезващ тип.

От заглавието на романа „Последният мохикан" от Фенимор Купер, 1826 г.

ПОСМАЛЙ, ГЪРЧО, ПОСМАЛЙ. *Диал.* Не лъжи чак толкова! (казва се на някого, когато прекали с лъжите си).

Още: **Посмалй, Манго, <посмалй>.**

ПОСМАЛЙ, МАНГО, <ПОСМАЛЙ>. Не лъжи чак толкова! (казва се на някого, когато прекали с лъжите си). *Ако пожелае, тя* [боата] *може да си отвори устата и да налапа уважаемата госпожа, която грухти под крушата. — Посмали, Манго! — поклати с недоверие глава кучето.* А. Каралийчев, Приказен свят. — *Виждам Търново — продължи тя. — Аз пък виждам река Дунав. . . — Посмали, Манго, посмали!* — засмя се учителката. К. Калчев, При извора на живота.

От приказката за циганина, който, като ходил в гората за дренки, го дострашало и избягал, а когато се върнал в селото, казал, че видял там триста мечки, на което другите му отговорили „посмали Манго!"; тогава той казал, че били сто, десетина и накрая си признал, че „шумка шумна, Манго трепна". (Д. Вълчев, Пословици от Дупнишко, СбНУ, X, 1894, с. 190).

Още: **Посвалй, Манго, посвалй.** *Диал.* **Посмалй, гърчо, посмалй.** *Диал.*

ПОСНЕМАМ СИ / ПОСНЕМА СИ ГЛАВАТА. *Диал.* Преставам до известна степен да бъда упорит, твърдоглав.

ПОСОЛЙ СИ ПРИКАЗКАТА ДА СЕ НЕ ОСМЪРДЙ. *Диал.* Не говори без доказателства.

ПОСОЧВАМ/ПОСОЧА ВРАТАТА *някому.* Изпъждам, изгонвам грубо някого. *Нашата партия има над 40 хиляди души членове. Между тях може да проникнат и съмнителни елементи, но щом ги открием, ние веднага им посочваме вратата.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *Правят се сериозни ограничения на износа на печалби, придобити от чужди капиталисти. С тая реформа правителството на Насър посочи вратата на чуждите капиталисти и развърза ръцете за търговска дейност на арабите.* Ив. Мирски, През девет земи.

Още: **Показвам / покажа вратата.**

ПОСОЧВАМ / ПОСОЧА ПЪТЯ *на някого.* Изгонвам, изпъждам някого. *Ванко познаваше коравия му гняв. Сигурно не би се стърпял и още тука би хванал за яката този самозван боровски политик и би му посочил пътя.* Кр. Велков, Село Борово.

Още: **Показвам / покажа (давам / дам) пътя.**

ПОСРАЛ Е ПОПУТОМУ ЧУВАЛИТЕ. *Диал. Вулг.* **1.** Провинил се в нещо и го заловили.
2. Изплашил се.

ПОСРАН МИ Е ГЪЗА. *Диал. Вулг.* Злепоставих се, посрамих се с нещо.

ПОСРАХ ЛИЦЕТО *някому. Диал. Вулг.* Опозорих някого. *За лошите си деца бащата казваше: „посраха ми лицето".* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ.

ПОСРЕД (СРЕД) БЯЛ ДЕН. През деня, когато е съвсем светло и всичко може да се види, забележи. *Наскачаха осмината комити, поприбраха се, попристегнаха се, но нямаха време да излязат от селото, нито пък беше възможно посред бял ден да се скрият незабелязано някъде из полето.* Д. Талев, Илинден. *Днес застреляха един германски офицер пред очите ми. Застреляха го посред бял ден на „Патриарх Евтимий" и убийците избягаха.* Г. Караславов, Танго. — *Гунке! — повика я старецът. . — Е, каква я свършихте?! — Досега го търпях, бай Марине. Но какво да му правя — нападна ме посред бял ден, пред момчетата.* Г. Райчев, Златният ключ. — *Кажи, зловеща птицо нощна, мракът ли те изпрати всред бял ден, злини да ми прокобиш? — извиках възмутен.* Елин Пелин, Черни рози. *Какво имате*

пред себе си? Една престъпница (. . .), която се е осмелила посред бял ден, в отсъствието на домакините, да счупи портата им с брадва. Ив. Вазов, Небивала защита.

ПОСРЕД ПЛАДНЕ. *Диал.* През деня, когато е съвсем светло и всичко може да се види, забележи. — *Защо не си гледаш работата, а си тръгнал посред пладне да зяпаш хорските жени?* К. Петканов, Морава звезда кървава. — *Играещата госпожа Зоева дала рандеву на господина N в една кабина на банята — това посред пладне.* Ив. Вазов, Драски и шарки.

ПОСРЕЩАМ / ПОСРЕЩНА ПРИКАЗКА *на някого.* Отвръщам на някого, отговарям му остро. — *Едвам ви придобря веднъж — виж, мама казала, ти си й посрещнала приказка.* П. Ю. Тодоров, Самодива.

ПОСРЕЩАМ СИ / ПОСРЕЩНА СИ ПРИКАЗКАТА *с някого.* Добре се разбирам с някого; сговарям се.
Още: **Срещам си / срещна си приказката.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ В ШАХ *някого.* Създавам за някого несигурно, напрегнато, неблагоприятно положение, при което съдбата му зависи от мене.

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ ВЪПРОСА РЕБРОМ *някому.* Изисквам категорически и неотклонно решението на някакъв въпрос. *„Детето е мое — казваше той — аз трябва да го видя. То трябва да знае кой е баща му!“ Най после Борис реши да се срещне лично с Яна и да й постави ребром въпроса, колкото и неприятно да му беше това.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ КАПАН *на някого.* Вж. Поставям / поставя клопка *на някого. Никакво съмнение нямаше за него, че Гроздан нарочно беше му поставил тоя капан.* Й. Йовков, Жетварят.

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ КАТАНЕЦ НА УСТАТА *някому.* Накарвам някого да мълчи, да не говори за нещо, да не издава някаква тайна. *Ще си поставиш катанец на устата и никому ни дума.*
Още: **Слагам / сложа (турям / туря, турвам / турна) катанец на устата. Поставям / поставя катинар (кофар) на устата.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ КАТИНАР НА УСТАТА *някому.* Накарвам някого да мълчи, да не говори за нещо, да не издава някаква тайна.
Още: **Поставям / поставя катанец (кофар) на устата. Слагам / сложа (турям / туря, турвам / турна) катинар на устата.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ КЛОПКА *на някого.* Чрез измама и хитрост се мъча да накарам някого да издаде, да разкрие нещо. *Мъчеше се да си спомни какво го разпитваха и кога припадна. . . Но дали Васил наистина беше хванат или му поставяха клопка?* М. Грубешлиева, През иглено ухо.
Още: **Поставям / поставя капан (примка).**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ КОФАР НА УСТАТА *някому.* Накарвам някого да мълчи, да не говори за нещо, да не издава някаква тайна.
Още: **Слагам / сложа (турям / туря, турвам / турна) кофар на устата. Поставям / поставя катинар (катанец) на устата.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ КРЪСТ *на нещо.* Свършвам с нещо, премахвам, унищожавам, прекратявам нещо. *Самин загледал нощем висините. . . / Какво, какво не съм желал! / Но днес на тях аз кръст поставям / и в самотата своя пожелавам / със жажда, жажда негасима — ах, отпуска да има!* Хр. Смирненски, Безотпускна елегия.
Още: **Слагам / сложа (турям / туря, турвам / турна) кръст.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА ВТОРИ ПЛАН *някого или нещо. Книж.* Вж. Поставям / поставя на заден план *някого или нещо.*

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА ДНЕВЕН РЕД *нещо. Книж.* Предлагам, искам нещо да бъде разгледано, обсъдено или разрешено. *Будевска убедено и еволюционно прие редакцията*

на пиесата, при която Нора трябваше да остане цялостна докрай. Тя пробуди много задрямали съзнания, раздвижи и постави на дневен ред много от въпросите за брака и със словото си на голям художник порица егоизма и кухотата на буржоазния семеен морал. Ст. Грудев, Адриана Будевска.

Още: **Турям / туря (слагам / сложа) на дневен ред.** *Книж.*

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА ЕДНА ДЪСКА *нещо или някого с (и) нещо друго или с някой друг.* Не правя разлика между различни неща, хора, смятам ги еднакви, изравнявам ги. *Я се опитай да поставиш на една дъска енергичния работник Минкин Никола с мързеливия лъжец Бабинкостов, хитроватия и бъбрив Дивечки с усърдния и мълчалив Занкоглу.* Б. Обретенов, Сноп.

Още: **Турям / туря (турвам / турна, слагам / сложа) на една дъска. Поставям / поставя на една плоскост.** *Книж.*

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА ЕДНА ПЛОСКОСТ *нещо или някого и (с) нещо или друго или с някой друг. Книж.* Не правя разлика между различни неща, хора, смятам ги еднакви, изравнявам ги. *Недей поставя на една плоскост сестра ти и мене.*

Още: **Поставям / поставя на една дъска. Турям / туря (слагам / сложа) на една плоскост.** *Книж.*

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА ЗАДЕН ПЛАН *някого или нещо. Книж.* Придавам, определям на някого или нещо второстепенно, не много голямо значение или важност.

Още: **Поставям / поставя на втори план.** *Книж.*

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА ЗДРАВИ ОСНОВИ *нещо. Книж.* Осигурявам от самото начало добри условия за реализирането и развоя на нещо. *За да може учебната работа в курсовете за подготовка на пропагандисти да бъде поставена на здрави основи, необходимо е околийските комитети на Партията да вземат мерки за навременното отстраняване на слабостите.* в. Работническо дело.

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА ЗЕЛЕНАТА МАСА *нещо.* Предлагам, искам нещо да бъде разгледано или разрешено чрез преговори, обикн. международни. *Надвечер тук идваха почтени граждани да си пият бирата,... и да поприказват по македонския въпрос, който в най-скоро време великите сили щяха да поставят на зелената маса.* Д. Спространов, Самообречените.

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА КАРТА *нещо.* Излагам на опасност, риск нещо, за да постигна някаква цел; рискувам. *Днес са поставени на карта върховните интереси на българския народ, неговата национална чест и национално достойнство.* Димитров до отечественофронтовска България. — *Всеки човек, Петьо — каза с изменен глас началникът, — преживява моменти, които поставят неговия живот на карта, а бъдещето му — на кръстопът.* В. Райков, Прекършено весло. *Камен се досети, че Полски понякога си шареше разни картички по цигарените кутии, по плочите. — Полски, можеш ли да нарисуваш с игла върху восъчен лист лика на Ботев?... Полски доби кураж и реши да постави на карта своя художнически талант.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *„Това куче Герган трябва да си получи заслуженото — мислеше си Чернев ... !" Той мислеше, че трябва да го „чукне", докато е време, особено като си представяше, че ще дойдат нови избори, в които ще се постави вече на карта и неговата служба.* К. Калчев. Живите помнят.

Още: **Турям / туря (турвам / турна, слагам / сложа) на карта.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА КОЛЕНЕ *някого. Книж.* Заставям някого да ми се подчини, да изпълнява волята ми. *Когато кайзер Вилхелм започна през 1917 г. неограничената подводна война, германските адмирали самодоволно заявяваха, че най-късно през месец август германските подводници щели да поставят Англия на колене.* В. Коларов, Против хитлеризма и неговите български слуги. *Дори десетмесечното гладуване не постави на колене трудещите се. Те не отстъпиха от своите искания.* Т. Димитров, Уругвай. *Към какви ли не начини и средства прибягва Вашингтон, за да разруши делото на кубинската революция и да постави Куба отново на колене!* в. Вечерни новини.

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА КРАК *някого или нещо.* 1. Привеждам в бойна готовност, мобилизирам.

2. Подтиквам към бързо, енергично действие, мобилизирам за действие, работа. *За вършитбата се поставят на крак комунистите, за да въздействуват с личния си пример.*
Още: **Турям / туря (турвам / турна, вдигам / вдигна) на крак.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА КРАКА *някого.* Помагам на някого да стане самостоятелен, да започне да работи и да печели. — *Майката е била добра, — . . . , — дорде го е отгледала и изучила, дорде го е поставила на крака.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха й.
Още: **Изправям / изправя на крака** /във 2 знач./.

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА ЛИЦЕ *някого. Диал.* Изтъквам по някакъв начин някого, създавам му видно положение. *Но каквото и да мислеше, себе си не можеше да постави на лице. На Конда дълго гледаха като на неспособен човек и той се бе свикнал с това, че найпосле и сам не вярваше в себе си.* Д. Немиров, Братя.

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА МАЛКИЯ СИ ПРЪСТ *някого.* Превъзхождам някого по способности, знания, култура или по постижения. *Много умно момче е, всички ви поставя на малкия си пръст.*
Още: **Слагам / сложа (турям / туря, турвам / турна) на малкия си пръст.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА МЯСТО<ТО> *някого.* **1.** Вразумявам някого, принуждавам го да се държи както трябва, да си гледа работата. — *Разкажи всичко на Катя! . . . Тя ще го постави веднага на мястото му. — Не, мила! . . . Тогава той ще почне да намира недостатъци в работата ми и ще предложи да ме изхвърлят.* Д. Димов, Жени с минало. — *Мисля, че другарят Тасев трябва сериозно да се заеме с Шопов. Време е да го постави на мястото му. Ето дори и днес не се върна за заседанието, макар че е предупреден специално. За такова нещо хората уволняват дисциплинарно.* В. Райков, Прекършено весло. **2.** Наказвам някого заради негови провинения, потърсвам му отговорност. *По-рано, . . . , Гашков се отбиваше у Лоеви и там надълго и нашироко тълкуваха събитията със своя стар и верен приятел и съсед, съдеха безмилостно всички, които не мислеха като тях, и се заканваха да поставят всекиго на място, като вземат властта.* Г. Караславов, След ноември. *Под запазване на обществения ред Хумников разбираше да се преследва какъвто и да било помисъл за стачка. . . Още по-лошо беше това, че и в скоро време нямаше да има здрава власт, която да постави на място всички размирни елементи.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Държавата постави крадците на мястото им и им прати нови хора.* С. Северняк, От нашия кореспондент.
Още: **Турям / туря (турвам / турна, слагам / сложа) на място<то>.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА ПИЕДЕСТАЛ *някого. Книж.* Прекланям се пред някого; превъзнасям, хваля. *Що значи това? Тоя човек полудял ли е? Няма ли съвест и срам? Не се мами от незначителните тартюфски критички, що прави на Тодорова и пиесата: те са турени, за да маскират целта му да създаде един култ на Тодорова и да го постави на недостижим пиедестал.* Ив. Вазов, Непубликувани писма.
Още: **Издигам / издигна на пиедестал.** *Книж.*

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА ПОДСЪДИМАТА СКАМЕЙКА *някого. Книж.* Завеждам съдебен процес срещу някого, давам го под съд. *И той* [българският народ] *бе първият в Европа, който постави на подсъдимата скамейка фашистките палачи и народни изедници.* Г. Димитров, Първи май.
Още: **Изправям / изправя на подсъдимата скамейка.** *Книж.*

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА ПОЗОРНИЯ СТЪЛБ *някого. Книж.* Публично заклеймявам някого като престъпник. *Тази мярка бе продиктувана от съдебния следовател Фогт, когото аз особено много бих искал да поставя на позорния стълб.* Г. Димитров, Пред фашисткия съд. *Всеки шпионин и провокатор срещу световния мир трябва да бъде поставен на позорния стълб и да получи заслужено възмездие.* в. Вечерни новини.
От средновековния обичай да завързват на стълб осъдени престъпници за публично поругание и опозоряване.

Още: **Приковавам / прикова на (о) позорния стълб.** *Книж.*

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА ПРЕДЕН ПЛАН *някого или нещо. Книж.* Придавам, определям на някого или на нещо първостепенно значение, важност.

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА РЕЛСИ *нещо и* **ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ** *на някакви* **РЕЛСИ** *нещо.* Организирам, уреждам по някакъв начин нещо, за да постигна определени резултати. *Той завършил шестгодишния курс за две години и с титлата кандидат на ловните и риболовни науки се завърнал в своята мъничка родина, където веднага се заел с невиждана дотогава енергия да постави лова и риболова, . . . на нови релси и използувайки най-прогресивните достижения в тази област, да го издигне на световно равнище.* П. Незнакомов, Ако бях млад. *Довчерашните колониални господари се надпреварват да предлагат рецепти, които не целят нищо друго, освен да поставят икономическото развитие на страната върху релси, които биха я извели отново в обятията на бившите поробители.* Д. Филипов, Кения.

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НА ТОПА <НА УСТАТА> *някого.* Заставям някого да поеме риска и отговорността за нещо, да извърши някаква неприятна или опасна работа. — *Иди де, иди виж какво ще искат* [военните] — *посъветва го жена му. — Какво ще искат! Жито ще искат! Търсят си майстора! — викаше той. — А мене ще поставят на топа на устата.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Слагам / сложа (турям, туря, турвам / турна) на топа <на устата>.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ НАТЯСНО *някого.* Ставам причина някой да изпадне в трудно, тежко положение и обикн. да бъде принуден да извърши нещо, което е против желанието му. *Срещаха се и разговаряха главно върху прогнилите основи на турската държаве върху некадърността на войската, която шепа народ в Херцеговина толкова месеци поста и натясно.* Л. Стоянов, Бенковски.

Още: **Турям / туря (турвам / турна, слагам / сложа) натясно.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ ПЕЧАТ и ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ ПЕЧАТА СИ *на нещо. Книж.* Оставям следи върху нещо, оказвам въздействие върху нещо. *Тази сравнително изобилна продуктивност е поставила своя печат върху произведенията му — те съдържат много и съществени недостатъци.* Ив. Сестримски, „Белият дом на рудничаря" от Н. Маринов (рецензия). *Макар и прекрасно, то* [лицето на Ирина] *бе отпуснато и разстроено — . . . , лице на жена с прокълната красота, върху което животът бе поставил вече печата на нервно разстройство, на тиха лудост, на неизбежна гибел.* Д. Димов, Тютюн.

Още: **Турям / туря (слагам / сложа) печат<а си>.** *Книж.*

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ ПОД ВЪПРОС *нещо. Книж.* Съмнявам се в благоприятния изход, в осъществяването или в истинността на нещо. *Не се ли побърза, не се ли вдигнат всички кооператори на крак, съдбата на есенниците до голяма степен ще бъде поставена под въпрос.* в. Вечерни новини. *Това твърдение може да се постави под въпрос.*

Още: **Поставям / поставя под въпросителна.** *Книж.*

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ ПОД ВЪПРОСИТЕЛНА *нещо. Книж.* Вж. Поставям / поставя под въпрос *нещо.*

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ ПОД ЕДИН ЗНАМЕНАТЕЛ *някого или нещо и (с) някой друг или с нещо друго. Книж.* Уеднаквявам, изравнявам различни неща в някакво отношение. *Не може да се поставят под един знаменател един студент-математик и един студент-педагог.*

Още: **Слагам / сложа (турям / туря, подвеждам / подведа) под един знаменател.** *Книж.* **Привеждам / приведа към един знаменател.** *Книж.*

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ ПОД МИНДЕРА *нещо.* **1.** Оставям без внимание, не разглеждам (обикн. заявление, молба, дело и под.).

2. Не се съобразявам с нещо, не го зачитам. *Те държаха неотстъпно на своето и нечия бюрократска ръка с рязко канцеларско движение постави резолюцията с подписа на заместник-министъра . . . под миндера.* в. Вечерни новини.

Още: **Турям / туря (турвам / турна, слагам / сложа) под миндера.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ ПРЕД СВЪРШЕН ФАКТ *някого.* Извършвам нещо, без да искам съгласието на някого, за да го принудя да приеме това, което вече съм направил. *И накрая тя предложила да му пристане. Така тя мислела, че ще постави родителите си пред свършен факт и бедният трънски красавец ще стане зет на богатия софийски предприемач.* Г. Караславов, Седмото отделение. *Бившият началник представи Спасов за назначение на своя глава, без да се допита до партийното бюро. Аз не бях съгласен, но той ме постави пред свършен факт.* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Командирите се съвещаваха*

дълго кога и как да извършим нападението. . . Решиха да нападнем чифлика около полунощ с изненада и по тоя начин да поставим армията пред свършен факт. Водеше ни селянин ятак. Д. Жотев, Пак мамеше изгрева.

Още: **Изправям / изправя пред свършен факт.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ ПРИМКА *на някого.* Чрез измама и хитрост се мъча да накарам някого да издаде, да разкрие нещо. *„Гледай каква глупост е направил бай Васил!" — помисли си трескаво Ванко, но веднага съобрази, че му поставят примка.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

Още: **Поставям / поставя клопка (капан).**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ ПРЪСТ НА (В) РАНАТА. Засягам най-болезненото, най-чувствителното място. *— Шайшик, какво ще правиш през зимата? Поставих пръста на раната. Той дигна рамене: — Не знам.* Г. Караславов, Споржилов. *Да, в нея* [книгата] *той разглеждаше откровено всички недъзи, поставяше пръст в раната, сочеше злото направо, без заобикалки!* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов.

Още: **Бутам (бутвам / бутна, слагам / сложа, турям / туря, турвам / турна) пръст на (в) раната. Бъркам (бръквам / бръкна) с пръст в раната.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ ПРЪТ В КОЛЕСНИЦАТА *някому. Книж.* Умишлено преча за осъществяването, развитието на нещо; спъвам. *Взима думата Славейков: — Само тия пусти чорбаджии постоянно поставят пръте в колесницата!* Хр. Д. Бръзицов, Някога в Цариград.

Още: **Слагам / сложа (турям / туря) прът в колесницата.** *Книж.* **Поставям / поставя прът в <спиците на> колелото (колелата).** *Книж.*

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ ПРЪТ В <СПИЦИТЕ НА > КОЛЕЛОТО (КОЛЕЛАТА) *някому. Книж.* Умишлено преча за осъществяването, развитието на нещо; спъвам.

Още: **Турям / туря (слагам / сложа) прът в <спиците на> колелото (колелата).** *Книж.* **Поставям / поставя прът в колесницата.** *Книж.*

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ РОГА *на някого.* **1.** За омъжена жена — изневерявам на съпруга си.
2. За мъж — прелъстявам съпругата на някого.

Още: **Турям / туря (турвам / турна, слагам / сложа, окачвам / окача) рога.**

ПОСТАВЯМ СИ / ПОСТАВЯ СИ ГЛАВАТА В ТОРБАТА. Заемам се с рисковано дело, което може да струва живота ми; излагам се на смъртна опасност, на голям риск. *Всички пътища, които водеха за Ягодово, бяха заключени от войнишки постове. „Нека са заключени! — даваше си кураж овчарчето. — И тъй и тъй ще се мре. Няма да трепна, щом съм си поставил главата в торбата."* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко.

Свързва се с обичая в миналото отсечена глава да се носи в конска торба.

Още: **Турям си / туря си (турвам си / турна си, слагам си / сложа си) главата в торбата. Гуждам си / гудя си главата в торбата.** *Диал.*

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ СПИРАЧКА *на някого или нещо.* Обуздавам някого, прекратявам дейността на някого или нещо; възпирам. *Той не беше мислил на село за това и не знаеше какво да прави, как да задоволи желанията на трийсет млади жени, а и на себе си да поставя спирачки.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

Още: **Турям / туря (турвам / турна, слагам / сложа) спирачка.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ СУРДИНКА *на нещо.* Започвам да върша в по-слаба степен някакво действие; обуздавам. *Като ви гледам с какво оживление говорите, струва ми се, че ще ви поникнат крила да хвръкнете. Стана ми неловко от тази характеристика и в понататъшния си разговор поставих сурдинка на темперамента си: не ставах вече от стола си, не ръкомахах.* К. Гълъбов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *От турската нота-отговор се вижда, че, притиснати от фактите, турските власти поставят с голямо нежелание сурдинка на лъжите, като се задоволяват само с това.* в. Отечествен фронт.

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ ТОЧКА *на нещо или самост.* Преставам да върша нещо, да се занимавам с нещо; прекратявам, завършвам. *— Ах, публиката . . . почитателите . . .*

Колко разочарования! Колко разбити илюзии! . . . — Зная, че ме разбирате. . . . И по-добре— да поставим точка. . . Раната още не е заздравяла. К. Константинов, Седем часът заранта.
Още: **Слагам / сложа (турям / туря, турвам / турна) точка.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ ТОЧКА НА (НАД, ВЪРХУ) И-ТО. Довършвам нещо до последните подробности, докрай.
Още: **Слагам / сложа (турям / туря, турвам / турна) точка на (над, върху) и-то.**

ПОСТАВЯМ / ПОСТАВЯ УДАРЕНИЕ<ТО> *върху нещо.* Наблягам върху нещо, обръщам му най-голямо внимание, давам му преднина. *След освобождението Чехословакия постави ударението върху развитието на тежката промишленост.* в. Вечерни новини.
Още: **Слагам / сложа (турям / туря, турвам / турна) ударение<то>.**

ПОСТИЛАМ СИ / ПОСТЕЛЯ СИ ДОБРЕ *пред някого или самост.* **1.** С поведението си съм си спечелил доверие, авторитет. *Дълбоко и искрено ти се покланят! — забеляза Бори. — Изглежда добре си постилаш!* Й. Вълчев, Стъпала към небе.
2. *Ирон.* Излагам се с постъпките си или създавам лошо настроение, отношение към себе си. *Ти там добре си си постлал, щом не искат вече да те видят.*

ПОСТИЛАМ СИ / ПОСТЕЛЯ СИ ЗЛЕ *пред някого или самост.* Излагам се с постъпките си или създавам лошо отношение, настроение към себе си. *Но хитлеристките варвари зле си постилат. Техните диви разрушения и нечувани зверства само засилват омразата на съветските бойци.* В. Коларов, Против хитлеризма и неговите български слуги.

ПОСТРАДВА МИ / ПОСТРАДА МИ ДЖОБА. Бивам ощетен материално. *Измъкна се благополучно, без да му пострада джобът.*

ПОСТЯГАМ / ПОСТЕГНА ЮЗДИТЕ (ЮЗДАТА) *някому.* Ставам малко по-строг в отношението си към някого и го ограничавам до известна степен да не върши каквото си иска. *Масовизацията тук отдавна да е свършен факт. — Понеже дядо Иван беше си тръгнал, той продължи: — И вие сте се разглезили и само мъдрувате, ама ще ви постегнем юздите, да не мислите тъй да мине?* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Ядосваше се Малеев и се заканваше да постегне юздите на Христа.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.
Още: **Посвивам / посвия (подръпвам / подръпна, посбирам / посбера, поопъвам / поопъна) юздите (юздата).**

ПО СЪРЦЕ МИ Е. 1. Обичам някого, искам го за съпруг (съпруга).—*Щом като ѝ е по сърце — да ѝ е честит! — разправяше тя на съседките си. — Нали се харесват един друг — да се вземат!* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Ала кака не ще и да чуе за тоя момък — . . . Друг ѝ е ней по сърце — оня, за когото хаджи Ристовица била дошла.* Т. Г. Влайков, Преживяното.
2. Харесва ми се нещо, нрави ми се, приятно ми е. *А тъкмо такава работа беше по сърце на Сали Яшар и от неговите ръце излизаха каруци, които бяха същинско чудо.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Дано на нея ѝ е по сърце манастирският живот.* Ст. Дичев, За свободата. „*Той* [Пресиам] *бе жеден — човек да види, защото малцина отиваха при него, а в Преслав рядко слизаше, че не обичаше цар Петра и не му бе по сърце да слуша болярски клюки и да води пирове с велможи Сурсубулови.* Н. Райнов, Книга за царете.

ПОСЯГАМ / ПОСЕГНА НА СЕБЕ СИ. Самоубивам се. *Изведнъж един страшен гръм се понесе над главите им . . . Там непременно е станало нещо, Жельо непременно е посегнал на себе си.* Ст. Чилингиров, Първа жертва.

ПО ТАЛИЯ. Без връхна дреха, без палто. *Защо си излязла по талия? Студено е.*

ПОТАПЯМ / ПОТОПЯ ОЧИ <В ЗЕМЯТА>. Отместям поглед от събеседника си и поглеждам надолу, обикн. поради засрамване. *Тя седна край огъня, обхвана с ръце коленете си, потопи очи в земята и зареди.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Тогава Василев стана и наруга Стилияна: — да се не грижел той за селото, ами да си уредял къщата. . . Стилиян потопи очи, но не стана да си иде.* А. Страшимиров, Есенни дни. *И когато старците стигнаха пред тежките, обковани с желязо, порти на хаджи Драгановата къща и*

дядо Нейко, муфтарят, почука на мандалото, всички други сложиха ръце на патериците си и потопиха очи в земята. Й. Йовков, Старопланински легенди.
Още: **Навеждам / наведа очи <към земята>.**

ПО ТВОЕ ЛИЦЕ ЦВЕТЕ РАСЛО. *Диал. Ирон.* Ти пък да не си много добър! (казва се на някого, когато говори лошо по адрес на другите).

ПОТЕГЛЯМ / ПОТЕГЛЯ КРАК. 1. Тръгвам нанякъде. *Същото очаква и тие тука сиромаси: щом ние потеглим крак, то турската войска ще да ги нападне.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.
2. Пръв извършвам нещо, което след това се повтаря и от много други.
Още: **Повличам / повлека (повеждам / поведа) крак.**

ПОТЕКЛО Е ПО ВОДА. *Диал.* Всичко е в ред, както трябва, благополучно е, добре е. *Чунким у дома всичко е потекло по вода, та из чужди къщи ще ровим!* Чудомир, Не съм от тях.

ПО-ТИХ ОТ ВОДАТА, ПО-НИСЪК ОТ ТРЕВАТА. Съвсем кротък, мирен. *Като срещне някой по-силен човек, лиже-маже, става по-тих от водата и по-нисък от тревата.* Г. Караславов, Между нас да си остане. *На улицата хората трябваше да я сочат с пръст, те не трябваше и да помислят, че в къщи си тя е по-тиха от водата и по-ниска от тревата.* Г. Караславов, Снаха. *Виновна и гузна за бягството на снахата, тя беше по-ниска от тревата и по-тиха от водата.* Ив. Петров, Нонкината любов. *„На мравката път не минаваше!“ — каза ми. Тиха, скромна, по-ниска от тревата, по-тиха от водата!* Кл. Цачев, Свят широк.

ПО-ТИХ ОТ КУКУВИЦА. *Диал. Ирон.* Който често вдига шум; много шумен.
Още: **Тих като кукувица.** *Диал. Ирон.*

ПОТИЧА / ПОТЕЧЕ <КАТО> ПО МЕД И МАСЛО. Започва да се извършва без пречки или затруднения, лесно и много добре. *И сега навярно си мислиш, че преходът от капитализма към социализма трябва да потече като по мед и масло . . . ? Че веднага след революцията всички хора ще станат изведнъж ангели небесни. . .* в. Литературен фронт. *Околийският началник се намръщи. . . Сега той вече не смяташе, че тази служба ще потече по мед и по масло. Срещата с директорите на тютюневите складове го смути, изплаши и обърка.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Народе доблестен, народе безподобен, / юнако български, . . . / . . . / . . . ! Днес по мед / и масло нека да ти потече живота!* К. Христов, Победни песни.
Още: **Тръгва / тръгне по мед и масло.**

ПОТИЧАТ МИ / ПОТЕКАТ МИ ЛИГИТЕ. 1. Много ми се прияжда, дояжда нещо, което виждам или за което се говори. *Сега у нас в Каратопрак гроздето е узряло . . . — Стига, че ми потекоха лигите.* Л. Стоянов, Холера. — *Ако дойдеш някой ден да видиш как сме се наредили, какво сме направили от дома и какво ядем, лигите ти ще потекат.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Македонски, я дай и нам от саламата, че ни потекоха лигите.* Ив. Вазов, Хъшове.
2. Много ми се прииска нещо, силно пожелавам нещо, което виждам или за което слушам. *„Не говорете ми вече за тоя богоизбранни град, защото ми потекоха лигите!“* Л. Каравелов, Маминото детенце.
Още: **Покапват ми / покапят ми лигите.**

ПОТОПЯВАМ (ПОТАПЯМ) / ПОТОПЯ В КРЪВ *нещо. Книж.* Потушавам, ликвидирам нещо с голяма жестокост и кръвопролитие.
Още: **Удавям / удавя в кръв.** *Книж.*

ПОТРИВАМ / ПОТРИЯ ДЛАНИ. 1. Изпитвам задоволство, понеже съм успял да постигна, да спечеля нещо.
2. Злорадствувам, когато някого сполети беда, нещастие или аз самият съм му напакостил.
Още: **Потривам <си> ръце<те>. Трия длани.**

ПОТРИВАМ / ПОТРИЯ РЪЦЕ и ПОТРИВАМ СИ / ПОТРИЯ СИ РЪЦЕТЕ. 1. Изпитвам задоволство, понеже съм успял да постигна, да спечеля нещо. *Гоце потрива ръце: „Най-после можем да се надяваме, най-после все ще излезе нещо.“* П. К. Яворов, Гоце Делчев. *Желязко беше овчар. И какъв овчар! — потриваше ръце старият. Да беше го откъснал*

...п сърцето си, пак нямаше да му прилегне така: Бащата беше влюбен в него. Г. Караславов, Селски истории.
2. Злорадствувам, когато някого сполети беда, нещастие или аз самият съм му напакостил. *Иван потриваше ръце: — Така му се пада на този мръсник... Цялото село ще се дигне за Мангалчето... Всички ще му станат свидетели.* Г. Караславов, Татул. *Танас ще спечели ... Разбира се, ще спечели омразата на целия еснаф, работа през празнични дни и подигравките на Гиня, който си потрива ръцете и дума: Добре ги вкарах в клопката.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Но тя* [стачката] *завърши с поражение ... Всички стари реакционери в града потриваха ръце и злорадствуваха. „Намерихте ли си майстора!" — казал Касаветов на Преждов.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Трия <си> ръце<те>. Потривам / потрия длани.**

ПОТРОПВАМ / ПОТРОПАМ НА *нечия* **ВРАТА** и **ПОТРОПВАМ / ПОТРОПАМ НА ВРАТАТА**[1] *на някого.* **1.** Поисквам помощ, подкрепа от някого.
2. *Диал.* Направям предложение за женитба на мома. *По Димитровден, да ни е жива, деветнайсет ще забере. И виж, че потропал някой на вратата. Кой няма да я* [Нонка] *поиска?* Ив. Петров, Нонкината любов.

Още: **Потропвам / потропам на** *нечия* **порта. Почуквам / почукам (похлопвам / похлопам) на** *нечия* **врата.**

ПОТРОПВАМ / ПОТРОПАМ НА ВРАТАТА[2] **(ВРАТИТЕ). 1.** *Самост.* За нещо — ставам, случвам се, настъпвам. *Някои от тия мъже, които ломяха скалите, доста открито говореха, че ще дойде ден, когато и у нас ще се свърши царството на господарите... Как ще е далечен свършекът на господарското царство, когато дори тук, в гимназията, приказваха за революцията като за нещо, което неизбежно ще дойде и много скоро ще потропа на вратите?* А. Гуляшки, Любов.
2. *На някого.* Сполетява ме, постига ме (за някаква беда, нещо лошо). *Ганаила беше се оженила, но нещастието потропа и на вратата на хаджи Вълковата къща. Хаджи Вълко умря тъкмо тогаз, когато беше привършил чешмата, която беше направил в двора си.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

Още: **Почуквам / почукам (похлопвам / похлопам) на вратата (вратите).**

ПОТРОПВАМ / ПОТРОПАМ НА *нечия* **ПОРТА** и **ПОТРОПВАМ / ПОТРОПАМ НА ПОРТАТА** *на някого.* **1.** Поисквам помощ, подкрепа от някого.
2. *Диал.* Направям предложение за женитба на мома.

Още: **Потропвам / потропам на** *нечия* **врата. Похлопвам / похлопам (почуквам / почукам) на** *нечия* **порта.**

ПО ТУПАН ПУЩИНА. *Диал.* Късно, когато не е нужно, със закъснение.

ПОТУПВАМ / ПОТУПАМ ПО РАМОТО *някого.* **1.** Показвам, че одобрявам действията на някого, похвалвам го. *Щом му нанесе последния удар, Спасов ще се предаде. Но преди да му забие ножа в гърба, трябва да го потупа по рамото.* М. Марчевски, Тихо пристанище.
2. *С отриц.* **не.** Премълчавам и отминавам снизходително грешките на някого; прощавам грешките на някого. *Ала във съдът / не потупват по рамото, / а го осъждат на смърт.* Н. Вапцаров, Песен за човека.

ПОТУРЧИЛ СЕ ПАШАТА. *Ирон.* Съвсем не се е случило нещо необикновено, необичайно.

ПОТЪВАМ / ПОТЪНА В ЗЕМЯТА и **ПОТЪВАМ / ПОТЪНА ВДЪН ЗЕМЯ<ТА>.**
1. Извънредно много се засрамвам. *Става сватба и ако се случи чашата на червената ракия да бъде със строшено дъно, нека му мисли невястата! Като я хванат за ръчицата, па й отворят портата, че като заблъскат онова-ми-ти газено тенеке, вдън земя да потънеш!* Ал. Константинов, Миш-маш. *— Срам!... — избуча най-сетне гласът на Чакъра. — В земята потънах, когато ми казаха. — От какво срам?... Какво ти казаха? — сопнато попита майката ... — Ако не знаеш, питай хората!... Дъщеря ти е станала любовница на един вагабонтин.* Д. Димов, Тютюн. *Като си отвори устата ... Беше се отбила сватята... тя като захвана! Потънах в земята пред людската жена.* П. Ю. Тодоров, Самодива. *Той иска да ме ядоса, че да се сбием... Ето, той пак шари по гърба ми, чуват се кискания, а аз потъвам в земята.* Д. Немиров, Когато бях малък.

2. Изчезвам, загубвам се безследно. *Трябва ми еоин пионер, за да довършим списъка... — Вземете от някой друг отряд — каза началникът. — Не мога да ги открия, вярвайте ми — размаха ръце лекарят.— Потъннаха вдън земята.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Цочо стъпваше с наведена глава, той сякаш се бе смалил. Тръпки на срам лазеха по тялото му, обливаше го пот, идваше му да потъне вдън земя, да се скрие.* Кр. Григоров, Иглчево. *Заградиха пътищата, претърсиха селата, обърнаха цяла Странджа. Хайдутите бяха потънали в земята, ни диря не намериха от тях.* К. Петканов, Хайдути. *Искаш да пукнеш — продължи гъркинята— да потънеш в земята, да се махнеш някъде, а сам не знаеш къде.* Д. Димов, Тютюн. *Непрокопсанико, ти какво, вдън земята ли потъна? Точно тридесет дена, откак ти писах първото писмо, сетне и друго ти изпратих, а ти мълчиш.* Сл. Македонски, Една земя ми стига.

Още: **Продънвам се / продъня се в земята** /към 2 знач./.

ПО (В) ТЪМНО. 1. По време, когато още не е съмнало, още няма дневна светлина. *Разбудиха се те двамата и тая сутрин още по тъмно от връзата из къщи.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Слязохте ли? Само вас чакаме. Добре дошли. — В тъмно сме тръгнали, Ганчо.* П. Ю. Тодоров, Първите.

2. Вечерно време, когато вече се е стъмнило, когато е настъпила вечерта. *Вечерта Марко се прибра късно, по тъмно.* Д. Талев, Старата къща. *Вечерта по тъмно трите майки / пред полковника изправени били.* О. Орлинов, Проверка. *Те излазят всякога в тъмно от Мичови.* Ив. Вазов, Под игото.

ПО ТЪНКАТА ЧАСТ СЪМ. За мъж — обичам да задирям жените. — *Другарко . . . още утре ще ви донеса пъстърва . . . — Ясно, ти си по тънката част — подразни ме един. Бива ли я?* Г. Краев, Опасност. — *Това е най-щастливият миг в биографията ми — найсетне ревнуват и моята окаяна персона! — Бате Васил не е по тънката част.* Др. Асенов, Изпити. — *Мъжа й може да си е тук и пак да не го харесва. Тия работи са по-тънки . . . — позасмиваше се тънко Витко . . . — Знам. Защищавате се, защото сте по тънката част!* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. — *И все пак трябва да изучим слабостите му . . . — . . . , не турял нищо в уста, не пиел. — Не е лошо тогава да узнаем как е по тънката част. . . Те, партизаните, са сектанти, но . . . жвнички обичат.* Ас. Станоев, Първите.

ПОТЪПКВАМ / ПОТЪПЧА ДУМАТА СИ. Не изпълнявам това, което съм казал, обещал. *Старият Ганьо потъпква думата си.* И. Бурин, По неравни профили.

Още: **Газя си (подгазвам си / подгазя си) думата.** *Диал.*

ПОТЪРСВАМ / ПОТЪРСЯ СМЕТКА *от (на) някого или самост.* Накарвам някого да отговаря за делата и постъпките си, да си получи заслуженото. *Не, народът стана друг, той няма да остави тия поразии така, ще потърси сметка.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Един вписнчен кмет можеше да те срещне сред селото, да те гътне на земята посред пладне . . . и да те смаже с някоя пазвантска тояга. И за това да не може никой да му потърси сметка!* Г. Караславов, Обикновени хора. *Налитате на сиромашкото дете, защото знаете, че баща му не е тук. Но ще си дойдат те* [войниците от фронта] *някой ден и ще потърсят сметка за всичко!* П. Здравков, Незабравимо детство. *Георги присяда, а Петко изтърсва калпачето на изгорялата цигара, смуква, изправя се до масата точно срещу Костадин и заговаря: — Чудно ми е как да стават толкова безобразия и никой да не потърси сметка!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Това бяха селски големци, изпълнени със страх, че един ден забягналите в Балкана ще им потърсят сметка.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

Още: **Подирям / подиря (поисквам / поискам) сметка.**

ПОТЯ СЕ И ПОД ЕЗИКА. Работя нещо много трудно, измъчвам се, виждам голям зор. *Онез, които сме останали, / се потехме и под езика, / работехме къде що хванем.* Н. Вапцаров, История. *Цял ден се поти под езика да решава задачи.*

ПО УТЪПКАН ПЪТ. По установения, приетия, известен вече начин. *Затекоха след това делничните дни по своя утъпкан път.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха й. *След едно десетилетие и България ще тръгне по утъпкания път на капитализма.* В. Геновска, Седем години.

ПОХВАЛАТА В РЕКАТА. Вж. Похвалата зад вратата.

ПОХВАЛАТА ЗАД ВРАТАТА. Употребява се, за да се наблегне, че някой остава непохвален, въпреки че е трябвало да го похвалят.

Още: **Похвалата в реката.**

ПОХВАЛИЛ СЕ ЦИГАНИН С БЯЛ ГЪЗ. *Диал. Ирон. Вулг.* Употреблява се, когато някой се хвали с нещо, което не притежава и което никак не е за хвалене

ПОХЛОПВАМ / ПОХЛОПАМ НА *нечия* **ВРАТА** и **ПОХЛОПВАМ / ПОХЛОПАМ НА ВРАТАТА**[1] *на някого.* **1.** Поисквам помощ, подкрепа от някого. *Идущият път, с едно или друго, ще похлопам сам на вратата на „Мисъл", надявайки се на гостоприемство.* П. К. Яворов, Неизвестни писма.
2. *Диал.* Направям предложение за женитба на мома.
Още: **Похлопвам / похлопам на** *нечия* **порта. Почуквам / почукам (потропвам / потропам) на** *нечия* **врата.**

ПОХЛОПВАМ / ПОХЛОПАМ НА ВРАТАТА[2] **(ВРАТИТЕ). 1.** *Самост.* За нещо — ставам, настъпвам, случвам се.
2. *На някого.* Сполетява ме, постига ме (за някаква беда, нещо лошо). *Но похлопа ли нуждата на вратата, срамът бяга през комина.* Г. Караславов, След ноември. *„Щом се свърши войната и аз се демобилизирах, веднага сиромашията и неволята, стари и неразделни мои спътници, похлопаха на вратата ми."* С. Северняк, От нашия кореспондент.
Още: **Почуквам / почукам (потропвам / потропам) на вратата (вратите).**

ПОХЛОПВАМ / ПОХЛОПАМ НА *нечия* **ПОРТА** и **ПОХЛОПВАМ / ПОХЛОПАМ НА ПОРТАТА** *на някого.* **1.** Поисквам помощ, подкрепа от някого.
2. *Диал.* Направям предложение за женитба на мома.
Още: **Похлопвам / похлопам на** *нечия* **врата. Потропвам / потропам (почуквам / почукам) на** *нечия* **порта.**

ПО ЦАРСКИ. 1. Много богато, в разкош и безгрижие. *И за да ѝ попречи да го пита какво му е, той ѝ казваше по нещо за онова близко време, когато ще заживеят по царски.* Д. Немиров, Бедния Лука.
2. Изключително щедро, богато. *Гайдаджият не вдига очи към тоя оварда, който го е дарил по царски, прибира лирата в пояса и надува гайдата.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

ПОЧВАТА ПОД КРАКАТА МИ СЕ ИЗПЛЪЗВА / ИЗПЛЪЗНЕ. *Книж.* **1.** Загубвам увереността си, сигурността си.
2. Положението ми започва да става несигурно, почвам да губя изгледите за успех или властта си. *Младен със своята тайфа беше побеснял от яд. Той чувстваше, че почвата под краката му се изплъзва.* Т. Г. Влайков, В село.

ПОЧВАТА СЕ ЛЮЛЕЕ ПОД НОЗЕТЕ МИ. *Книж.* **1.** Загубвам увереността си, не се чувствувам сигурен в себе си.
2. Положението ми започва да става несигурно, почвам да губя изгледите за успех или властта си. *Още първите дни правителството почувствува, че почвата се люлее под нозете му и подири средства да я укрепи чрез „Обществената обнова".* Д. Казасов, Видяно и преживяно.

ПОЧЕРВЕНЯЛ СЪМ КАТО ПИПЕРКА. *Диал.* Много съм се разсърдил.

ПО-ЧЕРЕН ОТ ДЯВОЛА. Много лош, изключително зъл, лош. *Тя ме изкара по-черен от дявола.* ● *Остави го, той е човек по-черен от дявола.*

ПОЧЕРНЯХ КАТО ПЕЗУЛ. *Диал.* Много се навъсих, ядосах се.

ПОЧЕСВАМ СЕ / ПОЧЕША СЕ ПО ВРАТА. 1. Намирам се в затруднено положение и се чудя какво да правя, как да постъпя (обикн. заедно със съответен жест). *Селяните плъпват из чаршията... На групи посягат към разхвърляните по потона тулумби и емении ... питат за цената и се почесват по врата. Скъпи са.* Ст. Чилингиров, Първа жертва.
2. Мъча се да си спомня нещо (обикн. заедно със съответен жест).
Още: **Почесвам се / почеша се по тила. Чеша се по врата.**

ПОЧЕСВАМ СЕ / ПОЧЕША СЕ ПО ТИЛА. 1. Намирам се в затруднено положение и се чудя какво да правя, как да постъпя (обикн. заедно със съответен жест). *Дори епитропът, стар човек, знае всеки камък в село и никога не си е за нищо кривил душата: взе и той да се почесва по тила. Пита го началника, а той: — Че знам ли, кмета вика, негово било — иска да си гради.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Че какво може да бъде то? — почесваше*

се Янко по тила и устните му сричаха най-безсмислени слова. Ем. Станев, Повест за една гора.
2. Мъча се да си спомня нещо (обикн. заедно със съответен жест).
Още: **Почесвам се / почеша се по врата. Чеша се по тила.**

ПОЧЕСВАМ СЕ / ПОЧЕША СЕ ТАМ, ДЕТО НЕ МЕ СЪРБИ. Чувствувам се неловко, неудобно и в смущението си правя неподходящи, необмислени движения. *При този въпрос бай Ганьо се позамисли намръщено, почеса се, дето го не сърби.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.
Още: **Чеша се там, дето не ме сърби.**

ПО ЧЕХЛИ. 1. Облечен по домашному. *Живеят наблизо. До тях може и по чехли да се отиде.*
2. Неподготвен. *Свари ме по чехли.*

ПОЧЕША СИ ЕЗИКА. *Ирон.* Говоря празни приказки за известно (непродължително) време. *— Я мълчи — каза Кондарев. — Да не мислиш, че от такова събрание има по-голяма полза? — Щяхме да инструктираме другарите... — И без твоите инструкции те знаят какво да правят. Искаше да си почешеш езика.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *За Кондарев бе ясно, че адвокатът нарочно се спира повече на философската постановка и избягва практическата цел на реферата. Така дискусията щеше да се превърне в празни дрънканици, втората и най-важна страна на реферата щеше да остане в сянка и анархистите можеха да си почешат езиците или да мълчат презрително.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ПОЧИВАЙ СИ И ПОХВЪРЛЯЙ КАМЪНЦИ. *Диал. Подигр.* Употребява се, когато се възлага на някого да свърши някаква тежка работа, като не се мисли, че той не може да я свърши изведнъж и без почивка.

ПОЧИВАМ НА (ВЪРХУ) ЛАВРИТЕ СИ. *Книж.* Задоволявам се с постигнатото и не се стремя към нови успехи, към нови постижения. *А за това е необходимо труд, знания, умение, не мързел, не самоуспокоение и сектантско самодоволство, не да почиваме на лаврите си, а да се учим и учим.* Г.Димитров, Историческото призвание на БРП (к). *Оставаха им две неща да изберат, за да не умрат от глад. Или да се втурнат с оръжие в България... или да крадат. Но Тотьо вече почиваше на лаврите си, Панайот благоденствуваше в Сърбия, а Хаджи Димитър отдавна беше умрял на Бузлуджа ... Оставаше второто средство: да крадат.* Ив. Вазов, Немили-недраги.
Още: **Заспивам / заспя на лаврите си.** *Книж.* **Лежа на лаврите си.** *Книж.*

ПО ЧОРАПИ, измъквам се (офейквам). Тихо, без да ме чуят, без да ме усетят (се измъквам, офейквам). *Най-после Тошко дава знак и ние се изправяме с готови за стрелба пушки. Зад дървото обаче няма никакъв тигър. Той се е измъкнал, дето се казва, по чорапи.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз.

ПОЧУКВАМ / ПОЧУКАМ НА *нечия* **ВРАТА и ПОЧУКВАМ / ПОЧУКАМ НА ВРАТАТА[1]** *на някого.* **1.** Поисквам помощ, подкрепа от някого. *Дойдохме да ви помогнем — туй-то! — ... — Току виж, че догодина сме почукали на вратите ви. Да не кажете — наготово идат!* А. Гуляшки, МТ станция. *Защо говорят, че нямат хляб да ядат? Просят ли? На чии врата са почукали за кора хляб?* К. Петканов, Старото време.
2. *Диал.* Направям предложение за женитба на мома.
Още: **Почуквам / почукам на** *нечия* **порта. Потропвам / потропам (похлопвам / похлопам) на** *нечия* **врата.**

ПОЧУКВАМ / ПОЧУКАМ НА ВРАТАТА[2] (ВРАТИТЕ). 1. *Самост.* За нещо — ставам, настъпвам, случвам се.
2. *На някого.* Сполетява ме, постига ме (за някаква беда, нещо лошо).
Още: **Похлопвам / похлопам (потропвам / потропам) на вратата (вратите).**

ПОЧУКВАМ / ПОЧУКАМ НА *нечия* **ПОРТА и ПОЧУКВАМ / ПОЧУКАМ НА ПОРТАТА** *на някого.* **1.** Поисквам помощ, подкрепа от някого.
2. *Диал.* Направям предложение за женитба на мома.
Още: **Почуквам / почукам на** *нечия* **врата. Потропвам / потропам (похлопвам / похлопам) на** *нечия* **порта.**

ПОШАВНАТ В АКЪЛА. *Диал.* Смахнат, ненормален. *А да речеш нещо, че е пошавнат в акъла, санким, като фесфесе, или такова нещо ... йок, йок, брате.* Мих. Георгиев, Тошо.

ПОШЕЛ СЪМ ЗА СПАНЧЕВЦИ. *Диал.* Спи ми се и се каня да спя; легнал съм си вече да спя.

ПОШЕЛ СЪМ С МЕХОВЕ НА ОГЪНА. *Диал.* Умишлено подбуждам към кавга хора, които се карат.

ПОЩУКВА МИ / ПОЩУКНЕ МИ УМА. *Диал.* Обезумявам, побърквам се.
Още: **Щуква ми / щукне ми (изхвръква ми / изхвръкне ми) ума. Изскоква ми / изскокне ми (излиза ми / излезе ми) ума.** *Диал.*.

ПОЯВЯВАМ СЕ / ПОЯВЯ СЕ НА АРЕНАТА. *Книж.* Започвам борба, съревнование с някого. *На политическата арена той* [Таушанович] *се появи през 1880 година, от която не слезе до последните дни на живота си.* в. България, 1902 г.
Още: **Излизам / изляза на арената.** *Книж.*

ПОЯВЯВАМ СЕ / ПОЯВЯ СЕ НА <БЯЛ> СВЯТ. 1. Раждам се. *На тая струна, на която сега свири Камберов, са свирили някои от западните модернисти още преди той да се появи на бял свят.* А. Гуляшки, Любов.
2. За писмено произведение — бивам отпечатан, публикуван. *Не зная дали е съдено на настоящите писма да имат читатели. Ако някога се появят на бял свят, то ония, които ще имат търпение да ги четат, няма навярно да ни се сърдят, че прекъсваме описанието на църквите, за да хвърлим заедно с тях един кратък и бегъл поглед върху историята на папството.* К. Величков, Писма от Рим. *Последното крупно Величково дело, което се появи на свят, беше преводът на Дантевия „Ад“.* Ив. Вазов, К. Величков.
Още: **Явявам се / явя се на <бял> свят. Излизам / изляза на бял свят**[1] /във 2 и 3 знач./. **Виждам / видя <бял> свят. Дохождам / дойда (идвам, ида) на <бял> свят** /към 1 знач./.

ПОЯВЯВАМ СЕ / ПОЯВЯ СЕ НА СЦЕНАТА. *Книж.* Започвам да действувам, да се проявявам, да вземам участие в нещо. *Тази партия се появява на сцената в началото на 20-я век.*
Още: **Излизам / изляза на сцената.** *Книж.*

ПОЯВЯВАНЕ НА СЦЕНАТА. Начало на проявяването на някого, начало на участието на някого в нещо. *Появяването на сцената на Чоки пресече кроежите Светослави за изгонването на Смилеца в зародиша им.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Революционна е тя* [работническата класа] *преди всичко затова, защото със самото си появяване на сцената на живота в днешното общество тя извършва коренен преврат.* Г. Кирков, Работническата класа е революционна.

ПРАВА МИ Е ДЪСКАТА. *Диал.* Умен съм, всичко ми е наред.

ПРАВЕН-НЕДОПРАВЕН. *Диал. Ирон.* Малко завеян, глуповат.

ПРАВЕН У ДЪЖД. *Диал.* Висок на ръст.

ПРАВЕН У СУША. *Диал.* Нисък на ръст.

ПРАВѝ ЛИПОВИ КАПИИ. *Диал. Подигр.* Казва се в отговор на човек, който се оплаква, че няма какво да прави, не знае с какво да се заеме.

ПРАВИ МИ ЧЕСТ. *Книж.* Похвално е за мене. *Не предполагах, че ще го защищаваш като лъвица. Все пак това ти прави чест.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Разглеждането на много въпроси. . . е извършено майсторски и прави чест на автора.* П. П. Славейков, Българска литература.

ПРАВИ МУ СЕ, ЧЕ ВРЕД ПИЛЦИ СЕ ЯДАТ. *Диал.* За млад и неопитен човек, който наивно мисли, че може всичко да постигне без пречки, че всичко е добро и лесно.

ПРАВѝ <МУ> СМЕТКА. 1. Пресметни добре, помъчи се да си представиш. *Той е бил и по-рано тук по нашия край. . . още преди четиринайсе-петнайсе години . . . Прави му сметка — в 1923 година напуснал България, след септемврийските събития.* К. Калчев, Живите помнят. *Няколкостотин бурета барут имало в калето и като почнали русите да гърмят, запалили го. Прави сметка, какво е било!* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

2. Мисли му (употребява се като закана към някого да обърне внимание, да мисли за лошите последствия от това, което върши). — *Злата закла юрдечката. Прави му сметка, ако не дойдеш.* К. Калчев, Двама в новия град. *Пък ако имаш късмет да ме разлюбиш, тогава от сламката ще направя кросно и за да си отмъстя, ще те бутна барем половин живот в затвора, че да не можеш да виждаш жена. Прави му сметка!* Сл. Македонски, Една земя ми стига.

ПРАВИЯ ПЪТ. Начин на живот, съобразен с нравствените норми и изисквания или начин на постъпване или работа, който дава най-добри резултати. — *Аз помагах на моите големи братя със знания и наука. Вървях редом с тях, сочих им най-правия път, раздавах им най-плодните семена.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Станах вегетарианец. . . И тъкмо мислех, че съм намерил правия път, една вечер чета във вестника статийка и против вегетарианството.* Елин Пелин, Аз ти той.

ПРАВ КАТО ВЪЖЕ В ТОРБА. *Диал. Ирон.* Крив, изкривен.

ПРАВ КАТО КУКА. *Диал. Ирон.* Крив, изкривен.

ПРАВ КАТО ОВАН КУЦИЯ. *Диал. Ирон.* Крив, изкривен.

ПРАВ КАТО ОТ МАЙКА РОДЕН. *Диал.* Невиновен, невинен.

ПРАВ КАТО СВЕТЕЦ. *Диал.* Невиновен, невинен.

ПРАВ КАТО СВЕЩ. *Диал.* Невиновен, невинен.

ПРАВО В ЛИЦЕТО *на някого.* **1.** Без заобикалки, без ни най-малко да се скрива истината, съвсем открито (обикн. когато се казва нещо неприятно някому). *Право в лицето му заяви, че е решил да скъса всякакви връзки с него.*
2. Съвсем явно, съвсем открито пред самия човек, за когото се отнася. *Право в лицето му се изсмяха и го оставиха.*
Още: **Право в очите.**

ПРАВО В ОЧИТЕ *на някого.* **1.** Без заобикалки, без ни най-малко да се скрива истината; съвсем открито (обикн. когато се казва нещо неприятно някому). *Хем да срещна дядо господ, ще му кажа право в очите, че е харно.* Елин Пелин, Летен ден. *Той я мразеше, че бе устата, всекиму казваше право в очите каквото ѝ е на сърцето.* Кр. Григоров, Игличево. *Беше си казал думата, където трябва. Аз и на княза ще я кажа — мислеше той — хем право в очите.* В. Геновска, Седем години.
2. Съвсем явно, съвсем открито пред самия човек, за когото се отнася. *Питаха го какво ще прави в Белица и каква работа има с Йоргаке — смееха му се, с други думи, право в очите, че един дрипльо, като него, може да има нещо общо с такъв богат човек, какъвто беше Йоргаке.* Й. Йовков, Женско сърце.
Още: **Направо в очите. Право в лицето.**

ПРАВО, КУМЕ, ТА В <ЧЕРНИТЕ> ОЧИ и **ПРАВО ТИ КУМЕ В ОЧИ.** Без заобикалки и уговорки, направо, открито и смело, прямо. *Ще прощаваш, ама голяма грешка имаш, дето не идваш у наше село. . . Ти не се сърди, то, такъв ми е хадетя . . . Право, куме, та в черните очи.* Кр. Григоров, Новодомци. *Из един път ме приближава и, право ти куме в очи: „Как отива вашата работа?“ — попита и ми смигаше да се сетя каква работа.* Ив. Вазов, Под игото. — *А питай сега, щото ще питаш! — насърчи го Ивайло. — Ще питам, само да не се сърдиш. Право, куме, та в очи.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

ПРАВ СИ, КРИВЧО. *Диал. Ирон.* Казва се като подигравка на някого, който е крив, виновен, но мисли, че е прав, невинен.

ПРАВ ТИ ПЪТ. *Пренебр.* Махай се, върви където искаш; пръждосай се. *Който не иска да служи, прав му път, да си върви.* Л. Стоянов, Холера. — *Хайде буюрунус, буюрунус, — вика Цинцарчето, — за гледане пари не взимаме. Ако ти харесва, влез, ако не ти харесва — прав ти път.* Д. Немиров, Братя. *Аз много добре познавам Ивана. Той ще-не-ще, ще се съгласи. . . Пък ако не се съгласи, прав му път.* Ст. Л. Костов, Мъжемразка. *„Не мога да живея повече с тебе. Обичам Гого и реших като се върне от Финландия да се омъжа за него. Мими.“* Скъ-

сах писмото — прав ù път, аз също от една седмица обичам друга. П. Незнакомов, След нас потоп.

Още: **Широк (добър) ти път.** *Пренебр.*

ПРАВЯ ВЪПРОС *за нещо. Книж.* Изявявам претенции за нещо, претендирам, искам нещо. *И понеже запасното полковниче заявило великодушно, че за цвета на лака не иска да прави въпрос, бедната Беба подскача, съживена от тая малка радост пред свободата на нейния вкус, и казва мечтателно: — Ах, има един лак, който имитира чудесно слонова кост!* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *Аз се страхувам да ù заплатя, за да не я обидя. Но правя въпрос пред Пелайо. Той ме погледна зачудено: нима приятелството и гостоприемството се заплащат?* Кр. Белев, Запад. *Близко под мене една живописна група от млади турчета с червени пояси здраво налага каменната снага на земята с търнокопи и чукове, без да прави въпрос за чистотата на въздуха.* З. Сребров, Росстрой. *За него нямаше умора, въпрос за почивка никога не правеше.* Г. Караславов, Начо Иванов.

ПРАВЯ ВЪРТЕЛ<И> *някому.* Съзнателно създавам пречки, затруднения в работата на някого; разигравам. — *С тази бележка — казаха му в Земснаб — ще отидете в ТКЗС в село Ребърково. Там те държат на наше разположение сортова ръж и . . . — Само че. . . да не вземат да ни правят нещо въртел? — Никакъв въртел няма да ви правят. Семето е налице и щом отиде човек от вашето стопанство, веднага ще си го получи. Ние всичко сме уредили.* Х. Челебонов, Предсеитбена история във Врачанска околия. — *Какво кайш, ти бей? Изгубили ли? Какво изгубили, мари, що не казваш какво изгубили, ами ми правиш въртели — изрева още по-ядосано Кальо и настъпи с дигната брадва към жена си.* Ц. Церковски, Сто пари на цяло.

ПРАВЯ ВЯТЪР *някому.* Хваля, лаская някого. *Но, драги Борисе, ние се познаваме отдавна с тебе, ние си знаем и калта под ноктите, за да не си правим сега вятър!* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Всеки човек . . . има слабости . . . Един обича да му говориш за неговото героично минало, да го наричаш борец „за правда и свобода" — прави му вятър, какво ти струва.* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Преследват се всички честни комунисти и земеделци. А най-омразните фашисти са на почит, защото умеят да правят вятър на Кальча и Кунчо.* В. Нешков, Настъпление.

ПРАВЯ ГЛАВАТА. Напивам се. — *Като работях три деня в неделята, стигаше ми да правя главата няколко деня, отговорих аз.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

ПРАВЯ ДЖУКИ. *Диал.* **1.** Каня някого привидно, без желание, защото гледам да му се харесам. — *Бабо Луко, и тази ли зима остана сама? — Че кой да е при мен, Тинке? Всеки си гледа работата, къщата, децата. Викат ме при тях в София, ех, то какво викане — само джуки правят — ама на кого да оставя къщата?* А. Каменова, Харитининият грях.
2. Готвя се да заплача.

ПРАВЯ ДУМА *за нещо или със следв. изр. със съюз* **да** и **ПРАВЯ ГО ДУМА.** *Обикн. с отриц.* **1.** Говоря за нещо, предлагам да се направи нещо. — *Аз няма вас да женя, не се бойте! — Ти нито дума го прави, Гинке: то само не може да бъде — каза строго хаджи Евтим.* Ив. Вазов, Нова земя.
2. Предявявам някакво искане, изявявам някакво желание. *Старата няма обуща, като се разкаля малко, не може до пътя да излезе. Тя не правеше дума да ù се купува нещо, но Иван виждаше, че така не може да върви.* Г. Караславов, Татул. *Той* [памукът] *и от вълната е по-скъп. Не е било такова чудо. — И не му се вижда краят — каза майката. — Пък за надниците дума не правят.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Правя приказка.** *Диал.*

ПРАВЯ ДЪЛГА ФИЗИОНОМИЯ. Имам недоволен, сърдит вид; цупя се. *Якобинците правят дълги физиономии.* Ал. Константинов, Вий знаете ли що значи амнистия?. . .

ПРАВЯ ЕВАЛЛА *някому.* Старая се да угодя някому, като върша неща, които са му приятни; угоднича пред някого. — *Затова дошъл тоя големец от Битоля. Всички евалла му правят — и каймакаминът, и миралаят, а башполицът като хрът кливка подир него.* Д. Талев, Илинден. *Аз съм горд човек, Спиро! На никого евалла не правя.* М. Марчевски, Тихо пристанище. — *Само гледай някой ден да не ми стъпиш на шията. — Няма, няма — засмя се тя доволна . . . Не съм толкова глупава. Има работи, които само ти можеш да свършиш, и затова ще ти правя евалла.* В. Геновска, Седем години. *Трийсет години образи бях създа-*

вал на читалищна сцена и след всичко това — оа отида да правя евалла на вчерашни хлапетии, които не знаят къде да си сложат ръцете на сцената. Н. Широв-Тарас, Героите са уморени.
Още: **Чиня евалла.** *Диал.*

ПРАВЯ ИЗТОЧЕН ВЪПРОС. Сърдя се, вдигам скандали, изявявам големи претенции заради нещо, обикн. маловажно. — *Ако ми отрежеш нещо, ти ще отговаряш, чу ли? . . . — Ама това е най-прост апандисит, бай Прокопи! Защо сега правиш източен въпрос?* М. Иванов, Бай Прокопи.

ПРАВЯ КАЛ *някому. Жарг.* Напакостявам на някого, обикн. като злословя, сплетнича тайно, не в негово присъствие.

ПРАВЯ КАПИТАЛ *от нещо. Книж.* Давам голямо значение на нещо, без то в действителност да заслужава. *Олаф е издънка на видна фамилия, и драго му е, дето е тъй, без да прави от това какъвто и да е капитал.* П. П. Славейков, Епически песни. — *Министър! — разтвориха се широко зениците на Чардаклиев, който смяташе да прави капитал от думите на фабриканта.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. — *И после това, че тя е винаги в центъра на разните там нелегални танцови сбирки и че пуши цигари, не ви ли шокира като нейна майка? Моля ти се, Данче, виж от какво иска да прави капитал! Ами сега ако не си потанцува, кога?* Н. Широв-Тарас, Смешно и горчиво.

ПРАВЯ КИСЕЛА ФИЗИОНОМИЯ. Вж. Правя кисело лице. *Слушай какво ти говоря и не прави кисела физиономия.*

ПРАВЯ КИСЕЛО ЛИЦЕ. Имам недоволен, сърдит вид; цупя се, муся се.
Още: **Правя кисела физиономия.**

ПРАВЯ КУЛИ В ОБЛАЦИТЕ. Създавам си нереални, неосъществими планове; въобразявам си, фантазирам.

ПРАВЯ ЛИЦЕ *някому. Диал.* Давам вид, преструвам се, че обичам някого; подмилквам се.

ПРАВЯ МИЛИ ОЧИ *някому.* Старая се да угодя на някого, държа се внимателно с него, лаская го; подмилквам се, угоднича. — *Казват, че Ралчо щял да се върне за председател? Някои дори взеха да му правят мили очи.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Умее да се издокарва и да прави мили очи на когото трябва! Това са преимуществата на вашата Милка.* М. Марчевски, Тихо пристанище. — *Тъй е, бай Гуцов. Без власт с комунистите на глава не се излиза — потвърждаваше бояджията, който се беше присламчил до него и му правеше мили очи.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Как сте вие младежите? — подпитваше той* [Юрталана] *Стойка. — Добре сме, ала. .. И Стойко се оплакваше — не били всички на мястото си, дърпали се, правели мили очи на кмета и се усуквали за служба.* Г. Караславов, Снаха.

ПРАВЯ МРЪСНО *някому. Жарг.* Съзнателно създавам големи неприятности, мизерии на някого. *От тая жена ме е страх, тя все гледа да прави мръсно на колегите си.*

ПРАВЯ <НА> БЪЗЕ И КОПРИВА *някого.* Хокам някого, карам му се много. *Аз гледам повече ако мога да се заяждам с германеца, та ако случайно ония слушат, да кажат: „Две щръклета е наш човек, виж кво ги прави германците! На бъзе и коприва ги прави!“* Й. Радичков, Барутен буквар.

ПРАВЯ НОМЕРА *някому.* Съзнателно устройвам лоши шеги на някого, за да му причиня неприятности или да го подиграя. *Ние чувствувахме вината си и сами мъмрахме виновния: „Тъкмо на Филева ли намери да правиш номера? Не те ли е срам?“* Ем. Манов, Моето първо лято. *Десет бразди не си изкарал. . . лежал си, цял ден си се търкалял!. . . Знам защо ми ги правиш тия номера, знам, не съм толкова прост, колкото ме мислиш! . . . — Господар на кесията ми искаш да ставаш ти, ето за това.* Г. Караславов, Снаха.
Още: **Бачкам номера.** *Жарг.*

ПРАВЯ НОЩТА НА ДЕН. Работя и през нощта, занимавам се с нещо и през нощта. *От друга страна тя се трудеше и работеше не само от сутрин до вечер, ами и нощта често правеше на ден, само да може по-много да изкара и изработи и колкото е възможно повече*

да отмени Панчовия хак. Т. Г. Влайков, Ратай. *Тези хора правеха нощта на ден — те издебваха удобни моменти, за да се срещнат с близки и съседи, да разнесат хвърчащи листове, да прочетат и да поразтълкуват вестниците.* Г. Караславов, Обикновени хора.
Още: **Обръщам нощта на ден.**

ПРАВЯ ОТ БЪЛХАТА БИВОЛ. *Диал.* Силно преувеличавам нещо, без да е необходимо, без нужда. *Преувеличили са — от бълхата хората правят бивол.* Ив. Вазов, Драски и шарки.
Още: **Правя от мухата бивол.** *Диал.* **Правя от бълхата слон.**

ПРАВЯ ОТ БЪЛХАТА СЛОН. Силно преувеличавам нещо, без да е необходимо, без нужда. *Вашите грешки са били едни, нашите навярно ще бъдат други. . . Какво общо има всичко това с моето отношение към Михаил? Баща ми има истинска дарба да прави от бълхата слон.* Ем. Манов, Моето първо лято.
Още: **Правя от мухата (мравката) слон. Правя от бълхата бивол.** *Диал.*

ПРАВЯ ОТ ВЛАКНО РУНО. *Диал.* Прекалено преувеличавам нещо.
Още: **Правя от влакното кросно.** *Диал.*

ПРАВЯ ОТ ВЛАКНОТО КРОСНО. *Диал.* Вж. Правя от влакно руно.

ПРАВЯ ОТ ЕДНО СТО. Силно преувеличавам, без да е необходимо, без нужда. *Какво ще правиш? Хората от едно правят сто, от мравката аслан! И ето сега Милка Тодоричина прочута! Аз казвах на баща ѝ да хване тоя мечи син Рачка, кога дойде при момичето, па надве-натри да ги обулчи и свършена работа: булото туря перде на всичко.* Ив. Вазов, Под игото.

ПРАВЯ ОТ ИГЛАТА ЧЕРЯСЛО. *Диал.* Силно преувеличавам нещо, съчинявам измислици. *Ако слушаш хората, те от иглата черясло правят.* Р. Стоянов, Майстори.

ПРАВЯ ОТ МРАВКАТА АСЛАН. Силно преувеличавам нещо, без да е необходимо, без нужда. *Какво ще правиш? Хората от едно правят сто, от мравката аслан! И ето сега Милка Тодорчина прочута! Аз казвах на баща ѝ да хване тоя мечи син Рачка, кога дойде при момичето, па надве-натри да ги обулчи и свършена работа: булото туря перде на всичко.* Ив. Вазов, Под игото.
Още: **Правя от мравката слон.**

ПРАВЯ ОТ МРАВКАТА СЛОН. Силно преувеличавам нещо, без да е необходимо, без нужда.
Още: **Правя от мухата (бълхата) слон. Правя от мравката аслан.**

ПРАВЯ ОТ МУХАТА БИВОЛ. *Диал.* Силно преувеличавам нещо, без да е необходимо, без нужда.
Още: **Правя от бълхата бивол.** *Диал.* **Правя от мухата слон.**

ПРАВЯ ОТ МУХАТА СЛОН. Силно преувеличавам нещо, без да е необходимо, без нужда. *Страхът прави от мухата слон.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Как трябваше, според вас, да постъпи Киви? Кой ще накаже онзи хулиган? Добре, ще мъмрим Киви, щом като се налага, но не е нужно да правим от мухата слон. Във всеки случай аз ще гласувам против.* Ем. Манов, Моето първо лято.
Още: **Правя от бълхата (мравката) слон. Правя от мухата бивол.** *Диал.*

ПРАВЯ ОТ ПАРÀТА ДВЕ. *Диал.* Лесно печеля, лесно умножавам богатството си *Каквото захване, все му върви, и прави от парата две.*

ПРАВЯ ОТ СЛАМКАТА ГРЕДА. Прекалено преувеличавам нещо. *Лоши езици разправяха, че когато полкът им бил на почивка в Беломорието, Юрталана се поразшътал и докачил доста жълтици от изгладнелите богаташи по оня край. Истина ли беше това, или лъжа, никой не можеше да каже с положителност, но приказваха го хората и мълвата правеше от сламката греда и от шушката планина.* Г. Караславов, Снаха. — *Какво ви разправи? — Че Гюргя я изпъдили оттук? — Амчи-и-и и да не е съвсем тъй — тъй се казва . . . — Вий от сламката греда правите!* П. Ю. Тодоров, Самодива.
Още: **Правя от сламката планина. Правя от шушката греда.**

ПРАВЯ ОТ СЛАМКАТА ПЛАНИНА. Прекалено преувеличавам нещо. *Аз мразя адвокатите. Всичките са мюзевири. От сламката планина правят.* Ив. Вазов, Службогонци.
Още: **Правя от сламката греда. Правя от шушката планина.**

ПРАВЯ ОТ ШУШКАТА ГРЕДА. Прекалено преувеличавам нещо. *Пък млади нали са — може и да са се погледнали, може и да са си продумали. . . А хорските очи са едни — от шушката греда правят.* Г. Караславов, Обикновени хора.
Още: **Правя от шушката планина. Правя от сламката греда.**

ПРАВЯ ОТ ШУШКАТА ПЛАНИНА. Прекалено преувеличавам нещо. *Лоши езици разправяха, че когато полкът им бил на почивка в Беломорието, Юрталана се поразшътал и докачил доста жълтици от изгладнелите богаташи по оня край. Истина ли беше това, или лъжа, никой не можеше да каже с положителност, но приказваха го хората, и мълвата правеше от сламката греда и от шушката планина.* Г. Караславов, Снаха.
Още: **Правя от шушката греда. Правя от сламката планина.**

ПРАВЯ ОЧИ *някому. Диал.* Намигам на някого.

ПРАВЯ ПАРИ (ПАРА̀) *от нещо или самост.* **1.** Печеля много; богатея. *Офицерите конфискуваха стоката и, то се знае, на скрито си поделяха половината . . . Това началствата, пара правеха на тая граница.* Б. Райнов, Човекът на ъгъла. „*А какво, ако взема тема из селския живот? . . . Хората с тия герои-старци пара правят.*" Сп. Йончев, Труженик. — *Когато фашистите почнаха да събират работници за Германия, тя ми рече „ще идеш" . . . „Ще идеш — вика, — хората сега там пари правят*". Б. Райнов, Човекът на ъгъла.
2. За нещо — нося доходи, печалби. *От много места ми тече, господа съдии . . . Село големо, хора добри. . . заможни. . . дават. . . На Гергьовден печени плешки и агнешки кожи — . . . По други празници — брашно. . . хлеб . . . вълна. . . и какво падне — това пара прави.* Т. Харманджиев, Крилато време.

ПРАВЯ ПОЛЍТИКА *някому.* Старая се да угодя на някого, докарвам се пред някого, за да постигна нещо, което зависи от него. — *А ти им правиш политика? — той се взря в смръщеното лице на Кабзата. — Политика им правиш? Излязъл си да жънеш? Утре и наряд ще им дадеш? Внимавай!* А. Гуляшки, Село Ведрово. — *Не постъпи тактично, Коста — . . .,— защо беше необходимо да отидеш в казиното пред очите на всички? — А как? Да се крия и да правя политика на бачо? На този изедник. . . !* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Защо не ме оставихте да си доизкарам каквото бях захванал, аз знаех с какво да се обърна към тях, трябваше да им кажа тука пред всички. . . — Ще ускуваш и ще им правиш политика, хе-е-е.* П. Ю. Тодоров, Първите.

ПРАВЯ ПРАХ И ПЕПЕЛ. Извършвам, върша разрушения, занимавам се с разрушаване, унищожаване. — *Тия чапкъни горят и правят прах и пепел, ама кое? — Чуждото.* Ив. Вазов, Под игото̀. *Едни да събират, като мравки, през целия си живот, да просят, да трупат, да пълнят, а други — да правят прах и пепел.* Ив. Вазов, Под игото.

ПРАВЯ ПРИКАЗКА *за нещо. Обикн. с отриц.* Вж. Правя дума *за нещо*—„*Значи ще трябва и аз да обърна дебелия край.*"*Мама дочу тия му думи . . . — За никакви краища няма да правиш приказка! . . . Така да знаеш.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

ПРАВЯ ПЪТ *някому.* Отдръпвам се и давам възможност на някого да мине пред мене. *Дойчин излезе от сляпата улица и препусна из одринските калдъръми. Минувачите изплашени се отдръпваха и му правеха път.* К. Петканов, Златната земя. *Те подкараха конете, последвани от двамата заптии, но тълпата все още не им правеше път.* Ст. Дичев, За свободата. *Те първи видяха Вагрила и Биязката, пуснаха си ръцете и им сториха място. От дедите и прадедите си знаеха път да правят за скръбния човек.* М. Яворски, Хората се промениха.
Още: **Направям (давам) път** /в 1 знач./.

ПРАВЯ РАБОТА<ТА> *на някого.* Сватосвам някого. *Ако ще правиш работа за Койка, виж там етървиния си момък.* П. Ю. Тодоров, Идилии.

ПРАВЯ РАВЕН СЪС ЗЕМЯТА *някого.* Карам се много остро на някого, хокам го жестоко.

ПРАВЯ СЕ НА АМЕРИКАНЕЦ. *Жарг.* Преструвам се, че не разбирам нещо.

ПРАВЯ СЕ НА АМПЕ. *Жарг.* Преструвам се, че нищо не знам, или че нищо не разбирам. — *Слушайте, вие! — подвикна той със смешно тънък фалцет. — Да не сте паднали от небето, а? Знаете ли вие какво е станало в България, или не знаете? . . . — Знам. — А защо тогава се правите на ампе?* Г. Караславов, Обикновени хора.

ПРАВЯ СЕ НА ВРЯЛ КОЧАН. *Диал.* Преструвам се, че нищо не разбирам.

ПРАВЯ СЕ НА (ЗА) ГРОЗДЕНИЦА. *Диал.* Преструвам се, че не разбирам.

ПРАВЯ СЕ НА ДВЕ И ЗОЛА. *Диал.* Преструвам се, че не разбирам, не зная или не забелязвам нещо; преструвам се на наивен, на глупав. — *Ти си човек разбран. Хем ще повдигнеш въпроса, хем и мене ще запазиш. — Ами че аз вече нямам нищо общо, бе. Нали ме уволниха. — Е, де! Не се прави на две и зола! Ти май скоро ще рипнеш нависоко.* Челкаш, Пясък в машината.
Още: **Правя се на три и зола.** *Диал.*

ПРАВЯ СЕ НА ДВЕ И ПОЛОВИНА. Преструвам се, че не разбирам, не зная или не забелязвам нещо; преструвам се на наивен, на глупав. — *Не се прави поне ти, другарю Петров, на две и половина! Всичко знам. . . Вие знаете най-добре какво сте писали против мене!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *И ги слушам една вечер, като разговарят. Тя от прозореца в горната стая, той от оградата. — Обичам те, Росано! — казва ѝ. А нашата, каквато е душевадница, прави се на две и половина: — Ами, обичаш ме! Кой знае коя от вашѐто село обичаш!* Н. Широв-Тарас, Смешно и горчиво.
Още: **Правя се на три и половина.**

ПРАВЯ СЕ НА ДРЪЖ МИ ШАПКАТА. *Жарг.* Преструвам се, че не разбирам нещо, че съм глупав, балама. — *Товарищ, Берлин ничево. — Ха-а, ха, ха — заля се в смях Пени, като се удряше с две ръце по коленете. — Сватанак, защо се правиш на дръж ми шапката — Берлин ничево! Ама я рече! Като не разбираш руски, защо не си траеш?* В. Нешков, Настъпление.

ПРАВЯ СЕ НА ИБРЯМБАШИЯ. Преструвам се, че не разбирам, не зная или не забелязвам нещо; преструвам се на наивен, на глупав. *От месец насам аз няколко пъти се опитвам да ѝ изясня някои работи — със загатване, със заобикалки, по тънкому. А тя се прави на ибрямбашия.* Ем. Манов, Ден се ражда.

ПРАВЯ СЕ <НА> НИ ЛУК ЯЛ, НИ НА ЛУК МИРИСАЛ. Преструвам се на невинен, на незамесен в нещо, на неосведомен за нещо. *Значи, щом дойде у вас — . . . — прави се ни лук ял, ни на лук мирисал.* В. Нешков, Настъпление.

ПРАВЯ СЕ НА <САМОКОВСКИ> ЗЕЛНИК. *Диал.* Преструвам се, че нищо не разбирам, че не зная какво трябва или се очаква от мене да направя. *Слушай, мушмуло, баща ти обеща нещо да прати! . . . какво се прави сега на самоковски зелник!* П. Вежинов, Нашата сила.

ПРАВЯ СЕ НА ТАПА. *Жарг.* Преструвам се, че не разбирам, не зная или не забелязвам нещо; преструвам се на наивен, на глупав. *На Боби майка му се слага на господин Крюгер жестоко, Краус все тича по някакъв бизнес, ние с Боби се правим на тапи и цяла нощ пием уиски.* Д. Цончев, Червени слонове. *Това смайва братовчеда му: . . . — Не се прави на тапа! — прекъсва го Венци и обяснява, че макар и издокаран тип-топ, той си оставал един бивно развиващ се тип.* Сп. Йончев, По кой път?

ПРАВЯ СЕ НА ТРИ И ЗОЛА. Вж. Правя се на две и зола.

ПРАВЯ СЕ НА ТРИ И ПОЛОВИНА. Вж. Правя се на две и половина. — *Не се прави, моля ти се, на три и половина.Знаеш, че момъкът е влюбен в тебе.* Ем. Манов, Ден се ражда. *— Защо пък мене ще арестуват?. . .—Хайде пък и ти, не се прави на три и половина!—избухна Бешемлията.* А. Гуляшки, Село Ведрово. — *На три и половина ще се правиш!. . . — подметна някак загадъчно Котаков. — Че нали си комунист?. . . — Земеделец съм си.* Г. Караславов, Делегат.

ПРАВЯ СЕ НА УНЧЕ. *Диал.* Преструвам се, че не разбирам, не зная или не забелязвам нещо; преструвам се на наивен, на глупав. *Кажи къде беше до това време, не се прави на унче.*

ПРАВЯ СЕ НА УТРЕПАН. *Жарг.* Преструвам се, че не разбирам, че не зная или не забелязвам нещо; преструвам се на наивен, на глупав. — *Четири стотинки ми дай! — сопна ми се кондукторката. — Четири дадох. — Три ми даваш. — Три? . . . — Леле-е, все се правят на утрепани! — подхвърля язвително кондукторката.* Н. Широв-Тарас, Смешно и горчиво.

ПРАВЯ СЕ НА ЯПОНЕЦ. *Жарг.* Преструвам се, че не разбирам, че не зная или не забелязвам нещо; преструвам се на наивен, на глупав. *Я не се прави на японец, върни си ми парите.*

ПРАВЯ СЕЧЕНО *някому.* **1.** Преча на някого да направи нещо. *Отгоре на това му и завиждаха. По неговите думи на всяка крачка вода му подливаха, сечено му правеха.* Сп. Йончев, Съблазни. *Искам да замина за чужбина, ама все ми правят сечено и нищо не излиза.*
2. За машина, мотор и под. — преставам да работя. *Моторът ми прави сечено.*

ПРАВЯ СИ ГАРГАРА *с нещо.* Лесно ми е да правя нещо, не се вълнувам или смущавам, когато го правя. *Той си прави гаргара с химията.*

ПРАВЯ СИ ДЖУКИТЕ. *Диал.* Изказвам желание за нещо (обикн. със заобикалки), намеквам, подсещам за нещо, което искам от някого. *Не си прави джуките, няма да те огрее.* ● *Напразно си правих джуките да ме вземе със себе си на кино.*
Още: **Правя си устата.**

ПРАВЯ СИ ОГЛУШКИ. Преструвам се, че не чувам или не разбирам, когато ми се казва да извърша нещо. *Още през зимата бях казала на децата, че ще ги отведа някой път в гората. . . И те. . . още в първите пролетни дни почнаха да ме разпитват кога ще отидем там, но аз си правех оглушки или отлагах.* Г. Райчев, Мерзавец. *Обръщат вниманието на един полицейски стражар върху скандалиста, но стражара си прави оглушки и се обръща на друга страна.* Ал. Константинов, Македонския митинг. *Пролетес, като донесе в къщи свидетелство с отличие, баща му, чичо Гуцо, така се разчувствува, че сам обеща да му купи за през лятото оризова шапка. Но колкото повече минаваше времето, като че се разколебаваше, защото — когато му напомнеха — си правеше оглушки.* Ил. Волен, Радост в къщи. *Чрънат от няколко години си правеше оглушки и не беше пратил ни куцо говедо.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

ПРАВЯ СИ СМЕТКА<ТА> и **ПРАВЯ СМЕТКА 1.** *Обикн. със след. изр. със съюз* да. *Само нечленувано.* Възнамерявам да направя нещо; правя си план за нещо; проектирам. *Генчо си правеше сметка да я настигне на стотина разкрача пред запустялата къща. Ще я види коя е, ще я заприказва и. . . Тя ще се съгласи — какво пък.* Г. Караславов, Герой. *Герчо потръпва от всяка дума на селския лихвар и си прави сметка да се изплъзне от ръцете му поне засега, че по-нататък каквото ще да става.* Ц. Церковски, На Гергьовден. *Правеше си сметка да стигне в София още преди разсъмване и да потропа на някоя от крайните бедняшки къщички, като се довери на живущите в нея. Ще може да се обръсне и почисти, за да потърси по телефона чичо си.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Кръстевица отделяше по-едри и по-здрави мамули за семе, но правеше сметка и да поскрие някое и друго кило.* Г. Караславов, Обикновени хора.
2. *Обикн. със след. изр. със съюз* че. Имам пред вид положението; съобразявам се с някакво последствие от нещо. *Правиш ли сметка, . . . , че за всички тия младежки увлечения ще отговаряш пред властта?* А. Гуляшки, МТ станция. *А Стайно по жилетка ходеше наоколо и мърмореше: . . . — Все го закриляш тоя прахосник. Не си правиш сметката, че утре ще се върне без пукнат грош и ще увисне на врата ми.* В. Геновска, Седем години. *Голчо грабнал сиренето, стиснал го и рекъл: — А ти ако не знаеш с кого имаш работа, гледай! Видиш ли от тоя бял камък как вода протече, като го стиснах? Прави сметка какво ще стане с тебе, щом те пипне ръката ми!* Ран Босилек, Радост. *Негова милост — . . . — тръгнал към него с изваден пистолет: „Да не си обадил, че съм тук, иначе прави си сметката!“.* В. Нешков, Настъпление.
3. Достигам до някакъв извод, заключение. *Те отдавна бяха си правили сметка колко добре ще е, ако тя се хване на работа някъде из канцелариите.* Т. Монов, Смърт няма. *Мисълта на Синапа летеше нататък, към градовете и пашовите сараи, дето сигурно говореха за него и му готвеха добър капан. Но лошо си правят сметката — не е Синап от тия, дето лесно ще им се даде.* Л. Стоянов, Мехмед Синап. *Още от първия ден той спира вниманието си на хубавата пансионерка от Нотрдам дьо Сион, като си прави добре сметката: една женитба с нея ще му осигури прекрасна зестра.* М. Кремен, Романът на Яворов.

ПРАВЯ СИ СМЕТКА<ТА> БЕЗ КРЪЧМАРЯ. Замислям, кроя нещо, без обаче да взимам под внимание това, от което зависи най-вече неговото осъществяване — мнението

на някого или дадени обстоятелства. *Но друг глас охлади разпалените глави: — Правите си сметка без кръчмаря! Емчите се напразно! Я ми кажете друго, друго — накъде и как мислите да бягаме, когато башибозукът навлезе в селото?* Г. Караиванов, Перущица — гнездо на герои. *Обаче Уол стрийт си прави сметка без кръчмаря. Фашистките мерки и терорът над комунистическите и профсъюзни дейци срещат противодействие в средата на широките народни маси.* в. Работническо дело.

Още: **Правя си сметката и без ханджията.** *Диал.*

ПРАВЯ СИ СМЕТКАТА И БЕЗ ХАНДЖИЯТА. *Диал.* Замислям, кроя нещо, без обаче да взимам под внимание това, от което зависи най-вече неговото осъществяване — мнението на някого или дадени обстоятелства.

Още: **Правя си сметка<та> без кръчмаря. Правя си хесапа и без ханджията.** *Диал.*

ПРАВЯ СИ СЪРЦЕ. Старая се да не изпадна в отчаяние, да не се тревожа; окуражавам се. — *То и на мене ми е мъчно, но човек трябва сърце да си прави!* К. Петканов, Златната земя. — *Няма да ми мине, докато не я* [Яна] *смачкам като зелена жаба! — Ще ти мине, синко! Прави си сърце и не слушай дявола.* К. Петканов, Старото време.

Още: **Давам си сърце.**

ПРАВЯ СИ ТРУД. 1. *Обикн. с отриц. Със следв. изр. със съюз* да. Старая се да върша нещо, полагам усилия да направя нещо. *Домна не си правеше труд да се прикрива. Дори наблягаше на своите похождения, за да жегне, да подцени още веднъж Христофор.* Б. Болгар, Близнаците. *Кога и как беше загубил меката си шапка и кой беше нахлузил този каскет на главата му, той не можеше да си спомни. Дори не си правеше труд да прибере под него немитата си и разчорлена коса.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

2. *В повел. накл. с отриц. или във въпросит. форма.* Учтива формула, с която се иска от някого да не извършва нещо, да му се спестят някакви усилия. — *Аз ей сега ще запаля огъня и ще чукна три-четири яйца в тиганя. — Сестро, не си прави труд — няма да ям.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Докато той* [Жанката] *кроеше планове за срещата, Грозданица излезе от избата с чаша кафе. — Вземи, свато! — Нямаше нужда, бе сватя, защо си правиш труд! — Какъв труд! . . . Стъкнах одеве малко дръвца да им сготвя нещичко за вечеря. . . голями работа.* Г. Караславов, Селски истории. — *Чадо — рече той* [свещеникът] *с подсладен тон, като се мъчеше да бъде сърдечен и близък, — имаш ли нещо да кажеш, нещо да ти тежи на душата. . . , за да спечелиш милостта на всеблагия господ бог наш? Иван, целият оплескан с кръв, зашеметен от удара,. . . , заклати отрицателно глава. — Отче, не си прави труд, ние сме безбожници — обади се Борис.* Г. Караславов, Танго.

Още: **Давам си труд** /към 1 знач./.

ПРАВЯ СИ УСТАТА *за нещо или самост.* Изказвам желание за нещо (обикн. със заобикалки), намеквам, подсещам за нещо, което искам от някого. — *Хич не си прави устата за пари — сърдел се господарят, —аз на занаят те уча, хляб в ръцете ти ще дам, разбираш ли! Ти трябва да ми плащаш!* И. Славчев, Ковачът бай Александър. *Само Илка ли е красавица в туй село. . . Кажи на господин Сахатчиев и на инженера, че там няма да ги огрей. . . Разбра ли? Хич и да не си правят устата.* К. Калчев, Живите помнят. — *Маноле, че да беше дал по една ракия бе, така бива ли? — прави си устата той.* Г. Краев, Човещина. — *Аз рекох, ще изнесе ябълки: да доде при мене, само една червена ябълка пред всички да ми даде. — Бре, какво си прави самичък устата.* П. Ю. Тодоров, Змейова сватба. *Зузи вече си прави устата, че ѝ се яде. По много мил начин, тъй кокетно, че да я разцелуваш! — На път се яде. Ще измислим нещо — милва си я той.* Г. Краев, Семейна тайна.

Още: **Правя си джуките.** *Диал.* **Направям си устата.**

ПРАВЯ СИ УСТАТА ДА ЯМ МЕД. *Диал.* Загатвам, подсещам за нещо, което желая да получа или в което желая да участвувам.

ПРАВЯ СИ УСТАТА ЗА КАЧАМАК. *Диал.* Преструвам се, за да постигна нещо невъзможно за мене.

ПРАВЯ СИ УСТАТА КАТО ГАБРОВЕЦ ЗА БОЙ. *Диал.* Вж. Правя си устата като габровец за <дрянова> тояга.

ПРАВЯ СИ УСТАТА КАТО ГАБРОВЕЦ ЗА <ДРЯНОВА> ТОЯГА. *Диал.* Недвусмислено и грубо подсещам какво желая.

Още: **Правя си устата като габровец за бой (лобут).** *Диал.*

ПРАВЯ СИ УСТАТА КАТО ГАБРОВЕЦ ЗА ЛОБУТ. *Диал.* Вж. Правя си устата като габровец за <дрянова> тояга.

ПРАВЯ СИ УСТАТА КАТО КИРПИДЖИЦКИ КОН ЗА СЛАМА. *Диал.* Преструвам се, за да постигна нещо невъзможно за мене.

ПРАВЯ СИ ХЕСАПА И БЕЗ СТОПАНИНА. *Диал.* Замислям, кроя нещо, без обаче да взимам под внимание това, от което зависи най-вече неговото осъществяване — мнението на някого или дадени обстоятелства.
Още: **Правя си хесапа и без ханджията.** *Диал.*

ПРАВЯ СИ ХЕСАПА И БЕЗ ХАНДЖИЯТА. *Диал.* Замислям, кроя нещо, без обаче да взимам под внимание това, от което зависи най-вече неговото осъществяване — мнението на някого или дадени обстоятелства.
Още: **Правя си хесапа и без стопанина.** *Диал.* **Правя си сметката и без ханджията.** *Диал.*

ПРАВЯ СКОМИНА *някому.* **1.** Възбуждам несъзнателно желание у някого да яде нещо, което аз ям пред него. *Страшно било Терсането особено за политическите затворници; криминалните си живеели живота. . . Те поработвали в затвора и с припеченото правели скомина на политическите, сърбайки пред тях кафета или ръфайки сочни южни плодове.* Хр. Д. Бръзицов, Някога в Цариград.
2. Възбуждам у някого желание за нещо, което става пред него. *Важното е да не се мярка човек в женска компания пред очите на началството. Началството обикновено е възрастно, завистливо е по тази част и не бива да му се прави скомина.* П. Незнакомов, Ако бях млад.

ПРАВЯ, СТРУВАМ. Опитвам всички средства, полагам много големи усилия, за да постигна нещо. *Бавихме се доста време. Дядо сече пънари от слога, дялка, прави, струва, най-сетне нагласихме отново ралото.* Кр. Григоров, Отново на училище. *При деленето пък на кукурузището* [Христака] *избираше си по-големите, по-жълтите снопове и прави, струва, ще зачете два-три снопа.* Ил. Волен, Между два свята.

ПРАВЯ С ЧУЖДА ПИТА <МАЙЧИН> ПОМЕН. *Ирон.* Проявявам щедрост към другите, като използувам чужди средства; разпореждам се с чужди блага, средства, като със свои. *Не е ли малко срамно с чужда пита помен да правиш, както казват по нашия край? Не ти прилича на големството да гощаваш гостите си с крадено от чуждите кошари месце!* О. Василев, Зъб за зъб. — *С чужда пита майчин помен не се прави — . . . — За тоя материал вие не сте дали пукнат грош — лесно ви е да се разпореждате.* А. Гуляшки, МТ станция. — *Кара човекът празни варели и багаж, а гарата е задръстена със строителни материали и няма кой да ги извозва. Ето началника на гарата, срам ме е да го гледам! . . . А ти се докарваш пред Пиронков, с чужда пита помен правиш!* М. Марчевски, Тихо пристанище.
Още: **Правя с чужда пшеница помен.** *Диал. Ирон.* **Правя с чужд хляб бащин помен.** *Диал. Ирон.* **Правя с чуждо жито помана.** *Диал. Ирон.*

ПРАВЯ С ЧУЖДА ПШЕНИЦА ПОМЕН. *Диал. Ирон.* Проявявам щедрост към другите, като използувам чужди средства; разпореждам се с чужди блага, средства, като със свои.
Още: **Правя с чужда пита помен.** *Диал. Ирон.* **Правя с чуждо жито помана.** *Диал. Ирон.*

ПРАВЯ С ЧУЖДО БЛЮДО ЗА̀ДУШИ. *Диал. Ирон.* Проявявам щедрост към другите, като използувам чужди средства; разпореждам се с чужди блага, средства, като със свои.

ПРАВЯ С ЧУЖДО ЖИТО ПОМАНА. *Диал. Ирон.* Проявявам щедрост към другите, като използувам чужди средства; разпореждам се с чужди блага, средства, като със свои.
Още: **Правя с чужда пшеница помен.** *Диал. Ирон.*

ПРАВЯ С ЧУЖД ХЛЯБ БАЩИН ПОМЕН. *Диал. Ирон.* Проявявам щедрост към другите, като използувам чужди средства; разпореждам се с чужди блага, средства, като със свои.
Още: **Правя с чужда пита майчин помен.** *Диал. Ирон.* **Правя с чужда пшеница помен.** *Диал. Ирон.*

ПРАВЯ ФАСОНИ *на някого.* Сърдя се на някого и постъпвам така, та да разбере, че съм сърдит. — *Мамо, тати си пренесе кревата в селсъвета. . . — Ти като не му даде пътя навреме, нека ти прави фасони — намеси се сестра ѝ.* Н. Каралиева, Студено огнище. *Вярно, за чеиза*

тя не бе помислила. . . — Не прави фасони — каза, — скоро ще се отървеш от мене. Б. Болгар, Близнаците. *Е, каквото и да се случи, аз съм с тебе. Доволен ли си? Ти го знаеш, магаре недно, затова ми правиш фасони.* Ем. Манов, Бягството на Галатея.
Още: **Продавам фасони** /в 1 знач./.

ПРАЗЕН МИ Е ДЖОБА. Нямам никакви пари; безпаричен съм. — *Хайде да идем на екскурзия до Роженския манастир. — Не мога, празен ми е джоба.*

ПРАЗ ЛУК ДА ЯДЕ *пред някого.* С по-малки възможности е в сравнение с някого (при изразяване на възхищение от лицето, с което се прави сравнението). *Нейната дъщеря праз лук да яде пред твойта. Лили е много по-хубава.*
Още: **Халва (трици, ряпа) да яде.**

ПРАЗНА ВОДЕНИЦА. *Неодобр.* Човек, който говори много и обикн. празни, безсмислени приказки; дърдорко, празнодумец.

ПРАЗНА ГЛАВА. *Пренебр.* Вж. Празна кратуна. — *Мари Николино, да няма нещо?! — Има. Не разбираш ли. . . Празна главо! Да криеш толкова месеци. . . Ако беше ми казала навреме — лесна работа. Знам една жена — три часа му е мъката!* Г. Райчев, Златният ключ. *Няма какво да го* [петела] *връзваш, празна главо!* Д. Калфов, Под южното небе.

ПРАЗНА КРАТУНА. *Пренебр.* Глупав човек, глупак. *Дигна нещо черно и изръмжа: — На̀ ти златото, говедо! Не видя ли, не разбра ли, празна кратуно, че гърнето е пълно с жълти тенекийки!* А. Каралийчев, Лъжовен свят. *Той* [беят] *е един харвало, един разкошник, един празна кратуна. . . !* П. Р. Славейков, Цариградски потайности (превод).
Още: **Празна глава (чутура).** *Пренебр.*

ПРАЗНА МАРА. *Диал.* Безсмислени, излишни, глупави приказки.

ПРАЗНА МАРА ТЪПАН БИЛА. За празни приказки, от които няма никаква полза или на които никой не обръща внимание. *Ако си щял, би станал цар . . . Какво има в тейзи хорати? Празна Мара тъпан била! Ама — на̀! Сън не го хваща сега.* В. Друмев, Иванко. *Дойдох в София, във финансовото министерство. Чиновничествувам. Е, после? Дърдоря, ама — „Празна Мара тъпан била“.* Ив. Вазов, Нова земя.

ПРАЗНА МИ Е ГЛАВАТА. *Пренебр.* **1.** Глупав съм, глупак съм. **2.** Не съм в състояние да мисля, да измисля нещо или да си спомня нещо. *Не, никак не бях роден за началник. Навярно Пер би им вдъхнал спокойствие само с две думи. Но тия думи сега не ми идваха на езика, главата ми беше съвсем празна.* П. Вежинов, Сините пеперуди.
Още: **Празна ми е кратуната** /към 1 знач./. *Пренебр.* **Празна ми е лелката** /към 1 знач./. *Диал.*

ПРАЗНА МИ Е КРАТУНАТА. *Пренебр.* Глупав съм, глупак съм.
Още: **Празна ми е главата** /в 1 знач./. *Пренебр.* **Празна ми е лелката.** *Диал. Пренебр.* **Кратуната ми е куха.** *Пренебр.*

ПРАЗНА МИ Е ЛЕЛКАТА. *Диал. Пренебр.* Глупав съм, глупак съм.
Още: **Празна ми е главата** /в 1 знач./. *Пренебр.* **Празна ми е кратуната.** *Пренебр.*

ПРАЗНА РАБОТА. 1. Обикн. като възклицание за изразяване на недоверие, съмнение за осъществяването на нещо — няма да стане, не е възможно! — *Какво мислите вие, добри хора? — ще им каже той. — Зърното ли се гласите да укривате? Празна работа! Хич не си правете труд! Ами че тук е записано черно на бяло колко килограмчета трябва да дадете на държавата!* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Сега той намерил и едни иманярски клечки. Прости клечки . . . но като ги отпуснеш към земята . . . те се навеждат натам, накъдето има пари. . . Празна работа тя — реши в ума си Татар Христо.* Й. Йовков, Женско сърце. **2.** Нещо без някаква стойност, маловажно нещо, незаслужаващо внимание. *На жена си донесе писан чумбер и ситни гердани . . . Като ги разглеждаше, тя му каза: — „Защо даваш пари за празни работи?“* К. Петканов, Старото време.

ПРАЗНА ЧУТУРА. *Пренебр.* Вж. Празна кратуна. — *Нехранимайко? (. . .) Тюю! Как се поведох и аз по празната ти чутура!* Г. Караславов, Габерови.

ПРАЗНИК СВИРЯ, ДЕЛНИК ИГРАЯ. *Диал. Ирон.* Ходя без работа; шляя се

ПРАТИХ НА ЧИРПАН НЕЩО. *Диал. Шег.* Счупих съд на парчета.

<ПРАХ> И ПЕПЕЛ НЕ ОСТАНА *от нещо. Диал.* Бива напълно унищожен. *Прах и пепел да не остане.* Клетва.

ПРАЩАМ / ПРАТЯ В БРУСА ЗА МАЙМУНИ *някого.* Излъгвам, измамвам някого. — *В банката обменят—казват му.—Ти имай левовете, валута ще ти дадат, колкото щеш. . . Талманът дълго не вярва на тая версия. Изглежда, искат пак да го пратят в Бруса за маймуни. . . Но за всеки случай проверява. Дето рекъл циганинът, може и да се подкваси.* Черемухин, В Бруса за маймуни.

ПРАЩАМ / ПРАТЯ В ГРОБА *някого.* **1.** Убивам някого. — *Баща й аз пратих в гроба, това тя не ще забрави никога.* Ст. Загорчинов, Ден последен.
2. Ставам причина за смъртта на някого; уморявам.
Още: **Вкарвам / вкарам (завличам / завлека, свалям / сваля, смъквам / смъкна) в гроба. Пращам / пратя на гробищата (на онзи (оня) свят)). Изпращам / изпратя в гроба.**

ПРАЩАМ / ПРАТЯ В ДЖЕНДЕМА *някого. Пренебр.* Преставам да се интересувам от някого или нещо, защото ми е дотегнало от него.

ПРАЩАМ / ПРАТЯ ГРЪМ И МЪЛНИЯ *срещу (върху) някого или нещо.* Отправям най-остри нападки, хули срещу някого или срещу нещо, обикн. срещу които съм повел борба. *Четете в. „Мир", когато се разправя с „България" или „Нов век", когато праща гръм и мълния например против сдружените учители.* Г. Георгиев, Един учител на българските социалисти.
Още: **Хвърлям / хвърля гръм и мълния.**

ПРАЩАМ / ПРАТЯ *някого* **ДА БРУЛИ КРУШИ <С УШИТЕ СИ>.** *Диал.* Изпъждам, отпращам без нищо някого, след като съм го наругал или подиграл.

ПРАЩАМ / ПРАТЯ *някого* **ДА ЛАПА МУХИ.** Измамвам, излъгвам някого, като го отпращам без нищо.

ПРАЩАМ / ПРАТЯ ЗА ЕРОВИ ЯБЪЛКИ *някого. Диал.* За жена — измамвам мъжа си, изневерявам му.

ПРАЩАМ / ПРАТЯ ЗА ЗЕЛЕНИ ГЛОГИНИ *някого. Диал.* Измамвам, излъгвам някого за нещо. *Не земайте разцапани влахкини, / да ва пращат за зелени глогини.* П. Р. Славейков, Славейче.

ПРАЩАМ / ПРАТЯ ЗА ЗЕЛЕН ХАЙВЕР *някого.* Излъгвам, заблуждавам, измамвам някого за нещо. *Обиколих всички стаи на кметството, . . , но никой нищо не може да ми каже! Всички свиват рамене и ме пращат за зелен хайвер от стая в стая!* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *Кога пари нямало, кога не знам какво си — счетоводителят винаги намираше как да я прати за зелен хайвер.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Аз я пращам . . . за зелен хайвер, като импровизирам със смелостта и лекотата на човек, който не държи непременно да му вярват.* Б. Райнов, Господин Никой. — *И пратил си човека, . . . , за зелен хайвер. Е, как ти се струва, ще му помогнат ли нещо телеграмите? Колко дни ще ги държиш тука?* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

Води произхода си от народната приказка, в която се разказва как една жена, за да може свободно да приема любовника, си искала да отпрати мъжа си за по-дълго време и затова се престорила на тежко болна, като казала на мъжа си че, ще се излекува само ако той намери и й донесе да хапне зелен хайвер. (Ст. Илчев, Фразеологизми, в. Народна младеж, XXVII, 1971, бр. 68, с. 4).

Още: **Изпращам / изпратя за зелен хайвер. Провождам / проводя (продавам / продам) за зелен хайвер.** *Диал.*

ПРАЩАМ / ПРАТЯ ЗА ЛИПОВИ ЯБЪЛКИ *някого.* Излъгвам, измамвам някого. *В село имаме един кооператор Киро Туктама, който винаги си носи въжето на шията. Способен е да те замангильоса така, че да те прати за липови ябълки. Затова никой не му вярва.* Г. Краев, Интервю.

За произхода вж. Пращам / пратя за зелен хайвер.

ПРАЩАМ / ПРАТЯ ЗА ПРЕЗМОРСКИ МИНДАЛИ *някого. Диал.* За жена — измамвам мъжа си, изневерявам му.

ПРАЩАМ / ПРАТЯ НА БАНЯ *някого. Жарг.* Излъгвам, измамвам някого. *Недей да изпускаш единствения си шанс. Че ти можеш да ме пратиш на баня, както тази заран с хотелите около Етоал.* Б. Райнов, Господин Никой. *Той ще види цвета на парите, а аз какво ще получа — не знам. Може и да ме прати на баня, но друг изход няма.* Б. Райнов, Няма нищо по-хубаво от лошото време.

ПРАЩАМ / ПРАТЯ НА ГРОБИЩАТА *някого.* **1.** Убивам някого.
2. Ставам причина за смъртта на някого; уморявам.
Още: **Пращам / пратя в гроба (на онзи (оня) свят)).**

ПРАЩАМ / ПРАТЯ НА КИНО *някого. Жарг.* **1.** Излъгвам, измамвам, изигравам някого.
2. Причинявам голяма неприятност някому. *Всичко си преценил, огледал, проучил, но възможните случайности са толкова много и тъй разнообразни, та винаги те души страхът, да не си пропуснал тъкмо оная, която ще те прати на кино.* Б. Райнов, Няма нищо по-хубаво от лошото време. — *Яви ли се на изпит?* — *Да, но ме пратиха на кино.*

ПРАЩАМ / ПРАТЯ НА КИНО В БАНЯТА *някого* **ОТ 6 ДО 4 <С БИЛЕТ ЗА ДОКЪПВАНЕ>.** *Жарг.* **1.** Излъгвам, измамвам, изигравям някого. *Мислех, че ще ме назначат на работа, но ме пратиха на кино в банята от 6 до 4.*
2. Причинявам голяма неприятност някому.

ПРАЩАМ / ПРАТЯ НА КИНО *някого* **ОТ** *6 до 5* **С ТРАМВАЕН БИЛЕТ.** *Жарг.* **1.** Излъгвам, измамвам, изигравам някого.
2. Причинявам голяма неприятност някому.

ПРАЩАМ / ПРАТЯ НА МАЙНАТА *някого или нещо. Вулг.* **1.** Преставам да се интересувам от някого или нещо, изоставям, захвърлям го, отказвам се от някого или нещо.
2. *Някого.* Реагирам остро, невъздържано с думи или действия срещу някого. *Идват нови хора, образовани, мислещи, търпими. Такъв ще удари през устата „фотографите“ и ще ги прати на майната им.* С. Северняк, Ветрило от сандалово дърво.

ПРАЩАМ / ПРАТЯ *някого* **НА МАНАСТИРЯ ДА СУШИ ДРЕНКИ.** *Диал.* Забранявам (на поп) да извършва служба; аргосвам.

ПРАЩАМ / ПРАТЯ НА ОНЗИ (ОНЯ) СВЯТ *някого.* **1.** Убивам някого. — *Що би сторил ти, да кажем, ако ти паднеше бащината на твоя властел Никола Утоличник, откак го пратиш на оня свят?* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Ти знаеш, че Димов го няма, че Димов е на оня свят! Кой го прати на оня свят, ти ли?* Б. Райнов, Господин Никой. — *Ти си отиваш, сигурно и сам си го разбрал, но аз съм, който ще те пратя на оня свят, и няма да те пратя как да е, а парче по парче, та ако ще за това да загубя и седмица.* Б. Райнов, Дъждовна вечер.
2. С поведението си, с действията си спрямо някого ставам причина за смъртта му; уморявам. — *Мислете за тези* [децата]. *Лошото лесно се върши, но доброто не. Ей това парче живо месо, — не ти трябва много, за да го пратиш на оня свят.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.
Още: **Изпращам / изпратя на онзи (оня) свят.**

ПРАЩАМ / ПРАТЯ НА СМЪРТ *някого.* Възлагам на някого такава работа, при която има голяма вероятност той да загине.
Още: **Изпращам / изпратя на смърт.**

ПРАЩАМ / ПРАТЯ НА СТУДЕНИТЕ БАНИ *някого. Диал.* Измамвам, излъгвам някого, като не му давам това, което е очаквал или което му дължа.

ПРАЩАМ ОГЪН И ЖУПЕЛ. *Самост. или върху някого.* Отправям най-остри, най-груби думи или обвинения срещу някого, нападам някого най-остро, най-яростно. *Яд го беше на турците . . . пращаше огън и жупел върху главата на пашата.* К. Петканов, Златната земя.
Още: **Сипя (бълвам) огън и жупел.**

ПРАЩАМ / ПРАТЯ ПОВРАГА. *Диал.* **1.** *Някого или нещо.* Преставам да се интересувам от някого или нещо, изоставям, захвърлям го, отказвам се от някого или нещо. — *И аз на поврага пращам титлите на Гърбата, но і-то не давам.* Ив. Вазов, Чичовци.
2. *Някого.* Реагирам остро, невъздържано, с думи или действия срещу някого.
Още: **Пращам / пратя по дяволите** /в 1 и 3 знач./.

ПРАЩАМ / ПРАТЯ ПО ДЯВОЛИТЕ. **1.** *Някого или нещо.* Преставам да се интересувам от някого или нещо, изоставям, захвърлям го, отказвам се от някого или нещо. *Тогава се ожених, като сляпа, за Джангалова, пияницата, а след година пратих го по дяволите, и взех Касапски.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Бе решил да се яви на изпита, който му даваше право да работи с мотори, и да прати по дяволите пишещата машина и счетоводните образци.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Прати го по дяволите тоя дюкян. Ти за живота си, види се, по-малко мислиш, отколкото за дюкяна.* Ст. Дичев, За свободата.
2. *Нещо.* Отхвърлям, отменям нещо. *Занимавал се човекът години наред с тъканта на тялото ни и доказал нещо, което праща по дяволите всички досегашни изследвания в тая област.* Св. Минков, Водородният господин и кислородното момиче.
3. *Някого.* Реагирам остро, невъздържано с думи или действия срещу някого. — *Гледам те, ти стоиш спокоен. . . — продължаваше да разправя Ботев. — А аз? Аз не мога . . . Чувствувам, че ще скоча, че ще го* [Гръмников] *пратя по дяволите.* Ст. Дичев, За свободата. *За да не издаде раздразнението си, Филип обърна гръб и на двамата. Асистентът го беше ядосал със своите намеци и при друг случай той би го пратил по дяволите, без да се замисли.* Ем. Манов, Бягството на Галатея.
Още: **Изпращам / изпратя по дяволите.** **Оставям / оставя по дяволите** /към 1 знач./. **Пращам / пратя поврага** /към 1 и 3 знач./. *Диал.*

ПРЕБИВАМЕ СЕ КАТО ДВЕ ПАРИ В КЕСИЯ. **1.** Живеем нашироко, богато.
2. *Ирон.* Живеем в беднотия, в оскъдица.

ПРЕБИВАМ / ПРЕБИЯ ОПАШКАТА *на някого. Диал.* Засрамвам някого, като го изобличавам и така го заставям да се смири, укроти.
Още: **Смазвам / смажа опашката.** *Диал.*

ПРЕБИВАМ / ПРЕБИЯ С УМ. *Диал.* **1.** Премислям, размислям нещо.
2. Решавам нещо или решавам се на нещо.

ПРЕБИЕНА ПАРА̀. *Диал. В съчет. с* **нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. — *Когато дойде други път, то му кажи, че няма да похарчиш ни пребиена пара за сватбата му. Кажи му, че нямаш, че си изгубил, че са ти изели 1000 жълтици. Слушаш ли?* Л. Каравелов, Богатият сиромах.
Още: **Пребита пара̀** /в 1 знач./. *Диал.* **Пукната (спукана, счупена) пара̀** /в 1 знач./. **Скършена пара̀** /в 1 знач./. *Диал.*

ПРЕБИ МИ СЕ КЛИНА. *Диал.* Ядосах се, разсърдих се.

ПРЕБИТА ПАРА̀. *Диал.* **1.** *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Ти нямаш ни пребита пара в кесията си, а обещаваш хилядо гроша.* Л. Каравелов, Войвода. *Без пребита пара е.* ● *Не давам пребита пара за тази книга.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо. *Това кафе не струва пребита пара, няма ни вкус, ни аромат.*
Още: **Пукната (спукана, счупена) пара̀. Скършена пара̀.** *Диал.* **Пребито дукато** /към 2 знач./. *Диал.* **Пребиена пара̀** /към 1 знач./. *Диал.*

ПРЕБИТО ДУКАТО, не струвам (не чиня). *Диал.* Нищо (не струвам). *Остарях, пребито дукато не струвам вече.*
Още: **Пребита пара̀** /във 2 знач./. *Диал.*

ПРЕБРОЯВАМЕ СЕ НА ПРЪСТИ. Много малко сме на брой, малцина сме; много нарядко се срещаме. *През дванайсета година тесняците в нашата околия се преброяваха на пръсти, но след войната, . . . , партията стана сила.* Н. Хайтов, Диви разкази.
Още: **Броим се (четем се) на пръсти.**

ПРЕВАРИ МИ СЕ БОЗАТА. *Диал.* Уплаших се.

ПРЕВАРЯМ КАТО МАЛКО ПУЛЕ МАЙКА СИ. *Диал. Ирон.* Проявявам нетърпение, като прибързвам да кажа нещо не добре обмислено (предположение или мнение), или да извърша нещо.

Още: **Преварям като пърле майка си.** *Диал. Ирон.* **Бързам като пуле пред майка си.** *Диал. Ирон.*

ПРЕВАРЯМ КАТО ПУЛЕ ПРЕД МАГАРИЦА. *Диал. Ирон.* Проявявам нетърпение, като прибързвам да кажа нещо не добре обмислено (предположение или мнение), или да извърша нещо.

ПРЕВАРЯМ КАТО ПЪРЛЕ МАЙКА СИ. *Диал. Ирон.* Проявявам нетърпение, като прибързвам да кажа нещо не добре обмислено (предположение или мнение), или да извърша нещо.

Още: **Бързам като пърле пред майка си.** *Диал. Ирон.* **Преварям като малко пуле майка си.** *Диал. Ирон.*

ПРЕВЕЖДАМ / ПРЕВЕДА ПРЕЗ ДЕВЕТ ЗЕМИ *някого.* Изкусно, майсторски излъгвам, измамвам някого.

Още: **Прокарвам / прокарам през девет земи.**

ПРЕВЗЕМАТ МЕ РУСАЛИИТЕ. *Диал.* Силно се разгневявам.

ПРЕВИВАМ / ПРЕВИЯ ВРАТ. *Самост. или пред някого, пред нещо.* Ставам или съм покорен, смирен; подчинявам се, покорявам се. *Още утре, помисли той, вестниците ще напечатат с големи букви, че главатарят на бунтовниците най-сетне е превил врат, уплашил се е от смъртта и е минал в служба на турската държава!* Ст. Дичев, За свободата. *Ех, па нема що: превих врат и кандисах. Дошло е дотам, че съм каил сега да намера каквато и да е работа.* Т. Г. Влайков, Неприятният гост. *Ти, брате Климе, който бе до вчера / непримирим и върл противник техен / и ти ли днес превиваш врат пред тях?* Г. Райчев, Еленово царство. *Разсърди се на жена си. Такава си беше тя, все горделива, все не превива врат, все се дърпа, когато не трябва.* Кл. Цачев, Горчив залък. *— Да не бяхме ний, казваш, Ивайло — . . . — ама без нас, прибойчани, що щеше да стане? Щяхме да превиваме врат пред татарина. Вий ни пробудихте, ти, Бърдоква.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Превило врат момчето да се жени за тая, дето искал баща му.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

Още: **Превивам / превия глава. Навеждам / наведа (подвивам / подвия, прекланям / преклоня, свивам / свия, скланям / склоня, снемам / снема, скършвам / скърша) врат.**

ПРЕВИВАМ / ПРЕВИЯ ВРАТА *на някого.* Накарвам някого да ми се подчини, да стане покорен; сломявам непокорството, съпротивата, ината на някого; подчинявам, покорявам. *И тая гяурка сега. . . Не иска да се ожени за харамията, за да продължи той зулумлуците си. Но татаринът ще превие врата й.* М. Марчевски, Калофер войвода. *За Дамян той не се изненада, но за Пешо и Боляра имаше по-друго мнение — знаеше, че не са от страхливите и ако рекат да продават инат, трудно ще им превиеш врата.* Т. Монов, Смърт няма. *Важното за него беше, че има оръжие в ръцете си, че е силен, че ще превие врата на Гроздана, ще го смаже.* Й. Йовков, Жетварят. *Та, какво може да каже човек, който има стигнала дъщеря за женене? Жена, нали, нищо добро не носи. Колкото и да си горд, тя все ще ти превие врата.* К. Петканов, Без деца. *Той* [Рюшди бей] *пръв още преди години бе казал: гяурите надигат глава. . . Но ето сега и пашата даваше изин на правоверните да превият врата на раята. . . Нека ни даде каймакаминът заптии да спират селяците по чифлиците ни и като избяга някой, да го хвърлят в затвора.* Д. Талев, Преспанските камбани.

Още: **Извивам / извия врата** /във 2 знач./. **Навивам / навия (свивам / свия, прекършвам / прекърша) врата.**

ПРЕВИВАМ / ПРЕВИЯ ГЛАВА. *Самост. или пред някого, пред нещо.* Ставам или съм покорен, смирен; подчинявам се, покорявам се. *Честно е сърцето, в което поривите бликат невъздържано. Излял момъкът мислите си смело, не превил глава в молба и унижение.* М. Смилова, Друм се вие.

Още: **Превивам / превия врат. Прекланям / преклоня (свеждам / сведа, скланям / склоня) глава. Навеждам / наведа глава** /във 2 знач./.

ПРЕВИВАМ / ПРЕВИЯ ГРЪБ. 1. *Пред някого или самост.* Покорявам се някому, търпя неговата власт, тирания. *Под гнет стоименен превивам гръб / и влача аз, неволник, твоите окови.* П. К. Яворов, Родина.

2. *Пред някого.* Угоднича, подмилквам се, лакейнича. *Как да се срази един такъв противник, който превива гръб пред тебе и те зове христолюбив и пресветъл? Няма оръжие, по-остро от човешкото лукавство.* Ст. Загорчинов, Ивайло.
3. *Само в несв. вид.* Работя, трудя се непосилно. — *Всеки иска да живее честито на този свят, брате, всеки иска щастие да намери. А как се поминува работникът: цял живот превива гръб и радост не вижда.* В. Геновска, Седем години. *Българинът има нрав корав — / цял живот за хляба гръб превива, / но за свободата пада прав!* О. Орлинов, Проверка.

Още: **Превивам / превия гръбнак<а си>. Превивам / превия шия** /към 3 знач./. *Диал.* **Подвивам / подвия гръб** /към 3 знач./.

ПРЕВИВАМ / ПРЕВИЯ ГРЪБНАК и **ПРЕВИВАМ / ПРЕВИЯ ГРЪБНАКА СИ.**
1. *Самост. или пред някого.* Покорявам се някому, търпя неговата власт, тирания. *Умна си, здрава си. . . хлябът ти е в ръцете. Защо ще му превиваш гръбнак? Нека си поблъскат малко главата, нека се позамислят, па тогаз ще видим.* Ив. Петров, Нонкината любов.
2. *Пред някого.* Угоднича, подмилквам се, лакейнича. *То* [бъдещето] *се представяше на Кондарев като жалко съществуване — някакъв писарушка, превиващ гръбнак пред силните на деня.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *А какво ще стане, ако тук избухне стачка. . . ? Къде ще иде да моли за нова служба, кому ще превива гръбнак за висока заплата?* Г. Караславов, Обикновени хора.
3. *Само в несв. вид.* Работя, трудя се непосилно. *Така, в чайните, тютюневите и памучните плантации в Дакар, . . . , над полетата на едрите земеделци превиват гръбнак от сутрин до късна вечер 9—10-годишни деца.* в. Отечествен фронт.

Още: **Превивам / превия гръб. Пречупвам / пречупя (прегъвам / прегъна, чупя) гръбнак<а си>** /към 2 знач./. **Превивам шия** /към 3 знач./. *Диал.*

ПРЕВИВАМ ШИЯ. *Диал.* Работя, трудя се непосилно.
Още: **Превивам гръбнак<а си> (гръб)** / в 3 знач./.

ПРЕВРЪЩАМ / ПРЕВЪРНА В ЖИВО ДЕЛО *нещо. Книж.* Осъществявам, реализирам нещо.

ПРЕВРЪЩАМ / ПРЕВЪРНА В (НА) ПРАХ <И ПЕПЕЛ> *нещо.* Напълно разрушавам, напълно унищожавам нещо. „*Комити, послушайте моите думи и се предайте, защото няма да мине много време, когато манастирът ще бъде превърнат в прах и пепел, а вие всички ще бъдете в моите ръце.*" Д. Марчевски, Дошло е време.

Още: **Направям / направя на прах <и пепел> (направям / направя прах и пепел)** /в 1 знач./. **Обръщам / обърна в прах и пепел.**

ПРЕВРЪЩАМ СЕ / ПРЕВЪРНА СЕ НА ПРАХ. Бивам напълно разрушен, унищожен. *Той* [изворът] *ще пресъхне и Луната ще се пропука на четири части и всяка от тия части още на четири, докато се превърне на прах.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.
Още: **Ставам / стана на прах.**

ПРЕВРЪЩАМ СЕ / ПРЕВЪРНА СЕ НА (В) СЛУХ. Напрягам се до крайност, за да чуя, да доловя нещо, слушам с най-голямо внимание, най-напрегнато. *Стъпките спряха в коридора. Вратата на съседната стая се отвори. . . на съседната стая, трепна тя, на неговата стая! Дана цяла се превърна в слух. Той, той ли е?* Ст. Дичев, За свободата. *Ето там на чиновете между гостите е и майка му. Тя цялата се бе превърнала на слух, очакваше да чуе името на своя син.* П. Проданов, Седмокласници. *Щом чу името на Росица, старши лейтенант Церски се превърна в слух. Той не вярваше на ушите си.* К. Кръстев, Катастрофа.
Още: **Обръщам се / обърна се на (в) слух.**

ПРЕВРЪЩАМ СЕ / ПРЕВЪРНА СЕ НА (В) СЛУХ И ЗРЕНИЕ. Изострям, напрягам до крайна степен вниманието си, за да чуя и видя всичко, да не пропусна или сбъркам нещо. *Той познаваше вече тоя път. На смрачаване го бе обходил. Сега вървеше уверено, превърнал се целият в слух, в зрение.* Ст. Дичев, За свободата. *Морозов се приближи през тъмната сянка до една малка ограда и като легна по корем, предпазливо запълзя нагоре. Докато траеха мъчителните минути той се бе превърнал цял на слух и зрение.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.
Още: **Обръщам се / обърна се на (в) слух и зрение.**

ПРЕВЪРНА СЕ КОЛАТА. *Диал.* Употребява се, когато тръгне на някого в търговската работа на зле или на добре, ако е бил зле.

ПРЕГЛЪЩАМ / ПРЕГЛЪТНА ГОРЧИВИЯ ХАП. Изживявам безропотно нещо много неприятно, някаква неизбежна неприятност. *Той ще опита почвата, ще разбере дали да се надява на някаква взаимност, или трябва да преглътне горчивия хап и да понесе мълчаливо мъката си.* Г. Караславов, Танго. *Фашистите от София анулираха избора, но при новия избор ние пак се наложихме, и те трябваше да преглътнат горчивия хап.* К. Митев, През бури. *Няколко дни наред след това той влиза и излиза от къщи, без да говори на дъщеря си, и Беба, ще не ще, преглъща горчивия хап и се примирява.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа.

Още: **Преглъщам / преглътна хапчето.**

ПРЕГЛЪЩАМ / ПРЕГЛЪТНА ПРИКАЗКА. Съзнателно млъквам, за да не кажа нещо, което не трябва, или за да не издам нещо пред някого. — *Ще върви ли някой с тебе? — додаде вместо добър вечер дядо Милан... — Ц — дигна глава Стоян — другите всички са в пехотата... — За по две години... добавя дядо Милан и преглътна наполовина приказка: — сега вече все то... и да му разправя и да го гълчи.* П. Ю. Тодоров, Идилии.

Още: **Преглъщам си / преглътна си думите.**

ПРЕГЛЪЩАМ СИ / ПРЕГЛЪТНА СИ ДУМИТЕ. Съзнателно млъквам, за да не кажа нещо, което не трябва, или за да не издам нещо пред някого. *Милин отвори уста, за да му каже шеговито: „Заповядай, мене това ми стана занаят", но преглътна думите си и разсеяно погледна острогривия врат на магарето.* Хар. Русев, По стръмнините.

Още: **Преглъщам / преглътна приказка. Прехапвам си / прехапя си (поглъщам си / погълна си) думите** /във 2 знач./.

ПРЕГЛЪЩАМ / ПРЕГЛЪТНА СЛЮНКИТЕ СИ. Много ми се яде нещо, което виждам или за което се говори. *Веднъжки хитрата кума лисица, / ... подуши гроздето, и нос като навири, / тозчас позна, че то е бяло, / но още неузряло... / Тя поседна под лозата, преглътна слюнките си във устата.* Д. Подвързачов, Басни.

ПРЕГЛЪЩАМ / ПРЕГЛЪТНА СЪЛЗИТЕ СИ. Правя усилие да се въздържа, за да не заплача. *Вървеше подире ѝ като сянка и с жестоко злорадство ѝ намекваше за нейното бездетство. Нонка преглъщаше сълзите си и когато останеше сама, плачеше дълго и безутешно.* Ив. Петров, Нонкината любов. *Като преглъщаше сълзите си, тя започна да разправя тихо мъката и теглото си.* К. Петканов, Хайдути. — *Ще отиваш само когато те повика, разбра ли? Аз ти плащам повече — тука ще стоиш! Момичето наведе глава и преглътна сълзите си.* Г. Райчев, Златният ключ.

ПРЕГЛЪЩАМ / ПРЕГЛЪТНА ХАПЧЕТО. Вж. Преглъщам / преглътна горчивия хап. — *Голям сънливец. Спи през всяка свободна минута. — А през останалите с какво е зает? — Трябваше да преглътна хапчето. Заслужих си го, защото думите ми прозвучаха тъй, като че с Венци бяхме стари приятели.* Ем. Манов, Моето първо лято.

ПРЕГРАЖДАМ / ПРЕГРАДЯ ПЪТЯ *на някого или нещо.* Попречвам на някого да направи нещо или спирам осъществяването на нещо, не давам възможност нещо да се осъществи. *Тая партия* [комунистическата] *преграждаше пътя на национал-социализма към нова световна човешка касапница и трябваше да бъде унищожена с огън и меч.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *В сърцето ѝ се надигаше гняв — той преграждаше с държанието си всички пътища за обяснение.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Царици ти се пада теб да бъдеш, / но пътя ти премеждия преграждат — / пази се, чедо!* Г. Райчев, Еленово царство. *И туй ми било ръководител! Догматик! Прегражда пътя на новаторите!* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

Още: **Пресичам / пресека (препречвам/препреча) пътя.**

ПРЕГЪВАМ / ПРЕГЪНА ГРЪБНАК и ПРЕГЪВАМ / ПРЕГЪНА ГРЪБНАКА СИ *пред някого или самост.* Угоднича, подмилквам се, лакейнича. *Началството никога не е обичало да му възразяват. . Прегъвай гръбнак, викай „ура" и работата е наред.* М. Марчевски, Тихо пристанище.

Още: **Чупя (пречупвам / пречупя) гръбнак. Превивам / превия гръбнак<а си>** /във 2 знач./.

ПРЕДАВАМ / ПРЕДАМ БОГУ ДУХ. *Книж.* Умирам, издъхвам. *Великият старец благослови пак сина си и предаде богу дух.* Ив. Вазов, Последният му ден. — *Днес след обяд министър Ангелов внезапно умрял! — Но как така? — Няма подробности. Веднага след*

банкета, станало му зле, легнал, но докато да доде лекар, той побързал и предал благополучно богу дух. Ст. Л. Костов, Големанов.

ПРЕДАВАМ / ПРЕДАМ ДУША. *Диал.* Умирам. *В това време, когато аз питах за бедния Соколски, той едва ли е бил предал душа на бесилницата.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *„Проклет да е, кой си мома люби, / да я люби, па да я не земе!/ Дай му, боже, болен да си легне, / да си лежи до девет години — / десетата душа да предаде.* Народна песен.
Още: **Пущам / пусна душа.** *Диал.*

ПРЕДАВАМ / ПРЕДАМ КАЛЕТО. Отказвам се да върша повече нещо, преставам да се боря или да участвувам в нещо. *Само Митко, изцапан до ушите с динен сок, продължава да гризе голям колкото главата му резен. . . — Тъй, тъй, тъй! — смее се старецът. — А онзи юнак там напълни тумбака и предаде калето. . . Обръщам се — Митко сладко спи на постланото над сеното одеяло.* П. Незнаковов, Маргаритка и аз.
Още: **Предавам / предам крепостта.**

ПРЕДАВАМ / ПРЕДАМ КРЕПОСТТА. Вж. Предавам / предам калето.

ПРЕДАВАМ / ПРЕДАМ КРЕПОСТТА ОТВЪТРЕ. Действувам, постъпвам против интересите, във вреда на някакъв колектив, организация, партия и под., към които сам принадлежа.

ПРЕДАВАМ / ПРЕДАМ НА ЧЕРНАТА ЗЕМЯ *някого. Обикн. в св. вид. Диал.* Погребвам някого. *Ти знаеш, може бити, че преди три години предадох на черната земя дъщеря от V клас на 18 години.* (Ц. Гинчев, Писмо до Ив. Шишманов). Ив. Д. Шишманов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си.

ПРЕДАВАМ СИ / ПРЕДАМ СИ ГЛАВАТА. *Диал.* Давам си живота, умирам за нещо.

ПРЕДАЛ СЪМ ЦАРСТВОТО. *Диал.* Остарял съм и ще мра.

ПРЕД ВРАТАТА Е. За нещо — ще стане, ще настъпи в най-близко бъдеще, съвсем скоро. *Ей го и Великден е вече пред вратата.* Т. Г. Влайков, Преживяното.
Още: **Пред прага е.**

ПРЕД ЖЕНИТБА ТИ Е. *Диал. Ирон.* Казва се на някого, когато търси нещо, което е пред очите му.

ПРЕДИ АДАМА. Много отдавна.

ПРЕДИ ВРЕМЕ. 1. Неотдавна.— *Преди време се научих, от Карлово докарали някакъв млад дякон. . . — разправяше бързо Големия. — Чакай, рекох си, да поразпитам: може и да е Васил Левски!* Ст. Дичев, За свободата. — *Преди време бях при дядо Благоев — рече Илков. — И аз исках да зная как ще завърши тая война. И знаете ли какво ми каза дядо Благоев? „Тази империалистическа война — . . . — ще завърши с революция.“* Г. Караславов, Обикновени хора.
2. Преждевременно. *„Не бери грижа, чедо, преди време“ — раздумваше го майка му.* П. П. Славейков, Епически песни. *Една жена дотича откъм мелницата, слаба, преди време остаряла, повяхнала.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

ПРЕДИ ГОДИНА ГОРЯЛО, СЕГА МИРИШЕ. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой прави въпрос за нещо не своевременно, когато то се е случило или го е засегнало, а тогава, когато всичко е отминало и се е свършило.

ПРЕД ЛИЦЕТО *на някого.* Вж. Пред очите *на някого. Няколко дена след това на поручик Манев се отдаде случай да си отмъсти, и то пред лицето на цялата рота.* П. Вежинов, Втора рота.

ПРЕДНИКА СЪМ ОБЪРНАЛ НА ЗАДНИК. *Диал.* Върша всичко наопаки.

ПРЕД ОЧИТЕ *на някого.* **1.** В присъствието на някого. *Днес застреляха един германски офицер пред очите ми.* Г. Караславов, Танго.

2. Явно, неприкрито. *Според мене честните хора не се нуждаят от прикрития. Те вършат всичко открито пред очите на целия свят.* М. Марчевски, Тайнствените светлини.
Още: **Пред лицето.**

ПРЕД ПРАГА Е. За нещо — ще стане, ще настъпи в най-близко бъдеще, съвсем скоро. — *Ето ти я зимата пред прага, пък той — про-зор-ци-те да отваряте!* Г. Караславов, Баба. *Пролетта е вече пред прага, скоро всичко ще се разцъфти.*
Още: **Пред вратата е.**

ПРЕД ПРАГА *на нещо* **СЪМ.** В най-скоро време ще ми се случи нещо или ще постигна нещо. *Аз съм пред прага на разорението... Нямате право повече да искате от мене.* Д. Димов, Осъдени души. *Подпоручик Платнаров дъвчеше нервно края на цигарата си... Бе ли наистина пред прага на тайната? Щеше ли да развърже хитлеристът своята бъбрива уста?* П. Вежинов, Нашата сила. *И той се впусна в обширни разсъждения, от които разбрах само това, че човечеството е пред прага на фантастични открития в биологията.* Л. Станев, Поглед от хълма.

ПРЕД ТЕБЕ ГЛАДИ, МАЖЕ, А ЗАД ТЕБЕ ГРОБ КОПАЕ. За лицемерен човек, който се държи любезно, угоднически към някого а в същото време тайно се старае да му навреди, да му напакости.
Още: **Отпреде ти лиже, маже, отзаде ти гроб копае.**

ПРЕД ТЕБЕ МАЖЕ, ГЛАДИ, А ЗАД ТЕБЕ ТИ ОЧИ ВАДИ. *Диал.* За лицемерен човек, който се държи любезно, угоднически към някого, а в същото време тайно се старае да му навреди, да му напакости.

ПРЕЗ ВОДА *го* **ПРЕВЕЛ И ВОДА** *му* **НЕ ДАЛ.** *Диал.* Изкусно, майсторски излъгал, измамил някого.
Още: **През река** *го* **превел и вода** *му* **не дал.** *Диал.*

ПРЕЗ ВОДАТА СЪМ МИНАЛ И НЕ СЪМ СЕ НАМОКРИЛ. *Диал.* Оправдал съм се, ако и да съм виновен. *Приятелят ти през вода минал и не се намокрил.*

ПРЕЗ ГИНИНИ, ТА У ВЪЛКАНИНИ. *Диал.* Употребява се за някой, който се е обидил, разсърдил за нещо.

ПРЕЗ ГЛАВАТА *на някого.* Без знанието и разрешението на някого. — *Не е ли същият, който е предлагал някаква партида на италианците? — внезапно попита Борис. — Да, същият — отговори Костов. — И после Зара прокара партида във френската режия през главата на Торосян.* Д. Димов, Тютюн. *Някои другари и особено Кондарев по лични причини и съображения действуват самовластно, създават военно-революционни комитети, свързват се с анархисти през главата на ръководството и по този начин цепят организацията.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ПРЕЗ ГРЪБ, смея се. *Диал.* Силно, неудържимо (се смея).

ПРЕЗ ГЪЗ ПЕРЕСТО. *Диал. Вулг.* **1.** Много превзет, горделив, надменен.
2. Който яде много, тъпче се само от лакомия.

ПРЕЗ ДЕВЕТ ВОДИ СТУДЕНИ. *Диал.* Много надалеч. *А ако би попитале за него и за неговото поведение неговите роднини и старите турци и българе, то би получиле такъв отговор, който би ви накарал да затъкнете ушите си и да побегнете през девет земи в десетя. и през девет води студени.* Л. Каравелов, Маминото детенце.
Още: **През девет морета.**

ПРЕЗ ДЕВЕТ ЗЕМИ В ДЕСЕТА. Вж. През девет царства в десето. *Като знаеше кой е баща му и как той оная година го откъсна и препрати през девет земи в десета, за нея бе съвсем естествено, че го е оженил за богата мома.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Господ ми е свидетел, че аз за добро поех този път и за добро ще го следвам! — Никой не се съмнява в това, отче, ала не е все едно дали този път върви през България, или през девет земи в десета! — възрази Честлав.* Й. Вълчев, Стъпала към небе.

ПРЕЗ ДЕВЕТ <ЗЕМИ И> МОРЕТА. Много надалеч. *Защо неговият Крумчо, вече доктор. . . вместо да си дойде и да си гледа живота, се е запилял в чужда държава, през девет земи и морета да се бие?* Г. Караславов, На стража. — *Хайде да се качим на „Емона" и да заминем. — Къде? — През девет морета.* Ем. Манов, Бягството на Галатея.
Още: **Зад девет морета. През девет води студени.**

ПРЕЗ ДЕВЕТ СЕЛА В ДЕСЕТО. Вж. През девет царства в десето. *Девойко море, девойко, / са пролет моя, са лято — / наесен майка те даде / през девет села в десето.* К. Христов, Самодивска китка. — *Ах, месечинко, море, деннице, / . . .не ми захождай, море, с вечеря,/ че имам любе, море, далеко — / през девет села, море, в десето.* Народна песен. *Шанко си Бонка залиби, / либи я Шанко, лъга я / година и половина, / па си са Бонка сгодява / през девет села в десето / за този пусти Неготин.* Народна песен. *Тодор Тодорка послуша, / па си тръгнале, ютишле, / през девет села в десето,/дето ги ора не знаят, / че са си братец и сестра.* Народна песен.

ПРЕЗ ДЕВЕТ ЦАРСТВА В ДЕСЕТО. Много надалеч. *Тая нощ е дошъл човек, дето трябваше да стои през девет царства в десето. Вие сте го пуснали, както пуснахте лани три пъти вампира.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Впрочем може би тъй ми се струваше, защото бях далеч от мама и от добрата бабичка, която сега сякаш живееше някъде далеч през девет царства в десето.* К. Калчев, При извора на живота.
Още: **През девет земи в десета. През девет села в десето.**

ПРЕЗ ДЖАМ СИРЕНЕ БЛИЖА. *Диал.* Голям скъперник съм.
Още: **През джам сирене лижа.** *Диал.*

ПРЕЗ ДЖАМ СИРЕНЕ ЛИЖА. *Диал.* Вж. През джам сирене ближа.

ПРЕЗ ЗАДНАТА ВРАТИЧКА. Не по общоприетия ред, не както е редно.
Още: **От задната врата.**

ПРЕЗ ЗЪБИ, изговарям (казвам, говоря). Със сдържан яд, гняв; злобно (изговарям). *Мърморейки нещо през зъби, бирникът отбеляза при името един кръст.* Н. п. Филипов, Бирникът дошъл. — *Учи се — отвърна спокойно Иван . . . — Ставай човек. — Че сега магаре ли съм? — през зъби каза Шериф.* В. Ченков, По стръмното. *Нали знаеш — преди да ме направите бръснар, не бях хващал нито ножици, нито гребен. И това брада ли е — цяла конска грива — и той през зъби изрече една попръжня и цъкна на пода с омерзение.* Д. Спространов, Самообречените.

ПРЕЗ КУП ЗА ГРОШ. Небрежно, нехайно, немарливо, повърхностно. *Който работи — ще яде; който не работи — няма да яде. . . А който работи през куп за грош като тебе, ще му се дава ярма, а понякога и трици.* Хр. Ясенов, Злополучните пози на Връбчо Добриянов. *Иван Татаров поочуква обръчите на своята бъчва през куп за грош и гледа изпод каскета си.* Й. Радичков, Барутен буквар. *Старият свещеник четеше през куп за грош, на места само измърморваше нещо на носа си, пропущаше думи и съкращаваше пасажи.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Произходът се свързва с първоначалното значение на презкуп — сбор, вкупом, съвкупно, всичко; изразът е означавал, че много неща, наедно оценени, струват само един грош, т. е. са много евтини. (Л. Милетич, Презкуп, Бълг. преглед, I (1929—1930), кн. 1, с. 128—129).

ПРЕЗ КЪРА, говоря. *Диал.* Необмислено, каквото ми хрумне (говоря).

ПРЕЗ ЛЪЖИТРЕВ СЕ Е РОДИЛ. *Диал.* Обича много да лъже, има навик да лъже.

ПРЕЗ МОРЕ МУ (Й) ВЕЧЕРЯ. *Във 2 и 3 л. Диал.* Възклицание за изразяване на желание нещо или някой да е далеч от нас (обикн. при опасение от някаква болест). *Половин година се не бе минало, откак се доби Райка, кога, отде да се земе неверна болест — през море ѝ вечеря! — та нагази Младенча.* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука. — *Е. . . като не искаш да ни попееш — върви си! През море ти вечеря! — рече Пелинко.* Елин Пелин, Летен ден.
Още: **През море му (ѝ) легало.** *Диал.*

ПРЕЗ МОРЕ МУ (Й) ЛЕГАЛО. *Диал.* Вж. През море му (ѝ) вечеря.

ПРЕЗ МОРЕ ТЕ ПРЕКАРВА ВОДА ДА НЕ ПИЕШ. *Диал.* Изкусен лъжец е.

ПРЕЗ ПЕТО ЗА ДЕСЕТО, говоря. Необмислено (говоря).

ПРЕЗ ПЛЕТ НЕ СЪМ ВИЖДАЛ / ВИДЯЛ *нещо.* **1.** Никак не ми е известно нещо, не съм запознат с нещо, никак не разбирам от нещо. *— Огнянов, — казваше той надуто и авторитетно — през плет не е видял театър.* Ив. Вазов, Под игото. *— Ти през плет не си видял турци бе, Кандов! — казваше един поп.* Ив. Вазов, Под игото. *Дадоха ми да свърша нещо, което и през плет не съм виждал.*
2. *Без отриц.* **не.** *Обикн. ирон.* Запознат съм до известна степен с нещо, отчасти имам някаква представа от нещо. *Дано барим някой от нас през плет да е виждал как се стягат бъчови.* П. Ю. Тодоров, Невяста Боряна. *Четох и вашата последна повест. Много хубава е, чудесна е. Вие можете да вярвате сиреч на нас, и ние през плет поне сме видели какво е нещо литературата.* Ив. Вазов, Драски и шарки.
Още: **През плет съм гледал** /към 2 знач./.

ПРЕЗ ПЛЕТ СЪМ ГЛЕДАЛ. *Ирон.* Запознат съм до известна степен с нещо, отчасти имам някаква представа от нещо. *Ако не съм кумувала, барем през плет съм гледала.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи.
Още: **През плет съм виждал** / във 2 знач./. *Ирон.*

ПРЕЗ ПРИЗМАТА *на нещо,* **виждам (разглеждам, гледам).** Не непосредствено, а от гледище на нещо (виждам). *Той гледаше на света през призмата на своите професионални интереси.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Нещо ново и ценно в областта на поезията може да се създаде само тогава, когато творческият поглед се взре в проблемите на общия културен дух, през призмата на националното схващане.* П. П. Славейков, Българска литература. *Обаятелният блясък и новостта на предприятието, гледано през призмата на въображението, замъгляваха разсъдъка им.* Ив. Вазов, Под игото.

ПРЕЗ ПРЪСТЕН ПРЕМИНАЛА. За девойка — прекалено слаба, тънка.

ПРЕЗ ПРЪСТИ. Небрежно, нехайно, повърхностно. *През деня тя беше направила забележка на един младеж да не работи през пръсти.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Повечето от тях* [тагмите] *имаха богати домове в столицата, проастии извън нея, имения из безкрайните земи на империята, та гледаха през пръсти на задълженията си във войската.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Околийският началник, който виждаше, че няма да се задържи много на власт, гледаше съвсем през пръсти на всичко.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Не може вече да се кара как да е, през пръсти. От всекиго се иска да е на мястото си, да се чувствува стопанин и да поема тежестите, които му отреждат животът и работата.* В. Ченков, Последната смяна.

ПРЕЗ РАМО ГЛЕДАМ *на някого.* Държа се високомерно, надменно спрямо някого.

ПРЕЗ РЕКА *го* **ПРЕВЕЛ И ВОДА** *му* **НЕ ДАЛ.** *Диал.* Изкусно, майсторски излъгал, измамил някого.
Още: **През вода** *го* **превел и вода** *му* **не дал.**

ПРЕЗ ТРУПА МИ ЩЕ МИНЕШ. Ще попреча по всякакъв начин (при категоричен отказ за осъществяването на нечии намерения). *Ще продадеш имота, но през трупа ми ще минеш.*

ПРЕКАРАЛ НА ГОДИНИТЕ. *Диал.* За човек — остарял, стар.
Още: **Попрехвърлил години** <те>.

ПРЕКАРАХ ПРЕЗ КУЮМДЖИЙСКИ ВЛАК *някого. Диал.* Много измъчих някого.

ПРЕКАРВАМ / ПРЕКАРАМ ЖАДЕН ПРЕЗ ВОДАТА *някого. Диал.* Изкусно, майсторски излъгвам, измамвам някого.

ПРЕКАРВАМ / ПРЕКАРАМ ПОД НОЖ *някого.* Избивам, изколвам, посичам (много хора).
Още: **Турям / туря (турвам / турна) под нож.**

ПРЕКАРВАМ / ПРЕКАРАМ ПРЕЗ АКЪЛА СИ. 1. *Нещо.* Разсъждавам върху нещо чуто, преживяно или което зная; премислям различни неща.

2. *Някого.* Последователно си представям обикн. различни хора, като ги преценявам с оглед на някаква цел. *Тя прекара през акъла си всичките си колежки, като се чудеше от коя да поиска пари назаем.*

Още: **Прекарвам / прекарам през главата (ума) си. Прехвърлям / прехвърля през акъла си.**

ПРЕКАРВАМ / ПРЕКАРАМ ПРЕЗ ГЛАВАТА СИ. 1. *Нещо.* Разсъждавам върху нещо чуто, преживяно или което зная; премислям различни неща.
2. *Някого.* Последователно си представям обикн. различни хора, като ги преценявам с оглед на някаква цел.

Още: **Прекарвам / прекарам през ума (акъла) си.**

ПРЕКАРВАМ / ПРЕКАРАМ ПРЕЗ ЕДНО СИТО *някого.* Отнасям се, постъпвам по един и същ начин (към много хора).

ПРЕКАРВАМ / ПРЕКАРАМ ПРЕЗ ИГЛЕНИ УШИ *някого.* Подлагам някого на тежки изпитания, заставям го да изживее големи трудности. *Преди два дни същият дядо Вальо беше ги прекарал през иглено ухо. . . само и само да не ги зърне турско око.* Л. Стоянов, Бенковски. *То не беше изпит, а изтезание. Прекарваха ни едва ли не през иглени уши.* Ас. Станоев, Първите.

ПРЕКАРВАМ / ПРЕКАРАМ ПРЕЗ ПАМЕТТА СИ *нещо.* Премислям нещо (обикн. различни неща), които са останали в съзнанието ми като спомен. *Ирина почна да прекарва през паметта си спомените за тия дни* [от студентството], *горестни и вълнуващи в пепелта на разрухата.* Д. Димов, Тютюн. *Мария се беше извърнала настрана, прекарваше разбъркано през паметта си спомени от детинство и се мъчеше да заспи.* Д. Димов, Тютюн.

ПРЕКАРВАМ / ПРЕКАРАМ ПРЕЗ СТЪРГА<ТА> *някого.* Подлагам на различни изпитания, разследвания, проверки някого. *Да се проверят всички чиновници! Да се прекарат през стърга . . . И всички прикрити противодържавни елементи да се уволнят незабавно!* Г. Караславов, Чиновническа история.

ПРЕКАРВАМ / ПРЕКАРАМ ПРЕЗ УМА СИ. 1. *Нещо.* Разсъждавам върху нещо чуто, преживяно или което зная; премислям различни неща. *Беше някак особено възбуден и весел. А като прекара през ума си всичко, което беше му се случило през деня, той не намери нищо необикновено.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Старата пък прекарваше през ума си своя тежък и нерадостен живот.* Г. Караславов, Татул.
2. *Някого.* Последователно си представям обикн. различни хора, като ги преценявам с оглед на някаква цел. *Когато по-рано прекарваше през ума си момичетата от махалата и пресмяташе, кое би било най-добро за тях, на Илчовичините момичета хич се и не запираше.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ. *„И днес няма коне като хората", — мислеше си той, като прекарваше през ума си по-добрите коне, които беше видял, но мисълта му не можа да се задържи нито върху един.* Й. Йовков, Женско сърце.

Още: **Прекарвам / прекарам през главата (акъла) си. Прехвърлям / прехвърля през ума си.**

ПРЕКАТУРИ СЕ ГЪРНЕТО. *Диал.* Стана вече, няма връщане.

ПРЕКАТУРИ СЕ КОЛАТА. *Диал.* Стана вече, няма връщане.

ПРЕКЛА МЕ СЪН. *Диал.* Заспах от преумора.

ПРЕКЛАНЯМ / ПРЕКЛОНЯ ВРАТ. *Самост. или пред някого, пред нещо.* Ставам или съм покорен, смирен; подчинявам се, покорявам се. *И той беше готов на това, но нямаше да преклони врат пред ненавистния Тертеров син.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

Още: **Навеждам / наведа (подвивам / подвия, превивам / превия, скланям / склоня, снемам / снема, скършвам / скърша, свивам / свия) врат. Прекланям / преклоня глава.**

ПРЕКЛАНЯМ / ПРЕКЛОНЯ ГЛАВА. *Самост. или пред някого, пред нещо.* Ставам или съм покорен, смирен; покорявам се, подчинявам се. *Изпратила бе тогава сина си с вдигнато чело и му бе поръчала никога да не прекланя глава. И тя самата не бе преклонила глава дорде бе Стефан на заточение.* В. Геновска, Седем години. *Не преклониха глави двамата храбреци, не се дадоха, и нà, победиха.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Трайко. . . не беше от ония, които благоговейно прекланят глава пред силните.* Т. Г. Влайков, В село. *Бориславе, преклони глава и моли за прошка.* Ив. Вазов, Борислав. *Една изключителна коравосърдечност*

и строгост ;ше му създала в селото име, пред което всички прекланяха глава или най-малко не смееха оа противоречат. Ив. Карановски, Женитбата на Богатин Модров. *Честният човек има богата душа и чисто сърце. Той обича труда и затова не прекланя глава пред злото.* К. Петканов, Дамяновата челяд.

Още: **Прекланям / преклоня врат. Скланям / склоня (свеждам / сведа) глава. Навеждам / наведа глава** / във 2 знач./. **Превивам / превия глава.** *Диал.*

ПРЕКРАЧВАМ / ПРЕКРАЧА ПРАГА *на някого или нещо.* **1.** Отивам в дома на някого или някъде, посещавам някого или нещо. *Изправи се и затвори очи. Видя се като млада невяста. Хубава и горда, тя прекрачва прага на Младеновата къща.* К. Петканов, Без деца. *Приятел на хаджи Гюро, Смрикар рядко посещаваше владишкия конак. И тоя път бе последният гост, който прекрачи прага.* А. Христофоров, Ангария. *Някои лекари ѝ предлагаха да постъпи в болница, но тя упорито отблъскваше предложенията им. Прекрачеше ли прага ѝ, щеше да се почувствува още по-зле.* А. Наковски, Мария против Пиралков. *Той излезе на двора . . . и тръгна към Пинтезови. От Нонкината сватба насам беше ходил у тях само два пъти, а те не бяха прекрачили прага му.* Ив. Петров, Нонкината любов. *Махай се! И да не си прекрачил повече прага на дома ми!* Ем. Манов, Ден се ражда.
2. *На нещо.* Навлизам в някакво ново положение, състояние. *Старите, познати разсъждения за това, че на четиридесет и пет години човек прекрачва прага на старостта, изпълниха цялото му съзнание.* Д. Мантов, Хайдушка кръв.

Още: **Престъпвам (престъпям) / престъпя <през> прага.**

ПРЕКРЪСТИ СЕ, ЧЕ БЯГАЙ. За лош, проклет човек или нещо лошо, от което е по-добре да си далеч, за да не си изпатиш.

Още: **Кръсти се, че бягай.**

ПРЕКЪРШВАМ / ПРЕКЪРША ВРАТА *на някого.* Накарвам някого да ми се подчини, да стане покорен; сломявам непокорството, съпротивата, ината на някого; подчинявам, покорявам. *Бяха го виждали само два пъти така затворен и вглъбен в себе си. Най-напред, преди години, когато трябваше да прекърши врата на оня, страшния аянин Мехмед ага Караферлията.* П. Константинов, Предание от изчезналия град.

Още: **Извивам / извия врата** /във 2 знач./. **Навивам / навия (превивам / превия, свивам / свия) врата.**

ПРЕЛИВА МИ / ПРЕЛЕЕ МИ <И> ПРЕЗ ПРАГА. *Понякога ирон.* Имотен съм, богат съм, имам много имане. *Тя. . . все се хвалеше, че всичко си имала, всичко през прага ѝ прелива.* Ил. Волен, Диви души. *Преляло му и през прага.*

Още: **Изтича ми от прага.** *Понякога. ирон.*

ПРЕЛИВАМ ОТ ПУСТО В ПРАЗНО. Върша нещо напълно безполезно, напълно излишно. — *Познах ви, прелюбезни професоре, но днес съм работил, спи ми се и нямам време да преливам от пусто в празно!* А. Наковски, Мария против Пиралков.

Още: **Наливам (изливам) от пусто в празно.**

ПРЕЛИВАМ / ПРЕЛЕЯ ЧАШАТА <НА ТЪРПЕНИЕТО>. За някаква случка, постъпка и под. — ставам причина повече да не може да се понася, да се търпи нещо лошо. *В Копривщица. . ., държането му беше крайно непрепоръчително дръзко в очите на копривщенското „общество“. . . А случката на „Гьола“ под връх Богдан, дето ставаше събор за изцеление, преля чашата.* Л. Стоянов, Бенковски. *Тоя тъй арогантен и предизвикателен отговор. . . преля чашата на търпението.* Г. Димитров, От поражение към победа. *А тук някоя от дамите извика: — Атентат! Ето това преля чашата.* А. Страшимиров, Роби. *Той не за пръв път се гавреше с мене, но тоя път се вбесих. — Много за хитър се смяташ! — казах аз грубо. . . Гледай само да не прелее чашата.* П. Вежинов, Звездите над нас.

Още: **Препълвам (препълням) / препълня чашата <на търпението>.**

ПРЕЛИВАНЕ ОТ ПУСТО В ПРАЗНО. Напълно безполезна, напълно излишна работа. *Заседанието на райсъвета продължило повече, отколкото било допустимо, според думите на Павел. — И то за нищо, за преливане от пусто в празно.* Б. Болгар, Близнаците.

ПРЕМЕНЕН ЗА ДЎША. *Диал.* Който е с лошо ушити, не по мярка дрехи.

ПРЕМЕНИЛ СЕ АЛИЯ, ПОГЛЕДНАЛ СЕ — ПАК В ТИЯ. Употребява се, за да се подчертае, че не е станала никаква промяна у някого или в нещо, тъй като само външно се е изменил, а истинската му същност си е останала същата.

Още: **Облякъл се (преоблякъл се) Алия, погледнал се — пак в тия. Пременил се Илия, погледнал се — пак в тия.**

ПРЕМЕНИЛ СЕ ИЛИЯ, ПОГЛЕДНАЛ СЕ — ПАК В ТИЯ. Вж. Пременил се Алия, погледнал се — пак в тия.

ПРЕМЕРВАМ / ПРЕМЕРЯ ОТ ГЛАВАТА ДО КРАКАТА *някого.* Изглеждам изпитателно някого в целия му ръст, обикн. с недоволство, ненавист, презрение и под., или за да го преценя.

Още: **Премервам / премеря от главата до краката (отдолу догоре). Измервам / измеря от главата<та> до крака<та>.**

ПРЕМЕРВАМ / ПРЕМЕРЯ ОТ ГЛАВА<ТА> ДО ПЕТИ<ТЕ> *някого.* Изглеждам изпитателно някого в целия му ръст, обикн. с недоволство, ненавист, презрение и под., или за да го преценя. *Бай Нико ме премери от главата до петите. . . — Докторе, ние сме революционна партия — проговори той най-сетне. — Това ти не разбираш и надали някой ден ще разбереш.* П. Вежинов, Звездите над нас.

Още: **Премервам / премеря от главата до краката (отдолу догоре). Измервам / измеря от глава<та> до пети<те>.**

ПРЕМЕРВАМ / ПРЕМЕРЯ ОТДОЛУ ДОГОРЕ *някого.* Изглеждам изпитателно някого в целия му ръст, обикн. с недоволство, ненавист, презрение и под., или за да го преценя.

Още: **Премервам / премеря от главата до краката (от глава<та> до пети<те>). Измервам / измеря отдолу догоре.**

ПРЕМЕРВАМ СИ / ПРЕМЕРЯ СИ ДУМИТЕ и **ПРЕМЕРВАМ / ПРЕМЕРЯ ВСЯКА СВОЯ ДУМА.** Говоря, като премислям внимателно всичко, което казвам. *Мечков, като премерваше думите си, обясни, че той вече е уверен, че планът може да се изпълни.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Младият Бабулев почука тихо с бастунчето си пода, пое си дъх и премерваше всяка своя дума.* Д. Талев, Преспанските камбани.

Още: **Претеглям си / претегля си думите и претеглям / претегля всяка своя дума. Меря думите си.**

ПРЕМЕРВАМ / ПРЕМЕРЯ С ОЧИ *някого.* Изглеждам изпитателно някого в целия му ръст, обикн. с недоволство, ненавист, презрение и под., или за да го преценя. *Младият човек се приготви да я заговори, но от масата се дигна Минтан Кадански, плю шумно. . . , и присмехулно го премери с очи.* К. Петканов, Дамяновата челяд.

Още: **Измервам / измеря с очи. Премервам / премеря с поглед.**

ПРЕМЕРВАМ / ПРЕМЕРЯ С ПОГЛЕД *някого.* Изглеждам изпитателно някого в целия му ръст, обикн. с недоволство, ненавист, презрение и под., или за да го преценя. *—Кой от вас е Рашко Клинката? Рашко го премери с поглед, сложи ръце на кръста си и направи крачка към турците.* К. Петканов, Златната земя. *В нашето село няма лош човек, туй ти го гарантирам. — Е, щом гарантираш? — . . . Овчарят ме премери с поглед. — Ако те е страх, докторе, не идвай — каза той с достойнство.* П. Вежинов, Звездите над нас.

Още: **Премервам / премеря с очи. Измервам / измеря с поглед.**

ПРЕМЕРВАМ / ПРЕМЕРЯ ЯЙЦЕТО НА (СПОРЕД) ЗАДНИКА СИ. *Простореч. Грубо.* Преценявам добре възможностите си, имам ясна представа какво представлявам и се съобразявам с това в постъпките си.

Още: **Меря яйцето на (според) задника си.** *Простореч. Грубо.*

ПРЕМЕТНА МИ СЕ ПРЕЗ КОРЕМА. *Диал.* Изпитах болка от ужасна гледка.

ПРЕМИНАВАМ / ПРЕМИНА В АРХИВАТА. *Книж.* Отживявам времето си, изгубвам значението си.

Още: **Влизам / вляза (отивам / отида) в архивата.** *Книж.*

ПРЕМИНАВАМ / ПРЕМИНА В РЪЦЕТЕ *на някого.* Ставам притежание, владение на някого. *Създадена през XIII век по време на Втората българска държава, крепостта* [Бабини Видини кули] *е преминавала в ръцете на най-различни народи.* в. Вечерни новини.

Още: **Минавам / мина в ръцете.**

ПРЕМИНАВАМ / ПРЕМИНА ВСЯКАКВА ГРАНИЦА. *Неодобр..* **1.** Прекалявам в постъпките си или в думите си.
2. Ставам прекален. *Безобразията му преминават всякаква граница.*

Още: **Преминавам / премина границата и преминавам / премина всяка граница** /в 1 и 2 знач. / . *Неодобр.* **Прехвърлям / прехвърля (минавам / мина) всякаква граница.** *Неодобр.*

ПРЕМИНАВАМ / ПРЕМИНА ГРАНИЦАТА (ГРАНИЦИТЕ) и ПРЕМИНАВАМ / ПРЕМИНА ВСЯКА ГРАНИЦА. *Неодобр.* **1.** *Самост.* Прекалявам в постъпките си или в думите си. *С дързостта си ти премина всяка граница.* ● *С остротите си той премина границите и развали настроението на всички.*
2. *Самост.* Ставам прекален. *Нахалството му премина всяка граница.* ● *Безочливостта им премина границите.*
3. *На нещо.* Излизам от нормите на нещо, не спазвам вече нещо. *Разговорът явно преминаваше границите на благоприличието.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Още два куршума свирнаха, отново избухна войнишки смях. Този път само аз не се смеех. Дали наистина не прекаляваме? Дали шегата не преминава границите на позволеното?* П. Вежинов, Нашата сила.

Още: **Минавам / мина (престъпвам / престъпя, прехвърлям / прехвърля) границата (границите) и минавам / мина (прехвърлям / прехвърля) всяка граница.** *Неодобр.* **Преминавам / премина всякаква граница** /към 1 и 2 знач./ *Неодобр.*

ПРЕМИНАВАМ / ПРЕМИНА КАТО ЧЕРВЕНА НИШКА. *Книж.* За мисъл, идея — господствувам, изпъквам ясно и последователно в нещо (обикн. в изложение, литературно произведение.). *От партизаните от 1812 г . . ., до партизаните от 1918—20 г. , . . ., преминава като червена нишка любовта на съветския народ към свободата и независимостта на своята родина.* В. Коларов, Против хитлеризма и неговите български слуги.

По всяка вероятност води началото си от романа на Гьоте „Сродни натури". (Н. С. Ашукин, М. Г. Ашукина, Крылатые слова, с. 312).

Още: **Минавам / мина като червена нишка.**

ПРЕМИНАВАМ / ПРЕМИНА ПРЕЗ ИГЛЕНИ УШИ (ИГЛЕНО УХО). Подложен съм на тежки изпитания, изживявам големи трудности. — *Годен за войнишка и партизанска служба. . . Преминал си през игленото ухо на полицията и си заслужил партизанския рай.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Трябваше да премина през иглени уши, за да се сдобия с това разрешение.*

Още: **Минавам / мина (провирам се / провра се, промъквам се / промъкна се) през иглени уши.**

ПРЕМИНАВАМ / ПРЕМИНА ПРЕЗ ОГЪН И ВОДА *за някого или нещо.* Преживявам, прекарвам всякакви изпитания, трудности за някого или нещо. — *Дочаках те и аз, дочаках най-подире, / ден с обич опледен и благородно тих. / През огън и вода преминах да те диря, / безспирно се стремях, воювах, победих.* Е. Багряна, Вечната и святата.

Още: **Минавам / мина през огън и вода.**

ПРЕМИНАВАМ / ПРЕМИНА ПРЕЗ СТЪРГА<ТА>. *Обикн. самост.* Бивам подложен на различни изпитания, разследвания, проверки.

Още: **Минавам / мина през стърга<та>.**

ПРЕМИНАВАМ / ПРЕМИНА ПРЕЗ ТРУПА *на някого.* Жертвувам някого, за да постигна целта си.

Още: **Минавам / мина през трупа.**

ПРЕМИНАВАМ / ПРЕМИНА ПРЕЗ ТРУПОВЕ. Постигам целта си, без да се спирам пред нищо; проявявам се като крайно безскрупулен при осъществяване на целите си. *За да има всичко това—и власт и богатство, той бе преминал през трупове.* ● *Готов е през трупове да премине, за да не остави друг да го задмине.*

Още: **Минавам / мина през трупове.**

ПРЕМИНАВАМ / ПРЕМИНА РУБИКОН. *Книж.* Извършвам крайно смела постъпка, която има сериозни последици за мене, предприемам решителна стъпка. *Ние с Шели бихме искали да се оженим преди. . . преди да заминем за София. Рубикон беше преминат. Но Бехар си вежди и се понацупи.* Ем. Манов, Ден се ражда.

От историческо събитие, описано от древните писатели Плутарх, Светоний и др. През 49 г. пр. н. е. Юлий Цезар противно на законите преминал р. Рубикон, северна граница на Италия, заедно с легионите си. Това

събитие послужило за начало на гражданска война в Рим, вследствие на която Цезар завладял Рим и станал диктатор.

Още: **Минавам / мина Рубикон.** *Книж.*

ПРЕМИНАВАМ СИ / ПРЕМИНА СИ ВРЕМЕТО. *Обикн. с някого. Неодобр.* В любовни връзки съм с някого, без да имам дълбоки чувства и сериозни намерения към него; забавлявам се с някого.

Още: **Минавам си / мина си времето.** *Неодобр.*

ПРЕМИНАЛО ЩИРУ ВРЕМЕ. *Диал. Ирон.* Казва се на остарял човек, чиито желания не съответствуват на възрастта му.

Още: **Минало щиру време.** *Диал. Ирон.*

ПРЕМИНАЛ ПРЕЗ МЕХАНАТА, А ВИНОТО НЕ ПОМИРИСАЛ. *Ирон.* Употребява се, когато някой е пропуснал да извърши най-важното или да забележи най-очевидното.

ПРЕМИНАЛ ПРЕЗ ОГЪН И ВОДА. Който има голям опит, който е извънредно опитен, обигран, понеже е прекарал всякакви изпитания, трудности. *В кщурката сгърбена са сбрани трима, / преминали през огън и вода, / през планини от преспи в тежка зима.* Бл. Димитрова, Лиляна.

Още: **Минал през огън <и вода>.**

ПРЕМИНАЛ ПРЕЗ СИТО И РЕШЕТО. Който има голям опит, който е извънредно опитен, обигран, понеже е прекарал всякакви изпитания, трудности. *А богомилът, макар и мършав, беше жилест и корав. Па и лицето му беше кораво и сурово, като у някой стар, през сито и през решето преминал човек.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

Още: **Бил и в сито, и в решето.** *Диал.* **Влизал в сито и решето.** *Диал.* **Минал и през голямо решето, и през малко решето и минал през <сито и> решето.**

ПРЕМИНАЛ СЪМ ПРЕЗ ИГЛЕНИ УШИ. *Диал.* Много съм отслабнал, измършавял съм.

ПРЕМЯТА МИ СЕ / ПРЕМЕТНЕ МИ СЕ СЪРЦЕТО. 1. Внезапно се изплашвам силно. **2.** Изведнъж се развълнувам, разчувствувам силно. *На доктора се преметна сърцето: от тоя миг се почваше вече делото.* Ив. Вазов, Под игото.

Още: **Обръща ми се / обърне ми се сърцето. Преобръща ми се / преобърне ми се сърцето.**

ПРЕМЯТАМ СЕ КАТО РИБА НА СУХО. 1. Измъчван от силна физическа болка или от душевно страдание непрекъснато се въртя на една или друга страна. *Жельо сега седеше в къта с подгънати нозе и ниско склонена глава над тях. . . Спал ли беше през нощта, не помни. Знаеше само, че се премята като риба на сухо.* Ст. Чилингиров, Първа жертва.
2. Изпаднал съм в крайно тежко положение и напразно, безуспешно търся изход от него.

Още: **Мятам се като риба на сухо.**

ПРЕМЯТАМ СИ / ПРЕМЕТНА СИ ВЪЖЕТО НА ВРАТА. 1. Обесвам се.
2. Сам ставам причина да изпадна в лошо и подчинено положение; заробвам се.
3. Заемам се с опасна работа, рисковано дело и с това се излагам на смъртна опасност.

Още: **Мятам си (мятвам си / метна си, слагам си / сложа си, турям си / туря си, турвам си / турна си, окачвам си, окачам си / окача си, нахлузвам си / нахлузя си) въжето на врата.**

ПРЕНАСЯМ ДУМИ. *Диал.* Разказвам по хората това, което съм чул от някого, в някоя къща; клюкарствувам, сплетнича.

ПРЕНЕСИ КАЛ, КАМЪНИ, ПА ЛЕГНИ СПИ. *Подигр.* Употребява се, когато се възлага на някого да свърши някаква тежка работа, без да се съобразява, че той не може да я свърши изведнъж и без да си почине.

ПРЕОБЛЯКЪЛ СЕ АЛИЯ, ПОГЛЕДНАЛ СЕ — ПАК В ТИЯ. Употребява се, за да се подчертае, че не е станала никаква промяна у някого или в нещо, тъй като се е изменил само външно, а истинската му същност си е останала старата.

Още: **Облякъл се (пременил се) Алия, погледнал се — пак в тия. Преоблякъл се Илия, погледнал се — пак в тия.**

ПРЕОБЛЯКЪЛ СЕ ИЛИЯ, ПОГЛЕДНАЛ СЕ — ПАК В ТИЯ. Вж. Преоблякъл се Алия, погледнал се — пак в тия. *В началото на септември се разнесе новината, че е дошло ново правителство. Но всичко си вървеше по старому... Преоблякъл се Илия, погледнал се — пак в тия! — казваха хората.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

ПРЕОБРЪЩА̀ МИ СЕ / ПРЕОБЪРНЕ МИ СЕ СЪРЦЕТО. *Обикн. в св. вид.* **1.** Внезапно се изплашвам силно. *Най-напред моето сърце се преобърна, като си чух името да са произнася отвън на висок глас.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.
2. Изведнъж се развълнувам, разчувствувам силно.
Още: **Обръща ми се / обърне ми се сърцето. Премята ми се / преметне ми се сърцето.**

ПРЕПИРАМ СЕ КАТО КОСТИЛКА. *Диал.* Проявявам голямо упорство, инат.

ПРЕПИРАМ СЕ КАТО НА БЪРЗЕЙ. Проявявам упорство, инат; упорствувам. *Хайде тръгвай с нас, стига си се препирал като на бързей.*

ПРЕПИРАМ СЕ КАТО РАК НА БЪРЗЕЙ. Все много знам.

ПРЕПЛИТАМ / ПРЕПЛЕТА ЕЗИК и **ПРЕПЛИТАМ СИ / ПРЕПЛЕТА СИ ЕЗИКА.** Изговарям думите неразбрано, говоря неясно, обикн. понеже съм в пияно състояние или поради силно смущение, страх. *Като се качи при нея, спря се уж да ѝ докаже, че не е пил, но залитна и едва успя да се улови за дървения стълб. — Ти какво дебнеш като байнова? — преплете език.* В. Геновска, Седем години. *Па току захвана да преплита езика и да бръщолеви нищо и никакво.* Т. Г. Влайков, Среща. *И той дава думата на бай Митьо Пастира. Понеже бай Митьо си преплита езика и поради тази причина нищо не му се разбира, няколко войнствуващи доброволци веднага започват колективно да превеждат думите.* В. Чертовенски, Другарски съд.
Още: **Езикът ми се преплита / преплете. Плета <си> език<а>. Заплитам си / заплета си (сплитам си / сплета си) езика.**

ПРЕПЛИТАМ / ПРЕПЛЕТА КРАКА. Не стъпвам сигурно, олюлявам се при вървене. *Селянинът преплете крака по двете каменни стъпала и заби нос в праха пред кръчмата.* В. Геновска, Седем години. *Те не носеха храна, мъкнеха се пребито по пътеките на планината и преплитаха крака от умора и недояждане.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко.
Още: **Преплитам / преплета нозе. Преплитат ми се / преплетат ми се краката.**

ПРЕПЛИТАМ / ПРЕПЛЕТА НОГА *на някого. Диал.* Спъвам някого, като препречвам крака си пред него.
Още: Слагам / **сложа (турям / туря, турвам / турна) нога** / в 1 знач./. *Диал.*

ПРЕПЛИТАМ / ПРЕПЛЕТА НОЗЕ. Не стъпвам сигурно, олюлявам се при вървене. *Струваше ѝ се, че трябва да бяга от някаква опасност по пътека, която се вие между дънерите на опожарената гора, но непознат глас я зове при себе си; иска да се върне, а при това страх преплита нозете ѝ.* Ст. Загорчинов, Легенда за света София.
Още: **Преплитат ми се / преплетат ми се нозете. Преплитам / преплета крака.**

ПРЕПЛИТАТ МИ СЕ / ПРЕПЛЕТАТ МИ СЕ КРАКАТА. Не стъпвам сигурно, олюлявам се при вървене. *Гунка остави момичето и тръгна към дома си. Но вървежът ѝ беше някак преднамерено бърз и ситен, чувствуваше, че краката ѝ се преплитат.* Г. Райчев, Златният ключ. *Станчовата глава беше зашеметена от ракията и краката му се преплитаха.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Охранил се е* [Марин] *и бяга като свиня. Краката ми се преплетоха от слабост, та не можах да го стигна.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Той едвам поимаше: от заморяване краката му се преплитаха.* Ив. Вазов, Под игото.
Още: **Преплитам / преплета крака. Преплитат ми се / преплетат ми се нозете.**

ПРЕПЛИТАТ МИ СЕ / ПРЕПЛЕТАТ МИ СЕ НОЗЕТЕ. Не стъпвам сигурно, олюлявам се при вървене.
Още: **Преплитам / преплета нозе. Преплитат ми се / преплетат ми се краката.**

ПРЕПРЕЧВАМ / ПРЕПРЕЧА ПЪТЯ *на някого или нещо.* Попречвам на някого да направи нещо или спирам осъществяването на нещо, не давам възможност нещо да се осъществи. *Той сви вежди. Оная голяма бръчка между тях, що прорязваше челото му, колчем трудностите препречваха пътя на народното дело, се очерта отново.* Ст. Дичев, За свобо-

дата. *Който поиска да ми препречи пътя за престола, или да подкопае тоя престол под мене, аз ще го смажа.* Ив. Вазов, Ивайло. *Всеизвестната омраза на Кьбрьзль Мехмед паша към българите препречваше пътя на едно разумно споразумение.* Ст. Дичев, За свободата.

Още: **Пресичам / пресека (преграждам / преградя) пътя.**

ПРЕПЪЛВАМ (ПРЕПЪЛНЯМ) / ПРЕПЪЛНЯ ЧАШАТА <НА ТЪРПЕНИЕТО>. За някаква случка, постъпка и под. — ставам причина повече да не може да се понася, да се търпи нещо лошо. *Трябваше да почака, но оня не чакаше. Оня го позна и го хвана за врата и това вече препълни чашата — по никой начин не можеше да гледа хладнокръвно тия очи, ехидната усмивка и да усеща на врата си живото менгеме.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

Води началото си от Библията — от Давидовите псалми.

Още: **Преливам / прелея чашата <на търпението>.**

ПРЕРИПНАЛ СЪМ АРАБСКОТО. *Диал.* Преживял съм най-тежкото, най-мъчното.

ПРЕРЯЗАХ КОЛАЧА *на нещо Диал.* Свърших нещо, прекарах нещо.

Още: **Рязах колача.** *Диал.*

ПРЕСЕЛВАМ СЕ ПРЕСЕЛЯ СЕ ВЪВ ВЕЧНОСТТА. *Книж. Ритор.* Умирам. *— Докато той си отиде, докато умре баща му. . . — Ах, татко, не говори така. — Е, хайде, по-учтиво, докато се пресели във вечността.* Ст. Л. Костов, Златната мина. *Неочаквано добрият татко, повален от коварна болест, за две седмици се преселва във вечността и неговият толкова добър съдружник използува случая да го ограби.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

Още: **Преселвам се / преселя се на онзи (оня) свят.** *Книж.* **Отивам / отида във вечността.** *Книж.*

ПРЕСЕЛВАМ СЕ / ПРЕСЕЛЯ СЕ НА ОНЗИ (ОНЯ) СВЯТ. *Книж.* Умирам. *Може и той да се е преселил на оня свят. Откак полудя, ни вест, ни кост от него.* Кр. Григоров, Раздолчани. *А ето тия дни Тошо Чорлавия разгласи, че Първан нямал майка. Тя отдавна била се преселила на онзи свят, той проверил.* Й. Гешев, Вик от тъмнината.

Още: **Преселвам се / преселя се във вечността.** *Книж. Ритор.* **Отивам / отида на онзи (оня) свят. Заминавам / замина за онзи (оня) свят.**

ПРЕСЕЧЕ МИ КОТКА ПЪТ<Я> [ЩЕ МИ ПРЕСЕЧЕ КОТКА ПЪТ<Я>]. Не успях да постигна (няма да постигна) това, което желаех, което бях предприел (което ще предприема); претърпях неуспех, не сполучих (ще претърпя неуспех, няма да сполуча). *Ние разбрахме, че Димитър Тарлански е намърдал кулаците в кооперацията, за да я подкопаят отвътре, но котка им пресече пътя.* А. Каралийчев, Пътища далечни.

От народното поверие, че когато котка мине път на някого, ще му се случи нещо лошо.

Още: **Мина ми котка път. Пресече ми мишка път.** *Диал.*

ПРЕСЕЧЕ МИ МИШКА ПЪТ [ЩЕ МИ ПРЕСЕЧЕ МИШКА ПЪТ]. *Диал.* Не успях да постигна (няма да постигна) това, което желаех, което бях предприел (което ще предприема); претърпях неуспех, не сполучих (ще претърпя неуспех, няма да сполуча).

Още: **Пресече ми котка път<я>.** *Диал.* **Мина ми мишка път.** *Диал.*

ПРЕСИЧАМ ГО / ПРЕСЕКА ГО КАТО С НОЖ. Категоричен съм в мнението си или в решението си, не търпя никакво възражение.

Още: **Отрязвам / отрежа <като> с нож. Отсичам <го> / отсека <го> като с нож.**

ПРЕСИЧАМ / ПРЕСЕКА КАШЛИЦАТА *на някого.* Накарвам някого да млъкне.

ПРЕСИЧАМ / ПРЕСЕКА ПЪТЯ *на някого или нещо.* Попречвам на някого да направи нещо или спирам осъществяването на нещо, не давам възможност нещо да се осъществи. *Бях прочел вече „Разораната целина" на Шолохов. Знаех как пипат кулашките елементи и видях, че и у нас става същото, както в Съветския съюз, преди четвърт век. Взехме навреме необходимите мерки и пресякохме пътя на тъмните сили.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Забелязаха го и другите житари в чаршията, които винаги се бояха от него да не ги изпревари, да не им подбие цената, да не им пресече пътя по един или друг начин в общото надпреварване.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Трябва да пресечем пътя на империалистите да подпалят нова война.*

Още: **Препречвам / препреча (преграждам / преградя) пътя.**

ПРЕСИЧАТ МИ СЕ / ПРЕСЕКАТ МИ СЕ КОЛЕНЕТЕ (КОЛЕНАТА). Изпитвам слабост, немощ и не мога да вървя или да стоя прав поради умора, болест или поради страх, радост и друго внезапно обхванало ме чувство. *Баба Първа пак подзе: . . . Мене ме цела тръпки побиха! Пресекоха ми се колената, схвана ми се глас у гърло — па ни гък!* Мих. Георгиев, С тебешир и с въглен.

Още: **Пресичат ми се / пресекат ми се краката (нозете).**

ПРЕСИЧАТ МИ СЕ / ПРЕСЕКАТ МИ СЕ КРАКАТА. Изпитвам слабост, немощ и не мога да вървя или да стоя прав поради умора, болест или поради страх, радост и друго внезапно обхванало ме чувство. *Изведнъж, и той сам не разбра как стана това, вратата се открехна леко и една стражарска глава се показа. Сърцето на Юрталана се преметна като риба, която са извадили ненадейно на сухо. Краката му се пресякоха, той се помъчи да стане, но се отпусна пак.* Г. Караславов, Снаха.—*Извикай първенците на селото. Още сега да дойдат. По-скоро! Тодораки обърка конците — щураше се насам, натам и едва намери хора да изпрати за селските първенци. За кратко време се изпоти, пресякоха му се краката. Не знаеше как и с какво да угоди на турчина.* К. Петканов, Хайдути. *По едно време, . . . , отстъпих малко настрана, плюх си на ръцете и с все сила замахнах. Кривака мина през него* [мъничето] *и стана на две, а то отскочи настрана, отърси се и ме загледа с такива страшни очи, че краката ми се пресякоха.* Ил. Волен, Радост в къщи.

Още: **Пресичат ми се / пресекат ми се нозете (коленете, колената). Подкосяват ми се / подкосят ми се краката.**

ПРЕСИЧАТ МИ СЕ / ПРЕСЕКАТ МИ СЕ НОЗЕТЕ. Изпитвам слабост, немощ и не мога да вървя или да стоя прав поради умора, болест или поради страх, радост и друго внезапно обхванало ме чувство. *Тогава аз много разбрах — и пред очите ми се сплетоха червени облаци — и нозете ми се пресякоха.* Н. Райнов, Видения из древна България.

Още: **Пресичат ми се / пресекат ми се краката (коленете, колената).**

ПРЕСКОЧИХ ПРАГА [ЩЕ ПРЕСКОЧА ПРАГА]. *Диал.* Вж. Прескочих трапа [ще прескоча трапа].

ПРЕСКОЧИХ ТРАПА [ЩЕ ПРЕСКОЧА ТРАПА]. Останах (ще остана) жив след тежка болест, отървах се (ще се отърва) от смърт, от смъртна опасност. — *А ти видя ли дядо Божин? Оздравя ли той? — Не съм го видял, Тошко — . . . — Но както ми казаха, няма да може да прескочи трапа.* Д. Ангелов, На живот и смърт. — *Още малко — казах аз — и ще го пренесем в лазарета. . . Сигурен съм, че ще прескочи трапа.* П. Вежинов, Нашата сила. — *Не бой се — жената е като котка, лесно душа не предава! По едно време и мойта беше подбелила очи към небето, но прескочи трапа и сега тича по работа като момиче.* К. Петканов, Дамяновата челяд. — *Прескочи трапа ти! — засмя се момчето. . . Колко хора живеят с по един бъбрек и нищо им няма, нали чу какво каза докторът. Стигне ли до ножа и мине ли веднъж по тебе той, оправяш се!* Кл. Цачев, Свят широк.

Още: **Прескочих прага.** *Диал.*

ПРЕСТЪПВАМ / ПРЕСТЪПЯ ГРАНИЦАТА (ГРАНИЦИТЕ). *Неодобр.* **1.** *Самост.* Прекалявам в постъпките си или с думите си. *Той се пази да не престъпи границите с шегите си.*

2. *Самост.* Ставам прекален. *Закачките ти престъпиха границите.*

3. *На нещо.* Излизам от нормите на нещо, не спазвам вече нещо. *Не, това не може да се търпи, той е престъпил границите на всяко благоприличие.* Ст. Л. Костов, Златната мина.

Още: **Минавам / мина (преминавам / премина, прехвърлям / прехвърля) границата (границите).** *Неодобр.*

ПРЕСТЪПВАМ (ПРЕСТЪПЯМ) / ПРЕСТЪПЯ <ПРЕЗ> ПРАГА *на някого или нещо.* **1.** Отивам в дома на някого или някъде; посещавам някого или нещо. *От мене ли искаш милост? От мене, на която преди малко заповядваше да не престъпва прага на къщата ти? Много ниско си паднала.* П. Р. Славейков, Цариградски потайности (превод). *Никога и не бих престъпил този праг, ако не идех да прочета на баща ти присъдата.* П. Ю. Тодоров, Първите. — *И аз ви моля да напуснете още сега къщата ми, да ви не гледат очите ми!. . . — Така ли! Така ли оценявате моето добро дело! Да знаех, нямаше да ви престъпя прага.* Елин Пелин, Аз ти той. — *Много по-добре ще бъде ако ти повече не престъпяш през прага ми.* Л. Каравелов, Българе от старо време. *И колчем съм престъпвал Вашия праг — / над мене няма власт съдбата строга.* К. Христов, Усмивка.

2. *На нещо.* Навлизам в някакво ново положение, състояние. *Не съм се ...енил и не зная какво сеща момъкът, като отива под венчилото или като престъпва прага на новия живот.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад.

Още: **Прекрачвам / прекрача прага.**

ПРЕСТЪРГВАМ / ПРЕСТЪРЖА ПРАГОВЕТЕ *на някого или нещо.* Непрекъснато ходя някъде с цел да измоля, постигна нещо.

Още: **Бия (изтривам / изтрия, изтърквам / изтъркам, претривам / претрия, протривам / протрия) прага (праговете).**

ПРЕСЪХВА МИ / ПРЕСЪХНЕ МИ ГЪРЛОТО. От силно вълнение, уплаха усещам сухост в устата си.

Още: **Пресъхва ми / пресъхне ми езика (устата). Пресъхват ми / пресъхнат ми устните.**

ПРЕСЪХВА МИ / ПРЕСЪХНЕ МИ ЕЗИКА. Вж. Пресъхва ми / пресъхне ми гърлото. *Отворих вчера прозореца да изгоня мухите и гледам жената лепи отсреща на Гинината порта некролози. Ооох! Пресъхна ми езика.* Чудомир, Знамето.

ПРЕСЪХВА МИ / ПРЕСЪХНЕ МИ УСТАТА. Вж. Пресъхва ми / пресъхне ми гърлото. *— Не! — извика Спасов с всички сили, но гласът му не се чу. Устата му беше пресъхнала, езикът му гореше.* М. Марчевски, Тихо пристанище.

ПРЕСЪХВАТ МИ / ПРЕСЪХНАТ МИ УСТНИТЕ. Вж. Пресъхва ми / пресъхне ми гърлото. *Когато видях как самоуверено, загадъчно усмихнати влязоха белобрадият ходжа и старият учител, който уж дружелюбно ме поздрави през очилата, още повече пресъхнаха устните ми.* Л. Александрова, Има едно щастие.

ПРЕСЯВАМ / ПРЕСЕЯ ПРЕЗ СИТО *някого.* Предявявам големи изисквания и отхвърлям по-големия брой, обикн. от кандидати за нещо. *Журито ще пресее през сито всички участници в конкурса.*

ПРЕТЕГЛЯМ / ПРЕТЕГЛЯ ДУМИТЕ *на някого.* Преценявам, разглеждам казаното от някого. *Татко слушаше мълчаливо отстрани, загледал я изпод вежди с един поглед, с който хем ядосано, хем добродушно претегляше думите ѝ.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове.

Още: **Тегля думите.**

ПРЕТЕГЛЯМ / ПРЕТЕГЛЯ НА КАНТАРА<СИ> *някого.* Преценявам някого какво представлява, какъв е. *Той мълчеше, но вече претегляше на кантара си веселата събеседница.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Тез хора аз сто пъти съм ги претеглил на кантара и чуйте какво ще ви кажа. Не е работата до един шамар.* Ив. Петров, Нонкината любов.

ПРЕТЕГЛЯМ СИ / ПРЕТЕГЛЯ СИ ДУМИТЕ и **ПРЕТЕГЛЯМ / ПРЕТЕГЛЯ ВСЯКА СВОЯ ДУМА.** Говоря, като премислям внимателно всичко, което казвам. *Той. . . се отличаваше със своята измерена сдържаност, която му позволяваше да си претегля думите.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

Още: **Премервам си / премеря си думите** и **премервам / премеря всяка своя** дума. **Меря думите си.**

ПРЕТОВАРИЛ СЪМ КОЛАТА. Напил съм се много, здравата, натряскал съм се.

ПРЕТРИВАМ / ПРЕТРИЯ ПРАГА (ПРАГОВЕТЕ) *на някого или нещо.* Непрекъснато ходя някъде с цел да измоля, постигна нещо.

Още: **Бия (изтривам / изтрия, изтърквам / изтъркам, протривам / протрия) прага (праговете). Престъргвам / престържа праговете.**

ПРЕТРЪПВАТ МИ / ПРЕТРЪПНАТ МИ ГЬОНОВЕТЕ. *Диал.* Ставам мъртво пиян. *Надникнах в кръчмата на Фачето. Там се е тронясал Кольо Беленката и се е насмукал до козирката! Брули ракията, додето му претръпнат гьоновете.* А. Каралийчев, Строители на републиката.

ПРЕХАПВАМ / ПРЕХАПЯ ЕЗИК и **ПРЕХАПВАМ СИ / ПРЕХАПЯ СИ ЕЗИКА. 1.** Замлъквам, занемявам поради силна уплаха, смущение или учудване от нещо; силно се изплашвам, стресвам се, слисвам се, смайвам се. *Изведнъж погълна думите си, прехапа*

език, пред него се повдигна от земята Али Пехливан със зелено от злоба лице и стиснати зъби. К. Петканов, Хайдути. *Но сега, като ме види, че карам вързан комита, ще си прехапе езика и не ще да смее вече да си търси дълга.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Като се подписах на ведомостта, директорът си прехапа езика: „Бе ти, кай, да не си бил секретар-бирник или ротен фелдфебел?“* Н. Хайтов, Шумки от габър. *За един ден или най-много за два дни да избием всичките им по-първи хора... Ще ги поразим с един удар. И турците ще си прехапят езика.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.
2. Съзнателно млъквам, за да не кажа нещо, което не трябва, или за да не издам нещо пред някого. *Марин прехапа езика си, за да не каже нещо лошо.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят.

Още: **Гълтвам <си> / глътна <си> език<а>. Поглъщам си / погълна си езика.**

ПРЕХАПВАМ / ПРЕХАПЯ ПРЪСТ и **ПРЕХАПВАМ СИ / ПРЕХАПЯ СИ ПРЪСТА.** Силно се изненадвам, учудвам или се уплашвам от нещо, което никак не съм очаквал. *Изненадата беше поразителна през законодателните избори. Трудовият блок получи половината от всичките гласове на селото... Кметът прехапа пръсти и пощръкля от злоба.* Г. Караславов, Селски истории.

ПРЕХАПВАМ СИ / ПРЕХАПЯ СИ БЪРНИТЕ. *Диал.* Вж. Прехапвам си / прехапя си долната джука. *А че не мога ли аз да шавна до Америка и да напечеля не една, а две бахчи и да накарам Минкината мама бърните си да прехапе?* Н. Хайтов, Диви разкази.

ПРЕХАПВАМ СИ / ПРЕХАПЯ СИ ДОЛНАТА ДЖУКА. *Диал.* Силно се изненадвам, учудвам или се уплашвам, смущавам от нещо, което никак не съм очаквал.

Още: **Прехапвам си / прехапя си устата (устните). Прехапвам си / прехапя си бърните.** *Диал.*

ПРЕХАПВАМ СИ / ПРЕХАПЯ СИ ДУМИТЕ (ДУМАТА). 1. Замлъквам, занемявам поради силна уплаха, смущение или учудване от нещо; силно се изплашвам, стресвам се, слисвам се, смайвам се. *Катя влезе. Спря се пред вратата и пребледня. Смрикаров прехапа думите си.* Ст. Чилингиров, Рибена кост.
2. Съзнателно млъквам, за да не кажа нещо, което не трябва, или за да не издам нещо пред някого. *Старата искаше да каже, че друг ден още в тъмно се е запилявал по кафенетата, а днес, когато не ѝ трябваше тук, седи и още за ядене пита... Но си прехапа думата.* Г. Караславов, Татул.

Още: **Прехапвам си / прехапя си езика. Поглъщам си / погълна си думите. Преглъщам си / преглътна си думите** /към 2 знач./.

ПРЕХАПВАМ / ПРЕХАПЯ УСТА и **ПРЕХАПВАМ СИ / ПРЕХАПЯ СИ УСТАТА.** Силно се изненадвам, учудвам или се уплашвам, смущавам от нещо, което никак не съм очаквал. *И щом току земя позаветря, с разтупано сърце запретна Цончо ръкави и от сутрин до вечер на нивата... Къде средата на лятото всичко полича, всички си прехапаха устата, смаяни от онова, що видяха, що бе направил Цончо.* Ц. Церковски, Недоучил.

Още: **Прехапвам <си> / прехапя <си> устни<те>. Прехапвам си / прехапя си долната джука.** *Диал.* **Прехапвам си / прехапя си бърните.** *Диал.*

ПРЕХАПВАМ / ПРЕХАПЯ УСТНИ и **ПРЕХАПВАМ СИ / ПРЕХАПЯ СИ УСТНИТЕ.** Силно се изненадвам, учудвам или се уплашвам, смущавам от нещо, което никак не съм очаквал. *Гледах и не исках да вярвам. Но тя бе същата: все тъй красива и великолепна. Щом ме видя, прехапа устни и побледня.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца. *Председателят обяви, че младежът „се осъжда на петнадесет години строг тъмничен затвор...“ Евгени прехапа устни — петнадесет години тъмничен затвор...!* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Когато преди войната Иван Дертлията пазари мелницата на Белковчето, всички прехапаха устни: луд ли е този човек, та се хвърля така?* Г. Караславов, Сметки. *Като се разчуло в Раздолци за случката, селяните прехапали устни: — Брей, пак е здрав и читав!* Кр. Григоров, Раздолчани. *Знаеш ли какво ще бъде, когато се завърнеш оттам богат и с такива премени, че всички тук ще си прехапят устните?* Г. Караславов, Орлов камък.

Още: **Прехапвам <си> / прехапя <си> уста<та>. Прехапвам си / прехапя си долната джука.** *Диал.* **Прехапвам си / прехапя си бърните.** *Диал.*

ПРЕХВЪРЛИЛ ГОДИНКИТЕ. За човек — остарял, стар.

ПРЕХВЪРЛЯМ / ПРЕХВЪРЛЯ БАИРА. Завършвам трудната част на някаква работа. *— Другари, прехвърлихме баира вече. Трудното остана зад нас. Сега смятаме да подобрим живота на всеки кооператор поотделно.* Кр. Григоров, Новодомци.

ПРЕХВЪРЛЯМ / ПРЕХВЪРЛЯ ВИНА<ТА> *върху някого.* Посочвам, обикн. несправедливо, някого като виновник за нещо, обявявам някого за виновен, обикн. несправедливо. *Вместо да се постараят да потърсят сили в себе си, за да преодолеят своите слабости, ръководителите на ССП „Хлебопроизводство" се опитват да прехвърлят цялата вина за лошото качество на хляба върху мелничарите.* в. Отечествен фронт. *Малката слугиня стовари вината на голямата, голямата пък хитро, без стеснение прехвърли тази вина въз Кънча.* Т. Г. Влайков, Вестовой.

ПРЕХВЪРЛЯМ / ПРЕХВЪРЛЯ ВСЯКАКВА ГРАНИЦА. *Неодобр.* **1.** *Самост.* Прекалявам в постъпките си или в думите си. *Аз разбирам, че е била ядосана, но тя прехвърли всякаква граница.*
2. *Самост.* Ставам прекален. *Омразата ѝ прехвърли всякаква граница.*
Още: **Прехвърлям / прехвърля границата (границите) и прехвърлям / прехвърля всяка граница. Минавам / мина (преминавам / премина) всякаква граница.**

ПРЕХВЪРЛЯМ / ПРЕХВЪРЛЯ ГРАНИЦАТА (ГРАНИЦИТЕ) и ПРЕХВЪРЛЯМ / ПРЕХВЪРЛЯ ВСЯКА ГРАНИЦА. *Неодобр.* **1.** *Самост.* Прекалявам в постъпките си или с думите си. *Прехвърляш всяка граница с това си държание.* ● *С тия приказки прехвърляш границите.*
2. *Самост.* Ставам прекален. *Ненавистта му към човека, който оспорваше неговото болезнено чувство за власт, прехвърли всяка граница.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Злобата ти прехвърля границите.*
3. *На нещо.* Излизам от нормите на нещо, не спазвам вече нещо. *Поведението ти прехвърли всяка граница на благоприличие.* ● *Закачките ти прехвърлиха границите на приличието.*
Още: **Минавам / мина (преминавам / премина, престъпвам / престъпя) границата (границите) и минавам / мина (преминавам / премина) всяка граница.** *Неодобр.*

ПРЕХВЪРЛЯМ / ПРЕХВЪРЛЯ ПРЕЗ АКЪЛА СИ. **1.** *Нещо.* Разсъждавам върху нещо чуто, преживяно или което зная, премислям различни неща.
2. *Някого.* Последователно си представям обикн. различни хора, като ги преценявам с оглед на някаква цел.
Още: **Прехвърлям / прехвърля през ума си. Прекарвам / прекарам през акъла си.**

ПРЕХВЪРЛЯМ / ПРЕХВЪРЛЯ ПРЕЗ УМА СИ. **1.** *Нещо.* Разсъждавам върху нещо чуто, преживяно или което зная, премислям различни неща. *Прехвърляше през ума си всичко, което беше му се случило в Чамурлии: пристигането му през нощта. . ., после — кръчмата на Арнаутина, спречкването с Танко Бората.* Й. Йовков, Приключенията на Горолъмов. *Като прехвърляше през ума си разни мисли, Манол се наостряше все повече срещу брата си. „Да остави чирака сам и за една глупава жена да зарежe дюкяна".* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Но те двамата още дълго време не можаха да заспят, заслушани в неспокойното дишане на Левски, и още дълго всеки прехвърляше през ума си часовете на тая преизпълнена с вълнения и надежди декемврийска нощ.* Ст. Дичев, За свободата. *Нищожна е моята работа, всичко по мене с кал е омърляно, целият ми живот все в глина е минал. . . Такива работи си прехвърлям през ума, докато стъмни и четата пропадне в мрака.* Й. Радичков, Барутен буквар.
2. *Някого.* Последователно си представям обикн. различни хора, като ги преценявам с оглед на някаква цел. *Все пак оставаха трима души. Кой да бъде четвъртият? Дълго мисли железарят, десетина души прехвърли през ума си, но на никого не можа да се спре.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Той прехвърли през ума си своите приятели. Никой от тях нямаше едновременно всичките качества, за които се говореше в записката.* Ст. Дичев, За свободата.
Още: **Прекарвам / прекарам през ума си. Прехвърлям / прехвърля през акъла си.**

ПРЕХЛУПИЛ СЪМ И НА БАБА СИ НОСИЛОТО. *Диал.* Вж. Прехлупил съм и на баща си носилото.

ПРЕХЛУПИЛ СЪМ И НА БАЩА СИ НОСИЛОТО. *Диал.* Извършил съм всякакви непочтени дела, проявил съм се като прахосник и непрокопсан човек.
Още: **Прехлупил съм и на баба си носилото.** *Диал.*

ПРЕЧАТ МУ И ДВЕТЕ РЪЦЕ. Много е напохватен, несръчен.

ПРЕЧУПВАМ / ПРЕЧУПЯ ГРЪБНАК и **ПРЕЧУПВАМ / ПРЕЧУПЯ ГРЪБНАКА СИ** *пред някого или самост.* Угоднича, подмилквам се, лакейнича. *Не искал повече да пречупва гръбнака си, защото имал чест и доблест.* К. Калчев, Живите помнят.

Още: **Чупя (прегъвам / прегъна) гръбнак. Превивам / превия гръбнак<а> си>** /във 2 знач./. **Пречупвам / пречупя кръст.**

ПРЕЧУПВАМ / ПРЕЧУПЯ КРЪСТ *пред някого.* Угоднича, подмилквам се, лакейнича.

Още: **Чупя кръст. Пречупвам / пречупя гръбнак<а си>.**

ПРЕЧУПВАМ / ПРЕЧУПЯ НА ДЯВОЛА ОПАШКАТА. *Обикн. в св. вид. Диал.* Превъзмогвам у себе си омраза, вражда или лоши намерения и се отказвам да извърша нещо лошо или скланям за помирение.

Още: **Счупвам / счупя на дявола опашката.** *Диал.*

ПРЕЯДЕ МИ КЛИМАРВО. *Диал.* Силно ме изплаши.

ПРИБИРАЙ СИ КОНЦИТЕ. *Диал.* Не се отпущай.

Още: **Сбирай си конците.**

ПРИБИРАМ / ПРИБЕРА АКЪЛА *на някого. Жарг.* Правя някой да се влюби силно в мене; увличам по себе си някого. — *Много силно впечатление ти е направил! Да не си се влюбила в него? — Акъла ми прибра. По умни мъже съм голяма падалка.* К. Кюлюмов, Последният шанс.

Още: **Вземам / взема акъла** /във 2 знач./.

ПРИБИРАМ СИ / ПРИБЕРА СИ БАГАТЕРИИТЕ. *Жарг.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си.

Още: **Прибирам си / прибера си чуковете (такъмите, дърмите, дрипите, парцалите, партакешите, партушините).** *Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, събирам си / събера си) багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.*

ПРИБИРАМ СИ / ПРИБЕРА СИ ДРИПИТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си.

Още: **Прибирам си / прибера си парцалите (партакешите, партушините, дърмите, чуковете, такъмите).** *Обикн. пренебр.* **Прибирам си / прибера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, събирам си / събера си) дрипите.** *Обикн. пренебр.* **Задигам си / задигна си дрипите.** *Диал. Обикн. пренебр.*

ПРИБИРАМ СИ / ПРИБЕРА СИ ДЪРМИТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. — *Ведо, кучко, да си прибираш дърмите и да се пръждосаш оттук, чуваш ли?* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

Още: **Прибирам си / прибера си дрипите (парцалите, партакешите, партушините, чуковете, такъмите).** *Обикн. пренебр.* **Прибирам си / прибера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, събирам си / събера си, вземам си / взема си, хващам си / хвана си) дърмите.** *Обикн. пренебр.*

ПРИБИРАМ СИ / ПРИБЕРА СИ ЕЗИКА. [*Често*: **Прибирай си / прибери си езика**]. *Грубо.* Внимавам какво говоря, въздържам се да говоря необмислено, неуместни или обидни думи; мълквам.

Още: **Прибирам си / прибера си устата (езичето).** *Грубо.* **Събирам си / събера си езика.** *Грубо.* **Свивам си / свия си езика** /в 1 знач./. **Държа си езика** /във 2 знач./. *Грубо.* **Сбирам си / сбера си езика.** *Простореч. Грубо.* **Сдържам си / сдържа си езика.**

ПРИБИРАМ СИ / ПРИБЕРА СИ ЕЗИЧЕТО. [*Често*: **Прибирай си / прибери си езичето**]. *Грубо.* Внимавам какво говоря, въздържам се да говоря необмислено, неуместни или обидни думи; мълквам.—*Идва и някаква друга комисия. Пък и кооператорите започнаха да ме гледат накриво. — Прави са си! Защо не гледат младия Белгун накриво? — Прибери си езичето!* Н. Каралиева, Ден на предложенията.

Още: **Прибирам си / прибера си езика.**

ПРИБИРАМ СИ / ПРИБЕРА СИ ПАРТАКЕШИТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. *Туй, калугерството, рекох, и то не си е*

работа и като си турнах книжката в джоб, реших да се върна в манастиря, да си прибера партакешите и да очистя оттам още на същий ден. П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи. — *Още една такава тирада — и кръвното ми налягане ще се повиши от досада! Предпочитам да се махна. — Можеш да си прибереш партакешите, когато ти скимне, няма да те задържам!* Др. Асенов, Изпити.

Още: **Прибирам си / прибера си партушините (дърмите, дрипите, чуковете, такъмите).** *Обикн. пренебр.* **Прибирам си / прибера си багатерите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, събирам си / събера си) партакешите.** *Обикн. пренебр.*

ПРИБИРАМ СИ / ПРИБЕРА СИ ПАРТУШИНИТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си.

Още: **Прибирам си / прибера си парцалите (дрипите, партакешите, дърмите, чуковете, такъмите).** *Обикн. пренебр.* **Прибирам си / прибера си багатерите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, събирам си / събера си) партушините.** *Обикн. пренебр.* **Сбирам си / сбера си партушините.** *Диал. Обикн. пренебр.*

ПРИБИРАМ СИ / ПРИБЕРА СИ ПАРЦАЛИТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. *Нямаше сякаш съмнение. Мона май се маха. Прибра си парцалите... Цеца огледа стаята, надзърна под Домнината легло.* Б. Болгар, Близнаците. *Всеки ден се разправям със страхливци като тебе. Прибери си парцалите и се приготви да заминеш за фронта! Димо погледна още веднъж ранената си ръка и леко сви рамо, за да се махне, да не гледа повече лекаря.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Вън! вън скоро, муцуна н'една! Още сега да си прибереш парцалите и право в строя!* Д. Калфов, Под южното небе.

Още: **Прибирам си / прибера си дрипите (партакешите, партушините, дърмите, чуковете, такъмите).** *Обикн. пренебр.* **Прибирам си / прибера си багатерите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, събирам си / събера си) парцалите.** *Диал. Обикн. пренебр.*

ПРИБИРАМ СИ ПОЛИТЕ. *Диал.* За мома — пазя моминската си чест.

Още: **Свивам си полите.** *Диал.* **Прибирам си скутите.** *Диал.*

ПРИБИРАМ СИ СКУТИТЕ. *Диал.* За мома — пазя моминската си чест. *Отначало симпатиите на жените бяха към началника. — Какво, най-сетне, мъж е. Паднало му се е, кусал си е. Тя пък да си е прибирала скутите. Да не е толкова загорявала.* Ст. Чилингиров, Първа жертва.

Още: **Прибирам си полите.** *Диал.*

ПРИБИРАМ СИ / ПРИБЕРА СИ ТАКЪМИТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си.

Още: **Прибирам си / прибера си чуковете (дърмите, дрипите, парцалите, партакешите, партушините).** *Обикн. пренебр.* **Прибирам си / прибера си багатерите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, събирам си / събера си) такъмите.** *Обикн. пренебр.*

ПРИБИРАМ СИ / ПРИБЕРА СИ УСТАТА. [*Често:* **Прибирай си / прибери си устата**]. *Грубо.* Внимавам какво говоря, въздържам се да говоря необмислено, неуместни или обидни думи; млъквам. — *Чуваш ли, мари, — извика той на жена си, която се щураше из градината. — Да кажеш на децата да не дрънкат много... Свършило се* [житото] *или не — това не е тяхна работа, чу ли? Па и ти да си прибираш устата!* Ц. Церковски, Свършило се житото.

Още: **Събирам си / събера си (сбирам си / сбера си, стискам си, свивам си / свия си) устата.** *Грубо.* **Държа си устата** /във 2 знач./. **Прибирам си / прибера си езика.**

ПРИБИРАМ СИ / ПРИБЕРА СИ ЧУКОВЕТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. *Намери го пред кръчмата, ..., тъкмо когато наведен помпираше гумите на колелото си... Фертик! Ето на, аз си прибирам чуковете и ще си ходя.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. — *На бай Михал му е лесно. Като го погнат, ще си прибере чуковете, та в друго село.* П. Здравков, Незабравимо детство.

Още: **Прибирам си / прибера си такъмите (дърмите, дрипите, парцалите, партакешите, партушините).** *Обикн. пренебр.* **Прибирам си / прибера си багатерите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, събирам си / събера си) чуковете.** *Обикн. пренебр.* **Задигам си / задигна си чуковете.** *Диал. Обикн. пренебр.*

ПРИБИРА С ИГЛАТА, ИЗНАСЯ С КОЛАТА. *Диал.* Прави разходи, несъответстващи на доходите му; крайно разточителен е.

ПРИБРА ГО БОГ <ПРИ СЕБЕ СИ>. Вж. Прибра <си> го господ. *Бог, комуто той служи с цялото си сърце така, както можеше, го прибра при себе си.* Елин Пелин, Под манастирската лоза.

ПРИБРА <СИ> ГО ГОСПОД. Умря. *Жена му беше лоша (той поне мислеше тъй), но я прибра господ.* Й. Йовков, Женско сърце. — *Стояновата торба! — изкрещя тя и погледна в недоумение двамата чиновника. — Да, занеси я у вас... Тук са неговите вещи... Господ го прибра, невесто, преди малко го закопаха.* Ив. Вазов, Среща. *Нона се дигна смирено. Свещеникът отвори вратата и повика Найдена. — Застанете двама един срещу други! Ей тук. И добре запомнете какво ще ви кажа! Не сте били достойни за Янка, и господ си я прибра, отърва се.* Г. Райчев, Златният ключ.

Още: **Прибра го бог.**

ПРИВЕЖДАМ / ПРИВЕДА КЪМ ЕДИН ЗНАМЕНАТЕЛ *някого или нещо с (и) някой друг, или с нещо друго. Книж.* Уеднаквявам, изравнявам различни неща в някакво отношение.

Още: **Слагам / сложа (турям / туря, подвеждам / подведа, поставям / поставя) под един знаменател.** *Книж.* **Привеждам / приведа към общ знаменател.** *Книж.*

ПРИВЕЖДАМ / ПРИВЕДА КЪМ ОБЩ ЗНАМЕНАТЕЛ *някого или нещо с (и) някой друг, или с нещо друго. Книж.* Уеднаквявам, изравнявам различни неща в някакво отношение.

Още: **Привеждам / приведа към един знаменател.** *Книж.* **Подвеждам / подведа под общ знаменател.** *Книж.*

ПРИВЪРЗВАМ / ПРИВЪРЖА КЪМ КОЛЕСНИЦАТА *на някого (нещо или някого). Книж.* Поставям обществена група, партия или държава в положение на пълна зависимост от политиката, целите на някого. *Понеже всички преследвания досега далеч не дадоха „унищожението" на социализма, нейните* [на буржоазията] *политикани неизбежно се натъкват на мисълта да си послужат с други, по-„модерни" средства за тая цел..., чрез привидни облаги и демагогия да ги привързват към колесницата на своята класа.* Г. Георгиев, Нови приятели на работничеството.

Още: **Впрягам / впрегна в колесницата.** *Книж.* **Завързвам / завържа към колесницата.** *Книж.*

ПРИГАРЯ МИ / ПРИГОРИ МИ НА СЪРЦЕТО. Много силно пожелавам нещо.

ПРИДАВАМ СИ / ПРИДАМ СИ ВИД. *Книж. Обикн. със след. изр. със съюз* **че.** Преструвам се. — *Боте, майка ти — притича Васко. — Бягай! — Защо да бягам — вдигна рамене Бодко и си придаде вид, че не се тревожи. — Ако й трябвам, ще дойде тука.* В. Ченков, С нови другари.

Още: **Давам си / дам си вид.** *Книж.*

ПРИДОБИВАМ / ПРИДОБИЯ ПЛЪТ И КРЪВ. *Книж.* Ставам действителен; осъществявам се, реализирам се. *Под пламъка на „Железният светилник" оживяват познати лица, гласове, събития, конкретизират се читателските представи, придобиват плът и кръв Талевите герои.* в. Вечерни новини. *А наближава час, заветний идеал, / блян смътен досега в душите и сърцата, / да придобие кръв и плът.* П. П. Славейков, Кървава песен. *Тук* [в Димитровград] *социализмът придобива плът и кръв, пулсира навсякъде — и в електростанцията, и в циментовия завод, и в мините.* в. Отечествен фронт.

Още: **Добивам / добия (получавам / получа) плът и кръв.** *Книж.*

ПРИДЪРЖАМ СЕ КЪМ БУКВАТА <НА ЗАКОНА>. Изисквам точно спазване на формалната страна на нещо (обикн. наредба, разпореждане); проявявам педантизъм.

Още: **Държа на (за) буквата <на закона>.**

ПРИЕМАМ / ПРИЕМА ЗА ЧИСТА МОНЕТА *нещо. Книж.* Смятам нещо за пълна истина.

Още: **Вземам / взема за чиста монета.**

ПРИЕМАМ / ПРИЕМА ХВЪРЛЕНАТА РЪКАВИЦА и **ПРИЕМАМ / ПРИЕМА РЪКАВИЦАТА.** *Книж.* Отзовавам се на предизвикателството за борба; съгласявам се да се боря, да участвувам в борбата или спора. *Може би той избра не съвсем правилна тактика и прие хвърлената му ръкавица от младите си противници (в резултат на което в остри боеве загуби три схватки).* в. Вечерни новини. *Дълг на народното представителство е да приеме ръкавицата и в легалното свое положение на върховен контрол да назове нещата с техните имена, та народът да знае с кого има работа.* в. Пряпорец.

Още: **Поемам / поема хвърлената ръкавица** и **поемам / поема ръкавицата.** *Книж.*

ПРИ ЗАКРИТИ ВРАТА (ВРАТИ). *Книж.* Без присъствието на външни лица (при съдебно заседание, съвещание и под.). *А делото беше разгледано при закрити врати.* А. Гуляшки, Любов. *Той си спомняше, че имаше някакво безкрайно следствие, някаква жалка пародия на съд при закрити врата.* Д. Димов, Тютюн. *Съвещанието е минало при закрити врата и в дълбока тайна от обществеността.* в. Отечествен фронт. *Да се опразни залата! Съдът ще продължи при закрити врата!* Т. Генов, Съдът, като намери, че. . .

ПРИКАЗВАЙ НА ВЕХТАТА МИ ШАПКА. *Пренебр.* Не е вярно това, което казваш; лъжеш.

Още: **Приказвай на съдраната (старата) ми шапка.** *Пренебр.* **Разправяй на вехтата ми шапка.** *Пренебр.*

ПРИКАЗВАЙ НА СТАРАТА МИ ШАПКА. *Пренебр.* Не е вярно това, което казваш; лъжеш. *Приказвай на старата ми шапка, че не познаваш тази жена и я виждаш за пръв път.*

Още: **Приказвай на съдраната (вехтата) ми шапка.** *Пренебр.* **Разправяй на старата ми шапка.** *Пренебр.*

ПРИКАЗВАЙ НА СЪДРАНАТА МИ ШАПКА. *Пренебр.* Не е вярно това, което казваш; лъжеш. *Отиването ми към това тайнствено място поддържа убеждението му, че търся скъпоценни метали. Но аз му повтарям, че съм тръгнал просто на разходка из тая хубава планина. Той обаче ме гледа недоверчиво и се усмихва, като че иска да каже: „Ти на съдраната ми шапка приказвай това".* Ив. Вазов, Из Мала Стара планина.

Още: **Разправяй на съдраната ми шапка.** *Пренебр.* **Приказвай на старата (вехтата) ми шапка.** *Пренебр.*

ПРИКАЗВАМЕ НА РАЗЛИЧНИ ЕЗИЦИ. *Книж.* Не можем да се разберем, не можем да постигнем разбирателство, да се споразумеем. *Киро бе убеден, че ако подхванат разговор по политиката, то те ще приказват на различни езици, и затова той махна с привидно пренебрежение ръка.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Говорим на различни езици.** *Книж.*

ПРИКАЗКАТА МИ НА ДВЕ НЕ СТАВА. 1. Изпълнява се това, което заповядвам, казвам; не ми се отказва това, което искам, желая.
2. Не се отричам, отказвам от това, което съм казал или обещал. *Поръча жената. . . Нали знаеш, женската приказка на две не става. . .* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

Още: **Думата ми на две не става.**

ПРИКАЗКИ ОТ 1001 НОЩ. Неверни, невъзможни неща; измислици, небивалици. *Не ми разправяй приказки от 1001 нощ.*

ПРИКОВАВАМ / ПРИКОВА НА (О) ПОЗОРНИЯ СТЪЛБ *някого. Книж.* Публично заклеймявам някого като престъпник. *Той я приковаваше на позорния стълб и му се струваше, че сега, най-сетне, всички трябва да узнаят какво е тя. Чудовище, ни повече, ни по-малко.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Навеки ще ви прикова с перото си о позорния стълб! Невежа тълпа!* Ст. Л. Костов, Мъжемразка.

От средновековния обичай да завързват на стълб осъдени престъпници за публично порицание и опозоряване.

Още: **Поставям / поставя на позорния стълб.** *Книж.*

ПРИКРИВАМ / ПРИКРИЯ РОГАТА НА ДЯВОЛА. Не говоря откровено, не съм искрен; извъртам.
Обикн. с отриц. в пов. накл.: **Да не прикриваме рогата на дявола.** Да сме откровени, да говорим открито, без извъртания.

ПРИКРИВАМ СЕ / ПРИКРИЯ СЕ ЗАД ГЪРБА *на някого.* Оставям някого да носи отговорността за постъпките ми и делата ми, използувам го като прикритие на моите действия.

Още: **Крия се (скривам се / скрия се) зад гърба.**

ПРИЛЕТЯВАТ МИ / ПРИЛЕТЯТ МИ АНГЕЛИТЕ. *Диал.* Изпадам в гняв, ярост, силно се ядосвам.

ПРИЛИЧАМ НА ИЗСРАН ГЛИСТЕЙ. *Вулг.* Имам много лош вид — обикн. лош, болнав цвят на лицето.

Още: **Мязам на изсран глистей.** *Вулг.*

ПРИМИГВАМ КАТО КУЧЕ В ЛАПАВИЦА. 1. Гледам виновно и не възразявам, когато ме съдят, корят за нещо или ме изобличават. — *Бабà, аз искам да заколя тоя комита, говореше то и са увиваше покрай своя честит родител, а наша милост надничаше из тъмната стая, примигваше като куче в лапавица.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

2. Гледам виновно и нищо не казвам, като ми се карат, и давам вид, че не ме е грижа, че не се засрамвам.

Още: **Мигам като куче в лапавица.**

ПРИМИГВАМ КАТО МИШКА В ТРИЦИ. Гледам виновно и не възразявам, когато ме съдят, корят за нещо или ме изобличават. *Първият въздишаше, а вторият го гледаше с малките си хитри очи и примигваше като мишка в трици.* Л. Кънчев, Препоръка.

Още: **Мигам като мишка в трици.**

ПРИОСТРЯМ ГО / ПРИОСТРЯ ГО. *Диал.* Направям нещо прекалено; прекалявам.

ПРИ ОТКРИТИ КАРТИ. Без да се крие нещо, без скрити помисли, намерения; откровено. — *Ти... какво искаш да кажеш? — Да си поговорим при открити карти.* Хар. Русев, Под земята.

ПРИПАРВА МИ / ПРИПАРИ МИ ПОД КРАКАТА. Изпадам в несигурно, тежко положение, почвам да се чувствувам застрашен от нещо. *Чака се само циментът и докога? Навярно докато на някои безотговорни отговорници припари под краката.* в. Вечерни новини.

Още: **Припарва ми / припари ми под петите.**

ПРИПАРВА МИ / ПРИПАРИ МИ ПОД ПЕТИТЕ. Вж. Припарва ми / припари ми под краката. *На тях им припари под петите... Червената армия ги светна тъй здраво по мутрата, та ще я запомнят.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

ПРИПЕКЛО МИ Е ЯЙЦЕТО. *Диал.* Много съм притеснен от нещо, струпа ми се изведнъж много работа.

ПРИПКАМ КАТО ПОП НА ЗАДУШНИЦА. *Ирон.* Нямам търпение, крайно нетърпелив съм за нещо, припирам за нещо да се свърши по-бързо.

Още: **Припкам като поп на помен (кръщене).** *Ирон.* **Припкам като просяк на задушница.** *Ирон.*

ПРИПКАМ КАТО ПОП НА КРЪЩЕНЕ. *Ирон.* Вж. Припкам като поп на помен.

ПРИПКАМ КАТО ПОП НА ПОМЕН. *Ирон.* Нямам търпение, крайно нетъпелив съм за нещо, припирам за нещо да се свърши по-бързо.

Още: **Припкам като поп на задушница (кръщене).** *Ирон.*

ПРИПКАМ КАТО ПРОСЯК НА ЗАДУШНИЦА. *Ирон.* Нямам търпение, крайно нетърпелив съм за нещо, припирам за нещо да се свърши по-бързо.

Още: **Бързам като просяк на задушница.** *Ирон.* **Припкам като поп на задушница.** *Ирон.*

ПРИПРЯЛО МИ НА ЗАДНИКА, ЧЕ ТЪРСЯ ПОЛОГ. *Диал. Неодобр. Вулг.* Загрижвам се за някаква работа в последния момент, когато вече е невъзможно повече да я отлагам и не се знае дали ще успея да я свърша.

Още: **Кога ми допре яйцето** <на гъза>**, тогаз полог търся.** *Диал. Неодобр. Вулг.*

ПРИПРЯНА МИ Е РАБОТАТА. *Диал. Ирон.* Никак не съм пъргав, въпреки че привидно все бързам.

ПРИСМЯЛА СЕ КАМИЛАТА НА ГЪРНЕТО, ЧЕ НЯМА УШИ. *Диан. Ирон.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се присмива, а самият той притежава същите недостатъци.

ПРИСМЯЛА СЕ КОЗАТА НА ОВЦАТА, ЧЕ Й ВИДЯЛА ЗАДНИКА. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се присмива, а самият той притежава същите недостатъци.

ПРИСМЯЛА СЕ КОЗАТА НА ОВЦАТА, ЧЕ ЛУДО ПАСЕ. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се присмива, а самият той притежава същите недостатъци.

ПРИСМЯЛА СЕ КРАСТА НА ШУГА. *Ирон. Диал.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се присмива, а самият той притежава същите недостатъци.

ПРИСМЯЛА СЕ КУКА НА КРИВА БУКА. *Диал. Ирон.* Вж. Присмяла се кука на криво дърво.

ПРИСМЯЛА СЕ КУКА НА КРИВО ДЪРВО. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се надсмива, а самият той притежава същите недостатъци.
Още: **Подсмяла се кука на криво дърво.** *Диал. Ирон.* **Присмяла се кука на крива бука.** *Диал. Ирон.*

ПРИСМЯЛА СЕ КУКУМЯВКАТА НА СИНИГЕРА. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се присмива, а самият той притежава същите недостатъци.

ПРИСМЯЛА СЕ КУРВАТА НА КОПИЛЕТО. *Диал. Ирон. Грубо.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се присмива, а самият той притежава същите недостатъци.

ПРИСМЯЛО СЕ ГЪРНЕТО НА КОТЕЛА, ЧЕ Е ЧЕРЕН. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се присмива, а самият той притежава същите недостатъци.

ПРИСМЯЛО СЕ ГЪРНЕТО НА ПОХЛУПАКА СИ, ЧЕ НЯМА УХО. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се надсмива, а самият той притежава същите недостатъци.

ПРИСМЯЛО СЕ ГЪРНЕТО НА ТЕНДЖЕРАТА, ЧЕ НЯМА ДРЪЖКА. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се присмива, а самият той притежава същите недостатъци.

ПРИСМЯЛО СЕ ЧУНЧЕ НА КРАТУНЧЕ. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се присмива, а самият той притежава същите недостатъци.

ПРИСМЯЛ СЕ ГИДЮЛ НА ЧЕРЕП. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се присмива, а самият той притежава същите недостатъци.
Още: **Присмял се хумник на череп.** *Диал. Ирон.*

ПРИСМЯЛ СЕ ХУМНИК НА ЧЕРЕП. *Диал. Ирон.* Вж. Присмял се гидюл на череп.

ПРИСМЯЛ СЕ ХЪРБЕЛ НА ЩЪРБЕЛ. *Ирон.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се надсмива, а самият той притежава същите недостатъци.

ПРИСМЯЛ СЕ ЧЕРЕПА НА ГЪРНЕТО, ЧЕ НЯМА УХО. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се присмива, а самият той притежава същите недостатъци.

ПРИСМЯЛ СЕ ШИПАР НА РАБУЛ. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой критикува другиго или му се присмива, а самият той притежава същите недостатъци.

ПРИСТАВАМ СИ / ПРИСТАНА СИ НА ГЪЗА. *Вулг.* Отдавам се на ядене и пиене.

ПРИТИСКАМ / ПРИТИСНА ДО (О) СТЕНАТА *някого.* Поставям някого в положение да бъде принуден да признае или да приеме нещо. *И когато Нинчев го питаше и хората го притискаха до стената, той пак не искаше да каже онова, което знаеше — истината.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *С тоя въпрос той смяташе, че ще притисне събеседника си о стената.* Т. Г. Влайков, Другари. *Той не разчиташе, разбира се, на неговата откровеност и затова бе приготвил внимателно въпросите, с които да го притисне до стената.* П. Вежинов, Нашата сила. *Ние имаме достатъчно аргументи, за да ги притиснем до стената.* В. Нешков, Настъпление. *Той дори не се опита да отрича престъпленията си, защото фактите го притискат здраво до стената.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

ПРИТИСНАТА МИ Е ОПАШКАТА. *Диал.* Намирам се в затруднено положение; притеснен съм от нещо.

ПРИТУПА И ТОЗ ТЪПАН. *Диал.* И това мина, и тая работа се свърши.

ПРИТУПАЛ ЛИ Е ТЪПАНА. Вж. Не е притупал тъпана.

ПРИТЧА ВО ЯЗИЦЕХ. *Книж.* Нещо, което е предмет на разговор, на много одумвания, обикн. за неодобрение или подигравка.
Води началото си от израз в библията.

ПРИТЪМНЯВА МИ / ПРИТЪМНЕЕ МИ ПРЕД (НА) ОЧИТЕ. 1. Изведнъж ми става лошо, прилошава ми (обикн. от силна болка или глад). *Така силно се ударих, че ми притъмня пред очите.*
2. Обзема ме силен гняв, яд и преставам да се владея; изгубвам самообладание от гняв. *На Спасов притъмня пред очите, той не отговори. Яростта го задушаваше.* Ив. Вазов, Пъстър свят. — *Ще ми притъмнее някога на очите и — баста! Замръкнал съм, а не съм осъмнал. Ако ме видиш, пиши ме!* Й. Йовков, Земляци.
3. Става ми много тежко; изпадам в отчаяние или в безизходно положение. — *Да знайш: моята къща е секога отворена за тебе и като ти притемней некога през очите...* Д. Талев, Преспанските камбани.
Още: **Причернява ми / причернее ми пред (на) очите. Черно ми става / стане пред очите.**

ПРИХВАЩАТ МЕ / ПРИХВАНАТ МЕ ДЯВОЛИТЕ. Изпадам в силно раздразнено състояние, силно се разгневявам; ядосвам се, разсърдвам се. *Той беше кротък човек, но прихванат ли го дяволите, ставаше буен и зъл.* ● *От време на време ме прихващат дяволите и тогава никой да не ме закача.* ● *Какво са те прихванали дяволите и си се развикал?*
Още: **Хващат ме / хванат ме (вземат ме) дяволите.**

ПРИЧЕРНЯВА МИ / ПРИЧЕРНЕЕ МИ ПРЕД (НА) ОЧИТЕ. 1. Изведнъж ми става лошо, прилошава ми (обикн. от силна болка или глад). *„Ще те пребия! Крадеш от господарското!" И пак бие. А мене, като ми причерня пред очите. Ами че аз тъй добичето си не съм бил!* Д. Марчевски, Дошло е време. *Вместо шилото, ударил съм с чука пръста си... Тати понатисна от страни да види, докъде е досегнал удара, и попита: Боли? Мене ми причерня пред очите и аз не знаех, какво да отговоря.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Само усети в главата си силен удар от предмет... Свлече се на земята и пред очите му причерня.* Гр. Угаров, По следите на заточеника.
2. Обзема ме силен гняв, яд и преставам да се владея; изгубвам самообладание от гняв. *По едно време тъй му причерня пред очите, че с големи усилия овладя гнева си.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Тогава омразата, която беше се набрала в душата му, преля, причерня му на очите и без да му мисли много, измъкна ножа си и го заби в гърдите на кмета.* Й. Йовков, Женско сърце. *На Голям Крушко изведнъж му причерня пред очите. Той се спусна към военния, присрещна го с вилата,..., и с три-четири силни удара го простря на земята, без да му даде и да се опомни.* Б. Обретенов, Сноп. *Аз кипнах, че като ми причерня на очите, грабвам търнокопа, и храс Тани по кратуната.* Д. Немиров, Братя.
3. Става ми много тежко; изпадам в отчаяние или в безизходно положение. — *Голяма работа, като стреляш. Мене така ми е причерняло пред очите, че ми е все едно ти ли ще ме*

убиеш, или в милицията. К. Кюлюмов, Последният шанс. *Всички селяни забележиха, че Беднякът е застарял, побелял, станал мълчалив, сумти и се въси, дори се кара за по-малки работи. . . — Горкият!. . . Причерняло му е пред очите — окайваха го те.* Ц. Церковски, Скръбта. *И мен билѐ утешава и раздумва, кога ми много причернее пред очите. Жена не, ами два пъти жена, ти казвам, бае Цако: такава добра душа, дето надали ще я има на друго място.* Т. Г. Влайков, Неприятният гост. *Като ми причернее пред очите, ще се махна оттук и ще се върна на село при родителите си.*

Още: **Притъмнява ми / притъмнее ми пред (на) очите. Черно ми става / стане пред очите.**

ПРИШИТ КАЛЕЦ У (В) КАЛЦУН. *Диал. Ирон.* Никакъв роднина. — *Той какъв роднина ти е? — Ами роднина, пришит калец у калцун.*

ПРИШКИ МИ ИЗЛЯЗОХА НА УСТАТА. *Обикн. със следв. изр. със съюз* **да.** Омръзна ми, дотегна ми (употребява се при непрекъснато, безрезултатно повтаряне на нещо, обикн. когато съветват някого или го карат да направи нещо). *Пришки ми излязоха на устата да му казвам, че трябва вече да учи, а той още не е почнал.*

Още: **Мазоли ми излязоха на устата.**

ПРОБЕН КАМЪК *за нещо. Книж.* Нещо, което служи за указание, за изпитване какъв е характерът, същността на някого или нещо, обикн. с оглед на неговите добри страни. — *Нашият град — ми каза един българин-лекар — е пробен камък за здравето на всеки новодошъл. Ако има нещо слабо в организма, то се показва.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Има обаче един въпрос, на който не е отделяно достатъчно внимание, а този въпрос е пробен камък за характера и насоката на по-нататъшното революционно развитие на републиката. Това е въпросът за положението на жената и отношението към нея.* Б. Темков, Ирак.

ПРОБИВАМ СИ / ПРОБИЯ СИ ПЪТ *някъде.* **1.** Успявам да напредна, да се издигна в някаква насока, област. *О, ние не мислим за това... Разбира се, ако чувството дойде само, но то ще бъде по-нататък, когато си пробием път в живота, когато постигнем мечтите си.* Г. Райчев, Лина. *Аз имам нужда от приятели . . . — Да, от приятели — . . . — които ще ми помогнат да си пробия път в живота.* Хар. Русев Под земята. *Той беше талантлив и не се учудвам, че така бързо си е пробил път в театъра.*
2. *За нещо.* Налагам се, утвърждавам се. *В този смисъл на думата свободният стих е рожба още на миналия век, широко си пробива път вече в началото на нашето столетие* М. Наимович, Едно от лицата. — *Истината по-мъчно си пробива път от лъжата.* Н. Каралиева, Три дни от половин век.

Още: **Отварям си / отворя си път.**

ПРОБИЛА МУ СЕ Е ШАПКАТА ОТ УМ. *Диал. Ирон.* Много глупав човек е.
Първоначално подигравателен израз за гърците, които се хвалели, че са все философи (П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи).

ПРОБИТА БЪЧВА. *Ирон.* Пияница. *Той е пропаднал човек, пробита бъчва и нищо повече.*

ПРОБИТИ МИ СА УШИТЕ. *Диал.* Не искам да слушам, каквото ми говорят, нищо не възприемам.

ПРОБИТО, ТА (ЧЕ) НАЧУКАНО. *Диал.* Невежа човек.

ПРОБИТ, ЧЕ ПУСНАТ. *Диал.* Неспособен, некадърен за работа.

Още: **Провален, па пущен.** *Диал.*

ПРОБИХА МИ ДЖОБА. *Неодобр.* Давам, похарчвам пари за нещо ненужно, излишно. *И ти понякога харчиш без сметка. Защо купи сега този плат, пробиха ти джоба.*

ПРОБИХ ДУПКА В МОРЕТО [ЩЕ ПРОБИЯ ДУПКА В МОРЕТО]. *Ирон.* Усилията ми останаха (ще останат) без резултат; нищо не свърших (не ще свърша), нищо не постигнах (не ще постигна). *Че аз от тебе ли ще се свенявам? Като си бил в Европа, па си пробил дупка в морето.* Ив. Вазов, Службогонци.

Още: **Направих дупка в морето.**

ПРОВАЛЕН, ПА ПУЩЕН. *Диал.* Вж. Пробит, че пуснат.

ПРОВАЛИ МИ СЕ ВАЛМО *отнякъде. Диал.* Получих отнякъде голямо имане, богатство.

ПРОВАЛЯМ СЕ / ПРОВАЛЯ СЕ ВДЪН ЗЕМЯ. 1. Силно се засрамвам, сконфузвам. *Една усмивка беше замръзнала на конвулсивно треперящите ми уста, и като че ми се искаше хем да се изсмея. . ., хем да се проваля вдън земя!* Ал. Константинов, Бай Ганьо. 2. Изчезвам, загубвам се безследно. *Ако вълците не бяха се появили, сега той щеше да стои в хубавия, нареден дом. . . — Дано се провалят вдън земя! — мърмореше си той, като вървеше зад своя началник. — Дано са плюскали от отровата.* Ем. Станев, Повест за една гора.

Още: **Потъвам / потъна вдън земя<та>. Продънвам се / продъня се в земята** /към 2 знач./.

ПРОВЕСВАМ / ПРОВЕСЯ НОС. Изпадам в отчаяние, изгубвам кураж; унивам. *Но Биби Иванов пожълтя като смин. Болест живеница ли го заяде, човекът посърна, провеси нос и все в земята гледаше.* Черемухин, Човешка слабост. *— Браво!. . . Голям мъж ще стане! И тъй като родителите продължаваха да бъдат тъжни, най-после гостите запитаха: — Защо сте провесили носове?. . . Не се ли радвате? — Не! — каза бащата.* Ахасвер, Раждането на човека.

Още: **Обесвам / обеся (клюмвам / клюмна, увесвам / увеся) нос. Увисва ми / увисне ми носа** /в 1 знач./.

ПРОВИРАМ СЕ / ПРОВРА СЕ ПРЕЗ ИГЛЕНИ УШИ. Подложен съм на тежки изпитания, изживявам големи трудности. *Българският прогресивен печат е трябвало непрекъснато да се провира през иглени уши. Цензурата през 30-те години е била страшна.*

Още: **Минавам / мина (преминавам / премина, промъквам се / промъкна се) през иглени уши.**

ПРОВОЖДАМ / ПРОВОДЯ ЗА ЗЕЛЕН ХАЙВЕР *някого. Диал.* Излъгвам, заблуждавам, измамвам някого за нещо.

Води произхода си от народната приказка, в която се разказва как една жена, за да може свободно да приема любовника си, искала да отпрати мъжа си за по-дълго време и затова се престорила на тежко болна, като казала на мъжа си, че ще се излекува само ако той намери и ѝ донесе да хапне зелен хайвер (Ст. Илчев, Фразеологизми, в. Народна младеж, XXVII, 1971, бр. 68, с. 4).

Още: **Пращам / пратя (изпращам / изпратя) за зелен хайвер. Продавам / продам за зелен хайвер.** *Диал.*

ПРОВРЯ МИ СЕ ПРЕЗ (ИЗ) УШИТЕ. Дотегнало ми е да слушам нещо, което чувам или ми се повтаря много пъти. *Стига си пускал тая плоча, провря ми се из ушите.* ● *Престани да ми приказваш за успехите на дъщеря си, провря ми се из ушите.*

ПРОВЪЛНЕНО ГЪРЛО. *Диал.* Лаком човек, лакомник. *Как можа да изядеш всичко, такова провълнено гърло не съм виждал никъде.*

ПРОВЪРТЯВАМ / ПРОВЪРТЯ УШИТЕ *някому.* Настойчиво и постоянно повтарям искането, молбата си пред някого. *Това е стока, а не като нашите завързаци. А сетне, като се завърнали, провъртели ушите на управата, докато им изпишат от тези кочове за разплод.* Н. Хайтов, Съперници.

ПРОГЛУШАВАМ / ПРОГЛУША СВЕТА. *Самост., с нещо или със следв. изр. със съюз* **че, да.** Разгласявам нещо, като говоря постоянно за него на всички, като се хваля с него на всички. *Казва, че свирела на китара. . . Тая китара! Майка ѝ е проглушила света с нея.* Й. Йовков, Милионерът. *Ти беше проглушил света, че Павел учи за владика, пък то какво излезе. . . — Той погледна Вучо и му смигна.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Та вие сами проглушихте света с неговите заслуги. . . Големанов тъй, Големанов онъй!* Ст. Л. Костов, Големанов. — *Ти, както започна, уважаеми, ей сега ще кажеш, че ти дължа хиляди. . . Пет хиляди имам да му давам и проглуши света.* Д. Немиров, Възелът. *С този отдел американците проглушиха света, но в какво му се състои чудото, аз не можах да усетя.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад.

ПРОГЛУШАВАМ / ПРОГЛУША УШИТЕ. 1. *Самост. или на някого.* За силен звук, шум — чувам се, прозвучавам много силно, гръмко, оглушително, което предизвиква

неприятно слухово усещане у някого. *Ударите на тъпана, пищенето на зурлите, виковете на момците и девойките проглушаваха ушите.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.
2. *На някого.* Произвеждам силен звук или вдигам голям шум, който се чува силно, оглушително и предизвиква неприятно слухово усещане у някого. — *Стига си чаткал! — злобно се скара Чорни. — Проглуши ми ушите!* П. Вежинов, Нашата сила. *Селянинът пак бе почнал да пълни пищова и да гърми над главата си. Стига, че ни проглуши ушите, му казаха другите и той си прибра пищова.* Й. Радичков, Горещо пладне.
3. *На някого.* Постоянно говоря някому едно и също нещо, обикн. за да се хваля или да хваля някого, нещо. *Проглушихте ушите на света все за ред и вяра да радейте.* П. Ю. Тодоров, Първите. *— Я да видя! — Нищо няма да видиш! — . . . — Ще те оставя да умреш, без да научиш автора на поемата, с която безброй пъти досега си ми проглушавал ушите.* Г. Русафов, И те са били деца. — *Защо бе, чоджум, защо си проглушил ушите на човека с това членство в партията? Какво ще си помисли за нас?* Кл. Цачев, Свят широк. *Вие и Трайчев ми проглушихте ушите с тая Приморска градина.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

Още: **Продирам / продера ушите** /към 1 и 2 знач./. **Продънвам / продъня ушите.**

ПРОГНИЛ ОТ ПАРИ. *Неодобр.* Който има много пари; много богат. *Чорбаджи Христо е прогнил от пари, а тоз — беден, гол като тояга.* П. Константинов, Предание за изчезналия град.

ПРОДАВАМ БАБАИТЛЪК (БАБАИТЛЪЦИ). *Неодобр.* Върша нещо, за да се покажа пред другите като смел, силен. *И един залп от най-презрителните прозвища се изсипа към невидимия полицейски пристав. Но яростта намаля постепенно,. . ., в съзнанието му потекоха трезви мисли. . . Полицията си е буржоазна, макар министърът да е социалист Разбери го в дранголника, та друг път да не продаваш гол бабаитлък!* Г. Караславов Обикновени хора. — *Утре ще му се види краят на дружбашкото царство. . . — Сега продавате бабаитльци, пък днес с тояга не можах да ви поведа.* Ем. Станев Иван Кондарев.

Още: **Продавам курназлък (курназлъци, сербезлък, сербезлъци).**

ПРОДАВАМ ЗА БЪЛХИ ЦЯР. *Диал.* Занимавам се с безсмислена, излишна работа.

ПРОДАВАМ / ПРОДАМ ЗА ДВЕ ОКИ ПЛЯВА *някого.* Надхитрявам някого; излъгвам, измамвам. *И там не ти е работа, Герчо! Тонка те продава за две оки плява — пази се. . .* Елин Пелин, Пижо и Пендо.

ПРОДАВАМ / ПРОДАМ ЗА ЗЕЛЕН ХАЙВЕР *някого. Диал.* Излъгвам, заблуждавам, измамвам някого за нещо. — *Завчера е ходил при Панаретова в хотел „Данемарк“. Познавали се. Искал му триста франка,. . . Панаретов го продал за зелен хайвер: казал му да дойде в понеделник заранта — тая заран, — защото щял да получи пари от София. Пък снощи той тръгваше за Лондон, както ми каза. Брадлов нямаше да го завари.* Ив. Вазов, Нова земя.

За произхода вж. Провождам / проводя за зелен хайвер.

Още: **Пращам / пратя (изпращам / изпратя) за зелен хайвер. Провождам / проводя за зелен хайвер.** *Диал.*

ПРОДАВАМ / ПРОДАМ ЗА ТРИДЕСЕТ СРЕБЪРНИКА. Жертвувам нещо на нищожна цена. *Истинската европейска култура те продават за тридесет сребърника и искат да скрият своята престъпна търговия под фирмата. . . „атлантическа култура“.* Т. Генов, Окървавените трубадури.

От евангелския разказ за Юда, който предал Христос на фарисеите за тридесет сребърника.

ПРОДАВАМ <ЗЕЛЕНИ> КРАСТАВИЦИ *някому.* Мамя, лъжа, като мисля, че другите не разбират това. *И иска му се и на стари години да продава краставици на Копривщенските селски терезие и механджие, които от самото рождение не са се качвали на кон.* Л. Каравелов, Българе от старо време. *Дигни / бунт и при първий гръм се в Влашко измъкни, / и краставици там продавай по мехните.* П. П. Славейков, Кървава песен. *— Как? ти си изброил всичките дупки на планината и си видял бърлогите на мечките, а под носа ти какво има в комшийския двор, не знаеш? Браво, Дончо, не продавай на дяда си попа краставици!* Ив. Вазов, Искров и Райна.

Още: **Продавам кисели краставици.**

ПРОДАВАМ И МАЙЧИНОТО СИ МЛЯКО. Няма нищо свето за мене, в състояние съм да извърша всякаква подлост, низост.

ПРОДАВАМ КИСЕЛИ КРАСТАВИЦИ *някому.* Вж. Продавам <зелени> краставици *някому.*

ПРОДАВАМ КИСЕЛИ ПАЛАВРИ. *Диал.* Лъжа, като мисля, че другите не разбират това.

ПРОДАВАМ КУРНАЗЛЪК (КУРНАЗЛЪЦИ). Вж. Продавам бабаитлък (бабаитлъци). *Загори ли пък в делник, или прати някой от прислугата да сторят хабер, на която иска да дойде, или пък сам качи коня, то колко ти е до село, ама за курназлък, качи коня с белите копитца и жълтото седло и срещата готова.* Ст. Ц. Даскалов, Селски души. *Ако ние сме взели властта да продаваме курназлък, това значи, че още не сме дорасли до нея.* В. Нешков, Настъпление. — *Курназлъци ще ми продава! Ще види той как ще го изпотя на нивата — заканваше му се Влади и гледаше якия му мускулест врат.* М. Яворж..и, Хората се промениха.

ПРОДАВАМ / ПРОДАМ МАГАРЕ ЗА КОН *някому.* Излъгвам някого, измамвам го. *Не се оставяй да ти продадат магаре за кон.*

ПРОДАВАМ МАЙКА СИ И БАЩА СИ. *Неодобр.* Не се спирам пред нищо за постигане на целта си, като си служа и с непозволени методи; безскрупулен съм.

ПРОДАВАМ СЕРБЕЗЛЪК (СЕРБЕЗЛЪЦИ). Вж. Продавам бабаитлък (бабаитлъци). *Той беше муглалия, свои овце нямаше, ала беше палаво, диво, сербезлък продаваше и с това си вадеше хляба. Ако трябваше да се набие някой или уплаши, или убие — него пращаха.* Н. Хайтов, Диви разкази. — *Пък и сербезлък ще ни продава! — . . . — Казах ви, че е проклетник. . . Видя ли как се озъби! Не сме заслужавали, като че ли сме го молили да иде да се бие за нас!* Зл. Чолакова, Бачо Киро. — *Не ме пипай и не се меси, господин поручик! — Той дишаше тежко и гледаше с дива злоба изкривения като клюн нос на офицера. — Сербезлък ще ми продава. Елементарни понятия си няма тоя субект! — Офицерът отново хвана Костадин за куртката.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ПРОДАВАМ СИ / ПРОДАМ СИ ДУШАТА <НА ДЯВОЛА>. Върша нечестни дела, обикн. за да се сдобия с нещо или за пари. *Неговият успех се дължи само на рушвети, които широко, но не много щедро раздаваше. Колко души си продадоха душите и съвестите, за да му спечелят милиони.* Елин Пелин, Аз ти той. *Потънахте в грехове до шия, продадохте душите си на дявола.* Елин Пелин, Летен ден. — *Спохождам момчетата, обичам ги, защото са добри, честни, не си продават душата на дявола.* Д. Спространов, Самообречените. — *Какво има! Чуваш ли го, господи? Отказа се от светата наша църква! Продаде душата си на дявола! А сега смееш и в манастирските работи да се месиш?* Ст. Дичев, За свободата.

ПРОДАВАМ СИ / ПРОДАМ СИ И ДРЕХИТЕ ОТ ГЪРБА. Вж. Продавам си / продам си и ризата от гърба. *Да го гледаш от ей такъв кьс месо,. . ., да продадеш дрехите от гърба си, за да дойде някой негодник и да ти го откъсне от ръцете.* М. Грубешлиева, Пред прага.

ПРОДАВАМ СИ / ПРОДАМ СИ И КАПАТА. *Диал.* Вж. Продавам си / продам си и ризата от гърба.

ПРОДАВАМ СИ / ПРОДАМ СИ И РИЗАТА ОТ ГЪРБА. 1. Готов съм да жертвувам или жертвувам всички неща, които имам. *Продадоха си и ризата от гърба, за да могат да издържат сина си да учи в странство.*
2. Прахосвам, пропилявам всичко, което имам. *Голям пияница е, продава и ризата от гърба си за вино и гуляи.*
Още: **Продавам си / продам си и дрехите от гърба. Продавам си / продам си и капата.** *Диал.*

ПРОДАВАМ СПАНАК. *Диал.* Спи ми се или съм легнал да спя.

ПРОДАВАМ ФАСОНИ *някому или самост.* **1.** Сърдя се на някого и постъпвам така, та да разбере, че съм сърдит. *Рамадан бей разправя, че този бил мълчалив. . . И бил такъв един намусен. . . Иван небрежно махна с ръка: — Фасони продава, факт.*

М. Марчевски, Тихо пристанище. — *Тогава кажи ти! — сопна се Скарфас. — Няма нужда да се държиш като пастор и да продаваш фасони.* Б. Райнов, Човекът от ъгъла.
2. Старая се да се представя, да се докарам пред някого. *Аз ще плача,. . ., а ти ще ме галиш по златните къдри. — Първо, нямаш никакви къдри и второ — не са златни. Не ми продавай фасони, моля ти се.* Ем. Манов, Моето първо лято. *Но, драги Борисе, ние се познаваме отдавна с тебе, ние си знаем и калта под ноктите, за да не си правим сега вятър! Кому ще продаваш тези фасони? Кого ще заблуждаваш?* К. Калчев, Семейството на тъкачите. — *Аз не искам жена ми да я оглеждат разни офицерчета и мръсници. Аз идвам от селата, дето е цял ад, пък ти продаваш пред тях фасони.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

Още: **Правя фасони** /към 1 знач./. **Продавам чалъми** /към 2 знач./.

ПРОДАВАМ ЧАЛЪМ (ЧАЛЪМИ) *някому, пред някого или самост.* Старая се да се представя, да се докарам пред някого — *Виж го нашия хубавец!—обърна се Калъча към Огнян. — Дай му само да се голями и да плещи неврели-некипели, иначе за пет пари работа не чакай от него. . . — Дай му само чалъми да продава — продължи Калъча.* В. Нешков, Настъпление. *Не мога аз да напътвам такива политици, които мислят, че ходят по дъното на политиката, като четат някои европейски гешефтарски вестници и ми продават чалъм на изкусни политици.* В. Геновска, Седем години. — *Не пипай! Не посягай!. . . — Едноокият се дръпна и се озъби,. . . — Магарета с магарета, чалъм продавате пред вашите.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Кавалеристите от конвоя се мръщеха и избягваха да гледат селяните. — Турчин ли си бе? Не продавай чалъми, че България не е голяма — обади се един от арестантите.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Сякаш не го зная, като го смъкна Хаджи Христо от онези чакалски ли, кучешки ли колиби — . . . От рая направи го зет и на мен чалъм да продава.* П. Ю. Тодоров, Първите.

Още: **Продавам фасони** /във 2 знач./.

ПРОДАВАМ ШИКАЛКИ *някому. Пренебр.* Мъча се да излъжа, да измамя някого; залъгвам някого. — *Бе, магаре — рекъл, — аз тебе кашкавал ли те пратих да занесеш на началника на гарата или шикалки да ми продаваш? Глътнало си езика сиромашкото момче, разказало как е станала грешката.* Г. Караславов, Между нас да си остане. *Стига си ми продавал шикалки.*

ПРОДАВА ОЦЕТ. *Диал.* Обича да се гизди; носи се като конте.

ПРОДАЛ ЗА ГРОШ, ВЗЕЛ ЗОЛАТА. *Диал. Ирон.* На загуба е, нищо не е спечелил (при продажба).

ПРОДИРАМ / ПРОДЕРА ЗЕМЯТА *за нещо или някого.* На всяка цена се стремя да получа нещо, правя всичко възможно, за да придобия нещо. *Продраха земята, докато получат квартира.*

Още: **Дера земята.**

ПРОДИРАМ СИ / ПРОДЕРА СИ ГЪРЛОТО. Пресипвам, преграквам (от викане). *Войниците я набиха добре,. . . и я вързаха за сливата. Ивана си продра гърлото да вика.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Като си отишли* [момчетата], *баща им ги попитал: — Е-е, как прекарахте в гората?—Остави се, тате!—рекли те.—Насред пътя ни се строши колата. Викахме, викахме проклетата неволя, гърлата си продрахме, но тя не ни се обади.* Ран Босилек, Весели приказки. *Прегъвай гръбнак, викай „ура" и работата е наред. — Викам аз, драги, та чак гърлото си продрах, но. . .* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Той си продра гърлото от викане.*

ПРОДИРАМ / ПРОДЕРА УШИТЕ. 1. За силен звук, шум — чувам се, прозвучавам много силно, гръмко, оглушително, с което предизвиквам неприятно слухово усещане у някого. *Изведнъж от десетте цеви пламна огън. Задружен гръм продра ушите.* Ст. Дичев, За свободата.
2. *На някого.* Произвеждам силен звук или вдигам голям шум, който се чува силно, оглушително и предизвиква неприятно слухово усещане у някого. — *Харесва ли ви? — попита ги тя. — Не. Премного крясъци. . . Радва ме само това, че си вкарала десет точки. — Ти си ги броил? — Да. От скука. — Стига си се превземал — сряза го сестра му. — Не го слушай, Светла, продра ми ушите от викове.* А. Мандаджиев, Отровният шип.

Още: **Проглушавам / проглуша (продънвам / продъня) ушите** /в 1 и 2 знач./.

ПРОДРАН ДЖОБ. *Диал.* Човек, който не държи пари; прахосник, разсипник. *Нейният мъж беше продран джоб, никаква пара не можеше да свърти.*

ПРОДЪНВАМ СЕ / ПРОДЪНЯ СЕ В ЗЕМЯТА. [*Често:* **Да се продъниш в земята**]. Изчезвам, загубвам се безследно. *Да ти кажа, свато, всичките в затвора трябва да ги изпратят! До един! Семето им да се не види. В земята да се продънят те и проклетите им кооперации!* Г. Караславов, Развален свят. *В земята се продъни това дете, не мога да го намеря никъде.*

Още: **Потъвам / потъна в земята и потъвам / потъна вдън земя<та>** /във 2 знач./. **Провалям се / провалям се вдън земя** /във 2 знач./.

ПРОДЪНВАМ / ПРОДЪНЯ УШИТЕ *някому.* **1.** За силен звук, шум — чувам се прозвучавам много силно, гръмко, оглушително, което предизвиква неприятно слухово усещане у някого.
2. *На някого.* Произвеждам силен звук или вдигам голям шум, който се чува силно, оглушително и предизвиква неприятно слухово усещане у някого. — *Ало! Ало! Измряхте ли всички бе! Ама че безобразие!. . . Ух, ще ми продънят ушите! Ало! Да! Да! Чувате ли ме!* Й. Гешев, Вик от тъмнината.
3. *На някого.* Постоянно говоря някому едно и също нещо, обикн. за да се хваля или да хваля някого, нещо. — *Ха познайте кого ви доведох! — извика момъкът. — Продънихте ушите ми да говорите за него, а пък сега стоите стъписани. Та това е. . .* Кл. Цачев, Свят широк.

Още: **Проглушавам / проглуша ушите. Продирам / продера ушите** /към 1 и 2 знач./.

ПРОКАРВАМ / ПРОКАРАМ ПРЕЗ ДЕВЕТ ЗЕМИ *някого. Диал.* Изкусно, майсторски излъгвам, измамвам някого.

Още: **Превеждам / преведа през девет земи.** *Диал.*

ПРОКЛИНАМ / ПРОКЪЛНА МАЙЧИНОТО СИ МЛЯКО. Горчиво съжалявам за нещо, за постигналата ме беда. *А северният вятър ги солеше със сух сняг, фуфляеше през пролуките и разпраните кръпки на абите им и ги караше да проклинат и майчиното си мляко.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Прокле майчиното си мляко, дето се ожени за този непрокопсаник.*

ПРОКЛИНАМ СИ ДНИТЕ. Вайкам се за тежката си съдба, горчиво съжалявам за постигналото ме голямо и дълготрайно нещастие. *В последната колиба в крайните, / в страната ни последният човек / през тази нощ да не проклина дните си, / да бъде сит и сън да има лек.* Ел. Багряна, Сърце човешко. — *Що рече? — попита беят,. . . — Нищо — каза гласно Добра. — Проклинам си дните.* Д. Талев, Илинден.

Още: **Оплаквам си дните.**

ПРОКОПСАЛ СЪМ КАТО ЦАР ВРЪЗ САМАР. *Диал. Ирон.* Зле ми е, в лошо положение съм.

Още: **Добре ми е като цар връз самар.** *Диал. Ирон.*

ПРОКРУСТОВО ЛОЖЕ. *Книж.* Мярка, в която насилствено някой иска да се вмести нещо, съвсем неподходящо за нея.

От гръцкия мит за разбойника Полипемон (по прозвище Прокруст — „разтягащ"), който измъчвал заловените от него пътници, като ги слагал на своето легло. На когото леглото било късо, отрязвал му краката, а на когото било дълго, го обтягал.

ПРОЛИВАМ КРОКОДИЛСКИ СЪЛЗИ *за (по) някого, нещо. Книж.* Лицемерно, неискрено съчувствувам някому, съжалявам някого или за нещо. *Сега българските управници проливат крокодилски сълзи по повод жертвите на тяхната собствена престъпна политика във връзка с бомбардировките на София от авиацията на съюзниците.* Г. Димитров, Кризата в България.

От поверието, че крокодилът уж плачел, когато изяждал жертвите си.

Още: **Лея (роня) крокодилски сълзи.** *Книж.*

ПРОМЕНЯМ / ПРОМЕНЯ БОЯТА <СИ>. Внезапно пребледнявам или се зачервявам и с това се издавам, че съм се уплашил, смутил от нещо. *Той на три пъти промени боята на лицето, че и неговият косъм, както се вижда, не излезе чист. Изслуша ме и накрая задава ми въпроса: — Какво предлагаш да направим?* Н. Хайтов, Диви разкази.

ПРОМЕНЯМЕ СИ / ПРОМЕНИМ СИ ШАПКИТЕ. Скарваме се. *Не ми се бъркай много, много в работите, че ще си променим шапките.*

Още: **Разменяме си / разменим си (размесваме си / размесим си, омесваме си / омесим си, сбърккваме си / сбъркаме си, сритваме си / сритаме си, омешваме си / омешаме си, разбърккваме си / разбъркаме си) шапките. Смешваме си / смешим си шапките.** *Диал.*

ПРОМЕТЕЕВ ОГЪН. *Книж.* Непрестанен възвишен стремеж у човека за постигане на високи цели в науката, изкуството. *Интересът към живота и творчеството на Яворов е всеобхватен и неспиращ. Той все повече се увеличава и ще продължава да съществува, докато има у нас мечтатели и идеалисти,. . . — докато гори у българина прометеевият огън.* М. Кремен, Романът на Яворов. *А сърцето с огън прометеев / и с моторна песен ще гори — / делото ми като слънце грее / с правдата на своите лъчи.* Кр. Белев, Поема за загиналия борец.

От гръцкия мит за титана Прометей, който откраднал от боговете огъня и го дал на хората, и затова бил наказан от Зевс да бъде прикован от Хефест на една скала, където орел кълвял вътрешностите му.

ПРОМЪКВАМ СЕ / ПРОМЪКНА СЕ МЕЖДУ КАПКИТЕ. *Неодобр.* Оставам незабелязан, успявам да се спася, да се измъкна от нещо неприятно. *Той винаги успяваше да се промъкне между капките и да не даде сметка за допуснатите от него грешки.*

Още: **Минавам / мина между капките.** *Неодобр.*

ПРОМЪКВАМ СЕ / ПРОМЪКНА СЕ ПРЕЗ ИГЛЕНИ УШИ. Подложен съм на тежки изпитания, изживявам големи трудности. *Промъкнахме се през иглени уши, докато се сдобием с всички необходими документи.*

Още: **Минавам / мина (преминавам / премина, провирам се / провра се) през иглени уши**

ПРОМЯТАМ СЕ КАТО НАСТРАДИН ХО̀ДЖА У ЧАРШАФ. *Диал. Ирон.* Нищо не върша или върша безполезни неща.

От приказката за Настрадин Ходжа, който разрязал един чаршаф и се премятал из него, защото жена му му се карала, че седи без работа (П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи)

ПРОПРАВЯМ / ПРОПРАВЯ ПЪРТИНА *в (за, към) нещо. Книж.* Премахвам всички пречки, за да може нещо да се прояви, да действува, да се развива, да се осъществи. *Отец Ефрем дълго мълча, без да отмести поглед от скута си. Веднъж само прихвана лоб, като да изтрие неизбила пот или да проправи пъртина на истината в душата си.* М. Смилова, Друм се вие.

Още: **Проправям / проправя път<я>.** *Книж.* /във 2 знач./.

ПРОПРАВЯМ / ПРОПРАВЯ ПЪТ<Я>. *Книж.* **1.** *На някого.* Премахвам всички пречки и давам възможност на някого да действува за постигането на някаква цел. **2.** *В (за, към) нещо.* Премахвам всички пречки, за да може нещо да се прояви, да действува, да се развива, да се осъществи. *Докъде може да се стигне в тази насока, трудно е да се каже, едно обаче е сигурно: само чрез такива опити се проправя път към новото.* Б. Делчев, в. Вечерни новини. *В тая приказка не става дума за габърите — благородните, високите, които по стойка и красота могат да се равнят и с бука, а за габърите от най-долната порода, наричани „свинак“, . . . Ако не е той — свинакът, обезлесените скалисти склонове на Стара планина, Средна гора и Родопа щяха да бъдат пустинни. Ако не е той да проправя пътя на гората към високите места, височините щяха да си останат недостижими.* Н. Хайтов, Шумки от габър. *Това откритие проправи пътя към нови постижения в науката.*

Още: **Разчиствам / разчистя път<я>. Проправям / проправя пъртина.** *Книж.* / към 2 знач./.

ПРОПРАВЯМ СИ / ПРОПРАВЯ СИ ПЪТ<Я>. *Книж.* Премахвам всички пречки, за да постигна нещо, към което се стремя, за осъществяване на намеренията, целта си. *Пробудени от революционните бури в Европа и Азия, африканските народи един след друг разкъсват и отхвърлят ръждивите вериги на колониалното робство и си проправят път към свободата.* Л. Мелнишки, Сенегал.

Още: **Разчиствам си / разчистя си път<я>.**

ПРОПУСКАМ (ПРОПУЩАМ) / ПРОПУСНА ВЛАКА. За стар ерген или стара мома — не успявам да се оженя (омъжа), оставам неженен (неомъжена). — *Разбира се, няма да пропуснем влака като вас — . . . — Ех че добре ти го каза! — . . . — Значи, или млад се жени, или млад се калугери.* Д. Кисьов, Щастието не идва смо.

Още: **Изтърввам / изтърва (изпускам, изпущам / изпусна) влака.**

ПРОПЯ МИ ПЕТЕЛА [ЩЕ МИ ПРОПЕЕ ПЕТЕЛА] *и по-рядко:* **и моят петел пропя [и моят петел ще пропее]. 1.** Сполучих (ще сполуча) и аз в нещо. *Бай Стефане, и тоя път не ще ти пропее петелът. Нищо добро не може да ви се предвещае.* Т. Харманджиев, Крилато време. *Разбрах аз по-късно къде лежи имането,. . . Най-сетне и моят петел пропя.* А. Каралийчев, Народен закрилник. — *А, ти ли си? — сграбчи бързо, неспокойно ръката му Кидерев. — Е? Ще пропее и нашият петел, а? Със спокойствие. . . младият юрист съобщи, че въстанието се отлага за неопределено време. — Ами сега? — възкликна племенникът. — Нашите хора чакат!* Г. Караславов, Обикновени хора.
2. *Диал.* Почна (ще почне) да ми се зачита мнението, вслушват се (ще се вслушват) вече в мнението ми или в съветите ми.

ПРОРАБОТВА МИ / ПРОРАБОТИ МИ БАХТЪТ. *Диал.* Вж. Проработва ми / проработи ми късмета.

ПРОРАБОТВА МИ / ПРОРАБОТИ МИ КЪСМЕТА. Почвам да имам успех, сполуки, да ми върви. *Първият ден виках, драх си гърлото — не можах да продам нито една чушка. . . На втория ден късмета ми проработи: една сляпа бабичка си купи две михленца за два лева.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Живка скочи от стола. Ако не се върти сега, може да се завърти по-късно, стига, разбира се, да стоят по-дълго време тук и да гледат. . . — Ако искате да почакаме! — каза Живка. — Добре! — кимна Пешо. — Де да знаеш — може пък да ни проработи късметът.* П. Вежинов, Следите остават. *Разездът яздеше с посока към планината — изравни се с горичката и продължи напред без да намалява равномерния тръс на конете. Партизаните въздъхнаха облекчено — опасността бе отминала. . . Дали нямаше и тоя път да им проработи късметът?* П. Вежинов, В полето. *От Кръстовден седем пъти има ида у вас и нито веднъж не можах да го видя! Днес, рекох, по Архангеловден може да ми проработи късмета — не би пак.* П. Ю. Тодоров, Невяста Боряна.
Още: **Проработва ми / проработи ми щастието. Проработва ми / проработи ми бахтът (честта).** *Диал.*

ПРОРАБОТВА МИ / ПРОРАБОТИ МИ ЧЕСТТА. *Диал.* Вж. Проработва ми / проработи ми късмета. — *На добър час, момчета — каза сияещ отец Кирил,. . . — Той е усетил нещо, та затова пее, за да ни развесели още отдалеч. . . Бенковски също се обади: — Може най-после да е проработила и нашата чест — каза той с по-смел тон.* Л. Стоянов, Бенковски. *Не ми проработи туй лято честта, че лоша сме среща имали.* П. П. Славейков, Епически песни. *Златната пловдивска младеж играеше на карти. — Хвърли някому на честта! —. . . Драгината чест проработи. Той спечели.* Ив. Вазов, Нова земя. *„Да беше отишла в странство да се учи, може би щеше да ѝ проработи честта, та някой път даже в Славянска беседа да пее.“* Ал. Константинов, Из миналия живот на „Славянска беседа“.

ПРОРАБОТВА МИ / ПРОРАБОТИ МИ ЩАСТИЕТО. Вж. Проработва ми / проработи ми късмета. *Аз напуснах Повдис на следната есен: бях решил да остана още една година там, но проработи ми щастието, да отскоча далеч, та прежалих това орлово гнездо по Странджа, в което случая беше ме запратил.* А. Страшимиров, Антология. *Скоро колата спря и двамата се изкачиха във военната канцелария. Щастието им проработи: макар да бе късно, капитанът работеше в кабинета си, надвесен над някакви книжа.* П. Вежинов, За честта на родината.

ПРОСВЕТНАЛИ МИ СА УШИТЕ. Много съм отслабнал, измършавял. *Изглежда дълго си боледувал, просветнали са ти ушите.*
Още: **Изтънели (светнали) ми са ушите.**

ПРО СЛАМКА СЕ ПИКАЕ. *Диал.* Голям скъперник е.

ПРОСПИВАМ СИ / ПРОСПЯ СИ ВРЕМЕТО. Пропускам да действувам, когато трябва и когато мога. — *Знаеш ли, какво става утре, знаеш ли, или и ти като мене си проспал времето си?* Елин Пелин, Аз ти той.

ПРОСТЕН ОТ ВСИЧКО. *Диал.* Който за нищо не го бива; неспособен, некадърен.

ПРОСТИРАМ СЕ ДОДЕТО (ДОКОЛКОТО) МИ СТИГА ЧЕРГАТА. 1. Живея, харча, като се съобразявам с материалните си възможности.

2. Изявявам претенции или постъпвам съобразно възможностите си и положението си. *Човек трябва да си свива желанията и пощенките спротив колкото му е силата, и да се простира доколкото му стига чергата.* Летоструй.

Още: **Простирам се според чергата си. Простирам си краката според чергата си (колкото ми чергата стига). Простирам си краката колкото ми чергата държи.** *Диал.*

ПРОСТИРАМ СЕ СПОРЕД ЧЕРГАТА СИ. 1. Живея, харча, като се съобразявам с материалните си възможности. *Дай, дай — само това знаете вие. Дай пари, Добре бе, госпожо, но отде да ги взема. Толкова имам, толкова давам: простирай се според чергата си.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Но кое ли село няма нужди! Само че всеки се простира според чергата си.* Г. Караславов, Едно будно село.
2. Изявявам претенции или постъпвам съобразно възможностите си и положението си. *Той никога и никому не беше се подмазвал, никому за нищо не беше се молил, простираше се според чергата си и работеше денонощно.* Г. Караславов, Танго.

Още: **Простирам се според юргана си.** *Диал.* **Простирам се додето (доколкото) ми стига чергата. Простирам си краката според чергата (колкото ми чергата стига). Простирам си краката колкото ми чергата държи.** *Диал.*

ПРОСТИРАМ СЕ СПОРЕД ЮРГАНА СИ. *Диал.* **1.** Живея, харча, като се съобразявам с материалните си възможности.
2. Изявявам претенции или постъпвам съобразно възможностите си и положението си.

Още: **Простирам се според чергата си. Пружа си нозете спроти юргано.** *Диал.*

ПРОСТИРАМ СИ КРАКАТА КОЛКОТО МИ ЧЕРГАТА ДЪРЖИ. *Диал.* Вж. Простирам си краката колкото ми чергата стига.

ПРОСТИРАМ СИ КРАКАТА КОЛКОТО МИ ЧЕРГАТА СТИГА. 1. Живея, харча, като се съобразявам с материалните си възможности.
2. Изявявам претенции или постъпвам съобразно възможностите си и положението си.

Още: **Простирам си краката колкото ми чергата държи.** *Диал.* **Простирам си краката според чергата. Простирам се според чергата си (додето (доколкото) ми стига чергата).**

ПРОСТИРАМ СИ КРАКАТА СПОРЕД ЧЕРГАТА. 1. Живея, харча, като се съобразявам с материалните си възможности.
2. Изявявам претенции или постъпвам съобразно с възможностите си и положението си. — *Аз, чичин, имам възпитаничък нос, дето ида всичко подушвам и си простирам краката според чергата.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко.

Още: **Простирам си краката колкото ми чергата стига. Простирам си краката колкото ми чергата държи.** *Диал.* **Простирам се според чергата си (додето (доколкото) ми стига чергата). Протягам си краката според чергата.**

ПРОСТИРАМ СИ / ПРОСТРА СИ ПОЯСА. *Диал.* Започвам да се държа предизвикателно, да давам повод, за да се разправят с мене. *От сутринта си си прострял пояса, да видим какво ще излезе.* ● *Не можеше да му се размине, отдавна си простираше пояса.*

Още: **Повличам си / повлека си пояса.** *Диал.* **Разпасвам си / разпаша си пояса** /във 2 знач./.

ПРОСТРИ МУ САМО ПРЪСТ, ЩЕ ТЕ УЛОВИ ЗА ЦЯЛА РЪКА. За човек, който от малък повод прави преувеличени изводи и заключения.

ПРОСТРЯЛА СЕ НЯКОЯ ЛИСИЦА НА ПЪТ. *Диал.* Казва се на човек, когато посети някого, при когото не е ходил дълго време.

ПРОСТРЯЛ СЪМ СИ БРАШНОТО НА ВЪЖЕ. *Диал.* Нищо не съм свършил, нищо не съм направил.

ПРОСЯ СИ ГО КАТО <ТОПЪЛ> ХЛЯБ. Постъпвам така, че сам си докарвам някаква неприятност. *Много лошо го наказаха, ама той си го просеше като топъл хляб.*

ПРОТОЧВАМ / ПРОТОЧА ВРАТ. Поглеждам с любопитство, с интерес в някаква посока, някъде и се мъча да видя, да чуя по-добре нещо (обикн. придружено със съответно движение на главата напред). *Портата беше се отворила, везирите, види се, бяха из-*

лезли,. . . Хората наоколо сякаш порастоха с по цяла педя — всеки бе се навдигнал на пръсти и проточил врат. В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Първо и първо, нито жена ти, нито дъщерите ти, нито снахите ти могат свободно да излизат от стаите си и да управляват слугите, както подобава. А ако са принудени да се покажат, твоят приятел ще проточи врат и няма да снема поглед от тях.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Ленко не очакваше, че ще заговорят за баща му, това го изненада и той съвсем непредпазливо се наклони и проточи врат напред, за да не изтърве нито една думичка.* Г. Караславов, Ленко. *Мъжът с мургавото лице и кривнатия калпак,. . ., ме заразпитва откъде съм, какво има по нашия край. Другите пиячи примъкнаха столовете си, проточиха вратове и се ослушаха.* Кр. Григоров, Раздолчани.
Още: **Проточвам / проточа шия.**

ПРОТОЧВАМ / ПРОТОЧА ШИЯ. Вж. Проточвам / проточа врат. *И тъй като Танко беше проточил шия и с голямо любопитство заничаше насам, Гороломов го погледна и каза: — Аз и бай Танко ще туря в коша.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *— Вървим ние след водата, тя си тече редовно,. . . Изведнъж, като стигнахме някъде към средата на канала, почна да бълбука, запени се и изчезна!. . . — Ама как така, изведнъж ли? — запитаха едновременно, проточили шии, две жени.* М. Грубешлиева, Грижи и радости. *Сега двамата се спотайваха като крадци между клоните, гледаха към балкончето и проточваха шии да чуят нещо.* П. Стъпов, Гласове от вековете. *Изведнъж една майка с многобройна челяд изпищя и започна да вие като на умряло. Юрнаха се натам изплашени мъже и жени. Други се смълчаха и проточиха шии.* П. Здравков, Незабравимо детство.

ПРОТРИВАМ / ПРОТРИЯ ПРАГА *на някого или нещо.* Непрекъснато ходя някъде с цел да измоля, постигна нещо. *Претри прага на началника си, докато го повиши.*
Още: **Бия (изтривам / изтрия, изтърквам / изтъркам, претривам / претрия) прага. Престъргвам / престържа праговете.**

ПРОТЯГАМ / ПРОТЕГНА РЪКА. 1. *Някому.* Давам или предлагам помощта си, подкрепата си някому; подпомагам, подкрепям. *Жена ми ще ти даде малко захарчица от нашата. . . За пръв път, откакто беше почнала войната, един човек от другия свят ѝ протягаше ръка за помощ, за подкрепа.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Ние ви протягаме ръка, сънародници! Не я отблъсквайте! Да се обединим против фанариотската тирания!* Ст. Дичев, За свободата. *Мислиш ли, о Момчиле,. . ., защо ние, ромеи, протегнахме ръка към тебе, българина.* Ст. Загорчинов, Ден последен.
2. *Някому.* Помирявам се, сдобрявам се с някого.
3. *Самост. или за нещо.* Прося милостиня. *Той, бедният, щял да остане на улицата и да протяга ръка като просяк за една коричка хляб.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *Малко ли ти е това, дето имаш,. . ., та си протегнал ръка за ратайското рупче?* А. Гуляшки, Златното руно
Още: **Подавам / подам ръка** /към 1 и 2 знач./. **Подлагам ръка** /към 3 знач./.

ПРОТЯГАМ СЕ СПРОТИ ГУБЕРА СИ. *Диал.* **1.** Живея, харча, като се съобразявам с материалните си възможности.
2. Изявявам претенции или постъпвам съобразно възможностите си и положението си.

ПРОТЯГАМ СИ КРАКА НАСПОРЕД ОБУВКАТА. *Диал.* **1.** Живея, харча, като се съобразявам с материалните си възможности.
2. Изявявам претенции или постъпвам съобразно възможностите си и положението си.
Още: **Протягам си краката според чергата.**

ПРОТЯГАМ СИ КРАКАТА СПОРЕД ЧЕРГАТА. 1. Живея, харча, като се съобразявам с материалите си възможности.
2. Изявявам претенции или постъпвам съобразно с възможностите си и положението си. *— Тъй дойде приказката, та му рекох, че трябва да си протягам краката според чергата. „Няма да идеш далеко с тоя робски акъл."* А. Христофоров, Ангария.
Още: **Протягам си крака наспоред обувката.** *Диал.* **Простирам си краката според чергата (колкото ми чергата стига). Простирам си краката колкото ми чергата държи.** *Диал.*

ПРОУМЯВА ЛИ СВИНЯ ОТ ДУНЯ. *Диал. Пренебр.* За прост, ограничен човек, който не разбира от нищо по-хубаво, по-добро.

ПРОУМЯВА ЛИ <ТИ> СВИНЯ ОТ КЛАДЕНЧЕВА ВОДА. *Пренебр.* За прост, ограничен човек, който не може да разбере и оцени нещо по-хубаво, по-добро.

Още: **Разбира (отбира) ли <ти> свиня от кладенчева вода. Пренеб. Знае свиня кладенчева вода.** *Пренебр.*

ПРОЦЕЖДАМ / ПРОЦЕДЯ ПРЕЗ ЗЪБИ. Изговарям със сдържан яд и злоба. *После бавно се изправи, поизтърси се от праха и процеди през зъби: — За този разбойник вече живот няма.* Хар. Русев, По стръмнините. *Захари се приготви да му възрази, но учителят заби по-дълбоко бастун. — Не малко нещо правим като се грижим за внучетата си. Тяхното възпитание е важна задача... — Даскалски понятия — процеди през зъби Захари.* П. Карапетров, Пенсионери. — *Ти, безумецо — процеди през зъби великият войвода, — ти и всички като тебе, които оковавате душата и мисълта и всичко човешко в лъжливи думи..., вие сте убийци по-зли от тия, които убиват по кръстопътищата, за да ограбят.* Д. Талев, Самуил. *Маринчо и не вдигаше очи да се огледа, процеди през зъби, че ще яде после и продължаваше ожесточено да дяла и човърка липовото дръвце.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ПРОЦЪФТЯВАМ / ПРОЦЪФТЯ КАТО ЛАЛЕ У БЪЗАК. *Диал. Ирон.* Никак не успявам; не прокопсвам, не съм добре.

ПРОЦЪФТЯВАМ / ПРОЦЪФТЯ КАТО ЛИПА У ПОЖАР. *Диал. Ирон.* Никак не съм добре; не успявам, не прокопсвам.

Още: **Цъфвам / цъфна (раззеленявам се / раззеленея се) като липа у (в) пожар.** *Диал. Ирон.*

ПРОЧЕЛИ ПОМЕНИК *на някого. Диал.* Погребали някого.

Още: **Прояли поменика.** *Диал.*

ПРОЧИТАМ / ПРОЧЕТА КОНСКО <ЕВАНГЕЛИЕ> и ПРОЧИТАМ / ПРОЧЕТА ЕВАНГЕЛИЕ. Карам се на някого, съдя някого и го наставлявам. *Главният на партизаните им прочел едно конско, което им паднало като мед на душата, защото веднага разбрали, че отърват кожите.* Н. Антонов, В открито море.

Още: **Чета (държа) конско <евангелие> и чета (държа) евангелие.**

ПРОЧИТАМ / ПРОЧЕТА МЕЖДУ РЕДОВЕТЕ. Схващам, долавям, досещам се какво е загатнато (обикн. в нещо написано). *Митинг, по-скоро митинг да направим! — подзе младият приятел, който беше прочел тая мисъл между редовете на телеграмата.* Т. Г. Влайков, Каменов.

Още: **Чета между редовете.**

ПРОЧИТАМ СИ / ПРОЧЕТА СИ МОЛИТВАТА. [*Често:* **Прочети си молитвата**]. Приготвям се да умра, очаквам гибелта си. *Ако падне косъм от главите на тримата християни — търновският паша да си прочете молитвата. Тъй да знае, тъй да действува и да си опича ума.* А. Каралийчев, Цамблак в Търново.

ПРОЩАВАМ СЕ / ПРОСТЯ СЕ С ТОЯ СВЯТ. 1. Умирам.
2. Примирявам се със смъртта и съм апатичен към всичко; сломен съм душевно. *Най-крепък физически, но най-сломен душевно беше Димитър Миразчиев... Той изобщо имаше изглед на човек, който се е простил с този свят.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ПРОЯЛИ ПОМЕНИКА *на някого. Диал.* Вж. Прочели поменик *на някого.*

ПРУЖА СИ НОЗЕТЕ СПРОТИ ЮРГАНО. *Диал.* **1.** Живея, харча, като се съобразявам с материалните си възможности.
2. Изявявам претенции или постъпвам съобразно възможностите си и положението си.

Още: **Простирам се според юргана си.** *Диал.*

ПРЪДНАЛ СЪМ ПРЕЗ ТУПАНА. *Диал. Грубо.* Много съм зле, не ме бива вече за нищо.

ПРЪЖДОМА ТИ ГЛАВА<ТА>. *За 2 и 3 л. Грубо.* Махай се, бягай оттук! — *И мъж ти, дето умрял, и този, дето ще те вземе, и ти с твойте приказки, които предъвкваш, махвайте се, пръждома ви главата!* П. Ю. Тодоров, Самодива. — *Хей, старо,*

пий бе!. . . Я го виж, за тях се разкахърил! Искали се, взели се — пръждома им глава. . . Пий ти казвам; пий че благослови! — думаше Стайко. Ц. Церковски, Пъдар. — *Пустни го* [магарето] *татьк, пръждома му глава! — издума Желе, — както с него тъй и без него: ще ни ували в някоя беля, та после да се чудим и маем що да правим.* Ил. Блъсков, Изгубена Станка.

ПРЪПОР СЕ ВДИГА. *Диал.* Кипи енергична работа.

ПРЪСВАМ СЕ / ПРЪСНА СЕ ОТКЪМ (ПРЕЗ) ГЪРБА <СИ>. Обхваща ме силен гняв, много се разгневявам; вбесявам се. *Обърна лице към Тотка,. . ., — прегърна я през кръста и ѝ продума: — Дойчин ще се пръсне през гърба от яд, като ни види. Той нищо не знае!* К. Петканов, Златната земя. *Как може човек да се лепне на един стол и да седи така с часове? Ей че шушумига! Просто да се пръснеш откъм гърба.* Б. Болгар, Близнаците.

Още: **Пуквам се / пукна се откъм (през) гърба <си>.**

ПРЪСКА МИ СЕ ГЛАВАТА [ЩЕ МИ СЕ ПРЪСНЕ ГЛАВАТА]. 1. Имам много силно главоболие.
2. Много съм притеснен, затруднен от нещо (обикн. от някаква тежка мисъл, грижа). — *Ех, боже, къде му беше краят, къде го засука!. . . Мене ми се главата пръска, тя копаните разхлопва.* Н. Хайтов, По земята.

Още: **Пука ми се главата.**

ПРЪСКАМ СЕ ОТКЪМ (ПРЕЗ) ГЪРБА <СИ>. Много се ядосвам, много се гневя. *Той се пръскаше откъм гърба, като знаеше, че така подло го излъгаха.*

Още: **Пукам се откъм (през) гърба <си>.**

ПРЪСТ ДА МИ СЕ ПОКАЖЕ. *Със следв. главно изр.* Щом ми се даде най-малък повод; имам ли най-малък повод. — *А че това право ли е? Другарско ли е? — Знам аз какво е другарско! — избухна Чорни. — Ти няма да ме учиш! — Ето виждаш ли?. . . — Само чакаш пръст да ти се покаже и веднага лавнеш!* П. Вежинов, Нашата сила. *Пръст да му се покаже и се смее.*

ПРЪСТЕНИ ЛИ ИМАШ НА РЪЦЕТЕ СИ. *Обикн. във 2 и 3 л. Диал.* Можеш и сам да свършиш някаква работа, не си сакат, нищо не ти пречи (обикн. като укор към някого). *Викам аз на Тодор: слез, бе дяволе, да помогнеш, а той: Ти пръстени ли имаш на ръцете си?* В. Танков, Българи в тайгата.

Още: **Не си в (у) пръстени.** *Диал.*

ПРЪСТ И ПЛЯВА. *Диал.* Навалица, голямо множество. *Пръст и плява седи, та сеир гледа.* П. К. Гъбьов, Пословици и пословични изрази (по говора във Видин, Търново и др.)

ПРЪСТИТЕ СИ ДА ИЗЯДЕШ. За изразяване на задоволство от много вкусно, добре приготвено ядене; да се не наядеш. *Такава жена като сготви нещо, не можеш му се наяде. Пък и вкусно! Ей на, един петмез, нищо и никакво се казва, и пак да си изядеш пръстите.* Д. Немиров, Дело № 9. *Той набързо стъкми огъня пред везирския чадър, насъбра жарава и извъртя един такъв сладък дюнер-кебап, че пръстите си да изядеш.* Д. Мантов, Хайдушка кръв. *Имам и свински пържоли — крехки, пръстите да си изядеш.* Д. Спространов, Самообречените.

Още: **Пръстите си да оближеш.**

ПРЪСТИТЕ СИ ДА ОБЛИЖЕШ. Вж. Пръстите си да изядеш. *Ти ял ли си печено агне на шиш? Къде ще ядеш! Ама аз да ти го измайсторя, та и пръстите си да оближеш.* Г. Караславов, Урок. *Ха яж, яж — не ме гледай. Аз веке амен прекарах, а наготвила бабата!... Чорба и половина — пръстите да си оближеш.* Ц. Церковски, Бирникът дошъл. *А какъв славен качамак приготовлявах аз! Жълт като минзухар, сипкав, ароматен, пръстите да си оближеш!* Н. Хайтов, Приключения в гората. — *Сега ще стане пастърмицата, пръстите си да оближеш! — каза майката, но Еню махна с ръка, не искаше да яде.* П. Стъпов, Живот с надежда.

ПРЪСТ ЯМ *за някого. Диал.* Готов съм на всичко за някого, готов съм и да умра за някого. *Че малко са момци за Севдана. Ето и Кънчо пръст яде за нея.* Ц. Церковски, Около белянката.

ПРЪТ В КОЛЕЛОТО. Пречка в развитието на нещо. *Преувеличават се обективните трудности... Всяко забавяне е прът в колелото на нашата стопанска революция!* Н. Каралиева, Три дни от половин век.

ПРЪЦИ МИ ЗАДНИКА КИСЕЛО *за някого. Диал. Вулг. Ирон.* Никак не ме е грижа за някого, никак не се интересувам от някого.
Още: **Ври ми задника кисело.** *Диал. Вулг. Ирон.*

ПРЯКО ТРУПА. *Диал.* **1.** Не по пътя, без път. *Тръгна да пътува пряко трупа.* Н. Геров, Речник на блъгарский язик.
2. Без да му мисля, без да обмисля предварително; напосоки, наслуки.

ПСЕ И КОТКА ТАМ БЯХА. *Диал.* Много студено беше, голям студ имаше.

ПСЕ И ЧОВЕК. *Диал.* Човек, който се проявява и като лош, заядлив и като добър, отзивчив, човечен.
Още: **И куче и човек.** *Диал.*

ПТИЧКА НЕ МОЖЕ ДА ПРЕХВРЪКНЕ *някъде.* Много строго е завардено, няма никакъв достъп някъде. *Бурите са много добри стрелци и се бият храбро за отечеството си. — И имат страшни планински позиции, птичка не може да прехвръкне.* Ив. Вазов, Вестникар ли?
Още: **Пиле не може да прехвръкне.**

ПУКА МИ ЖИЛЕТКАТА. *Жарг.* Съвсем не ме интересува, не ме е грижа. *Пука ми жилетката, че си щял да се обидиш.*

ПУКА МИ СЕ ГЛАВАТА [ЩЕ МИ СЕ ПУКНЕ ГЛАВАТА]. 1. Имам силно главоболие.
2. Много съм притеснен, затруднен от нещо (обикн. от някаква тежка мисъл, грижа).
Още: **Пръска ми се главата.**

ПУКАМ КАТО КОПРИВА В ГЪРНЕ. *Диал.* Непрестанно бъбря, мърморя, карам се.

ПУКАМ СЕ ОТКЪМ (ПРЕЗ) ГЪРБА <СИ>. Много се ядосвам, много се гневя. *А ти си се ядосвал, ядосвал, пукал си се през гръб!* К. Петканов, Без деца. *Надуваш ми се ти и подмяташ ме, ама други, по-хубави и по-лични от тебе, ми се радват. Нà, пукай се сега откъм гърба де!* Т. Г. Влайков, Вестовой.
Още: **Пръскам се откъм (през) гърба <си>.**

ПУКАМ СЕ ОТ НАЙ-ЗДРАВОТО МЯСТО. *Диал.* Много се ядосвам, вбесявам се от яд. *— Ей, пиле! махаше пренебрежително с ръка Бомбата. — Дай още една чаша. И все така — пиле, та пиле. Омръзна му на Петруш, яд го беше, пукаше се от най-здравото място.* Г. Караславов, Наслука.

ПУКВАМ / ПУКНА АФИОНА *на някого. Диал.* Ядосвам някого.

ПУКВА МИ СЕ / ПУКНЕ МИ СЕ ЖЛЪЧКАТА. 1. Силно се изплашвам. *Воловарчетата изплезили език от страх, жлъчката им щяла да се пукне.* К. Величков, Таласъм.
2. Обхваща ме силен гняв, яд; много се разгневявам. *— Облог правя, ако не се пръсне от мъка... Жлъчката му ще се пукне!* Г. Караславов, Снаха.

ПУКВАМ СЕ / ПУКНА СЕ ОТКЪМ (ПРЕЗ) ГЪРБА <СИ>. Обхваща ме силен гняв, много се разгневявам; вбесявам се. *— Аз съм такава една, обичам живота!... Желая да имам пари! Тъй да се обличам, че жените от моето село да се пукнат през гърба.* Й. Гешев, Вик от тъмнината. *— Ще се пукнеш през гърба, ако не си покажеш магарешкия инат!* К. Петканов, Дамяновата челяд.
Още: **Пръсвам се / пръсна се откъм (през) гърба <си>.**

ПУКВАМ / ПУКНА ТЪПАНЧЕТАТА <НА УШИТЕ> *на някого.* **1.** За силен звук, шум — чувам се, прозвучавам много силно, гръмко, оглушително и предизвиквам неприятно слухово усещане у някого.

2. Произвеждам силен звук или вдигам голям шум, който се чува силно, оглушително и предизвиквам неприятно слухово усещане у някого. *Стига си викал, пукна ми тъпанчетата.*
Още: **Спуквам / спукам тъпанчетата <на ушите>.**

ПУКНАЛО МИ СЕ Е ПЕРДЕТО <НА ОЧИТЕ>. Не се срамувам, не се стеснявам от постъпките си; станал съм безсрамен, нахален, безочлив.
Още: **Паднало ми е (скъсало ми се е) пердето от очите. Треснало ми е пердето.** *Диал.* **Съдрал съм пердето на очите си.**

ПУКНАТА АСПРА. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Ние знаем, че той е дошел да събира владичината си, но ние сме решили: няма да му дадем нито пукната аспра.* Т. Атанасов, Бунт. *Без пукната аспра съм.* ● *Нямам пукната аспра.*
2. *В съчет. с* **не струвам** (**не чиня** и др.). Нищо. *Пукната аспра не струва това лекарство, никак не ми помогна.*
Още: **Пукната парà. Счупена (спукана) аспра. Пукнат грош (бан, лев, мангър, петак).**

ПУКНАТА ПАРÀ. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Мечтаеше за нов живот. Какво от това, че в този момент той нямаше ни пукната пара.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка. *Не слушай хората, дето ти думат: „Стойно е скъперник. Пукната пара не можеш взе от него." Пък аз нà, давам от сърце и нека е на добро!* Д. Марчевски, Дошло е време. *Аз нямам ни пукната пара. . . има какво да продам, но дири ли ти някой това, което аз сега ще предлагам?* Ц. Церковски, Зад крайчеца на завесата. *Заслужава ли тоя прегорял от войната интелигент, три години по-млад от нея, без пукната пара в джоба, без професия, и какво е харесала тя в него?* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Който има повече, нека даде. Аз ни пукната пара няма да дам!* К. Петканов, Старото време.
2. *В съчет. с* **не струвам** (**не чиня** и др.). Нищо. *Аз съм овчар и без тояга не струвам ни пукната пара.* К. Петканов, Златната земя. *Ти ми хортуваш нам що, ама днес сами чиляк не струва ни пукната пара.* Ц. Церковски, Свършило се житото. *То добре, че е надеждата! Пукната пара не чини човек, ако не се надява на нещо.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове. *Катя пламна и извика възмутена: — А какъв е твоят морал? Ти просто не зачиташ брат си за пукната пара, тоя брат, който те. . .* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Не струвам вече пукната пара.* ● *Това сладко не чини пукната пара, ще го хвърля.*
Още: **Пукната аспра. Счупена (спукана) парà. Пребита (пребиена) парà.** *Диал.* **Скършена парà** /към 1 знач./. *Диал.* **Пукнат грош (бан, лев, мангър, петак).**

ПУКНАТ БАН. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Останах без пукнат бан.* ● *Няма да ти дам пукнат бан.*
2. *В съчет. с* **не струвам** (**не чиня**). Нищо. *Не струвам вече пукнат бан.*
Още: **Пукнат грош (лев, мангър, петак). Пукната парà (аспра). Счупен (спукан) бан.**

ПУКНАТ ГРОШ. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Все го закриляш тоя прахосник. Не си правиш сметката, че утре ще се върне без пукнат грош и ще увисне на врата ми.* В. Геновска, Седем години. *Тренчо се бе върнал без пукнат грош. Той се бе измъкнал, без да се обади никому, а предприемачът не плащаше така лесно. Ще работиш,. . ., па сетне ще има да ти отбива за това и за онова. А на такива като Тренчо той не плащаше нито лев.* Кр. Григоров, Игличево. *Той нямаше пукнат грош, следователно по дяволите акциите, макар от тях още утре да рукне сребърна струйка. . .* Хар. Русев, Под земята. *Аз ще си измисля свой план. И няма да ми коства пукнат грош.* А. Гуляшки, МТ станция. *Боян почна да бърка по джобовете си. — Но да се разберем. Ако е интерниран, не давам пукнат грош.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.
2. *В съчет. с* **не струвам** (**не чиня**). Нищо. *Пукнат грош не струва вече тази къща.*
Още: **Пукнат бан (лев, мангър, петак). Спукан (счупен, строшен) грош. Калпав грош** /към 2 знач./. **Пукната парà (аспра).**

ПУКНАТ ЛЕВ. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Той и иначе си нямаше много пари, но по някаква дяволска случайност точно срещу Нова година оставаше без пукнат лев. . .* В. Цонев, Едно време в Овча купел. *Къде ще ходя по пазарите, като нямах и пукнат лев!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *— Изберем ли господин Велизаров, всичко ще се нареди. — Как ще се нареди? Аз нямам пукнат лев. — Толкоз ли си закъсал?* К. Калчев, Живите помнят.

2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо. *Ако всичките ти приятели са като оня келеш и ти не струваш пукнат лев.* Б. Болгар, Близнаците.

Още: **Пукнат грош (бан, мангър, петак). Пукната парà (аспра). Счупен (спукан) лев.**

ПУКНАТ МАНГЪР. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Без пукнат мангър съм.* ● *Нямам вече пукнат мангър, всичко похарчих.* **2.** *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо. *Затюхкал се някой, а той ще го изгледа накриво и ще процеди: — Пуста кюския! — Една глава носиш бе, а и тя не чини пукнат мангър.* А. Страшимиров, Хъшове.

Още: **Пукнат грош (бан, лев, петак). Пукната парà (аспра). Счупен (спукан, строшен) мангър.**

ПУКНАТ ПЕТАК. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Ленко пак искаше пари... — Остави ме цял месец без пукнат петак.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Нямах пукнат петак.* ● *Не ми даде пукнат петак.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо. *Това вече пукнат петак не струва.*

Още: **Пукнат грош (бан, лев, мангър). Пукната парà (аспра). Счупен (спукан) петак.**

ПУКНИЦА ТЕ ПУКНАЛА. *За 2 и 3 л. Диал.* Да умреш от пиянство.

ПУНИЧЕСКА ВОЙНА. *Книж.* Дълга, непримирима вражда. *Градът и окръга водят война страшна, пуническа, дълга.* Ив. Вазов, Писмо до г-на С. Вацов. *Захванала се една из пуническите войни между Петка и Гуджа — Гуджо напада, а Петко се защищава.* Л. Каравелов, Българе от старо време.

От войните между Рим и Картаген през III—II в. пр. н. е., водени за хегемония в западната част на Средиземно море.

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА БРЪМБАР (БРЪМБАРИ) В ГЛАВАТА *на някого.* Внушавам на някого някаква неприятна, натрапчива мисъл, която почва да го вълнува, смущава, тревожи; подстрекавам, подбуждам някого да извърши нещо. — *Сирак, кой ти запали главата с това пусто Одринско?... — Докато не ми кажеш кой ти пусна тоя бръмбар, няма да те оставя да си вървиш!* К. Петканов, Златната земя. *Научихме се, че си искал да станеш господар на нивите и на всичкия добитък в Одринско. Кой ти пусна тоя бръмбар в главата? Ти знаеш, че господар на цялата земя е султанът?* К. Петканов, Златната земя.

Още: **Пускам (пущам) / пусна муха в главата. Напъхвам / напъхам бръмбар (бръмбари) в главата.**

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА БЪЛХА В УХОТО *някому. Диал.* Внушавам на някого някаква неприятна, натрапчива мисъл, която почва да го вълнува, смущава, тревожи, мъчи.

Още: **Турям / туря бълха в ухото.** *Диал.*

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА В РЪКАТА *някому нещо.* Давам някому подкуп или бакшиш. *Един вика „ще дойда“, друг вика „ще дойда“,..., а когато започна разпита, няма ни един! Кой уплашен, кому нещо в ръката пуснали и на топа на устата само аз и попът.* Н. Хайтов, Диви разкази.

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА ВЪДИЦА<ТА> *някому или самост.* Опитвам се да измамя някого, подмамвам, подвеждам някого. *Очевидно старият разбойник пуска въдица, за да вербува агенти.* в. Работническо дело.

Още: **Хвърлям / хвърля въдица<та>.**

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА ВЪЛКА В КОШАРАТА. Поради необмислените си действия сам ставам причина враговете ми да ме заловят, намерят. — *Ти да не мислиш, че цар Борис и брат му сами са намерили пътя за българските земи?... Някой ги е пуснал, а защо? За доброто на българите? Пуснали ромеите вълка в кошарата.* А. Дончев, Сказание за Самуила.

От послов. К у ч е, к о е т о н е з н а е д а л а е, с а м о п у с к а в ъ л к а в к о ш а р а т а.

Още: **Вкарвам / вкарам (докарвам / докарам) вълка в кошарата.**

ПУСКАМ (ПУЩАМ) ГИ БЕЗ МАРКА. *Жарг.* Приказвам празни приказки. *Я млъкни, не ги пускай без марка.*

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА ДА ПАСЕ[1] *някого.* [*Често:* **Пусни го да пасе**]. *Пренебр.* Не се занимавам повече с някого, оставям го да върши каквото иска, не му обръщам повече внимание. *Съветвах го, говорих му, пък накрая го пуснах да пасе, като не иска да ме слуша.* ● *Не се ядосвай повече с него, пусни го да пасе.*

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА ДА ПАСЕ[2] *някого. Диал.* Отпращам някого, без да му дам нищо, като го залъгвам с нещо.

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА <ДЪЛБОКИ> КОРЕНИ (<ДЪЛБОК> КОРЕН).
1. За човек — оставам да живея някъде; задържам се, установявам се някъде. *Двайсетгодишен Лазар осиротял и тръгнал да слугува на хората... Най-сетне стигнал в Осиково и там пуснал корен.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Тази служба не е за тебе. Ти вече си пуснал корени в това село, и семейство, и имот, и служба.* К. Калчев, Живите помнят. *Помисли и ме послушай, по-стар съм, не върши глупости, пусни дълбоки корени в Ичме!* К. Петканов, Преселници. *Тя беше тук, пуснала бе дълбок корен, тук беше гробът на Велко, гробът на рожбата ѝ — къде другаде можеше да отиде тя?* Д. Талев, Илинден. *Тъй или иначе аз пущах корени в новия квартал и навлязох в обществото, което живееше наоколо ми.* К. Калчев, Двама в новия град.
2. За нещо — добивам голяма сила, укрепвам се, задържам се, трая. *Не оставяй отчаянието да пусне корен в душата ти.* А. Гуляшки, МТ станция. *Тогава се събраха на приказки с Марин, Кутулата и Луканчето. Старата дружба в армията беше пуснала дълбоки корени. И сега те често си припомняха весели случки, ровеха жаравата на старите спомени.* В. Нешков, Настъпление. *В тая къща го посетих няколко пъти и въпреки хубавите на вид, дори сърдечни отношения от двете страни, приятелството ни не пусна корени и свърши най-ненадейно.* К. Христов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. — *Всяко твое слово, учителю, просветлява душата ми. Виждам как то веднага покълнва, пуска корен. Мигър е грях, че смирението линее у мене.* М. Смилова, Друм се вие.
Още: **Хващам / хвана корен (корени). Забивам / забия <дълбоки> корени (<дълбок> корен)** /към 2 знач./. **Ловя корен** /към 2 знач/.

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА ЕЗИК ОТ АРШИН ПОВЕЧЕ. *Диал.* Говоря, бъбря много. *Като ѝ кажеш нещо, тя ще пусне език от аршин повече, та да станеш пишман, че си ѝ направил забележка.*

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА КЕПЕНЦИТЕ. 1. Прекратявам продажба, работа в магазин; затварям магазин. — *Или пък си ни дайте парите; па да ѝ пуснем кепенците и това е... Така Младен излезе от кооперацията с едно голямо черно петно на челото. Когато да предаде ключовете на новия магазинер,..., той заплака.* Ст. Ц. Даскалов, Без межда.
2. Прекратявам напълно работата на магазин, работилница и под.; затварям, закривам магазин, работилница и под. *Не му вървеше в търговията. Принуди се да пусне кепенците и да започне друг занаят.*
Още: **Спускам / спущам кепенците. Удрям / ударя кепенците** /към 2 знач./.

ПУСКАМ / ПУСНА КОНСКА МУХА ПОД ОПАШКАТА и *диал.* **ПУЩАМ / ПУЩА КОНСКА МУХА ПОД ОПАШКАТА** *на някого.* Внушавам на някого някаква натрапчива мисъл, която почва да го вълнува, смущава, тревожи; подстрекавам, подбуждам някого да извърши нещо. *Тя остави котлето и бъркането и сама взе да преплита дебелите и криви пръти. — Откога, откога съм ти задумала, ама откак ви пущиха тая конска муха под опашката, вие мъжете дом не знаете...* Ст. Ц. Даскалов, Без межда.

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА КОТВА. 1. За кораб или друг плавателен съд — преставам да плувам, спирам се, обикн. в пристанище. *Кормчията взе рупора, отиде назад и през него бавно и на няколко пъти съобщи на притичалия към носа на шлепа моряк, че ще се нощува вече и че ще обърнат съдовете срещу течението, за да пуснат котва.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Ето и сега крилата ѝ* [на мелницата] *като черен кръст гледат към вятъра, цялата тя се тресе,..., но стегната здраво от спирачките,..., стои неподвижна,..., също като стар кораб, пуснал котвите си завинаги.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Една сутрин градът осъмна учуден от шестте военни параходи, които бяха пуснали котва в пристанището.* М. Вълев, Прах след стадата.
2. Оставам да живея някъде за дълго време. *Накрая без да се моли за служби и почести, той стигнал София и там, в лапите на големия град, пуснал котва и си създал истинско състояние.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.
Още: **Спускам (спущам) / спусна (хвърлям / хвърля) котва.**

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА КРЪВ *някому*. Нападам някого и го ранявам. — *„Ново село ще падне — . . . — Онези ще ни обиколят вече отблизо. Нищо, по-добре! Стига Еменджика да им пусне повече кръв“*. В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Ако те питат в Бояна за нас, кажи им, че довечера ще им пуснем малко кръв.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *Те за сетен път доказват верността на една стара мъдрост — вземат ли властта, забравят, че някога са били опозиция, че са им пускали всеки ден кръв, и понеже няма кой да ги коли, започват да се трепят помежду си.* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Пускам (пущам) / пусна кръвчица.**

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА КРЪВЧИЦАТА *някому*. Вж. Пускам (пущам) / пусна кръв *някому*. — *Толкова кръвчица пуснахме, прилича ни да пием вино — рече той, когато Кондарев изпи виното. — Как си мислите, че не разбирам смисъла на вашето въстание? За всеки обикновен човек то е безумие. Но за по-умните е друго нещо. Знам аз какво ни струва тая кръв.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Каква войска е това! — . . . — Петнайсетина солдатчета с един подпоручик. — Стигат, за да пуснат малко кръвчица, когато му дойде редът.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА МУ КРАЯ. Преставам да се интересувам от каквото и да е, за нищо не ме е грижа. — *За пиене — ще пия. — Така де, не ставай жена! — извика кметът. — Пусни му края, бе Дядка! Какъв си се умърлушил такъв. . . Пийни — това ще ти остане!* Елин Пелин, Летен ден. *И сега, като се види свободен, като не ще има там от негова страна хора да го сдържат, тая буйна глава ще му пусне края, па иди го гони.* Т. Г. Влайков, На село. *Какво ще му разбере от кметството, ако не използува сега тоя хубав случай?. . . А щом е така — пущай му края, па се не бой!* Т. Г. Влайков, На село.

Още: **Отпускам (отпущам) / отпусна му края** /във 2 знач./. **Удрям / ударя му му края.** *Диал.*

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА МУХА (МУХИ) <В ГЛАВАТА> и **ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА МУХАТА** *на някого*. Внушавам на някого някаква неприятна, натрапчива мисъл, която почва да го вълнува, смущава, тревожи, или подстрекавам, подбуждам някого да извърши нещо. *Не щеш ли, и жената,. . ., се нахвърля въз мене. Нашенци, що докарали кобилата, пуснали ѝ някакви мухи и тя повярувала. . . „Напил си се в Радоил, влачил си се, каже, кьорав пиян.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца. *Купуват, купуват — . . . — не си играят хората. Някой им пуснал мухата, че уж щяло да има смяна на парите и на̀, вече осми курс правим.* П. Незнакомов, Бяло и черно. *Отде беше взел тая смелост, ако не от комунистите в съседното село, където често ходеше? Там са му пуснали тия мухи, насъскали са го като куче и сега той си има съветници, защитници. Прогониш ли го, ще запали колибата.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Не им ли пуснеш муха за болярите, малцина ще дойдат в Прибойна да се наредят в дружината ти. Татарите са си татари. Те могат утре и да си отидат, отдето са дошли, а болярите няма да мръднат никъде, у дома си са.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *„И без това мъжът ти не те изпрати като другите мъже, стига само да му пуснат мухата!“ Той знаеше, че тя е предана на семейството си и ако прави нещо, то е от разбунтуваната ѝ душа.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Нашето село Камено поле е възмутено и настръхнало. Ако народът има оръжие и се намери само един майчин син да им пусне мухата, ще скочат срещу нас.* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Вкарвам / вкарам муха в главата. Пускам (пущам) / пусна бръмбар (бръмбари) в главата.**

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА НА ПАЗАРА *нещо*. Изнасям за продан, обикн. в изобилие (за стока). *Напоследък четири от нашите издателства,. . ., се обърнаха с лице към нуждите на предучилищното възпитание и пуснаха на пазара много пъстри книжки.* Цв. Ангелов, в. Литературен фронт. *За празника пуснаха на пазара най-разнообразни стоки.*

Още: **Хвърлям / хвърля на пазара.**

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА ПРИКАЗКА (ПРИКАЗКИ). 1. *За някого.* Създавам лошо мнение за някого, като злословя за него. — *Ей пуснали са приказки за Цена. . . — Като не сме пущали наникъде дъщеря си, тя се захласнала подир оногози. Чуй какви приказки!* П. Ю. Тодоров, Змейова сватба.

2. *За нещо или със следв. изр. със съюз* **че.** Разпространявам лоши слухове за нещо. *Царевицата избуя като гора. . . Тогава из селото се пуснаха приказки, че кукурузът на младите е гъстък и ще има много ялов.* Н. Каралиева, Неуловимият. *Из селото се пуснаха много приказки за тая история.*

Още: **Вадя (изваждам / извадя, изкарвам / изкарам) приказка (приказки)** /към 1 знач./.

ПУСКАМ / ПУСНА РЪКА и *диал.* **ПУЩАМ / ПУЩА РЪКА. 1.** Закачам, задирям. *Се наведе* [момата] *китка да закаче; / ка я виде войник юнак, / ръка пущи, я закачи; / се залюбиха, се венчаха.* Народна песен.
2. Замахвам, посягам да ударя или удрям, бия някого.

Още: **Вдигам / вдигна ръка**[1] /в 1 знач. към 2 знач./.

ПУСКАМ СИ (ПУЩАМ СИ) / ПУСНА СИ БОЖУРА. Силно се изчервявам; зачервявам се (от стеснение, срам, вълнение). *Той навярно щеше още дълго да обяснява, но го пресече друг и взе да се пери, че срещне ли го булка, не е било да не си пусне божура, а то значи нещо, ей, мъже сме тука.* Ем. Робов, Изчезналите врати.

Още: **Хвърлям / хвърля божури (божура).** *Диал.* **Обирам / обера божура.** *Диал.* **Пускам си (пущам си) / пусна си боята.**

ПУСКАМ СИ (ПУЩАМ СИ) / ПУСНА СИ БОЯТА. Силно се изчервявам; зачервявам се (от стеснение, срам, вълнение). *Коста си пусна боята и заприлича на петльов гребен.* Г. Краев, Човещина.

Още: **Пускам си (пущам си) / пусна си божура.**

ПУСКАМ СИ (ПУЩАМ СИ) / ПУСНА СИ ПОЯСА. *Диал.* **1.** Гордея се.
2. Докарвам се.

ПУСКАМ СИ (ПУЩАМ СИ) / ПУСНА СИ ТАРАЛЕЖ В ГАЩИТЕ. Съгласявам се да приема при себе си на работа, да живея или да предприема обща работа с човек, който след това непрекъснато ми създава големи неприятности. *Ех, как сам се улови в капан Мехмед паша, как си пусна таралеж в гащите! Преди месеци поиска да покаже преголямо усърдие и вярност . . — изпрати донос срещу Пазвантоглу, сетне му се счини, че е вдигнал много шум за ялова работа,. . . А през пролетта отведнъж му пратиха войска против посочения от него враг.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Още: **Слагам си / сложа си (турям си / туря си, турвам си / турна си, вземам си / взема си) таралеж в гащите.**

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА ТАРАЛЕЖ В ГАЩИТЕ *някому.* Ставам причина някой да бъде постоянно безпокоен, тормозен от някого, с когото се е свързал. *— Всеки техен произвол трябва да се документира. Добре сте се сетили и за ордена му, това е силно изобличаващ документ. — Ех, да имаме вестник, какъв таралеж ще им пуснем в гащите!* В. Нешков, Настъпление.

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА ФИТИЛ (ФИТИЛИ) *някому* или *самост.* Подстрекавам, подбуждам някого за нещо. *Плашеше ги нашият сговор. Като не можаха друго, пуснаха фитили между еснафи и раята.* П. Ю. Тодоров, Първите. *Оная, даскалицата, ли ти пусна тия фитили! Не може да ми прости, че накарах мъжа ѝ да си махне мустаците и да слуша аз каквото кажа по културния фронт!* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Ние ви изпращаме да стягате дружбите, вие отивате да пускате фитили на хората да се ритат с работниците.* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Хвърлям / хвърля фитили. Пускам (пущам) / пусна шишове.**

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА ЧЕРВЕНАТА КОБИЛА. *Диал.* Запалвам нещо, правя пожар.

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА ШИШОВЕ *някому или самост.* Подстрекавам, подбуждам някого за нещо.

Още: **Пускам (пущам) / пусна фитил (фитили).**

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА ЮЗДИТЕ *на някого.* Давам прекалено голяма свобода на някого, оставям го без надзор, оставям го да върши каквото си иска. *Съвсем пуснах юздите на сина си и сега не зная как да го вразумя.*

Още: **Пускам (пущам) / пусна юлара. Отпускам (отпущам) / отпусна юздите.**

ПУСКАМ (ПУЩАМ) / ПУСНА ЮЛАРА *на някого.* Давам прекалено голяма свобода на някого, оставям го без надзор, оставям го да върши каквото си иска. *Още днес трябва да се вземат мерки за тая работа. Пуснем ли им юлара сега, ще ни се качат на главите!* Кр. Велков, Село Борово.
Още: **Пускам (пущам) / пусна юздите.**

ПУСНАЛИ ВЪЛЦИТЕ ДА ПАСАТ ОВЦЕТЕ. *Ирон.* Употребява се, когато някой или нещо е в опасност, защото съвсем неуместно е поверено на някого, който вместо да го пази, го разхищава, унищожава, погубва.

ПУСНАЛИ ГО ПОД ОДЪРА, ТОЙ СЕ ПОКАЧИЛ НА ОДЪРА. *Неодобр.* За човек, на когото е направена някаква отстъпка, а той се самозабравя и нахално се натрапва някъде или прекалява в исканията си, без да се съобразява с това какво му е позволено.
Още: **Пуснали тарля под одъра, той се покачил на одъра.** *Неодобр.*

ПУСНАЛИ ПЕТЕЛА НА ПРАГА, ТОЙ СЕ ПОКАЧИЛ НА ПОЛИЦА. *Неодобр.* За човек, на когото е направена някаква отстъпка, а той се самозабравя и нахално се натрапва някъде или прекалява в исканията си, без да се съобразява с това какво му е позволено.

ПУСНАЛИ ТАРЛЯ ПОД ОДЪРА, ТОЙ СЕ ПОКАЧИЛ НА ОДЪРА. *Неодобр.* За човек, на когото е направена някаква отстъпка, а той се самозабравя и нахално се натрапва някъде или прекалява в исканията си, без да се съобразява с това какво му е позволено.
Още: **Пуснали тарля под одъра, той на миндера.** *Неодобр.* **Поканили тарля под одъра, той се покачил на одъра.** *Неодобр.* **Пуснали го под одъра, той се покачил на одъра.** *Неодобр.*

ПУСНАЛИ ТАРЛЯ ПОД ОДЪРА, ТОЙ НА МИНДЕРА. *Неодобр.* За човек, на когото е направена някаква отстъпка, а той се самозабравя и нахално се натрапва някъде или прекалява в исканията си, без да се съобразява с това какво му е позволено. *— Аз пък тази вечер съм дошъл Ценка да задирям, казвам си го направо още от вратата... — У-у, пък този: пуснали тарля под одъра, той на миндера.* П. Ю. Тодоров, Змейова сватба.
Още: **Пуснали (поканили) тарля под одъра, той се покачил на одъра.** *Неодобр.*

ПУСТА СОПА <НЕОКАСТРЕНА>. Вж. Пусто дърво <неокастрено>. *Жените намираха други начини да си починат... — Пуста сопа! Пуста сопа за вас, хайлазки с хайлазките ви!* Г. Караславов, Селски истории. *— Пуста сопа неокастрена! Аз да ги пипна тях, че...* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

ПУСТА ТОЯГА. Вж. Пусто дърво <неокастрено>.

ПУСТО ДА ОСТАНЕ. *Обикн. вметнато.* За изразяване на недоволство, възмущение, яд от някого или от нещо. *Някъде зави зловещо куче. — Ох, пусто да остане! — простена баба Катерина. — На смърт вие, проклето да е!* П. Здравков, Незабравимо детство. *Мъжът е главният стълб на къщата — той крепи къщата, неговите грижи са винаги поголеми. А каква е женската работа, какви са женските грижи, все дребни и нищожни, макар те, пусти да останат, никога не се свършват!* Д. Талев, Преспанските камбани.

ПУСТО ДЪРВО НЕДОДЯЛАНО. Вж. Пусто дърво <неокастрено>. *Пусто дърво недодялано! От сиромашия се оплакват, а пиянствуват като скотове.* Елин Пелин, Летен ден.

ПУСТО ДЪРВО <НЕОКАСТРЕНО>. Като възклицание за укоряване на някого със закана за бой. *— Почита се човек, а не изедник като него,... — Пусто дърво неокастрено! — измърмори Тачката.* Й. Йовков, Жетварят. *— И не си гледа къщата, а все около Албена се усуква... Стара севда, кмете... — Севда. Пусто дърво!* Й. Йовков, Албена.
Още: **Пусто дърво недодялано. Пуста сопа <неокастрена>. Пуста тояга. Пусто държале.** *Диал.*

ПУСТО ДЪРЖАЛЕ. *Диал.* Вж. Пусто дърво <неокастрено>. *Пусто държале за тебе! Защо не слушаш!*

ПУСТО И ВЪРЛО. *Обикн. вметнато. Диал.* За изразяване на недоволство, възмущение, яд. — *Ех, дядо Минà, било ни писано малко теглилце. . . нали сме се нарекли апостоли, пусто и вързо?* Ив. Вазов, Под игото. *Иска ми се, Хюсеин ага, да сляза някой път на воденицата — нали и аз бях някога си, пусто и върло, прочут воденичар, ама не мога, синко.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.

ПУШЕЧНО МЕСО. *Книж.* Неосъзната войнишка маса, която бива изтребвана за чужди интереси. *Вие се вълнувате от осъществяването на немския дух. Няколко хиляди души ще използуват материалните облаги от това, а останалите ще се превърнат в пушечно месо.* Д. Димов, Тютюн.

ПУЩАМ ГО НА БОЖА ВЕРЕСИЯ. *Диал.* Много лъжа.

ПУЩАМ / ПУСНА ДУША. *Диал.* Умирам, издъхвам.
Още: **Предавам / предам душа.** *Диал.*

ПУЩА МИ (ПУСКА МИ) / ПУСНЕ МИ ГОСПОД ПЕЧЕНИ ВРАБЧЕТА. *Диал.* Получавам наготово, без труд богатство, имот. *Той чака да му пусне господ печени врабчета.*

ПУЩЙ ГО ДА СЕ ВЕЕ. *Диал. Пренебр.* Излъжи го да ходи, да се лута.

ПЪКАМ КАТО ГЪРНЕ КОПРИВАРЧЕ. *Диал.* Непрестанно бъбря, мърморя, карам се за нещо.

ПЪЛЗЯ ПО КОРЕМ. 1. Полагам извънредно големи усилия, изнемогвам при извършването на нещо, което не е по силите ми, за да постигна целта си. *По корем ще пълзя, но ще завърша работата до края на седмицата.*
2. *Самост. или пред някого.* Държа се раболепно, унижавам се, угоднича пред някого, за да постигна целта си. *Израснал в чорбаджийски дом,. . . убеден, че сиромасите трябва да пълзят по корем пред богаташите и властниците, сега той не можеше да се помири с това, дето те на всичко отгоре бяха комунисти и бяха го принудили да трепери за кожичката си.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Беше готов по корем да пълзи, но да се нагласи по-добре от другите.*
Още: **Влека се (лазя) по корем. Влача се по корем** /в 1 и 3 знач./.

ПЪЛНА МИ Е ДУШАТА. Много съм доволен, задоволен от нещо. *Защо, бе, питам, си се разпял? Една неделя вършеем, дума не си откъртил, сега — песни!. . . — Пълна ми е душата, бе Гоче! Замириса ми на ръж.* Н. Хайтов, Шумки от габър. *Смаях се аз. Излязох навън да чакам, душата ми пълна, леко ми, радвам се.* Сл. Петроханов, Очакване.

ПЪЛНЯ ГЛАВАТА *на някого.* **1.** Убеждавам някого в нещо, внушавам му нещо или го научавам на нещо. — *Ето резултатът от глупостите, с които Чингис редовно пълни главата ти.* Д. Димов, Тютюн.
2. Поучавам, съветвам някого, мъча се да го вразумя. *Те говореха по-право. Те са и по-горно началство. Войводата си беше улав, това се знаеше. . . Иначе те право говорят. Чак от града са дошли да му пълнят главата.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. — *Оскубаха ни, Стойо. Не се меси в пустата политика, сине! Динов мълчи. Тая вечер пак ще пълни главите на съселяните си да вървят с комунистите и да изградят единния.* Ем. Станев, Иван Кондарев.
Още: **Тъпча главата.**

ПЪЛНЯ ДЖОБА (ДЖОБОВЕТЕ) *някому.* Давам възможност на някого да печели за моя сметка. *Щом събаряме междите, нека заличим всичко старо и прогнило. . . Да отсечем крушата на раздора. . . Стига пълнихме джобовете на адвокатите, стига поихме кривите свидетели.* Кр. Григоров, Новодомци.

ПЪЛНЯ КАЦА БЕЗ ДЪНО. Върша безполезна работа. *Омръзна ми тази работа, само пълня каца без дъно и няма никакъв резултат.*

ПЪЛНЯ ОКОТО (ОЧИТЕ). *Самост. или на някого.* Нравя се, харесвам се с външния си вид. *Годината обещаваше добра жетва, земята пълнеше окото.* Л. Стоянов, Бенковски. *И радваше се Григор Поков,. . ., но най-вече му пълнеше очи Дойновата къща.* А. Стра-

шимиров, Кочаловската крамола. *Такова грозде се раждаше само във Воденско и само воденчани можеха да го съхраняват до късна зима, за да пълни очите им и украсява трапезите им.* Д. Спространов, Самообречените.
Още: **Ловя окото.**

ПЪЛНЯ СИ ДЖОБА (ДЖОБОВЕТЕ). Обогатявам се, като печеля от чужд труд; богатея по нечестен начин. *Тук всеки, който може, скуби, ползува се от положението, пълни си джоба...* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Поглъщаха като акули народния труд и пълнеха джобовете си.* А. Каралийчев, Червеното море на Куртово Конаре. *И за какво е била цялата тази съсипия* [войната]*? Сега чак старецът проумяваше от приказките на младите и от вестниците, че е било, за да могат големите богаташи да си пълнят джобовете.* Г. Караславов, Подпис за мира.
Още: **Пълня си кесията.**

ПЪЛНЯ СИ КЕСИЯТА. Вж. Пълня си джоба (джобовете).

ПЪРВИ ПЕТЛИ. Времето след полунощ (когато пропяват петлите за първи път). *Дядо Костадин и Танашакът — заминаха за Цариград. Когато тръгнаха, никой не ги угади. Нощно време, по първи петли, се измъкнаха из Топола.* К. Петканов. Старото време. *Той беше веселяк по кръв... и можеше да разказва приказки от мръкнало до първи петли.* А. Гуляшки, Село Ведрово. — *По-рано трябваше и нощем да трантувам на добичето, да му постилам слама, да ставам по първи петли да му притурям храна, да го завивам.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Трябваше да тръгнат на път след първи петли.*

ПЪРЖА СЕ В СОБСТВЕНОТО СИ МАСЛО и **ПЪРЖА СЕ В МАСЛОТО СИ.** Намирам се в крайно тежко, много лошо положение, подложен съм на големи изпитания и трудности. *Тебе те чака наистина път... А питаш ли мене? Ще остана тук да се пържа в собственото си масло.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Но по-страшно, по-жестоко страдание бе приготвила съдбата на Селим хан, по-насищаща мъст за Юсуф. „Колко още има да се пържиш в маслото си!“ — мислеше с наслада, докато преминаваше Портата на щастието.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ПЪРЖА СЕ НА ЕДИН ТИГАН *с някого* **[ПЪРЖИМ СЕ НА ЕДИН ТИГАН].** Еднакво страдам с някого, еднакво се мъча от нещо (еднакво страдаме и се мъчим с някого от нещо). *Брей, постресва се тогава братовчедът, какво правя аз, та се откъсвам така от хората?... Най-после колеги сме, на един тиган се пържим, защо да ги дразня напразно?* Сп. Йончев, Съблазни. *Двери би на един тиган се пържат и пак вяра си не хващат.* Поговорка.

ПЪРЖА СЕ НА ЖЕГЛА. *Диал.* Изпаднал съм, намирам се в много тежко положение, имам големи неприятности; подложен съм на големи изпитания, трудности.
Още: **Пържа се на огън.**

ПЪРЖА СЕ НА ОГЪН. Изпаднал съм, намирам се в много тежко положение, имам големи нериятности; подложен съм на големи изпитания, трудности. — *Ако беше на мое място, ако се пържеше на моя огън и ти щеше да се научиш...* Ем. Манов, Ден се ражда.
Още: **Горя в (на) огън. Пека се на огън. Пържа се на жегла.** *Диал.*

ПЪРЖА ЯЙЦА НА ВЯТЪРА. Нищо не правя; занимавам се с празна работа или бездействувам.

ПЪСТРА ЛЪЖА В КОШНИЧКА. *Диал.* Казва се (обикн. на децата), когато някой ги лъже, че уж им е донесъл нещо от някъде, където е ходил.

ПЪТЕН ЛИСТ. *Книж.* Възможност за преуспяване, напредване, издигане. *Онзи, който бе отгледал таланта, онзи, който бе дал пътен лист в живота на писателя, в тоя тежък момент бе изоставен.* Д. Кръстев, Чуждите — свои, а своя — чужд.

ПЪТИЩАТА НИ СЕ РАЗДЕЛЯТ. *Книж.* Нямаме вече близки отношения, нямаме вече нищо общо в работата или живота си. *Ние се познаваме вече 20 години. Какво не стана през това време и колко много се разделиха пътищата ни! Приятелството ни обаче се опази.* А. Страшимиров, Елин Пелин и др. в спомените на съвременниците си.

ПЪТНИК ЗА ОНЗИ (ОНЯ) СВЯТ. Тежко болен човек, който е на умиране, който няма да оздравее. *Хаджи Кою хаджи Стойоолу, старият търговец на розово масло, беше вече пътник за оня свят.* Чудомир, Портрет.

ПЪТЯТ Е ЧИСТ. Има възможност да се мине, да се отиде някъде или да се предприеме нещо без пречки и неприятности. *Здрависали се, па захванал да го съди, каква е тая лудост да пътува с потерята, да се излага на всеки миг на ужасна опасност,. . . Левски се усмихнал, па казал: — Не се безпокой: сега пътя е най-чист.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Прекрачи прага, спря се сред улицата и, като не можа да пронижe с поглед тъмнината, гласно си помисли: — Василе, пътят ти вече е чист!* К. Петканов, Дамяновата челяд. *— Стояне, прибери се в къщи! По това време никъде не се ходи. Пътищата не са чисти.* К. Петканов, Старото време. *— Друнгарият и съгледвачите стигнаха до Мосинопол. Ще повелиш ли, о царство ти, да почакаме, докато видим дали пътят е чист?* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Стиснал под полушубката си зареден картечен пистолет, той беше готов всеки момент да посрещне и най-голямата изненада. По походката на Емил Станев, също въоръжен с два парабела, Матьо разбираше доколко пътят е чист.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

ПЪХАМ (ПЪХВАМ / ПЪХНА) ПРЪТ (ПРЪТИ) В <СПИЦИТЕ НА> КОЛЕЛОТО (КОЛЕЛЕТАТА) *на нещо. Книж.* Умишлено преча за осъществяване на развитието на нещо; спъвам нещо. *Но на комунистите май той пò се сърдеше. Те мътеха навсякъде, те му пречеха на път и кръстопът, те пъхаха пръти в колелетата му и не му даваха мира и спокойствие.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Турям / туря (поставям / поставя, слагам / сложа) прът в <спиците на> колелото (колелетата).**

ПЪХАМ СЕ (ПЪХВАМ СЕ / ПЪХНА СЕ) В УСТАТА НА ВЪЛКА. Постъпвам така, че сам се излагам на голяма опасност, която идва от страна на някого. *Да отиде като лъжлив сват при българите! Да се пъхне в устата на вълка!* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

Още: **Навирам се / навра се (въвирам се / въвра се, напъхвам се / напъхам се) в устата на вълка. Пъхам се, пъхвам се / пъхна се в устата на звяра.**

ПЪХАМ СЕ (ПЪХВАМ СЕ / ПЪХНА СЕ) В УСТАТА НА ЗВЯРА. Постъпвам така, че сам се излагам на опасност, която идва от страна на някого. *Но аскерите не излизаха от обсадената крепост. Защо сами да се пъхат в устата на звяра?* М. Марчевски, Калофер войвода.

Още: **Въвирам се / въвра се (навирам се / навра се) в устата на звяра. Пъхам се, пъхвам се / пъхна се в устата на вълка.**

ПЪХАМ СИ ГАГАТА *някъде.* Меся се там, където не трябва, нито е желано, или проявявам някакъв неоправдан, ненужен интерес към нещо. *— Бъркаш се, дето не ти е мястото. Не си кадърна за нищо, а току си пъхаш гагата!* К. Петканов, Без деца. *Отде знаеш какво става в къщата ми, че си пъхаш гагата тук?* П. Ю. Тодоров, Самодива. *Нима той не се сеща за Калинча? — Пусти му Калинчо, пъха си гагата там, дето не му е мястото.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Той* [докторът] *да си гледа болните и да не си пъха гагата в държавните работи. . . държавата не е болница.* Ст. Л. Костов, Големанов. *Звяр! Тъй ли гледаш конете си?. . . — Не си началник, не си доктор, а какво си пъхаш гагата тука?* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Внимавай: след победата те веднага ще си заминат, затуй не трябва да си пъхат гагите, където нямат работа.* Хар. Русев, Под земята. *Щом и техниците взеха да си пъхат гагите в инженерската работа, аз се дърпам настрана и си измивам ръцете като Пилат.* П. Незнакомов, Бяло и черно.

Още: **Пъхам си носа. Пъхам си муцуната.** *Пренебр.* **Бутам си (бъркам си, вра си, въвирам си, завирам си, навирам си, муша си, мушкам си, тикам си, увирам си) гагата. Пъхам си гагата в чужда паница.** *Диал.*

ПЪХАМ СИ ГАГАТА В ЧУЖДА ПАНИЦА. *Диал.* Меся се там, където не трябва, нито е желано, или проявявам някакъв неоправдан, ненужен интерес към нещо. *За миг Янко се изчерви. . . — Това си е моя работа, какво си пъхате гагите в чужда паница! — и бързо си тръгна за в къщи.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

Още: **Пъхам си гагата.**

ПЪХАМ СИ МУЦУНАТА *някъде. Пренебр.* Меся се там, където не трябва, нито е желателно или проявявам някакъв неоправдан, ненужен интерес към нещо. — *Защо ти е Яна? — запита Гатю. Вместо отговор Борис изкрещя в лицето му „чиба" и започна да се брани от него, уж да не го ухапел. — Не си пъхай муцуната, където не ти е работата!* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

Още: **Пъхам си гагата (носа). Въвирам си муцуната.** *Пренебр.*

ПЪХАМ СИ НОСА *някъде.* Меся се там, където не трябва, нито е желано, или проявявам някакъв неоправдан, ненужен интерес към нещо. *Двамата се спогледаха и в тоя кратък миг пътникът искаше да прецени дали железничарят не е от ония подозрителни типове, които навсякъде си пъхат носа, за да подушат нещо нередно.* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Имам зет,. . ., но е един алчен за пари, ламя. . . Затуй не му давам да си пъха носа в моите сметки.* А. Гуляшки, Златното руно. *Нали виждаш, Пандов навсякъде си пъха носа, навсякъде вижда вредителство и саботаж.* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Докторът, както го наричаха в другарска среда, беше във всяко отношение отличен човек, но имаше и един порок: беше прекалено жизнен и обичаше да си пъха носа в работите на ближния.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. — *Тя е една такава, особена работа. Ходиш по бойната линия,. . ., пъхаш си носа из разните тилови части — и каквото виждаш, описваш.* П. Вежинов, За честта на родината. *Само да има кой да повардн в двора и ако види, че иде полиция, да ни обади. — Аз ще пазя! — извика Янко. — Я стига си пъха носа! — разсърди се баща му.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

Още: **Пъхам си гагата. Пъхам си муцуната.** *Пренебр.* **Бутам си (бъркам си, вра си, въвирам си, завирам си, навирам си, муша си, мушкам си, тикам си, увирам си) носа.**

ПЪХАМ СИ (ПЪХВАМ СИ / ПЪХНА СИ) ПРЪСТА ТАМ, ДЕТО СКЪРЦА ВРАТАТА. Постъпвам така, че сам си навличам неприятност, сам си докарвам беда. *Припомних си думите на Лачката. . ., че съм пъхал пръста си там, дето скърцала вратата.* К. Калчев, Двама в новия град.

ПЪХАМ СИ РЪЦЕТЕ В ЦЕПЕЦА. *Диал.* Доброволно се заемам с нещо трудно или опасно, което може да ми навреди или с което се излагам на риск. — *Аз имам жена, деца! Едва отървах главата си в двайсет и трета година, сега не ща да си пъхам ръцете в цепеца!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

Още: **Турям си (слагам си) ръцете в цепеца.** *Диал.*

ПЪХВАМ СИ / ПЪХНА СИ ГАГАТА *някъде.* Намесвам се там, където не трябва, нито е желано, или проявявам някакъв неоправдан, ненужен интерес към нещо. *Все ти ще се намериш да си пъхнеш гагата, дето не ти е мястото.*

Още: **Пъхвам си / пъхна си носа. Пъхвам си / пъхна си муцуната.** *Пренебр.* **Бутвам си / бутна си (мушвам си / мушна си, тиквам си / тикна си, въвирам си / въвра си, завирам си / завра си, навирам си / навра си, увирам си / увра си) гагата.**

ПЪХВАМ СИ / ПЪХНА СИ МУЦУНАТА *някъде. Пренебр.* Намесвам се там, където не трябва, нито е желано, или проявявам някакъв неоправдан, ненужен интерес към нещо. *Защо си пъхна муцуната в тая неприятна история.*

Още: **Пъхвам си / пъхна си гагата (носа). Въвирам си / въвра си муцуната.** *Пренебр.*

ПЪХВАМ СИ / ПЪХНА СИ НОСА *някъде.* Намесвам се там, където не трябва, нито е желано, или проявявам някакъв неоправдан, ненужен интерес към нещо. *И тук ли успя да си пъхнеш носа? Не виждаш ли, че не е за тебе работа!*

Още: **Пъхвам си / пъхна си гагата. Пъхвам си / пъхна си муцуната.** *Пренебр.* **Бутвам си / бутна си (мушвам си / мушна си, тиквам си / тикна си, въвирам си / въвра си, завирам си / завра си, навирам си / навра си, увирам си / увра си) носа.**

ПЪЦНАЛА ГО НА ПЪТЯ. *Диал.* За жена — лесно, бързо родила.

ПЪШКАМ ПОД БОТУША *на някого. Книж.* Търпя господството, тиранията на някого. *Народът ни векове е пъшкал под ботуша на жесток поробител.*

ПЪШКАМ ПОД ХОМОТА *на някого или нещо* и **ПЪШКАМ ПОД ХОМОТ.** *Самост. Книж.* Търпя господството на някого или нещо, търпя тирания.

Още: **Пъшкам под ярема (ярем).**

ПЪШКАМ ПОД ЯРЕМА *на някого или нещо* и **ПЪШКАМ ПОД ЯРЕМ.** *Книж.* Вж. Пъшкам под хомота *на някого. Както тогава, тъй и днес робството продължава да съществува и да създава паметници, богатства и всякакви блага за властителите на живота, докато самите народи пъшкат под ярема на мизерията.* Стр. Кринчев, В страната на палмите.

ПЯНА МИ ИЗЛИЗА / ИЗЛЕЗЕ НА УСТАТА. *Обикн. със следв. изр. със съюз* да.
1. Обхваща ме силен гняв, яд; вбесявам се от яд (обикн. като говоря много за нещо). *Пяна й излиза на устата да черни снаха си.*
2. Омръзва ми, дотяга ми (употребява се когато непрекъснато се повтаря или дълго се говори за едно и също нещо). *Пяна ми излезе на устата да ти повтарям, че трябва да си прибираш дрехите на място.*

Р

РАБОТАТА МИ РАБОТИ. *Диал.* Наред ми е всичко, успявам.

РАБОТАТА НЕ Е ЗАЕК <ДА ИЗБЯГА>. Казва се на човек, който бърза да свърши някаква работа, за да се убеди да я отложи, да я свърши по-късно. — *Хайде, сбогом, че имам работа в къщи. — Постой още малко де, работата не е заек, пак ще я свършиш.*

РАБОТАТА ПЛАЧЕ ОТ МЕНЕ. *Диал.* Много съм работлив, не се боя от никаква работа.

РАБОТИ МИ КЪСМЕТА. Върви ми, имам успехи, щастлив съм. — *Поживей си, бай Матейчо! — говореше той на себе си срещу огледалото. — Каква хазяйка имаш, а? Работи ти късметът, магаре, чудо жена, ама и ти й взе акъла, сече ти чейнето като халваджийска тесла.* В. Нешков, Настъпление. — *Пристигнахме! — каза Петручио. — Сега ще видим дали ти работи късметът.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.
Още: **Работи ми честта.** *Диал.*

РАБОТИ МИ ЧЕНЕТО. Умея да приказвам, да говоря убедително; красноречив съм. — *Работи му ченето на тоз главанец, ей! — каза някой. — Говори, май с чиляк, като разпран.* Й. Йовков, Чифликът край границата.
Още: **Сече ми (играе ми) ченето.**

РАБОТИ МИ ЧЕСТТА. *Диал.* Вж. Работи ми късмета.

РАВНА ЛИВАДА[1]. *Диал.* Глупав човек. *Оплаках се на мъжа, пък той нали си е равна ливада, ми вика: — Трай, не се бъркай в живота на младите.* Г. Краев, Аз си знам.

РАВНА ЛИВАДА[2]. *Диал.* Лесен, удобен, без трудности. *Животът му е равна ливада.*

РАДВАМ ОКОТО. Доставям удоволствие като ме гледат; хубав съм, приятен съм за гледане. *Тя* [аладжата] *беше от нежнорезедави, бледосини, ечемиченожълти, вишневи и бели ивички и жички, които се преливаха на светлината и радваха окото.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Напущаме Плоещ и навлизаме в красивата долина на р. Прахова. Леко хълмиста, с множество овощни градини, зелени ливади, весели ручеи, тя радва окото и с право се слави с красотата си.* Г. Белев, Картини из Румъния.

РАДИ БОГА. *Книж.* Възклицание за изразяване на молба. *Какво е туй? Ради бога, кажете ми какво е туй?* Ал. Константинов, Сеятели на рабски чувства. *Ах, оставете, ради бога, тия дивашки самохвалства!* Ал. Константинов, Бай Ганьо.
Още: **За бога** /в 1 знач./.

РАЖДА МИ / РОДИ МИ ГЛАВАТА. 1. *Само в несв. вид и обикн. с отриц.* Умен съм, способен съм. *И да чуеш как приказва, като някой логотет: хитро, изкусно. Прост, но ражда му главата.* Ив. Вазов, Ивайло. *На вашия Иван не му ражда много главата.*
2. *Нещо.* Измислям нещо, някакъв план, някакво решение; съобразявам как да постъпя. *Над къщата се развяваше голямото панагюрско знаме... Дали от по-напред беше то издигнато, или главата на Бенковски роди това, аз не зная навярно.* Зах. Стоянов, Записки

по българските въстания. *„А бе какво може да му роди главата на един низов партиен работник повече от моята! Той трябва само да изпълнява!“* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. // Измислям, съчинявам нещо. *Хаджи Ахил е един беден бръснар... не записва това, което ражда главата му.* Ив. Вазов, Хаджи Ахил.

Още: **Ражда ми / роди ми тиквата (кратуната).** *Пренебр.*

РАЖДА МИ / РОДИ МИ КРАТУНАТА. *Пренебр.* Вж. Ражда ми / роди ми главата. *— Браво! — потупа ме дружески шефът. — Ти излезе прав!... Ако бяхме тръгнали през деня, кой знае на каква беда щяхме да налетим! Друго нещо е нощта... — Понякога и тази зелена кратуна може да роди нещо! — засмях се самодоволно аз и се чукнах по главата.* Ив. Аржентински, Сребърната пътека.

РАЖДА МИ / РОДИ МИ ТИКВАТА. *Пренебр.* Вж. Ражда ми / роди ми главата. *— В бяло искал да бъдем човека, в бяло... И палта бели трябвало, и престилки... — Поразила го пораза, че отгде да му ги намерим? — Не зная. Аз се обърках вече съвсем и нищо не ми ражда тиквата. Виж ти дано нещо...* Чудомир, В бяло.

РАЗБИВАМ / РАЗБИЯ ЖИВОТА *на някого.* Причинявам големи нещастия на някого, правя го съвсем нещастен. *— Ама чакай един момент, да извикам „Бърза помощ“. Умира жената. — Ти си луд! Сантиментална свиня. Нямам време сега за съчувствия... — Убиец! Мръсник! Продажно животно! Шпионин!... Ти ѝ разби живота. Ще те убия!* К. Кюлюмов, Последният шанс.

РАЗБИВАМ / РАЗБИЯ НА (В) ПУХ И ПРАХ. 1. *Нещо.* Унищожавам напълно нещо. *Всички планове, които кроихме за моето бъдеще, са разбити в пух и прах.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Но ревността изведнъж разби на пух и прах малката му радост.* П. Михайлов, Под земята.
2. *Някого.* Побеждавам, напълно сразявам някого. *До късно след полунощ Иван мислеше как Червената армия ще разбие на пух и прах хитлеристката сбирщина и как всички фашисти у нас ще си глътнат езика.* Г. Караславов, Танго. *Не само Подгорица не беше взета, но и последната чета на Любобратича беше разбита в пух и прах.* Ив. Вазов, Под игото.

Още: **Направям / направя <на> пух и прах** /в 1 и 2 знач./.

РАЗБИВАМ / РАЗБИЯ ОКОВИТЕ *на нещо. Книж.* Освобождавам се от нечия власт, от някаква зависимост. *Нашата революция е единствената, която не само разби оковите на капитализма и даде свобода на народа, но успя още да създаде материални условия за заможен живот на народа.* История на ВКП (болшевики).

Още: **Разчупвам / разчупя (троша, чупя) оковите.** *Книж.*

РАЗБИВАМ / РАЗБИЯ ОКОВИТЕ <СИ>. *Книж.* Освобождавам се от робство, от някаква зависимост, ставам свободен.

Още: **Разчупвам / разчупя (троша, чупя) оковите <си>.** *Книж.*

РАЗБИВАМ ОТВОРЕНИ ВРАТИ. *Книж.* Полагам безсмислени усилия да докажа нещо, което е съвсем очевидно.

Още: **Бия в отворени врати.**

РАЗБИВАМ СЕ / РАЗБИЯ СЕ НА ПУХ И ПРАХ. Оставам безуспешен, не се осъществявам; бивам унищожен. *Има и села... където опитът на враговете да попречат на ентусиазма, с който селските стопани изпълняват своя патриотичен дълг, се разбива на пух и прах благодарение на бдителността и успешната разяснителна работа.* в. Отечествен фронт.

РАЗБИВАМ СИ / РАЗБИЯ СИ ГЛАВАТА. Претърпявам голям неуспех, голяма несполука или се погубвам. *С тая революционна армия... Керенски се опита да води настъпателна война. Той си разби главата.* В. Коларов, С перо и слово за българо-съветска дружба.

РАЗБИВАМ / РАЗБИЯ СЪРЦЕТО *на някого.* Правя нещастен някого, който е влюбен в мене, като не отговарям на чувствата му или го изоставям. *Бедният влюбен попреди момък още любеше жената, която му бе разбила сърцето по такъв безпощаден начин.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

РАЗБИРА ЛИ <ТИ> СВИНЯ ОТ КЛАДЕНЧЕВА ВОДА. *Пренебр.* За прост, ограничен човек, който не може да разбере и оцени нещо по-хубаво, по-добро. *Но като наближихме до Цариброд и почна да се стъмнява, като се опитаха да осветят вагоните и се оказа, че забравили да приготвят лампите... тогава... се изхлъзваше и нашият патриотически ентусиазъм... Даже бай Ганьо ми пошепна на ухото: „Разбира ли ти свиня от кладенчева вода!“* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

Още: **Проумява (отбира) ли <ти> свиня от кладенчева вода.** *Пренебр.* **Знае свиня кладенчева вода.** *Пренебр.*

РАЗБИРАМЕ СИ ОТ ЛАФА. *Простореч.* Вж. Разбираме си от приказката. — *Ще вземеш тоя войник и ще го заведеш при тебе на квартира... — А бе, господин подофицер, та баш на мене ли намери да насадиш тоя чук! — ... Хич няма да си разбираме от лафа.* П. Вежинов, Втора рота.

РАЗБИРАМЕ СИ ОТ ПРИКАЗКАТА. Живеем в разбирателство помежду си, в добри отношения; погаждаме се. *Нашият доктор се влюби в него* [в германеца] *и си разбираха от приказката.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад.

Още: **Разбираме си от лафа.** *Простореч.*

РАЗБИРА МИ ГЛАВАТА *от нещо. Обикн. във 2 и 3 л. Обикн. с ирон. интонация.* Не съм запознат с нещо (с някаква работа, дейност и под.), не мога да се ориентирам правилно в нещо, да преценя нещо. — *Много ви разбира главата от колесници — каза Гурко.* С. Стратиев, Самотните вятърни мелници. — *Този пък кой е? — каза Гурко. — Прилича ми на борче! — Много ти разбира главата от борчета! — отвърна Тони.* С. Стратиев, Самотните вятърни мелници. *Чунким теб ти разбира главата от симфонии!*

РАЗБИРА <ТИ> СВИНЯ ОТ НОВО КОРИТО. *Диал. Пренебр.* За човек, който, като си е облякъл нови дрехи, не ги пази, а ги изцапва, измърсява.

Още: **На свиня дай ново корито.** *Диал. Пренебр.*

РАЗБРАЛ СЪМ ОТ СВЕТА. Вж. Разбрал съм <си> от живота. *Тя, жена му, е видяла мъж, видяла и деца, а ти какво си разбрала от света? Нищо.* Ст. Чилингиров, Рибена кост.

РАЗБРАЛ СЪМ <СИ> ОТ ЖИВОТА. Живял съм много добре, имал съм много удоволствия и развлечения. *Фру Гиле е жена, разбрала твърде много от живота. Тя е своеобразен мъдрец — с морал и без морал, добра и зла, хитра и глупава според случая, в който я хвърля животът.* Ст. Грудев, Адриана Будевска. *Майка ми какво си е разбрала от живота — все деца е гледала.*

Още: **Разбрал съм от света.**

РАЗБЪРЗАЛ СЪМ СЕ КАТО ДОЛНИЯ КАМЪК НА ВОДЕНИЦА. *Диал. Ирон.* Крайно ленив, муден съм.

Още: **Бързам (мърдам се) като на воденицата долния камък.** *Диал. Ирон.*

РАЗБЪРКВАМ / РАЗБЪРКАМ АКЪЛА *на някого.* Повлиявам зле на някого, като му внушавам вредни идеи и го отклонявам от правилния начин на мислене и действие; размирявам. *Така ще съсипя всички, дето вдигаха глава и дето разбъркваха акъла на хората!* Т. Г. Влайков, В село.

Още: **Разбърквам / разбъркам ума (главата, мозъка). Забърквам / забъркам акъла** /в 1 знач./. **Размътвам / размътя акъла** /във 2 знач./.

РАЗБЪРКВАМ / РАЗБЪРКАМ ГЛАВАТА *на някого.* Повлиявам зле на някого, като му внушавам вредни идеи и го отклонявам от правилния начин на мислене и действие; размирявам. *Още щом чух отвътре да говори с провлачен глас криводолският ходжа,..., усетих как силно нахлува кръвта в сърцето ми. Ето кой тия дни е разбъркал пак главата на Нихад.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Тикнаха го в топчиите, да си изкарат всичката мъст. Зарадваха се душмани... Да миряса. Стига все той врява е дигал и разбърквал главите на хората.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Тукашний нашний даскал беше така разбъркал главите на няколко глупаци, щото боже упази!* Ив. Вазов, Руска.

Още: **Разбърквам / разбъркам ума (акъла, мозъка). Забърквам / забъркам главата** /в 1 знач./. **Размътвам / размътя главата** /във 2 знач./.

РАЗБЪРКВАМЕ СИ / РАЗБЪРКАМЕ СИ ШАПКИТЕ. Скарваме се.

Още: **Разменяме си / разменим си (размесваме си / размесим си, променяме си / променим си, омесваме си / омесим си, сбъркваме си / сбъркаме си, сритваме си / сритаме си) шапките. Омешваме си / омешаме си шапките.** *Диал.*

РАЗБЪРКВАМ / РАЗБЪРКАМ МОЗЪКА *на някого.* Повлиявам зле на някого, като му внушавам вредни идеи и го отклонявам от правилния начин на мислене и действие; размирявам.

Още: **Разбърквам / разбъркам главата (ума, акъла). Размътвам / размътя мозъка** /във 2 знач./.

РАЗБЪРКВАМ / РАЗБЪРКАМ СМЕТКИТЕ *на някого.* Попречвам за осъществяването на плановете или намеренията на някого; разваляm, осуетявам плановете, намеренията на някого. — *Той е чист саботьор, другарю поручик! — Виждате ли, другари, той е знаел кой може да му разбърка сметките.* П. Вежинов, Втора рота.

Още: **Забърквам / забъркам (обърквам / объркам) сметките.**

РАЗБЪРКВАМ / РАЗБЪРКАМ *някакви* **ТРИЦИ.** *Самост. или някому.* Причинявам някакви неприятности някому, създавам неприятно, объркано положение, обикн. с интриги, клевети. *Тая жена не ми харесва — ще разбърка трици в чифлика.* К. Петканов, Златната земя.

Още: **Бъркам (забърквам / забъркам, объркввам / объркам, надробявам / надробя)** *някакви* **трици.**

РАЗБЪРКВАМ / РАЗБЪРКАМ УМА *на някого.* Повлиявам зле на някого, като му внушавам вредни идеи и го отклонявам от правилния начин на мислене и действие; размирявам. *С тия философии ти разбърка ума на толкова си прости души.*Елин Пелин, Летен ден. *Той беше подочул, че от някое време насам младежите пак са се разшавали. Нали Дако,. . ., бяха го уловили, че гърми с пищов в зимника!. . . — А бе че някой разбърква умовете на момчетията, разбърква ги! Кой ли ще да е? Да не са даскалите?* Д. Марчевски, Дошло е време.

Още: **Разбърквам / разбъркам главата (акъла, мозъка). Забърквам / забъркам ума** /в 1 знач./. **Размътвам / размътя ума** /във 2 знач./.

РАЗВАЛЯМ / РАЗВАЛЯ КАЛИМЕРАТА *с някого.* Преставам да бъда в приятелски отношения с някого, скарвам се с него. *Тъй и тъй сме приятели, да не развалим калимерата?* Ив. Вазов, Нова земя. — *Слушай — каза Иванчо, — довечера сме на Габъра. . . Няма къде да мърдаш, ще дойдеш! Инак разваляме калимерата!* К. Калчев, Двама в новия град.

РАЗВАЛЯМ / РАЗВАЛЯ КЪЩА. Обикн. за жена — с лошото си поведение ставам причина да се разтури някое семейство, да се разтрогне някой брак. — *Белчо, тази жена е разпасана кучка! — Такава е Ивана — къща разваля!* К. Петканов, Морава звезда кървава.

РАЗВАЛЯМ КЪЩА, НАПРАВЯМ ЗАХОД. *Диал.* Постъпвам безсмислено, обикн. като разваляm, жертвувам нещо ценно заради нещо дребно, незначително.

РАЗВАЛЯМ / РАЗВАЛЯ МАХМУРЛУК. *Диал.* Пия отново, за да ми мине главоболието, предизвикано от предишното пиене.

РАЗВАЛЯМ СИ УСТАТА. *Диал.* Приказвам неприлични думи; псувам.

РАЗВАЛЯМ ЦЪРКВА, НАПРАВЯМ ПЛЕВНЯ. *Диал.* Постъпвам безсмислено, обикн. като разваляm, жертвувам нещо ценно заради нещо дребно, незначително.

РАЗВИЛА МИ СЕ Е БУРМАТА. Побъркал съм се, полудял съм, не съм нормален. *На този се е развила бурмата. Хвърля се на колене пред чужди жени и забравя шапката и бастуна си.* Ив. Вазов, Кандидати на славата.

Още: **Развъртени ми са бурмите.**

РАЗВЛАЧАМ БОБ *за някого. Ирон.* Никак не желая да видя някого, да се срещна с него, никак не се интересувам от някого. — *Хич не ме е еня за него. — Е, той пък развлача боб за тебе.*

Още: **Боб хвърлям.** *Ирон.*

РАЗВЛЕКЪЛ СЪМ СЕ КАТО ГЛИСТА̀. *Диал.* Работя мързеливо, лениво.

РАЗВЛЯКЪЛ СЪМ СЕ КАТО МЪГЛА ПО РИДИЩА. *Диал.* Работя мързеливо.

РАЗВЛЯКЪЛ СЪМ СЕ КАТО СЪДРАН ЦЪРВУЛ. *Диал.* Работя мързеливо, лениво.

РАЗВРЕЖДАМ / РАЗВРЕДЯ РАНАТА и **РАЗВРЕЖДАМ / РАЗВРЕДЯ** *някаква* **РАНА** *някому или самост.* Припомням някому нещо болезнено за него, някаква мъка, скръб. *— Гроздан направи донесение срещу тебе. . . Щял да те съди — каза Трифон и му се стори, че не е твърде уместно да разврежда раната му* [на Пинтата]. Г. Караславов, Обикновени хора. *Тоя глас развреди незарасналата рана в майчиното сърце.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Не можеше да стои тука, и тук тия борове,. . ., развреждаха раната ѝ. Сякаш не капчици смола, а бучици сол слагат в нея.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Не ми говори за него, не развреждай старата ми рана.*

Още: **Чопля раната.**

РАЗВЪРЗАЛ СЪМ КАТО ЛИСИЦАТА ВОЙСКАТА. *Диал. Неодобр.* Захванал съм много работи, а няма да ги свърша.

РАЗВЪРЗАЛ СЪМ СИ УЧКУРЛУКА. *Диал.* Харча без мярка.

РАЗВЪРЗВАМ ГИ / РАЗВЪРЖА ГИ. Започвам да приказвам много, нашироко и свободно. — *Ти да си пазиш думите, приятелю, че аз като ги развържа, няма да имат край.* Кр. Григоров, Танчо от Гороцвет.

РАЗВЪРЗВАМ / РАЗВЪРЖА ГОРДИЕВИЯ ВЪЗЕЛ. *Книж.* Разрешавам крайно заплетена, трудноразрешима задача, намирам изход от крайно сложно положение. *Никога силите на мира не са имали такава забележителна възможност да развържат гордиевия възел на проблема за разоръжаване.* в. Работническо дело.

От легендата, предавана от древните историци, според която Александър Македонски разсякъл с меча си сложния и хитро завързан възел от фригийския цар Гордий. По предсказанието, владетел на цяла Азия щял да стане онзи, който успее да развърже този възел.

Още: **Разсичам / разсека (разрязвам / разрежа) гордиевия възел.** *Книж.*

РАЗВЪРЗВАМ / РАЗВЪРЖА ЕЗИК и **РАЗВЪРЗВАМ СИ / РАЗВЪРЖА СИ ЕЗИКА.** Започвам да говоря много, обикн. за неща, които би трябвало да премълча, да не казвам; разприказвам се, раздрънквам се. — *Ти, Андрея, знаеш ли какво нещо е човекът? — заговори първият със същата страст. — Не. Ще ми отговориш, че брътвя, че ето, пийнах три ракии, и развързах език.* В. Ченков, По стръмното. *Където и да ходеха двамата другари, той ги следваше по стъпките им. Това накара селцето да развърже езиците си и да заприказва врели-некипели.* К. Петканов, Златната земя. *Капитане, само един начин има да си отървете животеца — като си развържете езика. . . Това ясно ли ви е?* П. Вежинов, Нашата сила. *Усмивката му означаваше и недоверие, и подканяне да си развържа още повече езика, и лека насмешка.* Ем. Манов, Моето първо лято. *Пък и не е хубаво човек на война много да знае. Ако го пипнат немците и развърже език, голяма беля може да направи.* П. Вежинов, За честта на родината. *Тогава най-после Момчил се досети и ме попита. Забравил бях за това, иначе не бих развързал езика си. — Ти хвалиш франките и земята им. Защо носиш чалма на главата си?* А. Дончев, Време разделно.

Още: **Развързвам <си> / развържа <си> уста<та>. Езикът (устата) ми се развързва / развърже** /в 1 знач./. **Отвързвам си / отвържа си езика.**

РАЗВЪРЗВАМ / РАЗВЪРЖА ЕЗИКА *на някого.* **1.** Обикн. за вино, ракия или други спиртни напитки — ставам причина някой да почне да говори много и да каже обикн. неща, които би трябвало да премълчи, или да се раздрънка, без да мисли какво говори. *Между това веселието в Банковата кръчма се беше усилило; виното се точеше изобилно и развързваше езиците.* А. Страшимиров, Някога. *Вълците, дето са вълци, па пак ходят заедно, а какво остава за хората — продължаваше войникът, на когото ракията беше развързала езика.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Виното развърза езиците на жените. Вдовицата Нона все по-често започна да кърши смях.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Сам си наля последната чаша. И може би точно тая чаша се оказа фатална, може би тя развърза езика му. — Аз проверих, докторче, — заговори той. . . — За стареца проверих, за присъдата.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Бащината му гайда не е гиздава, но затова пък ручилото ѝ протръбява издебело и прави хубаво „исо" на жалните родопски песни,*

които Ангел свири из пловдивските кръчмарници... И с тая гайда,..., която развързва езиците и прави хората да се „сдушават", намира двамина верни другари. Н. Хайтов, Шумки от габър.
2. Ставам причина някой да почне да говори по-свободно, по-плавно, по-леко и повече. *Има билки, дето могат да променят човек, кога поиска: този, дето цял живот е мълчал, току виж, билката му развързала езика — иди тогава, че търси друга билка да го върже!* Ст. Загорчинов, Ивайло.

РАЗВЪРЗВАМ / РАЗВЪРЖА КЕСИЯТА СИ. Давам пари за нещо, почвам да харча, проявявам щедрост. *Като ви се иска веселба, що не си развърже някой от вас кесията?* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Дошли бяха и някои по-заможни селяни, особено тия, които мъчно развързваха кесиите си и повече обичаха да бъдат гости на чужда трапеза.* Й. Йовков, Жетварят. *Тогава Ставрос донесе на Ангелика копринен плат чак от Солун, пък не беше човек, който лесно развързва кесията си.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *На няколко пъти за скритите пари на леля Жечка заприказва и Кръстьо Тошавров. Веднъж дори той направо подметна на сестра си, че трябва да развърже кесията си и да подкрепи Въкрила.* Г. Караславов, Обикновени хора.
Още: **Отпускам (отпущам) / отпусна кесията си.**

РАЗВЪРЗВАМ / РАЗВЪРЖА РЪЦЕТЕ *на някого.* Давам пълна възможност на някого да действува свободно или свободно да предприеме нещо. *Нивата е голяма и хубава, ще ги улесни, ще им развърже ръцете, прав е Илия.* Г. Караславов, Сметки. *Види се, някой интригант ме е наклопал... Да! Партизански действувания, а сега ми развързват ръцете и ще действам архипартизански.* Ив. Вазов, Дядо Нистор. — *Новината не ви ли се струва важна? — попита предпазливо поручик Манев. — Важна е за нас — отвърна майорът. — Дотолкова е важна, доколкото ни развързва ръцете да действуваме без много заобиколки.* П. Вежинов, Втора рота. *Хубаво казваше чорбаджи Христо — заптисайте го тоя хаирсъзин, ама ние — през пръсти гледахме. Ръцете им развързахме бунт да правят.* П. Константинов, Предание от изчезналия град.

РАЗВЪРЗВАМ / РАЗВЪРЖА УСТА и РАЗВЪРЗВАМ СИ / РАЗВЪРЖА СИ УСТАТА. Започвам да говоря много, обикн. за неща, които би трябвало да премълча, да не казвам; разприказвам се, раздрънквам се. *Щеше ли да развърже хитлеристът своята бъбрива уста? Той не разчиташе... на неговата откровеност и затова бе приготвил внимателно въпросите.* П. Вежинов, Нашата сила.
Още: **Развързвам <си> / развържа <си> език<а>. Устата (езикът) ми се развързва / развърже** /в 1 знач./.

РАЗВЪРЗВАТ МИ СЕ / РАЗВЪРЖАТ МИ СЕ РЪЦЕТЕ. 1. Получавам пълна възможност да действувам свободно или свободно да предприема нещо.
2. Освобождавам се от някакъв ангажимент, от някакво задължение. *Стрина Венковица ем гледаше по-скоро невястата да земе сама да си реди и къпе детето, та да ѝ се развържат ръцете, ем ѝ беше някак мъчно да го остави.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ.

РАЗВЪРТЕНИ МИ СА БУРМИТЕ. Побъркал съм се, полудял съм, не съм нормален.
Още: **Развила ми се е бурмата.**

РАЗВЯВАМ / РАЗВЕЯ БАЙРАК. Водя въоръжена борба, обикн. нелегална. *И между българските опълченци имаше премного Ивановци, но като Иван Халата нямаше друг... Развявал байрак къде ли не, много пъти раняван от турците, той гледаше с презрение опасностите.* П. Карапетров, Двамата Ивановци. — *Аз научих, че имало доста уволнени по тия села. — Има. И въглевския даскал го уволниха. Сега развява байрак из Балкана. Ти, кардаш, като казваш, че си бил в София, как ги разбираш тия работи?* Ем. Станев, Иван Кондарев.

РАЗВЯВАМ / РАЗВЕЯ БАЙРАКА. Стоя начело на някаква борба, на някакво движение или течение. *Една вълна на декадентство беше завяла главите на нашите тогавашни писатели. Всичко беше символизъм. Теодор Траянов развяваше байрака.* А. Балабанов, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си.

РАЗВЯВАМ / РАЗВЕЯ КАТО БАЙРАК *нещо. Диал.* Съобщавам, разказвам нещо, което е трябвало да се пази в тайна.

РАЗВЯВАМ ПОЛИ. *Диал.* Вж. Развявам си забрадката. *Жените нямаха право да развяват поли из сокаците сами.* Д. Немиров, Братя.

РАЗВЯВАМ <СИ> / РАЗВЕЯ <СИ> БАЙРАКА. 1. За жена — водя безпътен, развратен живот. *Вдовицата Славка*[1] *захранила Найдена на братовия си годеж, помамила го, като разпасана кучка. Мъжът ѝ не умрял от божия смърт. Тя го удушила, за да може свободно да си развява байрака.* К. Петканов, Омайно биле. *Тя, изглежда, още момиче си е била галена, па сега като отиде мъжа ѝ войник, развя байрака.* Ст. Ц. Даскалов, Селски души. *Пък и той какво ли търси? Чунким не помня кога го роди майка му четири месеца по-напред и какъв байрак развяваше на времето из долната махала!* Чудомир, Не съм от тях.
2. Действувам безогледно. *Вярно е, че мнозина плещят по адрес на другаря Чолчев... Защо? Защото Чолчев държи на дисциплината в организацията и не прощава никому. И още, защото не си поплюва спрямо фашистите, не им дава да си развяват байрака.* Ем. Манов, Ден се ражда.

РАЗВЯВАМ СИ ЗАБРАДКАТА. *Диал.* За жена — ходя, шляя се, скиторя. *Залягам за общото и цели три часа бях на бригада, а не като Гана Дешкина, дето все парадира, че е първа и навсякъде си развява забрадката, а то цялата дандания била да вкара дъщеря си в университета.* Л. Кънчев, М. Топалов, Не съм от тях.
Още: **Развявам поли.**

РАЗВЯВАМ СИ / РАЗВЕЯ СИ ПРЪДНЯТА. *Вулг.* Ходя, шляя се някъде без работа. *Отида до село да си развее пръднята.*
Още: **Развявам си / развея си пъзните.** *Диал. Вулг.*

РАЗВЯВАМ СИ / РАЗВЕЯ СИ ПЪЗНИТЕ. *Диал. Вулг.* Вж. Развявам си / развея си пръднята.

РАЗГЛАСЕНА МИ Е ГЪДУЛКАТА. *Диал.* **1.** В лошо настроение съм.
2. Болнав съм.

РАЗГЛОБЯВАТ МИ СЕ / РАЗГЛОБЯТ МИ СЕ ЧЕНЕТАТА. *Подигр.* Говоря много, в продължение на много време, изморявам се от говорене.
Още: **Разчеква ми се / разчекне ми се ченето.**

РАЗГРЪЩАМ ТРЕВАТА И СТЪПВАМ. *Диал.* Предпазлив съм.

РАЗДАВАМ ЗА БОГ ДА ПРОСТИ[1]. *Диал.* Говоря празни приказки.

РАЗДАВАМ ЗА БОГ ДА ПРОСТИ[2]. *Диал.* За жена — имам леко поведение, развратна съм.

РАЗДЕЛИЛА СЕ КОЛЕДА ОТ БЪДНИ ВЕЧЕР. *Диал. Ирон.* За нещо, което не става, не се случва.

РАЗДЕЛЯЙ И ВЛАДЕЙ. *Книж.* Употребява се като формула за действие от страна на властвуващо лице, с която се изтъква, че по-лесно се управлява, ръководи, като се насъскват една срещу друга враждебни групировки или лица.

Произходът не е известен със сигурност. Употребявана още от римския сенат. Х. Хайне я приписва на македонския цар Филип. (Н. С. Ашукин, М. Г. Ашукина, Крылатые слова, М., 1960, с. 521).

РАЗДЕЛЯМ ЛЕГЛО *с някого* **[РАЗДЕЛЯМЕ ЛЕГЛО].** Имам интимна връзка с някого (имаме интимна връзка). *Сега тоя ще се върне от нивата уморен, но Тодора няма да го посрещне... Ни думица няма да му продума. Вече и легло не разделят.* К. Петканов, Без деца.
Още: **Деля легло̀. Деля постеля<та>.** *Диал.*

РАЗДЕЛЯМ / РАЗДЕЛЯ ОТ ДУША *някого. Диал.* Убивам, погубвам някого.

РАЗДИРАМ / РАЗДЕРА КОТКАТА <НА ПРАГА>. Искам да събудя страх у някого, да покажа, че ще командвам и няма да търпя да ми се възразява. — *Жените са една стока. Все да са ни опозиция. Трябва още в началото да им се хване изкъсо юздата.* —

. . . Грешите, другарю. Аз. . . — Мълчи, жена. . . — Така; така! Раздери котката! М. Колчакова, Проверка.

От обичая младоженецът да разчеква котката на прага в деня на сватбата, за са сплаши булката и да ѝ внуши да му се подчинява.

Още: **Одирам/одера котката.**

РАЗДОКАЗВАМ МЕРМЕЛИ И МЕСЕЛИ. *Диал.* Брътвя си.

РАЗДРАТО МИ Е ДОШЛО. *Диал.* Срещам затруднения, мъчнотии.

РАЗДРЪНКВАМ ОРЪЖИЕ. *Книж.* Заплашвам с война. *Докато на запад. . . чуждестранните генерали раздрънкват оръжие и обсъждат въпросите за подготовка на война, ние сме се събрали тук да обсъдим въпроса какво трябва да предприемем, за да достигнем мир и нов живот.* в. Работническо дело.

Още: **Дрънкам оръжие.** *Книж.*

РАЗДУХВАМ / РАЗДУХАМ ОГЪНЯ. Съдействувам за изострянето на някакъв конфликт, спор и под. *Ето щастливи хора, защото се слушат, уважават, обичат и работят. . . Ала колко бях излъгана. . . Брат срещу брата; снахите раздухват огъня и се лъжат една друга.* Ц. Церковски, Правдата.

РАЗЗЕЛЕНЯВАМ СЕ / РАЗЗЕЛЕНЕЯ СЕ КАТО ЛИПА В (У) ПОЖАР. *Диал. Ирон.* Никак не съм добре; не успявам, не прокопсвам.

Още: **Цъфвам / цъфна (процъфтявам / процъфтя) като липа у пожар.** *Диал. Ирон.*

РАЗИГРАВА МИ СЕ / РАЗИГРАЕ МИ СЕ КРЪВТА. Силно се ядосвам, разгневявам се, нервирам се много или ме обхваща някакво силно вълнение. *Чаплека не можа да изтрае, кръвта му на чорбаджия се разигра. . . Той вдигна тежката си като цепеница ръка и халоса момчето.* Ц. Лачева, Селският ангел.

РАЗИГРАВАМ / РАЗИГРАЯ КАТО МАЙМУНА *някого. Неодобр.* Карам някого да върши различни неща, обикн. като го мамя, че ще получи, постигне нещо, а не му давам възможност това да стане. *Гледа, дебне под око и ха това, ха онова прави, разиграва те като маймуна.* Ем. Станев, Повест за една гора.

Още: **Разигравам / разиграя като маймунка.** *Неодобр.*

РАЗИГРАВАМ / РАЗИГРАЯ КАТО МАЙМУНКА *някого. Неодобр.* Вж. Разигравам / разиграя като маймуна *някого.*

РАЗИГРАВАМ / РАЗИГРАЯ КОМЕДИЯ (КОМЕДИИ). Държа се неискрено, фалшиво; преструвам се. — *Марш, лицемер! — удари той по бюрото. — Ти имаш нахалството да се преструваш и да ме лъжеш в очите!. . . Ще ми разиграваш комедии!* Г. Караславов, Чиновническа история. *В един момент Лена като че ли се поколеба — дали репортерът не разиграва някаква комедия?* Н. Стефанова, Откриване на света. — *И какво очаквате, че след като той е мъртъв, аз трябва да обичам вас, понеже приличате на него? Толкова ли сте глупав?. . . — Не, Елена, аз по съвсем други причини разигравам цялата комедия с приликата между нас.* Ив. Остриков, Път през ада.

Още: **Играя комедия (комедии).**

РАЗИГРАВАМ СИ КОНЧЕТО. Вж. Разигравам си коня. *Бачо бил дал пари за вестник „Слово". Дал, а на нас нито дума! Тъй си разиграва кончето той.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Това така сломи бедния хидалго, че когато научи от Хасан, че в Разградски окръг Мерлен е успял също да разиграва кончето си (вместо да завършат сеитбата на царевицата до първи май, кооператорите от окръга имат да засяват до десети този месец още 22 хиляди декара — . . .), падна възнак и за втори и окончателен път се прости с душата си.* В. Цонев, Най-новите приключения на Дон Кихот и Санчо Панса.

РАЗИГРАВАМ СИ КОНЯ. Правя каквото си искам, върша произволи; своеволнича. — *Утре ще видим кой кум, кой сват! — нареждаше той. — Да не мисли, че като е на власт, може да си разиграва коня. . . И от него има по-големи началници.* К. Калчев, Живите помнят. *Но няма да позволим на разни панти и безделници да си разиграват коня! В дранголника ще ги натъхаме, там им е мястото.* П. Стъпов, Живот с надежда. *Наплашен народ. Наплашени от ония времена, когато е върлувал тъдява тъмръшкият деребей —*

Ахмед ага, че и отпосле, кога са си разигравали коня нашенски бирници, джандари, горски. Н. Хайтов, Съперници. *В Търново царицата си разиграва коня, както иска. . . „С тази войска ще смаже непокорните боляри в Овечко. Свърши ли с тях, ще свали от престола мъжа си и сама тя ще зацарува от името на малкия Михаил.“* Ст. Загорчинов, Ивайло.
Още: **Разигравам си кончето.**

РАЗИГРАЙ СИ УШИТЕ. *Диал.* Слушай внимателно!

РАЗКЛАЩАТ МИ СЕ / РАЗКЛАТЯТ МИ СЕ КРАКАТА. Служебното ми или общественото ми положение става несигурно, всеки момент мога да загубя службата си, поста си. *Но Нешка не се оставяше. . . Тя бе нападала Ралчо и Костадин дотогава, докато им се разклатиха краката. Ден и нощ не спираше да раздува грешките им и да петни властта.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

РАЗКЛОПАЛА МИ СЕ Е ДЪСКАТА. Ненормален, побъркан, безумен съм.
Още: **Хлопа ми (мърда ми) едната дъска.**

РАЗКРИВАМ / РАЗКРИЯ ИСТИНСКОТО СИ ЛИЦЕ. *Книж.* Показвам, проявявам истинския си характер, който дотогава съм прикривал.

РАЗКРИВАМ / РАЗКРИЯ КАРТИТЕ СИ. Казвам открито какво мисля, показвам скритите си намерения. *Околийският управител разбра, че не ще може да обърка арестуваният и реши да разкрие картите си. — Нека говорим откровено — каза той. Вие сте комунист.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Стори му се, че евреинът напускаше обикновената си резервираност и се готвеше да разкрие картите си.* Д. Димов, Тютюн. *— Жена от моя тип може да се утеши само след като се осведоми коя е жертвата! — Графе, защо не им разкриеш картите си докрай, че да мирясат?* Др. Асенов, Изпити.
Още: **Откривам / открия (издавам / издам) картите си.**

РАЗКРИВАМ / РАЗКРИЯ СПАТИИТЕ *на някого.* **1.** Разбирам, узнавам тайните на някого, хитрините му, дяволиите му.
2. Узнавам какви интимни тайни връзки има някой.
Още: **Откривам / открия (хващам / хвана, улавям / уловя) спатиите.**

РАЗКЪСВА МИ СЕ / РАЗКЪСА МИ СЕ СЪРЦЕТО. Става ми много мъчно, изпитвам силна скръб, мъка, жалост. *Плаче, горката, разкъса ми се сърцето.* Ив. Вазов, Дядо Нистор.
Още: **Скъсва ми се / скъса ми се сърцето.**

РАЗЛИВАМ СИ / РАЗЛЕЯ СИ МЛЯКОТО САМ. Създавам си неприятности по своя вина, ставам причина за собственото си лошо положение. *Мъжът ѝ все се кара с нея, сам си разлива млякото.*

РАЗМЕННА МОНЕТА. *Книж.* Нещо, което при преговори се жертвува, използува от някой по-силен, за да получи някаква придобивка. *Малките народи тогава бяха сериозно загрижени да не би те да послужат за разменна монета при уреждане отношенията между мюнхенските партньори.* В. Коларов, Против хитлеризма и неговите български слуги. *Главите на обвиняемите трябваше да послужат за разменна монета при бъдещите сделки с империалистическите сили.* Г. Димитров, Димитров срещу Гьоринг.

РАЗМЕНЯМЕ СИ / РАЗМЕНИМ СИ КАПИТЕ. *Диал.* Скарваме се. *Ако Ристо Шишманя направи някоя беля, ако наистина се крие тъдява, тогава да видиш как ще си разменяме капите. . . Матейчо уплашено се огледа и засрамено наведе глава.* В. Нешков, Настъпление.
Още: **Разменяме си / разменим си шапките. Сбутваме си / сбутваме си капите.** *Диал.* **Смешваме си / смешаме си шапките.** *Диал.*

РАЗМЕНЯМЕ СИ / РАЗМЕНИМ СИ ШАПКИТЕ. Скарваме се. *— Все си вреш гагата, дето не ти е работа. Само аларми правиш и някой ден май ще си разменим шапките. Ти не си бил за милиционер, а за полицейски палаш. . . — Знам защо съм лош — на всички ви истината казвам.* В. Нешков, Настъпление.
Още: **Разменяме си / разменим си капите.** *Диал.* **Разбъркваме си / разбъркаме си (размесваме си / размесим си, променяме си / променим си, омесваме си / омесим си, сбъркваме**

си / сбъркаме си, сритваме си / сритаме си) шапките. Омешваме си / омешаме си (смешваме си / смешаме си) шапките. *Диал.*

РАЗМЕСВАМЕ СИ / РАЗМЕСИМ СИ ШАПКИТЕ. Скарваме се.
Още: **Разменяме си / разменим си (променяме си / променим си, разбъркваме си / разбъркаме си, омесваме си / омесим си, сбъркваме си / сбъркаме си, сритваме си / сритаме си) шапките. Омешваме си / омешаме си (смешваме си / смешаме си) шапките.** *Диал.*

РАЗМИРЯВАМ / РАЗМИРЯ МАХАЛАТА. Карам се с някого, правя скандали много дълго време.

РАЗМОТАЛА СЕ Е МАКАРАТА МИ. Скоро ще умра, малко ми остава да живея. *По улицата минава старец: похлопва с тояжката, крета. . . — Към заник отиваш и ти, както и я, ама нейсе! — шегува се бай Сандьо. — Размотала се е вече макарата ни, глухчо-о, някой ден ще се крати жичката и ще се впулим в тавана!* Н. Хайтов, Шумки от габър.

РАЗМЪРДВА МИ СЕ / РАЗМЪРДА МИ СЕ АКЪЛА. Започвам да разсъждавам, замислям се върху нещо. *Най-после ти си размърда акъла и разбра какво представлява тя.*
Още: **Размърдвам си / размърдам си акъла. Размърдва ми се / размърда ми се ума (мозъка).**

РАЗМЪРДВА МИ СЕ / РАЗМЪРДА МИ СЕ МОЗЪКА. Започвам да разсъждавам, замислям се върху нещо.
Още: **Размърдвам си / размърдам си мозъка. Размърдва ми се / размърда ми се акъла (ума).**

РАЗМЪРДВА МИ СЕ / РАЗМЪРДА МИ СЕ УМА. Започвам да разсъждавам, замислям се върху нещо.
Още: **Размърдва ми се / размърда ми се мозъка (акъла). Размърдвам си / размърдам си ума.**

РАЗМЪРДВАМ СИ / РАЗМЪРДАМ СИ АКЪЛА. Започвам да разсъждавам, замислям се върху нещо. *Ако си размърдаш акъла, ще видиш, че не си прав.*
Още: **Размърдва ми се / размърда ми се акъла. Размърдвам си / размърдам си ума (мозъка).**

РАЗМЪРДВАМ СИ / РАЗМЪРДАМ СИ МОЗЪКА. Започвам да разсъждавам, замислям се върху нещо. *Размърдай си мозъка и ми помогни да реша задачата.*
Още: **Размърдва ми се / размърда ми се мозъка. Размърдвам си / размърдам си акъла (ума).**

РАЗМЪРДВАМ СИ / РАЗМЪРДАМ СИ УМА. Започвам да разсъждавам, замислям се върху нещо. — *Все пак размърдай си малко ума! — каза Алек отмъстително. — Все трябва да имаш някакви предположения.* П. Вежинов, Сините пеперуди.
Още: **Размърдвам си / размърдам си мозъка (акъла). Размърдва ми се / размърда ми се ума.**

РАЗМЪТВАМ / РАЗМЪТЯ АКЪЛА *на някого.* **1.** За алкохолно питие — правя някой да не може да разсъждава трезво, да няма ясно съзнание. *Тоя коняк ми размъти акъла.*
2. Повлиявам зле на някого, като му внушавам вредни идеи и го отклонявам от правилния начин на мислене и действие; размирявам. *Стига си размътвал акъла на детето!*
Още: **Размътвам / размътя главата (ума, мозъка). Разбърквам / разбъркам акъла /към 2 знач./. Забърквам / забъркам акъла /в 1 знач. към 2 знач./.**

РАЗМЪТВАМ / РАЗМЪТЯ ВОДАТА. 1. *На някого.* Умишлено създавам пречки в работата на някого, умишлено преча на преуспяването му; действувам във вреда на някого. *От страх, види се, да не му размътя водата, решил още от първий час да не ме допусне да остана в Плевен.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи.
2. Създавам бъркотии, размирици; размирявам.
Още: **Мътя водата.**

РАЗМЪТВАМ / РАЗМЪТЯ ГЛАВАТА *на някого.* **1.** За алкохолно питие — правя някой да не може да разсъждава трезво, да няма ясно съзнание. *Виното беше размътило главите на гостите.* Д. Немиров, Братя.
2. Повлиявам зле на някого, като му внушавам вредни идеи и го отклонявам от правилния начин на мислене и действие; размирявам *Леля се полюбува на моето съкровище, поприказва с него и взе да реди картите... — Помнете ми думата — той ще ви е късмета... — Сетне аз изведнъж престанах да се смея. То беше след два месеца, когато Любка ненадейно сключи брак с един главен счетоводител, който имаше същите, буквално същите отвратителни черти и особености. Отидох при леля. — Може би трябва веднага да те удуша — казах аз — ти ѝ размъти главата.* Сп. Йончев, Ах, тези карти! *Ако дяволът е размътил главата ти, моята, слава богу, още умее да мисли.* А. Гуляшки, Село Ведрово.
Още: **Размътвам / размътя ума (акъла, мозъка). Разбърквам / разбъркам главата** /към 2 знач./ **Забърквам / забъркам главата** /в 1 знач. към 2 знач./.

РАЗМЪТВА МИ СЕ / РАЗМЪТЯ МИ СЕ АКЪЛА. Вж. Размътва ми се / размътя ми се главата.

РАЗМЪТВА МИ СЕ / РАЗМЪТЯ МИ СЕ ГЛАВАТА. Изпадам в състояние да не мога да разсъждавам трезво. *Главата ѝ се размъти леко от алкохола, но не почувствува никакво облекчение.* Д. Димов, Осъдени души.
Още: **Размътва ми се / размътя ми се мозъка (ума, акъла).**

РАЗМЪТВА МИ СЕ / РАЗМЪТЯ МИ СЕ МОЗЪКА. Вж. Размътва ми се / размътя ми се главата.

РАЗМЪТВА МИ СЕ / РАЗМЪТЯ МИ СЕ УМА. Вж. Размътва ми се / размътя ми се главата.

РАЗМЪТВАМ / РАЗМЪТЯ МОЗЪКА *на някого.* **1.** За алкохолно питие — правя някой да не може да разсъждава трезво, да няма ясно съзнание.
2. Повлиявам зле на някого, като му внушавам вредни идеи и го отклонявам от правилния начин на мислене и действие; размирявам.*И няма да ви позволя да припарите до учениците,..., защото вие размътвате мозъците им, обърквате ги, научавате ги да се съмняват във всичко и да стават разсадници на неверие и малодушие.* Г. Караславов, Да останеше на мене.
Още: **Размътвам / размътя главата (ума, акъла). Разбърквам / разбъркам мозъка** /към 2 знач./.

РАЗМЪТВАМ / РАЗМЪТЯ УМА *на някого.* **1.** За алкохолно питие — правя някой да не може да разсъждава трезво, да няма ясно съзнание. *Раксин хвърли лош поглед към протосеваста и продума бавно: — Виното сърцето весели, а ума размътва.* Ст. Загорчинов, Ден последен.
2. Повлиявам зле на някого, като му внушавам вредни идеи и го отклонявам от правилния начин на мислене и действие; размирявам. *— Слушай, Мавруде, да не идваш вече в наше село, като ще ни носиш все такива писма! — Какви! — Дето размътват на човека ума и душата.* Ив. Карановски, Пощенският куриер.
Още: **Размътвам / размътя главата (акъла, мозъка). Разбърквам / разбъркам ума** /към 2 знач./. **Забърквам / забъркам ума** /в 1 знач./.

РАЗНАСЯМ СИ МАГИТЕ. *Диал.* Лъжа.

РАЗНЕСОХА СЕ КАТО ДАРОВЕ ПО СВАТОВЕ. *Диал.* Пръснаха се, отидоха, та повече не се видяха.

РАЗПАСАНА КОМАНДА. 1. Група хора, които не спазват ред и дисциплина; разпусната сбирщина. *Ротният командир не е доволен от вас... Такава, казва, разпасана команда не искам. Който не ще да служи, прав му път, да си върви.* Л. Стоянов, Холера.
2. *Жарг.* Разпуснат, недисциплиниран човек. *Да вадиш нож на майстора си? Защо? Защото ти тика зорлем хляба в ръцете. Защото ти направи бележка, че си разпасана команда.* С. Северняк, От нашия кореспондент.

РАЗПАСАНА КУЧКА. Крайно развратна жена. *Гюлфие се скри в стаята си. Не ми се искаше да я срещам... Подута беше от плач и очите ѝ светеха от ярост, че тая разпасана кучка превзе конака.* А. Дончев, Време разделно. — *Хубава жена — казах аз. —*

Разпасана кучка — рече Гюлфие. — Хубава жена. Като я мразиш, защо я пускаш в къщата си? А. Дончев, Време разделно.

РАЗПАСВАМ СИ / РАЗПАША СИ ПОЯСА. 1. Започвам да върша безобразия, своеволия, да постъпвам безогледно, като не се съобразявам с нищо или не се подчинявам на никого; своеволнича. *Та като съм кмет, аз не мога да си разпасвам пояса, както ми скимне! И аз съм мобилизиран, и аз отговарям пред законите на тая страна.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Бе той си е разпасал пояса и насъсква тозлучените да не ни работят имотите — продължи дебелият.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *За какво е думата, ефендим? — За какво? Не знаете ли? За оня хаймана, дето си е разпасъл пояса и не мига от султанските закони.* Ив. Гайдаров, Добрина чешма.
2. Започвам да се държа предизвикателно, да давам повод, за да се разправят с мене. *От вчера си разпасал пояса си за кавга.*

Още: **Повличам си / повлека си (простирам си / простра си) пояса** /към 2 знач./.

РАЗПИНАМ СЕ НА ЧЕТИРИ. *Диал.* Вж. Разпъвам се на четири. *Временното правителство,. . ., се разпинаше на четири, за да поддържа действуването на раздрусания и разнебитен от внезапния преврат механизъм на държавната машина.* Ив. Вазов, Нова земя.

РАЗПЛАКВАМ / РАЗПЛАЧА ДЕТЕ В МАЙКА. Върша големи жестокости, не щадя никого; издевателствувам. *Хвърчи като ураган из чаршията, дето види събрани, като им скръцне със зъби, като им изреве само: „Брей, мислете си! Ако някой не е разплаквал дете в майка — аз ще разплача!“. . . Ето едно енергичо средство!* Ал. Константинов, Смирно! Рот-а-а п'ли! — *От тебе искам хайдутите. Иди ми ги докарай. . . — Вие ги криете и храните. Живи ще ви одера. Селото ще запаля. Дете в майка ще разплача* К. Петканов, Хайдути.

Още: **Разплаквам / разплача дете в майчина утроба.**

РАЗПЛАКВАМ / РАЗПЛАЧА ДЕТЕ В МАЙЧИНА УТРОБА. Вж. Разплаквам / разплача дете в майка.

РАЗПЛИТАМ / РАЗПЛЕТА ЧОРАПА. Разкривам постепенно истината за нещо. *Нашето правосъдие ще разплете докрай дяволския чорап на заговора и всички виновници ще бъдат поставени на техните места.* в. Отечествен фронт.

РАЗПРАВЯЙ ГО (ГИ <ТИЯ>) НА ЛАНСКИЯ СНЯГ. *Пренебр.* Не ти вярвам, не можеш да ме заблудиш; лъжеш.

Още: **Разправяй го (ги <тия>) на ланшния сняг.**

РАЗПРАВЯЙ ГО (ГИ <ТИЯ>) НА ЛАНШНИЯ СНЯГ. *Пренебр.* Вж. Разправяй го (ги <тия>) на ланския сняг.

РАЗПРАВЯЙ НА ВЕХТАТА МИ ШАПКА. *Пренебр.* Не е вярно това, което казваш; лъжеш.

Още: **Кажи го (приказвай) на вехтата ми шапка.** *Пренебр.* **Разправяй на старата (ланшната, ланската, съдраната) ми шапка.** *Пренебр.* **Разправяй на шапката ми.** *Пренебр.*

РАЗПРАВЯЙ НА КАЛПАКА МИ. *Пренебр.* Не е вярно това, което казваш; лъжеш. — *На калпакя ми разправяй ти мене! Да си идем ли? Да имаш да земаш!* Й. Йовков, Чифликът край границата.

Още: **Разправяй на шапката (феса) ми.** *Пренебр.* **Кажи ми на калпака.** *Пренебр.*

РАЗПРАВЯЙ НА ЛАНСКАТА МИ ШАПКА. *Пренебр.* Не е вярно това, което казваш; лъжеш.

Още: **Разправяй на ланшната (вехтата, старата, съдраната) ми шапка.** *Пренебр.* **Разправяй на шапката ми.** *Пренебр.*

РАЗПРАВЯЙ НА ЛАНШНАТА МИ ШАПКА. *Пренебр.* Вж. Разправяй на ланската ми шапка.

РАЗПРАВЯЙ НА СТАРАТА МИ ШАПКА. *Пренебр.* Не е вярно това, което казваш; лъжеш. — *Разправяй на старата ми шапка, че пак си помагал на твоя Васил да смазвате дизела.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

Още: **Разправяй на ланшната (вехтата, съдраната, ланската) ми шапка.** *Пренебр.* **Разправяй на шапката ми.** *Пренебр.* **Разправяй на старня ми кюлях.** *Диал. Пренебр.* **Приказвай на старата ми шапка.** *Пренебр.*

РАЗПРАВЯЙ НА СТАРИЯ МИ КЮЛЯХ. *Диал. Пренебр.* Не е вярно това, което казваш; лъжеш. — *Рекох, че ще можеш и мене да почакаш. Всичките ми пари сега са в стока. . . — Тия ги разправяй на стария ми кюлях. В събота ще ми донесеш. . . хайде, от мене да мине. . . половината, а наесен. . . останалото.* Д. Рачев, Светлина от север.
Още: **Разправяй (приказвай) на старата ми шапка.** *Пренебр.*

РАЗПРАВЯЙ НА СЪДРАНАТА МИ ШАПКА. *Пренебр.* Не е вярно това, което казваш; лъжеш.
Още: **Приказвай на съдраната ми шапка.** *Пренебр.* **Разправяй на вехтата (ланшната, ланската, старата) ми шапка.** *Пренебр.* **Разправяй на шапката ми.** *Пренебр.*

РАЗПРАВЯЙ НА ФЕСА МИ. *Пренебр.* Не е вярно това, което казваш; лъжеш. — *Направиха ни прах и пепел тия българи. — Не са българи — скептично заявявал стар, ранен редиф. — На феса ми разправяй ти, московци са.* Й. Йовков, Записки на един граничар.
Още: **Разправяй на калпака (шапката) ми.** *Пренебр.*

РАЗПРАВЯЙ НА ШАПКАТА МИ. *Пренебр.* Не е вярно това, което казваш; лъжеш. — *Няма нищо, Баташки — сухо отговори Борис. — Така ли?. . . Разправяй на шапката ми. . . Ти си бил голям шмекер, ей!* Д. Димов, Тютюн. *А кой те поддържа сега? — Никой. . . Поддържам се сам. — Разправяй това на шапката ми! — подигравателно рече денкчията.* Д. Димов, Тютюн.
Още: **Разправяй на феса (калпака) ми.** *Пренебр.* **Разправяй на старата (ланшната, ланската, вехтата, съдраната) ми шапка.** *Пренебр.*

РАЗПРАНА УСТА. Човек, който говори прекалено много, и то неуместни неща. *Един от съседите на Бабчор току го удари с юмрук в широкия гръб, но и той едвам сдържаше смеха си: — Мълчи бе! Разпрана уста.* Д. Талев, Самуил.

РАЗПУСНАЛ СЪМ СЕ КАТО НОЖИЧКА В ОГЪН. *Диал. Ирон.* Скъперник съм.

РАЗПЪВАМ / РАЗПЪНА НА КРЪСТ *някого. Книж.* Причинявам голяма мъка някому, измъчвам го силно, изтезавам го. *Агенти проверяват дали Василка не се е обадила, дали не идва дрехи да си вземе, хляб да ѝ дам. На кръст ме разпъват, чумата да ги тресне.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Никога и не помисляте дори, че с приказките си ме жива на кръст разпъвате.* П. Ю. Тодоров, Първите. *Тъй ме е разпъвала старата проклетница на кръст — между хляба и сърцето. Ден не е минавало да ми не капне зехирец и всичко се е събирало тука — вътре.* Н. Хайтов, Съперници. *Излизат повече от 53 критики и бележки* [за пиесата „В полите на Витоша"] . . . *Яворов е разпънат на кръст.* Ст. Грудев, Адриана Будевска.

Води началото си от Евангелието, според което Исус Христос е бил разпънат на кръст.

РАЗПЪВАМ СЕ НА ЧЕТИРИ. Работя пряко силите си, изтрепвам се от работа.
Още: **Разпинам се на четири.** *Диал.*

РАЗРУШАВАМ / РАЗРУША ВСИЧКИ МОСТОВЕ ЗАД СЕБЕ СИ. Унищожавам всякаква възможност за възобновяване на връзките си с някого или за връщане към нещо. *За връщане не можеше и да се мисли. След тържественото сбогуване и изпращане, аз, все едно, като че си разруших мостовете.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца.
Още: **Изгарям / изгоря (събарям / съборя, срутвам / срутя) всички мостове зад себе си.**

РАЗРЯЗВАМ / РАЗРЕЖА ГОРДИЕВИЯ ВЪЗЕЛ. *Книж.* Разрешавам крайно заплетена, трудноразрешима задача, намирам изход от крайно сложно положение. *И заговори: — Всичко е наред. Разрязахме гордиевия възел — намерих пари.* Д. Спространов, Самообречените.

От легендата, предавана от древните историци, според която Александър Македонски разсякъл с меча си сложния и хитро завързан възел от фригийския цар Гордий. По предсказанието владетел на цяла Азия щял да стане онзи, който успее да развърже този възел.

Още: **Развързвам / развържа (разсичам / разсека) гордиевия възел.** *Книж.*

РАЗСИПВАМ / РАЗСИПЯ ПИПЕРА. *Обикн. в св. вид. Диал.* Изчервявам се от срам.

РАЗСИПВАМ СЕ / РАЗСИПЯ СЕ ОТ УМ. *Диал.* Полудявам, обезумявам. *Кога се разбудвам, мома не нахождам, / в уста ми клажат грудка шекерова / кога се разбудвам, от ум се разсипвам.* Народна песен.

РАЗСИЧАМ / РАЗСЕКА ГОРДИЕВИЯ ВЪЗЕЛ. *Книж.* Разрешавам крайно заплетена, трудноразрешима задача, намирам изход от крайно сложно положение.

За произхода вж. Разрязвам / разрежа гордиевия възел.

Още: **Развързвам / развържа (разрязвам / разрежа) гордиевия възел.** *Книж.*

РАЗТВАРЯМ / РАЗТВОРЯ ВРАТАТА (ВРАТИТЕ) *някому или за някого. Книж.*
1. Приемам някого с готовност и желание някъде. *За пратениците световни на мира / Варшава, / широко ти разтвори / всичките врати.* Е. Багряна, Варшава.
2. Давам, предоставям възможност на някого да има свободен достъп някъде, да участвува в нещо или да се ползува от нещо. *Врачанската гимназия беше единствената, която, по внушение на министерството, бе разтворила гостоприемно вратите си за наказаните ученици от цялата страна.* А. Гуляшки, Любов. *Варненската народна опера отново разтвори вратите си за почитателите на оперното изкуство.* в. Отечествен фронт. *Васил възмъжа, стана добър артист и затова всеки цирк беше готов да разтвори гостоприемно вратата си за него.* Ив. Планински, Без стряха.

Още: **Отварям / отворя (откривам / открия) вратата (вратите).** *Книж.*

РАЗТВАРЯМ / РАЗТВОРЯ ДУШАТА СИ *пред някого или някому.* Споделям чувствата, мислите, преживяванията си с някого, казвам му всичко, което ме измъчва. *Николина беше простичка, затворена, мълчалива. . . Но, като всички затворени хора, когато се случеше някой да спечели доверието ѝ, тя разтваряше пред него цялата си безхитростна душа.* Г. Райчев, Златният ключ. *Невенка не му разтваряше душата си, едно неодолимо чувство на срам и отвращение я възпираше да отвори разговор за Драга.* Ив. Вазов, Нова земя.

Още: **Разтварям / разтворя сърцето си. Отварям / отворя (откривам / открия) душата си.**

РАЗТВАРЯМ / РАЗТВОРЯ ПЕРГЕЛА СИ (ПЕРГЕЛИТЕ). Започвам да вървя с големи крачки, бързо. *По закон е речено: всеки трябва да изхвърли на пътя по петнайсет кубика пръст, а той, като разтвори големия си пергел, че като почне да крачи и отмерва надлъж и нашир, да ти настръхне козината на главата.* Чудомир, Търговска майка. *Стиснал Станчо барабана, дигнал пушилката надолу, и щом стигнал първата къща накрай града, извадил книжката, нагласил се и: . . . Като си прочел математа, разтворил си пергеля и хукнал по-нататък.* Чудомир, Пунтовете.

РАЗТВАРЯМ / РАЗТВОРЯ СЪРЦЕТО СИ *пред някого.* Споделям чувствата, мислите, преживяванията си с някого, казвам му всичко, което ме измъчва.

Още: **Разтварям / разтворя душата си. Отварям / отворя (откривам / открия) сърцето си.**

РАЗТРЕПЕРВАТ МИ СЕ / РАЗТРЕПЕРЯТ МИ СЕ ГАЩИТЕ. Силно се изплашвам. *— Майсторе — попита малкият — не те ли е страх, когато слизаш в ония дълбоките кладенци? — Окото ми не мига. Братът се уплаши, разтреперaха му се гащите, и вече не ще да влезе в кладенец.* А. Каралийчев, Народен закрилник.

РАЗТРИВАМ / РАЗТРИЯ ШЕПА ЧЕРВЕН ПИПЕР НА ЗАДНИКА *някому. Грубо.* Подтиквам някого да бърза, карам го да бърза.

РАЗТУРЯ МИ СЕ КЕФА. *Диал.* Става ми неприятно от нещо и си развалям настроението.

Още: **Скършва ми се (счупва ми се) кефа. Бяга ми кефа.** *Диал.*

РАЗТУРЯМ КЪЩА, ПРАВЯ КОЛИБА. *Диал.* Постъпвам безсмислено, обикн. като развалям, жертвувам нещо ценно заради нещо дребно, незначително.

РАЗТЯГАМ ЛОКУМИ. Нарочно говоря или пиша многословно и високопарно, найчесто защото не знам добре това, за което говоря или пиша. *Когато го вдигнат по литера-*

тура, той разтяга едни такива локуми за патриотизма на Ботев и как ние, младото поколение, трябвало да се учим от тоя патриотизъм, че почва да ти се повдига. Ем. Манов, Моето първо лято.
Още: **Тегля локуми.**

РАЗХЛОПЧВАМ СЕ / РАЗХЛОПЧА СЕ КАТО ПРАЗНА ВОДЕНИЦА. *Диал. Неодобр.* Разприказвам се много и за най-различни, обикн. празни работи. *Джобът вика, джобът гладен, джобът иска да се напълни и реве отчаяно джобът, зинал, като ламя несита. . . И докторът. . . продължи: — Аз се разхлопчих като празна воденица.* Ив. Вазов, Нова земя.

РАЗЦЕПИХ СИ ПАЗВАТА. *Диал.* Ядосах се.

РАЗЧЕКВАМ / РАЗЧЕКНА <ЕДНИ> УСТА. *Неодобр.* Започвам да говоря много; започвам да бръщолевя. *Не съм от тия, дето се бъркат в хорските работи, ама има едни жени. . . като разчекнат едни уста — като ханджийска порта!* Чудомир, Не съм от тях.

РАЗЧЕКВА МИ СЕ / РАЗЧЕКНЕ МИ СЕ ЧЕНЕТО. *Подигр.* Говоря много, в продължение на много време; изморявам се от говорене.
Още: **Разчеквам си / разчекна си ченето.** *Подигр.* **Разчекват ми се / разчекнат ми се устата.** *Подигр.* **Разглобяват ми се / разглобят ми се ченетата.** *Подигр.*

РАЗЧЕКВАМ СИ / РАЗЧЕКНА СИ УСТАТА. *Подигр.* Говоря много, в продължение на много време; изморявам се от говорене.
Още: **Разчекват ми се / разчекват ми се устата.** *Подигр.* **Разчеквам си / разчекна си ченето.** *Подигр.*

РАЗЧЕКВАМ СИ / РАЗЧЕКНА СИ ЧЕНЕТО. *Подигр.* Говоря много, в продължение на много време; изморявам се от говорене.
Още: **Разчеква ми се / разчекне ми се ченето.** *Подигр.* **Разчеквам си / разчекна си устата.** *Подигр.*

РАЗЧЕКВАТ МИ СЕ / РАЗЧЕКНАТ МИ СЕ УСТАТА. *Подигр.* Говоря много, в продължение на много време; изморявам се от говорене.
Още: **Разчеква ми се / разчекне ми се ченето.** *Подигр.* **Разчеквам си / разчекна си устата.** *Подигр.*

РАЗЧИСТВАМ / РАЗЧИСТЯ ПЪТ<Я>. 1. *На някого.* Премахвам всички пречки давам възможност на някого да действува за постигането на някаква цел.
2. *На (за, към) нещо.* Премахвам всички пречки, за да може нещо да се прояви, да действува, да се развива. *И с взрива на бензинни пари / разчистват пътя към прогреса.* Н. Вапцаров, Двубой.
Още: **Проправям / проправя път<я>.**

РАЗЧИСТВАМ СИ / РАЗЧИСТЯ СИ ПЪТ<Я>. Премахвам всички пречки, за да постигна нещо, към което се стремя, за осъществяване на намеренията, целта си.
Още: **Проправям си / проправя си път<я>.**

РАЗЧИСТВАМ СИ / РАЗЧИСТЯ СИ СМЕТКИТЕ (СМЕТКАТА). 1. *С някого.* Ликвидирам окончателно някакви парични отношения с някого; плащам на някого или се разплащам на някого. *Стари сметки имам да разчиствам с него и да го питам що е сторил с имотите на баща ми.* Ст. Загорчинов, Ден последен.
2. *С някого.* Изяснявам личните си отношения с някого, като търся отговорност за постъпките му. *— Дошло е време да си разчистим сметките с всички. Който е с мен — да се подчинява на моите заповеди, а който е против мен, — да се прощава с тоя свят!* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Аз ти казах за Бориса да не ми говориш. С него ние сме си разчистили сметките.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Не ти ли се струва, Емиле, че ти доста ловко оперираш с логиката, за да прикриеш чисто личното си желание да си разчистиш сметките с тоя човек?* Б. Райнов, Господин Никой.
3. *С някого.* Разправям се сурово с някого, отплащам му; отмъщавам си, като го убивам. *Не беше утихнал и ядът му против Сима. Той жалееше, че през онази нощ не го настигна и с един удар на мотиката да разчисти сметките си с него.* Г. Райчев, Златният ключ. *Аз скочих и улових го за шията, решен да разчистя най-сетне сметките си с него.* Г. Райчев, Lustig.

4. *С нещо.* Ликвидирам с нещо, преставам да се занимавам с нещо. *Ползувам се от случая да кажа, че в началото на тази година аз разчистих сметките си с писателството.* П. П. Славейков, Българска литература. *Ти до това време да си разчистиш тук сметките със занаята и, щом получиш назначението, да тръгнеш.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ.

Още: **Виждам си / видя си (очиствам си / очистя си, уреждам си / уредя си) сметките (сметката)** /към 1, 2, 3 знач./. **Гледам си сметките** /в 1 и 2 знач. към 1 и 3 знач./.

РАЗЧУПВАМ / РАЗЧУПЯ ЛЕДА. *Книж.* Правя опит да подобря отношенията си с някого, да нормализирам отношенията си с него. *Станкулов си спомни за Илия и реши да разчупи леда. Той разказа на кадровика за оплакванията на Илия. . ., спомена и за неправилната характеристика, но и този път не постигна нищо.* М. Марчевски, Тихо пристанище.

РАЗЧУПВАМ / РАЗЧУПЯ ОКОВИТЕ *на нещо. Книж.* Освобождавам се от нечия власт, от някаква зависимост.

Още: **Разбивам / разбия (троша, чупя) оковите.** *Книж.*

РАЗЧУПВАМ / РАЗЧУПЯ ОКОВИТЕ <СИ>. *Книж.* Освобождавам се от робство, от някаква зависимост, ставам свободен. *Ти вървиш, ти разчупи отдавна оковите / аз за много от своите грешки платих.* Н. Фурнаджиев, По пътищата ти вървях.

Още: **Разбивам / разбия (троша, чупя) оковите <си>.** *Книж.*

РАЗЧУРУЛИКАЛ СЪМ СЕ КАТО БЮЛБЮЛ. *Диал.* **1.** *Подигр.* Говоря извънредно много.
2. Говоря свободно, леко, без стеснение.

РАЙ БОЖИ. Извънредно хубаво и приятно място, местност. — *Божичко! Колко е весело, колко е хубаво. . . — Рай, божи рай!* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука.

РАМО ДО РАМО. 1. Един до друг. *На връщане от църквата младоженците вървяха рамо до рамо, наметнати с кумовото цветно платно.* К. Петканов, Без деца. *Панайотка видя, че хаджи Пени и чичо ѝ Стефан се заприказваха и тръгнаха рамо до рамо из улицата.* Д. Немиров, Братя.
2. Заедно, задружно. *На нашата бронеизтребителна дружина и на нашите съседи от пехотния полк се падна висока чест — да се бият рамо до рамо с най-добрите войници на света — съветските бойци.* П. Вежинов, Втора рота. *Тия дни случайно срещнах моя познат Ставри Веселинов. . . Тъй като някога бяхме работили рамо до рамо, а и не бяхме се виждали близо година, двамата се зарадвахме на неочакваната среща.* Др. Асенов, Фрагменти около един спектакъл.

РАМО КОЛЯНО ЩЕ СТОРЯ. *Диал.* Ще направя всичко възможно, ще се моля много някому, за да постигна нещо.

РАНА НА СЪРЦЕ. Скръб, мъка, причинена от любов. — *Огняно, Огняно, защо ти трябва рана на сърце! Възможно ли е това, което искаш? Ти би разбрала от мене толкова, колкото и от философията на Канта, която ти изпратих.* Ив. Карановски, Огняна.

РАНО ИЛИ КЪСНО. В бъдеще, в неопределен момент, някога (употребява се, за да се подчертае, че нещо непременно ще стане). *Тогава Спасов повторно реши да избяга от тая малка страна, където човек не може да се укрие и рано или късно ще бъде заловен.* М. Марчевски, Тихо пристанище. *А брожението расте всеки ден, и тука и наоколо: рано или късно въстание ще има.* Ив. Вазов, Под игото.

РАСТА В ОЧИТЕ *на някого.* Печеля все повече уважението на някого поради качествата и проявите си; някой все повече и повече ме цени. *Малките интрижки и клевети, които сееше за него, не помагаха; напротив, Огнянов ги разбиваше победоносно и растеше още в очите на света* Ив. Вазов, Под игото.

РАСТА В СОБСТВЕНИТЕ СИ ОЧИ. Постепенно придобивам все по-високо самочувствие, създавам си все по-хубаво мнение за себе си поради своите постъпки, прояви.

РАСТАТ МИ РОГА. Подкрепата, защитата от страна на някого ме поощрява да продължавам да се държа лошо, да върша безобразия. *Аз ѝ се карам, ти я защищаваш, и на нея ѝ растат рога.*

РАСТАТ МИ УШИТЕ. Възгордявам се от успехи, похвали и др., повишава ми се самочувствието. — *Не заслужават. Всичките мъже са такива ветрени и егоисти. Не трябва да показваме малодушие, да им растят ушите.* Ив. Вазов, С чужди драг, в къщи враг.

Още: **Пораства ми / порасват ми ушите** /в 1 знач./.

РАСЪЛ ПОД КРИЛО. Отгледан с много грижи и внимание, пазен от всякакви неприятности и напрежения. — *Дете си бил ти, Найдене, такова дете, каквото те оставих. Под крило си расъл. От лъха на ветреца са те пазили.* Р. Стоянов, Майстори.

РАСЪЛ ПОД ПОХЛУПАК. Отгледан с много грижи и внимание, негоден да се справя сам с трудностите в живота; разглезен.

Още: **Расъл под стъклен капак.**

РАСЪЛ ПОД СТЪКЛЕН КАПАК. Вж. Расъл под похлупак.

РАСЪЛ У КИШОВИТИТЕ ГОДИНИ. *Диал.* Снажен, висок.

РЕДКИ МИ СА ПРЪСТИТЕ. Не жаля средства, харча много; прекалено щедър, разточителен съм. *На жена ми ѝ са редки пръстите, щом вземе заплата и веднага я изхарчва.*

Още: **Имам редки пръсти.**

РЕЖА ЗА БЯС *някого. Диал.* Обсипвам някого с остри гневни думи, укорявам го безмилостно. *Ти гледа ли снощи как ги рязах за бяс? И сега ида за туй, ама де ги — страх ги е да се вестнат насам.* Ц. Церковски, Свършило се житото. *Като се насвяткам, че като почна да ги режа за бяс: туй регистратор, туй архивар, туй подначалник вдън земя.* Ал. Константинов, Разни хора, разни идеали. *Силните от него се бояха: / сами, с очите си видели бяха, / как обуздава той онез, / що прекаляваха, как реже ги за бес.* К. Христов, Чеда на Балкана.

РЕЖА ЗАЗЪБИЦА *някому. Диал.* Остро и рязко критикувам някого, укорявам го, карам му се. *Те и сега са приятели, но Василев, кой знае по какви съображения, още не се е отбил в клуба и затуй Игнат се вече заканва някой път да му реже зазъбица, като му припомни за някогашния му социализъм.* Кр. Велков, Село Борово.

РЕЖА ИЗКЪСО. Вж. Режа късо.

РЕЖА КАТО С НОЖ. 1. Говоря рязко, остро. *А пък баща ти как говори — реже като с нож.*

2. Говоря умно и остроумно, духовито.

РЕЖА КЪСО. Говоря кратко и за най-същественото. *Той* [хамелеонът] *цял в усмивки мазни се разлива: / „Ах, извинете ме за дързостта, / най-първо — дайте да се възхитя / от чудния ви глас, от вашта грива". / „Режи по-късо!" — сряза го лъвът.* Хр. Радевски, Басни.

Още: **Режа накъсо (изкъсо).**

РЕЖА НАКЪСО. Говоря кратко и за най-същественото. *Готова да избухне, тя изведнъж се овладя: — Изслушай ме човешки, Янаки. . . Ще режа накъсо: ти си лежал в затвора с Янко Янев (. . .) Само две-три думи да му кажеш.* М. Грубешлиева, Грижи и радости.

Още: **Режа късо (изкъсо). Сека накъсо.**

РЕЖА НАПРАВО. Проявявам прекомерна откровеност, като казвам истината остро, без каквато и да е деликатност. *Той си е такъв — реже направо и хич не се церемони.*

Още: **Сека направо.**

РЕЖА ПОД ЕЗИКА *някому.* **1.** Карам се остро на някого, мъмря го строго; наказвам някого за нещо. *Ще си отваряте очите на четири. . . Шумка да шумне, ще стреляте. Ха*

стане нещо, ха да му правите сметка. Околийският началник ще реже под езика ни на всички! Кр. Григоров, Отново на училище.
2. Измъчвам някого, за да признае нещо. *Ще има да му режат под езика.*

РЕЖА ПОД ЛЪЖИЧКАТА *някого.* Засягам, обиждам силно някого с язвителни, оскърбителни, обидни думи. *Тя като се разядоса, не вика, не кряска, няма такива простотии! Тихо си приказва, кротко, но та реже под лъжичката.* Н. Хайтов, Диви разкази.

РЕЖА СИ ГЛАВАТА. *Само в сег. вр. със следв. изр. със съюз* **че, ако.** Напълно съм уверен в достоверността на нещо, съвсем съм сигурен, че нещо ще стане, че е така (с оглед на изказаното твърдение в следващото изречение). *Режа си главата, че той ще дойде, щом е обещал.*
Още: **Отрязвам си главата. Давам си (залагам си) главата** /във 2 знач./.

РЕКА ЩЕ ГЪЗУ ДОБЪР ДЕН. *Диал. Грубо.* Ще остарея и ще стана немощен.

РЕКЛИ И КАЗАЛИ и **РЕКЛА И КАЗАЛА.** Одумки, клюки, сплетни. — *Взеха да се чуват думи, рекли и казали — разбирате?* Ив. Вазов, Казаларската царица.
Още: **Речено <и> казано.**

РЕКЛИ МУ ДА ПРЪДНЕ, ТО СЕ НАСРАЛО. *Вулг. Презр.* За човек, който се е самозабравил, позволява си извънредно много, или съвсем прекалява в угодничеството и раболепието си.

РЕКЛИ НА КОТКАТА, А ТЯ НА ОПАШКАТА СИ. Употребява се, когато карат някого да свърши някаква работа, а той я прехвърля на другиго. — *Петре, изключи бойлера. — Мира, я изключи бойлера. — Е да, рекли на котката, а тя на опашката си.*
Още: **Казали на котката, а тя на опашката си. Рекли на лисицата (кучето), а тя (то) на опашката си. Накарали котката на работа, а тя опашката си.**

РЕКЛИ НА КУЧЕТО, А ТО НА ОПАШКАТА СИ. Употребява се, когато карат някого да свърши някаква работа, а той я прехвърля на другиго.
Още: **Казали на кучето, а то на опашката си. Рекли на лисицата (котката), а тя на опашката си. Накарали кучето на работа, а то опашката си.**

РЕКЛИ НА ЛИСИЦАТА, А ТЯ НА ОПАШКАТА СИ. Употребява се, когато карат някого да свърши някаква работа, а той я прехвърля на другиго. — *Иване, затвори вратата. — Лили, мама каза да затвориш вратата. — Рекли на лисицата, а тя на опашката си.*
Още: **Казали на лисицата, а тя на опашката си. Рекли на кучето (котката), а то (тя) на опашката си. Накарали лисицата на работа, а тя опашката си.**

РЕЧЕНО <И> КАЗАНО. Одумки, клюки, сплетни. *Тя, свекърва ти, нека си приказва. Ех, по-добре е било да е и по нейна воля, та да нема сега казано и речено.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ.
Още: **Рекли и казали.**

РЕЧИ ГО (ГИ). *Вметнато.* **1.** Почти, приблизително, около. *Десет години, речи го, рожба си нямахме, па ни даде господ момченце хубаво.* Елин Пелин, Летен ден. — *Ти примадона ли си там? — повтори въпроса си Боян... Речи го примадона.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.
2. *Повторено* **речи го... речи го** *в съчет. със существ.* Може да се каже (при определяне, уточняване характера, облика на нещо). *Дядо Кольо е принадлежал към спахилька по наследство, т. е. по рождение... речи го като момък, речи го като работник, речи го — като роб.* Мих. Георгиев, С тебешир и с въглен. *Обичах да поида у какини Динини — на седянка го речи, на госте го речи, или по-добре на сладки приказки.* Т. Г. Влайков, Житието на една майка.
Още: **Кажи го.**

РЕЧИ МИ ДА ТИ РЕКА. 1. *Диал.* Казва се като отговор на някого, който кори другиго за нещо, което и сам той прави.
2. Казва се като отговор на въпрос за нещо, което и запитаният не знае.
Още: **Кажи ми да ти кажа** /към 2 знач./.

РЕЧИ МУ АГО, ДА МУ Е ДРАГО. Употребява се, за да се изтъкне, че някой угодничи пред някого, за да извлече облага. — *А, господин Радинов... Не те познах... — Много ме величаеш, бай Кольо, какъв господин съм аз. Здрасти. Старецът се ръкува, като събра пети... — Тъй знам аз, господин Радинов, службата ни е такава — речи му аго, да му е драго. И баща ми, и ротният ми командир едно време, така са ме учили: всичко, що е над тебе, е господин, а що е под тебе — бай приятелю.* Ем. Манов, Ден се ражда.
• Още: **Кажи му аго, да му е драго.**

РЕША МУСТАКИТЕ *някому. Диал.* Лаская някого, угоднича някому. *Значи съм... Фарисей? Не си още, но ще те направят тия, дето ти решат мустаките.* Н. Хайтов, По земята.

РЕША ПЕРЧЕМА *някому. Диал.* Върша работата на някого; отсрамвам. — *Давам и пак ще давам, но нека дадат и тукашните, да не смятат, че докрай все хора отвън ще им решат перчема.* А. Каралийчев, Народен закрилник.

РЕША СИ ПЕРЧЕМА. *Диал.* Контя се, почвам да се ергенея.

РИБАТА В МОРЕТО, НИЙ ТУРЯМЕ КОТЛЕТО. *Ирон.* Вж. Рибата още в морето, а тя тигана слага.

РИБАТА В РЕКАТА, ТЕ Й РЕЖАТ ЛУКА. *Ирон.* Употребява се, когато някой предприема предварителни приготовления за нещо, чието осъществяване не е сигурно.
Още: **Рибата още в морето, а те й пържат лука.** *Ирон.*

РИБАТА Е ОЩЕ В МОРЕТО, ТОЙ ТУРИЛ НА ОГЪНЯ МЕНЧЕ ДА Я ВАРИ. *Ирон.* Вж. Рибата още в морето, а тя тигана слага.

РИБАТА ОЩЕ В МОРЕТО. *Ирон.* За нещо, чието осъществяване не е сигурно. *Не бързай да съобщаваш, рибата още в морето.*

РИБАТА ОЩЕ В МОРЕТО, А НИЕ Я ЯДЕМ. *Ирон.* Вж. Рибата още в морето, а тя тигана слага.

РИБАТА ОЩЕ В МОРЕТО, А ТЕ Й ГОТВЯТ ТИГАН. *Ирон.* Вж. Рибата още в морето, а тя тигана слага. *Като гледам нашата държава какви строежи предприема в Македония и Беломорието, хваща ме яд. Рибата още в морето, а те й готвят тиган.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

РИБАТА ОЩЕ В МОРЕТО, А ТЕ Й ПЪРЖАТ ЛУКА. *Ирон.* Употребява се, когато някой предприема предварителни приготовления за нещо, чието осъществяване не е сигурно. — *И щом додем на власт, аз пак ще метна чантата на гърба си... А тебе ще направим горски... — Още рибата в морето, а вий пържите лука.* Й. Йовков, Боряна.
Още: **Рибата в реката, те й режат лука.** *Ирон.* **Рибата още в морето, а тя тигана слага.** *Ирон.* **Рибата още в морето, а те й готвят тиган.** *Ирон.* **Рибата в морето, ний туряме котлето.** *Ирон.* **Рибата е още в морето, той турил на огъня менче да я вари.** *Ирон.* **Рибата още в морето, той турил тигана на огъня, за да я пържи.** *Ирон.* **Рибата още в морето, а ние я ядем.** *Ирон.* **Още рибата в морето, той точи зъби да яде.** *Ирон.* **Още рибата у морето, турил тавата на огино.** *Диал. Ирон.*

РИБАТА ОЩЕ В МОРЕТО, А ТЯ ТИГАНА СЛАГА. *Ирон.* Употребява се, когато някой предприема предварителни приготовления за нещо, чието осъществяване не е сигурно. — *Тетко, когато свърша института и взема първата си заплата, ще ти купя нова рокля... Тетка се смее. Нели и Лили също. Какво пък има толкова за смях тука? А Нели вика: — То рибата още в морето, а тя тигана слага.* В. Бончева, Анчето пише.
Още: **Рибата още в морето, а те й готвят тиган.** *Ирон.* **Рибата още в морето, той турил тигана на огъня, за да я пържи.** *Ирон.* **Рибата е още в морето, той турил на огъня менче да я вари.** *Ирон.* **Рибата още в морето, а ние я ядем.** *Ирон.* **Рибата в морето, ний туряме котлето.** *Ирон.* **Рибата още в морето, а те й пържат лука.** *Ирон.* **Още рибата у морето, турил тавата на огино.** *Диал. Ирон.* **Още рибата в морето, той точи зъби да яде.** *Ирон.*

РИБАТА ОЩЕ В МОРЕТО, ТОЙ ТУРИЛ ТИГАНА НА ОГЪНЯ, <ЗА ДА Я ПЪРЖИ>. *Ирон.* Вж. Рибата още в морето, а тя тигана слага. *Знае се даже, че опозиционните водачи са се*

карали помежду си как да разделят министерските портфейли в бъдещето правителство. За такъв случай има една българска пословица, която казва: „Рибата е още в морето, а те турили тиганя на огъня, за да я пържат“. Г. Димитров, Резултати от изборите за Великото народно събрание.

РИТАМ (РИТВАМ / РИТНА) НАЗАД. *Диал.* За работа, дело — обърквам се, тръгвам зле, търпя неуспех.
Още: **Удрям / ударя назад.**

РИТАМ С БОС КРАК РЪЖЕНА. Вж. Ритам срещу ръжен<а>. *Избиха ли ни войските? Не! Е, какво искаш тогава? Това е политика. Гъвкава, фина, а не като полската и сръбската. Тръгнаха с бос крак да ритат ръжена.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Под всичките правителства е служил и всичките правителства са го знаяли за свой човек... Каква полза да рита с бос крак ръжена, да донкихотствува... Това е глупаво наистина.* Ив. Вазов, Пъстър свят.

РИТАМ СИ (РИТВАМ СИ / РИТНА СИ) КЪСМЕТА. Сам ставам причина да загубя нещо, което е в моя полза; не се възползувам от представилия ми се благоприятен случай. *Славке ле, чедо изврьстно, / защо си глава не скланяш, / защо си риташ късмета?* Ц. Церковски, Късканджи Сандо и Славка. — *С хората аз се държа така, както трябва! — рече мрачно момичето. — Ба, така! — каза с упрек и отчаяние невястата. — Сама риташ късмета си.* Г. Караславов, Обикновени хора.
Още: **Ритам си (ритвам си / ритна си) честта.** *Диал.* **Отритвам си / отритна си късмета.**

РИТАМ СИ (РИТВАМ СИ / РИТНА СИ) ЧЕСТТА. *Диал.* Сам ставам причина да загубя нещо, което е в моя полза; не се възползувам от представилия ми се благоприятен случай.
Още: **Ритам си (ритвам си / ритна си) късмета.**

РИТАМ СРЕЩУ РЪЖЕН<А>. Опълчвам се срещу много по-силен противник, срещу властвуващ. — *То нищо не е вечно, та и робията! — настоя с нов, твърд глас непознатият. — То за вечното, дето казваш, вярно, че нищо не е вечно — вмеси се в разговора бай Будин... — И ние не сме вечни! Ама ти какво искаш? Да ритаме срещу ръжен?* Ст. Дичев, За свободата. *Думах аз тогава на Омер да си събира ума в главата, да не рита срещу ръжен, друго щеше да е тогава, нямаше да растеш в чужбина.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. — *Това беше общо нареждане на министерството... Аз бях против, но управителният съвет настоя да не ритам срещу ръжена.* Н. Каралиева, Синята метличина. *Все повече се убеждаваше, че е по-добре да рита срещу ръжена и да се бори за правата си, отколкото да се примирява с теглото.* А. Христофоров, Ангария.
От послов. Срещу ръжен не се рита.
Още: **Ритам с бос крак ръжена.**

РИТАМ (РИТВАМ / РИТНА) ТЕКМЕТО *на някого. Диал. Грубо.* **1.** Изгонвам, изпъждам някого, отстранявам го отнякъде; натирвам.
2. Преставам да се интересувам от някого, изоставям, зарязвам някого, с когото съм бил в близки, интимни отношения.
Още: **Удрям / ударя текмето.** *Грубо.*

РИТВА МИ / РИТНЕ МИ НАЗАД. Положението ми, работите ми се объркват, влошават; търпя неуспехи. — *Срам и позор! — наддал съм цяло кило за два дена. Пълна дегенерация. Ритна ми назад и докъде ще стигна, един господ знае и режисьорът...* Г. Краев, Семейна тайна.
Още: **Удря ми / удари ми назад.**

РИТВА МИ / РИТНЕ МИ СЪРЦЕ *от някого или нещо. Диал.* Преставам да обичам някого или нещо, не ми е вече мил някой (нещо). *И кога видях, и ти преви врат, кога волята на едно попово чедо не можа да прекършиш — ритна ми сърце от тебе.* П. Ю. Тодоров, Страхил страшен хайдутин.

РИТВАМ / РИТНА КАМБАНКАТА. *Обикн. в св. вид. Диал.* Вж. Ритвам / ритна попа <отзад>. *Имах един познат, много се пазеше, пък ето на — оня ден ритнал камбанката.*

РИТВАМ / РИТНА ПОПА <ОТЗАД>. *Обикн. в св. вид. Простореч. Пренебр.* Умирам. *Най-после нашичките лекари толкова и разбират, установили, че е рак. Докато започнали да го изследват, и човечецът ритнал попа.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *На тия годинки не е ли втасал, ще втаса, кога ритне попа отзад — ръси лют пиперец дядо Мите и събранието дружно се разсмива.* Н. Хайтов, Съперници.
Още: **Ритвам / ритна камбанката.** *Диал.*

РИТВАМ / РИТНА ТРУПЧЕТО. *Обикн. в св. вид. Диал.* Умирам. *Чу ли? Той вчера ритна трупчето.*

РИТНАЛО Я МАГАРЕТО. *Диал.* За момиче — замомяло се е, личат му вече, порасли са му гърдите.

РИТНАТ В АКЪЛА. *Подигр.* Глупав, неспособен. *Не би искал* [тате] *пък да изхаби своето умение и в селски калеври, до каквито можеше да стигне всеки чирак след година, стига да не е ритнат в акъла, както обичаше да се изразява тати.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

РОВЯ КАТО КОКОШКА ГЮБРЕ. *Диал.* За дете — ям нечисто.

РОГ НА ИЗОБИЛИЕТО. *Книж.* Много голямо богатство, изобилие. *Вързопчета, кесии, шишенца... гаванки — това беше истински рог на изобилието.* Г. Караславов, На село.

От старогръцкия мит за рога на козата Амалтея, надарен от Зевс със свойството да се излива от него всичко, което пожелаят нимфите, възпитателки на Зевс и собственички на този рог.

РОГА (РОГОВЕ) ЩЕ ИЗКАРАМ. *Обикн. във 2 и 3 л. Диал. Ирон.* Вж. Рога ще покарам. *Какво си мислиш, като свършиш работата, че рога ще изкараш?*

РОГА ЩЕ ПОКАРАМ. *Диал. Ирон. Обикн. във 2 и 3 л.* Нищо няма да постигна, да спечеля, няма да имам никаква особена придобивка, полза от нещо. *Кое ще сечеш? — допълнително запита леля... Крушата, кое... — какво ще ти се придаде, като я отсечеш? Рога ще покараш.* Г. Краев, Сватовата круша.
Още: **Рога (рогове) ще изкарам.** *Диал. Ирон.*

РОДА, НИ ПОРОДА, нямам. *Диал.* Никакви близки, роднини, никого (си нямам).

РОДЕНА У ГОРЕЩИНИТЕ. *Диал.* За жена — неморална, развратна.

РОДЕН В (У) ЧЕРЕН ВТОРНИК. Много нещастен, на когото никак не върви. *Нейният мъж е роден в черен вторник, тя нищо не пипва в къщи.*
Още: **Роден на черната събота. Роден на черен петък.**

РОДЕН НА (ВЪВ) ВОДЕНИЦА. *Пренебр.* Много бъбрив, много приказлив.
Още: **На воденица правен.** *Пренебр.*

РОДЕН НА ДЕВЕТАТА ДУПКА НА КАВАЛА. *Пренебр.* Човек, който няма значение, влияние; излишен, ненужен човек.
Още: **Девета дупка на кавала.** *Пренебр.*

РОДЕН НА ЧЕРЕН ПЕТЪК. Вж. Роден в (у) черен вторник.

РОДЕН НА ЧЕРНАТА СЪБОТА. Вж. Роден в (у) черен вторник.

РОДЕН ПОД ЩАСТЛИВА ЗВЕЗДА. Който има голямо щастие, който винаги преуспява, на когото върви. — *На класното — пет плюс, на устно — шест! Грабнах ѝ ума... Знаеш ли какво ми се падна? — Ти си роден под щастлива звезда — нещо фасулско!* Др. Асенов, Изпити.

Води произхода си от разпространените суеверни вярвания, че съдбата на човека зависи от хороскопа му, от разположението на звездите, слънцето, планетите по време на раждането му.

РОДЕН С РИЗА. Който има голям късмет, комуто върви; щастлив. *Какво да ти кажа, Бояне? Брат ти е роден с риза, както разправят старите хора.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.
Още: **Роден с ризка.**

РОДЕН С РИЗКА. Вж. Роден с риза.

РОДИ <ЛО> СЕ ЦАРЧЕ. *Диал.* **1.** Употребява се, когато разговорът спре, когато всички замлъкнат.
2. Употребява се, когато горят две свещи.
Още: **Роди се еврейче** /към 1 знач./.

РОДИЛ СЕ ДА ХАБИ ХЛЯБА. *Диал.* Мързелив, ленив (е).

РОДИЛ СЕ ДА ЯДЕ И ДА ПИЕ. *Диал.* Ленив (е) мързелив (е).

РОДИЛ СЕ ЗА МОТИКА, НАПРАВИЛИ ГО ВЛАДИКА. *Диал. Подигр.* Прост и неспособен човек е, но е достигнал до голям пост, неподходящ за него.

РОДИЛ СЕ КОГА ВЕЧЕРЯЛ ДЯДО ГОСПОД. *Диал.* Късметлия, имотен, богаташ (е).

РОДИЛ СЪМ СЕ В (У) ЧЕРЕН ВТОРНИК. Нещастен съм, без късмет съм, не ми върви.
Още: **Родил съм се на черната събота. Родил съм се на черен петък.**

РОДИЛ СЪМ СЕ НА БЯЛ ПОКРОВ. *Диал.* Лесно, леко ми минава животът, живея без труд и грижи.

РОДИЛ СЪМ СЕ НА ВЕЛИКДЕН. Много ми върви, много съм щастлив. *Брат ти се е родил на Великден — каква жена само взе.*

РОДИЛ СЪМ СЕ НА ЧЕРЕН ПЕТЪК. Вж. Родил съм се (в) у черен вторник.

РОДИЛ СЪМ СЕ НА ЧЕРНАТА СЪБОТА. Вж. Родил съм се в (у) черен вторник.

РОДИЛ СЪМ СЕ ПОД ЩАСТЛИВА ЗВЕЗДА. Преуспявам във всичко, върви ми, щастлив съм.
За произхода вж. Роден под щастлива звезда.

РОДИЛ СЪМ СЕ С РИЗА. Много ми върви, много съм щастлив. *Сега и за него* [войводата] *турците разправят... че се е родил с риза.* Д. Мантов, Хайдушка кръв.

РОДИ СЕ ЕВРЕЙЧЕ. *Диал.* Употребява се, когато разговорът спре, когато всички замлъкнат.
Още: **Роди се царче** /в 1 знач./. *Диал.*

РОДИХ СЕ НАНОВО [ЩЕ СЕ РОДЯ НАНОВО]. Вж. Родих се още веднъж. *Много лоши неща се разправяха за вас* [партизаните]*... А вие само погледнахте в тефтерите и казахте: „Колега, парите ви са от спестовни влогове — на тях ние не посягаме, те са народни средства... Затворете си касата“. Тогава аз се родих наново и ми се доплака от вашето голямо благородство.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

РОДИХ СЕ ОЩЕ ВЕДНЪЖ [ЩЕ СЕ РОДЯ ОЩЕ ВЕДНЪЖ]. Почувствувах се (ще се почувствувам) много радостен, облекчен и щастлив, защото най-после се свърши (ще се свърши) нещо много неприятно.
Още: **Родих се наново.**

РОДИ ЩЕ И НАШАТА ВЪРБА ГРОЗДЕ. *Диал.* Употребява се, за да се изрази, че лицето, което говори, очаква настъпването на щастливи дни или някакъв успех, сполука.
Още: **Нашата върба ще роди круши.** *Диал.*

РОДНИНИ ПО БЯЛАТА КОБИЛА. *Диал. Ирон.* Никакви роднини или съвсем далечни роднини. *По бялата кобила сте роднина, дето я купихте от вуйчо ѝ на Пенка.* Т. Г. Влайков, Седянка.

РОЙНАХ ПЕРЯНО *някому. Диал.* 1. Победих някого.
2. Отмъстих някому, напакостих му.

РОНЯ КРОКОДИЛСКИ СЪЛЗИ *за (по) някого или нещо. Книж.* Лицемерно, неискрено съчувствувам някому, съжалявам някого или за нещо. *В бр. 110 на вестника си в едно антрефиле под наслов: „Необходими реформи в държавния строй", се докосва косвено до Негово Царско Височество и с ирония рони крокодилски сълзи по мой адрес.* Ив. Вазов, Из сенките на нашия живот.

От поверието, че крокодилът уж плачел, изяждайки жертвите си.

Още: **Лея (проливам) крокодилски сълзи.** *Книж.*

РОСЯ И КАПЯ. *Диал.* Последен сиромах съм.

РУСАЛСКА ЛЕПКА. *Диал. Пренебр.* Човек, който обича да се натрапва и да досажда с присъствието си.

РЪЖДЯСАЛИ СА МИ ПАРИТЕ ПО КЕСИЯТА. *Диал.* Пазя, държа парите си, нищо не харча; скъперник съм.

РЪКАВА <Е> НА МЕНЕ. *Диал.* Имам най-голяма заслуга за нещо, затова най-големият дар се пада на мене (обикн. при сватба). — *Како Гинке! Водя ви гостенка тая нощ, няма да изпъдите годеницата ми, нали? — каза Найден, като ѝ представи бежанката. — Ръкавът! Ръкавът на мене! — извика кака Гинка.* Ив. Вазов, Нова земя.

РЪКА ЗА РЪКА. 1. Задружно, заедно (при извършване на обща работа, дело). *Нека на всяка стъпка ви подкрепя дълбокото съзнание, че с нашите братя югославяни ние имаме обща съдба и че историята ни е предопределила да вървим ръка за ръка вечно и все напред и напред.* Г. Димитров, За съвместната работа на българските и югославянските младежи.
2. Неразделно, неотлъчно. *Тогава нещастието и скръбта вървяха ръка за ръка с щастието и радостта, а животът тепърва започваше.* А. Наковски, Мария против П[illegible]лков. *Пиянството върви ръка за ръка с престъплението.*

РЪКАТА МИ Е СРЕБЪРНА. *Диал.* Много съм сръчен, похватен и с каквото и да се заловя, спечелвам добри пари.

РЪКУВАЛ СЪМ СЕ ДВА ПЪТИ *с някого. Ирон.* Много слабо познавам някого, никак не съм близък с него.

РЪЦЕТЕ МИ СА БРЪКНАТИ В ЗАДНИКА. *Диал. Вулг.* Вж. Ръцете ми са на задника вързани.

РЪЦЕТЕ МИ СА В (НА) ГЪЗА. *Диал. Вулг.* Нищо не умея да направя, крайно непохватен, несръчен съм.

РЪЦЕТЕ МИ СА КАТО ПОД КАМЪК. Възпрепятствуван съм от нещо в действията си, не мога да предприема нещо поради някаква пречка. *Нали през денеси ни умря единия кон, оттогаз ръцете ни са като под камък.* Й. Йовков, Женско сърце.

РЪЦЕТЕ МИ СА НА ЗАДНИКА ВЪРЗАНИ. *Диал. Вулг.* Нищо не умея, неспособен, непохватен, несръчен съм.
Още: **Ръцете ми са бръкнати в задника.** *Диал. Вулг.*

РЯДКА ПТИЦА. *Книж. Понякога ирон.* Изключителен, много забележителен по характера и качествата си човек.

РЯЗАН МИ Е ПЪПЪКА *някъде. Диал.* Обичам, предпочитам да прекарвам по-голямата част от времето си някъде, често да бъда някъде.

РЯЗАХ КОЛАЧА *на нещо. Диал.* Свърших нещо, прекарах нещо.
Още: **Прерязах колача.** *Диал.*

РЯЗВАМ / РЯЗНА ПОД ЕЗИКА *някому. Обикн. в св. вид.* Скарвам се остро на някого, смъмрям го строго; наказвам някого за нещо. — *А колко декара зася есенес? Още тогава трябваше да ти резна под езика, ама не съм догледал. Сега ще си платиш дяволъка.* Кр. Григоров, В Сталийска махала. — *А вчера защо не дойде на черква?.. Директорът ти рязна под езика... Две надници ти отидоха.* Кр. Григоров, В леярната пред Първи май.

РЯПА ДА ЯДЕ *пред някого.* С по-малки възможности е в сравнение с някого (при изразяване на възхищение от лицето, с което се прави сравнението). *Тя беше ангел небесен, пред когото Беатриче можеше само ряпа да яде, а Лаура — да иде да реве някъде от яд...* Я. Антов, Една мечка по-малко.

Още: **Халва (трици, праз лук) да яде.**

С

САДЕ МЕНЕ МЕ НЯМА *някъде. Диал.* Вж. Само мене ме няма *някъде. Саде мене ме няма на масата.*

САДЯ НА КЬОСОВИ ЯЙЦА *някого. Диал.* Злепоставям някого.

САДЯ <СИ> КРАСТАВИЦИ. *Диал.* Куцам.

С АКЪЛА СИ ЛИ СЪМ. *Обикн. във 2 и 3 л.* Разумно ли постъпвам, разумен ли съм (употребява се при случаи, когато се постъпва неразумно или глупаво за изразяване на учудване, възмущение, укор). *С акъла си ли бях, като отидох у тях, след като знаех, че са говорили зад гърба ми какво ли не!*

Още: **С ума си ли съм. С целия си (с всичкия си) ум ли съм. Не съм с акъла си** /във 2 знач./.

САМА МОМА ДОМА ДОШЛА. *Диал.* За неочаквана изгода, сполука.

САМА СПАЛА. *Диал.* За вода — студена.

САМ НА СЕБЕ СИ, оставам (оставям). Без грижи от страна на някой друг, само на собствените си сили (оставам или оставям). *През тия дни двете момчета го виждаха рядко и набързо. Те бяха оставени сами на себе си.* Д. Талев, Самуил.

САМО И САМО. Изключително с единствена цел. *Тя се преструваше на тежко болна или на заспала, само и само да не чува щастливата Цветина история.* Елин Пелин, Земя. *Баща ѝ . . . хвърли сума пара на разни съмнителни ходатаи, адвокати, само и само да го оставят на мира.* Б. Болгар, Близнаците. *Желязо, коприна, вълна, нефт, памук, какао — всичко можеше да спада и да се продава със загуба само и само за да се намерят купувачи в идващата криза — за житото такава опасност нямаше.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Севда знаеше какво мислят вече за нея, топеше се и по цял ден тичаше като луда на работата, само и само да позаглади сърдните и клеветите им.* Г. Караславов, Снаха.

<САМО> КОЖА И КОКАЛ<И>. Вж. <Само> кожа и кости. *Ала за наша изненада, една нощ пристигна и чичо слаб, сух — кожа и кокали.* Кр. Григоров, Новодомци. *А подидаскал Мироновски, комуто викаше „джансъз", защото беше само кожа и кокали, съветваше заран рано да яде чеснов лук с люспите.* Ив. Вазов, Чичовци. *Мръсни, окъсани, само кожа и кокал, пленниците работеха от сутрин до вечер.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

<САМО> КОЖА И КОКАЛ<И> ОСТАВАМ / ОСТАНА. Извънредно много отслабвам физически; измършавявам. *Ти пък какво се постоянно заяждаш с мене? — Заяждам, та има ли какво да се яде от тебе. Ти само кожа и кокали си останал.* П. Михайлов, Малката партизанка.

Още: **<Само> кожа и кости оставам / остана. <Само> кожа и кокал<и> ставам / стана.**

<САМО> КОЖА И КОКАЛ<И> СТАВАМ / СТАНА. Извънредно много отслабвам физически; измършавявам. *Никой няма да ти помогне като станеш кожа и кокал от ядове.* Д. Немиров, Братя.

Още: **<Само> кожа и кокал<и> оставам / остана. <Само> кожа и кости ставам / стана.**

<САМО> КОЖА И КОСТИ. Извънредно слаб, мършав; изм**ършавял**. *Такова куче не мога да водя със себе си. Не видиш ли, че е кожа и кости.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Едва пристъпя, лицето му е без мускули, само кожа и кости — очевидно, холерата го е целунала.* Л. Стоянов, Холера. *Поуморен от стълбите, Даскал Ангел се спря и се изправи на вратата: сух, само кожа и кости, с хлътнали дълбоко очи, едно от които беше сляпо, изпит и бледен, той приличаше на смъртник, не на жив човек.* Й. Йовков, Женско сърце. — *Той същият, пустинникът. Кожа и кости, и като приказваше, едва му се чуваше гласът. Ама сега не е вече такъв. Откак селяните се заселиха в оброчището, отецът си оглади косъма. Другите измършавяха, а той надебеля.* Ст. Загорчинов, Ивайло. — *Матей... ти ли си? Нещо се надигна в гърдите на болния... — Къде ходиш, човече? Как се подреди тъй... кожа и кости... Важното, че си прескочил трапа.* Ив. Венков, Хора край нас.
Още: **<Само> кожа и кокал<и>.**

<САМО> КОЖА И КОСТИ ОСТАВАМ / ОСТАНА. Извънредно много отслабвам физически; измършавявам. *Нейсе, с банички няма да ви насилвам, но отбивайте се поне черните ви очи да зърна. А то, стопих се от севда, кожа и кости останах.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Ония, които познаваха баба Тонка, чакаха да видят как тя ще се затича с писъци и сълзи, как ще търси сина си в дрипите на тази шепа хора, останали кожа и кости.* С. Северняк, От нашия кореспондент.
Още: **<Само> кожа и кокал<и> оставам / остана. <Само> кожа и кости ставам / стана.**

<САМО> КОЖА И КОСТИ СТАВАМ / СТАНА. Извънредно много отслабвам физически; измършавявам. *Върнала се не върнала се вкъщи и детето й заболяло, залиняло, да го видиш да го ожалиш, в три дни кожа и кости станало, живо да го оплачеш.* Н. Величков, Таласъм.
Още: **<Само> кожа и кокал<и> ставам / стана. <Само> кожа и кости оставам / остана.**

САМО МЕНЕ МЕ НЯМА *някъде.* За нещо (обикн. помещение, шкаф, маса и под.) — много е разбъркано или наблъскано безредно и нагъсто с най-разнообразни неща. *Само мене ме няма на бюрото.* ● *В това чекмедже само мене ме няма.*
Още: **Саде мене ме няма.** *Диал.*

САМО ТОВА (ТУЙ) ОСТАВА. Възклицание за изразяване на неприятна изненада или недоволство от това, че към съществуващи неприятности се прибавя и нова. *Напил ли се е или комар е заловил или... — Само туй оставаше.* Ив. Кирилов, Жерави.

САМ ПО СЕБЕ СИ. 1. Без външна намеса. *Идеята за отмъщението дойде някак сама по себе си.* Г. Караславов, Изчадия адови. *Те мислеха да го накажат със своето престорено равнодушие... та той така, сам по себе си, да влезе в правия път.* Елин Пелин, Ян Бибиян.
2. Откъм същността си, по същност. *На пръв поглед и тогава, и днес демонстрацията на студентите сама по себе си изглеждаше само дръзка младежка проява.* К. Константинов, Път през годините. *Днес ще ядем нещо просто само по себе си, но пълно със значение.* Елин Пелин, Под манастирската лоза.

САПУНЕН МЕХУР. 1. Нещо краткотрайно, несигурно, преходно. *Рухнали бяха илюзиите, върху които градеше щастието си — неговото лично щастие бе се оказало сапунен мехур.* А. Гуляшки, Любов.
2. Нещо, което съществува само във въображението; илюзия. — *Вие отричате всеки нравствен принцип, всяко благородно подбуждение у нашето общество? Вие отричате всяка безкористност у нас! — извика Стремски... — Отричам я със същата увереност, с която я отричам у мене си... Ти, чини ми се живееш в областта на сънищата и на сапунените мехури, изсмукани от книгите.* Ив. Вазов, Нова земя.

САПУНИСВАМ / САПУНИСАМ ГЛАВАТА *на някого.* Мъмря грубо, сурово някого; наругавам. *Ще ти сапунисват главата за тия думи, дето си ги казал.*

С БАСТУН ДА ТРЪГНЕШ. *Обикн. във 2 или 3 л. Диал.* Да станеш сакат, да не можеш лесно да ходиш.
Още: **С патерици да тръгнеш.** *Диал.*

СБИРАЙ СИ КОНЦИТЕ. *Диал.* Не се отпущай.
Още: **Прибирай си конците.** *Диал.*

СБИРАЙ СИ ПАРПАЛАКА. *Диал.* Махай се, отивай си.

СБИРАЙ СИ ПЕТАЛАТА. *Диал.* Махай се оттук.

СБИРАЙ СИ РУБАТА. *Диал.* Махай се, тръгвай си.

СБИРАМ / СБЕРА АКЪЛ. *Простореч.* Ставам умен, образовам се; поучавам се. *Наредят с Дьовленския каймакамин да се изпрати на сиромаха „пусулка", синът му войник да ходи в Анадола, отдето никой са не връщаше. Види човекът зор и право при Сулюмана. — Молем ти са, ага, тебе ти минава думата, виж, та куртулисай момчето... — Не може! Тая работа е царска, нека да върви, акъл да сбира! — ще рече агата.* Н. Хайтов, Писма от пущинаците.
Още: **Събирам / събера акъл. Сбирам / сбера ум.** *Простореч.*

СБИРАМ / СБЕРА АКЪЛА <В ГЛАВАТА> *на някого. Простореч.* Накарвам някого да се вразуми, да престане да върши неразумни, необмислени действия. *Не можаха да му сберат акъла в главата, като реши да замине и замина.*
Още: **Събирам / събера акъла <в главата>. Сбирам / сбера ума <в главата>.** *Простореч.*

СБИРАМ / СБЕРА ДВАТА КРАЯ. *Диал.* Успявам да живея, да преживявам с оскъдни средства. — *Няма ли кабил друго учение да избереш, дето се учи в София, във висшето училище? Така сѐ ще сберем двата края... но за Европа не ми дръжи кръста.* Ив. Вазов, Ваканция. *Ний живеем с нищожната пенсия на тате, едвам сбираме двата края.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Гледаме си там нивиците и лозята, храним бубици, търговийка правим, сбираме двата края.* Ив. Вазов, Службогонци.
Още: **Събирам / събера (свързвам / свържа, завързвам / завържа, връзвам / вържа) двата края.**

СБИРАМ / СБЕРА ДНИТЕ *някому. Диал.* Лишавам някого от живот, отнемам живота на някого; премахвам някого, убивам.
Още: **Вземам / взема дните. Събирам / събера дните.** *Диал.*

СБИРАМ КЛИНЦИ ДА СИ КУПЯ КОН. *Диал. Ирон.* Старая се с нищожни средства да извлека полза или да се сдобия с нещо голямо, полезно.
Още: **Сбирам клинци да направя (правя) кон.** *Диал. Ирон.*

СБИРАМ КЛИНЦИ ДА СИ НАПРАВЯ КОН. *Диал. Ирон.* Вж. Сбирам клинци да си купя кон.

СБИРАМ КЛИНЦИ ДА СИ ПРАВЯ КОН. *Диал. Ирон.* Вж. Сбирам клинци да си купя кон.

СБИРАМ СИ / СБЕРА СИ АКЪЛА <В ГЛАВАТА>. *Простореч.* **1.** Съсредоточавам се върху нещо. *Не мога да си сбера акъла в главата да прочета един вестник.*
2. *Обикн. в пов. накл.* **Сбирай си / сбери си акъла <в главата>.** Бъди умен, внимателен, разумен в постъпките си; вразуми се.
Още: **Събирам / събера акъла <в главата>. Сбирам / сбера ума <в главата>.** *Простореч.*

СБИРАМ СИ / СБЕРА СИ ЕЗИКА. [*Често:* **Сбирай си / сбери си езика**]. *Простореч. Грубо.* Внимавам какво говоря, въздържам се да говоря необмислено, неуместни или обидни думи; млъквам.
Още: **Събирам си / събера си (сдържам си / сдържа си, прибирам си / прибера си) езика.** *Грубо.* **Държа си езика** /във 2 знач./. **Сбирам си / сбера си устата.** *Простореч. Грубо.* **Свивам си / свия си езика** /в 1 знач./. *Грубо.*

СБИРАМ СИ / СБЕРА СИ ПАРТУШИНИТЕ. *Диал. Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си.

Още: **Събирам си / събера си (вдигам си / вдигна си, задигам си / задигна си, обирам си / обера си, прибирам си / прибера си) партушините.** *Обикн. пренебр.*

СБИРАМ СИ / СБЕРА СИ СЕЧИВАТА. *Диал. Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си.
Още: **Събирам си / събера си сечивата.** *Обикн. пренебр.*

СБИРАМ СИ / СБЕРА СИ УМА <В ГЛАВАТА>. *Простореч.* **1.** Съсредоточвам се върху нещо. *От умора и притеснение не мога да си сбера ума в главата да прочета няколко страници.*
2. *Обикн. в пов. накл.* **Сбирай си / сбери си ума <в главата>.** Бъди умен, внимателен, разумен в постъпките си; вразуми се. *Сбирай си ума, момче! Прибирай си парицитe, недей ги пръска без ред.* Т. Г. Влайков, Ратай. — *Стринке Генковице, и ти ли?. . . — И аз, и аз, —та ума си в главата да сбирате!* Ц. Церковски, Театрални забавалки. *Хей, чичовото, няма хляб за тебе в службата, ами я си сбери ума, па си залови търговийката, та ти не трябват тебе царски пари.* Хр. Максимов, Неслога.
Още: **Сбирам си / сбера си акъла <в главата>.** *Простореч.* **Събирам си / събера си ума <в главата>.**

СБИРАМ СИ / СБЕРА СИ УСТАТА. [*Често:* **Сбирай си устата**]. *Просторeч. Грубо.* Внимавам какво говоря, въздържам се да говоря необмислено, неуместни или обидни думи; млъквам. *Яшар навъси вежди и викна гневно: — Ти, кучко, да си сбираш устата, че да не ги затворя!. . . На кого отвръщаш ти, а?* Ст. Дичев, За свободата. — *Сбирай си устата и слушай, казал страшният повелител и посочил с пръст към жената си.* Л. Каравелов, Маминото детенце. — *Аз по-добре от теб си знам какво трябва и какво не трябва да върша. — Знам, че знаеш! Мнозина знаят, но свиват уши . . . — Ей, сбирай си устата! — дигна глас Будин.* Ст. Дичев, За свободата.
Още: **Прибирам си / прибера си (стискам си, свивам си / свия си, събирам си / събера си) устата.** *Грубо.* **Сбирам си / сбера си езика.** *Просторeч. Грубо.* **Държа си устата** /във 2 знач./.

СБИРАМ / СБЕРА УМ. *Просторeч.* Ставам умен, образовам се; поучавам се.
Още: **Сбирам / сбера акъл.** *Просторeч.* **Събирам / събера ум.**

СБИРАМ / СБЕРА УМА <В ГЛАВАТА> *някому. Просторeч.* Накарвам някого да се вразуми, да престане да върши неразумни и необмислени действия. — *Отиваме да сбираме ума на двама стари, и двамата упорити, като арнаути.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Аз ще ѝ телеграфирам на Горна баня, да дойде да ти сбере ума.* Ив. Вазов, Двубой. *Ще върви ли някой с тебе? — додаде вместо добър вечер дядо Милан . . . — Тц! — дигна глава Стоян — другите всички са в пехотата . . . — Нейсе, въздъхна дядо Милан. . . . — дано барим там ти сберат ума в главата.* П. Ю. Тодоров, Нехранимайка.
Още: **Събирам / събера ума <в главата>. Сбирам / сбера акла <в главата>.** *Просторeч.*

СБИРАМ / СБЕРА ЮЗДИТЕ (ЮЗДАТА) *някому.* Ставам строг в отношението си към някого и не му позволявам да върши каквото си иска, да своеволничи.
Още: **Дръпвам / дръпна (опьвам / опьна, свивам / свия, стягам / стегна, хващам / хвана) юздите (юздата).**

С БОГА И С ПРИЛИКА. Както подобава, както е редно, както е прието. *Довечера да се приберете с бога и с прилика.* ● *Е, ама той не пие с бога и с прилика.*

С БОГА СЪМ ВЕЧЕРЯЛ. Върви ми, имам големи успехи, щастлив съм. — *С бога си вечеряла! — често ѝ казваше тя. — Да вземеш такъв мъж — и с пари, и с уважение.* Т. Монов, Смърт няма. *Твоето момче с бога е вечеряло. От него аз човек ще направя.* К. Петканов, Златната земя.
Още: **С бога съм приказвал.**

С БОГА СЪМ ПРИКАЗВАЛ. Върви ми, имам големи успехи, щастлив съм.
Още: **С господа съм приказвал. С бога съм вечерял.**

СБОРУВАМ С ГЪЗА СИ. *Диал. Вулг.* На инат, наопаки и безотговорно, нахално, грубиянски говоря някому, без да се интересувам, дали ще се обиди или дали съм прав.
Още: **С гъза си приказвам.** *Просторeч. Вулг.*

СБРАЛИ СА СЕ КЮРА И МАРА. *Диал.* Употребява се за лоши, недобри хора, които са се сприятелили.

СБРАХ АКЪЛА В КОШНИЦАТА *някому. Диал.* Много учудих, смаях някого. *Сбра им на всички акъла в кошницата, като започна да показва какво е накупил от града.*

СБУТВАМЕ СИ / СБУТАМЕ СИ КАПИТЕ. *Диал.* Скарваме се. *Решили бяхме на това събрание да си сбутаме капите с „нашия", че много се бе насъбрало.* Н. Хайтов, Съперници.
Още: **Разменяме си / разменим си капите.** *Диал.*

С БЪКЛИЦА, каня (поканвам). *Ирон.* Със специална покана, специално (каня, поканвам). *Калине, защо си дошъл да помагаш? Нямаш ли друга работа? — Кина ме извика. — С бъклица съм те канила!* К. Петканов, Морава звезда кървава. — *Ще се поборим и трябва да успеем. Да не мислиш, че ще ни поканят с бъклица?* Д. Добревски, Бунтът на крайцера Надежда. — *Наш кораб, какво, топуркаме си, пък който не иска да ни слуша, да не идва. С бъклица не каним никого!* Н. Антонов, В открито море.
Още: **С жълта (червена) бъклица.** *Диал. Ирон.*

СБЪРКАЛО МИ СЕ ТУРСКОТО. *Диал.* Уплашил съм се.

СБЪРКАЛ СЪМ СИ НА ГЪЗА ДУПКАТА. *Диал. Вулг.* Слисал съм се, объркал съм се извънредно много.

СБЪРКВАМ / СБЪРКАМ АДРЕСА. *Ирон.* Излъгвам се в очакванията, намеренията си, не постигам целта си, не успявам в нещо. *Казвам на преводачката: предай му, че съм спортист. Сбъркал е адреса. Долари не ми трябват.* Л. Стефанова, Вулканите на Мексико димят. — *Сбъркали сте адреса, мадам! — каза спокойно Човекът. — Силите ми не са чак толкова много.* С. Стратиев, Самотните вятърни мелници. *На известни политици много им се иска да има цар като комшийския* — un bon roi d'Iketot — *но сбъркват адреса.* П. П. Славейков, На острова на блажените. — *Виждал съм и по-курназ от теб, а сетне омекват като памук. — Сбъркал си адреса, приятелю мой. Няма от какво да се плаша.* В. Нешков, Настъпление.

СБЪРКВАМЕ СИ / СБЪРКАМЕ СИ ШАПКИТЕ. Скарваме се.
Още: **Разменяме си / разменим си (размесваме си / размесим си, разбъркваме си / разбъркаме си, променяме си / променим си, омесваме си / омесим си, сритваме си / сритаме си) шапките. Смешваме си / смешаме си (омешваме си / омешим си) шапките.** *Диал.*

СБЪРКВАМ / СБЪРКАМ КОНЦИТЕ. 1. Обърквам се и не мога да намеря изход от някакво неблагоприятно положение, в което съм изпаднал, не зная как да постъпя. *Пред вид на това развълнувано море, Бенковски не си направи даже труда да примири момчетата. И той, както всинца, сбърка вече конците, не знаеше кой край да хване.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.
2. Обхваща ме силно смущение и не зная какво да отговоря, да кажа; обърквам се. *Приближавам, но шапка не свалям. Той ме гледа, гледа — сбърква конците! И протяга ръка към звънеца.* М. Грубешлиева, Пред прага.
Още: **Забърквам / забъркам (обърквам / объркам, заплитам / заплета, уплитам / уплета) конците. Скосявам / скося конците.** *Диал.*

СБЪРКВАМ / СБЪРКАМ ПУСУЛАТА. *Диал.* Обърквам се и не зная какво да правя, как да действувам. *Наший инспектор д-р Янков тези дни е сбъркал съвсем пусулата, та не знае где се намира и с кого си има работа.* в. Надежда.
Още: **Изпускам / изпусна (изтървавам / изтърва, изгубвам / изгубя) пусулата. Забърквам / забъркам (загубвам / загубя) пусулата.** *Диал.*

СБЪРКВАМ СЕ / СБЪРКАМ СЕ КАТО КУЧЕ В СЛИВИ. *Диал.* Извънредно много се изплашвам и не мога да намеря изход от неблагоприятното положение, в което съм изпаднал по моя вина (употребява се обикн. когато някой е заловен при извършване на нещо нередно).
Още: **Забърквам се / забъркам се като куче в сливи.**

СБЪРКВАМ СЕ / СБЪРКАМ СЕ КАТО КУЧЕ НА БРЪВ. *Диал.* Вж. Сбърквам се / сбъркам се като куче на мост.

СБЪРКВАМ СЕ / СБЪРКАМ СЕ КАТО КУЧЕ НА (ВЪВ) ВОДЕНИЦА. *Диал.* Извънредно много се изплашвам и не мога да намеря изход от неблагоприятното положение, в което съм изпаднал по моя вина (употребява се обикн. когато някой е заловен при извършване на нещо нередно).

Още: **Забърквам се / забъркам се (намирам се / намеря се, объркввам се / объркам се) като куче на (във) воденица.** *Диал.*

СБЪРКВАМ СЕ / СБЪРКАМ СЕ КАТО КУЧЕ НА МОСТ. *Диал.* Извънредно много се изплашвам и не мога да намеря изход от неблагоприятното положение, в което съм изпаднал по моя вина (употребява се обикн. когато някой е заловен при извършване на нещо нередно).

Още: **Сбърквам се / сбъркам се като куче на бръв.** *Диал.*

СБЪРКВАМ СИ / СБЪРКАМ СИ ПЪТЯ. Оставам излъган, не успявам в избора на професията си, в уреждането на живота си. — *Не, не, ти си сбъркал пътя си! — настояваше той. — Напротив, много ми е добра професията!* К. Калчев, Двама в новия град.

С БЯЛОТО НА ОКОТО (ОЧИТЕ) СИ, поглеждам. С недоволсво, с укор; укорно (поглеждам).

СВАЛЯМ / СВАЛЯ БУЛОТО. 1. *На нещо.* Разкривам обикн. някаква непочтена постъпка, някакви непочтени дела. *Булото на тази мистерия е свалено и всичко се изясни.*
2. *На някого.* Показвам истинския лик на някого. — *Аз най-положително зная, че Стефчов е предал Огнянова, и той е виновникът на толкоз нещастия! — каза студентът... Той подкрепи думите си с необорими доказателства. Сега всички пламнаха от необуздан гняв. Сърдити викове и псувни се раздадоха. Стефчовото було бе свалено.* Ив. Вазов, Под игото. *Тиберий лицемерѝ две години, подир това време сваля булото и се предава на всичките крайности на една душа, жадна за плътски наслаждения. С отвращение се четат в римските историци разказите им за средствата, до които е прибягвал, за да си достави удоволствия.* К. Величков, Писма от Рим.

Още: **Вдигам / вдигна (махам, махвам / махна, снемам / снема, смъквам / смъкна) булото.**

СВАЛЯМ / СВАЛЯ В ГРОБА. Ставам причина за смъртта на някого; уморявам. *Мисля, че в тая безотрадна стая на* Intrarea Rosetti *той спечели зародиша на болестта, която го свали по-после в гроба.* Ив. Вазов, Неотдавна.

Още: **Вкарвам / вкарам (завличам / завлека, смъквам / смъкна) в гроба. Пращам / пратя (изпращам / изпратя) в гроба** /във 2 знач./.

СВАЛЯМ ЗВЕЗДИТЕ. *Диал.* Много зная, много съм учен.

СВАЛЯМ ЗВЕЗДИ<ТЕ> <ОТ НЕБЕТО> *някому или самост.* Говоря някому смайващи неща; хваля се пред някого с невероятни неща или му давам големи обещания. — *Господ да го порази инженера!... Хранихме го, поихме го, и чест му направихме, и пари му дадохме, а той, кой знае там какво е приказвал маскарата, тук звездите от небето ни сваляше.* Ст. Л. Костов, Златната мина. *А баща ти откровено ми каза: „Стига си ми свалял звездите, не ти давам дъщеря си. Тя е научена на богатство."* Т. Харманджиев, Родове. *Дебелата Радка беше безнадежна домакня. Тя приемаше поръчките с небивал ентусиазъм, сваляше звезди, сипеше дъжд от обещания и не осъществи нито една от нашите прости домашни надежди.* Н. Стефанова, Откриване на света.

Още: **Снемам звезди<те> <от небето>. Свалям месечината <от небето>.** *Диал.* **Свалям месец<а>.** *Диал.*

СВАЛЯМ / СВАЛЯ ЗНАМЕТО (ЗНАМЕНАТА). *Книж.* Прекратявам да се боря, да се противопоставям на някого, преставам да действувам или признавам се за победен при спор. *Стигаше се понякога дотам, че трябваше отново да се поставя проблемата за равноправието на мъжа и жената. И Кольо сваляше знамето, като признаваше, че жената е равноправна и че домакинският труд трябва справедливо да се разпределя.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

Още: **Свивам / свия знамената (знамето).** *Книж.*

СВАЛЯМ / СВАЛЯ <И> РИЗАТА ОТ ГЪРБА *на някого.* Безмилостно ограбвам някого, като го оставям без каквито и да е средства. *Направих добро на селото. — Ако ти свалят ризата от гърба, ще ти помогне ли селото?* К. Петканов, Старото време.

Още: **Вземам / взема (свличам / свлека, смъквам / смъкна, събличам / съблека) <и> ризата от гърба.**

СВАЛЯМ / СВАЛЯ МАСКАТА. 1. *На някого.* Разкривам истинския образ на някого, показвам някого в истинския му лик; разобличавам. *Беров сви пестници и пристъпи към адвоката. — Архиподлец! Ей сега ще ти сваля маската!* К. Петканов, Вълнолом.
2. *На нещо.* Отстранявам нещо, което прикрива истинския лик на нещо друго. *Беше ден / свалих аз маската му и пред мен / въздъхна нощ, и вече не се съмна.* П. К. Яворов, Маска. *Той най-сетне свали маската на лицемерието.*
Още: **Смъквам / смъкна (снемам / снема) маската.**

СВАЛЯМ МЕСЕЦ<А> *някому. Диал.* Вж. Свалям месечината от небето *някому*

СВАЛЯМ/СВАЛЯ МЕСЕЧИНА. Извършвам много тежка, непосилна физическа работа. *Да се работи през зимата тук, наистина значи да се сваля месечина!* Ст. Станчев, На раздумка. — *С тия корави момчета — . . . — с тях и месечина се сваля.* Ст. Станчев, На раздумка.

СВАЛЯМ МЕСЕЧИНАТА <ОТ НЕБЕТО> *някому. Диал.* Говоря някому смайващи неща; хваля се пред някого с невероятни неща или му давам големи обещания.
Още: **Свалям звезди<те> <от небето>. Свалям месец<а>.** *Диал.*

СВАЛЯМ / СВАЛЯ ОТ БЕСИЛКАТА *някого.* Избавям, спасявам някого от непосредно застрашаваща го смърт, от обесване. *Другарите му направиха всичко възможно да го свалят от бесилката и успяха, той остана жив.*
Още: **Свалям / сваля от бесилото (въжето). Смъквам / смъкна от бесилката.**

СВАЛЯМ / СВАЛЯ ОТ БЕСИЛОТО. Избавям, спасявам някого от непосредно застрашаваща го смърт, от обесване. *Надявам се, че ще успеем да свалим от бесилото даскал Кира.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Чух, че си участвувал във въстанието. От бесило са те свалили.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.
Още: **Свалям / сваля от бесилката (въжето). Смъквам / смъкна от бесилото.**

СВАЛЯМ / СВАЛЯ ОТ ВЪЖЕТО *някого.* Избавям, спасявам някого от непосредно застрашаваща го смърт, от обесване. *Всички знаеха, че Касаветов се е нагърбил да ги* [дезертьорите] *свали от въжето, и всички смятаха, че всесилният либералски адвокат може да ги спаси.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Аз съм адвокат и с устата си кръвник мога да сваля от въжето.* Ив. Вазов, Утро в Банки. — *Пратен съм от царицата с две послания: едно да се уверя с очите си за силата и работите на Ивайла, а друго — доведох куманеца Дуругуча да се запише във войската му. — А, този страшен злодеец, когото ти бе свалил от въжето? Разбрах.* Ив. Вазов, Ивайло.
Още: **Смъквам / смъкна от въжето. Свалям / сваля от беслката (бесилото).**

СВАЛЯМ / СВАЛЯ ПАГОНИТЕ *на някого.* Наказвам военен, като го лишавам от чин; разжалвам.
Още: **Смъквам / смъкна пагоните.**

СВАЛЯМ СИ / СВАЛЯ СИ МАСКАТА. Разкривам истинския си образ, показвам се такъв, какъвто съм. *Ще ти разкрия истинския живот, . . . , ще видиш и хората такива, каквито са. . . По кръчмите и комарджийниците, момче, хората свалят маските си.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.
Още: **Смъквам си / смъкна си (снемам си / снема си) маската.**

СВАЛЯМ / СВАЛЯ ШАПКА. *Самост. или някому, пред някого, пред нещо.* **1.** Изказвам почитта, уважението си някому; признавам някого за по-вещ, по-ценен от мене и засвидетелствувам уважението си към него. *Първият гражданин е, всички го тачат, всички шапки му свалят.* Г. Караславов, Общественик. — *Какво от това, че дъщеря ти се е разхождала с някого!. . . продължи инспекторът с известна строгост.—. . . На дъщеря ти всеки ще свали шапка, а ти я хокаш!* Д. Димов, Тютюн. — *На тебе ветеринарни лекари, агрономи и зоотехници шапка ти свалят! Всички знаят, един е дядо Мишон! И хранач, и гледач, и доктор — и на хората, и на добитъка.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Ако дяконът е заемал мястото на Бонапарт, ако е имал тази армия, светът е щял да му сваля шапка.* Сл. Македонски, Една земя ми стига. — *Отпуск ми е необходим! — повтори енергически*

професорът. — Що ви принуждава? — жизнен интерес... Да, жизнен интерес... висшият интерес на страната, господин директоре! — Пред такива високи интереси и аз свалям шапка — отговори усмихнато директорът. Ив. Вазов, Златната планина. *Знаеш ли кои са Бабадалиевите? През десет села наоколо шапка им свалят.* Ив. Петров, Леля се годява. **2.** *Обикн. с отриц.* **не.** Угоднича пред някого. *— Дръж се за Ангел ти и се не бой! — съветваше я Петко. — Ангел е светъл човек! Неподкупен и не сваля шапка на тоя или оня.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Щеше да се представи и образът на мъжа й — корав и лют като кремък,..., никому не свалял шапка.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *— Що за птица е вашият партиен секретар? — Как да ти кажа... На силните сваля шапка.* М. Марчевски, Тихо пристанище.

Още: **Снемам / снема шапка** /към 1 знач./.

СВАЛЯ СЕ / СВАЛИ СЕ <ВОДЕНИЧЕН> КАМЪК ОТ ГЪРБА МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене. *Бурята беше страшна. Но като ги видях, че се връщат здрави и читави, воденичен камък се свали от гърба ми.*

Още: **Сваля се / свали се <воденичен> камък от раменете (плещите) ми. Смъква се / смъкне се (пада / падне) <воденичен> камък от гърба ми. Сваля се / свали се товар (<тежко> бреме, планина) от гърба ми.**

СВАЛЯ СЕ / СВАЛИ СЕ <ВОДЕНИЧЕН> КАМЪК ОТ ПЛЕЩИТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Сваля се / свали се <воденичен> камък от гърба (раменете) ми. Смъква се / смъкне се (пада / падне) <воденичен> камък от плещите ми. Сваля се / свали се товар (<тежко> бреме (планина) от плещите ми.**

СВАЛЯ СЕ / СВАЛИ СЕ <ВОДЕНИЧЕН> КАМЪК ОТ РАМЕНЕТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Сваля се / свали се <воденичен> камък от гърба (плещите) ми. Смъква се / смъкне се (пада / падне) <воденичен> камък от раменете ми. Сваля се / свали се товар (<тежко> бреме, планина) от раменете ми.**

СВАЛЯ СЕ / СВАЛИ СЕ ПЛАНИНА ОТ ГЪРБА МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене. *Теодосий въздъхна облекчено. От гърба му се свали цяла планина.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

Още: **Сваля се / свали се планина от раменете (плещите) ми. Смъква се / смъкне се (пада / падне) планина от гърба ми. Сваля се / свали се товар (<воденичен> камък, <тежко> бреме) от гърба ми.**

СВАЛЯ СЕ / СВАЛИ СЕ ПЛАНИНА ОТ ПЛЕЩИТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене. *—Александър Павлович, дойдох да Ви помоля да ми изберете откъс от пиеса или... каквото и да е... за изпита. Планина се сваля от плещите и стаята пак се напълва с въздух.* Ст. Грудев, Адриана Будевска.

Още: **Сваля се / свали се планина от гърба (раменете) ми. Смъква се / смъкне се (пада / падне) планина от плещите ми. Сваля се / свали се товар (<воденичен> камък, <тежко> бреме) от плещите ми.**

СВАЛЯ СЕ / СВАЛИ СЕ ПЛАНИНА ОТ РАМЕНЕТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Сваля се / свали се планина от гърба (плещите) ми. Смъква се / смъкне се (пада / падне) планина от раменете ми. Сваля се / свали се товар (<воденичен> камък, <тежко> бреме) от раменете ми.**

СВАЛЯ СЕ / СВАЛИ СЕ <ТЕЖКО> БРЕМЕ ОТ ГЪРБА МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене. *Като взе и последните два изпита, тежко бреме се свали от гърба му.*

Още: **Сваля се / свали се <тежко> бреме от раменете (плещите) ми. Смъква се / смъкне се (пада / падне) <тежко> бреме от гърба ми. Сваля се / свали се <воденичен> камък (товар, планина) от гърба ми.**

СВАЛЯ СЕ / СВАЛИ СЕ <ТЕЖКО> БРЕМЕ ОТ ПЛЕЩИТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олекват ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Сваля се / свали се <тежко> бреме от гърба (раменете) ми. Смъква се / смъкне се (пада / падне) <тежко> бреме от плещите ми. Сваля се / свали се <воденичен> камък (товар, планина) от плещите ми.**

СВАЛЯ СЕ / СВАЛИ СЕ <ТЕЖКО> БРЕМЕ ОТ РАМЕНЕТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене. *Той усещаше, че едно тежко бреме се свали от раменете му.* Ив. Вазов, Под игото.

Още: **Сваля се / свали се <тежко> бреме от гърба (плещите) ми. Смъква се / смъкне се (пада / падне) <тежко> бреме от раменете ми. Сваля се / свали се <воденичен> камък (товар, планина) от раменете ми.**

СВАЛЯ СЕ / СВАЛИ СЕ ТОВАР ОТ ГЪРБА МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Сваля се / свали се товар от раменете (плещите) ми. Смъква се / смъкне се (пада / падне) товар от гърба ми. Сваля се / свали се <воденичен> камък (<тежко> бреме, планина) от гърба ми.**

СВАЛЯ СЕ / СВАЛИ СЕ ТОВАР ОТ ПЛЕЩИТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Сваля се / свали се товар от гърба (раменете) ми. Смъква се / смъкне се (пада / падне) товар от плещите ми. Сваля се / свали се <воденичен> камък (<тежко> бреме, планина) от плещите ми.**

СВАЛЯ СЕ / СВАЛИ СЕ ТОВАР ОТ РАМЕНЕТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Сваля се / свали се товар от гърба (плещите) ми. Смъква се / смъкне се (пада / падне) товар от раменете ми. Сваля се/свали се <воденичен> камък (<тежко> бреме, планина) от раменете ми.**

СВАРИЛ СЪМ ДРЕНКИТЕ. *Диал.* Много съм отслабнал, станал съм неузнаваем от боледуване.

СВАРЯВАМ / СВАРЯ *някаква* **ПОПАРА.** *Самост. или някому.* Причинявам някакви неприятности, създавам неприятно, заплетено положение обикн. с интриги, клевети.

Още: **Дробя (надробявам / надробя, сдробявам / сдробя, забърквам / забъркам)** *някаква* **попара.**

СВЕЖДАМ / СВЕДА ГЛАВА. *Самост. или пред някого, пред нещо.* Ставам или съм покорен, смирен; подчинявам се, покорявам се. *Се тя* [Минка] *с вирнатата глава, със засмените черни очи, със смеха на устни. Много стана; въси се баща, гълчи майка. — Минке, сведи глава. . . Женска челяд — чужда чест си, — сведи глава! — дума майка.* Ц. Церковски, Минкина сватба. *Мои верни другари, не свели пред нищо глава, / . . . / слушайте моите слова: / аз съм жив, / аз съм същия, / аз съм / неизменно на клетвата верен и твърд!* Д. Методиев, Шумят тополите. *Млад беше още, старите чорбаджии не му даваха път, но той беше по-упорит и сполучи да вземе място в общината още на първия избор. Не свеждаше той глава пред никого.* Д. Талев, Железният светилник. — *Разбирам, мила, но какво да правим? Да тръгна на всеки подлец да доказвам и опровергавам клеветите срещу себе си, няма да го бъде. — А кой ще те защити, . . . , защо ще превиваш врат, защо ще свеждаш глава?* В. Нешков, Настъпление. *Не се и опитвам да разкажа за оная доброта и кротост, която се излъчваше от нея, та всеки, който се гневеше или лудуваше, виновно свеждаше пред нея* [бабата] *глава.* А. Дончев, Време разделно.

Още: **Навеждам / наведа глава** /във 2 знач./. **Прекланям / преклоня (скланям / склоня) глава. Превивам / превия глава.** *Диал.*

СВЕЖДАМ / СВЕДА ДО НУЛА *нещо. Книж.* Напълно омаловажавам значението или ролята на нещо.

СВЕРЯВАМ СИ / СВЕРЯ СИ ЧАСОВНИКА *с (по) нещо. Книж.* Ориентирам се в дадено положение и се съобразявам с него. *Оказа се, че те* [турци, изселници от България] *редовно слушат радио София и по него сверяват часовниците си.* Ив. Мирски, През девет земи. *Трудно ще ти бъде, но... Затова те и изпращаме. Опирай се повече на войниците и на школниците, които ще пристигнат тия дни. Все добри момчета са — партизанчета. Почесто сверявай часовника си и с околийския комитет на партията.* Ас. Станоев, Първите.

СВЕТА БОГОРОДИЦА. *Ирон.* Привидно тих, кротък, смирен човек.
Още: **Света богородичка.** *Ирон.*

СВЕТА БОГОРОДИЧКА. Вж. Света Богородица.

СВЕТА ВОДА НЕНАПИТА. *Ирон.* Човек, който се представя за невинен и че не знае за нещо нередно или човек, когото смятат за безгрешен, невинен. *В събота се стягали, приготовлявали, насам-натам и в неделя — сватба. Проточила се една церемония — със зурлите му, с тъпаните му, с играчите му, а булката — света вода ненапита — мъдри ли се, мъдри.* Чудомир, Аламинут. *Успокоявам се, че и тя има неща, които премълчава. Жените също не са света вода ненапита.* Сл. Македонски, Една земя ми стига.
Още: **Светена (чиста) вода ненапита.** *Ирон.*

СВЕТА МИ Е КРИВ и ЦЕЛИЯ СВЯТ МИ Е КРИВ. 1. В лошо настроение съм, дразня се от всичко. *Жената, знаете, е болна от жлъчка... Хилава такава... Светът ѝ крив.* М. Грубешлиева, Пред прага.
2. За несполуките си, лошото си настроение търся неоправдано вината все у другите и имам враждебно отношение към хората. *Син ми било туй! Намръщил се, наежил се, света му крив. Сичкото самичък си го направи.* Ив. Петров, Нонкината любов. *Аз бях зле, много зле... никъде не можех да се съвртя, никого не можех да понасям... Целия свят ми беше крив, всички мразех, всички като че ли ми пречеха.* Г. Караславов, Орлов камък.

СВЕТА МИ СЕ ВИЖДА ЧЕРЕН и ЦЕЛИЯ СВЯТ МИ СЕ ВИЖДА ЧЕРЕН. В много лошо настроение съм, гледам на всичко съвсем песимистично. — *О, аз знам какво нещо е главоболието!... Като ме скове понякога — целият свят ми се вижда черен!* О. Василев, Любов. *Света ми се виждаше черен след тази неприятна среща.*
Още: **Черен (чер) ми е света.**

СВЕТА НЯМА ДА СЕ СВЪРШИ. Не е фатално (при изразяване на примирение с някаква неизбежна случка, събитие). — *Мене положително ще ме обесят — промълви след малко тя... — Но с това света няма да се свърши, нито борбата ще се прекрати.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Ех, синко, познавам, че скоро ще умра. То, гдето ще умра, как и да е: всекой ще умре, и с мене света няма да се свърши.* Народна приказка.

СВЕТА СЕ ВЪРТИ ОКОЛО МИ (МЕНЕ). *След главно изр.* Най-главното лице съм, всичко трябва да се съобразява с моите желания, изисквания. *Докато не разбереш, че света не се върти около важната ти персона, ще си останеш все това, което и сега си — едно закръглено нищо.* П. Вежинов, Нашата сила. *Смятат, че света се върти около тях.* ● *Не си въобразявай, че света се върти около тебе.*

СВЕТАЯ СВЕТИХ. *Книж.* Нещо най-скъпо, най-съкровенно за някого и недостъпно за другите. *Сърцето ми е чуждо за света, / подобно древен храм в развалини, / и тайните си пази то ревниво / в Света светих' на свойте глъбини.* П. П. Славейков, Сън за щастие. *Вуйчо Серги е бил един от първите актьори на родния ми град. В неговия кабинет, в тая светая светих; ..., има цяла стена, украсена със снимки от тоя период.* П. Незнакомов, Бяло и черно. *Че обичаше и че се надяваше като всички да има и той един ден свой дом, в това нямаше съмнение;... Копнежът живееше там, в съкровената светая светих на сърцето.* Ст. Дичев, За свободата.

От названието на вътрешната част на Йерусалимския храм, където се пазели светите дарове и където само първосвещеникът е можел да влиза и то само един път в годината.

СВЕТВАМ / СВЕТНА ЕДИН *някому. Грубо.* Удрям някому плесница. *Ще ти светна един в муцуната! — изкрещя мустакат мъж от Православ, защото бяха го блъснали в хълбока.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Като му светнах един, и пак един — той завчас. . . се прескълбучи!* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Наведох се през прозореца и викнах: — Угасихте ли дяволския огън, момчета; — Чакай де, може да светне! — обади се някой. — Ще ти светна аз един по тиквата! — викна му друг.* Н. Хайтов, Приключения в гората.

Още: **Свивам / свия (обърсвам / обърша) един.** *Грубо.*

СВЕТВА МИ / СВЕТНЕ МИ ПРЕД (НА) ОЧИТЕ. Почувствувам голямо облекчение, защото се освобождавам от някаква голяма грижа, беда или защото преставам да усещам някаква силна болка; олеква ми. *И когато един ден взе да стяга бащината си лодка. . . — рече бащин занаят ще поднови, на всички светна пред очи.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Изтече учебната година и аз се родих! Олекна ми на душата. Светна ми пред очите!* Н. Каралиева, Неуловимият. *Хората си вдигнаха хижите в селата, посяха и пожънаха, поразвъдиха говеда, овци, светна им пред очите.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

Още: **Съмва ми <се> / съмне ми <се> пред (на) очите.**

СВЕТВАМ / СВЕТНА ПО КЕМЕНЕТО *някого. Диал. Грубо.* Удрям някого по главата.

СВЕТЕНА ВОДА НЕНАПИТА. *Ирон.* Вж. Света вода ненапита. *Светена вода ненапита / на попчета млади налита.* Кр. Велков, Мед от оса.

СВЕТИ ИЛИЯ МЕ СКЪЛЦА. *Диал.* Бивам ударен от гръм.

СВЕТИХ ВОДАТА [ЩЕ СВЕТЯ ВОДАТА] *някому.* Вж. Светих маслото *някому. Пушката му беше пълна, ала той не гръмна. . . — Ах, да бях аз щях да им светя водата! — каза ожесточено Рачо Чобанът.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Ний разпрахме корема на поп Къна за по-малки работи. . . Хай, светете му водата!* Ив. Вазов, Нова земя.

СВЕТИХ МАСЛОТО [ЩЕ СВЕТЯ МАСЛОТО] *някому.* Убих, премахнах (ще убия, ще премахна) някого, обикн. умишлено за наказание или за отмъщение. *Иван кипеше от яд. Той искаше да причака някоя вечер Матрака и да му свети маслото. Димо научи за това от Младена и го възпря.* Г. Караславов, Татул. *Ето, ти си треперал от страх и пак си имал кураж да светиш маслото на най-големия кръволок в цялото Средногорие.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Какви братя сте ми вие! Братя, а убихте моя брат. Аз ще си отмъстя. Още тази нощ ще ти светя маслото.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Цели страшни глутници се разхождаха по полето и чакаха де ще се покаже жива душа, за да й светят маслото. През тая година на всички познатий Стойо Опинчарят стана жертва на вълците.* Хр. Максимов, Кой ни е крив. *От гъсталака точно срещу него изскочи граничар с автомат и щеше да му свети маслото, ако не бях стрелял.* Б. Райнов, Господин Никой. *Като повървя донякъде, погледна към нивата и каза: — Аз на тоя Марин ще му светя маслото! Ще го науча как се взема чужд имот!* Ив. Петров, Мъртво вълнение. *Загледа ме Алито остро-остро в очите, а че извади патлака: — Тръгвай, инак ще ти светя маслото!* Н. Хайтов, Диви разкази. *— Ако посмее, ще го пречукам като нищо. . . — Какъвто си грамаден, лесно можеш да му светиш маслото.* Й. Гешев, Вик от тъмнината.
Рядко: **Светявам маслото** *някому.*

От обичая у католиците да светят масло при смърт.

Още: **Светих водата.**

СВЕТЛИ ТИ ОЧИ и **СВЕТЛО ТИ ОКО.** *Диал.* Поздрав при завръщане на близък човек след дълго отсъствие от дома или когато някой се е избавил от нещо — честита радост.

СВЕТНАЛИ МИ СА УШИТЕ. Много съм отслабнал, измършавял.

Още: **Изтънели (просветнали) ми са ушите.**

СВЕТЯТ МИ УШИТЕ. Много съм слаб, мършав.

СВЕЩЕНА ПРОСТОТА. *Книж.* **1.** Възклицание при извършване на нещо наивно или вследствие на невежество. *И ти вярваш, че такъв жесток човек ще прояви към теб съчувствие и ще ти помогне? О, свещена простота!*

2. Преголяма наивност. *Съветвахме Салиева да не ходи и никому да се не оплаква, защото „гарван гарвану око не вади“, той обаче, с всичката своя свещена простота отиде да търси правда у „убиеца из-за угла“!* в. Пряпорец.

Думи, казани от Ян Хус от кладата, когато видял как една старица хвърля съчки в огъня.

СВЕЩ МИ ТЪРСИ. *Диал.* Много съм зле, на смъртно легло съм.

СВИВАМ / СВИЯ БАЙРАКА. 1. Прекратявам да се боря, да се противопоставям на някого; преставам да действувам или признавам се за победен при спор.
2. *Диал. Някому.* Принуждавам някого да престане да действува или да упорствува. *— Хайде наздраве, дядо попе! Все тъй да си як — наздраве! . . . Ама сви бйрака дядо Ловчу, а? — Ти, ти си ни днеска честта!* Ст. Дичев, За свободата.

Още: **Свивам / свия знамената (знамето)** /към 1 знач./. *Книж.*

СВИВАМ / СВИЯ ВРАТ. *Самост. или пред някого, пред нещо.* Ставам или съм покорен, смирен; подчинявам се, покорявам се. *Знаеха те* [българите] *от разказите на бащите и майките си, от дедите и бабите си, че такива кървави времена са бивали и вярваха, че пак могат да се повторят, затова свиваха врат.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.

Още: **Подвивам / подвия (превивам / превия, прекланям / преклоня, скланям / склоня, снемам / снема, скършвам / скърша, навеждам / наведа) врат.**

СВИВАМ / СВИЯ ВРАТА *на някого.* Накарвам някого да ми се подчини, да стане покорен, сломявам непокорството, съпротивата, ината на някого; подчинявам, покорявам. *Нели и сички ние сме християни? Дайте си ръката да свиеме врата на турчина, да даде той свобода на България, на Босна и Херцеговина! Съгласили се, подали ръка и аустриецът, и немецът, и французинът, подал ръка и ингилизинът.* Д. Талев, Преспанските камбани.

Още: **Извивам / извия врата** /във 2 знач./. **Навивам / навия (превивам / превия, прекършвам / прекърша) врата.**

СВИВАМ / СВИЯ В ШЕПАТА СИ *някого.* Ограничавам свободата на някого, не му позволявам да действува както той желае, заставям някого да постъпва така както му заповядам; подчинявам на волята си. *Сега нехае за делата ни. . . , но като обуе царските ботуши, все по нас ще гази с тях — като баща си. За час ще ни свие в шепата си, помнете ми думата. С него и човешки не можеш да поприказваш.* М. Смилова, Друм се вие. *На Божил сякаш му трябваше размирното време, годините без ред и власт, за да покаже на котленци за какво е роден. Млад човек беше, още нямаше четирийсет, а само за дни сви в шепа всичките побелели чорбаджии.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

СВИВАМ / СВИЯ ЗНАМЕНАТА (ЗНАМЕТО). *Книж.* Прекратявам да се боря, да се противопоставям на някого; преставам да действувам или признавам се за победен при спор. *Интернирането на чехларското население не даде очакваните от фашистите резултати. Числото на партизаните порасна още повече, съседните села не свиха знамената. Напротив, те усилиха борбата.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Христо Конов издаде окръжно — ще изключва всеки, който бъде уличен в пропаганда на левичарски идеи. И ние решихме да свием знамената за по-благоприятни времена.* А. Гуляшки, Любов. *Но това той направи главно заради Сашо, който, когато мечтаеха, най-буйно мечтаеше от всички, а дойдеше ли до действия, пръв свиваше знамената.* С. Чернишев, Вятърната мелница. *Тя беше кротка, тиха жена, но страшно настойчива, когато се заемаше с нещо. Бадко добре си я познаваше, затова всякога, когато доловеше в гласа ѝ метални нотки, както се казва, свиваше знамената, изпълняваше всичко, каквото му нареди.* В. Ченков, С нови другари. *Жандармерията се изтегли и за първи път от много месеци насам в Равногорския балкан настъпиха спокойствие и тишина. Някои от другарите мислеха, че врагът е свил знамената, защото съветската армия наближаваше българската граница.* Н. Хайтов, Приключения в гората.

Още: **Свивам / свия байрака** /в 1 знач./. **Свалям / сваля знамето (знамената).** *Книж.*

СВИВАМ / СВИЯ ЕДИН *някому. Грубо.* Удрям някому плесница. *Моя пергел! . . . Мама каза да ми го дадеш! . . . — Я се обирай, пача такава, докато не съм ти свил един! — изстъпи се Драган.* Б. Болгар, Близнаците.

Още: **Светвам / светна (обърсвам / обърша) един.** *Грубо.*

СВИВА МЕ / СВИЕ МЕ ПОД ЛЪЖИЧКАТА. 1. Изпитвам остра болка в стомаха, обикн. от прегладняване. *— Кога ли ще почнем яденето? Усещам нещо да ме свива под лъжичката. Гладна съм сигурно.* О. Василев, Дивата гора.

2. Измъчвам се, притеснявам се, тревожа се, безпокоя се много. *Прегърне сирота Кета своите сирачета, прегърне ги ядницата, па заплаче . . . Рони ги, рони, а в гърдите я нещо свило, тамам тука нà, под лъжичката, па я пие, па я пие, да речеш, че змия я е захапала за сърце.* Мих. Георгиев, От зло на по-зло. — *Какви са тези връзки, дето нощем ги търсиш, ма? — ѝ викам. — Такива, кай, дълбоки. Ще видиш как ще ми прилича бялата престилка. Нещо ме свива под лъжичката, сестро, ама си мълча. Кой знае, може да има право, викам си.* Б. Николов, Късмет.
Още: **Стяга ме / стегне ме под лъжичката** /към 2 знач./.

СВИВАМ / СВИЯ ЗМИЙСКО ГНЕЗДО. *Книж.* Създавам кръг, група от зли, непочтени хора, чиято цел е да пакостят (обикн. в учреждение, предприятие или в обществена групировка, партия). *Враговете на социализма бяха успели да свият тук-там змийско гнездо, но скоро бяха открити и обезвредени.*

СВИВА МИ СЕ / СВИЕ МИ СЕ ДУШАТА. Намирам се в притеснено, потиснато състояние, в тревога или изпадам в такова състояние, обхваща ме силна тревога, притеснение. *Отведнаж някакъв рязък, странен, болезнен вик пронизва тишината. Душата ти настръхва и се свива. Из главата ти изчезват всички мисли.* Елин Пелин, Черни рози. *Война! Стихия се изви. | Душата майчина се само плахо сви.* К. Христов, Чеда на Балкана.
Още: **Свива ми се / свие ми се душата на кюлче.** *Диал.* **Свива ми се / свие ми се душицата (сърцето). Стяга ми се / стегне ми се душата.**

СВИВА МИ СЕ / СВИЕ МИ СЕ ДУШАТА НА КЮЛЧЕ. *Диал.* Намирам се в притеснено, потиснато състояние, в тревога или изпадам в такова състояние, обхваща ме силна тревога, притеснение. *Повикай го да се разберем, дано му уври дебелата глава. Ох, божичко, душата ми на кюлче се е свила.* Ем. Станев, Иван Кондарев.
Още: **Свива ми се / свие ми се душата.**

СВИВА МИ СЕ / СВИЕ МИ СЕ ДУШИЦАТА. Намирам се в притеснено, потиснато състояние, в тревога или изпадам в такова състояние, обхваща ме силна тревога, притеснение. *Жена ми не може да живее на село и все това си знае: „В града искам да отидем! Тук, на село, не мога повече — задушавам се. . ." Ех, а на мене душицата ми се свива! Накъде без пари?* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.
Още: **Свива ми се / свие ми се душата.**

СВИВА МИ СЕ / СВИЕ МИ СЕ СЪРЦЕТО. Намирам се в притеснено, потиснато състояние, в тревога или изпадам в такова състояние, обхваща ме силна тревога, притеснение. *Тинки душата се изпълва с мъка, сърцето ѝ се свива от болка.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ. *И сърцето ѝ се свиваше от неизразима тревога и страх.* Ив. Вазов, Под игото. *Нахокването му тежеше като воденичен камък и при спомена за това сърцето му болно се свиваше.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Левски взе шапката си и излезе. Сърцето му се бе свило, мъка го душеше.* Ст. Дичев, За свободата. *Ех, царю, царю, — да видеше царицата как целува чедата си и как плаче, щеше да ти се свие сърцето — отвърна Панчу след някое време.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Цвета не бе минавала оттук от деня, когато напусна Еньовата къща. При тоя спомен сърцето ѝ се сви.* Елин Пелин, Земя. *Тръгнаха приказки. Едни ги измисляха, други ги разнасяха из града,. . . Дочу и Ружа тия злобни думи и още повече се сви сърцето ѝ.* Д. Талев, Илинден.
Още: **Свива ми се / свие ми се сърцето на бучка (буца). Свива ми се / свие ми се душата (душицата). Стяга ми се / стегне ми се сърцето.**

СВИВА МИ СЕ / СВИЕ МИ СЕ СЪРЦЕТО НА БУЦА. Вж. Свива ми се / свие ми се сърцето на бучка. *Като слушаше тъжния му разказ, сърцето ѝ се свиваше на буца.* ● *Чу позната ѝ мелодия и изведнж сърцето ѝ се сви на буца.*

СВИВА МИ СЕ / СВИЕ МИ СЕ СЪРЦЕТО НА БУЧКА. Намирам се в притеснено потиснато състояние, в тревога или изпадам в такова състояние, обхваща ме силна тревога, притеснение. *Подранихме, но мама като рекла — хайде, та хайде! — Ба, ще ти седя аз като кукувица в хотела! . . . Сърцето ми се сви на бучка!* О. Василев, Любов. *Сърцето ѝ, се свиваше на бучка, като го гледаше как слабее.*
Още: **Свива ми се / свие ми се сърцето. Свива ми се / свие ми се сърцето на буца.**

СВИВАМ / СВИЯ КАИША. Изнемогвам поради недостатъчно средства, зле съм материално и гладувам. — *Ама така де — ако си остави работицата, сетне цяла година ще има да свива каиша.* Г. Караславов, Обикновени хора.

СВИВАМ КАТО АХРЯНИН. *Диал.* Ям много и лакомо.

СВИВАМ / СВИЯ ЛУБА *някому. Диал.* Заставям някого да престане да своеволничи; усмирявам, укротявам.
Още: **Смазвам / смажа луба.** *Диал.*

СВИВАМ / СВИЯ НАДВЕ-НАТРИ *нещо. Диал.* Извършвам нещо как да е, небрежно.

СВИВАМ / СВИЯ ПЕСТНИК (ПЕСТНИЦИ). Проявявам въздържание, за да не покажа гнева си, неприятното си чувство или изразявам закана, че ще отмъстя, накажа някого. (обикн. като стискам юмруци). *Бичът изплющя на гърба ѝ . . . Снишен зад храста, Велко гледаше с широко отворени очи и безсилен свиваше пестници.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Понякога се сеща съвсем отпаднал, победен от всички, понякога пък свие гневно пестници, скръцне със зъби: чакай . . . ще им дам една, да ме познаят . . . Само и сам той не знае какво ще стори да си изпълни заканата.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Хората вместо да ги пожалят, присмиват се, подкачат майка му и дори пред самия него разправят таквизи приказки за нея, че той свива пестници — ако би имал сила, примазал би всички.* П. Ю. Тодоров, Идилии.
Още: **Свивам / свия юмрук (юмруци).**

СВИВАМ / СВИЯ РАМЕНЕ. Показвам, че не зная нещо, или изразявам недоумение от нещо или колебание за нещо (обикн. като правя движение с раменете си). *Обиколих всички стаи на кметството, . . . , но никой нищо не може да ми каже! Всички свиват рамене и ме пращат за зелен хайвер от стая в стая!* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. — *Я ми кажете вий, каква ще стане нашата България, когато там хе от балкана рукне злато? Всички го разбират, но свиват рамене.* Ст. Л. Костов, Златната мина. — *Вячеслав Силаба! — извиква червеноармеецът, . . . — Няма ли такъв човек между вас? Свиваме рамене. Изглежда, че няма.* Кр. Кюлявков, Светлини по пътя. *Какво става с тоя човек? Аз свих рамене. Какво можех да отговоря?* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Той сочеше заповедта за уволнението на всички, които срещаше по улиците, . . . , и чакаше протести и съчувствия. Но хората свиваха рамене и си подминаваха.* Г. Караславов, Чиновническа история.

СВИВАМ / СВИЯ САРМИТЕ *някому.* Скарвам се остро на някого и го принуждавам да престане да постъпва своеволно; разправям се с някого и го заставям да мирува. *Скубе човекът! Казвам им в общината: „А бе свийте му сармите на този тип! Какво чакате? Стига експлоатация!“ А ония мънкат.* С. Чернишев, Вятърната мелница. *Лани през лятото щях да напердаша едно контрольорче. . . не стига дето селото го храни с пържени яйца и дето от държавата получава, ами седнал да се заяда и актове да съставя. Че като му свих сармите, че като му ревнах.* Г. Караславов, Обикновени хора.

СВИВАМ СЕ / СВИЯ СЕ В КОЖАТА СИ. Изпитвам страх и се спотайвам, не предприемам нищо. — *Внимание, драги селяни, след малко ще открием народен съд за гадовете! — каза Морозов. Настъпи весело оживление. Навързаните* [фашисти] *се свиваха в кожата си и трепереха от страх.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Нека да бръщолевят подплашените интелигентчета, нека да се свиват в кожата си опортюнистите и страхливците, нека да злорадствуват враговете! Партията е на своя боен пост!* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

СВИВАМ СЕ / СВИЯ СЕ В ЧЕРУПКАТА СИ. 1. Не смея да предприема нищо; наплашен съм много и се спотайвам. *Сега враговете се бяха свили в черупката си и генералът от съпротивата пътуваше без верния си телохранител.* Д. Димов, Тютюн. *На гърба му* [на момчето] *се премяташе широка сива торба с набраните мамули. Ей с тази торба през рамо и с тези мамули на гърдите ще го прекарат през селото, а отпред ще бие барабанът. Ще се сипне цялото село, та да го види за приказ и пример . . . Де що има хайдути харсъзи да се свият в черупките си.* Г. Караславов, Снаха. *Той усети, че положението не ще да е чак толкова безнадеждно, щом само го уволняват, без да го търсят повече. Гочо се сви в черупката си и пролежа почти цяла година на миндера в кухнята.* В. Диаватов, Последният успех на Гочо Ганчев. *Фашистите разтуриха организациите и нямаше как, трябваше да се свием в черупките си от терора.* П. Славински, Претворена земя.
2. Ставам стеснителен и не предприемам нищо; затварям се в себе си. *Бедният човек е ограничен, няма размах на мисълта, липсва му смелост, предприемчивост. . . той се свива*

в черупката си и изостава в живота. Н. Каралиева, Разпети петък. *Пред непознати хора Митя се свиваше свенливо в черупката си, не успяваше дума да обели.* П. Вежинов, Нашата сила.

Още: **Скривам се / скрия се (затварям се / затворя се) в черупката си** /към 1 знач./.

СВИВАМ СЕ / СВИЯ СЕ ЗА ПЕТ ПАРИ. Живея крайно пестеливо, почти изнемогвам материално и не си позволявам да харча и най-малка сума. *Откак той потъна там млад и зелен, нищичко не бяха купили за себе си, за в къщи. Свиваха се за пет пари и кой каквото припечелваше, всичко в затвора отиваше.* Г. Караславов, Танго. — *Никаква сватба... няма време да гощаваме хората, пък сетне да се свиваме за пет пари.* Г. Караславов, Времена.

СВИВАМ СЕ КАТО КОЗА В ДЪЖД. *Диал.* Чувствувам се смутен, неловко, неудобно. *Ще грабне* [докторът] *палтото и ще целуне пак жена си три пъти и ще изхвъркне тичешком. Анастасийка пак ще ги погледне завистливо, ще се извие към мене, но аз ще си отдръпна стола... — Живот, — въздиша тихо Анастасийка, — щастие и блаженство! А аз се свивам като коза в дъжд, нали така, и няма какво да възразя.* Чудомир, Допустимо.

Още: **Сгърчвам се като коза в дъжд.** *Диал.*

СВИВАМ СЕ / СВИЯ СЕ КАТО ЦИГАНИН. Живея крайно пестеливо, не смея да похарча никакви пари. *Пари имат, а се свиват като цигани, къщата им празна, едно легло както трябва нямат.*

СВИВАМ СЕ / СВИЯ СЕ НА ЕР ГОЛЯМ. Много ми е студено. *Стаята в хижата не беше отоплена и въпреки че имах две одеяла, цяла нощ се свивах на ер голям.*

СВИВАМ СЕ / СВИЯ СЕ НА КРАВАЙ. Живея в недоимък, бедно или крайно скромно, зле съм материално. *Такова беше тогава времето, земеделските произведения имаха цена, хората се пълнеха с пари, чиновниците, които чакаха само на една заплата, се свиваха на кравай.* Г. Караславов, Чиновническа история.

СВИВАМ <СИ> / СВИЯ <СИ> ГНЕЗДО. *Книж.* **1.** Създавам си свой дом, свое семейно огнище. *Губи си младините, бай Василе... Кога ще свием гнездо, кога челяд ще отгледаме, кога и ние ще разберем нещо от този божи свят.* Ст. Дичев, За свободата. *Аз, Аничке, ... такова... съм сторил намерение да си свия и аз свое гнездо ... Ти ако нямаш нищо против, ако си съгласна ..., Аничке, да станеш моя жена.* Й. Йовков, Обикновен човек. *Горката мама! ... Дори снаха бях обещал да ѝ доведа, гнездо да свия до нея на село, за да се изпълни къщата ѝ с деца.* Ас. Станоев, Първите.
2. Създавам си убежище, настанявам се някъде. *И някъде всред тази верига се намираха усойните непристъпни скали, в които бе свил гнездо партизанският щаб — четворка от безстрашни и силни мъже.* Д. Димов, Тютюн. *Димчо беше много добро момче. И в тяхната къща немотията беше свила гнездо.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *Оскъдицата и гладът бяха свили гнездо в стаята, в която бяхме се наблъскали като добитък.* Д. Спространов, Самообречените.

СВИВАМ СИ / СВИЯ СИ ДРИПИТЕ. [*Често:* **Свивай си / свий си дрипите**]. **1.** Преставам да действувам, да се противопоставям; кротувам, мирувам, смирявам се.
2. Отивам си, махам се отнякъде; запилявам се.

Още: **Свивам си / свия си парцалите** /към 1 знач./. **Налягам си / налегна си дрипите** /в 1 знач./.

СВИВАМ СИ / СВИЯ СИ ЕЗИКА. **1.** [*Често:* **Свивай си / свий си езика**]. *Грубо.* Внимавам какво говоря, въздържам се да говоря необмислено, неуместни или обидни думи; мълквам. *— И ти, кмете — обърна се той троснато към кмета, — си говорил против братушките и си хвалил хитлеристите, ... Затова да си свиеш езика, да не стане нужда да ти го свием ние!* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Свещеникът я гледаше мрачно, после отсече някъсо: — Слушай какво ще ти кажа, како Нейке — да си свиваш дългия език, да не изпуснеш някоя дума пред Найдена или пред баща му.* Г. Райчев, Златният ключ. — *Ще почерпя, защо да не почерпя — отвърна Панчин. — Но ти си свивай езика. Бай ти Дико никога не лъже.* Кр. Григоров, Раздолчани. — *Майкя, много ми е потрябвала вашата власт! Като си я харесвате, дръжте си я, ... — Постоянно псуваш властта и плещиш неврели-некипели. Свивай си езика, че ще го изскубна чак от корена.* В. Нешков, Настъпление.
2. Не смея да говоря, не се отпущам да говоря. *Значи това не бяха обикновени селянчета,*

такива, каквито ги знаеше от едно време — да си свият езиците и да затреперят само като чуят титлата му. Г. Караславов, Селски истории.

Още: **Свивам си / свия си устата** /към 1 знач./. **Сдържам си / сдържа си (събирам си / събера си, прибирам си / прибера си) езика** /към 1 знач./. *Грубо.* **Държа си езика** /във 2 знач. към 1 знач./. **Сбирам си / сбера си езика** /към 1 знач./. *Простореч. Грубо.*

СВИВАМ СИ / СВИЯ СИ КУЙРУКА и **СВИВАМ / СВИЯ КУЙРУК.** Преставам да се съпротивлявам или да върша своеволия, защото се уплашвам или се съобразявам с нещо; ставам мирен, смирявам се. *Хвалеше се, перчеше наляво и надясно, но мина време и той си сви куйрука.* ● *Държеше се надменно, разпореждаше се навсякъде, но откакто разбра, че могат да го преместят, че не са доволни от него, започа да си свива куйрука.*

Още: **Подвивам си / подвия си куйрука. Свивам си / свия си опашката.**

СВИВАМ СИ / СВИЯ СИ ОПАШКАТА и **СВИВАМ / СВИЯ ОПАШКА.** Преставам да се съпротивлявам или да върша своеволия, защото се изплашвам или съобразявам с нещо; ставам мирен, кротък, смирявам се. *А и този важен полицейски началник, макар да се хвали и да се перчи, ще свие опашката си.* Г. Караславов, Ленко. *Рекохме, че сме довършили нечестните и шмекерите в наше село. Едни отидоха в затвора, други си свиха опашките.* П. Велков, Стълба до небето. *Затова ли те прибрахме в еснафа? Колко майстори по-големи от тебе има и не са тръгнали дюкян да отварят. Не може, не даваме, свивай си опашката!* Д. Талев, Железният светилник. — *Бубулечка съм, но не ме е страх да ходя при юнаците в гората. А ти, щом видиш турчин и свиваш опашка, като наплашено куче.* К. Петканов, Хайдути. *Сред офицерите малцина видях усмихнати. Повече бяха намръщени и с кисели физиономии . . . Всичко си е наред, господин помощник. Подрязани са им крилата. . . Пък и откак разбраха, че идвате вие. . . , свиха опашки.* Ас. Станоев, Първите.

Още: **Подвивам си / подвия си (подгъвам си / подгъна си) опашката. Свивам си / свия си куйрука.**

СВИВАМ СИ / СВИЯ СИ ПАРЦАЛИТЕ. [*Често:* **Свивай си / свий си парцалите**]. Преставам да действувам, да се противопоставям; кротувам, мирувам, смирявам се. *Защо се увираш, дето не ти е мястото? Свивай си парцалите с твоето нищожество. Де можеш да се мериш с тия великосветски хора и да съперничиш с тях за сърцето на Маргарита!* Ив. Вазов, Утро в Банки.

Още: **Свивам си / свия си дрипите** /в 1 знач./. **Налягам си / налегна си (натискам си / натисна си) парцалите.**

СВИВАМ СИ / СВИЯ СИ ПЕРУШИНАТА. Преставам да се съпротивлявам или да върша своеволия, защото се уплашвам или се съобразявам с нещо; ставам мирен, кротък, смирявам се.

СВИВАМ СИ ПОЛИТЕ. За мома — пазя моминската си чест. *Плачеш! Която не си е свивала полите, по сватбата ѝ ще я разплачат още повече.* П. Ю. Тодоров, Змейова сватба.

Още: **Прибирам си полите.** *Диал.*

СВИВАМ СИ / СВИЯ СИ УСТАТА. [*Често:* **Свивай си / свий си устата**]. *Грубо.* Внимавам какво говоря, въздържам се да говоря необмислено, неуместни или обидни думи; млъквам. *А да ти кажа ли пък защо защищаваш Станкула? . . . Защото Станкул язди снаха ти, разбра ли! . . . Кръстьо, свивай си устата, че чудо ще направя!* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Я по-харно не сопай се много, много, ами си свивай устата, че като се върне госпожата, знаеш ли какво ще те стори.* Т. Г. Влайков, Вестовой. *Но тя* [шефката] *ще ми падне на ръка и така ще я нажуля аз нея, та друг път да си свива устата и да не дрънка работи, които не са за нея!* Ст. Л. Костов, Големанов. *Стоил. . . искаше да попита за адвоката Петров, па като че нещо просветна в ума му: — Бре, в кое време живеем. Кой го знае какъв комунист е тоя перчемлия. Я да си свия устата.* Кр. Григоров, Игличево. *Ако не си свива устата, Петко ще трябва да си търси другаде работа.* Й. Гешев, Вик от тъмнината.

Още: **Свивам си / свия си езика** /в 1 знач./. **Събирам си / събера си (прибирам си / прибера си, стискам си / стисна си) устата.** *Грубо.* **Държа си устата** /във 2 знач./. **Сбирам си / сбера си устата.** *Простореч. Грубо.* **Свивам си / свия си чейнето.** *Диал. Грубо.*

СВИВАМ СИ / СВИЯ СИ ЧЕЙНЕТО. [*Често:* **Свивай си / свий си чейнето**]. *Диал. Грубо.* Внимавам какво говоря, въздържам се да говоря необмислено, неуместни или обидни

думи; мълквам. *Страшна работа е развързано чейне. . . Хем колко пъти са ми казвали: „Свивай си чейнето!“* Н. Хайтов, Диви разкази.

Още: **Свивам си / свия си устата.** *Грубо.*

СВИВАМ / СВИЯ ЧЕМБЕРА *някому. Диал.* Принуждавам някого да престане да своеволничи, да върши нередности. *Не се безпокой, нищо че се перчи, ще му свием и на него чембера.*

СВИВАМ / СВИЯ ЮЗДИТЕ (ЮЗДАТА) *някому.* Ставам строг в отношението си към някого и не му позволявам да върши каквото си иска, да своеволничи. *Мислеше за бащиния си приятел и го кореше в ума си, задето не е свил на времето юздите на синовете си, а ги е оставил да вършат глупости.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Аз ще поприказвам с батя Петра да му свие юздата, защото при една промяна не отговарям за него.* Г. Караславов, Габерови. — *Нашият ротен командир, подпоручик Слановски, има съвсем отрицателно отношение към културно-масовата работа . . . Значи, тъй със Слановски, а? Добре, ще му свия юздите.* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Дръпвам / дръпна (опъвам / опъна, сбирам / сбера, стягам / стегна, хващам / хвана) юздите (юздата). Свивам / свия юлара.**

СВИВАМ / СВИЯ ЮЛАРА *някому.* Ставам строг в отношението си към някого и не му позволявам да върши каквото си иска, да своеволничи. *Ако не му свиеш юлара — . . . , ще го обадя в гимназията и ще го изключат. Защо да губи цяла година?* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Свивам / свия юздите.**

СВИВАМ / СВИЯ ЮМРУК (ЮМРУЦИ). Проявявам въздържание, за да не покажа гнева си, неприятното си чувство, или изразявам закана, че ще отмъстя, накажа някого (обикн. като стискам юмруци). *И през набезите на бошнака Пазвантоглу, и през времето на хайдут Велко българите в тоя край свивали юмруци за разплата.* Ст. Станчев, На раздумка. *Милиони честни и напредничави хора чуха сигнала и свиха юмруци, когато българският комунист нанесе първия смъртоносен удар на варварското нашествие.* в. Отечествен фронт.

Още: **Свивам / свия пестник (пестници).**

СВИКВАМ / СВИКАМ ПОД ЗНАМЕНАТА. *Книж.* Извършвам мобилизация; мобилизирам.

СВИЛА МИ СЕ Е ЗМИЯ В КЕСИЯТА. Голям скъперник съм, свиди ми се да дам пари за нещо. *Не дава нито счупен бан. Свила му се змия в кесията.* Ив. Вазов, Хъшове.

Вероятно от разпространения в приказките образ на змията, която пази съкровища. (Б. Ангелов, Литературни студии, с. 73).

Още: **Влязла е змия в кесията ми.**

СВИЛА МИ СЕ Е ЗМИЯ В ПАЗВАТА. Доверявам се на някого, без да подозирам, че той ми причинява зло, че действува срещу мене. — *Така е — продължи Герган, — вместо нашата кооперация да се занимава с тази работа, занимават се други хора. . . . И ние се чудим защо така безбожно ни ограбват. — Змия се свила в пазвата ни, Гергане! — обади се старият учител бай Васил Караиванов.* К. Калчев, Живите помнят.

С ВИЛА ОРЕХИ СЪБИРАМ. Полагам напразни усилия за нещо неизпълнимо; върша безполезна работа.

Още: **С вили орехи прибирам. Нося с вила<та> орехи. С вили орехи хвъргам.** *Диал.*

С ВИЛИ ОРЕХИ ПРИБИРАМ. Вж. С вила орехи събирам.

С ВИЛИ ОРЕХИ ХВЪРГАМ. *Диал.* Вж. С вила орехи събирам.

СВИЛ СЪМ СЕ КАТО КОТКА В ЧУМАВО. *Диал.* Унил съм, тъжен съм, без настроение съм.

Още: **Свил съм се като котка на зло време.** *Диал.*

СВИЛ СЪМ СЕ КАТО КОТКА НА ЗЛО ВРЕМЕ. *Диал.* Вж. Свил съм се като котка в чумаво.

СВИЛ СЪМ СЕ КАТО КОКОШИ ЗАДНИК. Проявявам скъперничество, свиди ми се не смея да похарча пари за нещо или да услужа някому с пари; станал съм скъперник. — *Червив си с пари, пък си се свил като кокоши задник!* К. Калчев, Живите помнят.

СВИЛ СЪМ СЕ КАТО ЧАКМАК. *Диал.* **1.** Много ми е студено. **2.** Изпитвам силна физическа болка.

СВИЛ СЪМ СЕ НА ЕР ГОЛЯМ. Ходя прегърбен, много съм се прегърбил. *Я се изправи, какво си се свил на ер голям.*

СВИНЯ БЛАТСКА. *Диал. Руг.* Нечист и неприятен човек.

СВИРВАМ / СВИРНА ЕДНА *някому. Диал. Грубо.* Удрям плесница на някого, зашлевявам някого.

СВИРЙ <И> С ГАБРОВА (ГАБЕРОВА) ПИЩЯЛКА *някому. Диал.* Каквото и да говориш някому, колкото и да го съветваш, каквито усилия и да положиш. *Ако щеш свири му ти нему и с габрова пищялка, няма кой да те послуша.*

Още: **Свири <и> с габрова свирка**. *Диал.* **Свири с дрянова пищялка**. *Диал.*

СВИРЙ <И> С ГАБРОВА СВИРКА *някому. Диал.* Каквото и да говориш някому, колкото и да го съветваш, каквито усилия и да положиш.

Още: **Свири <и> с габрова (габерова) пищялка.** *Диал.*

СВИРЙ С ДРЯНОВА ПИЩЯЛКА *някому. Диал.* Каквото и да говориш някому, колкото и да го съветваш, каквито усилия и да положиш. *Иди им свири на младите с дрянова пищялка, те си знаят своята.*

Още: **Свири <и> с габрова (габерова) пищялка.** *Диал.*

С ВИРНАТА ГЛАВА. 1. Надменно, високомерно. *Не си ти ни севаст, ни дукс да ме разпитваш — отговори момчето дръзко, с вирната глава.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Имаше между тях обаче и млади хора, които бяха салонно облечени, . . . Те носеха на главите си бомбета, . . . , държаха се с вирнати глави — началнически важни — и изглеждаха негъвкави: стоят на столовете си като заковани.* А. Страшимиров, Роби. **2.** Самоуверено. *Ходеше* [Найден] *с вирната глава, гледаше хората открито в очите.* Г. Райчев, Златният ключ. *Аз си припомних началото на декламацията, видях се сигурен, и излязох с вирната глава.* М. Кремен, Схлупени стрехи.

С ВИРНАТ НОС. Надменно, горделиво, надуто. *Уж подочуе от приятели в града, че американците скоро щели да навлязат в България, чака с развълнувано сърце, поразвесели се, почва да излиза с вирнат нос, отбие се и до кръчмата, викне да черпи тоя-оня и отведнъж, сякаш се затегне отново.* Кр. Григоров, Игличево.

СВИРЧОВА МИ ПИЩЯЛКА. *Диал.* Лекомислен, несериозен съм. *Остави го, свирчова му пищялка.*

СВИРЯ ВТОРА ЦИГУЛКА. Нямам особено значение или влияние, имам второстепенно значение. *Разбира се, че при наличност на голям ум и големи амбиции телесните размери свирят втора цигулка.* Д. Чавдаров-Челкаш, Останки печални.

СВИРЯ НА ЕВРЕЙСКА СВИРКА. *Жарг.* Ръководя се от користни цели. — *Болна ли? Не, байно! Махнаха я* [учителката], *защото свири на еврейска свирка! — обяви кръчмарският син. — Нали ви казах, подкупена е!* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

СВИРЯ ПЪРВА ЦИГУЛКА. Имам първостепенно значение, имам голямо влияние. *Затова, че аз днес не свиря първа цигулка в живота, вина има моята майка.* А. Антонов-Тонич, По втория начин. *Както миналата зима, така и в предстоящите състезания скиорите на „Червено знаме“ ще свирят първа цигулка.* А. Антонов-Тонич, По втория начин.

СВИТКИ МИ ИЗЛИЗАТ / ИЗЛЯЗАТ ОТ ОЧИТЕ. Изпитвам толкова голяма болка от ненадеен и силен удар, та виждам светли петна. *Когато той се нахвърляше върху нея и я удряше, та свитки излизаха от очите ѝ, тя политаше, сгушваше се в ъгъла.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

Още: **Искри (звезди, блестунки) ми излизат / излязат от очите. Свитки ми изскачат / изскочат от очите.**

СВИТКИ МИ ИЗСКАЧАТ / ИЗСКОЧАТ ОТ ОЧИТЕ. Изпитвам толкова голяма болка от ненадеен и силен удар, та виждам светли петна. *Един силен лакът го блъсна в гърдите, ... На Кикиридката изскочиха свитки от очите.* Г. Караславов, Герой.

Още: **Свитки ми излизат / излязат от очите. Искри ми изскачат / изскочат от очите.**

СВЛИЧАМ / СВЛЕКА <И> РИЗАТА ОТ ГЪРБА *на някого.* Безмилостно ограбвам някого, като го оставям без каквито и да е средства. *Онзи сиромах, който поиска пари от това дружество, ще види и ще пати. — Ще свлекат и ризата от гърба му.* Й. Йовков, Жетварят.

Още: **Вземам / взема (свалям / сваля, смъквам / смъкна, събличам / съблека) <и> ризата от гърба.**

СВЛИЧАМ / СВЛЕКА КОЖАТА <ОТ ГЪРБА> *на някого.* **1.** Наказвам някого много строго, сурово, като го бия жестоко. *— Кажи къде си дянал жакета му? ... — Не се клати, а кажи къде е. Защото чинка ще му свлече кожата! Горкият!* М. Грубешлиева, През иглено ухо.
2. Безмилостно ограбвам, експлоатирам някого. *Даваше пари на заем на селяните и после с лихвите им свличаше кожата от гърба.*

Още: **Смъквам / смъкна (одирам / одера, съдирам / съдера) кожата <от гърба>. Дера кожата <от гърба>** /към 2 знач./.

СВОБОДНА БЪЛГАРИЯ. *Жарг.* Без всякакви задължения или задръжки. *Родителите му заминаха и той се почувствува свободна България.*

СВОЕГО РОДА. *Книж.* Особен, своеобразен. *Притиснатият длъжник, наплашен от червения лист, не само че продаваше евтино, ами гледаше на купувачите като на своего рода ангел спасител.* А. Гуляшки, Златното руно. *Пишеше безплатно заявления на познати и непознати нему хора. Бил бивш чиновник. Един своего рода филантроп.* Г. Белев, Какво видях в Америка.

СВРАКА МИ Е ИЗПИЛА АКЪЛА́. Съвсем съм оглупял, останал съм без разум (употребява се при укор, когато се извършва нещо неразумно). *Изглежда, че тогава сврака ми е изпила акъла, за да му повярвам.*
В отриц. или въпросит. форма: **<Да> не ми е изпила сврака акъла и сврака ли ми е изпила акъла.** *Самост. или със следв. изр. със съюз* **че (та).** Не съм оглупял, няма да постъпя неразумно (обикн. при възражение). *Да не ми е изпила сврака акъла, че да се съгласяя.*

Още: **Кукувица (чавка, патка) ми е изпила акъла. Сврака ми е изпила ума (мозъка).**

СВРАКА МИ Е ИЗПИЛА МОЗЪКА. Съвсем съм оглупял, останал съм без разум (употребява се при укор, когато се извършва нещо неразумно).
В отриц. или въпросит. форма: **<Да> не ми е изпила сврака мозъка и сврака ли ми е изпила мозъка.** *Самост. или със следв. изр. със съюз* **че (та).** Не съм оглупял, няма да постъпя неразумно (обикн. при възражение).

Още: **Сврака ми е изпила ума (акъла). Кукувица (чавка) ми е изпила мозъка.**

СВРАКА МИ Е ИЗПИЛА УМА. Съвсем съм оглупял, останал съм без разум (употребява се при укор, когато се извършва нещо неразумно). *— Бре ти глупав ... бе сврака ти изпила ума тебе, се втурна ... срещу него баща му.* П. Ю. Тодоров, Камъни.
В отриц. или въпросит. форма: **<Да> не ми е изпила сврака ума и сврака ли ми е изпила ума.** *Самост. или със следв. изр. със съюз* **че (та).** Не съм оглупял, няма да постъпя неразумно (обикн. при възражение).

Още: **Кукувица (чавка, патка) ми е изпила ума. Сврака ми е изпила акъла (мозъка).**

С ВРЕМЕ. 1. Докато още има възможност (за извършването на нещо). *Той гледа да се откопчи с време.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Трябваше да бърза, всичко да опита с време, докато не бе станало късно.* К. Петканов, Старото време.

2. Когато трябва (да се извърши нещо); своевременно. *„Мила Велико, прибра ли храните? Ти остави другата работа и гледай с време да скъташ зърното в хамбарите“.* К. Петканов, Морава звезда кървава. — *Вярно е, войниците друго разправят: „Ний бяхме в кулата и ни нападнаха татари. И като бяха повече на брой, избягахме с време.“* Ст. Загорчинов, Ивайло. *С време лягай, с време ставай.* Пословица.

Още: **На времето си** /във 2 знач. към 1 знач./.

С ВРЕМЕТО. Постепенно. *Пинтезката му свикна на суровия нрав и с времето стана като него.* Ив. Петров, Нонкината любов. *С времето и това ще бъде.*

СВРЪЩАМ / СВЪРНА ОТ ПЪТЯ СИ. Отказвам се от това, което съм предприел. *Ти трябва да знаеш, че не е лек пътят, по който сме тръгнали и ще ни ругаят, и ще ни плюят, и ще ни клеветят и уволняват. Но това няма да ни накара да свърнем от пътя си.* В. Геновска, Седем години.

С ВСЕ ГЛАС, викам (развиквам се, крещя, рева, плача). *Диал.* Вж. С всичкия си глас. *Тогава Събо завика с все глас, мъчейки се да скрие нещо, което косматите ръце на Халахойда бяха напипали върху гърдите му.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

С ВСИЧКИЯ СИ АКЪЛ. *Неодобр.* Наивно, безразсъдно, глупаво. *И тогава нещо каза „хряс“ и единият красив, с модерна линия крак на бюрото отиде по дяволите... И аз с всичкия си акъл тръгнах да правя рекламация. От магазина, разбира се, си измиха ръцете и ме пратиха в самото мебелно предприятие.* П. Незнакомов, Ако бях млад.

Още: **С всичкия си ум.** *Неодобр.*

С ВСИЧКИЯ СИ ГЛАС, викам (развиквам се, крещя, рева, плача). Много силно, високо (викам). *Побледняя, разтреперан като листо от гняв, той се развика с всичкия глас, който имаше.* Ив. Вазов, Под игото.

Още: **С все глас.** *Диал.*

С ВСИЧКИЯ СИ УМ. *Неодобр.* Вж. С всичкия си акъл. *С всичкия си ум се заловихме злато да копаем и станахме за присмех на цял свят.* Ст. Л. Костов, Златната мина.

С ВСИЧКИЯ СИ <УМ> ЛИ СЪМ. *Обикн. във 2 и 3 л.* Разумно ли постъпвам, разумен ли съм (употребява се при случаи, когато се постъпва неразумно или глупаво за изразяване на учудване, възмущение, укор). — *На петнайсети септември войната ще свърши — повтори бавно, ясно, натъртено Друшков. Всички се спогледаха. Откъде този човек може да знае датата? С всичкия си ум ли е той?* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **С целия си <ум> ли съм. С ума си ли съм. Не съм с всичкия си ум** /във 2 знач./.

С ВЪРЗАНИ РЪЦЕ СЪМ. Не мога да действувам свободно, не съм свободен да действувам. *С коня изкарвах по някой и друг лев, казва, ама сега щом ми взеха добичето в стопанството, вече съм с вързани ръце.* Б. Обретенов, Сноп.

Още: **Вързани ми са ръцете.**

СВЪРЗВАМ / СВЪРЖА ВЪЗЕЛА *на нещо.* Турям начало на нещо, заемам се със създаването на нещо. *Горд беше, че нему поверяват важната и трудна задача да свърже възела на заговора с болярите отвъд Хема.* М. Смилова, Друм се вие.

СВЪРЗВАМ / СВЪРЖА ДВАТА КРАЯ. Успявам да живея, да преживявам с оскъдни средства. *Стоките на пазара изчезваха, а и което оставаше, бързо поскъпваше... Все по-упорито мислеше дядо Тома как да нареди работата, за да могат да свързват двата края. И нищо не можеше да измисли.* Г. Караславов, Неверникът Тома. *По цели часове Ванко се превръщаше в леглото и мислеше как да намери извънредна работа, да свържат двата края.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Свързват двата края с помощта на малко дюкянче, където продават лимонада, кактусови плодове и питки тортилас.* Л. Стефанова, Вулканите на Мексико димят. — *Какво ми е на мене — продължи Мутафчията, — аз си поживях... Вино и ракия ще продавам само, дето се е рекло, и пак ще свържа двата края.* К. Калчев, Живите помнят. — *Трябва да се улавяш за работа!... Аз самият — ... — едва свързвам двата края.* А. Гуляшки, МТ станция. *Я ги другите — накупиха къщи и апартаменти, и те и жените им облечени като барони, а пък ние се скъпим за сто лева и чудим се как да свържем двата края всеки месец.* Г. Райчев, Златният ключ.

Още: **Събирам / събера (завързвам / завържа, връзвам / вържа) двата края. Сбирам / сбера двата края.** *Диал.* **Свързвам / свържа краищата.**

СВЪРЗВАМ / СВЪРЖА КРАИЩАТА. Успявам да живея, да преживявам с оскъдни средства. *Как е с работата? Намираш ли? Ванко се зарадва на вниманието му и отвърна спокойно: — Криво-ляво свързвам краищата.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.
Още: **Свързвам / свържа двата края.**

СВЪРЗВАМ / СВЪРЖА РЪЦЕТЕ *на някого.* Преча или отнемам възможността на някого да действува свободно, ограничавам някого в действията му. *А договорът от Кримската война? — та той и досега свързва ръцете на Русия! Нейната черноморска флота е още недостатъчна.* Ст. Дичев, За свободата. *Ние на параграфите сваляме шапка, но когато се опита да ни свърже някой ръцете с тях, за да не можем да служим както трябва на народа, ние го пращаме по дявола.* А. Гуляшки, МТ станция. *Няма ли семейството и детето, което ще дойде, да свържат ръцете ѝ, да я изтеглят от предната линия на партийната работа?* А. Гуляшки, Любов.
Още: **Връзвам / вържа ръцете.**

СВЪРЗВАМ СИ / СВЪРЖА СИ СЪДБАТА *с някого. Книж.* Омъжвам се за някого (оженвам се за някоя). *Защо си свързва съдбата с една селска учителка, когато в града би могъл, чрез разумно подбрана жена, да си осигури едно бляскаво бъдеще?* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Останал кръгъл сирак, тук намерих друго сираче пак от нашето село. Казваше се Еленка ... Решихме да свържем съдбите си.* Д. Сяров, Мед и желязо.

СВЪРЗВАМ СИ / СВЪРЖА СИ ТОРБИЧКАТА. *Диал.* Отивам си.

СВЪРШВА МИ СЕ / СВЪРШИ МИ СЕ ЦАРСТВОТО и **СВЪРШВА СЕ / СВЪРШИ СЕ МОЕТО ЦАРСТВО.** Преставам да бъда в благоприятно положение. да бъда облагодетелствуван или привилегирован. *Бащата на Стъргача беше дребен общински чиновник и беше учил сина си винаги да търси другарството на големците и да умее да се слага пред тях, но Стъргача един ден заяви на баща си: — Тате, тяхното царство се свърши вече ... Той наистина се радваше, че германците губеха.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

СВЪРШВАМ СИ / СВЪРША СИ ВРЕМЕТО. *Обикн. в св. вид.* Вж. Свършвам си / свърша си дните.

СВЪРШВАМ СИ / СВЪРША СИ ДНИТЕ. *Обикн. в св. вид.* Умирам. *Той* [Бласко Ибанес] *свърши дните си като изгнаник. Умря в Мантон.* Б. Шивачев, Неиздадените и недовършените романи на Бласко Ибанес. *Кой знае къде ще си свърша дните, / ще умра може би в чужбина аз.* К. Величков, Тъги и радости. *Бедният и обезправен народ дал възможност да вирее в Никопол и павликянинът Филип Станиславов ..., и тук да си свърши дните.* Ст. Станчев, На раздумка.
Още: **Свършвам си / свърша си времето.** *Диал.*

СВЪРШВАМ / СВЪРША СЪС СЕБЕ СИ. Самоубивам се. *Георги Обретенов реши, че преди да свърши със себе си, трябва да пречука брат си, когото считаше за най-голям виновник.* С. Северняк, От нашия кореспондент. *— Аз ви преча, другари, защо не ми давате пистолета да свърша със себе си? — тъжно каза един ден Велко.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

СВЪРШИЛИ МИ СА СЕ ДНИТЕ. Малко ми остава да живея, скоро ще умра.
Още: **Броят ми се (скъсали ми са се) дните. Дните ми са преброени (прочетени)** /в 1 знач./.

СВЪРШИЛ У ИТАЛИЯ ЗАД КОША. *Диал. Ирон.* За учил и недоучил човек, който се представя за много учен.

СВЪРШИ <СЕ> МОЯТА. Загубвам безвъзвратно всичко (сили, влияние, власт и под.). *Още ли не си разбрал, че твойта се свърши? Щом жена ти те бие, и аз ще те набия.* К. Петканов, Дамяновата челяд.

СВЪРШИ <СЕ> ТЯ <ТАЯ (ОНАЯ)>. За нещо, което няма да се върне, възстанови, което е безвъзвратно загубено. — *Свърши тя вашата, майко... Било що било... Сега по нов начин ще живеем.* Кр. Григоров, Новодомци. — *Не чуваш ли какво четат хората между редовете на вестниците: братушките стигнали до Румъния. Свърши се вече тя. Беше, каквото беше!* Хар. Русев, По стръмнините.
Още: **Умря тя <оная (тая)>.**

СВЪРШИХ СИ РАБОТАТА [ЩЕ СИ СВЪРША РАБОТАТА]. Умрях (ще умра).

СВЪРШИХ Я. Попаднах в тежко, неблагоприятно положение; загазих (обикн. като възклицание при неочаквана неприятност).

СВЯЗА МИ СЕ СЪРЦЕТО. *Диал.* Уплаших се, от уплаха се вдървих. *Связа ми се сърцето, та не можах нищо да кажа.* Н. Геров, Речник на блъгарский язик.

СГАЗВАМ / СГАЗЯ ЛУКА. Извършвам нещо нередно; провинявам се. *Ако Гана имаше нещо с него, на Тончо не му бяха нужни хората да му доказват. Тя самата щеше да си му каже: „Така и така, Тончо, ние сгазихме лука!" Гана бе открита жена.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Сбъркали са, беше уверен той, сгазили са някъде лука, и сигурно ще ги осъдят по на три-четири години.* Г. Караславов, Танго. *Какво правят с бременните във фабриката? — каза след малко Домна... — Сгазила е пак лука някоя. Да не си ти?* Б. Болгар, Близнаците. *За Челебията беше ясно, че за да му заговори Илче за женитба, или бе сгазил лука някъде и нямаше отърваване, или се е увлякъл в някоя мома и заслепен от страст, е решил да се задоми.* Д. Спространов, Охридска пролет.
Още: **Сгазвам / сгазя просото.**

СГАЗВАМ / СГАЗЯ ПРОСОТО. Извършвам нещо нередно; провинявам се. *Та защо, викаш, е ходил на Нареченските бани!... Там ходят да се лекуват за нерви. — Водил момичето си — съобщи с охота Генчо новината. — Нещо сгазила просото, па искала да се дави ли, да се трови ли, не мога да кажа, но не била чиста... Любов.* Г. Караславов, Татул.
Още: **Изгазвам / изгазя просото.** *Диал.* **Сгазвам / сгазя лука.**

С ГЛАВАТА НАДОЛУ. Объркано, разбъркано. *В къщи заварих всичко с главата надолу.*

С ГОЛИ РЪЦЕ. 1. Без оръжие. *Че как мислиш лесно ли е да се бориш с вълк само с голи ръце? Изпояде ме.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Турците не можаха да разберат, че сме мислили с голи ръце да правим въстание.* К. Величков, В тъмница. *Беше забравил да вземе ятагана си. И големия си нож бе забравил. Беше с голи ръце.* Д. Мантов, Хайдушка кръв. *Я оставете туй, ами давайте манлихерки, че с голи ръце не се върви срещу войска! — троснато каза той.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Та тия дружбаши били с голи ръце, бе!... Управници! — Това си мисля и аз!... — Само едни ръждиви пушки в околийското управление. — Барем една картечница да имаше!* Г. Караславов, Обикновени хора.
2. Без всякакви средства, инвентар, инструменти и пр., нужни за извършването на някаква работа. *Да бяхме имали пари, пак друго, а тъй — с голи ръце — не ни остава нищо друго, освен да закачим капаците на дюкяна и да го затворим.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Добре им е на тях, на богатите... — Стегни се, че спечели и ти, ... — Да спечеля ли? С какво да спечеля?... С голи ръце печели ли се?* Й. Йовков, Чифликът край границата.
3. Без нищо; без да дам нещо или без да услужа някому. *Но най-напред трябва да хванем Жорж* [кучето] *и да го домъкнем в двора... — А бе, с голи ръце ли ще го ловим? Трябва да го примамим с нещо... Нещо за ядене!* С. Стратиев, Самотните вятърни мелници. *Случи се тогава, че в къщи нямаше нищо и аз го посрещнах и изпратих с голи ръце.* ● *Оставих го да си отиде с голи ръце.*
Още: **С празни ръце** /в 3 и 4 знач. към 2 и 3 знач./.

С ГОЛЯМА КОШНИЦА, тръгвам (отивам). С големи очаквания, с големи надежди да се получи, придобие нещо много, без да има реални условия за това (тръгвам). *Хукнах за ДЗС-ето трактори да търся... С голяма кошница тръгнах, а се върнах с празни ръце!* А. Гуляшки, МТ станция. — *Какъв беше пътят до победата? — Хубаво беше, че не тръгнахме с голяма кошница.* в. Вечерни новини, След голямата победа на българския баскетбол.

От послов. На прехвалени ягоди с голяма кошница не ходи.

С ГОСПОДА СЪМ ПРИКАЗВАЛ. Върви ми, имам големи успехи, щастлив съм.
Още: **С бога съм приказвал.**

СГРИЗВАМ / СГРИЗА КОКАЛЦИТЕ *на някого.* Постъпвам сурово с някого, унищожавам някого. *Пък и кооператорите започнаха да ме гледат накриво. — Прави са си! Защо не гледат младия Белгун накриво? — Прибери си езичето! Съжалявам, няма да сме тук да видиш как ще му сгризят кокалците тия като Гроздьо и Рабоша.* Н. Каралиева, Ден на предложенията.

СГРОМ И ЛОМ. *Диал.* Много разхвърляно. *В къщата ѝ сгром и лом, каквото потърсиш, нищо не намираш.*

С ГРЪНЦИ ДА ГО ТОВАРИШ. Много е смирен; кротък. *Той скита нагоре-надолу, годи се веднъж, разгодява се, най-сетне се ожени. Сега е станал един — с грънци да го товариш, гласът му не се чува.*

СГРЪЩАМ / СГЪРНА РЪЦЕ. 1. Преставам да работя, отказвам се да работя. *Ни жена ми ме рачи, ни аз сам зная за какво да се хвана. Сгърнал съм тъй ръце, стоя от отзарана тук.* П. Ю. Тодоров, Конекрадци. *Днес празник, като сме сгърнали ръце, взе и на сън да ме пребива.* П. Ю. Тодоров, Невяста Боряна.
2. Отказвам се да предприема нещо за постигането на някаква цел, отказвам се да се боря. *Защо пуфтиш, защо пъшкаш / ... / пред твоите мъчители / защо си ръце сгърнал?* Ц. Церковски, Селянино. *Приемем ли . . . , че тая действителност е един комплекс, едно неподвижно цяло, тогава за нас не би оставало друго освен или да се задоволим с дребнави реформаторски залъгалки. . . или пък да сгърнем ръце при увереността, че каквото и да предприемем, резултатът ще бъде един и същ.* Г. Кирков, Де е нашето място. *Каква полза, ако бяхме сгърнали ръце да паднем под башибозушкия ятаган, сред планината.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.
3. *Диал. Само в св. вид.* Преставам да живея; умирам.
Още: **Скръствам / скръстя (кръстосвам / кръстосам, сгъвам / сгъна) ръце** /към 1 и 2 знач./.

СГРЯВАМ / СГРЕЯ ГЪРБА *на някого.* Набивам, натупвам някого.
Още: **Стоплям / стопля (начесвам / начеша) гърба.**

СГРЯВАМ СЕ КАТО ЛЕД В СТОМНА. *Диал. Ирон.* Много ми е студено; измръзвам.
Още: **Стоплям се (топло ми е) като лед в стомна.** *Диал. Ирон.*

СГРЯВАМ / СГРЕЯ СЪРЦЕТО *някому.* Вдъхвам някому вяра, надежда; утешавам, ободрявам. *Той* [Балканът] *неспирно шепне за двадесет и седем годишния момък със смелите очи, който захвърли свещеническото расо, за да тръгне от град на град да сгрява с думи сърцата, да запалва огън в душите, да буди народното съзнание, за да подкопава с народната свяст вековната империя.* Н. Балабанов, Български планини.

СГЪВАМ / СГЪНА РЪЦЕ. 1. Преставам да работя, отказвам се да работя. *Дори празник не сгъваше ръце. Винаги си намираше някаква работа.*
2. Отказвам се да предприема нещо за постигането на някаква цел, отказвам се да се боря. *Не сгънаха ръце, въпреки че останаха сами да се борят с трудностите.*
Още: **Сгръщам / сгърна ръце** /в 1 и 2 знач./. **Кръстосвам / кръстосам (скръствам / скръстя) ръце.**

С ГЪЗА СИ НЕ ПОГЛЕЖДАМ / ПОГЛЕДНА *някого. Вулг. Пренебр.* Не обръщам никакво внимание на някого.

С ГЪЗА СИ ПРИКАЗВАМ. *Простореч. Вулг.* На инат, наопаки и безотговорно, нахално, грубиянски говоря някому, без да се интересувам дали ще се обиди или дали съм прав.
Още: **Сборувам с гъза си.** *Диал. Вулг.*

С ГЪЗА СИ ЩЕ МИ СЕ СМЕЯТ. *Простореч. Вулг. Обикн. за 2 и 3 л.* Предизвиквам присмех, ставам за подигравка, защото съм извършил или изработил нещо много несъкопосно, много лошо. *Като не разбираш от шев, защо си се заловила да си шиеш блуза, не виждаш ли на какво прилича, с гъза си ще ти се смеят — яката ѝ се гърчи, ръкавите криви, изхабила си плата.*

СГЪРЧВАМ СЕ КАТО КОЗА В ДЪЖД. *Диал.* Чувствувам се смутен, неловко, неудобно.
Още: **Свивам се като коза в дъжд.** *Диал.*

СГЪСТЯВАМ / СГЪСТЯ БОИТЕ. *Книж.* Вж. Сгъстявам / сгъстя краските. *Сега в Италия и със свещ да търсиш, няма да намериш романист, останал верен на традиционния роман . . . Разбира се, ние малко сгъстихме боите: . . . безспорно има писатели, които създават романи, и при това хубави.* в. Народна култура.

СГЪСТЯВАМ / СГЪСТЯ КРАСКИТЕ. *Книж.* Представям нещо в преувеличено лош вид, засилвам много лошите страни на нещо. *Може ли да се цени високо от тази страна едно писателство, което изкуствено сгъстява краските, което само дразни нервите?* Б. Ангелов, За уличната сензационна литература.
Още: **Сгъстявам / сгъстя боите.** *Книж.*

С ДВА ЛЕВИ КРАКА. Който не умее да играе добре (обикн. за футболист). *Той се провиква на стадиона: — Ей, за къде си с тия два леви крака, бе, момче?*
Още: **С четири леви крака.**

С ДВА ПРЪСТА. Без ни най-малко усилие, съвсем леко. *— Аз тънка ли ви се виждам? . . . — Толкова тънка, че ако ви стисна с два пръста, ще ви счупя.* М. Грубешлиева, Пред прага.

С ДВАТА КРАКА. Изцяло, напълно, докрай. *И той бил вътре с двата крака Дошел си, за да стане бунтовник.* П. Стъпов, Живот с надежда. *Наш Христо я оцапа! . . Наш Христо затъна с двата крака.* Ив.Вазов, Казаларската царица. *Добре че Желязко си имаше верни хора . . . а то да останеше на такива мазници, щеше с двата крака да хльтне.* Г. Караславов, Селски истории. *— Може пък да му се иска околийски секретар да става! Ей тъй временно, . . . — Ха! Той да види как ще се измъкне, че с двата крака е на подсъдимата скамейка с тия преразходи и извънпланови строежи.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Загазвам с двата крака.*

С ДВАТА КРАКА СЪМ В ТИНЯТА. *Диал.* Много съм се забатачил в нещо.

С ДВЕ ДУМИ. Казано накратко. *Ехее, какво беше едно време, драги! Насрочват изборите и ти е драго, . . . Най-напред си сигурен в кандидатите за народни представители. . . . все хора с положение — фабриканти, едри търговци, . . . С две думи — солидно, изпитано нещо.* Г. Караславов, Няма да се върне.

С ДВЕ ЛЕВИ РЪЦЕ. Съвсем непохватен, несръчен. *Петров пък, този кретен с две леви ръце, взе, че завърши задочно инженерство.* П. Незнакомов, Техниката в моя живот. *Имам един помощник, с две леви ръце.*

С ДВЕ<ТЕ СИ> РЪЦЕ, гласувам. С голямо желание и готовност (гласувам). *Че ти си таман човек за работа. Че аз за тебе с двете ръце ще гласувам.* Н. Тихолов, Дни като другите.

С ДВЕ ТОРБИ ДА ПОЙДЕШ. *Обикн. във 2 и 3 л. Диал.* Да станеш просяк.
Още: **С две торби да тръгнеш.** *Диал.*

С ДВЕ ТОРБИ ДА ТРЪГНЕШ. *Обикн. във 2 и 3 л. Диал.* Да станеш просяк.
Още: **С две торби да пойдеш.** *Диал.* **С дисаги да тръгнеш.** *Диал.*

С ДЕБЕЛА КОЖА. Безочлив, нахален. *Не се безпокой, той е с дебела кожа, няма да се обиди.* ● *Не мога да нахалствувам, така постъпват само хора с дебела кожа.*

С ДЕБЕЛИ ОЧИ. Безочлив, нахален. *Нищо чудно, че така добре се е наредил, той е човек с дебели очи и навсякъде се пъха.*
Още: **С корави очи.**

С ДЖИНБИЗ ДА ТЪРСИШ МЕСО НЕ МОЖ<ЕШ> ХВАНА *у някого. Диал.* Извънредно слаб, сух, кльощав. *У дъщеря й с джинбиз да търсиш месо не мож хвана.*

С ДИСАГИ ДА ТРЪГНЕШ. *Диал. Във 2 и 3 л.* Да станеш просяк.
Още: **С две торби да тръгнеш.** *Диал.*

СДОБИВАМ / СДОБИЯ СЪРЦЕ. *Диал.* Става ми добре, съвземам се, привдигам се.

СДРОБЯВАМ / СДРОБЯ *някаква* **ПОПАРА.** *Самост. или някому.* Причинявам някакви неприятности, създавам неприятно, заплетено положение обикн. с интриги, клевети.
Още: **Дробя (надробявам / надробя, забърквам / забъркам, сварявам / сваря)** *някаква* **попара.**

СДРУЖАВАМ СЕ / СДРУЖА СЕ С ДЯВОЛА. Предприемам нещо крайно рисковано или постъпвам нечестно, за да постигна нещо. *До преди минутка бяхте готови с дявола да се сдружите — само Камен да е жив.* Д. Немиров, Възелът.

С ДУПЕТО СИ ГЛОГИНИ БРУЛЯ. *Простореч. Грубо. Подигр.* Мечтая за големи неща.

С <ДУША И> СЪРЦЕ. С желание, с усърдие, енергично. *Такива люде харесвам.. Като тебе. Такива, които захващат работата с душа и сърце.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Каквато и работа да му се възложеше, извършваше я със сърце.*

С ДУША СЕ ПРОЩАВАМ / СЕ ПРОСТЯ. *Обикн. в св. вид. Диал.* Вж. С душа се разделям / се разделя. *Тя му дума самодива: / „Маре, Никола, Никола, / . . . / и тебе ща си юзема — / тънка снага за морава, / . . . / нищо са не йе минало, / Никола са с душа прости.* Народна песен.

С (ОТ) ДУША СЕ РАЗДЕЛЯМ / СЕ РАЗДЕЛЯ. *Обикн. в св. вид.* Умирам. *Говори ти, песнопое, беше ли там? Беше ли под Перитор кога се с душа раздели Момчил.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Дорде лелка му да чуйе, / дорде при него отиде, / Недко се с душа раздели.* Народна песен. *Дорде си това издума, / тя се със душа раздели.* Народна песен.
Още: **С душа се прощавам / се простя (се разставям / се разставя).** *Диал.* **От душа се отделям / се отделя.**

С ДУША СЕ РАЗСТАВЯМ / СЕ РАЗСТАВЯ. *Обикн. в св. вид. Диал.* Вж. С душа се разделям / се разделя.

СДЪВКВАМ / СДЪВКАМ ГИ <ЕДНИ>. *Грубо.* Казвам нещо съвсем неуместно, нещо съвсем не както трябва. *А ти батенка . . . криви приказки наприказва одеве. . . Какви ги сдъвка ти?. . . Че ние само за знамена ли сме излизали бе, миличък, или народна работа сме дошли да вършим?* А. Гуляшки, МТ станция.

СДЪРЖАМ СИ / СДЪРЖА СИ ДУМАТА. Изпълнявам това, което съм обещал. *Човек винаги и при всички обстоятелства трябва да си сдържа дадената честна дума. Който това не прави, той просто не е човек.* П. Вежинов, Следите остават. *Борис ще си сдържи думата, ще го вземе при себе си.* Й. Йовков, Обикновен човек.

СДЪРЖАМ СИ / СДЪРЖА СИ ЕЗИКА. [*Често:* **Сдържай си езика**]. *Грубо.* Внимавам какво говоря, въздържам се да говоря необмислено, неуместни или обидни думи. *Стан знаеше, че брат му скита по кръчмите и пие, че лоши хора си устройваха с него шеги и че Дико не умееше да сдържа езика си.* Г. Райчев, Грях. — *Сърцето ми взеха тия айдуци, видите ли ги! — Сдържай си езика, Вихрушка! — обади се от ъгъла председателят.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.
Още: **Свивам си / свия си езика** /в 1 знач./. *Грубо.* **Държа си езика** /във 2 знач./. **Събирам си / събера си (прибирам си / прибера си) езика.** *Грубо.* **Сбирам си / сбера си езика.** *Простореч. Грубо.*

С ДЯВОЛА СЪМ ОРТАК. *Диал.* Върша всякакви безобразия без страх, за да си постигна целите. *Предупредиха ме да се пазя от този човек, той бил с дявол ортак.*

СЁДИ ГРЕЙ СЕ. *Жарг.* Не се бъркай в чужди работи, които не те засягат.

С ЕДИН ЗАМАХ. Изведнъж, веднага. *Старите Калъчеви още спяха. Тя стана тихичко, с един замах навлече пъстрата си басмена рокля и като внимаваше да не тропне, влезе*

в кухнята. Ем. Манов, Ден се ражда. *И напълно убеден в правотата на своите идеи и разбирания, . . . , той прибърза с един замах да отхвърли леките и несериозни възражения на някогашния си другар.* Т. Г. Влайков, Другари. *Стайно си спомни. Русите бяха минали Дунава и наближаваха града. Турците се стягаха да бягат и прежалваха мило и драго на нищожна цена. Тогава баща му с един замах купи цялата стока на един от богатите турски търговци.* В. Геновска, Седем години.

Още: **С един удар.**

С ЕДИНИЯ КРАК СТЪПВАМ / СТЪПЯ *някъде.* Имам известно влияние някъде. *Но дълбоко в сърцето си всеки от посветените в съзаклятието таеше и твърдата вяра, че Русия, която бе стъпила с единия си крак на Балканите, ще протегне могъщата си десница и ще подкрепи делото на братския православен народ.* Г. Дръндаров, Велчова завера.

С ЕДИНИЯ КРАК СЪМ В ГРОБА. Много съм зле, скоро ще умра. *Разболя се, легна на постеля и, когато Великден дойде, той беше с единия крак в гроба.* К. Петканов, Без деца.

Още: **Единия ми крак е в гроба. С единия крак съм в трапа.** *Диал.* **С единия крак съм стъпил в гроба. С едната нога съм в гроба.** *Диал.*

С ЕДИНИЯ КРАК СЪМ В ТРАПА. *Диал.* Много съм зле, скоро ще умра. *Аз с едина крак съм вече в трапа.* П. Ю. Тодоров, Самодива.

Още: **С единия крак съм (съм стъпил) в гроба.**

С ЕДИНИЯ КРАК СЪМ ВЪНКА. Намирам се в несигурно положение, мога да загубя всеки момент това, което имам. *Тя се боеше, че ще загуби политическото доверие, което има чрез Петко. А това значи — с единия крак вънка.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

С ЕДИНИЯ КРАК СЪМ СТЪПИЛ В ГРОБА. Много съм зле, скоро ще умра. *От няколко деня дядо ти не е добре, не ме познава вече, с единия крак е стъпил вече в гроба.*

Още: **С едната нога съм стъпил в гроба.** *Диал.* **С единия крак съм в гроба (в трапа).**

С ЕДИН КАМЪК ДВА ОРЕХА БРУЛЯ. *Диал.* С минимално усилие постигам двойна цел.

С ЕДИН КУРШУМ ДВА ЗАЕКА. Двойна цел или голяма облага, постигната с минимално усилие. — *Чия е мандрата? . . . — На един богаташ, търговец . . . Атанас Щерев помисли няколко секунди и скърши в показаната му посока. — Давай! — рече смело. — С един куршум два заека.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

С ЕДИН ПАНТОФ ПРАВЯ ВЕЛИКДЕН. *Диал.* Старая се да постигна, да свърша нещо значително, без да съм подготвен за това както трябва.

С ЕДИН ПРЪСТ ИСКАМ ДЕСЕТ ЧЕПА ДА ЗАТИКНА. *Диал.* Старая се да постигна, да свърша нещо значително, без да съм подготвен за това както трябва.

С ЕДИН СЕФЕР. *Диал.* Изведнъж, веднага.

С ЕДИН УДАР. Вж. С един замах. *Когато спореше, винаги бързаше с един удар да отхвърли доводите на другите.*

СЕДИ, СЕДИ И НА МАГАРЕТО ЧУШ КАЗВА. *Подигр.* Употребява се, когато някой съвсем неочаквано каже нещо неуместно, излишно.

СЕДМА ДУПКА НА КАВАЛА. *Пренебр.* Човек, който няма значение; ненужен, излишен човек.

Още: **Девета (десетата) дупка на кавала.** *Пренебр.*

С ЕДНА ДУМА. *Обикн. вметнато. Книж.* Накратко казано. *Свиленка накара Тренчо, та избелиха стаята с вар, сложиха няколко дъски върху дървени магарета, настлаха малко слама и кълчищени черги — с една дума, постъкмиха домакинството.* Кр. Григоров, Игличево.

Още: **С една реч.** *Книж.*

СЕДНАЛ МИ Е ДЯВОЛА НА ВРАТА. *Диал.* Върша лоши и неправи работи; предал съм се на лоши дела.

СЕДНАЛ СЪМ НА УШИТЕ СИ. *Диал.* Не чувам.

СЕДНАЛ СЪМ С МЕЧКА<ТА> ДРЕНКИ ДА ЯМ. *Диал. Ирон.* Състезавам се с несравнено по-силен противник, не си преценявам силите.
Още: **Искам с мечката да ям дребници.** *Диал. Ирон.*

СЕДНА МИ НА СЪРЦЕТО. Неочаквано, изведнъж ми стана мил, допадна ми, обикнах някого. *Тя му седна на сърцето с тези топли думи.*

С ЕДНА РЕЧ. *Книж.* Вж. С една дума. *Заръча да ми постелят черджe, седна при мене, донесоха зелена ракия, сладко, кафе, с една реч — великолепен човек.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Ядяха раци от планинските потоци. Че и медец намираха тук-там. С една реч, живееха охолно и щастливо.* Ем. Станев, Горски чудеса.

С ЕДНАТА НОГА СЪМ В ГРОБА. *Диал.* Много съм зле, скоро ще умра. — *Ами, щерко, жена, като ражда, тя с едната си нога е в гроба.* Д. Талев, Илинден.
Още: **С единия крак съм в гроба. С едната нога съм стъпил в гроба.** *Диал.*

С ЕДНАТА НОГА СЪМ СТЪПИЛ В ГРОБА. *Диал.* Много съм зле, скоро ще умра.
Още: **С едната нога съм в гроба.** *Диал.* **С единия крак съм стъпил в гроба.**

СЕДНИ, ПА СЕ КРЪСТИ. Като възклицание за изразяване на недоумение, недоволство от нещо нередно или необичайно. *Като я слушах какво говори, седни, па се кръсти.*

С ЕДНО<ТО> ОКО, поглеждам. Скритом, бегло (поглеждам). *Разговаряше с другите, но от време на време поглеждаше с едно око към нея.*

С ЕДНО<ТО> УХО, слушам. Без да внимавам в това, което се говори, мислейки нещо друго; разсеяно, невнимателно (слушам). *С едно ухо ме слушате вие и мислите за всекидневните си земни дела.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Боян я слушаше с едно ухо, очите му бяха устремени в оркестъра.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Слушам глупавите му самохвалства с едно ухо, като продължавам да съобразявам.* Б. Райнов, Господин Никой.
Още: **С половин ухо.**

СЕДЯ В СЯНКА. Пренебрегнат, незабелязан съм и не се оценяват качествата, заслугите ми. *Време е вече да излезеш на преден план. Твоето място е в постоянното присъствие. Достатъчно си седял в сянка.* В. Нешков, Настъпление.
Още: **Стоя в сянка** /в 1 знач./. **В сянка съм** /в 1 знач./.

СЕДЯ КАТО КВАЧКА НА МЪТЕЦИ. *Диал.* Безсмислено си губя времето за нещо, пилея си напразно времето.

СЕДЯ <КАТО> НА ВЪГЛЕНИ. Неспокоен съм в очакване на нещо неприятно, нещо ме безпокои, тревожа се за нещо.
Още: **Седя <като> на тръни (игли, шишове).**

СЕДЯ <КАТО> НА ИГЛИ. Неспокоен съм в очакване на нещо неприятно, нещо ме безпокои, тревожа се за нещо. *Старият беше много развълнуван: мърдаше на стола си непрестанно, като че седеше на игли.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. — *Пардон, господа и госпожи — каза началникът . . . — Аз съм малко нервен. Седяхме като на игли.* Н. П. Филипов, Разкази на ловеца.
Още: **Седя <като> на тръни (шишове, въглени). Стоя <като> на игли.**

СЕДЯ <КАТО> НА ТРЪНИ. Неспокоен съм в очакване на нещо неприятно, нещо ме безпокои, тревожа се за нещо. *Стайно седеше в къщи като на тръне. Той бе узнал за арестуването на Новков, но още не знаеше, че е прибран и чичо му.* В. Геновска, Седем години. — *Хайде де, кога ще излезе бикът? — питаше нетърпеливо жена му. — Ей сегичка! — отвръщаше той успокоително, сякаш сам беше поел отговорността за борбата. Бай Петър седеше като на тръни и се питаше страхливо: „Ами ако са излъгали*

само да приберат паричките на народа?" Г. Караславов, Зрелище. *Той седеше като на тръни и чакаше да чуе какво ще му каже Кадир ефенди — долавяше, че всяка негова дума, че всеки въпрос беше изкусно изплетена примка, която ловко се опитваше да сложи на шията му.* Д. Спространов, Самообречените. *А Димитри Зулав седеше като на тръне. Та нали в неговото село Калофер изтрепа толкова сеймени заедно с началника им.* М. Марчевски, Калофер войвода. *Бай Ганьо седи като на тръни; най-сетне не го сдържа, става, пристъпя тихичко по килима към вратата на кабинета.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. — *Виждам, седиш на тръни — каза веднаж той, като се взираше в посърналото хубаво лице на жена си. — Това е, защото не сме наредени. . . Ако искаш, замини. Скоро очаквам назначение и ще те повикам.* Б. Несторов, Светлина над Родопите.

Още: **Седя <като> на игли (шишове, въглени). Стоя (въртя се) като на тръни. <Като> на тръни съм.**

СЕДЯ <КАТО> НА ШИШОВЕ. Неспокоен съм в очакване на нещо неприятно, нещо ме безпокои, тревожа се за нещо.

Още: **Седя <като> на тръни (игли, въглени).**

СЕДЯ НА (НАД) ГЛАВАТА *на някого.* **1.** Додявам на някого с продължителното си присъствие в очакване на нещо от него или като наблюдавам отблизо работата му. *Стига си ми седял на главата, смущаваш ме, не мога да си свърша работата спокойно.* **2.** Зорко бдя над заниманията на някого, като го ръководя и контролирам. *Детето беше малко мързеливо, затова майка му му седеше на главата, докато си научи уроците.*

Още: **Стоя на (над) главата. Вися на (над) главата** /в 1 и 2 знач./. **Стърча на (над) главата** /към 1 знач./. **На (над) главата съм** /към 2 знач./.

СЕДЯ НА ДВА СТОЛА. Проявявам се като двуличен, неискрен в стремежа си да си осигуря изгоди, облаги от различни страни. *А Димка нехае към него или се мъчи да седи на два стола. Да тъче на два стана, да язди на два коня. Боньо няма никакви чувства към нея, но я използува. Йото се топи от яд. Ревнува.* Кр. Белев, Ръцете от слонова кост.

Още: **Стоя на два стола.**

СЕДЯ НА СУХО. Намирам се на сигурно, безопасно място и живея добре; имам добра, сигурна служба. *Настани го в канцеларията — да си седи на сухо, да върже някой лев, — пък той взе, че напусна на втория ден. Не можел да седи на едно място!"* Н. Нинов, Една шепа орехи.

СЕДЯ НА СЯНКА. Намирам се в добро, сигурно положение и живея добре. *Старият Белгун е герой . . . за хляба и за свободата . . . загина . . . Обесиха го. . . , за да могат такива като Първан Рабоша и Минчо Цоката да седят на сянка.* Н. Каралиева, Ден на предложенията.

Още: **Стоя на сянка** /в 1 знач./.

СЕДЯ СИ МИРНО. Не предприемам нищо, не се намесвам, не участвувам в нещо. *Я си седи мирно — рекъл баща му, — а то ще отиде на вятъра моя труд.* Сл. Трънски, Неотдавна.

СЕДЯ СИ НА ГЪЗА. [*Често:* **Седи си на гъза**]. *Вулг.* Не предприемам нещо, не се меся в нещо (обикн. от което няма да се получи някакъв резултат).

Още: **Седя си на задника.** *Грубо.* **Стоя си на гъза.** *Вулг.*

СЕДЯ СИ НА ЗАДНИКА. [*Често:* **Седи си на задника**]. *Грубо.* Не предприемам нещо, не се меся в нещо (обикн. от което няма да се получи някакъв резултат).

Още: **Стоя си на задника.** *Грубо.* **Седя си на гъза.** *Вулг.*

СЕДЯ СИ НА ПАРЦАЛИТЕ. Не върша нищо, бездействувам или не се меся, не участвувам в нещо. *Не си седите на парцалите, ами сте се заловили за тази пуста политика, като че ти, Кунчо, си нямаш занаят.* В. Нешков, Настъпление.

СЕДЯ <СИ> НАСТРАНА *от нещо или самост.* Не се меся, не участвувам в нещо. *Замътили са нещо политиците, ама ние сме хора занаятчии. Ние в политиката не се бъркаме. Пък искаме и нашите работници да си седят настрана.* П. Здравков, Незабравимо детство.

Още: **Стоя <си> настрана. Държа се настрана** /във 2 знач./.

СЕДЯ <СИ> НА ТОПЛИЧКО. Намирам се на сигурно, безопасно място и живея добре, имам добра, сигурна служба. *Какъв комунист ще е, ако сега, когато всички са грабнали оръжието, той си седи на топличко и пише теоретични статии.* Л. Дилов, Почивката на Боян Дарев.

Още: **Седя <си> на топло. Стоя <си> на топличко.**

СЕДЯ <СИ> НА ТОПЛО. Намирам се на сигурно, безопасно място и живея добре, имам добра, сигурна служба. *Докато ние си леехме кръвта и гниехме в окопите, твоят баща седеше на топло в двореца и лижеше подметките на царя.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Твоят брат си седи на топло и не се интересува как живееш ти.*

Още: **Стоя <си> на топло. Седя <си> на топличко. На топло съм.**

СЕДЯ СЪС СГЪРНАТИ РЪЦЕ. 1. Нищо не правя, нищо не работя; бездействувам. *—Не бери грижа за връщането, како Кицо. Нали и аз взех от тебе една къделя вълна да допреда на Ваня салтамарката . . . Ами оттогава седя със сгърнати ръце, вретено не съм въртяла.* Г. Караславов, Изпращане.

2. Нищо не предприемам за постигането на някаква цел; бездеен съм. *Такъв искам да стана, мале. Да се боря за свободата. Срамота е, когато и момичетата хванаха гората, ние мъжете да седим със сгърнати ръце.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *А той* [Гашков], *старият член на най-тежката партия, за каквато сам я смяташе, той седи със сгърнати ръце и чака лудите да се налудуват. Ето, дойде време и сам да се разшета, да събере своите стари съпартизани и да изскочи начело на селските работи.* Г. Караславов. След ноември. *Ще ни изпратят една рота войници и ще ни изтрепят като пилци. . . — Ба, ние ще седим със сгърнати ръце! — каза Кинев.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Седя със скръстени ръце. Стоя със сгърнати ръце.**

СЕДЯ СЪС СКРЪСТЕНИ РЪЦЕ. 1. Нищо не правя, нищо не работя; бездействувам. *Той* [дядо Антип] *и зиме не седеше със скръстени ръце. Щом поомекнеше времето, ще впрегне къде обед кравите и надвечер, цял побелял в сняг, току ще извие шейната в двора, натоварена или с дърва, или с шума.* Ил. Волен, Божи хора. *Работил откак се помнеше, сега, това безделие го мъчеше. Беше му стеснително, че седи така със скръстени ръце.* Г. Караславов, Обикновени хора. *През зимата той не беше седял със скръстени ръце до огъня, та си имаше и готови колове и окърнени пръти и сега само току разчисти изгнилия плетеж и започна нов.* Ил. Волен, Диви души. *— Как дал господ и ние ще се отсрамим, Митри. Не сме баш от богатите, но със скръстени ръце не сме седели. Все нещо сме сбрали за дъщеря си.* Ив. Петров, Леля се годява.

2. Нищо не предприемам за постигането на някаква цел; бездеен съм. *Откакто се чу за обявяването на войната между Русия и Турция, учителят Райко Вардарски беше в непрестанна възбуда, . . . — Сега ние в никой случай не бива да седим со скръстени ръце! Сега ние требва да помагаме со сички сили. Требва да решим нещо, нели сме комитет, да съберем повече люде около нас.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Щом сутринта захванаха да падат турски гюллета в града . . . , аз си помислих, че не ми е позволено да седя със скръстени ръце, грабнах една стомна, . . . и хукнах към Чадър могила.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Никой не знае какво ще стане утре . . . А дотогаз нима трябва да се седи със скръстени ръце и да се гледа?* Й. Йовков, Жетварят.

Още: **Стоя със скръстени ръце. Седя със сгърнати ръце.**

СЕЗАМ, ОТВОРИ СЕ. Като възклицание при изразяване на желание нещо хубаво, привлекателно да бъде доставено незабавно. *Много лошо са те научили, щом пожелаеш нещо, веднага да го имаш, то не може така винаги — сезам, отвори се и готово*

От арабската приказка за Али баба и четиридесеттях разбойници.

С ЕЗИКА СИ ЗВЕЗДИ СВАЛЯМ. Умея да говоря много добре, да разказвам, сладкодумен съм.

Още: **С устата си звезди свалям. С езика си звезди снемам (ловя).**

С ЕЗИКА СИ ЗВЕЗДИ СНЕМАМ. Умея да говоря много добре, да разказвам, сладкодумен съм. *Стани, стани, лудо младо, / какво добро в път ти върви, с уста си птички лови, с език си звезди снема.* Народна песен.

Още: **С устата си звезди снемам. С езика си звезди свалям (ловя).**

С ЕЗИК ЛИЗАН. *Диал.* Който е направен много старателно, гладко и чисто. *Чергите й са с език лизани.* ● *Къщата й с език лизана.*

СЕИР ЛИ ЩЕ ГЛЕДАМ *някому*. Вж. Не ще гледам сеир *някому*.

СЕКА ГВОЗДЕИ. *Диал.* Много ми е студено, тракат ми зъбите от студ, треперя от студ. *Нашейци не знаели какво да правят. Три дни и три нощи секли гвоздеи от студ.* А. Каралийчев, Приказен свят.
Още: **Кова гвоздеи.** *Диал.*

СЕКА ДЪРВОТО ПОД СЕБЕ СИ. *Диал.* Навреждам си със собствените си постъпки.
Още: **Подсичам дървото под себе си.** *Диал.*

СЕКА КЛОНА, НА КОЙТО СЕДЯ. Постъпвам противно на личните си интереси, сам ставам причина да изпадна в неизгодно положение.
Още: **Сека клона, на който стоя (съм стъпил).**

СЕКА КЛОНА, НА КОЙТО СТОЯ. Вж. Сека клона, на който седя. *Те* [крапчевистите] *се мъчат да убедят света, че всяко правосъдие, което не държи сметка за техните желания и не прилага партизанския им мащаб при съденето на хората, не заслужава уважение . . . Без да подозират, разбира се, че секат клона, на който стоят.* в. Пладне.

СЕКА КЛОНА, НА КОЙТО СЪМ СТЪПИЛ. Вж. Сека клона, на който седя. *При фашистите той беше един обикновен майор и поне още седем-осем години щеше да маршируова, докато стане полковник. И сега, вместо да е доволен и признателен, сам си търси белята, сече клона, на който е стъпил.* В. Нешков, Настъпление.

СЕКА НАКЪСО. [*Често:* **Сечи накъсо**]. **Говоря кратко и за най-същественото.** *— Е, стига де — обади се един от въглищарите, — ако ще разказваш, сечи накъсо. Каквото го заусуква.* З. Сребров, Момчил слиза от планината.
Още: **Режа накъсо.**

СЕКА НАПРАВО. Проявявам прекомерна откровеност, като казвам истината остро, без каквато и да е деликатност. — *Сечи направо бе, Ружке! — обади се нетърпеливо Савка Рашенова. — Кажи му направо на човека за какво става дума.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.
Още: **Режа направо.**

СЕКА ПАРА̀ (ПАРИ). *Диал.* За нещо — доходен съм, нося доходи. *От много места ми тече, господа съдии... Село голямо, хора добри... заможни... дават... На Коледа сланина... с чували съм донасял в къщи — нека каже попадията не е ли било така, а и това пара̀ сече.* Т. Харманджиев, Крилато време. *Той казваше, че десет монтафонки ще повишат дохода на стопанството много повече, отколкото петстотин декара земя с пшеница.—А бе млякото сече повече пари, ама тия крави ще искат храна бе, Петко!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

СЕРА В ПАНИЦАТА, ОТ КОЯТО СЪРБАМ. *Вулг.* Отнасям се зле, върша лошо на тези, които ми дават прехраната.
Още: **Сера в паницата, от която ям.** *Грубо.* **Плюя в паницата, от която сърбам.**

СЕРА В ПАНИЦАТА, ОТ КОЯТО ЯМ. *Грубо.* Отнасям се зле, върша лошо на тези, които ми дават прехраната.
Още: **Сера в паницата, от която сърбам.** *Грубо.* **Плюя в паницата, от която ям.**

СЕРА СИ НА КЪСМЕТА. *Диал. Грубо.* Сам ставам причина да претърпя неуспех, да загубя.

СЕЧЕ МИ АКЪЛА. Вж. Сече ми ума. — *Тончо, ела да ми помогнеш, сине. Бъхтя си главата, ама, акъла ми не сече. Вземай молива и пиши.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Нищо си не знаем бе даскале. Това, гледам ги младежите, по им сече акъла на тях.* Кр. Григоров, За един първи май.

СЕЧЕ МИ АКЪЛА КАТО БРЪСНАЧ. Вж. Сече ми ума като бръснач.

СЕЧЕ МИ АКЪЛА КАТО ХАЛВАДЖИЙСКА ТЕСЛА. *Диал.* Вж. Сече ми главата като на халваджия теслата.

СЕЧЕ МИ ГЛАВАТА. Вж. Сече ми ума. *Като слушаше шивача и като гледаше картините и портретите, които висяха по стените на шивачницата, Манол си мислеше: „Отракал се е из Лугово... Сече му главата!“* К. Калчев, Живите помнят. *Истина, и ние разбираме едно-друго, ама за такива правилници и закони дип не ни сече главата.* Т. Г. Влайков, В село. *Селянинът го погледна учуден. — Малък си, братко, ама ти сече главата — каза той с уважение.* П. Вежинов, За честта на родината. *Добър е председателя, сече му главата, ама е малко тежичък. Цялата им рода са такива,...: не закачат ли о нещо, не потеглят напред.* Н. Хайтов, Съперници.

СЕЧЕ МИ ГЛАВАТА КАТО НА ХАЛВАДЖИЯ ТЕСЛАТА и **СЕЧЕ МИ ГЛАВАТА КАТО ХАЛВАДЖИЙСКА ТЕСЛА.** *Диал. Ирон.* Извънредно много съм умен.
Още: **Сече ми акъла като халваджийска тесла.** *Диал. Ирон.*

СЕЧЕ МИ КРАТУНАТА. *Пренебр.* Вж. Сече ми ума. *Ти си учен, по знаеш, ама и аз не съм баш от простите, и моята кратуна нещо сече.* Ем. Манов, Ден се ражда.

СЕЧЕ МИ МОЗЪКА. Вж. Сече ми ума. — *Ако biха ни запитали за хляба — вкусен ли е или не е? — или за въздуха — на какво мирише той? — това бихме казали; за това мозъкът ни сече. А тук се говори за наука, и за книги, и за музика.* П. Дудочкин, Хлябът насъщни.

СЕЧЕ МИ ПАРАСТАЗА. *Обикн. с отриц.* **не.** *Диал. Пренебр.* Умен съм, лесно и бързо схващам, разбирам.

СЕЧЕ МИ ПИПЕТО. *Пренебр.* Вж. Сече ми ума. — *Не е толкова глупаво... Сече му на туй момче пипето, макар да го гледаш нищо и никаква мушмула.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Сече ѝ пипето на моята Женя, затова се и спогаждаме, но понякога умната жена страшно досажда.* Л. Дилов, Тръстиките. — *Ти не дрънкай, празна главо! — сряза Чанев своята половинка... Сече ли ти пипето какво казвам?* П. Велков, Стълба до небето. *Не ти ли сече толкова пипето, да им речеш, че съм ти брат, че съм изпаднал човек.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Планът за печалбите ще бъде преизпълнен, а това от само себе си ще се отрази благоприятно на трудовото възнаграждение на всички... — Сече му пипето! — сбута съседа си счетоводителят.* Т. Данаилов, Акъл — море, глава — шамандура. — *Ама как така ще ме нарича „фракционер“? — възмущаваше се от дъното на честната си душа Петко. — Толкова му сече пипето! — отвръщаше все така спокойно Русков.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

СЕЧЕ МИ ПИПКАТА. *Пренебр.* Вж. Сече ми ума. *Поседя при Пешо има-няма годинка и като змия се измъкна от селската си кожа. Сечеше му пипката, не друго.* О. Василев, Житие-битие. — *Лошо ли си бях в снабдяването? — заговори той. — Само от една фира каква полза можеш да извлечеш, ако ти сече пипката!* Н. Антонов, В открито море. — *Проклето нещо са това жените — ... — Ти им казваш едно, те си знаят своето. А бе, хей, жена, като не ти сече пипката, стой си там настрана.* Й. Стоянов, Под дъгата.

СЕЧЕ МИ СЕКИРАТА И ОТ ДВЕТЕ СТРАНИ. *Диал.* Много съм умен, остроумен.

СЕЧЕ МИ ТИКВАТА. *Пренебр.* Вж. Сече ми ума. *Среща го Кеньо Безлата и му дума: — Бравос бе, папурник!... Че ти си бил цял търговец бе, диване! Цял джамбазин! Че като ти сече толкова тиквата, що ти трябват ниви, що ти трябват ливади? Продай всичко, удари го на търговия и си живей живот и половина!* Чудомир, Компетентът.

СЕЧЕ МИ УМА. Умен съм, лесно и бързо схващам, разбирам. — *То, ако речеш, и от наше село поизлезе някое учено момче. Я даскал, я адвокат, я нещо друго. Но нали знаеш. Кой как може, кому колко сече умът, с това се и захваща.* Кр. Григоров, Раздолчани. *И така, Ян Бибиян постъпи на работа при Франц... Работата му спореше, ръката му пипаше с похватност, умът му сечеше.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. — *Сече ти умът, Дамяне, като на трима византийци..., ала Дамян не остана длъжен на Ивайло за закачката. — Щом ми сече главата, току виж, царят я отсякъл.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Ала не ми се искаше да напускам училището. Идеше ми отръки, сечеше ми умът, дето казват, пък бяха долетели и слухове чак до ушите на мама, че съм прилежен ученик и учителите ме хвалели.* Кр. Григоров, Отново на училище.
Още: **Сече ми акъла (главата, мозъка). Сече ми пипето (пипката, кратуната, тиквата).** *Пренебр.*

СЕЧЕ МИ УМА КАТО БРЪСНАЧ. Извънредно много съм умен. *На Чорни умът му сече като бръснач!... Като е направил нещо — все е предвидил какво може да излезе.* П. Вежинов, Нашата сила. *Димо го* [Колето] *защищаваше от нападките. — Къде е малък Колето — викаше той. — Умът му сече като бръснач. Каквото чуе — попива. Какво инженерче ще стане от него!* Л. Галина, Лястовичката. — *Значи решено — Марко ще наеме дюкяна... — каза Попйорданов. — Бакалница... Пак срещу банката... Чудесно го измисли, Орце, умът ти сече като бръснач — подвикна Коста.* Д. Спространов, Самообречените.

Още: **Сече ми акъла като бръснач.**

СЕЧЕ МИ ЧЕНЕТО. Умея да приказвам, да говоря убедително; красноречив съм.

Още: **Играе ми (работи ми) ченето. Сече ми чейнето.** *Диал.*

СЕЧЕ МИ ЧЕЙНЕТО <КАТО ХАЛВАДЖИЙСКА ТЕСЛА>. *Диал.* Умея да приказвам, да говоря убедително; красноречив съм. *Тръгвайте да вървим при прокурора! — И аз искам другарки — ... — Сече ли ти чейнето? — ... — Сече! И тебе мога да продам!* К. Калчев, Живите помнят. — *Поживей си, бай Матейчо! — говореше той на себе си срещу огледалото. — Каква хазяйка имаш, а? Работи ти късметът, магаре, чудо жена, ама и ти ѝ взе акъла, сече ти чейнето като халваджийска тесла.* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Сече ми ченето.**

СЕЧЕ МИ ЧИВИЯТА. *Обикн. с отриц.* **не.** *Диал. Пренебр.* Умен съм, лесно и бързо схващам, разбирам.

СЕЩАМ СЕ / СЕТЯ СЕ В СЪБОТА ПРЕД ВЕЛИКДЕН. *Диал. Ирон.* Предприемам нещо с голямо закъснение.

СЕЯ НА ДЪНОТО <МУ> ПРОСО. Търся излишни подробности за нещо, издирвам изтънко нещо; проявявам дребнавост. *Кръстю, ..., го съдеше, задето и родните си братя не жали... — Де и ти, бат Кръстьо, седнал си на дъното просо да сееш — извиваше Киро гъстите си красиви вежди. — Човек без човека не може, но сметката си е сметка, па ако ще и брат да ти е.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Но моля ви се това е типов хляб, защо го таксувате като „Добруджа"? — Я гледай си кефа. Не стига, че ти дават преееи хляб, ами и на дъното му просо ще сееш.* в. Вечерни новини, „Добър вечер" обявява важен конкурс за некултурно обслужване.

Още: **Сея на дъното <му> ряпа. Сея на корена <му> просо.**

СЕЯ НА ДЪНОТО <МУ> РЯПА. Търся излишни подробности за нещо, издирвам изтънко нещо; проявявам дребнавост.

Още: **Сея на корена <му> ряпа. Сея на дъното <му> просо.**

СЕЯ НА КОРЕНА <МУ> ПРОСО. Търся излишни подробности за нещо, издирвам изтънко нещо; проявявам дребнавост.

Още: **Сея на корена <му> ряпа. Сея на дъното <му> просо.**

СЕЯ НА КОРЕНА <МУ> РЯПА. Търся излишни подробности за нещо, издирвам изтънко нещо; проявявам дребнавост. *Аз зная отде взе пари за автомобила... „И аз зная отде взе пари за чифлика, батинка, и ако речеш много да знаеш и да му сееш на корена ряпа, и аз мога да кажа нещичко."* М. Марчевски, Митко Палаузов. *А бе нещо познат ми се вижда краят... като да съм го чел нейде — бодва го съмнение. Но скоро се окопитва: „Голяма работа! Като че ли други не заимствуват оттук-оттам с пълни шепи. Само аз ли ще седна да сея на корена ряпа? Как не!"* Сп. Йончев, Труженик. — *Кой ти каза, че не се спогаждаме? — попита той с чужд глас... — Казал ми, който ми е казал. На корена му ряпа няма да сееш сега.* Ив. Петров, Нонкината любов. *Вместо да ми бъдете признателен, че ви запазих от уволнение, вие сте седнали да сеете на корена му ряпа.* Св. Минков, Бракоразводно сражение.

Още: **Сея на дъното <му> ряпа. Сея на корена <му> просо.**

СЕЯ ОРЕХИ С РЕШЕТО. Полагам напразни усилия за нещо неизпълнимо; върша безполезна работа.

СЕЯ СКИВАЛ<Е> НА ЧУЖДО ГУМНО. *Диал.* Меся се в чуждите работи.

С ЖЕНСКО СЪРЦЕ. За мъж — страхлив.

С ЖЪЛТА БУКЛИЯ, каня. *Диал. Неодобр.* Със специална покана, специално (каня).
Още: **С жълта бъклица.** *Диал. Неодобр.*

С ЖЪЛТА БЪКЛИЦА, калесвам. *Неодобр.* Със специална покана, специално (калесвам). *Нима съм го калесвал с жълта бъклица?*

Още: **С бъклица.** *Неодобр.* **С червена бъклица.** *Диал. Неодобр.* **С жълта буклия.** *Диал. Неодобр.*

С ЖЪЛТО ОКОЛО (НА) УСТАТА. 1. Млад, неопитен, незрял. *Бях с жълто около устата, кога в Търново се върна царската сватба.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *— Че ти си още с жълто край устата, пък приказваш като възрастен. Много четеш, види се.* Ем. Станев, Иван Кондарев.
2. Млад, неопитен, незрял човек. *— Те има още хляб да ядат. С жълто на устата държава не се управлява.* Ст. Л. Костов, Големанов.

СИЗИФОВ ТРУД. *Книж.* Тежка, непосилна, но безполезна работа. *Момчето безспорно имаше талант и може и щеше да постигне нещо, ала Боян си представи веднага целия страшен път, танталовите мъки и сизифовия труд, които лежаха пред него, и не можа да не го съжали.* Л. Дилов, Почивката на Боян Дарев.

От мита за Коринтския цар Сизиф, осъден от Зевс, заради оскърблението към боговете, вечно да изкачва на една планина в Ада огромен камък, който, щом стигнел до върха, се търкулвал обратно надолу.

С ИЗПЛЕЗЕН ЕЗИК. Силно изморен, обикн. от тичане, ходене, изкачване. *Виждах игрите ни на „роби" въз голата рътлина отвън селото, гонейки се в шумни дружини . . . запъхтени, с изплезени езици.* Ив. Вазов, Михал Чонин.

СИ ИМАМ МУШИЦА НА КАПИЦА. *Диал.* Мъчи ме някаква мисъл за нещо, някакво съмнение, безпокойство.

От народната приказка за един човек, който откраднал кошер с мед; съдията наредил да се съберат всички селяни и казал, че този, който е откраднал кошера, има муха на капата си; крадецът, гузен, направил жест да отпъди мухата (пчелата) и така се издал.

Още: **Имам си муха<та> под (на) капата.** *Диал.*

СИЛЕН МИ Е БИЛ АНГЕЛА. *Диал.* Избавих се от някаква беда, зло.
Още: **Як ми е бил ангела.** *Диал.*

СИЛЕН НА ДЕНЯ. 1. Влиятелен. *Вестта за арестуването на бай Дуко се разнесе по цялата околия. Разтичаха се негови близки и познати, търсеха да се доберат до някой силен на деня човек, който може да попречи на унищожаването му.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Имам един брат, човек с образование, партиец, с една дума — силен на деня.* М. Марчевски, Страх.
2. Човек с голямо влияние, влиятелен човек. *Отвън силни на деня го потърсиха и те взеха да го издигат.* Т. Г. Влайков, В село. *Цялото ми внимание беше погълнато от работата и не оставаше време да правя визити на силните на деня, да моля благоволение и подкрепа, за да авансирам в кариерата.* Ст. Грудев, Адриана Будевска. *Една неочаквана опозиционна буря захваща да се издига в страната срещу силните на деня.* Г. Кирков, Накъде. *„Доктор . . . Може ли пък да излезе някое величие, някой силен на деня, дявол да го вземе!" — мина през ума на Гугучков.* Д. Калфов, Индийският петел.

СИНДЖИР МАРКА. *Ирон.* **1.** Редица обикн. нечестни дела, свързани помежду си. *Не съм ослепял, дори виждам прекалено добре! Какво става? Коста, за да спаси Елена, предава нас. А тя, за да спаси него, гласува против. Синджир марка!* Ив. Остриков, Път през ада.
2. Хора, замесени в едни и същи непочтени дела, поради което взаимно се поддържат. *Престъплението се разкри бързо — всички арестувани се оказаха замесени в него, те били синджир марка.*

СИНДЖИР ТИ НА ГУША. *Обикн. във 2 и 3 л.* Да бъдеш сурово наказан, да те пратят в затвора (употребява се за крадец).

СИНКО ГЪРГАЛЧО. *Диал. Подигр.* Употребява се, когато някой страда за бъдещи, неслучили се беди.

От народната приказка за дъщерята на един селянин, която, носейки му храна на нивата, седнала да си почине на пътя и започнала да плаче и да се вайка: Ох, Гъргалчо, ох Гъргалчо, защото си помислила, че един ден ще роди момченце на име Гъргалчо, което би могло да бъде случайно пребито от секирата, ако тя падне от водника.

Още: **Мамин Гъргалчо.** *Диал. Подигр.*

СИНЯ КРЪВ. Благороден, аристократически произход. *Освен „старците“ и простолюдието, в Котел имаше още един кръг от хора. Това бяха хората на синята кръв.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ.

СИПАЛИ МИ СА СОЛ В КАЛЕЦА. *Диал. Ирон.* Заседявам се дълго на гости и не се сещам да си ида.

СИПВАМ / СИПЯ КАТРАН В РОГАТА *някому. Диал.* Карам се на някого, мъмря го, коря го за нещо. *За последен път рекохме да натъркаме с хрян носа на това глупаво добиче и да сипем още мало катран в роговете му.* Ив. Вазов, Вестникар ли?

Още: **Наливам / налея катран в рогата.** *Диал.*

СИПВАМ МУ / СИПЯ МУ ПЕПЕЛ и **СИПВАМ / СИПЯ ПЕПЕЛ** *на нещо.* [*Често:* **Сипи му пепел** и **сипи пепел**]. Не говоря повече за нещо неприятно, не се занимавам с него, гледам то да се забрави. *Сипах пепел и на тази досадна история.* А. Антонов - Тонич, По втория начин. *Не се тревожи, сипи му пепел.*

Още: **Турям <му> / туря <му> (слагам <му> / сложа <му>, посипвам <му> / посипя <му>) пепел.**

СИПИ, МЪЖО, КАШАТА НА РАМО. *Диал. Ирон.* За мързелив човек (обикн. жена), който, като е пропилял времето си, накрая се разработва и иска всичко да свърши.

От приказката за мързеливата жена, която, след като се изпокъсали дрехите на мъжа ѝ и той я набил, така се разработила, че нямала време да яде и поискала мъжът ѝ да сложи кашата на рамото ѝ, та да може да яде и да преде.

Още: **Слагай, мъжо, кашата на рамо.** *Диал. Ирон.*

СИПЯ ОГЪН И ЖУПЕЛ *срещу (против, върху) някого или самост.* Отправям най-остри, най-груби думи или обвинения срещу някого, нападам някого най-остро, най-яростно. *— При него да идеш, че да се не върнеш! От гробищата да не излезеш, гиди дрипав циганино! Кърпата ѝ се беше свлякла на шията. Разрошена и страшна, тя сипеше огън и жупел без прекъсвания.* Чудомир, Косачи. *Юрталана се оживи, силите му се възвърнаха, очите му светнаха като някога, когато обикаляше избирателите и сипеше огън и жупел против Пеня Пандуров.* Г. Караславов, Снаха. *В нея се сипеше огън и жупел против правителството и главно против дъбинския околийски началник.* Т. Г. Влайков, В село.

Още: **Бълвам (пращам) огън и жупел.**

СИРЕНЕ НА КЛОНКИ. *Диал.* Възклицание за изразяване на съмнение недоверие към нещо казано, което изглежда като безсмислица.

СИРЕНЕ НЯМА, ПОПАРА ДРОБИ. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой предприема предварителни приготовления за нещо, чието осъществяване не е сигурно.

СИРОМАШКО ЛЯТО. Последните по-топли дни през есента, обикн. след Димитровден. *Този лъч внасяше в умирисаната на гозби обедна стая част от оная мека и приятна светлина, която пладнешкото слънце обикновено разливаше навън, като превръщаше късната и мрачна друг път есен на чудно и омайно сиромашко лято.* Т. Г. Влайков, Неприятният гост.

Още: **Циганско лято.**

СИТ КАТО ПРОСЯК. *Ирон.* Извънредно много гладен.

СИТНО ПРЕДА[1]. Нямам пари, малко печеля и живея оскъдно. *Този месец много се охарчихме и сега ситно предем.* ● *Не смятай, че са богати, и те ситно предат.*

Още: **Тънко преда[1].**

СИТНО ПРЕДА[2] *пред някого.* Не смея да изявявам волята си пред някого; стеснявам се. *Мъжът ѝ пред хората е сербез, но пред нея ситно преде.*

Още: **Тънко преда[2].**

СКАКАЛЦИТЕ ГОНИЛ. *Диал.* За човек — остарял, станал стар.

С КАКВИ ОЧИ. Като възклицание за изразяване на: а) Срам, разкаяние или неудобство от извършена нередна, некрасива постъпка; как, по какъв начин. *С какви очи ще гледаме сватовете? Как да им кажа това?* Т. Харманджиев, Родове. *С какви очи ще излезе той пак по кръчми и кафенета? . . . С какво лице ще посрещаме презрението на цяло село?* Г. Караславов, По наклона. *С какви очи ще си иде довечера да рече: „Тате, изгубих Милушка" — когато татко му цял ден е бил на кооперативния харман и се е смъкнал от работа?* Г. Краев, Хитростта на пазача.
б) Възмущение от долна, грозна постъпка на някого. *Лашо и Дото не ще могат без мене. А и с какви очи ще оправям новите земи при една победа, ако не съм стоял докрай на мястото си!* Й. Вълчев, Стъпала към небе.
Още: **С кои очи. С какво лице.**

С КАКВО ЛИЦЕ. Като възклицание за изразяване на: а) Срам, разкаяние или неудобство от извършена нередна, некрасива постъпка; как, по какъв начин. *С какво лице ще посрещне презрението на цялото село?* Г. Караславов, По наклон.
б) Възмущение от долна, грозна постъпка на някого.
Още: **С какви очи.**

С КАКВО СЪРЦЕ. Като възклицание за изразяване на недоволство, оплакване от нещо или укор към някого. *„Как ще предам аз този добър човек на тия кучета? . . . А баба Неделя с какво сърце им каза къде се намира той!"* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

С КАКЪВ АКЪЛ. Като възклицание за изразяване на укор при неразумна постъпка. *С какъв акъл си тръгнал в тоя проливен дъжд и посред нощ! Можеше да почакаш до сутринта.*
Още: **С кой акъл. С какъв ум.**

С КАКЪВ УМ. Като възклицание за изразяване на укор при неразумна постъпка. *С какъв ум ти си решил да се мериш с наследника на великия пророк Мохамед?* К. Петканов, Златната земя.
Още: **С кой ум. С какъв акъл.**

СКАРАН СЪМ С ИСТИНАТА. Постоянно лъжа. *Не можех да му повярвам в това, което ми разказваше, защото той беше скаран с истината.*

СКИНАЛ СЪМ ЕДНА КОШУЛЯ ПОВЕЧЕ *от някого. Диал.* Имам по-голям опит от някого, по-опитен съм от някого.
Още: **Скинал съм едни опинци повече.** *Диал.*

СКИНАЛ СЪМ ЕДНИ ОПИНЦИ ПОВЕЧЕ *от някого. Диал.* Вж. Скинал съм една кошуля повече *от някого.*

СКЛАНЯМ / СКЛОНЯ ВРАТ. *Самост. или пред някого, пред нещо.* Ставам или съм покорен, смирен; подчинявам се, покорявам се. *Сега вече секи, ако не за друго, барем войник като го земат, . . . , ще си поотвори очите, и прибере ли са — той е вече други, той не скланя врат да са впрегне в общия ярем.* Т. Г. Влайков, Чичо Стайко.
Още: **Скланям / склоня глава. Навеждам / наведа (подвивам / подвия, превивам / превия, прекланям / преклоня, свивам / свия, снемам / снема, скършвам / скърша) врат.**

СКЛАНЯМ / СКЛОНЯ ГЛАВА. *Самост. или пред някого, пред нещо.* Ставам или съм покорен, смирен; подчинявам се, покорявам се. *Но иди, майко у дома / и с сърце сичко разкажи / на мойте братя невръстни / да помнат и те да знаят, / че и те брат са имале, / но брат им падна, загина, / за туй, че клетник не трая пред турци глава да скланя / сюрмашко тегло да гледа!* Хр. Ботев, На прощаване. *Ченгелов не склони глава пред царските съдии. Той защищаваше храбро и самоотвержено своята комунистическа чест.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Клетвата в живота на партизаните беше най-голямото и най-значителното събитие. Тя ги задължаваше да бъдат самоотвержени, твърдо и търпеливо да понасят трудностите, никога да не скланят глава пред тях, да бъдат честни пред своя народ и да се борят за неговата свобода и независимост, да наказват враговете на народа, а който я погази, да получи най-тежко наказание.* Сл. Трънски,

Неотдавна. *О, вие, които покорно скланяте глава! Започнете ли да правите поклони пред нечестивците, кръстовете ви се превръщат в станове, които тъкат вашето собствено унижение.* Д. Мантов, Хайдушка кръв. *Стихотворението даваше картина на бараката, . . . и накрая завършваше с призив да не скланят глава работниците.* Кр. Григоров, Раздолчани.

Още: **Скланям / склоня врат. Навеждам/наведа (прекланям / преклоня, свеждам / своеда) глава. Превивам / превия глава.** *Диал.*

СКЛАТЯ АКЪЛА *на някого. Диал.* Успявам да убедя някого да постъпи разумно, да се откаже от някакво неуместно намерение, решение. *Та ела да идем до нас . . . И ти да му поприказваш . . . дано му склатим акъла.* Т.Харманджиев, Родове. *Мъжете се спогледнаха, . . . , дали да му затиснат устата и да го отведат по-настрана, че там да му склатят акъла с няколко пестника, или пък тайно да кажат на Ибрахима да тръгне за Саранбей.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

С КЛЕЧКА СЕ ЧЕША. *Подигр.* Държа се надуто, високомерно, мисля си, че превъзхождам другите.

С КЛИЗМА, изкарвам. *Жарг.* С голяма мъка, с голямо усилие (изкарвам) (отнася се до думи или познания, които трябва да се извлекат от някого).

СКЛОПВАМ / СКЛОПЯ ОЧИ. 1. *Обикн. с отриц.* Заспивам. *Цялата нощ българи и руси не склопиха очи. Приготвяха се зи утрешния ден, който беше изпълнен с хиляди неизвестности.* Д. Линков, За земята българска. *Унесена от такива мисли, и тя дълго време през нощта не можа да склопи очи.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ. *След обед полегнах и съм заспал. Откакто научих какво ставаше в лагера, не бях склопил очи.* Кл. Цачев, Свят широк. *Цяла нощ не склопва очи и бди при леглото на болния.*
2. Умирам. *Стоян Дринов-Цоцо, склопи очи, но завеща на децата, . . . , вярата в човека, вярата в бъдещето.* Ал. Спасов, Сътрудници на „Светулка“. *Убиха го* [Нешко] *през последната война, а наскоро склопи очи и майка му.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Гина Кунчева доживява да види свободата, но още при първите ѝ лъчи, в 1878 г., склопва очи, измъчвана от неизвестната участ на най-малкия си син.* Ив. Унджиев, В. Левски. *Преди две години старицата бе склопила тихо очи един летен ден и наесен, . . . , Садък завари къщата и стария двор сами и опустели.* П. Константинов, Предание за изчезналия град.

Още: **Затварям / затворя очи. Заклопвам / заклопя очи.** /към 2 знач./. *Диал.*

СКЛОПВАМ / СКЛОПЯ ПИТИТЕ *на някого. Диал.* Убивам някого. *Той мислеше, . . . , че Петко и Гана са го убили. Тончо ги е заварил и . . . , е грабнал камък: „Аа, пипнах ли ви най-после! . . .“ Гана го е хванала и Петко му е склопил питите! Тия работи така свършват.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

С КЛЮМНАЛА ГЛАВА. Вж. С клюмнал нос. *И пак мълчешката, . . . , заслизаха с клюмнали глави из каменната стълба.* Ив. Вазов, Драски и шарки.

С КЛЮМНАЛ НОС. Обезсърчен, отчаян, омърлушен. *Като че ли не беше добре, срещнах го оня ден мрачен и с клюмнал нос.*

Още: **С клюмнала глава.**

СКЛЮЧВАМ / СКЛЮЧА ВЕЖДИ. Изведнъж изпитвам някакво неприятно чувство и придобивам сърдит, мрачен израз на лицето си; намръщвам се. *Я, тейковото, да покажеш на тия чичовци, как се ходи по ръце! . . . Още с първите стъпки, обаче, и — туп, туп, туп — почват да падат из джобовете му десетачета и да се търкалят по разни страни. Хаджи Дончо, който по това време е на седмото небе от радост, изведнъж се сепва, сключва вежди, пристъпя бързо, хваща го за краката и той увисва като убит заяк в ръцете му.* Чудомир, Педагогиката на Хаджи Донча. *В купето с нас беше госпожа Аника . . . Имала да ти предаде не знам какво. Важно за всеки случай. Така казваше, а може и да не е. Ема сключи вежди, — стана строга.* А. Страшимиров, Роби. *— Шрапнелът трябва да те е настигнал, като си бягал! Димо нищо не каза, отпусна крак, сключи вежди и пресрещна мекия поглед на офицера.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

СКЛЮЧВА МИ СЕ / СКЛЮЧИ МИ СЕ СЪРЦЕТО. *Диал.* Обзема ме мъка, скръб или равнодушие към всичко. *Аз когато овдовях, като погледнах — сключи ми се сърцето; да не бяхме се събрали с тебе, тъй щях и да си угасна.* П. Ю. Тодоров, Невяста Боряна.

Когато раната на гърдите му зарасна, той се надяваше, че тия мисли ще го оставят. Няма повече да мисли за Пауна, за детето, за нищо. Ще се сключи сърцето му и ръката му ще укрепне. Й. Йовков, Старопланински легенди.

Още: **Затваря ми се / затвори ми се сърцето.**

С КОИ ОЧИ. Като възклицание за изразяване на: а) Срам, разкаяние или неудобство от извършена нередна, некрасива постъпка; как, по какъв начин. *Рангел разбра, че се е лъгал... Дали не ще го приемат да се върне... Не, не... С кои очи ще се мерне пред председателя Милан?* Кр. Григоров, Новодомци. *Но как да им обади за опасността? Да се затече само до Мичови... В тоя дъжд тя да иде на гости у Мичовица, когато бяха тъй далечни... После с кои очи ще зине да каже на Мичовица, че тя, Стефчова жена, се тъй живо интересува за съдбата на Соколова.* Ив. Вазов, Под игото.

б) Възмущение от долна, грозна постъпка на някого.

Още: **С какви очи.**

С КОИ УСТА. Като възклицание за изразяване на срам, неудобство от нещо, което искам да кажа или за което искам да питам, обикн. поради съзнание за някаква вина. *С кои уста ще му призная, че го излъгах!*

С КОЙ УМ. Като възклицание за изразяване на укор при неразумна постъпка. *По цели дни се излежаваш. Не мога да разбера с кой ум ти дадоха пенсия, когато си як като бик.* А. Каралийчев, Строители на републиката.

Още: **С какъв ум.**

С КОКОШИ УМ. *Подигр.* Глупав. — *Ще убедя хаджи Василя да поиска формално Анастасийка за сина си... — Как ще направиш това чудо? — Не съм с кокоши ум я.* Ив. Вазов, Балканските Ромео и Юлия.

С КОКОШКИТЕ. 1. *В съчет. с* **лягам си (заспивам).** Много рано вечер, още щом се мръкне (си лягам, заспивам). — *Много рано си се прибрал Маноле!... — Лягаш си с кокошките.* К. Калчев, Живите помнят. *Тя си лягаше с кокошките рано вечер преди проверка, когато на двете беседки под буките започваше веселието и над лагера след жаркия ден лъхваше хладина.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Вечерно време всички заспиваха с кокошките, защото пръстените светилници и газеничетата едвам мъждукаха.* А Каралийчев, Пътища далечни.

2. *В съчет. със* **ставам.** Много рано сутрин (ставам). *С кокошките ляга, с кокошките става.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи.

3. *В съчет. със* **ставам.** *Диал. Ирон.* Много късно сутрин (ставам).

С КОЛА<ТА>. В голямо количество, в изобилие, много. *На даскали, доста сигор плата, / А надежди, дал ми бог с колата.* П. Р. Славейков, Нова мода календар. *Лъжи с кола.* ● *Ум с кола.* ● *Пращам много здраве с колата.*

С КОЛА ДА ГИ ТОВАРИШ. В голямо количество, в изобилие, много. *Току-що намисли Герчо да се жени, оно война се отвори. — Чакайте бре хора, барем да я изберем, та като се върна, да знам, коя че ме посреща — вика Герчо. — Да си му мислил навреме, Герчо! Моми много, с кола да ги товариш.* Елин Пелин, Пижо и Пендо. *Пари, пари с кола ги товари.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни дума.

С КОН ДА ИГРАЕШ *в (по) нещо.* За помещение, апартамент — много голям, много просторен. *А една врата водеше за стаята. Широка, с кон да играеш по нея.* Кр. Григоров, Раздолчани.

Още: **Кон да разиграваш.**

СКОПЯВАМ КУЧЕТАТА. *Диал. Пренебр.* Нищо не върша, ходя, скитам без работа; бездействувам, безделнича.

С КОРАВИ ОЧИ. Безочлив, нахален.

Още: **С дебели очи.**

СКОРО ЩЕ ЧУЯ АЛИЛУЯ. *Диал.* Няма да живея дълго, ще умра.

СКОСЯВАМ / СКОСЯ КОНЦИТЕ. *Диал.* **1.** Обърквам се и не мога да намеря изход от някакво неблагоприятно положение, в което съм изпаднал, не зная как да постъпя. **2.** Обхваща ме силно смущение и не зная какво да отговоря, да кажа; обърквам се.

Още: **Забърквам / забъркам (обърквам / объркам, сбърквам / сбъркам, заплитам / заплета, уплитам / уплета) конците.**

СКОЧИЛИ НА МЕНЕ И ХАЛА И ВРАНА. Навлякъл съм си неприязън отвсякъде, навикан съм от всички.

С КОЯ РЪКА ДА СЕ ПРЕКРЪСТЯ. Като възклицание за изразяване на учудване, недоумение или неприятна изненада от нещо неочаквано, необичайно. *Той наистина ли си е взел изпитите? — с коя ръка да се прекръстя!* ● *С коя ръка да се прекръстя, как е възможно — посред бял ден да го нападнат на улицата и да го оберат!*

С КРАКАТА НАПРЕД. *Диал.* Мъртъв. *Оттук ще излезеш само с краката напред.*

С КРАКАТА СИ, правя (направя, върша, свършвам). Много лошо, крайно небрежно, нескопосно или повърхностно (правя). *Всичко си направила с краката си. Вместо да прибереш и подредиш книгите си, ти си ги струпала на едно място без ред.*

СКРАПЯВАТ МИ СЕ / СКРАПЯТ МИ СЕ ДНИТЕ. *Диал.* Свършва ми се животът, умирам.

С КРЕМЪК ДЕРА *някого.* [*Често:* **С кремък ще дера**]. Жестоко наказвам някого (употребява се в бъдеще време обикн. като закана). *Да ги обичам* [хората], *ама като са лоши, как да ги обичам?... аз заради лошотиите им с кремък бих ги драл.* Сл. Македонски, Една земя ми стига. *На сутринта, когато Синорникът със седем души от „бойната група" нахълта в училището, завари учителската стая празна: през нощта народният учител Найден беше се измъкнал от Глухаре с още седемнадесет момчета. Синорникът скръцна със зъби: — Само да ми падне — с кремък ще го дера!* А. Каралийчев, Строители на републиката. — *Много беше любезен* [Кадир ефенди] — *подхвърли и се позасмя Марко. — Лисица... Да му паднем, с кремък ще ни дере — през зъби каза Орце и плюна.* Д. Спространов, Самообречените.

Още: **С кремък ще одера.**

С КРЕМЪК ЩЕ ОДЕРА *някого.* Вж. С кремък дера. *Хайде да прочетем колко души си обесил ти, колко аз... Ти с мене ли ще се сравняваш, бе? Абе че аз съм в състояние баща си с кремък да одера, ти какво ме мислиш?* Ал. Константинов, Малко сравнение.

СКРИВАМ / СКРИЯ В ИЗДЪНЕНАТА КОШНИЦА *нещо. Диал.* Изяждам нещо.

СКРИВАМ СЕ / СКРИЯ СЕ В ЧЕРУПКАТА СИ. Не смея вече да предприема нищо; наплашен съм много и се спотайвам. *Вместо да се засрамят и да се скрият в черупките си след публикуването на документите, те станаха още по-дръзки.*

Още: **Затварям се / затворя се в черупката си. Свивам се / свия се в черупката си** /в 1 знач./.

СКРИВАМ СЕ / СКРИЯ СЕ ЗАД ГЪРБА *на някого.* Оставям някого да носи отговорността за постъпките ми и делата ми, използувам го като прикритие на моите действия. — *Най-лесно е да стоварим вината върху един човек, за да си измием ръцете и се скрием зад неговия гръб.* К. Кръстев, Катастрофа. *Той пак няма да дойде при мене. Пак ще се скрие зад гърба ти.* В. Геновска, Седем години. *Най-често вражеските кулашки елементи се опитват да се скрият зад гърба на средния или дори на бедния селянин.* в. Отечествен фронт.

Още: **Крия се (прикривам се / прикрия се) зад гърба.**

СКРИВАМ СИ / СКРИЯ СИ СВЕЩТА ПОД КРИНАТА. Не показвам, не изявявам възможностите си, способностите си. *Видиш, твоето призвание е изкуството, театърът... А си отишла да мухлясваш в едно село... когато твоите дарби трябва да пленяват хиляди души... Скрила си свещта под крината. Какво му мислиш?* Ив. Вазов, Казаларската царица.

СКРИТО <И> ПОКРИТО. Нещо тайно от другите, нещо, което не трябва да се узнае. — *Доскоро мислех, че всичко ще си остане скрито и покрито, ала сега не мога!*

Сега,..   аз вече нищо лошо не мога да крия в сърцето си. Д. Немиров, Дело № 9. *Гана бе открита жена. Каквото ѝ е на сърцето, това и на устата. „Тя не е потаен въглен! У нея няма скрито покрито!"* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

СКРОЙ МУ КЮЛЯФА. *Диал.* За изразяване на учудване, възмущение от глупостта, негодността на някого; виж го какво представлява, прецени го.
Още: **Скрой ще му капа.** *Диал.*

СКРОЙ ЩЕ МУ КАПА. *Диал.* Вж. Скрой му кюляфа.

СКРОЯВАМ / СКРОЯ КАПАН *някому.* Нарочно създавам неприятности на някого, злепоставям го, излагам го, без той да е виновен или го въвличам в беда. *Като е ходил Манолаки при началника, да не ни е скроил някой капан?* Й. Йовков, Чифликът край границата.

СКРОЯВАМ / СКРОЯ КЮЛЯФ *някому.* Нарочно създавам неприятност на някого, злепоставям го, излагам го, без той да е виновен или го въвличам в беда. *Пък и зевзеци еша им го няма. Ще вземат и такъв кюляф ще му скроят... нали ги знаеш — ще го направят за мезе на устата, та мало и голямо да го дигне на вили и кокили.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. *Най-напред ще изпратя онзи мухльо на лагер, има къде да го уловя, знам аз, такъв кюляф ще му скроя, че даже и самият той няма да се усети откъде му е дошло.* В. Нешков, Настъпление. *Султанът започва война, за да потекат нови данъци от нови земи. А войната ще загубим, защото тия, дето не са гладни, са некадърни, или, ако са кадърни, ще им скроят кюляфа некадърните.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

СКРОЯВАМ / СКРОЯ НОМЕР *някому.* Съзнателно устройвам лоша шега на някого, причинявам му някаква неприятност, подигравам го с някаква постъпка. *Ще ви кажа и друго нещо, господин поручик, ама честна дума — нека между нас да си остане... Тоя номер те отдавна ви скроиха още преди десетина деня. Наговориха се да ви пробутат плашлив кон, та после да си правят шеги из гарнизона.* П. Вежинов, Втора рота. *На сутринта селяните дълго търсиха кмета... и късно-късно го намериха в общинския яхър, вързан за яслите до магарето... — Някой от противниците ми скрои тоя номер.* Елин Пелин, Под манастирската лоза.
Още: **Погаждам / погодя (изигравам / изиграя) номер.**

СКРЪСТВАМ / СКРЪСТЯ РЪЦЕ. 1. Преставам да работя, отказвам се да работя. *Какво ще прави отсега нататък стрелочникът дядо Стаменко? Ще реже лук,...   Ще напусне своя отговорен пост и ще скръсти ръце.* А. Каралийчев, Строители на републиката *Жално му* [на Пинтата] *беше за нея — и тя* [Гана] *по цял ден не сгъваше крак, не скръстваше ръце.* Г. Караславов, обикновени хора. *Севда чакаше празниците с такъв копнеж, с какъвто децата чакат Великдена. Стар закон беше — вечерта срещу празника и на самия празник да не се работи. Жените тогава скръстваха ръце и си отдъхваха.* Г. Караславов, Снаха. **2.** Отказвам се да предприема нещо за постигането на някаква цел, отказвам да се боря. *Така не можем да разсъждаваме. Това би значило да скръстим ръце и се примирим.* Ем. Манов, Пленено ято. *Да бъдеш комунист днес — това само по себе си е вече риск, и то голям риск. Но нима трябва да скръстим ръце, нищо да не правим, да преклоним глава пред врага?* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Ама ще речеш — тежка е борбата с алкохолната хидра! Да, тежка е, много е тежка... Но значи ли това, че трябва да се отчаем и да скръстим ръце?* Г. Караславов, Проповед. *Нима ще скръсти ръце и ще стои? Защо не помръдне старите си кости, за да спаси момичето?* Б. Несторов, Светлини над Родопите.
Още: **Сгръщам / сгърна ръце** /в 1 и 2 знач./. **Кръстосвам / кръстосам (сгъвам / сгъна) ръце.**

СКРЪЦВАМ / СКРЪЦНА СЪС ЗЪБИ. *Самост. или на някого.* **1.** Скарвам се строго на някого, нахоквам някого, като обикн. му се заканвам. — *Къде ще носиш това сирене и това брашно?... — А ти защо тършуваш в колата? Горан скръцна със зъби и сви тежките си юмруци: — Ти, значи, крадеш? Крадеш от родните си братя? Крадеш от общия ни дом?* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Той* [Тренчо] *се изсили и аха да замахне с ръка към жена си, да я удари, ала тя се отдръпна надире и така му скръцна със зъби, че Тренчо замря на място. — Не се опитвай, че като те цапна, ще ми станеш само на Тренчовци?* Кр. Григоров, Иглмчево. — *Бате, ням ли си, та не се скараш на жена си?... — Я скръцни зъби на жена си! — Ти защо не скърцнеш на твойта? Всички останаха изненадани и млъкнаха.* К. Петканов, Хайдути.

2. Отговарям ядно, троснато на някого. *Илия въртеше ръчката на телефона... Пратете помощ — трактористи... Справяйте се сами! — Ще се справим! — скръцна със зъби Илия и хлопна слушалката.* А. Гуляшки, МТ станция. *Не се плаши, не съм мечка стръвница, та да те изям — ми скръцваше със зъби той.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *— Ходих да видя дали не са останали овце на дерето. — Лъжеш! — скръцна със зъби Сърбинов и побледня от яд. — Тук има партизани, кажи къде се крият?* М. Марчевски, Героите на Белица.

СКУБЯ ПЕРУШИНАТА *някому.* Ограбвам безмилостно, експлоатирам някого. *Ти, Северe — продължи Коца, — си най-богат. Имаш тъкачници, скубеш перушината дори на нас, твоите приятели.* Й. Вълчев, Стъпала към небе.

СКУБЯ РАДОКВАТА ОТ КОРЕН. *Диал.* Вземам радикални мерки срещу нещо.

СКУБЯ СИ КОСАТА (КОСИТЕ) и **СКУБЯ КОСИ.** **1.** Изпитвам силна скръб за нещо (обикн. като давам външен израз на чувствата си със съответния жест). *Бедни вдовици скубеха тук косите си, довеждаха и своите сирачета, за да молят и да плачат заедно с тях.* Д. Талев, Старата къща. *Цонко зажегляше воловете, а жена му, ..., все се въртеше около него, скубеше коси.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *— Мариовските села пищят до небесата, косите си скубят и молят за помощ... Изгорехме, Петре войводо, пищят, изгорехме брате, къде си да ни отървеш от зли душмани, от клети гърци.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.
2. Горчиво съжалявам, разкайвам се за нещо. *— Не си права, Гано! На момичето му е излязъл късметя, да не го отклоняваме, че подир ще си скубем косите... — Мъничко е мари, мале! — Къ щяло да е мъничко... Че и аз се омъжих на времето на шеснайсе години.* К. Калчев, При извора на живота. *„Е, как я редите сега без Чолаков? Върви ли планът? Гледайте да не я оплескате още в началото, брей, че подир да не си скубите косите?* К. Калчев, Семейството на тъкачите.
Още: **Късам си косите (косата).**

С КУРШУМ ДА ГОНИШ. *Със предх. същ.* В много малко количество (е). *Поднесоха ни едно ястие, мръвките с куршум да гониш.* ● *Бобената чорба беше безвкусна — зърната с куршум да ги гониш.*

С КУЧЕ В ЧУВАЛ ВЛИЗАЛ ЛИ СИ. Употребява се за лош човек, с когото никой не може да се справи. *— Този човек не можа да си оправи жената. Качила му се е на главата. — Абе, ти с куче в чувал влизал ли си?*

СКЪЛЧВАМ СИ / СКЪЛЧА СИ ВРАТА. *Диал. Неодобр.* Непрекъснато се обръщам да гледам някого или нещо, да го следя с поглед или да чуя нещо.
Още: **Изкривявам / изкривя врата си.**

СКЪРПЕН С БЕЛИ КОНЦИ. **1.** В който неумело са прикрити лъжата, неискреността, измамата (обикн. за думи, твърдения).
2. Неподходящо прибавен към друго нещо.
Още: **Шит (зашит, сшит, закърпен) с бели конци.**

СКЪРЦА МИ КОЛАТА. Не са ми в ред работите, не съм добре по отношение на работата си. *Ти ли си тук? Скърца ми колата, Авджия, фият ще се напука несъбран.* Н. Каралиева, Синята метличина.

СКЪРЦАМ КАТО ВЪРБОВ КЛИН. *Диал.* Карам се, мърморя.
Още: **Шавам като върбов клин.** *Диал.*

СКЪРЦАМ КАТО КОЛЕЛО БЕЗ КАТРАН. *Диал.* Карам се, мърморя.

СКЪРЦАМ КАТО НЕПОДМАЗАН КЛУП. *Диал.* Карам се, мърморя.

СКЪРЦАМ <СЪС> ЗЪБИ. **1.** *Самост.* Силно се гневя, ядосвам за нещо. *Той бе разбрал безумната грешка, която беше извършил в минута на помрачено съзнание, ядно скърцаше зъби и дълбоко се разкайваше в душата си, но беше вече късно!* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Много пъти говореха* [работниците] *весели работи. Друг път, намръщени, скърцаха зъби, ругаеха.* Вл. Полянов, По пътя. *Нека скърцат със зъби народните врагове,*

нека се опитват да пробият нашето калено в битките единодушие — няма да успеят!' П. Вежинов, За честта на родината.
2. *Самост. и срещу някого.* Гневя се на някого и му се заканвам. — *Що, Миле... чорбаджиите пак скърцат нещо зъби срещу мене.* Д. Талев, Преспанските камбани. — *Запалихме къщата му!... Ама него, него да пипнем, жив ще го дерем! — скърцаха със зъби жандармеристите. — В ръцете ни бе, в ръцете ни, и да го опуснем!* Ст. Ц. Даскалов, Без межда. *Негова беше планината,... Негова беше и долината, защото обичаха го хората, закрилник го величаеха и само турци и чорбаджии скърцаха със зъби, щом се споменеше името му.* П. Спасов, Легенда за Али Ботуш.
3. Търпя големи мъки, подложен съм на страдания. *Те във раните люти посипали сол — като жар / скърцал зъби нечуто... И как ли без вик издържал?* Вес. Георгиев, Партизански песни. — *„Не бой се, отговорил Хитър Петър, ти нали казваш, че в Евангелието пишело, как там, в пъкъла, грешниците щели да скърцат със зъбите си? А пък в твоите уста като не останало ни един зъб, ти не ще бъдеш там."* Народна приказка.

СКЪРШВАМ / СКЪРША ВРАТ. *Самост. или пред някого, пред нещо.* Ставам или съм покорен, смирен; подчинявам се, покорявам се. *Въстанието стреснало турците. Те оградили градчето с дървени бойници, но султанът все пак скършил врат — намалил данъците, дал земя на селяните.* Ст. Станчев, На раздумка. *И аз самата не разбирам, / защо във манастира се намирам. / Какъв ли грях извърших, / че тук врата си скърших.* М. Петканова, Царица Теодора.
Още: **Навеждам / наведа (свивам / свия, подвивам / подвия, превивам / превия, прекланям / преклоня, скланям / склоня, снемам / снема) врат.**

СКЪРШВА МИ СЕ / СКЪРШИ МИ СЕ КЕФА. Става ми неприятно от нещо и си развалям настроението. — *Магаре човек!Че като ще си прави шега, едно момиче ли намери? Нямаше ли за него някой пангалозин?... Оттуй насетне кефът му се скърши, и той реши да отплати на Костакя.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. *Не си ли забележил, Колчо, че мами е нящо скършен кефа, нящо е недоволна?* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ.
Още: **Счупва ми се / счупи ми се кефа. Бяга ми (разтуря ми се / разтури ми се) кефа.** *Диал.*

СКЪРШВАМ / СКЪРША КЕФА *на някого.* Развалям доброто настроение на някого, ставам причина някой да загуби доброто си настроение.
Още: **Счупвам / скупя кефа.**

СКЪРШЕНА ПАРÀ. *Диал. В съчет. с* **без, нямам,** *или друг глагол с отрицание.* Никакви средства, нищо. *Нямам скършена пара.* ● *Без скършена пара съм.*
Още: **Пукната (спукана, счупена) парà** /в 1 знач./. **Пребита (пребиена) пара** /в 1 знач./. *Диал.*

СКЪСАЛИ МИ СА СЕ ДНИТЕ. Малко ми остава да живея, скоро ще умра.
Още: **Броят ми се (свършили ми са се) дните. Дните ми са преброени (прочетени)** /в 1 знач./.

СКЪСАЛО МИ СЕ ПЕРДЕТО ОТ ОЧИТЕ. Не се срамувам, не се стеснявам от постъпките си, станал съм безсрамен и нахален, безочлив.
Още: **Паднало ми е пердето от очите. Пукнало ми се пердето. Съдрал съм пердето на очите си. Треснало ми е пердето.** *Диал.*

С КЪСА ПАМЕТ СЪМ. Лесно и бързо забравям, не мога да помня. *Нали съм вече с къса памет, пак забравих да се обадя по телефона.*
Още: **Къса ми е паметта. Имам къса памет.**

СКЪСВАМ / СКЪСАМ ДИПЛОМАТИЧЕСКИТЕ СИ ОТНОШЕНИЯ *с някого.* Скарвам се с някого и се разделям с него. *Те бяха дълги години приятели, но преди месец скъсаха дипломатическите си отношения.*

СКЪСВАМЕ / СКЪСАМЕ КЪРПАТА. *Диал.* Скарваме се, разделяме се.
От турския обичай, според който, когато някоя була искала да се раздели с мъжа си, съдирал кърпата си. (П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи, II, с. 120).

СКЪСВА МИ СЕ / СКЪСА МИ СЕ ДУШАТА. Става ми много мъчно, изпитвам силна скръб, мъка, жалост. *Децата се юрнаха да събират бонбоните . . . А Стойчо Селимов вървеше пред тях и свиреше тъжно, тъжно — да ти се скъса душата.* К. Калчев, Живите помнят.

Още: **Скъсва ми се / скъса ми се сърцето.**

СКЪСВА МИ СЕ / СКЪСА МИ СЕ СЪРЦЕТО. Става ми много мъчно, изпитвам силна скръб, мъка, жалост. *Скъса ми се сърцето, когато видях детето така изнемощяло и клюмнало.*

Още: **Разкъсва ми се / разкъса ми се сърцето. Скъсва ми се / скъса ми се душата.**

СКЪСВАМ / СКЪСАМ НЕРВИТЕ *на някого.* Силно раздразням, разядосвам някого. *В тоя миг силен трясък кара Минкова да се извърне. . . „Ах, тая жена ще ми скъса нервите" — простенва в себе си Минкова.* Б. Несторов, Пантомима. — *А сигналната инсталация на входната врата? — Взел съм грижата, тръгвайте! Или искате да ми скъсате нервите.* Б. Райнов, Няма нищо по-хубаво от лошото време.

СКЪСВАМ / СКЪСАМ ПАЗАРЛЪКА. Стигам до споразумение с някого при купуването или продаването на нещо. *Дойчин бръкна в диплите на пояса си и извади още две кесии със злато . . . — Тези кесии пък са за вас! А сега да се почерпим и да скъсаме пазарлъка!* К. Петканов, Златната земя. *Набързо скъсаха пазарлъка с Дръндръна и си я* [козата] *поведе новият стопанин към къщи с нужната благословия от продавача, изказана церемониално: — Хайде да е на приид! Каквото гризне, мляко да стане!* Г. Краев, Човещина. *Привечер петдесет лева го деляха да скъса пазарлъка с един от Кормянско. Купувачът гледаше добичето, а дядо Габьо ценеше него.* М. Яворски, Хората се промениха.

Още: **Откъсвам / откъсна (отсичам / отсека) пазарлъка.**

СКЪСВАМ СИ / СКЪСАМ СИ ПОДМЕТКИТЕ. Мъча се да уредя нещо, полагам много големи усилия за нещо, свързани с ходене, тичане насам-натам. *Скъсах си подметките, докато го настаня на работа.*

Още: **Изтърквам си / изтъркам си (изтривам си / изтрия си) подметките.**

СКЪСЯВАМ / СКЪСЯ ДНИТЕ *някому.* Ставам причина някой да умре по-скоро, ускорявам смъртта на някого. *Нека деспот Яков-Светослав се закълне пред мощите на свети Иван, че няма вече да се нарича „император на българите" , . . . Иначе нека бог го накаже, като му скъси дните.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

Още: **Съкратявам / съкратя дните.**

СКЪСЯВАТ МИ СЕ / СКЪСЯТ МИ СЕ ДНИТЕ. 1. *Само в св. вид в мин. вр.* Умрях, свърших.
2. Много се ядосвам от нещо, което ще ме умори. *Скъсиха ми се дните с това дете. Много ядове ми създава.*

СЛАБА МИ Е СЕРМИЯТА. *Диал.* Не съм издръжлив физически и нервно; крехък, нежен съм.

СЛАБА РАБОТА. Малко. *Шивачът се изчерви: — Право да ви кажа, аз много не съм по танците . . . — А хоро, ръченица не играеш ли? — Слаба работа.* К. Калчев, Живите помнят. *Знаеш ли френски език? — Слаба работа.* ● *Печеля, но слаба работа.*

СЛАБИ МИ СА ВОЛОВЦИТЕ. *Диал.* Напил съм се много и не мога да пазя равновесие.

СЛАБ МИ Е АНГЕЛА. 1. Безволен, мекушав съм.
2. За мъж — имам слабост към жените, лесно се увличам по жени. *В това време Домна взе трамвая с мисълта, че е надхитрила фабриката и всичко, свързано с нея . . . После? После лесно, все нещо ще се нареди . . . На мъжете ангела е слаб.* Б. Болгар, Близнаците. — *Ах, Ирина! Чудно момиче! — Нали? — Усещам, нещо ме гъделичка вече в сърцето . . . знаеш, ангела ми е много слаб.* Ст. Л. Костов, Мъжемразка.

СЛАБ МИ Е БИЛ АНГЕЛА. *Диал.* Сполетя ме някаква беда, случи ми се нещо лошо.

СЛАБ НА АКЪЛ. *Диал.* Глупав. *Момчето й е много слабо на акъл.*

СЛАБ НА КАЛЕМА. *Диал.* Калпав, който не го бива в учението.

СЛАБО МИ Е КОНЧЕТО. *Диал. Ирон.* Лесно, бързо се опивам.

СЛАБО МЯСТО. 1. *На някого.* Най-чувствителната, най-уязвимата страна на някого, някаква страст, слабост. *В отношенията си към жените Стаматов беше съвсем друг. Жените бяха неговото слабо място.* К. Константинов, Път през годините. *Но всеки си има слабото място. Мангафата обичаше да му четат вестници и срещу това беше готов на много отстъпки.* Г. Караславов, На пост. *Снахата искала европейска*[вълна], *на детето щяла да плете нещо . . . И дадох един куп пари за нищо, нямаше какво да правя. Пък и за унучето нали е, именник, знаеш, найдоха ми слабото място.* Г. Караславов, Сега му е времето. *Ще му се да поголемее, да покомандува, а чорбаджията е напипал слабото му място, поласкал го е.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Учениците му бяха намерили слабото място, да разказва и обяснява за всичко, което ни интересуваше, та често пъти урокът се заместваше със сказки на интересни въпроси.* А. Бобева-Банкова, Г. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си.
2. *На нещо.* Най-уязвимата, лошата страна на нещо, слабост в нещо. *Дълго време преминах да обсъждам тоя въпрос, но никъде не можах да намеря слабото му място.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Да, врагът беше изпреварил, бе успял да обгради отвсякъде сечището и сега надеждата на Щерев бе да открие най-слабото място на блокадата и там да ударят и да си пробият път.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Златан реши да не остави на мира нито едно началство, но да издейства назначение за Марена. И беше сигурен, че това ще стане . . . Важното беше да им напипаш слабото място и да натиснеш . . . Къде ще идат!* Т. Монов, Смърт няма.
Още: **Болно място.**

СЛАБО СЕ ЧУВА. *Жарг.* Употребява се (обикн. в отговор) за изразяване на несъгласие да се направи нещо, което се изисква от някого или за някого. *Ще тръгваме ли тази вечер за града? — Слабо се чува.* ● *Настояваше да й купи още една рокля, но слабо се чуваше.*

СЛАБА БОГУ. Възклицание за изразяване на задоволство от нещо. *Една къща се показа, наполовина затрупана от снега, по-нататък друга, трета . . . Село, Аго, село! — извика Захария. — Е, слава богу, . . . Слава богу.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Набързо тя разправи на свахата си, как е станала работата, как малко се позатегнала, ала слава богу, добре се свършило всичко.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха й. *Баба Лалка — майка й, със скромната си пенсийка отгледа и изучи Олето и, слава богу, от две години тя стъпи на краката си.* Елин Пелин, Аз, ти, той. — *Какво има татък? — Нищо. . . Всичко добро, слава богу.* Ив. Вазов, Под игото.

СЛАГАЙ, МЪЖО, КАШАТА НА РАМО. *Диал. Ирон.* За мързелив човек (обикн. жена), който, като е пропилял времето си, накрая се разработва и иска всичко да свърши.

От приказката за мързеливата жена, която, след като се изпокъсали дрехите на мъжа й и той я набил, така се разработила, че нямала време да яде й поискала мъжът и да сложи кашата на рамото й, та да може да яде и да преде.

Още: **Сипи, мъжо, кашата на рамо.** *Диал. Ирон.*

СЛАГАМ / СЛОЖА АКЦЕНТ *на нещо. Книж.* Наблягам върху нещо, обръщам му най-голямо внимание, давам му преднина. *Придобитото, школата у него беше реалистическият метод, но непосредствената сила на отразяване беше именно личната култура на Бъчваров, която слагаше особен акцент на създаваните от тоя сценичен майстор образи.* В. Иванов, Бележитият Стоян Бъчваров като артист и човек.
Още: **Слагам / сложа ударение<то>.**

СЛАГАМ / СЛОЖА В ДЖОБА СИ[1] и *по-рядко* **СЛАГАМ / СЛОЖА В МАЛКИЯ СИ ДЖОБ** *някого.* Превъзхождам някого по способности, знания, култура или по постижения. *Докато си яхам такъв кон охранен, като теб ездачи с дръгливи кобили в джеба си ги слагам!* Ран Босилек, Весели приказки. *Принцът не бе изключително умен — всеки гръцки драгоманин при Портата би го сложил без усилие в джоба си.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Например роденият под щастлива звезда шофьор Никола Асенов Стаменов сложи в джоба всички нарушители.* С. Пенчев, Шофьорска хроника.

Още: **Турям / туря (турвам / турна) в джоба си[1] и турям / туря (турвам / турна) в малкия си джоб. Слагам / сложа в малкото си джобче.**

СЛАГАМ / СЛОЖА В ДЖОБА СИ[2] *нещо.* **1.** Вземам за себе си, присвоявам незаконно (обикн. за пари). — *На руснаците вярваш ли? Дельо кимна с глава. — Тогаз? Казаха хората, че Стотелов пишел надници, а парите слагал в джоба си.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда".
2. Спечелвам (за пари). *Сам Найден го свърза навремето с Хаджиенова, посредничи за много работи и сложи доста пари в джеба си.* В. Геновска, Седем години. *От тази работа той сложи в джоба си една хилядарка.*
Още: **Турям / туря (турвам / турна) в джоба си[2].**

СЛАГАМ / СЛОЖА В ЕДИН КОШ *някого с (и) някой друг.* Смятам някого еднакъв с други, не правя разлика между него и други. *Дядо Смиляне, има и добри попове — казваше му понякога Камен — защо слагаш всички в един кош.?* К. Ламбрев, Средногорски партизани.
Още: **Турям / туря (турвам / турна) в един кош. Слагам / сложа в един кюп.**

СЛАГАМ / СЛОЖА В ЕДИН КЮП *някого с (и) някой друг.* Смятам някого еднакъв с други, не правя разлика между него и други. *За Гита аз имам по-специално мнение . . . Защо да я слагам в един кюп с тия мръсници?* К. Калчев, Семейството на тъкачите.
Още: **Турям / туря (турвам / турна) в един кюп. Слагам / сложа в един кош. Слагам / сложа в общия кюп.**

СЛАГАМ / СЛОЖА В КРАКАТА *на някого нещо. Книж.* Предоставям изцяло на някого нещо. *Вие избягвате хората от вашия свят не защото са нахални или вулгарни, или каквото щете там, а защото нямат пари и не могат да сложат в краката ви скъпите тоалети и филмовата обстановка, която съдбата по право отрежда на всяка красавица.* Б. Райнов, Дъждовна вечер.
Още: **Слагам / сложа в (пред) нозете.** *Книж.*

СЛАГАМ / СЛОЖА В МАЛКОТО СИ ДЖОБЧЕ *някого.* Превъзхождам някого по способности, знания, култура или по постижения. *Между тях има такива, които със своите познания на родната география и на красотите на нашата природа биха могли да сложат в малкото си джобче всеки кабинетен географ.* Д. Чавдаров-Челкаш, Останки печални.
Още: **Слагам / сложа в малкия си джоб.**

СЛАГАМ / СЛОЖА В (ПРЕД) НОЗЕТЕ *на някого нещо. Книж.* Вж. Слагам / сложа в краката *на някого нещо. Ще се завърна някога отново с пълни, може би, ръце, / ще сложа всичко в твоите нозе.* Е. Багряна, Звезда на моряка.

СЛАГАМ / СЛОЖА В ОБЩИЯ КЮП *някого с (и) някой друг.* Смятам някого за еднакъв с други, не правя разлика между него и други. — *Не си прав, бай Танасе, топиш всички в един кюп. Де всички председатели да бяха като Стойчо . . . — Доизкажи се докрай, де. Ей, Сибирец, внимавай, сложа ли и тебе в общия кюп, ще си тегля куршума.* Н. Каралиева, Синята метличина.
Още: **Слагам / сложа в един кюп.**

СЛАГАМ / СЛОЖА В ПАЗВАТА СИ *някого.* Заемам се да се грижа за някого като за най-близък. — *Вземам те да не гладуваш. В пазвата, дето се казва, те слагам. Дано не излезеш змия!* Й. Гешев, Вик от тъмнината.

СЛАГАМ / СЛОЖА В РЪКАТА (РЪЦЕТЕ) *на някого нещо.* **1.** Подкупвам някого. *Като му сложиш нещо в ръката, веднага ще ти услужи.*
2. Давам някому нещо наготово. *Свикнала го всичко в ръцете му да слага.* ● *Не си малка вече, че да чакаш в ръката ти да го сложа, стани си го приготви.*
Още: **Пускам (пущам) / пусна в ръката (ръцете).**

СЛАГАМ / СЛОЖА В СМЕТКАТА *някого.* Имам пред вид някого за някаква работа; разчитам на някого за нещо. *Мене не ме слагайте в сметката, не мога да се заема сега с такава работа, нямам свободно време*
Още: **Турям / туря (турвам / турна) в сметката.**

СЛАГАМ / СЛОЖА В ЧЕРНИЯ СПИСЪК *някого*. Смятам някого за неблагонадежден в политическо отношение; причислявам някого към неблагонадеждните.

Още: **Слагам / сложа в черния тефтер. Записвам / запиша (турям / туря, турвам / турна) в черния списък.**

СЛАГАМ / СЛОЖА В ЧЕРНИЯ ТЕФТЕР (ЧЕРНИТЕ ТЕФТЕРИ) *някого*. Смятам някого за неблагонадежден в политическо отношение; причислявам някого към неблагонадеждните.

Още: **Записвам / запиша (турям / туря, турвам / турна) в черния тефтер (черните тефтери). Слагам / сложа в черния списък.**

СЛАГАМ / СЛОЖА В ШЕПАТА СИ *някого*. Превъзхождам някого по способности, знания, култура или по постижения. *Баба Вела не беше вече, както на младини, когато много мъже можеше в шепата си да сложи. Бай Найден си заходеше я до обора, я до плевнята, щом тя му се опънеше.* Кр. Григоров, Пролет в Черешово.

Още: **Турям / туря (турвам / турна) в шепата си.**

СЛАГАМ / СЛОЖА ВЪЖЕТО НА ШИЯТА *на някого*. **1** Обесвам някого. **2.** Подчинявам някого под властта си; заробвам някого.

Още: **Турям / туря (турвам / турна) въжето на шията.**

СЛАГАМ / СЛОЖА ГЛАВА.[1] **1.** Намирам подслон, за да пресия; подслонявам се. *„Горко ни, преваля денят и падат вечерните сенки, помисли пак на себе си Теодосий, . . . , а къде ще сложим глава."* Ст. Загорчинов, Ден последен.
2. *Пред някого Остар.* Подчинявам се, покорявам се някому. *Сичко е трудно в социалния живот, но надали има по-трудно от това, да управляваш и нареждаш тълпа, която е останала без правителство . . . Крайностите са две: или никога не слушат, или пък слагат глава пред секиго авантюриста, който знае на дига гюрюлтията, да лъже и омайва.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

СЛАГАМ / СЛОЖА ГЛАВА[2] и **СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ ГЛАВАТА.** *Самост. или за нещо. Книж.* Загивам в бой или в борба за осъществяване на някакъв идеал; жертвувам живота си. *Тук, в това село, се родиха и израснаха из прашните улици и на полето доблестните народни партизани: Бойчо, Балкански, Зоньо, Меладин, . . . , които сложиха главите си за освобождението на своята Родина.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Готов ли беше някога и той да сложи главата си, и той да отдаде последна капка кръв за безбройната сива маса, която тъне в нищета и мрак?* Г. Караславов, Пред портрета. *— Да знаете, — обърна се Болярски към всички селяни; — аз от утре вече не съм ви кмет! . . . — Такива . . . да ги нямаме! — . . . вчера за селото глава щеше да сложиш . . . — Не ща! — махаше глава Болярски.* А. Страшимиров, Есенни дни.

Още: **Оставям си / оставя си главата.** *Книж.*

СЛАГАМ / СЛОЖА ДИНЕНА КОРА *някому*. Хитро измамвам, изигравам някого, обикн. като му попречвам да осъществи нещо. *Ние трябва да поставим такъв министър-председател, който умело да лавира между германците и съюзниците, който . . . да сложи динена кора и на болшевиките за сметка на англичаните и американците.* К. Калчев, Живите помнят. *„Ама сте хаплювци. Сигурно крадете с ръце и крака и се оставихте накрая този авантаджия да ви сложи динена кора."* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Турям / туря (турвам / турна) динена кора. Подхлъзвам / подхлъзна на динена кора. Подлагам / подложа динена кора <под крака>. Удрям / ударя динена кора.** *Диал.* **Хързулвам / хързулна <една> динена кора.** *Диал.*

СЛАГАМ / СЛОЖА ДУША НА МЪКА. *Диал.* Готов съм на всякакви усилия, жертви, труд, полагам големи усилия, обикн. за да постигна нещо. *Отчува си и той едно мъжко дете. И се нарече: — Душа на мъка слагам, но аз него от тази простотия всякак трябва да го овардя!* Сп. Йончев, Прости хора.

Още: **Турям / туря душа на мъка.** *Диал.*

СЛАГАМ / СЛОЖА ЗНАК НА РАВЕНСТВО *между някои, между нещо и нещо друго. Книж.* Изравнявам в някакво, обикн. в лошо отношение, хора, които се различават помежду си, смятам ги еднакви. *Интимна лирична поезия и упадъчна поезия са различни неща, не бива да се слага знак на равенство между тях.*

Още: **Турям / туря знак на равенство.** *Книж.*

СЛАГАМ / СЛОЖА КАЛЕМА. *Диал.* Подписвам се.
Още: **Турям / туря калема.** *Диал.*

СЛАГАМ / СЛОЖА КАМЪК НА СЪРЦЕТО *някому.* Причинявам мъка някому; наскърбявам, оскърбявам. *Кажа му: направи това и това, той ме гледа накриво, ругае ме, камък слага на сърцето ми. Озъбя му се — мълчи и не ме обижда.* Ив. Петров, Мъртво вълнение.

СЛАГАМ / СЛОЖА КАПАК *на нещо.* **1.** Съумявам да дам сполучлив, остроумен отговор за нещо, веднага отвръщам на нещо.
2. Извършвам всичко и още нещо свръх това.
Още: **Турям / туря (турвам / турна) капак. Капак похлупвам / похлупя отгоре** /към 1 знач./.

СЛАГАМ / СЛОЖА КАТАНЕЦ НА УСТАТА *някому.* Накарвам някого да мълчи, да не говори за нещо, да не издава някаква тайна.
Още: **Поставям / поставя (турям / туря, турвам / турна) катанец на устата. Слагам / сложа катинар (кофар) на устата.**

СЛАГАМ / СЛОЖА КАТИНАР НА УСТАТА *някому.* Накарвам някого да мълчи, да не говори за нещо, да не издава някаква тайна.
Още: **Поставям / поставя (турям / туря, турвам / турна) катинар на устата. Слагам / сложа катанец (кофар) на устата.**

СЛАГАМ / СЛОЖА КАЧУЛКА *на нещо.* Извършвам нещо, с което влошавам още повече някакво лошо положение. *А че вижте какво говори сега Гьобелс . . . Не ги интересувало кога ще дойде победата, а как ще дойде. А пък Хитлер му сложи и една качулка: не искал да знае колко ще продължи войната и как ще свърши. Важното било, че последната дружина, която щяла да остане на бойното поле, щяла да бъде германска.* Д. Ангелов, На живот и смърт.
Още: **Турям / туря (турвам / турна) качулка.**

СЛАГАМ / СЛОЖА КОСТИ и **СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ КОСТИТЕ.** *Самост. или някъде за нещо. Книж.* Загивам в бой или в борба за осъществяване на някакъв идеал; жертвувам живота си. *Той си спомни за своите двама загинали братя и за всички, които сложиха кости по бойните полета.* Д. Немиров, Другият. *Много момичета, покосени от хитлеристките картечници и мини, сложиха костите си в незнайни и далечни гробове.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *Погребани са в един гроб и тримата . . . Бедните, те сложиха кости тук, зад тия глухи балкани и никога вече няма да зърнат далечното, родно небе.* Г. Райчев, Мъничък свят. *Иди! . . . И когато сложиш кости на барикадата — ти наистина ще се чувствуваш щастлива.* Ив. Кирилов, Жерави.
Още: **Оставям <си> / оставя <си> кости<те>.** *Книж.* /в 1 знач./.

СЛАГАМ / СЛОЖА КОФАР НА УСТАТА *някому.* Накарвам някого да мълчи, да не говори за нещо, да не издава някаква тайна.
Още: **Поставям / поставя (турям / туря, турвам / турна) кофар на устата. Слагам / сложа катинар (катанец) на устата.**

СЛАГАМ / СЛОЖА КРАЙ НА ЖИВОТА СИ. *Книж.* Самоубивам се. — *Чувай, лребицо, ако не ми кацнеш на рамото, ще сляза в онази долчина и ще сложа край на живота си.* А. Каралийчев, Вихрушка. *Две нощи поред той не беше мигнал. Ако имаше под ръка въже, тел или нож, щеше да сложи край на живота си. Но тия пристъпи на отчаяние не траеха дълго.* В. Нешков, Настъпление.
Още: **Турям / туря (турвам / турна) край на живота си.**

СЛАГАМ / СЛОЖА КРАК *на някого.* **1.** Спъвам някого, като препречвам крака си пред него. *Изведнъж, съвсем неочаквано, Мишката му сложи крак, момчето падна.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Двете братовчедки и Тъкачев се отдръпнаха назад, за да си изберат място, но в това време някой сложи крак на Станка и я блъсна силно.* Г. Караславов, Обикновени хора.
2. Попречвам на някого да извърши нещо, да успее. *Цял живот поддържаше авантюристите, германофилите, . . . Пантелей отвори уста. — Не възразявай! — вдигна броеницата си Хаджията. — Кой слагаше крак на народняците?* А. Гуляшки, МТ станция. *Клеветата преследва ни кучешки / завист слага на пътя ни крак, / и във тъмното нявга не случиш ти / и объркаш приятеля с враг.* Д. Дамянов, Пред олтара на слънцето.

Още: **Турям / туря (турвам / турна, подлагам / подложа) крак. Слагам / сложа марка** /към 1 знач./. **Слагам / сложа на̀кълка** /към 1 знач./. *Диал.* **Подставям / подставя крак.** *Диал.* **Слагам / сложа нога.** *Диал.*

СЛАГАМ / СЛОЖА КРАК В ЗЕНГИЯ. Осигурявам си положението. *Най-напред ти сложи крак в зенгия, ожени се за богат мъж, да ти е всичко наред, а после прави каквото щеш.*
Още: **Стъпвам ми / стъпи ми крак в зенгия.**

СЛАГАМ / СЛОЖА КРАК НА ПРАГ. Попречвам на някого да командува, да заповядва някъде. *Той искаше да се меси в работата на завода, но му сложиха крак на праг.*

СЛАГАМ / СЛОЖА КРЪСТ *на нещо.* Свършвам с нещо, премахвам, унищожавам, прекратявам нещо. — *Аз мисля, че е вече време да сложим кръст на тези ежби — рече той.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Аз казах на вашия директор, че вие сте ми обещали да сложите кръст на досегашната си деятелност.* А. Гуляшки, Любов. *Те* [светлите умове на нашето време] *искат да сложат кръст на всяка война и от хора на тихата творческа мисъл се превръщат в хора на делото.* Н. Лилиев, Интернационален конгрес. *Сложих кръст на игрите. Край на кукли и скачане на въженце! Записвам я* [дъщеря си] *в немска забавачница.* Ст. Найденов, Клуб за чужди езици.
Още: **Турям / туря (турвам / турна, поставям / поставя) кръст.**

СЛАГАМ / СЛОЖА МАРКА *на някого.* Спъвам някого, като препречвам крака си пред него. *Както вървеше, някой му сложи марка и той политна да падне.*
Още: **Слагам / сложа крак** /в 1 знач./. **Слагам / сложа нога** /в 1 знач./. *Диал.* **Слагам / сложа на̀кълка.** *Диал.* **Турям / туря (турвам / турна) марка.**

СЛАГАМ МУ / СЛОЖА МУ ПЕПЕЛ и СЛАГАМ / СЛОЖА ПЕПЕЛ *на нещо.* [*Често:* **Сложи му пепел и сложи пепел**]. Не говоря повече за нещо неприятно, не се занимавам с него, гледам то да се забрави. — *А аз не искам да имам министри, които ще заговорничат срещу трона на един крал. Каравелов бе наблизо и слушаше разговора. — Сложете пепел на тая работа, Ваше височество. Ако работите се затегнат, може един от троновете да се катурне.* В. Геновска, Седем години. — *Как мислиш, каква позиция да вземем? — Мисля, каквато и вчера. Ти говори ли с Пеньо Иванов? — Бегло. Той е на мнение да сложим пепел на тая работа.* Ем. Манов, Ден се ражда.
Още: **Сипвам <му> / сипя <му> (посипвам <му> / посипя <му>) пепел. Турям <му> / туря <му> пепел <отгоре>.**

СЛАГАМ МУ / СЛОЖА МУ ТАПА. [*Често:* **Сложи му тапа**]. *Жарг.* Не говоря повече за нещо неприятно, не се занимавам с него, гледам то да се забрави.
Още: **Турям му / туря му тапа.** *Жарг.*

СЛАГАМ / СЛОЖА НА ВЕЗНИ *нещо.* Преценявам всички положителни и отрицателни страни на нещо; премислям най-внимателно. *Олга много бе мислила през тия дни. На везни бе сложила всички съображения.* Б. Болгар, Близнаците.

СЛАГАМ / СЛОЖА НА ВСЯКО ГЪРНЕ ПОХЛУПАК. Винаги съумявам да дам сполучлив, остроумен отговор за нещо, мога веднага да отвърна, да отговоря. *Бай Андрей беше пълен с турски мъдрости. Той обичаше хумора и слагаше на всяко гърне похлупак.* Сл. Трънски, Неотдавна.
Още: **Намирам / намеря на всяко гърне похлупак.**

СЛАГАМ / СЛОЖА НА ДНЕВЕН РЕД *нещо. Книж.* Предлагам, искам нещо да бъде разгледано, обсъдено или разрешено. *Изключването на провинените ученици от училище бе поставено на дневен ред.*
Още: **Поставям / поставя (турям / туря) на дневен ред.** *Книж.*

СЛАГАМ / СЛОЖА НА ЕДНА ДЪСКА *нещо или някого с (и) нещо друго или някой друг.* Не правя разлика между различни неща, хора, смятам ги еднакви, изравнявам ги. — *А ти знаеш ли какво готвят . . . какво искат комунистите? — . . . — Знам . . . — А като знаеш, не ни слагай на една дъска с либералите.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Изглежда, Гео Милев, . . . , е погледнал доста сериозно на критиката на тоя всезнаещ естет и не толкова сразен като „метафизик“ от моята „диалектика“, колкото възмутен от това, че го

слагам като експресионист на една дъска с Макс Пехщайн, поставя звездичка в тоя пункт на моя текст. Т. Генов, Дневник с обратна дата.

Още: **Слагам / сложа на една плоскост. Турям / туря (турвам / турна, поставям / поставя) на една дъска.**

СЛАГАМ / СЛОЖА НА ЕДНА КАРТА. *Самост. или нещо.* Рискувам, като разчитам изцяло само на една възможност. — *Бъдете герои!... Вие загубихте много: банките си, чифлиците си, вилите... Борете се да си ги върнете!... — Какво материално губя аз — бедният пастор! — та съм сложил всичко на една карта?* О. Василев, Любов.

Още: **Залагам / заложа на една карта.**

СЛАГАМ / СЛОЖА НА ЕДНА ПЛОСКОСТ *нещо или някого с (и) нещо друго или някой друг. Книж.* Не правя разлика между различни неща, хора, смятам ги еднакви, изравнявам ги.

Още: **Слагам / сложа на една дъска. Поставям / поставя (турям / туря) на една плоскост.** *Книж.*

СЛАГАМ / СЛОЖА НА КАРТА *нещо.* Излагам на опасност, риск нещо, за да постигна някаква цел; рискувам. *Предава се, че, според в. Одјек, Стамболийски казал на Фердинанда, че е сложил на карта не само своята корона и династия, но може би и главата си.* Г. Бакалов, Сръбските социалисти. *А там сред войски офицери се движат, / от жажда обзети в големия подвиг / да сложат на карта честта си, живота.* Ем. п. Димитров, В очакване. *Често е ставало дума в къщи с г-жа Йовкова, че Йовков още не е ходил на тонфилм. Много пъти обещавал да отиде, но все отлагал. Веднъж една позната дама решила да сложи на карта авторитета си като приятелка и амбицията си като дама — придумала го и той обещал. Но на другия ден, ..., Йовков под някакъв предлог отказал.* Сп. Казанджиев, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си.

Още: **Поставям / поставя (турям / туря, турвам / турна) на карта.**

СЛАГАМ / СЛОЖА НА̀КЪЛКА *на някого. Диал.* Спъвам някого, като препречвам крака си пред него.

Още: **Слагам / сложа крак** /в 1 знач./. **Слагам / сложа нога** /в 1 знач./. *Диал.* **Слагам сложа марка. Турям / туря (турвам / турна) на̀кълка.** *Диал.*

СЛАГАМ / СЛОЖА НА МАЛКИЯ СИ ПРЪСТ *някого.* Превъзхождам някого по способности, знания, култура или по постижения. *Особено приятно му стана, когато един ден Димитрото рече, че той, Папура, може да сложи на малкия си пръст всички учители заедно с директора на прогимназията, който беше завършил университет.* Г. Караславов, Спор.

Още: **Турям / туря (турвам / турна, поставям / поставя) на малкия си пръст.**

СЛАГАМ / СЛОЖА НА (ПОД) МУШКА<ТА>. Заемам се да преследвам, да тормозя някого или да си отмъстя на някого. *Аз забатачих в едно изчисление... Току-виж, че ни сложи на мушката някой буквоядец бюрократ от тези, дето не са помирисвали чист въздух, кракът им не е стъпвал тук.* Н. Стефанова, Откриване на света. *Дето е казано, духни на някого под опашката и го пусни да се оправя... Както се чува, сложил си под мушката цялото ръководство на стопанството.* Н. Каралиева, Ден на предложенията.

Още: **Вземам / взема на мушка** /във 2 знач./.

СЛАГАМ / СЛОЖА НА МЯСТО<ТО> *някого.* **1.** Вразумявам някого, принуждавам го да се държи както трябва, да си гледа работата. *Ето! — тутакси помисли той. — Още в началото отстъпка! Какъв колега ми е той? Трябваше веднага да го сложа на място!* П. Вежинов, Втора рота.
2. Наказвам някого заради негови провинения, потърсвам му отговорност. *Падишахът, ..., още щом наследи баща си, с все сили се зае да сложи неверниците на мястото им... Самият падишах ходеше преоблечен из Цариград... И където видеше неверник с цветна дреха, буташе го на палачите.* А. Дончев, Време разделно.

Още: **Турям / туря (турвам / турна, поставям / поставя) на място<то>.**

СЛАГАМ / СЛОЖА НАСТРАНА. Спестявам. *Заплатата му стигаше и можеше дори да сложи и по нещо настрана.*

Още: **Турям / туря (турвам / турна) настрана.**

СЛАГАМ / СЛОЖА НА ТОПА <НА УСТАТА> *някого.* Заставям някого да поеме риска и отговорността за нещо, да извърши някаква неприятна или опасна работа. *Юсуф кехая знае да се пази, че е стара и опитна лисица. Нали заради него изгоря Ибраим Караосманов и сега кой знае къде „си наляга парцалите" из Дунавската равнина. Ибраим и сина му той сложи на топа.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Сложи ме сержантът бая натясно и аха-а — да му кажа истината, но като си спомних аз положението на побратима, стана ми жално на топа на устата да го слагам и преписката стана следствена.* Н. Хайтов, Диви разкази.

Още: **Турям / туря (турвам / турна, поставям / поставя) на топа <на устата>.**

СЛАГАМ / СЛОЖА НАТЯСНО *някого.* Ставам причина някой да изпадне в трудно, тежко положение и обикн. да бъде принуден да извърши нещо, което е против желанието му.

Още: **Поставям / поставя (турям / туря, турвам / турна) натясно.**

СЛАГАМ / СЛОЖА НОГА *на някого. Диал.* **1.** Спъвам някого, като препречвам крака си пред него.
2. Попречвам на някого да извърши нещо, да успее. *И четирима велможи един ден извикаха насаме княз Бенеамина, та му предложиха да поеме царски венец и жезъл . . . — Що правите, боляри? . . . Та чут ли е брат на брата нога да слага — и видет ли е брат брата лукаво да измества от престол?* Н. Райнов, Книга за царете.

Още: **Слагам / сложа крак. Слагам / сложа марка** /към 1 знач./. **Слагам / сложа накълка** /към 1 знач./. *Диал.* **Преплитам / преплета нога** /към 1 знач./. *Диал.* **Турям / туря (турвам / турна) нога.** *Диал.*

СЛАГАМ / СЛОЖА ОГЛАВНИК *някому или на нещо.* **1.** Ограничавам свободата на някого или на нещо, вземам го под властта си.
2. Оженвам някого. *Дълго скита като ерген, но най-сетне и на него му сложиха оглавник.*

Още: **Турям / туря (турвам / турна) оглавник. Слагам / сложа юзда (юлар<а>).**

СЛАГАМ / СЛОЖА ОРЪЖИЕ<ТО>. 1. Във война или въоръжена борба — преставам да воювам, да се бия; капитулирам. *Коварният византийски император Михаил Палеолог обаче не искаше да сложи оръжието и ковеше нови казни срещу Ивайло.* Д. Линков, За земята българска. *Няколко пъти той изпращал обезоръжена депутация, състояща от чауши и онбашии, да се молят на хищните комити, да сложат оръжието.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. — *Ние пък се заклехме да не сложим оръжие, докато не видим низвергнат в праха тогова Кантакузин.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Когато фашистите се убедиха, че и това не ще ни застави да сложим оръжие, пристъпиха към формирането на така наречените контрачети.* Сл. Трънски, Неотдавна.
2. При някаква спортна игра — прекратявам играта, признавам се за победен. — *Шах, вуйчо! — каза Васил и взе победоносно единствения тур на генерала. — Май че вече трябва да слагаш оръжието.* М. Грубешлиева, Пред прага.
3. При идеологична борба, спор и под. — прекратявам борбата, отказвам се да споря, да се боря повече. *Когато полемиката трябваше да се преустанови, той привидно сложи оръжие.* М. Кремен, Романът на Яворов.

СЛАГАМ / СЛОЖА ОТПЕЧАТЪК *върху нещо. Книж.* Оставям следи върху нещо, оказвам въздействие върху нещо. *Суровият партизански живот беше сложил отпечатък върху нежната му и деликатна младежка душа.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Трайното и дълбоко чувство, което има твърде голяма действена сила и което насочва всички помисли на човека и слага отпечатък върху цялата му дейност, се нарича страст.* Психология за X клас.

Още: **Слагам / сложа печат<а си>.** *Книж.*

СЛАГАМ / СЛОЖА ПЕЧАТ и **СЛАГАМ / СЛОЖА ПЕЧАТА СИ** *на нещо. Книж.* Оставям следи върху нещо, оказвам въздействие върху нещо. *Когато разтворите стихотворната сбирка на Дим. Бояджиев . . . пред вас е разкрит един нов, забравен, — без да е изгубил нищо от своята прелест, — поетичен мир, върху който времето още не е успяло да сложи своя печат на забравата.* Кр. Йорданов, Литературни разпри (Димитър Бояджиев).

Още: **Турям / туря (поставям / поставя) печат<а си>.** *Книж.* **Слагам / сложа отпечатък.** *Книж.*

СЛАГАМ / СЛОЖА ПОД ЕДИН ЗНАМЕНАТЕЛ *някого или нещо с (и) някой друг, или с нещо друго. Книж.* Уеднаквявам, изравнявам различни неща, хора в някакво отношение. *Безпътица!? В безпътица сте били, когато сте вярвали в красотата и в човешкото достойнство, а сега, когато сте готови да убиете някого за парите му, не сте в безпътица. Сега сте намерили истинския си път! — Слагате под един знаменател различни неща — каза Кондарев.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

Още: **Турям / туря (поставям / поставя, подвеждам / подведа) под един знаменател.** *Книж.* **Привеждам / приведа към един знаменател.** *Книж.*

СЛАГАМ / СЛОЖА ПОД КОЛЯНО *някого.* Правя някой да бъде подчинен някому. *На трима та наши, брезките ходжи, станах най-главен, по нашему — атип. Макар че другите бяха по-стари, сложиха ми ги под коляно.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

СЛАГАМ / СЛОЖА ПОД КОРИТО<ТО> *някого.* **1.** Преженвам по-голяма сестра или брат.
2. Успявам да надмина значително някого по постижения, успехи.

От приказката за Пепеляшка или от приказката за Златното момиче, в които се разказва, че мащехата скрила Пепеляшка (Златното момиче), като я захлупила под корито, за да не я види царският син и да не се ожени за нея. Вместо нея мащехата му дала своята по-грозна и по-голяма доведена дъщеря.

Този елемент в посочените приказки е свързан с народен обичай, според който девойка, която има по-голяма сестра не може да се момее и да се омъжи преди сестра си. „В старо време захлупвали по-малката девица под корито, когато е дохождал момък да сгледва по-голямата, да не би, ако се случи да е по-хубава малката, да остане голямата". (Данни за такъв обичай дава Г. С. Раковски, Показалец, ч. I, Одеса, 1859, стр. 96).

Още: **Турям / туря (турвам / турна, захлупвам / захлупя) под корито<то>.**

СЛАГАМ / СЛОЖА ПОД МИНДЕРА *нещо.* **1.** Оставям без внимание, не го разглеждам (обикн. за заявление, молба, дело и под.). *Проблемът е важен, но сложен, / затуй под миндера е сложен.* Кр. Вълков, Мед от оса.
2. Не се съобразявам с нещо, не го зачитам.

Още: **Турям / туря (турвам / турна, поставям / поставя) под миндера.**

СЛАГАМ / СЛОЖА ПРЪСТ<А> *някому. Вулг. Подигр.* Изигравам някого, като му попречвам да осъществи нещо, или го измествам отнякъде.

Още: **Турям / туря (турвам / турна) пръст<а>.** *Вулг. Подигр.* **Удрям / ударя пръста.** *Вулг. Подигр.*

СЛАГАМ / СЛОЖА ПРЪСТИ В ОГЪНЯ. Доброволно се заемам с трудно и опасно дело, с което се излагам на риск. *Преславските боляри ще трябва да делят с нас по равно. — Без друго. Заедно сме слагали пръсти в огъня, по равно ще делим и печените гъби.* М. Смилова, Друм се вие.

СЛАГАМ / СЛОЖА ПРЪСТ НА (В) РАНАТА. Засягам най-болезненото, най-чувствителното място. — *Подготвен ли си ти за ръководител? Ех, братко, сложи пръст в раната, не хитрувай!* А. Гуляшки, МТ станция. *Димитър сложи пръст на раната. — От хората слушам, че за Елнъзач си заложил имота ни.* К. Петканов, Старото време. *Враговете знаят къде да натиснат, те се ловят в наши стари и изпитани оръжия — агитация против войната. Ясно ли ти е, Дойчине, те не гъделичкат, а слагат пръст в раната.* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Бутам (бутвам / бутна, поставям / поставя, турям / туря, турвам / турна) пръст на (в) раната. Бъркам (бръквам / бръкна) с пръст в раната.**

СЛАГАМ / СЛОЖА ПРЪТ В КОЛЕСНИЦАТА *някому. Книж.* Умишлено преча за осъществяването, развитието на нещо; спъвам. *След като работата в кухнята била спряна в течение на няколко часа, отново я пуснали. Не бивало да се спъват задачите на районното търговско предприятие и да се слага прът в колесницата на хранителното движение.* в. Вечерни новини.

Още: **Турям / туря (поставям / поставя) прът в колесницата.** *Книж.* **Слагам / сложа прът в <спиците на> колелото (колелата).** *Книж.*

СЛАГАМ / СЛОЖА ПРЪТ В <СПИЦИТЕ НА> КОЛЕЛОТО (КОЛЕЛАТА) и **СЛАГАМ / СЛОЖА ПРЪТ (ПРЪТИ) <В СПИЦИТЕ>** *на нещо. Книж.* Умишлено преча за осъществяването, развитието на нещо; спъвам. *И този крясък стана сплав / с която / бронираха живота си така, / че сложиш ли му / прът във колелата — / ще счупиш своята ръка.* Н. Вапцаров, Завод. *Съществуването в страната на сили, които, . . . , слагат пръти*

в колелото на общественото ѝ развитие и даже я дърпат назад, обяснява сложното, противоречиво и зигзагообразно развитие на Судан след освобождението му от 60-годишното . . . колониално робство. Д. Илийски, Судан. *Като не забравяме никога подривната дейност и авантюризма на враговете на мира, които винаги са готови да слагат пръти в развитието на света към разведряване, налице са благоприятни условия за резултатни преговори в Женева.* М. Иванов, Н. Николов, Непослушният управител.

Още: **Турям / туря (поставям / поставя) прът в <спиците на> колелото (колелата).** *Книж.* **Слагам / сложа прът в колесницата.** *Книж.* **Пъхам (пъхвам / пъхна) прът (пръти) в <спиците на> колелото (колелата).** *Книж.*

СЛАГАМ / СЛОЖА РОГА *на някого.* **1.** За омъжена жена — изневерявам на съпруга си. — *Мадам Гешакова си беше поканила онзи френски кореспондент, дьо Поасон, една риба, която много добре ѝ подхожда, и непрекъснато доказваше на публиката, че именно с него слага рога на мъжа си.* Ем. Манов, Ден се ражда.
2. За мъж — прелъстявам съпругата на някого. *Искам да ви предпазя, защото сте ми симпатичен . . . Вие слагате рога на моя шеф, нямам нищо против. Даже се радвам.* Ем. Манов, Бягството на Галатея.

Още: **Турям / туря (турвам / турна, поставям / поставя, окачвам, окачам / окача) рога.**

СЛАГАМ / СЛОЖА РЪКА. 1. *На нещо.* **1.** Обсебвам, присвоявам нещо, ставам негов собственик. — *Не съм вземал аз тая вълна, не съм — викаше му Дивечки и питаше за какво може да му потрябва толкова много, та да е сложил ръка на нея.* Б. Обретенов, Сноп. *През тази каменна врата са влезли | завоевателите на века, | насочили в упор дула железни | и сложили на Индия ръка.* Мл. Исаев, Ясни далечини.
2. *На някого.* Отнемам свободата на някого; залавям, задържам. *Една вечер Благоев прочете програмата, в името на която щяха да се борят . . . Програмата излезе в първия брой на новия вестник „Рабочий". А това тъй разяри полицая Судейкин, че за две-три седмици той сложи ръка на ръководителите на групата. И на самия Благоев.* В. Геновска, Седем години. *Вие изглежда не разбирате, че от нас не може да се избяга. Ние имаме една могъща организация, . . . , и тя е в състояние да сложи ръка на вас, където и да се намирате.* Б. Райнов, Господин Никой.

Още: **Турям / туря (турвам / турна) ръка. Гуждам / гудя ръка** /към 1 знач./. *Диал.* **Слагам си / сложа си пръста** /към 1 знач./.

СЛАГАМ СЕ ПО ГРЪБ И ПО КОРЕМ *пред някого.* Умилквам се, угоднича пред някого.

СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ ВЪЖЕТО НА ВРАТА. 1. Обесвам се.
2. Сам ставам причина да изпадна в лошо и подчинено положение; заробвам се. — *Хак ви е! — злорадстваше Кеньо Бесарабски . . . — Сами си сложихте въжето на врата, пък сега — олеле.* А. Гуляшки, МТ станция.
3. Заемам се с опасна работа, рисковано дело и с това се излагам на смъртна опасност.

Още: **Турям си / туря си (турвам си / турна си, мятам си, мятвам си / метна си, окачам си, окачвам си / окача си, премятам си, премятвам си / преметна си, нахлузвам си / нахлузя си) въжето на врата. Слагам си / сложа си въжето на шията. Слагам си / сложа си примка на врата.**

СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ ВЪЖЕТО НА ШИЯТА. 1. Обесвам се.
2. Сам ставам причина да изпадна в лошо и подчинено положение; заробвам се.
3. Заемам се с опасна работа, рисковано дело и с това се излагам на смъртна опасност.

Още: **Турям си / туря си (турвам си / турна си, мятам си, мятвам си / метна си, окачам си, окачвам си / окача си, нахлузвам си / нахлузя си) въжето на шията. Слагам си / сложа си въжето на врата. Слагам си / сложа си примка на шията.**

СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ ГЛАВА<ТА> В ТОРБА<ТА>. Заемам се с рисковано дело, което може да струва живота ми; излагам се на смъртна опасност, на голям риск. *Не разбираш ли, човече, че тука на барут мирише, а? . . . Портупеят си е сложил главата в торбата.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". — *И му разказах, че не съм лош човек, че съм си сложил главата в торбата, че с лоши хора лесно мога да се справя и че съм дошъл тук, защото имам среща с Васил.* Сл. Трънски, Неотдавна. — *Тя пак го измери с поглед и горчиво добави: — Ти затуй ли сложи преди десет години глава в торбата — сега на Стамболов подлога да станеш?* В. Геновска, Седем години. — *Все пак бъди умен . . . Не си слагай сам главата в торбата.* Д. Спространов, Самообречените.

Свързва се с обичая в миналото отсечена глава да се носи в конска торба.

Още: **Турям си / туря си (турвам си / турна си, поставям си / поставя си) главата в торба<та>. Гуждам си / гудя си главата в торбата.** *Диал.*

СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ КАТАНЕЦ НА УСТАТА. Съзнателно мълча, не говоря за нещо; не издавам някаква тайна.

Още: **Турям си / туря си (турвам си / турна си) катанец на устата. Слагам си / сложа си катинар (кофар, ключ) на устата.**

СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ КАТИНАР НА УСТАТА. Съзнателно мълча, не говоря за нещо; не издавам някаква тайна. *Горският, полуприведен, слушаше с цялото си покорно същество. Чернев продължи още по-тихо и по-внушително: — Само искам едно от тебе . . . да си сложиш катинар на устата.* К. Калчев, Живите помнят.

Още: **Турям си / туря си (турвам си / турна си) катинар на устата. Слагам си / сложа си ключ (кофар, катанец) на устата.**

СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ КЛЮЧ НА УСТАТА. Съзнателно мълча, не говоря за нещо; не издавам някаква тайна. *Не се шегувай, Милине! Това го казвам най-вече за тебе. Къде два-три месеца трябва да си сложите ключ на устата. Ти оня ден какво си дрънкал в Райковата кръчма?* Хар. Русев, По стръмнините.

Още: **Турям си / туря си (турвам си / турна си) ключ на устата. Слагам си / сложа си катинар (катанец, кофар) на устата.**

СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ КОФАР НА УСТАТА. Съзнателно мълча, не говоря за нещо; не издавам някаква тайна.

Още: **Турям си / туря си (турвам си / турна си) кофар на устата. Слагам си / сложа си катинар (катанец, ключ) на устата.**

СЛАГАМ СИ НА СЪРЦЕТО и **СЛАГАМ НА СЪРЦЕ** *нещо. Обикн. с отриц.* Поддавам се на някаква грижа, мисъл, безпокойство, почвам да се измъчвам, да се безпокоя от нещо. *— Да се учиш да гледаш къща. Пък бащините сръдни не слагай на сърце.* Ив. Петров, Мъртво вълнение. *Ей такива хора, знаеш, има, дето все гледат нещо напук да кажат. — То, синко, господ каквото рече, това ще бъде. Ти не си слагай гайле на сърцето — съветваше го бабичката.* Ем. Манов, Ден се ражда. *За дребни кахъри не се ядях . . . Не съм си слагал малките болки на сърце.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Момичетата пък се заловиха за преждата — . . . Навиваха чилета, . . . — Не си слагайте мъка на сърце! — мъчеше се да ги раздума Стамена. — Не гледайте ги тия, че тичат, то ще им излезе на носа.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Още: **Турям <си> на сърце<то>.**

СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ НА УМ<А> (В УМА) *нещо. Обикн. със следв. изр. със съюз* **да.** Намислям си нещо, решил съм да направя нещо; наумявам си. *Валентина точно сега е за детска градина . . . — Хич биля туй не си го и слагай на ума! Няма да го бъде!* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

Още: **Турям си / туря си (турвам си / турна си) на ум<а> (в ума).**

СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ ОБИЦА НА УХОТО. Поучавам се, вземам поука от някаква преживяна неприятност или грешка и внимавам тя да не се повтори. *Боят, който изяде, го принуди да си сложи обица на ухото и друг път да не смее да помисли дори за такива игри.*

Още: **Окачам си, окачвам си / окача си обица на ухото** /в 1 знач./. **Турям си / туря си (турвам си / турна си, закачам си, закачвам си / закача си) обица на ухото.**

СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ ПРИМКА НА ВРАТА. 1. Обесвам се.
2. Сам ставам причина да изпадна в лошо и подчинено положение; заробвам се.
3. Заемам се с опасна работа, рисковано дело и с това се излагам на смъртна опасност.

Още: **Турям си / туря си (турвам си / турна си, мятам си, мятвам си / метна си, окачам си, окачвам си / окача си, нахлузвам си / нахлузя си) примка на врата. Слагам си / сложа си въжето на врата. Слагам си / сложа си примка на шията.**

СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ ПРИМКА НА ШИЯТА. 1. Обесвам се.
2. Сам ставам причина да изпадна в лошо и подчинено положение; заробвам се.
3. Заемам се с опасна работа, рисковано дело и с това се излагам на смъртна опасност.

Още: **Турям си / туря си (турвам си / турна си, мятам си, мятвам си / метна си, окачам си, окачвам си / окача си, нахлузвам си / нахлузя си) примка на шията. Слагам си / сложа си въжето на шията. Слагам си / сложа си примка на врата.**

СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ ПРЪСТА и СЛАГАМ / СЛОЖА ПРЪСТ *на нещо.* Обсебвам, присвоявам нещо, ставам негов собственик. — *Виж какво, колега, най-добре ще е да не си мешаме шапките... Юцко е запазен периметър... — Какъв Юцко? — Юлия, момичето... Та ти казвам, мой периметър е, не си слагай там пръста.* П. Вежинов, Втора рота. *Той се опита още приживе на баща си да сложи пръст на целия имот.*
Още: **Слагам / сложа ръка** /в 1 знач./.

СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ РЪКАТА НА СЪРЦЕТО и СЛАГАМ / СЛОЖА РЪКА НА СЪРЦЕ<ТО> СИ>. Искрен съм, откровен съм, признавам си. *Сложи ръка на сърцето си и ми кажи: мъртви ли са идеалите, за които се бореше някога?* М. Марчевски, Тихо пристанище.
Още: **Турям <си> / туря <си> (турвам <си> / турна <си>) ръка<та> на сърце<то>.**

СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ РЪЦЕТЕ В ЦЕПЕЦА. *Диал.* Доброволно се заемам с нещо трудно или опасно, което може да ми навреди или с което се излагам на риск.
Още: **Турям си / туря си (турвам си / турна си, пъхам си, пъхвам си / пъхна си) ръцете в цепеца.** *Диал.*

СЛАГАМ СИ / СЛОЖА СИ ТАРАЛЕЖ В ГАЩИТЕ. Съгласявам се да приема при себе си на работа, да живея или да предприема обща работа с човек, който след това непрекъснато ми създава големи неприятности. *То се знае, че не всички ще искат царя, не всеки ще се съгласи да си сложи таралеж в гащите — рече Прилуп.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.
Още: **Турям си / туря си (турвам си / турна си, вземам си / взема си, пускам си, пущам си / пусна си) таралеж в гащите.**

СЛАГАМ / СЛОЖА СПИРАЧКА *някому или на нещо.* Обуздавам, прекратявам дейността на някого или нещо; възпирам. *Трябваше да потърси начин по-неусетно да сложи спирачка на тези нихилистични изблици на своя министър-председател.* В. Геновска, Седем години. *Не всеки може в момент на гняв да сложи спирачка на думите си.*
Още: **Турям / туря (турвам / турна, поставям / поставя) спирачка.**

СЛАГАМ / СЛОЖА ТАПА *на някого. Жарг.* Отговарям на някого така, че да не може да каже повече нищо.
Още: **Турям / туря тапа.** *Жарг.*

СЛАГАМ / СЛОЖА ТОЧКА *на нещо или самост.* Преставам да върша нещо, да се занимавам с нещо; прекратявам, завършвам. *Тогава да сложим точка. Иначе нашият разговор ще заприлича на приказката за загубената торба.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. — *Слез да се наобядваш и се залови с плана. До довечера имаш време най-малко за два двореца. И сложи точка на цялата тая работа. Стига Лидò.* Б. Райнов, Дъждовна вечер.
Още: **Поставям / поставя (турям / туря, турвам / турна) точка.**

СЛАГАМ / СЛОЖА ТОЧКА НА (НАД, ВЪРХУ) И-ТО. Довършвам нещо до последните подробности, докрай. *Постепенно вестникът доби своя физиономия, свое право на съществуване. Поставяха се проблеми, правеше се опит да се сложи точка върху „и“-то: „Ведрина“ разрасна, почна да се търси, да се поглъща.* Л. Панов, А. Страшимиров, Ел. Пелин, Й. Йовков, в спомените на съвременниците си. — *Откъде започнахме и къде стигнахме — засмя се насила асистентът. — Вие, другарю Гераков обичате да слагате всички точки над и-то.* Ем. Манов, Бягството на Галатея.
Още: **Турям / туря (турвам / турна, поставям / поставя) точка на (над, върху) и-то.**

СЛАГАМ / СЛОЖА УДАРЕНИЕ<ТО> *върху нещо.* Наблягам върху нещо, обръщам му най-голямо внимание, давам му преднина. *Буржоазната критика по своему го* [Яворов] *опрости и фалшифицира. Тя тенденциозно се ограничи главно с онова, което дава някакви основания за анализи в духа на индивидуализма и символизма и там сложи ударението.* в. Литературен фронт.

Още: **Поставям / поставя (турям / туря, турвам / турна) ударение<то>. Слагам / сложа акцент.** *Книж.*

СЛАГАМ / СЛОЖА УМА НА МЯСТОТО *някому.* Повлиявам на някого да стане разумен; вразумявам. *И като блъсна ниския стол пред себе си, обърна се към жена си, . . . , и каза: — Върви, върви да ѝ сложиш ума на мястото, че не знам какво ще стане в тая къща.* П. Константинов, Предание от изчезналия град.

СЛАГАМ / СЛОЖА УСМИРИТЕЛНА РИЗА *на някого. Книж.* Вземам решителни мерки срещу своеволията на някого.

Още: **Надявам / надяна усмирителна риза.** *Книж.* **Слагам / сложа усмирителна ризница.** *Книж.*

СЛАГАМ / СЛОЖА УСМИРИТЕЛНА РИЗНИЦА *на някого. Книж.* Вземам решителни мерки срещу своеволията на някого.

Още: **Слагам / сложа усмирителна риза.** *Книж.* **Надявам / надяна усмирителна ризница.** *Книж.*

СЛАГАМ / СЛОЖА ХЛЯБ *на някого. Диал.* Приготвям на някого да обядва или вечеря; нареждам масата да се храни някой. — *Бояне, ако не си вечерял, върви да ти сложа хляб! Баща ти не е гладен.* К. Петканов, Дамяновата челяд.

СЛАГАМ / СЛОЖА ЮЗДА *някому или на нещо.* **1.** Ограничавам свободата на някого или нещо, вземам го под властта си; обуздавам, укротявам. *Пътят ни е далечен, защо да слагаме юзди на думите си . . . Ами виж ми поразкажи за градските хора.* М. Яворски, Хората се промениха. *Мощни земесмукачки ще нахвърлят пръст върху ниските части на Нибел-Инжемската стена и ще сложат юзди на непокорните.* сп. Космос.
2. Оженвам някого.

Още: **Турям / туря (турвам / турна) юзда. Слагам / сложа оглавник (юлар<а>).**

СЛАГАМ / СЛОЖА ЮЛАР<А> *някому или на нещо.* **1.** Ограничавам свободата на някого или на нещо, вземам го под властта си; обуздавам, укротявам.
2. Оженвам някого. *Нека си* [момчето] *походи на воля. Още година-две, и на него ще му сложат юлара.*

Още: **Слагам / сложа оглавник (юзда). Надявам / надяна (турям / туря, турвам / турна) юлар<а>.**

СЛАДКА И МЕДЕНА. Чума. *„Какво ще ги пазиш, тия завалии? . . . — Те ръка и крак не могат пошавна, . . . „По-страшна от куршум е сладката и медена. Дали ще ѝ надвием само с пазене?“ И без чума един обсаден град си има достатъчно грижи.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Вероятно от названието на самодивите „сладки медени“, наричани така, за да бъдат умилостивени и да не пакостят на хората.

С ЛАКЕРДА МЕД ЯМ. *Диал.* Върша всичко наопаки.

С ЛАЙНЯНО ВЪЖЕ ДА МЕ ЗАВЪРЖЕШ, ЩЕ ГО ПРЕГРИЗА. *Диал. Грубо.* Буен съм, упорит съм, не можеш да ме спреш, непременно ще направя това, което съм си наумил.

СЛАМА МИ ТУРИ, СЛАМА ЩЕ ЯМ. *Диал.* Прост и непретенциозен съм.

СЛАМЕНА ВДОВИЦА. *Шег.* Жена, чийто съпруг временно отсъствува.

СЛАМЕНЕН ВДОВЕЦ. *Шег.* Мъж, чиято съпруга временно отсъствува.

СЛЕД (ПОДИР) ДЪЖД КАЧУЛКА. Късно, когато не е нужно, със закъснение. — *Каква войска е това! — . . . — Петнайсетина солдатчета с един подпоручик. — Стигат, за да пуснат малко кръвчица, когато му дойде редът — . . . — След дъжд — качулка — . . . — Акцията мина, но идват избори.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Подир (по) дъжд качул.** *Диал.*

СЛЕД ДЯВОЛА ВЪРВИ И БОГУ СЕ МОЛИ. *Диал.* Двуличен, неискрен (е).

СЛЕД КАТО ИЗЯДОХ ВОЛА, ОПАШКАТА МУ ЛИ ДА ОСТАВЯ. Няма да се откажа от някаква работа, след като съм свършил по-голямата част от нея.

СЛЕД КАТО СЕ РЪКУВА, БРОИ СИ ПРЪСТИТЕ. За човек — който е много недоверчив, няма доверие в никого.

СЛЕД СМЪРТ ПОКАЯНИЕ. Без полза, когато е вече безполезно, излишно. *Виках я да ми помогне вчера, че не можех да оставя детето самò, а тя отказа да ми услужи, и на другия ден се разкаяла и иде да ми помага. — Е да, това се казва след смърт покаяние.*

СЛЕД НАС — ПОТОП. *Книж.* Като възклицание за изразяване на безотговорно отношение към нещо; да става каквото ще. *Карррай Бобик! — пелтечеше Темелков в ухото на сина. — Плюй на всичко! И без това вввсич. . .ко пропадна. След нас ппппотоп и. . . това е.* П. Незнакомов, Бяло и черно.

Израз, приписван на Людвик XV, а също и на неговата фаворитка мадам Помпадур, която го употребила за първи път през 1757 г., за да успокои краля, след едно поражение на френските войски.

СЛЕЗ БОЖЕ, ТА ГЛЕДАЙ! *Диал.* Възклицание, с което се изразява голямо учудване от нещо необикновено (най-често, когато свидлив човек даде някому нещо).

Още: **Стани (търчи), боже, та гледай.** *Диал.*

С ЛЕКА РЪКА. Безгрижно, лекомислено, без да се мисли за последиците. *Никога не е имало на земята владетел, който да раздава с толкова лека ръка имането, което са трупали неговите прадеди.* А. Каралийчев, Мравешка история. *Като знаел с каква лека ръка турските власти сега бесят българите, той не смеел да се прибере у дома си.* Г. Караславов, Освобождение. *Сиромасите са готови калта под ноктите си да извадят, а вие богатите се стискате, сякаш на оня свят ще отнесете всичко. — Абе Танасе, имането е събирано от деди, от бащи . . . Тъй с лека ръка пилее ли се?* В. Нешков, Настъпление.

С ЛЕКО СЪРЦЕ. Безгрижно, лекомислено, без да се мисли за последиците. *Постъпката му, на която се нае одеве с такова леко сърце, сега му се показа мъчна и страшна, и по-горе от силите му.* Ив. Вазов, Под игото. *Смел беше Косан и с леко сърце си играеше с щастието, което не веднъж беше го спасявало.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

СЛЕПИЛИ МИ СЕ ЧЕРВАТА. Много съм гладен, от дълго време не съм ял нищо; прегладнял съм. *Рекох да плюя, че де слюнка! Слепили ми се червата.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

Още: **Залепили ми се червата.**

СЛИВА (СЛИВИ) ЛИ ИМАШ В УСТАТА СИ. *Обикн. във 2 и 3 л. Неодобр.* Защо мълчиш, защо не отговаряш, защо не казваш нищо? *Гражданинът започнал да се оправдава . . . — Глупости! — прекъснала го лелята. — С връзки и магарето се опопва. Скъсали го били! А ти, господинчо, какво направи, за да не го скъсат? Сливи ли имаше в устата? Обади ли се на някого?* П. Незнакомов, Стара мечта. *Най-сетне дъщеря му слива ли е имала в устата си, та не му е казала, че човекът, когото обича, не е някой простак и развейпрах, а главен писар във финансовото министерство.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *—А защо мълчите?—надигна нарочно глас Наско, още зачервен.—Сливи ли имате в устата си? На мене е неудобно да започна, защото . . . разбирате защо? Чакате — какво чакате?* А. Манданджиев, Отровният шип.

От погов. Сливи му в устата, че не може да продума.

Още: **Орех ли имаш в устата си.** *Диал. Неодобр.*

СЛИЗАМ / СЛЯЗА ОТ ДНЕВЕН РЕД. *Книж.* Преставам да бъда обсъждан, разискван, не предстои да бъде осъществен. *Може би най-важният въпрос, който скоро няма да слезе от дневния ред, това е отношенията ни със съюзниците, главно със земеделците.* В. Нешков, Настъпление.

СЛИЗАМ / СЛЯЗА ОТ СЦЕНАТА. *Книж.* Преставам да действувам или да имам голямо, съществено значение. *Щом героите слязат от историческата сцена, . . . , памфлетът губи много от своята внушителна сила.* Б. Ангелов, Алеко Константинов.

СЛОВОМ И ЦИФРОМ. Абсолютно точно (при означаване на брой, количество). *Останах само с два лева словом и цифром.*

СЛОЖИ ГО В САЛАМУРА. *Ирон.* Като възклицание за изразяване на яд, когато някому не се дава нещо, което е безсмислено да се пази. *Студено ми е, а не ми позволяват да си нося новите ботуши. Сложи ги в саламура.*

СЛОЖИХ ВОДЕНИЦАТА. *Диал.* Заговорих по-ниско.
Още: **Снех воденицата.** *Диал.*

СЛОН МИ Е ПРЪДНАЛ В УШИТЕ. *Ирон. Грубо.* Никак не съм музикален, нямам никакъв слух.

С ЛОПАТА ДА ГИ РИНЕШ. В голямо количество са, в изобилие са, много са. — *Ама да не мислиш, че си незаменим? — ухили се Костадин . . . Де, де, такива като тебе с лопата да ги ринеш.* Ив. Петров, Нонкината любов. — *Тая нощ шумкарите му изгорили стружната в Балкана . . . — Голяма работа — отвърна докторът — неговите пари — с лопата да ги ринеш.* А. Каралийчев, Народен закрилник.

СЛУЖА ЗА МАША *някому.* Оръдие съм на някого, бивам използуван за постигане на чужди цели. *„Общото дело" е възможно само във втория случай, т. е. когато ние не работим в името на социализма, когато не разкриваме на работниците техните класови интереси, а ги оставаме да служат за маша на дребната буржоазия.* Г. Георгиев, Социализъм и демократизъм.

СЛУЖА ЗА ПАРАВАН *някому.* Прикривам обикн. умишлено нечии непочтени постъпки, дела. *Канеха разни компании, пиянствуваха и блудствуваха пред очите ти, . . . — Накрая — продължаваше Виктория — партията ги разбра и ги изгони, но те пак се върнаха и пак се опитаха да им служа за параван, но аз не им позволих.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. — *Ако е въпросът да ви умия очите, още сега ще го сторя. Но боя се, че ще ви хареса много да ви служа за параван и ще ме ангажирате и за третото тримесечие.* в. Вечерни новини, Нови епизоди из живота на Марко Кралевски.

СЛУЖА НА БОГА И НА МАМОНА. *Книж.* Угоднича на едни и на други, проявявам се неискрен, двуличен, нечестен.

СЛУЖА НА ДВАМА ГОСПОДАРИ. Угоднича едновременно на две враждуващи страни, партии или лица, проявявам се като неискрен, двуличен.

СЛУША МИ СЕ ДУМАТА *и по-рядко* **МОЯТА ДУМА СЕ СЛУША.** Вслушват се в мнението, в съветите ми, изпълнява се това, за което се застъпвам; имам влияние, авторитет. *И тя, като всяка тукашна жена, знае едно — мъжът има право на всичко, неговата дума се слуша . . . А защо сега това момиче не слуша? Как така ще върви против волята му?* Б. Несторов, Светлина над Родопите.
Още: **Минава ми (чува ми се, тежи ми) думата. Хваща ми се думата.** *Диал.*

СЛУШАМ СЪРЦЕТО СИ. 1. Действувам под влияние на чувствата си. *Ако слушаше сърцето си, тя трябваше веднага да го изпъди. Но нали бяха говорили с лейтенанта? И като потискаше лошото си чувство към Дундов, учителката се опитвше да го търпи.* Б. Несторов, Светлина над родопите.
2. Доверявам се на своето чувство към някого. *Неужели ние не сме се опознали още? Неужели трябваше да се ръководиш от думите на едно разсеяно дете, за да ме обиждаш с недружески подозрения, а не слуша сърцето си?* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс.

С ЛЪЖИЦА МЕД ИСКАМ ДА ПОДСЛАДЯ ВРЕД. *Диал. Ирон.* Старая се с минимални средства да постигна голям резултат.

С ЛЮДСКА ПИТА МАЙЧИН ПОМЕН. *Диал. Ирон.* За проявена щедрост с чужди средства; за разпореждане с чужди блага. *Той дава на татарския княз Ногая Мичевата дъщеря Ефросина, като своя собствена, за да го спечели на страната си. Тъй той направил. . . „с людска пита майчин помен!"* Т. Шишков, История на българския народ.
Още: **С чужда пита майчин помен.** *Диал. Ирон.*

С ЛЮДСКО БЛЮДО ЗАДУША. *Диал. Ирон.* За проявена щедрост с чужди средства; за самоволно разпореждане с чужди блага, средства.
Още: **С чуждо блюдо задуша.** *Диал. Ирон.*

С ЛЯВАТА <СИ РЪКА> ЛИ ДА СЕ КРЪСТЯ, С ДЯСНАТА ЛИ. Като възклицание за изразяване на недоумение, недоволство, възмущение от нещо нередно, необичайно; да се чудиш и да се маеш. *На Велики петък хоро играеш, а си тръгнал при светицата Куни да ходиш. С лявата ли да се кръстя, с дясната ли и аз не зная!* К. Петканов, Морава звезда кървава.

Още: **С лявата <си ръка> ли да се прекръстя, с дясната ли. Да се кръстиш с лява<та> ръка (с двете ръце).**

С ЛЯВАТА <СИ РЪКА> ЛИ ДА СЕ ПРЕКРЪСТЯ, С ДЯСНАТА ЛИ. Като възклицание за изразяване на недоумение, недоволство, възклицание от нещо нередно, необичайно; да се чудиш и да се маеш.

Още: **С лявата <си ръка> ли да се кръстя, с дясната ли. Да се прекръстиш с лява<та> ръка (с двете ръце).**

СЛЯЗЪЛ ОТ КОНЯ И СЕ КАЧИЛ НА МАГАРЕ. За човек, който се е лишил от нещо ценно и попаднал на по-лошо.

СЛЯПА МИ Е КОБИЛКАТА *за някъде. Диал.* Не ми се отива някъде. *За тамо сляпа ми е кобилката.* Ст. Младенов, Български тълковен речник.

Още: **Кьорава ми е кобилката.** *Диал.* **Не ми види кобилката.** *Диал.*

СЛЯПА<ТА> НЕДЕЛЯ. Моментът, времето, когато някой, без много да мисли или да се колебае, решава да се ожени. *Можете да бъдете абсолютно уверен, че ако харесам мъж, той ще бъде от същия кръг, отдето сте и вие. Кондарев се облегна на стола. Християна сведе очи към масата и на широкото ѝ чело се появи отвесна бръчка. — Никой не знае какво ще му донесе сляпата неделя — каза тя.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Ха, наистина ли щял си да се жениш?... Комуто е дошла сляпата неделя, той се дави напосоки — процеди тя язвително.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Пред вас двамина се трепят за една. Нас и коритан не ни рачи. — Дано доде сляпата неделя и към вас да завърнат.* П. Ю. Тодоров, Зидари.

Още: **Сляпата събота (седмица). Кокошата неделя.** *Диал.* **Кьорава<та> неделя.**

СЛЯПА<ТА> СЕДМИЦА. Моментът, времето, когато някой, без много да мисли или да се колебае, решава да се ожени. *Но идват слепи дни не само за младия и влюбения, когато съвсем неочаквано една избягвана жена замъгля погледа му. Та после си казва: „Дойде сляпата седмица и се ожених!"* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

Още: **Сляп<та> неделя (събота).**

СЛЯПА<ТА> СЪБОТА. Моментът, времето, когато някой, без много да мисли или да се колебае, решава да се ожени. *Когато ѝ дойде сляпата събота, тя сама ще си намери съпруг.* Ст. Чилингиров, Рибена кост.

Още: **Сляпа<та> неделя (седмица). Кьорава<та> събота.**

СЛЯПО И САКАТО. *Пренебр.* Всички, включително и най-неспособните и негодните. *Аз в месеца свалям един милион пъти шапката, ... на сляпо и сакато се кланям.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Дъжд ласки и милувки приимахме тогаз / днес сляпо и сакато възбуждат срещу нас.* Ив. Вазов, Бури и мелодии.

Още: **Кьорав<о> (куцо) и сакат<о>.** *Пренебр.*

СМАЗВАМ / СМАЖА ГЛАВАТА *някому.* Справям се жестоко с някого, като го пребивам до смърт, унищожавам или обезвредявам напълно. *Когато пък минаха германците и отседнаха в селото, Петрунка се кискаше с тях и току менеше роклите... И все накъдрена, все напудрена и начервена... На Васил му идваше да ѝ смаже главата, да я затрие от земята, кучката му ниедна.* Кр. Григоров, Игличево. *Слушай какво ще ти кажа: да не съм те виждал повече с онази, снощната, защото главата ти ще смажа! Кольо пребледня; разтрепера се и той от яд.* Г. Райчев, Златният ключ. — *Аз ти благодаря, че ми каза за твоя таен спътник. Цяла банда се крие зад него, но аз ще я разкрия, на всички до един ще смажа главата!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

Още: **Смачквам / смачкам главата. Смазвам / смажа мутрата.** *Грубо.*

СМАЗВАМ / СМАЖА ГЛАВАТА НА ЛАМЯТА. Унищожавам или обезвредявам най-големия си неприятел. *Предстоеше тежка, гладна година. Но — нека. — Опитахме се да смажем главата на ламята — не успяхме, надви ни. Ех... Дошло е за целия народ и*

здраве да е само и живот! Няма да се дигнат само тия, които легнаха в гробовете. Д. Талев, Илинден. *Надяваха се* [българите] *само на бога, когото молеха и денем, и нощем, и всякога, когато им дойдеше на ума — да проводи някой силен християнски цар да смаже главата на тая ламя* [турците]. Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.

СМАЗВАМ / СМАЖА КОКАЛИТЕ *някому.* Справям се жестоко с някого, като го пребивам до смърт или унищожавам. *Ще го видиш сега в неделя — кокалите им ще смаже! — извика самодоволно бай Ганьо.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

СМАЗВАМ / СМАЖА КОЛАТА. Давам подкуп, рушвет. *Това, че сме набори, не ме задължава никак, драги, да ти смазвам колата.* Н. Хайтов, По земята.
Още: **Намазвам / намажа (подмазвам / подмажа) колата.**

СМАЗВАМ / СМАЖА ЛУБА *някому. Диал.* Заставям някого да престане да своеволничи; усмирявам, укротявам.
Още: **Свивам / свия луба.** *Диал.*

СМАЗВАМ / СМАЖА МУТРАТА *някому. Грубо.* Справям се с някого жестоко, като го пребивам до смърт, унищожавам или обезвредявам напълно. — *Тая вечер съм караул! Нали знаеш, Донке!... Сега при тия събития всичко може да се случи и нашите... като тоя тук, дето не ме оставихте да му смажа мутрата.* М. Грубешлиева, Оказионен магазин.
Още: **Смазвам / смажа главата.**

СМАЗВАМ / СМАЖА ОПАШКАТА *на някого. Диал.* Засрамвам някого, като го изобличавам и така го заставям да се смири, укроти.
Още: **Пребивам / пребия опашката.**

СМАЙВАМ СЕ / СМАЯ СЕ КАТО КУЧЕ В НЕБРАНО ЛОЗЕ. *Диал.* Извънредно много се изплашвам и не мога да намеря изход от неблагоприятното положение, в което съм изпаднал по моя вина (употребява се обикн., когато някой е заловен при извършване на нещо нередно).
Още: **Забърквам се / забъркам се като куче в небрано лозе.**

СМАЙВАМ СЕ / СМАЯ СЕ КАТО ПСЕ В СЛИВИ. *Диал.* Извънредно много се изплашвам и не мога да намеря изход от неблагоприятното положение, в което съм изпаднал по моя вина (употребява се обикн., когато някой е заловен при извършване на нещо нередно).
Още: **Забърквам се / забъркам се като псе в сливи.** *Диал.*

С МАЙЧИНОТО МЛЯКО. От рождение. *Могат да се видят дълбоките извори на страшната омраза към чужденеца нашественик, предавана от поколение на поколение с майчиното мляко.* А. Гетман, Виетнамско сърце. *Ние, българските жени и майки, внедряваме още с майчиното мляко в нашите деца любов към великия и непобедим Съветски съюз.* в. Работническо дело.

СМАЧКВАМ / СМАЧКАМ ГЛАВАТА *на някого.* Справям се жестоко с някого, като го пребивам до смърт, унищожавам или обезвредявам напълно. — *Само очите ми да го видят, гол ще го съблеча, с катран ще го намажа,... Ще кажа на братята ти да му смачкат главата.* К. Петканов, Омайно биле. *Грабнал секирата и се приготвил за всеки случай... Сърцето на стареца се разтупкало, той събрал сили и само с един замах смачкал главата на турчина.* Кр. Григоров, Игличево. — *Проклета жълта еврейка! Змия усойница! Когато и да е, ще ти смачкам главата!* К. Петканов, Златната земя.
Още: **Смазвам / смажа главата.**

СМАЧКВАМ / СМАЧКАМ ГЛАВАТА НА ЗМИЯТА. Унищожавам или обезвредявам най-големия си неприятел. *След около час списъка на лицата, които трябваше да бъдат арестувани, бе готов... — Струва ми се, от града са множко... — Ръководителите — рече Касаветов,... — Смачкай на змията главата, ако искаш да си спокоен.* Г. Караславов, Обикновени хора.

СМАЧКВАМ / СМАЧКАМ ФАСОНА *на някого.* Накарвам някого да не бъде горделив, надут; сломявам високомерието на някого. *Той и без това си беше надут и високомерен.*

„Чакай! — закани му се Борис. — На тебе барем ще смачкам фасона!“ Г. Караславов, Обикновени хора. — *Оставате ме вие, ами вземете мерки, та смачкайте фасона на тоя ревизор, да обърне тоягата от другия край, че инак зле ни се пише!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Той недоумяваше, струваше му се, че пак са го измамили, че това не е съд, а някакъв заговор, за да го унижат, още повече, за да му смачкат фасона, както се изразяваше Виктория.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Тя събра няколко момичета и с шепот им разказа, че вчера викали Ицко в дружинния съвет. Сигурно са му смачкали фасона.* П. Стъпов, Човекът от трамвая.

Още: **Счупвам / счупя фасона.**

С МЕД ДА ГО (Я) МАЖЕШ (МАЖА). *След условно изр. Ирон.* Много ще съм доволен, ще се примиря с нещо (за нещо по-малко лошо, отколкото изглежда или по-малко лошо, по-поносимо в сравнение с друго).

Още: **С мед да го (я) храниш (да намажеш, да нахраниш).** *Ирон.*

С МЕД ДА ГО (Я) НАМАЖЕШ (НАМАЖА). *Ирон.* Вж. С мед да го (я) мажеш (мажа).

С МЕД ДА ГО (Я) НАХРАНИШ (НАХРАНЯ). *След условно изр. Ирон.* Много ще съм доволен, ще се примиря с нещо (за нещо по-малко лошо, отколкото изглежда или по-малко лошо, по-поносимо в сравнение с друго). *Пълна е държавата на падишаха с бегълци от войската. И само това да му е гайлето, с мед да ги нахрани.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Още: **С мед да го (я) храниш (мажеш, намажеш).** *Ирон.*

С МЕД ДА ГО (Я) ХРАНИШ (ХРАНЯ). *След условно изр. Ирон.* Много ще съм доволен, ще се примиря с нещо (за нещо по-малко лошо, отколкото изглежда или по-малко лошо, по-поносимо в сравнение с друго). *Само това зло да е, с мед да го храниш.* ● *Една беля да е, с мед да я храниш.* ● *— Скъсах си чорапа като паднах. — То това да е, с мед да го храниш, ами и крака си нараних.*

Още: **С мед да го (я) нахраниш (да мажеш, да намажеш).** *Ирон.* **С шекер да го (я) храниш.** *Ирон.*

С МЕКИ ОЧИ. Който има мекушав характер; отстъпчив, добродушен. *Като стар труженик, Гинчев имаше права да иска стипендии за своите деца, но нали беше с меки очи, той не можа даже едно свидетелство за бедност да си извади.* Ив. Шишманов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Ти каквато си с меки очи, всекиму обещаваш, всекиму услужваш, а за себе си не помисляш.*

СМЕКЧАВАМ / СМЕКЧА СЪРЦЕТО *на някого.* Въздействувам на някого да не бъде суров или жесток, да постъпи човечно. — *Ще ни вземе нивицата, така да знаеш!... Боже, аз си го зная все оня Драгун. Господ му е смекчил сърцето.* Кл. Цачев, Горчив залък. *Първата мисъл на Пешо бе да отиде при нея и здравата да я напердаши... Но безпомощния вид на момиченцето, нейните уплашени очи... смекчиха сърцето му.* П. Вежинов, Следите остават. *Нищо не можеше да смекчи... коравото сърце на Нако.* Кр. Велков, Село Борово.

СМЕНИЛ СЪМ СИ ЛЕГИТИМАЦИЯТА. *Жарг.* Вж. Сменил съм си паспорта.

СМЕНИЛ СЪМ СИ ПАСПОРТА. *Жарг.* Обезобразил съм си лицето, обезобразен съм вследствие на силно нараняване, на преживяна катастрофа.

Още: **Сменил съм си легитимацията.** *Жарг.*

СМЕНЯМ / СМЕНЯ ПЛОЧАТА. *Жарг.* Преставам да говоря за нещо, заговорвам за друго, сменям темата на разговор. *Стига си ми се оплаквала, всичко разбрах. Смени плочата!*

СМЕТКА БЕЗ КРЪЧМАР<Я>. Нещо, което се замисля, крои, без обаче да се имат пред вид обстоятелствата, от които зависи неговото осъществяване. *Всичко това, за което ми говори тъй дълго, беше сметка без кръчмар, защото нямаше още налице никакви реални възможности за осъществяване.*

СМЕТКАТА МИ Е НАПРАВЕНА БЕЗ КРЪЧМАР<Я>. Вж. Сметката ми излиза / излезе без кръчмаря. *Все се стреми да победи и подчини!... „Какво си мисли той? —*

рече си негласно Лена. — Сметката му е направена без кръчмаря. Така лесно и евтино няма да се дам!“ Й. Гешев, Вик от тъмнината.

СМЕТКАТА МИ ИЗЛИЗА / ИЗЛЕЗЕ БЕЗ КРЪЧМАР<Я>. Излъган съм в надеждите си, в очакванията си, защото не съм преценил достатъчно добре обстоятелствата, от които зависи осъществяването на това, към което се стремя. *Ама той е особен човек. Уж много сметки си прави, а в края на краищата сметката му излиза без кръчмаря.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

Още: **Сметката ми е направена без кръчмар<я>.**

СМЕШВАМЕ СИ / СМЕШАМЕ СИ ШАПКИТЕ. *Диал.* Скарваме се. *Я да поседнем — посочи столовете Честослав. — Вярно е, че писмата ти напоследък бяха пълни с тъга — това забелязахме, но не разбрахме нищо точно. Пазил си се от цензурата на епископа, нали, нещо сте си смешали шапките!* Й. Вълчев, Стъпала към небе.

Още: **Разменяме си / разменим си (размесваме си / размесим си / разбъркваме си / разбъркаме си, променяме си / променим си, омесваме си / омесим си, сбъркваме си / сбъркаме си, сритваме си / сритаме си) шапките. Омешваме си / омешим си шапките.** *Диал.*

СМЕШЕНИЕ НА ЕЗИЦИТЕ. *Книж.* Голяма неразбория. *На тях* [хората] *е нужно да създадат смешение на езиците и вавилонско стълпотворение в нашата страна.* Г. Димитров, До отечественофронтовска България.

От библейската легенда за построяването на вавилонската кула, където бог, разгневен, смесил езиците на строителите, поради което те престанали да се разбират и кулата останала недовършена.

СМЕЯТ МИ СЕ И КУЧЕТАТА. Станал съм за смях на всички; опозорил съм се. — *Да се маха от главите ни тоя мързелан! Ако го вземем при нас и кучетата ще ни се смеят.* П. Велков, Стълба до небето.

СМИЛА МИ / СМЕЛЕ МИ УМА *нещо.* Лесно разбирам, схващам, проумявам нещо. *Гледаш го нищо и никакъв човек, заедно, дето се вика, сте отраснали, заедно овце сте пасли като деца, а сега ти каже някоя, та да се чудиш дорде я разбереш... Социализъм да се строи, преходен период... Трудно ги смилаше умът му тия думи.* Кр. Григоров, Новодомци.

СМИЛАМ / СМЕЛЯ НА КАЙМА. *Обикн. в св. вид.* **1.** *Някого.* Набивам жестоко някого, пребивам, смазвам от бой. *Баща му се закани да го смеле на кайма, като се върне.*

2. *Някого или нещо.* Унищожавам напълно. *Какво му е на човека най-после? Да не ви падне някой на устата, на кайма го смилате.* Ем. Манов. Ден се ражда.

Още: **Направям / направя на кайма. Смлатвам / смлатя на кайма.** *Диал.*

СМИТАМ ОТ ЧЕТИРИТЕ КЬОШЕТА. *Диал.* Говоря измислици; лъжа.

СМИТАМ РОСА. *Диал.* Бягам много бързо, стремглаво.

СМЛАТВАМ / СМЛАТЯ НА КАЙМА. *Обикн. в св. вид. Диал.* **1.** *Някого.* Набивам жестоко някого; пребивам, смазвам от бой.

2. *Някого или нещо.* Унищожавам напълно.

Още: **Направям / направя /смилам / смеля) на кайма. Смлатвам / смлатя на пихтия.** *Диал.*

СМЛАТВАМ / СМЛАТЯ НА ПИХТИЯ. *Обикн. в св. вид. Диал.* **1.** *Някого.* Набивам жестоко някого; пребивам, смазвам от бой.

2. *Някого или нещо.* Унищожавам напълно.

Още: **Направям / направя на пихтия. Смлатвам / смлатя на кайма.** *Диал.*

С МЛЯКО ПО УСТАТА. Още много млад, незрял и съвсем неопитен.

С МОЗЪК В ГЛАВАТА. Разумен, умен. — *Един човек със здрав разум и с мозък в главата би потърсил друга печалба вместо да гладува от писателство.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

С МОИТЕ КАМЪНИ ПО МОЯТА ГЛАВА. С моите доводи, средства срещу мене. *Гърци иска да ни прави той* [наместникът], *дядо хаджи, а вие му помагате, харчите народните пари и свои давате, та с наши камъни по нашите глави.* Д. Талев, Железният светилник. *Враговете знаят къде да натиснат, те се ловят в наши стари и изпитани оръжия — агитация против войната. Ясно ли ти е, Дойчине, те не гъделичкат, а слагат пръст в раната, но затуй пък ние така трябва да организираме нашата работа, че с техните камъни — по техните глави.* В. Нешков, Настъпление.

СМОК ДА ТЕ ИЗПИЕ. *Обикн. във 2 и 3 л.* Да загинеш, да умреш. — *Денчо попийва ли още? — Пие, смок да го изпие.* В. Нешков, Настъпление.

СМРАЗЯВАМ / СМРАЗЯ КРЪВТА *на някого.* Предизвиквам силен страх, ужас у някого; силно го изплашвам. *А кучетата немилостиво и свирепо го преследваха, и техният ужасен вой смразяваше кръвта му.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Колко е тежко да слугуваш на човек като Драгия Вълков. Само като те погледне, ще ти смрази кръвта.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Имаше на времето един поляк, Бонке, дето смразяваше кръвта на децата. Но той повече плашеше, отколкото да ти направи зло.* Кр. Григоров, Танчо от Гороцвет. *Свирепият му* [на Щерев] *поглед и зловещото дуло на парабела смразиха кръвта на бившия овчар. Силно изплашен, той подаде пушката си.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

Още: **Смразявам / смразя кръвчицата.**

СМРАЗЯВАМ / СМРАЗЯ КРЪВЧИЦАТА *на някого.* Вж. **Смразявам / смразя кръвта** *на някого. Ех, да ми е сега револверът! — скърцаше в безсилие зъби Ленко. — Ще му смразя кръвчицата!* Г. Караславов, Ленко.

СМУЧА КРЪВТА *на някого.* Измъчвам, мъча, жестоко експлоатирам някого. *Но той бе доволен, дето е предупредил гостите да не ходят у тоя лош човек, забогатял от въстанието, който смучеше кръвта на бедните с помощта на богатството си и на властта.* Д. Шишманов, Първо разочарование. *Тя* [държавата] *е, която е разделила народа на бедни и богати. Богатите са белязаните. Те са червендалести, защото смучат народна кръв.* К. Петканов, Морава звезда кървава. — *Запомнете името на този човек, приятели. Енгелс! Живял е той сред нас, работниците, не да смучи кръвта ни, не да граби джоба ни.* Бр. Йосифова, Бирена чаша с монети.

Още: **Пия кръвта. Смуча кръвчицата (потта).**

СМУЧА КРЪВЧИЦАТА *на някого.* Измъчвам, мъча, жестоко експлоатирам някого. *Фашистите искаха народът да е неграмотен, та по-лесно да го покоряват, по-лесно да му смучат кръвчицата.* Кр. Григоров, Игличево. — *Жельо, ние всички сме братя. Но нас ни заблуждават разни банкери, кожодери и продажници и ни смучат кръвчицата.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

Още: **Смуча кръвта (потта). Пия кръвчицата.**

СМУЧА ОТ ПРЪСТИТЕ СИ. Несполучливо създавам, сътворявам нещо, без да се придържам към реалната действителност (обикн. за произведение на изкуството). *Затворили сме се в София, смучем сюжети от пръстите си и се чудим защо не се раждат големите картини.* П. Незнакомов, След нас потоп. *Необходима ми е солидна и всестранна подготовка... Не може инак. Няма теориите и аргументите да смуча от пръстите си.* Г. Караславов, Изчадия адови.

Още: **Изсмуквам / изсмуча из (от) пръстите си** /във 2 знач./.

СМУЧА ПОТТА *на някого* и **СМУЧА** *нечия* **ПОТ <И КРЪВ>.** Измъчвам, мъча, жестоко експлоатирам някого. — *„Бог е създал два вида люде само: — Едните — чужда кръв и пот да смучат, / а другите пък смукани да бъдат!* Ст. Михайловски, Страници из дневника на Мирза-Аббасъ. *Сиромах човек си, а се водиш с тия, дето смучат потта на сиромашта.* М. Марчевски, Героите на Белица. — *Акциите са начин, по който те си разпределят печалбите. — Кои? — попита Елка. — Тия, които смучат потта ни.* Д. Димов, Тютюн. *Ала които си бяха чорбаджии от по-рано, които заедно с турците бяха смукали сиромашка пот, те пак чорбаджии си останаха.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Ям потта. Смуча кръвта (кръвчицата).**

СМЪДВА МЕ / СМЪДНЕ МЕ ПОД ЛЪЖИЧКАТА. Внезапно и неприятно се засягам от нещо (обида, яд и под.); жегва ме нещо.

СМЪКВАМ / СМЪКНА БУЛОТО. 1. *На нещо.* Разкривам обикн. някаква непочтена постъпка, някакви непочтени дела. *Сега братята ѝ заговориха направо, смъкнаха гъстото було отпред очите ѝ. Тя виждаше ясно унижението си, своето позорно примирение.* Д. Талев, Самуил.
2. *На някого.* Показвам истинския лик на някого.
Още: **Вдигам / вдигна (махам, махвам / махна, снемам / снема, свалям / сваля) булото.**

СМЪКВАМ / СМЪКНА В ГРОБА. Ставам причина за смъртта на някого, уморявам. *Но тъкмо когато се двоумеше дали да обрече или да не обрича гората в Усойната за продан, . . . — болест го простна на легло и го* [дядо Стоимен] *смъкна в гроба.* Ил. Волен, Божи хора.
Още: **Свалям / сваля (вкарвам / вкарам, завличам / завлека) в гроба. Пращам / пратя (изпращам / изпратя) в гроба** /във 2 знач./.

СМЪКВАМ / СМЪКНА ЗДРАВЕТО *на някого.* **1.** Чрез побой, изтезания, подлагане на глад и под. разболявам някого, изтощавам организма на някого. *Те губят, нашият подем ги вбесява, те ще бият и ще трепят, друго няма какво да правят. — Смъкнаха ни здравето, а ти думаш, няма какво да правят.* Г. Караславов, По наклон.
2. Преуморявам някого прекалено много чрез непосилна, изтощителна работа или от голямо напрежение при постигане на нещо.
Още: **Вземам / взема здравето.**

СМЪКВАМ / СМЪКНА <И> РИЗАТА ОТ ГЪРБА *на някого.* Безмилостно ограбвам някого, като го оставям без каквито и да е средства. — *Готовановци, глупци! Повлекли се по ума на Спасковия хайдутин . . . Той, да има колай, ризата от гърба ти ще смъкне.* Г. Караславов, Селски истории. *Видехте ли се какви сте женки, а не само да нападате тая власт! — . . . — Абе, и тия, и вие все сте от един дол дренки — казаха неутралните. — Всеки гледа да ти смъкне ризата от гърба.* Ст. Ц. Даскалов, Без межда.
Още: **Вземам / взема (свалям / сваля, свличам / свлека, събличам / съблека) <и> ризата от гърба.**

СМЪКВАМ / СМЪКНА КАЙМАКА *от (на) нещо. Диал.* Вземам най-хубавата част от нещо, печалбите от нещо.
Още: **Обирам / обера каймака.**

СМЪКВАМ / СМЪКНА КОЖАТА <ОТ ГЪРБА> *на някого.* **1.** Наказвам някого много строго, сурово, като го бия жестоко. — *Слушай! — казваше той строго на жена си. —Гледай хубаво, тоя кютук да не направи някоя поразия!... Сетне и него ще пречукам, ама и на тебе кожата ще смъкна.* Г. Караславов, Селски истории. *Чичо ти, . . . , отиде към копчето* [електрическото], *дето светна и рече: — Чакай и аз да го натисна! И додето го натисне — то изпука и угасна! . . . Сутринта рано се измъкнахме, . . . Да бяха разбрали какво направи чичо ти — щяха да ни смъкнат кожите.* А. Каралийчев, Вихрушка. *И кой наистина можеше да ти помогне, когато те арестуват в името на закона, а с тоягите на беззаконието те причакат насред пътя и ти смъкнат кожата?* Г. Караславов, По наклона.
2. Безмилостно ограбвам, експлоатирам някого. *Чорбаджията търси да смъкне кожата на някой сиромах. Работа на комунистите е да му отворят очите.* Г. Караславов, Селски истории. — *Осем години — . . . — сговористите ни ограбваха, пердашеха ни все за тия пусти държавни интереси. Е, питаме: когато нищо не ни остана за вземане, на Земеделския съюз ли, на нашия съюз ли се падна ред да ни смъкне и кожите от гърбовете все за тия висши държавни интереси?* Г. Караславов, На прав път.
Още: **Свличам / свлека (одирам / одера, съдирам / съдера) кожата <от гърба>. Дера кожата <от гърба>** /към 2 знач./. **Смъквам / смъкна кожичката (кожицата)** /към 1 знач./.

СМЪКВАМ / СМЪКНА КОЖИЦАТА *на някого.* Вж. Смъквам / смъкна кожичката на някого. *Тъй се искаше на околийския началник да пипне в някоя конспирация този Пиронев! Ще смъкне кожицата му, тъпкано ще му го върне и за обидата в някогашната Лягова механа.* Г. Караславов, Обикновени хора.

СМЪКВАМ / СМЪКНА КОЖИЧКАТА *на някого.* Наказвам някого много строго, сурово, като го бия жестоко. — *Хо-о-о, тъй ли, преструваш се, че умираш. Мислиш, че хапльо имаш насреща си, кожичката ти ще смъкна, кекавец мръсен.* В. Нешков, Настъпление.
Още: **Смъквам / смъкна кожата** /в 1 знач./. **Смъквам / смъкна кожицата.**

СМЪКВАМ / СМЪКНА МАСКАТА. 1. *На някого.* Разкривам истинския образ на някого, показвам някого в истинския му лик; разобличавам. *А най-опасни врагове са тези, които са маскирани,... Трябва да имаме способност да ги откриваме, да им смъкваме маските.* Г. Димитров, България и Югославия ще вървят заедно. *Генерал Козлов стана и поздрави в лицето на нашите делегати българския народ и неговия вожд, легендарния борец Георги Димитров, който в сърцето на Германия пръв смъкна маската на национал-социалистическия звяр.* Г. Белев, Какво видях в Америка.
2. *На нещо.* Отстранявам нещо, което прикрива истинския лик на нещо друго. *Смъкна маската на любезността и неочаквано повиши тон.*
Още: **Свалям / сваля (снемам / снема) маската.**

СМЪКВАМ / СМЪКНА ОТ БЕСИЛКАТА *някого.* Избавям, спасявам някого от непосредно застрашаваща го смърт, от обесване.
Още: **Свалям / сваля от бесилката. Смъквам / смъкна от въжето (бесилото).**

СМЪКВАМ / СМЪКНА ОТ БЕСИЛОТО *някого.* Избавям, спасявам някого от непосредно застрашаваща го смърт, от обесване.
Още: **Смъквам / смъкна от бесилката (въжето). Свалям / сваля от бесилото.**

СМЪКВАМ / СМЪКНА ОТ ВЪЖЕТО *някого.* Избавям, спасявам някого от непосредно застрашаваща го смърт, от обесване. *Защищавал някакъв комунист. . .? Речта му била блестяща. Просто смъкнал човека от въжето!* М. Грубешлиева, Пред прага.
Още: **Свалям / сваля от въжето. Смъквам / смъкна от бесилката (бесилото).**

СМЪКВАМ / СМЪКНА ОТ ЕДНА ОВЦА <ПО> ДВЕ КОЖИ. Безмилостно ограбвам, жестоко експлоатирам. *Преди девети септември по тия места обикаляха с автомобили и моторетки агентите на едрите износители и фабриканти, които майсторски смъкваха по две кожи от една овца, подбиваха цените, поглъщаха като акули народния труд и пълнеха джобовете си.* в. Отечествен фронт.
Още: **Дера от една овца <по> две кожи.**

СМЪКВАМ / СМЪКНА ПАГОНИТЕ *на някого.* Наказвам военен, като го лишавам от чин; разжалвам. — *Хм. Рекоха, че ще му смъкнат пагоните, и го върнаха пак в село. Какви завистливи хора, ей! — дудне Боньо Дървото.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.
Още: **Свалям / сваля пагоните.**

СМЪКВАМ / СМЪКНА ПО ДВЕ КОЖИ ОТ ГЪРБА *на някого* и **СМЪКВАМ / СМЪКНА ПО ДВЕ КОЖИ** *от някого.* Безмилостно ограбвам, експлоатирам някого. *Събираше хората и им говореше за теглото на народа и за неговата сила — че без народа царщината е нищо, че ако той е слаб и немощен, слугите на падишаха смъкват от него и по две кожи.* Л. Стоянов, Мехмед Синап. *С нищо друго не се спекулира така безогледно, ..., както с патриотизма . . . С него започват войните, . . . , в негово име смъкват по две кожи от гърба на народа всевъзможните спекуланти.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *„Ще рече, може и правоверен да не види хаир — . . . Ще рече и от правоверния смъкват по две кожи“.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
Още: **Дера (съдирам / съдера) по две кожи <от гърба>. Смъквам / смъкна по две кожи от гърбината.**

СМЪКВАМ / СМЪКНА ПО ДВЕ КОЖИ ОТ ГЪРБИНАТА *на някого.* Вж. Смъквам / смъкна по две кожи от гърба *на някого.* — *Социално ще рече народно. — А национално? — И то народно. — Значи, два пъти народно. Защо? — Защото то по две кожи ще ни смъква от гърбините.* Г. Караславов, Как чичо Дичо се отказа. . .

СМЪКВАМ СИ / СМЪКНА СИ МАСКАТА. Разкривам истинския си образ, показвам се такъв, какъвто съм. *Най-сетне той си смъкна маската — не можа да издържи дълго да играе ролята на безразличен към нея човек.*
Още: **Свалям / сваля (снемам / снема) маската.**

СМЪКВАМ / СМЪКНА ЧУЛА *на някого. Диал.* Махам някого от работата му.

СМЪКВА СЕ / СМЪКНЕ СЕ <ВОДЕНИЧЕН> КАМЪК ОТ ГЪРБА МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Смъква се / смъкне се <воденичен> камък от раменете (плещите) ми. Сваля се / свали се (пада / падне) <воденичен> камък от гърба ми. Смъква се / смъкне се товар (<тежко> бреме, планина) от гърба ми.**

СМЪКВА СЕ / СМЪКНЕ СЕ <ВОДЕНИЧЕН> КАМЪК ОТ ПЛЕЩИТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене. *Насядалите под сайванта полицаи и войници ни дадоха свободен път. От плещите ни се смъкна воденичен камък.* К. Митев, През бури. *Работниците слушаха с полуотворени уста. Челата им се бяха разведрили. Очите им горяха. Неусетно тоя магьосник смъкна воденичния камък от плещите им.* А. Каралийчев, В Искърския пролом.

Още: **Смъква се / смъкне се <воденичен> камък от гърба (раменете) ми. Сваля се / свали се (пада / падне) <воденичен> камък от плещите ми. Смъква се / смъкне се товар (<тежко> бреме, планина) от плещите ми.**

СМЪКВА СЕ / СМЪКНЕ СЕ <ВОДЕНИЧЕН> КАМЪК ОТ РАМЕНЕТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Смъква се / смъкне се <воденичен> камък от гърба (плещите) ми. Сваля се / свали се (пада / падне) <воденичен> камък от раменете ми. Смъква се / смъкне се товар (<тежко> бреме, планина) от раменете ми.**

СМЪКВА СЕ / СМЪКНЕ СЕ ПЛАНИНА ОТ ГЪРБА МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо нериятно за мене.

Още: **Смъква се / смъкне се планина от раменете (плещите) ми. Пада / падне (сваля се / свали се) планина от гърба ми. Смъква се / смъкне се товар (<воденичен> камък, <тежко> бреме) от гърба ми.**

СМЪКВА СЕ / СМЪКНЕ СЕ ПЛАНИНА ОТ ПЛЕЩИТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Смъква се / смъкне се планина от гърба (раменете) ми. Сваля се / свали се (пада / падне) планина от плещите ми. Смъква се / смъкне се товар (<воденичен> камък, <тежко> бреме) от плещите ми.**

СМЪКВА СЕ / СМЪКНЕ СЕ ПЛАНИНА ОТ РАМЕНЕТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Смъква се / смъкне се планина от гърба (плещите) ми. Сваля се / свали се (пада / падне) планина от раменете ми. Смъква се / смъкне се товар (<воденичен> камък, <тежко> бреме) от раменете ми.**

СМЪКВА СЕ / СМЪКНЕ СЕ <ТЕЖКО> БРЕМЕ ОТ ГЪРБА МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Смъква се / смъкне се тежко бреме от раменете (плещите) ми. Сваля се / свали се (пада / падне) <тежко> бреме от гърба ми. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък (товар, планина) от гърба ми.**

СМЪКВА СЕ / СМЪКНЕ СЕ <ТЕЖКО> БРЕМЕ ОТ ПЛЕЩИТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Смъква се / смъкне се <тежко> бреме от гърба (раменете) ми. Сваля се / свали се (пада / падне) <тежко> бреме от плещите ми. Смъква се / смъкне се товар (<воденичен> камък, планина) от плещите ми.**

СМЪКВА СЕ / СМЪКНЕ СЕ <ТЕЖКО> БРЕМЕ ОТ РАМЕНЕТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Смъква се / смъкне се <тежко> бреме от гърба (плещите) ми. Сваля се / свали се (пада / падне) <тежко> бреме от раменете ми. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък (товар, планина) от раменете ми.**

СМЪКВА СЕ / СМЪКНЕ СЕ ТОВАР ОТ ГЪРБА МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене. *Ух, поотлекна ми — каза си учител Трайко, като излезе из общинската канцелария. Там като че нящо го задушаваше. И сети сега, че един товар се смъкна от гърба му.* Т. Г. Влайков, В село. — *Ще бием турчина общо, няма какво!... По някакъв неочакван, чуден начин, огромният товар се смъкна от гърба на Раковски, някаква лекота го обхвана.* Ст. Дичев, За свободата.

Още: **Смъква се / смъкне се товар от раменете (плещите) ми. Сваля се / свали се (пада / падне) товар от гърба ми. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък (<тежко> бреме, планина) от гърба ми.**

СМЪКВА СЕ / СМЪКНЕ СЕ ТОВАР ОТ ПЛЕЩИТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Смъква се / смъкне се товар от гърба (раменете) ми. Сваля се / свали се (пада / падне) товар от плещите ми. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък (<тежко> бреме, планина) от раменете ми.**

СМЪКВА СЕ / СМЪКНЕ СЕ ТОВАР ОТ РАМЕНЕТЕ МИ. Почувствувам голямо облекчение, олеква ми, защото се туря край на нещо и се освобождавам от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно за мене.

Още: **Смъква се / смъкне се товар от гърба (плещите) ми. Сваля се / свали се (пада / падне) товар от раменете ми. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък (<тежко> бреме, планина) от раменете ми.**

СМЪРКАМ КАТО СИНИГЕР. *Диал. Ирон.* Пия много, пиянствувам.

СМЪРТ МИ Е. Никак не обичам да правя нещо. *Смърт ми е да пера.* ● *Лесно се изморяваше и смърт ѝ беше да мие прозорци.*

СМЪРТНИ ОСТАНКИ. *Книж.* Тяло на умрял, труп. *Ни жена, ни деца е имало вече живи, които да съпроводят смъртните останки на поета до гроба.* П. П. Славейков, На острова на блажените. *Почти целият град придружаваше смъртните ѝ останки.* Ив. Вазов, Под игото.

СМЯТАМ ЗА ТРИ КОЛА ТРЪНЕ *някого. Диал.* Отнасям се към някого като към нещо съвсем ненужно, излишно; не зачитам някого. *Към момичетата се отнасяше пренебрежително, смяташе ги за три кола тръне в къщата си, които при първа сгода трябваше да изчисти — както сам намекваше за женитбата им.* Г. Караславов, На прав път.

С НАМОКРЕНИ ОЧИ, плача. *Диал.* Неискрено, лицемерно (плача).

СНАСЯ МИ ПЕТЕЛА. *Диал.* Много съм богат.

СНАХА МИ ГЮРГА ОТ БУТРОИНЦИ. *Диал. Подигр.* Неизвестно кой (употребява се като отговор на питането „кой е?", когато запитаният не знае или не иска да отговори направо).

СНЕМАМ / СНЕМА БРЕМЕ<ТО> ОТ ПЛЕЩИТЕ *на някого.* Освобождавам някого, отървавам го от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно. — *Ох, сестричко, ще умра... ще умра... — Стига! Няма да умреш! Пак ще му търсим лесницата, ще видим. Цеца сама не знаеше, каква магия съдържаха за Николина тези две прости думи — ще видим... Дойде една майчинска ръка и сне бремето от плещите ѝ.* Г. Райчев, Златният ключ.

СНЕМАМ / СНЕМА БУЛОТО. 1. *На нещо.* Разкривам обикн. някаква непочтена постъпка, някакви непочтени дела. *Не, той трябва да ѝ открие всичко, да снеме булото на заслеплението ѝ.* Ив. Вазов, Под игото.
2. *На някого.* Показвам истинския лик на някого.

Още: **Вдигам / вдигна (махам, махвам / махна, свалям / сваля, смъквам / смъкна) булото.**

СНЕМАМ / СНЕМА ВРАТ. *Самост. или пред някого, пред нещо.* Ставам или съм покорен, смирен; подчинявам се, покорявам се. *Да вземем турското... Дойдеше ли ни лош*

каймакамин или мютесарифин, снемахме врат; дойдеше ли добър — дигнем глава. Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

Още: **Навеждам / наведа (свивам / свия, подвивам / подвия, превивам / превия, прекланям / преклоня, скланям / склоня, скършвам / скърша) врат.**

СНЕМАМ ЗВЕЗДИ<ТЕ> <ОТ НЕБЕТО> *някому или самост.* Говоря някому смайващи неща; хваля се пред някого с невероятни неща или му давам големи обещания. *Благоволение голямо кралский внук / показва рядко, гост да кани тук; / Но не и българин — ако ще би да снема / звездите в полунощи и да няма / край себе сянка.* К. Христов, Чеда на Балкана. *Преди да се ожени за нея ѝ сваляше звездите, а сега не иска да я знае.*

Още: **Свалям звезди<те> <от небето>.**

СНЕМАМ / СНЕМА МАСКАТА. 1. *На някого.* Разкривам истинския образ на някого, показвам някого в истинския му лик; разобличавам. *Снеха маската му и се оказа, че той е един от най-опасните врагове.*

2. *На нещо.* Отстранявам нещо, което прикрива истинския лик на нещо друго. *Не, Катя, повярвай ми, да снемем маската на официалността, само ти си била в моята мисъл, в моето сърце.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Снеми маската на лицемерието и открий истинското си отношение.*

Още: **Свалям / сваля маската. Смъквам / смъкна маската.**

СНЕМАМ СИ / СНЕМА СИ МАСКАТА. Разкривам истинския си образ, показвам се такъв, какъвто съм. *След като се изтъкнаха редица факти, които го разобличаваха, той беше принуден да си снеме маската.*

Още: **Смъквам си / смъкна си (свалям си / сваля си) маската.**

СНЕМАМ / СНЕМА ТОВАР ОТ ГЪРБА *на някого.* Освобождавам някого, отървавам го от някаква голяма грижа, тежко задължение или нещо неприятно. — *Догодина ще работим истински големи кранове и, право да ти кажа, аз малко се страхувам. Анто се размърда. Като че ли опасенията на Йото Иванов снеха от гърба му тежък товар.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

СНЕМАМ / СНЕМА ШАПКА и СНЕМАМ / СНЕМА ШАПКАТА СИ. *Самост. или някому, пред някого, нещо.* Изказвам почитта, уважението си някому; признавам някого за по-вещ, по-ценен от мене и засвидетелствувам уважението си към него. — *Където срещнем майка, да ѝ сторим път. Шапка да ѝ снемем — и мъже, и жени.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Толкоз години аз само страдах и като грешен дявол търпях мизерия, но ей тука, тука в душата не е кално и мръсно. Шапка тряба да ми снемат, а не да ме гледат като папуняци.* Д. Немиров, Бедният Лука. *От цялата работа излиза, че портупеят заслужава човек шапка да му снема от десет метра.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда“. *Ех, тоя народ. . . Доле шапките, господа! В него, без съмнение, има заблуди напластени от вековете, робството, невежеството и демагогията, но има и такъв здрав смисъл и толкова здрави схващания, за които почтително снемам шапката си.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца. *Аз летя с железница под и през скали, между полудиво население, което не е знаяло до вчера какво нещо е колело!. . . Това е един великански скок. . ., това е един истински акт на прогреса, пред който почтително и с радостни сълзи си снемам шапката.* Ал. Константинов, София—Мездра—Враца.

Още: **Свалям / сваля шапка** /в 1 знач./.

СНЕХ ВОДЕНИЦАТА. *Диал.* Заговорих по-ниско.

Още: **Сложих воденицата.** *Диал.*

СНОВАН, ПА НЕ ВЪЧЕН. *Диал.* Много израснал; висок, а слаб.

С НОВИ КОНЦИ ЗАКЪРПЕНА. *Диал. Ирон.* Употребява се като отговор, когато някому честитят за нова някоя вехта дреха.

С НОЖ ДА Я РЕЖЕШ. За мъгла — много гъста.

С НОСА СИ, слушам (гледам). *Диал. Подигр.* Разсеяно, невнимателно (слушам, гледам).

С НОСА СИ КРУШИ БРУЛИ. *Диал. Подигр.* Много е високомерен, надут, горделив.

СНЯГ ДА ЛЕТИ, ПАК НЯМА ДА СЕ НАЛЕПИ О НЕГО. *Диал.* За разточителен човек, прахосник.

С ОГЪН И ЖЕЛЯЗО. *Книж.* С най-строги мерки, най-строго, сурово, жестоко. *С огън и желязо трябва да се гори позорящият нашия народ средновековен консерватизъм в отношенията на мъжа към жената.* Г. Димитров, Българската жена завоюва почтено място в нашата страна.

Още: С **огън и меч.** *Книж.*

С ОГЪН И МЕЧ. *Книж.* Вж. С огън и желязо. *Тъй като монархо-фашистката реакция установява с огън и меч своята кървава диктатура, мъчейки се да заблуди българския народ, че го спасява по този начин от диктатура, то отвореното писмо на ръководителите на въстанието точно и ясно определя неговия характер и цел.* Ст. Благоева, Г. Димитров. *И най-смелият стремеж да се излезе извън догмите на вярата бе преследван с огън и меч.* в. Вечерни новини.

СОДОМ И ГОМОР. *Книж.* Пълен упадък на нравите, нравствена разпуснатост, разврат. *А бабичките, които минаваха край театъра-вариете, се кръстеха и предричаха, че дядо господ, разгневен от това безсрамие, от тоя Содом и Гомор, ще залее града с огън и жупел.* Д. Спространов, Самообречените.

От библейския разказ за градовете Содом и Гомор в Палестина, които били унищожени от огнен дъжд и земетресение заради греховете на жителите им, които живеели в разврат.

С ОКО ТЕ ИЗЛЪГВА. *Диал.* За човек — умее да подвежда другите да изпълняват желанията му.

СО КРОТЦЕ, СО БЛАГО. Спокойно, тактично. *Такива не бива да живеят, да тъпчат грешната земя — сквернят я. Чибукчията оправи мустака си и наставнически рече: — Не се вълнувайте . . . Со кротце, со благо.* Д. Спространов, Самообречените. *Со кротце, со благо той постигаше всичко, каквото искаше.*

СОЛ ДА ЛИЖЕШ. *Диал.* За помещение, къща — много чист. *Голяма чистница е. Къщата й е сол да лижеш.*

СОЛЕНА ВОДА ДА ТЕ ЯДЕ. *Диал. За 2 и 3 л.* Да се удавиш в морето (зло пожелание към човек, който отива в чужбина).

СОЛТА ЗА БРАШНОТО. Без печалба или загуба (употребява се за работа, в която няма нито печалба, нито загуба). *Тя неговата търговия излезе солта за брашното. Не можа да забогатее от нея.*

СОЛТА НА ЗЕМЯТА. *Книж.* Най-ценната, активна и творческа част от обществото. *Трябва да видиш буйнокосите търновлии. . .; живите, подвижни като лалугери черноморци. . .; да, трябва да видиш цялата тая боева гвардия от особняци, за да разбереш, че софиянците не са солта на земята.* А. Гуляшки, Любов. *Защото развитието на човечеството няма друг смисъл освен да произвежда Свръхчовеци — сол на земята, смисъл на живота.* П. П. Славейков, Немски поети.

Според евангелския разказ — думи, които Христос казал на учениците си.

СО МОЧ ПРАВЕН. *Диал.* Слаб и неиздръжлив физически; кекав.

СОПОЛА СИ ДА НЕ ХВЪРЛИШ НА НЕГО. *Грубо.* Много (е) грозен, мръсен, противен.

Още: **Плюнката си да не хвърлиш на него.** *Грубо.* **Цифката си да не хвърлиш на него.** *Диал. Грубо.*

С ОРЛИТЕ. 1. *В съчет. с* **живея,** *обикн. с отриц.* Много дълго, много години; повече, отколкото може да доживее човек (живея). — *Е-хей! Чакай малко! Ти пък да не мислиш, че с орлите ще живееш?* О. Василев, Любов.
2. *Диал. В съчет. със* **съм.** Много стар (съм). *Он е с орлите.*

С ОТВОРЕНА (ОТВОРЕНИ) УСТА. С най-голямо внимание, в захлас (слушам). *Оттогава Дичо все си мислеше и той да направи нещо, за което ще може да разказва на другите и те да го слушат с отворени уста.* В. Геновска, Седем години. *Слушаше беседите с отворени*

уста. Мед му капеше в душата, когато чуеше слово за Съветския съюз. А. Каралийчев, Строители на републиката. *Само двама-трима селяни, . . . , плахо и неподвижно седяха на местата си и слушаха с отворени уста.* Елин Пелин, Летен ден. *А в един ъгъл близко-близко са се събрали неколцина и слушат с отворени уста Станчева:. . . Станчев им разправя за снощната вечеринка.* М. Кремен, Схлупени стрехи.

Още: **Със зяпнала (зяпнали) уста.**

С ОТВОРЕНИ ОБЯТИЯ, посрещам (чакам, приемам). *Книж.* С желание, сърдечно, радушно (посрещам). *Които от вас желаят искрено да помогнат на своите поробени братя. . . ние ще ги приемем в нашите редици с отворени обятия.* Д. Талев, Илинден. *По това време продоволствените и агитационно-пропагандистки групи* [на партизаните] *бяха разпръснати из цялото село. . . Народът ги посрещаше с отворени обятия. Даваше им каквото може.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Ние посрещаме книгата на О. Митчеля с отворени обятия и благодарим от чисто сърце нейният преводач.* в. Знание.

Още: **С разтворени обятия.** *Книж.* **С отворени ръце.**

С ОТВОРЕНИ ОЧИ[1], умирам (отивам си). Без да се изпълни някакво мое много голямо, съкровено желание (отивам си, умирам). *Седемдесетгодишна жена съм и ще умра, дето го рекли, с отворени очи: немà да дойде благочестивото!* Ив. Вазов, Под игото. *Мисълта, че може да се прости с живота, без да види любимия си син, постоянно го мъчи; нему се струва, че ще умре с отворени очи, ако Константин не се смили да дойде.* Ив. Д. Шишманов, Константин Г. Фотинов. *Ще видиш тропически острови, красоти. А инак, тъй ще си отидеш, с отворени очи. Избирай!* Сл. Чернишев, Вятърната мелница. *Доде им* [на децата] *не дам хляба в ръцете и да дойде смъртта да ми взима душата, мисля, че не мога умря. — И след късо мълчание добавяше тихо и замислено: ще умра с отворени очи.* Ил. Волен, Божи хора. — *Напротив, съвсем не съм живяла самотно. . . Понякога дори си казвам: хей, момиче, наживя се добре на тоя свят. . . Няма да умреш с отворени очи.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Аз не съм зле, но ще умра с отворени очи, защото няма да видя вече родния град.* М. Марчевски, Остров Тамбукту.

С ОТВОРЕНИ ОЧИ[2]. Просветен. — *Нека го научи да пише. . . Людете сега са по-други, с отворени очи.* Д. Талев, Илинден. *Сега можеше да се върне при своите с отворени очи, можеше да им каже онова, което някога не разбираше.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

С ОТВОРЕНИ РЪЦЕ, посрещам (чакам, приемам). С желание, сърдечно, радушно (посрещам).

Още: **С отворени обятия.** *Книж.*

С ОТКРИТО ЛИЦЕ. С чиста, неопетнена съвест; с чест. *Всичко ще разкажа с открито лице, без да се срамувам.*

Още: **С открито чело.**

С ОТКРИТО СЪРЦЕ. 1. Откровено, без лицемерие и скрити помисли. *Поговорих с него с открито сърце.*
2. Радушно, с топлота, с хубаво чувство. *Той търсеше хората и хората го търсеха; той отиваше към тях с открито сърце и те откриваха сърцата си пред него.* Ст. Дичев, За свободата. *Щом се върнах в България, чувствувах приятното задължение да посетя г. Влайкова. Той ме прие с открито сърце, разпитва ме за моите занимания.* А. Златаров, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *И стрина Венковица всяка ще с открито сърце да изслуша, на всяка ще блага дума да каже.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ. *Вярно, унгарците бяха гостоприемни и ги приеха с открити сърца, а не като врагове. Те им отстъпваха най-добрите си стаи и застилаха леглата им с такива чисти и бели покривки, че им беше съвестно да се вмъкнат със замърсените си от походите тела!* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.
3. Склонен да споделя с другите чувствата и мислите си. — *Не е вече оня Рале с открито сърце: таи той нещо в себе и не иска никому да се изкаже.* П. Ю. Тодоров, От прозореца. *Аз още като се запознах с него —. . . — още тогаз разбрах, че е добър: като че си бил и пребил с него, с открито сърце. . . добър.* Й. Йовков, Обикновен човек. *Бъдѝ с открито сърце към приятелите си и те ще ти вярват и ще ти помагат.*

С ОТКРИТО ЧЕЛО. С чиста, неопетнена съвест, с чест. *Трудовият човек гледа на света и на хората с дигната глава, с открито чело.* Г. Караславов, Походът на младежта. *Как да се загуби дружба като твоята, Милено!. . . А сега с открито чело трябва да разкажа на нея за теб, . . . , за непростимото ми мълчаливо обещание, което ти давах.*

Л. Александрова, Има едно щастие. *С Ботевата песен „Жив е той, жив е“ посрещнаха смъртта си през 1942 г. членовете и сътрудниците на ЦК на БКП — ... . Те посрещнаха смъртта с открито чело, защото знаеха, че „Тоз, който падне в бой за свобода, той не умира“.* в. Работническо дело.

Още: **С чисто чело. С открито лице.**

С ОТПУСНАТО СЪРЦЕ. Успокоен от някаква тревога, от нещо, което ме е потискало. *Трогна се старият инспектор и каза няколко думи за сбогом... — Ха па, дано не се връщаш никога вече тука! — му пожелаха те* [учителите] *на ум, взеха дневниците и с отпуснати сърца закрачиха към стаите си.* Ст. Ц. Даскалов, Под ямурлука. *Борецът се унася като къпан / несетно в сън с отпуснато сърце.* Бл. Димитрова, Лиляна.

СОЧА С ПРЪСТ *някого.* **1.** Укорявам някого за лошите му дела и го давам като лош пример. *Тогава тя беше чиста. Сега с пръст я сочат. Войната поквари много хора.* Г. Стаматов, Малкият Содом. *Нека сега ме сочат с пръст, нека ме хулят!* Й. Йовков, Албена. *Може би вече са избрали нов председател. И освен това ще го сочат с пръст, ще го накажат.* Цв. Ангелов, Честна дума. *По-добре като него да те изпъдят, отколкото хората да те сочат с пръст.* Ив. Петров, Мъртво вълнение.
2. Уважавам някого за добрите му дела и го давам като образец. *Кметът беше спокоен за положението си и за утрешния си ден. Цялото село е в ръцете му, всички му струват път, всички го сочат с пръст.* Г. Караславов, Селски истории. *Този Станчо, който чиракуваше на времето на басарбовските богаташи, ..., днес е най-добрият кооператор и хората го сочат с пръст.* С. Северняк, От нашия кореспондент. — *Асль от батю Къню няма чиляк с по-голям ихтибар в селото — поправя се секретар-бирничката, — аз нали гледам, всички го сочат с пръст.* Хр. Радевски, Главатарките. *Два двора ще обзаведа за двамата си сина, та да живеят в доволство и с пръст да ме сочат в селото.* Б. Обретенов, Сноп. *А баща ѝ, ..., само се подсмиваше, драго му беше. „Карай, Ноне, карай, тъй те искам. Един ден хората с пръст ще те сочат.“* Ив. Петров, Нонкината любов.

С ОЧИ ДА ГО ИЗПИЕШ. Много (е) хубав, красив. *Тя стана една мома с очи да я изпиеш.*

СОЯ ЩЕ РАЗГОНЯ [РАЗГОНИХ СОЯ] *някому.* Ще отмъстя жестоко на някого (в бъд. вр., обикн. при закана за жестока разплата). *„Сега ще ми разплаче верицата, ще ми разгони соя“ — помисли си Боню. Но се излъга. Отдельонният дори измести леглото си до неговото. Ала не му проговори нито веднъж. Не го накара да върши каква да е извънредна работа, освен онази, която изисква службата.* Кр. Белев, Ръцете от слонова кост.

Още: **Майката (майчицата, мамата, мамицата, фамилията) ще разгоня.** *Грубо.*

СПАЛ СЪМ ВЪРХУ ЛИСИЧА ДУПКА. *Диал.* Весел, радостен съм, защото ми върви или съм сполучил в нещо. *Защо се смееш? Да не си спал днес върху лисича дупка? Изглеждаш ми много весел.* К. Петканов, Златната земя.

С ПАМУК БРЪСНА *някого.* Вж. С памук коля *някого.*

С ПАМУК КОЛЯ *някого. Диал.* Незабелязано и постоянно измъчвам някого, без да показвам това външно.

Още: **С памук бръсна.** *Диал.*

СПАСЯВАМ <СИ> / СПАСЯ <СИ> КОЖАТА. Успявам да остана невредим, да се избавя от смъртна опасност; оцелявам. *В този момент пристигна трети куриер от Панагюрище... Собствено, той не беше куриер, а беглец; едва беше спасил кожата си от турския куршум.* Л. Стоянов, Бенковски. *Ако решат селяните да те разстреляме — ще те разстреляме, ако ли кажат да минеш само с предупреждение, ще спасиш кожата.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Ако кулата се варди, не я обграждай отвред. Дай им път на вардачите да си спасят кожите, нека избягат!* Ст. Загорчинов, Ивайло.

Още: **Запазвам <си> / запазя <си> кожата. Отървавам <си> / отърва <си> кожата** /в 1 знач./.

С ПАТЕРИЦИ ДА ТРЪГНЕШ. *Във 2 и 3 л. Диал.* Да станеш сакат, да не можеш лесно да ходиш.

Още: **С бастун да тръгнеш.** *Диал.*

С ПАТЕРИЦИ И С ДИСАГИ НА ВРАТА ДА ТРЪГНЕШ. *Във 2 и 3 л. Диал.* Да станеш сакат и просяк.

СПАХНАХ СЕ КАТО ГАЙДА. *Диал.* Осиромашях, изгубих си богатството.

СПЕСТЯВАМ / СПЕСТЯ ИСТИНАТА. Послъгвам, лъжа. *Обичаше да спестява истината.*
Още: **Икономисвам / икономисам <от> истината.**

СПИРАМ / СПРА НА ПОЛОВИН ПЪТ. Вж. Спирам / спра насред (посред) път<я>. *Човек никога не трябва да спира на половин път, а да изкарва всичко докрай.*

СПИРАМ / СПРА НАСРЕД (ПОСРЕД) ПЪТ<Я>. Не изкарвам докрай нещо започнато. *Матей Матов не беше човек, дето ще каже нещо и после ще се откаже от него, ще обещае и няма да го изпълни, ще тръгне и ще спре насред път.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов.
Още: **Спирам / спра на половин път.**

СПЛИТАМ СЕ / СПЛЕТА СЕ КАТО ПЕТЕЛ В КЪЛЧИЩА. *Диал.* Обхваща ме силно смущение и съвсем не зная как да постъпя или да отговоря.
Още: **Уплитам се / уплета се (заплитам се / заплета се, забърквам се / забъркам се, обърквам се / объркам се) като петел в кълчища. Омотавам се / омотая се като петел в кълчища.** *Диал.* **Оправям се / оправя се като петел в кълчища.** *Диал. Ирон.*

СПЛИТАМ СИ / СПЛЕТА СИ ЕЗИКА и **СПЛИТАМ / СПЛЕТА ЕЗИК.** Започвам да изговарям думите неясно, да говоря неразбрано, обикн. понеже съм в пияно състояние или поради силно смущение, страх. *Поръчваха щедро, пиха вино и Ванко, несвикнал да пие, почна да сплита език.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Фелдфебелът ти беше и бащата, и майката, ... Като го видеше войникът, кръвчицата му се смръзваше. Имаше момчета, дето бяха по-вързани и по-страхливи, докато да излязат от казармата, все си сплитаха езиците. И другарите им ги смятаха за пелтеци.* Г. Караславов, Ех, сега да ми е. . .
Още: **Заплитам <си> / заплета <си> език<а>. Езика ми се сплита / сплете.**

С ПЛЮНКА БИХ УДАВИЛ [С ПЛЮНКА ЩЕ УДАВЯ] *някого.* С всички средства бих напакостил (ще напакостя) на някого, защото силно го мразя. *Бакърджията го псуваше в очите. Пеню, . . ., търсеше случай да го удави с плюнка.* Г. Караславов, По наклон. *Дори най-смелите* [работници] *виждаха, че старшията ще се реши мъчно на кръвопролитие. Впрочем това личеше от паниката в гласа му. — Зелен е — каза някой. — Гащите му треперят!. . . — Ще ги удавим с плюнката си.* Д. Димов, Тютюн. *Ще ни бият* [турците], *ще ни тъпчат. А ние тука, сбрали сме се може би сто души, с плюнка можем да ги удавим.* Д. Талев, Преспанските камбани.
Още: **В (с) <една> капка (лъжица) вода бих удавил.**

С ПОДВИТА ОПАШКА. Разобличен и засрамен, без да мога нещо да отговоря или да направя. — *Таз стока ний ще разпределим по такъв начин, че нашият брат да остане доволен и предоволен — . . . — А душманите да си идат с подвити опашки.* А. Гуляшки, Златното руно. *Колко е страшно това! А в Габрово? . . . Какъв срам, ако се върне така — с подвита опашка! Толкова надежди възлагаха на него!* Б. Болгар, Славейко си взема дълбоко дъх. — *Аз споря не за белогвардейците! — каза той припряно-раздразнено. — Там има толкова много други работници, те слушат нашите спорове за Съветска Русия — какво ще си помислят те, ако аз млъкна и офейкам с подвита опашка.* Г. Караславов, Обикновени хора.

С ПОЛОВИН ГЛАС, казвам (отговарям и под.). Едва чуто, тихо и обикн. неуверено, стеснително, сконфузено. *Дафин отговаряше тихо, с половин глас, но и тоя път потвърди, че телеграмата е изпратена.* П. Вежинов, Далече от бреговете. — *Моят братовчед, Кунчо Вълька, син на чича ми Въльо Кунчев, дето се помина преди две години. . . — Знам го — каза с половин глас Бояджията. — Е, та той и Софка се харесват, обичат се, дето се казва; искат да се задомят.* Ст. Дичев, За свободата. *Тя дори страшно се разсърди на мъжа си, дето бе разтревожил Дана. — Но как да не й кажа? — оправдаваше се с половин глас Гечо. — Та теб няма, тях ги няма. . . Тя пита.* Ст. Дичев, За свободата. — *Е, дядо попе, ти пък искаш всичко да знаеш — пошегува се с половин глас Марин.* Ст. Дичев, За свободата.

Още: **С половин уста** /в 1 знач./.

С ПОЛОВИН ДУША. *Диал.* Съвсем отпаднал или много уплашен. *Дойде си с половин душа, че някой го изплашил в тъмното и той побягнал към къщи с все сила.*

С ПОЛОВИН ОКО, гледам (наблюдавам и под.). Скришом, незабележимо (гледам). *Казакът стоеше настрана мрачен, със здраво прилепнали устни и поглеждаше с половин око прежния си чорбаджия.* Г. Караславов, Селски истории. *Мишо пушеше цигара след цигара, оглеждаше внимателно всичко и питаше за това-онова. Старият отговаряше накъсо, гледаше го с половин око и сърцето му неусетно се разтваряше.* Г. Караславов, Селски истории. *Ударихме лопатите по-енергично. Наблизо минаваше Кепъл и ни наблюдаваше с половин око.* Г. Караславов, Споржилов.

С ПОЛОВИН УСТА. 1. *В съчет. с* **казвам (отговарям** и под.). Едва чуто, тихо и обикн. неуверено, стеснително, сконфузено. *— Водица, — пак тъй нисичко, с половин уста, отговори Райка и се наведе, та взе менчето от чучура и го остави по-настрана.* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука. *С равен и скучен глас той споменаваше имена, . . . , изреждаше дълги колони от цифри и други неща, които не интересуваха нито публиката, нито самия него — произнасяше ги набързо и с половин уста.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Дядо Иван се хранеше мълчаливо и на многобройните въпроси, които Станкул му задаваше, отговаряше с неопределено хъкане или с половин уста.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Тъщата го посрещна усмихната, но и нея я парна смътно и тревожно предчувствие. — Как е Мика, децата добре ли са? — здрависа се тя. — Харно са, — отвърна той с половин уста.* Г. Караславов, Снаха. *Описваше подробно боксовите мачове, бляскавите си победи, а за загубите споменаваше някак с половин уста, като не забравяше да добави, че те ставали не по негова вина.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.
2. *В съчет. с* **каня (обещавам** и под.). Без желание, неохотно, колкото за приличие. *Кировица не се пошавна, посрещна я пренебрежително, хладно, а като я покани да седне, покани я с половин уста.* Г. Караславов, Обикновени хора. *— Искам да чуя новините — заяви с висок глас Милков. — Ела, щом искаш — покани го с половин уста Ангел.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Исках му пари назаем и той обеща, че ще ми даде, но с половин уста.*
Още: **С половин глас** /към 1 знач./.

С ПОЛОВИН УХО, слушам. Без да внимавам в това, което се говори, мислейки нещо друго (слушам); разсеяно, невнимателно (слушам). *Околийският агроном стискаше здраво поводите на охранената кобила и мърмореше нещо за подметката. Директорът слушаше с половин ухо, гледаше пустото поле и като отвръщаше с хъкане и поклащане на глава, мислеше за скъпия подарък и за грешните хилядарки.* Г. Караславов, Обиколка. *Петър я слушаше както винаги с половин ухо. Той обичаше повече да я гледа като говори.* В. Райков, Прекършено весло. *Жената слуша глупостите ми с половин ухо и продължава да гледа през прозореца.* Б. Райнов, Няма нищо по-хубаво от лошото време. *Йоан Геометър беше подочувал нещо досега, но с половин ухо, та слушаше поразен.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *— И като се въртеше радостно върху постелята си, Стамат се впусна да разправя надълго и нашироко за чорбаджи Павлина, за Тодора и за своите намерения. Левски слушаше с половин ухо.* Ст. Дичев, За свободата.
Още: **С едно<то> ухо.**

<СПОРЕД> КАКТО ДУХА ВЯТЪРА. Съобразно със съществуващите в момента условия, обстоятелства или създалото се положение (с оглед на някакво действие, обикн. за лична изгода). *Постъпва винаги според както духа вятъра.*
Още: **Накъдето духа вятъра.**

<СПОРЕД> КАКТО ЗАВЕЕ ВЯТЪРА. Съобразно с условията, обстоятелствата, които ще се създадат (с оглед на някакво действие, обикн. за лична изгода).
Още: **<Според> както задуха (повее) вятъра. Накъдето завее вятъра.**

<СПОРЕД> КАКТО ЗАДУХА ВЯТЪРА. Съобразно с условията, обстоятелствата, които ще се създадат (с оглед на някакво действие, обикн. за лична изгода).
Още: **<Според> както завее (повее) вятъра. Накъдето задуха вятъра.**

<СПОРЕД> КАКТО ПОВЕЕ ВЯТЪРА. Съобразно с условията, обстоятелствата, които ще се създадат (с оглед на някакво действие, обикн. за лична изгода).
Още: **<Според> както завее (задуха) вятъра. Накъдето повее вятъра.**

С ПОТ НА ЧЕЛО<ТО>. С тежък труд, с много мъка. *То* [момчето] *си нямало баща, имало само една майка, която с голям труд и пот на челото изкарвала пари колкото за хляб.* А. Каралийчев, Малкият орач. *Ден след ден, година след година той се ровел смирено в земята като къртица, изкарвайки прехраната си с пот на чело, честно и без фалшификации.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Тъй като заплатата не стигаше диреше странични доходи, заеми, превеждаше военни съчинения, пишеше книги за въстанията, за да навакса недостига с пот на челото, без каквато и да е мисъл за нещо друго.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов.

С ПРАЗНИ ДЖОБОВЕ. Съвсем без пари. *От два дни ходя с празни джобове.* ● *Лошо е, когато човек е с празни джобове.*

С ПРАЗНИ РЪЦЕ. 1. *В съчет. с* **дойда (идвам, връщам се, завръщам се** и под.). Без нищо, без да нося, донеса нещо (храна, пари и др.). *Но сега никой не дойде с празни ръце — всеки донесе или баница, или топла погача от чисто брашно.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Е, тя пък, както казват, не дошла с празни ръце. Парици му донесла.* Чудомир, Майката и лихвите. *— Детето ми! Колко си порасъл! Как ми беше жал за вас!... А ето че се върнах с празни ръце. Нищо не можах да ви донеса.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Той носеше вода в затвора отвън и никой път не се връщаше с празни ръце.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Сега оставаше да се намери храна за дружината. — Ние не бива да се връщаме с празни ръце, другари — каза Камен.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Изпратиха Цветка из селото да купи кокошки и да ги сготви... Върна се с празни ръце.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Но ако се върнех от големия лов с празни ръце, щях да стана за смях на хората. Всеки щеше да се подиграва с мен.* М. Марчевски, Остров Тамбукту.
2. *В съчет. с* **връщам се (завръщам се, оставам** и под.). Без да съм постигнал нещо, без да съм успял в нещо. *Аз се оказах, наистина, съвсем безпомощен. Излазях всеки ден с надежда, че ще намеря каквато и да било работа, но завръщах се с празни ръце.* Г. Райчев, Lustig. *Няма никакво примирие. И дивизионният парламентьор се върнал с празни ръце.* М. Кремен, Брегалница. *На втория ден вечерта всички се прибраха в Прибойна с празни ръце — Булат явно беше успял да избяга.* Ст. Загорчинов, Ивайло.
3. *В съчет. с* **връщам (отпращам, оставям).** Без нищо, без да дам нещо или без да услужа някому. *Дамян... се изпоти. Страхуваше се да не би жена му да върне Мона с празни ръце.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Тя вярваше, че Юрталана няма да я остави с празни ръце.* Г. Караславов, Снаха. *Няма ведомство, учреждение, канцелария, дето да не лежат негови прошения за служба... Отпращаха го с празни ръце.* Ив. Вазов, Драски и шарки.
4. *Рядко.* Без всякакви средства или инвентар, инструменти и пр., нужни за извършването на някаква работа. *Да го направя, ами с празни ръце как! — говореше Нейчо замислен. — Три овце бяха останали, взех че ги продадох и тях.* Й. Йовков, Чифликът край границата.
Още: **С голи ръце** /във 2 и 3 знач. към 3 и 4 знач./.

С ПРЕМРЯЛО СЪРЦЕ. С голямо вълнение, безпокойство. *Тя слушаше с премряло сърце, когато съобщаваха имената на пострадалите.*
Още: **Със замряло сърце.**

С ПРОСТО ОКО, виждам (гледам). Без да съм снабден с далекогледен уред (виждам). *С просто око се виждаха кораловите рифове, в които се разбиваше океанският прибой.* П. Вежинов, До Мелбърн по въздух и море. *Докато Неджеб се взираше напрегнато през окулярите, Кенан се мъчеше да види с просто око.* П. Вежинов, Далече от бреговете.

СПРОТИ ГЛАВА. *Диал.* Във вреда на някого. *Много се трудят, много жертвуват за тая вила, ама дано не е сproти глава.*

С ПРЪСТ НЕ БУТВАМ / БУТНА[1]. *Самост. или нещо.* Нищо не върша, нищо не работя. *— Сега Павлин държи кръчмата, направи я хан. Ханджия си е наел, сам с пръст не бутва.* Ст. Дичев, За свободата.
Още: **С пръст не пипвам / пипна[1].**

С ПРЪСТ НЕ БУТВАМ / БУТНА[2] *някого.* Не правя нищо лошо на някого, не го закачам, запазвам го напълно невредим. *А ето че и ти, и аз, и много други като нас сме живи и здрави и никой с пръст не ни е бутнал.* М. Марчевски, Тихо пристанище. *— Обещавам ви, че никой няма да бъде бутнат с пръст, ако защитниците на черквата се*

предадат. Г. Караиванов, Перущица — гнездо на герои. *Но защо партизаните не ги* [войниците] *избиха? Трябваше да убият поне него, командирът на отделението,... А те им взеха картечницата и пушките; но с пръст не ги бутнаха.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Но ти си признай и повече нищо няма да искаме от тебе. С пръст няма да те бутнем.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Сега си тук, и никой не може с пръст да те бутне.* Д. Немиров, Възелът. *И-и-и мойта жена е саката с едната ръка и не е ходила нито един ден на работа, ама аз не съм я бутнал с пръст... И-и-и на Друмчо жена му е здрава и му печели пари... и-и-и да я бий не съм съгласен.* В. Чертовенски, Другарски съд.
По-рядко без **не: бутвам / бутна с пръст.** Закачам, правя някому нещо лошо. — *Ако с пръст само бутнеш девойката, няма да ти простя живота.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

Още: **С пръст не пипвам / пипна² (закачам / закача, докосвам / докосна). С пръст не докачам / докача.** *Диал.*

С ПРЪСТ НЕ ДОКАЧАМ / ДОКАЧА *някого. Диал.* Вж. С пръст не бутвам / бутна² *някого. Божана, горката, много ме ядосваше... Ама аз пак я обичах, и с пръст не съм я докачил,... Кой бие жена си — бие ангела си.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

С ПРЪСТ НЕ ДОКОСВАМ / ДОКОСНА *някого.* Вж. С пръст не бутвам / бутна² *някого. — Ще те отведа още сега в Цепино и с пръст няма да те докосна. Както те взех, такава ще те върна.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

С ПРЪСТ НЕ ЗАКАЧАМ / ЗАКАЧА *някого.* Вж. С пръст не бутвам / бутна² *някого. — И аз не бях убивал. Но когато стана нужда, убих двама души... — Именно, твоето е било по-лесно: ти си имал два звяра пред себе си, а аз имам един благодетел, един беззащитен старец, който ми се доверява като на себе си. — Та и ти няма да го закачиш с пръст.* Ив. Вазов, Под игото. *И двамата млади, приветливи хора, чисто облечени, спокойни. По нищо не личеше, че са издънки на някогашната турска рая, която руснаците и с пръст не закачили, когато освободили града от неговия спахийски изедник.* Ст. Станчев, На раздумка. *На шейсет и седем години съм, кай, никой с пръст не ме е закачил.* Й. Йовков, Жетварят.

С ПРЪСТ НЕ ПИПВАМ / ПИПНА¹. *Самост. или нещо.* Вж. С пръст не бутвам / бутна¹. *Той, човекът, си криви шапката нагоре-надолу,... С пръст той не е пипнал тази земя. Ние си губим здравето над нея, нека да я разделим овреме.* Елин Пелин, Гераците.

С ПРЪСТ НЕ ПИПВАМ / ПИПНА² *някого.* Вж. С пръст не бутвам / бутна² *някого. Той влезе плахо,..., опасявайки се да не започнат веднага да го бият. Досега никой не бе го пипнал с пръст и това още повече го ужасяваше.* К. Калчев, Живите помнят. *И през фашистко време уж беше против държавта, пък който големец минеше насам, все в неговата къща отсядаше. Тогава гонеха сиромашията, но него и ходжата не пипнаха с пръст.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Намерил с какво да ме плаши. Че аз не Милко и тебе, ами една дузина такива като вас да пречукам, пак никой няма да ме пипне с пръст, бе абдал!* Б. Райнов, Господин Никой. — *Между най-близките му има мои хора. Как мислиш иначе ферманът попадна в мои ръце? Защо, мислиш, още не ме е пипнал с пръст...?* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

С ПРЪСТ НЕПОБУТНАТ. Непокътнат, напълно запазен, напълно невредим. — *Има ли да кажеш още нещо? — попита Калофер. — Нямам. Ето ти и Бояна, предавам ти я с пръст непобутната.* М. Марчевски, Калофер войвода.

СПУКАНА АСПРА. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Спукана аспра не ми остана.* ● *Изхарчих си парите и сега съм без спукана аспра.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня, не зачитам за).** Нищо. *Вече спукана аспра не чини твоят съвет.*

Още: **Спукана пара̀. Пукната (счупена) аспра. Спукан грош (бан, лев, мангър, петак).**

СПУКАНА МИ Е РАБОТАТА. Намирам се в тежко, безизходно положение, без никакви изгледи за успех или избавяне. *Но стръвницата, ако гръмнеш на нея и я не удариш, хвърля се като луда на тебе... Спукана ти е работата.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Развърти ли се, казвам, дядо Иван с големия кривак, спукана е работата на германците.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Някъде откъм дворовете излайваше куче, след това всичко пак утихваше. „Спукана ми е работата — мислеше си Петканов, — ако*

ме усетят кучетата!" К. Калчев, Живите помнят. *Техните бодри гласове се отдалечаваха и се губеха все повече, докато най-сетне пак започнаха да се чуват гърмежите. — Спукана им е работата на османлиите: — извикаха неколцина младежи.* Ст. Дичев, За свободата. *Живея на село, трепя се и ако не е Жана да ми изпрати някое колетче, работата ми съвсем ще бъде спукана.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

СПУКАНА ПАРА̀. **1.** *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Нямам спукана пара.* ● *Останал съм без спукана пара.* ● *Не му дадоха спукана пара.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо. *Спукана пара не струваха думите ти, не помогнаха ни най-малко.*
Още: **Спукана аспра. Пукната (счупена) пара̀. Пребита (пребиена, скършена) пара̀.** *Диал.* **Спукан грош (бан, лев, мангър, петак).**

СПУКАН БАН. **1.** *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Като си плати наема, остана без спукан бан.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо. *Спукан бан не чини вече тая писалка, една дума не мога да напиша с нея.*
Още: **Спукан грош (лев, мангър, петак). Пукнат (счупен) бан. Спукана пара̀ (аспра).**

СПУКАН ГРОШ. **1.** *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Нямам спукан грош.* ● *Остави ме без спукан грош.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо. *Думите ми не струваха спукан грош за него.*
Още: **Спукан бан (лев, мангър, петак). Пукнат (счупен, строшен) грош. Спукана пара̀ (аспра). Калпав грош** /към 2 знач./.

СПУКАН ЛЕВ. **1.** *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, — *Не се тревожи, всичко много лесно ще се нареди, ако имаш пари. Нямам спукан лев.* ● *Няма да му оставя спукан лев.* ● *Не ще ти пратя спукан лев.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо. *За нея той не струваше спукан лев.*
Още: **Спукан грош (бан, мангър, петак). Пукнат (счупен) лев. Спукана пара̀ (аспра).**

СПУКАН МАНГЪР. **1.** *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Нямам спукан мангър.* ● *Без спукан мангър съм.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо. *Спукан мангър не струва такава писалка непрекъснато мастилото ѝ капе.*
Още: **Спукан грош (бан, лев, петак). Пукнат (счупен, строшен) мангър. Спукана пара̀ (аспра).**

СПУКАН ПЕТАК. **1.** *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Без спукан петак останах.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо. *Спукан петак не струва вече тази стара къща.*
Още: **Спукан грош (бан, лев, мангър). Пукнат (счупен) петак. Спукана пара̀ (аспра).**

СПУКВА МИ СЕ / СПУКА МИ СЕ ЖЛЪЧКАТА. **1.** Силно се изплашвам.
2. Обхваща ме силен гняв, яд; много се разгневявам. — *Букета, букета приготвихте ли? — със същата насмешка повтори Кръстьо. — Братушките идат! От отсрещния дюкян се показа ухиленият шивач, с неизменния бял конец през рамо. — Кръстьо, шилото ти е остро. Остави го, ще му се спука жлъчката.* Хар. Русев, По стръмнините.
Още: **Пуква ми се / пукне ми се жлъчката.**

СПУКВАМ / СПУКАМ ТЪПАНЧЕТАТА <НА УШИТЕ> *на някого. Обикн. в св. вид.* **1.** За силен звук, шум — чувам се, прозвучавам много силно, гръмко, оглушително и предизвиквам неприятно слухово усещане у някого. — *Като светне, ще гръмне. Само гледай да не спука тъпанчето на ушите ти.* Ст. Чилингиров, Първа жертва.
2. Произвеждам силен звук или вдигам голям шум, който се чува силно, оглушително и предизвиква неприятно слухово усещане у някого. *Стига си свирил с тази свирка, спука ми тъпанчетата на ушите.*
Още: **Пуквам / пукна тъпанчетата <на ушите>.**

СПУСКАМ (СПУЩАМ) / СПУСНА КЕПЕНЦИТЕ. 1. Прекратявам продажба, работа в магазин; затварям магазин. *Не работеше до късно. Вечер рано спускаше кепенците и си отиваше в къщи.*
2. Прекратявам напълно работата на магазин, работилница и под.; затварям, закривам магазин, работилница и под. *Такива сте всички еснафи. Хвалите се с тертипите си и с къщите си като чорбаджии, а не виждате, че наближава денят, когато ще спуснете кепенците на дюкянчетата си завинаги.* Ем. Станев, Иван Кондарев.
Още: **Пускам (пущам) / пусна кепенците. Удрям / ударя кепенците** /към 2 знач./.

СПУСКАМ (СПУЩАМ) / СПУСНА КОТВА. 1. За кораб или друг плавателен съд — преставам да плувам, спирам се, обикн. в пристанище. *След малко, когато „Флорида" спуща котвата си в пристанището на Дакар, пътниците се струпват на палубата.* Св. Минков, Другата Америка.
2. Оставам да живея някъде за дълго време. *Ожени се в града, спусна котва там и повече не се върна на село.*
Още: **Пускам (пущам) / пусна (хвърлям / хвърля) котва.**

СПУСКАМ НА УСТАТА СИ МАНДАЛОТО. [*Често:* **Спускай на устата си мандалото.**] *Диал.* Съзнателно не казвам нещо; въздържам се да кажа нещо или да не издам нещо. *Да изчистиш хубаво пушката! — Още сега ще я извадя от яслите. — И спускай на устата си мандалото. Никой да не подуши! Чу ли!* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

СПУСНАЛ СЪМ УШИ КАТО ПАЗАРСКИ ХЛЯБ. *Диал.* Подтиснат съм, тъжен съм, обхванат съм от отчаяние.
Още: **Обесил съм уши като пазарски хляб.**

С ПУШКА ПРИ НОЗЕ. В пълна бойна готовност. *Идваше ми да го хвана с кюркя, но гавазите му — там! С пушки при нозе. Дирят си маханата само, за да те пречукат.* Н. Хайтов, Диви разкази.

С ПЪЛНА ПАРА. Най-усилено, с всички сили. *От градчето край пролива излезе бързоходен пилотски катер, . . . , който с пълна пара заплува към нас.* П. Вежинов, До Мелбърн по въздух и море. *След половин час работата тръгна с пълна пара. Най-напред докараха четири конски каруци от стопанството и коларите на полка се запретнаха над тях.* В. Нешков, Настъпление. *Строежът се разгръща с пълна пара. Станаха някои генерални промени.* Сл. Македонски, Една земя ми стига. *Това означава, че трябва да се работи с пълна пара за създаването на здрава икономическа база на Народната република.* Г. Димитров, Без работническа класа няма народна демокрация.

С ПЪЛНИ ШЕПИ. Изобилно, богато, много. *А кой младеж от онова време не помни бащинската грижа и напътствията в работата и в борбата на възрастните другари, народни герои Петко Напетов и Аврам Стоянов! Ние черпехме с пълни шепи от тях, учехме се как да работим с хората, учехме се от тях на честност и на скромност.* в. Вечерни новини. *Раздаваха милостиня с пълни шепи.* ● *Давам с пълни шепи благодеяния.* ● *Черпя с пълни шепи сведения от стари източници.*

С ПЪЛНО ГЪРЛО, викам (пея, смея се и под.). Извънредно силно, извънредно високо (викам). *На всеки мегдан и кръстопът се спираше изпълнителният глашатай, биеше до скъсване барабана и викаше с пълно гърло:* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Като се отдалечи от Дамяновия вратник, провикна се с пълно гърло, засили се и прескочи един нисък плет.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Отначало пееше тихо, за себе си, но после изведнъж гласът му се съвзе и той запя с пълно гърло.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Еврейката го изпрати с поглед, досмеша я на постъпката му и се засмя с пълно гърло.* К. Петканов, Златната земя. *Дамян се засмя сега с пълно гърло, както се смее доволен и радостен човек.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Не се ли държиш на разстояние по време на разговора, може и ушите ти да пострадат, защото червенобрадият бригадир вика с пълно гърло, сякаш ти си на Модър, а той — на Персенк.* Н. Хайтов, Съперници.
Още: **С цяло гърло.**

С ПЯНА НА УСТА<ТА>. 1. С яд, със злоба. *Като го видя, той замахна с бича си и се развика с пяна на уста.* В. Геновска, Седем години. *Съзирах, настървен как с пяна на устата, / като на кръвен враг, се хвърля брат на брата.* П. П. Славейков, Кървава

песен. *И ти си се осмелил да излезеш пред очите на царя и да го благословиш със своята нечестива десница! Тая десница е кървава до лакета, викал народът с пяна на устата.* Л. Каравелов, Тука му е краят. *Не било лесно да го обезвредят и свържат: якият като бик бивш командир на „чапаевци“ се борил упорито, страшно, с все сила — като вълк мятал по земята момчетата, ругаел ги с пяна на уста.* П. Вежинов, Нашата сила.
2. Най-енергично, разпалено. *Гледаш го — говори с пяна на устата за грижата към човека, а. . . грижи се само за своето благополучие и най-много — за благополучието на своите роднини.* Г. Караславов, По зелената улица на хумора и сатирата. *От трибуната на конгреса ораторите увещаваха с пяна на уста няколкото представители на азиатски и африкански страни да скъсат всякакви връзки с „доминираните от комунистите“ профсъюзи.* в. Вечерни новини.— *За съжаление преждеговорившите с пяна на уста се кълняха да укрепват работническата солидарност, а и дума не обелиха за жените!* Т. Стоянов, Наш празник.

СПЯ НА ТОВА УХО. *Обикн. Ирон.* Надявам се, разчитам на нещо несигурно, без да предвиждам евентуални неприятни изненади. — *Е, отче Неофанте — рече Ивайло, — нали ти на това ухо спеше досега: татарите в оброчището няма да дойдат. А може и да дойдат.* Ст. Загорчинов, Ивайло.
Не спи на това ухо и **спи на това ухо** (с иронична интонация). Недей разчита на нещо, не се надявай напразно, няма да стане така, както очакваш (като предупреждение към някого). — *Лесно е, Витомире, с наздравици врага да побеждаваш — . . . — Спи на това ухо, че е далеко от нашата черга.* Ст. Загорчинов, Ден последен.
Още: **Лежа на това ухо.**

С ПЯСЪК ДА СЕ ТРИЕШ. *Със следв. изреч. с отриц. Диал.* Каквото щеш да правиш, както и да се мъчиш. *С пясък да се триеш, няма да те вярвам.* Н. Геров, Речник на българский язик.

СРАВНЯВАМ / СРАВНЯ СЪС ЗЕМЯТА. 1. *Нещо.* Напълно унищожавам, сривам, събарям. *Великолепните стълпове и статуи около манастира Св. Мами бидоха изпотрошени и сравнени със земята.* Д. Войников, Кратка българска история. *Но това тук, посред Румелия, където турците преди векове са сравнили със земята всяка твърдина и зид, . . . — каква беше тази стена, . . . , опасала цял Сливен откъм полето.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Сталинград се превърна на стоманен орех, който строши зъбите на хищника. Индустриалният град беше пометен, сравнен със земята. Тук-таме само стърчаха скелети на изгорели къщи.* А. Каралийчев, Пътища далечни. *Хитлеристите разрушили гетото, сравнили го със земята и под развалините му загинали 300 000 евреи.* Н. Фурнаджиев, Между приятели.
2. *Някого.* Скарвам се много остро на някого, нахоквам го жестоко и го сразявам с думите си. — *Понякога изпитвам желание да стана критик! — заяви тя* [жената] *злобно. — Тогава бих сравнила със земята и тебе, и цялата ви неспособна тайфа.* П. Вежинов, Дни и вечери. *Жаден за мъст, . . . , той реши съвършено да го сэсипе, със земята да го сравни.* Т. Г. Влайков, В село. *Но горди / не бяха българите с мен — ни миг / . . . / Те сравниха със земята / и мойта ученост, навсякъде призната.* К. Христов, Чеда на Балкана. *Грабна телефонната слушалка, набра номера на известния певец Захариев и го сравни със земята. — Слушай, другарю Захариев, ти забрави ли, че майка ти лежи в болницата? Защо не дойдеш да я видиш?* Н. Каралиева, Неуловимият.
Още: **Изравнявам / изравня със земята** /към 1 знач./. **Направям / направя със земята равен** /към 2 знач./. **Сривам / срина със земята. Направям / направя със земята барабар.** *Простореч.* /към 2 знач /.

СРАЖАВАМ СЕ С ВЯТЪРНИ МЕЛНИЦИ. *Книж.* Мъча се да преодолея несъществуващи препятствия, боря се с въображаеми пречки.

От произведенито на М. Сервантес „Знаменитият идалго Дон Кихот де ла Манча“, в което главният герой Дон Кихот се бори с вятърни мелници, смятайки ги за великани.

С РАЗВЪРЗАНИ РЪЦЕ. Свободен да действува, неограничен в действията си след отстраняването на някакви пречки. *Елбете, каймакам ефенди — отговори съвсем убедително юзбашията. . . Като виждаше какъв бездеен човек е каймакаминът, почувствува се с развързани ръце.* Д. Талев, Илинден.

С РАЗТВОРЕНИ ОБЯТИЯ, посрещам (чакам, приемам). *Книж.* С желание, сърдечно, радушно (посрещам). *Имаше с какво да се гордее Мидхад: светът на най-високопоставените мюсюлмани го посрещаше с уважение и разтворени обятия.* Ст. Дичев, За свободата.
Още: **С отворени обятия.** *Книж.*

СРАЛ СЪМ НА ДЖАМИЯТА НА ВЪРХА. *Диал. Вулг.* Извършил съм нещо крайно нередно, извършил съм кощунство.

СРА МАЦА В КАЦА. *Жарг. Шег.* За нещо, което съвсем се е объркало, оплескало. *Ако ме вдигнат днес по физика, ще стане сра маца в каца.*

СРАМ ТИ ЯЛ ОЧИТЕ. *Диал.* Засрами се, няма ли най-после да се засрамиш.

СРАХ НА МЕТЕНО<ТО>. *Вулг.* Обърках, оплесках, развалих нещо, тъкмо когато е било оправено, уредено, нагласено.
Още: **Изсрах се (изкензах се, изтаковах се) на метено<то>.** *Вулг.*

СРЕДНА РЪКА, човек (хора). Който не е нито много богат, нито много беден (човек). *А в школото на даскал Божина се събираха повече деца на занаятчии, средна ръка люде или по-бедни.* Д. Талев, Железният светилник. *Сиромасите и хората от средна ръка или бяха привършили брашното, или пък наскоро щяха да го привършат.* Г. Караславов, Обикновени хора.

СРЕДНА ХУБОСТ. 1. Нито много добре, нито много зле; нито много, нито малко. *Работата добре ли отива?. . . — Средна хубост, — отговорих значително.* Ив. Вазов, Неотдавна. *Ако се случеше някой по-близък, . . . , той го спираше за малко, подаваше му кутията с цигарите и кимаше с глава към натоварената кола: — Тежи ли? Тежи ли? — Средна хубост.* Г. Караславов, Снаха.
2. Който нито е много добър, нито е съвсем лош. *От думите личеше, че попадията нито е много културна, нито е много проста — средна хубост, както казват хората.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Как сте? Надявам се да е прекрасно вашето здраве. Моето е средня хубост.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс.

СРЕЩАМ СИ / СРЕЩНА СИ ПРИКАЗКАТА *с някого* **[СРЕЩАМЕ СИ / СРЕЩНЕМ СИ ПРИКАЗКАТА].** Разбирам се с някого, мога да разговарям, да споделям с някого (разбираме се, можем да разговаряме, да споделяме). *Викат кръстник ми бил Добри. И никакъв да ти е. Иди му на тезгяха, изведнъж ще си срещнете приказката.* П. Ю. Тодоров, Първите. *Тук-там ще се намери някой, и то ще се случи банков чиновник или писар — няма как приказката си да срещнеш. Оня ден набарах един запасен подполковник. Аз му говоря, че тая година на лозарите ще дойде малко нанагорно да пръскат лозята всеки ден или през ден, а той ми разправя за лазара . . . Лазара — кай — ще замести артилерията.* Н. Хайтов, Диви разкази.
Още: **Посрещам си / посрещна си приказката.**

СРЕЩНАЛО МЕ ЛОШ ВЯТЪР. *Диал.* Няма да ми върви, няма да сполуча; ще претърпя неуспех.

СРЕЩНА МЕ ВЪЛК. *Диал.* Ще ми върви, ще имам успех, ще сполуча.
Още: **Вълк ми препречи пътя.** *Диал.*

СРЕЩУ БЕЛЯ ВЪРВИ. *Диал.* За човек, който прави само злини.

СРЕЩУ УСТАТА НА ТОПА. В положение, при което трябва да се поеме риска и отговорността за нещо, да се извърши някаква неприятна или опасна работа. *Всеки път Андрон и Хаджи Андрея си уплитаха кошницата, пък все мене изкарват срещу устата на топа.* П. Ю. Тодоров, Първите. *— Това не е къща, а кочина — вървеше той след жена си и мърмореше. . . Срещу устата на топа оставаше само майката, която обаче бе обръгнала тъй, че бърборенето на мъжа ѝ не ѝ действуваше дори колкото тракането на часовника.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов.
Още: **На топа на устата.**

СРИВАМ / СРИНА СЪС ЗЕМЯТА. 1. *Нещо.* Напълно унищожавам, сривам, събарям. *Чудни са българските села. Един господ знае всяко колко пъти е палено и сривано със земята, колко пъти са клани и отвличани хората му.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *За да се освободи територия за бъдещия самолетен плацдарм, селата били сринати със земята, а населението им прогонено.* Ал. Гетман, Виетнамско сърце. *Ще я разрушат* [чаршията] *не, ами със земята ще я сринат! Няма да вземат да я реставрират, та като им дойдат гости от други градове или държави, да се излагат пред тях с разни стари възрожденски архитектури?!* Ф. Циляшки, К. Грозев, Рушим, за да строим.

2. *Някого.* Скарвам се много остро на някого, нахоквам го жестоко, и го сразявам с думите си.

Още: **Сравнявам / сравня със земята. Изравнявам / изравня със земята** /към 1 знач./. **Направям / направя със земята равен** /към 2 знач./. **Направям / направя със земята барабар.** /към 2 знач./. *Простореч.*

СРИТВАМЕ СИ / СРИТАМЕ СИ ШАПКИТЕ. Скарваме се. — *Брей, вие да не направите да си споритаме шапките па с Тончо! — . . . — Няма, другарко Тончова! — . . . — Ние ще ви накараме още повече да се обичате!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Ако Василка се глезеше като нея, отдавна да бяха развалили „калимерата" и щяха да си споритат шапките.* Кл. Цачев, Войници.

Още: **Разменяме си / разменим си (размесваме си / размесим си, разбъркваме си / разбъркаме си, променяме си / променим си, омесваме си / омесим си, сбъркваме си / сбъркаме си) шапките. Омешваме си / омешаме си (смешвам си / смешаме си) шапките.** *Диал.*

СРУТВАМ / СРУТЯ ВСИЧКИ МОСТОВЕ ЗАД СЕБЕ СИ. Унищожавам всякаква възможност за възобновяване на връзките си с някого или за връщане към нещо.

Още: **Събарям / съборя (разрушавам / разруша) всички мостове зад себе си. Изгарям / изгоря всички мостове <зад себе си>.**

С РЪКА ДА ПОСЕГНЕШ. *Диал.* Много близо, съвсем близо. *Времето е съвсем ясно и планините изглеждат съвсем близо, с ръка да посегнеш.*

С РЪКА НА СЪРЦЕ<ТО>. Откровено, искрено. *Кажете, ради бога, с ръка на сърце при едни малко-много свободни избори можеха ли да се получат такива комически резултати?* Ал Константинов, Разни „дреболии".

СРЯЗВАМ / СРЕЖА КУЙРУКА *някому.* Заставям някого да престане да своеволничи, принуждавам го да се смири, да кротува. *Некадърни да напишат свясно два реда, те гледат да хулят, да цапат. . . Повечето пъти те не успяват. Срязват им куйрука веднага.* в. Развигор.

Още: **Отрязвам / отрежа куйрука.**

СТАВА / СТАНЕ МАГАРЕ ЗА КОН. Има голяма загуба от нещо, защото не е взето равностойно на това, което е дадено. *Внимавай като продаваш къщата да не стане магаре за кон, че после и апартамент не ще можеш да си купиш с парите.*

СТАВАМ / СТАНА <БЯЛ> КАТО ПЛАТНО. Силно побледнявам от уплаха или друго вълнение. *Севда. . . погледна свекъра си слисана, изненадана, и лицето ѝ изведнъж стана бяло като платно.* Г. Караславов, Снаха.

СТАВАМ / СТАНА ГЪБА И КОПРИВА. *Диал.* Силно се разгневявам.

СТАВАМ / СТАНА ДАРМАДАН. Разбърквам се, обърквам се съвсем. *Ден-два тъй вървя, на третия рано заранта заиграха долу търговските брадви. Западаха ония ми ти ели вековни — хррас, храс! — гнезда, пилета, шума, вълна — всичко стана дармадан!* Н. Хайтов, Диви разкази.

СТАВАМ / СТАНА <ЗА> МЕЗЕ <В УСТАТА НА ХОРАТА> и **СТАВАМ / СТАНА МЕЗЕ В (НА) ХОРСКИТЕ УСТА.** Изпадам в положение да се говори за мене много и с насмешка или подигравка. — *Подиграват ме — още по-мрачно каза Иван. — Не искам да ставам мезе в устата на хората.* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Много важно бе как се носиш в махалата и за какъв минаваш там. За упорити укорни проявления се казваше: „Остави го, махалата писна от него" или „Стана мезе на махалата".* П. Мирчев, София от завчера. — *Пак ти казвам, ако искаш, ела да живееш при нас — каза тя бързо и добави: — да не ставаме мезе в устата на хората. Тук аз няма вече да се върна.* В. Геновска, Седем години. *Искаше му се да срещне някого от по-главните еснафи, . . . и да му се оплаче. . . Ще повярват ли те на мъката му? Ще дадат ли ухо на думите му? Няма ли и момичето да стане мезе на хорските уста?* Ст. Чилингиров, Първа жертва.

СТАВА МИ / СТАНЕ МИ ГЛАВАТА НА (КАТО) КАЗАН. Вж. Става ми / стане ми главата на (като) тъпан. *Стига сте вдигали шум, главата ми стана на казан.* ● *Става ми главата като казан да ти слушам цял ден писъците.*

СТАВА МИ / СТАНЕ МИ ГЛАВАТА НА (КАТО) ТЪПАН. Чувствувам се много изморен от голям шум, разправии и не мога да възприемам нищо. *От дългите обяснения, спорове, надвиквания главата му стана на тъпан.* ● *Става ми главата на тъпан от твоите викове.* ● *Стана ми главата на тъпан от този шум на автомобилите.*
Още: **Става ми / стане ми главата на (като) шиник (казан).**

СТАВА МИ / СТАНЕ МИ ГЛАВАТА НА (КАТО) ШИНИК. Чувствувам се много изморен от голям шум, разправии и не мога да възприемам нищо. *Днес имах много лекции и две заседания — главата ми стана като шиник.* ● *Престани най-после да крещиш! Стана ми главата като шиник.*
Още: **Става ми / стане ми главата на (като) тъпан (казан). Надува ми се / надуе ми се главата като шиник.**

СТАВА МИ / СТАНЕ МИ ГОРЕЩО. Изпадам в критично положение. *Нейният майор Курт Расп командувал в Пеща есесовци „доброволци на смъртта". — Немците го имат за голям герой, пък то вятър! Когато в Пеща взе да им става горещо, гледаха само как да се измъкнат.* П. Славински, Последният щурм.

СТАВА МИ / СТАНА МИ КИТАЙСКО. *Жарг.* Почувствувам се неудобно.

СТАВА МИ / СТАНЕ МИ КРЪВ ПРЕД ОЧИТЕ. Изпадам в силно раздразнение, обхваща ме гняв. *А гласът на ефрейтора ечеше над главата ми: „По-бързо!. . ." Ей, до гуша ми дойде тоя човек. Стана ми кръв пред очите.* Ст. Ц. Даскалов, Храна за ефрейтора.

СТАВА МИ / СТАНЕ МИ ТЯСНО. 1. Изпадам в затруднено положение. *Като видях, че са разбрали какво съм направил, стана ми тясно.*
2. *Диал.* Уплашвам се за нещо.

СТАВАМ / СТАНА КАТО ПИСАНА КОКОШКА. *Диал.* Изпадам в ненормално състояние от много грижи, неприятности, ядове.

СТАВАМ / СТАНА КАТО СВЕТЕЦ. Много отслабвам, измършавявам. — *Ами, ами! — заклати недоверчиво глава тя. — То защото мливари те хранят, та си станал такъв. . . като светец.* Г. Караславов, Ленко.

СТАВАМ / СТАНА КАТО ТЪПАН. *Диал.* Отичам, надувам се.

СТАВАМ / СТАНА МА̀ЗАЛО. *Диал.* Бивам напълно унищожен, нищо не остава от мене. *Ей там, дълбоко в душата му, един глас му казваше: „Богдане, Богдане, плати си борча по-скоро, избави се от робството: додето имаш да даваш на чорбаджията, ти си негов роб, не си свой, ти, децата ти, жената ти, къщата, ливадата, нивата — всичко е в чорбаджийски ръце, току ако скимне на Стоила, и ти, и твоята дългогодишна мъка ще станете ма̀зало!"* Хр. Максимов, Кой ни е крив?

СТАВАМ / СТАНА МОСТ *някому.* Допускам да бъда използуван от някого като средство за постигане на користни цели. *Върху ни ти се ще да стъпиш, та да стигнеш високо!. . . Черкезинът огледа мъжете, . . . слепи ли бяха, та не виждаха, че сами се предават в ръцете на дьонмето, че му стават мост?* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

СТАВАМ / СТАНА НА (КАТО) ВЕЙКА. Много отслабвам, измършавявам, изтънявам. *Намериха ли отнякъде жените малко царевично брашно, правеха качамак, ала възрастните не ядяха — гледаха да има за нас, децата. Гледам я мама, беше станала като вейка. Тя все повече стягаше пояса върху сукмана си и бе толкова изтъняла в кръста, че ако бутнеш гърба ѝ, струва ми се, ще се прекърши.* Кр. Григоров, Новодомци. *Цонка си лежи до пещта. Станала е като вейка, да не речеш, че това е оная едра и пълна невяста.* Т. Г. Влайков, Житието на една майка. *От болестта, дето прекара зимъс, си станал на вейка — как ще те приемат такъв слаб на училище.* Г. Русафов, И те са били деца. *Боже, как да не посърна, / как на вейка да не стана?* Е. Багряна, Вечната и святата.
Още: **Ставам / стана на (като) клечка.**

СТАВАМ / СТАНА НА ДЖУМЕРКА. *Диал.* Отслабвам, измършавявам.

СТАВАМ / СТАНА НА КАЙМА. Бивам смазан напълно, бивам унищожен напълно, напълно се обезформявам. — *Глупава патица! Издебнах я иззад тръстиката и бум — стана на кайма!* Ив. Петров, Леля се годява.
Още: **Ставам / стана на пихтия.**

СТАВАМ / СТАНА НА (КАТО) КЛЕЧКА. Вж. Ставам / стана на (като) вейка. *Отъняла много, станала на клечка — де, сега да видим, кой ще ѝ се пречка! Вмъкнала се вътре нашата Хитрана, спряла в миг, па рекла с весела закана: — Ха разтваряй гърло, Лисо ле Лисано, дръж се да те видя, лозе ле небрано!* Ас. Разцветников, От нищо — нещо.

СТАВАМ / СТАНА НА КОБИЛИЦА. Прегърбвам се.

СТАВАМ / СТАНА НА КРАКА *някому*. Засвидетелствувам някому уважението си, като обикн. заставам прав в негово присъствие. *Хаджи Пиронко, някога пръв чорбаджия, привикнал да му стават на крака по улицата, минуваше сега пренебрегнат и невиден, сред общото равнодушие под дрипавите си дрехи.* Ив. Вазов, Нова земя. — *Като се върна от Божи гроб, вече ще съм хаджия и всички в селото ще ми стават на крака.* К. Петканов, Без деца. *Макар че стипончани не смееха да се противопоставят на хаджията и мнозина му ставаха на крака. . ., когато той минаваше по чаршията, все пак, щом отминеше, зад гърба му се чуваха подмятания и ругатни.* Г. Белев, Патилата на едно момче. — *Дò ще ден и с чорбаджиите да се разправим! — подхвърли друг. — За тях ние сме луди глави, нехранимайковци! Чорбаджи Христо побеснял, дето не му станали на крака, като влязъл в Колчовото кафене.* Д. Марчевски, Дошло е време.
Още: **Ставам / стана нàкраки** /в 1 знач./. *Диал.*

СТАВАМ / СТАНА НÀКРАКИ. *Диал.* **1.** *Някому.* Засвидетелствувам някому уважението си, като обикн. заставам прав в негово присъствие.
2. *С предл.* **за** *или със следв. изр. със съюз* да. Залавям се да направя нещо, залягам за нещо. *Станаха накраки за нещо.* ● *Стават накраки да искат нещо*
Още: **Ставам / стана на крака** /към 1 знач./. **Стъпям / стъпя на крак** /към 2 знач./. *Диал.*

СТАВАМ / СТАНА НА (КАТО) КУКА. Много отслабвам, измършавявам, та чак се прегърбвам. *Тя година наред страда и боледува от тежка болест. Сега да я видиш станала е на кука.*
Още: **Заприличвам / заприличам на кука.**

СТАВАМ / СТАНА НА ПЕСТИЛ. 1. Бивам смазан напълно, бивам унищожен напълно, напълно се обезформявам.
2. Измърсявам се, изцапвам се много.
Още: **Ставам / стана на пита** /към 1 знач./.

СТАВАМ / СТАНА НА ПИТА. Бивам смазан напълно, бивам унищожен напълно, напълно се обезформявам. *Блъснала го кола и станал на пита.*
Още: **Ставам / стана на пестил** /в 1 знач./.

СТАВАМ / СТАНА НА ПИХТИЯ. Вж. Ставам / стана на кайма.

СТАВАМ / СТАНА НА ПОДМЕТКА. За храна, ядене — втвърдявам се, вкоравявам се. *Този шницел е станал на подметка.*

СТАВАМ / СТАНА НА ПОПАРА. *Диал.* Надробявам се, разтрошавам се, разкашквам се. *Яденето е вряло много и картофите са станали на попара.*

СТАВАМ / СТАНА НА ПРАХ И ПЕПЕЛ. Бивам напълно разрушен, унищожен. *Нашите трима парламентьори предложили на турците следующите условия: . . . В противен случай, т. е. че не послушат, селата им ще станат на прах и пепел.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Тия нападнаха на ония, що градяха крепостите, . . ., после тръгнаха да опустошават гръцката земя: през дето поминеха, всичко ставаше на прах и пепел.* Д. Войников, Кратка българска история.
Още: **Ставам / стана на пух и прах. Превръщам се / превърна се на прах.**

СТАВАМ / СТАНА НА ПУХ И <НА> ПРАХ. Бива напълно разрушен, унищожен. *И да бях отишъл, какво щеше да ме научи? Това, дето от десет години го слушам: та*

лоши години щели да дойдат, . . ., та всичко на пух и на прах щяло на стане. Г. Караславов, Сметки.

Още: **Ставам / стана на прах и пепел.**

СТАВАМ / СТАНА НА РЕШЕТО. 1. Бивам надупчен на много места. 2. Бивам прострелян на много места.

СТАВАМ / СТАНА НА (КАТО) СВЕЩ. Много отслабвам, измършавявам и съвсем побледнявам.

СТАВАМ / СТАНА НА СОЛ. Счупвам се, разбивам се на съвсем дребни парчета. *Половин час след като си замина майсторът обаче, всички лампи в апартамента неочаквано примигнаха, нещо избухна и изведнъж гръм разтърси кооперацията. Лампите ни станаха на сол и поръсиха паркета.* Хр. Пелитев, Хапят ли охлювите.

СТАВАМ / СТАНА НА (КАТО) СЯНКА. Много отслабвам, изнемощявам. *Не е лесна Кунината болест. На сянка станах ката нощ да излизам по потайна доба биле да й търся. Няма и няма.* В. Ченков, С нови другари.

СТАВАМ / СТАНА НА ХАРМОНИКА. Много се набръчквам, смачквам. *Виж как лошо си седнала, че полата ти е станала на хармоника.*

СТАВАМ / СТАНА ОРТАК НА КЕСИЯТА *на някого.* Вж. Ставам / стана ортак на парите *на някого.*

СТАВАМ / СТАНА ОРТАК НА ПАРИТЕ *на някого.* Почвам непрекъснато да вземам пари от някого, да го използвам, ограбвам. *Но не смееха нищо да кажат, . . . И все пак не спираха жалби да пращат — „отървете ни, джаньм, от тоя хайдутин, който на парите ни ортак е станал и раята бунтува!“* П. Спасов, Легенда за Али Ботуш.

Още: **Ставам / стана ортак на кесията.**

СТАВАМ / СТАНА ОТ ЛЕГЛО<ТО>. Оздравявам от тежка болест. — *Миглите ми опадаха от тифуса. Няма месец откак станах от легло.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Забравяш, че вчера си станал от легло и не се пазиш.*

СТАВАМ / СТАНА ПОДЛОГА *някому.* Оставям се да ме използува някой, както той желае. *Не искаше вече да слугува при него, не искаше повече да му става подлога.*

СТАВАМ / СТАНА С ДЯВОЛА ОРТАК. Предприемам нещо крайно рисковано или постъпвам нечестно, за да постигна нещо. *Юрталана се прости с ливадата, но той кроеше да си отмъсти на Пеня. „С дявола ортак ще стана, но ще му платя!“ — заканваше се той.* Г. Караславов, Снаха. *С дявола ортак ще стане и пак ще се наложи.*

СТАВАМ / СТАНА СИН ДРЕБ. *Диал.* Посинявам от смях или от бой.

СТАВАМ / СТАНА СИН-ЗЕЛЕН. Обхваща ме гняв, яд и обикн. силно побледнявам. *Като му казах това, видях как стана син-зелен.*

СТАНА ГРОША НА ЗОЛА. *Диал.* Много се загуби, има голяма загуба.

СТАНА ЗОЛАТА ГРОШ. *Диал.* Много се спечели, получи се голяма печалба.

СТАНАЛА ДРЪНЧИЛКА. *Диал.* За жена или женско животно (обикн. свиня, кучка), което кърми — много отслабнала, измършавяла.

СТАНАЛА ТИКВА, НАДУЛА СИ И ОПАШ. *Диал. Ирон.* За човек, който се гордее, държи се надменно, без да има за какво.

СТАНАЛ СЪМ АРМЕНСКИ ПОП. Постоянно идват при мене хора със свои грижи и болки да ми се оплакват, без да мога с нещо да им помогна.

СТАНАЛ СЪМ С ГЪЗА СИ НАГОРЕ. *Грубо.* Без причина съм сърдит, крив; без настроение съм.

Още: **Вдигнал съм се с гъза си нагоре.** *Грубо.* **Станал съм със задника (дирника) си нагоре.** *Грубо.* **Станал съм с краката нагоре.** *Диал.*

СТАНАЛ СЪМ С ДИРНИКА СИ НАГОРЕ. *Грубо.* Без причина съм сърдит, крив; без настроение съм.
Още: **Станал съм с дирника си напред.** *Грубо.* **Станал съм със задника (с гъза) си нагоре.** *Грубо.* **Станал съм с краката нагоре.** *Диал.*

СТАНАЛ СЪМ С ДИРНИКА СИ НАПРЕД. *Грубо.* Без причина съм сърдит, крив; без настроение съм. — *На тоя изглежда, нещо му куца — рече жената. — Я е станал с дирника си напред, я го е ядосала бабата.* Кр. Григоров, На път.
Още: **Станал съм с дирника си нагоре.** *Грубо.*

СТАНАЛ СЪМ СЕЛСКА БЪРКАЛКА. *Диал.* Имам навик да се меся, да се бъркам в общи дела и да ограбвам хората.
Още: **Станал съм селска бъркачка.** *Диал.*

СТАНАЛ СЪМ СЕЛСКА БЪРКАЧКА. *Диал.* Вж. Станал съм селска бъркалка.

СТАНАЛ СЪМ СЕЛСКА МЕТЛА. *Диал.* Обичам много да ходя, да обикалям без работа из селото.

СТАНАЛ СЪМ С КРАКАТА НАГОРЕ. *Диал.* Без причина съм сърдит, крив; без настроение съм.
Още: **Станал съм с гъза (задника, дирника) нагоре.** *Грубо.* **Станал съм с левия си крак.**

СТАНАЛ СЪМ С ЛЕВИЯ СИ КРАК. Без причина съм сърдит, крив; без настроение съм.
Още: **Станал съм с краката нагоре.** *Диал.* **Сякаш с левия крак съм тръгнал.**

СТАНАЛ СЪМ СЪС ЗАДНИКА СИ НАГОРЕ. *Грубо.* Без причина съм сърдит, крив; без настроение съм. *Щях да се намеся в спора им, но не исках да увеличавам враговете си, защото и без това тази сутрин, както ми каза бай Драго, бил съм станал нагоре със задника си.* К. Калчев, Двама в новия град.
Още: **Станал съм с гъза (дирника) си нагоре.** *Грубо.* **Станал съм с краката нагоре.** *Диал.*

СТАНА МИ У ШИШЕ [ЩЕ МИ СТАНЕ У ШИШЕ]. Почувствувах се (ще се почувствувам) зле, обхвана ме (ще ме обхване) страх, притеснение. *И не щеш ли, гледаме на едно дърво вързали мечка. . . — А на мене ми стана у шише.* Н. Стефанова, Откриване на света.

СТАНА <ТЯ> ЕДНА. Вж. Стана тя каквато стана. *И стана тя една, каквато я знае цялото село. Кучето, без да се съобразява с качеството на платовете, от които бяха ушити панталоните на благотворителната комисия, започна да оголва бедрата на членовете й.* Хр. Пелитев, Хапят ли охлювите. *Техните пък тъкмо се нанесли в новата къща, събрали роднини и съседи да я полеят, да им върваяло като по вино. И на масата в центъра — печено ягне. — Сега втасахме — рече председателят. — Ще стане една!* Г. Краев, Аз си знам.

СТАНА ТЯ КАКВАТО СТАНА. Възклицание при случила се неочаквана неприятност. *Потрябва ми пръчка за въдица и нали зная, че народната градина няма пазач, влязох вътре и стана тя каквато стана.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Ганкината работа е тежка / ще й пиша първо забележка, / . . . / И така: / стана тя каквато стана, / с наша Гана подсказвана / и с Григори номер втори.* М. Лъкатник, Весели портретчета.
Още: **Стана тя що стана. Стана <тя> една.**

СТАНА ТЯ ЩО СТАНА. Вж. Стана тя каквато стана. *Съвсем ненадейно тая пуста болест / на легло ме сложи. Уплаши се много / баба Цуцолана. — Инфлуенца, боже! / Оле, Патилане! Стана тя, що стана! / И мене ще хване!* Ран Босилек, Радост.

СТАНАХМЕ ЗА БАЦКАНЕ ПРЕЗ МАСУР. *Диал.* Много сме се затъжили един за друг.

СТАНАХ СОЛ И ВОДА. 1. Много се ядосах, измъчих се от яд. 2. Много се притесних, измъчих се от притеснение. *И Кунчева Гинка беше хубава, снахо, — . . . а сега, гледам я — желта смин, а той, сиромаха Кунчо — сол и вода!* Ц. Церковски, Театрални забавалки.

СТАНА ЩЕ МИША ДУПКА ЗА СТО. *Диал.* Не ще има къде да се скриеш, за да избегнеш някакво зло.
Още: **Ще ти стане миша дупка за хилядо.** *Диал.*

СТАНИ, БОЖЕ, ТА ГЛЕДАЙ. *Диал.* Като възклицание, с което се изразява голямо учудване от нещо необикновено (най-често, когато свидлив човек даде някому нещо).
Още: **Слез (търчи), боже, та гледай.** *Диал.*

СТАНИ ДА ЯДЕМ. *Диал. Шег.* Казва се, когато някой се препъне.

СТАНИ, КУМЕ, КУМИЦАТА ДА СЕДНЕ. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой по-млад или по-долен по чин взима по-добро място или си осигурява по-добро положение в присъствие на по-стар или по-горен по чин от него.

СТАНИ ТИ, ДА СЕДНА АЗ. Употребява се за нахално изместване на някого от някъде, където има облага (обикн. служба). *Истинската девиза на всичките партии у нас е била, е и ще бъде тая: стани ти, да седна аз! Вие лани пролет ни изритахте с това знаме на съединението, сега ние ви изринахме.* Ив. Вазов, Нова земя.

СТАНКА ПЕРДЮ. *Жарг. Ирон.* Смотан, разсеян, завеян човек. *Остави го той е една Станка пердю, дето нищо не може да направи както трябва.*
Още: **Изгубена Станка.** *Ирон.*

СТАРА КРИМКА. Опитен, обигран човек. — *А че, дядо Иване, какво има — писмо има. . . — Дай го сам. Стара кримка съм аз, разбирам ги тези пущини.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Тия стари кримки имат практика, не са като нас, младите — идеалисти, наивни и доверчиви.* Н. Широв-Тарас, Как станах началник и. . . обратно!

Произходът се свързва с наименованието к р и м к а (пушка от времето на Кримската война) от първоначалното к р и н к а — название на пушка по името на конструктора ѝ чеха Крнка, полковник от австрийската армия и собственик на оръжеен завод в Прага през 60-те год. на XIX в. (Т. Добрев, сп. Български език, VII, 1957, кн. 3, стр. 265—266).

СТАРА ПЕСЕН <НА НОВ ГЛАС> и **СТАРАТА ПЕСЕН.** *Пренебр.* Същото нещо без никакви изменения. *Изпитът се обръща и на добро, и на зло, и отечески, и душмански — ние поддържахме се същото, се старата песен.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. — *Я мълчи, Райко, пак ли тая стара песен започна? — скара му се Войхна.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Многажди Кръстевица уверяваше дъщеря си, че леля Жечка има много пари и че ги крие. . . И тя подхващаше старата си песен, че ако даде малко капиталец на Въкрила, то Въкрил ще завърти някоя търговийка и ще се замогне.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Ти все същото повтаряш, все тая стара песен на нов глас.*

СТАР ВЪЛК. Опитен, обигран човек. — *Стар партизански вълк е бай ти Стоян Мъглов, ще те изяде! Няма да спечелиш, само дето ми отваряш работа.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Стар вълк е тоя лаком чорбаджия! Виж как слухти и дебне. И не ще остави той плячката да избяга от ръцете му.* Т. Г. Влайков, В село.

СТАРИ СА НА БАЩА ТИ ВОЛОВЕТЕ и **СТАР Е НА БАЩА ТИ ВОЛА.** Употребява се като сърдит отговор, когато са казали на някого, че е стар. — *Стар човек си, Пеньо, пък се закачаш като дете. . . — Стар е на баща ти волът — отвърна той.* Г. Караславов, Екзекуция.

СТАРИ СМЕТКИ. Неуредени от миналото лични отношения с някого. *Те имаха стари сметки с Галахър. . . И двамата ги заглаждаха в процеса на общата работа, но и двамата съзнаваха, че цепнатината между тях отдавна вече е станала пропаст с такъв стръмен и опасен ръб, на който не може да се закрепи никакъв мост.* Бр. Йосифова, Бирена чаша с монети.

СТАРИЯ СВЯТ.[1] Континентите Азия, Африка и Европа, противопоставяни на Американския континент, открит по-късно за цивилизацията. *Уморени сме; нищо не ни интересува.*

В Европа, в Европа, по-скоро в Стария свят! Ал. Константинов, До Чикаго и назад. *Класовите конфликти съвсем не са монопол на капиталистическите страни от Стария свят. Те се разпалват и по американските брегове.* в. Вечерни новини.

СТАРИЯ СВЯТ[2]. Политически и икономически строй, който отмира или е отмрял, коренно различен от настъпващия нов строй. *Какви борби, какви жестоки схватки със стария свят, колко народни трагедии и победи са видели неговите очи.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Всеки ден върху мене връхлитат най-малко по стотина ядове — бурени от стария свят!* О. Василев, Любов. *Така мислеше Спасов за предаванията на „Гласът на Америка". Наистина понякога басовият глас събуждаше у него надеждата за възвръщането на стария свят.* М. Марчевски, Тихо пристанище.

С ТВЪРДА РЪКА. 1. Който действува решително, енергично; енергичен, строг. *Какъв управител си ти, щом с една шепа комунисти не можеш да се справиш? А пък аз. . . те хвалех наляво и надясно, че си човек с твърда ръка.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Той беше ръководител с твърда ръка и затова всички му се подчиняваха.*
2. Енергично, решително. *Ако бяхте проявили повече прозорливост и пипахте с по-твърда ръка — чокоите нямаше да посмеят да устройват под носа ви митинги!* А. Гуляшки, Село Ведрово.
Още: **Със здрава ръка.**

СТЕГНАЛ МЕ Е МИХАЛЯ. *Диал.* Иска ми се да направя нещо лошо.
Още: **Стегнал ме е Панчо.** *Диал.*

СТЕГНАЛ МЕ Е ПАНЧО. *Диал.* Иска ми се да направя нещо лошо.
Още: **Стегнал ме е Михаля.** *Диал.* **Блазни ме (дразни ме) Панчо.** *Диал.*

СТИГАМ / СТИГНА ДАЛЕЧ. 1. Прекалявам в постъпките, делата си или с приказките си и казвам повече, отколкото трябва. *Не смяташ ли, че стигна далеч в отношенията си с него и че трябва час по-скоро да скъсаш.*
2. Напредвам, преуспявам, сполучвам. *Големият му син е много способен и без съмнение ще стигне далеч.*
Често с отриц.: **Не ще (няма да) стигна далеч.** — *Тъй както е тръгнал, далеч няма да стигне — завъртя глава Меркулов.* М. Марчевски, Тихо пристанище.
Още: **Отивам / отида далеч.**

СТИГАМ ДО БУЛКАТА. *Диал. Шег.* Употребява се като отговор, когато питат гост дали стига до всичко, което е на трапезата.

От думите на госта, който казал „аз стигам от тук чак до булката", а домакинът му отговорил „и аз стигам до ръжена" (П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи).

СТИГАМ / СТИГНА ДО МЪРТВА ТОЧКА. *Книж.* За някаква работа, дейност — не напредвам, не се развивам; спирам, замирам. *Въпреки очакванията на полковник Филипов издирването на диверсантската група внезапно стигна до мъртва точка. Леката кола, която бе напуснала през нощта София заедно с диверсантите, сякаш бе пропаднала в земята.* П. Вежинов, Следите остават.
Още: **Идвам до мъртва точка.** *Книж.*

СТИГАМ / СТИГНА ДО ПРОСЯШКА ТОЯГА. Ставам много беден, съвсем обеднявам, разорявам се напълно. *А тук, под планината, вилнееше дръзко невиждан грабеж — вулгарен, безкраен и жесток. Хората стигаха от това до просяшка тояга.* Кр. Велков, Село Борово. *Ако рече на всички даром да дава и да забравя, то за една година до просяшка тояга ще стигне.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Но бащата умря, преди да стигне до просяшка тояга.* М. Марчевски, Страх.
Още: **Достигам / достигна (идвам) до просяшка тояга.**

СТИГАМ / СТИГНА ДО ТОЧКАТА НА ЗАМРЪЗВАНЕТО. *Книж.* За някаква работа, дейност — не напредвам, не се развивам; спирам, замирам. *Преговорите стигнаха до точката на замръзването.*
Още: **Идвам до точката на замръзването.** *Книж.*

СТИГАМ / СТИГНА ДО УШИТЕ (УХОТО) *на някого.* За мълва, слух — бивам чут, узнат. *Ще се разчуе из село, ще стигне до ушите на парсията и десе-*

немето. Ив. Петров, Нонкината любов. *Но мълвата угасна бърже, безсилна дори да стигне до ушите на властния селски богаташ.* Кр. Велков, Село Борово. *Като не можа да заглади работата с уклончиви обяснения, кметът се сопна, защото знаеше, че ако тези мърморения се разнесат извън селото, ще стигнат и до ушите на околийския управител.* Г. Караславов, Селски истории. *До вечерта историята с момичето стигнала до ушите на директора: — На такава дъщеря и аз ставам баща — казал той на главния агроном.* Н. Хайтов, Съперници. *Ние го дебнехме много внимателно и Гурко беше заявил, че като го хване, ще го нарèже на сто парчета. . . Не знам по какъв начин това кръвожадно намерение стигна до ушите на баща му.* С. Стратиев, Самотните вятърни мелници. *Много трудно беше да се допусне, че слухът за сделката е стигнал до ушите на Гестапото по българска линия.* Д. Димов, Тютюн.

Още: **Дохождам / дойда (достигам / достигна, идвам) до ушите (ухото).**

СТИГА МИ / СТИГНЕ МИ АКЪЛА и НЕ МИ СТИГА АКЪЛА. 1. *Обикн. с отриц.* Зная (не зная), сещам се (не се сещам) как да постъпя, как да се справя с нещо.
2. *Само в несв. вид. Обикн. с отриц.* Умен, схватлив (глупав) съм, лесно (мъчно) разбирам, възприемам.
3. *Обикн. в св. вид в мин. св. и бъд. вр.* Станах (ще стана) благоразумен, поумнях (ще поумнея). — *Били са те, братко, другарите отгоре не зарад това, че си се закачил, та кой здрав и прав мъж ще изтрае на женско умилкване, ами защото много момчешката си я карал, бий си шамари сам да ти стигне акълът.* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Стига ми / стигне ми ума. Стига ми / стигне ми глава<та>** /към 1 и 2 знач./. **Стига ми / стигне ми пипето (пипката)** /към 1 и 2 знач./. *Пренебр.* **Не ми стига куфалницата (куфарицата, кратуната)** /към 2 знач./. *Диал. Пренебр.*

СТИГА МИ / СТИГНЕ МИ ГЛАВА<ТА> и НЕ МИ СТИГА ГЛАВА<ТА>. *Диал.*
1. *Обикн. с отриц.* Зная (не зная) сещам се (не се сещам) как да постъпя, как да се справя с нещо.
2. *Само в несв. вид. Обикн. с отриц.* Умен, схватлив (глупав) съм, лесно (мъчно) разбирам, възприемам. *На вашия Иван не му стига главата.* ● *Какво да го правиш, толкова му стига главата.*

Още: **Стига ми / стигне ми ума (акъла)** /в 1 и 2 знач./. **Стига ми / стигне ми пипето (пипката).** *Пренебр.* **Не ми стига куфалницата (куфарицата, кратуната)** /към 2 знач./. *Диал. Пренебр.* **Хваща ми главата** /към 2 знач./. **Взема ми главата** /в 1 знач. към 2 знач./.

СТИГА МИ / СТИГНЕ МИ ДО ЗЪБИ. Много ми дотегна, омръзна; повече не мога да понасям, да търпя. *Продадох душата си на Мохамеда, и на дявола ще я продам, . . ., и пак няма да имам сайбия! Ще чуят те кой е Фейзи!" А Фейзи не беше никой. Просто един човек, комуто бе стигнало до зъби.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. — *Ти защо си толкова мераклия да се пишеш мюсюлманин, а? — . . . — Защото ми стигна до зъби — . . . — Знам, някои търпяват и по-лошо. А пък на мен ми се не търпи, това е!* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Още: **Дохожда ми / дойде ми до зъби.**

СТИГА МИ / СТИГНЕ МИ ДО УШИТЕ. *Обикн. със следв. изр. и съюз* **че.** Научавам се, узнавам нещо (обикн. някакъв слух, мълва). *Стига ми до ушите, че са станали нередни неща.*

Още: **Достига ми / достигне ми (дохожда ми / дойде ми, идва ми) до ушите (ухото).**

СТИГА МИ / СТИГНЕ МИ ПИПЕТО и НЕ МИ СТИГА ПИПЕТО. *Пренебр.*
1. *Обикн. с отриц.* Зная (не зная), сещам се (не се сещам) как да постъпя, как да се справя с нещо. *Бе, хора, та дотам ли не ви стига пипето, кога да ги донесете?* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.
2. *Само в несв. вид. Обикн. с отриц.* Умен, схватлив (глупав) съм, лесно (мъчно) разбирам, възприемам. *Ако аз бях като тебе, щях да умра гладен, а ти ако беше като мене, нищо нямаше да направиш, пипето ти не стига.* Ст. Чилингиров, Първа жертва.

Още: **Стига ми / стигне ми пипката.** *Пренебр.* **Стига ми / стигне ми главата. Стига ми / стигне ми ума (акъла)** /в 1 и 2 знач./. **Не ми стига куфалницата (куфарицата, кратуната).** /към 2 знач./ *Диал. Пренебр.*

СТИГА МИ / СТИГНЕ МИ ПИПКАТА и НЕ МИ СТИГА ПИПКАТА. Вж. Стига ми / стигне ми пипето. — *Кадърни ли са, стига ли им пипката?* Ив. Вазов, Чичовци.

СТИГА МИ / СТИГНЕ МИ РЪКА. Имам материална възможност да направя нещо; заможен съм и мога да направя, да постигна нещо. *Книгите тогава се преписвали с ръка, а затова се искало много време, та и стаяли много скъпи, а по това и всякому не стигало ръка да си ги купи.* Летоструй, Книгопечатание. *Най му е драго на Ненко и на жена му да струват добрини на други хора, доколкото им стига ръка.* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука. — *Ще дадеш, лели, и на вуйчо си Кирил малко да се поотплати. . . Разбира се, тетко. . . Аз вас ви обичам, и колкото ми стига ръка, ще ви помогна!* Елин Пелин, Летен ден. *Помня аз като я* [църквата] *събориха башибозуците, цяло село се събра да я прави. Кой колко му ръка стигне принесе: кандило, светилник.* П. Ю. Тодоров, Ръка. *Па и всеки — бил прост или знаелец, бедняк или имотник — даваше, — кому колкото стигне ръка — за обители и църкви.* Н. Райнов, Видения из древна България. *Ако един ден ми стигне ръка, ще дам каруцата на коларожелезаря да боядиса ритлите, па да изрисува пак по тях и четници.* Й. Радичков, Барутен буквар.

Още: **Дава ми / даде ми ръка.**

СТИГА МИ / СТИГНЕ МИ УМА и НЕ МИ СТИГА УМА. 1. *Обикн. с отриц.* Зная (не зная), сещам се (не се сещам) как да постъпя, как да се справя с нещо. *Как ще изкарам до пролетта, като нямам клечка дърва в двора си, хич не ми стига умът.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Няма откъде да взема пет пари. Не ми стига умът къде ще се денем утре, когато падне дълбокият сняг.* А. Каралийчев, Малкият орач. — *Ама проста работа тези немци, един гвоздей не им стига ума да забият.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. — *Тъй и до утре няма да го унищожите. Ще съберете цяла рота за един мръсник. Толкова ли не ви стига умът. Хвърлете в мазето две бухалки!* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Вместо да се държим заедно, . . ., ние един на други си проливаме кръвта, . . . И все не ми стига ума — защо? Кой измисли тая дивотия?* П. Вежинов, За честта на родината. *Колкото за това ще ми стигне ума как да го направя.*
2. *Само в несв. вид. Обикн. с отриц.* Умен, схватлив (глупав) съм, лесно (мъчно) разбирам, възприемам. *Толкова ли ти стига ума? Хич бай ти Ганьо опозиция става ли, бе момче?* Ал. Константинов, Бай Ганьо.
3. *Обикн. в св. вид в мин. св. и бъд. вр.* Станах (ще стана) благоразумен, поумнях (ще поумнея). *Аз мисля, че като е погладувал, ще му е стигнал умът вече.* Ив. Вазов, Хъшове. *Личи си, че му е стигнал ума.* Т. Г. Влайков, Житието на една майка.

Още: **Стига ми / стигне ми акъла. Стига ми / стигне ми глава<та>** /към 1 и 2 знач./. **Стига ми / стигне ми пипето (пипката)** /към 1 и 2 знач./. *Пренебр.* **Не ми стига куфалницата (куфарицата, кратуната)** /към 2 знач./. *Диал. Пренебр.*

СТИГАМ / СТИГНА НА ОПАШКАТА. Пристигам някъде късно, когато вече нещо е на края. *Стигна на опашката на филма.*

СТИГНАЛ ДО „УФ ТА ЛЕЛЕ". *Диал.* Много осиромашал.

СТИГНАЛ ДО ЦИУ. *Диал.* Осиромашал.

СТИГНАЛ НА КНИГАТА ДЪНОТО. *Диал.* Всичко знае, много учен. *За мене по тревненската чаршия говорят, че от много учене съм стигнал на книгата дъното.* Д. Мантов, Хайдушка кръв.

СТИГНА МЕ ДЪРВЕНА КУЧКА [ЩЕ МЕ СТИГНЕ ДЪРВЕНА КУЧКА]. Ядох голям бой с дърво (ще ям голям бой с дърво) (употребява се обикн. като закана).

СТИГНАХ ДО КРИВА ПЪТЕКА [ЩЕ СТИГНА ДО КРИВА ПЪТЕКА]. 1. Не успях (не ще успея) да отида дотам, докъдето възнамерявах и се върнах (ще се върна) от пътя.
2. Не успях (не ще успея) да завърша нещо докрай или нищо не постигнах (не ще постигна) в работата, с която се занимавам или съм се заел. *Ефтим продължи да шепне: — Стигнах аз до крива пътека и Исидор спря да досипе вода.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко.
3. За нещо — оставам (ще остана) незавършен или без никакъв резултат. *Тази работа стигна до крива пътека.* ● *Това състезание ще стигне до крива пътека.*

Още: **Отидох (ще ида) до крива пътека. Ходих до крива пътека** /към 1 знач./.

СТИГНИ БОСИЯ, ТА (ЧЕ, И) МУ ВЗЕМИ ЦЪРВУЛИТЕ. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато не може да се получи, вземе нещо от някого, защото и той го няма.

Още: **Хвани (улови, дръж) босия, та (че, и) му вземи цървулите.** *Ирон.* **Хвани (улови, дръж) босия, та (че, и) му вземи опинците.** *Ирон.* **Погони босия, та (че, и) му вземи цървулите.** *Диал. Ирон.*

СТИСВАМ / СТИСНА (СТИСКАМ) ДЕСНИЦАТА *някому. Обикн. в св. вид. Книж.* Поздравявам, приветствувам някого, обикн. по случай някакъв негов успех или за да изразя благодарност, одобрение или съгласие с него. *Но ние, които го* [артиста Г. Киров] *познаваме, които сме го гледали с удивление и възторг, не трябва ли да го споходим и стиснем десницата му.* Ал. Гюров, Б. Н. Театър.

Още: **Стисвам / стисна (стискам) ръка<та>.**

СТИСВАМ / СТИСНА ЗА ГУШАТА *някого.* С насилие накарвам някого да извърши нещо; насилствено принуждавам някого за нещо.

Още: **Хващам / хвана (улавям / уловя) за гушата. Стисвам / стисна за гърлото. Стисвам / стисна за гушмака.** *Диал.*

СТИСВАМ / СТИСНА ЗА ГУШМАКА *някого. Диал.* С насилие накарвам някого да извърши нещо; насилствено принуждавам някого за нещо.

Още: **Стисвам / стисна за гушата (гърлото).**

СТИСВАМ / СТИСНА ЗА ГЪРЛОТО *някого.* С насилие накарвам някого да извърши нещо; насилствено принуждавам някого за нещо.

Още: **Хващам / хвана за гърлото** /в 1 знач./. **Стисвам / стисна за гушата. Стисвам / стисна за гушмака.** *Диал.*

СТИСВАМ / СТИСНА ЗЪБИ. 1. Овладявам се, за да понеса, да изтърпя нещо (обикн. придружено със съответна гримаса). *Демир трепна, стисна зъби. Усети как кръвта слиза от главата му, нещо като че го стегна за гушата.* А. Гуляшки, МТ станция. *Когато убиха в Балкана Сокола и тримата Петлешковци, дядо Стоил стисна зъби и не си намокри окото.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *— Казвай! — въпросът беше придружен от силен удар с гума. Ванко затвори очи, стисна зъби и помисли: — „Това е стажът ми. Трябва да се търпи!“* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Борис беше стиснал зъбите си и чакаше с нетърпение края на всичко това... И до края на делото той не погледна никого.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Ако беше малко по-умен, Жак, щеше да го преглътнеш и няма да ревеш и да се унижаваш, а ще стиснеш зъби и ще търпиш, додето те смажат и дойде краят.* Б. Райнов, Дъждовна вечер. *Тъгата му растеше всекиминутно. За малко остана да се разхълца. Повторно стисна зъби, овладя се.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко.
2. Въздържам се, възпирам се (да кажа нещо) (обикн. придружено със съответна гримаса). *Казански продължи да я подпитва безсрамно: ... — Тъй... Значи, не си го виждала единадесет месеца, нали така? Стиснала зъби и решила да не отговаря, за да не се заплете още повече, Цвета още по-ниско сведе глава.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Той разбра, че за всичко това е виновен Консула, стисна зъби и не каза нищо вече.* Й. Йовков, Женско сърце. *Свещеникът стисна зъбите си, за да се одържи да не изпсува, па излезе.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

Още: **Стисвам / стисна устни** /в 1 знач. към 2 знач./.

СТИСВАМ / СТИСНА (СТИСКАМ) РЪКА<ТА> *някому. Обикн. в св. вид. Книж.* **1.** Поздравявам се, здрависвам се, ръкувам се (придружено със съответен жест). *Осемдесет години от рождението на Яворов! Той, този чуден поет, можеше да бъде жив между нас! Живи са негови другари, хора, които са имали щастието да говорят с него, да стиснат ръката му.* в. Литературен фронт, Неизвестни писма на Яворов. *И така, към уречения час той се качи на файтона и отиде в двореца. Двамата държавници, които го очакваха, станаха да му стиснат ръка.* Ст. Дичев, За свободата. *След два дни пристигам в София и се радвам, че ще имаме случай да си стиснем ръцете.*
2. Поздравявам, приветствувам някого, обикн. по случай някакъв негов успех или за да изразя благодарност, одобрение или съгласие с него. *— Благодаря ти много — стисна му ръка Методи.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Отговорът бе посрещнат с шумни одобрения и викове „браво“... В знак на солидарност утвърдително заклати глава и другият младеж. Стиснахме им ръцете.* Ив. Мирски, През девет земи. *Нима аз те обвинявам за патриотичното дело, което извърши тогава? Напротив, стискам ти ръката!* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Те извършиха дело, за което заслужават да им стиснем ръцете.*

Още: **Стисвам / стисна (стискам) десницата.** *Книж.*

СТИСВАМ / СТИСНА УСТНИ. 1. Въздържам се, възпирам се (да кажа нещо) (обикн. придружено със съответна гримаса). *Неприятна тръпка мина през тялото на полковника. Ами ако шофьорът удари колата в камиона?... Искаше му се да извика —*

внимание! — но стисна устни. За какво сам ще подсеща? П. Вежинов, Следите остават. *Рената стисна устни и реши да не казва нито дума.* М. Грубешлиева, Пред прага.
2. Сърдит съм, недоволен съм от нещо и се намусвам (обикн. придружено със съответна гримаса). — *Кажете на мене. . . Ще му съобщя!. . . — Не. Само лично. . . Стиснала устни, Калиопа взе от слугинята високата лампа и поведе офицера нагоре по стълбата.* Ст. Дичев, За свободата. *Макс изплю угасналата цигара, стисна устните си и шибна нервно коня.* Д. Димов, Тютюн.

Още: **Стисвам / стисна зъби** /във 2 знач. към 1 знач./.

СТИСКАМ ГИ КАТО ДВЕ ПАРИ В СЪДРАНА КЕСИЯ. *Диал.* Скъпернически пазя нещо (обикн. пари); прекалено много пестя.

СТИСКАМ ДУШАТА СИ В (ЗАД) ЗЪБИТЕ и **СТИСКАМ ДУША В (ЗАД) ЗЪБИТЕ <СИ>.** Много съм зле, много съм отпаднал, едва имам сили да живея. *Беше седемдесет и пет годишен старец прегърбен, спечен — стиска душата си в зъбите, както се изразяваха селяните за такъв човек.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Беше измръзнал, болнав, едва стискаше душа зад зъбите си.* В. Геновска, Седем години.

Още: **Нося душата си в зъбите. Държа душата си зад зъбите.**

СТИСКАМ ЗЪБИ. 1. Търпя, мъжествено понасям нещо. *Разкъсах ризата и почнах несръчно да превързвам раната. Ванката стискаше зъби и само от време на време не можеше да се сдържи и охваше тихичко.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *Но той стиска зъби и мълчи, а от лицето му така тече вода.* Д. Талев, Железният светилник.
2. Не говоря, не казвам нищо, за да не издам нещо. *Ти да мълчиш! Да си стискаш зъбите, че.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

СТИСКАМ ПАЛЦИ. 1. *Със следв. изр. със съюз* да *или самост.* Тревожа се за успешното, благополучно осъществяване, преминаване на нещо (обикн. придружено със съответен жест). *Качвах се по стълбите и стисках палци да не срещна замглава. Само той ми липсваше сега.* Л. Дилов, Тръстиката.
2. *Някому или самост.* Желая някому успех за нещо, което той в момента върши или му предстои да върши (обикн. придружено със съответен жест). *Ще стискам палци да си изкараш хубаво изпита.* ● *Стискай ми палци да успея.*

СТИСКАМ СИ КЕСИЯТА. Не искам да давам пари, да харча; голям скъперник съм. *Не си стискай толкова кесията, ами дай пари да купя голям подарък за младоженците.*

СТИСКАМ СИ УСТАТА и **СТИСКАМ УСТА.** [*Често:* **Стискай си устата**]. *Грубо.* Внимавам какво говоря, въздържам се да говоря необмислено, неуместни или обидни думи; млъквам. *И братовите му ниви. . ., му се виждаха по-хубави и по-големи и някакъв зъл червей току шаваше в сърцето му и го караше да ръмжи и стиска уста.* Елин Пелин, Земя.

Още: **Прибирам си (събирам си, свивам си) устата.** *Грубо.* **Държа си устата.** / във 2 знач./. *Грубо.* **Сбирам си устата.** *Простореч.*

СТИСНАЛ СЪМ СЕ КАТО КОКОША ТРЪТКА. Проявявам скъперничество, свиди ми се да давам пари, да харча; станал съм скъперник. *Аз му викам: „Герго, давай повече, недей трепера на зрънцето, че сега му е времето, ако искаш повече прасци, а той ми вика: — Ти да си благодарен и на това. . . Беше се стиснал като кокоша тръткa, да прощаваш.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

СТИСНИ МЕ, ЕЛЕНКЕ, ДА КИХНА. *Подигр.* Употребява се, когато някой много се хвали или много се превзема.

СТИСНИ МЕ, <ЛЕЛЬО> РАДКЕ, <ЗОРЛЕН> ДА ПРЪДНА. *Вулг. Подигр.* Употребява се, когато някой много се хвали или много се превзема.

СТОВАРВАМ / СТОВАРЯ БЕЛЯ <НА ГЛАВАТА> *някому.* Ставам причина някакви неприятности да сполетят някого; създавам неприятности на някого. — *Та куче беше, зер народа бунтуваше — . . . — И който го е очистил, добро е сторил на всинца ни. . . Разбойникът сякаш не вярваше на ушите си. Като попремисли малко, той прихна в смях и рече: — Слушай,. . ., ако искаш да стовариш и тая беля на моята глава, грях взимаш на душата си!* А. Христофоров, Ангария.

Още: **Докарвам / докарам (донасям / донеса, навличам / навлека) беля <на главата>.**

СТОВАРВАМ / СТОВАРЯ ВИНАТА *върху (на) някого.* Посочвам, обикн. несправедливо някого като виновник за нещо; обявявам някого за виновен, обикн. несправедливо. *—Как вървят вашите работи? — О, и моите не вървят. . . моторът нещо се е повредил, а механикът иска върху мене да стовари вината.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Малката слугиня стовари вината на голямата, голямата пък хитро и без стеснение прехвърли тази вина връз Кънча.* Т. Г. Влайков, Вестовой.

Още: **Хвърлям / хвърля (прехвърлям / прехвърля) вина<та>.**

СТОВАРВАМ / СТОВАРЯ ВЪРХУ ПЛЕЩИТЕ *на някого нещо.* Заставям някого да се заеме с нещо, да поеме някакво задължение, да върши някаква работа. *Инак много скоро Кирил ще остане сам да управлява „Нова Мизия", да хайдутува, както си знае, и да стоварва всичко върху чужди плещи.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

Още: **Стоварвам / стоваря на гърба** /в 1 знач./.

СТОВАРВАМ / СТОВАРЯ КРИВИТЕ ДЪРВА ВЪРХУ ГЪРБА *на някого* и **СТОВАРВАМ / СТОВАРЯ КРИВИТЕ ДЪРВА** *върху (връз) някого.* Струпвам върху някого цялата отговорност, вина за нещо или неприятни последици от нещо. *Навикали сте го, па все връз него стоварвате кривите дърва.* Т. Г. Влайков, В село. *Докато открием истинския убиец, ти ще опъваш каиша. . . — Другарю Стефанов, знам, че никъде няма село без кучета, ама докато го заловим, все върху мене ли ще стоварват кривите дърва?* В. Нешков, Настъпление. *Тия обвинения означават опит на заинтересуваните да стоварят своите криви дърва върху чужд гърб.* Г. Димитров, Вторият конгрес на Отечествения фронт.

СТОВАРВАМ / СТОВАРЯ НА ГЪРБА *на някого* и **СТОВАРВАМ / СТОВАРЯ НА** *нечий* **ГРЪБ. 1.** Заставям някого да се заеме с нещо, да поеме някакво задължение, да върши някаква работа. *Всичката тежка и неприятна работа е стоварена на техния гръб.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад. *Цялата работа на профорганизацията стовариха на моя гръб.*
2. Принуждавам някого да отговаря за нещо, да носи неприятните последици от нещо; обвинявам го в нещо. *— Моята служба при американците е свършена. — Че защо тъй внезапно? — Заради убийството на Младенов. Исках да го стоваря на твоя гръб. Откъде да знам, че американците са подслушвали апартамента на тоя глупак.* Б. Райнов, Господин Никой.

Още: **Стоварвам / стоваря върху плещите** /към 1 знач./.

СТОВАРВА СЕ / СТОВАРИ СЕ ВЪРХУ (НА) ГЛАВАТА МИ. 1. Принуден съм да се заема с нещо, да поема някакво задължение, да извърша някаква работа.
2. Сполетява ме нещо много неприятно, беда, нещастие. *Разтурени хора, ей! Грабите кой какво намери, а после на моята глава се стоварва.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

Още: **Струпва ми се / струпа ми се (изсипва ми се / изсипе ми се) върху (на) главата** /към 2 знач./. **Стоварва се / стовари се върху (на) гърба (плещите) ми** /в 1 знач. към 1 знач./.

СТОВАРВА СЕ /СТОВАРИ СЕ ВЪРХУ (НА) ГЪРБА МИ. 1. Принуден съм да се заема с нещо, да поема някакво задължение, да извърша някаква работа.
2. Принуден съм да отговарям за нещо, да нося неприятните последици от нещо.

Още: **Стоварва се / стовари се върху плещите ми. Струпва се / струпа се (пада / падне) върху (на) гърба ми. Стоварва се / стовари се върху (на) главата ми** /в 1 знач. към 1 знач./.

СТОВАРВА СЕ / СТОВАРИ СЕ ВЪРХУ (НА) ПЛЕЩИТЕ МИ. 1. Принуден съм да се заема с нещо, да поема някакво задължение, да извърша някаква работа.
2. Принуден съм да отговарям за нещо, да нося неприятните последици от нещо. *А в същото време цялата отговорност се стоварва на плещите му.* В. Геновска, Седем години.

Още: **Стоварва се / стовари се върху (на) гърба ми. Стоварва се / стовари се върху (на) главата ми** /в 1 знач. към 1 знач./.

СТОИ МИ НАВРЪХ ЕЗИКА. *Диал.* Зная нещо, но не мога в момента изведнъж да се сетя и да го кажа; малко остава напълно да си припомня нещо, което искам да кажа.

Още: **Върти ми се (виси ми) на езика** /в 1 знач./. **Мотае ми се (плете ми се) на езика. <На върха> на езика ми е** /в 1 знач./.

СТОЙ, НЕ ДУМАЙ. Нима, възможно ли е (възклицание за изразяване на голяма изненада, учудване от нещо, което се разказва някому). *Тази вила му коства повече от един*

апартамент. — Стой, не думай. ● *Той е избягал от къщи и е оставил жена си. — Стой, не думай! Не може да бъде.*

СТОЙ, ТА (И) ГЛЕДАЙ. Употребява се, когато някой очаква, че ще се случи нещо извънредно (може да бъде добро или лошо, неприятно). *Натъкми всичко умно, дай му пътя и после кръстосай ръце, стой и гледай само — всичко ще стане по волята ти.* В. Друмев, Иванко.
Още: **Ела гледай.**

СТОЙТЕ, ЩЕ ПИКАЕ БУЛКАТА. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато се очаква да стане нещо, на което излишно се отдава голяма важност.

СТОКА ЧЕРНООКА. *Пренебр.* Лош човек, човек с много недостатъци, който съвсем не е за хвалене. *Порасна и стана стока черноока. Учителите бяха вдигнали ръце от него.*

СТОМАХА МИ Е ЗАЛЕПЕН ЗА ГРЪБНАКА. Много съм слаб; прекалено измършавял съм. *Яж повече! Не виждаш ли каква си станала, стомаха ти е залепнал за гръбнака.*

СТОМАХА МИ СВИРИ РАМАЗАН. Много съм гладен, прегладнял съм. *От сутринта не беше ял и стомаха му свиреше рамазан.*
Още: **Червата ми свирят рамазан.**

СТО НА СТО. *Книж.* 1. Изцяло, напълно. *Всичко е изразходвано сто на сто.* 2. Съвсем сигурно, положително. *Той погледна към строителите и каза сухо: — Ще ги бием сто на сто!* Т. Монов, Смърт няма. — *Май счупих нещо — говореше той. — Сто на сто счупих нещо.* Ч. Шинов, Момчета. *Сто на сто съм сигурен, че ще дойде.*

С ТОП ДА МЕ БИЕШ. *Със следв. главно отриц. изр.* Каквото и да правиш, каквито и усилия да се полагат (употребява се, за да се подчертае, че не е възможно нещо да се осъществи). *Аз, докато не се разправя — с топ да ме бият не ще се мръдна оттука.* П. Ю. Тодоров, Първите. *С топ да го биеш няма да изкараш две пари от него.* Н. Геров, Речник на блъгарский язик.

СТОПИХ КОСТИТЕ [ЩЕ СТОПЯ КОСТИТЕ] *някому. Диал.* Премахнах някого, унищожих го (ще премахна някого, ще го унищожа).
Още: **Стопих петите.**

СТОПИХ ПЕТИТЕ [ЩЕ СТОПЯ ПЕТИТЕ] *някому. Диал.* Вж. Стопих костите [ще стопя костите] някому.

СТОПЛЯМ / СТОПЛЯ ГЪРБА *на някого.* Набивам, натупвам някого.
Още: **Сгрявам / сгрея (начесвам / начеша) гърба.**

СТОПЛЯМ СЕ КАТО ЛЕД В СТОМНА. *Диал. Ирон.* Много ми е студено; измръзвам.
Още: **Сгрявам се (топло ми е) като лед в стомна.** *Диал. Ирон.*

С ТОП НЕ МОЖЕ <ДА> СЕ РАЗБИ<Е>. За нещо — много е здраво, солидно, сигурно, с нищо не може да му се попречи или да му се навреди. *След тия внушителни думи на началника, за всички в село стана ясно като бял ден, че силата на двамата побратимени чорбаджии и с топ вече не може се разби.* Т. Г. Влайков, В село.

С ТОП НЕ МОЖЕШ <ДА> МЕ РАЗБИ<ЕШ>. Намирам се в много сигурно положение; напълно неуязвим съм. *Приплаках на кооператорите, добри хора бе, приеха ме, макар че бях със заложена къщурка. Още през първата година изкупих имотеца си. Вече съм крепост — с топ не можеш ме разби.* А. Каралийчев, Народен закрилник.
Още: **Топ не може <да> ме разби<е>. Топ не ме разбива.**

СТОРВАМ / СТОРЯ ВОДА ДА НЕ *го* **УМИВА.** *Диал.* Наругавам най-жестоко някого, мъмря някого, като му надумвам най-горчиви, най-груби думи.

СТОРВАМ / СТОРЯ ЕВАЛЛА *някому. Обикн. в св. вид. Диал.* Постаравам се да угодя някому, като извършвам нещо, което му е приятно. *Тръгва с нея* [войската] *посред зима, през студовете и през балканите, за да доде в Стамбул и да стори евалла на султана.*

Ив. Вазов, Михалаки чорбаджи. — *Пък ти не знаеш, заговори той. — Моя батко, попа де, стори евалла на кмета. — Тъй ли? Че кога? — Оня ден. . . Кмета гощава кръстника си, та го викаха да опее софрата и там.* А. Страшимиров, Антология.

Още: **Направям / направя евалла.**

СТОРВАМ / СТОРЯ ЖЮНЖЮНА *нещо. Диал.* Изказвам, издавам някаква тайна пред множина.

СТОРВАМ / СТОРЯ НА ПЕСТИЛ. *Обикн. в св. вид. Диал.* **1.** *Някого.* Набивам жестоко някого, пребивам някого, смазвам го от бой.
2. *Някого или нещо.* Унищожавам напълно.

Още: **Направям / направя на пестил** /в 1 и 2 знач./.

СТОЯ В ГЛУХА ЛИНИЯ. Отстранен съм, изолиран съм и не ми се дава възможност да се проявя, да напредна служебно или обществено.

Още: **Намирам се в глуха линия. В глуха линия съм.**

СТОЯ ВИСОКО В ОЧИТЕ *на някого.* Ценен съм, уважаван съм много от някого, мнението му за мен е много хубаво. *На следната година. . . Гоце стои много високо в очите на съучениците си.* П. К. Яворов, Гоце Делчев. *Учителят по история стоеше много високо в очите на всички свои ученици.*

СТОЯ В СЯНКА. 1. Незабелязан, пренебрегнат съм, и не се оценяват качествата и заслугите ми. *Самите ударници се спотайват, дори се крият. Те не искат да се изтъкват — какво собствено са направили. . . За тях комай не се говори, те стоят в сянка.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *Тя си беше такава, обичаше да подразва тоя-оня, диреше поводи да се перчи. И когато нямаше с какво, измисляше нещо, само и само да не стои в сянка.* Б. Болгар, Близнаците. *През време на фашисткия режим Трилуса стоя в сянка — за него нито се пишеше, нито се говореше, а и сам поетът не можеше да печата своите ядовити, силни и изобличителни сатирически сонети.* в. Литературен фронт. *Дали поради липса на сценарни възможности, дали поради известно безличие — тя* [артистката] *не успява да се наложи и стои в сянка.* в. Народна култура.
2. Прикрит съм, не се издавам, че съм участвувал в нещо или че съм инициаторът, причината за нещо, обикн. нередно.

Още: **В сянка съм. Седя в сянка** /към 1 знач./.

СТОЯ ДИВАН<ЧАПРАЗ> *някому.* Държа се пред някого чинно, с уважение и показвам готовността си да съм му в услуга и да го слушам. *Как няма да те послуша, бре! Ти депутат ли си, що си! Ще го накараш да ти стои диван-чапраз.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Цяла сюрия заптиета ще вървят след тебе и диван ще ти стоят.* Д. Немиров, Братя.

Свързва се с народния обичай по-младите жени (обикн. снахите) да стоят прави в присъствието на по-старите и мъжете, и да им слугуват на трапезата.

СТОЯ ЗАД ГЪРБА *на някого.* **1.** Подкрепям, подпомагам някого, служа му като опора. *Ти трябва да си спокоен, защото зад гърба ти стоят твоите родители. Аз съм сам без никакви близки или влиятелни приятели.*
2. Действувам чрез някого. *В него* [търга] *не участвува само представителството на еснафа от името на самите еснафи, а всеки от последните се яви за своя сметка или за сметка на неколцина свои съеснафи. Така се яви и тате, зад гърба на когото стояха бай Стоян и още двама-трима от по-старите.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

Още: **Зад гърба съм.**

СТОЯ ЗАД МЕТЛАТА. Оставам незабелязан, неоценен, не напредвам обществено или служебно. *Още тогава разбрах, че не си е келепир да бъдеш опозиция. . . защото ще стоиш зад метлата, а хората ще си плетат кошницата.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

СТОЯ ЗДРАВО НА КРАКАТА СИ. Имам сигурно положение, солидни позиции. *В момент на съмнение, трудности и неприятности да си спомняте за нас, за Отечествения фронт, за неговото правителство, които стоят здраво на краката си.* Г. Димитров, Ръка за ръка напред и все напред, въпреки всичко!

Още: **Стоя здраво на нозете си.**

СТОЯ ЗДРАВО НА НОЗЕТЕ СИ. Вж. Стоя здраво на краката си.

СТОЯ <КАТО> НА БОДЛИ. Неспокоен съм в очакване на нещо неприятно; нещо ме безпокои, тревожа се за нещо. *Първан стои като на бодли. От минута на минута очаква да пристигнат роднините.* Ал. Константинов, От много ум.
Още: **Стоя <като> на тръни (игли).**

СТОЯ <КАТО> НА ИГЛИ. Неспокоен съм в очакване на нещо неприятно; нещо ме безпокои, тревожа се за нещо. *Дядо Колю все продължаваше да очаква съдебния отговор; той стоеше като на игли!* Мих. Георгиев, С тебешир и с въглен.
Още: **Стоя <като> на тръни (бодли). Седя <като> на игли.**

СТОЯ <КАТО> НА ПРУЖИНА. В напрегнато очакване съм на нещо, готов съм веднага да действувам. *Сякаш им е дадена предварителна команда за някакъв набег. Те стоят като на пружина. Остава да захвърлиш угарката и да се нахвърлят над нея едновременно двайсетина души.* Д. Калфов, Под южното небе.

СТОЯ <КАТО> НА ТРЪНИ. Неспокоен съм в очакване на нещо неприятно; нещо ме безпокои, тревожа се за нещо. *Лепо стоеше неспокоен, като на тръни, умираше от мъка, чакаше да се подаде Бойка и слушаше разсеяно.* Елин Пелин, Летен ден. *Мария стоеше като на тръне и очакваше всеки миг да избухне свадата.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Измина се цяла седмица, откак бай Пондю излезе от ареста и тръгна на работа. Никой не го закачаше,. . . Но той все още стоеше като на тръни. Може би заповедта за уволнението ще дойде, тъкмо когато никой не я чака.* Г. Караславов, Чиновническа история. *Той познаваше лютия нрав на своя началник, страхуваше се от него и винаги стоеше като на тръне.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Докато вечеряха, тя стоеше като на тръне и чакаше минута по-скоро да стане от трапезата.* Ив. Петров, Нонкината любов. *Досега никой не бе го пипнал с пръст и това още повече го ужасяваше. То бе съвсем необичайно за него. И затова през цялото време той стоеше като на тръни в очакване на този най-важен за него момент.* К. Калчев, Живите помнят.
Още: **Стоя <като> на игли (бодли). Седя <като> на тръни. Въртя се като на тръни. <Като> на тръни съм.**

СТОЯ КАТО ОБРАН ПОП. Слисан съм и не зная какво да предприема, какво да правя. *Хайвани с хайвани! Пропъдихте хубавата снахица! Ти що стоиш като обран поп, бе! Скоро да вървиш да я доведеш!* Ив. Петров, Нонкината любов.

СТОЯ КАТО ЧИР. Не съм на мястото си и преча. *Тая маса стои като чир в стаята.*

СТОЯ НА ВТОРИ ПЛАН. *Книж.* Имам второстепенно значение, важност. *Изпълнението на тази задача стои на втори план.*
Още: **Стоя на заден план.** *Книж.* **На втори план съм.** *Книж.*

СТОЯ НА (НАД) ГЛАВАТА *на някого.* **1.** Додявам на някого с продължителното си присъствие в очакване на нещо от него или като наблюдавам отблизо работата му. *Стига си стоял на главата ми, нищо няма да ти кажа.*
2. Зорко бдя над заниманията на някого, като го ръководя и контролирам. *Имаше добър успех в училище, когато майка му стоеше над главата му.*
Още: **Вися (седя) на (над) главата. Стърча на (над) главата** /към 1 знач./. **На (над) главата съм** /към 2 знач./.

СТОЯ НА ДВА СТОЛА. Проявявам се като двуличен, неискрен в стремежа си да си осигуря изгоди, облаги от две различни страни. *Съществуващите временни недоразумения,. . . трябва час по-скоро да се ликвидират, като отечественофронтовските партии сами смело очистят своите среди от подобни нежелани и вредни гости, от хора, които стоят на два стола, водят двулична политика.* Г. Димитров, Трите големи национални задачи.
Още: **Седя на два стола.**

СТОЯ НА ЗАДЕН ПЛАН. *Книж.* Имам второстепенно значение, важност. *Детето започна да го вълнува до такава степен, че той почти забрави да се интересува от работата в „Балканска звезда“ и от своеволията на Гита. И работата, и Гита стояха сега на заден*

план. К. Калчев, Семейството на тъкачите. *В този район преднина има тежката промишленост, а леката промишленост стои на заден план.*
Още: **Стоя на втори план.** *Книж.* **На заден план съм.** *Книж.*

СТОЯ НА КРЪСТОПЪТ. Двоумя се как да постъпя, не мога да реша какво да предприема или какво да избера. *Народната маса,. . ., стои на кръстопът без ясно представление както за опасностите, които я очакват, тъй и за тайните намерения на провокаторите.* Г. Кирков, Пред прага на революцията. *Зрей ти наше младо племе, / пътят ти широк напред. / Нас ни мълния огряха, / ний стоим на кръстопът. . . / Мирно мъртвите заспаха, / живите да работят.* П. Р. Славейков, Живите да работят.
Още: **Намирам се на кръстопът.**

СТОЯ НА КЪТНИ ЗЪБИ *някому. Диал.* Угаждам във всичко някому.

СТОЯ НА (В) ОПАШКАТА. Последен съм в някаква работа, начинание. *Не разбираш ли, че това е случай да се проявя? Не ти ли е ясно?. . . Или ти искаш да стоя винаги на опашката!* П. Вежинов, В полето. *Стубел трябва да се изправи на краката си, бай Ралчо! Срамота е такова прекрасно село да стои повече на опашката! — надигна се Дойчинов от стола.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Докато в зърнопроизводителните Видински и Врачански окръзи посевният план за ранните пролетници е преизпълнен ударно в кратко време,. . ., Пловдивският окръг продължава и до днес да стои на опашката.* в. Работническо дело. *Стоим в опашката на събитията.*
Още: **На (в) опашката съм.**

СТОЯ НА ПОСТА СИ. Неотклонно, ревностно изпълнявам задълженията си. *Но все пак и преди процеса, и в съда ние чувствувахме, че могъщата Германска комунистическа партия стои непоколебимо на своя пост.* Г. Димитров, Пред фашисткия съд. *След като великите държави се споразумяха помежду си, всеки от нас трябва да стои на своя пост за благоденствието на държавата.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Бурята продължаваше да бушува, ала дежурните моряци стоеха на поста си и най-ревностно вършеха работата си.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.
Още: **На поста си съм.**

СТОЯ НА ПРЕДЕН ПЛАН. *Книж.* Имам първостепенно значение, важност. *Неговото най-голямо желание беше да завърши книгата си и то стоеше на преден план в бъдещите му проекти.*
Още: **На преден план съм.** *Книж.* **Стоя на първи план.** *Книж.*

СТОЯ НА ПРЕДНА ЛИНИЯ. *Книж.* Върша най-отговорната, най-важната и тежка част от някаква работа, дейност. *След това взе думата и изказа впечатленията си от Съветския съюз. . . „Американският народ трябва да застане твърдо зад Югославия, зад Полша, зад Чехословакия, зад България, зад Великия Съветски съюз, който стои на предна линия на мира“.* Г. Белев, Какво видях в Америка.
Още: **Стоя на първа линия.** *Книж.* **На предна линия съм.** *Книж.*

СТОЯ НА ПЪРВА ЛИНИЯ. *Книж.* Върша най-отговорната, най-важната и тежка част от някаква работа, дейност.
Още: **Стоя на предна линия.** *Книж.* **На първа линия съм.** *Книж.*

СТОЯ НА ПЪРВИ ПЛАН. *Книж.* Имам първостепенно значение, важност. *В периода до първата световна война, когато на пръв план стоеше задачата за организирането и класосъзнаването на работническата класа, недостатъците и слабостите на тесния социализъм не се чувствуваха още практически.* Г. Димитров, Политически отчет на ЦК на БРП(к) пред V конгрес на Партията.
Още: **Стоя на преден план.** *Книж.* **На първи план съм.** *Книж.*

СТОЯ НА СВОЙ КРАК. *Диал.* Имам самостоятелно, независимо положение. *И макар законът още да го броеше за господар, завиждаше на всеки занаятчия, загдето стои на свой крак.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Дюкян ако има, в дюкяна ще чукат, коват, стържат и дялат калфите. . ., а чорбаджията (чорбаджия е всеки турчин, който стои на свой крак) — чорбаджията къде да върви, ако не в кафенето?* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

СТОЯ НА СУХИТЕ БАНИ. Бивам пренебрегнат или забравен като по-маловажен, по-незначителен, по-ненужен. *Не можело ли да ги осъдят по-леко?...Тоя път той отказа рязко, обаче кумецът помисли, че е срамота да вземa рушвети, пък кръстникът да стои на сухите бани.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

СТОЯ НА СЯНКА. 1. Намирам се в добро, сигурно положение и живея добре. *А живот се живее в града — няма жътва, ни вършитба: стой си на сянка и песнички си пей.* М. Марчевски, Тихо пристанище.
2. *Ирон.* Затворен съм, намирам се в затвора. *Дорде се гледа делото, Маврикът стоя на сянка в кауша на околийското.* Чудомир, Кой както я нареди.
Още: **Седя на сянка** /към 1 знач./.

СТОЯ СИ НА ГЪЗА. [*Често:* **Стой си на гъза**]. *Грубо.* Не предприемам нищо, не се меся в нещо (обикн. от което няма да се получи някакъв резултат).
Още: **Стоя си на задника.** *Грубо.* **Седя си на гъза.** *Грубо.*

СТОЯ СИ НА ЗАДНИКА. [*Често:* **Стой си на задника**]. *Грубо.* Не предприемам нищо, не се меся в нещо (обикн. от което няма да се получи някакъв резултат). — *Не! — викам аз — не! Грешка има! Ужасна грешка! — И ти ли имаш думата? — обажда се Лазар Ливадийски. — Стой си на задника.* Л. Стоянов, Холера. *Тебе никой не те пита, стой си на задника и чакай само да видиш какво ще стане.*
Още: **Седя си на задника.** *Грубо.* **Стоя си на гъза.** *Грубо.*

СТОЯ <СИ> НА СВОЕТО (СВОЯТА). Упорито поддържам мнението си, отстоявам това, което мисля или искам, и не се вслушвам в мнението и съветите на другите.
Още: **Държа <си> на своето.**

СТОЯ <СИ> НАСТРАНА. *От нещо или самост.* Не участвувам, не се меся в нещо. *— Тейко! Дай ми парите!... — Какво?... Какво да даде? Ти да не се бъркаш. Стой настрана.* Й. Йовков, Боряна. — *Аз също намирам, че днешното общество е несъвършено и че са необходими дълбоки социални преобразования. Само че — ... — друг да се занимава с тях, а вие да стоите настрана...* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Но аз, повтарям, преди всичко, се чувствувам българин и много повече съчувствувам и се удивлявам на оние, които сега проливат кръвта си при Чаталджа и Булаир за свободата на братята си, нежели на оние, които стоят настрана безучастни и философствуват за „възвишена любов човешка", която е немислима без любовта към брата-човека.* Ив. Вазов, Непубликувани писма. *Престани с тая политика!... Стой настрана като мен.* А. Гуляшки, МТ станция. — *Не, никой не ти отнема правото на ръководител, но сега в случая, за да избегнете упреци, че има създадени лични отношения между околийския комитет и обвинените другари, стойте настрана.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.
Още: **Държа се настрана** /във 2 знач./. **Седя <си> настрана.**

СТОЯ <СИ> НА ТОПЛИЧКО. Намирам се на сигурно, безопасно място и живея добре, имам добра и сигурна служба. *Докато всички младежи бяха на фронта, той си стоеше на топличко в тила.*
Още: **Седя <си> на топличко. Стоя <си> на топло,**

СТОЯ <СИ> НА ТОПЛО. Намирам се на сигурно, безопасно място и живея добре, имам добра и сигурна служба. — *И ще бъде страшно... а? — Сигурно. — А защо ти тогава си дошъл? Защо не си стоя там на топло и... на сигурно?* Г. Караславов, Габерови. *Той пишеше между другото, че войната е към края си и че тя трябва да се приготви да го посрещне с цветя, защото е изпълнил дълга си (когато други са стояли на топло).* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов.
Още: **Седя <си> на топло. На топло съм. Стоя <си> на топло.**

СТОЯ С РЪЦЕ В ДЖОБОВЕТЕ. Не върша нищо; бездействувам. *Цял ден стои с ръце в джобовете или се шляе из улиците.*

СТОЯ СЪС СГЪРНАТИ РЪЦЕ. 1. Нищо не правя, нищо не работя; бездействувам. *Стоял е цял ден със сгърнати ръце самичък.* П. Ю. Тодоров, Самодива. *Припират го те, ама и сам не стои със сгърнати ръце и не пипа за хатър. Тупа-лупа; чук-чук — где ударил, где не — бърза ли, бърза.* Ц. Церковски, Сто пари на цяло.

2. Нищо не предприемам за постигането на някаква цел; бездеен съм. *Но и Иво Доля не стои со сгърнати ръце. И той мрази, често до крайна граница, а често прескача и всяка граница.* П. П. Славейков, На острова на блажените. *А пък ти, Тодоре, взел си да бягаш за Париж. И питаш още какво сме правили ний тука. Ето, виждаш какво сме правили. Не сме стояли със сгърнати ръце, не сме бягали като тебе!* Ал. Константинов, Ами мене защо закачаш бе, Тодоре?

Още: **Стоя със скръстени ръце. Седя със сгърнати ръце.**

СТОЯ СЪС СКРЪСТЕНИ РЪЦЕ. 1. Нищо не правя, нищо не работя; бездействувам. *Димитро бе шивашки работник от Ксанти. . . Той сам предлагаше услугите си,. . . Свикналият с труда работник не можеше да стои със скръстени ръце.* Ем. Манов, Пленено ято. *Трябваше да работи нещо, неприлично беше толкъв мъж да стои със скръстени ръце, да ходи из града като безделник.* Д. Талев, Железният светилник. *След малко се показа Джена, скара се на дъщеря си, че стои със скръстени ръце, и пристъпи настръхнала към широкото огнище.* К. Петканов, Дамяновата челяд. — *Ти каеш, Ноне, почини си! Аз, айол, не съм свикнала да стоя със скръстени ръце.* Ив. Петров, Нонкината любов. *Тука виждаше и собственика — едър, тежък човек, който никога не се смееше, караше се, когато касиерът плащаше заплатите, и от всички искаше работа, макар никой да не стоеше със скръстени ръце.* Вл. Полянов, По пътя. *Вкрил си спомняше колко пъти на фронта те, войниците, са работили съвсем на вятъра, ей тъй, колкото да не стоят със скръстени ръце.* Г. Караславов, Обикновени хора.

2. Нищо не предприемам за постигането на някаква цел, бездеен съм. *Но никой не трябваше да стои със скръстени ръце. Както у нас, в Чехословакия, Полша, Гърция, навред в планините и горите излизаха най-смелите борци партизани да подпомогнат Червената армия.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. — *Ще рече — обади се веднага Ивайло, — ний да стоим със скръстени ръце и ако дойдат татарите, да им се предадем, така ли? Не — . . . — не си ли помогнем сами, и господ не ще ни помогне.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Когато другаде борбата кипеше, те не можеха да стоят със скръстени ръце. Те знаеха, че ще дойде час, когато партията ще ги строи като войници и всякому ще даде определена, отговорна и опасна задача.* Хар. Русев, По стръмнините. *Но враговете на Родината и отвътре, и отвън не стояха със скръстени ръце. Те обмисляха планове, крояха заговори против свободата и независимостта на българския народ.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. — *Ама как така ще стоиш със скръстени ръце, когато цяло село се е разбунило! Защо пък Гана да пратят за кравите, а не дядо Мишон? Тука има нещо!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

Още: **Седя със скръстени ръце. Стоя със сгърнати ръце.**

СТРАХУВАМ СЕ <И> ОТ СЯНКАТА СИ. Наплашен съм много и съм извънредно предпазлив в постъпките си. *Осъмна селото в блокада. / Не се ли, Цветна, ти настрада? / Били са кърджалии в теб, / но тия зли жандармеристи. . . от тях са по-жестоки те! / Защо по къщите тършуват / — от сянката си се страхуват!* А. Босев, Село Цветна светна.

Още: **Боя се (плаша се) <и> от сянката си.**

СТРЕЛЯН ЗАЕК. Хитър, опасен човек. *Не можеш да го излъжеш него, той е стрелян заек.*

Още: **Гърмян заек.**

СТРИГЛИ ТЕ ДЯВОЛИТЕ. *Диал.* Употребява се като отговор, когато кажат на някоя жена „стрино", а тя се мисли за по-млада.

СТРИЖА БЪЛХИТЕ. *Диал.* Голям скъперник съм, прекалено пестелив и стиснат съм.

Още: **Стрижа мухата (комара).** *Диал.*

СТРИЖА ВЪЛНА ОТ ЯЙЦЕ. Искам да добия, да взема нещо по невъзможен начин; търся облаги там, където не може да има. *Най-много пищяло тамошното население от арнаутите, управители на бейските чифлици, които да имало от яйце вълна да стрижат.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

Още: **Стрижа яйцето за вълна.**

СТРИЖА ДО КОЖА *някого.* Взимам, обикн. от длъжник, данъкоплатец всичко, което може да се вземе от него.

СТРИЖА КОМАРА. *Диал.* Вж. Стрижа бълхите.

СТРИЖА МУХАТА. *Диал.* Вж. Стрижа бълхите.

СТРИЖА ЯЙЦЕТО. Голям сметкаджия и скъперник съм и от всичко искам да извлека полза.
Още: **Връсна яйцето.**

СТРИЖА ЯЙЦЕТО ЗА ВЪЛНА. Вж. Стрижа вълна от яйце.

С ТРИСТА ЗОРА. Много мъчно. *Тримата излизат на белочерковската „Баш мандра" в Родопите, въоръжени с по едно старо, намерено с триста зора шишане и с по един ятаган на кръста.* Н. Хайтов, Шумки от габър.
Още: **С триста мъки.**

С ТРИСТА МЪКИ. Вж. С триста зора. *А овцете му — ... — наистина стока. Едри, с мека вълна, полумериноси, изведени с триста мъки от дребната местна порода овце, които даваха някога по триста грама корава като троскот вълна.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

СТРОШАВАМ / СТРОША ВРАТА *на някого.* **1.** Убивам, погубвам, унищожавам. *— А ти какво искаш? — остро произнесе Макс. — Да му строша някоя вечер врата.* Д. Димов, Тютюн.
2. *Само в св. вид, обикн. в бъд. вр. във 2 и 3 л.* Наказвам жестоко някого (употребява се като закана към някого). *Ще ти строша врата, ако продължаваш да ми правиш бели.*
Още: **Счупвам / счупя врата. Строшавам / строша главата. Извивам / извия врата** /в 1 знач. към 1 знач./.

СТРОШАВАМ / СТРОША ГЛАВАТА *на някого.* **1.** Убивам, погубвам, унищожавам. *Това пиянство ще му строши главата.*
2. *Само в св. вид. обикн. в бъд. вр. във 2 и 3 л.* Наказвам жестоко някого (употребява се като закана към някого). *Става дума за Филчо, който отдавна е изчезнал в съседния двор заедно с копоя. — Аз ще му кажа на тоя разбойник как се прескача в людска градина... Де го, да му строша главата!...* К. Калчев, При извора на живота.
Още: **Счупвам / счупя главата. Строшавам / строша врата.**

СТРОШАВАМ / СТРОША КОКАЛИТЕ *на някого.* Набивам жестоко някого, смазвам го от бой. *„Знаех си — помисли, на мюсюлманина винаги му е лесно. Я да се опиташе баща ми да задигне овца! Да са му строшили кокалите."* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
Още: **Счупвам / счупя кокалите.**

СТРОШАВАМ / СТРОША НА ДЯВОЛА КРАКА. *Обикн. в св. вид.* Превъзмогвам в себе си омраза, вражда или лоши намерения и се отказвам да извърша нещо лошо, или скланям за помирение. *Ти направи първата кавалерска стъпка, строши на дявола крака.* Ив. Вазов, Двубой.
Още: **Счупвам / счупя на дявола крака. Строшавам / строша на дявола рогата. Строшавам / строша на дявола ногата.** *Диал.*

СТРОШАВАМ / СТРОША НА ДЯВОЛА НОГАТА. *Обикн. в св. вид. Диал.* Превъзмогвам в себе си омраза, вражда или лоши намерения и се отказвам да извърша нещо лошо, или скланям за помирение.
Още: **Строшавам / строша на дявола крака (рогата).**

СТРОШАВАМ / СТРОША НА ДЯВОЛА РОГАТА. *Обикн. в св. вид.* Превъзмогвам в себе си омраза, вражда или лоши намерения и се отказвам да извърша нещо лошо, или скланям за помирение. *— Слушай, Божиле, защо не си подхванете ръцете с Драго, че да строшите на дявола рогата?* Н. Хайтов, По земята.
Още: **Строшавам / строша на дявола крака. Счупвам / счупя на дявола рогата. Строшавам / строша на дявола ногата.** *Диал.*

СТРОШАВАМ / СТРОША РОГАТА *някому. Диал.* Накарвам някого да стане покорен, смирен. *Щу счупим рогата ние на този хайдутин, дето бунтува народа.*
Още: **Счупвам / счупя рогата.** *Диал.*

СТРОШАВАМ СИ / СТРОША СИ ГЛАВАТА. 1. Погубвам се сам. *Всички, които очакваха мир, наведоха глави, намръщиха се. . . — щом е решило* [правителството] *да мори народа, ще си строши главата.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Баща му на същия си беше строшил някога главата от туй, да показва бабаитлъци някакви на Чаталджа.* Кр. Велков, Село Борово.
2. *Обикн. в бъд. вр. в св. вид.* Изпащам си жестоко или претърпявам тежка несполука, поражение. *Революцията в Русия е в ход и никой не може да я спре. А който се опита да я спре, ще си строши главата.* Г. Караславов, Обикновени хора.
Още: **Счупвам си / счупя си главата.**

СТРОШЕН ГРОШ. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* **1.** Никакви средства, нищо. — *Не знам какво да правя и къде да ходя вече, братко! — . . . — И работата си зарязах, и в дългове потънах, и един строшен грош нямам вече, нà.* Г. Караславов, Снаха. *Без строшен грош съм пристигнал.* ● *Строшен грош не давам за такива прости неща.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо. *Това не струва вече строшен грош, по-добре го изхвърли.*
Още: **Пукнат (счупен, спукан) грош. Строшен мангър.**

СТРОШЕН МАНГЪР. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Строшен мангър нямам в себе си.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо. *Трябва да се ходи, да се разяснява, да се убеждава. Инак празните закани далече от хората и голите приказки по кръчми и мегдани не струват и един строшен мангър.* Г. Караславов, Обикновени хора.
Още: **Строшен грош. Пукнат (спукан, счупен) мангър.**

СТРОШИЛО МИ СЕ Е СЪРЦЕТО. *Диал.* Покаял съм се, зарекъл съм се да не правя вече грехове. *Изповедникът видял, че се е строшило сърцето на хайдутина.* Н. Геров, Речник на блъгарский язик.

СТРОЯВАМ / СТРОЯ В ДВЕ РЕДИЦИ *някого.* Смъмрям някого и го заставям да изпълнява волята ми или това, което му е задължение, което трябва.

СТРОЯ <ВЪЗДУШНИ> КУЛИ. *Книж.* Създавам си нереални, неосъществими планове; въобразявам си, фантазирам. *Третата група разкази представя нещо ново. Тук имаме почти първи опит да се възвърнем към първобитния вкус за чудесното, към преживелиците на първичната склонност на въображението да строи въздушни кули. . .* Б. Ангелов, Литературни статии. — *Млад си ти още, имаш време да се набеснееш. — Беснее, който върши нещо. . ., а аз засега само въздушни кули строя. . . — Не си от тия, дето само мечтаят. . . и дето лесно отстъпват.* Н. Каралиева, Ден на предложенията.
Още: **Градя <въздушни> кули.** *Книж.*

СТРОЯ НА ПЯСЪК. *Книж.* Предприемам нещо съвсем несигурно, нетрайно, от което няма да има резултат.
От евангелската притча за човека, който построил дома си на пясък, поради което той се разрушил.
Още: **Градя на пясък.** *Книж.*

СТРУВА ЛИ СИ ТРУДА. Вж. Не си струва труда.

СТРУВАМ ХАТЪР *някому. Диал.* Отнасям се много благосклонно към някого и постъпвам, както му е угодно, приятно, не му противореча. *Той е стар, баща ти е, трябва да му струваш хатър.*
Още: **Вардя хатър<а>.** *Диал.* **Държа хатър.** *Диал.* **Гледам (пазя) хатър<а>.**

СТРУПВА МИ СЕ / СТРУПА МИ СЕ ВЪРХУ (НА) ГЛАВАТА. Сполетява ме нещо много неприятно, беда, нещастие. *След няколко дни отиде при Куна да ѝ се оплаче. — Куне, много, много ми се струпа на главата. Всичко тръгна наопаки.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *В края на краищата всичко лошо ще се струпа върху главата ѝ. Ще излязат приказки, може би, ще излезе песен. . .* Ст. Чилингиров, Първа жертва. — *От снощи мене толкози много ми се струпа на главата, че още не мога да дода на себе си. . .* П. Ю. Тодоров, Първите. *Идеше му да надума на зетя, но каква полза!. . . Само дето ще се смразят и всичко ще се струпа на Нонкината глава.* Ив. Петров, Нонкината любов. — *Господи! — стенеше той*

безгласно. — Виж какво ми се струпа на главата! Г. Караславов, Снаха. *Изворци се раздвижиха. Убитият лежеше в землището им, и всичко щеше да се струпа върху техните глави.* К. Петканов, Омайно биле.

Още: **Изсипва ми се / изсипе ми се върху (на) главата. Стоварва се / стовари се върху (на) главата ми** /във 2 знач./.

СТРУПВА СЕ / СТРУПА СЕ ВЪРХУ (НА) ГЪРБА МИ. 1. Принуден съм да се заема с нещо, да поема някакво задължение, да извърша някаква работа.
2. Принуден съм да отговарям за нещо, да нося неприятните последици от нещо. *Треперех да не научи, че съм там, и да ме намери... Кажи, как щях да отговарям. Всичко се струпа на моя гръб...* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

Още: **Стоварва се / стовари се (пада / падне) върху (на) гърба ми.**

С ТРЪН ДА ВЛАЧИШ, НЯМА КАКВО (ЩО) ДА ЗАКАЧИШ. Вж. С трън да <се> завъртиш, няма какво (що) да закачиш. *В къщите им* [на учителите], *дето е думата, с трън да влачиш; няма какво да закачиш, само за гости са!* А. Гуляшки, МТ станция.

С ТРЪН ДА ЗАВИЕШ, НЯМА КАКВО (ЩО) ДА ЗАКАЧИШ. Вж. С трън да <се> завъртиш, няма, какво (що) да закачиш.

С ТРЪН ДА ЗАМАХНЕШ, НЯМА КАКВО (ЩО) ДА ЗАКАЧИШ. Вж. С трън да <се> завъртиш, няма какво (що) да закачиш. *И видя, че стаята беше бедна, опушена, гола — да замахнеш с трън, дето се казва, няма какво да закачиш.* Й. Йовков, Женско сърце.

С ТРЪН ДА ЛОВИШ, НИЩО НЕ МОЖЕШ ДА ЗАКАЧИШ. *Диал.* Вж. С трън да <се> завъртиш, няма какво (що) да закачиш.

С ТРЪН ДА ПОТЪТРИШ, НЯМА КАКВО ДА ЗАДЕНЕШ. *Диал.* За крайно бедна, мизерна обстановка в някоя къща. *Я погледай твоите връстници: всички на работа са наредени, и парици си спастриха, и къщици си издигнаха, а пък ти!... Я се виж на какво си заприличал: с трън да потътриш, няма какво да заденеш.* Ал. Константинов, Разни хора, разни идеали.

С ТРЪН ДА <СЕ> ЗАВЪРТИШ, НЯМА КАКВО (ЩО) ДА ЗАКАЧИШ. За крайно бедна, мизерна обстановка в някоя къща. *„На — помисли той за младата си снаха, — дошло от сиромашка къща, дето с трън да завъртиш, пак няма какво да закачиш, ама нали си е редовито, нали си умее, виж какво е направило..."* Г. Караславов, След ноември. *Селото бе горено, затова бяха проредели махалите му. А хамбарите и мазите — празни, с трън да завъртиш, няма какво да закачиш.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Богатствата не остават в ръцете на тия, които ги изработват, а отиват в ръцете на една шепа готовановци... Тъй че докато в жилището на работника с трън да се завъртиш, няма що да закачиш, в палатите на господарите изобилието из вратите тече.* Г. Кирков, Днешната наредба.

Още: **С трън да влачиш (замахнеш, завиеш), няма какво (що) да закачиш. С трън да ловиш, нищо не можеш да закачиш.**

СТУДЕНА ВОЙНА. *Книж.* Крайно напрегната политическа обстановка, при която обикн. се водят преговори, без да има обявена война. *Верен на своята миролюбива политика, Съветският съюз и за в бъдеще ще се бори за ликвидиране на студената война, за прекратяване на надпреварата във въоръжаването.* в. Вечерни новини. *„На Първи май, се казва в обръщението, ние ще искаме да бъде унищожено атомното оръжие, да бъде спряно надпреварването във въоръжението и студената война и да бъде сключен пакт за поддържане и запазване на мира в целия свят".* в. Работническо дело.

СТУДЕН ДА ТЕ БАЦАТ. *Диал. Обикн. за 2 и 3 л. Диал.* Да умреш.

СТЪКЛЕН БАГАЖ. *Шег.* Жена и деца, които някой е взел със себе си на път и му създават грижи. *— Къде е стъкленият багаж? — спрях го аз. — Ето го! — и той ми показа една жена до него с хубава пола и още по-хубави очи.* М. Топалов, 4 т. жена. *Лида оставя кафето си на тезгяха и тръгва с мене, като ме улавя за ръка... Ако не намеря в няколко*

минути изход. . ., ще трябва да се освободя от стъкления си багаж и да търся скривалище. Б. Райнов, Господин Никой.

СТЪПВАМ / СТЪПЯ <БОС> В ОГЪНЯ *за някого, за нещо* или *самост.* Излагам се на голяма, смъртна опасност, рискувам живота си за някого или за нещо. *Учеше се сам, за да стане на утрото и учи своите ученици. А те го обожаваха. . . и бяха готови в огъня да стъпят заради него. . .* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Аз се чудя защо и вие ме уверявате, че тия господа са ми верни, че те едва ли не са готови в огъня да стъпят за мене!* В. Геновска, Седем години. *Четата и да искате да разпуснете — няма да можете! Момчетата вярват в мене и ако им кажа в огъня да стъпят — ще стъпят.* П. Вежинов, Нашата сила. *За падишаха и живота си ще дам, а за нашето приятелство в огъня стъпвам. . .* М. Марчевски, Калофер войвода. *След оная услуга с трупчетата, която му направи Врачанлията, бай Иван беше готов да стъпи в огъня за него. Тъй поне си мислеше. . .* Хр. Пелитев, Хапят ли охлювите. — *Ей нà — мислеше си той, — тези момчета вече са готови в огън и във вода да стъпят, пред нищо не се спират, само да рече човек да ги поведе.* Г. Дръндаров, Велчова завера. — *Слушайте, какво ще ви кажа. Думите на Емперата са вятърничави, а пък бате Мирчо е нетърпелив, стъпва бос в огъня. Обирът не е дребна случка. Затворете си устата и ни дума повече.* К. Петканов, Хайдути.

Още: **Влизам / вляза в огъня. Хвърлям се / хвърля се в огъня** /във 2 знач./. **Стъпвам / стъпя с бос крак <и> в огъня.**

СТЪПВАМ БОС ПО ТРЪНИТЕ. Върша без срам неморални неща. *А ти да го срамиш. Ако си замижала, та стъпваш боса по тръните, върви където знаеш.* Кр. Григоров, Пролет в Черешово.

СТЪПВА МИ / СТЪПИ МИ КРАКА и **СТЪПВА / СТЪПИ** *нечий* **КРАК** *някъде.* Успявам да отида, да стигна някъде (някой успява да отиде, да стигне някъде). *„В тая минута за първи път върху Луната стъпва човешки крак.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Те си търсят бърлоги в глухи и диви местности, където рядко стъпва човешки крак и където не пасе добитък.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Недка замина с мъжа си в онуй далечно село, дето рядко стъпваше староселски крак.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Еднички те показват, / че някога и тук е стъпвал хорски крак.* П. П. Славейков, Кървава песен. *Па римски стъпва крак — / И от паланката град и полвина стана / И го нарекоха те Августа Траяна.* К. Христов, Чеда на Балкана. *А ето какво мога да направя: докато съм жив, няма да допусна тук да стъпи немски крак!* Хар. Русев, Под земята. *Пътниците вървяха съвсем спокойно, разговаряха, пееха и се смееха — турски крак не беше стъпвал в тия усойни и хайдушки места.* Л. Стоянов, Бенковски.

Още: **Стъпва ми / стъпи ми крачето (крачеца).**

СТЪПВА МИ / СТЪПИ МИ КРАК В ЗЕНГИЯ. Осигурявам си положението. *Иди виж каква е работата и започни да работиш. То веднъж да ти стъпи крак в зенгия пък после все някак ще се оправиш.*

Още: **Слагам / сложа крак в зенгия.**

СТЪПВА МИ / СТЪПИ МИ КРАЧЕТО *някъде.* Вж. Стъпва ми / стъпи ми крака *някъде. Само крачето ми да стъпи в онова голямо хубаво здание на „6 септември"! Още същия ден, още същия час ще изтърча в радиото и ще повикам старите майстори от Дирекцията на полицията.* Г. Караславов, Милицията ми дайте.

СТЪПВА МИ / СТЪПИ МИ КРАЧЕЦА *някъде.* Вж. Стъпва ми / стъпи ми крака *някъде. Само един път да ми стъпи крачецът в Сърбия, ще видиш Македонски какво ще прави техните крастави герои!* Ив. Вазов, Хъшове.

СТЪПВАМ / СТЪПЯ НА ВРАТА *на някого.* Накарвам някого напълно да ми се подчини, да стане покорен, послушен; подчинявам някого на волята си, обикн. с грубост, насилие. *Цели осем години тази преса ръкопляскаше на тиранина, който беше стъпил на врата на българския народ и не искаше да знае, че три милиона хора пъшкат под ноктете на сатрапа.* Ал. Константинов, Разни „дреболии". *Оставете, най-после, настрана и ония наши неплатени и доброволни шпиони,. . ., и експлоататори, които са стъпили на врата на народа. . .* Хр. Ботев, в. Знаме. *Гневеше се той на тия мекушави агалари, които няма да си направят труда да дигнат ръка, дори и на врата им да стъпиш. Безгрижни дембели!* Д. Талев, Преспанските камбани. *Ако ти сега ми изглеждаш на светец, утре, щом се*

поохраниш, ще станеш друг. Ти това, дето си намислил с татарите, да не е за душата ти, а? Искаш да бъдеш пръв и да стъпиш на вратовете на всички, зная ги аз таквиз, зная! Ст. Загорчинов, Ивайло. *Една шайка катастрофаджии е стъпила на врата на народа, за да дере кожата му и ние да дигнем ръце и да го ударим на молба.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Ще го покоря!. . . Ба, ще го оставя той да стъпи на врата ми!* П. Ю. Тодоров, Първите.

Още: **Сядам / седна на врата. Стъпвам / стъпя на шията (гушата, гърба).**

СТЪПВАМ / СТЪПЯ НА ГУШАТА *на някого.* Вж. Стъпвам/ стъпя на гърба *на някого.*

СТЪПВАМ / СТЪПЯ НА ГЪРБА *на някого.* Накарвам някого напълно да ми се подчини, да стане покорен, послушен; подчинявам някого на волята си, обикн. с грубост, насилие. *Запъва се, разправя сè за народа, пък стъпи на гърба и на стари, и на млади, дръпна чорбаджийската дъщеря.* П. Ю. Тодоров, Първите.

Още: **Стъпвам / стъпя на врата (шията, гушата).**

СТЪПВАМ / СТЪПЯ НА КРАКАТА СИ и *по-рядко* **СТЪПВАМ / СТЪПЯ НА КРАКА.**
1. Ставам самостоятелен, започвам сам да печеля прехраната си. *Баба Лалка — майка ѝ, със скромната си пенсийка, отгледа и изучи Олето и, слава богу, от две години тя стъпи на краката си, намери си място за учителка.* Елин Пелин, Аз ти той. *Колчо възмъжа и заякна, . . . Па и инак бе стъпил вече на краката си — излязъл бе от майстора и зафанал бе сам да си работи занаята.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ. — *Веднъж да стъпя здраво на краката си — и тогава от никого не ще завися.* Т. Харманджиев, Родове. *Старият заек живееше много самотно. Синовете му, още щом стъпиха на крака, напуснаха бащин край и тръгнаха по неизвестни и опасни пътища.* Ив. Петров, Леля се годява.
2. Замогвам се материално, съвземам се, след като съм бил изпаднал в лошо материално положение. *Щом се дигне, първата му работа е да иде на мелницата и да запретне мъжката ръкави. Да, да. Жената нека си мърмори, тя цял живот е била спирачка на всичките му планове. . . Защо тя не приеме нещата такива, каквито са, и после от малкото, с общи усилия, да му помогне да изплува, да стъпи на краката си?* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *От мен човек не става, но ако все пак направя опит да стъпя на краката си, ти ще гарантираш ли пред началниците си за мен?. . . За да те назначат на работа, е нужно някой да те познава и да гарантира.* Сл. Македонски, Една земя ми стига. — *Никак ли да не се виждаме?. . .—прошепна тя изумено.—Да, никак. . . В края на краищата нашите отношения не могат да траят вечно. . . Той млъкна и след малко продължи отново: — През тия две-три години ще стъпя здраво на краката си. . . А после ще видим. . . Но сега не мога да поема никакъв ангажимент.* Д. Димов, Тютюн. *Посъвзе се след това стрина Илчовица, стъпи по-здраво на краката си. Захванаха малко по-добре да живеят в къщи.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ.
3. Възстановявам здравето си след тежко боледуване; оздравявам. — *Стрино, знаеш ли, че съм раняван шест пъти?. . . Лежах пет месеца из болниците и, преди да стъпя здраво на краката си, изпратиха ме в Добруджа. . .* К. Петканов, Морава звезда кървава. *А най-запаленият ловец — началникът при окръжното управление, прекара триседмична треска. И щом малко стъпи на крака, взе двуцевката и патрондаша,. . . па се метна на велосипеда и отиде на лов чак в съседния окръг.* А. Антонов-Тонич, Как станах шампион. *Че си стъпил на крака, това значи, че си победил наполовина смъртта.* Л. Стоянов, Холера.

Още: **Стъпвам / стъпя на нозе<те си>. Изправям се / изправя се на крака<та си>. Вдигам се / вдигна се на крака<та си>** /към 3 знач./.

СТЪПВАМ / СТЪПЯ НА НОЗЕТЕ СИ и *по-рядко* **СТЪПВАМ / СТЪПЯ НА НОЗЕ.**
1. Ставам самостоятелен, започвам сам да печеля прехраната си. *Ако те привикнат да живеят с помощта на държавата, те няма да се развиват самостоятелно, няма да могат здраво да стъпят на нозете си.* Г. Димитров, Най-важните условия за укрепване на ТКЗС. *Там, в Никополско, е попаднала между няколко по-събудени учители, но единият побързал да се годи за нея, а тя току що била излязла от гимназията и не е била стъпила още на нозете си.* А. Страшимиров, Кръстопът. — *Всеки търси пътища. . . И тя. . . Не винаги човек взема веднага правия път. . . Но рано или късно се опомня. . . Тя ще стъпи здраво на нозе, чичо. Не се тревожи!* М. Грубешлиева, През иглено ухо.
2. Замогвам се материално, съвземам се, след като съм бил изпаднал в лошо материално положение. *Синът му се назначи вече на работа и те стъпиха на нозете си.*

3. *Диал.* Възстановявам здравето си след тежко боледуване; оздравявам. *Радвам се, че си стъпил на нозе и си добре.*
Още: **Стъпвам / стъпя на крака<та си>.**

СТЪПВАМ / СТЪПЯ НА ПРЕСТОЛА. За монарх — поемам държавната власт. *Подир него стъпил на престола син му Алмас.* Д. Войников, Кратка българска история. *Той* [фараонът Тутанкамон] *стъпва на престола на осемгодишна възраст.* С. Северняк, От нашия кореспондент.
Още: **Сядам / седна (качвам се / кача се) на престола. Стъпвам / стъпя на трона.**

СТЪПВАМ / СТЪПЯ НА ТРОНА. За монарх — поемам държавната власт. *На българския трон после много страдания / стъпил е цар Асен.* Л. Каравелов, Българинът печели.
Още: **Стъпвам / стъпя на престола.**

СТЪПВАМ / СТЪПЯ НА ХЛЯБА СИ. Сам си навреждам, напакостявам в нещо, от което зависи препитанието ми. — *Ти, артик, за политика ли лежиш? Поклатих глава, че лежа за политика, но това не му направи особено впечатление. . . — Защо стъпваш на хляба си бе, артик? — . . . Тоя свят оправя ли се?* С. Сивриев, Завръщане след бягство.

СТЪПВАМ / СТЪПЯ НА ШИЯТА *на някого.* Накарвам някого напълно да ми се подчини, да стане покорен, послушен; подчинявам някого на волята си, обикн. с грубост, насилие. *Аз не мога толкова да пия. — Не можеш ли? — учуди се Боян. — Някога можеше. — Отвикнах. Жената така ми стъпи на шията, пък и неудобно е, аз съм отговорно лице.* Л. Дилов, Почивката на Боян Дарев. *Навън ще останат само най-едрите земевладелци, но и те,. . ., ще се примирят и ще дойдат при нас. . . Ще се примирят те, ама когато им стъпим на шията и им пречупим врата!* А. Гуляшки, Любов. — *Мина онова време, когато цареше произволът! Сега партията е стъпила на шията им и няма да позволи!* К. Калчев, Двама в новия град. — *Ба, на опозицията ще ѝ стъпим на шията.* Ем. Манов, Ден се ражда.
Още: **Стъпвам / стъпя на врата (гушата, гърба). Сядам / седна на шията.**

СТЪПВАМ / СТЪПЯ С БОС КРАК <И> В ОГЪНЯ. Вж. Стъпвам / стъпя <бос> в огъня. *Правичката да си кажа, в участък не бях влизал. Хем ми беше интересно, хем пък се ядосвах: да ме хване едно нищо и никакъв келеш, пък на това отгоре да ми вика московски агент, значи платен човек. Инак за Москва съм готов с бос крак и в огъня да стъпя. . .* Г. Караславов, Очищение.

СТЪПВАМ (СТЪПЯМ) <СЯКАШ (КАТО)> НА ПАРА̀. Имам кипра, напета походка; ходя наперено. — *Ех, да го знаете вий, какъв беше той, бае ви Ивана, на времето. . . А пък чисто се носеше, колко гирджик ходеше. Сякаш че на пара̀ стъпваше.* П. Р. Славейков, Из незавършената автобиография. *Храбрите опълченци с кривнати до ухото калпаци, стъпяха на пара пред погледите на чернооките търновченки.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Черният кон се кипреше и стъпваше като на пара, зората играеше в синьото, атлазено седло, в златокованата юзда.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Конят му на пара̀ стъпва, кипри се, та пращи от сила и от хубост.* Й. Вълчев, Родихме се змейове.

СТЪПИЛ МУ Е ДЯВОЛА НА РАНАТА. *Диал.* Много е лош, зъл, свиреп човек и е почнал да се проявява, да върши зло.

СТЪПИЛ СЪМ НА ПЛАТЪНЦЕТО. *Диал.* Започнал съм нещо и вече не мога да се откажа да го върша.

СТЪПИЛ СЪМ НА ПРАЩИНИ. *Диал.* Понапил съм се.

СТЪПИ НА ПОЛИЦА, РАЗБИ ПАНИЦА. *Диал.* За недостоен човек, на когото въпреки че му се е дало нещо, не го е заслужил и е причинил вреда.

СТЪПКВАМ / СТЪПЧА В КАЛТА. 1. *Някого.* Поставям някого в много лошо, унизително положение. *Той се подигра с мене, стъпчи ме в калта с нозете си.* Д. Талев, Железният светилник. *Да е сега тя пред него и на само, та би я разкъсал със зъби. . .*

и този език, дето така съска и хапе като змия, в калта би го стъпкал!... Т. Г. Влайков, Вестовой.
2. *Нещо.* Напълно пренебрегвам, унищожавам. *Кой стъпка в калта на живота идеала за истина, красота и простор? Защо днес душата ни унива в тинята на престъпно равнодушие?* Г. Караславов, Пред портрета. *Почит и уважение — от кого?... От тия, които стъпкаха в калта всичко, за което се борехме, в което вярвахме, за което мечтаехме!...* М. Марчевски, Тихо пристанище.
Още: **Навирам / навра в калта** /към 1 знач./. *Диал.*

СТЪПЯМ / СТЪПЯ НА КРАК. *Диал. Със следв. изр. със съюз* **да.** Залавям се да направя нещо, залягам за нещо.
Още: **Ставам / стана накраки** /във 2 знач./.

СТЪПЯМ НА ЧЕСТТА *на някого. Диал.* Опозорявам някого.

СТЪРЧА НА (НАД) ГЛАВАТА *на някого.* Додявам на някого с продължителното си присъствие в очакване на нещо от него или като наблюдавам отблизо работата му. — *Дай една мастика, че ме присвива нещо стомахът! — рече кметът и се отпусна на стола си. — Не ми стърчи над главата, Къньо! Тук не съм кмет, тука сме си аз и ти.* Кл. Цачев, Горчив залък.
Още: **Стоя (вися, седя) на (над) главата** /в 1 знач./.

СТЯГАЙ СИ ГАЩИТЕ. *Шег.* Готви се за работа, залавяй се да вършиш нещо. *И ще има и допълнително възнаграждение за добрите гледачи, Христак, по едно теле!... Еей, Христак, Христак, стягай си гащите!* Ил. Волен, Между два свята.

СТЯГАЙ СИ ГЪРБИНАТА. Готви се да понесеш бой, наказание (употребява се като заканително предупреждение). *Ако на някой поручик кажеш капитан, сигурно ще ти се намери по-лека работа я в канцеларията, я в кухнята. Но ако на капитана сбъркаш да кажеш поручик, стягай си гърбината тогава, та да помниш кога си войник служил.* Г. Караславов, Съвет.

СТЯГАМ / СТЕГНА ВЪЖЕТО ОКОЛО ШИЯТА *на някого или нещо.* Правя положението на някого или нещо още по-нетърпимо, по-лошо, по-опасно. — *Досега връзките ни бяха напълно лоялни... — Аз се надявам, че и в бъдеще ще останат такива.* (*Но сега вече ще почнем да стягаме въжето около шията на „Никотиана“*). Д. Димов, Тютюн.

СТЯГАМ / СТЕГНА ВЪЖЕТО ОКОЛО ШИЯТА СИ. Сам правя положението си още по-нетърпимо, лошо, опасно; излагам се на смъртна опасност, гибел. *Бе Драгуле, бе момче, защо стягаш въжето около шията си? Ще ви смажат, всинца ви ще изколят, ще изгорят къщите ни заради вас!* П. Стъпов, Живот с надежда.

СТЯГАМ / СТЕГНА ДИЗГИНИТЕ *някому.* Ставам строг в отношението си към някого и не му позволявам да върши каквото си иска, да своеволничи. — *Чухте какво се каза вчера при каймакамина и не е за пръв път да се казва, че раята се изплъзва от ръцете ни. Сега сам пашата ни дава изин да ѝ стегнем здраво дизгините.* Д. Талев, Преспанските камбани.
Още: **Стягам / стегна юздите (поводите).**

СТЯГА МЕ МИХАЛКО ЗА ТРИТЕ И ЗОЛА. *Диал.* Не съм съвсем нормален; безумен съм, луд съм.

СТЯГА МЕ МИХАЛЯ. *Диал.* Не съм съвсем нормален; безумен съм, луд съм.

СТЯГА МЕ ОГЪРЛЕТО. *Диал.* В оскъдица съм, в немотия съм.

СТЯГА МЕ / СТЕГНЕ МЕ ПОД ЛЪЖИЧКАТА. Измъчвам се, притеснявам се, тревожа се, безпокоя се много. — *Какво? Да не те стегна под лъжичката! — С Чорни шега няма! — въздъхна Червени.* П. Вежинов, Нашата сила.
Още: **Човърка ме (чегърта ме) под лъжичката. Свива ме / свие ме под лъжичката** /във 2 знач./.

СТЯГАМЕ / СТЕГНЕМ РЕДИЦИТЕ СИ. *Книж.* Започваме да действуваме по-енергично, по-задружно. *В отсъствие на своя командир като че ли чувствуваха нужда от по-голяма дисциплина, затова стягаха редиците си, контролираха се сами. . .* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.

Още: **Стягаме / стегнем редовете си.** *Книж.*

СТЯГАМЕ / СТЕГНЕМ РЕДОВЕТЕ СИ. *Книж.* Вж. Стягаме / стегнем редиците си. *Комунистите стягаха своите редове. Събираха народа по многолюдните събрания.* А. Каралийчев, Спомени.

СТЯГА МЕ / СТЕГНЕ МЕ ШАПКАТА. Притеснено ми е, разстроен съм, имам големи неприятности, в лошо положение съм или изпадам в такова положение. *Сега мене ме стяга шапката и не зная какво да правя, но и него ще го стегне шапката.*

СТЯГА МЕ / СТЕГНЕ МЕ ЯКАТА ОКОЛО ВРАТА. Намирам се или изпадам в затруднено положение. *Ама я си помисли, че шест села се надигнат и ви поискат сметка за туй чудо по фермите. Ще ви стегнат яките около вратовете. . .* Н. Каралиева, Ден на предложенията.

СТЯГА МИ СЕ / СТЕГНЕ МИ СЕ ДУШАТА. Намирам се в притеснено, потиснато състояние, в тревога или изпадам в такова състояние, обхваща ме силна тревога, притеснение. *Случвало се е да го оставят да варди къщата или да е болен. . . Стои самичък, стяга му се душата и не знае какво да прави.* П. Ю. Тодоров, Дядо Матея.— *Ако ти се много стяга душата, излез отвън да изпушиш една цигара.* П. Ю. Тодоров, Първите. *Старецът слезе под селото, до ливадите, . . . и поседна да си отдъхне в шарената сенчица на върбичките край малкото мочурище. И друг път, когато душата му се стегнеше и когато времето беше добро, старецът излизаше да поседне под тези върбички.* Г. Караславов, Неверникът Тома. *Много ми се стегна душата през тие горещи дни, та днес тръгвам по една кратковременна екскурзия за Търново.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс. *Неизбежната меланхолия и чувството на самотност, които в навечерието на големите празници всякога ни обземат,когато сме далече от близките си, . . . — от всичко това ни се стягаше душата и ни правеше мълчаливи.* Й. Йовков Записки на един граничар.

Още: **Стяга ми се / стегне ми се сърцето. Свива ми се / свие ми се душата.**

СТЯГА МИ СЕ / СТЕГНЕ МИ СЕ СЪРЦЕТО. Намирам се в притеснено, потиснато състояние, в тревога или изпадам в такова състояние, обхваща ме силна тревога, притеснение. *Сърцето ми се стягаше, — то като че предчувствуваше това, което ще стане.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Само за едно се стягаше сърцето му, само за едно му беше много мъчно — искаше му се да види още веднъж Крумча, па тогава нека мре.* Г. Караславов, На стража. *Само един недостатък имаше Кузман: не обичаше да се заседява дълго на едно място. Като постоеше в Царевец година, стягаше му се сърцето и той мислеше вече за нови места и хора.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Още по-силно се стегнало сърцето ѝ. Не ѝ се прибирало в къщи.* Л. Александрова, Има едно щастие.

Още: **Стяга ми се / стегне ми се душата. Свива ми се / свие ми се сърцето.**

СТЯГА МИ / СТЕГНЕ МИ СЪРЦЕТО. За нещо (обикн. мъка, безпокойство и под.) — предизвиквам тревога, безпокойство. *Седиш цял ден в окопчето, чудиш се какво да правиш. . . А денят дълъг — край няма. . . Мислиш за това, за онова. . . сетиш се за родния край и мъка стегне сърцето ти. . .* П. Вежинов, Нашата сила. *Мъките на хората не му давали сън, сълзите на майките и децата стягали сърцето му. . .* Ст. Ц. Даскалов, Бялата погача. *Неговата настойчивост да я вижда всяка вечер разгаряше по-силно любовта ѝ, но в същото време една боязън от тия срещи стягаше сърцето ѝ.* Ив. Петров, Нонкината любов. *Когато всички изчезнаха в мрака на зимната нощ, почувствувах, че нещо стяга сърцето ми. Ами сега, ако излязат внезапно отнякъде два-три вълка, какво ще правим?* Ив. Мартинов, Пролет мила.

СТЯГАМ КАИША. Вж. Стягам колана. *Падне ли днеска нещо — ядем, не падне ли — стягаме каишите. . .* Г. Караславов, Селски истории. — *Излей храната в нужника и на никого нито дума — стресна го гласът на надзирателя. — Така правят винаги, когато обесим някой от техните. Като не искат, те ще гладуват, няма аз да стягам каиша я!* Кл. Цачев, Горчив залък. *Хвърлиш зърното в земята, под небето, и кютиш. Пък ако годината се случи лоша, ако не се роди, то тогава стягай каиша, па. . . цъфти и завързвай, ако си нямаш работа.* Г. Караславов, Обикновени хора.

СТЯГАМ КОЛАНА. Гладувам, не си дояждам. *Който можеше да си укрие жито или да си купи сега, той щеше да прекара по-леко, но който не можеше, щеше да стяга колана.* Г. Караславов, Обикновени хора. *В Петербург студ. . . глад, стягай колана и се готви да умреш.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда".
Още: **Стягам каиша (пояса).**

СТЯГАМ / СТЕГНА МИШЦИ и СТЯГАМ / СТЕГНА МИШЦИТЕ СИ. Заемам се усърдно с някаква работа, мобилизирам се за работа. *Колкото повече ги привлечем към действие, толкова по-добре. Но да не забравяме: всичко ще се изнесе на нашите плещи! Да стягаме мишците си.* Хар. Русев, По стръмнините.
Още: **Напрягам / напрегна мишци.**

СТЯГАМ / СТЕГНА ПОВОДИТЕ *някому.* Ставам строг в отношението си към някого и не му позволявам да върши каквото си иска, да своеволничи. — *Ала зная тая гръцка лисица дълго няма да ме гали. Щом си свърши работата с Апокавка, ще ми стегне поводите.* Ст. Загорчинов, Ден последен.
Още: **Стягам / стегна юздите (дизгините).**

СТЯГАМ ПОЯСА. Вж. Стягам колана. *Не си дояждаха. . ., стягаха поясите.* А. Гуляшки, МТ станция.

СТЯГАМ СИ / СТЕГНА СИ БАГАЖА. Готвя се за път, възнамерявам да пътувам, да замина нанякъде.
Още: **Събирам си / събера си багажа. Стягам си / стегна си куфара (куфарите).**

СТЯГАМ СИ / СТЕГНА СИ ДУПЕТО. [*Често:* **Стягай си / стегни си дупето**]. *Грубо.* Вж. Стягам си / стегна си задника.

СТЯГАМ СИ / СТЕГНА СИ ЗАДНИКА. [*Често:* **Стягай си / стегни си задника**]. *Грубо.* Заемам се сериозно с работа, не се размайвам. *Стягай си задника и си учи редовно уроците.* ● *Трябва вече да си стегна задника, че остана малко време до изпитите.*
Още: **Стягам си / стегна си дупето.** *Грубо.*

СТЯГАМ СИ / СТЕГНА СИ КАЛЕВРИТЕ. [*Често:* **Стягай си / стегни си калеврите**]. Вж. Стягам си / стегна си цървулите. *Стягай си калеврите и да вървим, че тия облачета, белите, не ме огряват! — кимна той към две, появили се от запад пухкави кълбета.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

СТЯГАМ СИ / СТЕГНА СИ КУФАРА (КУФАРИТЕ). Готвя се за път, възнамерявам да пътувам, да замина нанякъде. *Лора не губи обаче надежда: една временна раздяла може би ще оправи всичко. И затова, без да мисли много, се погрижва за паспорта и започва да стяга куфарите си.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Няма какво повече да стоите тук. Стягайте си куфарите, че ви чакат с нетърпение в къщи.*
Още: **Стягам си / стегна си багажа.**

СТЯГАМ СИ / СТЕГНА СИ ОПИНЦИТЕ. [*Често:* **Стягай си / стегни си опинците**]. Вж. Стягам си / стегна си цървулите. *Линията София — Роман ни откри нови природни хубости. Ребята, мирише вече на пролет, стягайте си опинците за всеки случай. . .* Ал. Константинов, София—Мездра—Враца.

СТЯГАМ СИ / СТЕГНА СИ СЪРЦЕТО. Мъча се да понеса нещо, давам си смелост, кураж. *Е, може и да не дойдат турците чак тук. . . — Недейте така, не се плашете толкова! Децата ви слушат, стегнете си сърцата!* Д. Талев, Илинден. *Стой бе, брате, удръж се, стегни си сърцето.* Ив. Вазов, Под игото. *Като стегна сърцето си и потуши неприятното си усещане, стрина Венковица се помъчи да се покаже радостна и весела.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ. *Тя пипаше непрекъснато родилката, . . . , непрестанно ѝ говореше. . . — Ето в такъв час, чедо, не бива да се предава човек. Стегни си сърцето.* Д. Талев, Преспанските камбани.

СТЯГАМ СИ / СТЕГНА СИ ЦЪРВУЛИТЕ. [*Често:* **Стягай си / стегни си цървулите**]. **1.** Готвя се за път, обикн. на далечно разстояние. — *Стягайте си цървулите — предупредил командирът на отряда. — Тази нощ преходът е голям.* Сл. Трънски, Неотдавна. — *Я ти, приятелю, стегни си цървулите и веднага се връщай на село при дядо си и баща си.* Д. Талев, Железният светилник.

2. *Диал.* Приготвям се за усилена работа или се залавям енергично с някаква работа. — *И като изневиделица му хрумна: — Я да си стегнем цървулите, та на нашата градина. . . Ако ние живеехме преди с шейсет декара, сега ще преживеем с декар място. От нас зависи. . .* Кр. Григоров, Новодомци. *Стегни си цървулите, че работи.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи.
Още: **Стягам си / стегна си опинците (калеврите).**

СТЯГАМ / СТЕГНА ЮЗДИТЕ (ЮЗДАТА) *някому.* Ставам строг в отношението си към някого и не му позволявам да върши каквото си иска, да своеволничи. *Соня гневно го погледна, и разпалено заговори: — Татко, стегни юздите на Емил. . . Събрал се е с едни. . . Касабов е луд легионер, говори само за отрязани глави. . .* Хар. Русев, Под земята. *Веднъж съседите му бяха казали, че видели момчето му да пуши заедно с другите воловарчета — та да му стегнел юздите.* Л. Михайлова, Жени. *Разнесе се мълва, че Косьо ходи нощем при Радка. . . Брате, или ѝ стегни юздите, или ще пратя хабер на Калча!* Ил. Волен, Диви души. *Заради работата зарязват мъжете си насред пътя! — . . . — Море той да ѝ стегне юздите, че някой път ще избяга, па няма да се върне.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.
Още: **Свивам / свия (сбирам / сбера, дръпвам / дръпна, опъвам / опъна, хващам / хвана) юздите (юздата). Стягам / стегна поводите (дизгините).**

СТЯГАТ МЕ СВЕТИ БЕЗСРЕБЪРНИЦИ. *Диал.* Останал съм без пари, налегнала ме е сиромашия.

СУКИН СИН. *Руг.* Негодник, нехранимайко. *През ума му бързо премина като мълния — значи, сред подчинените му има някой, който донася на пашата за неговите постъпки. . . Налага се да бъде по-предпазлив — ще трябва да открие тоя сукин син и да се освободи от него.* Д. Спространов, Самообречените. *„Шарлатанин“! — ревеше Кочо — подлец! негодяй! . . . сукин-син!* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Като го видя, той замахна с бича си и се развика с пяна на уста: — Ти, сукин сине, гърдите те болят, а бунт ще правиш.* В. Геновска, Седем години. *„Ние — . . . — идем да ви освобождаваме, а вие, сукини синове, сте тръгнали да се биете с нас!“* Г. Караславов, От Лидице до Банска Бистрица.
Още: **Кучи (кучешки, песи, магарски, магарешки) син.** *Руг.*

СУКНЯН МОЛЕЦ. *Диал.* Хитър и потаен, скрит човек, който умее да си върши работата тихомълком.

С УМА СИ ЛИ СЪМ. *Обикн. във 2 и 3 л.* Разумно ли постъпвам, разумен ли съм (употребява се при случаи, когато се постъпва неразумно или глупаво, за изразяване на учудване, възмущение, укор). — *Да се дигнем, че право при Даскала. . . — Вий с ума ли сте, бе! Ще ида при този бабин Даскал!* П. Ю. Тодоров, Първите.
Още: **С акъла си ли съм. С целия си (всичкия си) ум ли съм. Не съм с ума си** /във 2 знач./.

С УСТА СИ ПИЛИЩА ЛОВЯ. *Диал.* Вж. С уста си птички ловя.

С УСТА СИ ПТИЦИ ЛОВЯ. *Диал.* Вж. С уста си птички ловя.

С УСТАТА МЕД И МАСЛО <ЛЕЯ>, В СЪРЦЕТО ПЕЛИН И ОТРОВА. *Диал.* Не съм искрен; лукав и лицемерен съм.

С УСТАТА СИ ЗВЕЗДИ ЛОВЯ. Умея да говоря много добре, да разказвам; сладкодумен съм.
Още: **С устата си звезди свалям (снемам).**

С УСТАТА СИ ЗВЕЗДИ СВАЛЯМ. Умея да говоря много добре, да разказвам; сладкодумен съм. *Слушали ли сте за „баба Мария“ от Бов?. . . Неуморима, весела, жизнена, речовита. . . Тя е докторка на селяните, тя им е съветница и адвокат. Малограмотна е, но по-учена от Нютона, с устата си сваля звезди от небето, а със здравите си ръце би разчекнала челюстта на лъв като Херкулес.* Ив. Вазов, Пътни бележки.
Още: **С устата си звезди снемам (ловя). С езика си звезди свалям.**

С УСТАТА СИ ЗВЕЗДИ СНЕМАМ. Умея да говоря много добре, да разказвам; сладкодумен съм. *Бъди гиздав, хубавец, / . . . Снемай със уста звездите / Нямаш ли пари, жълтици? / Ти си грозен, хубав не.* П. Р. Славейков, Кратък месецослов.
Още: **С устата си звезди свалям (ловя). С езика си звезди снемам.**

С УСТА<ТА> СИ ПТИЧКИ ЛОВЯ. Умея да говоря, да приказвам хубаво; много съм сладкодумен. *Гороломов ще ми става народен представител!... То с приказки не става, не е да дрънкаш китара. Те, знаеш ли, с устата си птички ловят.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Стани, стани, лудо младо, / какво добро в път ти върви, / с уста си птички лови, / с език си звезди снема.* Народна песен.

Още: **С уста си птици (пилища) ловя.** *Диал.*

СУХА ЛЪЖА В КОШНИЦА. *Диал.* Употребява се, когато някой лъже много.

СУХО ДЪРВО ЛИСТ ПУСНАЛО. *Диал.* Употребява се, когато стане нещо необикновено, напр. когато свидлив човек даде някому нещо.

СУХО И СУРОВО. Всички хора. *Разведоха го из града да го види мало и голямо, сухо и сурово.* ● *Сухо и сурово утре ще отиде на панаир.*

СУЧА МУСТАК (МУСТАЦИТЕ СИ). 1. Изразявам задоволството си от нещо (обикн. придружено с характерно движение на ръката при мустаците). *Бай Ганьо, зачервен като божур, току сучи мустаките, току се поуригва в шепа.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Сега те се разхождаха важно с карабините си по двора, сучеха мустаци и правеха намеци пред Баташки да им се опече за довечера агне.* Д. Димов, Тютюн. *Яхнал хубав ат, абаджията суче мустаци, а момите го заглеждат... заглеждат...* Л. Стоянов, Бенковски. *Само Трайко стои спокойно, суче мустак и се усмихва.* Хр. Смирненски, Приказка. *Суче си мустака Стамен: / — Още по една ракия / да си сръбнем.* А. Босев, Село Цветна светна.
2. *Самост. и на (към) някоя.* За мъж — заглеждам някоя жена и се стремя да ѝ покажа, че я харесвам (обикн. придружено с характерно движение на ръката при мустаците). *Волно или неволно, селякът, като всички божи хора, извърташе очи и сучеше мустак на хубавите булки.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ. *Гости чакат Цена / да се яви с бял презръчник / и с вода студена, / ... Но не иде! Де е? Тщетно / искат да налучат, / към вратата често гледат / и мустаци сучат.* Ив. Вазов, Грамада. *Не ми е думата за тия, що в торба / са турили глава и с турчина борба / им е душа и свят..., а тези ми юнаци, / които сучат по кюшетата мустаци.* П. П. Славейков, Кървава песен. *Завесите на прозорците..., зад гърба на първенците, почнаха да мърдат, като че ли духна вятър. Там навярно се криеха жените от къщата. Някои от агите вдигнаха глави нагоре и почнаха да сучат мустаци.* А. Дончев, Време разделно.
3. Изразявам недоволството си от нещо, яда си или смущението си от нещо (обикн. придружено с характерно движение на ръката при мустаците). *Мама гледа на детето си и плаче, а тато само кашля, пъшка, суче си мустаките и муси се.* Л. Каравелов, Войвода. *Македонски бяга от глада, но не бяга от смъртта. Ако не сте го узнали още, толкоз после за вас. И Македонски си сучеше гневно мустаците.* Ив. Вазов, Немили-недраги. *Златко чорбаджията в плявата скрил пшеницата и, начумерен като турски кърсердарин, суче мустак и казва: ...* Кр. Григоров, Новодомци. *И още дълго време синът му стоял пред него с почитание, чоплил си носа, сукал си мустака.* Л. Каравелов, Българе от старо време. *Звезда веднаж беше сама на портата. Янко пак мина. — Как си, булка, какво прави Ноно? — Остави го, свил се в полите ми, не шава. Цял ден в къщи, не иска да се изтури, като мъж, по кръчмите. Янко суче мустак, черви се, усмихва се и дума. — Е това е мъж!* Елин Пелин, Аз ти той.

СУЧА ОТ ДВЕ МАЙКИ. От две места извличам облага, полза за себе си.
Още: **Бозая от две майки. Цицам от две майки.** *Диал.*

СУША ПРОСО НА ОРТОМА. *Диал. Ирон.* Нищо не правя.

С ХАДЖИПЕШОВИТЕ ФАЙТОНИ. *Диал. Шег.* Пеша, пешком. *Ще отидем с хаджипешовите файтони.*

СХВАНАЛ МИ СЕ Е КРЪСТА. *Диал.* Западнал съм, безсилен съм вече.

СХВАНАТ В (У) РЪЦЕТЕ. Много несръчен, непохватен, който не умее нищо да прави. *Ама си схванат у ръцете, не можеш да оправиш конците.* Ив. Шапкарев и Л. Близнев, Речник на самоковския градски говор. *Не може да шие, не може да плете, много е схваната в ръцете.*
Още: **Вързан в ръцете.**

С ХЛЯБ И СОЛ, приемам, посрещам. С добро пожелание и с благословия; радушно (посрещам, приемам). — *Нали Пазвантоглу уж милуваше градовете, правеше някакви шашарми с раята? — С тия, дето сами му се дадоха, дето посрещнаха бинбашиите му с хляб и сол — обясни еничаринът.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *По-късно влязоха в селото и първите руски военни части. Народът ги посрещна с хляб и сол.* Г. Караславов, Освобождение.

От народния обичай да се посрещат с хляб и сол гости, обикновено дошли във връзка с важно за всички събитие.

С ЦЕЛИЯ СИ <УМ> ЛИ СЪМ. *Обикн. във 2 и 3 л.* Разумно ли постъпвам, разумен ли съм (употребява се при случай, когато се постъпва неразумно или глупаво за изразяване на учудване, възмущение, укор).

Още: **С всичкия си <ум> ли съм. С ума си ли съм. Не съм с целия си <ум>** /във 2 знач./.

С ЦЪРВУЛИТЕ НА ОТКРАДНАТАТА КРАВА ПРАВЯ МИЛОСТИНЯ. *Диал. Ирон.* Проявявам щедрост с чужди средства, с нещо чуждо.

С (ОТ, ИЗ) ЦЯЛО ГЪРЛО, викам (пея, смея се и под.). Извънредно силно, извънредно високо (викам). *След четвърт час тя* [дружината] *влазяше победоносно в помрачелите улици на града, като пееше из цяло гърло бунтовнически песни.* Ив. Вазов, Под игото. *Всички говорят високо, с цяло гърло, кой каквото си иска: смеят се, карат се, разправят за това-онова, пеят.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Скокът му беше толкова лек и висок, че селяните изпаднаха във възторг и ревнаха с цяло гърло: — Яаа! Браво, Панкоо!* Д. Ангелов, На живот и смърт. *С цяло гърло пееха един славей и една чинка. И пееха тъй грьмко, тъй унесено, сякаш се надпреварваха.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *По едно време той се домъкна при Максим и викна с цяло гърло, за да надвие воя на вятъра: — Курс източен. . .* Сл. Чернишев, Вятърната мелница. — *Ха-ха-ха! — от цяло гърло се изсмя той.* Ст. Дичев, За свободата.

Още: **С пълно гърло.**

С ЦЯЛОТО СИ СЪРЦЕ <И ДУША> и ОТ ЦЯЛО СЪРЦЕ. Много искрено, много силно, с много чувство; всеотдайно. *Бог, комуто той служи с цялото си сърце така, както можеше, го прибра при себе си.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Лиза мълчаливо слушаше. Бузите ѝ ту оставаха без капка кръв, ту пламваха с алени огньове. . . Бодко с цялото сърце долавяше какво става с нея и му беше приятно да говори.* В. Ченков, С нови другари.

Още: **От <цяла> душа и сърце (от цялата си душа). От все сърце <и душа>.**

С ЧЕРВЕНА БЪКЛИЦА, калесвам. *Диал. Неодобр.* Със специална покана, специално (калесвам). *Да не би да съм ги калесвал с червена бъклица?*

Още: **С бъклица.** *Неодобр.* **С жълта бъклица.** *Диал. Неодобр.*

С ЧЕРЕН (ЧЕР) ПОВОЙ МЕ Е ПОВИЛА МАЙКА МИ. Много съм нещастен, нямам късмет, имам злочеста участ. — *Кажи, Милено, къде ти е болката? — На сърце, Добро! Цял ден свят ми се вие от мъка. . . — Ела да идем при Яна, нали сте стари дружки? Милена не отговори, въздъхна от сърце и отмина напред сломена. С пребита снага вървеше. — Майка ѝ с черен повой я повила.* К. Петканов, Хайдути. *Сега той ще се върне от нивата уморен, но Тодора няма да го посрещне. . . Ни думица няма да му продума. Вече и легло не разделят. . . С черен повой ли го е повила майка му, та е дошла до главата му такава беда?* К. Петканов, Без деца.

Още: **С черен (чер) пояс ме е повила майка ми.**

С ЧЕРЕН (ЧЕР) ПОЯС МЕ Е ПОВИЛА МАЙКА МИ. Вж. с черен (чер) повой ме е повила майка ми. *С чер пояс ли ме е майка повила или грях някакъв изплащам, свекърво!* П. Ю. Тодоров, Невяста Боряна.

С ЧЕТИРИ ЛЕВИ КРАКА. Който не умее да играе добре (обикн. за футболист).

Още: **С два леви крака.**

С ЧЕТИРИНАЙСЕТ ОЧИ. *Диал.* Който е много умен, буден.

С ЧЕТИРИ ОЧИ. 1. *Обикн. в съчет. с* **гледам.** С много грижи, с голямо внимание, най-внимателно, най-старателно (гледам, грижа се). *„Юрталановата снаха!“ — заради това*

тя понасяше жестоката строгост на този зъл сметкаджия и глупавите закачки на смотаната си свекърва. Но тя гледаше с четири очи Стойка, защото той беше опората ѝ в този дом. Г. Караславов, Снаха. *Ала не излезе така. Едвам тая нива прекупиха и им отиде телицата юница, която бяха гледали с четири очи. . .* Кр. Григоров, Новодомци. *Не се намираше нито жито, нито брашно да купиш. Затова гледаха с четири очи всяко класенце, всяко житно зърно.* Кр. Григоров, Танчо от Гороцвет. *Ала своето Танчо пазеше с четири очи. Да те види, че си се качил на сливата или на крушата му, не може да те побере селото.* Кр. Григоров, Танчо от Гороцвет.
2. *В съчет. с* **чакам, очаквам** и под. С голямо нетърпение, с голямо желание. *С четири очи очаквам деня, когато ще замина на почивка.* ● *С четири очи чакам да завърши дъщеря ми училище.*

С ЧИСТО ЧЕЛО. Със спокойна, неопетнена съвест, с чест. *Затова ние трябва да запретнем ръкави, . . . да развием една такава честна, самокритична разяснителна кампания, да покажем ясно големите народополезни дела на партията и да излезем пред този народен съд с чисто чело.* Г. Димитров, Напред против реакцията и фашизма.
Още: **С открито чело.**

С ЧУЖДА ПИТА <МАЙЧИН> ПОМЕН. *Ирон.* За проявена щедрост с чужди средства; за своеволно разпореждане с чужди блага, средства. — *Милчо! . . . ний я* [рибата] *раздадохме по селата по сиромаси, за да те споменуват;. . — С чужда пита, майчин помен, добре сте направили, рече Милчо.* Ил. Блъсков, Злочеста Кръстинка. — *Странно — каза Санчо Панса — не мога да разбера как става така, че вие правите подаяния с моите цървули, и не на мен, а на вас се оказват почести. . . — Значи с чужда пита — майчин помен — въздъхна Санчо. . .* В. Цонев, Най-новите приключения на Дон Кихот и Санчо Панса.
Още: **С людска пита майчин помен.** *Диал. Ирон.* **С чуждо коливо на помен.** *Диал. Ирон.*

С ЧУЖДА ПШЕНИЦА СПОМЕНА. *Диал .Ирон.* За проявена щедрост с чужди средства, за своеволно разпореждане с чужди блага, средства.

С ЧУЖДИ ЗЪБИ ХЛЯБ ЯМ. *Диал.* Ям бавно, без да ми се яде, без охота.

С ЧУЖДИ ПЕРА ХВЪРКАМ. *Диал. Ирон.* Хваля се с чужди успехи.

С ЧУЖДО БЛЮДО ЗАДУША. *Диал. Ирон.* За проявена щедрост с чужди средства; за самоволно разпореждане с чужди блага, средства.
Още: **С людско блюдо задуша.** *Диал. Ирон.*

С ЧУЖДО ЖИТО ПОМАНА. *Диал. Ирон.* За проявена щедрост с чужди средства, за своеволно разпореждане с чужди блага, средства.

С ЧУЖДО КОЛИВО НА ПОМЕН. *Диал. Ирон.* За проявена щедрост с чужди средства, за своеволно разпореждане с чужди блага, средства.
Още: **С чуждо коливо на спомен.** *Диал. Ирон.* **С чужда пита помен.** *Ирон.*

С ЧУЖДО КОЛИВО НА СПОМЕН. *Диал. Ирон.* За проявена щедрост с чужди средства, за своеволно разпореждане с чужди блага, средства.
Още: **С чуждо коливо на помен.** *Диал. Ирон.*

СЧУПВАМ / СЧУПЯ ВРАТА *на някого.* **1.** Убивам, погубвам, унищожавам.
2. *Само в св. вид. Обикн. в бъд. вр. във 2 и 3 л.* Наказвам жестоко някого (употребява се като закана към някого).
Още: **Счупвам / счупя главата. Строшавам / строша врата. Извивам / извия врата** /в 1 знач. към 1 знач./.

СЧУПВАМ / СЧУПЯ ГЛАВАТА *на някого. Грубо.* **1.** Убивам, погубвам, унищожавам.
2. *Само в св. вид, обикн. в бъд. вр. във 2 и 3 л.* Наказвам жестоко някого (употребява се като закана към някого). *Има едно момиче, Християна, лудее по него, а той не. . . — Каква ти Християна! За такава приказка Пешо главата ми ще счупи. . .* М. Грубешлиева, През иглено ухо. — *Да не си отишла още един път, ще ти счупя главата!* П. Ю. Тодоров, Змейова сватба.
Още: **Строшавам / строша главата. Счупвам / счупя врата.**

СЧУПВА МИ СЕ / СЧУПИ МИ СЕ КЕФА. Става ми неприятно от нещо и си развалям настроението. *Като разбрах, че никой няма да дойде, съвсем ми се счупи кефа.*

Още: **Скършва ми се / скърши ми се кефа. Бяга ми (разтуря ми се / разтури ми се) кефа.** *Диал.*

СЧУПВАМ / СЧУПЯ КЕФА *на някого.* Развалям доброто настроение на някого, ставам причина някой да загуби доброто си настроение. *Счупи ми кефа ти с тези приказки, които ми каза.*

Още: **Скършвам / скърша кефа.**

СЧУПВАМ / СЧУПЯ КИРИША. *Простореч.* Избягвам от някъде, където съм задължен или заставен да бъда. *Вчера имахме събрание, но той счупи кириша.*

СЧУПВАМ / СЧУПЯ КОКАЛИТЕ *на някого.* Набивам жестоко някого, смазвам го от бой. *Богдан свали забуна, остана по риза и застана пред Филча. — Аз ще ти изляза! — Малък си още, ще ти счупя кокалите.* К. Петканов, Старото време.

Още: **Строшавам / строша кокалите.**

СЧУПВАМ / СЧУПЯ НА ДЯВОЛА КРАКА. *Обикн. в св. вид.* Превъзмогвам в себе си омраза, вражда, лоши намерения и се отказвам да извърша нещо лошо или скланям за помирение. *Няма ли да дойдете да се чукнем за здраве и вярно другарство? Хайде, все едно, че нищо не се е случило помежду ви. Счупете крака на дявола и елате да ви разправя какво премеждие прекарах нощес.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Види се Невянка разбра грижата на стареца; тя прегърна пред него Найдена и го целуна по бузата. Старецът зяпна, слисан и възхитен. — Ах, — извика той: — тъй ви искам! Счупихте на дявола крака. Браво...* Ив. Вазов, Нова земя.

Още: **Строшавам / строша на дявола крака. Счупвам / счупя на дявола рогата. Счупвам / счупя на дявола опашката.** *Диал.*

СЧУПВАМ / СЧУПЯ НА ДЯВОЛА ОПАШКАТА. *Диал. Обикн. в св. вид.* Превъзмогвам в себе си омраза, вражда, лоши намерения и се отказвам да извърша нещо лошо или скланям за помирение.

Още: **Счупвам / счупя на дявола крака (рогата). Пречупвам / пречупя на дявола опашката.** *Диал.*

СЧУПВАМ / СЧУПЯ НА ДЯВОЛА РОГАТА. *Обикн. в св. вид.* Превъзмогвам в себе си омраза, вражда, лоши намерения и се отказвам да извърша нещо лошо или скланям за помирение.

Още: **Счупвам / счупя на дявола крака. Строшавам / строша на дявола рогата. Счупвам / счупя на дявола опашката.** *Диал.*

СЧУПВАМ / СЧУПЯ РОГАТА *някому. Диал.* Накарвам някого да стане покорен, смирен. — *Рогач, стига обира хората! И тъй като Червенаков беше погледнал съвсем случайно към него и дори не беше го забелязал, дядо Моско се разсърди и му извика: — Аз ще ти счупя рогата тебе!* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

Още: **Строшавам / строша рогата.** *Диал.*

СЧУПВАМ СИ / СЧУПЯ СИ ВРАТА. 1. Погубвам се сам. *Но на другия ден подпоручик Нейков съвсем се смая, като видя командира яхнал пъргавото грациозно животно. — Какво правите, господин поручик, — възкликна почти уплашено Нейков. — Нали снощи ви предупредих... — Работата не е толкова страшна — усмихна се сдържано командирът. — Ще си счупите май врата!* П. Вежинов, Втора рота.

2. *Обикн. в бъд. вр. в св. вид* Изпащам си жестоко или претърпявам тежка несполука, поражение.

Още: **Счупвам си / счупя си главата.**

СЧУПВАМ СИ / СЧУПЯ СИ ГЛАВАТА. 1. Погубвам се сам. *Докато му извика да се върне, видя го как се хвърля като пантера към къщата. — Свършено е с него! — промърмори дружинният. Та това работа за сам човек ли е? Ще си счупи главата.* Д. Петков, Разплата. *Той завладя чрез преврат парахода „Радецки" и дойде, та си счупи главата на Вола.* Хр. Радевски, По тоя въпрос ние няма вече какво да спорим.

2. *Обикн. в бъд. вр. в св. вид.* Изпащам си жестоко или претърпявам тежка несполука, поражение в нещо. *Трябва да бъдете реалист. Иначе ще си счупите главата.* А. Гуляшки,

МТ станция. *Една гатанка, която той трябва да разреши, та ако ще би и да си счупи главата.* Ст. Чилингиров, Рибена кост.

Още: **Строшавам си / строша си главата. Счупвам си / счупя си врата.**

СЧУПВАМ / СЧУПЯ ФАСОНА *на някого.* Накарвам някого да престане да бъде горделив, надут; сломявам високомерието на някого. *Ах, тази тайна! Как го измъчваше тя! Но трябваше да узнае, трябваше да счупи фасона — казваше си той — на недоверчивия Рашко.* П. Стъпов, Гласове от вековете. — *Пратил си дъщеря си да ми каже, че Евгени бил на екскурзия. Вярно ли е? — Щом съм я пратил, вярно е! — казах на моя по телефона, пред дъщеря ти му казах. Той се засмя. „Хитрува — казва — Явор Боев. Синчето му счупи фасона.“* Н. Каралиева, Три дни от половин век.

Още: **Смачквам / смачкам фасона.**

СЧУПЕНА АСПРА. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Не ми даде счупена аспра.* ● *От три дни съм без счупена аспра.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня, не зачитам).** Нищо, никак. *Той разбра, че там не го зачитат за счупена аспра.*

Още: **Счупена парà. Пукната (спукана) аспра. Счупена бодка** /към 2 знач./. *Диал.* **Счупен грош (бан, лев, мангър, петак).**

СЧУПЕНА БОДКА, не струвам (не чиня). *Диал.* Нищо, никак (не струвам). *От гърци си взел тая хитрина, ала между нас тя не струва счупена бодка.* Р. Стоянов, Майстори.

Още: **Счупена парà (аспра)** /във 2 знач./. **Счупен грош (бан, лев, мангър, петак)** /във 2 знач./.

СЧУПЕНА ПАНИЦА. Голям пияница. *А пък мъжът ѝ беше счупена паница · много пиеше, и тоя път пак се напил.*

СЧУПЕНÀ ПАРÀ. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Гъбав е с пари, но те са закопани, и счупена пара не дава. . .* Ив. Вазов, Бурна нощ. — *Не ям като тебе селски пари. Няма вече тонковци, че да ги лъжеш. Изядохте ги с Ибрияма. Пак ли огладняхте? . . . — Емперата право казва — изядохте ги! — Щом е ял, нека плаща! — Счупена пара няма да дам!* К. Петканов, Старото време. *Когато постъпих на работа, нямах вече нито халер. Цели две седмици ходих така — без счупена пара.* Г. Караславов, Споржилов. — *Е та Гергьовден — наивно отговаря Герчо. — Ама без черпня ли ще се отървеш. . . И си отива човекът. . . — Нямам, бе брате, нямам счупена пара — с какво ще ви черпя. . .* Ц. Церковски, На Гергьовден. — *Нямам време да пълня джебовете на Пендевото Дине! — Аз събирам парите. У него няма ни счупена пара.* К. Петканов, Старото време.
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо, никак. *Глупец, счупена пара не струва твоята гладна честност.* Ал. Константинов, Разни хора, разни идеали. *Сол нямахме. Налагаше се да опитаме може ли да се яде безсолен фасул. Всички се убедиха, че такова вариво не струва счупена пара.* Сл. Трънски, Неотдавна.

Още: **Счупена аспра. Пукната (спукана) парà. Пребита (пребиена, скършена) парà.** *Диал.* **Счупен грош (бан, лев, мангър, петак). Счупена бодка** /към 2 знач./*Диал.*

СЧУПЕН БАН. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Знаеш, не яло три дена и няма счупен бан в джеба. . .* Ив. Вазов, Немили недраги. *Проклетникът проклети! Не дава счупен бан. . . остави ни да мрем от глад. . .* Ив. Вазов, Немили недраги. *Без счупен бан съм вече.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо, никак. *Счупен бан не чинят твоите приказки.*

Още: **Счупен грош (лев, мангър, петак). Счупена парà (аспра). Пукнат (спукан) бан. Счупена бодка** /към 2 знач./*Диал.*

СЧУПЕН ГРОШ. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Докато лежах в болницата директорът на фабриката ме уволнил и сега съм без счупен грош.* Ем. Манов, Пленено ято. *Нямам вече счупен грош.* ● *Не ще му оставя счупен грош.* ● *Няма да им изпратя счупен грош.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо, никак. *Този инструмент трябва да се изхвърли, не струва вече счупен грош.*

Още: **Счупен бан (лев, мангър, петак). Пукнат (спукан, строшен) грош. Счупена парà (аспра). Калпав грош** /към 2 знач./. **Счупена бодка** /към 2 знач./. *Диал.*

СЧУПЕН ЛЕВ. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *Счупен лев не ми остана до края на седмицата, всичко похарчих.* ● *Замина без счупен лев.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо, никак. *За него съветите ти не струват счупен лев.*
Още: **Счупен грош (бан, мангър, петак). Счупена парà (аспра). Пукнат (спукан) лев. Счупена бодка** /към 2 знач/.*Диал.*

СЧУПЕН МАНГЪР. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. — *Прощавай, прави каквото знаеш... счупен мангър ти не пращам вече...* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Поискаха ми пари в заем, а аз нямах счупен мангър.* ● *От вчера останах без счупен мангър.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо, никак. *Като се убедиха, че „монополджийския" зар против правителството не струва счупен мангър, противниците му прибягват към други средства.* в. България. *Моите добри отрицатели имат друга психология. Те мислят съвсем инак: щом една пиеса не навява скука на зрителите, а постигне резултата на моята, тя не чини счупен мангър.* Ив. Вазов, Пак за моята черга.
Още: **Счупен грош (бан, лев, петак). Счупена парà (аспра). Пукнат (спукан, строшен) мангър. Счупена бодка** /към 2 знач./.*Диал.*

СЧУПЕН ПЕТАК. 1. *В съчет. с* **без, нямам** *или друг глагол с отриц.* Никакви средства, нищо. *В края на месеца нямам счупен петак.*
2. *В съчет. с* **не струвам (не чиня).** Нищо, никак. *Правеше каквото си пожелае, съветите на близките му не струваха счупен петак за него.*
Още: **Счупен грош (бан, лев, мангър). Счупена парà (аспра). Пукнат (спукан) петак. Счупена бодка** /към 2 знач./.*Диал.*

СЧУПИЛО МИ СЕ Е РЕБРО. *Ирон.* Никаква работа не съм свършил, не съм се пресилил. — *Оплаква се, че много се е изморил.* — *От какво ли! Счупило му се е ребро. Цялата работа му стои непобутната.*

С ШЕКЕР ДА ГО (Я) ХРАНИШ (ХРАНЯ). *След условно изр. Ирон.* Много ще съм доволен, ще се примиря с нещо (за нещо по-малко лошо, отколкото изглежда или по-малко лошо, по-поносимо в сравнение с друго). *Този ученик е много лош, но само той да е, с шекер да го храниш. Всички в класа са такива.* ● *Само една беля да е, с шекер да я храня.*
Още: **С мед да го храниш.** *Ирон.*

С ШИЛО КОПАЯ ГРОБ *някому. Диал.* Бавно, но систематично подготвям нещо лошо за някого, гибелта му.

С ШИРОКА ДУША. Вж. С широко сърце. *Майорът отново вика и се ядосва. И служеше си даже с твърде енергични фрази. Но той беше човек с широка душа, нашият дружинен командир. В него буйният гняв и добродушното и весело разположение следваха едно подир друго, като приливът и отливът на морето.* Й. Йовков, Походи и сражения. *Само едно, брате Левски, да не забравите — формата, формата!... — Каква форма! — На писмото! Негово превъзходителство е човек с широка душа, но там, в азиатския департамент и нагоре, та до канцлера, че и самия цар...* Ст. Дичев, За свободата.

С ШИРОКА РЪКА. 1. Който не жали средствата си; прекалено щедър, разточителен. *А хаджи Пени е човек с широка ръка и като обикне някого, целия си кемер му дава.* Д. Немиров, Братя. *Беше добродушна, с широка ръка. Черешовската гостоприемност бе запазила и в града. Кой как се отбиеше у Петрини, без обед или вечеря не го изпускаше.* Кр. Григоров, Пролет в Черешово. *Не приличаше на мъжа си, обичаше чистотата и бе с широка ръка жена.* К. Петканов, Старото време.
2. Без да се жалят средства; нашироко, разточително. *Гроздан проявяваше щедростта на цар, пилееше пари с широка ръка, черпеше всички наред.* Й. Йовков, Жетварят. *Армаганите му бяха подбрани с широка ръка. Да си умия саде очите не искам — шепнеше ѝ галено.* З. Сребров, Печалбар. *Помещаваше се* [министерството] *в стара къща, строена с широка ръка за лични нужди още от първите години след Освобождението на България...* Г. Караславов, Обикновени хора. *Беше голяма и здрава сграда, строена с широка ръка и тънък вкус.* Д. Талев, Самуил.
3. Който е с широта във възгледите си и дейността си, работата си; който върши нещо със замах. *Разправяше се, че бил културен, напредничав и с широка ръка човек, който искал да*

създаде в България вестник по образеца на големите западни и руски ежедневници. К. Константинов, Път през годините.
4. С широта, със замах. *Но Теофилакт има съзнание, че не бива и докрай да се заличава миналото на българската църква. . . И затова с широка ръка той въздава възхвала на княз Борис и неговия пратеник болярина Таридин, които откриват мощите, издигат им храм и им отделят нарочен клир.* Н. Драгова, Климент Охридски. *Небето с широка ръка наново хвърли благодат над земята.* К. Петканов, Старото време.
Още: **С широки пръсти** /към 1 знач./.

С ШИРОКИ ПРЪСТИ. Който не жали средствата си; прекалено щедър, разточителен. *Бих искал да кажа нещо и за дядо си Христо. . . Имал е вкус към изящното и богатото. Бил е с много широки пръсти.* Б. Шивачев, Опит за автобиография. *Той е човек с широки пръсти.*
Още: **С широка ръка** /в 1 знач./.

С ШИРОКО СЪРЦЕ. 1. Който не се притеснява, не се вълнува лесно; безгрижен, спокоен. *Колкото и да бе със широко сърце, Райко се уплаши вече не на шега и взе да се взира отново през шумака, дано зърне зарево на огън над отвъдния бряг.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Той е с широко сърце, нищо не го тревожи.*
2. Безгрижно, спокойно, без притеснение. *През последните седмици започна да се изпотява. . . — От притеснение е — успокои го Ганка. Трябва с по-широко сърце да живееш.* Г. Караславов, Сметки. *Целият ни живот се промени. Промени се. Право е. . . Ама пак ще се обърне на добро, сине. Требва сичко с весело сърце. . . Наистина, Лазе. . . Добре ти казва татко. Малко с по-широко сърце.* Д. Талев, Преспанските камбани. *В същност аз бях единственият, който при всеки негов ход се дразнеше и озлобяваше. . . Другите бяха много по-търпеливи, с много по-широко сърце се оставяха да ги скубят.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Сега навсякъде из тарканствата, къде по-бавно, къде с по-широко сърце, имотите се деляха по равно.* Й. Вълчев, Стъпала към небе.
Още: **С широка душа.**

СЪБАРЯМ / СЪБОРЯ ВСИЧКИ МОСТОВЕ ЗАД СЕБЕ СИ. *Книж.* Унищожавам всякаква възможност за възобновяване на връзките си с някого или за връщане към нещо. *С тези си действия те събориха всички мостове зад себе си.*
Още: **Срутвам / срутя (разрушавам / разруша) всички мостове зад себе си. Изгарям / изгоря всички мостове <зад себе си>.**

СЪБАРЯМ / СЪБОРЯ НА ЛЕГЛО *някого.* Разболявам тежко някого. *Получи тежка криза, която го събори на легло.*
Още: **Хвърлям / хвърля (повалям / поваля) на легло.**

СЪБЕРЙ СИ ПАСМОТО. *Диал.* Помисли какво ще правиш, вразуми се.

СЪБИРАМ / СЪБЕРА АКЪЛ. Ставам умен, образовам се, поучавам се. *Прати сина си между хората да събира акъл.*
Още: **Сбирам / сбера акъл.** *Простореч.* **Събирам / събера ум.**

СЪБИРАМ / СЪБЕРА АКЪЛА <В ГЛАВАТА> *на някого.* Накарвам някого да престане да върши неразумни, необмислени неща; вразумявам. *Стига е лудял, събери му акъла в главата.*
Още: **Събирам / събера ума <в главата>. Сбирам / сбера акъла <в главата>.** *Простореч.*

СЪБИРАМ / СЪБЕРА ГРЕХОВЕТЕ *на някого.* Изповядвам някого. *Накрай село срещна човек, спря го и го попита: — Духовникът още ли е във вашето село? — Сега е в къщата на Витко козаря. Събира греховете му. . . — Къде е къщата на Витко козаря? — Хе, гледаш ли онова високо дърво? То е във Витковия двор. Да не искаш и ти да се изповядаш? Много ли си грешен.* К. Петканов, Преселници.

СЪБИРАМ / СЪБЕРА ДВАТА КРАЯ. Успявам да живея, да преживявам с оскъдни средства. *Той работи и се мъчи от ранни зори до късна вечер и пак не може да събере двата края.*
Още: **Свързвам / свържа (връзвам / вържа, завързвам / завържа) двата края. Сбирам / сбера двата края.** *Диал.*

СЪБИРАМ / СЪБЕРА ДНИТЕ *някому. Диал.* Лишавам някого от живот, отнемам живота на някого; премахвам някого, убивам.
Още: **Вземам / взема дните. Сбирам / сбера дните.** *Диал.*

СЪБИРАМ ДУША. *Диал.* В агония съм, умирам, издъхвам.
Още: **Бера душа.**

СЪБИРАМ / СЪБЕРА МАХАЛАТА. *Неодобр.* Викам много силно или шумно разгласявам нещо и ставам причина да се говори за мене. *Киневица посрещна полицаите с такива клетви и викове, че събра цялата махала.* Г. Караславов, Обикновени хора. *И ако ми заговориш още еднаж за това, ще те натупам... така ще те натупам, че ще събереш махалата...* Д. Талев, Преспанските камбани. *Герго пристъпи към нея, сдържал гнева си. — Гано, не събирай махалата! Бива ли така? Било каквото било, забрави...* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.
Още: **Вдигам / вдигна махалата.**

СЪБИРАМ / СЪБЕРА ПАРСАТА. Възползувам се от облагите на някаква работа, за която не съм се трудил или не съм дал нищо. *Други му работеха, а той събираше парсата.*
От погов. Един бие тъпана, друг събира парсата
Още: **Обирам/обера парсата** /в 1 знач./.

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ АКЪЛА <В ГЛАВАТА>. 1. Съсредоточвам се върху нещо.
2. *Обикн. в пов. накл.* **Събирай си / събери си акъла <в главата>.** Бъди умен, внимателен, разумен в постъпките си; вразуми се. — *Не ставай глупава, за смях на хората. Който и да се научи, ще ти се смее. Вземи, събери си акъла в главата. Ей го де е Церовене. Като ти домъчнее за детето, ще идеш да си го видиш.* Кл. Цачев, Горчив залък. — *Ще кажеш на даскалите, вели, акъла си да събират. И веднага да се върнеш, да не умуват много даскалите.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.
Още: **Събирам си / събера си ума <в главата>. Сбирам си / сбера си акъла <в главата>.** *Простореч.*

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ БАГАЖА. Готвя се за път, възнамерявам да пътувам, да замина нанякъде. *В душата си тя завиждаше на Васева, че скоро ще си събере багажа... Да би могло и тя да каже на мъжа си — София! Но не беше възможно.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Дойде време, когато тя не знаеше вече — кое е почтено и кое не: да му съобщи истината и, разкаяна, да моли за прошка или да премълчи всичко, да събере багажа си и да замине час по-скоро при него.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.
Още: **Стягам си / стегна си багажа.**

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ БАГАТЕРИИТЕ. *Жарг. Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някакво място; отивам си. *Като стана много лошо там, събрах си багатериите и си заминах.*
Още: **Събирам си / събера си дърмите (дрипите, парцалите, партакешите, партушините, чуковете, такъмите).** *Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, прибирам си / прибера си) багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.*

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ ДРИПИТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си.
Още: **Събирам си / събера си парцалите (партакешите, чуковете, такъмите, партушините, дърмите).** *Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, прибирам си / прибера си) дрипите.** *Обикн. пренебр.* **Задигам си / задигна си дрипите.** *Диал. Обикн. пренебр.* **Събирам си / събера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.*

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ ДУШАТА *и събирам/събера душа. Диал.* Съвземам се опомням се, окопитвам се. *Ценко премина покрай Турчена, който неволно си беше изгубил чувствата и който сега бе зел да си събира душата и да се поповдига, кога токо съгледа, че срещу него идат две чалми.* Т. Г. Влайков, Седянка. *Неда се втурна в двора. А Султана като че ли бе чакала до вратата — още щом се показа Неда в двора, тя излезе да я срещне: — Що има, Недо? Ти що така! Думай, де! Неда едвам събра душата си, за да отговори, от страх, от жал за Ния, от умора, докато бе тичала дотук: — Цела нощ се мъчи... И още нищо.* Д. Талев, Преспанските камбани. — *Сега ще се отбием в гората, а ако ни беше срещнал автомобилът преди малко, какво щяхме да правим? Другарите мълчеха. Те си събираха душата*

и не бяха в състояние нито да одобрят, нито да оспорят това, което Делчо с увереност им говореше. Сл. Трънски, Неотдавна. *Лазар дойде и седна до леглото ѝ. Тя посегна за ръката му и едвам събра душа да му проговори: — Ето, Лазе. . . не ме бива. . .* Д. Талев, Преспанските камбани. *Друго ме боли мене. . . без топуз, само че е въздлъжско за разправяне, пък на тебе комай ти се спи. Уверих го, че съм се вече разсънил.—Нека да събера душа! — рече той.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ ДЪРМИТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си.

Още: **Събирам си / събера си дрипите (парцалите, партакешите, партушините, чуковете, такъмите).** *Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, прибирам си / прибера си, вземам си / взема си, хващам си / хвана си) дърмите.** *Обикн. пренебр.* **Задигам си / задигна си дърмите.** *Диал. Обикн. пренебр.*

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ ЕЗИКА. [*Често:* **Събирай си / събери си езика**]. *Грубо.* Внимавам какво говоря, въздържам се да говоря необмислено, неуместно или обидни думи; млъквам. *Той разказа как са го инквизирали в дирекцията на полицията и така назова органите на държавна сигурност, че председателят му отне думата. „Момче, събирай си езика, отегчаваш си положението!" — гълчеше го адвокатът.* Г. Караславов, Танго. *— Лельо, събирай си езика! Не позволявам да говориш за жена ми така, разбра ли?* Ив. Петров, Мъртво вълнение. *— Знаем ги ние такива капитани — за големи патриоти се пишат сега, а през войната се влачеха по корем, за да не идат на фронта. . . — Събирай си езика, мъжо! — пресече го Кръстевица, като съобразяваше с живия си практичен ум, че сега не е време да се приказва против такива големци.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Събирам си / събера си устата.** *Грубо.* **Държа си езика** /във 2 знач./. *Грубо.* **Сбирам си / сбера си езика.** *Простореч. Грубо.* **Свивам си / свия си езика** /в 1 знач./. *Грубо.* **Прибирам си / прибера си (сдържам си / сдържа си) езика.** *Грубо.*

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ КРУШИТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. *— Вий искате да кажете, че искам смъртта на брата си? Не, не желая! Бог ми е свидетел. . . — Не викай Бога за свидетел, че ще те халоса с нещо по тиквата. Сега събери си крушите и си върви! Хайде!* Д. Немиров, Възелът.

Още: **Обирам си / обера си крушите.** *Обикн. пренебр.*

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ МИСЛИТЕ. Съсредоточвам се, за да обмисля добре или да разбера нещо. *Той напусна болницата с раздвоени мисли и лошо настроение. . . Искаше му се да остане насаме със себе си по-дълго време, да се успокои, да събере мислите си, да си даде добра сметка за всичко.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Той се опитваше да събере мислите си, за да вникне по-дълбоко в смисъла им, но не излизаше нищо.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Юрталана гледаше малкото листче като гръмнат и се мъчеше да си събере мислите, за да види какво трябва да прави.* Г. Караславов, Снаха. *Всичко беше така неочаквано, че той нямаше време да се опомни, да събере мислите си.* Г. Райчев, Мерзавец.

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ ПАРТАКЕШИТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. *В помещението влезе старият стражар дядо Гено и с жест на човек, който знае с кого има работа, каза на петимата дезертьори: — Хайде, герои от Проходец, събирайте си партакешите! — И завъртя връзка ключове.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Остани да си починеш, пък аз ще сляза малко до Василя. . . Мисля да му кажа да си събере партакешите и да си върви.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *— Хм! — процеди злобно ниският. — Ще дойдеш при капитана. — Затвори шумно картата ми и я тикна в джоба на куртката си. — Хайде, събирай си партакешите и пред мене!* А. Мандаджиев, Отровният шип.

Още: **Събирам си / събера си дрипите (партушините, парцалите, дърмите, чуковете, такъмите).** *Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, прибирам си / прибера си) партакешите.** *Обикн. пренебр.* **Събирам си / събера си багатерите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Задигам си / задигна си партакешите.** *Диал. Обикн. пренебр.*

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ ПАРТУШИНИТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. *И след като помълча, добави с по-мек доброжелателски глас: — . . . Като приятел те съветвам: събирай си партушините и вземай друма. Тук властта те не ще!* А. Гуляшки, Село Ведрово.

Още: **Събирам си / събера си дрипите (парцалите, чуковете, такъмите, партакешите, дърмите).** *Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, прибирам си /**

прибера си) партушините. *Обикн. пренебр.* **Събирам си / събера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.* **Сбирам си / сбера си (задигам си / задигна си) партушините.** *Диал. Обикн. пренебр.*

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ ПАРЦАЛИТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. *На другия ден Хаджи Ставри изгони Бенко от къщата. Още на разсъмване почука на прозореца с дебелия си бастун и извика: — Хайде, хлапак! Събирай си парцалите. . . — И той му посочи пътната порта.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

Още: **Събирам си / събера си дрипите (партакешите, чуковете, такъмите, партушините, дърмите).** *Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, прибирам си / прибера си) парцалите.** *Обикн. пренебр.* **Задигам си / задигна си парцалите.** *Диал. Обикн. пренебр.* **Събирам си / събера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.*

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ СЕЧИВАТА. *Диал. Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си.

Още: **Събирам си / събера си чуковете (такъмите).** *Обикн. пренебр.*

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ ТАКЪМИТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си.

Още: **Събирам си / събера си чуковете (дрипите, дърмите, партакешите, партушините, парцалите).** *Обикн. пренебр.* **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, прибирам си / прибера си) такъмите.** *Обикн. пренебр.* **Събирам си / събера си сечивата.** *Диал. Обикн. пренебр.* **Задигам си / задигна си такъмите.** *Диал. Обикн. пренебр.* **Събирам си / събера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.*

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ УМА <В ГЛАВАТА>. 1. Съсредоточавам се върху нещо. *Пусни ме да отида там, . . ., да седна да се успокоя и да събера ума в главата си.* Елин Пелин, Ян Бибиян. *Баща ми забеляза и процеди: така е то, когато човек не си събира ума върху работата.* Ст.Чилингиров,Хлеб наш насъщний.—*Я се опомни малко да помислиш. В какви ръце си изпаднала! — Забърках се, не мога сама да си събера ума!* П. Ю. Тодоров, Змейова сватба. *После те надникнаха и в параклиса. Вътре и пред вратата му бяха събрани стотина души, които чакаха да почне наддаването за даровете. — Е, има време, бе хора! — викаше важно Димитър Плахов. — Още не сме взели никакво решение. — Пък може и да не стане днес! — блъскаше се в срещния ъгъл Петко Карамихаля. — Лош народ, бре! Не дава да си съберем умовете.* Г. Караславов, Селски истории.
2. *Обикн. в пов. накл.* **Събирай си/събери си ума <в главата>.** Бъди умен, внимателен, разумен в постъпките си; вразуми се. *Момче! ума си събери; мълкни и са смири. / Добро със присмех са не лучи; / народ са с сатира не учи.* П. Р. Славейков, Нова мода календар. *Събери си ума в главата и постарай се да поправиш работата, дорде не е станало късно.* Л. Каравелов, Маминото детенце. — *Ти си луд! — разсърди се Мирчо на брата си. — Братко, събирай си ума в главата! Не се заяждай.* К. Петканов, Хайдути. *А и баба му зе често да го съди за тие работи. — Събирай си ума! — му думаше тя.* Т. Г. Влайков, Ратай. — *Па вече да си събира ума мъжът ти, да бъде челяк и да помни, че е българин, — казаха ѝ наставително по-старите.* Ив. Вазов, Белимелецът. *Ще ми се заканва пък! Ти ли ще ме уплашиш? Да си събираш ума в главата, че знаеш ли се!* Й. Йовков, Боряна.

Още: **Събирам си / събера си акъла <в главата>. Сбирам си / сбера си ума <в главата>.** *Простореч.*

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ УСТАТА. [*Често:* **Събирай си / събери си устата**]. *Грубо.* Внимавам какво говоря, въздържам се да говоря необмислено, неуместни или обидни думи; мълквам. *Нас ще изпратят да се трепем, та те по-спокойно да крадат. Знам ги аз. Знам. — Ти си събирай устата — предупреди го строго Делевски.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Досега съм търпял грубостите ти, но вече го прекаляваш. Или си събирай устата, или ще я събера!* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Теб като не те бива и болен лежиш, иди си, отдето си дошъл. . . — Шт! Събирай си устата. Винцето кисело, ама те хвана, види се.* Ст. Загорчинов, Ивайло. — *Господин Костаке, добре ще е да си събираш устата. На кого казваш магаре.* Ст. Чилингиров, Първа жертва.

Още: **Прибирам си / прибера си (стискам си, свивам си / свия си) устата.** *Грубо.* **Събирам си / събера си езика.** *Грубо.* **Държа си устата** /във 2 знач./. *Грубо.* **Сбирам си / сбера си устата.** *Простореч. Грубо.*

СЪБИРАМ СИ / СЪБЕРА СИ ЧУКОВЕТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. *Я си събирай чуковете, не те искам тук.*

Още: **Вдигам си / вдигна си (обирам си / обера си, прибирам си / прибера си) чуковете** *Обикн. пренебр.* **Събирам си / събера си сечивата.** *Диал. Обикн. пренебр.* **Задигам си / задигна си чуковете.** *Диал. Обикн. пренебр.* **Събирам си / събера си такъмите (дрипите, дърмите, партакешите, партушините, парцалите).** *Обикн. пренебр.* **Събирам си / събера си багатериите.** *Жарг. Обикн. пренебр.*

СЪБИРАМ / СЪБЕРА УМА <В ГЛАВАТА> *на някого.* Накарвам някого да престане да върши неразумни, необмислени неща; вразумявам. *И хаджи Евтим не можеше да се начуди отде изникна това учение, и кой ги научи тия момчета да станат такива халосани и непокорни. И той съдеше Цветанова и внука си защо, като учени, не съберат умът на вироглавците.* Ив. Вазов, Нова земя. — *Иди събери ума на наша Стана, напърчила се е да ходи при Въкрила на свиждане.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Защо не му кажеш, да му събереш ума.* П. Ю. Тодоров, Невяста Боряна. *Събери им ума в главата да не правят така.*
Още: **Събирам / събера акъла <в главата>. Сбирам / сбера ума <в главата>.** *Простореч.*

СЪБИРАМ / СЪБЕРА УМ <И РАЗУМ>. Ставам умен, образовам се, поучавам се. *А Николчо останал в разсадника на образованието да срича и да събира ум и разум.* Л. Каравелов, Маминото детенце. — *Ух, тате, какъв си! С много ум героични работи не се вършат! — . . . Стайно отпусна ръка и погледна внимателно сина си. — А ти найнапред ум събери, а после мисли за геройство. Голо геройство пет пари не струва.* В. Геновска, Седем години.
Още: **Събирам / събера акъл. Сбирам / сбера ум.** *Простореч.*

СЪБЛИЧАМ / СЪБЛЕКА <И> РИЗАТА <ОТ ГЪРБА> *на някого.* Безмилостно ограбвам някого, като го оставям без каквито и да е средства. *Болярите си спомнят за нас само когато им потрябваме да ни стрижат, да ни събличат и ризата от гърба.* Ив. Вазов, Ивайло. *И пак грабежи и злоупотребления, и пак се притискат селяните, и пак им се съблича ризата от гърба.* Т. Г. Влайков, В село. *Кой е оголил сиромасите и кой е съблякъл и ризата на селянина? — Българите, бегликчиите, чорбаджиите.* Л. Каравелов, Хр. Ботев, Знаеш ли ти кои сме?
Още: **Вземам / взема (свалям / сваля, свличам / свлека, смъквам / смъкна) <и> ризата от гърба.**

СЪБУВАМ СИ / СЪБУЯ СИ ОБУВКИТЕ И ВЛИЗАМ / ВЛЯЗА. [*Често:* **Събух си обувките и влязох**]. Вж. Събувам си / събуя си чехлите и влизам / вляза.

СЪБУВАМ СИ / СЪБУЯ СИ ЧЕХЛИТЕ И ВЛИЗАМ / ВЛЯЗА. [*Често:* **Събух си чехлите и вязох**]. Отивам след женитбата си в богат, напълно подреден и обзаведен дом, получавам всичко наготово. *Той се ожени за богата жена с апартамент. Всичко му беше готово, той си събу чехлите и влезе.*
Още: **Събувам си / събуя си обувките и влизам / вляза.**

СЪДИРАМ / СЪДЕРА КОЖАТА <ОТ ГЪРБА> *на някого.* **1.** Наказвам някого много строго, сурово, като го бия жестоко. — *Не се предавай. Ще ти съдерат кожата. . . . — Не, приятелю, няма да се предам. В тази гора съм израснал и не ще ми бъде трудно да поживея малко в нея.* Хар. Русев, По стръмнините. *„Законът, казва, в казармата ей го е. . .“ И тръска бича. „А ако, казва, не си доволен, оплачи се на командира на полка! Той обича на такива законници сам лично да съдира кожата.* П. Незнакомов, Бяло и черно.
2. Безмилостно ограбвам, експлоатирам някого. *Кулаците в миналото съдираха кожата от гърба на селяка.*
Още: **Одирам / одера (смъквам / смъкна, свличам / свлека) кожата <от гърба>. Дера кожата <от гърба>** /към 2 знач./.

СЪДИРАМ / СЪДЕРА ПО ДВЕ КОЖИ ОТ ГЪРБА *на някого* и **СЪДИРАМ / СЪДЕРА ПО ДВЕ КОЖИ** *от някого.* Безмилостно ограбвам, експлоатирам някого. *Джелепите съдираха по две кожи от раята в село, надвземаха ѝ данък, разтакаха я по ангария до Осман пазар и Ямбол да работи по бейските чифлици, само мир да е.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
Още: **Дера (смъквам / смъкна) по две кожи <от гърба>.**

СЪДРАЛ СЪМ ПЕРДЕТО НА ОЧИТЕ СИ. Не се срамувам, не се стеснявам от постъпките си; станал съм безсрамен, нахален, безочлив. *Но този проклет човек удари на*

пиянство. . . Той е вече съдрал пердето на очите си, той си изял и изпил ума: никой го не причита за нищо. Ил. Блъсков, Пиян баща.

Още: **Треснало ми е (пукнало ми се е) пердето. Паднало ми е (скъсало ми се е) пердето от очите.**

СЪДРАХА МУ СЕ ПАТЪЦИТЕ. *Диал.* Умря.

СЪКРАТЯВАМ / СЪКРАТЯ ДНИТЕ *някому.* Ставам причина някой да умре по-скоро, ускорявам смъртта на някого. *Нейната смърт бе тежък удар за него и може би това съкрати неговите дни.* К. Христов, А. Страшимиров и др. в спомените на съвремениците си.

Още: **Скъсявам / скъся дните.**

СЪМВА МИ <СЕ> / СЪМНЕ МИ <СЕ> ПРЕД (НА) ОЧИТЕ. Почувствувам голямо облекчение, защото се освобождавам от някаква голяма грижа, беда или защото преставам да усещам някаква силна болка; олеква ми. — *Не се тревожи, стрино Божано — . . . — жълтиците няма да му вземем, но ще го заставим да си затвори устата. — Е, кам да можете — въздъхна стрина Божана. — Ще ми съмне пред очите.* Сл. Трънски, Неотдавна. — *Ох, съмна ми се пред очите, сестричке! Знаеш ли, че цяла нощ не съм спала. Писах тоя пусти реферат.* Ст. Ц. Даскалов, Под ямурлука.

Още: **Светва ми / светне ми пред очите.**

СЪН МЕ ЛЪЖЕ. *Диал.* Правя си илюзии, мамя се. *Сън те лъже, че ще стане това.*

СЪН НЕ МЕ ЛОВИ. Вж. Сън не ме хваща / хване. — *Защо не спиш по туй време? — . . . — Какъв ти сън бе, Стояне! мене вече сън не ме лови.* К. Калчев, Живите помнят.

СЪН НЕ МЕ ХВАЩА / ХВАНЕ. *Обикн. в св. вид.* Много съм разтревожен, обезпокоен от нещо, от някаква голяма грижа и не мога да спя. *Плача, плача. . . ден и нощ плача. . .сън не ме хваща.* Ст. Л. Костов, Златната мина. *Сън не го хваща сега; дето седне, дето стане, се царска корона му се привижда.* В. Друмев, Иванко. *Лежа час, лежа два. . . Нищо. Никакъв звук отникъде. Горе светлото око на комина започна да потъмнява и най-сетне угасна. Пак настъпи нощ. А мене сън не ме хваща — какво ще се случи по-нататък.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Три нощи сън няма да го хване. Сякаш с червен пипер му натрих носа, когато му казах онази дума за рушвета по венчилото.* Ц. Церковски, Свършило се житото. *В началото, разбирате ли, мислех постоянно за това и не ме хващаше сън и търсех начин и средства да се боря. А после мина.* Б. Райнов, Дъждовна вечер.

Още: **Сън не ме лови.**

СЪРБАМ КАКВОТО СЪМ ДРОБИЛ. Търпя, понасям неприятности, за които сам съм причина. *Не знаеш ли, че сатира зльчлива / на туй време докарва зло, / и за едничка реч горчива / изтегляш злоби сто?!. . . / хъ! Сърбай днес каквото си дробил.* П. Р. Славейков, Нова мода календар. *Направила грешка и вие не ѝ давате прошка. — Не ѝ даваме. Да сърба каквото е дробила.* Д. Талев, Железният светилник.

Още: **Сърбам попарата, която (що) съм надробил. Сърбам каквото съм надробил. Каквото съм дробил, <това> ще сърбам. Сърбам каквото съм дробил на замано.** *Диал.* **Както съм дробил, така ще сърбам.**

СЪРБАМ КАКВОТО СЪМ ДРОБИЛ НА ЗАМАНО. *Диал.* Търпя, понасям неприятности, за които сам съм причина. *Е, утре ще съдим Рангела? . . . — Здраво пипал тоя Рангел — каза докторът — ножът беше минал от лявата цица, та излязъл от гърба на турчина. — Сърбал каквото дробил на замано — каза един от селяните важно.* Ив. Вазов, Нова земя.

Още: **Сърбам каквото съм дробил. Каквото съм дробил, <това> ще сърбам. Както съм дробил, така ще сърбам.**

СЪРБАМ КАКВОТО СЪМ НАДРОБИЛ. Търпя, понасям неприятности, за които сам съм причина. *Янков стана и се дръпна като ужилен: — Сърбайте каквото сте надробили! Нито сте ме питали, нито съм ви дал съгласието си!* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Като ти разправях аз да не ходиш с тая. . . ти не ме слушаше, ха сега сърбай каквото си надробил.* Йор. Демирев, Д. Горчев, Особен случай. — *Та — такива сме ние всички. Където си прескачал плета, после все гледаш да го отминеш. Тя, като е воденичарка. . . — Излез. — Ще изляза. А ти сърбай се-сега, каквото си надробил.* Д. Талев, Самуил.

Още: **Сърбам (ям) попарата, която (що) съм надробил. Сърбам каквото съм дробил. Каквото съм надробил, това ще кусам.** *Диал.* **Каквото надробя, това ще сърбам.**

СЪРБАМ ПОПАРАТА и **СЪРБАМ** *нечия* **ПОПАРА.** *Самост. или на някого.* **1.** Патя, тегля, мъча се от нещо или от лошото отношение на някого или заради негова грешка, по негова вина. *Защото сега всичко могат да кажат: „Ние им дадохме хубаво семе, а пък те, че не са умели, кой им е виновен!“ Сега те са с измити ръце, а ние ще сърбаме попарата.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Околийският началник, твоят шеф, офейка, а? Прибра си се в селото... Остави те тук, та ти да сърбаш попарата.* Г. Караславов, Обикновени хора. *И аз им сърбам попарата на тия жени.* Т. Г. Влайков, Вестовой. — *Подписал си полица за моя сметка и аз трябва да сърбам твоята попара.* Ем. Станев, Иван Кондарев.
2. *В мин. вр.* **Сърбал съм попарата и сърбал съм** *нечия* **попара.** Патил съм, теглил съм от някого или нещо; имал съм работа с някого и добре го познавам какво представя, какви недостатъци има. *Замисли се пак дядо Митю. Няма вяра той в тая царщина; зер стар е и не веднаж ѝ е сърбал попарата...* Ц. Церковски, Награда. *Отпърво хората край пътя по обичай се дръпваха, щом разберяха, че се е задал Аждероглу ли, Емин ага или Манаф Ибрахим — сърбали бяха попарата на мнозина от тях и не щяха да им чуят името.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. — *Тия още не са чули за кърджалиите. Ехе, вие от какво се плачете тогаз, бе? Още не сте сърбали кърджалийска попара!* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. — *Докато го не видя с очите си, няма да повярвам — продължава мама, — на вълка вяра нямай!... Много пъти съм им* [на управниците] *сърбала попарата.* К. Калчев, При извора на живота.
Още: **Сърбам чорбата.** *Диал.* **Ям попарата.**

СЪРБАМ ПОПАРАТА, КОЯТО СЪМ ДРОБИЛ. Вж. Сърбам попарата, която (що) съм надробил. *Вие искахте така да стане, сега сърбайте попарата, която сте дробили.*

СЪРБАМ ПОПАРАТА, КОЯТО (ЩО) СЪМ НАДРОБИЛ. Търпя, понасям неприятности, за които сам съм причина. *Виж, друго е мъжката челяд, мислеше си тя. Наистина и там можеш да попаднеш на някоя усойница, та сетне да си мъкнеш косите, но женения син можеш и да отделиш, та да сърба попарата, която сам си е надробил.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Ти, толкав мъж... И тя — кучка! Ама гответе се да сърбате попарата, що сте си надробили.* Д. Талев, Железният светилник.
Още: **Сърбам каквото съм надробил. Сърбам попарата, която съм дробил. Ям попарата, която съм си надробил.**

СЪРБАМ ЧОРБАТА. *Диал.* Вж. Сърбам попарата. *Ти не го знаеш, не си му сърбал чорбата.*

СЪРБИ МЕ ГЪРБА <ЗА ТОЯГА>. *Шег.* Постъпвам така, че заслужавам бой, наказание. — *Завчера на нивата при тебе дошли двама турци. Защо дойдоха? — Гърбът ги сърби. Изпречиха се пред биволите... Попитаха дали не искам да им ги продам.* К. Петканов, Хайдути.
Още: **Засърбял ме е гърба за тояга. Чеше ми се гърба за тояга.** *Диал.*

СЪРБИ МЕ ДЛАНТА (ДЛАНИТЕ). Вж. Сърби ме ръката (ръцете). *Момчетата нямат търпение да грабнат сърповете. — Монка, сърбят ли те дланите? — провиква се Шабарката.* А. Станоев, Първите.

СЪРБИ МЕ ДЯСНАТА ДЛАН. Ще давам пари.
Още: **Сърби ме дясната ръка.**

СЪРБИ МЕ ДЯСНАТА РЪКА. Вж. Сърби ме дясната длан.

СЪРБИ МЕ ЕЗИКА. *Самост. или със следв. изр. със съюз* **да.** Много ми се иска, изпитвам силно желание да кажа, да разкажа нещо. *Хаджи Ровоама я сърбеше езикът да каже откритието си.* Ив. Вазов, Под игото. *Той рече на Рашко: — Аз, чичин, познавам човека... Може да съм от село като тебе, но съм малко по-отракан от вас. Значи познавам войнишката тактика: войникът не може да мълчи, сърби го езика.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. — *А езикът ми сам започна да меле. Казах как влезохме в кулата и как стана с агите. Те сички там знаеха и некой ми рече да не ломотя, ама аз... се за това ме сърбеше езикът. Сичко си казах... и казах, че, такова, че аз заклах Арап ага с*

ножа си. Д. Талев, Преспанските камбани.— *Как мислиш, да обезпокоим ли тия, вероятно, влюбени и щастливи славяни? — Можем. Ние сме пътници. Па и мене отдавна ме сърби езика да поглъча руски...* Ив. Вазов, Нова земя.

СЪРБИ МЕ ЛЯВАТА ДЛАН. Ще взимам, получавам пари.
Още: **Сърби ме лявата ръка.**

СЪРБИ МЕ ЛЯВАТА РЪКА. Вж. Сърби ме лявата длан.

СЪРБИ МЕ РЪКАТА <РЪЦЕТЕ>. 1. Ще получавам или ще давам пари.
2. Изпитвам желание, каня се да ударя някого, да го набия. — *Няма що да долагаш, и аз съм бир парче доктор. Твоята болест е „кръшкачус лежачус" и както ме сърбят ръцете, малко само ако те почеша, не само ще оздравееш, ами и песен ще ми запееш — нареждаше фелдфебелът.* В. Нешков, Настъпление. *Ударил плесница на другаря си, без да има защо. Сърбяла го ръката и нищо повече.*
3. *Самост. или за нещо.* Изпитвам желание усърдно да се заема с работа или да извърша нещо, да направя нещо. *Седем години не бях жънал и ме сърбеше ръката.* Н. Тихолов, Дни като другите. *Но после в пионерската организация дойдоха великите дърводелци Куно и Коцето. И веднага се заловиха за работа. Сърбяха ги ръцете.* Цв. Ангелов, Честна дума. *В първите дни той не похващаше нищо, макар ръцете да го сърбяха за работа.* Ив. Петров, Нонкината любов. *През тази пролет, през май, чичо Мартин извърши още една лудория. Него ръцете го сърбяха да върши лудории и така създаваше развлечения на народа.* Ив. Петров, Преди да се родя.
Още: **Сърби ме дланта (дланите).**

СЪРБЯТ МЕ КРАКАТА. Вж. Сърбят ме петите. *Толкова му се върви — краката го сърбят. Хич няма да се умори.* З. Сребров, Момчил слиза от планината.

СЪРБЯТ МЕ ПАРИТЕ. 1. Харча, без да правя сметка; разточителствувам, защото имам много пари. *Като имат такива благородни амбиции и ги сърбят парите, защо тъкмо на нас искат да помогнат?* Г. Узунов, Обичай ближния си.
2. Похарчвам много пари за нещо неналожително или не особено ценно.
Още: **Бодат ме парите.**

СЪРБЯТ МЕ ПЕТИТЕ. *Самост. и със следв. изр. със съюз* **да.** Имам силно желание да отида някъде, да тръгна за някъде. *За партизаните мислеше и Ленко, искаше му се да иде и да види какво е станало. Но как да се измъкне?... А петите го сърбяха, сърцето му играеше.* Г. Караславов, Ленко. *Защо майка му толкова дълго се взираше в тази буква? Явно, нещо не беше в ред, а Петьо отдавна вече го сърбяха петите да изтича при децата, чиито гласове долитаха от улицата.* Ем. Манов, Ден се ражда.
Още: **Сърбят ме краката.**

СЪРДИТ ПЕТКО. *Подигр.* Човек, който много лесно и често се сърди (употребява се обикновено, когато някой се сърди и отказва да вземе нещо, което му дават, с което го канят).
От погов. Сърдит Петко празна му торбата.

СЪРЦЕ ДА Е ШИРОКО. Употребява се като отговор на някого, когато казва, че някъде е тясно. — *У тях няма къде да те приемат... там е една теснотия. — Сърце да е широко.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Добре дошъл, влез де, влез... Малко е тесничко... — Сърце да е широко — рече Орце и прекрачи прага.* Д. Спространов, Самообречените. — *Тясно ти е дюкянчето, няма място къде двама души да се обърнат — ... — Абе, право думаш, дюкянчето ми е тесничко, ама сърце да е широко — рече кукушанинът и сдържано се засмя.* Д. Спространов, Самообречените.

СЪРЦЕ И БЯЛ ДЖИГЕР <САМО>. Вж. Сърце и бял дроб.

СЪРЦЕ И БЯЛ ДРОБ. Много добър, благ по характер. *Помня твоя дядо, сърце и бял дроб беше.*
Още: **Сърце и бял джигер.**

СЪРЦЕТО ДА ТИ ИЗТРЪГНЕ. За изразяване на приятно чувство от нещо много хубаво, което силно вълнува, силно въздействува; да ти е драго. — *Ех, да го знаете вий, какъв*

беше той, бае ви Ивана, на времето... Като счесал онзи ми ти перчем... като крехнал онуй ми ти калпаче, ей тъй сърцето да ти изтръгне. П. Р. Славейков, Из незавършената автобиография.

СЪРЦЕТО ДА ТИ СЕ ПРЪСНЕ. За изразяване, че нещо причинява, предизвиква преголяма мъка, скръб. *Изплетоха венци, събраха пари за погребение... А вдовицата реве ли, реве. Дори към нея се присъединиха и няколко нейни роднини, че като ревнаха в хор — сърцето ти да се пръсне.* Г. Караславов, Време.

СЪРЦЕТО МИ Е В ПАМУК ОБВИТО. *Диал.* Имам спокоен, търпелив характер, от нищо не се притеснявам.

СЪРЦЕТО МИ Е НА БУЦА. Чувствувам се много притеснен, потиснат, обезпокоен. *— Ама ти не спиш ли? — Как мога да заспя! Сърцето ми е на буца.* Б. Болгар, Близнаците.

СЪРЦЕТО МИ Е ЦИГАНСКО. *Неодобр.* Нетърпелив съм.

СЪРЦЕТО МИ СЕ КАЧВА / КАЧИ В ГЪРЛОТО. Изпитвам неприятно усещане в гърлото, обикн. при силна уплаха, стряскане или мъка, скръб. *— Приятелката на вашия Граф... От един час е в моята стая... Като я гледам — сърцето ми се качва в гърлото... А тя мълчи! Така отчаяно мълчи, че...* Др. Асенов, Изпити.

СЪРЦЕТО МИ СЕ ОБРЪЩА / ОБЪРНЕ *към някого.* Започвам да изпитвам любов, нежност към някого; започвам да обичам някого. *И отиваше при маги — да вземе питие чаровно за обич; разливаше го вечер през седем луни, за да се обърне сърцето на царя към нея.* Н. Райнов, Богомилски легенди.

СЪРЦЕТО МИ СЕ ПРОБОДЕ. Изпитах внезапно силна мъка от нещо. *Аз видях сълзи в очите ѝ, щото сърцето ми се прободе.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

СЪРЦЕТО МИ ТРЕПНА КАТО НА МЪРТВО КУЧЕ ОПАШКАТА. *Диал. Ирон.* Съвсем не се разтревожих, не се развълнувах (обикн. когато ми са се карали).

СЪС ЗАЕШКО СЪРЦЕ. Много страхлив. *Страхът беше си свил здраво гнездо в сърцата им... — Пак сме тия... — По-малко сме, Бърдоква — забележи Серафим. — Махни четиримата убити и десетте ранени... — А и двама-трима със заешки сърца. Уж се причестиха с татарска кръв и пак са си то — сърдито промърмори Стан.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

СЪС ЗАМРЯЛО СЪРЦЕ. С голямо вълнение, с безпокойство. *Със замрели сърца и със затаен дъх гледаха всичко това изплашените жени през междините на прозорците и вратите.* Й. Йовков, Балкан. *Като се крия зад гърба на стареца, който държи готовата пушка и върти очи на всички страни, аз слушам със замряло сърце гонитбата.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Дочка се подпря на ръцете си, със замряло сърце се изправи, и без да дигне лице от земята, силно затича.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

Още: **С премряло сърце.**

СЪС ЗАПЕТАЙКИТЕ, научавам, зная и под. До най-малките подробности (научавам). *Ще науча урока си със запетайките.* ● *Назубрям урока си със запетайките.*

СЪС ЗАХАПАН ПРЪСТ. Излъган, без да е получил нещо. *— Дали са обрали боба? ... Като си отидем, ще видим. — А като го оберат, ние ще се върнем със захапан пръст!* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

СЪС ЗДРАВА РЪКА. 1. Който действува решително, енергично; енергичен, строг. *За ръководител трябва да се избира човек със здрава ръка.* ● *За този завод трябва директор със здрава ръка.*

2. Енергично, решително. *Едно беше ясно, че и във двата случая трябваше да се пипа със здрава ръка и без никакви отстъпки.* П. Вежинов, Втора рота. *Всичко трябва да се ръководи със здрава ръка.*

Още: **С твърда ръка.**

СЪС ЗЛАТНИ РЪЦЕ. Който е много сръчен, похватен, майстор в занаята си; който работи много хубаво. *Той е със златни ръце. Всичко в къщи си е направил сам.*

СЪС ЗЪБИ И НОКТИ и **С НОКТИ И ЗЪБИ, браня (защищавам, бия се и под.).** С всички сили, ожесточено. *Хората се гледаха озвълчени — едни ръмжеха. . ., а други бяха забогатели и бяха готови със зъби и нокти да бранят онова, което бяха награбили в тила.* Г. Караславов, Танго. *Ритна го и веднага се изправи, готов да се бие със зъби и нокти.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Немците очевидно бяха решили да бранят със зъби и нокти последната преграда пред пътя на изтеглящите се от Югославия дивизии.* П. Вежинов, За честта на родината.

СЪС ЗЯПНАЛА (ЗЯПНАЛИ) УСТА, слушам. С най-голямо внимание, в захлас (слушам). *Но то обичаше страстно дивите животни и колчем се откъснеше от школото, тичаше в кантона при дядо си. . . . Дядо Васил му разказваше разни истории за дивеч и то слушаше със зяпнали уста.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Около старите ловци се трупаха любознателни младежи, и със зяпнали уста слушаха разни истории за заека и за лова.* Елин Пелин, Аз ти той. *Той се беше налапал със знания, философствуваше много и говореше разпалено за световните работи. Мнозина го слушаха със зяпнали уста.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Селяните прости светец го зовяха, / и сбрани, сдушени във тайни места, / слушаха със трепет, с зяпнали уста / неговото слово сладко и опасно.* Ив. Вазов, Левски.

Още: **С отворена (отворени) уста.**

СЪС СВЕТА ЛИ СЪМ. *Обикн. във 2 и 3 л.* Не постъпвам разумно, не съм разумен (употребява се при случаи, когато се постъпва неразумно или глупаво за изразяване на учудване, възмущение, укор). *Слушай го какво приказва. Тинче! Нивата за него била поважна. Ти със света ли си бе? Я тръгвай!* Ем. Станев, Иван Кондарев.

Още: **Не съм със света** /във 2 знач./.

СЪС СВЕЩ, търся (диря). Най-старателно и навсякъде (търся, диря). *„Хубава лика-прилика, чегато са със свещ търсили един другиго!"* Л. Каравелов, Българе от старо време. *За всяка работа човек да има вещ, / да ги не дири като нас със свещ.* К. Христов, Чеда на Балкана. *Добрите приятели със свещ трябва да се търсят.*

СЪС СВЕЩ <ДА ГО ТЪРСИШ>, НЕ МОЖЕШ ДА ГО НАМЕРИШ (НЕ МОЖ ГО НАМЕРИ) и **СЪС СВЕЩ <ДА ГО ТЪРСИШ>, НЕ ЩЕ ГО НАМЕРИШ. 1.** За нещо — много е рядко.
2. *Ирон.* За човек — има много лоши качества и рядко може да се срещне друг толкова лош. *Тишо скръсти ръце и каза на селяните: „Друг като него със свещ няма да намеря".* Ив. Петров, Мъртво вълнение.

СЪС СВИТО ГЪРЛО. С вълнение, с безпокойство.— *Значи няма да ме бъде. . . Ще се представя пред господа и пред праведния му съд, ох! — Не говори така — със свито гърло каза Момчил.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

СЪС СВИТО СЪРЦЕ. С безпокойство, с тревога, със страх, че ще се случи нещо лошо. *Новината, че Филчо убил турчин, се пръсна из селото. . . Всички настръхнаха, зачакаха със свити сърца нещо лошо.* К. Петканов, Хайдути. *Всяка вечер тя си отиваше със свито сърце, обзета от лошо предчувствие, че в къщи я чакат, за да я съдят за някаква вина.* Ив. Петров, Нонкината любов. *Секретарят на господин генералния директор на „Никотиана" чакаше със свито сърце звънеца, който щеше да го повика на доклад.* Д. Димов, Тютюн. *Цяла нощ ние слушахме със свити сърца страшния громол на артилерията.* П. Вежинов, Нашата сила. *Баща ми се връщаше вечер по-рано у дома, където майка ми,. . ., го чакаше с нетърпение и със свито сърце да не му се е случило нещо.* Б. Георгиев, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си.

Още: **Със стегнато (стиснато) сърце.**

СЪС СГЪРНАТИ РЪЦЕ. Вж. Със скръстени ръце. *Тие дали заповед, защото гледали, че напреде им няма вече въстаници с шишанета, но покорни раи със сгърнати ръце.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

СЪС СКРЪСТЕНИ РЪЦЕ. 1. Без да се работи, без да се върши нещо. *Баща ти го няма при нас, за да ни храни. А със скръстени ръце хляб не се печели. Има време и за почивка!* К. Петканов, Морава звезда кървава.

2. Без да се предприеме нещо, в бездействие, бездейно. *Аз не казвам, че трябва да чакаме наготово, со скръстени ръце. Сами не ще можем, това е. Никой друг не ще ни помогне, а дядо Иван ще тръгне, когато намери за нужно и сгодно.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Няколко души от по-известните юнаци... останали в селото, заградени от турците. Много от тях не искали да умрат така мърцина, със скръстени ръце... Страшен огън отворили тие... срещу нападающите турци.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Знаете ли какво може да стане за тези два дни: да ни лишат от базата, да ни отрежат от подкрепленията, да ни заобиколят от всички страни... Това ще стане, ако останем да чакаме неприятеля със скръстени ръце.* В. Геновска, Седем години.

Още: **Със сгърнати ръце.**

СЪС СМЕТКА. Без да разточителствувам, пестеливо. *Вечеряха много оживено и весело, както винаги. Много рядко някой от семейството биваше недоволен или сърдит. Хранеха се със сметка, но изобилно.* Д. Димов, Тютюн. *Харчи със сметка.* ● *Живее със сметка.*

СЪС СТЕГНАТО СЪРЦЕ. Вж. Със свито сърце. *Чувствуваше, че изпуща нишката и че не може да надделее над преподаваемата материя, нито да увлече децата, които в присъствието на чуждия човек стояха със стегнати сърца.* Елин Пелин, Аз ти той.

СЪС СТИСНАТО СЪРЦЕ. Вж. Със свито сърце. *Агата със стиснато сърце помисли, че над това тихо, спокойно гнездо може като гръм да падне злото, да го помрачи, да го запусти.* Й. Йовков, Женско сърце. *Спря да бие Санко барабанчето и загледа със стиснато сърце: — Ще стане сега, каквото ще стане — измърмори в тишината Метко.* Вл. Полянов, Белият вятър в планината.

СЪШИТ С БЕЛИ КОНЦИ. 1. В който неумело са прикрити лъжата, неискреността, измамата (обикн. за думи, твърдения). *Че тази теория бе съшита с бели конци, не важеше — трябваше за момента да се намери оправдание на българския империализъм.* Г. Бакалов, Сръбските социалисти против войната с България. *Но за да се осъществи това, са нужни не оправдания, съшити с бели конци, а творческа работа сред специалистите.* в. Вечерни новини.

2. Който е неподходящо прибавен към друго нещо. *Заключението на тази статия не се свързва органически с изложението, а е съшито с бели конци.*

Още: **Шит (зашит, закърпен, скърпен) с бели конци.**

СЯДАМ И СТАВАМ *с нещо* или *с някого.* Непрекъснато говоря, мисля, мечтая за нещо или за някого, който много ме интересува или засяга. *И женорята, и дечурлигата дор, сядат и стават все с такива разговори.* Ив. Вазов, Под игото.

Още: **Лягам и ставам** /в 1 знач./.

СЯДАМ / СЕДНА НА ВРАТА *на някого.* Накарвам някого напълно да ми се подчини, да ми стане покорен, послушен; подчинявам някого на волята си, обикн. с грубост, насилие. *Дельо се изправи... Аз прежалих себе си, защото ми е жал за момчето ми, за сина ми... Е, тези, е — той посочи с пушката си приближаващите роти. — Те ще му седнат на врата, ако аз избягам.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Дойдоха готовановци, които не са рекли едно ох от турците и ни седнаха на врата!* Ив. Вазов, Дядо Нестор.

Още: **Стъпвам (стъпям) / стъпя на врата. Сядам / седна на шията (главата).**

СЯДАМ / СЕДНА НА ГЛАВАТА *на някого.* Накарвам някого напълно да ми се подчини, да ми стане покорен, послушен; подчинявам някого на волята си, обикн. с грубост, насилие.

Още: **Сядам / седна на врата (шията).**

СЯДАМ / СЕДНА НА МЯСТОТО *на някого.* Вземам, отнемам службата на някого. *Пък в същото време кой де може ще го дебне как да му подложи динена кора, да седне на мястото му.* П. Ю. Тодоров, Първите.

СЯДАМ / СЕДНА НА ПРЕСТОЛА. За монарх — поемам държавната власт. *Филипик понеже уби Юстиниана и седна на престола му, то на Българския цар се отвори случай да разшири още пределите на царството си.* Д. Войников, Кратка българска история.

Още: **Стъпвам / стъпя (качвам се / кача се) на престола.**

СЯДАМ / СЕДНА НА ХЛЯБА *на някого.* Чакам от някого да ме храни, да ме издържа. *Не искаше, пък и не го биваше да проси —какъв е той на котленци, та да седне на хляба им?* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

СЯДАМ / СЕДНА НА ШИЯТА *на някого.* Накарвам някого напълно да ми се подчини, да ми стане покорен, послушен, подчинявам някого на волята си, обикн. с грубост, насилие.

Още: **Сядам / седна на врата (главата). Стъпвам / стъпя на шията.**

СЯДАМ СИ / СЕДНА СИ НА БРАШНОТО. [*Често:* **Ще си седна на брашното**]. Смирявам се, укротявам се, принуждавам се да отстъпя и да върша това, което ми налагат. *Не биваше да го заставяме насила. . . — А как? Какво ще кажат хората? Като мине под венчило, ще си седне на брашното.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

Още: **Лягам си / легна си на брашното.**

СЯДАМ СИ / СЕДНА СИ НА ДИРНИКА. *Грубо.* Вж. Сядам си / седна си на задника.

СЯДАМ СИ / СЕДНА СИ НА Д-ТО. Вж. Сядам си / седна си на задника. *Седни си на д-то и свърши тази работа.* ● *Престани с тези лудории, седни си най-после на д-то.* ● *Не искаше, дърпаше се, пък като нямаше какво да прави, седна си на д-то.*

СЯДАМ СИ / СЕДНА СИ НА ЗАДНИКА. *Грубо.* **1.** Заемам се усърдно и продължително с някаква работа. *Като искаш хубави бележки, ще си седнеш на задника и ще учиш.*

2. Примирявам се с нещо, отстъпвам, съгласявам се да правя нещо, което не ми се нрави или преставам да върша неразумни неща, лудории; укротявам се, умирявам се. *Не зная дали знаеш — има един ферман от 1870 година за шестима владици в Македония, — трима са дали, още трима ще дадат, па ще си седнат на задника.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. — *Петко, и за Влади много приказват. — Неговото е друго. . . Знам. . . Ще пощръклей, ще пощръклей и ще си седне на задника — кротко изрече дядо Габю.* М. Яворски, Хората се промениха. — *Я си седни на задника, че аз хубаво ще те наредя. И групи остава да ми правиш.* Ст. Ц. Даскалов, Земна светлина. — *Я го виж! — обади се пак същият сърдит глас. — Отиде и други да буди! Седни си най-сетне на задника, Хашлак!* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *Вика, сърди се, и най-после си седна на задника.*

Още: **Сядам си / седна си на дирника.** *Грубо.* **Сядам си / седна си на опашката (четирите букви, д-то, задните части).**

СЯДАМ СИ / СЕДНА СИ НА ЗАДНИТЕ ЧАСТИ. Вж. Сядам си / седна си на задника. *Кога ще седнеш на задните си части и да си гледаш работата?*

СЯДАМ СИ / СЕДНА СИ НА ОПАШКАТА. Вж. Сядам си / седна си на задника. *—Е, Личо? — подхвана го отново чинка Ана. — Седна ли си на опашката? Няма ли да тръгнеш подир шейната сега да видиш къде ще те заведе?* Д. Бозаков, Дълбоки снегове. *Цяла година работи той като къртс жена си и много благо влезе в къщата му. Ала през зимата, тъкмо когато всички сметнаха, че е седнал вече на опашката си, той накрули калпак и се завя нанякъде.* Хр. Пелитев, Хапят ли охлювите.

СЯДАМ СИ / СЕДНА СИ НА ПАРЦАЛИТЕ. Съгласявам се да правя нещо, което не ми се нрави, примирявам се с нещо; умирявам се, укротявам се. — *Казал съм ти толкова пъти вече да мирясаш, да си седнеш на парцалите. Ти продължаваш като бесен да тичаш по всяка фуста.* В. Нешков, Настъпление. — *Тъй ти се пада! — нареждаше баба Луканица. — Не си седнеш на парцалите, не се уловиш на работа, ами си тръгнал да слугуваш на този хайдутин Йончоолу! Ти ще оправяш света!* В. Нешков, Настъпление.

СЯДАМ СИ / СЕДНА СИ НА ЧЕТИРИТЕ БУКВИ. Вж. Сядам си / седна си на задника.

СЯКАШ . . . Други фразеологизми с начален компонент **сякаш** вж. при фразеологизми с начален компонент **като че** и с **като че ли.**

СЯКАШ ВРЯЛА ВОДА МЕ ПОПАРВА / ПОПАРЯ. Казва ми се, направя ми се нещо, което ми подействува крайно неприятно; силно ме жегва. — *Ще осъмвате ли? Попяхте, посборувахте — че стига де!... Сякаш вряла вода попаря седянката, засрамени, момите са навели глави, всички мълчат.* П. Ю. Тодоров, Змейова сватба.

Още: **Като че (сякаш) ме попариха с вряла вода.**

СЯКАШ ИМА ЦИГАНСКА ПЕПЕЛ НА ЗАДНИКА СИ. *Обикн. във 2 и 3 л. Диал. Грубо.* Употребява се, когато някой не се свърта на едно място, върти се, не седи мирен. *Тебе никъде не те свърта сякаш имаш циганска пепел на задника си.*

СЯКАШ МЪТНО ДЕРЕ ГО Е ВЛАЧИЛО. Изглежда много зле. *Какво става с тебе, човече?... Сякаш мътно дере те е влачило. Да не си болен?* М. Марчевски, Тихо пристанище.

СЯКАШ НЕ Е ЯЛ ОТ СНОЩИ. Говори тихо, едва чуто. *Какво ми мънкаш, сякаш не си ял от снощи.*

Още: **Сякаш от три дни не е ял.**

СЯКАШ (КАТО ЧЕ) НЯКОЙ ТИ Е ИЗЯЛ <БАЩИНОТО> ИМАНЕ. *Обикн. за 2 и 3 л. и след главно изр. Диал.* Употребява се, когато някой се сърди, муси без сериозна причина. *Намръщил си се сякаш някой ти е изял бащиното имане.*

СЯКАШ ОТ ТРИ ДНИ <ХЛЯБ> НЕ Е ЯЛ. Вж. Сякаш не е ял от снощи.

СЯКАШ СА ГО КУЧЕТА ДЪРПАЛИ. *Диал.* За човек — много (е) сух, мършав.

СЯКАШ СА ГО НА КОРИТО ХРАНИЛИ. *Диал.* За човек — много (е) дебел, охранен.

СЯКАШ СА ГО ПУСНАЛИ ОТ ВЪЖЕ. Вж. Сякаш че са го държали на въже.

СЯКАШ (КАТО ЧЕ) СА ТИ БАТИСАЛИ ГЕМИИТЕ. *Обикн. за 2 и 3 л. и след главно изр.* Вж. Сякаш (като че <ли>) са ти потънали гемиите <в морето>.

СЯКАШ (КАТО ЧЕ <ЛИ>) СА ТИ ИЗГОРЕЛИ ГЕМИИТЕ <В МОРЕТО>. *Обикн. за 2 и 3 л. и след главно изр.* Вж. Сякаш (като че <ли>) са ти потънали гемиите в морето. *Не мисли вече за това и не ме гледай така, сякаш са ти изгорели гемиите в морето.*

СЯКАШ (КАТО ЧЕ <ЛИ>) СА ТИ ИЗГОРЕЛИ ГЕМИИТЕ В ЧЕРНО МОРЕ. *Обикн. за 2 и 3 л. и след главно изр.* Вж. Сякаш (като че <ли>) са ти потънали гемиите <в морето>.

СЯКАШ (КАТО ЧЕ <ЛИ>) СА ТИ ПОТЪНАЛИ ГЕМИИТЕ <В МОРЕТО>. *Обикн. за 2 и 3 л. и след главно изр. Ирон.* Казва се, когато някой се е намусил или умислил, без да има сериозна причина за това. *Април и май минаха..., а войводата седи замислен и тъжен, сякаш гемиите му бяха потънали в морето. Какво го мъчи?* М. Марчевски, Калофер войвода. — *Какво си се замислил, бате Владо, като че ли са ти потънали гемиите?... — Не потънаха, а изгоряха, Илия.* Д. Спространов, Самообречените.

Още: **Сякаш (като че <ли>) са ти потънали гемиите в Черно море. Сякаш (като че <ли>) са ти пропаднали (изгорели) гемиите <в морето> (в Черно море). Да не <би да> са ти потънали (пропаднали, изгорели) гемиите <в морето> (в Черно море). Сякаш (като че) са ти батисали гемиите.** *Диал.*

СЯКАШ (КАТО ЧЕ <ЛИ>) СА ТИ ПОТЪНАЛИ ГЕМИИТЕ В ЧЕРНО МОРЕ. *Обикн. за 2 и 3 л. и след главно изр.* Вж. Сякаш (като че <ли>) са ти потънали гемиите <в морето>.

СЯКАШ (КАТО ЧЕ <ЛИ>) СА ТИ ПРОПАДНАЛИ ГЕМИИТЕ <В МОРЕТО>. *Обикн. за 2 и 3 л. и след главно изр.* Вж. Сякаш (като че <ли>) са ти потънали гемиите <в морето>.

СЯКАШ (КАТО ЧЕ <ЛИ>) СА ТИ ПРОПАДНАЛИ ГЕМИИТЕ В ЧЕРНО МОРЕ *Обикн. за 2 и 3 л. и след главно изр.* Вж. Сякаш (като че <ли>) са ти потънали гемиите <в морето>.

<СЯКАШ> С ЛЕВИЯ КРАК СЪМ ТРЪГНАЛ. Без причина съм сърдит, крив съм, без настроение съм. *Сякаш с левия крак си тръгнал тая сутрин! — казваше Юрданица.* Ив. Петров, Мъртво вълнение.

Още: **Станал съм с левия крак.**

<СЯКАШ (КАТО)> С ПАРА РАЗРЯЗАНА (РАЗРЯЗАНИ). За уста — много хубава, малка. *Едно издължено личице като на иконка, едни устинки — с парà разрязани, едни руси плитки, като ръката ми дебели, а очите ѝ не от тоя свят.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

<СЯКАШ (КАТО)> С ПАРИЧКА РЯЗАНА. За уста — много хубава, малка.

СЯКАШ СЪМ ГУРЕЛ В ОЧИТЕ *на някого. Диал.* Неприятен съм на някого, дразня го.

СЯКАШ ЧЕ ГО БИВОЛИЦА БЛИЗАЛА. Вж. Сякаш че са го котки близали /в 1 знач./.

СЯКАШ ЧЕ ГО Е ГЪЛЪБ БЛЪВНАЛ. *Диал.* За жито — съвсем чисто (е).

Още: **Сякаш че го е гълъб зърно по зърно сбирал.** *Диал.*

СЯКАШ ЧЕ ГО Е ГЪЛЪБ ЗЪРНО ПО ЗЪРНО СБИРАЛ. *Диал.* Вж. Сякаш че го е гълъб блъвнал.

СЯКАШ <ЧЕ> ДЯВОЛА ГО ВЛАЧИ ЗА УШИТЕ. *Диал.* Много бързо расте, много е израсъл.

Още: **Чегато дяволи го теглят за ушите.** *Диал.*

СЯКАШ <ЧЕ> ИЗЛЯЗВА ИЗ ПЛЕВНИК. *Диал.* Употребява се, когато някой не затваря вратата на излизане от стаята.

СЯКАШ ЧЕ НЕ Е ИМАЛ КЪЩА, НИ ВРАТА. *Неодобр.* Употребява се, когато някой не затваря вратата, като излиза от стаята.

<СЯКАШ> ЧЕРВАТА СИ ВИЖДАМ / ВИДЯ. *Пренебр.* Изпитвам неприятно чувство, отвращение при вида на някого или нещо. *Не искам да го виждам, неприятно ми е, сякаш червата си виждам.* ● *Като влезе в стаята и видя целия безпорядък в нея, сякаш червата си видя.*

СЯКАШ ЧЕ СА ГО ДЪРЖАЛИ НА ВЕРИГА. Вж. Сякаш че са го държали на въже. *Може за другите деца да са интересни приближаването на парахода, гърлените команди на капитана, . . ., спускането на мостчето и цялата шумна и смешна блъсканица на пътниците, които бързат да слязат на сушата, сякаш дотогава са ги държали на верига. На нас, . . ., всичко това отдавна е омръзнало.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз.

СЯКАШ ЧЕ СА ГО ДЪРЖАЛИ НА ВЪЖЕ. 1. Проявява голямо нетърпение и невъздържаност, обикн. за да се махне отнякъде. *Щом удари звънецът и всички ученици скокнаха и се заблъскаха да излязат по-скоро на двора, сякаш са ги държали на въже.* ● *Така се нахвърлиха на яденето, сякаш на въже са ги държали.*

2. Обикн. за дете — играе, лудува необуздано.

Още: **Сякаш са го пуснали от въже. Сякаш че са го държали на верига.**

СЯКАШ ЧЕ СА ГО КОТКИ БЛИЗАЛИ. 1. Който е с гладко сресана, пригладен коса.

2. За паница, чиния и под. — от която всичко е изядено и обрано; напълно облизана.

Още: **Сякаш че го биволица близала** /към 1 знач./.

СЯКАШ ЧЕ СЪМ ИЗВАДИЛ ОЧИТЕ *някому.* Много съм неприятен, ненавистен съм на някого. *Винаги ме гледа накриво, все ми е сърдит, сякаш съм му извадил очите.*

СЯКАШ ЧЕ (КАТО ЧЕ, КАТО ДА) СЪМ ИЗЯЛ <БАЩИНОТО> ИМАНЕ *някому.* Много съм неприятен някому, ненавистен съм на някого.
— *Нали сме жени, всеки ни подбива. Сама не иде ни на нива да ходиш, ни на лозе. Хорската лошотия ми изпълни очите, като да съм изяла имането им!* К. Петканов, Хайдути.

СЯНКА ДА НЕ ОСТАНЕ *от някого или нещо.* Напълно да бъде унищожен, заличен, да бъде забравен. *Да се провали, да се продъни вдън земята, да го няма, сянка да не остане от него, всички спомени за него, каквито и да са те, да се заличат в паметта на хората.* Г. Караславов, Милицията ми дайте.

Т

ТА ГЛАВА<ТА> МИ СЕ КИНЕ, боли ме. *След главно изр. Диал.* Много силно (ме боли). *Боли ме ревматизмът, та главата ми се кине.* Н. Каралиева, Неуловимият.

<ТА> ДВЕ НЕ ВИДЯ. *Диал. След главно изр. или след прил.* Вж. <Та> две не виждам. *С тази песен групата влезе в самата кръчма, под нейните кънтящи звуци изсипвахме гъбите на тезгяха и заръчвахме на ханджията да ги приготовлява час по-скоро, защото сме гладни, та две не видим.* Г. Узунов, На лов за страх. — *Гледам го снощи в трамвая — седнал на едно единично място до вратата, ама пак две не види. Е, пийнал си лекичко.* Н. Широв-Тарас, Смешно и горчиво.

<ТА> ДВЕ НЕ ВИЖДАМ. *След главно изр. или след прил.* Извънредно много. *Бяхме в Пазарджик. Оттам — в Кричим. От Кричим — в Пловдив. . . Пиша настоящето и ми се спи, та две не виждам.* Челкаш, Меки сърца. *И аз не се чудя, а просто ми се спи, две не виждам.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. — *Ама пък ми се пуши! — жално простена Юрдекът. — Две не виждам.* П. Вежинов, Нашата сила.

Още: **<Та> две не видя.** *Диал.*

ТА ДИМ СЕ ВДИГА. *След главно изр.* Енергично, бързо, много усилено. — *Ха, да ни е честито, Райчо. . . Бре, ама па и машина. . . Ще срива синурите, та дим ще се дига.* Кр. Григоров, Новодомци. *На другия бряг* [на реката] *се залостили немците, перат с картечниците, та дим се вдига.* П. Вежинов, За честта на родината.

Още: **Та пушек (пàра) се вдига. Та дреб се вдига.** *Диал.*

ТА (ЧЕ) ДРЕБ СЕ ВДИГА. *След главно изр. Диал.* Вж. Та дим се вдига. *Или както обича да се изразява Богомил Райнов: лъжеме, та дреб се вдига.* Й. Радичков, Беден роднина. *Работи, та дреб се вдига.* ● *Яде, та дреб се вдига.*

ТАКА БАБА ЗНАЕ, ТАКА БАЕ и **ТЪЙ ЗНАЕ БАБА, ТЪЙ БАЕ.** За човек, който върши нещо както си е свикнал, както може, както умее.

Още: **Толкова баба знае, толкова бае. Това баба знае, това си и бае. Колко знае баба, толкова и бае.** *Диал.* **Едно си баба знае, едно си бае.** *Диал.* **Така знае дядо да бае.** *Диал.*

ТАКА ДРАГАН ЗНАЕ, ТАКА ДЕЦА ПЛАШИ. *Диал.* Казва се обикн. в отговор при забележка, че някой не върши някаква работа както трябва, а както е свикнал.

От народната приказка за една жена, която отивала на пазар и помолила някой си Драган да „уплаши" (да сгълчи) детето ѝ, защото то вървяло след нея и плачело; той взел, че го напсувал и когато тя му направила бележка защо е постъпил по този начин, Драган отговорил: „Така Драган знае, така деца плаши".

Още: **Така (тъй)знае дядо, така (тъй) плаши децата** и **тъй знае дядо Бàе, тъй плаши децата.** *Диал.*

ТАКА ЗНАЕ ДЯДО ДА БАЕ. *Диал.* За човек, който върши нещо както си е свикнал, както може, както умее.

Още: **Така баба знае, така бае.**

ТАКА (ТЪЙ) ЗНАЕ ДЯДО, ТАКА (ТЪЙ) ПЛАШИ ДЕЦАТА и **ТЪЙ ЗНАЕ ДЯДО БАЕ, ТЪЙ ПЛАШИ ДЕЦАТА.** *Диал.* Вж. Така Драган знае, така деца плаши.

ТАКА ЗНАЯ, ТАКА БАЯ. *Диал.* Върша нещо така, както мога, както умея.

ТАКА (ТЪЙ) И БАБА ЗНАЕ. *Ирон.* Като възклицание, с което се подчертава, че някаква работа е извършена по лесен, хитър начин.
Още: **Така и сваха ми Гюргя знае.** *Диал. Ирон.*

ТАКА И СВАХА МИ ГЮРГЯ ЗНАЕ. *Диал. Ирон.* Вж. Така (тъй) и баба знае.

ТАКА (ТЪЙ) ТЕ ИСКАМ. Възклицание, с което се изразява задоволство от действията, постъпките на някого. — *Тъй — свири!. . . Така те искам — обади се Дядката.* Елин Пелин, Летен ден. — *Вчера ходихме да ме записват в детската градина. — Така те искам. Винаги да казваш само истината.* П. Проданов, Седмокласници. — *Ага, дават ми пет дена отпуск. Дали да си отида до село? — Каквото решиш ти! — . . . Прав си, ага. Отказвам се от отпуската. — Така те искам.* И. Бурин, По неравни профили. — *И во гресех роди ме мати моя — рече Дядката и изпи чашата до капка. — Е, тъй те искам, Дядка — рече Гаврил и го потупа по рамото.* Елин Пелин, Летен ден.

ТАКА ЩЕ СИ ГО ПОРЪСИ ПОПА. *Диал. Ирон.* Ще си остане, без да се завърши, без да се доизработи.—*Къде са ти дантелените пердета? — Изпрах ги, в гардероба са, ще трябва да ги занеса да ги колосат. — Така ще си ги поръси попът.*

ТАКИВА (ТИЯ) НА МЕНЕ НЕ <МИ> МИНАВАТ и **ТАКИВА (ТИЯ) НЕ МИ МИНАВАТ.** Няма да допусна да ме излъжат, да ме измамят, веднага разбирам измамата, лъжата. — *Изнасят го* [черния хайвер], *бе, изнасят го! — обажда се електротехникът. — Как ще го изнасят?. . . Той не се произвежда у нас. — А бе, нищо не им коства да го внесат и след това пак да го изнесат! — не пада на гърба си електротехникът. — От нашите търговци всичко може да се очаква! На мене тия не ми минават!* Т. Данаилов, Отново в строя. *Отначало ме примамваше с дребни подаръци, после, като видя, че на Мери Ламур такива не минават, кандиса и на завещание.* Б. Райнов, Господин Никой. *Човекът дойде от другата страна до стъклото, постоя малко и си отиде. Нарани го студеното ми държане, но трябваше да разбере, че на мене такива не ми минават.* Кл. Цачев, Свят широк.

ТАКИВА НЕ ГИ ЛАПАМ. *Жарг.* Няма да допусна да ме излъжат, да ме измамят, веднага разбирам измамата, лъжата. *По гласа го познавам каква е лисица. „Ние, бако — ще си каже — такива не ги лапаме. Трева не пасем". Та отде ще знае, молим ти се, че не го лъжем, колкото да ни падне в ръчичките?* П. Вежинов, Нашата сила.

ТАКЪВ ФИЛМ НЕ ДАВАТ. *Жарг.* Употребява се, за да се изтъкне, че нещо няма да стане, да се осъществи, не е позволено или че нещо не е вярно.
Още: **Няма такъв филм.** *Жарг.*

ТАМ ГО И ОСТАВИХ. Повече нищо не съм правил или не съм мислил за нещо, откакто е станало, откакто се е случило.

ТАМ, ДЕТО ШИЕШ ТИ, АЗ СЪМ ВЕЧЕ ПРЕШИЛ. *Диал.* По-възрастен и поопитен съм от тебе и вече съм изпитал това, което тебе ти предстои или те блазни.

ТАМ МЕ НЯМА. Не искам или не мога да се заема с нещо, не ще направя нещо. *Млад е Герчо, жени му се. . . Коя он да избере?. . . Е, тогава — Пенка. . . Пенка, ама она върти двадесет души ергени. . . Не, Герчо там го няма.* Елин Пелин, Пижо и Пендо.

ТАМ СМЕ. *Жарг.* Като възклицание, с което се изказва желание и намерение да се отиде на мястото, за което става дума. — *Аах! Ето ти на тебе партия! Там сме, брате, там!* Г. Караславов, Как чичо Дичо се отказа от „националното социално движение" . . . —*Забрави ли, че днес е приемният ми ден?. . . И ти си предвиден за довечера. Апартаментът е на наше разположение! — Там сме!* Т. Данаилов, Начало на работния ден.

ТАНТАЛОВИ МЪКИ. *Книж.* Тежки страдания, породени от невъзможността да се постигне желана, близкоосъществима цел. *Момичето безспорно имаше талант и може би щеше да постигне нещо, ала Боян си представи веднага целия страшен път, танталовите мъки и сизифовия труд, които лежаха пред него, и не можа да не го съжали.* Л. Дилов, Почивката на Боян Дарев.

От мита за фригийския цар Тантал, син на Зевс, който обидил боговете, като издал техни тайни и искал да ги нагости с тялото на сина си Пелопс, и затова бил наказан в ада на вечни мъки — да изпитва постоянно жажда и глад, въпреки че бил потопен до гуша във вода, а над главата му имало надвиснали плодове

ТАНТЕЛА МАРКА СЪМ. *Жарг.* Нямам никакви пари, съвсем съм закъсал.

ТАНТО ЗА ТАНТО. Едно за друго (при размяна на равностойни неща). *Аз му давам колибата си и лозето, а той чека. Танто за танто.* С. Чернишев, Вятърната мелница.

ТА НЯМА КАК. *Диал. След главно изр.* Повече не може (при означаване на много висока степен на действието, изразено в предходното изречение). *И ней ѝ беше едно леко, едно хубаво, та няма как.* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука.

ТА ПА̀РА СЕ ВДИГА. *След главно изр.* Вж. Та пушек се вдига.

<ТА> ПЕРУШИНА ХВЪРЧИ, удрям (бия, карам се). *След главно изр.* Много жестоко, силно (удрям, карам се). *Биеше го, та перушина хвърчеше.* ● *Че като се развика оная ми ти жена, като почнаха да крещят и двете — перушина хвърчи.*

В бъд. време. **Ще хвърчи перушина<та>.** Ще има жесток бой. — *Имаме указания за съществуването на военна конспирация. . . — Ще хвърчи перушината, другарю Брайков.* В. Нешков, Настъпление.

ТАПА СЕРСЕМ. *Простореч. Шег.* Страстен риболовец.

ТАПА СЕРСЕМЛЪК. *Простореч. Шег.* Увлечение по ловене на риба. *До брега на реката. . . бае Ради и Трендафилчо Жълтия седят с въдици в ръце и ловят риба . . . — Колко пъти съм се клел да зарежа тоя тапа серсемлък, не мога. Наближи събота и нещо ме загложде.* Елин Пелин, Аз ти той.

ТА (ЧАК) ПУШЕК СЕ ВДИГА. *След главно изр.* Енергично, бързо, много усилено. — *А как работят вършачките? Правят ли дефекти? — Добре сме с тях, работят, та пушек се вдига.* в. Отечествен фронт. — *Не че имам подготвена тема в момента — . . . — но ме интересува, като си бил малко момче, също ли не си лъгал никога . . . — Тогава съм лъгал— . . . — Чак пушек се вдигаше.* Ст. Стратиев, Самотните вятърни мелници. — *Ама и ти, попе. . . не биваше така! — съвзе се Пандишпана и започна да го укорява и съди предпазливо. — Чукаш масата, та пушек се дига, а думаш — няма маса!* Г. Караславов, Изчадия адови.

Още: **Та дим (па̀ра) се вдига. Та дреб се вдига.** *Диал.*

ТАРАЛА ТИ МАРАЛА. *Диал.* Празни приказки, безсмислици.

ТА СВИНКА У ДЖАМИЯ ДА СЕ КАЧИ. *След главно изр.* Непременно (при подчертаване, че ще бъде извършено действието, изразено в предходното изречение). *За кола са внесли капаро, чакат кой ден да пристигне. . . Ще се повозя и аз, та свинка у джамия да се качи!* Кр. Григоров, На път.

ТА СЕ КЪСАМ. *След главно изр.* Извънредно много, много силно (за означаване на много висока степен на действието, проявата, изразени с глагола в предходното изречение). *После скроиха някаква конспирация и ме осъдиха на четири години. Идва момата на свиждане и плаче, та се къса.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Жените се развикаха, мама удари на плач, а баба, клекнала на вратата, кълне, та се къса: — Изедници, синовете ми взехте, сега един сплескан кон и него ли ще го ядете, червеи да ви ядат, та да се не скапете у земи.* Кр. Григоров, Новодомци. *Рекох на жената да ми сложи за из пътя и един роман — знаете, случва ми се, няма какво да правя и тогава чета, та се късам.* Г. Караславов, Във влака. *Славеят е съвсем друга птица — в гората славеят пее до захласване. Завалията, стиска се за някое дърво да не падне и пее, та се къса.* Й. Радичков, Барутен буквар. *Ние се вълнуваме от представата за старите народни трапези по курбани и сватби, но можете ли тури един залък в уста на такава трапеза, на която гозбата е приготвена от старо жилаво месо,. . .; която люти, та се къса.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на еснафа.

ТА СЕ ПИЛЕЯ. *След главно изр. Диал.* Извънредно много (за означаване на много висока степен на действието, изразено с глагола в предходното изречение). *Яде, та се пилее.* ● *Работят, та се пилеят.*

ТА СИ ГЛАВА КИНА, пищя. *След главно изр. Диал.* Много силно (пищя). *Чудили се момче и момиче/де да денат бре машко детенце. / Фърлили го у гаста търница. / Дете пищи, та си глава кине.* Народна песен.

<ТА> **УШИТЕ МИ ПЛЮЩЯТ,** ям. *След главно изр.* Вж. <Та> ушите ми пукат. *Яде бай Ганьо, брей, не се шегува, яде, та ушите му плющят.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Яде този ми ти синковец. Селско, народно, искам, казва, не ща градско . . . ушите му плющяха.* Ст. Л. Костов, Златната мина.

<ТА> **УШИТЕ МИ ПРАЩЯТ,** ям. *След главно изр.* Вж. <Та>ушите ми пукат. *Ние, децата, наредени около софрата, ядохме с такава охота, та чак ушите ни пращяха.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *После елате на благ ден да видите как пращят ушите на момчето. Яде Момчил, не се шегува.* З. Сребров, Момчил слиза от планината.

<ТА> **УШИТЕ МИ ПУКАТ,** ям. *След главно изр.* С голям апетит, лакомо и бързо (ям). *Дядо Костадин с радост следеше как изчезваха румените и подути самуни. — Ядат хората, та ушите им пукат!* К. Петканов, Старото време.
Още: **<Та> ушите ми плющят (пращят).**

ТАЯ ОБИЦА ЩЕ МИ ДОЙДЕ ТЕЖКА. *Диал.* За някоя работа — скъпо ще ми струва.

ТВОИТЕ ДУМИ В БОЖИИТЕ УШИ. *Диал.* Дано се сбъдне (употребява се като отговор, когато се пожелава някому нещо хубаво).
Още: **От (из) твоите уста в божи<ите> уши.**

ТВОЯТА (ТВОЙТА) КОЖА. *Във 2 и 3 л.* Възклицание, с което се изразява силно недоволство, яд, закана по отношение на лице или предмет. — *Прътът се закачи на желязната кука, където висеше саламът. . . — Твоята кожа!!! — ругаех го на ум аз. Сега ли намери да се закачиш!* Ст. Стратиев, Самотните вятърни мелници. — *Тю-у, Геро, как можахте да закъснеете — . . . — Трамваи бе, тяхната кожа, това трамваи ли са?* Я. Антов, Ха, наздраве!

ТВЪРДА МИ Е ГЛАВАТА. Не се вслушвам в съветите на другите; неразбран и упорит съм. *Садък отскоро работеше тук. . . Когато баща му го доведе. . . каза на Стефанов: — Главата му е твърда като ей тая скала. Молим те, не го жали, ами човек ми го направи.* Хар. Русев, Под земята.
Още: **Имам твърда глава. Корава ми е главата.**

ТВЪРДА РЪКА. Силна, непоколебима власт, ръководство. *Че днешните училища училища ли са? . . . Учениците цял ден с цигара в уста из улиците и после служба дайте . . . А-а, тъй не може, господа, тук трябва твърда ръка!* Ст. Л. Костов, Големанов.
Още: **Здрава ръка.**

ТЕБЕ ГЛЕДА, МЕНЕ ВИЖДА. *Подигр.* 1. Кривоглед. 2. *Диал.* Пиян.
Още: **Мене гледа, тебе вижда.** *Подигр.*

ТЕБЕ ДУМАМ, ДЪЩЕ, СЕЩАЙ СЕ, СНАХО. Употребява се като намек за нещо, обикн. неприятно за този, към когото се отправя.
Още: **Тебе думам, свекърво, усещай се, снахо.** *Диал.* **Тебе думам, дъще, усещай се, снахо.** *Диал.*

ТЕБЕ ДУМАМ, ДЪЩЕ, УСЕЩАЙ СЕ, СНАХО. *Диал.* Вж. Тебе думам, дъще, сещай се, снахо. *Уж на добичето го казваш, а за немеца се отнася. Демек тебе думам, дъще, усещай се, снахо.* М. Марчевски, Митко Палаузов.

ТЕБЕ ДУМАМ, СВАХО, УСЕЩАЙ СЕ, ЗЕТЬО. *Диал.* Употребява се като намек за нещо, обикн. неприятно за този, към когото се отправя.

ТЕБЕ ДУМАМ, СВЕКЪРВО, УСЕЩАЙ СЕ, СНАХО. *Диал.* Вж. Тебе думам, дъще, сещай се ,снахо.

ТЕБЕ ЛЪЖА̀, МЕНЕ (МЕН) ИСТИНА. Употребява се при уверяване, че нещо е действително станало, че действително е така. *Та когато се сбиха по заговезни. . . тебе лъжа, мен истина, извадиха калъчи.* Ив. Вазов, Чичовци. *Пък той, вагабонтинът му, обиколил всички наши съветници . . . па им дал един гуляй — . . . Тебе лъжа, братко, мене истина — гласуваха за него, избраха го.* Г. Караславов, Между нас да си остане.

ТЕГЛИ МЕ СЪРЦЕ<ТО>. 1. *Към (за) нещо или някъде.* Изпитвам силно желание за нещо, влечение към нещо. *Баща ми видя, че към терзилъка не ме тегли сърце, и един ден ме попита: — Е, какво мислиш?* Кр. Григоров, Отново на училище. *Къде са младите? Божик е, а ги няма. Не ги тегли сърце към молитви, господ да ги съди.* М. Смилова, Друм се вие.
2. *Към някого.* Изпитвам любов към някого, обичам някого. *Иска му се да се фане и той като другите до някоя мома — до тая, към която го тегли сърцето — ама се срамува.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха й.
Още: **Тегли ми сърце<то>.**

ТЕГЛИ МИ ГЛАВАТА. Изживявам много неприятности, тежки страдания; страдам. *Щом си спомни за Тодора, ядоса се на Младена. Година вече иде, а той още не мисли за дете. Ще има да му тегли главата.* К. Петканов, Без деца. — *Па ето че и спечели малко. — Спечели. . . Такова спечелване ексик да е! Като ще го емне сега и него Трайко, та кой знае какво ли ще си пати. — Ех, и нему е имало да му тегли главата, както и нам.* Т. Г. Влайков, В село.
Още: **Пати ми главата.**

ТЕГЛИ МИ СЪРЦЕ<ТО>. 1. *Към (за) нещо или някъде.* Изпитвам силно желание за нещо, влечение към нещо. *Ще си изляза с овцете в гората. . . Там съм аз порасъл и нататък ми тегли сърце.* П. Ю. Тодоров, Самодива. *Детето трябва да учи /това, към което/ му тегли сърцето!* Н. Ващаров, Горки. *Вече толкова години работя в завода и все сърцето ми тегли към село.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.—*Намерѝ го. . . Байрактар го направѝ. Най-хубавото сръжие ще му дам. — Вуйчо, пък може за друго да му тегли сърцето.* К. Петканов, Преселници.
2. *Към някого.* Изпитвам любов към някого, обичам някого. *Сърцето ми теглеше към теб, а пък друго нещо не ми даваше сили. Друго нещо — гордост ли, злост ли, или страх, че няма да удържа и веднага ще пратя да те искат за моя невеста.* Ст. Загорчинов, Ден последен.
Още: **Тегли ме сърце<то>. Тегне ми сърце<то>.**

ТЕГЛЯ ВЪГЛЕНА КЪМ СВОЕТО ЯЙЦЕ. *Диал.* Стремя се да уредя нещата както на мене ми е угодно, в моя полза (обикн. в нещо общо — работа, дейност и др.).
Още: **Дърпам въглена към своето яйце.** *Диал.*

ТЕГЛЯ ВЪЖЕТО *някому.* Обесвам някого. *А тоя да ми падне, сам ще му тегля въжето.* Л. Стоянов, Холера.
Още: **Дръпвам / дръпна въжето.**

ТЕГЛЯ ГРЕХА *някому.* [*Често:* **Да ми тегли греха.**] Виновен съм, нося отговорност за неблагоприятното положение, в което е изпаднал някой, или за действията, простъпките на някого. *Заблудени хора сте вие! Който ви е увел в тоя път, да ви тегли греха.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Като се отдели от мене и остана при водителите ми . . . чух да казва на последните: — Който е излъгал тие хора, нека да им тегли греха и на тоя, и на оня свят.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Да ви тегли греха, който ви е оставил да изкривите врат, насреща ви да се не стои.* П. Ю. Тодоров, Зидари. *Когато зажѝвя бекярски . . . хранеше се с каквото намери по кръчмите. По-късно се оплаквал от стомах. Греха за това да му теглят селските кръчмари, които обикновено го гощаваха със сухи суджуци.* Л. Стоянов, А. Страшимиров, Елин Пелин, Й. Йовков в спомените на съвременниците си.
Още: **Бера греха (греховете).**

ТЕГЛЯ ДУМИТЕ *на някого.* Преценявам, разглеждам казаното от някого.
Още: **Претеглям / претегля думите.**

ТЕГЛЯ ДУМИТЕ СИ НА КАНТАР. Сдържан съм в приказките си; говоря малко, като обмислям всичко, което казвам. *Той не обичаше бъбривците и сам теглеше думите си на кантар.*

ТЕГЛЯ ДУМИТЕ С ЧЕНГЕЛ (ЧЕНГЕЛИ) <ОТ УСТАТА> *на някого.* Много трудно успявам да получа от някого отговор на въпросите си (за мълчалив човек или за човек, който едва отговаря на въпроси, обикн. поради незнание). *Мъжът й е затворен човек, постоянно намусен, с ченгел трябва да теглиш думите от устата му.*[*Дойде на изпита съвсем неподготвен, с ченгели му теглех думите.*]
Още: **Вадя думите с ченгел (ченгели) <от устата>. Изтеглям с ченгел думичка от устата.**

ТЕГЛЯ ЕДИН ЗЪБ *на нещо.* Изяждам нещо. *Че като си земаме пътя ний. . . че като отидохме у Филипчови — у него бяха закуските — че като им теглихме един зъб, па ядене, па тъпкане, па плюскане. Остави се!* Ал. Константинов, Ех, че гуляй му дръпнахме!

ТЕГЛЯ ЕДНА БЛАГОСЛОВИЯ *някому. Ирон.* Псувам някого.

ТЕГЛЯ ЕДНО КОНСКО *някому.* Скарвам се остро на някого; нахоквам. *Сега ще му тегля едно конско — да помни кога ме е принуждавал да вися пред дверите на чертога му.* Др. Асенов, Изпити. *Бяхме разтревожени, дето го беше повикал именно заместник-директорът Тодоров. — Как мина? — попита Михаил. — Тегли ми едно конско. . . Най-много се интересуваше дали наистина този е искал да ме удари или аз без повод съм го чукнал.* Ем. Манов, Моето първо лято.

ТЕГЛЯ ЕДНО ОКО *на някого. Простореч.* За мъж — намигвам на жена, закачам я. *Простичко, така, облечена, рекох си — слугиня. Теглих ѝ едно око — смей се.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.
Още: **Удрям / ударя едно око** / във 2 знач./. *Простореч.*

ТЕГЛЯ КАИША. Извършвам най-трудната, най-тежката работа; мъча се. *Ние теглим каиша, а вие се побратимявате с гърците и печелите милиончета.* Д. Димов, Тютюн. *— Драгой бе — обади се по едно време високият, — че правилно ли е да ме глобят за нищо? . . . — Значи, да мълча според теб? Хайде де! Едни отгоре-отгоре, а ний да теглим каиша.* Ив. Венков, Хора край нас.
Още: **Опъвам каиша.**

ТЕГЛЯ КАЛАЯ и **ТЕГЛЯ ЕДИН КАЛАЙ** *някому.* Смъмрям строго някого, накарвам се здравата на някого; нахоквам. *Нашият комшия страшно ми се пери, учен бил, честен бил и 'нам какви дивотии. Да му теглим ли един калай?* Ал. Константинов, Бай Ганьо.
Още: **Дръпвам калая и дръпвам един калай.**

ТЕГЛЯ КАЛЕМА и **ТЕГЛЯ ЕДИН КАЛЕМ. 1.** Правя сметка, изчислявам, пресмятам. *Хаджи Павел. . . почва да вади от тефтера си едно по едно всички свои вземания. . . и когато най-после тегли калема, тато с ужас вижда, че дългът му достига един невероятен размер.* Т. Г. Влайков, Преживяното.
2. *На някого.* Изпъждам, уволнявам, изгонвам някого отнякъде, обикн. от работа. *Протоколът от последното заседание не бил написан. Разбира се, виновна е секретарката на съвета. . . И тъй, теглят ѝ калема: „за несправяне с работата“.* М. Марчевски,Тихо пристанище. *И като ще му тегли на оня проклетник един калем, не ще ни да се види, ни да се чуе в селото!* Т. Г. Влайков, В село.
Още: **Тегля молива** / към 1 знач./.

ТЕГЛЯ КИБРИТА *на нещо.* Запалвам, подпалвам нещо. *— Кажете му — заповяда подофицерът — да си премести нанякъде багажа, иначе ще му теглим кибрита.* П. Вежинов, За честта на родината.
Още: **Тегля огъня.** *Диал.* **Драсвам (удрям) кибрита. Тръквам кибрита.** *Диал.*

ТЕГЛЯ КОЛАТА. Водя живот, изпълнен с труд; работя усилено, напрегнато. *Казах му, че никак не му личи да носи седемдесет и две години на гърба. . . До шейсет теглих колата и не я усещах. Нанагорно беше, ама не я усещах, като да беше празна.* Н. Хайтов, Шумки от габър. *— Контостефане, я ми кажи като на брат, какво мислиш по тая работа? Ние с тебе заедно ще теглим колата, нека поне се разберем.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

ТЕГЛЯ КУРШУМА *някому.* Убивам някого, като го застрелвам. *Само той може да си помогне. Всичко да си каже, че иначе още утре ще му теглят куршума.* Кл. Цачев, Горчив залък. *А спипат ли ги веднъж военните, кой ще се застъпи за тях, обикновени селяни?. . . Ще им теглят куршума за назидание и — толкоз.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Някои бойци, не дочули ясно отговора, възкликнаха: — Гад! Стражар бил! . . . Какво ще му мислим!? — Да му теглим куршума!* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Знаеш ли го какъв е? Окото му не мига. Ще ти тегли куршума и пак прав ще излезе.* Й. Йовков, Боряна.

ТЕГЛЯ ЛОКУМИ. Нарочно говоря или пиша многословно и високопарно, най-често защото не знам добре това, за което говоря или пиша.
Още: **Разтягам локуми.**

ТЕГЛЯ МОЛИВА. Правя сметка, изчислявам, пресмятам.— *Като дигна една модерна мелница с четири-пет камъка ... от вашите кречетала няма да остане и помен. .. Аз съм теглил молива ... Ще хвърля цял милион, ама ще спечеля десет.* Ем. Станев, Иван Кондарев.
Още: **Тегля калема** / в 1 знач./.

ТЕГЛЯ НА СВОЯ СТРАНА. Стремя се да уредя нещата както на мене ми е угодно, както е в мой интерес (обикн. в нещо общо — работа, дейност и др.). *Но има там и друг един, чужд човек, който реди всичко по своему и другите го слушат покорно. Така стават грешки след грешки, защото чуждият тегли само на своя страна.* Д. Талев, Железният светилник. *Във Вавилон не можеха да издигнат кулата до небето ... Не се разбираха езиците, всеки на своя страна теглеше и не можеше работа да се върши.* Д. Немиров, Братя.

ТЕГЛЯ НОЖА *някому.* Заколвам, убивам някого. *Разпалили голям огън, теглили ножа на едното шиле.* О. Василев, Житие-битие. — *Страшен петел. Да ти е жал да го заколиш. .. — Не си правете майтап — рече майка ми, — ами му теглете ножа, че времето минава.* Ст. Стратиев, Самотните вятърни мелници. *Веднага да отвържеш момчето, ако ти е мил животът! Окото ми няма да мигне да ти тегля ножа.* П. Велков, Стълба до небето.
Още: **Тегля сатъра. Удрям ножа.**

ТЕГЛЯ ОГЪНЯ *на нещо. Диал.* Запалвам, подпалвам нещо. *Кулаците от Стара река миналата година са заплашвали, че ако им бъде докарана вършачка, ще й теглят огъня.* А. Каралийчев. Пътища далечни.
Още: **Тегля кибрита.**

ТЕГЛЯ ОГЪНЯ ОТКЪМ СЕБЕ СИ. *Диал.* **1.** Стремя се да уредя нещата както на мене е угодно, както е в мой интерес (обикн. в нещо общо — работа, дейност и др.).
2. Обяснявам, тълкувам нещо с оглед на отношението, което може да има към мене. *Това противоречие ма караше да тегля огънят откъм себе си, т. е. помислих да не би сичко това да е просто комедия, с която турците искаха да ма плашат нравствено.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

ТЕГЛЯ РАЗНОСКИТЕ. *Самост. или на някого.* Плащам.
Още: **Тегля харча.** *Простореч.*

ТЕГЛЯ САТЪРА *някому.* Заколвам, убивам някого. *Да вървим към затвора! Там са убийците на Хайредин ага. Да им теглим ние сатъра, докато не са ги пуснали!* Д. Талев Преспанските камбани.
Още: **Тегля ножа. Удрям сатъра.**

ТЕГЛЯ СЕ КАТО ВОЛ НА ЖЕГЛА. *Диал.* Силно се съпротивлявам за нещо, упорствувам и не желая да направя нещо. *Тая баба, на която Домна носеше името — от нея беше взела и нрава. Така поне я окачествяваше баща й, кметът, когато дъщерята се теглеше като вол на жегла.* Б. Болгар, Близнаците.

ТЕГЛЯ СЕ КАТО МАГАРЕ НА МОСТ. Проявявам много голямо упорство, инат; не отстъпвам, инатя се.
Още: **Дърпам се (запъвам се) като магаре на мост.**

ТЕГЛЯ СИ ВЪЖЕТО. Обесвам се. *Съобщихме в милицията. Казаха да съставим акт ... председателят на селсъвета да го подпише и такова ... тю, гледай ти човек! Да си тегли въжето тъй на вятъра!* Ив. Петров, Мъртво вълнение.
Още: **Дръпвам си въжето.**

ТЕГЛЯ СИ ДУШАТА КАТО ПРЕЗ ИГЛЕНИ УШИ. *Диал.* Скоро ще умра; агонизирам.
Още: **Вземам си душата като през иглени уши.** *Диал.*

ТЕГЛЯ СИ КУРШУМА. Застрелвам се, самоубивам се. *Аз ти казвам: ще си тегля куршума, когато утре ме уволнят за немарливост, за бездействие!* Д. Калфов, Багажната количка. *Нервите ми са в ред. А ако се почувствувам негодна за работа, ще си тегля куршума.* Д. Димов, Тютюн. *Доизкажи се докрай, де. Ей, Сибирец, внимавай, сложа ли и тебе в общия кюп, ще си тегля куршума. Кажи ми защо го няма старото другарство?* Н. Каралиева, Синята метличина.

ТЕГЛЯ <СИ> ПОСЛЕДСТВИЯТА *от (на) нещо. Книж.* Примирявам се с положение, което е резултат от мои действия или постъпки. *Той разбра, че с участието си в събранието на Великден беше нарушил здраво закона. . . и сега тук не му оставаше друго, освен да тегли последствията.* Кр. Велков, Село Борово. *Ти излезе прав. Памукът нищо не стана и похабихме сто декара земя. . . Но за тая работа друг път ще приказваме. Ще си теглим последствията и толкоз. С право ще ни критикуват другарите.* Ив. Петров, Нонкината любов.

ТЕГЛЯ УШИТЕ *на някого.* Карам се на някого, мъмря го строго, или наказвам някого заради допуснати от него грешки.
Още: **Опъвам (дърпам) ушите.**

ТЕГЛЯ ХАРЧА. *Простореч.* Вж. Тегля разноските.

ТЕГЛЯ <ЧЕРГАТА> КЪМ СЕБЕ СИ. Стремя се да уредя нещата както на мене ми е угодно, както е в мой интерес (обикн. в нещо общо — работа, дейност). — *Ти пак теглиш чергата към себе си, Гроздане. Цялото царство е пламнало, а ти Овеч, та Овеч. Ще изпратим царската войска там, че да оголим престолния град!* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Че всеки чергата към него тегли — / да, вярно е, но бива ли така?* Н. Марангозов, От Ялово до Воронеж.
Още: **Дърпам <чергата> към себе си.**

ТЕГЛЯ ЧЕРТА *на нещо.* Ликвидирам с нещо. *И така, нашите приятели теглиха черта на миналото. Браво! Значи, всичко от миналото е предадено вече на забвение.* Ал. Константинов, Разни хора, разни идеали.

ТЕГНЕ МИ НА ДУШАТА. Измъчва ме, безпокои ме, подтиска ме нещо; измъчвам се от нещо. — *Какво думаш, Кума Лисо!. . . За светица ли се готвиш? — Позна, Петльо. За светица. Ала голям грях си имам. Той ми тегне на душата.* Ран Босилек, Весели приказки. *Ала мъка, болест черна, / тегнела му на душата. / Водил е дружина верна / млад войвода през гората.* Н. В. Ракитин, Водил е дружина.
Още: **Тегне ми на сърцето. Тежи ми на душата.**

ТЕГНЕ МИ НА СЪРЦЕТО. Измъчва ме, безпокои ме, подтиска ме нещо; измъчвам се от нещо.
Още: **Тегне ми на душата. Тежи ми на сърцето. Лежи ми на сърце<то>** /в 1 знач./.

ТЕГНЕ МИ СЪРЦЕ<ТО>. 1. *Към (за) нещо или някъде.* Изпитвам силно желание за нещо, влечение към нещо. *Там тегне сърцето на Шандора — защо? — и сам той не знай.* П. П. Славейков, Чужди литератури. *Що ми йе сърце тегнало / баш арамия да бидам!* Народна песен.
2. *Към някого.* Изпитвам любов към някого, обичам някого.
Още: **Тегли ми сърце<то>.**

ТЕЖА НА ГЪРБА *на някого.* Живея със средствата на някого, без сам да работя. *Брат ми . . . ако не помагаше на баща ми друго нещо, изкарваше си поне хляба сам и не тежеше на баща ми на гърба.* П. Р. Славейков, Из незавършената автобиография.
Още: **Лежа на (върху) гърба** /в 1 знач./.

ТЕЖА НА МЯСТОТО СИ. Имам значение и положителните ми страни личат и могат да се оценят само в областта, в която съм специалист, в която се проявявам. — *Вие недейте забелязва на жената . . . И тя е като всяка фуста. Мъжът си е мъж и си тежи на мястото, а жената трябва да слуша и да си мирува.* Б. Обретенов, Сноп.

От погов. Всеки камък на мястото си тежи. Добрият камък на мястото си тежи.

ТЕЖА НА ХЛЯБА *някому.* Създавам затруднения на някого, понеже ме издържа, храни. *Тя влезе подире им — искаше да разговори братанеца си, първи ден е било горкото всред*

чужди хора . . . „Дано не помисли, че сме го натирили да не ни тежи на хляба“ — викаше си. В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ТЕЖАТ МИ КЛЕПАЧИТЕ и *по-рядко* **ТЕЖАТ КЛЕПАЧИ.** Спи ми се. *Тежат клепачи, сякаш е нощe.* К. Христов, Чеда на Балкана. *Напоследък съм толкова изморена, че щом седна вечер пред телевизора и почват да ми тежат клепачите.*

ТЕЖИ МИ ГЛАВАТА. Не се чувствувам добре, не съм бодър. *Алекси се събуди в лошо настроение, главата му тежеше, сякаш беше препил.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Главата му тежеше от безсънната нощ, по гърба му лазеха студени тръпки.* Св. Минков, Сламеният фелдфебел. *Майката излезе и спря за миг пред вратата, чудеше се по коя улица да се спусне. Главата й тежеше, мислите й се объркваха.* М. Грубешлиева, Пред прага.

ТЕЖИ МИ ДУМАТА и *по-рядко* **МОЯТА ДУМА ТЕЖИ.** Вслушват се в мнението, в съветите ми, изпълнява се това, за което се застъпвам; имам влияние, авторитет. *Тодор беше окръжен първенец на лека машина, имаше награда радио„Орион“, думата му тежеше.* С. Северняк, От нашия кореспондент. *Думата му тежеше пред бедните и гладните негови съмахленци: заедно те бяха един глас, една вяра, една помисъл.* В. Полянов, Белият вятър в планината. *Без да бъде строг към тях, той ги държеше здраво в ръцете си, думата му тежеше в къщи.* Г. Караславов, Обикновени хора.
Още: **Минава ми (чува ми се, слуша ми се) думата. Хваща ми се думата.** *Диал.*

ТЕЖИ МИ НА ДУШАТА. Измъчва ме, безпокои ме, подтиска ме нещо; измъчвам се от нещо. *Знаеш ли, че Павлина, . . ., Николачко изгубиха толкоз пари? Аз ги въвлякох, аз станах причина и това тъй ми тежи на душата!* Й. Йовков, Обикновен човек. — *Чадо — рече той . . . — имаш ли нещо да кажеш, нещо да ти тежи на душата, да се изповядаш от сърце?* Г. Караславов, Танго. — *Честита съм, Момчиле, честита съм с тебе и затова те мисля, когато ти тежи нещо на душата — изрече с треперлив глас болярката.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Слави я разпитваше, молеше я да му каже какво й тежи на душата, но тя смънкваше и започваше да говори за друго.* Д. Немиров, Дело № 9.
Още: **Тежи ми на сърцето. Тегне ми на душата.**

ТЕЖИ МИ НА ЕЗИКА. Изпитвам силно желание да кажа нещо, но съзнателно го премълчавам. — *Ти, даскале, подлъга наша Ружа. Аз съм й като майка. Виждаше се, че тия думи отдавна са тежали на езика й.* Д. Талев, Илинден.
Още: **Виси ми на езика** / във 2 знач./. **На езика ми е** / във 2 знач./.

ТЕЖИ МИ НА СЪРЦЕТО. Измъчвам се от нещо, безпокоя се, тревожа се от нещо. —*Никой не ме е наскърбил. — Тогава, защо плачеш? Да не ти тежи на сърцето?* К. Петканов, Вълнолом. *И ний в село си имаме баба Яна врачката. . . В нашето село никой я не тачи, само другоселки идват при нея, тях лекува и на тях познава какво им тежи на сърцето.* Чудомир, Светецът. *Защо Калофер цял ден седи на белия камък и все към Сопот гледа? Какъв кахър тежи на сърцето му?* М. Марчевски, Калофер войвода.
Още: **Тежи ми на душата. Лежи ми на сърце<то>** / в 1 знач. / . **Тегне ми на сърцето.**

ТЕЖИ НА ГЪРБА МИ и **ТЕЖИ НА МОЯ ГРЪБ.** Длъжен съм да се грижа за нещо, да се занимавам с нещо, да направя нещо. — *Ти знаеш ли на кого пееш? Да са ти казвали нещо за мене? Тоз манастир на моя гръб тежи. — Славе, насечи дърва на дръвника! Славчо, наклади огъня!* А. Каралийчев, Птичка от глина.
Още: **Лежи на гърба ми.**

ТЕЖКА АРТИЛЕРИЯ[1]. Лица, поставени по-високо служебно в дадена среда; началства. — *Защо да се изказвам и аз за труда й, когато имаше толкова тежка артилерия — академици, професори.*

ТЕЖКА АРТИЛЕРИЯ[2]. Муден, мъчноподвижен човек. *Ти каквато си тежка артилерия, кой знае кога ще се наканиш да дойдеш у нас.*

ТЕЖКА ГЕМИЯ. 1. Човек, който извършва всичко мудно, бавно, който трудно взема решение, мъчно предприема нещо и забавя всичко; муден, бавен човек. *Още от вратата размахвам двата билета. Маргаритка увисва на шията ми. — Ей това се казва баща! — вика тя. — А пък аз бях загубила надежда. Щях вече да моля баба, а ти знаеш каква тежка гемия е тя.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз.
2. *Ирон.* Важен човек.

ТЕЖКА МИ Е РЪКАТА и **МОЯТА РЪКА Е ТЕЖКА.** 1. Бия много силно, много болезнено. *Не бий детето, твоята ръка е много тежка.*
2. Не ми спори работата, не ми се удава лесно; нямам успех, сполука. *Ръката му е тежка, каквото и да хване, не прокопсва.* Н. Геров, Речник на блъгарский язик.
Още: **Имам тежка ръка.**

ТЕЖКА РАБОТА. *Диал.* Човек, който извършва всичко мудно, бавно, който трудно взема решение, мъчно предприема нещо и забавя всичко.

ТЕЖКО И ГОРКО НА ГЪРНЕТО. *Диал.* Възклицание, с което се изразява състрадание към слабия, беззащитния и немощния.

ТЕЖЪК МИ Е КАНТАРА. *Диал.* Скъперник съм, свиди ми се, когато давам нещо.

ТЕЖЪК СЛУЧАЙ. Възклицание за изразяване недоволство от нещо, което е трудно или неприятно.

ТЕКА <КАТО> ПО МЕД И МАСЛО. За нещо — ставам, извършвам се без пречки или затруднения, лесно и много добре. *С баба си тя се държи трогателно и нежно. Дори и мене престава да ме гледа с упрек. Всичко тече по мед и масло.* Н. Стефанова, Откриване на света.
Още: **Вървя <като> по мед и масло.**

ТЕКА ПО ВОДА. За нещо — ставам, извършвам се бързо и лесно, без пречки и затруднения. — *Ти както я разправяш, Леонид Авдеич — като че ли е приказка. . . — То се знае, всичко не е текло по вода — измърмори той виновно.* П. Вежинов, Втора рота.

ТЕКАТ МИ ПАРИТЕ ИЗ КРАЧОЛИТЕ. Много съм богат, имам много пари. — *Тези пък какви ли ще са? — . . . — Арнаути. . .? От месец повече живеят в хана. . . От заран до вечер кръстят ръце, а парите им текат из крачолите.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. — *Опитай. Кажи му* [на господаря] *например, че имаш нужда от гумени ботуши и пелерина. — Ще му кажа — ядосано извика старецът — и само да видиш, че ще ги получа. Макар да е сам затруднен и дип парите да не текат от крачолите му.* Вл. Полянов, По пътя.

ТЕЛЕ ОТИШЪЛ, ВОЛ СЕ ВЪРНАЛ. *Диал. Ирон.* За човек, който никак не се е променил, нищо не е научил, останал си е същият глупак.

ТЕЛЕ СЕ РОДИЛ, ВОЛ УМРЯЛ. *Диал. Ирон.* За човек, който никак не се е променил, нищо не е научил, останал си е същият глупак. *Искал — казваше — да му покаже какво е свят и хора; не искал — казваше —син му да се е родил теле и да умре вол, да си мисли, че земята свършва на Дунава и че по нея няма по-учен човек от врачанския владика.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ТЕЛОМ И ДУХОМ. *Книж.* Всецяло, напълно. *Изведнъж той* [архимандритът] *отвори зениците си, съвсем побелели и влажни, и сякаш духом и телом се предаваше на чорбаджията.* Д. Талев, Железният светилник.

ТЕ МУ ОЧИТЕ. Нека каже, нека потвърди (казва се на някого, който знае, че това, за което става дума, е вярно, защото е станало в негово присъствие, чул го е или го е видял). —*Аз му дадох вчера пари да си купи учебници, но той ги похарчил и не купил. И Иван знае, че е така, и той беше там, те му очите — дадох ли му пари?*
Още: **Ето му очите.**

ТЕ, МЪЖО, ВРЕТЕНО. *Диал. Подигр.* За мързелива жена, която си дава вид, че работи.

От народната приказка за една жена, която спущала и вадела все едно и също вретено, и то в капа за да се покаже, че е работна. (П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи, с. 159).

ТЕПЪРВА БАБА НА (ЗА) ДЪРВА. *Диал. Ирон.* Употребява се, за да се подчертае, че вече е неуместно и смешно да се направи нещо.

ТЕ ТИ (ТУЙ-ТО) БУЛКА СПАСОВДЕН. Възклицание за изразяване на неприятна изненада от нещо неочаквано. *Тръгна чичо Дяко от село Жабовряк из панаира конче да*

продава. . . Щом го зърнаха отдалече търговците, прехапаха си мустаците и се струпаха около му като мухи на петмезена тава . . . Един дебел, с кордон през шията, пипна чича Дяка за ръката, сгъстиха я, свиха го на тясно, омотаха го, и дорде туй-онуй, грабнаха му повода от ръцете, наброиха му пет хилядарки и. . . туй-то булка Спасоведен! Чудомир, Компетентът.

ТЕ ТИ, КУМЕ, КУМСТВОТО. Употребява се, когато се разделят стари дългогодишни приятели, когато се развали стара дружба.

ТЕТРЯ КАТО КРЕЧЕТАЛО. *Диал. Неодобр.* Прекалено много, непрекъснато говоря, и то обикн. празни приказки.

ТЕЧЕ МИ ИЗ (ОТ) КРАЧОЛИТЕ. *Понякога ирон.* Имам големи доходи, печалби; много съм имотен, богат.
Още: **Тече ми из ръкавите.**

ТЕЧЕ МИ ИЗ РЪКАВИТЕ. *Понякога ирон.* Имам големи доходи, печалби; много съм имотен, богат. — *Искали сте да си оправите сметката с Конаре, тъй ли? — Ами ако излезе крива тази сметка? Ако не се върнете от туй Конаре, където на хората течало из ръкавите?* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Тая нощ щем си оправи сметките с Конаре! Нека видим вярно ли е, че блажите и в петък — нали днес е петък. Зать, думат, на вас из ръкавите ви течало, нямало къде вас глад, а?* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
Още: **Тече ми из (от) крачолите. Тече ми като из ръкав .**

ТЕЧЕ МИ КАТО ИЗ ВЕДРО. Имам много големи доходи, печалби; много съм богат. — *Нареди си човекът добре работата и сега, ето нà, тече му като из ведро.* Т. Г. Влайков, В село.

ТЕЧЕ МИ КАТО ИЗ РЪКАВ. Имам големи доходи, печалби; много съм имотен, богат. *И всичко у дедо Дичови пълно, всичко берекетлия, нà, тече им като из ръкав.* Мих. Георгиев, Рада.
Още: **Тече ми из ръкавите.**

ТИ БАЩА, ТИ МАЙКА. Употребява се при настоятелна молба към някого за помощ или подкрепа. *Нощес се домъкнах в града с една кола дърва, хванаха ме горските още до казармата, взеха ми дървата и ме накараха да ги стоваря в лесничейството. Сега, ти баща, ти майка, например, ама спаси ме и ми освободи дръвцата.* Чудомир, Консул на Голо Бърдо. — *Ванка, ти баща, ти майка! Помогни ми! Ина изчезна.* Р. Иларионов, Любов от пръв поглед. *Бирниците дошли. . ., паднали на колене и се замолили: — Аман, царю, ти баща, ти майка, недей ни погубва. Не сме крали много.* А. Каралийчев, Спомени.

ТИ ГО КАРАШ В ПЪТЯ, ТО ВЪРВИ В ТРЪНЕТО. За неразбран, вироглав човек.

ТИ ГО КАРАШ ПО ЧАИРЯ, ТО БЯГА ПО БАИРА. За неразбран, вироглав човек.

ТИ ГО КРЪЩАВАШ, ТО ПЪРДИ. *Диал. Вулг.* За човек, който не може да оцени добрините, които му правят, и отвръща с дръзко, невъзпитано държане.

ТИ ДЕТО ОТИВАШ, АЗ ОТТАМ ИДА. Вж. Ти дето отиваш, аз оттам се връщам.

ТИ ДЕТО ОТИВАШ, АЗ ОТТАМ СЕ ВРЪЩАМ. По-възрастен и по-опитен съм от тебе и вече съм изпитал това, което тебе ти предстои или те блазни.
Още: **Ти дето отиваш, аз оттам ида. Когато ти отиваше, аз се връщах.**

ТИКАМ (ТИКВАМ/ТИКНА) В МУТРАТА *на някого нещо. Грубо.* Съвсем отблизо показвам на някого нещо (обикн. някакъв документ) като доказателство за правотата, истинността на нещо. *Ако случайно са ме проследили, ще им тикна в мутрите медицинското.* Д. Ангелов, На живот и смърт.
Още: **Тикам (тиквам / тикна) в (под) носа** / в 1 знач./.

ТИКАМ В (ПОД) НОСА *на някого нещо.* **1.** Съвсем отблизо показвам на някого нещо (обикн. някакъв документ) като доказателство за правотата, истинността на нещо.

2. Казвам на някого някакъв факт, с който му доказвам, че не е прав.
3. Настойчиво и досадно непрекъснато напомням на някого за нещо или за някого. — *За организацията на работата по сеитбата ще отговаряш наравно с агронома! И повече от него! — Правя каквото мога! — изръмжа Илия. — Пък и не е до отговорностите. Вие отговорностите не ми ги тикайте под носа!* А. Гуляшки, МТ станция. — *Стига сте ни тикали под носа вашия Христос!* К. Петканов, Вълнолом.
4. Натяквам на някого за нещо.
Още: **Въвирам (завирам, навирам) в носа. Тикам в мутрата** / към 1 знач./. *Грубо.* **Тикам в очите** / към 3 и 4 знач./.

ТИКАМ В ОЧИТЕ *на някого нещо.* **1.** Настойчиво и досадно непрекъснато напомням на някого за нещо или за някого.
2. Натяквам на някого за нещо.
Още: **Въвирам (навирам) в очите** / в 3 и 4 знач./. **Набивам в очите. Бода в очите** /в 3 знач. към 2 знач./. **Увирам в очите.** *Диал.* **Тикам в носа** / в 3 и 4 знач./.

ТИКАМ СЕ ПОД НОСА *на някого.* Натрапвам се на вниманието на някого; преча. — *А тия виждаш ли? И по-далеко са, няма да ни се тикат под носа и повече ще дадат. Затова ще ги заведа при Момчила.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

ТИКАМ СИ ГАГАТА *някъде.* Меся се там, където не трябва, нито е желано, или проявявам някакъв неоправдан, ненужен интерес към нещо.
Още: **Тикам си носа. Бутам си (бъркам си, въвирам си, завирам си, вра си, навирам си, муша си, мушкам си, пъхам си, увирам си) гагата.**

ТИКАМ СИ НОСА *някъде.* Меся се там, където не трябва, нито е желано или проявявам някакъв неоправдан, ненужен интерес към нещо. *Обикалям цялата къща и си тикам носа навсякъде.* В. Бончева, Анчето пише. *Лесно е всичко за мамина Зорка. / В бързи ракети си тика носа.* Цв. Ангелов, Наши познайници.
Още: **Тикам си гагата. Бутам си (бъркам си, въвирам си, завирам си, вра си, навирам, си, муша си, мушкам си, пъхам си, увирам си) носа.**

ТИКВАМ / ТИКНА В (ПОД) НОСА *на някого нещо.* **1.** Съвсем отблизо показвам на някого нещо (обикн. някакъв документ) като доказателство за правотата, истинността на нещо.
2. Казвам на някого някакъв факт, с който му доказвам, че не е прав.
Още: **Тикам в (под) носа** / в 1 и 2 знач./. **Тиквам / тикна в мутрата** / към 1 знач./.*Грубо.* **Въвирам / въвра (завирам / завра, навирам / навра) в носа** / в 1 и 2 знач./. **Въвирам / въвра (завирам / завра, навирам / навра) под носа** / към 1 знач./.

ТИКВАМ СИ / ТИКНА СИ ГАГАТА *някъде.* Намесвам се там, където не трябва, нито е желано или проявявам някакъв неоправдан, ненужен интерес към нещо. *Не можа да удържи да не си тикне гагата и в работите на един свой далечен роднина.*
Още: **Тиквам си / тикна си носа. Бутвам си / бутна си (мушвам си / мушна си, пъхвам си / пъхна си, въвирам си / въвра си, завирам си / завра си, навирам си / навра си, увирам си / увра си) гагата.**

ТИКВАМ СИ / ТИКНА СИ НОСА *някъде.* Намесвам се там, където не трябва, нито е желано, или проявявам някакъв неоправдан, ненужен интерес към нещо. *Пак ли си тикна носа в чуждите работи?*
Още: **Тиквам си / тикна си гагата. Бутвам си / бутна си (мушвам си / мушна си, пъхвам си / пъхна си, въвирам си / въвра си, завирам си / завра си, навирам си / навра си, увирам си / увра си) носа.**

ТИКВА С ЛОЙ. *Диал. Шег.* Ти (при отговор на въпрос „кой?“).

ТИКВАТА МИ Е ЗЕЛЕНА. *Диал.* Глупав съм.

ТИКВЕН МИ Е ГРОША. *Диал.* Не съм добре материално. *Харен ти е сборът, ало тиквен ти е грошът.* Н. Геров, Речник на блъгарский язик.
Още: **От тиква ми е гроша.** *Диал.*

ТИКВИ И БЪРДОКВИ. *Диал.* Глупави, безсмислени приказки.

ти (той) КЪДЕ БЕШЕ. Защо ти (той) не се намеси, защо не попречи за извършването на нещо, защо стоя безучастно? *От няколко дена сестра ми се готви да сключи граждански брак. Но нали трябва за това и мама да знае... А резултатът от всичко това беше моето отзоваване на село, за да давам отговор аз, а не тя. ... Мама ме причаква на прага... — Ама ти къде беше бре, защо не си отваря очите, ти си най-големият.* Д. Бегунов, Мъките на най-големия.

ТИ ЛИ СИ НАЙ-УМНИЯ НА БАЩА СИ <И НА МАЙКА СИ>. *Ирон.* Употребява се като реплика за изразяване на несъгласие с някого, който е направил неприемливо за другия предложение или е изказал несъстоятелно мнение. — *От боядисаните 20 яйца 10 са за мене? — Ти ли си най-умния на баща си?*

ТИЛОВ ГЕРОЙ. *Ирон.* Човек, който не участвува в бой във време на война и заема служба, чрез която си запазва живота и се облагодетелствува. *Хора, които имаха по няколко рани на гърдите си, се изхвърляха на улицата ... Благоденствуваха тиловите герои, предателите, ония, които бяха готови да обърнат оръжието срещу своя народ.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Старшият погледна косо, но всички разбраха, че само важност си дава. — Познаваме ги такива тилови герои от войната.* Г. Караславов, Селски истории. *Той се ядоса,..., че не отиде да иска обяснение от началника. Тези тилови герои разбират само от силата.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов.

ТИХА ВОДА. Човек, който се представя като кротък, смирен, а в същност се прикрива и може да напакости; прикрит, потаен човек. *Смятам да се пазя от този тип. Такива тихи води като него понякога крият камък в пазвата си.* П. Незнакомов, Бяло и черно. — *Ами с болярите как да я караме? — За тях мислех, като ви говорех така. С болярите ще бъдете сега тиха вода ... — Няма ли да дойде и техният ред, Бърдоква? Все така ли ще превиваме врат?* Ст. Загорчинов, Ивайло.

ТИХ ВЪГЛЕН. Потаен, скрит, но опасен човек.
Още: **Покрит въглен.**

ТИХ КАТО КУКУВИЦА. *Диал. Ирон.* Който често вдига шум, много шумен.
Още: **По-тих от кукувица.** *Диал. Ирон.*

ТИЧАЙ, БОЖЕ, ДА ВИДИШ. *Диал.* Като възклицание за изразяване на изненада, учудване от нещо изключително, обикн. лошо, нередно.

ТИЧАМ ПРЕЗ ПРОСОТО. *Диал.* Върша нередности, постъпвам безотговорно, като не спазвам ред, приличие или законност.
Още: **Вървя (карам) през просото.**

ТИЧАМ С ЛОПАТА НА ПОЖАР. *Диал. Подигр.* Върша нещо безсмислено, глупаво.

ТЛЪСТ КОКАЛ. *Неодобр.* Добре платена служба или власт, която носи големи материални облаги. *Какъв тлъст кокал ти обеща правителството, даскале?* Ив. Вазов, Нова земя. — *Щом вземем ние властта, в страната ще настъпи граждански мир и ред, ще бъде възстановена пълна законност... — Е-е-е ... — Колко пъти сме го чували! Законност, народ, народни идеали. Всичко е зарад кожуха на селяка, за тлъстия кокал.* Д. Талев, Преспанските камбани.
Още: **Тлъсто кокалче.** *Неодобр.*

ТЛЪСТО КОКАЛЧЕ. *Неодобр.* Вж. Тлъст кокал.

ТОВА БАБА ЗНАЕ, ТОВА СИ И БАЕ. За човек, който върши нещо както е свикнал, както може, както умее.
Още: **Така баба знае, така бае. Тъй знае баба, тъй бае. Толкова баба знае, толкова бае. Колко знае баба, толкова и бае.** *Диал.* **Едно си баба знае, едно си бае.** *Диал.* **Така знае дядо да бае.** *Диал.*

ТОВА, ДЕТО ГО НЯМА, И ЦАРЯ НЕ ГО ЯДЕ. Казва се като израз на примирение в случаи, когато нещо не може да се намери, няма от него и нищо не може да се направи. *Платът за роклята не стига, какво да се прави: това, дето го няма, и царят не го яде.*

ТОВА (ТАМ) Е БЕЛЯТА В ТОРБАТА. Употребява се, когато някому се случи някаква неприятност, когато го заловят, че върши нещо нередно.

От приказката за циганина, който крадял лук и, заловен от стопанина на градината, се оправдавал, че се държи за лука, за да не го отнесе вятърът, който го е хвърлил в градината, а на въпроса защо има лук в торбата, циганинът отговорил: „Това е белята в торбата". (П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи, с. 166—167).

ТОВА МИ <ГО> КУЧКА И ОТВЛЯКЛА. *Диал.* Вж. Това (туй) ми кучка и отнела. *Ха, за него* [бея] *да не ви е грижа. Нали бай Дамянчо Григорът беше при него? . . . — Аз нарочно го поканих и турих при бея, който обича масалите. Не се грижете, това ти го кучка и отвлякла — забележи Николай Недкович.* Ив. Вазов, Под игото.

ТОВА МИ Е ЕКСИК. Като възклицание за изразяване на възмущение, когато някой трябва да извърши или се е заел да извърши нещо излишно или нередно. *Рекох да си струпам и аз една колиба. Сега, . . . , с един захмет барем и мойта беля да откарам. . . — Само това беше му ексик! — думаше учител Трайков, кипнал от негодувание. — Тая негова къща сигурно ще изяде и училището.* Т. Г. Влайков, В село.

ТОВА (ТУЙ) МИ Е КУСУРА. Като възклицание за изразяване на възмущение, когато от някого се иска да извърши нещо ненужно, излишно, безсмислено, което той съвсем не е съгласен да направи. *Ако някога, . . , се появеше насреща му командирът, Гилзата правеше идеален кръгоммарш и отцепваше в съвсем противоположна посока. . . Заповяда му да занесе някакво писмо на командира, който живееше в казармените постройки. — Само това ми беше кусурът! — опъна се Гилзата.* Хр. Пелитев, Хапят ли охлювите. — *Да я ожениm ли за Чохадаровия? . . . — Ами за Янакя? . . . — Я ме остави! — се сопна жена му. — Туй ми беше сега кусура. Зер тебе ще чака Панайотка да ѝ намериш мъж.* Д. Немиров, Братя.

ТОВА (ТУЙ) МИ КУЧКА ЗАВЛЕЧЕ. *Диал.* Вж. Това (туй) ми кучка и отнела. *Ще дойде при тебе за един сгън, ако нямаш да му секнеш начаса, ще ти тегли кобура в гърдите и — туй ни кучка завлече.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.

ТОВА (ТУЙ) МИ КУЧКА И ОТНЕЛА. *Диал.* Не мога да търся отговорност за причинена ми щета, загуба. *А това — че ни е правил добро, че ни е учил на акъл, . . . , няма хич и да го чуят. Ще го претрепят — а после — туй ти кучка и отнела!* Хр. Ясенов, Подуянският принц Хамлет се намесва във вътрешните работи на Русия.
Още: **Това (туй) ми кучка завлече.** *Диал.* **Това ми <го> кучка и отвлякла.** *Диал.*

ТОВА НЕ Е ЛАНДЖОВА БАХЧА. *Диал.* Казва се като укор към някого, който иска много да яде.

ТОВА-ОНОВА и **ТУЙ-ОНУЙ.** 1. Различни предмети, различни вещи, неща. — *Разполагай се! Можеш да се измиеш. Ще намериш всичко сам, а аз през това време ще отскоча по магазините. Трябва да се купи това-онова.* Л. Дилов, Почивката на Боян Дарев. *Новодошлият подсвирна с уста: — А нима идват изобщо тук хора? — Как да не идват, идват си хората! Амчи нали трябва да си пазаруват това-онова!* Н. Широв-Тарас, Смешно и горчиво. *Там ще живее и лете, и зиме, а в К . . . ще отива нарядко — да види майка си и да купи туй-онуй.* Ем. Станев, Иван Кондарев.
2. Различни, неопределени неща (думи, действия, постъпки). *Говорят за нашия сегашен председател това-онова, като че ли е кой знае какъв. Ами че той е такъв добряк и на всекиго услугва — това не се вижда и за това мълчат.* Б. Обретенов, Сноп. *Змай искаше на другата нощ да се промъкне в подкопа на ромеите. Би тръгнал още тая нощ, ала вече беше късно да се види и нареди това-онова.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Сега Вишан трябваше да му разправи това-онова, тъй че да не го ядоса, а после щеше да дойде редът на Мандалей Жабата.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Приседнах между бойците, поговорихме за туй-онуй.* П. Вежинов, Нашата сила. *Като заговорихме за туй-онуй, да ти кажа всичко, що съм вършил, откак не сме се с тебе виждали.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

ТОЛКОВА БАБА ЗНАЕ, ТОЛКОВА БАЕ. Вж. Това баба знае, това си и бае. *Голяма работа. И едното стъкло, и другото — стъкло. Толкова му разбрал, толкова направил. . . Толкова баба знае — толкова бае — уж тихичко подметна Тинчо по стар навик, но всички се разсмяха.* П. Проданов, Седмокласници.

ТОЛКОВА МИ Е. Съвсем малко е нужно, за да бъда унищожен, да се разваля или да загина. *Толкова му е на човека — заключи един възстар селянин, погледна пресния гроб и на-*

хлузи калпака си. Г. Караславов, Татул. *Букът е слабо дърво . . . и мек е, и лек е, и гние като слама. Един дъжд и толкова му е.* Г. Караславов, Сега му е времето.

ТОПИ МИ СЕ СЪРЦЕТО. 1.Изпитвам сладостно и мъчително чувство, нега, разнежвам се от нещо. *Ах, сърцето ми се топи, като я слушам* [песента]. А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Аз знаех една песен. Трябва да е било много отдавна, . . . , защото не помня вече нито мелодията, нито думите. Сърцето ми се топи от спомена и копнее да долови и да се изпълни отново с тая сладка пролетна мелодия.* Елин Пелин, Черни рози. *И като чуваха хората да казват; „Ето, гледайте родителите на Ян Бибиян . . ." — сърцата на бедните старци се топяха от блаженство.* Елин Пелин, Ян Бибиян на луната.
2. Копнея, милея за някого, влюбен съм в някого. *Този път девойките бяха обрали всичкото цвете от градинките да накичат момците, за които сърцата им се топяха през цялото лято.* А. Каралийчев, Строители на републиката.
3. Изпитвам голяма скръб; страдам, измъчвам се. *Знаеш ли ти, Яно, че аз се измъчвам тук, в това диво село . . . Нà, като гледам там — хе ония на кръа, че работят, сърцето ми се топи. Искам аз да работя, но той е причината тук да глупея и село да зарежа.* Ц. Церковски, Баща.
Още: **Къса ми се сърцето** / към 3 знач./. **Кине ми се сърцето** / към 3 знач./. *Диал.*

ТОПЛИ МИ СА ДЖОБОВЕТЕ. Имам пари, богат съм. *Добре се гледа момчето, казва, трябва да му са топли джобовете.* Т. Г. Влайков, Леля Гена.

ТОПЛО МЕСТЕНЦЕ. Вж. Топло място. *Полицейският началник мисли ли за държавата и за топлото местенце, което заема в държавния апарат?* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда".

ТОПЛО МИ Е КАТО ЛЕД В СТОМНА. *Диал. Ирон.* Много ми е студено; измръзвам.
Още: **Сгрявам се (стоплям се) като лед в стомна.** *Диал. Ирон.*

ТОПЛО МЯСТО. Сигурна и добра служба. *Много обещават, докато шефовете на буржоазните партии заемат топлите места, а сетне забравят обещанията си.* П. Велков, Стълба до небето. *Малко момче още отишел в Румъния и си намерил топло място при някого си чокоина, който бил добър.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.
Още: **Топло местенце.**

ТОПЛЯ ПЕПЕЛА. *Диал. Шег.* Стоя край огнището.

ТОП НЕ МЕ РАЗБИВА. Намирам се в много сигурно положение; напълно неуязвим съм. *Някои криминални казваха: — Докато са политическите тука, топ не ни разбива. Англичаните знаят и няма да ни бомбардират.* Ем. Манов, Пленено ято. *А Дико Панчин вдигна пръст и заекна: — Аа, щом сме при началството, топ ни не разбива.* Кр. Григоров, Раздолчани.
Още: **Топ не може <да> ме разби<е>. С топ не можеш <да> ме разби<еш>.**

ТОП НЕ МОЖЕ <ДА> МЕ РАЗБИ<Е>. Вж. Топ не ме разбива. *С другарите Милан Тенев, Бруно . . ., Емил Турчето и някои други сме една здрава група сред криминалните, че топ не може да ни разбие.* К. Митев, През бури.

ТОПЧЕТО ПУКНА. *Шег.* Стана, осъществи се (обикн. за нещо, което се чака много дълго време).

Свързано е вероятно с романа на Ив. Вазов „Под игото", със съобщението, направено от Боримечката: „ — Хора бре! Да знаете, че ще пукне топчето . . . та да не се плашат жените и дечурлигата".

ТОПЯ СЕ В КОЖАТА СИ. Страдам, измъчвам се, ядосвам се мълчаливо, в себе си, без да давам външен израз на чувствата си. *„Нашите щъркели това, нашите щъркели онова. . ." И добавя: — А от вас избягаха, видя ли? Не искат да живеят у вас! Нà, нà, нà! . . . Какво ще му отговориш? Топиш се в кожата си, както казва татко, и мълчиш.* Ив. Петров, Леля се годява.

ТОПЯ СЕ В УСТАТА. За храна, ястие и под. — много съм вкусен, имам много приятен вкус. *Болград, мой байно, прави такава пастърма, която се топи в устата ти като овчо масло.* Л. Каравелов, Маминото детенце.

ТОПЯ СЕ КАТО СВЕЩ. Отслабвам все повече и повече от някаква мъка, болест. *Майка му слабееше ден в ден, топеше се като свещ, можеше да си угасне, без да се усетят.* Г. Кара-

славов, Татул. *Не мога да я гледам, Петко, като свещ да се топи пред очите ми.* П. Ю. Тодоров, Първите.

ТОПЯ СЪРЦЕТО *на някого.* Вълнувам, разнежвам, разчувствувам някого. *Тя се кискаше със своя чист, весел, звънлив смях, който топеше сърцето ми.* Г. Райчев, Незнайният. *И добрината на снахите му, и тяхната радост, . . ., топяха сърцето му, и той забравяше в душата си обидното минало.* Елин Пелин, Гераците.

ТОРБА И СТАП МИ ОСТАНА ОТ СЕРМИЯТА. *Диал.* Изгубих всичко и съм принуден да тръгна да прося.

ТОРБА КОКАЛИ. Изключително слаб, сух, мършав.

ТОРБА ОТИШЪЛ, ТОРБА СИ ДОШЪЛ. *Диал. Ирон.* За човек, който никак не се е променил, който е останал същият глупак.

ТОЧА ЗЪБИ и **ТОЧА СИ ЗЪБИТЕ.** *Самост. и* за *нещо или някого.* **1.** Готвя се, очаквам да ям нещо, обикн. такова, което много обичам.
2. Надявам се, очаквам да получа нещо или да се сдобия с нещо, за което имам голямо желание. — *Кой ще пожъне моя дял? . . . Гурко се опря на вилата. — Ти, батьовата, нямаш дял. Недей си точи зъбите, защото няма да ядеш хляб от нивата на Мързяновия дол.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *На другия ден Каменов получи вече приказа за назначение на многожеланата длъжност, за която от толкоз време точеше зъби.* Т. Г. Влайков, Каменов. *Аз за момичето, дето приказвам — друго нещо, чиста работа, самоковска! . . . — Разбрах, Гино: но за нея други точат зъби.* Ив. Вазов, Нова земя. *Чакаха новия кабинет. И гадаеха. Едни си точеха зъбите за служби и за плячкаджилък, други се надяваха, че едно земеделско правителство ще задоволи исканията на лошо платените чиновници.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ТОЧА ЗЪБИ ЗА ПЕЧЕНИ ПРАСЕТА (ПЕЧЕНО ПРАСЕ) и **ТОЧА СИ ЗЪБИТЕ ЗА ПЕЧЕНИ ПРАСЕТА (ПЕЧЕНО ПРАСЕ).** *Диал.* **1.** Чакам да ям наготово. — *Аз не казвам, че ние не трябва да защищаваме своите общи интереси; но не желая да ги защищавам аз и ти, а няколко милиона двоекраки животни да чекат наготово и да точат зъбите си за печено прасе.* Л. Каравелов, Богатият сиромах.
2. Иска ми се да стана селски чорбаджия.

ТОЧА ЛИГИ. 1. Силно желая да ям, да изям нещо.
2. Силно желая да имам нещо, да получа нещо.
Още: **Лигите ми текат.**

ТОЧА МЕЧ и **ТОЧА СИ МЕЧА.** Вж. Точа си ножа.

ТОЧА НОЖА ЗАД ГЪРБА *на някого.* Замислям да напакостя, да навредя на някого или да унищожа някого по подъл начин. *Ах, колко ужасно е това! Да се усмихваш на другаря си, а зад гърба му да точиш ножа, с който ще го поразиш.* М. Марчевски, Тайнствените светлини.

ТОЧА СИ ЕЗИЧЕТО В ГЪРБА *на някого.* Говоря против някого, нападам някого с думи. *През цялото време тая duховита и приказлива селянка си точи езичето в гърбовете на ловците . . . Тя казваше, че ловджийската надница била по аспра на ден.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца.

ТОЧА СИ НОЖА. Подготвям се, готвя се за въоръжена борба.
Още: **Точа си меча.**

ТОЧА СПАНАЧНИК. *Диал. Шег.* Спя.

ТОЧА ЧАМСАКЪЗ. *Диал.* Гладувам.

ТОЧ В ТОЧ. *Книж.* Съвсем точно. *Една неделя след това довършиха плана на селото . . ., ама го направиха точ в точ и както трябва.* Чудомир, Шареното колче. — *Ти сметките ми, като искаш, можеш и сто пъти да ги видиш, те са туканък, всичкото точ в точ е записано.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

ТОЧИ СЕ КАТО НИШКА ОТ ПАШКУЛ. *Диал.* За работа, дело и под. — много мудно, трудно върви и не се знае кога ще се завърши, кога ще се свърши.

ТРАЖА ОТ МЪРТВО МАГАРЕ ПЛЬОЧИ. *Диал. Ирон.* Върша нещо безсмислено, искам да постигна нещо невъзможно.

ТРАЖА ПОД ВОЛО ТЕЛЕ. *Диал.* Проявявам преднамерено прекалена придирчивост към някого и с това искам да се заям с него.
Още: **Търся под вола теле.**

ТРАЖА ПУЙЧО СИРЕНЕ. *Диал. Ирон.* Искам да постигна нещо невъзможно, стремя се да имам нещо, което не съществува.

ТРАЙ, ДУШО, ЧЕРНЕЙ, КОЖО. Възклицание за изразяване на безпомощност и примирение с някакви тежки обстоятелства, с някаква тежка работа. *„Трай, душо, черней, кожо!" Тия страшни думи, изтръгнати из душата на българина от вековното робство, и страдания, и тегла безименни, искаше ти се да ги прочетеш по това жалко лице.* Ив. Вазов, Пейзаж.
Още: **Търпи, душо, черней, кожо.**

ТРАЙКО ДА ТИ Е ИМЕТО. *Жарг.* Мълчи си, не продумвай нищо, не издавай тайната. — *Шшшт! — прекъсва ме Тони, като слага пожълтелия от тютюн показалец на устните си. — Трайко да ти е името!* Б. Райнов, Господин Никой.

ТРАЙ, КОНЬО, ЗА ЗЕЛЕНА ТРЕВА. Казва се обикн. в отговор, когато съветват някого да изтърпи някакво лошо положение, като живее с надежда за по-добри дни, а той вече няма търпение да чака или не вярва,че ще доживее до по-добро бъдеще.—*Полицейският лично ми обеща да го назначи. — . . . — От обещания глава не боли . . . — Трай, коньо, за зелена трева.* К. Калчев, Живите помнят. — *Протестирайте бе, критикувайте! Има годишно събрание, изкажете се. — Охо, трай коньо за зелена трева!* Ив. Петров, Нонкината любов.
Още: **Трай, коньо, за зелена тревица. Живей, коньо, за зелена трева.** *Диал.*

ТРАЙ, КОНЬО, ЗА ЗЕЛЕНА ТРЕВИЦА. Вж. Трай, коньо, за зелена трева.

ТРАЙ, КОНЬО, СКОРО Е ГЕРГЬОВДЕН. *Диал.* Вж. Трай, коньо, скоро пролет иде.

ТРАЙ, КОНЬО, СКОРО ПРОЛЕТ ИДЕ. *Диал.* Казва се обикн. в отговор, когато съветват някого да изтърпи някакво лошо положение, като живее с надежда за по-добри дни, а той вече няма търпение да чака или не вярва, че ще доживее до по-добро бъдеще.
Още: **Трай, коньо, скоро е Гергьовден.** *Диал.*

ТРАЙКО СИ ПРАВЯ. [*Често:* **Трайко си правѝ**]. *Жарг.* **1.** Мълча си, не продумвам, не издавам някаква тайна или не възразявам на някакви мнения или нареждания.
2. Не бързам, имам търпение да изчакам какво ще стане.—*Скив сега какво ще стане! — почеса се Гошо по рошавата глава. — Само Трайко си прави!* Б. Болгар, Близнаците.

ТРАК ЧАША, ТРАК ПАРА̀. *Жарг.* Плащане веднага, в брой. *Идва келнерът и ми казва: „Плащай веднага". — А аз отговарям: „Не може то така — трак чаша, трак пара̀."*

ТРАМПОСВАМ ВРАНА ЗА ГАРГА. *Диал. Подигр.* Върша съвсем неизгодна, съвсем безсмислена сделка.

ТРАПИЩА КОПАЯ. *Диал.* Много настоятелно искам нещо.

ТРЕКВА МИ / ТРЕКНЕ МИ ПРЕЗ УМА. *Диал.* Помислям си нещо, сещам се нещо.
Още: **Минава ми / мине ми през ума.**

ТРЕПВА МИ / ТРЕПНЕ МИ СЪРЦЕТО. 1. Внезапно се развълнувам, обхваща ме изведнъж силно вълнение. *На Магдалина трепна сърцето от радост.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Капчици дъждовни / падат от небето / — и орачу трепна / радостно сърцето.* П. П. Славейков, Сън за щастие. *Сьних зло проклето: / уж са били теб годили / за Радой съседа. / Скокнах: болно, неповолно / трепна ми сърцето.* П. К. Яворов, Овчарска песен.

При спомена за онзи ден и Кира, тя сещаше как сърцето ѝ трепва, а снагата ѝ се сгорещява и отмалява. Г. Райчев, Златният ключ.
2. *Самост. или пред нещо. Обикн. с отриц.* Развълнувам се и това ме кара да се колебая, възпира ме да направя нещо. *Не ми трепна сърцето, Щерьо, гръмнах. Гръмнах право в него и пуснах конете.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *И нищо не ме уплаши / пред нищо око не мигна / пред нищо сърце не трепна.* Ц. Церковски, Горанчова изповед.

ТРЕПЕРИ МИ РЪКАТА КАТО НА ЧИФУТИН. *Диал. Подигр.* Скъперник съм, свидлив съм.

ТРЕПЕРИ МИ СЪРЦЕТО КАТО НА ГОЛО ПИЛЕ ДУПЕТО. *Диал.* Вж. Трепери ми сърцето като на пиле.

ТРЕПЕРИ МИ СЪРЦЕТО КАТО НА МЪРШАВ ЗАЕК. *Диал.* Много съм изплашен, много се страхувам.

ТРЕПЕРИ МИ СЪРЦЕТО КАТО НА ПИЛЕ. Много съм изплашен, много се страхувам.
Още: **Трепери ми сърцето като на пиле перцето (като на голо пиле дупето).** *Диал.*

ТРЕПЕРИ МИ СЪРЦЕТО КАТО НА ПИЛЕ ПЕРЦЕТО. *Диал.* Вж. Трепери ми сърцето като на пиле.

ТРЕПЕРЯ НАД ЛЕВА. Вж. Треперя над парàта.

ТРЕПЕРЯ НАД ЛЕВЧЕТО. Вж. Треперя над парàта. — *Ти искаш да се покажеш пред агронома за грижлив стопанин, който трепери над левчето.* А. Гуляшки, МТ станция.

ТРЕПЕРЯ НАД ПАРÀТА. Голям скъперник съм, не обичам и не смея да харча и за най-необходимото. *Гърбуна беше неизказано лаком за богатство. Той трепереше над парата и беше готов за пет стотинки да се разправя по цели часове с някой клиент.* Д. Немиров, Дело № 9.
Още: **Треперя над стотинката (лева, левчèто).**

ТРЕПЕРЯ НАД СТОТИНКАТА. Вж. Треперя над парàта. *Тодоров се учуди не толкова, че него именно кани на обед, а защото директорът беше скрънзалив, необщителен млад човек, който трепереше над стотинката и в кафене или кръчма влизаше само когато някой го поканеше на черпня.* Г. Караславов, Колеги.

ТРЕПЕРЯ ПРАХ ДА НЕ ПАДНЕ *върху някого.* Извънредно много държа на някого, много го обичам и уважавам и се грижа да не му се случи нещо лошо, да му е добре. *Хич, ти майка си, дето е треперела прах да не падне върху тебе, да я накараш на старини да си остави къщата, там до брашнянката в един курник да се свий.* П. Ю. Тодоров, Самодива.
Още: **Не давам прах да падне. Пазя прах да не падне.**

ТРЕПЕРЯТ МИ ГАЩИТЕ. Силно се боя, страхувам, много съм изплашен. *Защо баща ти не те дигне във въздуха, за да не ти треперят гащите, когато падат бомби?* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Дори най-несмелите виждаха, че старшията ще се реши мъчно на кръвопролитие. . . — Зелен е — казва някой. — Гащите му треперят.* Д. Димов, Тютюн. — *Уплаши се! — рече си Петко. — Мръсник! Гузен е, затуй гащите му треперят.* Й. Гешев, Вик от тъмнината.

ТРЕПКА МИ СЪРЦЕТО. Вълнувам се, изпитвам силно вълнение. *Аз виждам и школото мило / белнало се на оня рът . . . и тебе там, разсипан замък / . . . При ваший вид сърце ми трепка.* Ив. Вазов, Люляка ми замириса.
Още: **Трепка ми сърчицето.**

ТРЕПКА МИ СЪРЧИЦЕТО. Вж. Трепка ми сърцето. — *Ти май за първи път идеш в София? — . . . Момъкът кимна. — Личи си . . . трепка ти сърчицето.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

ТРЕСА СЕ КАТО КОКОШКА НАД ПРОСО. *Диал.* Голям скъперник съм.

ТРЕСКИ ЗА ДЯЛАНЕ, имам. Сериозни недостатъци, слабости, които трябва да се отстранят (имам). *Тя сега виждаше, че ако баща ѝ бе станал нетърпим. . . причината беше в нея* [майка ѝ], *в нейното пълно нехайство към семейството. . . У него също имаше не малко трески за дялане, но поне добрите му намерения бяха безспорни.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Ние ви изпращаме да стягате дружбите, вие отивате да пускате фитили на хората да се ритат с работниците. И у тях има трески за дялане, но и много наши хора са склонни към необмислени авантюри.* В. Нешков, Настъпление.

ТРЕСНАЛО МИ Е ПЕРДЕТО. *Диал.* Не се срамувам, не се стеснявам от постъпките си; станал съм безсрамен, нахален, безочлив.
Още: **Пукнало ми се е пердето. Паднало ми е (скъсало ми се) пердето от очите. Съдрал съм пердето на очите си.**

ТРИНАДЕСЕТ МЕСЕЦА, ТЕРСЕНЕ ГОДИНА. За много опак, терсене човек.

ТРИСТА И ТРИЙСЕТ. Много на брой, в голямо количество. *А пък писмото е минавало през триста и трийсет ръце. Така ли се откриват отпечатъци!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Триста и трийсет доводи приведе, за да ме убеди, че е прав.*

ТРИСТА ЛАКАРДИИ ЗА ПАРА̀. Употребява се, за да се подчертае, че е имало много разправии, много шум без полза, безсмислено.

ТРИСТА МЕЧКИ ПОД ЕДНА ХВОЙНА. *Диал. Подигр.* За плашлив човек.
От приказката за циганина, който избягал от гората при зашумоляването на хвойните от вятъра, и се оправдал, че видял триста мечки под една хвойна. (С. Н. Шишков, Пословици от Ахърчелебийско, СбНУ, IV, 1891, с. 199).

ТРИЦИ БЪРКАМ *за някого. Пренебр.* Съвсем не ме интересува някой, не ми е притрябвал, не го обичам.
Още: **Забъркал съм трици.** *Пренебр.*

ТРИЦИ ДА ЯДЕ *пред някого.* С по-малки възможности е в сравнение с някого (при изразяване на възхищение от лицето, с което се прави сравнението). *Та то* [това момиче] *е истинска писателка, мадам дьо Стал пред нея трици да яде.* П. Вежинов, Звездите над нас.
Още: **Халва (ряпа, праз лук) да яде.**

ТРИ ЧУДА ПРАВЯ. *Диал.* Много се ядосвам или вдигам скандал за някоя моя вещ, която ми е взета или е повредена.

ТРИЯ ДЛАНИ. 1. Изпитвам задоволство, понеже съм успял да постигна, да спечеля нещо.
2. Злорадствувам, когато някого сполети беда, нещастие или аз самият съм му напакостил.
Още: **Потривам длани. Трия <си> ръце<те>.**

ТРИЯ КЪЛКИ. Чувствувам се неловко, неудобно, смутен съм, защото са ме изобличили в нещо и се местя от крак на крак. *Какво триеш кълки? Ти ли ме издаде, че не съм ходила на урок по пиано?*

ТРИЯ ЛУК НА ГЛАВАТА *на някого.* Измъчвам някого с непрекъснати натяквания, укори, кавги, скандали.
Още: **Трия сол на главата. Кълцам (чукам) лук на главата.**

ТРИЯ ЛУК ПО НОСА *на някого.* Измъчвам някого с непрекъснати натяквания, укори, кавги, скандали.
Още: **Трия лук на главата. Трия сол на носа.**

ТРИЯ РАПОН НА ЗЪБИТЕ *някому. Диал.* Натяквам някому за прехраната, която му давам.

ТРИЯ РЪЦЕ и ТРИЯ СИ РЪЦЕТЕ. 1. Изпитвам задоволство, понеже съм успял да постигна, да спечеля нещо. *Добър лов, няма що. . . — триеше ръце чичо. — Сега да направим носилка от клони, да натоварим избитите вълци и отнесем в село.* Ив. Мартинов. Пролет мила.

2. Злорадствувам, когато някого сполети беда, нещастие или аз самият съм му напакостил. *Аз му внушавах, аз му шепнех непрестанно наяве и на сън : затрий го, затрий го! И той беше се поддал; аз бях почнал да си трия ръцете отстрана . . . но, той излезе слаб!* Ал. Константинов, Молитвата на Велзевула.

Още: **Трия длани. Потривам <си> ръце<те>.**

ТРИЯ СИ ГО НА (О) ГЛАВАТА. [*Често:* **Ще си го трия на (о) главата**]. *Пренебр.* **1.** Чудя се какво да правя с някого или с нещо, което съвсем за нищо не ми трябва, не ми служи и не го искам (при изразяване на недоволство).

2. *В пов. накл.* **Трий си го на (о) главата.** Прави с него каквото щеш. *Кобилката отиваше по-назле. . . Вземи я. . . Вземи, та я трий на главата си.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

Още: **Търкам (чукам, бия, блъскам) си го на (о) главата.** *Пренебр.* **Облъскай (обръскай, обий) си го о главата.** *Диал. Пренебр.* /към 2 знач./.

ТРИЯ СИ ЗЪБИТЕ. Прекалено много говоря, и то обикн. празни приказки, или без полза, безсмислено. — *Те да се сговарят, стрино Петкано, и хората няма да ги приказват. . .: то ако няма нищо, хората няма да си трият зъбите.* П. Ю. Тодоров, Самодива.

Още: **Троша си (тропам си, кълцам си, клопам си) зъбите.** *Диал.*

ТРИЯ СОЛ НА ГЛАВАТА *на някого.* Измъчвам някого с непрекъснати натяквания, укори, кавги, скандали. *Дотегна му да убеждава неразбрани, дебелоглави хора, да дава съвети, които не се изпълняваха,. . . — и защо? За да дойде жена му и да му трие сол на главата, да мърмори, че е некадърен.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Старшията Сланчов се изплаши не само за службата си (началството пак ще му трие сол на главата!), но и за собствената си кожа.* М. Марчевски, Героите на Белица. *Нима той е против реда и дисциплината? Нима не потъна в земята, когато помощник-министърът на партийно събрание му три сол на главата?* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Нà, и на мене ще има да ми трият сол на главата пак за чужди грехове, ще почнат да ми натякват: в село Сноп така, в село Сноп онака.* Б. Обретенов, Сноп.—*Хорските бащи мило и драго дават дъщерите им да се омешат с деца от такива семейства, той ще ги разгонва! — трия му аз сол на главата.* Н. Широв-Тарас, Смешно и горчиво.

Още: **Трия лук на главата. Кълцам (чукам, търкам, меля) сол на главата. Трия сол на носа.**

ТРИЯ СОЛ НА НОСА *на някого.* Измъчвам някого с непрекъснати натяквания, укори, кавги, скандали. *Дончо махна с ръка. — Не е за тебе работа, Стойчо! Да ти дадем понтона ще рече да си вземем беля на главата. Ще се изпокараш с хората, ще ни трият сол на носа всеки ден.* В. Ченков, По стръмното.

Още: **Трия сол на главата. Трия лук по носа.**

ТРОВЯ КРЪВТА *на някого.* Създавам големи неприятности на някого, продължително измъчвам някого. *Между тях отдавна се набираше и се готвеше да избухне една от ония люти и неизкоренимн вражди в селата, които опълчват едни срещу други цели родове, предават се от бащи на деца, разпалват се и се ожесточават все повече, тровят кръвта на цели поколения.* Й. Йовков, Жетварят.

ТРОВЯ СИ КРЪВТА. Много се ядосвам, силно се дразня. *Недей си трови кръвта, уста Драгане! Нали виждаш — майстора нас за нищо не рачи да слуша.* П. Ю. Тодоров, Зидари.

ТРОИЦА С ЕДНА ШАПКА. *Диал.* Големи сиромаси.

ТРОПАМ КАТО ПРАЗНА ВОДЕНИЦА. *Диал.* Прекалено много, непрекъснато говоря, и то обикн. празни приказки. *Най-сетне Мирче блъсна с лакът другаря си и каза срамежливо: — Тоя ме накара да дойдеме. — После пак го блъсна: — Говори де! Друг път човек не може да те спре. Като празна воденица тропаш.* Д. Талев, Илинден.

Още: **Дрънкам (меля) като празна воденица. Дрънча като празна воденица.** *Диал.* **Хлопам като воденица.** *Диал.*

ТРОПАМ НА *нечия* **ВРАТА. 1.** Искам, моля помощ, подкрепа от някого. *Тия хора явно не идваха от лична корист, нито водени от някаква обич към Ивайло. И Ивайло разбра, че цената му е станала много висока, щом най-важният сановник тропа на вратата му.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

2. *Диал.* Правя предложение за женитба на мома. *Та па и не сме ние за там, му думам. Вредни ли сме ние да тропаме на дядовите Славчови врата?* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука.

Още: **Тропам на** *нечия* **порта. Чукам (хлопам) на** *нечия* **врата.**

ТРОПАМ НА *нечия* **ПОРТА.** *Вж.* Тропам на *нечия* врата. *У нас от мъжка страна тропат на момините порти.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

ТРОПАМ ОТ ВРАТА НА ВРАТА. Ходя при различни хора и настоятелно ги моля за помощ, подкрепа. *По селата се отбиваха войници и тропаха от врата на врата за коматче хляб като просяци.* Й. Йовков, Женско сърце.

Още: **Чукам (хлопам) от врата на врата. Тропам по вратите.**

ТРОПАМ ПО ВРАТИТЕ и ТРОПАМ ПО *нечии* **ВРАТИ.** Ходя при различни хора и настоятелно ги моля за помощ, подкрепа.

Още: **Чукам (хлопам) по вратите. Тропам от врата на врата.**

ТРОПАМ С УШИТЕ СИ. *Диал.* Говоря глупости.

ТРОПВАМ / ТРОПНА *някого* **НА ГЛАВАТА** *някому.* Натрапвам някого да живее при някого или да го издържа, да го храни. *Тропнаха ми на главата сина си, а той не учи, бяга от училище, чудя се какво да правя.*

Още: **Натлапвам / натлапя на главата.** *Диал.*

ТРОПВАМ СЕ / ТРОПНА СЕ НА ГЛАВАТА *на някого.* Натрапвам се на някого да живея при него или да ме издържа, да ме храни. — *Излязоха близначета. Милен и Драган, така ги записаха. „Ужас! — помисли той. — Взела, че изтърсила близнаци. . . Леле, ако ми се тропнат на главата!“* Б. Болгар, Близнаците. *От наряди не можем да се куртулисаме, та и те* [Латинка и Виолета] *ни се тропнаха на главата.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

Още: **Натурвам се / натуря се на главата.**

ТРОСКОТ СЕ НЕ ГУБИ. *Ирон.* Обикн. за човек — употребява се за подчертаване, че незначителното, не особено ценното не загива, не пропада, не му се случва нищо лошо.

ТРОША КОКАЛИТЕ *на някого.* Бия жестоко някого. — *Стига са ми трошили кокалите гадовете — време е и те да потреперят малко — рече бай Рашо.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Онез англо-френци как ги работеше, трошеше им кокалите като че грухаше жито.* Й. Йовков, Боряна.

ТРОША ОКОВИТЕ *на нещо. Книж.* Освобождавам се от нечия власт, от някаква зависимост.

Още: **Разбивам (разчупвам, чупя) оковите.** *Книж.*

ТРОША ОКОВИТЕ СИ. *Книж.* Освобождавам се от робство, от някаква зависимост, ставам свободен. *Най-сетне дочаках годините, когато навсякъде окованите роби захванаха да трошат оковите си.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка.

Още: **Чупя (разбивам, разчупвам) оковите си.** *Книж.*

ТРОША СИ ГЛАВАТА. 1. *Обикн. в подч. изр. Пренебр.* Излагам се на опасност, рискувам живота си. — *Не искам да попадна във вашия черен списък. . . Животът е хубав, приятен и не искам да си троша главата.* Д. Спространов, Самообречените. *Какви ли занаяти не промени Ило, къде ли не си троши главата. Около септемврийските събития през 1923 година го задържаха известно време като комунист.* Г. Караславов, Танго.
2. *В пов. накл.* **Троши си главата.** *Във 2 и 3 л.* Прави каквото искаш, не ме интересуваш, макар да се излагаш на опасност и може да си изпатиш, да пострадаш. *По-добре така. . . Да си троши главата, ако иска . . . как не схванах по-рано маневрата ѝ.* Б. Болгар, Близнаците. *Колко пъти съм те поучавал, че покорна глава сабя я не сече. Не си ме слушал — троши си сега главата.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Аз нито моми съм дошел да грабам, нито царе да убивам. Троши си главата сам.* Ив. Вазов, Борислав. — *Ти — вика Бъклара — си гледай камбаната и в мойта работа няма да се бъркаш! „Щом е тъй — викам си, — троши си главата сам!“ И го зарязах да прави каквото си ще.* Н. Хайтов, Диви разкази. *Какво ще струват, ще правят Кузман и Бърдоква, ама да спасят селото. Нека забягнат, казва, в горите. Болярите . . . да си трошат сами главите.* Ст. Загорчинов, Ивайло. — *Аз и на Петко казах, и на председателя ви — кимна Дойчинов към Костадин. — Щом бързате и не призна-*

вате държавни планове, трошете си главата! Аз не отговарям... Стотинка не давам! Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

Още: **Чупя си главата.**

ТРОША СИ ЗЪБИТЕ. *Диал.* Прекалено много говоря, и то обикн. празни приказки, или без полза, безсмислено. *Напусто си трошиш зъбите.*

Още: **Тропам си (трия си, кълцам си, клопам си) зъбите.** *Диал.*

ТРОША СИ КРАКАТА. Силно се изморявам от бързо или продължително ходене. *— Аз нямам ли часовник и не зная ли кога почва театъра?... —Аз обаче нямам намерение да бързам и да си троша краката.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Ако ще ходят някъде, да ходят, докато е светло. А то сетне, като се стъмни, ще има да си трошат краката по шосето.* Г. Караславов, Разстрелът в Ястребино.

ТРОША СИ ПРЪСТИТЕ. *Диал.* Отчаян съм, не знам какво да правя, вайкам се за нещо (обикн. като давам външен израз на чувствата си със съответния жест).

Още: **Кърша пръсти<те си>. Чупя пръсти.**

ТРОЯНСКИ КОН. *Книж.* Източник на хитро скроена измама, която носи гибел. *Има още фашистки сили, които не само живеят, но и които искат да се възродят... да проникнат вътре в народната крепост, да я разрушат отвътре, свой троянски кон да пуснат в различните организации и партии.* Г. Димитров, България и Югославия ще вървят заедно. *Във всеки случай съседите почнаха да гледат на Докуша като на троянски кон и да се въздържат от всякакви коментарии пред него.* Ив. Петров, Мъртво вълнение. *Същевременно ... доказах, че цялата работа на отдела може да се върши от двама вместо от десет човека (без да посочвам имена). — Искам да бъда правилно разбран — каза ми той* [началникът] *— троянски кон в отдела няма да търпя!* П. Минева, Какво показва критичният анализ.

Води началото си от историческата легенда за Троянската война, според която по идея на Одисей данайците направили огромен дървен кон и го оставили под стените на Троя, като се престорили, че напускат страната. Троянците вкарали коня в града, а през нощта скритите вътре данайци излезли и отворили градските врати на сънародниците си и по този начин завладели Троя.

ТРУП МЕ ПРАВИ. *Жарг.* Смайва ме, извънредно много ме сащисва.

ТРЪГА МИ СЪРЦЕ. *Диал.* Иска ми се, ревне ми се нещо.

ТРЪГАМ РАХАТ КАКО ПСИТЕ НА ВАСИЛИЦА. *Диал. Ирон.* Живея лошо, понасям несгоди; тегля голямо тегло.

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА В КРАК *с някого или нещо.* Почвам да съгласувам действията си с изискванията на някого или нещо, приобщавам се към някого или нещо.

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА В (ПО, ИЗ) ПРАВИЯ ПЪТ и **ТРЪГВАМ <СИ> / ТРЪГНА <СИ> В ПЪТЯ.** Изоставям лошите си навици и започвам да живея почтено, да водя морален живот; поправям се. *От по-малко провинения Горан ... поискаха да обещае ..., че ще се оправи и ще тръгне по правия път.* А. Каралийчев, Пътища далечни. *Той е прощавал на всички, които са давали обещание, че ще тръгнат из правия мирен път и са се заклевали, че няма да пречат на добрите хора.* Г. Караславов, На село. *Нали знаеш, бяха свикнали да си копаят свободно от реката и общинските земи, та когато най-напред ги възпряха, надигнаха се като бесни. Ама на кого глобица, на кого актец,..., и усмириха се хората, тръгнаха си в пътя.* Г. Караславов, Така е. *Млад момък може ли без зулумлуци? Ала като рече човек да тръгне в пътя, тръгва си.* Д. Немиров, Братя.

Още: **Влизам / вляза в правия път** и **влизам / вляза в пътя. Вземам / взема правия път.** *Диал.*

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА <КАТО> ПО МЕД И МАСЛО и **ТРЪГВАМ / ТРЪГНА <КАТО> ПО МАСЛО.** За нещо — започвам да се извършвам без пречки или затруднения, лесно и много добре. *Млада е Людмила, семейните ѝ работи ще се подредят, ще тръгнат по мед и масло, затова ти подписвам с две ръце.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Работата тръгна, както се казва, по мед и масло. Началникът Генчев преглеждаше внимателно през очилата си всеки документ и всяка хартийка.* Св. Минков, Заплетен случай. *Аз не се надявах да тръгне работата като по масло.* Ив. Вазов, Михалаки Чорбаджи. *Малкото попче*

се надяваше, че като умре Стойко Делигенов, всичко в селото ще тръгне по мед и масло. Г. Караславов. Изчадия адови.

Още: **Потичам / потека <като> по мед и масло.**

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА НАРЕД С ХОРАТА. Заживявам сносен, нормален живот като всички хора. *На теб ли остана света да оправяш, бре чедо. Защо не се свестиш и ти един ден, па да издухаш този вятър от главата си, па да тръгнеш и ти наред с хората.* Ал. Константинов, Разни хора, разни идеали.

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ОТ УСТА НА УСТА. За слух, мълва или нещо, направило силно впечатление и под. — започвам бързо да се разпространявам, разгласявам от човек на човек. — *А, тъй ли! Ами на Иван Гатев кой ходи да се оплаква?. . . — Сега ще тръгне от уста на уста из село, че Пинтезовите тормозили снахата си.* Ив. Петров, Нонкината любов.

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО АКЪЛА *на някого. Неодобр.* Почвам да постъпвам, да действувам изцяло под нечие влияние, повлиявам се напълно от някого в действията си.

Още: **Тръгвам / тръгна по ума.** *Неодобр.* **Повеждам се / поведа се (повличам се / повлека се) по акъла.** *Неодобр.*

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО БЕЛИ ГАЩИ. Постъпвам, действувам както ми е угодно, като не се съобразявам с нищо. *Тука всичко е голтемецът; замажеш ли му очите, — тръгни по бели гащи.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО ВОДАТА (ВОДИТЕ) *на някого. Диал. Неодобр.* Послушвам някого, направям безропотно това, което той иска, изпълнявам желанията и заповедите на някого. *На този му скимнало свод, на онзи кивгир и искат по водата им да тръгнеш. Инак — хвърлят чуковете.* П. Ю. Тодоров, Зидари. *Председателите са тръгнали по водите на кулаците, че нивите им били пустеещи и пр.* в. Работническо дело.

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО ВРАТА СИ. *Диал.* Започвам да постъпвам неморално; ставам разпуснат, разхайтен.

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО ГАЙДАТА *на някого. Неодобр.* Послушвам някого, направям безропотно това, което той иска, изпълнявам желанията и заповедите на някого. — *И за тая блага приказка на Габеровия разбойник ти тръгна по гайдата му, а? — Чило не е разбойник, тате, Чило е добро момче!* Г. Караславов, Габерови.

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО КОЛАТА *на някого. Неодобр.* Повеждам се по мнението или желанието на някого, изпълнявам безропотно това, което той иска.

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО КРИВ ПЪТ (ПО КРИВИ ПЪТИЩА). Започвам да върша лоши, непозволени, нечестни работи; ставам неморален, нечестен. *По крив път си тръгнал, сватче! Жал ми е за младостта ти.* Г. Караславов, Селски истории. *Ти, чичовото . . . си тръгнал по криви пътища и мене това хич не ми харесва.* Г. Караславов, Селски истории. — *Костадинчо! — рече повелително, но благоразположено той. — Тебе, чичовото, аз те обичам, макар че си тръгнал по крив път.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Тръгвам / тръгна по лош път. Вземам / взема (захващам / захвана) кривия път.** *Диал.* **Хващам / хвана кривия път.**

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО ЛИНИЯТА НА НАЙ-МАЛКОТО СЪПРОТИВЛЕНИЕ. Решавам да постъпя така, че да не срещна никакви трудности, да постигна нещо с най-малко усилия.

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО ЛОШ ПЪТ. Започвам да върша лоши, непозволени, нечестни работи; ставам неморален, нечестен. *Никой не знаеше какво става с нея. Разправяха, че е тръгнала по лош път.* Елин Пелин, Гераците. *Къде отиваха тогава парите от лишното жито? Не бяха малко пари. А на Матаке не му беше толкоз за парите — пари той имаше, а се боеше, че момъкът е тръгнал по лош път.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

Още: **Тръгвам / тръгна по крив път. Улавям / уловя (хващам / хвана) лош път.**

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО НАКЛОНЕНА<ТА> ПЛОСКОСТ. *Книж.* Почвам да водя неморален, безнравствен живот; пропадам морално. *Желев бие жена си. Желев я изгонва*

на произвола на съдбата . . . Питам ви аз, коя жена не би тръгнала по наклонената плоскост в това положение? К. Калчев, Семейството на тъкачите.
Още: **Подхлъзвам се / подхлъзна се (плъзвам се / плъзна се) по наклонената плоскост.**

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО ПЕТИТЕ *на някого.* Започвам да преследвам, да гоня някого с цел да го заловя, да го хвана. *В кратка схватка партизаните отблъснаха врага и се изтеглиха. По петите им тръгнаха жандармерийски части.* М. Яворски, През огъня на Балванската битка. *Тя все се боеше, че стражарите са тръгнали по петите им.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Създавайки отряда, ние съзнавахме, че първите стъпки ще бъдат трудни, че полицията ще тръгне веднага по петите ни.* Сл. Трънски, Неотдавна.

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО ПЪТЯ *на някого.* Започвам да постъпвам или да живея като някого, започвам да следвам примера на някого, да подражавам на някого (обикн. при творчество или обществена дейност). *Тръгна по пътя на баща си.* ● *Никога не ще тръгнем по пътя на предателите.*
Още: **Тръгвам / тръгна по стъпките.**

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО СВЕТА. Заминавам, отправям се занякъде без определена посока, обикн. надалеч и на различни места. *Щом слязъл на земята, тръгнал по света. Отишъл у един град, гдето царят отседнал на конак у една баба.* Народна приказка.
Още: **Улавям / уловя (хващам / хвана) света. Забивам / забия по света.**

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО СВОЙ ПЪТ. Заживявам самостоятелен живот според собствените си разбирания. *Ти не можеш да ни понасяш, не можеш дори спокойно да разговаряш с нас . . . И затова ние, децата ти, също не можем да те търпим. Затова всеки от нас тръгна по свой път.* Д. Димов, Тютюн. *Едно несходство на професиите може да накара съпрузите да се избият, да се издушат! Защо ще се пролива невинна кръв! Нека всеки тръгне по своя път!* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО СТЪПКИТЕ *на някого.* Вж. Тръгвам / тръгна по пътя на някого. *Нима той, баща му, би отказал подкрепата си за която и да било обща работа? Разбира се, че не. Из тоя път той беше тръгнал по неговите стъпки.* Й. Йовков, Жетварят. *Синът тръгна по стъпките на баща си и също стана музикант.*

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПО УМА *на някого. Неодобр.* Почвам да постъпвам, да действувам изцяло под нечие влияние, повлиявам се напълно от някого в действията си. *Няма ли за тебе хурка и игла, ами си тръгнала по ума на хайдутаците и нехранимайковците?* Ив. Вазов, Под игото. *Ти ли бе, ти ли от цяло село се намери да тръгнеш по ума на разни бакърджии, свинари и развейпрахове? . . . Бедни, а? Комунизъм ще развиваш!* Г. Караславов, Първа крамола.*—След харман ще се отделя — тъй ще бъде по-добре за всички ни . . . — Като си тръгнал по ума на жена си, слушай я! — натърти Мирчо.* К. Петканов, Хайдути. *Дърта жена, мари сестро, а тръгнала по ума на дъщеря си!* Чудомир, Не съм от тях. *Блокова? Мани, холан! Стар сговорист като тебе, по ума на дружбаши и московски агенти тръгнал.* Г. Караславов, Амнистия.
Още: **Тръгвам / тръгна по акъла.** *Неодобр.* **Повеждам се / поведа се (повличам се / повлека се) по ума.** *Неодобр.*

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА ПРЕЗ ПРОСОТО. Започвам да постъпвам безотговорно, като преставам да се интересувам от ред, приличие или законност. *Той се пропи и една сутрин го намериха обесен в яхъра при конете. Жена му плака от кумова срама, забрави го за три дни и съвсем тръгна през просото.* Д. Спространов, Самообречените. *Научи ли, че Събка тръгнала направо през просото? Дори вече не подбира. Снощи я видели да влиза в квартирата на минния старши стражар.* Хар. Русев, Под земята. *Из село зашушукаха: — Вдовицата Дочка и машинистът Нейко тръгнали през просото.* К. Петканов, Морава звезда кървава.
Още: **Удрям / ударя го (я) през просото. Отрязвам / отрежа през просото бос.** *Диал.*

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА С ГЛАВАТА НАДОЛУ. За нещо — започвам да вървя зле, обърквам се, забърквам се. — *Ханджи, ти някак си не ми се харесваш днес . . . Как мога, когато всичко е тръгнало с главата надолу?* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Всичко се объркало и тръгнало надолу с главата, когато започнал строежът на новия завод и на новата линия.* М. Марчевски, Тихо пристанище.

ТРЪГВАМ / ТРЪГНА СРЕЩУ (ПРОТИВ) ТЕЧЕНИЕТО. *Книж.* Започвам да действувам в разрез с общоустановените норми и традиции или срещу господствуващите в даден момент норми и схващания; започвам да се противопоставям на общоустановеното, общоприетото.

ТРЪГНАЛО МИ Е МАГАРЕТО НИЗ БЪРДО. *Диал.* Търпя несполуки, не ми върви.

ТРЪГНАЛ СЪМ БЕЗ ОНÒ НА ГОДЕЖ. *Диал. Подигр.* Не съм си приготвил най-необходимото, най-важното за нещо, което в момента предприемам.

ТРЪГНАЛ СЪМ БЕЗ СВАТ НА ГОДЕЖ. *Диал. Подигр.* Не съм си приготвил най-необходимото, най-важното за нещо, което в момента предприемам.

ТРЪКВАМ / ТРЪКНА КИБРИТА *на нещо. Диал.* Запалвам, подпалвам нещо. — *А мога ли да тръкна кибрита на твоята къщица?—попита Мито Митонкин спокойно и сериозно.* Т. Харманджиев, Родове
Още: **Драсвам / драсна (тегля, удрям / ударя) кибрита.**

ТРЪНЕН ВЕНЕЦ. *Книж.* Мъка, страдание, тежко изпитание. *Изкуството? Но рядък дар е то, / роденият за лира и длето / на зъл мартириум е жертва — жрец, / наградата му трънен е венец.* Ем. п. Димитров, В страната на розите. *Оказа се, че това не е някаква леконравна бонвиванка,. . . , а е една дълбокотрагична натура, понесла кръста и трънения венец на голямата любов.* М. Кремен, Романът на Яворов.

От евангелския разказ за бодливия трънен венец, поставен от войниците върху главата на Исус преди разпъването му на кръст.

ТРЪН ТИ ПОД ОПАШ. *Диал.* Вж. Трън ти под опашка.

ТРЪН ТИ ПОД ОПАШКА. *Диал.* Обикн. във 2 и 3 л. Не ме е грижа, че си отиваш; махай се, върви, където искаш (казва се, когато някой заплашва, че ще бяга).
Още: **Трън ти под опаш.** *Диал.*

ТРЪНЧЕ В ПЕТАТА *на някого.* Нещо, което силно безпокои, мъчи, притеснява някого. *Нему се беше паднало да пази дървата, струпани край шосето. Откъде да сме знаели, че това насилствено бездействие било трънче в петата му.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

ТРЪСКАМ СИ ЯКАТА *от някого.* Показвам, обикн. с определен жест, че някой е опасен човек и създава всякакъв вид неприятности.
Още: **Търся си яката.**

ТРЪСНАХ ВЪЛНАТА *някому. Диал.* Набих някого.

ТРЪСНАХ СИ ЯКАТА. *Диал.* Освободих се от нещо неприятно.

ТРЪШНАЛО СЕ ГЪРНЕТО, ТА СИ НАШЛО ПОХЛУПКАТА. *Диал. Пренебр.* Употребява се, когато при някаква работа, дейност и под. участвуват хора с еднакви недостатъци, еднакво лоши, хора, които нарочно се търсят.

ТРЯБВА ДА ЗАРЕЖЕМ < НА ГРЕДАТА>. Употребява се, когато някой извърши нещо неочаквано, нещо, което нарушава навиците му. *Ела в къщи да си погълчим, да видим здрави ли сте, какво чинат децата . . . Ей, трябва да заредем на гредата.* Г. Краев, Човещина.
Още: **Къде да зарежем.**

ТРЯБВА ДА МУ СЕ ЧЕТЕ МОЛИТВА. *Диал.* Полудял е.
От християнския обичай попът да чете молитва на болен, побъркал се и др.
Още: **Заведи го при попа да му чете молитва.** *Диал.*

ТРЯБВА ДА СА МУ ПРИПЕКЛИ ГЪРНЕТО. *Диал.* Употребява се, когато някой бърза да си отиде.

ТРЯНКА-ФЛЯНКА, БАБА СТАНКА. *Диал. Пренебр.* Празни думи, празни приказки

ТУЙ ЗА ТУЙ. 1. Свършено, ликвидирано. *Царското птиче веднъж каца на човека на главата във живота му; ако го хване, добре; ако не, туй за туй.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи. *Да си като другите, колко ти струва да скриеш куфара и когато дойде онзи, да кажеш, че не ти е оставян никакъв куфар... Разбира се, стига да искам, стига да съм някой безчестник, ще скрия куфара и туй за туй.* Д. Немиров, Бедният Лука.
2. Без резултат, напразно. *С мене в купето бяха двоица народни представители, единият се вълнуваше, възмущаваше се, заканваше се да телеграфира от първата станция и да се оплаче на министъра, но туй за туй.* Ал. Константинов, София-Мездра-Враца. *Ама и на господина министра госпожата си няма хас, джанъм; уж ми обеща, че ще рече да ми турят едйн звънец, па туй за туй.* Ал. Константинов, Разни хора, разни идеали.
3. Непременно. *Ако се спреш за малко, пещерата ще се затвори и ти ще останеш вътре завинаги. Туй за туй ще загинеш.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка.

ТУЙ НА ДРУГИ ПОП ЕВАНГЕЛИЕ. *Диал.* Като възклицание, за да се посочи, че нещо не се отнася до мене, не ме засяга, не ме интересува.

ТУК<А> ДА СИ ОСТАНЕ. *Обикн. вметнато.* Да се запази в тайна (за нещо, поверено интимно). — *И, значи толкоз проклет е този ваш господар? — На тебе само го казвам, и тук да си остане — животът ни е дотегнал от него.* Г. Караславов, Орлов камък. *Разбери веднъж завинаги, че това, което говорим помежду си, тук трябва да си остане.* М. Марчевски. Тихо пристанище. *Де що си чул, тука да си остане! А при бейовете хич и не ходи.* А. Христофоров, Ангария.
Още: **Между нас да си остане.**

ТУКА ЛИ СИ — ТАМ СТОЙ. За нещо, което извънредно много учудва, поразява, смайва. *Г-н началник, чувствувам, че от ден на ден ставаме двамата по-сербез. Чуя ли, че каже някой две думи против Сговора — веднага му дърпам едно ребрене, тука ли си — там стой.* Хр. Радевски, Седмичен репортаж.

ТУК-ТАМ и **ТУК И ТАМ.** Не навсякъде, на отделни места. *Селото току-що се пробуждаше и тук-там по дворищата се мяркаха ранобудни стопанки.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Гърмежите вече бяха престанали; тук-там само се чуваше тревожен кучешки лай.* П. Михайлов, Под земята. *Те* [растенията] *растяха тъй гъсто, че образуваха същинска покривка над водата. Тук-там из нея се показваха бели нежни цветове.* Ем. Станев, През гори и води. *Тук и там пръхкавата земя овлажня от кръвта на бойците.* П. Вежинов, Нашата сила. *Тук и там над водата стърчеха кичури тръстика.* Й. Радичков, Неосветените дворове.
Още: **Тук-таме.**

ТУК-ТАМЕ. Вж. Тук-там. *Тук-таме из дворовете полайват кучета.* П. Незнакомов, Бяло и черно. *Червен карамфил или малка алена розичка разхубавяваше тук-таме някое младо и свежо лице.* Д. Димов, Тютюн.

ТУ НА КЛИНЕЦ, ТУ НА ПЛОЧА БИЯ. *Диал.* Често си меня мнението, непостоянен съм.

ТУНЯ БЕДА ИНЯ ВЕРА. *Диал.* Много своенравен, опак човек.

ТУПАМ БРАШНЕНИЯ ЧУВАЛ. Извличам още облаги от нещо, от което вече е изчерпано почти всичко. *Вий виждали ли сте обществений деятел, /довчерашний гладник, идеолог, мечтател — / от министерский стол как смело тупа той / брашняния чувал?* К. Христов, Каук кадия не прави.

От послов. Брашнения чувал колкото го тупаш, се пуща брашно.

ТУПАМ ПО РАМОТО *някого.* Показвам, че одобрявам действията, постъпките на някого; хваля. *Това е то българинът. Дай му ти нему да лицемери и по рамото да те тупа, а пък като дойде до черпня — извинявай, казва, друг път ще се съберем по за дълго.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа.

ТУПАМ СЕ В (ПО) ГЪРДИТЕ. 1. Изтъквам себе си, приписвам си заслуги, хваля се незаслужено; самоизтъквам се. *Патриотите на „едро" ще ги срещнете най-вече сред богатите среди на българската буржоазия. Те никога не са ходили на фронта... Тези хора се тупат в гърдите и казват, че са патриоти.* Б. Шивачев, Космополитизъм и литература.

— *Ти, дето ще се сърдиш на нас, по-добре хубостника си погледни. Да те обичаше той, нямаше да дигне глава против баща си. Че не му стигаше вечерта тук, отиде на другия ден и сред мегданя да се тупа в гърдите.* П. Ю. Тодоров, Първите.
2. Вайкам се или се кая. *В селячеството се е натрупало планини от злоба и отчаяна решителност, а вие го карате да се тупа по гърдите и да вика: аз съм лош, жальк.* Кр. Кюлявков, Светлини по пътя.
Още: **Бия се (удрям се, бъхтя се) в гърдите.**

ТУПВАМ СЕ / ТУПНА СЕ НА ГЛАВАТА *на някого.* Натрапвам се на някого да живея при него или да ме издържа, да ме храни.
Още: **Тропвам се / тропна се (натурвам се / натуря се) на главата.**

ТУПНИ МУ САМАРЯ И ГО ПУСТИ ДА БРУЛИ КРУШИ. *Диал.* Изпъди го.
Още: **Тури му самар<а> и (па) го пусни да брули круши.** *Диал.*

ТУРВАМ / ТУРНА НА КОПАТА *някого. Диал.* Накарвам някого да се заеме с нещо тежко, мъчно и го оставям сам да се мъчи с него.
Още: **Качвам / кача на копата.** *Диал.*

ТУРИЛА ШАРЛАГАНДЖИЙСКИЙ КОН. *Диал.* Употребява се, когато е наляно много масло в яденето.

ТУРИЛА ШАРЛАГАНДЖИЯТ С ЧИЗМИТЕ. *Диал.* Употребява се, когато е наляно много масло в яденето.

ТУРИЛ СЪМ ПАМЕТ В ГЛАВАТА. *Диал.* Опил съм се.

ТУРЍ МУ САМАР<А> И (ПА) ГО ПУСНИ ДА БРУЛИ КРУШИ. *Диал.* Вж. Тупни му самаря и го пусти да брули круши.

ТУРЍ СИ БЕЛЕГ НА УХОТО. 1. Поучи се, вземи поука от някаква преживяна неприятност или грешка и внимавай тя да не се повтори.
2. Помни и знай, че ще ти върна, ще ти отмъстя.
Още: **Турѝ си (турни си) обица на ухото** /към 1 знач./.

ТУРЍ СИ ЗЪРКЕЛИТЕ. *Пренебр. Грубо.* Вж. Турѝ си очилата.

ТУРЍ СИ ОЧИЛАТА. *Пренебр.* Вгледай се по-внимателно и ще видиш, ще забележиш.
Още: **Турѝ си зъркелите.** *Пренебр. Грубо.*

ТУРНАХ СИ И ДВАТА КРАКА В КАПАНА. Обвързал съм се, заангажирал съм се здраво в някаква неприятна или опасна работа.
Още: **Улових се и с двата крака в капана.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) БАЛТИЯТА *на някого или нещо. Диал.* Ставам причина някой или нещо да пропадне; опропастявам, унищожавам.

ТУРЯМ / ТУРЯ БЪЛХА В УХОТО *на някого.* Внушавам на някого някаква неприятна, натрапчива мисъл, която почва да го вълнува, смущава, тревожи.
Още: **Пускам (пущам) / пусна бълха в ухото.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) В ДЖОБА СИ[1] *някого* и *по-рядко* **ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) В МАЛКИЯ СИ ДЖОБ** *някого.* Превъзхождам някого по способности, знания, култура или постижения. *Думах аз, тоя момък ще ни тури в джеба си. Само салтаната му като видях . . .* Р. Стоянов, Майстори.
Още: **Слагам / сложа в джоба си**[1] и **слагам / сложа в малкия си джоб.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) В ДЖОБА СИ[2] *нещо.* **1.** Вземам за себе си, присвоявам незаконно (обикн. за пари). *Ако други мълчишком / тури милион във джоба, / то той има чест и дом / и висока е особа.* Ив. Вазов, Светските условия.
2. Спечелвам (за пари). *От сделката той тури в джоба си няколко хилядарки.*
Още: **Слагам / сложа в джоба си**[2].

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) В ДУПКАТА. Пращам в затвора; запирам, задържам, затварям.
Още: **Натиквам / натикам в дупката.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) В ЕДИН КОШ *някого с (и) някой друг.* Смятам някого еднакъв с други, не правя разлика между него и други.
Още: **Слагам / сложа в един кош. Турям / туря (турвам / турна) в един кюп.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) В ЕДИН КЮП *някого с (и) някой друг.* Смятам някого еднакъв с други, не правя разлика между него и други. — *Първа мъжка гимназия беше единствената, която се яви по-масово на акцията — започна тя. — А така, де! — възкликна Къньо. Пък аз си мислех, че си ни турила в един кюп с другите.* А. Гуляшки, Любов.
Още: **Слагам / сложа в един кюп. Турям / туря (турвам / турна) в един кош.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) В КОША[1] *нещо.* **1.** Оставям без внимание, не разглеждам (обикн. заявление, молба и под.).
2. Отхвърлям, не обнародвам, не публикувам (печатно произведение).
Още: **Хвърлям / хвърля в коша.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) В КОША[2] *някого.* Включвам някого в нещо, което ще ми донесе печалба, използувам го за нещо. *Ганка Попова, учителка, Каралии — записваше той* [Гороломов], *като сричаше думите . . . Ще я позаобиколим и нея, ще я застраховаме. И нея ще я турим в коша.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов.

ТУРЯМ / ТУРЯ В ОЧИТЕ НА ХОРАТА *някого. Диал.* Показвам открито, пред всички грешките, слабостите, недостатъците на някого. *Бащата на няколко пъти недоволно се взира в лицето на сина си. Мижо Сали размисли — хайде от него да мине, да го не туря в очите на хората.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина.

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) В СМЕТКАТА *някого.* Имам пред вид някого за някаква работа; разчитам на някого за нещо.—*Манол е мазанка! — изсумтя бай Камен. — Него хич и не го туряйте в сметката.* К. Калчев, Живите помнят. *Ще устроим хайка. . . Кой ще дойде? . . . — Аз, бай Петко! . . . Това бе Вълкан Мечката от горната махала. — Добре. Тебе и без това те турях в сметката.* Ив. Мартинов, Пролет мила.
Още: **Слагам / сложа в сметката.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) В ЧЕРНИЯ СПИСЪК *някого.* Смятам някого за неблагонадежден в политическо отношение; причислявам някого към неблагонадеждните.
Още: **Турям / туря (турвам / турна) в черния тефтер. Записвам / запиша (слагам / сложа) в черния списък.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) В ЧЕРНИЯ ТЕФТЕР (ЧЕРНИТЕ ТЕФТЕРИ) *някого.* Смятам някого за неблагонадежден в политическо отношение; причислявам някого към неблагонадеждните.
Още: **Записвам / запиша (слагам / сложа) в черния тефтер (черните тефтери). Турям / туря (турвам / турна) в черния списък.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) В ШЕПАТА СИ *някого.* Превъзхождам някого по способности, знания, култура или по постижения.
Още: **Слагам / сложа в шепата си.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) ВЪЖЕТО НА ШИЯТА *на някого.* **1.** Обесвам някого.
2. Подчинявам някого под властта си; заробвам. *Богдан и Добра се венчаха — втората голяма изненада на селото . . . — Хитруша Добра — оплете чуждинчето, тури му въжето на шията.* К. Петканов, Хайдути.
Още: **Слагам / сложа въжето на шията.**

ТУРЯМ / ТУРЯ ГЕМЧЕ *някому. Диал.* **1.** Ограничавам свободата на някого, вземам го под властта си; обуздавам, укротявам.
2. Оженвам някого.
Още: **Турям / туря юзда.**

ТУРЯМ / ТУРЯ ГЪРБИНА. *Диал.* Улеснявам някого за извършването на нещо, помагам му. *Па не стига това, ами по-лани уйдурдише с попа и с чорбаджиите — със своите си — па и началника тури гърбина, та правиха, вършиха, току по едно време чухме, че искали да го изберат и за там, да иде у София.* Мих. Георгиев, С тебешир и с въглен.

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) ДИНЕНА КОРА *някому.* Хитро измамвам, изигравам някого, обикн. като му попречвам да осъществи нещо. — *Този път червените ще ни бият . . . — Аз пък мисля обратното — възрази зет му. — Ти и за годишното събрание мислеше обратното, пък ти туриха динена кора.* К. Калчев, Живите помнят.
Още: **Слагам / сложа (подлагам / подложа) динена кора. Подхлъзвам / подхлъзна на динена кора. Удрям / ударя динена кора.** *Диал.* **Хързулвам / хързулна <една> динена кора.** *Диал.*

ТУРЯМ / ТУРЯ ДУША НА МЪКА. *Диал.* Готов съм на всякакви усилия, жертви, труд, полагам големи усилия, обикн. за да постигна нещо. *Като не помогнали кавгите, дошли при мене да вържа на момчето муска, да не се жени за размомената, ами да вземе оная, дето на старите била на сърце. „Добре, казвам, ще туря душа на мъка, дано до утре да направя магията“.* Н. Хайтов, Шумки от габър.
Още: **Слагам / сложа душа на мъка.** *Диал.*

ТУРЯМ / ТУРЯ ЗНАК НА РАВЕНСТВО *между някои, между нещо и нещо друго. Книж.* Изравнявам в някакво, обикн. лошо отношение неща, хора, които се различават помежду си, смятам ги еднакви.
Още: **Слагам / сложа знак на равенство.** *Книж.*

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) <И> ПИСКЮЛ <ОТГОРЕ> *на нещо.* Извършвам нещо, с което влошавам още повече някакво лошо положение. — *Ние се борехме срещу сговористките закони — вие им турихте и пискюл отгоре!* Г. Караславов, На прав път.
Още: **Турям / туря (турвам / турна) качулка.**

ТУРЯМ / ТУРЯ КАЛЕМА. *Диал.* Подписвам се.
Още: **Слагам / сложа калема.** *Диал.*

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) КАПАК *на нещо.* **1.** Сумявам да дам сполучлив, остроумен отговор за нещо, веднага отвръщам на нещо. *Високата порта не одобрява да се пита народът! На което наш Антим турнал такъв капак: „Значи вие отричате значението на народа . . . А аз ще ви заявя, че без народа пет пари не чиня! Не съм никакъв екзарх, а бетер от клисар в църквата!“* Хр. Д. Бръзицов, Някога в Цариград.
2. Извършвам всичко и още нещо свръх това. — *Не се сърди на хората. Като направиш едно, хората отиват по-нататък. Не мога да ти простя и аз. Чакай, чакай! Добре, че си решил да идеш в чета. Ще туриш капак. За тебе сега друго и не остава.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.
Още: **Слагам / сложа капак. Капак похлупвам / похлупя отгоре** /към 1 знач./.

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) КАТАНЕЦ НА УСТАТА *някому.* Накарвам някого да мълчи, да не говори за нещо, да не издава някаква тайна.
Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя) катанец на устата. Турям / туря (турвам / турна) катинар (кофар) на устата.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) КАТИНАР НА УСТАТА *някому.* Накарвам някого да мълчи, да не говори за нещо, да не издава някаква тайна.
Още: **Поставям / поставя (слагам / сложа) катинар на устата. Турям / туря (турвам / турна) катанец (кофар) на устата.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) КАЧУЛКА *на нещо.* Извършвам нещо, с което влошавам още повече някакво лошо положение.
Още: **Турям / туря (турвам / турна) пискюл. Слагам / сложа качулка.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) КОФАР НА УСТАТА *някому.* Накарвам някого да мълчи, да не говори за нещо, да не издава някаква тайна.
Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя) кофар на устата. Турям / туря (турвам / турна) катинар (катанец) на устата.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) КРАК *на някого.* **1.** Спъвам някого, като препречвам крака си пред него. *На нея* [улицата] *се слизаше по няколко каменни стъпала. Там едно момче тури крак на Васко и той, както тичаше, се спъна, падна, затъркаля се по тях.* Т. Харманджиев, Родове.
2. Попречвам на някого да извърши нещо, да успее. *Докато се намират на кормилото такива като Дойчинов, много оплаквания ще бъдат глас в пустиня. Щом като той нему не по-*

вярва и се опита да му тури крак, то какво остава за обикновените селяни и граждани?! Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Приказваха си за войната. Хвърлили се бяха като лъвове, а ето че им туриха крак.* В. Геновска, Седем години.

Още: **Слагам / сложа (подлагам / подложа) крак. Турям / туря (турвам / турна) марка** /към 1 знач./. **Турям/туря (турвам/турна) нàкълка** /към 1 знач./. *Диал.* **Подставям / подставя крак.** *Диал.* **Турям / туря (турвам / турна) нога.** *Диал.*

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) КРЪСТ *на нещо.* Свършвам с нещо, премахвам, унищожавам, прекратявам нещо. *„Общото дело на Сакъзов. . . е в същност едно буржоазно-демократическо дело и ако неговите проповеди биха се възприели от всички „напредничави елементи", а в туй число и от социалдемократите, то ние още в Радославово време трябваше да турим кръст на работническата социалдемократическа партия.* Г. Георгиев, Социализъм или демократизъм? *Наши недоброжелатели,. . ., поддържат всячески нашата опозиция, представят я за огромна сила. Нашият народ е заинтересован да се тури най-после кръст на тази вредна за нашата страна легенда.* Г. Димитров, Напред против реакцията и фашизма . . . *Окрадоха стопанството и щяха да му турнат кръст, ако не бяха пратили Петко от горе.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя) кръст.**

ТУРЯМ / ТУРЯ ЛИЦЕ ПОД НОГИ. *Диал.* Изгубил съм всякакъв срам, държа се нахално, безсрамно. — *Дедо . . . ете, я . . . она . . . резил у къщи! . . . не е чере! . . . Турила лице под ноги, па не се търпи вече!* Мих. Георгиев, Рада.

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) МАРКА *на някого.* Спъвам някого, като препречвам крака си пред него. *Но как мислиш — че ръководството дреме и не бди за нашето поведение? Грешиш. Верно, то не се заяжда с простия преписвач или бегач от час . . . Но опитай се да ухапеш някое куче или да туриш марка на директора.* Сп. Йончев, Как се става ангел.

Още: **Турям / туря (турвам / турна) крак** /в 1 знач./. **Турям / туря (турвам / турна) нога** /в 1 знач./. *Диал.* **Турям / туря (турвам / турна) нàкълка.** *Диал.* **Слагам / сложа марка.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) МАСЛО НА (В) ОГЪНЯ. 1. Подбуждам, подстрекавам още повече някого, за да извърши нещо.
2. Съдействувам, спомагам за изострянето на някакви неприязнени чувства, настроения.
3. Разпалвам още по-силно някакво чувство у някого. *Немилостиви са това, момите. Те турят жар в сухата плява; масло в огъня.* Т. Г. Влайков, Седянка.

Още: **Наливам / налея масло в огъня. Подливам / подлея масло на огъня.** *Диал.*

ТУРЯМ / ТУРЯ МЕРАК *на някого. Диал.* Влюбвам се в някого, пожелавам го силно. — *Стрино, ете, тоя, нашият Лило, турил мерак, хвърлил око на оная, Ценовата унука.* Мих. Георгиев, Рада.

Още: **Хвърлям / хвърля мерак** /в 1 знач./.

ТУРЯМ МУ / ТУРЯ МУ ПЕПЕЛ <ОТГОРЕ> и **ТУРЯМ / ТУРЯ ПЕПЕЛ** *на нещо.* [*Често:* **Тури му пепел и тури пепел**]. Не говоря повече за нещо неприятно, не се занимавам с него, гледам то да се забрави. — *Тури му пепел, Стефане, минала работа е то. Стават грешки, пък то на грешка има и прошка.* Н. Тихолов, Дни като другите. — *Аз съм готов да се разберем, другарю началник. Било що било, да му турим пепел.* М. Марчевски, Тихо пристанище. — *Бай Стефане, кабахатлия съм! Не ме съди и не питай за нищо! — Щом е тъй, тури му пепел и хващай ралото.* Н. Хайтов, Писма от пущинаците. — *Какво има да знаеш, бе къзъм, какво има да знаеш! Турете му пепел отгоре и толкоз. Какво му остава на човек, щом развали живота и семейството си.* Ив. Петров, Нонкината любов. — *Свой човек, сиромах човек, как може така! . . . Нека дойде към дома, ще му дам жито, колкото му трябва. . . Пък за това, дето се е припознал в наша Деча, да му турим пепел и . . . — Не съм се припознал. . . — изправи се наежен Янко.* Г. Караславов, Баща. — *Да правим ли следствие за днешната разправия? . . . — Най-добре да ѝ турим пепел на тая история — рече той приятелски. — Защото ако научи окръжният управител и мене ще калайдиса, но и на тебе няма да прости. Да го знаеш!* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Слагам <му> / сложа <му> (сипвам <му> / сипя <му>, посипвам <му> / посипя <му>) пепел.**

ТУРЯМ МУ / ТУРЯ МУ ТАПА. [*Често:* **Тури му тапа**]. *Жарг.* Не говоря повече за нещо неприятно, не се занимавам с него, гледам то да се забрави.

Още: **Слагам му / сложа му тапа.** *Жарг.*

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НА ГЪРБА СИ *нещо*. **1.** *Обикн. с отриц.* Обличам, нося някаква дреха. *Да му опустеят парите, когато една риза като хората не туря на гърба си!* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *И чак тогава горката Вела тури на гърба си дреха здрава.* Ст. Михайловски, Басни. *Нова година е, а нямам какво да туря на гърба си.*
2. Напълнявам. *Яде каквото му се падне, само че, каквото хапне, туря го на гърба си, нали, Станчо?* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Тури на гърба си още 3 килограма.*

ТУРЯМ / ТУРЯ НА ДНЕВЕН РЕД *нещо. Книж.* Предлагам, искам нещо да бъде разгледано, обсъдено или разрешено.
Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя) на дневен ред.** *Книж.*

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НА ЕДНА ДЪСКА *нещо или някого с (и) нещо друго или някой друг.* Не правя разлика между различни неща, хора, смятам ги еднакви, изравнявам ги. *Дава ли ни това право да отъждествяваме, да туряме на една дъска чорбаджийството и буржоазията, или да превръщаме чорбаджийството в органическа съставна част на буржоазията?* Т. Павлов, За марксическа история на България.
Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя) на една дъска. Турям / туря на една плоскост** *Книж.*

ТУРЯМ / ТУРЯ НА ЕДНА ПЛОСКОСТ *нещо или някого с (и) нещо друго или някой друг. Книж.* Не правя разлика между различни неща, хора, смятам ги еднакви, изравнявам ги
Още: **Турям / туря (турвам / турна) на една дъска. Слагам / сложа (поставям / поставя на една плоскост.** *Книж.*

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НА ЕЗИКА СИ *някого. Диал.* Започвам да злословя за някого, да го одумвам. *С жени на глава не се излиза. За него по-добре ще бъде да с върви и да не се спира. Ще ги разсърди, ще го турят на езиците си и цял ден ще го под мятат по врати и хоратѝ.* К. Петканов, Хайдути.

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НА КАРТА *нещо.* Излагам на опасност, риск нещо, за да постигна някаква цел; рискувам. *Всяка борба има своя отровен хашиш,. . .; с редки изключения, това е вече за хората, които са успели да турят на карта амбицията си с целокупното ѝ човешко естество.* П. К. Яворов, Хайдушки копнения. *Ние бяхме турили там* [при Сливница] *на карти нашата чест — честта на български офицер . . . тъй го разбирахме.* А. Страшимиров, Смутно време.
Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя) на карта.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НА КРАК *някого или нещо.* **1.** Привеждам в бойна готовност, мобилизирам. *Американките много се вглеждат в нашия майор. . . Те, горките, не виждат офицери — любопитни! И нашите им разправят, че ние имаме силна армия, . . ., че в случай на война ние двесте хиляди души можем да турим на крак.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад.
2. Подтиквам към бързо, енергично действие, мобилизирам за действие, работа. *Обявява се някъде стачка, . . ., апелира се към цялото работничество за морална и материална поддръжка, цялата партия понякога се туря на крак. . . , но всичко това остава непрочетено от самите стачници.* Г. Георгиев, Един партиен въпрос. *Всичко в работническия квартал се туря на крак. Издигат се барикади и 60 000 работници въстават.* Г. Георгиев, Руската революция.
Още: **Поставям / поставя (вдигам / вдигна) на крак. Турям / туря (турвам / турна) на нога.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НА̀КЪЛКА *на някого. Диал.* Спъвам някого, като препречвам крака си пред него.
Още: **Турям / туря (турвам / турна) крак** /в 1 знач./. **Турям / туря (турвам / турна) нога** /в 1 знач./. *Диал.* **Турям / туря (турвам / турна) марка. Слагам / сложа на̀кълка.** *Диал.*

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НА МАЛКИЯ СИ ПРЪСТ *някого.* Превъзхождам някого по способности, знания, култура или по постижения. *Най-малкият син излезе много ученолюбив и умен, тури братята си на малкия си пръст.*
Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя) на малкия си пръст.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НАМОРДНИК *някому.* Забранявам някому да говори за нещо, карам го да мълчи.

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НА МЯСТО<ТО> *някого.* **1.** Вразумявам някого, принуждавам го да се държи както трябва, да си гледа работата. *В това село са се навъдили „разни личности", които само развала сеят. Тук властта трябва да се намеси и да тури всякого на мястото му.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Дайте ми един месец — всекиго ще туря на мястото.* Г. П. Стаматов, Малкият Содом.
2. Наказвам някого заради негови провинения, потърсвам му отговорност. *Аз играя важна роля в околията, на мене се дължат изборите в оня край, хора се избиха, невинни пострадаха. Турихме всекиго на мястото му, унищожихме врага.* Елин Пелин, Аз ти той.
Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя) на място<то>.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НА НОГА *някого или нещо.* **1.** Привеждам в бойна готовност, мобилизирам.
2. Подтиквам към бързо, енергично действие, мобилизирам за действие, работа.
Още: **Вдигам / вдигна на нога. Турям / туря (турвам / турна) на крак.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НА ОКО *нещо или някого.* **1.** Насочвам вниманието си към нещо или някого с цел да го нападна, да го погубя. *Нашето спокойствие нечакано биде нарушено от Рача Чобана, който грабна мартинката си, и тури на око две черни точки, орли вероятно.* Ив. Вазов, Пътни бележки.
2. Настройвам се враждебно към някого и проявявам лошо отношение към него, искам да му напакостя или да го погубя. *Турна ги на око и започна да ги вика на ангария още по-често, и то тъкмо когато са се заловили за някоя домашна работа.* Т. Г. Влайков, В село. *Той като може да черни, аз не мога ли? . . . — Аман-заман! — замоли се попът. — Ако ми имаш уважението, няма да го правиш! Ще стане черквата резил! Те и без това са ни турили на око!* Н. Хайтов, Диви разкази.
Още: **Вземам / взема на око** /към 2 знач./.

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НА ПИРОНА *нещо.* Изоставям някаква работа която съм започнал, преставам да се занимавам с нещо; занемарявам нещо, отказвам се от нещо. *Политиката беше турил на пирона, особено сега, когато цял беше обладан от великия въпрос за изкоренението на любовта от света!* Ив. Вазов, Драски и шарки.
Още: **Закачвам, закачам / закача (окачвам, окачам / окача) на пирона.**

ТУРЯМ / ТУРЯ НА РЪКА. *Диал.* **1.** *Някого или нещо.* Подчинявам някого или нещо накарвам го да изпълнява волята ми.
2. *Нещо.* Присвоявам, обсебвам. *Турил на ръка парите ѝ.* Н. Геров, Речник на блъгарский язик.

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НАСТРАНА. Спестявам. *Аз колкото парици бях турила настрана, пръснах ги надоле-нагоре.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Не скътахме много пари, но все турихме настрана нещичко. И си мислим: богати сме, с нас не се приказва.* П. Велков, Стълба до небето. *Тури някоя пара настрана, зере не се знай — свят като цвят.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *А той, нали ти казвам, пет пари не е турнал нейде настрана.* Т. Г. Влайков, Чичо Стайко. — *Ама как, майстор Пени, ти ще си дадеш занаята ли? Че поспечели малко, турни някоя пара настрана, па тогаз!* Д. Немиров, Братя.
Още: **Слагам / сложа настрана.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НА ТОПА <НА УСТАТА> *някого.* Заставям някого да поеме риска и отговорността за нещо, да извърши някаква неприятна или опасна работа. *Ами защо онзи не свърши тая работа? Гледа тебе да тури на топа на устата. Недей! Какъв си ти, че да арестуваш хората?* Ив. Петров, Мъртво вълнение.—*Кажи на баща си кого искаш. Ти ще се жениш, не аз. — Каква си страшлива, мале! — А ти си много сърцата. Туряш мене все на топа на устата.* Ив. Вазов, Вестникар ли?
Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя) на топа <на устата>.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НАТЯСНО *някого.* Ставам причина някой да изпадне в трудно, тежко положение и обикн. да бъде принуден да извърши нещо, което е против желанието му. *Турците бяха събрали тълпа мъже и жени, стари и млади, и ги караха пред щиковете си към нас. Види се те мислеха, че по тоя начин ще ни турят натясно — да стреляме върху свои, или да се предадем.* П. К. Яворов, Хайдушки копнения. *Лазарина е жена, която може с устата си да турне натясно десет адвоката заедно.* Н. п. Филипов, Бирникът дошел.
Още: **Поставям / поставя (слагам / сложа) натясно.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НЕЩО В УСТА и **ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НЕЩО В УСТАТА СИ.** Хапвам малко. *Демир се измъкна от постелята, разкърши снага и посегна към кутията с цигарите. — Барем тури нещо в устата си! — сопна се жена му.* А. Гуляшки, МТ станция. *Колкото и да бяха изморени всички преследвачи,. . , поискаха да търсят беглеца и на третия ден, след като си починат и турят нещо в уста.* Ст. Загорчинов, Ивайло.
С отриц. **не: Не съм турял / турил (турвал / турнал) нищо (нищичко) в уста<та си>.** Не съм ял никак. *Вчера той беше изял само една глава лук и оттогава нищичко не беше турял в устата си.* М. Марчевски, Митко Палаузов.

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) НОГА *на някого. Диал.* **1.** Спъвам някого, като препречвам крака си пред него.
2. Попречвам на някого да извърши нещо, да успее.
Още: **Турям / туря (турвам / турна) крак. Турям / туря (турвам / турна) марка** /към 1 знач./. **Турям / туря (турвам / турна) нàкълка** /към 1 знач./. *Диал.* **Слагам / сложа нога.** *Диал.* **Преплитам / преплета нога** /към 1 знач./.

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) ОГЛАВНИК *някому.* 1. Ограничавам свободата на някого, вземам го под властта си. *Те* [болярите] *са три ума: едни говорят да се помирят с царицата. . . Трети — с тях е и един болярин Десимир — думат така: да чакаме! Нека отроците изгонят татарите от Кравунско, та тогава ние ще им турим оглавник, ако вземат да не мируват.* Ст. Загорчинов. Ивайло.
2. Оженвам някого.
Още: **Турям / туря (турвам / турна) юлар<а> (юзда). Слагам / сложа оглавник.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) ОКО *на нещо или някого. Диал.* **1.** Много харесвам нещо или някого и искам да го притежавам.
2. Насочвам си вниманието към някого или нещо с намерение да предприема нещо спрямо него. *Искам да събера всичките момичета от селото. . . да видите, какви хубавици има измежду им, че ако харесате някоя, да я потурчим. Жена ми е турила око на две-три, където наесен ще гледа да ги приведе в правата вяра.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.
Още: **Хвърлям / хвърля (удрям / ударя) око** /в 1 и 3 знач./. **Мятам (мятвам / метна) око** /към 1 знач./.

ТУРЯМ / ТУРЯ ПАЙВАНТ *на нещо. Диал.* Преча за проявата на нещо; спъвам, ограничавам, образувам. *Свиреп човек беше този Кара Пипер — в сантименталните минути! Но песнопойците доизпяха трагическата си песен пред нашия прозорец. Иди подир това да туряш пайвант на артистическа природа!* Ив. Вазов, Утро в Банки.

ТУРЯМ / ТУРЯ ПАРАФ *на някого. Жарг.* Удрям плесница някому. — *Васил Добрев Василев — започна бързо, бързо човечето. — Сдавай дрехите,... и веднага напускай обекта!...— Я се разкарвай оттука бе, вошко мижава! — . . . — Не видиш ли, че пречиш на производството? — Брегова, я му цапни един! — Турете му парафа!* Кл. Цачев, Войници.

ТУРЯМ / ТУРЯ ПЕЧАТ и **ТУРЯМ / ТУРЯ ПЕЧАТА СИ** *на нещо. Книж.* Оставям следи върху нещо, оказвам въздействие върху нещо. *Смъртта туряше вече печата си на лицето на пътника към другия свят.* Ив. Вазов, Последният му ден. *Безумието е турило печат на челата ни.* К. Петканов, Вълнолом.
Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя) печат<а си>.** *Книж.*

ТУРЯМ / ТУРЯ ПОД ЕДИН ЗНАМЕНАТЕЛ *някого или нещо с (и) някой друг или с нещо друго. Книж.* Уеднаквявам, изравнявам различни неща, хора в някакво отношение.
Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя, подвеждам / подведа) под един знаменател.** *Книж.* **Привеждам / приведа към един знаменател.** *Книж.*

ТУРЯМ / ТУРЯ ПОД КАМЪК РЪЦЕТЕ *на някого. Диал.* Не давам възможност на някого да си върши работата, преча му да действува.

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ/ТУРНА) ПОД КЛЮЧ *някого или нещо.* Заключвам, затварям някого или нещо. — *Аз утре няма да бъда тук. — Аз ще те туря под ключ.* П. К. Яворов, В полите на Витоша. *Всички скъпоценности бяха турени под ключ.*

ТУРЯМ / ТУРЯ ПОД КОЛЯНО *нещо. Диал.* Отхвърлям нещо, без да го разгледам (обикн. молба, заявление, арзухал и под.). *Пашата турил арзухала му под коляно.*

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) ПОД КОРИТО<ТО> *някого*. **1.** Преженвам по-голяма сестра или брат.
2. Успявам да надмина значително някого по постижения, успехи.

От приказките за Пепеляшка и за Златното момиче, в които се разказва, че мащехата скрила Пепеляшка (Златното момиче) под корито, за да не я види царският син и да не се ожени за нея. Вместо нея мащехата му дава своята по-грозна и по-голяма доведена дъщеря. Този елемент в посочените приказки е свързан с народния обичай, според който девойка, която има по-голяма сестра, не може да се омъжи преди сестра си. „В старо време захлупвали по-малката девица под корито, когато е дохождал момък да сгледва по-голямата, да не би, ако се случи да е по-хубава малката, да остане голямата". (Данни за такъв конкретен обичай дава Г. С. Раковски, Показалец, ч. I, Одеса, 1859, с. 96).

Още: **Захлупвам / захлупя (слагам / сложа) под корито<то>.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) ПОД КРАКАТА СИ *някого*. Напълно подчинявам, покорявам някого, заставям го да изпълнява волята ми. *Гиньо не е цапало. .. Ако беше цапало, щеше ли да тури под краката си цял един еснаф, а големците да премята в ръцете си като гумени топки?* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) ПОД МИНДЕРА *нещо*. **1.** Оставям без внимание, не разглеждам (обикн. заявление, молба, дело и под.). *Вашето дело — за крадените шишета, де ... тъй си стои. .. Една дума от мене, ще го турят под миндеря.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов.
2. Не се съобразявам с нещо, не го зачитам. *Каравелов поклати глава. — Фарлиевата афера е нещо наистина минало, Ваше височество, но вашето желание да турите конституцията под миндера не е минало — аз добре зная.* В. Геновска, Седем години.
Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя) под миндера.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) ПОД НОЖ *някого*. Избивам, изколвам, посичам (много хора). *Насъсквали турското население да се приготовлява за напролет, защото сичката рая щяла да бъде турена под нож.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Излъга я някой, че отдолу се задава цяла конна армия. Идвала да арестува селото. Всичко под нож щяла да турне.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Ние мислехме, че ако дойдат на власт комунистите, всичко живо ще турят под нож.* М. Марчевски, Тихо пристанище.
Още: **Прекарвам / прекарам под нож.**

ТУРЯМ / ТУРЯ ПРЕЛКЯТА *някому*. *Диал.* Преча на някого за нещо, ограничавам го в нещо. *Като видяха, че вземаме много пари, одма ни туриха прелкята! Увеличиха нормите и сега ... по седемдесет-оседемдесет лева хващаме!* Ст. Ц. Даскалов, Десетопръстник.

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) ПРЪСТ<А> *някому*. *Вулг. Подигр.* Изигравам някого, като му попречвам да осъществи нещо или го измествам отнякъде.
Още: **Слагам / сложа пръст<а>.** *Вулг. Подигр.* **Удрям / ударя пръст<а>.** *Простореч. Вулг. Подигр.*

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) ПРЪСТ НА (В) РАНАТА. Засягам най-болезненото, най-чувствителното място. *Нали знаеш, че първо ние минаваме като щурмова част, па тогава следователите и съдилищата оформят работата ... Срещу тях викат, а пък нас никой не ни закача, дори забравят в края на краищата, че ние първи туряме пръст на раната.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Аз със задоволство констатирах ... че конференцията не само не си затваря очите пред тези слабости ... в живота на кооперативното стопанство. .. , а трезво, сериозно туря пръст на раната ... и се стреми ... да намери средства ... , които биха ускорили премахването, преодоляването на тия слабости.* Г. Димитров, Най-важните условия за укрепване на ТКЗС. *Думите на Нейка не го разсърдиха. Те само го огорчиха и отчаяха още повече, защото тъкмо за това си мислеше и сам той. Нейко беше турнал пръста си право на раната му.* Й. Йовков, Жетварят.
Още: **Бутам (бутвам / бутна, поставям / поставя, слагам / сложа) пръст на (в) раната. Бъркам (бърквам / бъркна) с пръст в раната.**

ТУРЯМ / ТУРЯ ПРЪТ В КОЛЕСНИЦАТА *някому*. *Книж.* Умишлено преча за осъществяването, развитието на нещо, спъвам нещо.
Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя) прът в колесницата.** *Книж.* **Турям / туря прът в колелото (колелата).** *Книж.*

ТУРЯМ / ТУРЯ ПРЪТ В <СПИЦИТЕ НА> КОЛЕЛОТО (КОЛЕЛАТА) *някому*. *Книж.* Умишлено преча за осъществяването, развитието на нещо; спъвам нещо.

Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя) прът в <спиците на> колелото (колелата)** *Книж.* **Турям / туря прът в колесницата.** *Книж.* **Пъхам (пъхвам / пъхна) прът в <спиците на> колелото (колелата).** *Книж.*

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) РОГА *на някого.* 1. За омъжена жена — изневерявам на съпруга си. *И сякаш смята си сега, / с кого би било най-добре / сред туй нестихващо море / да тури тя поне веднъж / на изпотения си мъж / един чифт хубави рога.* Хр. Смирненски, В „Леге".
2. За мъж — прелъстявам съпругата на някого.
Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя, окачвам, окачам / окача) рога.**

ТУРЯМ/ТУРЯ (ТУРВАМ/ТУРНА) РЪКА. 1. *На нещо.* Обсебвам, присвоявам нещо, ставам негов собственик. *Геракът колкото повече мислеше, толкова повече се убеждаваше, че Божан е турил ръка на парите му.* Елин Пелин, Гераците. *Първата година, след смъртта на Руфат бей, българите бяха нащрек, страхуваха се да не би одринските бейове и паши да турят ръка на работната земя.* К. Петканов, Златната земя. — *Ивайло ще тури ръка и на градовете, над всичко ще тури наша власт, селската, перперице, защото всички отроци и парици из българската земя са с него.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Дядо Койчо имал борчове, та на имота му турнале ръка, и за челедта му остана само къщата и по някоя и друга нива и ливада.* Т. Г. Влайков, Житието на една майка.
2. *На някого.* Отнемам свободата на някого; залавям, задържам. *Като знаял тия извънредно сериозни мероприятия на турското правителство, за да тури ръка най-после на неуловимия и опасен революционер, Грозев бил твърде угрижен.* Ив. Вазов, Утро в Банки — *Кой е той, ние не знаем. Но ето че бандитът е тук и може би наблизо, в това няма съмнение...— Който и да е той, трябва да турим ръка на него! — извика лейтенантът и едрото му тяло се изпъна от напрежение.* Б. Несторов, Светлина над Родопите.
Още: **Слагам / сложа ръка. Гуждам / гудя ръка** /към 1 знач./. *Диал.*

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) САМАР<А> *някому.* Заставям някого да ми се подчинява, да ми робува. *Улавяше се с всякаква работа и преживяваше нито бедно, нито богато, но независимо, а то не е никак малко в тези времена на зависимост, на несамостоятелност и на всякакви унижения, гдето всеки може да ти туря самара, както си ще.* Й. Радичков, Горещо пладне.

ТУРЯМ СЕ НА ГОЛЯМАТА КЛЕЧКА. *Диал.* Придавам си важност, смятам се за големец; големея се.

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) БЕЛЯ НА ГЛАВАТА. *Самост. или с нещо, с някого.* Имам неприятности от нещо, което съм се заел да върша или с което искам да помогна, да услужа на някого; сам си създавам неприятности с нещо или с някого. *Поведохме Срядка. Тя едва сплита крака. Душа береше, сиротината. . . — Каква беля си турихме на главата, синко, синко — виеше тя. — Жив да не е този изедник, дето ни излъга. . . Аз се намерих в чудо. Гледах кравата, която едва дишаше.* Кр. Григоров, Отново на училище.
Още: **Вземам си / взема си (докарвам си / докарам си, навличам си / навлека си) беля на главата и вземам си / взема си (докарвам си / докарам си, навличам си / навлека си, хващам си / хвана си) беля<та>. Намирам си / намеря си белята. Купувам си / купя си белята.** *Диал.*

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) ВЪЖЕТО НА ВРАТА. 1. Обесвам се.
2. Сам ставам причина да изпадна в лошо и подчинено положение; заробвам се.
3. Заемам се с опасна работа, рисковано дело и с това се излагам на смъртна опасност. *Йоаким кипна. — Балдю, не безумствувай. Ти караш царя сам да си тури въжето на врата!* Ив. Вазов, Светослав Тертер.
Още: **Слагам си / сложа си (мятам си, мятвам си / метна си, окачвам си, окачам си / окача си, нахлузвам си / нахлузя си) въжето на врата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) въжето на шията. Турям си / туря си (турвам си / турна си) примка на врата.**

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) ВЪЖЕТО НА ШИЯТА. 1. Обесвам се.
2. Сам ставам причина да изпадна в лошо и подчинено положение; заробвам се.
3. Заемам се с опасна работа, рисковано дело и с това се излагам на смъртна опасност.

Още: **Слагам си / сложа си (мятам си, мятвам си / метна си, окачвам, си окачам си, / окача си, нахлузвам си / нахлузя си) въжето на врата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) примка на шията. Турям си / туря си (турвам си / турна си) въжето на врата.**

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) ГЛАВАТА В ТОРБА<ТА>. Заемам се с рисковано дело, което може да ми струва живота; излагам се на смъртна опасност, на голям риск. *Един войник разказваше: „Шумкарите са си турили главата в торбата, не е лесно да се биеш срещу тях, а пък ние. . . какво — служба.“* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Това предприятие е крайно опасно, и, който се реши на него . . . трябва да си тури главата в торба.* Ив. Вазов, Немили-недраги. *Това е кучешки живот. Барем да има защо, а то? Какво ни плащат? Турили сме си главите в торбата за няколко хилядарки на месец.* М. Марчевски, Героите на Белица. *Колко са тези, дето са рекли: или червен елек или дълбок хендек? И малко ли от тях са прокопсали? . . . — . . . Ти какво искаш от нас, големство ли да гоним? Да си турим главата в торбата?* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Свързва се с обичая в миналото отсечена глава да се носи в конска торба.

Още: **Слагам си / сложа си (поставям си / поставя си) главата в торбата. Гуждам си / гудя си главата в торбата.** *Диал.*

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) КАТАНЕЦ НА УСТАТА. Съзнателно мълча, не говоря за нещо; не издавам някаква тайна. *Питах я и подпитвах, но тя си е турила катанец на устата и нищо не ще да каже.*

Още: **Слагам си / сложа си катанец на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) кофар (ключ, катинар) на устата.**

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) КАТИНАР НА УСТАТА. Съзнателно мълча, не говоря за нещо; не издавам някаква тайна.

Още: **Слагам си / сложа си катинар на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) катанец (кофар, ключ) на устата.**

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) КЛЮЧ НА УСТАТА. Съзнателно мълча, не говоря за нещо; не издавам някаква тайна.

Още: **Слагам си / сложа си ключ на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) катинар (катанец, кофар) на устата.**

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) КОФАР НА УСТАТА. Съзнателно мълча, не говоря за нещо; не издавам някаква тайна.

Още: **Слагам си / сложа си кофар на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) катинар (катанец, ключ) на устата.**

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) КРАКА *някъде. Неодобр.* Подреждам си добре живота, осигурявам си добро материално или обществено положение, обикн. чрез сполучлива женитба; нареждам се добре. *Хитро момче излезе, направи всичко възможно да си тури крака в тяхното семейство. Баща ѝ беше влиятелен, нареди го на добра работа.*

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ КЪРПА НА УСТАТА. Мълча, не издавам нещо, пазя тайна. *— Никой не трябва да знае, че е с партизаните . . . И ти! — подвикна той на Ружка: — Да си туриш кърпа на устата! Никому ни дума!* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ МЕРАК. *Диал.* Бивам обхванат от някаква натрапчива мисъл, грижа; безпокои ме, мъчи ме, тревожи ме нещо. *Други път Ненко си не туряше мерак да знае това момиче кое е и онова чийо е.* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Турил си мерак, че е болен.*

Още: **Хваща ме / хване ме мерак.** *Диал.*

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) *някаква* **МИСЪЛ.** Почвам да се безпокоя, тревожа за нещо, да си представям някакво нещастие, нещо лошо. *— Ами ако ония нехранимайковци . . . са го завлекли някъде и са го заровили? — Не си туряй такава мисъл, Павле.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Че болна ли си, нищо не ти е. Ти сама си туряш такваз мисъл.* Й. Йовков, Боряна.

ТУРЯМ СИ НА СЪРЦЕТО и **ТУРЯМ НА СЪРЦЕ** *нещо. Обикн. с отриц.* Поддавам се на някаква грижа, мисъл, безпокойство, почвам да се измъчвам, да се безпокоя от нещо. *Не си туряй много на сърце, и не се коси за нищо . . . Никой няма да ти помогне като станеш кожа и кокал от ядове.* Д. Немиров, Братя. — *Ох, — изпъшка пак съчувствено тя, като видя как Есенка се клатушка, — да си ходя, че стана някое време! Па ти, Есенке, не туряй на сърце! Гледай си здравето, и това е!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Като чу фалшивата песен на Боньо Дървото, който беше пред уволнение завинаги вече, но ке туряше на сърце — като че в душата му нищо не проникваше дълбоко — Тончо пак си запя.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

Още: **Слагам <си> на сърце<то>.**

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) НА УМ<А> (В УМА) *нещо. Обикн. със следв. изр. със съюз* да. Намислям си нещо, решил съм да направя нещо; наумявам си. *Хитра и пресметлива, тя си беше турила на ум да направи Евгени свой зет, като го ожени за Спаска.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Не може да не знаеш, че се е заплеснал по твоята приятелка, по дъщерята на Христо Влаев. . . — Фудулка в къщата си не ща! . . . — старата се разтревожи не на шега . . . — Да не си го туря в ума! — рече тя.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Аз се дотолкоз увлякох от разказа му, щото тогаз още турнах на ума си непременно да опиша както историята на този маловажен случай, тъй и чудесното онова предание за навета на гърците връз българската книжнина.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи. — *Нищо не разбирам. Идва ти на крак някакъв сайбия, сам се натиска да ти стори добро. . . — Добро! — . . . — Плюл съм аз на тяхното добро! Турил си е нещо на ум песият му син и иска с наши ръце да бръкне в жаравата, това е!* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Още: **Слагам си / сложа си на ум<а> (в ума).**

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ НА УХО *нещо. Диал.* Намислям си нещо, решил съм да направя нещо.

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) ОБИЦА НА УХОТО. [*Често:* **Тури си (турни си) обица на ухото**]. Поучавам се, вземам поука от някаква преживяна неприятност или грешка и внимавам тя да не се повтори. — *Да си туриш ти обица на ухото: да знаеш, че си поплювко!* П. Ю. Тодоров, Зидари. *Тези наши другари трябва да си турят обица на ухото и да знаят, че ръководно място в живота на партията и много отговорно място в държавния и обществения живот те могат да заемат, като запретнат ръкави . . . и се подчиняват на партийното ръководство.* Г. Димитров, Историческото призвание на БРП (к.)

Още: **Окачвам си, окачам си / окача си обица на ухото** /в 1 знач./. **Слагам си / сложа си (закачвам си, закачам си / закача си) обица на ухото. Тури си белег на ухото** /в 1 знач./.

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) ПРИМКА НА ВРАТА. 1. Обесвам се.
2. Сам ставам причина да изпадна в лошо и подчинено положение; заробвам се.
3. Заемам се с опасна работа, рисковано дело и с това се излагам на смъртна опасност.

Още: **Слагам си / сложа си (мятам си, мятвам си / метна си, окачвам си, окачам си/окача си, нахлузвам си / нахлузя си) примка на врата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) примка на шията. Турям си / туря си (турвам си / турна си) въжето на врата.**

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) ПРИМКА НА ШИЯТА. 1. Обесвам се.
2. Сам ставам причина да изпадна в лошо и подчинено положение; заробвам се.
3. Заемам се с опасна работа, рисковано дело и с това се излагам на смъртна опасност.

Още: **Слагам си/сложа си (мятам си, мятвам си / метна си, окачвам си, окачам си / окача си, нахлузвам си / нахлузя си) примка на шията. Турям си / туря си (турвам си / турна си) примка на врата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) въжето на шията.**

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ РЪКАТА НА СЪРЦЕТО и **ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) РЪКА НА СЪРЦЕ<ТО>.** [*Често:* **Тури <си> ръка<та> на сърце<то>**]. Искрен съм, откровен съм, признавам си. — *А защо не си окачваш в празник ордените? И от тях ли нямаш нужда? . . . — Я си тури ръката на сърцето и кажи . . . кой стои зад тебе?* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

Още: **Слагам <си> / сложа <си> ръка<та> на сърце<то>.**

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ РЪЦЕТЕ В ЦЕПЕЦА. *Диал.* Доброволно се заемам с нещо трудно или опасно, което може да ми навреди или с което се излагам на риск. *Па не иде да си оттеглим обещанието. Нема как. Турихме си ръцете в цепеца.* Ст. Ц. Даскалов, Селски души.

Още: **Пъхам си (слагам си / сложа си) ръцете в цепеца.** *Диал.*

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ РЪЦЕТЕ ПОД КАМЪК. *Диал.* Вложил съм, ангажирал съм всичките си пари в някаква работа или покупка, така че не мога да се заема с нищо друго.

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) ТАРАЛЕЖ В ГАЩИТЕ. Съгласявам се да приема при себе си на работа, да живея или да предприема обща работа с човек, който след това непрекъснато ми създава големи неприятности.

Още: **Слагам си / сложа си (вземам си /взема си, пускам си (пущам си) / пусна си) таралеж в гащите.**

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) ТЕНЕКИЕНИ ОЧИЛА. *Жарг.* Започвам да говоря безсрамно, нагло, нахално, без да се интересувам дали ще обидя някого и дали съм прав.

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) УСТАТА НА ГЪЗА. *Вулг.* Вж. Турям си / туря си устата на задника.

ТУРЯМ СИ / ТУРЯ СИ (ТУРВАМ СИ / ТУРНА СИ) УСТАТА НА ЗАДНИКА. *Вулг.* Започвам да говоря безотговорно, нахално, грубиянски, без да се интересувам дали ще обидя някого и дали съм прав.

Още: **Турям си / туря си (турвам си / турна си) устата на гъза.** *Вулг.*

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) СПИРАЧКА *на някого или нещо.* Обуздавам някого, прекратявам дейността на някого или нещо; възпирам. *Ту пред жените на полето, ту на събрание пред ръководството. Все за него ще отзори дума да му турели спирачка* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя) спирачка.**

ТУРЯМ / ТУРЯ ТАПА *на някого. Жарг.* Отговарям на някого така, че да не може да каже повече нищо.

Още: **Слагам / сложа тапа.** *Жарг.*

ТУРЯМ ТЕ И ТЕ ИЗВАЖДАМ. Превъзхождам те значително, нищо не си пред мене.

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) ТОЧКА *на нещо или самост.* Преставам да върша нещо, да се занимавам с нещо; прекратявам, завършвам. *И тъй, в неделя сватба? Реши се да туриш точка на лудите младини?* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Той гледа да се откопчи с време, защото, загълчи ли Каишев, точка не туря.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Аз трябва да му пиша едно сериозно писмо, да го отрезвя и да туря точка на тая застрашителна кореспонденция.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Гаврилов се чувствуваше много угнетен от тая история и затова побърза да й тури точка. Той повика стражаря, предаде му Ганка да я води в затвора, а на Славя каза, че ще го подири, когато му потрябва.* Д. Немиров, Дело № 9.

Още: **Поставям / поставя (слагам / сложа) точка.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) ТОЧКА НА (НАД, ВЪРХУ) И-ТО. Довършвам нещо до последните подробности, докрай. *Майсторът майсторски е знаел де да спре и да не туря над всяко и — точка.* П. П. Славейков, Българска литература.

Още: **Слагам / сложа (поставям / поставя) точка на (над, върху) и-то.**

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) УДАРЕНИЕ<ТО> *върху нещо.* Наблягам върху нещо, обръщам му най-голямо внимание, давам му преднина.

Още: **Поставям / поставя (слагам / сложа) ударение<то>.**

ТУРЯМ / ТУРЯ ЧАВЧЕ ПО ГЪЛЬБА *някому. Диал.* **1.** Редя, подреждам неща без връзка и последователност помежду им.
2. След по-хубавото и по-ценното давам, поднасям или върша по-малоценното.

Още: **Подмятам / подметна чавче по гъльба.** *Диал.*

ТУРЯМ / ТУРЯ ЧЕРВЕЙ В ГЛАВАТА *на някого. Диал.* Внушавам на някого някаква неприятна, натрапчива мисъл, която почва да го вълнува, смущава, тревожи.

ТУРЯМ / ТУРЯ ЧЕРНО КАМЪЧЕ В КРАКАТА *на някого.* Искам да скарам някого с околните, да му попреча в нещо.

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) ШАПКА НА ТОЯГА. Освобождавам се от всякакви грижи, отговорности, почвам да живея безгрижно. *Като взема изпита, ще туря шапка на тояга!*

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) ЮЗДА *някому.* **1.** Ограничавам свободата на някого, вземам го под властта си; обуздавам, укротявам. *Той трябва и тук да победи! Не само да тури юзда на отделните капиталисти, . . . , но и да ликвидира този паразитен, . . . грабителски капитал.* Г. Димитров, Съревнованието и ударничеството в нова България. **2.** Оженвам някого. *— Ако та остава да поергенуваш още някоя година, то една заран ща да та намера обесен на някое дърво, проговорил бащата. — Юздата трябва да ти са тури колкото са може по-скоро.* Л. Каравелов, Маминото детенце.

Още: **Слагам / сложа юзда. Турям / туря (турвам / турна) юлар<а> (оглавник). Турям / туря гемче.** *Диал.*

ТУРЯМ / ТУРЯ (ТУРВАМ / ТУРНА) ЮЛАР<А> *някому.* **1.** Ограничавам свободата на някого, вземам го под властта си; обуздавам, укротявам.
2. Оженвам някого. *И с каква тъга пее народната песен за любовта преди да бъдат турени юлари на младите!* П. П. Славейков, Българска литература.

Още: **Турям / туря (турвам / турна) юзда (оглавник). Слагам / сложа (надявам / надяна) юлар<а>.**

ТУТИ КВАНТИ. *Пренебр.* При изброяване, изреждане — всички останали, другите, останалите. *Нима съм длъжен през 8 часа от денонощието да виждам пред себе си само муцуните на Игнатов и тути кванти?* П. Незнакомов, Бяло и черно.

ТЪЙ НАМЕРИХ КОН, ТЪЙ ГО ВЪЗСЕДНАХ. *Диал.* Такъв случай ми се удаде, така постъпих.

ТЪЙ СЪМ ГО КУПИЛ, ТЪЙ ГО ПРОДАВАМ. Разказвам нещо така, както съм го чул, както ми е казано (обикн. за нещо невярно, за някаква лъжа).

Още: **Както го купих, така го и продавам.**

ТЪКА НА ДВА СТАНА. Върша едновременно двойна работа. *А Димка нехае към него или се мъчи да седи на два стола.Да тъче на два стана, да язди на два коня.Боньо няма никакви чувства към нея, но я използува. Йото се топи от яд. Ревнува.* Кр. Белев, Ръцете от слонова кост.

ТЪКА СИ ПЛАТНОТО. Действувам хитро, умело, така че да постигна целта си. *—Ти не знаеш ли?Ние, ятаците, понякога трябва да се преструваме! Така по-лесно ще си тъчем платното. . . И ти ли затова спъна Стела? Ех, хитрец!* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *— Ала и оттука мога да кажа, че Георги Тертер е почнал да подрива под краката ни тоя Иван-Асен. Тъче си платното. И един ден . . . Хитър куманин, кому не е бил верен, кому не е изменил!* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Карл и венецианците не влязоха в Арбанашката земя, за да ни облекчат работата срещу Византия.Макар и съюзници, те си тъкат платното за своя сметка.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

Още: **Тъка си чергата.**

ТЪКА СИ ЧЕРГАТА. Вж. Тъка си платното. *Костадин бе научил в лозята, че брат му предложил на общината електрически ток . . . Ех, да се съгласят на някакъв ортаклък, да бръкне наш Манол и в доктировото злато! Добре си тъчеше чергата той и нямаше край . .* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ТЪЛЧА ПИПЕР НА ГЛАВАТА *на някого. Диал.* Измъчвам някого с непрекъснати натяквания, укори, кавги, скандали.

Още: **Чукам пипер на главата.**

ТЪМНА ИНДИЯ. Нещо, което е забулено с тайна, в което се крие нещо не в ред, нещо нечестно.

ТЪНКА КАТО КАЦА. *Ирон.* За жена — много дебела.

ТЪНКО ПРЕДА[1]. Нямам пари, малко печеля и живея оскъдно. [Бай Петър Дълбокият] *Беше църковен певец. Знаеше на ум цялата служба, събираше петачета и рубчета в дискуса, но предеше много тънко, защото поп Раю цепеше косьма и мъкнеше торбите с агнешките плешки и хлябовете у дома си, а на певеца подхвърляше по някое голо кокалче, като на куче.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *Ее, момчета — казваше Калчо — днеска тънко ще предем. Моите клиенти са все хора от нашата черга. . . Като му свършиш работа, няма пари да ти плати.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Докторче, пак тънко предеш, пак ще ми кукуригаш за мангизи на заем, ама няма.* В. Нешков, Настъпление.
Още: **Ситно преда**[1].

ТЪНКО ПРЕДА[2] *пред някого.* Не смея да изявявам волята си пред някого; стеснявам се. *В службата си е наперен, а пред жена си тънко преде.*
Още: **Ситно преда**[2].

ТЪНКО Я ПРЕДА. *Диал.* Усложнявам нещо, като не казвам направо, усуквам. *— Виждам, че ти е дошъл най-сетне умът, но пак тънко я предеш. Първо, второ . . . шесто! Ами работата е по-проста. Защо пък десет? Пет или шест пушки за люде е по-лесно.* Д. Талев, Преспанските камбани.

ТЪПЧА ГЛАВАТА НА НЯКОГО. 1. Убеждавам някого в нещо, внушавам му нещо или го научавам на нещо. *Вие, дето сте помъкнали тоз народ по събрания и манифестации и му тъпчите главата с врели некипели, трябва да изгинете по затворите.* А. Каралийчев, Народен закрилник.
2.Поучавам, съветвам някого, мъча се да го вразумя.*—Бай Христак, па ги учи, ей! Не ги оставяй сами! — А, как ли пък не седна сега насила да им тъпча главите! — недружелюбно отвърна Христака.* Ил. Волен, Между два свята.
Още: **Пълня главата.**

ТЪПЧА ДУМИТЕ *някому. Диал.* Не зачитам съветите, нарежданията на някого, не ги изпълнявам.
Още: **Газя думите.** *Диал.*

ТЪПЧА НА ЕДНО <И СЪЩО> МЯСТО и **ТЪПЧА НА МЯСТО.** Не се развивам, не напредвам, в застой съм. *Но и аз не тъпча на едно място, и аз напредвам полека-лека. Скоро на курсове ще ме изпратят. . . на милиционерски курсове.* М. Марчевски, Героите на Белица. *Да му се не види макар. . . Отрьгнаха хората, отидоха напред, а Наке все си тъпчеше на място, ако и да прикупи с мъки и ядове тая нива.* Кр. Григоров, Новодомци. *Греши Добри Гашков. Не гледа надалеко, не предвижда . . . Светът върви напред, а той тъпче на едно място.* Г. Караславов, След ноември. — *Наивниците смятат, че вървят нагоре към съвършенство, а в същност тъпчат почти на едно и също място.* Й. Гешев, Вик от тъмнината.

ТЪРГОВЕЦ НА СВИНСКИ РОГОВЕ. *Диал. Ирон.* Безделник, празноскитащ се.

ТЪРКАЛЯМ ГИ ОТ ПРОСЕЧЕНИК. *Диал.* Много лъжи казвам.

Просеченик е местност, откъдето копаели брусове за точене на разни сечива, но брус означава и 'лъжа'. (Д. Вълчев, Пословици от Дупнишко, СбНУ, X, 1894, с. 190).

ТЪРКАЛЯТ СЕ / ТЪРКОЛЯТ СЕ ГЛАВИ. Дават се много жертви, има много избити (в сражение, бой или екзекуция.) — *Ще стане, ще стане! И това ще стане, дядо Ралчо. Глави ще се търкалят! Иде време! Иде!* Ил. Волен, Радост в къщи. *А ти знаеш ли какво ще стане, ако болшевишки крак стъпи тука? Глави ще се търкалят . . . Кървава баня, чуваш ли?* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Борбата продължава и днес по улиците се търкалят глави.*
Още: **Падат / паднат глави.**

ТЪРКАМ СИ ГО НА (О) ГЛАВАТА. [Ч*есто:* **Ще си го търкам на(о)главата**]. *Пренебр.*
1. Чудя се какво да правя с някого или с нещо, което съвсем за нищо не ми трябва, не ми

служи и не го искам (при изразяване на недоволство). *Имам само едно свободно място, а ми пращат пет души, къде ще ги дяна, ще си ги търкам на главата.*
2. *В пов. накл.* **Търкай си го на (о) главата.** Прави с него каквото щеш.—*Какви са тия хора? — Болни, господин старши. . . — Комендантът ги праща, господин старши. — Кажи му да си ги търка о главата.* Л. Стоянов, Холера.

Още: **Трия (чукам, бия, бльскам) си го на (о) главата.** *Пренебр.* **Обльскай (обръскай, обий) си го о главата** /към 2 знач./. *Диал. Пренебр.*

ТЪРКАМ СОЛ НА ГЛАВАТА *на някого.* Измъчвам някого с непрекъснати натяквания, укори, кавги, скандали. *Засега няма да се местим. . . Гаврил сви рамене: Ох, представям си как Лена ще ти търка сол на главата. И права ще е жената.* Ем. Манов, Ден се ражда.

Още: **Трия (кълцам, чукам, меля) сол на главата.**

ТЪРКУЛВА МИ СЕ / ТЪРКУЛНЕ МИ СЕ ГЛАВАТА. Загивам, бивам погубен. *Да бяха други времена — в годините на силна царска власт — сто пъти досега да се търкулнеше непокорната Чрьнатова глава.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

Още: **Пада ми / падне ми (хвръква ми / хвъркне ми) главата.**

ТЪРКУЛИЛА СЕ ТЕНДЖЕРАТА, ТА (ЧЕ) СИ НАМЕРИЛА ПОХЛУПАКА. *Пренебр.* Вж. Търкулнала се тенджерата, та си намерила похлупака. — *Остави го този нехранимайко! — . . .мене за жена му, за Петра ми е жал. Хубавата жена. . . — за него ли беше. . . — Хубава, хубава . . . Не я знам и нея каква е пропадана. Търкулила се тенджерата, че си намерила похлупака.* Й. Йовков, Жетварят.

ТЪРКУЛИЛО СЕ ГЪРНЕТО, ТА СИ НАМЕРИЛО ЗАХЛУПКАТА. *Пренебр.* Вж. Търкулнало се гърнето, та си намерило похлупака. — *Бай Мичо, и той за Огнянова. — Разбира се . . . гарван гарвану око не вади. — Търкулило се гърнето, та си намерило захлупката.* Ив. Вазов, Под игото.

ТЪРКУЛНАЛА СЕ ТЕНДЖЕРАТА, ТА СИ НАМЕРИЛА ПОХЛУПАКА. *Пренебр.* Употребява се, когато при някаква работа, дейност и под. участвуват хора с еднакви недостатъци, еднакво лоши, хора, които нарочно се търсят.

Още: **Търкулила се тенджерата, та (че) си намерила похлупака.** *Пренебр.* **Търкулнало се гърнето, та си намерило похлупака.**

ТЪРКУЛНАЛО СЕ ГЪРНЕТО, НАМЕРИЛО СИ ЗАХЛУПКАТА. *Пренебр.* Вж. Търкулнало се гърнето, та си намерило похлупака. — *Но колцина са добре днес? — рече твърдо Мишо. — Проклети условия — така дошло, ще караме криво-ляво . . . Старият зина. „А! Виж каква била работата! Търкулнало се гърнето, намерило си захлупката!" — досети се той. Та и Пейка малко ли му е дрънкала за тези условия!* Г. Караславов, Селски истории.

ТЪРКУЛНАЛО СЕ ГЪРНЕТО, ТА СИ НАМЕРИЛО ЗАХЛУПАКА. *Пренебр.* Вж. Търкулнало се гърнето, та си намерило похлупака. — *Тате, ти си несправедлив към Лазарова. Той е симпатичен младеж и мой приятел. — Бъдете си приятели: търкулнало се гърнето, та си намерило захлупака.* Ив. Вазов, Вестникар ли?

ТЪРКУЛНАЛО СЕ ГЪРНЕТО, ТА СИ НАМЕРИЛО ПОХЛУПАКА. *Пренебр.* Употребява се, когато при някаква работа, дейност и под. участвуват хора с еднакви недостатъци, еднакво лоши, хора, които нарочно се търсят.

Още: **Търкулнало се гърнето, намерило си захлупката.** *Пренебр.* **Търкулнало се гърнето, та си намерило захлупака.** *Пренебр.* **Търкулило се гърнето, та си намерило захлупката.** *Пренебр.* **Търкулнала се тенджерата, та (че) си намерила похлупака.**

ТЪРПИ, ДУШО, ЧЕРНЕЙ, КОЖО. Възклицание за изразяване на безпомощност и примирение с някакви тежки обстоятелство, с някаква тежка работа.

Още: **Трай, душо, черней, кожо.**

ТЪРСИ НА ДЪНОТО БАЩА СИ. *Подигр.* Казва се за човек, който рови в чинията си, когато яде.

ТЪРСЯ БЪЛХИ В ЧУЖДИ РЪЦЕ. *Диал.* Забелязвам, виждам своите слабости, недостатъци у другите, без да ги забелязвам у себе си.

ТЪРСЯ ВЪЛНА ПОД ЕЗИКА НА БЪЛХАТА. *Диал. Ирон.* Върша нещо напълно безсмислено.
Още: **Търся косъм под езика на бълхата.** *Диал. Ирон.*

ТЪРСЯ ВЪЛНА ПО ЯЙЦЕТО. *Диал. Ирон.* Върша нещо напълно безсмислено.

ТЪРСЯ ГРОЗДЕ НА ТРЪН. *Ирон.* Искам да получа нещо оттам, дето това е невъзможно; върша нещо безсмислено. — *На трън грозде търсиш, тате . . . Има тук имане, но не му е дошло времето за нас. . . Оттогава иманяр Димо намразил иманярството.* Ст. Станчев, Под ясно слънце.
Още: **Търся на трън праскови (кравай).** *Ирон.* **Търся от трън трендафил.** *Ирон.*

ТЪРСЯ ИГЛА В КУПА СЕНО. Полагам излишни, напразни усилия да намеря нещо.

ТЪРСЯ ИГЛА В ПЛЕВНИКА. *Диал.* Вж. Търся игла в плява.

ТЪРСЯ ИГЛА В ПЛЯВА. Полагам излишни, напразни усилия да намеря нещо.
Още: **Търся игла в сламеница (в плевника).** *Диал.*

ТЪРСЯ ИГЛА В СЛАМЕНИЦА. *Диал.* Вж. Търся игла в плява.

ТЪРСЯ КОЙ ГЬОЛ Е ПО-ДЪЛБОК. *Диал.* Искам, стремя се да получа по-голяма облага.

ТЪРСЯ КОСЪМ ПОД ЕЗИКА НА БЪЛХАТА. *Диал. Ирон.* Вж. Търся вълна под езика на бълхата.

ТЪРСЯ КУМ ДУШАН ОТ НИШ. *Диал. Подигр.* Искам да намеря някого, без да знам почти нищо за мястото, където той живее, без да знам добре и името му. *Не му знаеш адреса, не му знаеш работното място и искаш да търсим кум Душан от Ниш.*

ТЪРСЯ НА КУЧЕШКО ЛЕГЛО КОКАЛ. *Диал. Ирон.* Върша нещо безсмислено, искам да постигна нещо невъзможно.
Още: **Търся на кучешко леговище кокал.** *Диал. Ирон.*

ТЪРСЯ НА КУЧЕШКО ЛЕГОВИЩЕ КОКАЛ. *Диал. Ирон.* Вж. Търся на кучешко легло кокал.

ТЪРСЯ НА ТРЪН КРАВАЙ. *Ирон.* Вж. Търся грозде на трън.

ТЪРСЯ НА ТРЪН ПРАСКОВИ. *Ирон.* Вж. Търся грозде на трън.

ТЪРСЯ ОГЪН НА ЛАНСКО ОГНИЩЕ. *Ирон.* Върша нещо безсмислено, искам да постигна нещо невъзможно.
Още: **Търся огън на старо (пусто) огнище.** *Ирон.*

ТЪРСЯ ОГЪН НА ПУСТО ОГНИЩЕ. *Ирон.* Вж. Търся огън на ланско огнище.

ТЪРСЯ ОГЪН НА СТАРО ОГНИЩЕ. *Ирон.* Вж. Търся огън на ланско огнище.

ТЪРСЯ ОТ МЪРТЪВ КОН ПОДКОВИ. *Ирон.* Върша нещо безсмислено, искам да постигна нещо невъзможно.

ТЪРСЯ ОТ ТРЪН ТРЕНДАФИЛ. *Ирон.* Вж. Търся грозде на трън.

ТЪРСЯ ОТ УМРЯЛОТО МАГАРЕ ПЕТАЛАТА. *Ирон.* Върша нещо безсмислено, искам да постигна нещо невъзможно.

ТЪРСЯ ПОД ВОЛА ТЕЛЕ. Проявявам преднамерено прекалена придирчивост към някого и с това искам да се заям с него. *Нищо особено. Обикновен багаж на турист и писател. Но полицията затова е полиция, за да търси под вола теле. Тримата полицейски мъже преодоляват учтивостта, страха и лицемерието си и пъхват ръце в багажа ми.* Кр. Белев, Запад. — *Е, брат — възмути се от моето лицемерие касиерът, — стига де! Аз поне не съм*

от онця, дето търсят под вола теле. На курорт тия работи се случват. П. Незнакомов, След нас потоп. *Когато е за Йовков, търсиш под вола теле, а „Мариус" приемаш такъв, какъвто ти го предлагат режисьорите и французите. Така спориха двамата доста продължително и,. . . , този път никой никого не разсърди, не оскърби.* К. Константинов, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си.

От послов. В мъгливо време не търсят телето под кравата, ами под вола.

Още: **Тража под воло теле.** *Диал.*

ТЪРСЯ ПОД КУЧЕ КОПИЛЕ. *Диал.* Проявявам преднамерено прекалена придирчивост към някого и с това искам да се заям с него.

ТЪРСЯ СИ БЕЛЯТА и *по-рядко* **ТЪРСЯ СИ БЕЛЯТА СЪС СВЕЩ.** Правя, върша нещо неразумно или рисковано, с което сам си навличам неприятности, беда. *Изведнъж гръмна Интернационалът . . . Образуват манифестация! — натъртено и важно обяви Гено. . . Търсят си белята! — рече един общински съветник.* Г. Караславов, Селски истории. *Вардарски се поспря, окото му се наля с кръв и той изръмжа през зъби на своя анадолски турски език: — Белята ли си търсиш, турчине! Не закачай мирните люде.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Добре, че не ме чукнаха по кокала! — наруши мълчанието Ванката. — Това какво е — нищо! А иначе щяха да режат ръката . . . — Май не трябваше да си играем с тоя немец, а? — подхвърлих аз плахо. — Белята си търсехме.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *При фашистите той беше един обикновен майор и поне още седем-осем години щеше да марширува, докато стане полковник. И сега, вместо да е доволен и признателен, сам си търси белята, сече клона, на който е стъпил.* В. Нешков, Настъпление.

Още: **Диря си белята и диря си белята със свещ.**

ТЪРСЯ СИ БОЯ и *по-рядко* **ТЪРСЯ СИ БОЯ СЪС СВЕЩ.** Съзнателно правя, върша нещо нередно, с което сам ставам причина да бъда наказан. *Ораторът започна да изброява престъпленията на новата власт, извършени за по-малко от три месеца. . . — Дрънка си — каза изведнъж Кидерев, . . . — Търсят си боя — проломоти той чак когато стигна до голямата дворна порта на управлението.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Търся си лобута и търся си лобута със свещ. Диря си боя и диря си боя със свещ.**

ТЪРСЯ СИ ГО и *по-рядко* **ТЪРСЯ СИ ГО СЪС СВЕЩ.** Съзнателно върша нещо, което има лоши последствия за мене. *Жив човек няма да пусна да излезе от Равна гора. Трябва здраво да се удря. Да знаеш, първо чичо ти ще ударя! — Той си го търси със свещ!* К. Петканов, Преселници.

ТЪРСЯ СИ ЛОБУТА и *по-рядко* **ТЪРСЯ СИ ЛОБУТА СЪС СВЕЩ.** Съзнателно правя, върша нещо нередно, с което сам ставам причина да бъда наказан.

Още: **Търся си боя и търся си боя със свещ.**

ТЪРСЯ СИ МАЙСТОРА. 1. Постъпвам така (обикн. неразумно), че става необходимо да получа заслуженото, да се справят с мене. *— Иди де, виж какво искат — посъветва го жена му. — Какво искат! Жито ще искат! Търсят си майстора! — викаше той.* Г. Караславов, Обикновени хора.

2. *Само в 3 л.* Изисква опитна ръка, умение, за да бъде направен добре. *Всяко нещо си търси майстора. . . За нас трябва човек — добър стопанин.* Кр. Григоров, Новодомци.

Още: **Диря си майстора.**

ТЪРСЯ СИ НА ГЛАВАТА ЦЯР. [*По-често:* **Търси си на главата цяр**]. *Диал.* Старая се да си помогна или да изляза от неблагоприятно положение. *Затова без да се надяваш от мене за помощ, търси си на главата цяр.* Ил. Р. Блъсков, Изгубена Станка.

ТЪРСЯ СИ ПЪПА. *Диал. Ирон.* Скитам се без цел, шляя се.

ТЪРСЯ СИ ЯКАТА *от някого.* Показвам, обикн. с определен жест, че някой е опасен човек и създава всякакъв вид неприятности. *Не помисли вече да се покаже насам. — Защо да се върна? — одумвал се той подире пред другите керванджии и си търсял яката.* П. Ю. Тодоров, Идилии.

Още: **Тръскам си яката.**

ТЪРСЯ СМЕТКА *от* (*на*) *някого или самост.* Изисквам от някого да отговаря за делата си, за постъпките си. *Вярно ли е, че си продал дядовия имот на Хаджи Ставри, и къща и*

двора. . .?— Какво, какво? — извика вуйчо му и скочи на крака. — Още не пристигнал и почваш да ми търсиш сметка, така ли! Ал. Бабек, Малкият емигрант. *За тия думи и за всичко, което се крие зад тях, сметка ще ти търся кога да е, сметка жестока!* Р. Стоянов, Майстори. *Още в първите дни страшната новина долетя: убит! Не знаеше кого да вини, откъде да търси сметка, кому да се оплаче. . .* Г. Караславов, Селски истории. *Живелият мъж няма право да търси сметка на жена си до брака — нейното моминство е неин живот, нейна тайна и никой няма право да надниква там.* Г. Райчев, Мерзавец.
Още: **Искам (диря) сметка.**

ТЪРСЯ СОПА. Постъпвам така, че заслужавам бой.

ТЪРСЯ У КЬОСЕТО БРАДА И ПО ДЛАНТА КОСМИ. *Диал. Ирон.* Проявявам прекалена придирчивост, искам да получа нещо оттам, дето това е невъзможно; върша нещо безсмислено.

ТЪРСЯ ХЛЯБ ПРЕДИ ПОГАЧАТА. *Диал. Ирон.* Върша нещо неуместно и ненавреме.

ТЪРСЯ ЮНЕТО ПОД БИКА. *Диал.* Проявявам преднамерено прекалена придирчивост към някого и с това искам да се заям с него.

ТЪРТИЛ СЕ Е НЕЙДЕ <НЯКОЙ> ВЪЛК. *Диал. Подигр.* Употребява се, когато някой скъперник даде нещо или направи благодеяние.

ТЪРТЯ СЕ В ДИРЯТА *на някого. Диал.* Отивам да преследвам някого, да го гоня по следите му.

ТЪРТЯ СЕ В ПЕША *на някого. Диал.* Тръгвам по следите на някого, проследявам го.

ТЪРЧИ, БОЖЕ, ТА ГЛЕДАЙ. *Диал.* Като възклицание, с което се изразява голямо учудване от нещо необикновено (най-често, когато свидлив човек даде някому нещо).
Още: **Стани (слез), боже, та гледай.** *Диал.*

ТЪРЧИ, БОЖЕ, ТА СЛУШАЙ. *Диал.* Като възклицание, с което се изразява голямо учудване от нещо необикновено (най-често, когато лош човек хвали някого).

ТЯ (ТО) КРАЙ НЯМА. За подчертаване, че нещо е много обширно за разказване, че може да се разказва още много време за нещо. — *И ти ли си като мене, горката, гости си посрещала? — Да почна да ти разправям, Тодорице, то край няма. Да не дава господ никому такова нещо.* Чудомир, Провинциалистки. *И при други дървета се спира Крайналията и други хайдушки истории разказва . . . — Остави, тя край няма!* Й. Йовков, Старопланински легенди.

ТЯ МОЯТА (МОЙТА) Е ДЪЛГА. Вж. Тя моята край няма. *Вельо ме казват, Вельо Киров от Главан. Тя е дълга мойта, ама аз накъсо ще разправя.* Й. Йовков, Чифликът край границата. — *Като си от Търново, що търсиш в Овеч? — попита Куман пленения. — Тя . . . мойта е дълга.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

ТЯ МОЯТА КРАЙ НЯМА. За тежки, неприятни, мъчителни преживявания, които са продължили много дълго време. — *А вие кой бяхте? — Ех, тя моята край няма — подзе дядото.* М. Топалов, А. Иванов, Ремонти.
Още: **Тя моята (мойта) е дълга.**

<ТЯ> МОЯТА СЕ Е ВИДЯЛА. 1. Ясно ми е, че няма още много да живея, че скоро ще умра. *Правото да ми кажеш, зер мене не ми е за умирачката, тя моята се е видяла, ами това, дето ме върти в коляното да се махне.* Г. Караславов, Доктор.—*Малки ми са още децата — рече той и лека едва доловима тъга трепна по лицето му. — А то инак моята се е видяла вече.* Г. Караславов, Пътник.
2. Ясно ми е, че за мене няма никаква надежда за по-добро бъдеще, че нищо хубаво не ме очаква. *И приказките им знае Рале, и с тях* [пеперудите] *се е радвал на нощта и на месеца, когато сам имаше в сърце радост. . . Пък сега? — Тя се видяла мойта що щяла. . . рече си той.* П. Ю. Тодоров. Идилии.

<ТЯ> МОЯТА <СЕ> СВЪРШИ. 1. Настъпи краят на живота ми, скоро ще умра. *Той отвори очи и прошушна / . . . „То се вижда, / че моята вече се свърши, / но те моля, / Андрюша, / тегли ми куршума!“* В. Георгиев, Партизански песни. — *А то ний старите. . . тя нашата . . . Тя нашата се свърши, тъй ли ще речеш? — засмя се Слав. — Ба, аз не казвам тъй. Аз съм млад, аз ще ида войник.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов.
2. Изпадам в безизходно положение, загубен съм, очаква ме гибел. *Ако ония зверове ни настигнат в Зли дол, нашата е свършена. Тука трябва да остане Спиро с картечницата и да ги задържи.* А. Каралийчев, Строители на републиката.
3. Нямам вече влияние, власт, изгледи за нещо хубаво, няма какво да очаквам. *Още ли не си разбрал, че твойта се свърши? Щом жена ти те бие, и аз ще те набия.* К. Петканов, Дамяновата челяд.

У

У БАЩА СИ ВРАТИ ВИДЯЛ ЛИ СИ. *Неодобр.* Употребява се, когато някой влиза някъде, без да затваря вратата.

Още: **Баща му няма врата.** *Неодобр.*

УБИВАМ / УБИЯ БЪДЕЩЕТО *на някого. Книж.* Ставам причина някой да бъде нещастен, като му отнемам възможността да успее в живота или да се ползува с добро име. *Той се подигра с вас и опетни чистото ви име на жена от честен род, уби бъдещето на вашето единствено дете!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

УБИВАМ СИ / УБИЯ СИ БЪДЕЩЕТО. *Книж.* С постъпките си, с поведението си сам ставам виновен за нещастието си, като попречвам на успеха си в живота или се опозорявам. *— Да остана тук тогава. Искаш ли да се откажа от Русия? — Какво ще ми помогнеш ти? Да убиваш бъдещето си за мен?* П. Ю. Тодоров, Първите.

УБИВАМ СИ / УБИЯ СИ ВРЕМЕТО. Занимавам се с нещо, за да не скучая. *За да убие времето с нещо полезно, Костов седна пред бюрото си, запали лампата и отвори папката с последните договори, сключени от „Никотиана“.* Д. Димов, Тютюн. *Плетенето на шапки ... това е любимото занятие на всички арестанти в турските затвори, които, ... убиват с него времето.* К. Величков, В тъмница. *На кафенето трябваше да убивам пак времето. Пия чай и ровя вестниците, а около мен шумят и се суетят същите ония вчерашни господа.* Ц. Церковски, Зад крайчеца на завесата. *Целия ден баба Лена не могла от мъка нито троха хляб да вземе... Ходела от дома до кошарите и от кошарите до дома и тъй си убивала времето.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Жената забелязва, че я гледам, ..., но демонстративно забива нос в киносписанието, с което убива времето.* Б. Райнов, Няма нищо по-хубаво от лошото време. *Не бях дошъл да работя и не знаех как да убия времето си.* Кл. Цачев, Свят широк.

УБОЛА СЕ НА КЛЕЧКА. *Диал.* За невеста — не излязла честна през първата брачна нощ.

У ВАС ВРАТИ НЯМА ЛИ. *Неодобр.* Употребява се, когато някой влиза някъде, без да затваря вратата.

Още: **Баща му няма врата.** *Неодобр.*

УВЕСВАМ / УВЕСЯ ГЛАВА. Изпадам в отчаяние, изгубвам кураж; унивам. *Ако ръководителят е бюрократ, той ще забележи например, че другарят или другарката са увесили глава, но ще ги отмине... А истинският ръководител трябва да прояви внимателно другарско отношеие.* Г. Димитров. РМС трябва да бъде школа за социализъм.

Още: **Клюмвам / клюмна глава. Увесвам / увеся нос.**

УВЕСВАМ / УВЕСЯ НОС. Изпадам в отчаяние, изгубвам кураж; унивам. *Гледам те, сине, нещо като че не си на себе си. Кажи какво ти е? През миналата неделя беше увесил нос, сега пък се смееш, като че имане си намерил.* Д. Марчевски, Дошло е време. *При това беше увесил нос и пребледнял, като че ли бяха го извадили от студена вода.* К. Калчев, Двама в новия град.

Още: **Увесвам / увеся глава. Обесвам / обеся (провесвам / провеся, клюмвам / клюмна) нос. Увисна ми / увисне ми носа** / в 1 знач./.

УВИРАМ / УВРА В ОЧИТЕ *на някого нещо. Диал.* **1.** Настойчиво и досадно непрекъснато напомням на някого за нещо или за някого.
2. Натяквам на някого за нещо.

Още: **Въвирам / въвра (навирам / навра) в очите** / в 3 и 4 знач./. **Набивам / набия тикам) в очите. Бода в очите** / в 3 знач. към 2 знач./.

УВИРАМ СЕ / УВРА СЕ КАТО КОНСКА МУХА ПОД ОПАШ. *Диал.* Много съм нахален.

УВИРАМ СИ / УВРА СИ ГАГАТА *някъде.* Меся се, намесвам се там, където не трябва, нито е желано, или проявявам някакъв неоправдан, ненужен интерес към нещо. *И в Пловдив се намерили хора честни. . . , които прежалили всичко за в полза на общото дело, без да се отчаят ни най-малко, че учените и знатни кратуни, които от по-напред си увирали гагата навсякъде, изпокрили се из мишите дупки, когато дошло време за работа.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

Още: **Увирам си / увра си носа. Бутам си (бутвам си / бутна си, бъркам си, вра си, въвирам си / въвра си, завирам си / завра си, навирам си / навра си, муша си, мушкам си, мушвам си / мушна си, пъхам си, пъхвам си / пъхна си, тикам си, тиквам си / тикна си) гагата.**

УВИРАМ СИ / УВРА СИ НОСА *някъде.* Меся се, намесвам се там, където не трябва, нито е желано, или проявявам някакъв неоправдан, ненужен интерес към нещо.

Още: **Увирам си / увра си гагата. Бутам си (бутвам си / бутна си, бъркам си, вра си въвирам си / въвра си, завирам си / завра си, навирам си / навра си, муша си, мушкам си, мушвам си, / мушна си, пъхам си, пъхвам си / пъхна си, тикам си, тиквам си / тикна си) носа.**

УВИСВАМ / УВИСНА ВЪВ ВЪЗДУХА. 1. Оказвам се в неблагоприятно и неустановено положение или в безизходица. *И ето че дойде такова време, когато той изведнъж се почувствува нещастен, някак си увиснал във въздуха човек.* А. Гуляшки, Любов. *И в никой случай не бива да позволим събитията отново да ни изпреварят и да увиснем във въздуха както мнозина наши приятели през септември миналата година.* В. Нешков, Настъпление. — *И все пак засега той* [министърът] *е единствената наша опора — добави тихо Манев. — Дано бог му дари още здраве и мъдрост. — Добре е да му пожелаем всичко най-хубаво, но остане ли сам, лесно ще увисне във въздуха.* В. Нешков, Настъпление. *Началник на Трудовата повинност стана някакъв жесток човек, който забрани на трудоваците да дават храна на прасето. . . Това беше голям удар. Ние бяхме купили Гошо именно защото разчитахме на тези остатъци, и сега увиснахме във въздуха.* В. Цонев, Едно време в Овча купел.
2. Оставам неподкрепен с доказателства, дела, нямам реална основа. *Непрекъснато декларира, че признава реалистичната интимна поезия . . . На практика обаче тия негови декларации увисват във въздуха.* в. Литературен фронт. *У Огнянов думите не звучаха никога напусто не увисваха във въздуха, прозрачни, изпразнени от съдържание — винаги те бяха израз на дълбоко чувство, на мисъл, която намираше своя съвършен въплътител.* Н. Лилиев, Майстор на българското слово. *Те уверяваха, че щом той състави новото правителство, всичко ще с оправи, хората ще се успокоят и агитациите на комунистите ще увиснат във въздуха. Те говореха против работническите стачки, осъждаха исканията на работниците за по-добри надници.* Г. Караславов, Обикновени хора.

УВИСВА МИ / УВИСНЕ МИ НОСА. 1. Изпадам в отчаяние, изгубвам кураж; унивам. *Известията от бойното поле бяха лоши. . . Носовете на всички увиснаха . . . Голямо разочарование и скръб се прочете по всичките лица.* Ив. Вазов, Под игото.
2. Преставам да бъда високомерен, надменен, почвам да се държа по-скромно. *Станалото, станало . . . Да ти е честито . . . Ще увисне малко носа на Тинкуца.* Й. Йовков, Урок (превод).

Още: **Клюмва ми / клюмне ми носа** /към 1 знач./. **Увесвам / увеся (обесвам / обеся, провесвам / провеся, клюмвам / клюмна) нос** /към 1 знач./.

УВИСВАМ / УВИСНА НА БЕСИЛКАТА. Бивам обесен. — *В България този субект избягнал наказанието, макар че е бил осъден на смърт, но тук той ще увисне на бесилката, на всяка цена!* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *По целия път полицейският началник крещеше: — Ще се противиш на властта! На бесилката ще увиснеш, предател, комунист!* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Само една думичка да продумам и ще увисне на бесилката!* П. Славински, Претворена земя. *Един ден ако чуеш за мене, че съм увиснал на бесилката,*

да не се чудиш. Л. Стоянов, Холера. — *Англичанка съм!. . . изкрещя Фани диво. — Стреляйте, но утре ще увиснете на бесилката!* Д. Димов, Осъдени души.

Още: **Увисвам / увисна на бесилото (въжето).**

УВИСВАМ УВИСНА НА БЕСИЛОТО. Вж. Увисвам / увисна на бесилката. *Ще те предадем и на прокурора . . . И ако не увиснеш на бесилото, ще изгниеш в затвора.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Да увиснеш на бесилото, като Левски, за щастието на народа си — това е безсмъртие, това е радост, господа!* А. Гуляшки, Любов. *В писмото си бившият му адютант пишеше, че Джин гиби сигурно ще предпочете да живее за султана и за империята, отколкото да увисне на бесилото в името на една загубена кауза.* Ст. Дичев, За свободата. *Ти беше оня, който във сайванта взе / на Таничка най-скъпото, най-милото! / Ти ритна бурето под босите нозе, / за да увисне Зоя на бесилото!* О. Орлинов, Проверка. *„Тоя отличен и незабравим“ народен учител* [Христо п. Василев] *увисва на същото бесило, на което преди това в негово присъствие обесват сина му.* Ив. Унджиев, Васил Левски.

УВИСВАМ / УВИСНА НА ВРАТА *на някого.* **1.** Натрапвам се на някого да се грижи за мене, да ме издържа материално. *Като скиташе такъвзи несретен, прибра ли те някой? Пак на моя врат увисваше.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Сестрините му деца и те увиснаха на врата му.*

2. За жена — принудително заставям някого да се ожени за мене, натрапвам му се за съпруга. *Дружиха дълго време, докато тя най-сетне увисна на врата му.*

Още: **Увисвам / увисна на шията. Висвам / висна на врата** /към 1 знач./. **Увисвам / увисна на главата (ръцете)** /към 1 знач./. **Обесвам се / обеся се (окачвам се (окачам се)/ окача се) на врата. Навързвам се / навържа се на врата.** *Диал.*

УВИСВАМ / УВИСНА НА ВЪЖЕТО. Вж. Увисвам / увисна на бесилката. *Свободата, за която ти увисна на въжето, е нещо свято, за което си струва човек да живее и да се пожертвува.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Дано не се върне вече. И какво ще се върне — ще увисне на въжето.* Й. Йовков, Албена. — *А! Докато не увиснат на въжето един-двама от тях* [чиновниците], *работите няма да се оправят! — настървено се нахвърли някой.* Ил. Волен, Между два свята. — *Ти имаш интерес да го намериш. На него, виж, няма да му простим, ще увисне на въжето.* П. Славински, Претворена земя. *Ала понякога човек греши, / И гледаш — справедливо да реши — / Убиецът е волен под небето, / Невинният увисва на въжето!* Ем. п. Димитров, В страната на розите.

УВИСВАМ / УВИСНА НА ГЛАВАТА *на някого.* Вж. Увисвам / увисна на ръцете *на някого. Сега ми пишат: мамо, чужденците ни гонят, ще си дойдем. Ще увиснат на главата ми без работа.* Й. Йовков, Обикновен човек.

УВИСВАМ / УВИСНА НА КОСЪМ. Оказвам се пред гибел, изпадам в извънредно опасно положение. *Нали преди месец се бях катурнал? Бре тъй, бре инак. . . Право е, душата ми на косъм увисна . . . но нали се оправих.* Ст. Чилингиров, Първа жертва.

УВИСВАМ / УВИСНА НА РЪЦЕТЕ *на някого.* Натрапвам се на някого да се грижи за мене, да ме издържа материално. *Стрина Тодорка едва смогваше да намери пари, за да свари някаква чорбица. . . Трябваше ли и той да увисне на тия вече застарели. . . ръце.* А. Гуляшки, Любов.

Още: **Увисвам / увисна на главата. Увисвам / увисна на шията (врата)** /в 1 знач./.

УВИСВАМ / УВИСНА НА ШИЯТА *на някого.* **1.** Натрапвам се на някого да се грижи за мене, да ме издържа материално. *Като се опита Биляна да намали всекимесечната плата за прехраната си, стопаните се уплашиха да не увисне един ден на шията им.* Д. Талев, Самуил. *На слугиня ме превърнаха. Че барем да е само Вики, ами и Аспарух увисна на шията ми, господ да го убие.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *А как сте с Методи? Не мисли ли още да се сдобрява? — плахо подхвана Даринка. — Да иде по дяволите . . . Дотегна ми. Да си отива, ако ще. . . — Не майка, не така . . . Опомни се, Линичке. Гледай дано пукне дявола, че закъде сме иначе с една пенсия. . . едва за нас стига. . . — Хайде омръзна ми. Не бойте се. Няма да ви увисна на шията. Ще си взема детето и ще видя накъде.* М. Грубешлиева, Пред прага.

2. За жена — принудително заставям някого да се ожени за мене, натрапвам му се за съпруга. *— И тъкмо затова не трябва да се виждаме повече. А тя избухна горчиво и гневно: — Не се бой!. . Няма да увисна на шията ти.* Д. Димов, Тютюн.

Още: **Увисвам / увисна на врата. Увисвам / увисна на главата (ръцете)** /към 1 знач./. **Обесвам се / обеся се (окачвам се (окачам се) / окача се) на шията.**

У ВСЯКАКВА БОЯ ВЛИЗАМ. *Диал.* Меня, променям си убежденията или професията.

УВЪРЗВАМ / УВЪРЖА С ПАМУЧЕН КОНЕЦ *нещо. Диал.* Сговарям се за нещо, но не го извършвам както трябва сериозно, солидно.

Още: **Връзвам / вържа (завързвам / завържа) с памучен конец.** *Диал.*

УГАСВА МИ / УГАСНЕ МИ ЗВЕЗДАТА[1]. *Книж.* Преставам да съм прочут, знаменит; славата ми отминава.

Още: **Залязва ми / залезе ми звездата.** *Книж.*

УГАСВА МИ / УГАСНЕ МИ ЗВЕЗДАТА[2]. *Диал.* Свършва живота ми; умирам.

Свързва се с поверието, че всеки човек има звезда, и, когато той умре, звездата угасва.

УГАСИ ФЕНЕРА. *Подигр.* **1.** Казва се на някого, който е закъснял за някъде (обикн. сутрин на работа).

2. Казва се на човек със съвършено плешива глава, когато се появи някъде.

Още: **Духни (загаси) фенера.** *Подигр.*

УДАВИЛА СЕ МУХА В БРАШНО. *Диал. Ирон.* Употребява се за умаловажаване на нещо станало, някоя случка.

УДАВЯМ / УДАВЯ В КРЪВ. *Книж.* Потушавам, ликвидирам нещо с голяма жестокост и кръвопролитие. *Опитът ѝ* [властвуващата монархо-фашистка клика] *да удави в кръв партизанското движение се провали.* Г. Димитров, Политически отчет на ЦК на БРП (к) пред V конгрес на партията. *Хиляди бяха жертвите през Априлското въстание. Перущица, Батак, Брацигово, Панагюрище, Копривщица, Клисура и десетки други селища бяха удавени в кръв.* Г. Караиванов, Перущица — гнездо на герои. *Кой те завладя през вековете и направи деня ти неизменен като замърсената утринна мъгла на есента? Кой удави в кръв революциите на народа ти, който искаше да изменя своя ден? Кой днес се опива от победата си, преситен от пари, месо, кръв, вино и жени?* Г. Генов, Париж се събужда.

Още: **Потопявам (потапям) / потопя в кръв.** *Книж.*

УДАРЕН В ГЛАВАТА. Смахнат, умопобъркан, ненормален. „*Съграждани, — . . . — / Знам, че изглеждам ви като ударен / в главата*" К. Христов, Чеда на балкана.

УДАРЕН В УСТАТА. Който не умее да говори; мълчалив. *Мълчанието, казват, било безцен камък, ама за онзи, който е ударен в устата, а ние, слава богу, ченетата ни играят.* Ц. Церковски, Свършило се житото.

УДАРЕН С ЛОПАТА ПО ГЛАВАТА. Глупав, завеян.

УДАРЕН С МОКЪР ПЕЩЕМАЛ. *Диал.* Умопобъркан.

УДАРИЛИ СМЕ СЕ ЧВОР НА ЧВОР. Горещо спорим и не отстъпваме един на друг.

УДАРИ МЕ ГОРНИЯ <ПРАГ>, ТА ВИДЯХ ДОЛНИЯ. Опомних се, след като получих заслуженото възмездие за нещо (обикн. когато съм се възгордял). — „*Е — казваше мислено Гмуреца. — Удари те горният праг, та видя долния!*" — „*И аз сам не зная как стана тази работа с мене — отвръщаше с разкаяние и страдание бай Геро. — . . . Сам не съм знаел, че и у мене е имало нещо, дето трябва да го дърпам като жребче. Да му викам: „Стой, къде залитваш?" Аз не можах да му удържа юздите, ама добре, че ме дръпнаха своите.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

Още: **Чукна ме горният праг, та видях (погледнах) долния. Блъсна ме горния, та видях долния.**

УДАРИ МИ ЧАСА и *по-рядко* **УДАРИ МОЯ ЧАС. 1.** Настъпи времето, когато ще умра. *Свърши ли ми се веч съдбата? / Ударил ли ми е часът?* Ив. Вазов, Бури и мелодии. *После свирна сирената за тревога, взеха да викат „потъваме" и всичко се юрна към палубата. . . Тя, асль, все така става: караш, караш и таман кажеш „измъкнах се", то ти удари часа.* Б. Райнов, Човекът на ъгъла.

2. Настъпи решителният момент, когато ще действувам, ще се проявя в нещо важно. *Трябва да въстанем навсякъде едновременно. Мисля, че нашият час е ударил. Тоя път ще прогоним турците.* Д. Габе, Мълчаливи герои. *Когато . . . съобщиха, че в Испания бе избухнала рево-*

люция и че в Щатите ще бъдат сфомирани бойни бригади. . . , мнозина от присъствуващите почувствуваха, че е ударил и техният час, че най-после пред тях се открива истинска възможност да докажат силата на своите убеждения. Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Проверката на своите редове на Първи май 1941 година ние ще направим не на улиците и площадите, . . . , а в окопите на великата битка, готови за решителен натиск срещу силите на стария свят, веднага щом удари нашият час.* В. Геновска, Повест за Юлиус Фучик.
Още: **Дойде (настъпи) ми часа.**

УДАРИХМЕ ГЪЗВЕТО [ЩЕ УДАРИМ ГЪЗВЕТО]. *Диал.* Отново се сближихме, подобрихме (отново ще се сближим, подобрим).

УДАРИХ ПАРА<ТА> (ПАРИ) [ЩЕ УДАРЯ ПАРА<ТА> (ПАРИ)] *от нещо или самост.* Спечелих (ще спечеля), забогатях (ще забогатея). *Защо се хваща за оранжерията? Защото мисли да удари парата, с „Москвич"да се вози! Прикрита душа е Братан!* Ст. Ц. Даскалов, Земна светлина. *Преди петнайсетина дни набрахме десет тона ранни домати за износ и ги закарахме на манипулационния пункт. Устояхме на договора с „Булгарплод" и се радваме като децата: — Ударихме хубава пара, ще си платим тичането. Износна стока, на сметка ще ни легне.* Г. Краев, От нас да замине.
Още: **Направих пари (пара).**

УДАРИ ЧАСА. *Книж.* Настъпи моментът да се извърши нещо, дойде времето да стане нещо. *Запригръща домашните си и им обяви, че часа на въстанието удари.* Ив. Вазов, Под игото. *Чавдар потупа черешовото оръдие с ръка . . . То ще обади на жътварите по нивите че е ударил часа. Като го чуят жътварите, ще оставят сърповете и ще грабнат оръжието.* А. Каралийчев, Приказен свят. — *Бъди готов! Наточи меча! Ние ще ти сторим вест от Преслав. Ще проводим бързоходец, когато удари часа.* А. Каралийчев, Вихрушка. *Най-после беше ударил часа, когато Михо трябваше да покаже явно на селото, каква е разликата между него и Златана.* К. Петканов, Без деца. *Прочие часът е ударил вече да се заемем с организирането на началното всеобщо и задължително образование.* Ас. Златаров, Как просвещават народа. — *Па и какъв е жълт, слаб! . . . Тези думи стреснаха невръстния кандидат за ученик. Подсказаха му, че сега е ударил часът, в който трябва да се пребори с всички сили за сбъдването на свидната си мечта.* Г. Русафов, И те са били деца. *На раздяла / час удари, / добър път на вас, другари!* Елин Пелин, Поточета бистри. *Настъпи май. Часът удари / за мир след боя страховит.* В. Карагьозов, Смъртта на Юлий.

УДАР НА СЪДБАТА. *Книж.* Нещастие. *Той беше навикнал спокойно да посреща всеки удар на съдбата.* Й. Йовков, Случайни гости. *Ето я нещастна, изложена пак на ударите на съдбата.* Ив. Вазов, Под игото.

УДРЪГНАХ СЕ ДО СТОТИНКА [ЩЕ СЕ УДРЪГНА ДО СТОТИНКА]. *Диал.* Охарчих се (ще се охарча) напълно.

УДРЯ / УДАРИ ДВАНАДЕСЕТИЯ ЧАС. *Обикн. в св. вид. Книж.* Настъпва последният, решителният момент, когато трябва да стане, да се случи или да се извърши нещо. *Другари, горе челата! Дванадесетият час на борбата е ударил. Никога победата над фашизма не е била тъй близка, както е сега.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Докато в селата се вдигаха на крак десетки комунисти, в града бездействуваха. . . Всичко това налагаше да се вземат най-сериозни мерки, за да се раздвижи работата в града, а раздвижване можеше да се получи само при едно условие — ръководните другари да разберат, че е ударил дванадесетият час.* Сл. Трънски, Неотдавна.

От разделянето на деня и нощта още в древността на по дванадесет часа, от които дванадесетият час е бил винаги последната част съответно на деня или на нощта. Свързва се и с учението на християнската църква, че в дванадесетия час ще дойде Христос (Ал. Милев, Дванадесетият час, Бълг. ез., XIII, 1963, кн. 3, с. 282—283).

УДРЯМ / УДАРЯ БАЛТИЯТА. 1. *На някого,* Заколвам, убивам някого. **2.** *На нещо.* Сеча, изсичам нещо (дърво или гора).
Още: **Удрям / ударя ножа (сатъра)** /към 1 знач./.

УДРЯМ / УДАРЯ В БРЯГ. *Диал.* Оставам излъган в надеждите си, в очакванията си; претърпявам неуспех в нещо, не успявам в нещо. *Дядо Стоил шегаджията стори за жътва облог — / да му пристане комшийката още на първия блок. / Жънаха, що се наджънваха, Дядо Стоил се опря: / — Някога първи осъмвахме, днеска ударихме в бряг! / Ти ме надви, черноокатa, да ти пристана ли аз?* И. Бунин, Пролетта и тракториста.

УДРЯМ / УДАРЯ В ГЛАВАТА. Обикн. за спиртно питие — причинявам замайване, главоболие; зашеметявам. *Сетне по-таковато хора ще се отделят нейде на закътаничко, около тавичка с печено прасенце... и вино, разбира се, само че не купешко, а от избата на кооперативното стопанство — да може човек да си пие, без да се притеснява, че ще го удари в главата и в кесията.* Ем. Робов, Осъществяването на идеята. *Диньо гледаше и парлива вълна заливаше гърдите му, нахлупваше нагоре и го удряше в главата.* Г. Караславов, Красота. *Виното е силно и удря в главата.*

Още: **Бия в главата.**

УДРЯМ / УДАРЯ В ГРЪБ *някого.* Нападам някого подло, от засада. *Когато Мато разбра, че през Подгоре не е минавала никаква помощ, той реши, че ще е от Каменица или от другите села отвъд нея, които, като са разбрали, че войската се е раздвоила и е нападнала комуната в Смърчин, са решили да ги ударят в гръб.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Царят — по-право Самуил — даваше на милинци и езерци много свободи и правдини, те се заклеваха да бранят пелопонеските брегове и да му пращат войници. Тържествено скрепиха грамотата, а след това те разбраха по кои пътища ще минат българските войски и къде пелопонеските славяни ще ударят ромеите в гърба.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *— Ще ни ударят в гърба бе! Да им пукнем в залп! — извика един селянин, който вместо шапка беше увил на главата си кърпа.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Тук имаше нещо неясно, защото на Въкрила се струваше нелепо да ударят земеделците в гърба, когато те се биеха срещу превратаджиите.* Г. Караславов, Обикновени хора.

УДРЯМ / УДАРЯ О (У) ЗЕМЯТА *някого.* Надминавам, превъзхождам някого със своите постижения, успехи. *— Всички ни ще удари о земята, такъв стрелец ще се извъди!* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *— А така, Ангелчо! Бре, ами ти ще удариш о земята краварите бе — хвалеше го бригадирът.* Ст. Ц. Даскалов, Бялата погача. *— Колко искаш за агнето! — ... Даром ви го давам. От мене — за братята, дето се бият горе на Шипка за освобождението на нашето мило отечество... — Виж го ти, мушморока му с мушморок! Всичките удари о земята. Добре, че има такива като него да ни избършат срама от челата.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *— Пък го не попита с колко е преминал, бе? — намеси се баща му, като поглеждаше разнежено ту Миленка, ту Кира Делийски. — С шест! — отговори той на любопитния поглед на роднината си, като не дочака въпрос. — Удари ги всички у земята!* Ил. Волен, Между два свята.

Още: **Удрям / ударя оземи.**

УДРЯМ / УДАРЯ <В (НА)> КАНТАРА. Умишлено тегля неточно, по-ниско, за да спечеля. *Взеха да се сърдят едни, че при уема във воденицата нещо удрял кантара — покрадвал.* П. Велков, Кит в корито. *Мнозина* [от селяните] *се оплакваха: — Казаха ще ни плащат по-скъпо, а на кантара* [Брашнаров и Бабулев] *гледат да ни ударят. Изедници!* Д. Талев, Преспанските камбани.

Още: **Бия кантара.**

УДРЯМ В (ПРЕЗ) КРЪСТА. За нещо, което се продава — струвам много скъпо. *Искам да купя едно място в планината, но удря в кръста, нямам толкова пари.*

УДРЯМ / УДАРЯ <В> НОСА. За миризма, аромат — бивам усещан силно, много силно миришa. *Миризма на застояло и вкиснато удари носа му.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Месото като че ли не е прясно, удря в носа.* ● *Като слязох в избата, тежка миризма удари в носа ми.*

Още: **Бия в носа.**

УДРЯМ В ОЧИ. Лесно и бързо бивам забелязван, правя впечатление, налагам се на вниманието. *Извинете ми тая смелост, разликата между провинциалка и столичанка веднага удря в очи.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

Още: **Бия в (на) очи. Хвърлям се (набивам се) в очи<те>. Падам в очи.**

УДРЯМ / УДАРЯ В ЦЕЛТА. Казвам това, което е необходимо, за да засегна някого или това, което е най-важното. *— Когато каза, че Маргаритка е болна — удари право в целта Дянко, но и тоя път Николай се изплъзна.* П. Проданов, Седмокласници.

Още: **Попадам / попадна в целта.**

УДРЯМ / УДАРЯ ГО НА ГЛУХО. *Диал.* Преструвам се, че не чувам, не разбирам нещо, което ми се казва или иска.

УДРЯМ / УДАРЯ ГО (Я) ПРЕЗ ПРОСОТО. Започвам да постъпвам безотговорно, като преставам да се интересувам от ред, приличие или законност. *По едно време кехаята наистина го бе ударил съвсем през просото. Превеше явна контрабанда с Гърция и оттам с Турция.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Аз съм . . . човек с широки разбирания, но ако тая приятелка го удари съвсем през просото, това ще повреди на името ми.* Б. Райнов, Господин Никой. *А ти с кой акъл се въртиш тъдява по пътищата? Абе човек, ти разбираш ли, че те дебнат, под дърво и камък те търсят. Хептен през просото я удари.* В. Нешков, Настъпление. *— След два дена те се връщат и без мое знание няма да се изпращат в лечебницата. — Тъй вярно — съгласи се на драго сърце Станков. — Те съвсем я удариха през просото. Май им се ще да изкарат цялата служба в лазарета.* В. Нешков, Настъпление. *И говорели какво ли не за кооператива: че щял да се разпилее, че хората заглади щели да умират. Бай Стефан чувал всичко, мъчно му било, че тоя млад човек го е ударил през просото.* Н. Хайтов, Писма от пущинаците.

Още: **Тръгвам / тръгна през просото. Отрязвам / отрежа през просото бос.** *Диал.* **Удрям / ударя <я> през суровото гръсте.** *Диал.*

УДРЯМ / УДАРЯ ДИНЕНА КОРА *някому. Диал.* Хитро измамвам, изигравам някого, обикн. като му попречвам да осъществи нещо.

Още: **Турям / туря (турвам / турна, слагам / сложа, подлагам / подложа) динена кора. Подхлъзвам / подхлъзна на динена кора. Хързулвам / хързулна <една> динена кора.** *Диал.*

УДРЯМ / УДАРЯ ДРОБИНКАТА. *Диал.* Успявам да придобия, да спечеля нещо по лесен начин, без особено усилие или без разноски.

УДРЯМ / УДАРЯ ДУСПА<ТА> *някому. Жарг.* **1.** Грубо отблъсквам, отхвърлям някого, с когото съм бил в близки връзки. *Но дойде ли до брак момент, / до вино и сватбари, / тя друг избира с апартамент / и дуспа ми удари!* М. Недялков, Дуспа.
2. Изгонвам, изпъждам някого от работа, от служба. *Не си гледаше добре работата, с дни подред отсъствуваше, докато най-сетне му ўдариха дуспата.*

УДРЯМ / УДАРЯ ДЪРВОТО *някому. Грубо.* Изпъждам, изгонвам от работа, от служба. *Аз още от зимас казвам: не заловим ли Шишманчето от Камено поле, и да искаме да ни държат на служба, ще ни ударят дървото, ама на тебе все не ти се вярва.* В. Нешков, Настъпление. *Теб хората рано или късно ще те разберат каква си свиня и като ти ударят дървото, тогава ще те питам къде ще се завъртиш.* В. Нешков, Нъстъпление.

Още: **Удрям / ударя пръта.** *Грубо.*

УДРЯ МЕ / УДАРИ МЕ В НОСА. Усещам силна, обикн. неприятна миризма. *Ето и сега тя усещаше, а може би така й се струваше, че я удря в носа миризма на мокър кожух, на мокри опинци.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Тежка миризма на вряща катран ме удари в носа още щом влязох в тяхната циментова килийка.* Хр. Радевски, Интервю със св. св. Кирил и Методий. *Пещерата беше малка, тясна и приличаше на голяма черна дупка. . . Вътре беше тъмно и хладно. Една неприятна, тежка миризма на влага и застоял въздух го удари в носа още при самия вход.* Ив. Мартинов, При гнездото. *Калитко ненадейно се усети като обезоръжен от страна на врага: ароматът на препечен войнишки хляб и тежката маслена миризма на кашкавала го удариха право в носа.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Тук ме удари в носа нещо на вкиснало.* ● *Разляли сте нефт, веднага ме удари в носа.*

УДРЯМ / УДАРЯ ЕДИН ЗЪБ *на нещо.* Вж. Удрям / ударя кътника *на нещо.*

УДРЯМ / УДАРЯ ЕДНО ОКО *на някого. Простореч.* **1.** Намигвам на някого, за да му покажа, че се шегувам, закачам и под. *Ами че ако аз не бъда, кой ще бъде — отговаря ми бай Ганьо и като си засуква левия мустак, удря ми едно лукаво око.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *След третото шишенце го обхващаше буйно желание да играе ръченица. Надигаше се и заповядваше на стария Демир да му свири. Демир, след като удари едно око на околните, надигаше кларнето и почваше да го надува, без да издава нито един звук.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *Стар човек си е по-добре за кощата. . . прекипял вече, очите му няма на четири да гледат. . . пък и — тя вече зашепна в самото ухо на жената — може и да не раждаш — после й удари едно око и се закиска.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *— Виж какво, Страти. Едно заявление там е донесено. Петров се казва момчето. Злато е, ти казвам. Виж там. Обърна се и му удари едно око. — Дадено ли, казваш? Разбира се. Не съм се съмнявал.* Д. Точев, Ах, тоя вуйчо! *Синигера едва се сдържаше да не удари око на зяпналите го деца.* К. Кръстев, Катастрофа.

2. За мъж — намигвам на жена, закачам я. *Тя беше весела, смееше се кръшно, а момците я задиряха често, като й удряха едно око и я задяваха с шеги.*
Още: **Тегля едно око** /към 2 знач./. *Простореч.*

УДРЯМ / УДАРЯ ЗМИЯТА ПО ГЛАВАТА. Унищожавам или обезвредявам най-големия си неприятел.

УДРЯ МИ / УДАРИ МИ БРАДВАТА О КАМЪК. Вж. Удря ми / удари ми косата о (в, на) камък.

УДРЯ МИ / УДАРИ МИ КОСАТА О (В, НА) КАМЪК. Оставам излъган в надеждите си, в очакванията си, претърпявам неуспех в нещо, не успявам в нещо. *Стефчов кипеше от злоба . . . Той искаше да отмъсти, но прикрито, защото явната борба с Бойча го плашеше. Бунтовната песен в театрото му даде едно оръжие против него, но . . . и в тоя случай косата му удари о камък. Беят не допусна, че Огнянов е запял бунтовна песен пред него и не повярва на Стефчова.* Ив Вазов, Под игото.
Още: **Удря ми / удари ми брадвата (секирата) о (на) камък. Удрям / ударя на (о) камък**

УДРЯМ / УДАРЯ И ЛИСИЦА И ЗАЕК. *Диал.* Имам голям успех в работата си; успявам, сполучвам много.

УДРЯ МИ / УДАРИ МИ НАЗАД. Положението ми, работите ми се объркват, влошават; търпя неуспехи.
Още: **Ритва ми / ритне ми назад.**

УДРЯ МИ / УДАРИ МИ СЕКИРАТА О КАМЪК. Вж. Удря ми / удари ми косата о (в, на) камък. *Опитахме се да привлечем с добром Ивайла към императора, но и там секирата ни удари на камък.* Ив. Вазов, Ивайло.

УДРЯМ / УДАРЯ КАТАНЕЦА *на нещо.* Вж. Удрям / ударя ключа *на нещо. Не му потръгна в търговията и скоро той удари катанеца на магазина.* ● *Не можаха да намерят необходимите специалисти и трябваше скоро да ударят катанеца на предприятието.*

УДРЯМ / УДАРЯ КАТИНАРА *на нещо.* Вж. Удрям / ударя ключа *на нещо. Дайте да ликвидираме всички курсове, школи, семинари! Да ударим катинарите на всички вечерни гимназии и да прекратим час по-скоро тая мъчителна акция по ограмотяването.* Г. Бицин, Допотопна философия.

УДРЯМ / УДАРЯ КЕПЕНЦИТЕ *на нещо.* Прекратявам напълно работата на магазин, работилница и под; затварям, закривам магазин, работилница, ателие. *Взеха шивачницата на Дончо Петров, той самичък им я преотстъпи, удари кепенците, нямал сметка.* К. Калчев, При извора на живота. *След един месец сладкарница „Разград“ беше затворена. Удариха й кепенците.* К. Калчев, При извора на живота.
Още: **Пускам (пущам) / пусна (спускам (спущам) / спусна) кепенците** /във 2 знач./.

УДРЯМ / УДАРЯ КИБРИТА *на нещо.* Запалвам, подпалвам нещо. *Напразно ти сияеш от възхита — такваз гора й удари кибрита!* Хр. Радевски, Черногледецът.
Още: **Драсвам / драсна (тегля) кибрита. Тръквам / тръкна кибрита.** *Диал.*

УДРЯМ / УДАРЯ КЛИНЕЦА *на някого. Диал. Подигр.* Изпъждам, изгонвам някого, обикн. от работа, от служба.

УДРЯМ / УДАРЯ КЛЮЧА *на нещо.* Прекратявам напълно работата, обикн. на някакъв магазин, предприятие, учреждение; затварям, закривам. *Един ден стоката се привърши и аз трябваше да ударя ключа на предприятието.* Б. Райнов, Дъждовна вечер. *На който селянин още не е продадена нивата, който занаятчия още не е ударил ключ на дюкяна си, нека продължава да поддържа тия партии.* Г. Георгиев, Демократи и прогресивни либерали. *След Девети направили Казаковата къща почивна станция, но понеже е далече от пътя, на другото лято й ударили ключа.* Л. Михайлова, Жени.
Още: **Удрям / ударя катинара (кофара, катанеца).**

УДРЯМ / УДАРЯ КОФАРА *на нещо.* Вж. Удрям / ударя ключа *на нещо. Ще ударя кофара на училището — ай там в килията, както ги е учил Граматика, да вървят поп да ги учи.* П. Ю. Тодоров, Първите.

УДРЯМ / УДАРЯ КРАК[1]. **1.** *На нещо.* Унищожавам, съсипвам, разрушавам нещо. *Нямало нито Христос, нито Мохамед да се обади . . . първият да защити своите последователи . . ., а вторият да вразуми верните си поданици, да им предскаже . . ., че те ще батърдисат Батак, но и Батак ще удари крак на ятаганската държава!* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.
2. *На някого.* Преставам да се интересувам от някого, изоставям, зарязвам някого, с когото съм бил в близки интимни отношения.
Още: **Удрям / ударя ритник<а>** /във 2 знач. към 2 знач./ **Давам / дам крак** /към 2 знач./. **Удрям / ударя текмето** /във 2 знач. към 2 знач./.

УДРЯМ / УДАРЯ КРАК[2]. Вървя със стегната, енергична стъпка; марширувам. *— Мирно, изкомандува Ното. — Ходом марш! Двамата със Зуня ударихме крак.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Момчета и девойки удрят крак и минават бодро край оня, който командва целия батальон.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *Момчетата вече удряха крак по моста и пееха с пълни гърди „Жив е той, жив е“.* В. Геновска, Седем години. *Розовото, красиво и добре гледано лице на офицера, нежните му бели ръце, самоувереният му поглед — всичко това изведнаж възкреси в съзнанието на капитана една далечна действителност, когато тези млади и самоуверени франтове се явяваха на паради и банкети . . . парадираха със саби, удряха крак, танцуваха по журфикси.* Н. Антонов, В открито море.

УДРЯМ / УДАРЯ КЪТНИКА *на нещо.* Изяждам нещо. *— Хайде сега, Иване . . . ще се поозорим малко с тебе, дорде ударим кътника на тия печени кокошки. И това агне нас с тебе чака.* Т. Харманджиев, Родове.
Още: **Удрям / ударя един зъб.**

УДРЯМ / УДАРЯ КЬОРАВКО. Успявам да придобия, да спечеля нещо по лесен начин, без особено усилие или без разноски. *„Може пък и правителството да е паднало, я да видиме кой от нас да стане кмет и кой съветник, дано и ние ударим нещо кьоравко: я от бориките в Руена, или пък от пашата на каракачаните.“* Н. Хайтов, Писма от пущинаците.
Още: **Удрям / ударя кьоравото.**

УДРЯМ / УДАРЯ КЬОРАВОТО. Успявам да придобия, да спечеля нещо по лесен начин, без особено усилие или без разноски. *Важното е ние първи да сме там, първи да продадем . . . Който изпревари — той ще удари кьоравото.* П. Спасов, Хлябът на хората. *— Аз, Господин Пешеходов, отдавна исках да ви говоря, но все ми беше неловко. — И на мен ми беше неловко, госпожо — отговарям. А на себе си казах: „Браво! Удари кьоравото.“* Хр. Радевски, Недоразумение. *— Ха, лъжа било! Ударил кьоравото — злъчно се смееше мъж с прегоряла от слънцето гарсонетка. — Стринките идвали на пазар, без да знаят каква е работата. Мандахурата като им викнал: „Лягайте, кай, по думбак, че ви избивам“ — и ги пребарал за пари.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *— Е, Богдане, днеска трябва да си видим хесапа! Ти удари кьоравото лани с тая нива; е оная, що я взе шурят ми, хем по-малка, хем поскъпа: 2850 гроша даде за нея. Приготви ли ми парите?* Хр. Максимов, Кой ни е крив. *Сега му е времето и ние да си отворим очите, . . . Че сетне, като се сключи мир, ще надомъкнат пак истинска вълна, ще я направят пак на мода и — иди гони вятъра тогава. А сега хем кьораво ще ударим, хем и на държавата ще помогнем.* Г. Караславов, Сега му е времето.
Още: **Удрям / ударя кьоравко. Удрям / ударя кьоравото шаранче.** *Диал.*

УДРЯМ / УДАРЯ КЬОРАВОТО ШАРАНЧЕ. *Диал.* Успявам да придобия, да спечеля нещо по лесен начин, без особено усилие или без разноски.
Още: **Удрям / ударя кьоравото.**

УДРЯМ МУ / УДАРЯ МУ КРАЯ. *Диал.* Преставам да се интересувам от каквото и да е, за нищо не ме е грижа. *Като загазиш в калта и се оплескаш, после му удряш края.* Л. Стоянов, Холера.
Още: **Пускам (пущам) му / пусна му края. Отпускам (отпущам) / отпусна му края** /във 2 знач./.

УДРЯМ / УДАРЯ НА АКАНТИЯ. *Диал.* Не се съобразявам с никакви правила, изисквания; действувам самоволно, както намеря за добре, без да се грижа за каквото и да е.

УДРЯМ / УДАРЯ НА ЖЕГЛА. *Диал.* Не съгласувам действията си с другите, държа се настрана, не участвувам в някаква работа или страня от хората. *С насмешка рогованчени си спомняха за времето, когато бяха ударили на жегла, когато мъчно хващаха кооперативните коловози и не пазеха общото като свое.* Ст. Ц. Даскалов. Само̀ село.

Още: **Вървя на жегла.**

УДРЯМ / УДАРЯ НАЗАД. За работа, дела — обърквам се, тръгвам зле, търпя неуспех. *Стремскевата кандидатура бързо взе да удря назад. . . . Успехът на Несторов всеки час ставаше по-сигурен.* Ив. Вазов, Нова земя.

Още: **Ритам (ритвам / ритна) назад.** *Диал.*

УДРЯМ / УДАРЯ НА (О) КАМЪК. Оставам излъган в надеждите, в очакванията си; претърпявам неуспех в нещо, не успявам в нещо. *Изобщо всички опити да научат нещо важно удариха на камък.* Г. Караславов, Ленко. *Те разбрали, че са ударили на камък, и си отишли да обмислят други похвали, за да го спечелят.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Тя* [полицията] *сама не знаеше какво да прави със задържаните, . . . , и алчният за рушвети Ангел Дамаков освободи няколко души без знанието и съгласието на Кучеглавия. Когато Саваков научи това, веднага заповяда наново да арестуват освободените, но удари на камък: те се бяха вече укрили.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Ала плача и молбите ѝ удариха о камък.* Т. Г. Влайков, Стрина Радовица се вълнува. *Поръчаха му да действуват гъвкаво, . . . , да протакат, да заплашват и най-важното — да подкупват. . .   По препоръка на господин Рифат започнаха с Олга. Но удариха на камък.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Сама ли пътува* [съпругата на ген. директор]*? — изръмжа подполковникът с интерес, който адютантът му познаваше много добре и който накара последния да помисли: „Тук вече ще удариш на камък! . . . Животно като тебе не е за такава жена“.* Д. Димов, Тютюн.

Още: **Удря ми / удари ми косата (брадвата, секирата) о (в, на) камък. Удрям / ударя на твърдо. Бия на камък.** *Диал.* **Опирам / опра на (о) камък** /в 1 знач./.

УДРЯМ / УДАРЯ НАПРАВО. Говоря, казвам нещо без заобикалки, без да проявявам деликатност; казвам това, което желая, без да се съобразявам как ще въздействува на този, на когото говоря. — *Ние идваме по поръчение! — каза началникът, изпитвайки някакво затруднение. . .   И може би за пръв път не можеше да удари направо, както беше привикнал.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

УДРЯМ / УДАРЯ НАСТРАНА. *Диал.* Ставам непочтен, неморален; развращавам се.

УДРЯМ / УДАРЯ НА ТВЪРДО. Оставам излъган в надеждите, в очакванията си; претърпявам неуспех в нещо, не успявам в нещо. *Михаил носеше в кошницата едно варено пиле с тайната мисъл, ако някъде ударят на твърдо, пилето да им отвори вратите.* Й. Радичков, Свой човек.

Още: **Удрям / ударя на (о) камък.**

УДРЯМ / УДАРЯ НОЖА *някому.* Заколвам, убивам някого. *Нашите кооператори, като влизаха в стопанството, удариха ножа на доста агнета.* Ем. Манов, Ден се ражда.

Още: **Тегля ножа. Удрям / ударя сатъра. Удрям / ударя балтията** /в 1 знач./. *Диал.*

УДРЯМ / УДАРЯ НЯКОЯ ПАРА *от нещо или самост.* Спечелвам малко. *Главната цел на пашата била, както това бива обикновено, да ударят някоя пара от изплашените брациговчани.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

Още: **Хващам / хвана някоя пара. Удрям / ударя някоя парица.**

УДРЯМ / УДАРЯ НЯКОЯ ПАРИЦА *от нещо* или *самост.* Спечелвам малко. *Станчо беше предприел списание не от жажда за слава или от желание да служи на истината. . . , а по съвсем практическо съображение: да удари някоя парица.* Ив. Вазов, Драски и шарки.

Още: **Удрям / ударя някоя пара.**

УДРЯМ / УДАРЯ О̀ЗЕМИ. Вж. Удрям / ударя в (о, у) земята *някого. Посред сеймените яздеше аянинът, а след него се точеха още войскари — по-прости от сеймените, но и те ловяха око. Аяните водеха дори и свирци, та всеки из пътя и попътните градове да разбере, че минава голям човек. . . Всеки гледаше да удари другите о̀земи, той да покаже на какво се вика сила.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

УДРЯМ / УДАРЯ ОКО. 1. *На нещо или на някого.* Много харесвам нещо или някого и искам да го притежавам. *Пъргав и отракан беше, та . . . Боляревци удариха око на него.* А. Страшимиров, Есенни дни. *Чорбаджият се кланял само на парата. Ударил той око и на селските пари, събрани у Постола — Кехаята, — и една вечер Постол изчезнал, а заедно с него и парите.* Н. Хайтов, Писма от пущинаците.
2. Одобрявам някого за някаква работа, имам пред вид някого за нещо. *Ударил око на момчето и иска да го вземе на работа при себе си.*
3. Насочвам вниманието си към някого с намерение да предприема нещо спрямо него. *Работеше много, внимаваше, . . . Сега беше ударил око на работата на склададжията.* А. Несин, Ами ако бях жена?
Още: **Хвърлям / хвърля око. Мятвам / метна око** /в 1 знач./. **Турям / туря (турвам / турна) око** /към 1 и 3 знач./. *Диал.*

УДРЯМ / УДАРЯ ПАЛЕЦ. Подписвам се. *Бейски син беше, на бея от Тръстеник. Много земя имал баща му, пари, аргати. Пукнал от тия пари на един-друг натиснал раята от Тръстеник да удари палец под махзара и избрал младия за русчушки аян.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *„Носил си дивит и книга, а? Ще рече, отдавна си намислил да изкопчиш писмо от нас, а един дявол знае какво ще туриш вътре — кой го чете? Пък ние палец ще ударим, сами ще се наврем между тоягите, така ли?“* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. — *И подписаха значи? — запита мама. — Къде ще идат, работници хора са, „Щом е, викат, за едната правда значи, да ударим по един палец!“* Д. Бозаков, Дълбоки снегове.
От установения начин, по който се подписват неграмотните, като оставят отпечатък от намастилен палец под документ, заявление и пр.

УДРЯМ / УДАРЯ ПЕТА В ЗАДНИК. 1. Тичам много бързо. *Веднага го доведи тук, хайде удряй пета в задник.*
2. Бързам да свърша някаква работа, работя най-усилено, най-усърдно, за да свърша нещо, да се приготвя за нещо. *Днес ще ходим на гости у кумеца. — А той сега какво ли прави, дали ни очаква. — Кумеца ли? Та той сега удря пета в задник. Коли кокошки, приготвя баници и какво ли не, за да ни посрещне както трябва.*

УДРЯМ / УДАРЯ ПЛЕСНИЦА *някому.* Давам заслуженото някому, като му отмъщавам по достоен начин. *В-к „Пемуда“ подчертава, че отменяването на посещението на Айзенхауер е ново доказателство, че агресивната външна политика на Съединените щати не може да намери пазар. . . Японският народ, . . . , удари здрава плесница на Айзенхауер и Киси.* в. Вечерни новини.

УДРЯМ / УДАРЯ ПО (В)КЕСИЯТА. 1. *Някого.* Ощетявам материално някого. *Кой, е умрял от дърпане на уши? Ако ги ударят по кесията, тогаз ще ги заболи.* М. Марчевски Тихо пристанище. *Сетне по-таквиато хора ще се отделят нейде на закътаничко около тавичка с печено прасенце, . . . и вино, разбира се, само че не купешко, а от избата на кооперативното стопанство — да може човек да си пие, без да се притеснява, че ще го удари в главата и в кесията.* Ем. Робов, Осъществяването на идеята. *Вие сами се уверихте, че има хора, гдето могат да се променят понякога по-бърже и от лакмусите. Стига само да ги ударят по кесията и — готово!* А. Антонов - Тонич, Метаморфоза.
2. За нещо, което се продава — струвам много скъпо.

УДРЯМ / УДАРЯ <ПРАВО> В СЪРЦЕТО. 1. *Някого.* Засягам някого много чувствително, болезнено. *Думите удариха кадънката право в сърцето. Тя се качи на една вейка и заплака.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Нещо забравено и мило, забравено като детска преживелица и мило като майчина милувка, полази по гърдите му и го удари в сърцето. И сърцето се разигра като при първа любовна среща.* Г. Караславов, Селски истории. *Почука на вратата и още като чу женски глас отвътре, нещо го удари в сърцето.* Ив. Петров, Нонкината любов. *Каменните Стамови думи го удариха в сърцето.* Елин Пелин, Летен ден.
2. *На нещо.* Засягам най-важната част на нещо. *Страната бе ударена право в сърцето. Унищожени бяха най-важните складове с бойни припаси и храни.*
Още: **Улучвам / улуча <право> в сърцето.**

УДРЯМ / УДАРЯ ПРАНГИТЕ *някому.* Залавям и отвеждам в затвора някого. *За опитния в такива работи Алия да хване Ангел с неговите десетина другари е нищо работа. И той се врича на каймакамина да им удари прангите.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

УДРЯМ / УДАРЯ ПРЕЗ КРЪСТА *някого. Диал.* Вземам, открадвам нещо от някого.

УДРЯМ / УДАРЯ ПРЕЗНОСНИК *някому. Диал.* Казвам нещо на някого, от което ще му стане неприятно; не премълчавам някому.

УДРЯМ / УДАРЯ ПРЪСТА *някому. Вулг. Подигр.* Изигравам някого, като му попречвам да осъществи нещо или го измествам отнякъде.

Още: **Турям / туря (турвам / турна, слагам / сложа) пръст<а>.** *Вулг. Подигр.*

УДРЯМ / УДАРЯ ПРЪТА *някому. Грубо.* Изпъждам, изгонвам някого от работа, от служба. *— Ей ви човек, учете го! . . . — Какво пък — измънка бригадирът. — Като си го довел, ще го приема. Не върши ли работа, ще му ударя пръта.* В. Ченков, По стръмното.

Още: **Удрям / ударя дървото.** *Грубо.*

УДРЯМ / УДАРЯ РИТНИК<А> *някому. Грубо.* **1.** Изгонвам, изпъждам някого, отстранявам го отнякъде; натирвам. *Изглежда, че са му ударили ритника, вече не стъпва у тях.*

2. Преставам да се интересувам от някого, изоставям, зарязвам някого, с когото съм бил в близки, интимни отношения. *Ходи с нея цели две години и после ѝ удари ритника.*

Още: **Давам / дам ритник<а>.** *Грубо.* **Удрям / ударя крак**[1] /във 2 знач. към 2 знач./ **Удрям / ударя текмето.** *Грубо.*

УДРЯМ САМАРА ДА СЕ СЕЩА КОБИЛАТА. *Диал.* Казвам нещо не направо, със заобикалки, намеквам за нещо, обикн. неприятно.

Още: **Бия самара да се сеща магарето.** *Диал.*

УДРЯМ / УДАРЯ САТЪРА *някому.* Заколвам, убивам някого.

Още: **Тегля сатъра. Удрям / ударя ножа. Удрям / ударя балтията** /в 1 знач./.

УДРЯМ СЕ В ГЪРДИТЕ. 1. Изтъквам себе си, приписвам си заслуги, хваля се незаслужено; самоизтъквам се. *Ако не бе се удрял в гърдите и клел да убива Марин, старият щеше да си живее и сега нямаше да ги преследват като убийци.* Ив. Петров, Мъртво вълнение.

2. Вайкам се или се кая.

Още: **Бия се (тупам се) в гърдите.**

УДРЯМ / УДАРЯ С ЕДИН КУРШУМ ДВА ЗАЕКА. С минимални усилия и средства постигам двойна цел. *Той знаеше за височайшето внимание на княза към чернооката мадам Лишин. . . Говореше се, че тя обичала да се занимава с политика. Щастлив е князът, ако може с един куршум да удари два заека.* В. Геновска, Седем години. *Отново ще ударя с един куршум два заека. От една страна ще се отворят места за напредване в службата, а от друга — ще израсна значително в очите на началството.* П. Незнакомов, Бяло и черно.

УДРЯМ СИ / УДАРЯ СИ ГЛАВАТА. *Обикн. във въпросит. изр.* Търся, потърсвам съдействие, помощ, подкрепа от едного или другиго. *Че при кого другиго да ида, кръстник Еньо, при кого да си ударя главата, злочеста аз.* Й. Йовков, Женско сърце.

УДРЯМ СИ / УДАРЯ СИ НОЖА. Самоубивам се или се самонаранявам с цел да се убия. *На лявото джобче на сетрето му — кървава дупка. . . „Ударил си ножа сам! Дългове много натрупал, отчаял се и ножа си ударил сам!“* Н. Хайтов, Диви разкази.

УДРЯМ СТЕНАТА ДА БЯГАТ МИШКИТЕ. *Диал.* Работя необмислено.

УДРЯМ / УДАРЯ ТЕКМЕТО *някому. Грубо.* **1.** Изгонвам, изпъждам някого, отстранявам го отнякъде; натирвам. *Не си гледаше добре работата и скоро му удариха текмето.*

2. Преставам да се интересувам от някого, изоставям, зарязвам някого, с когото съм бил в близки, интимни отношения. *Дружиха дълго време, но това не му попречи да ѝ удари текмето.*

Още: **Удрям / ударя ритник<а>.** *Грубо.* **Удрям / ударя крак**[1] /във 2 знач. към 2 знач./. *Грубо.* **Ритам (ритвам / ритна) текмето.** *Диал. Грубо.*

УДРЯМ / УДАРЯ УХО. *Диал.* Съсредоточвам вниманието си и започвам да слушам внимателно, обикн. това, което се говори; заслушвам се. *Иван нищо не думаше, но само си дялаше една клечка с габровский нож и нито ухо удареше що му думаше Ганчо.* Ил. Блъсков,

Злочеста Кръстинка. *Сичките граждани удариха ухо да слушат, смилени за теглото на тяхните прости братя българи.* Ил. Блъсков, Изгубена Станка.
Още: **Давам / дам (надавам / надам) ухо** /във 2 знач./.

УДРЯМ ЧЕЛИЯТА. *Диал.* Правя намек за нещо, което искам да получа или да постигна. *Удря челията да му препишат къщата.*

УДРЯМ ЯЙЦА НА МАСЛО. *Диал.* Харча много, без сметка и без да мисля.

УДРЯМ / УДАРЯ ЯМАТА. Успявам да придобия, да спечеля нещо по лесен начин, без особено усилие или по непочтен начин. *Сетне Димята се заумилква край Желяз, пошепна му: — Удари ямата, изигра го ти него! — А сега, който купил, той черпил.* К. Краев, Сняг.

УДРЯМ / УДАРЯ <Я> ПРЕЗ СУРОВОТО ГРЪСТЕ. *Диал.* Започвам да постъпвам безотговорно, като преставам да се интересувам от ред, приличие или законност. *И хора всякакви са в черкова идвали / и са я гледали, и все по нещо реч / е чувал той от тях, но тоя тука веч / ударя я съвсем през суровото гръсте.* П. П. Славейков, Кървава песен.
Още: **Удрям / ударя <я> през просото.**

У ДЪН ЗЕМЯ. *Диал.*Безследно. *Тамам тогава ми щукнаха воловете, загубиха се, па ги нигде нема, като че у дън земи пропаднаха.* Мих. Георгиев, С тебешир и с въглен.
Още: **В дън земя<та>.**

УДЪРЖАМ /УДЪРЖА ВРЪХ *над нещо, над някого* или *самост.* Получавам надмощие над някого или над нещо; побеждавам, надделявам. *На 8-и септември при Алексинац стана едно голямо сблъскване, в което сърбите удържаха връх: те отблъснаха напора на турските войски.* Ив. Вазов, Немили-недраги. *Здравото марксическо ядро през август 1923 г., подпомогнато от Коминтерна, удържа връх в ръководството на Партията и наложи една коренна промяна в нейната стратегия и тактика.* Г. Димитров, Политически отчет на ЦК на БРП (к) пред V конгрес на партията.
Още: **Вземам / взема връх.**

УДЪРЖАМ / УДЪРЖА ФРОНТА. Защищавайки убежденията си, успявам да отбия всякакви нападки и да не се поддам на чужди влияния, заплахи, репресии и под. *Ти си щастлив, че докрай си остана верен на нашата партия и на нашето движение. Ние знаем колко бой си изял от деветоюнците и си удържал фронта докрай.* В. Нешков, Настъпление.

УЕТ ДО УШИТЕ. *Диал.* Негоден за нищо.

УЖИЛИЛА МЕ ЖИЛКА ЗА ЕЗИКА. *Диал.* Понапил съм се и мъчно говоря; пелтеча, фъфля.
Още: **Ужилила ме оса <под езика>.** *Диал.*

УЖИЛИЛА МЕ ОСА <ПОД ЕЗИКА>. *Диал.* Понапил съм се и мъчно говоря; пелтеча, фъфля.
Още: **Ухапала ме оса за езика.** *Диал.* **Ужилила ме жилка за езика.** *Диал.*

УЙДИСВАМ / УЙДИСАМ НА АКЪЛА *на някого.* Вж. Уйдисвам / уйдисам на ума *на някого. Аз понякога се чудя на себе си как ти уйдисах на акъла да издаваш своите песнички за любов и разни там лъжи.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. — *Вдън земя се наври, некадърнико, че да не бера и аз срамотиите покрай тебе! Ама Петър, Петър да ти бере греха, че ти уйдиса на акъла, той!* Н. Широв-Тарас, Смешно и горчиво.

УЙДИСВАМ / УЙДИСАМ НА АКЪЛА *на някого. Диал. Неодобр.* Повлиявам се от някого, постъпвам така, както той ми внушава.

УЙДИСВАМ / УЙДИСАМ НА УМА *на някого.* Съгласявам се с някого да постъпя както иска или ме съветва той (обикн. за нещо неразумно, лекомислено.) *Белким ще взема на полянци да уйдисвам на ума, сега да се разправям с тях.* П. Ю. Тодоров, Несретник. *В Коминтерна нямали хабер за положението, . . . Да минела партията в нелегалност и без това щяла да бъде разгромена. . .Самоубийство и лудост, но се намерили хора да им уйдисат на ума.* Ем. Станев, Иван Кондарев.
Още: **Уйдисвам / уйдисам на акъла.**

УЙДИСВАМ / УЙДИСАМ ПО ГАЙДАТА (НА ГАЙДИТЕ) *на някого. Диал. Недобр.* Изпълнявам безропотно желанията и заповедите на някого, постъпвам така, както той иска, слушам някого във всичко.
Още: **Играя (вървя, ходя) по гайдата.**

УКА ТИ ОТ ДЕКА Е. *Диал.* Употребява се при изразяване на несъгласие (обикн. в шеговита форма) по отношение на казаното от лицето, с което се говори.

УКЛОНИЛ СЕ Е КАТО РУЖА В ГРАДИНА. *Диал.* Умислил се много за нещо.

УЛАВЯМ / УЛОВЯ БАЛКАНА. Забягвам в планината и ставам хайдутин или партизанин.
Още: **Вземам / взема (хващам хвана) балкана. Улавям / уловя гората** /в 1 знач./. **Улавям / уловя планината (шумата).**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ В МРЕЖАТА (МРЕЖИТЕ) СИ *някого.* **1.** С хитрост, с коварство успявам да привлека някого и да го въвлека в непочтени дела. *Националсоциалистите се представят за борци против „националното унижение на Германия", борци за изграждането на „Велика Германия". С такива средства те искат да уловят в мрежите си разорената дребна буржоазия, селяните, та дори и работниците.* История за X клас.
2. Успявам с хитрост, с коварство да накарам някого да се влюби силно в мене, да се увлече сляпо по мене. *Да не бе се женил, той сега би си накривил феса, но тя го улови в мрежата си, народи му деца.* Ив. Вазов, Драски и шарки.
Още: **Улавям / уловя в примките си. Вплитам / вплета (уплитам / уплета, заплитам / заплета, хващам / хвана) в мрежата (мрежите) си.**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ В ПРИМКИТЕ СИ *някого.* **1.** С хитрост, с коварство успявам да привлека някого и да го въвлека в непочтени дела.
2. Успявам с хитрост, с коварство да накарам някого да се влюби силно в мене, да се увлече сляпо по мене.
Още: **Улавям / уловя в мрежата (мрежите) си. Вплитам / вплета (заплитам / заплета, уплитам / уплета, хващам / хвана) в примките си.**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ ГОРАТА. 1. Забягвам в планината и ставам хайдутин или партизанин. *— Какво им е дотрябвало да си развалят рахата, занаятлии хора, търговци? Хайде, ние — друго, без земя ни остави размирието, уловихме гората и връщане няма.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Мене ми се иска вече да уловя гората. Може ли? — ... На конференцията с инструктор от зоната ще определим новите групи, които ще минат в четите.* З. Сребров, В пролетен разлив.
2. Забягвам, побягвам нанякъде, запилявам се някъде. *Така съм възмутен, че ми иде да уловя гората и да не се върна никога вече тук.*
Още: **Вземам / взема (хващам / хвана) гората. Улавям / уловя балкана (шумата, планината)** /към 1 знач./. **Захващам / захвана гората** /към 1 знач./. *Диал.*

УЛАВЯМ / УЛОВЯ ДВАТА КРАЯ. Узнавам, разбирам всичко за нещо, което не ми е било много ясно или е било объркано. *— Тъй ами — съгласи се Чолака и заинтригуван от клюката, побърза да улови двата края.* В. Нешков, Настъпление.
Още: **Улавям / уловя края** /във 2 знач./.

УЛАВЯМ / УЛОВЯ ДИКИШ *за нещо.* Имам успех, резултат; постигам целта си. *— Тебе — кай — не те ли задържаха?. . . — Видя ли, че попското писане улови дикиш?* Н. Хайтов, Диви разкази.
Още: **Хващам / хвана дикиш.**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ ДИРЯТА (ДИРИТЕ) *на някого* . **1.** Успявам да науча откъде е минал някой, когото търся, преследвам. *Цанко бе уловил дирята на крадците.* Т. Г. Влайков, Седянка. *Позволи ми да ида да я търся, да уловя дирите ѝ доде е време.* Ив. Вазов, Иван Александър.
2. Узнавам, откривам какво върши или е извършил някой.
Още: **Хващам / хвана дирята (дирите). Вземам / взема дирята** /към 1 знач./. *Диал.* **Улавям / уловя следите** /към 1 знач./.

УЛАВЯ МЕ / УЛОВИ МЕ ГОВЕДЖИНАТА. *Диал.* Не желая да върша нищо, изпадам в леност, домързява ме.

УЛАВЯ МЕ / УЛОВИ МЕ ЗАЗЪБИЦА. *Диал.* Поисква ми се да хапна от нещо, дояжда ми се от нещо, което е пред очите ми и дразни апетита ми. — *Не можахте да потраете! Като вълци сте изгладнели! — Зазъбица ни улови; мамо, — смееше се Драган.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

Още: **Хваща ме / хвана ме (хващам / хвана) зазъбица.** *Диал.*

УЛАВЯМЕ СЕ / УЛОВИМ СЕ ГУША ЗА ГУША. 1. Скарваме се помежду си остро до бой или се сбиваме. *Двете момчета дълго спориха, докато най-сетне се уловиха гуша за гуша.*
2. *Обикн. в св. вид в мин. или бъд. вр.* Изпадаме в крайно враждебни отношения, започваме да враждуваме ожесточено, съвсем си разваляме отношенията. *Очаквайки повишение и двамата се бяха уловили гуша за гуша и се дебнеха във всичко.*
3. Влизаме в ожесточен бой, започваме ожесточена борба. *Русия дойде до Цариград, возкресе стара България след пет века, а ние* [македонците] *тука рано или късно ще се уловим с агите гуша за гуша.* Д. Талев, Преспанските камбани.

Още: **Улавяме се / уловим се за гушата (гушите). Улавяме се / уловим се за косите** /в 1 знач./. **Хващаме се / хванем се гуша за гуша.**

УЛАВЯМЕ СЕ / УЛОВИМ СЕ ЗА КОСИТЕ. Скарваме се помежду си остро, до бой, или се сбиваме. *Но в същия миг от другата страна царят и испанския гранд се счепкаха и се уловиха за косите.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Когато Неда си отиде, Костакева насмешливо загледа дъщеря си и каза: — Ти, мила моя, си събрала на гости съперници. Внимавай, опасно е. Някой път ще се уловят за косите ей тъй, пред очите ти. . . За младата ми е думата. Подмамила е мъжа на тая сляпа кокошка, на Неда.* Хар. Русев, Под земята.

Още: **Хващаме се / хванем се за косите. Улавяме се / уловим се за гушата (гушите, гуша за гуша)** /в 1 знач./.

УЛАВЯМ / УЛОВЯ ЗА ВРАТА *някого.* Потърсвам отговорност от някого за делата му, поисквам да отговаря за постъпките си и да бъде наказан. *Всичко това — и позивите, и брътвежите на Мандажиев, . . . —всичко това Аспарух можеше да понася без особено притеснение, . . . , ако не беше страхът от затвора и от неизвестната ръка, която един ден щеше да пресегне и да го улови за врата.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

Още: **Улавям / уловя за шията (яката). Хващам / хвана за врата.**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ ЗА ГУШАТА *някого.* **1.** С насилие накарвам някого да извърши нещо, насилствено принуждавам някого за нещо. *Ако не ти платя аз, ти можеш да ме уловиш за гушата и пак да си вземеш своето.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.
2. Поставям някого в затруднено положение, измъчвам някого. *Липсата на пари ги е уловила за гушата.*
3. Разправям се с някого сурово, жестоко и го сразявам.

Още: **Хващам / хвана (стисвам / стисна) за гушата.**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ ЗА УХОТО (УШИТЕ) *някого.* Потърсвам отговорност от някого за делата му, наказвам го строго за извършена нередност. *Аз да съм един кмет . . . ще уловя за ухото най-напред онзи, дето е бил с него.* Й. Йовков, Женско сърце. — *Е, там е изкуството! Така да си подредиш, така да си нагласиш работата, че други да работят за тебе! — По-рано, както и да е, но кога ли ще те пипнат сега, кога ли ще те уловят за ушите!* Д. Калфов, Неуловимият.

Още: **Хващам / хвана за ухото (ушите).**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ ЗА ШИЯТА *някого.* Потърсвам отговорност от някого за делата му, поисквам да отговаря за постъпките си и да бъде наказан. *Тия кражби биха били ликвидирани отдавна, ако виновниците бяха уловени за шията навреме.*

Още: **Улавям / уловя за врата (яката). Хващам / хвана за шията.**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ ЗА ЯКАТА *някого.* Потърсвам отговорност от някого за делата му, поисквам да отговаря за постъпките си и да бъде наказан. *Ако си с дебелички очи, можеш да изпиеш не само една бира, а да се нахраниш хубавичко със закуски и ще правиш тази „икономия" дотогава, докато един ден стопанинът не те улови за яката.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад.

Още: **Улавям / уловя за врата (шията). Хващам / хвана (дръпвам / дръпна, пипвам / пипна) за яката.**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ КОТКАТА ЗА НОКТИТЕ. *Диал.* Голям майстор съм.

УЛАВЯМ / УЛОВЯ КРАЯ. 1. *Някому.* Узнавам какво върши някой, къде е отишъл или откривам, намирам някъде някого, който е забягнал или се е укрил. — *Къде ще бягаш? В Босна ли? . . . Или във Влашко — най-близо е, а веднаж потънеш ли във Влашко, мъчно ще ти уловят края.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
2. *На нещо.* Узнавам, разбирам всичко за нещо, което не ми е било много ясно или е било объркано. *След дълги разпитвания и умувания улових края на цялата работа.*
Още: **Хващам / хвана края. Улавям / уловя двата края** /към 2 знач./. **Улавям / уловя края на конците** /към 2 знач./.

УЛАВЯМ / УЛОВЯ КРАЯ НА КОНЦИТЕ. Узнавам разбирам всичко за нещо, което не ми е било много ясно или е било объркано. — *Хайде, хайде, върви, омитай се и ти по-скоро, докато не се е върнало кучето, че ще улови края на конците. Хитра маймуна е.* П. Михайлов, Малката партизанка.
Още: **Улавям / уловя края** /във 2 знач./. **Улавям / уловя двата края.**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ ЛОШ<ИЯ> ПЪТ. Започвам да върша лоши, непозволени, нечестни работи; ставам неморален, нечестен. — *Ех, Рале . . . лош път си уловил ти, синко. Пуснете го! . . . Не искам да го гледам, че го държите тъй като хайдутин.* Й. Йовков, Боряна.
Още: **Тръгвам / тръгна по лош път. Хващам / хвана лош<ия> път.**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ НАТЯСНО *някого.* Поставям някого в затруднено положение, при което трябва да отговаря за нещо, да признае нещо или да се съгласи на нещо. *Уловиха ги натясно, когато им показаха документи, подписани лично от тях.*
Още: **Хващам / хвана (пипвам / пипна) натясно.**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ ПЛАНИНАТА. Забягвам в планината и ставам хайдутин или партизанин. *Нападнали сераскера и хазната му,. . . , убили няколко от най-верните пашови слуги и уловили планината.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
Още: **Улавям / уловя балкана (шумата). Улавям / уловя гората** /в 1 знач./. **Хващам / хвана планината.**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ <ПРАВО> ЗА СЪРЦЕТО *някого.* **1.** Въздействувам силно, разчувствувам, развълнувам силно някого. *Тая мелодия ме улови право за сърцето.*
2. Засягам най-скровените чувства на някого, онова, което е най-скъпо за него. — *Внукът ти е в сигурни ръце, ама ти няма да го видиш никога, ако пратиш аскер в градската махала. . . —Ах вашата майчица! За сърцето ме уловихте.* Д. Талев, Илинден.
Още: **Хващам / хвана <право> за сърцето.**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ СВЕТА. Заминавам, отправям се за някъде без определена посока, надалеч и на различни места. *На дядо Добря на унучката Милка, казал, че ако не се съгласи да го вземе и да се потурчи. . . щял да я занесе на Арнаутлъка, или пък ще ги изгори, ще я съсече и ще улови света.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.
Още: **Хващам / хвана света. Тръгвам / тръгна (забивам / забия) по света.**

УЛАВЯМ СЕ / УЛОВЯ СЕ В КАПАНА. 1. Оставям се да бъда заловен и изобличен или наказан, обикн. за извършено от мене непочтено дело или престъпление.
2. Оставям се да бъда измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама.
Още: **Улавям се / уловя се в клопка<та> (примката). Влизам / вляза (падам / падна, попадам / попадна, хващам се / хвана се) в капана.**

УЛАВЯМ СЕ / УЛОВЯ СЕ В КЛОПКА<ТА>. 1. Оставям се да бъда заловен и изобличен или наказан, обикн. за извършено от мене непочтено дело или престъпление.
2. Оставям се да бъда измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама.
Още: **Улавям се / уловя се в капана (примката). Влизам / вляза (падам / падна, попадам / попадна, хващам се / хвана се) в клопката.**

УЛАВЯМ СЕ / УЛОВЯ СЕ В МРЕЖАТА (МРЕЖИТЕ) *на някого.* Изпадам под лошото, зловредното влияние на някого; бивам привлечен като съучастник на някого в нещо нередно, непочтено.

Още: **Улавям се / уловя се в примките (примката). Влизам / вляза (попадам / попадна) в мрежата (мрежите).**

УЛАВЯМ СЕ / УЛОВЯ СЕ В ПРИМКАТА. 1. Оставям се да бъда заловен и изобличен или наказан, обикн. за извършено от мене непочтено дело или престъпление. *Беят виждаше пред себе си виновника, но попита за последен път: — Кажи дека беше по него време, челеби? — Не мога да кажа, отговори тихо и решително докторът. Този отговор порази всички . . . Нечо аазата смигна иронически на Стефчова, като че му казваше: улови се клетият в примката.* Ив. Вазов, Под игото.
2. *На някого.* Оставям се да бъде измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама. *Имаше нещо раздразнително и сладко парливо в погледа и усмивката на тая жена, която привличаше, която блазнеше, която магьосваше. Графът с напрегнато внимание я изглеждаше. . .; той си спомняше изповедта на поручика Волски и намираше сега естествено да се улови в примката на омайната сирена този непобедим „сердцеедец".* Ив. Вазов, Нова земя.

Още: **Улавям се / уловя се в капана (клопка<та>). Влизам / вляза (падам / падна, попадам / попадна, хващам се / хвана се) в примката.**

УЛАВЯМ СЕ / УЛОВЯ СЕ В ПРИМКИТЕ (ПРИМКАТА) *на някого.* Изпадам под лошото, зловредното влияние на някого; бивам привлечен като съучастник на някого в нещо нередно, непочтено.

Още: **Улавям се / уловя се в мрежата (мрежите). Влизам / вляза (падам / падна, хващам се / хвана се) в примките (примката).**

УЛАВЯМ СЕ / УЛОВЯ СЕ ЗА ГЛАВАТА. 1. Изпадам в силна тревога или недоумение, защото не зная как да се справя с нещо неприятно, нещо, свързано със затруднения. *Все по това време едно утро министър Шишманов ми праща на коли, . . . , Величковия превод на „Ад", . . . , с бележка да го прегледам и препоръчам за откупване — . . . Вземах оригинала, почвам да сравнявам и се улових за главата. Ами сега?* К. Христов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си.
2. Смайвам се, слисвам се от нещо, което не съм очаквал.

Още: **Хващам се / хвана се за главата.**

УЛАВЯМ СЕ / УЛОВЯ СЕ ЗА ГУША<ТА> *с някого.* **[УЛАВЯМЕ СЕ / УЛОВИМ СЕ ЗА ГУШАТА (ГУШИТЕ)]. 1.** Скарвам се с някого (скарваме се помежду си) остро до бой или се сбивам с някого (сбиваме се). *В тая минута при кулисите свирепият венециански дожд се скараха с Барбацио . . . па веднага се уловиха за гушите.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Значи, и в Овеч болярите се карат? . . . — Нека се карат! Нека се уловят за гушите!* Ст. Загорчинов, Ивайло.
2. *Обикн. в св. вид и мин. или бъд. вр. в мн. ч.* Изпадаме в крайно враждебни отношения, започваме да враждуваме ожесточено, съвсем си разваляме отношенията. *Отдавна се бяха уловили за гушата и съвместна работа между тях беше почти невъзможна.*
3. Влизам с някого (влизаме помежду си) в ожесточен бой, започвам с някого (започваме помежду си) ожесточена борба. *По всичко изглеждаше, че скоро двете съседни страни ще се уловят за гушите. Всяка от тях трупаше на границата войски, оръдия и бойни припаси.*

Още: **Улавяме се / уловим се гуша за гуша. Хващам се / хвана се за гуша<та>. Улавяме се / уловим се за косите** /към 1 знач./.

УЛАВЯМ СЕ / УЛОВЯ СЕ ЗА ДУМАТА. Опитвам се да използувам за лична изгода нещо казано. *Стана дума дали да му отсекат лихва. Той веднага се улови за тая дума, макар да я изрече само един от общинарите: — Е харно. И лихва, щом искате. Кажете колко лихва ще ми вземе общината.* Д. Талев, Преспанските камбани.

Още: **Хващам се / хвана се за думата.**

УЛАВЯМ СЕ / УЛОВЯ СЕ ЗА СЛАМКА<ТА>. Готов съм да се възползувам и и от най-малката, съвсем несигурна и ненадеждна възможност, за да намеря изход от някакво тежко положение. *Наке беше от ония суеверни селяни, дето дирят да се уловят и за сламка, но все откриват, че някаква невидима сила се меси в късмета им.* Кр. Григоров, Новодомци. — *Аба, де е могло без чорбаджия . . . — подхвърли веднъж Мустафа, . . . — Дето се покаже ръката на чорбаджията, за сиромаха капва по нещо. Не беше Мустафа човек за слушане, но сега хората край него бяха готови и за сламка да се уловят — и повдигнаха глави.* Б. Несторов, Светлина над Родопите.

Още: **Хващам се / хвана се (ловя се) за сламка<та>.**

УЛАВЯМ СЕ / УЛОВЯ СЕ КАТО СЛЕПЕЦ ЗА ТОЯГА *за някого или нещо.* Възлагам изцяло надеждите си на някого или нещо като единствена възможност за постигане на някаква цел. *Той беше уверен, че благополучието идва по три пътя; или да се ожениш за някоя богата мома, или да откраднеш, или да намериш някъде пари. Пари не се намираха лесно, кражба комай не е останала неразкрита — оставаше само женитбата, и за нея Казакът се улови като слепец за тояга.* Г. Караславов, Селски истории.

Още: **Хващам се / хвана се като слепец за тояга.**

УЛАВЯМ СЕ / УЛОВЯ СЕ НА (ЗА) ВЪДИЦАТА *самост. или на някого* и **УЛАВЯМ СЕ / УЛОВЯ СЕ НА (ЗА)** *нечия (някаква)* **ВЪДИЦА.** Оставям се да бъда измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама или се оставям да бъда въвлечен в някаква несигурна, опасна работа. *Този, що му донесе рибата, е бил само едно мизерно оръдие на началника. . . И той, комунистът, конспираторът, се подмами, улови се на въдицата им.* Г. Караславов, Жажда. *Той знаеше кога и как овдовя Кудкудячката: убиха мъжа ѝ, . . . , при Сливница. Знаеше колко плач изплака, . . . и колко свето тачи паметта на покойния си съпруг. И тъкмо заради туй я ненавиждаше. Ако не беше такава, той еднъж поне досега щеше да я има на ръце. А не един път ѝ подхвърля думи, . . . , без тя да се улови на въдицата му.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. *Нека Цанко бъде внимателен, да не се улавя на въдицата. Предупреждаваме го, защото ни е близък.* Н. Команов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *— Аз проверих, докторче! — заговори той, . . . — И излезе точно тъй както си мислех. . . — Не знам какво искаш да кажеш — отвърнах аз привидно разсеяно. Надявах се да го заблудя и да спечеля по този начин мъничко време. Но той не се улови нито за миг на моята въдица.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Не виждам нищо весело, защо се кикотиш? Защото сте лековерни, уловихте се на въдицата му.* Др. Асенов, Изпити.

Още: **Хващам се / хвана се (ловя се) на въдицата.**

УЛАВЯМ СЕ / УЛОВЯ СЕ НА ХОРОТО. Заемам се с някаква неприятна работа (обикн. обща, с други), от която не мога да се откажа. *— Ще отброиш шестима души от твоите хора и заедно с плоскокаменци ще отидеш на помощ на Стан и Драгой, . . . — Хайде, вървете със Серафим, съседи, щом искате да се уловите на хорото. Удряйте здраво, не жалете никого!* Ст. Загорчинов, Ивайло.

Още: **Хващам се / хвана се на хорото.**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ СЛЕДИТЕ *на някого.* Успявам да науча откъде е минал и накъде е отишъл някой, когото търся, преследвам. *— Каруца от манастира ли? — рече горският пазач. — Тази сутрин срещнах една на албанския път. . . Те* [ездачите] *бяха доволни, че уловиха поне следите на младоженците.* Ив. Карановски, Женитбата на Богатин Модров. *Той тръгна нощно време и пътуваше по странични пътеки, да не може никой да улови следите му.* Д. Талев, Самуил.

Още: **Улавям / уловя дирята (дирите)** /в 1 знач./. **Хващам / хвана следите.**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ СПАТИИТЕ *на някого.* **1.** Разбирам, узнавам тайните на някого, хитрините му, дяволиите му.
2. Узнавам какви интимни тайни връзки има някой.

Още: **Хващам / хвана (разкривам / разкрия, откривам / открия) спатиите.**

УЛАВЯМ / УЛОВЯ ШУМАТА. Забягвам в планината и ставам хайдутин или партизанин. *Сега всички мислеха едно: че се е задала война, че е налегнала суша. . . И че тъй им е дошло до зъби, та ако да нямаха челяд, . . . , като нищо биха уловили шумата.* В. Мутафчиева. Летопис на смутното време.

Още: **Улавям / уловя балкана (планината). Улавям / уловя гората** /в 1 знач./. **Хващам / хвана шумата.**

УЛАЗЯМ / УЛАЗЯ МЕЖДУ ГРЕБЕНЦИ. *Диал. Обикн. въ въпросит. изр.* Намесвам се, бъркам се там, където се бият или се карат. *Що ти трябва да улазяш между гребенци?*

УЛИВАМ НА ВЪГЛЕНА. *Диал.* Обичам да пия вино, ракия; пияница съм.
Още: **Гася въглена.** *Диал.*

УЛОВИ БОСИЯ, ТА (ЧЕ, И) МУ ВЗЕМИ МУ ОПИНЦИТЕ. *Ирон.* Употребява се, когато не може да се получи, вземе нещо от някого, защото и той го няма.

Още: **Хвани (дръж) босия, та (че, и) му вземи опинците.** *Ирон.* **Хвани (улови, дръж) босия та (че, и) му вземи цървулите.** *Ирон.* **Погони (стигни) босия, та (че, и) му вземи цървулите** *Диал. Ирон.*

УЛОВИ БОСИЯ, ТА (ЧЕ) МУ ВЗЕМИ ЦЪРВУЛИТЕ. *Ирон.* Вж. Улови босия, та (че, и) му вземи опинците.

УЛОВИ ЕДНОГО ЗА КРАКАТА, ТА УДРЯЙ ДРУГИГО ПО ГЛАВАТА. *Пренебр.* За хора с еднакви, с едни и същи недостатъци.

Още: **Хвани едного за краката, та удряй другиго по главата.** *Пренебр.* **Хвани единия за ногите, удари другия по главата.** *Диал. Пренебр.* **Единия за крака<та>, та другия в глава<та>.**

УЛОВИЛА МЕ КЪСОКРАЧИЦАТА. *Диал.* Напил съм се.

УЛОВИЛА СЕ ЦАРСКАТА ДЪЩЕРЯ ЗА (НА) РАБОТА. *Ирон.* Употребява се за човек, който се е заел с непривична за него работа или изобщо с някаква работа и е пострадал леко при нея.

Още: **Заловила се (хванала се) царската дъщеря за (на) работа.** *Ирон.*

УЛОВИЛ СЪМ ЗАЙЧЕТО. *Диал.* **1.** Разболял съм се. **2.** Изпатил съм си, случило ми се е нещо лошо, неприятно.

УЛОВЍ СЛЕПЕЦА, ТА МУ ИЗВАДЍ ОЧИТЕ. *Ирон.* Употребява се, когато някой се заема или се е заел с нещо невъзможно, безсмислено и нищо не може да направи.

Още: **Улови (хвани) слепия, та (че, и) му извади очите.** *Ирон.*

УЛОВИ СЛЕПИЯ, ТА (ЧЕ, И) МУ ИЗВАДИ ОЧИТЕ. *Ирон.* Вж. Улови слепеца, та му извади очите.

УЛОВИХ ЗА ОПАШКАТА [ЩЕ УЛОВЯ ЗА ОПАШКАТА] *някого. Ирон.* Не можах (не ще мога) да стигна някого, претърпях (ще претърпя) неуспех в преследването на някого.

Още: **Хванах за опашката.** *Ирон.*

УЛОВИХ СЕ И С ДВАТА КРАКА В КАПАНА. Обвързал съм се, заангажирал съм се здраво в някаква неприятна или опасна работа.

Още: **Турнах си и двата крака в капана.**

УЛОВИ ЩЕ И НАШАТА ХРЪТКА ЗАЕК. *Диал.* Употребява се, за да се изрази, че лицето, което говори, очаква настъпването на щастливи дни или някакъв успех, сполука.

Още: **И моята хрътка ще хване заек. И моето куче ще улови заек.**

УЛУЧВАМ / УЛУЧА <ПРАВО> В СЪРЦЕТО. 1. *Някого.* Засягам някого много чувствително, болезнено. — *Никому няма да позволя да се подиграва със светата църква — натърти той. — Безбожниците ме удариха в гърба, но аз ще ги улуча в сърцето.* Ц. Лачева, Селският ангел.

2. *На нещо.* Засягам най-важната част на нещо.

Още: **Удрям / ударя <право> в сърцето.**

УМ<А> ДА ТИ ОТНЕСЕ. *Диал.* Вж. Ум да ти зайде. *Мита е станала една мома — ум да ти отнесе!* К. Петканов, Златната земя. *Дядо Дрене, много си ходил по света, не си ли срещнал нещо толкова хубаво, че да те заслепи, ума да ти отнесе?* К. Петканов, Старото време.

УМА МИ Е В ГЪЗА. *Вулг.* Вж. Ума ми е в задника.

УМА МИ Е В ЗАДНИКА. *Грубо.* Разсеян съм, не мисля за това, което трябва; забравям.

Още: **Ума ми е в гъза.** *Вулг.*

УМА МИ Е В КРАКАТА. Постъпвам необмислено, неразумно, глупаво; проявявам се като глупак.

Още: **Акъла ми е в краката. Ума ми е слязъл в краката. Ума ми е влязъл в краката.** *Диал.*

УМА МИ Е ВЛЯЗЪЛ В КРАКАТА. *Диал.* Вж. Ума ми е в краката.

УМА МИ Е В ТИЛА. *Диал.* Разсеян съм, не мисля за това, което трябва; забравям.

УМА МИ Е СЛЯЗЪЛ В КРАКАТА. Вж. Ума ми е в краката.

УМА МИ НЕ ГО ВЗЕМА / ВЗЕМЕ. *Диал.* Не проумявам нещо, недоумявам от нещо, струва ми се невероятно (обикн. за нещо много лошо, което ме изненадва). *Имал си за другари френк-гяурларъ. . .; да оставиш такива другари и да потърсиш спасение при беззащитните българи: не го зема ума ми!* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.
Още: **Ума ми не го побира / побере. Ума ми не го хваща / хване.** *Диал.*

УМА МИ НЕ ГО ПОБИРА / ПОБЕРЕ. Не проумявам нещо, недоумявам от нещо, струва ми се невероятно (обикн. за нещо много лошо, което ме изненадва). *Ти разбираш ли, наш другар, а отказва да даде парче хляб на гладния . . . заради принципа. Това ума ми не го побира.* Ем. Манов, Ден се ражда.
Още: **Ума ми не го взема / вземе (хваща / хване).** *Диал.* **Главата (акъла) ми не го побира / побере.**

УМА МИ НЕ ГО ХВАЩА / ХВАНЕ. *Диал.* Вж. Ума ми не го взема / вземе. *В целий край / Той бил пръв, разправя се. Ума ми го не хваща.* К. Христов, Чеда на Балкана.

УМА МИ НЕ Е В ГЛАВАТА. 1. Разсеян съм, не внимавам, не съм съсредоточен. *Нищо не разбрал от урока, защото в час ума му не е бил в главата.*
2. Лекомислен съм, постъпвам необмислено. *Как можеш да му се доверяваш, не виждаш ли, че ума му не е в главата.*
По-рядко: **Ума ми е в главата.** Благоразумен съм, внимавам какво върша. *Внимавай, ума ти винаги да е в главата.*
Още: **Ума ми не е на мястото си** /към 1 знач./.

УМА МИ НЕ Е НА МЯСТО. Не съм напълно нормален, не разсъждавам нормално, трезво. *Погледът й издаваше, че ума й не е на място.*

УМА МИ НЕ Е НА МЯСТОТО СИ. Разсеян съм, не внимавам, не съм съсредоточен. *Като видя учителят Ния, лицето му отеднаж се промени, . . . През цялото време умът му беше раздвоен; . . . Не беше ума му на мястото си.* Д. Талев, Преспанските камбани.
Още: **Ума ми не е в главата** /в 1 знач/.

УМА МИ РЕЖЕ КАТО БРИЧ. *Диал.* Вж. Ума ми реже като бръснач. *„Ума й реже като брич — мисли си Велко. — И чурулика като ластовица. . .“* Д. Талев, Илинден.

УМА МИ РЕЖЕ КАТО БРЪСНАЧ. Много съм умен и съобразителен; имам остър, пъргав ум. *Евреинът млъкна, за да почине. Другарите му, които го слушаха, превърнати в слух, се раздвижиха. — Златна уста имаш, Максиме! . . . — рече Спасуна. — Ума ти реже като бръснач.* Д. Димов, Тютюн. *Беше слабо и високо момче, с големи очи, мълчаливо и сериозно и ума му режеше като бръснач.*
Още: **Ума ми реже като брич.** *Диал.* **Ума ми сече като бръснач.**

УМА МИ СЕ ВЪРТИ. *Диал.* Недоумявам, забъркан съм.

УМА МИ СЕЧЕ КАТО БРЪСНАЧ. Много съм умен и съобразителен; имам остър, пъргав ум. *На Чорни ума му сече като бръснач! . . . Като е направил нещо — все е предвидил какво може да излезе.* П. Вежинов, Нашата сила.
Още: **Ума (акъла) ми реже като бръснач. Главата ми сече като бръснач.**

УМ ДА ТИ ЗАЙДЕ. *Простореч.* За изразяване на възторг от нещо много хубаво; да се слисаш, да се смаеш. — *Като гледам Станка, като га гледам леля й Жечка, моята съпруга, де. И тя едно време беше такава — хубава, хубава, ум да ти зайде. — И гостът прие мечтателно изражение.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Купих Попчовата нива в Сърненица. . . . Най-хубавото място в целия кър, тлъсто, богато, ум да ти зайде!* Г. Караславов, Снаха.
Още: **Ум<а> да ти отнесе.** *Диал.*

УМЕН В КРАКАТА. *Ирон.* Много глупав.

У МЕНЕ Е КРЪЧМАТА. Ще черпя следващия път.

От обичая при черпене в компания или на гости, в чиято чаша налеят последното вино, той да черпи следващия път.

Още: **У мене остава / остане кръчмата. На мене се пада / падне кръчмата. Моя е кръчмата.**

У МЕНЕ ИМА КРЪЧМА. Ще черпя, защото съм спечелил нещо или съм сполучил в нещо.

У МЕН Е И ОРЕХА, И КАМЪКА. *Диал.* Имам всичките възможности да извърша нещо; мога всичко.

У МЕНЕ ОСТАВА / ОСТАНЕ КРЪЧМАТА. Ще черпя следващия път.
Още: **На мене се пада / падне кръчмата. У мене е кръчмата.**

УМЕН КЪТО ГЪСКА. *Ирон.* Много глупав.

УМИВАМ / УМИЯ ЛИЦЕТО *на някого.* Вж. Умивам / умия очите *на някого. — Видиш ли, невесто — завъртя възторжено глава старецът, когато Манолица се върна от улицата, дето нейният Томьо изчезна в тъмнината. — Ето, такива като Томето ще ни умият лицата.* Г. Караславов, Неверникът Тома. *Какви сте вие граждани, които оставяте правата ви да висят на клечка? Иде време и аз да кажа: Младежта ще умие лицето ни! Нейното безумие ще ни докара ума.* П. П. Славейков, На острова на блажените.

УМИВАМ / УМИЯ ОЧИТЕ *на някого.* Спасявам обикн. с делата си някого от срам, представям го добре, отсрамвам го. *Няма какво да се заблуждаваме . . . Нашата земя прилича на пущинак . . . къде са есенниците ни . . . Ако не бяха кооператорите да ни умият очите, хептен да сме угаснали.* Кр. Григоров, Новодомци. *Директорът се замисли. Замисли се и главният инженер, па рече: — Няма какво да правим. Ще потърсим някои обективни причини. Те са ни умивали очите много пъти, ще ги умият и сега.* М. Христов, Грип. *Там е спасението. Химическите торове, те ще ни умият очите.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Когато излязоха на края на нивата, Христо избърса потното си чело и продума: — Младене, Росето ти уми очите! Росето дигна очи към Младена и му се усмихна.* К. Петканов, Без деца. *— Ако е въпросът да ви умия очите, още сега ще го сторя. Но боя се, че ще ви хареса много да ви служа за параван и ще ме ангажирате и за третото тримесечие.* в. Вечерни новини, Нови епизоди из живота на Марко Кралевики.
Още: **Умивам / умия лицето.**

УМИВАМ СИ / УМИЯ СИ ЛИЦЕТО. Вж. Умивам си / умия си очите. *Българите умиха лицето си. Героизмът им гръмна навсякъде и запуши устата на клеветата.* Ив. Вазов, Немили-недраги. *Днес в боя ние трябва чрез юнашки пролятата си кръв да умием лицето си и името си.* Ив. Вазов, Немили-недраги.

УМИВАМ СИ / УМИЯ СИ ОЧИТЕ. С делата си се спасявам от срам, от позор; отсрамвам се, спасявам честта си. *С тоя боздуган, ако искаш и по главите ни налагай, само и само планът да се изпълнява, че за април, за теб лъжа, за нас истина едвам си умихме очите с 22 на сто.* в. Вечерни новини, Нови епизоди из живота на Марко Кралевики. *Армаганите му бяха подбрани с широка ръка. „Да си умия саде очите не искам — шепнеше ѝ галено.— Да те знам, че си ми по-хубава от цариградска ханъма.“* З. Сребров, Печалбар.
Още: **Умивам си / умия си лицето.**

УМИВАМ СИ / УМИЯ СИ РЪЦЕТЕ. 1. Снемам от себе си всякаква отговорност за нещо. *Те могат да обявят войниците от няколко дивизии за „доброволци“ и да си умият ръцете за тяхното изпращане на фронта.* В. Коларов, Против хитлеризма и неговите български слуги. *Било образувано ново румънско правителство, което минало на страната на Съветския съюз и обявило война на Германия. . . — Италианците си умиха ръцете, сега и румънците се наредиха до тях.* Г. Караславов, Неверният Тома. *Нали ги знаеш Пинтезовите? Щом ги подразниш, ще си умият ръцете и толкоз. Хванали сме се на хорото, ще почакаме още малко.* Ив. Петров, Нонкината любов. *Гледат да го изключат и да си умият ръцете. Не ги интересува виновен ли е.* Н. Каралиева, Три дни от половин век. *Атанас Пинтов пък беше уверен, че Касаветов ги лъже, ще им пипне паричките и ще си умие ръцете — военните ще ги осъдят на смърт и ще ги разстрелят.* Г. Караславов, Обикновени хора.

2. *С някого.* Прехвърлям върху другиго отговорността за нещо, оправдавам се с някого за нещо. *Па самият Петко казваше: „Ако не го продадем, ще го заколим!" — Я не си умивай ръцете с Петко!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

От евангелската легенда, според която Пилат, като предал Исус на тълпата за смъртно наказание си измил ръцете и казал: „Не съм виновен аз за кръвта на този праведник".

Още: **Измивам си / измия си ръцете.**

УМИВАМ / УМИЯ СРАМА ОТ ЛИЦЕТО *на някого. Книж.* Възстановявам изгубената чест на някого. *„Хвала на тия хора!" — че ни умиха срама от лицето.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

Още: **Умивам / умия срама от челото.** *Книж.*

УМИВАМ / УМИЯ СРАМА <ОТ ЧЕЛОТО> *на някого. Книж.* Възстановявам изгубената чест на някого.

Още: **Умивам / умия срама от лицето.** *Книж.* **Избърсвам / избърша срама <от челото>.** *Книж.*

УМИХ СИ ОЧИТЕ *от нещо или някого. Диал.* Изгубих нещо, умря ми.

УМ МИ ЗАЙДЕ. *Диал.* Паднах в безсъзнание; припаднах.

УМ МОРЕ, АКЪЛ БРЪСНАЧ. *Подигр.* Употребява се за подчертаване, че дадена проява, постъпка е много глупава, неразумна.

Още: **Акъл море, ум бръснач.** *Подигр.* **Акъл море, ум брич.** *Диал. Подигр.*

УМ МОРЕ, ГЛАВА КОФА. *Жарг. Грубо.* Употребява се за изразяване на пренебрежително отношение към глупава постъпка, към нещо много глупаво.

УМ НЕ МИ СМИТА. *Диал.* Не се загрижвам за нещо, не се вълнувам, лекомислен съм.

У МОМИНИ ТЪПАН БИЕ, У МОМКОВИ ХАБЕР НЯМАТ. *Диал.* Употребява се, когато някой очаква внимателно посрещане и големи почести, а посрещачите го приемат равнодушно.

У МОРЕ ДА ГО ХВЪРЛИШ И МОРЕТО ЩЕ ГО ИЗХВЪРЛИ. *Диал.* Много е лош, с лош характер е; проклет.

УМРЯ ГАРГА ЗА ДЖИГЕР. *Диал.* Употребява се, когато някой не постигне желаното.

УМРЯЛА БАБА ТИ. *Диал.* Употребява се, когато някой отиде в някакъв дом и завари домакините в края на яденето или тъкмо когато са дигнали трапезата.

Още: **Умряла тъща (майка) ти.** *Диал.*

УМРЯЛА Е НЯКОЯ ЛИСИЦА. *Шег.* Употребява се, когато някой отиде някъде, където много отдавна не е бил.

УМРЯЛА МАЙКА ТИ. *Диал.* Вж. Умряла баба ти.

УМРЯЛА ТЪЩА ТИ. *Диал.* Вж. Умряла баба ти.

УМРЯЛ ДЕЙКО, ВТРЕСЛО ГО. *Диал.* Употребява се, когато някой, който не може да пее, запява и пее лошо.

Още: **Заспал Дейко, втресло го.** *Диал.*

УМРЯ МАРКО <ОСТАНА ТРАЙКО>. Употребява се, когато трябва да се изтъкне, че няма повече изгода от нещо, че не може повече да се ползува нещо. *Няма я оная аванта вече. Свърши тя . . . Работа искат хората. Ако работиш — добре, ако не — стягай колана! Няма други да печелят пари за теб. Умря Марко!* Н. Драганов, Среща.

УМРЯ ТЯ <ОНАЯ (ТАЯ)>. За нещо, което няма да се върне, възстанови, което е безвъзвратно загубено. — *Умря тя оная, брате. Дето мислехме, че без князе и патрици ще водим държава.* В. Геновска, Седем години.

Още: **Свърши <се> тя <тая (оная)>.**

УМРЯХ И СЕ СВЕСТИХ. *Диал.* Вж. Умрях, та оживях.

УМРЯХ, ТА ОЖИВЯХ. *Диал.* Преживях силно душевно вълнение.
Още: **Умрях и се свестих.** *Диал.* **Умрях, та се не видях.** *Диал.*

УМРЯХ, ТА СЕ НЕ ВИДЯХ. *Диал.* Вж. Умрях, та оживях.

УМСТВЕН БАГАЖ. *Книж.* Запас от знания, начетеност.

УПЛАШИ МИ <СЕ> ОКОТО. Смаях се, слисах се от нещо, което никак не съм очаквал, или от нещо, което е необикновено. *Дребничък ми се видя . . . Ама силата му дяволска, уплаши ми окото!* К. Петканов, Златната земя. *Пусти Нейко, лока я* [ракията] *като водица — изпечен мъжага, уплаши ми окото!* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Другите поиграят, поиграят, па се повалят капнали на земята. А той удря с краката, сякаш сега започва. Бре, уплаши ми се окото.* Н. Драганов, Певец от народа. *Леле, каква вакса й удряш! Уплаши ми се окото. — Ако не вярваш на мен — не подценявай техниката.* К. Кюлюмов, Последният шанс. *— Довечера ще направиме ешмедеме. . . . Ще се напием като запорожци, . . . Много пият женките. Уплашиха ми окото.* А. Каралийчев, Птичка от глина.

УПЛИТАМ / УПЛЕТА В МРЕЖАТА (МРЕЖИТЕ) СИ *някого.* **1.** С хитрост, с коварство успявам да привлека някого и да го въвлека в непочтени дела. *Ако си дошъл на гости, добре дошъл! Но ако мислиш и мене да уплетеш в мрежата си, още сега напусни квартирата ми!* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Едрите земевладелци, наричани във Византия „силни", по време на война или бедствия раздавали назаем храна на селяните, а после ги уплитали в мрежите си.* Й. Шопов и др., История за VI клас. *Домусчиев подхранваше ума на простодушния терорист: ласкаеше го, внушаваше му своите разбирания и го уплиташе в мрежата си, за да живее на гърба му.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Като слизаше по стълбата, Борис се обърна троснато: — На 13 е делото, да не офейкаш пак за София. Борис продължи бавно надолу. Беглишки гледаше изплашено отгоре надолу по тясната стълбичка и си мислеше: „Каква фатална личност, уплете ме в мрежите си, не мога да се отърва."* К. Калчев, Семейството на тъкачите.
2. Успявам с хитрост, с коварство да накарам някого да се влюби силно в мене, да се увлече сляпо по мене. *Тя щеше да спомене за Гита, която беше уплела Борис в мрежите си, но се побоя да произнесе това име.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.
Още: **Уплитам / уплета в примките си. Вплитам / вплета (улавям / уловя, хващам / хвана, заплитам / заплета) в мрежата (мрежите) си.**

УПЛИТАМ / УПЛЕТА В ПРИМКИТЕ СИ *някого.* **1.** С хитрост, с коварство успявам да привлека някого и да го въвлека в непочтени дела.
2. Успявам с хитрост, с коварство да накарам някого да се влюби силно в мене, да се увлече сляпо по мене. *Тя почувствува, че вече го е уплела в примките си, изправи се, прегърна дебелата Стайка и продължи: — Много искам да ми купиш сребърна гривна.* К. Петканов, Дамяновата челяд.
Още: **Уплитам / уплета в мрежата (мрежите) си. Вплитам / вплета (заплитам / заплета, улавям / уловя, хващам / хвана) в примките си.**

УПЛИТАМ КОМАТИТЕ. *Диал. Пренебр.* Ям, плюскам.

УПЛИТАМ / УПЛЕТА КОНЦИТЕ. 1. Обърквам се и не мога да намеря изход от някакво неблагоприятно положение, в което съм изпаднал, не зная как да постъпя.
2. Обхваща ме силно смущение и не зная какво да отговоря, да кажа; обърквам се. *Макар да се е готвил усилено за тази проверка, това го хвърли в истински смут, той съвсем уплита конците, глътва си езика и не може две пътни думи да каже пред генерала.* Ст. Каролев, По неверен път.
Още: **Заплитам / заплета (забърквам / забъркам, обърквам / объркам, сбърквам / сбъркам) конците. Скосявам / скося конците.** *Диал.*

УПЛИТАМ СЕ / УПЛЕТА СЕ КАТО ПАТЕ В КЪЛЧИЩА. *Диал.* Обхваща ме силно смущение и съвсем не зная как да постъпя или да отговоря. *Без да иска, затананика: . . . Видя ли, че не ги обърка? — подхвърли му Никола. — В песента човек не ги бърка, но иначе ще се уплете, като пате в кълчища.* К. Петканов, Преселници.

Още: **Забърквам се / забъркам се (обърквам се / объркам се) като пате в кълчища.** *Диал.* **Уплитам се / уплета се като петел в кълчища. Уплитам се / уплета се като пиле в кълчища.** *Диал.*

УПЛИТАМ СЕ / УПЛЕТА СЕ КАТО ПАТЕ В РЕШЕТО. *Диал.* Обхваща ме силно смущение и съвсем не зная как да постъпя или да отговоря.

Още: **Уплитам се / уплета се като пате в кълчища.** *Диал.* **Обърквам се / объркам се като пате в решето.** *Диал.*

УПЛИТАМ СЕ / УПЛЕТА СЕ КАТО ПЕТЕЛ В КЪЛЧИЩА. Обхваща ме силно смущение и съвсем не зная как да постъпя или да отговоря.

Още: **Заплитам се / заплета се (обърквам се / объркам се, забърквам се / забъркам се) като петел в кълчища. Омотавам се / омотая се (сплитам се / сплета се) като петел в кълчища.** *Диал.* **Уплитам се / уплета се като пате (пиле) в кълчища.** *Диал.* **Оправям се / оправя се като петел в кълчища.** *Диал. Ирон.*

УПЛИТАМ СЕ / УПЛЕТА СЕ КАТО ПИЛЕ В КЪЛЧИЩА. *Диал.* Обхваща ме силно смущение и съвсем не зная как да постъпя или да отговоря. *Мисълта му се отплесваше на друга посока, той потъваше в мрежите ѝ, уплиташе се като пиле в кълчища, и се чувствуваше безволен, угнетен и притиснат.* Г. Караславов, По наклон.

Още: **Уплитам се / уплета се като петел в кълчища. Уплитам се / уплета се като пате в кълчища.** *Диал.*

УПЛИТАМ СИ / УПЛЕТА СИ КОШНИКА. *Диал. Неодобр.* Уреждам нещата в своя полза, в свой интерес; постигам това, което искам. *Охрани се Батенката. За пет-шест години си уплете кошника.* А. Каралийчев, Народен закрилник.

Още: **Уплитам си / уплета си кошницата (кошничката).** *Неодобр.*

УПЛИТАМ СИ / УПЛЕТА СИ КОШНИЦАТА. *Неодобр.* Уреждам нещата в своя полза, в свой интерес; постигам това, което искам. *Уплетоха си кошницата те — Стрезьо и Кенди-баща . . . От нищо почнаха те, сиромашта ограбиха, ама спечелиха.* Ц. Церковски, Тъй е то. *Да! — твърдо продължи Прилуп. — Нека свикат събор. Защо да сърдим тъкмо сега Самуила? После да се пени той — когато си уплетем кошницата.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Мене ме лъгаха, че министър ще ме турят. И народът чакаше. Но други си уплетоха кошницата върху моя гръб, върху моето разорение.* Елин Пелин, Аз, ти, той. *На другия ден всички се мъчеха да гадаят какво ще излезе от тая вечеря с покани, уплел си е кошницата Любеничков, или на негово място идва Вакльо Ваклев.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *— Че какво пък е станало? — попита нетърпеливо гостът. — Швабите си уплетоха кошницата — рече опечалено домакинът. — Надиграха братушките и това си е.* Г. Караславов, След ноември.

Още: **Изплитам си / изплета си кошницата.** *Неодобр.* **Уплитам си / уплета си кошника.** *Диал. Неодобр.* **Уплитам си / уплета си кошничката.** *Неодобр.*

УПЛИТАМ СИ / УПЛЕТА СИ КОШНИЧКАТА. *Неодобр.* Уреждам нещата в своя полза, в свой интерес, постигам това, което искам. *— Слушайте, Прайбиш! . . . — внезапно избухна баронът. — Вие мислите, че сте си уплели вече кошничката, но преди да направя постъпки в Берлин, искам да поговорим другарски.* Д. Димов, Тютюн. *Докато той* [Алекси] *трошеше мозъка и ръцете си по курсове, Харалан си уплитал кошничката тук!* А. Гуляшки, Село Ведрово.

Още: **Уплитам си / уплета си кошницата.** *Неодобр.* **Изплитам си / изплета си кошничката.** *Неодобр.* **Уплитам си / уплета си кошника.** *Диал. Неодобр.*

УРЕЖДАМ СИ / УРЕДЯ СИ СМЕТКИТЕ (СМЕТКАТА) *с някого.* **1.** Ликвидирам окончателно някакви парични отношения с някого; плащам на някого или се разплащам на някого. *Бай Щерьо, тая няма да върви тъй . . . Почнаха много тия извънредни, знаеш. . . А още не си ми уредил сметката за старите три месеца.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Винаги в ума на Дафина беше да каже: „За какво ми трябва Йоргаке ли? Имам да уреждам една стара сметка с този хайдук“.* Й. Йовков, Женско сърце.
2. Изяснявам личните си отношения с някого, като търся отговорност за постъпките му. *Не е нужно тъкмо преди края да създавам ситуация, при която Кралев би могъл да се изплъзне. Аз имам да уреждам сметки с тоя човек.* Б. Райнов, Господин Никой.

3. Разправям се сурово с някого, отплащам му се, отмъщавам си, като го убивам. — *Каква ти е работата? — Раздразнено попита Димо и продължи: Та само ти ли имаш работа? Зная те аз тебе. . . . И с тебе имам сметки да уреждам. Махай се от очите ми. . . Върви си, докато не са ме хванали братята! . . . Димо се нахвърли върху кмета, хвана го за яката и го задърпа навътре в кръчмата. — Ей сега ще си уредя сметките с тебе! . . . Димо дигна шишето над главата му. С ловко движение Марин отмахна шишето, събори го на земята и уплашен избяга.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

Още: **Виждам си / видя си (очиствам си / очистя си) сметките. Разчиствам си/разчистя си сметките** /в 1, 2 и 3 знач./. **Гледам си сметките** /в 1 и 2 знач. към 1 и 3 знач./.

УРИГНУВА МИ СЕ НА БЯЛ ЛУК. *Диал.* Предвиждам, че ще ми се случи някаква беда, някакво нещастие.

УСЕТИЛА СЕ ХУРКАТА ЗА КЪДЕЛЯ И ТО СРЕЩУ НЕДЕЛЯ. *Диал. Ирон.* За човек, който се пилее и започва да работи, когато не му е времето.

УСЕТИ ПАРИТЕ ПЕШИН, ЧЕ СЕ СМЕЕШ. *Подигр.* Употребява се, когато някой наивно вярва, че ще му бъдат върнати парите, които е дал на заем на човек, който не е в състояние да ги върне.

От народната приказка за Хитър Петър, който дължал пари на някакъв човек. Когато този човек дошъл да си ги иска, дъщерята на Хитър Петър се подиграла с него, като му казала, че баща ѝ отишъл при трънните, за да събира вълната на овците по тях, за да изтъче шаяк, от продажбата на който да си плати дълга. Човекът се позасмял и си отишъл.

Още: **Видя парите, че се смее (смееш).**

УСЕЩАМ / УСЕТЯ ДЕБЕЛОТО. Разбирам, че ще се вземат строги мерки срещу мене, че ще ме сполети нещо неприятно. *Ей тия двамата, комшии бяха, караха се цял живот за капчуците — кимна той към двата събрали се един до друг гроба, — но усетили дебелото и виж как са се благатко прегърнали . . . вовеки.* Н. Хайтов, Писма от пущинаците.

УСМИРИТЕЛНА РИЗА. *Книж.* Решителна мерка за ограничаване или ликвидиране на своеволието на някого. *За него войнишката униформа нямаше да се превърне в усмирителна риза, както си представяха полицейските директори от Прага.* В. Геновска, Повест за Юлиус Фучик.

УСТА ДО ГЪЗА, РЪЦЕ В ГЪЗА. *Диал. Вулг.* Който знае много да приказва, да отговаря, а нищо не върши; много приказлив, но много мързелив.

УСТА ИМАМ, ЕЗИК НЯМАМ. Не обичам да споря, да се противопоставям; кротък, тих съм по нрав и не обичам да приказвам. *Ей го тоя, дето иде с очилата . . . ходи и дебне да накладе някого на огъня. Така че внимавай. Уста да имаш, език да нямаш. В Балкана е убил своя другар, партизанин. . . Бил е в немилост, но после се наредил.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Синът ѝ е много хрисимо момче, уста има, език няма.*

УСТА НЕ ОБЕЛВАМ / ОБЕЛЯ. Мълча, нищо не казвам, не продумвам. *Тук се сещам, че досега говорих за Русия, за нейната природа и гражданска културност, но за руските селяни, сиреч за руския народ, почти не обелих уста.* Ив. Вазов, Извън България. *Пред нея той уста не обелва, приема всичко, което му нарежда и изпълнява, без да се съпротивлява.*

Още: **Зъб не обелва / обеля.**

УСТАТА МИ ВЪЛНА ХВАНА. *Обикн. със следв. изр. със съюз* **да.** *Диал.* Омръзна ми, дотегна ми (употребява се при непрекъснато, безрезултатно повтаряне на нещо, когато съветват някого или го карат да направи нещо). *Непослушно дете, не ще да се облича по-дебело, устата ми вълна хвана да му напомням да си взема и жилетка.*

УСТАТА МИ ГОЛЕМИ И ТЕ МЕ БИЯТ. Сам си създавам неприятности, сам си вредя поради това, че говоря остро и необмислено.

Още: **Бият ме устата ми.**

УСТАТА МИ Е ГОЛЯМА. Не мога да бъда надДуман, много съм устат. *Мъчно можеш да се справиш с нея, устата й е голяма.*
Още: **Имам голяма уста.**

УСТАТА МИ Е КАТО ГЕРИЗ. *Вулг.* Циничен, вулгарен съм в приказките си.

УСТАТА МИ Е КАТО КАРТЕЧНИЦА. Вж. Устата ми работи като картечница. *На един дъх си разказва урока, устата й е като картечница.*

УСТАТА МИ Е КАТО ХАНДЖИЙСКА ПОРТА. *Диал.* Имам навик да злословя, да клюкарствам; голям клюкар съм. *На кръжока мълчи като снаха, а да одумва комшийките си, мале мила. Устата й като ханджийска порта.* Л. Кънчев, М. Топалов, Не съм от тях

УСТАТА МИ ЗИНАЛИ ДО УШИТЕ МИ. *Диал.* Засмян съм, весел съм, радостен съм.

УСТАТА МИ ЛЕПНАТ. 1. Говоря с удоволствие хубави неща за някого. *„Ах, майко, другарката Монева преподава идеално!" — Устата му лепнат.* Г. Краев, Човещина. *Обичаше много племенницата си и като заговореше за нея, устата й лепнаха.*
2. Подмазвам се пред някого, като му говоря ласкаво, угоднически. *Устата му лепнеха като разговаряше с началството си.*
Още: **Устата ми се лепят.**

УСТАТА МИ РАБОТИ КАТО КАРТЕЧНИЦА. Говоря извънредно бързо. *Не мога да запиша нищо, когато тя говори, устата й работи като картечница.*
Още: **Устата ми е като картечница.**

УСТАТА МИ СА КАТО ВОДЕНИЦА. *Неодобр.* Прекалено много, непрекъснато говоря, много съм бъбрив.
Още: **Устата ми са като кречетало.**

УСТАТА МИ СА КАТО КРЕЧЕТАЛО. *Неодобр.* Вж. Устата ми са като воденица.

УСТАТА МИ СА ПО-ГОЛЕМИ ОТ ГЪЗА МИ. *Вулг.* **1.** Много ям.
2. Зная много да приказвам, устат и ненаддуман съм.

УСТАТА МИ СЕ ЛЕПЯТ. Вж. Устата ми лепнат.

УСТАТА МИ СЕ РАЗВЪРЗВА / РАЗВЪРЖЕ. 1. Започвам да говоря много и обикн. за неща, които би трябвало да премълча, да не казвам; разприказвам се, раздрънквам се. *— На Пазвантоглу сме рая, вярно. Не се оплакваме от господаря, заляга за нас. . . „Бре, много се развързаха устата на изворци!" — помисли Хаджи бей.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
2. Започвам да говоря свободно, плавно. *Докато жената се ровеше в килера, той се заприказва със стария. Почна с политиката, устата му неусетно се развърза и виж ти — бивало го.* А. Мандаджиев, Отровният шип. *След няколко чашки ракия устата му се развърза и всички разбраха какво се е случило.*
Още: **Езика ми се развързва / развърже. Развързвам <си> / развържа <си> уста <та> (език<а>)** /към 1 знач./.

УСУКВАМ ГО <ПО КИЛИФАРСКИ> *Неодобр.* Не казвам истината направо; извъртам. *— Ако трябва да чакаме някого, направо кажи, не го усуквай!* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Към басните нямаха никаква слабост. . . „Защо — думах — не си го кажат направо, ами го усукват по килифарски!"* Г. Караславов, Баснописство.
Още: **Опявам го килифарски.** *Неодобр.* **Усуквам я.**

УСУКВАМ Я. Вж. Усуквам го <по килифарски>. *С кулаците сте се сьюзили против средняците! . . . — Ние средняците не пъдим! — Пъдете ги, щом така действувате! Пътят е ясен от устава бе, какво ще я усуквате! Ще разяснявате, ще убеждавате.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

У СЪБОТА, КОГА ВЗЕМА ОТ ЕВРЕИТЕ. *Диал. Ирон.* Никога (употребява се, когато се отнася до плащане на дълг).

УТРЕ ПО ТОВА ВРЕМЕ. *Ирон.* Никога (употребява при отказ за нещо или неувереност, че нещо ще стане, ще се изпълни).
Още: **Догодина по това време.** *Ирон.*

УТРЕШНИЯ ДЕН. *Книж.* Бъдещето. *Грижи и боязън за утрешния ден бърчеха челата на братята.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *През миналата година той продаде седемстотин килограма тютюн ... изкара си фасул, житце, кромид — беше доволен и спокоен за утрешния ден.* Г. Караславов, Чиновническа история.

УХАПАЛА МЕ ОСА ЗА ЕЗИКА. *Диал.* Понапил съм се и мъчно говоря; пелтеча, фъфля.
Още: **Ухапала ме пчела за езика.** *Диал.* **Ужилила ме оса <под езика>.** *Диал.*

УХАПАЛА МЕ ПЧЕЛА ЗА ЕЗИКА. *Диал.* Понапил съм се и мъчно говоря; пелтеча, фъфля.
Още: **Ухапала ме оса за езика.** *Диал.*

УХОТО МИ СЕ НЕ ПОТИ. *Диал.* 1. *От нещо.* Не обръщам внимание на нещо, не се лаская от нещо. *За някои моми ли ни вземаш, та искаш да ни правиш комплименти? Не ни се поти ухото от таквиз, Ваше благородие,* П. Р. Славейков, Цариградските потайности (превод).
2. *От някого.* Не се страхувам от някого, не трепвам от него.

УХ, ТА ЛЕЛЕ. *Диал. Подигр.* Употребява се, когато някой няма какво да направи и не може нищо друго да стори.

У (В, ОТ) ЦИГАНИН КИСЕЛО МЛЯКО. *Ирон.* Нещо, за което има най-малка вероятност да съществува някъде. *— Мълчи ма, Цецо — обади се в защита на Ванчо Виолета, — видя в циганина кисело мляко и му завидя. Нека да поноси моята пита, па сетне ще вземе твоята.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Що ще у циганина кисело мляко.* ● *Търси у циганина кисело мляко.*
Още: **У циганин мусандра.** *Диал. Ирон.*

У ЦИГАНИН МУСАНДРА. *Диал. Ирон.* Вж. У (в, от) циганин кисело мляко.

УЧА ОЩЕ „КРЪСТЕ БОЖИЙ, ПОМАГАЙ". *Диал. Остар.* Още съм в началото на образованието си, в началните класове съм.

УШИТЕ МИ СА В ГЪЗА. *Вулг.* Вж. Ушите ми са в краката.

УШИТЕ МИ СА В (НА) КРАКАТА. *Грубо.* Не се вслушвам в това, което ми се говори, не се подчинявам, не слушам.
Още: **Ушите ми са в гъза.** *Вулг.*

УШИТЕ МИ СА НА ЧЕТИРИ. Слухтя, бдя за нещо, внимавам да не се случи нещо неприятно, лошо или нередно. *Светът се е обърнал, е, дъното му се провижда! Мене окото ми е на земята, надолу гледам и ушите ми са на четири.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

УШИТЕ ТИ МЪРДАХА. *Обикн. във 2 и 3 л.* Не каза истината, излъга. *Разбрах, че ушите му мърдаха, но се престорих, че вярвам, и заявих, че повече няма да го питам за това.*

У ШИШЕ МИ Е. Чувствувам се много зле, притеснен съм, подтиснат съм или съм уплашен.

УШНИК НА УХОТО. *Диал.* Поука от преживяна лична неприятност, от допусната грешка, която служи за назидание.
Още: **Обица на ухото. Менгиш на ухото.** *Диал.*

Ф

ФАМИЛИЯТА ЩЕ РАЗГОНЯ [ФАМИЛИЯТА РАЗГОНИХ] *някому. Грубо.* Ще отмъстя (отмъстих) жестоко на някого (в бъд. вр. обикн. при закана за жестока разправа). *Фамилията му ще разгоня, само да ме излъже.*

Още: **Майката (мамицата, мамата, майчицата, соя) ще разгоня.** *Грубо.* **Фамилията ще разплача.** *Грубо.*

ФАМИЛИЯТА ЩЕ РАЗПЛАЧА [ФАМИЛИЯТА РАЗПЛАКАХ] *някому. Грубо.* Ще отмъстя (отмъстих) жестоко на някого (в бъд. вр. обикн. при закана за жестока разправа). *Ако съм знаел какво значение ще има тоя Гагов в моя живот, щеше под земята да го намеря и да го застрелям, но откъде да зная, че след 11 години ще се срещнем пак с тая гад и тогава ще ми разплаче фамилията окончателно!* Н. Хайтов, Диви разкази.

Още: **Майката (майчицата, мамата, мамицата) ще разплача.** *Грубо.* **Фамилията ще разгоня.** *Грубо.*

ФИРЯ ЗАЙЦИ С АРАБА. *Диал.* **1.** Върша работата си с хитрост, по лесен начин. **2.** Не знам какво да правя, чудя се какво да правя.

ФРАНЦУЗ АКЪЛИЯ. *Диал. Ирон.* Човек, който взема отношение по всички въпроси; многознайник.

ФУРНАДЖИЙСКА ЛОПАТА. *Пренебр.* Човек, който си мени мнението според обстоятелствата.

X

ХАБЕР <СИ> НЯМАМ и НЯМАМ <СИ <И>> ХАБЕР. 1. Съвсем не зная за нещо станало или съществуващо; не съм чул, не съм забелязал или разбрал нещо. — *В Балкана живеете вие, брате, . . . — хабер си нямате какво е към нас. Знаеш, от баща и дядо съм запомнил едно: олеле!* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Он я гледа, она го не гледа, . . . , он се присламчува оттук-оттам около нея, она се преструва, че и хабер няма.* Елин Пелин, Пижо и Пендо. *Тоя Адил, дето в къщи съм го приемал и гощавал, . . . , бил и шпионин. . . . Казвах, че аз нямам и хабер, но кой ти вярва! От участък в участък, от тоя жандар на оня, от оня на тоя, докато се намерих пак в гарнизонния затвор сам-самичък и под ключ.* Н. Хайтов, Диви разкази. *Марта го върши това, господ хабер няма.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи.
2. *От нещо.* Не съм запознат с нещо, нищо не разбирам от някаква работа; невежа съм по отношение на нещо. — *Садет, просто нямаш представа с каква бързина шарката се разнася от къща в къща!. . . Нима не могат, без да се сношават с близките къщи, докато трае болестта? . . . Извинявай, но вашите хора хабер нямат от каквато и да е хигиена.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Другарят Васил Тончев, като толстоист, няма хабер от марксизъм. Той развива религиозните теории на Лев Толстой.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Слушай, канцеларска мишко, това не е моя приумица. Питал съм чепиловския агроном и в книгите го пише. Ти от калемчето си можеш да разбираш, но от тази работа хабер нямаш.* Н. Хайтов, По земята. *В моята кръчма идват разни хора. И учени, и прости, и политикани, и такива, дето хабер си нямат от политиката.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Хората и хабер нямаха от лозарство — лозя направиха, аз, дето съм го учил, ни пръчка за адет още нямам побита!* Ц. Церковски, Баща.

ХАБЯ НЕРВИ и ХАБЯ СИ НЕРВИТЕ. Дразня се, ядосвам се напразно, за дребни неща. — *Това не е канцелария, а кочина!. . . — Ее много нерви хабите, колега!* П. Вежинов, Втора рота. *Какво търсите и вие тук, млади човече? — Наблюдавам улични страсти. — Напразно хабите нервите си по такива зрелища.* Хар. Русев, Под земята.

ХАБЯ СИ ДУМИТЕ. Напразно говоря някому нещо, напразно му искам нещо или го съветвам нещо, защото няма да бъда послушан. — *Зная, за коя нива става дума, но турчинът няма да я продаде. Защо си хабите думите напразно.* К. Петканов, Хайдути. — *Страхиле! Заповядвам ти да поемеш ти командуването на групата!. . . Хич не си хаби думите. Ние всички решихме да останем.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Чу ме, като приказвахме на другия ден с него по човешки, как клати глава — напразно казва, си хабите думите, такива стискайте за гушата, иначе нищо не чакайте от тях.* В. Нешков, Настъпление. — *Ти си неграмотен и прост. Напразно съм си хабил думите — изръмжа Анастаси.* Ем. Станев, Иван Кондарев.
Още: **Изхабявам си / изхабя си думата. Хабя си приказките. Губя си думите.**

ХАБЯ СИ ПАТРОНИТЕ. Използувам напразно, безсмислено доводите си, възможностите си. *Лошото беше само това, че с еднаква стръв се бореше и за нищожното, и за значителното, хабеше си често патроните за нищо.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов.

ХАБЯ СИ ПРИКАЗКИТЕ. Напразно говоря някому нещо, напразно му искам нещо или го съветвам нещо, защото няма да бъда послушан. — *Не си хаби приказките, Кондо, — рече Кондовица. — Панайотка не дава счупена пара за Костадиновия син.* Д. Немиров, Братя.
Още: **Хабя си думите.**

ХАДЖИЯ ДА СТАНЕШ. *Във 2 и 3 л.* Да забогатееш.

ХАИРЛИЯ ДА Е. Употребява се като благопожелание, благословия при някаква работа, при някакво начинание. — *Е, нека ти е честито, Бояне! Хаирлия да е! Но коя е годеницата?* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Няма съмнение за пашата, че насреща му стои умен и даровит строител, и той казва, . . .—Харно, уста Кольо, дай си ръката, хаирлия да е.* Ст. Станчев, Под ясно слънце. — *Нейният късмет* [на Катерина] *е вече излязъл, майко. — Така ли? — едва сега подигна очи Султана към сина си. — Хаирлия да е.* Д. Талев, Железният светилник. — *Е, татко, реших аз къща да правя. Стоян цял засия, . . .:— Хаирлия да е, Лазе!* Д. Талев, Преспанските камбани.

ХАЙВАН ГИБИ. *Диал. Пренебр.* Безчувствен човек.

ХАК МИ Е. *Неодобр.* Заслужено ми е, заслужено си изпащам, пада ми се. — *Зли станахме и по зло тръгнахме; и хак ни е, хак ни е сега! — поде и Стойко.* Ц. Церковски, Под старата върба. *Хак му е. Два пъти да му отрежат шията, пак му е малко:че тая България да не се освободи за него?* Ст. Чилингиров, Първа жертва. — *Хак ни е. На времето сто партии имаше и всичките се джавкаха помежду си.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Ха, хак ти е сега! Остави къща и деца и се търкаляй заедно с въшкавите цигани — хърсъзи!* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

ХАЛА И НЕВЕДА. *Диал.* Надут и невежа човек.

ХАЛАЛ ДА ТИ Е. Употребява се обикн., когато се дава или подарява някому нещо от сърце, без съжаление, за да се подчертае, че го заслужава или да се изрази задоволството от работата му. — *Добре работиха майсторите, халал да им са парите!* Т. Г. Влайков, В село. *От падишаха той беше получил сребърен крив ятаган с похвално писмо: Хляба ми, дето го ядеше, халал да ти бъде!* А. Каралийчев, Птичка от глина. — *Стори туй добро, имай милост. . . Ей нà, цяла къща съм ти дала: толкоз време грош не си платил за наем. . . Халал да ти е! — Твоя ще бъде къщата, беим, само ги* [момчетата] *отърви.* Ст. Дичев, За свободата. *До вечерта цялата стена беше зазидана, парите скрити. . . Нека сега ги намери някой, па да ги вземе. Халал да му са! Хич няма да му се сърдя!* Д. Немиров, Братя.

ХАЛАЛ ТИ МАЙЧИНОТО МЛЯКО. Възклицание при одобрение постъпките или качествата на някого.

ХАЛВА ДА ЯДЕ *пред някого.* С по-малки възможности е в сравнение с някого (при изразяване на възхищение от лицето, с което се прави сравнението).
Още: **Праз лук (ряпа, трици) да яде.**

ХАЛВАДЖИЯ<ТА> ЗА БОЗАДЖИЯ<ТА>. Възклицание при неодобряване на взаимното поддържане на хора с еднакви интереси или недостатъци. *Държавата беше решила да спасява частните банки, а тях* [селяните] *оставяше на произвола на търговците. Чуха се сърдити викове. Чуха се закани. — Халваджия за бозаджия! — Виж ги ти! На банките ще дадат пари, като че ли банките си нямат.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Ти после ще й се отплатиш някак, ще бутнеш някой лев в джоба на престилката й. . . Въпреки смущението, което я бе обзело, Домна си каза: „Разбира се, халваджията за бозаджията!"* Б. Болгар, Близнаците.

ХАЛИСАМ НА ГЪРБА *някому нещо. Диал.* Предоставям някому нещо да се грижи за него, без той да желае, натрапвам някому нещо.

ХАМБАРА МИ Е В КОРЕМА. *Диал. Ирон.* Много съм беден, нямам нищо; сиромах съм.

ХАМОВО СЕМЕ. Съвсем незначителен, нищожен човек; скитник, безделник.
От библейския разказ за проклятието на Ной срещу сина му Хам. Хам е бил прокълнат, защото видял баща си заспал съвсем гол, след като се напил с вино от собственото си лозе.

ХАПЯ СЕ ДВА ПЪТИ НА ЕДНО МЯСТО. Горчиво, жестоко се разкайвам за нещо сторено, за нещо, което не е трябвало да правя.

ХАПЯ СЕ ОТЗАД. *Грубо.* Вж. Хапя си задника.

ХАПЯ СЕ ТАМ, ДЕТО НЕ МИ СТИГАТ ЗЪБИТЕ. *Диал.* Вж. Хапя се <там>, дето не се стигам. *А и трябва всичко на време да се предаде — търг е. — Право. Но, да беше ме послушал на времето... да не беше турил себе си по-горе от еснафа и от бога. . . — От бога? — Не. . . От еснафа — е, да не бях, но. . . Сега хапи се ти там, дето не ти стигат зъбите.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

ХАПЯ СЕ ТАМ, ДЕТО НЕ МОГА ДА СЕ СТИГНА. Вж. Хапя се <там>, дето не се стигам.

ХАПЯ СЕ <ТАМ>, ДЕТО НЕ СЕ СТИГАМ. Горчиво се разкайвам за нещо сторено, за нещо, което не е трябвало да правя. *Поп Стойко остави много книги в църквата, все книги за преписване. Има да се хапят, дето не се стигат, тия, що прокудиха Стойко!* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Още: **Хапя се там, дето не мога да се стигна. Хапя се там, дето не ми стигат зъбите.** *Диал.*

ХАПЯ СИ ЗАДНИКА. *Грубо.* Горчиво се разкайвам за нещо сторено, за нещо, което не е трябвало да правя. *— Ако не пуснете нещо, още утре ще го кача на бесилката — да си го знаеш!. . .—Помисли си до утре за туй, което ти казах. . . Хубаво си помисли, та после да не си хапеш задника.* П. Вежинов, Звездите над нас.

Още: **Хапя се отзад.** *Грубо.*

ХАРАБЯТ МИ КРАИЩАТА. *Диал.* Теглил съм от някаква болест, боледувал съм.

ХАРАМ ЯМ. *Диал.* Грабя или усвоявам чуждо.

ХАРИЗАН УМРЯЛ. *Диал. Ирон.* Употребява се като отговор на човек, който очаква някаква изгода или подарък.

От погов. „Харизан умрял, син му Зарезан останал".

ХАС ПРАВЯ. *Диал.* Искам, пожелавам нещастието на някого.

ХВАЛЕТЕ МЕ УСТА, <ЧЕ ВИ РАЗКЪСВАМ>. *Ирон.* Казва се за някой, който много се хвали и прекалява с хвалбите си.

ХВАЛЬО Е УМРЯЛ, ПЪК ВИДЬО Е ЖИВ. *Диал. Ирон.* Употребява се като отговор на човек, който много се хвали или обещава, но не изпълнява.

ХВАНАЛА МЕ Е КЕРЕМИДЕНАТА ЖЪЛТЕНИЦА. *Обикн. във 2 и 3 л. Диал. Ирон.* Здрав и с хубав цвят на лицето съм.

ХВАНАЛА МЕ Е ЧЕРВЕНАТА БОЛЕСТ. *Диал.* Преструвам се на болен.

ХВАНАЛА МЕ ЛИПСАТА. *Жарг.* Изчезнал съм, няма ме, не се завръщам. *Днес да се върне Благой, утре да се върне — хванала го липсата. Минала цяла седмица.* Вечерни новини, Възмездие.

Още: **Изяла ме липсата.** *Жарг.*

ХВАНАЛА МЕ РЪЖДАТА. *Диал.* Обеднял съм, станал съм сиромах.

ХВАНАЛ АРАПИНА. *Диал.* Напил се, пиян е.

ХВАНАЛА СЕ ЦАРСКАТА ДЪЩЕРЯ ЗА (НА) РАБОТА. *Ирон.* Употребява се за човек, който се е заел с непривична за него работа или изобщо с някаква работа и е пострадал леко при нея. *— А тези пришки от какво са излезли? Да не би от твоята „дребна работа" . . . — Хванала се царската дъщеря на работа.* П. Проданов, Седмокласници.

От погов. Хванала се царската дъщеря на работа, че си избола ръцете.

Още: **Уловила се (заловила се) царската дъщеря за (на) работа.** *Ирон.*

ХВАНАЛИ СА МИ ЧЕРВАТА ТРАГИЯ. *Диал.* Не се опивам поради много пиене на алкохол.

ХВАНАЛ СЪМ ДОЛНИЯ ПЪТ. *Диал.* Много съм болен, скоро ще умра.

ХВАНАЛ СЪМ СИ ПРЕДНИКА. Дошъл съм си, без да донеса нещо.

ХВАНАТИ МИ СА ГЪСКИТЕ. *Диал.* Търся някого, за да ми помогне.

ХВАНАХ ЗА ОПАШКАТА [ЩЕ ХВАНА ЗА ОПАШКАТА] *някого. Ирон.* Не можах (не ще мога) да стигна някого, претърпях (ще претърпя) неуспех в преследването на някого. *А началникът се доближи до тайния агент и изсъска на самото му ухо: — Добре си разузнавал! Хванахме ги* [партизаните] *за опашката.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.
Още: **Хванах куйрука.** *Ирон.* **Улових за опашката.** *Ирон.*

ХВАНАХ КУЙРУКА [ЩЕ ХВАНА КУЙРУКА] *на някого. Ирон.* Не можах (не ще мога) да стигна някого, претърпях (ще претърпя) неуспех в преследването на някого.
Още: **Хванах за опашката.** *Ирон.*

ХВАНАХ ШУШАВАТА [ЩЕ ХВАНА ШУШАВАТА]. *Диал. Неодобр.* Отидох (ще отида) неизвестно къде и за какво. *Баща ти хвана шушавата и никакъв го няма.* ● *Извикай брат си да го питам нещо, че утре ще хване шушавата и няма да мога да говоря с него.*

ХВАНИ БОСИЯ, ТА (ЧЕ, И) МУ ВЗЕМИ ОПИНЦИТЕ. *Ирон.* Употребява се, когато не може да се получи, вземе нещо от някого, защото и той го няма.
Още: **Улови (дръж) босия, та (че, и) му вземи опинците.** *Ирон.* **Хвани (улови, дръж) босия, та (че, и) му вземи цървулите.** *Ирон.* **Хвани босия, та му събуй опинците.** *Ирон.* **Погони (стигни) босия, та (че, и) му вземи цървулите.** *Диал. Ирон.*

ХВАНИ БОСИЯ, ТА (ЧЕ, И) МУ ВЗЕМИ ЦЪРВУЛИТЕ. *Ирон.* Вж. Хвани босия, та (че, и) му вземи опинците.

ХВАНИ БОСИЯ, ТА МУ СЪБУЙ ОПИНЦИТЕ. *Ирон.* Вж. Хвани босия, та му вземи опинците.

ХВАНИ ЕДИНА ЗА НОГИТЕ, УДРИ ДРУГИЯ ПО ГЛАВАТА. *Диал. Пренебр.* Вж. Хвани едного за краката, та удряй другиго по главата.

ХВАНИ ЕДИНИЯ, УДАРИ ДРУГИЯ. *Пренебр.* Еднакви са, приличат си по недостатъците си; които са с едни и същи недостатъци. — *Сиромашките, не са виновни. . . Какво да правят, като нямат! — оправдаваше ги* [крадците] *баба и бършеше насълзените си очи. — Всинца сме от един дол дренки. . . Хвани единия, че удари другия.* К. Калчев, При извора на живота.
Още: **Вземи единия, удари другия.** *Пренебр.* **Един грабни, друг удри.** *Диал. Пренебр.*

ХВАНИ ЕДНОГО ЗА КРАКАТА, ТА УДРЯЙ ДРУГИГО ПО ГЛАВАТА. *Пренебр.* За хора с еднакви, с едни и същи недостатъци.
Още: **Улови едного за краката, та удряй другиго по главата.** *Пренебр.* **Хвани едина за ногите, удри другия по главата.** *Диал. Пренебр.* **Единия за крака<та>, та другия в глава<та>.**

ХВАНИ КЕЛЧА, ТА (ЧЕ, И) МУ ВЗЕМИ КАПАТА. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато не може да се получи нещо от някого, защото и той го няма.

ХВАНЍ СЛЕПИЯ, ТА МУ ИЗВАДЍ ОЧИТЕ. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой се заема или се е заел с нещо невъзможно, безсмислено и нищо не може да направи.
Още: **Уловѝ слепеца (слепия), та му извадѝ очите.** *Диал. Ирон.*

ХВАЩАМ / ХВАНА БАЛКАНА. Забягвам в планината и ставам хайдутин или партизанин. *Аз получих повиквателно — рече той. . . —Ще те изпратят в някой от корпусите. — А да не мислиш, че ще отида?. . . Тази нощ хващам балкана.* Д. Димов, Тютюн. *Навярно носим във кръвта си ние / от нашите деди оная жад / с която, щом гората се развие, / са хващали балкана вечно млад.* Бл. Димитрова, Лиляна. *Мръсен потурнак е Бабаноглу, той прогони Радана — каза дядо Радул. — Едно време и мене тъй прогониха. Все по мене хукаха, дорде хванах балкана.* М. Марчевски, Калофер войвода. — *Отче — каза той тихо и поверително — нашето село доскоро бе опазено от заразата. Ама преди две нощи синът на Галилеица, набожна жена, хванал балкана.* Ц. Лачева, Селският ангел. *Махни боя, ами го влачиха и в участъците, . . . , докато намерил веднъж Алито хубава сгода — прекарвали го през реката, а той бутнал стражаря в реката и хваща балкана.* Н. Хайтов, Диви разкази.
Още: **Вземам / взема (улавям / уловя) балкана. Хващам / хвана планината (шумата). Хващам / хвана гората** /в 1 знач./.

ХВАЩАМ / ХВАНА БЕЗ ГАЩИ *някого. Диал.* Издебвам някого, когато е беззащитен.

ХВАЩАМ БЕЗ РЪЦЕ. *Диал.* Работя мързеливо, тежко, без желание.

ХВАЩАМ / ХВАНА БИКА ЗА РОГАТА. Действувам решително и енергично, като се справям с най-главното и най-трудното, най-опасното; обезвредявам някого или нещо. *— И какво мислите да правите с това писмо?... попита Ирина. — Ще го пратите там? Не, Любо ще го занесе лично. Така се вършат тия работи. Знам аз. Искаш ли резултат — хвани бика за рогата.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Ела и тук да му сръбнем, нали хванахме бика за рогата.* Ст. Л. Костов, Златната мина. *Само понякога се чудеше дали да оправдае прочутата предпазливост и прекалената нерешителност на Контостефана и хем мислеше, че доместикът е прав, защото предпазливостта е майка на всички добродетели, хем му се струваше, че понякога той направо се страхува и предпочита да изчаква, вместо да хване бика за рогата.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *От магазина, разбира се, си измиха ръцете и ме пратиха в самото мебелно предприятие ... Там попитах за директора, защото от стари хора знам, че работата се върши като хванеш бика за рогата, а не за опашката.* П. Незнакомов, Ако бях млад.

Още: **Връзвам / вържа бика за рогата.**

ХВАЩАМ / ХВАНА БОГА ЗА БРАДАТА. *Ирон.* Постигам големи успехи, сполучвам много (употребява се, когато някой се е възгордял от въображаем успех). — *Заискаха ме всичките моми. Най-богатата избрах и се ожених — Ангелачковата. Рекох си тогава: фанах бога за брадата! Няма вече фукарлък. Щом Ангелачко ми е дядо, работата е наред.* Н. Хайтов, Диви разкази.

Още: **Хващам / хвана господа за брадата.** *Ирон.* **Хващам / хвана бога за нога (носа).** *Диал. Ирон.*

ХВАЩАМ / ХВАНА БОГА ЗА НОГА. *Диал. Ирон.* Постигам големи успехи, сполучвам много (употребява се, когато някой се е възгордял от въображаем успех).

Още: **Хващам / хвана бога за носа.** *Диал. Ирон.* **Хващам / хвана бога за брадата.** *Ирон.* **Хващам / хвана врага за нога.** *Диал. Ирон.*

ХВАЩАМ / ХВАНА БОГА ЗА НОСА. *Диал. Ирон.* Постигам големи успехи, сполучвам много (употребява се, когато някой се е възгордял от въображаем успех). — *Трябахме ний да дръпнем патерицата веднъж — нали? Тогази ни виткахте! Сега хванахте бога за носа вече. Не ви се продумва!* П. Ю. Тодоров, Първите.

Още: **Хващам / хвана бога за нога.** *Диал. Ирон.* **Хващам / хвана бога за брадата.** *Ирон.* **Хващам / хвана врага за носа.** *Диал. Ирон.*

ХВАЩАМ / ХВАНА БЪХ. *Диал.* 1. Не казвам истината, не искам да призная нещо; извъртам. *Да подлъстиш и обругаеш чедото ми ти!... — Не съм я излъгал! — Бъх ли хващаш?* П. Р. Славейков, Цариградски потайности (превод). *Мале ле, мила, мале ле! / Нещо ще да те попитам, / Право да ми си казала, / Бъх да ми не си хванала.* Народна песен.
2. Отричам се от нещо.

Още: **Ловя (чиня) бъх.** *Диал.*

ХВАЩАМ / ХВАНА В МРЕЖАТА (МРЕЖИТЕ) СИ *някого.* **1.** С хитрост, с коварство успявам да привлека някого и да го въвлека в непочтени дела. *Неусетно го хвана в мрежите си и го научи да лъже, краде и безделничи.*
2. Успявам с хитрост, с коварство да накарам някого да се влюби силно в мене, да се увлече сляпо по мене. *Здравата го е хванала в мрежите си.*

Още: **Хващам / хвана в примките си. Вплитам / вплета (уплитам / уплета, заплитам / заплета, улавям / уловя) в мрежата (мрежите) си.**

ХВАЩАМ / ХВАНА В ПРИМКИТЕ СИ *някого.* 1. С хитрост, с коварство успявам да привлека някого и да го въвлека в непочтени дела.
2. Успявам с хитрост, с коварство да накарам някого да се влюби силно в мене, да се увлече сляпо по мене.

Още: **Хващам / хвана в мрежата (мрежите) си. Вплитам / вплета (заплитам / заплета, улавям / уловя, уплитам / уплета) в примките си.**

ХВАЩАМ / ХВАНА ВРАГА ЗА НОГА. *Диал. Ирон.* Постигам големи успехи, сполучвам много (употребява се, когато някой се е възгордял от въображаем успех).

Още: **Хващам / хвана бога за нога.** *Диал. Ирон.* **Хващам / хвана врага за носа.** *Диал. Ирон.*

ХВАЩАМ / ХВАНА ВРАГА ЗА НОСА. *Диал. Ирон.* Постигам големи успехи, сполучвам много (употребява се, когато някой се е възгордял от въображаем успех).

Още: Хващам / **хвана врага за нога.** *Диал. Ирон.* **Хващам / хвана бога за носа.** *Диал. Ирон.*

ХВАЩАМ ГОЛИ ПИЛЦИ. *Диал.* **1.** Лъжа.
2. Вярвам в лъжи.

ХВАЩАМ / ХВАНА ГОРАТА. 1. Забягвам в планината и ставам хайдутин или партизанин. *Ако е имало някоя по-събудена, по-буйна глава, тя или е на кол вече, или е хванала гората.* Ст. Дичев, За свободата. *А когато човек има честно сърце — юначно сърце, което не може да търпи, казва си: да става, каквото ще, хваща гората.* Ст. Дичев, За свободата. *Те съобщиха, че техните другари вече са хванали гората и чакат заповед, за да развеят червеното знаме и почнат борбата.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Ружиков беше учител по естествена история в една софийска гимназия, евакуирал се в родното село на жена си и когато полицията преди месец го потърсила — хванал гората.* Хар. Русев, Под земята. *Някой ми казваше, че си хванал гората, но аз не се изненадах от постъпката ти.* Д. Димов, Тютюн. *А за оня войвода казват, че бил много учен, даскал бил в Трявна, преди да хване гората.* Д. Мантов, Хайдушка кръв.
2. Забягвам, побягвам нанякъде, запилявам се някъде. *Денят мина в тревога. Старият и другите мислеха, че вълкът е хванал гората.* Г. Райчев, Вълчето. *Молим ви се да не свирите, докато докарам яренцата. Ще пощръклеят, ще хванат гората.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Лека беше работата на вас, мъжете — като ви стегнеха малко, хващахте гората.* Г. Караславов, Буря над Татрите.

Още: **Вземам / взема (улавям / уловя) гората. Хващам / хвана балкана (планината, шумата)** /към 1 знач. /. **Хващам / хвана пущинаците** / към 2 знач. /.**Захващам / захвана гората** /към 1 знач./. *Диал.*

ХВАЩАМ / ХВАНА ГОСПОДА ЗА БРАДАТА. *Ирон.* Постигам големи успехи, сполучвам много (употребява се, когато някой се е възгордял от въображаем успех). *Другари. Вие, журналистите, поработихте много добре. Но не се главозамайвайте, за да не се получи след похвалата, че вече сте хванали господа за брадата.* в. Вечерни новини.

Още: Хващам / **хвана бога за брадата.** *Ирон.* **Хващам / хвана господа за пардесюто.** *Жарг. Ирон.*

ХВАЩАМ / ХВАНА ГОСПОДА ЗА ПАРДЕСЮТО. *Жарг. Ирон.* Постигам големи успехи, сполучвам много (употребява се, когато някой се е възгордял от въображаем успех).

Още: **Хващам / хвана господа за брадата.** *Ирон.*

ХВАЩАМ / ХВАНА ДЖЕНДЕМА. Отивам си отнякъде с намерение да не се върна повече; запилявам се нанякъде. *Домашните крамоли и разправии му омръзнаха и той хвана джендема.*

ХВАЩАМ / ХВАНА ДИКИШ. Имам успех, резултат; постигам целта си. *Брей, много писахте против мен, ама хвана дикиш. Все още има балами, които вярват, че наистина съм борец против деветоюнците.* Хр. Радевски, Напразни тревоги. *Каквото важно имаше за казване, аз го казах на жандарите си преди изборите и, слава богу, хвана дикиш.* Хр. Радевски, Разговор с президента. *По-вероятно тя не се и сещаше за моя войниклък — ще се сети ден-два преди да ме заключат: „Господи, но това е страшно неприятно! Не можеш ли да изклинчиш? Поне за известно време? Измисли си язва, слабо сърце, екзема, нещо, което да хване дикиш.“* Ат. Мандаджиев, Белият цвят на рибите.

Още: Хващам / **хвана място** /във 2 знач./. **Улавям / уловя дикиш.**

ХВАЩАМ / ХВАНА ДИРЯТА (ДИРИТЕ) *на някого.* **1.** Успявам да науча откъде е минал и накъде е отишъл някой, когото търся, преследвам. *Избягал бил из затвора един арестантин . . . Хванали му дирите насам.* К. Константинов, Седем часът заранта. *Вуте бе хванал дирите на белката още когато първият сняг запраши земята.* Елин Пелин, Аз ти той. *Стъкна огъня и помисли: „Този не му е чист косъмът. Преструва се, че е брат на Радой, . . .*

Може да го е пратил пашата . . . Хване ли дирята на хайдутите, другото — лесно." Ив. Гайдаров, Добрина чешма.
2. Узнавам, откривам какво върши или е извършил някой. *Какво го чака утре? Ще хванат ли дирите му или ще се упази и ще се отърве от съд, глоби и затвори?* Г. Караславов, Снаха.
Още: **Улавям / уловя дирята (дирите). Вземам / взема дирята** /към 1 знач./. *Диал.* **Хващам / хвана следите** /към 1 знач./.

ХВАЩАМ / ХВАНА ДУМА. *Диал.* Слушам и вярвам в това, което се говори, казва.

ХВАЩАМ / ХВАНА ДЪЛГИЯ (ДЪЛГАТА, ДЪЛГИТЕ). 1. Тръгвам да скитам безцелно.
2. Заминавам нанякъде; побягвам, забягвам нанякъде. *Някой дошел още през същата нощ, та казал на попа, че Кузман, кръчмарина, неговия ортак, обрал все, що имало готова пара у кръчмата, па възседнал поповия хайгър и хванал дългия!* Мих. Георгиев, С тебешир и въглен.
Още: **Поемам / поема дългата** /към 2 знач./.

ХВАЩАМ / ХВАНА ДЯВОЛА ЗА ОПАШКАТА. Оправям положението, справям се с нещо. *Единствен Гелан, изглежда, не бе изразходвал всичките си сили. Той изнесе от трети хамбар тепсия с руда и започна да я тръска като сито с брашно. Рудата се сплеска, . . . превърна в каша. — Етооо! — извика той, като грабна шепа от тази каша и я налапа . . . Хванахме дявола за опашката! Водата е сладка! . . . Корабът значи, нямаше никаква пробойна, това беше здрав и сигурен кораб!* Н. Антонов, В открито море.

ХВАЩАМ / ХВАНА ДЯВОЛА ЗА РОГАТА. Действувам решително и енергично, като се справям с най-главното и най-трудното, най-опасното. *Кажи му, че няма да се махнем оттука, докато не ни пусне децата. — Сега ще хвана дявола за рогата — закани се баба Тонка и тръгна със заптието. — Ариф паша — рече тя, като се намери при валията, — ще ти кажа това, което тегне на сърцата ни.* Г. Караиванов, Юнашка майка.

ХВАЩА МЕ / ХВАНЕ МЕ АГУПСКАТА ТРЕСКА. *Диал.* Много се изплашвам; обзема ме страх.

ХВАЩА МЕ / ХВАНЕ МЕ БЕСА и **ХВАЩАТ МЕ / ХВАНАТ МЕ БЕСОВЕТЕ.** Започвам да действувам под напора на чувства (гняв, злоба и пр.), като преставам да преценявам трезво постъпките си. *Ония сопотненци, като ги хване бяс . . . Дайте да се подигнем против турците!* Ив. Вазов, Драски и шарки. — *А, не — вие не сте ме виждали — отвърна той. — Но аз ви видях веднъж с вашата въздушна пушка . . . Стана ми неприятно. Наистина преди две години бях купил такава пушка за сина си, но не се успокоих, докато не изтребих врабците из цялата околност. . . — Да, вярно е — измърморих аз недоволно. — Бяха ме хванали тогава някакви бесове.* П. Вежинов, Сините пеперуди. — *Ние поставихме охрана, . . . — нелогично обясняваше Владимир, — но и офицерите поставиха хора срещу нас зад оградата на казармата и ако ги хване бесът, могат лошо да ни ударят.* Хр. Русев, Под земята. *Дочу се някъде отдалеко, откъм турските махали, глухо думкане на тъпани, писклив вой на зурли. Ослуша се Реджеб, поклати глава: — Хвана ги бесът тия, нашите. Ще идат да бият Московеца. И повечето са голтаци като мене. Не си гледат хала, ки!* Д. Талев, Преспанските камбани.

ХВАЩА МЕ / ХВАНЕ МЕ БЪРЗАТА КАТЕРИНА. Разстройва ми се стомахът; получавам разстройство.

ХВАЩА МЕ / ХВАНЕ МЕ ВРЕМЕТО. Сполетява ме буря, попадам на буря. *В Йонийско море ни хвана времето, а стоката никаква — сено? . . . Бяхме напълнили не само трюмовете, но и предната и задна палуба. . . Една сутрин към девет часа сеното внезапно се запали. . . Двете лодки . . . изгоряха, остана само лодката на задната палуба. Като я пуснахме в морето, вълнението едва ли не я направи на трески. . . Четири дни ни блъска бурята из морето, докато най-после ни прибра едно гръцко корабче.* П. Вежинов, Далече от бреговете.

ХВАЩАМ / ХВАНА ЕДНО ЗА ГЛАВА<ТА>, ДРУГО ЗА КРАКА<ТА>. Върша нещо съвсем без ред, без система. *Разпилян и неуреден човек е тя, хваща едно за главата, друго за краката.*

ХВАЩА МЕ / ХВАНЕ МЕ ЗАЗЪБИЦА и **ХВАЩАТ МЕ / ХВАНАТ МЕ ЗАЗЪБИЦИ.** *Диал.* Поисква ми се да хапна от нещо, дояжда ми се от нещо, което е пред очите ми и дразни апетита ми.
Още: **Улавя ме / улови ме зазъбица.** *Диал.* **Хващам / хвана зазъбица.** *Диал.*

ХВАЩА МЕ ЗА СЪРЦЕТО. Изпитвам мъка, страдам от нещо. *Мене ме хваща за сърцето, като гледам, че хората са се разпуснали и няма здрава ръка да ги стегне.* Б. Обретенов, Сноп.

ХВАЩА МЕ / ХВАНЕ МЕ КАНАПА. *Жарг.* Домързява ме, не ми се прави нищо.

ХВАЩА МЕ / ХВАНЕ МЕ КЕЛЯ. *Диал.* Обхваща ме силен яд, гняв; избухвам, разсърдвам се.

Още: **Кипва ми / кипне ми келя. Възвира ми / възври ми (завира ми / заври ми, шупва ми / шупне ми) келя.** *Диал.*

ХВАЩА МЕ / ХВАНЕ МЕ КРАСТАТА. Започвам да изпитвам силно желание да върша или започвам да върша нещо, към което съм имал влечение. *Чуеха ли, че забръмчава камион, неволно скачаха. — Празни са, могат да ни закарат до село! — Какво те хвана крастата, почивай! — Стига толко, нагледахме се, починахме си. . . Да ида да видя какво става, че нали знаеш как заминах.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

Още: **Хваща ме / хване ме шугавата.** *Диал.*

ХВАЩА МЕ / ХВАНЕ МЕ МЕРАК. *Диал.* Бивам обхванат от някаква натрапчива мисъл, грижа; безпокои ме, мъчи ме, тревожи ме нещо.

Още: **Турям си / туря си мерак.** *Диал.*

ХВАЩА МЕ / ХВАНЕ МЕ МУХАТА. *Диал.* Сещам се да правя зло, да пакостя.

ХВАЩА МЕ / ХВАНЕ МЕ РЯДКАТА. *Диал. Подигр.* Уплашвам се.

ХВАЩАМЕ СЕ / ХВАНЕМ СЕ ГУША ЗА ГУША. 1. Скарваме се помежду си остро, до бой или се сбиваме. *Двете момчета се хванаха гуша за гуша и се търколиха на земята.* **2.** *Обикн. в св. вид в мин. или бъд. вр.* Изпадаме в крайно враждебни отношения помежду си, започваме да враждуваме ожесточено, съвсем си разваляме отношенията. *Виж сега колко фалименти има. Виж как са се хванали. . . гуша за гуша с протестирани полици, с описи и публични продажби.* В. Геновска, Седем години. *— Ще слезеш, другарю Димов, по селата като наш инструктор — да помагаш на местните организации. . . Частници и кооператори са се хванали гуша за гуша. А работата е в това — ние да притиснем частния експлоататорски сектор.* А. Гуляшки, Златното руно.
3. Влизаме в ожесточен бой помежду си, започваме помежду си ожесточена борба. *Кои да бъдат командирите? И той започваше да изброява имена, да преценява хората. Когато революцията избухне и когато двете враждебни сили се хванат гуша за гуша, тогава кадърното ще излезе напред. Но за първия удар трябваше да се прецени и предвиди кое именно ще да е кадърното.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Хващаме се / хванем се за гушата (гушите). Улавяме се / уловим се гуша за гуша. Хващаме се / хванем се за косите** /към 1 знач./.

ХВАЩАМЕ СЕ / ХВАНЕМ СЕ ЗА КОСИТЕ. Скарваме се помежду си остро, до бой или се сбиваме. *Те и двете знаеха да спазват мярка, няма никога да се хванат за косите, да съберат махалата.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Старата засега мълчи, но дълго няма да продължи търпението ѝ, ще избухне някой ден и ще се хванат за косите.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Двама души, . . . , бяха успели вече от дума на дума, . . . , да се хванат за косите.* Ив. Вазов, Немили-недраги. *И в Отечествения фронт има спорове и разногласия, но отечественофронтовските партии не се хващат за косите и не си дерат очите, а работят и ще работят съвместно.* Г. Димитров, Напред за блестяща, съкрушителна изборна победа. *— Това са Милановите снахи! — . . . — През два двора приказват, а като че ли са се хванали за косите.* П. Вежинов, Звездите над нас.

Още: **Улавяме се / уловим се за косите. Хващаме се / хванем се за гушата (гушите, гуша за гуша)** /в 1 знач./.

ХВАЩА МЕ / ХВАНЕ МЕ СЛЪНЦЕТО. Лесно, бързо обгарям, почернявам. *— Филипе, премести се и ти . . . слънцето ще те хване.* Д. Талев, Старата къща.

ХВАЩА МЕ / ХВАНА МЕ ЧУМАТА ЗА ВРАТА. *Диал.* Изпадам в силно раздразнено състояние, силно се разгневявам; ядосвам се, разсърдвам се много. *Тогава, като го хвана чумата за врата, щеше да изпотрепе всичките.*

ХВАЩА МЕ / ХВАНЕ МЕ ШУГАВАТА. *Диал.* Вж. Хваща ме / хване ме крастата.

ХВАЩА МЕ / ХВАНЕ МЕ ЩРЪКЛИЦА<ТА>. *Диал.* Не се свъртам, не мога да стоя на едно място, неспокоен съм.

Още: **Хващат ме / хванат ме щъркели.** *Диал.*

ХВАЩАМ / ХВАНА ЗА ВРАТА *някого.* Потърсвам отговорност от някого за делата му, поисквам да отговаря за постъпките си и да бъде наказан.

Още: **Хващам / хвана за яката (шията). Улавям / уловя за врата.**

ХВАЩАМ / ХВАНА ЗА ГУШАТА *някого.* **1.** С насилие накарвам някого да извърши нещо, насилствено принуждавам някого за нещо. — *Затънали сме до уши в стари данъци. Знаеш, сушави години бяха. Бирници и лихвари са ни хванали за гушата.* В. Геновска, Седем години. *В Търново царицата е хванала гражданите за гушата: „Дайте!“ Купците, технитарите и тъкачите са писнали от царските побирчии.* Ст. Загорчинов, Ивайло.
2. Поставям някого в затруднено положение, измъчвам някого. *Немотията ги е хванала за гушата.*
3. Разправям се с някого сурово, жестоко и го сразявам. *„Презрян двуличник! — помисли Методиев. . . Ще те хвана за гушата, подлецо, почакай!“* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Той* [Пиер Прудон] *дори имал идѐя да създаде народна банка за непосредствена размяна и мислел, че е „хванал капитала за гушата“, т. е. че е ударил капитализма в най-слабото място.* История за X клас. *Тя* [войната] *може да бъде предотвратена, ако народите съумеят не само да покажат своята непоколебима воля за мир, но ако със своята активна борба за мир, със силата на своето единство успеят да хванат здраво за гушата самозабравилите се людоеди от империалистическия лагер.* в. Отечествен фронт.

Още: **Улавям / уловя (стисвам / стисна) за гушата. Хващам / хвана за гърлото** /към 1 знач./.

ХВАЩАМ / ХВАНА ЗА ГЪРЛОТО *някого.* **1.** С насилие накарвам някого да извърши нещо; насилствено принуждавам някого за нещо.
2. Удушвам някого. — *Ами ако ти се случи да прескочиш плет? — казваше той. — Представи си, че оттатък се намира някой паша и че от тоя скок зависи дали ще го хванеш за гърлото!* Ст. Дичев, За свободата.

Още: **Хващам / хвана за гушата** /в 1 знач./. **Стисвам / стисна за гърлото.**

ХВАЩАМ / ХВАНА ЗАЗЪБИЦА. *Диал.* Поисква ми се да хапна от нещо, дояжда ми се от нещо, което е пред очите ми и дразни апетита ми. — *Хайде бе, краварино . . . хайде, че зазъбица хванах! — ръмжи недоволно Деветака.* Н. Хайтов, Съперници.

Още: **Хваща ме / хвана ме зазъбица.** *Диал.*

ХВАЩАМ / ХВАНА ЗА НОСА *някого.* Накарвам някого да изпълнява всичките ми желания без съпротива, доброволно; налагам своите желания на някого, командувам някого, както желая. *Хванала мъжа си за носа, тя прави всичко, каквото ѝ хрумне, без да се интересува дали му е приятно или не.*

ХВАЩАМ / ХВАНА ЗА УХОТО (УШИТЕ) *някого.* Потърсвам отговорност от някого за делата му, наказвам го строго за извършена нередност. *Няма ли някой да разтвори широко прозорците на това учреждение . . . Няма ли някой да провери способностите и качествата на разните комисии, да хване за ухото другаря Плямпаев и да го снеме от директорския му пост за фанфаронство и за бездушно отношение към гражданите.* Св. Минков, Седмата минута. *Той беше влязъл, и то съвсем случайно, при тоя секретар, за да вземе някои сведения за другия, горе, за когото имаше в кожената си чанта куп донесения и анонимни писма и когото трябваше да хване за ушите.* Д. Калфов, Реабилитация.

Още: **Улавям / уловя за ухото (ушите).**

ХВАЩАМ / ХВАНА ЗА ШИЯТА *някого.* Потърсвам отговорност от някого за делата му, поисквам да отговаря за постъпките си и да бъде наказан. *Дори излязоха статии против клеветата, но до днес не хванаха никого за шията и не запушиха ничия подла уста.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

Още: **Хващам / хвана за яката (врата). Улавям / уловя за шията.**

ХВАЩАМ / ХВАНА ЗА ЯКАТА *някого.* Потърсвам отговорност от някого за делата му, поисквам да отговаря за постъпките си и да бъде наказан. *Той заяви, че няма да мръдне*

от мястото си, докато не хване мошеника за яката. М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Остава само да разкрие по някакъв начин всичко, да го хване за яката и — право в затвора.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Пък ако я* [Тошка] *намери изстинала, тогава . . . Ще си замълчи ли той или? . . . През последните дни той беше станал друг човек, . . . И нямаше нищо чудно, ако я хванеше за яката и попиташе с яд и злоба: „Ти ли го направи това?"* Г. Караславов, Татул.

Още: **Хващам / хвана за врата (шията). Дръпвам / дръпна (шипвам / шипна, улавям / уловя) за яката.**

ХВАЩАМ / ХВАНА ЗЛАТНИЯ ДЯВОЛ ЗА ОПАШКАТА. Забогатявам. *Па и парици има баща ни, Пальо . . . Някои казваха с насмейка: — Божан, Божан да е жив, той ще хване златния дявол за опашката.* Елин Пелин, Гераците.

ХВАЩА МИ ГЛАВАТА. *Обикн. с отриц.* Умен съм, схватлив съм, лесно разбирам, възприемам. — *Лошо живее тукашният народ . . . — Мизерно, назадничаво . . . — Прост народ, бе другарю лейтенант! Не се учи не му хваща главата!* Б. Несторов, Светлина над Родопите.

Още: **Хваща ми ума. Взема ми главата** /в 1 знач./. **Стига ми глава<та>** /във 2 знач./.

ХВАЩА МИ / ХВАНЕ МИ ЗАДНИКА МАЗОЛИ. Не ставам от мястото си, работя седнал на едно място дълго време.

ХВАЩА МИ / ХВАНЕ МИ ОКОТО. Харесвам, нрави ми се. *Огледа квартирата — пак не й хвана окото. — Като в хамбар — рече тя.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Не ми харесваш, викам. От няколко дена те гледам — хич не ми те хваща окото. Кажи ми какво те боли?* Д. Немиров, Братя. *Обходи цялото място, но нищо не му хвана окото — прибра само две-три празни консервени кутии.* Ил. Волен, На село през войната. *Хвана му окото още когато я видя за първи път.*

Още: **Лови ми окото.**

ХВАЩА МИ СЕ / ХВАНЕ МИ СЕ ДУМАТА. *Диал.* Вслушват се в мнението, в съветите ми; изпълнява се това, за което се застъпвам, имам влияние, авторитет. *Той беше човек с почетна възраст,към които турците имат особено благоволение,че на старите хора се хващала думата.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

Още: **Минава ми / мине ми (чува ми се / чуе ми се, слуша ми се, тежи ми) думата.**

ХВАЩА МИ УМА. *Обикн. с отриц.* Умен съм, схватлив съм, лесно разбирам, възприемам.

Още: **Хваща ми главата.**

ХВАЩАМ / ХВАНА КАПИЯ. Осигурявам положението си.

От игра на табла.

Още: **Завардвам / завардя капия<та>.**

ХВАЩАМ / ХВАНА КАТО ФРЕНЕЦ *някого.* Спипвам някого в момента, когато върши нещо лошо, някакво зло.

ХВАЩАМ / ХВАНА КОРЕН (КОРЕНИ). 1. За човек — оставам да живея някъде; задържам се, установявам се да живея някъде. *Харен човек, ама и голтак . . . От тия е, дето навсякъде скитат, а никъде не хващат корен.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Какво те носи по нашите места? — Работа търся. Керванджилъкът не е за мене. Иска ми се вече корен да хвана.* К. Петканов, Старото време. *„Тъй е то, като се отдели селянинът от земята,трудно хваща корен на друго място!"* Кл. Цачев, Свят широк. — *На добър ви час. Ако ви стиска, пак се върнете. Във Вардар махала турски крак не стъпва, а който стъпи, корен не хваща. Дойде ли, здрав и читав не излиза.* Д. Спространов, Самообречените. *Избрал ни е* [евреите] *господ за свой най-мил народ, а ни е белезал со знак и ни е разпилел по целия свет. Проклел ни е да се скитаме и никъде да не можем да хванем корен.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.
2. За нещо — укрепвам се, задържам се, добивам голяма сила, трая. *Ако наистина това, което съм намислил, хване корен, тогава ще трябват вестници, прокламации! Оръжие ще искаме да изпращате оттука!* Ст. Дичев, За свободата. *Ненавистта против Павел . . . не бе хванала корен в неговото широко и открито сърце.* Елин Пелин, Гераците. — *Жени от моята група ми казаха, че станало некакво предателство. . . — Не можаха да ми кажат нищо повече. Слух некакъв. . . Злото бързо хваща корен.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.

Още: **Пускам (пущам) / пусна <дълбоки> корени (<дълбок> корен). Забивам / забия <дълбоки> корени (корен)** /към 2 знач./. **Ловя корен** /към 2 знач./.

ХВАЩАМ / ХВАНА КРАЯ. 1. *Някому.* Узнавам какво върши някой, къде е отишъл или откривам, намирам някъде някого, който е забягнал или се е укрил. *Възможно е! . . . Понякога репетират и следобед. Не може му хвана края, кога репетират и кога не.* Д. Димов, Жени с минало.
2. *На нещо.* Узнавам, разбирам всичко за нещо, което не ми е било много ясно или е било объркано. *Показа се жената човек, прибра пребитата еврейка, а те? — . . . — А защо я прибра? — не мълкваше синът. — На всичко да хванеш края. От доброта.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Обикаляше този кехая около кошарите, бележеше, броеше, ама пак точния му край не можеше да хване.* Б. Несторов, Светлина над Родопите.
Още: **Улавям / уловя края. Намирам / намеря края** /към 2 знач./.

ХВАЩАМ / ХВАНА КРИВИЯ ПЪТ. Започвам да върша лоши, непозволени, нечестни работи; ставам неморален, нечестен. *Още от малък той хвана кривия път. Баща му умря, майка му не можа да се справи с него, защото започна да дружи с лоши другари.*
Още: **Вземам / взема (захващам / захвана) кривия път.** *Диал.* **Хващам / хвана лошия път. Тръгвам / тръгна по крив път.**

ХВАЩАМ / ХВАНА ЛИМЕТО. *Диал. Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде с намерение да не се върна; побягвам.

ХВАЩАМ / ХВАНА ЛОШИЯ ПЪТ. Започвам да върша лоши, непозволени, нечестни работи; ставам неморален, нечестен.
Още: **Тръгвам / тръгна по лош път. Улавям / уловя лош<ия> път. Хващам / хвана кривия път.**

ХВАЩАМ / ХВАНА МАГАРЕТО ЗА САМАРА. Успявам да се справя с някого.

ХВАЩАМ / ХВАНА МАЯТА. Турям, поставям началото на нещо. *Догана събра хубав имот. Работеше все тъка като „бесен", а синовете му помагаха. Оземлиха го от общината няколко декара и хвана маята.* Ив. Петров, Мъртво вълнение.

ХВАЩАМ / ХВАНА МЕСЕЧИНАТА ЗА ОПАШКАТА. *Ирон.* Постигам големи успехи, сполучвам много (употребява се, когато някой се е възгордял от въображаем успех). *Кръстьо смяташе, че се събират на приказки, . . ., но него не го поканиха. Докривя му. Хлапетии. Смятат, че са хванали месечината за опашката. . . А може би решават нещо, което външен човек не трябва да знае?* Г. Караславов, Обикновени хора.

ХВАЩАМ / ХВАНА МЕЧКАТА ЗА УШИТЕ. Разправям се с някого сурово. жестоко и го сразявам. — *Сърбия ще хване един ден мечката за ушите. Аскер има. топове има. Тя, ако искате да знайте, е по-близу до нас, та може по-бързо да дойде. . . . Споглеждаха се селяците . . . Колко е силата им . . . Те ли ще бият турчина!* Д. Талев, Гласовете ви чувам.

ХВАЩАМ / ХВАНА МЪГЛИТЕ. Заминавам, тръгвам занякъде, без определена посока, обикн. някъде далеч. *Селянинът шибна кончето с една пръчка и без да каже ни сбогом, ни нещо друго, подкара животното по един дърварски път . . . Скоро и колата, и човекът се загубиха в мрачината. . . — Хвана мъглите, а? — рече старчето. — Неспогодлив човек!* Ст. Загорчинов, Ивайло.

ХВАЩАМ / ХВАНА МЯСТО. 1. За нещо — бивам използуван, употребен, послужвам за нещо. *Буковата кора не се яде, листата не бяха се развили, имаше само бръстина. Хапнах от нея и разбрах, че бръстината не хваща място. Мина ми през ума да убия сърна.* Н. Хайтов, Приключения в гората. *Парите, които ми даде назаем, хванаха място.*
2. За нещо — имам успех, резултат; постигам целта си. *Още от зимъс той явно гълчеше против кмета, но не хващаха място думите му — човекът не беше в реда на хората.* А. Страшимиров,Някога. *Всички предвиждания на Кир се сбъднаха, всички мерки, които той взе, за да заблудят съгледниците, хванаха място.* Г. Караславов, Орлов камък. *Тоя път шегата не хвана място, не беше до шеги. Момчетата така сърдито го погледнаха, че той веднага затвори уста.* П. Вежинов, Следите остават. *Думите на вуйча хванаха място. Татко си направи пак лехата и точно по средата остана димитровчето.* Д. Немиров, Когато бях малък. *— От клетва татарите нехаят, дядо Якиме. . . — Клетвите на старите хващат място —*

отговори убедено старчето, — така е рекъл господ: като нямат сили да се борят с ръце, нека езикът им да е ръце. Ст. Загорчинов, Ивайло.
Още: **Хващам / хвана дикиш** /към 2 знач./. **Ловя място** / към 2 знач./. *Диал.*

ХВАЩАМ / ХВАНА НАТЯСНО *някого.* Поставям някого в затруднено положение, при което трябва да отговаря за нещо, да признае нещо или да се съгласи на нещо. *В съзнанието на крадеца нямаше нито жалба, нито страх, нито съжаление, таеше се там само една чудна пресметливост на крадец, хванат натясно.* Н. Кирилов, Пролетен дъжд. *Хванаха го натясно, като му припомниха това, което беше говорил пред свидетели.*
Още: **Улавям / уловя (пипвам / пипна) натясно.**

ХВАЩАМ / ХВАНА НЯКОЙ ЛЕВ. *От нещо или самост.* Спечелвам малко. *Тоз добитък няма да го бъде. . . Колете и продавайте. Барем от месото да хванете някой лев.* А. Гуляшки, Златното руно,
Още: **Хващам / хвана някоя пара.**

ХВАЩАМ / ХВАНА НЯКОЯ ПАРА. *От нещо или самост.* Спечелвам малко. *Стопаните се надяваха да хванат някоя пара от тютюна, но тютюнът остана дребен.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Къща нали е, иска да се харчи. . . Трябва да хванем някоя пара, че откак тетю се поболя, обрали сме се.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Пинтата остави малко риба у дома си. . . и тръгна за града да хване някоя пара.* Г. Караславов, Обикновени хора.
Още: **Хващам / хвана някой лев. Ударя / удрям някоя пара.**

ХВАЩАМ ОКО<ТО> (ОЧИ<ТЕ>). *На някого или самост.* Нравя се, харесвам се, бива ме. *Отиде около кочината, гледа — добра свинята, угоена и хваща око.* Ц. Церковски, Зад крайчеца на завесата. *Нели виждам и по улиците: секи ще се обърне да те погледа, само като погледнеш, само като се помръднеш и хващаш очите на людете. Такова лице, такава снага не ще е от бога, не е за добро.* Д. Талев, Преспанските камбани. *И една вечер на тъмно тате дошел при баба и мама. Казал им, че е гол като пищов, но че е работлив, силен и в градина ще обърне имота им. На баба не бил хванал око. Но мама, като го видяла такъв хубавец (бил по-хубав от първия ми баща), съгласила се.* В. Бончева, Анчето пише. *Реизът и каймакаминът бяха виждали по Солун и Цариград европейки, които ходеха без страх по улиците, влизаха по магазините и се държаха навсякъде свободно, ала не можеха да се начудят откъде се намери такава свободна жена и в Преспа... А Руменова бе хванала очите на турските големци и със своята външност.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Цял ден ходихме от къща в къща и гледахме халища, но особена сполука нямахме. Нищо не ни хвана очите.* Н. Хайтов, Шумки от габър.
Още: **Ловя око<то>.**

ХВАЩАМ / ХВАНА ОРЪЖИЕ<ТО> и **ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ ЗА ОРЪЖИЕТО.** Повеждам, започвам въоръжена борба; въставам. *Хайдутите били мъжествени и свободолюбиви народни синове, които не могли да търпят погазването на тяхната чест и посягането върху плодовете на техния труд. Те хващали оръжието и отивали в горите и планините, за да отмъщават за своите лични страдания и обиди или за страданията на своите близки, причинени от турците.* История на България за X и XI клас.*Терорът на колонизаторите принуди камерунци да се хванат за оръжието.* Л. Мелнишки, Камерун.
Още: **Вдигам / вдигна оръжие<то>. Грабвам / грабна оръжие<то>.**

ХВАЩАМ / ХВАНА ОЧИ (ОКО). *Диал.* Бивам урочасан, урочасвам. *След това хвърлят въглени във вода и гледат:ако въгленът се завърти на колело,пръщи и се премята,значи, че болният е хванал очи, урочасан е.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ.

ХВАЩАМ / ХВАНА ОЧИТЕ. За нещо с ярки тонове,с ярки шарки или силен блясък — въздействувам силно за зрението; премрежвам погледа. *Роклята й от ярко червена коприна хващаше очите.*
Още: **Вземам / взема очите** /във 2 знач./.

ХВАЩАМ / ХВАНА ПЛАНИНАТА. Забягвам в планината и ставам хайдутин или партизанин. *И ето, през лятото на 1941 година, мъжете от Кропа започват да конспирират, а след това и да хващат планината.* Г. Караславов, Пътеписи.

Още: **Хващам / хвана балкана (шумата). Хващам / хвана гората** /в 1 знач./. **Улавям / уловя планината.**

ХВАЩАМ / ХВАНА <ПРАВО> ЗА СЪРЦЕТО *някого.* **1.** Въздействувам силно, разчувствувам, развълнувам силно някого. — *Гледай го! Казва, че не умее да говори, а те хваща право за сърцето.* И. Игнатов, Възмъжава в работата. *Но щом запяха песента и заредиха как той от малък до ден днешен е трупал трупи в гората, нещо сви гърлото му. Другоселците го хванаха за сърцето.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. — *Ти може да си драматург, но аз и друг път съм ти казвала, че не знаеш какво е истинска драма, а все си ги измисляш едни такива, дето не могат да хванат човека за сърцето.* Л. Станев, Поглед от хълма.
2. Засягам най-съкровените чувства на някого, онова, което е най-скъпо за него.
Още: **Улавям / уловя <право> за сърцето. Пипвам / пипна за сърцето.**

ХВАЩАМ / ХВАНА ПУЩИНАЦИТЕ. Забягвам, побягвам нанякъде, запилявам се някъде. — *Ний отроците знаем и друго: ще хванем пущинаците. Да видим тогава що ще вземат от нас болярите — ризата от голия и цървулите от босия.* Ст. Загорчинов, Ивайло.
Още: **Хващам / хвана гората** /във 2 знач./.

ХВАЩАМ / ХВАНА ПЪТЯ.[1] **1.** *За някъде.* Тръгвам, поемам за някъде, отправям се. *Той можеше още утре да хване пътя за града и да не се върне.* Ив. Петров, Мъртво вълнение. *Той зави към моста с намерение да хване пътя към лозята и да пресрещне Христина.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Той и в селото слизаше само за рамазана, задържайки се някой и друг ден и докато го видят, хващаше пътя нагоре.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Дивите прасета можеха спокойно да избират: да влезнат при чорбата в кошарката или да хванат пътя към гората.* Н. Хайтов, Приключения в гората. —*Ееех, аз и в Солун хващах пътя, но децата. . . децата! . . . Не плаче майката на Бежко, а майката на Стоежко . . . Ако си измъкнем кожите оттук, зная аз вече какво да правя.* Н. Антонов, В открито море.
2. Избирам си, определям си начина на живот. *Вярвай ми, аз не бих могъл да живея като тях и не искам. А ето че не зная какво да правя. Какъв път да хвана.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.
Още: **Вземам / взема пътя** /към 1 знач./. **Дръпвам си / дръпна си пътя.** *Диал.*

ХВАЩАМ / ХВАНА ПЪТЯ[2] *на някого. Диал.* Откривам откъде минава някой, за да го завардя. *Ти можеш ли да си намериш дружина от десетина здрави мъже?. . . — Ще намеря, бачо Лазаре, . . . ама защо толкова много? Арап ага ходи с по четирима-петима катили. Ще му хванеме пътя и хайде.* Д. Талев, Преспанските камбани.

ХВАЩАМ / ХВАНА РЕД. Оказвам въздействие, имам резултат. *Бате Иванчо посумтя малко, потъпка на едно място и погледна безпомощно жена си. . . Наистина се уплаши! Хванаха ред думите на Василка.* Кл. Цачев, Войници.

ХВАЩАМ / ХВАНА РИБА В МЪТНА ВОДА. Използувам някакви неуредици, бъркотии, за да извлека лична изгода, да получа облаги за себе си. — *Тя е видна „кокона" нашата Петрунка. . . — Да, да. Спомням си — . . . — Е, та какво е станало с нея? — И с нея, и с наш Цочо. Заловихме ги. Ние в бурята събирахме снопите и житото през нощта, а те двамата в мътна вода риба хващат.* Кр. Григоров, Игличево. *Да, все пак Самуилов успял да хване риба в мътна вода. Той станал главен счетоводител на лесничейството.* М. Марчевски, Тайнствените светлини.
Още: **Ловя риба в мътна вода.**

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ В КАПАН<А>. 1. Оставям се да бъда заловен и изобличен или наказан, обикн. за извършено от мене непочтено дело или престъпление. — *Дано не ни подушат — пошушна край рамото му селянин.—Каквото сме се събрали — леле мале. . . Манол като обиден поклати глава. — Аха! Тези хора не се хващат в капан. Триста шмайзера пазят около селото.* Хар. Русев, По стръмнините. *Реши да ликвидира* [Нарзанов] *със съмнителни сделки с подозрителни съдружници. За туй трябваха пари. Можеше да ги има само с нежелателни конфликти със законодателя — . . . — безпощадно жесток, . . . , щом се хванеш в капана.* Г. П. Стаматов, Малкият Содом. *Дълго време се укриваше, но най-после се хвана в капана.*
2. Оставям се да бъда измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама. — *Тук са, войводо! — отговори Буюклията. — Уж бяха тръгнали за търговия* [тримата гърци], *а и те се хванаха в тоя капан.* Ст. Сивриев, Петко войвода.

Още: **Хващам се / хвана се в клопка<та> (примката). Влизам / вляза (падам / падна, попадам / попадна, улавям се / уловя се) в капана. Хващам се / хвана се в уловката** /към 2 знач./.

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ В КЛОПКА<ТА>. 1. Оставям се да бъда заловен и изобличен или наказан, обикн. за извършено от мене непочтено дело или престъпление. *Аз ще му кажа: „Паричките, драги! Десет хиляди, или цял свят ще узнае какво си говорил. Няма накъде да шаваш, сам си се хванал в клопката.“* П. Стъпов, Гласове от вековете.
2. Оставям се да бъда измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама. *Ами ти как се хвана в тая клопка? Де беше? Какво правеше досега? Кузман въздъхна: — Тя . . . моята. . . е дълга. Друг път ще ти разкажа. Ами ке можеш ли да ме отървеш, Павлине! Не ми се става войник на царица Мария.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

Още: **Хващам се / хвана се в капан<а> (примката). Влизам / вляза (падам / падна. попадам / попадна, улавям се / уловя се) в клопка<та>. Хващам се / хвана се в уловката** /към 2 знач./.

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ В НЕБРАНО ЛОЗЕ. *Диал.* Неочаквано изпадам в крайно неудобно, неловко положение и се чудя как да постъпя; стъписвам се. *Бай Владо беше привършил работата из махалите и се бе прибрал у дома. Той като да се засрамваше от бъбривостта на жена си. . . — Ти, даскале, си се хванал у небрано лозе — рече той. — Какво да правиш? Откак ни се поминаха децата, моята жена все гледа да се заприкаже с някого, да запее, да не си спомня ония години.* Кр. Григоров, Раздолчани.

Още: **Виждам се / видя се (намирам се / намеря се, попадам / попадна, оставам / остана) в небрано лозе.**

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ В ПРИМКАТА. 1. Оставям се да бъда заловен и изобличен или наказан, обикн. за извършено от мене непочтено дело или престъпление.
2. *На някого.* Оставям се да бъде измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама. *Слушай, чорбаджи, дошли сме за парите. Няма да се върнем празни. — Какво искате от мене? Селото дръжте. — Защо ми е селото, когато ти си се хванал в примката.* К. Петканов, Старото време. *Същият този агент правеше провокации и спрямо други хора и особено с жените. Но предпазливите наши ятаци и помагачи не се хващаха на полицейската примка.* Сл. Трънски, Неотдавна.

Още: **Хващам се / хвана се в капан<а> (клопка<та>). Влизам/ вляза (падам / падна, попадам / попадна, улавям се / уловя се) в примката. Хващам се / хвана се в уловката** /към 2 знач./.

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ В ПРИМКИТЕ (ПРИМКАТА) *на някого.* Изпадам под лошото, зловредното влияние на някого, бивам привлечен като съучастник на някого в нещо нередно, непочтено. *Как можах да се хвана в примките му и да извърша такава злоупотреба!*

Още: **Влизам / вляза (падам / падна, попадам / попадна, улавям се / уловя се) в примките (примката).**

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ В УЛОВКАТА (УЛОВКИТЕ). Оставям се да бъда измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама. *Би трябвало да сменим квартирите си. . . — В края на краищата, защо не. . . Той се хвана за тая уловка и настойчиво продължи.* М. Грубешлиева, Пред прага. *В трудово-кооперативните земеделски стопанства усилено се почистват и обеззаразяват семената. В някои кооперативни стопанства обаче са се поддали на вражески слухове, че при обеззаразяване на зърното щяла да се увеличи неговата влажност и като се сложело в склада — щяло да се развали. Кооператорите от с. Бъзовец са се хванали на тази уловка и са почистили семената, но не са ги обеззаразили.* в. Отечествен фронт. *За него бе важно другото — да посегне по някакъв начин върху авторитета на партизаните . . . Напразно провокираше началникът.Трудно можеха да се хванат някои на уловката му.*Ас.Станоев, Първите.*—Другарю майор,Муци иска да ѝ бъде разрешено свиждане със Стоев. Просветна ми. Муци се беше хванала на уловката.* Й. Демирев, Д. Горчев, Особен случай.

Още: **Падам / падна (попадам / попадна) в уловката (уловките). Хващам се / хвана се в капан<а> (клопка<та>, примката)** /във 2 знач./.

ХВАЩАМ / ХВАНА С ЕДНО ДЕТЕ МНОГО КУМОВЕ. Постигам нещо голямо, значително с малко усилия.

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ ЗА ГЛАВАТА. 1. Изпадам в силна тревога или недоумение, защото не зная как да се справя с нещо неприятно, нещо, свързано със затруднения. *Старият Лоев се хвана за главата. Шестнадесет гърла легнаха на плещите му.* Г. Караславов, След

ноември. *Онзи ден агата пристигна у дома. 120 гроша данък иска. Хванах се за главата.* Д. Линков, За земята българска. *Кооператорите от село Зимен, Карнобатско, се бяха хванали за главите. Не знаеха какво да сторят, за да задържат пръчките на новото си лозе, които три пъти засаждаха и три пъти изсъхваха.* А. Каралийчев, Пътища далечни.
2. Смайвам се, слисвам се от нещо, което не съм очаквал.— *Попитах за една ярчица и се хванах за главата — трийсе лева ми поиска, мари Станке! Доядя ме, скарах ѝ се.* Г. Караславов, Обикновени хора. *В къщи завари такава мръсотия, че се хвана за главата.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Че защо седемстотин и двайсе лева. . . , нали рече — две кила трябвали? Е, две кила де, вика тя, толкова струва, по триста и шейсе лева килото. Бреее! Хванах се за главата. Че каква е тая скъпотия. . . Че тая прежда не е ли от вълна?* Г. Караславов, Сега му е времето. *Велика се хвана за главата и изпъшка: — Вече целият свят се е запалил и гори!* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Кръстевица проломоти нещо на прощаване, прекоси бързо хармана, измъкна се напосоки в плевнята и се хвана за главата. В света ставаше нещо непознато и голямо. Но какво?* Г. Караславов, Обикновени хора.
Още: **Улавям се / уловя се за главата.**

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ ЗА ГУША<ТА> *с някого.* **[ХВАЩАМЕ СЕ / ХВАНЕМ СЕ ЗА ГУШАТА (ГУШИТЕ)]. 1.** Скарвам се с някого (скарваме се помежду си) остро до бой или се сбивам с някого (сбиваме се).*Замахнаха и двамата един връз друг, па внезапно пуснаха ножовете и се фанаха за гушите.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Малко остана Иван и Гоньо Дренката да се хванат за гушите.* К. Петканов, Златната земя. — *Ти сега за едно копие беше готов да се хванеш за гуша със своя брат хусарин.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Двамата се хванаха за гушите и се търколиха на камъните.* П. Стъпов, Живот с надежда. *„Ех, ще се хванат ей сега за гушата“, си каза с разтуптяно сърце Райко, като гледаше грубите тъмни лица на хусарите от едната и от другата страна и слушаше думите, които те взаимно си подхвърляха.* Ст. Загорчинов, Ден последен.
2. *Обикн. в св. вид в мин. или бъд. вр. само в мн. ч.* Изпадаме в крайно враждебни отношения помежду си, започваме да враждуваме ожесточено, съвсем си разваляме отношенията. *Хванали са се за гушата едни-други, водят борба помежду си и аз съм като между чук и наковалня.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Запасното полковниче и жена му подушват скоро влошените отношения между младите и старите и се намесват . . . Ала тяхната намеса, . . . усложнява още повече положението и забърква такава една каша,че в края на краищата самите сватове и свати се хващат за гушите.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *Нещо се разкъсва в недрата на самия народ. Временно е било единството му в освободителната борба. Сега всеки отива там, където му е мястото според имота и кесията. . . Ще видиш. А после, макар да са всички от един дол дренки, ще се хванат за гушата.* В. Геновска, Седем години.
3. Влизам с някого (влизаме помежду си) в ожесточен бой, започвам с някого (започваме помежду си) ожесточена борба. *Старият Калинков не можеше да проумее добре защо хората и в Испания, и у нас са се хванали за гушите и се бият на живот и на смърт.* Г. Караславов, На стража. *В Овеч има сега двама севасти. Днес-утре може да се хванат за гушата. И единият събира хора и оръжие, и другият.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Това бяха късички проблясквания в мозъка на Калитко . . .Същевременно тези ненадейни искрици го караха да мисли, че всичко около него в този решителен миг става именно тъй, както трябва, когато са се хванали за гушата двама смъртни врагове.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко.
Още: **Хващаме се / хванем се гуша за гуша. Улавям се / уловя се за гуша<та>. Хващаме се / хванеме се за косите /към 1 знач./.**

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ ЗА ДУМАТА. Опитвам се да използувам за лична изгода нещо, казано случайно, между другото.
Още: **Улавям се / уловя се за думата.**

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ ЗА ПЕША *на някого.* Започвам да следвам неотлъчно някого, без когото смятам, че не мога. *Сега, казвай, че се е хванал за пеша на Каравелов и без него ни една стъпка не прави.* В.Геновска, Седем години.

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ ЗА САМАРА. Започвам сериозно да работя физическа работа. *Не свършиш ли училището, бягай на пристанището в града, хващай се за самара. . . Друго от теб няма да стане.* П. Вежинов, Далече от бреговете.

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ ЗА СЛАМКА<ТА>. Готов съм да се възползвам и от най-малката, съвсем несигурна и ненадеждна възможност, за да намеря изход от някакво тежко положение. *Мария се хващаше за сламка, но кой знае, може би пък щеше да успее? Не беше ли се оженила за селянина-цар само да спаси България!* Ст. Загорчинов, Ивайло.
От послов. „Давещият се <в морето> и за сламката се хваща.“
Още: **Улавям се / уловя се за сламка<та>. Ловя се за сламка<та>.**

ХВАЩАМ СЕ /ХВАНА СЕ КАТО СЛЕПЕЦ (СЛЕПИЯ) ЗА ТОЯГА *за някого или нещо.* Възлагам изцяло надеждите си на някого или нещо като единствена възможност за постигане на някаква цел. *Прикрита кулачка... Баща ѝ бивш селски кмет, сега пратен в затвора... Затова се е хванала за мене като слепец за тояга.* Б. Болгар, Близнаците.
Още: **Улавям се / Уловя се като слепец за тояга.**

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ НА АКЪЛА *на някого. Неодобр.* Вж. Хващам се / хвана се на ума *на някого.*

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ НА ВЪДИЦАТА *на някого или самост.* и **ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ НА** *нечия (някаква)* **ВЪДИЦА.** Оставям се да бъда измамен, подведен; повярвам в някаква хитро скроена измама или се оставям да бъда въвлечен в някаква несигурна, опасна работа. — *Минтане, приказвай, аз обичам да те слушам! — Дамяне, подвеждаш ме, но аз няма да се хвана на твойта въдица. Нищо от това, което чакаш, няма да кажа.* К. Петканов, Дамяновата челяд. — *Ами ако човекът лежи невинен? — Че защо тогава мълчиш? Слаба беше защитата ти. — Защото нямам доказателства... Съдии, следователи, буквоеди. Хванаха се на въдицата, на клюката като шарани.* Н. Каралиева, Синята метличина. *Лагерът на демокрацията е по-силен. Не се ли заблуждаваш? Като свой човек, съветвам те да не се хващаш на тази въдица. Ще се превърти светът, палачинката ще се обърне и ти ще си изпатиш.* Г. Караславов, Габерови. *Лесно се хващаше на въдицата на ония, които и в природните бедствия виняха народната власт и промените в селото.* Кр. Григоров, Новодомци. *Никаква работа не бе свършил пашата и кой знае чии бяха главите, дето ги возеше..., оттегли се в конака си до Стария сарай и отпрати към Столицата само колите с разбойнически глави. Зачака. Страшно му се искаше да знае дали и в Стамбул ще се хванат на тази въдица.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Касаветов беше разочарован. Той се намръщи. Не се хванаха на въдицата му подлеците, но той ще им даде да се разберат!* Г. Караславов, Обикновени хора. *Ние мислехме, че само тебе не може да прилъже, ама и ти се хвана на въдицата му.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

Още: **Ловя се (улавям се / уловя се) на въдицата.**

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ НА ЗЪБ *с някого.* Заяждам се с някого.

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ НА УМА *на някого. Неодобр.* Почвам да постъпвам, да действувам изцяло под нечие влияние, повлиявам се напълно от някого в действията си. *Ето ти я зимата пред прага, пък той прозорците да отваряме. — Ще го завиваме... — Света Богородичке! Виж я, хванала се на ума му!* Г. Караславов, Баба.
Още: **Хващам се / хвана се на акъла.** *Неодобр.*

ХВАЩАМ СЕ / ХВАНА СЕ НА ХОРОТО. Заемам се с някаква неприятна работа [обикн. обща, с други), от която не мога да се откажа. *Добре, ама на сутринта, като тръгвах за работа, изведнъж се сетих, че трябва пак да куцам. — Щом си се хванала на хорото — казва жената—ще играеш! Ще куцаш, хем гледай да не объркаш с кой крак.* Ал. Карасимеонов, Анатомическо изменение. *На Чорни умът му сече като бръснач! ... — Ако беше толкова умен, нямаше да се хване на това хоро — ... — Не знам някой да е вдигнал срещу партията ръка, та да е прокопсал.* П. Вежинов, Нашата сила. *Стойко си идваше на гости всяка вечер ... Старата му се усмихваше любезно, угаждаше му, готвеше му вечери една от друга по-хубави и по-изобилни. „Хванахме се на хорото и да не ни се играе, ще скачаме!" казваше си тя, стопена от мъка и страхове.* Г. Караславов, Снаха. *Но речеше ли да запише някои от тях* [стиховете] *в тетрадките си, Цветан всякога захвърляше молива като опарен: — Не се хващай на това хоро, Цветане, че научат ли зевзеците от класа с каква работа си се нагърбил, бял ден няма да видиш от присмехите им.* Г. Русафов, И те са били деца. *Но ти си се хванал веднъж на хорото, и мога да те уверя, че няма да те оставим сам. Засега, щеш не щеш, ще го храниш, защото още по-лошо ще бъде за теб, ако го* [Ристо] *заловят.* В. Нешков, Настъпление. — *Не е шега туй, момчета! Хванахме се на туй хоро, ама не зная как ще я изкараме.* П. Ю. Тодоров, Зидари.
Още: **Улавям се / уловя се на хорото.**

ХВАЩАМ СИ / ХВАНА СИ БЕЛЯ<ТА>. *Самост. или с нещо, с някого.* Имам неприятности от нещо, което съм се заел да върша или с което искам да помогна, да услужа на някого; сам си създавам неприятности с нещо или с някого. — *Москва! — весело каза*

Никола и килна фуражката си на тила. — ... Горският с черното набръчкано лице още по вече се сви на стола: — Спри го, Никола, беля ще си хванем ... Но Никола не спря радиото М. Марчевски, Героите на Белица. *Смокът стиска, колкото сили има, и аз стискам... Като се мръкна, смокът хептен се умори ... Сам разбра, че си е хванал белята с мене, изведнъж ме пусна и почна да се тегли назад като магаре на мост.* П. Вежинов, Звездите над нас. — *Къде работя, то си е моя работа. А това, което търсиш в глобуса няма да го намериш. — Ама ти и тук ли си човъркал?! Брей каква беля си хванахме с тебе.* К. Кюлюмов, Последният шанс.

Още: **Вземам си / взема си (докарвам си/ докарам си, навличам си / навлека си) беля<та>. Намирам си / намеря си белята. Купувам си / купя си белята.** *Диал.*

ХВАЩАМ СИ / ХВАНА СИ ГЛАВАТА. *Обикн. Пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място, отивам си с намерение никога да не се връщам повече; забягвам. — *Няма живот тука! Няма живот! — повтаряше Иван ... Ще си хвана главата и ще избягам.* Г. Караславов, Татул.

Още: **Хващам си / хвана си очите.** *Обикн. пренебр.* **Вземам си / взема си главата.** *Обикн. пренебр.*

ХВАЩАМ <СИ> / ХВАНА <СИ> ДЪРМИТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място; отивам си. *Цена огледа стаята, надзърна под Домниното легло. — Всичко си е взела — повтори тя гласно.— Дали пък наистина не си е хванала дърмите.* Б. Болгар, Близнаците. — *Бременна е, рекох, бременна ... Онзи хаймана сторил белята и хванал дърмите нанякъде ... Страхува се да не научи баща ѝ.* Й. Стоянов, Под дъгата. *Взема му пушката и като му подхвърля с един жест,нелишен от грация, няколко подигравки, хваща дърмите.* Б. Ангелов, Настроения и поетически наблюдения из живота на българското село.

Още: **Вдигам си / вдигна си (вземам си / взема си, обирам си / обера си,прибирим си / прибера си, събирам си / събера си) дърмите.** *Обикн. пренебр.*

ХВАЩАМ СИ / ХВАНА СИ ОЧИТЕ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място, отивам си с намерение никога да не се връщам повече; забягвам. *Идеше му да ги нареже,както си знае, да им каже право в очите, че са само едни лицемерни и празни дребни буржоа, и след това да си хване очите.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Главата на бай Пондя гореше. Идеше му да си хване очите и да се хвърли в Марица. Да се свършат и мъки, и тревоги.* Г. Караславов, Чиновническа история.

Още: **Хващам си / хвана си главата.** *Обикн. пренебр.* **Вземам си / взема си очите.** *Обикн. пренебр.* **Хващам си / хвана си светилата.** *Диал. Обикн. пренебр.*

ХВАЩАМ СИ / ХВАНА СИ ПЪТЯ. *Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място, отивам си с намерение никога да не се връщам повече; забягвам. — *Ей сегичка нà, събирам си багажината и си хващам пътя — по ханищата има коля от село.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове.

Още: **Вземам си / взема си пътя.** *Обикн. пренебр.*

ХВАЩАМ <СИ> / ХВАНА <СИ> СВЕТА. Заминавам, отправям се за някъде, без определена посока, обикн. надалеч и на различни места. *Скорец, хайде хващай света, да те не гледат очите ми. И той му посочи вратата.* Елин Пелин, Летен ден. *На вас, младите, ви е лесно.Току се надрънДите някоя заран за гарата и хванете света, та не може човек очите си да види.* Кр. Григоров, Танчо от Гороцвет.*Можете да хващате света, аз ще остана тук, в къщи.*

Още: **Улавям / уловя света. Тръгвам / тръгна (забивам / забия) по света.**

ХВАЩАМ СИ / ХВАНА СИ СВЕТИЛАТА. *Диал. Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място, отивам си с намерение никога да не се връщам повече; забягвам.

Още: **Вземам си / взема си светилата.** *Диал. Обикн. пренебр.* **Хващам си / хвана си очите.** *Обикн. пренебр.*

ХВАЩАМ СИ / ХВАНА СИ ТАПАРАТА. *Диал. Обикн. пренебр.* Махам се отнякъде, напущам някое място, отивам си с намерение да не се върна; забягвам.

ХВАЩАМ СИ / ХВАНА СИ ХЛЯБА. *Диал.* Сдобивам се с професия и ставам самостоятелен, материално независим. *Да не беше неговото плюскане и къщата да бяхме довършили. Ама то пък може Мичев късмет да е. — Чий, чий? — На Мичето, на момичето ми. То като изучи и си хване хляба ... Агрономство иска да учи.* М. Колчакова, Проверка.

ХВАЩАМ / ХВАНА СЛЕДИТЕ *на някого.* Успявам да науча откъде е минал и накъде е отишъл някой, когото търся, преследвам. *Никак не беше лесно да му хванат следите. Той беше много ловък, но и те не по-малко от него и успяха.*
Още: Хващам / хвана дирите /към 1 знач./. **Улавям / уловя следите.**

ХВАЩАМ / ХВАНА СМЕТКАТА *някому.* Узнавам какво печели или какво харчи някой. *И преди да се пенсионира, не бях кой знае колко паричен, ама в края на месеца все отделях своевременно по някой лев за индивидуално потребление. От командировки, извънредни, това, онова, где ще ми хванат сметката домашните власти.* Г. Краев, Аз си знам.

ХВАЩАМ / ХВАНА СПАТИИТЕ *на някого.* 1. Разбирам, узнавам тайните на някого, хитрините му, дяволиите му.
2. Узнавам какви интимни тайни връзки има някой.
Още: **Улавям / уловя (разкривам / разкрия, откривам / открия) спатиите.**

ХВАЩАМ / ХВАНА ТЕЛЕГРАФА ПО ТАЛИАНСКИ. *Диал.* Вървя пеша със задянат на гърба багаж.

От времето, когато италианци са ходили из България обикн. пеша по шосетата от град на град да търсят работа. (П. К. Гъбьов, Пословици и пословични изрази (по говора във Видин, Търново и др.), СбНУ, XXV, 1909, с. 69).

ХВАЩАМ / ХВАНА ТЕМЕЛ. *Диал.*Укрепвам се, задържам се, добивам голяма сила, трая.

ХВАЩАМ / ХВАНА ТОЯГАТА. Тръгвам на дълъг път, запътвам се, заминавам занякъде. *Продаде дядо Петко една нивица . . . нарами торба с хляб, хвана тоягата и „Сбогом, жено!"* Ал. Константинов, Пази боже сляпо да прогледа.

ХВАЩАМ / ХВАНА УКА. *Диал.* Правя каквото ме учат, вслушвам се.

ХВАЩАМ / ХВАНА УМА. Запомням се. *Беше слушала само за Тъпчилеща или името му се помнеше лесно, та не го бе забравила. „Зер смешното по̀ хваща ума!" — реши тя в себе си и се усмихна.* А. Г. Христофоров, Ангария.

ХВАЩАМ / ХВАНА ШИЯ. Навиквам, приучвам се на някаква трудна работа, която ме измъчва; обрьгвам на нещо. — *Ами давай път тогава на младите! . . . Колкото и да не са хванали шия като тебе в ярема, ще строшат два-три чифта жегли, ама пак ще измъкнат колата напред.* Ст. Ц. Даскалов, Земна светлина. *Като рекли моряклък, та моряклък! Какво му харесват! Де му е ползата? Лашкат те тук, лашкат те там . . . Докато свикнеш — зъзнейки, се намеси Алтаров. . . — Докато хванеш шия.* Н. Антонов, В открито море.
Още: **Хващам / хвана ярем.**

ХВАЩАМ / ХВАНА ШУМАТА. Забягвам в планината и ставам хайдутин или партизанин. *Напролет от селото хванаха шумата още десет момчета.* Г. Караславов, Съседи. *Като горски пътник той хвана шумата, поведе чета, тръгна навред да бие клопотницата на народното въстание.* Ст. Станчев, На раздумка. *Окръжният си спомни, че Петко Процепа беше укривал у дома си партизани и на края сам хвана шумата.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно село. *На тия години бях, когато Ахмеда от Язлъ искаше да ме дере с кремен. Само че не хванах тогава шумата, а дойдох да облизвам емениите на Шефкѝ бей.* Н. Хайтов, Шумки от габър.
Още: **Хващам / хвана балкана (планината). Хващам / хвана гората** /в 1 знач./. **Улавям / уловя шумата.**

ХВАЩАМ / ХВАНА ЮЗДИТЕ (ЮЗДАТА) *някому.* Ставам строг в отношението си към някого и не му позволявам да върши каквото си иска, да своеволничи. — *Откак се ожени, той се прибра . . . жена му е умна, хвана накъсо юздата му.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Тя съзнаваше, че Домна я превъзхожда, и гледаше да се умилква, да се прави на добра с надеждата, че времето ще ѝ помогне да хване по-здраво юздите на „своя" Салчо.* Б. Болгар, Близнаците. *Виждаш ли, братче, чужди, наши — жените са една стока. Все да са опозиция. Трябва в началото да им се хване изкъсо юздата.* М. Колчакова, Проверка.
Още: **Сбирам / сбера (свивам / свия, стягам / стегна, опъвам / опъна, дръпвам / дръпна) юздите (юздата).**

ХВАЩАМ / ХВАНА ЯРЕМ. *Диал.* Вж. Хващам / хвана шия.

ХВАЩАТ МЕ / ХВАНАТ МЕ БЕЛИТЕ БРАТЯ. 1. Побърквам се.
2. Започвам да върша необмислени неща, да се държа не съвсем като нормален, ставам като ненормален. *Бях на лов за диви патици и тъкмо когато беше удобен моментът да стрелям, не зная как ми хрумна, че съм оставил къщата си отключена и прозорците разтворени, а беше завалял вече мокър сняг.Изведнъж ме хванаха белите братя. Зарязах лова и в полумрака, в бурята се запътих към дома.*
Още: **Хващат ме / хванат ме братята** /във 2 знач. към 2 знач./.

ХВАЩАТ МЕ / ХВАНАТ МЕ БРАТЯТА. 1. Изпадам в силно раздразнено състояние, силно се разгневявам, ядосвам се, разсърдвам се много. *Като разбрах какво е направил, хванаха ме братята и го цапнах така, че насмалко на място да го оставя.*
2. Започвам да върша необмислени неща, да се държа не съвсем като нормален, ставам като ненормален. *Махай се от очите ми. Не искам повече да те гледам. Върви си, докато не са ме хванали братята. — Те отдавна са те прихванали. От такива като тебе бай ти Марин не се плаши!* К. Петканов, Морава звезда кървава.
Още: **Хващат ме / хванат ме дяволите** /към 1 знач./. **Хващат ме / хванат ме рогатите (додките)** /към 1 знач./. *Диал.* **Хващат ме / хванат ме белите братя** /във 2 знач. към 2 знач./.

ХВАЩАТ МЕ / ХВАНАТ МЕ ВИНЕНИТЕ МЛАМОСИ. *Диал.* Напивам се.

ХВАЩАТ МЕ / ХВАНАТ МЕ ДОДКИТЕ. *Диал.* Вж. Хващат ме / хванат ме рогатите.

ХВАЩАТ МЕ / ХВАНАТ МЕ ДЯВОЛИТЕ. Изпадам в силно раздразнено състояние, силно се разгневявам, ядосвам се, разсърдвам се много. *— Хайде да си ходиш! — и замаха с ръка към пътната врата. — Скоро, докато не са ме хванали дяволите.* Г. Караславов, Селски истории. *Нея често я хващаха дяволите — в такива моменти ставаше нетърпима.* Ем. Манов, Моето първо лято. *— Географите! Ха, ха! Географите! — . . .— Те пишат за неща, които не познават, . . . Хванаха ме дяволите от просташките му съждения, защото съм човек, който уважава науката, . . Започнах сериозно да опонирам.* Черемухин, Морски вълк.
Още: **Вземат ме (прихващат ме / прихванат ме) дяволите. Хващат ме / хванат ме братята** /в 1 знач./. **Хващат ме / хванат ме рогатите (додките).** *Диал.*

ХВАЩАТ МЕ / ХВАНАТ МЕ ЗЪРКЕЛИТЕ. Обхваща ме силно безпокойство, гняв. *Като си помисля, че и аз ще стана като тези старци, хващат ме зъркелите.*

ХВАЩАТ МЕ / ХВАНАТ МЕ МАЙКИТЕ. *Диал.* Полудявам, побърквам се.

ХВАЩАТ МЕ / ХВАНАТ МЕ МЪГЛИТЕ. Забравям се и почвам да върша щуротии, постъпвам, действувам като побъркан.
2. Изчезвам.

ХВАЩАТ МЕ / ХВАНАТ МЕ НЕРВИТЕ. Изпадам в силно раздразнено състояние, силно се разгневявам; ядосвам се, разсърдвам се много. *Чорни попогледа десетина минути, после, като усети, че го хващат нервите, отиде към окрайната на лещака. Цял час оттогава юрдекът чаткаше, та чаткаше.* П. Вежинов, Нашата сила. *Той се опита да се успокои и да поспи, но това се оказа невъзможно. Нервният тик непрекъснато тресеше лицето му, хванаха го нерви.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ХВАЩАТ МЕ / ХВАНАТ МЕ РОГАТИТЕ. *Диал.* Изпадам в силно раздразнено състояние, силно се разгневявам; ядосвам се, разсърдвам се много. *Слушай ме добре, когато ти говоря, защото нали знаеш, лесно ме хващат рогатите.*
Още: **Хващат ме / хванат ме дяволите. Хващат ме / хванат ме додките.** *Диал.* **Хващат ме / хванат ме братята** /в 1 знач./.

ХВАЩАТ МЕ / ХВАНАТ МЕ УРУЦИ. *Диал.* Уплашвам се.

ХВАЩАТ МЕ / ХВАНАТ МЕ ЩЪРКЕЛИ. *Диал.* Не ме свърта, не мога да стоя на едно място, неспокоен съм.
Още: **Хваща ме / хване ме щръклица.**

ХВРЪКВАМ / ХВРЪКНА ВЪЗ (НА) ВЪЗДУХА. 1. Бивам разрушен, сринат с взрив. *Военните барутни складове нападнати нощес от двадесет души въоръжени до зъбите. . . Още един миг и двадесет милиона би хвръкнали на въздух.* Ал. Константинов, Нещо шумолеше,

ама какво беше. *Целият квартал щеше да хвръкне във въздуха, ако не бяха открили навреме една огромна мина в подземието.*
2. За планове, намерения, очаквания — бивам унищожен, провалям се напълно. *За една нощ всичките му планове хвръкнаха във въздуха.*

ХВРЪКВА МИ / ХВРЪКНЕ МИ АКЪЛА. Вж. Хвръква ми / хвръкне ми ума. *Значи този господинчо държеше на моето приятелство? . . . „Ли — казах си аз строго. — Глупачко такава! Какво се е случило толкова, та ти хвръкна акъла? . . . Знаеш много добре какво се е случило. Не чу ли как му трепереше гласът?* Ем. Манов, Моето първо лято.

ХВРЪКВА МИ / ХВРЪКНЕ МИ ГЛАВАТА. Загивам, бивам погубен. — *Дай най-напред да се разберем. Даваш ли ми дума, ама арабийска? Сетне да не ти е криво — ха си обелил някъде зъб, ха главите ни ще хвръкнат* В. Нешков, Настъпление.
Още: **Търкулва ми се / търкулне ми се (пада ми / падне ми) главата.**

ХВРЪКВА МИ / ХВРЪКНЕ МИ УМА. 1. Ставам като безумен от изживяване на някакво силно чувство. — *Да знае Риза какво става с щерка му — ще му хвръкне ума! — въздъхна Хание, разплакана от щастие.* В. Полянов, Белият вятър в планината.
2. *По нещо или самост.* Бързо се увличам; паля се. *Нали го знаеш какъв е, бързо му хвръква ума по такива апаратчета, механизми и пр.*
3. *По някого.* Изведнъж силно се влюбвам в някого, увличам се по някого. *Тебе като че ли пак ти хвръкна ума. Момичето е хубаво наистина, пък и добро.*
Още: **Хвръква ми / хвръкне ми акъла. Хвръква ми / хвръкне ми чивията** /във 2, 3 и 4 знач./.

ХВРЪКВА МИ / ХВРЪКНЕ МИ ЧИВИЯТА. 1. Обезумявам, побърквам се. — *Чуден старец! — мислеше си Спиро. — Трябва да е луд! . . . — Е, компанеро, остави го, не виждаш ли,че на стареца му е хвръкнала чивията.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка. *Сега се е загледал нещо в мертеците. Дано не му фръкне чивията. Горкия!* Кр. Кюлявков, Оградата се люшка.
2. Ставам като безумен от изживяване на някакво силно чувство. *Идваше ѝ да го срещне, да му каже две благи думи: — . . . Не слушай,Манчо, не слушай кулащите . . . Манчо вече не е председател, Тренчо няма защо да се върти около него, но де да го знаеш . . . Хвръкне ли на човека чивията веднъж, сетне иди гони Михаля.* Кр. Григоров, Игличево.
3. *По нещо или самост.* Бързо се увличам; паля се. *То младежите са такива, малко заплеснати. Лесно им хвръква чивията.* Кр. Григоров, Раздолчани.
4. *По някого.* Изведнъж силно се влюбвам в някого, увличам се по някого. *Девойката е хубава и умна. След няколкото им срещи хвръкнала му е чивията по нея.*
Още: **Изхвърква ми /изхвръкне ми (мръдва ми /мръдне ми) чивията** /към 1 и 2 знач./. **Хвръква ми / хвръкне ми ума (акъла)** /към 2, 3 и 4 знач./.

ХВРЪКВАМ / ХВРЪКНА ПО ДЯВОЛИТЕ. 1. Пропадам, опропастявам се, не сполучвам. *После при първата неприятност в живота тя започва да си спомня колко е бил добър предишният, а ти разбираш, че не тази е другарката, която си търсил. И всичко хвръква по дяволите.* Ем. Манов, Бягството на Галатея.
2. Загивам. — *Мръсна нощ, в която престъпници слагат под краката ни динамит. И ние чуваме, виждаме . . . И нищо . . . Стоим като парализирани . . . Чакаме да хвръкнем по дяволите.* Вл. Полянов, По пътя.
Още: **Отивам / отида (ще ида) по дяволите.**

ХВЪРГАМ В ОГЪН *някого. Диал.* Накарвам някого да се зачерви, засрамвам някого. *У, какви очи има този човек, като че те пронизват цяла! . . . Не, не това, като че те хвъргат в огън.* Г. Райчев, Златният ключ.
Още: **Хвърлям в огън.**

ХВЪРГАМ ЧАШИТЕ. *Диал.* Пия много, голям пияница съм.
Още: **Обръщам чашите.**

ХВЪРЛЕН МИ Е ПЪПА *някъде.* Обичам, предпочитам да прекарвам по-голяма част от времето си някъде, често да бъда някъде. — *Може да отива в казармата. Той седи там повече, отколкото у дома. Там му е хвърлен пъпа, както казва мама.* К. Кръстев, Катастрофа. *По едно време го били дръпнали на работа в София, но му дотежало и той си дошъл пак в стопанството да крои. Тук му бил хвърлен пъпа!* Ст. Станчев, На раздумка.
Още: **Вързан ми е пъпа.** *Диал.* **Отрязан ми е пъпа.** *Диал.*

ХВЪРЛИ ГО С ДВЕ КЛЕЧКИ В МАРИЦА. *Диал.* Негоден е, за нищо не го бива, нищо не струва.

ХВЪРЛИЛА СИ БУЛОТО. *Диал.* За булка, младоженка — престанала да се срамува, обезсрамила се.

ХВЪРЛИЛ КАМЪК, ТА ГО ЗАБОЛЯЛА РЪКАТА. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато някой иска признание, похвала за нещо, което уж е свършил.

ХВЪРЛИЛО ПЕПЕЛ, КАТО СЕ РОДИЛО. *Диал.* За момче — лошо, върши пакости, нехранимайко.

ХВЪРЛИХ СЕВДА *на някого. Диал.* Харесах много някого, обикнах някого.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ БОЖУРИ (БОЖУРА). *Диал.* Силно се изчервявам, зачервявам се (от стеснение, срам, вълнение и под.)— *Големият ми брат. . . като знаеше, че ме е срам, все с това ме сърдеше: „Ние наша Злата на еди-кого си ще я дадем. Той ѝ взел вчера китката", пък аз — божури хвърлям и — беж вън.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.
Още: **Пускам си / пусна си божура. Обирам / обера божура.** *Диал.*

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ В ДЕВЕТ ПОТА *някого. Диал.* Ставам причина някой да се затрудни, да се измъчи, изморявам го. *И дълго, дълго би се протегнала тази пантомима, ако самата мома. . . не начена един дълъг, предълъг разговор, който приличаше на един инквизиционен допрос, който допрос хвърли инспектора в девет пота.* Ал. Константинов, Из кореспонденцията на бай Ганьо Балкански.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ВИНА<ТА> *върху някого.* Посочвам, обикн. несправедливо, някого като виновник за нещо, обвинявам някого за виновен, обикн. несправедливо. *Околийският управител ругаеше кмета, а кметът хвърляше цялата вина върху нощната стража.* Г. Караславов, Ленко. *Ако стане някаква катастрофа на нашия фронт, никой няма да каже, че генералите не струват, а ще хвърлят вина на нас, комунистите.* П. Вежинов, Втора рота. — *А ти какъв си? . . . До сега съм търпяла, но повече няма да понасям тоя живот. Ти хвърляш всичката вина на мене.* К. Петканов, Без деца. — *Е тогава, кой ги е взел? Да не е учителят . . . пък иска на тебе да хвърли вината.* Ст. Ц. Даскалов, Без межда.
Още: **Стоварвам / стоваря (прехвърлям / прехвърля) вина<та>.**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ В КОША *нещо.* **1.** Оставям без внимание, не разглеждам (обикн. молба, заявление и под.).
2. Отхвърлям, не обнародвам, не публикувам (печатно произведение). *Един поп днес ме намери в редакцията и ми даде една дописка за тебе . . . — Дописка? — Една люта дописка за някаква история за Казалар. — Сетих се. Клевета отвратителна. — И аз тъй разбрах . . . Хвърлих я в коша.* Ив. Вазов, Казаларската царица.
Още: **Турям / туря (турвам / турна) в коша.**[1]

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ В ЛИЦЕТО *на някого нещо.* Казвам на някого нещо (обикн. неприятно) направо, открито, без заобикалки. *Минаха дни. Не смеех да се вестя при него, страхувах се, че ще избухна и ще хвърля в лицето му всичко — всичко, за което писах дотук!* Г. Райчев и др. в спомените на съвременниците си. *Тя ли говореше това? . . . Тя ли му хвърляше в лицето, че не е споделила ни богатството, ни насладите, дори не и леглото на Омер Пазвантоглу, а повече от двайсет и пет години е линяла в сянката на неговия волен живот.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
Още: **Хвърлям / хвърля в очи<те>.**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ В ОГЪН *някого.* Накарвам някого да се зачерви, засрамвам някого.
Още: **Хвъргам в огън.** *Диал.*

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ В ОГЪНЯ *някого.* Изпращам някого в разгара на боя. *Всичките офицери са такива. За да окачи кръст на гърдите си, готов е да хвърли в огъня цяла рота. Но съгласен съм с тебе, Николчев е по-друг човек — горе-доле яде се.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ В ОЧИ<ТЕ> *на някого нещо.* Вж. Хвърлям / хвърля в лицето *на някого нещо. Бедният Хасан повярва най-после, че го не лъжа; спря коня и ме загледа. Аз*

го не дочаках — хвърлих му в очи весело: — Мязам ли на Нано чорбаджи? А. Страшимиров, Водители. *На прага се обърна и хвърли в очите на смаяния управник: — . . . И на картината, и тук, и навсякъде трябва да стоят хора с глави.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ВЪВ ВЪЗДУХА *нещо.* Разрушавам, сривам нещо с взрив. — *Групата трябваше да хвърли във въздуха мините с техните най-важни инсталации.* П. Вежинов, Следите остават. *Какъв е този мравуняк от млади хора, които къртят камъни, . . . копаят с барамини и хвърлят във въздуха цели канари?* А. Каралийчев, Строители на републиката. *Шукри паша беше хвърлил на въздуха моста над Марица.* Ив. Вазов, Когато Одрин беше наш. *Тая кучка не дава нощем никому да припари тук! Откак я доведох, нямам никаква поразия. А по-рано хвърлиха цял трактор във въздуха! — казва Ангел и отскочи, та остави чинията и пак се изми на помпата.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

Още: **Вдигам / вдигна във въздуха.**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ВЪДИЦА<ТА> *някому или самост.* Опитвам се да измамя някого; подмамвам, подвеждам, — *А бе, гледам го аз тоя чиляк, все към мен зяпа и ми се хили, а то, виждате ли, каква била работата: хвърлял ми е въдицата, дано изтърва някоя артък приказка, та да я съобщи после.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. — *И момчето ли е тухлар? — запита той . . . — А виж — него го водим само за мостра! — отвърна в тона му мъжът с дочения панталон. — Да има кой да хвърля въдица на момите.* —П. Вежинов, Далече от бреговете. *Оная простачка се опита да хвърли въдицата на Мандажиев. Той изкара два-три танца с нея, макар да накуцваше.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. — *Та ти ли, бе, младо даскалче, ще ме учиш на родолюбие? Нарочно хвърлих една въдица и ти здравата я налапа.* К. Петканов, Дамяновата челяд.

Още: **Пускам (пущам) / пусна въдица<та>.**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ГИ НА ТУПАН. *Диал.* Давам, без да държа сметка, давам щедро като подарък или бакшиш (за пари).

От народния обичай сватбарите да хвърлят на тъпана бакшиш за свирачите.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ГРЪМ И МЪЛНИЯ *срещу (върху) някого или нещо.* Отправям най-остри нападки, хули срещу някого, обикн. срещу когото съм повел борба. *Цанков, борецът от Учредителното събрание, бе изменил на идеалите си. Той се бе прегърнал с консерваторите и сам бе вдигнал ръка за принципи, срещу които бе хвърлял гръм и мълния само преди пет години.* В. Геновска, Седем години. — *Първото нещо, което ще напечатим — . . . — е стачният бюлетин. Оттук — продължаваше да сочи той машинката — ще хвърляме гръм и мълнии срещу буржоазията.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Пращам / пратя гръм и мълния.**

ХВЪРЛЯ МЕ / ХВЪРЛИ МЕ В ОГЪН. 1. Имам висока температура, горя. *Само Стойко легна — хвърли го в огън, и цели две седмици го мъчи проклетата редушка.* Г. Караславов, Снаха. *Към обед го хвърли в огън, унесе го и почна да бълнува.* Чудомир, Енорията. *На осмия ден от запирането му Евгени пламна в треска. Силна простуда, добита от денонощното лежане на влажната пръст, го хвърли в огън и когато мъчителите му отново се явиха при него, той не можа да ги познае.* Д. Ангелов, На живот и смърт. — *Боя се за тебе, Стоиле, много се бъхтиш ти в мислите си . . . Не залягай така, пак ще те хвърли в огън. — Не бой се, ще оборя аз тази болежка.* М. Смилова, Друм се вие.

2. От силно смущение, вълнение или безпокойство, тревога усещам силна горещина, смущавам се, разтревожвам се и се сгорещявам. *Мисълта, че се засягат отношенията му с Елена, а може би, обхождат вече и мълви из селото, го хвърляше в огън.* Г. Райчев, Мерзавец. *Само разтреперанте ни ръце се срещат, опираме глави и мене ту в огън ме хвърля, ту ми стане студено, ту ме облее горещият дъх на Бонка, та ми стане едно хубаво.* В. Чертовенски, Дъртешки работи.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ <ЕДИН> ПОГЛЕД *на (върху) нещо.* **1.** Преглеждам нещо набързо, повърхностно. *Секретарят беше уморен, а аз влязох* [в завода] *с намерение да хвърля един поглед само и да си отида.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Получих книжката, но само хвърлих поглед върху нея, сега ще я чета.*

2. *Книж.* Правя кратък преглед, изследвам, проучвам нещо, давам му оценка. *Да хвърлим поглед върху направеното досега.*

Още: **Хвърлям / хвърля <едно> око** /във 2 знач. към 1 знач./.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ЗАД ГЪРБА СИ *нещо.* Изоставям, забравям нещо, което съм знаел или умеел да върша. *Сега, братлета, се воюва не само с кураж, а и с акъл. Та мислете, като стигнем на фронта, каквото сте научили, не го хвърляйте зад гърба и гледайте нещо ново да научите.* П. Вежинов, За честта на родината.
2. Освобождавам се от някаква грижа, неприятност.*Престани да се ядосваш за това, хвърли го зад гърба си.*

ХВЪРЛЯМ ЗАД УШИТЕ СИ *нещо. Диал.* Ям лакомо.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ЗЪБ. *Диал.* За вол, овца — остарявам.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КАЛ *върху някого или нещо.* Обсипвам някого с нещо с обиди или клевети; безчестя. *Защо така злъчно нападна Минтана? Като дързна да хвърли кал върху дома му, по-чист ли е неговият дом?* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Върху падналите хиляди работници, жени и деца под куршумите на царската войска те хвърлят кал, като ги наричат заблудени тълпи и злосторници.* Г. Георгиев, Агентите на царизма. *Не се оплаквам люто от живота, / . . . И кал да му хвърля нямам аз охота, / Макар че и ази на века съм син* Ив. Вазов, Резигнация. *След това, срещу руската революция не са хвърляли кал само общоделците, а също така и другите общоделски партии.* Хр. Ясенов, Общоделски позив към българския народ. *Той едва се сдържа да не каже, че най-големият виновник за влошаването на качеството е Груев, . . . , но добре стана, че се сдържа. Не бива да хвърля кал върху Груев.* Хар. Русев, Под земята.
Още: **Обливам / облея с кал.**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КАЛ ВЪРХУ ЛИЦЕТО *на някого.* С постъпките си ставам причина някой да е унижен; злепоставям някого, опозорявам. *Нещо го човъркаше отвътре, гнетеше го и го потискаше. Сърдеше се на тъща си. Не се съмняваше, че тя се е застъпила пред девер си с най-хубави помисли, но защо не се допита, защо на своя глава бе тръгнала да хлопа на портата на този надут и злодумен дружбашки големец! Без да ще, тя бе огорчила зет си, бе хвърлила кал върху лицето му.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КАЛИМЯВКАТА. Вж. Хвърлям / хвърля расото. *Ами вий знаете ли, че Викентий иска да хвърли калимявката?* Ив. Вазов, Под игото.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КАМЪК *върху (след, по) някого.* Обявявам се против някого, като го обвинявам, осъждам, заклеймявам. *Тия, дето сега се бориш за тях, първи ще хвърлят камък върху тебе.* Г. Караславов, Татул. — *Ние те изключваме, но това не значи, че си станал по-лош от другите в селото и че хвърляме след тебе камък.* Хр. Русев, По стръмнините. *Ето ме без приятели и близки — сама и чужденка в страната, която обичам и наричам родна, която уви! е готова днес да хвърли камък отгоре ми и да ме назове едва ли не — изменница.* Ел. Багряна, Звезда на моряка. *И същите хора, които през пролетта хвърляха камъни по къщата на Догановите, сега бяха готови да вдигнат ръце и хвърлят камък по стопанството.* Ив. Петров, Мъртво вълнение.

От евангелския разказ, според който, когато книжниците и фарисеите, изкушавайки Христос, довели при него жена, обвинена в прелюбодеяние, той им казал: „Който от вас е безгрешен, нека пръв хвърли камък върху нея", като е имал пред вид юдейския обичай провинените да бъдат убивани с камъни.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КАМЪКА ОТ СЪРЦЕТО СИ. Освобождавам се от някаква мъка, от нещо, което ме измъчва, което ми тежи. — *Аз да ти кажа, да хвърля камъка от сърцето си, пък ти, ако щеш вярвай.* Ив. Петров. Мъртво вълнение.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КАМЪК ОТ ПАЗВАТА СИ. Разкривам това, което ме измъчва; признавам си. — *Кой разнася слухове? Кой отключи чекмеджето на Жейна? . . . — Хвърли ли камъка от пазвата си? Слушай, другарю главен агроном, като ще правиш големи работи, започни със себе си.* Н. Каралиева, Ден на предложенията.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КАМЪНИ В ГРАДИНАТА *на някого* и **ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КАМЪНИ В** *нечия* **ГРАДИНА.** Правя намеци, подмятания за някого; намеквам нещо за някого. *Най-много хвърляше камъни в градината на Манка. Ако не била дошла тя, работите щели да си вървят, както преди.* Кр. Григоров, Пролет в Черешово. *Виждам в коя градина хвърляш камъни — извика засегната Рилка. — Ела на мое място и тогава прави фалшификации.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. — *Един гемиджия, един лодкар трябва да мисли само за делото. Това е! Владо се позагледа в другаря си, позамижа и попита: — В моята*

градини ли хвърляш тия камъни? Д. Спространов, Самообречените. — *Точно половин час чакаме, докато се съберем, и сигурно ще мине още един, докато започнем. Калъча веднага разбра, че този камък се хвърля в неговата градина.* В. Нешков, Настъпление.

От разпространеното в древността тежко престъпление, което се състои в това, че един от враждуващите хвърлял камък в земята на другия, за да я направи неплодородна; това престъпление се наказвало много сурово, включително и със смърт.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КАТО НА КУЧЕ *някому.* Давам на някого оскъдна храна и по груб начин, с пренебрежение.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КОЗОВЕТЕ (КОЗА) СИ. Използувам, опитвам най-важните, най-решаващите си средства, за да постигна нещо. — *Но аз съм войвода от Русия! — хвърля Отон най-важния си коз в играта и сочи своя „левский знак" на първенците.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КОКАЛ *помежду някои. Диал.* Направям да се скарат; скарвам.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КОПИТАТА. *Обикн. в св. вид. Диал. Грубо.* Умирам.
Още: **Хвърлям / хвърля петалата (петалите).**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КОТВА. 1. За кораб или друг плавателен съд — преставам да плувам, спирам се, обикн. в пристанище.
2. Оставам да живея някъде за дълго време. *Преди две години хвърлил котва в София . . . и решил да остави тука кости.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Подир многолетен подвижнически живот той беше хвърлил котва в това глухо село и доживяваше тихо дълговеката си старост.* Ив. Вазов, Под игото.
Още: **Пускам (пущам) / пусна (спускам (спущам) / спусна) котва.**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КЪЧ. 1. *За някого. Ирон.* Никак не желая да се видя с някого, да дойде някой при мене. *Щял да дойде при тебе, може би да се извини. — Потрябвал ми е! Аз къч хвърлям за него.*
2. *Някому.* Грубо отказвам нещо на някого. *Всички села се обединиха, . . . Остана само Рогован . . . Стъписаха се рогованчени и скоро потърсиха старите пътеки към съседните села. — Ние сме . . . жабари! — отблъснаха ги обидено добрушчени . . . Хвърлиха им къч и копанчени: — Ние сме мокри власи, вретенари, какво ще ни мъкнете, . . . Яжте си фондовете сами!* Ст. Ц. Даскалов, Само село. *На друго място взел магаре. Послушно и кротко към господаря си, служи му вярно и честно, не хвърля къч срещу интересите му.* Г. Караславов, Баснописство.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ МЕРАК. *Диал.* **1.** *На някого.* Влюбвам се в някого, пожелавам го силно. *Стилян ходи несретен и денем и нощем, на никоя мерак не хвърля.* П. Ю. Тодоров, Самодива. — *На, и днес го казвам: няма за мен сега друга мома в цяло село . . . И дорде се тя не глави, аз няма да хвърля мерак на никоя друга.* А. Страшимиров, Есенни дни.
2. *На нещо.* Много ми се е харесало нещо и искам да го имам. *Хвърлила е мерак на едно палто, но е много скъпо.*
Още: **Турям / туря мерак** /към 1 знач./.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ <МЕСО> НА ГЪРБА СИ. Напълнявам. *Конят на хергеледжията може да бъде добре гледан, да е млад и як, но той никога не може да хвърли месо на гърба си, винаги е мършав.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Яде, но не хвърля на гърба си, все си е такъв сух, слаб.*

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ МОСТ *към нещо или между някои неща. Книж.* Установявам връзка с нещо, свързвам някои неща, положения. *Максвеловата теория хвърляла мост между светлинните и електрически явления, за които по-преди се смятало, че нямат нищо общо помежду си.* Вл. Харалампиев, По следите на светлината. *По нашите екрани се появи съветският цветен филм „Небето зове" . . . Безспорно той ще отговори на много въпроси на зрителите, леко и непринудено ще обогати техните познания, ще хвърли мост към едно утре, пълно с героизъм, с романтика, с красота,* в. Вечерни новини.

ХВЪРЛЯМ МУ / ХВЪРЛЯ МУ ЕДНА. Изпивам чаша спиртно питие.
Още: **Мятам (мятвам / метна) му една.**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ НА КРЪСТОПЪТ *някого.* Ставам причина, накарвам някого се колебае. — *С тези съждения вие не ми помагате, бате Филипе, а ме хвърляте на кръстопът.* В. Геновска, Седем години.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ НА ЛЕГЛО *някого.* Разболявам тежко някого. *Дребни работи! Да доведеш човека до припадък, да го хвърлиш на легло, това ли е дребна работа?* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Всичко беше готово и царят бе вече в часа да тръгне за Цариград, . . . , но ненадейна болест го възпря от път: тя го хвърли на легло, разслаби го много и след малко време прекъса живота му на 1-й април.* Д. П. Войников, Кратка българска история.
Още: **Повалям / поваля (събарям / съборя) на легло.**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ НА ПАЗАРА. Изнасям за продан обикн. в изобилие (за стоки).
Още: **Пускам (пущам) / пусна на пазара.**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ОКО *на (върху) нещо или някого.***1.** Много харесвам нещо или някого и искам да го притежавам. *Манол не говореше за бъдещата мелница, но не преставаше да мисли къде да я построи. . . Беше хвърлил око на една караджейка в село Яковци.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Там той беше хвърлил око на една мома, а и тя го задиряше.* Г. Караславов, Освобождение. *Човекът, гледам, хвърли око на жената. Кой-що прави, а той все около нея се навърта — в кухнята, на кладенеца — уж да ѝ помага.* П. Михайлов, Под земята. *Сега Игнатий бил тука, а прочутият ат на хаджи Василия, на който дори Ахмед бей хвърлял някога око, го нямало.* Ст. Дичев, За свободата. *Имаме в селото един кръчмарин, един изедник, той ни взе имотеца, у него отиде всичко. . . Беше хвърлил око на къщата и на градината, ама аз му казах, . . . от мене да не търси нищо.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Същият този правоверен е хвърлил око на християнско момиче, . . . , прехвърлил е зида на баща му нощем, грабнал го е — . . . — отвел го е у дома си и го е запрял.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
2. Одобрявам някого или нещо за някаква работа, имам пред вид някого за нещо. *На тебе, сине, съм хвърлил око отколе и ще те направя помощник.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *Провврях се навътре, навътре дърветата са по-ячки, хвърлих око на едно и почнах да го сека.* Й. Радичков, Барутен буквар.
3. Насочвам си вниманието към някого или нещо с намерение да предприема нещо спрямо него. *Бях определен за постоянна връзка с местния отред. Скоро обаче властниците като че ли хвърлиха око и на мене — изглежда бяха посъбрали сведения какво представлявам.* А. Мандаджиев, Отровният шип. *Аз заминавам за Мечи дол, където смятам, че ще бъда много полезен. . . Това е! Още повече, че полицията е хвърлила вече око на моята шивачница.* К. Калчев, Живите помнят. *Не съм свикнал на князе да се кланям, но няма да се наредя и с ония които се бият в гърдите, а тайничко хвърлят око на по-тлъст кокъл.* В. Геновска, Седем години. *Сметна* [старшията], *че ще е достатъчно да предупреди в участъка да се хвърли око върху тоя механик.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Отдавна той беше хвърлил око на Герган ето удобен случай да го хване! . . . — Стой! Не мърдай! Какво четеш?* К. Калчев, Живите помнят.
Още: **Удрям / ударя око. Мятам (мятвам / метна) око** /към 1 знач./. **Турям / туря (турвам / турна) око** /към 1 и 3 знач./. *Диал.*

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ПАГОНИТЕ. Напущам военната служба, преставам да служа като военен.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ПАРИ (ПАРА). 1. *Самост. или (в) нещо.* Направям големи разходи за нещо, похарчвам много. *На кого ще я остави тази вършачка. . .? Друго щеше да е, мислеше си Юрталана, ако Стойко отбираше от машини или пък имаше някакво желание да ги изучи. Ще го изпрати да се поотрака малко. . . Сетне лесно — като ще хвърля пари, да знаем барем за какво ще ги хвърля.* Г. Караславов, Снаха. *Мина ѝ през ума, че Манол гледа да направи тайно договора и да хвърли всички пари в мелницата.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Трудности има, но кой ти разбира! Искат всичко изведнъж да тръгне по мед и масло. Не виждате ли колко пара хвърля държавата за строежи?* Ив. Петров, Нонкината любов.
2. За нещо — струвам скъпо. *И попита в колко екземпляра ще го* [позива] *изкарат. Илко му каза, че са поръчали в хиляда. „В две хиляди! — каза той. — Хартията не хвърля пари.“* Г. Караславов, Обикновени хора. *Този ремонт хвърли пари.*
3. За нещо — нося печалба, докарвам добри доходи. *Ами, ето. . . обнадежди се Иваница. Тютюн имаш, той хвърля пари.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Зарекли са се тая година*

[в стопанството] *да дадат по осем лева надница, ама както смятам, и повече може да дойде — много е хубаво цвеклото тая година, а то хвърля пард.* Н. Тихолов, Дни като другите.

ХВЪРЛЯМ ПАРИ НА ТЕЧЕНИЕ. *Жарг.* Похарчвам много за нещо, без да струва толкова.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ПЕПЕЛ В ОЧИ *на някого. Диал.* Правя нещо привидно с цел да заблудя някого, предприемам действия, които прикриват истинските ми намерения.
Още: **Хвърлям / хвърля прах в очите** /в 1 знач./.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ПЕТАЛАТА (ПЕТАЛИТЕ). *Обикн. в св. вид. Грубо.* Умирам. *Хаджи Енчо хвърли петалата! Сега ще го копаят.* Ив. Вазов, Иван Александър. — *Да мълчиш! — сопна се Мана. — Ще умре той, ще умре!... Наклал се е като бик! Ти ще хвърлиш утре петалата, не той.* Кл. Цачев, Горчив залък. — *Ще има да ходи той из празния дюкян и не се знае докога, защото старецът ще хвърли петалата и тогава наследниците ще разграбят, каквото е останало.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Тук е заповядано! — обади се виновно нисичкото. . . — Не ти ли е сѐ едно де ще фърлиш петалата? — обади се другият.* В. Андреев, Партизански разкази. — *Изминаха четири дена, откакто се изгубиха. — Ще ги намерим! — твърдо заяви Трътлето. — Ще ги намерим, 'гато хвърлят петалите! — подхвърли недоверчиво Радуил.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. — *За хубаво е, бай Анго, ще видиш. . . — Ще видя аз, като хвърля петалите! — разсърди се косачът и повече не вдигна глава към нас.* Ст. Станчев, На раздумка.
Още: **Хвърлям / хвърля копитата. Обръщам / обърна (мятам, мятвам / метна, лъсвам / лъсна) петалата (петалите).**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ПЕТНО *върху някого или нещо.* Опозорявам, безчестя. *Петко изпъшка: — Аз знаех, че ще се опитат да хвърлят петно и върху това момиче.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Ако тате, един баща, сам счита дъщеря си, че хвърля петно на всички близки ней, колко повече другите хора.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Мене ме разориха от завист. . . Хвърлиха петно на честта ми.* Й. Йовков, Обикновен човек. *Нека чува!. . Аз. . . Аз не искам да ми се хвърли петно* Ив. Кирилов, Жерави.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ПОД МИНДЕРА *нещо.* Съзнателно изоставям, отхвърлям нещо. *Редица ценни препоръки той хвърли под миндера.*

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ПО-ДЪЛГА СЯНКА *от някого. Диал.* Имам по-голяма власт от някого, по-силен, по-важен съм от някого. — *Злото, дето се вика иде от Маданджиите, от Махмут бей. Каймакаминът все него слуша. . . — Искате да кажете, че Махмуд бей хвърля по-дълга сянка от каймакамина, нали?* А. Г. Христофоров, Ангария.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ <<ПО> ЕДНО> ОКО и ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ОЧИ *към (на) нещо или някого.* **1.** Поглеждам бързо, бегло, крадешком към нещо или някого или поглеждам крадешком, набързо от време на време някого или нещо. *Качих се аз горе, ама преди да се кача, хвърлих едно око в долните стаи — трапезите наредени чиста работа.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Ние ги* [старците] *гледахме с явно любопитство, а те от време на време хвърляха по едно око към нашата маса.* С. Северняк, От нашия кореспондент. *Един сив, сух. . . повтори Али чауш, като машинално хвърли очи към Левски.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Дойно Майдовски, спрял не далеч от тях, хвърляше очи към дола, където сякаш нарочно приказваха високо трима селски нощни пазачи.* А. Страшимиров, Есенни дни. *Минаха покрай кръчмата, той хвърли око през отворената врата и остана учуден, че не вижда никого на пейките.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Работата не му пречеше да хвърля око навън през бойниците и към своя млад другар.Погледът му бе буден и хитър.*Ст. Загорчинов, Ивайло. *Хитрият Страхилчо хвърли едно око към ръкавичката на Тошката, позна я.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Нетърпението им забавлява Ерофима и сегиз-тогиз той хвърля око към тях.*Й. Йовков, Ако можеха до говорят. *Гюла изглеждаше баща си с дълъг, пронизващ поглед и след това хвърляше крадешком черните си очи на Синапа и бързо се скриваше в одаята.* Л. Стоянов, Мехмед Синап.
2. Преглеждам нещо набързо, повърхностно. — *Ти ония дни ми каза, че всичко си проверил, но хвърли все пак едно око и на тия извлечения.* Б. Райков, Господин Никой.
Още: **Хвърлям / хвърля <едини> поглед** /в 1 знач. към 2 знач./.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ПОСЛЕДНАТА СИ КАРТА. Опитвам, използувам и последната си възможност, за да постигна нещо. *Хитрува — помисли тя. — Очаква да види докъде ще стигна. — Тогава тя хвърли последната си карта и произнесе смело: — Ще говоря на баща си за вас.* Д. Димов, Тютюн.

Още: **Изигравам / изиграя (залагам / заложа) последната си карта. Хвърлям / хвърля последния си коз.**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ПОСЛЕДНИЯ СИ КОЗ. Опитвам, използувам и последната си възможност, за да постигна нещо. *Колосът знаеше, че хвърля последния си коз. Той се дръпна чевръсто отпред, пипна здраво извитите над челото рога и реши най-напред да удари добичето с гърдите си, за да го отмести, после да му сплете краката и чак след това да му извие врата.* Г. Караславов, Зрелище.

Още: **Изигравам / изиграя (залагам / заложа) последния си коз. Хвърлям / хвърля последната си карта.**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ПРАЗНО ДА УЛОВЯ ПЪЛНО. Умишлено споменавам за нещо, за което зная много малко или почти нищо, с цел да науча, узная всичко. *Ти знаеше ли случката? — Напротив! Нищо не знаех, но хвърлих празно, за да уловя пълно.*

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ПРАХ В ОЧИТЕ *на някого.* **1.** Правя нещо привидно с цел да заблудя някого, предприемам действия, които прикриват истинските ми намерения. *— Само със хартия — продължи Абдурахман ага, — с който нашият баща и покровител, негово императорско величество султан Абдул Меджид хан иска да хвърли прах в очите на европейските посланици в Истамбул.* А. Христофоров, Ангария. *Говореше се, че след Зайчарската буна работата в Сърбия не вървяла много добре. Та крал Милан много искал да направи нещо, за да хвърли прах в очите на народа.* В. Геновска, Седем години. *Вашите звучни названия, вашето деление на противни лагери не е друго, а само, за да хвърляте прах в очите на работниците и да ги използувате, още повече да влошавате положението на тяхната класа.* Г. Георгиев, Нашите противници. *— Дворецът е на мнение да повикаме Иван Багрянов. Първо, той е също земеделец и с оставката си като министър на земеделието от предишния кабинет успя да хвърли прах в очите на земеделските маси, че защищава техните интереси.* Д. Ангелов, На живот и смърт.
2. *Диал.* Надминавам някого в някаква работа.

От обичая в древния Рим при състезание за надбягване бегачът, излязъл пред другите, да хвърля шепа прах зад себе си. Прахът падал в очите на останалите зад него бегачи и затруднявал бягането им.

Още: **Хвърлям / хвърля пепел в очи** /към 1 знач./. *Диал.*

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ РАСОТО. Преставам да бъда поп или монах; разпопвам се, разкалугерявам се. *Щом приемат пръстена, ще хвърли расото и калимявката и ще се венчее във Влашко.* Ив. Вазов, Под игото. *На раздяла Левски рече на отец Матея: „Роден си ти за хайдутин, ала недей хвърля расото! Иди при своите селяни в Търновския санджак. . . Поучи сиромасите българи, вяра им вдъхни, че все някога ще настане бял ден и за тях!“* Д. Марчевски, Дошло е време. *Васил впери нетрепващия си поглед в очите на архимандрита. — Този племенник, отче Натанаиле, съм аз! Имах съображения, хвърлих расото.* Ст. Дичев, За свободата.

Още: **Хвърлям / хвърля калимявката.**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ РЪКАВИЦА<ТА> *на някого. Книж.* Със своя постъпка, със своето държание предизвиквам, призовавам някого на борба, двубой или спор. *В очите му* [на княза] *пак се хвърли дръзкото заглавие на уводната статия „Конституцията се нарушава“ . . . С тази статия либералите му хвърляха ръкавицата. Спореше се за титлата му „височество“, както искаше той, или „светлост“ — както бе писано в конституцията.* В. Геновска, Седем години. *— Другари и другарки — започна той, като огледа събранието с черните си, надменни очи, — понеже тук ни хвърлят ръкавицата (той посочи с широк жест трибуната), ние, безвластниците, трябва да я приемем. Не ние а другарите комунисти ни откриват фронт, и то сега, когато говорят за единен фронт!* Ем. Станев, Иван Кондарев. *„Ей ти там, как те наричат: съдба, дявол или живот — аз ти хвърлям ръкавица и те викам на бой!* Ас. Златаров, Борба с алкохола.

От средновековния бит — когато някой благородник хвърли някому ръкавица, това е означавало, че го призовава на дуел.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ СВЕТЛИНА *върху нещо. Книж.* Давам възможност нещо да е схване, разбере правилно; разкривам, изяснявам. *Добри Войников е и първият наш учен,*

който хвърля светлина върху въпросите из областта на музикалната наука и естетика. в. Народна култура. *За живота и дейността на Добри Христов са писани много статии, които хвърлят обилно светлина върху трудния път и творчески растеж на композитора.* Ст. Грудев, Бележити българи. *С богата ерудиция и широта на схващане се отличават трудовете на М. Драгоманов, които хвърлят изобилна светлина върху произхождението на няколко важни мотива от българското народно творчество.* Б. Ангелов, Българското народно творчество.

ХВЪРЛЯМ СЕ / ХВЪРЛЯ СЕ В ОГЪНЯ. 1. Започвам да се бия, да участвувам в сражението. *Здраво стиснали пушките си, те чакаха ред, за са се хвърлят в огъня.* Д. Немиров, Другият. — *Да, татко. Трябва да изляза, Вън, близу някъде, се води сражение. Старият сякаш го разбра, но каза: — Безполезно е, синко. . . — Ще се хвърлите в огъня, за да изгорите и вие.* Д. Талев, Илинден. *Аз вярвам, че Русия скоро ще направи крачка. Нашето въстание може да ускори тази крачка. — Толкова по-добре. Тогава нека полетим, нека се хвърлим в огъня, нека запалим големия пожар.* Д. Габе, Мълчаливи герои.
2. *Самост. или за някого, за нещо.* Излагам се на голяма, на смъртна опасност, рискувам живота си за някого или за нещо. *Навред из селата, . . . , заради пламенните му слова го бяха посрещали като Месия. И проповедите му се превръщаха на черешови топчета, . . . Пък младите, глупавите млади хора го гледаха в устата и в огъня се хвърляха за него.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *И направи опит да се дигне, но бързо се спря и заобмисля на нова сметка възможностите за успех или несполука. Калитко не беше от ония момчета, дето слепешката се хвърлят в огъня.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. — *Любчо беше мирно, честно момче! За другарството той беше готов в огъня да се хвърли!* Д. Немиров, Когато бях малък.
Още: **Влизам / вляза (стъпвам / стъпя) в огъня** /към 2 знач./.

ХВЪРЛЯМ СЕ / ХВЪРЛЯ СЕ В ОЧИ<ТЕ> *на някого или самост.* Лесно и бързо бивам забелязван, правя впечатление, налагам се на вниманието. *Голямата прилика между нея и. . . и Сарандовица изведнъж се хвърляше в очи.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Хвърлиха му се в очи напрегнатите лица на войниците и, без да иска, наведе и той снага като тях.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Ловкият първокласник Васил веднага се хвърли в очите му. На учителя се харесаха откритият поглед на детето, упоритосттта му в изучаването на нови упражнения, скромността му.* Ив. Планински, Без стряха. *Царевият палат, . . . , му се хвърли в очи с мраморните, нашарени с червени тухли стени, и със закритите, надвесени над Етъра чардаци.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Още там ми се хвърли в очи както разликата във външността на тия нови за мене хора, така и някои характерни черти, с които се проявяваха техните различни темпераменти и духовната им същина.* К. Константинов, Път през годините. *Случката при воденицата и шумното връщане под строй в Търново можеше да се хвърли в очите на турците, но то силно повдигна и въодушевлението на търновчани.* Г. Дръндаров, Велчова завера.
Още: **Бия в (на) очи. Набивам се / набия се в очи<те>. Падам / падна (удрям) в очи.**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ СЕМЕТО *на нещо. Книж.* Поставям начало на нещо, създавам, ставам причина да се появи, разпространи нещо. *Негови учители* [на Ст. Минчев] *там са Н. Хр. Габровски по история, В. Г. Велчев по естествени науки. . . Те първи хвърлят семето на прогресивните идеи в сърцето на интелигентния младеж.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *Третият интелектуален център беше работническият клуб „Христо Ботев". . . Тук се хвърляше семето на политическата просвета в града.* К. Константинов, Път през годините. *Хвърлям семето на раздора.*

ХВЪРЛЯМ СЕ / ХВЪРЛЯ СЕ НА ВРАТА *на някого.* Бързо, буйно прегръщам някого. *Той не знаеше, че да не бе го срам, Бранков би се хвърлил на врата му.* Ив. Вазов, Казаларската царица.
Още: **Хвърлям се / хвърля се на шията.**

ХВЪРЛЯМ СЕ / ХВЪРЛЯ СЕ НА ГОЛЯМО. Вж. Хвърлям се / хвърля се на едро. *Живееше скромно и не се хвърляше на голямо.*

ХВЪРЛЯМ СЕ / ХВЪРЛЯ СЕ НА ЕДРО. Предприемам големи дела, без да имам положителни изгледи за успех; търся да постигна нещо голямо, значително. *Василевият род ликвидира всичко останало и се залови на житарството. Не се хвърляха на едро, не изнасяха, не обичаха да носят рискове.* П. Спасов, Хлябът на хората.
Още: **Хвърлям се / хвърля се на голямо.**

ХВЪРЛЯМ СЕ / ХВЪРЛЯ СЕ НА ШИЯТА *на някого.* Вж. Хвърлям се / хвърля се на врата на *някого. Катя се хвърли на шията на Ванко, и прошепна през сълзи: — Много, много те обичам, Ванко.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ СЕРКМЕ В МЪТНА ВОДА. Използувам някакви неуредици, бъркотии, за да извлека лична изгода, да получа облаги за себе си. *Купиха те йошура за тридесет и пет хиляди лири. И още с купуването му спечелиха по пет и повече хиляди лири. . . Гледаха преспанци и се чудеха, но скоро стана ясно: Миро и Таки бяха хвърлили серкме в мътна вода.* Д. Талев, Преспанските камбани.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ СЕРКМЕТО В ХАРЕН ГЬОЛ. *Диал.* Намирам си жена от богата фамилия.

ХВЪРЛЯМ СЕ / ХВЪРЛЯ СЕ С ГЛАВАТА НАДОЛУ. Предприемам нещо необмислено, рисковано, излагам се на смъртна опасност. *— Лазар иска да устоя на думата си и аз ще устоя. Макар и сам да остана. — Що говориш, даскале. . . — рече унило Куртев. —Не е там работата, да се хвърлиш с главата надолу.* Д. Талев, Преспанските камбани.

ХВЪРЛЯМ СИ / ХВЪРЛЯ СИ ДУМИТЕ НА ВЯТЪРА. Безуспешно говоря, съветвам някого за нещо или напразно искам от някого нещо. *Виждам. . . готов си всякак да ми кажеш, само да минеш моста, но няма защо да си хвърляш думите на вятъра: нямам торове за торене на овес.* Н. Хайтов, По земята. *Съгледвачи разбраха, че нямат работа с лъжлив слух. Кабакчиолу никога не хвърляше думите си на вятъра.* В. Мутафчиева. Летопис на смутното време.
Още: **Хвърлям си / хвърля си приказките на вятъра.**

ХВЪРЛЯМ СИ / ХВЪРЛЯ СИ МРЕЖАТА. Подмамвам, повдеждам някого.

ХВЪРЛЯМ СИ / ХВЪРЛЯ СИ ПАРИТЕ НА УЛИЦАТА. Харча безразсъдно, за излишни, ненужни неща.
Още: **Изхвърлям си парите на улицата.**

ХВЪРЛЯМ СИ / ХВЪРЛЯ СИ ПРИКАЗКИТЕ НА ВЯТЪРА. Вж. Хвърлям си / хвърля си думите. *Да говориш на Омер бе все едно да хвърляш приказки на вятъра — Алемдар Ибрахим си знаеше, че син му ще се изсмее.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ХВЪРЛЯМ СИ / ХВЪРЛЯ СИ СИЛИТЕ и ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ВСИЧКИ СИЛИ. Заемам се да извърша нещо с най-голямо старание, без да щадя себе си. *Той е бъдещ машинен инженер, който ще хвърли своите сили и способности за техническото устройство на нашата изостанала назад страна.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *Кооператорите хвърлиха всички сили за прибиране на реколтата.*

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ СЯНКА. 1. *На (върху) нещо.* Помрачавам, развалям нещо хубаво, нарушавам доброто впечатление от нещо. *Искам щото тая случка да бъде забравена от вас, да не хвърля никаква сянка на нашите дружески отношения.* Ив. Вазов. Писма до Евгения Марс. *Тази ненадейна угодливост, вместо да поласкае самолюбието на Минтана, разбърка мислите му и хвърли сянка върху доброто му разположение.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Борбата между републиканците и демократите е всъщност борба за успеха на тия или ония предприятия. . . А като следствие от това е деморализация в управлението. . . корупция, която хвърля сянка върху добрите страни на американския обществен живот.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад. *Каква си дивна ти сега, родино моя! Нищо не хвърля сянка на хубостта ти, нищо не дели народа от тебе, народа, който те краси с нови селища, езера и заводи, с плодородни нивя и градини.* Ст. Станчев, Под ясно слънце.
2. *На (върху) някого или нещо.* Злепоставям, опетнявам, излагам. *Заведе се дълга преписка и разследване, . . . Оказа се, че и Гита е давала поводи на младежа, за което я викаха и мъмриха. Честолюбивият съпруг под влиянието на Гита протестира, задето се хвърля сянка върху семейната му чест, и от гордост напусна предприятието.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *В деня на празника на Санстефанска България в Букурещ бе подписан мирът между България и Сърбия. Зли езици твърдяха, че върли врагове на Русия избрали тоя ден, за да помрачат тържеството от Освобождението, да хвърлят сянка върху делото на Русия.* В. Геновска, Седем години.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ТОПА. *Обикн. в св. вид. Грубо.* **1.** Умирам. *Боледувах. Плеврит някакъв дяволски ме измъчи, та без малко не хвърлих топа.* П. Велков, Стълба до небето. *Пък аз мислех, че си хвърлил топа и тъкмо се канех да ти нося за помен жито.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *О, той е хитра лисица, какво ли си мисли — скоро старият ще хвърли топа... Но не се знае, кой кого ще превари.* Ст. Л. Костов, Големанов. — *Какви жълтици са ви патили, какви пари? Нищо нямам! — Псст! — сряза го Филип. — Не ми разправяй тия! Само гледай да не хвърлиш топа, преди да си ми казал къде си ги скрил.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.
2. Задлъжнявам, заборчлявам и фалирам. *Ти с такава катастима (дюкян, магазин) скоро ще хвърлиш топа, Ганко.* Ив. Вазов, Под игото.

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ФИТИЛИ *някому или самост.* Подстрекавам, подбуждам някого за нещо. *Кой скара Пашкулкьовци, та щеха да се избият братски... Те им хвърлиха фитилите, после стоят отстрани, ..., и се смеят на ума им.* Ст. Ц. Даскалов, Селски души.
Още: **Пускам (пущам) / пусна фитили.**

ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ХАРДАЛ. *Диал.* Страхувам се, плаша се.

ХВЪРЧА В (ИЗ) ОБЛАЦИТЕ. *Книж.* **1.** Възприемам нереално действителността, неправилно виждам обстановката, нещата; фантазирам. *Ти ме смяташ за някаква вятърничава жена, глупава фантазьорка, която хвърчи в облаците.* К. Калчев, Двама в новия град.
2. Въобразявам си, че съм нещо повече, отколкото съм в действителност. *Разтопен в някаква коварна нежност към дъщеря си, той обяснява, че всичко каквото има, ще бъде пак нейно един ден, но нека тя свикне с мисълта да не хвърчи из облаците, и най-главното — да не смята родителите си за милионери.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа.
3. Непрактичен съм, не умея да се справям с житейските въпроси.
Още: **Хвърча по (в) небеса<та>. Летя в облаците.** *Книж.* **Витая в облаците** /към 1 и 3 знач./. *Книж.* **Живея в облаците** /към 1 и 3 знач./.

ХВЪРЧА КАТО МУХА БЕЗ ГЛАВА. *Диал.* Мотая се, лутам се и не съумявам да започна да върша нещо сериозно, смислено, или не зная какво трябва да върша; суетя се.
Още: **Въртя се (ходя) като муха без глава.**

ХВЪРЧА НАВИСОКО. 1. Надувам се, големея се.
2. Имам големи претенции, искам много, без да се съобразявам с действителността. *Какво ще прави той без нея? ... Малък е още, дете е, хвърчи нависоко, тъй ще си остане на улицата.* Г. Караславов, Татул. — *Сега младите все на политика ги избива — казваха други, — ... — Нависоко хвърчат, но ще ги видим, като ги натисне Шерьо, накъде ще я подкарат. „Шерьо" — това беше гладът.* К. Калчев, При извора на живота.
Още: **Изхвърлям се (вдигам се) нависоко. Имам се нависоко** /към 1 знач./.

ХВЪРЧА ПО (В) НЕБЕСАТА (ПО НЕБЕТО). *Книж.* **1**. Възприемам нереално действителността, неправилно виждам обстановката, нещата; фантазирам. *Той познаваше добре средата, между която живееше, не хвърчеше по небесата, не се горещеше, а с опитността на възрастен човек обмисляше всеки въпрос спокойно, основно.* Г. Вълчев, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си.
2. Въобразявам си, че съм нещо повече, отколкото съм в действителност.
3. Непрактичен съм, не умея да се справям с житейските въпроси.
Още: **Хвърча в (из) облаците.** *Книж.*

ХВЪРЧАЩ<ИЯ> ХОЛАНДЕЦ. *Книж.* Човек, който постоянно скита, не се задържа дълго на едно място.

От холандската легенда за моряка, който се бил заклел да заобиколи поеграждащия пътя му нос, дори ако за това му бъде необходима вечност.

Още: **Летящ<ия> холандец.** *Книж.*

ХВЪРЧИ МИ ПЕРОТО. *Диал.* Имам авторитет, вслушват се в думите ми, мнението ми.

ХВЪРЧИ МИ УМА. Губя си времето с нереални неща, занимавам се с неща, които нямат реална стойност, пилея се. *Най-безочливо взех да се турям тук и там на всяко гърне мерудия. Натрапливо сядам в центъра, та всички да ме гледат и слушат какво говоря за себе си. Усетих как с тия низости започнах да се издигам. О, бунако, къде е хвърчал умът ти досега?* Г. Краев, Аз си знам.

ХЕМ ГОЛО, ХЕМ ГОЛЯМО. За човек, който се гордее, надува, без да има основание, причина за това.

ХЕМ НАСРАНО, ХЕМ ГОЛЯМО. *Вулг.* За човек, който е виновен, но от честолюбие не желае да си признае.

ХЕМ НАСРАНО, ХЕМ КУКУТКА ВДИГНАЛО. *Диал. Вулг.* За човек, който е виновен, но не желае да си признае и се държи високомерно.

ХЕМ СЪРБИ, ХЕМ БОЛИ. Казва се, когато човек иска нещо, но в същото време не му се харесват условията, при които може да се осъществи желанието му и затова и му се иска то да се изпълни, и не му се иска. — *Твойто е, дето се казва, хем сърби, хем боли. Искаш и не искаш. Страх те е да не те уловят стражите.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

Още: **И сърби, и боли.**

ХЕМ ШУГАВО, ХЕМ НОС НАВИРИЛО. За човек, който се е възгордял неоснователно въпреки недостатъците си.

ХЕМ ШУПЛИВО, ХЕМ НОС ВИРИ. За човек, който се държи надменно, надуто, без да има основание, въпреки недостатъците си.

ХЕМ ШУТО, ХЕМ <ТИЧА ДА> БОДЕ. За човек, който, въпреки че сам е виновен, обвинява другите.

ХИТРА БУЛА В ПРАЗНА КУЛА. *Диал.* За умен човек, но бедняк.

ХИТРАТА ЛИСИЦА ВЛЕЗЕ В СТЪПИЦА С ДВЕТЕ НОЗЕ. *Диал.* Вж. Хитрата лисица право в стъпица. *Аз вървех ден и нощ по дирите му* [на Йосиф], *момчетата ми капнаха и без сън и без залък хлеб по някогаш тука людете проплакаха от него и най-после хитрата лисица влезе в стъпица с двете нозе.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.

ХИТРАТА ЛИСИЦА ПОПАДНАЛА В КЛОПКА. Употребява се, когато хитър и обикн нечестен човек в стремежа си да изиграе другите, сам загазва, пропада. *Домна мислеше, че се е изплъзнала от окото на работничките и че малцина са тия, които знаят за нейното напускане на фабриката. Но още на другия ден, след като Домна не се яви на смяната, новината се разнесе във флаерното отделение. — Хитрата лисица попаднала в клопка!* Б. Болгар, Близнаците.

Още: **Хитрата лисица с двата (четирите) крака в капана (клюсата). Хитрата лисица право в стъпица.** *Диал.* **Хитрата лисица влезе в стъпица с двете нозе.** *Диал.*

ХИТРАТА ЛИСИЦА ПРАВО В СТЪПИЦА. *Диал.* Употребява се, когато хитър и обикн. нечестен човек в стремежа си да изиграе другите сам загазва, пропада. *„Ще седиш пред консулството и всичко ще следиш! Гледай да не те подушат гърците." „Не бой се, господин Венчев. Хитър съм аз." Но ето влезе в ръцете им. Хванаха го здраво. Хитрата лисица право в стъпица.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.

Още: **Хитрата лисица влезе в стъпица с двете нозе.** *Диал.* **Хитрата лисица с двата (четирите) крака в капана. Хитрата лисица с двата (четирите) крака в клюсата.** *Диал.* **Хитрата лисица попаднала в клопка.**

ХИТРАТА ЛИСИЦА С ДВАТА КРАКА <В КАПАНА>. Употребява се, когато хитър и обикн. нечестен човек в стремежа си да изиграе другите сам загазва, пропада.

Още: **Хитрата сврака с двата крака. Хитрата лисица с четирите крака в капана. Хитрата лисица с двата (четирите) крака в клюсата.** *Диал.* **Хитрата лисица попаднала в клопка. Хитрата лисица право в стъпица.** *Диал.* **Хитрата лисица влезе в стъпица с двете нозе.** *Диал.*

ХИТРАТА ЛИСИЦА С ДВАТА КРАКА В КЛЮСАТА. *Диал.* Употребява се, когато хитър и обикн. нечестен човек в стремежа си да изиграе другите сам загазва, пропада.

Още: **Хитрата лисица с двата (четирите) крака в капана. Хитрата лисица с четирите крака в клюсата.** *Диал.* **Хитрата сврака с двата крака. Хитрата лисица попаднала в клопка. Хитрата лисица право в стъпица.** *Диал.* **Хитрата лисица влезе в стъпица с двете нозе.** *Диал.*

ХИТРАТА ЛИСИЦА С ЧЕТИРИТЕ КРАКА В КАПАНА. Употребява се, когато хитър и обикн. нечестен човек в стремежа си да изиграе другите сам загазва, пропада.

Още: **Хитрата лисица с двата крака в капана .Хитрата лисица с четирите (двата) крака в клюсата.** *Диал.* **Хитрата лисица попаднала в клопка. Хитрата лисица право в стъпица.** *Диал.* **Хитрата лисица влезе в стъпица с двете нозе.** *Диал.*

ХИТРАТА ЛИСИЦА С ЧЕТИРИТЕ КРАКА В КЛЮСАТА. *Диал.* Употребява се, когато хитър и обикн. нечестен човек в стремежа си да изиграе другите сам загазва, пропада.

Още: **Хитрата лисица с четирите (двата) крака в капана. Хитрата лисица с двата крака в клюсата.** *Диал.* **Хитрата лисица нопаднала в клопка. Хитрата лисица право в стъпица.** *Диал.* **Хитрата лисица влезе в стъпица с двете нозе.** *Диал.*

ХИТРАТА СВРАКА С ДВАТА КРАКА. Употребява се, когато хитър и обикн. нечестен човек в стремежа си да изиграе другите сам загазва, пропада. — *Ами ако чешмичката спре? — Няма да спре — . . . Да не мислиш, че ти си единственият будала на тоя свят. — Хитрата сврака винаги се нахлузва с двата крака! — . . . — И това не бива да забравяш.* П. Вежинов, Звездите над нас.

Още: **Хитрата лисица с двата крака в капана. Хитрата лисица с двата крака в клюсата.** *Диал.*

ХИЧ ДА НЕ Е. *Обикн. вметнато.* За изразяване на някакво предположение, на някаква вероятност за нещо; най-малко, все пак. *Няколко стотин бурета барут имало в калето и като почнали руситe да гърмят, запалили го . . . Цъфнало калето като презрял пъпеш и заринало хич да не е шест хиляди турчуля.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Хич да не е, но Спас обича нас, простите, иначе защо ще си залага пагона — за тоя дето люлее морето ли?* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Но веднага почувствува някъде избива онзи и изписаният лист заигра между пръстите му — хич да не е, размирниците държаха стотици саби около Едрине, че и в града.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Върху халища и рогозки, че и по плещите на мъжете се сипеха пламнали, насмолени главни. Хич да не е, всеки ще се стресне, щом завали огън от небето.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ХИЧ МЕ НЯМА. *Простореч.* **1.** Не съм добре, нямам сили, отпаднал съм. — *Аз съм малко болнав — рече той, — повече край печката се въртя. Пустата глава все ме боли. Не преспя ли денем по един-два пъти, хич ме няма.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Чорбаджията, който беше стар, но непатил много човек, хич го нямаше. Още щом го докараха* [в затвора], **2***товари се наземи . . . Лежеше като мъртъв.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. **с.** *Самост. или в нещо.* Не ме бива за нещо, неспособен съм, негоден съм. *Само че нашата артилерия хич я няма.* Л. Стоянов, Холера. — *И оная бригада срещу нас от „Янино дере", и тя да се стегне. Нея пък хич я няма!* Т. Монов, Смърт няма. *Мен в математиката хич ме няма.*
3. *С нещо.* Много съм зле в някакво отношение, не съм уредил нещо както трябва. *Откровено да ти кажа с продоволствието хич ни няма. Не се намират стоки.* Кр. Григоров, Танчо от Гороцвет.

Още: **Никакъв ме няма** /във 2 и 3 знач. към 1 и 2 знач./.

ХЛОПА МИ ЕДНАТА <ДЪСКА> и **ХЛОПА МИ ДЪСКАТА.** Ненормален, побъркан, безумен съм. *Филип и Катя се спогледаха. Филип мръдна разтреперани пръсти пред главата си и вдигна рамене. Той искаше да каже, „дъската" на Рашко хлопа!* П. Стъпов, Гласове от вековете. *Когато Младен узна, че Прангата назначил някаква комисия, с даскала начело, да му преглежда сметките, не се дип стресна. . . — Тия приказки на дертлии хора са за пара скъпи! . . . Даскала гони тоя дето духа. Асль нему едната му хлопа.* Т. Г. Влайков, В село.

Още: **Хлопа ми едната чивия. Мърда ми едната дъска. Разклопала ми се е дъската.** *Диал.*

ХЛОПА МИ ЕДНАТА ЧИВИЯ. Ненормален, побъркан, безумен съм.

Още: **Хлопа ми едната <дъска>. Мърда ми едната чивия.** *Диал.*

ХЛОПАМ КАТО ВОДЕНИЦА. *Диал. Неодобр.* Прекалено много, непрекъснато говоря, и то обикн. празни приказки.

Още: **Дрънкам (меля) като воденица.** *Неодобр.* **Дрънча (тропам) като празна воденица.** *Диал. Неодобр.*

ХЛОПАМ НА ВРАТАТА (ВРАТИТЕ). *За нещо* — предстоя да стана, да се извърша в най-близко време; настъпвам. *Аз не работя за вас, г-н Ралев. Не работя и за себе си. — А*

за кого? — За всички . . . За утрешното, което вече хлопа на вратите. О. Василев, Тор. *Недоволството кипи и на фронта, и в тила. Революцията хлопа на вратите на кайзерова Германия.* История на България. *Трябваше да се бърза с приспособяването на две стари жетварки за сенокосачки, тъй като бригадата не получи оригинални, а коситбата вече хлопаше на вратите и нямаше закога да се отлага и да се чака повече.* Б. Обретенов, Сноп.
Още: **Чукам на вратата (вратите).**

ХЛОПАМ НА *нечия* **ВРАТА. 1.** Искам, моля помощ, подкрепа от някого. **2.** *Диал.* Правя предложение за женитба на мома.
Още: **Хлопам на** *нечия* **порта. Тропам (чукам) на** *нечия* **врата.**

ХЛОПАМ ОТ ВРАТА НА ВРАТА. Ходя при различни хора и настоятелно ги моля за помощ, подкрепа. *Започна да хлопа от врата на врата.* И. Митев, През бури.
Още: **Хлопам от порта на порта. Чукам (тропам) от врата на врата.**

ХЛОПАМ ОТ ПОРТА НА ПОРТА. Ходя при различни хора и настоятелно ги моля за помощ, подкрепа.
Още: **Хлопам от врата на врата.**

ХЛОПАМ ПО ВРАТИТЕ и **ХЛОПАМ ПО** *нечии* **ВРАТИ.** Ходя при различни хора и настоятелно ги моля за помощ, подкрепа. *И той пак заговори за момичето от „Балкан" —заради една крадла трябва да хлопа по чужди врати и да безпокои хората.* М.Марчевски, Митко Палаузов. *Бездомен, горък чужденец, / аз хлопам морен по вратите.* Н. Лилиев, Отровна мисъл ме похити.
Още: **Чукам (тропам) по вратите. Хлопам по портите.**

ХЛОПАМ ПО ПОРТИТЕ и **ХЛОПАМ ПО (НА)** *нечии* **ПОРТИ.** Ходя при различни хора и настоятелно ги моля за помощ, подкрепа. *През 1598 година избухнало търновското въстание срещу турците, от Никопол бил Тодор Балина, който напразно хлопал по чужди порти за помощ.* Ст. Станчев, На раздумка. *Пак ще правя борч и пак ще хлопам по чорбаджийските порти.* Хар. Русев, По стръмнините. *Тръгнали сулиманларци покрусени към своето село и по пътя разказвали тук и там на кои високи порти хлопали, откъде какво им отвърнали, докато се намерил един въглищар от Мандрица да им даде ум.* Н. Хайтов, Шумки от габър.
Още: **Хлопам по вратите.**

ХЛОПНАЛА МИ Е ЕДНАТА ДЪСКА. Побъркан съм, полудял съм. — *Партизаните нападнаха селото! — извика момчето . . . Мливарите се извърнаха и се спогледаха. Не беше ли хлопнала едната дъска на този дангалак, а?* Г. Караславов, Ленко.

ХЛЪТАМ КАТО КОПОЙ. *Диал. Неодобр.* Вж. Хлътам като куче <по чуждите порти>.

ХЛЪТАМ КАТО КУЧЕ <ПО ЧУЖДИТЕ ПОРТИ>. *Диал. Неодобр.* Ходя без работа.
Още: **Хлътам като копой.** *Диал. Неодобр.*

ХЛЪТВАМ / ХЛЪТНА С ДВАТА КРАКА. Изпадам в много тежко, безизходно положение; опропастявам се, пропадам. *Ако бяха го задържали, и ако бяха го проверили, щеше да хлътне с двата крака.* Г. Караславов, Ленко. *Добре че Желязко си имаше верни хора, . . . , а то да останеше на такива мазници, идеше с двата крака да хлътне.* Г. Караславов, Селски истории.
Още: **Затъвам / затъна с двата крака.**

ХЛЯБ НЯМАМ ДА ЯМ. Крайно беден съм, без всякакви средства съм; гладувам. *Ела, кай, някой ден, аз ще поприказвам с нея и като дойдеш, ще ти кажа, кай, може пък да склони да те вземе. Е хубаво, ама жената се държи на цена, хляб няма да яде, ама нà, не ще.* Й. Йовков, Чифликът край границата.
Още: **Нямам троха хляб.**

ХОДИЛА ЦАЦА НА ВРАЦА. *Диал.* Употребява се, когато някой не успее да постигне целта си.

ХОДИЛ В (НА) СТАМБУЛ, А ЦАРЯ НЕ ВИДЯЛ. *Ирон.* За човек, който е пропуснал да извърши най-важното или да забележи най-очевидното.
Още: **В Цариград живял, царя не видял.** *Ирон.*

ХОДИЛ СЪМ БАРЕМ ДВА ПЪТИ НА ВОДЕНИЦА. *Диал.* Не съм неопитен, имам опит.

ХОДИЛ СЪМ НА БЛАГА ЧЕРКВА. *Диал.* Понапил съм се.

Вероятно от обряд в Одринските села след гроздобер, при който слагат само кокошки и сладко вино. (П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи, II, с. 197).

ХОДИ МИ В (НА) УМА. *Диал.* Спомням си, сещам се смътно. — *Нещо ми ходи в ума, като че и тебе съм видяла някога, и твоя брат хусарина — тихо каза Елена.* Ст. Загорчинов, Ден последен. — *Ходи ми на ум нещо, той сякаш същите думи каза — от Григория си чул: „Бог е с тебе, вътре в тебе.“* Ст. Загорчинов, Ден последен. — *Теб май нещо ти ходи в ума, Ивайло? — обърна се Дамян внезапно към Ивайло.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

ХОДЯ ПО НЕРВИТЕ *някому.* Дразня, нервирам някого. *Стига си се разхождал напред назад, ходиш ми по нервите.*
Още: **Ходя по нервите с налъми.** *Жарг.*

ХОДЯ ПО НЕРВИТЕ С НАЛЪМИ *някому. Жарг.* Вж. Ходя по нервите *някому.*

ХОДИХ ДО КРИВА ПЪТЕКА. Не успях да стигна дотам, докъдето възнамерявах и се върнах от пътя.
Още: **Ходих до крива пътя.** *Диал.* **Отидох (стигнах, ще ида) до крива пътека** /в 1 знач./.

ХОДИХ ДО КРИВА ПЪТЯ. *Диал.* Не успях да стигна дотам, докъдето възнамерявах и се върнах от пътя.
Още: **Ходих до крива пътека.**

ХОДЯ БАСТУН БАСАРАК. *Диал.* Пристъпвам бавно и с отмерени малки крачки.

ХОДЯ БЕЗ ГАЩИ. *Диал.* Дете съм още.

ХОДЯ БОС ИЗ ЛУКА. Върша нередности, постъпвам безотговорно, като не се интересувам от ред, приличие или законност.
Още: **Газя бос из лука.**

ХОДЯ ГОЛ И БОС. Живея крайно бедно, голям сиромах съм. — *Какво те придумваше старецът преди малко? . . . — Да не ходя в Америка. Тук да си остана. — Та да ходиш гол и бос като него.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

<ХОДЯ ДА> НОСЯ ДЪРВА В ГОРАТА. *Диал. Неодобр.* Върша нещо безсмислено, излишно.

ХОДЯ ДА СИ ПАСА ДЯВОЛИТЕ. *Диал. Неодобр.* Занимавам се с празни работи, губя си времето.

ХОДЯ ДА СИ ТЪРСЯ УМА. *Диал. Неодобр.* Губя си, пилея си времето напразно от разсеяност.

ХОДЯ ЗА БОГА РАДИ. *Диал. Неодобр.* Губя си времето, върша безполезна работа.

ХОДЯ КАТО ВЪРТОГЛАВА ОВЦА. *Диал. Неодобр.* Пилея си времето безполезно, мотая се без работа.

ХОДЯ КАТО КИХАВИЦА. За слух, мълва — бързо се разпространявам.

ХОДЯ КАТО МУХА БЕЗ ГЛАВА. *Неодобр.* Мотая се, лутам се и не съумявам да започна да върша нещо сериозно, смислено или не зная какво трябва да върша; суетя се. *Някалко дни бай Пондьо ходеше като муха без глава.* Г. Караславов, Чиновническа история.
Още: **Въртя се като муха без глава. Хвърча като муха без глава.** *Диал.*

ХОДЯ <КАТО> НА ЧУЖДИ КРАКА. Изпитвам силен страх. *От една неделя няма електричество по нашата улица и вечер като се прибирам ходя на чужди крака.*

ХОДЯ КАТО НЕДАРЕНА СВАХА. *Диал.* Много съм недоволен, сърдит и намръщен.
Още: **Ходя като сватя без дарове.** *Диал.*

ХОДЯ КАТО НЕДОБИТА КУЧКА. *Диал. Неодобр.* Скитам без работа и от къща на къща или из улиците; шляя се.
Още: **Ходя като недо̀бито псе.** *Диал. Неодобр.*

ХОДЯ КАТО НЕДО̀БИТО ПСЕ. *Диал. Неодобр.* Вж. Ходя като недо̀бита кучка.

ХОДЯ КАТО ОЙ МАРА. *Диал. Неодобр.* Скитам се, шляя се без работа. *Пратиха сгодежници да я вземат за сина . . . Стига е ходия като Ой Мара по сокаците.* Г. Краев, Аз си знам.

ХОДЯ КАТО ПИСАНА КОКОШКА. *Диал.* Имам големи грижи, ядове и не зная какво да правя; станал съм разсеян от неприятности, трудности и се чувствувам зле.

ХОДЯ КАТО ПОГЪЛНАТА ИГЛА. *Диал. Неодобр.* **1.** Пилея си времето напразно, губя си времето безполезно; шляя се, мотая се.
2. Трудя се неуморно, непрестанно.

ХОДЯ КАТО ПРОЗЯВКА ОТ УСТА В (НА) УСТА. За слух, мълва — бързо се разпространявам.

От приказката за ревнивия мъж, който решил да беси жена си,като видял, когато били на някакво угощение, че жена му се прозинала, след нея се прозинал и съседът му, което той счел за някаква уговорка помежду им. Докато обикалял в гората да търси подходящо дърво за бесене, жена му го попитала защо обикаля от дърво на дърво като прозявка. Тогава той разбрал, че жена му се е прозинала неволно и се отказал да я беси.

ХОДЯ КАТО СВАТЯ БЕЗ ДАРОВЕ. *Диал.* Вж. Ходя като недарена сваха.

ХОДЯ КАТО СЕЛСКИ КАПЗАМАЛИН. *Диал.* Държа се надменно, надуто, горделиво.

ХОДЯ КАТО СЯНКА. 1. Имам извънредно лош, съкрушен, отпаднал вид; психически съм разстроен. *През тези три дни Станка клюмна, посърна, занемя. Ходеше като сянка.* Г. Караславов, Обикновени хора.
2. *След някого.* Неотстъпно, неотклонно следвам, съпровождам някого. *И децата на Кочо . . . бяха като омагьосани от Ния . . . Благой, по-голямото (. . .) ходеше подир нея като сянка.* Д. Талев, Преспанските камбани.
Още: **Влека се (влача се) като сянка.**

ХОДЯ НА ХАЛО БАЛО. *Диал.* Шляя се, мотая се, губя си времето напразно. *Трябва да се заеме сериозно да работи, а не да ходи на хало бало.*

ХОДЯ ОТ РЪКА НА (В) РЪКА. 1. Последователно съм вземан ту от един, ту от друг за кратко време.
2. Последователно бивам използуван или ставам собственост ту на един, ту на друг. *Песента беше проста . . . но като новост, тя се преписваше и ходеше от ръка на ръка между поборниците на българщината.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи.
Още: **Минавам (вървя) от ръка на (в) ръка.**

ХОДЯ ПО (НА) АЛЕН ФЕС. *Диал.* Не си гледам работата, шляя се, губя си, пилея си времето напразно и не се тревожа от това, нехая.

ХОДЯ ПО ВОДАТА *на някого. Неодобр.* Безропотно изпълнявам желанията на някого, подчинявам се напълно на волята му. — *И у нас е така. Росето все по водата ми ходи — слуша ме.* К. Петканов, Без деца.
Още: **Вървя по водата.** *Неодобр.*

ХОДЯ ПО ВЯТЪРА. *Диал.* Никак не умея да си върша работата, трудя се без полза.
Още: **Ходя си за този, дето духа.** *Диал.*

ХОДЯ ПО ГАЙДАТА *на някого. Неодобр.* Изпълнявам безропотно желанията и заповедите на някого, постъпвам така, както той иска, слушам някого във всичко. *Няма я вече оная шантавата Гана, дето им ходеше по гайдата! — уверено каза Гана и погледна Петко с чисти, открити очи.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.
Още: **Играя (вървя) по гайдата. Уйдисвам по гайдата (на гайдите).** *Диал.*

ХОДЯ ПО ЖЕНИ. За мъж — развратник. — *Кажи де, кажи! По жени ли ходи, или е комарджия?* Л. Станев, Поглед от хълма.

ХОДЯ ПО ПЕТИТЕ *на някого.* **1.** Неотстъпно, неотклонно следвам, съпровождам някого, не се отделям от някого. *Не е той дойка на Радомир, да ходи по петите му, да го кътка.* М. Смилова, Друм се вие.
2. Следя, дебна някого.

ХОДЯ ПО СЕБЕ <СИ>. *Диал.* Извършвам естествена физиологична потребност.

ХОДЯ ПО ТРИСТА НЕВИДЕЛИЦИ. *Диал.* Пилея си напразно времето; мотая се, шляя се.

ХОДЯ ПО ЧУЖД АКЪЛ. Мекушав, безхарактерен и без собствено мнение и отношение към нещата съм, поддавам се на влияние. *Шестдесетте вече гоним, а още не можахме да се научим да не ходим по чужд акъл.* Н. Маринов, Родината е само една.
Още: **Водя се по чужд акъл.**

ХОДЯ ПО ЧУЖДИ ВРАТИ (ВРАТА). Прехранвам се, препитавам се с работа като ратай. *Затуй забягнах аз. Седем години ходих по чужди врати.* Й. Йовков, Албена. *Един бе Чавдар войвода — / един на баща и майка, / . . . / хлапак дванайсет годишен, / овчар го даде майка му, / по чужди врата да ходи.* Хр. Ботев, Хайдути.

ХОДЯ СИ ЗА ТОЗИ, ДЕТО ДУХА. *Диал.* Вж. Ходя по вятъра.

ХОДЯ С ПЪРВАТА СИ ГЛАВА. *Диал.* Не ми е дошъл умът, не съм поумнял още.

ХОРО ЛИ ИГРАЯ и **ДА НЕ ИГРАЯ ХОРО.** *Неодобр.* Не стоя без работа (при гневен отговор, когато трябва да се подчертае, че лицето в момента е заето с работа). — *Работа имаме . . . — А пък аз хоро ли играя? — сопна се фелдшерът. — Аз какво правя? Аз не работя ли?* Й. Йовков, Женско сърце.

ХОРО ТАРАТИНЦКО КЕ ИГРАЯ *на някого. Диал.* Ще разигравам, ще разкарвам някого.

ХРАМ БОЖИ. *Диал.* Хляб. *Да ме прости храм божи.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи. *Да ме убие храм божи.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи.

ХРАНА И БРАНА. *Пренебр.* Хора от всякакъв вид, сбирщина. *Събрали са там храна и брана и решили акъл да им дават, да ме учат как се работи.*

ХРАНЯ КАПИИ. *Диал.* Подкупвам началствата, за да си подреждам работите, както желая.

ХУБАВА РАБОТА. Възклицание за израз на недоволство, неприятна изненада или възмущение. *Хубава работа — подзе подофицерът — ще бягаме! Как тъй ще бягаме!* Й. Йовков, Седемте. *Хубава работа, Райке, хубава работа — зафана Тинка. Нали щеше уж — божем да ме викаш?* Т. Г. Влайков, Дядовата Славчова унука. — *Ще останеш — утре ще заминеш! Ралев се изправи: — Хубава работа! Ти знаеш ли, че жънем сега?* О. Василев, Тор.

ХУБАВ КАТО ПРАСЕ В ПОМИЯ. *Ирон.* Много грозен и мръсен.

ХЪК МЪК и **ХЪКА<ТА> МЪКА<ТА>.** С колебание и неудоволствие, стеснение. *Хъкмък, той се съгласява и предава телеграмата по телефона.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските

липи. *Дядо Матейко няма накъде да шава Хъка мъка, па отвори уста: — Ете, от Подуене съм.* Елин Пелин, Летен ден. *Една вечер няма я наша Гена. . . . На сутринта иде Гена и води един дангалак. Хъката, мъката „Ще се женим“ казват.* Б Николов, Късмет.

ХЪРЗУЛВАМ / ХЪРЗУЛНА <ЕДНА> ДИНЕНА КОРА *някому. Диал.* Хитро измамвам, изигравам някого, обикн. като му попречвам да осъществи нещо. *Времената, бате, сега са такива, че докато ти търсиш правдата, ще ти хързулнат една динена кора, ще ти нахлузят един оглавник, та докато свят светува не ще се оправиш.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Те се държаха за своя кокал, а на вас хързулнаха една динена кора.* Г. Караславов Обикновени хора.

Още: **Слагам / сложа (подлагам / подложа, турям / туря, турвам / турна) динена кора. Подхлъзвам / подхлъзна на динена кора. Удрям / ударя динена кора.** *Диал.*

ХЪР МЪР. Каране, разправия, недоразумение. *Тая година . . . Четиресе и първата де пак имаше някакъв хър мър в международната ситуация.* П. Незнакомов, Бяло и черно.

Ц

ЦАПАМ КАТО МОКРА ПОЛА О ГЪЗ. *Диал. Вулг.* Говоря много и без да мисля; говоря празни приказки. *Не ѝ спира устата, цял ден цапа като мокра пола о гъз.*
Още: **Плещя като мокра пола о гъз (бедро).** *Вулг.*

ЦАПАМ СИ РЪЦЕТЕ *с някого, нещо или самост. Обикн. с отриц.* Извършвам някакво непочтено, нечестно дело, престъпление или вземам участие в нещо нечестно, някакво престъпление. *Но вие си стоите настрана, пък ние, петима офицери, си цапаме ръцете. . . — Забравяте, че аз съм прокурор. Подписвам смъртни присъди и пледирам за смъртни наказания. Тъй че не стоя и не мога да стоя настрана.* Ем. Станев, Ив. Кондарев. *— Ами ако стане някой метеж? — Тъкмо затова не ща да бъда тук. Дума да не става пак да вървя из селата да си цапам ръцете.* Ем. Станев, Ив. Кондарев. *Черния Кольо намества карабината на рамото си — не може да издържи на мълчанието. — Защо не каза каквото те питаха бе? Сега да не си цапам ръцете с тебе.* С. Сивриев, Завръщане след бягство.
Още: **Мърся си ръцете. Валям си ръцете.** *Диал.*

ЦАПНАТ В УСТАТА. Който обича да говори неприлични, цинични думи; циничен. *Не е лош човек—промълви Домна.—Не е лош, ама е цапнат в устата. Не знаеш какво може да изтърси.* Б. Болгар, Близнаците.
Още: **Галатен в устата.** *Диал.*

ЦАР МИ Е ДО КОЛЯНО. *Диал.* Много съм радостен.

ЦАР НА ЗЕМЯТА, БОГ НА НЕБЕТО. Употребява се за подчертаване, че някой е изпаднал в тежко положение и няма кой да му помогне. *Какво да се прави, няма кой да ми помогне — цар на земята, бог на небето.*
Още: **Бог високо, цар далеко.**

ЦАРСКА РАБОТА. 1. Който е много добър, много хубав, изключителен. *Абе кой те научи да готвиш тъй сокове . . . то да си оближеш пръстите; и сладко, миризливо, и шербетлия — царска работа.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.
2. Който е много скъп, великолепен. *Салонът беше богато нареден—царска работа. Тя носеше едни дрехи — царска работа.*

ЦАРСТВО МУ НЕБЕСНО. Употребява се, когато с добро чувство се споменава покойник. *Бог да го прости твоя стопанин, царство му небесно — прекръсти се той широко.* В. Геновска, Седем години.

ЦАР СЪМ НА ЖАБИТЕ. *Диал. Ирон.* Никакъв не съм.

ЦЕДЯ ДУМИТЕ СИ. 1. Изговарям бавно, натъртено всяка дума отделно. *— Не мога да си спомня — все така цедеше думите си началникът.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Помни, момчето ми — започна той бавно да цеди думите си, — Англия никога не е загубвала война.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.
2. Говоря малко, скъпя думите си. *Вярно, откакто бяха дошли квартирантите, баща ѝ не беснееше така, както по-рано. Стискаше зъби и цедеше тежки, обидни думи.* С. Чернишев, Вятърната мелница.
Още: **Цедя приказките си.**

ЦЕДЯ ПРИКАЗКИТЕ СИ. Вж. Цедя думите си. *В къщи се държеше студено като чужденец. Не ѝ противоречеше в нищо, но цедеше приказките си, мълчеше.* А. Гуляшки, МТ станция.

ЦЕДЯ СИ ОЧИТЕ. *Диал.* **1.** Моря се от много четене, шев или друга работа с очи. *— Майка си повърнах аз тая нощ от райските врати ... не можа да надвие на себе той и додаде замислен: — Тя цял живот за мен се е бъхтала и си е цедила очите, аз да бъда тук, пък тя...* П. Ю. Тодоров, Райският ключар. *Като видя, че за един само вид трактори има изписани десетки брошури и стотици страници, Харалан се стъписа от смущение ... Трябваше ли да цеди очите си над тия безбройни редове?* А. Гуляшки, Село Ведрово.
2. Плача много или продължително. *Андроница дава вече воля на сълзите си ... — Недей, недей си цеди очите.* П. Ю. Тодоров, Невяста Боряна.

ЦЕЛУВАМ / ЦЕЛУНА ЗЕМЯТА. *Обикн. в св. вид. Подигр.* Падам, просвам се на земята.
Още: **Измервам / измеря земята.** *Подигр.*

аЦЕЛУВАМ / ЦЕЛУНА <И> КРАКАТА *някому. Обикн. в несв. вид.* **1.** Засвидетелствувтм голяма благодарност, признателност на някого за доброто, което ми е направил. *Ако тя би склонила да се върне, той би паднал на колене пред нея и би ѝ целунал краката.* Ив. Вазов, Нора.
2. Държа се угоднически, сервилно пред някого; подмазвам се, подлизурствувам. *Ангел Кавлакът,..., наместо награда за делата си — повалил се на земята, съшибан от десетина куршума,... Въобще, турците през 1876 г. така са постъпале с предателите и с ония покорни глави, които са отивале да им цалуват краката и да се предават.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.
3. Изпитвам дълбоко уважение пред някого за неговите ценни качества, прекланям се пред някого. *— Познавате ли се? — попитах С. — Да, тоя човек е Петър Завоев и заслужава всички да му целуваме краката.... Има добродетел. Има още високо благородство. Има сюблимни героизми, себеотрицания. Гледайте Завоева.* Ив. Вазов, Хамалинът.
Още: **Целувам ръка<та> (ръце<те>)** /към 1 знач./.

ЦЕЛУВАМ РЪКА<ТА> (РЪЦЕ<ТЕ>) *на някого.* Засвидетелствувам голяма благодарност, признателност на някого за доброто, което ми е направил. *— Лазар Глаушев праща тепсията; баща му я правил. Ще праща — охо! И ръка ще ми целува даже.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Точно туй обяснявах на общинския съвет: да им подарим, казвах, този пясъкльк, хляб ще ни донесат хората. А те като се заинатили! Нямало къде да пасем магаретата си... А сега... ръка ми целуват.* Хар. Русев, Под земята. *— Като уведомих Занкоглу, че се каним да оправяме сина му, знаеш ли що ми рече? „Ех, где да можете да го вкарате в пътя — ръце ще ви целувам, вика, ръце! Тъй да знаете!"* Б. Обретенов, Сноп. *Работата е не красноречие да ми продаваш... — каква полза от думи? — а да помогнеш на злото ... да изнамериш лека... Аз ще ти целувам ръка, ако направиш това велико откритие.* Ив. Вазов, Сладкодумен гост на държавната трапеза.
Още: **Целувам <и> краката** /в 1 знач./.

ЦЕНТЪРЪТ НА ТЕЖЕСТТА. *Книж.* Най-важното, най-същественото в нещо, онова, на което трябва да се обърне най-голямо внимание. *Но най-голямото майсторство в съревнованието и ударничеството се състои в това, центърът на тежестта да се постави на сръчността, ловкостта, съобразителността.* Г. Димитров, Какво е необходимо за успеха на ударничеството и съревнованието. *Центърът на тежестта пада на следното обстоятелство.*

ЦЕПЯ БАСМА *някому.* [*Често*: **Басма ли ще цепя и какво (защо) цепя басма** *някому*]. Държа се внимателно, учтиво към някого, проявявам внимание, снизходителност, старая се да не го обидя или засегна. *— Отведете тази жена настрана — .... Думите на Мичкин като че попаднаха в безлюдно пространство и никой не се зае да изпълни заповедта му. — Какво гледате?... изгърга той сърдито. — Басма ли ще им цепим.* Д. Димов, Тютюн. *Фелдфебелът тържествуваше, че е успял да вкара в пътя тоя разюздан младеж, и затова по-късно, когато ругаеше някой войник, обичаше да казва самодоволно на своя фелдфебелски жаргон: — Аз такива тарикати съм укротявал, та на тебе ли басма ще цепя!* Св. Минков, Сламеният фелдфебел. *— Ти — казвам, — попе, защо цепиш на Маня басма, та му не кажеш направо, че заплатата му е под запор!* Н. Хайтов, Диви разкази. *— Хайде, омитай се. — Какво му цепиш басма, бе! Глей как ме украси това даскалче — изръмжа другият.* Ем. Манов, Моето първо лято.

С отриц.: **Не цепя басма** *някому.* Рязък, груб съм към някого, не се интересувам дали ще го обидя или засегна с държанието си. — *Защо й говориш с такъв груб тон? Не й цепиш басма, ама тя ще ти се разсърди!*

Произлязъл е от любезните уговаряния на търговците при продаване на басма, друг плат или изобщо някаква стока (Ст. Илчев, Опит за обяснение на някои поговорки. Български език, 1958, кн. 6, с. 517).

ЦЕПЯ ВЛАКНОТО <НА ДВЕ>. *Диал.* **1.** Голям сметкаджия съм, голям скъперник съм, правя тънки сметки.
2. *Диал.* Голям майстор съм.
Още: **Цепя косъма <на две>** /към 1 знач./. **Цепя конеца (сламката)** /към 1 знач./. *Диал.*

ЦЕПЯ КОНЕЦА. *Диал.* Вж. Цепя косъма <на две>.

ЦЕПЯ КОСЪМА <НА ДВЕ>. Голям сметкаджия съм, голям скъперник съм, правя тънки сметки. *Израсъл беше в сиромашия, . . . Научил се бе да пести, косъма на две да цепи, както думаха дряновци за такива като него.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Смешен е той, и стипца, дето се вика, косъма на две цепи.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Всяка година Киро вземаше на квартира и някой учител. Идеха и учителки, но той ги връщаше. „Жените са стипци, цепят косъма и разполагат в цялата ти къща и с цялата ти покъщнина — казваше той у дома си. — От тях печалба няма."* Г. Караславов, Обикновени хора. *Стипца си ти, Барабане, голяма стипца! Еле откак къща направи, косъма на две цепиш.* М. Марчевски, Тихо пристанище.
Още: **Цепя влакното <на две>** /в 1 знач./. **Цепя конеца (сламката).** *Диал.*

ЦЕПЯ <СИ> ДЪСКИ <ЗА КОВЧЕГ>. Кашлям много силно.

ЦЕПЯ СЛАМКАТА. *Диал.* Вж. Цепя косъма <на две>. — *И се караме за празни работи, цепим сламката, а гредата, дето ни задигат експлоататорите — не виждаме.* Г. Караславов, Селски истории.

ЦИГАНИН ПАСТЪРМА СУШИ ЛИ. *Диал.* Употребява се, когато някой очаква или иска нещо оттам, откъдето е най-неподходящо.

ЦИГАНСКА ВЕДРИЧКА. *Диал.* Разнообразно и разнородно смесване на ястия.

Произхожда от обичая в миналото циганки да обикалят къщите след заговезни и да събират най-различни остатъци от вечерята на заговезни, като всичко слагали заедно във ведрички. (Д. Маринов, Думи и фрази от Зап. България, СбНУ, 1894, X, с. 231).

ЦИГАНСКА ВУЛИЯ. *Ирон.* Нещо, което побира много, обикн. най-разнообразни и ненужни неща. *Няма вече да ми даваш да ям. Стомахът ми да не е циганска вулия.* ● *Циганска вулия и калугерска торба все едно.* Погов.
Още: **Циганска торба.** *Ирон.*

ЦИГАНСКА ЛЮБОВ. Тенекиена печка, която много бързо се пали, гори буйно и лесно изстива. *Бяха запалили циганската любов, която по цял ден бумтеше.*

ЦИГАНСКА ТОРБА <БЕЗ ДЪНО>. *Ирон.* Вж. Циганска вулия.

ЦИГАНСКО ЛЯТО. Последните по-топли дни през есента, обикн. след Димитровден. *Есента се проточи с дълго циганско лято, жълтото ноемврийско слънце огряваше старата уличка с нейните начупени стрехи.* Ем. Станев, Иван Кондарев.
Още: **Сиромашко лято.**

ЦИГАНСКО МЛЯКО. *Диал.* Мастика.

ЦИГАНСКО СЪРЦЕ. *Неодобр.* Нетърпелив или страхлив човек. — *А бе, Каблешков. . . — каква беше тая лудост от тебе? Из един път дохождаш и се озоваваш зад гърба ми, и захващаш да ревеш като бурия. Циганско сърце — каза Огнянов.* Ив. Вазов, Под игото.

ЦИФКАТА СИ ДА НЕ ХВЪРЛИШ НА НЕГО. *Диал. Грубо.* Много е грозен, мръсен противен. *Он неела, цифката си да не хвърлиш на него.*
Още: **Сопола (плюнката) си да не хвърлиш на него.**

ЦИЦАМ ОТ ДВЕ МАЙКИ. От две места извличам облаги за себе си. *Той е голям хитрец, гледа да цица от две майки.*
Още: **Суча (бозая) от две майки.**

„Ц“ НЕ КАЗВАМ / КАЖА. Съвсем нищо не възразявам. *Когато той му каза, че го е видял на местопрестъплението, той „ц“ не можа да му каже.* ● *Ако ти му кажеш всичко това направо, той „ц“ няма да ти каже.*

ЦЪРВУЛИ НЯМА, ГАЙДА ИСКА. *Ирон.* Употребява се, когато някой иска нещо ненужно, при положение, че му липсва най-необходимото. *Налягай си парцалите, голтако! За какъв бяс ти е радио. Цървули няма, гайда иска!* К. Калчев, Живите помнят. *Цървули няма, гайда иска — и твоята е тъй. Не виждаш ли, че нямаш риза на гърба си, ами света си тръгнал да оправяш.* В. Нешков, Настъпление.
Още: **Цървули няма, гайда купува.** *Диал. Ирон.* **Гащи няма, гайда иска.** *Диал. Ирон.*

ЦЪРВУЛИ НЯМА, ГАЙДА КУПУВА. *Диал. Ирон.* Вж. Цървули няма, гайда иска.

ЦЪРВУЛ МЕ РИТА. Командван съм от необразован човек, от простак. *Докъде доживяхме цървул да ни рита.*
С отриц.: **Цървул не ме е ритал.** Не съм бил командуван от необразован човек, от простак.

ЦЪФВАМ / ЦЪФНА КАТО КРАСТАВИЦА. *Диал. Ирон.* Никак не съм добре, не успявам, не прокопсвам.

ЦЪФВАМ / ЦЪФНА КАТО ЛИПА У ПОЖАР. *Диал. Ирон.* Никак не съм добре; не успявам, не прокопсвам.
Още: **Процъфтявам / процъфтя (раззеленявам се / раззеленея се) като липа у (в) пожар.** *Диал. Ирон.*

ЦЪФНАЛ И ВЪРЗАЛ СЪМ [ЩЕ ЦЪФНА И ЩЕ ВЪРЖА]. *Ирон.* Изпаднал съм в много лошо, тежко положение. *Откакто се ожени за тоя непрокопсаник, цъфнала и вързала е.* ● *Виждаш ли какъв ми е хальт, ще цъфна и ще вържа.*
С отриц.: **Цъфнал съм, ала (ама) не съм вързал.**
Още: **Цъфнал и завързал съм.** *Ирон.*

ЦЪФНАЛ И ЗАВЪРЗАЛ СЪМ [ЩЕ ЦЪФНА И <ЩЕ> ЗАВЪРЖА]. *Ирон.* Вж. Цъфнал и вързал съм. — *Чуден човек си — скара му се Илка. — Водиш се по акъла на деца като Милена. — Хайде, хайде, стига си опявала! Де да си и ти като нея. — Ами! Тогава ще цъфнем и завържем.* К. Калчев, Живите помнят. *Всички народи се изредиха да ни владеят. Останаха само циганите, та да цъфнем и завържем тогава.* Ст. Чилингиров, Първа жертва.
С отриц.: **Цъфнал съм, ала (ама) не съм завързал.**

ЦЪФТЯ, <ПА> НЕ ВРЪЗВАМ. *Ирон.* Намирам се в много лошо, тежко положение.
Още: **Цъфтя, <па> не завързвам.** *Ирон.*

ЦЪФТЯ, <ПА> НЕ ЗАВЪРЗВАМ. Вж. Цъфтя, <па> не връзвам.

Ч

ЧАВКА МИ Е ИЗПИЛА АКЪЛА. Съвсем съм оглупял, останал съм без разум (употребява се при укор, когато се извършва нещо неразумно). — *Страхливци! Луди хора! Чавка им изпила акъла!* В. Бончева, Анчето пише.
В отриц. или въпросит. форма: <Да> **не ми е изпила чавка акъла** и **чавка ли ми е изпила акъла.** *Самост. или със следв. изр. със съюз* **че, та.** Не съм оглупял, няма да постъпя неразумно (обикн. при възражение). — *Ти ще ме разбереш, мила —каза за трети път старата, . . . — ще трябва да напуснеш. . . или пък. . . — Да напусна!?. . . Чавка да не ми е изпила акъла?* Б. Болгар, Близнаците.
Още: **Кукувица (патка, сврака) ми е изпила акъла. Чавка ми е изпила ума (пипето, мозъка).**

ЧАВКА МИ Е ИЗПИЛА МОЗЪКА. Съвсем съм оглупял, останал съм без разум (употребява се при укор, когато се извършва нещо неразумно).
В отриц. или въпросит. форма: <Да> **не ми е изпила чавка мозъка** и **чавка ли ми е изпила мозъка.** *Самост. или със следв. изр. със съюз* **че, та.** Не съм оглупял, няма да постъпя неразумно (обикн. при възражение).
Още: **Кукувица (сврака) ми е изпила мозъка. Чавка ми е изпила ума (акъла, пипето).**

ЧАВКА МИ Е ИЗПИЛА ПИПЕТО. Съвсем съм оглупял, останал съм без разум (употребява се при укор, когато се извършва нещо неразумно).
В отриц. или въпросит. форма: <Да> **не ми е изпила чавка пипето** и **чавка ли ми е изпила пипето.** *Самост. или със следв. изр. със съюз* **че, та.** Не съм оглупял, няма да постъпя неразумно (обикн. при възражение). *За да се отърве от чадъра, Драган беше готов да го върне. . . освен това нещо му глождеше душата. . . — Чавка да не ти е изпила пипето? — сгълча го Гошо.* Б. Болгар, Близнаците.
Още: **Кукувица ми е изпила пипето. Чавка ми е изпила ума (акъла, мозъка).**

ЧАВКА МИ Е ИЗПИЛА УМА. Съвсем съм оглупял, останал съм без разум (употребява се при укор, когато се извършва нещо неразумно).
В отриц. или въпросит. форма: <Да> **не ми е изпила чавка ума** и **чавка ли ми е изпила ума.** *Самост. или със следв. изр. със съюз* **че, та.** Не съм оглупял, няма да постъпя неразумно (обикн. при възражение). — *Какво?. . . И ти ли изгоря? — попита Макс. — Не, не съм!. . . Да не ми е чавка изпила ума? Аз никога не давам тютюна си на кооперацията.* Д. Димов, Тютюн
Още: **Кукувица (патка, сврака) ми е изпила ума. Чавка ми е изпила акъла (пипето, мозъка).**

ЧАКАМ ДА МИ ЗАПАЛЯТ СЛАМАТА ПОД ГЪЗА. *Диал. Вулг.* Изчаквам нещо, без да мисля какво ще стане, съвсем безгрижно. *Ти да не чакаш да ти запалят сламата под гъза, че тогава да се опомниш и видиш какво става тук.*

ЧАКАМ НА ДВЕТЕ РЪЦЕ *на някого* и **ЧАКАМ НА** *нечии* **РЪЦЕ.** Разчитам за издръжката, прехраната си от тежкия труд на някого. *Семейството на кантонера се състоеше от пет дечица, повечето от които чакаха на двете ръце на майка си и на баща си.* К. Калчев, Живите помнят. *Не, аз не бях четиринадесетгодишен. Аз бях много по-голям, щом работех в склада и семейството ми чакаше на моите ръце!* А. Михайлов, Децата на шивачката. — *Сиромашки е нашият край, господин подпоручик, притиска ни немотията отвсъде. Шест гърла чакат ей на тия две ръце.* В. Нешков, Настъпление.

ЧАКАМ НА ДВЕТЕ СИ РЪЦЕ и **ЧАКАМ НА РЪЦЕТЕ СИ.** Изкарвам сам прехраната си, издържам се сам с тежък труд. *Той чакаше на двете си ръце и от никъде не очакваше помощ и подкрепа.*

ЧАРКОВЕТЕ МИ НЕ СА В РЕД. Не съм напълно нормален, побъркан, малоумен съм.

ЧАСОВЕТЕ МИ СА ПРЕБРОЕНИ. Съвсем малко ми остава да живея, скоро ще умра. *Той е тежко болен и казват, че часовете му са преброени.*
Още: **Дните (минутите) ми са преброени. Часовете ми са прочетени.**

ЧАСОВЕТЕ МИ СА ПРОЧЕТЕНИ. Съвсем малко ми остава да живея, скоро ще умра. *Операция важна имам да правя на Шандовата жена. Той ѝ разправи. — Имаш ли надежда за нея? — Никаква, тя е безнадеждна, часовете ѝ са прочетени.* Ив. Вазов, Драски и шарки.
Още: **Часовете ми са преброени. Дните ми са прочетени.**

ЧАС ПО ЧАС. 1. Много често. *Така обут, все пак можех да ходя, само че бавно и дори много бавно, защото стъпвах като в копита. На това отгоре, „превръзката" се разваляше час по час и трябваше непрекъснато да я връзвам.* Н. Хайтов, Приключения в гората. *В такава близка, родна среда Орфей можеше да прекара цял живот. И поради това той не броеше дните, които оставаха до тръгването, не разпитваше час по час Кир, дори не мислеше с такава неутолима жад за родните си планини, както мислеше по-рано.* Г. Караславов, Орлов камък.
2. От време на време. *В нея* [люлката] *спеше малкото, намръщено от мухите и потно от жегата. То се събуждаше час по час и блееше като агънце с ясен и силен глас.* Ив. Петров, Мъртво вълнение. *Сетне мъжете се увлякоха в разговор, като час по час надигаха чаши с червено вино.* Д. Талев, Старата къща.

ЧАШАТА <НА ТЪРПЕНИЕТО> МИ ПРЕЛИВА / ПРЕЛЕЕ. Не мога повече да понасям нещо, обикн. някакви мъки, страдания. *Щом кучешките зъби захапиха долния край на чувала, с който беше наметнат, чашата на търпението му преля. Избухна. Наведе се, грабна лопатата и подгони кучето.* А. Каралийчев, Приказен свят. *По това време на българския престол стоеше мекушавият и некадърен цар Константин Тих. Той не се решаваше да изведе българската войска на борба срещу татарските нашественици. Чашата на народното търпение бавно преливаше.* Д. Линков, За земята българска.
Още: **Чашата <на търпението> ми се препълва / препълня.**

ЧАШАТА <НА ТЪРПЕНИЕТО> МИ СЕ ПРЕПЪЛВА / ПРЕПЪЛНЯ и **ЧАШАТА <НА ТЪРПЕНИЕТО> МИ Е ПРЕПЪЛНЕНА.** Вж. Чашата <на търпението> ми прелива / прелее.

ЧАШАТА СИ НЕ ДЕЛИМЕ. *Диал.* Много сме задружни, винаги сме заедно. *Тук согласие не се пита. Ганчо Заякът и Фачко Попчето чашата си не делят, наедно сѐ на припек стоят, но не могат раздели на две магарета сено.* Ив. Вазов, Чичовци.

ЧЕГАТО ГО ЗМЕЕВЕ ЛЮБЯТ. *Диал.* Слабее, вехне, крее от някаква неизвестна болест.

ЧЕГАТО ДЪРЖАН В ТЪМНИЦА. *Диал.* Нетърпелив, невъздържан. *Като се върнеше от училище, ядеше с такъв апетит, чегато са го държали в тъмница.*
Още: **Като че на въже държан.**

ЧЕГАТО ДЯВОЛИ ГО ТЕГЛЯТ ЗА УШИТЕ. *Диал.* Много бързо расте, много е израсъл. *От една година чегато дяволи го теглят за ушите, стана висок и надмина баща си.*
Още: **Сякаш <че> дявола го влачи за ушите.** *Диал.*

ЧЕГАТО СА ГО КЪЛВАЛИ МИСИРКИТЕ и **КЪЛВАЛИ СА ГО МИСИРКИТЕ.** *Диал.* **1.** За човек — който е с надупчено, грапаво лице. *А лицето му било нашарено от сипаницата, и децата се бояли от него, и казвали, че са го кълвали мисирките.* Л. Каравелов. Българе от старо време.
2. За нещо — който е много грапав, много грозен.

ЧЕГАТО СЕ Е РОДИЛ В ЦИГАНСКИ ИШЛИК. *Диал. Ирон.* Много (е) мръсен.

ЧЕГАТО С ЧУЖДИ УСТА ГВАЧА. *Диал.* Ям бавно, без да ми се яде, без охота.

ЧЕГАТО СЪМ ГО ВЗЕЛ НАЗАЕМ. *Диал.* Давам от нещо по малко, пестя го.

ЧЕГАТО ЩЕ ЛАПНА *някого,* **гледам.** Настойчиво, втренчено, обикн. с любов, желание, копнеж (гледам).
Още: **Като че ли (сякаш) ще лапна. Гаче ще лапна.** *Диал.*

ЧЕГЪРТА МЕ ПОД ЛЪЖИЧКАТА. Измъчвам се, притеснявам се, тревожа се, безпокоя се много. *Е, ние с тебе ще се преборим — уж на шега го каза той, ала личеше, че нещо го чегърта под лъжичката.* Кр. Григоров, Новодомци.
Още: **Човърка ме (стяга ме) под лъжичката.**

ЧЕКУРЛИВ КАТО ГЛОГОВ ПРЪТ. *Диал.* На когото с нищо не може да се угоди; опък.

ЧЕЛ СЪМ ПАРИЧКИТЕ *на нещо.* Купил съм нещо, заплатил съм за нещо. *Тази къща е вече моя, чел съм й паричките.*

ЧЕ (ТА) НЯМА ПОВЕЧЕ НАКЪДЕ. *След главно изр.* За посочване, че нещо (означено в предишното изречение) е в много висока степен. *Чудеса, чудеса, чудеса кипят в света, а ние нищо не знаем. Ние сме толкоз назад, че няма повече накъде.* Д. Немиров, Братя. — *То лудо, че няма накъде повече! — каза Ружа и остави чантичката си на масата.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

ЧЕРВАТА МИ СВИРЯТ РАМАЗАН. Много съм гладен, прегладнял съм. *Слагайте масата по-скоро да ядем, че червата ми свирят рамазан.*
Още: **Стомахът ми свири рамазан.**

ЧЕРВАТА МИ СЕ ОБРЪЩАТ. *Със следв. изр. със съюз* **като.** Става ми крайно противно при вида на нещо или при мисълта за нещо. *Червата ми се обръщат, като го гледам как яде.*

ЧЕРВАТА СИ ЩЕ ПОВЛЕКА. *Със следв. изр.* Всичко, което е по силите ми и свръх силите ми ще направя за постигането на нещо (изразено със следващото изречение). *Кажи й, вика, на вашата Инженерка, че моята щерка не може да влезе да учи. Ама аз, казва, червата си ще повлека и човек ще я направя!* Д. Цончев, Червени слонове. *Червата си ще повлека, но ще му отмъстя.*

ЧЕРВЕЙ МИ ГРИЗЕ СЪРЦЕТО. Мъча се, безпокоя се непрекъснато от нещо (обикн. тревожна мисъл, тежка грижа и под.).
Още: **Червей ми яде сърцето.**

ЧЕРВЕЙ МИ ЗАГРИЗЕ СЪРЦЕТО. Почнах да се мъча, да се безпокоя от нещо (обикн. от тревожна мисъл, тежка грижа и под.). *Отново загризал червей Мадовото сърце. Идвало му да грабне една сопа, да замлати и другарите си, и кравата.* Кр. Григоров, Раздолчани.

ЧЕРВЕЙ МИ ЯДЕ СЪРЦЕТО. Вж. Червей ми гризе сърцето.

ЧЕРВЕНА АСПРА ЗАГИВА ЛИ. *Ирон.* Употребява се за подчертаване, че незначителното, не особено ценното не пропада, не загива, не му се случва нищо лошо.

ЧЕРВЕН БАН НЕ СЕ ГУБИ и **ЧЕРВЕН БАН ГУБИ ЛИ СЕ.** *Ирон.* Употребява се за подчертаване, че незначителното, не особено ценното не пропада, не загива, не му се случва нищо лошо. — *Не се тревожи, ще си дойде твоето пале. Червен бан не се губи — грубичко ме утешаваха ловците.* Ем. Станев, Януарско гнездо.
Още: **Червен мангър не се губи (не се изгубя).** *Ирон.*

ЧЕРВЕНЕЕ МИ СЕ ГРЕБЕНА. Много съм добре, в добро здраве съм, оправил съм се.
Още: **Зачервил съм гребена.**

ЧЕРВЕНЕЯ СЕ КАТО БИТОЛСКИ ПРОСЯК. Силен, здрав и охранен, дебел съм *И охранен един, знаеш, оправен, червенее се като битолски просяк.* Г. Караславов, Общественик.
Още: **Зачервил съм се като битолски просяк.**

ЧЕРВЕН КАТО БИТОЛСКИ ПРОСЯК. Силен, здрав, охранен, дебел.

ЧЕРВЕН МАНГЪР НЕ СЕ ГУБИ и **ЧЕРВЕН МАНГЪР ГУБИ ЛИ СЕ.** *Ирон.* Употребява се за подчертаване, че незначителното, не особено ценното не пропада, не загива, не му се случва нищо лошо.

Още: **Червен мангър не се изгубя.** *Ирон.* **Червен бан не се губи.** *Ирон.* **Черен (калпав) мангър не се губи.** *Ирон.*

ЧЕРВЕН МАНГЪР НЕ СЕ ИЗГУБЯ и **ЧЕРВЕН МАНГЪР ИЗГУБЯ ЛИ СЕ.** *Ирон.* Употребява се за подчертаване, че незначителното, не особено ценното не пропада, не загива, не му се случва нищо лошо.

Още: **Червен мангър (бан) не се губи.** *Ирон.*

ЧЕРВЕНОТО СТЪКЛО ПРАВЯ НА БЯЛО. *Диал.* Пия вино.

ЧЕРВЕН ПЕТКО. *Диал. Шег.* Вино.

ЧЕРВИВ С (ОТ) ПАРИ. *Неодобр.* Който има много пари; много богат. *Той съзнаваше, че и сам не е от много щедрите, и вътрешно оправдаваше жена си, когато го наричаше „циция". Но той беше такъв от нямане, а този нещастник беше червив с пари и пак живееше като последен циганин.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. — *Къде ли дява парите си тоя човек? Защо не направи мост, чешма, училище, да го поменуват хората? Няма вече благодетели като братята Христо и Евлоги Георгиеви. Сега са червиви от пари и пак на гърба на държавата искат да живеят.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Едва когато излязоха из владишкия конак, им рече: — Ония горе са червиви с пари, а не дават.* Д. Рачев, Светлина от север. *Бай Драго и Злата ми завиждаха. Те казваха, че съм бил червив с пари.* К. Калчев, Двама в новия град.

Още: **Въшкав с (от) пари.** *Неодобр.* **Гъбясал от пари.** *Неодобр.* **Гъбав с пари.** *Неодобр.*

ЧЕРВИВ У РЪЦЕТЕ. *Диал.* Който не може нищо да хване, да върши; много непохватен.

ЧЕРВИ МИ СЕ ВРАТА. *Диал.* Добре съм, дебелея.

ЧЕРЕН (ЧЕР) ГОЛОГАН НЕ СЕ ГУБИ и **ЧЕРЕН (ЧЕР) ГОЛОГАН ГУБИ ЛИ СЕ.** Ирон. Употребява се за подчертаване, че незначителното, не особено ценното не пропада, не загива, не му се случва нищо лошо. — *Направено е покушение срещу брат ми — . . . — Как е брат ви? — . . . — Чер гологан не се губи — отвърна Беров.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Аз бях убеден, че ще оцелея. Чер гологан губи ли се? Оттогава му остана прякорът „Черния гологан".* П. Бобев, Кактуси. *Помислих, че си потънал в земята. — Ха, черен гологан не се губи. . . — ухили се той и седна.* Й. Демирев, Д. Горчев, Особен случай.

Още: **Черен (чер) мангър (грош) не се губи.** *Ирон.*

ЧЕРЕН (ЧЕР) ГРОШ НЕ СЕ ГУБИ и **ЧЕРЕН (ЧЕР) ГРОШ ГУБИ ЛИ СЕ.** *Ирон.* Употребява се за подчертаване, че незначителното, не особено ценното не пропада, не загива, не му се случва нищо лошо. *„Ако се опитат еничарите" — пише... А да бъде убит Пазвантоглу пише ли? Не пише. . . — Дано си прав, Омер — . . . — Не бой се — . . . — чер грош не се губи.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

Още: **Черен (чер) гологан (мангър) не се губи.**

ЧЕРЕН (ЧЕР) МАНГЪР НЕ СЕ ГУБИ и **ЧЕРЕН (ЧЕР) МАНГЪР ГУБИ ЛИ СЕ.** *Ирон.* Употребява се за подчертаване, че незначителното, не особено ценното не пропада, не загива, не му се случва нищо лошо. — *Да го убият сиромашкия човечец! — . . . — Ба, такъв черен мангър не се губи, — насмя се кметът и махна на доктора да си вървят.* Г. Караславов Селски истории.

Още: **Калпав (червен) мангър не се губи.** *Ирон.* **Черен (чер) гологан (грош) не се губи.** *Ирон.*

ЧЕРЕН (ЧЕР) МИ Е ПРЕД ОЧИТЕ. Мразя, ненавиждам някого и не мога да го понасям. *Роднините са братовчеди, чичовци, лели и вуйни. Черни са ми пред очите и бих ги махнал, но един по един — не става.* М. Иванов, Ще се сбъдне моята мечта. *Откакто ми направи тази беля, черен ми е пред очите и не искам да го виждам.*

ЧЕРЕН (ЧЕР) МИ Е СВЕТА. В много лошо настроение съм, гледам на всичко съвсем песимистично. *Когато ме боли глава, черен ми е света, никого не искам да виждам, всичко ми е криво.*

Още: **Света ми се вижда черен и целия свят ми се вижда черен.**

ЧЕРЕН ПЕТЪК. Лоши, тежки дни за преживяване. *И за него ще дойде черен петък.*

Още: **Зъл петък.** *Диал.*

ЧЕРНА ДУША. Човек, който е извършил лоши, престъпни дела; лош човек. *Дойдоха веднъж ей тия — сочи дядо Кольо към Червенаков и Трилетов. — Ще ни водиш, викат, при Видул горския. Черна душа бил, хора изял и трябвало да плати.* С. Сивриев, Завръщане след бягство.

ЧЕРНА ОВЦА. 1. Човек, за когото има съставено недобро мнение и затова всички негови постъпки правят впечатление. *У дома аз съм черната овца. Но тоя път баща ми си го изкара от брат ми.* Н. Каралиев, Три дни от половин век.

2. Човек с лоши, недобри прояви, който рязко се отделя по тях от близките си или от хората от околната среда. *В нашия род не е имало черна овца, няма да допусна и да има.* Кр. Григоров, Пролет в Черешово. *Годините не бяха изтрили петното и аз още минавах за черната овца в семейството.* Л. Станев, Поглед от хълма.

Още: **Белязана овца.**

ЧЕРНЕЕ МИ ПРЕД ОЧИТЕ. Вж. Черно ми е пред очите /в 1 знач./. *А от лещата ще ни сипеш.—Аз ще вечерям в къщи, бай Иване,...—Добре де, не настоявам. Да беше нещо по-свястно, иди-дойди. . . Стойне, дай тогава на мене, че ми чернее пред очите.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Месце да има на трапезата му, па ако ще да е от умряло — такъв беше дядо Слави Шерденя. Няма ли месо, чернее му през очите и не се стои около му.* Чудомир, Дядо Слави Шерденя.

ЧЕРНО ЗЛАТО. 1. Въглища. *Страхът от неизвестността ги бе напуснал и те се чувствуваха истински владетели на „царството под земята", . . . , товареха и извозваха на повърхността лъскавото черно злато, което беше тъй нужно на страната за индустрията, за транспорта, за отопление на хората през зимата!* Ив. Мартинов, Миньори.

2. Нефт. — *Нефт!. . . Нефт! . . — викаха с неизразима радост сондьорите, . . . — Радост, че са открили скъпоценно черно злато за родината си!* П. Славински, Момичето със слънчеви коси.

ЧЕРНО МИ Е ПРЕД ОЧИТЕ. 1. Лошо ми е, не се чувствувам добре (обикн. от глад или силна болка). *Трябва да хапна нещо, че ми е черно пред очите.*

2. Много съм ядосан, разгневен. *Сварили го с една женска в стаята. . . — Млада? Стара? — Ха, бая съм я гледал!. . . Беше ми черно пред очите. Сега може и да ме уволнят заради него.* К. Калчев, Двама в новия град. *А вземете ни душата, де! Така ще кажат! А ти им навирай книжките в носовете, ако си нямаш работа! — Все черно ти е пред очите! — въздъхна бай Нончо.* А. Гуляшки, Село Ведрово.

3. Тежко ми е, мъчно ми е; в отчаяние съм. *Режа лука и си мисля за чий кеф киснем сега тука по тия голи баири. . . И ми е черно-черно пред очите.* П. Незнакомов, Бяло и черно.

Още: **Чернее ми пред очите** / към 1 знач./.

ЧЕРНО МИ СТАВА / СТАНЕ ПРЕД ОЧИТЕ. 1. Прилошава ми (обикн. от силна болка). *Така силно се ударих, че ми стана черно пред очите.*

2. Обзема ме силен гняв, яд и преставам да се владея; изгубвам самообладание от гняв. *Като го чух как нахално отговаря, черно ми стана пред очите и му ударих една плесница.*

3. Домъчнява ми, изпадам в отчаяние или в безизходно положение. *Черно й ставаше пред очите, като гледаше каква пролет е навън, а тя трябваше да лежи.*

Още: **Причернява ми / причернее ми (притъмнява ми / притъмнее ми) пред (на) очите.**

ЧЕРНО НА БЯЛО. Писмено доказателство за нещо; документ. *Казвам ти, имам протоколи, в които комисията е указала кой колко наряд трябва да даде. . . имам черно на бяло записано.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Туряй там името си, да има черно на бяло.* Ив. Вазов, Под игото. — *Дворянин е дядо ви Райчо — разказваше по пътя Чардафон. — Има си черно на бяло — грамота от руския цар.* В. Геновска, Седем години. *Учил съм се в Самоков, в Прилеп и в Габрово. Ще ви покажа черно на бяло.* Д. Талев, Преспанските камбани.

ЧЕРНОТО ПРАВЯ БЯЛО. Съзнателно твърдя за нещо, което очевидно е лошо, неправо, че е добро, право; извъртам. *За да се оправдае, почна черното да прави бяло.*
Още: **На черното викам (казвам) бяло.**

ЧЕРПЯ ВОДА В (с) РЕШЕТО. Полагам напразни усилия за нещо неизпълнимо; върша безполезна работа.
Още: **Нося в (с) решето вода. Наливам вода в решето.**

ЧЕРПЯ МОРЕТО С ЛЪЖИЦА. Полагам напразни усилия за нещо неизпълнимо; върша работа, от която няма никакъв резултат.

ЧЕСТИТА РИЗА. *Диал.* Казва се на този, на когото се е родил син.

Свързва се с народния обичай, според който, когато момичето се омъжва, дарява с риза родителите и роднините на момчето.

ЧЕСТИТИ ОБУЩА. *Диал.* Казва се на този, на когото се е родила дъщеря.

Свързва се с народния обичай, според който младоженикът заплаща на родителите на момата, задето са я отгледали и отхранили. Отначало давали вместо пари юнци, говеда, хергелета, жито, просо и други храни, а после и пари под названието „обуща", т. е. пари за обуща на родителите и роднините на момата (П. Р. Славейков, Исторически разкази от миналите времена. Периодическо списание, 1885, кн. XV, с. 365).

Още: **Честити чехли.** *Диал.*

ЧЕСТИТИ ТИ <НОВИ> ОЧИ. *Ирон.* Употребява се като отговор, когато някой честити стари дрехи, стари неща, които мисли за нови, макар да ги е виждал и по-рано. *— Ти имаш нова рокля, честито! — Честити ти очи! Нося я вече цяла година.*

ЧЕСТИТИ ЧЕХЛИ. *Диал.* Вж. Честити обуща.

За произхода вж. Честити обуща.

ЧЕСТИТ КАТО МИШКА В ТРИЦИ. *Диал. Ирон.* Нещастен, злочест.

ЧЕСЪН В ОЧИТЕ ТИ. Дано не видиш нещо (употребява се за някой, който, като види нещо, има зложелателно отношение). *— Каква му е работата, да расте — ще му отговори Манчо по човешки, ама мислено ще си рече: „Чесън в очите ти!" . . . Човек, който коли кокошка за сбора, какво искаш! Той гледа с лоши очи.* Г. Краев, Богородичното шиле.

ЧЕТА ЗАЛЪЦИТЕ *на някого.* **1.** Гледам вторачено, наблюдавам внимателно какво яде някой, обикновено защото ми се свиди. *На трапезата злата свекърва четеше залъците на снаха си.*

2. Свиди ми се храната, която някой яде. *Плащаше малко на ратаите, четеше им залъците.*
Още: **Чета къшеите.** *Диал.* **Броя залъците.**

ЧЕТА ЗВЕЗДИТЕ. *Диал.* Занесен, замислен съм.

ЧЕТА <КОНСКА> МОЛИТВА *някому. Диал.* Карам се на някого; съдя някого и го наставлявам. *Баща му често му четеше конска молитва.*
Още: **Чета конско <евангелие>.**

ЧЕТА КОНСКО <ЕВАНГЕЛИЕ> и **ЧЕТА ЕВАНГЕЛИЕ** *някому.* Карам се на някого; съдя някого и го наставлявам. *— Слушай, бе дете, ти не знаеш ли, че това е кражба, че нарушаваш закона? — почна да ме мъмри пъдарят. — Какво му четеш евангелие! Няма да го оправиш.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Той ни обясни, че сме арестувани за скандализиране на добрите нрави. . . След това ни чете половин час конско евангелие и най-после ни освободи с предупреждението, че втори път ще ни състави акт.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка. *— Казал съм ти толкова пъти вече да мирясаш. . . Езикът ми мазоли хвана да ти чета конско евангелие.* В. Нешков, Настъпление. *— Сега и него ще трябва да чакаме. . . — Утре ще му чета едно конско евангелие, та да знае, че в тази къща има ред!* Г. Караславов, Обикновени хора. *— Не! — казаха един ден хората от въпросния институт. — Търпяхме, търпяхме, но това повече не може да продължава. . . Този Чехларски съвсем го е ударил през просото. . . И решиха час по-скоро да му четат конско.* Сп. Йончев, Шепа дяволии.
Още: **Държа конско <евангелие>. Чета <конска> молитва.** *Диал.* **Прочитам конско <евангелие>.**

ЧЕТА КЪШЕИТЕ *на някого. Диал.* **1.** Гледам вторачено, наблюдавам внимателно какво яде някой, обикновено защото ми се свиди.

2. Свиди ми се храната, която някой яде.

Още: **Чета залъците.**

ЧЕТА ЛЕКЦИИ *някому. Книж.* Поучавам някого, като му правя упреци. — *Да, аз не искам да ви чета лекции по политграмота — продължи той,— вие сте достатъчно просветен човек и нямате нужда от напътствия, но едно не мога да разбера: защо нямате вяра в започнатото дело.* Ив. Мартинов, Миньори. — *Че зарежи я тая пуста пукница бе, бай Танасе. Белким ти потръгне работата. Кошарите ти в тор затънали, агънца пак ти измряха. — Ти мене лекции за социалистическа собственост не ми чети!* Н. Каралиева, Синята метличина.—*Ти не знаеш ли каква е психологията на любовта? Ако. . . — Сега не е време да ми четеш лекции за психологията на любовта.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

ЧЕТА МЕЖДУ РЕДОВЕТЕ. *Книж.* Схващам, долавям, досещам се какво е загатнато (обикн. в нещо написано). — *Мъчно ми е, че ще трябва да ти пиша сухи официални писма като на просто позната, когато тук сърцето ми. . . гори . . . — Нищо, миличък, аз това ще чета между редовете.* Ст. Л. Костов, Златната мина.

Още: **Прочитам между редовете.**

ЧЕТА МОРАЛ *някому. Книж.* Поучавам някого, като му правя упреци. *Морал ще ми чете, аз два дни хляб не съм слагал в устата си, той ум ми дава: свободата не ще думи, казва, свободата иска дела, иска хора умни, просветени, а не като тебе да зарежат всичко.* Ст. Дичев, За свободата. *Когато се върна от ареста, . . , Гилзата беше мрачен. Запираха го за пръв път в живота му. . . Войничето не можеше да си намери място в ротата. Старшината му чете строг морал, а другарите му постоянно го закачаха.* Хр. Пелитев, Хапят ли охлювите. *А може би най-добре ще бъде да отида в комсомола. Да си призная, че съм сгрешила Но в същност какво да призная? Пак да ми четат морал.* К. Кръстев, Катастрофа.

ЧЕТА ПАРАКЛИС *някому. Диал.* Съдя, мърморя, гълча някого и го поучавам. *Омръзна ми всеки ден да ми четеш параклис.*

ЧЕТА ПАРАСТАС. *Диал.* Говоря нещо надълго и нашироко.

ЧЕТА СТЪПКИТЕ *на някого. Диал.* Следя внимателно някого, за да узная какво прави и къде ходи. *Той беше един ревнивец, дето четеше стъпките на жена си.*

Още: **Броя стъпките.** *Диал.*

ЧЕТАТ МИ СЕ КОКАЛИТЕ. Много съм слаб, хилав. *Момчето растеше бързо, но беше все така тънко, кокалите му се четяха.* ● *Яж повече, че вече кокалите ти се четат.*

Още: **Четат ми се ребрата. Броят ми се кокалите.**

ЧЕТАТ МИ СЕ РЕБРАТА. Много съм слаб, хилав. *Той вечно ядеше, вечно преживяше и при все това беше страшно мършав, . . . ребрата му се четяха.* Елин Пелин. Щъркови гнезда. *Не, рекох, грехота е хляб да се хвърля, чакай да го дам на едно прасе. . . Видях едно слабовато, ребрата му се четат.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда".

Още: **Четат ми се кокалите. Броят ми се ребрата.**

ЧЕТЕМ СЕ НА ПРЪСТИ. Много малко сме на брой, много нарядко се срещаме, малцина сме. *Намериха са хора из помежду ни, които утвърдяваха, че това са черешовете топове на нашите въстанници в Батак, Перущица и пр.; но тия заблудени патриоти са четяха на пръсти. Останалите въстаници поклатиха глава и при всяко раздаване на топовното ехо потреперваха на мястото си.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Запознава го със своите близки познайници в града, които освен руските офицери — се четяха на пръсти между българите.* Ив. Вазов, Нова земя.

Още: **Броим се на пръсти.**

ЧЕ ТРАЖИШ КРАКА НАЗАЕМ. *Обикн. във 2 и 3 л. Диал.* Ще бъдеш гонен и не ще можеш да избягаш (употребява се като закана).

ЧЕША СЕ ПО ВРАТА. 1. Намирам се в затруднено положение и се чудя какво да правя, как да постъпя (обикн. заедно със съответен жест). *Дакето се чеше по врата отруднен до ужас и бледнее от мъка.* Д. Немиров, Братя. *Жечо се чеше по врата, мисли няколко секунди и за-*

почва да превежда. Д. Немиров, Братя. *Лукан се чешеше по врата и чакаше. Виждах, че той се боеше от Калина и искаше да ме предпази.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.
2. Мъча се да си спомня нещо (обикн. заедно със съответен жест).

Още: **Чеша се по тила. Почесвам се по врата.**

ЧЕША СЕ ПО (В) ТИЛА. 1. Намирам се в затруднено положение, чудя се какво да правя, как да постъпя (обикн. заедно със съответен жест). *Като видя дървените останки от съборения мост, старецът скочи, грабна една дълга кука и измъкна всичките дървета на брега. Дълго се чеса по тила и се чуди какво да направи от тях.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Той погледна двамата стрелочници. Лозан се чешеше по тила, а Иван мълчаливо гледаше пред себе си.* М. Марчевски, Тихо пристанище.
2. Мъча се да си спомня нещо (обикн. заедно със съответен жест). *Поп Сребро се чешеше в тила и се мръщеше, вероятно искаше да си спомни за своя прощъпалник.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

Още: **Чеша се по врата. Почесвам се по тила.**

ЧЕША СЕ С ТРЕСКÀ. *Диал.* Нямам пари.

ЧЕША СЕ ТАМ, ДЕТО НЕ МЕ СЪРБИ. Чувствувам се неловко, неудобно и в смущението си правя неподходящи, необмислени движения. *Той не очакваше да му зададат такъв въпрос, смути се и взе да се чеше там, дето не го сърби.* ● *Не се чеши там, дето не те сърби, ами отговаряй, като те питат.*

Още: **Почесвам се там, дето не ме сърби.**

ЧЕША СИ ЕЗИКА. *Пренебр.* Говоря празни приказки. *Знаеш, на воденицата идват всякакви хора, . . . , спорят там, чешат си езиците, бистрят политиката.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Какво си чешете езиците — туй било, онуй било! — оглеждаше се той на всички страни като оратор.* Г. Караславов, Снаха. *Я не си чешете езиците. Реакцията заговор крои, а те като гимназисти.* Н. Каралиева, Разпети петък.

ЧЕШЕ МИ СЕ ГЪРБА ЗА ТОЯГА. *Диал. Шег.* Постъпвам така, че заслужавам бой, наказание. *Ех, този немирник, чеше му се гърба за тояга.*

Още: **Сърби ме гърба за тояга.** *Шег.* **Засърбял ме е гърба <за тояга>.** *Шег.*

ЧЕШЕШ МЕ, ДЕТО НЕ МЕ СЪРБИ. Занимаваш ме с неща, които съвсем не ме интересуват в момента. *Престани да ми разказваш тези истории, какво ме засяга, чешеш ме, дето не ме сърби.*

Още: **Де ме сърби, де ме чешеш. Не ме сърби там, дето ме чешеш.**

ЧИНИ МИ СЕ, ЧЕ ЩОТО ХВЪРЧИ, СЀ СЕ ЯДЕ. *Диал. Ирон.* Неопитен, незрял, наивен съм и не възприемам реално нещата; фантазирам. *Млад е още и му се чини, че щото хвърчи, сѐ се яде.*

Още: **Мисля, че всичко, що хвърчи, се яде.** *Ирон.*

ЧИНИМ ПОЧИНКИ. *Диал.* Употребява се като сърдит отговор на питането „що чиниш?"

ЧИНЯ БЪХ. *Диал.* **1.** Не казвам истината, не искам да призная нещо; извъртам.
2. Отричам се от нещо.

Още: **Хващам (ловя) бъх.** *Диал.*

ЧИНЯ ЕВАЛЛА *някому. Диал.* Старая се да угодя някому, като върша неща, които са му приятни; угоднича пред някого. *Всички в село му чинеха евалла, тачеха го.*

Още: **Правя евалла.**

ЧИСТА ВОДА НЕНАПИТА. *Ирон.* Човек, който се представя за невинен и че не знае за нещо нередно, или човек, когото считат за безгрешен, невинен. — *Какво да кажа, когато нищо не знам? — погледна го Матьо открито и твърдо. — Чиста вода ненапита , а? — по дигра го Злати Василев.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

Още: **Света (светена) вода ненапита.** *Ирон.*

ЧИСТА РАБОТА. 1. Който има най-добри качества; много добър. *Тазгодишният ни мед е чиста работа! — обади се Димо Кехая.* К. Петканов, Хайдути. *Хубав ли е тютюна?— М-м. . . чиста работа.* Ст. Чилингиров, Първа жертва.

2. Много добре, както трябва, отлично. *Качих се аз горе, ама преди да се кача хвърлих едно око в долните стаи — трапезите наредени чиста работа.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

ЧИСТИ МИ СА РЪЦЕТЕ. *Диал.* Не крада.

ЧИСТО И ПРОСТО. 1. В действителност, в същност. *Та то не е никакво заявление, то е чисто и просто празен лист хартия.* Св. Минков, Заплетен случай. — *Но как ще обясниш, че понякога писмата изобщо не достигат до войниците? Чисто и просто губят се . . . няма ги никакви.* П. Вежинов, Втора рота. — *Може да го е хвърлил. . . — Кой е луд да си хвърля ключовете през прозорците!. . . — Дявол знае, може да е непотребен ключ и някой чисто и просто е решил да се отърве от него.* П. Вежинов, Следите остават. *Аз исках чисто и просто да извадим кукувичето от гнездото, за да спасим малките синегушки. Но старецът не позволи.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Аз имам всички основания да твърдя, че тоя човек нито е от Белоградчик, нито изобщо е възнамерявал да ходи на сватбата на някакви си Хараламписви, а чисто и просто се е явил нарочно на нашата сватба.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа.
2. Направо, без уговорки. *Очилатият господин, който седи от лявата страна на човека с рошавите мустаци, се обръща любезно към съседа си и чисто и просто го заприказва.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. — *Вероятно . . . несъмнено? Кажи чисто и просто: новият министър ще бъде еди кой си и туй то. — А-а не може тъй. . . трябва малко по вестникарски.* Ст. Л. Костов, Големанов. *Бащата е собственик на целия имот и разполага напълно с него. Ако синовете му го слушат. . . , той ги държи при себе си, храни и облича жените и децата им; ако ли не, той чисто и просто ги изпъжда.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ. — *Защо се върна, а не остана там, . . . , при партизаните? — Бих го направила, с готовност бих го направила, но, Илийчо, не ме искат. . . Чисто и просто не ме искат.* П. Михайлов, Малката партизанка.

ЧИФУТСКА АВРА (ХАВРА). *Ирон.* Голям шум, глъч, врява, без да се разбира нещо. *Млъкнете бе, не говорете всички заедно, не мога да понасям тая чифутска авра.*

ЧИФУТСКА ЧАРШИЯ. *Ирон.* Нещо много разхвърляно, в голямо безредие и нечисто. *Пезуля залепи, а къщата чифутска чаршия.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи.

ЧОВЕК ОТ КРУША ПАДНЕ, ТА (ЧЕ) ПАК СЕ СБЪРКА. *Шег.* Употребява се, когато някой се обърка в нещо и не знае какво да прави, за да се извини и омаловажи объркването.
Още: **Човек от магаре падне, та (че) пак се сбърка.** *Шег.*

ЧОВЕК ОТ МАГАРЕ ПАДНЕ, ТА (ЧЕ) ПАК СЕ СБЪРКА. *Шег.* Вж. Човек от круша падне, та (че) пак се сбърка.

ЧОВЕК ЩЕ СИ УМРЕ БЕЗ СВЕЩ С ТЕБЕ. *Диал.* Казва се като укор на извънредно бавен човек.

ЧОВЪРКА МЕ ПОД ЛЪЖИЧКАТА. Измъчвам се, притеснявам се, тревожа се, безпокоя се много. *Вече месец нямам писмо от фронта и вече почва да ме човърка под лъжичката да не му се е случило нещо.*
Още: **Чегърта ме (стяга ме) под лъжичката.**

ЧОПЛЯ РАНАТА и ЧОПЛЯ *някаква* **РАНА** *някому или самост.* Припомням някому нещо болезнено за него, някаква мъка, скръб. *Стоил не се обади. Беше му тежко, мъчно му беше за виновния другар. По-добре да мълчи. Защо трябва сега да чопли раната на душата му.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Не говори за това, не чопли старата рана.*
Още: **Развреждам раната.**

ЧОПЛЯ СИ МОЗЪКА. *Неодобр.* Мъча се да мисля, да разсъждавам, да измисля нещо. *Пък този Кант, него не мога да го търпя! Седял си този убог господин в професорския кабинет, чоплил си мозъка и като не можал да измисли нещо полезно, . . . — хоп!—измътил хипотезата за направата на земята.* Г. Караславов, Да останеше на мене.

ЧОПЛЯ СИ НОСА. *Неодобр.* Нищо не върша, бездействувам. — *Седите вие на меки възглавници в профсъюза и си чоплите носа! — изрева един работник от първия ред. — Колко*

пъти писахме, казвахме и настоявахме: елате бе, хора, да ни видите хала! Бр. Йосифова, Бирена чаша с монети.

ЧОПЛЯ СИ РАНАТА. Съзнателно се замислям върху нещо неприятно, болезнено за мене. *Обичаше да седи сам на масата в ъгъла, да пие ракията си и да чопли раната си.* Д. Спространов, Самообречените.

ЧОРАПА СЕ РАЗПЛИТА / СЕ РАЗПЛЕТЕ. Работата започва да се разяснява, като се разкриват последователно и други, свързани с нея тайни. *Ами поне съмнителните да разпитаме — тия, дето имат вземане-даване с Влашко!. . . — Остави! От това нищо няма да излезе, . . . — Разрешете на мене, паша! — прогърмя той настоятелно. — Аз си зная как. . . То веднъж да се подхване, после чорапът сам се разплита.* Ст. Дичев, За свободата. *Достатъчно е някой от нас да каже „а", друг ще каже „б" и току-виж чорапът ще се разплете и около нас десетки другари ще пострадат.* К. Митев, През бури. *Кабурин не устоя на жестоките мъчения и издаде хората, с които бе във връзка, и чорапът започна да се разплита. Полицията извърши масови арести.* Д. Ангелов, На живот и смърт *Стайно бе работил дълго с бившия кмет Хаджиенов и знаеше, че сметките му не бяха много чисти. Може би чорапът бе започнал да се разплита.* В. Геновска, Седем години.

ЧОРБА ЛИ ЩЕ ВАРЯ *от нещо.* Вж. Няма да варя чорба *от нещо.*

ЧОРБАТА ДА МУ ПИЕ. *Диал.* Употребява се, когато някой насилствено, без право е присвоил нещо.

ЧУВА МИ СЕ / ЧУЕ МИ СЕ ДУМАТА и *по-рядко* **МОЯТА ДУМА СЕ ЧУВА / ЧУЕ.** Вслушват се в мнението, в съветите ми; изпълнява се това, за което се застъпвам; имам влияние, авторитет. *Той ще те нареди да се учиш, щом като искаш. . . Той е голям човек. Неговата дума се чува навсякъде.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Чичо Венко завърши с увереност, че неговата дума ще се чуе.* Т. Г. Влайков, Стрина Венковица и снаха ѝ. *Той е влиятелен човек, думата му се чува и може да ни помогне нещо.* Чудомир, Делегация. *Той е секретар на началника и член на профкомитета. И думата му се чува вече.* Н. Боздуганов, Има си човек.

Още: **Минава ми / мине ми (слуша ми се, тежи ми) думата. Хваща ми се / хване ми се думата.** *Диал.*

ЧУВАМ КАТО ВРАНА<ТА> ГОРНИЯ СНОП. *Диал. Ирон.* Напълно унищожавам, опустошавам или разхищавам всичко. *Роднините му чуваха имота като враната горния сноп, та нищо не остана от него.*

Още: **Вардя като враната горния сноп.** *Диал. Ирон.*

ЧУДО ГОЛЯМО <СТАНАЛО>. *Пренебр.* Възклицание за изразяване на пренебрежително отношение към нещо случило се и за подчертаване, че то съвсем не е нещо особено или важно, от значение; какво от това, нищо от това.— *Забелязахте ли как бяха се опулили во вас преспанци? Чудо големо: жена минава през чаршията!* Д. Талев, Преспанските камбани. — *Не щем да работим все ние двете самички! — започнали ръцете. — Бре, чудо голямо! И ний за себе си ще гледаме вече само — откликнали очите — че от всите на нас се пада работа най-тежка.* А.Разцветников, От нищо-нещо. *Неприятно беше, че сега токо се надвесваха хора и се заглеждаха в мене. . . Голямо чудо станало: че само аз ли бях заплюл майор Узунова?* А. Страшимиров, Детство. *Перчат се, че са ходили на хаджилък . . . Брей, голямо чудо! И Йорги може! Щом има пари — може!* Д. Немиров, Братя.

ЧУДОТО МИ ГО НЯМА НИКЪДЕ <ПО СВЕТА>. Отличавам се с много лоши качества, които рядко могат да се срещнат. *Той взе една жена, дето чудото ѝ го няма никъде.*

ЧУДО ЩЕ НАПРАВЯ. 1.*Със следв.изр. обикн. със съюз* **ама (но).** Ще действувам по всички възможни начини (употребява се обикн. като заканително предупреждение, че няма да се допусне да стане нещо, изразено в следващото изречение). — *Аз дъщеря си не пущам в чужда къща, без да е минала под венчило! Чудо ще направя, ама не я пущам!* Ст. Поптонев, Сватба и ядец.
2. *С предх. изр.* Ще постъпя лошо, ще действувам по-най-невероятен начин (употребява се обикн. като заканително предупреждение, ако стане нещо, изразено с предходното изречение).

Тънките вежди на момичето се разтрепераха. — Това си е моя работа, не искам никой да ми се бърка — извика то. — Ако не ме оставиш на мира, чудо ще направя! Н. Нинов, Една шепа орехи. — *Леле, мила мале, както съм ядосан, да ми е нàпреде, чудо ще направя!* Ран Босилек, Радост.

Още: **Чудо ще сторя.**

ЧУДО ЩЕ СТОРЯ. Вж. Чудо ще направя. *Чудо ще сторя, ама такъв зет в къщата си няма да пусна.*

ЧУДЯ СЕ В КОЯ ВОДЕНИЦА ДА <СИ> СИПЯ <ЖИТОТО>. *Диал.* Не зная, колебая се чия страна да взема, към кого да се присъединя. *И той беше се объркал в тези разправии между големците и се чудеше в коя воденица да си сипе житото.*

ЧУДЯ СЕ И <СЕ> МАЯ. 1. Намирам се в голямо недоумение, почуда. *И Ханджията Ристо Белоперче, който е виждал секакви люде в хана си, чудил се и маел, като гледал тая жена с цигара в уста.* Д. Талев, Преспанските камбани. *И хората се чудеха и маеха: как е възможно един човек да извърши такава огромна работа, да изкопае цяло езеро там, дето никога не е имало вода?* М. Марчевски, Героите на Белица. *Никакви добичета, . . . , не можеха да нацепят тая целина в Байчиновец, но тракторът я разкърти, обърна едни блани, та са се чудили и маяли.* Ст. Ц. Даскалов, Селски души. *Някой нощес е обелил две тави картофи. . . — Да се чудиш и да се маеш! — добави Николица.* Цв. Ангелов, Честна дума. **2.** Много съм загрижен или затруднен от нещо. *И се чудя и мая отде да намеря пари за тези неща и за дълговете. Храната привършихме за добитъка. Уж пролет чакаме, а виж какво излезе. . . Чудя се и се мая какво да правя с овцете. Блеят сиромашките без сламчица сено.* Кр. Григоров, Игличево. — *Ох, не знам, Желязко, какво да правим с тази, нашата хубостница! . . . Видиш ли я, срещала се е с Георги, . . . Ще ни довлече и тя някоя беда, та ще се чудим и маем сетне.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове.

ЧУДЯ СЕ ОТ КОЯ ДА МРА. Проявявам капризи, разглезен съм и не мога да направя избор или не зная какво искам, макар да имам всякакви възможности. *И ти се чудиш от коя да мреш. Всичко имаш, а си все недоволен и още искаш.*

ЧУЖДА РЪКА. Друг човек (обикн. който прави, върши нещо, което не трябва, което не е добро). *Познавам, че тука чужда ръка е пипала, книгите ми са разбъркани.*

ЧУЖДО ОКО. Друг човек (обикн. който вижда нещо, което не трябва да се види). *Това се правеше от предпазливост — ако надникне някое чуждо око, да не забележи нищо подозрително.* Д. Спространов, Самообречените.

ЧУЖДО УХО. Друг човек (обикн. който чува нещо, което не трябва де се чуе). *От тоя поглед и от гласа на Левски Ценович почувствува, че става дума за нещо такова, за което не можеше да се говори пред чуждо ухо.* Ст. Дичев, За свободата.

ЧУКАЙ СИ ГЛАВАТА. *Пренебр.* Прави каквото искаш (обикн. като не си разумен, като не слушаш); оправяй се сам, както можеш. *Мария поиска да каже нещо, но не се реши, да не ядоса дяда си. Мирчо ѝ дойде на помощ. — Тате, Пендевска глава лесно не се пълни. Остави го да си чука главата!* К. Петканов, Старото време. *Особено много тя се боеше за Тоня, защото, ако го тикнеха в затвора, щяха и да го изключат от гимназията. . . Да се удържи още една година, да си вземе дипломата, пък сетне нека да си чука главата.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ЧУКАМ ВОДА<ТА> В ХАВАН. Върша нещо напълно безполезно, напълно излишно *Да търсиме оправия с патриката, значи да чукаме вода в хаван!* Хр. Д. Брънцов, Някога в Цариград.

Още: **Чукам водата в хаванче. Бия водата в хаван.**

ЧУКАМ ВОДАТА В ХАВАНЧЕ. Върша нещо напълно безполезно. *Сунгурларци са на хвърлей камък от тях, а пък добивът им от грозде е по-малък. Уж и земята им е по-тлъста, уж и те отглеждат червения мискет, а вървят назад, казват, че още чукали водата в хаванче.* Ст. Станчев, На раздумка.

Още: **Чукам водата в хаван.**

ЧУКАМ КАМЪНИ. Намирам се, работя в трудово-възпитателен лагер. — *Слушай!* — . . . — *Ще престанеш да пущаш тия слухове, че ще те пратим да чукаш камъни.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Той две години чука камъни и сега си е дошъл.*

ЧУКАМ КЛИНЦИ. *Диал.* Много ми е студено, тракат ми зъбите от студ, треперя от студ. *Щеш чукаш клинци нощеска.* П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи.

Още: **Кова клинци.**

ЧУКАМ ЛУК НА ГЛАВАТА *на някого.* Измъчвам някого с непрекъснати натяквания, укори, кавги, скандали. *Страшно нещо е да ти се падне някоя вероломна и вмяничена красавица — ще ти чука такъв лук на главата, че ще забравиш и красотата ѝ, и всичко.* Г. Караславов, Колеги. *Твоите вицове, братко, са главната ми утеха и лек, когато при неизпълнение на месечния план началникът на управлението ми чука лук на главата.* Ал. Декало, Кой издигна Косев.

Още: **Чукам сол (пипер) на главата. Трия (кълцам) лук на главата.**

ЧУКАМ НА *нечия* **ВРАТА** и **ЧУКАМ НА ВРАТАТА** *на някого.* **1.** Искам, моля помощ, подкрепа от някого. *Не искам да чукам на вратата му, няма да ми помогне.*
2. *Диал.* Правя предложение за женитба на мома.

Още: **Тропам (хлопам) на** *нечия* **врата. Чукам на** *нечия* **порта.**

ЧУКАМ НА ВРАТАТА (ВРАТИТЕ). За нещо — предстоя да стана, да се извърша в най-близко време; настъпвам. *Зимата чукаше на вратата, а животът в Преспа беше така нареден, че всеки, и най-бедният преспанец, гледаше да я посрещне поне с пет-десет оки брашно, с един товар дърва, с едно каче туршия.* Д. Талев, Преспанските камбани.

Още: **Хлопам на вратата (вратите).**

ЧУКАМ НА *нечия* **ПОРТА** и **ЧУКАМ НА ПОРТАТА** *на някого.* **1.** Искам, моля помощ, подкрепа от някого.
2. *Диал.* Правя предложение за женитба на мома.

Още: **Чукам на** *нечия* **врата.**

ЧУКАМ ОТ ВРАТА НА ВРАТА. Ходя при различни хора и настоятелно ги моля за помощ, подкрепа. *Цял месец чукаше от врата на врата, но никой не му се притече на помощ.*

Още: **Хлопам (тропам) от врата на врата. Чукам по вратите.**

ЧУКАМ ПИПЕР НА ГЛАВАТА *на някого.* Измъчвам някого с непрекъснати натяквания, укори, кавги, скандали. *Свекървата ѝ чукаше пипер на главата, че не е научена на къщна работа.*

Още: **Чукам сол (лук) на главата. Тълча пипер на главата.** *Диал.*

ЧУКАМ ПО ВРАТИТЕ *на някои* и **ЧУКАМ ПО** *нечии* **ВРАТИ.** Ходя при различни хора и настоятелно ги моля за помощ, подкрепа. *Нима ми е приятно да чукам по вратите на разни там началници.* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Месеци наред авторите чукат по вратите на разни отговорни фактори в завода. Дават им се щедри обещания, но предложенията все още продължават да стоят в папките на инж. Радоев.* Кр. Захариев, Ас. Богданов, Борба за всяка минута.

Още: **Хлопам (тропам) по вратите. Чукам от врата на врата.**

ЧУКАМ СИ ГЛАВАТА. 1. Съжалявам много за нещо, случило се по моя вина; горчиво се кая, разкайвам се за нещо. — *Да пренесем твоя креват у нас.* — *Крехка работа е бе, Гочо! Гражданска работа е, ще се строши, иди сетне си чукай главата.* Г. Караславов, Измама. *Бедните са сто пъти повече от богатите. Тяхна си е властта, тяхно е и бъдещето. Не си чукайте главите, не си тровете живота, а запретвайте ръкави.* Ив. Петров, Мъртво вълнение. *Не ме послуша, но скоро ще си чукаш главата.*
2. Мъча се, трудя се над нещо, работя непосилно.

Още: **Бия си главата** /във 2 знач. към 1 знач./. **Блъскам си главата** /във 2 знач. към 2 знач. и в 3 знач. към 1 знач./. **Бъхтя си главата** /във 2 знач. към 2 знач./. **Чукам си рогата** /към 2 знач./. **Чукам си главата с два камъка** /към 1 знач./.

ЧУКАМ СИ ГЛАВАТА С ДВА КАМЪКА. Съжалявам много за нещо, случило се по моя вина; горчиво се кая, разкайвам се за нещо. *И докато да найдем доктор, свърши то,*

златното ми дете, отиде си и ме остави да си чукам главата с два камъка. Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Бия си главата с два камъка. Чукам си главата** /в 1 знач./.

ЧУКАМ СИ ГО НА (О) ГЛАВАТА. [*Често:* **Ще си го чукам на (о) главата**]. *Пренебр.* **1.** Чудя се какво да правя с някого или нещо, което ми е ненужно, излишно или не го искам (при изразяване на недоволство). *Не ги исках тези неща, но ми ги дадоха и сега си ги чукам на главата.* ● *За какво ми е това украшение, като не ми харесва, ще си го чукам о главата.* **2.** *В пов. накл.* **Чукай си го на (о) главата.** Прави каквото искаш с него. *Геройство къща не върти, сираци не гледа. Да си го чукат на главите!* К. Петканов, Морава звезда кървава.

Още: **Трия (търкам, бия, блъскам) си го на (о) главата.** *Пренебр.* **Обръскай (облъскай, обий) си го о главата.** *Диал. Пренебр.*

ЧУКАМ СИ РОГАТА. Мъча се, трудя се над нещо, работя непосилно. *Ако ти дойде умът с време, ето, готов съм пак да те пратя на учение, пък ако щеш — нà, оставил съм тиниви цял кър, върви ори, работù, чукай си рогата, аз вече няма какво да мисля, моята се е свършила.* Г. Караславов, Снаха.

Още: **Чукам си главата** /във 2 знач./.

ЧУКАМ СОЛ НА ГЛАВАТА *на някого.* Измъчвам някого с непрекъснати натяквания, укори, кавги, скандали. *От умора не ѝ се яде, дразни се от игрите на Рунка и Кирча и само се кара на Кина. И Димо е бил такъв, а пък тя всяка вечер му е чукала сол на главата.* К. Петканов, Морава звезда кървава. — *Ако се заканваш на турците, послушай ме — не им прави нищо. Селото ще изгорят. . . . — Тогава да ви чукат сол на главите. На мене да остане, още тая вечер ще ги направя на баница!* К. Петканов, Хайдути.

Още: **Чувам пипер (лук) на главата. Трия (кълцам, търкам, меля) сол на главата.**

ЧУКВА МЕ / ЧУКНЕ МЕ СЪДБАТА. Сполетява ме зло, случва ми се нещастие. *Него много жестоко го чукна съдбата. Изгуби всичко.*

ЧУКВАМ / ЧУКНА <ПО> НОСА *някого.* Засягам някого, като направо, открито му посочвам някаква грешка, изобличавам го. *Похвалата на Янков бе нещо като потупване по гърба, едно машалла, казано с цел да омаловажи заслугата му и същевременно да го чукне по носа с непознаване на самата програма и политика на партията.* Ем. Станев, Ив. Кондарев.

ЧУКНА МЕ ГОРНИЯ ПРАГ. Случи ми се нещо неприятно, преживях неприятност. — *И това не било бедност според вас! И отгоре да ни се надсмивате, че ходим съдрани! Ще знаеш, че ще ви чукне рано или късно горния праг, щом сте рекли и на детето ни да пречите.* Ст. Ц. Даскалов, Земна светлина.

ЧУКНА МЕ ГОРНИЯ ПРАГ, ТА ВИДЯХ ДОЛНИЯ. Опомних се, след като получих заслуженото възмездие за нещо (обикн. когато съм се възгордял).

Още: **Чукна ме горния праг, та погледнах долния. Удари ме горния <праг>, та видях долния. Блъсна ме горния, та видях долния.**

ЧУКНА МЕ ГОРНИЯ ПРАГ, ТА ПОГЛЕДНАХ ДОЛНИЯ Вж. Чукна ме горния праг, та видях долния.

ЧУЛ ГО И МАХАЛДЖИЯТА. *Диал. Ирон.* За нещо, което е известно на всички, което всички знаят.

ЧУЛИ СА И ГЛУХИТЕ *нещо. Ирон.* Всички знаят нещо, на всички е известно нещо. *Макар и дълго време затворен в къщи, но и до неговите уши бе стигнало нещо. Тайната за едно близко въстание беше станала евтина и бяха я чули даже и глухите.* Ив. Вазов, Под игото.

ЧУЛ ТЕ ГОСПОД. Възклицание за изразяване на желание и надежда, че нещо ще стане, ще се сбъдне (употребява се като отговор, когато някой изкаже пожелание). — *Деца, на добър ви час и добри печалби. — Амин. Чул те господ!* К. Петканов, Старото време. — *Няма ли да я сгодиш тая зима? — Ако ѝ излезе късметът, ще я дам. — Все ще ѝ излезе. — Чул те господ, Христо!* К. Петканов, Старото време. — *Сега няма да се вдига бунт по отделни*

села, а всичкизаедно, целият вилает, па може и цяла България да се вдигне.Русия ще ни помогне да се избавим от теглилата. — Чул те господ! — прекръсти се дядо Лозан. Д. Линков, Бунтът на угнетените.*А за тридесет години светът коренно ще се промени и вие ще осъществите мечтата си, ще пътешествувате и из Индия, и по река Амазонка. . . — Чул ви господ!* М. Марчевски, Тайнствените светлини.

Още: **Чул те господ и с двете уши.** *Диал.*

ЧУЛ ТЕ ГОСПОД И С ДВЕТЕ УШИ. *Диал.* Вж. Чул те господ.

ЧУПЯ ГРЪБ *пред някого.* Угоднича, подмилквам се, лакейнича. *Не е ли време да изметем всички татари от нашата земя? И докога ще чупим гръб пред болярите? Никому не се търпи вече.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

Още: **Чупя гръбнак (кръст). Превивам гръб** / във 2 знач./.

ЧУПЯ ГРЪБНАК *пред някого.* Угоднича, подмилквам се, лакейнича. *Не всеки се ражда в град и не всеки може да чупи гръбнак и да успява.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Така се пада на валията: ще има той да чупи гръбнак пред италианския консул!* А. Страшимиров, Роби.

Още: **Чупя гръб (кръст). Пречупвам (прегъвам) гръбнак. Превивам гръбнак** /във 2 знач./.

ЧУПЯ ЕЗИК и **ЧУПА СИ ЕЗИКА. 1.** Мъча се да говоря на чужд език, с който не съм добре запознат. *Напоследък дори и наместникът чупеше тук-там езика си на славянски.* Д. Талев, Железният светилник.

2. Мъча се да произнеса някоя трудна дума. *Схватлив и природно интелигентен, той четеше, самообразоваше се, чупеше езика си, усвояваше нови думи, нови изразни форми, нови привички.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Още: **Кълча <си> език<а>.**

ЧУПЯ ЖЕГЪЛА. Немирен съм, непокорен съм, буйствувам. *Да събере всеки чорбаджия хората си: оставаш ли си ти пак рая — хай върви си, чупиш ли жегъла — плати си борча.* П. Ю. Тодоров, Първите. *Почнеш ли открито да се бунтуваш и да чупиш жегъла, няма да те погладят с перце.* М. Марчевски, Тихо пристанище.

ЧУПЯ КРЪСТ *пред някого или самост.* Угоднича пред някого, подмилквам се, лакейнича. *Някога Трифон успя да се издигне до равнището на средните ведровски стопани, защото работеше като вол, чупеше кръст пред чифликчиите за дребни заеми, а циганите, които наемаше за работници, хранеше само с хляб и лук.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *По-рано големците тачеха богатите хора, ядеха на една маса с тях, слушаха ги с почтително внимание и думата им на две не трошеха. Беднотията отдалече им сваляше шапка, чупеше кръст.* А. Гуляшки, Село Ведрово.

Още: **Пречупвам кръст. Чупя гръбнак (гръб).**

ЧУПЯ ОКОВИ и **ЧУПЯ ОКОВИТЕ СИ.** *Книж.* Освобождавам се от робство, от някаква зависимост, ставам свободен. *Страхът пред турците бързо прегаряше в пламъка на общото въодушевление. Робите вече чупеха омразните робски окови.* Д. Талев, Илинден. *Българи! О сган робове! / . . . / Тъй ли чупите окови? / Тъй ли вдигате ножове / срещу славния Ислям?* Ив. Вазов, Триумфът на турчина.

Още: **Троша (разбивам, разчупвам) оковите си.** *Книж.*

ЧУПЯ ОКОВИТЕ *на нещо. Книж.* Освобождавам се от нечия власт, от някаква зависимост. *Раята чупеше оковите на петвековното робство.*

Още: **Разчупвам (разбивам, троша) оковите.** *Книж.*

ЧУПЯ ПРЪСТИ и **ЧУПЯ ПРЪСТИТЕ СИ.** Отчаян съм, не зная какво да правя, вайкам се за нещо (обикн. като давам външен израз на чувствата си със съответния жест). *Настана дълга мъчителна тишина. Катя чупеше пръсти и поглеждаше ту към него, ту към Росица.* К. Кръстев, Катастрофа. *Двама войника с ножове на пушките мълчаливо вървяха отстрани на вързания. Зад тях слаба женица отчаяно чупеше пръсти и плачеше.* Хар. Русев, По стръмнините. *Цонка охкаше, въздишаше, чупеше си пръстите в нямо отчаяние.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Иван я гледаше плахо. „И това ли ще ни сплолети!" — чупеше отчаяно пръстите си той и не знаеше какво да ѝ продума, как да я разтуши, да я развлече малко.* Г. Караславов, Татул.

Още: **Чупя ръце. Кърша пръсти. Троша си пръстите.** *Диал.*

ЧУПЯ РЪЦЕ. Отчаян съм, не знам какво да правя, вайкам се за нещо (обикн. като давам външен израз на чувствата си със съответния жест). *И моля ти се без сълзи и ридания — погледна тя с погнуса майка си, която плачеше и чупеше ръце.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Един българин със слабо сърце, като научил, че нашите скоро ще дойдат, почнал да се тюхка, да чупи ръце и да се съкрушава: — Сега втасахме. . . от къде ще намерим ядене да ги нагостим като света?* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Жената почна да чупи ръце и викна да плаче като за умрял човек.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Опичай си ума, чедо! Наесен да не хленчиш и да не чупиш ръце!* А. Гуляшки, МТ станция. *„Ами какво да направя, божичко миличък господьо! — чупеше ръце тя. — Какво да направя, като всичко е тръгнало срещу нас!. . . Редя и чакам едно, а става друго.“* Г. Караславов, Татул.

Още: **Кърша ръце. Чупя пръсти.**

ЧУПЯ СИ ГЛАВАТА. *Пренебр.* **1.** *Обикн. в подч. изр.* Излагам се на опасност, рискувам живота си. *Матей Матов се опита да го разположи, като го уверяваше,че в тия диви места никой шофьор не се съгласявал да си чупи главата.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов.— *Та ти ли се намери да си чупиш главата из ония диви места?* Л. Стоянов, Холера. *Аз не искам да си чупя главата за такива неразумни неща.* ● *Не си мисли, че ще си чупя главата за тебе.*

2. *В пов. накл.* **чупѝ си главата.** Прави каквото искаш, не ме интересуваш, макар да се излагаш на опасност и може да си изпатиш, да пострадаш. — *Е, да ви е жив и здрав! . . . Само да не ви доведе снаха като моята. — Това не ме интересува. Да си чупи главата, както иска.* Д. Димов, Жени с минало. *Возил е познати, заплеснали се по чуждо и си е мълчал. Вземат ли ватманите да казват кой с кого е бил, ще стане една. . . Чупете си главите! — решава Стамат.* В. Чанков, Последната смяна. *Я ги оставете тия вариклечковци — нека си чупят там главите! Примрели сме им за сандвичите и за виното!* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. — *Ами ти какво искаш — да седим тука и да мрем от глад ли? Нещо трябва да направим, да питаме. . . — Ти опитай! —. . . — Аз не ща. . . — Защо не щеш? — Ей тъй — не ща! — . . — Не ща и не ща! Пък ти, ако искаш, чупи си главата.* П. Вежинов, Нашата сила.

Още: **Троша си главата.** *Пренебр.*

Ш

ШАВАМ КАТО ВЪРБОВ КЛИН. *Диал.* Карам се, мърморя.
Още: **Скърцам като върбов клин.** *Диал.*

ШАПКА НА ТОЯГА. Като възклицание, за изразяване на радостно чувство, че съм се освободил, облекчил от някаква работа, отговорност и вече ще живея безгрижно, както си искам. *Хайде да идем . . . Па шапка на тояга.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Аз му говоря поучително, от нас с тебе,братле, не стават сериозни хора, ама карай, шапка на тояга.*Сл. Македонски, Една земя ми стига. *Свърших си работата и сега шапка на тояга.*

ШАРАНОВИ ЛЮСПИ. *Диал.* Пари. *Имам шаранови люспи.*

ШЕТАМ СИ ГЪЗА. *Вулг.* Ходя нагоре-надолу: развявам се без работа. *Стига си си шетала гъза из сокаците.*

ШИРЙ-МИРЙ, ПАК ВЯТЪР ДУХА. *Диал.* За голям лъжец и самохвалко, който много лъже и се хвали.

ШИРОКА ДУША. Човек, който се отличава с широта и разбиране в отношенията си към хората. *Той беше човек, който разбира другите. Широка душа. . .* К. Калчев, Живите помнят. *Пантелей, то е друга работа. Кулак сто процента. А Досю — какво? Широка душа. Близко до народа се държи.* А. Гуляшки, МТ станция.

ШИРОКА МИ Е РЪКАТА. Не жаля средствата си, прекалено щедър, разточителен съм. *Сега ръката й беше още по-широка към бедните жени и името й все повече растеше из града.* Д. Немиров, Братя. *С мои пари е купено всичко туй. . . Затуй ръката на г. Струмски е тъй широка. . . Той пръска луди пари, защото не са негови.* Й. Йовков, Обикновен човек.
Още: **Имам широка ръка.**

ШИРОК МИ Е ГЪРБА. Издържам, свикнал съм, мога да понасям (обикн. тежка работа или неприятности). *— Ще ме накараш да изпусна работата си — отвърна тя и отмести косата си с движение на главата. . . — А за работата не бери гайле — хвана той брадичката й с два пръста. — Широк му е гърбът на Пройчо Еквилибриста.* Б. Болгар, Близнаците.

ШИРОКО МИ Е ОКОЛО ВРАТА. Нямам грижи, тревоги и живея безгрижно. *„Ти пасеш и слугуваш на чича си, затова ти е широко около врата. Я да беше на наше място да те бият ката ден, да те питам тогава: гладна мечка хоро играе ли!“* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *— Хайде, бе Зарко, какво си се свил като мишка. . . — Лесно ти е на тебе, Тасе — въздъхваше дядо. — Широко ти е около врата, но на мене, право да ти кажа. . . Лош живот бе, лош.* Кр. Григоров, Новодомци. *— Завидяха ни хората, мари, завидяха ни. От твоите песни завидяха. Съмне се, пееш; мръкне се, пееш. Ядеш, пееш. И си рекоха — на Желюви им е широко около врата.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. *Той беше с цигара в уста, по горна риза и бели панталони. Широко му беше около врата на тоя синковец, нали нямаше никакво взимане-даване с работниците!* Д. Димов, Тютюн. *Той й разправи как го е посрещнал Киро. — Нали го знаеш — на него му е широко около врата, всичко му е оправно.* Г. Караславов, Обикновени хора.
Още: **Широко ми е около шията. Широко ми е около огрълото.** *Диал.*

ШИРОКО МИ Е ОКОЛО ОГРЪЛОТО. *Диал.* Вж. Широко ми е около врата.

ШИРОКО МИ Е ОКОЛО ШИЯТА. Вж. Широко ми е около врата.

ШИРОКО СЪРЦЕ. Спокоен, безгрижен, търпелив човек. *Ти нали си широко сърце, от нищо не се трогваш.*

ШИРОКО ТИ ЛИВАДЕ. *Диал. Пренебр.* Махни се, върви където искаш; пръждосай се.
Още: **Широк ти път.** *Пренебр.*

ШИРОКО ТИ ПОЛЕ. Имаш свобода да действуваш както искаш; прави каквото искаш. *След изпълнението на тия формалности той трябва да чака после нужното време, докато съдбата мине всичките инстанции, и само когато се сдобиеше с присъда, влязла в законна сила — но само тогава, — поле му широко: можеше да пише, колкото ще за кражбата, без да мине за клеветник.* Ив. Вазов, Драски и шарки.

ШИРОК ТИ ПЪТ. *Пренебр.* Махай се, върви където искаш; пръждосай се. *Нека върви където ще! — викаше той, като навярно отговаряше на баба Ана, — широк ѝ път.* Й. Йовков, Старопланински легенди.
Още: **Прав (добър) ти път.** *Пренебр.* **Широко ти ливаде.** *Диал. Пренебр.*

ШИТ С БЕЛИ КОНЦИ. 1. В който неумело са прикрити лъжата, неискреността, измамата (обикн. за думи, твърдения). *Ти това, дето ми го разправяш, е шито с бели конци. Никой няма да ти повярва.*
2. Който е неподходящо прибавен към друго нещо.
Още: **Зашит (съшит, закърпен, скърпен) с бели конци.**

ШУКЕР НА ГОСПОДА. *Диал.* Възклицание за изразяване на задоволство от нещо.

ШУМА, ВЪЛНА, ТОРБА ДА Е ПЪЛНА. Каквото и да ям, и да не е много хубаво, вкусно, но да си напълня стомаха.

От приказката за някой овчар, който събирал вълна в една торба и някой му се присмял, че той събирал с вълната и шума, а той отговорил с горните думи.

ШУПВА МИ / ШУПНЕ МИ КЕЛЯ. *Диал.* Обхваща ме силен яд, гняв; избухвам, разсърдвам се.
Още: **Кипва ми / кипне ми келя. Възвира ми / възври ми (хваща ме / хване ме, завира ми / заври ми) келя.** *Диал.*

ШУПНАЛ СЪМ КАТО ШУПЛА. *Диал.* Не съм сполучил, не съм успял, не съм прокопсал.

ШЮМАДИЯ ДА ТЕ ЯХНЕ. *За 2 и 3 л. Диал.* Да оглупееш.

Щ

ЩАСТИЕТО МИ СЕ УСМИХВА / УСМИХНЕ. *Книж.* Провървява ми в нещо, сполучвам. — *Да потърсим работа, да попитаме. Може би някъде ще ни се усмихне щастието.* Г. Караславов, Споржилов.

ЩЕ БОДНА МАЙСТОРА СИ ЗА ПОЯСА [БОДНАХ МАЙСТОРА СИ ЗА ПОЯСА]. *Диал.* Ще надмина (надминах) по умение този, който ме е учил.

ЩЕ БРОЯ ЗВЕЗДИТЕ [БРОИХ ЗВЕЗДИТЕ]. Ще нощувам на открито и ще измръзна нощувах на открито и измръзнах). *Миналата нощ нямаше място в хижата и броихме звездите.* ● *И тая нощ пак ще броим звездите, ако не се смилят да ни приберат вътре.*

ЩЕ ВЗЕМА НА БОСИЯ ОПИНЦИТЕ [ВЗЕМАХ (ВЗЕХ) НА БОСИЯ ОПИНЦИТЕ]. *Ирон.* Вж. Ще взема на босия цървулите. *Помаците не се криеха в гората, седяха си дома. И побирчиите ги свариха. Как да е, взеха на босия опинците — наизнесоха сетния бакър от някои колиби... — това им беше цялата печалба.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното (време. *Насред белия път лежеше арнаутинът... — Ти пък защо стреля? — ... — Мигар не видя, че сайбията побягна? А от този що ще вземеш — на босия опинците.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ЩЕ ВЗЕМА НА БОСИЯ ЦЪРВУЛИТЕ [ВЗЕМАХ (ВЗЕХ) НА БОСИЯ ЦЪРВУЛИТЕ]. *Ирон.* Нищо не ще мога (не можах) да получа, с нищо няма да се сдобия (не се сдобих), тъй като го търся там, където не може да се намери, защото го няма или е укрито. — *Ха, престорило ти се е, чичо Семо! Какво щат крадци в моя двор? Ще вземат на босия цървулите!* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Сега той ще ти дири сметка. Нека дири. На босия цървулите ще вземе.* К. Калчев, Живите помнят. — *Ей тъй, зарад теб. Да остана тук, че някоя нощ да ми свети маслото Шишманя ли? Нека да ме убият на фронта, барем голяма пенсия ще получаваш. А ако ме очистят тук, ще вземеш на босия цървулите.* В. Нешков, Настъпление.
Още: **Ще взема на босия опинците.** *Ирон.*

ЩЕ ВЗЕМА ОПИНЦИТЕ [ВЗЕМАХ (ВЗЕХ) ОПИНЦИТЕ] *на някого. Ирон.* Вж. Ще взема цървулите.

ЩЕ ВЗЕМА СКАЛПА *на някого. Жарг.* Ще накажа сурово някого, жестоко ще си изпати от мене (употребява се обикн. като закана). *Отборчето ми не е лошо, имам две бекчета и един централен — истински катърчета. Топката край тях може да мине, ама чужд играч — никога! ... Дайте ни „Реал", Мадрид и на него ще му вземем скалпа.* А. Антонов-Тонич, Гайда за милиони.

ЩЕ ВЗЕМА ЦЪРВУЛИТЕ [ВЗЕМАХ (ВЗЕХ) ЦЪРВУЛИТЕ] *на някого. Ирон.* Нищо не ще мога (не можах) да получа от някого, защото и той го няма или го е укрил. — *Пък ако се не върна ... и това е кяр ... ще ми вземе цървулите поп Антония, дека му изгоря къщата.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство.
Още: **Ще взема опинците.** *Ирон.*

ЩЕ ВИДИМ КОЙ <Е> КУМ, КОЙ <СТАР> СВАТ [ДА ВИДИМ КОЙ <Е> КУМ, КОЙ <СТАР> СВАТ]. Ще стане ясно кой какво заслужава (употребява се като закана, че някой ще бъде наказан, отмъстен). — *Ти знаеш ли какво приказваш? — пламна и се наежи Тинко. — Знаеш ли, че мога и в съд да те дам — ето има и свидетели ... — Дай ме, па да видим кой кум, кой стар сват!* Г. Караславов, Селски истории. *А Йоргов хапеше устни. — „Тъп-*

кано ще му го върна! — заканваше се той и като че все повече и повече се ожесточаваше. „Какво гледам още? Защо не се измитам? . . . Нека почака той — ще види кой е кум и кой стар сват.“ Г. Караславов, Танго. *Чернев погледна към Илка и ехидно се усмихна. Това още повече ядоса стареца: — Утре ще видим кой кум, кой сват! — нареждаше той. — Да не мисли, че като е на власт, може да си разиграва коня.* К. Калчев, Живите помнят. *И Нягул надул един нос, не му се приказва. Почакай, бе приятелю, ще видим кой кум, кой сват.* Й. Йовков, Албена.

Още: **Ще разберем кой <е> кум, кой <стар> сват.**

ЩЕ ВИДИШ ОТКЪДЕ ИЗГРЯВА СЛЪНЦЕТО [ДА ВИДИШ ОТКЪДЕ ИЗГРЯВА СЛЪНЦЕТО]. *Обикн. във 2 и 3 л.* Зле ще си изпатиш, ще бъдеш наказан (закана).

ЩЕ ВИДЯ ОПИНЦИТЕ [ВИДЯХ ОПИНЦИТЕ] *на някого. Ирон.*Не ще мога(не можах) да заловя, да открия или да намеря някого, който е успял да избяга или да се укрие.

Още: **Ще видя цървулите (петите).** *Ирон.* **Ще уловя опинците.** *Ирон.*

ЩЕ ВИДЯ ПЕТИТЕ [ВИДЯХ ПЕТИТЕ] *на някого. Ирон.* Не ще мога (не можах) да заловя, да открия или да намеря някого, който е успял да избяга или да се укрие. — *Ще почакаме да заспи воденичарят. — Ами ако се събуди? — Ще ни види петите — ококори се многозначително Янко и тихо се изкиска.* Т. Харманджиев, Родове.

Още: **Ще видя цървулите (опинците).** *Ирон.*

ЩЕ ВИДЯ ЦЪРВУЛИТЕ [ВИДЯХ ЦЪРВУЛИТЕ] *на някого. Ирон.* Не ще мога (не можах) да заловя, да открия или да намеря някого, който е успял да избяга или да се укрие. *Още утре заминавам и ще ми видиш цървуците.*

Още: **Ще видя опинците (петите).** *Ирон.* **Ще уловя (ще хвана) цървулите.** *Ирон.*

ЩЕ ВЛЕЗЕ РИБА В СЕРКМЕ<ТО>. Ще бъде уловен престъпникът, няма да избяга. *Още не се знае кой е извършил убийството, но нищо скрито не остава, все ще влезе риба в серкме.*

ЩЕ ВЛЯЗА КАТО У БАБИНИ СИ. *Диал.* Лесно ще ми се уреди работата, няма да срещна пречки.

ЩЕ ВЪРВЯ НА СПЪНЦЍТЕ. *Диал.* Спи ми се.

ЩЕ ВЪРЖА ЧЕРНА КЪРПА *за някого или самост. Пренебр.* Никак не тъжа, не скърбя за някого или нещо; никак не ме е грижа, не ме засяга. *Да не мисли, че черна кърпа ще вържа за него, като ме остави.*

Още: **Ще превържа черна кърпа.** *Пренебр.*

ЩЕ ДА ИДЕ С МИШКИ НА ОРАН. *Диал. Ирон.* Глупав човек е и се залавя за работа, която не е по силите му и нищо няма да свърши.

ЩЕ ДОЙДЕ БАБА ЗА ОГЪНЧЕ. Казва се някому при отказ на някаква услуга, като закана, че и на него няма да услужат, когато поиска нещо. *Не ми отказвай, дай ми пари, че ще дойде баба за огънче.*

ЩЕ ДОЙДЕ ВИДОВДЕН и ДÒ ЩЕ ВИДОВДЕН. Употребява се, за да се изрази, че ще настъпи време, когато всеки ще си получи заслуженото, ще настъпи време за разплата. — *Вие сте заслужил герой от войната, . . . А това на какво прилича? — посочи той синявицата му. — Кучешка неблагодарност! Ще дойде скоро Видовден, тогава тъпкано ще им връщаме.* В. Нешков, Настъпление. — *Сега в балкана, дядо Стояне. Дай ми саде малко хляб, па да бягам нагоре. Ще дойде Видовден и за нас! Тогива ще подирим сметка за всичко. Ти, деде, наобиколи жената и децата и ги утеши.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Слушай мене, чичовото, защото ще дойде Видовден и тогава кой каквато попара си е надробил, нея и ще си сърба . . .* Г. Караславов, Обикновени хора.

ЩЕ ДОЙДЕ ГОЛЯМ ДЕН<С>МАЛКА ПИТА. [ДОЙДЕ ГОЛЯМ ДЕН <С>МАЛКА ПИТА]. Употребява се, за да се изрази, че ще настъпи (настъпило е) време, когато всеки ще си получи заслуженото, ще настъпи (настъпило е) време за разплата.—*Добре дошел, г-н Странджев. Какви новини? — подаде ръка кмета на изпъдения учител. — Новините вие ги знаете. — Е, знаеме ги. — Дойде и за вас голям ден с малка пита.* А. Страшимиров, Някога.

„Така е — мислеше Гуджев, — като има глупаци като нас, дето си дават неделната почивка . . . Но де да видим, ще дойде голям ден малка питя. В. Нешков, Настъпление.

ЩЕ ДОЙДЕ И МОЯ КОЛЕДА. *Диал.* Употребява се, за да се изрази, че лицето, което говори, очаква настъпването на щастливи дни или някакъв успех, сполука.

ЩЕ ДОЙДЕ И НА НАШЕ СЕЛО СБОРА. *Диал.* Употребява се, за да се изрази, че лицето, което говори, очаква настъпването на щастливи дни или някакъв успех, сполука.
Още: **Би ще и на наше село сбор.** *Диал.*

ЩЕ ДОЙДЕ МАЧКА ЗА ПОГАЧКА. Казва се някому при отказ на някаква услуга като закана, че и нему няма да услужат, когато поиска нещо. *Ти предпочиташ частното пред общото? Добре. Ще дойде мачка за погачка! Ще дойдеш, приятелче, при касиера за аванс, а той ще ти обърне гръб.* А. Гуляшки, Златното руно.

ЩЕ ДОЙДЕ ПЕНА ЗА ОГЪН, ТУРИ-ЩЕМ Й ВЪГЛЕНЧЕ. *Диал.* Казва се някому при отказ на някаква услуга като закана, че и нему няма да услужат, когато поиска нещо.

ЩЕ ДОЙДЕ СЛЪНЦЕТО И ПРЕД НАШАТА ВРАТА. Употребява се, за да се изрази, че лицето, което говори, очаква настъпването на щастливи дни или някакъв успех, сполука.

ЩЕ ДУХАМЕ НА КАЧАМИЛКАТА [ДУХАХМЕ НА КАЧАМИЛКАТА]. Ще има (имà) суша и глад (употребява се, когато наесен няма дъжд и не може добре да се засее жито, та хората ще са принудени да ядат само качамак).

ЩЕ ЗАДИГНА КАЧЕ *за някого. Диал. Пренебр.* Не ме интересува, не ме е грижа за някого (обикн. когато някой се сърди или прави нещо на инат).
Още: **Ще задяна каче.**

ЩЕ ЗАДЯНА КАЧЕ *за някого. Диал. Пренебр.* Вж. Ще задигна каче *за някого.*

ЩЕ ИГРАЕ ДЪРВЕН ГОСПОД [ИГРÀ ДЪРВЕН ГОСПОД] *по мене или самост.* Ще ме бият, ще ям бой или ще има бой (биха ме или имà бой). — *Е, ще играе и дървен господ, ако дотрябва, — каза писарят; — токо да не я довеждаме до кръв.* А. Страшимиров, Някога. **Да не играе дървен господ.** *След главно изр.* Да не ядеш бой (употребява се като заканително предупреждение). — *Прибирай си нещата оттук, да не играе дървен господ.* ● *Бъди послушен, че да не играе по теб дървен господ.*
Още: **Ще играе по гърба ми дървен господ.**

ЩЕ ИГРАЕ КОБИЛИЦАТА [ИГРÀ КОБИЛИЦАТА]. *Диал.* За мъж — ще ме бие жена ми, ще ям бой от жена си (жена ми ме би, ядох бой от жена си). *Като се прибереш от кръчмата пиян, ще играе кобилицата.*
Още: **Ще играе метлата** /в 1 знач./ **Ще играе хурката.**

ЩЕ ИГРАЕМЕ „СЛЯПА БАБА КОЗИ ПАСЕ". *Диал.* Ще се бием.

ЩЕ ИГРАЕ МЕТЛАТА [ИГРÀ МЕТЛАТА]. 1. За мъж — ще ме бие жена ми, ще ям бой от жена си (би ме жена ми, ядох бой от жена си).
2. Ще има чистка, служебни промени някъде (имà чистка, служебни промени някъде). *В края на годината ще има ревизия в завода и ще играе метлата.*
Още: **Ще играе кобилицата (хурката)** /към 1 знач./.

ЩЕ ИГРАЕМЕ ШАРЕНО ХОРО. *Диал.* Ще се биеме.

ЩЕ ИГРАЕ МЕШЕ [ИГРÀ МЕШЕ] *по мене или самост. Диал.* Вж. Ще играе пръчката. *Стой мирен, че ще играе меше по тебе.*

ЩЕ ИГРАЕ ПО ГЪРБА МИ ДЪРВЕН ГОСПОД [ИГРÀ ПО ГЪРБА МИ ДЪРВЕН ГОСПОД]. Ще ям бой, ще ме бият (ядох бой, биха ме). *Ще играе по гърба ми дървен господ, щом се прибера в къщи с изцапани дрехи.*
Да не играе по гърба ти дървен господ. *След главно изр.* Да не ядеш бой (употребява се обикн. като заканително предупреждение). *Всичко трябва да свършиш, че да не играе по гърба ти дървен господ.*
Още: **Ще играе дървен господ.**

ЩЕ ИГРАЕ ПРЪЧКАТА [ИГРА̀ ПРЪЧКАТА]. Ще ме бият, ще ям бой или ще има бо (биха ме или имà бой). *Децата се стреснаха и търкулнаха надолу. Дигна се врява. . . Когато бай Петко чу какво се е случило, рече: — Сега вече пръчката ще играе!* Дора Габе, Мълчаливи герои.

Още: **Ще играе меше (тоягата).**

ЩЕ ИГРАЕ ТОЯГАТА. Вж. Ще играе пръчката. *Аз отивам да ора, а ти приготви обяд . . . Само гледай да не закъснееш, защото ще играе тоягата.* А. Каралийчев, Галената дъщеря.

ЩЕ ИГРАЕ ТЪНКА ТОДОРА. *Диал.* Ще има бой.

ЩЕ ИГРАЕ ХУРКАТА [ИГРА̀ ХУРКАТА]. Вж. Ще играе кобилицата.

ЩЕ ИДА В ДЖОБА *на някого* и **ЩЕ ИДА В** *нечий* **ДЖОБ.** За нещо—ще донеса материална облага някому, ще го облагодетелствувам материално; ще обогатя. — *От кумова срама все ще даде нещо. По-рано, колчем му искахме, все казваше — вий го изкарайте, отворете го, пък аз ще ви дам такъв дар, та мало и голямо да ме запомни . . . А той — де да зная, в чий джоб ще идат парите ми . . . Е, на тез думи отгоре, аз смятам най-малко да изплати дълга на читалището.* Ст. Л. Костов, Големанов. *Работиш, ама нищо не ще иде в джоба ти.*

Още: **Ще вляза (ще отида) в джоба.**

ЩЕ ИДА В ОРЛАНДОВЦИ. Ще умра. *И аз скоро ще ида в Орландовци, няма да надживея родителите си.*

Води произхода си от названието на квартала, в който се намират софийските гробища.

ЩЕ ИДА ДО КРИВА ПЪТЕКА. 1. Не ще успея да стигна дотам, докъдето възнамерявах и ще се върна от пътя. *Много е късно да тръгнем за върха, ще стигнем само до крива пътека.*

2. Не ще успея да завърша нещо докрай или не ще постигна нещо в работата, с която се занимавам или съм се заел. *Не ще направиш нищо, ще идеш до крива пътека.*

3. За нещо — оставам незавършен или без резултат. *Той и ти, дъще, сега се вериш и кълнеш, вричаш се вече уж че ще се пазиш от всичко, що е лоше да не правиш; но аз зная, че твоето вричание е сега от страх, а не от сè сърце, и то ще иде до крива пътека.* Ил. Блъсков, Рада клюкарката. *Тази работа ще иде до крива пътека. Не се залавяй с нея.*

Още: **Ще отида (ще стигна) до крива пътека. Ходих до крива пътека** /към 1 знач./.

ЩЕ ИДА ПО ДЯВОЛИТЕ. 1. Ще пропадна, ще се опропастя, не ще сполуча. — *Бре! Нема край това чергарене бре! Толкова декара лозе ще иде по дяволите! — повайка се Жегата. Гроздето се изпонапука и изгни.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Какво би станало, ако всички постъпваха като тебе? Всичко, което строим . . . ще иде по дяволите.* М. Марчевски, Тихо пристанище. — . . . *Има некои, умът им все ги лъже. А нашата работа наистина е проста. Който я разбира. И законът е за всички. Иначе . . . всичко ще иде по дяволите.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.

2. Загивам. *Колко народ ще иде по дяволите, ако има война.*

Още: **Ще отида (ще хвръкна) по дяволите.**

ЩЕ ИЗБЛЕЩЯ ОЧИ КАТО МАЧЪК. *Диал.* Ще бъда убит.

ЩЕ ИЗВАДЯ СИМИТ. *Диал.* Ще свърша работата.

ЩЕ ИЗВИЯ ВРАТА <КАТО НА <ПЕТРОВСКО> ПИЛЕ> *някому.* Ще накажа жестоко някого, ще си изпати от мене (употребява се обикн. като закана). — *Слушай, друже— . . . — дали свинарят лъже иди питай него, ама ако още веднъж кажеш за мене, че съм лъжец, ще стана да ти извия врата като на пиле, чу ли?* Ст. Загорчинов, Ивайло.

Още: **Ще извия шията като на <петровско> пиле.**

ЩЕ ИЗВИЯ ШИЯТА КАТО НА <ПЕТРОВСКО> ПИЛЕ *някому.* Ще накажа жестоко някого, ще си изпати от мене (употребява се обикн. като закана).— *Вие сте ѝ приятелка. Кажете ѝ да не го предизвиква, че някога ще ѝ извие шията като на пиле.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

Още: **Ще откъсна шията <като на <петровско> пиле>. Ще извия врата <като на <петровско> пиле>.**

ЩЕ ИЗДЕРА ОЧИТЕ НЯКОМУ. Ще накажа жестоко някого, ще му причиня зло. *Портиеринът Григор . . . е още по-горд. Той по-скоро ще издере очите на „тукашния“, отколкото да го пусне в светилището на аристокрацията.* Ал. Константинов, От много ум.
Още: **Ще одера очите.**

ЩЕ ИЗКОЛЯ ЖАБИТЕ. *Диал. Ирон.* Нищо няма да направя (макар и да се заканвам).
Още: **Ще изсека жабите.** *Диал.*

ЩЕ ИЗПАРЯ БЪБРЕЦИТЕ *на някого. Диал.* Жестоко ще отмъстя на някого; ще му причиня зло.

ЩЕ ИЗСЕКА ЖАБИТЕ. *Диал.* Вж. Ще изколя жабите.

ЩЕ ИЗЧЕВЪРКАМ ИЗ ОЧИТЕ *на някого нещо. Диал.* Ще направя всичко, но ще накарам някого да даде нещо.

ЩЕ ИМА СЧУПЕНИ ЧИНИИ. *Жарг.* Ще има голяма кавга и бой. *Като разберат какво е станало, ще има счупени чинии.*
Още: **Ще летят чинии.** *Жарг.*

ЩЕ ИМАШ ДА ВЗЕМАШ. *Обикн. във 2 и 3 л.* **1.** В никакъв случай няма да получиш, да се сдобиеш с нещо; няма да стане така, както искаш (употребява се при груб категоричен отказ). — *Ще имат да вземат тия от Монте Карло да ги тъпчем със зайци. . . Ние с теб ще се трепем да отглеждаме зайци, а те — с джобовете, натъпкани с нечестно спечелени пари, да ни ядат зайците.* В. Цонев, Едно време в Овча купел. — *Ще дойдеш ли с мене? — Ще имаш да вземаш.*
2. По-лош си, не си така добър. *Дори му изпях песента „Садила й мома, край море лозе, / край море лозе, със бяло грозде. . .“ и му обясних, че японците ще имат да вземат с тяхната прословута източна образованост.* С. Северняк, Ветрило от сандалово дърво.

ЩЕ ЛЕТЯТ ЧИНИИ. *Жарг.* Вж. Ще има счупени чинии. *Не смея да се прибера в къщи, че жената ще се сърди и ще летят чинии.*

ЩЕ МЕ ТЪРСИШ, НО (АМА) НЯМА ДА МЕ НАМЕРИШ. Горчиво ще съжаляваш за мене въпреки, че сега не ме цениш (употребява се като закана). *Абе аз като се махна от къщи, тогава ще ме търсиш, ама няма да ме намериш.*

ЩЕ МИ ВДИГНЕ ХЛЯБА НАВИСОКО. Ще ми създаде затруднения.
Води произхода си от практиката на бедните многочленни семейства в миналото да слагат хляба на високо, за да не могат малките деца да го достигнат.
Още: **Ще ми вдигне хляба на полицата (горната лавица).**

ЩЕ МИ ВДИГНЕ ХЛЯБА НА ГОРНАТА ЛАВИЦА. Вж. Ще ми вдигне хляба нависоко.

ЩЕ МИ ВДИГНЕ ХЛЯБА НА ПОЛИЦАТА. Вж. Ще ми вдигне хляба нависоко.

ЩЕ МИ ВИДИШ ГЪРБА. *Грубо.* Ще се махна оттук, ще те напусна (употребява се обикн. като закана, когато някой напуска с лошо, враждебно чувство мястото, където е работил или живял). *Нека си приказва той! Като окапи шумата и си вземем платата, ще ни види гърбовете.* Ил. Волен, Радост в къщи.

ЩЕ МИ ГАСЯТ ВЪГЛЕНИ. *Диал.* Ще бъда бит.

ЩЕ МИ ГОРЯТ И НА ГРОБА ДЪСКИТЕ *за някого. Диал.* Ирон. Никак не ми е мил, никак не обичам някого.

ЩЕ МИ ДОХОЖДАШ С КРАВАЙ. *Диал.* Ще те науча на нещо, ще ти стана учител, майстор в нещо.
От народния обичай калфата да носи кравай, когато на празник отива у майстора си на гости.

ЩЕ МИ ЗАКАЧАТ ЗАБРАДКА ВРЪЗ КАПАТА. *Диал.* За мъж, който живее в дома на жена си — няма да ме почитат, няма да бъда зачитан.

ЩЕ МИ ЗАНЕСЕ ДУШАТА В КОШНИЧКА НА РАЙ. *Понякога ирон.* Вж. Ще ми носи душата в кошничка <в рая>.

ЩЕ МИ ЗАСЕДНЕ НА ГЪРЛОТО [ЗАСЕДНА МИ НА ГЪРЛОТО]. *Подигр.* Няма да получа или да постигна (не получих или не постигнах) нещо (обикн. за нещо непозволено, недопустимо). *Никита Семенович въздъхна тихо, поклати глава, раздели на две хляба си, после, като помисли малко, пъхна ядосано и двете парчета хляб в ръцете на немеца. — На, яж! — измърмори той недоволно. — То се видя, че Русия ти заседна на гърлото, ами хапни поне от руския хляб.* П. Вежинов, Втора рота.
Още: **Ще ми се закачи на гърлото.** *Подигр.* **Ще ми преседне на гърлото.** *Подигр.*

ЩЕ МИ ИЗГРИЗЕ УШИТЕ [ИЗГРИЗА МИ УШИТЕ]. Вж. Ще ми изяде ушите (изяде ми ушите). *Първокласните и второкласни купета бяха заети от германски офицери, които гуляеха . . . „Накрая ще ни изгризат и ушите!" — рече си с още по-голямо озлобление.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

ЩЕ МИ ИЗПЕЯТ ДЪЛГОТО „И" [ИЗПЯХА МИ ДЪЛГОТО „И"] *Диал.* Вж. Ще ми изпеят дългото свети боже.

ЩЕ МИ ИЗПЕЯТ ДЪЛГОТО СВЕТИ БОЖЕ [ИЗПЯХА МИ ДЪЛГОТО СВЕТИ БОЖЕ]. *Диал.* Ще умра (умрях).
Още: **Ще ми изпеят дългото „и".** *Диал.*

ЩЕ МИ ИЗСКОЧИ СЪРЦЕТО. Вж. Ще ми изхвръкне сърцето.

ЩЕ МИ ИЗСТИНЕ МЯСТОТО [ИЗСТИНА МИ МЯСТОТО]. Ще загубя службата си, ще ме уволнят (загубих службата си, уволниха ме). *Преди време бяха го мъмрели от министерството по повод на едно оплакване. Сега, ако последва ново оплакване, мястото му без време може да изстине.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. — *Откъде идваш? Васко каза окръга, селото си, тъй както се пише на пощенските картички. — Мъкнат се, мъкнат се разни, а ние охрана сме поставили! Старшина, ти гарги ли броиш или? . . . Знаеш ли, че ще ти изстине мястото! . . . Как е влязъл тук?* Кл. Цачев, Войници. *Знае, че заместник-началникът върти любов с референтката Б. . . и че тя, въпреки че не може да го понася, търпи лигавщините му, защото иначе ще ѝ изстине мястото.* П. Незнакомов, Ако бях млад. *Предупредиха само учителката да не се мотае повече из селото, защото щяло да ѝ изстине мястото.* К. Калчев, При извора на живота.

ЩЕ МИ ИЗХВРЪКНЕ СЪРЦЕТО. Изпитвам силно вълнение, обикн. от радост, страх, нетърпение и др.; много съм развълнуван, неспокоен. *Мойше едва се удържа прав, . . . устните и езика съхнат, . . ., а сърцето му . . . ще изхвръкне, ще се пръсне, клетото!* Ал. Константинов, Нещо шумолеше, ама какво беше! *Ще ми изхвръкне сърцето, така съм радостна, че си дойде.* ● *Щеше да ми изхвръкне сърцето, докато четеха резултатите от изпита.*
Още: **Ще ми изскочи сърцето.**

ЩЕ МИ ИЗЯДЕ УШИТЕ [ИЗЯДЕ МИ УШИТЕ]. Ще ме разори, ще ме съсипе (разори ме, съсипа ме) материално (употребява се обикн. като възклицание за изразяване на възмущение от някого, който яде много, и за когото се харчат много пари за издръжката му). — . . . *Че как ще храните вие цела чета, двайсет души гладници, млади, яки мъже? Ще ви изядат ушите, каквито сте . . . имотни, та просо и ръж ядете, с голи пети ходите зиме и лете, кръпка до кръпка . . .* Д. Талев, Гласовете ви чувам. — *Ушите ми ще изядат тез прасета, знайш. . . Лапат, лапат, да ми са живи.* Ив. Петров, Нонкината любов. *Гърлица, дано! Пукница! Ушите ми изядохте! Съсипахте ме! Свършихте ме! Какво беше туй плюскане и туй чудо, та се не свърши!* Чудомир, Папай, Филчо!
Още: **Ще ми изгризе ушите.**

ЩЕ МИ МЕСЯТ ПРОЩЪПАЛНИК. За оздравяващ болен — почвам вече да ставам, да ходя след тежка и продължителна болест. — *Подай на Ростислав патерицата си! Трябва да го научим да ходи. Кой ще ме носи из пътя? . . . — Чака да му месим прощъпалник! — опитваше се да отвърне на шегата старецът.* Д. Рачев, Светлина от север.
От народния обичай да се меси питка, която наричат прощъпалник, когато детето прохожда.

ЩЕ МИ НАКРИВИШ КЕПЕТО. *Пренебр.* Съвсем няма да ме засегнеш, нищо няма да ми направиш; не ме интересуваш, не ме е грижа за тебе. *Аз те каня, пък ти, ако не искаш. Ще ми накривиш кепето.*
Още: **Ще ми накривиш шапката.** *Пренебр.*

ЩЕ МИ НАКРИВИШ ШАПКАТА. *Пренебр.* Вж. Ще ми накривиш кепето.

ЩЕ МИ НОСИ ДУШАТА В КОШНИЧКА <В РАЯ> и **ЩЕ МИ НОСИ ДУШАТА В РАЙ С КОШНИЧКА.** *Понякога ирон.* Ще бъда ограден с грижи и внимание (обикн. от страна на някого, за когото сега аз се грижа). *Да не мислиш, че сега като храниш синове и дъщери един ден ще ти носят душата в кошничка в рая.*
Още: **Ще ми занесе душата в кошничка на рай.** *Понякога ирон.* **Ще ми тури душата в кошничка.** *Понякога ирон.*

ЩЕ МИ ПОДНЕСЕ ДУШАТА У КОШНИЦА ПРЕД БОГА. *Диал. Понякога ирон.* Ще бъда ограден с грижи и внимание (обикн. от страна на някого, за когото сега аз се грижа).

ЩЕ МИ ПРЕСЕДНЕ НА ГЪРЛОТО [ПРЕСЕДНА МИ НА ГЪРЛОТО]. *Подигр.* Няма да получа или да постигна (не получих или не постигнах) нещо (обикн. за нещо непозволено, недопустимо). — *Много ми се искаше да имам такъв апартамент. — Ще ти преседне на гърлото.*
Още: **Ще ми се закачи на гърлото.** *Подигр.* **Ще ми заседне на гърлото.** *Подигр.* **Ще ми преседне хапката.** *Подигр.*

ЩЕ МИ ПРЕСЕДНЕ ХАПКАТА [ПРЕСЕДНА МИ ХАПКАТА]. *Подигр.* Няма да получа или да постигна (не получих или не постигнах) нещо (обикн. за нещо непозволено, недопустимо).*Остави ни довечера мъничко време самички. Молим ти се! И аз и Йотето ти се молим. — Полека, хаджи, че ще ти преседне хапката.* Д. Немиров, Братя.
Още: **Ще ми преседне на гърлото.** *Подигр.*

ЩЕ МИ СЕ ВИДИ ТЕСЕН [ВИДЯ МИ СЕ ТЕСЕН]. *Със същ.* Тежко ще си изпатя (си изпатих) и ще се почувствувам (се почувствувах) зле някъде (употребява се обикн. като закана). *Казвам ти, Марио, когато Ивайло научи, какво си сторила с мене — трепери! България ще ти се види тясна.* Ив. Вазов, Ивайло. — *И да помниш, момче! Опиташ ли се нещо такова . . . Тясна ще ти се види земята! Дисциплина и труд искам аз.* Й. Гешев, Вик от тъмнината. — . . . *Поне ти мълчи — цялото село знае, че гониш мъжа си с пожоварника! — Я си събирай устата, че ако ги почна, тесен ще ти се види мегданът! Да не мислиш, че никой не знае, дето ходиш да крадеш яйца от чуждите гнезда!* К. Петканов, Хайдути.
Още: **Ще ми стане тесен.**

ЩЕ МИ СЕ ЗАКАЧИ НА ГЪРЛОТО [ЗАКАЧИ МИ СЕ НА ГЪРЛОТО]. *Подигр.* Няма да получа или да постигна (не получих или не постигнах) нещо (обикн. за нещо непозволено, недопустимо).
Още: **Ще ми се закачи на зъбите.** *Диал. Подигр.* **Ще ми преседне (заседне) на гърлото.** *Подигр.*

ЩЕ МИ СЕ ЗАКАЧИ НА ЗЪБИТЕ [ЗАКАЧИ МИ СЕ НА ЗЪБИТЕ]. *Диал. Подигр.* Няма да получа или да постигна (не получих или не постигнах] нещо (обикн. за нещо непозволено, недопустимо).
Още: **Ще ми се закачи на гърлото.** *Подигр.*

ЩЕ МИ СЕ ПРЪСНЕ СЪРЦЕТО. Изпитвам силно вълнение, обикн. от радост, страх, нетърпение и др.; много съм развълнуван, неспокоен. *Ами сега! . . . Мойше едва се удържа прав, нозете му треперят и се подсичат, очите му плахо облещени в тъмнината, дишането му се пресича в гърлото, устните и езика съхнат, той сеща, той чува шума на кръвта в главата си, а сърцето му . . . ще изхвръкне, ще се пръсне клетото! Страх, ужасен, неимоверен до полуда страх обгръща цялото същество на Мойше!* Ал. Константинов, Нещо шумолеше, ама какво беше! *Уф как ме изплаши, ще ми се пръсне сърцето.*
Още: **Ще ми се пукне сърцето.**

ЩЕ МИ СЕ ПУКНЕ СЪРЦЕТО. Вж. Ще ми се пръсне сърцето. *Народът му целува ръцете. О, милият Борислав! . . . Сестро, той гледа насам. Ох, сърцето ми ще се пукне.* Ив. Вазов, Борислав.

ЩЕ МИ СПУСНЕ ГОСПОД СЪС ЗЮМБЮЛ. *Диал. Ирон.* Нищо няма да получа, без да се трудя.

ЩЕ МИ СТАНЕ ТЕСЕН [СТАНА МИ ТЕСЕН]. *Със същ.* Тежко ще си изпатя (си изпатих) и ще се почувствувам (се почувствувах) зле някъде (употребява се обикн. като закана). *Хитрата лисица въртна пухкавата си опашка, . . . и рече: — Да не си посмял да ме изядеш, защото си загубен. Гората ще ти стане тясна. — Я гледай — стъписа се тигърът, — че коя си ти?* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. — *Давам ти цял месец да си помислиш, . . . Ако се съгласиш, нищо няма да ти се случи. Откажеш ли ми, земята ще ти стане тясна!* К. Петканов, Златната земя. — *Емперчето не е с ума си, може да те обади на турците! — Ще ме обади, но да знае — селото тясно ще му стане!* К. Петканов, Хайдути.— *Бива ли тъй да се плашиш? — изревала Баба Меца . . . — Мецо, свивай си устата! Тясна ще ти стане гората!* Ран Босилек, Весели приказки. *Тя помисли, че ергени дразнят кучето им, та се обади, направи ги: — Вървете си по пътя, не закачайте кучето, че като грабна пожоварника, селото тясно ще ви стане!* К. Константинов, Преселници.

Още: **Ще ми се види тесен. Ще ми стане тясно.**

ЩЕ МИ СТАНЕ ТЯСНО [СТАНА МИ ТЯСНО] *някъде.* Тежко ще си изпатя (си изпатих) и ще се почувствувам (се почувствувах) зле някъде (употребява се обикн. като закана). — *Не разбираш ли, че това не е никаква шега, а подигравка бе. . . . Да предотвратиш тая . . мерзост, че ще ти стане тясно в театъра.* Л. Дилов, Почивката на Боян Дарев. — *Царица Мария е зла и отмъстителна и тя ще гледа да узнае всичко. Тогава на протовестиария ще стане тясно в Царевец, ама и тебе, Кузмане, добро не те чака.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *След тия истории на него му стана тясно в квартала.*

Още: **Ще ми стане тесен.**

ЩЕ МИ ТУРИ ДУШАТА В КОШНИЧКА. *Понякога ирон.* Вж. Ще ми носи душата в кошничка <в рая>.

ЩЕ МИ ЧУЕШ ТЪПАНА. *Диал.* Ще фалирам.

ЩЕ МУ СЕ ЧУЕ ГЛАСА [ЧУ МУ СЕ ГЛАСА]. Ще стане (стана) известно, ще се узнае (узна се), ще се разбере (разбра се). — *Какво ли се е случило? . . . Дали не са го пребили? . . . викаше Домна и чакаше ответ. — Хайта! — изтърси най-после Кимо. — Ще му се чуе гласът.* Б. Болгар, Близнаците. *Тя все ще направи нещо . . . Все да се покаже, а и княз Боян какви подаръци ѝ даде! Не ще е току-така, но и на това ще му се чуе гласът.* М. Смилова, Друм се вие. *Инженер е — и той завърши като мене в Мюнхен. Сега разбира се, спотайва се, но ще дойде време и ще му се чуе гласът.* П. Вежинов, Звездите над нас.

ЩЕ НАЙДА СТАНИ-ПАДНИ. *Диал.* Ще ме бият.

ЩЕ НАЛЕТИШ НА РУНТАВИ ГЪРДИ. *Диал.* Вж. Ще намериш рунтав у гърдите.

ЩЕ НАМЕРИШ РУНТАВ У ГЪРДИТЕ. *Диал.* Ще се справи с тебе някой по-упорит и непреклонен (казва се обикн. на своеволен, упорит човек).

Още: **Ще налетиш на рунтави гърди.** *Диал.*

ЩЕ НАПАРЯ КАШЛИЦАТА [НАПАРИХ КАШЛИЦАТА] *на някого.* Ще набия някого и ще му отмъстя (набих някого и му отмъстих) (употребява се обикн. като закана). *Хубаво ще му напаря кашлицата да помни кога се е подигравал с мене.*

ЩЕ НАПЕЧА ГАЩНИКА *някому. Диал.* Ще насиля някого за нещо.

ЩЕ НАПИКАМ БЪКЛИЦА. [НАПИКАЛ СЪМ БЪКЛИЦА] *за някого. Диал. Грубо.* Не се нуждая от някого и не го викам, не желая да дойде.

Още: **Не съм пикал бъклица.** *Диал. Грубо.*

ЩЕ НАПЪЛНЯ ДЖОБА НА ПОПА [НАПЪЛНИХ (НАПЪЛНИЛ СЪМ) ДЖОБА НА ПОПА]. *Диал.* Ще умра (умрях, умрял съм). *Много е зле, скоро ще напълни джоба на попа.* ● *Няма го вече, той още миналата година напълни джоба на попа.*

ЩЕ ОБУЯ В МИШИ ЦЪРВУЛИ *някого. Диал.* Ще докарам някого до крайна бедност, до просия.

ЩЕ ОДЕРА ОЧИТЕ *някому.* Ще накажа жестоко някого, ще му причиня зло. *Сега само някой да посмее да хвърли лоша дума или камък по адрес на кокошките, кооператорите ще му одерат очите.* Г. Краев, Какво могат кокошките.
Още: **Ще издера очите.**

ЩЕ ОСТАВЯ ГРЕХОВЕТЕ СИ *някому. Ирон.* Нямам нищо и след смъртта си нямам какво да завещая на наследниците си. *И той какъвто е бедняк, на децата си ще остави само греховете си.*

ЩЕ ОТКЪСНА ГЛАВАТА <КАТО НА ВРАБЧЕ> *някому.* Ще накажа жестоко някого, ще си изпати от мене (употребява се обикн. като закана). *Ако той не те пребие, аз ще ти откъсна главата като на врабче.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.
Още: **Ще откъсна главата като на <петровско> пиле. Ще отрежа главата <като на врабче>.**

ЩЕ ОТКЪСНА ГЛАВАТА КАТО НА <ПЕТРОВСКО> ПИЛЕ *някому.* Ще накажа жестоко някого, ще си изпати от мене (употребява се обикн. като закана). *Ти, приятелю, или ще ми върнеш пишещата машина, или ще ти откъсна главата като на пиле!* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *Ах тоя проклетник . . . Само да му падне в ръцете — няма да го пита, кой е и откъде иде. Като на пиле ще му откъсне главата.* К. Петканов, Старото време. *— Селски учител! . . . Аз съм доктор по право . . .! — Отсега си селски учител, разбра ли! — . . . — Само още една дума и ще ти откъсна главата!* Разказ във в. Вечерни новини.
Още: **Ще откъсна шията като на <петровско> пиле. Ще откъсна главата <като на врабче>.**

ЩЕ ОТКЪСНА ШИЯТА <КАТО НА <ПЕТРОВСКО> ПИЛЕ> *някому.* Ще накажа жестоко някого, ще си изпати от мене (употребява се обикн. като закана). *Остави, аз ще отмъстя за баща ти и за всички ви. — Аз самичък ще му откъсна шията като на пиле. — избухна Стоян.* К. Петканов, Преселници.
Още: **Ще откъсна главата като на <петровско> пиле. Ще извия шията <като на <петровско> пиле>.**

ЩЕ ОТРЕЖА ГЛАВАТА <КАТО НА ВРАБЧЕ> *някому.* Ще накажа жестоко някого, ще си изпати от мене (употребява се обикн. като закана). *Ще те накажа жестоко. Ей сега ще ти отрежа главата, ченгене джанабет, ами онова що е? Иди го дай.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *Само да ми падне, ще му отрежа главата като на врабче.* ● *Слушай ме, че ще ти отрежа главата.*
Още: **Ще откъсна главата <като на врабче>. Ще отрежа главата като на <петровско> пиле.**

ЩЕ ОТРЕЖА ГЛАВАТА КАТО НА <ПЕТРОВСКО> ПИЛЕ *някому.* Ще накажа жестоко някого, ще си изпати от мене (употребява се обикн. като закана). *— Подай ми саксиите с червеното мушкато . . . — Дума да не става. За туй цвете мама ще ми отреже главата като на петровско пиле. Тя трепери над него, гали си го, реже му сухите листенца с ножица, не дава прашинка да падне върху него. Аз тия саксии не смея да ги пипна.* А. Каралийчев, Първомайска история.
Още: **Ще откъсна главата като на <петровско> пиле. Ще отрежа главата като на врабче.**

ЩЕ ПОЗНАВАМ ДЮКЯНА. *Диал. Ирон.* Вж. Ще помня дюкяна.

ЩЕ ПОЛИВАШ / ПОЛЕЕШ БАХЧАТА. *Диал. Шег.* Ще се напикаеш (казва се обикн. на деца, когато пият много вода).

ЩЕ ПОМНЯ ДЮКЯНА. *Диал. Ирон.* Няма да забравя къде съм си изпатил нещо.
Още: **Ще познавам дюкяна.** *Диал. Ирон.*

ЩЕ ПОСКЪПЯ ТАМЯНА. *Диал. Шег.* Скоро ще умра.

ЩЕ ПРЕВЪРЖА ЧЕРНА КЪРПА. *Пренебр.* Никак не тъжа, не скърбя за някого или за нещо; никак не ме е грижа, не ме засяга. *Като ми се сърди, ще превържа черна кърпа.*
Още: **Ще вържа черна кърпа.** *Пренебр.*

ЩЕ ПРЕСУША ЧЕШМАТА [ПРЕСУШИХ ЧЕШМАТА]. *Шег.* Пия (пих) много вода. *Стига бе, ще пресушиш чешмата, не е хубаво да пиеш толкова вода.*

ЩЕ ПРОТЕЧЕ ВОДА И НА МОЯТА ВОДЕНИЦА. Употребява се, за да се изрази, че лицето, което говори, очаква настъпването на щастливи дни или някакъв успех, сполука.

ЩЕ (ДА) РАЗБЕРАТ И КОКОШКИТЕ. *Подигр.* На всички ще стане известно, всички ще узнаят. — *Да разберат и кокошките, че на един изедник са се родили близнаци — престъпваше Величко бавно из двора* Т. Харманджиев, Родове.

ЩЕ РАЗБЕРЕМ КОЙ <Е> КУМ, КОЙ <СТАР> СВАТ [ДА РАЗБЕРЕМ КОЙ <Е> КУМ, КОЙ <СТАР> СВАТ]. Ще стане ясно кой какво заслужава (употребява се като закана, че някой ще бъде наказан, отмъстен). — *За еврейката ли мислиш? . . . Тая жена ще ни направи голяма пакост. Дано се излъже и още веднаж дойде в чифлика. Тогава ще разберем, кой е кум и кой — сват. Няма да й простя.* К. Петканов, Златната земя. *Не щеш ли, и жената, ни в клин ни в ръкав, се нахвърля въз мене. . . Станах, па я хванах за косичката, „Чакай, рекох, жено врачанска, да ти кажа кой дава хляба; да разбереш кой кум, кой сват.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца.
Още: **Ще видим кой <е> кум, кой <стар> сват.**

ЩЕ СВЕТЯ НА МИШКИТЕ. *Диал.* Ще ме затворят в тъмница.

ЩЕ СВИРИ МАЧКА НА ДУДУК. Ще стане нещо, от което ще си изпати, ще пострада някой. — *Ставайте. Поядохме, попихме. . . повеселихме се. . . Само да не ни излезе из носа, че както се е покарало. — Ще плаче некому майката. . . Ще свири мачка на дудук.* Т. Харманджиев, Крилатото време.

ЩЕ СЕ НАПИКА НА КЛЕЧКА. *Диал. Ирон.* За човек — ходи гордо, надуто.

ЩЕ СЕ ОБЪРНА В ГРОБА [БИХ СЕ ОБЪРНАЛ В ГРОБА]. *Обикн. в 3 л.* И след смъртта си няма да съм спокоен, ако нещо, което много ме засяга, стане обратно на моите желания, намерения, възгледи. *Няма да закърша аз ръкави, агнета на шиш да пека за турци и кърджалии и диван чапраз да им служа. Да чуй дядо ми, той в гроба ще се обърне от таквъзи срам!* П. Ю. Тодоров, Зидари. *Ех, товарищ Гурко! В гроба би се обърнал ти, ако знаеше, че са те поставили в хитлеровата рамка!* О. Василев, Любов. *Ох, защо не ме оставиха да умра при човека си! Ох, само да знае той, в гроба ще се обърне. . . Богородице свята, защо ни наказа, защо?* П. Стъпов, Живот с надежда. *Няма да сполучиш в живота. Ще се обърна в гроба, ако можех да видя по какъв път си тръгнал.*
Още: **Ще се преобърна в гроба.**

ЩЕ СЕ ПРЕКАТУРЯТ НА ДЯВОЛА КОЛАТА. *Диал.* Няма да ме сполети зло, ще избегна нещо лошо.

ЩЕ СЕ ПРЕОБЪРНА В ГРОБА [БИХ СЕ ПРЕОБЪРНАЛ В ГРОБА]. Вж. Ще се обърна в гроба.

ЩЕ СЕ РОДИ ЦАРЧЕ. *Диал.* Употребява се, когато някой мързеливец свърши някаква работа.

ЩЕ СЕ ЧУЕ ГЛАС И НА НАШАТА НИВА. *Диал.* Употребява се, за да се изрази, че лицето, което говори, очаква настъпването на щастливи дни или някакъв успех, сполука. *Да се надяваме, че ще се чуе глас и на нашата нива.*

ЩЕ СИ ВИДЯ МАЙНАТА [ВИДЯХ СИ МАЙНАТА]. *Диал. Грубо.* Ще се оженя и ще патя (ожених се и патих).

ЩЕ <СИ> ВЪРЖА ЧЕРНО НА МЕТЛАТА. *Пренебр.* Не ме е грижа за някого или нещо, не ме интересува, не тъжа за него. *Ще си вържа черно на метлата, като не иска да дойде с мене.*
Още: **Ще си вържа черно на подметката.** *Пренебр.*

ЩЕ <СИ> ВЪРЖА ЧЕРНО НА ПОДМЕТКАТА. *Пренебр.* Вж. Ще си вържа черно на метлата.

ЩЕ СИ ИЗВАДИМ ОЧИТЕ. 1. Караме се и се бием с настървение, с ожесточение. *Не смея да оставя в къщи децата сами, защото ще си извадят очите, непрекъснато се дразнят.*
2. В много лоши, враждебни отношения сме, караме се помежду си; враждуваме. — *Да. . . да. . . те не били хора ки. . . , уж владици и владишко тербие, пък ще си извадят очите, карат се, бият се, като голите цигани.* П. Р. Славейков, Из незавършената автобиография.
Още: **Вадим си очите** /към 2 знач./. **Дерем си очите**/към 1 знач./.**Ще си издерем (ще си изповадим, ще си изкараме) очите.**

ЩЕ СИ ИЗДЕРЕМ ОЧИТЕ. 1. Караме се и се бием с настървение, с ожесточение. *Забелязал беше, че тя закъснява,учениците ще си издерат очите из двора, а няма кой да ги нагледа.* Й. Йовков, Белите рози. *Карали се, мари, очите си щели да издерат!* Г. Караславов, Татул.
2. В много лоши, враждебни отношения сме, караме се помежду си; враждуваме. *Сестри са, а ще си издерат очите, не искат да се видят.*
Още: **Вадим си очите** /към 2 знач./. **Дерем си очите** /към 1 знач./. **Ще си извадим (ще си изповадим, ще си изкараме) очите.**

ЩЕ СИ ИЗКАРАМЕ ОЧИТЕ. 1. Караме се и се бием с настървение, с ожесточение. *Двете деца все се дразнят взаимно, ще си изкарат очите за глупости.*
2. В много лоши, враждебни отношения сме, караме се помежду си; враждуваме.
Още: **Вадим си очите** /към 2 знач./. **Дерем си очите** /към 1 знач./. **Ще си извадим (ще си изповадим, ще си издерем) очите.**

ЩЕ СИ ИЗКАРАМ ХЛЯБА. *Диал.* Ще ме бият.

ЩЕ СИ ИЗПОВАДИМ ОЧИТЕ. 1. Караме се и се бием с настървение, с ожесточение.
2. В много лоши, враждебни отношения сме, караме се помежду си; враждуваме.
Още: **Ще си извадим (ще си издерем, ще си изкараме) очите. Вадим си очите** /към 2 знач./. **Дерем си очите** /към 1 знач./.

ЩЕ СИ ИЗСКУБЕМ КОСИТЕ. Караме се ожесточено за нещо.
Още: **Скубем си косите.**

ЩЕ СИ НАМЕРЯ КРЪСТНИКА. *Диал.* Ще ме бият.

ЩЕ СИ ОБЪРНА КОЖУХА <НАОПАКИ>. *Диал. Пренебр.* Ще се разсърдя. *Ако той се е разсърдил, то и аз ще си обърна кожуха.*

ЩЕ СИ ОТПОРЯ ДЖОБА. *Пренебр.* Никак не ме е грижа, не се вълнувам, безразлично ми е. *Ще си отпоря джоба, ако ми се разсърди.*

ЩЕ СИ ПОГОВОРИМ НА „ТИ“. *Жарг.* Ще се скараме.

ЩЕ СИ РАЗДЕРА ЗАБРАДКАТА *от някого. Диал.* Дотегнало ми е много от някого.

ЩЕ СИ СТЪПЯ НА ГЛАВАТА. *Със следв. изр. със съюз* **ама, но.** Непременно ще направя нещо въпреки всичко, при всички обстоятелства. *Ще си стъпя на главата, ама ще я свърша тая работа.*

ЩЕ СИ СЪБЕРА ЗЪБИТЕ В ШЕПАТА. [СЪБРАХ СИ ЗЪБИТЕ В ШЕПАТА]. *Обикн. във 2 и 3 л.* Ще ям (ядох) жесток бой, ще ме бият (биха ме) много (употребява се обикн. като закана). *Събирай си езика и устата, че може и да си събереш зъбите в шепата!* Л. Стоянов, Холера. *Я престани да се заяждаш, че ще си събереш зъбите в шепата.* ● *Кажи му да се вразуми, иначе ще си събере зъбите в шепата.* ● *Видя ли като не слушаш, събра си зъбите в шепата.*

ЩЕ СИ ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КАЛПАКА НА ВЪЗБОГ. *Диал.* Вж. Ще си хвърлям / хвърля шапката <до небето>.

ЩЕ СИ ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ КАПАТА. Вж. Ще си хвърлям / хвърля шапката <до небето>.

ЩЕ СИ ХВЪРЛЯМ / ХВЪРЛЯ ШАПКАТА <ДО НЕБЕТО>. Много ще съм доволен, ще бъда във възторг от нещо, което съм постигнал, успял. *Между писмата, които лежат пред мене, се намират някои доста едри, последни по дата поръчки и аз си казвам, че ако и другата работа вървеше като тая, би трябвало да си хвърлям шапката.* Б. Райнов, Няма нищо по-хубаво от лошото време.

Още: **Ще си хвърлям / хвърля капата. Ще си хвърлям / хвърля калпака на възбог.** *Диал.*

ЩЕ СМАЖЕШ ЯЙЦАТА. *Диал. Подигр.* Казва се на някого, който сяда невнимателно някъде и може да счупи нещо, върху което сяда. *Внимавай къде сядаш, ще смажеш яйцата.*

ЩЕ СЪБИРАМ КОКАЛИТЕ *на някого по нещо.* Ще търся навсякъде или на много места, къде е загинал някой. — *Ако случайно избухне нашият погреб. . . — ще има да събират кокалите ни по срещните чуки.* Г. Караславов, Проходът на младежта.

Още: **Ще събирам костите.**

ЩЕ СЪБИРАМ КОСТИТЕ *на някого по нещо.* Вж. Ще събирам кокалите *на някого по нещо. В това време една селянка се обади: — Добре го превързахме, ама като си идете, детето да му мисли! Пак ще го спипат и ще му събирате костите по участъците.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

ЩЕ ТЕ ГОИМ ЗА САЛАТА. *Диал.* Казва се обикн. като укор към някого, когото хранят, а той не иска да работи.

ЩЕ ТЕ НАУЧА КАК СЕ ОРЕ С ЕДИН ВОЛ. Ще се разправя с тебе (употребява се като закана). — *Слушай, Топале. Я ела да изиграем една дама. . . Ето и зърна има. . . Има да ти връщам. — Може, мо- же. Ха седни сега да те науча как се оре с един вол.* Елин Пелин, Орден.

ЩЕ ТЕ НАУЧА ОТКЪДЕ ИЗГРЯВА СЛЪНЦЕТО. Ще те накажа сурово, ще се разправя жестоко с тебе (употребява се като закана).—*Ти хитруваш! И майсторски хитруваш! Ти си дърт комунист и знаеш всички конспирации в селото...То да не беше стар, щях да те науча откъде изгрява слънцето, ама нейсе.* Г. Караславов, Неверникът Тома. *Ако някой гъкнеше в околийското управление, щяха да го научат откъде изгрява слънцето.* Г. Караславов, Изчадия адови.

Още: **Ще ти кажа (ще <ти дам да> разбереш) откъде изгрява слънцето.**

ЩЕ ТЕ ОГРЕЕ МОЕТО СЛЪНЦЕ. *Диал.* Ще получиш от мене нещо, което искаш, ще постигнеш нещо при мене. — *Тази пък залудяла по даскала. . . Не ще да го огрее него нашето слънце, не ще. . . — Огряло го е, че заминало! . . . Дето си лъже ума само!* Ц. Церковски, Театрални забавалки.

ЩЕ ТЕ ФАТИ ЗА ОЧИТЕ. *Диал.* Ще ослепееш заради извършено престъпление по отношение на хляб, храна и пр.

ЩЕ ТИ ГЪБЯСАТ ОЧИТЕ. *Диал.* Казва се на някой, който има навик да спи много.

Още: **Ще ти пораснат гъби на очите.** *Диал.*

ЩЕ ТИ ДАМ ДА РАЗБЕРЕШ КОЛКО Е НА ДЕСЕТ ПОЛОВИНАТА. Ще те накажа сурово, ще се разправя жестоко с тебе (употребява се като закана).

Още: **Ще ти кажа колко е на десет половината.**

ЩЕ <ТИ ДАМ ДА> РАЗБЕРЕШ ОТКЪДЕ ИЗГРЯВА СЛЪНЦЕТО. Вж. Ще те науча откъде изгрява слънцето. *Ще ви се изтърси военна команда, ей!— викаше отчаян кметът и махаше заплашително с юмрук. Тогава ще разберете вие откъде изгрява слънцето.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Гордост на човечеството ли? Да грабна аз една неокастрена, че да ви подбера, та да ви дам да разберете откъде изгрява слънцето!* Г. Караславов, Да останеше на мене.

ЩЕ ТИ ДАМ ДА <СЕ> РЕЗБЕРЕШ. Ще те накажа сурово, ще се разправя жестоко с тебе (употребява се като закана). *Ако някой те е наскърбил, кажи ни. Четирима сме, ще му дадем да разбере!* К. Петканов, Старото време.—*А-а-а !Така ли! Да ме петни тя пред хората! Ще я науча аз довечера! Ще й дам да резбере!* Цв. Ангелов, Честна дума. *Ще те науча аз тебе...В участъка! Там ще ти дадат да се разбереш!* А. Наковски, Мария против Пиралков. *Ако не ми беше заложена пушката,щях да му дам да разбере. Щях да го застрелям като заяк.* Елин

Пелин, Щъркови гнезда. *Пак ли захванаха да шушукат? Кой шушука? — Ай сега ще им дам да разберат!* П. Ю. Тодоров, Самодива.

ЩЕ ТИ КАЖА АЗ ТЕБЕ ДЕ КОПАЙ АВРАМ КОРЕНИ. *Диал.* Ще те накажа сурово, ще се разправя жестоко с тебе.

ЩЕ ТИ КАЖА КОЛКО Е НА ДЕСЕТ ПОЛОВИНАТА. Вж. Ще ти дам да разбереш колко е на десет половината.

ЩЕ ТИ КАЖА ОТКЪДЕ ИЗГРЯВА СЛЪНЦЕТО. Вж. Ще те науча откъде изгрява слънцето. *Ще го науча аз него, като му смъкна кожата това лято! — закани се той. Ще му кажа откъде изгрява слънцето!* Г. Караславов, Снаха.

ЩЕ ТИ ОКЪСЕЯТ РЪКАВИТЕ. Употребява се, когато някой е закъснял за някакво празненство, угощение и идва, когато вече всичко е изядено и за него нищо не е останало.

ЩЕ ТИ ОТКЪСНА УХОТО (УШИТЕ). Ще те накажа строго. *Брат ми губи търпение, надига се от стола и повтаря още по-рязко. — Как ти е името? — Кажи бе, кажи, батьо ти те пита — . . . — Кажи, че ще ти откъсне ухото!* Чудомир, Първият урок. — *Онова шише направи белята — отвърна един дрезгав глас. — Да не сте го изпили? — Изпих го и ги хвана диария. — Ще ви откъсна ушите!* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Чучелът премина смело пустия казармен двор. . . улови на местопрестъплението часовоя и дежурния по рота, които играеха на дама, и започна да ги ругае. . . Той дори ритна жестоко часовоя, като го заплаши, че ще му откъсне ушите.* Св. Минков, Сламеният фелдфебел.

Още: **Ще ти отпоря ушите.**

ЩЕ ТИ ОТПОРЯ УШИТЕ. Вж. Ще ти откъсна ухото (ушите). — *Каква каца е откраднал ратаят от Калцунката? — Ти откъде научи? — Научих. Ще му отпоря ушите на това магаре.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ЩЕ ТИ ПОКАЖА КОЙ КУМ, КОЙ <СТАР> СВАТ. Ще си получиш заслуженото, ще ти отмъстя. *Гори византийската земя и враже благо грабят поганците. А дойдат ли до нас, ще им покажем кой кум и кой сват. Виждали са нашите прадеди и печенеги, и угри, и татари, а даде бог, ето жива е България и досега, здраво е царството.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

ЩЕ ТИ ПОРАСНАТ ГЪБИ НА ОЧИТЕ. *Диал.* Вж. Ще ти гъбясат очите.

ЩЕ ТИ РЕЖА ФАША ОТ ГЪРБА. *Диал.* Жестоко ще те накажа.

ЩЕ ТИ СТАНЕ МИША ДУПКА ЗА ХИЛЯДО. *Диал.* Не ще има къде да се скриеш, за да избегнеш от някакво зло.

Още: **Стане ще миша дупка за сто.** *Диал.*

ЩЕ ТИ СЪБЕРА ДВАТА КРАКА В ЕДНА ОБУВКА. Ще те измъча, ще те притесня много (употребява се като закана).

Още: **Ще ти туря двата крака в една обувка.**

ЩЕ ТИ ТУРЯ ДВАТА КРАКА В ЕДНА ОБУВКА. Вж. Ще ти събера двата крака в една обувка.

ЩЕ УБИЯ ПУКАЛА. *Диал. Грубо.* Ще умра, ще пукна.

ЩЕ УДАРЯ ЕДНА ГЛАВА. *Жарг.* Ще поспя. *Както съм уморен, днес след обяд ще ударя една глава.*

ЩЕ УЛОВЯ НА БОСИЯ ОПИНЦИТЕ [УЛОВИХ НА БОСИЯ ОПИНЦИТЕ]. *Ирон.* Никого не ще мога (не можах) да заловя, да открия или да намеря (обикн. когато някой е избягал или се е укрил).

Още: **Ще уловя на босия цървулите.** *Ирон.* **Ще хвана на босия опинците.** *Ирон.*

ЩЕ УЛОВЯ НА БОСИЯ ЦЪРВУЛИТЕ [УЛОВИХ НА БОСИЯ ЦЪРВУЛИТЕ]. *Ирон.* Никого не ще мога (не можах) да заловя, да открия или да намеря (обикн. когато някой е избягал или се е укрил).
Още: **Ще уловя на босия опинците.** *Ирон.* **Ще хвана на босия цървулите.** *Ирон.*

ЩЕ УЛОВЯ ОПИНЦИТЕ [УЛОВИХ ОПИНЦИТЕ] *на някого. Ирон.* Не ще мога (не можах) да заловя, да открия или да намеря някого, който е успял да избяга или да се укрие.
Още: **Ще уловя цървулите.** *Ирон.* **Ще хвана (ще видя) опинците.** *Ирон.*

ЩЕ УЛОВЯ ЦЪРВУЛИТЕ [УЛОВИХ ЦЪРВУЛИТЕ] *на някого. Ирон.* Не ще мога (не можах) да заловя, да открия или да намеря някого, който е успял да избяга или да се укрие. *Криво-ляво го изхраних тази зима, да не чуе зло, овардих го, но сега ако го спипат, и моята глава ще иде. . . . Веднъж да ме отървете от онзи хайдутин, сетне ще ми уловите цървулите.* В. Нешков, Настъпление.
Още: **Ще уловя опинците.** *Ирон.* **Ще хвана (ще видя) цървулите.** *Ирон.*

ЩЕ ХАПНА ОТ КОЛИВОТО *на някого. Диал.* Ще доживея да видя някого мъртъв, ще го преживея.
Още: **Ще хапна от пилафа.**

ЩЕ ХАПНА ОТ ПИЛАФА *на някого.* Вж. Ще хапна от коливото *на някого.*

ЩЕ ХВАНА ЖИВ ОГЪН В (С) ГЪЗА СИ. *Диал. Вулг.* Много ходя насам-натам, разшарвам се непрекъснато.

ЩЕ ХВАНА НА БОСИЯ ОПИНЦИТЕ [ХВАНАХ НА БОСИЯ ОПИНЦИТЕ]. *Ирон.* Никого не ще мога (не можах) да заловя, да открия или да намеря (обикн. когато някой е избягал или се е укрил).
Още: **Ще хвана на босия цървулите.** *Ирон.* **Ще уловя на босия цървулите.** *Ирон.*

ЩЕ ХВАНА НА БОСИЯ ЦЪРВУЛИТЕ [ХВАНАХ НА БОСИЯ ЦЪРВУЛИТЕ]. *Ирон.* Никого не ще мога (не можах) да заловя, да открия или да намеря (обикн. когато някой е избягал или се е укрил). *Някъде встрани са минали ония поганци. Ще хванат сега на босия цървулите.* Д. Мантов, Хайдушка кръв.
Още: **Ще хвана на босия опинците.** *Ирон.* **Ще уловя на босия цървулите.** *Ирон.*

ЩЕ ХВАНА ОПИНЦИТЕ [ХВАНАХ ОПИНЦИТЕ] *на някого. Ирон.* Не ще мога (не можах) да заловя, да открия или да намеря някого, който е успял да избяга или да се укрие. *— Бягайте да завием към суходолината, па нека ни хване опинците.* Кр. Григоров, Отново на училище. *Тук ще се навърта той и ще дебне. Ако тръгнат българските чети за неговите села, той ще изтича нататък далеко преди тях. Ще му хванат те опинците, щом ги знае къде са и що му кроят.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.
Още: **Ще хвана цървулите.** *Ирон.* **Ще видя (ще уловя) опинците.** *Ирон.*

ЩЕ ХВАНА ПЕРУШИНАТА [ХВАНАХ ПЕРУШИНАТА] *на някого. Ирон.* Не мога (не можах) да заловя, да открия или да намеря някого, който е успял да избяга или да се укрие. *Стражарите го погнали с конете. — Ех, ако не бяха с коне, щяха да ми хванат перушината! — въздъхна той.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ЩЕ ХВАНА ЦЪРВУЛИТЕ [ХВАНАХ ЦЪРВУЛИТЕ] *на някого. Ирон.* Не ще мога (не можах) да заловя, да открия или да намеря някого, който е успял да избяга или да се укрие. *— Та какво казваш, кръстник, ще ме заловят ли? Кажи им, че цървулите ми ще хванат. Нека веднъж само шумата да се раззелени.* В. Нешков, Настъпление. *— Ами Антон какво стана? — обади се и Лазар. — Избяга. Ще му хванат цървулите.* Л. Стоянов, Холера. *— Сребрьо, не се прибирай в селото — пътищата са овързани от полиция, търсят те! . . — Гадове. Ще ми хванат цървулите.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.
Още: **Ще хвана опинците.** *Ирон.* **Ще уловя (ще видя) цървулите.** *Ирон.*

ЩЕ ХВЪРЛЯ ЗЕМЛИЦА У ГРОБА *някому. Диал.* Ще доживея да видя мъртъв някого, ще го преживея.

ЩЕ ЦЪФНА КАТО СЛИВА ЕСЕН. *Диал. Ирон.* Няма да преуспея, няма да сполуча в нещо.

ЩЕ ЯДЕ ЛИ ХАСАН БАНИЦА. *Диал.* Употребява се, когато някой иска да узнае ще завърши ли успешно някаква работа, ще има ли резултат.
Още: **Ще яде ли Хасан сирене.** *Диал.*

ЩЕ ЯДЕ ЛИ ХАСАН СИРЕНЕ. *Диал.* Вж. Ще яде ли Хасан баница.

ЩЕ ЯДЕШ КАЛЪЧКАТА. Ще те убия. *И не само те гонеха другото петле, ами полека-лека научиха и водача на дружината да го пъди. Научиха го дотам, че не можеше да го търпи около себе си. Пускаше крило и щракваше лампази, което значеше: „Не се мяркай пред очите ми, че ще ядеш калъчката!“* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

ЩЕ ЯМ ДРЪСТА<ТА>. *Диал.* Ще ме бият. *— Англия има само флота — . . . — По море е първа — . . . — Но по сушата — не, там не преде. Така че голяма помощ на французите няма да даде. И французите, сиромашинките, ще ядат дръстата.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ЩЕ ЯМ ДЪРВО<ТО> [ЯДОХ ДЪРВО<ТО>]. Ще ме бият (биха ме). *Бъди послушен, че ще ядеш дърво.* ● *Видя ли, като се инатиш, яде дървото.*
Още: **Ще ям тояга<та>.**

ЩЕ ЯМ МАНДРАТА. *Диал.* Ще ме бият.

ЩЕ ЯМ НЕМИТ. *Диал.* Ще ме бият много. *Прави каквото ти казвам, че ще ядеш немит.* ● *Седи мирен, че ще ядеш немит.* ● *Тази вечер ще ям немит, като разберат нашите какво съм направил.*

ЩЕ ЯМ ОПИНЦИТЕ *на някого.* Ще гладувам много, ще изнемогвам от немотия. *— Аз съм студент — каза спокойно младежът. — Ако не работя през лятото, през зимата ще ям някому опинците. . .* П. Вежинов, Далече от бреговете.

ЩЕ ЯМ СУХОТО. *Диал.* Ще ме бият.

ЩЕ ЯМ ТОЯГА<ТА> [ЯДОХ ТОЯГА<ТА>]. Вж. Ще ям дърво<то>.

ЩО <АЗ> ИЗВЛАЧАМ, БУЛКАТА ГО ИЗПРИДА. *Диал.* Употребява се, когато някой реже нещо за ядене, а другите в това време го изяждат.

ЩО БОГ ДАЛ. *Диал.* Каквото имаме, с каквото разполагаме (обикн. за ядене, което ще се поднесе на гости). *Ха да идем по-преди да хапнем що бог дал, че подир туй ще приказваме.* Д. Марчевски, Дошло е време.
Още: **Каквото бог дал.**

ЩО ГЛАС МИ ДЪРЖИ, викам (пея) и под. *Диал.* Извънредно силно (викам). *—И като дръпва дизгините на конете, ..., запява що глас му държи.* Кр. Григоров, Новодомци.
Още: **Колкото ми глас държи.**

ЩО Е НА ГЪРБИНА, ТОВА (ТО) Е И НА ВЪРЛИНА. За човек, който нищо няма, освен дрехите на гърба си; за крайно беден човек. *Колко е смешна Милена! Та кой ще се реши да поиска едно сираче! Ниви ли има или лозя? Що е на гърбина, това е и на върлина.* К. Петканов, Старото време. *— Какво ще се стягаме, бе момче? — измърмори бай Митър. — Това що е на върлина, то е и на гърбина!* К. Митев, През бури.

ЩО ЗА ПТИЦА Е. *Обикн. във 2 и 3 л. Самост. или след главно изр.* Какво представлява, какъв човек е (при изразяване на съмнение, недоверие към някого). *Ставай да вървим на село! Там ще видим що за птица си.* П. Незнакомов, След нас потоп. *Неколцина от съветниците и от селските чорбаджии се изправиха и се напрягаха, за да разберат, що за птица е този млад мъж.* Г. Караславов, Ленко. *Ела до огъня, да те видим що за птица си. Нощният гостенин боязливо приближи, изправи се до огъня и загледа един след друг накачулените мъже. Той беше сух и висок.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *— Що за птица е тоя Моранди?* Б. Райнов, Няма нищо по-хубаво от лошото време.

ЩО ИМА И В (МЕЖДУ) ЗЪБИТЕ *на някого,* **зная (познавам и под.),** Много добре (зная, познавам).

ЩО МЕ Е ГОСПОД НАУЧИЛ. *Диал.* Каквото реша, каквото си намисля. *Ти, синко Петре, знаеш и прави, що тя е господ научил. Стар съм аз и не мога да ти помогна в такъв дълъг път.* Ил. Блъсков, Изгубена Станка.

ЩО МИ ВЛИЗА В РАБОТА<ТА>. *Диал.* Не желая да се намесвам в нещо, не се интересувам от нещо, което не ме засяга. *Какво дирят немски шваби, та мърсят земята ни? Оправили са си тях, читащите му ниедни, та и нас ще оправят. А бе аланколу, що ти влиза в работата. У дома сме си, ние ще си я нареждаме.* Кр. Григоров, Новодомци. *С Таки аз не мога да работя заедно. Той и миналото лето казвал на селяните да не ми продават жито. Защо? Що му влиза нему в работа да ми пречи по тоя начин?* Д. Талев, Преспанските камбани.

Още: **Какво (много, не) ми влиза в работата.**

ЩО МИ ГЪРЛО ТЕЧЕТ. *Диал.* Колкото глас имам, колкото мога силно (викам).

ЩО МИ ЗНАЕ ЛУЛАТА. Много съм преживял, препатил; много зная. *Ех, що ми знае лулата, ти мене не можеш да ме излъжеш.*

ЩО МИ Е НА СЪРЦЕ<ТО>, ТАКОВА (ТОВА, ТУЙ, ТО) МИ Е НА ЕЗИКА. Искрен съм и говоря откровено това, което мисля и чувствувам. *Аз го обичам него, защото не лицемери, ами що му е на сърцето, това му е на езика.*

Още: **Каквото ми е на сърце<то>, такова (това, туй, то) ми е на езика. Що ми е на сърце<то>, такова (това, туй, то) ми е на уста<та>.** *Диал.*

ЩО МИ Е НА СЪРЦЕ<ТО>, ТАКОВА (ТОВА, ТУЙ, ТО) МИ Е НА УСТА<ТА>. *Диал.* Искрен съм и говоря откровено това, което мисля и чувствувам. *И винцето си го бива! Пуща искри като Невенкините очи! — Аа! Ветерничави думи не ми се слушат! — Що ми е на сърце, то ми е и на уста.* К. Петканов, Омайно биле.

Още: **Каквото ми е сърце<то>, такова (това, туй, то) ми е на уста<та>. Що ми е на сърце<то>, такова (това, туй, то) ми е на езика.**

ЩО МИ ТРЯБВА ЗЕЛЕН КАЛПАК НА ГЛАВА. *Диал.* Не искам да рискувам.

ЩО МИ ТРЯБВА НА БАИР ЛОЗЕ. Вж. Не ми трябва на баир лозе.

ЩО МИ ТРЯБВА НА ЗДРАВА ГЛАВА КЕЛА. Вж. Не ми трябва на здрава глава кела.

ЩО МИ ТРЯБВА ОТ МЕЧЕ УХО ЛЪЖИЧНИК. *Диал.* Вж. Не ми трябва от мече ухо лъжичник.

ЩО МИ ТРЯБВА ОТ МЕЧКА ПРИВОЙ. *Диал.* Вж. Не ми трябва от мечка привой.

ЩО МИ ТРЯБВА ОТ МЕЧКА РЕМЪК (РЕМИК). *Диал.* Вж. Не ми трябва от мечка ремък (ремик).

ЩО МИ ТРЯБВА ТАРАЛЕЖ В ГАЩИТЕ. Вж. Не ми трябва таралеж в гащите.

ЩОМ ПИЕ, РАЖДА. *Шег.* Казва се, когато някой иска нещо да се осъществи бързо, без да си дава сметка, че е невъзможно то да стане веднага.

От приказката за един селянин, който продавал билки против безплодие на жената и така хвалил лекарството си.

ЩО СА ДНИ, <ЗА>НАПРЕД СА и **ЩО СА ДНИ <ЗА>НАПРЕД, МОИ СА. 1)** Употребява се за изразяване на надежда, че за в бъдеще ще се случи това, което очакваме или искам. — *Горе-долу си прибрах капитала — казваше баща ми. . . — Може и нещо да остане за работата. Що са дни занапред — наши са.* Г. Белев, Патилата на едно момче. — *Вие сте млади, що са дни напред, те са ваши, гледайте, отваряйте си очите, работете, та да добрувате. . .* Г. Караславов, Миналото. — *Седнах при Неда, дано от тази махала ни пригледат, ама и тук няма да ни огрей. — Ба-ба. Що са дни, занапред са.* П. Ю. Тодоров, Змейова сватба.
2. Употребява се за подчертаване, че ще стане нещо, ще се случи някому нещо (обикн. като закана,че някой ще си получи заслуженото).*Стига е вършил злини на хората, че ще се намери някой да му върне за всичко. Що са дни, занапред са!*

ЩО СЕ НЕ СПОМИНЕШ. *Обикн. във 2 и 3 л. Пренебр.* Възклицание за изразяване на неодобрение, пренебрежение, когато някой каже или направи нещо съвсем не на място.

ЩО СЪМ ТРАЖИЛ, НАШЕЛ СЪМ. *Диал.* Заслужил съм да си изпатя от нещо, получил съм си заслуженото.

ЩО ТИ ПРАЙ КУЧЕТО. Употребява се, когато някой като е направил малка услуга на някого, след това постоянно го безпокои или иска от него услуги. *Иска ми това,иска ми онова. Абе, и той що ти прай кучето. Нали ми даде пари назаем, няма отърваване от него.*

От приказката за един човек, който дал кучето си на някого и след това постоянно ходил у дома му да пита за кучето, като искал и да го гощават. Най-после това дотегвало на стопанина и той заклал и опекъл кучето.

ЩО ТИ ТРЯБВА ДА ПРАВИШ НА ДЯВОЛСКО СЕЛО ЧЕРКВА. *Диал.* Вж. На дяволско село черква не правѝ.

ЩО ТЪРСИШ В ГРЪСТЕТО. *Диал.* Казва се на някого, когато го изненадат на неудобно място или да върши нещо непозволено. *Момчето беше се качило на сливата, но пъдарят го видя. — Що търсиш в гръстето, бе калпазанино — му викна той.*

Още: **Какво търсиш в гръстето.** *Диал.*

ЩО ЩЕ БАБА НА ХОРО. *Диал.* Употребява се, за да се изрази учудване от нещо съвсем неуместно, нещо нередно.

ЩО ЩЕ КУЧЕ В ЧЕРКВА. *Диал.* Употребява се, за да се изрази учудване от нещо съвсем неуместно, нещо нередно.

ЩО ЩЕ ЛИСИЦА НА ПАЗАР. 1. Употребява се, когато хитър човек не се явява там, където присъствието му е неудобно или е опасно. *На Данювата механа те се спряха един до друг зад гърбовете на навалицата от хора и подириха с очи дядо Минчо. Дириха го, но не го намериха. — Що ще лисица на пазар—пошушна тихо гюлчето на Кунчевото ухо и го дръпна към черковните врата.* Ц. Церковски, Свършило се житото.

2. Употребява се, когато хитър, потаен човек се въздържа да заяви открито нещо, което знае, или да изкаже своето мнение.

Още: **Лисица на пазар не излиза (не ходи).**

ЩО ЩЕ МАГАРЕ НА СВАТБА. *Диал. Ирон.* Употребява се, за да се изрази учудване от нещо съвсем неуместно, нередно.

ЩРЪКВАТ МИ / ЩРЪКНАТ МИ КОСИТЕ. Изпадам в ужас, обзема ме силен страх. *Гергевите коси щръкнаха при тая заповед, той побледня.* Ив. Вазов, Иван Александър.

Още: **Настръхват ми / настръхнат ми (изправят ми се) косите.**

ЩУКВА МИ / ЩУКНЕ МИ ИЗ (ОТ) АКЪЛА. *Обикн. в св. вид.* Забравям нещо, не мога да си го спомня. *Съвсем ми щукна от акъла, че трябваше да ти се обадя.*

Още: **Щуква ми / щукне ми из (от) ума. Изхвръква ми / изхвръкне ми (изскача ми / изскочи ми, изщуква ми / изщукне ми, излиза ми / излезе ми, изпарява ми се / изпари ми се, изфирясва ми / изфиряса ми) из (от) акъла.**

ЩУКВА МИ / ЩУКНЕ МИ ИЗ (ОТ) УМА. *Обикн. в св. вид.* Забравям нещо, не мога да си го спомня. *Забравих, Кириле, забравих, братленцето ми! Щукнало ми е из ума и хич не се досетих да дода.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. — *Ами . . . няма ли заръки-поръки за болярите, твоя милост? — запита един от младите селяни. — Бре, как ми бе щукнало из ума! — извика гонецът, па се удари по челото. — За болярите, я! За тях така рече Бърдоква.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Ще отговоря на Теофан! — рече си той. — Още сега ще го сторя. А утре? Нещо мислех аз, като идех насам. . . Покрай това събрание ми щукна из ума.* Ст. Дичев, За свободата. *Извинявайте, г-ца Войновска, знаете ли, че изведнъж ми щукна из ума това, което исках да ви кажа?* Ст. Чилингиров, Рибена кост.

Още: **Изхвръква ми / изхвъркне ми (изскача ми / изскочи ми, излиза ми / излезе ми, изпарява ми се / изпари ми се, изфирясва ми / изфиряса ми, изщуква ми / изщукне ми) из (от) ума. Щуква ми / щукне ми из (от) акъла.**

ЩУКВА МИ / ЩУКНЕ МИ УМА. *Обикн. в св. вид.* Обезумявам, побърквам се. — *Женена съм, хем за двама съм женена! „Луда ще да е!" — помисли Милена и неволно отстъпи крачка назад. ... — Умът й наистина е щукнал!"* А. Христофоров,Ангария. *Ходеше сякаш луд нагоре-надолу ... „Тогава си викахме: ... ако още веднъж го сполети такова, свършено е — или умът ще му щукне, или ще му се пръсне сърцето.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Ти, твоя милост, Продане, кажи го на болярин Десимир. Па може да се каже и на болярин Гроздан, дето сега бил севаст на Овечката област. ... — Болярин Гроздан ли? — ... — Да не ти е нещо щукнал умът, Бърдоква? Болярин Гроздан е болярин и повече нищо.* Ст. Загорчинов, Ивайло.

Още: **Изхвръква ми / изхвръкне ми ума. Изскоква ми / изскокне ми (излиза ми / излезе ми) ума. Пощуква ми / пощукне ми ума.** *Диал.*

Ю

ЮДИНО ЖЕЛЯЗО. *Диал.* Парй.

ЮДИН СИН. Предател, издайник. *Нечестивият ви е белязал всичките. . . издайници мръсни! Български като мене говорите, а само гледате да запалите на някого чергата. Не ви вярвам, юдини синове!* Д. Мантов, Хайдушка кръв.

ЮРГАН ЧОДЖУК. Изнежен човек. *Откакто болѐдува от туберкулоза, стана юрган чуджук.*

Я

Я БАХТ, Я ТАХТ. *Диал.* Или сполука, щастие, или беда, гибел. — *Той, чоджум, рече един по-стар, нощем ще мине, както е минувал толкова пъти и то—дето не се надява никой... — Дотогава аллахкерим, рече трети — я тахт, я бахт. . . Нека дойдат шаховете от Анадол, че ще го питам аз него.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.

ЯБЪЛКАТА НА РАЗДОРА. *Книж.* Нещо, което поражда спорове, недоразумения. *Колониалният въпрос — ябълката на раздора между великите държави — също се разрешава едностранчиво.* М. Герасков, Недъзи.

От гръцкия мит за ябълката, дадена от Парис на Афродита като най-прекрасна богиня, което предизвикало гнева на богините Хера и Атина и станало повод за раздори между тях.

ЯВЯВАМ СЕ / ЯВЯ СЕ НА <БЯЛ> СВЯТ. 1. Раждам се. *Детето се яви на бял свят, а родилката още се гърчеше и премяташе.* Г. Караславов, Чиновническа история.
2. За писмено произведение — бивам отпечатан, публикуван. *Тази любов стопля охладнялото и измъчено сърце на Яворов, събужда най-хубавите му творчески сили и на бял свят се явяват цикъл любовни стихотворения.* П. Данчев, Образът на поета.
Още: **Появявам се / появя се на <бял> свят. Излизам / изляза на <бял> свят** /във 2 и 3 знач./. **Дохождам / дойда (идвам / ида) на <бял> свят** /към 1 знач./. **Виждам / видя <бял> свят.**

ЯДАТ МЕ ВЪШКИТЕ. Живея при най-лоши, мизерни условия. *През дванайсета година тесняците в нашата околия се преброяваха на пръсти, но след войната, като ни ядоха въшките, партията стана сила.* Н. Хайтов, Диви разкази. *Три години го ядоха въшките през войната.*

ЯДВАШ ЛИ, КУМЕ, ПЕЧЕНО ПРАСЕ <ДА ТИ ОПЕЧЕМ>. *Диал. Ирон.* Употребява се, когато излишно се пита някой съгласен ли е да му се даде нещо съблазнително, хубаво, което всеки с удоволствие би взел.

ЯДЕ МЕ ЗЕБЕЛА. *Диал.* Измъчвам се, безпокоя се, тревожа се от нещо неприятно.

ЯДЕ МЕ КРАСТАТА. Изпитвам силно желание да върша нещо, за което имам слабост. *Яде ме крастата да тръгна в планината на ски.*

ЯДЕ МЕ РЪЖДАТА. *Диал.* Мъчи ме нещо отвътре, обикн. някаква мисъл или болест.

ЯДЕ МИ ГЪРБА ПРЪСТ. *Диал.* Бях съборен, повален.

ЯДЕМ СИ ГЛАВИТЕ. Караме се, враждуваме помежду си. — *Един извадил нож, друг кобилица — туй пък какво е? На какво мяза? Все ний ли ще си ядем главите помежду си?* П. Ю. Тодоров, Зидари. *Ний сами си ядем главите и — черквата тъй няма да я бъде.* П. Ю. Тодоров, Зидари.

ЯД МИ КАПЕ НА СЪРЦЕТО. Ядосвам се. *Яд ми капе на сърцето, като го гледам как прахосва сили и пари за нищо.*

ЯЗДЯ НА ДВА КОНЯ. Проявявам се като двуличен, неискрен в стремежа си да си осигуря изгоди, облаги от две страни. *А Димка нехае за него или се мъчи да седи на два стола.*

Да тъче на два стана, да язди на два коня. Боню няма никакви чувства към нея, но я използува Йото се топи от яд. Ревнува. Кр. Белев, Ръцете от слонова кост.

ЯЗЪК ЗА БАРУТА. Възклицание за изразяване на съжаление за положен безполезен, напразен труд или усилие за нещо. — *Ходих да те посрещам три пъти на гарата, ти не дойде. Язък за барута!*

ЯЗЪК ЗА МОМИЧЕТО, ИЗГОРЯ МОМЧЕТО и ЯЗЪК ЗА МОМИЧЕТО, ЧЕ ИЗГОРИ МОМЧЕТО. *Ирон.* Употребява се за мома и ерген, които дружат или са се оженили — за подчертаване, че и двамата имат еднакви недостатъци.

Още: **Язък за момчето, изгоря момичето и язък за момчето, че изгори момичето.**

ЯЗЪК ЗА МОМЧЕТО, ИЗГОРЯ МОМИЧЕТО и ЯЗЪК ЗА МОМЧЕТО, ЧЕ ИЗГОРИ МОМИЧЕТО. *Ирон.* Вж. Язък за момичето, изгоря момчето. *Язък за момчето, че изгори момичето. Пусти Боримечка, кому минаваше през ума.* Ив. Вазов, Под игото.

ЯЗЪК ЗА САПУНА. Възклицание за изразяване на съжаление за положен безполезен, напразен труд за нещо.

От приказката за човека, който, като мил магарето си със сапун, изхабил сапуна и пропилял напразно труда си; или за туркинята, която изхабила сапуна да мие арапина, за да побелее (П. Р. Славейков, Български притчи или пословици и характерни думи.

Я ИМА, Я НЯМА. Около, приблизително е (при определяне на количество, брой) —*Ето оная височина, господин поручик,— говореше все така спокойно младежът. — До нея я има, я няма половин километър.* П. Вежинов, Втора рота.

Още: **Има-няма.**

ЯЙЦЕ ДАВАМ / ДАМ, ПАТКА ВЗЕМАМ / ВЗЕМА. *Диал.* Постъпвам така, че с малко спечелвам голяма печалба, имам много облаги.

ЯЙЦЕ ДА ВЗЕМЕШ ОТ НЕГО И ТО ЖЕЛТЪК НЯМА. Много стиснат човек е, голям скъперник е.

ЯЙЦЕ ДА ХВЪРЛИШ, НЯМА КЪДЕ ДА ПАДНЕ. Претъпкано е, препълнено е (за място, гъсто изпълнено, обикн. с хора, тълпа, множество). *Тия, които тепърва идеха с каруци, разпрягаха колите из съседните дворища, защото мегданът пред черквата беше вече препълнен, та яйце да хвърлиш, няма къде да падне. . . . Отец Матей неочаквано бе умрял от ухобол.* Д. Марчевски, Дошло е време.

Още: **Игла да хвърлиш, няма къде да падне. Няма къде яйце да хвърлиш (да падне).**

ЯЙЦЕ МИ СЕ ПЕЧЕ НА ВРАТА. Вж. Яйце ми се пече на задника.

ЯЙЦЕ МИ СЕ ПЕЧЕ НА ГЪЗА. *Грубо.* Вж. Яйце ми се пече на задника.

ЯЙЦЕ МИ СЕ ПЕЧЕ НА ДИРНИКА. *Грубо.* Вж. Яйце ми се пече на задника. — *Какви условия ще може да представим на Портата, ако влезе в споразумение — попита Попов. —Какви трици ще яде да не влезе — забележи поп Димо. — Яйце ще й се пече на дирника — каза Безпортев.* Ив. Вазов, Под игото.

ЯЙЦЕ МИ СЕ ПЕЧЕ <НА ЗАДНИКА>. *Грубо.* Много съм притеснен от нещо неприятно, което ме чака, което предстои да стане; на зор съм. — *Видях го! По история издържал! — махна й пощаджията от улицата, . . — И по география. Ама по алгебрата за газил на писмения, та на устния сега му се пече яйце.* Ст. Ц. Даскалов, Земна светлина. *Утре ще се решава неговият въпрос, ще му се пече яйце на задника.*

Още: **Яйце ми се пече на гъза (дирника).** *Грубо.* **Яйце ми се пече на врата.**

ЯЙЦЕТО МИ ИЗЛЕЗЕ ЗАПЪРТЪК. *Диал.* Работата ми се оказа несполучлива, не даде резултат.

ЯКА МИ ГЪРБИНА и ДА МИ Е ЯКА ГЪРБИНАТА. 1. Предстои ми тежка, усилена работа, за която трябва да се стягам. — *Житото си е жито, и да дадеш, пак ще се роди Да ти е яка само гърбината.* Ем. Манов, Ден се ражда.

2. Предстои ми да понеса тежък бой. *Като се върнеш в къщи, яка да ти е гърбина, баща ти те чака с бастуна.*

ЯКА МИ ДУ̀ША и **ДА МИ Е ЯКА ДУ̀ША.** Очаква ме нещо много тежко, голямо изпитание, за което ми трябват много сили и твърдост, за да го понеса. *Нямаше в тоя край тогава ни шосе, ни път. . . . Ако пък някой рече да дойде — яка му душа!* Н. Хайтов, Диви разкази. *Кожата от гърба ни ще смъкне, само и само да окачи медала със сребърния образ. . . . А на нас — яка ни душа!* М. Марчевски, Тихо пристанище.
Още: **Яка ми душица (душичка, кожа).**

ЯКА МИ ДУШИЦА. Вж. Яка ми ду̀ша.

ЯКА МИ ДУШИЧКА. Вж. Яка ми ду̀ша.

ЯКА МИ КОЖА. Вж. Яка ми ду̀ша. *Уж сме на власт, а трябва един по един да се промъкваме до бай Митьовата вратня, че ако ни надуши Кальча или Матейчо, яка ни кожа.* В. Нешков, Настъпление.

Я (ИЛИ) КАМИЛАТА, Я (ИЛИ) КАМИЛАРЯ *до някого.* За изразяване на неопределеност, неувереност какво ще стане, ще се случи до определен момент и в чия полза ще бъде. *— Вземете ме, още тази вечер ме вземете! — казваше Димитър. — До утре не се знае какво може да стане: Я камилата, я камиларя.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Ние ще управляваме барем четирийсет години, а след четирийсет години — я камилата, я камиларят.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Самата коалиция стоеше непоклатимо на власт. До нови избори три години. А дотогава — я камилата, я камиларят.* В. Диаватов, Последният успех на Гочо Ганчев. *Тежкото бреме, което ме душеше, започна да се поотмества, вече дишах по-свободно и по-леко. — Хайде стига! — . . . Важното е да изтърпим още една седмица — после я камилата, я камиларя.* П. Вежинов, Звездите над нас.
От източната приказка за спора, дали камилата може да се научи да тълкува корана.

ЯК МИ Е БИЛ АНГЕЛА. *Диал.* Избавих се от някаква беда, зло.
Още: **Силен ми е бил ангела.** *Диал.*

ЯКО ДИМ, изчезвам (изпарявам се). *Книж. Ирон.* Внезапно и безследно (изчезвам). *Утре, щом чуеш, че идат студентите, ставай и се изпарявай яко дим.* А. Гуляшки, Любов. *Когато сандвичите, пуйката, тортата и сладкишите заемат мястото си на трапезата, меланхолията и ипохондрията се изпаряват яко дим.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа.
Води началото си от Библията.
Още: **Като дим.** *Ирон.*

ЯКО Е И МАГАРЕТО. *Диал. Ирон.* Казва се на този, който се хвали, че е юнак .

ЯЛА ГЪСКА ЛЕД И ПИЛА ГЪСКА ВОДА. *Диал. Ирон.* Употребява се за някого, който все едно и също върши, макар да мисли, че прави нещо различно.

ЯЛ СЪМ БАРУТ С ШЕПА. *Диал.* Участвувал съм не веднъж в бой, в сражение; преминал съм през много опасности.

ЯЛИ СМЕ ЗАЕДНО ПЕЧЕНА ЛЕЩА. *Ирон.* Нямаме нищо общо помежду си, не сме никакви роднини, никак не сме близки.

ЯЛ НА БАЩИНОТО СИ КРЪЩЕНЕ <КАША>. *Диал. Подигр.* За човек, който не е ял отдавна, съвсем е изгладнял и сега яде много.

ЯЛ НА ДЯВОЛСКА СОФРА. *Диал.* Кьосе е.

ЯЛ НЕ ЯЛ — ТРИ И ПОЛОВИНА <ДАЛ>. Употребява се, когато трябва да се заплати скъпо, макар и да не е било много яденето. *В ресторанта ял не ял — три и половина дал, не може да се отърве човек с малко пари.*

ЯЛ СЪМ ДРЕНКИ БЕЗ СОЛ. *Диал.* Вършил съм зло и сега изплащам, тегля.

ЯЛ СЪМ И СПАЛ СЪМ *с някого* **[ЯЛИ И СПАЛИ СМЕ].** Много съм близък с някого (много сме близки). *Защо Добрито, да речем, е било драгоманин при русите, защо Първан и другите са яли и спали с казаците?* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ЯЛ СЪМ КОКОШИ КРАК. Не мога да пазя тайна, издавам поверените ми тайни. *Жена му го дръпна силно за ръката да млъкне, повече да не приказва. . . Като да си ял кокоши крак, та толкова бързаш.* К. Петканов, Златната земя.
Още: **Ял съм <от> кокоша нога.** *Диал.*

ЯЛ СЪМ <ОТ> КОКОША НОГА. *Диал.* Вж. Ял съм кокоши крак.

ЯЛ СЪМ ОТ КОКОШКА КЪЛКА. Не мога да пазя тайна, издавам поверените ми тайни.
Още: **Ял съм от кокошка нога.** *Диал.*

ЯЛ СЪМ ОТ КОКОШКА НОГА. *Диал.* Вж. Ял съм от кокошка кълка.

ЯМ ГЛАВАТА *на някого.* **1.** Постоянно измъчвам някого, създавам му неприятности. *Този пусти нос отгде се е взел, — той ми яде главата, както разбирам аз.* Ал. Константинов, Разни хора, разни идеали.
2. Настоятелно и дотегливо искам нещо от някого или непрекъснато му натяквам за нещо; врънкам. *Стига си ми ял главата за тези пари. Когато имам, ще ти ги дам.* ● *Само ми яде главата да ѝ купувам скъпи тоалети.*
Още: **Ям душата** /в 1 и 3 знач/.

ЯМ ГОВНА. *Вулг.* Клюкарствувам по адрес на някого. *Те сега ще ти завиждат и ще ядат говна, но ти не се ядосвай.*

ЯМ ДАРОМ ХЛЯБА. *Самост. или на някого.* Незаслужено получавам облаги, не принасям никаква полза. — *Яде даром хляба на държавата — каза след него Касаветов. — Такива типове, които гледат само търбусите си, трябва да бъдат изпращани на фронта.* Г. Караславов, Обикновени хора.
Още: **Ям хляба бадева (харам).** *Диал.*

ЯМ ДУШАТА *на някого.* **1.** Постоянно измъчвам някого, създавам му неприятности. *Който ни милува, милуваме го, който ни яде душата, мразим го.* Ив. Вазов, Ивайло.
2. За мисъл, грижа и под. — създавам непрекъснато безпокойство, тормоз на някого. *Съмняваше се, че тя го лъже, и това му ядеше душата.*
3. Настоятелно и дотегливо искам нещо от някого, или непрекъснато му натяквам за нещо; врънкам. — *Бачо ходи сега на мелницата с кабриолета през ден. Нямаше как. . . — Е, ти какво реши, ще ставаш ли ортак? — Христина ми яде душата.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Той от много време вече ядеше душата на родителите си да му купят магнетофон.* ● *Стига си ми ял душата всеки ден за пари.*
Още: **Ям главата** /към 1 и 3 знач/.

ЯМ ДЪРВЕН ГОСПОД. Нанася ми се бой, бият ме. *Където и да отиде, все яде дървен господ.* ● *Всеки ден яде дървен господ от брат си.* ● *След като яде дървен господ, стана много послушен.*
Ще (да не) ядеш дървен господ. *Във 2 или 3 л.* Ще (да не) те бият (употребява се обикн. като заканително предупреждение). *Стой мирен, че да не ядеш дървен господ.* ● *Ще ядеш дървен господ, като правиш все пакости.*

ЯМ ЗАПАРТА<ТА>. *Диал.* Вж. Ям калая (калай).

ЯМ КАЛАЯ (КАЛАЙ). Карат ми се, мъмрят ме строго. *Околийският началник го викал в управлението и му се карал, дето разрешил такова събрание. — Нямам време заради вас аз да ям калая, казваше той троснато.* Г. Караславов, Селски истории. *Открихa ли виновника? . . . — Не. Изглежда, че пак аз ще ям калая.* М. Марчевски, Тихо пристанище. *— Пък ти, братко, не го взимай толкова навътре. . . Войник, който не е ял калая и не е носил наказание, не е войник. . .* П. Вежинов, За честта на родината. *Утре ако се изтърсят някои другари от града и видят каква е картината, ще има да ям калай тогава.* Б. Обретенов, Сноп.
Още: **Ям запарта<та>.** *Диал.*

ЯМ ПАРЦАЛИТЕ *на някого.* Говоря зад гърба на някого лоши, злъчни думи за него; злословя за някого, одумвам някого. *Стига сте ѝ яли парцалите.* ● *Бабичките от махлата ѝ ядат парцалите, че била мързелива.*

ЯМ ПОДЛОГИТЕ *някому. Диал.* Настоятелно моля някого за нещо, искам от някого нещо, врънкам.

ЯМ ПОПАРАТА и **ЯМ** *нечия* **ПОПАРА. 1.** Патя, тегля, мъча се от нещо или от лошото отношение на някого, или заради негова грешка, по негова вина. *Откак яде попарата на единака и оня му отхапа едното ухо, усеща вълците през девет баира, на десетия.* Н. Хайтов, Съперници. *Той стигна в редакцията задъхан и мокър до кости. . . . Трифонов го посрещна с усмивка в сивите си избелели очи: — Ти май си останал извън Ноевия ковчег и пак си успял да се спасиш. Боях се, че сам ще трябва да ям попарата.* Ем. Манов, Ден се ражда.
2. *В мин. вр.* **Ял съм попарата и ял съм** *нечия* **попара.** Патил съм, теглил съм от някого или нещо, имал съм работа с някого и добре го познавам какво представлява, какви недостатъци има. *Аз, ако имам, още ще дам, всичко ще дам, аз съм ял попарата и на турци, и на чорбаджии... душичката ми изгориха проклетите.* П.Стъпов, Живот с надежда. *Той на човек кол забива в гърба, продължи старецът. Ял съм му попарата два пъти.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *То се не знае още кой повече грехове има, болярино — отвърна Нистор малко зачервен. — Как ли храниш и гледаш отроците си и с червено желязо ги бележиш, когато бягат от добрините ти! Ял съм ви попарата.* Ст. Загорчинов, Ден последен. — *Ти не му се сърди, душке! На дядо си Паскал де. . . Такъв си е. Аз ли не съм му ял попарата нему! . . . Като беше още учител, затваряха го, уволняваха го. Все заради тия уста.* П. Велков, Стълба до небето. — *Тези рани съм получил през Фердинандово време. . .— Не ми се воюва вече. . . Ял съм им попарата на тези патриотични войни. . .* К. Калчев. Живите помнят.
Още: **Сърбам попарата.**

ЯМ ПОПАРАТА, КОЯТО СЪМ СИ НАДРОБИЛ. Търпя, понасям неприятности, за които сам съм причина. *Защо бягаш от отговорност, яж сега попарата, която си си надробил.*
Още: **Сърбам попарата, която съм надробил (дробил).**

ЯМ ПОТТА *на някого* и **ЯМ** *нечия* **ПОТ** (*нечий* **ПОТ**). Измъчвам, мъча, жестоко експлоатирам някого. *Нашите селяне ядат кукурузник и работят като робове — вие ядете селския пот — говорил г. Георгиевич.* П. Хитов, Моето пътуване по Стара планина.
Още: **Смуча потта.**

ЯМ СИ ДЖИГЕРА. Ядосвам се много. *Не си яж джигера, не можеш да помогнеш с нищо.*

ЯМ СКАЧКИ. *Диал.* Много съм слаб, сух.

ЯМ ТАЛАШ. *Пренебр.* Нищо не разбирам, не зная. — *Къде те раниха, казвай! Говори с пълни подробности. — Не, аз ще започна от най-важното. Центърът яде талаш. Някой му го пробутва, а ние обираме гилзите. — Говори по това, за което те пратих. Обект има ли?* К. Кюлюмов, Последният шанс.

ЯМ ТРИЦИ. *Пренебр. Обикн. в бъд. вр. или в пов. накл.* Нямам какво да ям, мизерствувам. *Нищо не е препечелил и тая зима децата му ще ядат трици.* ● *Яж трици, като не искаш да работиш.*

ЯМ ТЪРКУЛНАТ ХЛЯБ. *Диал.* Живея наготово, без да се трудя.

ЯМ ХАКА *на някого.* Несправедливо намалявам възнаграждението на някого за работата, която върши; не му давам толкова, колкото му се полага. — *Да не им* [на зидарите] *ядем хака. Мъжки караха хората.* П. Ю. Тодоров, Зидари. *Чу ми се гласът на бае Гета; той приказваше с дяда Коля. . . — Добър човек си, на, що треба да ти ям хако? Ама знаеш ли, дедо Колю, добър си, братко, ама добро нема да видиш!* Мих. Георгиев, С тебешир и с въглен. *Полезна е жената, няма какво да ѝ ядем хака. — Това ли ѝ е ползата — да разнася най-страшната детска епидемия, а?* Г. Караславов, Знахарка.

ЯМ ХЛЯБА *на някого* и **ЯМ** *нечий* **ХЛЯБ. 1.** Бивам издържан, хранен от някого, който ми е близък или при когото работя. *Ако не бе се намерил дядо му да го прибере, кой знае де щеше да се дява . . . Но макар Рале да му ядеше хляба, той си караше своето.* П. Ю. Тодоров, От прозореца. *Да ми дадат дозволение да им ида в къщата, дор да ги даря, както прилича на майстори, че при тях занаят съм взел, учили са ме и съм ял хляба им.* Р. Стоянов,

Майстори. *Най-много тя тъгуваше за Стояна. Страдаше, че най-голямото й момче яде чужд хляб и виси на чужда врата.* К. Петканов, Преселници.
2. Безмилостно ограбвам, експлоатирам някого. *„Хей, вий богаташи и чорбаджии, вий ядете хляба на сиромасите!“* М. Кремен, Схлупени стрехи.

ЯМ ХЛЯБА БАДЕВА. *Самост. или на някого. Диал.* Незаслужено получавам облаги, не принасям никаква полза. *Дядото продаваше семки пред голямото кино в центъра на града и така допринасяше за дохода на семейството и както казваше — „не си ям хляба бадева“.* П. Спасов, Хлябът на хората.

Още: **Ям даром хляба. Ям хляба харам.** *Диал.*

ЯМ ХЛЯБА ХАРАМ. *Самост. или на някого. Диал.* Вж. Ям хляба бадева.

ЯМ ХЛЯБ И СОЛ. Живея много бедно, мизерно, извънредно скромно; мизерствувам. *Откакто баща им почина, те ядат само хляб и сол.*

ЯМ ЦЪРВУЛИТЕ *някому.* Говоря зад гърба на някого лоши, зълчни думи за него, злословя за някого; клеветя, одумвам някого. *И Стойко питаше за тебе. — Той още ли се шляе? Кога ще ходи, кога ще оре. . . — Отиде детето, не му яж цървулите. . . Кога още е излязъл, тъмно беше. — Тю, да се не види макар, и аз закъснях! — досети се Юрталана.* Г. Караславов, Снаха.

Още: **Глождя (глозгам, гриза) цървулите.**

Я НЕ СЪМ НОСЕН ПО ВСИЧКАТА ЦЪРКВА. *Диал.* Малко съм смахнат и затова не ме закачай.

ЯХНАЛ Е НА ОСА. *Диал.* Много е зъл, говори зли, лоши думи.

ПОКАЗАЛЕЦ

Показалецът на компонентите на фразеологизмите има както практическо, така и научно значение. Той дава възможност да проличи и фразеологическата валентност на лексикалните единици, т.е. да се види дали и доколко те се използват като компоненти на фразеологични единици, да се види кои думи в българския език служат като ядро за създаване на най-голям брой фразеологизми. Като се има пред вид, че в това отношение всеки език се отличава със своя специфика, трябва да се отбележи, че този показалец ще послужи като база както за изследване на националното своеобразие на нашия език, така и за съпоставки с фразеологията на други езици.

При използуването на показалеца трябва да се имат пред вид следните положения:

1. В показалеца са включени само онези компоненти на фразеологичните единици, които извън фразеологизма са пълнозначни думи, а именно: съществителни, прилагателни, глаголи, наречия и числителни имена. Не са включени компонентите — служебни думи (съюзи, предлози, частици, както и наречия-съюзи), а също компонентите — местоимения и спомагателният глагол **съм**.

Изключение се прави само в онези случаи, когато всичките компоненти на даден фразеологизъм спадат към посочените по-горе невключвани в показалеца категории, напр. при **не съм на себе си, извън себе си, и това ми било** и др. Такива фразеологизми, за да не се изпуснат в показалеца, са представени с някои от компонентите си.

2. Субстантивираните прилагателни и причастия се дават в съответната форма, в която са във фразеологизма: **бяло (да те забулят в бяло)**; **бабини (ще вляза като у бабини си)**; **босия (ще уловя на босия цървулите)**; **речено, казано (речено <и> казано)** и др.

3. Причастията се дават под форма на причастие, с изключение на случаите, когато са употребени в сложно глаголно време: **открит (играя с открити карти)**; **преброен (дните ми са преброени)**; но **подковà (и дявола подковавам <на леда>** и **и дявола бих подковал <на леда>)**.

4. За улеснение на читателите в показалеца са включени освен компонентите на фразеологичните единици също и онези думи, които са задължително съпровождащ елемент към определени фразеологизми и в Речника са дадени с друг шрифт. В показалеца тези думи също са дадени с различен шрифт от шрифта на компонентите на фразеологизмите (в светъл разреден). Ако някоя дума се среща и като компонент на фразеологична единица, и като задължително съпровождащ елемент, тя се дава на два пъти в показалеца с различен шрифт: първо се дава като заглавка с получер шрифт думата, която е компонент на фразеологизмите, и се изброяват всички фразеологизми, в които тя се среща, а след това със светъл разреден се дава като заглавка същата дума — задължително съпровождащ елемент и се изброяват фразеологизмите, с които тя се свързва, напр.:

бия. Бие ѝ занзалото из селото. Бие ме парата...

б и я. Доде клепе черква, б и я. Доде оберат лозята по балкана, б и я.

Ако думата — задължително съпровождащ елемент — се свързва само с определено значение на фразеологизма, това също се посочва, напр.:

б и я се. На живот и смърт, б и я се /във 2 знач./. На нож, б и я се /в 1 знач./.

5. Заглавният фразеологизъм се дава без неговата граматична съчетаемост и без задължително съпровождащите лексикални елементи. При двойна заглавка се посочва само първата ѝ форма: от фраз. **прескочих трапа (ще прескоча трапа)** ще се даде само **прескочих трапа**; от фраз. **изгоряло ми е ухото и изгорели са ми ушите** — само **изгоряло ми е ухото**. Двойната заглавка се отразява в показалеца само в случаите, когато втората форма има в сравнение с първата още един лексикален компонент, напр. **изгърмявам си / изгърмя си патроните и изгърмявам/ изгърмя всичките си патрони; тъпча на едно <и също> място и тъпча на място**,

или когато е налице позиционна подвижност на компонентите, напр. ни <то> риба, ни<то рак и ни <то> рак, ни<то риба; бог високо, цар далеко и цар далеко, бог високо.

6. Ако думата — компонент обикновено на диалектен фразеологизъм—е представена в два фонетични варианта в два различни фразеологизма, в показалеца се отразяват и двата варианта, т.е. спазва се формата, в която думата се среща в съответния фразеологизъм, напр. беглик и бейлик, билбюл и бюлбюл (като на бейлик и на калето беглик съм ходил; кога<то> засвирят билбюлите с кавал<и> и пея като бюлбюл).

7. Ударението на думите в показалеца е поставено само в случаите, когато то има смислоразличителна роля, т.е. когато две думи съвпадат звуково, но имат различно ударение, напр. белѝ (вземам си / взема си беля на главата и др.) и бѐля (запали му свещ, дай му яйце да бели); подковà (и дявола подковавам <на леда> и и дявола бих подковал <на леда>), поставя се ударението върху подковà, за да се разграничи от съществителното подкòва.

8. Думи, които съвпадат звуково, и имат едно и също ударение, се отбелязват с цифра 1 и 2, независимо от това, че са от различни части на речта, напр. бит[1] (влизам/вляза в бита) и бит[2] (залагам / заложа на бита карта).

Показалецът е изработен, както следва:

К. Н и ч е в а — буквите И, Й, К, Л, Р, Т и Н (от нерв до края на букваН); О (от обаждам се до опявам); П (от попара до пригрян).

С. С п а с о в а - М и х а й л о в а — А, Д, Е, Ж, З, Ц, Ч, Ш, Щ, Ю, Я и Н (от набера до непран); П (от пламък до попадна и от природа до края на буква П); С (от смятам до края на буква С).

К р. Ч о л а к о в а — буквите Б, В, Г, М, У, Ф, Х и О (от ора до края на буква О); П (от Павел до пламник); С (от сабя до смъртен).

А

а. От а, бе.
аба. Виж му ума, та му крой аба. Лая на аба. На аба.
авгиев. Авгиеви обори.
авра. Като в чифутска авра (хавра). Чифутска авра (хавра).
Аврам. Знае Аврам де зимуват раците. Знае Аврам де копае корени. Зная де Аврам копае корени. Ще ти кажа аз тебе де копай Аврам корени.
аврамов. Аврамов дом.
ага. А станал ага, а завил чалма. Кажи му аго, да му е драго. Речи му аго, да му е драго.
агне. И вълка сит и агнето цяло. Като агне. Като агне в дисаги. Кога<то> вълка се ожени за агнето. На ти, вълко, агне. Не ще Манго печено агне.
агнешки. Вълк в агнешка кожа.
агупски. Агупска треска ме тресе. Нося агупско сърце. Хваща ме / хване ме агупската треска.
агуптин. Като агуптина с белия гъз.
агънце. Като агънце.
ад. Ад несит. Изчадие на ада *и* изчадие адово.
Адам. Направено преди дяда Адама две недели. <Останал> от <времето на> дяда Адам<а>. От дядо Адам. От <дядо> Адам и Ева. Преди Адама.
адамов. В адамово облекло. В <дядово> адамово одеяние. <Останал> от <дядово> адамово време. От <дядово> адамово време.
адов. Изчадие на ада *и* изчадие адово.
адрес. Сбърквам /сбъркам адреса.
аз. Захванал от аз, че не изкарал до буки.
акантия. Удрям / ударя на акантия.
ако. Ако беше, чеше.
акран. Нямам си акрана.
акцент. Слагам /сложа акцент.
акция. Вдигам / вдигна акциите. Вдигат ми се / вдигнат ми се акциите. Качват ми се / качат ми се акциите. Падат ми / паднат ми акциите. Повдигат ми се / повдигнат ми се акциите.
акъл. Акъла ми е в краката. Акъла ми не го побира / побере. Акъла ми реже като бръснач. Акъл море, ум брич. Акъл море, <ум бръснач>. Акъл назаем не искам. Бия се с акъл. Бия си акъла. Блъскам си акъла. Бъркам акъла. Бъхтя си акъла. Вадя от акъл. Вземам / взема акъл. Вземам / взема акъла. Взема ми се / вземе ми се акъла. Виж му акъла <че му крой шапка <та>>. Виж му акъла, че му скрой кюляф. Влача се по акъла. Влиза ми / влезе ми в акъла. Води ми се акъла. Водя се по акъла. Вървя по акъла. Гледай му акъла, па му крой капа. Гледай му акъла, па му скрой чалма. Губя си акъла. Докарвам / докарам акъла в главата. Дохожда ми / дойде ми акъла <в главата>. Дохожда ми / дойде ми акъла на място<то си>. Дохожда ми / дойде ми друг акъл. Дохожда ми /

дойде ми на акъла. Един акъл за зиме ли, за лете ли. Един акъл за събота ли, за неделя ли. За акъл. За акъл парасъ. Забърквам / забъркам акъла. Завъртявам / завъртя акъла. Загубвам си / загубя си акъла. Идва ми (иде ми) акъла <в главата>. Идва ми друг акъл. Идват ми всякакви акъли. Идват ми най-различни акъли. Иде ми (идва ми) на акъла. Избивам / избия от акъла. Избивам си/ избия си от (из) акъла. Изваждам / извадя от акъл. Изваждам си / извадя си от (из) акъла. Изгубвам си / изгубя си акъла. Изкарвам / изкарам акъла. Изкарвам / изкарам от акъл. Изкарвам си / изкарам си акъла. Изкарвам си / изкарам си от (из) акъла. Излиза ми / излезе ми от (из) акъла. Изпарява ми се / изпари ми се от акъла. Изскача ми / изскочи ми из (от) акъла. Изфирясва ми / изфиряса ми от акъла. Изхвръква ми / изхвръкне ми акъла. Изхвръква ми / изхвръкне ми из (от) акъла. Изщуква ми / изщукне ми из (от) акъла. Имаш ли акъл. Каквото ми дойде на акъла. Колко акъла ще ми дойдат. Кукувица ми е изпила акъла. Махам си (махвам си / махна си) от (из) акъла. Меня си акъла (акълите). Мръдва ми / мръдне ми акъла. Мръдвам / мръдна с акъла си. Мръднал с акъла си. Мътя акъла. На (със) нечий акъл съм. На някакъв акъл съм. На един акъл съм. На какъв акъл съм. Наливам / налея акъл <в главата>. На същия акъл съм. Не ми излиза от акъла. Не ми тежи акъла. Не ми увира / уври акъла. Не се деля от акъла си. Не си зная акъла. Не съм с акъла си. Нямам акъл <в главата си>. Обръщам / обърна акъла. Омотавам / омотая акъла. Опичам си акъла <в главата>. Остава ми / остане ми в акъла. От акъл глава му се пука. Отива ми / отиде ми акъла. Патка ми е изпила акъла. Повеждам се / поведа се по акъла. Повличам се / повлека се по акъла. Помирил съм си акъла. Поразмърдва ми се / поразмърда ми се акъла. Посбирам / посбера акъла. Пощавнат в акъла. Прекарвам / прекарам през акъла си. Прехвърлям / прехвърля през акъла си. Прибирам / прибера акъла. Разбърквам / разбъркам акъла. Размърдва ми се / размърда ми се акъла. Размърдвам си / размърдам си акъла. Размътвам / размътя акъла. Размътва ми се / размъти ми се акъла. Ритнат в акъла. С акъла си ли съм. Сбирам / сбера акъл. Сбирам /сбера акъла <в главата>. Сбирам си / сбера си акъла <в главата>. Сбрах акъла в кошницата. Сврака ми е изпила акъла. С всичкия си акъл. Сече ми акъла. Сече ми акъла като бръснач. Сече ми акъла като халваджийска тесла. С какъв акъл. Склатя акъла. Слаб на акъл. Стига ми / стигне ми акъла. Събирам / събера акъл. Събирам / събера акъла <в главата>. Събирам си / събера си акъла <в главата>. Тръгвам / тръгна по акъла. Уйдисвам / уйдисам на акъла. Ум море, акъл бръснач. Хващам се / хвана се на акъла. Хвръква ми / хвръкне ми акъла. Ходя по чужд акъл. Чафка ми е изпила акъла. Щуква ми / щукне ми из (от) акъла.

акъллия. Француз акъллия.

ала. Ала бала.

ален. Ходя по ален фес.

алено. На луд алено, на шантав шарено.

алилуя. Пея алилуя. Скоро ще чуя алилуя.

Алия. До пладне Илия, от пладне Алия. Облякъл се Алия, погледнал се — пак в тия. Пременил се Алия — погледнал се — пак в тия. Преоблякъл се Алия, погледнал се — пак в тия.

аллах. Отивам / отида по аллах керим. Отивам / отида при аллаха.

алфа. Алфата и омегата. От алфа до омега.

аман. Падам / падна на аман.

Америка. Откривам / открия Америка.

американец. Правя се на американец.

амин. Амин Герге. Намери ме на (у) амин<а>.

ампе. Направям се / направя се на ампе. Правя се на ампе.

анатема. Анатема дявола.

ангел. Ангел небесен. Бия си ангелите. Блъскам си ангелите. Бъхтя си ангелите. Виждам си / видя си ангела. Изкарвам си / изкарам си ангелите. Прилетяват ми / прилетят ми ангелите. Силен ми е бил ангела. Слаб ми е ангела. Слаб ми е бил ангела. Як ми е бил ангела.

английски. Измъквам се / измъкна се по английски.

ангро. На ангро.

анибалов. Анибалова клетва.

антерия. Още ходя с антерия.

аптекарски. Като аптекарски шишета. Меря с аптекарски везни.

араба. Фиря зайци с араба.

арабското. Прерипнал съм арабското.

арапин. Хванал арапина.

арбанашки. Арбанашко стихьо.

арена. Излизам / изляза на арената. Появявам се / появя се на арената.

Аркадия. Блажена Аркадия.

армасам. Армасали за църноземско юначе.

арменски. Арменски поп. Имаш много здраве *и* имаш много здраве от арменския поп. Станал съм арменски поп.

армея. Като мишка в армея.

армия. Генерал без армия.

арнаутин. Кисел като арнаутин.

арнаутски. Арнаутска шиперка. Арнаутска

чушка. Гол като пищов *и* гол като арнаутски пищов.

артилерия. Тежка артилерия[1]. Тежка артилерия[2].

артисам. Артисало на Сурчо, та дал на Мърчо.

архива. Влизам / вляза в архивата. Изваждам / извадя от архивата. Измъквам /измъкна от архивата. Отивам / отида в архивата. Преминавам / премина в архивата.

аршин. Като че <ли> съм глътнал аршин. Меря с аршин гроба. Меря с два аршина. Меря с двоен аршин. Меря с един <и същ> аршин *и* меря със същия аршин. Меря със своя аршин. Пускам (пущам) / пусна език от аршин повече.

Асан. Дето има сбор, там и гол Асан (Хасан). Дето сите <турци>, там и гол Асан (Хасан).

аслан. Правя от мравката аслан.

асли. Асли би тая.

аспра. За аспра. Пукната аспра. Спукана аспра. Счупена аспра. Червена аспра загива ли.

ат. Ат имам, поле нямам. От ат на магаре. Покачил се на големия ат.

атака. На нож, атака /в 1 знач./.

Атанас. Наметнал на свети Атанаса кожуха. Облякъл на свети Атанаса кожуха.

атическия. Атическа сол.

атмосфера. Влизам / вляза в атмосферата.

аферим. Казвам / кажа аферим.

афион. Пуквам / пукна афиона.

ахилесов. Ахилесова пета.

Ахмед. Дето всички, там и гол Ахмед.

ахрянин. Свивам като ахрянин.

ачия. Бягахме от ачия, връхлетяхме на гюмрюкчия.

Б

баба. Баба дяда забравила. Баба знае и друга уличка. Баба Неда не му гледа. Баба си знае бабешката. Баба си знае бабината. Баба стая каил и за гнили круши. Баба ти. Баба ти госпожица ли е. Бай, бабо, за бълхи. Бай <ми>, бабо, да ме не срещне мечка<та>. Беззъба баба орех опекла. Викам баба да води криволако. Доде баба привтаса и сватбата сколаса. Едно си баба знае, едно си бае. Еня баба за дяда Еня. Жива е баба ти. И баба знае. Играем <си> на сляпа баба. Какво сънува баба не казва, друго казва. Като баба Марта. Като зъбите на баба ми. Кога баба пръднала, кога замирисало. Колко знае баба, толкова и бае. Лани баба пръднала, сега замирисало. Лани баба пръднала, сега <му> засмърдяло. Мъча се да изкарам от две баби мома. Мъча се да изкарам от две баби невеста. Намерила баба скубано, а че иска и щипано. Намерила баба хапано, ами иска и щипано. Нарекла се баба за бърдо. Нашла баба, та зашла. Не е прела баба. Не трае баба да духа хляба. Не учи баба как се дете баби. Не чуе баба за разтурци. Нямала си баба белица <купила си прасенце>. Нямала си баба белица, та си купила козица. Нямала си баба работа, та си купила прасенце. От две баби цяла невеста. От дядо и <от> баба. Пелешата баба. Пищи баба за тояга. Плен се плени, баба се реши. Прехлупил съм и на баба си носилото. Така баба знае, така бае *и* тъй знае баба, тъй бае. Така (тъй) и баба знае. Тепърва баба на (за) дърва. Това баба знае, това си бае. Толкова баба знае, толкова бае. Трянкафлянка, баба Станка. Умряла баба ти. Ще дойде баба за огънче. Ще играеме „сляпа баба кози пасе“. Що ще баба на хоро.

бабаитлък. Продавам бабаитлък (бабаитлъци).

бабешката. Баба си знае бабешката.

бабешки. Бабешки приказки.

бабин. Бабини деветини. Варим круши за бабини души. Дъвча като с бабини зъби.

бабината. Баба си знае бабината. Бабината му на ухо. Бабината ти гарушина. Бабината ти <трънкина>.

бабини. Ще вляза като у бабини си.

бабка. Изпил съм си и бабката от Бъдни вечер. Останала ми е само от Бъдния вечер бабката.

бабя. Не учи баба как се дете баби.

багаж. Вдигам си / вдигна си багажа. Стъклен багаж. Стягам си / стегна си багажа. Събирам си / събера си багажа. Умствен багаж.

багатерии. Вдигам си /вдигна си багатериите. Обирам си / обера си багатериите. Прибирам си / прибера си багатериите. Събирам си / събера си багатериите.

Багдад. Нерде Шам, нерде Багдад.

бадева. Ям хляба бадева.

баджа. Запиши го на баджата. Къщата без баджа.

баджак. Къс баджак.

Бае. Така (тъй) знае дядо, така (тъй) плаши децата *и* тъй знае дядо Бае, тъй плаши децата.

баир. Билки диря по баира. Бързам като гущер въз (връз) баир. Защо ми трябва на баир лозе. Не ми трябва на баир лозе. Прехвърлям / прехвърля баира. Ти го караш по чаира, то бяга по баира. Що ми трябва на баир лозе.

бай. Бай Боен ходил у них. Бай Ганьо.

байрак. Нося байрака. Развявам / развея байрак. Развявам / развея байрака. Развявам / развея като байрак. Развявам <си> / развея <си> байрака. Свивам / свия байрака.

байрам. Като циганин на байрама. Кой те пита кога ти е байрама. Пита ли те някой кога ти е байрама.

бала. Ала бала.

балама. На баламите вода носи.

балдъза. Балдъза ми от Кестрич.

балдьовски. Зачервил съм се като балдьовски просяк.

балкан. Вземам / взема балкана. Доде оберат лозята по балкана. Улавям / уловя балкана. Хващам / хвана балкана.

бало. Ходя на хало бало.

балон. Вдигам / вдигна на балон.

балта. Имам триста свини в балтата.

балтия. Турям / туря (турвам / турна) балтията. Удрям / ударя балтията.

Бамо. Колкото Бамо в Троян.

бан. Втривам се / втрия се като калпав бан в хилядо. Ни червен бан. Пукнат бан. Спукан бан. Счупен бан. Червен бан не се губи.

баница. На баницата мекото. Не ще яде Хасан баница. Ще яде ли Хасан баница.

баня. Да идеш на баня и да си носиш вода. Да идеш с деца на баня да ти изядат сапуна. Да отидеш на баня и да си носиш вода. Да отидеш с деца на баня да ти изядат сапуна. На банята под плочите. На турската баня. Оставам / остана на голите бани. Оставам / остана на студените бани. Пращам / пратя на баня. Пращам / пратя на кино в банята от от 6 до 4 <с билет за докъпване>. Пращам / пратя на студените бани. Стоя на сухите бани.

бара. Повлечѝ навой, заприщи бара. Не ходи Мара сама на бара.

барабан. Бия барабана<а>. Като на барабан.

барабанен. Откривам / открия <барабанен> огън.

барабар. Барабар Петко с мъжете. Барабар Петко с мъжете и отрепката на пояс. Направям / направя със земята барабар.

барем. Ако не крилце, поне (барем) перце. Ходил съм барем два пъти на воденица.

барон. <Барон ефенди> султан без гащи.

барут. Държа барута си сух. Замирисва / замирише на барут. Мирише на барут. Помирисвам / помириша барут. Язък за барута. Ял съм барут с шепа.

басарак. Ходя бастун басарак.

басма. Цепя басма.

бастун. Като че ли (сякаш) съм глътнал бастун. С бастун да тръгнеш. Ходя бастун басарак.

батак. Вадя от батака. Не си оставям магарето в батака.

батисам. Сякаш (като че) са ти батисали гемиите.

бахт. Днес бахт, заран тахт. Проработва ми / проработи ми бахтът. Я бахт, я тахт.

бахча. Това не е Ланджова бахча. Ще поливаш / полееш бахчата.

бахчеванджия. На бахчеванджия краставици продавам. На бахчеванджия праз продавам.

бацам. Нямал си дявола работа, та взел да си баца децата. Студен да те бацат.

бацкане. Станах за бацкане през масур.

бачия. Бягахме от бачия, налетяхме на гюмрукчия. Дотук кучка на бачия. И той е кутре от нашата бачия. Научило се (научи се) куче на бачия. Не е това <бащината ти> бачия. Нима е това <Чалъкова> бачия.

бачкам. Бачкам номера.

бачо. Жива книга, баче Добре. Жива книга, баче Начо. Намирам / намеря бача си.

баща. Баща ми ме направил във воденица. Баща ми ме пиян правил. Баща ми ме правил на воденица. Баща му няма врата. Баща нема, деда сака. Баща нема, деда тражи. Баща си и майка си. Баща си искам да кръщавам. Бил съм на баща си в петите. <И> баща си за парà продава. Кога<то> се върне баща ми от гроба. Кога<то> си дойде баща ми от гроба. Не (недей) учи баща си как се правят деца. От стар баща дете. От стар баща син. От стар баща чедо. Още ям хляба на баща си. Помня на баща си сватбата. Прехлупил съм и на баща си носилото. Продавам майка си и баща си. Стари са на баща ти воловете. Ти баща, ти майка. Ти ли си най-умният на баща си < и на майка си>. Търси на дъното баща си. У баща си врати видял ли си.

бащин. Бащин и майчин <син> *и* майчин син. <И> на бащиното си кръщене не съм ял толкова. Не е това <бащината ти> бачия. Не се намираш у бащината си воденица. Не съм изял бащиното имане. Облягам се като на бащиното си коляно. Ожребили се бащините му кобили *и* ожребили му се кобилите. Правя с чужд хляб бащин помен. Сякаш (като че) някой ти е изял <бащиното> имане. Сякаш че (като че, като да) съм изял <бащиното> имане. Ял на бащиното си кръщене <каша>.

бая. Бай, бабо, за бълхи. Бай <ми>, бабо, да ме не срещне мечка<та>. Бая на главата. Бая си за <на> бълхите. Бая си на <за> главата. Едно си баба знае, едно си бае. Колко знае баба, толкова и бае. Така баба знае, така бае *и* тъй знае баба, тъй бае. Така знае дядо да бае. Така зная, така бая. Това знае баба,

това си и бае. Толкова баба знае, толкова бае.
баят. Думите ми станаха баят.
бе. От а, бе.
бебер. Изтегнал съм се като бебер. Като бебер. Легнал съм като бебер. Облягам се като бебер.
бега̀л. Като през змии бегал. Пиши го бегал.
бегам. Не съм бега̀л пред мечка.
беглик. На калето беглик съм ходил.
беда. Вкарвам / вкарам в беда. Туня беда иня вера.
беден. Голяма фирма, бедно положение.
беден. Като църковна мишка, беден.
бедица. Бедице ле сторена.
бедро. Плещя като мокра пола о бедро.
безгласен. Безгласна буква.
безгръбначен. Безгръбначно животно.
беззъб. Беззъба баба орех опекла.
безпаричен. Безпарична треска ме гази.
безсребърници. Стягат ме свети безсребърници.
безтрага. Безтрага да хванеш. В безтрага. Иди <в> безтрага.
безушка. Вдявам в безушка игла.
бей. Бей гиби. Като бей. Като бей у празни ясли.
бейлик. Като на бейлѝк.
белег. Тури си белег на ухото.
бележа. Бележа на рабош. Господ го белязал.
бележка. Вземам си / взема си бележка.
белея се. Белее се като на тенджера дъното. Белее се като тиган на месечина.
белица. Нямала си баба белица, <купила си прасенце>. Нямала си баба белица, та си купила козица.
беля̀. Вземам си / взема си беля на главата. Вкарвам / вкарам в беля<та>. Диря си белята *и* диря си белята със свещ. Докарвам / докарам беля <на главата>. Докарвам си / докарам си беля на главата. Донасям / донеса беля на главата. Купувам си / купя си белята. Навличам / навлека беля <на главата>. Навличам си / навлека си беля на главата. Намирам си / намеря си белята. Отварям си / отворя си беля. Срещу беля върви. Стоварвам / стоваря беля <на главата>. Това (там) е белята в торбата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) беля на главата. Търся си белята *и* търся си белята със свещ. Хващам си / хвана си беля<та>.
бѐля. Запали му свещ, дай му яйце да бели.
белязан. Белязана овца. Белязано магаре.
белянка. Изваждам / извадя на белянка.
бент. Отприщвам / отприщя бента.
бер. Не ми стиска беро.
бера̀. Бера греха (греховете). Бера душа. Бера зазъбица. Бера лой. Бера мухи. Бера петала. Бера си гости. Бера скомина. Бера ягоди. Брала муха мед, потънала в оцет. Брах омайника. В един дол ходим да берем дренки. В една гора берем дренки. Моите ръце круши не берат.
Беренде. Койчо от Беренде.
бесен. Дорде не са казали на едно куче, че е бясно. Запикал съм очи като бясна свиня. Изплавих езика като бясно куче. Като на бясно куче тояги<те>. Мляко от бясна крава. По бесните врани.
бесилка. Завеждам / заведа на бесилка<та>. Качвам / кача на бесилката. Окачвам (окачам) / окача на бесилка<та>. Отивам / отида на бесилката. Свалям / сваля от бесилката. Смъквам / смъкна от бесилката. Увисвам / увисна на бесилката.
бесило. Качвам / кача на бесилото. Окачвам (окачам) / окача на бесилото. Свалям / сваля от бесилото. Смъквам / смъква от бесилото. Увисвам / увисна на бесилото.
беся. Аз коля, аз беся. Беся кучето.
бивам. Много думи на воденица <биват>. Много лакардии на воденица <биват>. Много приказки на воденица<та> <биват>.
бива ме. Не ме бива в гайда да духна.
бива ме. За бъзев гребен, не ме бива.
бивол. Бивола на кавал ще засвири. Биволи ли водиш. Виждам / видя бял бивол по пладне. Вол отиде, бивол се върна. Като бивол. Като бивол <в> железница. Като бивол в трици. Като бивол през ярем. Кога<то> засвирят биволите с кавали. Манда бивол. Натиснал ме бивола. Правя от бълхата бивол.
биволица. Правя от мухата биволица. Сякаш че го е биволица близала.
бигла. Бия биглата. Забих биглата.
бик. Връзвам / вържа бика за рогата. И бика му теле родил. Като гърмян бик. Не съм нито на кравата опашката, ни на бика рогата. Търся юнето под бика. Хващам / хвана бика за рогата.
билбюл. Кога<то> засвирят билбюлите с кавал<и>.
биле. Като че съм ял лудото биле. Не съм ял лудото биле.
билет. Пращам / пратя на кино в банята от 6 до 4 <с билет за докъпване>. Пращам /пратя на кино от 6 до 5 с трамваен билет.
билка. Билки диря по баира. Люта билка. Не съм билка за мирисане.
било. За било и не било. И това ми било.
бир. Бир парче.
бистър. Бистър като боза.
бит[1]. Влизам / вляза в бита.
бит[2]. Залагам / заложа на бита карта.
битолски. Битолски просяк. Водим се като битолски просяци. Врата му като на битолски просяк. Зачервил съм се като битолски просяк. Наложил врат като

битолски просяк. Червен като битолски просяк. Червенея се като битолски просяк.
битпазар. Измъквам / измъкна от битпазар.
бия. Бие й занзалото из селото. Бие ме парата. Бие ме ума ми. Бия барабан<а>. Бия биглата. Бия бой. Бия в главата. Бия в носа. Бия водата в хаван. Бия водата да пусне масло. Бия водата, за да изкара масло. Бия в отворени врати. Бия в <на> очи. Бия кантара. Бия на дебело. Бия на жегло̀. Бия на камък. Бия отбой. Бия прага. Бия самара <да се сеща магарето>. Бия си акъла. Бия си ангелите. Бия си главата. Бия си главата с два камъка. Бия си главата с камъни. Бия си го на главата. Бия си ума. Бия си шамари. Бия тревога. Бия тъмнилото. Бия тъмнини<те>. Бия тъпан<а>. Бия тъпан<и> <на главата>. Бият ме устата ми. Бият през палците. Бият през пръстите. Бият през ръцете. Бога ли съм бил с камъни. Взел съм клечка да бия мечка. Господа ли съм бил с камъни. Град го бил. Град ме бие. Да го биеш и по корема. Де отида, лельо, все (се) ме бият. Един бие тъпана, друг обира парсата. Един бие тъпана, друг събира парсата. Когото не бият, той плаче. Кой те бие по главата *и* никой не те бие по главата. Къде (де) бие брадвата му. Къде (де) бие топора му. Къде (де) го биеш, къде (де) се пука. Накъде бия. Не бий бога с камъни. Не бия студено желязо. Не ми бие брадвата на едно място. Не ми бие топора на едно място. Не ми бие чука на едно място. Не му трябва град да го бие. Не съм бил бога с камъни. Не съм бил господа с камъни. Никой не те бие по главата. Парата с куршум бия. Празна Мара тъпан била. С топ да ме биеш. Ту на клинец, ту на плоча бия. У момини тъпан бие, у момкови хабер нямат. Устата ми големи и те ме бият.
бия. Доде клепе черква, б и я. Доде оберат лозята по балкана, б и я. Докато (докле) се качи свиня на дърво, б и я. Докато (доде) се покачи свиня на дърво, б и я. Докле дойде магарето от вода, б и я. Като гвоздей, б и я. <Та> перушина хвърчи, бия.
бия се. Бия се в главата. Бия се в гърдите. Бия се като вода о бряг. Бия се с акъл. Бия се с пета по задника. Бия се с ум.
б и я с е. На живот и смърт, б и я с е /във 2 знач./. На нож, бия се /в 1 знач./. Със зъби и нокти, бия се.
благ. Благ като мехлем на рана. Не виждам / видя благ ден. Ходил съм на блага черква.
благата. На благата.
благина. Натапям си / натопя си ръцете в благината.
благо. Со кротце, со благо.
благословия. Тегля една благословия.
благословя. Калесай го на сватба да те благослови и догодина.
благоутробие. Гледам си благоутробието.
блажа. Ни сладй, ни блажѝ.
блажѐн. Блажена Аркадия. Блажени <са> верующите.
блазня. Блазни ме дявола <на сън>. Блазни ме Панчо. Веда ме блазни.
бланш. Давам / дам карт бланш.
блато. Капка мед, блато жлъчка.
блатски. Свиня блатска.
бле. Не зная ни бле.
блед. Като платно, блед. Като стена, блед.
бледен. Като платно, бледен.
блестунка. Блестунки ми излизат / излязат от очите.
ближа. Ближа калта от подметките. Ближа паниците. Ближа праха на нозете. Ближа праха от подметките. Ближа ръцете. Взе да я ближе Бялка. Мед ближа и пирони сека. Не ближа това, дето (което) съм плюл. През джам сирене ближа. Сякаш че го е биволица близала. Сякаш че са го котки близали.
близко. Близко до ума.
близнак. Като сиамски близнаци.
близо. Близо до ума. Близо ли е Козирог или Гърня. Имам близо до сърцето си.
блъвна. Сякаш че го е гълъб блъвнал.
блъсвам / блъсна. Блъсва ме / блъсне ме глава.
блъскам. Блъскам си акъла. Блъскам си ангелите. Блъскам си блъските. Блъскам си главата. Блъскам си го на главата. Блъскам си ума. Блъскам тъмницата.
блъскам се. Блъскам се като <мътна> вода о <в> бряг.
блъски. Блъскам си блъските.
блъсна. Блъсна ме горния, та видях долния.
блювам. Блювам гущери и жаби. Блювам гущери и чемери. Блювам <зелени> гущери. Блювам зехир.
блюдо. Габровско блюдо. Поднасям / поднеса на блюдо. Правя с чуждо блюдо за̀души. С людско блюдо задуша. С чуждо блюдо задуша.
блях. Не зная ни блях.
боб. Боб и бобец. Боб хвърлям. Втасал ми гъза за боб, та за леща. Да живееш от боб до череши. Дърпам черен боб. И боб и уста си не държа. На боб на зърно. Научил се поп на варен боб. Научил се поп на джуркан боб. Научил се поп на пражен боб. От боб на зърно. Още на похлупка боб ям. Развлачам боб.
бобец. Боб и бобец. Научил се попец на джуркан бобец.
бог. Ако бъде богу на път. Ако е рекъл бог. Бога ли съм гонил с камъни. Бога ли съм замерял с камъни. Бога ли разпнах.

Бога ли съм бил с камъни. Бога ми. Бог високо, цар далеко *и* цар далеко, бог високо. Бог го е прекръстил. Бог да го прости. Бог дал, бог взел. Бог знае докога. Бог знае какво. Бог знае какъв. Бог знае кога. Бог знае колко. Бог знае къде. Бог знае откога. Бог знае откъде. Бог знае що. Бог ми е свидетел. Боже опази. Велики боже. Виждам / видя бяла бога. Грижа бога за луда тиква. Даде бог. Дай боже. Дал бог. Да не дава бог. До бога. До бяла бога. Ега ти запеят дългото свети боже. <Един> бог знае. Ей богу. За бога. За бог да прости. За бяла бога. За (на) права бога. За се бога. Има бог. Каквото бог даде. Каквото бог дал. Както (каквото) бог ме е научил. Колкото за бог да прости. На бога тамян не давам. На кой бог се кланям. Не бий бога с камъни. Не дай <си> боже. Не зная на кой бог да се моля. Не разпнах бога. Не съм бил бога с камъни. Не съм гонил бога с камъни. Не съм замерял бога с камъни. Не хуля бога. Ни богу, ни светого. Нима е хоратил с бога. Нима седи с бога коляно до коляно. Ни с бога, ни с прилика. Ни царю харач, ни богу колач. Нямам си бяла бога. Опазил ме бог. От бога росица. Пада ми / падне ми от бога. Пази боже. Пазил ме бог. Под бога. Предавам / предам богу дух. Прибра го бог <при себе си>. Ради бог. Раздавам за бог да прости[1]. Раздавам за бог да прости[2]. С бога и с прилика. С бога съм вечерял. С бога съм приказвал. Слава богу. След дявола върви и богу се моли. Слез, боже, та гледай. Служа на бога и на мамова. Стани, боже, та гледай. Тичай, боже, да видиш. Търчи, боже, та гледай. Търчи, боже, та слушай. Хващам / хвана бога за брадата. Хващам / хвана бога за нога. Хващам / хвана бога за носа. Ходя за бога ради. Цар на земята, бог на небето. Ще ми изпеят дългото свети боже. Ще ми поднесе душата у копница пред бога. Що бог дал.

богат. Като воденичар с гюрюлтия и паспал, богат. Като воденичарска мишка, богат. Като мишка в долап, богат.

Богородица. Женска Богородица. Света Богородица.

Богородичка. Света Богородичка.

бода. Бода <в> очите. Бода си очите. Бодат ме парите. Боде ме на сърцето. Боде ме шилото. Отпред боде, отзад рита. Хем шуто, хем <тича да> боде.

бодва ме / бодне ме. Бодва ме / бодне ме в сърцето. Бодва ме / бодне ме под лъжичката.

боди. Не ми клавай ножи боди. Ножи боди.

бодил. Стоя <като> на бодли.

бодка. За бодка. Ни бодка. Счупена бодка.

бодна. Ще бодна майстора си за пояса.

Боевци. Да не идеш на Боевци.

Боен. Бай Боен ходил у них.

боен. Бойно кръщение. На бойна нога.

божи. Божа душица. Божа кравица. Божа кравичка. Божа работа. Божи пръст. Божо говедце. Да идеш на Божи гроб по калцуни. Да идеш на Божи гроб по месеви. Да идеш на Божи гроб по чехли. Да идеш на Божи гроб с дървен кон. За боже име. <И> на божата крава път правя. Искра божия. Като птичка божия. Кога се върнат чифутите от Божи гроб. Не споменавай напразно името божие. Отивам / отида за божата правда. От (из) твоите уста в бож<ите> уши. Пущам го на божа вересия. Рай божи. Твоите думи в божиите уши. Уча още „кръсте божий, помагай". Храм божи.

Божик. Да живееш от Бъдник вечер до Божик. Като Бъдни вечер и Божик. От Бъдни вечер до Божик.

Божич. Отдвоил се Божич от Бъдни вечер. Отдвоил се Божич от Коледа.

божур. Обирам / обера божура. Пускам си (пущам си) / пусна си божура. Хвърлям / хвърля божури (божура).

боза. Бистър като боза. Превари ми се бозата.

бозаджийски. Побледнявам като бозаджийска стомна.

бозаджия. Халваджия<та> за бозаджия<та>.

бозая. Бозая от голяма ненка. Бозая от две майки. Още мляко бозая. Помня кога съм от майка си бозал.

бой[1]. Бия бой. Диря си боя *и* диря си боя със свещ. Правя си устата като габровец за бой. Търся си боя *и* търся си боя със свещ.

бой[1]. На нож, бой / в 1 знач./.

бой[2]. Вдигам сянка, по-голяма от боя си. Не ще литне по-високо от боя си. Не ще надскочи боя си.

боклук. За боклука. Захвърлям / захвърля на боклука. Изхвърлям / изхвърля на боклука.

болен. Болен здрав носи. Болен се пита. Болно място.

болест. Хванала ме е червената болест.

боли. Глава не боли. И сърби, и боли. Хем сърби, хем боли.

боли ме. Боли ме гъза. Боли ме зъб, та куцам. Боли ме капата. Боли ме сърцето. Боли ме шапката. Болят ме очите. Зъб ме боли, та кривя. Къде (де) го боли. Ни мед съм ял, ни сърце ме боли.

боли ме. Та глава<та> ми се кине, боли ме.

болка. Не е болка за умиралка. Не е болка за умиране. Не е болка за умирачка.

болник. Пита болника иска ли дюшек.

боля. Боля си главата.

болярин. Осмия болярин.

бомбаджилък. Занимавам се с бомбаджилък.

бор. О зелен бор да се хвати, и той ще посъхне.

борба. На живот и смърт, борба /в1 знач./.

борница. Изгасих ти борницата.

борса. На черна борса.

борч. Заплащам си / заплатя си борча.

борч. До уши<те>, борч / във 2 знач./.

борчлия. До уши<те>, борчлия / във 2 знач./.

боря се. Боря се с душа.

боря се. За бълхите в плевнята, боря се. Като дявол с кръста, боря се. На живот и смърт, боря се / във 2 знач./.

бос. Боса команда. Газя бос из лука. Гол и бос. Горе осо, долу босо. Отрязвам / отрежа през просото бос. Ритам с бос крак ръжена. Стъпвам /стъпя <бос> в огъня. Стъпвам бос по тръните. Стъпвам / стъпя с бос крак <и> в огъня. Ходя бос из лука. Ходя гол и бос.

босия. Дръж босия, та (че, и) му вземи опинците. Дръж босия, та (че, и) му вземи цървулите. Погони босия, та (че, и) му вземи цървулите. Стигни босия, та (че, и) му вземи цървулите. Улови босия, та (че, и) му вземи опинците. Улови босия, та (че) му вземи цървулите. Хвани босия, та (че, и) му вземи цървулите. Хвани босия, та (че, и) му вземи опинците. Хвани босия, та му събуй опинците. Ще взема на босия опинците. Ще взема на босия цървулите. Ще уловя на босия опинците. Ще уловя на босия цървулите. Ще хвана на босия опинците. Ще хвана на босия цървулите.

босилек. Босилек да ти занесат.

босите. Гоня босите.

бостан. Бостан куркусу̀. Обрах бостана. Обрах си зелен бостаня. Обърнах го на зелен бостан.

бостанджия. На бостанджия краставици продавам

бостански. Бостанско плашило.

ботуш. Като на свиня ботуши. Къде (де) го стиска ботуша. Къде (де) го стяга ботуша. Лижа ботушите. На комар ботуши. Пъшкам под ботуша.

бочник. Ни в клин, ни в бочник. Откинал съм се от бочника.

боя. Не ми е чиста боята. Променям / променя боята си. Пускам си (пущам си) / пусна си боята. Сгъстявам /сгъстя боите. У всякаква боя влизам.

боядисам. Боядисах гащите.

боя се. Боя се <и> от сянката си. От жабата се боя.

боя се. Като дявол от тамян, боя се /в 1 знач./. Като от въже, боя се. Като от чумата, боя се.

брава. Брава на крава.

брада. Брада за глава да иде. Брада му порасна. Брада рижава, глава гнидава. Брада сива, глава дива. Брадата ми е побеляла не на воденица. Брада царска, глава воденичарска. Брада царска, глава пъдарска. Да гледаш попа в брадата. Загрижила се попадията, че изрясла на попа брада. Имам брада. Кадия без брада. Като на коза брада. Катран ми капе от брадата. Кехая без брада. На брадата му щеш намериш и от Бъдни вечер от меда, и от Великден от яйцето. На такава брада — такъв бръснач. Погни келча, че му изскуби брадата. Търся у кьосето брада и по дланта косми. Хващам / хвана бога за брадата. Хващам / хвана господа за брадата.

брадат. Като брадат циганин.

брадва. Загубила си булката брадвата зад вратата. <За> едни сватба, <за> други брадва. Къде (де) бие брадвата му. На дърва отишъл, брадвата забравил. На дърва отишъл, брадвата не взел. Намерила булката брадвата зад вратата. Нашла булката брадвата зад вратата. Не ми бие брадвата на едно място. Не ми сече брадвата на едно място. Не ми удря брадвата на едно място. Остър като брадва. Отсичам / отсека като с брадва. Удря ми / удари ми брадвата о камък.

брадица. Не било в младица, ами в бяла брадица.

брана. Къде ходя, брана влача. Храна и брана.

брантия. Идвам като челебия, отивам си брантия.

браня. Със зъби и нокти, браня.

брат. Девет братя с една риза. Дошли ми са братята. Не са ми на едно място всичките братя. Не са ми накуп всичките братя. От нашите братя. Хващат ме / хванат ме белите братя. Хващат ме/ хванат ме братята.

брашнен. Брашнен чувал. Като брашнен чувал. Тупам брашнения чувал.

брашненик. Мигам като плъх в брашненик.

брашно. Давам / дам трици за брашно. Имам брашно в главата <си>. Лягам / легна на брашно *и* лягам си / легна си на брашното. Мене други ми мелят брашно. На триците скъп, на брашното евтин. Не меля брашно. Не ми е чисто брашното. Не ще омеся пита от туй брашно. Отвеяла си брашното, попарила кюрка. Отвеял съм си / отвял

съм си брашното. Отвяла брашното и попарила кожуха. Отсеял съм си брашното. Прострял съм си брашното на въже. Солта за брашното. Сядам си / седна си на брашното. Удавила се муха в брашно.

брезна. Ни брезна.

бреме. Пада / падне <тежко> бреме от гърба ми. Пада / падне <тежко> бреме от плещите ми. Пада / падне <тежко> бреме от раменете ми. Сваля се / свали се <тежко> бреме от гърба ми. Сваля се / свали се <тежко> бреме от плещите ми. Сваля се / свали се <тежко> бреме от раменете ми. Смъква се / смъкне се <тежко> бреме от гърба ми. Смъква се / смъкне се <тежко > бреме от плещите ми. Смъква се / смъкне се <тежко> бреме от раменете ми. Снемам / снема бреме<то> от плещите.

брецало. Връз (въз) туман брецало.

брич. Акъл море, ум брич. На такава глава — такъв брич. Обричвам / обрича без брич. Опъвам /опъна брича. Ума ми реже като брич.

брича. Брича без сапун. Брича въз коса.

бричам се. Кой те пита брича ли се владиката.

бричев. Обричвам / обрича без бричев.

бродя. Вода бродя, жаден ходя.

броеница. Броя броениците.

брой. В брой.

бройка. За една<та> бройка.

броя. Броим се на пръсти. Броим се на пръстите на едната ръка. Броя броениците. Броя всяка стотинка *и* броя стотинките. Броя гарги<те>. Броя до три. Броя залъците. Броя звездите. Броя стъпките. Броя хапките. Броят ми се дните. Броят ми се кокалите. Броят ми се ребрата. Кога<то> се броят пилетата. След като се ръкува, брои си пръстите. Ще броя звездите.

бруля. Пращам / пратя да брули круши <с ушите си>. С дупето си глогини бруля. С един камък два ореха бруля. С носа си круши брули. Тупни му самаря и го пусти да брули круши. Турѝ му самар<а> и (па) го пусни да брули круши.

Бруса. Пращам / пратя в Бруса за маймуни.

Брут. И ти ли, Бруте, <сине мой>.

бръв. Сбърквам се /сбъркам се като куче на бръв.

бръжди ми. Бръжди ми отдолу.

бръквам / бръкна. Бръквам / бръкна в джоба си. Бръквам / бръкна в душата. Бръквам / бръкна в касата. Бръквам / бръкна в кесията си. Бръквам / бръкна в хазната. Бръквам / бръкна с ръчичка. Бъркам (бръквам / бръкна) в джоба. Бъркам (бръквам / бръкна) в кесията. Бъркам (бръквам / бръкна) с пръст в раната.

бръквам се / бръкна се. Бръквам се / бръкна се в джоба. Бръквам се / бръкна се в кесията.

бръкнат. Ръцете ми са бръкнати в задника.

бръмбар. Бръмбари бръмчат в главата ми. Влиза ми / влезе ми бръмбар в главата. Влиза ми / влезе ми бръмбар в чутурата. Върти ми се бръмбар в главата. Главата ми е пълна с бръмбари. Забръмчават ми / забръмчат ми бръмбари в главата. Избивам / избия бръмбарите (тоя бръмбар) от главата. Избивам си / избия си бръмбарите (тоя бръмбар) от главата. Имам бръмбари в главата <си>. Когато стрижат бръмбарите. Напъхвам / напъхам бръмбар (бръмбари) в главата. Пускам (пущам) / пусна бръмбар (бръмбари) в главата.

бръмбарче. Влизат ми / влязат ми бръмбарчета в главата. Имам бръмбарчета в главата си.

бръмвам / бръмна. Бръмва ми / бръмне ми муха в главата.

бръмна. Муха да бръмне ще се чуе. Не давам муха да бръмне.

бръмча. Бръмбари бръмчат в главата ми. Бръмчат ми в главата. Мухи бръмчат в главата ми.

брънкалка. Купи му брънкалка и пусти го да брънка.

брънкам. Купи му брънкалка и пусти го да брънка.

бръсна. Ако яйцето се стрижеше, той щеше да го бръсне. Бръсна без сапун. Бръсна на въз косми. Бръсна с памук. Бръсна яйцето. Не бръсна за <една> парà. Не бръсна за лула тютюн. Не бръсна за нищо. Не бръсна за слива. Ниско бръсна. С памук бръсна.

бръсна се. Кой те пита бръснат ли е владиката (бръсне ли се владика<та>).

бръснат. Кой те пита бръснат ли е владиката (бръсне ли се владика<та>). Кой те пита бръснат ли е кадията *и* пита ли те някой бръснат ли е кадията. Пита ли те някой бръснат ли е кадията.

бръснач. Акъла ми реже като бръснач. Акъл море, <ум бръснач>. На такава брада — такъв бръснач. На (за) такава глава — такъв бръснач. Сече ми акъла като бръснач. Сече ми ума като бръснач. Ума ми реже като бръснач. Ума ми сече като бръснач. Ум море, акъл бръснач.

бръснене. На такава глава — такова бръснене.

бръснич. Обръсвам / обръсна без бръснич.

бряг. Бия се като вода о бряг. Блъскам се като <мътна> вода о <в> бряг. Бу-

хам се като вода о бряг. Бъхтя се като вода о бряг. Удрям / ударя в бряг.

будала. Орта будала.

бука. От три буки — две вретена. Присмяла се кука на крива бука.

буква. Безгласна буква. Буква по буква. Държа на (за) буквата <на закона>. Записвам / запиша със златни букви. Оставам / остана мъртва буква. Придържам се към буквата <на закона>. Сядам си / седна си на четирите букви.

буки. Захванал от аз, че не изкарал до буки. Не зная ни буки.

буклия. С жълта буклия.

буков. Букова глава. Запиши го на буково листо. Начесвам / начеша гърба с букова пръчка.

була. Като була в мътеница. Няма була вретено. Хитра була в празна кула.

буламач. Изучил се до буламач.

булка. Една булка на мъж ще иде. Загубила си булката брадвата зад вратата. Загубила си булката черяслото зад вратата. Като булка без дар. Намерила булката брадвата зад вратата. Намерила булката метлата зад вратата. Намерила булката секирата зад вратата. Намерила булката черяслото зад вратата. Нашла булката брадвата зад вратата. Пика<ла> булката. Стигам до булката. Стойте, ще пикае булката. Те ти (туй-то) булка Спасовден. Що <аз> извлачам, булката го изприда.

було. Вдигам / вдигна булото. Махам (махвам / махна) булото. Не съм си хвърлил още булото. Свалям / сваля булото. Смъквам / смъкна булото. Снемам / снема булото. Хвърлила си булото.

булчица. И мен<е> ще майка ожени <и аз ще си доби булчица>.

бунар. Копая с игла бунар. Къде види бунар, замижи с очи.

бунище. Като петел на бунище. Като ряпа на бунище. Като тиква на бунище.

буре. От буре бъчва. От яйце ставам / стана на буре.

буриданов. Буридановото магаре.

бурма. Навивам / навия бурмата. Развила ми се е бурмата. Развъртени ми са бурмите.

буря. Буря в чаша вода. Затишие пред буря.

бутам. Бутай да върви. Бутам (бутвам / бутна) в глуха линия. Бутам (бутвам / бутна) пръст<а> в раната. Бутам си гагата. Бутам си носа.

бутам се. Бутам се (бутвам се / бутна се) у шамарите.

бутвам / бутна. Бутам (бутвам / бутна) в глуха линия. Бутам (бутвам / бутна) пръст<а> в раната. Бутвам / бутна калпака. Бутвам / си / бутна си гагата. Бутвам си / бутна си носа. Не бутвам / бутна косъм от главата. С пръст не бутвам / бутна[1]. С пръст не бутвам / бутна[2].

бутвам се / бутна се. Бутам се (бутвам се / бутна се) у шамарите.

Бутроинци. Снаха ми Гюрга от Бутроинци.

бухал. Бухали и кукумявки в къщата ти да бухат. Бухат бухали вътре. Бухтят бухалите вътре. Да ти буха бухал на комина. Да ти буха бухал на къщата. Да ти забуха бухала на комина.

бухалка. Мятам (мятвам / метна) бухалката *и* мятам (мятвам / метна) една бухалка.

бухам. Бухали и кукумявки в къщата ти да бухат. Бухат бухали вътре. Да ти буха бухал на комина. Да ти буха бухал на къщата.

бухам се. Бухам се като вода о бряг.

бухна. Остави един (едного), бухни други (другиго).

бухтя. Бухтят бухалите вътре.

буца. Засяда ми / заседне ми буца в гърдите. Засяда ми / заседне ми буца на (в) гърлото. Засяда ми / заседне ми буца под лъжичката. Ляга ми / легне ми буца в гърдите. Свива ми се / свие ми се сърцето на буца. Сърцето ми е на буца.

бучимишев. Бучимишево сърце. Имам бучимишево сърце.

бучинишов. Бучинишова ми е работата.

бучка. Засяда ми / заседне ми бучка на (в) гърлото. Свива ми се / свие ми се сърцето на бучка.

бучна. Бучни пръчка, пий вино.

бъбрек. Като бъбрек в лой. Плувам като бъбрек в лой. Плувам като бъбрек в мас. Ще изпаря бъбреците.

бъбря. Като <воденичарско> кречетало, бъбря.

бъда. Няма да ме бъде. Няма да я бъде <тая (тази)> *и* няма да го бъде <това>.

бъдеще. Убивам / убия бъдещето. Убивам си / убия си бъдещето.

бъдни. Гледай си, Гано, Бъдния вечер. Да живееш от Бъдни вечер до Коледа. Изпил съм си и бабката от Бъдни вечер. Изпил съм си и от Бъдни вечер грошето. Изпил съм си и от Бъдни вечер дукатцето. Като Бъдни вечер и Божик. На брадата му щеш намериш и от Бъдни вечер от меда, и от Великден от яйцето. На врата му щеш намериш и от Бъдни вечер от меда, и от Великден от яйцето. Не си (нима си) кихнал на Бъдни вечер, та да ти го харижа. Останало ми е само от Бъдния вечер грошето. Останала ми е само от Бъдни вечер бабката. От Бъдни вечер до Божик. От Бъдни вечер до Коледа. Отдвоил се Божич от Бъдни вечер. Разделила се Коледа от Бъдни вечер.

Бъдник. Да живееш от Бъдник вечер до Божик.

бъз. На дърт гъз зелен бъз. На стар гъз зелен бъз.

бъзак. Процъфтявам / процъфтя като лале у бъзак.

бъзе. Направям / направя <на> бъзе и коприва. Правя <на> бъзе и коприва.

бъзев. За бъзев гребен.

бъкел. Бъкел отишъл, кратуна дошъл. Бъкел отишъл, кратуна се върнал. Знае ли свиня да пие из бъкел вода. Като бъкел. Не зная <ни<то>> бъкел. Не разбирам <ни<то>> бъкел.

бъклица. Виря бъклица. Не съм канил с <конска> бъклица. Не съм пикал бъклица. С бъклица. С жълта бъклица. С червена бъклица. Ще напикам (напикал съм) бъклица.

бълвам. Бълвам <зелени> гущери. Бълвам змии <и гущери>. Бълвам огън <и жупел>. Бълвам отрова.

България. Свободна България.

български. Български разбираш ли.

бълха. Бай, бабо, за бълхи. Бая си за <на> бълхите. Бълха <не> ще ме ухапе. Влиза ми / влезе ми бълха в ухото. Да гониш бълхи. За бълхата губера изгарям. За (заради) бълхата изгарям юргана *и* за (заради) една бълха юргана изгарям. За бълхите в плевнята. За една бълха цяла черга изгарям *и* изгарям чергата зарад една бълха. И бълха не ме хапе. И бълха не ме щипе. Изгарям си чергата да ме не хапят бълхите. Като бълха в гащи. Надула се бълха да избълва слива. Надула се бълха да изсере слива. Ни от бълха дроб. Правя от бълхата бивол. Правя от бълхата слон. Продавам за бълхи цяр. Пускам (пущам) / пусна бълха в ухото. Стрижа бълхите. Турям / туря бълха в ухото. Търся бълхи в чужди ръце. Търся вълна под езика на бълхата. Търся косъм под езика на бълхата.

бърборя. Като <воденичарско> кречетало, бърборя. Като картечница, бърборя. Като празна мелница, бърборя.

бърдо. Нарекла се баба за бърдо. Отишъл на Голо бърдо. Тръгнало ми е магарето низ бърдо.

бърдоква. Тикви и бърдокви.

бърз. Кон ти бърз. На бърза ръка. Хваща ме / хване ме бързата Катерина.

бързам. Бързам като вдовица на одър. Бързам като гущер въз (връз) баир. Бързам като жаба през угар. Бързам като желка през угар. Бързам като на воденицата долния камък. Бързам като пале пред майка си. Бързам като попадия в плевник. Бързам като поп за порязаница (порязаници). Бързам като просяк на задушница. Бързам като пуле пред майка си. Бързам като пърле пред майка си. Бързам като таралеж за мерудия. Бързам с душица.

бързам. Като рак на бързей, бързам / във 2 знач./.

бързей. Държа се като рак на бързей. Залавям се / заловя се като рак на бързей. Запрягам се / запрегна се като рак на бързей. Запъвам се / запъна се като рак на бързей. Като вода на бързей. Като рак на бързей. Напиням се като рак на бързей. Напред е дълбоко, назад е бързей. Пенявя се като рак на бързей. Препирам се като на бързей.

бъркалка. На всяко гърне бъркалка. Станал съм селска бъркалка.

бъркам. Бъркам акъла. Бъркам (бръквам / бръкна) в джоба. Бъркам в душата. Бъркам в жарта с чужди ръце. Бъркам в касата. Бъркам (бръквам / бръкна) в кесията. Бъркам в кюпа. Бъркам в очи<те>. Бъркам главата. Бъркам някаква каша. Бъркам с две ръце. Бъркам си гагата. Бъркам си носа. Бъркам (бръквам / бръкна) с пръст в раната. Бъркам някакви трици. Бъркам ума. Не бъркай трици. Трици бъркам.

бъркам се. Бъркам се в някаква каша. В едно гърне <се> бъркаме.

бъркачка. Станал съм селска бъркачка.

бърна. Прехапвам си /прехапя си бърните.

бърце. Имам сърце като бърце.

бърчина. Налягат ме / налегнат ме бърчините.

бърша. Бърша сълзите.

бъх. Ловя бъх. Хващам / хвана бъх. Чиня бъх.

бъхтя. Бъхтя си акъла. Бъхтя си ангелите. Бъхтя си главата. Бъхтя си ума. Все град ни бъхте.

бъхтя се. Бъхтя се в гърдите. Бъхтя се като вода о бряг. Бъхтя се о дърво и о камък.

бъчва. Гласа ми излиза като из (от) <празна> бъчва. Душата му вонее на бъчва. Мириша на бъчва. Мокър в бъчва да вляза, сух ще изляза. От буре бъчва. Пробита бъчва.

бюлбюл. Пея като бюлбюл. Разчуруликал съм се като бюлбюл.

бягам. Бяга ми кефа. Бяга ми окото у млякото. Бягам като дявол<а> от кръст. Бягам като дявол<а> от тамян. Бягам като опърлен. Бягам като от вешило. Бягам като от въже. Бягам от късмета си. Бягахме от ачия, връхлетяхме на гюмрукчия. Бягахме от бачия, налетяхме на гюмрукчия. Бягахме от вълци, налетяхме на мечки. Бягахме от дъжд, налетяхме на град. Бягахме от кучета, налетяхме на вълци. Бягахме от оси, налетяхме на змии. <Да го видиш>, да бягаш от него три дни далеч. Да го срещнеш, че да бягаш. Кръсти се, че бягай. Окото ми бяга.

Окото ми бяга на голямо. Прекръсти се, че бягай. Ти го караш по чаира, то бяга по баира. Удрям стената да бягат мишките.

бягам. Като дявол от тамян, бягам /във 2 знач./. Като заек, бягам /в 1 знач./. Като изтърван заек, бягам /във 2 знач./. Като от чумата, бягам. Като пушнат заек, бягам.

бял. А той посред бял червен. Бели пари за черни дни. Бяла врана. Бяла коса да не видиш. Бял ден. Бял като въглен. Бял като на тенджера дъното. Бял като на тигана дъното. Бял свят. Вадя на бял свят. Вдигам / вдигна бяло знаме. Видяла те майка ти на бяла кобила. Виждам / видя бяла бога. Виждам / видя бял бивол по пладне. Виждам / видя бял вълк <по (посред) пладне>. Виждам / видя бял вълк у пладнина. Виждам / видя <бял> свят. Виждам / видя дявол посред бял ден. Виждам / видя звезди посред бял ден. Връстник с белите орли. Вятър ме вее на бяла кобила. Вятър ме носи на бяла кобила. Вятър ме носи на бял кон. Гръм посред бял ден. Да те видя на бял кон. До бяла бога. Дохождам / дойда на <бял> свят. За бяла бога. Закърпен с бели конци. Зашит с бели конци. Идвам (ида) на <бял> свят. Изваждам / извадя на <бял> свят. Изгорял ми е белия джигер. Изкарвам / изкарам на бял свят. Излизам / изляза на бял свят[1]. Излизам / изляза на бял свят.[2] Излизам / изляза с бяло лице. Измъквам / измъкна на бял свят. Изнасям / изнеса на бял свят. Като агуптина с белия гъз. Като белия лук. Като <бял> вятър. Като бял гарван. Като бял ден. Като че ли имам триста глави бели лук. Не било в младица, ами в бяла брадица. Не виждам / видя бял ден. Не виждам / видя бяло видело. Не виждам бяло куче. Не виждам / видя бял свят. Не показвам / покажа лице на бял свят. Не съм видял чер ли е, бял ли е. Не ще ме омие ни Бяло море. <Ни> чер, <ни> бял. Нямам си бяла бога. Опържвам / опържа до белия дроб. Оставам / остана бял в очите. По бели гащи. Посред (сред) бял ден. Похвалил се циганин с бял гъз. Появявам се / появя се на <бял> свят. Родил съм се на бял покров. Роднини по бялата кобила. Скърпен с бели конци. Ставам / стана <бял> като платно. Сърце и бял джигер <само>. Сърце и бял дроб. Съшит с бели конци. Тръгвам / тръгна по бели гащи. Уригнувам се на бял лук. Хващат ме / хванат ме белите братя. Червеното стъкло правя на бяло. Шит с бели конци. Явявам се / явя се на <бял> свят.

бяла. Ни черна, ни бяла.

бялвам / бялна. Бялвам си / бялна си очите. Бялка. Взе да я ближе Бялка.

бяло. Да те забулят с бяло. Изваждам / извадя на бяло[1]. Изваждам / извадя на бяло[2]. Изкарвам / изкарам на бяло. На черното викам бяло. На черното казвам бяло. Ни черно, ни бяло. Под бяло да легнеш. Под бяло да се засмееш. Черно на бяло. Черното правя бяло.

бялото. Гледам с бялото <на окото (очите) си>. Измил бялото, та останало черното. С бялото на окото (очите) си.

бяс. За какъв бяс. Режа за бяс. Хваща / хване ме беса.

В

ва-банк. Играя ва-банк.

вавилонски. Вавилонско стълпотворение.

ваден. Вадена кожа.

вадя. А той си трън вади. Вадим си очите. Вадя го <като> из джоб. Вадя думи. Вадя думите с кука от устата. Вадя думите с ченгел (ченгели) <от устата>. Вадя душата. Вадя душицата. Вадя душичката. Вадя залъка от устата. Вадя кестените от жаравата. Вадя кестените от жарта. Вадя кестените от огъня[1]. Вадя кестените от огъня[2]. Вадя кестените от огъня с людски ръце. Вадя кестните от огъня с чужди ръце. Вадя <луда> пара. Вадя меч. Вадя на бял свят. Вадя нож. Вадя оръжие. Вадя от акъл. Вадя от батака. Вадя от глава[1]. Вадя от глава[2]. Вадя от (из, през) носа. Вадя от ум. Вадя очи. Вадя очите. Вадя перки. Вадя приказка (приказки). Вадя приказките с ченгел. Вадя си гнева. Вадя си очите[1]. Вадя си очите[2]. Вадя си хляба. Вадя си юфкето. Вадя си яда. Вадя с памук душата. Вадя с памук душицата. На умряло куче нож вадя. Пред тебе маже, глади, а зад тебе ти очи вади.

важен. Важна клечка. Важна птица.

вака. И така, и вака.

вако. И вако, и тако.

вакса. Не ям вакса.

вали. Гърми, вали, а не треска.

вали. Като из ръкав, вали / в 1 знач. /. На въжета вали /в 1 знач./. На облак, вали /в 1 знач./.

валмо. От влакно валмо. Провали ми се валмо.

валтасаров. Валтасаров пир.

валяк. Гази ме валяка. Мина ме валяка.

валям. Валям си ръцете. Валям сливи.

вампирин. Като вампирин.

ванцам. Ванцах я (го).

вар. Гася вар. И кучетата вар не лижат. И кучетата вар не ядат.
вара. Кара, вара.
варак. Няма да ми падне варака.
вардя. Вардя като враната горния сноп. Вардя хатър<а>. Викам вълка да варди овцете. Оставям / оставя мечките да вардят дренките.
вардя. Като зеницата (зениците) на окото (очите) си *и* като зеницата си, вардя. Като котка мишка, вардя. Като очите си *и* като двете си очи, вардя. Като ровко (рово, рохко) яйце, вардя /във 2 знач./.
вардя се. Вардя се да не настъпя мравята.
варен. Варен и печен. Вятър варен, сняг печен. Като <варена> пача. Като <варен> рак. Научил се поп на варен боб. Ни варен, ни печен.
вартоломеев. Вартоломеева нощ.
варя. Вари го, печи го. Варим круши за бабини души. Змии варя. Кога варил триеницата, тогаз отива да купи лъжицата. Няма да варя леща. Няма да варя чорба. Рибата е още в морето, той турил на огъня менче да я вари. Чорба ли ще варя.
варя се. Варя се <като> на огън.
вас. У вас врати няма ли.
Васил. Друга не е родила освен Мара — Васила. Кихнал на свети Васил.
Василица. Тъгам рахат како псите на Василица.
вбивам / вбия. Вбивам / вбия в главата. Вбивам / вбия клин.Вбивам си / вбия си в главата.
вдигам. Вдигам и слагам. Вдигам и слагам на ръце. Вдигам орляка. Вдигам стойки под котлона. Вдигам сянка, по-голяма от боя си. Да го вдига Съби. Като пръдне, прах вдига. Кротко ходѝ, прах не вдигай. Не си вдигай краката, че нямам петало да те кова.
вдигам / вдигна. Вдигам / вдигна акциите. Вдигам / вдигна булото. Вдигам / вдигна бяло знаме. Вдигам / вдигна воденицата. Вдигам / вдигна връх. Вдигам / вдигна във въздуха. Вдигам / вдигна глава. Вдигам / вдигна глас. Вдигам / вдигна десницата си. Вдигам / вдигна до небесата (небето). Вдигам / вдигна до облаците. Вдигам / вдигна завесата. Вдигам / вдигна знамето. Вдигам / вдигна махалата. Вдигам / вдигна мерник<а>[1]. Вдигам / вдигна мерника[2]. Вдигам / вдигна меч. Вдигам / вдигна мъжеца. Вдигам / вдигна на балон. Вдигам / вдигна на вили и кокили. Вдигам / вдигна на вили и <на> мотовили. Вдигам / вдигна на главата си. Вдигам / вдигна на крак. Вдигам / вдигна на крака. Вдигам / вдигна на нога. Вдигам / вдигна на оръжие. Вдигам / вдигна на ỳра. Вдигам / вдигна нос. Вдигам / вдигна опашка. Вдигам / вдигна опашка<та>. Вдигам / вдигна оръжие<то>. Вдигам / вдигна от калта. Вдигам / вдигна пара. Вдигам / вдигна перки. Вдигам / вдигна пушек. Вдигам / вдигна пушилката. Вдигам / вдигна пушка. Вдигам / вдигна рамене. Вдигам / вдигна ръка[1]. Вдигам / вдигна ръка[2]. Вдигам / вдигна ръце (ръка). Вдигам / вдигна семафора. Вдигам си / вдигна си багажа. Вдигам си / вдигна си багатериите. Вдигам си / вдигна си дрипите. Вдигам си / вдигна си дърмите. Вдигам си / вдигна си консулите. Вдигам си / вдигна си партакешите. Вдигам си / вдигна си партушините (партушината). Вдигам си / вдигна си парцалите. Вдигам си / вдигна си ризата на прът. Вдигам си / вдига си такъмите. Вдигам си / вдигна си чуковете. Вдигам / вдигна тревога. Вдигам / вдигна уши. Вдигам / вдигна чаша<та>. Вдигам / вдигна шум. Не вдигам / вдигна глава<та> си> *и* не мога да вдигна глава <та си>. Не вдигам / вдигна очи<те си>. Не си вдигам / вдигна пръста, не вдигам / вдигна пръст *и* не си вдигам / вдигна малкия пръст.
вдигам се. Една се стълба вдига, друга се слага. Прьпор се вдига. Та дим се вдига. Та (че) дреб се вдига. Та пàра се вдига. Та (чак) пушек се вдига.
вдигам се / вдигна се. Вдигам се / вдигна се нависоко. Вдигам се / вдигна се на голямо. Вдигаме се / вдигнем се на крак. Вдигам се / вдигна се на крака. Вдигам се / вдигна се от легло<то>. Вдигам се / вдигна се от постелките. Вдигат ми се / вдигнат ми се акциите.
вдигна. Без да си вдигна пръста. Вдигнал съм си главата като свиня. Да пръдне прах ще вдигне. Да те вдигнат четворица. Хем насрано, хем кукутка вдигнало. Ще ми вдигне хляба нависоко. Ще ми вдигне хляба на горната лавица. Ще ми вдигне хляба на полицата.
вдигна се. Вдигнал съм се с гъза си нагоре. Вдигнал съм се със задника <си> нагоре. Откинал краставица, вдигнала му се плюскавица.
вдовец. Сламен вдовец.
вдовица. Бързам като вдовица на одър. Сламена вдовица.
вдън. Закопавам / закопая вдън земи. Провалям се / проваля се вдън земя.
вдявам. Вдявам в безушка игла. Вдявам в игла без уши.
веда. Веда ме блазни.
веднъж. Родих се още веднъж.
ведрина. Вятър ме вее на гола ведрина.
ведричка. Циганска ведричка.

ведро. Като из ведро. Тече ми като из ведро.

вежда. Веждите ми са окапали. Вместо да изпиша вежди, изваждам очи. Вместо да направя вежди, избодох очи. Вместо да направя вежди, извадих очи. Изпод (под) вежди. Изтрили ми са се веждите. Наместо вежди да сгладя, избодох очи. Наместо вежди да сгладя, извадих очи. Не виждам /видя от вежди. Оставам/ остана като Мара с веждите. Сключвам / сключа вежди.

везни. Меря с аптекарски везни. Слагам / сложа на везни.

вейка. Като вейка. На вейка ми е ума. Ставам / стана на (като) вейка.

век. Няма век да векувам. От века. От памти века.

веки. Во (във) веки веков.

веков. Во (във) веки веков.

векувам. Няма век да векувам.

велик. Велики боже. Мисля като куче на велики пости. Мисля като мисир през велики пости.

Великден. Великден да не завариш. В събота пред Великден. Дò ще Великден. И на нашата улица ще дойде Великден. Какво ми тиква дрънколи, не е скоро Великден. Какво ми тиква тулолочи, не е скоро Великден. Като леща на (по) Великден. Кога<то> дойде конски Великден. На брадата му щеш намериш и от Бъдни вечер от меда, и от Великден от яйцето. На врата му щеш намериш и от Бъдни вечер от меда, и от Великден от яйцето. На конски<я> Великден. Родил съм се на Великден. С един пантоф правя Великден. Сещам се / сетя се в събота пред Великден.

величая. До звезди<те> величая / в 1 знач. / . До небесата (небето) величая /в 1 знач./.

величие. Минало величие.

венец. <Като> венец на всичко. Нося трънен венец. Трънен венец.

венчило. Влизам / вляза под венчило. Минавам / мина под венчило. Отивам / отида под венчило.

вера. Туня беда иня вера.

верев. Пикая на верев.

верен. Вярно куче.

вересия. Господи, защо не си прибереш вересиите. На вересия. На юнашка вересия. Опявам го на вересия. Още не си взел песници на вересия. Пущам го на божа вересия.

верига. Като че на верига държан. Сякаш че са го държали на верига.

верица. Верицата ти мръсна. Верицата ще разплача.

веруга. Кҗркел за веруга.

вярващ. Блажени <са> верующите.

весел. Весели ти очи.

вест. Ни вест, ни кост.

вестник. Вестник да четеш през ушите му. Еврейски вестник.

ветрен. Меля като ветрена мелница.

вехт. Вехта крина, ново дъно. Кажи го на вехтата ми шапка. Приказвай на вехтата ми шапка. Разправяй на вехтата ми шапка.

вехтошарница. Измъквам / измъкна от вехтошарницата.

вече. Изял съм си вече зъбите. Нямам вече душа. Нямам вече у жилите мъзга. Там, дето шиеш ти, аз съм вече прешил.

вечен. Вечната песен. Вечно жилище. Пея <си> вечната песен.

вечер. Гледай си, Гано, Бъдния вечер. Да живееш от Бъдни вечер до Коледа. Да живееш от Бъдни вечер до Божик. Изпил съм си и бабката от Бъдни вечер. Изпил съм си и от Бъдни вечер грошето. Изпил съм си и от Бъдни вечер дукатцето. Като Бъдни вечер и Божик. На брадата му щеш намериш и от Бъдни вечер от меда, и от Великден от яйцето. На врата му щеш намериш и от Бъдни вечер от меда, и от Великден от яйцето. Не си (нима си) кихнал на Бъдни вечер, та да ти го харижа. Нито ми е на вечерта, нито ми е на обяда. Останала ми е само от Бъдния вечер бабката. Останало ми е само от Бъдни вечер грошето. От Бъдни вечер до Божик. От Бъдни вечер до Коледа. Отдвоил се Божич от Бъдни вечер. Разделила се Коледа от Бъдни вечер.

вечеря. През море му (ѝ) вечеря.

вечерям. Ако ручя, не вечеря. Вечеряй, свекре, да те попоща. На кърпа да вечеряш. Родил се кога вечерял дядо господ. С бога съм вечерял.

вечност. Отивам / отида във вечността. Отлитам / отлетя във вечността. Отминавам / отмина във вечността. Преселвам се / преселя се във вечността.

вешило. Бягам като от вешило.

вея. В главата ми все тоз вятър вее. Вятър вее, гора люлее. Вятър ме вее[1]. Вятър ме вее[2]. Вятър ме вее на бяла кобила. Вятър ме вее на гола ведрина. Вятър ме вее на сива кобила. Вятър ме вее на сляпа кобила. Друг вятър вее. Един вятър ни вее. За вятъра дето вее. Какъв (кой) вятър вее. Кон пърди <вятър вее>. Кон пърди, вятър вей, гората се люлей. Кон пърди, вятър вей, Димка перо люлей. Кочи вятър ме вее. На вятъра. Накъде вее вятъра. Отивам / отида за вятъра, дето вее.

веялица. На веялица.

вея се. Пущѝ го да се вее.

взел. Взел-дал.

взема. Бог дал, бог взел. Взе да я ближе Бялка. Взел съм клечка да бия мечка.

Взел съм си двете пари. Вземи единия, та удари другия. Взех дадох. Давам / дам маслина да взема тулум. Давам / дам маслинка да взема тулумче. Да имаш да вземаш. Дал Кольо, взел Кольо. Дръж босия, та (че, и) му вземи опинците. Дръж босия, та (че, и) му вземи цървулите. Дръж голия да му вземеш дрехите. Дявол да (ще) те вземе. Зел го е дурундей. <Иди> да си вземеш парите от даскала, <който те е учил>. Като че съм взел с тапия света. Колкото страх да взема. Мътната да те вземе. На дърва отишъл, брадвата не взел. Нямал си дявола работа, та взел да си баца децата. Още не си взел песници на вересия. Погони босия, та (че, и) му вземи цървулите. Продал за грош, взел золата. Стигни босия, та (че, и) му вземи цървулите. Улови босия, та (че, и) му вземи опинците. Улови босия, та (че) му вземи цървулите. У събота, кога взема от евреите. Хвани босия, та (че, и) му вземи опинците. Хвани босия, та (че, и) му вземи цървулите. Хвани келча, та (че, и) му вземи капата. Чегато съм го взел назаем. Ще взема скалпа. Яйце да вземеш от него и то желтък няма.

вземам. Вземам дете от майка. Взема ми главата. Давам / дам го с ръце, вземам го с крака. Назаем ли вземам. На хайваните хака не вземам. Не вземам ўста на заем. Нигде не ме взема. От зелена тиква семе не вземам. От нищо не вземам. Ще имаш да вземаш.

вземам. Две пари, вземам /в 1 знач./. Изпод носа ми, вземат. На игра, вземам. От змия плюнка, вземам. Палто без ръкави, вземам.

вземам / взема. Вземам / взема акъл. Вземам / взема акъла. Вземам / взема балкана. Вземам / взема връх. Вземам / взема в ръце. Вземам / взема въздух. Вземам / взема върху себе си[1]. Вземам / взема върху себе си[2]. Вземам / взема вятър. Вземам / взема главата[1]. Вземам / взема главата[2]. Вземам / взема <го> в устата. Вземам / взема гората. Вземам / взема дирята. Вземам / взема дните. Вземам / взема думата. Вземам / взема думата от (из) устата. Вземам / взема душата. Вземам / взема залъка <от устата>. Вземам / взема за почест. Вземам / взема за своя сметка. Вземам / взема за чиста монета. Вземам / взема здравето. Вземам / взема и дрехата от гърба. Вземам / взема <и> калпака от главата. Вземам / взема интифа. Вземам / взема и праха от цървулите. Вземам / взема <и> ризата от гърба. Взема ми се / вземе ми се акъла. Взема ми се / вземе ми се ума. Вземам / взема <и> шапката <от главата>. Вземам / взема кривия път. Взема ме / вземе ме вятъра. Вземам / взема майсторията. Вземам / взема мегдан. Вземам / взема мюждето. Вземам / взема мярка<та>. Вземам / взема навътре. Вземам / взема на гърба си. Вземам / взема на дрънгъзица. Вземам / взема на душата си. Вземам / взема надълбоко. Вземам / взема на зъб. Вземам / взема на игра. Вземам/ взема на илюзия. Вземам/ взема на (за) мезе. Вземам / взема на мерник *и* вземам / взема мерника. Вземам / взема на мушка. Вземам / взема на нишан. Вземам / взема на око (очи)[1]. Вземам / взема на око[2]. Вземам / взема на откуп. Вземам / взема на плещите си. Вземам / взема на прицел. Вземам / взема на сърце. Вземам / взема на ум. Вземам / взема на щик. Вземам / взема отгоре си. Вземам / взема от гърлото. Вземам / взема от улицата. Вземам / взема очите (окото). Вземам / взема пепел за сол. Вземам / взема под внимание. Вземам / взема под крак. Вземам / взема поза<та>. Вземам / взема почката. Вземам / взема правия път. Вземам / взема преднина<та>. Вземам / взема пример. Вземам / взема присърце. Вземам / взема пътя. Вземам си / взема си бележка. Вземам си / взема си беля на главата *и* вземам си / взема си беля<та>. Вземам си / взема си главата. Вземам си / взема си грях на душата. Вземам си / взема си гроша. Вземам си / взема си дарата. Вземам си / взема си двете пари. Вземам си / взема си дрипите. Вземам си / взема си думите назад. Вземам си / взема си душата като през иглени уши. Вземам си / взема си дърмите. Вземам си / взема си дъх<а>. Вземам си / взема си лекото. Вземам си / взема си майната. Вземам си / взема си мъглите. Вземам си / взема си очите. Вземам си / взема си очите в ръце. Вземам си / взема си петте (петтях) пари. Вземам си / взема си пиргата (пиргите). Вземам си / взема си пътя. Вземам си / взема си светилата. Вземам си / взема си солук<а>. Вземам си / взема си таралеж в гащите. Вземам си / взема си тестиро. Вземам си / взема си хляба в (на) ръката (ръцете). Вземам си / взема си хъза. Вземам си / взема си шапката. Вземам си / взема си щюцето. Вземам / взема страна. Вземам / взема страната. Вземам / взема страха. Вземам / взема сърцето. Вземам / взема терк. Вземам / взема тон<а>. Вземам / взема ум. Вземам / взема ума. Вземам / взема усталъка. Вземам / взема устата. Вземам / взема

хляба <от ръката>. Вземам / взема хляба от устата. Вземам / взема юрнек. Вземат ме дяволите. Вземат ме мътните. Вземат ми се очите. Като с ръка вземам /взема. Не вземам / взема от дума. Не вземам / взема от приказка. Не си вземам / взема сбора назад. Ума ми не го взема / вземе. Ще взема на босия опинците. Ще взема на босия цървулите. Ще взема опинците. Ще взема цървулите. Яйце давам / дам, патка вземам / взема.

вземане. Имам вземане-даване. Не съм стока за вземане.

взема се. Дъх да ти се вземе.

взет. <Взет> от улицата.

взор. Отвръщам / отвърна взор.

Ви. На Ви съм.

вид. Давам / дам вид. Давам си / дам си вид. Един вид. Отидох вид невиделица. Придавам си / придам си вид.

видело. Излизам / изляза на видело. Изнасям / изнеса на видело. Не виждам / видя бяло видело.

види ми се. Ще ми се види тесен.

Видовден. Ще дойде Видовден *и* дѝ ще Видовден.

Видьо. Хвальо е умрял, пък Видьо е жив.

видя. Бил на хорото, не видял гайдата. Блъсва ме горния, та видях долния. Бяла коса да не видиш. Видела вода свекървина риза. Виде ли ме, попе, кога се комках, с пафти ли бях. Види ми се нещо в очите. Видяла два свята. Видяла парите, че се смее (смееш). Видяла те майка ти на бяла кобила. Видя си червата отвън. Видях и патих. Виж му акъла, <че му крой шапка<та>. Виж му акъла, че му скрой кюляф. Виж му главата, та му крой калпак. Виж му главата, та му крой кюляф. Виж му ума, та му крой аба. Виж му ума, та му крой за дома. Виж му ума, та му скрой долама. Виж му ума, та му скрой шапка. Виж му ума, че му крой калпак. Виж му ума, че му купи гайда. Вижте ме сега, че имам рога. В Рим живял, папата не видял. В Цариград живял, царя не видял. <Да го видиш>, да бягаш от него три дни далеч. Да ми види гъза път. Да ми види дупето път. Да ми види задника път. Да се прекръстиш, като го видиш. Да те видя на бял кон. Да те видя на дървен кон. Да ти видя гърба. Да ти видя дирята. Да ти видя огоята. Да ти видя плещите. Докъде<то> (додето) ти око види (вижда). <Дядо> попе, видя ли ме комках ли се. Ела да видиш. И тебе мама ще види. Когато вълка си види онова нещо. Когато господ не види. Кога<то> си видя врата <без огледало>. Кога<то> си видя гърба без огледало. Кога<то> си видя тила. Кога<то> си видя ушите <без огледало>. Кой накъде<то> види. Къде види бунар, замижи с очи. Където (дето) ми видят очи<те>. Луди попе, видя ли ме комках ли се. Мари жени, видяхте ли ме комках ли се. Мари люде, видяхте ли ме комках ли се. Накъдето ми видят очите. На хорото играл, гайда не видял. На църквата пред вратата да те видя. Не ми види кобилката. Не си види задника. Не съм видял чер ли е, бял ли е. Ни<то> съм чул, ни<то> съм видял. Няма да видя четири крака у едно. Няма да видя чужда ръка на гърба си. Оди да видиш гущер с дисаги. Оди да видиш смок с̀ обици. Око да види. Он е видел едно, две, я съм видел сто и две. Още коня не видял, крака<таси> замахал. Още коня не видял, крака <та си> размахал. Още не видял вълка, вика кучетата. Още не видял коня, замахал нога. <Още> слънце не го е видяло. Плет види, плет чуе. Присмяла се козата на овцата, че ѝ видяла задника. <Та> две не видя. Тичай, боже, да видиш. У баща си врати видял ли си. Удари ме горния <праг>, та видях долния. Ходил в (на) Стамбул, а царя не видял. Чукна ме горния праг, та видях долния. Ще видим кой <е> кум, кой <стар> сват. Ще видиш отгде изгрява слънцето. Ще видя опинците. Ще видя петите. Ще видя цървулите. Ще ми видиш гърба. Ще си видя майната.

видя. И на кучето на опашката, ще го видиш. На месечина, ще видя.

видя се. Видяла се е моята. Видяла се и тя *и* видяло се е то. Да< ти (му) > се не види *и* да <ти (му)> се не види макар. Не видѝ ми се сянката. Не се чу, не се видя *и* ни<то> се чу, ни<то> се видя. Око се не види. Отиде, та се не видя. Отишло, че се не видяло. <Тя> моята се е видяла. Умрях, та се не видях.

виждам. Докъде<то> (додето) ти око види (вижда). Мене гледа, тебе вижда. Не виждам бяло куче. <Та> две не виждам. Тебе гледа, мене вижда.

виждам. През призмата, виждам. С просто око, виждам.

виждам / видя. Виждам / видя бяла бога. Виждам / видя бял бивол по пладне. Виждам / видя бял вълк <по (посред) пладне>. Виждам / видя бял вълк у пладнина. Виждам / видя <бял> свят. Виждам / видя гърба. Виждам / видя дебелия край. Виждам / видя добро. Виждам / видя дявола на месечина. Виждам / видя дявол<а> по пладне. Виждам / видя дявол посред бял ден. Виждам / видя звезди по пладне. Виждам /

видя звезди посред бял ден. Виждам / видя края. Виждам / видя петите. Виждам / видя работата. Виждам / видя свят. Виждам си / видя си ангела. Виждам си / видя си сметките (сметката). Виждам / видя сметката. Виждам / видя средния пръст. Виждам / видя хаир. Виждам / видя хубаво. Виждам / видя чудото. Да не те виждат / видят очите ми. <И> насъне не съм виждал / видял. <И> на сън не съм виждал / видял. Не виждам / видя благ ден. Не виждам / видя бял ден. Не виждам / видя бял свят. Не виждам / видя бяло видело. Не виждам / видя от вежди. Не виждам / видя по-далеч<е> от носа си. Очите не съм виждал / видял. През плет не съм виждал / видял. Сякаш червата си виждам / видя.

виждам се. Света ми се вижда черен *и* целият свят ми се вижда черен.

виждам се. Като муха, вижда ми се /в 1 знач./. Като на длан, вижда се. Като на тепсия, вижда се.

виждам се / видя се. Вижда ми се / види ми се края. Виждам се / видя се <като> в небрано лозе. Виждам се / видя се в тясно. Виждам се / видя се в чудо[1]. Виждам се / видя се в чудо[2]. Виждам се / видя се натясно.

вик. До звезди<те> вик /в 3 знач./. До небесата (небето) вик /в 3 знач./.

викам. Викайте попа да му чете. Викали му четворица на главата. Викам баба да води криволако. Викам вълка да варди овцете. Викам гърма на главата си. Викам назад. Дряновчени ме викат. Едното вика, другото не чува. На хляба папо викам. На хляба папуци викам. На черното викам бяло. Не едно куче викат Караман. Не едно куче викат Шаро. Не съм викал с карамфил. Още викам на яйцето коко. Още не видял вълка, вика кучетата.

викам. До бяла бога, викам. До звезди<те> викам /във 2 знач./. До небесата (небето), викам /във 2 знач./. Като заклан, викам /във2 знач./. Като за пожар, викам. Като луд, викам /в 3 знач./. Като разпран, викам /в 4 знач./. Колкото глас имам, викам. Колкото ми глас държи, викам. От всичкото си гърло, викам. С все глас, викам. С всичкия си глас,викам. С пълно гърло, викам. С (от, из) цяло гърло, викам. Що глас ми държи, викам.

викна. Дорде не са викнали на едно куче „хъ<бре>".

вила. Вдигам / вдигна на вили и кокили. Вдигам / вдигна на вили и <на> мотовили. Един на вили, друг на кокили. Един на вили, друг на могили. Един на вили, друг на мотовили. За Мирча вила няма. На вили и могили. На вили и мотовили. Нося с вила<та> орехи. По вили и по рогове ходи. С вила орехи прибирам. С вила орехи събирам. С вили орехи хвъргам.

вина. Прехвърлям / прехвърля вина<та>. Стоварвам / стоваря вината. Хвърлям / хвърля вината.

винен. Хващат ме / хванат ме винените мламоси.

вино. Бучни пръчка, пий вино. Виното играе в мене. На водата малко вино турям. Пиян без вино. Преминал през механата, а виното не помирисал.

вир. Вир вода. Дявол из вировете. Извих вир на глава. Изврял из вировете. Изврял из вировете. Извъртях вир на глава. Като жаба на сух вир.

вирвам / вирна. Вирвам / вирна глава. Вирвам / вирна нос.

вирея. Като ряпа на бунище, вирея. Като тиква на бунище, вирея.

вирнат. Вирнат нос. С вирната глава. С вирнат нос.

виря. Виря бъклица. Виря глава. Виря нос. Виря опашка. Виря чаша. Виря чашката. Хем шупливо, хем нос вири.

висвам / висна. Висвам / висна на врата. Висвам / висна като цифка на просяшки нос.

висок. Земята твърда, небето високо. От високата клечка.

високо. Бог високо, цар далеко *и* цар далеко, бог високо. Господ високо, цар далеко. Държа високо знамето. Държа главата си високо. Издигам / издигна <високо> знамето. На високо е. Нагоре високо, надолу дълбоко. Не ще литна по-високо от боя си. Не ще мачка риба, <че е високо закачена>. Не яде мачка риба, че е високо закачена. Стоя високо в очите.

вися. Виси ми на врата. Виси ми на главата. Виси ми над (върху) главата. Виси ми на езика. Виси ми носа. Вися във въздуха. Вися като капка на лист. Вися като кон на (пред) празни ясли. Вися на влакно. Вися на врата. Вися на (над) главата. Вися на конец. Вися на косъм. Вися на ръцете. Вися на чужда врата. Като (сякаш) висял на въже. Нож ми виси над главата.

вит. Вита глава. Като вити гривни на шугави ръце.

витая. Витая в (по) облаците.

вихър. Вихри ме носят.

вия се. Вие ми се главата. Вие ми се над (на) главата. Вие ми се свяст. Вие ми се свят. Вия се като върбова клечка. Вия се като змия в папец.

вкарам. В гъза му жичка от тамбура не можеш вкара.

вкарвам / вкарам. Вкарвам / вкарам в беда. Вкарвам / вкарам в беля<та>.

Вкарвам / вкарам в гроба. Вкарвам / вкарам в грях. Вкарвам / вкарам в капана < с двата крака>. Вкарвам / вкарам в клопка<та>. Вкарвам / вкарам в кози рог. Вкарвам / вкарам в кучи гъз. Вкарвам / вкарам в миша дупка. Вкарвам / вкарам в правия <път>. Вкарвам / вкарам в примката. Вкарвам / вкарам в устата на вълка. Вкарвам / вкарам вълка в кошарата. Вкарвам / вкарам дявола в къщата си. Вкарвам / вкарам муха в главата. Вкарвам / вкарам сърцето под чатал.

вкопан. Като вкопан.

влага. Държи ми влага.

влагам / вложа. Влагам / вложа сърце.

владея. Разделяй и владей.

владика. Вуйчо владика. Кой те пита бричa ли се владиката. Кой те пита бръснат ли е владиката (бръсне ли се владика <та>). Кой те пита женен ли е владиката. Мия се да ям с владиката. Научила се попадията как да посреща владиката. Родил се за мотика, направили го владика.

влазям. Влазям в дебел.

влак[1]. Изпускам (изпущам) / изпусна влака. Изпуснал<а> влака. Изтървавам / изтърва влака. Пропускам (пропущам) / пропусна влака.

влак[2]. Прекарах през куюмджийски влак.

влакно. Без да ми падне влакно от главата. Вися на влакно. До влакно . На влакно. Не пада / падне влакно от главата ми. Ни влакно. Ни<то> на влакно. От влакно валмо. От влакно руно. От влакно<то> кросно. Правя от влакно руно. Правя от влакното кросно. Цепя влакното <на две>.

власт. В пълна власт.

влача. Влача въжето подире си. Влача опашката си до девета рода. Влача подире си като съдран цървул. Влача си въжето. Влача си живота. Влача си пояса. Куче влачи, <диря няма>. Куче ме влачи. Където ходя, брана влача. На калето камъни влачило. Нашъл миш дупка за себе и он тиква влаче. С трън да влачиш няма какво (що) да закачиш. Сякаш мътно дере го е влачило. Сякаш <че> дявола го влачи за ушите.

влача се. Влача се в опашката. Влача се като сянка. Влача се по акъла. Влача се по корем. Влача се по корем и по лакти. Влача се по ума. Влачи ми се опашката.

в л а ч а с е. Като мъгла без вятър, в л а ч а с е. Като пребита змия, в л а ч а с е. Като пребито куче, в л а ч а с е. Като пребито псе, в л а ч а с е. Като <сякаш> черва, в л а ч и м с е.

влашки. Влашка престилка. Влашки циганин. Като влашки циганин.

влека. Влека си въжето. Влека си дните. Влека си живота. Влека си пояса. Влече ме мътната. Мъгла ме влече по зелено усое. Под плявата вода влека.

влека се. Влека се като сянка. Влека се по корем. Влече ми се опашката.

в л е к а с е. Като пребита змия, в л е к а с е. Като пребито куче, в л е к а с е. Като пребито псе, в л е к а с е.

влизам. Влиза патка, излиза гъска. В (от, през) едното ми ухо влиза, от другото излиза. Влизал и в сито, и решето. Влиза ли ми в работата. Влиза ли ти нещо. Какво ми влиза в джоба. Какво ми влиза в кесията. Какво ми влиза <мене> в работа<та>. Много ми влиза в джоба. Много ми влиза в кесията. Много ми влиза в работата. Не ми влиза в джоба. Не ми влиза в кесията. Не ми влиза в работа<та>. Не ми влиза в сметките. От едното влиза, от другото излиза. Оттук влиза, оттам излиза. С куче в чувал влизал ли си. У всякаква боя влизам. Що ми влиза в работа<та>.

в л и з а м. Като Мехтеровата свиня, в л и з а м.

влизам / вляза. Влизам / вляза в архивата. Влизам / вляза в атмосферата. Влизам / вляза в бита. Влизам / вляза в години. Влизам / вляза в гребен. Влизам / вляза в гроба. Влизам / вляза в грях. Влизам / вляза в джоба. Влизам / вляза в дирите (дирята). Влизам / вляза в душата. Влизам / вляза в живота. Влизам / вляза в капана. Влизам / вляза в клопка <та>. Влизам / вляза в крак. Влизам / вляза в мрежата (мрежите). Влизам / вляза в огъня. Влизам / вляза в очи<те> (в окото). Влизам / вляза в пеща. Влизам / вляза в положението. Влизам / вляза в правия <път>. Влизам / вляза в примката. Влизам / вляза в примките (примката). Влизам / вляза в пътя. Влизам / вляза в работа. Влизам / вляза в разрез. Влизам / вляза в релсите. Влизам / вляза в ролята. Влизам / вляза в ролята си. Влизам / вляза в руслото. Влизам / вляза в ръце. Влизам / вляза в ръцете. Влизам / вляза в сила. Влизам / вляза в сметка<та>. Влизам / вляза в <страниците на> историята. Влизам / вляза в строя. Влизам / вляза в сърцето. Влизам / вляза в тон. Влизам / вляза в устата. Влизам / вляза в чуждо ухо. Влизам / вляза вътре. Влиза ми / влезе ми бръмбар в главата. Влиза ми / влезе ми бръмбър в чутурата. Влиза ми / влезе ми бълха в ухото. Влиза ми / влезе ми в акъла. Влиза ми / влезе ми в главата. Влиза ми влезе ми в очи<те>. Влиза ми / влезе ми в работата. Влиза ми / влезе ми в сърце<то>. Влиза ми / влезе ми в ума. Влиза ми / влезе ми дявола под кожата. Влизам / вляза

като в кръчма. Влизам / вляза като в небрано лозе[1]. Влизам / вляза като в небрано лозе[2]. Влизам / вляза като в хан. Влизам / вляза като трън в очите. Влизам / вляза между хората. Влиза ми / влезе ми муха в главата. Влизам / вляза на вълка в устата. Влизам / вляза под венчило. Влизам / вляза под кожата. Влизам / вляза през задната врата. Влизам / вляза през комина. Влизам / вляза с котка в чувал. Влизам / вляза у люде. Влизат ми / влязат ми бръмбарчета в главата. Събувам си / събуя си обувките и влизам / вляза. Събувам си / събуя си чехлите и влизам / вляза.

влюбен. До уши<те>, влюбен /в 1 знач./.

вляза. <Ако ще> и свинка в джамия да влезе. <Ако ще> и свиня в джамия да влезе. В главата ми вятър влязло. Влезе ми в главата. Влезли ми са дяволите. Влязла е змия в кесията ми. Влязла ми е главата в торбата. Влязло<а> ми е в кръвта. Влязъл в лозето и мръжди се на гроздето. Влязъл ми е въглен в калеца. Влязъл на попа в джоба. И в морето да влеза, па сух ще излеза. Изуй се и влез. Кога<то> влезе свинка в джамия. Мокър в бъчва да вляза, сух ще изляза. Не щял мъртвия да влезе в рай. Ума ми е влязъл в краката. Хитрата лисица влезе в стъпица с двете нозе. Ще вляза като у бабини си. Ще влезе риба в серкме<то>.

влязвам. Да ти не влязва в къщата чужд гвоздей.

вмъквам се / вмъкна се. Вмъквам се / вмъкна се под кожата.

внимавам. Внимавай в картинката.

внимание. Вземам / взема под внимание.

вода. Бия водата в хаван. Бия водата да пусне масло. Бия водата, за да изкара масло. Бия се като вода о бряг. Блъскам се като <мътна> вода о <в> бряг. Буря в чаша вода. Бухам се като вода о бряг. Бъхтя се като вода о бряг. В (с) <една> капка вода бих удавил. В (с) <една> лъжица вода бих удавил. Видела вода свекървина риза. Вир вода. В къщи вода ли извира. В морето с лъжица вода притурям. Вода бродя, жаден ходя. Вода газя, гладен ходя за тебе. Вода газя, жаден ходя. Вода гледа, за огън приказва. Вода за воденицата. Вода не давам да пие. Вода носи. Вода<та> го отнесла. Вървя по водата. Гола вода. Гора и вода. Да идеш на баня и да си носиш вода. Да отидеш на баня и да си носиш вода. Да стане сол и вода. Да те преведе през водата и да ти не даде вода. Да те преведе през реката и да ти не даде вода. Да те прекара през девет води и па да ти не даде вода да пиеш. Докарвам / докарам вода от девет воденици. Докарвам / докарам вода от девет дерета. Докарвам / докарам вода от деветдесет и девет реки. Докарвам / докарам вода от девет кладенци. Докле дойде магарето от вода. Донасям / донеса вода от девет дерета. Донасям / донеса вода от деветдесет и девет реки. Донасям / донеса вода от девет кладенци. До ще тиква за вода. Дръпва ми се / дръпне ми се водата. Дръпнала си водата. Дупка във водата. Държа го като вода в шепа. Държа парà като чувал вода. Една вода ни носи. Жива вода. Жълт като керемида във вода. За вода отишъл и вода не пил. Зарекъл съм се да не пия вода. Знае ли свиня да пие из бъкел вода. Знае свиня кладенчова вода. Излизам / изляза отгоре като зехтин <над вода<та>> и излизам / изляза като зехтин отгоре. Излизам / изляза сух от (из) водата. Измъквам се / измъкна се сух от водата. Изпих си водата. Изтекла ми е водата. Искам да изкарам масло от водата. Камък<а> да стисне, вода ще пусне. Камък да хване, вода ще пусне. Като вода на бързей. Като вода под плява. Като две капки вода. <Като> по вода. Като попарен с вряла вода. Като риба във вода. Като (колкото) <светена> вода в яз . Като че (сякаш) ме обляха със вряла вода. Като че (сякаш) ме поляха със студена вода. Като че (сякаш) ме попариха с вряла вода. Колко вода изтече. Колко от камик вода. Колкото (като) магаре от кладенчева вода. Колкото решето вода. Коя вода го носи. Краката ми да мие, водата ми (им) да пие. Краката му да мия, водата <им> да пия. Кръсти, водо, свекървина риза. Ловя риба в мътна вода. Масло над водата съм. Минавам / мина през огън и вода. Минал през огън <и вода>. Мишка вода. Много вода изтече. Много вода ще да помине. Мътна вода ме носи. Мътя водата (водите). На баламите вода носи. Наваждам / навадя вода от девет дерета. Наваждам / навадя вода от девет кладенци. На вода. На водата малко вино турям. Навръщам вода във воденицата. Наливам / налея вода в мелницата. Наливам вода в решето. Наливам вода в съд без дъно. Наливам / налея вода във воденицата. Направих дупка във (на) водата. Направям / направя на сол и вода. На свиня кладенчова вода. Не давам и вода да пие. Не зная да дам на <едно> магаре вода. Не иска ни хляб, ни вода. Не млатѝ вода по чутура. Не мога да капна вода на малкия пръст. Не мога да полея <вода> на малкия пръст. Не

мога да <се> напия вода на малкия пръст. Не съм пил заморен вода. Ни вода, ни киселина. Нося вода. Нося вода в морето. Нося вода от девет дерета. Нося вода от деветдесет и девет реки. Нося вода от девет кладенци. Нося в (с) решето вода. Няма да изври вода. Облива ме / облее ме вряла вода. Обливам / облея с вряла вода. Обливам / облея със студена вода. Отбира ли <ти> свиня от кладенчева вода. От друг кладенец вода съм пил. От една река пием вода. От къмъка вода ще изстиска. Още не е дошел до водата, гащи събува. Парите текат като вода. Пия вода от извора. Пия вода от кладенеца. Пих <една> студена вода. Пих чаша студена вода. Плувам в *нечии* води. Плувам в свои води. Повяхнал като върба във вода. Подливам / подлея вода. Подливам / подлея вода под рогожата. Под плявата вода влека. Под плявата вода прекарвам. Под сеното вода подливам. Под сеното вода прекарвам. Под сламата вода заливам. Под сламата вода прекарвам. Пожълтял като керемида във вода. Поливам / полея с вряла вода. Поливам / полея със студена вода. Попарвам / попаря <като> с вряла вода. Поразмътвам / поразмътя водата. Потекло е по вода. Потих от водата, по-нисък от тревата. През вода го превел и вода му не дал. През водата съм минал и не съм се намокрил. През девет води студени. През море те прекарва вода да не пиеш. Прекарвам / прекарам жаден през водата. Преминавам / премина през огън и вода. Преминал през огън и вода. Проумява ли <ти> свиня от кладенчева вода. Разбира ли <ти> свиня от кладенчева вода. Размътвам / размътя водата. Света вода ненапита. Светена вода ненапита. Светих водата. Солена вода да те яде. Станах сол и вода. Сторвам / сторя вода да не го умива. Сякаш вряла вода ме попари. Тека по вода. Тиха вода. Тръгвам / тръгна по водата (водите). Хващам / хвана риба в мътна вода. Хвърлям / хвърля серкме в мътна вода. Ходя по водата. Черпя вода в (с) решето. Чиста вода ненапита. Чукам водата в хаван. Чукам вода<та> в хаванче. Ще протече вода и на моята воденица. Яла гъска лед и пила гъска вода.

вода. Капчана капка, вода няма.

водач. Камилски водач.

воден. Воден дявол.

воденица. Баща ми ме направил във воденица. Баща ми ме правил на воденица. Брадата ми е побеляла не на воденица. Бързам като на воденицата долния камък. Вдигам / вдигна воденицата. Вода за воденицата. Воденицата мели, нищо не смила. Докарвам / докарам вода от девет воденици. Дрънкам като на воденица<та> кречеталото. Дрънкам като <празна> воденица. Дрънча като <празна> воденица. Забърквам се / забъркам се като куче на (във) воденица. Като <празна> воденица. Кълцам си зъбите <като празна воденица>. Мели ми воденицата. Меля като <празна> воденица. Мигам като куче във воденица. Много думи на воденица <биват>. Много лакардии на воденица <биват>. Много приказки на воденица<та> <биват>. Мърдам се като на воденицата долния камък. На воденица. На воденица правен. На воденица съм се родил. Навръщам вода във воденицата. Наливам / налея вода във воденицата. Намирам се / намеря се като куче на воденица. Не се намираш у бащината си воденица. Няма да обърне кола на воденица. Объркван се / объркам се като куче във воденица. Празна воденица. Разбързал съм се като долния камък на воденица. Разхлопчвам се / разхлопча се като празна воденица. Роден на (във) воденица. Сбърквам се / сбъркам се като куче на (във) воденица. Сложих воденицата. Снех воденицата. Тропам като празна воденица. Устата ми са като воденица. Хлопам като воденица. Ходил съм барем два пъти на воденица. Чудя се в коя воденица да <си> сипя <житото>. Ще протече вода и на моята воденица.

воденичар. Като воденичар. Като воденичар с гюрултия и паспал. <Кой> ще изпъди воденичаря *и* ще изпъди някой воденичар.

воденичарски. Брада царска, глава воденичарска. Дрънкам като <воденичарско> кречетало. Капа има царска, ама глава воденичарска. Като воденичарска мишка. Като <воденичарско> кречетало. Направила съм се воденичарска дъщеря.

воденичен. Връзвам / вържа воденичен камък. Като воденичен камък на врата. Меля като воденично кречетало. Окачвам (окачам) / окача воденичен камък на шията. Окачвам си (окачам си) / окача си воденичен камък <на шията>. Пада / падне <воденичен> камък от гърба ми. Пада / падне <воденичен> камък от плещите ми. Пада / падне <воденичен> камък от раменете ми. Сваля се / свали се <воденичен> камък от гърба ми. Сваля се / свали се <воденичен> камък от плещите ми. Сваля се / свали се <воденичен> ка-

мък от раменете ми. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък от гърба ми. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък от плещите ми. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък от раменете ми.

водя. Биволи ли водиш. Викам баба да води криволако. Води ги като пчели. Води си магарето. Водя за носа. Водя за поводите. Водя за юздите. Водя за юлара. Водя кервана. Водя сметка. Водят ме на свети крепки. Водя хорото. Жената ме води за езика. Какви ли сватове още ще ми води. Кон водя, пеши ходя. Къде (където, дето) ходя, орли<те> водя.

водя се. Води ми се акъла. Водим се като битолски просяци. Водим се като слепци. Водим се като Хинко и Додьо. Водя се по акъла. Водя се по ума. Ни се води, ни се кара. Ни се води, ни се тера.

военен. Кой ти разбира от военна музика. Колкото магаре от военна музика. На военна нога.

возя се. Возя се на нечия кола. На две магарета искам да се возя. Не се возя на тая (такава) кола.

вой. Надавам / надам вой.

в о й. До звезди<те> вой /в 3 знач./.

война. Пуническа война. Студена война.

в о й н а. На живот и смърт, война /в 1 знач./.

войска. Генерал без войска. Карам килавите на войска. Развързал съм като лисицата войската.

вол. Вола ми езика изпасъл. Вол без рога. Вол и кон. Воловете у просото. Вол отиде, бивол се върна. Вол отиде, крава се върна. Впрягам / впрегна колата пред воловете. Да заколим вола, да направим сбора. Досега се е наял и който си е загубил воловете. Досега щях да изпрося кон и вол. Зинал съм като недоклан вол. Като вол. Като вол на празни ясли. Като теле под вол. Надула се жаба да надмине вола. Ни във воловете, ни в телците. Орала мухата на вола на рогата. От един вол сакам две кожи. Отели ми се вола. Подмятам / подметна жребе под вола. След като изядох вола, опашката му ли да оставя. Стари са на баща ти воловете. Тегля се като вол на жегла. Теле отишъл, вол се върнал. Теле се родил, вол умрял. Тража под воло теле. Търся под вола теле. Ще те науча как се оре с един вол.

воловци. Слаби ми са воловците.

волски. Волски език.

вонещица. Душа вонещиците да правя тамян.

вонея. Вонеят ми зъбите на мляко. Вонеят ми устата на мляко. Душата му вонее на бъчва.

воня. Воня ме носи. Ни лук ял, ни на лук вонял.

вопиющи. Глас <вопиющи> в пустиня.

восък. Да нямаш восък в ушите си. Не ми е чист восъка.

вощен. Вощена свещ да ти занесе.

в о ю в а м. На живот и смърт, воювам /във 2 знач./.

впечатление. Оставам / остана с впечатление<то>.

впивам / впия. Впивам / впия очи. Впивам / впия поглед.

впикава ми се. Глисти ми се впикават.

впирам / впра. Впирам / впра очите си.

вплитам / вплета. Вплитам / вплета в мрежата (мрежите) си. Вплитам / вплета в примките си.

впрягам. Впрягам одве, отри.

впрягам / впрегна. Впрягам / впрегна в колесницата. Впрягам / впрегна пред воловете. Впрягам /впрегна пред конете.

впрягам се. От една страна се впряга.

впрягам се / впрегна се. Впрягам се / впрегна се в същата кола. Впрягам се / впрегна се в хомота. Впрягам се / впрегна се в ярема.

впулвам се / впуля се. Впулвам се / впуля се в тавана.

вра. Вра си гагата. Вра си главата. Вра си носа.

врабец. Плаша врабците.

врабче. Като врабче. Махам опашка за врабче. От врабче мляко. Пущами (пуска ми) / пусне ми господ печени врабчета. Ще откъсна главата <като на врабче>. Ще отрежа главата <като на врабче>.

враг. За зла врага. Кой враг те довлече. Петня̀ врага̀ до вра̀га. Хващам / хвана врага за нога. Хващам / хвана врага за носа.

в р а г. Номер едно, враг /в 1 знач./.

врана. Бяла врана. Вардя като враната горния сноп. Врана кост да ти не носи. Де<то> да отиде врана, все (сѐ) посрана. Де<то> иде врана, все (сѐ) посрана. И хала, и врана. Като врана за кръв. По бесните врани. По небесните врани. Скочили на мене и хала, и врана. Трампосвам врана за гарга. Чувам като врана<та> горния сноп.

вра се. Вра се, дето не ме сеят.

врат. Висвам / висна на врата. Виси ми на врата. Вися на врата. Врата му като на битолски просяк. Да (ще) ми духа кон за (зад, по) врата. Държи ми врата. Завивам / завия врат. Запалвам / запаля суха шума на врата. Застъпвам / застъпя мачешки зад врата. Извивам / извия врата. Изкривявам / изкривя врат. Изкривявам си / изкривя си врата. И на врата си имам очи. Като воденичен камък

на врата. Кога стана въгленар <и> кога му почерня врата. Кога стана въглищар <и> кога му почерня врата. Кога<то> си видя врата <без огледало>. Коля откъм врата. Криввам / кривна врат. Кривя си врата. Кърша врат. Мирише ми още врата на гайда. Мятам си (мятвам си / метна си) въжето <на врата>. Мятам си (мятвам си / метна си) примка на врата. Навеждам / наведа врат. Навеждам / наведа врата. Навивам / навия врат. Навивам / навия врата. На врата му щеш намериш и от Бъдни вечер от меда, и от Великден от яйцето. Навързвам се / навържа се на врата. Нажегал ми се е врата. Накривявам / накривя врат. Наложил врат като битолски просяк. Натърквам / натъркам врата. Нахлузвам си / нахлузя си въжето на врата. Нахлузвам си / нахлузя си примка на врата. Не по врат, а по шия. Обесвам се / обеся се на врата. Окачвам се (окачам се) / окача се на врата. Окачвам си (окачам си) / окача си въжето <на врата>. Окачвам си (окачам си) / окача си примка на врата. Отпускам (отпущам) / отпусна врат. Подвивам / подвия врат. Подлагам / подложа врат. Понатърквам / понатъркам врата. Почесвам се / почеша се по врата. Превивам / превия врат. Превивам / превия врата. Прекланям / преклоня врат. Прекършвам / прекърша врата. Премятам си / преметна си въжето на врата. Проточвам / проточа врат. Свивам / свия врат. Свивам / свия врата. Седнал му е дявола на врата. Скланям / склоня врат. Скълчвам си / скълча си врата. Скършвам / скърша врат. Слагам си / сложа си въжето на врата. Слагам си / сложа си примка на врата. Снемам / снема врат. С патерици и с дисаги на врата да тръгнеш. Стъпвам / стъпя на врата. Строшавам / строша врата.Стяга ме / стегне ме яката около врата. Счупвам / счупя врата. Счупвам си / счупя си врата. Сядам / седна на врата. Тръгвам / тръгна по врата си. Турям си / туря си (турвам си / турна си) въжето на врата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) примка на врата. Увисвам / увисна на врата. Улавям / уловя за врата. Хваща ме / хване ме чумата за врата. Хващам / хвана за врата. Хвърлям се / хвърля се на врата. Черви ми се врата. Чеша се по врата. Широко ми е около врата. Ще извия врата като на <петровско> пиле. Яйце ми се пече на врата.

врата. Баща му няма врата. Бия в отворени врати. Вися на чужда врата. Влизам / вляза през задната врата. Врата във врата съм. Да зарежем на вратата. Завирам си / завра си пръста между вратата. Загубила си булката брадвата зад вратата. Загубила си булката черяслото зад вратата. Зад вратата ѝ печурки никнат. Затварям / затворя вратата (вратите). Затварям / затворя вратата (вратите) под носа. Изхвръквам / изхвръкна из (от) вратата. Като теле пред (в) шарена врата. Минавам / мина през задната врата. На вратата. На вратата мандалото, на църквата клепалото. Намажѝ вратата със зехтин да не скърца. Намерила булката брадвата зад вратата. Намерила булката метлата зад вратата. Намерила булката секирата зад вратата. Намерила булката черяслото зад вратата. На църквата пред вратата да те видя. На чужда врата съм. Нашла булката брадвата зад вратата. Нашла млада невеста секира зад вратата. Оставям / оставя отворени врати. Отварям / отворя вратата (вратите). От вратата. От вратата за краката. От задната врата. Откривам / открия вратата (вратите). Показвам / покажа вратата. Посочвам / посоча вратата. Потропвам / потропам на нечия врата *и* потропвам /потропам на вратата[1]. Потропвам / потропам на вратата[2]. Похвалата зад вратата. Похлопвам / похлопам на нечия врата *и* похлопвам / похлопам на вратата[1]. Похлопвам / похлопам на вратата[2] (вратите). Почуквам / почукам на нечия врата *и* почуквам / почукам на вратата[1]. Почуквам / почукам на вратата[2] (вратите). Пред вратата е. При закрити врата (врати). Пъхам си (пъхвам си / пъхна си) пръста там, дето скърца вратата. Разбивам отворени врати. Разтварям / разтворя вратата (вратите). Сякаш че не е имал къща, ни врата. Тропам на нечия врата. Тропам от врата на врата. Тропам по вратите. У баща си врати видял ли си. У вас врати няма ли. Ходя по чужди врати (врата). Хлопам на нечия врата. Хлопам на вратата (вратите). Хлопам от врата на врата. Хлопам по вратите. Чукам на нечия врата. Чукам на вратата (вратите). Чукам от врата на врата. Чукам по вратите. Ще дойде слънцето и пред нашата врата.

вратичка. Оставям / оставя <отворена> вратичка. През задната вратичка.

вратник. Не струвам да си подпреш вратника с мене.

вратовръзка. Окачвам (окачам) / окача вратовръзката.

вратца. Излизам / изляза из малите вратца.

врачански. Жено врачанска. Назад е врачанската гюрултия.

Враца. Кога е горело Враца. Ходила Цаца на Враца.

вред. Вред те търсих, попе, саде у вас не ходих. Прави му се, че вред пилци се ядат. С лъжица мед искам да подсладя вред.
врекам. Ни ми врека, ни ми крека.
време. Без време. В ниедно време. В (по) никое време. Во время оно. Време ми е. Времето хвана капан. Доброто старо време. До време. Догодина по това време. Дойде ми времето. Едно време. За време. Изменявам се като през марта времето. Изял съм си ума в гладното <време>. Имам си времето. Като котка на зло време. Кое време е. Кой знае от кои времена. Менявам се като през марта времето. Минава ми / мине ми времето. Минавам си / мина си времето. Минало щиру време. На времето <си>. На кой <ли> цар времето. Накрай време. На шкòдралите от времето. Не съм за времето си. Ни в туй, ни в онуй време *и* ни в (по) това, ни в (по) онова време. Никое <си> време. Някое <си>време. Нямам време. <Останал> от <времето на> дяда Адам <а>. <Останал> от времето на дяда Ноя. <Останал> от <дядово> адамово време. От време оно. От <дядово> адамово време. Отживял съм си времето. От кое време *и* от кои времена. Открай време. От незапомнени времена. Печеля време. Преди време. Преминавам си / премина си времето. Преминало щиру време. Проспивам си / проспя си времето. Свил съм се като котка на зло време. С време. С времето. Свършвам си / свърша си времето. Убивам си / убия си времето. Утре по това време. Хваща ме / хване ме времето.
вретено. Няма була вретено. От три буки — две вретена. Те, мъжо, вретено.
вретище. Дните не са се събрали у вретище.
вривам се / врина се. Вривам се / врина се в огън.
Връбница. На Връбница в сряда.
връв. Измъквам се / измъкна се като мокра връв. Изнизвам се / изнижа се като мокра връв. Изсунвам се / изсуня се като мокра връв. Изхлузвам се / изхлузя се като мокра връв. Не съм достоен да развържа вървите.
връзвам. Една пара два пъти връзвам. Една<та> пара в девет възела връзвам. На две ясли <си> връзвам коня. Цъфтя, <па> не връзвам.
връзвам / вържа. Връзвай / вържи го накъсо. Връзвам / вържа бика за рогата. Връзвам / вържа воденичен камък. Връзвам / вържа главата. Връзвам / вържа го на пръст. Връзвам / вържа двата края. Връзвам / вържа двата края на едно. Връзвам / вържа езика. Връзвам / вържа кокал. Връзвам / вържа кост. Връзвам / вържа лой. Връзвам / вържа накъсо. Връзвам / вържа на празни ясли. Връзвам / вържа на ясла. Връзвам / вържа ръцете. Връзвам си / вържа си езика. Връзвам си / вържа си езика на фльонга. Връзвам си / вържа си конете (коня). Връзвам <си> / вържа <си> коня на две ясли. Връзвам си / вържа си ръцете. Връзвам / вържа с памучен конец. Връзвам / вържа тенеке<то>. Връзвам / вържа тенекия. Връзвам / вържа червен гердан на шията. Връзвам / вържа черна кърпа <на главата>. Не връзвам / вържа кусур. Не връзвам / вържа махана. <Още> не зная да си връзвам / вържа гащите. <Още> не мога да си връзвам / вържа гащите.
връзвам се / вържа се. Езика ми се връзва / върже.
връзка. Не съм достоен да вържа връзките на обувките. Не съм достоен да развържа връзките на обувките.
врънкало. На старо дупе врънкало.
връсник. Връсник с белите орли.
въртвам се / вротна се. Въртва ми се / въртне ми се терся.
връх. Вдигам / вдигна връх. Вземам / вземa връх. Държа се на иглен връх. Колкото иглен връх. Колкото на игла<та> върха *и* колкото на връх игла. <На върха> на езика ми е. Ни на връх игла. <Ни<то>> на иглен връх. От върха до петите. От върха откъснат. Срал съм на джамията на върха. Удържам / удържа връх.
връхлетя. Бягахме от ачия, връхлетяхме на гюмрюкчия.
връщам. Не връщам думата.
връщам. С празни ръце, връщам /в 3 знач./.
връщам / върна. Връщам / върна го тъпкано. Връщам / върна дума. Връщам / върна живота. Връщам / върна жълтицата. Връщам / върна китката. Връщам / върна колелото на историята назад. Връщам / върна на земята. Връщам върна обущата. Връщам / върна реч. Връщам / върна с лихвата (лихвите).
връщам се. Когато ти отиваше, аз се връщах. Ти дето отиваш, аз оттам се връщам.
връщам се. С празни ръце, връщам се /в 1 и 2 знач./.
връщам се / върна се. Връщам се / върна се в строя. Връщам се / върна се и без цървули.
вря. Ври ми задника кисело. Вря и кипя. Кръвта ми ври. На дъното врял и кипял.
врязвам се / врежа се. Врязвам се / врежа

се в паметта. Врязвам се / врежа се в сърцето. Врязвам се / врежа се в ума.
врял. Врели некипели. Врял в голямо и малко гърне. Врял и кипял. Като попарен с вряла вода. Като че (сякаш) ме поляха с вряла вода. Като че (сякаш) ме попариха с вряла вода. Ни врели, ни кипели. Облива ме / облее ме вряла вода. Обливам / облея с вряла вода. Поливам / полея с вряла вода. Попарвам / попаря <като> с вряла вода. Правя се на врял кочан. Сякаш вряла вода ме попари.
вряло. Ни вряло, ни кипяло.
все. В главата ми все тоз вятър вее. Все град ни бъхте. <Все> една стока. Все една<та> си зная *и* едната си зная. Все едно ми е. Все е малко на попово око. Все и вся. Все туй лайно съм. Де отида, лельо, все (сѐ) ме бият. Де<то> да отиде врана, все (сѐ) посрана. Де<то> иде врана, все (сѐ) посрана. Едното ми око все навън гледа. Което куче ме е залаяло, все е побесняло. Което куче ме е ухапало, все е побесняло. Окото ми все гледа. От все сърце <и ду̀ша>. С все глас.
всичкия. Не съм с всичкия си <ум>. С всичкия си <ум> *ли* съм.
всмуквам / всмуча. Всмуквам / всмуча с майчиното си мляко.
вся. Все и вся.
всякая. Всякая всячина.
всякна се. Всякна ми се душа. Всякна ми се месечината.
всячина. Всякая всячина.
втасам. Всичко Мара втасала. Втасал ми гъза за боб, та за леща. Втасах я.
втори. Втора природа. Втори петли. До второ пришествие. Измествам (изместям) изместя на втори план. Изтласквам / изтласкам на втори план. Минавам / мина на втори план. На втори план. На втори план съм. На второ пришествие. Оставам / остана на втори план. Оставям / оставя на втори план. От (през, чрез) втора ръка[1]. От втора ръка[2]. По втория начин. Поставям / поставя на втори план. Свиря втора цигулка. Стоя на втори план.
вторник. Роден в (у) черен вторник. Родил съм се в (у) черен вторник.
втреса. Заспал Дейко, втресло го. Умрял Дейко, втресло го.
втривам се / втрия се. Втривам се / втрия се като калпав бан в хилядо.
вуйчо. Вуйчо владика.
вулия. Циганска вулия.
вура. Вура тута.
вчера. Като че ли <вчера> съм ял и пил <заедно̀>. Който вчера умрял, днес пишман станал.
вчерашен. Вчерашно лайно. Не съм вчерашен.
вчетворявам се / вчетворя се. Вчетворяват ми се / вчетворят ми се очите.
въвирам / въвра. Въвирам / въвра в кози рог. Въвирам / въвра в кучешки гъз. Въвирам / въвра в кучи гъз. Въвирам / въвра в миша дупка. Въвирам / въвра в носа. Въвирам / въвра в носа фитили. Въвирам / въвра в очите. Въвирам / въвра под носа. Въвирам си / въвра си гагата. Въвирам си / въвра си главата. Въвирам си / въвра си носа. Въвирам се / въвра се в устата на вълка. Въвирам се / въвра се в устата на звяра. Въвирам си / въвра си муцуната.
въгарец. Имам въгарец (въгарци) в задника си.
въглен. Бял като въглен. Влязъл ми е въглен в калеца. Гася въглена. Добре ми е като рак на въглени. Дърпам въглена към своето яйце. Като на въглен<и>. Падна като на въглен. Пека се на въглени. Покрит въглен. Седя <като> на въглени. Тегля въглена към своето яйце. Тих въглен. Уливам на въглена. Ще ми гасят въглени.
въгленар. Кога стана въгленар <и> кога му почерня врата.
въгленец. Под пепелен въгленец.
въгленче. Имам си в папуца въгленче. Ще дойде Пена за огън, тури щем ѝ въгленче.
въглища. Нахвърлям / нахвърля като въглища в мазето.
въглищар. Кога стана въглищар <и> кога му почерня врата.
въдица. Глътвам / глътна въдицата. Захапвам / захапя въдицата. Лапвам / лапна въдицата. Ловя се на въдицата. Налапвам / налапам въдицата. Пускам (пущам) / пусна въдицата. Улавям се / уловя се на (за) въдицата. Хващам се / хвана се на въдицата. Хвърлям / хвърля въдица<та>.
въже. Бягам като от въже. Влача въжето подире си. Влача си въжето. Влека си въжето. Въжето <черно беше> избеля. Дръпвам / дръпна въжето. Дръпвам си / дръпна си въжето. За въже съм. Задявам се / задяна се без въже. Играя на въже. Избеля ми въжето. Изплитам / изплета въжето. Като (сякаш) висял на въже. Като от въже. Като че на въже държан. Като че са вързани с говняно въже. Качвам / качва на въжето. Мятам (мятвам / метна) въжето. Мятам си (мятвам си / метна си) въжето <на врата>. Мятам си (мятвам си / метна си) въжето <на шията>. Навива ми се въжето. На въжето. Намазвам / намажа въжето. Нахлузвам си / нахлузя си въжето на врата. Нахлузвам си / нахлузя си въжето на шията. Не съм вързал с говняно въже. Облажавам / облажа

въжето. Окачвам / (окачам) / окача въжето. Окачвам (окачам) / окача на въжето. Окачвам си (окачам си) / окача си въжето <на врата>. Окачвам си (окачам) си) / окача си въжето на шията. Омазвам / омажа въжето. Отивам / отида на въжето. Откачам / откача въжето. От кол и <от> въже. Отървавам / отърва въжето. Отървавам / отърва от въжето. Плета си въжето. Прав като въже в торба. Премятам си / преметна си въжето на врата. Прострял съм си брашното на въже. Свалям / сваля от въжето. Слагам / сложа въжето на шията. Слагам си / сложа си въжето на врата. Слагам си / сложа си въжето на шията. С лайняно въже да ме завържеш, ще го прегриза. Смъквам / смъкна от въжето. Стягам / стегна въжето около шията. Стягам / стегна въжето около шията си. Сякаш са го пуснали от въже. Сякаш че са до държали на въже. Тегля въжето. Тегля си въжето. Турям / туря (турвам / турна) въжето на шията. Турям си / туря си (турвам си / турна си) въжето на врата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) въжето на врата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) въжето на шията. Увисвам / увисна на въжето.

възбог. Ще си хвърлям / хвърля калпака на възбог.

възбръдно. Иде ми (идва ми) възбръдно.

възбръдо. Иде ми (идва ми) възбръдо.

възвивам / възвия. Възвивам / възвия гръб.

възвира ми / възври ми. Възвира ми / възври ми дроба. Възвира ми / възври ми келя. Възвират ми / възврат ми червата.

възглаве. Глава и възглаве.

възглавница. Закърпвам / закърпя възглавницата. Като изваден от възглавница. От таралеж възглавница.

въздигам. До звезди<те>, въздигам. /в 1 знач./. До небесата (небето), въздигам /в 1 знач./.

въздух. Вдигам / вдигна във въздуха. Вземам / взема въздух. Вися във въздуха. Градя кули във въздуха. На въздух. Носи се в (из) въздуха. Увисвам / увисна във въздуха. Хвръквам / хвръкна във (на) въздуха. Хвърлям / хвърля във въздуха.

въздушен. Градя <въздушни> кули. Строя <въздушни> кули.

възел. Врързвам / вържа в девет възела. Гордиев възел. Една<та> пара в девет възела връзвам. Завързвам / завържа възел. Развръзвам / развържа гордиевия възел. Разрязвам / разрежа гордиевия възел. Разсичам / разсека гордиевия възел. Свързвам / свържа възела.

възкреса. От зор Христос възкресе.

възнак. На възнак лежа.

възседна. Възседнал ме е дявола. Тъй намерих кон, тъй го възседнах.

възсядам. Жената ме възсяда като кон.

вълк. Бягахме от вълци, налетяхме на мечки. Бягахме от кучета, налетяхме на вълци. Виждам / видя бял вълк <по (посред) пладне>. Виждам / видя бял вълк у пладнина. Викам вълка да варди овцете. Вкарвам / вкарам в устата на вълка. Вкарвам / вкарам вълка в кошарата. Влизам / вляза на вълка в устата. Въвирам се / въвра се в устата на вълка. Вълка в овцете. Вълк в агнешка кожа. Вълк в овча кожа. Вълк ми пресечи пътя. Вълк овце пасе. Вълк се жени, мечка се глави. Вълци го яли. Да (ще) те питам аз тебе как пърди вълк в джамия. Да (ще) ти кажа аз тебе как пърди вълк в джамия. Докарвам / докарам вълка в кошарата. Женя вълка за овца. Завирам се / завра се в устата на вълка. За вълка говорим и (а) вълка (той) в кошарата. За вълка говорим и (а) вълка (той) в кошарата. За вълка приказваме и (а) вълка (той) в кошарата. За вълка приказваме и (а) вълка (той) насреща. За вълка хоратим и (а) вълка (той) в кошарата. И вълка сит, и агнето цяло. Като вълк. Като вълка за овцете. Като на овцете вълка. Като овца на вълк. Когато бил вълка куче. Кога<то> вълка се ожени за агнето. Когато вълка си види онова нещо. Кога<то> стане вълка куче. <Мене> вълци ме яли. Морски вълк. Навирам се / навра се в устата на вълка. На вълка в устата. На вълк не мигам. На девет вълци един пачи крак. Напред пропаст, назад вълци. Напъхвам се / напъхам се в устата на вълка. На сто вълци кози крак. На ти, вълко, агне. Не ми трябва от вълк лой. Отивам / отида на вълка в устата. Откъртвам / откъртя зъбите на вълка. Още не видял вълка, вика кучетата. Повивам ти като вълк. Попадам / попадна на вълка в устата. Пускам (пущам) / пусна вълка в кошарата. Пуснали вълците да пасат овцете. Пъхам се (пъхвам се / пъхна се) в устата на вълка. Стар вълк . Срещна ме вълк. Търтил се е нейде <някой> вълк.

вълканини. През Гинини, та у Вълканини.

вълна. Давам / дам ока череши за ока вълна. За вълна тръгнал, остриган се върнал. Има колкото по яйцето вълна. Като коте във вълна. Не ми е чиста вълната. Не си пущам вълната. Стрижа яйцето за вълна. Тръснах вълната. Търся вълна по яйцето. Устата ми вълна хвана. Шума, вълна, торба да е пълна.

вълна. На къси вълни.

вълнен. Копринена жена с вълнен мъж.

вълчешки. Вълчешка глутница. Погледнат

през вълчешко гърло.
вълчи. Вълчи паспорт. Като вълчите празници.
вълчо. Ела, вълчо, изяж ме.
вълшебен. Като по махване на вълшебна пръчка. Като с (чрез) вълшебен жезъл. Като с вълшебна пръчка.
Вальо. Накарали Въля, а той Миля.
вън. Вън от играта съм. Вън от пътя. Вън <от> света. Вън от себе си. Вън от силите си. Оставам / остана вън от строя.
вънка. С единия крак съм вънка.
въоръжен. До зъби, въоръжен. От глава<та> до пети<те>, въоръжен. От пети<те> до зъби<те>, въоръжен.
въпрос. Въпрос на деня. Източен въпрос. Отварям / отворя въпрос. Отнасям / отнеса въпроса. Поставям / поставя въпроса ребром. Поставям / поставя под въпрос. Правя въпрос. Правя източен въпрос.
въпрос. На живот и смърт, въпрос /в 3 знач./.
въпросителна. Поставям / поставя под въпросителна.
върба. Върба<та> маслини родила. Да се обесиш на суха върба. И нашата върба ще роди круши. Кога<то> върба роди дренки. Кога<то> върба<та> роди грозде. Кога<то> ми израсте върба в гъза. Кога<то> ми израсте върба в задника. Моя късмет във върба гола свири. На върба. От върба грозде. Повяхнал като върба във вода. Роди ще и нашата върба грозде.
върбов. Вия се като върбова клечка. Върбова сянка. Върбов цвят. Върша работа колко върбов клин. Не давам върбова треска. Скърцам като върбов клин. Шавам като върбов клин.
върболина. На върболина.
върви ми. Върви ми напред като турски рамазан.
върви ми. Като из ръкав, върви ми /в 3 знач./. Като из улей, върви ми. Като на бясно куче тояги<те>, върви ми. Като на желка през угар, върви ми. Като на костенурка през угар, върви ми. Като на рак, върви ми. <Като> по вода, върви ми /във 2 знач./. Като рак на бързей, върви ми /в 1 знач./.
вървя. Бутай да върви. Върви в джендема. Върви по дяволите. Върви по пръждомите. Върви си по (в, из) пътя. Върви си по работата. Вървя в крак. Вървя за̀глава. Вървя като крава из слама. Вървя <като> по мед и масло *и* вървя <като> по масло, вървя <като> по мед. Вървя нагоре. Вървя надолу. Вървя на епек. Вървя на жегла. Върви на майната си. Вървя на шикайвол. Вървя от ръка на (в) ръка. Вървя по акъла. Вървя по водата. Вървя по вятъра. Вървя по гайдата. Вървя по криви пътеки. Вървя по крив път (по криви пътища). Вървя по лош път. Вървя по наклонена плоскост. Вървя по петите. Вървя по пътя. Вървя по свирката. Вървя по (в) свой път. Вървя по следите. Вървя по стъпките. Вървя по течението. Вървя по ума. Вървя по утъпкан път. Вървя през просото. Вървя с големи крачки. Вървя <си> в (из, по) правия <път>. Вървя <си> по царския <път>. Вървя срещу (против) течението. Вървя с широки крачки. Вървят ми гемиите. Гаче ли вървя по очите си. Карай да върви. Карай коня да върви. Къде ще вървя. Назад върви, напред не върви. След дявола върви и богу се моли. Срещу беля върви. Ти го караш в пътя, то върви в трънето. Ще вървя на Спънците.
вървя. Като кон с капаци, вървя. Като костенурка, вървя. Като кьорав кон през <турски> гробища, вървя. Като мечка, вървя. Като мравка, вървя /във 2 знач./. Като на въглен<и>, вървя. Като на тръни, вървя. Като спънат кон, вървя.
вържа. А той посред цъфти и върже. В кърпа да го вържеш. В кърпа ще вържа. Вържи попа да е мирно селото. Вържи си червенко <на пръста>. Вързах магарето. Вързах си магарето. Кой те пита де си вържеш краставото магаре. Куче да вържеш, ще пукне. Късо го вържи. Не мога да вържа две на едно. Не мога да вържа <ремъка на> обувките (обущата). Не мога да вържа цървулите. Не съм вързал с говняно въже. Не съм достоен да вържа връзките на обувките. Няма да ги вържа две на едно <място>. Цъфнал и вързал съм. Ще вържа черна кърпа. Ще <си> вържа черно на метлата. Ще <си> вържа черно на подметката.
вързан. В кърпа е вързан. В кърпа ми е <вързано>. Вързана ми е главата. Вързан в езика. Вързан в краката. Вързан в ръцете. Вързан в ума и ръцете. Вързан за дядовия. Вързан за петий си крак. Вързани ми са ръцете. Вързан ми е езика. Вързан ми е пъпа. Вързан, па пущен. Вързан съм за пъпа. Имам го в кърпа вързано. Като че са вързани с говняно въже. Ръцете ми са на задника вързани. С вързани ръце съм.
вързатка. Ни в чувала, ни във вързатката.
върколак. Като върколак.
върлина. Що е на гърбина, това (то) е и на върлина.
върло. Пусто и върло.

върна. Кога чумата върне на майките децата. Не ще ми върнат китката. Не ще ми върнат пръстена. Не ще ми върнат стройниците.
върна се. Бъкел отишъл, кратуна се върнал. Вол отиде, бивол се върна. Вол отиде, крава се върна. Върнах се от оня свят. За вълна тръгнал, остриган се върнал. Кога се върнат чифутите от божи гроб. Кога<то> се върне баща ми от гроба. На лов ходил, без пале се върнал. Не ще се върнат сватовете.Отишло пате,върнало се гъска. Теле отишъл, вол се върнал.
въртел. Правя въртел<и>.
върти ме. Върти ме извътре. Върти ме като червей в дърво. Върти ме отвътре.
въртоглав. Ходя като въртоглава овца.
въртя. Въртя къщата. Въртя на кътен зъб. Въртя на медена паница. Въртя на пръст. Въртя на ръжен. Въртя на шиш. Въртя опашка. Въртя очи. Въртя очи като лисица <пред курник>. Въртя си очите на четири. Въртя, суча. Въртя, усуквам. Въртя червата.
въртя се. Върти ми се бръмбар в главата. Върти ми се в главата. Върти ми се в ума. Върти ми се в устата. Върти ми се къщата[1]. Върти ми се къщата[2]. Върти ми се над главата. Върти ми се на езика. Върти ми се пред очите. Върти ми се свят. Въртя се като гъска в мъгла. Въртя се като калайджийка. Въртя се като калайджийско дъно. Въртя се като муха без глава. Въртя се като на тръни. Въртя се като обран евреин. Въртя се като пате в мъгла. Въртя се като пате в решето. Въртя се като патка в мъгла. Въртя се като пияна кокошка. Въртя се като пчела около кошер. Въртя се като рой. Въртя се като улава кокошка. Въртя се като фурнаджийска лопата. Въртя се като фурнаджийска лопата. Въртя се като циганин в черква. Въртя се като циганка в черква. Въртя се като пергел. Въртя се около опашката си. Въртя се около пеша. Въртя се около полата на жена си. Колата ми с две колела, та се въртят и насам, и натам. Колата ми са с две колелета, та се въртят навсякъде. Света се върти около ми (мене). Ума ми се върти.
въртя се. Като калайджия, въртя се.
върша. Върша работа колкото върбов клин.
върша. С краката си, върша.
вършея. Вършея плява. Вършея тръни на главата.
вършина. Захлупвам под вършина.
вътре. Бухат бухали вътре. Бухтят бухалите вътре. Влизам / вляза вътре. Вътре съм.
вътък. Дохождам на вътъка основа. И за основа, и за вътък.
въчен. Снован, па не въчен.
въшка. Гладна въшка. Да не съм му чукнал въшка на гъза. Излязъл съм като сита въшка на чело. Изстъпил съм се като въшка на чело. Като въшка в нова риза. Като въшка на перо. Като въшка на тъпан. Като въшка на чело. Кате попарена въшка. Като свинска въшка. Наяла се въшка, навирила опашка. Наяла се въшка на гърба, че изпълзяла на чело. Наяла се въшка, че излязла на чело. От въшка ремък (ремик). Ядат ме въшките.
въшкав. Въшкав с (от) пари.
вяра. Без вяра. Докарвам / докарам на вяра. Една вяра сме. Женска вяра. Излизам / изляза от вяра. Миша вяра. Опявам го на вяра.
вяра. За аспра, нямам вяра. За дукато, нямам вяра.
вярвам. Не вярвам на очите си. Не вярвам на ушите си.
вятър. В главата ми все тоз вятър вее. В главата ми вятър влязло. Вземам / взема вятър. Взема ме / вземе ме вятъра. Вървя по вятъра. Вятъра се обръща / се обърне. Вятър варен, сняг печен. Вятър вее, гора люлее. Вятър и мъгла. Вятър ме вее[1]. Вятър ме вее[2]. Вятър ме вее на бяла кобила. Вятър ме вее на гола ведрина. Вятър ме вее на сива кобила. Вятър ме вее на сляпа кобила. Вятър ме носи. Вятър ме носи на бяла кобила. Вятър ме носи на бял кон. Вятър ми духа в ушите. Вятър работа. Гоня вятъра. Давам / дам вятър. Друг вятър вее. Друг вятър духа. Друг вятър духва / духне. Един вятър ни вее. Един вятър ни носи. Завява / завее друг вятър. Завява ме / завее ме вятъра. Задухва / задуха друг вятър. За вятъра дето вее. Имам вятър. Имам вятър в главата. Какъв (кой) вятър вее. Какъв (кой) вятър вее. Какъв (кой) вятър духа. Какъв (кой) вятър те доведе. Какъв (кой) вятър те довея. Какъв (кой) вятър те завя насам. Какъв (кой) вятър те завя тук. Какъв (кой) вятър те отвя насам. Какъв (кой) вятър те отвя тук. Какъвто вятър духа. Какъвто вятър завее. Какъвто вятър задуха. Какъвто вятър повее. Като <бял> вятър. Като мъгла без вятър. Кон пърди <вятър вее>. Кон пърди, вятър вей, гората се люлей. Кон пърди, вятър вей, Димка перо люлей. Кочи вятър ме вее. Където ме завее вятъра. Лапам вятър. Лек като черясло във вятър. Ловя вятър<а> в (с) решето *и* ловя вятър. На (за) вятър. На вятъра. На дъжд на вятър. Накъде вее вятъра. Накъде духа вятъра. Накъдето духа вятъра. На където завее вятъра. Накъдето задуха вятъра. Накъдето повее вятъра. Направям / нап-

равя вятър. Не плюя срещу вятъра. Ни на (по) дъжд, ни на (по) вятър. Обръщам се / обърна се накъдето духа вятъра. Огън и слама и топлия вятър. Оставям / оставя да ме носи вятъра. Отвява ме / отвее ме вятъра. От дъжд на вятър. Отивам / отида за вятъра, дето вее. Отивам / отида на вятър<а>. Отивам / отида по вятъра. Отивам <си> /отида <си> на вятъра. Паса ветровете. Повява / повее друг вятър. По дъжд и <по> вятър. Правя вятър. Пържа яйца на вятъра. Срещнало ме лош вятър. <Според> както духа вятъра. <Според> както задуха вятъра. <Според> както завее вятъра. <Според> както повее вятъра. Хвърлям си / хвърля си думите на вятъра. Ходя по вятъра. Шири-мири пак вятър духа.

вятърен. Сражавам се с вятърни мелници.

Г

габеров. Свирѝ <и> с габрова (габерова) пищялка.

габров. Свирѝ <и> с габрова (габерова) пищялка. Свирѝ <и> с габрова свирка.

габровец. Правя си устата като габровец за бой. Правя си устата като габровец за <дрянова> тояга. Правя си устата като габровец за лобут.

габровски. Габровско блюдо.

гаванка. В гаванка да го изпиеш.

гага. Бутам си гагата. Бутвам си/ бутна си гагата. Бъркам си гагата. Вра си гагата. Въвирам си/ възвра си гагата. Завирам си/ завра си гагата. Имам жълто на гагата. Муша си гагата. Мушвам си / мушна си гагата. Мушкам си гагата. Навирам си / навра си гагата. Пъхам си гагата. Пъхам си гагата в чужда паница. Пъхвам си / пъхна си гагата. Тикам си гагата. Тиквам си / тикна си гагата. Увирам си / увра си гагата.

газ. Давам / дам газ.

газя. Безпарична треска ме гази. Вода газя, гладен ходя за тебе. Вода газя, жаден ходя. Газѝ ме валяка. Газѝ ме мечка<та>. Газя бос из лука. Газя думите (дума). Газя си думата. Газят ме уроки. Да не ме е газил трамвай.

гайда. Бил на хорото, не видял гайдата. Виж му ума, че му купи гайда. Вървя по гайдата. Гайдата ми е надута. Гащи няма, гайда иска. Играя по гайдата. Както ми дойде на гайдата. Като Мано у гайдите. Мирише ми още врата на гайда. Надувам / надуя гайдата. На хорото играл, гайда не видял. Не ме бива в гайда да духна. Не ми е по гайдата. Не ми иде на гайдата. Спахнах се като гайда. Тръгвам / тръгна по гайдата. Уйдисвам / уйдисам по гайдата. Ходя по гайдата. Цървули няма, гайда иска. Цървули няма, гайда купува.

гайка. Навивам / навия гайките.

гайле. Отбивам си / отбия си гайлето.

гайтан. Натегнал ми е гайтана.

галатен. Галатен в устата.

гален. Галено дете.

галя. Галя с перо.

Гана. Гледай си, Гано, Бъдния вечер. Мазна Гана. Мека Гана. Милостива Гана. Мъжка Гана.

Ганьо. Бай Ганьо.

гарга. Ако (като) <ще> е гарга, рошава да е. Броя гарги<те>. Като гарги на мърша. Мерих в патка, а ударих гарга. На гаргите селям дава. Плаша гаргите. Трампосвам врана за гарга. Умря гарга за джигер.

гаргара. Правя си гаргара.

гарван. Като бял гарван. Като гарвани на мърша.

гарушина. Бабината ти гарушина.

гася. Аз паля, аз гася. Гася вар. Гася въглена. Гася киреч. Гася огъня с масло. Гася огъня със зехтин. Ни гасѝ, ни палѝ. Ще ми гасят въглени.

гащи. <Барон ефенди> султан без гащи. Боядисах гащите. Вземам си / взема си гащите. Гащи няма, гайда иска. Дупе и гащи. Държа таралеж в гащите си. Запалили ми са се гащите. Защо им трябва таралеж в гащите. Здрави гащи. Като бълха в гащи. Като пръдня в гащи. Като пръдня из гащи. Кой ми сра в гащите. Намокрих гащите. Направям / направя жълто на гащите. Напълних гащите. На чужди гащи учкур не ставам. Не ти трябва таралеж в гащите. Обули му гащи. Ожълтих гащите. Оцапах гащите. Още не дошел до водата, гащи събува. <Още> не зная да си връзвам / вържа гащите. <Още> не мога да си връзвам / вържа гащите. Пада ми / падне ми сърцето в гащите. По бели гащи. По долни гащи. Пускам (пущам) / пусна таралеж в гащите. Пускам си (пущам си) / пусна си таралеж в гащите. Разтреперват ми се / разтреперат ми се гащите. Слагам си / сложа си таралеж в гащите. Стягай си гащите. Треперят ми гащите. Тръгвам / тръгна по бели гащи. Турям си / туря си (турвам си / турна си) таралеж в гащите. Хващам / хвана без гащи. Ходя без гащи. Що ми трябва таралеж в гащите.

гащник. Ще напеча гащника.

гвача. Чегато с чужди уста гвача.

гвоздей. Да ти не влязва в къщата чужд гвоздей. Закачвам (закачам) / закача

на гвоздея (гвоздей). Кова гвоздей. Като гвоздей. Не можеш да му забиеш гвоздей в задника. Окачвам (окачам) / окача на гвоздея (гвоздей). Сека гвоздей.

гевендия. Като гевендия.

гем. Опъвам / опъна гемовете.

геми. Вървят ми гемйте.

гемче. Турям / туря гемче.

гемия. Гемиите ли са ти изгорели <в морето>. Гемиите ли са ти изгорели в Черно море. Гемиите ли са ти потънали <в морето>. Гемиите ли са ти потънали в Черно море. Гемиите ли са ти пропаднали <в морето>. Гемиите ли са ти пропаднали в Черно море. Да не <би да> са ти изгорели гемиите <в морето>. Да не <би да> са ти изгорели гемиите в Черно море. Да не <би да> са ти потънали гемиите <в морето>. Да не <би да> са ти потънали гемиите в Черно море. Да не <би да> са ти пропаднали гемиите <в морето>. Да не <би да> са ти пропаднали гемиите в Черно море. Сякаш (като че <ли>) са ти батисали гемиите. Сякаш (като че <ли>) са ти изгорели гемиите <в морето>. Сякаш (като че <ли>) са ти изгорели гемиите в Черно море. Сякаш (като че <ли>) са ти потънали гемиите в морето. Сякаш (като че <ли>) са ти потънали гемиите в Черно море. Сякаш (като че <ли>) са ти пропаднали гемиите <в морето>. Сякаш (като че <ли>) са ти пропаднали гемиите в Черно море. Тежка гемия.

генерал. Генерал без армия. Генерал без войска.

гений. Гений без мозък. Зъл гений.

Генко. Генко Гинкин.

Генчо. Не ще Генчо пушка.

геран. Единия ми крак е в герана. Полека ти да не му напне опашката в герана.

гербов. Залепям се / залепя се като гербова марка.

Герге. Амин Герге.

Гергьовден. На червен Гергьовден. Трай, коньо, скоро е Гергьовден.

гердан. Връзвам / вържа червен гердан на шията. Като на дъртел кован гердан.

гериз. Устата ми е като гериз.

германец. Изпаднал германец.

герой. Герой на деня. Тилов герой.

геч. Геч му увира лещата.

Гиго. Майстор Гиго.

гидюл. Присмял се гидюл на череп.

гиздав. Отвънка гиздава, а главата гнидава. Отвънка гиздава, отвътре гнидава.

гиздило. Ни в гора дружина, ни в село гиздило.

Гиникн. През Гиники, та у Вълканини.

Гинкин. Генко Гинкин.

глава. Ако ще би и с две глави да е. Бая на главата. Бая си на <за> главата. Без да ми падне влакно от главата. Без да ми падне косъм от главата. Бия в главата. Бия се в главата. Бия си главата. Бия си главата с два камъка. Бия си главата с камъни. Бия си го на главата. Бия тъпан<и> <на главата>. Блъсва ме / блъсне ме глава. Блъскам си главата. Блъскам си го на главата. Боля си главата. Брада за глава да иде. Брада рижава, глава гнидава. Брада сива, глава дива. Брада царска, глава воденичарска. Брада царска, глава пъдарска. Бръмбари бръмчат в главата ми. Бръмва ми / бръмне ми муха в главата. Бръмчат ми в главата. Букова глава. Бъркам главата. Бъхтя си главата. Вадя от глава[1]. Вадя от глава[2]. Вбивам / вбия в глава. Вбивам си / вбия си в главата. В главата ми все тоз вятър вее. В главата ми вятър влязло. Вдигам / вдигна глава. Вдигам / вдигна на главата си. Вдигнал съм си главата като свиня. Вземам / взема главата[1]. Вземам / взема главата[2]. Взема ми главата. Вземам / взема <и> калпака от главата. Вземам / взема <и> шапката <от главата>. Вземам си / взема си главата. Вие ми се главата. Вие ми се над <на> главата. Виж му главата, та му крой калпак. Виж му главата, та му крой кюляф. Викали му четворица на главата. Викам гърма на главата си. Вирвам / вирна глава. Виря глава. Виси ми на главата. Виси ми над (върху) главата. Вися на (над) главата. Вита глава. Вкарвам / вкарам муха в главата. Влезе ми в главата. Влиза ми / влезе ми бръмбар в главата. Влиза ми / влезе ми в главата. Влиза ми / влезе ми муха в главата. Влизат ми / влязат ми бръмбарчета в главата. Влязла ми е главата в торбата. Вра си главата. Връзвам / вържа главата. Връзвам / вържа черна кърпа на главата. Въвирам си / въвра си главата. Вързана ми е главата. Върти ми се бръмбар в главата. Върти ми се главата. Върти ми се над главата. Въртя се като муха без глава. Вършея тръни на главата. Глава до глава. Глава за четири нозе. Глава и възглавие. Глава имам за дувар. Глава не боли. Главата ми е в торбата. Главата ми е като дръвник. Главата ми е куха. Главата ми е празна кратуна. Главата ми е пълна с бръмбари. Главата ми е пълна с мухи. Главата ми е пълна със слама. Главата ми не го побира / побере. Главата ми не е в ред. Гладя с перце <по главата>. Горе главата. Гръмва / гръмна ми главата.

Гуждам си / гудя си главата в торба <та>. Давам си / дам си главата. Давам си / дам си и калпака от главата. Давам си / дам си и шапката от главата. Да ми ядат кучетата главата. Да си късаш главата. Да си откъснеш главата. Да си превържеш главата с кърпа. Да ти опустее главата. Да ти се направи темия на главата. Да ти хукат дервиши на главата. Две глави не носи. Дебела глава. Докарвам / докарам акъла в главата. Докарвам / докарам беля <на главата>. Докарвам / докарам до главата. Докарвам си / докарам си беля на главата. Докарам / докарам ума <в главата>. Донасям / донеса беля на главата. Дохождам / дойда в глава. Дохожда ми / дойде ми акъла <в главата>. Дохожда ми / дойде ми в главата. Дохожда ми / дойде ми до (на) главата. Дохожда ми / дойде ми пипето <в главата>. Дохожда ми / дойде ми ума <в главата>. Държа главата си високо. Държа у глава. Държи ми главата. Единия за крака<та>, а другия в глава<та>. Една му глава, а сто му езика. Едно за глава, а друго за нозе. Едно за глава<та>, а друго за краката. Ексик ми е едната дъска в главата. Забивам / забия глава. Забил глава. Забождам / забода глава. Забръмчават ми / забръмчат ми бръмбари в главата. Забучвам / забуча глава. Забърквам / забъркам глава. Завивам / завия глава. Завива ми се / завие ми се главата. Завила ми се е косата на главата. Завило ми се е над <на> главата. Завирам / завра глава в пясъка. Завъртявам / завъртя главата. Завъртява ми се / завърти ми се главата. Завъртяло ми се е в главата. Завъртяло ми се е над (на) главата. За главата ми. Залагам си / заложа си главата. Залостил съм си главата между два камъка. Залостил съм си главата между две плочи. За лукова глава ли ми е. За лукова глава ли съм. Замайвам / замая главата. Замайва ми се / замае ми се главата. Замерил съм в главата, ударил съм в краката. Замотавам / замотая главата. Запалвам / запаля главата. Запалва ми се / запалила ми се главата. Запалва ми се / запали ми се огън на главата. Запалвам / запаля огън на главата. Запалила ми се е главата. Зашеметява ми се / зашемети ми се главата. Играят ми на главата. Идва ми (иде ми) акъла <в главата>. Идва ми до (на) главата. Идва ми (иде ми) пипето <в главата>. Идва ми (иде ми) ума <в главата>. Избивам / избия бръмбарите (тоя бръмбар) от главата. Избивам / избия от главата. Избивам си / избия си бръмбарите (тоя бръмбар) от главата. Избивам си / избия си от (из) главата. Изваждам / извадя от главата. Изваждам си / извадя си от (из) главата. Извих вир на глава. Извих море на глава. Извъртях вир на глава. Извъртях море на глава. Изгубвам / изгубя глава. Изкарвам / изкарам на глава. Изкарвам / изкарам от глава. Изкарвам си / изкарвам си от (из) главата. Излизам / изляза на глава. Излязло ми е извръх главата. Измервам / измеря от глава<та> до крака<та>. Измервам / измеря от глава<та> до пети<те>. Изпарява ми се / изпари ми се от главата. Изповядвам / изповядам с кривака по главата. Изпълвам / изпълня главата. Изфирясва ми / изфиряса ми от главата. Изщуква ми / изщукне ми из (от) главата. Изяждам / изям главата. Изяждам си / изям си главата. Имам брашно в главата <си>. Имам бръмбари в главата <си>. Имам бръмбарчета в главата <си>. Имам вятър в главата. Имам глава. Имам дебела глава. Имам корава глава. Имам мухи в главата си. Имам на главата си. Имам твърда глава. Каквото ми дойде в главата. Камък (камъни) по нечия глава. Капа има царска, ама глава воденичарска. Като муха без глава. Като ударен с мокра кърпа по главата. Като ударен с мокър парцал по главата. Като че ли имам триста глави бели лук. Качва ми се / качи ми се кръвта в главата. Качвам се / кача се на главата. Керемида над главата си. Клатя глава. Клюмвам / клюмна глава. Когато ми хлопне дъската <над главата>. Кой те бие по главата *и* никой не те бие по главата. Който няма глава, има крака. Колкото глава да свра. Корава глава. Корава ми е главата. Кривам / кривна глава. Крои ми се за главата. Кръст да ти турят на главата. Курдисвам / курдисам главата. Кълцам лук на главата. Кълцам сол на главата. Кърша си главата. Лек в главата. Лукова глава[1]. Лукова глава[2]. Ляга / легне на главата ми. Мае ми се главата. Махам се (махвам се / махна се) от главата. Махам си (махвам си / махна си) от (из) главата. Меля сол на главата. Минава ми / мине ми през главата. Мирна ми е главата. Мирясва ми / миряса ми главата. Мисля със собствената си глава *и* мисля с главата си. Мия главата на магарето. Мотае ми се в главата. Мухи бръмчат в главата ми. Мътя главата. Мярва ми се / мерне ми се в главата. Набивам / набия в главата. Набивам се / набия се в главата. Набивам си / набия си в главата. Навеждам / наведа глава. На-

веждам / наведа главата. Навивам / навия главата. Навирвам (навирям) / навиря глава. Навличам / навлека беля <на главата>. Навличам си / навлека си беля на главата. На глава място правя. На главата ми е. На (над) главата съм. На главите си са. Надигам / надигна глава. Надувам / надуя главата. Надува ми се / надуе ми се главата. <като шиник>. Нажулям (нажулвам / нажуля главата <със сапун>. Наливам / налея акъл <в главата>. Наливам / налея в главата. Наливам / налея катран в главата. Наливам / налея с фуния в главата. Наливам / налея ум <в главата>. Намери голям камък, та си удари главата. На мъртва глава юзда турям. Направям / направя главата. Напълвам / напълням / напълня главата. Напън ми е главата. Напъхвам / напъхам бръмбар (бръмбари) в главата. Напяло ми се е на главата. На сама глава. На своя глава. Насипва ми се / насипе ми се върху (на) главата. На такава глава са малко два крака, <иска четири>. На такава глава — такова бръснене. На такава глава — такъв брич. На (за) такава глава — такъв бръснач. Натлапвам / натлапя на главата. Натурвам се / натурям се на главата. Натъпквам / натъпча в главата. Натъпквам / натъпча ума в главата. Натърквам / натъркам главата със сапун. Натърквам / натъркам сол на главата. Не бива тази глава за два крака. Не бутвам / бутна косъм от главата. Не вдигам / вдигна глава<та си>. Не е с две глави. Не ми пял поп на главата. Не ми излиза от главата. Не ми тежи на главата. Не ми трябва на здрава глава кела. Не ми увира / уври главата. Не ми увира / уври главата с кола дърва. Не ми увира / уври главата с три товара дърва. Не ми хваща главата. Не пада / падне влакно от главата ми. Не пада / падне <и> косъм от главата ми. Не са ми всичките кози в главата. Не свалям / сваля косъм от главата. Не си показвам / покажа главата. Не ще ми чука тъпан на главата. Никой не те бие по главата. Нима е с две глави. Нож ми виси над главата. Носи ми главата. Нося чалма на главата си. Няма да ми сложат под главата. Няма да падне косъм от главата ми. Нямам акъл <в главата си>. Нямам мозък в главата си. Нямам ни една дъска в главата си. Нямам <си> умита глава. Нямам ум <в главата си>. Обземам / обзема глава. Обий си го о главата. Оби ми се о главата. Облъскай си го о главата. Облъска ми се о главата. Оборвам / оборя глава. Обръскай си го о главата. Обръщам / обърна надолу с главата. Обръщам се / обърна се надолу с главата. Огън ми гори на главата. Окали ти попове на главата. Опичам си акъла <в главата>. Опичам си ума <в главата>. Остава ми / остане ми в главата. Оставам / остана на главата. Оставям си / оставя си главата. От акъл главата му се пука. Отвръщам / отвърна глава. Отвънка гиздава, а глава гнидава. От глава<та> до крака<та>. От глава<та> до пети<те>[1]. От глава<та> до пети<те>[2]. Отива ми / отиде ми главата. От краката за главата. Откъсвам си / откъсна си главата. Откъснал съм главата. От пети<те> до глава<та>. Отпускам (отпущам) / отпусна глава. Отрязъл съм главата. Отрязвам си / отрежа си главата. Отървавам / отърва главата <си>. Очуква ми се / очука ми се на главата. Пада ми / падне ми главата. Пада ми / падне ми чудо на главата. Падат / паднат глави. Падна ми кладата връз главата. Паля лулата си от нечия глава. Пати ми главата. Писва ми / писне ми главата. Пламнала ми е главата. Побеля ми главата. Повдигам / повдигна глава. По главата си да тръгна. Под носа му порасло, в главата му не посеяно. Покрив над (на) главата си. Померил съм в главата, ударил съм в краката. Понаправям / понаправя главата. Поставям си / поставя си главата в торбата. Посипвам си / посипя си главата с пепел. Посипвам си / посипя си жар на главата. Поснемам си / поснема си главата. Правя главата. Празна глава. Празна ми е главата. Превивам / превия глава. Предавам си / предам си главата. През главата. Прекарвам / прекарам през главата си. Прекланям/ преклоня глава. Премервам / премеря от главата до краката. Премервам / премеря от глава<та> до пети<те>. Пръждома ти глава<та>. Пръска ми се главата. Пука ми се главата. Пускам (пущам) / пусна бръмбар (бръмбари) в главата. Пускам (пущам) / пусна муха (мухи) <в главата>. Пълня главата. Ражда ми / роди ми главата. Разбивам си / разбия си главата. Разбира ми главата. Разбърквам / разбъркам главата. Размътвам / размътя главата. Размътва ми се / размътя ми се главата. Режа си главата. Сапунисвам / сапунисам главата. Сбирам / сбера акъла <в главата>. Сбирам си / сбера си акъла в <главата>. Сбирам си / сбера си ума <в главата>. Сбирам / сбера ум <в главата>. Свеждам / сведа глава. С вирната глава. С главата надолу. Седя на (над) главата. Сече ми

главата. Сече ми главата като на халваджия теслата *и* сече ми главата като халваджийска тесла. Скланям / склоня глава. С клюмнала глава. Слагам / сложа глава[1]. Слагам / сложа глава[2]. Слагам си / сложа си глава<та> в торба<та>. Смазвам / смажа главата. Смазвам / смажа главата на ламята. Смачквам / смачкам главата. Смачквам / смачкам главата на змията. С мозък в главата. С моите камъни по моята глава. Спроти глава. Става ми / стане ми главата на (като) казан. Става ми / стане ми главата на (като) шиник. Стига ми /стигне ми глава<та>. Стоварвам / стоваря беля <на главата>. Стоварва се / стовари се върху (на) главата ми. Стоя на (над) главата. Строшавам / строша главата. Строшавам си / строша си главата. Струпва ми се / струпа ми се на главата. Стърча на (над) главата. Счупвам / счупя главата. Счупвам си /счупя си главата. Събирам / събера акъла <в главата>. Събирам / събера ума <в главата>. Събирам си / събера си акъла <в главата>. Събирам си / събера си ума в главата. Събирам / събера ума <в главата>. Сядам / седна на главата. Та глава<та> ми се кине. Та си глава кина. Твърда ми е главата. Тегли ми главата. Тежи ми главата. Трия лук на главата. Трия си го на (о) главата. Трия сол на главата. Тропвам / тропна на главата. Тропвам се / тропна се на главата. Троша си главата. Тръгвам / тръгна с главата надолу. Тупвам се / тупна се на главата. Турил съм памет в главата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) беля на главата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) главата в торба<та>. Турям / туря червей в главата. Тълча пипер на главата. Тъпча главата. Търкалят се / търколят се глави. Търкалям си го на (о) главата. Търкам сол на главата. Търкулва ми се / търкулне ми се главата. Търся си на главата цяр. Увесвам / увеся глава. Увисвам / увисна на главата. Ударен в главата. Ударен с лопата по главата. Удрям / ударя в главата. Удрям / ударя змията по главата. Удрям си / ударя си главата. Улавям се / уловя се за главата. Улови едного за краката, та удряй другиго по главата. Ума ми не е в главата. Ум море, глава кофа. Хвани единa за ногите, удри другия по главата. Хвани едного за краката, та удряй другиго по главата. Хващам / хвана едно за глава<та>, друго за крака<та>. Хваща ми главата. Хващам се / хвана се за главата. Хващам си / хвана си главата. Хвръква ми / хвръкне ми главата. Хвърлям се / хвърля се с главата надолу. Хвърча като муха без глава. Ходя като муха без глава. Ходя с първата си глава. Чукай си главата. Чукам лук на главата. Чукам пипер на главата. Чукам си главата. Чукам си главата с два камъка. Чукам си го на (о) главата. Чукам сол на главата. Чупя си главата. Ще откъсна главата <като на врабче>. Ще откъсна главата като на <петровско> пиле. Ще отрежа главата <като на врабче>. Ще отрежа главата като на <петровско> пиле. Ще си стъпя на главата. Ще ударя една глава. Що ми трябва зелен калпак на глава. Що ми трябва на здрава глава кела. Ядем си главите. Ям главата.

главе. Во главе.

главица. Изяждам / изям главицата.

главя се. Вълк се жени, мечка се глави.

глад. Опъвам уши от глад.

гладен. Вода газя, гладен ходя за тебе. Гладен, та маже. Гладен харман. Гладна вълка. Дърпали са ме гладни кучета. Изял съм си ума в гладното време. На гладно сърце. Напъвам се като гладен на серан.

гладен. Като вълк, гладен.

гладно. Навървили сме се като в гладно просяците.

гладувам. Като куче, гладувам /в 1 знач./.

гладя. Гладя по косъма. Гладя с паче перо. Гладя с перце <по главата>. Пред тебе глади, маже, а зад тебе гроб копае. Пред тебе маже, глади, а зад тебе очи вади.

глас. Вдигам / вдигна глас. В (из) един глас.Гласа ми излиза като из (от) <празна> бъчва. Глас <вопиющи> в пустиня. Запявам / запея на друг глас. Издигам / издигна глас. Колкото глас имам. Колкото ми глас държи. Низ едно гърло два гласа. От едно гърло два гласа. Отпускам (отпущам) / отпусна глас. Пея на друг глас. Пея на (в) един глас. С все глас. С всичкия си глас. С половин глас. Стара песен <на нов глас> *и* старата песен. Ще му се чуе гласа. Ще се чуе глас и на нашата нива. Що глас ми държи.

гласувам. С две <те си> ръце гласувам.

гледам. Баба Неда не му гледа. Вода гледа, за огън приказва. Гледай в картинката. Гледай му акъла, па му крой капа. Гледай му акъла, па му скрой чалма. Гледай му памет, крой му капа. Гледай му ума, че му скрой чалма. Гледай си, Гано, Бъдния вечер. Гледай си кефа. Гледай си масата. Гледай си работата. Гледай си рахата. Гледай си хурката. Гледам в очите. Гледам в ръцете. Гледам в устата. Гледам извисоко. Гледам като котка за джигер. Гледам като куче

на зрели сливи. Гледам като муха в мътеница. Гледам нависоко. Гледам накриво. Гледам на кръв. Гледам на ръцете. Гледам на четири. Гледам отвисоко. Гледам отгоре. Гледам от своето прозорче. Гледам под зъбите. Гледам <право> в лицето. Гледам <право> в очите. Гледам през пръсти. Гледам през (с) розови очила. Гледам през (с) черни очила. Гледам с бялото <на окото (очите) си>. Гледам с добро око. Гледам с други очи (с по-друго око). Гледам сеир. Гледам си благоутробието. Гледам си душата. Гледам си живота. Гледам си животеца. Гледам си кефа. Гледам си пъпа. Гледам си работата. Гледам си рахата. Гледам си рахатлъка. Гледам си сметките. Гледам си хавата. Гледам с криво око. Гледам с лошо око. Гледам с лупа. Гледам с очите. Гледам с четири очи. Гледам тавана. Гледам хатър<а>. Глей си кефа. Глей си работата. Да гледаш попа в брадата. Да не гледаш попа в гърба. Докато (додето) очи гледат. Едното ми око все навън гледа. Ела гледай. Иди гледай хората в очите. Как ще гледам хората в очите *и* как ще гледам в очите. Като стой, та гледай. Когато тато и мама ме съдеха, аз гледах кучето като се поще. Мене гледа, тебе вижда. Моето око и през рамото гледа. Не мога да гледам хората в очите *и* не мога да гледам в очите. Не смея да гледам хората в очите *и* не смея да гледам в очите. Не ще гледам сеир. Окото ми все гледа. Очите ми гледат на кръв. Очите ми гледат на четири[1] *и* очите ми гледат на четири страни. Очите ми гледат на четири[2]. Пауна си гледа краката и пищи. През плет съм гледал. През рамо гледам. Сеир ли ще гледам. Слез боже, та гледай. Стани, боже, та гледай. Стой, та (и) гледай. Тебе гледа, мене вижда. Търчи, боже, та гледай.

гледам. Гаче ще лапна, гледам. Изпод (под) вежди, гледам. Изпод (под) око (очи) гледам. Като бивол <в> железница, гледам. Като бивол през ярем, гледам. Като вол, гледам /в 2 знач./. Като гърмян бик, гледам. Като заклана крава, гледам. Като заклана овца, гледам. Като изтърван заек, гледам /в 1 знач./. Като истукан гледам. Като касапин, гледам. Като керкенез, гледам. Като коза в календар, гледам. Като котка в календар, гледам. Като крава в железница, гледам. Като крава в параклис, гледам. Като магаре в параклис, гледам. Като магаре пред иконостас, гледам. Като маче у птиче, гледам. Като мачка календар, гледам. Като младо яре на нов сняг, гледам. Като натратена мишанка гледам. Като овца, гледам. Като осорлица, гледам. Като очите си *и* като двете си очи, гледам. Като писано яйце, гледам / в 1 знач./. Като посран, гледам. Като посрано дете майка си, гледам. Като пукал, гледам /в 1 знач./. Като ровко (рово, рохко) яйце, гледам. Като снимка от паспорт, гледам. Като теле, гледам. Като теле пред (в) железница, гледам. Като теле пред иконостас, гледам. Като теле пред (в) шарена врата, гледам. Като теле у орница, гледам. Като убодено даначе, гледам. Като че ли (сякаш) ще лапна, гледам. Като шарено яйце, гледам. Като язор, гледам. Пред призмата, гледам. С носа си, гледам. С половин око, гледам. С просто око, гледам. Чегато ще лапна някого, гледам.

гледам се. Гледам се като сгодено циганче. Гледам се като сгоден циганин. Гледам се накриво.

гледам се. Като котаци, гледаме се. Като куче<то> и котка<та>, гледаме се /в 1 знач./.

глист. Глисти ми се впикават.

глистà. Развлякъл съм се като глиста.

глистей. Мязам на изсран глистей. Приличам на изсран глистей.

глог. От трън <та> на глог.

глогина. Пращам / пратя за зелени глогини. С дупето си глогини бруля.

глогов. Чукурлив като глогов прът.

глождя. Глождя кокал. Глождя подлогите. Глождя цървулите. Научило се куче да гложди кокал.

глозгам. Глозгам цървулите.

глупав. Като гъска, глупав /във 2 знач./.

глутница. Вълчешка глутница.

глух. Бутам (бутвам / бутна) в глуха линия. В (по) глуха доба. В глуха линия. В глуха линия съм. Държа в глуха линия. И глухият цар го е чул. Намирам се в глуха линия. Оставам / остана в глуха линия. Оставям / оставя в глуха линия. Стоя в глуха линия. Чули са и глухите.

глухо. Удрям / ударя го на глухо.

глушчов. Накарвам / накарам у глушчова дупка.

гльтвам / глътна. Глътвам / глътна въдицата. Глътвам си / глътна си граматиката. Глътвам си / глътна си езика. Гълтам <си> (глътвам <си> / глътна <си>) думите. Гълтам (глътвам / глътна) хапа.

глътка. Отваря ми се / отвори ми се глътка.

глътна. Като че <ли> съм глътнал аршин. Като че ли (сякаш) съм глътнал бастун.

гнездо. Змийско гнездо. Изстина ми гнездото. Орлово гнездо. Осино гнездо. Свивам / свия змийско гнездо. Свивам <си> / свия <си> гнездо.

гнидав. Брада рижава, глава гнидава. Отвънка гиздава, а глава гнидава. Отвънка гиздава, отвътре гнидава.

гнил. Баба стая каил и за гнили круши. Има нещо гнило в Дания. Капят като <гнили> круши. Като мечка гнили круши. Не стъпвам (стъпям) на гнила дъска. От гнило яйце по-як.

гняв. Вадя си гнева. Изваждам си / извадя си гнева. Изкарвам си / изкарам си гнева. Изливам си / излея си гнева.

говедар. Не питат те на кутро село си говедар.

говеджина. Улавя ме / улови ме говеджината.

говедо. На ти, горо, говедо. Ни в телци, ни в говеда.

говедце. Божо говедце.

говно. Задрямал съм на говното си. Зарекла се свиня да не яде говна. Кипват ми / кипнат ми говната. Не хвърлям / хвърля камък в рядко говно. Ям говна.

говнян. Като че са вързани с говняно въже. Не съм вързал с говняно въже. Носа ми не се стига с <говняна> клечка.

говоря. Говорим на един <и същ> език. Говорим на различни езици. За вълка говорим и (а) вълка (той) в кошарата. За вълка говорим и (а) вълка (той) насреща.

говоря. В лицето говоря /в 1 знач./. В очите говоря /в 1 знач./. Гаче на книга го чета, говоря. Каквото завърна, говоря. Каквото ми дойде в главата, говоря. Каквото ми дойде на акъла, говоря. Каквото ми дойде на езика, говоря. Каквото ми дойде на ума, говоря. Каквото ми дойде на (до) уста<та>, говоря. Каквото ми падне на езика, говоря. Каквото ми попадне на езика, говоря. Като картечница, говоря. Како латерна, говоря. Като <празна> воденица, говоря. Като празна мелница, говоря. Като празна тенекия, говоря. Като разпран, говоря /в 3 знач./. Като разпрано, говоря. Като <че> по (на) книга <чета>, говоря. На ангро, говоря. На вересия, говоря. На едро, говоря. На кукла, говоря. На мустаците си говоря. На нос, говоря. На стената (стените) <сякаш> говоря. На ум<а> си, говоря <си>. На ухо, говоря. Ни богу, ни светого, говоря /в 2 знач./. Под (на) нос<а си>, говоря. През зъби, говоря. През кьра, говоря. През пето за десето, говоря.

Гого. Какво ошел Гого на Стамбул, така дошел.

годеж. Отишъл без сват на годеж. Тръгнал съм без оно на годеж. Тръгнал съм без сват на годеж.

година. Влизам / вляза в години. Липсват ми седемте години <в къщи>. Навлизам / навляза в години. Не си зная годините. Оплаквам си дните и годините. От заман години. От кои години. Попрехвърлил години<те>. Попрехвърлям / попрехвърля години<те>. Преди години горяло, сега мирише. Прекарал на годините. Расъл у киповитите години. Тринадесет месеца, терсене година.

годинка. Прехвърлил годинките.

годя. Годя за черноземска дъщеря. Годя за черноземско юначе.

гозба. На всяка гозба, мерудия.

гол. Вятър ме вее на гола ведрина. Гола вода. Гол и бос. Гол като пищов *и* гол като арнаутски пищов. Гол като пръст. Гол като прът. Гол като пръчка. Гол като пушка. Гол като сокол. Гол като тояга. Гол като тупан. Гол като тъпан. Гол като фишек. Гол като хурка. Деля от гола душа. Деля от <голо> гърло. Дето всички, там и гол Ахмед. Дето има сбор, там и гол Асан (Хасан). Дето сите <турци>, там и гол Асан (Хасан). Като гол гъз в коприва. Като гол кокал в тенджера. Като гол циганин. Кован колан през гола мешина. Късам от гола душа. Моя късмет във върба гола свири. На гола мешина кобуре. На гола мешина пищоле. На голи ребра чифте пищови. На гол камък се нахранвам. На гол корем сабя. На гол корем сребърни пищови. На гол корем строшен пищов. На гол корем <чифте> пищов<и>. На гол тулум пищов<и>. На гол тумбак пищови. Нося гола душа. Оставам / остана гол пръст. Оставам / остана на голите бани. Оставам / остана с голи ръце. Отделям / отделя от гола душа. Отделям / отделя от <голо> гърло. Отишъл на Голо бърдо. Плещя като мокра пола о <гол> гъз. С голи ръце. Трепери ми сърцето като на голо пиле дупето. Хващам голи пилци. Хем голо, хем голямо. Ходя гол и бос.

голия. Дръж голия да му вземеш дрехите.

големея се. Като пате в (у) решето, големея се / в 3 знач. /. Като петел на бунище, големея се. Като петел на купище, големея се. Като петел на стобор, големея се.

гологан. Черен (чер) гологан не се губи.

голотия. До шия, голотия.

голям. Бил и в сито, и в решето *и* бил и в голямо решето, и в малко сито, бил в голямо и в малко сито, бил в голямо и малко решето, бил в малко и голямо сито. Бозая от голяма ненка. Вдигам сянка, по-голяма от боя си. Врял в голямо и малко гърне. Вървя с големи крачки. Големи приказки. Големи яйца.

Голяма дума (големи думи) не казвам. Голяма клечка. Голяма му е тафрата, малка му е софрата. Голяма работа[1]. Голяма работа[2]. Голяма фирма, бедно положение. Голям е господ. Голям фес, ама празен. Зарекъл се поп да не реже големи порязаници. Имам голяма уста. Имам голямо гърло. Имам се на голямо. Лахало ми се е от големите лахани. Малко щрепеле, а голяма шапка. Минал през <сито и> решето *и* минал и през голямо решето, и през малко решето. Намери голям камък, та си удари главата. Не си по-голям от хляба. От голямата риза ища. От голямото доброутро. От царя по-голям. По-<голям> католик <и> от папата. Покачил се на големия ат. Свивам се / свия се на ер голям. Свил съм се на ер голям. С голяма кошница. Турям се на голямата клечка. Устата ми големи и те ме бият. Устата ми е голяма. Устата ми са по-големи от гъза ми. Хем голо, хем голямо. Хем насрано, хем голямо. Чудо голямо <станало>. Ще дойде голям ден <с> малка пита.

голямо. Вдигам се / вдигна се на голямо. Държа се на голямо. Ида на голямо. Мало и голямо. Окото ми бяга от голямо. Хвърлям се / хвърля се на голямо.

Гомор. Содом и Гомор.

гоня. Бога ли съм гонил с камъни. Гони ме навън. Гоня босите. Гоня вятъра. Гоня ким. Гоня Михаля. Гоня мъглите. Гоня облаците. Гоня този (тоя), дето (що) духа. Господа ли съм гонил с камъни. Да гониш бълхи. Зайци да гониш. Не съм гонил бога с камъни. Не съм гонил господа с камъни. Оставям / оставя питомното, та <да> гоня дивото. Парата с куршум гоня. Скакалците гонил. С куршум да гониш.

гоня. До девето коляно, гоня. До девета рода, гоня. До мотика и лопата, гоня.

гора. В гората расъл. В гори тилилейски. В една гора берем дренки. Вземам / взема гората. Всред гората клечка няма. Вятър вее, гора люлее. Гора и вода. Гора уши и мрак очи. Да иде <в гората трева> да пасе. Дай си, мъжо, жената, а ти забий в гората. Дай си, мъжо, жената, а ти иди в гората. Дай си, мъжо, жената, а ти хвани гората. Да се тресеш като лист на гора. Заеца в гората, а ний ръжен тъкмим. За този (тоя), дето (що) клати гората. Захващам / захвана гората. И гора уши има. Като лист на гора. Кон пърди, вятър вей, гората се люлей. На ти, горо, говедо. Ни в гора дружина, ни в село гиздило. От нашата гора лист. Още мечката в гората, кожата ѝ продават. Улавям / уловя гората. Хващам / хвана гората. <Ходя да> нося дърва в гората.

гордиев. Гордиев възел. Развързвам / развържа гордиевия възел. Разрязвам / разрежа гордиевия възел. Разсичам / разсека гордиевия възел.

горе. Горе главата. Горе долу. Горе осо, долу босо. Горе ръцете.

горен. Вардя като враната горния сноп. Горна ръка. Иди на по-горната порта. На горната нога стоя. На лайното горната кора. Удари ме горния <праг>, та видях долния. Чувам като врана<та> горния сноп. Чукна ме горния праг. Чукна ме горния праг, та видях долния. Чукна ме горния праг, та погледнах долния. Ще ми вдигне хляба на горната лавица.

горещ. Държа горещо желязо с чужди ръце. Попарата му е гореща.

горещина. Родена у горещините.

горещници. Горещниците ми са.

горещо. Става ми горещо / стане ми горещо.

горко. Горко ми дошло. Тежко и горко на гърнето.

горния. Блъсна ме горния, та видях долния.

горняк. Лапам горняка.

горски. Горско пиле.

горчив. Горчива<та> чаша. Горчив хап. Изпивам / изпия горчивата чаша. Изпивам / изпия до дъно горчивата чаша. Нарязвам / нарежа като горчива краставица. Отминава ме / отмине ме горчивата чаша. Преглъщам / преглътна горчивия хап.

горчиво. Излиза ми / излезе ми горчиво.

горя. Гори ми сърцето. Горя в (на) огън. Горя думата. Горя между два огъня. Горя, не кладя. Кога е горело Враца. Не ми гори рогожената. Ни горѝ, ни палѝ. Нищо няма — къща гори. Огън ми гори на главата. Покрай сухото гори и суровото. Преди година горяло, сега мирише. Ще ми горят и на гроба дъските.

господ. Ако е рекъл господ. Голям е господ. Господа ли съм бил с камъни. Господа ли съм гонил с камъни. Господа ли съм замерял с камъни. Господ високо, цар далеко. Господ го белязал. Господ го е прекръстил. Господ да го порази. Господ да ми е на помощ. Господ знае какво. Господ знае какъв. Господ знае колко. Господи, защо не си прибереш вересиите. Господ не е скитач, ами събирач. Даде господ. Дал господ. Да не дава господ. Да те забрави господ. Де тоз (тоя) господ. Добър е господ. Долен господ. Друг господ е. Духва ми / духне ми господ свещицата. Дървен господ. <Един> господ знае. Жив е господ. Защо (що) не <си> те прибере господ. Има господ. Каквото господ

дал. Както господ дал. Както (каквото) господ ме е научил. Кам тоз (тоя) господ. Кога дал господ сливите, че дал и костилките. Когато господ не види. На кой (какъв) господ се кланям. На кой (какъв) господ се моля. На кой (какъв, на чий) господ слугувам. На кой (какъв, на чий) господ служа. Не съм бил господа с камъни. Не съм гонил господа с камъни. Не съм замерял господа с камъни. Не сърди господа. Нима го е забележил господ на ухото. Нима го е записал господ на рабоша си. Няма го тоз господ. Опазил ме господ. Пада ми се / падне ми от господа. Пазил ме господ. Пуща ми (пусна ми) / пусне ми господ печени врабчета. Родил се кога вечерял дядо господ. С господа съм приказвал. Хващам / хвана господа за брадата. Хващам / хвана господа за пардесюто. Чул те господ. Чул те господ и с двете уши. Шукер на господа. Ще играе дървен господ. Ще играе по гърба ми дървен господ. Ще ми спусне господ със зюмбюл. Що ме е господ научил. Ям дървен господ.

господар. Служа на двама господари.

господен. Не изричай напразно името господне.

госпожица. Баба ти госпожица ли е.

гост. Бера си гости.

гостенка. Жълтата гостенка.

готвя. Пет готвил, пет ял. Рибата още в морето, а те ѝ готвят тиган.

готов. Дръж се, слепчо, тоягата е готова.

гоя. Ще те гоим за салата.

грабвам / грабна. Грабвам / грабна думата от устата. Грабвам / грабна оръжие<то>. Грабвам / грабна очите. Грабвам / грабна сърцето. Грабвам / грабна ума (умовете).

грабвам. Изпод носа ми, грабват.

грабна. Един грабни, друг удари. Орела ще ме грабне.

грабя. Грабя залъка от устата.

град.[1] Град градя. Кога излязъл из града, тогаз псува пашата.

град.[2] Ами ако го очука градо. Бягахме от дъжд, налетяхме на град. Все град ни бъхте. Град ни бил. Град ме бие. Не му трябва град да го бие.

градина. Камък (камъни) в нечия градина. Като фидан в градина. Не е в градина никнал, а е в корито паднал. Не съм расъл в градина. Уклонил се е като ружа в градина. Хвърлям / хвърля камъни в градината.

градус. Завъртявам / завъртя на сто и осемдесет градуса. Завъртявам се / завъртя се на сто и осемдесет градуса. Извъртявам / извъртя на сто и осемдесет градуса. Извъртявам се / извъртя се на сто и осемдесет градуса. На градус. Обръщам / обърна на сто и осемдесет градуса. Обръщам се / обърна се на сто и осемдесет градуса.

градя. Град градя. Градя <въздушни> кули. Градя кули във въздуха. Градя на пясък.

грам. Меря думите си на грам.

граматика. Глътвам си / глътна си граматиката. Жива граматика. Поглъщам си / погълна си граматиката.

граница. Минавам / мина всякаква граница. Минавам / мина границата (границите) *и* минавам / мина всяка граница. Нямам граници. Преминавам / премина всякаква граница. Преминавам / премина границата(границите) *и* преминавам / премина всяка граница. Престъпвам / престъпя границата (границите). Прехвърлям / прехвърля всякаква граница. Прехвърлям / прехвърля границата (границите) *и* прехвърлям / прехвърля всяка граница.

гребен. Влизам / вляза в гребен. За бъзев гребен. Зачервил съм гребена. На петел гребен ли съм. Позачервявам / позачервя гребена. Червенее ми се гребена.

гребенец. Улазям / улазя между гребенци.

греда. Правя от сламката греда. Правя от шушката греда. Трябва да зарежем <на гредата>.

грех. Грех на орех.

грешец. Като грешен дявол.

грея. Какво слънце ще ме грее.

грея се. Седи грей се.

гривна. Като вити гривни на шугави ръце.

грижа. Грижа бога за луда тиква. Малко ме е грижа. Много ме е грижа. Не ме е грижа. Не ще остана без куча грижа. Отбивам си / отбия си грижата.

гриза. Гриза кокал. Гриза кокалите. Гриза костите. Гриза подлогите. Гриза подметките. Гриза си самара. Гриза цървулите. Червей ми гризе сърцето.

гроб. В гроба си ли ще нося. Вкарвам / вкарам в гроба. Влизам / вляза в гроба. Гроб съм. Да идеш на Божи гроб по калцуни. Да идеш на Божи гроб по месеви. Да идеш на Божи гроб по чехли. Да идеш на Божи гроб с дървен кон. Да си заплачеш за гроба. Да ти израсте на гроба трева. Да ти посадят на гроба цвете. Единия ми крак е в гроба. Завличам / завлека в гроба. Занасям / занеса в гроба си. Заплаках на чужд гроб (чужди гробища). И за хоп, и за гроб. Изкопавам / изкопая гроб<а>. Изкопавам си / изкопая си гроб<а>. Изпращам/изпратя в гроба. Като гроб. Като (сякаш че е) от гроб изваден. Като (сякаш че е) от гроб излязъл. Като се върнат чифутите от Божи гроб. Кога<то> ми закука кукувица на гроба. Кога<то> ми израсте на гроба трева. Кога<то>

се върне баща ми от гроба. Кога<то> си дойде баща ми от гроба. Копая гроб<а>. Копая си гроба *и* копая собствения си гроб. Меря с аршин гроба. Мириша на гроб. Мълча като гроб. Над гроб съм надникнал. На чужд гроб сълзи роня. Не съм на гроб камък. Няма да нося в гроба си. Отивам / отида в гроба. Отнасям / отнеса в гроба. Отпреде ти лиже, маже, отзаде ти гроб копае. Плача на чужд гроб (чужди гробища). Погледнал съм в гроба. Пращам / пратя в гроба. Пред тебе глади, маже, а зад тебе гроб копае. Свалям / сваля в гроба. С едната нога съм в гроба. С едната нога съм стъпил в гроба. С единия крак съм в гроба. С единия крак съм стъпил в гроба. Смъквам / смъкна в гроба. С шило копая гроб. Ще ми горят и на гроба дъските. Ще се обърна в гроба. Ще се преобърна в гроба. Ще хвърля землица у гроба.

гробище. Като кьорав кон през <турски> гробища. Като през (покрай) турски гробища. Като турско гробище. Пращам / пратя на гробищата.

грозде. Влязъл в лозето и мръжди се на гроздето. Да живееш от карпузи до грозде. Кисело е гроздето. Кога<то> върба<та> роди грозде. Не ще лисан грозде, че е кисело. Не яде лиса грозде, че е кисело. От върба грозде. Роди ще и нашата върба грозде. Търся грозде на трън.

грозденица. Правя се на (за) грозденица.

гроздобер. На гроздобер.

гром. Гром и лом.

грош. Вземам си / взема си гроша. Гроша ми не минава на пазара. Гроша с куршум меря. Грош цена. <И> от прьдля грош. Искам си золицата, не ща ти гроша. Калпав грош. На пара стъпва, за грош пита. Направил гроша на зола. Не грош, а четиридесет пари. Не давам пукнат грош. Откъсвам / откъсна някой <и друг> грош. От тиква ми е гроша. През куп за грош. Продал за грош, взел золата. Пукнат грош. Спукан грош. Стана гроша на зола. Стана золата грош.Строшен грош.Счупен грош. Тиквен ми е гроша. Черен (чер) грош не се губи.

гроше.Изпил съм си от Бъдни вечер грошето.

грошле. Останало ми е само от Бъдни вечер грошлето.

Груйо. Майстор Груйо.

гръб. Вземам / взема и дрехата от гърба. Вземам / взема < и> ризата от гърба. Вземам / взема на гърба си. Виждам / видя гърба. Възвивам / възвия гръб. Гърба ми е студен. Гърба ми носи. Давам / дам гръб. Давам / дам гръб за самар. Давам / дам пръта <по гърба>. Давам си / дам си и ризата от гърба. Да не гледаш попа в гърба. Да ти видя гърба. Да ти изгледам гърба. Дера кожата <от гърба>. Дера по две кожи от гърба. Дилафа не ми слиза от гърба. Забивам / забия нож в гърба *и* забивам ножа. Зад гърба. Зад гърба съм. Запълзяват ми / запълзят ми мравки по гърба. Запъплят ми мравки по гърба. Засмели ми <са> се дрехите <на гърба>. Засърбял ме е гърба <за тояга>. Изгоря ми ризата на гърба. Изнасям / изнеса на гърба си. Изпухвам / изпухам праха <от гърба>. Имам зад гърба си. Имам широк гръб. И на гърба си имам очи. Като че съм си турил очите на гърба. Качвам се / кача се на гърба. Кога<то> си видя гърба без огледало. Котка по гръб не пада. Крия се зад гърба. Къде е Киро — на кирия: дисагите си на гръб носи. Лежа на (върху) гърба. Лежа на (по) гърба си. Лежи на гърба ми. Лепи се на гърба ми. Ляга / легне на гърба ми. Мравки лазят по гърба ми. Мъкна на гърба си. На гърба. На (върху) гърба си *и* на свой гръб. На гърба си да падне, пак носа си ще разбие. На гърба си задявам. Направям си / направя си гърба. На собствен<ия> си гръб. Начесвам / начеша гърба на някого с букова пръчка. Начесвам / начеша гърба на някого <с дрянова пръчка>. Наяла се въшка на гърба, че изпълзяла на чело. Не ми пада гърба на земята. Не нося яйца на гърба. Не падам / падна на по гръб. Нося на гърба си. Нося яйцата на гърба си. Няма да видя чужда ръка на гърба си. Нямам риза на гърба си. Нямам яйце на гърба си. Обръщам / обърна гръб. Обърни си гърба. Одирам / одера кожата <от гърба>. Опирам се / опра се на гърба. Оставям / оставя зад гърба си. От гърба му опинците. Отупвам / отупам праха от <гърба>. Пада / падне <воденичен> камък от гърба ми. Пада / падне на (върху) гърба ми. Пада / падне планина от гърба ми. Пада / падне <тежко> бреме от гърба ми. Пада / падне товар от гърба ми. Пише ми се на гърба. Подвивам гръб. Подлагам / подложа гръб. Подпирам гръб. Покажи си гърба. Показвам си / покажа си гърба. Полазват ми / полазят ми мравки по гърба. Полазват ми / полазят ми тръпки по гърба. Превивам / превия гръб. През гръб. Прикривам се / прикрия се зад гърба. Продавам си / продам си и дрехите от гърба. Продавам си / продам си и ризата от гърба. Пръсвам се / пръсна се откъм (през) гърба си. Пръскам се откъм (през) гърба <си>. Пукам се откъм (през) гърба си. Пуквам се / пукна се откъм (през)

гърба си. Свалям / сваля <и> ризата от гърба. Сваля се / свали се воденичен камък от гърба. Сваля се / свали се планина от гърба ми. Сваля се / свали се <тежко> бреме от гърба ми. Сваля се / свали се товар от гърба ми. Свличам / свлека и ризата от гърба. Свличам / свлека кожата <от гърба>. Сгрявам / сгрея гърба. Скрива се / скрия се зад гърба. Слагам се по гръб и по корем. Смъквам / смъкна <и> ризата от гърба. Смъквам / смъкна кожата <от гърба>. Смъквам / смъкна по две кожи <от гърба>. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък от гърба ми. Смъква се / смъкне се планина от гърба ми. Смъква се / смъкне се тежко бреме от гърба ми. Смъква се / смъкне се товар от гърба ми. Снемам / снема товар от гърба. Стоварвам / стоваря кривите дърва върху гърба *и* стоварвам / стоваря кривите дърва. Стоварвам / стоваря на гърба. Стоварва се / стовари се върху (на) гърба ми. Стоплям / стопля гърба. Стоя зад гърба. Струпва се / струпа се върху (на) гърба ми. Стъпвам / стъпя на гърба. Събличам / съблека <и> ризата <от гърба>. Съдирам / съдера кожата <от гърба>. Съдирам / съдера по две кожи от гърба *и* съдирам / съдера по две кожи. Сърби ме гърба <за тояга>. Тежа на гърба. Тежи на гърба ми. Точа ножа зад гърба. Точа си езичето в гърба. Турям / туря (турвам / турна) на гърба си. Удрям / ударя в гръб. Халисам на гърба. Хвърлям / хвърля зад гърба. Хвърлям / хвърля <месо> на гърба си. Чеше ми се гърба за тояга. Чупя гръб. Широк ми е гърба. Ще играе по гърба ми дървен господ. Ще ми видиш гърба. Ще ти режа фаша от гърба. Яде ми гърба пръст.

гръбнак. Превивам / превия гръбнак. Прегъвам / прегъна гръбнак, Пречупвам / пречупя гръбнак. Стомаха ми е залепен за гръбнака. Чупя гръбнак.

гръм. Викам гърма на главата си. Гръм посред бял ден. Гръм от ясно небе. Като гръм от ясно небе. Падам / падна като гръм от ясно небе. Пращам / пратя гръм и мълния. Хвърлям / хвърля гръм и мълния.

гръмвам. Гръмва ми / гръмне ми главата.

гръмнат. Като гръмнат.

грънци. С грънци да гоувариш

Грънчо. За Грънчо място няма.

гръснице. Плашило у гръснице.

гръсте. Какво търсиш в гръстето. Удрям / ударя <я> през суровото гръсте. Що търсиш в гръстето.

гръсти. На гръсти плашило. Направям / направя на гръсти.

гръцки. Зная колко<то> свиня гръцки На гръцките календи.

грях. Бера греха (греховете). Вземам си / взема си грях на душата. Вкарвам / вкарам в грях. Влизам / вляза в грях. Грях ми <е> на душата. Грях ми на шия. <И> греха си не давам. Лягам си / легна си на греха. Навличам си / навлека си грях на душата. Паднало ми грях. Плащам нечий грях (нечии грехове). Събирам / събера греховете. Тегля греха. Ще оставя греховете си.

губер. За бълхата губера изгарям. Обърсал ми е губера гурелите. Ожулил ми е губера гурелите. Отрил ми е губера гурелите. Протягам се спроти губера си.

губя. Губя душата си. Губя почва <под краката си>. Губя ума и дума. Губя си акъла. Губя си думите. Губя си ума.

губя се. Калпав мангар не се губи. Троскот се не губи. Червен бан не се губи. Червен мангър не се губи. Черен (чер) гологан не се губи. Черен (чер) грош не се губи. Черен (чер) мангър не се губи.

гуждам / гудя. Гуждам / гудя ръка. Гуждам си / гудя си главата в торба<та>.

гумен. Имам гумени пръсти.

гумно. Сея скивал<е> на чуждо гумно.

гургоров. Насаждам / насадя на гургорови яйца.

гургулов. Като гургулово яйце.

гурел. Гурльо се смее на людските гурели. Обърсал ми е губера гурелите. Ожулил ми е губера гурелите. Отрил ми е губерът гурелите. Поотрил съм си гурелите от очите. Сякаш съм гурел в очите.

гурльо. Гурльо се смее на людските гурели.

гуска. За гуска маска.

гуша. До гуша. Дохожда ми / дойде ми до гуша. Дошло ми е да дýша и до гуша. Идва ми до гуша. Под гуша да се забрадиш. Синджир ти на гуша. Стисвам / стисна за гушата. Стъпвам / стъпя на гушата. Улавяме се / уловим се гуша за гуша. Улавям / уловя за гушата. Улавям се / уловя се за гуша<та>. Хващаме се / хванем се гуша за гуша. Хващам / хвана за гушата. Хващам се / хвана се за гуша<та>.

гуша се. Кучка и мачка ще се гушат.

гушмак. Стисвам / стисна за гушмака.

гущер. Блювам гущери и жаби. Блювам гущери и чемери. Блювам <зелени> гущери. Бълвам <зелени> гущери. Бълвам змии <и гущери>. Бързам като гущер въз (връз) баир. Оди да видиш гущер с дисаги. Позеленявам / позеленея като гущер.

гъба. Гъби и коприва ям. Изникват / изникнат като гъби <след дъжд>. Направям / направя гъба и коприва. Никнат като гъби <след дъжд>. Поник-

наха ми гъби в устата. Ставам / стана гъба и коприва. Ще ти пораснат гъби на очите.

гъбав. Гъбав с пари.

гъбясал. Гъбясал с пари.

гъбясам. Ще ти гъбясат очите.

гъдел. Къде е на прасето гъдела.

гъдулка. Разгласена ми е гъдулката.

гъз. Боли ме гъза. В гъза му жичка от тамбура не можеш вкара. Вдигнал съм се с гъза си нагоре. Вкарвам / вкарам в кучи гъз. Втасал ми е гъза за боб, та за леща. Възвирам / възвра в кучешки гъз. Възвирам / възвра в кучи гъз. Гъз без ръце. Гъз не можеш да му начукаш. Давя се откъм гъза. Да ми види гъза път. Да не съм му чукнал въшка на гъза. Дойде ми от гъза хабер. Дохожда ми / дойде ми яйцето до (на) гъза. Завирам / завра в кучи гъз. За чужд гъз сефер. Зная на дявола гъза. Имам гъз като кръг. Имам жълто на гъза. И на гъза си имам очи. Като агуптина с белия гъз. Като гол гъз в коприва. Кога ми допре яйцето <на гъза>, тогаз полог търся. Кога стана кюмюрджия, и кога му гъза почерня. Когато ми допре яйцето на гъза. Кога<то> ми израсте върба в гъза. Навирам / навра в кучи гъз. Навирам / навра на псетата в гъза. На дърт гъз, зелен бъз. На стар гъз, зелен бъз. Натиквам / натикам в кучи гъз. <Не> пиша на гъза си. Няма да ми падне гъза. Няма клечка да си обърше гъза. Обдухан гъз. Опира ми / опре ми яйцето до гъза. Очите ми са в (на) гъза. Питам си гъза. Плещя като мокра пола о <гол> гъз. По гъз се посурнах. Посран ми е гъза. Похвалил се циганин с бял гъз. През гъз пересто. Приставам си / пристана си на гъза. Река ще гъзу добър ден. Ръцете ми са в (на) гъза. Сборувам с гъза си. Сбъркал съм си на гъза дупката. С гъза си не поглеждам / погледна. С гъза си приказвам. С гъза си ще ми се смеят. Седя си на гъза. Станал съм с гъза си нагоре. Стоя си на гъза. Турям си / туря си (турвам си / турна си) устата на гъза. Ума ми е в гъза. Уста до гъза, ръце в гъза. Устата ми са по-големи от гъза ми. Ушите ми са на гъза. Цапам като мокра пола о гъз. Чакам да ми запалят сламата под гъза. Шетам си гъза. Ще хвана жив огън в (с) гъза си. Яйце ми се пече на гъза.

гъзве. Ударихме гъзвето.

гъзец. Изсучи конец, завържи гъзец.

гък. Гък не казвам / кажа. Гък не рекох. Ни гък. Ни хък, ни гък.

гълтам. Гълтам мухи. Гълтам <си> (глътвам <си> / глътна <си>) думите. Гълтам с очи. Гълтам (глътвам / глътна) хапа. Комара цедя, камили гълтам.

гълъб. Подмятам / подметна чавче по гълъба. Сякаш че го е гълъб блъвнал. Сякаш че го е гълъб зърно по зърно сбирал. Турям / туря чавче по гълъба.

гънга. Гънгата си не давам.

гърбина. Не падам по гърбина у тинята. Подпирам се / подпра се на *нечия* гърбина. Смъквам / смъкна по две кожи от гърбината. Стягай си гърбината. Турям / туря гърбина. Що е на гърбина, това (то) е и на върлина. Яка ми гърбина.

гърбица. Изправям / изправя гърбицата.

Гъргалчо. Мамин Гъргалчо. Синко Гъргалчо.

гърди. Бия се в гърдите. Бъхтя се в гърдите. Гърди срещу гърди. Забивам / забия нож в гърдите. Засяда ми / заседне ми буца в гърдите. Ляга ми / легне ми буца в гърдите. Тупам се в (по) гърдите. Удрям се в гърдите. Ще налетиш на рунтави гърди. Ще намериш рунтав у гърдите.

гърло. Вземам / взема от гърлото. Давам си / дам си <и> слюнката от гърлото. Деля от <голо> гърло. Дера гърло. Запъвам се / запъна се като рибя кост на гърло. Засъхва ми / засъхне ми плюнката на гърлото. Засяда ми / заседне ми буца на (в) гърлото. Засяда ми / заседне ми бучка на (в) гърлото. Засяда ми / заседне ми залъка <на гърлото>. Засяда ми / заседне ми като змийска кост на гърлото. Засяда ми / заседне ми като рибена (рибя) кост на гърлото. Засяда ми / заседне ми на (в) гърлото. Засяда ми / заседне ми хапката на гърлото. Из едно гърло. Имам голямо гърло. Кост ми е в гърло. На гърлото ти да остане. Надувам / надуя гърло. Наквасвам си / наквася си гърлото. Намазвам си / намажа си гърлото. Намокрям си / намокря си гърлото. Низ едно гърло два гласа. Оплаквам си / оплакна си гърлото. От всичкото си гърло. От гърлото си. Отделям / отделя и къшея от гърлото си. Отделям / отделя от <голо> гърло *и* отделям / отделя от гърлото си. От едно гърло два гласа. Отпускам (отпущам) / отпусна гърло. Погледнат през вълчешко гърло. Пресъхва ми / пресъхне ми гърлото. Провлънено гърло. Продирам си / продера си гърлото. С пълно гърло. Стисвам / стисна за гърлото. С (от, из) цяло гърло. Сърцето ми се качва / качи в гърлото. Със свито гърло. Хващам / хвана за гърлото. Ще ми заседне на гърлото. Ще ми се закачи на гърлото. Ще ми преседне на гърлото. Що ми гърло течет.

гърми. Гърми, вали, а не треска.

гърмян. Гърмян заек. Като гърмян бик.

гърне. В едно гърне плюем. В едно гърне пърдим. В едно гърне <се> бъркаме. Вряя в голямо и малко гърне. В чуждо гърне сол не турям. Гърне и коприва. Като фасул в гърне. На всяко гърне бъркалка. На всяко гърне захлупак. На (във) всяко гърне и пипер. На всяко гърне капак. На (във) всяко гърне <и> мерудия. На всяко гърне мешалка. На всяко гърне похлупак. На всяко гърне похлупка. Намирам / намеря на всяко гърне похлупак. Оженвам / оженя гърнето. Прекатури се гърнето. Присмяла се камилата на гърнето, че няма уши. Присмяло се гърнето на котела, че е черен. Присмяло се гърнето на похлупака си, че няма ухо. Присмяло се гърнето на тенджерата, че няма дръжка. Присмял се черепа на гърнето, че няма ухо. Пукам като коприва в гърне. Пъкам като гърне коприварче. Слагам / сложа на всяко гърне похлупак. Тежко и горко на гърнето. Тършнало се гърнето, та си нашло похлупката. Трябва да са му припекли гърнето. Търкулило се гърнето, та си намерило захлупката. Търкулнало се гърнето, намерило си захлупката. Търкулнало се гърнето, та си намерило захлупака. Търкулнало се гърнето, та си намерило похлупака.

Гърня. Близо ли е Козирог при Гърня.

гърчав. Гърчав като точилка.

гърчо. Посмали, гърчо, посмали.

гъсе. Ни пате, ни гъсе.

гъска. Влиза патка, излиза гъска. Въртя се като гъска в мъгла. Като гъска. Като гъска в мъгла. Крекна ми гъската. Оставам / остана като гъска на лед. Отишло пате, върнало се гъска. Паса гъските. Умен като гъска. Хванати ми са гъските. Яла гъска лед и пила гъска вода.

гъши. Погалвам / погаля с гъше перо.

гьол. Зная си гьола. Като жаба в гьол. Търся кой гьол е по-дълбок. Хвърлям / хвърля серкмето в харен гьол.

гьолче. От това гьолче риба няма да излезе.

гьон. Претръпват ми / претръпнат ми гьоновете.

гьотуре. Едно към гьотуре.

гюбре. Ровя като кокошка гюбре.

гювеч. Завъртя се гювеча.

гюмрукчия. Бягахме от бачия, налетяхме на гюмрукчия.

гюмрюкчия. Бягахме от ачия, връхлетяхме на гюмрюкчия.

Гюргя. Снаха ми Гюргя от Бутроинци. Така и сваха ми Гюргя знае.

Гюро. Гюро Михайлов.

гюрултия. Като воденичар с гюрултия и паспал. Назад е врачанската гюрултия. Отивам / отида на гюрултия<та>.

гяволски. От гяволско коляно.

Д

давам. Взел дал. Вода не давам да пие. Гънгата си не давам. Давам жито за слама. Давам ръка. Да не дава бог. Да не дава господ. За тамян и свещи да ги даваш. <И> греха си не давам. Имам да давам на Михалко от Пещера. Имам да давам на Михаля. <И> на дявола джувап давам. <И> на пашата джувап давам. <И> на царя джувап давам. Кой дава ечемика. Къде дават така (тъй). На бога тамян не давам. На гаргите селям дава. На дявола тамян не давам. На кьоравите сметка давам. Не давам върбова треска. Не давам две пари. Не давам и вода да пие. Не давам и плюнката си. Не давам муха да бръмне. Не давам (нито) петак. Не давам пет пари. Не давам пукната парà. Не давам пукнат грош. Не давам сладък залък. Не давам сладък къшей. Не давам спукана парà. Не давам счупена парà. Не дават турците. Не ми дава сърце. Не си давам ината. Пей давам. Такъв филм не дават.

давам. Две пари, не давам /в 1 знач./. И на кучетата, имам да давам. Мило за (и) драго, давам. Ни от бълха дроб, не давам повече. Ни просено зърно, не давам. От гърба му опинците, давам. От джоба си, давам. Палто без ръкави, давам.

давам / дам. Давам / дам вид. Давам / дам в ръцете. Давам / дам вятър. Давам / дам газ. Давам / дам го с ръце, вземам го с крака. Давам / дам гръб. Давам / дам гръб за самар. Давам / дам двете пари. Давам / дам джевап. Давам / дам един зъб. Дава ми / даде ми ръка. Давам / дам йоло. Давам / дам кам. Давам / дам карт бланш. Давам / дам коз <в ръцете>. Давам / дам крак. Давам / дам крачка. Давам / дам крила. Давам / дам ливадите. Давам / дам лице[1]. Давам / дам лице[2]. Давам / дам маслина да взема тулум. Давам / дам маслина да получа тулум. Давам / дам маслинка да взема тулумче. Давам / дам маслинка да получа тулумче. Давам / дам мегдан. Давам / дам ментата. Давам / дам на слепец око. Давам / дам обущата в ръцете. Давам / дам ока череши за ока вълна. Давам / дам пет за девет. Давам / дам печен хляб в ръцете. Давам / дам плът и кръв. Давам / дам повече сол от хляб. Давам / дам посталите в ръка. Давам / дам пръта <по гърба>. Давам / дам път. Давам / дам пътя. Давам / дам ритник<а>. Давам си / дам си главата. Давам си / дам си и душата. Давам си / дам си <и> залъка <от устата>.

Давам си / дам си и калпака от главата. Давам си / дам си <и> калта под (изпод) ноктите. Давам си / дам си и ризата от гърба. Давам си / дам си <и> слюнката под езика. Давам си / дам си и слюнката от гърлото. Давам си / дам си <и> слюнката от устата. Давам си / дам си и черното под (изпод) ноктите. Давам си / дам си и шапката от главата. Давам си / дам си сърцето. Давам / дам сметка. Давам / дам сърце. Давам / дам тон. Давам / дам трици за брашно. Давам / дам трънката. Давам / дам урок. Давам / дам ухо. Давам / дам форца. Давам / дам хляб<а>. Давам / дам хляб<а> в ръцете (ръката). Давам / дам храна. Давам / дам чехлите в ръцете. Давам / дам юздите. <И> очите (окото) си давам / дам. Не давам / дам и дума да се издума. Не давам / дам и дума да се изрече. Не давам / дам и дума да се каже. Не давам / дам и дума да става / стане. Не давам / дам пиле да прехвръкне. Не давам / дам прах да падне. Не давам / дам прашинка да падне. Не давам / дам птичка да прехвръкне. Яйце давам / дам, патка вземам / взема.

давам се / дам се. Давам се / дам се в ръцете.

давам си. Не си давам зло сърце.

давам си / дам си. Давам си / дам си вид. Давам си / дам си отчет. Давам си / дам си сметка. Давам си / дам си сърце. Давам си / дам си труд. Давам си / дам си фасон. Давам си / дам си форца.

давя. Давила ме е мечка<та>.

давя се. Давя се откъм гъза.

далеко. Бог високо, цар далеко *и* цар далеко, бог високо. Господ високо, цар далеко.

далеч. <Да го видиш>, да бягаш от него три дни далеч. Далеч ми стига ръката. Не виждам / видя по-далеч<е> от носа си. Не падам <по>-далеч. Не падам по-далеч от корена си. Отивам / отида далеч. Стигам / стигна далеч.

дам. Артисало на Сурчо, та дал на Мърчо. Бог дал, бог взел. Даде бог. Даде господ. Дадоха ми тиква в ръка. Дай боже. Дай думанът. Дай му нож да те заколи. Дай му нож да ти избоде очите. Дай му нож да ти извади очите. Дай парà да се закачиш, дай десет да се откачиш. Дай си, мъжо, жената, а ти забий в гората. Дай си, мъжо, жената, а ти забий <в> трънето. Дай си, мъжо, жената, а ти иди в гората. Дай си, мъжо, жената, а ти иди в трънето. Дай си, мъжо, жената, а ти хвани гората. Дай си, мъжо, жената, а ти хвани трънето. Дал бог. Дал господ. Дал Кольо, взел Кольо. Дал съм пет за четири. Да те преведе през водата и да ти не даде вода. Да те преведе през реката и да ти не даде вода. Да те прекара през девет води и на да ти не даде вода да пиеш. Душа дадох. Запали му свещ, дай му яйце да бели. Каквото бог даде. Каквото бог дал. Каквото господ дал. Както господ дал. Кога дал господ сливите, че дал и костилките. На свиня дай ново корито. На ти кук-лите, дай <си> ми парцалите. Не дай <си> боже. Не зная да дам на <едно> магаре вода. Няма да ми дадат медал. Пара да имам, за смях ще я дам. Пениш се не пениш, ке те ядам <пари съм дал>. Пениш се не пениш, ще те изям <парички съм дал>. Пениш се не пениш, ще те ям <пари съм дал>. През вода го превел и вода му не дал. През река го превел и вода му не дал. Ще ти дам да разбереш колко е на десет половината. Ще <ти дам да> разбереш откъде изгрява слънцето. Ще ти дам да <се> разбереш. Що бог дал. Ял не ял — три и половина <дал>.

дама. Дама на сърцето.

дамла. Пада ми / падне ми дамла.

дамоклов. Дамоклов меч.

дан. Плащам / платя дан.

Дана. Мъжка Дана.

даначе. Като златишко даначе. Като убодено даначе.

Дания. Има нещо гнило в Дания.

данък. Плащам / платя данък.

дар. Като булка без дар. Направям / направя на дар дармадан. Разнесоха се като дарове по сватове. Ходя като сватя без дарове.

дара. Вземам си / взема си дарата. Извадих на дара. Излязох на дара. Повече дара, отколкото масло.

дармадан. Направям / направя дармадан. Направям / направя на дар дармадан. Ставам / стана дармадан.

даром. Ям даром хляба.

даскал. Даскал праскал. <Иди> да си вземеш парите от даскала, <който те е учил>. И я съм учил при даскал Лука.

даул. Като даул. Направям / направя на даул.

два. Без два дни три дни. Бия си главата с два камъка. Видяла два свята. Вкарвам / вкарам в капана <с двата крака>. Връзвам / вържа двата края. Връзвам / вържа двата края на едно. Горя между два огъня. Двата края в (и) средата. Една парà два пъти връзвам. Завързвам / завържа двата края. Залостил съм си главата между два камъка. Затъвам / затъна с двата крака. Крадоха ме на два файтона. Куцам и с двата крака. Между два огъня. Между два стола, та доле. Меря с два аршина.

На два коча сено не мога да разделя. Намирам се / намеря се между два огъня. На такава глава са малко два крака <иска четири>. Не била тази глава за два крака. Низ едно гърло два гласа. От два плета тръни. От два стола, та в средата. От два стола, та на земята. От два стола, та ни на един. От едно гърло два гласа. Пека се на два огъня. Ръкувал съм се два пъти. Сбирам / сбера двата края. Свързвам / свържа двата края. С два леви крака. С два пръста. С двата крака. С двата крака съм в тинята. С един камък два ореха бруля. С един куршум два заека. Седя на два стола. Стоя на два стола. Събирам / събера двата края. Турнах си и двата крака в капана. Тъка на два стана. Удрям / ударя с един куршум два заека. Улавям / уловя двата края. Улових се и с двата крака в капана. Хапя се два пъти на едно място. Хитрата лисица с двата крака <в капана>. Хитрата лисица с двата крака в клюсата. Хитрата сврака с двата крака. Хлътвам / хлътна с двата крака. Ходил съм барем два пъти на воденица. Чукам си главата с два камъка. Ще ти събера двата крака в една обувка. Ще ти туря двата крака в една обувка. Яздя на два коня.

дваж. Еднъж се мре, дваж не ще.

двайсе<т>. Ново двайсе<т>.

двама. Дето двама и той трети. Служа на двама господари.

двамина. На двамина кози крак.

дванадесети. Удря (удари) дванадесетият час.

дванайсет. Дванайсет лисици в една дупка. Моята работа черек до дванайсет.

две. Ако ще би и с две глави да е. Бозая от две майки. Бъркам с две ръце. Взел съм си двете пари. Вземам си / взема си двете пари. Давам / дам двете пари. Да се кръстиш с двете ръце *и* да се кръсти човек с двете ръце. Да се прекръстиш с двете ръце *и* да се прекръсти човек с двете ръце. Две глави не носи. Две думи. Две думи накръст не мога да кажа. Две на (в) едно не свързвам / свържа. Две на едно не събирам / събера *и* две на едно не мога да събера. Две на едно не турям / туря (турна) *и* две на едно не мога на туря (турна). Две пари. Две педи. Дера от една овца <по> две кожи. Дера по две кожи от гърба. Доя от две крави. Думата ми на две не става / стане. Душа за две пари нямам. За две пари. Залостил съм си главата между две плочи. Зная две и двеста. И двете ноги в един папуц ще обуе. Имам две леви ръце. Казвам / кажа две думи. Като две и две четири. Като две капки вода. Като очите си *и* като двете си очи. Колата ми са с две колелета, та се въртят навсякъде. Колата ми с две колела, обръщам накъдето ща. Колата ми с две колела, та се въртят и насам, и натам. Косъм с ръце на две деля. Левак с двете ръце. Моя майка и негова <от> две жени <деца>. Мъча се да изкарам от две баби мома. Мъча се да изкарам от две баби невеста. На две крачки. На две магарета искам да се возя. На две магарета <кош> слама не зная да разделя. На две магарета кош слама не мога да разделя. На две магарета плява не мога да разделя. На две магарета сено не мога да разделя. На две ясли <си> връзвам коня. Направено преди дяда Адама две недели. Направям се / направя се на две и половина. Небо се на две разделя. Не давам две пари. Не е с две глави. Не кърша думата на две. Не мога да вържа две на едно. Не мога да кажа две думи. Не правя на две думата. Не прекършвам / прекърша думата <на две>. Не скършвам / скърша думата на две. Не счупвам / счупя думата на две. Не троша думата на две. Не чупя думата на две. Ни две, ни три. Нима е с две глави. Нож с две остриета. Нося две дини под една мишница. Няма да ги вържа две на едно <място>. Няма две мнения. Он е видел едно, две, я съм видел сто и две. Останах като халашка пръдня между две дъски. От две баби цяла невеста. От две дупки катран ми тече. От две жени деца сме. От две майки деца сме. От един вол сакам две кожи. От една овца искам две кожи. От една овца сакам две кожи. От три буки — две вретена. Подписвам / подпиша с две<те> ръце. Правя от парàта две. Правя се на две и зола. Правя се на две и половина. Пребиваме се като две пари в кесия. Пречат му и двете ръце. Приказката ми на две не става. Продавам / продам за две оки плява. С две думи. С две леви ръце. С две<те> <си> ръце. С две торби да пойдеш. С две торби да тръгнеш. Сече ми секирата и от двете страни. Смъквам / смъкна от една овца <по> две кожи. Смъквам / смъкна по две кожи <от гърба>. Смъквам / смъкна по две кожи от гърбината. Стискам ги като две пари в съдрана кесия. Строявам / строя в две редици. Суча от две майки. Съдирам / съдера по две кожи от гърба. <Та> две не видя. <Та> две не виждам. Хвърли го с две клечки в Марица. Хитрата лисица влезе в стъпица с двете нозе. Цепя влакното <на две>. Цепя косъма <на две>. Цицам от две майки. Чакам на двете ръце. Чакам на двете си ръце. Чул те господ и с двете уши.

двеста. Зная две и двеста.
движа се. Движа се по наклонена<та> плоскост.
двоелик. Двоелика лопата.
двоен. Двоен дикиш. Меря с двоен аршин.
де. Де дялат дървата, де падат тресните. Де е расло, де е пасло. Де ме сърби, де ме чешеш. Де секат дървата, де падат тресните. Де (кам) тоз (тоя) господ. Къде (де) го чукаш, къде (де) се пука. Къде е Киро на кирия *и* де го Киро на кирия. Къде (де) мерих, къде (де) се пукна. Къде (де) мерих, къде (де) ударих. Къде (де) ти е ума. Къде (де) ще му иде края. Къде (де) ще му излезе края. Къде (де) ще му отиде края *и* къде (де) му отива края.
дебел. Виждам / видя дебелия край. Влазям в дебел Дебела глава. Дебела ми е кожата. Дебела сянка. Дебели ми са очите. Дебелия край. Имам дебела глава. Имам дебела кожа. Имам дебели очи. Направям / направя дебели очи. Обръщам / обърна дебелия <край>. Показвам / покажа дебелия край. С дебела кожа. С дебели очи.
дебелата. Показвам / покажа дебелата.
дебелите. Налагам / наложа дебелите.
дебело. Бия на дебело. Усещам / усетя дебелото.
девер. Дървен девер. Заминавам / замина с девер.
девет. Връзвам / вържа в девет възела. Давам / дам пет за девет. Да те прекара през девет води и па да ти не даде вода да пиеш. Девет братя с една риза. Деветдесет и девет. Девет лисици в една дупка ще спят. Докарвам / докарам вода от девет воденици. Докарвам / докарам вода от девет дерета. Докарвам / докарам вода от деветдесет и девет реки. Докарвам / докарам вода от девет кладенци. Донасям / донеса вода от девет дерета. Донасям / донеса вода от деветдесет и девет реки. Донасям / донеса вода от девет кладенци. Една<та> парà в девет възела връзвам. Зад девет морета. За (колкото) девет села. За девет цигани. Наваждам / навадя вода от девет дерета. Наваждам / навадя вода от девет кладенци. На девет вълци един пачи крак. На девет се качих, на осем не слизам. Не са сто чавки, царо, а са деветдесет и девет. Нося вода от девет дерета. Нося вода от деветдесет и девет реки. Нося вода от девет кладенци. Превеждам / преведа през девет земи. През девет води студени. През девет земи в десета. През девет <земи и> морета. През девет села в десето. През девет царства в десето. Прокарвам / прокарам през девет земи. Хвърлям / хвърля в девет пота.
деветдесет. Деветдесет и девет. Докарвам / докарам вода от деветдесет и девет реки. Донасям / донеса вода от деветдесет и девет реки. Не са сто чавки, царо, а са деветдесет и девет. Нося вода от деветдесет и девет реки. Отпяло се на деветдесе.
девети. Влача опашката си до девета рода. Девета дупка на кавала. Девета дупка у дудука. Девета разкладка. Девети у плуга. До девета рода. До девето коляно. До деветото небе. Като Симеончо преди Девети. На деветото небе. На деветото небе съм. Роден на деветата дупка на кавала.
деветини. Бабини деветини.
деветоумен. Деветоумна Мара.
девствен. Не съм девствен в ушите.
деда. Баща нема, деда сака. Баща нема, деда тражи.
дедо. От кочун дедо.
Дейко. Заспал Дейко, втресло го. Умрял Дейко, втресло го.
дека. Дека го чукаш, дека се пука. Дека не ме сееш, там ке ме найдеш. Ука ти от дека е.
делибашия. Нападаме / нападнеме като делибашии.
делник. Не зная ни делник, ни празник. Няма за мене делник, празник. Празник свиря, делник играя.
дело. Превръщам / превърна в живо дело.
деля. Деля дувар. Деля залъка (залъците) <си>. Деля легло. Деля мегдан. Деля от гола душа. Деля от <голо> гърло. Деля от залъка си. Деля от устата си. Деля постеля<та> си. Деля темел. <Един> косъм ме дели. Косъм с ръце на две деля. Чашата си не делиме.
деля се. Не се деля от акъла си.
ден. Без два дни три дни. Без дене. Бели пари за черни дни. Броят ми се дните. Бял ден. Вземам / взема дните. Виждам / видя дявол посред бял ден. Виждам / видя звезди посред бял ден. Влека си дните. Въпрос на деня. Герой на деня. Гръм посред бял ден. <Да го видиш>, да бягаш от него три дни далеч. Да живееш от „добро утро“ до „добър ден“. Да ти са много и три дни. Ден да мине <друг да дойде>. Ден до пладне. Ден за ден. Ден из ден. Деня не е в торба. Дните ми са преброени. Дните ми са прочетени. Дните не са се събрали у вретище. Добър ден. Докога, куме, до кой ден. За черни дни. Злобата на деня. Изброих дните. Имам дни. И утре е ден. Ката ден яйца снисам. Като бял ден. Като на сляп кон ден и нощ ми е. На твои дни. Не виждам / видя благ ден. Не виждам / видя бял ден. Нямам

си <дни>. Обръщам / обърна нощта на ден. Оплаквам си дните. Оплаквам си дните и годините. По деня му посварица. Посред <сред> бял ден. Правя нощта на ден. Проклинам си дните. Река ще гъзу добър ден. Сбирам / сбера дните. Свършвам си / свърша си дните. Свършили ми са се дните. Силен на деня. Скрапяват ми се / скрапят ми се дните. Скъсали ми са се дните. Скъсявам / скъся дните. Скъсяват ми се / скъсят ми се дните. Събирам / събера дните. Съкратявам / съкратя дните. Сякаш от три дни хляб не е ял. Утрешния ден. Ще дойде голям ден <с> малка пита. Що са дни, <за>напред са *и* що са дни <за>напред, мои са.

дера. Дера гърло. Дера земята. Дера кожата (кожи<те>) <от гърба>. Дера коза (кози<те>). Дера козел. Дера котки[1] (котка<та>). Дера котки[2]. Дера кърпи. Дера лисици. Дера на тулум. Дера от една овца <по> две кожи. Дера по две кожи от гърба. Дера пръч<а>. Дера си задника. Дера ярета. Дерем си очите. Жив ще дера. С кремък дера.

дервиш. Да ти хукат дервиши на главата.

дере. Докарвам / докарам вода от девет дерета. Донасям / донеса вода от девет дерета. Наваждам / навадя вода от девет дерета. На маймун дере. Нося вода от девет дерета. Сякаш мътно дере го е влачило.

десен. Дясна ръка. Дясна ръчица. С лявата <си ръка> ли да се кръстя, с дясната ли. С лявата <си ръка> ли да се прекръстя, с дясната ли. Сърби ме дясната длан. Сърби ме дясната ръка.

десет. Дай парà да се закачиш, дай десет да се откачиш. Не съм останал с десет сирачета на мегдан. От десет места ми катран тече. С един пръст искам десет чепа да затикна. Ще ти дам да разбереш колко е на десет половината. Ще ти кажа колко е на десет половината.

десети. Десета дупка на кавала. На десетото небе. На десетото небе съм. През девет земи в десета. През девет села в десето. През девет царства в десето. През нето за десето.

десница. Вдигам / вдигна десницата си. Стисвам/стисна (стискам) десница<та>.

дете. Вземам дете от майка. Галено дете. Да идеш с деца на баня, да ти изядат сапуна. Да отидеш с деца на баня, да ти изядат сапуна. Дете в майка заплака. Дете в майка пропищя. Дете в майка проплака. Дете в майчин корем писна. Изпросвам дете от майка. Като дете тояга. Като малко дете на цица. Като на децата пръчката. Като на децата тояга. Като попско дете на задушница. Като посрано дете майка си. Кога чумата върне на майките децата. Моя майка и негова <от> две жени <деца>. На калугеро децата заплакали. Не учи баба как се дете баби. Не (недей) учи баща си как се правят деца. Не учи дяда си попа как се деца кръщават. Не учи старец да прави деца. Нямал си дявола работа, та взел да си баца децата. Нямам ни дете, ни коте. От две жени деца сме. От две майки деца сме. От стара майка дете. От стар баща дете. От стари люде деца. Още детето не се е родило, Иванчо го кръстили. Разплаквам / разплача дете в майка. Разплаквам / разплача дете в майчина утроба. Така Драган знае, така деца плаши. Така (тъй) знае дядо, така (тъй) плаши децата *и* тъй знае дядо Бае, тъй плаши децата. Хващам / хвана с едно дете много кумове.

детенце. Мамино детенце.

джам. Захапах джама. През джам сирене ближа. През джам сирене лижа.

джамия. <Ако ще> и свинка в джамия да влезе. <Ако ще> и свиня в джамия да влезе. Да (ще) те питам аз тебе как пърди вълк в джамия. Да (ще) те питам аз тебе как се плюе в джамия. Да (ще) ти кажа аз тебе как пърди вълк в джамия. Да (ще) ти кажа аз тебе как се плюе в джамия. Кога<то> влезе свинка в джамия. Срал съм на джамията на върха. Та свинка у джамия да се качи.

джанарак. Като на свиня джанарак.

джан-джин. Няма джан-джин.

джаста. Джаста-праста.

джеб. Лъжовника ми е в джеба.

джевап. Давам / дам джевап.

джезве. Една шепа душа, едно джезве кокали.

джендем. В (на) джендема. В джендема <на дъното> да идеш. Върви в джендема. Иди в джендема. Пращам / пратя в джендема. Хващам / хвана джендема.

джигер. Гледам като котка на джигер. И джигера си. Изгорял ми е белия джигер. Изгоря ми джигера. Сърце и бял джигер <само>. Умря гарга за джигер. Ям си джигера.

джинбиз. С джинбиз да търсиш месо не можеш хвана.

джоб. Бръквам / бръкна в джоба си. Бръквам се / бръкна се в джоба. Бъркам (бръквам / бръкна) в джоба. Вадя го <като> из джоб. В джоба ми е. Влизам / вляза в джоба. Влязъл на попа в джоба. Джобът ми е пълен. Дълбок ми е джоба. Изпразвам / изпразня джобовете. Изпразвам си / изпразня си джобовете. Изтърсвам си / изтърся си джоба. Изтърсих като из джоб. Имам за ортак на джоба си. Какво ми влиза в джоба. Много ми вли-

за в джоба. Напълвам си (напълням си) / напълня си джоба (джобовете). Не ми влиза в джоба. Ортак на джоба ми е. От джоба си. Пострадва ми / пострада ми джоба. Празен ми е джоба. Пробиха ми джоба. Продран джоб. Пълня джоба (джобовете). Пълня си джоба (джобовете). Слагам / сложа в джоба си¹ *и* слагам / сложа в малкия си джоб. Слагам / сложа в джоба си². С празни джобове. Стоя с ръце в джобовете. Топли ми са джобовете. Турям / туря (турвам / турна) в джоба си¹ *и* турям / туря (турвам / турна) в малкия си джоб. Турям / туря (турвам / турна) в джоба си.² Ще ида в джоба. Ще напълня джоба на попа. Ще си отпоря джоба.

джобче. Слагам си / сложа си в малкото джобче.

джуван. <И> на дявола джуван давам. <И> на пашата джуван давам. <И> на царя джуван давам.

джука. Намазвам / намажа с мед джуките. Правя джуки. Правя си джуките. Прехапвам си / прехапя си долната джука.

джумерка. Ставам / стана на джумерка.

джуркан. Научил се попец на джуркан бобец. Научил се поп на джуркан боб.

диагонал. По диагонал.

Диарбекир. В Диарбекир.

див. Брада сива, глава дива. Див петел.

диван. Стоя диван <чапраз>.

дивит. Като на циганин дивит.

диво<то>. Карам през диво и пусто. Оставям / оставя питомното да търся дивото. Оставям / оставя питомното, та <да> гоня дивото.

дигам / дигна. Фразеологизми с дигам / д и г н а вж. при вдигам / вдигна.

дизгини. Стягам / стегна дизгините.

дий. Да кажеш „дий" <и> ще тръгне.

дикиш. Двоен дикиш. Улавям / уловя дикиш. Хващам / хвана дикиш.

диктовка. Под диктовката.

дилаф. Дилафа не ми слиза от гърба.

дим. Дим да ме няма. Като дим. Та дим се вдига. Яко дим.

димен. Димна завеса.

Димка. Кон пърди, вятър вей, Димка перо люлей.

динен. Подлагам / подложа динена кора <под крака>. Подхлъзвам / подхлъзна на динена кора. Слагам / сложа динена кора. Турям / туря (турвам / турна) динена кора. Удрям / ударя динена кора. Хързулвам / хързулна <една> динена кора.

диня. Знае свиня да яде диня. Знае <ти> свиня, що е диня. Колкото (като) свиня от диня. Нося две дини под една мишница. Пожълтял като диня.

дипломатически. Скъсвам / скъсам дипломатическите си отношения.

дирек. Опикавам / опикая дирека. Подпирам дирека.

дирник. Изкарвам / изкарам от дирника. Станал съм с дирника си нагоре. Станал съм с дирника си напред. Сядам си/ седна си на дирника. Яйце ми се пече на дирника.

диря¹. В дирите (дирята) съм. Вземам / взема дирята. Влизам / вляза в дирите (дирята). Да ти видя дирята. И дирята ми е изстинала. Куче влачи, диря <няма>. Падам / падна в дирята (по дирите). Попадам / попадна в (по) дирята (дирите). Търтя се в дирята. Улавям / уловя дирята (дирите). Хващам / хвана дирята (дирите).

диря². Билки диря по баира. Диря от кьорав очи. Диря си белята *и* диря си белята със свещ. Диря си боя *и* диря си боя със свещ. Диря си майстора. Диря си церà. Диря сметка. Каквото съм дирил, намерил съм си го.

д и р я². Под дърво и камък, д и р я. Под <дърво и> листо (лист), д и р я. Под камък и шумка, д и р я. Под листо и камък, д и р я. Под шумка и дръмка, д и р я. Под <шумка и сламка>, д и р я. Със свещ, д и р я.

дисаг. Като просяк с празен дисаг.

дисаги. Като агне в дисаги. Като попски дисаги. Къде е Киро — на кирия: дисагите си на гръб носи. Оди да видиш гущер с дисаги. С дисаги да тръгнеш. С патерици и дисаги на врата да тръгнеш.

дистанция. Държа на дистанция. Държа се на дистанция.

диха. Жива диха.

длан. Като дланта на ръката си. Като на длан. Кога<то> ми поникнат на дланта (дланите) косми. Плюя си на дланите. Потривам / потрия длани. Сърби ме дланта (дланите). Сърби ме дясната длан. Сърби ме лявата длан. Трия длани. Търся у кьосето брада и по дланта косми.

длъжен. Длъжен съм на Михаля. Не оставам/ остана длъжен.

д л ъ ж е н. И на псетата, съм д л ъ ж е н / в 1 знач./.

длъжък. Длъжки ми са ръцете.

дневен. На дневен ред. Поставям / поставя на дневен ред. Слагам / сложа на дневен ред. Слизам / сляза от дневен ред. Турям / туря на дневен ред.

днес. Днес бахт, заран тахт. Днес за днес. Който вчера умрял, днес пишман станал. <От> днес за утре.

доба. В (по) глуха доба. В (по) потайна доба. Кон рабска доба.

добивам / добия. Добивам / добия крила. Добивам / добия път <и крьв>. И мен<е> ще майка ожени <и аз ще си доби булчица>.

добре. Добре дошло е. Добре дошъл съм. Добре ми е като зет на къща. Добре ми е като зет на привод. Добре ми е като рак ва въглени. Добре ми е като цар връз самар. Отивам на добре. Откак съм оглушал, много ми е добре. Постилам си / постеля си добре.

добре. Като коте във вълна, добре ми е. Като на куче в каруца, добре ми е. Като на червей в ряпа, добре ми е.

Добри. Жива книга, баче Добре.

добрина. Добрината ми е на (до) коляното. Добрината ми стои на (до) коляното. От добрина нагарча <даже>.

добро. Виждам / видя добро.

добрутро. Какво ти е добрутрото. Колкото едно добрутро. От голямото добрутро.

добър. Гледам с добро око. Да живееш от „добро утро" до „добър ден". Добра ми е ръката. Доброто старо време. Добро утро. Добър ден. Добър е господ. Добър ти път. Извеждам / изведа на добър край. Изкарвам / изкарам на добър край. Излизам / изляза на добър край. И таз<и> (тая) добра. На добър ти час. На добра кобила жребче. Река ще гъзу добър ден.

доведа. Да те пратя смъртта да ми доведеш. Какъв (кой) вятър те доведе.

довеждам / доведа. Довеждам / доведа до просяшка тояга.

довея. Какъв (кой) вятър те довея.

довлека. Кой враг те довлече.

догодина. Догодина по (в) тикви. Догодина по това време. Калесай го на сватба, да те благослови и догодина.

догоре. Измервам / измеря отдолу догоре. Премервам / премеря отдолу догоре.

дода. Дò ще Великден. Дò ще лула за огнец, турна ще ѝ пепелец. Дò ще тиква за вода. Иди-дойди *и* иди-доди. Ще дойде Видовден *и* дò ще Видовден.

додка. Хващат ме / хванат ме додките.

Додьо. Водим се като Хинко и Додьо.

доен. Дойна крава.

дойда. Бъкел отишъл, кратуна дошъл. Горко ми дошло. Да не дойде Пухо и Рево. Ден да мине <друг да дойде>. Дойда до юс. Дойде ли на моята<дума>. Дойде ми времето. Дойде ми до клюнецо. Дойде ми от гъза хабер. Дойде ми сърце на място. Дойде ми часа. Дойде (дошъл е) ножа до кокала. Дойде умът, ама си пойде кумът. Дойди зло, че без тебе по-зло. Дойдох си чак сега у дома. Докле дойде магарето от вода. Дошла краста при шуга. Дошли са ми братята. Дошло ми е да дўша и до гуша. Душата ми е дошла в (до) зъбите. Иди-дойди *и* иди-доди. Иди ми, дойди ми <пет пари>. И на нашата улица ще дойде Великден. И на нашата улица ще дойде празник. Какво ошел Гого на Стамбул, така дошел. Каквото ми дойде в главата. Каквото ми дойде на акъла. Каквото ми дойде на езика. Каквото ми дойде на ума. Каквото ми дойде на (до) уста<та>. Как отишъл на мечки и дошъл си без ръчки. Както дойде. Както ми дойде. Както ми дойде на гайдата. Кога<то> дойде конски Великден. Кога<то> дойде куковден. Когато дойде четвъртък подир петък. Кога<то> си дойде баща ми от гроба. Колко акъла ще ми дойдат. Мокър дошъл, а кален си отишъл. На един кантар ще дойдем. Ожени се кака, дойде и мене ред. Отиде за рога, че си дойде без уши. Още не дошъл до водата, гащи събува. Раздрато ми е дошло. Сама мома дома дошла. Тая обица ще ми дойде тежка. Ще дойде баба за огънче. Ще дойде Видовден *и* дò ще Видовден. Ще дойде голям ден <с> малка пита. Ще дойде и моя Коледа. Ще дойде и на наше село сбора. Ще дойде мачка за погачка. Ще дойде Пена за огън, тури-щем ѝ въгленче. Ще дойде слънцето и пред нашата врата.

дойда. На угризки, съм дошъл. С празни ръце, дойда / в 1 знач./.

дойда си. Кога си дойдат евреите от хаджилък. Торба отишъл, торба си дошъл.

Дойна. Мъжка Дойна.

Дойно. Женски Дойно.

докарам. Пет закара, три докара. Пет закара, четири докара.

докарвам. До изуй-гащи, докарвам.

докарвам / докарам. Докарвам / докарам акъла в главата. Докарвам / докарам беля <на главата>. Докарвам / докарам вода от девет воденици. Докарвам / докарам вода от девет дерета. Докарвам / докарам вода от деветдесет *и* девет реки. Докарвам / докарам вода от девет кладенци. Докарвам / докарам вълка в кошарата. Докарвам / докарам до главата. Докарвам / докарам до просяшка тояга. Докарвам / докарам до торбата. Докарвам / докарам на вяра. Докарвам / докарам на саламурата. Докарвам / докарам на ум. Докарвам си / докарам си беля на главата. Докарвам си / докарам си на ум. Докарвам / докарам ума <в главата>. На какъв (кой) ред докарвам / докарам.

докачам / докача. С пръст не докачам / докача.

докога. Бог знае докога. Докога куме, докой ден. Кой знае докога.

докопам се. Докопал съм се като келяв о шапка. Докопал съм се като слепец о тояга.

докопвам / докопам. Докопвам / докопам кокала *и* докопвам се / докопам се до кокала.

докопвам се / докопам се. Докопвам / докопам кокала *и* докопвам се / докопам се до кокала.

докосвам / докосна. С пръст не докосвам / докосна.

докрай. Като съм се уловил на хорото, ще играя докрай. Открай докрай.

докъпване. Пращам / пратя на кино в банята от 6 до 4<с билет за докъпване>.

дол. В един дол ходим да берем дренки. В един дол ходим за раци. Карам преко пòле и дòле. От един дол дренки. От същия дол.

долама. Виж му ума, та му скрой долама.

долап. Като мишка в долап.

доле. Между два стола, та доле.

долен. Бързам като на воденицата долния камък. Долен господ. Долен камък Долна манджа не ям. Долна ръка. Мърдам се като на воденицата долния камък. От долна проба. По долни гащи. Прехапвам си / прехапя си долната джука. Разбързал съм се като долния камък на воденица. Удари ме горния <праг>, та видях долния. Хванал съм долния път. Чукна ме горния праг, та видях долния. Чукна ме горния праг, та погледнах долния.

долния. Блъсна ме горния, та видях долния.

долу. Горе долу. Горе осо, долу босо. Долу ръцете. Не падам / падна долу. Не падам / падна по-долу.

долюлея. Каквато ме е <люлка> залюляла, такава ще ме долюлее.

дом. Аврамов дом.

дома. Виж му ума, та му крой за дома. Дойдох си чак сега у дома. Като у дома си. Сама мома дома дошла.

домашен. Домашно пиле.

домус. Ни юс, ни домус.

донасям / донеса. Донасям / донеса беля на главата. Донасям / донеса вода от девет дерета. Донасям / донеса вода от деветдесет и девет реки. Донасям / донеса вода от девет кладенци.

допра. Допря (допрял е) нож<а> до кокал<а>. Кога ми допре яйцето <на гъза>, тогаз полог търся. Когато ми допре яйцето на гъза. Когато ми допре яйцето на задника.

досега. Досега се е наял и който си е загубил воловете. Досега щях да изпрося кон и вол.

достигам. Не ми достига едната дъска. Не ми достига едната събота. Нещо не ми достига.

достигам / достигна. Достигам / достигна до просяшка тояга. Достигам / достигна до ушите (ухото). Достига ми / достигне ми до ушите (ухото).

достлук. Достлука ми е на (до) коляно<то>.

достоен. Не съм достоен да вържа връзките на обувките. Не съм достоен да обърна чехъла. Не съм достоен да развържа връзките на обувките. Не съм достоен да развържа вървите. Не съм достоен да развържа сандалите.

досягам. Куфалницата ми не досяга. Отивам / отида дотам.

дотук<а>. Дотук кучка на бачия. Дохожда ми / дойде ми дотук<а>. Идва ми дотук<а>.

дотъка. Дотъках си платното, ритнах (ритам) ти кросното.

дохак<и>. Дохождам / дойда дохак (дохаки). Идвам дохак (дохаки). Излизам / изляза дохак (дохаки).

дохождам. Дохождам на вътъка основа. Ще ми дохождаш с кравай.

дохождам. До кръв, дохожда <се>. Като (сякаш) за огън, дохождам.

дохождам / дойда. Дохождам / дойда в глава. Дохождам / дойда до зеленката. Дохождам / дойда дохак<и>. Дохождам / дойда до ушите (ухото). Дохождам / дойда до *нечия* черга. Дохожда ми / дойде ми акъла <в главата>. Дохожда ми / дойде ми акъла на място<то си>. Дохожда ми / дойде ми в главата. Дохожда ми / дойде ми до (на) главата. Дохожда ми / дойде ми до гуша. Дохожда ми / дойде ми до зъби. Дохожда ми / дойде ми до козирката. Дохожда ми / дойде ми дотук<а>. Дохожда ми / дойде ми до ушите (ухото). Дохожда ми / дойде ми друг акъл. Дохожда ми / дойде ми друг ум. Дохожда ми / дойде ми на акъла. Дохожда ми / дойде ми нагорно. Дохожда ми / дойде ми на езика. Дохожда ми / дойде ми нанагорно. Дохожда ми / дойде ми на ум<а>. Дохожда ми / дойде ми на (до) устата. Дохожда ми / дойде ми пипето <в главата>. Дохожда ми / дойде ми прът в колелото. Дохожда ми / дойде ми сърцето в петите. Дохожда ми / дойде ми ума <в главата>. Дохожда ми / дойде ми ума в куфалницата. Дохожда ми / дойде ми яйцето до (на) гъза. Дохожда ми / дойде ми яйцето до задника. Дохождам / дойда на <бял> свят. Дохождам / дойда на крака. Дохождам / дойда на ръб. Дохождам / дойда на себе си. Дохождам / дойда на <тоя> свят. Дохождам / дойда на ум. Дохождам / дойда отхак<и>. Дохождам си / дойда си на думата. Дохождам си / дойда си на приказката. Дохождат ми / дойдат ми триста ума.

дочакам. Да не дочакаш кукувица. Да не дочакаш червеното яйце.

дошъл. Добре дошло е. Добре дошъл съм.

доя. Доя като крава. Доя от две крави. Искам да доя от ялова крава мляко.

Мачки ли сте доили. Намерил съм крава, та (да) я доя.

дояждам / доям. Дояждам си / доям си хляба.

драг. Мило за (и) драго. На драго сърце. драг. Като леща на (по) Великден, драг ми е. Като овца на вълк, драг ми е.

Драган. Така Драган знае, така деца плаши.

Драгана. Мъжка Драгана.

драго. Кажи му аго, да му е драго. Речи му аго, да му е драго.

дразня. Дразни ме Панчо. Дразня котките.

драка. Като сврака на драка.

драсвам / драсна. Драсвам / драсна кибрита.

драскам. Драскал съм на мачките очите. Кочи нокти драскат по сърцето ми.

дращя. Отпред маже, отзад драще.

дреб. Ставам / стана син дреб. Та (че) дреб се вдига.

дребен. Дребна риба.

дребница. Искам с мечката да ям дребници.

дребно. На дребно нямам, а на едро не останаха.

дреждя. Дреждя като кон на празни ясли.

дремизгам. Дремизгам като кон на празни ясли.

дремя. Дремя като кон на празни ясли (празна ясла). Дремя като пуйка на пращини.

дреновци. Дреновците наближиха.

дреха. Вземам / взема и дрехата от гърба. Дръж голия да му вземеш дрехите. Залепям се / залепя се като репей <о дреха>. Засмели ми <са> се дрехите <на гърба>. Изтупвам / изтупам праха от дрехите. <Моя майка и негова> на едно слънце си сушили дрехите. На една река сме си прали дрехите. Не си простирам дрехите на едно слънце. Продавам си / продам си и дрехите от гърба.

дрипа. Вдигам си / вдигна си дрипите. Вземам си / взема си дрипите. Задигам си / задигна си дрипите. Засмели ми <са> се и дрипите. Изяждам / изям с дрипите. Налягам си / налегна си дрипите. Обирам си / обера си дрипите. Прибирам си / прибера си дрипите. Свивам си / свия си дрипите. Събирам си / събера си дрипите.

дрипел. Налягам си / налегна си дрипелите (дрипела).

дрискам. Магаре ги дриска.

дроб. Възвира ми / възври ми дроба. Жежи ме на дроба. Изгарям / изгоря до (по) черния дроб. Не ще ми полее дроб. Ни от бълха дроб. Опържвам / опържа до белия дроб. Парва ме / парне ме по дроба. Парвам / парна по дроба. Сърце и бял дроб.

дробинка. Удрям / ударя дробинката.

дробя. Дробил съм *някаква* попара, ще я сърбам. Дробя в една паница. Дробя *някаква* попара. Каквото съм дробил, <това> ще сърбам. Както съм дробил, така ще сърбам. Сирене няма, попара дроби. Сърбам каквото съм дробил. Сърбам каквото съм дробил на замано. Сърбам попарата, която съм дробил.

друг. Баба знае и друга уличка. В (от, през) едното му ухо влиза, от другото излиза. Вземи единия, та удари другия. Гледам с други очи (с по-друго око). Ден да мине, <друг да дойде>. Дохожда ми / дойде ми друг акъл. Дохожда ми / дойде ми друг ум. Друга манджа не ям. Друга не е родила освен Мара — Васила. Друг вятър вее. Друг вятър духа. Друг вятър духва / духне. Друг господ е. Другия свят. Друго турско. Друг път. Едина съжежй, другия посипй. Един бие тъпана, друг обира парсата. Един бие тъпана, друг събира парсата. Един грабни, друг удари. Единия за крака<та>, та другия в глава<та>. Един кара на „йейе“, друг на „ча“. Един на вили, друг на кокили. Един на вили, друг на могили. Един на вили, друг на мотовили. Един тегли напред, а друг дърпа назад. Един тупа тъпана, друг събира парсата. Една се стълба вдига, друга се слага. Завява / завее друг вятър. Задухва / задуха друг вятър. <За> едни сватба, <за> други брадва. Запявам / запея друга песен. Запявам / запея на друг глас. Идва ми друг акъл. Идва ми друг ум. Имам друго око. Мене други ми мелят брашно. Минавам от едни ръце в други. Може да мисли колкото от едната дупка на носа си до другата. Някой и друг. Нямам си <друга> работа. Обръщам / обърна другия край. Обръщам / обърна други<я> лист. Обръщам / обърна другото листо. От друга ръка. От друг кладенец вода съм пил. От друго тесто. От друго тесто съм замесен. От друго тесто съм направен. От едното влиза, от другото излиза. Откъсвам / откъсна някой <и друг> грош. Пея друга песен. Пея на друг глас. Повява / повее друг вятър. Хвани едина за ногите, удри другия по главата. Хвани единия, удари другия. Хващам / хвана едно за глава<та>, друго за крака<та>.

другар. Другар съм с Михалко.

друго. Друго ми <е> на устата, друго на сърцето. Едно да те дърпа, друго да те сеца. Едно-друго. Едно за глава, друго за нозе. Едно за глава<та>, друго за крака<та>. Едно ми <е> на езика, <а> друго <ми е> на сърцето. Едно

ми <е> на устата, <а> друго <ми е> на сърцето. Едно на друго. Едното вика, другото не чува. Какво сънува баба не казва, друго казва.

дружина. Ни в гора дружина, ни в село гиздило.

друсам се. Като заклан, друсам се /в 3 знач./.

дървник. Главата ми е като дървник. Като дървник.

дръжка. Излизам като на тигана дръжката. Има си крушката дръжка. От кратуна дръжки. Присмяло се гърнето на тенджерата, че няма дръжка.

дръмка. Под шумка и дръмка.

дрън. Дрън, дрън, три и половина. Дрън, дрън ярина.

дрънгазица. Вземам / взема на дрънгазица. Играя си на дрънгазица. Обръщам / обърна на дрънгазица.

дрънкало. На дърто дупе дрънкало.

дрънкам. Дрънкам като <воденичарско> кречетало. Дрънкам като на воденица<та> кречеталото. Дрънкам като <празна> воденица. Дрънкам като <празна> мелница. Дрънкам оръжие. Дрънкат ми зъбите. Недей дрънка менчето. Пикае на тенекия, та да му дрънка.

дрънкам. Каквото завърна, дрънкам. Каквото ми дойде в главата, дрънкам. Каквото ми дойде на акъла, дрънкам. Каквото ми дойде на езика, дрънкам. Каквото ми дойде на ума, дрънкам. Каквото ми дойде на (до) уста<та>, дрънкам. Каквото ми идва на езика, дрънкам. Каквото ми падне на езика, дрънкам. Каквото ми попадне на езика, дрънкам. Като празна тенекия, дрънкам. На аба, дрънкам.

дрънколя. Какво ми тиква дрънколи, не е скоро Великден.

дрънча. Дрънча като <празна> воденица.

дрънча. Като гол кокал в тенджера, дрънча.

дрънчилка. Станала дрънчилка.

дръпна. Дръпнала си водата.

дръпвам / дръпна. Дръпвам / дръпна въжето. Дръпвам / дръпна за ушите (ухото). Дръпвам / дръпна за яката. Дръпвам / дръпна калая *и* дръпвам / дръпна един калай. Дръпвам си / дръпна си въжето. Дръпвам си / дръпна си пътя. Дръпвам / дръпна юздите (юздата).

дръпвам се / дръпна се. Дръпва ми се / дръпне ми се водата.

дръста. Ще ям дръста<та>.

дрян. От дрян. От мъж дрян.

дрянка. В един дол ходим да берем дренки. В една гора берем дренки. Кога<то> върба роди дренки. Оставям / оставя мечките да вардят дренките. От един дол дренки. Пращам / пратя на манастира да суши дренки. Сварил съм дренките. Седнал съм с мечка<та> дренки да ям. Ял съм дренки без сол.

дрянов. Начесвам / начеша гърба на *някого* <с дрянова пръчка>. Правя си устата като габровец за <дрянова> тояга. Свирѝ с дрянова пищялка.

дряновчени. Дряновчени ме викат.

д-то. Сядам си / седна си на д-то.

дувар. Глава имам за дувар. Деля дувар. И дувара има уши. Мирише на дувар. Пиши го на дувара. Подпирам дувара.

дудук. Девета дупка у дудука. Ще свири мачка на дудук.

дузпа. Удрям / ударя дузпа<та>.

дукато. За дукато. Ни за червено дукато. Пребито дукато.

дукатце. Изпил съм си и от Бъдни вечер дукатцето.

дуло. Налапвам / налапам дулото.

дума. Вадя думи. Вадя думите с кука от устата. Вадя думите с ченгел (ченгели) <от устата>. Вземам / взема думата. Вземам / взема думата от (из) устата. Вземам си / взема си думите назад. Връщам / върна дума. Газя думите (дума). Газя си думата. Голяма дума (големи думи) не казвам. Горя думата. Грабвам / грабна думата от устата. Губя си думите. Губя ѝма и дума. Гълтам <си> (гльтвам <си> / глътна <си>) думите. Две думи. Две думи накръст не мога да кажа. Дето има една дума. Дойде ли на моята <дума>. Дохождам си / дойда си на думата. Дума да не става. Дума да няма. Дума дупка не прави. Дума не излиза / излезе от мене. Дума не обелвам / обеля. Дума по дума. Думата ми на две не става / стане. Дума<та> ми се не мести. Думите ми станаха баят. Думите му падат / паднат на място. Държа си думите под езика. Държа сметка на (за) думите си. Загубвам / загубя <и> ѝма и дума. Зобе думите като череши. Идвам си на думата. Изваждам / извадя дума. Изгубвам / изгубя <и> ѝма и дума. Излиза ми / излезе ми <лоша> дума. Изнасям из къщи думи. Изпускам (изпущам) / изпусна дума. Изтървавам / изтърва <някоя> дума. Изхабявам си / изхабя си думата (думите). Имам думата. Имам последната дума[1]. Имам последната дума[2]. Казвам / кажа две думи. Казвам / кажа няколко сладки думи. Казвам последната дума. Казвам / кажа последната си дума. Казвам си / кажа си думата. Казвам си / кажа си тежката дума. <Колкото (само)> да се намирам / да се намеря на дума. Меря думите си. Меря думите си на грам. Минава ми / мине ми думата. Много думи на воденица <биват>. Моя е последната дума. На всяка дума

капак. На думи. Направям / направя дума. Не вземам / взема от дума. Не връщам думата. Не давам / дам и дума да се издума. Не давам / дам и дума да се изрече. Не давам / дам и дума да се каже. Не давам / дам и дума да става / стане. Не кърша думата на две. Не ми излиза / излезе дума <из (от) устата>. Не мога да кажа две думи. Не може и дума да става. Не намирам / намеря думи. Не направих дума. Не правя на две думата. Не прекършвам / прекърша думата <на две>. Не разбирам / разбера от дума. Не си оставям думата в пепелта. Не скършвам / скърша думата на две. Не счупвам / счупя думата на две. Не троша думата на две. Не чупя думата на две. Не ще <и (ни)> дума. Ни дума, ни ума. Отварям / отворя дума. Отнемам / отнема думата. Отрязвам / отрежа с нож думата. Отървавам / отърва дума. Поглъщам си / погълна си думите. Подгазвам си / подгазя си думата. Помни ми думата. Последна дума. Потъпквам / потъпча думата си. Правя дума *и* правя го дума. Преглъщам си / преглътна си думите. Премервам си / премеря си думите *и* премервам / премеря всяка своя дума. Пренасям думи. Претеглям / претегля думите. Претеглям си / претегля си думите *и* претеглям / претегля всяка своя дума. Прехапвам си / прехапя си думите (думата). С две думи. Сдържам си / сдържа си думата. С една дума. Слуша ми се думата. Твоите думи в божиите уши. Тегля думите. Тегля думите си на кантар. Тегля думите с ченгел (ченгели) <от устата>. Тежи ми думата *и* моята дума тежи. Тъпча думите. Улавям се / уловя се за думата. Хабя си думите. Хващам / хвана дума. Хваща ми се / хвана ми се думата. Хващам се / хвана се за думата. Хвърлям си / хвърля си думите на вятъра. Цедя думите си. Чува ми се / чуе ми се думата.

думам. Стой, не думай. Тебе думам, дъще, сещай се, снахо. Тебе думам, дъще, усещай се, снахо. Тебе думам, свахо, усещай се, зетьо. Тебе думам, свекърво, усещай се, снахо.

думам. Ни зряло, ни зелено, думам.

думан. Дай думанът.

думица. Думица не обелвам / обеля. Изтървавам / изтърва думица.

думичка. Изтеглям / изтегля с ченгел думичка от устата.

Дунав. Не може ме опра ни Дунав.

дуне. Не било в дуне, че (ами) в пуне.

дуня. Проумява ли свиня от дуня.

дупе. Да ми види дупето път. Дупе и гащи. Завирам / завра у куче дупе. Из дупе роден. Кога ковач ковà, кога дупе му почерня. На дърто дупе дрънкало. На старо дупе врънкало. На старо дупе хързулка. На тлъсто дупе лой. Очи лакоми, дупе тричаво. Пета у дупе съм. С дупето си глогини бруля. Стягам си / стегна си дупето. Трепери ми сърцето като на голо пиле дупето.

дупка. В дупка да се скриеш. Вкарвам / вкарам в миша дупка. В миша дупка. Вěвирам / въвра в миша дупка. Дванайсет лисици в една дупка. Девета дупка на кавала. Девета дупка у дудука. Девет лисици в една дупка ще спят. Десета дупка на кавала. До дупка. Дума дупка не прави. Дупка в морето. Дупка във водата. Дупки за запушване. Дупки за запълване. Завирам / завра в миша дупка. Завирам се / завра се в миша дупка. Запушвам / запуша *някоя* дупка. Затулвам / затуля *някоя* дупка. Зинали са ми триста дупки. Зная и на дявола (дяволите) дупките. Може да мисли колкото от едната дупка на носа си до другата. Навирам / навра в миша дупка. Навирам се / навра се в миша дупка. Навкарвам / навкарам в миша дупка. Накарвам / накарам у глушчова дупка. Наливам се като дупка. Намъквам се / намъкна се в миша дупка. Направих дупка в морето. Направих дупка във (на) водата. Напълвам (напълням) / напълня дупката. Напъхвам / напъхам в миша дупка. Натиквам / натикам в дупката. Натиквам / натикам в миша дупка. Натиквам се / натикам се в миша дупка. Натъпквам / натъпча в миша дупка. Нашъл миш дупка за себе и он тиква влаче. Нашъл миш дупка, па понел и тиква. От две дупки катран ми тече. От люлка до дупка. Отпускам (отпущам) / отпусна колана <с още една дупка>. Отпускам (отпущам) / отпусна ремъка на никулденската дупка. Пробих дупка в морето. Роден на деветата дупка на кавала. Сбъркал съм си на гъза дупката. Седма дупка на кавала. Спал съм върху лисича дупка. Стана ще миша дупка за сто. Турям / туря (турвам / турна) в дупката. Ще ти стане миша дупка за хилядо.

дурундей. Зел го е дурундей.

дух. Изпускам (изпущам) / изпусна дух. Предавам / предам богу дух.

духам. Вятър ми духа в ушите. Гоня този (тоя), дето (що) духа. Да (ще) ми духа кон на (зад, по) врата. Друг вятър духа. Духам тиквата на плета. Духам тиквите отдалеч. За този (тоя), дето (що) духа. Какъв (кой) вятър духа. Какъвто вятър духа. Накъде духа вятъра. Накъдето духа вятъра. Не трае баба да

духа хляба. Обръщам се / обърна се накъдето духа вятъра. Отивам / отида за този, дето духа. <Според> както духа вятъра. Ходя си за този, дето духа. Ширѝ-мирѝ пак вятър духа. Ще духаме на качамилката.

духвам / духна. Друг вятър духва / духне. Духва ми / духне ми господ свещицата. Духвам / духна под опашката. Духвам си / духна си на краката.

духна. Да го духнеш ще падне. Духнѝ фенера. Не ме бива в гайда да духна.

духом. Нищ духом. Падам / падна духом. Телом и духом.

душ. Обливам / облея <като> със студен душ. Поливам / полея <като (сякаш)> със студен душ.

душа[1]. Бера душа. Боря се с душа. Бръквам / бръкна в душата. Бъркам в душата. Вадя душата. Вадя с памук душата. Варим круши за бабини души. В дъното на душата си. Вземам / взема душата. Вземам / взема на душата си. Вземам си / взема си грях на душата. Вземам си / взема си душата като през иглени уши. Влизам / вляза в душата. Всякна ми се душа. Гледам си душата. Грях ми <е> на душата. Губя душата си. Давам си / дам си и душата. Да ти се скъса душата. Деля от гола душа. До дън душа. До дъното на душата <си>. Душа дадох. Дỳша да ми знае. Душа за две пари нямам. Душа и свят ми е. Душа не ми остава / остане. Душа нося. Душа под наем нося. Душа се крие под нокът. Душа<та> и сърце<то>. Душата ми е в (зад, на) зъбите. Душата ми е дошла в (до) зъбите. Душата ми е под носа. Душата ми играе. Душата ми мирише на плесен. Душата ми седи в зъбите. Душата ми се е закрепила под ноктите. Душата ми се е запряла в зъбите. Душата ми се е събрала в зъбите. Душата ми се е събрала в нокът. Душата му вонее на бъчва. Държа душата си зад зъбите. Едва душа нося. Една душа, една круша. Една шепа душа, едно джезве кокали. Жива душа. За един юмрук душа нося. За своя душа. И аз душа нося. Изваждам / извадя душата. Изваждам / извадя с памук душата. Изгарям / изгоря душата. Изгоря ми душата. Изкарвам / изкарам душата. Изкарвам / изкарам с памук душата. Изкривявам си (изкривям си) / изкривя си душата. Изливам си / излея си душата. Излиза ми / излезе ми душата. Изпускам (изпущам) / изпусна душата си. Изскача ми / изскочи ми душата. Изяждам / изям душата. Имам кучешка душа. Имам на душата си. Каквото ми душа иска. Каквото ми душа сака. Камък ми тежи на душата. Като душа. Колкото <ти> душа иска. Колкото <ти> душа сака. Коча душа. Кривя си душата. Късам душата. Късам от гола душа. Лежи ми на душата. Мачкина душа. Мед ми капе в (на) душата. Мехлем ми капе на душата. Мехлем ми капна на душата. Мирише ми душата на мляко. Миша душа, кован заек. Мъртва душа. Набрала ми се е душата. Набрало ми се е на душата. Навличам си / навлека си грях на душата. Напълвам (напълням) / напълня душата. Напълва ми се (напълня ми се) / напълни ми се душата. Не съм в душата. Нещо за душата. Нося гола душа. Нося душата си в зъбите. Нямам вече душа. Облажвам си / облажа си душата. Олеква ми / олекне ми на душата. Опача си душата. Опържвам / опържа душата. Оставам / остана без душа. Оставям / оставя печат в душата. Отварям / отворя душата. Отварям / отворя душата си. Отваря ми се / отвори ми се душата. От все сърце <и душа>. Отделям / отделя за душата си. Отделям / отделя от гола душа. От душа се отделям / се отделя. От дън душа. Откривам / открия душата си. От него душа излиза, пари не излизат. Отпускам (отпущам) / отпусна душата си. Отпуска ми се (отпуща ми се) / отпусне ми се душата. От сърце<и душа>. От <цяла> дỳша и сърце *и* от цялата си душа. Поемам си / поема си душа<та>. Предавам / предам душа. Пременен за дỳша. Продавам си / продам си душата <на дявола>. Пущам / пусна душа. Пълна ми е душата. Разделям / разделя от душа. Разтварям / разтворя душата си. Свива ми се / свие ми се душата. Свива ми се / свие ми се душата на кюлче. С <душа и> сърце. С душа се прощавам / простя. С (от) душа се разделям / разделя. С душа се разставям / разставя. Скъсва ми се / скъса ми се душата. Слагам / сложа душа на мъка. С половин душа. Стискам душата си в (зад) зъбите. Стяга ми се / стегне ми се душата. С цялото си сърце <и душа> *и* от цяло сърце. С широка душа. Събирам душа. Събирам си / събера си душата. Тегля си душата като през иглени уши. Тегне ми на душата. Тежи ми на душата. Трай, душо, черней, кожо. Турям / туря душа на мъка. Търпи, душо, черней, кожо. Черна душа. Широка душа. Ще ми занесе душата в кошничка на рай. Ще ми носи душата в кошничка <в рая>. Ще ми поднесе душата у кошница пред бога. Ще ми тури душата в кошничка. Яка ми дỳша. Ям душата.

душа[2]. Дошло ми е да дỳша и до гуша. Душа вонещиците да правя тамян.
Душан. Търся кум Душан от Ниш.
душица. Божа душица. Бързам с душица. Вадя душицата. Вадя с памук душицата. Душица не ми остава / остане. Душицата ми знае. Изваждам / извадя душицата. Изваждам / извадя с памук душицата. Изгарям / изгоря душицата. Изгорѝ ми душицата. Изкарвам / изкарам душицата. Изкарвам / изкарам с памук душицата. Изсъхва ми / изсъхне ми душицата. Изтръгвам / изтръгна душицата. Изяждам / изям душицата. Отиде ми душицата. Пека душицата. Свива ми се / свие ми се душицата. Яка ми душица.
душичка. Вадя душичката. Душичка не ми остава / остане. Душичката ми знае. Изваждам / извадя душичката. Изгоря ми душичката. Изкарвам / изкарам душичката. Яка ми душичка.
дъб. Като дъб.
дъвча. Дъвча като с бàбини зъби. Какви ще ги дъвча. Като че с чужди зъби дъвча. Още много просеник ще дъвча.
дъга. До дъга.
дъжд. Бягахме от дъжд, налетяхме на град. Да не съм на дъжд накапан. Изникват / изникнат като гъби <след дъжд>. Кахър за дъжд. Кога дъждът превалял, той наметнал качулка. Мисля като пате в дъжд. На дъжд и на лапавица. На дъжд на вятър. Никнат като гъби <след дъжд>. Ни на (по) дъжд, ни на (по) вятър. От дъжд на вятър. Подир (по) дъжд качул. По дъжд и <по> вятър. Правен у дъжд. Свивам се като коза в дъжд. Сгърчвам се като коза в дъжд. След (подир) дъжд качулка.
дъжд. На въжета, дъжд /във 2 знач./. На облак, дъжд (във 2 знач.).
дълбок. Дълбока ми е кесията. Дълбок ми е джоба. Забивам / забия <дълбоки> корени (корен). Зная дълбока книга. Пускам (пущам) / пусна <дълбоки> корени (<дълбок> корен). Търся кой гьол е по-дълбок.
дълбоко. Нагоре високо, надолу дълбоко. Напред е дълбоко, назад е бързей.
дълг. Платих общия дълг.
дългата. Надавам / надам дългата. Поемам / поема дългата. Хващам / хвана дългия (дългата, дългите).
дългия. Заспал от дългия. Хващам / хвана дългия (дългата, дългите).
дължа. Дължа на Михаля. Дължа на Михаля за дъски пари.
дълъг. Дълга и широка. Дълги ми са краката. Дълги ми са ушите. Дълъг ми е езика. Ега ти запеят дългото свети боже. Имам дълга ръка[1]. Имам дълга ръка[2]. Имам дълги уши. Имам дълъг език. Направям / направя дълга физиономия. Направям / направя <дълъг> нос. Правя дълга физиономия. Тя моята (мойта) е дълга. Хвърлям / хвърля по-дълга сянка. Ще ми изпеят дългото „и". Ще ми изпеят дългото свети боже.
дън. В дън земя<та>. До дън душа. От дън душа. От дън земя. У дън земи.
дъно. Белее се като на тенджерата дъното. Бял като на тенджера дъното. Бял като на тигана дъното. В джендема <на дъното> да идеш. В дъното на душата си. Вехта крина, ново дъно. Въртя се като калайджийско дъно. До дъно. До дъното на душата <си>. До дъното на сърцето <си>. Дъно няма. Изпивам / изпия до дъно горчивата чаша. Като без дъно. На дъното врял и кипял. На (в) дъното стоя. На дъното съм. Наливам вода в съд без дъно. Отиде на оката на дъното. Плувам като черясло по дъното. Пълня каца без дъно. Сея на дъното <му> просо. Сея на дъното <му> ряпа. Стигам на книгата дъното. Търси на дъното баща си. Циганска торба <без дъно>.
дъня. Дъня мотиката.
дървен. Да идеш на Божи гроб с дървен кон. Да те видя на дървен кон. Дървен господ. Дървен девер. Дървен философ. Стигна ме дървена кучка. Ще играе дървен господ. Ще играе по гърба ми дървен господ. Ям дървен господ.
дърво. Бъхтя се о дърво и о камък. Върти ме като червей в дърво. Да се обесиш на сухо дърво. Да чукна на дърво *и* чукай (чукни) на дърво. Де дялат дървата, де падат трескитe. Де секат дърветата, де падат трескитe. Докато (докле) се качи свиня на дърво. Докато (доде) се покачи свиня на дърво. Дърво без корен. <Дърво и> камък се пука. Дърво и камък се пукна. Като дърво. Криви дърва. Криво дърво. Набирам се като червей на дърво. На дърва отишъл, брадвата забравил. На дърва отишъл, брадвата не взел. На сухо дърво се нахранвам. Недодялано дърво. Не зная хляба на какво дърво расте. Не ми увира / уври главата с кола дърва. Не ми увира / уври главата с три товара дърва. Неодялано дърво. Нося кривите дърва. Оправям / оправя кривите дърва. От дърво от камък. Под <дърво и> камък. Под <дърво и> листо (лист). Подсичам / подсека дървото под себе си. Подсмяла се кука на криво дърво. Присмяла се кука на криво дърво. Пусто дърво недодялано. Пусто дърво <неокастрено>. Сека дървото под себе си. Стоварвам / стоваря кривите дърва върху гърба. Сухо дърво лист пуснало. Тепърва баба на (за) дърва. Удрям /

ударя дървото. <Ходя да> нося дърва в гората. Ще ям дърво<то>.

дърдоря. Каквото завърна, дърдоря. Каквото ми дойде в главата, дърдоря. Каквото ми дойде на акъла, дърдоря. Каквото ми дойде на езика, дърдоря. Каквото ми дойде на ума, дърдоря. Каквото ми дойде на (до) уста<та>, дърдоря. Каквото ми падне на езика, дърдоря. Каквото ми попадне на езика, дърдоря.

държа. В Цариград не държат хляба да се обаятва. Да ми държиш ушите. Дръж босия, та (че, и) му вземи опинците. Дръж босия, та (че, и) му вземи цървулите. Дръж голия да му вземеш дрехите. Дръж ме да не падна. Дръж си пътя. Дръжте ме нозе (ноги). Държа барута си сух. Държа в глуха линия. Държа високо знамето. Държа в ръцете (ръката) си. Държа в ръчичките си. Държа в сянка. Държа в шах. Държа в шепата си. Държа главата си високо. Държа го като вода в шепа. Държа горещо желязо с чужди ръце. Държа душата си зад зъбите. Държа едно. Държа *някакъв* език. Държа змия в пазвата си. Държа изкъсо. Държа исо. Държа калем. Държа камък<а> в пазухата си. Държа кантара в окото си. Държа ключа. Държа кокала. Държа конско <евангелие>. Държа кормилото. Държа кос <в ръцете си>. Държа молив. Държа мъст като камила. Държа на (за) буквата <на закона>. Държа на дистанция. Държа на крак. Държа на къса ремичка. Държа на къса юзда. Държа на <почетно> разстояние. Държа на почтено разстояние. Държа настрана. Държа очите си отворени. Държа парà като чувал вода. Държа печено. Държа под знамената. Държа под ключ. Държа под огън. Държа под (изпод, на) око (очи). Държа под пàра. Държа под ръка. Държа под чехъл. Държа под (в) юзда. Държа свещ. Държа си думите под езика. Държа си езика *и* държа си езика зад зъбите. Държа <си> на своето (своята). Държа си устата. Държа сметка. Държа сметка на (за) думите си. Държа страна *и* държа страната. Държа тамяна под носа си. Държа таралеж в гащите си. Държат ме свети крепки. Държат ми краката. Държат ми нозете. Държа у глава. Държа фронта. Държа хатър. Държа хлабаво юздите (юздата). Държа юздите (юздата) <изкъсо>. Държа юздите (юздата) отблизо. Държи ми влага. Държи ми врата. Държи ми главата. Държи ми кръста. Държи ми топло. Едва ми кожата костите държи. И боб и уста си не държа. Колкото ми глас държи. Колкото ми крака<та> държат. Колкото ми нозете държат. Колкото ми сила държи. Направям се / направя се на дръж ми шапката. Не ме държат краката. Не ме държат нозете. Не ми държат кокалите. Правя се на дръж ми шапката. Простирам си краката, колкото ми чергата държи. Сякаш че са го държали на верига. Сякаш че са го държали на въже. Що глас ми държи.

държале. Пусто държале.

държаля. Избивам / избия държаля.

държан. Като че на верига държан. Като че на въже държан. Чегато държан в тъмница.

държа се. Дръж се за (о) земята. Дръж се, Манго, царство ти е. Дръж се, слепчо, тоягата е готова. Дръжте се да си плюя на ръцете. Държа се за пеша. Държа се за полата. Държа се като рак на бързей. Държа се като слепец о (за) тояга<та>. Държа се като слепия о (за) тояга(та). Държа се нависоко. Държа се на голямо. Държа се на дистанция. Държа се на иглен връх. Държа се на крака<та си>. Държа се на нозе<те си>. Държа се на положение. Държа се на <почетно> разстояние. Държа се на почтено разстояние. Държа се на свети крепки. Държа се настрана. Държа се на цена. Едва се държа на краката си. Едва се държа на нозете си. Не мога да се държа на крака<та си>. Не мога да се държа на нозе<те си>.

дърми. Вдигам си / вдигна си дърмите. Вземам си / взема си дърмите. Задигам си / задигна си дърмите. Обирам си / обера си дърмите. Прибирам си / прибера си дърмите. Събирам си / събера си дърмите. Хващам <си> / хвана <си> дърмите (дърмето).

дърмон. Направям / направя на дърмон.

дърпам. Дърпали са ме гладни кучета. Дърпам въглена към своето яйце. Дърпам дявола за опашката. Дърпа ме късия. Дърпам конците. Дърпам огъня към своята пита. Дърпам полите. Дърпам ушите (ухото). Дърпам <чергата> към себе си. Дърпам черен боб. Дърпам юздите (юздата). Един тегли напред, а друг дърпа назад. Едно да те дърпа, друго да те сеца. Кучета ме дърпат. Късьо ме дърпа. Не са ме дърпали кучетата. Сякаш са го кучета дърпали.

дърпам се. Дърпам се като магаре на мост.

дърт. Като дърт циганин. На дърт гъз зелен бъз. На дърто дупе дрънкало.

дъртел. Като на дъртел кован гердан.

дъска. Доде ми хлопне дъската. Дължа на Михаля за дъски пари. Ексик ми е едната дъска в главата. Имам да плащам на Михаля за дъски пари. Когато ми хлопне дъската <над главата>. Липсва ми едната дъска. Мърда ми едната

дъска. На една дъска. Не ми достига едната дъска. Не ми стига едната дъска. Не сосват ми дъските. Не стъпвам (стъпям) на гнила дъска. Не стъпвам (стъпям) на чурук дъска. Нямам ни една дъска в главата си. Останах като халашка пръдня между две дъски. Поставям / поставя на една дъска. Права ми е дъската. Разклопала ми се е дъската. Слагам / сложа на една дъска. Турям / туря (турвам / турна) на една дъска. Хлопа ми едната <дъска> *и* хлопа ми дъската. Хлопнала ми е едната дъска. Цепя <си> дъски <за ковчег>. Ще ми горят и на гроба дъските.

дъсчен. На дъсченото село.

дъх. Вземам си / взема си дъх<а>. Дъх да ти се вземе. На един дъх. Поемам си / поема си дъх<а>.

дъщеря. Годя за черноземска дъщеря. Евтина дъщеря. Заловила се царската дъщеря за (на) работа. Като поповата дъщеря на задушница. Накарали царската дъщеря на работа. Направила съм се воденичарска дъщеря. Тебе думам, дъще, сещай се, снахо. Тебе думам, дъще, усещай се, снахо. Уловила се царската дъщеря за (на) работа. Хванала се царската дъщеря за (на) работа.

дюкян. Ще познавам дюкяна. Ще помня дюкяна.

дюшек. Израснал на дюшек. Пита болника иска ли дюшек.

дявол. Анатема дявола. Блазни ме дявола <на сън>. Бягам като дявол<а> от кръст. Бягам като дявол<а> от тамян. Вземат ме дяволите. Виждам / видя дявола на месечина. Виждам / видя дявол<а> по пладне. Виждам / видя дявол посред бял ден. Вкарвам / вкарам дявола в къщата си. Влезли ми са дяволите. Влиза ми / влезе ми дявола под кожата. Воден дявол. Възседнал ме е дявола. Върви по дяволите. Да не чуе дявола. Дано си счупи дявола краката. Да няма дявола очи. Да се пукне дявола. Дърпам дявола за опашката. Дявола ме изду. Дявола ме наду. Дявола ме надъха. Дявола ме подстори. Дявола не е толкова черен. Дявола не оре, не копае. Дявола не стои мирно. Дявола си няма работа. Дявол да (ще) те вземе. Дявол из вировете. Дявол и половина. Дяволите мътят в него. <Един> дявол знае. За какъв (кой) дявол. Зная и дявола къде се коти. Зная и на дявола (дяволите) дупките. Зная на дявола гъза. Иди по дяволите. И дявола бих подклал на леда. И дявола надхитрям. И дявола подковавам <на леда>. И дявола премятам. И дявола продавам. Изпращам / изпратя по дяволите. <И> какви дяволи не щеш. <И> на дявола джувап давам. Както дявола чете евангелието. Какъв (кой) дявол. Като грешен дявол. Като дявол от тамян. Като дявол с кръста. Като черен дявол. Кой дявол ме накара. Кой ме дявол караше. Кръстен дявол. Малкия дявол. На дявола камък в ушите. На дявола <му> куршум в ушите. На дявола опашката кърша. На дявола от задния крак направен. На дявола пипер в очите. На дявола се кланям. На дявола тамян не давам. На дявола торба камъни. На дявола цървули обувам. На кой дявол свещ паля. На кой дявол се кланям. Нямал си дявола работа, та взел да си баца децата. Оставил съм дявола, опашката му не пущам. Оставил съм дявола, уловил съм сатаната. Оставям / оставя по дяволите. Отивам / отида по дяволите. Перват ме / пернат ме дяволите. По дяволите[1]. По дяволите[2]. По-черен от дявола. Пращам / пратя по дяволите. Пречупвам / пречупя на дявола опашката. Прикривам / прикрия рогата на дявола. Прихващат ме / прихванат ме дяволите. Продавам си / продам си душата <на дявола>. Сдружавам се / сдружа се с дявола. С дявола съм ортак. Седнал му е дявола на врата. След дявола върви и богу се моли. Ставам / стана с дявола ортак. Стригли те дяволите. Строшавам / строша на дявола крака. Строшавам / строша на дявола ногата. Строшавам / строша на дявола рогата. Стъпил му е дявола на раната. Счупвам / счупя на дявола крака. Счупвам / счупя на дявола опашката. Счупвам / счупя на дявола рогата. Сякаш <че> дявола го влачи за ушите. Хващам / хвана дявола за опашката. Хващам / хвана дявола за рогата. Хващам / хвана златния дявол за опашката. Хващат ме / хванат ме дяволите. Хвръквам / хвръкна по дяволите. Ходя да си паса дяволите. Чегато дяволи го теглят за ушите. Ще ида по дяволите. Ще се прекатурят на дявола колата.

дяволски. Дяволска кост. Дяволска унука. Дяволско семе. Дяволско шило. На дяволско село черква не правѝ. Що ти трябва да правиш на дяволско село черква. Ял на дяволска софра.

дядо. Баба дяда забравила. Дядо Иван. <Дядо> попе, видя ли ме комках ли се. Еня баба за дяда Еня. Кажи, дядо попе, аз комках ли се. Колко знае дядо, толкоз хоро скака. Навсъде те търсих, дядо попе, само у вас не ходих. Направено преди дяда Адама две недели. Не учи дяда си попа как се деца кръщават. Останал от <времето на> дяда Адам<а>. <Останал> от времето на

дяда Ноя. От дядо Адам. От <дядо> Адам и Ева. От дядо и <от> баба. От чукун дядо. Родил се кога вечерял дядо. Така знае дядо да бае. Така (тъй) знае дядо, така (тъй) плаши децата *и* тъй знае дядо Бае, тъй плаши децата.

дядов. В <дядово> адамово одеяние. Вързан за дядовия. Останал от <дядово> адамово време. От <дядово> адамово време.

дякон. Казвам на дякона, а той на клисаря.

дялам. Де дялат дървата, де падат трескиte.

дялан. Дялан камък.

дялане. Трески за дялане.

дяна. Не зная къде (де) да дяна.

дяна се. Не зная къде (де) да се дяна.

Е

Ева. От <дядо> Адам и Ева.

евалла. Направям / направя евалла. Правя евалла. Сторвам / сторя евалла. Чиня евалла.

евангелие. Държа конско <евангелие>. Изяждам / изям евангелието с корите. Както дявола чете евангелието. Прочитам / прочета конско <евангелие>. Туй на други поп евангелие. Чета конско <евангелие>.

евин. В евино облекло. Евина дъщеря.

евреин. Въртя се като обран евреин. Кога си дойдат евреите от хаджилък. У събота, кога взема от евреите.

еврейски. Еврейски вестник. Свиря на еврейска свирка.

еврейче. Роди се еврейче.

евтин. На трицитe скъп, на брашното евтин.

едва. Едва душа нося. Едва ми кожата костите държи. Едва се държа на краката си. Едва се държа на нозете си. Едва се крепя на краката си. Едва се побирам / побера в кожата си.

един. Броим се на пръстите на едната ръка. В (из) един глас. В един дол ходим да берем дренки. В един дол ходим за раци. В една гора берем дренки. В (с) <една> капка вода бих удавил. В (с)<една> лъжица вода бих удавил. В една тиква пърдим. В едно гърне плюем. В едно гърне пърдим. В едно гърне <се> бъркаме. В (от, през) едното ми ухо влиза, от другото излиза. Вземи единия, та удари другия. (Все) една стока. Говорим на един <и същ> език. Давам / дам един зъб. Дванайсет лисици в една дупка. Девет братя с една риза. Девет лисици в една дупка ще спят. Дера от една овца <по> две кожи. Дето има една дума. Дето има една приказка. Дето има една реч. До един. Дробя в една паница. Един акъл за зиме ли, за лете ли. Един акъл за събота ли, за неделя ли. Едина съжежѝ, другия посипѝ. Един бие тъпана, друг обира парсата. Един бие тъпана, друг събира парсата. <Един> бог знае. Един вид. Един вятър ни вее. Един вятър ни носи. <Един> господ знае. Един грабни, друг удари. <Един> дявол знае. Единия за крака<та>, та другия в глава<та>. Единия ми крак е в герана. Единия ми крак е в гроба. Един кара на „йейе“, друг на „ча“. <Един> косъм ме дели. Един на вили, друг на кокили. Един на вили, друг на могили. Един на вили, друг на мотовили. Един път. Един път <ще> се мре. Един с един. Един тегли напред, а друг дърпа назад. Един тупа тъпана, друг събира парсата. Един ум за зиме ли, за лете ли. Един ум за събота ли, за неделя ли. Един файтон. Един хвърлей камък. Една вода ни носи. Една вяра сме. Една душа, една круша. Една жилка съм. Една кръв съм. Една му глава, а сто му езика. Една ни е <люлка> залюляла. Една парà два пъти връзвам. Една се стълба вдига, друга се слага. Една талига. Една<та> парà в девет възела връзвам. <Една (ни)> торба камъни. Една шепа. Една шепа душа, едно джезве кокали. Едното ми око все навън гледа. Едно хоро играем. Ексик ми е едната дъска в главата. Ексик ми е едната събота. Ексик ми е едната чивѝя. За (заради) бълхата изгарям юргана *и* за (заради) една бълха юргана изгарям. Завивам си / завия си края на една страна. За единия омраз. За един<ия> хляб *и* за хляба. За един юмрук душа нося. За една бълха цяла черга изгарям *и* изгарям чергата зарад една бълха. За <една> кора хляб. За <една> коричка хляб. За една<та> бройка. За едната хубост. <За> едни сватба, <за> други брадва. За едното чудо. Залагам / заложа на една <единствена> карта. Ида на едно място. И двете ноги в един папуц ще обуе. Из едно гърло. Изяждам / изям калая *и* изяждам / изям един калай. Имаме един <и същ> език. Като един <човек>. Колкото едно доброутро. Колкото за едина ми зъб. Липсва ми едната дъска. Липсва ми едната събота. Липсва ми едната чивия. Майките ни на едно слънце са сушили ризите си. Майките ни на едно слънце си пекли задника. Меря с един <и същ> аршин *и* меря със същия аршин. Меря с един кантар. Меря с една мярка. Минавам от едни ръце в други. Може да мисли колкото от едната дупка на носа си до другата. Моя майка

и негова на една река си прали ризите. <Моя майка и негова> на едно слънце си сушили дрехите. Мърда ми едната дъска. Мърда ми едната чивия *и* чивията ми мърда. Мятам (мятвам / метна) бухалката *и* мятам (мятвам / метна) една бухалка. Мятам (мятвам / метна) кьотека *и* мятам (мятвам / метна) един кьотек. На девет вълци един пачи крак. На един акъл съм. На един дъх. На един кантар ще дойдем. На <един> косъм. На <един> косъм остана. На един лакът място. На един солук. На един ум съм. На <един> хвърлей камък. На една дъска. На една крачка. На една кълка. На една река сме се прали. На една река сме си прали дрехите. На едно слънце сме се пекли. На едно слънце сме се поскали. На едно слънце сме яли, на една месечина спали. На три кучета един пачи крак. Не бръсна за <една> парà. Не едно куче викат Караман. Не едно куче викат Шаро. Не едно куче казват Шаро. Не зная да дам на <едно> магаре вода. Не ме свърта на едно място. Не ме сдържа на едно място. Не ми бие брадвата на едно място. Не ми бие топора на едно място. Не ми бие чука на едно място. Не ми достига едната дъска. Не ми достига едната събота. Не ми сече брадвата на едно място. Не ми стига едната дъска. Не ми удря брадвата на едно място. Не мога да убия една муха. Не са ми на едно място всичките братя. Не седя на един карар. Не се свъртам / свъртя на едно място. Не се сдържам / сдържа на едно място. Не си простирам дрехите на едно слънце. Не съм израсъл за една нощ. Не ща да зная ни колкото една муха. Низ едно гърло два гласа. Номер едно. Нося две дини под една мишница. Няма да ги вържа две на едно <място>. Нямам ни една дъска в главата си. Нямам ум за една парà. Обръщам / обърна една страница от моя живот. Обърсвам / обърша един. Остава ми / остане ми една крачка. Оставам / остана само с една риза. Отварям / отворя едни (една) уста. Отварям / отворя едни уста като ламя. От два стола, та ни на един. От един вол сакам две кожи. От един дол дренки. От един калъп. От една мая. От една овца искам две кожи. От една овца сакам две кожи. От една партия. От една река пием вода. От една страна се впряга. От една черга. От едно гърло два гласа. От едно <и също> тесто съм направен. От едно поле лайна. От едно тесто. От едно тесто съм замесен. От едното влиза, от другото излиза. Отивам / отида на едно място. Отпускам (отпущам) / отпусна колана <с още една дупка>. Пея една и съща песен. Пея на (в) един глас. Пея си една <и съща> песен *и* пея си същата песен. Пия <една> студена вода. Подвеждам / подведа под един знаменател. Под един покрив. По <един> калъп. Поставям / поставя на една дъска. Поставям / поставя на една плоскост. Поставям / поставя под един знаменател. Прекарвам / прекарам през едно сито. Привеждам / приведа към един знаменател. Пържа се на един тиган. Разчеквам / разчекна <едни> уста. Светвам / светна един. Свивам / свия един. С един замах. С единия крак стъпвам / стъпя. С единия крак съм в гроба. С единия крак съм в трапа. С единия крак съм вънка. С единия крак съм стъпил в гроба. С един камък два ореха бруля. С един куршум два заека. С един пантоф правя Великден. С един пръст искам десет чепа да затикна. С един сефер. С един удар. С една дума. С една реч. С едната нога съм в гроба. С едната нога съм стъпил в гроба. С едно<то> око. С едно<то> ухо. Скинал съм една кошуля повече. Скинал съм едни опинци повече. Слагам / сложа в един кош. Слагам / сложа в един кюп. Слагам / сложа на една дъска. Слагам / сложа на една карта. Слагам / сложа на една плоскост. Слагам / сложа под един знаменател. Смъквам / смъкна от една овца <по> две кожи. Тегля един зъб. Тегля една благословия. Тегля едно конско. Тегля едно око. Тегля калая *и* тегля един калай. Тегля калема *и* тегля един калем. Триста мечки под една хвойна. Троица с една шапка. Турям / туря (турвам / турна) в един кош. Турям / туря (турвам / турна) в един кюп. Турям / туря (турвам / турна) на една дъска. Турям / туря на една плоскост. Турям / туря под един знаменател. Удрям / ударя един зъб. Удрям / ударя едно око. Удрям / ударя с един куршум два заека. Хапя се два пъти на едно място. Хвани едина за ногите, удари другия по главата. Хвани единия, удари другия. Хващам / хвана едно за глава<та>, друго за крака<та>. Хващам / хвана с едно дете много кумове. Хвърлям / хвърля <един> поглед. Хвърлям / хвърля <<по> едно> око. Хлопа ми едната <дъска> *и* хлопа ми дъската. Хлопа ми едната чивия. Хлопнала ми е едната дъска. Хързулвам / хързулна <една> динена кора. Ще те науча как се оре с един вол. Ще ти събера двата крака в една обувка. Ще ти туря двата крака в една обувка. Ще ударя една глава.

единствен. Залагам / заложа на една <единствена> карта.

една. Все една<та> си знае. Мятам му (мятвам му / метна му) една. Няма си ни една. Свирвам / свирна една. Стана <тя> една. Хвърлям / хвърля му една.

едни. Забърквам / забъркам ги едни. Сдъвквам / сдъвкам ги <едни>.

едно. Връзвам / вържа двата края на едно. Все едно ми е *и* все едно е за мене. Две на (в) едно не свързвам / свържа. Две на едно не събирам / събера *и* две на едно не мога да събера. Две на едно не турям / туря (турна) *и* две на едно не мога да туря (турна). До сто и едно. Държа едно. Едно да те дърпа, друго да те сеца. Едно-друго. Едно за глава, друго за нозе. Едно за глава<та>, друго за крака<та>. Едно към гьотуре. Едно към кесим. Едно ми <е> на езика, <а> друго <ми е> на сърцето. Едно ми <е> на устата, <а> друго <ми е> на сърцето .Едно на друго. Едно на ръка. Едно сме на кантара. Записвам си / запиша си едно на ум. Имам <си> едно на ум. Не мога да вържа две на едно. Няма да видя четири крака у едно. Он е видел едно, две, я съм видел сто и две. Правя от едно сто.

едното. Едното вика, другото не чува.

еднъж. Еднъж се мре, дваж не ще.

едро. На дребно нямам, а на едро не останаха. На едро. Хвърлям се / хвърля се на едро.

едър. В едри щрихи. Едра риба.

еж. Наежил съм се като еж.

език[1]. Виси ми на езика. Вола ми езика изпасъл. Волски език. Връзвам / вържа езика. Връзвам си / вържа си езика. Връзвам си / вържа си езика на фльонга. Вързан в езика. Вързан ми е езика. Върти ми се на езика. Глътвам си / глътна си езика. Давам си / дам си <и> слюнката под езика. Да ми изсъхне езика. Дохожда ми / дойде ми на езика. Дълъг ми е езика. Държа си думите под езика. Държа си езика *и* държа си езика зад зъбите. Една му глава, а сто му езика. Едно ми <е> на езика, <а> друго <ми е> на сърцето. Езика ми се връзва / върже. Езика ми се заплита / заплете. Езика ми се плете. Езика ми се поразвързва / поразвърже. Езика ми се преплита / преплете. Езика ми се развързва / развърже. Езика ми се сплита / сплете. Езика ми се схваща / схване. Езика ми хвана мазоли. Езика ти ще отрежа [езика ти отрязвам]. Жената ме води за езика. Завързвам / завържа езика. Заплитам / заплета език. Зли<те> езици. Змийски език. Иде ми (идва ми) на езика. Изкривявам си (изкривям си) / изкривя си езика. Изплавих езика като бясно куче. Изплезвам / изплезя език. Изпотих се под езика. Изтървавам / изтърва езика си <от зъбите>. Изяде ми крава езика. Имам дълъг език. И слюнката под езика му. Каквото ми дойде на езика. Каквото ми е на сърце<то>, такова (това, туй, то) ми е на езика. Каквото ми идва на езика. Каквото ми падне на езика. Каквото ми попадне на езика. Кълча си езика. Лежи ми на езика. Лиже му езика по задника. Лоши<те> езици. Меля с езика си. Мотае ми се на езика. <На върха> на езика ми е. Настъпих си езика. Не ми се запира езика. Не ми седи езика зад зъбите. Не ми спира езика. Не мога да си завъртя езика. Окършвам си / окърша си езика. Отвързвам си / отвържа си езика. Отлепвам / отлепя език. Отпускам си (отпущам си) / отпусна си езика. Отрязвам си / отрежа си езика. Очупвам си / очупя си езика. Пее ми езика. Пепел ми на езика. Плезя език. Плета си езика. Плете ми се на езика. Поглъщам си / погълна си езика. Попадам / попадна на езика. Поразвързвам / поразвържа езика. Поразвързвам си / поразвържа си езика. Посвивам си / посвия си езика. Потя се и под езика. Почеша си езика. Преплитам / преплета език. Пресъхва ми / пресъхне ми езика. Прехапвам / прехапя език. Прибирам си / прибера си езика. Пускам (пущам) / пусна език от аршин повече. Развързвам / развържа език. Развързвам / развържа езика. Режа под езика. Рязвам / рязна под езика. Сбирам си / сбера си езика. Свивам си / свия си езика. Сдържам си / сдържа си езика. С език лизано. С изплезен език. Сплитам си / сплета си езика. Стои ми навръх езика. Събирам си / събера си езика. Сърби ме езика. Тежи ми на езика. Турям / туря (турвам / турна) на езика си. Търся вълна под езика на бълхата. Търся косъм под езика на бълхата. Ужилила ме жилка за езика. Ужилила ме оса <под езика>. Уста имам, език нямам. Ухапала ме оса за езика. Ухапала ме пчела за езика. Чеша си езика. Чупя език. Що ми е на сърце<то>, такова (това, туй, то) ми е на езика.

език[2]. Говорим на един <и същ> език. Говорим на различни езици. Държа *някакъв* език. Зная мярка на езика си. Зная си езика. Имам един <и същ> език. Имам език. Имам остър език. Намирам / намеря общ език. Остър ми е езика. Приказваме на различни езици. С езика си звезди свалям. С ези-

ка си звезди снемам. Смешение на езиците.

езиче[1]. Змийско езиче. Прибирам си / прибера си езичето. Точа си езичето в гърба.

езиче[2]. Имам остро езиче. Остро ми е езичето.

ексик. Ексик ми е едната дъска в главата. Ексик ми е едната събота. Ексик ми е едната чивия. Това ми е ексик.

екстра. Екстра без малко.

ела. Ела, вълчо, изяж ме. Ела гледай. Ела да видиш. Ела, зло, че без тебе по-зло. Ела на себе си. Ела, хляб, да те изям. Ела, че ми трябваш. Иди-ела.

Еленка. Стисни ме, Еленке, да кихна.

емения. Лижа емениите. Облизвам емениите. Обръщам / обърна емениите.

ента. На ента степен.

еня[1]. Имам енята.

Еня[2]. Еня баба за дяда Еня.

еня[3]. Еня баба за дяда Еня.

епархия. Не носи епархията.

епек. Вървя на епек.

ер. Свивам се / свия се на ер голям. Свил съм се на ер голям.

ера. Откривам / открия нова ера.

еров. Пращам / пратя за ерови ябълки.

есен. Ще цъфна като слива есен.

етикет. Лепвам / лепна някакъв етикет.

ефенди. <Барон ефенди> султан без гащи.

ечемик. Кой дава ечемика.

еш. Ешът ми няма.

Ж

жаба. Блювам гущери и жаби. Бързам като жаба през угар. В корема ми жаби куркат. Да острижем жабата. Жаба в тупило да пукне. Имам пари като у жаба червеи. Като жаба в гьол. Като жаба в калта. Като жаба в тиня. Като жаба на сух вир. Като на жаба в угар. Крукна ми жабата. Надула се жаба да надмине вола. На жаба хързулка. Отварям си очите като жаба. От жабата се боя. Цар съм на жабите. Ще изколя жабите. Ще изсека жабите.

жабче. Жабчето закурка.

жаден. Вода бродя, жаден ходя. Вода газя, жаден ходя. Прекарвам / прекарам жаден през водата.

жаден. Като врана за кръв, жаден.

жалба. Кокоша жалба.

жалост. Кокоша жалост.

жар. Бъркам в жарта с чужди ръце. Вадя кестените от жарта. Посипвам си / посипя си жар на главата.

жарава. Вадя кестените от жаравата.

жаря. Аз паля, аз жаря.

жег. Жег да го търти.

жегвам / жегна. Жегва ме / жегне ме в сърцето. Жегва ме / жегне ме под лъжичката.

жегла. Вървя на жегла. Запържа се на жегла. Пържа се на жегла. Тегля се като вол на жегла. Удрям / ударя на жегла.

жегло̀. Бия на жегло. Жегло да го жегне. Жегло да го търти.

жегна. Жегло да го жегне.

жегъл. Избивам / избия жегъла. Лягам си / легна си на жегъла. Чупя жегъла.

жежа. Жежи ме на дроба.

жежкото. Знае Петко дека е жежкото.

жезъл. Като с (чрез) вълшебен жезъл. Като с магически жезъл.

желва. Като желва в угар.

железен. Желязна завеса. Имам желязно сърце. Очите му железни.

железница. Като бивол в железница. Като крава в железница. Като теле пред (в) железница.

желка. Бързам като желка през угар. Като на желка през оран. Като на желка през угар.

желт. На крастава шия желти желтици.

желтица. На крастава шия желти желтици.

желтък. Яйце да вземеш от него и то желтък няма.

желязо. Държа горещо желязо с чужди ръце. Не бия студено желязо. С огън и желязо. Юдино желязо.

жена. Въртя се около полата на жена си. Дай си, мъжо, жената, а ти забий в гората. Дай си, мъжо, жената, а ти забий <в> трънето. Дай си, мъжо, жената, а ти иди в гората. Дай си, мъжо, жената, а ти иди в трънето. Дай си, мъжо, жената, а ти хвани гората. Дай си, мъжо, жената, а ти хвани трънето. Жено врачанска. Жлеб тече, жената ражда. Копринена жена с вълнен мъж. Мари жени, видяхте ли ме комках ли се. Моя и негова майка жени. Моя майка и негова <от> две жени <деца>. От две жени деца сме. Ходя по жени.

жена. Жена ми ми налага калпака. Жена ми ми носи калпака. Жена ми ми носи капата. Жената ме води за езика. Жената ме възсяда като кон.

женен. Кой те пита женен ли е владиката.

женитба. Пред женитба ти е.

женски. Женска богородица. Женска вяра. Женска опашка. Женска тетка. Женски Дойно. Женски калец. Женски Райо. Женско покрепало. Имам женско сърце. С женско сърце.

женя. Женя вълка за овца.

женя се. Вълк се жени, мечка се глави. Мечка се жени.

жив. Да са живи предни зъби. Жива вода. Жива граматика. Жива диха. Жива душа. Жива е баба ти. Жива е свекърва ти. Жива е тъща ти. Жива история. Жива книга, баче Добре. Жива книга, баче Начо. Жива разкрива. Жива стена. Жив да ме оплачеш. Жив да си.

Жив е господ. Жив <или> мъртъв. Живи мощи. Жив ми кръст. Живо ли ти е магарето, що се обеси лани. Жив труп. Жив умрял съм. Жив ще дера. Жив ще закопая. Жив ще заровя. Жив ще изгоря. Жив ще изям. Жив ще одера. Ни жив, ни мъртъв. Ни жив, ни умрял. Превръщам / превърна в живо дело. Хвальо е умрял, пък Видьо е жив. Ще хвана жив огън в (с) гъза си.

живец. Живец и нокет.

живея. В Рим живял, папата не видял. В Цариград живял, царя не видял. Да живееш от боб до череши. Да живееш от Бъдни вечер до Коледа. Да живееш от Бъдни вечер до Божик. Да живееш от „добро утро" до „добър ден". Да живееш от карпузи до грозде. Да живееш от тикви до кратуни. Живей, коньо, за зелена трева. Живея в облаците. Живея като куче под стряха. Живот <си> живея. Късно живея. Няма да живея с камъните. Няма да живея със Стара планина.

живея. Бей гиби, живея. Да не е света без хора, живея. Като бей, живея. Като бъбрек в лой, живея. Като кукувица, живея. Като куче, живея /във 2 знач./. Като куче<то> и котка<та>, живеем /във 2 знач./. Като кърлеж в куче ухо, живея. Като подгонен звяр, живея. Като птичка божия, живея. Като сврака на драка, живея. Като Симеончо преди Девети, живея. Като снаха и свекърва, живеят. Като цар, живея. Като царче Симеонче, живея. На широка нога, живея. Пет за четири, живея /във 2 знач./. С орлите, живея.

живо. За живо и за умряло.

живот. Влача си живота. Влека си живота. Влизам / вляза в живота. Връщам / върна живота. Гледам си живота. Живот <си> живея. Извиквам / извикам на (за) живот. Между живота и смъртта съм. На живот и смърт. Намирам се / намеря се между живота и смъртта. Няма живот за мене. Обръщам / обърна една страница от моя живот. Разбивам / разбия живота. Разбрал съм <си> от живота.

животец. Гледам си животеца.

животно. Безгръбначно животно.

жизнен. На попрището жизнено в средата.

жила. Кръвта ми замръзва / замръзне <в жилите>. Кръвта ми застива / застине <в жилите>. Кръвта ми се смразява / се смрази <в жилите>. Кръвта ми се смръзва / смръзне <в жилите>. Кръвчицата ми замръзва / замръзне <в жилите>. Кръвчицата ми застива / застине <в жилите>. Кръвчицата ми се смразява / смрази <в жилите>. Кръвчицата ми се смръзва / смръзне <в жилите>. Нямам вече у жилите мъзга.

жилетка. Излитам се / излетя се по жилетка. Пука ми жилетката.

жилище. Вечно жилище.

жилка. Една жилка съм. Каква жилка да прережe. Найдох меката жилка. Ужилила ме жилка за езика.

жило. Ни<то> меда, ни<то> жилото.

жито. Дава жито за слама. Житото ми е на носа. Не менявам чисто жито за ръж. Нося си житото в устата. Правя с чуждо жито помана. С чуждо жито помана. Чудя се в коя воденица да <си> сипя <житото>.

жичка. В гъза му жичка от тамбура не можеш вкара.

жлеб. Жлеб тече, жената ражда.

жлъчка. Изливам си / излея си жлъчката. Капка мед, блато жлъчка. Капка мед, ока жлъчка и оцет. Повдигам / повдигна жлъчката. Пуква ми се / пукне ми се жлъчката. Спуква ми се / спука ми се жлъчката.

жребе. Подмятам / подметна жребе под вола.

жребий. Жребият е хвърлен.

жребче. От добра кобила жребче.

жумитарка. Играя <на> жумитарка.

жупел. Бълвам огън <и жупел>. Пращам огън и жупел. Сипя огън и жупел.

жълт. Жълтата гостенка. Жълт като керемида във вода. Като на спукани пети жълти чехли. Кога се покачи свиня с жълти чехли на круша. На спукани крака жълти чехли. На спукани пети жълти чехли. С жълта буклия. С жълта бъклица.

жълтеница. Хванала ме керемидената жълтеница.

жълтица. Връщам / върна жълтицата.

жълто. Имам жълто на гагата. Имам жълто на гъза. Имам жълто под мустак. Имам <още> жълто около (на, край, по) устата <си>. Направям / направя жълто на гащите. С жълто около (на) устата.

жътва. По просяна жътва.

жюмишката. Жюмишката минах моста.

жюнжюна. Сторвам / сторя жюнжюна.

З

забележа. Нима го е забележил господ на ухото.

забивам / забия. Забивам / забия глава. Забивам / забия <дълбоки> корени (корен). Забивам / забия клин. Забивам / забия кол. Забивам / забия мъглата. Забивам / забия нож в гърба. Забивам / забия нож в гърдите. Забивам / забия

нос. Забивам / забия очи. Забивам / забия пирон. Забивам / забия поглед. Забивам / забия по света. Забивам / забия тревога. Забивам / забия трън в петата.

забит. Забит кол.

забия. Дай си, мъжо, жената, а ти забий в гората. Дай си, мъжо, жената, а ти забий <в> трънето. Забил глава. Забил ми се е слуха. Забих биглата. Не можеш да му забиеш гвоздей в задника. Не ще забия казък. Не ще забия кол <на тази земя>.

заблуден. Заблудена овца.

забогатявам. На сянка, забогатявам.

забождам / забода. Забождам / забода глава. Забождам / забода нос. Забождам / забода очи. Забождам / забода поглед.

заболи ме. Не съм хвърлил камък да ме заболи ръката. Хвърлил къмък, та го заболяла ръката.

заболява ме / заболи ме. Заболява ме / заболи ме сърцето.

заборчлея. До уши<те>, заборчлял /в 1 знач./. И на кучетата, съм заборчлял. И на псетата, съм заборчлял /в 1 знач./.

заборчлявам. До шия, заборчлявам.

забравя. Баба дяда забравила. Да те забрави господ. Зло да те забрави. На дърва отишъл, брадвата забравил. Отишъл Шабан на мечки, забравил си пушката.

забравям / забравя. Забравям / забравя пътя. <И> името си забравям / забравя.

забрадка. Развявам си забрадката. Ще ми закачат забрадка връз капата. Ще си раздера забрадката.

забрадя се. Под гуша да се забрадиш.

забранен. Забранен плод.

забръмчавам / забръмча. Забръмчават ми / забръмчат ми бръмбари в главата.

забуля. Да те забулят с бяло.

забухам. Да ти забуха бухала на комина.

забучвам / забуча. Забучвам / забуча глава. Забучвам / забуча нос. Забучвам / забуча поглед.

забъркам. Забъркал съм трици.

забърквам / забъркам. Забърквам / забъркам акъла. Забърквам / забъркам в *някаква* каша. Забърквам / забъркам ги едни. Забърквам / забъркам главата. Забърквам / забъркам *някаква* каша. Забърквам / забъркам конците. Забърквам / забъркам *някаква* попара. Забърквам / забъркам пусулата. Забърквам / забъркам сметките. Забърквам / забъркам сметките си. Забърквам / забъркам *някакви* трици. Забърквам / забъркам ума.

забърквам се. Като пате в мъгла, забърквам се. Като патка в мъгла, забърквам се.

забърквам се / забъркам се. Забърквам се / забъркам се в *някаква* каша. Забърквам се / забъркам се като куче в небрано лозе. Забърквам се / забъркам се като куче в сливи. Забърквам се / забъркам се като куче на (във) воденица. Забърквам се / забъркам се като пате в кълчища. Забърквам се / забъркам се като петел в кълчища. Забърквам се / забъркам се като пиле в кълчища. Забърквам се / забъркам се като псе в сливи. Забърква се / забърка се *някаква* каша.

забяла. На ката леща и забяла.

заварвам. По бели гащи, заварвам. По долни гащи, заварвам.

завардвам / завардя. Завардвам / завардя капия<та>.

заваря. Великден да не завариш.

заведа. Заведи го при попа да му чете молитва.

завеждам / заведа. Завеждам / заведа в пропастта. Завеждам / заведа на бесилка<та>.

завеса. Вдигам / вдигна завесата. Димна завеса. Желязна завеса. Повдигам / повдигна завесата.

завея. Какъв (кой) вятър те завя насам. Какъв (кой) вятър те завя тук. Какъвто вятър завее. Където ме завее вятъра. Накъдето завее вятъра. <Според> както завее вятъра.

завивам / завия. Завивам / завия врат. Завивам / завия глава. Завивам / завия на пръста си. Завивам / завия под камък. Завивам <си> / завия <си> края. Завивам си / завия си края на една страна. Завивам си / завия си куйрука. Завивам си / завия си опашката. Завивам си / завия си щющето.

завива ми се / завие ми се. Завива ми се / завие ми се главата. Завива ми се / завие ми се свят.

завикам. <Като> на (за) умряло, завиках.

завирам / завра[1]. Завирам / завра в кучи гъз. Завирам / завра в миша дупка. Завирам / завра в носа. Завирам / завра в орехова черупка. Завирам / завра глава в пясъка. Завирам / завра под носа. Завирам си / завра си гагата. Завирам си / завра си муцката. Завирам си / завра си муцуната. Завирам си / завра си носа. Завирам си / завра си пръста между вратата. Завирам / завра у куче дупе.

завирам / завра[2]. Завира ми / заври ми келя.

завирам се. Завирам се / завра се в миша дупка. Завирам се / завра се в устата на вълка. Завирам се / завра се под носа.

завия. А станал ага, а завил чалма. Завил съм си сам юлара. С трън да завиеш, няма какво (що) да закачиш.

завия се. Завила ми се е косата на главата. Завйло ми се над (на) главата. Завих се и <се> замаях.
завлека. Завлякъл съм селската крина. Мътната да те завлече. Това (туй) ми кучка завлече.
завличам. Завличай си мъглите.
завличам / завлека. Завличам / завлека в гроба. Завличам / завлека очи.
завръщам се. С празни ръце, завръщам се /в 1 и 2 знач./.
завъждам / завъдя. Завъждам / завъдя от искра огън.
завържа. Изсучи конец, завържи гъзец. С лайняно въже да ме завържеш, ще го прегриза. Цъфнал и завързал съм.
завързвам. Цъфтя, <па> не завързвам.
завързвам / завържа. Завързвам / завържа възел. Завързвам / завържа двата края. Завързвам / завържа езика. Завързвам / завържа към колесницата. Завързвам / завържа с памучен конец.
завърна. Каквото завърна.
завъртя. Не мога да си завъртя езика.
завъртявам. Завъртявам на чекрък.
завъртявам / завъртя. Завъртявам / завъртя акъла. Завъртявам / завъртя главата. Завъртявам / завъртя колелото. Завъртявам / завъртя мозъка. Завъртявам / завъртя на пръста си. Завъртявам / завъртя на сто и осемдесет градуса. Завъртявам / завъртя опашка. Завъртявам / завъртя ума.
завъртявам се / завъртя се. Завъртява ми се / завърти ми се главата. Завъртява ми се / завърти ми се свят. Завъртявам се / завъртя се на пета (пети<те си>). Завъртявам се / завъртя се на сто и осемдесет градуса.
завъртя се. Завъртяло ми се е в главата. Завъртяло ми се е над <на> главата. Завъртя се гювеча. С трън да <се> завъртиш, няма какво (що) да закачиш.
завършвам. Всичко завършва чичо Мито.
завявам / завея. Завява / завее друг вятър. Завява ме / завее ме вятъра.
загазвам. До гуша, загазвам (в дългове). До шия, загазвам (в дългове).
загася. Загасй фенера.
загивам. Червена аспра загива ли.
зàглава. Вървя зàглава.
заглавие. Не мога да си кажа заглавието.
заглаждам / загладя. Заглаждам / загладя косъм<а>.
заглеждам се. Като теле пред (в) шарена врата, заглеждам се.
заговезни. Като куче на заговезни. Като на халва <по сирни заговезни>.
заговоря. Кръвта заговори.
загрижа се. Загрижила се попадията, че израсла на попа брада.
загрижа се. Като вълка за овцете, загрижил се.
загриза. Червей ми загризе сърцето.
загубвам / загубя. Загубвам / загубя <и> ўма и дума. Загубвам / загубя почва под краката си. Загубвам / загубя пусулата. Загубвам / загубя света. Загубвам си / загубя си акъла. Загубвам си / загубя си ума.
загубен. Загубена работа.
загубя. Досега се е наял и който си е загубил воловете. Загубила си булката брадвата зад вратата. Загубила си булката черяслото зад вратата. Игла да загубиш, ще я намериш.
задача. Номер едно, задача /във 2 знач./.
заден. Влизам / вляза през задната врата. Измествам (изместям) / изместя на заден план. Изтласквам / изтласкам на заден план. Минавам / мина на заден план. Минавам / мина през задната врата. На дявола от задния крак направен. На заден план. На заден план съм. Оставам / остана на заден план. Оставям / оставя на заден план. От задната врата. Поставям / поставя на заден план. През задната вратичка. Стоя на заден план. Сядам си / седна си на задните части.
задигам / задигна. Задигам си / задигна си дрипите. Задигам си / задигна си дърмите. Задигам си / задигна си партакешите. Задигам си / задигна си партушините. Задигам си / задигна си парцалите. Задигам си / задигна си такъмите. Задигам си / задигна си чуковете.
задигна. Ще задигна каче.
задлъжнявам. До гуша, задлъжнявам.
задник. Бия се с пета по задника. Вдигнал съм се със задника <си> нагоре.Ври ми задника кисело. Да ми види задника път. Дера си задника. Дохажда ми / дойде ми яйцето до задника. Имам въгарец (въгарци) в задника си. И на задника си имам очи. Клякам си / клекна си на задника. Кога стана калайджия, кога му почерня задника. Кога стана кюмюрджия и кога му задника почерня. Когато ми дойде яйцето на задника. Кога<то> ми израсте върба в задника. Лижа задника. Лиже му езика по задника. Майките ни на едно слънце си пекли задника. Меря яйцето според задника си. Мръсен ми е задника. Не ми е чист задника. Не ми стиска задника. Не можеш да му забиеш гвоздей в задника. Не си види задника. Опира ми / опре ми яйцето до задника. Откъснали му ръцете, че ги залепили на задника му. Парà излиза от задника ми. Петите в задника. Плеснала те Калина със задника. Погледни си задника. Предника съм обърнал на задник. Премервам си / премеря си яйцето на (според) задника. Припряло ми на задника, че

търся полог. Присмяла се козата на овцата, че й видяла задника. Пръщи ми задника кисело. Разтривам / разтрия шепа червен пипер на задника. Ръцете ми са бъркнати в задника. Ръцете ми са на задника вързани. Свил съм се като кокоши задник. Седя си на задника. Станал съм със задника си нагоре. Стоя си на задника. Стягам си / стегна си задника. Сядам си / седна си на задника. Сякаш имам циганска пепел на задника си. Турям си / туря си (турвам си / турна си) устата на задника. Удрям / ударя пета в задник. Ума ми е в задника. Хапя си задника. Хваща ми / хване ми задника мазоли. Яйце ми се пече <на задника>.

задоен. На трън задоен.

задрема. Задремал съм на говното си.

задухам. Какъвто вятър задуха. Накъдето задуха вятъра. <Според> както задуха вятъра.

задухвам / задухам. Задухва / задуха друг вятър.

задуша. С людско блюдо задуша. С чуждо блюдо задуша.

за̀души. Правя с чуждо бюдо за̀души.

задушница. Бързам като просяк на задушница. Като поп на задушница. Като поповата дъщеря на задушница. Като попско дете на задушница. Като попско чедо на задушница. Припкам като поп на задушница. Припкам като просяк на задушница.

задънен. Задънена улица. Задънен сокак.

задържам се. Като (колкото) <светена> вода в яз, задържам се.

задявам. На гърба си задявам.

задявам се / задяна се. Задявам се / задяна се без въже.

задяна. Задянал съм копанята. С трън да потътриш, няма какво да заденеш. Ще задяна каче.

заедно. Заедно сме расли и пасли. Заедно сме яли и пили. Като че ли <вчера> съм ял и пил <заедно> *и* като че ли <вчера> сме яли и пили <заедно>. Котка и мишка ще спят заедно. Куче и котка ще пеят заедно. Куче<то> и котка<та> ще спят заедно. Кучка и мачка ще са заедно. Яли сме заедно печена леща.

заек. Гърмян заек. Зайци да гониш. Замочал съм очи като заек. Изгоряха на зайците ушите. И моето куче ще улови заек. И моята хрътка ще хване заек. Като заек. Като заек на пъртина. Като зайци. Като изтърван заек. Като пушнат заек. Ловя с кола зайци. Мина ми заек път. Миша душа, кован заек. От тая трънка заек няма да излезе. От тая трънка заек няма да изскочи. Работата не е заек <да избяга>. С един куршум два заека. Стрелян заек. Трепери ми сърцето като на мършав заек. Удрям / ударя и лисица и заек. Удрям / ударя с един куршум два заека. Улови ще и нашата хрътка заек. Фиря зайци с араба.

заец. Заеца в гората, а ний ръжен тъкмим. Като остарял заец. От заец сирене и от сврака масло.

заешки. Заешка кръв. Заешка тупурдия. Имам заешко сърце. Със заешко сърце.

заздравявам. Като на куче, заздравява.

зазъбица. Бера зазъбица. Режа зазъбица. Улавя ме / улови ме зазъбица. Хваща ме / хване ме зазъбица. Хващам / хвана зазъбица.

заигравам / заиграя. Кръвта ми заиграва / заиграе.

заиграя. Когато я заиграх, тога се свруши топана.

зайда. Зашъл ми е ума. Нашла баба, та зашла. Нашъл съм, та съм зашъл. Ум да ти зайде. Ум ми зайде.

зайче. Уловил съм зайчето.

закарам. Пет закара, три докара. Пет закара, четири докара.

закача. Минал съм, та не съм закачил. Намерих клин да си закача торбата. Откачи закачи. С трън да влачиш, няма какво (що) да закачиш. С трън да завиеш, няма какво (що) да закачиш. С трън да замахнеш, няма какво (що) да закачиш. С трън да ловиш, нищо не можеш да закачиш. С трън да <се> завъртиш, няма какво (що) да закачиш. Ще ми закачат забрадка връз капата.

закачам / закача. Закачвам (закачам) / закача на гвоздея (гвоздей). Закачвам (закачам) / закача на клечка<та>. Закачвам (закачам) /закача на кука<та>. Закачвам (закачам) / закача на новата клечка. Закачвам (закачам) / закача на пирона. Закачвам (закачам) / закача на стената. Закачвам си (закачам си) / закача си обица на ухото. С пръст не закачам / закача.

закача се. Дай пара да се закачиш, дай десет да се откачиш. Ще ми се закачи на гърлото. Ще ми се закачи на зъбите.

закачвам / закача. Закачвам (закачам) / закача на гвоздея (гвоздей). Закачвам (закачам) / закача на клечката. Закачвам (закачам) / закача на кука<та>. Закачвам (закачам) / закача на новата клечка. Закачвам (закачам) / закача на пирона. Закачвам (закачам) / закача на стената. Закачвам си (закачам си) / закача си обица на ухото.

закачен. Не ще мачка риба, <че е високо закачена>. Не яде мачка риба, че е високо закачена.

закачка. Имам <си> закачка.

закваса. Замесен съм с *някаква (нечия)* закваса. От същата закваса съм замесен.

заклан. Като заклан. Като заклана крава. Като заклана овца. Като заклан турчин.

заклопвам / заклопя. Заклопвам / заклопя очи.

за̀кола. Заклах по за̀кола.

заколя. Да заколим вола, да направим сбора. Дай му нож да те заколи. Заклах по за̀кола.

за̀кон. Държа на (за) буквата <на закона>. Придържам се към буквата<на закона>.

закопавам / закопая. Закопавам / закопая вдън земя.

закопая. Жив ще закопая. Каквато ме люлка залюляла, такваз ме и мотика закопала.

закрепя се. Душата ми се е закрепила под ноктите.

закривам / закрия. Закривам си / закрия си очите.

закрит. При закрити врата (врати).

закукам. Да закукаш като кукувица. Кога<то> ми закука кукувица на гроба.

закуркам. Жабчето закурка.

закърпвам / закърпя. Закърпвам / закърпя възглавницата.

закърпен. Закърпен с бели конци. С нови конци закърпена.

закърпя. Имам игла да закърпя кожуха.

закършвам / закърша. Закършвам / закърша ръце.

залавям. По бели гащи, залавям. По долни гащи, залавям.

залавям се / заловя се. Залавям се / заловя се като рак на бързей.

залагам / заложа. Залагам / заложа на бита карта. Залагам / заложа на една <единствена> карта. Залагам / заложа на карта. Залагам / заложа последната си карта. Залагам / заложа последния си коз. Залагам си / заложа си главата.

залая. Което куче ме е залаяло, все е побесняло.

залепя. Откъснали му ръцете, че ги залепили на задника му. Отрязали му ръцете, че ги залепили отзаде му. Стомаха ми е залепен за гръбнака.

залепям се. Залепя ми се на сърцето.

залепям се / залепя се. Залепям се / залепя се като гербова марка. Залепям се / залепя се като пчела на мед. Залепям се / залепя се като репей <о дреха>.

залепя се. Залепили ми се червата.

заливам. Под сламата вода заливам.

залитам. Залита ми колесника.

заличавам / заличa. Заличавам / залича от лицето на земята.

заловя се. Заловила се царската дъщеря за (на) работа.

залостя. Залостил съм си главата между два камъка. Залостил съм си главата между две плочи.

залъгвам / залъжа. Залъгвам / залъжа окото.

залък. Без залък хляб. Броя залъците. Вадя залъка от устата. Вземам / взема залъка <от устата>. Грабя залъка от устата. Давам си / дам си <и> залъка <от устата>. Деля залъка (залъците) <си>. Деля от залъка си. За залък хляб. Засяда ми / заседне ми залъка <на гърлото>. Изтръгвам / изтръгна залъка от устата. Изял съм мохамедовите залци. Късам от залъка. Късам от залъка си. Нареждат ми се / наредят ми се залъците. На час по залък. Не давам сладък залък. Не съм слагал / сложил залък в уста. Не съм турял / турил залък в уста. Отделям / отделя от залъка си. Отделям / отделя от уста *и* отделям / отделя залъка от устата си. От залъка си. Чета залъците.

залюлея. Една ни е <люлка> залюляла. Каквато ме е <люлка> залюляла, такава ще ме долюлее. Каквато ме люлка залюляла, такваз ме и мотика закопала.

залязвам / залязa. Залязва ми / залезе ми звездата. Залязва ми / залезе ми чивията.

замазвам / замажа. Замазвам / замажа очите.

замайвам / замая. Замайвам / замая главата.

замайвам се / замая се. Замайва ми се / замае ми се главата. Замайва ми се / замае ми се свят.

заман. За зор заман. От заман години. Сърбам каквото съм дробил на замано.

замах. С един замах.

замахам. Кога се качи и ноги замаха. Още коня не видял, крака<та си> замахал. Още коня не яхнал, крака<та си> замахал. Още на коня се не качил, крака<та> замахал. Още не видял коня, замахал нога. Още не седнал на магаре, замахал с крака. Още не яхнал коня, замахал нозе.

замахна. На куче да замахнеш, ще удариш... С трън да замахнеш, няма какво (що) да закачиш.

замая се. Завих се и <се> замаях.

замеря. Замерил съм в главата, ударил съм в краката.

замерям. Бога ли съм замерял с камъни. Господа ли съм замерял с камъни. Замерям лева с куршум. Не съм замерял бога с камъни. Не съм замерял господа с камъни.

замесвам / замеся. Замесвам / замеся в *някаква* каша.

замесвам се / замеся се. Замесвам се / замеся се в *някаква* каша.

замесен. Замесен съм от *някакво (нечие)* тесто. Замесен съм с *някаква (нечия)* закваса. От друго тесто съм замесен. От едно тесто съм замесен. От същата закваса съм замесен. От същата мая съм замесен. От същото тесто съм замесен. От това (туй) тесто съм замесен.
замигам. Замигам като куче в лапавица.
замижа. Къде види бунар замижи с очи.
замина. Замина помина. От мене да замине.
заминавам / замина. Заминавам / замина за онзи (оня) свят. Заминавам / замина с девер. Минава-заминава / мина-замина.
заминавам си / замина си. Заминавам си / замина си от този (тоя) свят.
замирисвам / замириша. Замирисва / замирише на барут.
замириша. Кога баба пръднала, кога замирисало. Лани баба пръднала, сега замирисало.
замислям се. Като пуйче на слънце, замислям се. Като пуяк над пръщини, замислям се.
замисля се. Като вол на празни ясли, замислил съм се. Като кон на празни ясли, замислил съм се. Като лисица в капан, замислил съм се /във 2 знач./. Като магаре на празни ясли, замислил съм се. Като мисирче на слънце, замислил съм се.
заморен. Не съм пил заморен вода.
замотавам / замотая. Замотавам / замотая главата.
замочам. Замочал съм очи като заек. Замочал съм очи, па тука, та ондека.
замръзвам / замръзна. Кръвта ми замръзва / замръзне <в жилите>. Кръвчицата ми замръзва / замръзне <в жилите>.
замръзване. Идвам до точката на замръзването. Стигам / стигна до точката на замръзването.
замръквам. Замръквам и осъмвам.
замръкнал. Замръкнал ми е ума. Замръкнал, та не осъмнал.
замрял. Със замряло сърце.
замъча се. Замъчила се планината, та родила мишка.
<за>напред. Що са дни, <за>напред са *и* що са дни <за>напред, мои са.
занасям / занеса. Занасям / занеся в гроба си.
занасям се. Занасям се като строшена кола.
занасям се. Като Мано у гайдите, занасям се.
занаят. Изпедепсвам / изпедепсам занаята. Изпичам / изпека занаята. Опичам / опека занаята. От занаята.
занеса. Босилек да ти занесат. Вощена свещ да ти занеса. На тарга да те занесат. Ще ми занесе душата в кошничка на рай.
занзало. Бие ѝ занзалото из селото.
занимавам се. Занимавам се с бомбаджилък.
заник. Отивам / отида към заник.
запазвам / запазя. Запазвам <си> / запазя <си> кожата.
запазен. Запазен периметър.
запалвам / запаля. Запалвам / запаля главата. Запалвам / запаля кръвта. Запалвам / запаля къщата. Запалвам / запаля огън на главата. Запалвам / запаля свещ. Запалвам / запаля суха шума на врата. Запалвам / запаля фитила. Запалвам / запаля чергата.
запалвам се / запаля се. Запалва ми се / запали ми се главата. Запалва ми се / запали ми се къщата. Запалва ми се / запали ми се огън на главата. Запалва ми се / запали ми се чергата.
запаля. Да запалим черяслото. Запалѝ му свещ, дай му яйце да бели. Чакам да ми запалят сламата под гъза.
запаля се. Запалила ми се е главата. Запалила се е София. Запалили ми са сегащите.
запарта. Ям запарта<та>.
запетайка. Със запетайките.
запечатвам се / запечатам се. Запечатвам се / запечатам се в паметта.
запея. Ега ти запеят дългото свети боже. Каква песен ще запее *и* каква ще я запее.
запикая. Запикал съм очи, като бясна свиня. Запикал съм <си> очи<те>.
запилявам се. По дяволите[2], запилявам се.
запирам се. Не ми се запира езика.
запирам се. Като (колкото) прах на тъпан, запирам се.
записвам / запиша. Записвам / запиша в тефтера. Записвам / запиша в черния списък. Записвам / запиша в черния тефтер (черните тефтери). Записвам / запиша светли страници. Записвам си / запиша си едно на ум. Записвам <си> / запиша <си> на рабош. Записвам /запиша със златни букви.
запиша. Запиши го на баджата. Запиши го на буково листо. Запиши го на камината. Запиши го на комина. Запиши го на леда. Запиши го на мраза. Запиши го на пясъка. Запиши го на снега *и* запиши го на (върху) ланския сняг. Запиши си го на челото. Нима го е записал господ на рабоша си.
заплача. Да си заплачеш за гроба. Дете в майка заплака. Заплаках на чужд гроб (чужди гробища). На калугеро децата заплакали.

заплача. <Като > на (за) умряло, заплаках.

заплащам / заплатя. Заплащам си / заплатя си борча. Заплащам / заплатя с лихвата (лихвите). Заплащам / заплатя със същата монета.

заплитам / заплета. Заплитам / заплета в мрежата (мрежите) си. Заплитам / заплета в примките си. Заплитам / заплета конците. Заплитам / заплета език.

заплитам се / заплета се. Езика ми се заплита / заплете. Заплитам се / заплета се като петел в кълчища. Заплитам се / заплета се като пиле в кочина.

заплювам / заплюя. Заплювам / заплюя <право> в лицето.

запозная. Запознали са ме и късите кучета.

започвам. От а, бе, започвам.

запра се. Душата ми се е запряла в зъбите.

запра се. Кога<то> прах на тъпан, ще се запра.

запрегризвам. Запрегризвам киселици.

запретвам / запретна. Запретвам / запретна ръкави.

запретен. Запретен плод.

запрехвърлям. Запрехвърлям през ума си.

заприличвам / заприличам. Заприличвам / заприличвам на кука.

запрягам се / запрегна се. Запрягам се / запрегна се като рак на бързей.

запустям / запустя. Запустям / запустя ралото.

запуша. Запушѝ си фунията.

запушвам / запуша.[1] Запушвам / запуша *някоя* дупка. Запушвам си / запуша си ушите. Запушвам / запуша устата.

запушвам / запуша[2]. Запушва / запуши комин.

запушване. Дупки за запушване.

запъвам се / запъна се. Запъвам се / запъна се като магаре на лед. Запъвам се / запъна се като магаре на мост. Запъвам се / запъна се като рак на бързей. Запъвам се / запъна се като рибя кост на гърло.

запълвам / запълня. Запълвам (запълням) / запълня някоя трапчина. Запълвам (запълням) / запълня трапа.

запълване. Дупки за запълване.

запълзявам / запълзя. Запълзяват ми / запълзят ми мравки по гърба.

запълням / запълня. Запалвам (запълням) / запълня някоя трапчина. Запълвам (запълням) / запълня трапа.

запъплям / запъпля. Запъплят ми / запъплят ми мравки по гърба.

запържа се. Запържа се на жегла.

запъртък. Яйцето ми излезе запъртък.

запявам / запея. Запявам / запея друга песен. Запявам / запея на друг глас. Запявам / запея *някаква* песен.

заравям / заровя. Заравям / заровя нос.

заран. Днес бахт, заран тахт.

зарева. <Като> на (за) умряло, заревах.

зарежа. Да зарежем на вратата. Къде да зарежем. Трябва да зарежем <на гредата>.

зарек. Падам / падна на зарек.

зарека се. Зарекла се свиня да не яде говна. Зарекло се куче да не яде кокали. Зарекъл се поп да не реже големи порязаници. Зарекъл съм се да не пия вода.

заривам / зария. Заривам / зария корена. Заривам / зария огъня.

зарит. Зарит ми е огъня. Зарит ми е пепела.

заровя. Жив ще заровя. Заровил съм огъня.

зарязвам. Не си зарязвам магарето в калта.

зарязвам / зарежа. Зарязвам / зарежа на рабош.

засвиря. Бивола на кавал ще засвири. Кога<то> засвирят биволите с кавали. Кога<то> засвирят билбюлите с кавал<и>. Кога<то> засвирят славеите с кавали.

заседна. Ще ми заседне на гърлото.

заселя се. Кога се село засели, кога ли псета лавнаха.

засера. Засрал съм си лицето. Засрал съм си очите. Засрал съм си сурата. Засрах си пътеките.

засмея се. Да се засмееш на попа в петите. Да (дано) се засмееш под платно. Засмели ми <са> се и дрехите <на гърба>. Засмели ми <са> се и дрипите. Засмели ми <са> се и парцалите. Засмели ми <са> се и потурите. Засмял се е като слънце от облак. Под бяло да се засмееш.

засмърдя. Лани баба пръднала, сега <му> засмърдяло.

засмян. До уши<те>, засмян /в 1 знач./.

заспивам. Като мъртъв, заспивам. Като тулум, заспивам. С кокошките, заспивам /в 1 знач./.

заспивам / заспя. Заспивам / заспя на лаврите си.

заспя. Заспала света Неделя на света Петка на скута. Заспал Дейко, втресло го. Заспал Михо на припек. Заспал от дългия. Още не заспал сънува съни.

заставам. Като <побит> кол, заставам.

заставам / застана. Заставам / застана на пътя.

застивам / застина. Кръвта ми застива / застине <в жилите>. Кръвчицата ми застива / застине <в жилите>.

застъпвам / застъпя. Застъпвам / застъпя мащешки зад врата.

засуквам / засуча. Засуквам / засуча мустак. Засуквам / засуча ръкави.

засърби ме. Засърбял ме е гърба <за тояга>.

засъхвам / засъхна. Засъхва ми / засъхне ми плюнката на гърлото.

засядам / заседна. Засяда ми / заседне ми буца в гърдите. Засяда ми / заседне ми буца на (в) гърлото. Засяда ми / заседне ми буца под лъжичката. Засяда

ми / заседне ми бучка на (в) гърлото. Засяда ми / заседне ми залъка <на гърлото>. Засяда ми / заседне ми като змийска кост на гърлото. Засяда ми / заседне ми като рибена <рибя> кост на гърлото. Засяда ми / заседне ми на (в) гърлото. Засяда ми / заседне ми хапката <на гърлото>.

затварям / затворя. Затварям / затворя вратата (вратите). Затварям / затворя вратата (вратите) под носа. Затварям / затворя кръга. Затварям / затворя къщата. Затварям / затворя очи. Затварям / затворя очите. Затварям / затворя устата. Затварям си / затворя си очите. Затварям си / затворя си устата. Затварям си / затваря си ушите.

затварям се. Затворят ми се очите.

затварям се / затворя се. Затваря ми се / затвори ми се сърцето. Затварям се / затворя се в черупката си.

затворя. Докато каже леблебия, ще затворят цялата чаршия. Затвори си плювалника.

затикам. Не затикам си устата.

затикна. С един пръст искам десет чепа да затикна.

затишие. Затишие пред буря.

затрия. Кой ли си е затрил срама да си го намерил.

затуй. Затуй мечката няма опашка.

затулвам / затуля. Затулвам / затуля *някоя* дупка.

затулям / затуля. Затулям / затуля слънцето с решето.

затъвам / затъна. Затъвам / затъна с двата крака.

затъквам / затъкна. Затъквам / затъкна на пояса си. Затъквам / затъкна устата.

захапвам / захапя. Захапвам / захапя въдицата. Захапвам / захапя юздите.

захапя. Захапал съм къделката. Захапал съм тамян у зъбите. Захапах джама. Защо <си> идеш захапал пръст. Оставам / остана със захапан пръст. Със захапан пръст.

захвана. Захванал от аз, че не изкарал до буки.

захващам / захвана. Захващам / захвана гората. Захващам / захвана кривия път.

захвърлям / захвърля. Захвърлям / захвърля на боклука.

захлупак. На всяко гърне захлупак. Търкулнало се гърнето, та си намерило захлупака.

захлупвам. Захлупвам под вършина.

захлупвам / захлупя. Захлупвам / захлупя под копанята. Захлупвам / захлупя под корито<то>.

захлупка. Търкулнало се гърнето, намерило си захлупката. Търкулнало се гърнето, та си намерило захлупката.

заход. Развалям къща, направям заход.

заходя. Заходя ми колесника.

зачервен. До уши<те>, зачервен /в 1 знач./.

зачервя. Зачервил съм гребена.

зачервявам се. Като <варен> рак, зачервявам се.

зачервя се. Зачервил съм се като балдьовски просяк. Зачервил съм се като битолски просяк.

зачестя. Като вълчите празници, зачестил съм.

зачитам. За лула тютюн, не зачитам. За слива, не зачитам.

зашеметявам се / зашеметя се. Зашеметява ми се / зашемети ми се главата.

зашивам / зашия. Зашивам си / зашия си устата. Зашивам / зашия устата.

зашит. Зашит с бели конци.

зашия. Да не ти зашия <и> ума.

защищавам. Със зъби и нокти, защищавам.

защо. Защо ми трябва на баир лозе. Защо ми трябва от мечка ремък (ремик). Защо ми трябва таралеж в гащите. Защо (що) не <си> те прибере господ. Защо <си> идеш захапал пръст.

заяждам / заям. Заяжда ме / заяде ме крастата <ми>.

заяждам се. Като куче, заяждам се /в 4 знач./. Като кучета <през плет>, заяждаме се.

заям. Заяли са ме кучетата.

звезда. Броя звездите. Виждам / видя звезди по пладне. Виждам / видя звезди посред бял ден. До звезди<те>. Залязва ми / залезе ми звездата. Звезди ми изскачат / изскочат от очите. Звезди ми светват / светнат пред очите. Изгрява ми / изгрее ми звездата. Ловя звездите с устата си. Роден под щастлива звезда. Родил съм се под щастлива звезда. Свалям звездите. Свалям звезди<те> <от небето>. С езика си звезди свалям. С езика си звезди снемам. Снемам звезди<те> <от небето>. С устата си звезди ловя. С устата си звезди свалям. С устата си звезди снемам. Угасва ми / угасне ми звездата.[1] Угасва ми / угасне ми звездата.[2] Чета звездите. Ще броя звездите.

звънец. Като на свиня звънец. На свиня звънец. Окачвам (окачам) / окача звънец.

звънки. Обирам / обера на чорбата звънките.

звяр. Score Въвирам се / въвра се в устата на звяра. Като подгонен звяр. Навирам се / навра се в устата на звяра. Пъхам се / (пъхвам се) / пъхна се в устата на звяра.

здрав. Болен здрав носи. Да са здрави предни зъби. Здрава ръка. Здрави гащи. Здрав като кошница. Не ми трябва на здрава глава кела. Не остава / остане здраво място по (на) мене. Не оставям

/ оставя здраво място. От строшено яйце по-здраво. От яйцето по-здраво. Поставям / поставя на здрави основи. Пукам се от най-здравото място. Със здрава ръка. Що ми трябва на здрава глава кела.

здрав. **Като** камък, здрав.

здраве. Вземам / взема здравето. Да носиш много здраве на мъртвите. Да носиш много здраве на тата. Здраве му кажи. Здраве му речи. <И> за мое, и <за> твое здраве. Имаш много здраве *и* имаш много здраве от арменския поп. Много ти здраве. Носи си многото здраве. Оставям си / оставя си здравето. Смъквам / смъкна здравето.

здраво. Стоя здраво на краката си. Стоя здраво на нозете си.

зебел. Яде ме зебела.

зеле. Изгазвам / изгазя зелето.

зелен. Блювам <зелени> гущери. Бълвам <зелени> гущери. Да му изпаднат зъбите на зелена трева. Да му изскокнат зъбите на зелена трева. Да се озъбиш като умрял кон на зелена трева. Живей, коньо, за зелена трева. Зелена улица. Зелен откинат. Зелен откъснат. Изправям / изправя пред зелената маса. Изпращам / изпратя за зелен хайвер. Кому продаваш <тия> <зелени> краставици. Млад и зелен. Мъгла ме влече по зелено усое. На дърт гъз зелен бъз. На стар гъз зелен бъз. Недей ми пресяда като зелена круша. Не ми продавай краставици *и* кому продаваш <тия (зелени)> краставици. Не умирай ми, магарченце, до зелена тревица. Обрах си зелен бостаня. Обърнах го на зелен бостан. О зелен бор да се хвати, и той ще посъхне. От зелена тиква семе не вземам. Поставям / поставя на зелената маса. Пращам / пратя за зелени глогини. Пращам / пратя за зелен хайвер. Провождам / проводя за зелен хайвер. Продавам / продам за зелен хайвер. Продавам <зелени> краставици. Ставам / стана син-зелен. Тиквата ми е зелена. Трай, коньо, за зелена трева. Трай, коньо, за зелена тревица. Що ми трябва зелен калпак на глава.

зеленица. На зеленица.

зеленка. Дохождам / дойда до зеленката. Минавам / мина зеленката.

зелено. На зелено. Ни зряло, ни зелено. Оставам / остана на зелено.

зелник. Направих зелник. Не е луд, който изяда зелника. Правя се на <самоковски> зелник.

земам. Фразеологизми със земам вж. при фразеологизми с вземам.

землица. Ще хвърля землица у гроба.

земя. В дън земя<та>. Връщам / върна на земята. Да го обесят, ще му опрат крака о земята. Да го обесят, ще опре о земята. Дера земята. Дръж се за (о) земята. Закопавам / закопая вдън земя. Заличавам / залича от лицето на земята. Земята е на решето. Земята твърда, небето високо. Измервам / измеря земята. Изниквам / изникна като (сякаш) из (от, изпод) земята. Изравнявам / изравня със земята. Изтривам / изтрия от лицето на земята. Изчезвам / изчезна от лицето на земята. Като (като че, сякаш) изпод земята. Като кърт под земята. Като че (сякаш) израствам / израсна из (от) земята. Като че <ли> извират из (от) земята. Кланям се до земята. Кланям се до суровата земя. Кога ходи, земята плаче под него. Колкото от земята до небето *и* колкото от небето до земята. Кол ли ще побия на земята. Лягам / легна в земята. Махнала те земята. Мириша на земя. Навеждам / наведа очи <към (в) земята>. На земя<та> не стъпвам. Направям / направя със земята барабар. Направям / направя със земята равен. Натъпквам / натъпча в земята. Не зная на земя<та> ли съм, на небе<то> ли съм. Не лъжи царската земя. Не ми пада гърба на земята. Не съм ни на небето, ни на земята. Не ще забия кол <на тази земя>. Не ще побия кол <на земята>. <Ни> побит кол <в земята>. Обетована земя. От (между) два стола, та на земята. От дън земя. Под земя ровя. Под земята рових. Потапям / потопя очи <в земята>. Потъвам / потъна в земята *и* потъвам / потъна вдън земя<та>. Правя равен със земята. Превеждам / преведа през девет земи. Предавам / предам на черната земя. През девет земи в десета. През девет <земи и> морета. Провалям се / проваля се вдън земя. Продирам / продера земята. Продънвам се / продъня се в земята. Прокарвам / прокарам през девет земи. Солта на земята. Сравнявам / сравня със земята. Сривам / срина със земята. Удрям / ударя в (о, у) земята. У дън земи. Цар на земята, бог на небето. Целувам / целуна земята.

зенгия. Слагам / сложа крак в зенгия. Стъпва ми / стъпи ми крак в зенгия.

зеница. Като зеницата (зениците) на окото (очите) си *и* като зеницата си.

зет. Добре ми е като зет на къща. Добре ми е като зет на привод. Тебе думам, свахо, усещай се, зетьо.

зехир. Блювам зехир.

зехтин. Гася огъня със зехтин. Излизам / изляза отгоре като зехтин <над вода<та>> *и* излизам / изляза като зехтин отгоре. Изплувам отгоре като зехтин. Намажи вратата със зехтин да не скърца.

зид. Зид уши има, <а плет очи има>. И зида има уши. Подпирам зида (зидовете).

зиме. Един акъл за зиме ли, за лете ли. Един ум за зѝме ли, за лете ли.

зимник. Като мишка в зимник.

зимувам. Знае Аврам де зимуват раците. Знае Кольо де зимуват раците. Зная къде (де) зимуват раците. Знае Пейо де зимуват раците.

зина. Зинали са ми триста дупки. Зинал съм да лапна. Зинал съм като ламя. Зинал съм като недоклан вол. Зинал съм като плевня. Зинал съм като чавка. Зинал съм като яма. Не зная да зина. Устата ми зинали до ушите ми.

злат. Златà кака под корито.

златен. Записвам / запиша със златни букви. Златна ми е ръчицата. Златна ми е ръчичката. Златна<та> среда. Златна ти ръчица. Златна ти ръчичка. Златна треска. Златни ми са ръцете. Златни планини. Златни ти уста. Златният телец. Златно сърце. Имам златна уста. Имам златни ръце. Имам златно сърце. Със златни ръце. Хващам / хвана златния дявол за опашката.

златишки. Като златишко даначе.

злато. Няма да ми падне златото. Черно злато.

зле. Зле ми се пише. Отивам на зле. Постилам си / постеля си зле.

зло. Да се помене зло под камък. Да спи зло под камък. Да стои зло под камък. Дойди зло, че без тебе по-зло. Ела зло, че без тебе по-зло. Зло да те забрави.

злоба. Злобата на деня.

змей. Чегато го змеезе любят.

змиище. Като змии на змиище.

змийски. Засяда ми / заседне ми като змийска кост на гърлото. Змийски език. Змийско гнездо. Змийско езиче. Като змийските яйца. Свивам / свия змийско гнездо.

змия. Бълвам змии <и гущери>. Бягахме от оси, налетяхме на змии. Вия се като змия в папец. Влязла е змия в кесията ми. Да плюе на змия в устата, ще я отрови. Държа змия в пазвата си. Змии варя. Змия му е плюла в устата. Змия усойница има в устата. Като змии на змиище. Като пребита змия. Като през змии бегал. Крия змия в пазвата си. Ловя змиите с людски ръце. Набрал ми е като змия на опашката. На змиите в устата плюе. Настъпил съм змията на (по) опашката. Настъпил съм на змия опашката. Нося змия в пазва<та си>. От змия плюнка. Свила ми се е змия в кесията. Свила ми се е змия в пазвата. Смачквам / смачкам главата на змията. Удрям / ударя змията по главата.

знае се. Знае се, че Кръсто е кръстен човек. Не се знае <ни> кой пие, <ни> кой плаща.

знак. Слагам / сложа знак на равенство. Турям / туря знак на равенство.

знаме. Вдигам / вдигна бяло знаме. Вдигам / вдигна знамето. Държа високо знамето. Държа под знамената. Издигам / издигна <високо> знамето. Нося знамето. Свалям / сваля знамето (знамената). Свивам / свия знамената (знамето). Свиквам / свикам под знамената.

знаменател. Подвеждам / подведа под един знаменател. Подвеждам / подведа под общ знаменател. Поставям / поставя под един знаменател. Привеждам / приведа към един знаменател. Привеждам / приведа към общ знаменател. Слагам / сложа под един знаменател. Турям / туря под един знаменател.

зная. Баба знае и друга уличка. Баба си знае бабешката. Баба си знае бабината. Бог знае докога. Бог знае какво. Бог знае какъв. Бог знае кога. Бог знае колко. Бог знае къде. Бог знае откога. Бог знае откъде. Бог знае що. Все една<та> си знае. Господ знае какво. Господ знае какъв. Господ знае колко. Дỳша да ми знае. Душицата ми знае. Душичката ми знае. <Един> бог знае. <Един> господ знае. <Един> дявол знае. Едно <си> баба знае, едно <си> бае. Знае Аврам де зимуват раците. Знае Аврам де копае корени. Знае Кольо де зимуват раците. Знае ли свиня да пие из бъкел вода. Знае Пейо де зимуват раците. Знае Петко дека е жежкото. Знае свиня да яде диня. Знае свиня кладенчова вода. Знае Станка де има круши. Знае <ти> свиня що е диня. Знаеш ли, попе, да свириш. Знай си петъка. Зная де Аврам копае корени. Зная две и двеста. Зная дълбока книга. Зная и дявола къде се коти. Зная и на дявола (дяволите) дупките. Зная колко<то> свиня гърцки. Зная къде (де) зимуват раците. Зная мярка на езика си. Зная мярка на устата си. Зная на дявола гъза. Зная себе си. Зная си гьола. Зная си езика. Зная си мястото. Зная си на устата петъка. Зная си своето. Зная си сметката (сметките). Зная си стоката. Зная си тая. Зная си ума. Зная си устата. Зная спатиите. Знаят ме и камъните. Знаят ме и кучетата *и* знаят ме и късите кучета. И баба знае. Кой знае. Кой знае докога. Кой знае какво. Кой знае какъв. Кой знае кога. Кой знае колко. Кой знае къде. Кой знае откога. Кой знае от кои времена. Кой знае откъде. Кой знае що. Кокошката не знае,

яйцето знае. Колко знае баба, толкова и бае. Колко знае дядо, толкоз хоро скака. Малко искам да зная. Много да не знаеш. Много искам да зная. На две магарета <кош> слама не зная да разделя. Не зная да дам на<едно> магаре вода. Не зная да зина. Не зная да напоя магаре. Не зная къде (де) да дяна. Не зная къде (де) да се дяна. Не зная къде (де) да сложа. Не зная къде (де) да турна (туря). Не зная на земя<та> ли съм, на небе<то> ли съм. Не зная на кой бог да се моля. Не зная на кой светец да се моля. Не зная ни бле. Не зная ни блях. Не зная ни буки. Не зная ни делник, ни празник. Не зная <ни <то>> бъкел. Не зная отде пикае кокошката. Не зная <още> да си обърша носа. Не зная <още> да си обърша сополите. Не зная сметка на парите си. Не зная сметката на парите си. Не зная хляба на какво дърво расте. Не искам <и> да зная. Не си зная акъла. Не си зная годините. Не си зная чергата. Не ща да зная ни колкото една муха. Още не зная да си връзвам / вържа гащите. Така баба знае, така бае *и* тъй баба знае, тъй бае. Така Драган знае, така деца плаши. Така знае дядо да бае. Така (тъй) знае дядо, така (тъй) плаши децата *и* тъй знае дядо Бае, тъй плаши децата. Така зная, така бая. Така (тъй) и баба знае. Така и сваха ми Гюргя знае. Това баба знае, това си и бае. Толкова баба знае, толкова бае. Що ми знае лулата.

зная. Варен и печен, зная. До йота, зная. И зъбите му, зная *и* и кътните му зъби, зная. И калта под ноктите му, зная. И слюнката под езика му, зная. И черното под ноктите му, зная. Какво слънце ще ме грее, <не> зная. Като дланта на ръката си, зная. Като отче наш, зная. Като петте си пръста, зная. Като пръстите на ръката си, зная. На баницата мекото, зная. На вода, зная. На хляба мекото, зная. Със запетайките, зная. Що има и в (между) зъбите, зная.

зоб. Като кон (за) на зоб.

зобилница. В зобилница да го поберат.

зобя. Зобе думите като черещи.

зола. Курдисал съм се като три и зола. Направил гроша на зола. Правя се на две и зола. Правя се на три и зола. Продал за грош, взел золата. Стана гроша на зола. Стана золата грош. Стяга ме Михалко за трите и зола.

золица. Искам си золицата, не ща ти гроша.

зор. За зор заман. Много ми е зор. От зор Христос възкресе. С триста зора.

зора. В слепите зори. В (от, по) тъмни зори.

зорле. Карам зорле у рая.

зорлен. Стисни ме, <лельо> Радке, <зорлен> да пръдна.

зрение. Обръщам се / обърна се на (в) слух и зрение. Превръщам се / превърна се на (в) слух и зрение.

зрял. Гледам като куче на зрели сливи.

зряло. Ни зряло, ни зелено.

зъб. Боли ме зъб, та куцам. Вземам / взема на зъб. Вонеят ми зъбите на мляко. Въртя на кътен зъб. Гледам под зъбите. Давам / дам един зъб. Да му изпаднат зъбите на зелена трева. Да му изскокнат зъбите на зелена трева. Да са живи предни зъби. Да са здрави предни зъби. До зъби. Дохожда ми / дойде ми до зъби. Дрънкат ми зъбите. Душата ми е в (зад, на) зъбите. Душата ми е дошла в (до) зъбите. Душата ми седи в зъбите. Душата ми се е запряла в зъбите. Душата ми се е събрала в зъбите. Дъвча като с бабини зъби. Държа душата си зад зъбите. Държа си езика *и* държа си езика зад зъбите. Захапал съм тамян у зъбите. Зъб ме боли, та кривя. Зъб не обелвам / обеля. Зъб не отголвам / отголя. Изваждам / извадя зъбите. Изтървавам / изтърва езика си <от зъбите>. Изчевърквам / изчевъркам из зъбите. И зъбите му *и* и кътните му зъби. Изял съм си вече зъбите. Имам зъб. Като зъбите на баба ми. Като кучешки зъби. Като че с чужди зъби дъвча. Клопам си зъбите. Колкото за едина ми зъб. Колкото (що) ми се откъсне от зъби. Кълцам си зъбите <като празна воденица>. Миришат ми зъбите на мляко. Миришат ми зъбите на трева. Набивам / набия зъбите в муцуната. Наточвам си / наточа си зъбите. На якото зъб одира, на мекото лаф не прави. Не е за моите зъби. Не ми седи езика зад зъбите. Ни на зъб не съм турил. Нося душата си в зъбите. Нося си пшеницата в (у) зъбите. Откъртвам / откъртя зъбите на вълка. От пети<те> до зъби<те> *и* <от зъби> до пети. Още рибата в морето, той точи зъби да яде. Падна се на зъба. Показвам си / покажа си зъбите. Помня със зъбите си. През зъби. Процеждам / процедя през зъби. Скръцвам / скръцна със зъби. Скърцам <със> зъби. Стига ми / стигне ми до зъби. Стисвам / стисна зъби. Стискам душата си в (зад) зъбите. Стискам зъби. Стоя на кътни зъби. С чужди зъби хляб ям. Със зъби и нокти *и* с нокти и зъби. Тегля един зъб. Точа зъби. Точа зъби за печени прасета (печено прасе). Трия рапон на зъбите. Трия си зъбите. Троша си зъбите. Удрям / ударя един зъб. Хапя се там, дето не ми стигат зъбите. Хващам се / хвана се на зъб. Хвърлям /

хвърля зъб. Ще ми се закачи на зъбите. Ще си събера зъбите в шепата. Що има и в (между) зъбите.

зъл. За зла врага. За зла чест. Зли <те> езици. Зъл гений. Зъл петък. Като котка на зло време. Не си давам зло сърце. Не си правя зло сърце. Не струвам зло сърце. Свил съм се като котка на зло време.

зъркели. Отварям / отворя зъркелите. Отварям си / отворя си зъркелите. Отварят ми се / отворят ми се зъркелите. Турѝ си зъркелите. Хващат ме / хванат ме зъркелите.

зърно. На боб на зърно. Ни просено зърно. Отбирам / отбера зърно от плява. От боб на зърно. Сякаш че го е гълъб зърно по зърно сбирал.

зюмбюл. Ще ми спусне господ със зюмбюл.

зяпам. Зяпам в устата. Зяпам по чавките.

зяпвам / зяпна. Зяпвам / зяпна в устата.

зяпнал. Оставам / остана със зяпнала (зяпнали) уста. Със зяпнала (зяпнали) уста.

И

И. Ще ми изпеят дългото „и".

ибрик. Курулдисувам се като калян ибрик.

ибрямбашия. Направям се / направя се на ибрямбашия. Правя се на ибрямбашия.

Иван. Дядо Иван. Мокри Иван. Мълчете да каже наш Иван.

Иванчо. Още детето не се родило, Иванчо го кръстили. <Още> Иванчо нероден, шапка му шият.

ивер. Отиде на ивер.

игла. Вдявам в безушка игла. Вдявам в игла без уши. До <последна> игла. Игла да загубиш, ще я намериш. Игла да хвърлиш, няма къде да падне. Имам игла да закърпя кожуха. Колкото на игла<та> върха *и* колкото на връх игла. Копая с игла бунар. Копая с игла кладенец. Ни на връх игла. <Ни<то>> на иглен връх. Няма къде игла да падне. Няма къде игла да хвърлиш. От игла до конец. От игла до конопец. Правя от иглата черясло. Прибира с иглата, изнася с колата. Седя <като> на игли. Стоя <като> на игли. Търся игла в купа сено. Търся игла в плевника. Търся игла в плява. Търся игла в сламеница. Ходя като погълнатата игла.

иглен. Вземам си / взема си душата като през иглени уши. Държа се на иглен връх. Като през иглени уши. Колкото иглен връх. Минавам / мина през иглени уши. <Ни<то>> на иглен връх. Прекарвам / прекарам през иглени уши. Преминавам / премина през иглени уши. Преминал съм през иглени уши. Провирам се / провра се през иглени уши. Промъквам се / промъкна се през иглени уши. Тегля си душата като през иглени уши.

игра. Вземам / взема на игра. Вън от играта съм. Игра на природата. Игра на случая. Игра си играя. Изигравам / изиграя игра. Като на игра. На игра.

играчка. Играчка съм в ръцете.

играя. Виното играе в мене. В хамбара ми мишки играят. Душата ми играе. Едно хоро играем. Играе ми кончето.[1] Играе ми кончето.[2] Играе ми коня. Играе ми опашката. Играе ми ченето. Играем си на иди ми-дойди ми. Играем <си> на криеница. Играем си на криш-миш. Играем си на орехи. Играем <си> на сляпа баба. Играем си на шикалки. Игра си играя. Играя вабанк. Играя комедия (комедии). Играя на въже. Играя <на> жумитарка. Играя на сей- <сей>-ряпа. Играя по гайдата. Играя по свирката. Играя някаква роля. Играя роля. Играя ролята. Играя си на дрънгазица. Играя си <на> титра. Играя си с милиони. Играя си с огъня. Играя си с пари. Играя с открити карти. Играят ми на главата. Играят ми очите. Играят ми очичките. <И> хоро ще играя. Както (каквото) ми свирят, така (това) играя. Като съм се уловил на хорото, ще играя докрай. Кръвта ми играе. Лани свирено, а сега играят. На хорото играл, гайда не видял. Очите ми играят на всички страни. Очите ми играят на четири. Парà играе. Празник свиря, делник играя. С кон да играеш. Хоро ли играя. Хоро таратинцко ке играя. Ще играе дървен господ. Ще играе кобилицата. Ще играеме „сляпа баба кози пасе". Ще играе метлата. Ще играеме шарено хоро. Ще играе меше. Ще играе по гърба ми дървен господ. Ще играе пръчката. Ще играе тоягата. Ще играе тънка Тодора. Ще играе хурката.

ида. Брада за глава да иде. В джендема <на дъното> да идеш. Да иде <в гората трева> да пасе. Да идеш на баня и да си носиш вода. Да идеш на Божи гроб по калцуни. Да идеш на Божи гроб по месеви. Да идеш на Божи гроб по чехли. Да идеш на Божи гроб с дървен кон. Да идеш с деца на баня да ти изядат сапуна. Дай си, мъжо, жената, а ти иди в гората. Дай си, мъжо, жената, а ти иди в трънето. Да не идеш на Боевци. Де<то> иде врана, все (сè) посрана. Една булка, на мъж ще иде. Ида на едно място. Ида на голямо. Ида (идвам) на крака. Ида <направо>

от сърцето *и* ида направо от самото сърце. Ида на ребро. Ида на смърт. Ида на сопор. Ида на чапрашък. Ида по петите. Ида по (за под) себе <си>. Идва ми (иде ми) акъла <в главата>. Идва ми (иде ми) пипето <в главата>. Идва ми (иде ми) ума <в главата>. Идвам (ида) на <бял> свят. Идвам (ида) на тоя свят. Иде ми (идва ми) възбръдно. Иде ми (идва ми) възбръдо. Иде ми (идва ми) на акъла. Иде ми (идва ми) нагоре. Иде ми (идва ми) нагорно. Иде ми (идва ми) на езика. Иде ми (идва ми) нанагорно. Иде ми (идва ми) на пипето. Иде ми (идва ми) напрез ръка (ръки). Иде ми на път. Иде ми на сметка <та>. Иде ми (идва ми) на ум<а>. Иде ми (идва ми) на устата. Иде ми (идва ми) отръки. Иде ми (идва ми) отръце (отръка). Иде ми (идва ми) сръки. Иди <в> безтрага. Иди в дженгема. Иди гледай хората в очите. <Иди> да си вземеш парите от даскала, <който те е учил>. Иди-дойди *и* иди-доди. Иди-ела. Иди ми, дойди ми <пет пари>. Иди на майната си. Иди на погорната порта. Иди по дяволите. Иди се измий на шовръданете. Къде да иде в льосака. Къде да иде в тиклата. Къде ида, топ хвърлям. Къде ще ида. Къде (де) ще му иде края. Не иде у ред. Не ми иде на гайдата. Не ми иде на калъпа. Ти дето отиваш, аз оттам ида. Трай, коньо, скоро пролет иде. Ще да иде с мишки на оран. Ще ида в джоба. Ще ида в Орландовци. Ще ида до крива пътека. Ще ида по дяволите.

ида. На четвърти километър, ще ида.

ида си. Защо <си> идеш захапал пръст. Ида си от този (тоя) свят.

ида си. Без дене, ще си ида.

идвам. Ида (идвам) на крака. Идвам до мъртва точка. Идвам до просяшка тояга. Идвам до точката на замръзването. Идвам до ушите (ухото). Идвам дохак (дохаки). Идвам до нечия черга. Идва ми (иде ми) акъла <в главата>. Идва ми до (на) главата. Идва ми до гуша. Идва ми до козирката. Идва ми дотук<а>. Идва ми до ушите (ухото). Идва ми друг акъл. Идва ми друг ум. Идва ми (иде ми) пипето <в главата>. Идва ми (иде ми) ума <в главата>. Идвам като челебия, отивам си като брантия. Идвам (ида) на <бял> свят. Идвам на себе си. Идвам (ида) на тоя свят. Идвам отхак (отхаки). Идвам си на думата. Идвам си на приказката. Идват ми всякакви акъли. Идват ми най-различни акъли: Иде ми (идва ми) възбръдно. Иде ми (идва ми) възбръдо. Иде ми (идва ми) на акъла. Иде ми (идва ми) нагоре. Иде ми (идва ми) нагорно. Иде ми (идва ми) на езика. Иде ми (идва ми) нанагорно. Иде ми (идва ми) на пипето. Иде ми (идва ми) напрез ръка (ръки). Иде ми (идва ми) на ум<а>. Иде ми (идва ми) на устата. Иде ми (идва ми) отръки. Иде ми (идва ми) отръце (отръка). Иде ми (идва ми) сръки. Каквото ми идва на езика.

идвам. До кръв, идва. Като (сякаш) за огън, идвам. С празни ръце, идвам /в 1 знач./.

идея. Нямам идея.

иди ми-дойди ми. Играем си на иди ми-дойди ми.

избелея. Въжето <черно беше>, избеля. Избеля ми въжето.

избивам / избия. Избивам / избия бръмбарите (тоя бръмбар) от главата. Избивам / избия държаля. Избивам / избия жегъла. Избивам / избия клечката. Избивам / избия клина. Избивам / избия куката. Избивам / избия от акъла. Избивам / избия от главата. Избивам / избия от ума. Избивам си / избия си бръмбарите (тоя бръмбар) от главата. Избивам си / избия си от (из) акъла. Избивам си / избия си от (из) главата. Избивам си / избия си от (из) ума. Избивам / избия чивия<та>. Накъде избивам / избия.

избива ме / избие ме. Избива ме / избие ме студена (студен) пот.

изблещя. Ще изблещя очи като мачък.

изблещям / изблещя. Изблещям / изблещя очи.

избода. <Вместо> да направя вежди, избодох очи. Дай му нож да ти избоде очите. Наместо вежди да сгладя, избодох очи.

избозавам / избозая. Избозавам / избозая из пръсти (пръстите) си.

избранник. Избранник на съдбата.

изброя. Изброих дните.

избръскам. Избръсках металката.

избълвам. Да (ще) си избъяваш червата. Надула се бълха да избълва слива.

избълвам. И червата си, избълвах.

избърсвам / избърша. Избърсвам / избърша срама <от челото>. Избърсвам / избърша сълзите.

избягам. Работата не е заек <да избяга>.

изваден. Като изваден от възглавница. Като (сякаш че е) от гроб изваден. Като (сякаш) от калъп изваден. Като (сякаш) от кутия изваден.

извадя. <Вместо> да направя вежди, из вадих очи. Дай му нож да ти извади очите. Извадих на дара. Наместо вежди да сгладя, извадих очи. Очите ще ти извади. Сякаш че съм извадил очите. Улови слепеца, та му извади очите. Улови слепия, та (че, и) му извади очите.

Хванѝ слепия, та му извадѝ очите. Ще извадя симит. Ще си извадим очите.

изваждам. Турям те и те изваждам.

изваждам / извадя. Вместо да изпиша вежди, изваждам очи. Изваждам / извадя дума. Изваждам / извадя душата. Изваждам / извадя душицата. Изваждам / извадя душичката. Изваждам / извадя зъбите. Изваждам / извадя из (от) ръка. Изваждам / извадя кестените от огъня[1]. Изваждам / извадя кестените от огъня.[2] Изваждам / извадя кестените от огъня с людски ръце. Изваждам / извадя кестените от огъня с чужди ръце. Изваждам / извадя <лошо> име. Изваждам / извадя на белянка. Изваждам / извадя на бяло[1]. Изваждам / извадя на бяло[2]. Изваждам / извадя на <бял> свят. Изваждам / извадя на кьоравия (кьоравите) очите. Изваждам / извадя на лице[1]. Изваждам / извадя на лице[2]. Изваждам / извадя на мегдан[1]. Изваждам / извадя на мегдан[2]. Изваждам / извадя на пазар<а>. Изваждам / извадя <на пазара> кирливите ризи. Изваждам / извадя на показ. Изваждам / извадя наяве. Изваждам / извадя от акъл. Изваждам / извадя от архивата. Изваждам / извадя от глава. Изваждам / извадя от (из) калта. Изваждам / извадя от кожата. Изваждам / извадя от нафталина. Изваждам / извадя от (из, през) носа. Изваждам / извадя от рантията. Изваждам / извадя от релсите. Изваждам / извадя от строя. Изваждам / извадя от (из) търпение. Изваждам / извадя от ум. Изваждам / извадя очите[1]. Изваждам / извадя очите[2]. Изваждам / извадя приказка (приказки). Изваждам / извадя си гнева. Изваждам си / извадя си магаренцето от калта. Изваждам си / извадя си от (из) акъла. Изваждам си / извадя си от (из) главата. Изваждам си / извадя си от (из) ума. Изваждам си / извадя си очите. Изваждам си / извадя си яда. Изваждам / извадя с памук душата. Изваждам / извадя с памук душицата.

извеждам / изведа. Извеждам / изведа на добър край.

изветрея. Изветрял ми е ума.

извивам / извия. Извивам / извия врата.

извиквам. Из едно гърло, извикваме.

извиквам / извикам. Извиквам / извикам на (за) живот.

извирам . В къщи вода ли извира. Извира ми от крачолите. Извирам направо от сърцето *и* <сякаш> извирам от самото сърце. Като че <ли> извират из (от) земята.

извисоко. Гледам извисоко.

извит. Извит като китка. Като извита кърпа.

извия. Извих вир на глава. Извих море на глава. Ще извия врата <като на <петровско> пиле>. Ще извия шията <като на <петровско> пиле>.

извлачам. Що <аз> извлачам, булката го изприда.

извор. Пия вода от извора. Пия от много извори.

извра. Няма да изври вода.

извра се. Изврял съм се като плъх от наспал.

извратя. Извратил съм шапката. Извратих паницата.

извръщам / извърна. Извръщам / извърна колата. Извръщам / извърна петалата.

изврякам се. Изврякам ми се пъпа.

изврея. Изврял из вировете.

изврялo. Изврялo из вировете.

извън. Извън себе си.

извъртя. Извъртях вир на глава. Извъртях море на глава.

извъртявам / извъртя. Извъртявам / извъртя на сто и осемдесет градуса.

извъртявам се / извъртя се. Извъртявам се / извъртя се на сто и осемдесет градуса.

извътре. Върти ме извътре.

изгазвам / изгазя. Изгазвам / изгазя зелето. Изгазвам / изгазя просото.

изгарям. За бълхата губера изгарям. За (заради) бълхата изгарям юргана *и* за (заради) една бълха юргана изгарям. За една бълха цяла черга изгарям *и* изгарям чергата зарад една бълха. Изгарям си чергата да не ме хапят бълхите.

изгарям / изгоря. Изгарям / изгоря всички мостове <зад себе си>. Изгарям / изгоря до (по) черния дроб. Изгарям / изгоря душата. Изгарям / изгоря душицата. Изгарям / изгоря къщата. Изгарям / изгоря чергата.

изгаряне. Изгаряне на всички мостове.

изгася. Изгасих ти борницата.

изгледам. Да ти изгледам гърба.

изглеждам. От върха до пети<те>, изглеждам. От глава<та> до крака<та>, изглеждам /във 2 знач./. От глава<та> до пети<те>,[1] изглеждам /във 2 знач./. От пети<те> до глава<та>, изглеждам /във 2 знач./.

изглеждам / изгледам. Изглеждам си / изгледам си очите.

изглеждам се / изгледам се. Изглеждат ми се / изгледат ми се очите.

изгнивам. Магарето умира и самара му изгнива.

изговарям. През зъби, изговарям.

изгоря[1]. Гемиите ли са ти изгорели <в морето>. Гемиите ли са ти изгорели в Черно море. Да не <би да> са ти изгорели гемиите <в морето>. Да не <би да> са ти изгорели гемиите в Черно море. Изгорял ми е белия джигер. Изгоряло ми е просото. Изгоряло ми е ухото. Изгорѝ ми джигера. Изгорѝ ми душата. Изгорѝ ми душицата. Изгорѝ

ми душичката. Изгорѝ ми ризата на гърба. Изгорѝ ми сърцето. Изгоряха на зайците ушите. Сякаш (като че <ли>) са ти изгорели гемиите <в морето>. Сякаш (като че <ли>) са ти изгорели гемиите в Черно море. Език за момичето, изгорѝ момчето *и* език за момичето, че изгори момчето. Език за момчето, изгорѝ момичето *и* език за момчето, че изгори момичето.

изгоря.[2] Жив ще изгоря. Изгори едина (едного), та посипи другия (другиго). Изгори Павла, та посипѝ Петра. Млад съм си изгорил свещта. Език за момичето, изгорѝ момчето *и* език за момичето, че изгори момчето. Език за момчето, изгорѝ момичето *и* език за момчето, че изгори момичето.

изгорял. Лудо полудяло, огън изгоряло.

изгриза. Ще ми изгризе ушите.

изгрявам. Ще видиш откъде изгрява слънцето. Ще те науча откъде изгрява слънцето. Ще <ти дам да> разбереш откъде изгрява слънцето. Ще ти кажа откъде изгрява слънцето.

изгрявам / изгрея. Изгрява ми / изгрее ми звездата.

изгубвам / изгубя. Изгубвам / изгубя глава. Изгубвам / изгубя <и> ума и дума. Изгубвам / изгубя от (из) очите си. Изгубвам / изгубя почва <под краката си>. Изгубвам / изгубя пусулата. Изгубвам си / изгубя си акъла. Изгубвам си / изгубя си лицето. Изгубвам си / изгубя си ума. Изгубвам / изгубя човешкия си образ.

изгубвам се / изгубя се. Изгубвам се / изгубя се от очите.

изгубен. Изгубена поща съм. Изгубена Станка.

изгубя. Изгубил си муските.

изгубя се. Червен мангър не се изгубя.

изгърмявам / изгърмя. Изгърмявам си / изгърмя си патроните *и* изгърмявам / изгърмя всичките си патрони.

издавам. И майчиното си мляко, издавам.

издавам[1] **/ издам.** Издавам / издам картите си.

издавам[2] **/ издам.** Издавам си / издам си <и> калта под (изпод) ноктите.

издера. Ще издера очите. Ще си издерем очите.

издигам / издигна. Издигам / издигна <високо> знамето. Издигам / издигна глас. Издигам / издигна до небесата. Издига ме / издигне ме в очите. Издига ме / издигне ме в собствените ми очи. Издигам / издигна на пиедестал.

издигам се / издигна се. Издигам се / издигна се в очите. Издигам се / издигна се в собствените си очи.

издирам / издера. Издирам / издера очите.

издумам се. Не давам / дам и дума да се издума.

издуя. Дявола ме изду.

издънен. Скривам / скрия в издънената кошница.

издърпвам / издърпам. Издърпвам / издърпам ушите (ухото).

издъхвам. Като куче, издъхвам /във 2 знач./.

изигравам / изиграя. Изигравам / изиграя игра. Изигравам / изиграя козовете си. Изигравам / изиграя комедия<та>. Изигравам / изиграя номер. Изигравам / изиграя последната си карта. Изигравам / изиграя последния си коз. Изигравам / изиграя някаква роля. Изигравам / изиграя ролята си.

изказвам. И майчиното си мляко, изказвам.

изкапя. Изкапаха ми клинете.

изкарам. Бия водата да изкара масло. Захванал от аз, че не изкарал до буки. Искам да изкарам масло от водата. Мъча се да изкарам от две баби мома. Мъча се да изкарам от две баби невеста. От пол ока риба изкарали три литра хайвер. Рога (рогове) ще изкарам. Ще си изкараме очите. Ще си изкарам хляба.

изкарвам. С клизма, изкарвам.

изкарвам / изкарам. Изкарвам / изкарам акъла. Изкарвам / изкарам душата. Изкарвам / изкарам душицата. Изкарвам / изкарам душичката. Изкарвам / изкарам кирливите ризи. Изкарвам / изкарам на бяло. Изкарвам / изкарам на бял свят. Изкарвам / изкарам на глава. Изкарвам / изкарам на добър край. Изкарвам / изкарам на лице. Изкарвам / изкарам на мегдан[1]. Изкарвам / изкарам на мегдан[2]. Изкарвам / изкарам на пазар<а>. Изкарвам / изкарам на показ. Изкарвам / изкарам на свят. Изкарвам / изкарам наяве. Изкарвам / изкарам от акъл. Изкарвам / изкарам от глава. Изкарвам / изкарам от дирника. Изкарвам / изкарам от кожата. Изкарвам / изкарам от (из, през) носа. Изкарвам / изкарам от релсите. Изкарвам / изкарам от строя. Изкарвам / изкарам от (из) търпение. Изкарвам / изкарам от ум. Изкарвам / изкарам очите. Изкарвам / изкарам парите. Изкарвам / изкарам приказка (приказки). Изкарвам си / изкарам си акъла. Изкарвам си / изкарам си ангелите. Изкарвам си / изкарам си тнева. Изкарвам си / изкарам си от (из) акъла. Изкарвам си / изкарам си от (из) главата. Изкарвам си / изкарам си от (из) ума. Изкарвам си / изкарам си очите. Изкарвам си / изкарам си ума. Изкарвам си / изкарам си юфкето. Изкарвам си / изкарам си яда. Изкарвам /

изкарам с памук душата. Изкарвам / изкарам с памук душицата. Изкарвам / изкарам ума.

изкензам се. Изкензах се на метено<то>.

изкипя. Изкипял ми е ума.

изколвам. Като пилета, изколвам. Като пилци, изколвам.

изколя. Ще изколя жабите.

изкопавам / изкопая. Изкопавам / изкопая гроб<а>. Изкопавам си / изкопая си гроба.

изкрадвам се / изкрадна се. Изкрадва ми се / изкрадне ми се от ръцете. Изкрадвам се / изкрадна се от ръцете.

изкривявам / изкривя. Изкривявам / изкривя врат. Изкривявам си / изкривя си врата. Изкривявам си (изкривям си) / изкривя си душата. Изкривявам си (изкривям си) / изкривя си езика. Изкривявам си (изкривям си) / изкривя си устата.

изкривям / изкривя. Изкривявам си (изкривям си) / изкривя си душата. Изкривявам си (изкривям си) / изкривя си езика. Изкривявам си (изкривям си) / изкривя си устата.

изкълча. Изкълчил си мустаките.

изкъсо. Държа изкъсо. Държа юздите (юздата) <изкъсо>. Режа изкъсо.

излагам се. Като кифладжия, излагам се.

излазям. Ни сурово, ни печено, излазя.

излея. Излял съм си ръцете.

изливам. Изливам от пусто в празно.

изливам / излея. Изливам си / излея си гнева. Изливам си / излея си душата. Изливам си / излея си жлъчката. Изливам си / излея си яда.

излизам. В (от, през) едното ми ухо влиза, от другото излиза. Влиза патка, излиза гъска. Гласа ми излиза като из (от) <празна> бъчва. Излизам като на тигана дръжката. Излизам <направо> от сърцето. Излизам повън. Излизам повънка. Излизам по себе <си>. Лисица на пазар излиза ли. Лисица на пазар не излиза. Не ми излиза от акъла. Не ми излиза от главата. Не ми излиза от ума. От едното влиза, от другото излиза. От него душа излиза, пари не излизат. Оттук влиза, оттам излиза. От устата ми огън излиза. Пàра излиза от задника ми.

излизам. Ни сурово, ни печено, излиза.

излизам / изляза. Блестунки ми излизат / излязат от очите. Дума не излиза / излезе от мене. Излизам / изляза <вън> от строя. Излизам / изляза дохак (дохаки). Излиза ми / излезе ми горчиво. Излиза ми / излезе ми душата. Излизам / изляза извън (вън от, от, из) себе си. Излизам / изляза из малите вратца. Излиза ми / излезе ми из (през, от, на) носа. Излиза ми / излезе ми из (от) очи<те>. Излиза ми / излезе ми име. Излиза ми / излезе ми кисело. Излиза ми / излезе ми кисело из (през) носа. Излиза ми / излезе ми крива сметката. Излиза ми / излезе ми късмета. Излиза ми / излезе ми <лоша> дума. Излиза ми / излезе ми <лошо> име. Излиза ми / излезе ми от (из) акъла. Излиза ми / излезе ми от паметта. Излиза ми / излезе ми от (из) ума. Излиза ми / излезе ми приказка. Излиза ми / излезе ми скъп (скъпо). Излиза ми / излезе ми солено (солен). Излиза ми / излезе ми тиража. Излиза ми / излезе ми ума. Излизам / изляза на арената. Излизам / изляза на бял свят[1]. Излизам изляза на бял свят[2]. Излизам / изляза на видело. Излизам / изляза на глава. Излизам / изляза на добър край. Излизам / изляза на лице. Излизам / изляза на мегдан. Излизам / изляза на очи. Излизам / изляза на преден план. Излизам / изляза насреща. Излизам / изляза на сцената. Излизам / изляза наяве. Излизам / изляза от вяра. Излизам/ изляза отгоре. Излизам / изляза отгоре като зехтин <над вода<та>> *и* излизам / изляза като зехтин отгоре. Излизам / изляза от (из, вън от, извън) кожата си. Излизам / изляза от мярата навън. Излизам / изляза от мярката. Излизам / изляза от (извън, из) рамките. Излизам / изляза от релсите. Излизам / изляза от (из) търпение. Излизам / изляза от черупката си. Излизам / изляза с бяло лице. Излизам / изляза с отворено лице. Излизам / изляза сух от (из) водата. Излизам / изляза с чисто чело. Излиза / излезе от кесията ми. Излизат ми / излязат ми парите. Искри ми излизат / излязат от очите. Не излизам / изляза от хатъра. Не ми излиза / излезе дума <из (от) устата>. Пяна ми излиза / излезе на устата. Свитки ми излизат / излязат от очите. Сметката ми излиза / излезе без кръчмар<я>.

излизан. Излизана парà.

излитам се / излетя се. Излитам се / излетя се по жилетка.

излъгвам. Излъгвам те, та те продавам. И стара попадия излъгвам. С око те излъгва.

излъгвам. В очите[1], излъгвам /в 3 знач./.

излъжа. Излъгах хляба.

изляза. И в морето да влеза, па сух ще излеза. Излезе мътек. Излезе <на> люх. Излезе на подплес. Излязла ми е пàрата. Излязло ми е извръх главата. Излязох на дара. Излязъл съм като сита въшка на чело. Като излезе на пътя, кучетата ще тръгнат след него. Кога излязъл из града, тогаз псува пашата. Къде (де) ще му излезе края. Мазоли ми

излязоха на устата. Мокър в бъчва да вляза, сух ще изляза. На какъв край ще изляза. Наяла се въшка, че излязла на чело. Облизала се паница, та излязла на полица. От тая трънка заек няма да излезе. От това гьолче риба няма да излезе. Пришки ми излязоха на устата. Яйцето ми излезе запъртък.

изляза. Вол и кон, излезе.

излязвам. Сякаш <че> излязва из плевник.

излязъл. Излязъл чист като помия. Както от майка излязъл. Като (сякаш че е) от гроб излязъл. Като (сякаш) от калъп излязъл. Като (сякаш) от кутия излязъл.

измамям / измамя. Измамям / измамя очи.

изменявам се. Изменявам се като през марта времето.

измервам / измеря. Измервам / измеря земята. Измервам / измеря от глава<та> до крака<та>. Измервам / измеря от глава<та> до пети<те>. Измервам / измеря отдолу догоре. Измервам / измеря с очи. Измервам / измеря с поглед.

измествам / изместя. Измествам (изместям) / изместя на втори план. Измествам (изместям) / изместя на заден план. Измествам (изместям) / изместя от нечие сърце.

изместям / изместя. Измествам (изместям) / изместя на втори план. Измествам (изместям) / изместя на заден план. Измествам (изместям) / изместя от нечие сърце.

измивам / измия. Измивам си / измия си ръцете.

измитам. Измитам праха.

измия. Измил бялото, та остало черното. Измих си тиквите.

измия се. Иди се измий на шовръданете. Не си се измил на шовръданете.

измокрен. До кости<те>, измокрен. Като мишка, измокрен.

измокрям се. До кости<те>, измокрям се.

измъквам / измъкна. Измъквам / измъкна на бял свят. Измъквам / измъкна от архивата. Измъквам / измъкна от битпазар. Измъквам / измъкна от вехтошарницата. Измъквам / измъкна от калта. Измъквам / измъкна чергата.

измъквам се / измъкна се. Измъквам се / измъкна се като мокра връв. Измъквам се / измъкна се като мокра сиджимка. Измъквам се / измъкна се по английски. Измъквам се / измъкна се сух от водата.

измъквам. Изпод носа ми, измъкват.

измъквам се. Като пръдня из гащи, измъквам се. По чорапи, измъквам се.

измъкна. Не можеш орех му измъкна из (от) ръката.

изнасям. Изнасям из къщи думи. Прибира с иглата, изнася с колата.

изнасям / изнеса. Изнасям / изнеса на бял свят. Изнасям / изнеса на видело. Изнасям / изнеса на гърба си. Изнасям / изнеса на пазар<а>. Изнасям / изнеса <на пазара> кирливите ризи. Изнасям / изнеса на плещите си. Изнасям / изнеса непраните ризи.

изнизвам се / изнижа се. Изнизвам се / изнижа се като мокра връв.

изниквам / изникна. Изникват / изникнат като гъби <след дъжд>. Изниквам / изникна като (сякаш) из (от, изпод) земята.

изникна. Изникна ми на корема. На огнището ти трева да изникне.

изобилие. Рог на изобилието.

изобразя се. Изобразил се в калта.

изоставям / изоставя. Изоставям / изоставя на произвола на съдбата.

изпадвам / изпадна. От ръцете ми изпадва / изпадне.

изпадна. Да му изпаднат зъбите на зелена трева. Изпаднал майци из ръце.

изпаднал. Изпаднал германец.

изпаря. Ще изпаря бъбреците.

изпарявам се. Като дим, изпарявам се. Яко дим, изпарявам се.

изпарявам се / изпаря се. Изпарява ми се / изпари ми се от акъла. Изпарява ми се / изпари ми се от главата. Изпарява ми се / изпари ми се от мозъка. Изпарява ми се / изпари ми се от ума.

изпаса. Вола ми езика изпасъл.

изпащам си. От устата си, изпащам си.

изпедепсвам / изпедепсам. Изпедепсвам / изпедепсам занаята.

изпека. Ако рекох, не изпекох. Изпекъл съм го.

изпея. Изпял ми е петела. Изпях си песента. Ще ми изпеят дългото „и". Ще ми изпеят дългото свети боже.

изпивам. До капка, изпивам.

изпивам / изпия. Изпивам / изпия горчивата чаша. Изпивам / изпия до дъно горчивата чаша. Изпивам / изпия кръвта. Изпивам / изпия кръвчицата. Изпивам / изпия с очи<те си>.

изпитвам. На гърба си *и* на свой гръб, изпитвам. На собствен<ия си> гръб, изпитвам.

изпичам / изпека. Изпичам / изпека занаята.

изпиша. Вместо да изпиша вежди, изваждам очи.

изпия. В гаванка да го изпиеш. В (с) чаша да го изпиеш. В чашка да го изпиеш. Изпил съм си и бабката от Бъдни вечер. Изпил съм си и от Бъдни вечер грошето. Изпил съм си и от Бъдни вечер дукатцето. Изпил съм си и преливката. Изпил съм си ума. Изпих си водата. Куку-

вица ми е изпила акъла. Кукувица ми е изпила мозъка. Кукувица ми е изпила пипето. Кукувица ми е изпила ума. Патка ми е изпила акъла. Патка ми е изпила ума. Сврака ми е изпила акъла. Сврака ми е изпила мозъка. Сврака ми е изпила ума. Смок да те изпие. С очи да го изпиеш. Чавка ми е изпила акъла. Чавка ми е изпила мозъка. Чавка ми е изпила пипето. Чавка ми е изпила ума.

изплавя. Изплавих езика като бясно куче.

изплаквам / изплакна. Изплаквам си / изплакна си очите.

изплаквам / изплача. Изплаквам си / изплача си очите.

изплатнявам / изплатня. Изплатнявам / изплатня като платно.

изплезвам / изплезя. Изплезвам / изплезя език.

изплезен. С изплезен език.

изплитам / изплета. Изплитам / изплета въжето. Изплитам си / изплета си кошницата. Изплитам си / изплета си кошничката. Изплитам си / изплета си мрежата.

изплувам. Изплувам отгоре като зехтин. Изплувам отгоре като масло.

изплъзвам се / изплъзна се. Изплъзвам се / изплъзна се от ръцете. Почвата под краката ми се изплъзва / изплъзне.

изплювам / изплюя. Изплювам / изплюя камъчето.

изповадя. Ще си изповадим очите.

изповядвам / изповядам. Изповядвам / изповядам с кривака по главата.

използувам. Използувам намалението.

изпотрепвам / изпотрепя. Изпотрепвам си / изпотрепя си краката.

изпотя се. Изпотих се и под ухото. Изпотих се под езика.

изпочупвам / изпочупя. Изпочупвам си / изпочупя си краката.

изправям / изправя. Изправям / изправя гърбицата. Изправям / изправя на крака<та>. Изправям / изправя на подсъдимата скамейка. Изправям / изправя пред зелената маса. Изправям / изправя пред свършен факт. Изправям / изправя роговете (рогата). Не изправям / изправя кръст.

изправям се. Като дръвник, изправям се. Като дъб, изправям се /в 1 знач./. Като <побит> кол, изправям се. Като пукал, изправям се /във 2 знач./. Като пън, изправям се /във 2 знач./.

изправям се / изправя се. Изправя ми се / изправи ми се като кол на сърцето. Изправя ми се / изправи ми се <право> на сърце<то>. Изправям се / изправя се на крака. Изправят ми се / изправят ми се косите.

изпразвам / изпразня. Изпразвам / изпразня джобовете. Изпразвам / изпразня кесията. Изпразвам си / изпразня си джобовете. Изпразвам си / изпразня си кесията.

изпратя. Изпратил си мустаките на перачка.

изпращам / изпратя. Изпращам / изпратя в гроба. Изпращам / изпратя за зелен хайвер. Изпращам / изпратя на онзи (оня) свят. Изпращам / изпратя на смърт. Изпращам / изпратя по дяволите.

изпречвам се / изпреча се. Изпречвам се / изпреча се на пътя. Изпречвам се / изпреча се пред очите.

изпридам. Що <аз> извлачам, булката го изприда.

изпросвам. Изпросвам дете от майка.

изпрося. Досега щях да изпрося кон и вол.

изпружа се. Да се изпружиш на попа между нозете.

изпружвам / изпружа. Изпружвам / изпружа нозе.

изпръхвам / изпръхна. Изпръхвам / изпръхна из кожата си.

изпръщял. Изпръщяла ряпа.

изпукам. Каквото (колкото) <си> изчукам, <си> изпукам.

изпускам / изпусна. Изпускам (изпущам) / изпусна влака. Изпускам (изпущам) / изпусна дума. Изпускам (изпущам) / изпусна дух. Изпускам (изпущам) / изпусна душата си. Изпускам (изпущам) / изпусна кокала от ръката си. Изпускам (изпущам) / изпусна комата от ръцете си. Изпускам (изпущам) / изпусна от (из) очи. Изпускам (изпущам) / изпусна от (из) ръце<те си>. Изпускам (изпущам) / изпусна пусулата. Изпускам (изпущам) / изпусна фронта. Изпускам (изпущам) / изпусна юздите (юздата). Не изпускам (изпущам) / изпусна от (из, изпод) очи (око).

изпусна. Изпуснал съм коня в реката.

изпуснал. Изпуснал<а> влака.

изпухам. Изпухах крилата.

изпухвам / изпухам. Изпухвам / изпухам праха <от гърба>.

изпущам / изпусна. Изпускам (изпущам) / изпусна влака. Изпускам (изпущам) / изпусна дума. Изпускам (изпущам) / изпусна дух. Изпускам (изпущам) / изпусна душата си. Изпускам (изпущам) / изпусна кокала от ръката си. Изпускам (изпущам) / изпусна комата от ръцете си. Изпускам (изпущам) / изпусна от (из) очи. Изпускам (изпущам) / изпусна от (из) ръце<те си>. Изпускам (изпущам) / изпусна пусулата. Изпускам (изпущам) / изпусна фронта. Изпускам (изпущам) / изпусна юздите (юздата). Не изпускам (изпущам) / изпусна от (из, изпод) очи (око).

изпъвам / изпъна. Изпъвам / изпъна крака. Изпъвам / изпъна нервите.

изпъдя. <Кой> ще изпъди воденичаря *и* ще изпъди някой воденичар.

изпълвам / изпълня. Изпълвам / изпълня главата. Изпълвам (изпълням) / изпълня очите. Изпълвам (изпълням) / изпълня трапа *и* изпълвам (изпълням) / изпълня някой трап.

изпълзя. Наяла се въшка на гърба, че изпълзяла на чело.

изпълням / изпълня. Изпълвам (изпълням) / изпълня очите. Изпълвам (изпълням) / изпълня трапа *и* изпълвам (изпълням) / изпълня някой трап.

изпърдя. Изпърдял си късмета.

изпявам / изпея. Изпявам си / изпея си урока.

изпят. Песента ми е изпята.

изравнявам / изравня. Изравнявам / изравня със земята.

изравям / изровя. Изравям / изровя някакви трици.

израсна. Израсна ми на корема. Израсна ми на сърцето. Кога<то> на коня израснат (израстат) рогове.

израснал. Израснал на дюшек.

израста. Да ти израсте на гроба трева. Загрижила се попадията, че израсла на попа брада. Кога<то> ми израсте върба в гъза. Кога<то> ми израсте върба в задника. Кога<то> ми израсте на гроба трева. Кога<то> на коня израснат (израстат) рогове. Не съм израсъл за една нощ.

израствам / израсна. Израствам / израсна в (пред) очите. Израствам / израсна в собствените си очи. Израстват ми / израснат ми крила. Като че (сякаш) израствам / израсна из (от) земята.

изревавам. Из едно гърло, изреваваме.

изрека се. Не давам / дам и дума да се изрече.

изричам. Не изричай напразно името господне.

изрязал. Изрязал нос, сал да мигне.

изсека. Ще изсека жабите.

изсера. Да е кабил що изсере да изяде. Надула се бълха да изсере слива.

изсера се. Изсрах се на метено<то>. Изсрах се прав.

изсипвам се / изсипя се. Изсипва ми се / изсипе ми се върху (на) главата.

изскачам / изскоча. Звезди ми изскачат / изскочат от очите. Изскача ми / изскочи ми душата. Изскача ми / изскочи ми из (от) акъла. Изскача ми / изскочи ми из (от) ума. Изскоквам / изскокна (изскачам / изскоча) от (из) кожата си. Искри ми изскачат / изскочат от очите. Свитки ми изскачат / изскочат от очите.

изскоквам / изскокна. Изскоква ми / изскокне ми ума. Изскоквам / изскокна (изскачам / изскоча) от (из) кожата си.

изскокна. Да му изскокнат зъбите на зелена трева.

изскоча. От тая трънка заек няма да изскочи. Ще ми изскочи сърцето.

изскубвам / изскубна. Изскубвам / изскубна из (от) корен.

изскубя. Погни келча, че му изскуби брадата. Ще си изскубем косите.

изсмуквам / изсмуча. Изсмуквам / изсмуча из (от) пръстите си. Изсмуквам / изсмуча <и> кръвта. Изсмуквам / изсмуча <и> кръвчицата.

изсран. Мязам на изсран глистей. Приличам на изсран глистей.

изстивам / изстина. Изстива ми / изстине ми сърцето. Изстиват ми / изстинат ми петите.

изстина. И дирята ми е изстинала. Изстина ми гнездото. Ще ми изстине мястото.

изстискам. Лимон ли ти изстисках на носа. От камъка вода ще изстиска.

изстисквам. От точило мед изстисквам.

изстисквам / изстискам. Изстисквам / изстискам като лимон.

изстрелвам / изстрелям. Изстрелвам си / изстрелям си патроните *и* изстрелвам / изстрелям всичките си патрони.

изстъпя се. Изстъпил съм се като въшка на чело.

изсунвам се / изсуня се. Изсунвам се / изсуня се като мокра връв.

изсуча. Изсучи конец, завържи гъзец.

изсуша. Изсуших опинците. Изсуших цървулите.

изсърбам. Не е попара да я изсърбаш.

изсърбвам / изсърбам. Изсърбвам / изсърбам каквото съм си надробил.

изсъхвам / изсъхна. Изсъхва ми / изсъхне ми душицата. Изсъхва ми / изсъхне ми сърцето. Изсъхват ми / изсъхнат ми цървулите.

изсъхна. Да ми изсъхне езика. Доде ти изсъхне плюнката. Още не ти изсъхнала плюнката.

изтаковам се. Изтаковах се на метено<то>.

изтеглям / изтегля. Изтеглям / изтегля меч. Изтеглям си / изтегля си консулите. Изтеглям / изтегля с ченгел думичка от устата. Изтеглям / изтегля чергата изпод краката.

изтегна се. Изтегнал съм се като бебер. Изтегнал съм се като стар пес на паздер.

изтека. Изтекла ми е водата. Колко вода изтече. Много вода изтече.

изтичам. Изтича ми от крачолите. Изтича ми от прага.

изтичам / изтека. Изтичат ми / изтекат ми очите.

изтласквам / изтласкам. Изтласквам / изтласкам на втори план. Изтласквам / изтласкам на заден план.

източен. Източен въпрос. Правя източен въпрос.

изтрепвам / изтрепя. Изтрепвам си / изтрепя си краката.

изтривам / изтрия. Изтривам / изтрия от лицето на земята. Изтривам / изтрия прага (праговете). Изтривам си / изтрия си петите. Изтривам си / изтрия си подметките. Изтривам си / изтрия си токовете. Изтривам / изтрия сълзите.

изтрия. Не мога да изтрия обувките (обущата).

изтрия се. Изтрили ми са се веждите. Няма да ми се изтрие устата.

изтръгвам / изтръгна. Изтръгвам / изтръгна душицата. Изтръгвам / изтръгна залъка от устата. Изтръгвам / изтръгна от (из) корен (с корена). Изтръгвам / изтръгна от лапите. Изтръгвам / изтръгна от ноктите Изтръгвам / изтръгна от (из) ръцете. Изтръгвам / изтръгна от сърцето си.

изтръгвам се / изтръгна се. Изтръгва ми се / изтръгне ми се сърце<то>. Изтръгвам се / изтръгна се от лапите. Изтръгвам се / изтръгна се от ноктите. Изтръгвам се / изтръгна се от ръцете.

изтръгна. Сърцето да ти изтръгне.

изтупвам / изтупам. Изтупвам / изтупам кожуха. Изтупвам / изтупам праха от дрехите.

изтурям / изтуря. Изтурям си / изтуря си оцета.

изтъка. Изтъках си платното. Изтъках си платното, пущина ти кросното. Изтъках си платното, ритнах (ритам) ти кросното. Изтъках си чергата.

изтънея. Изтънели ми са ушите.

изтърам се. Изтъра ми се пушката.

изтървавам / изтърва. Изтървавам / изтърва влака. Изтървавам / изтърва думица. Изтървавам / изтърва езика си <от зъбите>. Изтървавам му / изтърва му края. Изтървавам / изтърва <някоя> дума. Изтървавам / изтърва <някоя> приказка. Изтървавам / изтърва пусулата. Изтървавам / изтърва юздите.

изтърваване. Не е за изтърваване.

изтърван. Като изтърван заек.

изтърквам / изтъркам. Изтърквам / изтъркам прага. Изтърквам си / изтъркам си петите. Изтърквам си / изтъркам си подметките. Изтърквам си / изтъркам си токовете.

изтърпявам / изтърпя. Изтърпявам / из търпя като Настрадинходжовото магаре.

изтърсвам / изтърся. Изтърсвам / изтърся праха. Изтърсвам си / изтърся си джоба.

изтърсвам се. Като чувал с картофи, изтърсвам се.

изтърся. Изтърсих като из джоб. Изтърсих <като> из чувал.

изтягам / изтегна. Изтягам / изтегна нозете.

изуй-гащи. До изуй-гащи. Отивам на изуй-гащи.

изуча се. Изучил се до буламач.

изуя се. Изуй се и влез.

изфирясвам / изфирясам. Изфирясва ми / изфиряса ми от акъла. Изфирясва ми / изфиряса ми от главата. Изфирясва ми / изфиряса ми от мозъка. Изфирясва ми / изфиряса ми от ума. Изфирясва ми / изфиряса ми ума.

изхабявам / изхабя. Изхабявам си / изхабя си думата (думите). Изхабявам си / изхабя си патроните *и* изхабявам си / изхабя си всичките патрони.

изхвърквам / изхвръкна. Изхвръква ми / изхвръкне ми акъла. Изхвърквам / изхвръкна из (от) вратата. Изхвръква ми / изхвръкне ми из (от) акъла. Изхвръква ми / изхвръкне ми из (от) ума. Изхвръква ми / изхвръкне ми ума. Изхвръква ми / изхвръкне ми чивията. Изхвърквам / изхвръкна като парцал.

изхвръкна. Да не изхвръкне пилето. Изхвръкнал му корема като на циганче. Ще ми изхвръкне сърцето.

изхвърля. У море да го хвърлиш и морето ще го изхвърли.

изхвърлям. Изхвърлям си парите на улицата.

изхвърлям / изхвърля. Изхвърлям / изхвърля като кирлив фес. Изхвърлям / изхвърля като мръсно коте. Изхвърлям / изхвърля като парцал. Изхвърлям / изхвърля на боклука. Изхвърлям / изхвърля на пътя. Изхвърлям / изхвърля на улицата.

изхвърлям се / изхвърля се. Изхвърлям се / изхвърля се нависоко.

изхвърляне. Не е за изхвърляне.

изхлузвам се / изхлузя се. Изхлузвам се / изхлузя се като мокра връв.

изцицвам / изцицам. Изцицвам / изцицам из пръстите си.

изцъклям / изцъкля. Изцъклям / изцъкля очи.

изчадие. Изчадие на ада *и* изчадие адово.

изчевъркам. Ще изчевъркам из очите.

изчевърквам / изчевъркам. Изчевърквам / изчевъркам из зъбите си.

изчезвам. Като дим, изчезвам. Яко дим, изчезвам.

изчезвам / изчезна. Изчезвам / изчезна от лицето на земята.

изчервявам се. До корена на космите, изчервявам се. Като <варен> рак, изчервявам се.

изчукам. Каквото (колкото) <си> изчукам, <си> изпукам.

изщуквам / изщукна. Изщуква ми / изщукне ми из (от) акъла. Изщуква ми / изщукне ми из (от) главата. Изщуква ми / изщукне ми из (от) ума.

изядам. Не е луд, който изяда зелника.

изяден. Ни изядено яйце.

изяждам. На зелено, изяждам.

изяждам / изям. Изяждам / изям главата. Изяждам / изям главицата. Изяждам / изям душата. Изяждам / изям душицата. Изяждам / изям евангелието с корите. Изяждам / изям калая *и* изяждам / изям един калай. Изяждам / изям като рис. Изяждам / изям попарата, която съм надробил. Изяждам / изям с дрипите. Изяждам си / изям си главата. Изяждам / изям с корицте. Изяждам / изям с очи. Изяждам / изям с парцалите. Изяждам / изям хака. Изяждам / изям хляба.

изям. Да е кабил що изсере да изяде. Да идеш с деца на баня да ти изядат сапуна. Да отидеш с деца на баня да ти изядат сапуна. Да ти изям ръцете. Ела, вълчо, изяж ме. Ела, хляб, да те изям. Жив ще изям. Изяде ми крава езика. Изяла ме липсата. Изяла ми е котка салото. Изял си късмета. Изял съм Мохамедовите залци. Изял съм си вече зъбите. Изял съм си ума. Изял съм си ума в гладното <време>. Изял съм си хляба. Комшийската котка изяла месото, а нашата се наяла. Не го изяла мишката, ами мишките. Не съм изял бащиното имане. Обули кучето в цървули, то си изяло краката. Пениш се, не пениш, ще те изям, <парички съм дал>. Пръстите си да изядеш. След като изядох вола, опашката му ли да оставя. Сякаш (като че) някой ти е изял <бащиното> имане. Сякаш че (като че, като да) съм изял <бащиното> имане. Ще ми изяде ушите.

изям се. Няма да ми се изядат устата. Няма да ми се изяде от пръстите. Няма да ми се изяде от ръцете. Няма да ми се изядат ръцете.

икономисвам. Икономисвам <от> истината.

иконостас. Като магаре пред иконостас. Като теле пред иконостас.

Илия. До пладне Илия, от пладне Алия. Къде е Илия на кирия. Облякъл се Илия, погледнал се — пак в тия. Пременил се Илия, погледнал се — пак в тия. Преоблякъл се Илия, погледнал се — пак в тия. Свети Илия ме скълца.

илюзия. Вземам / взема на илюзия.

има. Дето има една дума. Дето има една приказка. Дето има една реч. Дето има сбор, там и гол Асан (Хасан). Знае Станка де има круши. Има бог. Има господ. Има колкото по яйцето вълна. Има мегдан. Има място. Има нещо гнило в Дания. Има нещо помежду ни. Има-няма. Има си хас. Има хляб. Имаше ли от Матея. Ще има счупени чинии. Що има и в (между) зъбите. Я има, я няма. На свисло, има. От крилце перце, има.

имам. Ат имам, поле нямам. Вижте ме сега, че имам рога. Глава имам за дувар. Да имаш да вземаш. Да си имаме уважението. Зид уши има, <а плет очи има>. Змия усойница има в устата. И гора уши има. И дувара има уши. И зида има уши. И котката има мустаки. Имам близо до сърцето си. Имам брада. Имам брашно в главата <си>. Имам бръмбари в главата <си>. Имам бръмбарчета в главата си. Имам бучимишево сърце. Имам вземане-даване. Имам в кръвта <си>. Имам в ръката си. Имам въгарец (въгарци) в задника си. Имам вятър. Имам вятър в главата. Имам глава. Имам го в кърпа вързано. Имам голяма уста. Имам голямо гърло. Имам гумени пръсти. Имам гъз като кръг. Имам да давам на Михалко от Пещера. Имам да давам на Михаля. Имам да плащам на Михаля за дъски пари. Имам две леви ръце. Имам дебела глава. Имам дебела кожа. Имам дебели очи. Имам дни. Имам друго око. Имам думата. Имам дълга ръка[1]. Имам дълга ръка[2]. Имам дълги уши. Имам дълъг език. Имаме един <и същ> език. Имам език на някакъв *и* имам някакъв език. Имам енята. Имам желязно сърце. Имам женско сърце. Имам жълто на гагата. Имам жълто на гъза. Имам жълто под мустак. Имам зад гърба си. Имам заешко сърце. Имам за ортак на джоба си. Имам за ортак на кесията си. Имам златна уста. Имам златни ръце. Имам златно сърце. Имам зъб. Имам игла да закърпя кожуха. Има ми нещо. Имам катанец на устата. Имам катинар на устата. Имам коз <в ръцете си>. Имам кокоши ум. Имам корава глава. Имам корави очи. Имам кучешка душа. Имам къса памет. Имам ламьови уста. Имам лека ръка. Имам леко перо. Имам лице. Имам лоши очи. Имам мегдан. Имам медена уста. Имам меки очи. Имам меко сърце. Имам мухи в главата си. Имам мярка на устата си. Имам набито око. Имам на главата си. Имам на душата си. Имам на око(очи). Имам на ръка. Имам на своя страна. Имам на сърце. Имам на ум. Имам нещо. Имам <нещо> общо. Имам нос. Имам око[1] (очи). Имам око[2]. Имам орлови нокти. Имам остро езиче. Имам остър език. Имам очи. Имам <още> жълто около (на, край, по) устата <си>. Имам пари като у жаба червеи. Имам пари като у куче червеи. Имам перо. Имам пилешко сърце. Имам под око. Имам под ръка. Имам последната дума[1]. Имам последната дума[2].

Имам почва под краката си. Имам пред очи. Имам присърце. Имам пръст. Имам редки пръсти. Имам рога. Имам ръка. Имам си в папуца въгленче. Имам си времето. Имам <си> едно на ум. Имам <си> закачка. Имам си и под керемидка. Имам си <като> обица на ухото. Имам си муха<та> под (на) капата. Имам си мястото. Имам <си> работа. Имам си ръка. Имам си хошбеш. Има си крушка опашка. Има си крушката дръжка. Имам сила. Имам сметка. Имам страха. Имам сурат. Имам сърце. Имам сърце като бърце. Имам твърда глава. Имам тежка ръка. Имам триста свини в балтата. Имам уста[1]. Имам уста[2]. Имам уста като хамбар. Имам циганско сърце. Имам циганчета на очите. Имам чене. Имам широка ръка. Имам широк гръб. Имам широки пръсти. Имам широко сърце. Имам шушу-мушу. Имаш ли акъл. Имаш ли ум. Имаш много здраве *и* имаш много здраве от арменския поп. И на врата си имам очи. И на гъза си имам очи. И на гърба си имам очи. И на задника си имам очи. И на тила си имам очи. И плета има очи. И плет уши има. И попадията толко кусури има. И решето сърце има. И стена уши има, и плет очи има. И стените имат уши. Капа има царска, ама глава воденичарска. Като че ли имам триста глави бели лук. Който няма глава, има крака. Колкото глас имам. Много хляб има да ям. Орех ли имаш в устата си. Още много качамаци има да ям. Още <много> хляб има да ям. Парà да имам, за смях ще я дам. Пръстени ли имаш на ръцете си. Си имам мушица на капица. Слива (сливи) ли имаш в устата си. Сякаш има циганска пепел на задника си. Сякаш че не е имал къща, ни врата. У мене има кръчма. Уста имам, език нямам.

имам. Дупки за запушване, имам. Дупка за запълване, имам. И на кучетата, имам да давам. Керемида над главата си, имам. Криви дърва, имам. Покрив над (на) главата си, имам. Тръски за дялане, имам.

има ме. И на кучето на опашката, има го.

имам се. Имам се нависоко. Имам се на голямо.

имане. Не съм изял бащиното имане. Сякаш (като че) някой ти е изял <бащиното> имане. Сякаш че (като че, като да) съм изял <бащиното> имане.

име. Да не ми е името. <Да> не направиш името си. За боже име. Изваждам / извадя лошо име. Излиза ми / излезе ми име. Излиза ми / излезе ми <лошо> име. <И> името си забравям / забравя. И името си не мога да кажа. Името им е легион. Не изричай напразно името господне. Не споменавай напразно името божие. Трайко да ти е името.

имотен. Като мишка в зимник, имотен. Като мишка в трици, имотен.

имя. Имя им легион.

ин. Туня беда, иня вера.

инат. Не си давам ината.

инатя се. Като магаре на мост, инатя се.

Индия. Тъмна Индия.

инженер. Инженер по улиците.

интифа. Вземам / взема интифа.

ирония. Ирония на съдбата.

искам. Акъл назаем не искам. Баща си искам да кръщавам. Гащи няма, гайда иска. Искам да доя от ялова крава мляко. Искам да изкарам масло от водата. Искам ръката. Искам си золицата, не ща ти гроша. Искам си своето. Искам сметка. Искам с мечката да ям дребници. Искам с трици маймуни да ловя. Каквото ми душа иска. Колкото искаш. Колкото <ти> душа иска. Малко искам да зная. Много искам да зная. На две магарета искам да се возя. Намерила баба скубано, а че иска и щипано. Намерила баба хапано, ами иска и щипано. На такава глава са малко два крака, <иска четири>. Не искам <и> да зная. Не искам уста назаем. Не искам чене назаем. Не иска ни хляб, ни вода. От една овца искам две кожи. Пита болника иска ли дюшек. С един пръст искам десет чепа да затикна. С лъжица мед искам да подсладя вред. Така (тъй) те искам. Цървули няма, гайда иска.

искам. Баща си и майка си, искам. Ни<то> меда, ни<то> жилото, не искам. От трън праскова, искам.

искра. Завъждам / завъдя от искра огън. Искра божия. Искри ми излизат / излязат от очите. Искри ми изскачат / изскочат от очите.

исо. Държа исо.

истина. Икономисвам <от> истината. Скаран съм с истината. Спестявам / спестя истината. Тебе лъжà, мене (мен) истина.

истински. Разкривам / разкрия истинското си лице.

история. Влизам / вляза в страниците на историята. Връщам / върна колелото на историята назад. Жива история. Историята мълчи. Минавам / мина в историята.

истукан. Като истукан.

Италия. Свършил у Италия зад коша.

и-то. Поставям / поставя точка на (над, върху) и-то. Слагам / сложа точка на (над, върху) и-то. Турям / туря (турвам / турна) точка на (над, върху) и-то.

ичеренин. Много ще поглеждам като ичеренин за слънце.
ишлик. Като в цигански ишлик. Чегато се е родил в цигански ишлик.
ища. От голямата риза ища.
ищах. Отварям / отворя ищах.

Й

йерихонски. Йерихонска тръба.
Йола. Йола, Мара и камшик Тодора.
йоло. Давам / дам йоло.
йота. До йота. На йота. Ни<то> на йота *и* ни<то> йота.

К

ка. Кога (ка) ли стана ковач, кога (ка) ли му кожа почърне.
каба. Каба колак.
кабил. Да е кабил що изсере да изяде.
кавал. Бивола на кавал ще засвири. Девета дупка на кавала. Десета дупка на кавала. Кога<то> засвирят биволите с кавали. Кога<то> засвирят билбюлите с кавал<и>. Кога<то> засвирят славеите с кавали. Роден на деветата дупка на кавала. Седма дупка на кавала.
кавички. В кавички.
кавуря се. Да се турчиш ли, да се кавуриш ли.
кадифен. Пипам с кадифени ръкавици.
кадия. За кадия. Кадия без брада. Кой те пита бръснат ли е кадията *и* пита ли те някой бръснат ли е кадията. Минало покрай кадията. Пита ли те някой бръснат ли е кадията.
кадя[1]. Кадя тамян.
кадя[2]. Горя, не кадя.
кажа. Да кажеш „дий" <и> ще тръгне. Да (ще) ти кажа аз тебе как пърди вълк в джамия. Да (ще) ти кажа аз тебе как се плюе в джамия. Две думи на кръст не мога да кажа. Докато каже леблебия, ще затворят цялата чаршия. Дорде не са казали на едно куче, че е бясно. Здраве му кажи. И името си не мога да кажа. Кажи го. Кажи го на вехтата ми шапка. Кажи, дядо попе, аз комках ли се. Кажи ми да ти кажа. Кажи ми на калпака. Кажи му аго, да му е драго. Казали на котката, а тя на опашката си. Казали на кучето, а то на опашката си. Казали на лисицата, а тя на опашката си. Копче не мога да кажа *и* копче няма да кажа. Мълчете да каже наш Иван. Не мога да кажа две думи. Не мога да си кажа заглавието. Рекли и казали. Ще ти кажа аз тебе де копай Аврам корени. Ще ти кажа колко е на десет половината. Ще ти кажа откъде изгрява слънцето.
кажа. И дето съм ухапал майка си за цицата, ще кажа.
кажа се. Не давам /дам и дума да се каже. Няма какво да се каже. Няма що да се каже.
казак. Като казак.
казан. Стана ми /стане ми главата на (като) казан.
казано. Между нас казано. Речено <и> казано.
казвам. Голяма дума (големи думи) не казвам. Казвам на дякона, а той на клисаря. Казвам последната дума. Какво сънува баба не казва, друго казва. На хляба папо казвам. На черното казвам бяло. Не едно куче казват Шаро. Седи, седи и на магарето чуш казва.
казвам. В лицето, казвам /в 1 знач./. В очите,[1] казвам /в 1 знач./. Две думи, казвам. И майчиното си мляко, казвам. Каквото ми е на сърцето, казвам. На (по) вода, казвам /в 1 знач./. На мустаците си, казвам. На ум <а си>, казвам <си>. На ухо, казвам. Ни черна, ни бяла, не казвам. Ни черно, ни бяло, не казвам. През зъби, казвам. С половин глас, казвам, С половин уста, казвам / в 1 знач. /.
казвам / кажа. Гък не казвам / кажа. Казвам / кажа аферим. Казвам / кажа две думи. Казвам / кажа няколко сладки думи. Казвам / кажа последната си дума. Казвам / кажа сбогом. Казвам си / кажа си думата. Казвам си / кажа си приказката. Казвам си /кажа си тежката дума. Казвам си / кажа си урока. Казвам / кажа с опашка. „Ц" не казвам / кажа.
казък. Казък ли ще забия. Казък ли ще побия. Не ще забия казък. Не ще побия казък.
каил. Баба стая каил и за гнили круши.
каиш. Опъвам каиша. Свивам / свия каиша. Стягам каиша. Тегля каиша.
кайма. Направям / направя на кайма. Смилам / смеля на кайма. Смлатвам / смлатя на кайма. Ставам / стана на кайма.
каймак. Обирам / обера каймака. Смъквам / смъкна каймака.
как. Как да е.
кака. Златà кака под корито. Ожени се кака, дойде и мене ред.
кал. Ближа калта от подметките. Вдигам / вдигна от калта. Давам си / дам си <и> калта под (изпод) ноктите. Изваждам / извадя от (из) калта. Изваждам си / извадя си магаренцето от калта. Издавам си / издам си <и> калта под (изпод) ноктите. Измъквам / измъкна от калта. Изобразил се в калта. И калта под ноктите му. Като жаба в кал<та>. Колкото (като) свиня от

кал. Лижа калта от подметките. Лягам / легна в калта. Навирам / навра в калта. Натъпквам / натъпча в калта. Не оставям / оставя и калта под (изпод) ноктите. Не си зарязвам магарето в калта. Не си оставям колата в калта. Не си оставям магарето в калта. Не си оставям чепика в калта. Не си оставям чехъла в калта. Не хвърлям / хвърля камък в рядка кал. Обливам / облея с кал. Падам / падна в калта. Правя кал. Пренеси кал, камъни, па легни спи. Стъпквам / стъпча в калта. Хвърлям / хвърля кал. Хвърлям кал върху лицето.

калай. Дръпвам / дръпна калая *и* дръпвам / дръпна един калай. Изяждам / изям калая *и* изяждам / изям един калай. Обирам / обера калая. Отнасям / отнеса калая. Тегля калая *и* тегля един калай. Ям калая (калай).

калайджийка. Въртя се като калайджийка.

калайджийски. Въртя се като калайджийско дъно.

калайджия. Като калайджия. Кога стана калайджия, кога му почерня задника.

кале. Кале съм. Калето продавам. На калето беглик съм ходил. На калето камъни влачило. Предавам / предам калето.

калевра. Къде (де) го стиска калеврата. Къде (де) го стяга калеврата. Пикая си в калеврите. Стягам си / стегна си калеврите.

калеврица. Къде (де) му стиска калеврицата.

калем. Държа калем. Не ме лови калема. Не ме хваща калема. Слаб на калема. Слагам / сложа калема. Тегля калема *и* тегля един калем. Турям / туря калема.

кален. Мокър дошъл, а кален си отишъл.

календар. Като коза в календар. Като котка в календар. Като мачка календар.

календи. На гръцките календи.

калесам. Калесай го на сватба да те благослови и догодина.

калесвам. Калесвам с чотра.

калесвам. С жълта бъклица, калесвам. С червена бъклица, калесвам.

калец. Влязъл ми е въглен в калеца. Женски калец. Кроя калци. Осирам си / осера си калците. Пришит калец у (в) калцун. Сипали ми са сол в калеца.

калимавка. Поп без калимавка. Хвърлям / хвърля калимавката.

калимера. Разваля / разваля калимерата.

Калина. Плеснала те Калина със задника.

калпав. Втривам се / втрия се като калпав бан в хилядо. Калпав грош. Калпав мангър не се губи.

калпак. Бутвам / бутна калпака. Вземам / взема <и> калпака от главата. Виж му главата, та му крой калпак. Виж му ума, че му крой калпак. Давам си / дам си и калпака от главата. Да ти опустее калпака. Докато (додето) ми падне калпака. Жена ми ми налага калпака. Жена ми ми носи калпака. Кажи ми на калпака. Кой те пита за колко си продаваш калпака. Кой те пита тебе колко ти струва калпака. Кой те пита тебе колко ти чини калпака. Колко калпаци ще опустеят. Кривя си калпака. Накривявам си / накривя си калпака. Не струвам ни калпака си. Обръщам / обърна калпака. Обръщам / обърна калпака наопаки. Разправяй на калпака ми. Ще си хвърлям / хвърля калпака на възбог. Що ми трябва зелен калпак на глава.

калугер. На калугеро децата заплакали.

калугерка. Кога направят котката калугерка.

калцун. В калцун. Да идеш на Божи гроб по калцуни. Пришит калец у (в) калцун.

калъп. Като (сякаш) от калъп изваден. Като (сякаш) от калъп излязъл. Не ми иде на калъпа. От един калъп. От калъпа. По <един> калъп. По някакъв калъп. Уйдисвам / уйдисам на калъпа.

калъч. На калъч.

калъчка. Ще ядеш калъчката.

калян. Курулдисувам се като калян ибрик.

кам. Кам ти роговете. Кам тоз (тоя) господ.

кама. Давам / дам ками.

камбанка. Ритвам / ритна камбанката.

камен. Камен претквовения.

камик. Колко от камик вода.

камила. Държа мъст като камила. Като на камила копринарство. Като на камила свинарство. Комара цедя, камили гълтам. Присмяла се камилата на гърнето, че няма уши. Я (или) камилата, я (или) камиларя.

камилар. Я (или) камилата, я (или) камиларя.

камилски. Камилски водач.

камина. Запиши го на камината.

камшик. Йола, Мара и камшик Тодора. Камшик Тодора. Отпрал ми се е камшика. Отпрах камшика.

камък. Бия на камък. Бия си главата с два камъка. Бия си главата с камъни. Бога ли съм бил с камъни. Бога ли съм гонил с камъни. Бога ли съм замерял с камъни. Бързам като на воденицата долния камък. Бъхтя се о дърво и о камък. Връзвам / вържа воденичен камък. Господа ли съм бил с камъни. Господа ли съм гонил с камъни. Господа ли съм замерял с камъни. Да се помене зло под камък. Да се помене под камък. Да спи зло под камък. Да спи куче под камък. Да стои зло под камък. Да хвърлиш камък, ще удариш куче. Долен камък. <Дърво и> камък се пука. Дърво и

камък се пукна. Държа камък<а> в пазухата си. Дялан камък. Един хвърлей камък. <Една (ни) >торба камъни. Завивам / завия под камък. Залостил съм си главата между два камъка. Знаят ме и камъните. <И> на сух камък се нахранвам. Камък<а> да стисне, вода ще пусне. Камък (камъни) в нечия градина. Камък върху (на) камък не остава / остане. Камък да хване, вода ще пусне. Камък ми лежи на сърцето. Камък ми ляга/легне на сърце<то>. Камък ми пада / падне на сърце<то>. Камък ми тегне на сърцето. Камък ми тежи на душата. Камък ми тежи на сърцето. Камък (камъни) по *нечия* глава. Камък съм на шията. Камък ти на сърце. Като воденичен камък на врата. Като камък. Като на кучето камъка. Като под камък. Крайъгълен камък. Мърдам се като на воденицата долния камък. Навдигам / навдигна камъка. На гол камък се нахранвам. На дявола камък в ушите. На дявола торба камъни. На <един> хвърлей камък. На калето камъни влачило. На камък трева пониква / поникне. Намерй голям камък, та си удари главата. Не бий бога с камъни. Не сосват ми ни черните камъни. Не съм бил бога с камъни. Не съм бил господа с камъни. Не съм гонил бога с камъни. Не съм гонил господа с камъни. Не съм замерял бога с камъни. Не съм замерял господа с камъни. Не съм на гроб камък. Не съм хвърлил камък да ме заболи ръката. Не хвърлям / хвърля камък в рядка кал. Не хвърлям / хвърля камък в рядко говно. Не хвърлям / хвърля камък в рядко лайно. Няма да живея с камъните. Окачвам (окачам) / окача воденичен камък на шията. Окачвам си (окачам си) / окача си воденичен камък <на шията>. Опирам / опра о камък. Остър камък. От дърво, от камък. От камъка вода ще изстиска. Пада / падне <воденичен> камък от гърба ми. Пада / падне <воденичен> камък от плещите ми. Пада / падне<воденичен>камък от раменете ми. Пада / падне камък от сърцето ми. Пада / падне <тежък> камък на сърцето ми. Под <дърво и> камък. Под камък да остане. Под камък и шумка. Под листо и камък. Подмладил съм се с младите камъни. Пренеси кал, камъни, па легни спи. Пробен камък. Разбързал съм се като долния камък на воденица. Ръцете ми са като под камък. Сваля се / свали се <воденичен> камък от гърба ми. Сваля се / свали се <воденичен> камък от плещите ми. Сваля се / свали се <воденичен> камък от раменете ми. С един камък два ореха бруля. Слагам / сложа камък на сърцето. С моите камъни по моята глава. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък от гърба ми. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък от плещите ми. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък от раменете ми. Турям / туря под камък ръцете. Турям си / туря си ръцете под камък. Удря ми / удари ми брадвата о камък. Удря ми / удари ми косата о (в, на) камък. Удря ми/удари ми секирата о камък. Удрям / ударя на (о) камък. У мен е и ореха, и камъка. Хвърлил камък, та го заболяла ръката. Хвърлям / хвърля камък. Хвърлям / хвърля камъка от сърцето си. Хвърлям / хвърля камък от пазвата си. Хвърлям / хвърля камъни в градината. Чукам камъни. Чукам си главата с два камъка.

камънци. Почивай си и похвърляй камънци.

камъче. Изплювам / изплюя камъчето. Турям / туря черно камъче в краката.

канап. Хваща ме / хване ме канапа.

кандило. Из кандило ни пои. Като прилеп кандило.

кантар. Бия кантара. Държа кантара в окото си. Едно сме на кантара. Колкото (като) магаре от кантар. Колкото (като) муле от кантар. Меря парите си с кантар. Меря с един кантар. На един кантар ще дойдем. Нашият кантар не мери повече. Не ме лови кантара. Претеглям / претегля на кантара <си>. Тегля думите си на кантар. Тежък ми е кантара. Удрям ударя <в (на)> кантара.

каня. Не съм канил с <конска> бъклица.

каня. С бъклица, каня. С жълта буклия, каня. С половин уста, каня / в 2 знач. /.

капа. Боли ме капата. Гледай му акъла, па му крой капа. Гледай му памет, крой му капа. Да (ще) ти падне капата. Да (ще) ти хвръкне капата. Докато (додето) ми падне капата. Жена ми ми носи капата. Имам си муха<та> под (на) капата. Капа има царска, ама глава воденичарска. Колко капи ще опустеят. Кривя си капата. Мешаме си капите. Накривявам си / накривя си капата. На нероден Петко капа сошили. Нероден Петко, купили му капа. Не те питам за колко пари ти е капата. Омешвам си / омешам си капата. Продавам си / продам си и капата. Разменяме си / разменим си капите. Сбутваме си / сбутаме си капите. Скрои ще му капа. Хвани келча, та (че, и) му вземи капата. Ще ми закачат забрадка връз капата. Ще си хвърлям / хвърля капата.

капак. Капак похлупвам / похлупя отгоре. Като капак отгоре. Като кон с капаци. На всяка дума капак. На всяко гърне капак. Намирам / намеря капак. Расъл

под стъклен капак. Слагам / сложа капак. Турям / туря (турвам / турна) капак.

капан. Вкарвам / вкарам в капана <с двата крака>. Влизам / вляза в капана. Времето хвана капан. Като лисица в капан. Падам / падна в капана. Попадам / попадна в капан<а>. Поставям / поставя капан. Скроявам / скроя капан. Турнах си и двата крака в капана. Улавям се / уловя се в капана. Улових се и с двата крака в капана. Хващам се / хвана се в капана. Хитрата лисица с двата крака <в капана>. Хитрата лисица с четирите крака в капана.

капвам. Очите ми капват от срам.

капзамалин. Ходя като селски капзамалин.

капитал. Направям / направя капитал. Правя капитал.

капица. Си имам мушица на капица.

капия. Завардвам / завардя капия<та>. Оскубали му са мустаките на Стамбул капия. Правя липови капии. Хващам / хвана капия. Храня капии.

капка. В (с) <една> капка вода бих удавил. Вися като капка на лист. До капка. До последна капка кръв. Капка в морето. Капка мед, блато жлъчка. Капка мед в ока оцет. Капка мед, ока жлъчка и оцет. Капчана капка. Като две капки вода. Като капка. Минавам / мина <сух> между капките. Промъквам се / промъкна се между капките.

капна. Мед да капне да го оближеш. Мед <и масло> ми капна на сърцето. Мехлем ми капна на душата. Мехлем ми капна на сърцето. Не мога да капна вода на малкия пръст. Полека ти да не му капне опашката в герана.

капчан. Капчана капка.

капя. Ако не тече, <то поне, сѐ> капе. Капе и мръзне. Капят като <гнили круши>. Катран ми капе от брадата. Кръв капе. Кръв капе от (на) сърцето ми. Мед ми капе в (на) душата. Мед ми капе в устата. Мед ми капе на сърцето. Мед ми капе от устата. Мехлем ми капе на душата. Мехлем <и мед> ми капе на сърцето. Не тече, но (ама) капе. Росаи капя. Яд ми капе на сърцето.

кара. Кара, вара.

карам. Един кара на „йейе", друг на „ча". Карай да върви. Карай коня да върви. Карай си <из> пътя. Карай си колата. Карай си количката. Карай си магарето. Карай си магарчето. Карай си низ пътя. Карам <го> през къра. Кара ме навън. Карам зорле у рая. Карам килавите на войска. Карам през диво и пусто. Карам през просото. Карам през пръсти. Карам преко по̀ле и до̀ле. Карам си на своята свирка. Кой ме дявол караше. Ти го караш в пътя, то върви в тръното. Ти го караш по чаира, то бяга по баира.

карам. Пет за четири, к а р а м /в 2 знач./.

Караман. Не едно куче викат Караман.

карам се. Ни се води, ни се кара.

карам се. <Та> перушина хвърчи, к а р а м с е.

карамфил. Не съм викал с карамфил.

карар. Не седя на един карар.

карпуз. Да живееш от карпузи до грозде.

карпузов. Подсунвам / подсуна на карпузова кора.

карт. Давам / дам карт бланш.

карта. Залагам / заложа на бита карта. Залагам / заложа на една <единствена> карта. Залагам / заложа на карта. Залагам / заложа последната си карта. Играя с открити карти. Издавам / издам картите си. Изигравам / изиграя последната си карта. Откривам / открия картите си. Поставям / поставя на карта. При открити карти. Разкривам / разкрия картите си. Слагам / сложа на една карта. Слагам / сложа на карта. Турям / туря (турвам / турна) на карта. Хвърлям / хвърля последната си карта.

картечница. Като картечница. Устата ми е като картечница. Устата ми работи като картечница.

картина. Като картина.

картинка. Внимавай в картинката. Гледай в картинката. Като картинка.

картоф. Като торба с картофи. Като чувал с картофи.

каруца. Като куче в каруца. Като на куче в каруца.

каса. Бръквам / бръкна в касата. Бъркам в касата.

касапин. Като касапин.

ката. Ката ден яйца снисам.

каталански. Каталански син.

катанец. Имам катанец на устата. Като на кочина катанец. Поставям / поставя катанец на устата. Слагам / сложа катанец на устата. Слагам си / сложа си катанец на устата. Турям / туря (турвам / турна) катанец на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) катанец на устата. Удрям / ударя катанеца.

Катерина. Хваща ме / хвана ме бързата Катерина.

катинар. Имам катинар на устата. Поставям / поставя катинар на устата. Слагам / сложа катинар на устата. Слагам си / сложа си катинар на устата. Турям / туря (турвам / турна) катинар на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) катинар на устата. Удрям / ударя катинара.

католик. По-<голям> католик <и> от папата.

катран. Катран ми капе от брадата. Мажа катран. Наливам / налея катран в главата. Наливам / налея катран в рогата. Наливам / налея катран в ушите. От две дупки катран ми тече. От десет места ми катран тече. Сипвам / сипя катран в рогата. Скърцам като колело без катран.
катраник. Като в катраник.
катраница. Като в катраница.
катунарка. Като катунарка.
катунин. Като катунин.
катуря се. Катури ми се колата.
кахър. Кахър за дъжд.
каца. За в кацата. Пълня каца без дъно. Сра маца в каца. Тънка като каца.
кацам. На ножа му муха не каца.
кацна. Кацнала ми е муха на носа.
качамак. Още много качамаци има да ям. Правя си устата за качамак.
качамилка. Ще духаме на качамилката.
кача се. Докато (докле) се качи свиня на дърво. Дор<де> се кача на коня. Качих се на полица. Кога се качи и ноги замаха. На девет се качих, на осем не слизам. Още на коня не се качил, крака<та> замахал. Още на коня се не качил, размахал крака. Слязъл от коня и се качил на магаре. Та свинка у джамия да се качи.
качвам / кача. Качвам / кача на бесилката. Качвам / кача на бесилото. Качвам / кача на въжето. Качвам / кача на копата.
качвам се. Не се качвам на тая (такава) кола.
качвам се / кача се. Качва ми се / качи ми се кръвта в главата. Качвам се / кача се на главата. Качвам се / кача се на гърба. Качвам се / кача се на *нечия* кола. Качвам се / кача се на престола. Качват ми се / качат ми се акциите. Сърцето ми се качва / се качи в гърлото.
каче. Ще задигна каче. Ще задяна каче.
качене. Не е ни за упрягане, ни за качене.
качул. Като качул на всичко. Подир (по) дъжд качул.
качулка. Кога дъждът превалял, той наметнал качулка. Слагам / сложа качулка. След (подир) дъжд качулка. Турям / туря (турвам / турна) качулка.
каша. Бъркам *някаква* каша. Бъркам се в *някаква* каша. Забърквам / забъркам в *някаква* каша. Забърквам / забъркам *някаква* каша. Забърквам се / забъркам се в *някаква* каша. Забърква се / забърка се *някаква* каша. Замесвам / замеся в *някаква* каша. Замесвам се / замеся се в *някаква* каша. Не съм се опарил в кашата. Объркам / объркам *някаква* каша. Сипи, мъжо, кашата на рамо. Слагай, мъжо, кашата на рамо. Ял на бащиното си кръщене <каша>.
кашлица. Пресичам / пресека кашлицата. Ще напаря кашлицата.
кашлям. Като воденичар, кашлям.
кашлям се / кашля се. Кашлям се / кашля се в кратуна.
квадрат. На квадрат.
квадратура. Квадратура на кръга.
кванти. Тути кванти.
квасник. Като <ръжен> квасник.
квачка. Клопам като квачка. Седя като квачка на мътеци.
квитанция. Отрязвам / отрежа квитанцията (квитанциите). Подписвам / подпиша квитанцията.
кел. Възвира ми / възври ми келя. Завира ми / заври ми келя. Кипва ми / кипне ми келя. Пораства ми / порасне ми келя. Хваща ме / хване ме келя. Шупва ми / шупне ми келя.
кела. Не ми трябва на здрава глава кела. Що ми трябва на здрава глава кела.
келавщина. Кипва ми / кипне ми келавщината.
келчо. Погни келча, че му изскуби брадата. Хвани келча, та (че, и) му вземи капата.
келяв. Докопал съм се като келяв о шапка.
кемене. Светвам / светна по кеменето.
кенар. Не ми е ни от клин, ни от кенар.
кепе. Ще ми накривиш кепето.
кепенк. Пускам (пущам) / пусна кепенците. Спускам (спущам) / спусна кепенците. Удрям / ударя кепенците.
керван. Водя кервана.
керемида. Жълт като керемида във вода. Керемида масло да пусне. Керемида над главата си. Обръщам / обърна къщата надолу с керемидите. От керемида масло. Пожълтял като керемида във вода.
керемиден. Хванала ме керемидената жълтеница.
керемидка. Имам си и под керемидка.
керим. Отивам / отида по аллах керим.
керкенез. Като керкенез.
кесим. Едно към кесим.
кесия. Бръквам / бръкна в кесията си. Бръквам се / бръкна се в кесията. Бъркам (бръквам / бръкна) в кесията. Влязла е змия в кесията ми. Дълбока ми е кесията. Излиза / излезе от кесията ми. Изпразвам / изпразня кесията. Изпразвам си / изпразня си кесията. Имам за ортак на кесията си. Какво ми влиза в кесията. Като пет пари в кесия. Кесията ми е тънка. Много ми влиза в кесията. Напълвам си (напълням си) / напълня си кесията. Не ми влиза в кесията. Ортак на кесията ми е. Отпускам (отпущам) / отпусна кесията си. Поразвързвам / поразвържа кесията си. Пребиваме се като две пари в кесия. Пълня си кесията. Развързвам / развържа кесията си. Ръждясали са ми парите по кесията. Свила ми се е змия в кесията. Ставам /

стана ортак на кесията. Стискам ги като две пари в съдрана кесия. Стискам си кесията. Удрям / ударя по (в) кесията.

кестен. Вадя кестените от жаравата. Вадя кестените от жарта. Вадя кестените от огъня[1]. Вадя кестените от огъня[2]. Вадя кестените от огъня с людски ръце. Вадя кестените от огъня с чужди ръце. Изваждам / извадя кестените от огъня[1]. Изваждам / извадя кестените от огъня[2]. Изваждам / извадя кестените от огъня с людски ръце. Изваждам / извадя кестените от огъня с чужди ръце.

Кестрич. Балдъза ми от Кестрич.

кеф. Бяга ми кефа. Гледай си кефа. Гледам си кефа. Глей си кефа. Разтуря ми се кефа. Скършва ми се / скърши ми се кефа. Скършвам / скърша кефа. Счупва ми се / счупи ми се кефа. Счупвам / счупя кефа.

кехая. Кехая без брада.

рече. Не ми трябва от рече рече.

кибрит. Драсвам / драсна кибрита. Тегля кибрита. Тръквам / тръкна кибрита. Удрям / ударя кибрита.

кий. За какъв кий.

килав. Карам килавите на войска.

килифарски. Опявам го килифарски. Усуквам го по <килифарски>.

километър. На четвърти километър.

ким. Гоня ким.

кина. Кини пола, та хвърляй. Кини, та наддавай. Та си глава кина.

кина се. Кине ми се сърцето. Та глава<та> ми се кине.

кино. Отивам на кино. Пращам / пратя на кино. Пращам / пратя на кино в банята от 6 до 4 <с билет за докъпване>. Пращам / пратя на кино от 6 до 5 с трамваен билет.

кипвам / кипна. Кипва ми / кипне ми келавщината. Кипва ми / кипне ми келя. Кипва ми / кипне ми кръвта. Кипват ми / кипнат ми говната. Кипват ми / кипнат ми триците.

кипя. Вря и кипя. Кръвта ми кипи. На дъното врял и кипял.

кипял. Врял и кипял. Ни врели, ни кипели. Ни вряло, ни кипяло.

кираджийски. Като кираджийски кон. Кираджийски кон.

киреч. Гася киреч.

кириш. Счупвам / счупя кириша.

кирия. Къде е Илия на кирия. Къде е Киро на кирия *и* де го Киро на кирия. Къде е Киро — на кирия: дисагите си на гръб носи. Къде е Кольова кирия. Къде Кольо на кирия.

кирлив. Изваждам / извадя <на пазара> кирливите ризи. Изкарвам / изкарам кирливите ризи. Изнасям / изнеса <на пазара> кирливите ризи. Изхвърлям / изхвърля като кирлив фес. Кирливите ризи.

Киро. Къде е Киро на кирия *и* де го Киро на кирия. Къде е Киро — на кирия: дисагите си на гръб носи.

кирпиджийски. Правя си устата като кирпиджийски кон за слама.

кисел. Кисел като арнаутин. Кисел като оцет. Кисел като турчин през (на) рамазан. Кисело е гроздето. Колкото циганин кисело мляко. Направям / направя кисело лице. Направям / направя кисела физиономия. Нарязвам / нарежа като кисела краставица. Не ще лиса грозде, че е кисело. Не яде лиса грозде, че е кисело. Правя кисела физиономия. Правя кисело лице. Продавам кисели палаври. Продавам кисели краставици. У (в, от) циганин кисело мляко.

киселина. Ни вòда, ни киселина.

киселица. Запрегризвам киселици. И печени киселици. Не ми продавай печени киселици.

кисело.Ври ми задника кисело. Излиза ми / излезе ми кисело. Излиза ми / излезе ми кисело из (през) носа. Кисело пърдя. Праци ми задника кисело.

китайски. Китайска стена.

китайско. Става ми / стане ми китайско.

Китин. Кога Китин мъж чисто ял.

китка. Връщам / върна китката. Да <си> го китиш на китка. Извит като китка. Не съм китка за мирисане. Не съм китка за помирисване. Не ще ми върнат китката.

китя. Да <си> го китиш на китка.

кифладжия. Като кифладжия.

кихавица. Ходя като кихавица.

кихвам / кихна. Кихвам / кихна на фасона.

кихна. Кихнал на свети Васил. Не си (нима си) кихнал на Бъдни вечер, та да ти го харижа. Стисни ме, Еленке, да кихна.

киша. По киша опанджак.

кишовит. Расъл у кишовитите години.

кияк. За какъв кияк.

клавам. Не ми клавай ножи боди.

клàда. Падна ми кладата връз главата.

кладенец. Докарвам / докарам вода от девет кладенци. Донасям / донеса вода от девет кладенци. Копая с игла кладенец. Наваждам / навадя вода от девет кладенци. Нося вода от девет кладенци. От друг кладенец вода съм пил. Пия вода от кладенеца.

кладенчев. Колкото (като) магаре от кладенчева вода. Отбира ли <ти> свиня от кладенчева вода. Проумява ли <ти> свиня от кладенчева вода. Разбира ли <ти> свиня от кладенчева вода.

кладенчов. Знае свиня кладенчова вода. На свиня кладенчова вода.

кланям се. Кланям се до земята. Кланям се до суровата земя. Кланям се като на светия. На дявола се кланям. На кой

бог се кланям. На кой (какъв) господ се кланям. На кой дявол се кланям.

класа. От класа.

клатя. За този (тоя), дето (що) клати гората. Клатя глава. Клатя опашка. Клатя си краката. Клатя шапка.

клатя се. Краката ми се клатят.

клепало. На вратата мандалото, на църквата клепалото.

клепач. Тежат ми клепачите.

клепвам / клепна. Клепват ми / клепнат ми ушите.

клепка. Обесиха ми се циганите на клепките.

клепя. Доде клепе черква.

клетва. Анибалова клетва.

клечка. Важна клечка. Взел съм клечка да бия мечка. Вия се като върбова клечка. Всред гората клечка няма. В Средна гора клечка няма. Голяма клечка. Закачвам (закачам) / закача на клечката. Закачвам (закачам) / закача на новата клечка. Избивам / избия клечката. Като клечка. Кърша клечки. Носа ми не се стига с <говняна> клечка. Носа ми не се стига с клечка. Носа ми не се стига с лайняна клечка. Носа ми не се стига с посрана клечка. Няма клечка да си обърше гъза. Окачвам (окачам) / окача на клечка<та>. От високата клечка. С клечка се чеша. Ставам / стана на (като) клечка. Турям се на голямата клечка. Убола се на клечка. Хвърлѝ го с две клечки в Марица. Ще се натика на клечка.

клизма. С клизма.

климар. Преяде ми климарьо.

клин. Вбивам / вбия клин. Върша работа колкото върбов клин. Забивам / забия клин. Избивам / избия клина. Изкапаха ми клинете. Намерих клин да си закача торбата. Не ми е ни от клин, ни от кенар. Ни в клин, ни в бочник. Ни в клин, ни в ръка. Ни в клин, ни в ръкав. Нима ми е в клин или в ръкав.Преби ми се клина. Скърцам като върбов клин. Шавам като върбов клин.

клинец. Кова клинци. Намерил клинец, трябват му още петнайсе и четири петала, та кон. Сбирам клинци да си купя кон. Сбирам клинци да си направя кон. Сбирам клинци да си правя кон. Ту на клинец, ту на плоча бия. Удрям / ударя клинеца. Чукам клинци.

клисар. Казвам на дякона, а той на клисаря.

клон. Сека клона, на който седя.Сека клона, на който стоя. Сека клона, на който съм стъпил.

клонка. Сирене на клонки.

клопам. Клопам като квачка. Клопам като кокошка. Клопам си зъбите.

клопка. Вкарвам / вкарам в клопка<та>. Влизам / вляза в клопка<та>. Падам / падна в клопка<та>. Попадам / попадна в клопка<та>. Поставям / поставя клопка. Улавям се / уловя се в клопка<та>. Хващам се / хвана се в клопка<та>. Хитрата лисица попаднала в клопка.

клуп. Скърцам като неподмазан клуп.

клюмвам / клюмна. Клюмвам / клюмна глава. Клюмва ми / клюмне ми носа. Клюмвам / клюмна нос.

клюмнал. С клюмнала глава.С клюмнал нос.

клюнец. Дойде ми до клюнецо.

клюса. Хитрата лисица с двата крака в клюсата. Хитрата лисица с четирите крака в клюсата.

ключ. Държа ключа. Държа под ключ. Намирам се под ключ. Под ключ. Слагам си / сложа си ключ на устата. Турям / туря (турвам / турна) под ключ. Турям си / туря си (турвам си / турна си) ключ на устата. Удрям / ударя ключа.

клякам / клекна. Клякам си / клекна си на задника.

кметски. Кметско мастило.

книга. Таче на книга го чета. Жива книга, баче Добре. Жива книга, баче Начо. Зная дълбока книга. Като <че> по (на) книга <чета>. На книга. Стигам на книгата дъното.

кобила. Видяла те майка ти на бяла кобила. Вятър ме вее на бяла кобила. Вятър ме вее на сива кобила. Вятър ме вее на сляпа кобила. Вятър ме носи на бяла кобила. Ожребили се бащините му кобили *и* ожребили му се кобилите. Орташка кобила. От добра кобила жребче. Поиграва / поиграе червената кобила. Пускам (пущам) / пусна червената кобила. Роднини по бялата кобила. Удрям самара да се сеща кобилата.

кобилица. Ставам / стана на кобилица. Ще играе кобилицата.

кобилка. Кьорава ми е кобилката. Не ми види кобилката. Сляпа ми е кобилката.

кобур. На гола мешина кобуре.

кова. Кова гвоздеи. Кова клинци. Ковал съм си магарето. Кога ковач кова, кога дупе му почерня. Не си вдигай краката, че нямам петало да те кова.

кован. Като на дъртел кован гердан. Кован колан през гола мешина. Миша душа, кован заек.

ковач. Кога ковач кова, кога дупе му почерня. Кога (ка) ли стана ковач, кога (ка) ли му кожа почърне.

ковчег. Ноев ковчег. Цепя <си> дъски <за ковчег>.

кога. Бог знае кога. Като кога. Кога баба пръднала, кога замирисало. Кога Китин мъж чисто ял. Кога ковач кова, кога дупе му почерня. Кога(ка) ли стана ковач, кога (ка) ли му кожа почърне. Кога ли стана кюмюрджия, кога ли му ръце почерняха. Кога се качи и ноги

замаха. Кога се потурчи и турска чалма нави. Кога се село засели, кога ли псета лавнаха. Кога стана въгленар <и> кога му почерня врата. Кога стана въглищар <и> кога му почерня врата. Кога стана калайджия, кога му почерня задника. Кога стана кюмюрджия и кога му гъза почерня. Кога стана кюмюрджия и кога му задника почерня. Кога стана кюмюрджия, кога се очерни. Кой знае кога.

кожа. Вадена кожа. Влиза ми / влезе ми дявола под кожата. Влизам / вляза под кожата. Вмъквам се / вмъкна се под кожата. Вълк в агнешка кожа. Вълк в овча кожа. Дебела ми е кожата. Дера кожата (кожи<те>) <от гърба>. Дера от една овца <по> две кожи. Дера по две кожи от гърба. Едва ми кожата костите държи. Едва се побирам / побера в кожата си. Запазвам <си> / запазя <си> кожата. Изваждам / извадя от кожата. Изкарвам / изкарам от кожата. Излизам / изляза от (из, вън от, извън) кожата си. Изпръхвам / изпръхна из кожата си. Изскоквам / изскокна (изскачам / изскоча) от (из) кожата си. Имам дебела кожа. Кога (ка) ли стана ковач, кога (ка) ли му кожа почърне. Кожата ми не струва за нищо. Мравки лазят по кожата ми. Навирам се / навра се под кожата. Не мога да се побера в кожата си *и* не се побирам / побера в кожата си. Одирам / одера кожата <от гърба>. Одрал съм кожата. От един вол сакам две кожи. От една овца искам две кожи. От една овца сакам две кожи. Отървавам <си> / отърва <си> кожата. Още мечката в гората, кожата ѝ продават. Пазя си кожата. Попълзяват / попълзят мравки по кожата ми. <Само> кожа и кокал<и>. Само кожа и кокал<и> оставам / остана. <Само> кожа и кокал<и> ставам / стана. <Само> кожа и кости. <Само> кожа и кости оставам / остана. <Само> кожа и кости ставам / стана. Свивам се / свия се в кожата си. Свличам / свлека кожата <от гърба>. С дебела кожа. Смъквам / смъкна кожата <от гърба>. Смъквам / смъкна от една овца <по> две кожи. Смъквам / смъкна по две кожи <от гърба>. Смъквам / смъкна по две кожи от гърбината. Спасявам <си> / спася <си> кожата. Стрижа до кожа. Съдирам / съдера кожата <от гърба>. Съдирам / съдера по две кожи от гърба. Твоята (твойта) кожа. Топя се в кожата си. Трай, душо, черней, кожо. Търпи, душо, черней кожо. Яка ми кожа.

кожица. Смъквам / смъкна кожицата.

кожичка. Отървавам <си> / отърва <си> кожичката. Смъквам / смъкна кожичката.

кожух. Изтупвам / изтупам кожуха. Имам игла да закърпя кожуха. Наметнал на свети Атанаса кожуха. Не ми трябва от мечка кожух. Облякъл на свети Атанаса кожуха. Отвяла брашното и попарила кожуха. Ще си объркна кожуха <наопаки>.

коз. Давам / дам коз <в ръцете>. Държа коз <в ръцете си>. Залагам / заложа последния си коз. Изигравам / изиграя козовете си. Изигравам / изиграя последния си коз. Имам коз <в ръцете си>. Хвърлям / хвърля козовете (коза) си. Хвърлям / хвърля последния си коз.

коза. Всяка коза на (за) свой крак. Дера коза (кози<те>). Като коза в календар. Като коза на лед. Като на коза брада. Като сляпа коза в тръне. Не са ми всичките кози в главата. Не учи старец как се кози пасат. Одрах козите. Оставам / остана на коза. От стара коза яре. Присмяла се козата на овцата, че ѝ видяла задника. Присмяла се козата на овцата, че лудо пасе. Свивам се като коза в дъжд. Сгърчвам се като коза в дъжд. Ще играеме „сляпа баба кози пасе".

козел. Дера козел. Козел отпущения.

кози. Вкарвам / вкарам в кози рог. Вънирам / възра в кози рог. Навирам / навра в кози рог. Навкарвам / навкарам в кози рог. На двамина кози крак. На петима кози крак. На сто вълци кози крак. Натиквам / натикам в кози рог. Натъпквам / натъпча в кози рог.

козина. Показвам си / покажа си козината.

козирка. До козирката. Дохожда ми / дойде ми до козирката. Идва ми до козирката.

Козирог. Близо ли е Козирог при Гърня.

козица. Нямала си баба белица, та си купила козица.

кой. Кое що.

Койнаре. Койчо от Койнаре <с кривото магаре>.

Койчо. Койчо от Беренде. Койчо от Койнаре <с кривото магаре>.

кокал. Броят ми се кокалите. Връзвам / вържа кокал. Глождя кокал. Гриза кокал. Гриза кокалите. Дойде (дошъл е) ножа до кокала. Докопвам / докопам кокала *и* докопвам се / докопам се до кокала. Допря (допрял е) нож<а> до кокал<а>. Държа кокала. Една шепа душа, едно джезве кокали. Зарекло се куче да не яде кокали. Изпускам (изпущам) / изпусна кокала от ръката си. Като гол кокал в тенджера. Налагам / наложа кокалите. Наливам / налея кокал. Намествам (наместям) / наместя кокалите. Насаждам / насадя кокалите. Научило се куче да глозди кокал. Ще ми държат кокалите. Опря ножа до (о, в) кокала. Оставям си / ос-

тавя си кокалите. Повдигам кокалите. Подхвърлям / подхвърля кокал. <Само> кожа и кокал<и>. Само кожа и кокал<и> оставам / остана. <Само> кожа и кокал<и> ставам / стана.Смазвам / смажа кокалите. Строшавам / строша кокалите. Счупвам / счупя кокалите. Тлъст кокал. Торба кокали. Троша кокалите. Търся на кучешко легло кокал. Търся на кучешко леговище кокал. Хвърлям / хвърля кокал. Четат ми се кокалите. Ще събирам кокалите.

кокалци. Сгризвам / сгриза кокалците.

кокалче. Тлъсто кокалче.

кокили. Вдигам / вдигна на вили и кокили. Един на вили, друг на кокили.

коко. Още викам на яйцето коко.

кокоши. Имам кокоши ум. Кокоша жалба. Кокоша жалост. Кокошата неделя. Свил съм се като кокоши задник. С кокоши ум. Стиснал съм се като кокоша тръткa. Ял съм кокоши крак. Ял съм <от> кокоша нога.

кокошка. Въртя се като пияна кокошка. Въртя се като улава кокошка. Да ти остареят кокошките. <Като (сякаш)> мокра кокошка. Като хамата кокошка. Клопам като кокошка. Кокошка пее. Кокошка пъшка, петел се тръшка. Кокошката не знае, яйцето знае. Не зная отде пикае кокошка. Не ще кум печена кокошка. От стара кокошка яйце. Плаша кокошките. Плаши Пейо кокошките. Ровя като кокошка гюбре. С кокошките. Ставам / стана като писана кокошка. Треса се като кокошка над просо. Ходя като писана кокошка. Ще разберат и кокошките. Ял съм от кокошка кълка. Ял съм от кокошка нога.

кол. Забивам / забия кол. Забит кол. Изправя ми се / изправи ми се като кол на сърцето. Като от кол отвързан. Като <побит> кол. Кол ли ще побия <на земята>. Кол ли ще побия на тоя свят (на света). Не ще забия кол <на тази земя>. Не ще побия кол <на земята>. Не ще побия кол на тоя свят <на света>. <Ни> побит кол <в земята>. От кол и <от> въже. Побивам / побия кол.

колà. Возя се на *нечия* кола. Впрягам / впрегна колата пред воловете. Впрягам / впрегна колата пред конете. Впрягам се впрегна се в същата кола. Занасям се като строшена кола. Извръщам / извърна колата. Карай си колата. Като куче в кола. Като се прекатури колата. Катури ми се колата. Качвам се / кача се на *нечия* кола. Колата ми са с две колелета, та се въртят навсякъде. Колата ми с две колела, обръщам накъдето ща. Колата ми с две колела, та се въртят и насам, и натам. Криви ми колата. Ловя с кола зайци. Намазвам / намажа колата. Не ми увира / уври главата с кола дърва. Не се возя на тая (такава) кола. Не се качвам на тая (такава) кола. Не си оставям колата в калта. Няма да обърне кола на воденица. Обръщам / обърна колата. Пето колело *и* пето колело в колата. Подмазвам / подмажа колата. Подмазвам / подмажа колата да не ни скрипуцат. Подмазвам / подмажа колата да не ни скърцат. Превърна се колата. Прекатури се колата. Претоварил съм колата. Прибира с иглата, изнася с колата. С кола да ги товариш. С кола<та>. Скърца ми колата. Смятам за три кола тръне. Тегля колата. Тръгвам / тръгна по колата. Ще се прекатурят на дявола колата.

колак. И на трън колак. Каба колак.

колан. Кован колан през гола мешина. Отпускам (отпущам) / отпусна колана <с още една дупка>. Стягам колана.

колач. Ни царю харач, ни богу колач. Прерязах колача. Рязах колача.

Коледа. Да живееш от Бъдни вечер до Коледа. На попова Коледа. От Бъдни вечер до Коледа. Отдвоил се Божич от Коледа. Разделила се Коледа от Бъдни вечер. Ще дойде и моя Коледа.

колело. Връщам / върна колелото на историята назад. Дохожда ми / дойде ми прът в колелото. Завъртявам / завъртя колелото. Колата ми са с две колелета, та се въртят навсякъде. Колата ми с две колела, обръщам накъдето ща. Колата ми с две колела, та се въртят и насам, и натам. Пето колело *и* пето колело в колата. Поставям / поставя прът в <спиците на> колелото (колелата). Прът в колелото. Пъхам (пъхвам / пъхна) прът (пръти) в <спиците на> колелото (колелата.) Скърцам като колело без катран. Слагам / сложа прът в <спиците на> колелото (колелата) *и* слагам / сложа прът (пръти) <в спиците>. Турям / туря прът <в спиците на> колелото (колелата).

колесник. Залита ми колесника. Заходя ми колесника.

колесница. Впрягам / впрегна в колесницата. Завързвам / завържа към колесницата. Поставям / поставя прът в колесницата. Привързвам / привържа към колесницата. Слагам / сложа прът в колесницата. Турям / туря прът в колесницата.

колец. Колец ли ще побия. Не ще побия колец. От трети колец.

коли. Да не ти е коли.

колиба. Разтурям къща, правя колиба.

коливо. Нося си коливото в устата. С чуж-

до коливо на помен. С чуждо коливо на спомен. Ще хапна от коливото.
количка. Карай си количката.
колона. Пета колона.
Колумбов. Колумбово яйце.
Кольо. Дал Кольо, взел Кольо. Знае Кольо де зимуват раците. Къде Кольо на кирия.
Кольов. Къде е Кольова кирия.
коля. Аз коля, аз беся. Без нож коля. Коля кучето. Коля откъм врата. С памук коля.
коляно. Добрината ми е на (до) коляното. Добрината ми стои на (до) коляното. До девето коляно. До коляно. До мише коляно. Достлука ми е на (до) коляно<то>. Лягам / легна на колена. Морето е до коляно (колене) за мене. Нима седи с бога коляно до коляно. Облягам се като на бащиното си коляно. Оправям се / оправя се под (в) колене. От гяволско коляно. Отпускам (отпущам) / отпусна коляно. Падам / падна на колене. Подкосявам / подкося колeнете. Подкосяват ми се / подкосят ми се коленете. Поставям / поставя на колене. Пресичат ми се / пресекат ми се коленете (колената). Рамо коляно ще сторя. Слагам / сложа под коляно. Турям / туря под коляно. Цар ми е до коляно.
команда. Боса команда. Разпасана команда.
командувам. Командувам парада.
комар. Комара цедя, камили гълтам. На комар ботуши. Стрижа комара.
комат. За комат хляб. Изпускам (изпущам) / изпусна комата от ръцете си. Отнемам / отнема комата от устата. Уплитам коматите.
комедия. Играя комедия (комедии). Изигравам / изиграя комедия<та>. Разигравам / разиграя комедия (комедии).
комин. Влизам / вляза през комина. Да ти буха бухал на комина. Да ти забуха бухала на комина. Запушвам / запуша комина. Запиши го на комина. Като комин. Комина ми много пуши. Няма комин да подкадя.
комкам се. Виде ли ме, попе, кога се комках, с пафти ли бях. <Дядо> попе, видя ли ме комках ли се. Кажи, дядо попе, аз комках ли се. Луди попе, видя ли ме комках ли се. Мари жени, видяхте ли ме комках ли се. Мари люде, видяхте ли ме комках ли се.
комкан. Не съм комкан в (у) ушите.
компас. Без компас.
комшийски. Комшийската котка изяла месото, а нашата се наяла. Комшийската котка накусила млякото, а нашата се облизва.
кон. Вися като кон на (пред) празни ясли. Вол и кон. Впрягам / впрегна колата пред конете. Връзвам си / вържа си конете (коня). Вятър ме носи на бял кон. Да идеш на Божи гроб с дървен кон. Да (ще) ми духа кон на (зад, по) врата. Да се озъбиш като умрял кон на зелена трева. Да те видя на бял кон. Да те видя на дървен кон. Дор<де> се кача на коня. Досега щях да изпрося кон и вол. Дреждя като кон на празни ясли. Дремизгам като кон на празни ясли. Дремя като кон на празни ясли (празна ясла). Жената ме възсяда като кон. Живей, коньо, за зелена трева. Играе ми коня. Изпуснал съм коня в реката. Карай коня да върви. Като кираджийски кон. Като кон (за) на зоб. Като кон на празна торба. Като кон на празни ясли. Като кон с капаци. Като кучета <на> умрял кон. Като кьорав кон през <турски> гробища. Като на сляп кон ден и нощ ми е. Като от кон. Като псета <на> умрял кон. Като спънат кон. Кираджийски кон. Кога<то> на коня израснат (израстат) рогове. Кога<то> на коня пораснат рогове. Кога<то> пусне коня рога. Кон водя, пеши ходя. Кон да разиграваш. Кон нямам, крака махам. Кон пърди, <вятър вее>. Кон пърди, вятър вей, гората се люлей. Кон пърди, вятър вей, Димка перо люлей. Кон ти бърз. На две ясли <си> връзвам коня. На кон съм, <не съм пеш>. Намерил клинец, трябват му още петнайсе и четири петала, та кон. Намерил петало, още три, та кон. Не си оставям коня в реката. Не търся коня, а петалото. Отиде коня в реката. От кон, та на магаре. Още коня не видял, крака<та си> замахал. Още коня не видял, крака<та си> размахал. Още коня не яхнал, крака<та си> замахал. Още коня не яхнал, крака<та си> размахал. Още на коня не се качил, крака<та> замахал. Още на коня се не качил, размахал крака. Още не видял коня, замахал нога. Още не яхнал коня, замахал нозе. Още яздя тоягата на кон. Падна коня в реката. Правя си устата като кирпиджийски кон за слама. Продавам / продам магаре за кон. Разигравам си коня. Сбирам клинци да си купя кон. Сбирам клинци да си направя кон. Сбирам клинци да си правя кон. С кон да играеш. Слязъл от коня и се качил на магаре. Става / стане магаре за кон. Трай, коньо, за зелена трева. Трай, коньо, за зелена тревица. Трай, коньо, скоро е Гергьовден. Трай, коньо, скоро пролет иде. Троянски кон. Турила шарлаганджийский кон. Тъй намерих кон, тъй го възседнах. Търся от мъртъв кон подкови. Яздя на два коня.
конец[1]. Вися на конец. Връзвам / вържа с памучен конец. Да ти се свършат конците. Дърпам конците. Забърквам /

забъркам конците. Завързвам / завържа с памучен конец. Закърпен с бели конци. Заплитам / заплета конците. Зашит с бели конци. Изсучи конец, завържи гъзец. Като под конец. Меря на конец. Навива ми се конеца. На конец. На конец остана. Не е конец да го срежеш. Объркавам / объркам конците. От игла до конец. Откинвам / откина конеца. Откъсвам / откъсна конеца. Прибирай си конците. Сбирай си конците. Сбърквам / сбъркам конците. Скосявам / скося конците. Скърпен с бели конци. С нови конци закърпена. Сшит с бели конци. Увързвам / увържа с памучен конец. Улавям / уловя края на конците. Уплитам / уплета конците. Цепя конеца. Шит с бели конци.

конец[2]. Няма ни край, ни конец. От конец до конец. От край до конец.

конник. Плача за конника, че си махал краката.

конопец. От игла до конопец.

конски. Държа конско <евангелие>. Като конска муха. Кога<то> дойде конски Великден. На конски<я> Великден. Не съм канил с <конска> бъклица. Прочитам / прочета конско <евангелие>. Пускам / пусна конска муха под опашката *и* пущам / пущя конска муха под опашката. Увирам се / увра се като конска муха под опаш. Чета <конска> молитва. Чета конско <евангелие>.

конско. Тегля едно конско.

консул. Вдигам си / вдигна си консулите. Изтеглям си / изтегля си консулите. Обирам си / обера си консулите. Оттеглям си / оттегля си консулите.

контра. Контрата остава / остане у мене.

контрабанда. Минавам / мина контрабанда.

конче. Играе ми кончето[1]. Играе ми кончето[2]. Разигравам си кончето. Слабо ми е кончето.

копа. Качвам / кача на копата. Турвам / турна на копата.

копаня. Задянал съм копанята. Захлупвам / захлупя под копанята.

копач. Като копач.

копая. Дявола не оре, не копае. Знае Аврам де копае корени. Зная де Аврам копае корени. Копая гроб<а>. Копая с игла бунар. Копая с игла кладенец. Копая си гроба *и* копая собствения си гроб. Копая трап. Копая яма. Не ги копая. Не ми е орал и копал на нивата. Ни<то> съм орал, ни<то> съм копал. Отпреде ти лиже, маже, отзаде ти гроб копае. Под себе си яма копая. Пред тебе глади, маже, а зад тебе гроб копае. С шило копая гроб. Трапища копая. Ще ти кажа аз тебе де копай Аврам корени.

копиле. Присмяла се курвата на копилето. Търся под куче копиле.

копито. Хвърлям / хвърля копитата.

копой. Лежа като копой. Хлътам като копой.

коприва. Гъби и коприва ям. Гърне и коприва. Като гол гъз в коприва. Коприва яде, коприна носи. Направям / направя гъба и коприва. Направям / направя <на> бъзе и коприва. Пикал съм на коприва. Правя <на> бъзе и коприва. Пукам като коприва в гърне. Ставам / стана гъба и коприва.

коприварче. Пъкам като гърне коприварче.

коприна. Коприва яде, коприна носи.

копринарство. Като на камила копринарство.

копринен. Копринена жена с вълнен мъж.

коптисвам / коптисам. Коптисва ми / коптиса ми от сърце.

копче. Като копче. Копче не мога да кажа *и* копче няма да кажа. Копче не мога да река *и* копче няма да река. Натискам (натисвам / натисна) копчето.

кора. За <една> кора хляб. Изяждам / изям евангелието с корите. На лайното горната кора. От кора до кора. Подлагам / подложа динена кора <под крака>. Подсунвам / подсуна на карпузова кора. Подхлъзвам / подхлъзна на динена кора. Подхлъзвам / подхлъзна по лебеничева кора. Слагам / сложа динена кора. Турям / туря (турвам / турна) динена кора. Удрям / ударя динена кора. Хързулвам / хързулна <една> динена кора.

корав. Имам корава глава. Имам корави очи. Корава глава. Корава кратуна. Корава ми е главата. Корави ми са очите. С корави очи.

корем. В корема ми е като чифутска чаршия. В корема ми жаби куркат. Влача се по корем. Влача се по корем и по лакти. Влека се по корем. Да го биеш и по корема. Дете в майчин корем писна. Изникна ми на корема. Израсна ми на корема. Изхвръкнал му корема като на циганче. Коремът му механа. Лазя по корем. На гол корем сабя. На гол корем сребърни пищови. На гол корем строшен пищов. На гол корем <чифте> пищов<и>. Не ми ляга по корема. Оживя ми на корема. Паднал съм на корема си. Повличам се / повлека се по корем. Помъквам се / помъкна се по корем. Поникна ми на (в) корема. Порасна ми на корема. Преметна ми се през корема. Пълзя по корем. Слагам се по гръб и по корем. Хамбара ми е в корема.

корен. До корена на космите. Дърво без корен. Забивам / забия <дълбоки> корени (корен). Заривам / зария корена.

Знае Аврам де копае корени. Зная де Аврам копае корени. Изскубвам / изскубна из (от) корен. Изтръгвам / изтръгна от (из) корен (с корена). Ловя корен. Не падам по-далеч от корена си. От (из) корен. Пускам (пущам) / пусна <дълбоки> корени (<дълбок корен>). Сея на корена <му> просо. Сея на корена <му> ряпа. Скубя радоквата от корен. Хващам / хвана корен<и>. Ще ти кажа аз тебе де копай Аврам корени.

корито. Захлупвам / захлупя под корито<то>. Златà кака под корито. Коритото е циганка. Мома под корито. На свиня дай ново корито. Не е в градината никнал, а е в корито паднал. Нямам корито. Оттиквам / оттикна коритото. Под корито съм. Разбира <ти> свиня от ново корито. Слагам / сложа под коритото. Сякаш са го на корито хранили. Турям / туря (турвам / турна) под корито<то>.

корица. Изяждам / изям с кориците.

коричка. За <една> коричка хляб.

кормило. Държа кормилото.

коса[1]. Брича въз коса. Бяла коса да не видиш. Завила ми се е косата на главата. Изправят ми се / изправят ми се косите. Късам си косите (косата). Настръхват ми / настръхнат ми косите. Побеляха ми косите. Скубя си косата (косите). Улавяме се / уловим се за косите. Хващаме се / хванем се за косите. Ще си изскубем косите. Щръкват ми / щръкнат ми косите.

коса[2]. Удря ми / удари ми косата о (в, на) камък.

косено. Не е косено, ами е стрижено. Ни косено, ни стрижено.

кост. Врана кост да ти не носи. Връзвам / вържа кост. Гриза костите. До кости<те>. До <мозъка на> кости<те>. Дяволска кост. Едва ми кожата костите държи. Засяда ми / заседне ми като змийска кост на гърлото. Засяда ми / заседне ми като рибена <рибя> кост на гърлото. Запъвам се / запъна се като рибя кост на гърло. Кост ми е в гърло. Намествам (наместям) / наместя костите. Ни вест, ни кост. Оставям / оставя кости. Отглеждам / отгледам стари кости. <Само> кожа и кости. <Само> кожа и кости оставам / остана. <Само> кожа и кости ставам / стана. Слагам / сложа кости. Стопих костите. Ще събирам костите.

костелив. Костелив орех.

костенурка. Като костенурка. Като на костенурка през угар.

костилка. Кога дал господ сливите, че дал и костилките. Препирам се като костилка.

косъм. Без да ми падне косъм от главата. Бръсна на въз косми. Вися на косъм. Гладя по косъма. До корена на космите. До косъм. <Един> косъм ме дели. Заглаждам / заглаля косъм<а>. Кога<то> ми поникнат на дланта (дланите) косми. Кога<то> ми поникнат на петата косми. Косъм с ръце на две деля. Лъсвам / лъсна косъма. На <един> косъм. На <един> косъм остана. Не бутвам / бутна косъм от главата. Не ми е чист косъма. Не пада / падне <и> косъм от главата ми. Не свалям / сваля косъм от главата. Ни<то> на косъм. Няма да падне косъм от главата ми. Обръсвам / обръсна на яйцето космите. Оглаждам си / огладя си косъма. Позаглаждам / позагладя косъма. Познавам / позная по косъма. Търся косъм под езика на бълхата. Търся у кьосето брада и по дланта косми. Увисвам / увисна на косъм. Цепя косъма <на две>.

котак. Като котаци.

котана. Не яла котана сметана.

котва. Пускам (пущам) / пусна котва. Спускам (спущам) / спусна котва. Хвърлям / хвърля котва.

коте. Изхвърлям / изхвърля като мръсно коте. Като коте. Като коте във вълна. На (по) коте ряпа. Настъпвам / настъпя котето по (за) опашката. Нямам ни дете, ни коте.

котел. Присмяло се гърнето на котела, че е черен.

котка. Влизам / вляза с котката в чувал. Гледам като котка на джигер. Дера котки[1] (котка<та>). Дера котки[2]. Дразня котките. Изяла ми е котка салото. И котката има мустаки. И котката на меко спи. Казали на котката, а тя на опашката си. Като котка в календар. Като котка мишка. Като котка на зло време. Като котки на сирене. Като куче<то> и котка<та>. Като мишка и котка. Кога направят котката калугерка. Комшийската котка изяла месото, а нашата се наяла. Комшийската котка накусила млякото, а нашата се облизва. Котка и мишка ще спят заедно. Котка по гръб не пада. Куче и котка ще пеят заедно. Куче<то> и котка<та> ще спят заедно. Минава / мина черна котка помежду ни (между нас). Мина ми <черна> котка път. Накарали котката на работа, а тя опашката си. Настъпвам / настъпя опашката на котката. Не са ме сукали котките. Не ще котка лой. Не ще котка мляко. Не ще котка сирене. Не яде котка риба. Не яде котка сметана. Нямам ни куче, ни котка. Одирам / одера котката. Падам / падна като котка на краката си. Пресе-

че ми котка път<я>. Псе и котка там бяха. Раздирам / раздера котката <на прага>. Рекли на котката, а тя на опашката си. Свил съм се като котка в чумаво. Свил съм се като котка на зло време. Сякаш че са го котки близали. Улавям / уловя котката за ноктите.

котле. Рибата в морето, ний туряме котлето.

котлон. Вдигам стойки под котлона.

котя се. Зная и дявола къде се коти.

кофа. Ум море, глава кофа.

кофар. Поставям / поставя кофар на устата. Слагам / сложа кофар на устата. Слагам си / сложа си кофар на устата. Турям / туря (турвам / турна) кофар на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) кофар на устата. Удрям / ударя кофара.

коч. Колкото от коч мляко. На два коча сено не мога да разделя.

кочан. Правя се на врял кочан.

кочи. Коча душа. Кочи вятър ме вее. Кочи нокти драскат по сърцето ми.

кочина. Заплитам се / заплета се като пиле в кочина. Като на кочина катанец.

кочун. От кочун дедо.

кош. За кош плява. За кош слама. На две магарета <кош> слама не зная да разделя. На две магарета <кош> слама не мога да разделя. Ни кош слама. Отивам / отида в коша. Повдигам коша. Свършил у Италия зад коша. Слагам / сложа в един кош. Турям / туря (турвам / турна) в един кош. Турям / туря (турвам / турна) в коша[1]. Турям / туря (турвам / турна) в коша[2]. Хвърлям / хвърля в коша.

кошара. Вкарвам / вкарам вълка в кошарата. Докарвам / докарам вълка в кошарата. За вълка говорим и (а) вълка (той) в кошарата. За вълка приказваме и (а) вълка (той) в кошарата. За вълка хоратим и (а) вълка (той) в кошарата. Като стадо в кошара. Пускам (пущам) / пусна вълка в кошарата.

кошер. Въртя се като пчела около кошер.

кошник. Плета си кошника. Уплитам си / уплета си кошника.

кошница. Здрав като кошница. Изплитам си / изплета си кошницата. Плета си кошницата. Сбрах акъла в кошницата. С голяма кошница. Скривам / скрия в издънената кошница. Суха лъжа в кошница. Уплитам си / уплета си кошницата. Ще ми поднесе душата у кошница пред бога.

кошничка. Изплитам си / изплета си кошничката. Плета си кошничката. Пъстра лъжа в кошничка. Уплитам си / уплета си кошничката. Ще ми занесе душата в кошничка на рай. Ще ми носи душата в кошничка <в рая>. Ще ми тури душата в кошничка.

кошуля. Скинал съм една кошуля повече.

Kояна. Луда Кояна.

крава. Брава на крава. Вол отиде, крава се върна. Вървя като крава за слама. Дойна крава. Доя като крава. Доя от две крави. Изяде ми крава езика. <И> на божата крава път правя. Искам да доя от ялова крава мляко. Като заклана крава. Като крава в железница. Като крава в параклис. Като крава <на слива>. Лизала го крава. Млечна крава. Мляко от бясна крава. Намерил съм крава, та (да) я доя. Не си на шарената крава телето. Не съм нито на кравата опашката, ни на бика рогата. Нима си на шарената крава телето. Олизала го кравата. Отели ми се кравата. От стара крава теле. С първулите на откраднатата крава правя милостиня.

кравай. Кравай на ръка. Не куму кравай, а куми. Свивам се / свия се на кравай. Търся на трън кравай. Ще ми дохождаш с кравай.

кравица. Божа кравица.

кравичка. Божа кравичка.

крада. Крадоха ме на два файтона. Крал яйца.

краен. В крайна сметка.

край. Виждам / видя дебелия край. Вижда ми се / види ми се края. Виждам / видя края. Връзвам/вържа двата края. Връзвам / вържа двата края на едно. Двата края в (и) средата. Дебелия край. До оня край. Завивам <си> / завия <си> края. Завивам си / завия си края на една страна. Завързвам / завържа двата края. Извеждам / изведа на добър край. Изкарвам / изкарам на добър край. Излизам / изляза на добър край. Изтървавам му / изтърва му края. Край на предаването. Къде (де) ще му иде края. Къде (де) ще му излезе края. Къде (де) ще му отиде края *и* къде (де) му отива края. На какъв край ще изляза. Намирам / намеря края. Не е край. Нямам край. Няма ни край, ни конец. Обръщам / обърна дебелия <край>. Обръщам / обърна другия край. От край до конец. Отпускам му (отпущам му) / отпусна му края. Показвам / покажа дебелия край. Показвам / покажа острия край. Пускам (пущам) му / пусна му края. Сбирам / сбера двата края. Свързвам / свържа двата края. Свързвам / свържа краищата. Събирам / събера двата края. Тя (то) край няма. Тя моята край няма. Удрям му / ударя му края. Улавям / уловя двата края. Улавям / уловя края. Улавям / уловя края на конците. Харабят ми краищата. Хващам / хвана края.

крайъгълен. Крайъгълен камък.

крак. Акъла ми е в краката. Вдигам / вдигна на крак. Вдигам / вдигна на крака. Вдигаме се / вдигнем се на крак. Вдигам се / вдигна се на крака. Вземам / взема под крак. Вкарвам / вкарам в капана <с двата крака>. В краката ми е. В крак съм. Влизам / вляза в крак. Всяка коза на (за) свой крак. Вървя в крак. Вързан в краката. Вързан за петий си крак. Губя почва <под краката си>. Давам / дам го с ръце, вземам го с крака. Давам / дам крак. Да го обесят, ще му опрат краката о земята. Да го обесят, ще се повлекат краката му. Дано си счупи дявола краката. Да си ядеш краката. До крак. Дохождам / дойда на крака. Духвам си / духна си на краката. Дълги ми са краката. Държа на крак. Държа се на крака<та си>. Държат ми краката. Едва се държа на краката си. Едва се крепя на краката си. Единия за крака<та>, та другия в глава<та>. Единия ми крак е в герана. Единия ми крак е в гроба. Едно за глава<та>, друго за крака<та>. Загубвам / загубя почва под краката си. Замерил съм в главата, ударил съм в краката. Затъвам / затъна с двата крака. Ида (идвам) на крака. Изгубвам / изгубя почва <под краката си>. Измервам / измеря от глава<та> до крака<та>>. Изпотрепвам си / изпотрепя си краката. Изпочупвам си / изпочупя си краката. Изправям / изправя на крака<та>. Изправям се / изправя се на крака. Изпъвам / изпъна крака. Изтеглям / изтегля чергата изпод краката. Изтрепвам си / изтрепя си краката. Имам почва под краката си. Клатя си краката. Който няма глава, има крака. Колкото ми крака<та> държат. Кон нямам, крака махам. Крака ми не стъпва / стъпи. Крака не ми останаха. Краката ми да мие, водата ми <им> да пие. Краката ми не ме послушаха. Краката ми се клатят. Краката ми се люлеят. Краката ми се люшкат. Краката ми се плетат. Краката му да мия, водата <им> да пия. Крак не мръдвам / няма да мръдна. Купил си крака. Куцам и с двата крака. Където (де, дето) човешки крак не е стъпвал. Лижа краката. Мотая се в краката. Навирил краката. На двамина кози крак. На девет вълци един пачи крак. На дявола от задния крак направен. На крак (крака). На куц<и> крак. На петима кози крак. На свой крак. На спукани крака жълти чехли. На сто вълци кози крак. На такава глава са малко два крака, <иска четири>. На три кучета един пачи крак. На четири <крака>. Не била тази глава за два крака. Не ме държат краката. Не местя крак. Не мога да се държа на крака<та си>. Не подвивам / подвия крак. Не подгъвам / подгъна крак. Не превивам / превия крак. Не сгъвам / сгъна крак. Не си вдигай краката, че нямам петало да те кова. Не ще мръдна крак. Ни<то> крак. Няма да видя четири крака у едно. Обръщам се / обърна се с краката нагоре. Обръщам / обърна с краката нагоре. Обули кучето в цървули, то си изяло краката. Опъвам / опъна краката. Останах без крака. От вратата за краката. От глава<та> до крака<та>. От крак. От краката за главата. Откъсват ми се / откъснат ми се краката. Отсичат ми се / отсекат ми се краката. Очите ми са в краката. Още коня не видял, крака<та си> замахал. Още коня не видял, крака<та си> размахал. Още коня не яхнал, крака<та си> замахал. Още коня не яхнал, крака<та си> размахал. Още на коня се не качил, крака<та> замахал. Още на коня се не качил, размахал крака. Още не седнал на магаре, замахал с крака. Падам / падна в (пред) краката. Падам / падна като котка на краката си. Па̀ри ми под краката. Пауна си гледа краката и пищи. Пиша с краката си. Плача за конника, че си махал краката. Плета се в краката. Плета <си> крака<та>. Плюя си на краката. Повеждам / поведа крак. Повличам / повлека крак. Подкарвам / подкарам с краката напред. Подкосявам / подкося краката. Подкосяват ми се / подкосят ми се краката. Под *нечий* крак (*нечии* крака). Подлагам / подложа динена кора <под крака>. Подлагам / подложа крак. Подставям / подставя крак. Померил съм в главата, ударил съм в краката. Понасям / понеса с краката напред. Поставям / поставя на крак. Поставям / поставя на крака. Потеглям / потегля крак. Почвата под краката ми се изплъзва / изплъзне. Премервам / премеря от главата до краката. Преплитам / преплета крака. Преплитат ми се / преплетат ми се краката. Пресичат ми се / пресекат ми се краката. Припарва ми / припари ми под краката. Простирам си краката колкото ми чергата държи. Простирам си краката колкото ми чергата стига. Простирам си краката според чергата. Протягам си крака наспоред обувката. Протягам си краката според чергата. Разклащат ми се / разклатят ми се краката. Ритам с бос крак ръжена. С два леви крака. С двата крака. С двата крака съм в тинята. С единия крак стъпвам / стъпя. С единия крак съм в гроба. С единия крак съм в трапа. С единия крак съм вънка. С единия крак съм стъпил в гроба. С краката напред. С краката си. Слагам / сложа в краката. Сла-

гам / сложа крак. Слагам / сложа крак в зенгия. Слагам / сложа крак на праг. Ставам / стана на крака. Станал съм с краката нагоре. Станал съм с левия си крак. Стоя здраво на краката си. Стоя на свой крак. Строшавам / строша на дявола крака. Стъпва ми / стъпи ми крака. Стъпва ми / стъпи ми крак в зенгия. Стъпвам / стъпя на крака<та си>. Стъпвам / стъпя с бос крак <и> в огъня. Стъпям / стъпя на крак. С четири леви крака. Счупвам / счупя на дявола крака. Сърбят ме краката. Сякаш с левия крак съм тръгнал. Троша си краката. Тръгвам / тръгна в крак. Турнах си и двата крака в капана. Турям / туря (турвам / турна) крак. Турям / туря (турвам / турна) на крак. Турям / туря (турвам / турна) под краката си. Турям си / туря си (турвам си / турна си) крака. Турям / туря черно камъче в краката. Удрям / ударя крак[1]. Удрям / ударя крак[2]. Улови едного за краката, та удряй другиго по главата. Улових се и с двата крака в капана. Ума ми е в краката. Ума ми е влязъл в краката. Ума ми е слязъл в краката. Умен в краката. Ушите ми са в (на) краката. Хвани едного за краката, та удряй другиго по главата. Хващам / хвана едно за глава<та>, друго за крака<та>. Хитрата лисица с двата крака <в капана>. Хитрата лисица с двата крака в клюсата. Хитрата лисица с четирите крака в капана. Хитрата лисица с четирите крака в клюсата. Хитрата сврака с двата крака. Хлътвам / хлътна с двата крака. Ходя <като> на чужди крака. Целувам / целуна <и> краката. Че тражиш крака назаем. Ще ти събера двата крака в една обувка. Ще ти туря двата крака в една обувка. Ял съм кокоши крак.

краска. Сгъстявам / сгъстя краските.

краста. Дошла краста при шуга. Заяжда ме / заяде ме крастата <ми>. Начесвам си / начеша си крастата. Присмяла се краста на шуга. Хваща ме / хвана ме крастата. Яде ме крастата.

крастав. Кой те пита де си вържеш краставото магаре. На крастава шия желти желтици.

краставица. Кому продаваш <тия> <зелени> краставици. Краставици на търкалета. На бахчеванджия краставици продавам. На бостанджия краставици продавам. На краставичар краставици продавам. Нарязвам / нарежа като горчива краставица. Нарязвам / нарежа като кисела краставица. Не ми продавай краставици. Откинал краставица, вдигнала му се плюскавица. Продавам <зелени> краставици. Продавам кисели краставици. Садя <си> краставици. Цъфвам / цъфна като краставица.

краставичар. На краставичар краставици продавам.

кратуна. Бъкел отишъл, кратуна дошъл. Бъкел отишъл, кратуна се върнал. Главата ми е празна кратуна. Да живееш от тикви до кратуни. Да не съм правен в кратуна. Като (сякаш) в кратуни. Като синигер в кратуна. Кашлям се / кашля се в кратуна. Колкото (като) свиня от кратуна. Корава кратуна. Кратуната ми е куха. Не било в тикви<те>, че (а, та) в кратуни<те> <ли>. Не в тикви, а в кратуни.Не ми стига кратуната. Не ми увира / уври кратуната. Нямам мозък в кратуната <си>. От кратуна дръжки.От тикви до кратуни. Празна кратуна. Празна ми е кратуната. Ражда ми / роди ми кратуната. Сече ми кратуната.

кратунче. Присмяло се чунче на кратунче.

крача. Крача с широки крачки.

краче. Стъпва ми / стъпи ми крачето.

крачец. Стъпва ми / стъпи ми крачеца.

кра̀чка. Вървя с големи крачки. Вървя с широки крачки. Давам / дам крачка. Крача с широки крачки. Крачка напред. Крачка по крачка. На всяка крачка. На две крачки. На една крачка. Не правя ни<то> крачка. Ни<то> на крачка. Остава ми / остане ми една крачка.

крачол. Извира ми от крачолите. Изтича ми от крачолите. Текат ми парите из крачолите. Тече ми из (от) крачолите.

крекам. Ни ми врека, ни ми крека.

крекна. Крекна ми гъската. Крекна ми патката.

кремък. С кремък дера. С кремък ще одера.

крена. Да те кренат четворица.

крепки. Водят ме на свети крепки. Държа се на свети крепки. Държат ме свети крепки. Крепя се на свети крепки. Крепят ме свети крепки.

крепост. Предавам / предам крепостта. Предавам / предам крепостта отвътре.

крепя. Крепят ме свети крепки.

крепя се. Едва се крепя на краката си. Крепя се на свети крепки.

кречетало. Дрънкам като <воденичарско> кречетало. Дрънкам като на воденица<та> кречеталото. Като <воденичарско> кречетало. Меля като воденично кречетало. Плещя като кречетало. Тетря като кречетало. Устата ми са като кречетало.

к р е щ я. До звезди<те>, к р е щ я / в 2 знач./. До небесата (небето), к р е щ я /в 2 знач./. Като заклан, к р е щ я /в 2 знач./. Като луд, к р е щ я /в 3 знач./. Като разпран, к р е щ я /в 4 знач./. Колкото глас имам, к р е щ я. Колкото ми глас държи, к р е щ я. От

всичкото си гърло, крещя. С все глас, крещя. С всичкия си глас, крещя.

крив. Вземам / взема кривия път. Вървя по криви пътеки. Вървя по крив път (по криви пътища).Гледам с криво око. До крива пътека. До кривата круша. Захващам / захвана кривия път. Излиза ми / излезе ми крива сметката. Койчо от Койнаре <с кривото магаре>. Криви дърва. Криво дърво. На крив път съм. Ненчо ти крив. Нося кривите дърва. Оправям / оправя кривите дърва. Отвръщам / отвърна от кривия път. Отидох до крива пътека. Подсмяла се кука на криво дърво. Присмяла се кука на крива бука. Присмяла се кука на криво дърво. Света ми е крив *и* целият свят ми е крив. Стигнах до крива пътека. Стоварвам / стоваря кривите дърва върху гърба. Тръгвам / тръгна по крив път (по криви пътища). Хващам / хвана кривия път. Ходих до крива пътека. Ходих до крива пътя. Ще ида до крива пътека.

кривак. Изповядвам / изповядам с кривака по главата.

криввам / кривна. Криввам / кривна врат. Криввам / кривна глава. Криввам си / кривна си шапката.

криво. Направям си / направя си криво сметката.

криволак. Викам баба да води криволако.

кривчо. Прав си, кривчо.

кривя. Зъб ме боли, та кривя. Криви ми колата. Кривя си врата. Кривя си душата. Кривя си калпака. Кривя си капата. Кривя си устата. Кривя си шапката. Кривя уста.

криеница. Играем <си> на криеница.

крило. Давам / дам крила. Добивам / добия крила. Изпухах крилата. Израстват ми / израснат ми крила. Отрязвам / отрежа крилата. Подрязвам / подрежа крилата. Порастват ми / пораснат ми крила. Порастоха ми крилете. Расъл под крило.

крилце. Ако не крилце, поне (барем) перце. Или перце, или крилце. От крилце перце.

кримка. Стара кримка.

крина. Вехта крина, ново дъно. Завлякъл съм селската крина. Скривам си / скрия си свещта под крината.

криш-миш. Играем си на криш-миш.

крия. Крия змия в пазвата си.

крия се. Душа се крие под нокът. Крие ми се в очите. Крие се зад гърба. Не се крия зад пръста си.

крия се. В миша дупка, крия се. Като бълха в гащи, крия се. Като мишка в трици, крия се /в 2 знач./. Като мишки, крием се. Като плъх в трици, крия се.

крокодилски. Крокодилски сълзи. Лея крокодилски сълзи. Проливам крокодилски сълзи. Роня крокодилски сълзи.

кросно. Дотъках си платното, ритнах (ритам) ти кросното. Изтъках си платното, пущина ти кросното. Изтъках си платното, ритнах (ритам) ти кросното. Не можеш да се обърнеш с кросно. От влакно<то> кросно. Правя от влакното кросно.

кротко. Кротко ходѝ, прах не дигай.

кротце. Со кротце, со благо.

кротък. Като агне, кротък. Като агънце, кротък.

кроя. Виж му акъла, <че му крой шапка<та>>. Виж му главата, та му крой калпак. Виж му главата, та му крой кюляф. Виж му ума, та му крой аба. Виж му ума, та му крой за дома. Виж му ума, че му крой калпак. Гледай му акъла, па му крой капа. Гледай му памет, крой му капа. Кроя калци. Кроя кюляф. На свиня крой чешири.

кроя се. Крои ми се за главата.

крукна. Крукна ми жабата.

круша. Баба стая каил и за гнили круши. Варим круши за бабини души. До кривата круша. До круши. До под крушата. Една дўша, една круша. Знае Станка де има круши. И нашата върба ще роди круши. Капят като <гнили> круши. Като мечка гнили круши. Кога се покачи свиня с жълти чехли на круша. Моите ръце круши не берат. На круша ли беше. На посраните круши. Недей ми пресяда като зелена круша. Обирам си/ обера си крушите. Оттук до круши. Пращам / пра̀тя да брули круши <с ушите си>. С носа си круши брули. Събирам си / събера си крушите. Тупни му самаря и го пусти да брули круши. Турѝ му самар <а> и (па) го пусни ла брули круши. Човек от круша падне, та(че) пак се сбърка.

крушка. Има си крушка опашка. Има си крушката дръжка.

кръв. В кръвта ми е. Влязъл ми е в кръвта. В (от) плът и кръв. Гледам на кръв. Давам / дам плът и кръв. Добивам / добия плът <и кръв>. До кръв. До последна капка кръв. Една кръв съм. Заешка кръв. Запалвам / запаля кръвта. Изпивам / изпия кръвта. Изсмуквам / изсмуча <и> кръвта. Имам в кръвта <си>. Като врана за кръв. Качва ми се / качи ми се кръвта в главата. Кипва ми / кипне ми кръвта. Кръв капе. Кръв капе от (на) сърцето ми. Кръв ми е в очите. Кръвта заговори. Кръвта ми ври. Кръвта ми заиграва /заиграе. Кръвта ми замръзва / замръзне <в жилите>. Кръвта ми застива / застине <в жилите>. Кръвта ми играе. Кръвта ми кипи. Кръвта ми се смразява / смрази <в

жилите>. Кръвта ми се смръзва / смръзне <в жилите>. Кръвта проговори. Мляко и кръв. Наливат ми се / налеят ми се очите <с кръв>. Нося в кръвта си. Очите ми гледат на кръв. Пия кръвта. Плът и кръв. Плът от плътта и кръв от кръвта. Получавам / получа плът и кръв. Помежду ни кръв и нож. Потопявам (потапям) / потопя в кръв. Придобивам / придобия плът и кръв. Пускам (пущам) / пусна кръв. Разиграва ми се / разиграе ми се кръвта. Синя кръв. Смразявам / смразя кръвта. Смуча кръвта. Смуча потта *и* смуча *нечия* пот <и кръв>. Става ми / стане ми кръв пред очите. Тровя кръвта. Тровя си кръвта. Удавям / удавя в кръв.

кръвчица. Изпивам / изпия кръвчицата. Изсмуквам / изсмуча <и> кръвчицата. Кръвчицата ми замръзва / замръзне <в жилите>. Кръвчицата ми застива / застине <в жилите>. Кръвчицата ми се смразява / смрази / <в жилите>. Кръвчицата ми се смръзва / смръзне <в жилите>. Пия кръвчицата. Пускам (пущам) / пусна кръвчицата. Смразявам / смразя кръвчицата. Смуча кръвчицата.

кръг. Затварям / затворя кръга. Имам гъз като кръг. Квадратура на кръга. Омагьосан кръг. Оставам / остана извън кръга.

кръгъл. Кръгла нула.

кръст[1]. Бягам като дявол<а> от кръст. Жив ми кръст. Като дявол с кръста. Кръст да ти турят на главата. Нося кръста си. Поемам / поема кръста. Понасям / понеса кръста. Поставям / поставя кръст. Разпъвам / разпъна на кръст. Слагам / сложа кръст. Турям / туря (турвам / турна) кръст. Уча още „кръсте бо̀жий, помагай“.

кръст[2]. Държи ми кръста. Не изправям / изправя кръст. Откъсва ми се / откъсне ми се кръста. Откъсвам / откъсна кръста. Пречупвам/пречупя кръст. Схванал ми се е кръста. Удрям в (през) кръста. Удрям / ударя през кръста. Чупя кръст.

кръстен. Да не е кръстен, месото му се ядва. Знае се, че Кръсто е кръстен човек. Кръстен дявол. Кръстен турчин. Не съм кръстен навреме.

кръстник. Намирам / намеря кръстника си. Ще си намеря кръстника.

Кръсто. Знае се, че Кръсто е кръстен човек.

кръстоносен. Кръстоносен поход.

кръстопът. Намирам се на кръстопът. На (под) път и кръстопът. Стоя на кръстопът. Хвърлям / хвърля на кръстопът.

кръстосвам. Кръстосвам улиците.

кръстосвам / кръстосам. Кръстосвам / кръстосам меч. Кръстосвам / кръстосам ръце. Кръстосвам / кръстосам шпага.

кръстя[1]. Кръсти, водо, свекървина риза. Още детето не се родило, Иванчо го кръстили.

кръстя[2]. Кръстя ръце.

кръстя се. Да го срещнеш, да се кръстиш. Да се кръстиш с двете ръце *и* да се кръсти човек с двете ръце. Да се кръстиш с лява<та> ръка *и* да се кръсти човек с лява<та> ръка. Кръсти се, че бягай. Намерил съм <празна> църква да се кръстя. Нашъл съм църква да се кръстя. Отлагай се, кръсти се. Седни, па се кръсти. С лявата <си ръка> ли да се кръстя, с дясната ли.

кръчма. Влизам / вляза като в кръчма. Моя е кръчмата. На мене се пада / падне кръчмата. Пия кръчма. У мене е кръчмата. У мене има кръчма. У мене остава / остане кръчмата.

кръчмар. Правя си сметка<та> без кръчмаря. Сметка без кръчмар<я>. Сметката ми е направена без кръчмар<я>. Сметката ми излиза / излезе без кръчмар<я>.

кръщавам. Баща си искам да кръщавам. И мен<е> ме е кум кръщавал. Ти го кръщаваш, то пърди.

кръщавам се. Не учи дядa си попа как се деца кръщават.

кръщене. <И> на бащиното си кръщене не съм ял толкова. Като на татовото кръщене. Рипкам като поп на кръщене. Ял на бащиното си кръщене <каша>.

кръщение. Бойно кръщение.

куда. Куда и куркуда (кудкуда).

кудкуда. Куда и куркуда (кудкуда).

куйрук. Завивам си / завия си куйрука. Отрязвам / отрежа куйрука. Подвивам <си> / подвия <си> куйрук<а>. Посвивам си / посвия си куйрука. Свивам си / свия си куйрука. Срязвам / срежа куйрука. Хванах куйрука.

кук. Ни кук, ни кукурек.

кука. Вадя̀ думите с кука от устата. Закачвам (закачам) / закача на кука<та>. Заприличвам / заприличам на кука. Избивам/ избия куката. Окачвам (окачам) / окача на кука<та>. Подсмяла се кука на криво дърво. Прав като кука. Подсмяла се кука на крива бука. Присмяла се кука на криво дърво. Ставам / стана на (като) кука.

кукла. Като кукла. На кукла[illegible] куклите, дай <си> ми парцали[illegible]вън кукла, отвътре панукла. Отвънка кукла, отвътре чума.

кукна. Кукна ми кукото.

куко. Каквото куко, таквоз и пипе. Кукна ми кукото. Намерили се <като> куко и пипе. Не те питам куко ли си, пипе ли си. Не чуло куко още.

куков. На куково лято.

куковден. Кога<то> дойде куковден. На куковден.

куку. Ни куку.

кукувица. Да закукаш като кукувица. Да не дочакаш кукувица. И нашата кукувица ще прикука. Като кукувица. Кога<то> ми закука кукувица на гроба. Кукувица ми е изпила акъла. Кукувица ми е изпила мозъка. Кукувица ми е изпила пипето. Кукувица ми е изпила ума. Няма да чуя кукувицата. По-тих от кукувица. Тих като кукувица.

кукувичи. Подмятам / подметна кукувиче яйце.

кукумявка. Бухали и кукумявки в къщата ти да бухат. Присмяла се кукумявката на синигера.

кукурек. Ни кук, ни кукурек. Ни кърк, ни кукурек.

кукуригам. Петела ми кукурига.

кукуригна. И нашия петел ще кукуригне.

кукуригу. За кукуригу.

кукуруз. Като некопан кукуруз.

кукутка. Хем насрано, хем кукутка вдигнало.

кула. Градя <въздушни> кули. Градя кули във въздуха. Правя кули в облаците. Строя <въздушни> кули. Хитра була в празна кула.

кулиси. Зад кулисите.

кум. Дойде умът, ама си пойде кумът. Докога куме, до кой ден. За пред кума. И мен<е> ме е кум кръщавал. Като пред кум. Кум да ви го яде. Не куму кравай, а куми. Не ща, куме, печено прасе. Не ще кум печена кокошка. Право,куме, та в <черните> очи *и* право ти куме в очи. Стани, куме, кумицата да седне. Тѐ ти, куме, кумството. Търся кум Душан от Ниш. Хващам / хвана с едно дете много кумове. Ще видим кой <е> кум, кой <стар> сват . Ще разберем кой <е> кум, кой <стар> сват. Ще ти покажа кой кум, кой <стар> сват. Ядваш ли, куме, печено прасе <да ти опечем>.

кума. Кума Лиса.

кумица. Кумица надула пърлица. Не щяла кумица — облизана паница *и* не щяла кумицата, а облизала паницата. Стани, куме, кумицата да седне.

кумов. От кумова срама.

кумство. Тѐ ти, куме, кумството.

куп. През куп за грош.

купа. Търся игла в купа сено.

купище. Като петел на купище.

купувам. Купувам те и те продавам *и* мога да те <купя и> продам. Мед купува, мъст продава. Мед купува, оцет продава. Цървули няма, гайда купува.

купувам. На зелено, купувам.

купувам / купя. Купувам си / купя си белята.

купя. Виж му ума, че му купи гайда. Както го купих, така го и продавам. Кога варил триеницата, тогаз отива да купи лъжица. Купил си крака. Купи му брънкалка и пусти го да брънка. Купувам те и те продавам *и* мога да те <купя и> продам. Купя си менгуш. Нероден Петко, купили му капа. Нямала си баба белица, <купила си прасенце>. Нямала си баба белица, та си купила козица. Нямала си баба работа, та си купила прасенце. Отивам / отида да купя сол. Сбирам клинци да си купя кон. Тъй съм го купил, тъй го продавам.

курва. Присмяла се курвата на копилето.

курдисам се. Курдисал съм се като ръждив пищов. Курдисал съм се като строшен пищов. Курдисал съм се като три и зола. Курдисал съм се като цигански пищов.

курдисвам / курдисам. Курдисвам / курдисам главата.

куркам. В корема ми жаби куркат.

куркуда. Куда и куркуда (кудкуда).

куркусу̀. Бостан куркусу̀.

курназлък. Продавам курназлък (курназлъци).

курник. Въртя очи като лисица <пред курник>.

курулдисувам се. Куруллдисувам се като калян ибрик.

куршум. Гроша с куршум меря. Замерям лева с куршум. Като куршум. Куршум не ме лови. Куршум не ме хваща. На дявола <му> куршум в ушите. Отървавам / отърва куршума. Пара̀та с куршум бия. Пара̀та с куршум гоня. С един куршум два заека. С куршум да гониш. Тегля куршума. Тегля си куршума. Удрям / ударя с един куршум два заека.

кусам. Каквото съм надробил, това ще кусам.

кусур. И попадията толко кусури има. Не връзвам / вържа кусур. Не хващам / хвана кусур. Това (туй) ми е кусура.

кутре[1]. И той е кутре от нашата бачия. Като на кутре.

кутре[2]. Не мога да се меря на кутрето. Не мога да стъпя на кутрето.

кутийка. На кутийки.

кутия. Като (сякаш) от кутия изваден. Като (сякаш) от кутия излязъл.

куфалница. Дохожда ми / дойде ми ума в куфалницата. Куфалницата ми не досяга. Наливам / налея в куфалницата. Не ми стига куфалницата.

куфар. Стягам си / стегна си куфара (куфарите).

куфарица. Не ми стига куфарицата.

кух. Главата ми е куха. Кратуната ми е куха.

куц. На куц<и> крак. Прав като Оваа куция.

куцам. Боли ме зъб, та куцам. Куцам и с двата крака.

куци. На куц<и> крак.

куцо. <И> куцо и сляпо. Куцо и сакато.

куче. Беся кучето. Бягахме от кучета, налетяхме на вълци. Вярно куче. Гледам като куче на зрели сливи. Да ми ядат кучета главата. Да спи куче под камък. Да хвърлиш камък, ще удариш куче. Дорде не са викнали на едно куче „хъ <бре>“. Дорде не са казали на едно куче, че е бясно. Дърпали са ме гладни кучета. Живея като куче под стряха. Забърквам се / забъркам се като куче в небрано лозе. Забърквам се / забъркам се като куче в сливи. Забърквам се / забъркам се като куче на (във) воденица. Замигам като куче в лапавица. Запознали са ме и късите кучета. Зарекло се куче да не яде кокали. Заяли са ме кучетата. Знаят ме и кучетата *и* знаят ме и късите кучета. Изплавих езика като бясно куче. И куче и човек. И кучетата вар не лижат. И кучетата вар не ядат. И кучетата не ме ядат. И кучето сито, и питата цяла. Имам пари като у куче червеи. И моето куче ще улови заек. И на кучетата. И на кучетата маскара. И на кучето на опашката. Казали на кучето, а то на опашката си. Като в умряло куче черви. Като куче. Като куче в каруца. Като куче в кола. Като куче във фасул. Като куче на заговезни. Като кучета <на> умрял кон. Като кучета <през плет>. Като куче<то> и котка<та>. Като кучето и мачката. Като кучето на нивата. Като куче тояга. Като на бясно куче тояги<те>. Като на куче. Като на куче в каруца. Като на кучето камъка. Като пребито куче. Кога излезе на пътя, кучетата ще тръгнат след него. Когато бил вълка куче. Кога<то> стане вълка куче. Когато тато и мама ме съдеха, аз гледах кучето като се поще. Кое куче <ти> лае. Което куче ме е залаяло, все е побесняло. Което куче ме е ухапало, все е побесняло. Коля кучето. Куче влачи, <диря няма>. Куче да вържеш, ще пукне. Куче и котка ще пеят заедно. Куче ме влачи. Куче с масло не ги яде. Кучета да лаят. Кучета ме дърпат. Куче<то> и котка<та> ще спят заедно. <Мене> кучета ме яли. Мигам като <куче> в лапавица. Мигам като куче във воденица. Мисля като куче на велики пости. Мукоаница куче. Мърдам като на умряло куче опашката. Накарали кучето на работа, а то опашката си. На куче да замахнеш, ще удариш... На куче да хвърлиш, ще удариш... На кучето под опашката. Намерил съм село без кучета, тръгнал съм без сопа. Намерил съм село без кучета, <тръгнал съм без тояга>. Намерил съм стадо без кучета. Намирам се / намеря се като куче на воденица. На три кучета един пачи крак. На умряло куче нож вадя. Научило се куче да глозди кокал. Научило се (научи се) куче на бачия. Наше куче. Нашъл съм село без кучета. Не са ме дърпали кучетата. Няма за що куче да го хване. Нямам ни куче, ни котка. Не виждам бяло куче. Не едно куче викат Караман. Не едно куче викат Шаро. Не едно куче казват Шаро. Обаждам се като куче в ръженица. Обули кучето в цървули, то си изяло краката. Обърквам се / объркам се като куче във воденица. Отърсвам се / отърся се като куче от паздер. Отърсвам се/ отърся се като куче от роса. Още не видял вълка, вика кучетата. Познават ме и кучетата *и* познават ме и късите кучета. Примигвам като куче в лапавица. Рекли на кучето, а то на опашката си. Сбърквам се / сбъркам се като куче в сливи. Сбърквам се / сбъркам се като куче на бръв. Сбърквам се / сбъркам се като куче на (във) воденица. Сбърквам се / сбъркам се като куче на мост. Скопявам кучетата. С куче в чувал влизал ли си. Смайвам се / смая се като куче в небрано лозе. Смеят ми се и кучетата. Сърцето ми трепна като на мъртво куче опашката. Сякаш са го кучета дърпали. Търся под куче копиле. Хвърлям / хвърля като на куче. Хлътам като куче <по чуждите порти>. Що ти прай кучето. Що ще куче в черква.

каченце. Като на кученце.

кучешки. Въвирам / въвра в кучешки гъз. Имам кучешка душа. Като кучешки зъби. Кучешки син. Търся на кучешко легло кокал. Търся на кучешко леговище кокал.

кучи. Вкарвам / вкарам в кучи гъз. Въвирам / въвра в кучи гъз. Завирам / завра в кучи гъз. Завирам / завра в куче дупе. Като кърлеж в куче ухо. Кучи син. Навирам / навра в кучи гъз. Натиквам / натикам в кучи гъз. Не ще остана без куча грижа.

кучка. Дотук кучка на бачия. Като кучки. Коя кучка <ти> лае. Кучка и мачка ще са заедно. Кучка и мачка ще се гушат. Кучка с погача ще мине през пръстите му. Натирям кучката. Разпасана кучка. Стигна ме дървена кучка. Това ми <го> кучка и отвлякла. Това (туй) ми кучка завлече. Това (туй) ми кучка и отнела. Ходя като недобита кучка.

кушле. Като на кушле.

куюмджийски. Прекарах през куюмджийски влак.

къде. Бог знае къде. За къде сме. Кой знае къде. Къде (де) го биеш, къде (де) се пука. Къде (де) го чукаш, къде (де) се пука. Къде дават така (тъй). Къде да зарежем. Къде да иде в льосака. Къде да иде в тиклата. Къде е Илия на кирия. Къде е Киро на кирия *и* де го Киро на кирия. Къде е Киро — на кирия: дисагите си на гръб носи. Къде е Кольова кирия. Къде Кольо на кирия. Къде (де) мерих, къде (де) се пукна. Къде (де) мерих, къде (де) ударих. Къде се намираш. Къде (де) ти е ума. Къде ти са очите. Къде ще вървя. Къде ще ида. Къде (де) ще му иде края. Къде (де) ще му излезе края. Къде (де) ще му отиде края *и* къде (де) му отива края. Къде ще отида. Къде ще ходя. Ти (той) къде беше.

къделка. Захапал съм къделката.

къделя. Усетила се хурката за къделя, и то срещу неделя.

кълва. Чегато са го кълвали мисирките.

кълка. За паешка кълка. Лежа на тая (тази) кълка. На една кълка. На кълка лежа. Оправям / оправя кълката. Трия кълки. Ял съм от кокошка кълка.

кълцам. Кълцам лук на главата. Кълцам си зъбите <като празна воденица>. Кълцам сол на главата.

кълча. Кълча си езика.

кълчища. Забърквам се / забъркам се като пате в кълчища. Забърквам се / забъркам се като петел в кълчища. Забърквам се / забъркам се като пиле в кълчища. Заплитам се / заплета се като петел в кълчища. Не съм прел цигански кълчища. Обърквам се / объркам се като пате в кълчища. Обърквам се / объркам се като петел в кълчища. Обърквам се / объркам се като пиле в кълчища. Омотавам се / омотая се като петел в кълчища. Оправям се / оправя се като петел в кълчища. Сплитам се / сплета се като петел в кълчища. Уплитам се / уплета се като пате в кълчища. Уплитам се / уплета се като петел в кълчища. Уплитам се / уплета се като пиле в кълчища.

къпан. Като къпан.

кър. Карам <го> през кьра. През кьра.

кървав. Мътна и кървава.

кърджалия. Нападаме / нападнеме като кърджалии.

кърк. Ни кърк, ни кукурек.

кържел. Кържел за веруга.

кърлеж. Като кърлеж в куче ухо. Налепил съм се като кърлеж.

кърма. Като овце на кърма. Като <стадо> на кърма.

кърпа. В кърпа да го вържеш. В кърпа да се носи. В кърпа е вързан. В кърпа ми е <вързано>. В кърпа ще вържа. Връзвам / вържа черна кърпа <на главата>. Да си превържеш главата с кърпа. Да си съдереш кърпата. Дера кърпи. Имам го в кърпа вързано. Като извита кърпа. Като ударен с мокра кърпа по главата. На кърпа да вечеряш. Скъсваме / скъсаме кърпата. Турям си / туря си кърпа на устата. Ще вържа черна кърпа. Ще превържа черна кърпа.

кърт. Като кърт. Като кърт под земята.

кърша. Кърша врат. Кърша клечки. Кърша пръсти. Кърша ръце. Кърша си главата. На дявола опашката кърша. Не кърша думата на две. Не кърша хатъра.

кърък. По кърък.

кьс. Държа на къса ремичка. Държа на къса юзда. Запознали са ме и късите кучета. Знаят ме и кучетата *и* знаят ме и късите кучета. Имам къса памет. Къса ми е паметта. Къс баджак. Къси ми са ръцете. На къси вълни. Познават ме и кучетата *и* познават ме и късите кучета. Познават ме и късите псета. С къса памет съм.

късам. Да си късаш главата. Късай и (па) хвърляй. Късам душата. Късам нервите. Късам от гола душа. Късам от залъка. Късам от залъка си. Късам си косите (косата). Късам си сърцето. Късам сърцето.

късам се. Къса ми се сърцето. Та се късам.

късичко. На късичко съм.

късия. Дърпа ме късия. Окачил ме е късия.

късмет. Бягам от късмета си. Излиза ми / излезе ми късмета. Изпърдял си късмета. Изял си късмета. Късмета ми свири на тамбура. Лягам си / легна си на късмета. Моя късмет във върба гола свири. Отритвам си / отритна си късмета. Падам си / падна си на късмета. Паднал съм си на късмета. Проработва ми / проработи ми късмета. Работи ми късмета. Ритам си (ритвам си / ритна си) късмета. Сера си на късмета.

късно. Късно живея. Рано или късно.

късо. Късо го вържи. Късо го (я) режи. Режа късо.

късокрачица. Уловила ме късокрачицата.

късък. Нека е късқа, че да е новка.

Късьо. Късьо ме дърпа.

кътен. Въртя на кътен зъб. И зъбите му *и* и кътните му зъби. Стоя на кътни зъби.

кътник. Удрям / ударя кътника.

къч. Хвърлям / хвърля къч.

кьшей. Не давам сладък кьшей. Отделям / отделя и кьшея от гърлото си. Чета кьшеите.

къща. Бухали и кукумявки в къщата ти да бухат. Вкарвам / вкарам дявола в къщата си. Върти ми се къщата[1]. Върти ми се къщата[2]. Въртя къщата. Да ти буха бухал на къщата. Да ти не влязва в къщата чужд гвоздей. Добре ми е като зет

на къща. Запалва ми се / запали ми се къщата. Запалвам / запаля къщата. Затварям / затворя къщата. Изгарям / изгоря къщата. Къщата без баджа. Не ме побира / побере къщата. Нищо няма — къща гори. Обръщам / обърна къщата надолу с керемидите. Подпалва ми се / подпали ми се къщата.Подпалвам / подпаля къщата. Развалям / разваля къща. Развалям къща, направям заход. Разтурям къща, правя колиба. Сякаш че не е имал къща, ни врата.

къщен. Къщно пиле.

къщи. В къщи вода ли извира. Изнасям из къщи думи. Липсват ми седемте години <в къщи>.

кьопаво. Кьораво и кьопаво.

кьорав[1]. Като кьорав кон през <турски> гробища. Кьорава ми е кобилката. Кьорава софра. Кьорава<та> неделя. Кьорава<та> сряда. Кьорава<та> събота. На кьоравата полица. Удрям / ударя кьоравото шаранче.

кьорав[2]. Диря от кьорав очи. Изваждам / извадя на кьоравия (кьоравите) очите. На кьоравите сметка давам.

кьоравко. Удрям / ударя кьоравко.

кьораво. Кьораво и кьопаво. Кьорав<о> и сакат<о>.

кьоравото. Удрям / ударя кьоравото.

кьосе. Кога<то> на кьосето пораснат мустаци. Кога<то> поникнат на кьосето мустаци. Търся у кьосето брада и по дланта косми.

кьосов. Садя на кьосови яйца.

кьотек. Мятам (мятвам / метна) кьотека *и* мятам (мятвам / метна) един кьотек.

кьоше. Смитам от четирите кьошета.

кюл. Направям / направя кюл кюмюр.

кюлче. Свива ми се / свие ми се душата на кюлче.

кюляф. Виж му акъла, че му скрой кюляф. Виж му главата, та му крой кюляф. Кроя кюляф. Нахлузили са ми кюляфа до раменете. Скрой му кюляфа. Скроявам / скроя кюляф.

кюлях. Разправяй на старил ми кюлях.

кюмюр. Направям / направя кюл кюмюр.

кюмюрджия. Кога ли стана кюмюрджия, кога ли му ръце почерняха. Кога стана кюмюрджия и кога му гъза почерня. Кога стана кюмюрджия и кога му задника почерня. Кога стана кюмюрджия, кога се очерни.

кюнец. Като през кюнец минал.

кюп. Бъркам в кюпа. Слагам / сложа в един кюп. Слагам / сложа в общия кюп. Турям / туря (турвам / турна) в един кюп.

Кюра. Кюра и Мара. Сбрали се Кюра и Мара.

кюрк. Отвеяла си брашното, попарила кюрка.

кютюк. Като кютюк.

кюфте. Направям / направя на кюфте.

кяр. Кяр се покажува, сермията нема.

Л

лабаво. Няма лабаво.

лавица. Ще ми вдигне хляба на горната лавица.

лавна. Кога се село засели, кога ли псета лавнаха.

лаври. Заспивам / заспя на лаврите си. Лежа на лаврите си. Обирам / обера лаврите. Почивам на (върху) лаврите си.

лажем. Мижи да те лажем.

лазаретски. Лазаретски плъх.

лазя. Лазя по корем. Лазят ме мравки. Лазят ме тръпки. Мравки лазят по гърба ми. Мравки лазят по кожата ми.

лайно. Все туй лайно съм. Вчерашно лайно. За хатър лайно не ям. И от лайното си ошав правя. Като под лайно. Миризливо лайно. На лайното горната кора. Не хвърлям / хвърля камък в рядко лайно. От едно поле лайна.

лайнян. Носа ми не се стига с лайняна клечка. С лайняно въже да ме завържеш, ще го прегриза.

лакардия. Много лакардии на воденица <биват>. Триста лакардии за парà.

лакерда. С лакерда мед ям.

лаком. Очи лакоми, дупе тричаво.

лакът. Влача се по корем и по лакти. На един лакът място.

лале. Процъфтявам / процъфтя като лале у бъзак.

ламба. Полека — ламбата.

лампен. Като лампени шишета.

ламьов. Имам ламьови уста.

ламя. Зинал съм като ламя. Като ламя. Отварям / отворя едни уста като ламя. Отивам / отида в устата на ламята. Смазвам / смажа главата на ламята.

Ланджов. Това не е Ланджова бахча.

лани. Живо ли ти е магарето, що се обеси лани. Лани баба пръднала, сега замирисало. Лани баба пръднала, сега <му> засмърдяло. Лани свирено, а сега играят.

лански. Запиши го на снега *и* запиши го на (върху) ланския сняг. Като (колкото) ланския сняг. Като на ланския сняг. Ланския сняг. Разправяй го (ги<тия>) на ланския сняг. Разправяй на ланската ми шапка. Търся огън на ланско огнище.

ланшен. Ланшния сняг. Разправяй го (ги <тия>) на ланшния сняг. Разправяй на ланшната ми шапка.

лапа. Изтръгвам / изтръгна от лапите. Изтръгвам се / изтръгна се от лапите. Попадам / попадна в лапите.

лапавица. Замигам като куче в лапавица. Мигам като <куче> в лапавица. На

дъжд и на лапавица. На лапавица. Примигвам като куче в лапавица.
лапам. Лапам вятър. Лапам горняка. Лапам мухи<те>. Лапам мъглата. Пращам / пратя да лапа мухи. Такива не ги лапам.
лапам. Като хърватин, лапам / в 1 знач. /. Като хърватин, лапам / във 2 знач. /.
лапвам / лапна. Лапвам / лапна въдицата. Лапвам / лапна пътя. Лапвам<си> / лапна<си> пътя.
лапна. Гаче ще лапна. Зинал съм да лапна. Като че ли (сякаш) ще лапна. Чегато ще лапна.
ластик. Очите ми са на ластик. Очите ми стават на ластик.
латерна. Като латерна.
лаф. Лаф да не става. Минава ми / мине ми лафа. На якото зъб одира, на мекото лаф не прави. Разбираме си от лафа.
лахам се. Лахало ми се е от големите лахани.
лахан. Лахало ми се е от големите лахани.
лая. Кое куче <ти> лае. Коя кучка <ти> лае. Кучета да лаят. Лая на аба. Лая на сукман. Лая си хляба.
лебедов. Лебедова песен.
лебеничев. Подхлъзвам / подхлъзна по лебеничева кора.
леблебия. Докато каже леблебия, ще затворят цялата чаршия.
лев. Замерям лева с куршум. Откъсвам / откъсна някой <и друг> лев. Пукнат лев. Спукан лев. Счупен лев. Треперя над лева. Хващам / хвана някой лев.
левак. Левак с двете ръце.
левче. Треперя над левчето.
легало. През море му (ѝ) легало.
легион. Името им е легион. Имя им легион.
легитимация. Сменил съм си легитимацията.
легло. Вдигам се / вдигна се от легло<то>. Деля легло. Лежа на смъртно легло. На легло. На смъртно легло съм. Падам / падна на легло. Пазя леглото. Повалям / поваля на легло. Разделям легло. Ставам / стана от легло<то>. Събарям / съборя на легло. Търся на кучешко легло кокал. Хвърлям / хвърля на легло.
легна. Легнал съм като бебер. Легна ми сърце на място. Под бяло да легнеш. Пренеси кал, камъни, па легни спи.
леговище. Търся на кучешко леговище кокал.
лед. Запъвам се / запъна се като магаре на лед. Запиши го на леда. И дявола бих подклал на леда. И дявола подковавам <на леда>. Като коза на лед. Опъвам се / опъна се като магаре на лед. Оставам / остана като гъска на лед. Оставам / остана като патка на лед. Пиши го на леда. Подплеснал съм се на лед. Подплъзнал съм се на лед. Разчупвам / разчупя леда. Сгрявам се като лед в стомна. Стоплям се като лед в стомна. Топло ми е като лед в стомна. Яла гъска лед и пила гъска вода.
ледец. Подхлъзнал съм се на ледец.
лежа. Камък ми лежи на сърцето. Лежа като копой. Лежа на (върху) гърба. Лежа на (по) гърба си. Лежа на лаврите си. Лежа на смъртно легло. Лежа на тая (тази) кълка. Лежа на тая (тази) страна. Лежа на това ухо. Лежа на това ушенце. Лежа си на сабята да го не среже. Лежи ми на душата. Лежи ми на езика. Лежи ми на сърце<то>. Лежи на гърба ми. Лежи на ръцете ми. Мачка и поганец ще лежат наедно. На възнак лежа. На кълка лежа.
лек[1]. За лек. Като (колкото) за лек. Нямам лека.
лек[2]. Имам лека ръка. Имам леко перо. Лека ми е ръката. Лек в главата. Лек като черясло във вятър. С лека ръка. С леко сърце.
лек[2]. Като перо, лек /в 1 знач./. Като перушина, лек. Като перушинка, лек. Като перце, лек.
лекото. Вземам си / взема си лекото.
лекция. Чета лекции.
леле. Ух, та леле.
лелка. Празна ми е лелката.
леля. Де отида, лельо, все (сѐ) ме бият. Стисни ме, <лельо> Радке, <зорлен> да пръдна.
лепвам / лепна. Лепвам / лепна *някакъв* етикет.
лепвам се / лепна се. Лепвам се / лепна се като репей.
лепка. Русалска лепка.
лепна. Устата ми лепнат.
лепя се. Лепи се на гърба ми. Устата ми се лепят.
леса. Оставам / остана като риба на лесата.
лесен. Лесен от ума.
лете. Един акъл за зиме ли, за лете ли. Един ум за зиме ли, за лете ли.
летя. Лети ми окото. Летя в облаците. Сняг да лети, пак няма да се налепи о него. Ще летят чинии.
летящ. Летящ<ия> холандец.
леща. Втасал ми гъза за боб, та за леща. Геч му увира лещата. За паница леща. Като леща на (по) Великден. Като че ли съм стъпкал лещата. Набрах лещата. На ката леща и забяла. Няма да варя леща. Още на похлупка леща ям. Яли сме заедно печена леща.
лея. Лея крокодилски сълзи. С устата мед и масло <лея>, в сърцето пелин и отрова.
лея се. Мед ми се лее от устата.
лея се. Като из ръкав, лее се /в 1 знач./. Като река, лее се.
ливада. Давам / дам ливадите. Некосена ливада. Равна ливада[1]. Равна ливада[2].
ливаде. Широко ти ливаде.

лига. Лигите ми текат. Не съм си обрисал още лигите. Покапват ми / покапят ми лигите. Потичат ми / потекат ми лигите. Точа лиги.

лижа. Дето плюя, не се обръщам да го лижа. И кучетата вар не лижат. Каквото (което) плюя, не <го> лижа. Лижа ботушите. Лижа емениите. Лижа задника. Лижа калта от подметките. Лижа краката. Лижа-мажа. Лижа подметките. Лижа праха от подметките. Лижа ръцете. Лижа сахана. Лиже му езика по задника. Лизала го крава. Не лижа това, дето (което) съм плюл. Отпреде ти лиже, маже, отзаде ти гроб копае. През джам сирене лижа. Сол да лижеш.

лизано. С език лизано.

лизвам / **лизна**. Лизвам / лизна пътя.

лико. Да се опашеш с лико.

лиме. Хващам / хвана лимето.

лимон. Изстисквам / изстискам като лимон. Лимон ли ти изстисках на носа.

линия. Бутам (бутвам /бутна) в глуха линия. В глуха линия. В глуха линия съм. Държа в глуха линия. На линия съм. Намирам се в глуха линия. На предна линия съм. На първа линия съм. Оправям си / оправя си линията. Оставам / остана в глуха линия. Оставям / оставя в глуха линия. Пазя линия. Под линия. Стоя в глуха линия. Стоя на предна линия. Стоя на първа линия. Тръгвам / тръгна по линията на най-малкото съпротивление.

липа. Процъфтявам / процъфтя като липа у пожар. Раззеленявам се / раззеленея се като липа в (у) пожар. Цъфвам / цъфна като липа у пожар.

липов. Да не съм липова сянка. Липова сянка ли съм. Правѝ липови капии. Пращам / пратя за липови ябълки.

липовина. От липовина осовина.

липса. Изяла ме липсата. Хванала ме липсата.

липсвам. Липсва ми едната дъска. Липсва ми едната събота. Липсва ми едната чивия. Липсват ми седемте години <в къщи>. Нещо ми липсва.

лиса. Не ще лиса грозде, че е кисело. Не яде лиса грозде, че е кисело.

Лиса. Кума Лиса.

лисица. Въртя очи като лисица <пред курник>. Дванайсет лисици в една дупка. Девет лисици в една дупка ще спят. Дера лисици. Казали на лисицата, а тя на опашката си. Като лисица в капан. Като лисицата с опашката си. Лисица на пазар излиза ли. Лисица на пазар не излиза. Лисица на пазар не ходи. Лисица на пазар ходи ли. Лисици да ловиш. Мечката на лисицата, а лисицата на опашката си. Мина ми лисица път. Накарали лисицата на работа, а тя опашката си. Одрах лисицата. Простря се някоя лисица на път. Развързал съм като лисицата войската. Рекли на лисицата, а тя на опашката си. Удрям / ударя и лисица и заек. Умряла е някоя лисица. Хитрата лисица влезе в стъпица с двете нозе. Хитрата лисица попаднала в клопка. Хитрата лисица право в стъпица. Хитрата лисица с двата крака <в капана>. Хитрата лисица с двата крака в клюсата. Хитрата лисица с четирите крака в капана. Хитрата лисица с четирите крака в клюсата. Що ще лисица на пазар.

лисичи. Спал съм върху лисича дупка.

лист. Вися като капка на лист. Да се тресеш като лист на гора. Като лист. Като лист на гора. Обръщам / обърна други<я> лист *и* обръщам / обърна листа. От нашата гора лист. Плен и лист. Под <дърво и> листо (лист). Пътен лист. Сухо дърво лист пуснало.

листо. Запиши го на буково листо. Обръщам / обърна другото листо *и* обръщам / обърна листото. Под <дърво и> листо (лист). Под листо и камък.

литна. Не ще литна по-високо от боя си.

литър. От пол ока риба изкарали три литра хайвер.

лихва. Връщам / върна с лихвата (лихвите). Заплащам / заплатя с лихвата (лихвите). Плащам / платя с лихва<та> (лихви<те>).

лице. В лицето. Гледам <право> в лицето. Давам / дам лице[1]. Давам / дам лице[2]. Заличавам / залича от лицето на земята. Заплювам / заплюя <право> в лицето. Засрал съм си лицето. За хорско лице. Изваждам / извадя на лице[1]. Изваждам / извадя на лице[2]. Изгубвам си / изгубя си лицето. Изкарвам / изкарам на лице. Излизам / изляза на лице. Излизам /изляза с бяло лице. Излизам / изляза с отворено лице. Изтривам / изтрия от лицето на земята. Изчезвам / изчезна от лицето на земята. Имам лице. <Колкото> за лице. Лице с (в, срещу) лице. Минава ми / мине ми сянка по лицето. Направям / направя кисело лице. Не показвам / покажа лице на бял свят. Не показвам / покажа лице пред света. Обръщам се / обърна се с лице. Оставам / остана без лице. Отворил лице. Отвръщам / отвърна лице. Плюя в лицето. Плюя си на (в, върху) лицето. Посрах лицето. Поставям / поставя на лице. По твое лице цвете расло. Право в лицето. Правя кисело лице. Правя лице. Пред лицето. Разкривам / разкрия истинското си лице. С какво лице. С открито лице. Турям / туря лице под ноги. Умивам / умия лицето. Умивам си / умия си лицето. Умивам /

умия срама от лицето. Хвърлям / хвърля в лицето. Хвърлям кал върху лицето.

лобут. Правя си устата като габровец за лобут. Търся си лобута *и* търся си лобута със свещ.

лов. На лов ходил, без пале се върнал.

ловя. Искам с трици маймуни да ловя. Когато тато и мама ме съдеха, аз ловях мухи. Когато тато и мама ме учеха, аз ловях мухи. Куршум не ме лови. Лисици да ловиш. Лови ми окото. Ловя бъх. Ловя вятър<а> в (с) решето *и* ловя вятър. Ловя звезди с устата си. Ловя змиите с людски ръце. Ловя корен. Ловя морето в шепа. Ловя мухи. Ловя място. Ловя око<то>. Ловя риба в мътна вода. Ловя с кола зайци. Не ме лови калема. Не ме лови кантара. Не ми <го> лови око<то>. С трън да ловиш, нищо не можеш да закачиш. С уста си пилища ловя. С уста си птици ловя. С устата си звезди ловя. С уста<та> си птички ловя. Сън не ме лови.

ловя се. Ловя се за сламка<та>. Ловя се на въдицата. Не се ловя на това хоро.

ложе. Прокрустово ложе.

лозе. Виждам се / видя се <като> в небрано лозе. Влизам / вляза като в небрано лозе[1]. Влизам / вляза като в небрано лозе[2]. Влязъл в лозето и мръжди се на гроздето. Доде оберат лозята по балкана. Забърквам се / забъркам се като куче в небрано лозе. Защо ми трябва на баир лозе. Намирам се / намеря се <като> в небрано лозе. Не ми трябва на баир лозе. Оставам / остана <като> в небрано лозе. Попадам / попадна <като> в небрано лозе. Смайвам се / смая се като куче в небрано лозе. Хващам се / хвана се в небрано лозе. Що ми трябва на баир лозе.

лой. Бера лой. Връзвам / вържа лой. Като бъбрек в лой. На тлъсто дупе лой. Не ми трябва от вълк лой. Не ще котка лой. Плувам като бъбрек в лой. Тиква с лой.

локум. Разтягам локуми. Тегля локуми.

лом. Гром и лом. Сгром и лом.

Ломотица. Като Ломотица.

лопата. Въртя се като фурнаджийска лопата. Двоелика лопата. До мотика и лопата. Не ги рина с лопата. Не ги ровя с лопата. С лопата да ги ринеш. Тичам с лопата на пожар. Ударен с лопата по главата. Фурнаджийска лопата.

лопош. Още на лопош пикая.

лош. Вървя по лош път. Гледам с лошо око. Изваждам / извадя <лошо> име. Излиза ми / излезе ми <лоша> дума. Излиза ми / излезе ми <лошо> име. Имам лоши очи. Лоша ми е била срещата. Лоши<те> езици. Срещнало ме лош вятър. Тръгвам / тръгна по лош път. Улавям / уловя лош<ия> път. Хващам / хвана лошия път.

лошо. Лошо ми се пише.

луб. Свивам / свия луба. Смазвам / смажа луба.

луд. Вадя <луда> пара. В лудия ум. Грижа бога за луда тиква. Като луд. Като луд на секира. Като че съм ял лудото биле. Луда Кояна. Луда Пройна. Луди попе, видя ли ме комках ли се. Лудо полудяло, огън изгоряло. На луд алено, на шантав шарено. Не е луд, който изяда зелника. Не съм ял лудото биле.

лудо[1]. На лудо и червенко.

лудо[2]. Присмяла се козата на овцата, че лудо пасе.

лудувам За (колкото) девет села, лудувам.

лук. Газя бос из лука. Като белия лук. Като че ли имам триста глави бели лук. Кълцам лук на главата. Лук нося. Ни лук ял, ни на лук вонял. Ни лук ял, ни <на> лук мирисал. Правя се <на> ни лук ял, ни на лук мирисал. Праз лук да яде. Рибата в реката, те ѝ режат лука. Рибата още в морето, а те ѝ пържат лука. Сгазвам / сгазя лука. Трия лук на главата. Трия лук по носа. Уригнувам се на бял лук. Ходя бос из лука. Чукам лук на главата.

Лука. И я съм учил при даскал Лука.

лукавия. От лукавого.

лукобране. На лукобране.

луков. За лукова глава ли ми е. За лукова глава ли съм. Лукова глава[1]. Лукова глава[2].

лула. Дò ще лула за огнец, турна ще ѝ пепелец. За лула тютюн. Не бръсна за лула тютюн. <Нито> лула тютюн. Отишъл съм да правя лули. Паля лулата си от *нечия* глава. Що ми знае лулата.

лупа. Гледам с лупа. Под лупа.

лъжа. Лъжа окото (очите). Не лъжи царската земя. Сън ме лъже.

лъжа. В очите[1], лъжа /в 1 знач./. За (колкото) девет села, лъжа. За девет цигани, лъжа. За живо и за умряло, лъжа /във 2 знач. /. Като брадат циганин, лъжа. Като влашки циганин, лъжа. Като дърт циганин, лъжа /в 1 знач./. Като катунарка, лъжа. Като катунин, лъжа. Като циганин, лъжа /в 1 знач./. Като циганка, лъжа /в 1 знач./.

лъжà. На тая <лъжà> ѝ се скъсиха нозете. Пъстра лъжа в кошничка. Суха лъжà в кошница. Тебе лъжà, мене (мен) истина.

лъжитрев. През лъжитрев се е родил.

лъжица. В (с) <една> лъжица вода бих удавил. В морето с лъжица вода притурям. Кога варил триеницата, тогаз отива да купи лъжица. Не е лъжица за моята уста. От лъжица до паница. С лъжица мед искам да подсладя вред. Черпя морето с лъжица.

лъжичка[1]. На час по лъжичка.

лъжичка[2]. Бодва ме / бодне ме под лъжичката. Жегва ме / жегне ме под лъжичката. Засяда ми / заседне ми буца под лъжичката. Парва ме / парне ме под лъжичката. Режа под лъжичката. Свива ме / свие ме под лъжичката. Смъдва ме / смъдне ме под лъжичката. Стяга ме / стегне ме под лъжичката. Чегърта ме под лъжичката. Човърка ме под лъжичката.

лъжичник.Не ми трябва от мече ухо лъжичник. Що ми трябва от мече ухо лъжичник.

лъжлив. Лъжливото овчарче.

лъжовник. Лъжовника ми е в джеба.

лъсвам / лъсна. Лъсвам / лъсна косъма. Лъсвам / лъсна петалата (петалите). Лъсват ми / лъснат ми петалата (петалите).

лъсна се. Лъснал се като тиган на месечина.

лъщя. Лъщя като тиган на месечина.

льосак. Къде да иде в льосака.

любов. Циганска любов.

любя. Чегато го змееве любят.

люде. Влизам / вляза у люде. Мари, люде, видяхте ли ме комках ли се. От стари люде деца.

людски[1]. Валя кестените от огъня с людски ръце. Гурльо се смее на людските гурели. Изваждам / извадя кестените от огъня с людски ръце. Ловя змиите с людски ръце. С людска пита майчин помен. С людско блюдо задуша.

людски[2]. Като с людски.

люлея. Вятър вее, гора люлее. Кон пърди, вятър вей, Димка перо люлей.

люлея се. Кон пърди, вятър вей, горатa се люлей. Краката ми се люлеят. Почвата се люлее под нозете ми.

люлка. Една ни е <люлка> залюляла. Каквато ме е <люлка> залюляла, такава ще ме долюлее. Каквато ме люлка залюляла, таквaз ме и мотика закопала. От люлка до дупка. От люлката.

люляння. Не се оженил, че нямал място за люляня.

люспа. Шаранови люспи.

лют. Люта билка.

люто. Не съм ял люто.

люх. Излезе (на) люх.

люшкам се. Краката ми се люшкат.

ляв. Да се кръстиш с лява<та> ръка *и* да се кръсти човек с лява<та> ръка. Да се прекръстиш с лява<та> ръка *и* да се прекръсти човек с лява<та> ръка. Имам две леви ръце. Лява<та> пчела. С два леви крака. С две леви ръце. С лявата <си ръка> ли да се кръстя, с дясната ли. С лявата <си ръка> ли да се прекръстя, с дясната ли. Станал съм с левия си крак. С четири леви крака. Сърби ме лявата длан. Сърби ме лявата ръка. <Сякаш> с левия крак съм тръгнал.

лягам. Лягам и ставам[1]. Лягам, ставам *и* лягам и ставам[2]. Не ми ляга по корема.

лягам / легна. Камък ми ляга / легне на сърце<то>. Ляга / легне върху (на) плещите ми. Лягам / легна в земята. Лягам / легна в калта. Ляга ми / легне ми буца в гърдите. Ляга ми / легне ми на сърце<то>. Лягам / легна на брашно *и* лягам си / легна си на брашното. Лягам / легна на колена. Лягам / легна на път. Лягам / легна на хляба си. Лягам / легна на ход. Лягам / легна под нож. Ляга / легне на главата ми. Ляга / легне на гърба ми. Ляга / легне на ръцете ми.

лягам си. С кокошките, лягам си /в 1 знач./.

лягам си / легна си. Лягам / легна на брашно *и* лягам си / легна си на брашното. Лягам си / легна си на греха. Лягам си / легна си на жегъла. Лягам си / легна си на късмета. Лягам си / легна си на парцалите. Лягам си / легна си на ярема.

лято. На куково лято. Отива ми / отиде ми лятото. Сиромашко лято. Циганско лято.

М

магаре. Белязано магаре. Бия самара <да се сеща магарето>. Буридановото магаре. Води си магарето. Вързах магарето. Вързах си магарето. Докле дойде магарето от вода. Дърпам се като магаре на мост. Живо ли ти е магарето, що се обеси лани. Запъвам се / запъна се като магаре на лед.Запъвам се / запъна се като магаре на мост. Изтърпявам / изтърпя като Настрадинходжовото магаре. Карай си магарето. Като магаре в параклис. Като магаре на мост. Като магаре на празни ясли. Като магаре пред иконостас. Като на магаре седло. Ковал съм си магарето. Кой те пита де си вържеш краставото магаре. Койчо от Койнаре <с кривото магаре>. Колкото магаре от военна музика. Колкото (като) магаре от кантар. Кол-

кото (като) магаре от кладенчова вода. Колкото (като) магаре от псалтир. Магаре ги дриска. Магарето умира и самара му изгнива. Мисля като магаре без слама. Мия главата на магарето. На две магарета искам да се возя. На две магарета <кош> слама не зная да разделя. На две магарета <кош> слама не мога да разделя. На две магарета плява не мога да разделя. На две магарета сено не мога да разделя. На три магарета плявата не мога да разделя. Нашето магаре от таз<и> песен умря. Не зная да дам на <едно> магаре вода. Не зная да напоя магаре. Не си зарязвам магарето в калта. Не си оставям магарето в батака. Не си оставям магарето в калта. Не си оставям магарето насред пътя. Опъвам се / опъна се като магаре на лед. Опъвам се / опъна се като магаре на мост. От ат на магаре. Отбира ли <ти> магаре от магданоз. От кон на магаре. Още не седнал на магаре, замахал с крака. Продавам / продам магаре за кон. Ритнало я магаре. Седи, седи и на магарето чуш казва. Слязъл от коня и се качил на магаре. Става / стане магаре за кон. Тегля се като магаре на мост. Тража от мъртво магаре пльочи. Тръгнало ми е магарето низ бърдо. Търся от умрялото магаре петалата. Хващам / хвана магарето за самара. Човек от магаре падне, та (че) пак се сбърка. Що ще магаре на сватба. Яко е и магарето.

магаренце. Изваждам си / извадя магаренцето от калта.

магарешки. Магарешки рай. Магарешки син.

магарица. Кой те пита мъжка ли е магарицата. Преварям като пуле пред магарица.

магарски. Магарски син.

магарче. Карай си магарчето.

магарченце. Не умирай ми, магарченце, до зелена тревица.

магданоз. Отбира ли <ти> магаре от магданоз.

маги. Разнасям си магите.

магически. Като с магическа пръчка. Като с магически жезъл.

мажа. Гладен та маже. Лижа мажа. Мажа катран. Мажа очи. Мажа с паче перо. Отпреде ти лиже, маже, отзаде ти гроб копае. Отпред маже, отзад драще. Пред тебе глади, маже, а зад тебе гроб копае. Пред тебе маже, глади, а зад тебе ти очи вади. С мед да го мажеш (мажа).

мàзало. Ставам / стана мàзало.

мазе. Нахвърлям / нахвърля като въглища в мазе.

мазен. Мазен като таралеж. Мазна Fана.

мазол. Езика ми хвана мазоли. Мазоли ми излязоха на устата. Настъпвам / настъпя по мазола. Хваща ми / хване ми задника мазоли.

майка. Баща си и майка си. Бозая от две майки. Бързам като пале пред майка си. Бързам като пуле пред майка си. Бързам като пърле пред майка си. Вземам дете от майка. Видяла те майка ти на бяла кобила. Дете в майка заплака. Дете в майка пропищя. Дете в майка проплака. И аз съм от майка роден. И дето съм ухапал майка си за цицата. Изпаднал майци из ръце. Изпросвам дете от майка. И мен<е> е майка раждала / родила. И мен<е> ще майка ожени <и аз ще си доби булчица>. Както го майка родила. Както от майка излязъл. Като посрано дете майка си. Кога чумата върне на майките децата. Майка му мечка. Майка му стара. Майка на ротата. Майка плаче. Майката ще разгоня. Майката ще разкатая. Майката ще разплача. Майките ни на едно слънце са сушили ризите си. Майките ни на едно слънце си пекли задника. Майко мила. Метнал съм се на майка си. Моя и негова майка жени. Моя майка и негова на една река си прали ризите. <Моя майка и негова> на едно слънце си сушили дрехите. Моя майка и негова <от> две жени <деца>. Не е прела майка ми. Опърждам / опържа до милата майка. От две майки деца сме. От стара майка дете. От стара майка син. От стара майка чедо. Помня кога съм от майка си бозал. Прав като от майка роден. Преварям като малко пуле майка си. Преварям като пърле майка си. Продавам майка си и баща си. Разплаквам / разплача дете в майка. Суча от две майки. С черен (чер) повой ме е повила майка ми. С черен (чер) пояс ме е повивала майка ми. Ти баща, ти майка. Ти ли си най-умния на баща си <и на майка си.>. Умряла е майка ти. Хващат ме / хванат ме майките. Цицам от две майки.

маймун. Маймун суратлѝ. На маймун дере.

маймуна. Искам с трици маймуни да ловя. Пращам / пратя в Бруса за маймуни. Разигравам / разиграя като маймуна.

маймунка. Разигравам / разиграя като маймунка.

майна. Вземам си / взема си майната. Върви на майната си. Иди на майната си. На майната си. Отивам / отида на майната си. Пращам / пратя на майната. Ще си видя майната.

майстор. Диря си майстора. Майстор Гиго. Майстор Груйо. Найдох си майсто

ра. Намирам си / намеря си майстора. Няма го майстора. Търся си майстор. Ще бодна майстора си за пояса.

майстория. Вземам / взема майсторията.

майчин. Башин и майчин <син> *и* майчин син. Всмуквам / всмуча с майчиното си мляко. Дете в майчин корем писна. И майчиното си мляко. Оплаквам майчиното си мляко. Правя с чужда пита <майчин> помен. Продавам и майчиното си мляко. Проклинам / прокълна майчиното си мляко. Разплаквам / разплача дете в майчина утроба. С людска пита майчин помен. С майчиното мляко. С чужда пита <майчин> помен. Халал ти майчиното мляко.

майчица. Майчицата ще разгоня. Майчицата ще разкатая. Майчицата ще разплача.

макар. Да <ти (му)> се не види макар.

макара. Размотала се е макарата ми.

Максим. Млатя се по Максим.

мал. Излизам / изляза из малите вратца.

малко. Екстра без малко. Малко искам да зная. Малко ме е грижа. На такава глава са малко два крака <иска четири>. Ни повече, ни по-малко.

мало. Мало и голямо.

малък. Бил и в сито, и в решето *и* бил и в голямо решето, и в малко сито, бил в голямо и малко решето, бил в малко и голямо сито. Врял в голямо и малко гърне. Все е малко на попово око. Голяма му е тафрата, малка му е софрата. Като малко дете на цица. Малките часове. Малкия дявол. Малко щрепеле, а голяма шапка. Малък като пиперка. Минал през <сито и> решето *и* минал през голямо решето и през малко решето. На водата малко вино туря. Не мога да капна вода на малкия пръст. Не мога да полея <вода> на малкия пръст. Не мога да се меря на (с) малкия пръст. Не мога да <се> напия вода на малкия пръст. Не си вдигам / вдигна пръста, не вдигам / вдигна пръст *и* не си вдигам / вдигна малкия пръст. Не си мърдам (не си мръдвам / мръдна) пръста, не мърдам (мръдвам / мръдна) пръста *и* не си мърдам (не си мръдвам / мръдна) малкия пръст. Не си повдигам / повдигна пръста, не повдигам / повдигна пръст *и* не си повдигам / повдигна малкия пръст. Не си помръдвам / помръдна пръстта, не помръдвам / помръдна *и* не си помръдвам / помръдна малкия пръст. Не струвам колкото малкия пръст. Не съм нито за малкия пръст. Поставям / поставя на малкия си пръст. Преварям като малко пуле майка си. Слагам / сложа в джоба си[1] *и* слагам / сложа в малкия си джоб. Слагам / сложа на малкия си пръст. Слагам си / сложа си в малкото джобче. Тръгвам / тръгна по линията на най-малкото съпротивление. Турям / туря (турвам / турна) в джоба си[1] *и* турям / туря (турвам / турна) в малкия си джоб. Турям / туря (турвам / турна) на малкия си пръст. Ще дойде голям ден <с> малка пита.

мама. И тебе мама ще види. Когато тато и мама ме съдеха, аз гледах кучето като се поще. Когато тато и мама ме съдеха, аз ловях мухи. Когато тато и мама ме учеха, аз ловях мухи. Мама<та> си трака. Мамата ще разгоня. Мамата ще разкатая. Мамата ще разплача.

мамин. Мамин Гъргалчо. Мамино детенце. Мамино синче. Мамин син. Мамицата ти мръсна. Мамицата ще разгоня. Мамицата ще разкатая. Мамицата ще разплача.

мамон. Служа на бога и на мамона.

манастир. Пращам / пратя на манастира да суши дренки.

Манго. Дръж се, Манго, царство ти е. Не ще Манго печено агне. Не ще Манго печено прасенце. Посвалй, Манго, посвалй. Посветил се Манго. Посветил се от студ <като Манга>. Посмалй Манго, <посмалй>.

мангър. Калпав мангър не се губи. Пукнат мангър. Спукан мангър. Строшен мангър. Счупен мангър. Червен мангър не се губи. Червен мангър не се изгубя. Черен (чер) мангър не се губи.

манда. Манда бивол. Манда поща.

мандало. На вратата мандалото, на църквата клепалото. Спускам на устата си мандалото.

манджа. В чужда манджа сол не турям. Долна манджа не ям. Друга манджа не ям. На (във) всяка манджа мерудия. На ката манджа и пипер.

мандра. Ще ям мандрата.

манна. Манна небесна.

Маню. Като Мано у гайдите.

Мара. Всичко Мара фтасала. Деветоумна Мара. Друга не е родила освен Мара — Васила. Йола, Мара и камшик Тодора. Кюра и Мара. Не ходи Мара сама на бара. Ой Мара. Оставам / остана като Мара с веждите. Празна Мара. Празна Мара тъпан била. Сбрали се Кюра и Мара. Ходя като ой Мара.

марала. Тарала ти марала.

Марица. Хвърли го с две клечки в Марица.

Мария. Мека Мария.

марка. Залепям се / залепя се като гербова марка. Пускам ги без марка. Синджир марка. Слагам / сложа марка. Тантела марка съм. Турям / туря (турвам / турна) марка.

Марко. Марко Тотев. Умря Марко <остана Трайко>.
Марс. Падам / падна от Марс.
март. Изменявам се като през марта времето. Като Стара планина <през марта>. Менявам се като през марта времето. На марта в сряда.
Марта. Като баба Марта.
мартинки. Отсичат ми се / отсекат ми се мартинките.
мас. Плувам като бъбрек в мас.
маса. Гледай си масата. Изправям / изправя пред зелената маса. Поставям / поставя на зелената маса.
маска. За гуска — маска. Свалям / сваля маската. Свалям си / сваля си маската. Смъквам / смъкна маската. Смъквам си / смъкна си маската. Снемам / снема маската. Снемам си / снема си маската.
маскара. И на кучетата маскара. Направям / направя мат и маскара. Направям / направя резил маскара.
маслина. Върба<та> маслини родила. Давам / дам маслина да взема тулум. Давам / дам маслина да получа тулум.
маслинка. Давам / дам маслинка да взема тулумче. Давам / дам маслинка да получа тулумче.
масло. Бия водата да пусне масло. Бия водата, за да изкара масло. Вървя <като> по мед и масло *и* вървя <като> по масло, вървя <като> по мед. Гася огъня с масло. Изплувам отгоре като масло. Искам да изкарам масло от водата. Керемида масло да пусне. Куче с масло не ги яде. Масло над вода съм. Мед <и масло> ми капна на сърцето. Мед и масло ще потече. Наливам / налея масло в огъня. От заец сирене и от сврака масло. От керемида масло. Плувам като сирене в масло. Повече дара, отколкото масло. Подливам / подлея масло на огъня. По мед и масло. Потича / потече <като> по мед и масло. Пържа се в собственото си масло. Светих маслото. С устата мед и масло <лея>, в сърцето пелин и отрова. Тека <като> по мед и масло. Тръгвам / тръгна <като> по мед и масло *и* тръгвам / тръгна <като> по масло. Турям / туря (турвам / турна) масло на (в) огъня. Удрям яйца на масло.
масраф. Надвил съм си на масрафа.
мастило. Кметско мастило.
масур. Станах за бацкане през масур.
мат. Направям / направя мат и маскара.
Матей. Имаше ли от Матея.
матруша. Направям / направя на матруша.
махала. Вдигам / вдигна махалата. Размирявам / размиря махалата. Събирам / събера махалата.
махалджия. Чул го и махалджията.
махам[1]. Кон нямам, крака махам. Махам опашка за врабче. Махам <с> опашка. Махам (махвам / махна) <с> ръка. Плача за конника, че си махал краката.
махам[2]. Махам (махвам / махна) булото. Махам си (махвам си / махна си) от (из) акъла. Махам си (махвам си / махна си) от (из) главата. Махам си (махвам си / махна си) от (из) ума.
махам се. Да се махаш на моста. Махам се (махвам се / махна се) от главата. Махам се (махвам се / махна се) от очите.
махам се. По дяволите[2], махам се.
махана. Не връзвам / вържа махана.
махвам / махна[1]. Махам (махвам / махна) <с> ръка.
махвам / махна[2]. Като с ръка махвам / махна. Махам (махвам / махна) булото. Махам си (махвам си / махна си) от (из) акъла. Махам си (махвам си / махна си) от (из) главата. Махам си (махвам си / махна си) от (из) ума.
махвам се / махна се. Махам се (махвам се / махна се) от главата. Махам се (махвам се / махна се) от очите.
махване. Като по махване на вълшебна пръчка.
махмурлук. Развалям / разваля махмурлук.
махна. Махнала те земята.
маца. Не ще маца риба, ама се облизва. Сра маца в каца.
маче. Като маче у птиче.
мачешки. Застъпвам / застъпя мачешки зад врата.
мачка. Драскал съм на мачките очите. Като кучето и мачката. Като мачка и поганец. Като мачка календар. Като че са го мачки цицали. Кучка и мачка ще са заедно. Кучка и мачка ще се гушат. Мачка и поганец ще лежат наедно. Мачки ли сте доили. Мачки ме цицали. Мина ми мачка път. Не ще мачка погачка. Не ще мачка риба, <че е високо закачена>. Не яде мачка риба, че е високо закачена. Ще дойде мачка за погачка. Ще свири мачка на дудук.
мачкин. Мачкина душа.
мачък. Ще изблещя очи като мачък.
маша. Маша в ръцете. Служа за маша.
машина. Като навита машина.
мая. От една мая. От същата мая. От същата мая съм замесен. Хващам / хвана маята.
мая се. Мае ми се главата. Мае се свят. Чудя се и <се> мая.
мегдан. Вземам / взема мегдан. Давам / дам мегдан. Деля мегдан. Изваждам / извадя на мегдан[1]. Изваждам / извадя на мегдан[2]. Изкарвам / изкарам на мегдан[1]. Изкарвам / изкарам на мегдан[2]. Излизам / изляза на мегдан. Има мег-

дан. Имам мегдан. Не съм останал с десет сирачета на мегдан.

мед. Брала муха мед, потънала в оцет. Вървя <като> по мед и масло *и* вървя <като> по масло, вървя <като> по мед. Да ти ядат устата мед. Залепям се / залепя се като пчела на мед. Капка мед, блато жлъчка. Капка мед в ока оцет. Капка мед, ока жлъчка и оцет. Като мухи на мед. Като оси на мед. Като пчели на мед. Мед да капне да го оближеш. Мед ближа и пирони сека. Мед <и масло> ми капна на сърцето. Мед и масло ще потече. Мед купува, мъст продава. Мед купува, оцет продава. Мед ми капе в (на) душата. Мед ми капе в устата. Мед ми капе на сърцето. Мед ми капе от устата. Мед ми пада / падне на сърцето. Мед ми се лее от устата. Мед ми тече от устата. Мехлем <и мед> ми капе на сърцето. На брадата му ще си намериш и от Бъдни вечер от меда, и от Великден от яйцето. На врата му щеш намериш и от Бъдни вечер от меда, и от Великден от яйцето. Намазвам / намажа с мед джуките. Ни мед съм ял, ни сърце ме боли. Ни<то> меда, ни<то> жилото. От мед се не яде. От точило мед изстисквам. Падна ми секирата в меда. По мед и масло. Потича / потече <като> по мед масло. Правя си устата да ям мед. С лакерда мед ям. С лъжица мед искам да подсладя вред. С мед да го мажеш (мажа). С мед да го (я) намажеш (намажа). С мед да (го) нахраниш (нахраня). С мед да храниш (храня). С устата мед и масло <лея>, в сърцето пелин и отрова. Тека <като> по мед и масло. Тръгвам / тръгна <като> по мед и масло *и* тръгвам / тръгна <като> по масло.

медал. Няма да ми дадат медал. Няма да ми окачат медал. Обратната страна на медала. Опаката страна на медала.

меден. Въртя на медена паница. Имам медена уста. Сладка и медена.

медец. Медец ми пада /падне на сърцето.

мезе. Вземам / взема на (за) мезе. Мезе в устата. Ставам / стана <за> мезе <в устата на хората> *и* ставам / стана мезе в <на> хорските уста.

мек. Имам меки очи. Имам меко сърце. Мека Гана. Мека Мария. Меки ми са очите. Меки очи, мокри поли. Меко ми е сърцето. Меко сърце. Найдох меката жилка. От меки нокти (нокте). От меки пъне. Пипам с <меки> ръкавици. С меки очи.

мек. Като душа, мек.

мекото. На баницата мекото. На хляба мекото. На якото зъб одира, на мекото лаф не прави.

мелница. Дрънкам като празна мелница. Като празна мелница. Меля като празна мелница. Наливам / налея вода в мелницата. Сражавам се с ветърни мелници.

меля. Воденицата мели, нищо не смила. Мели ми воденицата. Мели ми ченето. Меля като ветрена мелница. Меля като воденично кречетало. Меля като <празна> воденица. Меля като празна мелница. Меля с езика си. Меля сол на главата. Мелят ми устата. Мене други ми мелят брашното. Не меля брашно. Ори, мели, яж.

Мемиш. Като Мемиш паша.

менгиш. Менгиш на ухото.

менгуш. Купя си менгуш. Окачвам си (окачам си) / окача си менгуш.

мента. Давам / дам ментата.

менче. Недей дрънка менчето. Недей хлопа менчето. Рибата е още в морето, той турил на огъня менче да я вари.

меня. Меня си акъла (акълите).

менявам. Не менявам чисто жито за ръж.

менявам се. Менявам се като през марта времето.

мерак. Остава ми / остане ми мерак. Оставям се / оставя се от този мерак. Турям / туря мерак. Турям си / туря си мерак. Хваща ме / хване ме мерак. Хвърлям / хвърля мерак.

мермели. Раздоказвам мермели и месели.

мерник. Вдигам / вдигна мерник<а>[1]. Вдигам / вдигна мерника[2]. Вземам / взема на мерник *и* вземам / взема мерника.

мерудия. Бързам като таралеж за мерудия. На всяка гозба мерудия. На (във) всяка манджа мерудия. На (във) всяка чорба <и> мерудия. На (във) всяко гърне <и> мерудия.

меря. Гропа с крушум меря. Къде (де) мерих, къде (де) се пукна. Къде (де) мерих, къде (де) ударих. Мерих в патка, а ударих гарга. Меря думите си. Меря думите си на грам. Меря на конец. Меря парите си с кантар. Меря приказките си. Меря пътищата. Меря с аптекарски везни. Меря с аршин гроба. Меря с два аршина. Меря с двоен аршин. Меря с един <и същ> аршин *и* меря със същия аршин. Меря с един кантар. Меря с една мярка. Меря със своя аршин. Меря със същата мярка. Меря улиците. Меря яйцето на (според) задника си. Нашият кантар не мери повече. Не мога да се меря на кутрето. Не мога да се меря на (с) малкия пръст.

меря се. Не мога да се меря с мищена.

месеви. Да идеш на Божи гроб по месеви.

месели. Раздоказвам мермели и месели.

месец. Свалям месец<а>. Тринадесет месеца, терсене година.

месечина. Белее се като тиган на месечина. Виждам / видя дявола на месечина.

Всякна ми се месечината. Лъснал се като тиган на месечина. Лъщя като тиган на месечина. На едно слънце сме яли, на една месечина спали. На месечина. Свалям / сваля месечина. Свалям месечината <от небето>. Хващам / хвана месечината за опашката.

месечинка. На месечинка попрела, на слънчице поспала.

месо. Да не е кръстен, месото му се ядва. Комшийската котка изяла месото, нашата се наяла. Месото мирише. На месо. Нокът и месо. От мръвка месо. От парче месо. Пушечно месо. С джинбиз да търсиш месо не можеш хвана. Хвърлям / хвърля месо на гърба си.

местенце. Топло местенце.

местя. Не местя крак.

местя се. Дума<та> ми се не мести.

меся. Ще ми месят прощъпалник.

мета. Мета улиците.

металка. Избръсках металката.

метено. Изкензах се на метено<то>. Изсрах се на метено<то>. Изтаковах се на метено<то>. Срах на метено<то>.

метла. Да те помете черната <метла>. Зад метлата. Намерила булката метлата зад вратата. Станал съм селска метла. Стоя зад метлата. Ще играе метлата. Ще <си> вържа черно на метлата.

метна се. Метнал съм се на майка си.

метър. Минавам / мина <го> метър.

механа. Като в циганска механа. Коремът му механа. Преминал през механата, а виното не помирисал.

мехлем. Благ като мехлем на рана. Мехлем и мед ми капе на сърцето. Мехлем ми капе на душата. Мехлем ми капна на душата. Мехлем ми капна на сърцето. Мехлем ми пада / падне на сърцето. Мехлем ми пада / падне на сърчицето.

Мехтеров. Като Мехтеровата свиня.

мехур. Сапунен мехур.

меч. Вадя меч. Вдигам / вдигна меч. Дамоклов меч. Изтеглям / изтегля меч. Кръстосвам / кръстосам меч. На огън и меч. Наточвам си / наточа си меча. Огън и меч. С огън и меч. Точа меч.

мече. Не ми трябва от мече кече.

мечи. Не ми трябва от мече ухо лъжичник. Що ми трябва от мече ухо лъжичник.

мечка. Бай <ми> бабо, да ме не срещне мечка<та>. Бягахме от вълци, налетяхме на мечки. Взел съм клечка да бия мечка. Вълк се жени, мечка се глави. Газй ме мечка<та>. Давила ме е мечка<та>. Затуй мечката няма опашка. Защо ми трябва от мечка ремък (ремик). Ил мечката, ил мечкаря. Искам с мечката да ям дребници. Как отишъл на мечки и дошъл си без ръчки. Като мечка. Като мечка гнили круши. Майка му мечка. Мечка се жени. Мечка страх, мен не <страх>. Мечката на лисицата, а лисицата на опашката си. Мина ми мечка път. Не ми трябва от мечка кожух. Не ми трябва от мечка привой. Не ми трябва от мечка ремичка. Не ми трябва от мечка ремък (ремик). Не съм бегàл пред мечка. Оставям / оставя мечките да вардят дренките. Отишъл шабан на мечки, забравил си пушката. Още мечката в гората, кожата ѝ продават. Седнал съм с мечка<та> дренки да ям. Триста мечки под една хвойна. Хващам / хвана мечката за ушите. Що ми трябва от мечка привой. Що ми трябва от мечка ремък (ремик).

мечкар. Ил мечката, ил мечкаря.

мешалка. На всяко гърне мешалка.

мешам. Мешаме си капите. Мешаме си шапките.

меше. Ще играем меше.

мешина. Кован колан през гола мешина. На гола мешина кобуре. На гола мешина пищоле.

мигам. Да го плюеш в очите, пак не мига. Мигам като <куче> в лапавица. Мигам като куче във воденица. Мигам като мишка в трици. Мигам като плъх в брашненик. Мигам на парцали. На вълк не мигам. Не ми мига (мигва / мигне) окото.

мигам. Като теле, мигам.

мигвам / мигна. Не ми мига (мигва / мигне) окото.

мигна. Без да ми мигне окото. Изрязал нос, сал да мигне.

мижа. Мижи да те лажем.

мил. Майко мила. Направям / направя мили очи. Опържвам / опържа до милата майка. Правя мили очи.

мил. Като (колкото) ланския сняг, мил ми е. Като леща на (по) Великден, мил ми е. Като на децата пръчката, мил ми е. Като на децата тояга, мил ми е. Като на кучето камъка, мил ми е. Като на овцете вълка, мил ми е.

милион. Играя си с милиони.

Милка. Ой Милка.

мило. Мило за <и> драго.

милостив. Милостива Гана.

милостиня. С цървулите на откраднатата крава правя милостиня.

Мильо. Накарали Въля, а той Миля.

мина. Ден да мине <друг да дойде>. Жюмичката минах моста. Кучка с погача ще мине през пръстите му. Минала сватбата и търся невястата. Минало покрай кадията. Минало щиру време. Минал съм през чуканите. Минал съм, та не съм закачил. Мина ме валяка. Мина ми в (на) ръка<та>. Мина ми заек път. Мина ми лисица път. Мина ми мачка път. Мина ми мечка път. Мина ми миш-

ка път. Мина ми <черна> котка път. Мине ми път. От мене да мине. Пиле не може да мине. През водата съм минавал и не съм се намокрял. През трупа ми ще минеш.

минавам. Ами и оттатък минава. Гроша ми не минава на пазара. Минавам от едни ръце в други. Минавам от ръка на (в) ръка. Такива (тия) на мене не <ми> минават *и* такива (тия) не ми минават.

минавам. Като бял вятър, минавам. Като на кутре, минава ми. Като на куче, минава ми. Като на кученце минава ми. Като на пес, минава ми Като на псе, минава ми. Като през (покрай) турски гробища минавам. Като светкавица, минавам.

минавам / мина. И на мравка<та> път не минавам / мина. Минава-заминава / мина-замина. Минавам / мина в историята. Минавам / мина в настъпление. Минавам / мина в ръцете. Минавам / мина <го> метър. Минавам / мина всякаква граница. Минавам / мина границата (границите) *и* минавам / мина всяка граница. Минавам / мина за сметка. Минавам / мина зеленката. Минава ми / мине ми времето. Минава ми / мине ми думата. Минава ми / мине ми лафа. Минава ми / мине ми през главата. Минава ми / мине ми през ръката. Минава ми / мине ми през ръчичката. Минава ми / мине ми през ума. Минава ми / мине ми приказката. Минава ми / мине ми сянка по лицето. Минавам / мина като червена нишка. Минавам / мина контрабанда. Минавам / мина моста. Минавам / мина на втори план. Минавам / мина на заден план. Минавам / мина под венчило. Мина под нож. Минавам / мина под огън <и под нож>. Минавам / мина покрай ушите. Минавам / мина през задната врата. Минавам / мина през иглени уши. Минавам / мина през огън и вода. Минавам / мина през стърга <та>. Минавам / мина през трупа. Минавам / мина през трупове. Минавам / мина път<я>. Минавам / мина Рубикон. Минавам си / мина си времето. Минавам си / мина си по реда. Минавам / мина сух между капките. Минавам / мина тавана. Минава / мине черна котка помежду ни (между нас). Не минавам / мина приказката. Номера минава / мине.

минал. Като през кюнец минал. Минало величие. Минал през огън <и вода>. Минал през сито и решето *и* минал и през голямо решето, и през малко решето.

миндал. Пращам / пратя за презморски миндали.

миндер. Оставам / остана под миндера. Поставям / поставя под миндера. Пуснали тарля под одъра, той на миндера. Слагам / сложа под миндера. Турям / туря (турвам / турна) под миндера. Хвърлям / хвърля под миндера.

минувам. И на мравучката не минувам път.

минута. Минутите ми са преброени. На минутата. На минути.

минутка. На минутката.

мир. Мир на праха ми. Нямам <си> мира. Оставям / оставя на мира.

мир[2]. Не от мира сего. От създания мира сего.

мирен. Вържи попа да е мирно селото. Мирна ми е главата.

мирй. Ширй-мирй пак вятър духа.

миризлив. Миризливо лайно. Не съм билка за мирисане. Не съм китка за мирисане. Не съм цвете за мирисане.

миришa. Душата ми мирише на плесен. Месото мирише. Мириша на бъчва. Мириша на гроб. Мириша на земя. Мириша на мляко. Мириша на пръст. Миришат ми зъбите на мляко. Миришат ми зъбите на трева. Мирише ми душата на мляко. Мирише ми още врата на гайда. Мирише (миришат) ми устата на мляко. Мирише на барут. Мирише на дувар. Ни лук ял, ни <на> лук мирисал. Правя се <на> ни лук ял, ни на лук мирисал. Преди година горяло, сега мирише.

мирка. Нямам мирка.

мирно. Дявола не стои мирно. Седя си мирно.

Мирча. За Мирча вила няма.

мирясвам / мирясам. Мирясва ми / миряса ми главата.

мисир. Мисля като мисир през велики пости.

мисирек. Като мисирек.

мисирка. Че гато са го казвали мисирките.

мисирче. Като мисирче на слънце.

мисля. Колко е на хилядата половината ли мислиш. Мисля като куче на велики пости. Мисля като магаре без слама. Мисля като мисир през велики пости. Мисля като пате в дъжд. Мисля със собствената си глава *и* мисля с главата си. Мисля със собствения си мозък. Мисля, че всичко, що хвърчи, се яде. Може да мисли колкото от едната дупка на носа си до другата.

мисля. Като вол на празни ясли, мисля. Като кон на празни ясли, мисля. Като магаре на празни ясли, мисля. Като мисирче на слънце, мисля. На ум<а си>, мисля <си>.

мисъл. Събирам си / събера си мислите. Турям си / туря си (турвам си / турна си) някаква мисъл.

Мито. Всичко завършва чичо Мито.

Михайлов. Гюро Михайлов.

Михал. Гоня Михаля. Длъжен съм на Михаля. Дължа на Михаля за дъски пари. Имам да давам на Михаля. Имам да плащам на Михаля. Имам да плащам на Михаля за дъски пари. Стегнал ме е Михаля. Стяга ме Михаля.

Михалко. Другар съм с Михалко. Имам да давам на Михалко от Пещера. Стяга ме Михалко за трите и зола.

Михо. Заспал Михо на припек.

миш. Нашъл миш дупка за себе си и он тиква влаче. Нашъл миш дупка, па понел и тиква.

мишанка. Като натратена мишанка.

мишена. Не мога да се меря с мишена.

миши. Вкарвам / вкарам в миша дупка. В миша дупка. Вєвирам / въвра в миша дупка. До мише коляно. Завирам / завра в миша дупка. Завирам се / завра се в миша дупка. Миша вяра. Миша душа, кован заек. Миша тупурдия. Навкарвам / навкарам в миша дупка. Навирам / навра в миша дупка. Навирам се / навра се в миша дупка. Намъквам се / намъкна се в миша дупка. Напъхвам / напъхам в миша дупка. Натиквам / натикам в миша дупка. Натиквам се / натикам се в миша дупка. Натъпквам / натъпча в миша дупка. Стана ще миша дупка за сто. Ще обуя в миши цървули. Ще ти се стане миша дупка за хилядо.

мишка. В хамбара ми мишки играят. Замъчила се планината, та родила мишка. Имотен като мишка в зимник. Като воденичарска мишка. Като котка и мишка. Като мишка. Като мишка в армея. Като мишка в долап. Като мишка в трици. Като мишка и котка. Като мишки. Като църковна мишка. Котка и мишка ще спят заедно. Мигам като мишка в трици. Мина ми мишка път. Мишка вода. Напоих мишките. Напънала се планината, та родила мишка. Не го изяла мишката, ами мишките. Пресече ми мишка път. Примигвам като мишка в трици. Удрям стената да бягат мишките. Честит като мишка в трици. Ще иде с мишки на оран. Ще светя на мишките.

мишница. Нося две дини под една мишница.

мишци. Напрягам / напрегна мишци. Стягам / стегна мишци<те си>.

мия. Краката ми да мие, водата ми (им) да пие. Краката му да мия, водата им да пия. Мия главата на магарето.

мия се. Мил се у поводието. Мия се да ям с владиката.

млад. Като младо яре на нов сняг. Млад и зелен. Млад съм си изгорил свещта. Нашла млада невеста секира зад вратата. Подмладил съм се с младите камъни.

младица. Не било в младица, ами в бяла брадица.

мламос. Хващат ме / хванат ме винените мламоси.

млатя. Не млатѝ вода по чутура.

млатя се. Млатя се по Максим.

млечен. Млечна крава.

мляко. Бяга ми окото у млякото. Вонеят ми зъбите на мляко. Вонеят ми устата на мляко. Всмуквам / всмуча с майчиното си мляко. И майчиното си мляко. <И> от пиле мляко. <И> от птиче мляко. <И> от птичка мляко. Искам да доя от ялова крава мляко. Колкото от коч мляко. Колкото циганин кисело мляко. Комшийската котка накусила млякото, а нашата се облизва. Мирища на мляко. Миришат ми зъбите на мляко. Мирише ми душата на мляко. Мирише (миришат) ми устата на мляко. Мляко и кръв. Мляко от бясна крава. Не било в млякото, та <ще да е> в суроватката. Не ще котка мляко. Оплаквам майчиното си мляко. От връбче мляко. Още мляко бозая. Продавам и майчиното си мляко. Проклинам / прокълна майчиното си мляко. Разливам си / разлея си млякото сам. С майчиното мляко. С мляко по устата. У (в, от) циганин кисело мляко. Халал ти майчиното мляко. Циганско мляко.

мнение. Няма две мнения.

много. Да носиш много здраве на мъртвите. Да носиш много здраве на тата. Да ти са много и три дни. Комина ми много пуши. Много вода изтече. Много вода ще да помине. Много да не знаеш. Много думи на воденица <биват>. Много искам да зная. Много лакардии на воденица <биват>. Много ме е грижа. Много ми влиза в джоба. Много ми влиза в кесията. Много ми влиза в работата. Много ми е зор. Много приказки на воденица<та> <биват>. Много приказки на пазара. Много сбор на панаир. Много сборове, торба орехи. Много ти здраве. Много хляб има да ям. Много шапки ще опустеят. Много шум за нищо. Много ще поглеждам като ичеренин за слънце. На много огньове съм се пърлил. Носѝ си многото здраве. Откак съм оглушал, много ми е добре. Откак съм оглушал, много ми е харно. От много фурни хляб съм ял. Още много качамаци има да ям. Още много просеник ще дъвча. Още <много> хляб има да ям. Пия от много извори. Хващам / хвана с едно дете много кумове.

множа се. Като зайци, множат се.

мога. В гъза му жичка от тамбура не можеш вкара. Гъз не можеш да му начукаш Две думи на кръст не мога да кажа.

Две на едно не събирам / събера *и* две на едно не мога да събера. Две на едно не турям / туря (турна) *и* две на едно не мога да туря (турна). И името си не мога да кажа. Как ти се побира в устата *и* как можа да ти се побере в устата. Копче не мога да кажа *и* копче няма да кажа. Копче не мога да река *и* копче няма да река. Купувам те и те продавам *и* мога да те <купя и> продам. Може да мисли колкото от едната дупка на носа си до другата. На два коча сено не мога да разделя. На две магарета <кош> слама не мога да разделя. На две магарета плява не мога да разделя. На две магарета сено не мога да разделя. На три магарета плявата не мога да разделя. Не вдигам / вдигна глава<та си> *и* не мога да вдигна глава<та си>. Не мога да вържа две на едно. Не мога да вържа <ремъка на> обувките (обущата). Не мога да вържа цървулите. Не мога да гледам хората в очите. Не мога да изтрия обувките (обущата). Не мога да кажа две думи. Не мога да капна вода на малкия пръст. Не мога да обърна обувките (обущата). Не мога да обърна чехъла (чехлите). Не мога да откъсна. Не мога да повярвам на очите си. Не мога да повярвам на ушите си. Не мога да погледна хората в очите. Не мога да полея <вода> на малкия пръст. Не мога да се държа на крака<та си>. Не мога да се държа на нозе<те си>. Не мога да се меря на кутрето. Не мога да се меря на (с) малкия пръст. Не мога да се меря с мишена. Не мога да <се> напия вода на малкия пръст. Не мога да се обърна от работа. Не мога да се побера в кожата си *и* не се побирам / побера в кожата си. Не мога да си завъртя езика. Не мога да си кажа заглавието. Не мога да си намеря място *и* не си намирам / намеря място. Не мога да си отворя очите. Не мога ди си отворя устата. Не мога да стъпя на кутрето. Не мога да му убия една муха. Не може ме опра ни Дунав. Не можеш да му забиеш гвоздей в задника. Не можеш да се обърнеш с кросно. Не можеш орех му измъкна из (от) ръката. Още не мога да си връзвам / вържа гащите. Пиле не може да мине. Пиле не може да прехвръкне. Птичка не може да прехвръкне. С джинбиз да търсиш месо не можеш хвана. С топ не може да се разбие. С топ не можеш <да> ме разби<еш>. С трън да ловиш, нищо не можеш да закачиш. Със свещ <да го търсиш>, не можеш да го намериш. Топ не може <да> ме разби<е>. Хапя се там, дето не мога да се стигна. На вили и могили.

могила. Един на вили, друг на могили.

мода. Нова мода шантиклер.

може. Не може и дума да става.

мозък. Гений без мозък. Да ти пикая в мозъка. До мозъка на костите. Завъртявам / завъртя мозъка. Изпарява ми се / изпари ми се от мозъка. Изфирясва ми / изфиряса ми от мозъка. Кукувица ми е изпила мозъка. Мисля със собствения си мозък. Мътя мозъка. Направям / направя на мозък. Нямам мозък в главата си. Нямам мозък в кратуната <си>. Нямам мозък в тиквата си. Плюя в мозъка. Поразмърдва ми се / поразмърда ми се мозъка. Разбърквам / разбъркам мозъка. Размърдва ми се / размърда ми се мозъка. Размърдвам си / размърдам си мозъка. Размътва ми се / размътя ми се мозъка. Размътвам / размътя мозъка. Сврака ми е изпила мозъка. Сече ми мозъка. С мозък в главата. Чафка ми е изпила мозъка. Чопля си мозъка.

мой. Като с моите. Ни мои, ни твои.

мокри. Мокри Иван.

мокър. Измъквам се / измъкна се като мокра връв. Измъквам се / измъкна се като мокра сиджимка. Изнизвам се / изнижа се като мокра връв. Изсунвам се / изсуня се като мокра връв. Изхлузвам се / изхлузя се като мокра връв. <Като (сякаш)> мокра кокошка. Като мокър петел. Като ударен с мокра кърпа по главата. Като ударен с мокър парцал по главата. Като ударен с мокър пещемал. Меки очи, мокри поли. Мокър в бъчва да вляза, сух ще изляза. Мокър дошъл, а кален си отишъл. Плещя като мокра пола о бедро. Плещя като мокра пола о <гол> гъз. Ударен с мокър пещемал. Цапал като мокра пола о гъз.

мокър. До костите, мокър. Като мишка, мокър.

молец. Молците му опасли мустаките. Сукнян молец.

молив. Държа молив. Тегля молива.

молитва. Заведи го при попа да му чете молитва. Прочитам си / прочета си молитвата. Трябва да му се чете молитва. Чета <конска> молитва.

моля се. Не зная на кой бог да се моля. Не зная на кой светец да се моля. На кой (какъв) господ се моля. След дявола върви и богу се моли.

мома. Мома под корито. Мъча се да изкарам от две баби мома. Сама мома дома дошла.

мома. Момата троши паниците.

момин. У момини тъпан бие, у момкови хабер нямат.

момиче. Язък за момичето, изгоря момчето *и* язък за момичето, че изгори момчето.

Язък за момчето, изгоря момичето *и* язък за момчето, че изгори момичето.

момков. У момини тъпан бие, у момкови хабер нямат.

момче. Язък за момичето, изгоря момчето *и* язък за момичето, че изгори момчето. Язък за момчето, изгоря момичето *и* язък за момчето, че изгори момичето.

монета. Вземам / взема за чиста монета. Заплащам / заплатя със същата монета. Плащам / платя със същата монета. Приемам / приема за чиста монета. Разменна монета.

морал. Чета морал.

море. Акъл море, ум брич. Акъл море <ум бръснач>. В морето с лъжица вода притурям. Гемиите ли са ти изгорели в <морето>. Гемиите ли са ти изгорели в Черно море. Гемиите ли са ти потънали в <морето>. Гемиите ли са ти потънали в Черно море. Гемиите ли са ти пропаднали в <морето>. Гемиите ли са ти пропаднали в Черно море. Да не <би> да> са ти изгорели гемиите <в морето>. Да не <би да> са ти изгорели гемиите в Черно море. Да не <би да> са ти потънали гемиите <в морето>. Да не <би да> са ти потънали гемиите в Черно море. Да не <би да> са ти пропаднали гемиите <в морето>. Да не <би да> са ти пропаднали гемиите в Черно море. Дупка в морето. Зад девет морета. И в морето да влеза, па сух ще излеза. Извих море на глава. Извъртях море на глава. Капка в морето. Ловя морето в шепа. Морето е до коляно (колене) за мене. Направих дупка в морето. Не ще ме омие ни Бяло море. Нося вода в морето. Още рибата в морето, той точи зъби да яде. Още рибата у морето, турил тигана на огино. През девет <земи и> морета. През море му (й) вечеря. През море му (й) легало. През море те прекарва, вода да не пиеш. Пробих дупка в морето. Рибата в морето, ний туряме котлето. Рибата е още в морето, той турил на огъня менче да я вари. Рибата още в морето. Рибата още в морето, а ние я ядем. Рибата още в морето, а те ѝ готвят тиган. Рибата още в морето, а те ѝ пържат лука. Рибата още в морето, а тя тигана слага. Рибата още в морето, той турил тигана на огъня <за да я пържи). Сякаш (като че <ли>) са ти изгорели гемиите <в морето>. Сякаш (като че <ли>) са ти изгорели гемиите в Черно море. Сякаш (като че <ли>) са ти потънали гемиите <в морето>. Сякаш (като че <ли> са ти потънали гемиите в Черно море. Сякаш (като че <ли>) ти пропаднали гемиите <в морето>. Сякаш (като че <ли>) са ти пропаднали гемиите в Черно море. Ум море, акъл бръснач. Ум море, глава кофа. У море да го хвърлиш, и морето ще го изхвърли. Черпя морето с лъжица.

морници. Побиват ме / побият ме морници.

морски. Морски вълк.

Морфей. В обятията на Морфея съм. Намирам се в обятията на Морфея.

московец. Останало от московеца.

мост. Да се махаш на моста. Дърпам се като магаре на мост. Жюмишката минах моста. Запъвам се / запъна се като магаре на мост. Изгарям / изгоря всички мостове <зад себе си>. Изгаряне на всички мостове. Като магаре на мост. Минавам / мина моста. Опъвам се / опъна се като магаре на мост. Ортома да скинеш на моста. От мост, та под мост. Разрушавам / разруша всички мостове зад себе си. Сбърквам се / сбъркам се като куче на мост. Срутвам / срутя всички мостове зад себе си. Ставам / стана мост. Събарям / съборя всички мостове зад себе си. Тегля се като магаре на мост. Хвърлям / хвърля мост.

мостра. Найдох си мострата.

мотая се. Мотае ми се в главата. Мотае ми се в ума. Мотае ми се в устата. Мотае ми се на езика. Мотая се в краката.

мотика. До мотика и лопата. Дъня мотиката. Каквато ме люлка залюляла, такваз ме и мотика закопала. Родил се за мотика, направили го владика.

мотовила. Вдигам / вдигна на вили и <на> мотовили. Един на вили, друг на мотовили. На вили и мотовили.

мотолевя се. Мотолеви ми се в устата.

Мохамедов. Изял съм Мохамедовите залци.

мохикан. Последният мохикан.

моч. Со моч правен.

мощи. Живи мощи.

мра. Един път <ще> се мре. Еднаж се мре, дваж не ще. Чудя се от коя да мра.

мра. Като мухи, мрат.

мравка. Запълзяват ми / запълзят ми мравки по гърба. <И> на мравка<та> път не минавам / мина. <И> на мравката път правя. Като мравка. Лазят ме мравки. Мравки лазят по гърба ми. Мравки лазят по кожата ми. Не настъпвам / настъпя мравка. Полазват ми / полазят ми мравки по гърба. Полазват ми / полазят ми мравки по снагата. Полазват ми / полазят ми мравки по тялото. Попълзяват / попълзят мравки по кожата. Правя от мравката аслан. Правя от мравката слон.

мравучка. И на мравучката не минавам път. Не настъпвам / настъпя мравучката.

мравя. Вардя се да не настъпя мравята. И на мравята път струвам.

мраз. Запиши го на мраза. Гора уши и мрак очи.

мрежа. Влизам / вляза в мрежата (мрежите). Вплитам / вплета в мрежата (мрежите) си. Заплитам / заплета в мрежата (мрежите) си. Изплитам си / изплета си мрежата. Плета <си> мрежата (мрежи<те>). Улавям / уловя в мрежата (мрежите) си. Улавям се / уловя се в мрежата (мрежите). Уплитам / уплета в мрежата (мрежите). Хващам / хвана в мрежата (мрежите) си. Хвърлям си / хвърля си мрежата.

мръвка. От мръвка месо.

мръдвам / мръдна. Крак не мръдвам / няма да мръдна. Мръдва ми / мръдне ми акъла. Мръдва ми / мръдне ми чивията. Мръдвам / мръдна с акъла си. Мръдвам / мръдна с ума си. Не си мърдам (не си мръдвам / мръдна) пръста, не мърдам (не мръдвам / мръдна) пръст *и* не си мърдам (не си мръдвам / мръдна) малкия пръст.

мръдна. Без да си мръдна пръста. Не ще мръдна крак.

мръднал. Мръднал с акъла си. Мръднал с ума си.

мръждя се. Влязъл в лозето и мръжди се на гроздето.

мръзна. Капе и мръзне.

мръзна. Като заек на пъртина, мръзна.

мръсен. Верицата ти мръсна. Изхвърлям / изхвърля като мръсно коте. Мамицата ти мръсна. Мръсен ми е задника.

мръсно. Правя мръсно.

музика. Кой ти разбира от военна музика. Колкото магаре от военна музика.

Мук. На свети Мук.

мукоапица. Мукоапица куче.

муле. Колкото (като) муле от кантар.

мумия. Като мумия.

мусандра. У циганин мусандра.

муска. Изгубил си муските.

мустак. За мустака. Засуквам / засуча мустак. Изкълчил си мустаките. Изпратил си мустаките на перачка. И котката има мустаки. Имам жълто под мустак. Кога<то> на кьосето пораснат мустаци. Кога<то> поникнат на кьосето мустаци. Молците му опасли мустаците. На мустаците си. Обръсвам си мустаките. Оскубали му са мустаките на Стамбул капия. Под мустак. Реша мустаките. Суча мустак (мустаците си).

мутра. Натривам / натрия мутрата. Натърквам / натъркам мутрата. Смазвам / смажа мутрата. Тикам (тиквам / тикна) в мутрата.

муха. Бера мухи. Брала муха мед, потънала в оцет. Бръмва ми / бръмне ми муха в главата. Вкарвам / вкарам муха в главата. Влиза ми / влезе ми муха в главата. Въртя се като муха без глава. Главата ми е пълна с мухи. Гледам като муха в мътеница. Гълтам мухи. Дето рана и той муха. Имам мухи в главата си. Имам си муха<та> под (на) капата. Като конска муха. Като муха. Като муха без глава. Като мухи. Като мухи на мед. Кацнала ми е муха на носа. Когато тато и мама ме съдеха, аз ловях мухи. Когато тато и мама ме учеха, аз ловях мухи. Лапам мухи<те>. Ловя мухи. Муха да бръмне, ще се чуе. Мухи бръмчат в главата ми. Мухите пазаруват из устата му. На ножа му муха не каца. На стриг мухи. Не давам муха да бръмне. Не мога да убия една муха. Не ща да зная ни колкото една муха. Орала мухата на вола на рогата. Отривам / отрия мухата. Подковавам мухите. Правя от мухата бивол. Правя от мухата слон. Пращам / пратя да лапа мухи. Пускам / пусна конска муха под опашката *и* пущам / пущя конска муха под опашката. Пускам (пущам) / пусна муха (мухи) <в главата>. Стрижа мухата. Увирам се / увра се като конска муха под опаш. Удавила се муха в брашно. Хваща ме / хване ме мухата. Хвърча като муха без глава. Ходя като муха без глава.

муцка. Завирам си / завра си муцката.

муцуна. Въвирам си / въвра си муцуната. Завирам си / завра си муцуната. Набивам / набия зъбите в муцуната. Надигам си / надигна си муцуната. Натривам / натрия муцуната. Натърквам / натъркам муцуната. Пъхам си муцуната. Пъхвам си / пъхна си муцуната.

муша. Муша си гагата. Муша си носа.

мушвам / мушна. Мушвам си / мушна си гагата. Мушвам си / мушна си носа.

мушица. Си имам мушица на капица.

мушка. Вземам / взема на мушка. На мушката съм. Пада ми / падне ми на мушка. Слагам / сложа на (под) мушка<та>.

мушкам. Мушкам си гагата. Мушкам си носа. Мушкам с остен.

мъгла. Вземам си / взема си мъглите. Въртя се като гъска в мъгла. Въртя се като пате в мъгла. Въртя се като патка в мъгла. Вятър и мъгла. Гоня мъглите. Забивам / забия мъгла. Завличай си мъглите. Като гъска в мъгла. Като мъгла без вятър. Като пате в мъгла. Като патка в мъгла. Лапам мъглата. Мъгла ме влече по зелено усое. Набивам / набия мъгла. Развлякъл съм се като мъгла по ридища. Хващам / хвана мъглите. Хващат ме / хванат ме мъглите.

мъж. Барабар Петко с мъжете. Барабар Петко с мъжете и отрепката на пояс. Дай си, мъжо, жената, а ти забий в гората. Дай си, мъжо, жената, а ти забий <в> трънето. Дай си, мъжо, жената,

а ти иди в гората. Дай си, мъжо, жената, а ти иди в трънето. Дай си, мъжо, жената, а ти хвани гората. Дай си, мъжо, жената, а ти хвани трънето. Една булка на мъж ще иде. И наш Петко с мъжете и отрепка му на пояса. Кога Китин мъж чисто ял. Копринена жена с вълнен мъж. Не е за мъже. От мъж дрян. Сипи, мъжо, кашата на рамо. Слагай, мъжо, кашата на рамо. Те, мъжо, вретено.

мъжец. Вдигам / вдигна мъжеца.

мъжки. Кой те пита мъжка ли е магарицата. Мъжка Гана. Мъжка Дана. Мъжка Дойна. Мъжка Драгана. Мъжка Райка. Пита ли те някой кога е мъжки петък.

мъзга. Нямам вече у жилите мъзга.

мък. Ни хък, ни мък. Хък мък *и* хъка<та> мъка<та>.

мъка. Мъката ми надвива. Слагам / сложа душа на мъка. С триста мъки. Танталови мъки. Турям / туря душа на мъка. Хък мък *и* хъка<та> мъка<та>.

мъкна. Мъкна на гърба си.

мъкна се. Мъкна се в опашката.

мълния. Като мълния. Мятам мълнии. Пращам / пратя гръм и мълния. Хвърлям / хвърля гръм и мълния.

мълча. Историята мълчи. Мълча като гроб. Мълчете да каже наш Иван.

мълча. Като бивол, мълча /в 3 знач./. Като бъкел, мълча. Като гроб, мълча. Като дъб, мълча /във 2 знач./, Като копче, мълча. Като кютюк, мълча /в 1 знач./. Като мумия, мълча / в 1 знач./. Като пукал, мълча / в 3 знач./. Като пуяк, мълча /във 2 знач./. Като пън, мълча /в 1 знач./. Като риба, мълча /в 1 знач./. Като сфинкс, мълча. Като турско гробище, мълча. Като фит, мълча /във 2 знач./.

мълчание. Отминавам / отмина с мълчание.

мър. Хър мър.

мърдам. Мърда ми едната дъска. Мърда ми едната чивия *и* чивията ми мърда. Мърдам като на умряло куче опашката. Не си мърдам (не си мръдвам / мръдна) пръста, не мърдам (не мръдвам / мръдна) пръст *и* не си мърдам (не си мръдвам / мръдна) малкия пръст. Нещо ми мърда. Няма къде да мърдам. Няма накъде да мърдам. Ушите ти мърдаха.

мърдам се. Мърдам се като на воденицата долния камък.

мърдане. Няма мърдане.

мързи ме. Мързи ме хляб да ям.

мързелив. Мързелив в ръцете.

мърморя. Като вода на бързей, мърморя.

мърся. Мърся си ръцете.

мъртвия. Да носиш много здраве на мъртвите. Не щял мъртвия да влезе в рай.

мъртъв. Жив <или> мъртъв. Идвам до мъртва точка. Като мъртъв. Като мъртъв циганин. Мъртва душа. На мъртва глава юзда турям. Ни жив, ни мъртъв. Оставям / остана мъртва буква. Стигам / стигна до мъртва точка. Сърцето ми трепна като на мъртво куче опашката. Тража от мъртво магаре пльочи. Търся от мъртъв кон подкови.

Мърчо. Артисало на Сурчо, та дал на Мърчо.

мърша. Като гарвани на мърша. Като гарги на мърша. Като орел на мърша. Като орли на мърша. Като орляци на мърша. Като псета на мърша.

мършав. Трепери ми сърцето като на мършав заек.

мършав. Като чироз, мършав.

мъст. Държа мъст като камила. Мед купува, мъст продава.

мътек. Излезе мътек. Седя като квачка на мътеци.

мътен. Блъскам се като <мътна> вода о (в) бряг. Вземат ме мътните. Ловя риба в мътна вода. Мътна вода ме носи. Мътна и кървава. Мътна и поройна. Мътната да те вземе. Мътната да те завлече. Мътната да те отвлече. Мътната да те отнесе. Мътната ме носи. Отнесе го мътната. Сякаш мътно дере го е влачило. Хващам / хвана риба в мътна вода. Хвърлям / хвърля серкме в мътна вода.

мътеница. Гледам като муха в мътеница. Като була в мътеница.

мътната. Влече ме мътната.

мътница. Мътницата ме носи.

мътя[1]. Дяволите мътят в него. Не мътя пилета. Не учи старец да мъти яйца.

мътя[2]. Мътя акъла. Мътя водата (водите). Мътя главата. Мътя мозъка. Мътя ума.

мъча се. Мъча се да изкарам от две баби мома. Мъча се да изкарам от две баби невеста.

мъча се. Като грешен дявол, мъча се. Като черен дявол, мъча се.

мюжде. Вземам / взема мюждето.

мязам. Мязам на изсран глистей.

мяра. Излизам / изляза от мярата навън.

мярвам се / мярна се. Мярва ми се / мерне ми се в главата.

мярка. Вземам / взема мярка<та>. Зная мярка на езика си. Зная мярка на устата си. Излизам / изляза от мярката. Имам мярка на устата си. Меря с една мярка. Меря със същата мярка.

място. Болно място. Дойде ми сърце на място. Дохожда ми / дойде ми акъла на място<то си>. Думите му падат / паднат на място. За Грънчо място няма. Зная си мястото. Ида на едно място. Имам си мястото. Има място. Легна ми сърце на място. Ловя място. Място ми няма. Място под слънцето. На глава място правя. На един лакът място. Намирам си / намеря си мястото. На

място. На мястото си съм. Не ме свърта на едно място. Не ме сдържа на едно място. Не ме хваща мястото. Не ми бие брадвата на едно място. Не ми бие топора на едно място. Не ми бие чука на едно място. Не ми сече брадвата на едно място. Не ми удря брадвата на едно място. Не мога да си намеря място *и* не си намирам / намеря място. Не намирам място къде (де) да сложа. Не намирам място къде (де) да турна (туря). Не остава / остане здраво място по (на) мене. Не оставям / оставя здраво място. Не са ми на едно място всичките братя. Не се оженил, че нямал място за люляня. Не се свъртам / свъртя на едно място. Не се сдържам / сдържа на едно място. Не хващам място. Няма да ги вържа две на едно <място>. Оставам / остана на място. Оставям / оставя на място. Отварям / отворя място. От десет места ми катран тече. Отивам / отида на едно място. Отивам си / отида си на мястото. Падна ми сърце на място. Поставям / поставя на място<то>. Пукам се от най-здравото място. Слабо място. Слагам / сложа на място<то>. Слагам / сложа ума на мястото. Сядам / седна на мястото. Тежа на мястото си. Топло място. Турям / туря (турвам / турна) на място<то>. Тъпча на едно <и също> място *и* тъпча на място. Ума ми не е на място. Ума ми не е на мястото си. Хапя се два пъти на едно място. Хващам / хвана място. Ще ми изстине мястото.

мятам. Мятам (мятвам / метна) бухалката *и* мятам (мятвам / метна) една бухалка. Мятам (мятвам / метна) въжето. Мятам (мятвам / метна) кьотека *и* мятам (мятвам / метна) един кьотек. Мятам му (мятвам му / метна му) една. Мятам мълнии. Мятам (мятвам / метна) на тавана. Мятам (мятвам / метна) око. Мятам (мятвам / метна) петалата (петалите). Мятам (мятвам / метна) примка на шията. Мятам светкавици. Мятам си (мятвам си / метна си) въже <на врата>. Мятам си (мятвам си / метна си) въжето <на шията>. Мятам си (мятвам си /метна си) примка на врата. Мятам си (мятвам си / метна си) примка на шията. Мятам се като риба на пясък. Мятам се като риба на сухо.

мятвам / метна. Мятам (мятвам / метна) бухалката *и* мятам (мятвам / метна) една бухалка. Мятам (мятвам / метна) въжето. Мятам (мятвам / метна) кьотека *и* мятам (мятвам / метна) един кьотек. Мятам му (мятвам му / метна му) една. Мятам (мятвам / метна) на тавана. Мятам (мятвам / метна) око. Мятам (мятвам / метна) петалата (петалите). Мятам (мятвам / метна) примката на шията. Мятам си (мятвам си / метна си) въжето <на врата>. Мятам си (мятвам си / метна си) въжето <на шията>. Мятам си (мятвам си / метна си) примка на врата. Мятам си (мятвам си / метна си) примка на шията. Мятвам / метна реч.

мях. Като мях. Опирам / опера меха. Пошел съм с мехове на огън.

Н

набера. Набрал ми е като змия на опашката. Набрах лещата.

набера се. Набрала ми се е душата. Набрало ми се е на душата.

набивам / набия. Набивам / набия в главата. Набивам / набия в очите. Набивам / набия зъбите в муцуната. Набивам / набия мъгла. Набивам си / набия си в главата. Набивам / набия чемберите. Набивам / набия чивията. Набивам / набия шия.

набивам се / набия се. Набивам се / набия се в главата. Набивам се / набия се в очи<те>. Набивам се / набия се в ума.

набирам се. Набирам се като сукар на огън. Набирам се като червей на дърво.

набит. Имам набито око. Набито око.

наближа. Дреновците наближиха.

наблюдавам. С половин око, наблюдавам.

набрал. Набрала пъпка.

наваждам / навадя. Наваждам / навадя вода от девет дерета. Наваждам / навадя вода от девет кладенци.

навдигам / навдигна. Навдигам / навдигна камъка.

навеждам / наведа. Навеждам / наведа врат. Навеждам / наведа врата. Навеждам / наведа глава. Навеждам / наведа главата. Навеждам / наведа носа. Навеждам / наведа очи <към (в) земята>.

навеся се. Като Мемиш паша, навесил съм се.

навивам / навия. Навивам / навия бурмата. Навивам / навия врат. Навивам / навия врата. Навивам / навия гайките. Навивам / навия главата. Навивам / навия на пръст. Навивам / навия перките. Навивам / навия пружината.

навивам се. Навива ми се въжето. Навива ми се конеца.

навирам / навра. Навирам / навра в калта. Навирам / навра в кози рог. Навирам / навра в кучи гъз. Навирам / навра в миша дупка. Навирам / навра в носа. Навирам / навра в орехова черупка. Навирам / навра в очите. Навирам / навра на псетата в гъза. Навирам /

навра под носа. Навирам си / навра си гагата. Навирам си / навра си носа.

навирам се. Като конска муха, н а в и р а м се.

навирам се / навра се. Навирам се / навра се в миша дупка. Навирам се / навра се в очи<те>. Навирам се / навра се в устата на вълка. Навирам се / навра се в устата на звяра. Навирам се / навра се между тоягите. Навирам се / навра се между шамарите. Навирам се / навра се под кожата. Навирам се / навра се под носа.

навирвам / навиря. Навирвам (навирям) / навиря глава. Навирвам (навирям) / навиря нос. Навирвам (навирям) / навиря опашка[1]. Навирвам (навирям) / навиря опашка.[2] Навирвам / навиря рога. Навирвам / навиря уши.

навиря. Навирил краката. Навирил подкови. Наяла се въшка, навирила опашка. Хем шугаво, хем нос навирило.

навирям / навиря. Навирвам (навирям) / навиря глава. Навирвам (навирям) навиря нос. Навирвам (навирям) / навиря опашка.[1] Навирвам (навирям) / навиря опашка.[2] Навирям / навиря пърлица.

нависоко. Вдигам се / вдигна се нависоко. Гледам нависоко. Държа се нависоко. Изхвърлям се / изхвърля се нависоко. Имам се нависоко. Хвърча нависоко. Ще ми вдигне хляба нависоко.

навит. Като навита машина.

навия. Кога се потурчи и турска чалма нави.

навкарвам / навкарам. Навкарвам / навкарам в кози рог. Навкарвам / навкарам в миша дупка.

навлечен. Едному наречено, другиму навлечено.

навлизам / навляза. Навлизам / навляза в години.

навличам / навлека. Навличам / навлека беля <на главата>. Навличам / навлека расото. Навличам си / навлека си беля на главата. Навличам си / навлека си грях на душата.

навой. Повлечѝ навой, заприщѝ бара.

наврага. Отивам / отида наврага.

навреме. Не съм кръстен навреме.

навръх. Стои ми навръх езика.

навръщам. Навръщам вода във воденицата.

навсъде. Навсъде те търсих, дядо попе, само у вас не ходих.

навсякъде. Колата ми са с две колелета, та се въртят навсякъде.

навън. Гони ме навън. Едното ми око все навън гледа. Излизам / изляза от мярата навън. Кара ме навън. Не си показвам / покажа главата <навън>. Не си показвам / покажа носа навън. От света навън.

навървя се. Навървили сме се като в гладно просяците.

навързвам се / навържа се. Навързвам се / навържа се на врата.

навъсвам се. Като котка на зло време, н а в ъ с в а м се.

навъся се. Като Стара планина <през Марта>, н а в ъ с и л съм се.

навътре. Вземам / взема навътре.

нагаждам / нагодя. Нагаждам / нагодя ухо.

нагарчам. От добрина нагарча <даже>.

нагде. Откъде накъде, отгде (отде) накъде, отгде нагде.

наглед. <Наглед> като тиква на плет.

наговарям. Наговарям ти, щерко, секвай се, снахо.

нагоре. Вдигнал съм се с гъза си нагоре. Вдигнал съм се със задника си нагоре. Вървя нагоре. Иде ми (идва ми) нагоре. Нагоре високо, надолу дълбоко. Обръщам се / обърна се с краката нагоре. Обръщам / обърна с краката нагоре. Станал съм с гъза си нагоре. Станал съм с дирника си нагоре. Станал съм с краката нагоре. Станал съм със задника си нагоре.

нагорно. Дохожда ми / дойде ми нагорно. Иде ми (идва ми) нагорно.

надавам / надам. Надавам / надам вой. Надавам / надам дългата. Надавам / надам ухо (уши).

надалече. Отивам / отида надалече.

надве. Моята <работа> е надве.

надве-натри. Надве-натри. Свивам / свия надве-натри.

надвеся се. Надвесил съм се над работата.

надвивам. Мъката ми надвива.

надвия. Надвил съм си на масрафа. Надвил съм си на харча.

наддавам. Кини, та наддавай.

наддавам/наддам. Наддавам/наддам опашка.

надеям се. Като кон на празна торба, н а д е я м се.

надигам / надигна. Надигам / надигна глава. Надигам / надигна нос. Надигам / надигна перки. Надигам си / надигна си муцуната.

надлъж. Надлъж и нашир. Надлъж и шир.

надмина. Надула се жаба да надмине вола.

надникна. Над гроб съм надникнал.

надолу. Вървя надолу. Нагоре високо, надолу дълбоко. Обръщам / обърна къщата надолу с керемидите. Обръщам / обърна надолу с главата. Обръщам се / обърна се надолу с главата. С главата надолу. Тръгвам / тръгна с главата надолу. Хвърлям се / хвърля се с главата надолу.

надробя. Изсърбвам / изсърбам каквото съм си надробил. Изяждам / изям попарата, която съм надробил. Каквото надробя, това ще сърбам. Каквото съм надробил, това ще кусам. Сърбам каквото съм надробил. Сърбам попарата,

която (що) съм надробил. Ям попарата, която съм си надробил.

надробявам / надробя. Надробявам / надробя *накаква* попара. Надробявам / надробя *някакви* трици.

надскоча. Не ще надскоча боя си.

надувам / надуя. Надувам / надуя гайдата. Надувам / надуя главата. Надувам / надуя гърло. Надува ме / надуе ме слободия. Надувам / надуя нос. Надувам / надуя перки. Надувам / надуя пърлица. Надувам / надуя шушоните.

надувам се. Като въшка в нова риза, надувам се. Като въшка на перо, надувам се. Като въшка на тъпан, надувам се. Като въшка на чело, надувам се. Като куче във фасул, надувам се. Като мисирек, надувам се /в 1 знач./. Като мях, надувам се /в 1 знач./. Като пате в (у) решето, надувам се /в 3 знач./. Като петел на бунище, надувам се. Като петел на купище, надувам се. Като пуйка, надувам се. Като пуяк, надувам се /в 1 знач./. Като свинска въшка, надувам се. Като фит, надувам се /в 1 знач./.

надувам се / надуя се. Надува ми се / надуе ми се главата <като шиник>.

надумквам се. Като тъпан, надумквам се /във 2 знач./.

надут. Гайдата ми е надута.

надуя. Дявола ме наду. Кумица надула пърлица. Станала тиква, надула си и опаш.

надуя се. Надула се бълха да избълва слива. Надула се бълха да изсере слива. Надула се жаба да надмине вола.

надуя се. Като попарена въшка, надул съм се. Като праскова, надул съм се. Като <ръжен>квасник, надул съм се. Като чума в петък, надул съм се.

надхитрям / надхитря. И дявола надхитрям *и* и дявола бих надхитрил.

надълбоко. Вземам / взема надълбоко.

надълго. Надълго и нашироко.

надървям. Надървил палците.

надъхам. Дявола ме надъха.

надявам / надяна. Надявам / надяна усмирителна риза. Надявам / надяна усмирителна ризница. Надявам / надяна хомот. Надявам / надяна юлар. Надявам. / надяна ярем.

надявам се. Като кон (за) на зоб, надявам се. Като просяк с празен дисаг, надявам се.

надясно. Наляво и надясно.

наедно. Мачка и поганец ще лежат наедно.

наежа се. Наежил съм се като еж. Наежил съм се като таралеж.

наежа се. Като баба Марта, наежил съм се.

наем. Душа под наем нося.

нажегам се. Нажегал ми се е врата.

нажулвам / нажуля. Нажулвам (нажулям) / нажуля носа. Нажулвам (нажулям) / нажуля главата <със сапун>.

нажулям / нажуля. Нажулвам (нажулям) / нажуля носа. Нажулвам (нажулям) / нажуля главата <със сапун>.

назад. Вземам си / взема си думите назад. Викам назад. Връщам / върна колелото на историята назад. Един тегли напред, а друг дърпа назад. Назад върви, напред не върви. Назад е врачанската гюрултия. Напред е дълбоко, назад е бързей. Напред пропаст, назад вълци. Напред стръмно, назад яма. Не оставам / остана <по->назад. Не поглеждам назад. Не се обръщам назад. Не си вземам / взема сбора назад. Оставам / остана назад. Ритва ми / ритне ми назад. Ритам (ритвам / ритна) назад. Удря ми / удари ми назад. Удрям / ударя назад.

назаем. Акъл назаем не искам. Назаем ли взимаш. Не вземам уста назаем. Не искам уста назаем. Не искам чене назаем. Не сакам уста назаем. Не търся уста назаем. Чегато съм го взел назаем. Че тражиш крака назаем.

найда. Дека не ме сееш, там ке ме найдеш. Найдох меката жилка. Найдох похлупак. Найдох си майстора. Найдох си мострата. Нашла баба, та зашла. Нашла булка брадва зад вратата. Нашла млада невеста секира зад вратата. Нашли присойките. Нашъл миш дупка за себе и он тиква влаче. Нашъл миш дупка, па понел и тиква. Нашъл съм село без кучета. Нашъл съм село без псета, пошъл съм без тояга. Нашъл съм, та съм зашъл. Нашъл съм църква да се кръстя. Нашъл съм църква да се прекръстя. Тръшнало се гърнето, та си нашло похлупката. Ще найда станипадни. Що съм тражил, нашел съм.

найда се. Не ми се найде пощука.

накапан. Да не съм на дъжд накапан.

накарам. Кой дявол ме накара. Накарам Вълю, а той Милю. Накарали котката на работа, а тя опашката си. Накарали кучето на работа, а то опашката си. Накарали лисицата на работа, а тя опашката си. Накарали царската дъщеря на работа.

накарвам / накарам. Накарвам / накарам в шише да пикае. Накарвам / накарам у глушчова дупка.

наквасвам / наквася. Наквасвам си / наквася си гърлото.

наклаждам / накладя. Наклаждам / накладя на огъня. Наклаждам / накладя реч.

наклонен. Вървя по наклонена плоскост. Движа се по наклонена<та> плоскост. Плъзвам се / плъзна се по наклонена-

<та> плоскост. Подхлъзвам се / подхлъзна се по наклонена<та> плоскост. Тръгвам / тръгна по наклонена<та> плоскост.

наковалня. Между чук<а> и наковалнята.

накокошиня се. Накокошинил съм се като цар Перушан.

накрай. Накрай време.

нàкраки. Ставам / стана нàкраки.

накриво. Гледам накриво. Гледам се накриво. Пикая накриво.

накривя. Кому ще накривиш. Някому щеш го накривиш. Ще ми накривиш кепето. Ще ми накривиш шапката.

накривявам / накривя. Накривявам / накривя врат. Накривявам си / накривя си калпака. Накривявам си / накривя си капата. Накривявам си / накривя си феса. Накривявам си / накривя си шапката.

накръст. Две думи накръст не мога да кажа.

накуп. Не са ми накуп всичките братя.

накуся. Комшийската котка накусила млякото, а нашата се облизва.

накъде. Няма накъде. Откъде накъде, отгде (отде) накъде, отгде нагде. Че (та) няма повече накъде.

нàкълка. Слагам / сложа нàкълка. Турям / туря (турвам / турна) нàкълка.

накъсо. Врързвай / вържи го накъсо. Връзвам / вържа накъсо. Отрязвам / отрежа накъсо. Отсичам / отсека накъсо. Режа накъсо. Сека накъсо.

налагам. Жена ми ми налага калпака.

налагам / наложа. Налагам / наложа дебелите. Налагам / наложа кокалите. Налагам / наложа самара.

налапвам / налапам. Налапвам / налапам въдицата. Налапвам / налапам дулото. Налапвам / налапам пистолета.

налепя се. Налепил съм се като кърлеж. Налепил съм се като репей. Сняг да лети, пак няма да се налепи о него.

налетя. Бягахме от бачия, налетяхме на гюмрукчия. Бягахме от вълци, налетяхме на мечки. Бягахме от дъжд, налетяхме на град. Бягахме от кучета, налетяхме на вълци. Бягахме от оси, налетяхме на змии. Ще налетиш на рунтави гърди.

налея се. Налял съм се като облак.

наливам. Наливам вода в решето. Наливам вода в съд без дъно. Наливам от пусто в празно.

наливам / налея. Наливам / налея акъл <в главата>. Наливам / налея вода в мелницата. Наливам / налея в главата. Наливам / налея в куфалницата. Наливам / налея вода във воденицата. Наливам / налея катран в главата. Наливам / налея катран в рогата. Наливам / налея катран в ушите. Наливам / налея кокал. Наливам / налея масло в огъня. Наливам / налея с фуния в главата. Наливам /налея ум < в главата>.

наливам се. Наливам се като дупка.

наливам се / налея се. Наливат ми се / налеят ми се очите <с кръв>.

налице. Налице съм.

наложа. Наложил врат като битолски просяк.

налъм. Кога<то> цъфнат налъмите. Ходя по нервите с налъми.

наляво. Наляво и надясно.

налягам / налегна. Налягам си / налегна си дрипелите (дрипела). Налягам си / налегна си дрипите. Налягам си / налегна си парцалите. Налягат ме / налегнат ме бръчките.

намажа. Намажѝ вратата със зехтин да не скърца. С мед да (го, я) намажеш (намажа).

намазвам. Намазаха с тиква.

намазвам / намажа. Намазвам / намажа въжето. Намазвам / намажа колата. Намазвам / намажа пръстите. Намазвам / намажа ръцете. Намазвам си / намажа си гърлото. Намазвам / намажа с мед джукките.

намаление. Използувам намалението.

намеря. Игла да загубиш, ще я намериш. Каквото съм дирил, намерил съм си го. Каквото съм търсил, намерил съм <си го>. Каквото съм търсил, това съм и намерил. Кой ли си е затрил срама да си го намерил. На брадата му щеш намериш и от Бъдни вечер от меда, и от Великден от яйцето. На врата му щеш намериш и от Бъдни вечер от меда, и от Великден от яйцето. Намерѝ голям камък, та си ударѝ главата. Намерила баба хапано, ами иска и щипано. Намерила баба скубано, а че иска и щипано. Намерила булката брадвата зад вратата. Намерила булката метлата зад вратата. Намерила булката секирата зад вратата. Намерила булката черяслото зад вратата. Намерил в църква свещ. Намерил клинец, трябват му още петнайсе и четири петала, та кон. Намерил петало, още три, та кон. Намерил съм крава, та (да) я доя. Намерил съм <празна> църква да се кръстя. Намерил съм <празна > църква да се прекръстя. Намерил съм село без кучета, тръгнал съм без сопа. Намерил съм село без кучета, <тръгнал съм без тояга>. Намерил съм, че (та) съм премерил. Намерил съм, че (та) съм се насрал. Намерил съм, че (та) съм се прехласнал. Намерил съм стадо без кучета. Намери ме на (у) амин<а>. Намерих клин да си закача торбата. Не съм намерил на пътя. Не съм намерил на улицата. Със свещ <да го търсиш>, не можеш да го намериш. Тъй намерих кон, тъй го

възседнах. Търкулнала се тенджерата, та (че) си намерила похлупака. Търкулило се гърнето, та си намерило захлупката. Търкулнала се тенджерата, та си намерила похлупака. Търкулнало се гърнето, намерило си захлупката. Търкулнало се гърнето, та си намерило захлупака. Търкулнало се гърнето, та си намерило похлупака. Ще ме търсиш, но (ама) няма да ме намериш. Ще намериш рунтав у гърдите. Ще си намеря кръстника.

намеря се. Намерили се <като> куко и пипе. Не съм се намерил на пътя. Не съм се намерил на улицата.

намествам / наместя. Намествам (наместям) / наместя кокалите. Намествам (наместям) / наместя костите. Намествам (наместям)/ наместя ребрата.

наместо. Наместо вежди да сгладя, избодох очи. Наместо вежди да сгладя, извадих очи.

наместям / наместя. Намествам (наместям)/ наместя кокалите. Намествам (наместям) / наместя костите. Намествам (наместям) / наместя ребрата.

наметна. Кога дъждът превалял, той наметнал качулка. Наметнал на свети Атанаса кожуха.

намирам. Не намирам място къде (де) да сложа. Не намирам място къде (де) да турна (туря).

намирам. На слаб ум, намирам.

намирам / намеря. Намирам / намеря бача си. Намирам / намеря капак. Намирам / намеря края. Намирам / намеря кръстника си. Намирам / намеря на всяко гърне похлупак. Намирам / намеря общ език. Намирам / намеря похлупак. Намирам си / намеря си белята. Намирам си / намеря си майстора. Намирам си / намеря си мястото. Не мога да си намеря място и не си намирам / намеря място. Не намирам / намеря думи.

намирам се. <Колкото> да се намирам на работа. Къде се намираш. Намирам се в глуха линия. Намирам се в обятията на Морфея. Намирам се на кръстопът. Намирам се под ключ. Намирам се под <пълна> пара. Намирам се под (на) ръка. Намирам се под чехъл. Не се намираш у бащината си воденица.

намирам се. В безтрага, намирам се. В пълен ход, намирам се. За кадия, да се намира. На благата, се намирам.

намирам се / намеря се. <Колкото (само)> да се намирам / да се намеря на дума. <Колкото (само)> да се намирам / да се намеря на приказка. Намирам се / намеря се в чудо. Намирам се / намеря се <като> в небрано лозе. Намирам се / намеря се като куче на воденица. Намирам се / намеря се между два огъня. Намирам се / намеря се между живота и смъртта. Намирам се / намеря се натясно. Намирам се / намеря се на улицата.

намокрен. С намокрени очи.

намокря. Намокрих гащите.

намокрям / намокря. Намокрям си / намокря си гърлото.

намокря се. През водата съм минал и не съм се намокрил.

намордник. Турям / туря (турвам / турна) намордник.

намусвам се. Като котка на зло време, намусвам се.

намъквам се / намъкна се. Намъквам се / намъкна се в миша дупка.

намятам / наметна. Намятам / наметна расото.

нанагорно. Дохожда ми / дойде ми нанагорно. Иде ми (идва ми) нанагорно.

наново. Родих се наново.

наопаки. Всички наопаки, той на терсене. Обръщам / обърна калпака наопаки. Обръщам / обърна наопаки. Обръщам се / обърна се наопаки. Ще си обърна кожуха <наопаки>.

наострям / наостря. Наострям / наостря уши.

нападам / нападна. Нападаме / нападнем като делибашии. Нападаме / нападнем като кърджалии. Нападаме / нападнем като скакалци.

напаря. Ще напаря кашлицата.

напека. Ще напеча гащника.

напея се. Напяло ми се е на главата.

напивам. Напивам чаша.

напивам се. До козирката, напивам се. До пораза, напивам се. Като бабер, напивам се. Като копач, напивам се. Като треска, напивам се. Като циганин, напивам се /в 3 знач./.

напикам. Ще напикам (напикал съм) бъклица.

напикам се. Ще се напика на клечка.

напиням се. Напиням се като рак на бързей.

напипвам / напипам. Напипвам / напипам пулса.

напиша. Напиши си на челото.

напия се. Не мога да <се> напия вода на малкия пръст.

напоя. Напоих мишките. Не зная да напоя магаре.

направа. От старата направа.

направен. На дявола от задния крак направен. Направено преди дяда Адама две недели. От друго тесто съм направен.

направо. Ида <направо> от сърцето. Извирам <направо> от сърцето. Излизам <направо> от сърцето. Направо в очите. Режа направо. Сека направо. Удрям / ударя направо.

направя. Баща ми ме направил във воденица. <Вместо> да направя вежди, избодох очи. <Вместо> да направя вежди, извадих очи. Да заколим вола, да направим сбора. <Да> не направиш името си. Кога направят котката калугерка. Направил гроша на зола. Направих дупка в морето. Направих дупка във (на) водата. Направих зелник. Направих пари (парà). Не направих дума. Обирам клинци да си направя кон. От едно <и също> тесто съм направен. Родил се за мотика, направили го владика. Сметката ми е направена без кръчмар<я>. Чудо ще направя.

направям. Развалям къща, направям заход. Развалям църква, направям плевня.

направям. Мезе в (за) устата, направям. С краката си, направям.

направям / направя. Направям / направя вятър. Направям / направя главата. Направям / направя гъба и коприва. Направям / направя дармадан. Направям / направя дебели очи. Направям / направя дума. Направям / направя дълга физиономия. Направям / направя <дълъг> нос. Направям / направя евалла. Направям / направя жълто на гащите. Направям / направя капитал. Направям / направя кисела физиономия. Направям / направя кисело лице. Направям / направя кюл кюмюр. Направям / направя мат и маскара. Направям/ направя мили очи. Направям / направя <на > бъзе и коприва. Направям / направя на гръсти. Направям / направя на дар дармадан. Направям / направя на даул. Направям / направя на дърмон. Направям / направя на кайма. Направям / направя на кюфте. Направям направя на матруша. Направям / направя на мозък. Направям / направя на нищо <и никакво>. Направям / направя на пазванче. Направям / направя на папер. Направям / направя на пастърма. Направям / направя на пестил. Направям / направя на пита. Направям / направя на пихтия. Направям / направя <на> прах и пепел. Направям / направя <на> пух и прах. Направям / направя на решетка. Направям / направя на решето. Направям / направя на сол. Направям / направя на сол и вода. Направям / направя на сол и пипер. Направям / направя на тъпан. Направям / направя на хармоника. Направям / направя поклон. Направям / направя политика. Направям / направя път.[1] Направям / направя път.[2] Направям / направя пътека. Направям / направя работа<та>. Направям / направя резил маскара. Направям / направя сечено. Направям си / направя си гърба. Направям си / направя си криво сметката. Направям си / направя си оглушки. Направям си / направя си погрешно сметката. Направям си / направя си товара. Направям си / направя си устата. Направям си / направя си юка. Направям / направя сърце<то>. Направям / направя със земята барабар. Направям / направя със земята равен. Направям / направя фасон<и>.

направям се / направя се. Направям се / направя се на ампе. Направям се / направя се на две и половина. Направям се / направя се на дръж ми шапката. Направям се / направя се на ибрямбашия. Направям се / направя се на тапа. Направям се / направя се на три и половина. Направям се / направя се на утрепан.

направя се. Да ти се направи темия на главата. Направила съм се воденичарска дъщеря.

напразно. Не изричай напразно името господне. Не споменавай напразно името божие.

напред. Върви ми напред като турски рамазан. Един тегли напред, а друг дърпа назад. Крачка напред. Назад върви, напред не върви. Напред е дълбоко, назад е бързей. Напред пиле, сетне свиня. Напред пропаст, назад вълци. Напред свиня, сетне пиле. Напред стръмно, назад яма. Подкарвам / подкарам с краката напред. Понасям / понеса с краката напред. С краката напред. Станал съм с дирника си напред.

напреки. Да те понесат напреки.

наприказвам се. Наприказвахме се френски.

напрягам / напрегна. Напрягам / напрегна мишци.

напрягам се. Като желва в угар, напрягам се.

напускам / напусна. Напускам (напущам) / напусна този (тоя) свят.

напущам / напусна. Напускам (напущам) / напусна този (тоя) свят.

напъвам се. Напъвам се като гладен на серан.

напълвам / напълня. Напълвам (напълням) / напълня главата. Напълвам (напълням) / напълня дупката. Напълвам (напълням) / напълня душата. Напълвам (напълням) / напълня очите (окото). Напълвам си (напълням си) / напълня си джоба (джобовете). Напълвам си (напълням си) / напълня си кесията. Напълвам си (напълням си) / напълня си очите. Напълвам си (напълням си) / напълня си самара. Напълвам (напълням) / напълня сърцето. Напълвам (напълням) / напълня трапа. Напълвам (напълням) / напълня хендека.

напълвам се / напълня се. Напълва ми се (напълня ми се) / напълни ми се душата.

Напълва ми се (напълня ми се) / напълни ми се сърцето. Напълват ми се (напълнят ми се) / напълнят ми се очите.

напълня. Напълних гащите. Ще напълня джоба на попа.

напълням / напълня. Напълвам (напълням) / напълня главата. Напълвам (напълням) / напълня дупката. Напълвам (напълням) / напълня душата. Напълвам (напълням) / напълня очите (окото). Напълвам си (напълням си) / напълня си джоба (джобовете). Напълвам си (напълням си) / напълня си кесията. Напълвам си (напълням си) / напълня си очите. Напълвам си (напълням си) / напълня си самара. Напълвам (напълням) / напълня сърцето. Напълвам (напълням) / напълня трапа. Напълвам (напълням) / напълня хендека.

напълням се / напълня се. Напълва ми се (напълня ми се) / напълни ми се душата. Напълва ми се (напълня ми се) / напълни ми се сърцето. Напълват ми се / напълнят ми се очите.

напъна се. Напънала се планината, та родила мишка.

напърдя. Напърдели тиквата.

напърчвам / напърча. Напърчвам / напърча опашка.

напъхвам / напъхам. Напъхвам / напъхам бръмбар (бръмбари) в главата. Напъхвам / напъхам в миша дупка.

напъхвам се / напъхам се. Напъхвам се / напъхам се в устата на вълка.

напявам. Напявам без патрахил.

нарамвам / нарамя. Нарамвам / нарамя пушка.

наред. Тръгвам / тръгна наред с хората.

наредя се. Като агне в дисаги, наредил съм се. Като куче в каруца, наредих се. Като куче в кола, наредих се.

нареждам се / наредя се. Нареждам се / наредя се между хората. Нареждат ми се / наредят ми се залъците. Нареждат ми се / наредят ми се хапките.

нарека се. Нарекла се баба за бърдо.

наречен. Едному наречено, другиму навлечено. Едному наречено, другиму опечено.

народен. Нося се като народна песен.

нарязвам / нарежа. Нарязвам / нарежа като горчива краставица. Нарязвам / нарежа като кисела краставица.

нарязвам се. До дъга, нарязвам се. Като казак, нарязвам се. Като мъртъв циганин, нарязвам се. Като на помен, нарязвам се. Като на сватба, нарязвам се. Като поп на задушница, нарязвам се.

насаждам / насадя. Насаждам / насадя кокалите. Насаждам / насадя на гургорови яйца. Насаждам / насадя на пачи яйца.

насаждам се / насадя се. Насаждам се / насадя се на пачи яйца.

насам. Какво те носи насам. Какъв (кой) вятър те завя насам. Какъв (кой) вятър те отвя насам. Колата ми с две колела, та се въртят и насам, и натам.

насера се. Намерил съм, че (та) съм се насрал. Рекли му да пръдне, то се насрало.

насочвам / насоча. Насочвам / насоча оръжието си.

насран. Хем насрано, хем голямо. Хем насрано, хем кукутка вдигнало.

насред. Насред път.

насреща. За вълка говорим и (а) вълка (той) насреща. За вълка приказваме и (а) вълка (той) насреща. Излизам / изляза насреща. Не се седи насреща ми.

Настрадин. Промятам се като Настрадин Ходжа у чаршаф.

Настрадинходжов. Изтърпявам / изтърпя като Настрадинходжовото магаре.

настрана. Държа настрана. Държа се настрана. Оставам / остана настрана. Оставям / оставя настрана. Седя <си> настрана. Слагам / сложа настрана. Стоя <си> настрана. Турям / туря (турвам / турна) настрана. Удрям / ударя настрана.

настроение. В настроение.

настръхвам / настръхна. Настръхват ми / настръхнат ми косите.

настръхна. Настръхнал съм като оса. Настръхнал съм като праскова.

настъпвам / настъпя. Настъпвам / настъпя котето по (за) опашката. Настъпвам / настъпя опашката на котката. Настъпвам / настъпя по мазола. Не настъпвам / настъпя мравката. Не настъпвам / настъпя мравучката.

настъпление. Минавам / мина в настъпление.

настъпя. Вардя се да не настъпя мравята. Настъпил съм змията на (по) опашката. Настъпил съм на змия опашката. Настъпи ми часа. Настъпих си езика.

насъне. <И> насъне не съм виждал / видял.

натам. Колата ми с две колела, та се въртят и насам, и натам.

натапям / натопя. Натапям си / натопя си ръцете. Натапям си / натопя си ръцете в благината.

натегна. Натегнал ми е гайтана.

натиквам / натикам. Натиквам / натикам в дупката. Натиквам / натикам в кози рог. Натиквам / натикам в кучи гъз. Натиквам / натикам в миша дупка. Натиквам / натикам в орехова черупка. Натиквам / натикам в шише. Натиквам / натикам на топло.

натиквам се / натикам се. Натиквам се / натикам се в миша дупка.

натирям. Натирям кучката.

натисвам / натисна. Натискам (натисвам / натисна) копчето.

натискам. Натискам (натисвам / натисна) копчето. Натискам педала. Натискам си парцалите.
натисна. Натиснал ме бивола.
натлапвам / натлапя. Натлапвам / натлапя на главата.
натоварям / натоваря. Натоварям си / натоваря си юка.
натопя. Натопѝ си цървулите.
наточвам / наточа. Наточвам си / наточа си зъбите. Наточвам си / наточа си меча. Наточвам си / наточа си ножа.
натратен. Като натратена мишанка.
натривам / натрия. Натривам / натрия носа. Натривам / натрия мутрата. Натривам / натрия муцуната.
натряскам се. До козирката, натряскам се.
натурвам се / натуря се. Натурвам се / натуря се на главата.
натъпкан. Като стадо в кошара, натъпкани.
натъпквам / натъпча. Натъпквам / натъпча в главата. Натъпквам / натъпча в земята. Натъпквам / натъпча в калта. Натъпквам / натъпча в кози рог. Натъпквам / натъпча в миша дупка. Натъпквам / натъпча в орехова черупка. Натъпквам / натъпча самара. Натъпквам / натъпча ума в главата.
натърквам / натъркам. Натърквам / натъркам врата. Натърквам / натъркам главата със сапун. Натърквам / натъркам мутрата. Натърквам / натъркам муцуната. Натърквам / натъркам носа. Натърквам / натъркам сол на главата.
натясно. Виждам се / видя се натясно. Намирам се / намеря се натясно. Пипвам / пипна натясно. Поставям / поставя натясно. Слагам / сложа натясно. Турям / туря (турвам / турна) натясно. Улавям / уловя натясно. Хващам / хвана натясно.
науча. Както (каквото) бог ме е научил. Както (каквото) господ ме е научил. Ще те науча как се оре с един вол. Ще те науча откъде изгрява слънцето. Що ме е господ научил.
научавам. На вода, научавам. Със запетайките, научавам.
науча се. Научил се попец на джуркан бобец. Научил се поп на варен боб. Научил се поп на джуркан боб. Научил се поп на пражен боб. Научила се попадията как да посреща владиката. Научило се куче да глозди кокал. Научило се (научи се) куче на бачия.
нафталин. Изваждам / извадя от нафталина.
нахвърлям / нахвърля. Нахвърлям / нахвърля като въглища в мазе.
нахлузвам / нахлузя. Нахлузвам / нахлузя оглавник. Нахлузвам си / нахлузя си въжето на врата. Нахлузвам си / нахлузя си въжето на шията. Нахлузвам си / нахлузя си примка на врата. Нахлузвам си / нахлузя си примка на шията.
нахлузя. Нахлузили са ми кюляфа до раменете.
нахранвам се. Като поповата дъщеря на задушница, нахранвам се. Като попско дете на задушница, нахранвам се. Като попско чедо на задушница, нахранвам се. Като тъпан, нахранвам се /във 2 знач./.
нахранвам се / нахраня се. <И> на сух камък се нахранвам [<и> на сух камък ще се нахраня]. На гол камък се нахранвам [на гол камък ще се нахраня]. На сухо дърво се нахранвам [на сухо дърво ще се нахраня].
нахраня. С мед да (го) нахраниш (нахраня).
начесвам / начеша. Начесвам / начеша гърба *на някого* с букова пръчка. Начесвам / начеша гърба *на някого* <с дрянова пръчка>. Начесвам си / начеша си крастата.
начин. По втория начин.
Начо. Жива книга, бачо Начо.
начукам. Гъз не можеш да му начукаш.
начукано. Пробито, та (че) начукано.
начумеря се. Като баба Марта, начумерил съм се.
нашир. Надлъж и нашир.
нашироко. Надълго и нашироко.
наяве. Изваждам / извадя наяве. Изкарвам / изкарам наяве. Излизам / изляза наяве.
наяждам се. Като златишко даначе, наяждам се. Като куче на заговезни, наяждам се. Като на татовото кръщене, наяждам се. Като поповата дъщеря на задушница, наяждам се. Като попово прасе, наяждам се. Като попско дете на задушница, наяждам се. Като попско чедо на задушница, наяждам се. Като сираче на служба, наяждам се. Като сирота на помен, наяждам се. Като тъпан, наяждам се / във 2 знач.
наям. Наяде ме червеят.
наям се. Досега се е наял и който си е загубил воловете. Комшийската котка изяла месото, а нашата се наяла. Наяла се въшка, навирила опашка. Наяла се въшка на гърба, че изпълзяла на чело. Наяла се въшка, че излязла на чело.
небе. Вдигам / вдигна до небесата (небето). Гръм от ясно небе. До деветото небе. До небесата (небето). До седмото небе. Земята твърда, небето високо. Издигам / издигна до небесата. Като гръм от ясно небе. <Като> паднал от небето. Като че (сякаш) падам / падна от небето. Колкото от земята до небето *и* колкото от небето до земята. На деветото небе. На деветото небе съм. На десетото небе. На десетото небе съм. На осмото небе съм. На седмото небе. На

седмото небе съм. Не зная на земя<та> ли съм, на небе<то> ли съм. Не съм ни на небето, ни на земята. Пада ми / падне ми нур от небето. Пада ми / падне ми от небето. Падам / падна като гръм от ясно небе. Падам / падна от небето. Под небето. Под открито небе. Свалям звезди<те> <от небето>. Свалям месечината <от небето>. Снемам звезди<те> <от небето>. Хвърча по (в) небесата (по небето). Цар на земята, бог на небето. Ще си хвърлям / хвърля шапката <до небето>.

небесен. Ангел небесен. Манна небесна. По небесните врани. Царство му небесно.

небило. За било и небило.

небо. Небо се на две разделя.

небран. Виждам се / видя се <като > в небрано лозе. Влизам / вляза като в небрано лозе.[1] Влизам / вляза като в небрано лозе.[2] Забърквам се / забъркам се като куче в небрано лозе. Намирам се / намеря се <като> в небрано лозе. Оставам / остана <като> в небрано лозе. Попадам / попадна <като> в небрано лозе. Смайвам се / смая се като куче в небрано лозе. Хващам се / хвана се в небрано лозе.

неведа. Хала и неведа.

неверен. Неверен Тома.

неверник. Неверник Тома.

невеста. Мъча се да изкарам от две баби невеста. Нашла млада невеста секира зад вратата. От две баби цяла невеста.

невиделица. Невиделица да хванеш. Отидох вид невиделица. Ходя по триста невиделици.

невиден. Огря ме от невидена страна.

невидял. Като невидял.

невидяло. Като невидяло.

невралгичен. Невралгичен пункт. Невралгична точка.

невярващ. Невярващ Тома.

невяста. Минала сватбата и търся невястата.

Неда. Баба Неда не му гледа.

недарен. Ходя като недарена сваха.

недей. Недей дрънка менчето. Недей ми пресяда като зелена круша. Недей хлопа менчето.

неделя. Един акъл за събота ли, за неделя ли. Един ум за събота ли, за неделя ли. Кокошата неделя. Кьорава<та> неделя. Направено преди дяда Адама две недели. Сляпа<та> неделя. Усетила се хурката за къделя, и то срещу неделя.

Неделя. Заспала света Неделя на света Петка на скута.

недобит. Ходя като недобита кучка. Ходя като недобито псе.

недодялан. Недодялано дърво. Пусто дърво недодялано.

недоклан. Зинал съм като недоклан вол.

недоправен. Правен-недоправен.

недочувам. Недочувам с тила.

нежен. Нежна половина.

незапомнен. От незапомнени времена.

нейде. Търтил се е нейде <някой> вълк.

некипял. Врели некипели.

некопан. Като некопан кукуруз.

некосен. Некосена ливада.

нема. Кяр се покажува, сермията нема.

немай-къде. До немай-къде. От немай-къде.

немам. Баща нема, деда сака. Баща нема, деда тражи.

немирен. За (колкото) девет села, немирен съм.

немит. Ще ям немит.

ненапит. Света вода ненапита. Светена вода ненапита. Чиста вода ненапита.

ненаситен. Като попски дисаги, ненаситен.

ненка. Бозая от голяма ненка.

Ненчо. Ненчо ти крив. Не ще Ненчо пушка.

неодялан. Неодялано дърво.

неокастрен. Пуста сопа <неокастрена>. Пусто дърво <неокастрено>.

непобутнат. С пръст непобутнат.

неподмазан. Скърцам като неподмазан клуп.

непран. Изнасям / изнеса непраните ризи.

нерв. Изпъвам / изпъна нервите. Късам нервите. Нямам нерви. Опъвам / опъна нервите. Скъсвам / скъсам нервите. Хабя нерви. Хващат ме / хванат ме нервите. Ходя по нервите. Ходя по нервите с налъми.

нерде. Нерде Шам, нерде Багдад.

нероден. На нероден Петко капа сошили. Нероден Петко, купили му капа. <Още> Иванчо нероден, шапка му шият. Още Петко нероден <и> шапка му шият.

несит. Ад несит.

нечист. Нечиста сила.

Нешко. Какъвто Нешко, такъв и Обрешко.

нещо. За нищо нещо. Нищо нещо. Турям / туря (турвам / турна) нещо в уста.

нещяло. За щяло и нещяло. Кога щяло и кога нещяло.

нива. Като кучето на нивата. Като (колкото) псето на нива. Не ми е орал и копал на нивата. Ще се чуе глас и на нашата нива.

нигде. Нигде не ме взема.

ниедин. В ниедно време.

нийде. Нямам си нийде никого.

никакво. За нищо <и никакво>. Направям / направя на нищо <и никакво>.

никакъв. Нищо и никакъв.

никна. Дето ме не сееш (сеят), там никна. Зад вратата ѝ печурки никнат. Не е в градина никнал, а е в корито паднал. Никнат като гъби <след дъжд>.

никулденски. Отпускам (отпущам) / отпусна ремъка на никулденската дупка.

никъде. Чудото ми го няма никъде <по света>.

ниско. Ниско бръсна. Ниско стрижа. Падам / падна ниско. Падам / падна <ниско> в очите.

нисък. Нисък ми е тавана. По-тих от водата, по-нисък от тревата.

Ниш. Търся кум Душан от Ниш.

нишан. Вземам / взема на нишан.

нишка. Минавам / мина като червена нишка. Преминавам / премина като червена нишка. Точи се като нишка от пашкул.

нищ. Нищ духом.

нищо. За нищо <и никакво>. За нищо нещо. Като нищо.

нов. Вехта крина, ново дъно. Закачвам (закачам) / закача на новата клечка. Като въшка в нова риза. Като младо яре на нов сняг. На нова сметка. На свиня дай ново корито. Нова мода шантиклер. Ново двайсе<т>. Откривам / открия нова ера. Откривам / открия нова страница. Още е ново ситото. Разбира <ти> свиня от ново корито. С нови конци закърпена. Стара песен <на нов глас> *и* старата песен. Честити ти <нови> очи.

новина. От новина до погибел.

новък. Нека е къска, че да е новка.

нога. Ближа праха на нозете. Вдигам / вдигна на нога. Глава за четири нозе. Да се изпружиш на попа между нозете. Държа се на нозе<те си>. Държат ми нозете. Дръжте ме нозе (ноги). Едва се държа на нозете си. Едно за глава, друго за нозе. И двете ноги в един папуц ще обуе. Изпружвам / изпружа нозе. Изтягам / изтегна нозете. Кога се качи и ноги замаха. Колкото ми нозете държат. На бойна нога. На военна нога. На горната нога стоя. На нога (нозе). На равна нога. На своя нога. На тая <лъжа> й се скъсиха нозете. На широка нога. Не ме държат нозете. Не мога да се държа на нозе<те си>. Не подвивам / подвия нозе (нога). Нога за нога. Ногата ми не стъпва / стъпи. Нозете <ми> не ме послушаха. Нозете ми се скъсиха. Още не видял кон, замахал нога. Още не яхнал коня, замахал нозе. Падам / падна в (пред) нозете. Плета се в нозете. Плюя си на нозете. Побивам / побия нозе. Подкосявам / подкося нозете. Подкосяват ми се / подкосят ми се нозете. Под *нечия* нога (*нечии* нозе). Почвата се люлее под нозете ми. Преплитам /преплета нога. Преплитам /преплета нозе. Преплитат ми се / преплетат ми се нозете. Пресичат ми се / пресекат ми се нозете. Пружа си нозете спроти юргано. С едната нога съм в гроба. С едната нога съм стъпил в гроба. Слагам / сложа в (пред) нозете. Слагам / сложа нога. С пушка при нозе. Стоя здраво на нозете си. Строшавам / строша на дявола ногата. Стъпвам / стъпя на нозе<те си>. Турям / туря лице под ноги. Турям / туря (турвам / турна) на нога. Турям / туря (турвам / турна) нога. Хвани едина за ногите, удари другия по главата. Хващам / хвана бога за нога. Хващам / хвана врага за нога. Хитрата лисица влезе в стъпица с двете нозе. Ял съм <от> кокоша нога. Ял съм от кокошка нога.

Ноев. Ноев ковчег.

нож. Без нож коля. Вадя нож. Дай му нож да те заколи. Дай му нож да ти избоде очите. Дай му нож да ти извади очите. Дойде (дошъл е) ножа до кокала. Допря (допрял е) нож<а> до кокал<а>. Забивам / забия нож в гърба *и* забивам / забия ножа. Забивам / забия нож в гърдите. Лягам / легна под нож. Минавам / мина под нож. Минавам / мина под огън <и под нож>. На нож. На ножа му муха не каца. На нож съм. Наточвам си / наточа си ножа. На умряло куче нож вадя. Нож ми виси над главата. Нож с две остриета. Опря ножа до (о, в) кокала. Отрязвам / отрежа <като> с нож. Отрязвам / отрежа с нож думата. Отсичам <го> / отсека <го> като с нож. Отървавам / отърва ножа. Под нож. Помежду ни кръв и нож. Прекарвам / прекарам под нож. Пресичам го / пресека го като с нож. Режа като с нож. Тегля ножа. Точа ножа зад гърба. Точа си ножа. Турям / туря (турвам / турна) под нож. Удрям / ударя ножа. Удрям си / ударя си ножа.

ножи. Не ми клавай ножи боди. Ножи боди.

ножица. Отрязвам го / отрежа го с ножица.

ножичка. Разпуснал съм се като ножичка в огън.

Ной. <Останал> от времето на дядо Ноя.

нокет. Живец и нокет.

нокът. Давам си / дам си <и> калта под (изпод) ноктите. Давам си / дам си и черното под (изпод) ноктите. Душа се крие под нокът. Душата ми се е закрепила под ноктите. Душата ми се е събрала в нокът. Издавам си / издам си <и> калта под (изпод) ноктите. Изтръгвам / изтръгна от ноктите. Изтръгвам се / изтръгна се от ноктите. И калта под ноктите му. Имам орлови нокти. И черното под ноктите му. Кочи нокти драскат по сърцето ми. Не оставям / оставя и калта под (изпод) ноктите. Нокът и месо. Нокът на пръсти расте. От меки нокти (нокте). Със зъби и нокти *и* с нокти и зъби. Улавям / уловя котката за ноктите.

номер. Бачкам номера. Изигравам / изиграя номер. На номер. Номера минава / мине. Номер едно. Погаждам / погодя номер. Правя номера. Отбивам си / отбия си номера. Скроявам / скроя номер.

нос. Бутам си носа. Бутвам си / бутна си носа. Бъркам си носа. Вадя от (из, през) носа. Вдигам / вдигна нос. Вирвам / вирна нос. Вирнат нос. Виря нос. Висвам / висна като цифка на просяшки нос. Виси ми носа. Водя за носа. Вра си носа. Възвирам / възвра в носа. Възвирам / възвра в носа фитили. Възвирам / възвра под носа. Възвирам си / възвра си носа. Да го помиришеш, носа ти окапва. Да няма нос, пасъл би трева. Душата ми е под носа. Държа тамяна под носа си. Житото ми е на носа. Забивам / забия нос. Забождам / забода нос. Забучвам / забуча нос. Завирам / завра в носа. Завирам / завра под носа. Завирам се / завра се под носа. Завирам си / завра си носа. Заравям / заровя нос. Затварям / затворя вратата (вратите) под носа. Изваждам / извадя от (из, през) носа. Изкарвам / изкарам от (из, през) носа. Излиза ми / излезе ми из (през, от, на) носа. Излиза ми / излезе ми кисело из (през) носа. Изпод носа ми. Изрязал нос, сал да мигне. Имам нос. Кацнала ми е муха на носа. Клюмва ми / клюмне ми носа. Клюмвам / клюмна нос. Който го помирише, носа му окапва. Който го помирише, носа му пада. Лимон ли ти изстисках на носа. Може да мисли колкото от едната дупка на носа си до другата. Муша си носа. Мушвам си / мушна си носа. Мушкам си носа. Навеждам / наведа носа. Навирам / навра в носа. Навирам / навра под носа. Навирам се / навра се под носа. Навирам си / навра си носа. Навирвам (навирям) / навиря нос. На гърба си да падне, пак носа си ще разбие. Надигам / надигна нос. Надувам / надуя нос. Нажулвам (нажулям) / нажуля носа. На нос. Направям / направя <дълъг> нос. Натривам / натрия носа. Натърквам / натъркам носа. Не виждам / видя по-далеч<е> от носа си. Не зная <още> да си обърша носа. Не си подавам / подам носа. Не си показвам / покажа носа. Не си показвам / покажа носа навън. Не си показвам / покажа носа на улицата. Носа ми не се стига с <говняна> клечка. Носа ми не се стига с клечка. Носа ми не се стига с лайняна клечка. Носа ми не се стига с посрана клечка. Нося си тамяна под носа. Обесвам / обеся нос. Оставам/ остана с пръст в носа. Плача ми е на (по) носа. Подавам <си> / подам <си> носа. Под носа ми *и* под самия ми нос. Под носа му порасло, в главата му не посеяно. Под (на) нос<а си>. Показвам <си> / покажа <си> нос<а>. Провесвам / провеся нос. Пъхам си носа. Пъхвам си / пъхна си носа. С вирнат нос. С клюмнал нос. С носа си. С носа си круши брули. Тикам в (под) носа. Тикам се под носа. Тикам си носа. Тиквам / тикна в (под) носа. Тиквам си / тикна си носа. Трия лук по носа. Трия сол на носа. Увесвам / увеся нос. Увирам си / увра си носа. Увисва ми / увисне ми носа. Удрям / ударя <в> носа. Удря ме / удари ме в носа. Хващам / хвана бога за носа. Хващам / хвана врага за носа. Хващам / хвана за носа. Хем шугаво, хем нос навирило. Хем шупливо, хем нос вири. Чопля си носа. Чуквам/чукна <по> носа.

носен. Я не съм носен по всичката църква.

носило. Да те понесат с носило. Прехлупил съм и на баба си носилото. Прехлупил съм и на баща си носилото.

нося. Болен здрав носи. В гроба си ли ще нося. Вихри ме носят. В кърпа да се носи. Вода носи. Воня ме носи. Врана кост да ти не носи. Вятър ме носи. Вятър ме носи на бяла кобила. Вятър ме носи на бял кон. Гърба ми носи. Да идеш на баня и да си носиш вода. Да носиш много здраве на мъртвите. Да носиш много здраве на тата. Да отидеш на баня и да си носиш вода. Да те носят четворица. Две глави не носи. Душа нося. Душа под наем нося. Едва душа нося. Един вятър ни носи. Една вода ни носи. Жена ми ми носи капата. Жена ми ми носи калпака. За един юмрук душа нося. И аз душа нося. Какво те носи насам. Коприва яде, коприна носи. Коя вода го носи. Къде е Киро — на кирия: дисагите си на гръб носи. Лук нося. Мътна вода ме носи. Мътната ме носи. Мътницата ме носи. На баламите вода носи. На рамо да си го носиш. Не носи епархията. Не нося яйца на гърба. Носи ми главата. Нося си многото здраве. Нося агупско сърце. Нося байрака. Нося в кръвта си. Нося вода. Нося вода в морето. Нося вода от девет дерета. Нося вода от деветдесет и девет реки. Нося вода от девет кладенци. Нося в (с) решето вода. Нося в сърцето си. Нося гола душа. Нося две дини под една мишница. Нося душата си в зъбите. Нося змия в пазва<та си>. Нося знамето. Нося кривите дърва. Нося кръста си. Нося на гърба си. Нося на ръце. Нося пилешко сърце. Нося припряно сърце. Нося с вила<та> орехи. Нося си житото в устата. Нося си коливото в устата. Нося си пшеницата в (у) зъбите. Нося си пшеницата в устата.

Нося си тамяна под носа. Нося си тамяна у ушите. Нося студено сърце. Нося трънен венец. Нося чалма на главата си. Нося яйцата на гърба си. Няма да нося в гроба си. Оставям / оставя да ме носи вятъра. Под сърцето си съм носила. <Ходя да> нося дърва в гората. Ще ми носи душата в кошничка <в рая>.

нося се. Носи се в <из> въздуха. Нося се като народна песен. Нося се от уста на уста.

нощ. Вартоломеева нощ. Като на сляп кон ден и нощ ми е. Не съм израсъл за една нощ. Обръщам / обърна нощта на ден. Под нощ тикви цъфтят. Правя нощта на ден. Приказки от 1001 нощ.

нощен. Нощна птица.

нула. Кръгла нула. Свеждам / сведа до нула.

нур. Пада ми / падне ми нур от небето.

ням. Като риба, ням /във 2 знач./.

няма. Всред гората клечка няма. В Средна гора клечка няма. Дума да няма. Ешът ми няма. За Грънчо място няма. За Мирча вила няма. Игла да хвърлиш, няма къде да падне. Има-няма. Куче влачи, <диря няма>. Място ми няма. Нищо няма — къща гори. Няма две мнения. Няма джан-джин. Няма живот за мене. Няма за мене делник, празник. Няма за що куче да го хване. Няма как. Няма какво. Няма какво да се каже. Няма къде. Няма къде да мърдам. Няма къде да се обърнеш. Няма къде да шавам. Няма къде игла да падне. Няма къде игла да хвърлиш. Няма къде яйце да падне. Няма къде яйце да хвърлиш. Няма лабаво. Няма ми пощука. Няма мърдане. Няма накъде. Няма накъде да мърдам. Няма накъде да шавам *и* няма накъде да се шава. Няма ни край, ни конец. Няма папер. Няма свят за мене. Няма си ни една. Няма си хас. Няма такъв филм. Няма що. Няма що да се каже. Света няма да се свърши. С трън да влачиш, няма какво (що) да закачиш. С трън да завиеш, няма какво (що) да закачиш. С трън да замахнеш, няма какво (що) да закачиш. С трън да потътриш, няма какво (що) да заденеш. С трън да <се> завъртиш, няма какво (що) да закачиш. Та няма как. У вас врати няма ли. Че (та) няма повече накъде. Яйце да хвърлиш, няма къде да падне. Я има, я няма.

няма. Жива диха, няма. Капчана капка, вода няма. Ни<то> крак, няма.

нямам. Ат имам, поле нямам. Баща му няма врата. Гащи няма, гайда иска. Да ги нямаме такива. Да няма дявола очи. Да няма нос, пасъл би трева. Да нямаш восък в ушите си. Да нямаш памук в ушите си. Душа за две пари нямам. Дъно няма. Дявола си няма работа. Затуй мечката няма опашка. Който няма глава, има крака. Кон нямам, крака махам. На дребно нямам, а на едро не останаха. Не си вдигай краката, че нямам петало да те кова. Не се оженил, че нямал място за люляня. Няма була вретено. Няма клечка да си обърше гъза. Нямала си баба белица, <купила си прасенце>. Нямала си баба белица, та си купила козица. Нямала си баба работа, та си купила прасенце. Нямал си дявола работа, та взел да си баца децата. Нямам акъл <в главата си>. Нямам вече душа. Нямам вече у жилите мъзга. Нямам време. Нямам граници. Нямам идея. Нямам корито. Нямам край. Нямам лека. Нямам мирка. Нямам мозък в главата си. Нямам мозък в кратуната <си>. Нямам мозък в тиквата си. Нямам нерви. Нямам ни дете, ни коте. Нямам ни една дъска в главата си. Нямам ни куче, ни котка. Нямам ни срам<а>, ни очи. Нямам нищо. Нямам нищо общо. Нямам понятие. Нямам риза на гърба си. Нямам си акрана. Нямам си бяла бога. Нямам си <дни>. Нямам си <друга> работа. Нямам <си> мира. Нямам си нийде никого. Нямам си пахата. Нямам си приликата. Нямам <си> умита глава. Нямам сълзи в очите. Нямам сърце. Нямам троха хляб. Нямам ум <в главата си>. Нямам ум за една парà. Нямам ум за пет пари. Нямам цена. Нямам яйце на гърба си. Няма ни стига, ни среща. Нямаш ли уста. Очи нямаш ли. Присмяла се камилата на гърнето, че няма уши. Присмяло се гърнето на похлупака си, че няма ухо. Присмяло се гърнето на тенджерата, че няма дръжка. Присмял се черепа на гърнето, че няма ухо. Сирене няма, попара дроби. Тя (то) край няма. Тя моята край няма. У момини тъпан бие, у момкови хабер нямат. Уста имам, език нямам. Хабер <си> нямам *и* нямам<си <и>> хабер. Хляб нямам да ям. Цървули няма, гайда купува. Цървули няма, гайда иска. Яйце да вземеш от него и то жълтък няма.

нямам. Дупки за запълване, нямам. Дупки за запушване, нямам. За аспра, нямам вяра. Забит кол, нямам. За дукато, нямам вяра. Керемида над главата си, нямам. Криви дърва, нямам. <Ни> побит кол <в земята>, нямам. Пет пари, нямам /в 1 знач./. Покрив над (на) главата си, нямам. Пребиена парà, нямам. Пребита парà, нямам /в 1 знач./. Пукната аспра, нямам /във 2 знач./. Пукната парà, нямам /в 1 знач./. Пукнат бан, нямам /в 1 знач./.

Пукнат грош, нямам / в 1 знач./. Пукнат лев, нямам /в 1 знач./. Пукнат мангър, нямам /в 1 знач./. Пукнат петак, нямам /в 1 знач./. Рода ни порода, нямам. Скършена парà, нямам. Спукана аспра, нямам /в 1 знач./. Спукана парà, нямам /в 1 знач./. Спукан бан, нямам / в 1 знач./. Спукан грош, нямам / в 1 знач./. Спукан лев, нямам / в 1 знач./. Спукан мангър, нямам /в 1 знач./. Спукан петак, нямам /в 1 знач./. Строшен грош, нямам /в 1 знач./. Строшен мангър, нямам /в 1 знач./. Счупена аспра, нямам/в 1 знач./. Счупена бодка, нямам /в 1 знач./. Счупена парà, нямам /в 1 знач./.Счупен бан, нямам /в 1 знач./. Счупен грош, нямам /в 1 знач./. Счупен лев, нямам /в 1 знач./. Счупен мангър, нямам /в 1 знач./. Счупен петак, нямам /в 1 знач./.

няма ме. Дим да ме няма. Никакъв ме няма. Няма ме по света. Няма го майстора. • Няма <го> тоз господ. Саде мене ме няма. Само мене ме няма. Там ме няма. Това, дето го няма, и царя не го яде. Хич ме няма. Чудото ми го няма никъде <по света.>

няма ме. <Ни> чер, ни бял, няма ме.

О

обаждам се. Обаждам се като куче в ръженица.

обаятвам се. В Цариград не държат хляба да се обаятва.

обвит. Сърцето ми е в памук обвито.

обдухан. Обдухан гъз.

обземам / обзема. Обземам / обзема глава.

обелвам. Уста не обелвам.

обелвам / обеля. Дума не обелвам / обеля. Думица не обелвам / обеля. Зъб не обелвам / обеля. Обелвам / обеля образ<а>.

обера. Доде оберат лозята по балкана. Обрах бостана. Обрах си зелен бостаня.

обесвам / обеся. Обесвам / обеся нос.

обесвам се / обеся се. Обесвам се / обеся се на врата. Обесвам се / обеся се на шията.

обеся. Да го обесят, ще му опрат краката о земята. Да го обесят, ще опре о земята. Да го обесят, ще се повлекат краката му. Обесил съм уши като пазарски хляб.

обеся се. Да се обесиш на суха върба. Да се обесиш на сухо дърво. Живо ли ти е магарето, шо се обеси лани. Обесиха ми се циганите на клепките.

обетован. Обетована земя.

обещавам. Златни планини, обещавам. С половин уста, обещавам /във 2 знач./.

обирам. Един бие тъпана, друг обира парсата.

обирам / обера. Обирам / обера божура. Обирам / обера каймака. Обирам / обера калая. Обирам / обера лаврите. Обирам / обера на чорбата звънките. Обирам / обера парсата. Обирам / обера точките. Обирам / обера фъртуните. Обирам си / обера си багатериите. Обирам си / обера си дрипите. Обирам си / обера си дърмите. Обирам си / обера си консулите. Обирам си / обера си крушите. Обирам си / обера си партакешите (партакеша). Обирам си / обера си партушините. Обирам си / обера си партушинките. Обирам си / обера си парцалите. Обирам си / обера си такъмите. Обирам <си> / обера <си> точките. Обирам си / обера си трънките. Обирам си / обера си чукалата. Обирам си / обера си чуковете.

обица. Закачвам си (закачам си) / закача си обица на ухото. Имам си <като> обица на ухото. Като на свиня обица. Обица на ухото. Оди да видиш смок с обици. Окачвам си (окачам си) / окача си обица на ухото. Слагам си / сложа си обица на ухото. Тая обица ще ми дойде тежка. Турям си / туря си (турвам си / турна си) обица на ухото.

обичам. Като дете тояга, обичам. Като куче тояга, обичам. Като (колкото) ланския сняг, обичам. Като леща на (по) Великден, обичам, Като писано яйце, обичам /в 3 знач./. Като сол в очите, обичам.

обичам се. Като куче<то> и котка<та>, обичаме се /в 3 знач./. Като мачка и поганец, обичаме се. Като мишка и котка, обичаме се.

обия. Обий си го о главата.

обия се. Оби ми се о главата.

облажвам / облажа. Облажвам / облажа въжето. Облажвам си / облажа си душата.

облак. Вдигам / вдигна до облаците. Витая в (по) облаците. Гоня облаците. Живея в облаците. Засмял се е като слънце от облак. Летя в облаците. Налял съм се като облак. На облак. Под облак стока не чува. Правя кули в облаците. Хвърча в (из) облаците.

облека. Облякъл на свети Атанаса кожуха.

облека се. Облякъл се Алия, погледнал се — пак в тия. Облякъл се Илия, погледнал се — пак в тия.

облекло. В адамово облекло. В евино облекло.

облечен. Като кукла, облечен.

облещвам / облещя. Облещвам / облещя очи.

облея. Като че (сякаш) ме обляха със студена вода.

обливам / облея. Обливам / облея <като> със студен душ. Облива ме / облее ме вряла вода. Обливам / облея с вряла вода. Обливам / облея с кал. Обливам / облея с помия. Обливам / облея със студена вода.

оближа. Мед да капне да го оближеш. Пръстите си да оближеш.

оближа се. Облизала се паница, та излязла на полица.

облизан. Не щяла кумица — облизана паница *и* не щяла кумицата, а облизала паницата.

облизвам. Облизвам емениите. Облизвам паниците. Облизвам саханите.

облизвам / оближа. Облизвам си / оближа си пръстите. Облизвам / оближа чиниите.

облизвам се. Комшийската котка накусила млякото, а нашата се облизва. Не ще маца риба, ама се облизва.

обличам / облека. Обличам / облека расото.

обличам се. Като циганин, обличам се /във 2 знач./. Като циганка, обличам се /във 2 знач./.

облъскам. Облъскай си го о главата.

облъскам се. Облъска ми се о главата.

облягам се. Облягам се като бебер. Облягам се като на бащиното си коляно.

обор. Авгиеви обори.

оборвам / оборя. Оборвам / оборя глава.

образ. Изгубвам / изгубя човешкия си образ. Обелвам / обеля образ<а>.

обран. Въртя се като обран евреин. Стоя като обран поп.

обратен. Обратната страна на медала.

Обрешко. Какъвто Нешко, такъв и Обрешко.

обричвам / обрича. Обричвам / обрича без брич. Обричвам / обрича без бричев.

обриша. Не съм си обрисал още лигите.

обръсвам. Обръсвам си мустаките.

обръсвам / обръсна. Обръсвам / обръсна без бръснич. Обръсвам / обръсна без сапун. Обръсвам / обръсна на яйцето космите.

обръскам. Обръскай си го о главата.

обръч. Като на тиква обръч.

обръщам. Колата ми с две колела, обръщам накъдето ща. Обръщам чашите.

обръщам / обърна. Обръщам / обърна акъла. Обръщам / обърна в прах и пепел. Обръщам / обърна гръб. Обръщам / обърна дебелия <край>. Обръщам/обърна другия край. Обръщам / обърна други<я> лист *и* обръщам / обърна листа. Обръщам / обърна другото листо *и* обръщам / обърна листото. Обръщам / обърна една страница от моя живот. Обръщам / обърна емениите. Обръщам / обърна калпака. Обръщам / обърна калпака наопаки. Обръщам / обърна колата. Обръщам / обърна къщата надолу с керемидите. Обръщам / обърна надолу с главата. Обръщам / обърна на дрънгазица. Обръщам / обърна наопаки. Обръщам / обърна на сто и осемдесет градуса. Обръщам / обърна нощта на ден. Обръщам / обърна оръжието си. Обръщам / обърна очи. Обръщам / обърна очите си. Обръщам / обърна перото. Обръщам / обърна петалата (петалите.) Обръщам / обърна поглед. Обръщам / обърна света. Обръщам / обърна с краката нагоре. Обръщам / обърна сърцето. Обръщам / обърна ума.

обръщам се. Дето плюя, не се обръщам да го лижа. Не се обръщам назад. Червата ми се обръщат.

обръщам се / обърна се. Вятъра се обръща / се обърне. Обръща ми се / обърне ми се сърцето. Обръщам се / обърна се надолу с главата. Обръщам се / обърна се накъдето духа вятъра. Обръщам се / обърна се наопаки. Обръщам се / обърна се на очи и уши. Обръщам се / обърна се на (в) слух. Обръщам се / обърна се на (в) слух и зрение. Обръщам се / обърна се на сто и осемдесет градуса. Обръщам се / обърна се с краката нагоре. Обръщам се / обърна се с лице. Сърцето ми се обръща / обърне.

обточа. Обточи го.

обтягам. Обтягам ушите.

обувам. На дявола цървули обувам.

обувка. Къде (де) го стиска обувката. Къде (де) го стяга обувката. Къде (де) му отрепва обувката. Не мога да вържа <ремъка на> обувките (обущата). Не мога да изтрия обувките (обущата). Не мога да обърна обувките (обущата). Не съм достоен да вържа връзките на обувките. Не съм достоен да развържа връзките на обувките. Протягам си крака наспоред обувката. Събувам си / събуя си обувките и влизам / вляза. Ще ти събера двата крака в една обувка. Ще ти туря двата крака в една обувка.

обуща. Връщам / върна обущата. Давам / дам обущата в ръцете. Не мога да вържа <ремъка на> обувките (обущата). Не мога да изтрия обувките (обущата). Не мога да обърна обувките (обущата). Честити обуща.

обуя. И двете ноги в един папуц ще обуе. Обули кучето в цървули, то си изяло краката. Обули му гащи. Ще обуя в миши цървули.

общ. Имам <нещо> общо. Намирам / намеря общ език. Нямам нищо общо. Платих общия дълг. Подвеждам / подведа под общ знаменател. Привеждам /

приведа към общ знаменател. Слагам / сложа в общия кюп.

обърквам / объркам. Обърквам / объркам *някаква* каша. Обърквам / объркам конците. Обърквам <си> / объркам <си> сметките. Обърквам / объркам сметките. Обърквам / объркам *някакви* трици. Обърквам / объркам я.

обърквам се. Като гъска в мъгла, обърквам се. Като патка в мъгла, обърквам се.

обърквам се / объркам се. Обърквам се / объркам се като куче във воденица. Обърквам се / объркам се като пате в кълчища. Обърквам се / объркам се като пате в решето. Обърквам се / объркам се като петел в кълчища. Обърквам се / объркам се като пиле в кълчища. Объркват ми се / объркат ми се сметките.

обърна. Какво да обърнем. Не мога да обърна обувките (обущата). Не мога да обърна чехъла (чехлите). Не съм достоен да обърна чехъла. Няма да обърне кола на воденица. Обърнах го на зелен бостан. Обърни си гърба. Предника съм обърнал на задник. Ще си обърна кожуха <наопаки>.

обърна се. Да ти се обърнат червата. Докато (доде, дорде) се обърнеш *и* докато (доде, дорде) се обърне човек. Не мога да се обърна от работа. Не можеш да се обърнеш с кросно. Няма къде да се обърнеш. Ще се обърна в гроба.

обърсвам / обърша. Обърсвам / обърша един.

обърша. Не зная <още> да си обърша носа. Не зная <още> да си обърша сополите. Няма клечка да си обърше гъза. Обърсал ми е губера гурелите.

обяд. Нито ми е на вечерта, нито ми е на обяда.

обятия. В обятията на Морфея съм . Намирам се в обятията на Морфея. С отворени обятия. С разтворени обятия.

Ован. Прав като Ован куция.

овца. Белязана овца. Викам вълка да варди овцете. Вълка в овцете. Вълк овце пасе. Дера от една овца <по> две кожи. Женя вълка за овцата. Заблудена овца. Като вълка за овцете. Като заклана овца. Като на овцете вълка. Като овца. Като овца на вълк. Като овце на кърма. Не си на шарената овца шилето. От една овца искам две кожи. От една овца сакам две кожи. Присмяла се козата на овцата, че ѝ видяла задника. Присмяла се козата на овцата, че лудо пасе. Пуснали вълците да пасат овцете. Смъквам / смъкна от една овца <по> две кожи. Ходя като въртоглава овца. Черна овца.

овчарче. Лъжливото овчарче.

овчи. Вълк в овча кожа.

огин. Още рибата у морето, турил тавата на огино.

оглавник. Нахлузвам / нахлузя оглавник. Слагам / сложа оглавник. Турям / туря (турвам / турна) оглавник.

огладнял. Като вълк, огладнял /в 1 знач./. Като остарял заец, огладнял.

оглаждам / огладя. Оглаждам си / огладя си косъма.

огледало. Кога<то> си видя врата <без огледало>. Кога<то> си видя гърба без огледало. Кога<то> си видя ушите <без огледало>.

оглеждам се. Като циганин на байрама, оглеждам се.

оглеждам се. Като изтърван заек, оглеждам се /в 1 знач./.

оглушея. Откак съм оглушал, много ми е добре. Откак съм оглушал, много ми е харно.

оглушки. Направям си / направя си оглушки. Правя си оглушки.

огнец. Дò ще лула за огнец, турна ще ѝ пепелец.

огнище. Да ти сеят ряпа на огнището. На огнището ти трева да изникне. Не оставям / оставя ни пепел на огнището. Огребвам / огреба и пепела от огнището. Търся огън на ланско огнище. Търся огън на пусто огнище. Търся огън на старо огнище.

огорял. Огорял пън.

огоя. Да ти видя огоята.

огребвам / огреба. Огребвам / огреба и пепела от огнището.

огрея. И на нашата улица ще огрее слънце. Не съм слънце да огрея. Огреяло ме е слънчице. Огря ме и това слънце. Огря ме от невидена страна. Отде ще ме огрее слънцето. Ще те огрее моето слънце.

огризки. На огризки.

огън. Бълвам огън <и жупел>. Вадя кестените от огъня[1]. Вадя кестените от огъня[2]. Вадя кестените от огъня с людски ръце. Вадя кестените от огъня с чужди ръце. Варя се <като> на огън. Влизам / вляза в огъня. Вода гледа, за огън приказва. Вривам се / врина се в огън.Гася огъня с масло. Гася огъня със зехтин. Горя в (на) огън. Горя между два огъня. Държа под огън. Дърпам огъня към своята пита. Завъждам / завъдя от искра огън. Запалва ми се / запали ми се огън на главата. Запалвам / запаля огън на главата. Заривам / зария огъня. Зарит ми е огъня. Заровил съм огъня. Играя си с огъня. Изваждам / извадя кестените от огъня[1]. Изваждам / извадя кестените от огъня[2]. Изваждам / извадя кестените от огъня с людски ръце. Изваждам / извадя кестените от огъня с чужди ръце. Като (сякаш) за огън. Ка-

то от огън. Лудо полудяло, огън изгоряло. Между два огъня. Минавам / мина под огън <и под нож>. Минавам / мина през огън и вода. Минал през огън <и вода>. Набирам се като сукар на огън. Наклаждам / накладя на огъня. Наливам / налея масло в огъня. Намирам се / намеря се между два огъня. На много огньове съм се пърлил. На огън и меч. Огън и меч. Огън и пламник. Огън и пламък. Огън и сеч. Огън и слама и топлия вятър. Огън ми гори на главата. Откривам / открия <барабанен> огън. От устата ми огън излиза. Падна като на огън. Пека на огън. Пека се на два огъня. Пека се на огън. Подливам /подлея масло на огъня. Пошел съм с мехове на огън. Пращам огън и жупел. Преминавам / премина през огън и вода. Преминал през огън и вода. Прометеев огън. Пържа се на огън. Раздухвам / раздухам огъня. Разпуснал съм се като ножичка в огън. Рибата още в морето, той турил на огъня менче да я вари. Рибата още в морето, той турил тигана на огъня, <за да я пържи>. Сипя огън и жупел. Слагам / сложа пръсти в огъня. С огън и желязо. С огън и меч. Стъпвам / стъпя <бос> в огъня. Стъпвам / стъпя с бос крак <и> в огъня. Тегля огъня. Тегля огъня откъм себе си. Турям / туря (турвам / турна) масло на (в) огъня. Търся огън на ланско огнище. Търся огън на пусто огнище. Търся огън на старо огнище. Хвъргам в огън. Хвърлям / хвърля в огън. Хвърлям / хвърля в огъня. Хвърля ме / хвърли ме в огън. Хвърлям се / хвърля се в огъня. Ще дойде Пена за огън, тури-щем ѝ въгленче.Ще хвана жив огън в (с) гъза си.

огънче. Ще дойде баба за огънче.

огърле. Стяга ме огърлето.

огърло. Широко ми е около огърлото.

одве. Впрягам одве, отри.

одеколон. Одеколон пикая.

одера. Жив ще одера. Одрал съм кожата. Одрах козите. Одрах лисицата. С кремък ще одера. Ще одера очите.

одеяние. В <дядово> адамово одеяние.

одим. Оди да видиш гущер с дисаги. Оди да видиш смок с обици.

одирам. На якото зъб одира, на мекото лаф не прави.

одирам / одера. Одирам / одера кожата <от гърба>. Одирам / одера котката.

одър. Бързам като вдовица на одър. Поканили тарля под одъра, той се покачил на одъра. Пуснали го под одъра, той се покачил на одъра. Пуснали тарля под одъра, той на миндера. Пуснали тарля под одъра, той се покачил на одъра.

оженвам / ожена. Оженвам / ожена гърнето.

ожена. И мен<е> ще майка ожени, <и аз ще си доби булчица>.

ожена се. Кога<то> вълка се ожени за агнето. Не се оженил, че нямал място за люляня. Оженила се чума за холера. Ожени се кака, дойде и мене ред.

оживея. Оживя ми на корема. Оживя ми на сърцето. Оживя ми страха на сърцето. Умрях, та оживях.

ожребя се. Ожребили се бащините му кобили *и* ожребили му се кобилите.

ожуля. Ожулил ми е губера гурелите.

ожълтя. Ожълтих гащите.

ȍземи. Удрям / ударя ȍземи.

озъбя се. Да се озъбиш като умрял кон на зелена трева.

озъртам се. Като изтърван заек, озъртам се /в 1 знач./.

ойда. Какво ошел Гого на Стамбул, така дошел.

ока. Давам / дам ока череши за ока вълна. Капка мед в ока оцет. Капка мед, ока жлъчка и оцет. Отиде на оката на дъното. От пол ока риба изкарали три литра хайвер. Продавам / продам за две оки плява.

окам. Окали ти попове на главата.

окапвам. Да го помиришеш, носа ти окапва. Който го помирише, носа му окапва.

окапя. Веждите ми са окапали.

окача. Няма да ми окачат медал. Окачил ме е късия.

окачам / окача. Окачвам (окачам) / окача воденичен камък на шията. Окачвам (окачам) / окача вратовръзката. Окачвам (окачам) / окача въжето. Окачвам (окачам) / окача звънец. Окачвам (окачам) / окача на бесилка<та>. Окачвам (окачам) / окача на бесилото. Окачвам (окачам) / окача на въжето. Окачвам (окачам) / окача на гвоздея (гвоздей). Окачвам (окачам) / окача на клечка<та>. Окачвам (окачам) / окача на кука<та>. Окачвам (окачам) / окача на пирона. Окачвам си (окачам си) / окача си воденичен камък <на шията>. Окачвам си (окачам си) / окача си въжето <на врата>. Окачвам си (окачам си) / окача си въжето на шията. Окачвам си (окачам си) / окача си менгуш. Окачвам си (окачам си) / окача си обица на ухото. Окачвам си (окачам си) / окача си примка на врата. Окачвам си (окачам си) / окача си примка на шията.

окачам се / окача се. Окачвам се (окачам се) / окача се на шията. Окачвам се (окачам се) / окача се на врата.

окачвам / окача. Окачвам (окачам) / окача воденичен камък на шията. Окачвам (окачам) / окача вратовръзката. Окачвам (окачам) / окача въжето. Ока-

чвам (окачам) / окача звънец. Окачвам (окачам) / окача на бесилка<та>. Окачвам (окачам) / окача на бесилото. Окачвам (окачам) / окача на въжето. Окачвам (окачам) / окача на гвоздея (гвоздей). Окачвам (окачам) / окача на клечка<та>. Окачвам (окачам) / окача на кука<та>. Окачвам (окачам) / окача на пирона. Окачвам (окачам) / окача рога. Окачвам си (окачам си) / окача си воденичен камък <на шията>. Окачвам си (окачам си) / окача си въжето <на врата>. Окачвам си (окачам си) / окача си въжето на шията. Окачвам си (окачам си)/ окача си менгуш. Окачвам си (окачам си) / окача си обица на ухото. Окачвам си (окачам си) / окача си примка на врата.Окачвам си (окачам си) / окача си примка на шията.

окачвам се / окача се. Окачвам се (окачам се) / окача се на врата. Окачвам се (окача се) / окача се на шията.

око. Без да ми мигне окото. Без да ми трепне окото. Бия в <на> очи. Блестунки ми излизат / излязат от очите. Бода <в> очите. Бода си очите. Болят ме очите. Бъркам в очи<те>. Бяга ми окото у млякото. Бялвам си / бялна си очите. Вадим си очите. Вадя очи. Вадя очите. Вадя си очите[1]. Вадя си очите[2]. Весели ти очи. Вземам / взема на око (очи)[1]. Вземам / взема на око[2]. Вземам / взема очите (окото). Вземам си /взема си очите. Вземам си / взема си очите в ръце. Вземат ми се очите. Види ми се нещо в очите. Влизам / вляза в очи<те> (в окото). Влиза ми / влезе ми в очи<те>. Влизам / вляза като трън в очите. Вместо да изпиша вежди, изваждам очи. <Вместо> да направя вежди, избодох очи. <Вместо> да направя вежди, извадих очи. В очите[1]. В (пред) очите[2]. В очите съм. Впивам / впия очи. Впирам / впра очите си. Все е малко на попово око. Вчетворяват ми се / вчетворят ми се очите. Възвирам / възвра в очите. Върти ми се пред очите. Въртя очи. Въртя очи като лисица <пред курник>. Въртя си очите на четири. Гаче ли вървя по очите си. Гледам в очите. Гледам <право> в очите. Гледам с бялото <на окото (очите) си>. Гледам с добро око. Гледам с други очи (с по-друго око). Гледам с криво око. Гледам с лошо око. Гледам с очите. Гледам с четири очи. Гора уши и мрак очи. Грабвам / грабна очите. Гълтам с очи. Давам / дам на слепец око. Да го плюеш в очите, пак не мига. Дай му нож да ти избоде очите. Дай му нож да ти извади очите. Да не те виждат / видят очите ми. Да няма дявола очи. Дебели ми са очите. Дерем си очите. Диря от кьорав очи. Докато (додето) очи гледат. Докъде<то> (додето) ти око види (вижда). Докъде<то> (додето) ти око стига. Драскал съм на мачките очите. Държа кантара в окото си. Държа очите си отворени. Държа под (изпод, на) око (очи). Едното ми око все навън гледа. Ето му очите. Забивам / забия очи. Забождам / забода очи. Завличам / завлека очи. Заклопвам / заклопя очи. Закривам си / закрия си очите. Залъгвам / залъжа окото. Замазвам / замажа очите. Замочал съм очи като заек. Замочал съм очи, па тука, та ондека. Запикал съм очи като бясна свиня. Запикал съм <си> очи<те>. Засрал съм си очите. Затварям / затворя очи. Затварям / затворя очите. Затварям си / затворя си очите. Затварят ми се очите. За черни<те> очи. Звезди ми изскачат / изскочат от очите. Звезди ми светват / светнат пред очите. Зид уши има, <а плет очи има>. Играят ми очите. Иди гледай хората в очите. Изблещям / изблещя очи. Изглеждам си / изгледам си очите. Изгубвам / изгубя от (из) очите си. Изгубвам се / изгубя се от очите. Изваждам / извадя на кьоравия (кьоравите) очите. Изваждам / извадя очите[1]. Изваждам / извадя очите[2]. Изваждам си / извадя си очите. Изглеждат ми се / изгледат ми се очите. Издига ме / издигне ме в очите. Издига ме / издигне ме в собствените ми очи. Издигам се / издигна се в очите. Издигам се / издигна се в собствените си очи. Издирам / издера очите. Изкарвам / изкарам очите. Изкарвам си / изкарам си очите. Излиза ми / излезе ми из (от) очи<те>. Излизам / изляза на очи. Измамям / измамя очи. Измервам / измеря с очи. Изпивам / изпия с очи<те си>. Изплаквам си / изплакна си очите. Изплаквам си / изплача си очите. Изпод (под) око (очи). Изпречвам се / изпреча се пред очите. Изпускам (изпущам) / изпусна от (из) очи. Изпълвам (изпълням) / изпълня очите. Израствам / израсна в (пред) очите.Израствам / израсна в собствените си очи. Изтичат ми / изтекат ми очите. Изцъклям / изцъкля очи. Изяждам / изям с очи. Имам дебели очи. Имам друго око. Имам корави очи. Имам лоши очи. Имам меки очи. Имам набито око.Имам на око (очи). Имам око[1] (очи). Имам око[2]. Имам очи. Имам под око. Имам пред очи. Имам циганчета на очите. И на врата си имам очи. И на гъза си имам очи. И на гърба си имам очи. И на задника си имам очи. И на тила си имам очи. <И> очите (окото) си давам / дам. И плета има

очи. Искри ми излизат / излязат от очите. Искри ми изскачат / изскочат от очите. И стена уши има, и плет очи има. Как ще гледам хората в очите *и* как ще гледам в очите. Как ще погледна хората в очите *и* как ще погледна в очите. Като зеницата (зениците) на окото (очите) си *и* като зеницата си. Като очите си *и* като двете си очи. Като сол в очите. <Като (сякаш)> трън съм в очите. Като че съм си турил очите на гърба. <Колкото> за очи. Корави ми са очите. Крие ми се в очите. Кръв ми е в очите. Къде види бунар, замижи с очи. Къде ти са очите. Където (дето) ни видят очи<те>. Лети ми окото. Лови ми окото. Ловя око<то>. Лъжа окото (очите). Мажа очите. Махам се (махвам се / махна се) от очите. Между (на) четири очи. Меки ми са очите. Меки очи, мокри поли. Моето око и през рамото гледа. Мятам (мятвам / метна) око. Набивам / набия в очите. Набивам се / набия се в очи<те>. Набито око. Навеждам / наведа очи <към (в) земята>. Навирам / навра в очите. Навирам се / навра се в очи<те>. На дявола пипер в очите. Накъдето ми видят очите. Наливат ми се / налеят ми се очите <с кръв>. Наместо вежди да сгладя, избодох очи. Наместо вежди да сгладя, извадих очи. На око. На очи съм. Направо в очите. Направям /направя дебели очи. Направям / направя мили очи. Напълвам (напълням) / напълня очите (окото). Напълвам си (напълням си) / напълня си очите. Напълват ми се (напълнят ми се) / напълнят ми се очите. На рибено око. Не вдигам / вдигна очи<те си>. Не вярвам на очите си. Не изпускам (изпущам) / изпусна от (из, изпод) очи (око). Не ми <го> лови око<то>. Не ми <го> хваща око<то>. Не ми мига (мигва / мигне) окото. Не ми трепка (трепва / трепне) окото. Не мога да гледам хората в очите. Не мога да си отворя очите. Не мога да повярвам на очите си. Не мога да погледна хората в очите. Не отделям / отделя очи. Не откъсвам / откъсна очи. Не свалям / сваля очи. Не смея да гледам хората в очите *и* не смея да гледам в очите. Не смея да погледна хората в очите *и* не смея да погледна в очите. Не снемам / снема очи. Ни срама, ни очи. Нямам ни срам<а>, ни очи. Нямам сълзи в очите. Облещвам / облещя очи. Обръщам / обърна очи. Обръщам / обърна очите си. Обръщам се / обърна се на очи и уши. Око да види. Ококорвам / ококоря очи. Око се не види. Окото ми бяга. Окото ми бяга на голямо. Окото ми все гледа. Окото ми е. Окото ми пада / падне. Опирам / опра очи. Оплаквам си / оплакна си очите. Опулвам / опуля очи. Оставам / остана бял в очите. Остават ми / останат ми очите. Остават ми / останат ми очите отворени. Отварям / отворя очи. Отварям / отворя очи като плочи. Отварям / отворя очи като филджани. Отварям / отворя очите[1]. Отварям / отворя очите[2]. Отварям си / отворя си очите[1]. Отварям си / отворя си очите[2]. Отварям си очите като жаба. Отварям си / отворя си очите на чекрък. Отварям си очите на четири. Отварям си / отворя си очите на четиринайсет. Отваря се / отвори се света за очите ми. Отварят ми се / отворят ми се очите. Отвръщам / отвърна очи. Отиват ми /отидат ми очите. Откривам / открия очите. Оцъклям / оцъкля очи. Очи в (с, срещу) очи. Очи и уши. Очи лакоми, дупе тричаво. Очи нямаш ли. Очи пълни, ръце празни. Очите ми гледат на кръв. Очите ми гледат на четири[1] *и* очите ми гледат на четири страни. Очите ми гледат на четири[2]. Очите ми играят на всички страни. Очите ми играят на четири. Очите ми капват от срам. Очите ми са. Очите ми са в (на) гъза. Очите ми са в краката. Очите ми са на ластик. Очите ми са на пръстите. Очите ми са на тила. Очите ми са на четири. Очите ми са отзад. Очите ми светят на четири. Очите ми стават на ластик. Очите ми станаха на понички. Очите му железни. Очите не съм виждал / видял. Очите ще ти извади. Падам / падна в очи. Пада ми / падне ми в очите. Пада ми / падне ми окото. Падам / падна <ниско> в очите. Пада ми / падне ми под окото. Падат ми / паднат ми очите. Паднало ми пердето от очите. Пия с очи. Плакна си очите. Платно му на (в) очите. Плаши ми се окото. Плюя си в очите.Поглъщам / погълна с очи. Подбелвам / подбеля очи. Под окото (очите) съм. Позамазвам / позамажа очите. Пооравам / поора по очи. Поотрил съм си гурелите от очите. Пораствам / порасна в (пред) очите. Пораствам / порасна в собствените си очи. Посветва ми / посветне ми пред очите. Потапям / потопя очи <в земята>. Право в очите. Право, куме, та в <черните> очи *и* право ти куме в очи. Правя мили очи. Правя очи. Пред очите. Пред тебе маже, глади, а зад тебе ти очи вади. Премервам / премеря с очи. Притъмнява ми / притъмнее ми пред (на) очите. Причернява ми / причернее ми пред (на) очите. Пукнало ми се е пердето <на очите>. Пълня окото (очите). Радвам окото. Раста в очите. Раста в собствените си очи. С бялото на окото (очите) си. Свет-

ва ми / светне ми пред (на) очите. Светли ти очи. Свитки ми излизат / излязат от очите. Свитки ми изскачат / изскочат от очите. С дебели очи. С едно<то> око. С какви очи. Склопвам / склопя очи. С кои очи. С корави очи. Скъсало ми се е пердето от очите. С меки очи. С намокрени очи. С око те излъгва. С отворени очи[1]. С отворени очи[2]. С очи да го изпиеш. С половин око. С просто око. Срам ти ял очите. Става ми / стане ми кръв пред очите. Стоя високо в очите. С четиринайсет очи. С четири очи. Съдрал съм пердето на очите си. Съмва ми <се> / съмне ми< се> пред (на) очите. Сякаш съм гурел в очите. Сякаш че съм извадил очите. Тегля едно око. Тѐ му очите. Тикам в очите. Турям / туря в очите на хората. Турям / туря (турвам / турна) на око. Турям / туря (турвам / турна) око. Увирам / увра в очите. Удрям в очи. Удрям / ударя едно око. Удрям / ударя око. Уловѝ слепеца, та му извадѝ очите. Уловѝ слепия, та (че, и) му извадѝ очите. Умивам / умия очите. Умивам си / умия си очите. Умих си очите. Уплаши ми <се> окото. Хванѝ слепия, та му извадѝ очите. Хваща ми / хване ми окото. Хващам око<то> (очи<те>). Хващам / хвана очи (око). Хващам / хвана очите. Хващам си /хвана си очите. Хвърлям / хвърля в очи<те>. Хвърлям / хвърля око. Хвърлям / хвърля пепел в очи. Хвърлям / хвърля <<по> едно> око. Хвърлям / хвърля прах в очите. Хвърлям се / хвърля се в очи<те>. Цедя си очите. Черен (чер) ми е пред очите. Чернее ми пред очите. Черно ми е пред очите. Черно ми става / стане пред очите. Честити ти <нови> очи. Чесън в очите ти. Чуждо око. Ще изблещя очи като мачък. Ще издера очите. Ще изчевъркам из очите. Ще одера очите. Ще си извадим очите. Ще си издерем очите. Ще си изкараме очите. Ще си изповадим очите. Ще те фати за очите. Ще ти гъбясат очите. Ще ти порастнат гъби на очите.

о к о. Като жаба в гьол, пуля очи. Като жаба в кал<та>, пуля очи /в 1 знач./. Като жаба в тиня, пуля очи.

окòва. Разбивам / разбия оковите. Разбивам / разбия оковите <си>. Разчупвам / разчупя оковите. Разчупвам / разчупя оковите <си>. Троша оковите. Троша оковите <си>. Чупя оковите. Чупя окови<те си>.

ококорвам / ококоря. Ококорвам / ококоря очи.

окършвам / окърша. Окършвам си / окърша си езика.

окъсея. Ще ти окъсеят ръкавите.

олеквам / олекна. Олеква ми / олекне ми на душата. Олеква ми / олекне ми на сърцето.

олижа. Олизала го кравата.

омагьосан. Омагьосан кръг.

омазвам / омажа. Омазвам / омажа вържето.

омайник. Брах омайника.

омега. Алфата и омегата. От алфа до омега.

омеквам / омекна. Омеква ми / омекне ми сърцето.

омесвам / омеся. Омесваме си / омесим си шапките.

омеся. Не ще омеся пита от туй брашно.

омешвам / омешам. Омешвам си / омешам си капата. Омешваме си / омешаме си шапките.

омлея. Осипах и омлях.

омотавам / омотая. Омотавам / омотая акъла. Омотавам / омотая ума.

омотавам се / омотая се. Омотавам се / омотая се като петел в кълчища.

омраз. За единия омраз.

о м ъ р л у ш в а м с е. Като пуяк над пръщини, омърлушвам се.

омърсявам се / омърся се. Омърсявам се / омърся се на разпети петък.

оная. Умря тя <оная (тая)>.

ондека. Замочал съм очи, па тука, та ондека.

онò. На каквото онò съм. Тръгнал съм без онò на годеж.

òно. Во время оно. От време òно.

онова. Това-онова (туй-онуй).

онуй. Това-онова (туй-онуй).

опазя. Боже опази. Опазил ме бог. Опазил ме господ.

опак. Опаката страна на медала.

опален. Опален пън.

опанджак. По киша опанджак.

опарен. Като опарен.

опаря се. Не съм се опарил в кашата.

опаса. Молците му опасли мустаките.

опасвам се. Отде се опасва.

опача. Опача си душата.

опаш. Станала тиква, надула си и опаш. Трън ти под опаш. Увирам се / увра се като конска муха под опаш.

опаша се. Да се опашеш с лико.

опашка. Вдигам / вдигна опашка. Вдигам / вдигна опашка<та>. Влача опашката си до девета рода. Влача се в опашката. Влачи ми се опашката. Влече ми се опашката. Виря опашка. Въртя опашка. Въртя се около опашката си. Духвам / духна под опашката. Дърпам дявола за опашката. Женска опашка. Завивам си / завия си опашката. Завъртявам / завъртя опашка. Затуй мечката няма опашка. Играе ми опашката. Има си крушка опашка. И на кучето на опашката. Казали на котката, а тя на опашката си. Казали на кучето, а то на опаш-

ката си. Казали на лисицата, а тя на опашката си. Казвам / кажа с опашка. Като лисицата с опашката си. Клатя опашка. Махам опашка за врабче. Махам <с> опашка. Мечката на лисицата, а лисицата на опашката си. Мъкна се в опашката. Мърдам като на умряло куче опашката. Набрал ми е като змия на опашката. Навирвам (навирям) / навиря опашка[1]. Навирвам (навирям) / навиря опашка[2]. На (в) опашката съм. Наддавам / наддам опашка. На дявола опашката кърша. Накарали котката на работа, а тя опашката си. Накарали кучето на работа, а то опашката си. Накарали лисицата на работа, а тя опашката си. На кучето под опашката. Напърчвам / напърча опашка. Настъпвам / настъпя котето по (за) опашката. Настъпвам / настъпя опашката на котката. Настъпил съм змията на (по) опашката. Настъпил съм на змия опашката. Наяла се въшка, навирила опашка. Не съм нито на кравата опашката, ни на бика рогата. Оставам / остана на опашката. Оставил съм дявола, опашката му не пущам. Плаша се от опашката си. Плюя / плюна под опашката. Повъртявам / повъртя опашка. Подвивам <си> / подвия <си> опашка<та>. Подгъвам <си> / подгъна <си> опашка<та>. Полека ти да не му капне опашката в герана. Посвивам си / посвия си опашката. Пребивам / пребия опашката. Пречупвам / пречупя на дявола опашката. Притисната ми е опашката. Пускам / пусна конска муха под опашката *и* пущам / пущя конска муха под опашката. Рекли на котката, а тя на опашката си. Рекли на кучето, а то на опашката си. Рекли на лисицата, а тя на опашката си. Свивам си / свия си опашката. След като изядох вола, опашката му ли да оставя. Смазвам / смажа опашката. С подвита опашка. Стигам / стигна на опашката. Стоя на (в) опашката. Счупвам / счупя на дявола опашката. Сърцето ми трепна като на мъртво куче опашката. Сядам си / седна си на опашката. Трън ти под опашка. Улових за опашката. Хващам / хвана дявола за опашката. Хващам / хвана златния дявол за опашката. Хващам / хвана месечината за опашката. Хванах за опашката.

опвам / опна. Опвам си / опна си пътя.

опека. Беззъба баба орех опекла. Ядваш ли, куме, печено прасе <да ти опечем>.

опера. Не може ме опра ни Дунав. Ни сери, ни опери.

опервам / оперя. Опервам / оперя уши.

опечен. Едному наречено, другиму опечено.

опея. Опели го и без патрахил. Опели го и без поп. Опели го и без тамян.

опивам се. Като на помен, опивам се.

опикавам / опикая. Опикавам / опикая дирека.

опинци. Дръж босия, та (че, и) му вземи опинците. Изсуших опинците. Когато се ти роди, я си правех опинци. От гърба му опинците. Скинал съм едни опинци повече. Стягам си / стегна си опинците. Улови босия, та (че, и) му вземи опинците. Хвани босия, та (че и) му вземи опинците. Хвани босия, та му събуй опинците. Ще видя опинците. Ще взема опинците. Ще взема на босия опинците. Ще уловя на босия опинците. Ще уловя опинците. Ще хвана на босия опинците. Ще хвана опинците. Ще ям опинците.

опинък. Къде (де) го стяга опинъка.

опипвам / опипам. Опипвам / опипам почвата.

опирам / опера. Опирам / опера меха. Опирам / опера пешкира. Опирам / опера тулума.

опирам / опра. Опира ми / опре ми яйцето до гъза. Опира ми / опре ми яйцето до задника. Опирам / опра о камък. Опирам / опра очи.

опирам се / опра се. Опирам се / опра се на гърба.

опитвам / опитам. Опитвам / опитам почвата.

опичам. Опичам си акъла <в главата>. Опичам си ума <в главата>.

опичам / опека. Опичам / опека занаята. Опичам си / опека си работата.

оплавя. Оплавй си солта.

оплаквам. Оплаквам майчиното си мляко. Оплаквам си дните. Оплаквам си дните и годините.

оплаквам / оплакна. Оплаквам си / оплакна си гърлото. Оплаквам си / оплакна си очите. Оплаквам си / оплакна си устата.

оплакна. Оплакнах си тиквите.

оплача. Жив да ме оплачеш.

оплесквам / оплескам. Оплесквам / оплескам я (го).

опра. Да го обесят, ще му опрат краката о земята. Да го обесят, ще опре о земята. Опря ножа до (о, в) кокала.

оправям. Колкото Бамо в Троян, оправям.

оправям / оправя. Оправям / оправя кривите дърва. Оправям / оправя кълката. Оправям си / оправя си линията.

оправям се / оправя се. Оправям се / оправя се като петел в кълчища. Оправям се / оправя се под (в) колене.

опулвам / опуля. Опулвам / опуля очи.

опустея. Да ти опустее главата. Да ти опустее калпака. Да ти опустее шапката. Колко калпаци ще опустеят. Колко капи

ще опустеят. Колко шапки ще опустеят. Много шапки ще опустеят.
опухвам / опухам. Опухвам / опухам праха.
опущам / опуща. Опущам / опуща сапуня.
опъвам. Опъвам каиша. Опъвам уши от глад.
опъвам / опъна. Опъвам / опъна брича. Опъвам /. опъна гемовете. Опъвам / опъна краката. Опъвам / опъна нервите. Опъвам / опъна ушите. Опъвам / опъна юздите (юздата).
опъвам се / опъна се. Опъвам се / опъна се като магаре на лед. Опъвам се / опъна се като магаре на мост.
опърждам / опържа. Опърждам / опържа до белия дроб. Опърждам / опържа до милата майка. Опърждам / опържа душата. Опърждам / опържа чергата.
опърлен. Бягам като опърлен.
опявам. Не го опявай без патрахил. Опявам го <без патрахил>. Опявам го килифарски. Опявам го на вересия. Опявам го на вяра.
ора. Дявола не оре, не копае. Не ми е орал и копал на нивата. Ни<то> съм орал, ни<то> съм копал. Орала мухата на вола на рогата. Ора паяджината. Ори, мели, яж. Ще те науча как се оре с един вол.
òран. Като на желка през оран. Ще да иде с мишки на оран.
оревавам / орева. Оревавам / орева орталъка. Оревавам / орева света.
орел. Връстник с белите орли. Като орел на мърша. Като орли на мърша. Къде (където, дето) ходя, орли<те> водя. Орела ще ме грабне. Орел, рак и щука. С орлите.
орех. Беззъба баба орех опекла. Грех на орех. Играем си на орехи. Костелив орех. Много сборове, торба орехи. Не можеш орех му измъкна из (от) ръката. Нося с вила<та> орехи. Орех ли имаш в устата си. С вила орехи прибирам. С вила орехи събирам. С вили орехи хвъргам. С един камък два ореха бруля. Сея орехи с решето. У мен е и ореха, и камъка.
орехов. Завирам / завра в орехова черупка. Навирам / навра в орехова черупка. Натиквам / натикам в орехова черупка. Натъпквам / натъпча в орехова черупка.
Орландовци. Ще ида в Ораландовци.
орлов. Имам орлови нокти. Орлово гнездо.
орляк. Вдигам орляка. Като орляци на мърша.
орница. Като теле у орница.
орта. Орта будала.
ортак. Имам за ортак на джоба си. Имам за ортак на кесията си. Ортак на джоба ми е. Ортак на кесията ми е. С дявола съм ортак. Ставам / стана ортак на кесията. Ставам / стана ортак на парите. Ставам / стана с дявола ортак.
орталък. Оревавам / орева орталъка.
орташки. Орташка кобила.
ортома. Ортома да скинеш на моста. Суша просо на ортома.
Оршова. Като свини за Оршова.
оръжие. Вадя оръжие. Вдигам / вдигна на оръжие. Вдигам / вдигна оръжие<то>. Грабвам / грабна оръжие<то>. Дрънкам оръжие. Насочвам / насоча оръжието си. Обръщам / обърна оръжието си. Раздрънквам оръжие. Слагам / сложа оръжие<то>. Хващам / хвана оръжие<то>.
ос. Горе осо, долу босо.
оса. Бягахме от оси, налетяхме на змии. Като оси на мед. На оса (оси) пикал. Настръхнал съм като оса. Ужилила ме оса <под езика>. Ухапала ме оса за езика. Яхнал е на оса.
осанна. Пея осанна.
осем. На девет се качих, на осем не слизам.
осемдесет. Завъртявам / завъртя на сто и осемдесет градуса. Завъртявам се / завъртя се на сто и осемдесет градуса. Извъртявам / извъртя на сто и осемдесет градуса. Извъртявам се / извъртя се на сто и осемдесет градуса. Обръщам / обърна на сто и осемдесет градуса. Обръщам се / обърна се на сто и осемдесет градуса.
осин. Осино гнездо.
осипа. Осипах и омлях.
осирам / осера. Осирам си / осера си калците.
оскубвам / оскубя. Оскубвам / оскубя перушината.
оскубя. Оскубали му са мустаките на Стамбул капия.
осми. На осмото небе съм. Осмия болярин.
осмърдявам / осмърдя. Осмърдявам / осмърдя трапа.
осмърдя се. Посоли си приказката да се не осмърди.
основа. Дохождам на вътъка основа. И за основа, и за вътък. Поставям / поставя на здрави основи.
осовина. От липовина осовина.
осорлица. Като осорлица.
оставам. Само това (туй) остава.
оставам. Без залък хляб, оставам.Без парче хляб, оставам. В пълна власт, оставам. Като гръмнат, оставам.Като жаба на сух вир, оставам. На книга, остава. На приказка, <си> остава. Ни брезна, не ми остава. Сам на себе си, оставам. С празни ръце, оставам /в 2 знач./.
оставам / остана. Душа не ми остава / остане. Душица не ми остава / остане. Душичка не ми остава / остане. Камък

върху (на) камък не остава / остане. Контрата остана / остане у мене. Не остава / остане здраво място по (на) мене. Не остава / остане <и (ни)> помен. Не оставам / остана длъжен. Не оставам / остана <по-> назад. Оставам / остана без душа. Оставам / остана без лице. Оставам / остана без последствия. Оставам / остана без ръце. Оставам / остана бял в очите. Оставам / остана в глуха линия. Оставам / остана в положение. Оставам / остана в ръцете. Оставам / остана в сила. Оставам / остана в сянка. Оставам / остана вън от строя. Оставам / остана гол пръст. Оставам / остана извън кръга. Оставам / остана <като> в небрано лозе. Оставам остана като гъска на лед. Оставам / остана като Мара с веждите. Оставам / остана като патка на лед. Остава ми / остане ми в акъла. Остава ми / остане ми в главата. Остава ми / остане ми в ума. Остава ми / остане ми една крачка. Остава ми / остане ми мерак. Остава ми / остане ми на сърце. Остава ми / остане ми хатър. Оставам / остана като риба на лесата. Оставам / остана мъртва буква. Оставам / остана на втори план. Оставам / остана на главата. Оставам / остана на голите бани. Оставам / остана назад. Оставам / остана на заден план. Оставам / остана на зелено. Оставам / остана на коза. Оставам / остана на място. Оставам / остана на опашката. Оставам / остана на пес<и> понеделник. Оставам / остана на понеделник<а>. Оставам / остана на произвола на съдбата. Оставам / остана на пътя. Оставам / остана на пясъка. Оставам / остана на ръцете. Оставам / остана на средата. Оставам / остана насред пътя. Оставам / остана настрана. Оставам / остана на студените бани. Оставам / остана на сухо. Оставам / остана на улицата. Оставам / остана открит. Оставам / остана под миндера. Оставам / остана с впечатлението<то>. Оставам / остана с голи ръце. Оставам / остана само с една риза. Оставам <си>/ остана <си> на своето. Оставам <си> / остана <си> ни сам, ни там. Оставам / остана соло. Оставам / остана с отворена (отворени) уста. Оставам / остана с пръст в носа. Оставам / остана с пръст в уста<та>. Оставам / остана със захапан пръст. Оставам / остана със зяпнала (зяпнали) уста. Оставам / остана чужд. Остават ми / останат ми очите. Остават ми / останат ми очите отворени. Остават ми / останат ми ръцете. Папер няма да остане. <Само> кожа и кокал<и> оставам / остана. <Само> кожа и кости оставам / остана. У мене остава / остане кръчмата.

оставя. Остави един (едното), бухни други (другиго). Оставил съм дявола, опашката му не пущам. Оставил съм дявола, уловил съм сатаната. След като изядох вола, опашката му ли да оставя. Там го и оставих. Ще оставя греховете си.

оставям. Не си оставям думата в пепелта. Не си оставям колата в калта. Не си оставям коня в реката. Не си оставям магарето в батака. Не си оставям магарето в калта. Не си оставям магарето насред пътя. Не си оставям чепика в калта. Не си оставям чехъла в калта.

оставям. Без залък хляб, оставям. Без парче хляб, оставям. Ни<то> на крачка, не оставям. Сам на себе си, оставям. С празни ръце, оставям /в 3 знач./.

оставям / оставя. Не оставям / оставя здраво място. Не оставям / оставя и калта под (изпод) ноктите. Не оставям / оставя ни пепел на огнището. Не оставям / оставя ни старата шапка. Не оставям / оставя прах да падне. Не оставям / оставя прашинка да падне. Оставям / оставя без последствия. Оставям / оставя в глуха линия. Оставям / оставя в сянка. Оставям / оставя да ме носи вятъра. Оставям / оставя зад гърба си. Оставям / оставя кости. Оставям / оставя мечките да вардят дренките. Оставям / оставя на втори план. Оставям / оставя на заден план. Оставям / оставя на мира. Оставям / оставя на място. Оставям / оставя на произвола на съдбата. Оставям / оставя на пътя. Оставям /оставя на нечии ръце. Оставям / оставя насред път<я>. Оставям / оставя настрана. Оставям / оставя на улицата. Оставям / оставя на четиритях пътя. Оставям / оставя <отворена> вратичка. Оставям / оставя отворени врати. Оставям / оставя печат в душата. Оставям / оставя питомното да търся дивото. Оставям / оставя питомното, та <да> гоня дивото. Оставям / оставя пияния сам да падне. Оставям / оставя по дяволите. Оставям си / оставя си главата. Оставям си / оставя си здравето. Оставям си / оставя си кокалите. Оставям си / оставя си пръстите. Оставям си / оставя си ръцете (ръката). Оставям / оставя някакви следи. Оставям / оставя след (зад) себе си. Оставям / оставя с пръст в устата.

оставям се / оставя се. Оставям се / оставя се на ръцете. Оставям се / оставя се на течението. Оставям се / оставя се от този мерак.

остана. За тебе да си остане. И семка да не остане от тебе. Като че ли на него ще

остане света. Крака не ми останаха. Между нас да си остане. На гърлото ти да остане. На дребно нямам, а на едро не останаха. На <един> косъм остана. На конец остана. Не съм останал с десет сирачета на мегдан. Не ще остана без куча грижа. Останала ми е само от Бъдния вечер бабката. Останало ми е само от Бъдни вечер грошето. Остана ми сърцето. Останах без крака. Останах като халашка пръдня между две дъски. Под камък да остане. <Прах> и пепел не остана. Пусто да остане. Сянка да не остане. Торба и стап ми остана от сермията. Умря Марко <остана Трайко>.

остана. Ни<то> крак.

останал. <Останал> от <времето на> дядя Адам<а>. <Останал> от времето на дяда Ноя. <Останал> от <дядово> адамово време. Останало от московеца.

остана си. Тук<а> да си остане.

останка. Смъртни останки.

остарея. Да ти остареят кокошките.

остарял. Като остарял заец.

остая. Измил бялото, та остало черното.

остен. Мушкам с остен.

остриган. За вълна тръгнал, остриган се върнал.

острие. Нож с две остриета.

острижа. Да острижем жабата.

остър. Имам остро езиче. Имам остър език. Остро ми е езичето. Остър камък. Остър като брадва. Остър ми е езика. Показвам / покажа острия край.

осъмвам. Замръквам и осъмвам.

осъмна. Замръкнал, та не осъмнал.

отбивам / отбия. Отбивам / отбия от пътя. Отбивам си / отбия си гайлето. Отбивам си / отбия си грижата. Отбивам си / отбия си номера. Отбивам / отбия удара (ударите).

отбирам. Отбира ли<ти> магаре от магданоз. Отбира ли<ти> свиня от кладенчева вода.

отбирам. Колкото (като) свиня от диня, отбирам. Колкото (като) свиня от кал, отбирам. Колкото (като) свиня от кратуна отбирам. Колкото (като) магаре от кладенчева вода, отбирам. Колкото (като) свиня от тиква, отбирам.

отбирам / отбера. Отбирам / отбера зърно от плява.

отблизо. Държа юздите (юздата) отблизо.

отбой. Бия отбой.

отбор. Отбор юнаци.

отварям. Отварям си очите като жаба. Отварям си очите на четири.

отварям / отворя. Отварям / отворя вратата (вратите). Отварям / отворя въпрос. Отварям / отворя дума. Отварям / отворя душата. Отварям / отворя душата си. Отварям / отворя едни (една) уста. Отварям / отворя една уста като ламя. Отварям / отворя зъркелите. Отварям / отворя ищах. Отварям / отворя място. Отварям / отворя ония <ми ти> уста. Отварям / отворя очи. Отварям / отворя очи като плочи. Отварям / отворя очи като филджани. Отварям / отворя очите[1]. Отварям / отворя очите[2]. Отварям / отворя приказка. Отварям / отворя път<я>. Отварям / отворя работа. Отварям си / отворя си беля. Отварям си / отворя си зъркелите. Отварям си / отворя си очите[1]. Отварям си / отворя си очите[2]. Отварям си / отворя си очите на чекрък. Отварям си / отворя си очите на четиринайсет. Отварям си / отворя си път. Отварям си / отворя си работа. Отварям си / отворя си ушите. Отварям си / отворя си фаровете. Отварям си / отворя си човката. Отварям / отворя скоба (скоби). Отварям / отворя сърцето. Отварям / отворя сърцето си. Отварям / отворя такива уста. Отварям / отворя тези уста. Отварям / отворя уста. Отварям / отворя устата.

отварям се / отворя се. Отваря ми се / отвори ми се гълтка. Отваря ми се / отвори ми се душата. Отваря ми се / отвори ми се работа. Отваря ми се / отвори ми се свет. Отваря се / отвори се света за очите ми. Отварят ми се / отворят ми се зъркелите. Отварят ми се / отворят ми се очите.

отвея. Какъв (кой) вятър те отвя насам. Какъв (кой) вятър те отвя тук. Отвеяла си брашното, попарила кюрка. Отвеял съм си / отвял съм си брашното. Отвяла брашното и попарила кожуха.

отвисоко. Гледам отвисоко. Пикая отвисоко.

отвлека. Мътната да те отвлече. Това ми <го> кучка и отвлякла.

отвличам / отвлека. Отвличам / отвлека пешкира.

отворен. Бия в отворени врати. Държа очите си отворени. Излизам / изляза с отворено лице. Оставам / остана с отворена (отворени) уста. Остават ми / останат ми очите отворени. Оставям / оставя <отворена> вратичка. Оставям / оставя отворени врати. Разбивам отворени врати. С отворена (отворени) уста. С отворени обятия. С отворени очи[1]. С отворени очи[2]. С отворени ръце.

отворя. Не мога да си отворя очите. Не мога да си отворя устата. Отворил лице.

отворя се. Сезам отвори се.

отвръщам / отвърна. Отвръщам / отвърна взор. Отвръщам / отвърна глава. Отвръщам / отвърна лице. Отвръщам / отвърна от кривия път. Отвръщам /

отвърна очи. Отвръщам / отвърна сърцето. Отвръщам отвърна сърцето си.

отвръщам се / отвърна се. Отвръщам се / отвърне ми се сърцето.

отвън. Виждам си / видя си червата отвън. Отвън кукла, отвътре панукла.

отвънка. Отвънка гиздава, а глава гнидава. Отвънка гиздава, отвътре гнидава. Отвънка кукла, отвътре чума. Отвънка свила, а отнетре свиня. Падам / падна отвънка.

отвързан. Като от кол отвързан.

отвързвам / отвържа. Отвързвам си / отвържа си езика.

отвътре. Върти ме отвътре. Отвънка гиздава, отвътре гнидава. Отвънка кукла, отвътре чума. Отвън кукла, отвътре панукла. Предавам / предам крепостта отвътре.

отвявам / отвея. Отвява ме / отвее ме вятъра.

отгде. Откъде накъде, отде накъде *и* отгде нагде.

отглеждам. От мръвка месо, отглеждам. От парче месо, отглеждам.

отглеждам / отгледам. Отглеждам / отгледам стари кости.

отговарям. Ни черно, ни бяло, не отговарям. С половин глас, отговарям. С половин уста, отговарям /в 1 знач./

отголвам / отголя. Зъб не отголвам / отголя.

отгоре. Вземам / взема отгоре си. Гледам отгоре. Излизам / изляза отгоре. Излизам / изляза отгоре като зехтин <над вода<та>> *и* излизам / изляза като зехтин отгоре. Изплувам отгоре като зехтин. Изплувам отгоре като масло. Капак похлупвам / похлупя отгоре. Като капак отгоре. Като пискюл отгоре. Турям / туря (турвам / турна) <и> пискюл <отгоре>. Турям му / туря му пепел <отгоре> *и* турям / туря пепел.

отдалеч. Духам тиквите отдалеч.

отдвоя се. Отдвоил се Божич от Бъдни вечер. Отдвоил се Божич от Коледа.

отде. Откъде накъде, отде накъде *и* отгде нагде.

отделям / отделя. Не отделям / отделя очи<те си>. Отделям / отделя за душата си. Отделям / отделя и къшея от гърлото си. Отделям / отделя от гола душа. Отделям / отделя от <голо> гърло *и* отделям / отделя от гърлото си. Отделям / отделя от залъка си. Отделям / отделя от уста *и* отделям / отделя залъка от устата си. Отделям / отделя от устата си.

отделям се / отделя се. От душа се отделям / се отделя.

отдолу. Бръжди ми отдолу. Измервам / измеря отдолу догоре. Премервам / премеря отдолу догоре.

отели се. Отели ми се вола. Отели ми се кравата.

отживея. Отживял съм си времето.

отзад. Отпред боде, отзад рита. Отпред маже, отзад праще. Отпред хапе, па отзад рита. Очите ми са отзад. Ритвам / ритна попа <отзад>. Хапя се отзад.

отзаде. Отпреде ти лиже, маже, отзаде ти гроб копае. Отрязали му ръцете, че ги залепили отзаде му.

отивам. Кога варил триеницата, тогаз отива да купи лъжица. Когато ти отиваше, аз се връщах. Къде (де) ще му отиде края и къде (де) му отива края. Накъде отива приказката. Отивам на добре. Отивам на зле. Отивам на изуйгащи. Отивам на кино. Отивам по себе <си>. Ти дето отиваш, аз оттам ида. Ти дето отиваш, аз оттам се връщам.

отивам. В безтрага, отивам. За бяла бога, отивам. На четвърти километър, отивам. По бесните врани, отива. По дяволите[2], отивам. По небесните врани, отива. С голяма кошница, отивам.

отивам / отида. Отива / отиде в джоба ми. Отивам / отида в архивата. Отивам / отида в гроба. Отивам / отида в забвението. Отивам / отида в коша. Отивам / отида в ръцете. Отивам / отида в устата на ламята. Отивам / отида във вечността. Отивам / отида да купя сол. Отивам / отида далеч. Отивам / отида дотам. Отивам / отида за божата правда. Отивам / отида за вятъра, дето вее. Отивам / отида за сол. Отивам / отида за този дето духа. Отива ми / отиде ми акъла. Отива ми / отиде ми главата. Отивам / отида из ръце. Отива ми / отиде ми лятото. Отива ми / отиде ми от ума. Отива ми / отиде ми сърцето в петите. Отива ми / отиде ми ума. Отивам / отида към заник. Отивам / отида на бесилката. Отивам / отида наврага. Отивам / отида на въжето. Отивам / отида на вълка в устта. Отивам / отида на вятър<а>. Отивам / отида на гюрултия<та>. Отивам / отида надалече. Отивам / отида на едно място. Отивам / отида накрай света. Отивам / отида на майната си. Отивам / отида на онзи (оня) свят. Отивам /отида на пусто пладне. Отивам / отида на смърт. Отивам / отида на халос. Отивам / отида на юх. Отивам / отида по аллахкерим. Отивам / отида повразга. Отивам / отида по вятъра. Отивам / отида под венчило. Отивам / отида по дяволите. Отивам / отида по реда си. Отивам / отида по своя път. Отивам / отида при аллаха. Отивам / отида при свети Петър. Оти-

вам си / отида си на мястото. Отиват ми / отидат ми очите. Пет-пет ми отива / отиде.

отивам си. Идвам като челебия, отивам си като брантия.

отивам си. Като посран, отивам си. С отворени очи[1], отивам си.

отивам си / отида си. Отивам си / отида си без свещица. Отивам <си> / отида <си> на вятъра. Отивам си / отида си от този (тоя) свят.

отида. Бъкел отишъл, кратуна дошъл. Бъкел отишъл, кратуна се върнал. Вол отиде, бивол се върна. Вол отиде, крава се върна. Да отидеш на баня и да си носиш вода. Да отидеш с деца на баня да ти изядат сапуна. Де отида, лельо, все (сѐ) ме бият. Де<то> да отиде врана, все (сѐ) посрана. За вода отишъл и вода не пил. Как отишъл на мечки и дошъл си без ръчки. Къде (де) ще му отиде края. Къде ще отида. На дърва отишъл, брадвата забравил. На дърва отишъл, брадвата не взел. Отиде за рога, че си дойде без уши. Отиде коня в реката. Отиде ми душицата. Отиде на ивер. Отиде на оката на дъното. Отиде, та се не видя. Отиде тя. Отидоха през рамо. Отидох вид невиделица. Отидох до крива пътека. Отишло пате, върнало се гъска. Отишло, че се не видяло. Отишъл без сват на годеж. Отишъл на Голо бърдо. Отишъл съм да правя лули. Отишъл съм зад срама. Отишъл шабан на мечки, забравил си пушката. Теле отишъл, вол се върнал. Торба отишъл, торба си дошъл.

отида си. Мокър дошъл, а кален си отишъл.

откапя. Няма да ми откапят ръцете.

откача. Откачи закачи.

откачам. Откачам централно.

откачам / откача. Откачам / откача въжето.

откача се. Дай пара да се закачиш, дай десет да се откачиш.

откина. Откинал краставица, вдигнала му се плюскавица.

откинат. Зелен откинат.

откинвам / откина. Откинвам / откина конеца.

откина се. Откинал съм се от бочника. Откинал съм се от учкура.

откога. Бог знае откога. Кой знае откога.

открай. Открай време. Открай до конец. Открай докрай. Открай света.

откраднат. С цървулите на откраднатата крава правя милостиня.

откривам. Кирливите ризи, откривам.

откривам / открия. Откривам / открия Америка. Откривам / открия <барабанен> огън. Откривам / открия вратата (вратите). Откривам / открия душата си. Откривам / открия картите си. Откривам / открия нова ера. Откривам / открия нова страница. Откривам / открия очите. Откривам / открия път<я>. Откривам / открия сезона. Откривам / открия скоба (скоби). Откривам / открия спатиите. Откривам / открия сърцето си. Откривам / открия фронт.

открит. Играя с открити карти. Оставам / остана открит. Открит ми е пътя. Под открито небе. При открити карти. С открито лице. С открито сърце. С открито чело.

откуп. Вземам / взема на откуп.

откъде. Бог знае откъде. Кой знае откъде. Откъде накъде, отде накъде *и* отгде нагде.

откъртвам / откъртя. Откъртвам / откъртя го. Откъртвам / откъртя зъбите на вълка.

откършвам / откърша. Откършвам / откърша го.

откъсвам / откъсна. Откъсвам / откъсна конеца. Откъсвам / откъсна кръста. Откъсвам / откъсна някой <и друг> грош. Откъсвам / откъсна някой <и друг> лев. Откъсвам / откъсна от света. Откъсвам / откъсна от сърцето си. Не откъсвам / откъсна очи<те си>. Откъсвам / откъсна пазарлъка. Откъсвам / откъсна пъпката. Откъсвам / откъсна ръката (ръцете). Откъсвам си / откъсна си главата.

откъсвам се / откъсна се. Откъсва ми се / откъсне ми се кръста. Откъсва ми се/ откъсне ми се от сърцето. Откъсвам се / откъсна се от света. Откъсват ми се / откъснат ми се краката. Откъсват ми се / откъснат ми се ръцете.

откъсна. Да си откъснеш главата. Не мога да откъсна. Откъснали му ръцете, че ги залепили на задника му. Откъснал съм главата. Откъснах ружата. Ще откъсна главата <като на врабче>. Ще откъсна главата като на <петровско> пиле. Ще откъсна шията <като на <петровско> пиле>. Ще ти откъсна ухото (ушите).

откъсна се. Колкото (що) ми се откъсне от зъби.

откъснат. Зелен откъснат. От върха откъснат.

отлагам се. Отлагай се, кръсти се.

отлепвам / отлепя. Отлепвам / отлепя език.

отлитам / отлетя. Отлитам / отлетя във вечността.

отминавам / отмина. Отминавам / отмина във вечността. Отминава ме / отмине ме горчивата чаша. Отминавам / отмина с мълчание.

отнасям / отнеса. Отнасям / отнеса в гроба. Отнасям / отнеса въпроса. Отнасям / отнеса калая. Отнасям / отнеса пешкира.

отнема. Пантовците те отнели.

отнемам / отнема. Отнемам / отнема ду-

мата. Отнемам / отнема комата от устата. Отнемам / отнема хляба. Отнемам / отнема честта.

отнеса. Вода<та> го отнесла. Мътната да те отнесе. Отнесе го мътната. Това (туй) ми кучка и отнела. Ум<а> да ти отнесе.

отнетре. Отвънка свила, а отнетре свиня. Отнетре ми е тясно.

отношение. Скъсвам / скъсам дипломатическите си отношения.

оторaване. Без оторaване.

отпечатък. Слагам / сложа отпечатък.

отпея. Отпяло се на деветдесе.

отписвам / отпиша. Отписвам / отпиша от тефтера си.

отпоря. Отпрал ми се е камшика. Отпрàх камшика. Ще си отпоря джоба. Ще ти отпоря ушите.

отпращам. С празни ръце, отпращам /в 3 знач./.

отпред. Отпред боде, отзад рита. Отпред маже, отзад драще. Отпред хапе, па отзад рита.

отпреде. Отпреде ти лиже, маже, отзаде ти гроб копае.

отприщвам / отприщя. Отприщвам / отприщя бента. Отприщвам / отприщя пътя.

отпускам / отпусна. Отпускам (отпущам) / отпусна врат. Отпускам (отпущам) / отпусна глава. Отпускам (отпущам) / отпусна глас. Отпускам (отпущам) / отпусна гърло. Отпускам (отпущам) / отпусна душата си. Отпускам (отпущам) / отпусна кесията си. Отпускам (отпущам) / отпусна колана <с още една дупка>. Отпускам (отпущам) / отпусна коляно. Отпускам му (отпущам му) / отпусна му края. Отпускам (отпущам) / отпусна поводите. Отпускам (отпущам) / отпусна ремъка на никулденската дупка. Отпускам (отпущам) / отпусна ръце. Отпускам си (отпущам си) / отпусна си езика. Отпускам си (отпущам си) / отпусна си ръката. Отпускам си (отпущам си) / отпусна си устата. Отпускам (отпущам) / отпусна сърце. Отпускам (отпущам) / отпусна фронта. Отпускам отпущам / отпусна юздите.

отпускам се / отпусна се. Отпуска ми се (отпуща ми се) / отпусне ми се душата. Отпуска ми се (отпуща ми се) / отпусне ми се сърцето.

отпуснат. С отпуснато сърце.

отпущам / отпусна. Отпускам (отпущам) / отпусна врат. Отпускам (отпущам) / отпусна глава. Отпускам (отпущам) / отпусна глас. Отпускам (отпущам) / отпусна гърло. Отпускам (отпущам) / отпусна душата си. Отпускам (отпущам) / отпусна кесията си. Отпускам (отпущам) / отпусна колана <с още една дупка>. Отпускам (отпущам) / отпусна коляно. Отпускам му (отпущам му) / отпусна му края. Отпускам (отпущам) / отпусна поводите. Отпускам (отпущам) / отпусна ремъка на никулденската дупка. Отпускам (отпущам) / отпусна ръце. Отпускам си (отпущам си) / отпусна си езика. Отпускам си (отпущам си) / отпусна си ръката. Отпускам (отпущам) / отпусна сърце. Отпускам си (отпущам си) / отпусна си устата. Отпускам (отпущам) / отпусна фронта. Отпускам (отпущам) / отпусна юздите.

отпущам се / отпусна се. Отпуска ми се (отпуща ми се) / отпусне ми се душата. Отпуска ми се (отпуща ми се) / отпусне ми се сърцето.

отпущение. Козел отпущения.

отрежа. Отрязали му ръцете, че ги залепили отзаде му. Отрязал съм главата. Ще отрежа главата <като на врабче>. Ще отрежа главата като на <петровско> пиле.

отрепвам. Къде (де) му отрепва обувката.

отрепка. Барабар Петко с мъжете и отрепката на пояс. И наш Петко с мъжете и отрепка му на пояса.

отри. Впрягам одве, отри.

отривам / отрия. Отривам / отрия мухата.

отритвам / отритна. Отритвам си / отритна си късмета.

отрия. Отрил ми е губеро гурелите.

отрова. Бълвам отрова. С устата мед и масло лея, в сърцето пелин и отрова.

отровен. Отровна стрела.

отровя. Да плюе на змия в устата ще я отрови.

отръка. Иде ми (идва ми) отръце (отръка).

отръки. Иде ми (идва ми) отръки.

отръце. Иде ми (идва ми) отръце (отръки).

отрязан. Отрязан ми е пъпа.

отрязвам / отрежа. Езика ти ще отрежа, езика ти отрязвам. Отрязвам / отрежа го с ножица. Отрязвам / отрежа <като> с нож. Отрязвам / отрежа квитанцията (квитанциите). Отрязвам / отрежа крилата. Отрязвам / отрежа куйрука. Отрязвам / отрежа накъсо. Отрязвам / отрежа през просото бос. Отрязвам / отрежа пътя. Отрязвам си / отрежа си главата. Отрязвам си / отрежа си езика. Отрязвам / отрежа с нож думата.

отсея. Отсеял съм си брашното.

отсичам / отсека. Отсичам <го> / отсека <го> като с нож. Отсичам / отсека като с брадва. Отсичам / отсека накъсо. Отсичам / отсека пазарлъка.

отсичам се / отсека се. Отсичат ми се / отсекат ми се краката. Отсичат ми се / отсекат ми се мартинките.

отстранявам / отстраня. Отстранявам / отстраня от пътя си.

отстранявам се / отстраня се. Отстранявам се / отстраня се от пътя.
оттам. Оттук влиза, оттам излиза. Ти дето отиваш, аз оттам ида. Ти дето отиваш, аз оттам се връщам.
оттатък. <Ами> и оттатък минава.
оттеглям / оттегля. Оттеглям си / оттегля си консулите.
оттеглям се / оттегля се. Оттеглям се / оттегля се на сянка.
оттиквам / оттикна. Оттиквам / оттикна коритото.
оттук. Оттук влиза, оттам излиза. Оттук до круши.
отупвам / отупам. Отупвам / отупам пепелта. Отупвам / отупам перушината. Отупвам / отупам праха <от гърба>.
отхак. Дохождам / дойда отхак (отхаки). Идвам отхак (отхаки).
отхаки. Дохождам / дойда отхак (отхаки). Идвам отхак (отхаки).
отче. Като отче наш.
отчет. Давам си / дам си отчет.
отървавам / отърва. Отървавам / отърва въжето. Отървавам / отърва главата <си>. Отървавам / отърва дума. Отървавам / отърва куршума. Отървавам / отърва ножа. Отървавам / отърва от въжето. Отървавам <си> / отърва <си> кожата. Отървавам <си> / отърва <си> кожичката. Отървавам / отърва трапа.
отърсвам / отърся. Отърсвам / отърся паспаля. Отърсвам / отърся праха. Отърсвам / отърся паздера. Отърсвам си / отърся си яката.
отърсвам се / отърся се. Отърсвам се / отърся се като куче от паздер. Отърсвам се / отърся се като куче от роса. Отърсвам се / отърся се като пепелив тумбак.
офейквам. По чорапи, офейквам.
охлабвам / охлабя. Охлабвам / охлабя фронта.
оцапам. Оцапах гащите.
оцапвам / оцапам. Оцапвам / оцапам я (го).
оцет. Брала муха мед, потънала в оцет. Изтурям си / изтуря си оцета. Капка мед в ока оцет. Капка мед, ока жлъчка и оцет. Кисел като оцет. Мед купува, оцет продава. Продава оцет.
оцъклям / оцъкля. Оцъклям / оцъкля очи.
оченце. Откъм сляпото оченце.
очерня се. Кога стана кюмюрджия, кога се очерни.
очила. Гледам през (с) розови очила. Гледам през (с) черни очила. Тури си очилата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) тенекиени очила.
очиствам / очистя. Очиствам си / очистя си сметките (сметката).
очички. Играят ми очичките.
очукам. Ами ако го очука градо.
очуквам се / очукам се. Очуква ми се / очука ми се на главата.
очупвам / очупя. Очупвам си / очупя си езика.
ошав. За ошав за сол пари. И от лайното си ошав правя.
още. <И> още как. Какви ли сватове още ще ми води. Мирише ми още врата на гайда. Не съм си хвърлил още булото. Не чуло куко още. Отпускам (отпущам) /отпусна колана <с още една дупка>. Още викам на яйцето коко. Още детето не се е родило, Иванчо го кръстили. Още е ново ситото. <Още> Иванчо нероден, шапка му шият. Още коня не видял, крака<та си> замахал. Още коня не видял, крака<та си> размахал. Още коня не яхнал, крака<та си> замахал. Още коня не яхнал, крака<та си> размахал. Още мечката в гората, кожата ѝ продават. Още много качамаци има да ям. Още много просеник ще дъвча. Още <много> хляб има да ям. Още мляко бозая. Още на коня не се качил, крака<та> замахал. Още на коня се не качил, размахал крака. Още на лопош пикая. Още на похлупка боб ям. Още на похлупка леща ям. Още на щир пикая. Още не видял вълка, вика кучетата. Още не видял коня, замахал нога. Още не е дошел до водата, гащи събува. Още не заспал, сънува съни. Още не зная да си връзвам / вържа гащите. Още не мога да си връзвам / вържа гащите. Още не седнал на магаре, замахал с крака. Още не си взел пестници на вересия. Още не ти изсъхнала плюнката. Още не яхнал коня, замахал нозе. <Още> от пелени. Още Петко нероден <и> шапка му шият. Още рибата в морето, той точи зъби да яде. Още рибата у морето, турил тавата на огино. <Още> слънце не го е видяло. Още ходя с антерия. Още язди тоягата на кон. Още ям хляба на баща си. Плача за още. Рибата е още в морето, той турил на огъня менче да я вари. Рибата още в морето. Рибата още в морето, а ние я ядем. Рибата още в морето, а те ѝ готвят тиган. Рибата още в морето, а те ѝ пържат лука. Рибата още в морето, той турил тигана на огъня, за да я пържи. Рибата още в морето, а тя тигана слага. Родих се още веднъж. Уча още „кръсте божий, помагай“.

П

Павел. Изгори Павла, та посипи Петра. Какъвто Павел, такъв и Петър.
пагон. Свалям / сваля пагоните. Смъквам / смъкна пагоните. Хвърлям /хвърля пагоните.
падам. Де дялат дървата, де падат треските. Де секат дървата, де падат треските.

Който го помирише, носа му пада. Котка по гръб не пада. Не ми пада гърба на земята. Не падам по гърбина у тинята. Не падам <по-> далеч. Не падам <по->далеч от корена си.

падам. Като брашнен чувал, падам. Като торба с картофи, падам. Като чувал с картофи, падам.

падам / падна. Думите му падат / паднат на място. Камък ми пада / падне на сърце<то>. Като че (сякаш) падам / падна от небето. Медец ми пада / падне на сърцето. Мед ми пада / падне на сърцето. Мехлем ми пада / падне на сърцето. Мехлем ми пада / падне на сърчицето. Не пада / падне влакно от главата ми. Не пада / падне <и> косъм от главата ми. Не падам / падна долу. Не падам / падна по (на) гръб. Не падам / падна по-долу. Окото ми пада / падне. Пада / падне <воденичен> камък от гърба ми. Пада / падне <воденичен > камък от плещите ми. Пада / падне <воденичен> камък от раменете ми. Пада / падне камък от сърцето ми. Падам / падна в дирята (по дирите). Падам / падна в калта. Падам / падна в капана. Падам / падна в клопка<та>. Падам / падна в (пред) краката. Падам / падна в (пред) нозете. Падам / падна в очи. Падам / падна в примката. Падам / падна в примката (примките). Падам / падна в пътя. Падам / падна в *нечии* ръце. Падам / падна в уловката (уловките). Падам / падна в устата. Падам / падна в ямата. Падам / падна духом. Пада ми / падне ми в очите. Пада ми / падне ми в ръцете. Пада ми / падне ми в ръчиците. Пада ми / падне ми в ръчичките. Пада ми / падне ми в устата. Пада ми / падне ми главата. Пада ми / падне ми дамла. Пада ми / падне ми на мушка. Пада ми / падне ми на ръка. Пада ми / падне ми на сметка. Пада ми / падне ми на (в) сърце <то>. Пада ми / падне ми нур от небето. Пада ми / падне ми окото. Пада ми / падне ми от бога. Пада ми / падне ми от господа. Пада ми / падне ми от небето. Пада ми / падне ми под окото. Пада ми / падне ми път. Пада ми / падне ми ред. Пада ми / падне ми сърцето в гащите. Пада ми / падне ми сърцето в петите. Пада ми / падне ми укроп. Пада ми / падне ми чудо на главата. Падам / падна като гръм от ясно небе. Падам / падна като котка на краката. Падам / падна на аман. Пада / падне на (върху) гърба ми. Падам / падна зарек. Падам / падна на колене. Падам / падна на легло. Падам / падна на полето на честта. Падам / падна ниско. Падам / падна <ниско> в очите. Падам / падна отвънка. Падам / падна от Марс. Падам / падна от небето. Падам / падна право в (на) сърцето. Падам си / падна си на късмета. Пада / падне планина от гърба ми. Пада / падне планина от плещите ми. Пада / падне планина от раменете ми. Пада / падне сянка. Падат / паднат глави. Пада / падне <тежко> бреме от гърба ми. Пада / падне <тежко> бреме от плещите ми. Пада / падне <тежко> бреме от раменете ми. Пада / / падне <тежък> камък на сърцето ми. Падат / паднат като слон. Падат ми / паднат ми акциите. Падат ми / паднат ми очите. Пада / падне товар от гърба ми. Пада / падне товар от плещите ми. Пада / падне товар от раменете ми. Падат / паднат пари. Падат / паднат парички.

падам се / падна се. На мене се пада / падне кръчмата.

падна. Без да ми падне влакно от главата. Без да ми падне косъм от главата. Да го духнеш, ще падне. Да (ще) ти падне капата. Да (ще) ти падне шапката. Докато (додето) ми падне калпака. Докато (додето) ми падне капата. Дръж ме да не падна. Игла да хвърлиш, няма къде да падне. Каквото ми падне на езика. На гърба си да падне, пак носа си ще разбие. Не давам / дам прах да падне. Не давам / дам прашинка да падне. Не е в градината никнал, а е в корито паднал. Не оставям / оставя прах да падне. Не оставям / оставя прашинка да падне. Не съм паднал на устата си. Няма да ми паднат ръцете. Няма да ми падне варака. Няма да ми падне гъза. Няма да ми падне златото. Няма да ми падне устата. Няма да ми падне шана. Няма да ми падне шапката. Няма да падне косъм от главата ми. Няма къде игла да падне. Няма къде яйце да падне. Оставям / оставя пияния сам да падне. От сърцето ми е паднало. Падна като на въглен. Падна като на огън. Падна коня в реката. Паднал съм на пъпа си. Паднало ми грях. Паднало ми пердето от очите. Паднал съм на корема си. Паднал съм си на късмета. Падна ми кладата връз главата. Падна ми секирата в меда. Падна ми сърце на място. Падна ми честта. Пазя прах да не падне. Треперя прах да не падне. Човек от круша падне, та (че) пак се сбърка. Човек от магаре падне, та (че) пак се сбърка. Ще найда стани-падни. Яйце да хвърлиш, няма къде да падне.

падна. Като мях, падна /във 2 знач./.

паднал. <Като > паднал от небето.

падна се. Падна се на зъба.

паешки. За паешка кълка.

пазар. Гроша ми не минава на пазара. Изваждам / извадя на пазар<а>. Изваждам / извадя <на пазара> кирливите ризи. Изкарвам / изкарам на пазар<а>. Изнасям / изнеса на пазар<а>. Изнасям / изнеса <на пазара> кирливите ризи. Като цигани на пазар. Лисица на пазар излиза ли. Лисица на пазар не излиза. Лисица на пазар не ходи. Лисица на пазар ходи ли. Много приказки на пазара. Пускам (пущам) / пусна на пазара. Хвърлям / хвърля на пазара. Що ще лисица на пазар.

пазарлък. Откъсвам / откъсна пазарлъка. Отсичам / отсека пазарлъка. Скъсвам / скъсам пазарлъка.

пазарски. Обесил съм уши като пазарски хляб. Спуснал съм уши като пазарски хляб.

пазарувам. Мухите пазаруват из устата му.

пазва. Държа змия в пазвата си. Крия змия в пазвата си. Не си поплювам в пазвата. Нося змия в пазва<та си>. От устата ви в пазвата ти. Плюя си в пазвата. Разцепих си пазвата. Свила ми се е змия в пазвата. Слагам / сложа в пазвата си. Хвърлям / хвърля камък от пазвата си.

пазванче. Направям / направя на пазванче.

паздер. Изтегнал съм се като стар пес на паздер. Отърсвам / отърся паздера. Отърсвам се / отърся се като куче от паздер.

пазя. Пази боже. Пазил ме бог. Пазил ме господ. Пазя в сърцето си. Пазя легло. Пазя линия. Пазя <почетно> разстояние. Пазя прах да не падне. Пазя си кожата. Пазя си чергата. Пазя стаята. Пазя хатър<а>.

пазя. Като зеницата (зениците) на окото (очите) си *и* като зеницата си, пазя. Като очите си *и* като двете си очи, пазя. Като писано яйце, пазя /във 2 знач./. Като шарено яйце, пазя.

пазя се. Като от огън, пазя се.

пазуха. Държа камък<а> в пазухата си. Из устата ти, та в пазухата ти.

пайвант. Турям / туря пайвант.

пак. Облякъл се Алия, погледнал се — пак в тия. Облякъл се Илия, погледнал се — пак в тия. Пак ще <си> приказваме. Пременил се Алия, погледнал се — пак в тия. Пременил се Илия, погледнал се — пак в тия. Преоблякъл се Алия, погледнал се — пак в тия. Преоблякъл се Илия, погледнал се — пак в тия.

пакет. В пакет.

пала. Пала те палила.

палавра. Продавам кисели палаври.

пале. Бързам като пале пред майка си. На лов ходил, без пале се върнал.

палец. Бият през палците. Надървил палците. Стискам палци. Удрям / ударя палец.

палма. Палмата на първенството.

палто. Палто без ръкави.

паля. Аз паля, аз гася. Аз паля, аз жаря. На кой дявол свещ паля. Ни гасѝ, ни па̀ли. Ни горѝ, ни па̀ли. Пала те палила. Палих, смърдих. Палих, струвах. Паля лулата си от *нечия* глава.

памет. Врязвам се / врежа се в паметта. Гледай му памет, крой му капа. Запечатвам се / запечатам се в паметта. Излиза ми / излезе ми от паметта. Имам къса памет. Къса ми е паметта. Прекарвам / прекарам през паметта си. С къса памет съм. Турил съм памет в главата.

памти. От памти века.

памук. Бръсна с памук. Вадя с памук душата. Вадя с памук душицата. Да нямаш памук в ушите си. Изваждам / извадя с памук душата. Изваждам / извадя с памук душицата. Изкарвам / изкарам с памук душата. Изкарвам / изкарам с памук душицата. Като с памук. Като у памук. С памук бръсна. С памук коля. Сърцето ми е в памук обвито.

памучен. Връзвам / вържа с памучен конец. Завързвам / завържа с памучен конец. Увързвам / увържа с памучен конец.

панаир. Много сбор на панаир.

паница. Ближа паницата. Въртя на медена паница. Дробя в една паница. За паница леща. Извратих паницата. Като (сякаш) в паници. Не щяла кумица — облизана паница *и* не щяла кумицата, а облизала паницата. Облизала се паница, та излязла на полица. Облизвам паниците. От лъжица до паница. Плюя в паницата, от която сърбам. Плюя в паницата, от която ям. Пъхам си гагата в чужда паница. Сера в паницата, от която сърбам. Сера в паницата, от която ям. Стъпи на полица, разби паница. Счупена паница. Троши паниците.

Пантелей. Пантелей пътник.

пантовци. Пантовците те отнели.

пантоф. С един пантоф правя Великден.

панукла. Отвън кукла, отвътре панукла.

Панчо. Блазни ме Панчо. Дразни ме Панчо. Стегнал ме е Панчо.

папа. В Рим живял, папата не видял. По-<голям> католик <и> от папата.

папер. Направям / направя на папер. Няма папер. Папер няма да остане.

папец. Вия се като змия в папец.

папо. На хляба папо викам. На хляба папо казвам.

папунец. На папунци.

папуц. И двете ноги в един папуц ще обуе. Имам си в папуца въгленче.

па̀пуци. На хляба па̀пуци викам.

па̀ра. Вдигам / вдигна па̀ра. Държа под па̀ра. Излязла ми е па̀рата. Намирам се под <пълна> па̀ра. Па̀ра излиза от задника ми. Под <пълна> па̀ра съм. С пълна па̀ра. Та па̀ра се вдига.

пара̀. Бие ме пара̀та. Вадя <луда> пара̀. Взел съм си двете парѝ. Вземам си / взема си двете парѝ. Вземам си / взема си петте (петтях) парѝ. Давам / дам двете парѝ. Дай парѝ да се закачиш, дай десет да се откачиш. Две парѝ. Душа за две парѝ нямам. Държа пара̀, като чувал вода. Една пара̀ два пъти връзвам. Една<та> пара̀ в девет възела връзвам. За две парѝ. За пара̀. За пет парѝ. <И> баща си за пара̀ продава. Иди ми, дойди ми <пет парѝ>. Излизана пара̀. Като пет парѝ в кесия. На пара̀ стъпва, за грош пита. Направих парѝ (пара̀). Не бръсна за <една> пара̀. Не грош, а четиридесет парѝ. Не давам две парѝ. Не давам пет парѝ. Не давам пукната пара̀. Не давам спукана пара̀. Не давам счупена пара̀. Нямам ум за една пара̀. Нямам ум за пет парѝ. Падат / паднат парѝ. Пара̀ да имам, за смях ще я дам. Пара̀ играе. Пара̀ не правя. Пара̀ не свъртам. Пара̀ не чиня. Пара̀ пит<а>. Пара̀та с куршум бия. Пара̀та с куршум гоня. Пет парѝ. Правя от пара̀та две. Правя парѝ (пара̀). Пребиваме се като две парѝ в кесия. Пребиена пара̀. Пребита пара̀. Пукната пара̀. Свивам се / свия се за пет парѝ. Сека пара̀ (пари). Скършена пара̀. Спукана пара̀. Стискам ги като две парѝ в съдрана кесия. Стъпвам (стъпям) <сякаш (като)> на пара̀. Счупена пара̀. <Сякаш (като)> с пара̀ разрязана (разрязани). Трак чаша, трак пара̀. Треперя над пара̀та. Триста лакардии за пара̀. Ударих пара̀<та> (парѝ). Удрям / ударя някоя пара̀. Хващам / хвана някоя пара̀. Хвърлям / хвърля парѝ (пара̀).

параван. Служа за параван.

парад. Командувам парада.

параклис. Като крава в параклис. Като магаре в параклис. Чета параклис.

парастаз. Сече ми парастаза. Чета парастаз.

парасъ̀. За акъл парасъ̀.

параф. Турям / туря параф.

парвам / парна. Парва ме / парне ме под лъжичката. Парва ме / парне ме по дроба. Парвам / парна по дроба. Парвам / парна по сърцето.

пардесю. Хващам / хвана господа за пардесюто.

парѝ. Без пари. Бели пари за черни дни. Бодат ме парите. Вадя <луда> пара. Видяла парите, че се смее (смееш). Възкав с (от) пари. Гъбав с пари. Гъбясал от пари. Дължа на Михаля за дъски пари. За ошав за сол пари. Играя си с пари. <Иди> да си вземеш парите от даскала, <който те е учил>. Изкарвам / изкарам парите. Излизат ми / излязат ми парите. Изхвърлям си парите на улицата. Имам да плащам на Михаля за дъски пари. Имам пари като у жаба червеи. Имам пари като у куче червеи Колко пари струвам. Колко пари <ти>. струва. Колко пари чиня. Меря парите си с кантар. Не зная сметка на парите си. Не зная сметката на парите си. Не правя пари. Не си чиня парите. Не те питам за колко пари ти е капата. От него душа излиза, пари не излизат. Падат / паднат пари *и* пада / падне пара. Парите текат като вода. Парите текат като из ръкав. Пениш се, не пениш, ке те ядам, <пари съм дал>. Пениш се, не пениш, ще те ям, <пари съм дал>. Правя пари (пара). Прогнил от пари. Ръждясали са ми парите по кесията. Сека пара̀(пари). Ставам / стана ортак на парите. Сърбят ме парите. Текат ми парите из крачолите. Удрям пари (пара). Усети парите пешин, че се смееш. Хвърлям / хвърля пари (пара). Хвърлям пари на течение. Хвърлям си парите на улицата. Червив с (от) пари.

парица. Удрям / ударя някоя парица.

паричка. <Сякаш (като)> с паричка рязана.

парички. Падат / паднат парички. Пениш се не пениш, ще те изям <парички съм дал>. Чел съм паричките.

парников. Парниково цвете.

парпалак. Сбирай си парпалака.

парса. Един бие тъпана, друг обира парсата. Един бие тъпана, друг събира парсата. Един тупа тъпана, друг събира парсата. Не ми трябва от тъпан парса. Обирам / обера парсата. Събирам / събера парсата.

партакеши. Вдигам си / вдигна си партакешите. Задигам си / задигна си партакешите. Обирам си / обера си партакешите (партакеша). Прибирам си / прибера си партакешите. Събирам си / събера си партакешите.

партия. От една партия. От моята партия.

партушини. Вдигам си / вдигна си партушините (партушината). Задигам си / задигна си партушините. Обирам си / обера си партушините. Прибирам си / прибера си партушините. Сбирам си / сбера си партушините. Събирам си / събера си партушините.

партушинки. Обирам си / обера си партушинките.

парцал. Вдигам си / вдигна си парцалите. Задигам си / задигна си парцалите. Засмели ми <са> се и парцалите. Из-

хвръквам / изхвръкна като парцал. Изхвърлям / изхвърля като парцал. Изяждам / изям с парцалите. Като ударен с мокър парцал по главата. Лягам си / легна си на парцалите. Мигам на парцали. Налягам си / налегна си парцалите. Нà ти куклите, дай <си> ми парцалите. Натискам си парцалите. Обирам си / обера си парцалите. От нашата черга парцал. Прибирам си / прибера си парцалите. Свивам си / свия си парцалите. Седя си на парцалите. Събирам си / събера си парцалите. Сядам си / седна си на парцалите. Ям парцалите.

парче. Без парче хляб. Бир парче. За парче хляб. От парче месо.

пàря. Пари ми под краката.

паса. Вълк овце пасе. Да иде <в гората трева > да пасе. Да няма нос, пасъл би трева. Заедно сме расли и пасли. Не паса трева. Не ще да пасе телци. Паса ветровете. Паса гъските. Паса патките. Присмяла се козата на овцата, че лудо пасе. Пускам (пущам) / пусна да пасе[1]. Пускам (пущам) / пусна да пасе[2]. Пуснали вълците да пасат овцете. Ходя да си паса дяволите. Ще играеме „Сляпа баба кози пасе“.

паса се. Не учи старец как се кози пасат.

пасъл. Де е расло, де е пасло.

пасма. Без пасма.

пасмо. Събери си пасмото.

паспал. Изврял съм се като плъх от паспал. Като воденичар с гюрултия и паспал. Отърсвам / отърся паспаля.

паспорт. Вълчи паспорт. Като снимка от паспорт. Подписвам / подпиша паспорта. Сменил съм си паспорта.

пастърма. Като пастърма. Направям / направя нà пастърма. Циганин пастърма суши ли.

пате. Въртя се като пате в мъгла. Въртя се като пате в решето. Забърквам се / забъркам се като пате в кълчища. Като пате в мъгла. Като пате в (у) решето. Мисля като пате в дъжд. Ни пате, ни гъсе. Обърквам се / объркам се като пате в кълчища. Обърквам се / объркам се като пате в решето. Отишло пате, върнало се гъска. Уплитам се / уплета се като пате в кълчища. Уплитам се / уплета се като пате в решето.

патерица. На патерица. С патерица да тръгнеш. С патерици и с дисаги на врата да тръгнеш.

патка. Влиза патка, излиза гъска. Въртя се като патка в мъгла. Като патка в мъгла. Като патка в решето. Крекна ми патката. Мерих в патка, а ударих гарга. Оставам / остана като патка на лед. Паса патките. Патка ми е изпила акъла. Патка ми е изпила ума. Яйце давам / дам, патка вземам / взема.

патрахил. Напявам без патрахил. Не го опявай без патрахил. Опели го и без патрахил. Опявам го <без патрахил>.

патрон. Изгърмявам си / изгърмя си патроните *и* изгърмявам / изгърмя всичките си патрони. Изстрелвам си / изстрелям си патроните *и* изстрелвам / изстрелям всичките си патрони. Изхабявам си / изхабя си патроните *и* изхабявам си / изхабя си всичките патрони. Хабя си патроните.

патък. Съдраха му се патъците.

патя. Видях и патих. Пати ми главата. патя. От устата си, патя.

паун. Пауна си гледа краката и пищи.

пафти. Видя ли ме, попе, кога се комках, с пафти ли бях.

паха. Нямам си пахата.

пача. Като <варена> пача.

пачи. Гладя с паче перо. Мажа с паче перо. На девет вълци един пачи крак. Насаждам / насадя на пачи яйца. Насаждам се / насадя се на пачи яйца. На три кучета един пачи крак. Погалвам / погаля с <паче> перо. Поглаждам / погладя с <паче> перо.

пашà. <И> на пашата джувап давам. Като Мемиш паша. Като паша. Като паша у празни ясли. Кога излязъл из града, тогаз псува пашата. Потурчил се пашата.

пашкул. Точи се като нишка от пашкул.

паяджина. Ора паяджината.

педал. На педал съм. Натискам педала.

педя. Две педи.

пезул. Почерняx като пезул.

пей. Пей давам.

Пейо. Знае Пейо де зимуват раците. Плаши Пейо кокошките.

пека. Вари го, печи го. Майките ни на едно слънце си пекли задника. Пека душицата. Пека на огън. Пека на ръжен. Пека на шиш. Пека риба на устата. Пека си работата. Пека си риба на устата.

пека се. На едно слънце сме се пекли. Пека се <като> на ръжен. Пека се на въглени. Пека се на два огъня. Пека се на огън. Пека се на шиш. Пече ми се риба на устата. Яйце ми се пече на врата. Яйце ми се пече на гъза. Яйце ми се пече на дирника. Яйце ми се пече <на задника>.

пелена. <Още> от пелени.

пелешат. Пелешата баба.

пелин. Пелин да пиеш. С устата мед и масло <лея>, в сърцето пелин и отрова.

Пена. Ще дойде Пена за огън, тури-щем ѝ въгленче.

Пенка. Като ми пееш, Пенке ле, кой ли ми те слуша.

пенявя се. Пенявя се като рак на бързей.

пеня се. Пениш се, не пениш, ке те ядам, <пари съм дал>. Пениш се, не пениш, ще те изям <парички съм дал>. Пениш се не пениш, ще те ям <пари съм дал>.

пепел. Вземам / взема пепел за сол. Зарит ми е пепела. Направям / направя <на> прах и пепел. Не оставям / оставя на пепел на огнището. Не си оставям думата в пепелта. Обръщам / обърна в прах и пепел. Огребвам / огреба и пепела от огнището. Отупвам / отупам пепелта. Пепел ми на езика. Посипвам / посипя пепел *и* посипвам му / посипя му пепел. Посипвам си / посипя си главата с пепел. Правя прах и пепел. <Прах> и пепел не остана. Превръщам / превърна в (на) прах <и пепел>. Сипвам му / сипя му пепел. Слагам му / сложа му пепел. Ставам / стана на прах и пепел. Сякаш имам циганска пепел на задника си. Топля пепела. Турям му / туря му пепел <отгоре>. Хвърлило пепел, като се е родило. Хвърлям / хвърля пепел в очи.

пепелец. До ще лула за огнец, турна ще й пепелец. Под пепелец, въгленец.

пепелив. Отърсвам се / отърся се като пепелив тумбак.

пепелянка. Пепелянка му е плюла в устата.

пера. Моя майка и негова на една река си прали ризите. На една река сме си прали дрехите.

пера се. На една река сме се прали.

перачка. Изпратил си мустаките на перачка.

первам / перна. Перват ме / пернат ме дяволите.

пергел. Въртя се на пергел. Разтварям / разтворя пергела си (пергелите).

перде. Паднало ми пердето от очите. Пукнало ми се е пердето <на очите>. Скъсало ми се пердето от очите. Съдрал съм пердето на очите си. Треснало ми е пердето.

пердю. Станка пердю.

перест. През гъз пересто.

периметър. Запазен периметър.

перка. Вадя перки. Вдигам / вдигна перки. Навивам / навия перките. Надигам <си> / надигна <си> перки<те>. Надувам / надуя перки.

перо. Галя с перо. Гладя с паче перо. Имам леко перо. Имам перо. Като въшка на перо. Като перо. Кон пърди, вятър вей, Димка перо люлей. Мажа с паче перо. Обръщам / обърна перото. Перо не го хваща. Погалвам / погаля с гъше перо. Погалвам / погаля с <паче> перо. Поглаждам / погладя с <паче> перо. С чужди пера хвъркам. Хвърчи ми перото.

Перушан. Накокошинил съм се като цар Перушан.

перушина. Като перушина. Оскубвам / оскубя перушината. Отупвам / отупам перушината. Свивам си / свия си перушината. Скубя перушината. <Та> перушина хвърчи. Ще хвана перушината.

перушинка. Като перушинка.

перце. Ако не крилце, поне (барем) перце. Гладя си перце <по главата>. Или перце, или крилце. Като перце. От крилце перце. Поглаждам / погладя с перце. Трепери ми сърцето като на пиле перцето.

перча се. Като петел на бунище, перча се. Като петел на купище, перча се.

перчем. Реша перчема. Реша си перчема.

перяно. Ройнах перяно.

пес. Изтегнал съм се като стар пес на паздер. Като на пес.

песен. Вечната песен. Запявам / запея друга песен. Запявам / запея някаква песен. Изпях си песента. Каква песен ще запее *и* каква ще я запее. Лебедова песен. Нашето магаре от таз<и> песен умря. Нося се като родна песен. Песента ми е изпята. Пея друга песен. Пея една и съща песен. Пея <си> вечната песен. Пея си една <и съща> песен *и* пея си същата песен. Пея <си> старата песен. Пея <си> тази песен. Стара песен <на нов глас> *и* старата песен.

песи. Оставам / остана на пес<и> понеделник. Песи син.

пестил. Направям / направя на пестил. Ставам / стана на пестил. Сторвам / сторя на пестил.

пестник. Още не си взел пестници на вересия. Свивам / свия пестник (пестници).

пет. Вземам си / взема си петте (петтях) пари. Давам / дам пет за девет. Дал съм пет за четири. За пет пари. Иди ми, дойди ми <пет пари>. Като пет пари в кесия. Като петте си пръста. Не давам пет пари. Ни пет, ни шест. Нямам ум за пет пари. Пет готвил, пет ял. Пет закара, три докара. Пет закара, четири докара. Пет за четири. Пет пари. Пет-пет ми отива / отиде. Петте ми пръста на яката ти. Свивам се / свия се за пет пари.

пета. Ахилесова пета. Бил съм на баща си в петите. Бия се с пета по задника. Виждам / видя петите. В (по) петите. Вървя по петите. Въртя се на пета. Да се засмееш на попа в петите. Дохожда ми / дойде ми сърцето в петите. Забивам / забия трън в петата. Завъртявам се / завъртя се на пета (пети<те си>). Ида по петите. Измервам / измеря от глава<та> до пети<те>. Изстиват ми / изстинат ми петите. Изтривам си /

изтрия си петите. Изтърквам си / изтъркам си петите. Като на спукани пети жълти чехли. Кога<то> ми поникнат на петата косми. На спукани пети жълти чехли. От върха до петите. От глава<та> до пети<те>[1]. От глава<та> до пети<те>[2]. Отива ми / отиде ми сърцето в петите. От пети<те> до глава<та>. От пети<те> до зъби<те> *и* <от зъби> до пети. Пада ми / падне ми сърцето в петите. Пета у дупе съм. Петите в задника. Пиша с петите си. Плюя си на петите. Подпалвам / подпаля петите. По петите. По петите съм. Премервам / премеря от глава<та> до пети<те>. Припарва ми / припари ми под петите. Стопих петите. Сърбят ме петите. Тръгвам / тръгна по петите. Трънче в петата. Удрям / ударя пета в задник. Ходя по петите. Ще видя петите.

петак. До петак. Не давам ни<то>петак Пукнат петак. Спукан петак. Счупен петак.

петало. Бера петала. Извръщам / извърна петалата. Лъсвам / лъсна петалата (петалите). Лъсват ми / лъснат ми петалата (петалите). Мятам (мятвам / метна) петалата (петалите). Намерил клинец, трябват му още петнайсе и четири петала, та кон. Намерил петало, още три, та кон. Не си вдигай краката, че нямам петало да те кова. Не търся коня, а петалото. Обръщам / обърна петалата (петалите). Сбирай си петалата. Търся от умрялото магаре петалата. Хвърлям / хвърля петалата (петалите).

петел. Втори петли. Див петел. Забърквам се / забъркам се като петел в кълчища. Заплитам се / заплета се като петел в кълчища. И без петли съмна *и* без петли <се> съмва. Изпял ми е петела. И нашия петел ще кукуригне. Като мокър петел. Като петел на бунище. Като петел на купище. Като петел на стобор. Като пран петел. Кокошка пъшка, петел се тръшка. На петел гребен ли съм. Не е снел петела. Не ми пее петела. Обърквам се / объркам се като петел в кълчища. Омотавам се / омотая се като петел в кълчища. Оправям се / оправя се като петел в кълчища. Петела ми кукурига. Петел пее. Пропя ми петела. Пуснали петела на прага, той се покачил на полица. Първи петли. Снася ми петела. Сплитам се / сплета се като петел в кълчища. Уплитам се / уплета се като петел в кълчища.

пети. Вързан за петий си крак. Пета колона Пето колело *и* пето колело в колата През пето за десето.

петима. На петима кози крак.

Петка. Заспала света Неделя на света Петка на скута. На света Петка в трънето.

Петко. Барабар Петко с мъжете. Барабар Петко с мъжете и отрепката на пояс. Знае Петко дека е жежкото. И наш Петко с мъжете и отрепка му на пояса. На нероден Петко капа сошили. Нероден Петко, купили му капа. Още Петко нероден <и> шапка му шият. Сърдит Петко. Червен Петко.

петнайсет. Намерил клинец, трябват му още петнайсе и четири петала, та кон.

петно. Хвърлям / хвърля петно.

петня. Петня врага до прага.

Петровден. Да се смръзнеш на Петровден.

петровски. Ще извия врата <като на <петровско> пиле>. Ще извия шията <като на <петровско> пиле>. Ще откъсна главата като на <петровско> пиле. Ще откъсна шията <като на <петровско> иле>. Ще отрежа главата като на <петровско> пиле.

петстотин. На хилядата половината са петстотин и они не са у тебе.

петък. Знай си петъка. Зная си на устата петъка. Зъл петък. Като чума в петък. Когато дойде четвъртък подир петък. Омърсявам се / омърся се на разпети петък. От петък до събота. Пита ли те някой кога е мъжкия петък. Роден на черен петък. Родил съм се на черен петък. Черен петък.

Петър. Изгорѝ Павла, та посипѝ Петра. Какъвто Павел, такъв и Петър. Отивам / отида при свети Петър.

печат. Оставям / оставя печат в душата. Поставям / поставя печат. Слагам / сложа печат. Турям / туря печат.

печеля. Печеля време. Печеля почва. Печеля сърцата.

печен. Варен и печен. Вятър варен, сняг печен. Давам / дам печен хляб в ръцете. И печени киселици. Не ми продавай печени киселици. Не ща, куме, печено прасе. Не ще кум печена кокошка. Не ще Манго печено агне. Не ще Манго печено прасенце. Ни варен, ни печен. Пуща ми (пуска ми) / пусне ми господ печени врабчета. Точа зъби за печени прасета (печено прасе). Ядваш ли, куме, печено прасе <да ти опечем>. Яли сме заедно печена леща.

печено. Държа печено. Ни сурово, ни печено.

печурка. Зад вратата ѝ печурки никнат.

пеш[1]. Влизам / вляза в пеша. Въртя се около пеша. Държа се за пеша. Хващам се / хвана се за пеша.

пеш[2]. На кон съм, <не съм пеш>.

пеши. Кон водя, пеши ходя.

пешин. Усети парите пешин, че се смееш.

пешкир. Опирам / опера пешкира. Отвличам / отвлека пешкира. Отнасям / отнеса пешкира.

пещемал. Като ударен с мокър пещемал. Ударен с мокър пещемал.

Пещера. Имам да давам на Михалко от Пещера.

пея. Като ми пееш, Пенке ле, кой ли ми те слуша. Кокошка пее. Куче и котка ще пеят заедно. Не ми е пял поп на главата. Не ми пее петела. Пее ми езика. Петел пее. Пея алилуя. Пея друга песен. Пея една и съща песен. Пея като бюлбюл. Пея на друг глас. Пея на (в) един глас. Пея осанна. Пея <си> вечната песен. Пея си една <и съща> песен *и* пея си същата песен. Пея си своята. Пея <си> старата песен. Пея <си> тази песен.

пея. От всичкото си гърло, пея. С пълно гърло, пея. С (от, из) цяло гърло, пея. Що глас ми държи, пея.

пиедестал. Издигам / издигна на пиедестал. Поставям / поставя на пиедестал.

пикай-вол. Вървя на пикай-вол.

пикая. Да ти пикая в мозъка. Накарвам / накарам в шише да пикае. На оса (оси) пикал. Не зная отде пикае кокошка. Не съм пикал бъклица. Одеколон пикая. Още на лопош пикая. Още на щир пикая. Пикае на тенекия, та да му дрънка. Пикае на тенекия, та да му тропа. Пика<ла> булката. Пикал съм на коприва. Пикал съм срещу слънцето. Пикая на верев. Пикая накриво. Пикая на шумка. Пикая отвисоко. Пикая си в калеврите. Стойте, ще пикае булката.

пикая се. Про сламка се пикае.

пилаф. Ще хапна от пилафа.

пиле. Горско пиле. Да не изхвръкне пилето. Домашно пиле. Забърквам се / забъркам се като пиле в кълчища. Заплитам се / заплета се като пиле в кочина. <И> от пиле мляко. Като пилета. Кога<то> се броят пилетата. Къщно пиле. Напред пиле, сетне свиня. Напред свиня, сетне пиле. Не давам / дам пиле да прехвръкне. Не мътя пилета. Не пускам / пусна пиле да прехвръкне. Обърквам се като пиле в кълчища. Пиле не може да мине. Пиле не може да прехвръкне. С уста си пилища ловя. Трепери ми сърцето като на голо пиле дупето. Трепери ми сърцето като на пиле. Трепери ми сърцето като на пиле перцето. Уплитам се / уплета се като пиле в кълчища. Хващам голи пилци. Ще извия врата <като на <петровско> пиле>. Ще извия шията <като на <петровско> пиле>. Ще откъсна главата, като на <петровско> пиле. Ще откъсна шията <като на <петровско> пиле>. Ще отрежа главата като на <петровско> пиле.

пилешки. Имам пилешко сърце. Нося пилешко сърце.

пилея се. Та се пилея.

пилци. Като пилци. Прави му се, че вред пилци се ядат.

пипам. Пипам с кадифени ръкавици. Пипам с <меки> ръкавици.

пипам. Като без ръце, пипам /в 1 знач./. Като с людски, пипам. Като с памук, пипам.

пипвам / пипна. Пипвам / пипна за сърцето. Пипвам / пипна за яката. Пипвам / пипна натясно. С пръст не пипвам / пипна[1]. С пръст не пипвам / пипна [2].

пипе. Дохожда ми / дойде ми пипето <в главата>. Идва ми (иде ми) пипето <в главата>. Иде ми (идва ми) на пипето. Каквото куко, таквоз и пипе. Кукувица ми е изпила пипето. Намерили се <като> куко и пипе. Не те питам куко ли си, пипе ли си. Сече ми пипето. Стига ми / стигне ми пипето. Чафка ми е изпила пипето.

пипер. На (във) всяко гърне и пипер. На дявола пипер в очите. На ката манджа и пипер. Направям / направя на сол и пипер. Разсипвам / разсипя пипера. Разтривам / разтрия шепа червен пипер на задника. Тълча пипер на главата. Чукам пипер на главата.

пиперка. Арнаутска пиперка. Малък като пиперка. Почервенял съм като пиперка.

пипка. Сече ми пипката. Стига ми / стигне ми пипката.

пир. Валтасаров пир.

пирга. Вземам си / взема си пиргата (пиргите).

пиров. Пирова победа.

пирон. Забивам / забия пирон. Закачвам (закачам) / закача на пирона. Мед близка и пирони сека. Окачвам (окачам) / окача на пирона. Турям / туря (турвам / турна) на пирона.

писан. Като писано яйце. Ставам / стана като писана кокошка. Ходя като писана кокошка.

писвам / писна. Писва ми / писне ми главата. Писват ми / писнат ми ушите.

пискюл. Като пискюл отгоре. Турям / туря (турвам / турна) <и> пискюл <отгоре>.

писна. Дете в майчин корем писна.

пистолет. Налапвам / налапам пистолета.

писък. В небесата (небето), писък / в 3 знач./.

пит<а>[1]. Пара пит<а>.

пита[2]. Дърпам огъня към своята пита. И кучето сито, и питата цяла. Направям / направя на пита. Не ще омеся пита от туй брашно. Правя с чужда пита <майчин> помен. Склопвам / склопя питите. С людска пита майчин помен. Ставам / стана на пита. С чужда пита <майчин> помен. Ще дойде голям ден <с> малка пита.

питам. Да (ще) те питам аз тебе как пърди вълк в джамия. Да <ще> те питам аз тебе, как се плюе в джамия. Кой те пита брича ли се владиката. Кой те пита бръснат ли е владиката (бръсне ли се владика<та>). Кой те пита бръснат ли е кадията *и* пита ли те някой бръснат ли е кадията. Кой те пита де си вържеш краставото магаре. Кой те пита женен ли е владиката. Кой те пита за колко си продаваш калпака. Кой те пита кога ти е байряма.Кой те пита мъжка ли е магарицата. Кой те пита стриже ли се той. Кой те пита тебе колко ти струва калпака. Кой те пита тебе колко ти чини калпака. На пара стъпва, за грош пита. Не питат те на кутро село си говедар. Не те питам за колко пари ти е капата. Не те питам куко ли си, пипе ли си. Пита болника иска ли дюшек. Пита ли те някой бръснат ли е кадията. Пита ли те някой кога е мъжкия петък. Пита ли те някой кога ти е байрама. Питам си гъза.

питам. С половин глас, питам.

питам се. Болен се пита.

пито. Пито-платено.

питомно. Оставям / оставя питомното да търся дивото. Оставям / оставя питомното, та <да> гоня дивото.

пихтия. Направям / направя на пихтия. Смлатвам / смлатя на пихтия. Ставам / стана на пихтия.

пиша. <Не> пиша на гъза си. Не пиша на рабоша си. Пиша на рабоша. Пиша на *нечия* сметка. Пиша с краката си. Пиша с петите си. Пиши го бегал. Пиши го на дувара. Пиши го на леда. Пиши го умрял. Пиши го на ухото. Пиши си го на челото.

пиша се. Лошо ми се пише. Пише ми се на гърба.

пише ми се. Зле ми се пише.

пишман. Който вчера умрял, днес пишман станал. Пишман станал, че се е родил.

пищов. Гол като пищов *и* гол като арнаутски пищов. Курдисал съм се като ръждив пищов. Курдисал съм се като цигански пищов. Курдисал съм се като строшен пищов. На голи ребра чифте пищови. На гол корем сребърни пищови. На гол корем строшен пищов. На гол корем <чифте> пищов<и>. На гол тулум пищов<и>. На гол тумбак пищови.

пищол. На гола мешина пищоле.

пищя. Пауна си гледа краката и пищи. Пищи баба за тояга.

пищя. До небесата (небето), пищя /във 2 знач./. Като разпран, пищя /в 4 знач./. Колкото глас имам, пищя. Колкото ми глас държи, пищя. Та си глава кина, пищя.

пищялка. Свири <и> с габрова (габерова) пищялка. Свири с дрянова пищялка. Свирчова ми пищялка.

пия. Бучни пръчка, пий вино. Вода не давам да пие. Да те прекара през девет води и па да ти не даде вода да пиеш. За вода отишъл и вода не пил. Заедно сме яли и пили. Зарекъл съм се да не пия вода. Знае ли свиня да пие из бъкел вода. <Какво> има да яде и да пий. Като че ли <вчера> съм ял и пил <заедно>. Краката ми да мие, водата ми (им) да пие. Краката му да мия, водата <им> да пия. Не давам и вода да пие. Не се знае <ни> кой пие, <ни> кой плаща. Не съм пил заморен вода. Не съм пил татул. От друг кладенец вода съм пил. От една река пием вода. Пелин да пиеш. Пих <една> студена вода. Пих чаша студена вода. Пия вода от извора. Пия вода от кладенеца. Пия кръвта. Пия кръвчицата. Пия кръчма. Пия от много извори. Пия с очи. През море те прекарва вода да не пиеш. Родил се да яде и да пие. Чорбата да му пие. Щом пие, ражда. Яла гъска лед и пила гъска вода.

пия. За живо и за умряло пия /в 1 знач./. И за живите, и за умрелите, пия. <И> за мое, и <за> твое здраве, пия. Като провален, пия. Като продънен, пия. Като смок, пия.

пиян. Баща ми ме пиян правил. Въртя се като пияна кокошка. Оставам / оставя пияния сам да падне. Пиян без вино.

пиян. До роговете, пиян. Като кютюк, пиян /във 2 знач./.

пладне. Виждам / видя бял бивол по пладне. Виждам / видя бял вълк <по (посред) пладне>. Виждам / видя дявол<а> по пладне. Виждам / видя звезди по пладне. Ден до пладне. До пладне Илия, от пладне Алия. Отивам / отида на пусто пладне. Посред пладне.

пладнина. Виждам / видя бял вълк у пладнина.

плакна. Плакна си очите.

пламвам / пламна. Пламва ми / пламне ми чергата.

пламна. Пламнала ми е главата. Пламнали ми са ушите.

пламник. Огън и пламник.

пламък. Огън и пламък.

план. Излизам / изляза на преден план. Измествам (изместям) / изместя на втори план. Измествам (изместям) / изместя на заден план. Изтласквам / изтласкам на втори план. Изтласквам / изтласкам на заден план. Минавам / мина на втори план. Минавам / мина на заден план. На втори план. На втори план съм. На заден план. На заден план съм. На преден план. На преден план съм.

На първи план. На първи план съм. Оставам / остана на втори план. Оставам / остана на заден план. Оставям / оставя на втори план. Оставям / оставя на заден план. Поставям / поставя на втори план. Поставям / поставя на заден план. Поставям / поставя на преден план. Стоя на втори план. Стоя на заден план. Стоя на преден план. Стоя на първи план.

планина. Замъчила се планината, та родила мишка. Златни планини. Като планина. Като Стара планина <през марта>. Напънала се планината, та родила мишка. Няма да живея със Стара планина. Пада / падне планина от гърба ми. Пада / падне планина от плещите ми. Пада / падне планина от раменете ми. Правя от сламката планина. Правя от пушката планина. Сваля се / свали се планина от гърба ми. Сваля се / свали се планина от плещите ми. Сваля се / свали се планина от раменете ми. Смъква се / смъкне се планина от гърба ми. Смъква се / смъкне се планина от плещите ми. Смъква се / смъкне се планина от раменете ми. Улавям / уловя планината. Хващам / хвана планината.

платено. Пито-платено.

платно. Да (дано) се засмееш под платно. Да те покрият с платно. Дотъках си платното, ритнах (ритам) ти кросното. Изплатнявам / изплатня като платно. Изтъках си платното. Изтъках си платното, пущина ти кросното. Изтъках си платното, ритнах (ритам) ти кросното. Като платно. Платно му на (в) очите. Под платно да те погледна. Ставам / стана <бял> като платно. Тъка си платното.

платънце. Стъпил съм на платънцето.

платя. Платих общия дълг.

плач. Плача ми е на (по) носа.

плача. Дето плача, там се и смея. Кога ходи, земята плаче под него. Когото не бият, той плаче. Майка плаче. Плача за конника, че си махал краката. Плача за още. Плача на чужд гроб (чужди гробища). Работата плаче от мене.

плача. С все глас, плача. С всичкия си глас, плача. С намокрени очи, плача.

Плачковци. Да те не пратя на Плачковци.

плаша. Плаша врабците. Плаша гаргите. Плаша кокошките. Плаши Пейо кокошките. Така Драган знае, така деца плаши. Така (тъй) знае дядо, така (тъй) плаши децата *и* тъй знае дядо Бае, тъй плаши децата.

плаша се. Плаша се <и> от сянката си. Плаша се от опашката си. Плаши ми се окото.

плаша се. Като дявол от тамян, плаша се /в 1 знач./. Като от чумата, плаша се.

плашило. Бостанско плашило. На гръсти плашило. Плашило у гръснице.

плащам. Имам да плащам на Михаля. Имам да плащам на Михаля за дъски пари. Не се знае <ни> кой пие, <ни> кой плаща. Плащам нечий грях (нечии грехове).

плащам. На гроздобер, ще платя. На лукобране, ще платя. На стриг мухи, ще платя. От джоба си плащам.

плащам / платя. Плащам / платя дан. Плащам / платя данък. Плащам / платя с лихва<та> (лихви<те>). Плащам / платя със същата монета.

плевник. Бързам като попадия в плевник. Сякаш <че> излязва из плевник. Търся игла в плевника.

плевня. За бълхите в плевнята. Зинал съм като плевня. Разваля̀м църква, направям плевня.

плезя. Плезя език.

плен. В плен съм. Плен и лист. Плен и пожар[1]. Плен и пожар[2]. Плен се плени, баба се реши.

пленя се. Плен се плени, баба се реши.

плесен. Душата ми мирише на плесен.

плесна. Плеснала те Калина със задника.

плесница. Удрям / ударя плесница.

плет. Духам тиквата на плета. Зид уши има, <а плет очи има>. И плета има очи. И плет уши има. И стена уши има, и плет очи има. Като кучета <през плет>. <Наглед> като тиква на плет. От два плета тръни. Плет види, плет чуе. Под (през) плет и над (зад) плет. През плет не съм виждал / видял. През плет съм гледал.

плета. Плета си въжето. Плета си езика. Плета си кошника. Плета си кошницата. Плета си кошничката. Плета си краката. Плета си мрежата (мрежите).

плета се. Езика ми се плете. Краката ми се плетат. Плета се в краката. Плета се в нозете. Плете ми се на езика.

плещи. Вземам / взема на плещите си. Да ти видя плещите. Изнасям / изнеса на плещите си. Ляга / легне върху (на) плещите ми. Пада / падне <воденичен> камък от плещите ми. Пада / падне планина от плещите ми. Пада / падне <тежко> бреме от плещите ми. Пада / падне товар от плещите ми. Поемам / поема на плещите си. Сваля се / свали се <воденичен> камък от плещите ми. Сваля се / свали се планина от плещите ми. Сваля се / свали се <тежко> бреме от плещите ми. Сваля се / свали се товар от плещите ми. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък от плещите ми. Смъква се / смъкне се планина от плещите ми. Смъква се / смъкне се <тежко> бреме от плещите ми. Смъква се / смъкне се товар от плещите ми.

Снемам / снема бреме<то> от плещите. Стоварвам / стоваря върху плещите. Стоварва се / стовари се върху (на) плещите ми.

плещя. Плещя като кречетало. Плещя като мокра пола о бедро. Плещя като мокра пола о <гол> гъз.

плещя. За празни чували, плещя.

плод. Забранен плод. Запретен плод.

плоскост. Вървя по наклонена плоскост. Движа се по наклонена<та> плоскост. Плъзвам се / плъзна се по наклонена<та> плоскост. Подхлъзвам се / подхлъзна се по наклонена<та> плоскост. Поставям / поставя на една плоскост. Слагам / сложа на една плоскост. Тръгвам / тръгна по наклонена<та> плоскост. Турям / туря на една плоскост.

плоча. Залостил съм си главата между две плочи. На банята под плочите. Отварям / отворя очи като плочи. Сменям / сменя плочата. Ту на клинец, ту на плоча бия.

плувам. Плувам в *нечии* води. Плувам в свои води. Плувам като бъбрек в лой. Плувам като бъбрек в мас. Плувам като сирене в масло. Плувам като черясло по дъното. Плувам по течението. Плувам срещу (против) течението.

плуг. Девети у плуга.

плъзвам се / плъзна се. Плъзвам се / плъзна се по наклонена<та> плоскост.

плъзгам се. Плъзгам се по повърхността.

плът. В (от) плът и кръв. Давам / дам плът и кръв. Добивам / добия плът <и кръв>. Плът и кръв. Плът от плътта и кръв от кръвта. Получавам / получа плът и кръв. Придобивам / придобия плът и кръв.

плъх. Изврял съм се като плъх от паспал. Като плъх в трици. Лазаретски плъх. Мигам като плъх в брашненик.

пльоча. Тража от мъртво магаре пльоча.

плювалник. Затворѝ си плювалника.

плювам. Не си плювам на ръцете (на ръка).

плюнка. Доде ти изсъхне плюнката. Засъхва ми / засъхне ми плюнката на гърлото. Не давам и плюнката си. От змия плюнка. Още не ти изсъхнала плюнката. Плюнката си да не хвърлиш на него. С плюнка бих удавил.

плюскавица. Откинал краставица, вдигнала му се плюскавица.

плющя. <Та> ушите ми плющят.

плюя. В едно гърне плюем. Да го плюеш в очите, пак не мига. Да плюе на змия в устата ще я отрови. Да (ще) те питам аз тебе как се плюе в джамия. Да (ще) ти кажа аз тебе как се плюе в джамия. Дето плюя не се обръщам да го лижа. Дръжте се да си плюя на ръцете. Змия му е плюла в устата. Каквото (което) плюя, не <го> лижа. На змиите в устата плюе. Не ближа това, дето (което) съм плюл. Не лижа това, дето (което) съм плюл. Не плюя срещу вятъра. Пепелянка му е плюла в устата. Плюли сме си в устата. Плюя в лицето. Плюя в мозъка. Плюя в паницата, от която сърбам. Плюя в паницата, от която ям. Плюя в сурата. Плюя си в очите. Плюя си в пазвата. Плюя си на дланите. Плюя си на краката. Плюя си на (в, върху) лицето. Плюя си на нозете. Плюя си на петите. Плюя си на подметките. Плюя си на ръцете. Плюя си на (в, върху) сурата. Плюя си на шепите.

плюя / плюна. Плюя / плюна под опашката.

плява. Вършея плява. За кош плява. Като вода под плява. На две магарета плява не мога да разделя. На три магарета плявата не мога да разделя. Отбирам / отбера зърно от плява. Под плявата вода влека. Под плявата вода прекарвам. Продавам / продам за две оки плява. Пръст и плява. Търся игла в плява.

победа. Пирова победа.

побелея. Брадата ми е побеляла не на воденица. Побеля ми главата. Побеляха ми косите.

побера. В зобилница да го поберат.

побера се. Как ти се побра в устата *и* как можа да ти се побере в устата.

побеснея. Което куче ме е залаяло, все е побесняло. Което куче ме е ухапало, все е побесняло.

побивам / побия. Побивам / побия кол. Побивам / побия нозе. Побиват ме / побият ме морници. Побиват ме / побият ме тръпки.

побирам / побера. Акъла ми не го побира / побере. Главата ми не го побира / побере. Не ме побира / побере къщата. Ума ми не го побира / побере.

побирам се / побера се. Едва се побирам / се побера в кожата си. Не мога да се побера в кожата си *и* не се побирам / се побера в кожата си.

побит. Като <побит> кол. <Ни> побит кол <в земята>.

побия. Колец ли ще побия. Кол ли ще побия <на земята>. Кол ли ще побия на тоя свят (на света). Не ще побия казък. Не ще побия колец. Не ще побия кол на земята. Не ще побия кол на тоя свят (на света).

побледнявам. Побледнявам като бозаджийска стомна.

поваляm / поваля. Поваляm / поваля на легло.

повдигам. Повдигам кокалите.

повдигам / повдигна. Не си повдигам / повдигна пръста, не повдигам / повдигна пръста *и* не си повдигам / повдигна малкия пръст. Повдигам / повдигна глава. Повдигам / повдигна жлъчката.

Повдигам / повдигна завесата. Повдигам / повдигна рамене.

повдигам се / повдигна се. Повдигат ми се / повдигнат ми се акциите.

повдигна. Без да си повдигна пръста.

повеждам / поведа. Повеждам / поведа крак. Повеждам / поведа хорото.

повеждам се / поведа се. Повеждам се / поведа се по акъла.Повеждам се / поведа се по ума.

повече. Давам / дам повече сол от хляб. Нашият кантар не мери повече. Ни повече, ни по-малко. Повече дара, отколкото масло. Пускам (пущам) / пусна език от аршин повече. Скинал съм една кошуля повече. Скинал съм едни опинци повече. Че (та) няма повече накъде.

повече. Ни от бълха дроб, не давам повече.

повея. Какъвто вятър повее. Накъдето повее вятъра. <Според> както повее вятъра.

повивам. Повивам ти като вълк.

повия. С черен (чер) повой ме е повила майка ми. С черен (чер) пояс ме е повила майка ми.

повлека. Повлечи навой, заприщи бара. Червата си ще повлека.

повлека се. Да го обесят, ще се повлекат краката му.

повличам / повлека. Повличам / повлека крак. Повличам си / повлека си пояса.

повличам се / повлека се. Повличам се / повлека се по акъла. Повличам се / повлека се по корем. Повличам се / повлека се по ума.

поводи. Водя за поводите. Отпускам (отпущам) / отпусна поводите. Стягам / стегна поводите.

поводие. Мил се у поводието.

повой. С черен (чер) повой ме е повила майка ми.

поврага. Отивам / отида поврага. Пращам / пратя поврага.

повън. Излизам повън.

повънка. Излизам повънка.

повърна. Да (ще) си повърнеш червата.

повърна. И червата си, повърнах.

повъртявам / повъртя. Повъртявам / повъртя на пръст. Повъртявам / повъртя опашка.

повърхност. Плъзгам се по повърхността.

повява / повее. Повява / повее друг вятър.

повярвам. Не мога да повярвам на очите си. Не мога да повярвам на ушите си.

повяхнал. Повяхнал като върба във вода.

погаждам / погодя. Погаждам / погодя номер.

погаждам се. Като куче<то> и котка<та>, погаждаме се /в 3 знач./. Като хляб и сол, погаждаме се.

погалвам / погаля. Погалвам / погаля с гъше перо. Погалвам / погаля с <паче> перо.

поганец. Като мачка и поганец. Мачка и поганец ще лежат наедно.

погача. Кучка с погача ще мине през пръстите му. Търся хляб преди погачата.

погачка. Не ще мачка погачка. Ще дойде мачка за погачка.

погибел. От новина до погибел.

поглаждам / погладя. Поглаждам / погладя с <паче> перо. Поглаждам / погладя с перце.

поглед. Впивам / впия поглед. Забивам / забия поглед. Забождам / забода поглед. Забучвам / забуча поглед. Измервам / измеря с поглед. Обръщам / обърна поглед. Премервам / премеря с поглед. Хвърлям / хвърля <един> поглед.

погледна. Как ще погледна хората в очите. Не мога да погледна хората в очите. Не смея да погледна хората в очите. Погледнал съм в гроба. Погледнѝ си задника. Под платно да те погледна. Чукна ме горния праг, та погледнах долния.

погледна се. Облякъл се Алия, погледнал се — пак в тия. Облякъл се Илия, погледнал се — пак в тия. Пременил се Алия, погледнал се — пак в тия. Пременил се Илия, погледнал се — пак в тия. Преоблякъл се Алия, погледнал се — пак в тия. Преоблякъл се Илия, погледнал се — пак в тия.

погледнат. Погледнат през вълчешко гърло.

поглеждам. Много ще поглеждам като ичеренин за слънце. Не поглеждам назад.

поглеждам. Изпод (под) вежди, поглеждам. Изпод (под) око (очи), поглеждам. С бялото на окото (очите) си, поглеждам. С едно<то> око, поглеждам.

поглеждам / погледна. С гъза си не поглеждам / погледна.

поглъщам / погълна. Поглъщам си / погълна си граматиката. Поглъщам си / погълна си думите. Поглъщам си / погълна си езика. Поглъщам / погълна с очи.

погна. Погни келча, че му изскуби брадата.

поговоря. Ще си поговоря на „ти“.

погоня. Погонѝ босия, та (че, и) му вземи цървулите.

погрешен. На погрешен път съм.

погрешно. Направям си / направя си погрешно сметката.

погълнат. Ходя като погълната игла.

подавам / подам. Не си подавам / подам носа. Подаваме си / подадем си ръка (ръце). Подавам / подам ръка. Подавам си / подам си носа.

подарявам. От гърба му опинците, подарявам.

подбелвам / подбеля. Подбелвам / подбеля очи.
подвеждам / подведа. Подвеждам / подведа под един знаменател. Подвеждам / подведа под общ знаменател.
подвивам. Подвивам гръб.
подвивам / подвия. Не подвивам / подвия крак. Не подвивам / подвия нозе (нога). Подвивам / подвия врат. Подвивам / подвия ръкави. Подвивам си / подвия си куйрука. Подвивам си / подвия си опашката.
подвит. С подвита опашка.
подвоица. На подвоица ми е.
подгазвам / подгазя. Подгазвам си / подгазя си думата.
подгонен. Като подгонен звяр.
подгъвам / подгъна. Не подгъвам / подгъна крак. Подгъвам си / подгъна си опашката.
подигам. Подигам коша.
подирям / подиря. Подирям / подиря сметка.
подкадя. Няма комин да подкадя.
подказвам. Подказвам хляба.
подкарвам / подкарам. Подкарвам / подкарам с краката напред.
подклада. И дявола бих подклал на леда.
подкова. Навирил подкови. Търся от мъртъв кон подкови.
подковавам. Подковавам мухите.
подковавам / подкова. И дявола подковавам <на леда> *и* и дявола бих подковал <на леда>.
подкосявам / подкося. Подкосявам / подкося коленете. Подкосявам / подкося краката. Подкосявам / подкося нозете.
подкосявам се / подкося се. Подкосяват ми се / подкосят ми се коленете. Подкосяват ми се / подкосят ми се краката. Подкосяват ми се / подкосят ми се нозете.
подлагам. Подлагам ръка.
п о д л а г а м. На огън и меч, п о д л а г а м.
подлагам / подложа. Подлагам / подложа врат. Подлагам / подложа гръб. Подлагам / подложа динена кора <под крака>. Подлагам / подложа крак.
подливам. Под сеното вода подливам.
подливам / подлея. Подливам / подлея вода. Подливам / подлея вода под рогожата. Подливам / подлея масло на огъня.
подлога. Глождя подлогите. Гриза подлогите. Да си ядеш подлогите. Ставам / стана подлога. Ям подлогите.
подмазвам / подмажа. Подмазвам / подмажа колата. Подмазвам / подмажа колата да не ни скрибуцат. Подмазвам / подмажа колата да не ни скърцат.
подметка. Ближа калта от подметките. Ближа праха от подметките. Гриза подметките. Изтривам си / изтрия си подметките. Изтърквам си / изтъркам си подметките. Лижа калта от подметките. Лижа подметките. Лижа праха от подметките. Плюя си на подметките. Скъсвам си / скъсам си подметките. Ставам / стана на подметка. Ще <си> вържа черно на подметката.
подмладя се. Подмладил съм се с младите камъни.
подмятам / подметна. Подмятам / подметна жребе под вола. Подмятам / подметна кукувиче яйце. Подмятам / подметна чавче по гълъба.
поднасям / поднеса. Поднасям / поднеса на блюдо. Поднасям / поднеса на тепсия.
поднеса. Ще ми поднесе душата у кошница пред бога.
подобен. Нищо подобно.
подпалвам / подпаля. Подпалвам / подпаля къщата. Подпалвам / подпаля петите. Подпалвам / подпаля чергата.
подпалвам се / подпаля се. Подпалва ми се / подпали ми се къщата. Подпалва ми се / подпали ми се чергата.
подпирам. Подпирам гръб. Подпирам дирека. Подпирам дувара. Подпирам зида (зидовете).
подпирам се / подпра се. Подпирам се / подпра се на *нечия* гърбина.
подписвам / подпиша. Подписвам / подпиша квитанцията. Подписвам / подпиша паспорта. Подписвам / подпиша с две<те> ръце. Подписвам си / подпиша си смъртната присъда. Подписвам / подпиша смъртната присъда. Подписвам / подпиша тескерето.
подплес. Излезе на подплес.
подплесна се. Подплеснал съм се на лед.
подплъзна се. Подплъзнал съм се на лед. Подплъзнал съм се на ледец.
подпра. Не струвам да си подпреш вратника с мене.
подръпвам / подръпна. Подръпвам / подръпна за ушите (ухото). Подръпвам / подръпна юздите (юздата).
подрязвам / подрежа. Подрязвам / подрежа крилата.
подсичам / подсека. Подсичам / подсека дървото под себе си.
подсладя. С лъжица мед искам да подсладя вред.
подсмея се. Подсмяла се кука на криво дърво.
подставям / подставя. Подставям / подставя крак.
подстоpя. Дявола ме подстори.
подсуна. Подсунали са те цървулите.
подсунвам / подсуна. Подсунвам / подсуна на карпузова кора.
подсъдим. Изправям / изправя на подсъдимата скамейка. На подсъдимата скамейка. Поставям / поставя на подсъдимата скамейка.

подхвърлям / подхвърля. Подхвърлям / подхвърля кокал.
подхлъзвам / подхлъзна. Подхлъзвам / подхлъзна на динена кора. Подхлъзвам / подхлъзна по лебеничева кора.
подхлъзвам се / подхлъзна се. Подхлъзвам се / подхлъзна се по наклонена<та> плоскост.
подядам / подям. Подяждам (подядам) / подям хлебеца. Подяждам (подядам) / подям хляба.
подяждам / подям. Подяждам (подядам) / подям хлебеца. Подяждам (подядам) / подям хляба.
поемам / поема. Поемам / поема дългата. Поемам / поема кръста. Поемам / поема на плещите си. Поемам си / поема си душа<та>. Поемам си / поема си дъх<а>. Поемам си / поема си солука. Поемам / поема хвърлената ръкавица *и* поемам / поема ръкавицата.
пожар. Като за пожар. Плен и пожар[1]. Плен и пожар[2]. Процъфтявам / процъфтя като липа у пожар. Раззеленявам се / раззеленея се като липа в (у) пожар. Тичам с лопата на пожар. Цъфвам / цъфна като липа у пожар.
пожълтял. Пожълтял като диня. Пожълтял като керемида във вода.
поза. Вземам / взема поза<та>.
позаглаждам / позагладя. Позаглаждам / позагладя косъма.
позамазвам / позамажа. Позамазвам / позамажа очите.
позачервявам / позачервя. Позачервявам / позачервя гребена.
позеленявам / позеленея. Позеленявам / позеленея като гущер. Позеленявам / позеленея като ягорида.
познавам. Познават ме и кучетата *и* познават ме и късите кучета. Познават ме и късите псета. Ще познавам дюкяна.
познавам. И джигера си, познаваме. И зъбите му, познавам. Като дланта на ръката си, познавам. Като петте си пръста, познавам. Като пръстите на ръката си, познавам. Колкото (като) магаре от кантар, познавам. Колкото (като) свиня от диня, познавам. Що има и в (между) зъбите, познавам.
познавам / позная. Познавам / позная по косъма.
познавам се. От ягорида, се познаваме.
позная. И циганката позна, че съм хаджийка.
позорен. Поставям / поставя на позорния стълб. Приковавам / прикова на (о) позорния стълб.
поигравам / поиграя. Поиграва / поиграе червената кобила.
поизмешвам / поизмеша. Поизмешваме си / поизмешаме си шапките.
поисквам / поискам. Поисквам / поискам ръката. Поисквам / поискам сметка.
пойда. Нашъл съм село без псета, пошъл съм без тояга. Пошел съм за Спанчевци. Пошел съм с мехове на огъна. С две торби да пойдеш.
пойда си. Дойде умът, ама си пойде кумът.
покажа. Каквото сабя покаже. Покажи си гърба. Ще ти покажа кой кум, кой <стар> сват.
покажа се. Пръст да ми се покаже.
покажувам се. Кяр се покажува, сермията нема.
показ. Изваждам / извадя на показ. Изкарвам / изкарам на показ.
показвам. Кирливите ризи, показвам.
показвам / покажа. Не показвам / покажа лице на бял свят. Не показвам / покажа лице пред света. Не си показвам / покажа главата <навън>. Не си показвам / покажа носа. Не си показвам / покажа носа навън. Не си показвам / покажа носа на улицата. Показвам / покажа вратата. Показвам / покажа дебелата. Показвам / покажа дебелия край. Показвам / покажа острия край. Показвам / покажа пътя. Показвам си / покажа си гърба. Показвам си/ покажа си зъбите. Показвам си / покажа си козината. Показвам си / покажа си носа. Показвам си / покажа си рогата. Показвам си / покажа си рогцата.
поканвам. С бъклица, поканвам.
поканя. Поканили тарля под одъра, той се покачил на одъра.
покапвам / покапя. Покапват ми / покапят ми лигите.
покарам. Рога ще покарам.
покача се.[1] Докато (доде) се покачи свиня на дърво. Кога се покачи свиня с жълти чехли на круша. Поканили тарля под одъра, той се покачил на одъра. Покачил се на големия ат. Пуснали го под одъра, той се покачил на одъра. Пуснали петела на прага, той се покачил на полица. Пуснали тарля под одъра, той се покачил на одъра.
покача се.[2] Да му се покачи чесън <за уроки>.
покаяние. След смърт покаяние.
поклон. Направям / направя поклон.
покрепало. Женско покрепало.
покрив. Под един покрив. Покрив над (на) главата си.
покрит. Покрит вътлен.
покрито. Скрито <и> покрито.
покрия. Да те покрият с платно.
покров. Родил съм се на бял покров.
пол. От пол ока риба изкарали три литра хайвер.
пола. Въртя се около полата на жена си. Държа се за полата. Дърпам полите. Кини пола, та хвърляй. Меки очи, мокри поли. Плещя като мокра пола о бедро. Плещя като мокра пола о <гол> гъз. Прибирам си полите. Развявам поли.

Свивам си полите. Цапам като мокра пола о гъз.

полазвам / полазя. Полазват ме / полазят ме тръпки. Полазват ми / полазят ми мравки по гърба. Полазват ми / полазят ми мравки по снагата. Полазват ми / полазят ми мравки по тялото. Полазват ми / полазят ми тръпки по гърба. Полазват ми / полазят ми тръпки по снагата. Полазват ми / полазят ми тръпки по тялото.

поле. Ат имам, поле нямам. Карам преко пòле и дòле. От едно поле лайна. Падам / падна на полето на честта. Широко ти поле.

полека. Полека да се не препънеш. Полека — ламбата. Полека ти да не му капне опашката в герана.

полея. Като че (сякаш) ме поляха с вряла вода. Като че (сякаш) ме поляха със студена вода. Не мога да полея <вода> на малкия пръст. Не ще ми полее дроб.

поливам / полея. Поливам / полея <като (сякаш)> със студен душ. Поливам / полея с вряла вода. Поливам / полея със студена вода. Ще поливаш / полееш бахчата.

политика. Направям / направя политика. Правя политика.

полѝца. Качих се на полица. На кьоравата полица. Облизала се паница, та излязла на полица. Пуснали петела на прага, той се покачил на полица. Стъпи на полица, разби паница. Ще ми вдигне хляба на полицата.

половин. Половин свят. Спирам / спра на половин път. С половин глас. С половин душа. С половин око. С половин уста. С половин ухо.

половина. Дрън, дрън, три и половина. Дявол и половина. И половина. Колко е на хилядата половината ли мислиш. Направям се / направя се на две и половина. Направям се / направя се на три и половина. На хилядата половината. На хилядата половината са петстотин и они не са у тебе. Нежна половина. Нищо и половина. Правя се на две и половина. Правя се на три и половина. Ще ти дам да разбереш колко е на десет половината. Ще ти кажа колко е на десет половината. Ял не ял — три и половина <дал>.

полог. Кога ми допре яйцето <на гъза>, тогаз полог търся. Припряло ми на задника, че търся полог.

положение. Влизам / вляза в положението. В положение. Голяма фирма, бедно положение. Държа се на положение. Оставам / остана в положение.

полудял. Лудо полудяло, огън изгоряло.

получа. Давам / дам маслина да получа тулум. Давам / дам маслинка да получа тулумче.

получа. На месечина, ще получа.

получавам. Две пари, не получавам /в 1 знач./. Палто без ръкави, получавам.

получавам / получа. Получавам / получа плът и кръв.

помагам. Уча още „кръсте божий, помагай“.

помана. Правя с чуждо жито помана. С чуждо жито помана.

помен. За чудо и помен. Като на помен. Като сирота на помен. Не остава / остане <и (ни)> помен. Няма <и> помен. Правя с чужда пита <майчин> помен. Правя с чужда пшеница помен. Правя с чужд хляб бащин помен. Припкам като поп на помен. С людска пита майчин помен. С чужда пита <майчин> помен. С чуждо коливо на помен.

помена се. Да се помене зло под камък. Да се помене под камък.

поменик. Прочели поменик. Прояли поменика.

померя. Померил съм в главата, ударил съм в краката.

помета. Да те помете черната <метла>.

помина. Замина помина. Много вода ще да помине.

помирисвам / помириша. Помирисвам / помириша барут.

помирисване. Не съм китка за помирисване.

помириша. Да го помиришеш, носа ти окапва. Който го помирише, носа му окапва. Който го помирише, носа му пада. Преминал през механата, а виното не помирисал.

помиря. Помирил съм си акъла.

помитам / помета. Помитам / помета по (от) пътя си.

помия. Излязъл чист като помия. Не ми е чиста помията. Обливам / облея с помия. Хубав като прасе в помия.

помня. Помнѝ ми думата. Помня кога съм от майка си бозал. Помня на баща си сватбата. Помня си ума. Помня със зъбите си. Ще помня дюкяна.

помощ. Господ да ми е на помощ.

помръдвам / помръдна. Не си помръдвам / помръдна пръста, не помръдвам / помръдна пръст *и* не си помръдвам / помръдна малкия пръст.

помръдна. Без да си помръдна пръста.

помъквам се / помъкна се. Помъквам се / помъкна се по корем.

понаправям / понаправя. Понаправям / понаправя главата.

понасям / понеса. Понасям / понеса кръста. Понасям / понеса с краката напред.

понатърквам / понатъркам. Понатърквам / понатаркам врата.

поне. Ако не крилце, поне (барем) перце. Ако не тече, <то поне, се> капе.

понеделник. Оставам / остана на пес<и> понеделник. Оставам / остана на понеделник<а>.

понеса. Да те понесат напреки. Да те понесат на тезгере. Да те понесат с носило. Да те понесат четворица <към църквата>. Нашъл миш дупка, па понел и тиква. Не съм си понел <със себе си> торбите.

пониквам / поникна. На камък трева пониква / поникне.

поникна. Кога<то> ми поникнат на дланта (дланите) косми. Кога <то> ми поникнат на петата косми. Кога<то> поникнат на кьосето мустаци. Поникна ми на (в) корема. Поникнаха ми гъби в устата.

поничка. Очите ми станаха на понички.

понятие. Нямам понятие.

поопъвам / поопъна. Поопъвам / поопъна юздите (юздата).

пооравам / поора. Пооравам / поора по очи.

поотпускам се / поотпусна се. Поотпуска (поотпуща) ми се / поотпусне ми се сърцето.

поотпущам се / поотпусна се. Поотпуска (поотпуща) ми се / поотпусне ми се сърцето.

поотрия. Поотрил съм си гурелите от очите.

поп. Арменски поп. Бързам като поп за порязаница (порязаници). Видя ли ме, попе, кога се комках, с пафти ли бях. Викайте попа да му чете. Влязъл на попа в джоба. Вред те търсих, попе, саде у вас не ходих. Вържи попа да е мирно селото. Да гледаш попа в брадата. Да не гледаш попа в гърба. Да се засмееш на попа в петите. Да се изпружиш на попа между нозете. <Дядо> попе, видя ли ме комках ли се. Заведи го при попа да му чете молитва. Загрижила се попадията, че израсла на попа брада. Зарекъл се поп да не реже големи порязаници. Знаеш ли, попе, да свириш. Имаш много здраве *и* имаш много здраве от арменския поп. Кажи, дядо попе, аз комках ли се. Като поп[1]. Като поп[2]. Като поп на задушница. Луди попе, видя ли ме комках ли се. Навсъде те търсих, дядо попе, само у вас не ходих. Научил се поп на варен боб. Научил се поп на джуркан боб. Научил се поп на пражен боб. Не ми е пял поп на главата. Не учи дяда си попа как се деца кръщават. Не ща попа, че тропа. Окали ти попове на главата. Опели го и без поп. Поп без калимавка. Посрал е попу тому чувалите. Припкам като поп на задушница. Припкам като поп на кръщене. Припкам като поп на помен. Ритвам / ритна попа <отзад>. Станал съм арменски поп. Стоя като обран поп. Така ще си го поръси попа. Туй на други поп евангелие. Ще напълня джоба на попа.

попадам / попадна. Попадам / попадна в (по) дирята (дирите). Попадам / попадна в капан<а>. Попадам / попадна в клопка<та>. Попадам / попадна в лапите. Попадам / попадна в примка<та> (примките). Попадам / попадна в ръцете. Попадам / попадна в тон. Попадам / попадна в уловката (уловките). Попадам / попадна в целта. Попадам / попадна в черния списък. Попадам / попадна в черния тефтер (черните тефтери). Попада ми / попадне ми в ръцете (ръка). Попада ми / попадне ми под (на) ръка. Попадам / попадна <като> в небрано лозе. Попадам / попадна на вълка в устата. Попадам / попадна на езика. Попадам / попадна под ударите.

попадия. Бързам като попадия в плевник. Загрижила се попадията, че израсла на попа брада. И попадия по толкова шава. И попадията толко кусури има. И стара попадия излъгвам. Научила се попадията как да посреща владиката.

попадна. Каквото ми попадне на езика. Хитрата лисица попаднала в клопка.

попара. Дробил съм *някаква* попара, ще я сърбам. Дробя *някаква* попара. Забърквам / забъркам *някаква* попара. Изяждам / изям попарата, която съм надробил. Надробявам / надробя *някаква* попара. Не е попара да я изсърбаш. Няма да правя попара. Попара ли ще правя. Попарата му е гореща. Сварявам / сваря *някаква* попара. Сдробявам / сдробя *някаква* попара. Сирене няма, попара дроби. Ставам / стана на попара. Сърбам попарата. Сърбам попарата, която съм дробил. Сърбам попарата, която (що) съм надробил. Ям попарата Ям попарата, която съм си надробил.

попарвам / попаря. Попарва ме / попари ме сланата. Попарвам / попаря <като> с вряла вода.

попарен. Като попарен. Като попарена въшка. Като попарен с вряла вода.

попаря. Като че (сякаш) ме попариха с вряла вода. Отвеяла си брашното, попарила кюрка. Отвяла брашното и попарила кожуха. Сякаш вряла вода ме попари.

попец. Научил се попец на джуркан бобец.

попивателен. Попивателна хартия.

поплювам си. Не си поплювам в пазвата. Не си поплювам на ръцете (на ръка).

попов. Все е малко на попово око. Като поповата дъщеря на задушница. Като попово прасе. Като попов син. На попова Коледа.

попощя. Вечеряй, свекре, да те попощя.

попреда. На месечинка попрела, на слънчице поспала. На свещица попрела, на слънчице поспала.

попрехвърлил. Попрехвърлил години<те>.

попрехвърлям / попрехвърля. Попрехвърлям / попрехвърля години<те>.

поприще. На попрището жизнено в средата.

попски. Като попски дисаги. Като попско дете на задушница. Като попско чедо на задушница.

попълзявам / попълзя. Попълзяват / попълзят мравки по кожата ми.

пораза. До пораза.

поразвързвам / поразвържа. Поразвързвам / поразвържа езика. Поразвързвам / поразвържа кесията си. Поразвързвам си / поразвържа си езика.

поразвързвам се / поразвържа се. Езика ми се поразвързва / поразвърже.

поразия. На поразия.

поразмърдвам се / поразмърдам се. Поразмърдва ми се / поразмърда ми се акъла. Поразмърдва ми се / поразмърда ми се мозъка. Поразмърдва ми се / поразмърда ми се ума.

поразмътвам / поразмътя. Поразмътвам / поразмътя водата.

поразпасвам / поразпаша. Поразпасвам си / поразпаша си пояса.

поразя. Господ да го порази.

порасна. Брада му порасна. Кога<то> на коня пораснат рогове. Кога<то> на кьосето пораснат мустаци. Порасна ми на корема. Ще ти пораснат гъби на очите.

пораста. Порастоха ми крилете.

пораствам / порасна. Пораствам / порасна в (пред) очите. Пораствам / порасна в собствените си очи. Пораства ми / порасне ми келя. Пораства ми / попорасне (порасте) ми работата. Порастват ми / пораснат ми крила. Порастват ми / пораснат ми ушите.

пораствам / пораста. Пораства ми / порасне (порасте) ми работата.

порасъл. Под носа му порасло, в главата му не посеяно.

порода. Рода ни порода.

поройна. Мътна и поройна.

порта. Иди на по-горната порта. Потропвам / потропам на *нечия* порта. Похлопвам / похлопам на *нечия* порта. Почуквам / почукам на *нечия* порта. Тропам на *нечия* порта. Устата ми е като ханджийска порта. Хлопам от порта на порта. Хлопам по портите. Хлътам като куче <по чуждите порти>. Чукам на *нечия* порта.

поръся. Така ще си го поръси попа.

поря. Какво са тебе шие и пори.

порязаница. Бързам като поп за порязаница (порязаници). Зарекъл се поп да не реже големи порязаници.

посадя. Да ти посадят на гроба цвете.

посбирам / посбера. Посбирам / посбера акъла. Посбирам / посбера ума. Посбирам / посбера юздите (юздата).

посваля. Посвалѝ, Манго, посвалѝ.

посварица. По деня му посварица.

посветва ми / посветне ми. Посветва ми / посветне ми пред очите.

посветя се. Посветил се Манго. Посветил се от студ <като Манга>.

посвивам / посвия. Посвивам си / посвия си езика. Посвивам си / посвия си куйрука. Посвивам си / посвия си опашката. Посвивам си / посвия си устата. Посвивам / посвия чембера. Посвивам / посвия юздите (юздата).

посегна. С ръка да посегнеш.

поседя. На свещица поседяла, на слънце поспала.

посера. Посрал е попутому чувалите. Посрах лицето.

посеян. Под носа му порасло, в главата му не посеяно.

посипвам / посипя. Посипвам / посипя пепел *и* посипвам му / посипя му пепел. Посипвам си / посипя си главата с пепел. Посипвам си / посипя си жар на главата.

посипя. Едина съжежѝ, другия посипѝ. Изгорѝ едина (едного), та посипѝ другия (другиго). Изгорѝ Павла, та посипѝ Петра.

поскам се. На едно слънце сме се поскали.

поскъпя. Ще поскъпя тамяна.

последен. В последна сметка. В последния си час. До <последна> игла. До последна капка кръв. Залагам / заложа последната си карта. Залагам / заложа последния си коз. Изигравам / изиграя последната си карта. Изигравам / изиграя последния си коз. Имам последната дума[1]. Имам последната дума[2]. Казвам последната дума. Казвам / кажа последната си дума. Моя е последната дума. Последна дума. Последният мохикан. Хвърлям / хвърля последната си карта. Хвърлям / хвърля последния си коз.

последствие. Оставам / остана без последствия. Оставям / оставя без последствия. Тегля <си> последствията.

послушам. Краката ми не ме послушаха. Нозете <ми> не ме послушаха.

посмаля. Посмалѝ, гърчо, посмалѝ. Посмалѝ, Манго, <посмалѝ>.

поснемам / поснема. Поснемам си / поснема си главата.

посоля. Посолѝ си приказката да не се осмърди.

посочвам / посоча. Посочвам / посоча вратата. Посочвам / посоча пътя.

поспори ми. Като на жаба в угар, ще ми поспори. Като на желка през оран, ще ми поспори.

поспя. На месечинка попрела, на слънчице поспала. На свещица попрела, на слън-

чице поспала. На свещица поседяла, на слънце поспала.

посран. Де<то> да отиде врана, все (сѐ) посрана. Де<то> иде врана, все (сѐ) посрана. Като посран. Като посрано дете майка си. На посраните круши. Носа ми не се стига с посрана клечка. Посран ми е гъза.

посред. А той посред бял червен. А той посред цъфти и върже.

посрещам. Научила се попадията как да посреща владиката.

посрещам. На нож, посрещам /във 2 знач./. С отворени обятия, посрещам. С отворени ръце, посрещам. С разтворени обятия, посрещам. С хляб и сол, посрещам.

посрещам / посрещна. Посрещам / посрещна приказка. Посрещам си / посрещна си приказката.

пост[1]. На поста си съм. Стоя на поста си.

пост[2]. Мисля като куче на велики пости. Мисля като мисир през велики пости.

поставям / поставя. Поставям / поставя в шах. Поставям / поставя въпроса ребром. Поставям / поставя капан. Поставям / поставя катанец на устата. Поставям / поставя катинар на устата. Поставям / поставя клопка. Поставям / поставя кофар на устата. Поставям / поставя кръст. Поставям / поставя на втори план. Поставям / поставя на дневен ред. Поставям / поставя на една дъска. Поставям / поставя на една плоскост. Поставям / поставя на заден план. Поставям / поставя на здрави основи. Поставям / поставя на зелената маса. Поставям / поставя на карта. Поставям / поставя на колене. Поставям / поставя на крак. Поставям / поставя на крака. Поставям / поставя на лице. Поставям / поставя на малкия си пръст. Поставям / поставя на място<то>. Поставям / поставя на пиедестал. Поставям / поставя на подсъдимата скамейка. Поставям / поставя на позорния стълб. Поставям / поставя на преден план. Поставям / поставя на релси *и* поставям / поставя на *някакви* релси. Поставям / поставя на топа <на устата>. Поставям / поставя натясно. Поставям / поставя печат. Поставям / поставя под въпрос. Поставям / поставя под въпросителна. Поставям / поставя под един знаменател. Поставям / поставя под миндера. Поставям / поставя пред свършен факт. Поставям / поставя примка. Поставям / поставя пръст на (в) раната. Поставям / поставя прът в колесницата. Поставям / поставя прът в <спиците на> колелото (колелата). Поставям / поставя рога. Поставям си / поставя си главата в торбата. Поставям / поставя спирачка. Поставям / поставя сурдинка. Поставям / поставя точка. Поставям / поставя точка на (над, върху) и-то. Поставям / поставя ударение<то>.

постал. Давам / дам посталите в ръка.

постелка. Вдигам се / вдигна се от постелките.

постеля. Деля постеля<та> си.

постилам / постеля. Постилам си / постеля си добре. Постилам си / постеля си зле.

пострадвам. От устата си, пострадвам.

пострадвам / пострадам. Пострадва ми / пострада ми джоба.

постягам / постегна. Постягам / постегна юздите (юздата).

посурна се. По гъз се посурнах.

посъхна. О зелен бор да се хвати, и той ще посъхне.

посягам / посегна. Посягам / посегна на себе си.

пот. Избива ме / избие ме студена (студен) пот. Смуча потта *и* смуча *нечия* пот <и кръв>. С пот на чело<то>. Хвърлям / хвърля в девет пота. Ям потта.

потаен. В (по) потайна доба.

потайвам се. Като мишка в трици, потайвам се /във 2 знач./.

потапям / потопя. Потапям / потопя очи <в земята>. Потопявам (потапям) / потопя в кръв.

потеглям / потегля. Потеглям / потегля крак.

потека. Мед и масло ще потече. Потекло е по вода.

потичам / потека. Потича / потече <като> по мед и масло. Потичат ми / потекат ми лигите.

потоп. След нас — потоп.

потопявам / потопя. Потопявам (потапям) / потопя в кръв.

потривам / потрия. Потривам / потрия длани. Потривам / потрия ръце.

потропвам / потропам. Потропвам / потропам на *нечия* врата *и* потропвам / потропам на вратата.[1] Потропвам / потропам на вратата[2] (вратите). Потропвам / потропам на *нечия* порта.

потръгвам. Като по река, потръгва ми.

потръгна. Като на бясно куче тояги<те>, потръгна ми.

потупвам / потупам. Потупвам / потупам по рамото.

потури. Засмели ми <са> се и потурите.

потурча се. Кога се потурчи и турска чалма нави. Потурчил се пашата.

потъвам. До гуша, потъвам в дългове. До шия, потъвам в дългове.

потъвам / потъна. Потъвам / потъна в земята *и* потъвам / потъна вдън земя<та>.

потъна. Брала муха мед, потънала в оцет. Гемиите ли са ти потънали <в морето>. Гемиите ли са ти потънали в Черно мо-

ре. Да не <би да> са ти потънали гемиите <в морето>. Да не <би да> са ти потънали гемиите в Черно море. Сякаш (като че<ли>) са ти потънали гемиите <в морето>. Сякаш (като че <ли>) са ти потънали гемиите в Черно море.

потъпквам / потъпча. Потъпквам / потъпча думата си.

потърсвам / потърся. Потърсвам / потърся сметка.

потътря. С трън да потътриш, няма какво да заденеш.

потя се. Потя се и под езика. Ухото ми се не поти.

похвала. Похвалата в реката. Похвалата зад вратата.

похваля сѐ. Похвалил се циганин с бял гъз.

похвърлям. Почивай си и похвърляй камъкци.

похлопвам / похлопам. Похлопвам / похлопам на *нечия* врата *и* похлопвам / похлопам на вратата[1]. Похлопвам / похлопам на вратата[2] (вратите). Похлопвам / похлопам на *нечия* порта.

похлупак. На всяко гърне похлупак. Найдох похлупак. Намирам / намеря на всяко гърне похлупак. Намирам / намеря похлупак. Присмяло се гърнето на похлупака си, че няма ухо. Расъл под похлупак. Слагам / сложа на всяко гърне похлупак. Търкулила се тенджерата, та (че) си намерила похлупака. Търкулнала се тенджерата, та си намерила похлупака. Търкулнало се гърнето, та си намерило похлупака.

похлупвам / похлупя. Капак похлупвам / похлупя отгоре.

похлупка. На всяко гърне похлупка. Още на похлупка боб ям. Още на похлупка леща ям. Тръшнало се гърнето, та си нашло похлупката.

поход. Кръстоносен поход.

почва. Губя почва <под краката си>. Загубвам / загубя почва под краката си. Изгубвам / изгубя почва <под краката си>. Имам почва под краката си. Опипвам / опипам почвата. Опитвам / опитам почвата. Печеля почва. Почвата под краката ми се изплъзва / изплъзне. Почвата се люлее под нозете ми.

почервенея. Почервенял съм като пиперка.

почервенявам. До корена на космите, почервенявам. Като <варен> рак, почервенявам.

почернея. Кога ковач кова, кога дупе му почерня. Кога ли стана кюмюрджия, кога му ръце почерняха. Кога стана въгленар <и> кога му почерня врата. Кога стана въглищар <и> кога му почерня врата. Кога стана калайджия, кога му почерня задника. Кога стана кюмюрджия и кога му гъза почерня. Кога стана кюмюрджия и кога му задника почерня. Почерняx като пезул.

почесвам се / почеша се. Почесвам се / почеша се по врата. Почесвам се / почеша се по тила. Почесвам се / почеша се там, дето не ме сърби.

почест. Вземам / взема за почест.

почетен. Държа на <почетно> разстояние. Държа се на <почетно> разстояние. Пазя <почетно> разстояние.

почеша. Почеша си езика.

почивам. Почивай си и похвърляй камъкци. Почивам на (върху) лаврите си.

починки. Чиним починки.

почка. Вземам / взема почката.

почтен. Държа на почтено разстояние. Държа се на почтено разстояние.

почуквам / почукам. Почуквам / почукам на *нечия* врата *и* почуквам / почукам на вратата[1]. Почуквам / почукам на вратата[2] (вратите). Почуквам / почукам на *нечия* порта.

почувствувам. На гърба си *и* на свой гръб, почувствувам. На собствен<ия си> гръб, почувствувам.

почувствувам се. На деветото небе, почувствувам се. На десетото небе, почувствувам се. На седмото небе, почувствувам се.

почърнея. Кога (ка) ли стана ковач, кога (ка) ли му кожа почърне.

пошавнат. Пошавнат в акъла.

поща. Изгубена поща съм. Манда поща.

пощук. Не ми се найде пощука. Няма ми пощука.

пощуквам / пощукна. Пощуква ми / пощукне ми ума.

пощянка. Колкото за пощянка.

пощя се. Когато тато и мама ме съдеха, аз гледах кучето като се поще.

поя. Из кандило ни пои.

появявам се / появя се. Появявам се / появя се на арената. Появявам се / появя се на <бял> свят. Появявам се / появя се на сцената.

появяване. Появяване на сцената.

пояс. Барабар Петко с мъжете и отрепката на пояс. Влача си пояса. Влека си пояса. Затъквам / затъкна на пояса си. И наш Петко с мъжете и отрепка му на пояса. Повличам си / повлека си пояса. Поразпасвам си / поразпаша си пояса. Простирам си / простра си пояса. Пускам си (пущам си) / пусна си пояса. Разпасвам си / разпаша си пояса. Стягам пояса. С черен (чер) пояс ме е повила майка ми. Ще бодна майстора си за пояса.

прав. Вземам / взема правия път. Вкарвам/ вкарам в правия <път>. Влизам / вляза в правия <път>. Вървя <си> в (из, по) правия <път>. За (на) права бога. Изсрах се прав. На прав път съм

Права ми е дъската. Правия път. Прав като въже в торба. Прав като кука. Прав като Ован куция. Прав като от майка роден. Прав като светец. Прав като свещ. Прав си, кривчо. Прав ти път. Тръгвам / тръгна в (по, из) правия път *и* тръгвам <си> / тръгна <си> в пътя.

прав. Като пръст, пра̀в. Като свещ, прав.

правда. Отивам / отида за божата правда.

правен. Да не съм правен в кратуна. На воденица правен. Правен-недоправен. Правен у дъжд. Правен у суша. Со моч правен.

правина. На правина.

право. Гледам <право> в лицето. Гледам <право> в очите. Заплювам / заплюя <право> в лицето. Изправя ми се / изправи ми се <право> на сърце<то>. Падам / падна право в (на) сърцето. Право в лицето. Право в очите. Право, куме, та в <черните> очи *и* право ти, куме, в очи. Удрям / ударя <право> в сърцето. Улавям / уловя <право> за сърцето. Улучвам / улуча <право> в сърцето. Хващам / хвана <право> за сърцето. Хитрата лисица право в стъпица.

правя. Баща ми ме пиян правил. Баща ми ме правил на воденица. Дума дупка не прави. Дӯша вонещиците да правя тамян. <И> на божата крава път правя. <И> на мравката път правя. И от лайното си ошав правя. Когато се ти роди, я си правех опинци. На глава място правя. На дяволско село черква не правѝ. На туршия ли ще правя. На якото зъб одира, на мекото лаф не прави. Не прави пари. Не правя на две думата. Не правя ни<то> крачка. Не правя хас. Не си правя зло сърце. Не <недей> учи баща си как се правят деца. Не учи стареца да прави деца. Няма да правя попара. Няма да правя туршия. Отишъл съм да правя лули. Парà не правя. Попара ли ще правя. Правѝ липови капии. Прави ми чест. Правѝ <му> сметка. Правя въпрос. Правя въртел<и>. Правя вятър. Правя главата. Правя джуки. Правя дума *и* правя го дума. Правя дълга физиономия. Правя евалла. Правя източен въпрос. Правя кал. Правя капитал. Правя кисела физиономия. Правя кисело лице. Правя кули в облаците. Правя лице. Правя мили очи. Правя мръсно. Правя <на> бъзе и коприва. Правя номера. Правя нощта на ден. Правя от бълхата бивол. Правя от бълхата слон. Правя от влакно руно. Правя от влакното кросно. Правя от едно сто. Правя от иглата черясло. Правя от мравката аслан. Правя от мравката слон. Правя от мухата бивол. Правя от мухата слон. Правя от парàта две. Правя от сламката греда. Правя от сламката планина. Правя от шушката греда. Правя от шушката планина. Правя очи. Правя пари (парà). Правя политика. Правя прах и пепел. Правя приказка. Правя път. Правя работа<та>. Правя равен със земята. Правя сечено. Правя си гаргара. Правя си джуките. Правя си оглушки. Правя си сметка<та> без кръчмаря. Правя си сметката и без ханджията. Правя си сърце. Правя си труд. Правя си устата. Правя си устата да ям мед. Правя си устата за качамак. Правя си устата като габровец за бой. Правя си устата като габровец за <дрянова> тояга. Правя си устата като габровец за лобут. Правя си устата като кирпиджийски кон за слама. Правя си хесапа и без стопанина. Правя си хесапа и без ханджията. Правя скомина. Правя сметка *и* правя си сметка<та>. Правя, струвам. Правя с чужда пита <майчин> помен. Правя с чужда пшеница помен. Правя с чуждо блюдо зàдушни. Правя с чуждо жито помана. Правя с чужд хляб бащин помен. Правя фасони. Разтурям къща, правя колиба. Сбирам клинци да си правя кон. С един пантоф правя Великден. С цървулите на откраднатата крава правя милостиня. Трайко си правя. Три чуда правя. Труп ме прави. Хас правя. Червеното стъкло правя на бяло. Черното правя бяло. Що ти прай кучето. Що ти трябва да правиш на дяволско село черква.

правя. Мезе в (за) устата, правя. На игра, правя. От семка тиква, правя. С краката си, правя.

правя се. Прави му се, че вред пилци се ядат. Правя се на американец. Правя се на ампе. Правя се на врял кочан. Правя се на (за) грозденица. Правя се на две и зола. Правя се на две и половина. Правя се на дръж ми шапката. Правя се на ибрямбашия. Правя се <на> ни лук ял, ни на лук мирисал. Правя се на <самоковски> зелник. Правя се на тапа. Правя се на три и зола. Правя се на три и половина. Правя се на унче. Правя се на утрепан. Правя се на японец.

праг. Бия прага. Изтича ми от прага. Изтривам / изтрия прага (праговете). Изтърквам / изтъркам прага. Като слепец на праг. Като сляп на праг. На прага. Петнѝ врàга до прага. Под праг и над праг. Пред прага е. Пред прага съм. Прекрачвам / прекрача прага. Прелива ми / прелее ми <и> през прага. Прескочих прага. Престъпвам (престъпям) / престъпя <през> прага. Престърг-

вам / престържа праговете. Претривам / претрия прага (праговете). Протривам / протрия прага. Пуснали петела на прага, той се покачил на полица. Раздирам / раздера котката <на прага>. Слагам / сложа крак на праг. Удари ме горния <праг>, та видях долния. Чукна ме горния праг. Чукна ме горния праг, та видях долния. Чукна ме горния праг, та погледнах долния.

пражен. Научил се поп на пражен боб.

праз. На бахчеванджия праз продавам. Праз лук да яде.

празен. Вися като кон на (пред) празни ясли. Връзвам / вържа на празни ясли. Главата ми е празна кратуна. Гласа ми излиза като из (от) <празна> бъчва. Голям фес, ама празен. Дреждя като кон на празни ясли. Дремизгам като кон на празни ясли. Дремя като кон на празни ясли (празна ясла). Дрънкам като <празна> воденица. Дрънкам като <празна> мелница. Дрънча като <празна> воденица. За празни чували. Като бей у празни ясли. Като вол на празни ясли. Като кон на празна торба. Като кон на празни ясли. Като магаре на празни ясли. Като паша у празни ясли. Като <празна> воденица. Като празна мелница. Като празна тенекия. Като просек с празен дисаг. Кълцам си зъбите <като празна воденица>. Меля като <празна> воденица. Меля като празна мелница. Намерил съм <празна> църква да се кръстя. Намерил съм <празна> църква да се прекръстя. Очи пълни, ръце празни. Празен ми е джоба. Празна воденица. Празна глава. Празна кратуна. Празна Мара. Празна Мара тъпан била. Празна ми е главата. Празна ми е кратуната. Празна ми е лелката. Празна работа. Празна чутура. Разхлопчвам се / разхлопча се като празна воденица. С празни джобове. С празни ръце. Тропам като празна воденица. Хитра була в празна кула.

празник. Би ще и в нашата улица празник. И на нашата улица ще дойде празник. Като вълчите празници. Като пред празник. Не зная ни делник, ни празник. Няма за мене делник, празник. Празник свиря, делник играя.

празно. Изливам от пусто в празно. Наливам от пусто в празно. От пусто в празно. Преливам от пусто в празно. Преливане от пусто в празно. Хвърлям / хвърля празно да уловя пълно.

пран. Като пран петел.

пранги. Удрям / ударя прангите.

прасе. Като попово прасе. Къде е на прасето гъдела. Не ща, куме, печено прасе. Точа зъби за печени прасета (печено прасе). Хубав като прасе в помия. Ядваш ли, куме, печено прасе <да ти опечем>.

прасенце. Не ще Манго печено прасенце. Нямала си баба белица, <купила си прасенце>. Нямала си баба работа, та си купила прасенце.

праскал. Даскал праскал.

праскова. Като праскова. Настръхнал съм като праскова. От трън праскова. Търся на трън праскови.

праста. Джаста-праста.

пратя. Да те не пратя на Плачковци. Да те пратя смъртта да ми доведеш. Пратих за Чирпан.

прах. Ближа праха на нозете. Ближа праха от подметките. Вземам / взема и праха от цървулите. Да пръдне, прах ще вдигне. Измитам праха. Изпухвам / изпухам праха <от гърба>. Изтупвам / изтупам праха от дрехите. Изтърсвам / изтърся праха. Като (колкото, когато) прах на тъпан. Като пръдне, прах вдига. Кога<то> прах на тъпан. Кротко ходи, прах не дигай. Лижа праха от подметките. Мир на праха ми. Направям / направя <на> прах и пепел. Направям / направя <на> пух и прах. Не давам / дам прах да падне. Не оставям / оставя прах да падне. Обръщам / обърна в прах и пепел. Опухвам / опухам праха. Отупвам / отупам праха <от гърба>. Отърсвам / отърся праха. Пазя прах да не падне. Правя прах и пепел. <Прах> и пепел не остана. Превръщам / превърна в (на) прах <и пепел>. Превръщам се / превърна се на прах. Разбивам / разбия на (в) пух и прах. Разбивам се / разбия се на пух и прах. Ставам / стана на прах и пепел. Ставам / стана на пух и <на> прах. Треперя прах да не падне. Хвърлям / хвърля прах в очите.

прашинка. Не давам / дам прашинка да падне. Не оставям / оставя прашинка да падне.

пращам. Пращам огън и жупел.

пращам / пратя. Пращам / пратя в Бруса за маймуни. Пращам / пратя в гроба. Пращам / пратя в джендема. Пращам / пратя гръм и мълния. Пращам / пратя да брули круши <с ушите си>. Пращам / пратя да лапа мухи. Пращам / пратя за ерови ябълки. Пращам / пратя за зелени глогини. Пращам / пратя за зелен хайвер. Пращам / пратя за липови ябълки. Пращам / пратя за презморски миндали. Пращам / пратя на баня. Пращам / пратя на гробицата. Пращам / пратя на кино. Пращам / пратя на кино в банята от 6 до 4 <с билет за докъпване>. Пращам / пратя на кино от 6 до 5 с трамваен билет. Пращам / пратя на майната. Пращам / пратя на

манастира да суши дренки. Пращам / пратя на онзи (оня) свят. Пращам / пратя на смърт. Пращам / пратя на студените бани. Пращам / пратя повра-га. Пращам / пратя по дяволите.

праця. Праши ми задника кисело. <Та> ушите ми пращят.

пребивам / пребия. Пребивам / пребия опашката. Пребивам / пребия с ум.

пребивам се. Пребиваме се като две пари в кесия.

пребиен. Пребиена парà.

пребил. Бил съм и пребил.

пребит. Като пребит. Като пребита змия. Като пребито куче. Като пребито псе. Пребита парà. Пребито дукато.

пребия се. Преби ми се клина.

преболявам. Като на кушле, преболява.

преброен. Дните ми са преброени. Минутите ми са преброени. Часовете ми са преброени.

преброявам се. Преброяваме се на пръсти.

преваля. Кога дъждът превалял, той наметнал качулка.

превалява. На облак, превалява /в 1 знач./.

преварям. Преварям като малко пуле майка си. Преварям като пуле пред магарица. Преварям като пърле майка си.

преваря се. Превари ми се бозата.

преведа. Да те преведе през водата и да ти не даде вода. Да те преведе през реката и да ти не даде вода. През вода го превел и вода му не дал. През река го превел и вода му не дал.

превеждам / преведа. Превеждам / преведа през девет земи.

превземам. Превземат ме русалиите.

превивам. Превивам шия.

превивам / превия. Не превивам / превия крак. Превивам / превия врат. Превивам / превия врата. Превивам / превия глава. Превивам / превия гръб. Превивам / превия гръбнака.

превръщам / превърна. Превръщам / превърна в живо дело. Превръщам / превърна в (на) прах <и пепел>.

превръщам се / превърна се. Превръщам се / превърна се на прах. Превръщам се / превърна се на (в) слух. Превръщам се / превърна се на (в) слух и зрение.

превъзнасям. До деветото небе, превъзнасям. До звезди<те>, превъзнасям /в 1 знач./. До небесата (небето), превъзнасям /в 1 знач./. До седмото небе, превъзнасям.

превържа. Да си превържеш главата с кърпа. Ще превържа черна кърпа.

превърна се. Да ти се превърне стомаха. Превърна се колата.

преглеждам. По диагонал, преглеждам.

преглъщам / преглътна. Преглъщам / преглътна горчивия хап. Преглъщам / преглътна приказка. Преглъщам си / преглътна си думите. Преглъщам / преглътна слюнката си. Преглъщам / преглътна сълзите си. Преглъщам / преглътна хапчето.

преграждам / преградя. Преграждам / преградя пътя.

прегриза. С лайняно въже да ме завържеш, ще го прегриза.

прегъвам / прегъна. Прегъвам / прегъна гръбнак.

преда. Не е прела баба. Не е прела майка ми. Не съм прел цигански кълчища. Ситно преда[1]. Ситно преда[2]. Тънко преда[1]. Тънко преда[2]. Тънко я преда.

предавам / предам. Предавам / предам богу дух. Предавам / предам душа. Предавам / предам калето. Предавам / предам крепостта. Предавам / предам крепостта отвътре. Предавам / предам на черната земя. Предавам си / предам си главата.

предаване. Край на предаването.

предам. Предал съм царството.

преден. Да са живи предни зъби. Да са здрави предни зъби. Излизам / изляза на преден план. На преден план. На преден план съм. На предна линия съм. Поставям / поставя на преден план. Стоя на преден план. Стоя на предна линия.

предник. Предника съм обърнал на задник. Хванал съм си предника.

преднина. Вземам / взема преднина<та>.

презморски. Пращам / пратя за презморски миндали.

презносник. Удрям / ударя презносник.

прекарал. Прекарал на годините.

прекарам. Да те прекара през девет води и па да ти не даде вода да пиеш. И мен<е> ще прекарат през стъргата. Прекарах през куюмджийски влак. Под плявата вода прекарвам. Под сеното вода прекарвам. Под сламата вода прекарвам. През море те прекарва вода да не пиеш.

прекарвам / прекарам. Прекарвам / прекарам жаден през водата. Прекарвам / прекарам под нож. Прекарвам / прекарам през акъла си. Прекарвам / прекарам през главата си. Прекарвам / прекарам през едно сито. Прекарвам / прекарам през иглени уши. Прекарвам / прекарам през паметта си. Прекарвам / прекарам през стърга<та>. Прекарвам / прекарам през ума си.

прекатуря се. Като се прекатури колата. Прекатури се гърнето. Прекатури се колата. Ще се прекатурят на дявола колата.

прекланям / преклоня. Прекланям / преклоня врат. Прекланям / преклоня глава.

преколя. Прекла ме сън.
прекрачвам / прекрача. Прекрачвам / прекрача прага.
прекръстя. Бог го е прекръстил. Господ го е прекръстил.
прекръстя се. Да се прекръстиш, като го видиш. Да се прекръстиш с двете ръце *и* да се прекръсти човек с двете ръце. Да се прекръстиш с лява<та> ръка *и* да се прекръсти човек с лява<та> ръка. Намерил съм <празна> църква да се прекръстя. Нашъл съм църква да се прекръстя. Прекръсти се, че бягай. С коя ръка да се прекръстя. С лявата <си ръка> ли да се прекръстя, с дясната ли.
прекършвам / прекърша. Не прекършвам / прекърша думата <на две>. Не прекършвам / прекърша хатъра. Прекършвам / прекърша врата.
преливам. Преливам от пусто в празно.
преливам / прелея. Прелива ми / прелее ми <и> през прага. Преливам / прелея чашата <на търпението>. Чашата <на търпението> ми прелива / прелее.
преливане. Преливане от пусто в празно.
преливка. Изпил съм си и преливката.
прелкя. Турям / туря прелкята.
пременен. Пременен за дỳша.
пременен. Като кукла, пременен.
пременя се. Пременил се Алия, погледнал се — пак в тия. Пременил се Илия, погледнал се — пак в тия.
премервам / премеря. Премервам / премеря от главата до краката. Премервам / премеря от глава<та> до пети<те>. Премервам / премеря отдолу догоре. Премервам си / премеря си думите *и* премервам / премеря всяка своя дума. Премервам си / премеря си яйцето на (според) задника. Премервам / премеря с очи. Премервам / премеря с поглед.
премеря. Намерил съм, че <та> съм премерил.
преметна. И дявола премятам *и* и дявола бих преметнал.
преметна се. Преметна ми се през корема.
премина. Преминало щиру време. Преминал съм през иглени уши.
преминавам. Като <бял> вятър, преминавам. Като на куче, преминава ми. Като на кученце, преминава ми. Като на кушле, преминава ми.
преминавам / премина. Преминавам / премина в архивата. Преминавам / премина в ръцете. Преминавам / премина всякаква граница. Преминавам / премина границата (границите) *и* преминавам / премина всяка граница. Преминавам / премина като червена нишка. Преминавам / премина през иглени уши (иглено ухо). Преминавам / премина през огън и вода. Преминавам / премина през стърга<та>. Преминавам / премина през трупа. Преминавам / премина през трупове. Преминавам / премина Рубикон. Преминавам си / премина си времето.
преминал. През пръстен преминала. Преминал през механата, а виното не помирисал. Преминал през огън и вода. Преминал през сито и решето.
премрял. С премряло сърце.
премятам. И дявола премятам *и* и дявола бих преметнал.
премятам / преметна. Премятам си / преметна си въжето на врата.
премятам се. Премятам се като риба на сухо.
премятам се / преметна се. Премята ми се / преметне ми се сърцето.
пренасям. Пренасям думи.
пренеса. Пренеси кал, камъни, па легни спи.
преоблека се. Преоблякъл се Алия, погледнал се — пак в тия. Преоблякъл се Илия, погледнал се — пак в тия.
преобръщам се / преобърна се. Преобръща ми се / преобърне ми се сърцето.
преобърна. Какво да преобърнем. Ще се преобърна в гроба.
препариран. Като препариран.
препирам се. Препирам се като костилка. Препирам се като на бързей. Препирам се като рак на бързей.
препирам се. Като слепец на праг, препирам се. Като сляп на праг, препирам се.
преплитам / преплета. Преплитам / преплета език. Преплитам / преплета крака. Преплитам / преплета нога. Преплитам / преплета нозе.
преплитам се / преплета се. Езика ми се преплита / преплете. Преплитат ми се / преплетат ми се краката. Преплитат ми се / преплетат ми се нозете.
препреча. Вълк ми препречи пътя.
препречвам / препреча. Препречвам / препреча пътя.
препълвам / препълня. Препълвам (препълням) / препълня чашата <на търпението>.
препълвам се / препълня се. Чашата <на търпението> ми се препълва / препълня.
препълням / препълня. Препълвам (препълням) / препълня чашата <на търпението>.
препъна се. Полека да се не препънеш.
прережа. Каква жилка да прережe. Прерязах колача.
прерипна. Прерипнал съм арабското.
преседна. Ще ми преседне на гърлото. Ще ми преседне хапката.

пресека. Пресече ми котка път<я>. Пресече ми мишка път.

пресеклица. На пресеклица.

преселвам се / преселя се. Преселвам се / преселя се във вечността. Преселвам се / преселя се на онзи (оня) свят.

пресен. Аста е риба прясна.

пресичам / пресека. Пресичам го / пресека го като с нож. Пресичам / пресека кашлицата. Пресичам / пресека пътя.

пресичам се / пресека се. Пресичат ми се / пресекат ми се колените (колената). Пресичат ми се / пресекат ми се краката. Пресичат ми се / пресекат ми се нозете.

прескоча. Прескочих прага. Прескочих трапа.

п р е с л е д в а м. До девета рода, п р е с л е д в а м. До девето коляно, п р е с л е д в а м. Като конска муха, п р е с л е д в а м.

преснак. Не било в преснака, та (ще) в цвеклото.

престилка. Влашка престилка.

престол. Качвам се / кача се на престола. Стъпвам / стъпя на престола. Сядам / седна на престола.

престъпвам / престъпя. Престъпвам / престъпя границата (границите). Престъпвам (престъпям) / престъпя <през> прага.

п р е с т ъ п я м. Като патка в решето, п р е с т ъ п я м.

престъпям / престъпя. Престъпвам (престъпям) / престъпя <през> прага.

престъргвам / престържа. Престъргвам / престържа праговете.

пресуша. Ще пресуша чешмата.

пресъхвам / пресъхна. Пресъхва ми / пресъхне ми гърлото. Пресъхва ми / пресъхне ми езика. Пресъхва ми / пресъхне ми устата. Пресъхват ми / пресъхнат ми устните.

пресявам / пресея. Пресявам / пресея през сито.

пресядам. Недей ми пресяда като зелена круша.

претеглям / претегля. Претеглям / претегля думите. Претеглям / претегля на кантара <си>. Претеглям си / претегля си думите *и* претеглям / претегля всяка своя дума.

препъновение. Камен препъновения.

претоваря. Претоварил съм колата.

п р е т р е п в а м. Като куче, п р е т р е п в а м /в 3 знач./.

претривам / претрия. Претривам / претрия прага (праговете).

претръпвам / претръпна. Претръпват ми / претръпнат ми гьоновете.

прехапвам / прехапя. Прехапвам / прехапя език. Прехапвам / прехапя пръст. Прехапвам си / прехапя си бърните. Прехапвам си / прехапя си долната джука. Прехапвам си / прехапя си думите (думата). Прехапвам / прехапя уста. Прехапвам / прехапя устни.

прехвръкна. Не давам / дам пиле да прехвръкне. Не давам / дам птичка да прехвръкне. Не пускам / пусна пиле да прехвръкне. Пиле не може да прехвръкне. Птичка не може да прехвръкне.

прехвърлил. Прехвърлил годинките.

прехвърлям / прехвърля. Прехвърлям / прехвърля баира. Прехвърлям / прехвърля вина<та>. Прехвърлям / прехвърля всякаква граница. Прехвърлям / прехвърля границата (границите) *и* прехвърлям / прехвърля всяка граница. Прехвърлям / прехвърля през акъла си. Прехвърлям / прехвърля през ума си.

прехласна се. Намерил съм, че (та) съм се прехласнал.

прехлупя. Прехлупил съм и на баба си носилото. Прехлупил съм и на баща си носилото.

преча. Пречат му и двете ръце.

пречупвам / пречупя. Не пречупвам / пречупя хатъра. Препучвам / пречупя гръбнак. Пречупвам / пречупя кръст. Пречупвам / пречупя на дявола опашката.

прешия. Там, дето шиеш ти, аз съм вече прешил.

преям. Преяде ми климарьо.

прибера. Господи, защо не си прибереш вересиите. Защо (що) не <си> те прибере господ. Прибра го бог <при себе си>. Прибра <си> го господ.

прибирам. Прибирай си конците. Прибирам си скутите. Прибира с иглата, изнася с колата. Прибирам си полите. С вила орехи прибирам.

прибирам / прибера. Прибирам / прибера акъла. Прибирам си / прибера си багатериите. Прибирам си / прибера си дрипите. Прибирам си / прибера си дърмите. Прибирам си / прибера си езика. Прибирам си / прибера си езичето. Прибирам си / прибера си партакешите. Прибирам си / прибера си партушините. Прибирам си / прибера си парцалите. Прибирам си / прибера си такъмите. Прибирам си / прибера си устата. Прибирам си / прибера си чуковете.

привеждам / приведа. Привеждам / приведа към един знаменател. Привеждам / приведа към общ знаменател.

привод. Добре ми е като зет на привод.

привой. Не ми трябва от мечка привой. Що ми трябва от мечка привой.

привтасам. Доде баба привтаса и сватбата сколаса.

привързвам / привържа. Привързвам / привържа към колесницата.

пригарям / пригоря. Пригаря ми / пригори ми на сърцето.

придавам си / придам си. Придавам си / придам си вид.

придобивам / придобия. Придобивам / придобия плът и кръв.

придържам се. Придържам се към буквата <на закона>.

приемам. С отворени обятия, приемам. С отворени ръце, приемам. С хляб и сол, приемам.

приемам / приема. Приемам / приема за чиста монета. Приемам / приема хвърлената ръкавица *и* приемам / приема ръкавицата.

призма. През призмата.

приказ. За чудо и <за> приказ.

приказвам. Вода гледа, за огън приказва. За вълка приказваме и (а) вълка (той) в кошарата. За вълка приказваме и (а) вълка (той) насреща. Пак ще <си> приказваме. Приказвай на вехтата ми шапка. Приказвай на старата ми шапка. Приказвай на съдраната ми шапка. Приказваме на различни езици. С бога съм приказвал. С господа съм приказвал. С гъза си приказвам.

приказвам. Гаче на книга го чета, приказвам. За паешка кълка, приказвам. Като картечница, приказвам. Като латерна, приказвам. Като навита машина, приказвам. Като от кон, приказвам. Като разпран, приказвам /в 3 знач./. Като <че> по (на) книга <чета>, приказвам. На аба, приказвам. На ангро, приказвам. На вересия, приказвам. На веялица, приказвам. На дъжд и на лапавица, приказвам. На едро, приказвам. На кукла, приказвам. На стената (стените) <сякаш>, приказвам. Под (на) нос<а си>, приказвам.

приказване. Не е за приказване.

приказка. Бабешки приказки. Вадя приказка (приказки). Вадя приказките с ченгел. Големи приказки. Дето има една приказка. Дохождам си / дойда си на приказката. Идвам си на приказката. Изваждам / извадя приказка (приказки). Изкарвам / изкарам приказка (приказки).Излиза ми / излезе ми приказка. Изтървавам / изтърва <някоя> приказка. Казвам си / кажа си приказката. <Колкото (само)> да се намирам / да се намеря на приказка. Меря приказките си. Минава ми / мине ми приказката. Много приказки на воденица<та><биват>. Много приказки на пазара. Накъде отива приказката. На приказка. Не вземам / взема от приказка. Не е за приказка. Не минавам / мина приказката. Отварям / отворя приказка. Посолѝ си приказката да се не осмърди. Посрещам / посрещна приказка. Посрещам си / посрещна си приказката. Правя приказка. Преглъщам / преглътна приказка. Приказката ми на две не става. Приказки от 1001 нощ. Пускам (пущам) / пусна приказка (приказки). Разбираме си от приказката. Срещам си / срещна си приказката. Хабя си приказките. Хвърлям си / хвърля си приказката. Цедя приказките си.

прикапя. Да ти прикапе на сърцето.

приковавам / прикова. Приковавам / прикова на (о) позорния стълб.

прикривам. Кирливите ризи, прикривам.

прикривам / прикрия. Прикривам / прикрия рогата на дявола.

прикривам се / прикрия се. Прикривам се / прикрия се зад гърба.

прикукам. И нашата кукувица ще прикука.

прилеп. Като прилеп кандило.

прилетявам / прилетя. Прилетяват ми / прилетят ми ангелите.

прилика. Ни с бога, ни с прилика. Нямам си приликата. С бога и с прилика.

приличам. Приличам на изсран глистей.

приличам. Като вити гривни на шугави ръце, прилича ми. Като две капки вода, приличаме си. Като на дъртел кован гердан, прилича ми. Като на камила копринарство, прилича ми. Като на камила свинарство, прилича ми. Като на кочина катанец, прилича ми. Като на магаре седло, прилича ми. Като на свиня ботуши, прилича ми. Като на свиня звънец, прилича ми. Като на свиня обица, прилича ми. Като на свиня седло, прилича ми. Като на спукани пети жълти чехли, прилича ми. Като на тиква обръч, прилича ми. Като на циганин дивит, прилича ми.

прилягам. Като на камила копринарство, приляга ми. Като на коза брада, приляга ми. Като на свиня джанарак, приляга ми.

пример. Вземам / взема пример.

примигвам. Примигвам като куче в лапавица. Примигвам като мишка в трици.

примка. Вкарвам / вкарам в примката. Влизам / вляза в примката. Влизам / вляза в примките (примката). Вплитам / вплета в примките си. Заплитам / заплета в примките си. Мятам (мятвам / метна) примка на шията. Мятам си (мятвам си / метна си) примка на врата. Мятам си (мятвам си / метна си) примка на шията. Нахлузвам си / нахлузя си примка на врата. Нахлузвам си / нахлузя си примка на шията. Окачвам си (окачам си) / окача си примка на врата. Окачвам си (окачам си) / окача си примка на шията. Падам / падна в примката. Падам / падна в примките (примката). Попадам / попадна в примка<та> (примките). Поставям / поставя примка. Слагам си /

сложа си примка на врата. Слагам си / сложа си примка на шията. Турям си / туря си (турвам си / турна си) примка на врата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) примка на шията. Улавям / уловя в примките си. Улавям се / уловя се в примката. Улавям се / уловя се в примките (примката). Уплитам / уплета в примките си. Хващам / хвана в примките си. Хващам се / хвана се в примката. Хващам се / хвана се в примките (примката).

приострям / приостря. Приострям го / приостря го.

припарвам / припаря. Припарва ми / припари ми под краката. Припарва ми / припари ми под петите.

припек. Заспал Михо на припек.

припека. Припекло ми е яйцето. Трябва да са му припекли гърнето.

припкам. Припкам като поп на задушница. Припкам като поп на кръщене. Припкам като поп на помен. Припкам като просяк на задушница.

припра. Припряло ми на задника, че търся полог.

припрян. Нося припряно сърце. Припряна ми е работата.

природа. Втора природа. Игра на природата.

присмея се. Присмяла се камилата на гърнето, че няма уши. Присмяла се козата на овцата, че ѝ видяла задника. Присмяла се козата на овцата, че лудо пасе. Присмяла се краста на шуга. Присмяла се кука на крива бука. Присмяла се кука на криво дърво. Присмяла се кукумявката на синигера. Присмяла се курвата на копилето. Присмяло се гърнето на котела, че е черен. Присмяло се гърнето на похлупака си, че няма ухо. Присмяло се гърнето на тенджерата, че няма дръжка. Присмяло се чунче на кратунче. Присмял се гидюл на череп. Присмял се хумник на череп. Присмял се хърбел на щърбел. Присмял се черепа на гърнето, че няма ухо. Присмял се шипар на рабул.

п р и с м и в а м   с е. В лицето, п р и с м и в а м   с е /във 2 знач./. В очите[1], п р и с м и в а м   с е /във 2 знач./.

присойки. Нашли присойките.

приставам / пристана. Приставам си / пристана си на гъза.

присъда. Подписвам си / подпиша си смъртната присъда. Подписвам / подпиша смъртната присъда.

присърце. Вземам / взема присърце. Имам присърце.

притискам / притисна. Притискам / притисна до (о) стената.

притисна. Притисната ми е опашката.

притупам. Не е притупал тъпана. Притупа и тоз тъпан. Притупал ми е тъпана.

притурям. В морето с лъжица вода притурям.

притча. Притча во язицех.

притъмнява ми / притъмнее ми. Притъмнява ми / притъмнее ми пред (на) очите.

прихващам / прихвана. Прихващат ме / прихванат ме дяволите.

прицел. Вземам / взема на прицел.

причернява ми / причернее ми. Причернява ми / причернее ми пред (на) очите.

пришествие. До второ пришествие. На второ пришествие.

пришит. Пришит калец у (в) калцун.

пришка. Пришки ми излязоха на устата.

проба. От долна проба. <От най->чиста проба.

пробен. Пробен камък.

пробивам / пробия. Пробивам си / пробия си път.

п р о б и р а м. Като мечка гнили круши, п р о б и р а м.

пробит. Пробита бъчва. Пробити ми са ушите. Пробит, че пуснат.

пробито. Пробито, та (че) начукано.

пробия. Пробиха ми джоба. Пробих дупка в морето.

пробия се. Пробила му се е шапката от ум.

п р о б л е м. Номер едно, п р о б л е м /във 2 знач./.

пробода се. Сърцето ми се прободе.

провален. Като провален. Провален, па пущен.

провалям се / проваля се. Провалям се / проваля се вдън земя.

проваля се. Провали ми се валмо.

провесвам / провеся. Провесвам / провеся нос.

провирам се / провра се. Провирам се / провра се през иглени уши.

провождам / проводя. Провождам / проводя за зелен хайвер.

провра се. Провря ми се през (из) ушите.

провълнен. Провълнено гърло.

провъртявам / провъртя. Провъртявам / провъртя ушите.

проглушавам / проглуша. Проглушавам / проглуша света. Проглушавам / проглуша ушите.

прогнил. Прогнил от пари.

п р о г о в о р в а м. Ни черна ни бяла, не п р о г о в о р в а м.

проговоря. Кръвта проговори.

продавам. Другиму ги продавай тия (тези). <И> баща си за пара продавам. И дявола продавам. Излъгвам те, та те продавам. Както го купих, така го и продавам. Калето продавам. Кой те пита за колко си продаваш калпака. Кому продаваш <тия (зелени)> краставици. Мед купува, мъст продава. Мед купува, оцет продава. На бахчеванджия

краставици продавам. На бахчеванджия праз продавам. На бостанджия краставици продавам. На кого (кому) ги продаваш <ти> тия (тези). На краставичар краставици продавам. Не ми ги продавай тия. Не ми продавай краставици *и* кому продаваш <тия (зелени)> краставици. Не ми продавай печени киселици. Още мечката в гората, кожата ѝ продават. Продавам бабаитлък (бабаитлъци). Продавам за бълхи цяр. Продавам <зелени> краставици. Продавам и майчиното си мляко. Продавам кисели краставици. Продавам кисели палаври. Продавам курназлък (курназлъци). Продавам майка си и баща си. Продавам сербезлък (сербезлъци). Продавам спанак. Продавам фасони. Продавам чалъм (чалъми). Продавам шикалки. Продава оцет. Тъй съм го купил, тъй го продавам.

продавам. На зелено, продавам.

продавам / продам. Купувам те и те продавам *и* мога да те <купя и> продам. Продавам / продам за две оки плява. Продавам / продам за зелен хайвер. Продавам / продам за тридесет сребърника. Продавам / продам магаре за кон. Продавам си / продам си душата <на дявола>. Продавам си / продам си и дрехите от гърба. Продавам си / продам си и капата. Продавам си / продам си и ризата от гърба.

продавам се. Като симит, продавам се.

продам. И дявола продавам *и* и дявола бих продал. Продал за грош, взел золата.

продирам / продера. Продирам / продера земята. Продирам си / продера си гърлото. Продирам / продера ушите.

продран. Продран джоб.

продумвам. Ни черна, ни бяла не продумвам.

продънвам / продъня. Продънвам / продъня ушите.

продънвам се / продъня се. Продънвам се / продъня се в земята.

продънен. Като продънен.

прозорче. Гледам от своето прозорче.

прозявка. Ходя като прозявка от уста в (на) уста.

произвол. Изоставям / изоставя на произвола на съдбата. Оставам / остана на произвола на съдбата. Оставям / оставя на произвола на съдбата.

Пройна. Луда Пройна.

прокарвам / прокарам. Прокарвам / прокарам през девет земи.

проклинам. Проклинам си дните.

проклинам / прокълна. Проклинам / прокълна майчиното си мляко.

прокопсам. Прокопсал съм като цар връз самар.

прокопсам. Като гол гъз в коприва, ще прокопсам. Като лисица в капан, прокопсал съм /в 1 знач./. Като мишка в армея, прокопсал съм. Като синигер в кратуна, прокопсал съм. Като сляпа коза в тръне, ще прокопсам. Кога<то> ми израстне на гроба трева, ще прокопсам.

прокопсия. До коляно, прокопсия.

прокрустов. Прокрустово ложе.

пролет. Трай, коньо, скоро пролет иде.

проливам. Проливам крокодилски сълзи.

променям / променя. Променям / променя боята си. Променяме си / променим си шапките.

прометеев. Прометеев огън.

промъквам се / промъкна се. Промъквам се / промъкна се между капките. Промъквам се / промъкна се през иглени уши.

промятам се. Промятам се като Настрадин Ходжа у чаршаф.

пропадна. Гемиите ли са ти пропаднали <в морето>. Гемиите ли са ти пропаднали в Черно море. Да не <би да> са ти пропаднали гемиите <в морето>. Да не <би да> са ти пропаднали гемиите в Черно море. Сякаш (като че <ли>) са ти пропаднали гемиите <в морето>. Сякаш (като че <ли>) са ти пропаднали гемиите в Черно море.

пропаст. Завеждам / заведа в пропастта. Напред пропаст, назад вълци.

пропея. Пропя̀ ми петела.

пропищя. Дете в майка пропищя.

проплача. Дете в майка проплака.

прокправям / проправя. Проправям / проправя пъртина. Проправям / проправя път <я>. Проправям си / проправя си път<я>.

пропускам / пропусна. Пропускам (пропущам) / пропусна влака.

пропущам / пропусна. Пропускам (пропущам) / пропусна влака.

проработвам / проработя. Проработва ми / проработи ми бахтът. Проработва ми / проработи ми късмета. Проработва ми / проработи ми честта. Проработва ми / проработи ми щастието.

просветна. Просветнали ми са ушите.

просен. Ни просено зърно.

просеник. Още много просеник ще дъвча.

Просеченик. Търкалям ги от Просеченик.

просо. Воловете у просото. Вървя през просото. Изгазвам / изгазя просото. Изгоряло ми е просото. Карам през просото. Отрязвам / отрежа през просото бос. Сгазвам / сгазя просото. Сея на дъното <му> просо. Сея на корена <му> просо. Суша просо на ортома. Тичам през просото. Треса се като кокошка

над просо. Тръгвам / тръгна през просото. Удрям / ударя го (я) през просото.
проспивам / проспя. Проспивам си / проспя си времето.
прост. От просто сърце. С просто око.
прост. Като фасул, прост.
простен. Простен от всичко.
простирам. Не си простирам дрехите на едно слънце. Простирам си краката, колкото ми чергата държи. Простирам си краката, колкото ми чергата стига. Простирам си краката според чергата.
простирам / простра. Простирам си / простра си пояса.
простирам се. Простирам се додето (доколкото) ми стига чергата. Простирам се според чергата си. Простирам се според юргана си.
просто. Чисто и просто.
простота. Свещена простота.
простра. Простри му само пръст, ще те улови за цяла ръка. Прострял съм си брашното на въже.
простра се. Простряла се някоя лисица на път.
простя. Бог да го прости. За бог да прости. Колкото за бог да прости. Раздавам за бог да прости[1]. Раздавам за бог да прости[2].
просяк. Битолски просяк. Бързам като просяк на задушница. Водим се като битолски просяци. Врата му като на битолски просяк. Зачервил съм се като балдьовски просяк. Зачервил съм се като битолски просяк. Като просяк с празен дисаг. Навървили сме се като в гладно просяците. Наложил врат като битолски просяк. Припкам като просяк на задушница. Сит като просяк. Червен като битолски просяк. Червенея се като битолски просяк.
просян. По просяна жътва.
прося си. Прося си го като топъл хляб.
просяшки. Висвам / висна като цифка на просяшки нос. Довеждам / доведа до просяшка тояга. Докарвам / докарам до просяшка тояга. Достигам / достигна до просяшка тояга. Идвам до просяшка тояга. Стигам / стигна до просяшка тояга.
протека. Ще протече вода и на моята воденица.
проточвам / проточа. Проточвам / проточа врат. Проточвам / проточа шия.
протривам / протрия. Протривам / протрия прага.
протягам. Протягам си крака наспоред обувката. Протягам си краката според чергата.
протягам / протегна. Протягам / протегна ръка.
протягам се. Протягам се спроти губера си.
проумявам. Проумява ли свиня от дуня. Проумява ли <ти> свиня от кладенчева вода.
проумявам. Колкото (като) магаре от кантар, проумявам.
процеждам / процедя. Процеждам / процедя през зъби.
процъфтявам / процъфтя. Процъфтявам / процъфтя като лале у бъзак. Процъфтявам / процъфтя като липа у пожар.
прочета. Прочели поменик.
прочетен. Дните ми са прочетени. Часовете ми са прочетени.
прочитам / прочета. Прочитам / прочета конско <евангелие>. Прочитам / прочета между редовете. Прочитам си / прочета си молитвата.
прощавам се / простя се. Прощавам се / простя се с тоя свят. С душа се прощавам / простя.
прощъпалник. Ще ми месят прощъпалник.
проям. Прояли поменика.
пружа. Пружа си нозете спроти юргано.
пружина. Навивам / навия пружината. Стоя <като> на пружина.
пърдльо. <И> от пърдля грош.
пърдна. Да пърдне прах ще вдигне. Като пърдне, прах вдига. Кога баба пърднала, кога замирисало. Лани баба пърднала, сега замирисало. Лани баба пърднала, сега <му> засмърдяло. Пърднал съм през тупана. Рекли му да пърдне, то се насрало. Слон ми е пърднал в ушите. Стисни ме, <лельо> Радке, <зорлен> да пърдна.
пърдня. Като пърдня в гащи. Като пърдня из гащи. Останах като халашка пърдня между две дъски. Развявам си /развея си пърднята.
пърждома. Върви по пърждомите. Пърждома ти глава<та>.
пърпор. Пърпор се вдига.
пръсвам се / пръсна се. Пръсвам се / пръсна се откъм (през) гърба <си>.
пръскам се. Пръска ми се главата. Пръскам се откъм (през) гърба <си>.
пръскам се. Като пилци, пръскаме се /в 1 знач./. Като яребичета, се пръскаме.
пръсна се. Пръсна ми се главата [ще ми се пръсне главата]. Сърцето да ти се пръсне. Ще ми се пръсне сърцето.
пръст[1]. Без да си вдигна пръста. Без да си мръдна пръста. Без да си повдигна пръста. Без да си помръдна пръста. Бият през пръстите. Божи пръст. Броим се на пръсти. Броим се на пръстите на едната ръка. Бутам (бутвам / бутна) пръст<а> в раната. Бъркам (бърквам / бъркна) с пръст в раната. Виждам / видя средния пръст. Връзвам / вържа го на пръст. Вържи си червенко <на пръста>. Въртя на пръст. Гледам през пръсти. Гол като пръст. Завивам / за-

вия на пръста си. Завирам си / завра си пръста между вратата. Завъртявам / завъртя на пръста си. Защо <си> идеш захапал пръст. Избозавам / избозая из пръста (пръстите) си. Изсмуквам / изсмуча из (от) пръстите си. Изщипвам / изщипам из пръстите си. Имам гумени пръсти. Имам пръст. Имам редки пръсти. Имам широки пръсти. Карам през пръсти. Като петте си пръста. Като пръст. Като пръстите на ръката си. Кучка с погача ще мине през пръстите му. Кърша пръсти. Навивам / навия на пръст. Намазвам / намажа пръстите. На пръсти[1]. На пръсти[2]. Не мога да капна вода на малкия пръст. Не мога да полея <вода> на малкия пръст. Не мога да се меря на (с) малкия пръст. Не мога да <се> напия вода на малкия пръст. Не се крия зад пръста си. Не си вдигам / вдигна пръста, не вдигам / вдигна пръст *и* не си вдигам / вдигна малкия пръст. Не си мърдам (мръдвам / мръдна) пръста, не мърдам (мръдвам / мръдна) пръст *и* не си мърдам (мръдвам / мръдна) малкия пръст. Не си повдигам / повдигна пръста.Не си помръдвам / помръдна пръста, не помръдвам / помръдна пръст *и* не си помръдвам / помръдна малкия пръст. Не си шаввам / шавна пръста. Не струвам колкото малкия пръст. Не съм нито на малкия пръст. Нокът на пръсти расте. Няма да ми се изяде от пръстите. Облизвам си / оближа си пръстите. Оставам / остана гол пръст. Оставам / остана с пръст в носа. Оставам / остана с пръст в уста<та>. Оставам / / остана със захапан пръст. Оставям си / оставя си пръстите. Оставям / оставя с пръст в устата. Очите ми са на пръстите. Петте ми пръста на яката ти. Повъртявам / повъртя на пръст. Поставям / поставя на малкия си пръст. Поставям / поставя пръст на (в) раната. Преброяваме се на пръсти. През пръсти. Прехапвам / прехапя пръст. Простри му само пръст, ще те улови за цяла ръка. Пръст да ми се покаже. Пръстите си да изядеш. Пръстите си да оближеш. Пъхам си (пъхвам си / пъхна си) пръста там, дето скърца вратата. Редки ми са пръстите.С два пръста. С един пръст искам десет чепа да затикна. Слагам / сложа на малкия си пръст. Слагам / сложа пръст<а>. Слагам / сложа пръсти в огъня. Слагам / сложа пръст на (в) раната. Слагам си / сложа си пръста. След като се ръкува, брои си пръстите. Смуча от пръстите си. Соча с пръст. С пръст не бутвам / бутна[1]. С пръст не бутвам / бутна[2]. С пръст не докачам / докача. С пръст не докосвам / докосна. С пръст не закачам / закача. С пръст не пипвам / пипна[1]. С пръст не пипвам / пипна[2]. С пръст непобутнат. С широки пръсти. Със захапан пръст. Троша си пръстите. Турям / туря (турвам / турна) на малкия си пръст. Турям / туря (турвам / турна) пръст<а>. Турям / туря (турвам / турна) пръст на (в) раната. Удрям /ударя пръста. Четем се на пръсти. Чупя пръсти.

пръст[2]. Мириша на пръст. Пръст и плява. Пръст ям. Яде ми гърба пръст.

пръстен. Като че съм в (у) пръстени. Не си в (у) пръстени. Не ще ми върнат пръстена. През пръстен преминала. Пръстени ли имаш на ръцете си.

прът. Вдигам си / вдигна си ризата на прът. Гол като прът. Давам / дам пръта <по гърба>. Дохожда ми / дойде ми прът в колелото. Поставям / поставя прът в колесницата. Поставям / поставя прът <в спиците на> колелото (колелата). Прът в колелото. Пъхам (пъхвам / пъхна) прът (пръти) в <спиците на> колелото (колелата). Слагам / сложа прът в колесницата. Слагам / сложа прът в <спиците на> колелото (колелата). Турям / туря прът в колесницата. Турям / туря прът в <спиците на> колелото (колелата). Удрям / ударя пръта. Чукурлив като глогов прът.

пръч. Дера пръч<а>.

пръчка. Бучни пръчка, пий вино. Гол като пръчка. Като на децата пръчката. Като по махване на вълшебна пръчка. Като с вълшебна пръчка. Като с магическа пръчка. Начесвам / начеша гърба *на някого* с букова пръчка. Начесвам / начеша гърба *на някого* <с дрянова пръчка>. Ще играе пръчката.

пръщини. Дремя като пуйка на пръщини. Като пуяк над пръщини. Стъпил съм на пръщини.

псалт. Като псалт.

псалтир. Колкото (като) магаре от псалтир.

псе. Забърквам се / забъркам се като псе в сливи. И на псетата. Като на псе. Като пребито псе. Като псета на мърша. Като псета <на> умрял кон. Като (колкото) псето на нива. Кога се село засели, кога ли псета лавнаха. <Мене> псета ме яли. Навирам / навра на псетата в гъза. Нашъл съм село без псета, пошъл съм без тояга. Познават ме и късите псета. Псе и котка там бяха. Псе и човек. Смайвам се / смая се като псе в сливи. Тръгам рахат како псите на Василица. Ходя като недобито псе.

псувам. Кога излязъл из града, тогаз псува пашата.

птица. Важна птица. Нощна птица. Рядка птица. С уста си птици ловя. Що за птица е.

птиче. <И> от птиче мляко. Като маче у птиче.

птичка. <И> от птичка мляко. Като птичка божия. Не давам / дам птичка да прехвръкне. Птичка не може да прехвръкне. С уста<та> си птички ловя.

пуйка. Дремя като пуйка на пръщини. Като пуйка.

пуйче. Като пуйче на слънце.

пуйчи. Тража пуйчо сирене.

пукал. Като пукал. Ще убия пукала.

пукам. Пука ми жилетката. Пукам като коприва в гърне. <Та> ушите ми пукат.

пукам. Като пукал, пукам /в 4 знач./.

пукам се. Дека го чукаш, дека се пука. <Дърво и> камък се пука. Къде (де) го биеш, къде (де) се пука. Къде (де) го чукаш, къде (де) се пука. От акъл глава му се пука. Пука ми се главата. Пукам се откъм (през) гърба <си>. Пукам се от най-здравото място.

пуквам. Като куче, пуквам /във 2 знач./.

пуквам / пукна. Пуквам / пукна афиона. Пуквам / пукна тъпанчетата <на ушите>.

пуквам се. Когато се хвана на хорото, тогава се пуква тъпана.

пуквам се / пукна се. Пуква ми се / пукне ми се жлъчката. Пуквам се / пукна се откъм (през) гърба <си>.

пукна. Жаба в тупило да пукне. Куче да вържеш, ще пукне. Пукница те пукнала. Топчето пукна.

пукна се. Да се пукне дявола. Дърво и камък се пукна. Къде (де) мерих, къде (де) се пукна. Пукнало ми се е пердето <на очите>. Ще ми се пукне сърцето.

пукнат. Не давам пукната пара̀. Не давам пукнат грош. Пукната аспра. Пукната пара̀. Пукнат бан. Пукнат грош. Пукнат лев. Пукнат мангър. Пукнат петак.

пукница. Пукница те пукнала.

пуле. Бързам като пуле пред майка си. Преварям като малко пуле майка си. Преварям като пуле пред магарица.

пулс. Напипвам / напипам пулса.

пуля. Като жаба в гьол, пуля очи. Като жаба в кал<та>, пуля очи /в 1 знач./. Като жаба в тиня, пуля очи.

пуля се. Като бивол в трици, пуля се. Като була в мътеница, пуля се. Като жаба в гьол, пуля се. Като жаба в кал<та>, пуля се /в 1 знач./. Като жаба в тиня, пуля се. Като мишка в трици, пуля се /в 1 знач./.

пуне. Не било в дуне, че (ами) в пуне.

пунически. Пуническа война.

пункт. Невралгичен пункт.

пускам. Пускам (пущам) ги без марка.

пускам / пусна. Не пускам / пусна пиле да прехвръкне. Пускам (пущам) / пусна бръмбър (бръмбари) в главата. Пускам (пущам) / пусна бълха в ухото. Пускам (пущам) / пусна в ръката. Пускам (пущам) / пусна въдицата. Пускам (пущам) / пусна вълка в кошарата. Пускам (пущам) / пусна да пасе[1]. Пускам (пущам) / пусна да пасе[2]. Пускам (пущам) / пусна <дълбоки> корени(<дълбок> корен). Пускам (пущам) / пусна език от аршин повече. Пускам (пущам) / пусна кепенците. Пускам / пусна конска муха под опашката *и* пущам / пущя конска муха под опашката. Пускам (пущам) / пусна котва. Пускам (пущам) / пусна кръв. Пускам (пущам) / пусна кръвчицата. Пускам (пущам) / пусна му края. Пускам (пущам) / пусна муха (мухи) <в главата>. Пускам (пущам) / пусна на пазара. Пускам (пущам) / пусна приказка (приказки). Пускам / пусна ръка. Пускам си (пущам си) / пусна си божура. Пускам си (пущам си) / пусна си боята. Пускам си (пущам си) / пусна си пояса. Пускам си (пущам си) / пусна си таралеж в гащите. Пускам (пущам) / пусна таралеж в гащите. Пускам (пущам) / пусна фитил (фитили).Пускам (пущам) / пусна червената кобила. Пускам (пущам) / /пусна шишове. Пускам (пущам) / пусна юздите. Пускам (пущам) / пусна юлара. Пуща ми (пуска ми) / пусне ми господ печени врабчета.

пусна. Бия водата да пусне масло. Камък<а> да стисне, вода ще пусне. Камък да хване, вода ще пусне. Керемида масло да пусне. Кога<то> пусне коня рога. Пуснали вълците да пасат овцете. Пуснали го под одъра, той се покачил на одъра. Пуснали петела на прага, той се покачил на полица. Пуснали тарля под одъра, той на миндера. Пуснали тарля под одъра, той се покачил на одъра. Сухо дърво лист пуснало. Сякаш са го пуснали от въже. Турѝ му самар<а> и (па) го пусни да брули круши.

пуснат. Пробит, че пуснат.

пуст. Отивам / отида на пусто пладне. Пуста сопа <неокастрена>. Пуста тояга. Пусто дърво недодялано. Пусто дърво <неокастрено>. Пусто държале. Търся огън на пусто огнище.

пустиня. Глас <вопиющи> в пустиня.

пусто. Изливам от пусто в празно. Карам през диво и пусто. Наливам от пусто в празно. От пусто в празно. Преливам от пусто в празно. Преливане от пусто в празно. Пусто да остане. Пусто и върло.

пустя. Купи му брънкалка и пусти го да брънка. Тупни му самар и го пусти да брули круши.

пусула. Забърквам / забъркам пусулата. Загубвам / загубя пусулата. Изгубвам / изгубя пусулата. Изпускам (изпущам) /

изпусна пусулата. Изтървавам / изтърва пусулата. Сбърквам / сбъркам пусулата.

пух. Направям / направя <на> пух и прах. Разбивам / разбия на (в) пух и прах. Разбивам се / разбия се на пух и прах. Ставам / стана на пух и <на> прах.

Пухо. Да не дойде Пухо и Рево.

пуша. Комина ми много пуши.

пуша. Като комин, пуша.

пушек. Вдигам / вдигна пушек. Та (чак) пушек се вдига.

пушечен. Пушечно месо.

пушилка. Вдигам / вдигна пушилката.

пушка. Вдигам / вдигна пушка. Гол като пушка. Изтъра ми се пушката. Нарамвам / нарамя пушка. Не ще Генчо пушка. Не ще Ненчо пушка. Отишъл Шабан на мечки, забравил си пушката. С пушка при нозе.

пушнат. Като пушнат заек.

пущам. Не си пущам вълната. Оставил съм дявола, опашката му не пущам. Пускам (пущам) ги без марка. Пущам го на божа вересия. Пущѝ го да се вее.

пущам / пусна. Пускам (пущам) / пусна бръмбар (бръмбари) в главата. Пускам (пущам) / пусна бълха в ухото. Пускам (пущам) / пусна в ръката. Пускам (пущам) / пусна въдицата. Пускам (пущам) / пусна вълка в кошарата. Пускам (пущам) / пусна да пасе[1]. Пускам (пущам) / пусна да пасе[2]. Пускам (пущам) / пусна <дълбоки > корени (<дълбок> корен). Пускам (пущам) / пусна език от аршин повече. Пускам (пущам) / пусна кепенците. Пускам (пущам) / пусна котва. Пускам (пущам) / пусна кръв. Пускам (пущам) / пусна кръвчицата. Пускам (пущам) / пусна му края. Пускам (пущам) / пусна муха (мухи) <в главата>. Пускам (пущам) / пусна на пазара. Пускам (пущам) / пусна приказка (приказки). Пускам си (пущам си) / пусна си божура. Пускам си (пущам си) / пусна си боята. Пускам си (пущам си) / пусна си пояса. Пускам си (пущам си) / пусна си таралеж в гащите. Пускам (пущам) / пусна таралеж в гащите. Пускам (пущам) / пусна фитил (фитили). Пускам (пущам) / пусна червената кобила. Пускам (пущам) / пусна шишове. Пускам (пущам) / пусна юздите. Пускам (пущам) / пусна юлара. Пущам / пусна душа. Пуща ми (пуска ми) / пусне ми господ печени врабчета.

пущам / пущя. Пускам / пусна конска муха под опашката *и* пущам / пущя конска муха под опашката. Пускам / пусна ръка *и* пущам / пущя ръка.

пущен. Вързан, па пущен. Провален, па пущен.

пущина. Изтъках си платното, пущина ти кросното. По тупан пущина.

пущинак. Хващам / хвана пущинаците.

пуяк. Като пуяк. Като пуяк над пръщини.

пчела. Води ги като пчели. Въртя се като пчела около кошер. Да ти сере пчела в устата. Залепям се / залепя се като пчела на мед. Като пчели на мед. Лява<та> пчела. Ухапала ме пчела за езика.

пшеница. Нося си пшеницата в (у) зъбите. Нося си пшеницата в устата. Правя с чужда пшеница помен. С чужда пшеница спомена.

пъдарски. Брада царска, глава пъдарска.

пъзня. Развявам си / развея си пъзните.

пъкам. Пъкам като гърне коприварче.

пълзя. Пълзя по корем.

пълзя. Като костенурка, пълзя.

пълен. В пълен ход. В пълна власт. В пълната си сила *и* в силата си. Главата ми е пълна с бръмбари. Главата ми е пълна с мухи. Главата ми е пълна със слама. Джобът ми е пълен. Намирам се под <пълна> пара. Очи пълни, ръце празни. Под <пълна> пара съм. Пълна ми е душата. С пълна пара. С пълни шепи. С пълно гърло. Шума, вълна, торба да е пълна.

пълно. Хвърлям / хвърля празно да уловя пълно.

пълня. Пълня главата. Пълня джоба (джобовете). Пълня каца без дъно. Пълня окото (очите). Пълня си джоба (джобовете). Пълня си кесията.

пън. Като пън. На пън ми е главата. Огорял пън. Опален пън. От меки пъне.

пъп. Вързан ми е пъпа. Вързан съм за пъпа. Гледам си пъпа. Извряка ми се пъпа. Не стигам до пъпа. Отрязан ми е пъпа. Паднал съм на пъпа си. Търся си пъпа. Хвърлен ми е пъпа.

пъпка. Набрала пъпка. Откъсвам / откъсна пъпката.

пъпък. Рязан ми е пъпъка.

първенство. Палмата на първенството.

първи. На първа линия съм. На първи план. На първи план съм. От първа ръка[1]. <От> първа ръка[2]. Първи петли. Свиря първа цигулка. Стоя на първа линия. Стоя на първи план. Ходя с първата си глава.

пърдя. В една тиква пърдим. В едно гърне пърдим. Да (ще) те питам аз тебе как пърди вълк в джамия. Да (ще) ти кажа аз тебе как пърди вълк в джамия. Кисело пърдя. Кон пърди, <вятър вее>. Кон пърди, вятър вей, гората се люлей. Кон пърди, вятър вей, Димка перо люлей. Ти го кръщаваш, то пърди.

пържа. Пържа яйца на вятъра. Рибата още в морето, а те ѝ пържат лука. Рибата

още в морето, той турил тигана на огъня, <за да я пържи>.

пържа се. Пържа се в собственото си масло. Пържа се на един тиган. Пържа се на жегла. Пържа се на огън.

пърле. Бързам като пърле пред майка си. Преварям като пърле майка си.

пърлица. Кумица надула пърлица. Навирям / навиря пърлица. Надувам / надуя пърлица.

пърля се. На много огньове съм се пърлил.

пъртина. Като заек на пъртина. Проправям / проправя пъртина.

пъстър. Пъстра лъжа в кошничка.

път[1]. Ако бъде богу на път. Вземам / взема кривия път. Вземам / взема правия път. Вземам / взема пътя. Вземам си / взема си пътя. Вкарвам / вкарам в правия <път>. Влизам / вляза в правия <път>. Влизам / вляза в пътя. Вълк ми препречи пътя. Вън от пътя. Върви си по (в, из) пътя. Вървя по крив път (по криви пътища). Вървя по лош път. Вървя по пътя. Вървя по (в) свой път. Вървя по утъпкан път. Вървя <си> в (из, по) правия <път>. Вървя <си> по царския <път>. Давам / дам път. Давам / дам пътя. Да ми види гъза път. Да ми види дупето път. Да ми види задника път. Добър ти път. Дръж си пътя. Дръпвам си / дръпна си пътя. Ето (ей, хей, хе) ти пътя. Забравям / забравя пътя. Заставам / застана на пътя. Захващам / захвана кривия път. Иде ми на път. Извън (отвън) пътя. Изпречвам се / изпреча се на пътя. Изхвърлям / изхвърля на пътя. <И> на божата крава път правя. <И> на мравка<та> път не минавам / мина. <И> на мравката път правя. <И> на мравучката не минувам път. <И> на мравята път струвам. Карай си <из> пътя. Карай си низ пътя. Кога излезе на пътя, кучетата ще тръгнат след него. Лапвам/лапна пътя. Лапвам <си> /лапна <си> пътя. Лизвам / лизна пътя. Лягам / легна на път. Меря пътищата. Минавам / мина път<я>. Мина ми заек път. Мина ми лисица път. Мина ми мачка път. Мина ми мечка път. Мина ми мишка път. Мина ми <черна> котка път. Мине ми път. На крив път съм. На погрешен път съм. На прав път съм. Направям / направя път[1]. Направям / направя път[2]. На (под) път и кръстопът. На път съм. Насред път. Не си оставям магарето насред пътя. Не съм намерил на пътя. Не съм се намерил на пътя. Опвам си / опна си пътя. Оставам / остана на пътя. Оставам / остана насред пътя. Оставям / оставя на пътя. Оставям / оставя насред път<я>. Оставям / оставя на четиритях пътя. Отбивам / отбия от пътя. Отварям / отворя път<я>. Отварям си / отворя си път. Отвръщам / отвърна от кривия път. Отивам / отида по своя път. Откривам / открия път<я>. Открит ми е пътя. Отприщвам / отприщя пътя. Отрязвам / отрежа пътя. Отстранянявам / отстраня от пътя си. Отстранявам се / отстраня се от пътя. Падам / падна в пътя. Пада ми / падне ми път. Под път и над път. Показвам / покажа пътя. Помитам / помета по (от) пътя си. Посочвам / посоча пътя. По утъпкан път. Правия път. Прав ти път. Правя път. Преграждам / преградя пътя. Препречвам / препреча пътя. Пресече ми котка път<я>. Пресече ми мишка път. Пресичам / пресека пътя. Пробивам си / пробия си път. Проправям / проправя път<я>. Проправям си / проправя си път<я>. Простря се някоя лисица на път. Пътищата ни се разделят. Пътят е чист. Пъцнала го на пътя. Разчиствам / разчистя път<я>. Разчиствам си / разчистя си път<я>. Сбърквам си / сбъркам си пътя. Свръщам / свърна от пътя си. Спирам /спра на половин път. Спирам / спра насред (посред) път<я>. Ти го караш в пътя, то върви в трънето. Тръгвам / тръгна в (по, из) правия път *и* тръгвам <си> / тръгна <си> в пътя. Тръгвам / тръгна по крив път (по криви пътища). Тръгвам / тръгна по лош път. Тръгвам / тръгна по пътя. Тръгвам / тръгна по свой път. Улавям / уловя лош<ия> път. Хванал съм долния път. Хващам / хвана кривия път. Хващам / хвана лошия път. Хващам / хвана пътя[1]. Хващам / хвана пътя[2]. Хващам си / хвана си пътя. Ходих до крива пътя. Широк ти път.

път[2]. Друг път. Един път. Един път <ще>. се мре. Една пара два пъти връзвам. Ръкувал съм се два пъти. Хапя се два пъти на едно място. Ходил съм барем два пъти на воденица.

пътека. Вървя по криви пътеки. До крива пътека. Засрах си пътеките. Направям / направя пътека. Отидох до крива пътека. Стигнах до крива пътека. Ходих до крива пътека. Ще ида до крива пътека.

пътен. Пътен лист.

пътник. Пантелей пътник. Пътник за онзи (оня) свят.

пъхам. Пъхам (пъхвам / пъхна) прът (пръти) в <спиците на> колелото (колелата). Пъхам си гагата. Пъхам си гагата в чужда паница. Пъхам си муцуната. Пъхам си носа. Пъхам си (пъхвам си / пъхна си) пръста там, дето скърца вратата. Пъхам си ръцете в цепеца.

пъхам се. Пъхам се (пъхвам се / пъхна се)

в устата на вълка. Пъхам се (пъхвам се / пъхна се) в устата на звяра.

пъхвам / пъхна. Пъхам (пъхвам / пъхна) прът (пръти) в <спиците на> колелото (колелата). Пъхвам си / пъхна си гагата. Пъхвам си / пъхна си муцуната. Пъхвам си / пъхна си носа. Пъхам си (пъхвам си / пъхна си) пръста там, дето скърца вратата.

пъхвам се / пъхна се. Пъхам се (пъхвам се / пъхна се) в устата на вълка. Пъхам се (пъхвам се / пъхна се) в устата на звяра.

пъцна. Пъцнала го на пътя.

пъшкам. Кокошка пъшка, петел се тръшка. Пъшкам под ботуша. Пъшкам под хомот<а>. Пъшкам под ярем<а>.

пяна. Пяна ми излиза / излезе на устата. С пяна на уста<та>.

пясък. Градя на пясък. Завирам / завра глава в пясъка. Запиши го на пясъка. Като риба на пясък. Мятам се като риба на пясък. Оставам / остана на пясъка. С пясък да се триеш. Строя на пясък.

Р

работа. Божа работа. Бучинишова ми е работата. Виждам / видя работата. Влиза ли ми в работата. Влизам / вляза в работа. Влиза ми / влезе ми в работа. Върви си по работата. Върша работа колкото върбов клин. Вятър работа. Гледай си работата. Гледам си работата. Глей си работата. Голяма работа[1]. Голяма работа[2]. Дявола си няма работа. За в работа. Загубена работа. Заловила се царската дъщеря за (на) работа. Имам <си> работа. Какво ми влиза <мене> в работа<та>. <Колкото> да се намирам на работа. Много ми влиза в работата. Моята <работа> е надве. Моята работа черек до дванайсет. Надвесил съм се над работата. Накарали котката на работа, а тя опашката си. Накарали кучето на работа, а то опашката си. Накарали лисицата на работа, а тя опашката си. Накарали царската дъщеря на работа. Направям / направя работа<та>. Не ми влиза в работата. Не ми е чиста работата. Не мога да се обърна от работа. Не си е работа. Не ти е работа. Нямала си баба работа, та си купила прасенце. Нямал си дявола работа, та взел да си баца децата. Нямам си <друга> работа. Опичам си / опека си работата. Отваря ми се / отвори ми се работа. Отварям / отворя работа. Отварям си / отворя си работа. Пека си работата. Пораства ми / порасне (порасте) ми работата. Правя работа<та>. Празна работа. Припряна ми е работата. Работата ми работи. Работата не е заек <да избяга>. Работата плаче от мене. Свърших си работата. Слаба работа. Спукана ми е работата. Тежка работа. Уловила се царската дъщеря за (на) работа. Хванала се царската дъщеря за (на) работа. Хубава работа. Царска работа. Чиста работа. Що ми влиза в работа<та>.

работа. Като кучето на нивата, свършвам работата. Като (колкото) псето на нива, свършвам работата. От дрян, работа. От мъж дрян, работа.

работя. Работата ми работи. Работи ми късмета. Работи ми чнето. Работи ми честта. Устата ми работи като картечница.

работя. Като без ръце, работя /в 1 знач./. Като вол, работя /в 1 знач./. Като кираджийски кон, работя /в 1 знач./. Като кърт, работя. Като кърт под земята, работя. Като луд, работя /във 2 знач./. Като мравка, работя /в 1 знач./. Като на бейлик, работя. Като разпран, работя / във 2 знач./. Като с людски, работя. Като с чужди ръце, работя. Като черен дявол, работя. Пет за четири, работя /във 2 знач./.

рабош. Бележа на рабош. Записвам <си> / запиша <си> на рабош. Зарязвам / зарежа на рабош. Не пиша на рабоша си. Нима го е записал господ на рабоша си. Пиша на рабоша.

рабски. Кон рабска доба.

рабул. Присмял се шипар на рабул.

равен. Направям / направя със земята равен. На равна нога. Правя равен със земята. Равна ливада[1]. Равна ливада[2].

равен. Като тепсия, равен /в 1 знач./.

равенство. Слагам / сложа знак на равенство. Турям / туря знак на равенство.

радвам. Радвам окото.

радвам се. Като на ланския сняг, радвам се.

Радка. Стисни ме, <лельо> Радке, <зорлен> да пръдна.

Радойлев. И той Радойлев син.

радоква. Скубя радоквата от корен.

раждам. Жлеб тече, жената ражда. Щом пие, ражда.

раждам / родя. И мен<е> е майка раждала / родила. Ражда ми / роди ми главата. Ражда ми / роди ми кратуната. Ражда ми / роди ми тиквата.

раждам се. Дето ме не сееш, там се раждам.

разбера. Разбрал съм от света. Разбрал съм <си> от живота. Ще разберат и кокошките. Ще разберем кой <е> кум, кой <стар> сват. Ще ти дам да разбереш колко е на десет половината. Ще <ти

дам да> разбереш откъде изгрява слънцето. Ще ти дам да <се> разбереш.

разбивам. Разбивам отворени врати. Топ не ме разбива.

разбивам / разбия. Разбивам / разбия живота. Разбивам / разбия на (в) пух и прах. Разбивам / разбия оковите. Разбивам / разбия оковите<си>. Разбивам си / разбия си главата. Разбивам / разбия сърцето.

разбивам се / разбия се. Разбивам се / разбия се на пух и прах.

разбирам. Български разбираш ли. Кой ти разбира от военна музика. Не разбирам (ни<то>) бъкел. Разбира ли <ти> свиня от кладенчева вода. Разбираме си от лафа. Разбираме си от приказката. Разбира ми главата. Разбира <ти> свиня от ново корито.

разбирам. Колкото магаре от военна музика, разбирам. Колкото (като) магаре от кантар, разбирам. Колкото (като) магаре от псалтир, разбирам. Колкото (като) муле от кантар, разбирам. Колкото (като) свиня от диня, разбирам. Колкото (като) свиня от тиня, разбирам.

разбирам / разбера. Не разбирам / разбера от дума.

разбия. На гърба си да падне, пак носа си ще разбие. С топ не можеш <да> ме разби<еш>. Стъпи на полица, разби паница. Топ не може <да> ме разби<е>.

разбия се. С топ не може да се разбие.

разбързам се. Разбързал съм се като долния камък на воденица.

разбързя се. Като пред празник, разбързи се.

разбърквам / разбъркам. Разбърквам / разбъркам акъла. Разбърквам / разбъркам главата. Разбъркваме си / разбъркаме си шапките. Разбърквам / разбъркам мозъка. Разбърквам / разбъркам сметките. Разбърквам / разбъркам *някакви* трици. Разбърквам / разбъркам ума.

разбягвам се. Като мишки, разбягваме се.

разварям. Разваляm къща, направям заход. Разваляm си устата. Разваляm църква, направям плевня.

разваляm / разваля. Не разваляm / разваля хатър<а>. Разваляm / разваля калимерата. Разваляm / разваля къща. Разваляm / разваля махмурлук.

развиквам се. С все глас, развиквам се. С всичкия си глас, развиквам се.

развия се. Развила ми се е бурмата.

развлачам. Развлачам боб.

развлека се. Развлякъл съм се като глиста. Развлякъл съм се като мъгла по ридища. Развлякъл съм се като съдран цървул.

развреждам / развредя. Развреждам / развредя раната.

развържа. Не съм достоен да развържа връзките на обувките. Не съм достоен да развържа вървите. Не съм достоен да развържа сандалите. Развързал съм като лисицата войската. Развързал съм си учкурлука.

развързан. С развързани ръце.

развързвам / развържа. Развързвам ги / развържа ги. Развързвам / развържа гордиевия възел. Развързвам / развържа език. Развързвам / развържа езика. Развързвам / развържа кесията си. Развързвам / развържа ръцете. Развързвам / развържа уста.

развързвам се / развържа се. Езика ми се развързва / развърже. Развързват ми се / развържат ми се ръцете. Устата ми се развързва / развърже.

развъртян. Развъртени ми са бурмите.

развявам. Развявам поли. Развявам си забрадката.

развявам / развея. Развявам / развея байрак. Развявам / развея байрака. Развявам / развея като байрак. Развявам <си> / развея <си> байрака. Развявам си / развея си пръднята. Развявам си / развея си пъзните.

разгласен. Разгласена ми е гъдулката.

разглеждам. От глава<та> до крака<та>, разглеждам /във 2 знач./. От глава<та> до пети<те>[1], разглеждам /във 2 знач./. От пети<те> до глава<та>, разглеждам / във 2 знач./. През призмата, разглеждам.

разглобявам се / разглобя се. Разглобяват ми се / разглобят ми се ченетата.

разгоня. Майката ще разгоня. Майчицата ще разгоня. Мамата ще разгоня. Мамицата ще разгоня. Соя ще разгоня. Фамилията ще разгоня.

разгрыщам. Разгръщам тревата и стъпвам.

разгълча се. Като в циганска механа, разгълчали се. Като на циганска сватба, разгълчали се. Като цигани на пазар, разгълчали се.

раздавам. Раздавам за бог да прости[1]. Раздавам за бог да прости[2].

разделя. На два коча сено не мога да разделя. На две магарета <кош> слама не зная да разделя. На две магарета <кош> слама не мога да разделя. На две магарета плява не мога да разделя. На две магарета сено не мога да разделя. На три магарета плявата не мога да разделя.

разделям. Разделяй и владей. Разделям легло.

разделям / разделя. Разделям / разделя от душа.

разделям се. Небо се на две разделя. Пътищата ни се разделят.

разделям се / разделя се. С (от) душа се разделям / разделя.

разделя се. Разделила се Коледа от Бъдни вечер.

раздера. Ще си раздера забрадката.

раздирам / раздера. Раздирам / раздера котката <на прага>.

раздоказвам. Раздоказвам мермели и месели.

раздор. Ябълката на раздора.

раздрато. Раздрато ми е дошло.

раздрънквам. Раздрънквам оръжие.

раздухвам / раздухам. Раздухвам / раздухам огъня.

раззеленявам се / раззеленея се. Раззеленявам се / раззеленея се като липа в (у) пожар.

разигравам. Кон да разиграваш. Разигравам си кончето. Разигравам си коня.

разигравам / разиграя. Разигравам / разиграя като маймуна. Разигравам / разиграя като маймунка. Разигравам / разиграя комедия (комедии).

разигравам се / разиграя се. Разиграва ми се / разиграе ми се кръвта.

разиграя. Разиграй си ушите.

разказвам. Като <че> по (на) книга <чета>, разказвам.

разкатая. Майката ще разкатая. Майчицата ще разкатая. Мамата ще разкатая. Мамицата ще разкатая.

разкладка. Девета разкладка.

разклащам се / разклатя се. Разклащат ми се / разклатят ми се краката.

разклопам се. Разклопала ми се е дъската.

разкрещявам се. Като жаба в кал<та>, разкрещявам се /във 2 знач./.

разкрива. Жива разкрива.

разкривам. Кирливите ризи, разкривам.

разкривам / разкрия. Разкривам / разкрия истинското си лице. Разкривам / разкрия картите си. Разкривам / разкрия спатиите.

разкъсвам. Хвалете ме уста, <че ви разкъсвам>.

разкъсвам се / разкъсам се. Разкъсва ми се / разкъса ми се сърцето.

разливам / разлея. Разливам си / разлея си млякото сам.

различен. Говорим на различни езици. Идват ми най-различни акъли. Приказваме на различни езици.

размахам. Още коня не видял, крака<та си> размахал. Още коня не яхнал, крака<та си> размахал. Още на коня се не качил, размахал крака.

размѐнен. Разменна монета.

разменям / разменя. Разменяме си / разменим си капите. Разменяме си / разменим си шапките.

размесвам / размеся. Размесваме си / размесим си шапките.

размирявам / размиря. Размирявам / размиря махалата.

размотая се. Размотала се е макарата ми.

размърдам се. Като пред празник, размърдай се.

размърдвам / размърдам. Размърдвам си / размърдам си акъла. Размърдвам си / размърдам си мозъка. Размърдвам си / размърдам си ума.

размърдвам се / размърдам се. Размърдва ми се / размърда ми се акъла. Размърдва ми се / размърда ми се мозъка. Размърдва ми се / размърда ми се ума.

размътвам / размътя. Размътвам / размътя акъла. Размътвам / размътя водата. Размътвам / размътя главата. Размътвам / размътя мозъка. Размътвам / размътя ума.

размътвам се / размътя се. Размътва ми се / размътя ми се акъла. Размътва ми се / размътя ми се главата. Размътва ми се / размътя ми се мозъка. Размътва ми се / размътя ми се ума.

разнасям. Разнасям си магите.

разнеса се. Разнесоха се като дарове по сватове.

разноски. Тегля разноски<те>.

разпасан. Разпасана команда. Разпасана кучка.

разпасвам / разпаша. Разпасвам си / разпаша си пояса.

разпети. Омърсявам се / омърся се на разпети петък.

разпилявам се. Като пилета, разпиляваме се. Като пилци, разпиляваме се /в 1 знач./.

разпинам се. Разпинам се на четири.

разплаквам / разплача. Разплаквам / разплача дете в майка. Разплаквам / разплача дете в майчина утроба.

разплача. Верицата ще разплача. Майката ще разплача. Майчицата ще разплача. Мамата ще разплача. Мамицата ще разплача. Фамилията ще разплача.

разплитам / разплета. Разплитам / разплета чорапа.

разплитам се / разплета се. Чорапа се разплита / се разплете.

разпна. Бога ли разпнах. Не разпнах бога.

разполагам се. Като пет пари в кесия, разполагам се.

разположа се. Като бей у празни ясли, разположил съм се. Като паша у празни ясли, разположил съм се.

разправям. Кому ги разправяш. Разправяй го (ги <тия>) на ланския сняг. Разправяй го (<ги <тия>) на ланшния сняг. Разправяй на вехтата ми шапка. Разправяй на калпака ми. Разправяй на ланската ми шапка. Разправяй на ланшната ми шапка. Разправяй на старата ми шапка. Разправяй на стария ми кюлях. Разправяй на съдраната ми

шапка. Разправяй на феса ми. Разправяй на шапката ми.

разправям. За паешка кълка, разправям. Ни сèди, ни хòди, разправям.

разправяне. Не е за разправяне.

разпран. Като разпран. Разпрана уста.

разпрано. Като разпрано.

разпусна се. Разпуснал съм се като ножичка в огън.

разпъвам / разпъна. Разпъвам / разпъна на кръст.

разпъвам се. Разпъвам се на четири.

разрез. Влизам / вляза в разрез. В разрез.

разрушавам / разруша. Разрушавам / разруша всички мостове зад себе си.

разрязан. <Сякаш (като)> с парà разрязана (разрязани).

разрязвам / разрежа. Разрязвам / разрежа гордиевия възел.

разсипвам / разсипя. Не разсипвам / разсипя хатър<а>. Разсипвам / разсипя пипера.

разсипвам се / разсипя се. Разсипвам се / разсипя се от ум.

разсичам / разсека. Разсичам / разсека гордиевия възел.

разставям се / разставя се. С душа се разставям / се разставя.

разстояние. Държа на <почетно> разстояние. Държа на почтено разстояние. Държа се на <почетно> разстояние. Държа се на почтено разстояние. Пазя <почетно> разстояние.

разтварям / разтворя. Разтварям / разтворя вратата (вратите). Разтварям / разтворя душата си. Разтварям / разтворя пергела си (пергелите). Разтварям / разтворя сърцето си.

разтворен. С разтворени обятия.

разтичвам се. Като луд, разтичвам се /в 1 знач./.

разтрепервам се. Като лист, разтрепервам се.

разтрепервам се / разтреперя се. Разтреперват ми се / разтреперат ми се гащите.

разтривам / разтрия. Разтривам / разтрия шепа червен пипер на задника.

разтурци. Не чуе баба за разтурци.

разтурям. Разтурям къща, правя колиба.

разтурям / разтуря. Не разтурям / разтуря хатъра.

разтурям се. Разтуря ми се кефа.

разтягам. Разтягам локуми.

разхлопвам се / разхлопча се. Разхлопчвам се / разхлопча се като празна воденица.

разум. Събирам / събера ум <и разум>.

разумявам. Колкото (като) свиня от диня, разумявам.

разцепя. Разцепих си пазвата.

разчеквам / разчекна. Разчеквам / разчекна <едни> уста. Разчеквам си / разчекна си устата. Разчеквам си / разчекна си ченето.

разчеквам се / разчекна се. Разчеква ми се / разчекне ми се ченето. Разчекват ми се / разчекнат ми се устата.

разчиствам / разчистя. Разчиствам / разчистя път<я>. Разчиствам си / разчистя си път<я>. Разчиствам си / разчистя си сметките (сметката).

разчупвам / разчупя. Разчупвам / разчупя леда. Разчупвам / разчупя оковите. Разчупвам / разчупя оковите <си>.

разчуруликам се. Разчуруликал съм се като бюлбюл.

рай. Карам зорле у рая. Магарешки рай. Не щял мъртвия да влезе в рай. Рай божи. Ще ми занесе душата в кошничка на рай. Ще ми носи душата в кошничка <в рая>.

Райка. Мъжка Райка.

Райо. Женски Райо.

рак. В един дол ходим за раци. Добре ми е като рак на въглени. Държа се като рак на бързей. Залавям се / заловя се като рак на бързей. Запрягам се / запрегна се като рак на бързей. Запъвам се / запъна се като рак на бързей. Знае Аврам де зимуват раците. Знае Кольо де зимуват раците. Знае Пейо де зимуват раците. Зная къде (де) зимуват раците. Като <варен> рак. Като на рак. Като рак на бързей. Напиням се като рак на бързей. Ни<то> риба, ни<то> рак *и* ни<то> рак, ни<то> риба. Орел , рак и щука. Пенявя се като рак на бързей. Препярам се като рак на бързей.

рало. Запустям / запустя ралото.

рамазан. Върви ми напред като турски рамазан. Кисел като турчин през (на) рамазан. Стомаха ми свири рамазан. Червата ми свирят рамазан.

рамка. Излизам / изляза от (извън, из) рамките.

рамо. Вдигам / вдигна рамене. Моето око и през рамото гледа. На рамо да си го носиш. Нахлузили са ми кюляфа до раменете. Отидоха през рамо. Пада / падне <воденичен> камък от раменете ми. Пада / падне планина от раменете ми. Пада / падне <тежко> бреме от раменете ми. Пада / падне товар от раменете ми. Повдигам / повдигна рамене. Потупвам / потупам по рамото. През рамо гледам. Рамо до рамо. Рамо коляно ще сторя. Сваля се / свали се <воденичен> камък от раменете ми. Сваля се / свали се планина от раменете ми. Сваля се / свали се товар от раменете ми. Сваля се / свали се <тежко>бреме от раменете ми. Свивам / свия рамене. Сипи, мъжо, кашата на рамо. Слагай, мъжо, кашата на рамо.

Смъква се / смъкне се <воденичен> камък от раменете ми. Смъква се / смъкне се планина от раменете ми. Смъква се / смъкне се <тежко> бреме от раменете ми. Смъква се / смъкне се товар от раменете ми. Тупам по рамото.

рана. Благ като мехлем на рана. Бутам (бутвам / бутна) пръст<а> в раната. Бъркам (бръквам / бръкна) с пръст в раната. Дето рана и той муха. Поставям / поставя пръст на (в) раната. Разврелдам / разредя раната. Рана на сърце. Слагам / сложа пръст на (в) раната. Стъпил му е дявола на раната. Турям / туря(турвам / турна) пръст на (в) раната. Чопля рана<та>. Чопля <си> раната.

рано. Рано или късно.

рантия. Изваждам / извадя от рантията.

рапон. Трия рапон на зъбите.

расо. Навличам / навлека расото. Намятам / наметна расото. Обличам / облека расото. Хвърлям / хвърля расото.

раста. Де е расло, де е пасло. Дето ме не сееш, там раста. Заедно сме расли и пасли. Не зная хляба на какво дърво расте. Не съм расъл в градина. Не съм расъл в саксия. Нокът на пръсти расте. По твое лице цвете расло. Раста в очите. Раста в собствените си очи. Растат ми рога. Растат ми ушите.

раста. Като под камък, раста. Като под лайно, раста.

расъл. В гората расъл. Расъл под крило. Расъл под похлупак. Расъл под стъклен капак. Расъл у кишовитите години.

рахат. Гледай си рахата. Гледам си рахата. Тръгам рахат како псите на Василица.

рахатлък. Гледам си рахатлъка.

Раша. Наша Раша.

ребро. Броят ми се ребрата. Ида на ребро. На голи ребра чифте пищови. Намествам (наместям) / наместя ребрата. Счупило ми се е ребро. Четат ми се ребрата.

ребром. Поставям / поставя въпроса ребром.

рев. До звезди<те>, рев /в 3 знач./. До небесата (небето), рев /в 3 знач./.

рева. До небесата (небето), рева /във 2 знач./. Като разпран, рева /в 4 знач./. Колкото глас имам, рева. Колкото ми глас държи, рева. С все глас, рева. С всичкия си глас, рева.

Рево. Да не дойде Пухо и Рево.

ред. Всичко не ми е в ред под шапката. Главата ми не е в ред. Между редовете. Минавам си / мина си по реда. На дневен ред. На какъв (кой) ред докарвам / докарам. На какъв (кой, тоя) ред съм. Не иде у ред. Ожени се кака, дойде и мене ред. Отивам / отида по реда си. Пада ми / падне ми ред. Поставям / поставя на дневен ред. Прочитам / прочета между редовете. Слагам / сложа на дневен ред. Слизам / сляза от дневен ред. Стягаме / стегнем редовете си. Турям / туря на дневен ред. Хващам / хвана ред. Чарковете ми не са в ред. Чета между редовете.

редица. Строявам / строя в две редици. Стягаме / стегнем редиците си.

режа. Акъла ми реже като бръснач. Зарекъл се поп да не реже големи порязаници. Късо го (я) режи. Не съм рязал от ухото. Режа за бяс. Режа зазъбица. Режа изкъсо. Режа като с нож. Режа късо. Режа накъсо. Режа направо. Режа под езика. Режа под лъжичката. Режа си главата. Рибата в реката, те ѝ режат лука. Рязах колача. Ума ми реже като брич. Ума ми реже като бръснач. Ще ти режа фаша от гърба.

режа. Като кучешки зъби, режат. Като трион, режа.

резил. Направям / направя резил маскара.

река[1]. Да те преведе през реката и да ти не даде вода. Докарвам / докарам вода от деветдесет и девет реки. Донасям / донеса вода от деветдесет и девет реки. Изпуснал съм коня в реката. Като по река. Като река. Моя майка и негова на една река си прали ризите. На една река сме се прали. На една река сме си прали дрехите. Не си оставям коня в реката. Нося вода от деветдесет и девет реки. От една река пием вода. Отиде коня в реката. Падна коня в реката. Похвалата в реката. През река го превел и вода му не дал. Рибата в реката, те ѝ режат лука.

река[2]. Ако е рекъл бог. Ако е рекъл господ. Ако рекох, не изпекох. Гък не рекох. Дорде не речеш. Здраве му речи. Копче не мога да река *и* копче няма да река. Река ще гъзу добър ден. Рекли и казали. Рекли му да пръдне, то се насрало. Рекли на котката, а тя на опашката си. Рекли на кучето, а то на опашката си. Рекли на лисицата, а тя на опашката си. Речи го (ги) . Речи ми да ти река. Речи му аго, да му е драго.

река[2]. Ни куку, не рекох.

релса. Влизам / вляза в релсите. Изваждам / извадя от релсите. Изкарвам / изкарам от релсите. Излизам / изляза от релсите. Поставям / поставя на релси *и* поставям / поставя на *някакви* релси.

ремик. Защо ми трябва от мечка ремък (ремик). От вълка ремък (ремик).

ремичка. Държа на къса ремичка. Не ми трябва от мечка ремичка.

ремък. Защо ми трябва от мечка ремък (ремик). Не ми трябва от мечка ремък (ремик). Не мога да вържа <ремъка на> обувките (обущата). От вълка ре-

мък (ремик). Отпускам (отпущам) / отпусна ремъка на никулденската дупка. Що ми трябва от мечка ремък (ремик).

репей. Залепям се / залепя се като репей <о дреха>. Лепвам се / лепна се като репей. Налепил съм се като репей.

реч. Връщам / върна реч. Дето има една реч. Мятвам / метна реч. Наклаждам / накладя реч. С една реч.

речено. Речено <и> казано.

рѐша. Реша мустаките. Реша перчема. Реша си перчема.

рѐша се. Плен се плени, баба се реши.

решетка. Зад решетката (решетките). Направям / направя на решетка.

решето. Бил и в сито, и в решето *и* бил и в голямо решето, и в малко сито, бил в голямо и малко решето, бил в малко и голямо сито. Влизал и в сито, и в решето. Въртя се като пате в решето. Затулям / затуля слънцето с решето. Земята е на решето. И решето сърце има. Като пате в (у) решето. Като патка в решето. Колкото решето вода. Ловя вятър<а> в (с) решето. Минал през <сито и> решето *и* минал и през голямо решето, и през малко решето. Наливам вода в решето. Направям / направя на решето. Нося в (с) решето вода. Объркам се / объркам се като пате в решето. Преминал през сито и решето. Сея орехи с решето. Ставам / стана на решето. Уплитам се / уплета се като пате в решето. Черпя вода в (с) решето.

риба. Аста е риба прясна. Дребна риба. Едра риба. Като риба. Като риба във вода. Като риба на пясък. Като риба на сухо. Като риби. Ловя риба в мътна вода. Мятам се като риба на пясък. Мятам се като риба на сухо. Не ще маца риба, ама се облизва. Не ще мачка риба, <че е високо закачена>. Не яде котка риба. Не яде мачка риба, че е високо закачена. Ни<то> риба, ни<то> рак *и* ни<то> рак, ни<то> риба. Оставам / остана като риба на лесата. От пол ока риба изкарали три литра хайвер. От това гьолче риба няма да излезе. Още рибата в морето, той точи зъби да яде. Още рибата у морето, тугил тавата на огино. Пека риба на устата. Пека си риба на устата. Пече ми се риба на устата. Премятам се като риба на сухо. Рибата в реката, те ѝ режат лука. Рибата в морето, ний туряме котлето. Рибата още в морето, той турил на огъня менче да я вари. Рибата още в морето. Рибата още в морето, а ние я ядем. Рибата още в морето, а те ѝ готвят тиган. Рибата още в морето, а те ѝ пържат лука. Рибата още в морето, а тя тигана слага. Рибата още в морето, той турил тигана на огъня, <за да я пържи>. Хващам / хвана риба в мътна вода. Ще влезе риба в серкме<то>.

рибен. Засяда ми / заседне ми като рибена (рибя) кост на гърлото. На рибено око.

риби. Запъвам се / запъна се като рибя кост на гърло. Засяда ми / заседне ми като рибена (рибя) кост на гърлото.

рид. Развлякъл съм се като мъгла по ридища.

рижав. Брада рижава, глава гнидава.

риза. Без риза ходя. Вдигам си / вдигна си ризата на прът. Вземам / взема <и> ризата от гърба. Видяла вода свекървина риза. Давам си / дам си и ризата от гърба. Девет братя с една риза. Изваждам / извадя <на пазара> кирливите ризи. Изгорѝ ми ризата на гърба. Изкарвам / изкарам кирливите ризи. Изнасям / изнеса <на пазара> кирливите ризи. Изнасям / изнеса непраните ризи. Като вълка в нова риза. Кирливите ризи. Кръсти, водо, свекървина риза. Майките ни на едно слънце са сушили ризите си. Мо́я майка и негова на една река си прали ризите. Надявам / надяна усмирителна риза. Нямам риза на гърба си. Оставам / остана само с една риза. От голямата риза ища. Продавам си / продам си и ризата от гърба. Роден с риза. Родил съм се с риза. Свалям / сваля <и> ризата от гърба. Свличам / свлека <и> ризата от гърба. Слагам / сложа усмирителна риза. Смъквам / смъкна <и> ризата от гърба. Събличам / съблека <и> ризата <от гърба>. Усмирителна риза. Честита риза.

ризка. Роден с ризка.

ризница. Надявам / надяна усмирителна ризница. Слагам / сложа усмирителна ризница.

Рим. В Рим живял, папата не видял.

рина. Не ги рина с лопата. С лопата да ги ринеш.

рис. Изяждам / изям като рис.

ритам. Дотъках си платното, ритнах (ритам) ти кросното. Изтъках си платното, ритнах (ритам) ти кросното. Отпред боде, отзад рита. Отпред хапе, па отзад рита. Ритам (ритвам / ритна) назад. Ритам с бос крак ръжена. Ритам си (ритвам си / ритна си) късмета. Ритам си (ритвам си / рѝтна си) честта. Ритам срещу ръжен<а>. Ритам (ритвам / ритна) текмето. Цървул ме рита.

ритвам / ритна. Ритам (ритвам / ритна) назад. Ритам си (ритвам си / ритна си) късмета. Ритам си (ритвам си / ритна си) честта. Ритам (ритвам / ритна) текмето. Ритва ми / ритне ми назад. Ритва ми / ритне ми сърце. Ритвам / ритна

камбанката. Ритвам / ритна попа <отзад>. Ритвам / ритна трупчето.

ритна. Дотъках си платното, ритнах (ритам) ти кросното. Изтъках си платното, ритнах (ритам) ти кросното. Ритнало я магарето.

ритнат. Ритнат в акъла.

ритник. Давам / дам ритник<а>. Удрям / ударя ритник<а>.

ров[1]. Като да съм ял ров.

ров[2]. <Като> ровко (рово) яйце *и* <като> рохко яйце.

ровък. <Като> ровко (рово) яйце *и* <като> рохко яйце.

ровя. Какви ще ги ровя. Не ги ровя с лопата. Под земя ровя. Под земята рових. Ровя като кокошка гюбре.

ровя. Като хърватин, ровя /във 2 знач./.

рог. Вижте ме сега, че имам рога. Вкарвам / вкарам в кози рог. Вол без рога. Връзвам / вържа бика за рогата. Въвирам / въвра в кози рог. До роговете. Изправям / изправя роговете (рогата). Имам рога. Кам ти роговете. Като <в> рог. Кога<то> на коня израснат (израстат) рогове. Кога<то> на коня порастнат рогове. Кога<то> пусне коня рога. Навирам / навра в кози рог. Навирвам / навиря рога. Навкарвам / навкарам в кози рог. Наливам / налея катран в рогата. Натиквам / натикам в кози рог. Натъпквам / натъпча в кози рог. Не съм нито на кравата опашката, ни на бика рогата. Окачвам (окачам) / окача рога. Орала мухата на вола на рогата. Отиде за рога, че си дойде без уши. По вили и по рогове ходи. Показвам си / покажа си рогата. Поставям / поставя рога. Прикривам / прикрия рогата на дявола. Растат ми рога. Рог на изобилието. Рога (рогове) ще изкарам. Рога ще покарам. Сипвам / сипя катран в рогата. Слагам / сложа рога. Строшавам / строша на дявола рогата. Строшавам / строша рогата. Счупвам / счупя на дявола рогата. Счупвам / счупя рогата. Турям / туря (турвам / турна) рога. Търговец на свински рогове. Хващам / хвана бика за рогата. Хващам / хвана дявола за рогата. Чукам си рогата.

рогатите. Хващат ме / хванат ме рогатите.

рогато. Не е ни шуто, ни рогато.

рогач. На рогач.

рогожа. Подливам / подлея вода под рогожата.

рогожена. Не ми гори рогожената.

рогце. Показвам си / покажа си рогцата.

род. Влача опашката си до девета рода. До девета рода. Рода ни порода. Своего рода.

родѐн. И аз съм от майка роден. Из дупе роден. Прав като от майка роден. Родена у горещините. Роден в (у) черен вторник. Роден на (във) воденица. Роден на деветата дупка на кавала. Роден на черен петък. Роден на черната събота. Роден под щастлива звезда. Роден с риза. Роден с ризка.

родил се. Родил се да хаби хляба. Родил се да яде и да пие. Родил се за мотика, направили го владика. Родил се кога вечерял дядо господ.

роднина. Роднини по бялата кобила.

родя. Върба<та> маслини родила. Друга не е родила освен Мара — Васила. Замъчила се планината, та родила мишка. И бика му теле родил. И нашата върба ще роди круши. Както го майка родила. Кога<то> върба роди дренки. Кога<то> върба<та> роди грозде. Напънала се планината, та родила мишка. Роди ще и нашата върба грозде.

родя се. Когато се ти роди, я си правех опинци. На воденица съм се родил. Още детето не се родило, Иванчо го кръстили. Пишман станал, че се е родил. През лъжитрев се родил. Роди<ло> се царче. Родил съм се в (у) черен вторник. Родил съм се на бял покров. Родил съм се на Великден. Родил съм се на черен петък. Родил съм се на черната събота. Родил съм се под щастлива звезда. Родил съм се с риза. Роди се еврейче. Родих се наново. Родих се още веднъж. Теле се родил, вол умрял. Хвърлило пепел, като се родило. Чегато се е родил в цигански ишлик. Ще се роди царче.

рожба. От сърце, рожба.

розов. Гледам през (с) розови очила.

рой. Въртя се като рой.

ройна. Ройнах перяно.

роля. Влизам / вляза в ролята. Влизам / вляза в ролята си. Играя роля. Играя *някаква* роля. Играя ролята. Изигравам / изиграя *някаква* роля. Изигравам / изиграя ролята си.

роня. На чужд гроб сълзи роня. Роня крокодилски сълзи.

роса. Отърсвам се / отърся се като куче от роса. По роса. Смитам роса.

росица. От бога росица.

рося. Рося и капя.

рота. Майка на ротата.

рохък. <Като> ровко (рово) яйце *и* <като> рохко яйце.

рошав. Ако (като) <ще> е гарга, рошава да е.

руба. Сбирай си рубата.

Рубикон. Минавам / мина Рубикон. Преминавам / премина Рубикон.

ружа. Откъснах ружата. Уклонил се е като ружа в градина.

руклю. Като стадо на рукло. На рукло.

руно. От влакно руно. Правя от влакно руно.
рунтав. Ще налетиш на рунтави гърди. Ще намериш рунтав у гърдите.
русалии. Превземат ме русалиите.
русалски. Русалска лепка.
русло. Влизам / вляза в руслото.
ручам. Ако руча, не вечеря.
ръб. Дохождам / дойда на ръб.
ръж. Не менявам чисто жито за ръж.
ръжда. Хванала ме ръждата. Яде ме ръждата.
ръждив. Курдисал съм се като ръждив пищов.
ръждясам. Ръждясали са ми парите по кесията.
ръжѐн. Въртя на ръжен. Заеца в гората, а ний ръжен тъкмим. Пека на ръжен. Пека се <като> на ръжен. Ритам с бос крак ръжена. Ритам срещу ръжен<а>.
ръжен. Като <ръжен> квасник.
ръженица. Обаждам се като куче в ръженица.
ръка. Бият през ръцете. Ближа ръцете. Броим се на пръстите на едната ръка. Бъркам в жарта с чужди ръце. Бъркам с две ръце. Вадя кестените от огъня с людски ръце. Вадя кестените от огъня с чужди ръце. Валям си ръцете. Вдигам и слагам на ръце. Вдигам / вдигна ръка[1]. Вдигам / вдигна ръка[2]. Вдигам / вдигна ръце (ръка). Вземам / взема в ръце. Вземам си / взема си очите в ръце. Вземам си / взема си хляба в (на) ръката (ръцете). Вземам / взема хляба <от ръката>. Вися на ръцете. Влизам / вляза в ръце. Влизам / вляза в ръцете. Връзвам / вържа ръцете. Връзвам си / вържа си ръцете. В ръцете. Вървя от ръка на (в) ръка. Вързан в ръцете. Вързан в ума и ръцете. Вързани ми са ръцете. Гледам в ръцете. Гледам на ръцете. Горе ръцете. Горна ръка. Гуждам / гудя ръка. Гъз без ръце. Давам / дам в ръцете. Давам / дам го с ръце, вземам го с крака. Дава ми / даде ми ръка. Давам / дам коз <в ръцете>. Давам / дам обущата в ръцете. Давам / дам посталите в ръка. Давам / дам печен хляб в ръцете. Давам ръка. Давам се / дам се в ръцете. Давам / дам хляб<а> в ръцете (ръката). Давам / дам чехлите в ръцете. Дадоха ми тиква в ръка. Далеч ми стига ръката. Да се кръстиш с двете ръце *и* да се кръсти човек с двете ръце. Да се кръстиш с лява<та> ръка *и* да се кръсти човек с лява<та> ръка. Да се прекръстиш с двете ръце *и* да се прекръсти човек с двете ръце. Да се прекръстиш с лява<та> ръка *и* да се прекръсти човек с лява<та> ръка. Да ти изям ръцете. Длъжки ми са ръцете. Добра ми е ръката. Долна ръка. Долу ръцете. Дръжте се да си плюя на ръцете. Държа в ръцете (ръката). Държа горещо желязо с чужди ръце. Държа коз <в ръцете си>. Държа под ръка. Дясна ръка. Едно на ръка. Закършвам / закърша ръце. Здрава ръка. Златни ми са ръцете. Играчка съм в ръцете. Иде ми (идва ми) напрез ръка (ръки). Изваждам / извадя из (от) ръка. Изваждам / извадя кестените от огъня с людски ръце. Изваждам / извадя кестените от огъня с чужди ръце. Изкрадва ми се / изкрадне ми се от ръцете. Изкрадвам се / изкрадна се от ръцете. Излял съм си ръцете. Измивам си / измия си ръцете. Изпаднал майци из ръце. Изплъзвам се / изплъзна се от ръцете. Изпускам (изпущам) / изпусна кокала от ръката си. Изпускам (изпущам) / изпусна комата от ръцете си. Изпускам (изпущам) / изпусна от (из) ръце<те си>. Изтръгвам / изтръгна от (из) ръцете. Изтръгвам се / изтръгна се от ръцете. Имам в ръката си. Имам две леви ръце. Имам дълга ръка[1]. Имам дълга ръка[2]. Имам златни ръце. Имам коз <в ръцете си>. Имам лека ръка. Имам на ръка. Имам под ръка. Имам ръка. Имам си ръка. Имам тежка ръка. Имам широка ръка. Искам ръката. Като без ръце. Като вити гривни на шугави ръце. Като дланта на ръката си. Като пръстите на ръката си. Като с ръка вземам / взема. Като с ръка махвам / махна. Като с чужди ръце. Кога ли стана кюмюрджия, кога ли му ръце почерняха. Косъм с ръце на две деля. Кравай на ръка. Кръстосвам / кръстосам ръце. Кръстя ръце. Кърша ръце. Къси ми са ръцете. Левак с двете ръце. Лежи на ръцете ми. Лека ми е ръката. Лижа ръцете. Ловя змиите с людски ръце. Ляга / легна на ръцете ми. Махам (махвам / махна) <с> ръка. Маша в ръцете. Минавам / мина в ръцете. Минава ми / мине ми през ръката (ръцете). Минавам от едни ръце в други. Минавам от ръка на (в) ръка. Мина ми в (на) ръка<та>. Моите ръце круши не берат. Мърляв в ръцете. Мърся си ръцете. На бърза ръка. Намазвам / намажа ръцете. Намирам се под (на) ръка. На ръка. На ръцете ми е. Натапям си / натопя си ръцете. Натапям си / натопя си ръцете в благината. Не можеш орех му измъкна из (от) ръката. Не си плювам на ръцете (на ръка). Не си поплювам на ръцете (на ръка). Не съм хвърлил камък да ме заболи ръката. Ни в клин, ни в ръка. Нося на ръце. Няма да видя чужда ръка на гърба си. Няма да ми откапят ръцете. Няма да ми паднат ръцете. Няма да ми се изяде от ръцете. Няма да ми се изядат ръцете. Ос-

тавам / остана без ръце. Оставам / остана в ръцете. Оставам / остана на ръцете. Оставам / остана с голи ръце. Остават ми/ останат ми ръцете. Оставям / оставя на *нечии* ръце. Оставям се / остава се на ръцете. Оставям си / оставя си ръцете (ръката). От (през, чрез) втора ръка[1]. <От> втора ръка[2]. От друга ръка. Отивам / отида в ръцете. Отивам / отида из ръце. Откъсвам / откъсна ръката (ръцете). Откъсват ми се / откъснат ми се ръцете. Откъснали му ръцете, че ги залепили на задника му. Отпускам (отпущам) / отпусна ръце. Отпускам си (отпущам си) / отпусна си ръката. От първа ръка[1]. <От> първа ръка[2]. От ръка. От ръцете ми изпадва / изпадне. Отрязали му ръцете, че ги залепили отзаде му. От (през) трета ръка[1]. <От> трета ръка[2]. Очи пълни, ръце празни. Падам / падна в *нечии* ръце. Пада ми / падне ми в ръцете. Пада ми / падне ми на ръка. Плюя си на ръцете. Подаваме си / подадем си ръка (ръце). Подавам / подам ръка. Подлагам ръка. Под моя ръка е. Подписвам / подпиша с две<те> ръце. Под ръка ми е. Под ръка съм. Поисквам / поискам ръката. Попадам / попадна в ръцете. Попада ми / попадне ми в ръцете (ръка). Попада ми / попадне ми под (на) ръка. Потривам / потрия ръце *и* потривам си / потрия си ръцете. Преминавам / премина в ръцете. Пречат му и двете ръце. Простри му само пръст, ще те улови за цяла ръка. Протягам / протегна ръка. Пръстени ли имаш на ръцете си. Пускам (пущам) / пусна в ръката. Пускам / пусна ръка *и* пущам / пущя ръка. Пъхам си ръцете в цепеца. Развързвам / развържа ръцете. Развързват ми се / развържат ми се ръцете. Ръка за ръка. Ръката ми е сребърна. Ръцете ми са бръкнати в задника. Ръцете ми са в (на) гъза. Ръцете ми са като под камък. Ръцете ми са на задника вързани. С вързани ръце съм. Свързвам / свържа ръцете. С голи ръце. Сгръщам / сгърна ръце. Сгъвам / сгъна ръце. С две леви ръце. С две<те> си ръце. Седя със сгънати ръце. Седя със скръстени ръце. С коя ръка да се прекръстя. Скръствам / скръстя ръце. Слагам / сложа в ръката (ръцете). Слагам / сложа ръка. Слагам си / сложа си ръката на сърцето. Слагам си / сложа си ръцете в цепеца. С лека ръка. С лявата <си ръка> ли да се кръстя, с дясната ли. С лявата <си ръка> ли да се прекръстя, с дясната ли. С отворени ръце. С празни ръце. С развързани ръце. Средна ръка. С ръка да посегнеш. С ръка на сърце<то>. С твърда ръка. Стига ми / стигне ми ръка. Стисвам / стисна (стискам) ръка<та>. Стоя с ръце в джобовете. Стоя със сгърнати ръце. Стоя със скръстени ръце. Схванат в (у) ръцете. С широка ръка. Сърби ме дясната ръка. Сърби ме лявата ръка. Сърби ме ръката <ръцете>. Със здрава ръка. Със златни ръце. Със сгърнати ръце. Със скръстени ръце. Твърда ръка. Тежка ми е ръката. Трепери ми ръката като на чифутин. Трия ръце. Турям / туря на ръка. Турям / туря под камък ръцете. Турям / туря (турвам / турна) ръка. Турям си / туря си ръката на сърцето. Турям си / туря си ръцете в цепеца. Турям си / туря си ръцете под камък. Търся бълхи в чужди ръце. Увисвам / увисна на ръцете. Умивам си / умия си ръцете. Уста до гъза, ръце в гъза. Хващам без ръце. Хвърлил камък, та го заболяла ръката. Ходя от ръка на (в) ръка. Цапам си ръцете. Целувам ръка<та> (ръце<те>). Чакам на двете ръце. Чакам на двете си ръце. Червив у ръцете. Чисти ми са ръцете. Чужда ръка. Чупя ръце. Широка ми е ръката.

ръкав. Запретвам / запретна ръкави. Засуквам / засуча ръкави. Като из ръкав. Ни в клин, ни в ръкав. Нима ми е в клин или в ръкав. Палто без ръкави. Парите текат като из ръкав. Подвивам / подвия ръкави. Ръкава <е> на мене. Тече ми из ръкавите. Тече ми като из ръкав. Ще ти окъсеят ръкавите.

ръкавица. Като че съм в (у) ръкавици. Пипам с кадифени ръкавици. Пипам с <меки> ръкавици. Поемам / поема хвърлената ръкавица *и* поемам / поема ръкавицата. Приемам / приема хвърлената ръкавица *и* приемам / приема ръкавицата. Хвърлям / хвърля ръкавица<та>.

ръкувам се. Ръкувал съм се два пъти. След като се ръкува, брои си пръстите.

ръчица. Дясна ръчица. Златна ми е ръчицата. Златна ти ръчица. Пада ми / падне ми в ръчиците.

ръчичка. Бръквам / бръкна с ръчичка. Държа в ръчичките си. Златна ми е ръчичката. Златна ти ръчичка. Минава ми / мине ми през ръчичката. Пада ми / падне ми в ръчичките.

ръчка. Как отишъл на мечки и дошъл си без ръчки.

рядката. Хваща ме / хване ме рядката.

рядък. Имам редки пръсти. Не хвърлям / хвърля камък в рядка кал. Не хвърлям / хвърля камък в рядко говно. Не хвърлям / хвърля камък в рядко лайно. Редки ми са пръстите. Рядка птица.

р я д ъ к. Като бял гарван, р я д ъ к.

рязан. Рязан ми е пъпка. <Сякаш (като) с> паричка рязана.

рязвам / рязна. Рязвам / рязна под езика.

ряпа. Да ти сеят ряпа на огнището. Играя на сей-<сей>-ряпа. Изпръпяла ряпа. Като на червей в ряпа. Като ряпа на бунище. На (по) коте ряпа. Ряпа да яде. Сея на дъното <му> ряпа. Сея на корена <му> ряпа.

С

сабя. Каквото сабя покаже. Лежа си на сабята да го не срежа. На гол корем сабя.

саде. Вред те търсих, попе, саде у вас не ходих. Саде мене ме няма.

садя. Садя кьосови яйца. Садя <си> краставици.

сакам. Баща нема, дедà сака. Каквото ми душа сака. Колкото ти душа сака. Не сакам уста назаем. От един вол сакам две кожи. От една овца сакам две кожи.

сакато. Куцо и сакато. Кьорав<о> и сакат<о>. Сляпо и сакато.

саксия. Не съм расъл в саксия.

сал. Изрязъл нос, сал да мигне.

саламура. Докарвам / докарам на саламурата. Сложи го в саламура.

салата. Ще те гоим за салата.

сало. Изяла ми е котка салото.

сам. Завил съм си сам юлара. На сама глава. Ни сам, ни там. Оставам си / остана си ни сам, ни там. Оставям / оставя пияния сам да падне. Сама мома дома дошла. Сама спала. Сам на себе си. Сам по себе си.

самар. Бия самара да се сеща магарето. Гриза си самара. Давам / дам гръб за самар. Добре ми е като цар връз самар. Къде (де) го трепе самара. Къде (де) му убива самара. Магарето умира и самара му изгнива. Налагам / наложа самара. Напълвам си (напълням си)/ напълня со самара. Натъпквам / натъпча самара. Прокопсал съм като цар връз самар. Тупни му самаря и го пусти да брули круши. Тури му самар<а> и па го пусти да брули круши. Турям / туря (турвам / турна) самар<а>. Удрям самара да се сеща кобилата. Хващам / хвана магарето за самара. Хващам се / хвана се за самара.

само. <Колкото (само)> да се намираме / да се намеря на дума. Колкото само да се намирам / да се намеря на приказка. Оставам / остана само с една риза. Останала ми е само от Бъдния вечер бабката. Останало ми е само от Бъдни вечер грошето. От само себе си. Простри му само пръст, ще те улови за цяла ръка. Само и само. <Само> кожа и кокал<и>. <Само> кожа и кокал<и> оставам / остана. <Само> кожа и кокал<и> ставам / стана. <Само> кожа и кости. <Само> кожа и кости оставам / остана. <Само> кожа и кости ставам / стана. Само мене ме няма. Само това (туй) остава. Сърце и бел джигер <само>.

самоковски. Правя се на <самоковски> зелник.

сандал. Не съм достоен да развържа сандалите.

сантим. Нито на сантим.

сапун. Бричa без сапун. Бръсна без сапун. Да идеш с деца на баня да ти изядат сапуна. Да отидеш с деца на баня да ти изядат сапуна. Нажулям (нажулвам) / нажуля главата <със сапун>. Натърквам / натъркам главата със сапун. Обръсвам / обръсна без сапун. Опущам / опуща сапуня. Език за сапуна.

сапунен. Сапунен мехур.

сапунисвам / сапунисам. Сапунисвам / сапунисам главата.

сардела. Като сардели.

сарма. Свивам / свия сармите.

сатана. Оставил съм дявола, уловил съм сатаната.

сатър. Тегля сатъра. Удрям / ударя сатъра.

сахан. Лижа сахана. Облизвам саханите.

сбера. Сбрах акъла в копшицата.

сбера се. Сбрали се Кюра и Мара.

сбера се. Куда и куркуда (кудкуда), сбрали се.

сбирам. Сбирай си конците. Сбирай си парпалака. Сбирай си петалата. Сбирай си рубата. Сбирам клинци да си купя кон. Сбирам клинци да си направя кон. Сбирам клинци да си правя кон. Сякаш че го е гълъб зърно по зърно сбирал.

сбирам / сбера. Сбирам / сбера акъл. Сбирам / сбера акъла <в главата>. Сбирам / сбера двата края. Сбирам / сбера дните. Сбирам си / сбера си акъла <в главата>. Сбирам си / сбера си езика. Сбирам си / сбера си партушините. Сбирам си / сбера си сечивата. Сбирам си / сбера си ума <в главата>. Сбирам си / сбера си устата. Сбирам / сбера ум. Сбирам / сбера ума <в главата>. Сбирам / сбера юздите (юздата).

сбогом. Казвам / кажа сбогом.

сбор. Би ще и на наше село сбор. Да заколим вола, да направим сбора. Дето има сбор, там и гол Асан (Хасан). Много сбор на панаир. Много сборове, торба орехи. Не си вземам / взема сбора назад. Ще дойде и на наше село сбора.

сборувам. Сборувам с гъза си.

сбутвам / сбутам. Сбутваме си / сбутаме си капите.

сбъркам. Сбъркал съм си на гъза дупката.

сбъркам се. Сбъркало ми се турското. Човек от круша падне, та (че) пак се сбърка.

Човек от магаре падне, та (че) пак се сбърка.

сбърквам се. Като гъска в мъгла, сбърквам се.

сбърквам / сбъркам. Сбърквам / сбъркам адреса. Сбъркваме си / сбъркаме си шапките. Сбърквам / сбъркам конците. Сбърквам / сбъркам пусулата. Сбърквам си / сбъркам си пътя.

сбърквам се / сбъркам се. Сбърквам се / сбъркам се като куче в сливи. Сбърквам се / сбъркам се като куче на бръв. Сбърквам се / сбъркам се като куче на (във) воденица. Сбърквам се / сбъркам се като куче на мост.

свалям. Свалям звездите. Свалям звезди<те> <от небето>. Свалям месец<а>. Свалям месечината <от небето>. С езика си звезди свалям. С устата си звезди свалям.

свалям / сваля. Не свалям / сваля косъм от главата. Не свалям / сваля очи. Свалям / сваля булото. Свалям / сваля в гроба. Свалям / сваля знамето (знамената). Свалям / сваля <и> ризата от гърба. Свалям / сваля маската. Свалям / сваля месечина. Свалям / сваля от бесилката. Свалям / сваля от бесилото. Свалям / сваля от въжето. Свалям / сваля пагоните. Свалям си / сваля си маската. Свалям / сваля шапка.

свалям се / сваля се. Сваля се / свали се <воденичен> камък от гърба ми. Сваля се / свали се <воденичен> камък от плещите ми. Сваля се / свали се <воденичен> камък от раменете ми. Сваля се / свали се планина от гърба ми. Сваля се / свали се планина от плещите ми. Сваля се / свали се планина от раменете ми. Сваля се / свали се <тежко> бреме от гърба ми. Сваля се / свали се <тежко> бреме от плещите ми. Сваля се / свали се <тежко> бреме от раменете ми. Сваля се / свали се товар от гърба ми. Сваля се / свали се товар от плещите ми. Сваля се / свали се товар от раменете ми.

сварвам. На слаб ум, сварвам. По бели гащи, сварвам. По долни гащи, сварвам.

сваря. Сварил съм дренките.

сварявам / сваря. Сварявам / сваря *някаква* попара.

сват. Да разберем кой <е> кум, кой <стар> сват. Какви ли сватове още ще ми води. Не ще се върнат сватовете. Отишъл без сват на годеж. Разнесоха се като дарове по сватове. Тръгнал съм без сват на годеж. Ще видим кой <е> кум, кой <стар> сват. Ще ти покажа кой кум, кой <стар> сват.

сватба. Доде баба привтаса и сватбата сколаса. <За> едни сватба, <за> други брадва. Калесай го на сватба да те благослови и догодина. Като на сватба. Като на циганска сватба. Минала сватбата и търся невястата. Помня на баща си сватбата. Що ще магаре на сватба.

сватя. Ходя като сватя без дарове.

сваха. Така и сваха ми Гюргя знае. Тебе думам, свахо, усещай се, зетьо. Ходя като недарена сваха.

свеждам / сведа. Свеждам / сведа глава. Свеждам / сведа до нула.

свекър. Вечеряй, свекре, да те попоця.

свекърва. Жива е свекърва ти. Като снаха и свекърва. Тебе думам, свекърво, усещай се, снахо.

свекървин. Видела вода свекървина риза. Кръсти, водо, свекървина риза.

сверявам / сверя. Сверявам / сверя си часовника.

свестя се. Умрях и се свестих.

свет (свети). Водят ме на свети крепки. Държа се на свети крепки. Държат ме свети крепки. Ега ти запеят дългото свети боже. Заспала света Неделя на света Петка на скута. Кихнал на свети Васил. Крепя се на свети крепки. Крепят ме на свети крепки. Наметнал на свети Атанаса кожуха. На света Петка в трънето. На свети Мук. Ни богу, ни светаго. Облякъл на свети Атанаса кожуха. Отивам / отида при свети Петър. Света Богородица. Света Богородичка. Света вода ненапита. Свети Илия ме скълца. Стягат ме свети безсребърници. Ще ми изпеят дългото свети боже.

светая. Светая светих.

светвам / светна. Звезди ми светват / светнат през очите. Светвам / светна един. Светва ми / светне ми пред (на) очите. Светвам / светна по кеменето.

светен. Като (колкото) <светена> вода в яз. Светена вода ненапита.

светец. Не зная на кой светец да се моля. Прав като светец. Ставам / стана като светец.

светило. Вземам си / взема си светилата. Хващам си / хвана си светилата.

светих. Светая светих.

светия. Кланям се като на светия.

светкавица. Като светкавица. Мятам светкавици.

светлина. Хвърлям / хвърля светлина.

светувам. Докато свят светува. Откакто (откак) свят светува.

светъл. Записвам / запиша светли страници. Светли ти очи.

светя[1]. Не съм светил със свещ. Очите ми светят на четири. Светят ми ушите. Ще светя на мишките.

светя[2]. Светих водата. Светих маслото.

свещ. Вощена свещ да ти занеса. Диря си белята *и* диря си белята със свещ. Диря си боя *и* диря си боя със свещ. Държа

свещ. Запалвам / запаля свещ. Запали му свещ, дай му яйце да бели. За тамян и свещи да ги даваш. Като свещ. Млад съм си изгорил свещта. На кой дявол свещ паля. Намерил в църква свещ. Не съм светил със свещ. Прав като свещ. Свещ ми търси. Скривам си / скрия си свещта под крината. Ставам / стана на (като) свещ. Със свещ. Със свещ <да го търсиш>, не можеш да го намериш. Топя се като свещ. Търся си белята *и* търся си белята със свещ. Търся си боя *и* търся си боя със свещ. Търся си го *и* търся си го със свещ. Търся си лобута *и* търся си лобута със свещ. Човек ще си умре без свещ с тебе.

свещен. Свещена простота.

свещица. Духва ми / духне ми господ свещицата. На свещица попрела, на слънчице поспала. На свещица поседяла, на слънце поспала. Отивам си / отида си без свещица.

свивам. Свивам като ахрянин. Свивам си полите.

свивам / свия. Свивам / свия байрака. Свивам / свия врат. Свивам / свия врата. Свивам / свия в шепата. Свивам / свия един. Свива ме / свие ме под лъжичката. Свивам / свия змийско гнездо. Свивам / свия знамената (знамето). Свивам / свия каиша. Свивам / свия луба. Свивам / свия надве-натри. Свивам / свия пестник (пестници). Свивам / свия рамене. Свивам / свия сармите. Свивам <си> / свия <си> гнездо. Свивам си / свия си дрипите. Свивам си / свия си езика. Свивам си / свия си куйрука. Свивам си / свия си опашката. Свивам си / свия си парцалите. Свивам си / свия си перушината. Свивам си / свия си устата. Свивам си / свия си чейнето. Свивам / свия чембера. Свивам / свия юздите (юздата). Свивам / свия юлара. Свивам / свия юмрук (юмруци).

свивам се. Свивам се като коза в дъжд.

свивам се / свия се. Свива ми се / свие ми се душата. Свива ми се / свие ми се душата на кюлче. Свива ми се / свие ми се душицата. Свива ми се / свие ми се сърцето. Свива ми се / свие ми се сърцето на буца. Свива ми се / свие ми се сърцето на бучка. Свивам се / свия се в кожата си. Свивам се / свия се в черупката си. Свивам се / свия се за пет пари. Свивам се / свия се като циганин. Свивам се / свия се на ер голям. Свивам се / свия се на кравай.

свидетел. Бог ми е свидетел.

свиквам / свикам. Свиквам / свикам под знамената.

свила. Отвънка свила, а отнетре свиня.

свинарство. Като на камила свинарство.

свинка. <Ако ще> и свинка в джамия да влезе. Кога<то> влезе свинка в джамия. Та свинка у джамия да се качи.

свински. Като свинска вълка. Като <свински> черва. Търговец на свински рогове.

свиня. <Ако ще> и свиня в джамия да влезе. Вдигнал съм си главата като свиня. Докато (докле) се качи свиня на дърво. Докато (доде) се покачи свиня на дърво. Зарекла се свиня да не яде говна. Запикал съм очи като бясна свиня. Знае ли свиня да пие из бъкел вода. Знае свиня да яде диня. Знае свиня кладенчова вода. Знае <ти> свиня, що е диня. Зная колко<то> свиня гръцки. Имам триста свини в балтата. Като Мехтеровата свиня. Като свиня за Оршова. Като на свиня ботуши. Като на свиня джанарак. Като на свиня звънец. Като на свиня обица. Като на свиня седло. Кога се покачи свиня с жълти чехли на круша. Колкото (като) свиня от диня. Колкото (като) свиня от кал. Колкото (като) свиня от кратуна. Колкото (като) свиня от тиква. Колкото (като) свиня от тиня. Напред пиле, сетне свиня. Напред свиня, сетне пиле. На свиня дай ново корито. На свиня звънец. На свиня кладенчова вода. На свиня крой чепири. Отбира ли <ти> свиня от кладенчева вода. Отвънка свила, а отнетре свиня. Проумява ли свиня от дуня. Проумява ли <ти> свиня от кладенчева вода. Разбира ли <ти> свиня от кладенчева вода. Разбира <ти> свиня от ново корито. Свиня блатска.

свирвам / свирна. Свирвам / свирна една.

свирен. Лани свирено, а сега играят.

свирка. Вървя по свирката. Играя по свирката. Карам си на своята свирка. На сухо ми свири свирката. Свирй <и> с габрова свирка. Свиря на еврейска свирка.

свирчов. Свирчова ми пищялка.

свиря. Знаеш ли, попе, да свириш. Както (каквото) ми свирят, така (това) играя. Късмета ми свири на тамбура. Моя късмет във върба гола свири. На сухо ми свири свирката. Празник свиря, делник играя. Свирй <и> с габрова (габерова) пищялка. Свирй <и> с габрова свирка. Свири с дрянова пищялка. Свиря втора цигулка. Свиря на еврейска свирка. Свиря първа цигулка. Стомаха ми свири рамазан. Червата ми свирят рамазан. Ще свири мачка на дудук.

свиря. Като луд, свиря /във 2 знач./.

свисло. На свисло.

свит. Със свито гърло. Със свито сърце.

свитка. До свитка. Свитки ми излизат / излязат от очите. Свитки ми изскачат / изскочат от очите.

свия се. Свила ми се е змия в кесията. Свила ми се е змия в пазвата. Свил съм се като кокоши задник. Свил съм се като котка в чумаво. Свил съм се като котка на зло време. Свил съм се като чакмак. Свил съм се на ер голям.

свличам / свлека. Свличам / свлека <и> ризата от гърба. Свличам / свлека кожата <от гърба>.

свободен. Свободна България.

свой. Държа си на своето (своята). Зная си своето. Искам си своето. Оставам <си> / остана <си> на своето. Пея си своята. Стоя си на своето (своята).

свра. Колкото глава да свра.

сврака. Като сврака на драка. От заец сирене и от сврака масло. Сврака ми е изпила акъла. Сврака ми е изпила мозъка. Сврака ми е изпила ума. Хитрата сврака с двата крака.

свруша се. Когато я заиграх, тога се свруши топана.

свръщам / свърна. Свръщам / свърна от пътя си.

свързвам / свържа. Две на (в) едно не свързвам / свържа. Свързвам / свържа възела. Свързвам / свържа двата края. Свързвам / свържа краищата. Свързвам / свържа ръцете. Свързвам си / свържа си съдбата. Свързвам си / свържа си торбичката.

свърна. Кой накъде<то> свърне.

свъртам. Парà не свъртам.

свъртам се / свъртя се. Не се свъртам / свъртя на едно място.

свърта ме. Не ме свърта на едно място.

свърша. Свършил у Италия зад копа. Свърших си работата. Свърших я.

свърша. Двата края в <и> средата, **съм свършил.**

свърша се. Да ти се свършат конците. И хорото се свърши. Света няма да се свърши. Свършили ми са се дните. Свърши <се> моята. Свърши <се> тя <тая (оная)>. <Тя> моята <се> свърши.

свършвам. Като куче на нивата, **свършвам работата** (свършвам я). Като (колкото) псето на нива, **свършвам работата.** С краката си, **свършвам.**

свършвам / свърша. Свършвам си / свърша си времето. Свършвам си / свърша си дните. Свършвам / свърша със себе си.

свършвам се / свърша се. Свършва ми се / свърши ми се царството.

свършен. Изправям / изправя пред свършен факт. Поставям / поставя пред свършен факт.

связа се. Сваза ми се сърцето.

свяст. Вие ми се свяст.

свят[1]. Бял свят. Вадя на бял свят. Видяла два свята. Виждам / видя <бял> свят. Виждам / видя свят. Вън от света. Върнах се от оня свят. Да не е света без хора. Докато свят светува. До оня свят. Дохождам / дойда на бял свят. Дохождам / дойда на тоя свят. Другия свят. Душа и свят ми е. Ега хванеш черния свят. Забивам / забия по света. За нищо на света. Заминавам / замина за онзи (оня) свят. Заминавам си / замина си от този (тоя) свят. За <пред> света. Ида си от този (тоя) свят. Идвам (ида) на <бял> свят. Идвам (ида) на тоя свят. Изваждам / извадя на <бял> свят. Извън света. Изкарвам / изкарам на бял свят. Изкарвам / изкарам на свят. Излизам / изляза на бял свят[1]. Излизам / изляза на бял свят[2]. Измъквам / измъкна на бял свят. Изнасям / изнеса на бял свят. Изпращам / изпратя на онзи (оня) свят. Като света (свят). Като че ли на него ще остане света. Като че съм взел с тапия света. Кол ли ще побия на тоя свят (на света). На оня (онзи) свят съм. Напускам (напущам) / напусна този (тоя) свят. Не виждам / видя бял свят. Не от тоя свят. Не показвам / покажа лице на бял свят. Не показвам / покажа лице пред света. Не съм със (за) света. Не ще побия кол на тоя свят (на света). Няма ме по света. Няма свят за мене. Обръщам / обърна света. Оня (онзи) свят. Оревавам / орева света. Отваря ми се / отвори ми се свят. Отваря се / отвори се света за очите ми. Отивам / отида накрай света. Отивам / отида на онзи (оня) свят. Отивам си / отида си от този (тоя) свят. Откакто (откак) свят светува. Открай света. Откъсвам / откъсна от света. Откъсвам се / откъсна се от света. От света навън. Половин свят. По свят. Появявам се / появя се на бял свят. Пращам / пратя на онзи (оня) свят. Преселвам се / преселя се на онзи (оня) свят. Проглушавам / проглуша света. Прощавам се / простя се с тоя свят. Пътник за онзи (оня) свят. Разбрал съм от света. Света ми е крив *и* целият свят ми е крив. Света ми се вижда черен *и* целият свят ми се вижда черен. Света няма да се свърши. Света се върти около ми (мене). Старият свят[1]. Стария свят[2]. Със света ли съм. Тръгвам / тръгна по света. Улавям / уловя света. Хващам <си> / хвана <си> света. Черен (чер) ми е света. Чудото ми го няма никъде <по света>. Явявам се / явя се на <бял> свят.

свят[2]. Вие ми се свят. Върти ми се свят. Завива ми се / завие ми се свят. Завъртява ми се / завърти ми се свят. Загубвам / загубя света. Замайва ми се / замае ми се свят. Мае ми се свят.

сгазвам / сгазя. Сгазвам / сгазя лука. Сгазвам / сгазя просото.

сгладя. Наместо вежди да сгладя, избодох очи. Наместо вежди да сгладя, извадих очи.

сгодѐн. Гледам се като сгоден циганин. Гледам се като сгодено циганче.

сгризвам / сгриза. Сгризвам / сгриза кокалците.

сгром. Сгром и лом.

сгрявам / сгрея. Сгрявам / сгрея гърба. Сгрявам / сгрея сърцето.

сгрявам се. Сгрявам се като лед в стомна.

сгръщам / сгърна. Сгръщам / сгърна ръце.

сгъвам / сгъна. Не сгъвам / сгъна крак. Сгъвам / сгъна ръце.

сгънат. Седя със сгънати ръце.

сгърнат. Стоя със сгърнати ръце. Със сгърнати ръце.

сгъстявам / сгъстя. Сгъстявам / сгъстя боите. Сгъстявам / сгъстя красните.

сгърчвам се. Сгърчвам се като коза в дъжд.

сдобивам / сдобия. Сдобивам / сдобия сърце.

сдробявам / сдробя. Сдробявам / сдробя *някаква* попара.

сдружавам се / сдружа се. Сдружавам се / сдружа се с дявола.

сдъвквам / сдъвкам. Сдъвквам / сдъвкам ги <едни>.

сдържам / сдържа. Сдържам си / сдържа си думата. Сдържам си / сдържа си езика.

сдържа ме. Не ме сдържа на едно място.

сдържам се / сдържа се. Не се сдържам / сдържа на едно място.

себе си. Извън себе си. Не съм на себе си. От само себе си.

севда. Хвърлих севда.

сега. Вижте ме сега, че имам рога. Дойдох си чак сега у дома. Лани баба пръднала, сега замирисало. Лани баба пръднала, сега <му> засмърдяло. Лани свирено, а сега играят. Преди година горяло, сега мирише.

сего. От создания мира сего.

седем. Липсват ми седемте години <в къщи>.

седи се. Не се седи насреща ми.

седка. Не ме хваща седка.

седло. Като на магаре седло. Като на свиня седло.

седми. До седмото небе. На седмото небе. На седмото небе съм. Седма дупка на кавала.

седмица. Сляпа<та> седмица.

седна. Де<то> седне, де<то> стане. Още не седнал на магаре, замахал с крака. Седнал му е дявола на врата. Седнал съм на ушите си. Седнал съм с мечка<та> дренки да ям. Седна ми на сърцето. Седни, па се кръсти. Стани, куме, кумицата да седне. Стани ти, да седна аз.

седя. Душата ми седи в зъбите. Като че ли седя на ушите си. На ушите ли си седиш. Не ми седи езика зад зъбите. Не седя на един карар. Нима седи с бога коляно до коляно. Ни сѐди, ни хо̀ди. Ни ходи, ни седи. Сѐди грей се. Седи, седи и на магарето чуш казва. Седя в сянка. Седя като квачка на мътеци. Седя <като> на въглени. Седя <като> на игли. Седя <като> на тръни. Седя <като> на шишове. Седя на (над) главата. Седя на два стола. Седя на сухо. Седя на сянка. Седя си на гъза. Седя си на задника. Седя си мирно. Седя си на парцалите. Седя си настрана. Седя <си> на топло. Седя <си> на топличко. Седя със сгънати ръце. Седя със скръстени ръце. Сека клона, на който седя.

седя. Като истукан, седя.

сезам. Сезам, отвори се.

сезон. Откривам / открия сезона.

сеир. Гледам сеир. Не ще гледам сеир. Сеир ли ще гледам.

сека. Де секат дървата, де падат треските. Мед ближа и пирони сека. Не ми сече брадвата на едно място. Сека гвоздеи. Сека дървото под себе си. Сека клона, на който седя. Сека клона, на който стоя. Сека клона, на който съм стъпил. Сека направо. Сека накъсо. Сека пара̀ (пари). Сече ми акъла. Сече ми акъла като бръснач. Сече ми акъла като халваджийска тесла. Сече ми главата. Сече ми главата като на халваджия теслата *и* сече ми главата като халваджийска тесла. Сече ми кратуната. Сече ми мозъка. Сече ми парастаза. Сече ми пипето. Сече ми пипката. Сече ми секирата и от двете страни. Сече ми тиквата. Сече ми ума. Сече ми ума като бръснач. Сече ми чейнето като халваджийска тесла. Сече ми ченето. Сече ми чивията. Ума ми сече като бръснач.

секвам се. Наговарям ти, щерко, секвай се, снахо.

секира. Като луд на секира. Намерила булката секирата зад вратата. Нашла млада невеста секира зад вратата. Падна ми секирата в меда. Сече ми секирата и от двете страни. Удря ми / удари ми секирата о камък.

село. Бие ѝ занзалото из селото. Би ще и на наше село сбор. Вържи попа да е мирно селото. За (колкото) девет села. Кога се село засели, кога ли псета лавнаха. На дъсченото село. На дяволско село черква не правѝ. Намерил съм село без кучета, тръгнал съм без сопа. Намерил съм село без кучета <тръгнал съм без тояга>. Нашъл съм село без кучета. Нашъл съм село без псета, пошъл съм без тояга. Не питат те на кутро̀ село си говедар. Ни в гора дружина, ни в село гиздило. През девет села в десето. Ще дойде и на наше село сбора. Що ти трябва да правиш на дяволско село черква.

селски. Завлякъл съм селската крина. Станал съм селска бъркалка. Станал съм селска бъркачка. Станал съм селска метла. Ходя като селски капзамалин.
селям. На гаргите селям дава.
семе. Дяволско семе. Като хамово<то> семе. От зелена тиква семе не вземам. Хамовото семе. Хвърлям / хвърля семето.
семка. И семка да не остане от тебе. От семка тиква.
семафор. Вдигам / вдигна семафора.
сено. На два коча сено не мога да разделя. На две магарета сено не мога да разделя. Под сеното вода подливам. Под сеното вода прекарвам. Търся игла в купа сено.
сера. Да ти сере пчела в устата. Кой ми сра в гащите. Ни сери, ни опери. Сера в паницата, от която сърбам. Сера в паницата, от която ям. Сера си на късмета. Срал съм на джамията на върха. Сра маца в каца. Срах на метено<то>.
серан. Напъвам се като гладен на серан.
сербезлък. Продавам сербезлък (сербезльци).
серкме. Хвърлям / хвърля серкме в мътна вода. Хвърлям / хвърля серкмето в харен гьол. Ще влезе риба в серкме<то>.
сермия. Кяр се покажува, сермията нема. На сермия. Слаба ми е сермията. Торба и стап ми остана от сермията.
серсем. Тапа серсем.
серсемлък. Тапа серсемлък.
сетне. Напред пиле, сетне свиня. Напред свиня, сетне пиле.
сефер. На чужд гъз сефер. С един сефер.
сецам. Едно да те дърпа, друго да те сеца.
сеч. Огън и сеч.
сечено. Направям / направя сечено. Правя сечено.
сечиво. Сбирам си / сбера си сечивата. Събирам си / събера си сечивата.
сещам се. Бия самара <да се сеща магарето>. Тебе думам, дъще, сещай се, снахо. Удрям самара да се сеща кобилата.
сещам се / сетя се. Сещам се / сетя се в събота пред Великден.
сея. Вра се, дето не ме сеят. Да ти сеят ряпа на огнището. Дека не ме сееш, там ке ме найдеш. Дето ме не сееш (сеят), там никна. Дето ме не сееш, там раста. Дето ме не сееш, там се раждам. Играя на сей-<сей-> ряпа. Сея на дъното <му> просо. Сея на дъното <му> ряпа. Сея на корена <му> просо. Сея на корена <му> ряпа. Сея орехи с решето. Сея скивал<е> на чуждо гумно.
сиамски. Като сиамски близнаци.
сив. Брада сива, глава дива. Вятър ме вее на сива кобила.
сиджимка. Измъквам се / измъкна се като мокра сиджимка.
сизифов. Сизифов труд.
сила. Влизам / вляза в сила. В пълната си сила *и* в силата си. В сила съм. Вън от силите си. Имам сила. Колкото ми сила държи. Нечиста сила. Оставам / остана в сила. Хвърлям си / хвърля си силите *и* хвърлям / хвърля всички сили.
силен. Силен на деня. Силен ми е бил ангела.
Симеонче. Като царче Симеонче.
Симеончо. Като Симеончо преди Девети.
симит. Като симит. Ще извадя симит.
син[1]. Бащин и майчин син *и* майчин син. И ти ли, Бруте, <сине мой!>. И той Радойлев син. Каталански син. Като попов син. Кучешки син. Кучи син. Магарешки син. Магарски син. Мамин син. От стара майка син. От стар баща син. Песи син. Сукин син. Юдин син.
син[2]. Синя кръв. Ставам / стана син дреб. Ставам / стана син-зелен.
синджир. Синджир марка. Синджир ти на гуша.
синигер. Като синигер в кратуна. Присмяла се кукумявката на синигера. Смъркам като синигер.
синко. Синко Гъргалчо.
синче. Мамино синче.
сипвам / сипя. Сипвам / сипя катран в рогата. Сипвам му / сипя му пепел.
сипя. Сипали ми са сол в калеца. Сипи, мъжо, кашата на рамо. Сипя огън и жупел. Чудя се в коя воденица да <си> сипя <житото>.
сираче. Като сираче на служба. Не съм останал с девет сирачета на мегдан.
сирен. Като халва <по сирни заговезни>.
сирене. Като котки на сирене. Колко хляб, толко и сирене. Не ще котка сирене. От заец сирене и от сврака масло. Плувам като сирене в масло. През джам сирене ближа. През джам сирене лижа. Сирене на клонки. Сирене няма, попара дроби. Тража пуйчо сирене. Ще яде ли Хасан сирене.
сиромашки. Сиромашко лято.
сиромашия. До шия, сиромашия.
сирота. Като сирота на помен.
сит. И вълка сит, и агнето цяло. Излязъл съм като сита въшка на чело. И кучето сито и питата цяла. Сит като просяк.
ситно. Ситно преда[1]. Ситно преда[2].
сито. Бил и в сито, и в решето *и* бил и в голямо решето, и в малко сито, бил в голямо и малко решето, бил в малко и голямо сито. Влизал и в сито, и решето. Минал през <сито и> решето *и* минал и през голямо решето, и през малко решето. Още е ново ситото. Прекарвам / прекарам през едно сито. Преминал през сито и решето. Пресявам / пресея през сито.

скакалец. Нападаме / нападнеме като скакалци. Скакалците гонил.
скакам. Колко знае дядо, толкоз хоро скака.
скалш. Ще взема скалша.
скамейка. Изправям / изправя на подсъдимата скамейка. На подсъдимата скамейка. От ученическата скамейка. Поставям / поставя на подсъдимата скамейка.
скаран. Скаран съм с истината.
скачки. Ям скачки.
с к а ч а м. Като заклан, с к а ч а м /в 3 знач./.
скивал. Сея скивал<е> на чуждо гумно.
скина. Ортома да скинеш на моста. Скинал съм една кошуля повече. Скинал съм едни опинци повече.
с к и т а м с е. Ни богу, ни светого, с к и т а м с е /в 1 знач./. Пет за четири, с к и т а м с е /в 1 знач./.
скитач. Господ не е скитач, ами събирач.
скланям / склоня. Скланям / склоня врат. Скланям / склоня глава.
склатя. Склатя акъла.
склопвам / склопя. Склопвам / склопя очи. Склопвам / склопя питите.
ключвам / сключа. Сключвам / сключа вежди.
сключвам се / сключа се. Сключва ми се / сключи ми се сърцето.
скоба. В (между) скоби. Отварям / отворя скоба (скоби). Откривам / открия скоба (скоби).
сколасам. Доде баба привтаса и сватбата сколаса.
скомина. Бера скомина. Правя скомина.
скопявам. Скопявам кучетата.
скоро. Какво ми тиква дрънколи, не е скоро Великден. Какво ми тиква тулолочи, не е скоро Великден. Скоро ще чуя алилуя. Трай, коньо, скоро е Гергьовден. Трай, коньо, скоро пролет иде.
скосявам / скося. Скосявам / скося конците.
скоча. Скочили на мене и хала, и врана.
скрапявам се / скрапя се. Скрапяват ми се / скрапят ми се дните.
скривам / скрия. Скривам / скрия в издънената кошница. Скривам си / скрия си свещта под кривата.
скривам се / скрия се. Скривам се / скрия се в черупката си. Скривам се / скрия се зад гърба.
с к р и в а м с е. В миша дупка, с к р и в а м с е.
скрипуцам. Подмазвам / подмажа колата да не ни скрипуцат.
скрит. Скрито <и> покрито.
скрия се. В дупка да се скрием.
скроя. Виж му акъла, че му скрой кюляф. Виж му ума, та му скрой долама. Виж му ума, та му скрой шапка. Гледай му акъла, па му скрой чалма. Гледай му ума, че му скрой чалма. Скрой му кюляфа. Скрои ще му капа.
скроявам / скроя. Скроявам / скроя капан. Скроявам / скроя кюляф. Скроявам / скроя номер.
скръствам / скръстя. Скръствам / скръстя ръце.
скръстен. Седя със скръстени ръце. Стоя със скръстени ръце. Със скръстени ръце.
скръцвам / скръцна. Скръцвам / скръцна със зъби.
скубано. Намерила баба скубано, а че иска и щипано.
скубя. Скубя перушината. Скубя радоквата от корен. Скубя си косата (косите).
скут. Заспала света Неделя на света Петка на скута. Прибирам си скутите.
скълцам. Свети Илия ме скълца.
скълчвам / скълча. Скълчвам си / скълча си врата.
скъп. Излиза ми / излезе ми скъп (скъпо). На триците скъп, на брашното евтин.
скъпо. Излиза ми / излезе ми скъп (скъпо).
скърпен. Скърпен с бели конци.
скършвам / скърша. Не скършвам / скърша думата на две. Не скършвам / скърша кефа. Не скършвам / скърша хатъра. Скършвам / скърша врат. Скършвам кефа.
скършвам се / скърша се. Скършва ми се / скърши ми се кефа.
скърцам. Намажи вратата със зехтин да не скърца. Подмазвам / подмажа колата да не ни скърцат. Пъхам си (пъхвам си / пъхна си) пръста там, дето скърца вратата. Скърца ми колата. Скърцам като върбов клин. Скърцам като колело без катран. Скърцам като неподмазан клуп. Скърцам <със> зъби.
скършен. Скършена парà.
скъсам се. Да ти се скъса душата. Скъсало ми се пердето от очите. Скъсали ми са се дните.
скъсвам / скъсам. Скъсвам / скъсам дипломатическите си отношения. Скъсваме / скъсаме кърпата. Скъсвам / скъсам нервите. Скъсвам / скъсам пазарлъка. Скъсвам си / скъсам си подметките.
скъсвам се / скъсам се. Скъсва ми се / скъса ми се душата. Скъсва ми се / скъса ми се сърцето.
скъсявам / скъся. Скъсявам / скъся дните.
скъсявам се / скъся се. Скъсяват ми се / скъсят ми се дните.
скъся се. На тая <лъжа> ѝ се скъсиха нозете. Нозете ми се скъсиха.
слаб. На слаб ум. Слаба ми е сермията. Слаба на калема. Слаба работа. Слаби ми са воловците. Слаб ми е ангела. Слаб ми е бил ангела. Слаб на акъл. Слабо ми е кончето. Слабо място.
с л а б. Като клечка, с л а б /в 1 знач./. Като чироз, с л а б.
слабо. Слабо се чува.
слава. Слава богу.

славей. Кога <то> засвирят славеите с кавали.

слагам. Вдигам и слагам. Вдигам и слагам на ръце. Рибата още в морето, а тя тигана слага. Слагай, мъжо, кашата на рамо. Слагам си на сърцето.

слагам / сложа. Не съм слагал / сложил залък в уста. Не съм слагал / сложил троха <хляб> в уста. Слагам / сложа акцент. Слагам / сложа в джоба си[2]. Слагам / сложа в джоба си[1] *и* слагам / сложа в малкия си джоб. Слагам / сложа в един кош. Слагам / сложа в един кюп. Слагам / сложа в краката. Слагам / сложа в (пред) нозете. Слагам / сложа в общия кюп. Слагам/сложа в пазвата си. Слагам/сложа в ръката (ръцете). Слагам / сложа в сметката. Слагам / сложа в черния списък. Слагам / сложа в черния тефтер (черните тефтери). Слагам / сложа в шепата си. Слагам / сложа въжето на шията. Слагам / сложа глава[1]. Слагам / сложа глава[2]. Слагам / сложа динена кора. Слагам / сложа душа на мъка. Слагам / сложа знак на равенство. Слагам / сложа калема. Слагам / сложа камък на сърцето. Слагам / сложа капак. Слагам / сложа катанец на устата. Слагам / сложа катинар на устата. Слагам / сложа качулка. Слагам / сложа кости. Слагам / сложа кофар на устата. Слагам / сложа крак. Слагам / сложа крак в зенгия. Слагам / сложа крак на праг. Слагам / сложа кръст. Слагам/сложа марка. Слагам му/ сложа му пепел. Слагам му / сложа му тапа. Слагам / сложа на везни. Слагам / сложа на всяко гърне похлупак. Слагам / сложа на дневен ред. Слагам / сложа на една дъска. Слагам / сложа на една карта. Слагам / сложа на една плоскост. Слагам / сложа на карта. Слагам / сложа нàкълка. Слагам / сложа на малкия си пръст. Слагам / сложа на (под) мушка<та>. Слагам / сложа на място<то>. Слагам / сложа настрана. Слагам / сложа на топа <на устата>. Слагам / сложа натясно. Слагам / сложа нога. Слагам / сложа оглавник. Слагам / сложа оръжие<то>. Слагам / сложа отпечатък. Слагам / сложа печат. Слагам / сложа под един знаменател. Слагам / сложа под коляно. Слагам / сложа под коритото. Слагам / сложа под миндера. Слагам / сложа пръст<а>. Слагам / сложа пръсти в огъня. Слагам / сложа пръст на (в) раната. Слагам / сложа прът в колесницата. Слагам / сложа прът в <спиците на> колелото (колелетата) *и* слагам / сложа прът (пръти) <в спиците>. Слагам / сложа рога. Слагам / сложа ръка. Слагам си / сложа си в малкото джобче. Слагам си / сложа си въжето на врата. Слагам си / сложа си въжето на шията. Слагам си / сложа си глава<та> в торба<та>. Слагам си / сложа си катанец на устата. Слагам си / сложа си катинар на устата. Слагам си / сложа си ключ на устата. Слагам си / сложа си кофар на устата. Слагам си / сложа си на ум<а> (в ума). Слагам си / сложа си обица на ухото. Слагам си / сложа си примка на врата. Слагам си / сложа си примка на шията. Слагам си / сложа си пръста. Слагам си / сложа си ръката на сърцето. Слагам си / сложа си ръцете в цепеца. Слагам си / сложа си таралеж в гащите. Слагам / сложа спирачка. Слагам / сложа тапа. Слагам / сложа точка. Слагам / сложа точка на (над, върху) и-то. Слагам / сложа ударение<то>. Слагам / сложа ума на мястото. Слагам / сложа усмирителна риза. Слагам / сложа усмирителна ризница. Слагам / сложа хляб. Слагам / сложа юзда. Слагам / сложа юлар<а>.

слагам се. Една се стълба вдига, друга се слага. Слагам се по гръб и по корем.

слагам се. Като хляб и сол, слагам се.

сладък. Казвам / кажа няколко сладки думи. Не давам сладък залък. Не давам сладък къшей. Сладка и медена.

сладя. Ни сладѝ, ни блажѝ.

слама. Вървя като крава за слама. Главата ми е пълна със слама. Дава жито за слама. За кош слама. За чувал слама. Мисля като магаре без слама. На две магарета <кош> слама не зная да разделя. На две магарета <кош> слама не мога да разделя. Не ям слама. Ни кош слама. Огън и слама и топлия вятър. Под сламата вода заливам. Под сламата вода прекарвам. Правя си устата като кирпиджийски кон за слама. Слама ми тури, слама ще ям. Чакам да ми запалят сламата под гъза.

сламен. Сламена вдовица. Сламен вдовец.

сламеница. Търся игла в сламеница.

сламка. Ловя се за сламка<та>. Ни<то> <на> сламка. Под <шумка и> сламка. Правя от сламката греда. Правя от сламката планина. Про сламка се пикае. Улавям се / уловя се за сламка<та>. Хващам се / хвана се за сламката. Цепя сламката.

слана. Попарва ме / попари ме сланата.

следа. Вървя по следите. Оставям / оставя *някакви* следи. Улавям / уловя следите. Хващам / хвана следите.

следвам. По петите, следвам.

слепец. Водим се като слепци. Давам / дам на слепец око. Докопал съм се като слепец о тояга. Държа се като слепец о (за) тояга<та>. Като слепец без тояга. Като слепец на праг. Уловѝ сле-

пеца, та му извадѝ очите. Улавям се / уловя се като слепец за тояга. Хващам се / хвана се като слепец (слепия) за тояга.

слепия. Държа се като слепия о (за) тояга <та>. Улови слепия, та (че, и) му извади очите. Хвани слепия, та му извадѝ очите. Хващам се / хвана се като слепец (слепия) за тояга.

слепчо. Дръж се, слепчо, тоягата е готова.

слепя се. Слепили ми се червата.

слива. Валям сливи. Гледам като куче на зрели сливи. Забърквам се / забъркам се като куче в сливи. Забърквам се / забъркам се като псе в сливи. За слива. Като крава на слива. Кога дал господ сливите, че дал и костилките. Надула се бълха да избълва слива. Надула се бълха да изсере слива. Не бръсна за слива. Сбърквам се / сбъркам се като куче в сливи. Слива (сливи) ли имаш в устата си. Смайвам се / смая се като псе в сливи. Ще цъфна като слива есен.

слизам. Дилафа не ми слиза от гърба. На девет се качих, на осем не слизам.

слизам / сляза. Слизам / сляза от дневен ред. Слизам / сляза от сцената.

слободия. Надува ме / надуе ме слободия.

словом. Словом и цифром *и* цифром и словом.

сложа. Не зная къде (де) да сложа. Не намирам място къде (де) да сложа. Няма да ми сложат под главата. Сложи го в саламура. Сложих воденицата.

слон. Падат / паднат като слон. Правя от бълхата слон. Правя от мравката слон. Правя от мухата слон. Слон ми е пръднал в ушите.

слугувам. На кой (какъв, на чий) господ слугувам.

служа. На кой господ (какъв, на чий) служа. Служа за маша. Служа за параван. Служа на бога и на мамона. Служа на двама господари.

служба. Като сираче на служба.

слух. Забил ми се е слуха. Обръщам се / обърна се на (в) слух. Обръщам се / обърна се на (в) слух и зрение. Превръщам се / превърна се на (в) слух. Превръщам се / превърна се на (в) слух и зрение.

случай. Игра на случая. Тежък случай.

слушам. Като ми пееш, Пенке ле, кой ли ми те слуша. Слушам сърцето си. Търчи, боже, та слушай.

слушам. Като с моите, слуша. С едно<то> ухо, слушам. С носа си, слушам. С половин ухо, слушам. Със зяпнала (зяпнали) уста, слушам.

слушам се. Слуша ми се думата.

слънце. Засмял се е като слънце от облак. Затулям / затуля слънцето с решето. И на нашата улица ще огрее слънце. Какво слънце ще ме грее. Като мисирче на слънце. Като пуйче на слънце. Майките ни на едно слънце си пекли задника. Майките ни на едно слънце са сушили ризите си. Много ще поглеждам като ичеренин за слънце. <Моя майка и негова> на едно слънце си сушили дрехите. Място под слънцето. На едно слънце сме се пекли. На едно слънце сме се поскали. На едно слънце сме яли, на една месечина спали. На свещица поседела, на слънце постала. Не си простирам дрехите на едно слънце. Не съм слънце да огрея. Огря ме и това слънце. Отде ще ме огрее слънцето. <Още> слънце не го е видяло. Пикал съм срещу слънцето. Хваща ме / хване ме слънцето. Ще видиш откъде изгрява слънцето. Ще дойде слънцето и пред нашата врата. Ще те науча откъде изгрява слънцето. Ще те огрее моето слънце. Ще <ти дам да> разбереш откъде изгрява слънцето. Ще ти кажа откъде изгрява слънцето.

слънчице. На месечинка попрела, на слънчице поспала. На свещица попрела, на слънчице поспала. Огряло ме е слънчице.

слюнка. Давам си / дам си <и> слюнката от гърлото. Давам си / дам си <и> слюнката от устата. Давам си / дам си <и> слюнката под езика. И слюнката под езика му. Преглъщам / преглътна слюнката си.

сляза. Сляз, боже, та гледай. Слязъл от коня и се качил на магаре. Ума ми е слязъл в краката.

сляп. В слепите зори. Вятър ме вее на сляпа кобила. Играем <си> на сляпа баба. Като на сляп кон ден и нощ ми е. Като сляпа коза в тръне. Като сляп без тояга. Като сляп на праг. Откъм сляпото оченце. Сляпа ми е кобилката. Сляпа<та> неделя. Сляпа<та> седмица. Сляпа<та> събота. Сляпо и сакато. Ще играеме „сляпа баба кози пасе“.

сляпо. <И> куцо и сляпо.

смажа. Ще смажеш яйцата.

смазвам / смажа. Смазвам / смажа главата. Смазвам / смажа главата на ламята. Смазвам / смажа кокалите. Смазвам / смажа луба. Смазвам / смажа мутрата. Смазвам / смажа опашката.

смайвам се / смая се. Смайвам се / смая се като куче в небрано лозе. Смайвам се / смая се като псе в сливи.

смачквам / смачкам. Смачквам / смачкам главата. Смачквам / смачкам главата на змията. Смачквам / смачкам фасона.

смекчавам / смекча. Смекчавам / смекча сърцето.

сменя. Сменил съм си легитимацията. Сменил съм си паспорта.

сменям / сменя. Сменям / сменя плочата.

сметана. Не яде котка сметана. Не яде котана сметана.

сметка. Без сметка. Виждам / видя сметката. Виждам си / видя си сметките (сметката). Вземам / взема за своя сметка. В крайна сметка. Влизам / вляза в сметката. Водя сметка. В последна сметка. Гледам си сметките. Давам / дам сметка. Давам си / дам си сметка. Диря сметка. Държа сметка. Държа сметка на (за) думите си. Забърквам / забъркам сметките. Забърквам / забъркам сметките си. За *нечия* сметка. Зная си сметката (сметките). Иде ми на сметка<та>. Излиза ми / излезе ми крива сметката. Имам сметка. Искам сметка. Минавам / мина за сметка. На кьоравите сметка давам. На нова сметка. Направя си / направя си криво сметката. Направям си / направя си погрешно сметката. На *нечия* сметка. На сметка. Не зная сметка на парите си. Не зная сметката на парите си. Не влиза в сметките. Обърквам / объркам сметките. Обърквам <си> / объркам <си> сметките. Объркват ми се / объркат ми се сметките. Очиствам си / очистя си сметките (сметката). Пада ми / падне ми на сметка. Пиша на *нечия* сметка. Подирям / подиря сметка. Поисквам / поискам сметка. Потърсвам / потърся сметка. Правѝ му сметка. Правя сметка. Правя си сметка<та> без кръчмаря. Правя си сметката и без ханджията. Разбърквам / разбъркам сметките. Разчиствам / разчистя си сметките (сметката). Слагам / сложа в сметката. Сметка без кръчмар<я>. Сметката ми е направена без кръчмар<я>. Сметката ми излиза / излезе без кръчмар. Стари сметки. Със сметка. Турям / туря (турвам / турна) в сметката. Търся сметка. Уреждам си / уредя си сметките (сметката). Хващам / хвана сметката.

смешвам / смешам. Смешваме си / смешаме си шапките.

смешение. Смешение на езиците.

смея. Не смея да гледам хората в очите *и* не смея да гледам в очите. Не смея да погледна хората в очите *и* не смея да погледна в очите.

смея се. Видяла парите, че се смее (смееш). Гурльо се смее на людските гурели. Дето плача, там се и смея. С гъза си ще ми се смеят. Смеят ми се и кучетата. Усети парите пешин, че се смееш.

смея се. **В** лицето, смея се /във 2 знач./. В очите[1], смея се /във 2 знач./. Като гевендия, смея се. Като луд, смея се /в 3 знач./. Като луд на секира, смея се. На лапавица, смея се. На пресеклица, смея се. Под мустак, смея се. През гръб, смея се. С пълно гърло, смея се. С (от, из) цяло гъло, смея се.

смилам. Воденицата мели, нищо не смила.

смилам / смеля. Смила ми / смеле ми ума. Смилам / смеля на кайма.

смитам. Смитам от четирите кьошета. Смитам роса. Ум не ми смита.

смлатвам / смлатя. Смлатвам / смлатя на кайма. Смлатвам / смлатя на пихтия.

смок. Като смок. Оди да видиш смок с обици. Смок да те изпие.

смразявам / смразя. Смразявам / смразя кръвта. Смразявам / смразя кръвчицата.

смразявам се / смразя се. Кръвта ми се смразява / се смрази <в жилите>. Кръвчицата ми се смразява / смрази <в жилите>.

смръзвам се / смръзна се. Кръвта ми се смръзва / смръзне в <жилите>. Кръвчицата ми се смръзва / смръзне <в жилите>.

смръзна се. Да се смръзнеш на Петровден.

смуча. Смуча кръвта. Смуча кръвчицата. Смуча от пръстите си. Смуча потта *и* смуча *нечия* пот <и кръв>.

смуча. Като смок, смуча.

смъдвам / смъдна. Смъдва ме / смъдне ме под лъжичката.

смъдя. Палих, смъдих.

смъквам / смъкна. Смъквам / смъкна булото. Смъквам / смъкна в гроба. Смъквам / смъкна здравето. Смъквам / смъкна <и> ризата от гърба. Смъквам / смъкна каймака. Смъквам / смъкна кожата от гърба. Смъквам / смъкна кожицата. Смъквам / смъкна кожичката. Смъквам/ смъкна маската. Смъквам / смъкна от бесилката. Смъквам / смъкна от бесилото. Смъквам / смъкна от въжето. Смъквам / смъкна от една овца <по> две кожи. Смъквам / смъкна по две кожи от гърба. Смъквам / смъкна по две кожи от гърбината. Смъквам / смъкна пагоните. Смъквам си / смъкна си маската. Смъквам / смъкна чула.

смъквам се / смъкна се. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък от гърба ми. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък от плещите ми. Смъква се / смъкне се <воденичен> камък от раменете ми. Смъква се / смъкне се планина от гърба ми. Смъква се / смъкне се планина от плещите ми. Смъква се / смъкне се планина от раменете ми. Смъква се / смъкне се <тежко> бреме от гърба ми. Смъква се / смъкне се <тежко> бреме от плещите ми. Смъква се / смъкне се <тежко> бреме от раменете ми. Смъква се / смъкне се товар от гърба ми.

Смъква се / смъкне се товар от плещите ми. Смъква се / смъкне се товар от раменете ми.

смъркам. Смъркам като синигер.

смърт. Да те пратя смъртта да ми доведеш. До смърт. Ида на смърт. Изпращам / изпратя на смърт. Като смърт. Между живота и смъртта. На живот и смърт. Намирам се / намеря се между живота и смъртта. Отивам / отида на смърт. Пращам / пратя на смърт. След смърт покаяние. Смърт ми е.

смъртен. Лежа на смъртно легло. На смъртно легло съм. Подписвам / подпиша смъртната присъда. Подписвам си / подпиша си смъртната присъда. Смъртни останки.

смятам. За три кола тръне, смятам. <Като> по вода, смятам /в 1 знач./. На ум, смятам.

смях. Парà да имам, за смях ще я дам.

снага. Полазват ми / полазят ми мравки по снагата. Полазват ми / полазят ми тръпки по снагата.

снасям. Снася ми петела.

снаха. Като снаха и свекърва. Наговарям ти, щерко, секвай, се снахо. Снаха ми Гюрга от Бутроинци. Тебе думам, дъще, сещай се, снахо. Тебе думам, дъще, усещай се, снахо. Тебе думам, свекърво, усещай се, снахо.

снема. Снех воденицата.

снемам. С езика си звезди снемам. Снемам звезди<те> <от небето>. С устата си звезди снемам.

снемам / снема. Не снемам / снема очи. Снемам / снема бреме<то> от плещите. Снемам / снема булото. Снемам / снема врат. Снемам / снема маската. Снемам си / снема си маската. Снемам / снема товар от гърба. Снемам / снема шапка.

снеса. Не е снел петела.

снимка. Като снимка от паспорт.

снисам. Ката ден яйца снисам.

снован. Снован, па не вънен.

сноп. Вардя като враната горния сноп. Чувам като врана<та> горния сноп.

снощи. Сякаш не е ял от снощи.

сняг. Вятър варен, сняг печен. Запиши го на снега *и* запиши го на (върху) ланския сняг. Като (колкото) ланския сняг. Като младо яре на нов сняг. Като на ланския сняг. Ланския сняг. Ланшния сняг. Разправяй го (ги <тия>) на ланския сняг. Разправяй го (ги <тия>) на ланшния сняг. Сняг да лети, пак няма да се налепи о него.

собствен. Издига ме / издигне ме в собствените ми очи. Издигам се / издигна се в собствените си очи. Израствам / израсна в собствените си очи. Копая си гроба *и* копая собствения си гроб. Мисля със собствената си глава. Мисля със собствения си мозък. На собствен <ия си> гръб. Пораствам / порасна в собствените си очи. Пържа се в собственото си масло. Раста в собствените си очи.

Содом. Содом и Гомор.

създание. От създания мира сего.

сой. Соя ще разгоня.

сокак. В сокака не се хващам. Задънен сокак.

сокол. Гол като сокол.

сол. Атическа сол. Вземам / взема пепел за сол. В чужда манджа сол не турям. В чуждо гърне сол не турям. Давам / дам повече сол от хляб. Да стане сол и вода. За ошав, за сол пари. Като сол в очите. Като хляб и сол. Кълцам сол на главата. Меля сол на главата. Направям / направя на сол. Направям / направя на сол и вода. Направям / направя на сол и пипер. На сол. Натърквам / натъркам сол на главата. Не съм сол да се стопя. Оплавѝ си солта. Отивам / отида да купя сол. Отивам / отида за сол. Сипали ми са сол в калеца. Сол да лижеш. Солта за брашното. Солта на земята. Ставам / стана на сол. Станах сол и вода. С хляб и сол. Трия сол на главата. Трия сол на носа. Търкам сол на главата. Чукам сол на главата. Ял съм дренки без сол. Ям хляб и сол.

солен. Излиза ми / излезе ми солено (солен). Солена вода да те яде.

солено. Излиза ми / излезе ми солено (солен).

соло. Оставам / остана соло.

солук. Вземам си / взема си солук<а>. На един солук. Поемам си / поема си солука.

соля. Както съм го солил, така и ще го сърбам.

сопа. Намерил съм село без кучета, тръгнал съм без сопа. Пуста сопа <неокастрена>. Търся сопа.

сопол. Не зная <още> да си обърша сополите. Сопола си да не хвърлиш на него.

сопор. Ида на сопòр. На сопòр.

сосвам. Не сосват ми дъските. Не сосват ми ни черните камъни.

София. Запалила се е София.

софра. Голяма му е тафрата, малка му е софрата. Кьорава софра. Ял на дяволска софра.

соча. Соча с пръст.

сошия. На нероден Петко капа сошили.

спанак. Продавам спанак.

спаначник. Точа спаначник.

Спанчевци. Пошел съм за Спанчевци.

Спасовден. Те ти (туй-то), булка, Спасовден.

спасявам / спася. Спасявам <си> / спася <си> кожата.

спатия. Зная спатиите. Откривам / открия спатиите. Разкривам / разкрия спатиите. Улавям / уловя спатиите. Хващам / хвана спатиите.

спахна се. Спахнах се като гайда.

спестявам. От гърлото си, спестявам. От залъка си, спестявам.

спестявам / спестя. Спестявам / спестя истината.

спечелвам. За ошав за сол пари, не спечелвам.

спирам. Не ми спира езика.

спирам. Като вкопан, спирам.

спирам / спра. Спирам / спра на половин път. Спирам / спра насред (посред) път<я>.

спирам се. Като (колкото) прах на тъпан, спирам се. Като (колкото) <светена> вода в яз, спирам се.

спирачка. Поставям / поставя спирачка. Слагам / сложа спирачка. Турям / туря (турвам / турна) спирачка.

списък. Записвам / запиша в черния списък. Попадам / попадна в черния списък. Слагам / сложа в черния списък. Турям / туря (турвам / турна) в черния списък.

спица. Поставям / поставя прът в <спиците на> колелото (колелата). Пъхам (пъхвам / пъхна) прът (пръти) в <спиците на> колелото (колелата). Слагам / сложа прът в <спиците на> колелото (колелата). Турям / туря прът <в спиците на> колелото (колелата).

сплитам / сплета. Сплитам / сплета език.

сплитам се / сплета се. Езикът ми се сплита / сплете. Сплитам се / сплета се като петел в кълчища.

спомен. С чуждо коливо на спомен.

спомена. С чужда пшеница спомена.

споменавам. Не споменавай напразно името божие.

спомина се. Що се не споминеш.

спори ми. Като на жаба в угар, спори ми. Като на желка през оран, спори ми. Като на желка през угар, спори ми. Като на костенурка през угар, спори ми. Като рак на бързей, спори ми /в 1 знач./.

споря. За бълхите в плевнята, споря.

спотайвам се. Като бълха в гащи, спотайвам се. Като плъх в трици, спотайвам се. Като пръдня в гащи, спотайвам се.

спукан. Като на спукани пети жълти чехли. На спукани крака жълти чехли. На спукани пети жълти чехли. Не давам спукана парà. Спукана аспра. Спукана ми е работата. Спукана парà. Спукан бан. Спукан грош. Спукан лев. Спукан мангър. Спукан петак.

спуквам / спукам. Спуквам / спукам тъпанчетата <на ушите>.

спуквам се / спукам се. Спуква ми се / спука ми се жлъчката.

спускам. Спускам на устата си мандалото.

спускам / спусна. Спускам (спущам) / спусна кепенците. Спускам (спущам) / спусна котва.

спусна. Спуснал съм уши като пазарски хляб. Ще ми спусне господ със зюмбюл.

спущам / спусна. Спускам (спущам) / спусна кепенците. Спускам (спущам) / спусна котва.

спънат. Като спънат кон.

Спънците. Ще вървя на Спънците.

спя. Да спи зло под камък. Да спи куче под камък. Девет лисици в една дупка ще спят. И котката на меко спи. Котка и мишка ще спят заедно. Куче<то> и котка<та> ще спят заедно. На едно слънце сме яли, на една месечина спали. Пренеси кал, камъни, па легни спи. Сама спала. Спал съм върху лисича дупка. Спя на това ухо. Ял съм и спал съм.

спя. Като даул, спя. Като заек, спя /във 2 знач./. Като заклан, спя /в 1 знач./. Като заклан турчин, спя. Като кютук, спя. Като мъртъв, спя. Като пребит, спя. Като пън, спя /в 3 знач./. Като тъпан, спя /в 1 знач./.

сравнявам / сравня. Сравнявам / сравня със земята.

сражавам се. Сражавам се с вятърни мелници.

срам. Избърсвам / избърша срама <от челото>. Кой ли си е затрил срама да си го намерил. Ни срама, ни очи. Нямам ни срам<а>, ни очи. Отишъл съм зад срама. От кумова срама. Очите ми капват от срам. Срам ти ял очите. Умивам / умия срама от лицето. Умивам / умия срама <от челото>.

сребърен. На гол корем сребърни пищови. Ръката ми е сребърна.

сребърник. Продавам / продам за тридесет сребърника.

среда. Двата края в (и) средата. Златна<та> среда. На попрището жизнено в средата. На хляба средата. Оставам / остана на средата. От двата стола, та в средата.

среден. Виждам / видя средния пръст. В Средна гора клечка няма. Средна ръка. Средна хубост.

срежа. Лежа си на сабята да го не срежа. Не е конец да го срежеш.

среща. Лоша ми е била срещата. Не е ни за стига, ни за среща. Не ти треба ни у стига, ни у среща. Няма ни стига, ни среща.

срещам / срещна. Срещам си / срещна си приказката.

срещна. Бай <ми>, бабо, да ме не срещне мечка<та>. Да го срещнеш, да се

кръстиш. Да го срещнеш, че да бягаш. Срещнало ме лош вятър. Срещна ме вълк.

сривам / срина. Сривам / срина със земята.

сритвам / critam. Сритваме си / сритаме си шапките.

срутвам / срутя. Срутвам / срутя всички мостове зад себе си.

сръки. Иде ми (идва ми) сръки.

сряда. Кьорава<та> сряда. На Връбница в сряда. На марта в сряда.

срязвам / срежа. Срязвам / срежа куйрука.

ставам[1]. Лягам и ставам[1]. Лягам ставам *и* лягам и ставам[2]. Сядам и ставам.

ставам[2]. Дума да не става. Лаф да не става. На чужди гащи учкур не ставам. Не ми става ни <по->топло, ни <по-> студено. Не ми става по-топло. Не може и дума да става. Очите ми стават на ластик. Приказката ми на две не става.

ставам.[1] В слепите зори, ставам. С кокошките, ставам /във 2 и 3 знач./.

ставам[2]. За мустака, ставам. И на кучетата маскара, ставам. Мезе в устата, ставам. Плът и кръв, ставам. Плът от плътта и кръв от кръвта, ставам.

ставам / стана[1]. Ставам / стана на крака. Ставам / стана на̀краки. Ставам / стана от леглото.

ставам / стана[2]. Думата ми на две не става / стане. Не давам / дам и дума да става / стане. От яйце ставам / стана на буре. <Само> кожа и кокал<и> ставам / стана. <Само> кожа и кости ставам / стана. Ставам / стана магаре за кон. Ставам / стана <бял> като платно. Ставам / стана гъба и коприва. Ставам / стана дармадан. Ставам / стана <за> мезе <в устата на хората> *и* ставам / стана мезе в (на) хорските уста. Става ми / стане ми главата на (като) казан. Става ми / стане ми главата на (като) тъпан. Става ми / стане ми главата на (като) шиник. Става ми / стане ми горещо. Става ми / стане ми китайско. Става ми / стане ми кръв пред очите. Става ми / стане ми тясно. Ставам / стана като писана кокошка. Ставам / стана като светец. Ставам / стана като тъпан. Ставам / стана ма̀зало. Ставам / стана мост. Ставам / стана на (като) вейка. Ставам / стана на джумерка. Ставам / стана на кайма. Ставам / стана на (като) клечка. Ставам / стана на кобилица. Ставам / стана на (като) кука. Ставам / стана на пестил. Ставам / стана на пита. Ставам / стана на пихтия. Ставам / стана на подметка. Ставам / стана на попара. Ставам / стана на прах и пепел. Ставам / стана на пух и <на> прах. Ставам / стана на решето. Ставам / стана на (като) свещ. Ставам / стана на сол. Ставам / стана на (като) сянка. Ставам / стана на хармоника. Ставам / стана ортак на кесията. Ставам / стана ортак на парите. Ставам / стана подлога. Ставам / стана с дявола ортак. Ставам / стана син дреб. Ставам / стана синзелен. Черно ми става / стане пред очите.

стадо. Като стадо в кошара. Като <стадо> на кърма. Като стадо на рукло. Като стадо на (за) ярма. Намерил съм стадо без кучета.

Стамбул. Какво ошел Гого на Стамбул, така дошел. Оскубали му са мустаките на Стамбул капия. Ходил в (на) Стамбул, а царя не видял.

стан. Тъка на два стана.

стана[1]. Де<то> седне, де<то> стане. Станал съм с гъза си нагоре. Станал съм с дирника си нагоре. Станал съм с дирника си напред. Станал съм с краката нагоре. Станал съм с левия си крак. Станал съм със задника си нагоре. Стани да ядем. Стани, куме, кумицата да седне. Стани ти, да седна аз. Стани, боже, та гледай. Ще найда станѝ-паднѝ.

стана[2]. <Ако ще> и турско да стане. А станал ага, а завил чалма. Да стане сол и вода. Думите ми станаха баят. Каква стана тя. Кога (ка) ли стана ковач, кога (ка) ли му кожа почърне. Кога ли стана кюмюрджия, кога ли му ръце почерняха. Кога стана въгленар, <и> кога му почерня врата. Кога стана въглищар, <и> кога му почерня врата. Кога стана калайджия, кога му почерня задника. Кога стана кюмюрджия и кога му гъза почерня. Кога стана кюмюрджия и кога му задника почерня. Кога стана кюмюрджия, кога се очерни. Кога<то> стане вълка куче. Който вчера умрял, днес пишман станал. На ум съм станал. Очите ми станаха на понички. От мене човек няма да стане. Пишман станал, че се е родил. Стана гроша на зола. Стана золата грош. Станала дрънчилка. Станала тиква, надула си и опаш. Станал съм арменски поп. Станал съм селска бъркалка. Станал съм селска бъркачка. Станал съм селска метла. Стана ми у шише. Стана <тя> една. Стана тя каквато стана. Стана тя що стана. Станахме за бацкане през масур. Станах сол и вода. Стана ще миша дупка за сто. Хаджия да станеш. Чудо голямо <станало>. Ще ми стане тесен. Ще ми стане тясно. Ще ти стане миша дупка за хилядо.

Станка. Знае Станка де има круши. Изгубена Станка. Станка пердю. Трянкафлянка, баба Станка.

стап. Торба и стап ми остана от сермията.

стар. Доброто старо време. Изтегнал съм

се като стар пес на паздер. И стара попадия излъгвам. Като Стара планина <през марта>. Майка му стара. На стар гъз зелен бъз. На старо дупе врънкало. На старо дупе хързулка. Не оставям / оставя ни старата шапка. Няма да живея със Стара планина. Отглеждам / отгледам стари кости. От стара коза яре. От стара кокошка яйце. От стара крава теле. От стара майка дете. От стара майка син. От стара майка чедо. От стара направа. От стар баща дете. От стар баща син. От стар баща чедо. От стари люде деца. Пея <си> старата песен. Приказвай на старата ми шапка. Разправяй на старата ми шапка. Разправяй на стария ми кюлях. Стара кримка. Стара песен <на нов глас>. Стар вълк. Стари са на баща ти воловете. Стари сметки. Стария свят[1]. Стария свят[2]. Търся огън на старо огнище. Ще видим кой <е> кум, кой <стар> сват. Ще разберем кой <е> кум, кой <стар> сват. Ще ти покажа кой кум, кой <стар> сват.

старец. Не учи старец да мъти яйца. Не учи старец да прави деца. Не учи старец как се кози пасат.

стая. Пазя стаята.

стаям. Баба стая каил и за гнили круши.

стегна. Стегнал ме е Михаля. Стегнал ме е Панчо.

стегнат. Със стегнато сърце.

стена. Жива стена. Закачвам (закачам) / закача на стената. И стена уши има, и плет очи има. И стените имат уши. Като стена. Китайска стена. Между четири стени. На стената (стените) <сякаш>. Притискам / притисна до (о) стената. Удрям стената да бягат мишките.

степен. На ента степен.

стига. Не е ни за стига, ни за среща. Не ти треба ни у стига, ни у среща. Няма ни стига, ни срещa.

стигам. Далеч ми стига ръката. Докъде<то> (додето) ти око стига. Не ми стига едната дъска. Не ми стига кратуната. Не ми стига куфалницата. Не ми стига куфарицата. Не стигам до пъпа. Простирам се додето (доколкото) ми стига чергата. Простирам си краката колкото ми чергата стига. Стигам до булката. Стигам до циу. Стигнал на книгата дъното. Хапя се там, дето не ми стигат зъбите.

стигам / стигна. Стигам / стигна далеч. Стигам / стигна до мъртва точка. Стигам / стигна до просяшка тояга. Стигам / стигна до точката на замръзването. Стигам / стигна до ушите (ухото). Стига ми / стигне ми акъла. Стига ми / стигне ми глава<та>. Стига ми / стигне ми до зъби. Стига ми / стигне ми до ушите. Стига ми / стигне ми пипето. Стига ми / стигне ми пипката. Стига ми / стигне ми ръка. Стига ми / стигне ми ума. Стигам / стигна на опашката.

стигам се. Носа ми не се стига с <говняна> клечка. Носа ми не се стига с клечка. Носа ми не се стига с лайняна клечка. Носа ми не се стига с посрана клечка. Хапя се там, дето не мога да се стигна. Хапя се <там>, дето не се стигам.

стигам се. До кръв, стига <се>.

стигна. Стигнал до „уф та леле“. Стигна ме дървена кучка. Стигнах до крива пътека. Стигни босия, та (че, и) му вземи цървулите.

стисвам / стисна. Стисвам / стисна (стискам) десница<та>. Стисвам / стисна за гушата. Стисвам / стисна за гушмака. Стисвам / стисна за гърлото. Стисвам / стисна зъби. Стисвам / стисна (стискам) ръка<та>. Стисвам / стисна устни.

стискам. Къде (де) го стиска ботуша. Къде (де) го стиска калеврата. Къде (де) му стиска калеврицата. Къде (де) го стиска обувката. Къде (де) го стиска чепика. Не ми стиска беро. Не ми стиска задника. Стисвам / стисна (стискам) десница<та>. Стисвам / стисна (стискам) ръка<та>. Стискам ги като две пари в съдрана кесия. Стискам душата си в (зад) зъбите. Стискам зъби. Стискам палци. Стискам си кесията. Стискам си устата.

стисна. Камък<а> да стисне, вода ще пусне. Стисни ме, Еленке, да кихна. Стисни ме, <лельо> Радке, <зорлен> да пръдна.

стисна се. Стиснал съм се като кокоша тръткa.

стиснат. Със стиснато сърце.

стихия. В стихията си.

стихьо. Арбанашко стихьо.

сто. До сто и едно. Една му глава, а сто му езика. Завъртявам / завъртя на сто и осемдесет градуса. Завъртявам се / завъртя се на сто и осемдесет градуса. Извъртявам / извъртя на сто и осемдесет градуса. Извъртявам се / извъртя се на сто и осемдесет градуса. На сто вълци кози крак. Не са сто, царо, а са деветдесет и девет. Обръщам / обърна на сто и осемдесет градуса. Обръщам се/ обърна се на сто и осемдесет градуса. Он е видел едно, две, я съм видел сто и две. Правя от едно сто. Стана ще миша дупка за сто. Сто на сто.

стобор. Като петел на стобор.

стоварвам / стоваря. Стоварвам / стоваря беля <на главата>. Стоварвам / стоваря вината. Стоварвам / стоваря върху плещите. Стоварвам / стоваря

ривите дърва върху гърба. Стоварвам / стоваря на гърба.

стоварвам се. Като брашнян чувал, стоварвам се.

стоварвам се / стоваря се. Стоварва се / стовари се върху (на) главата ми. Стоварва се / стовари се върху (на) гърба ми. Стоварва се / стовари се върху (на) плещите ми.

стойка. Вдигам стойки под котлона.

стока. <Все> една стока. Зная си стоката. Не съм стока за вземане. Под облак стока не чува. Стока черноока.

стол. Между два стола, та доле. От два стола, та в средата. От (между) два стола, та на земята. От два стола, та ни на един. Седя на два стола. Стоя на два стола.

стомах. Да ти се превърне стомаха. Стомаха ми е залепен за гръбнака. Стомаха ми свири рамазан.

стомна. Побледнявам като бозаджийска стомна. Сгрявам се като лед в стомна. Стоплям се като лед в стомна. Топло ми е като лед в стомна.

стопанин. Правя си хесапа и без стопанина.

стоплям / стопля. Стоплям / стопля гърба.

стоплям се. Стоплям се като лед в стомна.

стопя. Стопих костите. Стопих петите.

стопя се. Не съм сол да се стопя.

сторвам / сторя. Сторвам / сторя вода да не го умива. Сторвам / сторя евалла. Сторвам / сторя жюнжюна. Сторвам / сторя на пестил.

сторя. Бедице ле сторена. Рамо коляно ще сторя. Чудо ще сторя.

стотинка. Броя всяка стотинка *и* броя стотинките. До стотинка. Треперя над стотинката. Удрьгнах се до стотинка.

стоя. Да стои зло под камък. Добрината ми стои на (до) коляното. Дявола не стои мирно. Като строй, та гледай. На горната нога стоя. На (в) дъното стоя. Сека клона, на който стоя. Стои ми навръх езика. Стой, не думай! Стой, та (и) гледай. Стойте, ще пикае булката. Стоя в глуха линия. Стоя високо в в очите. Стоя в сянка. Стоя диван <чапраз>. Стоя зад гърба. Стоя зад метлата. Стоя здраво на краката си. Стоя здраво на нозете си. Стоя <като> на бодли. Стоя <като> на игли. Стоя <като> на пружина. Стоя <като> на тръни. Стоя като обран поп. Стоя като чир. Стоя на втори план. Стоя на (над) главата. Стоя на два стола. Стоя на заден план. Стоя на кръстопът. Стоя на кътни зъби. Стоя на (в) опашката. Стоя на поста си. Стоя на преден план. Стоя на предна линия. Стоя на първа линия. Стоя на първи план. Стоя на свой крак. Стоя на сухите бани. Стоя на сянка. Стоя си на гъза. Стоя си на задника. Стоя <си> на своето (своята). Стоя <си> настрана. Стоя <си> на топличко. Стоя <си> на топло. Стоя с ръце в джобовете. Стоя със стърнати ръце. Стоя със скръстени ръце. Тука ли си — там стой.

стоя. Като вкопан, стоя. Като вол на празни ясли, стоя. Като грьмнат, стоя. Като дрьвник, стоя. Като дъб, стоя /в 1 знач./. Като дърво, стоя. Като истукан, стоя. Като кон на празни ясли, стоя. Като крава <на слива>, стоя. Като магаре в параклис, стоя. Като магаре на празни ясли, стоя. Като магаре пред иконостас, стоя. Като мумия, стоя /във 2 знач./. Като пред кум, стоя. Като пукал, стоя /във 2 знач./. Като пън, стоя /във 2 знач./. Като (колкото) <светена> вода в яз, стоя. Като теле пред (в) железница, стоя. Като теле пред иконостас, стоя.

страдам. Като куче, страдам /в 1 знач./. От устата си, страдам.

страна. Вземам / взема страна. Вземам / взема страната. Държа страна. Държа страната. Завивам си / завия си края на една страна. Имам на своя страна. Лежа на тая (тази) страна. На страната съм. Обратната страна на медала. Огря ме от невидена страна. Опаката страна на медала. От една страна се впряга. Очите ми гледат на четири[1] *и* очите ми гледат на четири страни. Очите ми играят на всички страни. Сече ми секирата и от двете страни. Тегля на своя страна.

страница. Влизам / вляза в <страниците на> историята. Записвам / запиша светли страници. Обръщам / обърна една страница от моя живот. Откривам / открия нова страница.

страх. Вземам / взема страха. Имам страха. Колкото страх да вземе. Мечка страх, мен не <страх>. Оживя ми страха на сърцето.

страхлив. Като заек, страхлив /в 3 знач./.

страхувам се. Страхувам се <и> от сянката си.

страхувам се. Като дявол от тамян, страхувам се /в 1 знач./. Като от огън, страхувам се. Като от чумата, страхувам се.

стрела. Отровна стрела.

стрелям. На месо, стрелям.

стрелян. Стрелян заек.

стриг. На стриг мухи.

стрижа. Кога стрижат яйцата. Когато стрижат бръмбарите. Ниско стрижа. Стригли те дяволите. Стрижа бълхите. Стрижа вълна от яйце. Стрижа до кожа. Стрижа комара. Стрижа мухата. Стрижа яйцето. Стрижа яйцето за вълна.

стрижа се. Ако яйцето се стрижеше, той

чеше да го бръсне. Кой те пита стриже ли се той.

стрижено. Не е косено, ами е стрижено. Ни косено, ни стрижено.

строй. Влизам / вляза в строя. Връщам се / върна се в строя. Изваждам / извадя от строя. Изкарвам / изкарам от строя. Излизам / изляза <вън> от строя. Оставам / остана вън от строя.

стройник. Не ще ми върнат стройниците.

строшавам / строша. Не строшавам / строша хатъра. Строшавам / строша врата. Строшавам / строша главата. Строшавам / строша кокалите. Строшавам / строша на дявола крака. Строшавам / строша на дявола ногата. Строшавам / строша на дявола рогата. Строшавам / строша рогата. Строшавам си / строша си главата.

строша се. Строшило ми се е сърцето.

строшен. Занасям се като строшена кола. Курдисал съм се като строшен пищов. На гол корем строшен пищов. От строшено яйце по-здраво. Строшен грош. Строшен мангър.

строя. Строя <въздушни> кули. Строя на пясък.

строявам / строя. Строявам / строя в две редици.

струвам. <И> на мравята път струвам. Кожата ми не струва за нищо. Кой те пита тебе колко ти струва калпака. Колко пари струвам. Колко пари <ти> струва. Не си струва труда. Не струвам да си подпреш вратника с мене. Не струвам зло сърце. Не струвам колкото малкия пръст. Не струвам ни калпака си. Не струвам хас. Палих, струвах. Правя, струвам. Струва ли си труда. Струвам хатър.

струвам. Вол и кон, струва. Две пари не струвам /във 2 знач./. <Една (ни)> торба камъни, не струвам. За бъзев гребен, не струвам. Калпав грош, не струвам. Колкото едно добрутро, не струвам. Ни бодка, не струвам. Ни изядено яйце, не струвам. Ни кош слама, не струвам. <Нито> лула тютюн, не струвам. Ни червен бан, не струвам. Пет пари, не струвам /във 2 знач./. Пребита пара, не струвам /във 2 знач./. Пребито дукато, не струвам. Пукната аспра, не струвам /във 2 знач./. Пукната пара, не струвам /във 2 знач./. Пукнат бан, не струвам /във 2 знач./.Пукнат грош, не струвам /във 2 знач./. Пукнат лев, не струвам /във 2 знач./. Пукнат мангър, не струвам /във 2 знач./. Пукнат петак, не струвам /във 2 знач./. Спукана аспра, не струвам /във 2 знач./. Спукана пара, не струвам /във 2 знач./. Спукан бан, не струвам /във 2 знач./. Спукан грош, не струвам /във 2 знач./. Спукан лев, не струвам /във 2 знач./. Спукан мангър, не струвам /във 2 знач./. Спукан петак, не струвам /във 2 знач./. Строшен грош, не струвам /във 2 знач./. Строшен мангър, не струвам /във 2 знач./. Счупена аспра, не струвам /във 2 знач./. Счупена бодка, не струвам /във 2 знач./. Счупена пара, не струвам /във 2 знач./. Счупен бан, не струвам /във 2 знач./. Счупен грош, не струвам /във 2 знач./. Счупен лев, не струвам /във 2 знач./. Счупен мангър, не струвам /във 2 знач./. Счупен петак, не струвам /във 2 знач./.

струпвам се / струпам се. Струпва ми се / струпа ми се на главата. Струпва се / струпа се върху (на) гърба ми.

стръмно. Напред стръмно, назад яма.

стряха. Живея като куче под стряха.

студ. Посветил се от студ <като Манга>.

студен. Гърба ми е студен. Избива ме / избие ме студена (студен) пот. Като че (сякаш) ме обляха със студена вода. Като че (сякаш) ме поляха със студена вода. Не бия студено желязо. Нося студено сърце. Обливам / облея <като> със студен душ. Обливам / облея със студена вода. Оставам / остана на студените бани. Пих <една> студена вода. Пих чаша студена вода. Поливам / полея <като (сякаш) > със студен душ. Поливам / полея със студена вода. Пращам / пратя на студените бани. През девет води студени. Студена война. Студен да те бацат.

студено. Не ми става ни <по->топло, ни <по->студено.

стъклен. Расъл под стъклен капак. Стъклен багаж.

стъкло. Червеното стъкло правя на бяло.

стълб. Поставям / поставя на позорния стълб. Приковавам / прикова на (о) позорния стълб.

стълба. Една се стълба вдига, друга се слага.

стълпотворение. Вавилонско стълпотворение.

стъпвам. Където (де, дето) човешки крак не е стъпвал. На земя<та> не стъпвам. На парà стъпва, за грош пита. Не стъпвам (стъпям) на гнила дъска. Не стъпвам (стъпям) на чурук дъска. Разгръщам тревата и стъпвам. Стъпвам бос по тръните. Стъпвам (стъпям) <сякаш (като)> на парà.

стъпвам. Като (сякаш) в паници, стъпвам. Като (сякаш) в чинии, стъпвам. Като мечка, стъпвам /във 2 знач./. Като на въглен<и>, стъпвам. Като на тръни, стъпвам.

стъпвам / стъпя. Крака ми не стъпва / стъпи. Ногата ми не стъпва / стъпи. С единия крак стъпвам / стъпя. Стъпвам / стъпя <бос> в огъня. Стъпва ми /

стъпи ми крака. Стъпва ми / стъпи ми крак в зенгия. Стъпва ми / стъпи ми крачето. Стъпва ми / стъпи ми крачеца. Стъпвам / стъпя на врата. Стъпвам / стъпя на гушата. Стъпвам / стъпя на гърба. Стъпвам / стъпя на крака<та си>. Стъпвам / стъпя на нозе<те си>. Стъпвам / стъпя на престола. Стъпвам / стъпя на трона. Стъпвам / стъпя на хляба си. Стъпвам / стъпя на шията. Стъпвам / стъпя с бос крак <и> в огъня.

стъпица. Хитрата лисица влезе в стъпица с двете нозе. Хитрата лисица право в стъпица.

стъпка. Броя стъпките. Вървя по стъпките. На всяка стъпка. Тръгвам / тръгна по стъпките. Чета стъпките.

стъпквам / стъпча. Стъпквам / стъпча в калта.

стъпча. Като че ли съм стъпкал лещата.

стъпя. Не мога да стъпя на кутрето. С единия крак съм стъпил в гроба. С едната нога съм стъпил в гроба. Сека клона, на който съм стъпил. Стъпил му е дявола на раната. Стъпил съм на платънцето. Стъпил съм на пращини. Стъпи на полица, разби паница. Ще си стъпя на главата.

стъпям. Не стъпвам (стъпям) на гнила дъска. Не стъпвам (стъпям) на чурук дъска. Стъпвам (стъпям) <сякаш (като)> на парà. Стъпям на честта.

стъпям. Като (сякаш) в кратуни, стъпям. Като (сякаш) в паници, стъпям.

стъпям / стъпя. Стъпям / стъпя на крак.

стърга. И мен<е> ще прекарат през стъргата. Минавам / мина през стърга<та>. Прекарвам / прекарам през стърга<та>. Преминавам / премина през стърга<та>.

стърча. Стърча на (над) главата.

стърча. Като пън, стърча /във 2 знач./.

стягам. Къде (де) го стяга ботуша. Къде (де) го стяга калеврата. Къде (де) го стяга обувката. Къде (де) го стяга опинъка. Къде (де) го стяга чепика. Стягай си гащите. Стягай си гърбината. Стяга ме Михалко за трите й зола. Стяга ме Михаля. Стяга ме огърлето. Стягам каиша. Стягам колана. Стягам пояса. Стягат ме свети безсребърници.

стягам / стегна. Стягам / стегна въжето около шията. Стягам / стегна въжето около шията си. Стягам / стегна дизгините. Стяга ме / стегне ме под лъжичката. Стягаме / стегнем редиците си. Стягаме / стегнем редовете си. Стяга ме / стегне ме шапката. Стяга ме / стегне ме яката около врата. Стяга ми / стегне ми сърцето. Стягам / стегна мишци. Стягам / стегна поводите. Стягам си / стегна си багажа. Стягам си / стегна си дупето. Стягам си / стегна си задника. Стягам си / стегна си калеврите. Стягам си / стегна си куфара (куфарите). Стягам си / стегна си опинците. Стягам си / стегна си сърцето. Стягам си / стегна си цървулите. Стягам / стегна юздите (юздата).

стягам се / стегна се. Стяга ми се / стегне ми се душата. Стяга ми се / стегне ми се сърцето.

сукар. Набирам се като сукар на огън.

сукин. Сукин син.

сукман. Лая на сукман.

суквян. Суквян молец.

султан. <Барон ефенди> султан без гащи.

сурат. Засрал съм си сурата. Имам сурат. Плюя в сурата. Плюя си на (в, върху) сурата.

суратлъ. Маймун суратлъ.

сурдинка. Под сурдинка. Поставям / поставя сурдинка.

суров. Кланям се до суровата земя. Удрям / ударя <я> през суровото гръсте.

суроватка. Не било в млякото, та <ще да е> в суроватката.

сурово. И сухо и сурово. Ни сурово, ни печено. Ни сухо, ни сурово. Покрай сухото <гори> и суровото. Сухо и сурово.

Сурчо. Артисало на Сурчо, та дал на Мърчо.

сух. Да се обесиш на суха върба. Да се обесиш на сухо дърво. Държа барута си сух. Запалвам / запаля суха шума на врата. И в морето да влеза, па сух ще изleза. Излизам / изляза сух от (из) водата. Измъквам се / измъкна се сух от водата. <И> на сух камък се нахранвам [<и> на сух камък ще се нахраня]. Като жаба на сух вир. Минавам /мина <сух> между капките. Мокър в бъчва да вляза, сух ще изляза. На сухо дърво се нахранвам [на сухо дърво ще се нахраня]. Стоя на сухите бани. Суха лъжа в кошница. Сухо дърво лист пуснало.

сух. Като пастърма, суха. Като чироз, сух.

сухо. И сухо и сурово. Като риба на сухо. Мятам се като риба на сухо. На сухо ми свири свирката. Ни сухо, ни сурово Оставам / остана на сухо. Покрай сухото <гори> и суровото. Премятам се като риба на сухо. Седя на сухо Сухо и сурово. Ще ям сухото.

суча[1]. Не са ме сукали котките. Суча от две майки.

суча[2]. Въртя, суча. Суча мустак (мустаците си).

суша[1]. Майките ни на едно слънце са сушили ризите си. <Моя майка и негова> на едно слънце си сушили дрехите. Пращам / пратя на манастира да суши

дренки. Суша просо на ортома. Циганин пастърма суши ли.

суша[2]. Правен у суша.

сфинкс. Като сфинкс.

схвана се. Схванал ми се е кръста.

схванат. Схванат в (у) ръцете.

схващам се / схвана се. Езика ми се схваща/ схване.

сцена. Излизам / изляза на сцената. Появявам се / появя се на сцената. Появяване на сцената. Слизам / сляза от сцената.

Сцила. Между Сцила и Харибда.

счупвам / счупя. Не счупвам / счупя думата на две. Не счупвам / счупя хатъра. Счупвам / счупя врата. Счупвам / счупя главата. Счупва ми се / счупи ми се кефа. Счупвам / счупя кефа. Счупвам / счупя кириша. Счупвам / счупя кокалите. Счупвам / счупя на дявола крака. Счупвам / счупя на дявола опашката. Счупвам / счупя на дявола рогата. Счупвам / счупя рогата. Счупвам си / счупя си врата. Счупвам си / счупя си главата. Счупвам / счупя фасона.

счупен. Не давам счупена парà. Счупена аспра. Счупена бодка. Счупена паница. Счупена парà. Счупен бан. Счупен грош. Счупен лев. Счупен мангър. Счупен петак. Ще има счупени чинии.

счупя. Дано си счупи дявола краката.

счупя се. Счупило ми се е ребро.

събарям / съборя. Събарям / съборя всички мостове зад себе си. Събарям / съборя на легло.

събера. Съберѝ си пасмото. Ще си събера зъбите. Ще ти събера двата крака в една обувка.

съ б е р а. Кога<то> прах на тъпан, ще с ъ б е р а.

събера се. Дните не са се събрали у вретище. Душата ми се е събрала в зъбите. Душата ми се е събрала в нокът.

Съби. Да го вдига Съби.

събирам. Един бие тъпана, друг събира парсата. Един тупа тъпана, друг събира парсата. С вила орехи събирам. Събирам душа. Ще събирам кокалите. Ще събирам костите.

с ъ б и р а м. Като (колкото) прах на тъпан, с ъ б и р а м.

събирам / събера. Две на едно не събирам / събера *и* две на едно не мога да събера. Събирам / събера акъл. Събирам / събера акъла <в главата>. Събирам / събера греховете. Събирам / събера двата края. Събирам / събера дните. Събирам / събера махалата. Събирам / събера парсата. Събирам си / събера си акъла <в главата>. Събирам си / събера си багажа. Събирам си / събера си багатериите. Събирам си / събера си дрипите. Събирам си / събера си душата. Събирам си / събера си дърмите. Събирам си / събера си езика. Събирам си / събера си крушите. Събирам си / събера си мислите. Събирам си / събера си партакешите. Събирам си / събера си партушините. Събирам си / събера си парцалите. Събирам си / събера си сечивата. Събирам си / събера си такъмите. Събирам си / събера си ума <в главата>. Събирам си / събера си устата. Събирам си / събера си чуковете. Събирам / събера ума <в главата> Събирам / събера ум <и разум>.

събирач. Господ не е скитач, ами събирач.

събличам / съблека. Събличам / съблека <и> ризата <от гърба>.

събота. В събота пред Великден. Един акъл за събота ли, за неделя ли. Един ум за събота ли, за неделя ли. Ексик ми е едната събота. Кьорава<та> събота. Липсва ми едната събота. Не ми достига едната събота. От петък до събота. Роден на черната събота. Родил съм се на черната събота. Сещам се / сетя се в събота пред Великден. Сляпа<та> събота. У събота, кога взема от евреите.

събувам. Още не дошел до водата, гащи събува.

събувам / събуя. Събувам си / събуя си обувките и влизам / вляза. Събувам си/ събуя си чехлите и влизам / вляза.

събуя. Хвани босия, та му събуй опинците.

съд. Наливам вода в съд без дъно.

съдба. Избранник на съдбата. Изоставям / изоставя на произвола на съдбата. Ирония на съдбата. Оставам / остана на произвола на съдбата. Оставям / оставя на произвола на съдбата. Свързвам си / свържа си съдбата. Удар на съдбата. Чуква ме / чукне ме съдбата.

съдера. Да си съдереш кърпата. Съдраха му се патъците.

съдирам. Съдрал съм пердето на очите си. Съдирам / съдера кожата <от гърба>. Съдирам / съдера по две кожи от гърба.

съдран. Влача подире си като съдран цървул. Приказвай на съдраната ми шапка. Развлякъл съм се като съдран цървул. Разправяй на съдраната ми шапка· Стискам ги като две пари в съдрана кесия.

съдя. Когато тато и мама ме съдеха, аз гледах кучето като се поще. Когато тато и мама ме съдеха, аз ловях мухи.

съжежа. Едина съжежи, другия посипѝ.

съкратявам / съкратя. Съкратявам / съкратя дните.

сълза. Бърша сълзите. Избърсвам / избърша сълзите. Изтривам / изтрия сълзите. Крокодилски сълзи. Лея крокодилски сълзи. На чужд гроб сълзи роня.

нямам сълзи в очите. Преглъщам / преглътна сълзите си. Проливам крокодилски сълзи. Роня крокодилски сълзи.

съм. Ако беше, чеше. Беше то. Беше тя <тая>. И това <ми> било. Не съм на себе си. Ти (той) къде беше.

съмва / съмне. И без петли съмна *и* и без петли <се> съмва. Съмва ми <се> / съмне ми <се> пред (на) очите.

съмне. И на нашата улица ще съмне.

сън. Блазни ме дявола <на сън>. <И> на сън не съм виждал / видял. Още не заспал, сънува съни. Прекла ме сън. Сън ме лъже. Сън не ме лови. Сън не ме хваща / хване.

сънувам. Какво сънува баба не казва, друго казва. Още не заспал, сънува съни.

съпротивление. Тръгвам / тръгна по линията на най-малкото съпротивление.

сърбам. Дробил съм *някаква* попара, ще я сърбам. Каквото надробя, това ще сърбам. Каквото съм дробил, <това> ще сърбам. Както съм дробил, така ще сърбам. Както съм го солил, така и и ще го сърбам. Плюя в паницата, от която сърбам. Сера в паницата, от която сърбам. Сърбам каквото съм дробил. Сърбам каквото съм дробил на замано. Сърбам каквото съм надробил. Сърбам попарата. Сърбам попарата, която съм дробил. Сърбам попарата, която (що) съм надробил. Сърбам чорбата.

сърби <ме>. Де ме сърби, де ме чешеш. И сърби, и боли. Къде го сърби. Не ме сърби там, дето ме чешеш. Почесвам се / почеша се там, дето не ме сърби. Сърби ме гърба <за тояга>. Сърби ме дланта (дланите). Сърби ме дясната длан. Сърби ме дясната ръка. Сърби ме езика. Сърби ме лявата длан. Сърби ме лявата ръка. Сърби ме ръката (ръцете). Сърбят ме краката. Сърбят ме парите. Сърбят ме петите. Хем сърби, хем боли. Чеша се там, дето не ме сърби. Чешеш ме, дето не ме сърби.

сърдит. Сърдит Петко.

сърдя. Не сърдѝ господа.

сърце. Без сърце. Бодва ме / бодне ме в сърцето. Боде ме на сърцето. Боли ме сърцето. Бучимишево сърце. Вземам / взема на сърце. Вземам / взема сърцето. Вкарвам / вкарам сърцето под чатал. Влагам / вложа сърце. Влиза ми / влезе ми в сърце<то>. Влизам / вляза в сърцето. Врязвам се / врежа се в сърцето. В сърцето. Гори ми сърцето. Грабвам / грабна сърцето. Давам си / дам си сърце. Давам си / дам си сърцето. Давам / дам сърце. Дама на сърцето. Да ти прикапе на сърцето. До дъното на сърцето <си>. Дойде ми сърце на място. Дохожда ми / дойде ми сърцето в петите. Друго ми <е> на устата, друго на сърцето. Душа<та> и сърце<то>. Едно ми <е> на езика, <а> друго <ми е> на сърцето. Едно ми <е> на устата, <а> друго <ми е> на сърцето. Жегва ме / жегне ме в сърцето. Заболява ме / заболи ме сърцето. Залепя ми се за сърцето. Затваря ми се / затвори ми се сърцето. Златно сърце. Ида <направо> от сърцето *и* ида от самото сърце. Извирам <направо> от сърцето *и* <сякаш> извирам от самото сърце. Изгоря ми сърцето. Излизам <направо> от сърцето. Измествам / изместя от *нечие* сърце. Изправя ми се / изправи ми се като кол на сърцето. Изправя ми се / изправи ми се <право> на сърце<то>. Израсна ми на сърцето. Изстива ми / изстине ми сърцето. Изсъхва ми / изсъхне ми сърцето. Изтръгва ми се / изтръгне ми се сърце<то>. Изтръгвам / изтръгна от сърцето си. Имам близо до сърцето си. Имам бучимишево сърце. Имам желязно сърце. Имам женско сърце. Имам заешко сърце. Имам златно сърце. Имам меко сърце. Имам на сърце. Имам пилешко сърце. Имам сърце. Имам сърце като бърце. Имам циганско сърце. Имам широко сърце. И решето сърце има. Какво ми е на сърцето. Каквото ми е на сърцето. Каквото ми е на сърце<то>, такова (това, туй, то) ми е на езика. Каквото ми е на сърце<то>, такова (това, туй, то) ми е на уста<та>. Камък ми лежи на сърцето. Камък ми ляга / легне на сърце<то>. Камък ми пада / падне на сърце<то>. Камък ми тегне на сърцето. Камък ми тежи на сърцето. Камък ти на сърце. Кине ми се сърцето. Коптисва ми / коптиса ми от сърце. Кочи нокти драскат по сърцето ми. Кръв капе от (на) сърцето ми. Къса ми се сърцето. Късам си сърцето. Късам сърцето. Легна ми сърце на място. Лежи ми на сърце<то>. Ляга ми / легне ми на сърце<то>. Медец ми пада / падне на сърцето. Мед <и масло> ми капна на сърцето. Мед ми капе на сърцето. Мед ми пада / падне на сърцето. Меко ми е сърцето. Меко сърце. Мехлем <и мед> ми капе на сърцето. Мехлем ми капна на сърцето. Мехлем ми пада / падне на сърцето. На гладно <сърце>. На драго сърце. Направям / направя сърце<то>. Напълва ми се (напълня ми се) / напълни ми се сърцето. Напълвам (напълням) / напълня сърцето. На сърце<то> ми е. Не ми дава сърце. Не ми трае сърце<то>. Не си давам зло сърце. Не си правя зло сърце. Не струвам зло сърце. Не съм на сърцето. Ни мед съм ял, ни сърце ме боли. Нося агупско сърце. Нося в

сърцето си. Нося пилешко сърце. Нося припряно сърце. Нося студено сърце. Нямам сърце. Обръща ми се / обърне ми се сърцето. Обръщам / обърна сърцето. Оживя ми на сърцето. Оживя ми страха на сърцето. Олеква ми / олекне ми на сърцето. Омеква ми / омекне ми сърцето. Остава ми / остане ми на сърце. Остана ми сърцето. Отварям / отворя сърцето. Отварям / отворя сърцето си. Отвръща ми се / отвърне ми се сърцето. Отвръщам / отвърна сърцето. Отвръщам / отвърна сърцето си. От все сърце <и душа>. Отива ми / отиде ми сърцето в петите. Откривам / открия сърцето си. Откъсва ми се / откъсне ми се от сърцето. Откъсвам / откъсна от сърцето си. От просто сърце. Отпуска ми се (отпуща ми се) / отпусне ми се сърцето. Отпускам (отпущам) / отпусна сърце. От сърце. От сърце <и душа>. От сърцето ми е паднало. От <цяла> душа и сърце. От (с) чисто сърце. Пада / падне камък от сърцето ми. Пада ми / падне ми на (в) сърце<то>. Пада ми / / падне ми сърцето в гащите. Пада ми / падне ми сърцето в петите. Падам / падна право в (на) сърцето. Пада / / падне <тежък> камък на сърцето ми. Падна ми сърце на място. Пазя в сърцето си. Парвам / парна по сърцето. Печеля сърцата. Пишвам / пишна за сърцето. Под сърцето си съм носила. Поотпуска (поотпуща) ми се / поотпусне ми се сърцето. По сърце ми е. Правя си сърце. Премята ми се / преметне ми се сърцето. Преобръща ми се / преобърне ми се сърцето. Пригаря ми / пригори ми на сърцето. Разбивам / разбия сърцето. Разкъсва ми се / разкъса ми се сърцето. Разтварям / разтворя сърцето си. Рана на сърце. Ритва ми / ритне ми сърце. Свива ми се / свие ми се сърцето. Свива ми се / свие ми се сърцето на буца. Свива ми се / свие ми се сърцето на бучка. Связа ми се сърцето. Сгрявам / сгрея сърцето. Сдобивам / сдобия сърце. С <душа и> сърце. Седна ми на сърцето. С женско сърце. С какво сърце. Сключва ми се / сключи ми се сърцето. Скъсва ми се / скъса ми се сърцето. Слагам / сложа камък на сърцето. Слагам си на сърцето. Слагам си / сложа си ръката на сърцето. С леко сърце. Слушам сърцето си. Смекчавам / смекча сърцето. С открито сърце. С отпуснато сърце. С премряло сърце. С ръка на сърце<то>. Строшило ми се е сърцето. Стяга ми се / стегне ми се сърцето. Стяга ми / стегне ми сърцето. Стягам си / стегна си сърцето. С устата мед и масло <лея>, в сърцето пелин и отрова. С цялото си сърце <и душа>. С широко сърце. Сърце да е широко. Сърце и бял джигер <само>. Сърце и бял дроб. Сърцето да ти изтръгне. Сърцето да ти се пръсне. Сърцето ми е в памук обвито. Сърцето ми е на буца. Сърцето ми е циганско. Сърцето ми се качва / качи в гърлото. Сърцето ми се обръща / обърне. Сърцето ми се прободе. Сърцето ми трепна като на мъртво куче опашката. Със заешко сърце. Със замряло сърце. Със свито сърце. Със стегнато сърце. Със стиснато сърце. Тегли ме сърце<то>. Тегли ми сърце<то>. Тегне ми на сърце<то>. Тегне ми сърце<то>. Тежи ми на сърцето. Топи ми се сърцето. Топя сърцето. Трепва ми / трепне ми сърцето. Трепери ми сърцето като на голо пиле дупето. Трепери ми сърцето като на мършав заек. Трепери ми сърцето като на пиле. Трепери ми сърцето като на пиле перцето. Трепка ми сърцето. Тръга ми сърце. Турям си на сърцето. Турям си / туря си ръката на сърцето. Удрям / ударя <право> в сърцето. Улавям / уловя <право> за сърцето. Улучвам / улуча <право> в сърцето. Хваща ме за сърцето. Хващам / хвана <право> за сърцето. Хвърлям / хвърля камъка от сърцето си. Циганско сърце. Червей ми гризе сърцето. Червей ми загризе сърцето. Червей ми яде сърцето. Широко сърце. Ще ми изскочи сърцето. Ще ми изхвръкне сърцето. Ще ми се пръсне сърцето. Ще ми се пукне сърцето. Що ми е на сърце<то>, такова (това, туй, то) ми е на езика. Що ми е на сърце<то>, такова (това, туй, то) ми е на устата. Яд ми капе на сърцето.

сърчице. Мехлем ми пада / падне на сърчицето. Трепка ми сърчицето.

сшит. Сшит с бели конци.

същ. Впрягам се / впрегна се в същата кола. Говорим на един <и същ> език. Заплащам / заплатя със същата монета. Имаме един <и същ> език. Меря с един <и същ> аршин *и* меря със същия аршин. Меря със същата мярка. На същия акъл съм. На същия ум съм. От едно <и също> тесто съм направен. От същата закваса съм замесен. От същата мая. От същата мая съм замесен. От същия дол. От същото тесто съм замесен. Пея една и съща песен. Плащам / платя със същата монета.

сядам. Сядам и ставам.

сядам. На щита, сядам.

сядам / седна. Сядам / седна на врата. Сядам / седна на главата. Сядам / седна на мястото. Сядам / седна на престола. Сядам / седна на хляба. Сядам / седна на шията. Сядам си / седна си на брашното. Сядам си / седна си на дир-

ника. Сядам си / седна си на д-то. Сядам си / седна си на задника. Сядам си / седна си на задните части. Сядам си / седна си на опашката. Сядам си / седна си на парцалите. Сядам си / седна си на четирите букви.

сянка. Боя се <и> от сянката си. Вдигам сянка, по-голяма от боя си. Влача се като сянка. Влека се като сянка. В сянка съм. Върбова сянка. Да не съм липова сянка. Дебела сянка. Държа в сянка. Липова сянка ли съм. Минава ми / мине ми сянка по лицето. На сянка. Не видя̀ ми се сянката. Оставам / остана в сянка. Оставям / оставя в сянка. Оттеглям се / оттегля се на сянка. Пада / падне сянка. Плаша се <и> от сянката си. Седя в сянка. Седя на сянка. Ставам / стана на (като) сянка. Стоя в сянка. Стоя на сянка. Страхувам се <и> от сянката си. Сянка да не остане. Хвърлям / хвърля по-дълга сянка. Хвърлям / хвърля сянка. Ходя като сянка.

Т

тава. Още рибата у морето, турил тавата на огино.

таван. Впулвам се / впуля се в тавана. Гледам тавана. Минавам / мина тавана. Мятам (мятвам / метна) на тавана. Нисък ми е тавана.

така. И та̀ка, и ва̀ка. <И> така, и така. Както (каквото) ми свирят, така (това) играя. Както съм го солил, така и ще го сърбам. Както съм дробил, така ще сърбам. Къде дават така (тъй). Така баба знае, така бае *и* тъй знае баба, тъй бае. Така Драган знае, така деца плаши. Така знае дядо да бае. Така (тъй) знае дядо, така (тъй) плаши децата *и* тъй знае дядо Бае, тъй плаши децата. Така зная, така бая. Така (тъй) и баба знае. Така и сваха ми Гюргя знае. Така (тъй) те искам. Така ще си го поръси попа.

тако. И вако, и тако.

такъм. Вдигам си / вдигна си такъмите. Задигам си / задигна си такъмите. Обирам си / обера си такъмите. Прибирам си / прибера си такъмите. Събирам си / събера си такъмите.

талаш. Ям талаш.

талиански. Хващам / хвана телеграфа по талиански.

талига. Една талига.

талия. По талия.

там. Дека не ме сееш, там ке ме найдеш. Дето всички, там и гол Ахмед. Дето има сбор, там и гол Асан (Хасан). Дето ме не сееш (сеят), там никна. Дето ме не сееш, там раста. Дето ме не сееш, там се раждам. Дето плача, там се и смея. Дето сите <турци>, там и гол Асан (Хасан). Ни сам, ни там. Оставам <си> / остана <си> ни сам, ни там. Почесвам се / почеша се там, дето не ме сърби. Псе и котка там бяха. Пъхам си (пъхвам си / пъхна си) пръста там, дето скърца вратата. Там го и оставих. Там, дето шиеш ти, аз съм вече прешил. Там ме няма. Там сме. Това (там) е белята в торбата. Тука ли си — там стой. Тук-там *и* тук и там. Хапя се там, дето не ми стигат зъбите. Хапя се <там>, дето не се стигам. Хапя се там, дето не мога да се стигна.

тамбура. В гъза му жичка от тамбура не можеш вкара. Късмета ми свири на тамбура.

таме. Тук-таме.

тамян. Бягам като дявол<а> от тамян. Душа вонещиците да правя тамян. Държа тамяна под носа си. За тамян и свещи да ги даваш. Захапал съм тамян у зъбите. Кадя тамян. Като дявол от тамян. На бога тамян не давам. На дявола тамян не давам. Нося си тамяна под носа. Нося си тамяна у ушите. Опели го и без тамян. Ще поскъпя тамяна.

танталов. Танталови мъки.

тантела. Тантела марка съм.

танто. Танто за танто.

тапа. Направям се / направя се на тапа. Правя се на тапа. Слагам му / сложа му тапа. Слагам / сложа тапа. Тапа серсем. Тапа серсемлък. Турям му / туря му тапа. Турям / туря тапа.

тапара. Хващам си / хвана си тапарата.

тапия. Като че съм взел с тапия света.

тарала. Тарала ти марала.

таралеж. Бързам като таралеж за мерудия. Вземам си / взема си таралеж в гащите. Държа таралеж в гащите си. Защо ми трябва таралеж в гащите. Мазен като таралеж. Наежил съм се като таралеж. Не ми трябва таралеж в гащите. От таралеж възглавница. Пускам (пущам) / пусна таралеж в гащите. Пускам си (пущам си) / пусна си таралеж в гащите. Слагам си / сложа си таралеж в гащите. Турям си / туря си (турвам си / турна си) таралеж в гащите. Що ми трябва таралеж в гащите.

таратинцки. Хоро таратинцко ке играя.

тарга. На тарга да те занесат.

тарльо. Поканили тарля под одъра, той се покачил на одъра. Пуснали тарля под одъра, той на миндера. Пуснали тарля под одъра, той се покачил на одъра.

тато. Да носиш много здраве на тато. Когато тато и мама ме съдеха, аз гледах кучето като се поще. Когато тато и

мама ме съдеха, аз ловях мухи. Когато тато и мама ме учеха, аз ловях мухи.
татов. Като на татовото кръщене.
татул. Не съм пил татул.
тафра. Голяма му е тафрата, малка му е софрата.
тахт. Днес бахт, заран тахт. Я бахт, я тахт.
тача. Като леща на (по) Великден, тача.
тая. Асли би тая. Беше тя (тая). Зная си тая. Умря тя <оная (тая)>.
твой. Ни мой, ни твой.
твърд. Земята твърда, небето високо. Имам твърда глава. С твърда ръка. Твърда ми е главата. Твърда ръка.
твърдо. Удрям / ударя на твърдо.
тегля. Един тегли напред, а друг дърпа назад. Тегли ме сърце<то>. Тегли ми главата. Тегли ми сърце<то>. Тегля въглена към своето яйце. Тегля въжето. Тегля греха. Тегля думите. Тегля думите си на кантар. Тегля думите с ченгел (ченгели) <от устата>. Тегля един зъб. Тегля една благословия. Тегля едно конско. Тегля едно око. Тегля каиша. Тегля калая *и* тегля един калай. Тегля калема *и* тегля един калем. Тегля кибрита. Тегля колата. Тегля куршума. Тегля локуми. Тегля молива. Тегля на своя страна. Тегля ножа. Тегля огъня. Тегля огъня откъм себе си. Тегля разноски<те>. Тегля сатъра. Тегля си въжето. Тегля си душата като през иглени уши. Тегля си куршума. Тегля <си> последствията. Тегля ушите. Тегля харча. Тегля <черагата> към себе си. Тегля черта. Чегато дяволи го теглят за ушите.
тегля. Като бивол, тегля /в 1 знач./. Като вол, тегля /в 1 знач./. Като киpаджийски кон, тегля /в 1 знач./. Като куче, тегля /в 1 знач./.
тегля се. Тегля се като вол на жегла. Тегля се като магаре на мост.
тегна. Камък ми тегне на сърцето. Тегне ми на душата. Тегне ми на сърцето. Тегне ми сърце<то>.
тежа. Камък ми тежи на душата. Камък ми тежи на сърцето. Не ми тежи акъла. Не ми тежи главата. Не ми тежи ума. Тежа на гърба. Тежа на мястото си. Тежа на хляба. Тежат <ми> клепачи<те>. Тежи ми главата. Тежи ми думата. Тежи ми на душата. Тежи ми на езика. Тежи ми на сърцето. Тежи на гърба ми.
тежа. Като куршум, тежа.
тежест. В тежест съм. Центърът на тежестта.
тежко. Тежко и горко на гърнето.
тежък. Имам тежка ръка. Казвам си / кажа си тежката дума. Пада / падне <тежко> бреме от гърба ми. Пада / падне <тежко> бреме от плещите ми. Пада / падне <тежко> бреме от раменете ми. Пада / падне <тежък> камък на сърцето ми. Сваля се / свали се <тежко> бреме от гърба ми. Сваля се / свали се <тежко> бреме от плещите ми. Сваля се / свали се <тежко> бреме от раменете ми. Смъква се / смъкне се <тежко> бреме от гърба ми. Смъква се / смъкне се <тежко> бреме от плещите ми. Смъква се / смъкне се <тежко> бреме от раменете ми. Тая обица ще ми дойде тежка. Тежка артилерия[1]. Тежка артилерия[2]. Тежка гемия. Тежка ми е ръката. Тежка работа. Тежък ми е кантара. Тежък случай.
тезгере. Да те понесат на тезгере.
тези. На кого (кому) ги продаваш <ти> тия (тези).
тека. Ако не тече, <то поне, сѐ> капе. Жлеб тече, жената ражда. Лигите ми текат. Мед ми тече от устата. Не тече, но (ама) капе. От две дупки катран ми тече. От десет места ми катран тече. Парите текат като вода. Парите текат като из ръкав. Тека <като> по мед и масло. Тека по вода. Текат ми парите из крачолите. Тече ми из (от) крачолите. Тече ми из ръкавите. Тече ми като из ведро. Тече ми като из ръкав. Що ми гърло течет.
тека. Като из ръкав, тека /във 2 знач./. Като река, тече.
текме. Ритам текмето. Удрям / ударя текмето.
теле. И бика му теле родил. Като теле. Като теле под вол. Като теле пред (в) железница. Като теле пред иконостас. Като теле пред (в) шарена врата. Като теле у орница. Не си на шарената крава телето. Нима си на шарената крава телето. От стара крава теле. Теле отишъл, вол се върнал. Теле се родил, вол умрял. Тража под воло теле. Търся под вола теле.
телеграф. Хващам / хвана телеграфа по талиански.
телец. Златният телец. Не ще да пасе телци. Ни в телци, ни в говеда. Ни във воловете, ни в телците.
телом. Телом и духом.
темел. Деля темел. Хващам / хвана темел.
темия. Да ти се направи темия на главата.
тенджера. Белее се като на тенджерата дъното. Бял като на тенджера дъното. Като гол кокал в тенджера. Присмяло се гърнето на тенджерата, че няма дръжка. Търкулила се тенджерата, та (че) си намерила похлупака. Търкулнала се тенджерата, та си намерила похлупака.
тенеке. Връзвам / вържа тенеке<то>.
тенекиен. Турям си / туря си (турвам си / турна си) тенекиени очила.
тенекия. Връзвам / вържа тенекия. Като

празна тенекия. Пикае на тенекия, та да му дрънка. Пикае на тенекия, та да му тропа.

тепсия. Като на тепсия. Като тепсия. Поднасям / поднеса на тепсия.

тепърва. Тепърва баба на (за) дърва.

терам се. Ни се води, ни се тера.

терк. Вземам / взема терк.

терс. Врътва ми се / врътне ми се терся.

терсене. Всички наопаки, той на терсене. Тринадесет месеца, терсене година.

тесен. Ще ми се види тесен. Ще ми стане тесен.

тескере. Подписвам / подпиша тескерето.

тесла. Сече ми акъла като халваджийска тесла. Сече ми чейнето като халваджийска тесла.

тестир. Вземам си / взема си тестиро.

тесто. Замесен съм от *някакво* (*нечие*) тесто. От друго тесто. От друго тесто съм замесен. От друго тесто съм направен. От едно <и също> тесто съм направен. От едно тесто. От едно тесто съм замесен. От същото тесто съм замесен. От това (туй) тесто съм замесен.

тетка. Женска тетка.

тетря. Тетря като кречетало.

тефтер. Записвам / запиша в тефтера. Записвам / запиша в черния тефтер (черните тефтери). Отписвам / отпиша от тефтера си. Попадам / попадна в черния тефтер (черните тефтери). Слагам / сложа в черния тефтер (черните тефтери). Турям / туря (турвам / турна) в черния тефтер (черните тефтери).

течение. В течение съм. Вървя по течението. Вървя срещу (против) течението. Оставям се / оставя се на течението. Плувам по течението. Плувам срещу (против) течението. Тръгвам / тръгна срещу (против) течението. Хвърлям пари на течение.

ти. На ти съм.

тиган. Белее се като тиган на месечина. Бял като на тигана дъното. Излизам като на тигана дръжката. Лъснал се като тиган на месечина. Лъщя като тиган на месечина. Пържа се на един тиган. Рибата още в морето, а те ѝ готвят тиган. Рибата още в морето, а тя тигана слага. Рибата още в морето, а той турил тигана на огъня, <за да я пържи>.

тикам. Тикам (тиквам / тикна) в мутрата. Тикам в (под) носа. Тикам в очите. Тикам си гагата. Тикам си носа.

тикам се. Тикам се под носа.

тиква. В една тиква пърдим. Грижа бога за луда тиква. Дадоха ми тиква в ръка. Да живееш от тикви до кратуни. Догодина по (в) тикви. Дò ще тиква за вода. Духам тиквата на плета. Духам тиквите отдалеч. Измих си тиквите. Какво ми тиква дрънколи, не е скоро Великден. Какво ми тиква тулолочи, не е скоро Великден. Като на тиква обръч. Като тиква на бунище. Колкото (като) свиня от тиква. <Наглед> като тиква на плет. Намазаха с тиква. Напърдели тиквата. Нашъл миш дупка за себе и он тиква влаче. Нашъл миш дупка, па понел и тиква. Не в тикви, а в кратуни. Не било в тикви<те>, че (а, та) в кратуни<те> <ли>. Не било по череши, че (а, та) по тикви ли. Не ми увира / svри тиквата. Нямам мозък в тиквата си. Оплакнах си тиквите. От зелена тиква семе не вземам. От семка тиква. От тиква ми е гроша. От тикви до кратуни. Под нощ тикви цъфтят. Ражда ми / роди ми тиквата. Сече ми тиквата. Станала тиква, надула си и опаш. Тиква с лой. Тиквата ми е зелена. Тикви и бърдокви.

тиквам / тикна. Тикам (тиквам / тикна) в мутрата. Тиквам / тикна в (под) носа. Тиквам си / тикна си гагата. Тиквам си / тикна си носа.

тиквен. Тиквен ми е гроша.

тикла. Къде да иде в тиклата.

тил. И на тила си имам очи. Кога<то> си видя тила. Недочувам с тила. Очите ми са на тила. Почесвам се / почеша се по тила. Ума ми е в тила. Чеша се по (в) тила.

тилилейски. В гори тилилейски.

тилов. Тилов герой.

тиня. Като жаба в тиня. Колкото (като) свиня от тиня. Не падам по гърбина у тинята. С двата крака съм в тинята.

тираж. Излиза ми / излезе ми тиража.

титра. Играя си <на> титра.

тих. По-тих от водата, по-нисък от тревата. По-тих от кукувица. Тиха вода. Тих въглен. Тих като кукувица.

тичам. Тичай, боже, да видиш. Тичам през просото. Тичам с лопата на пожар. Хем шуто, хем <тича да> боде.

тичам. Като луд, тичам /в 1 знач./.

тия. На кого (кому) ги продаваш <ти> тия (тези). Облякъл се Алия, погледнал се — пак в тия. Облякъл се Илия, погледнал се — пак в тия. Пременил се Алия, погледнал се — пак в тия. Пременил се Илия, погледнал се — пак в тия. Преоблякъл се Алия, погледнал се — пак в тия. Преоблякъл се Илия, погледнал се — пак в тия.

тлъст. На тлъсто дупе лой. Тлъст кокал. Тлъсто кокалче.

то. Беше то.

това. И това <ми> било. <И> това си е. Това-онова (туй-онуй).

товар. Направям си / направя си товара. Не ми увира / уври главата с три товара дърва. Пада / падне товар от гърба ми. Пада / падне товар от плещите ми.

пада / падне товар от раменете ми. Сваля се / свали се товар от гърба ми. Сваля се / свали се товар от плещите ми. Сваля се / свали се товар от раменете ми. Смъква се / смъкне се товар от гърба ми. Смъква се / смъкне се товар от плещите ми. Смъква се / смъкне се товар от раменете ми. Снемам / снема товар от гърба.

товаря. С грънци да го товариш. С кола да ги товариш.

тогава. Когато се хвана на хорото, тогава се пуква тъпана.

тогаз. Кога варил триеницата, тогаз отива да купи лъжица. Кога излязъл из града, тогаз псува пашата. Кога ми допре яйцето <на гъза>, тогаз пологи търся.

Тодора. Йола, Мара и камшик Тодора. Камшик Тодора. Ще играе тънка Тодора.

ток. Изтривам си / изтрия си токовете. Изтърквам си / изтъркам си токовете.

толкова. И толкова. Толкова ми е.

толкоз. И толкоз.

Тома. Неверен Тома. Неверник Тома. Невярващ Тома.

тон. Вземам / взема тон<а>. Влизам / вляза в тон. В тон съм. Давам / дам тон. Попадам / попадна в тон.

топ. Където ида, топ хвърлям. На топа на устата. Поставям / поставя на топа <на устата>. Слагам / сложа на топа <на устата>. Срещу устата на топа. С топ да ме биеш. С топ не може да се разбие. С топ не можеш <да> ме разби<еш>. Топ не ме разбива. Топ не може <да> ме разби<е>. Турям / туря (турвам / турна) на топа <на устата>. Хвърлям / хвърля топа.

топан. Когато я заиграх, тога се свруши топана.

топличко. Седя <си> на топличко. Стоя <си> на топличко.

топло[1]. Държи ми топло. Не ми става ни <по->топло, ни <по->студено. Не ми става по-топло. Топло ми е като лед в стомна.

топло[2]. Натиквам / натикам на топло. На топло. На топло съм. Седя <си> на топло. Стоя <си> на топло.

топля. Топля пепела.

топор. Където (де) бие топора му. Не ми бие топора на едно място. Не търся топора, а топорището. От топора топорището.

топорище. Не търся топора, а топорището. От топора топорището.

топче. Топчето пукна.

топъл. Като топъл хляб. Огън и слама и топлия вятър. Прося си го като <топъл> хляб. Топли ми са джобовете. Топло местенце. Топло място.

топя. Топя сърцето.

топя се. Топи ми се сърцето. Топя се в кожата си. Топя се в устата. Топя се като свещ.

торба. Влязла ми е главата в торбата. Главата ми е в торбата. Гуждам си / гудя си главата в торба<та>. Деня не е в торба. Докарвам / докарам до торбата. <Една (ни)> торба камъни. Като кон на празна торба. Като торба с картофи. Много сборове, торба орехи. На дявола торба камъни. Намерих клин да си закача торбата. Не съм си понел <със себе си> торбите. Поставям си / поставя си главата в торбата. Прав като въже в торба. С две торби да пойдеш. С две торби да тръгнеш. Слагам си / сложа си глава<та> в торба<та>. Това (там) е белята в торбата. Торба и стап ми остана от сермията. Торба кокали. Торба отишъл, торба си дошъл. Турям си / туря си (турвам си / турна си) главата в торба<та>. Циганска торба <без дъно>. Шума, вълна, торба да е пълна.

торбичка. Свързвам си / свържа си торбичката.

Тотев. Марко Тотев.

точ. Точ в точ.

точа. Още рибата в морето, той точи зъби да яде. Точа зъби. Точа зъби за печени прасета. Точа лиги. Точа меч. Точа ножа зад гърба. Точа си езичето в гърба. Точа си ножа. Точа спаначник. Точа чамсакъз.

точа се. Точи се като нишка от пашкул.

точа се. Като <свински> черва, точим се.

точилка. Гърчав като точилка.

точило. От точило мед изстисквам.

точка. Идвам до мъртва точка. Идвам до точката на замръзването. Невралгична точка. Обирам <си> / обера <си> точките. Обирам / обера точките. Поставям / поставя точка. Поставям / поставя точка на (над, върху) и-то. Слагам / сложа точка. Слагам / сложа точка на (над, върху) и-то. Стигам / стигна до мъртва точка. Стигам / стигна до точката на замръзването. Турям / туря (турвам / турна) точка. Турям / туря (турвам / турна) точка на (над, върху) и-то.

тояга. Гол като тояга. Довеждам / доведа до просешка тояга. Докарвам /докарам до просешка тояга. Докопал съм се като слепец о тояга. Достигам / достигна до просешка тояга. Дръж се, слепчо, тоягата е готова. Държа се като слепец о (за) тояга<та>. Държа се като слепия о (за) тояга<та>. Засърбял ме е гърба <за тояга>. Идвам до просяшка тояга. Като дете тояга. Като куче тояга. Като на бясно куче тояги<те>. Като на децата тояга. Като слепец без тояга. Като сляп без тояга. Навирам се /

навра се между тоягите. Намерил съм село без кучета, <тръгнал съм без тояга>. Нашъл съм село без псета, пошъл съм без тояга. Още яздя тоягата на кон. Пищи баба за тояга. Правя си устата като габровец за <дрянова> тояга. Пуста тояга. Стигам / стигна до просяшка тояга. Сърби ме гърба <за тояга>. Турям / туря (турвам / турна) шапка на тояга. Улавям се / уловя се като слепец за тояга. Хващам се / хвана се като слепец (слепия) за тояга. Хващам / хвана тоягата. Чеше ми се гърба за тояга. Шапка на тояга. Ще играе тоягата. Ще ям тояга<та>.

трагия. Хванали са ми червата трагия.

тража. Баща нема, дедà тражи. Тража от мъртво магаре пльочи. Тража под воло теле. Тража пуйчо сирене. Че тражиш крака назаем. Що съм тражил, нашел съм.

Трайко. Трайко да ти е името. Трайко си правя. Умря Марко, <остана Трайко>.

трак. Трак чаша, трак парà.

тракам. Мама<та> си трака.

трамваен. Пращам / пратя на кино от 6 до 5 с трамваен билет.

трамвай. Да не ме е газил трамвай.

трампа. За кукуригу, трампа.

трампосвам. Трампосвам врана за гарга.

трап. Запълвам (запълням) / запълня трапа. Изпълвам (изпълням) / изпълня трапа *и* изпълвам (изпълням) / изпълня някой трап. Копая трап. Напълвам (напълням) / напълня трапа. Осмърдявам / осмърдя трапа. Отървавам / отърва трапа. Прескочих трапа. С единия крак съм в трапа. Трапища копая.

трапчина. Запълвам (запълням) / запълня някоя трапчина.

трая. Не ми трае сърце<то>. Не трае баба да духа хляба. Трай, душо, черней, кожо. Трай, коньо, за зелена трева. Трай, коньо, за зелена тревица. Трай, коньо, скоро е Гергьовден. Трай, коньо, скоро пролет иде.

требам. Не ти треба ни у стига, ни у среща.

трева. Да иде <в гората трева> да пасе. Да му изпаднат зъбите на зелена трева. Да му изскокнат зъбите на зелена трева. Да няма нос, пасъл би трева. Да се озъбиш като умрял кон на зелена трева. Да ти израсте на гроба трева. Живей, коньо, за зелена трева. Като трева. Кога<то> ми израсте на гроба трева. Миришат ми зъбите на трева. На камък трева пониква / поникне. На огнището ти трева да изникне. Не паса трева. По-тих от водата, по-нисък от тревата. Разгръщам тревата и стъпвам. Трай, коньо, за зелена трева.

тревица. Не умирай ми, магарченце, до зелена тревица. Трай, коньо, за зелена тревица.

тревога. Бия тревога. Вдигам / вдигна тревога. Забивам / забия тревога.

треква ми / трекне ми. Треква ми / трекне ми през ума.

трендафил. От трън трендафил. Търся от трън трендафил.

трепвам / трепна. Не ми трепка (трепва / трепне) окото. Трепва ми / трепне ми сърцето.

треперя. Трепери ми ръката като на чифутин. Трепери ми сърцето като на голо пиле дупето. Трепери ми сърцето като на мършав заек. Трепери ми сърцето като на пиле. Трепери ми сърцето като на пиле перцето. Треперя над лева. Треперя над левчето. Треперя над парàта. Треперя над стотинката. Треперя прах да не падне. Треперят ми гащите.

треперя. Като гол циганин, треперя. Като дърт циганин, треперя /във 2 знач./. Като заек, треперя /в 4 знач./. Като лист, треперя. Като лист на гора, треперя. Като циганин пред харачия, треперя.

трепкам. Не ми трепка (трепва / трепне) окото. Трепка ми сърцето. Трепка ми сърчицето.

трепна. Без да ми трепне окото. Сърцето ми трепна като на мъртво куче опашката.

трепя. Къде (де) го трепе самара.

треса се. Да се тресеш като лист на гора. Треса се като кокошка над просо.

тресе ме. Агупска треска ме тресе.

трèска. Агупска треска ме тресе. Безпарична треска ме тресе. Златна треска. Хваща ме / хване ме агупската треска.

трескà. Де дялат дървата, де падат треските. Де секат дърветата, де падат треските. Като треска. Не давам върбова треска. Трески за дялане. Чеша се с треска.

трескам. Гърми, вали, а не треска.

тресна. Тресналo ми е пердето.

треснат. Като треснат.

трети. Дето двама и той трети. От (през) трета ръка[1]. <От> трета ръка[2]. От трети колец.

три. Без два дни три дни. Броя до три. <Да го видиш>, да бягаш от него три дни далеч. Да ти са много и три дни. Дрън, дрън, три и половина. Курдисал съм се като три и зола. Намерил петало, още три, та кон. Направям се / направя се на три и половина. На три кучета един пачи крак. На три магарета плявата не мога да разделя. Не ми увира / уври главата с три товара дървà. Ни две, ни три. От пол ока риба изкарали три литра хайвер. От три буки — две вретена. Пет закара, три докара. Правя се на три и зола. Правя се на три и половина. Смятам за три кола тръне

Стяга ме Михалко за трите и зола. Сякаш от три дни <хляб> не е ял. Три чуда правя. Ял не ял — три и половина <дал>.

тридесет. Продавам / продам за тридесет сребърника.

триеница. Кога варил триеницата, тогаз отива да купи лъжица.

трийсет. Триста и трийсет.

тринадесет. Тринадесет месеца, терсене година.

трион. Като трион.

триста. Дохождат ми / дойдат ми триста ума. Зинали са ми триста дупки. Имам триста свини в балтата. Като че ли имам триста глави бели лук. С триста зора. С триста мъки. Триста и трийсет. Триста лакардии за парà. Триста мечки под една хвойна. Ходя по триста невиделици.

трици. Бъркам *някакви* трици. Давам / дам трици за брашно. Забъркал съм трици. Забърквам / забъркам *някакви* трици. За какви трици. Изравям / изровя *някакви* трици. Искам с трици маймуни да ловя. Какви трици ще ям. Като бивол в трици. Като мишка в трици. Като плъх в трици.Кипват ми / кипнат ми триците. Мигам като мишка в трици. Надробявам / надробя *някакви* трици. На триците скъп, на брашното евтин. Не бъркай трици. Не яж трици. Объркам / объркам *някакви* трици. Примигвам като мишка в трици. Разбърквам / разбъркам *някакви* трици. Трици бъркам. Трици да яде. Честит като мишка в трици. Ям трици.

тричав. Очи лакоми, дупе тричаво.

трия. Трия длани. Трия кълки. Трия лук на главата. Трия лук по носа. Трия рапон на зъбите. Трия ръце. Трия си го на (о) главата. Трия си зъбите. Трия сол на главата. Трия сол на носа.

трия се. С пясък да се триеш.

тровя. Тровя кръвта. Тровя си кръвта.

троица. Троица с една шапка.

трон. Стъпвам / стъпя на трона.

тронче. Да те тронясат в трончето.

тронясам. Да те тронясат в трончето.

тропам. Не ща попа, че тропа. Пикае на тенекия, та да му тропа. Тропам като празна воденица. Тропам на *нечия* врата. Тропам на *нечия* порта. Тропам от врата на врата. Тропам по вратите. Тропам с ушите си.

тропвам / тропна. Тропвам / тропна на главата.

тропвам се / тропна се. Тропвам се / тропна се на главата.

троскот. Троскот се не губи.

троха. До троха. Не съм слагал / сложил троха <хляб> в уста. Не съм турял / турил троха в устата си. Нямам троха хляб.

троша. Момата троши паниците. Не троша думата на две. Не троша хатъра. Троша кокалите. Троша оковите. Троша оковите <си>. Троша си главата. Троша си зъбите. Троша си краката. Троша си пръстите.

Троян. Колкото Бамо в Троян.

троянски. Троянски кон.

труд. Давам си / дам си труд. Не си струва труда. Не си чини труда. Правя си труд. Сизифов труд. Струва ли си труда.

трудя се. Като кираджийски кон, трудя се /в 1 знач./.

труп. Жив труп. Минавам / мина през трупа. Минавам / мина през трупове. През трупа ми ще минеш. Преминавам / премина през трупа. Пеминавам / премина през трупове. Пряко трупа. Труп ме прави.

трупче. Ритвам / ритна трупчето.

тръба. Йерихонска тръба.

тръгам. Тръга ми сърце. Тръгам рахат како псите на Василица.

тръгвам. С голяма кошница, тръгвам.

тръгвам / тръгна. Тръгвам / тръгна в крак. Тръгвам / тръгна в (по, из) правия път *и* тръгвам <си> / тръгна <си> в пътя. Тръгвам / тръгна <като> по мед и масло *и* тръгвам / тръгна <като> по масло. Тръгвам / тръгна наред с хората. Тръгвам / тръгна от уста на уста. Тръгвам / тръгна по акъла. Тръгвам / тръгна по бели гащи. Тръгвам / тръгна по водата (водите). Тръгвам / тръгна по врата си. Тръгвам / тръгна по гайдата. Тръгвам / тръгна по колата. Тръгвам / тръгна по крив път (по криви пътища). Тръгвам / тръгна по линията на най-малкото съпротивление. Тръгвам / тръгна по лош път. Тръгвам / тръгна по наклонена<та> плоскост. Тръгвам / тръгна по петите. Тръгвам / тръгна по пътя. Тръгвам / тръгна по света. Тръгвам / тръгна по свой път. Тръгвам / тръгна по стъпките. Тръгвам / тръгна по ума. Тръгвам / тръгна през просото. Тръгвам / тръгна с главата надолу. Тръгвам / тръгна срещу (против) течението.

тръгвам. Като по вода, тръгва ми /във 2 знач./.

тръгна. Да кажеш „дий" <и> ще тръгне. Да я шибнеш, ще тръгне. За вълна тръгнал, остриган се върнал. Кога излезе на пътя, кучетата ще тръгнат след него. Намерил съм село без кучета, тръгнал съм без сопа. Намерил съм село без кучета, <тръгнал съм без тояга>. По главата си да тръгна. С бастун да тръгнеш. С две торби да тръгнеш. С дисаги да тръгнеш. С патерици да тръгнеш. С патерици и с дисаги на врата да тръгнеш. Сякаш с левия крак съм тръгнал.

Тръгнало ми е магарето низ бърдо. Тръгнал съм без онò на годеж. Тръгнал съм без сват на годеж.

тръгна. Като на рак, тръгна ми. Пет за четири, тръгнал съм /в 1 знач./.

тръквам / тръкна. Тръквам / тръкна кибрита.

трън. А той си трън вади. Влизам / вляза като трън в очите. Въртя се като на тръни. Вършея тръни на главата. Забивам / забия трън в петата. И на трън колак. Като на тръни. <Като> на тръни съм. <Като (сякаш)> трън съм в очите. На трън задоен. От два плета тръни. От трън праскова. От трън <та> на глог. От трън трендафил. Седя <като> на тръни. Стоя <като> на тръни. С трън да влачиш няма какво (що) да закачиш. С трън да завиеш няма какво (що) да закачиш. С трън да замахнеш няма какво (що) да закачиш. С трън да ловиш нищо не можеш да закачиш. С трън да потътриш, няма какво да заденеш. С трън да <се> завъртиш, няма какво (що) да закачиш. Стъпвам бос по тръните. Трън ти под опаш. Трън ти под опашка. Търся грозде на трън. Търся на трън кравай. Търся на трън праскови. Търся от трън трендафил.

тръне. Дай си, мъжо, жената, а ти забий <в> тръното. Дай си, мъжо, жената, а ти иди в тръното. Дай си, мъжо, жената, а ти хвани тръното. Като сляпа коза в тръне. На света Петка в тръното. Смятам за три кола тръне. Ти го караш в пътя, то върви в тръното.

трънен. Нося трънен венец. Трънен венец.

трънка. Давам / дам трънката. Обирам си / обера си трънките. От тая трънка заек няма да излезе. От тая трънка заек няма да изскочи.

трънкина. Бабината ти <трънкина>.

трънче. Трънче в петата.

тръпка. Лазят ме тръпки. Побиват ме / побият ме тръпки. Полазват ме / полазят ме тръпки. Полазват ми / полазят ми тръпки по гърба. Полазват ми / полазят ми тръпки по снагата. Полазват ми / полазят ми тръпки по тялото.

тръскам. Тръскам си яката.

тръсна. Тръснах вълната. Тръснах си яката.

тръткa. Стиснал съм се като кокоша тръткa.

тръшкам се. Кокошка пъшка, петел се тръшка.

тръшна се. Тръшнало се гърнето, та си нашло похлупката.

трябва. Трябва да зарежем <на гредата>. Трябва да му се чете молитва. Трябва да са му припекли гърнето.

трябвам. Ела, че ми трябваш. Защо ми трябва на баир лозе. Защо ми трябва от мечка ремък (ремик). Защо ми трябва таралеж в гащите. Намерил клинец, трябват му още петнайсе и четири петала, та кон. Не ми трябва на баир лозе. Не ми трябва на здрава глава кела. Не ми трябва от вълк лой. Не ми трябва от мече кече. Не ми трябва от мече ухо лъжичник. Не ми трябва от мечка кожух. Не ми трябва от мечка привой. Не ми трябва от мечка ремичка. Не ми трябва от мечка ремък (ремик). Не ми трябва от тъпан парса. Не ми трябва таралеж в гащите. Не му трябва град да го бие. Що ми трябва зелен калпак на глава. Що ми трябва на баир лозе. Що ми трябва на здрава глава кела. Що ми трябва от мече ухо лъжичник. Що ми трябва от мечка привой. Що ми трябва от мечка ремък (ремик). Що ми трябва таралеж в гащите. Що ти трябва да правиш на дяволско село черква.

трянка-флянка. Трянка-флянка, баба Станка.

туй. Това-онова (туй-онуй). Туй за туй.

тук. Какъв (кой) вятър те завя тук. Какъв (кой) вятър те отвя тук. Тук-там *и* тук и там. Тук-таме.

тука. Замочал съм очи, па тука, та ондека. Тук<а> да си остане. Тука ли си — там стой.

тулолоча. Какво ми тиква тулолочи, не е скоро Великден.

тулум. Давам / дам маслина да взема тулум. Давам / дам маслина да получа тулум. Дера на тулум. Като тулум. На гол тулум пищов<и>. Опирам / опера тулума.

тулумче. Давам / дам маслинка да взема тулумче. Давам / дам маслинка да получа тулумче.

тумбак. На гол тумбак пищови. Отърсвам се / отърся се като пепелив тумбак.

туня. Туня беда, иня вера.

тупам. Един тупа тъпана, друг събира парсата. Тупам брашнения чувал. Тупам по рамото.

тупам се. Тупам се в (по) гърдите.

тупан. Връз (въз) тупан брецало. Гол като тупан. По тупан пущина. Пръднал съм през тупана. Хвърлям ги / хвърля ги на тупан.

тупвам се / тупна се. Тупвам се / тупна се на главата.

тупило. Жаба в тупило да пукне.

тупна. Тупни му самаря и го пусти да брули круши.

тупурдия. Заешка тупурдия. Миша тупурдия.

турвам / турна. Турвам / турна на копата. Турям / туря (турвам /турна) балтията. Турям / туря (турвам / турна) в джоба си[1] *и* турям / туря (турвам / турна) в малкия си джоб. Турям / туря (турвам / турна) в джоба си[2]. Турям / туря (турвам / турна) в дупката. Турям / туря (турвам / турна) в един кош. Турям / туря (турвам/

турна) в един кюп. Турям / туря (турвам / турна) в коша[1]. Турям / туря (турвам / турна) в коша[2]. Турям / туря (турвам / турна) в сметката. Турям / туря (турвам / турна) в черния списък. Турям / туря (турвам / турна) в черния тефтер (черните тефтери). Турям / туря (турвам / турна) в шепата си. Турям / туря (турвам /турна) въжето на шията. Турям / туря (турвам / турна) динена кора. Турям / туря (турвам / турна) и пискюл отгоре. Турям / туря (турвам / турна) капак. Турям / туря (турвам / турна) каганец на устата. Турям / туря (турвам / турна) катинар на устата. Турям / туря (турвам / турна) качулка. Турям / туря (турвам / турна) кофар на устата. Турям / туря (турвам / турна) крак. Турям / туря (турвам / турна) кръст. Турям / туря (турвам / турна) марка. Турям / туря (турвам / турна) масло на (в) огъня. Турям / туря (турвам / турна) на гърба си. Турям / туря (турвам / турна) на една дъска. Турям / туря (турвам / турна) на езика си. Турям / туря (турвам / турна) на карта. Турям / туря (турвам / турна) на крак. Турям / туря (турвам / турна) нàкълка. Турям / туря (турвам / турна) на малкия си пръст. Турям / туря (турвам / турна) намордник. Турям / туря (турвам / турна) на място<то>. Турям / туря (турвам / турна) на нога. Турям / туря (турвам / турна) на око. Турям / туря (турвам / турна) на широна. Турям / туря (турвам / турна) настрана. Турям / туря (турвам / турна) на топа <на устата>. Турям / туря (турвам / турна) натясно. Турям / туря (турвам / турна) нещо в уста. Турям / туря (турвам / турна) нога. Турям / туря (турвам / турна) оглавник. Турям / туря (турвам / турна) око. Турям / туря (турвам / турна) под ключ. Турям / туря (турвам / турна) под корито<то>. Турям / туря (турвам / турна) под краката си. Турям / туря (турвам / турна) под миндера. Турям / туря (турвам / турна) под нож. Турям / туря (турвам / турна) пръст<а>. Турям / туря (турвам / турна) пръст на (в) раната. Турям / туря (турвам / турна) рога. Турям / туря (турвам / турна) ръка. Турям / туря (турвам / турна) самар<а>. Турям си / туря си (турвам си / турна си) беля на главата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) въжето на врата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) въжето на шията. Турям си / туря си (турвам си / турна си) главата в торба<та>. Турям си / туря си (турвам си / турна си) катанец на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) катинар на устата. Турям си / туря си (турвам си/ турна си) ключ на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) кофар на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) крака. Турям си / туря си (турвам си / турна си) *някаква* мисъл. Турям си / туря си (турвам си / турна си) на ум<а> (в ума). Турям си / туря си (турвам си / турна си) обица на ухото. Турям си / туря си (турвам си/ турна си) примка на врата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) примка на шията. Турям си / туря си (турвам си / турна си) ръката на сърцето. Турям си / туря си (турвам си / турна си) таралеж в гащите. Турям си / туря си (турвам си/ турна си) тенекиени очила. Турям си / туря си (турвам си / турна си) устата на гъза. Турям си / туря си (турвам си / турна си) устата на задника. Турям / туря (турвам / турна) спирачка. Турям / туря (турвам / турна) точка. Турям / туря (турвам / турна) точка на (над, върху) и-то. Турям / туря (турвам / турна) ударение<то>. Турям / туря (турвам / турна) шапка на тояга. Турям /туря (турвам / турна) юзда. Турям / туря (турвам / турна) юлар<а>.

турна. Две на едно не турям / туря (турна) *и* две на едно не мога да туря (турна). Дò ще лула за огнец, турна ще й пепелец. Не зная къде (де) да турна (туря). Не намирам място къде (де) да турна (туря). Турнах си и двата крака в капана.

турски. Върви ми напред като турски рамазан. Като кьорав кон през <турски> гробища. Като през (покрай) турски гробища. Като турско гробище. Кога се потурчи и турска чалма нави. На турската баня.

турско. <Ако ще> и турско да стане. Друго турско.

турското. Сбъркало ми се турското.

турча се. Да се турчиш ли, да се кавуриш ли.

турчин. Дето сите <турци>, там и гол Асан (Хасан). Като заклан турчин. Кисел като турчин през (на) рамазан. Кръстен турчин. Не дават турците.

туршия. На туршия ли ще правя. Няма да правя туршия.

туря. Като че съм си турил очите на гърба. Кръст да ти турят на главата. Не зная къде (де) да турна (туря). Не намирам място къде (де) да турна (туря). Ни на зъб не съм турил. Още рибата у морето, турил тавата на огино. Рибата още в морето, той турил на огъня менче да я вари. Рибата още в морето, той турил тигана на огъня, <за да я пържи>. Слама ми тури, слама ще ям. Турила шарлаганджийский кон. Турила шарлаганджият с чизмите.

Турил съм памет в главата. Турѝ му самар<а> и (па) го пусни да брули круши. Турѝ си белег на ухото. Турѝ си зъркелите. Турѝ си очилата. Ще дойде Пена за огън, тури-щем ѝ въгленче. Ще ми тури душата в кошничка. Ще ти туря двата крака в една обувка.

турям. В чужда манджа сол не турям. В чуждо гърне сол не турям. На водата малко вино туря. На мъртва глава юзда турям. Рибата в морето, ний туряме котлето. Турям си на сърцето. Турям те и те изваждам.

турям / туря. Две на едно не турям / туря (турна) *и* две на едно не мога да туря (турна). Не съм турял / турил залък в уста. Не съм турял / турил троха в устата си. Турям / туря (турвам / турна) балтията. Турям / туря бълха в ухото. Турям / туря (турвам / турна) в джоба си[1] *и* турям / туря (турвам / турна) в малкия си джоб. Турям / туря (турвам / турна) в джоба си[2]. Турям / туря (турвам / турна) в дупката. Турям / туря (турвам / турна) в един кош. Турям / туря (турвам / турна) в един кюп. Турям / туря (турвам / турна) в коша[1]. Турям / туря (турвам / турна) в коша[2]. Турям / туря в очите на хората. Турям / туря (турвам / турна) в сметката. Турям / туря (турвам / турна) в черния списък. Турям / туря (турвам / турна) в черния тефтер (черните тефтери). Турям / туря (турвам / турна) в шепата си. Турям / туря (турвам / турна) въжето на шията. Турям / туря гемче. Турям / туря гърбина. Турям / туря (турвам / турна) динена кора. Турям / туря душа на мъка. Турям / туря знак на равенство. Турям / туря (турвам / турна) <и> пискюл <отгоре>. Турям / туря калема. Турям / туря (турвам / турна) капак. Турям / туря (турвам / турна) катанец на устата. Турям / туря (турвам / турна) катинар на устата. Турям / туря (турвам / турна) качулка. Турям / туря (турвам / турна) кофар на устата. Турям / туря (турвам / турна) крак. Турям / туря (турвам / турна) кръст. Турям / туря лице под ноги. Турям / туря (турвам / турна) марка. Турям / туря (турвам / турна) масло на (в) огъня. Турям / туря мерак. Турям му / туря му пепел <отгоре> *и* турям / туря пепел. Турям му / туря му тапа. Турям / туря (турвам / турна) на гърба си. Турям / туря на дневен ред. Турям / туря (турвам / турна) на една дъска. Турям / туря на една плоскост. Турям / туря (турвам / турна) на езика си. Турям / туря (турвам / турна) на карта. Турям / туря (турвам / турна) на крак. Турям / туря (турвам / турна) нàкълка. Турям / туря (турвам / турна) на малкия си пръст. Турям / туря (турвам / турна) намордник. Турям / туря (турвам / турна) на място<то>. Турям / туря (турвам / турна) на нога. Турям / туря (турвам / турна) на око. Турям / туря (турвам / турна) на пирона. Турям / туря на ръка. Турям / туря (турвам / турна) настрана. Турям / туря (турвам / турна) на топа <на устата>. Турям / туря (турвам / турна) натясно. Турям / туря (турвам / турна) нещо в уста. Турям / туря (турвам / турва) нога. Турям / туря (турвам / турна) оглавник. Турям / туря (турвам / турна) око. Турям / туря пайвант. Турям / туря параф. Турям / туря печат. Турям / туря под един знаменател. Турям / туря под камък ръцете. Турям / туря (турвам / турна) под ключ. Турям / туря под коляно. Турям / туря (турвам / турна) под корито<то>. Турям / туря (турвам / турна) под краката си. Турям / туря (турвам / турна) под миндера. Турям / туря (турвам / турна) под нож. Турям / туря прелкята. Турям / туря (турвам / турна) пръст<а>. Турям / туря (турвам / турна) пръст на (в) раната. Турям / туря прът в колесницата. Турям / туря прът в <спиците на> колелото (колелата). Турям / туря (турвам / турна) рога. Турям / туря (турвам / турна) ръка. Турям / туря (турвам / турна) самар<а>. Турям си / туря си (турвам си / турна си) беля на главата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) въжето на врата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) въжето на шията. Турям си / туря си (турвам си / турна си) главата в торба<та>. Турям си / туря си (турвам си / турна си) катанец на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) катинар на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) ключ на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) кофар на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) крака. Турям си / туря си кърпа на устата. Турям си / туря си мерак. Турям си / туря си (турвам си / турна си) *някаква* мисъл. Турям си / туря си (турвам си / турна си) на ум<а> (в ума). Турям си / туря си на ухо. Турям си / туря си (турвам си / турна си) обица на ухото. Турям си / туря си (турвам си / турна си) примка на врата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) примка на шията. Турям си / туря си ръката на сърцето. Турям си / туря си ръцете в цепеца. Турям си / туря си ръцете под камък. Турям си / туря си (турвам си / турна си) таралеж в гащите. Турям си / туря си (турвам си / тур-

на си) тенекиени очила. Турям си / туря си (турвам си / турна си) устата на гъза. Турям си / туря си (турвам си / турна си) устата на задника. Турям / туря (турвам / турна) спирачка. Турям / туря тапа. Турям / туря (турвам / турна) точка. Турям / туря (турвам / турна) точка на (над, върху) и-то. Турям / туря (турвам / турна) ударение<то>. Турям / туря чавче по гълъба. Турям / туря червей в главата. Турям / туря черно камъче в краката. Турям / туря (турвам / турна) шапка на тояга. Турям / туря (турвам / турна) юзда. Турям / туря (турвам / турна) юлар<а>.

турям се. Турям се на голямата клечка.

тута. Вура тута.

тути. Тути кванти.

тъй. Къде дават така (тъй). Така баба знае, така бае *и* тъй знае баба, тъй бае. Така (тъй) знае дядо, така (тъй) плаши децата *и* тъй знае дядо Бае, тъй плаши децата. Така (тъй) и баба знае. Така (тъй) те искам. Тъй намерих кон, тъй го възседнах. Тъй съм го купил, тъй го продавам.

тъка. Тъка на два стана. Тъка си платното. Тъка си чергата.

тъкмя. Заеца в гората, а ний ръжен тъкмим.

тълча. Тълча пипер на главата.

тъмен. В (от, по) тъмни зори. Тъмна Индия.

тъмен. Като <в> рог, тъмен.

тъмнило. Бия тъмнилото.

тъмнина. Бия тъмнини<те>.

тъмница. Блъскам тъмницата. Чегато държан в тъмница.

тъмно. До тъмно. От тъмно. От тъмно до тъмно. По (в) тъмно.

тъмно. Като в катраник, тъмно. Като в катраница, тъмно. Като <в> рог, тъмно.

тънко. Тънко преда[1]. Тънко преда[2]. Тънко я преда.

тънък. Кесията ми е тънка. По тънката част. Тънка като каца. Ще играе тънка Тодора.

тъпан. Бия тъпан<а>. Бия тъпан<и> <на главата>. Гол като тъпан. Един бие тъпана, друг обира парата. Един бие тъпана, друг събира парсата. Един тупа тъпана, друг събира парсата. Като вършка на тъпан. Като (колкото, когато) прах на тъпан. Като тъпан. Когато се хвана на хорото, тогава се пуква тъпана. Направям / направя на тъпан. Не е притупал тъпана. Не е тъпнал тъпана. Не ми трябва от тъпан парса. Не ще ми чука тъпан на главата. Празна Мара тъпан била. Притупа и тоз тъпан. Притупал ли е тъпана. Става ми / стане ми главата на (като) тъпан. Ставам / стана като тъпан. У момини тъпан бие, у момкови хабер нямат. Ще ми чуеш тъпана.

тъпанче. Пуквам / пукна тъпанчетата <на ушите>. Спуквам / спукам тъпанчетата <на ушите>.

тъпкано. Връщам / върна го тъпкано.

тъпна. Не е тъпнал тъпана.

тъпча. Тъпча главата. Тъпча думите. Тъпча на едно <и също> място *и* тъпча на място.

тъпча. Като гъска, тъпча /в 1 знач./.

тъпча се. Като вол, тъпча се /в 3 знач./.

търговец. Търговец на свински рогове.

търкало. Краставици на търкалета.

търкалям. Търкалям ги от Просеченик.

търкалям се / търколя се. Търкалят се / / търколят се глави.

търкам. Търкам си го на (о) главата. Търкам сол на главата.

търкулвам се / търкулна се. Търкулва ми се / търкулне ми се главата.

търкулна се. Търкулнала се тенджерата, та си намерила похлупака. Търкулнало се гърнето, намерило си захлупката. Търкулнало се гърнето, та си намерило захлупака. Търкулнало се гърнето, та си намерило похлупака.

търкулнат. Ям търкулнат хляб.

търкуля се. Търкулила се тенджерата, та (че) си намерила похлупака. Търкулило се гърнето, та си намерило захлупката.

търпение. Изваждам / извадя от (из) търпение. Изкарвам / изкарам от (из) търпение. Излизам / изляза от (из) търпение. Преливам / прелея чашата <на търпението>. Препълвам (препълням) / препълня чашата <на търпението>. Чашата <на търпението> ми прелива / прелее. Чашата <на търпението> ми се препълва / препълня.

търпило. Не ми търпи търпилото.

търпя. Не ми търпи търпилото. Търпи, душо, черней, кожо.

търпя. Като бивол, търпя /в 1 знач./. Като грешен дявол, търпя.

търся[1]. Вред те търсих, попе, саде у вас не ходих. Каквото съм търсил, намерил съм <си го>. Каквото съм търсил, това съм и намерил. Какво търсиш в гръстето. Кога ми допре яйцето <на гъза>, тогаз полог търся. Минала сватбата и търся невястата. Навсъде те търсих, дядо попе, само у вас не ходих. Не търся коня, а петалото. Не търся топора, а топорището. Не търся уста назаем. Оставям / оставя питомното да търся дивото. Припряло ми на задника, че търся полог. Свещ ми търси. С джинбиз да търсиш, месо не можеш хвана. Със свещ <да го търсиш>, не можеш да го намериш. Търси на дъното баща си. Търся бълхи в чужди ръце. Търся вълна под езика на бълхата. Търся вълна по яйцето. Търся грозде на трън. Търся игла в купа сено.

Търся игла в плевника. Търся игла в плява. Търся игла в сламеница. Търся кой гьол е по-дълбок. Търся косъм под езика на бълхата. Търся кум Душан от Ниш. Търся на кучешко легло кокал. Търся на кучешко леговище кокал. Търся на трън кравай. Търся на трън праскови. Търся огън на ланско огнище. Търся огън на пусто огнище. Търся огън на старо огнище. Търся от мъртъв кон подкови. Търся от трън трендафил. Търся от умрялото магаре петалата. Търся под вола теле. Търся под куче копиле. Търся си белята *и* търся си белята със свещ. Търся си боя *и* търся си боя със свещ. Търся си го *и* търся си го със свещ. Търся си лобута *и* търся си лобута със свещ. Търся си майстора. Търся си на главата цяр. Търся си пъпа. Търся сметка. Търся сопа. Търся у кьосето брада и по дланта косми. Търся хляб преди погачата. Търся юнето под бика. Ходя да си търся ума. Ще ме търсиш, но (ама) няма да ме намериш. Що търсиш в грътстето.

търся[1]. Като прилеп кандило, търся. На баницата мекото, търся. На хляба мекото, търся. На хляба средата, търся. Под <дърво и> камък, търся. Под <дърво и> листо (лист), търся. Под листо и камък, търся. Под <шумка и> сламка, търся. Със свещ, търся.

търся[2]. Търся си яката.

търтя. Жег да го търти. Жегло да го търти.

търтя се. Търтил се е нейде <някой> вълк. Търтя се в дирята. Търтя се в пеша.

търча. Търчи, боже, та гледай. Търчи, боже, та слушай.

тъща. Жива е тъща ти. Умряла тъща ти.

тютюн. За лула тютюн. Не бръсна за лула тютюн. <Нито> лула тютюн.

тя. Беше тя (тая).

тяло. Полазват ми / полазят ми мравки по тялото. Полазват ми / полазят ми тръпки по тялото.

тясно. Виждам се / видя се в тясно. Отнетре ми е тясно. Става ми / стане ми тясно. Ще ми стане тясно.

У

убивам. Къде (де) му убива самара.

убивам. Като куче, убивам /в 3 знач./.

убивам / убия. Убивам / убия бъдещето. Убивам си / убия си бъдещето. Убивам си / убия си времето.

убия. Не мога да убия една муха. Ще убия пукала.

убода се. Убола се на клечка.

убоден. Като убодено даначе.

уважение. Да си имаме уважението.

увесвам / увеся. Увесвам / увеся глава. Увесвам / увеся нос.

увирам. Геч му увира лещата.

увирам / увра[1]. Увирам / увра в очите. Увирам си / увра си гагата. Увирам си / увра си носа.

увирам / увра[2]. Не ми увира / уври акъла. Не ми увира / уври главата. Не ми увира / уври главата с кола дърва. Не ми увира / уври главата с три товара дърва. Не ми увира / уври кратуната. Не ми увира / уври тиквата. Не ми увира / уври ума. Не ми увира / уври чутурата.

увирам се / увра се. Увирам се / увра се като конска муха под опаш.

увисвам / увисна. Увисвам / увисна във въздуха. Увисва ми / увисне ми носа. Увисвам / увисна на бесилката. Увисвам / увисна на бесилото. Увисвам / увисна на врата. Увисвам / увисна на въжето. Увисвам / увисна на главата. Увисвам / увисна на косъм. Увисвам / увисна на ръцете. Увисвам / увисна на шията.

увързвам / увържа. Увързвам / увържа с памучен конец.

угар. Бързам като жаба през угар. Бързам като желка през угар. Като желва в угар. Като на жаба в угар. Като на желка през угар. Като на костенурка през угар.

угасвам / угасна. Угасва ми / угасне ми звездата[1]. Угасва ми / угасне ми звездата[2].

угася. Угаси фенера.

удавя. В (с) <една> капка вода бих удавил. В (с) <една> лъжица вода бих удавил. С плюнка бих удавил.

удавям / удавя. Удавям / удавя в кръв.

удавя се. Удавила се муха в брашно.

удар. Отбивам / отбия удара (ударите). Попадам / попадна под ударите. С един удар. Удар на съдбата.

ударен. Като ударен с мокра кърпа по главата. Като ударен с мокър парцал по главата. Като ударен с мокър пещемал. Ударен в главата. Ударен в устата. Ударен с лопата по главата. Ударен с мокър пещемал.

ударение. Поставям / поставя ударение<то>. Слагам / сложа ударение<то>. Турям / туря (турвам / турна) ударение<то>.

ударя. Вземи единия, та удари другия. Да хвърлиш камък, ще удариш куче. Един грабни, друг удари. Замерил съм в главата, ударил съм в краката. Къде (де) мерих, къде (де) ударих. Мерих в патка, а ударих гарга. На куче да замахнеш, ще удариш. На куче да хвърлиш, ще удариш. Намери голям камък, та си удари главата. Померил съм в главата, ударил съм в краката. Удари ме горния <праг>, та видях долния.

Удари ми часа. Ударихме гъзвето. Ударих пара<та> (пари). Удари часа. Хвани единия, удари другия. Ще ударя една глава.

ударя се. Ударили сме се чвор на чвор.

удръгна се. Удръгнах се до стотинка.

удрям. Не ми удря брадвата на едно място. Удрям в (през) кръста. Удрям в очи. Удрям самара да се сеща кобилата. Удрям стената да бягат мишките. Удрям челията. Удрям яйца на масло. Улови едного за краката, та удряй другиго по главата. Хвани едного за краката, та удряй другиго по главата. Хвани едина за ногите, удри другия по главата.

у д р я м. Та перушина хвърчи, у д р я м.

удрям / ударя. Удря / удари дванадесетият час. Удрям / ударя балтията. Удрям / ударя в бряг. Удрям / ударя в главата. Удрям / ударя в гръб. Удрям / ударя в (о, у) земята. Удрям / ударя <в (на)> кантара. Удрям / ударя <в> носа. Удрям / ударя в целта. Удрям / ударя го на глухо. Удрям / ударя го (я) през просото. Удрям / ударя динена кора. Удрям / ударя дробинката. Удрям / ударя дузпа<та>. Удрям / ударя дървото. Удря ме / удари ме в носа. Удрям / ударя един зъб. Удрям / ударя едно око. Удрям / ударя змията по главата. Удря ми / удари ми брадвата о камък. Удря ми / удари ми косата о (в, на) камък. Удрям / ударя и лисица, и заек. Удря ми / удари ми назад. Удря ми / удари ми секирата о камък. Удрям / ударя катанеца. Удрям / ударя катинара. Удрям / ударя кепенците. Удрям / ударя кибрита. Удрям / ударя клинеца. Удрям / ударя ключа. Удрям / ударя кофара. Удрям / ударя крак[1]. Удрям / ударя крак[2]. Удрям / ударя кьоравко. Удрям / ударя кьоравото. Удрям / ударя кьоравото шаранче. Удрям / ударя кътника. Удрям му / ударя му края. Удрям / ударя на акантия. Удрям / ударя на жегла. Удрям / ударя назад. Удрям / ударя на (о) камък. Удрям / ударя направо. Удрям / ударя настрана. Удрям / ударя на твърдо. Удрям / ударя ножа. Удрям / ударя някоя пара. Удрям / ударя някоя парица. Удрям / ударя оземи. Удрям / ударя око. Удрям / ударя палец. Удрям / ударя пета в задника. Удрям / ударя плесница. Удрям / ударя по (в) кесията. Удрям / ударя право <в> сърцето. Удрям / ударя прангите. Удрям / ударя през кръста. Удрям / ударя презносник. Удрям / ударя пръста. Удрям / ударя пръта. Удрям / ударя ритник<а>. Удрям / ударя сатъра. Удрям / ударя с един куршум два заека. Удрям си / ударя си главата. Удрям си / ударя си ножа. Удрям / ударя текмето. Удрям / ударя ухо. Удрям / ударя <я> през суровото гръсте. Удрям / ударя ямата.

удрям се. Удрям се в гърдите[1].

удържам / удържа. Удържам / удържа връх. Удържам / удържа фронта.

ует. Ует до ушите.

ужилен. Като ужилен.

ужиля. Ужилила ме жилка за езика. Ужилила ме оса <под езика>.

уйдисвам / уйдисам. Уйдисвам / уйдисам на акъла. Уйдисвам / уйдисам на калъпа. Уйдисвам / уйдисам на ума. Уйдисвам / уйдисам по гайдата (на гайдите).

ука. Ука ти от дека е. Хващам / хвана ука.

уклоня се. Уклонил се е като ружа в градина.

укроп. Пада ми / падне ми укроп.

улав. Въртя се като улава кокошка.

улавям / уловя. Улавям / уловя балкана. Улавям / уловя в мрежата (мрежите) си. Улавям / уловя в примките си. Улавям / уловя гората. Улавям / уловя двата края. Улавям / уловя дикиш. Улавям / уловя дирята (дирите). Улавя ме / улови ме говеджината. Улавя ме / улови ме зазъбица. Улавям / уловя за врата. Улавям / уловя за гушата. Улавям / уловя за ухото (ушите). Улавям / уловя за шията. Улавям / уловя за яката. Улавям / уловя котката за ноктите. Улавям / уловя края. Улавям / уловя края на конците. Улавям / уловя лош<ия> път. Улавям / уловя натясно. Улавям / уловя планината. Улавям / уловя <право> за сърцето. Улавям / уловя света. Улавям / уловя следите. Улавям / уловя спатиите. Улавям / уловя шумата.

улавям се / уловя се. Улавяме се / уловим се гуша за гуша. Улавяме се / уловим се за косите. Улавям се / уловя се в капана. Улавям се / уловя се в клопка<та>. Улавям се / уловя се в мрежата (мрежите). Улавям се / уловя се в примката. Улавям се / уловя се в примките (примката). Улавям се / уловя се за главата. Улавям се / уловя се за гуша<та>. Улавям се / уловя се за думата. Улавям се / уловя се за сламка<та>. Улавям се / уловя се като слепец за тояга. Улавям се / уловя се на (за) въдицата. Улавям се / уловя се на хорото.

улазям / улазя. Улазям / улазя между гребенци.

улей. Като из улей.

уливам. Уливам на въглена.

улица. Би ще и в нашата улица празник. Вземам / взема от улицата. <Взет> от улицата. Задънена улица. Зелена улица. И на нашата улица ще дойде Великден. И на нашата улица ще огрее слънце. И на нашата улица ще дойде празник. И на нашата улица ще съмне. Изхвър-

лям / изхвърля на улицата. Изхвърлям си парите на улицата. Инженер по улиците. Кръстосвам улиците. Меря улиците. Мета улиците. Намирам се / намеря се на улицата. На улицата съм. Не си показвам / покажа носа на улицата. Не съм намерил на улицата. Не съм се намерил на улицата. Оставам / остана на улицата. Оставям / оставя на улицата. Хвърлям си парите на улицата.

уличка. Баба знае и друга уличка.

уловка. Падам / падна в уловката (уловките). Попадам / попадна в уловката (уловките). Хващам се / хвана се в уловката (уловките).

уловя. И моето куче ще улови заек. Като съм се уловил на хорото, ще играя докрай. Оставил съм дявола, уловил съм сатаната. Простри му само пръст, ще те улови за цяла ръка. Улови босия, та (че, и) му вземи опинците. Улови босия, та (че) му вземи цървулите. Улови едного за краката, та удряй другиго по главата. Уловила ме късокрачицата. Уловил съм зайчето. Улови слепеца, та му извади очите. Улови слепия, та (че, и) му извади очите. Улових за опашката. Улови ще и нашата хрътка заек. Хвърлям / хвърля празно да уловя пълно. Ще уловя на босия опинците. Ще уловя на босия цървулите. Ще уловя опинците. Ще уловя цървулите.

уловя се. Уловила се царската дъщеря за (на) работа. Улових се и с двата крака в капана.

Улучвам. На слаб ум, улучвам.

улучвам / улуча. Улучвам / улуча <право> в сърцето.

ум. Акъл море, ум брич. Акъл море, <ум бръснач>. Бие ме ума ми. Бия се с ум. Бия си ума. Близко до ума. Близо до ума. Блъскам си ума. Бъркам ума. Бъхтя си ума. Вадя от ум. Взема ми се / вземе ми се ума. Вземам / взема на ум. Вземам / взема ум. Вземам / взема ума. Виж му ума, та му крой аба. Виж му ума, та му крой за дома. Виж му ума, та му скрой долама. Виж му ума, та му скрой шапка. Виж му ума, чу му купи гайда. Виж му ума, че му крой калпак. Влача се по ума. Влиза ми / влезе ми в ума. В лудия ум. Водя се по ума. Врязвам се / врежа се в ума. В ума ми е. В (на) ума си. Вървя по ума. Вързан в ума и в ръцете. Върти ми се в ума. Гледай му ума, че му скрой чалма. Грабвам / грабна ума (умовете). Губя си ума. Губя ума и дума. Да не ти зашия <и> ума. Дойде умът, ама си пойде кумът. Докарвам / докарам на ум. Докарвам си / докарам си на ум. Докарвам / докарам ума <в главата>. Дохожда ми / дойде ми друг ум. Дохожда ми / дойде ми на ум<а>. Дохожда ми / дойде ми ума <в главата>. Дохожда ми / дойде ми ума в куфалницата. Дохождам / дойда на ум. Дохождат ми / дойдат ми триста ума. Един ум за зиме ли, за лете ли. Един ум за събота ли, за неделя ли. Забърквам / забъркам ума. Завъртявам / завъртя ума. Загубвам / загубя <и> ума и дума. Загубвам си / загубя си ума. Замръкнал ми е ума. Записвам си / запиша си едно на ум. Запрехвърлям през ума си. Зашъл ми е ума. Зная си ума. Идва ми друг ум. Иде ми (идва ми) на ум<а>. Идва ми (иде ми) ума <в главата>. Избивам / избия от ума. Избивам си / избия си от (из) ума. Изваждам / извадя от ум. Изваждам си / извадя си от (из) ума. Изветрял ми е ума. Изгубвам / изгубя <и> ума и дума. Изгубвам си / изгубя си ума .Изкарвам / изкарам от ум. Изкарвам си / изкарам си от (из) ума. Изкарвам си / изкарам си ума. Изкарвам / изкарам ума. Изкипял ми е ума. Излиза ми / излезе ми от (из) ума. Излиза ми / излезе ми ума. Изпарява ми се / изпари ми се от ума. Изпил съм си ума. Изскача ми / изскочи ми из (от) ума. Изскоква ми / изскокне ми ума. Изфирясва ми / изфиряса ми от ума. Изфирясва ми / изфиряса ми ума. Изхвръкна ми / изхвръкне ми из (от) ума. Изхвръква ми / изхвръкне ми ума. Изщуква ми / изщукне ми из (от) ума. Изял съм си ума. Изял съм си ума в гладното <време>. Имам кокоши ум. Имам на ум. Имам <си> едно на ум. Имаш ли ум. Каквото ми дойде на ума. Кукувица ми е изпила ума. Къде (де) ти е ума. Лесен от ума. Махам си (махвам си / махна си) от (из) ума. Минава ми / мине ми през ума. Мотае ми се в ума. Мръдвам / мръдна с ума си. Мръднал с ума си. Мътя ума. Набивам се / набия се в ума. На вейка ми е ума. На един ум съм. На какъв ум съм. Наливам / налея ум <в главата>. На слаб ум. На същия ум съм. Натъпквам / натъпча ума в главата. На (в) ума ми е. На ум<а си>. На *някакъв* ум съм. На *нечий* ум съм. На ум съм станал. Не ми излиза от ума. Не ми тежи ума. Не ми увира / уври ума. Не съм с всичкия си <ум>. Не съм с ума си. Не съм с целия си <ум>. Ни дума, ни ума. Нямам ум <в главата си>. Нямам ум за една парà. Нямам ум за пет пари. Обръщам/обърна ума. Омотавам/омотая ума. Опичам си ума <в главата>. Остава ми / остане ми в ума. Отива ми/ отиде ми от ума. Отива ми / отиде ми ума. Патка ми е изпила ума. Повеждам се / поведа се по ума. Повличам се / повлека се по ума. Помня си ума. Пораз-

мърдва ми се / поразмърда ми се ума. Посбирам / посбера ума. Пощуква ми / пощукне ми ума. Пребивам / пребия с ум. Прекарвам / прекарам през ума си. Прехвърлям / прехвърля през ума си. Пробила му се е шапката от ум. Разбърквам / разбъркам ума. Размърдва ми се / размърда ми се ума. Размърдвам си / размърдам си ума. Размътва ми се / размътя ми се ума. Размътвам / размътя ума. Разсипвам се / разсипя се от ум. Сбирам си / сбера си ума <в главата>. Сбирам / сбера ум. Сбирам / сбера ума <в главата>. Сврака ми е изпила ума. С всичкия си ум. С всичкия си <ум> ли съм. Сече ми ума. Сече ми ума като бръснач. С какъв ум. С кой ум. С кокоши ум. Слагам / сложа ума на мястото. Слагам си / сложа си на ум<а> (в ума). Смила ми / смеле ми ума. Стига ми / стигне ми ума. С ума ли съм. С целия си <ум> ли съм. Събирам си / събера си ума <в главата>. Събирам / събера ума <в главата>. Събирам / събера ум <и разум>. Треква ми / трекне ми през ума. Тръгвам / тръгна по ума. Турям си / туря си (турвам си / турна си) на ум<а> (в ума). Уйдисвам / уйдисам на ума. Ум<а> да ти отнесе. Ума ми е в гъза. Ума ми е в задника. Ума ми е в краката. Ума ми е влязъл в краката. Ума ми е в тила. Ума ми е слязъл в краката. Ума ми не го взема / вземе. Ума ми не го побира / побере. Ума ми не го хваща / хване. Ума ми не е в главата. Ума ми не е на място. Ума ми не е мястото си. Ума ми реже като брич. Ума ми реже като бръснач. Ума ми се върти. Ума ми сече като бръснач. Ум да ти зайде. Ум ми зайде. Ум море, акъл бръснач. Ум море, глава кофа. Ум не ми смита. Хваща ми ума. Хващам се / хвана се на ума. Хващам / хвана ума. Хвръква ми / хвръкне ми ума. Хвърчи ми ума. Ходи ми в (на) ума. Ходя да си търся ума. Чавка ми е изпила ума. Щуква ми / щукне ми из (от) ума. Щуква ми / щукне ми ума.

умен. Ти ли си най-умния на баща си <и на майка си>. Умен в краката. Умен като гъска.

умивам. Сторвам / сторя вода да не го умива.

умивам / умия. Умивам / умия лицето. Умивам / умия очите. Умивам си / умия си лицето. Умивам си / умия си очите. Умивам си / умия си ръцете. Умивам / умия срама от лицето. Умивам / умия срама <от челото>.

умирам. Магарето умира и самара изгнива. Не умирай ми, магарченце, до зелена тревица.

умирам. Като куче, умирам /във 2 знач./. Като мухи, умират. С отворени очи[1], умирам.

умиралка. Не е болка за умиралка.

умиране. Не е болка за умиране.

умирачка. Не е болка за умирачка.

умисля се. Като мисирек, умислил съм се /във 2 знач./. Като пуяк, умислил съм се / в 3 знач./. Като фит, умислил съм се /в 3 знач./.

умит. Нямам <си> умита глава.

умия. Не ще ме умие ни Бяло море. Умих си очите.

умра. Който вчера умрял, днес пишман станал. Нашето магаре от таз<и> песен умря. Теле се родил, вол умрял. Умря гарга за джигер. Умряла баба ти. Умряла е майка ти. Умряла е някоя лисица. Умряла тъща ти. Умрял Дейко, втресло го. Умря Марко <остана Трайко>. Умря тя <оная (тая)>. Умрях и се свестих. Умрях, та оживях. Умрях, та се не видях. Харизан умрял. Хвальо е умрял, пък Видьо е жив. Човек ще си умре без свещ с тебе.

умрял. Да се озъбиш като умрял кон на зелена трева. Жив умрял съм. И за живите, и за умрелите. Като в умряло куче черви. Като кучета <на> умрял кон. Като псета <на> умрял кон. Мърдам като умряло куче опашката. На умряло куче нож вадя. Ни жив, ни умрял. Пиши го умрял. Търся от умряло магаре петалата.

умряло. За живо и за умряло. Като за умряло. Като на (за) умряло.

умствен. Умствен багаж.

унука. Дяволска унука.

унче. Правя се на унче.

уплаша се. Уплаши ми <се> окото.

уплитам. Уплитам коматите.

уплитам / уплета. Уплитам / уплета в мрежата (мрежите) си. Уплитам / уплета в примките си. Уплитам / уплета конците. Уплитам си / уплета си кошника. Уплитам си / уплета си кошницата. Уплитам си / уплета си кошничката.

уплитам се / уплета се. Уплитам се / уплета се като пате в кълчища. Уплитам се / уплета се като пате в решето. Уплитам се / уплета се като петел в кълчища. Уплитам се / уплета се като пиле в кълчища.

управа. Оттук до круши, управа.

управия. До коляно, управия.

упрягане. Не е ни за упрягане, ни за качене.

ўра. Вдигам / вдигна на ура.

уреждам / уредя. Уреждам си / уредя си сметките.

уригнувам се. Уригнувам се на бял лук.

урок. Давам / дам урок. Изпявам си / изпея си урока. Казвам си / кажа си урока.

уроки. Газят ме уроки. Да му се покачи чесън <за уроки>. Да не ти е (са) уроки.

уруци. Хващат ме / хванат ме уруци.

усетя. Усети парите пешин, че се смееш.

усетя се. Усетила се хурката за къделя, и то срещу неделя.

усещам / усетя. Усещам / усетя дебелото.

усещам се. Тебе думам, дъще, усещай се, снахо. Тебе думам, свахо, усещай се, зетьо. Тебе думам, свекърво, усещай се, снахо.

усмирителен. Надявам / надяна усмирителна риза. Надявам / надяна усмирителна ризница. Слагам / сложа усмирителна риза. Слагам / сложа усмирителна ризница. Усмирителна риза.

усмихвам се. Под мустак, усмихвам се.

усмихвам се / усмихна се. Щастието ми се усмихва / усмихне.

усое. Мъгла ме влече по зелено усое.

усойница. Змия усойница има в устата.

уста. Бият ме устата ми. Вадя думите с кука от устата. Вадя думите с ченгел (ченгели) <от устата>. Вадя залька от устата. Вземам / взема <го> от устата. Вземам / взема думата от (из) устата. Вземам / взема залъка <от устата>. Вземам / взема устата. Вземам / взема хляба от устата. Вкарвам / вкарам в устата на вълка. Влизам / вляза в устата. Влизам / вляза на вълка в устата. Вонеят му устата на мляко. В (на) устата ми е. Въвирам се / въвра се в устата на вълка. Въвирам се / въвра се в устата на звяра. Върти ми се в устата. Галатен в устата. Гледам в устата. Грабвам / грабна думата от устата. Грабя залъка от устата. Давам си / дам си <и> залъка <от устата>. Давам си / дам си <и> слюнката от устата. Да плюе на змия в устата, ще я отрови. Да ти сере пчела в устата. Да ти ядат устата мед. Деля от устата си. Дохожда ми / дойде ми на (до) устата. Друго ми <е> на устата, друго на сърцето. Държа си устата. Едно ми <е> на устата, а друго <ми е> на сърцето. Завирам се / завра се в устата на вълка. Запушвам / запуша устата. Затварям / затворя устата. Затварям си / затворя си устата. Затъквам / затъкна устата. Зашивам / зашия устата. Зашивам си / зашия си устата. Златни ти уста. Змия му е плюла в устата. Змия усойница има в устата. Зная мярка на устата си. Зная си на устата петъка. Зная си устата. Зяпам в устата. Зяпвам / зяпна в устата. И боб, и уста си не държа. Иде ми (идва ми) на устата. Изкривявам си (изкривям си) / изкривя си устата. Изтеглям / изтегля с ченгел думичка от устата. Изтръгвам / изтръгна залъка от устата. Из устата ти, та в пазухата ти. Имам голяма уста. Имам златна уста. Имам катанец на устата. Имам катинар на устата. Имам ламьови уста. Имам медена уста. Имам мярка на устата си. Имам <още> жълто около (на, край, по) устата <си>. Имам уста[1]. Имам уста[2]. Имам уста като хамбар. Каквото ми дойде на (до) уста<та>. Каквото ми е на сърце<то>, такова (това, туй, то) ми е на уста<та>. Как ти се побра в устата *и* как можа да ти се побере в устата. Кривя си устата. Кривя уста. Ловя звезди с устата си. Мазоли ми излязоха на устата. Мед ми капе в устата. Мед ми капе от устата. Мед ми се лее от устата. Мед ми тече от устата. Мезе в устата. Мелят ми устата. Мирише (миришат) ми устата на мляко. Мотае ми се в устата. Мотолеви ми се в устата. Мухите пазаруват из устата му. Навирам се / навра се в устата на вълка. Навирам се / навра се в устата на звяра. На вълка в устата. На змиите в устата плюя. Направям си / направя си устата. Напъхвам се / напъхам се в устата на вълка. На топа на устата. На (в) устата ми е. Не вземам уста назаем. Не е лъжица за моята уста. Не затикам си устата. Не искам уста назаем. Не ми излезе дума <из (от) устата>. Не мога да си отворя устата. Не сакам уста назаем. Не съм слагал / сложил залък в устата. Не съм слагал / сложил троха <хляб> в уста. Не съм паднал на устата си. Не съм турял / турил залък в уста. Не съм турял / турил троха в устата си. Не търся уста назаем. Нося се от уста на уста. Нося си житото в устата. Нося си коливото в устата. Нося си пшеницата в устата. Няма да ми падне устата. Няма да ми се изтрие устата. Няма да ми се изядат устата. Нямаш ли уста. Оплаквам си / оплакна си устата. Орех ли имаш в устата си. Оставам / остана с отворена (отворени) уста. Оставам / остана с пръст в уста<та>. Оставам / остана със зяпнала (зяпнали) уста. Оставям / оставя с пръст в устата. Отварям / отворя едни (една) уста. Отварям / отворя едни уста като ламя. Отварям / отворя ония <ми ти> уста. Отварям / отворя такива уста. Отварям / отворя тези уста. Отварям / отворя уста. Отварям / отворя устата. Отделям / отделя от уста *и* отделям / отделя залъка от устата си. Отделям / отделя от устата си. Отивам / отида в устата на ламята. Отивам / отида на вълка в устата. Отнемам / отнема комата от устата. Отпускам си (отпущам си) / отпусна си устата. От (из) твоите уста в божи<ите> уши. От уста. От уста на уста. От устата ти в пазвата ти. От устата ми огън излиза. От устата си. **Падам** / падна в устата. Пада ми / пад-

не ми в устата. Пека риба на устата. Пека си риба на устата. Пепелянка му е плюла в устата. Пече ми се риба на устата. Плюли сме си в устата. Поникнаха ми гъби в устата. Попадам / попадна на вълка в устата. Посвивам си / посвия си устата. Поставям / поставя катанец на устата. Поставям / поставя катинар на устата. Поставям / поставя кофар на устата. Поставям / поставя на топа <на устата>. Правя си устата. Правя си устата да ям мед. Правя си устата за качамак. Правя си устата като габровец за бой. Правя си устата като габровец за <дрянова> тояга. Правя си устата като габровец за лобут. Правя си устата като кирпиджийски кон за слама. Пресъхва ми / пресъхне ми устата. Прехапвам / прехапя уста. Прибирам си / прибера си устата. Пришки ми излезоха на устата. Пъхам се (пъхвам се / пъхна се) в устата на вълка. Пъхам се (пъхвам се / пъхна се) в устата на звяра. Пяна ми излиза / излезе на устата. Развалям си устата. Развързвам / развържа уста. Разпрана уста. Разчеквам / разчекна <едни> уста. Разчекват ми се / разчекнат ми се устата. Сбирам си / сбера си устата. Свивам си / свия си устата. С жълто около (на) устата. С кои уста. Слагам / сложа катанец на устата. Слагам / сложа катинар на устата. Слагам / сложа кофар на устата. Слагам / сложа на топа <на устата>. Слагам си / сложа си катанец на устата. Слагам си / сложа си катинар на устата. Слагам си / сложа си ключ на устата. Слагам си / сложа си кофар на устата. Слива (сливи) ли имаш в устата си. С мляко по устата. С отворена (отворени) уста. С половин уста. Спускам на устата си мандалото. С пяна на уста<та>. Срещу устата на топа. Ставам / стана <за> мезе <в (на) устата на хората> *и* ставам / стана мезе в (на) хорските уста.Стискам <си> уста<та>. С уста си пилица ловя. С уста си птици ловя. С устата мед и масло <лея>, в сърцето пелин и отрова. С устата си звезди ловя. С устата си звезди свалям. С устата си звезди снемам. С уста<та> си птички ловя. Събирам си / събера си устата. Със зяпнала (зяпнали) уста. Тегля думите с ченгел (ченгели) <от устата>. Топя се в устата. Тръгвам / тръгна от уста на уста. Турям / туря (турвам / турна) катанец на устата. Турям / туря (турвам / турна) катинар на устата. Турям / туря (турвам / турна) кофар на устата. Турям / туря (турвам / турна) на топа <на устата>. Турям / туря (турвам/турна) нещо в уста. Турям си / туря си (турвам си / турна си) катанец на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) катинар на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) ключ на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) кофар на устата. Турям си / туря си кърпа на устата. Турям си / туря си (турвам си / турна си) устата на гъза. Турям си / туря си (турвам си / турна си) устата на задника. Ударен в устата. Уста до гъза, ръце в гъза. Уста имам, език нямам. Уста не обелвам. Устата ми вълна хвана. Устата ми големи и те ме бият. Устата ми е голяма. Устата ми е като гериз. Устата ми е като картечница. Устата ми е като ханджийска порта. Устата ми зинали до ушите ми. Устата ми лепнат. Устата ми работи като картечница. Устата ми са като воденица. Устата ми са като кречетало. Устата ми са по-големи от гъза ми. Устата ми се лепят. Устата ми се развързва / развърже. Хвалете ме уста, <че ви разкъсвам>. Ходя като прозявка от уста в (на) уста. Цапнат в устата. Чегато с чужди уста гвача. Що ми е на сърце<то>, такова (това, туй, то) ми е на устата.

усталък. Вземам / взема усталъка.

устна. Пресъхват ми / пресъхнат ми устните. Прехапвам / прехапя устни. Стисвам / стисна устни.

усуквам. Въртя, усуквам. Усуквам го <по килифарски>. Усуквам я.

утре. И утре е ден. Като утре. <От> днес за утре. Утре по това време.

утрепан. Направям се / направя се на утрепан. Правя се на утрепан.

утрешен. Утрешния ден.

утро. Да живееш от „добро утро" до „добър ден". Добро утро.

утроба. Разплаквам / разплача дете в майчина утроба.

утъпкан. Вървя по утъпкан път. По утъпкан път.

ух. Ух, та леле.

ухапя. Бълха не ще ме ухапе. И дето съм ухапал майка си за цицата. Което куче ме е ухапало, все е побесняло. Ухапала ме оса за езика. Ухапала ме пчела за езика.

ухо. Бабината му на ухо. Вдигам / вдигна уши. Вдявам в игла без уши. В (от, през) едното <ми ухо> влиза, от другото излиза. Вестник да четеш през ушите му. Вземам си / взема си душата като през иглени уши. Влизам / вляза в чуждо ухо. Влиза ми / влезе ми бълха в ухото. Вятър ми духа в ушите. Гора уши и мрак очи. Давам / дам ухо. Да ми държиш ушите. Да нямаш восък в ушите си. Да нямаш памук в ушите си. Да си ядеш ушите. Да ядеш ушите. Достигам / достигна до ушите (ухото). Достига ми /

достигне ми до ушите (ухото). До уши <те>. Дохождам / дойда до ушите (ухото). Дохожда ми / дойде ми до ушите (ухото). Дръпвам / дръпна за ушите (ухото). Дълги ми са ушите. Дърпам ушите (ухото). Закачвам си (закачам си)/ закача си обица на ухото. Запушвам си / запуша си ушите. Затварям си / затворя си ушите. Зид уши има, <а плет очи има>. И гора уши има. Идвам до ушите (ухото). Идва ми до ушите (ухото). И дувара има уши. Изгоряло ми е ухото. Изгоряха на зайците ушите. Издърпвам / издърпам ушите (ухото). И зида има уши. Изпотих се и под ухото. Изтънели ми са ушите. Имам дълги уши. Имам си <като> обица на ухото. И плет уши има. И стена уши има, и плет очи има. И стените имат уши. Като кърлеж в куче ухо. Като през иглени уши. Като че ли седя на ушите си. Клепват ми / клепнат ми ушите. Кога<то> си видя ушите <без огледало>. Лежа на това ухо. Менгиш на ухото. Минавам / мина покрай ушите. Минавам / мина през иглени уши. Навирвам / навиря уши. Нагаждам / нагодя ухо. Надавам / надам ухо (уши). На дявола камък в ушите. На дявола <му> куршум в ушите. Наливам / налея катран в ушите. Наострям / наостря уши. На ухо. На ушите ли си седиш. Не вярвам на ушите си. Не ми трябва от мече ухо лъжичник. Не мога да повярвам на ушите си. Не съм девствен в ушите. Не съм комкан в (у) ушите. Не съм рязал от ухото. Нима го е забележил господ на ухото. Нося си тамяна у ушите. Обесил съм уши като пазарски хляб. Обица на ухото. Обръщам се / обърна се на очи и уши. Обтягам ушите. Окачвам си (окачам си) / окача си обица на ухото. Опервам / оперя уши. Опъвам уши от глад. Опъвам / опъна ушите. Отварям си / отворя си ушите. Отиде за рога, че си дойде без уши. От (из) твоите уста в божи<те> уши. От ухо на ухо. Очи и уши. Писват ми / писнат ми ушите. Пиши си го на ухото. Пламнали ми са ушите. Подръпвам / подръпна за ушите(ухото). Порастват ми / порастнат ми ушите. Пращам / пратя да брули круши <с ушите си>. Прекарвам / прекарам през иглени уши. Преминавам / премина през иглени уши (иглено ухо). Преминал съм през иглени уши. Присмяла се камилата на гърнето, че няма уши. Присмяло се гърнето на похлупака си, че няма ухо. Присмял се черепа на гърнето, че няма ухо. Пробити ми са ушите. Провирам се / провра се през иглени уши. Провря ми се през (из) ушите. Провъртявам / провъртя ушите. Проглушавам / проглуша ушите. Продирам / продера ушите. Продънвам / продъня ушите. Промъквам се / промъкна се през иглени уши. Просветнали ми са ушите. Пуквам / пукна тъпанчетата <на ушите>.Пускам (пущам) / пусна бълха в ухото. Разиграй си ушите. Растат ми ушите. Светят ми ушите. Седнал съм на ушите си. С едно<то> ухо. Слагам си / сложа си обица на ухото. Слон ми е пръднал в ушите. С половин ухо. Спуквам / спукам тъпанчетата <на ушите>. Спуснал съм уши като пазарски хляб. Спя на това ухо. Стигам / стигна до ушите (ухото). Стига ми / стигне ми до ушите. Сякаш <че> дявола го влачи за ушите. <Та> ушите ми плющят. <Та> ушите ми пращят. <Та> ушите ми пукат. Твоите думи в божите уши. Тегля си душата като през иглени уши. Тегля ушите. Тропам с ушите си. Туря си белег на ухото. Турям / туря бълха в ухото. Турям си / туря си на ухо. Турям си / туря си (турвам си / турна си) обица на ухото. Удрям / ударя ухо. Ует до ушите. Улавям / уловя за ухото (ушите). Устата ми зинали до ушите ми. Ухото ми се не поти. Ушите ми са в (на) краката. Ушите ми са на гъза. Ушите ми са на четири. Ушите ти мърдаха.Ушник на ухото.Хващам / хвана за ухото (ушите). Хващам / хвана мечката за ушите. Хвърлям зад ушите си. Чегато дяволи го теглят за ушите. Чуждо ухо. Чул те господ и с двете уши. Ще ми изгризе ушите. Ще ми изяде ушите. Ще ти откъсна ухото (ушите). Ще ти отпоря ушите. Що ми трябва от мече ухо лъжичник.

уча. <Иди> да си вземеш парите от даскала <който те е учил>. И я съм учил при даскал Лука. Когато тато и мама ме учеха, аз ловях мухи. Не учи баба как се дете баби. Не (недей) учи баща си как се правят деца. Не учи дяда си попа как се деца кръщават. Не учи старец как се кози пасат. Не учи старец да мъти яйца. Не учи старец да прави деца. Уча още „кръсте божей, помагай“.

ученически. От ученическата скамейка.

учкур. На чужди гащи учкур не ставам. Откинал съм се от учкура.

учкурлук. Развързал съм си учкурлука.

ушенце. Лежа на това ушенце.

ушник. Ушник на ухото.

Ф

файтон. Един файтон. Крадоха ме на два файтона. С хаджипешовите файтони.

факт. Изправям / изправя пред свършен факт. Поставям / поставя пред свършен факт.
фамилия. Фамилията ще разгоня. Фамилията ще разплача.
фар. Отварям си / отворя си фаровете.
фасон. Давам си / дам си фасон. Кихвам / кихна на фасона. Направям / направя фасон<и>. Правя фасони. Продавам фасони. Смачквам / смачкам фасона. Счупвам / счупя фасона.
фасул. Като куче във фасул. Като фасул. Като фасул в гърне.
фатя. Ще те фати за очите.
фаша. Ще ти реша фаша от гърба.
фенер. Духнѝ фенера. Загаси фенера. Угаси фенера.
фес. Голям фес, ама празен. Изхвърлям/ изхвърля като кирлив фес. Накривявам си / накривя си феса. Разправяй на феса ми. Ходя по ален фес.
фидан. Като фидан в градина.
физиономия. Направям / направя дълга физиономия. Направям / направя кисела физиономия. Правя дълга физиономия. Правя кисела физиономия.
филджан. Отварям / отворя очи като филджани.
филм. Няма такъв филм. Такъв филм не дават.
философ. Дървен философ.
фирма. Голяма фирма, бедно положение.
фиря. Фиря зайци с араба.
фит. Като фит.
фитил. Въвирам / възра в носа фитили. Запалвам / запаля фитила. Пускам (пущам) / пусна фитил (фитили). Хвърлям / хвърля фитили.
фишек. Гол като фишек.
фльонга. Връзвам си / вържа си езика на фльонга.
форма. Във форма.
форца. Давам си / дам си форца. Давам / дам форца.
француз. Француз акъллия.
френец. Хващам / хвана като френец.
френски. Наприказвахме се френски.
фронт. Държа фронта. Изпускам (изпущам) / изпусна фронта. Откривам / / открия фронт. Отпускам (отпущам) / отпусна фронта. Охлабвам / охлабя фронта. Удържам / удържа фронта.
фуния. Запушѝ си фунията. Наливам / налея с фуния в главата.
фурна. От много фурни хляб съм ял.
фурнаджийски. Въртя се като фурнаджийска лопата. Фурнаджийска лопата.
фъртуна. Обирам / обера фъртуните.

Х

хабер. Дойде ми от гъза хабер. У момини тъпан бие, у момкови хабер нямат. Хабер <си> нямам.
хабя. Родил се да хаби хляба. Хабя нерви. Хабя си думите. Хабя си патроните. Хабя си приказките.
хава. Гледам си хавата.
хаван. Бия водата в хаван. Чукам водата в хаван.
хаванче. Чукам водата в хаванче.
хаджийка. И циганката позна, че съм хаджийка.
хаджилък. Кога си дойдат евреите от хаджилък.
хаджипешов. С хаджипешовите файтони.
хаджия. Хаджия да станеш.
хазна. Бръквам / бръкна в хазната.
хаир. Виждам / видя хаир.
хаирлия. Хаирлия да е.
хайвер. Изпращам / изпратя за зелен хайвер. От пол ока риба изкарали три литри хайвер. Пращам / пратя за зелен хайвер. Провождам / проводя за зелен хайвер. Продавам / продам за зелен хайвер.
хайван. На хайваните хака не вземам. Хайван гиби.
хак. Изяждам / изям хака. На хайваните хака не вземам. Хак ми е. Ям хака.
хала. И хала, и врана. Скочили на мене и хала, и врана. Хала и неведа.
халал. Халал да ти е. Халал ти майчиното мляко.
халашки. Останах като халашка пръдня между две дъски.
халисам. Халисам на гърба.
халва. Като на халва <по сирни заговезни>. Халва да яде.
халваджийски. Сече ми акъла като халваджийска тесла. Сече ми главата като на халваджия теслата *и* сече ми главата като халваджийска тесла. Сече ми чейнето като халваджийска тесла.
халваджия. Сече ми главата като на халваджия теслата *и* сече ми главата като халваджийска тесла. Халваджия<та> за бозаджия<та>.
хало. Ходя на хало бало.
халос. Отивам / отида на халос.
хамат. Като хамата кокошка.
хамбар. В хамбара ми мишки играят. Имам уста като хамбар. Хамбара ми е в корема.
хамов. Като хамово<то> семе. Хамово семе.
хан. Влизам / вляза като в хан.
ханджийски. Устата ми е като ханджийска порта.
ханджия. Правя си сметката и без ханджията. Правя си хесапа и без ханджията.
хап. Горчив хап. Гълтам (глътвам / глътна) хапа. Преглъщам / преглътна горчивия хап.
хапано. Намерила баба хапано, ами иска и щипано.
хапка. Броя хапките. Засяда ми / заседне ми хапката <на гърлото>. Нареждат ми

се / наредят ми се хапките. Ще ми преседне хапката.

хапна. Ще хапна от коливото. Ще хапна от пилафа.

хапче. Преглъщам / преглътна хапчето.

хапя. И бълха не ме хапе. Изгарям си чергата да ме не хапят бълхите. Отпред хапе, па отзад рита. Хапя си задника.

хапя се. Хапя се два пъти на едно място. Хапя се отзад. Хапя се там, дето не ми стигат зъбите. Хапя се там, дето не мога да се стигна. Хапя се <там>, дето не се стигам.

харабя. Харабят ми краищата.

харам. Харам ям. Ям хляба харам.

харач. Ни царю харач, ни богу колач.

харачия. Като циганин пред харачия.

хардал. Хвърлям / хвърля хардал.

харен. Хвърлям / хвърля серкмето в харен гьол.

Харибда. Между Сцила и Харибда.

харижа. Не си (нима си) кихнал на Бъдни вечер, та да ти го харижа.

Харизан. Харизан умрял.

харман. Гладен харман. Доде е на хармана.

хармоника. Направям / направя на хармоника. Ставам / стана на хармоника.

харно. Откак съм оглушал, много ми е харно.

хартия. Попивателна хартия.

харч. Надвил съм си на харча. Тегля харча.

харча се. Като симит, харча се.

хас. Има си хас. Не правя хас. Не струвам хас. Няма си хас. Хас правя.

Хасан. Дето има сбор, там и гол Асан (Хасан). Дето сите <турци>, там и гол Асан (Хасан). Не ще яде Хасан баница. Ще яде ли Хасан баница. Ще яде ли Хасан сирене.

хатър. Вардя хатър<а>. Гледам хатър<а>. Държа хатър. За хатър лайно не ям. Не излизам / изляза от хатъра. Не кърша хатъра. Не прекършвам / прекърша хатъра. Не пречупвам / пречупя хатъра. Не разваля / разваля хатър<а>. Не разсипвам / разсипя хатър<а>. Не разтурям / разтуря хатъра. Не скършвам / скърша хатъра. Не строшавам / строша хатъра. Не счупвам / счупя хатъра. Не троша хатъра. Не чупя хатъра. Остава ми / остане ми хатър. Пазя хатър<а>. Струвам хатър.

Хвальо. Хвальо е умрял, пък Видьо е жив.

хваля. Хвалете ме уста, че ви разкъсвам.

хваля. До звезди<те>, хваля /в 1 знач./. До небесата (небето), хваля /в 1 знач./.

хваля се. Като агуптина с белия гъз, хваля се.

хвана. Безтрага да хванеш. Времето хвана капан. Дай си, мъжо, жената, а ти хвани гората. Дай си, мъжо, жената, а ти хвани тръното. Ега хванеш черния свят. Езика ми хвана мазоли. И моята хрътка ще хване заек. Камък да хване, вода ще пусне. Невиделица да хванеш. Няма да те хванат на хорото. Няма за що куче да го хване. С джинбиз да търсиш месо, не можеш хвана. Устата ми вълна хвана. Хванала ме е червената болест. Хванала ме керемидената жълтеница. Хванала ме липсата. Хванала ме ръждата. Хванал арапина. Хванали са ми червата трагия. Хванал съм долния път. Хванал съм си предника. Хванах за опашката. Хванах куйрука. Хванах шушавата. Хвани босия, та (че, и) му вземи опинците. Хвани босия, та (че, и) му вземи цървулите. Хвани босия, та му събуй опинците. Хвани едина за ногите, удри другия по главата. Хвани единия, удари другия. Хвани едного за краката, та удряй другиго по главата. Хвани келча, та (че, и) му вземи капата. Хвани слепия, та му извади очите. Ще хвана жив огън в (с) гъза си. Ще хвана на босия опинците. Ще хвана на босия цървулите. Ще хвана опинците. Ще хвана перушината. Ще хвана цървулите.

хвана се. Когато се хвана на хорото, тогава се пуква тъпана. Хванала се царската дъщеря за (на) работа.

хванат. Хванати ми са гъските.

хватя се. О зелен бор да се хвати, и той ще посъхне.

хващам. Куршум не ме хваща. Не ме хваща калема. Не ме хваща мястото. Не ме хваща седка. Не ми <го> хваща око<то>. Не ми хваща главата. Не хващам място. Перо не го хваща. Хващам без ръце. Хващам голи пилци. Хваща ме за сърцето. Хваща ми главата. Хваща ми ума.

хващам / хвана. Не хващам / хвана кусур. Сън не ме хваща / хване. Ума ми не го хваща / хване. Хващам / хвана балкана. Хващам / хвана без гащи. Хващам / хвана бика за рогата. Хващам / хвана бога за брадата. Хващам / хвана бога за нога. Хващам / хвана бога за носа. Хващам / хвана бъх. Хващам / хвана в мрежата (мрежите) си. Хващам / хвана в примките си. Хващам / хвана врага за нога. Хващам / хвана врага за носа. Хващам / хвана гората. Хващам / хвана господа за брадата. Хващам / хвана господа за пардесюто. Хващам / хвана джендема. Хващам / хвана дикиш. Хващам / хвана дирята (дирите). Хващам / хвана дума. Хващам / хвана дългия (дългата, дългите). Хващам / хвана дявола за опашката. Хващам / хвана дявола за рогата. Хваща ме / хване ме агупската треска. Хваща ме / хване ме беса. Хваща ме / хване ме бързата Катерина. Хваща ме / хване ме времето. Хващам / хвана едно за глава<та>,

друго за крака<та>. Хваща ме / хване ме зазъбица. Хваща ме / хване ме канапа. Хваща ме / хване ме келя. Хваща ме / хване ме крастата. Хваща ме / хване ме мерак. Хваща ме / хване ме мухата. Хваща ме / хване ме рядката. Хваща ме / хване ме слънцето. Хваща ме / хване ме чумата за врата. Хваща ме / хване ме шугавата. Хваща ме / хване ме щръклица<та>. Хващам / хвана за врата. Хващам / хвана за гушата. Хващам / хвана за гърлото. Хващам / хвана зазъбица. Хващам / хвана за носа. Хващам / хвана златния дявол за опашката. Хващам / хвана за ухото (ушите). Хващам / хвана за шията. Хващам / хвана за яката. Хваща ми / хване ми задника мазоли. Хваща ми / хване ми окото. Хващам / хвана капия. Хващам / хвана като френец. Хващам / хвана корен<и>. Хващам / хвана края. Хващам /хвана кривия път. Хващам / хвана лимето. Хващам / хвана лошия път. Хващам / хвана магарето за самара. Хващам / хвана маята. Хващам / хвана месечината за опашката. Хващам / хвана мечката за ушите. Хващам / хвана мъглите. Хващам / хвана място. Хващам / хвана натясно. Хващам / хвана някой лев. Хващам / хвана някоя пара. Хващам око<то> (очи<те>). Хващам / хвана оръжие<то>. Хващам / хвана очи (око). Хващам / хвана очите. Хващам / хвана планината. Хващам / хвана <право> за сърцето. Хващам / хвана пущинаците. Хващам / хвана пътя[1]. Хващам / хвана пътя[2]. Хващам / хвана ред. Хващам / хвана риба в мътна вода. Хващам / хвана с едно дете много кумове. Хващам си / хвана си беля<та>. Хващам си / хвана си главата. Хващам <си> / хвана <си> дърмите. Хващам си / хвана си очите. Хващам си / хвана си пътя. Хващам <си> / хвана <си> света. Хващам си / хвана си светилата. Хващам си / хвана си тапарата. Хващам си / хвана си хляба. Хващам / хвана следите. Хващам / хвана сметката. Хващам / хвана спатиите. Хващам / хвана телеграфа по талиански. Хващам / хвана темел. Хващам / хвана тоягата. Хващам / хвана ука. Хващам / хвана ума. Хващам / хвана шия. Хващам / хвана шумата. Хващам / хвана юздите (юздата). Хващам / хвана ярем. Хващат ме / хванат ме белите братя. Хващат ме / хванат ме братята. Хващат ме / хванат ме винените мламоси. Хващат ме / хванат ме додките. Хващат ме / хванат ме дяволите. Хващат ме / хванат ме зъркелите. Хващат ме / хванат ме майките. Хващат ме / хванат ме мъглите. Хващат ме / хванат ме нервите. Хващат ме / хванат ме рогатите. Хващат ме / хванат ме уроци. Хващат ме / хванат ме щъркели.

хващам се. В сокака не се хващам.

хващам се / хвана се. Хващаме се / хванем се гуша за гуша. Хващаме се / хванем се за косите. Хваща ми се / хване ми се думата. Хващам се / хвана се в капана. Хващам се / хвана се в клопка<та>. Хващам се / хвана се в небрано лозе. Хващам се / хвана се в примката. Хващам се / хвана се в примките (примката). Хващам се / хвана се в уловката (уловките). Хващам се / хвана се за главата. Хващам се / хвана се за гуша<та>. Хващам се / хвана се за думата. Хващам се / хвана се за пеша. Хващам се / хвана се за самара. Хващам се / хвана се за сламка<та>. Хващам се / хвана се като слепец (слепия) за тояга. Хващам се / хвана се на акъла. Хващам се / хвана се на въдицата. Хващам се / хвана се на зъб. Хващам се / хвана се на ума. Хващам се / хвана се на хорото.

хвойна. Триста мечки под една хвойна.

хвръквам / хвръкна. Хвръквам / хвръкна във (на) въздуха. Хвръква ми / хвръкне ми акъла. Хвръква ми / хвръкне ми главата. Хвръква ми / хвръкне ми ума. Хвръква ми / хвръкне ми чивията. Хвръквам / хвръкна по дяволите.

хвръкна. Да (ще) ти хвръкне капата. Да (ще) ти хвръкне шапката.

хвъргам. С вили орехи хвъргам. Хвъргам в огън. Хвъргам чашите.

хвъркам. С чужди пера хвъркам.

хвърлей. Един хвърлей камък. На <един> хвърлей камък.

хвърлен. Жребият е хвърлен. Поемам / поема хвърлената ръкавица *и* поемам / поема ръкавицата. Приемам / приема хвърлената ръкавица *и* приемам / приема ръкавицата.

хвърля. Да хвърлиш камък, ще удариш куче. Игла да хвърлиш няма къде да падне. На куче да хвърлиш, ще удариш. Не съм хвърлил камък, да ме заболи ръката. Не съм си хвърлил още булото. Няма къде игла да хвърлиш. Няма къде яйце да хвърлиш. Плюнката си да не хвърлиш на него. Сопола си да не хвърлиш на него. У море да го хвърлиш и морето ще го изхвърли. Хвърлен ми е пъпа. Хвърли го с две клечки в Марица. Хвърлила си булото. Хвърлил камък, та го заболяла ръката. Хвърлило пепел, като се е родило. Хвърлих севда. Цифката си да не хвърлиш на него. Ще хвърля землица у гроба. Яйце да хвърлиш, няма къде да падне.

хвърлям. Боб да хвърлям. Кини пола, та хвърляй. Къде ида, топ хвърлям. Късай

и (па) хвърляй. Хвърлям пари на течение.

хвърлям / хвърля. Не хвърлям / хвърля камък в рядка кал. Не хвърлям / хвърля камък в рядко говно. Не хвърлям / хвърля камък в рядко лайно. Хвърлям / хвърля божури (божура). Хвърлям / хвърля в девет пота. Хвърлям / хвърля вината. Хвърлям / хвърля в коша. Хвърлям / хвърля в лицето. Хвърлям / хвърля в огън. Хвърлям / хвърля в огъня. Хвърлям / хвърля в очи<те>. Хвърлям / хвърля във въздуха. Хвърлям / хвърля въдица<та>. Хвърлям ги / хвърля ги на тупан. Хвърлям / хвърля гръм и мълния. Хвърля ме / хвърли ме в огън. Хвърлям / хвърля <един> поглед. Хвърлям / хвърля зад гърба си. Хвърлям зад ушите си. Хвърлям / хвърля зъб. Хвърлям / хвърля кал. Хвърлям / хвърля кал върху лицето. Хвърлям / хвърля калимявката. Хвърлям / хвърля камък. Хвърлям / хвърля камък от пазвата си. Хвърлям / хвърля камъка от сърцето си. Хвърлям / хвърля камъни в градината. Хвърлям / хвърля като на куче. Хвърлям / хвърля козовете (коза) си. Хвърлям / хвърля кокал. Хвърлям / хвърля копитата. Хвърлям / хвърля котва. Хвърлям / хвърля кьч. Хвърлям / хвърля мерак. Хвърлям / хвърля <месо> на гърба си. Хвърлям / хвърля мост. Хвърлям му / хвърля му една. Хвърлям / хвърля на кръстопът. Хвърлям / хвърля на легло. Хвърлям / хвърля на пазара. Хвърлям / хвърля око. Хвърлям / хвърля пагоните. Хвърлям / хвърля пари (пара). Хвърлям / хвърля пепел в очи. Хвърлям / хвърля петалата (петалите). Хвърлям / хвърля петно. Хвърлям / хвърля под миндера. Хвърлям / хвърля по-дълга сянка. Хвърлям / хвърля <<по> едно> око. Хвърлям / хвърля последната си карта. Хвърлям / хвърля последния си коз. Хвърлям / хвърля празно да уловя пълно. Хвърлям / хвърля прах в очите. Хвърлям / хвърля расото. Хвърлям / хвърля ръкавица<та>. Хвърлям / хвърля светлина. Хвърлям / хвърля семето. Хвърлям / хвърля серкме в мътна вода. Хвърлям / хвърля серкмето в харен гьол. Хвърлям си / хвърля си думите на вятъра. Хвърлям си / хвърля си мрежата. Хвърлям си / хвърля си парите на улицата. Хвърлям си / хвърля си приказките. Хвърлям си / хвърля си силите *и* хвърлям / хвърля всички сили. Хвърлям / хвърля сянка. Хвърлям / хвърля топа. Хвърлям / хвърля фитили. Хвърлям / хвърля хардал. Ще си хвърлям / хвърля калпака на възбог. Ще си хвърлям / хвърля капата. Ще си хвърлям / хвърля шапката <до небето>.

хвърлям се / хвърля се. Хвърлям се / хвърля се в огъня. Хвърлям се / хвърля се в очи<те>. Хвърлям се / хвърля се на врата. Хвърлям се / хвърля се на голямо. Хвърлям се / хвърля се на едро. Хвърлям се / хвърля се на шията. Хвърлям се / хвърля се с главата надолу.

хвърча. Мисля, че всичко, що хвърчи, се яде. <Та> перушина хвърчи. Хвърча в (из) облаците. Хвърча като муха без глава. Хвърча нависоко. Хвърча по (в) небесата (по небето). Хвърчи ми перото. Хвърчи ми ума. Чини ми се, че щото хвърчи, сé се яде.

хвърчащ. Хвърчащ<ия> холандец.

хендек. Напълвам (напълням) / напълня хендека.

хесап. Правя си хесапа и без стопанина. Правя си хесапа и без ханджията.

хиляда. Колко е на хилядата половината ли мислиш. На хилядата половината. На хилядата половината са петстотин и они не са у тебе.

хилядо. Втривам се / втрия се като калпав бан в хилядо. Ще ти стане миша дупка за хилядо.

хиля се. Като варена пача, хиля се.

Хинко. Водим се като Хинко и Додьо.

хитър. Хитра була в празна кула. Хитрата лисица влезе в стъпица с двете нозе. Хитрата лисица попаднала в клопка. Хитрата лисица право в стъпица. Хитрата лисица с двата крака <в капана>. Хитрата лисица с двата крака в клюсата. Хитрата лисица с четирите крака в капана. Хитрата лисица с четирите крака в клюсата. Хитрата сврака с двата крака.

хич. Хич да не е. Хич ме няма.

хлабаво. Държа хлабаво юздите (юздата).

хлебец. Подяждам (подядам) / подям хлебеца.

хлопам. Недей хлопа менчето. Нещо ми хлопа. Хлопа ми едната <дъска> *и* хлопа ми дъската. Хлопа ми едната чивия. Хлопам като воденица. Хлопам на *нечия* врата. Хлопам на вратата (вратите). Хлопам от врата на врата. Хлопам от порта на порта. Хлопам по вратите. Хлопам по портите.

хлопна. Доде ми хлопне дъската. Когато ми хлопне дъската <над главата>. Хлопнала ми е едната дъска.

хлътам. Хлътам като копой. Хлътам като куче <по чуждите порти>.

хлътвам / хлътна. Хлътвам / хлътна с двата крака.

хляб. Без залък хляб. Без парче хляб. Вадя си хляба. Вземам си / взема си хляба в (на) ръката (ръцете). Вземам / взема хляба <от ръката>. Вземам / взема хляба от устата. В Цариград не държат хляба да се обаятва. Давам / дам печен

хляб в ръцете. Давам / дам повече сол от хляб. Давам / дам хляб<а>. Давам / дам хляб<а> в ръцете (ръката). Дояждам си / доям си хляба. Ела хляб, да те изям. За един<ия> хляб *и* за хляба. За <една> кора хляб. За <една> коричка хляб. За залък хляб.За комат хляб. За парче хляб. Излъгах хляба. Изяждам / изям хляба. Изял съм си хляба. Има хляб. Като топъл хляб. Като хляб и сол. Колкото за хляба. Колко хляб, толко и сирене. Лая си хляба. Лягам / легна на хляба си. Много хляб има да ям. Мързи ме хляб да ям. На хляба мекото. На хляба папо викам. На хляба папо казвам. На хляба папуци викам. На хляба средата. На хляба на *някого* съм. Не зная хляба на какво дърво расте. Не иска ни хляб, ни вода. Не си по-голям от хляба. Не съм слагал / сложил троха <хляб> в уста. Не трае баба да духа хляба. Нямам троха хляб. Обесил съм уши като пазарски хляб. От много фурни хляб съм ял. Отнемам / отнема хляба. Още <много> хляб има да ям. Още ям хляба на баща си. Подказвам хляба. Подяждам (подядам) / подям хляба. Правя с чужд хляб бащин помен. Прося си го като <топъл> хляб. Родил се да хаби хляба. Слагам / сложа хляб. Спуснал съм уши като пазарски хляб. Стъпвам / стъпя на хляба си. С хляб и сол. С чужди зъби хляб ям. Сядам / седна на хляба. Сякаш от три дни <хляб> не е ял. Тежа на хляба. Търся хляб пред погачата. Хващам си / хвана си хляба. Хляб имам да ям. Ще ми вдигне хляба нависоко. Ще ми вдигне хляба на горната лавица. Ще ми вдигне хляба на полицата. Ще си изкарам хляба. Ям даром хляба. Ям търкулнат хляб. Ям хляба. Ям хляба бадева. Ям хляб и сол. Ям хляба харам.

ход. В пълен ход. Лягам / легна на ход.

Ходжа. Промятам се като Настрадин Ходжа у чаршаф.

ходя. Бай Боен ходил у них. Без риза ходя. В един дол ходим да берем дренки. В един дол ходим за раци. Вода бродя, жаден ходя. Вода газя, гладен ходя за тебе. Вода газя, жаден ходя. Вред те търсих, попе, саде у вас не ходих. Кога ходи, земята плаче под него. Кон водя, пеши ходя. Кротко ходѝ, прах не дигай. Къде ходя, брана влача. Къде (където, дето) ходя, орли<те> водя. Къде ще ходя. Лисица на пазар не ходи. Лисица на пазар ходи ли. Навсъде те търсих, дядо попе, само у вас не ходих. На калето беглик съм ходил. На лов ходил, без пале се върнал. Не ходи Мара сама на бара. Ни сéди, ни ходи. Ни ходи, ни седи. Още ходя с антерия. По вили и по рогове ходи. Ходя бастун басарак. Ходя без гащи. Ходя бос из лука. Ходя гол и бос. <Ходя да> нося дърва в гората. Ходя да си паса дяволите. Ходя да си търся ума. Ходя за бога ради. Ходя като въртоглава овца. Ходя като кихавица. Ходя като муха без глава. Ходя <като> на чужди крака. Ходя като недобита кучка. Ходя като недобито псе. Ходя като недарена сваха. Ходя като ой Мара. Ходя като писана кокошка. Ходя като погълната игла. Ходя като прозявка от уста в (на) уста. Ходя като сватя без дарове. Ходя като селски капзамалин. Ходя като сянка. Ходя на хало бало. Ходя от ръка на (в) ръка. Ходя по ален фес. Ходя по водата. Ходя по вятъра. Ходя по гайдата. Ходя по жени. Ходя по нервите. Ходя по нервите с налъми. Ходя по петите. Ходя по себе <си>. Ходя по триста невиделици. Ходя по чужд акъл. Ходя по чужди врати (врата). Ходя с първата си глава. Ходила Цаца на Враца. Ходил в (на) Стамбул, а царя не видял. Ходил съм барем два пъти на воденица. Ходил съм на блага черква. Ходи ми в (на) ума. Ходих до крива пътека. Ходих до крива пътя. Ходя си за този, дето духа.

ходя. Като коза на лед, ходя. Като Мехтеровата свиня, ходя. Като мечка, ходя /във 2 знач./. Като пребито куче, ходя. Като пребито псе, ходя. Като слепец без тояга, ходя. Като хамата кокошка, ходя. Като хърватин, ходя /в 3 знач./. Като циганин, ходя /в 2 знач./. Като циганка, ходя /в 2 знач./.Ни богу, ни светого, ходя /в 1 знач./. Пет за четири, ходя /в 1 и 3 знач./.

холандец. Летящ<ия> холандец. Хвърчащ<ия> холандец.

холера. Оженила се чума за холера.

хомот. Впрягам се / впрегна се в хомота. Надявам / надяна хомот. Пъшкам под хомот<а>.

хоп. И за хоп, и за гроб.

хор. В хор.

хора. Влизам / вляза между хората. Да не е света без хора. За пред хора<та>. Иди гледай хората в очите. Как ще гледам хората в очите *и* как ще гледам в очите. Как ще погледна хората в очите *и* как ще погледна в очите. Като хората. Нареждам се / наредя се между хората. Не мога да гледам хората в очите. Не мога да погледна хората в очите. Не смея да гледам хората в очите *и* не смея да гледам в очите. Не смея да погледна хората в очите и не смея да погледна в очите. Не ям хора. Ставам / стана <за> мезе <в (на) устата на хората> *и* ставам / стана мезе в (на) хор-

ските уста. Тръгвам / тръгна наред с хората. Турям / туря в очите на хората.

хора. Горна ръка, хора. Долна ръка, хора. Един файтон, хора. Една талига, хора. Една шепа, хора. <От> втора ръка, хора. <От> първа ръка хора. <От> трета ръка, хора. Средна ръка, хора.

хоратя. За вълка хоратим и (а) вълка (той) в кошарата. Нима е хоратил с бога.

хоро. Бил на хорото, не видял гайдата. Водя хорото. Едно хоро играем. И хорото се свърши. <И> хоро ще играя. Като съм се уловил на хорото, ще играя докрай. Когато се хвана на хорото, тогава се пуква тъпана. Колко знае, дядо, толкоз хоро скака. На хорото играл, гайда не видял. Не се ловя на това хоро. Няма да те хванат на хорото. Повеждам / поведа хорото. Улавям се / уловя се на хорото. Хващам се / хвана се на хорото. Хоро ли играя *и* да не играя хоро. Хоро таратинцко ке играя. Ще играеме шарено хоро. Що ще баба на хоро.

хорски. За хорско лице. Ставам / стана <за> мезе <в (на) устата на хората> *и* ставам / стана мезе в (на) хорските уста.

хош-беш. Имам си хош-беш.

храм. Храм божи.

хранà. Давам / дам храна.

хрàна. Храна и брана.

храня. И червето не ще да храни. С мед да го храниш (храня). С шекер да го (я) храниш (храня). Сякаш са го на корито хранили. Храня капии.

Христос. От зор Христос възкресе.

хрътка. И моята хрътка ще хване заек. Улови ще и нашата хрътка заек.

хубав. И таз<и> (тая) хубава. Хубава работа. Хубав като прасе в помия.

хубав. Като капка, хубав /в 1 знач./. Като картина, хубав /в 1 знач./.

хубавица. Като картина, хубавица /в 2 знач./. Като картинка, хубавица.

хубаво. Виждам / видя хубаво.

хубост. За едната хубост. Средна хубост.

хукам. Да ти хукат дервиши на главата.

хуля. Не хуля бога.

хумник. Присмял се хумник на череп.

хурка. Гледай си хурката. Гол като хурка. Усетила се хурката за къделя, и то срещу неделя. Ще играе хурката.

хъз. Вземам си / взема си хъза.

хък. Ни хък, ни гък. Ни хък, ни мък. Хък мък *и* хъка<та> мъка<та>.

хъка. Хък мък *и* хъка<та> мъка<та>.

хър. Хър мър.

хърбел. Присмял се хърбел на щърбел.

хърватин. Като хърватин.

хързулвам / хързулна. Хързулвам / хързулна <една> динена кора.

хързулка. На жаба хързулка. На старо дупе хързулка.

Ц

ц. „Ц" не казвам / кажа.

цапам. Цапам като мокра пола о гъз. Цапам си ръцете.

цапнат. Цапнат в устата.

цар. Бог високо, цар далеко *и* цар далеко, бог високо. В Цариград живял, царя не видял. Господ високо, цар далеко. Добре ми е като цар връз самар. И глухият цар го е чул. <И> на царя джувап давам. Като цар. На кой <ли> цар на времето. Накокошинил съм се като цар Перушан. Не са сто чавки, царо, а са деветдесет и девет. Ни царю харач, ни богу колач. От царя по-голям. Прокопсал съм като цар връз самар. Това, дето го няма, и царя не го яде. Ходил в (на) Стамбул, а царя не видял. Цар ми е до коляно. Цар на земята, бог на небето. Цар съм на жабите.

Цариград. В Цариград живял, царя не видял. В Цариград не държат хляба да се обаятва.

царски. Брада царска, глава воденичарска. Брада царска, глава пъдарска. Вървя <си> по царския <път>. Заловила се царската дъщеря за (на) работа. Капа има царска, ама глава воденичарска. Накарали царската дъщеря на работа. Не лъжи царската земя. По царски. Уловила се царската дъщеря за (на) работа. Хванала се царската дъщеря за (на) работа. Царска работа.

царство. Дръж се, Манго, царство ти е. Предал съм царството. През девет царства в десето. Свършва ми се / свърши ми се царството. Царство му небесно.

царче. Като царче Симеонче. Роди<ло> се царче. Ще се роди царче.

Цаца. Ходила Цаца на Враца.

цвекло. Не било в преснака, та (ще) в цвеклото.

цвете. Да ти посадят на гроба цвете. Не съм цвете за мирисане. Парниково цвете. По твое лице цвете расло.

цвят. Върбов цвят.

цедя. Комара цедя, камили гълтам. Цедя думите си. Цедя приказките си. Цедя си очите.

цел. Попадам / попадна в целта. Удрям / ударя в целта.

целувам. Целувам ръка<та> (ръце<те>).

целувам / целуна. Целувам / целуна земята. Целувам / целуна <и> краката.

цена. Грош цена. Държа се на цена. На всяка цена. Нямам цена.

централно. Откачам централно.

център. Центърът на тежестта.

цепец. Пъхам си ръцете в цепеца. Слагам си / сложа си ръцете в цепеца. Турям си / туря си ръцете в цепеца.

цепя. Цепя басма. Цепя влакното <на две>. Цепя конеца. Цепя косъма <на две>. Цепя <си> дъски <за ковчег>. Цепя сламката.

циганин. Влашки циганин. Въртя се като циганин в черква. Гледам се като сгоден циганин. За девет цигани. Като брадат циганин. Като влашки циганин. Като гол циганин. Като дърт циганин. Като мъртъв циганин. Като на циганин дивит. Като циганин. Като цигани на пазар. Като циганин на байрама. Като циганин пред харачия. Колкото циганин кисело мляко. Обесиха ми се циганите на клепките. Похвалил се циганин с бял гъз. Свивам се / свия се като циганин. У (в, от) циганин кисело мляко. У циганин мусандра. Циганин пастърма суши ли.

циганка. Въртя се като циганка в черква. И циганката позна, че съм хаджийка. Като циганка. Коритото е циганка.

цигански. Имам циганско сърце. Като в циганска механа. Като в цигански ишлик. Като на циганска сватба. Курдисал съм се като цигански пищов. Не съм прел цигански кълчища. Сърцето ми е циганско. Сякаш има циганска пепел на задника си. Чегато се е родил в цигански ишлик. Циганска ведричка. Циганска вулия. Циганска любов. Циганска торба <без дъно>. Циганско лято. Циганско мляко. Циганско сърце.

циганче. Гледам се като сгодено циганче. Изхвръкнал му корема като на циганче. Имам циганчета на очите.

цигулка. Свиря втора цигулка. Свиря първа цигулка.

циу. Стигам до циу.

цифка. Висвам / висна като цифка на просяшки нос. Цифката си да не хвърлиш на него.

цифром. Словом и цифром.

цица. И дето съм ухапал майка си за цицата. Като малко дете на цица.

цицам. Като че са го мачки цицали. Мачки ме цицали. Цицам от две майки.

цървул. Вземам / взема и праха от цървулите. Влача подире си като съдран цървул. Връщам се / върна се и без цървули. Глождя цървулите. Глозгам цървулите. Гриза цървулите. Дръж босия, та (че, и) му вземи цървулите. Изсушиха цървулите. Изсъхват ми / изсъхнат ми цървулите. На дявола цървули обувам. Натопи си цървулите. Не мога да вържа цървулите. Обули кучето в цървули, то си изяло краката. Погони босия, та (че, и) му вземи цървулите. Подсунали са те цървулите. Развлякъл съм се като съдран цървул. Стигни босия, та (че, и) му вземи цървулите. Стягам си / стегна си цървулите. С цървулите на откраднатата крава правя милостиня. Улови босия, та (че) му вземи цървулите. Хвани босия, та (че, и) му вземи цървулите. Цървули няма, гайда иска. Цървули няма, гайда купува. Цървул ме рита. Ще взема на босия цървулите. Ще взема цървулите. Ще видя цървулите. Ще обуя в миши цървули. Ще уловя на босия цървулите. Ще уловя цървулите. Ще хвана на босия цървулите. Ще хвана цървулите. Ям цървулите.

църква. Да те понесат четворица <където църквата>. На вратата мандалото, на църквата клепалото. Намерил в църква свещ. Намерил съм <празна> църква да се кръстя. Намерил съм <празна> църква да се прекръстя. На църквата пред вратата да те видя. Нашъл съм църква да се кръстя. Нашъл съм църква да се прекръстя. Развалям църква, направям плевня. Я не съм носен по всичката църква.

църковен. Като църковна мишка.

църноземски. Армасали за църноземско юначе.

цъфвам / цъфна. Цъфвам / цъфна като краставица. Цъфвам / цъфна като липа у пожар.

цъфна. Кога<то> цъфнат налъмите. Цъфнал и вързал съм. Цъфнал и завързал съм. Ще цъфна като слива есен.

цъфтя. А той посред цъфти и върже. Под нощ тикви цъфтят. Цъфтя, <па> не връзвам. Цъфтя, <па> не завързвам.

цял. Докато каже леблебия, ще затворят цялата чаршия. За една бълха цяла черга изгарям. И вълка сит, и агнето цяло. И кучето сито, и питата цяла. Не съм с целия си <ум>. От две баби цяла невеста. От (цяла) душа и сърце. Простри му само пръст, ще те улови за цяла ръка. Света ми е крив *и* целия свят ми е крив. Света ми се вижда черен *и* целия свят ми се вижда черен . С целия си <ум> ли съм. С (от, из) цяло гърло. С цялото си сърце <и душа> *и* от цяло сърце.

цяр. Диря си церà. За цяр. Като (колкото) за цяр. Продавам за бълхи цяр. Търся си на главата цяр.

Ч

чавка. Да се чудят чавките. Зинал съм като чавка. Зяпам по чавките. Не са сто чавки, царо, а са деветдесет и девет. Чавка ми е изпила акъла. Чавка ми е

изпила мозъка. Чавка ми е изпила пипето. Чавка ми е изпила ума.
чавче. Подмятам / подметна чавче по гълъба. Турям / туря чавче по гълъба.
чаир. Ти го караш по чаира, то бяга по баира.
чак. Дойдох си чак сега у дома.
чакам. Чакам да ми запалят сламата под гъза. Чакам на двете ръце. Чакам на двете си ръце.
чакам. До второ пришествие, чакам. На папунци, чакам. С отворени обятия, чакам. С отворени ръце, чакам. С открити обятия, чакам.
чакмак. Свил съм се като чакмак.
чалма. А станал ага, а завил чалма. Гледай му акъла, па му скрой чалма. Гледай му ума, че му скрой чалма. Кога се потурчи и турска чалма нави. Нося чалма на главата си.
Чальков. Нима е това <Чалькова> бачия.
чалъм. Продавам чалъм (чалъми).
чамсакъз. Точа чамсакъз.
чапраз. Стоя диван <чапраз>.
чапрашък. Ида на чапрашък.
чарк. Чарковете ми не са в ред.
чаршаф. Промятам се като Настрадин Ходжа у чаршаф.
чаршия. В корема ми е като чифутска чаршия. Докато каже леблебия, ще затворят цялата чаршия. Като в чифутска чаршия. Чифутска чаршия.
час. В последния си час. Дойде ми часа. Малките часове. На добър ти час. Настъпи ми часа. На часа. На час по зальк. На час по лъжичка. Удари ми часа. Удари часа. Удря (удари) дванадесетия час. Часовете ми са преброени. Часовете ми са прочетени. Час по час.
часовник. Като по часовник. Сверявам / сверя си часовника.
част. Не съм по тая част. По тънката част. Сядам си / седна си на задните части.
чатал. Вкарвам / вкарам сърцето под чатал.
чаша. Буря в чаша вода. Вдигам / вдигна чаша<та>. Виря чаша. В (с) чаша да го изпиеш. Горчива<та> чаша. Изпивам / изпия горчивата чаша. Изпивам / изпия до дъно горчивата чаша. Напивам чаша. Обръщам чашите. Отминава ме / отмине ме горчивата чаша. Пия чаша студена вода. Преливам / прелея чашата <на търпението>. Препълвам (препълням) / препълня чашата <на търпението>. Трак чаша, трак парà. Хвъргам чашите. Чашата <на търпението> ми прелива / прелее. Чашата <на търпението> ми се препълва / препълня. Чашата си не делиме.
чашка. Виря чашката. В чашка да го изпиеш. На чашка.

чвор. Ударили сме се чвор на чвор.
чегърта ме. Чегърта ме под лъжичката.
чедо. Като попско чедо на задушница. От стара майка чедо. От стар баща чедо.
чедо. От сърце, чедо.
чейне. Свивам си / свия си чейнето. Сече ми чейнето като халваджийска тесла.
чекрък. Завъртявам на чекрък. Отварям си / отворя си очите на чекрък.
челебия. Идвам като челебия, отивам си като брантия.
челия. Удрям челията.
чело. Запиши си го на челото. Избърсвам / избърша срама <от челото>. Излизам / изляза с чисто чело. Излязъл съм като сита въшка на чело. Изстъпил съм се като въшка на чело. Като въшка на чело. Напиши си на челото. Наяла се въшка на гърба, че изпълзяла на чело. Наяла се въшка, че излязла на чело. Пиши си го на челото. С открито чело. С пот на чело<то>. С чисто чело. Умивам / умия срама <от челото>.
чембер. Набивам / набия чемберите. Посвивам / посвия чембера. Свивам / свия чембера.
чемер. Бльовам гущери и чемери. За какъв чемер ми е.
ченгел. Вадя думите с ченгел (ченгели) <от устата>. Вадя приказките с ченгел. Изтеглям / изтегля с ченгел думичка от устата. Тегля думите с ченгел (ченгели) <от устата>.
чене. Играе ми ченето. Имам чене. Мели ми ченето. Не искам чене назаем. Работи ми ченето. Разглобяват ми се / разглобят ми се ченетата. Разчеква ми се / разчекне ми се ченето. Разчеквам си / разчекна си ченето. Сече ми ченето.
чеп. С един пръст искам десет чепа да затикна.
чепик. Къде (де) го стиска чепика. Къде (де) го стяга чепика. Не си оставям чепика в калта.
черв. Като в умряло куче черви.
черве. И червето не щат да го ядат. И червето не ще да храни.
червей. Върти ме като червей в дърво. Да те ядат червеи. Имам пари като у жаба червеи. Имам пари като у куче червеи. Като на червей в ряпа. Набирам се като червей на дърво. Наяде ме червеят. Турям / туря червей в главата. Червей ми гризе сърцето. Червей ми загризе сърцето. Червей ми яде сърцето.
червен. А той посред бял червен. Връзвам / вържа червен гердан на шията. Да не дочакаш червеното яйце. Минавам / мина като червена нишка. На червен Гергьовден. Ни за червено дукато. Ни червен бан. Поиграва / поиграе червената кобила. Преминавам / премина като червена нишка. Пускам (пущам) / пусна

червената кобила. Разтривам / разтрия червен пипер на задника. С червена бъклица. Хванала ме е червената болест. Червена аспра загива ли. Червен бан не се губи. Червен като битолски просяк. Червен мангър не се губи. Червен мангър не се изгубя. Червеното стъкло правя на бяло. Червен Петко.

червенея се. Червенее ми се гребена. Червенея се като битолски просяк.

червенко. Върже си червенко <на пръста>. На лудо и червенко.

червив. Червив с (от) пари. Червив у ръцете.

черво. Видя си червата отвън. Възвират ми / възврат ми червата. Въртя червата. Да (ще) си избълваш червата. Да (ще) си повърнеш червата. Да ти се обърнат червата. Залепили ми се червата. <И> в червата. И червата си. Като <свински> черва. Слепили ми се червата. <Сякаш> червата си виждам / видя. Хванали са ми червата трагия. Червата ми свирят рамазан. Червата ми се обръщат. Червата си ще повлека.

червя се. Черви ми се врата.

черга. Дохождам / дойда до *нечия* черга. Дърпам <чергата> към себе си. За една бълха цяла черга изгарям. Запалва ми се / запали ми се чергата. Запалвам / запаля чергата. За своята <си> черга. Идвам до *нечия* черга. Изгарям си чергата да ме не хапят бълхите. Изгарям / изгоря чергата. Измъквам / измъкна чергата. Изтеглям / изтегля чергата изпод краката. Изтъках си чергата. Не си зная чергата. Опържвам / опържа чергата. От една черга. От моята черга. От нашата черга парцал. Пазя си чергата. Пламва ми / пламне ми чергата. Подпалва ми се / подпали ми се чергата. Подпалвам / подпаля чергата. Простирам се додето (доколкото) ми стига чергата. Простирам се според чергата си. Простирам си краката, колкото ми чергата държи. Простирам си краката колкото ми чергата стига. Простирам си краката според чергата. Протярам си краката според чергата. Тегля <чергата> към себе си. Тъка си чергата.

черек. Моята работа черек до дванайсет.

черен (чер). Бели пари за черни дни. Връзвам / вържа черна кърпа <на главата>. Въжето <черно беше> избеля. Гемиите ли са ти изгорели в Черно море. Гемиите ли са ти потънали в Черно море. Гемиите ли са ти пропаднали в Черно море. Гледам през (с) черни очила. Да не <би да> са ти изгорели гемиите в Черно море. Да не <би да> са ти потънали гемиите в Черно море. Да не <би да> са ти пропаднали гемиите в Черно море. Да те помете черната <метла>. Дърпам черен боб. Дявола не е толкова черен. Ега хванеш черния свят. Записвам / запиша в черния списък. Записвам / запиша в черния тефтер (черните тефтери). За черни дни. За черни<те> очи. Изгарям / изгоря до (по) черния дроб. Като черен дявол. Минава / мине черна котка помежду ни (между нас). Мина ми <черна> котка път. На черна борса. Не сосват ми ни черните камъни. Не съм видял чер ли е, бял ли е. <Ни> чер, <ни> бял. Ни черна, ни бяла. Ни черно, ни бяло. Попадам / попадна в черния списък. Попадам / попадна в черния тефтер (черните тефтери). По-черен от дявола. Право, куме, та в <черните> очи. Предавам / предам на черната земя. Присмяло се гърнето на котела, че е черен. Роден в (у) черен вторник. Роден на черен петък. Роден на черната събота. Родил съм се в (у) черен вторник. Родил съм се на черен петък. Родил съм се на черната събота. Света ми се вижда черен *и* целия свят ми се вижда черен. Слагам / сложа в черния списък. Слагам сложа / в черния тефтер (черните тефтери). С черен (чер) повой ме е повила майка ми. С черен (чер) пояс ме е повила майка ми. Сякаш (като че <ли>) са ти изгорели гемиите в Черно море. Сякаш (като че <ли>) са ти потънали гемиите в Черно море. Сякаш (като че <ли>) са ти пропаднали гемиите в Черно море. Турям / туря (турвам / турна) в черния списък. Турям / туря (турвам / турна) в черния тефтер (черните тефтери). Турям / туря черно камъче в краката. Черен (чер) гологан не се губи. Черен (чер) грош не се губи. Черен (чер) мангър не се губи. Черен (чер) ми е пред очите. Черен (чер) ми е света. Черен петък. Черна душа. Черна овца. Черно злато. Ще вържа черна кърпа. Ще превържа черна кърпа.

черен (чер). Като вампирин, черен.

череп. Присмял се гидюл на череп. Присмял се хумник на череп. Присмял се черепа на гърнето, че няма ухо.

череша. Давам / дам ока череши за ока вълна. Да живееш от боб до череши. Зобе думите като череши. Не било по череши, че (а, та) по тикви ли.

черква. Въртя се като циганин в черква. Въртя се като циганка в черква. Доде клепе черква. На дяволско село черква не прави. Ходил съм на блага черква. Що ти трябва да правиш на дяволско село черква. Що ще куче в черква.

чернея. Трай, душо, черней, кожо. Търпи, душо, черней, кожо. Чернее ми пред очите.

черно. На черно. Черно ми е пред очите. Черно ми става / стане пред очите. Черно на бяло. Ще <си> вържа черно на метлата. Ще <си> вържа черно на подметката.

черноземски. Годя за черноземска дъщеря. Годя за черноземско юначе.

черноок. Стока черноока.

черното. Давам си / дам си и черното под (изпод) ноктите. Измил бялото, та остало черното. И черното под ноктите му. На черното викам бяло. На черното казвам бяло. Черното правя бяло.

черпя. Черпя вода в (с) решето. Черпя морето с лъжица.

черта. Тегля черта.

черупка. Завирам / завра в орехова черупка. Затварям се / затворя се в черупката си. Излизам / изляза от черупката си. Навирам / навра в орехова черупка. Натиквам / натикам в орехова черупка. Натъпквам / натъпча в орехова черупка. Свивам се / свия се в черупката си. Скривам се / скрия се в черупката си.

черясло. Да запалим чераслото. Загубила си булката черяслото зад вратата. Лек като черясло във вятър. Намерила булката черяслото зад вратата. Плувам като черясло по дъното. Правя от иглата черясло.

чест. За зла чест. Отнемам / отнема честта. Падам / падна на полето на честта. Падна ми честта. Прави ми чест. Проработва ми / проработи ми честта. Работи ми честта. Ритам си (ритвам си / ритна си) честта. Стъпям на честта.

честит. Честита риза. Честити ти <нови> очи. Честити обуща. Честити чехли. Честит като мишка в трици.

чесън. Да му се покачи чесън <за уроки>. Чесън в очите ти.

чета. Вестник да четеш през ушите му. Викайте попа да му чете. Гаче на книга го чета. Заведи го при попа да му чете молитва. Както дявола чете евангелието. Като <че> по (на) книга <чета>. Трябва да му се чете молитва. Чел съм паричките. Чета залъците. Чета звездите. Чета <конска> молитва. Чета конско <евангелие>. Чета къщеите. Чета лекции. Чета между редовете. Чета морал. Чета параклис. Чета парастас. Чета стъпките.

чета. Като луд, чета /във 2 знач./. <Като> по вода, чета /в 1 знач./. Като псалт, чета. По диагонал, чета.

чета се. Четат ми се кокалите. Четат ми се ребрата. Четем се на пръсти.

четворица. Викали му четворица на главата. Да те вдигнат четворица. Да те кренат четворица. Да те носят четворица. Да те понесат четворица <къде църквата>.

четвърти. На четвърти километър.

четвъртък. Когато дойде четвъртък подир петък.

четири. Въртя си очите на четири. Глава за четири нозе. Гледам на четири. Гледам с четири очи. Дал съм пет за четири. Като две и две четири. Между (на) четири очи. Между четири стени. Намерил клинец, трябват му още петнайсе и четири петала, та кон. На такава глава са малко два крака <иска четири>. На четири <крака>. Няма да видя четири крака у едно. Оставам / оставя на четиритях пътя. Отварям си очите на четири. Очите ми гледат на четири[1] *и* очите ми гледат на четири страни. Очите ми гледат на четири[2]. Очите ми играят на четири. Очите ми са на четири. Очите ми светят на четири. Пет закара, четири докара. Пет за четири. Разпинам се на четири. Разпъвам се на четири. Смитам от четирите кьошета. С четири леви крака. С четири очи. Сядам си / седна си на четирите букви. Ушите ми са на четири. Хитрата лисица с четирите крака в капана. Хитрата лисица с четирите крака в клюсата.

четиридесет. Не грош, а четиридесет пари.

четиринайсет. Отварям си / отворя си очите на четиринайсет. С четиринайсет очи.

чехъл. Давам / дам чехлите в ръцете. Да идеш на Божи гроб по чехли. Държа под чехъл. Като на спукани пети жълти чехли. Кога се покачи свиня с жълти чехли на круша. Намирам се под чехъл. На спукани крака жълти чехли. На спукани пети жълти чехли. Не мога да обърна чехъла (чехлите). Не си оставям чехъла в калта. Не съм достоен да обърна чехъла. Под чехъл съм. По чехли. Събувам си / събуя си чехлите и влизам / вляза. Честити чехли.

чеша. Де ме сърби, де ме чешеш. Не ме сърби там, дето ме чешеш. Чеша си езика. Чешеш ме, дето не ме сърби.

чеша се. С клечка се чеша. Чеша се по врата. Чеша се по (в) тила. Чеша се с треска. Чеша се там, дето не ме сърби. Чеше ми се гърба за тояга.

чеше. Ако беше, чеше.

чешири. На свиня крой чешири.

чешма. Ще пресуша чешмата.

чивия. Ексик ми е едната чивия. Залязва ми / залезе ми чивията. Избивам / избия чивия<та>. Изхвръква ми / изхвръкне ми чивията. Липсва ми едната чивия. Мръдва ми / мръдне ми чивията. Мърда ми едната чивия. Набивам / набия чивията. Сече ми чивията. Хврък-

ва ми / хвръкне ми чивията. Хлопа ми едната чивия.

чизми. Турила шарлаганджият с чизмите.

чини ми се. Чини ми се, че щото хвърчи, сé се яде.

чиния. Като (сякаш) в чинии. Облизвам чиниите. Ще има счупени чинии. Ще летят чинии.

чиня. Кой те пита тебе колко ти чини калпака. Колко пари чиня. Не си чини труда. Не си чиня парите. Пара не чиня. Чиним починки. Чиня бъх. Чиня евалла.

чиня. Две пари, не чиня /във 2 знач./. Калпав грош, не чиня. Ни червен бан, не чиня. Пет пари, не чиня /във 2 знач./. Пребита парà, не чиня /във 2 знач./. Пребито дукато, не чиня. Пукната аспра, не чиня /във 2 знач./. Пукната парà, не чиня /във 2 знач./. Пукнат бан, не чиня /във 2 знач./. Пукнат грош, не чиня /във 2 знач./. Пукнат лев, не чиня /във 2 знач./. Пукнат мангър, не чиня /във 2 знач./. Пукнат петак, не чиня /във 2 знач./. Спукана аспра, не чиня /във 2 знач./. Спукана парà, не чиня /във 2 знач./. Спукан бан, не чиня /във 2 знач./. Спукан грош, не чиня /във 2 знач./. Спукан лев, не чиня /във 2 знач./. Спукан мангър, не чиня /във 2 знач./. Спукан петак, не чиня /във 2 знач./. Строшен грош, не чиня /във 2 знач./. Строшен мангър, не чиня /във 2 знач./. Счупена аспра, не чиня /във 2 знач./. Счупена бодка, не чиня /във 2 знач./. Счупена парà, не чиня /във 2 знач./. Счупен бан, не чиня /във 2 знач./. Счупен грош, не чиня /във 2 знач./. Счупен лев, не чиня /във 2 знач./. Счупен мангър, не чиня /във 2 знач./. Счупен петак, не чиня /във 2 знач./.

чир. Стоя като чир.

чироз. Като чироз.

Чирпан. Пратих за Чирпан.

чист. Вземам / вземе за чиста монета. Излизам / изляза с чисто чело. Излязъл чист като помия. Не менявам чисто жито за ръж. Не ми е чиста боята. Не ми е чиста вълната. Не ми е чиста помията. Не ми е чиста работата. Не ми е чист восъка. Не ми е чист задника. Не ми е чист косъма. Не ми е чисто брашното. <От най->чиста проба. От (с) чисто сърце. Приемам / приема за чиста монета. Пътят е чист. С чисто чело. Чиста вода ненапита. Чиста работа. Чисти ми са ръцете.

чисто. Кога Китин мъж чисто ял. На чисто сме. Чисто и просто.

чифте. На голи ребра чифте пищови. На гол корем <чифте> пищов<и>.

чифутин. Кога се върнат чифутите от божи гроб. Трепери ми ръката като на чифутин.

чифутски. В корема ми е като чифутска чаршия. Като в чифутска авра (хавра). Като в чифутска чаршия. Чифутска авра (хавра). Чифутска чаршия.

чичо. Всичко завършва чичо Мито.

човек. Да се кръстиш с двете ръце *и* да се кръсти човек с двете ръце. Да се кръстиш с лява<та> ръка *и* да се кръсти човек с лява<та> ръка. Да се прекръстиш с двете ръце *и* да се прекръсти човек с двете ръце. Да се прекръстиш с лява<та> ръка *и* да се прекръсти човек с лява<та> ръка. Докато (доде, дорде) се обърнеш *и* докато (доде, дорде) се обърне човек. Знае се, че Кръсто е кръстен човек. И куче, и човек. Като един <човек>. Като човек. От мене човек няма да стане. Псе и човек. Човек от круша падне, та (че) пак се сбърка. Човек от магаре падне, та (че) пак се сбърка. Човек ще си умре без свещ с тебе.

човек. Горна ръка човек. Две педи човек. Долна ръка човек. Не от мира сего, човек. Не от той свят, човек. <От> втора ръка, човек. <От> първа ръка, човек. <От> трета ръка, човек. Средна ръка, човек.

човеченце. Две педи човеченце.

човешки. Изгубвам / изгубя човешкия си образ. Където (де, дето) човешки крак не е стъпвал.

човка. Отварям си / отворя си човката.

човърка ме. Човърка ме под лъжичката.

чоджук. Юрган чоджук.

чопля. Чопля рана<та>. Чопля си мозъка. Чопля си носа. Чопля си раната.

чорап. По чорапи. Разплитам / разплета чорапа. Чорапа се разплита / се разплете.

чорба. На (във) всяка чорба <и> мерудия. Няма да варя чорба. Обирам / обера на чорбата звънките. Сърбам чорбата. Чорба ли ще варя. Чорбата да му пие.

чотра. Калесвам с чотра.

чувал. Брашнен чувал. Влизам / вляза с котка в чувал. Държа парà като чувал вода. За празни чували. За чувал слама. Изтърсих <като> из чувал. Като брашнен чувал. Като чувал с картофи. Ни в чувала, ни във вързатката. Посрал е попу тому чувалите. С куче в чувал влизал ли си. Тупам брашнения чувал.

чувам[1]. Едното вика, другото не чува.

чувам[2]. Под облак стока не чува. Чувам като врана<та> горния сноп.

чувам се. Слабо се чува.

чувам се / чуя се. Чува ми се / чуе ми се думата.

чуван. Като у памук, чуван.

чувствувам се. Като риба във вода, чувствувам се. Като риба на пясък, чувствувам се. Като риба на сухо,

чувствувам се. Като у дома си, чувствувам се. На деветото небе, чувствувам се. На десетото небе, чувствувам се. На седмото небе, чувствувам се.

чудо. Виждам се / видя се в чудо[1]. Виждам се / видя се в чудо.[2] Виждам / видя чудото. За едното чудо. За чудо и <за> приказ. За чудо и помен. Намирам се / намеря се в чудо. Пада ми / падне ми чудо на главата. По едно чудо. Три чуда правя. Чудо голямо <станало>. Чудото ми го няма никъде <по света>. Чудо ще направя. Чудо ще сторя.

чудя се. Да се чудят чавките. Чудя се в коя воденица да <си> сипя <житото>. Чудя се и <се> мая. Чудя се от коя да мра.

чудя се. Като младо яре на нов сняг, чудя се. Като теле под вол, чудя се.

чужд. Бъркам в жарта с чужди ръце. Вадя кестените от огъня с чужди ръце. Вися на чужда врата. Влизам / вляза в чуждо ухо. В чужда манджа сол не турям. В чуждо гърне сол не турям. Да ти не влязва в къщата чужд гвоздей. Държа горещо желязо с чужди ръце. Заплаках на чужд гроб (чужди гробища). За чужд гъз сефер. Изваждам / извадя кестените от огъня с чужди ръце. Като с чужди ръце. Като че с чужди зъби дъвча. На чужда врата съм. На чужд гроб сълзи роня. На чужди гащи учкур не ставам. Няма да видя чужда ръка на гърба си. Оставам / остана чужд. Плача на чужд гроб (чужди гробища). Правя с чужда пита <майчин> помен. Правя с чужда пшеница помен. Правя с чуждо блюдо за̀души. Правя с чуждо жито помана. Правя с чужд хляб бащин помен. Пъхам си гагата в чужда паница. Сея скивал <е> на чуждо гумно. С чужда пита <майчин> помен. С чужда пшеница спомена. С чужди зъби хляб ям. С чужди пера хвъркам. С чуждо блюдо задуша. С чуждо жито помана. С чуждо коливо на помен. С чуждо коливо на спомен. Търся бълхи в чужди ръце. Хлътам като куче <по чуждите порти>. Ходя като на чужди крака. Ходя по чужд акъл. Ходя по чу̀жди врати (врата). Чегато с чужди уста гвача. Чужда ръка. Чуждо око. Чуждо ухо.

чук. Вдигам си / вдигна си чуковете. Задигам си / задигна си чуковете. Между чук<а> и наковалнята. Не ми бие чука на едно място. Обирам си / обера си чуковете. Прибирам си / прибера си чуковете. Събирам си / събера си чуковете.

чукало. Обирам си / обера си чукалата.

чукам. Да чукна на дърво *и* чукай (чукни) на дърво. Дека го чукаш, дека се пука. Къде (де) го чукаш, къде (де) се пука. Не ще ми чука тъпан на главата. Чукай си главата. Чукам вода<та> в хаван. Чукам водата в хаванче. Чукам камъни. Чукам клинци. Чукам лук на главата. Чукам на *нечия* врата. Чукам на вратата (вратите). Чукам на *нечия* порта. Чукам от врата на врата. Чукам пипер на главата. Чукам по вратите. Чукам си главата. Чукам си главата с два камъка. Чукам си го на (о) главата. Чукам си рогата. Чукам сол на главата.

чукан. Минал съм през чуканите.

чуквам / чукна. Чуква ме / чукне ме съдбата. Чуква / чукна <по> носа.

чукна. Да не съм му чукнал възка на гъза. Да чукна на дърво *и* чукай (чукни) на дърво. Чукна ме горния праг. Чукна ме горния праг, та видях долния. Чукна ме горния праг, та погледнах долния.

чукун. От чукун дядо.

чукурлив. Чукурлив като глогов прът.

чул. Смъквам / смъкна чула.

чума. Като от чумата. Като чума в петък. Кога чумата върне на майките децата. Оженила се чума за холера. Отвънка кукла, отвътре чума. Хваща ме / хване ме чумата за врата.

чумаво. Свил съм се като котка в чумаво.

чунче. Присмяло се чунче на кратунче.

чупя. Не чупя думата на две. Не чупя хатъра. Чупя гръб. Чупя гръбнак. Чупя жегъла. Чупя кръст. Чупя оковите. Чупя окови. Чупя пръсти. Чупя ръце. Чупя си главата. Чупя език.

чурук. Не стъпвам (стъпям) на чурук дъска.

чутура. Влиза ми / влезе ми бръмбар в чутурата. Не ми увира / уври чутурата. Не млатѝ вода по чутура. Празна чутура.

чуш. Седи, седи и на магарето чуш казва.

чушка. Арнаутска чушка.

чуя. Да не чуе дявола. И глухият цар го е чул. Не чуе баба за разтурци. Не чуло куко още. Ни<то> съм чул, ни<то> съм видял. Няма да чуя кукувицата. Плет види, плет чуе. Скоро ще чуя алилуя. Чул го и махалджията. Чули са и глухите. Чул те господ. Чул те господ и с двете уши. Ще ми чуеш тъпана.

чуя се. Не се чу, не се видя *и* ни<то> се чу, ни<то> се видя. Муха да бръмне ще се чуе. Ще му се чуе гласа. Ще се чуе глас и на нашата нива.

Ш

Шабан. Отишъл Шабан за мечки, забравил си пушката.

шавам. И попадия по толкова шава. Няма къде да шавам. Няма накъде да

шавам *и* няма накъде да се шава. Шаваш като върбов клин.

шава се. Няма накъде да шавам *и* няма накъде да се шава.

шаввам / шавна. Не си шаввам / шавна пръста.

Шам. Нерде Шам, нерде Багдад.

шамар. Бия си шамари. Бутам се (бутвам се / бутна се) у шамарите. Навирам се / навра се между шамарите.

шан. Няма да ми падне шана.

шантав. На луд алено, на шантав шарено.

шантиклер. Нова мода шантиклер.

шапка. Боли ме шапката. Вземам / взема <и> шапката <от главата>. Вземам си / взема си шапката. Виж му акъла, <че му крой шапка<та>>. Виж му ума, та му скрой шапка. Всичко не ми е в ред под шапката. Давам си / дам си и шапката от главата. Да си ядеш шапката. Да ти опустее шапката. Да (ще) ти падне шапката. Да (ще) ти хвръкне шапката. Докопал съм се като келяв о шапка. Извратил съм шапката. Кажи го на вехтата ми шапка. Клатя шапка. Колко шапки ще опустеят. Криввам си / кривна си шапката. Кривя си шапката. Малко щрепеле, а голяма шапка. Мешаме си шапките. Много шапки ще опустеят. Накривявам си / накривя си шапката. Направям се / направя се на дръж ми шапката. Не оставям / оставя ни старата шапка. Няма да ми падне шапката. Омесваме си / омесим си шапките. Омешваме си / омешаме си шапките. <Още> Иванчо нероден, шапка му шият. Още Петко нероден <и> шапка му шият. Поизмешваме си / поизмешаме си шапките. Правя се на дръж ми шапката. Приказвай на вехтата ми шапка. Приказвай на старата ми шапка. Приказвай на съдраната ми шапка. Пробила му се е шапката от ум. Променяме си / променим си шапките. Разбъркваме си / разбъркаме си шапките. Разменяме си / разменим си шапките. Размесваме си / размесим си шапките. Разправяй на вехтата ми шапка. Разправяй на ланската (ланшната) ми шапка. Разправяй на старата ми шапка. Разправяй на съдраната ми шапка. Разправяй на шапката ми. Сбъркваме си / сбъркаме си шапките. Свалям / сваля шапка. Смешваме си / смешаме си шапките. Снемам / снема шапка. Сритваме си / сритаме си шапките. Стяга ме / стегне ме шапката. Троица с една шапка. Турям / туря (турвам / турна) шапка на тояга. Шапка на тояга. Ще ми накривиш шапката. Ще си хвърлям / хвърля шапката <до небето>.

шаранов. Шаранови люспи.

шаранче. Удрям / ударя кьоравото шаранче.

шарен. Като теле пред (в) шарена врата. Като шарено яйце. Не си на шарената крава телето. Не си на шарената овца шилето. Нима си на шарената крава телето. Ще играем шарено хоро.

шарено. На луд алено, на шантав шарено.

шарлаганджийски. Турила шарлаганджийский кон.

шарлаганджия. Турила шарлаганджият с чизмите.

Шаро. Не едно куче викат Шаро. Не едно куче казват Шаро.

шах. В шах. Държа в шах. Поставям / поставя в шах.

шашардисвам се. Като пате в мъгла, шашардисвам се.

шекер. С шекер да го (я) храниш (храня).

шепа. Държа в шепата си. Държа го като вода в шепа. Една шепа. Една шепа душа, едно джезве кокали. Ловя морето в шепа. Плюя си на шепите. Разтривам / разтрия шепа червен пипер на задника. Свивам / свия в шепата си. Слагам / сложа в шепата си. С пълни шепи. Турям / туря (турвам / турна) в шепата си. Ще си събера зъбите в шепата. Ял съм барут с шепа.

шест. Ни пет, ни шест.

шетам. Шетам си гъза.

шетам. Като булка без дар, шетам.

шибна. Да я шибнеш, ще тръгне.

шикалка. Играем си на шикалки. Продавам шикалки.

шиле. Не си на шарената овца шилето.

шило. Боде ме шилото. Дяволско шило. С шило копая гроб.

шиник. Надува ми се / надуе ми се главата <като шиник>. Става ми / стане ми главата на (като) шиник.

шипар. Присмял се шипар на рабул.

шир. Надлъж и шир.

ширѝ-мирѝ. Ширѝ-мирѝ, пак вятър духа.

широк. Вървя с широки крачки. Дълга и широка. Имам широка ръка. Имам широк гръб. Имам широки пръсти. Имам широко сърце. Крача с широки крачки. На широка нога. С широка душа. С широка ръка. С широки пръсти. С широко сърце. Сърце да е широко. Широка душа. Широка ми е ръката. Широк ми е гърба. Широко сърце. Широко ти ливаде. Широко ти поле. Широк ти път.

широко. Широко ми е около врата. Широко ми е около огърлото. Широко ми е около шията.

шит. Шит с бели конци.

шиш. Въртя на шиш. Пека на шиш. Пека се на шиш. Пускам (пущам) / пусна шишове. Седя <като> на шишове.

шише. В (у) шише. Като аптекарски шишета. Като лампени шишета. Накарвам / накарам в шише да пикае. Натиквам / натикам в шише. Стана ми у шише. У шише ми е.

шия[1]. Връзвам / вържа червен гердан на шията. Грях ми на шия. До шия. Камък съм на шията. Мятам (мятвам / метна) примка на шията. Мятам си (мятвам си / метна си) въжето <на шията>. Мятам си (мятвам си / метна си) примка на шията. Набивам / набия шия. На крастава шия желти желтици. Нахлузвам си / нахлузя си въжето на шията. Нахлузвам си / нахлузя си примка на шията. Не по врат, а по шия. Обесвам се / обеся се на шията. Окачвам (окачам) / окача воденичен камък на шията. Окачвам се (окачам се) / окача се на шията. Окачвам си (окачам си) / окача си воденичен камък <на шията>. Окачвам си (окачам си) / окача си въжето на шията. Окачвам си (окачам си) / окача си примка на шията. Превивам шия. Проточвам / проточа шия. Слагам / сложа въжето на шията. Слагам си / сложа си въжето на шията. Слагам си / сложа си примка на шията. Стъпвам / стъпя на шията. Стягам / стегна въжето около шията. Стягам / стегна въжето около шията си. Сядам / седна на шията. Турям / туря (турвам / турна) въжето на шията. Турям си / туря си (турвам си / турна си) въжето на шията. Турям си / туря си (турвам си / турна си) примка на шията. Увисвам / увисна на шията. Улавям / уловя за шията. Хващам / хвана за шията. Хвърлям се / хвърля се на шията. Широко ми е около шията. Ще извия шията <като на <петровско> пиле>. Ще откъсна шията <като на <петровско> пиле>.

шия.[2] Какво са тебе шие и пори. <Още> Иванчо нероден, шапка му шият. Още Петко нероден <и> шапка му шият. Там, дето шиеш ти, аз съм вече прешил.

шия.[3] Хващам / хвана шия.

шкòдрали. На шкòдралите от времето.

шляя се. Пет за четири, шляя се /в 1 знач./.

шовръдан. Иди се измий на шовръданете. Не си се измил на шовръданете.

шпага. Кръстосвам / кръстосам шпага.

шуга. Дошла краста при шуга. Присмяла се краста на шуга.

шугав. Като вити гривни на шугави ръце. Хем шугаво, хем нос навирило.

шугавата. Хваща ме / хване ме шугавата.

шукер. Шукер на господа.

шум. Вдигам / вдигна шум. Много шум за нищо.

шума. Запалвам / запаля суха шума на врата. Нещо шумна в шумата. Улавям / уловя шумата. Хващам / хвана шумата. Шума, вълна, торба да е пълна.

шумка. Като шумка. Пикая на шумка. Под камък и шумка. Под шумка и дръмка. Под <шумка и> сламка.

шумна. Нещо шумна в шумата.

шупвам / шупна. Шупва ми / шупне ми келя.

шупла. Шупнал съм като шупла.

шуплив. Хем шупливо, хем нос вири.

шупна. Шупнал съм като шупла.

шуролинка. На шуря ми шуролинката.

шуря. На шуря ми шуролинката. На шуря ми шуря, та негов шуря.

шут. Хем шуто, хем <тича да> боде. Не е ни шуто, ни рогато.

шушава. Хванах шушавата.

шушка. До шушка. Ни<то> <на> шушка. Правя от шушката греда. Правя от шушката планина.

шушон. Надувам / надуя шушоните.

шушу-мушу. Имам шушу-мушу.

шюмадия. Шюмадия да те яхне.

Щ

ща. <И> какви дяволи не щеш. Искам си золицата, не ща ти гроша. И червето не щат да го ядат. И червето не ще да храни. Колата ми с две колела, обръщам накъдето ща. Колко<то> щеш. Не ща да зная ни колкото една муха. Не ща, куме, печено прасе. Не ща попа, че тропа. Не ще Генчо пушка. Не ще <и (ни)> дума. Не ще котка лой. Не ще котка мляко. Не ще котка сирене. Не ще кум печена кокошка. Не ще лиса грозде, че е кисело. Не ще Манго печено агне. Не ще Манго печено прасенце. Не ще маца риба, ама се облизва. Не ще мачка погачка. Не ще мачка риба, <че е високо закачена>. Не ще Ненчо пушка. Не щяла кумица — облизана паница *и* не щяла кумицата, а облизала паницата. Не щял мъртвия да влезе в рай.

ща. Кехая без брада, не ща. **Ни**<то> меда, ни<то> жилото, не ща.

щастие. Проработва ми / проработи ми щастието. Щастието ми се усмихва / усмихне.

щастлив. Роден под щастлива звезда. Родил съм се под щастлива звезда.

щерка. Наговарям ти, щерко, секвай се, снахо.

щик. Вземам / взема на щик.

щипано. Намерила баба скубано, а че иска и щипано. Намерила баба хапано, ами иска и щипано.

щипя. И бълха не ме щипе.

щир. Минало щиру време. Още на щир пикая. Преминало щиру време.

щит. На щита.

що. Защо (що) не <си> те прибере господ. Кое що. Що ми трябва зелен калпак на глава. Що ми трябва на баир лозе. Що ми трябва на здрава глава кела. Що ми трябва от мече ухо лъжичник. Що ми

трябва от мечка привой. Що ми трябва от мечка ремък (ремик). Що ми трябва таралеж в гащите. Що се не споминеш. Що ти трябва да правиш на дяволско село черква.

щом. Щом пие, ражда.

щрепеле. Малко щрепеле, а голяма шапка.

щрих. В едри щрихи.

щръквам / щръкна. Щръкват ми / щръкнат ми косите.

щръклица. Хваща ме / хване ме щръклица<та>.

щука. Орел, рак и щука.

щуквам / щукна. Щуква ми / щукне ми ума.

щуква ми / щукне ми. Щуква ми / щукне ми из (от) акъла. Щуква ми / щукне ми из (от) ума.

щърбел. Присмял се хърбел на щърбел.

щъркел. Хващат ме / хванат ме щъркели.

щюще. Вземам си / взема си щющето. Завивам си / завия си щющето.

щяло. За щяло и нещяло. Кога щяло и кога нещяло.

Ю

юдин. Юдино желязо. Юдин син.

юзда. Водя за юздите. Давам / дам юздите. Дръпвам / дръпна юздите (юздата). Държа на къса юзда. Държа под (в) юзда. Държа хлабаво юздите (юздата). Държа юздите (юздата) <изкъсо>. Държа юздите (юздата) отблизо. Дърпам юздите (юздата). Захапвам / захапя юздите. Изпускам (изпущам) / изпусна юздите (юздата). Изтървавам / изтърва юздите. На мъртва глава юзда турям. Опъвам / опъна юздите (юздата). Отпускам (отпущам) / отпусна юздите. Подръпвам / подръпна юздите (юздата). Поопъвам / поопъна юздите (юздата). Посбирам / посбера юздите (юздата). Посвивам / посвия юздите (юздата). Постягам / постегна юздите (юздата). Пускам (пущам) / пусна юздите. Сбирам / сбера юздите (юздата). Свивам / свия юздите (юздата). Слагам / сложа юзда. Стягам / стегна юздите (юздата). Турям / туря (турвам / турна) юзда. Хващам / хвана юздите (юздата).

юк. Направям си / направя си юка. Натоварям си / натоваря си юка.

юлар. Водя за юлара. Завил съм си сам юлара. Надявам / надяна юлар. Пускам (пущам) / пусна юлара. Свивам / свия юлара. Слагам / сложа юлар<а>. Турям / туря (турвам / турна) юлар <а>.

юмрук. За един юмрук душа нося. Свивам / свия юмрук (юмруци).

юнак. Отбор юнаци.

юначе. Армасали за църноземско юначе Годя за черноземско юначе.

юнашки. На юнашка вересия.

юне. Търся юнето под бика.

юрган. За (заради) бълхата изгарям юргана *и* за (заради) една бълха юргана изгарям. Простирам се според юргана си. Пружа си нозете сproти юргано. Юрган чоджук.

юрнек. Вземам / взема юрнек.

юс. Дойда до юс. Ни юс, ни домус.

юфке. Вадя си юфкето. Изкарвам си / изкарам си юфкето.

юх. Отивам / отида на юх.

Я

ябълка. Пращам / пратя за ерови ябълки. Пращам / пратя за липови ябълки. Ябълката на раздора.

явявам се / явя се. Явявам се / явя се на <бял> свят.

явя се. <Ни> чер, <ни> бял, не съм се явил.

ягода. Бера ягоди.

ягорида. От ягорида. Позеленявам / позеленея като ягорида.

яд. Вадя си яда. Изваждам си / извадя си яда. Изкарвам си / изкарам си яда. Изливам си / излея си яда. Яд ми капе на сърцето.

ядам. Пениш се, не пениш, ке те ядам, <пари съм дал>.

ядвам. Ядваш ли, куме, печено прасе <да ти опечем>.

ядвам се. Да не е кръстен, месото му се ядва.

яз. Като (колкото) <светена> вода в яз.

яздя. Още яздя тоягата на кон. Яздя на два коня.

язик. Притча во языцех.

язор. Като язор.

язък. Язък за барута. Язък за момичето, изгоря момчето. Язък за момчето, изгоря момичето. Язък за сапуна.

яйце. Ако яйцето се стрижеше, той щеше да го бръсне. Бръсна яйцето. Големи яйца. Да не дочакаш червеното яйце. Дохожда ми / дойде ми яйцето до (на) гъза. Дохожда ми / дойде ми яйцето до задника. Дърпам въглена към своето яйце. Запали му свещ, дай му яйце да бели. Има колкото по яйцето вълна. Ката ден яйца снисам. Като гургулово яйце. Като змийските яйца. Като писано яйце. <Като> ровко (рово) яйце *и* <като> рохко яйце. Като шарено яйце. Като ми допре яйцето <на гъза>, тогаз полог търся. Кога стрижат яйцата. Когато ми допре яйцето на гъза. Когато ми допре яйцето на задника. Кокошката не знае, яйцето знае. Колумбово

яйце. Крал яйца. Меря яйцето според задника си. На брадата му щеш намериш и от Бъдни вечер от меда, и от Великден от яйцето. На врата му щеш намериш и от Бъдни вечер от меда, и от Великден от яйцето. Насаждам / насадя на гургорови яйца. Насаждам / насадя на пачи яйца. Насаждам се / насадя се на пачи яйца. Не нося яйца на гърба. Не учи старец да мъти яйца. Ни изядено яйце. Нося яйцата на гърба си. Няма къде яйце да падне. Няма къде яйце да хвърлиш. Нямам яйце на гърба си. Обръсвам / / обръсна на яйцето космите. Опира ми / опре ми яйцето до гъза. Опира ми / опре ми яйцето до задника. От гнило яйце по-як. От стара кокошка яйце. От строшено яйце по-здраво. От яйце ставам / стана на буре. От яйцето по-здраво. Още викам на яйцето коко. Подмятам / подметна кукувиче яйце. Премервам си / премеря си яйцето на (според) задника. Припекло ми е яйцето. Пържа яйца на вятъра. Седя на кьосови яйца. Стрижа вълна от яйце. Стрижа яйцето. Стрижа яйцето за вълна. Тегля въглена към своето яйце. Търся вълна по яйцето. Удрям яйца на масло. Ще смажеш яйцата. Яйце давам / дам, патка вземам / взема. Яйце да вземеш от него и то желтък няма. Яйце да хвърлиш, няма къде да падне. Яйце ми се пече на врата. Яйце ми се пече на гъза. Яйце ми се пече на дирника. Яйце ми се пече <на задника>. Яйцето ми излезе запъртък.

як. От гнило яйце по-як. Яка ми гърбина. Яка ми дỳша. Яка ми душица. Яка ми душичка. Яка ми кожа. Як ми е бил ангела. Яко е и магарето.

яка. Дръпвам / дръпна за яката. Отърсвам си / отърся си яката. Петте ми пръста на яката ти. Пипвам / пипна за яката. Стяга ме / стегне ме яката около врата. Тръскам си яката. Тръснах си яката. Търся си яката. Улавям / уловя за яката. Хващам / хвана за яката.

якото. На якото зъб одира, на мекото лаф не прави.

ялов. Искам да доя от ялова крава мляко.

ям. Вълци го яли. Гъби и коприва ям. Да ми ядат кучета главата. Да си ядеш краката. Да си ядеш подлогите. Да си ядеш ушите. Да си ядеш шапката. Да те ядат червеи. Да ти ядат устата мед. Да ядеш ушите. Долна манджа не ям. Друга манджа не ям. Заедно сме яли и пили. Зарекла се свиня да не яде говна. Зарекло се куче да не яде кокали. За хатър лайно не ям. Знае свиня да яде диня. И кучетата вар не ядат. И кучетата не ме ядат. <И> на бащиното си кръщене не съм ял толкова. Искам с мечката да ям дребници. И червето не щат да го ядат. Какви трици ще ям. Какви ще ги ям. <Какво> има да яде и да пий. Като да съм ял ров. Като че ли <вчера> съм ял и пил <заедно> *и* като че ли <вчера> сме яли и пили <заедно>. Като че съм ял лудото биле. Кога Китин мъж чисто ял. Коприва яде, коприна носи. Кум да ви го яде. Куче с масло не ги яде. <Мене> вълци ме яли. <Мене> кучета ме яли. <Мене> псета ме яли. Мия се да ям с владиката. Много хляб има да ям. Мързи ме хляб да ям. На едно слънце сме яли, на една месечина спали. Не съм ял лудото биле. Не съм ял люто. Не ще яде Хасан баница. Не яде котка риба. Не яде котка сметана. Не яде лиса грозде, че е кисело. Не яде мачка риба, че е високо закачена. Не яж трици. Не яла котана сметана. Не ям вакса. Не ям слама. Не ям хора. Ни лук ял, ни на лук вонял. Ни лук ял, ни <на> лук мирисал. Ни мед съм ял, ни сърце ме боли. Ори, мели, яж. От мед се не яде. От много фурни хляб съм ял. Още много качамаци има да ям. Още <много> хляб има да ям. Още на похлупка боб ям. Още на похлупка леща ям. Още рибата в морето, той точи зъби да яде. Още ям хляба на баща си. Пениш се, не пениш, ще те ям, <пари съм дал>. Пет готвил пет ял. Плюя в паницата, от която ям. Правя се <на> ни лук ял, ни на лук мирисал. Правя си устата да ям мед. Праз лук да яде. Пръст ям. Рибата още в морето, а ние я ядем. Родил се да яде и да пие. Ряпа да яде. Седнал съм с мечка<та> дренки да ям. Сера в паницата, от която ям. С лакерда мед ям. Слама ми тури, слама ще ям. Солена вода да те яде. Срам ти ял очите. Стани да ядем. С чужди зъби хляб ям. Сякаш не е ял от снощи. Сякаш от три дни <хляб> не е ял. Това, дето го няма, и царя не го яде. Трици да яде. Халва да яде. Харам ям. Хляб нямам да ям. Червей ми яде сърцето. Ще яде ли Хасан баница. Ще яде ли Хасан сирене. Ще ядеш калъчката. Ще ям дръста<та>. Ще ям дърво<то>. Ще ям мандрата. Ще ям немит. Ще ям опинците. Ще ям сухото. Ще ям тояга<та>. Ядат ме въшките. Яде ме зебела. Яде ме крастата. Яде ме ръждата. Яде ми гърба пръст. Ядем си главите. Яла гъска лед и пила гъска вода. Яли сме заедно печена леща. Ял на бащиното си кръщене <каша>. Ял на дяволска софра. Ял не ял — три и половина <дал>. Ял съм барут с шепа. Ял съм дренки без сол. Ял съм и спал съм. Ял съм кокоши крак. Ял съм <от> кокоша нога. Ял съм от кокошка кълка. Ял съм от кокошка нога. Ям главата. Ям говна.

Ям даром хляба. Ям душата. Ям дървен господ. Ям запарта<та>. Ям калая (калай). Ям парцалите. Ям подлогите. Ям попарата. Ям попарата, която съм си надробил. Ям потта. Ям си джигера. Ям скачки. Ям талаш. Ям трици. Ям търкулнат хляб. Ям хака. Ям хляба. Ям хляба бадева. Ям хляба харам. Ям хляб и сол. Ям цървулите.

я м. И печени киселици, ще я м. Като без дъно, ям. Като бивол, ям /във 2 знач./. Като врабче, я м. Като вълк, я м /във 2 знач./. Като върколак, я м. Като коте, я м. Като ламя, я м. Като Ломотица, я м Като мечка, я м / в 1 знач./. Като попов син, я м. Като попско дете на задушница, я м. Като провален, я м. Като продънен, я м. Като разпран, я м. /в 1 знач./. Като хърватин, я м /в 1 знач./. <Та> ушите ми плющят, я м. <Та> ушите ми пращят, я м. <Та> ушите ми пукат, я м.

яма. Зинал съм като яма. Копая яма. Напред стръмно, назад яма. Падам / падна в ямата. Под себе си яма копая. Удрям / ударя ямата.

ям се. Мисля , че всичко, що хвърчи, се яде. Прави му се, че вред пилци се ядат. Чини ми се, че щото хвърчи, сѐ се яде.

ям се. Като кучета <през плет>, ядем се. Като кучки, ядем се. Като риби, се ядем.

японец. Правя се на японец.

яре. Дера ярета. Като младо яре на нов сняг. От стара коза яре.

яребиче. Като яребичета.

ярем. Впрягам се / впрегна се в ярема. Като бивол през ярем. Лягам си / легна си на ярема. Надявам / надяна ярем. Пъшкам под ярем<а>. Хващам / хвана ярем.

ярина. Дрън, дрън, ярина.

ярма. Като стадо на (за) ярма.

ясен. Гръм от ясно небе. Като гръм от ясно небе. Падам / падна като гръм от ясно небе.

ясла. Вися като кон на (пред) празни ясли. Връзвам / вържа на празни ясли. Връзвам / вържа на ясла. Дреждя като кон на празни ясли. Дремизгам като кон на празни ясли. Дремя като кон на празни ясли (празна ясла).Като бей у празни ясли. Като вол на празни ясли. Като кон на празни ясли. Като магаре на празни ясли. Като паша у празни ясли. На две ясли <си> връзвам коня.

ясно. Като бял ден, ясно.

яхна. Още коня не яхнал, и крака<та си> замахал. Още коня не яхнал, крака <та си> размахал. Още не яхнал коня, замахал нозе. Шюмадия да те яхне. Яхнал е на оса.

ФРАЗЕОЛОГИЧЕН РЕЧНИК НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

ТОМ ВТОРИ

НИЧЕВА, СПАСОВА-МИХАЙЛОВА, ЧОЛАКОВА

•

Художник *Т. Данов*
Худ. редактор *Д. Донков*
Техн. редактор *Д. Калинова*
Коректор *Й. Кицевска*

Изд. индекс 5176
Дадена за набор на 24. IX. 1974 г.
Подписана за печат на 19. IX. 1975 г.
Формат 70/100/16 Тираж 20 150 ЛГ III-9
Печ. коли 48,75. Изд. коли 57,53
Цена [redacted] лв.

•

Набрана и отпечатана в Печатницата на Издателството
на Българската академия на науките, София 13, ул. Акад. Г. Бончев
Поръчка № 16